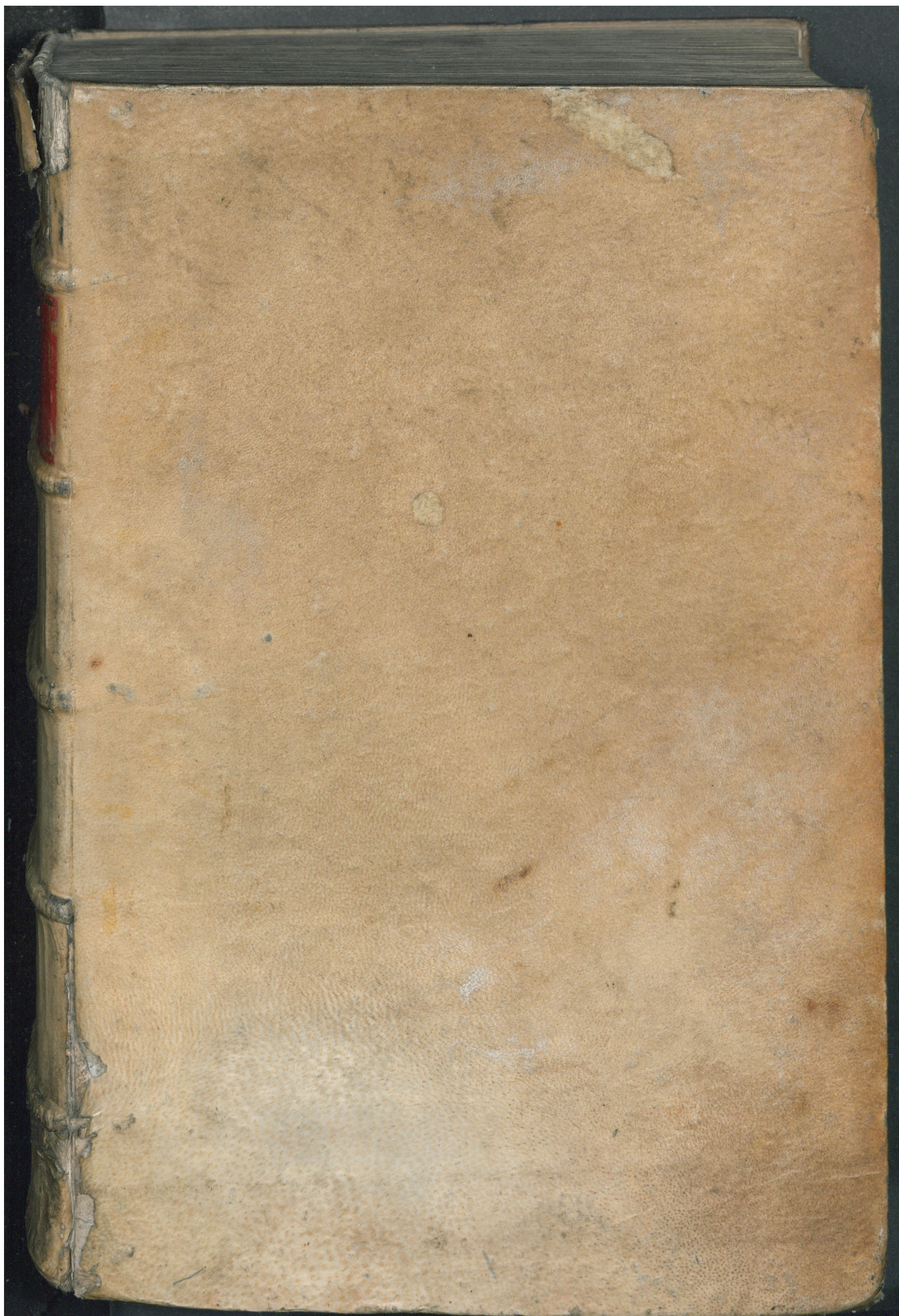
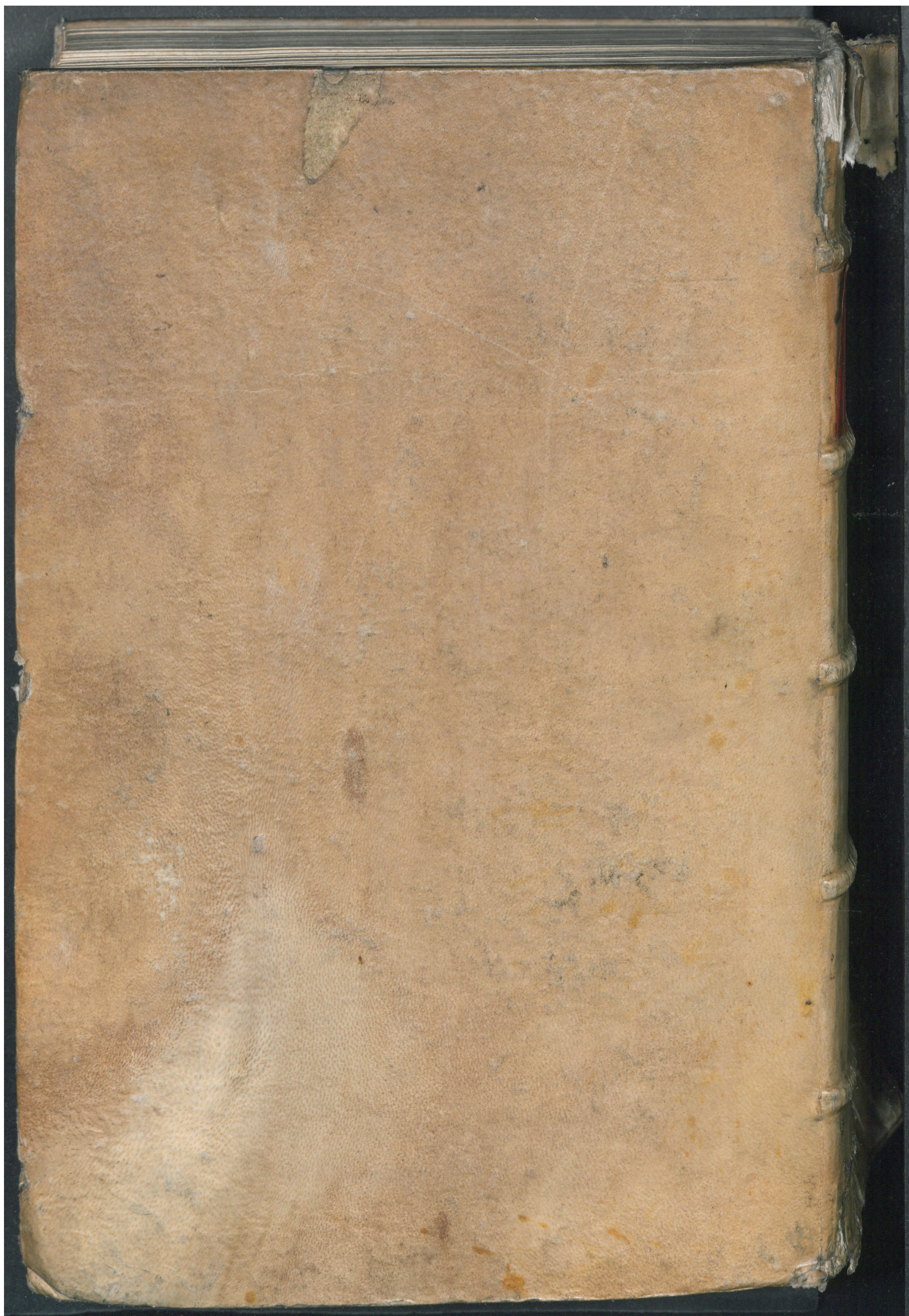

ALDROVANDI
T. VI.
BISULCOR.

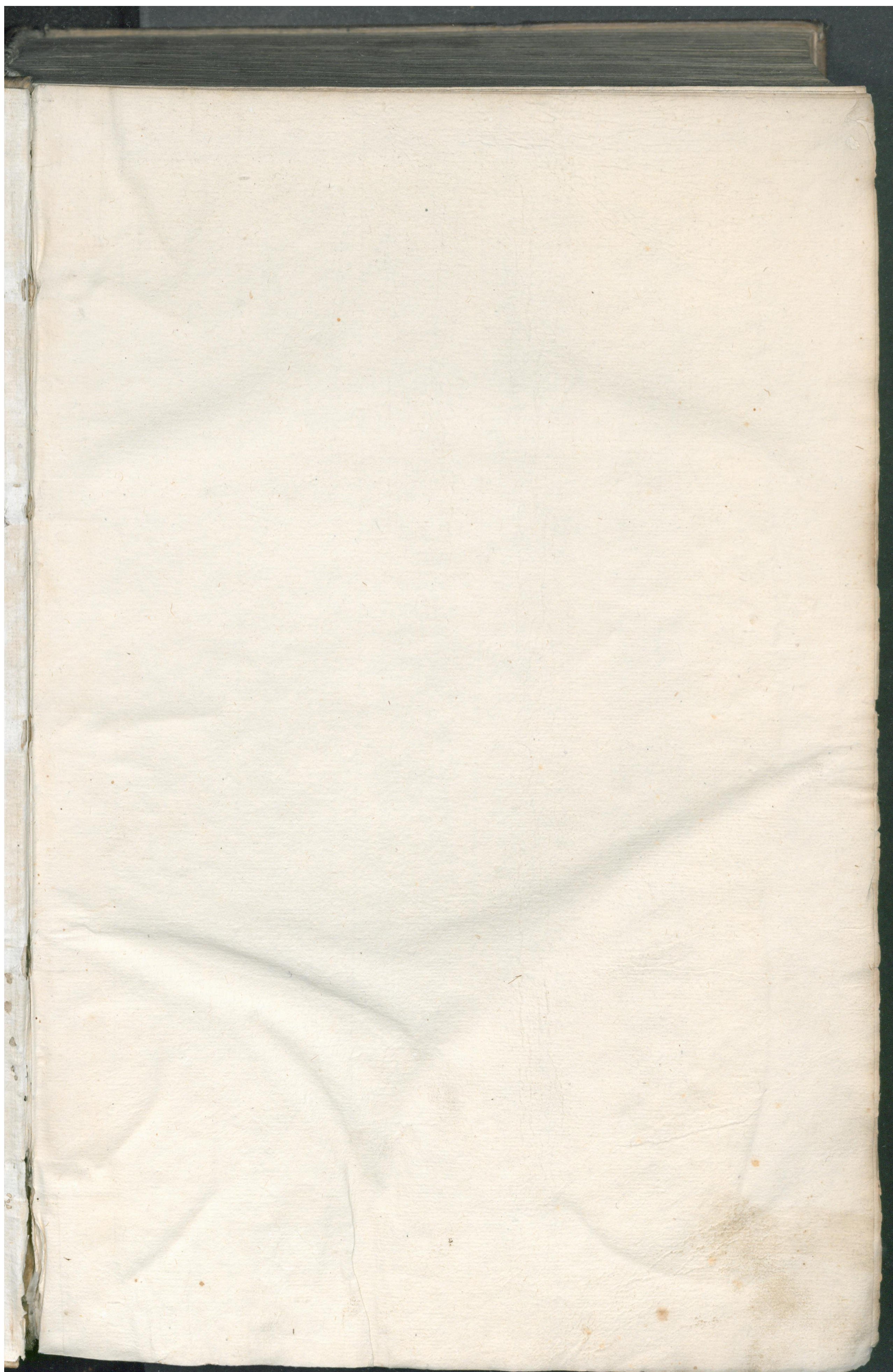

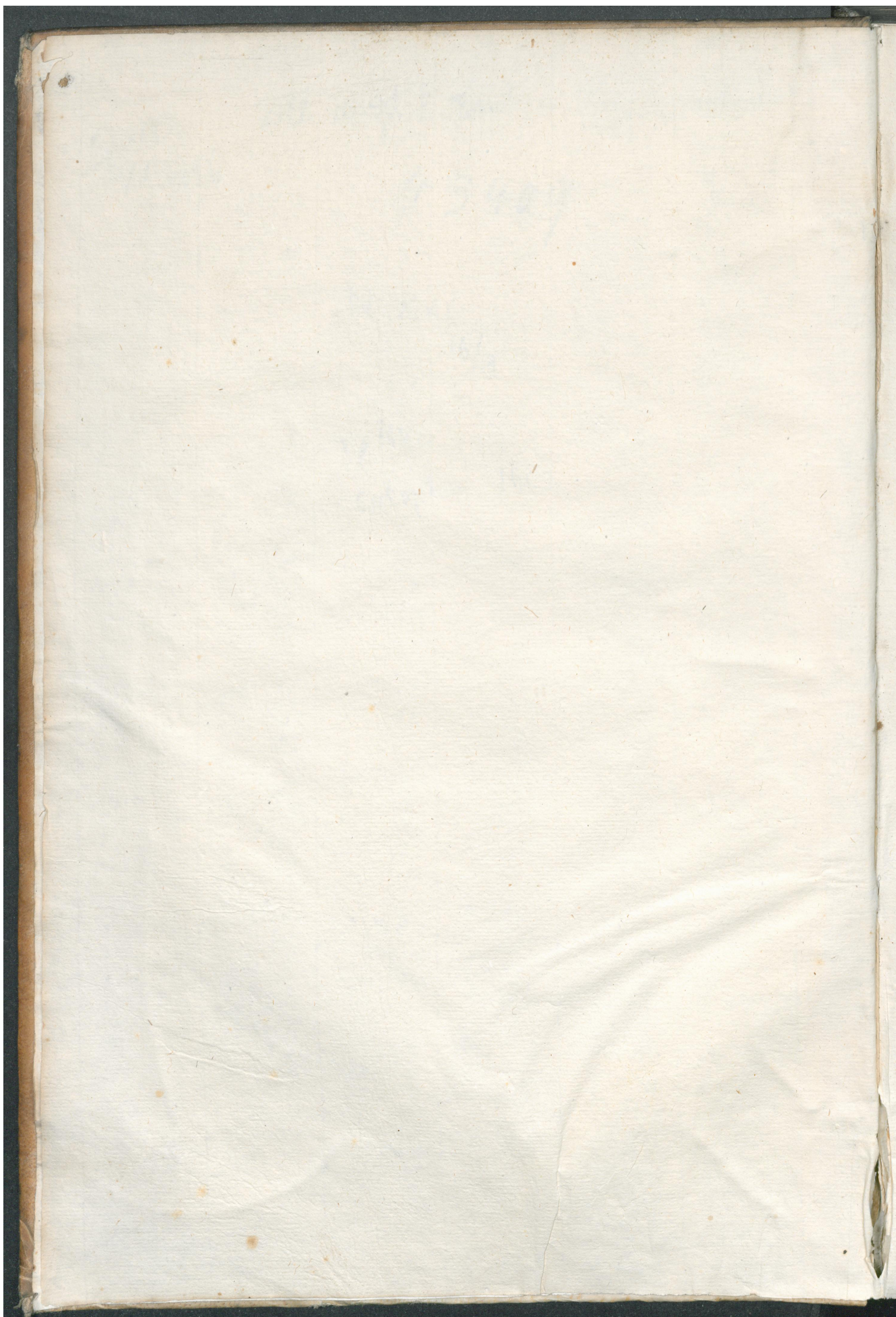

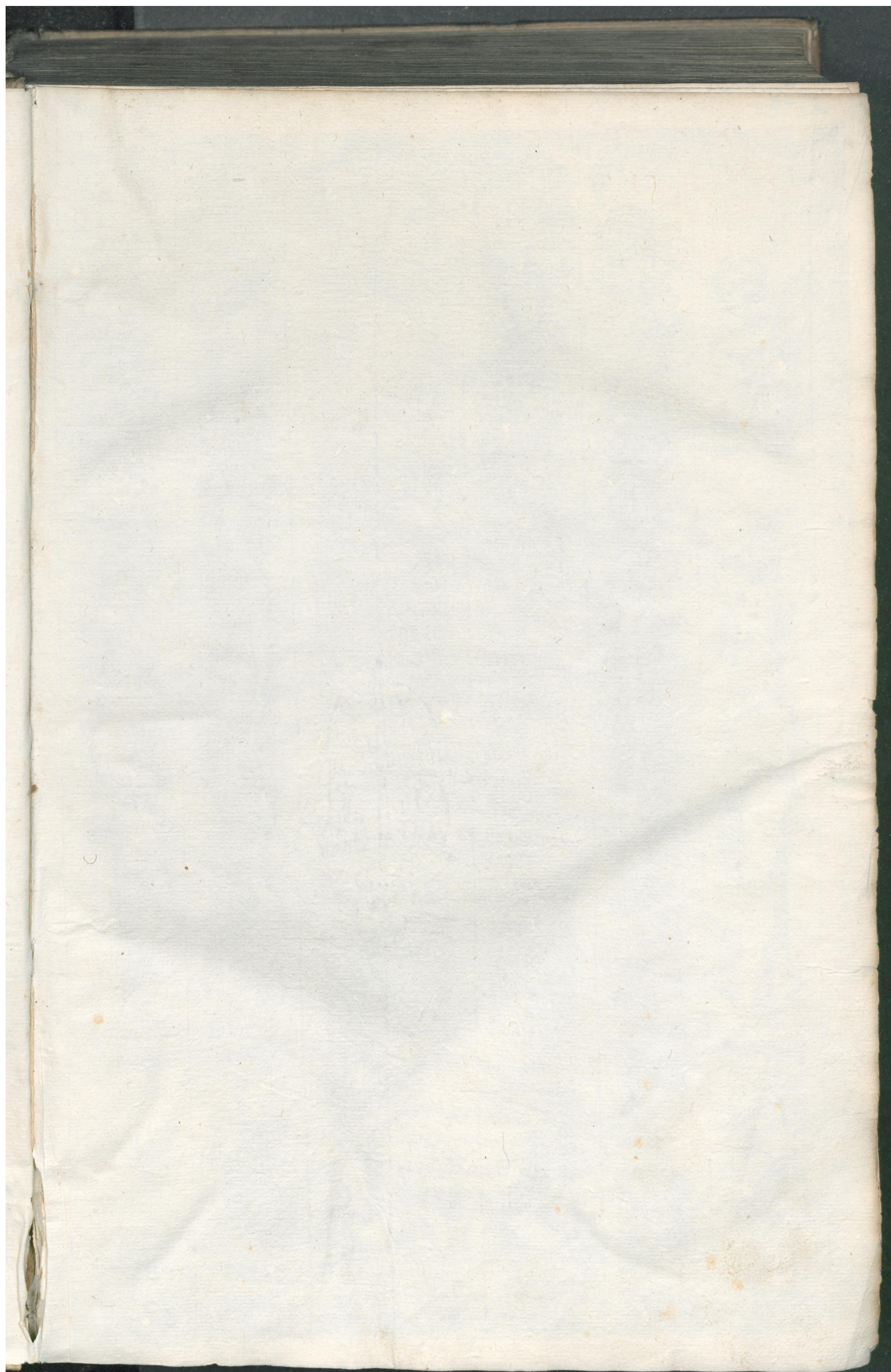

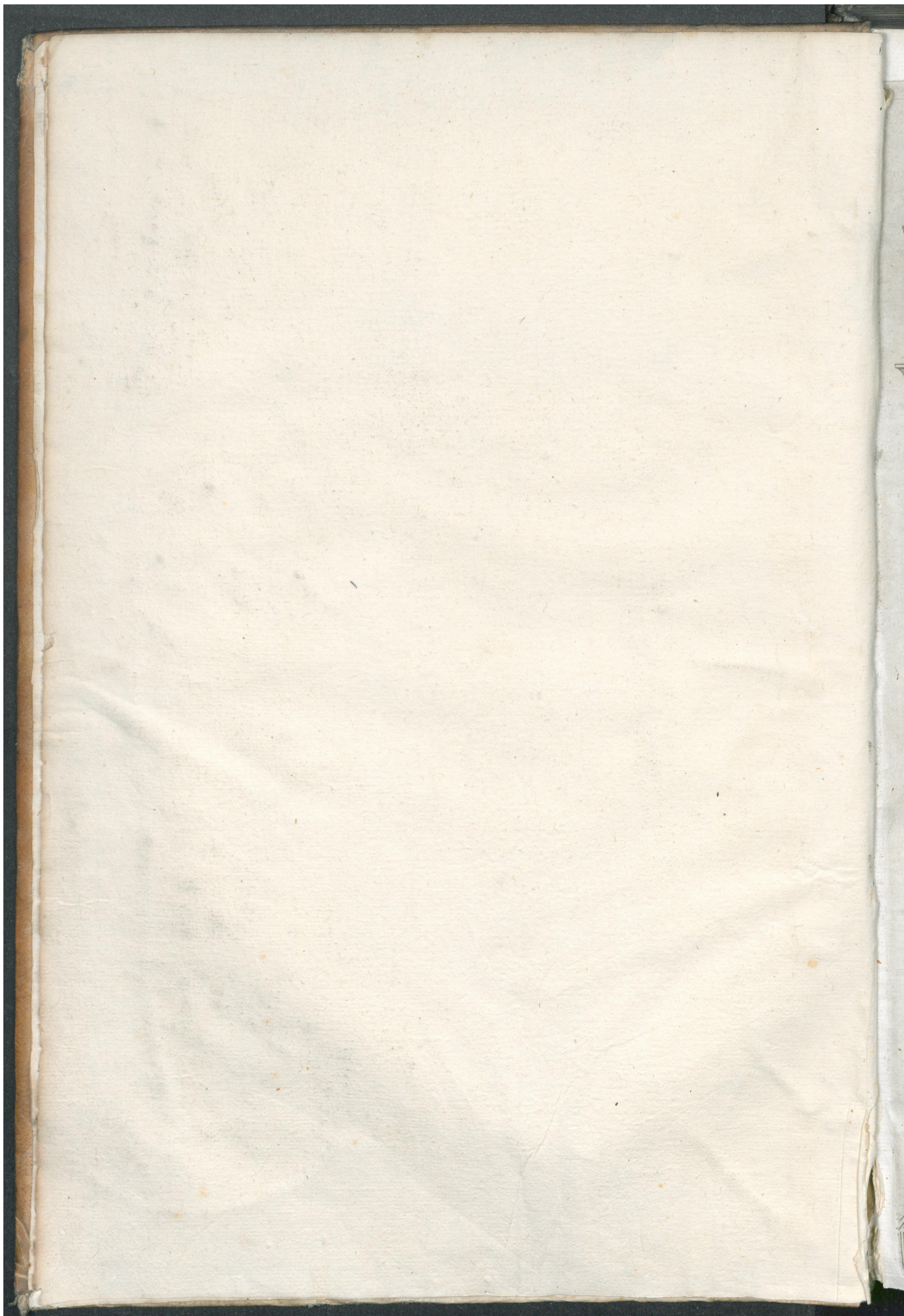
coll. compl. M. Front. u. Supplement. D.

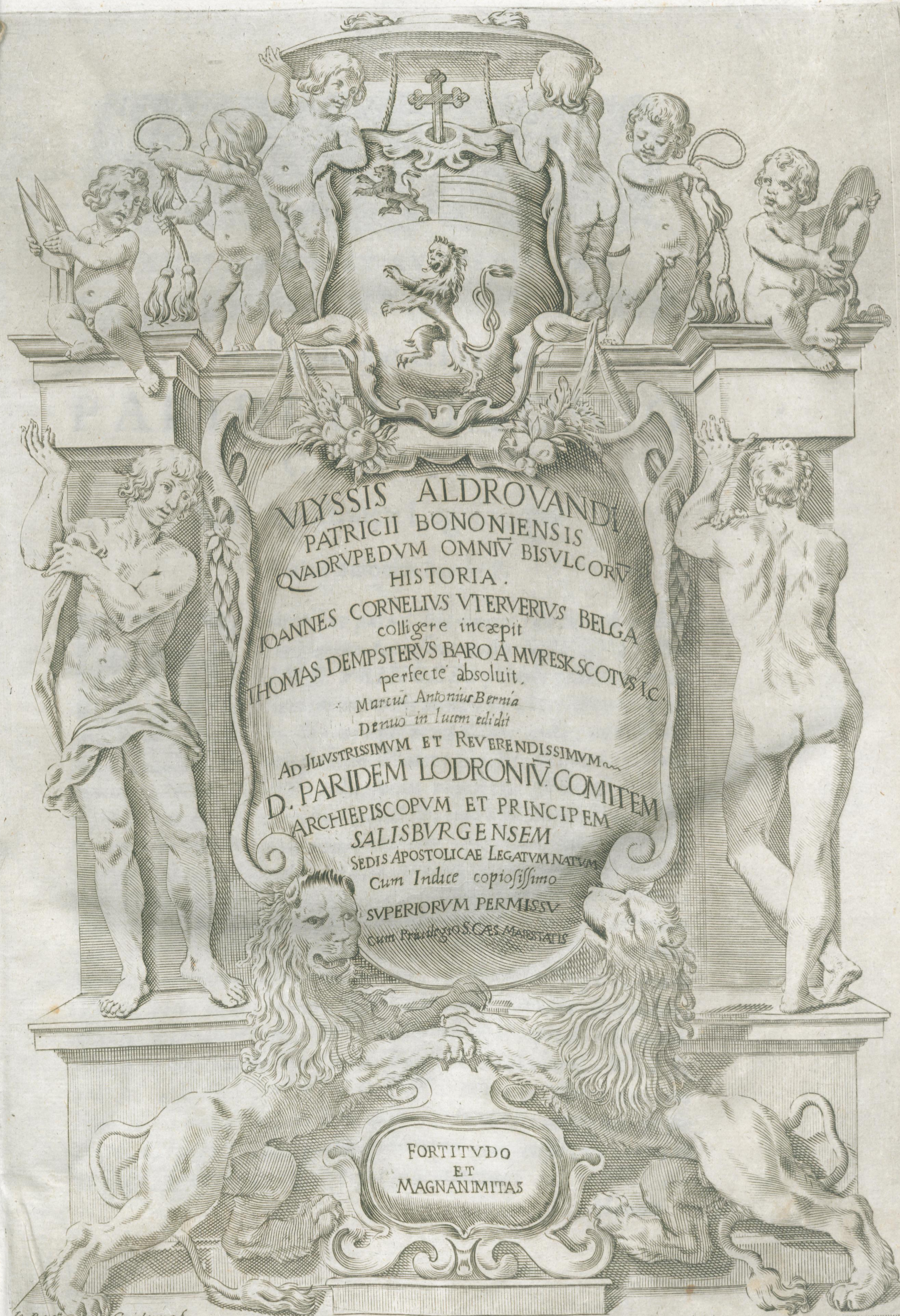
tp 1642
colophon 1653

VLYSSIS ALDROVANDI
PATRICII BONONIENSIS
QVADRVPEDVM OMNIV BISVLCORV
HISTORIA.
IOANNES CORNELIVS VTERVERIVS BELGA
colligere incæpit
THOMAS DEMPSTERVS BARO A MVRESK SCOTVS I.C.
perfecte absoluit.
Marcus Antonius Bernia
Denuo in lucem edidit
AD ILLVSTRISSIMVM ET REVERENDISSIMVM
D. PARIDEM LODRONIV COMITEM
ARCHIEPISCOPVM ET PRINCIPEM
SALISBVRGENSEM
SEDIS APOSTOLICAE LEGATVM NATVM
Cum Indice copiosissimo
SVPERIORVM PERMISSV
Cum Priuilegio S. CÆS. MAIESTATIS
FORTITVDO
ET
MAGNANIMITAS
Io. Bapt.ta Coriolanus f.
BONON. Apud Io. Baptistæ Ferronii. MDCXXXXII

AMPLISSIMO, ET AVGVSTISSIMO

SALISBVRGENSIS ECCLESIÆ

Archiepiscopo, & Principi

PARIDI LODRONIO

COMITI

Sedis Apostolicæ Legato nato

Marcus Antonius Bernia F.

Apientibus patuit hoc unum semper ad perennem gloriam tutissimum iter (AVGVSTISSIME PRINCEPS) Orbis commercium scientiarum nouis locupletare incrementis, quia cùm sit opus æquè mortalibus utile, ac difficultatis plenum, Plutarcho teste, Mineruæ peplum euoluere; hoc est Sapientiæ vela, quibus obnubitur Natura, retexere; inde contigit, vt qui primi mirabiles eius effectorum causas inter vadosos rerum naturalium vortices expiscarentur, easque ad vitæ subsidia, ciuilisque societatis cultum populis euulgarent, statuas, obiliscos, aras, & delubra, æternitatis monumenta ab ingenioso labore sibi mercarentur. Et hæc quidem vna fuit Heroum venerationis origo, Deorumque, quos portentosis mysterijs gentilis adorauit antiquitas, pertinax opinio. Tales olim fuisse referunt Osirim, Saturnum, Ianum, Apollinem, Mercurium, Herculem, aliosque, quorum beneficijs Orbis rudit as excoli cæpit, & efformari. Vnum ex illis habuit hoc sæculo BONONIA clariss. VLYSSEM ALDROVANDVM, cuius excelsam nominis gloriam tot illustribus rei litterariæ monumentis consignatam sic Virtus ad posteros æterna commendatione transmisit, vt iam vno omnium sapientum præconio hodie proclametur

Naturæ

Naturæ interpres, exortus vt æthereus Sol
Aequandus Superis, ac tanquam numen habendus.

eius etenim ingenij monumenta, vt fulmina temporis declinarent laurescens excepit calamus, vt fama fouerit, sapientia dictauit, vt gloria demum ad immortalitatem enutriret, comitata est omnium scientiarum maiestas. temerarium foret eius oratione complecti laudes, quæ spatio non transmeabili terminum encomiorum ignorant. his itaque consultò prætermissis, me tibi (sapientissime Antistes) dedicationis, & typi ratio interpellat, supplicemque sistit; ne graueris in clientelæ tuæ possessionem restituere hoc ALDROVANDI DE QVADRVPEDIBVS BISVLCIS nunc maximè desideratum opus; quod Antecessor meus Hieronymus Tamborinus iam tibi nostræ deuotionis obsidem designarat, typisque editum offerendum curauerat. Ego illius successor, feliciore, vt cœlites deprecamur, exitu, heù tibi conceptis verbis continuatæ obseruantiæ vota nuncupato; impressisque ijsce mei æternaturi obsequij characteribus te in sublimi Archiepiscopalis principatus apici collocatum veneror; qui te Vnum è LODRONIORVM antiquissima patriciæ nobilitatis gente, quæ sub Neronis sæuitia ex Idolatriæ tenebris ad Christianæ fidei lucem emergens Brixiæ profugium nacta, clientelare sibi Castrum LODRONIVM inter Rhætos erexit, dum è tam longa, nec interrupta nepotum serie haud degenerem suspicio; Iam vel ab ipsa aurea radice tuam gloriam Cœlos affectare coÿcio; sunt enim tot Auorum tuorum amplissima Sagi, Togæque merita, & in Religionem Catholicam, Cæsaresque benemerita; sunt innumera, quæ ab Austriacis Principibus, & potentissimis Hispaniarum Regibus ob res præclarè gestas in perduelles hæreticos recepere beneficia. fuere Pari, Petrus, Georgius, Ludouicus, vt omittam alios, Romani Imperij Comites, & Germanicarum copiarum in Turcas fortissimi ductores. fuit Ioannes Baptista à sacro cubiculo Caroli V. qui pro Cæsare ad Casalem strenuè dimicans occubuit; fuit Albericus in Belgio, & in Sicilia. Hieronymus in Insubria, & Lusitania. Gaspar, Paris, & Nicolaus Pater tuus, omnes inclyta nominis fama, celebri rerum gestarum gloria, imperit, bellicaq; laude, & in suos Principes inculpata fide claruerunt. Tuus etenim parens, vt proximiora prælibem, vbi excessit ex ephœbis Serenissimorum Austriæ Archiducum Typolensis comitatus proconsulatui præfici meruit, mox cum annis honorum adeptus incrementa, ea in Italia, Hispaniaque à Rege obijt præclarè munera, vt à Philippo III. bina Germanorum

legionis

legionis Tribunus eligeretur. In hoc Cœlo talia licuit per continuatas sæculorum vices contemplari sidera, quæ domi, forisque irrequieta virtutum periculo suos vitæ cursus ad gentis, & patriæ decus, ad religionis, & imperij tutelam explicuere. Iam (Præsul humanissime) cuius amplissimo nomini consecratum restituitur hoc ALDROVANDI opus, mihi tecum est nisi fontem contraxeris, agendi ratio, dum excellentem illam tuam in omni meliorum artium genere sapientiam considero; dum honorificas tuas ad Pontificem, Cæsarem, & Bauarum recolo legationes; dum illas omnes dignitates, quibus egregiè perfunctus es, antequam ad Salisburgensis Ecclesiæ principatum vocareris; dum inquam tot inter singularia animi decora, tuam vnicam in viros de re litteraria benemeritos liberalitatem contemplor, his nominibus dignissimum censeo, cui vt ΜΟΥΣΗΓΕΤΙ, longè illo veteri Palatino Apolline præstantiori omnes ingeniorum omnium Melioris Mineruæ fœtus obsequioso cultu deferantur. Hunc igitur in lucem iterum prodeuntem tibi meritò redonari oportuit. Excipe non indignum tuo patrocinio clarissimi patricij opus, neque me, qui nullis abstinui, vt recuderetur curis, & sumptibus, in are tuorum censere dedignare. Vale. Te Deus inter sublimes religionis honores voto fortunet.

Bononiæ Kal. Martij M. DC. XXXXII.

D. Andreas Cuttica Pœnitentiariæ Rector pro Illustriss. ac Reuerendiss. D. Hieronymo Boncompagno Bonon. Archiep. & Principe.

Imprimatur. Fr. Casimirus de Cremona Lector Theol. & Vicarius generalis S. Officij Bonon.

VLYSSIS ALDROVANDI PHILOSOPHI, ET PATRICII BONONIENSIS IN LIBROS DE QVADRVPEDIBVS BISVLCIS PROLEGOMENA.

E solipedes (τοῖς μώνυχοις) integro iam volumine actum est. Hisce Aristoteles τὰ διχηλὰ opponit, quorum pedes in binas finduntur vngulas, quare & δισχιδῆ vocantur, quasi bifida, aut bipartita: Latini simili ratione significanter bisulca dicunt, quamuis nonnunquã latiùs hæc vox sumatur, pro omni videlicet, eo quod in duas diuisum est cuspides, quo modo bisulcã caudam Plinius, bisulcos arborũ ramos Columella, bisulcam linguã Plautus dixit. Hoc autẽ quadrupedum genus vngulam propriè diuidere in sacris biblijs legimus: nã licet multifida, vt lepus, canis, leo, & id genus alia pedes in digitos habeant scissos, non dicuntur tamen vngulã diuidere, quin ne camelus, quidẽ, quem alioqui Aristot. inter bisulca recẽsuit, quoniã non eo quo boues, oues, & capræ, modo, vngulæ eius diuidũtur. Bisulcorũ duo reperio genera, aquaticum vnum, terrestre alterũ. Ex aquatilibus solum hucusq; noui hippopotamum. Terrestrium alia armantur cornibus, alia cornibus carent. Cornigera omnia ruminant: ex non cornutis solus camelus. Si igitur de ruminatione, & de cornibus, ne eadem sæpius repetere cogamur, quædam præfatus fuero, nemo puto, vitio vertet. Est autẽ ruminare deglutitũ semel pabulũ, mox ad os regurgitare, quod Apuleius rugimare vocauit, Plinius, & Quintilianus remandere, Græci μηρυκάζειν, vel μηρυκᾶν, παρὰ τὸ μηρύειν quod est reuolare, vnde & Latini nonnulli ruminationem nõ à loco, ad quem cibus reuoluitur, sed à quo sursum ad os repellitur, dixisse videntur, nimirum à rumine, quod vt ait Festus, locus est in ventre, quò cibus demittitur, & vnde redditur: & per translationem pro ipso etiam sumitur ventriculo: Hinc illud Pomponij in Prostibulo, vt idem Nonius citat: *Ego rumorem parui facio, dum sit rumen qui impleat:* è contrario Seruius ruminationem à ruma deducit, quam ait eminentiorem colli partem esse, ad quam demissus cibus à certis reuocatur animalibus: & ab eo non dissentit Festus, cùm rumare antiquos dixisse ait pro ruminare, & cùm ruma à veteribus diceretur mamma, à qua hodieq; subrumi dicuntur agni, hoc est, qui adhuc, vt Perottus loquitur, sub mamma habentur: ita pariter rumen ipsa vocabatur mamma, vt clarissimè docet nos Plinius, dum inquit: *Colitur ficus arbor in foro ac comitio Romæ nata sacra fulgoribus ibi conditis: magisq; ob memoriam eius, quæ nutrix fuit Romuli, ac Remi conditoris appellata, quoniam sub ea inuenta est lupa infantibus præbens rumen: ita enim vocabant mammam.* Qua de causa ipsa quoq; ficus rumula fuit appellata: Ouidius id testatur in Fastis:

Arbor erat, remanent vestigia, quaque vocatur
Romula nunc ficus, rumula ficus erat.

Hinc Rumina siue Rumia dea, quæ lactentibus pueris præsidebat, dicta est, & ruminus Iupiter,

Bifida quæ. Bisulca.

Vngulam quæ diuidant.

Bisulcorũ generæ quot.

Quæ animalia ruminent.

Ruminatio vnde dicta Rumen quid.

Ruma quid. Rumare quid.

Lib. 15. c. 18.

Ficus rumula.

Ruminæ deæ.

Ruminus Iupiter. Rumis. lib. 2. Frumen. lib. 5. Var. lect. ca. 13. Lib. 7. contra gentes. Ruminationis neceſſitas.

quòd animalia ruma ſiue rumice aleret. Sed & irrumare pro lactare apud veteres habemus, quaſi
rumam in os inſerere, quod verbum poſtmodum in fœdæ libidinis ſignificationem eſt translatum.
Appellatur hæc eadem pars rumis: teſtis eſt Varro de lingua Latina. *Antiquo* (inquit) *vocabulo mamma dicebatur rumis, vnde dicuntur ſubrumi agni lactentes*: nec non frumen, vt Seruius annotauit his
verbis: *Frumen eminens ſub mento gutturis pars: laringem Græci vocant; latini & Celſus fauces.* Arbitratur Hieronymus Mercurialis ruminandi vocabulum ab erumis potuiſſe manare, quando Arnobius ſcribit, *ærumnas eſſe prima in gurgulionibus capita*: ego tamen à rumine potius, aut à ruma ideſt
mamma deduxerim: cum enim ruminant quadrupedes, ſuggere quodammodo videntur. Eſt autem
ruminatio iſtiuſmodi animãtibus apprimè vtilis ac neceſſaria, propterea quòd cùm pabulo veſcantur duriore, id more aliorum primo conterere læuigareque nequeunt, ob ſuperioris mandibulæ
dentium inopiam: & quia inferiores etiam minimè habent ſerratos: quamobrem rudi primùm ea & leui quadam inciſione fracta & comminuta obliguriunt, quæ tepida quadam humiditate imbibita in prima alui cauitate molliora redduntur, atq; mox ad fauces teneriora repulſa melius
attenuantur (perinde ac ſenibus contingere ſolet, qui cùm & ipſi dentium laborent inopia, panem
priuſquam ori admouent, vino alioue conſpergunt humore, atque eo emollitum modo, calloſis
ſuis ſubinde gingiuis nullo propemodum negocio conterunt, vnde ſenes ruminare circumfertur.)
Dentium enim defectum ventrium multitudine ſagaciſſima natura compenſauit, ſicuti nos monuit

Vẽtres plures pro dẽtibus. Lib. 6. c. 3. Lib. 3. de par. c. 14.

Galenus in opere de anatomicis adminiſtrationibus, vbi ait; Animal quod ſuperiores dentes nõ habet, ventriculos neceſſario plures habere, vt in primum ſtatim pabulum ingerat, mox ex hoc ruminãs ore conficiat, dein rurſus in alium ventrem deglutiat; ex hoc rurſus in alium trãsferat. Docuit
id quoq; Ariſtoteles, vbi ex profeſſo de ventris diuerſitatibus agit & partiũ eodem pertinentium.
Ventres (inquit) nec magnitudine, neq; ſpecie ſimul ſimiles inter ſe ſunt: ſed quæ in ſanguineo genere vtrinq; dentata, & viuipera ſunt hæc ſimplicem habẽt ventrem, vt homo, canis, leo & reliqua,
quorum pedes in plures digitos findũtur, & quæ aut ſolipeda ſunt, vt equus, mulus, aſinus, aut biſulca quidem, ſed vtraq; parte dentata, vt ſus, niſi aliqua præ ſui corporis magnitudine, aut difficultate cibi non ad concoctionem idonei, ſed ſpinoſi & lignei, multiplicem habeãt, vt camelus; quemadmodum cornigera habent; quippe quæ non vtraq; parte dentata ſunt, & camelus quidem (quam cornibus caret) ideo non supernè dentata eſt, quòd ei magis neceſſarium eſt, ventrem talem

Cameli dẽtes, & ventres.

habere, quàm dentes priores. Cùm itaque ventrem ſimilem non vtrinque dentatis habeat, dentes etiam ſimili modo ſortitur, vtpote parum neceſſarios. Quin etiam cùm cibus durus ſpinoſuſq;
ſit, natura dentium portione terrena ad palati callum atq; duritiam abuſa eſt. Habent hæc ſingula
plures ventres, vt ouis, capra, ceruus & ſimilia, vt cùm officium oris non ſatis in molendo cibo adhibetur propter inopiam dentium, munus ventriũ expleat, dum alius ab alio cibum recipit, ſcilicet
primus incõfectum, ſecundus aliquantulum confectum, tertius plenius, quartus perquã plenè confectum. Ita fit vt genus hoc animalium receptacula cibi habeat plura, quibus nomina hæc aut in-

Ventrium nomina, & deſcriptio. lib. 2. Hiſt. vlt.

dita ſunt, aut indere licet, κοιλία κεκρύφαλος, ἐχῖνος, ἤνυστρον .i. venter, araneum ſiue reticulum omaſum & abomaſum. Hoſce eoſdem ventres idem philoſophus ſic depinxit: Quadrupedes viuiperæ, cornigeræ, altera maxilla dentatæ quaternos eiuſmodi habent ſinus, quę quidem & ruminare dicuntur: gula enim incipiens ab ore deorſum tendit ad pulmonem ſeptumq; tranſuerſum: hinc
ſe ad ventrem applicat maiorem, qui parte interiore aſper interceptuſq; eſt, ac prope gulæ cõmiſſuram ſinum ſibi adnexum habet, quem ex argumento reticulam appellant. Eſt enim ventri ſimilis extrinſecus, intus reticulis mulierem implexis, magnitudine multò quàm venter maior. Hunc
excipit omaſum parte interiore aſperum, cancellatum, cruſtatum, magnitudine reticuli. Abomaſum venter ab eo alius iungitur, magnitudine amplior amaſo, forma oblongior, cancellis intus, &
cruſtis multis, magnis & leuibus innormatus, mox inteſtinum conſequitur. Cornigera altera maxilla dentata omnia ad hunc modum, ſuum habere ventrem, certum eſt. Hæc omnia ille. Primus

Ventrium vſus, & qualitas.

itaq; venter magnitudine atq; capacitate reliquos ſuperat, vt ruminantia maiorem pabuli copiam
deglutire poſſent, & tanquã in penario loco reconditum reſeruare, ac mox maiori ocio regurgitando remandare ſiue ruminare. Quartus inteſtini inſtar oblongus eſt, cùm cæteri conglobati ac rotondiores exiſtant, cæterùm in medio extuberat. Natura autem priores omnes circulares fecit, quo-

Vẽtres cur circulares.

niam præ cæteris capaciſſima eſt iſtiuſmodi figura. Debebant enim pabuli plurimum recipere. Primus & ſecundus pabuli ſinus extremitati œſophagi finitimi ſunt, ille quidem vt cibos ruditer commanſos, hic verò vt remanſos reciperet, ne tum attenuati pabuli, tum rudis inutilis permiſtio cõfuſioq; fieret. In prima alui cauitate rudis adhuc eſca cernitur, quin & feſtucæ & vix lacerati ſurculi.
In ſecũdo autem ſinu amplius conficitur cibus, & magis adhuc in tertio elaboratur, vt in nouiſſimo
tandem concoctio abſoluatur: vbi nempe in chylum ſiue cremorem lacteum abit. Omnium item
interior tunica dura eſt, durior tamen omniũ prioris ventriculi, qui ſcabra & aſpera alimenta recipit.

pit. Hæc præ cæteris etiam est aspera, ne si lubrica esset, istiusmodi rudis cibus in sequentem prolaberetur. Sed & palatum similiter durum est, & asperum, idque duplicem ob finem, cum scilicet quem iam primo ventri assignauimus;(Cum enim pronè pascantur istiusmodi animantes & primoribus superioris maxillæ dentibus sint destitutæ, osque molli membrana vestitū habeant, pabulum nullo negotio ex ore lubrico elaberetur) tum ad faciliorem durioris pabuli contritionem. Quid enim interiores dentes soli facerent? Vidit hunc alterum naturæ finem Galenus loco nuperrimè citato: sed non (inquit) quia cornigera sunt, ideo plures habent ventriculos, vel ruminant: quia autem durum spinosumque cibum assumunt, non indigent dentibus superioribus, quippe & camelus, quanquam cornibus careat, tamen & ruminat, & multos habet ventres, quoniam spinosū ligneumque alimentum depascitur. Huius autem gratia interior quoque oris membrana ex toto aspera est, & ea quæ ventribus obducta est, similiter. Non est autem solummodo aspera istiusmodi tunica, verum vt ex Aristotele paulò ante dicebamus, dura & callosa. Ad hæc, tria in eodem Galeno obseruo: primùm dum ait; *non quia cornigera sunt, ideo plures habent ventriculos & ruminant*; cum certum sit quia cornigera sunt, tot ventres habere, atq; ruminare, nam dentium materia abit in cornua, quod docuit ipse Aristoteles his verbis: Cæteris animalibus quibus hæc materia non incornua secedit, aut dentium ipsorum magnitudinem communi omnium incremento natura auxit, aut dentes exertos, veluti cornua, è maxillis produxit. Noto secundò, quod inquit: *non indigent dentibus superioribus, quia cibum durum spinosumq; assumunt*: Quo enim durius asperiusq; pabulum est, eo non solum magis egent dentibus, sed & validissimis: tertiò eundē interni ventris asperitati vsum tribuit, quem asperitati palati, cùm huic duplex sit vsus, retinendi scilicet alimentum, ne elabatur, & conterendi. Vnde viri docti Galeni codicem deprauatum esse arbitrantur: cæterùm eam tantùm partem restituunt, quæ de dentibus agit. Ioannes Æmilianus Ferrariensis in sua naturali de ruminantibus historia arbitratur, particulum ου negatiuam deprauatè legi pro copulatiua καὶ nimirum sic: ἀλλ' οὐ διό' τι κεράοφορα, διὰ τοῦτο πλείονας ἔχει γαστέρας, ἢ μηρυκάζει, ἀλλὰ τῷ φρυγανώδη διεσθίειν τροφὴν, καὶ δεῖσθαι τῶν ἄνωθεν ὀδόντων, id est: Sed non quia cornua gerunt, ideo plures ventres habent, vel ruminant, at quia cibo aspero duroque vescuntur, ac superioribus dentibus carent. Quam restitutionem sequitur Mercurialis, dissimulato tamen Æmiliani nomine. Negat verò etiam Mercurialis omnia hisce dentibus priuata animalia duro esse palato (contra Auerroem quem nos secuti sumus) argumēto, quod in istiusmodi cornigeris materia in cornibus fabricādis, ita cōsumpta sit, vt non semper palato & linguæ durandis sufficere queat. Sed producendum erat aliquod animal cornutum, cui molle sit palatum. Reddit idem Auerroes, rationes, cur quatuor natura fecerit ventres, non autem plures aut pauciores, illas scilicet, quę ferè à nobis declaratæ sunt. Quod plures sint dati (inquit) fuit causa priuatio dentium, cibi durities, concoquendi imbecillitas, longa distantia, & magna cibi ad membra nutrienda dissimilitudo, ita vt pluribus opus sit transmutationibus. Quod verò quatuor, nec plures paucioresuè, hanc causā existimat esse idem philosophus, vt nempe primus veter cibum incoctum reciperet, quod est velut horreum, nihilque fere in illum operaretur, alij verò tres conficerent, eos verò etiam tres datos, quoniam ita naturæ commodum fuit. Nam tria habent duo extrema, atq; medium, primus incipit cibum conficere, medius in cibum mediocriter operatur, tertius ipsum perficit. Iam verò Aristoteles alicubi non omnibus cornigeris, vna tantum parte dentatis ruminationem cōuenire testatur, sed domesticis duntaxat. Rumināt (inquit) quæ superiore dentium ordine carent, vt boues, oues, capræ. Ex feris nullum adhuc ruminare constat, præterquam ea quæ aliquando cum hominibus exigunt, vt ceruus: hunc enim ruminare planum est. Quem locum à Plinio negligenter redditum Pierius arbitratur, cum ita habet: *Ruminant præter iam dicta siluestrium cerui, cùm à nobis aluntur*: quasi verò (inquit ille) cicuratio sit ruminationis causa. Sed enim, vt reor, vel aliquid deest, vel quod adduci non possum, Aristotelem non expressit, qui eo probat argumento ceruos ruminare, quia idem faciunt alti à nobis. Aliter etiam quàm Plinius, declarat eundem Aristotelis locum Albertus in octauo de animalibus, cùm ait: Nullum autem animal agreste ruminare videtur, nisi creentur ad figuram alicuius domestici ruminantis, pręter solum ceruum, & ea quæ sunt similia ceruo, sicut capreolus, & equiceruus. Rursus quod vna tantùm parte dentatis ruminatio propria sit, haud vniuersaliter verum est, sunt enim nonnulla quæ vtrinque dentata cum sint, ruminant tamen, vt scarus inter pisces, inter quadrupedes mus Ponticus, vt refert Aristoteles, & ex eo Plinius. Ruminat autem scarus, quia non vt cæteri pisces dētes habet serratos, sed obtusos, sicuti ex hisce philosophi verbis colligitur: Piscium generi (inquit) dati sunt dentes, sed serrati propè dixerim omnes. Genus enim quoddā exiguum est, quod non serratos habet dentes, vt qui Scarus appellatur, qui vnus & ruminare meritò ob eam rem creditur. Cur verò Ponticus mus ruminet, non habeo, quid dicam. Cùm tamen & vulgares nostri mures ruminent, vt Plinius, & Albertus testantur, & Ponticum quoq; murem minimè serratos dentes habere, non est à ratione alienum

Palatum cur asperū.

In Galenū animaduersio.

l. 3. de par. anim. c. 1.

Gale. emēdatur.

Syntag. 7.

Lib. 5. Var. lect. ca. 14.

In com. ad 3. de part. 14.

Cur plures vētres dati

l. 9. hi. vlt.

Quæ cornigera ruminent.

l. 10. c. 73.

Hiero. l. 8.

Ruminantia vtrinq; dentata.

Scarus cur ruminet.

3. de p. 14

alienum

alienum: istiusmodi enim dentes vulgaribus nostris, muribus esse Plinius annotauit. Hic lib. 11. cap. 37. elephantum quoque tradit quatuor habere ventres, quem tamen nemo etiam dixit ruminare. In sacris præterea leporem & cuniculum ruminare legimus, ruminareque verò simillimum existit. Lepus enim referente Philosopho coagulum habet, quod ruminantibus proprium est: ad hæc vterque soli inter quadrupedes digitatos herba vescuntur. Hieronymus Mercurialis arbitratur istiusmodi animantia (cuniculum, leporem, & murem Ponticum) non potuisse plures ventres habere, quoniam parua sunt animalia. Etenim videmus (inquit) quæcunque eos habent, vel magna esse, vel saltem non parua. Quia verò ventrem nequaquam crassum, sed tenuem, & pinguedinis expertem (nam leporem & cuniculum non pinguescere Plinius dixit, & sensus cõfirmat) habuerunt, ideo cibum alioqui mollem non facile sustinent, præsertim quando multus sumitur, nec dentibus bene præparatur, sed statim ob timorem deglutitur: ob quod ventriculus oneratus, cibum illum remittit in os: vbi rursus eatenus præparatur, quatenus à ventriculo facilè confici queat. Immò vt in dissectionibus videmus, cùm natura lepori & cuniculo ventriculum gracilem, ac tenuissimis membranis cuteque tectum dedisset, neq; quatuor ventres dare potuisset, vt reliqua ratione hæc compensaret, præter ruminationem duo fecit, primò, intestina gracilia ijs pro ventriculo vno parauit: deinde cæcum intestinum, quod in alijs paruum effecerat, in his amplissimum atque capacissimum omnium effecit, quo esset tanquam postremus quidam ventriculus, vbi absolueretur chylus: siquidem huiusmodi intestinum semper materia chylosa plenum inuenitur. Elephãtus autem quod habuerit quatuor ventres (inquit ibidem Mercurialis) in causa esse potuit corporis magnitudo & forsan paucitas dentiũ superiorum, quos solum quatuor habere, & veterum authoritate & experientia compertum est. Quanquam melius est fateamur, Plinium errasse, cum Aristotelem malè intellexerit, qui scribit, elephanti intestina adeò sinuosa esse, vt quatuor ventres habere videatur, sicut pariter fefellit, vbi dixit, ruminantia geminum ventrem habere. Hucusque Mercurialis, cuius eruditissimi viri rationes, quas de leporis cuniculiq; ruminationibus adfert, vt quidem neutiquam aspernandæ sunt, ita contrà necdum constat, cur mures, ac potissimum Pontici ruminent; hos enim cùm sint ex latentibus hyeme animantibus, pinguefieri ratio ipsa suadet. Iam verò inter verè ruminantes, boui magis quam cæteris ruminantibus ruminationem adaptari, satis superque ex ijs innotescere ait Ioan. Æmylianus syntag. 8. quæ Homerus alicubi cecinit, sub indignati Solis, non Vlyssis, vt ipse ait, persona, Iouem, vniuersumq; deorum consessum alloquentis:

Lib. 10. c. 73. *Lepus cur ruminet.* *Li. 2. Var. lect. c. 15.* *Lepus & Cuniculus cur quatuor ventres habeant.* *l. 11. c. 37.* *Elephanto cur quatuor ventres.* *Plinij error. 2. de hist. 2. lib. 11. 37.* *Odyss. M.*

Εἰ δὲ μοι οὐ τίσουσι βοῶν ἐπιεικέ ἀμοιβὼ,
Δύσομαι εἰς Ἀΐδαο, καὶ ἐν νεκύεσσι φαείνω.

Vbi, inquit, Homerus ascripsit bobus ἐπιεικέα ἀμοιβὼ, id est, vtilem ac congruam ruminationem. Cæterùm si in hoc sensu Homerum interpretemur, nullum planè eius versus habebũt sensum. Questus erat Sol siue Apollo boues suos ab Vlyssis socijs occisos, Iouique & cæteris dijs immortalibus cominatur, nisi boum suorum necem vlciscantur; se ad inferos descensurum, lucemque suam mortuis tantum præbiturum, quamobrem Homeri interpretes latini sic vertunt:

Quod si mihi non luant bouum condignam talionem
Descendam ad Plutonis domum, & inter mortuos lucebo.

Quamobrem etsi ἀμοιβὴν pro ruminatione sumi possit, significat enim etiam mutationem, nec non etiam vicissitudinem, & ruminatio quædam vicissitudo est, hìc tamen, vt dicebam, non habet sensum. Boui verò præ cæteris omnibus ruminationem competere, libenter admitto, eique assentior. Nam & Columella, languentis bouis inditia recensens, ait. *Propter quæ bos neque ruminat, neque lingua se detergit:* Etenim non ignorabat rerum rusticarum consultissimis, quàm esset boui consentanea ipsa ruminatio: ideoque prius diuturniorem eius ruminationem commendauerat, vt quæ illius vires incolumes seruet. Dicemus igitur ruminationem propriè eorum esse, quæ altera tantùm parte dentes habent, impropriè leporis, cuniculi, muriumque, quare & Dantes Aligerius solis illam bisulcis attribuit, cùm in suo purgatorio sic canit:

Lib. 6. c. 6. *Cant. 16.*

Le leggi son: ma chi non pon man ad esse?
Nullo, però che'l pastor che precede,
Ruminar può, ma non hà l'vnghie fesse.

Cùm itaq; talis in propriè ruminantibus sit ventrium, palatiq; constitutio atque vsus, videndum modò de ruminationis modo atq; via, per quam nimirum cibus ex priori ventre in os repellitur, & mox rursus ab ore effunditur. Petrus Apponensis in commentarijs, quos in Aristotelis problemata edidit, ait interiorem gulæ tunicam in istiusmodi brutis ex duplici fibrarũ genere esse contextam, longis videlicet ac transuersis, illis vt pabulum ab ore ad ventrem feratur; his, vt ab eodem vẽtre ad os regrediatur. Atqui Galenus singula instrumenta dum agunt, rectis fibris quidem ad se trahere asserit, transuersis verò excernere; retinere autem vtrisque simul. Proinde alicubi rationem reddens,

Ruminationis modus & via. *14. de vsu part. 14.* *3. de facul. natural.*

dens, cur homo difficulter vomat, cùm prius gulæ siue œsophagi cōstructionem indicasset, hoc ceu corollarium addidit. Atque idcirco deglutire facilius est, quàm vomere, quia deglutimus vtraq; ventris tunica operante; interna trahente quidem; externa se contrahente; vtraque trudente: vomimus verò, altera tantùm, quæ foris est, agente, nec vlla in os trahente. Haud ruit tamen sententia Apponensis: nam licet, dum transuersales interioris tunicæ ipsius gulæ fibras in istiusmodi animalibus, rectis validiores esse asseueramus (pabulum namque deuorare non possent) nihilominus si rectas fibras atque transuersas, sese mutuò impedire dixerimus, quotiescumq; vnà cooperantur, quādoquidem rectæ attrahere nequeunt, si à transuersis distrahuntur: transuersæ item nequeunt expellere, à rectis turbatæ. Ex qua nimirum lucta tertia quædam nascitur operatio, quæ neq; attractio, neque expulsio, at retentio appellatur. Sed enim si dum operantur rectæ, transuersæ fuerint ociosæ, attrahendi facultas tunc exerceri poterit, & è contrario quando transuersæ operātur, si rectę quiescant, facultas expellendi tunc temporis suo munere fungi poterit. Dici itaque potest ruminantia rectis fibris alimēta deglutire, ociosis trāsuersis, & è cōtrario à vētre ad os repellere, trāsuersis operantibus, rectis verò ociosis. Vel fortassis rectiùs dicimus rectas interioris tunicæ gulæ ruminantium fibras, non modò vtiles esse ad pabulum ingurgitandum, vt in alijs animalibus contingit, sed etiam ad idem regurgitandum: Quare vomendi illa difficultas, de qua, ex Galeno diximus, hìc locum non habet, cùm in ruminantibus rectæ fibræ, ad fauces conuellantur, dum pabula regurgitant, quemadmodum item in ingurgitatione ad stomachum contrahuntur. Neque à vero fortassis etiam recedemus, si dixerimus Galenum per omnes fibras intelligere, non modò rectas transuersasque, quarum meminerat, quin imo obliquas etiam, quæ ex eiusdem sententia (eodem libro) facultatis retentricis ministræ sunt. Per eandem autem viam siue partem contrarios fieri motus, minimè absurdum est, si diuersis fieri temporibus (vt hìc fit) dicamus: idque probè ostendit Galenus his verbis: Iam nec illud difficile compertum est, & tractionem, & expulsionem diuersis temporibus per eundem meatum fieri, si modò ventris stomachus quam gulam vocamus, non cibos tantùm potionemq; in ipsum ducere, sed etiam in nauseis contrario fungi ministerio cernitur. Etiam vesicæ quæ sub iecore est, collum cùm vnum sit, tamen per se vesicam non solùm implet, sed etiam vacuat. Vteri præterea stomachus, quod collum appellamus, pari modo, sicut intra feminis, ita forus partus via est. Cæterùm hisce rursus aduersari videtur philosophū, qui ruminantibus ructare negatum esse tradit. Nam si ructare non possunt, neque etiam poterunt eructare, hoc est, eructando eijcere. Vbi nota, verbum ructare, gulæ indicare conatum, quo nititur à ventre aliquid ad os propellere: & quod reijcitur, vel quid flatulentum est, & spirituosum, vel quid solidum. In ruminantibus spiritus nequaquam educitur, sed alimenta ad os reuomuntur, quamobrem ibi philosophus etiam ait: Quinetiam ruminantibus ructare negatum est, quoniam plures continent ventres, & quem reticulum appellamus. Facultas etenim meandi tam super, quam subter flantibus multifariam præstatur: itaq; humor consumitur, antequam in flatum vertatur qui flatus mouet, vel ructum, vel crepitum. Cùm igitur Columella rerum rusticarum scientissimus bouem tradit sæpenumero ructare, Aristoteli non aduersatur. Hic enim de sanis, ille de ægris loquitur: id quod & nostri Agricolæ confirmant; nam si bos aliquis ieiunus ructauerit, pathognomonicum signum esse asserunt. Sicut itaq; constat pabulum in ruminantibus per eundem quo descenderat, meatum ad os, vt ruminatione, id est, noua contritione, exactiùs minuatur, ac conteratur, repelli: ita modò obseruandum est, postquam contritum est, per quem meatum, & ad quē ventrem feratur. Diximus ex sententia Aristotelis cibum remansum ex vno ventre in alterum mitti, quousque à postremo in intestina labatur: ita vt in primo disponatur, in secundo incipiat confici, in tertio adhuc coquatur, in vltimo verò perfectam adipiscatur coctionem. Verùm Galenus citante Mercuriale præcitato loco, cibum ait, primò, ex ventriculo reuolui in os: deinde ab ore in reticulū, inde in omasum, tandem in adomasum mitti. Et ne quis dubitet (inquit Mercurialis) quomodo secunda vice in reticulum, non autem prima, labatur, sciendum est, foramen in gula esse satis angustum, quod pertingit ad reticulum, & per quod cibus prima vice, cùm sit crassior & solidior, adhuc minimè transire potest: transit verò secunda vice quando liquidus & mollis ita factus est, vt iā transire queat. Conciliare tamen licere arbitratur Aristotelem, & Galenum, si dicamus (inquit) illum loqui de tempore, quo non ruminant; nempe quando cibus primùm in ventrem ingressus, inde per foramen commune ingreditur reticulum, & sic in alios ventres, absque eo, quòd ad os redeat. Galenum verò sermonem habere de tempore ruminationis, quod, vt dicemus, minimè perpetuum est. Atque hoc solum intelligendum esse de ijs ruminantibus quæ plures habent ventres. Quod si aliqua sint, quæ ruminent, & vnum ventrem habeant, vt narrat Aristoteles de mure Pontico, & in Leuitico habetur de lepore, & coniculo: procul dubio cibum remansum ad secundū ventriculum rursus mitti oportet. Hæc itaque Mercurialis. Equidem philosophus non de vnum habentibus ven-

Cur vomitus difficilis.

3. de fac. nat. ca. 15.

Sect. 10. probl. 43.

Ruminātia no ructant.

Lib. 6. c. 1.

Ructatio quid in boue indicet.

L. de admi-nist. anat. c. 3.

Arist. & Galenus cōciliati.

trem, sed de plures habentibus loquitur: quare vel Aristoteles foramẽ, quod ait Mercurialis pertingere in reticulum, non aduertit: vel falsum est, viam ab ore ad reticulum dari, quæ non prius ad primum ventrem pertingat. Mihi eam viam necessariam esse minimè videtur. Dixi enim ex Aristotele asperam esse prioris ventris tunicã, ideoque & retinere & conterere male contritum in ore pabulum aptam esse, quod cùm ita sit, iam contritus rursus in ore, lubricumque retinere, remorariq; sua asperitate non poterit, & per cõsequens subinde in secundum ventrem siue reticulum elabetur.

Ruminãtia quietem poscunt. Vtcunq; est, diligens anatomici inspectio controuersiam dirimet. Cùm ruminant, quietem poscunt; Quamuis enim ruminent etiam in agris, & vbicunque mediocres perferunt labores, plerumque tamen (de cicuribus loquor) in mandris id muneris obeunt: Iacent (inquit Aristoteles) potissimum cùm ruminant, & hybernis præcipuè mensibus solent ruminare. Septem ferè mensibus hoc faciunt, quæ intra tecta aluntur. Gregales leuius minusq; tempus ruminant, quoniam foris pascuntur. Quæ Plinius sic reddidit. *Ruminant præter iam dicta syluestrium cerui, cùm à nobis aluntur. Omnia autem iacentia potiùs quàm stantia & hyeme magis quam æstate, septenis ferè mensibus.* Cur autem iacentia potiùs quàm stantia ruminent, Mercurialis hanc reddit rationem, tanquam ex eisdem authoribus, apud quos tamen illa non legitur, etsi alioqui non omnino sit aspernanda: eò quòd (inquit) dum iacent, ventriculus cõprimitur à terra, compressus verò faciliùs idem in os repellit, sicut videmus vomentes facilè id agere, si manu ventriculum comprimant. Ruminant etiam potissimum æstiuo tempore, dùm feruet Sol, siue in ipsa meridie, cæterùm vmbram captant, sicuti caprarum exemplo eleganter nobis expressit Dantes in suo præcitato Purgatorio:

L.10.c.73.

Ruminãtia cur iaceãt.

Cant. 27.

Quali si fanno ruminando manse
Le capre, state rapide, e proterue
Sopra le cime, prima che sian pranse.
Tacite à l'ombra, mentre che'l Sol ferue
Guardate dal Pastor, che'n sù la verga
Poggiato s'è, & lor pogiato serue. Similiter Petrarcha.
Ruminante ò mio grege à l'ombra estiua
L'erbe pasciute. Sed & Virgilius.
Ah virgo infelix, tu nunc in montibus erras;
Ille latus niueum molli fultus hyacintho
Ilice sub nigra pallentes ruminat herbas.

Cur hyemẽ ruminent. Hoc est, vt Seruius exponit, vel aridas, vel quæ ventris calore propria viriditate caruerunt. Ex quo Virgilij loco tanquam ex architypo, & è tabula hosce suos versus deprompsit. Calphurnius:

Has pete nunc salices, & læuas flecte sub vlmos,
Nam cùm prata calent, illic requiescere noster
Taurus amat, gelidaq; iacet spatiatus in vmbra,
Et matutinas reuocat palearibus herbas.

Cur verò hyeme magis quam cæteris anni temporibus ruminent, isthęc fortassis ratio assignari poterit, quòd eo tempore nisi duro aridoq; pascantur pabulo, quod difficulter immutatur, sicuti contrà facillimè teneriusculum, quales sunt herbæ, quæ æstiuo vigẽt tempore, quam rationem ipse quoque videtur innuere philosophus, dum inquit, quòd quæ gregatim ac foris pascuntur, leuius minutiusq; ruminent, quàm quæ in stabulis obuersantur. Author est idem philosophus, animantia quibus ruminare in more est, proficere, detestarique non minus ruminando, quàm edendo: quẽ locum explicans Ioan. Æmylianus, denotare ait, non modò parem voluptatem percipi ab ipsa ruminatione, sed multò etiam maiorem, quandoquidem gustus, alimentorum sapores exactè perfecteq; sentire nequit, cuiusmodi ea sunt, quæ à ruminantibus prius deuorantur, sed quæ iam ruminationis beneficio læuigata sunt, in arctissimos linguæ meatus seipsa insinuant, gustusque instrumenta valentiùs feriunt. Notandum verò istiusmodi animantia non tunc ruminare, cùm etiamnum lacte nutriuntur: eò quia lac (inquit Mercurialis) facile coctu, præparatũ, & liquidum est, ita vt per foramen commune cum reticulo in illud è ventre labatur. Albertus Magnus sentit, ruminantia post septimum ætatis mensem ruminare. Sed putat Mercurialis hunc virum deceptum esse, ex mala verborũ Aristotelis intelligentia, qui, vt dictum est, ruminantia solùm id septẽ mensibus agere scribit. Equidem ante id tempus, & quàm primùm herbas depascuntur, ruminare certum est, & notauit etiam Galenus, vbi hœdi recentissimè in lucem editi historiam recenset. At longè (inquit) maiori admiratione dignũ est, quòd postquam & folia & teneros ramusculos deuorauerat, paulò post ruminare cœpit, &c. Haud tamen accusandum puto Albertum, qui de ijs loquitur iuuenculis, vt ita vocem, quibus abundè semper lac maternum suppetit ad id vsq; tempus. Nam, vt idem etiam Mercurialis subiungit, post lactationem animalia ruminationem incipiunt: ea autem in septimum ferè mensem, nisi

Ruminatione delectari.

Syntag. 2.

Lactantia non ruminant.

7. de anim. c. 4.

6. de loc. affe. cap. 6.

3. Hist. 21.

nisi impediamus, perdurat. Scribit præterea Aristoteles huiusmodi animalium, quæ non vtrinque dentata sunt, lac solummodo coire, ideoque ex eo caseum fieri: aitque id & copiosius & caseo vtilius existere. Cùm verò teste Herodoto apud Scythas ex equarum lacte coagulato caseus fiat, quem in equi historia hippacen vocari diximus, conijcit Mercurialis, Aristotelem de ea loqui coagulatione, quæ fit in ventriculo, non autem de artificiosa: cui hac in re facilè accensuerim, cùm proprium sit ruminantibus habere coagulum. Habēt (inquit) quod coagulum vocatur, omnia quæ plures continent ventres: carent quæ vnum habent, excepto lepore. Habent quibus hoc datum est, non in magno vētre, nec in reticulo, neque in vltimo, quod abomasum appellauimus, sed in eo, qui inter vltimum, & duos primos positus est, quod omasum vocatur. Habent hæc omnia coagulum propter lactis crassamentum: carent quibus singuli ventres, quòd eorum lac tenue sit, quamobrem cornigerorum lac spissatum, mutilorum nequaquam. Lepori coagulum fit, διά τό νὲμεσθαι ὀπώδη πόαν. ὁ γὰρ τοιοῦτος χύμος συνίστησιν ἐν τῇ κοιλία τὸ γάλα τοῖς ἐμβρύοις, hoc est, vt Theodorus vertit, quoniam herbam succi lactei pascatur: talis enim humor lac in ventriculo stringit, facitque colostrum. Sed duos errores non obscuros (inquit Mercurialis) commisit, vnum quod hæc verba ὀπώδη πόαν, non rectè herbam succi lactei interpretatus est. Nam vt alibi indicauimus, ὀπὸς tam apud Hippocratem, quàm apud alios pro coagulo κατ' ἐξοχὴν capitur, quo quidem pacto ab Aristotele capi vero similius est, nempe qui dicat, iccirco coagulū habere leporem, quòd his herbam coaguli effectricē pascatur. Sed forsan Gaza Plinium etiam hac in re imitari voluit, qui eam vocem ex Græcis sic sæpe interpretari consueuit. Alterum & forsan multò maiorem, cùm addit ea verba: *facitque colostrum*, quæ nec in Aristotele leguntur, nec vera sunt. Siquidem colostrum siue colostra, vt docet Nonius Marcellus, est lac nouum in mammillis, Lucilius:

Ruminantium lac quale.

Coagulum. 3. de part. 15.

Lib. 5. Var. 12.

Hiberam insulam fomento omni colore colustra.

Et Laberius: *Si quidem mea colustra fretus terris studere fecisset sumere æquam ex fonte*. Item Plaut. *Meum cor, mea colustra, meus molliculus caseus*; Plinius: *Concipere nutrices exitiosum est. Hi sunt enim infantes qui colostrati appellantur, densato lacte in casei speciem. Est autem colostra prima à partu spongiositas lactis.* Item alias: *Pullis earum, vbi pingue pabulum; biduò à partu maternum lac gustasse lethale est, genus mali vocatur colostratio*. Ex quibus omnibus clarissimum est, pueros vocari colostratos, qui aut lacte matris, quæ mox peperit, aut nutricis prægnantis vtuntur: atq; ob id colostrū, seu colostram dici, aut lac nouum, aut lac mulieris vterum gerentis. Hucusque ille: cui de colostro lubens accenseo, sed pro ὀπώδη πόαν Gaza meo iudicio non malè herbam lactei succi transtulit, in qua scilicet significatione eadem voce vtitur Theophrastus, pro re autem coagulum efficiente nusquam, quamuis tamen sensus in idem resiliat. Nam herbæ illæ succi lactei, puta lactuca, lactuca leporina Apuleij, siue ea sit Sonchus siue condrilla aut hieracium, cum refrigerent, & astringant, coagulare leporis lac poterunt. Sed vt ad cornigera & verè ruminantia reuertimur, hęc ideo coagulum habere ait idem Mercurialis, vel quia sicco prædita sunt temperamēto, merito cuius in ventriculo spissetur lac, vel propter siccitatem atque facultatem herbarum coagulantium, quibus matres dum lactant, vescuntur. Dicit verò etiam Aristoteles coagulum in solo multiuentrium, siue ruminantium omaso constare, eiusque rei rationem dedisse in problematibus. Quamobrem cum in ijs quæ nunc habemus, illud non reperiatur, putandum est (inquit Mercurialis) Aristotelem in Physicis problematibus, quæ à Plutarcho, Apollonio, Athenæo, & Laertio citātur, nūc verò desiderantur, illud declarasse. Si quid autem proferre licet, Mercurialis, ego (inquit) dicerem, in primo vētre lac parum mutari: in secundo mutari quidem atque incalescere, sed non adeo, vt possit in casei formam crassefieri: in quarto percoqui & statim in intestina, inde per meseraicas in corpus distribui; in tertio verò solùm crassefieri posse, atque ibi retineri; tū quia locus satis calet, & lac præparatum iam est, vt facilè crassefieri queat, tum quia sic crassefactū non facilè per foramen abomaso & omaso cōmune in abdomen transmittitur. Quare inuenitur coagulum in omaso, quia ibi causa effectrix, nimirum calor, magis crassefacere valet, & quia simul retineri potest: in alijs vel non æquè calor viget, vel ob lubricitatem, si fiat, vt in abomaso retineri nequit. Vnde assentiri nunquam potuit Auerroi, qui coagulum esse excrementum digestionis tertij ventriculi, atque ob illud, tanquam vesicam propter bilem, id factum esse contendit. Hactenus Mercurialis. Cur modò lacte ruminantia abundent, fortè hæc ratio dari poterit, quòd eorū fœtus eo præcęteris indigeāt, propter superioris mandibulæ dentium inopiam. Iam ex omnibus quæ hactenus à nobis dicta sunt, vnicuique notum esse arbitror, duo esse ruminantium genera, vnum quod vtrinque dentatum est, alterum inferiori mandibula tantùm. Hoc genus propriè ruminantium nomine intelligi extra controuersiam est. Suntq; omnia bisulca, & vno excepto, vt dixi, camelo, cornigera; Quæ cornua gerūt (inquit Aristoteles) bisulca magna ex parte per naturam sunt, vt bos, ceruus, capra. Quod autem idem & solipes & bicorne sit, nullum est, quod nos adhuc nouimus. At solipes, ideq; vnicorne est, quanquam rarum, vt asinus

Colostrum quid.

L. 8. Sat. 10.

In Virgine.

In Pænulo.

28. l. 6. 9. l. 11. c. 41.

Ruminātia cur habeant coagulum.

Cur coagulum in omaso tantum.

3. de part. animal. c. vlt.

Ruminātia cur lacte abundent.

2. Hist. 1.

Cornua cur animantibus data.
3. de part. 2

nus Indicus: ille enim & vnicornis & solipes est: vnicornis verò, idemque bisulcus Oryx. Haud præter nostrum itaque fuerit institutum, docere ad quem finem cornua eis Natura largita sit, quæque eorundem sit materia, ac diuersitas. Nisi itaque cornua haberent, multorum aliorum animantium iniurijs exponerentur (quamuis quibusdam etiam obsint) vnde dicebat Philosophus: Carēt ijs quæ non viuipera sunt. Cornua vel alijs quibusdam inesse dicimus, sed per similitudinem & translationem, cum nullum ex ijs cornu officio fungatur. Gerunt enim quæ animal pariunt, cornua ad vim, aut inferendam, aut depellendam, quod nulli ex cæteris, quæ cornua habere dicunt, contingit. Nullum enim vtitur cornibus, vel ad cōuincendum, vel ad defendendum, quæ virium sunt officia. Quæ igitur pedes multifidos habent, cornu omnia carēt, cuius rei causa est, quòd cornu auxilij gratia habetur. Multifidis autem non desunt alia auxilia. Dedit enim natura alijs vngues, alijs dentes pugnaces, alijs partem aliam, qua sese tueri atq; defendere possent: at verò bisulcorum pars maior cornua gerit, & solipedum nonnulla ad vim inferendam, quædam etiam ad defendendum. Quibus autem cornua natura non dedit, eorum saluti præsidijs consulit alijs, vt pernicitate corporis equis opitulata est, magnitudine camelis: magnitudinis enim exuperantia sufficit ad necē arcendā, quod camelis contingit, atque etiam melius elephantis. Quædam etiam dente exerto armantur in genere bisulco, vt sues. Quibus autem cornua præ nimio excessu superuacua sunt, ijs alterum auxilium natura adhibuit, vt ceruis velocitatem. Grandis enim illa & multifida cornuum magnitudo potius obest, quàm prodest. Bubulis etiam, capreisq; interdum cornua inutilia sunt: nam etsi contra nonnulla resistunt, & cornibus se defendunt, tamen feroces pugnacesq; belluas fugiunt. Bonasis (nā ij quoq; pari aduncitate cornua reflexa inter se in orbē colligunt) excrementi profusionem natura pro auxilio dedit; hoc enim cum metuunt, se tuentur. Hac eadem profusione, alia quoque seruari certum est. Plura autem auxilia simul, quorum singula satis essent, nulli natura tribuit. Aurei planè super hac re extant Phocilidis versus, quos tacuisse nefas sit:

Animaliū diuersa arma.

Cornua quibus inutilia.

Ὅπλον ἑκάστῳ νεῖμε θεὸς, φύσιν ἱεροφοίτοις,
Ὄρνεσι μὲν πολλὴν ταχυτῆτ᾽. ἀτκλὼ τελέοισι,
Ταύροις δ᾽ αὐτοχύτοις κεράσσι, κέντρα μελίσσαις,
Ἔμφυτον ἀλκὰν ἔδωκε, λόγος δ᾽ ἔρυμ᾽ ἀνθρώποις:

Arma vnicuique dedit Deus, naturam diuinam,
Auibus quidem magnam celeritatem, & robur leonibus,
Taurisq; in spontè natis cornibus, & apibus aculeos,
Innatum tutamen dedit; ratio propugnaculum est mortalibus.

Cornua tollere quid.

Cùm itaque cornua facta sint à natura, tum ad defendendum, tum ad offendendum, prouerbialiter cornua tollere aliquem dicimus pro eo, quod est animo efferri, ex Horatij nimium epodis, vbi ait: *Namque in malos acerrimus parata tollo cornua.* Alicubi rursus de Baccho. *Et addis cornua pauperi:* In quo sensu & Ouidius loquens similiter de temulentia:

Tunc veniunt risus, tunc pauper cornua sumit.

Cornua obuertere qui dicantur.
In Pseudolo.

Hucq; spectat illud Græcorum: πρὸ τοῦτε σοι μὲν κέρατα ἔχειν, idest, *ante hac credebam tibi esse cornua.* Qui verò iniuriā repellere parati sunt, hi cornua dicuntur obuertere, in quo sensu Plautus ait:

Peiorem ego hominem, magisq; versutè malum
Nunquam adepol quenquam vidi, quàm hic est,
Nimisq; ego illum simia hominem metuo & formido malè.
Ne malus item erga me sit, vt erga illum fuit.
Ne in re secunda nunc mihi obuertat cornua
Si occasionem capsit, qui fiet malus.

Elegantissimè verò, simul, & facetissimè sumpta hinc metaphora Euclio pauper se asellū quasi contemptum; Megadorum verò diuitem bouem, quasi armis suis superbientem, ac minitantē generum sibi futurum respuit, dum inquit:

Venit hoc mihi in mentem Megadore te esse hominem diuitem
Factiosum; meitem esse hominem pauperum pauperrimum
Nunc si filiam locassem meam tibi, in mentem venit
Te bouem esse, & me esse asellum; vbi tecum coniunctus siem,
Vbi onus ferre nequeam pariter, iaceam ego asinus in luto,
Tu me bos magis haud respicias, gnarus quasi nunquam siem,
Et te vtar iniquiore, & meus me ordo irrideat,
Neutribi habeam stabile stabulum, si quid deuortij fiat,
Asini me mordicus scindant, boues incursent cornibus.

Cornutam bestiam petere quid.

Extat apud Comicum etiam in hoc sensu prouerbium, *Cornutam bestiam petis*, de eo, qui lacessiscum,

eum, qui paratus est retaliare iniuriam. Id quidem indicaturi nonnulli homines eximij pro cristis cornua vsurparunt, quasi ad impetendum, scilicet & terrendum. Hinc ijs vtebatur Pyrrhus, vt meminit Plutarchus: *Agnitus fuit ab eximia crista, & à cornibus hircinis.* De Philippo Macedonum Rege Liuius: *In arborem illatus impetu equi, alterum cornu galeæ ad eminentem ramum perfregit.* Silius de Afro quodam.

Lib.27.

Casside cornigera dependens infula.

Sed & in Virgilio est:

Lib.12.

Ensemq; clypeumque, & rubra cornua cristæ.

Alia tamen fortassis mente, inquit Lipsius in Analectis lib. 3. de militia Romana dialogo quinto, & cristæ ipsæ plumeæ sectæ, & diuisæ intelliguntur, velut in cornua. Suidas tale: *Cornu veteres, capillos aut iubas vocabunt.* At in nostris quoq; galeis quàm crebra cornua? Eadem olim apud Gallos in quotidiano vsu: Diodorus testis: *Galeas areas capiti circumponunt, qua magnas eminentias verticesque habent, & magnificam opinionem spectantibus obijciunt. Alijs enim naturalia cornua apposita sunt, alijs auium aut quadrupedum animalium expresse effigies.* Similiter etiam animalium rictibus cassides adornabant. Statius:

Lib.3.

ore ferarum,
Et rictu horrificant galeas.

Accipitur igitur cornu in sacris literis pro robore ac fortitudine, necnon etiam pro regno: & ob sublimitatem, & libertatem eius, vt ait D. Basilius, in bonam partem accipitur, & in multis locis sacri eloquij pro gloria vsurpatum inuenimus. Idem Basilius aliam præterea in cornibus animantium agnoscit vtilitatem corpori, dum ait conciliare decus, atque ornamentum: *Cornu* (inquit) *in reliqua corporis parte est eminentius & solidius: simul quidem ornamentum adfert capiti: simul verò præsens armatura est ad propulsandas iniurias.* Cur autem in sublimi corporis parte, nimirum vertice capitis ea collocauerit natura, nobis demonstrauit Aristoteles his verbis. Rectè capiti cornua mandauit, nec vt Aesopi Momus vitio dat, quod taurus non in armis cornua gerat, vnde ferire vehementius queat, sed capite parte corporis imbecillima. Non enim ingenio perspicaci ille Momus hæc deprehendit. Vt enim in alia quauis parte cornua haberentur frustra ponderi essent, nulla in re vtilia; multa etiam officia impedirent: sic armis quoque infixa sedem omnino ineptam tenerent. Non solum enim vnde ictus fiant vehementiores, considerandum est, sed etiam vnde remotiores; itaque cùm careant manibus, & nec pedibus imis affixa gerere possint, neque genibus (flexus enim impediretur) capite gerant, necesse est, quemadmodum à natura constitutum est. Quin etiam ad cæteras corporis motiones ita maximè geri sine vllo impedimento possunt. Sed vt ad causam cornuum finalem reuertamur, vt lacessere, & propulsare iniurias possent istiusmodi animantia, cornua eorum in solidum mucronem desinere opus fuit, & ne flecterentur, in ipso eorundē exortu, osseam ferè substantiam natura fecit, vt dixit idem Philosophus eodem loco: Cæteris aliquatenus caua & mucrone demum concreta sunt, quoniam ad ictus hoc fit commodius, sed ne pars caua debilis sit, qua cuti annectitur, solidum quiddam ossibus exortum ingreditur eam, impletque totam. Sic enim sita compactaque, & ad vim inferendam commodissimam, & ad reliqua vitę munere inoffensissima habentur. Accidit ipsa materia, ex qua cornua procreantur (loquor autem de magis propinqua) quæ nihil aliud est quàm excrementum osseum, atque neruosum. Quod enim sit osseum manifestè ibidem docuit, inquiens: Proximas esse ossibus partes, ostendit tactus etiam illas, vngues, vngulas tum solidas, tum bisulcas, cornua, rostra auium, quæ omnia præsidij gratia adiuncta sunt animalibus. Est & alia quædam cornuum causa finalis; nam vt Cælius annotauit, ea ex Grammaticis Græcis nonnulli scribunt, item pro capillis posita inueniri, quoniam vtraq; nascantur eodem modo: adestque inquit ille, etymum quoque cur cerata pro capillis autument inueniri; inde enim dici videri nomen, ὅτι συνεχῶς κείρονται, idest, quod præcidantur assiduè, vnde de Paride apud Homerum, κέρ' ἀγλαόν, idest coma illustrem venustumque interpretantur; Et apud Sophoclem ὀρθόκερος φρίκη pro eo quod est ὀρθόθριξ & κέρας βόος, pro setis intelligunt bubulis. Est verò haud exigua cornuum diuersitas; cum non idem sit omnibus color, non eadem figura, magnitudo, soliditas, non item numerus idem non idem in omnibus situs. Rursus alijs decidunt, alijs minimè. Color nonnullis variat, nonnullis est simplex, albus, nigricans, cinereus, flauescens. Figura quibusdam recta, vt Orygi (loquor enim de bisulcis duntaxat, nam alias tale asino Indico etiam tribuitur) alijs (cæteris omnibus, ni fallor) inflexa, siue curua, vnde à curuitate cornu dictum Varro existimauit; Quorum rursus duo existunt genera; quædam enim leuiter tantum reclinantur, quædam in anfractum & velut in gyrum circumducuntur. Rursus quædam leuia sunt, quædam aspera; quædam simplicia, quædam in ramos dispersa, quædam tenuia, quædam crassa, quædam lata, quædam angusta. Magnitudo nonnullis parua, nonnullis mediocris, alijs ingens. Et quamuis

Cornu quid in sacris.

Homil. in Psal. 28.

In cōment. in Esa.c.5.

Cornua cur in capite.

3. de pa.2.

Cornua cur mucronata.

Lib.30.1.

Cornuum differētiæ.

Cornu vnde dictum.

uis solida sint cornua omnia, solidiora tamen dicemus, quæ plena sunt, quam quæ vacua & caua, nam & arundo plena, caua solidior est atque robustior. Numero item licet plerisque bina sint, ab vtroque videlicet capitis parte vnum. Sunt tamen quibus vnum tantum ac singulare, sunt quibus terna, item quibus quaterna. Quibus idest singulare, id in fronte obtinuere, cuius rei ratio ibidem assignatur à Philosopho. Sunt etiam quæ singulari cornu armantur, vt Oryx, & quem asinum Indicum vocari diximus; Oryx bisulcum, asinus ille solipes est. Gerunt sanè medio sui capitis cornu fixum, ea quæ vnum habent. Sic enim maximè pars vtraq; cornu obtinebit, cum medium commune pariter vtriq; extremo sit. Solipes potius quam bisulcum esse vnicorne rectè videri potest. Vngula enim tam solida quam bisulca eandem naturam habet quam cornu. Itaque ijsdem simul & vngulam findi & cornu congruum est. Fissio etiam vngulæ & cornu ex defectu naturæ euenit. Itaque cum exuperantiam vngulæ solipedum natura dedisset, rectè dempsit supernè, fecitque vnicorne. Atqui quærendum modò esset, num istiusmodi vnicornia sinistro dextroque moueantur, quod si faciant, vt facere vero est simillimum, accusanda adhuc fuerit ipsa natura, quod bisulca ea nõ fecerit, nam dicebat eo loci Philosophus, maximam animalium partem, vt corpus dextro sinistroq; quibus se mouent, distinguitur, sic & cornua bina eadem illa de causa gerere, suo ipsius naturæ ingenio. Et parui etiam momenti esse videtur argumentum quod Philosophus adfert de integris solipedum vnicornium vngulis, bisulcum enim oryx est, vnicorne tamen, bisulcus rhinoceros, & ipse quoque vnicornis. Indicos etiam boues vnicornes, & tricornes dari apud Plinium legimus. Dantur & arietes quaternis præditi cornibus, dantur & qui quinque accepere, item qui sex. Situ itaq; etiam variant cornua: alijs enim sunt in centro frontis, vt orygi, alijs in naribus, vt rhinoceroti plerisque in vertice capitis. Possint præterea aliæ cornuum constitui differentiæ, vtpote cum alia sint immobilia, qualia plerisque, alia aurium modo mobilia, vt bobus Phrygijs, vt testatur his verbis Aristoteles. Adhærent cornua cuti potiùs quàm ossi, vndè fit, vt in Phrygia & alibi boues sint, qui cornua perinde vt auriculas mouent. Et præter istiusmodi boues, cornua etiam mouet Eale. Testis est Plinius: *Eale (inquit) magnitudine equi fluuialis, cauda Elephanti, colore nigra vel fusca, maxilla apri, maiora cubitalibus cornua habens mobilia, quæ alterna in pugna sistit, variatque infesta aut obliquè, vtcunque ratio monstrauerit.* Rursus cornua alijs decidunt, alijs permanent. Nam quamuis Aristoteles inquiat: Soli ceruo cornua quotannis decidere, initio à bimatu, cæteris verò esse perpetua, nisi per vim aliquam amittant, eique subscribat Plinius, videmus tamen capreolos, alces, nonnullaque alia, deciduis esse cornibus, id quod non ignorauit Albertus. Decidere autem ceruis cornua Aristoteles ait tum vtilitatis causa, vt onere leuentur, tum ex necessitate, præ pondere. Insuper cornua alijs quàm alijs sunt robustiora, alijsq; ad propulsandam iniuriam, alijs ad inferendam idoneora; Est deniq; & in sexu differentia; fœminæ enim vel cornibus carent, vel quàm mares ea habent minora: sicuti quoque cætera earum arma imbecilliora sunt. Sunt enim mares & robustiores, & audaciores, vt censuit idem Philosophus, vbi ait: Partes quæ ad inuadendum, aut ad defendendum spectant, quæque à natura ijs tribuuntur, quæ aut sola aut præ cæteris vti possint, & quibusuis vtendi præcipua, dente & si quid eiusmodi aliud sit: cumque mares robustiores, magisque animosi ideo aut solis ijs aut melius ijs partes eiusmodi datæ sunt. Quas enim in fœminis quoque haberi necesse est, vt quæ cibo accommodentur, eas habent quidem & fæminæ, sed minus quàm mares, quæ autem ad rem nullam necessariam spectent, ijs carent. Quapropter in ceruorum genere, cùm maribus cornua sint fæminis desunt. Vaccarum etiam cornua & taurorum inter se distant. Quod idem in pecore etiam cernimus. Hæc ille. Ratio alia ab alijs redditur. Sunt qui ad corporis frigiditatem referunt, sunt qui in materiæ defectum. Tentasse enim & in fæminis naturam quod speciei erat proprium; verùm materia caruisse, quandoquidem in omni animantium genere minus sanè terrei recrementi fæmina obtinet; ideoq; generosiores in ouium specie cornutas haberi, quòd scilicet ad marium naturam corporis habitu propius accedant: proinde & ambientis iniurias meliùs ferre. Ceruam igitur velut quædam cornuum rudimenta habere, naturam tamen ob allatam rationem non potuisse perficere. Qui verò corporis frigiditati illud tribuunt, qua genus fœmininum præditum est: Hippocratis potissimum authoritate nituntur, qui in opere de aquis, aere & locis testatum reliquit, in Europa circa paludem Mæotidem apud Scythas Nomades vocatos, boues esse sine cornibus: reddens enim eius rei rationem, immensam ait eius regionis frigoris acerbitatem esse. Hoc idem met (inquiunt) Aristotelis etiam suffragio stabiliri poterit, qui tradit in Africa arietes statim cornigeros nasci, nec solùm mares, vt Homerus scribit, sed etiã fæminas: Contra in Ponto per prouinciam Scytharum nullis cornua esse. Videri itaq; id prouenire, quia Africa æstuet, algeat verò Scythia: quando quidem immodica frigiditas natiuum labefactat colorem: ideoq; cùm oues quasdam cornutas cernimus, eas præ cæteris calidas existere. Tetigit præcipuas cornuum differentias etiam Plinius: *Cornua (inquit) multis quidem, & aquatilium, & marinorum & serpentium*

Vnicornu cur in media fronte.

Vnicornia an vtrinq; moueãtur.

L.8.c.21.

Situs.

Cornua quibus mobilia.

Li.8.c.21.

2.Hist.1.

Quibus cornua decidant.

l.11.c.37.

3.de anim.

tra.2.c.1.

3.de par.2.

Sexus.

3.de par.1.

Fæminis cur cornua minora.

Ceruæ cornua.

Boues sine cornibus vbi.

8.hist.28.

Li.11.37.

Cornuum differentiæ ex Plinio.

tium varijs data sunt modis: sed quæ iure cornua intelligatur quadrudepi tãtum generi. Actæonem enim & Cipipum etiam in latina historia fabulosos reor. Nec alibi maior lasciuia naturæ lusit animalium armis. Sparsit hæc in ramis, vt ceruorum: alijs simplicia tribuit, vt in eodem genere subulonibus ex argumento dictis: aliorum finxit in palmis, digitosq; emisit ex ijs, vnde platycerotas vocant. Dedit ramosa caperis, sed parua nec fecit decidua: Conuoluta in anfractum arietum generi, ceu cestus daret, infesta tauris. In hoc quidem genere, & fœminis tribuit: in multis tantum maribus. Rupicapris in dorsum adunca; Damis in aduersum. Erecta autem rugarumq; ambitu contorta, & in leue fastigium exacuta, vt lyras diceres Strepticeroti, quem addacem Africa appellat. Mobilia eadem, vt aures, vt Phrygia armentis, Troglodytarum in terram directa, qua de causa obliqua ceruice pascuntur. Alijs singularia, & hæc medio capite, aut naribus, vt diximus. Iam quod alijs ad incursum robusta, alijs ad ictum: Alijs adunca, alijs ad tactum plurimis modis, supina, conuersa, conuexa. Omnia in mucronẽ migrantia. In quodam genere pro manibus ad scabendum corpus. Cochleis ad prætendandum iter. Hactenus Plinius, nulla de colore cornuũ facta mẽtione, estq; circa quã diximus colorũ varietatẽ haud exigua ambiguitas. Scribit enim Arist. vngues, pilos, cornua & id genus alia ab ipsa cute efflorescere, eiusdemq; colore infici: quod ab eodem Philosopho confirmatur binis alijs in locis; eiusœmodiq; infectionis rationem reddens, ait, propterea quod in omnibus alimentum per cutem ad exteriorem ambitum percolatur. Dubitandi autem ratio talis est: Boum cornua mucronem habent nigricantem, cum tota ferè alba sint. Si itaq; cutis cornua suo colore inficeret, non reciperent, apparet, vt hanc colorum varietatem. Et quamuis in eodem libello Aristoteles dicat nigredinem fieri à vetustate, & cornuum extremitates cum prius erumpant, cæteris eorum partibus sint veteriores, non satisfacit tamen ratio: nam omnium cornuum mucrones deberent esse nigri: ad hæc nigrorum animantium deberent esse nigra: rubrorum rubra. Postremò cùm vnicolor sit cutis, vnicoloria deberent esse cornua, versicoloria tamen quædam etiam legimus, dummodo verum est, quod Ælianus de Asino vnicorni memoriæ prodidit. De soliditate etiam aduertendum est, omnia cornua intus vacua, ab vtraq; extremi ate, solida esse à natura facta: in ipsa quidem basi, vt firmiùs fronti infigerentur; in cuspide autem, vt ad ictum essent robustiora: notabatq; Aristoteles solidum quod inferiorem replet cauitatem, nequaquam cornuum esse particulam, imò verò quadam cranei extuberantiam. Bicornia solidis armata cornibus perpauca admodũ sunt, ne nimio pondere grauarent. Quemadmodum enim inania sunt ossa minimis quibusdam exceptis, quæ in manibus præsertim, & pedibus ad firmandas neruorum, seu mauis tendinum propagines molita est natura. Ceruo duntaxat cornuum soliditatem tribuit Arist.: Ceruo (inquit) excornigeris vnicornua tota solida, cæteris caua quadantenus. Sunt tamen & capreoli cornua solida, licet multò minora: Sunt & alcis, & fortassis etiam aliorum. Quod obseruans Albertus: *Adhuc* (inquit) *multorum animalium cornua sunt vacua iuxta caput, & in extremo solida, præterquam in ceruo, & habentibus cum ceruo naturam similem, sicut caprea, & hircocerus, & huiusmodi, quæ in vtroq; termino sunt dura, & sunt multa ramificationis.* Notandũ deniq; quod idẽ Philosophus cornua vocet partes ossibus proximas. Non enim materia simpliciter ossa est, sed etiam neruosa, quia sic firmiora sunt, quod & Galenus asserit his verbis: Omnes .n. animaliũ particulas prominẽtes, & nudas ex tali substantia creauit, qualis neq; quassari facilè propter mollitiem, neq; rumpi propter siccitatẽ posse: talis autẽ particula vngula est, tã solida, quam bifida, talis calcar, talis cornu. Dicet verò aliquis, si materia cornu neruosa est, vim ẽt habebit sentiẽdi, cuius omnino expertia sunt cornua, item si terrestris est materia, qui fiet vt mollescant, quod tamen cornua facere, & veteres tradunt, & vsus etiam astruit. Prior scrupulus tollitur, si dicamus materiam non simpliciter neruosam esse, sed fæculentam, quæ ob intemperiem, & crassitiem, sensum non admittit. Alterius quæsiti solutionem habemus apud Aristotelem his verbis; Sed quæ terrena admodum oriuntur, parum humoris calorisque adepta, hæc dum refrigerantur, humore cum calore euaporante duram terrenamq; formam capiunt, vt vngues, vngulæ, cornua, rostra, quamobrem igne molliuntur. Mollificabilia enim sunt secundum illum, quæcunq; non ex aqua concreta constant, sed quæcunq; ad terram potius spectant, & nec eorum humor vniuersus afficcatus est, nec inæqualiter, sed tractilia sunt, & non humectabilia, aut ductilia, & non aquea, atq; ignis opera ac feruore mollificabilia, vt ferrum, cornu, lignum. Vbi rursus obseruandum, quod Aristoteles per totum humidum intellexit humidum crassum, & sensui peruium, non autem quod totum prorsus humidum per vapores euanescat, atq; dissipetur: & idcirco cum frigore concrescant, istiusmodi res, calore dein molliores fiunt: calore namque insitus ille humor funditur, qui fusus mollitiem parit, vbi durities, cum intus prius lateret, extiterat: veluti etiam flexile, & tractabile fit corium arte elaboratum, si igni admoueatur, quod antea rigidum persentiebatur. Quamuis itaque istiusmodi res terrestres sint, sibi tamen aliquantulum humoris, & id quidem glutinosum retinuerunt, quod ab igne ad sensum reuocatur. Habent modo cornigeræ animantes proprias corporis quasdam alias partes, & cum nullis alijs communes, vt est talus, & seuum: quasdam cum alijs quidem communes, cæterùm situ differentes, vt vterus, mammæ, lien. De talo hæc legimus apud Aristotelem. Talum

Platycerotæ.

Strepticeros.

2. de generat. cap. 4.

3. Hist. 9. & li. de colorib.

De colore cornuũ obseruatio.

De soliditate cornuum obseruatio.

3. de par. 1.

3. de par. 2.

2. Hist. 1.

3. de animal. tract. 2. c. 1.

Cornuum materia. 1. de vsu par. 12.

2. de gener. cap. 4.

4. Meteor. 9.

Partes cornigeris sine ruminantibus propriæ.

2. Hist. 1. Talus.

lum etiam asinus ille Indicus (vnico cornu in medio frõtis armatus) solus in solipedum genere possidet. Sus ambiguus est (aliàs solipes, aliàs bisulcus) quò fit vt etiam talo careat probiore. Permulta ex bisulcorum numero talum habent. At verò multifidum nullum adhuc talum huiusmodi habere cognitum est, vt ne hominem quidem habere certum est. Sed lynci semitalo simile quiddam: Iconi autem tortuosum in anfractum est, quale effingunt. Omnia verò quibus datus est talus, cruribus eum posterioribus continent, ita vt erectus in suffragine parte sui prona foras, supina introrsum spectet, & quæ ventres vocantur, intus adue sæ sibi positæ sint, & iubam habeant, & cornua bina, orbem in inflexu mutuo colligentia gerant, vt bonasus. Et alicubi rursus: Pedes quadrupedum inter se differunt, alijs enim solidi, alijs bifidi, alijs multifidi. Solidi sunt eorum, quibus pro corporis magnitudine copiaq; terrenæ portionis pro cornu, aut dente, materia ad vnguis naturam secesserit. Sed enim ex ea copia pro pluribus vnus vnguis, scilicet vngula coalescit. Talo etiam ob eam rem carent (quod magna ex parte dixerim) atq; etiam quod si talus adesset, crura posteriora difficiliùs flecterentur. Celerius enim, & aperiuntur, & clauduntur, quæ singulis angulis constant, quàm quæ pluribus. Talus autem, vt qui clauus est, tanquam alienus artus duobus hisce inseritur, pondus quidem afferens, sed gradum efficiens tutiorem. Hinc enim & ea quæ talum habent, non in prioribus, sed posterioribus tantum cruribus continent, quoniam leuiora flexibilioraq; esse debẽt, quæ præcedant; firmiora autem contentioraq; esse posteriora congruit. Ad repugnandum etiam inferendumque ictum vehementiorem commodius ita constant. Genus autem hoc animalium cruribus ita vti posterioribus solet. Bisulca talum habere certum est: ijs enim posteriora sunt pleniora. Et quoniam talum habeant, solipeda esse non possunt, quasi os quòd pedi deest, maneat in suffragine. Digitatis talus non est. Nam si esset, digitata non essent, sed tantum latitudinis finderetur, quantum talus occuparet. Quamobrem quæ talum habent, magna ex parte bisulca sunt.

4. de par. 10.

Seuum 2. de par. 5.

Cur modò bisulca cornigera non adipem, sed seuum habeant, & quomodò istæ pinguedines inuicem differant, clarissimè nos docuit alicubi idem Philosophus: Seuum (inquit) & adeps (στεὰρ καὶ πιμελὴ) inter se differunt sanguinis ratione. Est enim eorum vtrumq; sanguis concoctus per bonitatem enutriendi, consistitq; ex eo quod in pulpam quidem animalis non absumitur, sed concoctionis alimentiq; bonitate præditum est. Indicat id pinguendo eorum, cum pingue inter humida commune ignis & aeris sit: quamobrem nullum ex ijs quę sanguine careant, vel adipẽ habet, vel seuum, quandoquidem sanguis deest. Quorum autem sanguis corpulentior est; hæc seuum potius habent: seuum enim terrenum est. Vnde fit, vt modo fibrosi sanguinis cogatur, tam ipsum quàm eiusmodi ius, cũ parũ aquæ, multum terræ contineat. Quamobrẽ quæ non vtrimq; dentata, sed cornigera sunt, hæc seuũ habent. Naturam eorum refertã esse huiusmodi elemento patet, eò quòd cornua gerunt, talosq; obtinent, quæ quidem omnia natura sunt arida, & terrena. At verò genus vtrimq; dentatũ, & cornuũ expers, & multifidum, vice seui adipem habet, quę non cogitur, nec siccitate aliqua frangitur, quoniam eius natura minus terrena est. Hactenus Philosophus, sed & insequẽte capite seuũ ab adipe differre ait, & similiter ossiũ medullas in cornigeris seui speciem gerere, in vtrinq; dẽtatis, & multifidis referre pinguedinẽ ob allatã modò rationẽ. Lienem cornigera eodem testante habent rotundũ, vt capra, ouis &, reliqua omnia: nisi aliqua pro sua magnitudine auctiorẽ in longitudinem habeãt, vt boues: At multifidis prolixus omnibus est, vt homini, cani: Solipedibus autem medium tenet, & promiscuus est Partem .n. alterã habet latã, alterã angustã, vt equo, mulo, asino. Intestina, vt alicubi ait, omnia quã in alijs sunt ampliora, pabuli ratione, vt cõficiãt quod cibi ingerũt inconfectũ. De vulua verò sic scribit post explicationem eius situs. Ad hæc discrimen vuluarum est, quòd cornigera, & vna parte dentata, acetabula habent vuluæ, dũ partũ gerũt, atq; parte etiã vtraq; dentata animalis fæcũda, pedibus prædita, vuluã læuẽ omnia habent, & partus ipsi vuluæ, nõ acetabulis adhæret. Postremò mammas non eo quo cætera loco habent, vt & ipse annotauit his verbis. Quibus solida vngula aut cornua, & partus numero pauciori, hæ mammas inter femora habent, easq; binas, quæ autem numeroso partu, & pede multifido sunt, hæc aut plures per ventrem duplici ordine vtroq; de latere gerunt, vt sues, vt canes, aut binas tantum medio ventre, vt Leo, cuius rei causa est, non quia parcissimè generat (nam plures quam duos interdum edit) sed quod minus lacte abundat. Cibum enim, quem rarò assumit quoniam carniuorus est, in corpus absumit. Elephas duas tantum habet, easq; sub armis. Quæ autem non multifida, sed deprola sunt, aut cornua, hæc inter fœmora mammas habent, vt equa, asina, camelus. Hæc enim singulos pariunt, & pes equo, & asino solidus, camelo bisulcus: cerua etiam, capra, vacca, & reliqua generis eiusdem mammas parte eadem gerunt. Cuius rei causa est, quod hæc sursum versus capiant sui corporis incrementa. Itaq; vbi confluuium, & copia excrementi sanguinis, qui locus sanè infra est, & circa effluentis materiæ ostia, ibi mammæ à natura positæ sunt. Qua enim parte motus agitur alimenti, inde etiam capi alimentum potest, &c. De situ mammarum in digitatis suo loco dicetur.

Medulla. 3. de par. 12. Lien. 4. de par. 14. Intestina. Vulua.

4. de par. 10. Mammæ.

VLYS-

VLYSSIS ALDROVANDI PHILOSOPHI, ET MEDICI BONONIENSIS

DE QVADRVPEDIBVS BISVLCIS Libri Primi Caput Primum,

QVOD EST DE BOVE.

ORDINIS RATIO.

AXIMA profectò, ac plurima sunt emolumenta, quæ ex bisulcorum animantium genere, de quo toto hoc agetur volumine, percipimus: nec erubesco profiteri, ex his solis diuites æquè ac pauperes, honestè lautèq; viuere posse. Præterquam enim quòd omnia, quæ ad sustinendam vitam hominis sunt necessaria subministrant, carnem videlicet ad cibum, lac ad potum, lanam & corium ad corporis tegumentum, nostros insuper labores cùm in excolendis agris, tum in quolibet ferendo trahendoq; onere, si quæ alia adiuuant. Rangiferos nuncupatos in quibusdam Septentrionalibus plagis alunt ad vehicula, currus, traheas, equitandiq; vsum: adhæc mulgentur, & omne genus lactarij ex ipsorum lacte conficitur. Bubalus vulgò nuncupatus, etsi ad plaustra, & aratra minus sit idoneus; in trahendis tamen per terram magnis ponderibus, in aliquot Italiæ locis vsurpatur, maximam quoque adferens commoditatem, suisq; lactarijs plurimos saturans. Camelus dossuarium præcipuè iumentum, incredibili onustus pondere immensa emetitur terrarum spatia. Sed ne longius abeamus (camelus enim in Oriente potissimùm, rangifer nisi in vltimis ferè Septentrionis regionibus datur, & bubalus etiam non in omni Italia notus est) notissima vbiq; terrarum pecora nobis hæc cuncta præbent; Ouillum pecus, vt Columellæ verbis vtar, præcipuè nos contra frigoris violentiam protegit corporibusq; nostris liberaliora præbet velamina, tum etiam casei lactisq; abundantia non solùm agrestes saturat, sed etiã elegantiũ mensas iucundis, & numerosis dapibus exornat: quibusdã verò nationibus frumenti expertibus victũ commodat; ex quo Nomandũ Getarũq; plurimi γαλακτοπόται dicuntur. Hædũ quia tenerrima eius caro, pinguis & palato nostro est gratissima, ab edendo dictũ Isidorus credidit: hic item pelles dat agninis neutiquam viliores, quibus similiter vestes hodieq; fulciuntur honestiores. Dant & ceruus & bubalus corium aduersus omnes penè aeris iniurias commodissimas. Suem verò Græci teste Varrone à natura donatam dicebant ad epulandum itaq; ipsi animanti animam datam pro sale, qui seruaret carnem. De bouis corij multiplici vsu suo loco plura dicentur, nunc autem hoc tantum dixisse iuuerit, ocreas inde, & calceos fieri, quibus tibias pedesq; contra aquam niuemq; armamus. Carnis bonitate nulli post habendus

Vtilitas bisulcorum.
Rangifer.
Bubalus.
Camelus.
Ouis.
Lib. 7. c. 2.
Hædus.
Ceruus.
Sus.
Bos.

Vitulus. eſt, maxime in infantia, quocunque etiam modo paratus: vitulum enim legimus, priuatim opportunis olim in locis fuiſſe ſaginatum, vt ad epulas parandas, celebrandaque conuiuia, ſuaui res redderentur eius carnes; cuiuſmodi cupedias incantatrix illa fæmina Sauli Regi parauit, & pater familias perdito filio apponi iuſſit. Sed & adultos boues apud priſcos in tanto honore fuiſſe conſtat, vt regibus etiam apponerentur, vt Menelai exemplo indicat Homerus Telemacho eam apponentis in cæna: Inquit enim: *Ὀδυσσ. δ.*

Ὣς φάτο, καί σφιν νῶτα βοὸς παρὰ πίονα θῆκεν
Ὀπτ' ἐν χερσὶν ἑλὼν τά ῥά οἱ γέρα πάρθεσαν αὐτῷ,
Οἱ δ' ὀνείαθ' ἑτοῖμα προκείμενα χεῖρας ἴαλλον,

Lib. 7.
Sic dixit: & ipſis dorſa bouis pinguia appoſuit
Aſſa in manibus accipiens, quam portionem poſuerant
Hi in cibos paratos manus immiſerunt.

Ananius verò vetuſtiſſimus iamborum ſcriptor apud Athenæũ, cùm iudicaſſet, quibus anni temporibus quidam ex celebrioribus piſcibus palato ſunt gratiores, ſubdit: βοῦς δὲ πιανθεὶς, δοκέομεν καὶ μεσέων νυκτῶν ἡμέρης, ideſt, *Bos verò ſaginatus, & medÿs noctibus, vt videtur, & interdiu cibus eſt gratus.* Sed & nomen ipſum à nutriendo factum aiunt: βῶ quippe eſt alo: cæterùm non ſola id præſtat carne, verum etiam ſuo labore. Eum enim ad paluſtra & aratra præcipuè natum eſſe apparet, cùm ob eximium corporis robur, tùm quod ceruicem ei priuatim iugo ferendo aptam natura Lib.2.de nat. deorũ.
Lib. 2. de nat. deorũ. edidit, vt Cicero teſtatum reliquit, vbi diuinam prouidentiam in cæteris quoque animantibus examinat: *Quid de bobus, inquit, loquar? quorum ipſa terga declarant, non eſſe ſe ad onus recipiendum figurata: ceruices autem natas ad iugum, tum vires humerorum, & latitudines ad aratra extrahenda.*
Ouis. *In probl.* Hinc illa bouis inter cætera biſulca prærogatiua; quod in agricultura laborum noſtrorum factus ſit ſocrus, frumenta quotannis copioſè admodum ſuppeditans, ideoque apud Athenienſes Cereris ac Triptolemi miniſter habitus. Ouem verò etiam magni factam ab antiquis, & in magno quoque fuiſſe honore ex eo innoteſcit, quoniam nummis vtebantur, qui vt Plutarchus teſtatur, ouis ac bouis effigie erant ſignati, & cum in omni pecore omnem ſuam haberent ſubſtantiam, duo iſthæc potiſſimum animantia coluiſſe, & in his alendis fuiſſe intentos, præcipuaſque habuiſſe facultates clarum eſt: nam & patrimonium ob hoc peculium vocabatur, vt Columella teſtatur his verbis: *In ruſticatione, vel antiquiſſima eſt ratio paſcendi, eademque quæſtuoſiſſima; propter quod omnia quoque, & pecunia, & peculÿ tracta videntur à pecore, quoniam id ſolum veteres poſſederunt, & adhuc apud quaſdam gentes vnum hoc vſurpatur diuitiarum genus.* Idem teſtatur Plinius: *Pecunia* (inquit) *ipſa à pecore appellabatur, & nunc in tabulis cenſorÿs paſcua dicuntur omnia, ex quibus populus reditus habet, quod in hoc ſolum vectigal fuerat.* Græci etiam, vt Ioſephus Scaliger meminit in Varronem, πρόβατα, ſic oues etiam vocant, à prouentu dixerunt, & πρόβασις Homero prouentus eſt, quòd eorum copia, inquit, in pecu: & videas apud Homerum πολύμηλος & πολύαρνες, ideſt multas poſſidentes oues & agnos non ſemel pro opulentis diuitibuſque poni, idem & Agamemnonem, quem aliàs cæteris regibus, qui ipſum ad expugnandam Troiam comitati ſunt, imperantem facit creberrimè ποιμένα λαῶν, ideſt paſtorem populorum appellat, quod Heſychius aliÿque interpretantur βασιλῆα τῶν ὄχλων, ideſt, turbæ ſiue multitudinis populorum regem. Si modò & dignitatem vtriuſque pecoris, & quas ſuppeditant vtilitates ponderemus, ouem bos indubitatè vincet. Theologi quinque bouis, quatuor ouis commoda enumerant: Bos, inquiunt, immolatur, arat, paſcit carne, lac dat, & corium diuerſis vſibus ſubminiſtrat: Ouis verò immolatur, editur, lac & lanam tribuit: vnde eſt quod in Exodo ſcribitur: *Si quis furatus fuerit bouem, aut ouem occiderit, aut vendiderit, quinque boues pro vno boue reſtituet, & quatuor oues pro vna oue.* Quamuis autem vterque immoletur, ex bobus tamen, vt Plinÿ verbis vtar, victimæ habebantur optimæ, & lautiſſima erat deorum placatio: bouis item maiores vocabant hoſtias, oues verò minores: illoſque dÿs maioribus has minoribus ſacrificabant: ſed & illos mactabant, qui triumphantes Vrbem intrabant, has qui ouantes tantùm. Et quamuis in omni pecore veterum poſitæ eſſent diuitiæ, hæ tamen boum præcipuè typo indicabantur, idque in ſacris literis: ſiquidem apud Matthæum, vbi dicitur: *Tauri mei & altilia occiſa ſunt,* D. Hieronymus regias opes per metaphoram indicari teſtatur. Et veteri Scythico adagio, Octapodes dicebantur, qui duos poſſidebant boues, de ÿs qui ruſticanis opibus abundabant. E contrario alicubi ex Septuaginta interpretum verſionem ex penuria boum, annonæ indicatur caritas. *Ficus non adferet fructus & non erunt germina in vineis, mentietur opus oliua, & campi non facient eſcas, defecerunt eo, quod comederent oues, & non ſunt boues in præſepibus.* Qui locus explicatur decimoquarto Prouerbiorum, vbi dicitur: *Vbi non ſunt boues, præſepe vacuum eſt; vbi autem apparent plurimæ ſegetes, ibi manifeſta eſt fortitudo bouis.* Addo ego vbi plena ſunt præſepia, ibidem frumento plena ſunt horrea. Quamobrem & nos in hoc de biſulciis opere, primas boui partes aſſignabi-

Peculium vnde dictum. *In præfat. lib. 6.* *Pecunia.* *Li. 18. c. 3.* *Paſcuum quid.* *Ex bouenè an ex oue maior vtilitas.* *Cap. 22.* *Victima optima.* *Cap. 22.*

gnabimus, Cadmi in primis imitatione, qui similiter, cùm bos Phœnicum lingua aleph vocaretur, hanc literam inter alias primo loco honoratus est, quia & boui eundem tribuendum putabat, non secundum aut tertium, vt fecit Hesiodus, qui in eo opere, quod inscribitur opera & dies, in optima domus siue familiæ constitutione ab ipsa vxore bouem aratorem necessarium esse dixit:

Cadmus.

Plutarc. 9. sympos.

Οἶκον μὲν πρώτιστα, γυναῖκά τε, βοῦν τ' ἀροτῆρα.

In primis domus & mulier, bosque adsit arator.

Quem locum Poetæ citans Aristoteles: *nam bos*, inquit, *pauperibus pro seruo est*. Eleganter pariter ac appositè Columella prouentus, qui ex agricultura habentur, hominumque boumque labores dixit hoc versu.

Polit. 1.

Iaculatur Iupiter imbres
Grandine dilapidans hominumque boumque labores.

Quia verò longè maior est, vtiliorque boum quàm hominum labor, Virgilius nulla facta hominis mentione, bouem priuatim celebrans sic canit:

Georg. 1.

Et pluuia ingenti sata læta boumque labores
Diluit. Et rursus:

Georg. 2.

Agricola incuruo terram dimouit aratro,
Hinc anni labor, hinc patriam paruosque nepotes
Sustinet, hinc armenta boum, meritosque iuuencos.

Recta autem ratione meritos iuuencos ait, sicuti namque communis labor est, ita etiam communis debet esse laboris fructus. Super qua re Vegetij audiamus sententiam: *Cuncta legumina siue frumenta* (inquit) *bobus meritò aratrisque debentur. Vinearum ipsarum vsus periret, nisi eorum adminiculis carpenta sudarent: quid de diuersorum onerum comparatione referamus, dum inter mobilia, & quicquid grauius est, absque vehiculis penè reddatur immobile? Reliqua omnia animalia, ipsæque cohortales aues, ex eorum capiunt labore substantiam: Vnde enim equis hordeum, vnde cibum canibus, vnde porcis pabulum dominorum solertia subministraret, ni parentur boum labore frumenta? Et ne longum faciam, bobus debet alimenta, quicquid ali potest. Apud alios genus mularum, apud alios camelorum, apud paucos elephantorum, licet exiguus vsus est, nulla potest ratio esse sine bobus.* Accedit quod ipse etiam Deus immortalis, vt ait Aeschyli Prometheus, referente Plutarcho, munera hominibus rependens, ea dat, quæ nostris subire laboribus apta sunt, fœtus nimirum equorum, asinorumque & boum genus: quamobrem quoque in prisca illa ætate præcipuum fuisse diuitiarum studium Pausanias author est, luculenta habere, equorum, & boum pecuaria: idemq; elicitur ex Homero, apud quem Achilles apud Agamemnonem sese purgans, cur à bello abstineret, negat se læsum, aut vlla iniuria à Troianis affectum.

Bobus quæ debeantur.

In prologo lib. 2. Veterin.

Lib. de solert. anim.

In Messenicis.

Οὐ γάρ πώποτ' ἐμὰς βοῦς ἤλασαν, οὐδὲ μὲν ἵππους.

Non enim equos vnquam mihi subduxere bouesque.

Equos autem sub curru, ad aratrum prodesse bouem vetus Pindari dictum, vtrumque nimirum hoc pecus præ cæteris homini commodare indicantis: sed rectius fortassis equum dixisset, ferendo homini vtilem, vt bouem aratro conducere dicebat, illumque belli tempore, hunc pace vtiliorem quo nimirum sensu Theseum referunt iam belli pertæsum bouis imagine nummum cusisse, vt & ciuium suorum animos à bello amoueret, & ad agriculturæ studium inflammaret: Arationem autem pacis symbolum in primis facit Horatius 4. Car. Ode 5.

Vt equus & bos necessarij.

Quærit patria Cæsarem
Tutus bos etenim rura perambulat.
Nutrit rura Ceres &c.

Clarissimè Ouidius 1. Fast.

Bella diù tenuere viros, erat aptior ensis
Vomere, cedebat taurus arator equo.

Atque inde etiam, vt mea fert opinio, veterum Germanorum illud memorabile dimanauit institutum, vt equum frænatum, & scutum cum framea, bouesque iunctos vxori ducendæ dotis nomine mitterent: vt vxor (inquit Tacitus) venire se laborum, periculorumque sociam his incipientis matrimonij auspicijs admoneretur, idem in pace, idem in prælijs se passuram ausuramque: laborem enim iuncti boues, bellum paratus equus, & dat arma significabant. Est autem boum labor duplicem præcipuè ob causam celebratus, cùm quia vnanimis, ac æqualis, tùm quia grandis ac continuus. De æqualitate vnanimitateque venustissimam apud Homerum lego similitudinem:

Germanorũ mos in spõsalitijs.

Iliad. N.

Αἴας δ' οὐκέτι πάμπαν Οἰλῆος ταχὺς υἱὸς
ἵστατ' ἀπ' Αἴαντος Τελαμωνίου, οὐδ' ἠβαιόν

Αλλ' ὡς ἐν νειῷ βόε οἴνοπε πηκτὸν ἄροτρον·
Ισὸν θυμὸν ἔχοντε τιταίνετον, ἀμφὶ δ' ἄρα σφιν
Πρυμνοῖσιν κεράεσσι πολὺς ἀνακηκίει ἱδρώς,
Τὼ μέν τε ζυγὸν οἶον ἐΰξοον ἀμφὶς ἐέργει,
Ιεμένω κατὰ ὦλκα, τέμνει δέ τε τέλσον ἀρούρης
Ως τὼ παρβεβαῶτε μάλ' ἕστασαν ἀλλήλοισιν.

Aiaces ambo, vt bobus ſimiles.

Aiax autem non procul omninò Oilei velox filius
Stabat ab Aiace Telamonio, ne paulum quidem,
Sed ſicut in nouale boues nigri compactum aratrum
Aequale animum habentes trahunt; circa autem ipſorum
Ima cornua multus erumpit ſudor,
Hos quidem iugum ſolum benè politum vtrinque diſtendit
Vadentes per ſulcum, inciditur autem fundus arui.
Sic hi congreſſi, valdè ſtabant inter ſe.

Boum labor laudatur.

Quàm indeſeſſus autem & continuus ſit idem labor, grauiſſimi quoq; indicant authores Heſiodus, & Virgilius, vterque agriculturæ conſultiſſimus, nam vt ille canit, oriente inchoat aurora, & vt ille oſtendit, ad veſpertinum vſque crepuſculum perdurat, quod videlicet tempus, ex reditu boum ab opere ſuo ſignificat, inquiens:

Aſpice, aratra iugo referunt ſuſpenſa iuuenci,
Et ſol decedens creſcentes duplicat vmbras.

Parum autem hoc eſſet, niſi ab ipſo veris initio laborem occiperent, & ad hyemem vſque perferrent, quo tempore tanquam emeritos milites coronis & laborum ſuorum fructibus dignos eſſe Ouidius innuit: dum canit:

State coronati plenum ad præſepe iuuenci:
Cum tepido veſtrum verè redibit onus.
Ruſticus emeritum palo ſuſpendit aratrum,
Omne reformidat frigore vulnus humus.

Optima cultura.

Iungitur & equus multis in locis aratro, arant item muli, eorumque cultura ab Homero præcipuè celebratur; inuenias tamen optimam culturam, ex qua feliciſſima meſſis expectatur, à ſolo boue βούφορον ab antiquis nuncupatam: eamque tanti fecit antiquitas, vt eum qui primò boues iunxit ad aratrum, non vulgari qualis hominibus debetur, honore dignum cenſeret, ſed diuino cultu proſequeretur, & inter deos immortales referret, vt meminit D. Auguſtinus: *Boues*, inquit, *primò iungens ad aratrum, inter deos eſt translatus*: traditque Euſebius de Aegyptiorum loquens Theologia, nonnullos vſus vtilitatiſque cauſa multa ex animalibus in deorum numero apud Aegyptios ſuſcepta contendere: bouem enim ipſam tam partu ſuo quam arandi opera conducere: eſtque bos eiſdem, vt legitur apud Clementem Alexandrinum, terræ, agriculturæque & alimenti ſymbolum. Et Georgius Cedrenus tradit Cecropem Athenienſium Regem, vrbiſque eorum conditorem primum bouem admiratum eſſe, & Iouem cognominaſſe. Decanini quoque noui orbis populi hodieque referente Ioanne Hugonis in ſua in illas regiones nauigatione, bouem ſanctitatis opinione inter domeſtica alia humaniſſimè tractant: teſtaturq; Ludouicus Romanus Calecutenſes vtilia ad vitam humanam animantia, neutiquam necare, vt ſunt, inquit, boues & oues, tamq; tenero amore ea proſequi, vt cum prætereunt, manibus leniter demulceant, ac deoſculentur: quod ſi verò quis ea, vel de induſtria, vel caſu læſerit, eum pœnas luere, non aliter, quam ſi furtum ac latrocinium commiſiſſet. Quod vitæ inſtitutum & ſi partim ridiculum, partim atrox videatur, tamen imitanda aliqua honeſtatis ſpecie nititur; nolunt enim, vt ex hoc videtur, js à quibus beneficium acceperunt, ingrati aut iniurij videri. Athænis verò longo tempore ſeruatum fuiſſe Cælius annotauit, ne bouem, cuius opera, vel aratro, vel curru vtebantur, omninò immolarent: ὅτι καὶ ἔτος εἴη ἂν γεωργὸς καὶ τῶν ἐν ἀνθρώποις καμάτων κοινώνος, ideſt, quoniam & hic colonus ſit, ac laborum quoque noſtrorum particeps: vnde regnante ibi Erechtheo, cùm ſacro quodam bouem mactari neceſſe eſſet, vt ſacrum ritè perageretur, neque legi fraus fieret, inſtitutum fuiſſe traditur, vt popa, quem ibi βούφονοι appellant, ſimul ac bouem percuſſiſſet, relicta ad aram ſecuri, arrepta ſtatim fuga, ſolum verteret, & ex Attica prorſus fugeret, quod facinus ne impunitum relinqueretur, decretum fuit, ſecurim ipſam in inditio ream conſtituere, exq; eo illam iudicandi quotannis conſuetudinem inoleuiſſe fuerunt. Aelianus author eſt, eius diei, in quo iſthæc patrabantur, feſtum vacari ſolere dypolia, & buphonia: & Alexander ab Alexandro ex Plutarcho nempè, Solonem eius legis authorem fuiſſe aſſerit. Sed & Pythagoræ fuit inſtitutum, ne quis, vel ſibi, vel dijs iſtiuſmodi operoſa vtiliaque homini animalia interimeret, ſed ſues potius, & capras, illas nimirum quia agris infeſtæ

Margin notes: L. 2. de præpar. Euang. cap. 1. — Boues vbi honorati. — Li. 5. Stromat. — Cap. 28. — Gratitudo laudata. — L. 19 c. 27. lect. antiq. — Bouem vbi occidere nō liceret. — Lib. 3. Var. hiſt. — Li. 3. c. 12. — In Solone.

infestæ sunt, has quia vites depopulantur: de quo præcepto ita scribit Ouidius:

Metamorp. 15.

Et prima putatur
Hostia sus meruisse mori, quia semina pando
Eruerit rostro, spemque interceperit anni.
Vite caper morsa Bacchi mactatus ad aras
Dicitur vltoris: nocuit sua culpa duobus.
Quid meruistis oues, placidum pecus, inq; tuendos
Natum homines, pleno quæ fertis in vbere nectar?
Mollia quæ nobis vestras velamina lanas
Præbetis, vitaq; magis quàm morte iuuatis?
Quid meruere boues, animal sine fraude doloque,
Innocuum, simplex, natum tolerare labores?
Immemor est demum, nec frugum munere dignus;
Qui potuit curui dempto modò pondere aratri
Ruricolam mactare suum, qui trita labore
Illa, quibus toties durum renouauerat aruum,
Tot dederat messes, percussit colla securi.
Nec satis est, quod tale nefas committitur: ipsos
Inscripsere deos sceleri, numenque supernum
Cæde laboriferi credunt gaudere iuuenci,
Victima labe carens, &c.

Et paucis interpositis.

Vnde fames homini vetitorum tanta ciborum est?
Audetis vesci genus ò mortale? quod oro
Ne facite, & monitis animos aduertite nostris,
Cumque boum dabitis cæsorum membra palato,
Mandere vos vestros scite, & sentite colonos.

Et mox rursus.

Quàm malè consuescit, quàm se parat ille cruori
Impius humano, vituli qui guttura cultro
Rumpit, & immotas præbet mugitibus aures?
Aut qui vagitus similes puerilibus hædum
Edentem iugulare potest, aut alite vesci
Cui dedit ipse cibos? quantum est, quod desit in istis
Ad plenum facinus? quo transitus inde paratur?
Bos aret, aut mortem senioribus imputet annis,
Horriferum contra Boream ouis arma ministret,
Vbera dent saturæ manibus pressanda capellæ.

Et alio opere rursus.

Li. 4. Fast.

A boue succincti cultros remouete ministri,
Bos aret, ignauam sacrificate suem.
Apta iugo ceruix, non est ferienda securi,
Viuat, & in dura sæpe laboret humo.

Habemus item inter Catonis præcepta:

Thure deum placa, vitulum sine crescat aratro.

Istiusmodi Pythagoræ fortassis præceptum Phryges secuti fuerint, quos videlicet Aelianus testatur, morte mulctasse, qui bouem occidisset aratorem: & ne longiùs habeamus, apud Romanos in tanta veneratione fuere boues, vt præterquàm quòd ob interemptos nonnulli in exilium missi sunt, tam etiam capitale apud eos fuisse ex Varrone, Plinio, Columella alijsq; constat, bouem occidisse quàm ciuem. Ad cuius legis seueritatem pertinet, quod his verbis scribit Valerius Maximus. *Non supprimenda illius quoq; damnatio, qui puerili sui amore corruptus, rogatus ab eo ruri, vt omasum in cœnam fieri iuberet, cum bubulæ carnis in propinquo emendæ nulla facultas esset, domi boue occiso, desiderium eius impleuit, eoque nomine publica quæstione afflictus est, innocens, nisi tam prisco sæculo natus fuisset.* Quam legem hodieq; in Cambaiæ regno durare in eorum narrationibus inuenio, qui de suis nauigationibus scriptitarunt. Illud verò etiam memoratu non indignum est, quod D. Hieronymus tanquã vbiq; imitandum narrat, Valentem nimirum Imperatorem, lege per Orientem cauisse, ne quis vitulorũ carnibus vesceretur, *vtilitati agriculturæ*, inquit, *prouidentem, & pessimã Iudaizantis*

Phrygum mos.
Lib. 12. de animal. cap. 34.
Lib. 8. c. 1.
Valẽtis lex de non occidendis vitulis.

vulgati emendantem conſuetudinem pro altilibus, & lactentibus vitulos abſumentes. Sed & Conſtantinus lege executores, Cod. Quæ res pig. obl. poſſ. ob ciuilia debita boues aratoris pignori capi vetuit, vt Cuiatius annotauit cap.20. lib.4. obſeruat. ne culturæ abſtraherentur. Cum autem bella adhuc ignorarent homines, aureo nempe illo maiorum ſæculo, ab eſu iſtius animantis omnino abſtinebatur, & vt M. Tullius ait, vis eis nulla vnquam afferebatur, &c.

Lib.2.de nat.deor.

> *Ferrea tùm verò proles exorta repente eſt*
> *Auſaque funeſtum prima eſt fabricarier enſem,*
> *Et guſtare manu victum domitumque iuuencum.*

Tanta putabatur, inquit ille, *vtilitas percipi ex bobus, vt eorum viſceribus veſci ſcelus haberetur*. Similiter etiam Virgilius canit:

Georg.2.

> *Ante etiam ſceptrum Dictæi regis, & antè*
> *Impia quàm cæſis gens eſt epulata iuuencis,*
> *Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.*

In cuius verſus explicatione Seruius quoque ait, maiores boues comeſſe nefas putaſſe. Itaque Plutarchus in carnis edaces inuectus, quòd iam ad operarios vſque boues peruentum ſit, lamentatur, animalia, videlicet, quibus ob laborum ſuorum emolumenta omnino erat parcendum: quæque Britanni olim æquè ac hominum capita cenſebant, & quorum eſus apud Scythas non niſi vindictæ cauſa erat in vſu. Si quis enim apud eos, vt tradit Lucianus, læſus erat, nec ſuppetebat vlciſcendi facultas, immolato boue carnes minutim ſectas eoquebat, ipſe in tergore humi ſtrato ſedebat, manibus in tergum reductis, id quod maximum ſupplicandi apud illos genus habebatur. Accedebat quicunque vellet opitulari, & carnium portione guſtata, dextroque pede tergori impoſito, pollicebatur pro viribus ſe auxilio futurum, atque hoc fœdus ibi ſanctiſſimum habebatur. Similiter, & Moloſſi, vt Suidas tradit, nunquam niſi fœdera inituri boues necabant, tunc autem in multa eos minuta diſſecabant fruſta. Cæterùm cum poſtmodum omne genus pecudis in cibum hominum ceſſit, mirum eſt quàm enumerabiles greges ali cæperint, id quod Neſtor in primis apud Homerum indicat, prædam, quam Elidenſibus Itymoneo interempto ſe eripuiſſe gloriatur, enumerans: fuiſſe autem boum quinquaginta armenta, totidemq; ouium greges, ſuumq; & caprarum: adhæc equas centum, quibus ſui ferè omnibus ſuberant pulli. Quorundam verò pecus tam numeroſum fuit, vt numerus ferè in fabulas ceſſerit, ſicuti quòd tradunt de Augeæ ſtabulo. Narrant enim teſte Pauſania boum in primis, & caprarum tam numeroſa habuiſſe armenta, vt bona pars regionis propter fimum illorum, inutilis ac inculta iaceret. Iſraelitas quoque in paſcendo pecore valde occupatos fuiſſe, vel inde innoteſcere poteſt, quòd Salomon in templi ſui deductione viginti boum millia mactarent: ſed & Romani ipſi hac in re non exiguum collocarunt ſtudium, quod oſtendit Plinius C. Cæcilij Claudij Iſidori exemplo, eum enim ſcribit teſtamento edixiſſe, quamuis multa ciuili bello perdidiſſet tamen relinquere iuga boum tria millia ſexcentum, reliqui pecoris quingenta quinquaginta ſeptem millia. Tametſi autem omne genus pecoris alerent, nihilominus in alendis bobus præcipuè erant intenti, & vt electiores poſſiderent, varias peragrabant regiones. Longè celeberrima olim erat in Pylo vrbe ſpelunca, in qua Neſtoris, & ante eum Nelei ſtabulum fuiſſe dicitur boum Theſſalicarum de grege Iphicli: atqui non Neleus tantum has Iphicli boues poſſidendi cauſa eò profectus, ſed & Euriſtheus Herculi imperauit, vt ex Hiſpania boues, quas ibi eximia ſpecie eſſe intellexerat, ad ſe abigeret. Eiuſdem quoque pecoris ex Erythea abacti mira fuiſſe incenſum cupiditate Erycem in Sicilia conſtat ex eo, quòd cùm in luctæ certamen cum Hercule deſcendiſſet, hinc Herculis boues, illinc Erycis regnum præmia victori propoſita fuerint. Cupiditatis tantæ cauſa fuit, quia ipſi arabant heroes, arationiſque ſe æquè, ac belli peritos eſſe gloriabantur, vt Vlyſſis Itacæ regis exemplo indicat Homerus:

In Toxaride Humilitas à Scythis vt indicata.

Moloſſi quando boues mactarent.

Pecus quãdo ali cæptum.

Iliad.11.

Augeæ ſtabulum.

Lib.33.ca.15.

Pauſanias in Meſſanicis.

Qui olim ararent.

Odyſſ.Σ.

> Εὐρύμαχ᾽ εἰ γὰρ νῶιν ἔρις ἔργοιο γένοιτο
> Ὥρῃ ἐν εἰαρινῇ, ὅτι τ᾽ ἤματα μακρὰ πέλονται,
> Ἐν ποίῃ, δρέπανον μὲν ἐγὼν εὐκαμπὲς ἔχοιμι,
> Καὶ δὲ σὺ τοῖον ἔχοις, ἵνα πειρησαίμεθα ἔργου
> Νήστιες ἄχρι μάλα κνέφαος, ποίη δὲ παρείη,
> Εἰ δ᾽ αὖ καὶ βόες εἶεν ἐλαυνέμεν οἵπερ ἄριστοι
> Αἴθωνες, μεγάλοι, ἄμφω κεκορηότε ποίης,
> Ἥλικες, ἰσοφόροι, τῶν δὲ σθένος οὐκ ἀλαπαδνόν.
> Τετράγυον δ᾽ εἴη, εἴκοι δ᾽ ὑπὸ βῶλος ἀρότρῳ,
> Τῷ κέ μ᾽ ἴδοις εἰ ὦλκα διηνεκέα προταμοίμην.
> Εἰ δ᾽ αὖ γὰρ πόλεμον ποθὲν ὁρμήσειε Κρονίων
> Σήμερον, αὐτὰρ ἐμοὶ σάκος εἴη, καὶ δύο δοῦρε

Καὶ

Καὶ κονίη παγχαλκος ἐπὶ κροτάφοις ἀραρυῖα
Τῷ κέ μ' ἴδοις πρώτοισιν ἐνὶ προμάχοισι μιγέντα.
Eurymache, si enim nobis contentio operis esset,
Tempore in verno, quando dies longi sunt
In herba falcem quidem ego bene flexam haberem,
Tu autem, & talem haberes, vt experiremur opus,
Ieiuni vsque ad tenebras, herba autem adesset,
Si autem rursus, & boues essent ad impellendum optimi
Pingues (αἴθωνες, malim nigri) magni, ambo saturati herba,
Æquales, æqualiter portantes, quorum robur non imbecillum.
Aratrum autem esset, obediat autem gleba aratro,
Tunc me videres si sulcum longum proscinderem,
Si autem rursus, & bellum alicubi moueret Saturnius
Hodie, & mihi scutum esset, & duæ lanceæ,
Et galea tota ærea in temporibus congruens,
Tunc me videres primis in pugnantibus mixtum.

Similiter apud Romanos, cùm maximè florebat respublica, illi etiam arabant, qui eius gubernaculis præerant. *Serentem*, inquit Plinius, *inuenerunt dati honores Serranum, vnde cognomen. Aranti quatuor sua iugera in Vaticano, quæ prata Quintia appellabantur, Cincinnato viator attulit dictaturam, & quidem, vt traditur, nudo, plenoque puluere etiamnum ore.* Idem author est apud eosdem Romanos probro notatos censorio, si qui male agros coluissent, & Cato etiam ait, cùm virum bonum colonum dixissent, amplissimè eum laudasse credebant: imo verò cùm octo dies continuos agris excolendis impenderent, vnum duntaxat, nimirum nonum rebus vrbanis, nundinisque destinabant, ne ab opere homines auocarent. Quidam etiam ex patritijs, quia optimè bobus vtebantur, & vt alios arandi peritia vincere se ostentarent, bubulcos se vocari gloriæ duxerunt: sed & ipsa respub. ludos quotannis boum causa celebrat, quos, vt idem Plinius ait, bubetios ab his animalibus nuncupant. Quousque autem boues talium virorum manibus tractabantur, tam vberes redditus terra reddebat, vt septem tantum iugera familiæ honestissimæ non solum sufficerent, sed ne plura possiderent, lege cautum esset, illum verò in primis beatum dicerent, *qui*, vt Horatij verbis vtar, *procul negotijs, vt prisca gens mortalium, paterna rura bobus exercebant suis.* Ad quam veterum Romanorum consuetudinem alludebat idem Poeta, vbi cuncta se scribit fausta ominari Mæcenati ad bellum Actiacum cum Augusto contra Antonium, & Cleopatram proficiscenti, non eò tamen fine, vt inde ditior euadere speret, aut velit, id quod istiusmodi indicat hypallage.

Li. 18. c. 2.

Romani, vt agricultura studiosi.

Ludi bubetij.

In Epodo. Ode 5.

Libenter hoc & omne militabitur
Bellum in tuæ spem gratia,
Non vt iuuencis illigata pluribus
Aratra nitantur meis
Pecusque Calabris ante sydus feruidum
Lucana mutet pascua.

Hoc est, non vt illigari tauri sub aratris nitantur, incumbantq; proscindendæ terræ, seu vt habeam plura aratra, hoc est, vt euadam opulentior, & plures colendas desiderem villas, possessione suè. Ex quibus satis clarè intelligi posse arbitror, boues Romæ permagni semper fuisse factos, id quod M. Varro prædicans, bubulum gregem cæteras pecudes honore superare debere ait, præsertim autem in Italia, quæ ab hoc nuncupationem traxisse videtur, quod olim Græci tauros ἰταλὰς vocarent, & in ea Vrbe cuius mænibus condendis mas, & fœmina aratro terminum signauerunt. Quomodo aut mœnia signarentur docet his verbis Festus Pompeius: *Primogenius sulcus dicebatur, quem in condenda noua Vrbe tauro, & vacca designationis causa imprimebant. Conditores enim Ciuitatis taurum in dextram, vaccam intrinsecus iungebant, & incincti ritu Gabino, idest, toga parte caput velati tenebant stiuam siue aratri manicam incuruam, vt glebæ omnes intrinsecus caderent, & ita sulco ducto loca murorum designabant aratrum suspendentes circa loca portarum: Hoc eodem modo diffinitum Varro fuisse, ait, quæ nam essent muris portæ; cum Roma est condita. Tradebantur autem istiusmodi vsus Etruscorum libris qui rituales nominati sunt, in quibus scriptum erat, quo ritu Vrbes conderentur, item aræ ædesque sacrarentur, curiæ, tribus & centuriæ distribuerentur.* Varro verò sic scribit: *Oppida condebant in Latio, Etruscorum iunctis bobus, tauro, & vacca interiore aratro circumagebant sulcum. Hoc faciebant religionis causa die auspicato, vt fossa & muro essent præmunita: Terram vnde exculpserant, fossam vocabant, & introrsum factum murum: postea quod fiebat orbis, vrbs,*

Italia vnde dicta.

Mœniæ vt signarētur.

Lib. 4. de ling. Lat.

prin-

principium quod erat post murum, pomerium dictum, eiusque ambitu auspicia vrbana finiuntur. Hæc ille. De Romæ mænibus sic meminit Ouidius.

Fast. 4.

> *Inde premens stiua designat mœnia sulco*
> *Alba iugum niueo cum boue vacca tulit.*

Atque hinc postmodum puto dimanauit, quod in nummis, tam Græcis, quam Latinis per boues, vel tauros coloniarum deductiones intelligebant. Iam verò cum pecuniariæ mulctæ certus apud eosdem modus esset præfinitus, quem transcendere minimè fas esset, quibus autem maxima indicebatur mulcta, tria ij millia, & viginti asses soluere cogebantur, quia plus triginta bobus, & duabus ouibus nemo taxari poterat, æstimatusque erat bos centussibus, ouis verò decussibus, hoc est, centum, vel decem assibus; centussibus autem teste Varrone, non est maius æris vocabulum: Super qua lege consulendus est Alexander ab Alexandro, ego interim Plinij super eadem verba recitabo: *Non omittenda*, inquit, *priscarum legum beneuolentia, cautum quippe est, ne bouem prius quàm ouem nominaret, qui indiceret mulctam*, & meritò quidem legum beneuolentiam earum vocat, quæ ne agriculturæ damno essent, ouibus potius quam bobus mulctari reos iuberent. Vt verò crescente serpenteque luxu boues vilioribus manibus tractari cœperunt; non ille etiam qui olim ex boum laboribus prouentus capitur. Testatur id etiam Plinius, inquiens: *Quæ nam ergo tanta vbertatis causa? Ipsorum tunc manibus Imperatorum colebantur agri, vt fas est credere, gaudente terra vomere laureato, & triumphali aratore, siue illi eadem cura semina tractabant, qua bella, eademque diligentia arua disponebant, qua castra: siue honestis manibus omnia latiùs proueniunt, quoniam, & curiosus fiunt*; Et mox paucis, quæ suo loco recitauimus, interiectis, *Tales tum etiam viatores erant, quod nomen inditum est subinde, & ex agris Senatum ducesque accersentibus: at nunc eadem illa vincti pedes, damnata manus, inscripti vultus exercent, non tamen surda tellure, quæ parens appellatur, colique dicitur, & ipsa, honore his assumpto, vt non inuita ea, & indigne credatur id fieri. Sed nos miramur ergastulorum non eadem emolumenta esse, quæ fuerint Imperatorum.* Dantur nunc boues pro sponsalitio munere soceris apud rusticos; olim verò heroibus, vt ex Homero elicitur, qui Iphidamantem Antenoris filium centum boues dotis nomine socero persoluisse ait, sed testimonium adducam.

Coloniarũ deductio, vt indicata

Mulctæ quales olĩ Romæ.

Lib. 3. c. 5.

Terra cur minus vberes fructus reddat.

Boues pro dote.

> Πρῶθ' ἑκατὸν βοῦς δῶκεν, ἔπειτα δ' ἔχιλλὶ ὑπέςη
> Αἶγας ὁμοῦ καὶ ὄϊς, τά οἱ ἄσπετα ποιμαίνοντο.
> *Primum centum boues dedit, deinde quoque mille promisit*
> *Capras simul & oues, quæ ei multæ pascebantur.*

Apud Indos verò olim, vt annotauit Alexander ab Alexandro, iugo boum sponsas quoque mercari permittebatur, ita tamen vt ex sua quique tribu vxorem ducerent: cæterùm ego apud Strabonem reperio, Indos multas accepisse vxores iugo boum emptas. Idem Alexander author est, in Deliacis certaminibus, qui egregiam pugnando nauassent operam in virtutis exhibitæ testimoniũ, bouem accepisse, & nos paulò antè Erycem, ac Herculem in luctæ certamen descendisse diximus, illumque regnum suum, hunc boues, quas ex Hispania ducebat, victoriæ præmia proposuisse. Sed & Achilles apud Homerum cursu certantibus bouem posuerit, magnum & adiposum, naualisq; certaminis præmia statuit, lebetes, tripodes, equos, mulos, & boum fortia capita. Bouem item victori pollicetur Aeneas in pugillatu, auro & vittis velatum apud Virgilium.

Lib. 4. c. 8.

Lib. 5. c. 8. Virtutis præmium.

Lib. 5. Aeneid.

> *Nunc si cui virtus, animusque in pectore præsens*
> *Adsit, & euinctus attollat brachia palmis:*
> *Sic ait, & geminum pugnæ proponit honorem,*
> *Victori velatum auro vittisque iuuencum.*

P. Decius Mus tribunus militum, cum Romanum exercitum ab hostibus Sabinis circumuentum circuitione montis conseruasset, Consul Cornelius Cossus concione aduocata peregit Decij laudes, cumulatiore etiam testimonio recentioris consilij, cum alijs militaribus donis, auream illi coronam, centum boues, & in his album auratis cornibus donauit: singulus qui cum eo fuerant, militibus, duplex frumentum, binosque in præsentia boues binasque tunicas. Milites eam consulis gratitudinem clamore approbantes, coronam gramineam decussæ obsidionis argumentum Decio imposuerunt: ipse centum boues à consule datos militibus expeditionis illius socijs dono dedit. Ita quidem hanc historiam narrat Sabellicus; atqui Plinius, *Quidam*, inquit, *Imperatores, & sæpius donati* (coronis) *sunt: velut P. Decius Mus, tribunus militum ab exercitu: altera ab his qui in præsidio obsessi fuerant, quanta esset eius honoris authoritas, confessus religione: si quidem donatus bouem album Marti immolauit, & centum fuluos, qui ei virtutis causa dati fuerant simul ab obsessis.* Scipio similiter Lelio, post expugnatam vrbem ob egregiè nauatam operam triginta donauit boues, vt Silius Italicus canit.

Decius Mus bobus donatus.

Li. 22. c. 5.

Lelius 30. bobus donatus.

Pha-

Phaleris hic pectora fulget,
Hic torquet aurato circundat bellica colla,
Ille nitet celsus muralis honore corona,
Lælius ante omnes, cui dextera clara domusque
Ter de no boue.

Lego & in Plutarcho Agesilaum ab Ephoris fuisse mulctatum, quòd is vnicuilibet senum bouem præmium virtutis mitteret, eamque attulisse rationem facti, quòd publicos largiendo priuatim sibi conciliaret, suosque faceret. Inuenio & Lyricos poetas tauro donatos: Ad lyram sua cantabant carmina, statuebaturque eis chorus quinquaginta virorum, & tauro donabantur. Fuere denique tributi nomine non semel persoluti boues, vt ex historia constat. Dubrauius & Aeneas Sylvius testantur Carolum Magnum Bohemis tributum indixisse, vt quotannis boues centum, & triginta penderent, & Bonfinius author est Henrici Tertij tempore Poloniæ ducatum imperio subiectum fuisse, quotannisque boues centum & viginti soluere coactos. Victo cæsoq; à Clotario Francorum Rege, Bertholdo Saxonum Duce ad Visurgum fluuium, Saxones similiter, vt narrat Crantxius, Francis annuam tributum quingentorum boum pendere coacti sunt. E contrario Siculos in Transyluania tam pertinaces libertatis amatores fuisse idem Bonfinius tradit, vt mori potius quam tributa persoluere mallent, Vngariæque Regibus nunquam stipendia soluere voluisse, neque vt id facerent, nulla vnquam vi cogi potuisse: nostra tamen tempestate, precibus tantum ac in Regis gratiam, inquit adducti sunt, vt Matthiæ Coruino quibusdam temporibus domesticatim bouem soluant. Postremò boues furto subrepti, belli causa aliquando fuerunt, quemadmodum eleganter indicat Homerus depingens Achillis clypeum:

Lib. de frater. amore. *Lyrici tauro donati.* *Boues pro tributo soluti.* *Lib. 1. Saxon. c. 32.* *Boues belli causa.* *Iliad.*

Τοῖσι δ' ἔπειτα πανευθεδύο σκόποι εἴατο λαῶν
Δέγμενοι ὁππότε μῆλα ἰδοίατο, καὶ ἕλικας βοῦς.
Οἱ δὲ τάχα προγένοντο δύω δ' ἅμ' ἕποντο νομῆες,
Τερπόμενοι σύριγξι· δόλον δ' οὔτι προνόησαν.
Οἱ μὲν τὰ προϊδόντες ἐπέδραμοον, ὦκα δ' ἔπειτα
Τάμνον τ' ἀμφὶ βοῶν ἀγέλας καὶ πώεα καλὰ
Ἀργεννῶν οἰῶν· κτεῖνον δ' ἐπὶ μηλοβοτῆρας
Οἱ δ' ὡς οὖν ἐπύθοντο πολὺν κέλαδον παρὰ βουσὶν
Ιράων προπάροιθε καθήμενοι, αὐτίκ' ἐφ' ἵππων
Βάντες ἀερσιπόδων μετεκίαθον. idest:

His autem deinde procul duo speculatores sedebant populorum,
Obseruantes quando oues viderent & curuè incedentes boues
Illi verò citò procedebant, duoque vnà sequebantur pastores
Oblectantes sese fistulis: insidias enim neutiquam præsenserant,
Illi quidem hæc prouidentes incurrunt: moxque deinde
Cædebant vndique boum armenta, & greges pulchros
Candidarum ouium: interficiebant autem insuper pastores
Illi autem postquam audierunt multum strepitum apud boues
Conciones ante sedentes, confestim equos
Ascendentes celeres insecuti sunt.

Manifesto verò id de Lacedæmonijs, & Messenijs refert Pausanias. Res ita propemodum gesta est; Polychares quidam Messenius boues habebat multas, quibus alendis cùm propria non suppeditarent pascua, locabat eas Spartano homini Euæphno in ipsius agro pascendas, ea mercede, vt esset fœturæ particeps; sed cùm is perfacilè quæstui quidem post haberet, in Laconiam nauibus veniens, pecus mercatoribus venundedit, atque inde quasi inopinatæ rei nuncius vltrò ad Polycharem venit, prædones in eum agrum compascuum facta excursione, extortaque sibi per vim præda, boues simul & bubulcos abegisse. Quæ cùm Polychari persuaderet, superuenit de bubulcis vnus, qui boues venundatas, non furto ablatas dixit &c. Celæno etiam apud Virgilium bellum Troianis pro cæsis stratisque iuuencis imminere ita vaticinatur.

In Messenicis. *Aeneid. 3.*

Bellum etiam pro cæde boum, stratisque iuuencis
Laomedontiadæ, bellum ne inferre paratis?
Et patriæ insontes Harpyas pellere regno?
Accipite ergò animis, atque hæc mea figite dicta,
Quæ Phœbo Pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo
Prædixit, vobis Furiarum ego maxima pando,
Italiam cursu petitis, ventosque vocatis;

Ibitis

Ibitis Italiam, portuſque intrare licebit:
Sed non ante datam cingetis mœnibus vrbem,
Quàm vos dira fames, noſtraque iniuria cædis
Ambeſas ſubigat malis abſumere menſas.

Ex quibus omnibus, quæ huncuſq; dicta ſunt, luce clarius eſt, in omni pecore præcipuam fuiſſe bouis prærogatiuam: cumulatiſſima tamen etiam ex vaccis habemus emolumenta: ipſæ enim etiam iunguntur aratris, plauſtra trahunt, & lac in primis ſuppeditant, ex quo redditus quibuſdam in locis prouenit incredibilis. Nouere id Batauí, qui ex caſeo & butyro, quæ in externa loca exportantur, in ſingulos annos ducenties ſeſtertium cogere dicuntur, quæ ſumma ad decies centena Caroleorum millia extenditur, præter ea quæ in quotidianum alimentum, quo vix alio bona tenuioris fortunæ hominum pars victitat, cedunt, vt Adrianus Iunius aſſerit. Optimo igitur iure biſulcorum hiſtoriam ab hoc animante auſpicabimur, quod vt Aelianus ait (cuius facundiſſimi ſcriptoris de illius encomio, epilogi loco ſententiam præterire nec poſſum, nec debeo) plurimas commoditates habet: cùm homines ex eo infinitis commodis afficiantur: primùm namque cum hominibus boum ſocietas rei ruſticæ, & vectionis variorum onerum intercedit: deinde lactis magna vtilitas ex boue percipitur, aræ exornantur, ac hominum conuentibus copioſiſſimas præbet epulas. Bos etiam mortuus, generoſa quædã res & dignitatis plena exiſtimanda eſt, quod apes ex illius reliquijs enoſcuntur, animalia operoſiſſima, & mellis fructum vtiliſſimum, ſuauiſſimumque homini comparantia. Dixerit tamen fortaſſis aliquis, tauri ſanguinem homini lethalem eſſe, ideoque naſci non debuiſſe, aut ſanè ſine ſanguine debuiſſe generari: iſtiuſmodi hominem D. Ambroſius ingratum nominat, quoniam huius animantis virtus, inquit, ad cultum agrorum vtilis, aut ad vſum paluſtrorum habilis, ad alimoniam ſuauis, diuerſo munere fulcit agricolas, quibus Deus, bona ſi ſua norint, vniuerſa donauit.

Vaccarum vtilitates. *Batauorũ vtilitas ex vaccis.* *Li. 3. c. 57.* *Epilogus.* *Apes ex bobus.* *Lib. 3. Hexam. ca. 9.*

SYNONYMA. ETYMOLOGIÆ.

MVTAT hoc animantium genus nomen pro ætatis & ſexus ratione: etſi Varro ſolam citet ætatem, dum ait: *In bubulo genere, ætatis gradus dicuntur quatuor: prima vitulorum, ſecunda iuuencorum, tertia boum nouellorum: quarta vetulorum: diſcernuntur in prima vitulus & vitula: in ſecunda iuuencus & iuuenca: in tertia & quarta taurus & vacca. Ex quibus vocabulis vacca ſolummodò ſignificatum nunquam immutat.* Bos apud Latinos, ſicuti & βȣ̃ς apud Græcos propriè quidem dicitur, qui caſtratus eſt, vt aptior aratro fiat, aut vt ad cibum ſaginetur, tamen præter proprium hunc ſuum ſignificatum, taurum quoque & vaccam comprehendit: ſicuti non vno loco in progreſſu hiſtoriæ noſtræ patebit. Addit Ioannes Tzetzes βȣ̃ν aliquando etiam vitulum ſignificare. Varino βȣ̃ς nomen eſt genericum, πόρτις ſpecificum, de qua voce mox. Significat ei autem non ſingulos tantum, ſed etiam gregem, & armentum. Sæpius Poetis fœminino genere effertur, potiſſimum vbi de paſtoribus ſermo. Hi enim vaccas potius quàm boues paſcunt lactis cauſa: Virgilius:

Bos propriè dictus. *Egl. 1.*

Ille meas errare boues, vt cernis & ipſum
Ludere quæ vellem &c.

Apud Græcos verò βȣ̃ς ſynechdochicè partem pro toto capiendo in eodem genere capi pro pelle bouina Euſtathius tradit, vt ἐλέφας pro oſſe elephantino, ideſt, ebore: indeque apud Homerum βȣ̃ς τυκτάς, & βȣ̃ς αὔας dici clypeos ex bubulo corio: eodemque ſenſu βȣ̃ς Heſychio eſt μάςιξ, ideſt flagellum, fiebant enim flagella ex hoc potiſſimum corio: ſed & Plautum nonnulli volunt bouem in hoc vſurpaſſe ſignificatu. Eſt & piſcis nomen, quem bouem Plinius etiam appellat, referens eum inter piſces planos: meminitque eiuſdem Ariſtotelis, & nos de eo egimus in noſtra Ichthyologia. Item πέμματις, ideſt, condimenti ſpecies apud Euſtathium; vnde ἕβδομος βȣ̃ς, qui poſt ſex σελήνας, ideſt placentulas latas rotundaſque ſeptimus conficiebatur, cornua habens in modum nouæ lunæ. Aliter verò expoſitum βȣ̃ς ἕβδομος, habes apud Suidam, & Camerarium. Olim erat etiam numus Atticus, bouis imagine percuſſus, didrachmum alio nomine dictus: de quo ſuo dicemus loco. Teſte Polluce χυτρόποδες, ideſt, ollarum ſuſtentaculum quoque βȣ̃ς vocatur. Adhæc futurarum in veſtibus commiſſuras, ſeu τὰς ἐν τοῖς χιτῶσι τῶν ῥαφῶν συμβολὰς, βȣ̃ς vocatas fuiſſe idem author teſtatur, Bos ligniuorus vocatur apud Theſſalos Cerambix. Auis eſt, inquit Antonius Liberalis ex Nicandri libro de immutatis, ligniuora, conſpiciturque in lignis, curuis dentibus, malas ſemper mouens, nigra, oblonga, ſolidis alis, adſimilis magnorum cantharorum. Pueri pro ludo habent, caputque amputantes circumferunt, quod ſimul cum alis ſimilitudinem gerit lyræ è teſtudine

Bos pro pelle. *Bos piſcis.* *Bos auis.*

conſe-

confectæ. Sed reuertor ad bouem propriè dictum, hunc trionem latinos vocare Isidorus testatur, ex Aulo Gellio nimirum, qui de Septentrionum agens etymologia, *Vulgus*, inquit, *Grammaticorum Septentriones, à solo numero stellarum dictos putant. Triones enim per sese nihil significare aiunt, sed vocabuli esse supplementum: sicut in eo, quod quinquatrus dicamus, quod quinque ab idibus dierum numerus sit, atrus nihil. Sed ego quidem cum Lælio & M. Varrone sentio, qui triones rustico vocabulo boues appellatos scribunt, quasi quosdam teriones, hoc est, arandæ colendæq́ terræ idoneos. Itaque hoc sidus quod à figura positura que ipsa, qui simile palustri videtur, antiqui Græcorum ἅμαξαν dixerunt: nostri quoque veteres à bubus iunctis Septentriones appellauerunt, id est, à septem stellis, ex quibus quasi iuncti triones figurantur.* Bucera sæcla apud Lucretium:

Lib. 6. *Li. 2. c. 21.* *Bos trion dictus.* *Troines cur dicti.* *Bucera sæcla.* *Li 5. & 6.*

Lanigeræque simul pecudes & bucera sæcla,
Omnia sunt hominum tutelæ tradita.

Turnebus & Lambinus boues interpretantur, quia Festus, *bucerum pecus*, inquit, *de bubus dicimus*. & idem Lucretius.

Lib. 26. c. 13. *Lib. 2.*

Buceriæque greges, & equorum duellica proles.

Taurus verò propriè vocatur bos antequam castratur, maritus scilicet & dux vaccarum. Vnde tauros boues mares vocauit Varro: *Obseruandum est*, inquit, *vt boues mares boni sint seminis.* Videas tamen sæpe numero etiam pro boue ac præcipuè robusto, ac forti accipi. Virgilius:

Taurus. *Georg. 1.*

Ergo age terræ
Pingue solum primis extemplo à mensibus anni,
Fortes inuertant tauri.

Et rursus:

Quam primum pasti repetunt præsepia tauri.

Ouidius in Fastis.

Bella diu tenuere viros; erat aptior ensis
Vomere, cedebat Taurus arator equo.

Sic & Græci, quamuis propriè ταῦρον vocent, βοῦν τέλειον καὶ ἐνόρχην, idest bouem marem & nòn castratum: simpliciter tamen etiam pro boue efferunt, vt ex hoc versu innotescit:

Ἵπποι μὲν σφηκῶν γένεσις, ταῦροι δὲ μελισσῶν, idest,
Equis vespæ oriuntur, ex tauris verò apes. idest ex bobus.

Homerus tamen aliquando βοῦς ταῦρος dixit per appositionem, vt in hoc versu:

Ἠΰτε βοῦς ἀγέληφι μέγ' ἔξοχος ἔπλετο πάντων Ταῦρος,
Sicut bos in armento valde eximius est omnium Taurus.

Oppianus verò Poeta Græcus elegantissimus, vbi de tauris scribit, tauri nomine tanquam digniore omne bubulum pecus complectitur, cæterùm cùm & alia magnitudine, & robore excellentia quadrupedia tauri nomine sibi asciuerint, vt tauri Æthiopici, qui sunt rhinocerotes, & tauri Lucæ, qui sunt elephanti, non incongruè ad alia item magna ac fortia animantia id nomen applicabimus Græcorum imitatione, quibus omnia quæ robore aut mole corporis præstant, ταῦροι dicuntur; quod tamen & Martialem fecisse inuenio, qui mamillare indicaturus maximum ac robustissimum, ex taurino id corio factum cecinit, inquiens:

L. 2. de venat. *Lib. 14.*

Taurino poteras pectus constringere tergo
Nam pellis mammas non tegit ista tuas.

Ταῦρος secundum Etymologum, dictus est quasi τανύουρος, à caudæ extensione (nimirum ἀπὸ τοῦ τείνειν τὴν οὐρὰν) vel quasi γαῦρος idest superbus: atqui ταῦρος, siue taurus vocem Syram esse; atque vnà cum alijs a Cadmo in Græciam importatam, scire se profitetur Scaliger pater. Syri autem tor, & taur nominant. Patri subscribit filius in opere de verborum etymologijs: idem etiam sentit Gesnerus. Est autem taurus vox etiam valde æquiuoca, vt annotauit Quintilianus his verbis: *Homonyma vel vitanda apud iudicem ignarum significationum, vel interpretanda sunt, vt taurus animal sit, an mons, an signum in cælo, an radix arboris, nisi distinctum non intelligitur.* Ptolomæus, & Mela Taurum montem Asiæ esse tradunt, orbis maximum, si Eustathio fides à magnitudine nomen sortitus (nos iam diximus, omnia magnæ molis & viribus præstantia, veteribus tauri nomine indicari) vniuersam Asiam discriminat. In Lycia taurus vocatur, deinde Hæmodes, mox supra Iberiam in Bactris Caucasus, tum Paropamisus, inde Caspiæ pilæ, mox Niphates, tum Armeniæ pilæ, & vbi iam nostra maria attingit, iterum Taurus, vt scribit Pomponius: numerosis & nouis nominibus quacunque incedit insignem dicit Plinius; plurima namque præter dicta alia quoque nomina habet, vt Imaus, Cragus, Circius, Pariedrus &c. de quibus Ptolomæus dictis locis, Strabo lib. 2. & 11 Plinius lib. 5. cap. 27. Solinus Polyhist. cap 41. Orosius lib. 1. Hormistæ cap. 2. Ammianus Marcellinus lib. 23. & Isidorus lib. 14. Origin. cap. 8. Dionysius Periagetes, à forma, quod tauri for-

Taurus vnde dictus. *Exer. 206. ξ.* *Lib. 8. c. 2.* *Taurus mons.* *Li. 5. & 6. Georg.* *Li. 1. c. 15.*

formis ſit, vocatum ſcribit. Et M. Varro, *Ad Syriam mons Taurus*, inquit, *nomen à pecore habet*, Stephanus verò ſic dictum tradidit, vel ob magnitudinem, vel quod eius pars ad mare prominens Taurinam faciem referat. Contra Cælius non à tauro quadrupede, à quo & reliqua magna, & violenta tauri dicuntur, vt idem Stephanus & Euſtathius ſcribunt, Tauri monti nomen inditum putat, ſed à tauro monte magna violentaque omnia tauros appellari ait, Stephani Euſtatijque verba contrario, quam decuit, ſenſu accipiens, nam & Dionyſius Afer interprete Rhemnio Fannio taurum montem appellatum canit:

Cornua quòd ſummis ſcopulis imitatur acutis.

Suidas verò boui hunc montem perſimilem dicit ſaltanti, & poſteriores pedes in altum reiectanti, & mox collum incuruatum attollenti. Plinius dicit hos montes in vniuerſum Ceraunios Græcis vocari, Mela etiam ſub eodem vocabulo maximam eius partem comprehendit. Ceraunum Euſtathius circa Caucaſum, & Caſpium mare locat: Q. Curtius videtur ſub duobus nominibus tantum deſignare Tauro, & Caucaſo: In ſacris literis Arath appellatur Ario Montano, & Becano teſtibus. Propriè autem taurus dicitur, quà Pamphiliam & Ciliciam ab Armenia minore, & Cappadocia diſtinguit, quæ cauſa Tibullo ſcribendi fuit;

Quantus & ætherio contingens vertice nubes
Frigidus intonſos Taurus arat Cilices.

Sic & Ouidius dixit.

Metam. 2. *Ardet Athos, Taurusque Cilix.*

Seneca inquiens:

In Medea. *Peſtes vocat, quaſcunque feruentis creat*
Arena Libyæ, quaſque perpetua niue
Taurus coercet frigore Arctoo rigens.

non tam de Tauro propriè dicto, quàm de Boreali eius parte agit, quæ Caucaſus dicebatur, perpetuis niuibus obſeſſa, vnde & teſte Iſidoro nomen nacta, quæ pars tum frigidiſſima, tum venenorum feraciſſima. Valerius Flaccus;

Lib. 5. Arg. *Vltimus inde ſinus: ſæuumque cubile Promethei*
Cernitur in geminas conſurgens Caucaſus Arctos.

Claudianus:

Quicquid lethali germine pollens
Lib. 1. in Ruffin. *Caucaſus, aut Scythicæ vernant in gramine rupes.*

Tauri populi. Tauri & Tauroſchitæ dicuntur populi, ad Boſphorum Cimmerium, peninſulam in Europa inhabitantes, eodem Boſphoro, Byce palude & Carcinite ſinu circumfuſam, tenui tantum Iſthmo continenti adhærentem, quæ de incolarum nomine Taurcia appellatur. Fuere moribus immaniſſimis, vt qui hoſpites omnes Dianæ ſoliti ſunt immolare, vt Pomponius tradit. Quidam Tauros vocari tradunt, quod ab Aegyptijs oriundi eſſent, qui bouem & Apim colebant. Etymologus verò tradit Scythicam gentem eſſe, & Ægyptiorum more bouem & Apim venerari. Quare alij ſic dictos aiunt à tauro, eò quod Oſiris illic bubus iunctis terram arauerit. Apud hos eſt Taurica inſula, quæ & Mæotica nominatur. Euſtathius verò à tauro monte dictos ait, non illo tamen, de quo diximus. Alius, inquit, hic Taurus eſt, quàm qui in Orientem vergit: aut Septentrionalis quædam eius portio eſt, ſub qua Cimmerij habitant, gens Scythica: & Taurica Cherroneſus ingens ſita eſt verſus occaſum Mæotidis faucibus adiacens, quam aliqui aiunt tum figura, tum magnitudine Peleponneſo parem eſſe. Regionis illius incolæ Tauroſcythæ vocantur à Tauro monte, qui illic eſt, Tauroſcythæ qui. quod etiam Herodotus non ignorauit, cum & ipſe de montibus Tauricis, ideſt Scythicis mentionem faciat. Hos populos ab Antonio Pio victos Iulius Capitolinus ſcribit. Haud ſcio, an de hoc loco loquatur Polybius his verbis; Vbi autem ad Hermeum Europæ ventum eſt, quo in loco anguſtiſſimum fretum memorauimus, ruens ex Ponto in oppoſitam partem cum impetu aqua violenter reflectitur, agitaturque in oppoſita Aſiæ loca, inde rurſus verſus Europæ promontorium. Circa aras dictum, curſum tenet, hinc denuo acta fertur in eum locum, quem incolæ Bouem vocant. Eſt autem in Aſia, vbi primum conſtitiſſe Io, cum traieciſſet, in fabulis memoratur. Tacitus habet Taurum montem apud Cattos; Pomponius in Germania, ſed peculiarem locum ei non aſſignat. Fortè (inquit Abrahamus Ortelius) inter alpes in Salisburgenſi Archiepiſcopatu, vbi hodie multa loca Thaura vocantur. Rhenanus tamen pro Tauro Germaniæ monte, Taunus legendum ſcribit, apud Pomponium & Tacitum; ſed ipſe viderit. Alius denique Taurus mons videtur, de quo apud Etymologum & Varinum legimus ex authore innominato, Taurus mons regionis illius glandes pro-Tauriti redditus. ducens pabulum ſuibus. Pendebant etiam ex monte illo tributa, quæ redditus Tauricos appellabant. Taurus Ptolomæo Siciliæ quoque promontorium eſt, quod Fazello, & Aretio Cabo di S. Cro-

Croce appellatur. Est & Taurus fluuius Liuio circa Pamphiliam, item in Peloponneso, circa Trœzenem, Athenæo teste, ex quo aqua Tauria nominatur apud Sophoclẽ, vt Cælius annotauit. Hunc Hesychio Aegitaurum vocari Ortelius ait in voce ταυρειον ὄρμα. Taurus à Plinio & Solino vocatur quoq; alueus maris, apud Alexandriam Aegypti. Locus item in Sicilia taurus dicebatur, sexaginta stadijs distans à Syracusis, vt tradit Diodorus: & alius locus Straboni sic dictus circa Hierichontis ingressum. Paludis insuper nomen est in Gallia Narbonensi, iuxta Oranum fluuium ac tandem Taurus vrbs est apud Cedrenũ, Ismaelitis vacina, Armeniæ fortè. Est verò etiam Taurus secundum Zodiaci signum, ita dictũ, vt D. Honorius ait, quòd Sol sub hoc signo positus radios suos, vt taurus cornua fortiùs excitat, & terram arabilem reddat. Alij ad fabulam de Ioue in candidũ taurũ transformato, vt Europa potiretur, referunt, Iouem nimirũ beneficij, quod ex tali transformatione acceperat, taurum inter sydera collocasse: Quibus fauere apparet Senecã in principio Herculis furẽtis:

Taurus fluuius.

Lib. 14.

Taurus signum celeste.

Li. de imagine mũdi.

Hinc, quà repente vere laxatur dies,
Tyriæ per vndas vector Europæ nitent.

Idest, Iupiter in taurum transfiguratus. Et Calphurnius Bassus in comment. Phænom. Cæsaris Germanici, taurum, inquit, quidam inter astra putant positum propter Iouem, quòd in bouem fabulosè sit conuersus. Nigidij summæ authoritatis Grammatici alia fuit sententia, ea quoque à Basso refertur, cuius verba, quia vulgò non satis emendata extãt, adscribam, vt legi puto debere: igitur scribit ille: Nigidius hunc ait Iouẽ à Neptuno fratre per gratiam abduxisse, qui in figura tauri sensum humanum haberet, quẽ Iupiter Sydonem misit, vt Europam Agenoris filiam ad se portaret: isq; per pelagus Sidonem venit, ibiq; Europam inter æquales suas ludentem in tẽplo Aesculapij conspexit, eamq; repentino raptu collocatã suo tergo deuexit ad Iouem in insulã Cretam Ob hanc itaq; causam Iupiter taurum Sideribus dignatus est immortali memoria inferre. Hæc quoq; Euripidi, teste Hygino congruunt. Erathostenes autem hunc eum esse putat, qui Pasiphaen inijt. Virgilium verò etiam ad Europæ fabulam respexisse volunt, ex eo quòd candidum vocet hunc cælestem taurum. Ego verò candidum potius dixisse arbitror propter septem Hyadas, quas habet in fronte, nisi potius ipsas intelligat per aurata cornua. Poetæ versus sunt.

Vere fabis satio; tunc te quoque medica putres
Accipiunt sulci, & milio venit annua cura.
Candidus auratis aperit cùm cornibus annum
Taurus, & aduerso cedens canis occidit astro.

Quibus versibus tempus describit circiter medietatem Aprilis, quo tempore Sol possidet dimidium tauri. Aliàs in Bucolicis idem tempus sic indicauit:

Eglog. 3.

Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos
Nunc frondent syluæ, nunc formosissimus annus.

Virgilium lepidè sic imitatus est Franc. Petrarcha.

Quando'l Pianeta, che distingue l'hore,
Ad albergar col Tauro si ritorna;
Cade virtù dall' infiammate corna,
Che veste il mondo di nouel colore.

Sed & Martialis ad eiusdem imitationem canit:

Sydera iam Tyrius Phryxei respicit agni
Taurus, & alternum Castora fugit humus.
Ridet ager vestitur humus, vestitur & arbos.

Rectè autẽ Virgilius annum aperire dixit, quandoquidẽ antequam Sol taurũ intrat, terra ob frigus adhuc ita constricta est, vt ad plantarum generationẽ sit inidonea. Ad solis ergò naturam refertur taurus; cuius nimirum forma Solem etiam olim celebrabant Heliopolitani, & Nitiron appellabant. Apis item bos in ciuitate Memphi cultu Aegyptiaco, Solis instar excipiebatur: & in oppido Hermunti, vt Macrobius author est, in celebri Apollinis templo Soli consacratum taurum Bacchin cognominantes adorauerunt, insignem miraculis conuenientibus naturæ Solis. Erat enim auerso pilo hirsutus, setis aduersum caput tendentibus, contra naturam omnium animalium; & per singulas horas mutare colores affirmabatur. Quo cursus Solis auersus, & perpetua illa in generatione rerum animatarum mutatio notabatur, quam Solis calor suis radijs facit. Quemadmodum igitur, terrenus noster bos homini, quem microcosmum nuncupant, siue paruum mundum, frugi est, ita & cœlestis iste bos inferiori mundo innumeras præbet vtilitates; & non frugis solummodò author, sed & humani generis, id eoque Veneri dedicatus: quare non immerito Iulium Maternum arguit Pierius, quod qui Taurum habuere in horoscopo suo, ijs impudicitiã minetur, cùm eum prolificum potius fœcundumq; fore dicere debuisset, ne notam eam cęlo, vnde omnia bona, inureret.

Sol tauri forma cultus.

Saturnal. Lib. 1.

Galeottus Martius in libro de doctrina promiscua, quasi Materno subscribens cap. 2. Quid Iupiter inquit, in tauro moliatur, poetæ abstruso figmento monstrarunt. Iupiter enim in taurum mutatus Europam rapuit. Iupiter igitur in tauro, qui est domicilium Veneris, in genitura alicuius molles, effœminatos, raptoresq; fœminarum efficit. Mathematici verò Tauro ascendente genitos, laboriosos, perpetuæ deditos seruituti fore aiunt, quòd hoc animal præcipuè ad iugum nascatur: furijs verò agitandum, cui decimus octauus tauri gradus nascenti affulserit, eaq; de causa locum eum tauris duobus sese cornu petentibus signatum veteres voluere. Creditur ceruici præesse. De hoc tauro citantur à Probo & Pomponio Sabino in primo Georg. Virgilij, illa Getulici, in epigram. vereor vt mendosa: nam Pomponius ita citat:

Non aries illum verno feret aere cornu,
Gnosiæ nec gemini præcidunt cornua tantum.

Probus verò ita:

Non aries illum verno feret aere cornu,
Gnosia nec geminos præcidunt cornua taurum.

Taurus monstrum maris. Taurus in Senecæ Hippolyto monstrum marinum est: cuius aspectu territi equi Hippolyti, ipsum curru excusserunt. Id autem ibi sic describitur:

Cærulea taurus colla sublimis gerens
Erexit altam fronte viridanti iubam,
Stant hispidæ aures: cornibus varius color,
Et quem feri dominator habuisset gregis,
Et quem sub vndis natus: hinc flammam vomit,
Oculi hinc relucent: cærula insignis nota,
Opima ceruix, arduos tollit toros,
Naresque hiulcis haustibus patulæ fremunt:
Musco tenaci pectus ac palear viret,
Longum rubenti spargitur fuco latus,
Tum pone tergus: vltima in monstrum coit.
Facies; & ingens bellua immensam trabit
Squamosa partem.

l. 10. c. 60. *Taurus auis.* Est & auis nomen, vt Plinius testatur inquiens. *Est auis quæ boum mugitus imitetur in Arelatensi agro Taurus appellata, alioquin parua.* Petrus Bellonius, & Gesnerus, vt in nostræ Ornithologiæ tertia parte ostendimus, Ardeam stellarem esse conijciunt, quoniam huic mugitus ille conuenit, indeq; alijs quoque botaurus nuncupatur, Pliniumque hanc auem, quæ alioqui magna esset vocanda, paruam potuisse dicere, si ad tantam vocem conferatur. Rostro enim in aquas, latum vel terram inserens, bombos taurinæ aut bubulæ voci simillimos emittit, eosque si Alberto credimus, tempore verno magis, cùm libidine accenditur, tamque sonoros, vt ab Hollandis, apud quos abundat, corruptoque nomine Pittor quasi butorus nominatur, intellexi, vt vltra miliare audiatur. *Taurus insecti genus.* Tauri vocantur eidem Plinio, *scarabei terrestres ricino similes: nomen, inquit, cornicula dedere,* additque ab alijs pediculos terræ vocari. Apparet id genus scarabeorum intelligere, quod passim per terram serpere potius quàm progredi conspicitur, nigricans, oblongo corpore, lunatis nodosisque cornibus, insigne, vulgo portapeso appellatum. *Carabus.* Carabum Aristoteles inter ea insecta recenset, quæ coleoptera, idest vaginipennia nominantur, Theodorus Gaza modò taurum, modò fullonem interpretatur haud rectè. *Pincernæ tauri dicti qui.* Ephesij teste Hesychio pincernas solent appellare tauros; non quoslibet tamen, nec vbiuis, sed in Neptuni tantùm festo, vt ex Athenæo constat. Idem Hesychius ait esse qui taurum dici aiunt τὸν παιδεραστὴν, idest, prædiconem, & muliebre pudendum, virileque, & ex Phœnodemo τὰς κριθὰς ait nominari ταῦρον, κριθὴ autem non tantùm hordeum est, sed etiam membrum virile, vt videre est apud Aristophanem: *In Pace.* quamobrem id potius intelligi putem, quàm segetem, etsi hæc cornua habere videatur. *Taurus pro pudendo.* Accipitur autem taurus pro ipso pudendo per synechdochen, nam eius alioqui tantùm pars est: quæ vt Eustathius ait, est τὸ ὑπὸ τὸν ὄσχεον, seu ὄρρος interiecta inter scrotum & podicem. Pollux verò ταῦρον & ὄρρον distinguit. τὸ δὲ ῥάζι inquit, μὲν προσεοικὸς, ὑπὸ δὲ τὸν καυλὸν διὰ τοῦ ὀσχέου μέσου ὑπὸ τὸν ὀνομαζόμενον ταῦρον εἰς δακτύλιον καταλῆγον, περίναιον ὀνομάζεται καὶ τράμις καὶ ὄρρος, *Lib. 2.* idest, vt Rodulphus Gualterus vertit; Quod autem sutulæ simile, sub pene per medium scrotum transit, sub parte quam taurum vocant, desinens in natibus, perinæum, tramis, & orrhos nominantur. Quæ Pollucis verba Gesnerus ita intelligit, vt taurus ei sit locus ille, qui inter anum, & scrotum interiacet, linea autem media, quæ sub cole est, ac inde per scrotum & taurum suturæ instar extenditur ad vnum vsque, tramis, orrhos & perinæon appelletur, nempe in homine. Sic igitur taurum à cæteris

teris tribus nominibus differre putat, quæ tamen aliqui cum tauro, inquit, confundunt. Apud Etymologum, vbi scribitur, Ταῦρος, ὁ ὑπὸ τῶν ἀχαιῶν τόπος ἕως ὠνόμασαι παρὰ τὴν ἀνάτασιν, legendum ὁ ὑπὸ τοῦ ὄοχεον, id quod quidam non aduertens, in Lexico Græcolatino taurum interpretatur locum Achaiæ. Ab hoc tauro Tragici teste eodem Polluce virginem, castamque, nec vnquam coniugij expertem ἀταύρωτον appellant. Suidas citat hunc Aristophanis versum:

In lysistr.

Οἴκαδ' ἀταυρώτη διάξω τὸν βίον.

Pyrrhicæ iuuencæ.

Lib. 21. c. 22.

Significauit eo, inquit author adagiorum in prouerbio, *abijt, & taurus in syluam*, vitam cælibem fœminæ, negligentis taurum, idest, maritum. Sic & Horatius. *pereat male quæ te.*

Hippobinus.

Lesbia quærenti taurum monstrauit inertem.

Lastaurus.

Tacuit autem author adagiorum impudicam tauri significationem, modestiæ causa. Eodem sensu, sed alia ratione, ἄταυροι vel ἀπόταυροι dicuntur Aristoteli Pyrhicæ iuuencæ, Theodorus setauras vertit, quæ, annis aliquot Venere intactę seruabantur, vt incrementum ampliter caperent. Varinus hinc quoq; ταυρεῖν verbum formari arbitratur. Huc pertinent, quæ à Cælio annotata sunt his verbis. Scitè admodum & doctè hippobinum vsurpant pro eo, qui meretricio amore debacchetur, aut qui inexplebiliter Venerea cōsectetur, quam latinorum nonnulli etiam lastaurum dicunt, sed Grecè tamen, vt ex Athenæo liquet. Nam eo verbo Pompelius Leneus nobilissimo historico, velut næuum inussit. Id verò signare hominem libidinis validæ, in libro de Grammaticis & rhetoribus author Suetonius est. Cuiusmodi narratur Proculus inter minusculos Romanorum tyrannos, qui cum ex Sarmatia puellas abduxisset cētum ex ijs decem vna cōstuprauit nocte, omnes intra quintum decimum diem. Vocabuli ratio hæc, quia Græcorum lingua λα dictiones intendit, taurus verò est pudēdorum pars; sicuti adnotatum à Galeno scimus, nec non a Quintiliano. Eam sub oscheo positam Eustathius interpretatur. Alij lastaurum dici putant, quasi λασίοταυρον, quod hispido sit pudendo, vt idem Eustathius astruit. Nam lastauro cacabum apud Chrysippū in libro περὶ καλῦ καὶ ἡδονῆς, legimus esse delicatioris edulij genus, vti est Apud Athæneū, vt quod sit libidinis incentiuū. Hesychio λάσταυροι sunt οἱ περὶ τὸν ὄρρον δασεῖς καὶ πόρνοι τίνες ὄντες. Quæ prior expositio conuenit cum ea quam Cælius ex Eustathio recitauit. Suidas quoque exponit ὁ δασὺς τὸν θαῦρον. Sed & ὑποταύριον affertur pro vulua iumentorum ex Absyrto Hippiatro. De nauigij genere taurus vocato suo dicetur loco. Vacca, idest, vxor tauri, fęmina nempe in hoc genere peculiare apud Græcos nomen habere non videtur, sed vt à boue mare distinguatur, ἡ βοῦς dicitur addito fæminini generis articulo. Quæ sterilis est, taura dicitur. Teste verò Columella in Italia quōdam Altinæ regionis incolæ vaccas humilis staturæ & lactis abundantes, ceuas appellabant. Florentinus aut hor Græcus βυθήλειαν aut δάμαλιν reddit: & in Glossario δάμαλις exponitur vacca, nec non in Geoponicis Constantini κυοφορεῖ δ' ἡ δάμαλις μῆνας δέκα legitur pro vacca Venerem experte & grauida, Sed & à Theocrito in hoc significatu vsurpatur hoc versu:

Lastauro cacabus.

Vacca.

In Oaristy.

Damalis.

Καλόν τοι δαμάλας φιμέειν, οὐκ ἄζυγα κώραν.

Est tamen δάμαλις, vel δαμάλη potius iuuenca, & δαμάλης iuuencus, quem in Alexandri Cæsaris vita Lampridius Damalionem vocat. Sunt qui δαμάλεις dici arbitrentur per antiphrasim, contraria ratione, quam δάμαρ pro vxore: sed fortè sic tunc vocabitur, quasi nondum domitum animal, vel iugum expertum, vt modò dicemus ex Varino. Phocion omne animal in iuuenta sic vocari posse existimat. Apud Varinum δαμάγη vox corrupta legitur pro δαμάλης. Isidorus vaceam dictam ait quasi baaccam: esse enim ex qualitate mobilium nominum, sicut leo leæna, draco dracæna: vitulum verò & vitulam à viriditate, sicut virgo. Et quamuis ex Varrone dixerimus in prima huius generis animantium ætate, vitulum & vitulam dici, in secunda verò iuuencum & iuuencam, authores tamen non videntur vituli, & iuuenci discrimen obseruasse, & ipse quoque Varro hac in re non satis sibi constans esse videtur, nam & iuuencum esse ait, qui iam ad agrum colendum iuuare potest; id quod & alij tradunt: Plautus:

Damalio.

Li. 12. c. 1.

Vacca vnde dicta.

Iuuencus.

In Trucul.

Vidi equidem iuuencum ex indomito domitum
Fieri atque altas belluas.

Lib. 8.

Plinius clarius: *Optimè cum domito iuuencus imbuitur*. Quamobrem iuuenci nomen bouem nobis indicabit, qui iam non amplius vitulus. Quod autem de masculo dico, idem & de fæmina intelligo. Columella id docet. *Nam vbi palustro aut aratro iuuencum consueſcimus, ex domitis bubus valentissimum, cum indomito iungimus &c.* Isidorus quoque iuuencum dictum esse ait, quia incipiat iuuare hominum vsus in excollenda terra, vel quia apud gentiles Ioui semper vbique immolabatur. Poetæ iuuencos & iuuencas etiam vocant, boues & vaccas, necnon etiam vitulos, quibus nondum erupere cornua, vt Seneca:

Lib. 6. c. 2.

Lib. 6.

In Hercul. fu.

Ludit prato liber aperto
Nondum fronte rupta iuuencus.

Quem tamen locum explicans Aſcentius ait, nondum habens ruptam frontem trudendo plauſtro. Iſidorus præcitato loco vitulam ait paruam eſſe & nondum enixam: enixam autem iuuencam eſſe aut vaccam. Dicitur autem etiam iuuencus de alijs animantibus, ac in primis de homine adoleſcente, vt Porphyrion teſtatur in hoc Horatij.

Te ſuis matres metuunt iuuencis
Te ſenes parci, miſeræque nuper
Virgines nuptæ.

Catullus ad puerum: *Qui floſculus es iuuenculorum:*
Ouidius: *Graia iuuenca venit.*

Lib. 5. Plinius idem de auibus: *Ex ijs iuuenca plura quàm veteres, ſed minora oua pariunt.* Sed & equos iuuencos dixit Lucretius, qui ætate florent:

Denique non hinnitus item differre videtur,
Inter equas vbi equus florenti ætate iuuencus
Pinnigeri ſæuit calcaribus ictus amoris.

Iunix. Iunix quoque eadem videtur, quæ iuuenca: ſic enim Plautus:

In Milite. *Quàm mox ad ſtabulum iunix recipiat ſe pabulo.*

Sat. Apud Perſium verò, vbi ait:

Tot tibi cum in flamma iunicum omenta liqueſcant.

pro cuiuslibet ætatis boue intelligi poſſe videtur. Cornutus tamen in hoc Perſi loco: Iunices, inquit, teneræ ætatis boues, quæ nondum ad ſummam magnitudinem peruenerunt: dicuntur autem à iuuenibus, vnde comparatiuus iunior, quia ſunt iuniores iuuenibus. Titulus & vitula etſi primæ ætatis nomen ſit, vt perquam ſignificanter indicat Ouidius:

Vitulus. 3. de amore.

Et vituli nondum metuenda fronte minaces,

2. de arte. Et rurſus:

Quem taurum metuis vitulum mulcere ſolebas.

tamen pro alia ætate etiam accipitur, vt in hoc Virgilij:

Ego hanc vitulam (ne forte recuſes
Bis venit ad mulcturam, binos alit vbere fœtus)
Depono.

Aegl. 3. Georg. 3.

Idem poeta alias, quos prius vocauerat vitulos, domituræ iam idoneos hoc verſu:

Iam vitulos hortare viamque inſiſte domandi,

paulo poſt vocat iuuencos:

Iunge, pares, & coge gradum conferre iuuencos.

Sed & Columella ait, ne quis id à poetis factum tantummodo credat; *Talis nota vitulos, ideſt, iuuencos vel boues indomitos & rudes &c.* Plinius vt obſeruauit Geſnerus, alibi vitulum maſculum dixit tanquam vituli appellatione, vitula quoque intelligi poſſit, quod tamen nec ei, nec mihi quoque videtur; eſt enim contra Grammaticorum morem; rectiuſque idem Plinius alicubi vitulis maribus dixit Apparet autem veteres quoq; vitellum nominaſſe, nam præterquam quod ita hodieque in Italia nuncupatur, Apitius quoque carnem vitellinam dixit. Vitulum Iſidorus dictum putat à viridi ætate, ſicut virgo; alij à vitulando, ideſt laſciuendo dici volunt, alij à vita deriuant, quia, inquiunt, potens eſt vitæ tolerandæ; quam quidem etymologiam probat Goropius, ſed in alium ſenſum torquet. Vitula dicit in Vertumno, diminutiuum à vita, ſed cum vita habeat primam ſyllabam longam, vitula verò breuem, ſignificat in vita lætitiam & iucunditatem breuiſſimam eſſe, Vitula enim habebatur dea præſidens vitæ lætæ. Et in Hermathena rurſum. Vitulus, inquit, non ab antiqua voce Italus dictus eſt, vt videtur Feſtus opinari, ſed à vita, formula illud quidẽ diminuentium, at non ita vt minus vitæ habere dicatur, ſed habere vitam gratioſiorem & delicatiorem, vti dum corculum, ocellos, baſiolum & ſimilia nominamus. Quia enim omnia in prima & in viridi adhuc ætate maiore, quàm poſt gaudio exultant & geſtiunt; à vitula fit vitulor, eodem modo, quo ab oſculum, & deinde oſculor. Tametſi vitula, pro viridi ætate non ſit in vſu; eſt tamen in vſu pro ipſa lætitiæ dea, iuxta Hylli de dijs ſcribentis teſtificationem, quam Piſo victoriam eſſe non bene putauit, cùm generatim cuiuſuis lætitiæ præſidem vitula ſignet, quod videlicet, tum ſolum gratioſam vitam ſiue vitulam agamus, cùm gaudijs indulgemus. Quamuis itaque poſt victoriam culta fit, ex eo tamen minimè colligendum, eandem cum victoria fuiſſe. Feſtus vitulor à vitulis deriuat, vt à catulus fit catulire. Nonius melius vitulantes gaudentes, à veteribus dictos putat à bonæ vitæ commodo, quia eum viuere dicamus, qui in ſumma verſatur lætitia: è quo colligas, vitulor, eius iudicio, factum eſſe à vita, à qua & vitulus, quãuis tẽpus in prima ſyllaba mutetur, quod in alijs quoq; fieri ſcimus. Hæc Itaque Goropius. Alia rurſus eſt Geſneri coniectura de vituli etymologia; conijcit

Vitellus. Vitulus vnde dictus. VitulaDea Lib. 4. Vita læta quãdo agatur. Vitulari quid.

cit enim vitulos dictos, quia vitulos olim Græci ἰταλὰς & πετάλας, siue πετήλας dixerunt. Nos quoque supra ex Varrone boues ἰταλὰς olim vocatos fuisse annotauimus. Is autem Pisonis citat testificationem, *Italia*, inquit, *à vitulis nominata, vt scribit Piso*. Et mox rursus: *Bos maxima debet esse authoritate, præsertim in Italia, quæ à bubus nomen habere est existimata. Græcia enim antiqua (vt scribit Timæus) tauros vocabat ἰταλὰς, à quorum multitudine & pulchritudine, & fœtu vitulorum, Italiam dixerunt*. Sic & Columella, nec dubium, inquit, quin (vt ait Varro) cæteras pecudes bos honore superare debeat, præsertim autem in Italia, quę ab hoc nuncupationem traxisse creditur, quòd olim tauros Græci ἰταλὰς vocarent: Et apud Festum quoq; legimus Italiā dictam esse, quòd magnos Italos, hoc est, boues habeat: vitulos enim Italos dictos. Alij verò (inquit rursus Varro in loco paulò antè citato) scripserunt, quòd è Sicilia Hercules persecutus sit eò nobilem taurū, qui diceretur Italus. Πέταλοι verò, vt ex Achæo Eretriensi in Aethonne Satyrico, docet Athenæus vituli dicūtur ἀπὸ τῶν κεράτων, ὅταν αὐτὰ ἐκπέταλα ἔχωσιν, idest à cornibus, quod ipsa habeant ecpetala, idest, vt Cælius interpretatur, patula, vel parua exiliaque: quam posteriorē interpretationē sequi apparet Henricum Stephanum, nam in suo thesauro: videtur, inquit, dici de tenera adhuc ætate vitulorum. Alij verò priorē, etsi planè contrariam, approbantes, aiunt vitulos à cornibus vocari πέταλας, cū explicata distentaque illa iam habent. Πέτηλον quidem, vt etiam petilū apud Latinos, pro paruo gracilíq; accipitur, Hesychius enim πετήλας exponit paruas palmas & fruticosas, nunquam tamen ἐκπέταλον pro paruo accipitur, sed patulū & planum, & in latitudinem extensum semper significat: proinde phialæ, planioraq; ac latiora pocula, qualia pateras à patendo Latini dicunt, ποτήρια ἐκπέταλα Græcis nominantur, quin & folia latiuscula πέταλα & πέτηλα dicuntur πεταλώτιον, quod amplū vegetumq; & πέτασος genus pilei lati, & petasitis herba amplissimis latissimisq; folijs: quæ omnia à verbo πετάω formantur, quod est extendo & dilato. Fefellit Cælium Athenæus ex authore præcitato sues quæ acornes sunt: πεταλίδας cognominātē: cæterū non aduertit ideo sues petalidas dici quòd iam non quoslibet æquarent vitulos, sed illos, quorum iam in latitudinē extendebantur cornua, vtpote magnas, magnæque molis & perpingues, id quod in subsequentibus Athenæus clarissimè indicat: Simili, inquit, ratione vt Achæus petalidas, sic Erastothenes in Anterinnye, sues larinos vocat, à larinis bobus sumpta translatione, quos ἀπὸ τοῦ λαρίνευσθαι nuncupat, nimirum quod vberiore pabulo pingues sint. Debuerat itaq; Cælium res ipsa monere, ne ecpetala, parua exiliaque cornua redderet: pingue enim & paruo & gracili contrarium est: quare & ipse alicubi ecpetala pocula interpretatur latiora, argumento quod πέταλα folia sint latiora. Ne quid verò temerè in Cælium virum eruditissimum statuisse videat, circa eiusdem vocis significationem, sententiam adferā Isaaci Casauboni, qui linguæ Græcæ peritia omnes eruditos facilè superat. Hic in suis in Athenæum animaduersionibus sic scribit: Adultas porcas & iam grandiores πεταλίδας Græci vocabant, sicut testimonio Achæi poetæ probat dipnosophista. Propriè ea appellatio suibus non conuenit, sed vitulis aut bobus, qui patientia cornua habeant. Hos enim Græci πετάλας siue πετήλας, Latini patales dixerunt. Item testatur in Excerptis apud Athenæum non πέταλοι scriptum esse, sed πέτηλοι. Ita etiam, inquit, & Hesychius, πεταλίδων ὑῶν. μεγάλων ἀπὸ τῶν μόσχων. πέτηλοι γάρ ἔτοι λέγονται. Nec dubitat, quin & Athenæus & Hesychius ab eodem authore, vetere nimirum Achæi interprete, hæc sumpserit, & vtrunque vsum pro suis: atque hoc eò notauisse, vt alterum eiusdem Glossographi locum emendaret, qui doctissimis viris fraudi fuit: Ait enim: βῶς πετήλους, ὁ ἀναπεπταμένα τὰ κέρατα ἔχων. Scribendum πετήλας. Quemadmodum autem patalium boum appellatio ad sues translata est: sic & larinorum boum. His enim non illis primò tributum est hoc nomen. Ioannes Meursus in exercitationibus criticis à Scaligero dissentit, quod apud Plautum, patalē legit pro patulum, hoc loco. *Vt ego verò ruri hamaxari mauelim patalem bouem*, cùm omnes veteres, inquit, constanter habeant patulum. Et sanè meliores Festi editiones ita præferunt, non patalem. Deinde ex Iunio Philargyrio & Seruio scimus patulos boues nuncupari, qui cornua latè distantia habeant: ijdem quoq; propatuli dicti, teste hoc ipso Festo in Propatulum. Sed, vt quod super hoc loco cęseo semel dicam, scripsit Plautus patulem ἀρχαϊκῶς, nam veteres nomina secundæ declinationis etiam tertia indifferenter efferebant. Hoc Festus antiquitatis diligentissimus scientissimusq; annotauerat, sed locus postea corruptus, & patulem in patalem mutatum est. Confirmat hoc coniecturam meam, quod si patulum Plautus dixisset, iam hoc non nouum nec annotatione dignum sit. Ausus est quidam in Lexico Græcolatino ecpetala cornua ramosa exponere, falsæque istius interpretationis testem citare Athenæum. Vbi quæso ramosa sunt boum cornua? Sed reuertor ad vitulum: quod rursus nomen vsurpatur etiam de alijs animalibus, ac præcipuè de quadrupedibus maioribus. Plinius de elephantis: *Atque ita salutato sydere in syluas reuertuntur, vitulorum fatigatos præferentes*. Idem balænarum vitulos dixit: proprius autem catulos dixisset, inquit Franciscus Massarius, nam eodem libro de delphinis loquens; *agunt*, inquit, *vere coniugia, pariunt catulos decimo mense æstiuo* tem-

Italia vnde dicta. *Lib. 2. c. 1.* *Cap. 5.* *In præfat. lib. 6.*

Petali vituli cur dicti. *Lib. 9.*

Petilum quid.

Pocula ecpetala.

Sues cur petalides dictæ.

Boues larini cur sic dicti.

Planti locus consideratus. *Boues patuli.*

Vituli nominis æquiuocatio. *Lib. 8.* *Lib. 96.*

tempore, vt catulus tàm de piscibus animal parientibus, vt balænis, delphinisq; & huiusmodi, quàm de quadrupedibus viuiparis, vt leonibus, vrsis, & alijs quàm plurimis, ac etiam serpentibus dicatur, exceptis ceruis capreisque, ac damis, cæterisq; similibus, quorum fœtus hinnuli propriè vocantur: verùm de equis, asinis, atque etiam oua parientibus pulli appellantur. Ineptè autem quidam ne dicam stultè in dictionarijs suis Virgilium in præcitato versu, *Iam vitulos hortare, &c.* vitulos de equis interpretantur, cum procul omni dubio de boum fætibus poeta sit intelligendus: & Plato vitulum dicendum esse negat, si ex boue pullus nascatur equinus. Nunc prosequamur. Buculus etsi diminutiuum sit à boue, ideſt paruus bos, non ad quantitatem corporis, sed ad ætatem potius pertinent, vt constat ex hoc Columellæ, vbi, vt opinor, pro iuuenco accipitur: *Cum deinde buculos comprehenderis, perducito ad stabulum, & ad stipites religato.* Similiter bucula vaccam iuuenem, & adhuc teneram denotat, etsi Virgilius pro ipsa vacca adulta dixisse videatur,

Hinnulus quid.
Pullus.
In Cratilo.
Buculus.
L.6.cap.2.
Georg. 1.
Bucula.

Aut bucula cælum
Suscipiens patulis captauit naribus auras.

id enim omni boui conuenit. Aliàs vtitur in proprio significatu eodem libro.

Aut errans bucula campo.

Cicero: *Itaque ex auro quod exterebratum esset, buculam curasse faciendam, & eam in summa columna collocauisse:* Plinius: *Mironem Eleutris natum & ipsum Ageladis discipulum, bucula maxime nobilitauit.* In eodem puto significatu vaccula accipienda; sed & hac voce ita vsus est poeta, vt pro quauis vacca exigui corporis intelligi possit.

De diuinat. 1.
Li.34.c.8.
Vaccula.

Vaccula nonnunquam secreta cubilia captans.

Græci in hoc ferè sensu βοΐδιον dicuntur & βοϊδάριον & ταυρίδιον pro vtroque sexu, pro boue nimirum, vel per ætatem, vel aliter paruo. Apud Hesychium, & Varinum βοΐδιον & βοίδιον trisyllabum pro tetrasyllaba βοΐδιον legitur. Hermolaus Barbarus & Aristophanes Grammaticus iuuencam à Sophocle γηγενῆ βούβαλιν dictam testantur, & λεοντοχόρταν, βούβαλιν apud Aeschylum legi. Μόσχος teste Ammonio generis est communis, pro vitulo nimirum & vitula, vnde apud Theocritum vbi ait Daphnis:

Μόσχος.
Idyll. 9.

Ἁδὺ μὲν ὁ μόσχος γαρύεται ἁδὺ δὲ χ' ἁ βῶς,
Ἁδὺ δὲ χ' ἁ σύριγξ χ' ὡ βωκόλος, ἁδὺ δὲ κ' ἠγών,
Suauiter vitulus mugit, suauiter verò & vacca
Suauiter canit & fistula, & bubulcus, suauiter verò & ego.

Gesnerus legit ἁ μόσχος, ideſt vitula, idq; carminis metrum ait postulare. Dictus autem est μόσχος, vt Etymologus tradit, vel quod μῶ vocem edat, aut παρὰ τὸ ὀσμᾶσθαι τῇ μητρί, aut παρὰ τὸ μῶ τὸ ζητῶ καὶ (fortè διὰ) τὴν σχέσιν ἣν ἔχουσι πρὸς τὰς μητέρας: ideſt, aut quod matrem olfaciant, aut quod μῶ voce quærant, aut propter affectionem, quam habent versus matrem. At quamuis, vt Pollux docet, vocentur μόσχοι τῶν βοῶν τὰ νέα ideſt boum filij, nouellæ nimirum ac teneræ ætatis, hodieque etiam vitulus vulgo in Græcia μοσκάρι nuncupetur, hæc tamen vox admodum est polysemos. Est enim & μόσχον etiam nouellum & tenerum germen, seu ramulus tenellus: nam Hesychio μόσχοι sunt οἱ νέοι βλαστοί, ideſt iuuenilia sarmenta, exponitque μόσχοισι, τοῖς νεοφύτοις βλαστήμασιν. Videntur autem metaphoricè dici, quòd ita ex arboribus pullulent, vt vituli è bobus nascuntur. Sunt qui μόσχους interpretantur stolones. Quid autem ij sint indicat Varro. *Nullus*, inquit, *in eius fundo reperiri poterat stolo, quod effodiebat circum arbores è radicibus, quæ nascerentur è solo, quos stolones appellabant.* Plinius autem stolones in arboribus appellari scribit fruticationem inutilem: alibi verò pullulos ex radicibus prouenientes, sobolem densam radicibus pullulantem. Hermolaus Barbarus μόσχους, interpretatur pampinos & capreolos, ex Galeno, qui in Lexico Hippocratis ait, ὄσχος, γὰρ καὶ μόσχος, τὰ κλήματα καὶ αἱ ἕλικες. Verba Hermolai hæc sunt: Moschon Græci vitulum, vnde moscheuma in agriculturæ vsu dictum existimant, qui vitulamen in literis sacris interpretati sunt, cùm latinè dici posset viuiradix. Moschos & pediculum significat, quo frondes, & fructus ramis annexi pendent, qui & petiolus & à Palladio tenax appellatur; Dicitur & moschos siue quod idem est oschos pampinus & capreolus & clauicula, quæ Græci helicas & ligna & clemata & amphidas quoque appellant, vt Galenus inquit. Henricus Stephanus quoque μόσχους ait viriradices verti. Sunt autem, inquit, viuiradices (quæ ἔνριζα φυτὰ appellantur Constantino) semina seu plantæ viuæ, quæ è loco suo sublatæ aliò transferuntur, quod à Varrone secundum seminum genus vocatur, vt παράσπας (quod tertium genus seminum ab eo appellat) est quòd ex arbore demptum demittitur in humum ac deplantatur; & specialiter in olea vocatur claucola siue talea. Sed si Græcos Grammaticos sequamur, μόσχος, inquit idem Henricus Stephanus, nullo modo viuiradix erit, sed potius stolo aut surculus nondum auulsus: in vite autem palmes aut pampinus: nam hæc potiùs νέοι κλάδοι seu ἁπαλὰ βλαστήματα dici

Li.2.c.12.
Lib.1.c.1.
Stolo quid.
Li.17.c.1.
L.2.Coral. c.291.
Vitulamẽ.
Viuiradix.
L.5.Geopõ.
Li.1.c.49.

dici posse videntur, quàm viuiradices: quòd hæ per se plantæ sint, illa autem in arbore adhuc consistant. Idipsum autem patebit ex sequentibus. Homerus autem μόσχος adiectiuè vsurpauit pro ἁπαλος, vt Suidas quoque exponit, & μόσχους λύγους dixit tenera vitilia seu vimina è vite pullulantia, seu τοὺς ἁπαλοὺς ἀκρέμονας καὶ μᾶλλον παράφυαδας τοῦ λύγου, vt Eustathius exponit de duobus Priami filijs:

Iliad. Λ.

> ὥς ποτ' Ἀχιλλεύς
> Ἴδης ἐν κνημοῖσι δίδη μόσχοισι λύγοισι
> Ποιμαίνοντ', ἐπ' ὄεσσι λαβὼν, καὶ ἔλυσεν ἀποίνων.
>
> *Quos olim Achilles*
> *Idæ in iugis ligauit teneris viminibus,*
> *Pascentes apud oues deprendens, & demisit pro pretio redemptionis.*

Vbi Eustathius μόσχους λυγους exponit τοὺς ἁπαλοὺς καὶ τρυφεροὺς ex Appione & Herodoto, tradens translatum esse ἀπὸ τῶν ἐπ' ἁπαλῶν βοῶν, ὅ ἐστι μόσχων, ad τὰ τρυφερὰ καὶ λογώδη φυτά. Aristophanis Scholiaste substantiuè quoque μόσχος est ἡ ἁπαλὴ καὶ νέα λύγος, subiungenti tamen locum Homericum iam citatum: & Hesychio itidem μόσχος est νέος λυγος: sed duo substantiua sine intercedente adiectiuo aut particula, copulari nequeũt; ita rectius, inquit Henricus, in meo manuscripto Homero μύσχοισι λυγοισι exponitur ἁπαλοῖς ἱμαντώδεσι φυτοῖς: quemadmodum & à Nicandri Scholiaste accipitur. In vulgari Lexico μύσχος exponitur etiam petiolus siue pediculus, tenaxque Palladio, quo folia & fructus annexi dependent in suis plantis, pro quo scribendum μίσχος, quod in ea significatione agnoscitur ab Hesychio, licet perperam eius codex habeat μίαχος, sed reponendum esse μίσχος ordo etiam alphabeticus ostendit. Hæc itaque ille: Posse tamen interdum μόσχους etiam reddi plantaria vel viuiradices ex ijs locis sciri ait, qui in μοσχίδιον & μοσχεύω proferuntur. Μοσχεύω autem interpretatur surculis ex arbore demptis sero; ramis tenerrimis ex arbore demptis sero; ramis tenerrimis ex arbore auulsis planto: plantaria seu viuiradices instituo. Theophrastus de palma; Τὰς μὲν ῥάβδους φασὶ μοσχεύειν περὶ Βαβυλῶνα τὰς ἀπαλωτάτας καὶ ὅταν ἐμβιώσωσι, μεταφυτεύουσι. Hinc, vt credit, desumptum videtur, quod apud Plinium legimus itidem de palmarum satione, *Et ab alia radice auulsæ vitalis est satus, & ramorum tenerrimis. In Assyria ipsa quoque arbor strata in solo humido tota radicatur, sed in frutices, non in arborem. Ergo plantaria instituunt annicula sq; transferunt.* Est autem illic μοσχεύειν ab ea significatione nominis μοσχος, quà ponitur pro plantario seu viuiradice, hoc est planta traduce, quæ cùm radices alicubi egit, in alium locum transfertur. Sic μοσχεύειν τὰ κλήματα Budæus interpretatur, viuiradices facere ex sarmentis, apud Theophrastum in tertio de causis plantarum: sicque semper vertit Theodorus, id quod Gesnerus improbat, qui μοσχεύειν Theophrasto etiam sumi ostendit, pro amputare, vt in hoc loco, qui legitur in tertio tertij; ἐπὶ τῶν δένδρων ἔνιοι μοσχεύουσιν, οἱ δὲ περιαιροῦσι τὴν θαλειαν τῶν κλαδων. id est, vt ipse vertit, arborum stolones circa truncum infra & radicem alioqui resecant, alij etiam luxuriantem in ramis germinationem abscindunt, aliquandoque μοσχευόμενα sunt potius rami tenelli, qui ex arbore in humum deferentur, vt sunt in oleis taleæ seu claueolæ, in vitibus malleoli, & μεμοσχευμένον stolo recisus. Sic quoque μοσχίον accipimur pro nouello germina aut stolone. Hesychio & Suidæ μόσχια sunt ἁπαλὰ φυτά, paroxitonως apud vtrumque. Μοσχια ab eodem Hesychio exponitur κρομμυου τὸ σπέρμα. In hac posteriori significatione capitur etiam μοσχίδιον, videlicet pro nouello germine: nam Suidas μοσχίδια exponit τὰ νέα βλαστήματα, Hesychius autem μοσχεύματα. Alias μοσχίον est vitulus nouellus, & à Polluce etiam accipitur pro agnello recens nato; siquidem ait: καὶ αἱ τῶν προβάτων ἡλικίαι. τὸ μὲν ἀπόγονης, εἴποις ἂν μοσχίον. τὸν δὲ ἔτειον ἄρνα, εἴποις ἂν ἀμνον ἢ ἀρνίον. εἶτα εἴποις ἀρνόν, εἶτα λειπογνώμονα. Suspicetur tamen fortassis aliquis propter articulum masculinum τὸν legendum esse: μοσχίαν: præsertim cùm apud Eustathium quoq; μόσχιας scribatur, apud quẽ eædẽ ouini generis ætates ita recẽsentur. Ἴστρος ἐν Ἀττικαῖς λέξεσιν ἄρνα φησὶν, εἶτα ἀμνον εἶτα ἀρνειὸν εἶτα λαιπογνομώνα ἐλέγετο δὲ καὶ μοσχίας ὁ τριετὴς κριός: nisi potius subaudiendum sit ἀρνον aut pro τὸν legendum τὸ. Est modo τοῦ μοσχου apud recentiores Græcos longè alia significatio medicos præsertim, pro nimirum pretiosissimo eo odoris genere, quod ex quadrupedis cuiusdam exotici, ex bisulcorum genere vomica colligitur, de quo suo loco agetur. Sunt qui hunc μόσχον à D. Hieronymo Muscum reddi putant, vbi ait. *Odoris autem suauitas & diuersa thymiamata, & amomum & cyphi, & ananthe, muscus, & peregrini muris pellicula, quòd dissolutis, & amatoribus conueniat, nemo nisi dissolutus negat.* Et in Epistola ad Principiam virginem: *illa enim solent purpurisso & cerussa ora depingere, sericis nitere vestibus, splendere gemmis, aurum portare ceruicibus, auribus perforatis rubri maris pretiosissima grana suspendere, fragrare musco, mure.* Quorum sententiam refellit Hermolaus Barbarus, muscum istum D. Hieronymi eundem esse censens cum βρύω, id est musco arborum, μύσχον autem veteribus & ipsi etiam Galeno ignotum fuis-

L. 13. c. 4.

Mo chion.

Lib. 7.

Moschus.

Lib. 2. aduersus Iouinianum.

Muscus.

fuiſſe. Cæterum nunquid vel Hermolao, vel illis ſit aſſentiendum: ſuo proprio loco ventillabimus. Vitulum autem, Græci noſtri temporis μουσχάρι nominant, πόρτιες Varino ſunt vitulæ, quæ paulo adultiores factæ, δαμάλεις dicantur (neutras aut Venerem, aut iugum expertes eſſe ait) adultæ demum βόες, id eſt vaccæ, Heſychio quoque πόρτις eſt νεογνὸς βοῦς, μόσχος, δάμαλις. Ἀπὸ πόρτις fœminino licet, vox diminutiua fit πόρταξ in maſculino genere, & ab hac rurſus πορτάκιον, id eſt paruus vitulus, iuuenculus. Geſnerus πόρτις dici ait pro πόρις abundante litera T. πόρις autem ab Henrico Stephano redditur vitulus, & vitula & iuuencus & iuuenca. Meminit, inquit Suidas afferens πόριες exponenſq; νέος βόες, μόσχοι. Vtitur autem Homerus, in Odyſſ. dicens. ἄγραυλοι πόριες περὶ βοῦς ἀγελαίας. Dicitur autem πόρις ſecũdum Varinum παρὰ τὴν πορείαν, id eſt ab itinere. Suidas verò & Etimologus de hac voce ſcribunt ſic: πόρτις· ἡ μίκρα βοῦς, ἡ ἀρξαμένη νῦν τῆς κατα νομὸν πορείας, vel δαμαλις ἡ ἄρτι πορεύεσθαι δυναμένη. id eſt iuuenca quæ iam poteſt viam ingredi. Geſnerus πόρις à par voce hebraica deduci poſſe arbitratur. Ἐρίνας Heſychius, & Varinus exponunt νέας βοῦς. Ἐπινάδες vero ipſi ſunt ὄλυνθοι ἢ σῦκαι ἀρρένες, id eſt ficus mares. Et Nicander caprificum arborem ſic vocat, quæ & ἐρίνεον & ἐρινὸν vocatur. Qua vtraq; voce vtitur Theophraſtus: item ἐρινὲς, & ἐρινός. Μογιλαῖος quoque Gloſſographo vitulus eſt. Haud ſcio an à μογος, id eſt labor, ſiue ærumna. Cum annum adimpleuit ἦνις vocatur, vt Varinus docet his verbis. Græci ἦνιν vocant τὴν ἐνιαυσιαῖαν καὶ μόνον ἔτος ἐχοῦσ', id eſt bouem anniculam. Eſt & Heſychio ἦνις annicula; ἤνες enim exponit ἐνιαυσιὲς, vt & Scholiaſtes Homeri in ſimili quodam cum hoc eius loco:

Σοὶ δ' αὖ ἐγὼ ῥέξω βοῦν ἦνιν, εὐρυμέτωπον
Ἀδμήτην, ἣν οὔπω ὑπὸ ζυγὸν ἤγαγεν ἀνήρ. id eſt
Tibi autem ego ſacrificabo iuuencam hornam, latifrontea
Indomitam, quam nondum ſub iugum duxit vir.

Exponunt & Lexicographi ἤνιος, τέλειος. Πρηὶ Heſychio, & Varino, eſt taurus. Suidæ verò πρὼν & πρηνὼν nihil quàm eminentior montis pars eſt. Henricus Stephanus monet eo loco pro πρῶνες ſcribendum eſſe πρηῶνες. Eidem Varino κίλλιξ exponitur bos, aut agnus, qui alterum cornu peruerſum habet, & κολοβόλαι, tauri. Ita & Heſychius habet Κορωνιος bos, cui cornua ſunt lunata, vt Κορωνος taurus ὀρθοκερως eiſdem Ρῶς ſecundum Io. Tzetzen, genus eſt taurorum Scythicorum, & ῥωσογλυφὲς exponit ταυρογλυφὲς. Etymologus Pellam vrbem Macedoniæ, nomen boui acceptum referre ſcribit, quoniam ab eo ſit inuenta: πέλλην enim, inquit, vocant bouem coloris nigri, vt pelian aſinum. Κνώδαλον etſi vox generica, & ſimpliciter beſtiam, aut animantem ſignificet, præcipuè autem aquaticam, vt Ariſtophanis ait Scholiaſtes; Aeſchylus tamen boues vocat κνώδαλα. Apud eum enim Promethus vinctus dicit Κἄζευξα πρῶτος ἐν ζυγοῖσι κνώδαλα: Ζεύγλαισι δουλεύοντας σώμασίν θ', ὅπως θνητοῖς μεγίστων διάδοχοι μοχθημάτων γένων θ'. Ac boues ibi intelligi, patere ait Henricus Stephanus, ex his quæ ſequũtur, ὑφ' ἅρματα τ' ἤγαγον φιληνίους ἵππους. Similiter ἱερεῖον quodlibet quidem eſt animal, quod immolatur, ſed per excellentiam tamen intelligitur bos, vt Varinus teſtatur. Hebræi vitulũ vocant egel, ſed tunc cũ quinq; punctis ſcribi Santes Pagninus ait, eſſeq; qui volunt intelligi vitulum plauſtralem, ipſe autem varia citat Sacræ Scripturæ loca, in quibus ſimpliciter pro vitulo accipitur: item vbi in fœminino genere pro vitula; oſtenditq; etiam paluſtrum ſignificare nimirum à rotunditate, eum egel in ſua radice ſit teres. Rabbi Salomon, & Abraham Eſraegel interpretantur vnius anni bouẽ, ne quis vertat primi anni. Par item his eſt iuuencus, imo, inquit Pagninus, & ſenex, ſecundum Rab Dauid in libro radicum vocatur par, ſed ex contextu Sacrarum litterarum videtur, quod non eſſet magnus in annis. Paruus vocatur egel, vitulus. Quidam ad parah reducunt, qui ſcilicet iam prolificet, vbi vitulus eſſe deſijt. Talmucidi, vt hic citat Kimchi, faciunt triennem. Vulgò vocatur taurus. Eſt autem ætatis mediæ inter vitulum, & bouem. In Exodo ſcribitur, Accipe par vnum filium bouis, id eſt iuuencum: ex quo videtur quod non eſſet magnus in annis: vel hoc dixit ad diſcrimen ſenioris. Hieronymus: tolle vitulum de armento. Rabbi Salomoth etiam exponit vitulum, ita ſcribens, Accipe par ad expiandum opus egel (vituli) qui eſt par. Et Rabbi Abraham in commentarijs, quia dixit par &c. ſignificat, quod non erat magnus. Et ſic dicuntur filij columbæ, & hircus caprarũ: Adfert deinceps Pagninus aliquot loca, in quibus par pro iuuenco vſurpatur. Fœmininum verò parah interpretatur iuuencam, & vaccam. Hieronymus etiam vitulum reddidit: ſed pro ſignificatione vaccæ, aliquot recitat authoritates, ſic & parah baſàn id eſt præpingues vaccæ, atq; ita metaphoricè appellantur delicatæ, & primariæ fœminæ iuxta Kimchi Hamos 4. ſicut & aliàs inuenias tauros populorum appellari potentes, & duces populorũ Geſnerus par ait eſſe bouem, & iuuencum ſiue vitulum ſignificare non putat, niſi ben bakar addatur. Schor quoq; Hebræis bos eſt, vel taurus. Sic autem quidam teſte eodem Pagnino, iam habitiorem & craſſiorem bouem diſtento corpore plenum, iuſta iam ætate & magnitudine dici putant. Egel, inquit eſt vitulus, par iuuencus iam adultior, cùm generat, & fructificat. Schor taurus iam plenè

Pertis. Peris. Erinas. Inis. Prin. Ros. Chil. 11. 293. Pella. Egel. Par. Cap. 26. Parah. Schor.

nè distentus, & compactus. Explodit etiam quod quidam recentiores curiosiores hinc putēt Israelem dictum ischorin in radice ischor. Haud disparis etiā esse curiositatis, quod Serapin hinc dictum putant, quasi bouis faciem, & id praua imitatione Ægyptios à Ioseph sumpsisse, qui cum sua familia illic boues immolarit: quod & postea Israelitæ in deserto, & sub Ieroboam sunt secuti: quasi esset Apis bos è cœlo delapsus, quòd boues in sacrificijs igni cælitus delapso consumerentur. Aeq; friget, quod quidam Serafin ab vrendo, à shorap, alij quasi egelir apim paruum aspectu dictum putant: quòd Patriarchæ Christū, vt puerum fide aspicerent: Malim hac in re externos sequi scriptores, & D. Augustinum de Ciuitate Dei, quam friuolis, & incertis vti coniecturis. Hæc ille. In Genesi, vbi dicitur: *Et fuit mihi Schor* (bos) *& Asinus*, intelligi debet in plurali pro fuerunt mihi boues & asini: sunt enim nomina specierum, & collectiua. In alio verò eiusdem libri loco, nimirum isto: *Subneruauerunt Schor*, quidam bouem, nonnulli murum exposuerunt. Rabbi Iahac ob filius Elhazar putat esse cognomentum dominatoris: sicut, & alias scriptura magnos principes vocat arietes, & hircos. & in Deuteron. Ioseph bouem appellauit, ob eius amplam magnitudinem. Non desunt qui bouem, vt sonat, exponant, quod bestias eneruarent: Quamuis enim eorum oues, & boues & asinos ceperint, fieri potest, vt partem ceperint, partem subneruauerint, quia oneri illis fuisset abducere omnes bestias vrbis, cùm abirent tanquam fugientes. Quidam recentiorum sic vertunt, pro libidine sua euerterunt propugnaculū, vt sit idem cùm Schor, quod exponunt ædificium, vnde prospicitur, vel quid foras extenditur, & procurrit per omnes commissuras compactum, & more bouis completū, propugnaculum, promontorium. Monet verò Pagninus Chaldęum magis esse hoc nomē, cùm pro Hebræo humah murus, passim Chaldæus interpres schor, & Schora dicat. Schor pro boue in plurali vau mouetur. Tau, vt ait Rabbi Dauid in libro radicū est bos syluestris, vrum alij, alij turonem vocant. Connumeratur inter animalia fera, quorū esus cōceditur. Per antiphrasin quidā dictū volunt, quod se circūscribi non patiatur, vel à stupiditate. In Deuteronomio vtau & bos syluestris, septuaginta ὄρυγα, idest, orygem, & inuersis, idest transpositis litteris Catua, sicut bos syluestris in reti, D. Hieronymus, sicut oryx illaqueatus, septuaginta, sicut beta semicocta, R. Abrahin comment genus auis esse scribit. Sed in Deuteron. constat genus esse animalis, cum inter minora animalia annumeretur, & idem sit tau, & tua secundum R. Selom. & R. Dauid. Porro illud Chaldeor. Deuteron. R. Sol. exponit bouem syluestrem. Quòd verò attinet ad Abem Hetzram, simpliciter habet instar auis, ita vt illud possit accipi vel de aue in genere, vel ad emolliendam comparationem. Bakar etiam exponitur bos. Pagninus alijque generale nomen seu collectiuum esse volunt, complectens armenta idest maiora animantia, quæ gregatim pascuntur, vt boues, vaccas, vitulos. Sacræ enim literæ pecus distinguunt in duo genera, maiora videlicet & minora animantia quadrupeda, minora vocant tzon, idest, greges, maiora bakar, idest, armenta. Bakar autem ab inspectione nomen accepit, curaque & inquisitione hominum, quod hominum gubernatione opus habeant. Pagninus multa sacræ scripturæ loca producit, in quibus priuatim pro boue accipitur: aitque confundi eum plurali nominis manè (hoc enim etiam significat, & manè inquirere) sed sensus, inquit, id facilè distinxerit: & Hamos 6. 12 *num. arabit in bakarim*, idest bobus, D. Hieronymus in bubalis: Abakar fit verbum in coniugatione Kal, quod significat pascere boues. Hamos 7. 14. Non sum prophera &c. sed bukar, idest pascens boues, idest armentarius, vt Diuus transtulit Hieronymus, quasi inquirens & curans armenta. Abir significat robustum, & per excellentiam & antonomasiam abarim numero plurali Psal. 22. exponitur pro tauris robustis: sunt tamen qui caballos reddunt. Meria genus esse aiunt boum maiorum, bubalum. Sunt qui bene saginatas pecudes; vt boues & oues intelligant: nocem enim marah saginare significare scribunt rabini Kimhi, & Salamon in commentarijs Amos 5. D. Hieronymus pinguia vertit, Abraham ex sententia Rab. Saadiæ dicit animal esse maius boue quod in hisce regionibus non extet. Est & Aleph bos Hebræis, à docilitate & assuefactione ad labores sic dictus, vt Gesnero videtur. Est verò & aleph dux siue ductor, qui alijs præest, rector. Hebræi doctores inquiunt aleph idest duces à rege tantum differre, & eo inferiorem esse corona. Verùm Pagninus generalius esse ait, vt significetur hoc nomine quisquis est alicui tanquam ὁδηγὸς, quem vt magistrum revereretur, & sequitur in omnibus, vnde præcipuum quoque & intimum amicum significat, ex quo quis pendet, & cuius consilio atque authoritate velut præeunte agit omnia, quasi doctorem dicas, & verbum aleph docere significat. Hoc nomine Dauid Achithophelem appellat, quasi pręceptorem & magistrum suum. Hinc bouem etiam dictum putarim, inquit, quod in gregibus hoc sit maximum animans, potius quam à mansuetudine aut assuefactione cum alijs; Hinc & primam alphabeti literam aleph quidem dictam putant, quòd velut dux cæteras præcedat, vel à millenario numero, quem quoque significat, quòd post absolutas alphabeti literas ad reliquos numeros significandos, ad mille designanda, sit ad initium alphabeti redeundum. Sic Pagninus. Cæterùm cum aleph vel ipso etiam teste, sit quoque familia sic appellata,

Serapis vnde dictus.

Li. 18. c. 5.
Cap. 32.
Cap. 49.
Cap. 33.

Tau.

Cap. 14.

Bakar.

Pecoris distinctio in sacris.

Aleph.

Psal. 55.

lata, vt ipſe ait, quòd millia, ideſt multi ſint in ea, bos fortè ſic quoq; appellari potuerit, tanquam omni familiæ præ cæteris neceſſarius. Vtcunque eſt, Grammatici Græci alpha ſimiliter exponunt caput bouis, quod alias vno vocabulo βούκρανον appellatur. Bos Chaldæis eſt tor, è qua voce Græcos, & Latinos taurum dixiſſe docti arbitrantur. Inuenitur & tora apud recentiores, & torata fæminini generis. Matthæus Syluaticus taur exponit taurum, nimirum ex Arabico dialecto. Θήβη verò Syrorum lingua eſt vacca; qua duce, vt ſuo dicetur loco, Cadmus Thebas condidit. Antequam modo aliarum nationum nomenclaturas bubulo generi attributas adducam, non erit præter noſtrum inſtitutum inquirere, nunquid bos quoque iumentum dici poſſit. Negat id Vlpianus ad ædilitium edictum, & Pomponius de verborum ſignificatione ait armentorum nomine magis boues contineri, quàm iumentorum. His quoque Plinius fauere videtur, iumentum de equino potius grege quàm de bubulo dici indicans his verbis: *Iumentorum fimum quidam bubulo præferunt.* Et alicubi quoque eruum bubus, & in mentis vtiliſſimum eſſe tradit. Cæterùm hac in re Plinius ſibi parum conſtans eſt, nam paulò antè dixerat: *Tranſpadanis cineris vſus adeo placet, vt anteponant fimo iumentorum, quod quia leuiſſimum eſt, ob id exurunt,* vbi nimirum boues vocat iumenta, nam equi ſtercus ad vrendum inutile: Et alicubi: *Iumentis*, inquit, *folia fraxini ſunt mortifera, cæteris ruminantium innocua Græci prodidere. In Italia nec iumentis nocent.* Ait etiam iumentorum corpore exanimato apes gigni, quod etiam boui proprium, nam ex equo veſpæ generantur. Columella à iuuando iumenta dici autumat, ex eo quod noſtrum laborem, vel onera ſubuectando, vel arando iuuent. Columellæ ſubſcribit Iſidorus, *Iumenta*, inquit, *nomina inde traxerunt, quod noſtrum laborem, vel onera ſuo adiutorio ſubuectando vel arando iuuent. Nam bos carpenta trahit, & duriſſimas terræ glebas vomere vertit. Equus & aſinus portant onera, & hominum in gradiendo laborem temperant. Vnde & iumenta appellantur ab eo, quòd iuuent homines. Sunt enim magnarum virium animalia.* Et quamuis modò Varro armenta boues vocari voluerit, quaſi armenta tertia litera ſublata, tamen armentum teſte Feſto, omne id genus pecoris dicitur, quod eſt idoneum ad opus armorum: vt ſunt equi ac boues; nam equis in bellum curritur, clypei verò boum corijs armantur. Græci proprium vocabulum, quod equidem noui, quod iumento vel armento reſpondeat, non videntur habere, namque κτῆνος omne illud denotare videtur pecus, in quo veterum poſitæ erant diuitiæ, vt nomen ipſum indicat, dicitur enim κτῆνος teſte Euſtachio ἀπὸ τῆς κτήσεως, ideſt à poſſidendo: quanquam ſint etiam qui à κτείνω deducant, ideſt, interficio, vt κτῆνος propriè dicatur de illo quadrupedum genere, quæ mactari, & immolari ſolent. Notatione dignum eſt, quod quamuis grex, vt Valla teſtatur, dicatur de paruo pecore, vt ouibus & capris, Tibulus ita priuatim vocet boues.

Alpha. *Thebe.* *Bos an iumentum dicendus.* *Li.17.c.9.* *l.16.c.13.* *Li.12.c.1.* *Armẽtum quid.* *Grex.*

Illa deo ſciet agricolæ pro vitibus vuam,
Pro ſegete ſpicam, pro grege ferre dapem.

ideſt pro bobus, vt Ianus Duſa exponit in ſuis præcidaneis. Ouidius egregiè gregem, à maiori pecore diſtinguens, dicebat:

Mille greges illi, totidemque armenta per herbas
Paſcebant. Similiter Virgilius:
Hæc ſatis armentis: ſuperat pars altera curæ
Lanigeros agitare greges, hirtaſque capellas.

Cùm verò grex pro armento accipitur, tunc videas adiunctum nomen adiectiuum. Virgilius:

Aut aliquam in magno ſequitur grege.

Sic Horatius cùm vellet ſignificare boum armenta dixit *greges mugientium*. Latiſſimum verò pecoris nomen, pro omni nimirum animali, vt Seruius, & Acron teſtantur, quod humana effigie caret. Horatius tamen hoc loco;

Pecus.

Omne cùm Protheus pecus egit altos
Viſere montes,

armenta intelligit. Sed plura de hac voce dicemus in oue. Adrianus Turnebus ſcribit ſeſe animaduertiſſe Accium dixiſſe cornutos pro cornutis & aratoribus bobus, ſine boum tamen adiectione; Sunt autem hæc Actij verba:

Li.29.c.2. *Cornutus.*

Forte ante auroram radiorum ardentem indicem
Cum ſono in ſegetem agreſtes cornutos cient,
Vt rorulentos ferro terras vuidas
Proſcindant glebaſque aruo ex molli excitent.

Quemadmodum modò vt Athanis in primo rerum Sicularum teſtatur, referente Athæneo Dionyſius bouem appellabat γαρόταν ideſt telluris aratorem, quo ſenſu etiam γαῖος dictus eſt, iia etiam ζεῦγος, quo communiter nomine iugum intelligitur, biga item, trigæ & quadrigæ, adeoque quoduis vehiculum pro ipſis quoq; bobus, ac generaliùs pro armentis ſumitur. Bonem Itali boue dicunt, vel

Lib.3.

bue,

bue, alicubi tamen etiam, vt apud nos bò, Galli buef, Hispani buey, Germani ochs & rind, Belgis os, Angli ope, fortè quasi opera, (aut opes, ob allatam sæpe rationem: Illyrijs Vvul. Taurũ Itali Hebraica voce toro, rustici nostri etiam bò Galli toreau, Hispani toro, buy rezio, Germanis Stier, Farr Varren: mummelstier, Vvucherstier, bullen. Belgiæ similiter Stier, & vt Adrianus Iunius annotat, in suo nomenclatore, varning, varre; bulle, Angli bulle, Illyrij iunecz, quasi iunicem, aut iuuencum. Vaccæ apud Italos duplex nomen, eas enim quæ boum munere funguntur, labores nostros arando & trahendo adiuuantes, iugales non incongruè dicendas, vel simpliciter vaccas dicunt, vel ab officio vacche da tirare, quæ verò soli incũbunt proli & lactis tantùm vsum præbẽt bergaminas, vocabulo, vt Nicol. Erythræus credit Germanico, quasi montanas, siue vt ipse ait, quòd gregatim in montibus pascantur, Bergh autẽ Germanis tam superioribus, quàm inferioribus montem significat. Varro matrices vocat, sed & fructuarias rectè dici posse Cælius arbitratur. Gallis vacca simpliciter est vacche, Hispanis vaca, Germanis Ku, aut Kuhe, Belgis Koe, Anglis corre: in Insula Madagaskar siue S. Laurentij agomba. Vitulus nobis vitello (vitula, vitella) Gallis est vaeu, Hispanis ternera, nimirum à teneritudine, Germanis Calba, Belgis calf, Anglis Calfe. Ioannes Goropius Calf appellari vitulum scribit, quasi callef, idest, inquit, pulchra vita, à cal scilicet & lef, quod idem est, quod pulchrè & iucundè viuo. Dici autem calf ferè de omni maiore pecore in prima & viridi ætate constituto, quo tempore lasciuiendo pulchrum nobis exhibet, atque iucundum spectaculum, & quasi florem ipsius ætatis. Cal verò antiquissimam vocem pro pulchro vsurpatam, cùm multa alia, tùm potissimum Hebræorum etiam indicat cal & Græcorum κάλλος. Sed fortassis calef indicabit vitam robustam cùm sit calf idest vitulus in robustissimum animal euasurus. Solent enim Belgarum plurima vocabula inuersa in contrariam planè torqueri significationem: Calf autem si retro legas, habebis flac, idest imbecillum, & debile, vnde Latini flaccidum quoque efformarunt. Iuuencus nobis vulgò est manzuolo, manzo verò bos iam adultus (& carne di manzo caro bubula) vterque, ni fallor ab officio, manzuolo quasi ad terram excolendam iam proximè sit futurus idoneus, manzo qui eam iam colit. Mansum enim nonnulli teste Roberto Cenali, terram esse asseuerant culturæ annuæ vnius aratri capacem, circiter viginti iugera continentem. Sic & iuuenca nobis est manzuola. Galli, quoad obseruare licuit, proprium vocabulum non habent, sed circumscribunt ieune beste vocantes, idest bestiam aut animal iuuenile, si mas est, si fæmina ieune vacche: similiter faciunt Hispani, quibus buey nouillo iuuencum, vachilla verò iuuencam significat. Germani marem Zeitochs, fæminam Zeitku dicunt, Belgæ veerse aut hoeckeling ab angulo, solent enim Belgæ, Hollandi & Frisij iuuencas à fœtis, & quæ mulgentur, separare, & in postremum locum in angulos stabulorum reijcere, tanquam adhuc inutiles. Angli iuuencum à ionge oxe, iuuencam hasser dicunt.

Nomina altariũ nationum.

Li. 4. Hermathenæ.

Mansum quid.

GENVS. FORMA. DESCRIPTIO.

BOVEM ex genere esse bisulcorum, hoc est, quorum vngula bisulca est, siue bifida, ex ipsamet clarum est autopsia, & ex veterum quoque testificationibus. *Hippopotami*, inquit Plinius *vngulæ binæ, quales bubus.* Ouidius in metamorphosi.

Puluereumque solum pede pulsauere bisulco.

Quæ autem sit ea in ipsa vngula cauitas, de qua sic meminit Laertius: Quidam Demetrio authore tradunt Epimenidem accipere solitum à nymphis cibum, eumque intra bouis vngulam seruare, mihi hactenus non satis constat. Quidam author obscurus vngulam tradit, nisi in vtero absoluatur, moriturum ipsum animal: scirique interest βοος ποδα ab Atticis vocari, viuentis pedem, mortui autem βόειον πόδα, vt Ammonius & Varinus obseruarunt. Cùm verò bisulcorum alia, cornigera sint, alia acornia, bos ex cornigeris est, item vacca & taurus, dissimilia tamen gerunt cornua, neque etiam æquè robusta. Tauris teste Plinio minora tenuioraque, quàm sunt bubus. Et Democritus, vt citat Aelianus, bubulo pecori castrato, ait tortuosa gracilia, & longa nasci cornua: contrà testibus prædito enasci secundum radicem crassa, recta, minusque prolixa. Idem Aelianus de taurorum cornibus sic scribit: Cornua tauris omnibus rigida & minimè flexibilia existunt eamque ob rem cornibus perinde armati furibundè appetunt, atque homines armis hostes feriunt. Aristoteles quoq; de castratis loquens hominibus, eos ita commutari tradit, vt etiam cæterorum animantium quæcunque castrata; nam & taurus & verueces sua cornua è contrario genere, quòd fæminæ quoque eorum contrà quàm mares armentur cornibus: itaque illos maiora excisos gerere, hos minores. Idem Aristoteles in eadem mox rursus sectione eandem dubitationem soluit, cur boues castrati maiora gerant cornua. Cur spadones (inquit) calui esse nequeunt? An eò quod multum cerebri obtinent, quod sanè his contingit, quia rem veneream non agunt: semen enim labi pet

Lib. 1. Epimenides vt nutritus.

Cornuum varietas.

Lib. 12. c. 19.

Li. 2. c. 20.

Sect. 10. Probl. 38.

Probl. 56

Lib. 4. H. circa finē. spinam è cerebro videtur. Qua de causa boues quoq; castrati cornua gerere maiora putantur, nec non & mulieres & pueri cur calui non sint, eadem ratio esse creditur. Dixit verò etiam Aristoteles: cornua tauris robustiora esse quàm vaccis: quo tamen in loco contrarium habet Albertus Ma-

Cornuum boū, & vaccarum differentia. gnus: Cornua (inquit) vaccarum fortiora, & maiora & longiora sunt cornibus taurorum: deceptus fort è Plinij verbis, qui tauris minora quàm bubus, tenuioraq; cornua esse scribit, sed Plinius boum nomine non vaccas, sed boues castratos intelligit. Horum verò cornua à vaccinis sic distinguũtur, quip-

quippè quòd illorum & maiora & tortuosiora sint, harum & minora & vno flexu conspicua, cuiusmodi ferè sunt nouæ lunæ cornua. Caua cornuum pars in bubus, vt alijs etiam ferè omnibus, ex cute potiùs, vt ait Aristoteles oritur, quàm solidum quiddam osse enascens subit, impletque totam. Ait etiam cornua vaccæ calefacta facilè in quamuis partem flecti, nec non & iuniorum tepefacta in cera, ducique facilè quò volueris. Plinius quidem hoc quoque tradidit, sed & aliud addit, quod nunquid rationi consonum sit, & veritati, ambigi potest. *Boum attritis*, inquit, *vngulis, cornua vngendo aruina, medentur agricolæ: Adeò sequax natura est, vt in ipsis viuentium corporibus ferventi cera flectantur, atque incisa nascentium in diuersas partes torqueantur, vt singulis capitibus quaterna fiant.* Apparet autem eum ex diuersis authorum locis, quæ alibi de propriè dictis in capite cornibus legerat, & alibi de cornu, idest cornea substantia vngularum, imprudenter, ac præcipitanter copulasse. Quid enim vngulis cum cornibus capitis ita commune, vt hæc illis attritis inungi debeant? Cornu autem vocabulum propter substantiæ similitudinem ad vngulas transfertur. Virgilius de equo:

Cornuum natura.

Cornu de vngula.

Solido grauiter sonat vngula cornu.

Vnde & equi cornipedes poetis sunt dicti: In eandem scyllam incidisse aduerti quosdam Grammaticos Græcos. Vbi namque Dionysius Afer πᾶνα κερώνυχα cognominat, Scholiastes eius nō exponit cornupedē (sicut aliàs etiam Latini poetæ Pana vocitāt capripedem & semicaprum, sed ὀξύκερων, idest, qui acuta in capite habeat cornua: Hæc enim eius sunt verba, ὡς τὸ ὄνυχος ἐνταῦθα ὀξὺ τῆς θηλεῦντος, καθὰ καὶ ὅτε ἀκρεονυχίαν ὄρες φαμεν. Differunt modò cornua boū in propria sumpta significatione, figura, situ & numero. Quorū cornua sursum reflexa sunt, Licinij Seruio vocātur, vt Iunius annotauit in suo nomenclatore: sinuosi verò, quorū cornua in diuersum tendunt. Apud Neuros, bobus in humeris cornua esse Aristoteles testatur teste Aeliano. Columella mutilos dici ait, qui cornibus carent: sed & sine cordibus haberi naturaliter mox suo loco patebit, vbi omnes boū differentias recitabimus pro regionū ratione, in quibus habitant. Ipsum autē animal, vt potè domesticum, & vbiq; terrarū notissimum non attinet describere, & si quis velit, inutilē sumpturus fuerit laborem; imò verò etiam ἀδύνατον, propter nimirum coloris varietatē: Nam quamuis Aristoteles inquiat boūē ex ijs esse quæ non genere, vt pauo, sed parte tantùm variant: miranda tamen hæc est varietas, vt tot ferè sint differentiæ, quot loca, vbi nascantur: vt cornuum quoq; diuersitatem subticeam de qua iam diximus. Pilum gerit hoc animal, qui quotannis, vt ait Aristoteles, decidit. Tenuiorem eū esse quàm Suum, idē alicubi asserit, addita ratione, quòd coriū bouis sit densius, quàm suum, & ideò excrementa, quæ exeunt per densiores meatus, esse tenuiora quam quæ per laxiores. Quamuis autem densum sit eius corium in toto corpore, in ceruice tamen & dorso id durius densiusq; habetur, vti & in ouibus, & pelliculari nomine κόλλοψ appellatur, ita dictū vt Eustathius affirmat, quoniam ex ipso ἀναβραττομένε, idest feruefacto fit ἡ κόλλα, idest, gluten. Vnde metaphoricè κόλλοπας dictos tradūt exoletos & callosos pueros, τὲς σκληρὲς καὶ παρηβηκότας παῖδας, seu, vt Hesychius tradit, τὲς σκληρὲς ὑπὲρ τὴν ἀκμὴν πάσχοντας, aut τὲς ἀκολασαινοντας ὑπ' ἐραγμα, supra ætatis vigorē libidināntes, vnde & κολλοποδιώκτης, qui pueris exoletis, & durioribus inhiat. Varinus verò collopas Græcis vocari ait coria duriora circa ceruicem suū & taurorum, ex quibus, inquit fiunt κόλλαβοι dicti, idest, clauiculi, quibus remittūtur & intenduntur fides in citara. Sed & κόλλα etsi glutinum significet, accipitur etiam ab Hesychio pro pelle bouis in dorso, vnde quoq; præcipuè glutinū cōficiebant. Ceruices itaque ob corij duritiem ad iugum natas ex Cicerone diximus, tum vires humerorum & latitudines ad aratra extrahenda. Quæ in collo conspicitur reduplicatio μύκλος appellatur, vt ait Varinus Hippocrates author est, boui crassam esse labrorum prominentiam, crassam item & obtusam supernam maxillam, ideoque in breues herbas subijcere non posse. Cum enim pixisset, emarcescere hoc animal maximè vltima hyeme, huius rei velut rationem agglutinans, inquit: rectè enim scripsit Homerus, ex omni pecore boues tempore hoc maximè pati, atque inter boues qui arant, cùm hyeme laborent: his igitur maximè articulus excidit, quoniam maximè extenuantur. Namque aliud pecus pascere exiguas herbas potest: bos non item, priusquam grandiores fiant. Aliud enim pecus tenuem habet labrorum prominentiam, tenues item malas: bobus contra labrorum prominentia crassa est: malæ item hebetes, ac crassæ, atque ideò exiguis herbis non possunt eas subijcere. Deinde etiam Hippocrates Homerum citat, quod ver bobus gratum esse scripserit, cùm illis grandior herba iucundissima sit. Verè enim herbæ potissimùm augentur, mollioresque quàm reliquis anni temporibus existunt, quem Hippocratis locum explanans Galenus, inquit. Hæc quidem pascere exiguas herbas possunt, cuiusmodi sunt equi, asini, muli, at ex ijs quæ ab vna tantùm parte sunt dentata, illa duntaxat, quibus labri prominentia tenuis est. Atque idcircò inter animalia, quæ herbis vescuntur, soli boues, hyeme pastu indigent, quoniam nequeunt exiguam herbam aut σαρκάζειν, idest dentibus abscindere, aut labris prehendere. Boues enim non habēt labra ita tenuia, vt exiguā herbam circumplicare atq; comprehendere possint, quemadmodum & capræ & oues. Hæc tria animalium genera multifidos pedes habēt, sed solidi pedis sunt, quę vtrimq; sunt dentata. In qua sanè Ga-

Pan ceronux.

Cornuum differētia.

Lib. 7. c. 3.

Boum diuersitas.

Pilus.

Sect. 10. Probl. 62.

5. de generat. c. 3.

Coriū vbi durius.

Collops.

Colla.

Lib. de articul.

Labiorum prominentia.

Bos cur exiguas herbas pascere nequeat.

leni explicatione, postrema verba negotium facessunt, cùm nequaquam veritatem semper habeat, quod animalia vtrimq; dentata solipeda sint: nam & digita omnia vtrimq; dentes habent, & inter bisulca etiam sues: & quamuis omnia solipeda vtrimq; sint dentata, non propterea omnia quæ vtrimq; dentata sunt, solipeda sunt: quamobrem sic legendum putarim: sed solidi pedis quæ sunt, vtrimque sunt dentata.

Galeni locus emendatus.

Frons.

Frontem siue tauri siue bouis imagine Y figurari Cælius annotauit teste Iacobo Dalechampio in suis annotamentis in Plinium. Democritus, vt Aristoteles & Aelianus annotarunt, boues, hoc est, exectos latiorem tauris frontem habere dixit. Nam hìc ibidem cùm multæ sint venæ, ab ijs ossa dilatari, simul & cornuum eruptionem, quoniam crassior existat, frontis latitudinem promouere: castratis verò, quod sedes cornuum & initium enascendi perparuum habeat circulum, minus dilatari hanc partem.

Ossium capitis quæ duriora.

Inter vtrumque cornu, maxima ossium est durities, itaq; iniurijs valdè resistens, ac fractu contumax: quod non latuit, Virgilium, cùm Entelli summam in brachio potentiam indicaturus, ita in eum locum cæstus illisisse asserit, vt ad cerebrum vsque ictus penetraret:

Dixit, & aduersi contrà stetit ora iuuenci,
Qui donum astabat pugnæ, durosque reducta
Librauit dextra media inter cornua cæstus,
Arduus, effractoque illisit in ossa cerebro.

Oculi.

Oculos habent teste Aristotele nigros, item latos & planos: quales, qui ex nobis habent, bubulis similes existimari Adamantius ait: quos ceu pulchros cõmendant, crebroque celebrantur ab Homero in Iunone:

Lingua.

Lingua longa, lata & aspera: hanc boui auulsam per totam diem palpitare, Cardanus scribit. Scaliger reddit rationem. Boui, inquiens, natura vegeto crassior sanguis, qui esset caloris fundamentum, diù conclusus fuit.

Palear.

Palear seu potius palearia vocantur pelles illæ, quæ ex gutture boum dependent, quasi pellearia. Hæc fortassis intelligit his verbis Varinus: λωγάλιον, των βόων ὑπὸ τὸ τράχηλον χάλασμα: estque ipsi etiam λωγάνιον pars corporis.

Dentes.

Lib. 11. ca. 28.

Dentes eis sunt continui, & bis, inquit Aristoteles, mutantur. Mutant autem bimi, vt ait Plinius. Superiori dentium ordine carent, idest primoribus quatuor, ideoq; ruminant. Robur in mordendo pro corpore molis ratione haud magnum est, vt docet Galenus his verbis:

Lib. 11. de vsu part.

Cur morsu nõ valeant.

Asinis verò & bobus & suibus, & (vt simpliciter dicam,) quibus maxilla est magna, solus temporalis musculus est maximus proportione magnitudinis ipsius maxillę, nõ tamen robustus quidem, quemadmodũ fortibus & ferocibus. Nã propter duo hæc temporales musculos natura magnos efficit, ob actionis in mordendo robur, & magnitudinem maxillæ inferioris: cuius gratia cùm essent facti, illius tũ actioni, tum constructioni iure fuerunt consentanei. Cùm igitur dentes serratos habentibus robur in mordendo insit, maximus simul & fortissimus ipsis musculus extitit: verùm maximus tantum, non etiã neruosus atq; robustus, neq; in agendo præpotens, in bobus est, asinis ac suibus, atq; alijs animalibus, quæ maxillam quidem inferiorem habent magnam, in mordendo tamen nullum eis est robur: satius enim fuit magnã maxillam à magno musculo moueri. Hæc ille, cui tamen ratio aduersari, videtur, cùm equus asinus, & bos durissimas corrodant stipulas, & sus in dentibus sua agnoscat arma, quibus non solùm se ipsam tuetur, sed & alijs etiam plurimum sit noxia, vt in Apri historia patebit.

Pœnis.

Inguinis siue penis tanta est tentigo ac duritia, vt si contingat, vt initurus vaccam ab naturali aberrauerit loco, eam illam, in quã occursarit, partem vulneret, non secus ac si telo eam acuto impetijsset.

Mammæ.

Vaccę mammas habent inter femora, binas vt habet Aristoteles, quatuor vt Plinius, singulis papillis, quas habent quatuor, teste etiam Aristotele, mammam, vt apparet, tribuens. Cur autem ea parte mammas gerant, causam esse philosophus ait, quod bubulum genus, aliaq; ruminãtia sursum versus capiant corporis sui incrementa: itaq; vbi confluuium & copia excrementi sanguinis, qui locus sanè, inquit, infra est, & circa effluentis materiæ ostia, ibi mammas positas esse. Vide etiam in prolegomenis, vbi quoq; de ventribus eorum multa diximus: Sunt autem vt in magno animali decuit, maximæ, quamobrem perquam appositè Martialis mammosæ mulieris vbera ijs assimilat, dum ait:

Taurino poteras pectus constringere tergo,
Nam pellis mammas non capit ista tuas.

Podex.

Podicem hiare innuit Horatius in Epodo, vetulæ cuiusdã libidinosæ hiantem anum illi assimilans:

Hietq; turpis inter aridas nates
Podex velut crudæ bouis.

idest, duræ aut indomitæ, vt Porphyrio exponit, sed placet Ascentij expositio, malè digerentis, ideoque alui fluxum patientis.

Cauda.

Tenor caudæ longus est, pili breues, contrà ac equis, vt ait etiam Aristoteles. Plinius caulem vocat. Horum caudis, inquit, est longissimus caulis, atque in vna parte hirtus, infima nimirum, vt ostendit paulò inferius. *Leonis infima parte setosus, vt bubus & sorici.* Bouis laryngis anatomen, necnon etiã auditus organorum, diligenter admodum docet Iulius Casserius Placentinus, hancque priorem partem etiam Fabritius ab Aquapendente. Caro sicca est & atrabiliaria. Nerui etsi bobus etiam duri & robusti, tauri tamen potissimùm neruosi nuncupãtur, &

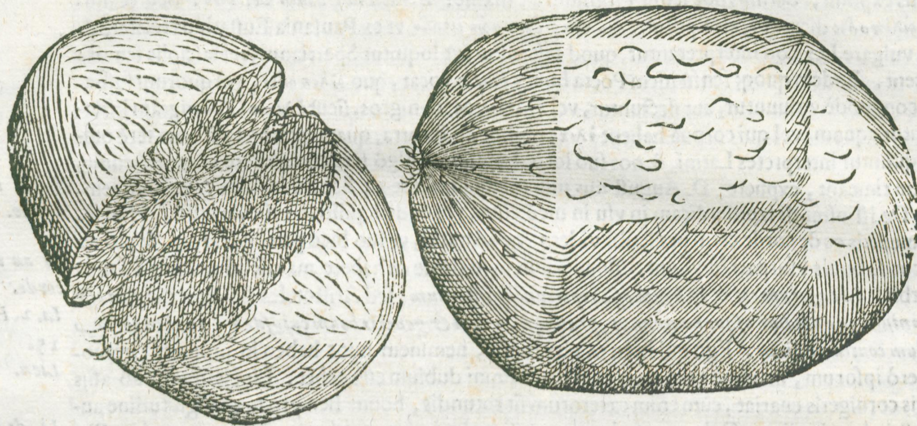
durio-

durioribus quàm castrati neruis celebrantur. Horum quoq; sanguis fibris refertus est, ideoq; omnium celerrimè coit & durescit teste Aristotele, qui & aliàs ait: Tauro & asino; inter ea quæ animal generant, crassissimus & nigerrimus sanguis est. De venenosa eius natura suo loco dicemus. Bos laxum habet fæmoris articulum magis quàm alia animalia, & ob id etiam magis quàm alia pedem trahit, maximè cũ macilentus est & senex; Quamobrem Poetæ Græci de electioribus bobus loquentes sæpenumerò vocant, εἰλίποδας, idest flexipedes, siue flexis pedibus incedentes, quasi veloces, vt Varinus exponit. Seruius hoc sensu Virgilium ait dixisse; *Errabunda boum vestigia*. Sed & mulieres εἰλίποδες dicuntur, ab Epolide, διὰ τὴν εἴδεσιν τῶν μερῶν, vt ex Pausania Eustathius recitat, idest, vt vulgare Lexicon interpretantur, quod fascientur, vt loquitur Spartianus, vel fasciolis femora implicent. Eodem quoq; sensu idem Poeta boues ἕλικες vocat, quo εἰλίποδες, vel quorum suffragines commodè voluuntur, aut flectuntur, vel ἕλικες vocant nigros, sicut ἕλικον ὕδωρ nigram interpretantur aquam, vel qui cornua habent ἑλικοειδῆ hoc est intorta, quam interpretationem ferè omnes sequuntur interpretes Latini, & nos suo loco. Lapillum vulgò feruntur gestare in capite, eumq; si necem timeant, expuere; D. Augustinus non solum in capite ait habere lapillos, sed & in renibus. De istiusmodi lapillis dicam in vsu in medicina, vbi & de lapillo in vesicula fellis. Non semel à medicis os de corde cerui præscribi videas, quod multi, vt suo loco patebit, rident, & pro eo os de corde bouis vsurpari inquiunt. Bouem autem in corde os habere manifestò testatur Plinius his verbis. *In equorum corde & boum ossa reperiuntur interdum*, sed Aristoteles sic ait: *Cor sine osse esse omnium quæ nos huc vsque nouerimus, præterquam equi & generis boum cuiusdam, quod in corde ossiculum continere aiunt*. Ego qui in eo os obseruarit, neminem nunc habeo in promptu; neruosum verò ipsorum, maximè verò tauri cor esse, nemini dubium esse debet. Lineis figura ab alijs bisulcis cornigeris euariat, cùm enim cæterorum sit rotundis, boum lien pro sua magnitudine auctior est in longitudine. Galenus ait nigriorem esse quàm in sue, præsertim vbi consenuerint. Renes teste Plinio humanis similes, velut è multis renibus compositi. Idem ait Aristoteles, addens insuper quomodo ab humanis & vituli marini renibus differant. Bubulis, inquit, renibus similes sunt renes vituli marini, sed solidi, non caui: item hominum renes, quippe qui tanquã compositi ex multis renibus exiguis constet, neque æquabiles sunt, quomodo renes ouium cæterarumque quadrupedum. Tali eorum à cameli talis differunt, vt idem tradit Plinius, quòd paulo maiores sint. Idem ait in iuuencarum secundo ventre pilæ rotunditate nigricantem tophum reperiri, nullo pondere. Alicubi verò, de lapillo memorans, quem aiunt reperiri in ceruo; subdit; *Nam de pumice qui in vaccarum vtero simili modo inuenitur, diximus in natura boum*; non alium quàm citatum iam locum indicans, memoriæ tamen lapsu: quod enim hic pumicem, ibi tophum nominauerat, & licet illud parum referat, quod ibi in iuuencarum secundo ventre rectè reperiri dixerat, hic ait in vaccarum inueniri vtero, quod falsum est: neque etiam in iuuencarum tantùm ventre, sed & iuuencorum, boumque & vaccarum reperiri laniones non semel obseruarunt. Habeo ego duas in musæo istiusmodi pilas, sic vocare potiùs, quàm cum Cardano ouum bouis, placet; vnam colore ruffo, alteram atro, quod illa ex ruffi coloris boue, hæc ex nigro esset eruta; cùm sit earum ortus ex pilis, quos in ipsa ruminatione lambendo, vt fit nonnunquam, exteriores corporis partes deglutiendo colligunt, admistaq; pituita paulatim in oualem figuram ferè cogunt. Cardani de his pilis ridiculam sententiam mirum est, cur Scaliger non exagitauerit. Quædam etiam, inquit, sunt lapidibus similia, quæ in animalibus reperiuntur, nec tamen sunt lapides, vt ouum bouis. Hoc sanè in ventriculo illius inuenitur magnitudine anserini oui, ferrugineo colore, leuissimum. Cogitur ex cibi excrementis, & motu rotunditatem acquirit, pituita cogente. Vnde si frangatur; ex pilis constare videtur: durus est, pro leuitate tanta. Ita natura ludit, vt etiam quandoque boues oua pariant.

Lapis in capite.
Os an in corde.
Li. 2. Hist. 15.
Lien.
Li. de atra bile.
Renes.
Tali.
Tophus in ventriculo.
Lib. 7. de subtil.
Ouum bouis qd Cardano.

PILÆ IVVENCARVM.

ELECTIO.

ETSI sint, qui de qualitatibus pecoris ex solo noscant intuitu iudicium ferre, quod de Michaele Balbo Imp. tradit Georgius Cedrenus, quem videlicet de boum ouiumque fœcunditate, ac lactis abundãtia, deq; recenti fœtu ita iudicasse ait; cuius item quiuis matris esset; operæ pretium tamen fuerit, eas ex antiquis repetere notas, quibus vel vitia, vel virtutes boum indicabunt. Triplicem itaque potissimum ob causam boues olim alebantur, vel enim ad agriculturam, vel ad culturam, vel ad sacrificium: quare etiam in electione eorum alij alia obseruabant: quod non obscurè hisce versibus demonstrauit Virgilius:

Post partum cura in vitulos traducitur omnis:
Continuoq; notas & gentis nomina inurunt:
Et quos aut pecori malint submittere habendo;
Aut aris seruare sacris, aut scindere terram;
Et campum horrentem fractis inuertere glebis.

Vbi tamen de vsu ad cultrum nulla est mentio, sed contrà eligi iuuencos ait prolis seminandæ gratia: monetque interim quantum intersit scire genus, parentes, patriamque eorum quos emendos suscipimus: quamobrem in primis empturis *fortes ad aratra iuuencos*, vt ipse loquitur, matres diligentissimè describit his verbis.

Georg. 3. Vacca quæ ad prolem apta.

Corpora præcipuè matrum legat: optima toruæ
Forma bouis, cui turpe caput, cui plurima ceruix,
Et crurum tenus à mento palearia pendent:
Tum longo nullus lateri modus: omnia magna,
Pes etiam, & camuris hirta sub cornibus aures.
Nec mihi displiceat maculis insignis, & albo;
Aut iuga detrectans, interdumque aspera cornu,
Et faciem tauro propior; quaque ardua tota,
Et gradiens ima verrit vestigia cauda.

Quæ omnia cum Columella optimè quidem conueniunt, sed exactior apud poetam electio est. Vaccæ, inquit Columella, probantur altissimæ formæ, longæque, maximis vteris, frontibus latissimis, oculis nigris & patẽtibus, cornibus venustis & leuibus, & nigricãtibus, pilosis auribus, cõpressis malis, palearibus & caudis amplissimis, vngulis modicis, & modicis cruribus: cætera quoq; ferè eadẽ in fæminis, quæ & in maribus desiderantur, & præcipuè vt sint nouellæ, quoniam cùm excesserint

Lib. 6. cap. 21.

decem

decem annos fœtibus inutiles sunt. Ceuas vocari etiam ait, quæ humilis staturæ, lactis abundantes. Tales apud suos commendari testatur Gesnerus. Idem Columella de forma tauri sic scribit: Tauros maximè membris amplissimis, moribus placidis, media ætate probandos censeo; cætera ferè omnia in his obseruabimus, quæ in bubus eligendis: neque enim alio distat bonus taurus à castro, nisi quod huic torua facies est, vegetior aspectus, breuiora cornua, torosior ceruix, & ita vasta, vt sit maxima portio corporis, ventre paulò substrictiore, qui magis rectus, & ad ineundas fæminas habilis sit. Hæc ille. Addunt alij, generosum taurum probari, si facies sit minax, si anteriores pedes fortiter figat, ac terram fodiat: si cauda erecta, sed modicè incuruata sit. Si cornua in promptu ad feriendum. Varro obseruari cupit, vt sint boni seminis, additque eorum formam quoque spectandam esse, & qui ex his orti sunt, vt respondeant ad parentum speciem: Respondere autem iuuencos suis parentibus, moribusq; & robore similes esse testatur etiam Horatius, à bubus & equis sumpta metaphora, & ad homines translata:

Li.6.c.20.

Tauri optimi signi.

Fortes creantur fortibus & bonis.
Est in iuuenis, est in equis patrum
Virtus, nec imbellem feroces
Progenerant Aquilæ columbam.

Refert præterea nosse, quibus regionibus orti sint tauri, vt Varro testatur. Boni enim generis esse in Italia, plerosque Gallicos ad opus: contrà iugatorios Ligusticos. Transmarinos Epiroticos non solùm meliores totius Græciæ, sed etiam Italiæ: tametsi quidam (inquit) de Italicis, quos propter magnitudinem præstare dicunt, ad victimas farciunt, atque ad deorum seruant supplicia. Qui sine dubio ad res diuinas propter dignitatem amplitudinis, & coloris præponendi. Quod eò magis fit, quòd alibi in Italia non tam frequentes, quàm qui in Thracia, vbi alio colore pauci. Columella verò quæ in emendis bubus sequenda, quæque vitanda sunt, non ex facili, inquit, dixerim, cùm pecudes pro regionis cœlique statu, & habitum corporis, & ingenium animi, & pili colorem gerunt: Aliæ formæ sunt Asiaticis, aliæ Gallicis, Epiroticis alia: nec tantùm diuersitas prouinciarum, sed ipsa quoque Italia partibus suis discrepat. Pet. Crescentiensis boues ait melius de vicinis locis comparari, quia non illa soli, aut aeris varietate terrentur. Alij etiam siue geoponici, siue veterinarij aiunt, omnem bouem indigenam longè meliorem esse quàm peregrinum, quod neque aquæ, neq; pabuli, nec cæli mutatione tentetur, neq; infestetur conditione regionis; sicut ille, qui ex planis & campestribus locis, in montana & aspera perductus est, vel ex montanis in campestria: itaq; etiam, cum cogimur ex longinquo boues accersere, curandum esse, vt ex similibus patrijs locis traducantur: Qualis modò sit eligendus iuuencus laboribus potissimum destinandus, sic docet Varro, qui gregem, inquit, armentorum emere vult, obseruare debet primùm, vt sint hæ pecudes ætate potius ad fructus ferendos integræ, quàm iam expertæ, vt sint bene compositæ, vt integris membris oblongæ, amplæ, nigricantibus cornibus, latis frontibus, oculis magnis & nigris, pilosis auribus, compressis malis, sublimisq;, gibberi, spina, leniter remissa, apertis naribus, labris subnigris, ceruicibus crassis ac longis, à collo palearibus demissis, corpore amplo, bene costatos, latis humeris, bonis clunibus, caudam profusam vsque ad calces, vt habeant inferiorem partem frequentibus pilis sub crispam, cruribus potius minoribus, rectis genibus, eminulis, distantibus inter se, pedibus non latis, neque ingredientibus qui displodantur, nec cuius vngulæ diuaricent, & cuius vngues sint leue & pares: corium attactu non asperum ac durum, colore potissimum nigro, dein rubeo, tertio heluo, quarto albo: mollissimus enim hic, vt durissimus primis: de medijs duobus prior quàm posterior melior, vtrique pluris quàm nigri & albi. Rubeus itaque color maximè Varroni probatur, mox heluus, dein niger, deterrimus habetur albus. Homerus tamen nigros & nigras boues creberrimè nominans, hunc præcipuè colorem probasse, mihi videtur, etiam in ipsa agricultura, vt subinde patebit, sic & Statius de vtroque sexu:

Patria.

Iuuenci electio.

Color qui melior.

Li.6.Theb.

Centum ibi nigrantes armenti robore tauros
Lenta mole trahunt, idem numerosumque colorq;
Matribus, uondum lunata fronte iuuencis.

Apparet & album colorem non solùm etiam non fuisse improbatum, sed potius commendatum, nam & Pasiphaen candidi bouis amore flagrasse ait Ouidius,

Li.1.de arte.

Forte sub vmbrosis nemorosæ vallibus Idæ
Candidus armenti gloria taurus erat,
Signatus tenui media inter cornua nigro,
Vna fuit labes, cætera lactis erant,
Illum Gnosiadesque Cydoniadesque iuuencæ
Optarunt tergo sustinuisse suo.

Equidem Philostratus ductorem illum gregis pugnacem describit, superbum, exultantem, speciosum cornibus, colore niueo, lato gutture, ceruice crassa, palearibus latè longeq; pendentibus, armis ad aspectum inhorrescentibus, qualem quippe faciem habere testatur Pierius in numo argenteo, cuius inscriptio: M.L. THORIVS. Nisi dicamus hunc à specie, illos à robore commendari, nam & Iupiter Europam, tauri forma auecturus, in album se potius quàm alterius coloris taurum transfigurauit, vt idem canit poeta:

Metam. 2.

Quippe color niuis est, quam nec vestigia duri
Calcauere pedis, nec soluit aquaticus auster.
Colla toris extant, armis palearia pendent,
Cornua parua quidem, sed quæ contendere posses
Facta manu, puraque magis perlucida gemma.
Nullæ in fronte minæ, nec formidabile lumen,
Pacem vultus habet.

Sic ni fallor Theocritus agriculturæ consultissimus rubeos boues vaccarum, quas Phaetonti Sol donauerat, maritos vocat; candidos verò Soli sacros his versibus nuncupat:

Ταῖς δὲ τριηκόσιοι ταῦροι συναμ' ἐςιχόωντο
Κνήμαργοι θ' ἕλικέστε διηκόσιοι τε μὲν ἄλλος
Φοίνικες. πάντες δ' ἐπιβήτορες οἴγ' ἔσαν ἤδη
Αλλοι δ' αὖ μετὰ τοῖσι δυώδεκα βουκολέοντο
Ιεροὶ Ηελίου χροιὴν δ' ἔσαν ἠύτε κύκνοι
Αργῆσαι. πᾶσιν δὲ μετέπρεπον εἰλιπόδεσσιν.

Cum illis vnà trecenti tauri incidebant,
Cruribus albis, incuruis cornibus: & ducenti alij
Ruffi, qui omnes vaccarum inscensores erant:
Rursum alij inter hos duodecim pascebantur
Sacri Soli: erant autem colore velut cycni
Candidi, & inter omnes boues excellebant.

Met. 12.

Candidus quoque color requirebatur in victimis. Idem Ouidius:

Veluti qui candida tauri
Rumpere sacrifica molitur colla securi:

Card. 4 Od. 1.

Sed plura, vbi de sacrificijs. Horatius vitulum ita depingit, vt præter candidam in fronte maculam cætera sit fuluus, Varroni astipulans.

Te decem tauri, totidemque vaccæ
Me tener soluet vitulus relicta
Matre, qui largis iuuenescit herbis
In mea vota.
Fronte curuatos imitatus ignes
Tertium lunæ referentis ortum
Qua notam duxit niueus videri,
Cætera fuluus.

Signa à corporis partibus.

Celebrantur etiam boues à peculiari aliqua parte. Varinus κάμινας vocari ait, robustos, quadratos, costisque & coxis plenos. Si palearia laxa prolixaque à collo dependent, generositatis signum esse, ex hoc quoq; Senecæ innotescit:

In. Hippolyto.

Musco tenaci pectus ac palear viret.

Phæbi boues Homerus εὐρυμετώπους vocat, idest latifrontes quo epitheto alias etiam non semel vtitur (,vtitur & Hesiodus, necnon Theocritus, ac alij passim) laudatque easdem à cornuum pulchritudine, ὀρθοκραίρας etiam aliàs boues vocans, quasi erectis præditos cornibus, aliàs ἕλικας, idest cornibus tortis. Coronius nuncupatur, vt Cælius annotauit, cui cornua sunt μηνοειδῆ, idest, lunata: Est vbi etiam ἐριμύκους nuncupat, idest valdè mugentes, quasi vox etiam sonora sit bonitatis inditium. Cæterùm illud ante omnia curandum est, vt viribus ad trahendum comparentur æquales, ne valentioris robur alteri procuret exitium: poeta ἰσοφόρους appellat: qui & hoc requirit, vt etiam sint ἥλικες, idest, æquales:

Coronius bos.

Auoce.

Εἰ δ' αὖ καὶ βόες εἶεν ἐλαυνέμεν οἵπερ ἄριςοι,
Αἴθωνες, μεγάλοι ἄμφω κεκορηότε ποίης,
Ηλικες, ἰσοφόροι, τῶν δε σθένος οὐκ ἀλαπαδνόν.
Si autem rursus & boues essent ad impellendam optimi
Αἴθωνες, magni; ambo saturati herba

Æquales, æqualiter portantes, quorum robur non imbecillum.

Quo loco interpretes Latini αἴθωνας reddũt pingues, sed mauelim nigros dici, nam & ἵπποι αἴθωνες ipsi sunt equi nigri. Et Hesychio αἴθων est λάμπρον, πύῤῥον, μέλαν. Et poeta Solis boues, quas oportuit, optimas, formosissimasque & cæteris robustiores esse, nigro colore delineat. Possit tamen etiam rubeus color intelligi, quam cæteris ferè præferri ex Varrone diximus: & obserua colorem rubeum non eum esse quem nos rubrum appellamus & Græci ἐρυθρὸν, sed quem πύῤῥον exposuimus ex Hesychio: nisi placet ad animum referre, & feruidos reddere (quo sensu αἴθων ἀνὴρ, idest vir feruidus dicitur, idest feruido ingenio præditus:) vel ad corporis motum quo modo Leo etiam αἴθων appellatur, qui cum ardore fertur, vel ardente impetu: Pingues quidem boues speciosi sunt, & rusticis nostris expetiti: eos tamen ab agriculturæ consultis probari non inuenio: imo verò, aiunt tam vitium esse bubulci pinguem quàm exilem bouem reddere. Humilis enim & modica, inquiunt, corporatura decoris operarij debet esse, neruisq; & musculis robusta, non adipibus obesa, vt nec sui tergoris mole, nec labore operis degrauetur. Fuere & vnicolores in honore, quod vel inde conijcio, quod istiusmodi taurorum duo millia cornibus auratis, aurea frontis ornamenta habentes in celeberrima illa Ptolomæi Philadelphi pompa fuerint, vt Athenæus nobis attestatum reliquit. Crescentiensis in moribus hæc considerari cupit, vt sint arguti, mansueti, adhortationibus parentes, clamoris, verberumq; patientes: cibique appetentes; sed sicuti commendantur edaces, ita quoque probantur, qui cibum lentè conficiunt: quandoquidem istiusmodi boues, corporis robur citra maciem conseruent melius, quam qui festinanter mandunt. Cubitor vocatur Columellę qui libenter decumbit in sulco, & vitio decumbendi obnoxius est. Quod si modo iam iam araturos boues quis emere cogatur, is in primis ætatis quoq; rationem habere debet, emetq; qui iam quintum annum adimpleuerunt. Quinquennes enim teste Philosopho maximè vigent: quocirca Homerum quidam rectè dixisse, inquit, aiunt, *Quinquennem taurum, & bouis lustro florentis*. Plinius similiter robur ipsis esse inquinatu dixit; hinc & lustralia exta dicta sunt perpinguia; quia tunc bos perfectæ est ętatis. Emebantur olim vendebanturq; vt nunc eadem lege: rest tuuntur enim hodieq; nisi sint sani, & nisi arationis vectionisq; periti: sic Varro: *Eos*, inquit, *cùm emimus domitos, stipulamur sic illos ne boues sanos esse, noxisq; præstari? Cum emimus indomitos, sic: illosne iuuencos sanos rectè deq; pecore sano esse, noxisq; præstari spondesne. Paulò verbosius hæc, qui Mamilij actiones sequuntur lanij qui ad cultrum boucm emunt, & qui ad altaria hostiæ sanitatem non solent stipulari.* Alfen in l. si ex palagis §. quidam. D. ad l. Aquil. proponit quendam boues vendidisse ea lege, vt daret experiendos; id quod & nostri sæpe agricolæ faciunt, cæterùm quod Varro ait lanios de sanitate boum non stipulari, id fortassis in Italia (apud nos enim omnes emunt venduntq; qui ad macellum ire lorisq; petrahi possunt) locum habet, at in multis Belgij locis, nominatim apud Batauos in occisis partes visceraque perscrutantur, & vel minimum vlcusculum venditorem condemnat.

Bos modò araturus qualis esse debeat.

Lex in emptione & vēditione.

LOCVS.

NON dicimus hìc, quem locum bubulum genus amet, sed ea recensebimus loca, quæ vel ob eius præstantiam, vel copiam celebrentur, vel diuersos & à nostratibus differentes boues habent. In regno Adeæ vaccæ sunt, vt Franciscus Aluarezius annotat in itinerario Aethiopico, ac alijs etiam fatentur, qui suas quoque nauigationes in idem regnum, typis euulgarunt, magnitudine æquantes camelum, nimis instar candidas, sine cornibus, auribus proceris ac pendulis. Ipsam verò etiam Aethiopiam bubus abundare reperio, adeò vt viginti vaccas vno permutari equo ijdem nauigatores testentur. Tauri verò Aethiopici tantoperè celebrati, an non alij sint quàm rhinocerontes, vt plerique sentiunt, suo loco ex Politiano ventilabimus. Oppianus taurorum diuersa memorans genera, primùm nominat Aegyptios. Et Aristotele quoq; boues in Aegypto maiores quàm Græcia nasci scripsit; Qui Africæ mediterranea incolunt, non alia teste Hippocrate, vel quicunq; ille sit author libri de sacro morbo, habent pecora præter capras & boues; Idem Franciscus Aluaretius libro præcitato, inquit, in Africa passim in Pretoianis ditione è boum cornibus vasa fieri potiora, quæ quinq; sexue metretas singula capiant: ex quo conijcere licet ingentis quoque ibi molis boum esse corpora: cùm tamen è contrario Africam boues habere dicant non maiores nostratibus vitulis. Scaliger pater bubalim veterum esseretur: dum ait: Bubalim cuius sanguis, & instrumentum pugnæ cornua tantùm ab Aristotele descripta sunt: Plinius ait esse vitulo similiorem. Quid igitur ea sit? An Gazella? Non sanè. Quare quod ex Africanis historijs percipere potui, tibi libenter impertitum curabimus. Africanorum boum paruitas tanta est, vt nostratiũ vitulorũ vix æquent magnitudinem. Multi tamẽ roboris, ac laboris patientissimi sunt. Plinius

Cap. 119. Vaccæ cameli magnitudine. Tauri Aethiopici. Boues Aegyptij. Lib. de sacro morbo. Cap. 15. Vasa ex boum cornibus. Boues magnitudine vituli. Exerc. 206. 5. Bubalis. Boues Africanæ.

Vaccæ cenæ dictæ.
Li. 2. c. 22.
Angliæ boues.
Lib. 1. de Angl. hist.
Equi Anglici quales.
Boues sine pallearibus.
Boues Aonij.
Lib. 12. c. 20.
Arabici.
Cap. 15.
Vaccæ cornibus ceruinis.
Vnicornes.
Bos Arcadicus.
Li. 25. c. 8.
2. Hist. 1.
Boues retortis cornibus.
Vitulus marinus.
Lib. 6. c. 7.
Li. 2. c. 45.
Exerc. 199.
Vaccæ Belgicæ.
Vaccæ Britannicæ.

nius alicubi ſcribit, plurimum lactis eſſe vaccis Alpinis, quibus ſit minimum corporis; plurimũ laboris capite non ceruice iunctis, cæterũ cùm de Altinis idem ſcribat Columella, quas incolæ eius regionis Ceuas appellent, apud illum quoq; Altinis reſtituendum videtur: etſi Alpini quoq; Hiſpaniæ populi, qui vt Gellius tradit, circa Iberum colunt, & Hiſpaniam, vt mox patebit, boum optimorum ſit ditiſſima. Altinum autẽ, vrbem olim in littore Venetiæ florentiſſimam fuiſſe iuxta Aquileiã Geſnerus ait, Leander verò Herodiano, Tacito, Pomponio, & Ptolomæo ait eſſe Venetiæ vrbem mediterraneam, vt Ortelius annotauit in ſuo theſauro Geographico, & Villanouanus, inquit, Torcello dici ait. Angliæ boum carnes apprimè palato gratas eſſe, ac ſapidas. Boterus aſſerit, mirum verò quod de earundem ibi multitudine nihil dicat: de qua tamen abundè agit Polydorus Virgilius in hæc verba: Videre licet in Anglia armenta boum, & equorum ac ouium greges interdiu noctuq; paſſim errare, per montes & valles, per agros compaſcuos ad paſcendum communiter relictos, aut per fundos, quos poſt collectos fructus conſuetudine quadam peruetuſta vicinius quiſque communes habet ad alendum pecus. Idcirco equis teſticuli amputantur, vt cantherij facti ſub dio maiori compendio paſcantur. Equarum bona pars non ſuccuſſat ſed graditur, neq, tamen ſuccuſſarij gradarijuè valentiſſimi ſunt, vt animalia mitia minuſq; ferocia. Eadem eſt natura bobus, quapropter plures ſimul ad vnum aratrum atq; currum coniungantur: nam ſimiliter bobus ac equis aratur terra plauſtraq, trahuntur, quorum ad onera ferenda, maximus eſt vſus. At bos, & veruex animalia ſunt, in primis propter conuiuia nata, quorum caro non alibi fermè iucundioris ſaporis, ſed bubula præcipui eſt, cùm præſertim ſale conditur, in aliquot dies. Nec id admodum mirum: nam illud animal ab omni labore vacuum, ad communem cibum nutritur. Boues quoq; qui poſt longos labores, iam vetuli occiduntur, non carent ſua gratia, tametſi caro durior eſt. In Americæ parte Septentrionali Hiſpani viderunt, vt Dalechampius annotauit, boues ſine palearibus, ſed gibboſas, eaſq; ſua lingua vaccas cocorbadas vocãt. Nos mox ex Plinio, & Ariſtotele tales Syriacas eſſe notabimus. Aoniorũ boũ varijs coloribus diſtinctorũ perpetuas indiuiſaſq; vngulas eſſe, eorumdemq; vnicũ cornu, quod ex media fronte exeat, legimus apud Aelianũ, qui aliàs Arabici bobus ac vaccis egregia innaſci cornua ſcribit, eius rei rationẽ hanc ex Democrito adnectẽs, quòd ad ea humor confluat copioſius, vnde generoſa illa germina nutriantur. Scribit præterea Ludouicus Barthema in Arabiæ felicis itinerario, ſeſe vidiſſe vaccas Sultano donatas fuiſſe, quibus erant cornua ceruinis ſimilia, colore verò nigro, additque inſuper vidiſſe ſe ibidem vaccas, quibus vnicum in fronte erat cornu, idq; ad ſpinam reflexum. Arcadicus bos de magnis dicitur, ſed qui præterea ſunt ſtupidi. Plinius de Arcadico pecore ſic ſcribit: *Arcades quidem non medicaminibus vti, ſed lacte circa ver, quoniam tunc maximè ſuccis herbæ turgeant, medicenturque vbera paſcuis. Bibunt autem vaccinum, quoniam boues omniuoræ ferè ſunt in herbis.* Apud Arachotas boues teſte Ariſtotele, ſylueſtres ſunt, qui differunt ab vrbanis, quantum inter ſues vrbanos, & ſylueſtres intereſt. Sunt colore atro, rictu leuiter adunco, cornua gerunt reſimatiora. Armenijs duplex cornu ſic erraticis flexionibus tanquam hedera retorquetur, ſi Aeliano fides præbenda, ac ſi mucrone petitur, ob corneam duritatem, non ſine damno ferrum retunditur. Ad Aſnam oppidum in Nilo capi tradunt hiſtoriæ Africanæ vitulum marinum magnitudine vituli noſtratis, cui ſex menſes exacti ſunt, vt annotauit Scaliger, haud ſcio, an phocam intelligat. Leguntur & Atabyriæ boues, de montis Rhodij nomine ſic nuncupatæ, vt Cælius annotauit. Bengala prouincia teſte M. Paulo Veneto maximos habet boues, qui craſſitudine, non magnitudine elephantos æquant. Belgica paſcua referente Scaligero ſunt adeò læta, vt vaccæ, quæ ſuo lacte vitulos educant, nihilo ſecius familiam lacte ſaturent. Puſillæ ſunt, nigræ ac deformes. Tales quoque Hollandicas vaccas eſſe Iunius aſſerit, nec verè Albertus, in Friſia, Hollandia, & Geldria, propter abundantiam pabuli magna corpora habere ſcribit; verè autem pleraſque quarum maculoſæ ſint pelles, lacte abundare. Sed quid Iunius dicat, addamus, Hollandus videlicet, Hollandiæ hiſtoriam verè tradens: Paſcui agri bonitate, inquit, cum alijs certare, & verticem attollere nobis licet, abſit dicto inuidia, vnde præcipui reditus ac prouentus exiſtunt: ſiquidem è caſeis & butyro, quæ exportantur in extera loca, in ſingulos annos ducenties ſeſtertium cogi putatur, quæ ſumma ad decies centena Caroleorum millia extenditur: præter ea quæ in quotidianum alimentum, quo vix alio bona tenuioris fortunæ hominum pars victitat, cedunt. Tot illa boum armentis abundat, tam læta vaccarum parens, ac nutrix eſt, his copijs quam Britannia longè ſuperior, ſiue opimitatem, & aruinæ vbertatem ſpectes, ſiue laxiores, capacioreſque vberum ſinus, qui triplo plus lactis fundunt: ſola cornuum celſitudo, & vaſtitas in Britannicis bobus excellit. Conſtat namque aliquibus Hollandiæ partibus æſtiuis diebus, quatuor & quadraginta lactis heminas in mulctralia ſingulas refundere. Habent aliæ prouinciæ aurariorum, & argentariorum metallorum riuos, aut ærarias plumbariaſque fodinas iactant, quæ bona negauit nobis naturæ inuidia, hoc, de quo dictum eſt, liberalitatis genere damnum illud

diſſol-

dissoluens atque compensans: quando ijs quæ nobis supersunt, vberrimi prouentus copijs non finitimas modò prouincias, sed & longè dissitas, Galliam, Hispanias, Africæ litora & antarcticum, nostroque oppositum orbem instruimus, atque explemus quodammodo. Lactis bubuli, quod caseo fertilius est, præstantia, atq; excellentia summa, vt & butyri omnium iudicio hic est. De caseorum bonitate cum quibusuis etiam nationibus in certamen venire non erubescat Hollandia, non dubitanda palmæ gloria, & nisi exoticas delicias, fracta luxuria ac profunda ingluuie palata præferrent, nisi rerum venalium pretijs maioribus accenderetur gulæ ingenium, & (vt dictitabat Heliogabalus) orexis. Laudatissimum caseum lunæ imagine signatum, sicut & Vestinum, Epigrammatarius commendat, neque dissentit Plinius: sed ille sola molis magnitudine, vt pluribus sufficeret, hic vt obsonij vicem pani coniunctus præstaret, commendationis caput secum adferunt, si rectè intelligantur Martialis versiculi, qui in Xeniorum libro extant.

Caseus Holandicus.

Caseus Hetruscæ signatus imagine lunæ
Præstabit pueris prandia mille tuis;
Si sine carne voles ientacula sumere frugi,
Hæc tibi Vestino de grege massa venit.

Quasi verò non in quouis etiam nostro gregali, & vulgari caseo bubulo dotes istas quisque agnoscere possit. Nunc luxuria, quæ per improbam lasciuiam parata & facilia fastidit, gratiã præcipuam Parmensi caseo & Placentino tribuit: at nostra Tessalia metas lactis dat anchoræ forma signatas, celeberrimi inter primas nominis, illique vicina Grinnia, principatus tamen ille defertur, qui ad pagum Comitis Arenæ vocabulo insignem, Grauescandiam inde dictum conficitur, qui acri succo sitim alere, & poculi gratiam accendere creditur. Proxima palma Edammensi cedit, quem Parmensi nihilo inferiorem, si vetustatis accedat commendatio, censores isti, qui præstantiora omnibus alijs eduliorum domicilia vestigant ad modum Cybiraticorum illorum sodalium, de quibus apud Ciceronem est, prædicant. Atque ista quidem vna est & verè aurea vbertas, quam lactis, caseorum & butyri larga copia inuehit, vnde ceu è diuite Amaltheæ cornu mirum quanta opum affluentia Hollandiam ditet. Hæc itaque Iunius. Scaliger loco nouissimè citato Britonibus, scribit eandem agri esse fertilitatem, eandemque vaccarum vtilitatem. In mediterranea Bithyniæ, Bithynica Theijs imminent, inquit Strabo, & regionem Saloni proximam, pascendis bobus idoneam habent, vnde & Salomensis caseus dicitur. Circa Bæotiæ vrbem Pœmandriam, quæ & Tanagra dicitur, optimi boues nascuntur, vt Varinus notauit. Apud Burgundiones tauri sunt syluestres, de quorum robore atque audacia sic scribit Agathius. Sed cùm interea venatum Theodibertus rex iuisset, miræ magnitudinis taurus porrectis in altum cornibus, ei obuiam venit; erat autem is non ex pusillis hisce, qui terram aratro scindunt, sed syluestris, montanus, ferusque, & cornupeta, & magna corporis mole, vnde quodcunque obuium habet, obterendo occidit, istiusmodi multi in his terris aluntur; vmbrosæ namque ibi sunt syluæ, densi montes, locaque ipsa frigidiora: quibus omnibus animal suaptè natura delectatur. Hunc nempè taurum Theodibertus cùm è loco superiore in se ruentem vidisset, mox constitit, vt venabulum obiecturus; tùm ille, vt in proximo fuit, cursu delatus, impetu arborem haud sanè magnam fronte, & cornibus impetit, quæ statim omnis concussa procubuit, simulq; ex ea ingens diffractus ramus, & solo violenter impactus, Theodiberti caput afflixit: tum ille, cùm letifera esset & incurabili plaga affectus, supinus mox cecidit, & vix dum domum delatus, die eadem è vita excessit. Similem ferè historiam subinde recensebimus aliam.

Caseus Parmensis.

Lib. 12. Geog.
Caseus Salomensis.
L. 1. de bel.
Boues syluestres.

Theodiberti regis obitus.

In Caledonia Scotiæ sylua olim, vt asserit Ioannes Leslæus Scotius Episcopus Rossensis in descriptione Scotiæ frequens erat bos syluestris, nunc rarior, qui colore candidissimo, iubam densam ac demissam instar leonis gestat, truculentus ac ferus, ab humano genere abhorres, vt quæcunq; homines vel manibus contrectarint, vel halitu perflauerint, ab ijs multos post dies abstinuerint. (Hoc & Cardanus testatur in opere de rerum varietate.) Ad hoc tanta audacia huic boui indita erat, vt non solùm irritatus equites furenter prosterneret, sed etiam ne tantillum lacessitus, omnes promiscuè homines cornibus, ac vngulis peteret, ac canum qui apud eos ferocissimi sunt, impetus planè contemnere. Eius carnes cartilaginosæ, sed saporis suauissimi. Erat is olim per vastissimam illam Caledoniæ syluam frequens, sed humana ingluuie iam absumptus, tribus tantum locis est reliquus, Striuilingi, Cummernaldiæ & Kincarniæ. Eadem quoque testatur Hector Bethius Deidonanus & ipse quoque Scotus, & patriæ suæ historicus: Gignere solet, inquit, ea sylua boues candidissimos in formam leonis iubam ferentes, cætera mansuetis simillimos, verùm adeo feros indomitosque atque humanum refugientes consortium, vt quas herbas, arboresq; aut frutices humana contrectatas manu senserint, plurimos deinceps dies fugiant: capti autem arte quapiam (quod difficillimum est) mox paulò præ mæstitia moriantur. Cùm verò sese peti senserint, in obuium quemcunq; magno impetu irruentes, eum prosternunt, non canes, non venabula, nec ferrum vllum metuunt. Ferunt

Boues syluestres in Caledonia sylua.

runt itaque Robertum Bruſium adepto regno pacatiſq; rebus ſolatij cauſa venantem, mortis periculo proximum fuiſſe. Nam cùm negligentius abſque comitibus, quocunque animus ferebat, peruagaretur, acee illi obuius huius generis taurus ictus venabulo,atq; in furorem actus præſentem ſecum perniciem adferens, occurrit nec quicquam erat, quo imminens diſcrimen ſubterfugere rex poſſet. Verùm perſpectantibus vniuerſis, ac motu propè ſtupentibus, vir quidam præſenti animo, animam pro rege fuſurus, arreptis feræ cornibus quanta potuit maxima vi renitens,non modò curſum impetentis retinuit, ſed belluam quoque illæſus magna virtute in terram proſtrauit, qua confeſtim accurrentium venabulis confoſſa impendens regi exitium auertit. Hunc virum rex ob ſeruatam ſalutem magnificè donatum Turnbul, id quòd tauri deiectorem ſignificat,appellari exinde voluit. Extant huius nominis familiæ haud mediocris nobilitatis, quibus ille initium nominis amplitudiniſque primus dediſſe fertur. Huius autem animalis carnes eſui iucundiſſimæ ſunt, atque in primis nobilitati gratiæ, verùm cartilaginoſæ. Cæterùm cùm tota olim ſylua naſci ea ſolerent; in vna tantùm nunc eius parte reperiuntur, quæ Cummirland appellatur, alijs gula humana ad internecionem redactis. Sic ille. In agro Camanduano (verba ſunt Scaligeri ſenioris) boues aiunt eſſe maximos, breuibus tamen cornibus & hebetibus. Nulla macula candor vitiatur. Cameli gibbus eis & robur par, vnde nos eis nomen indidimus Bocameli. Onera ſuſcepturi, camelorum more ad agaſonis iuſſum genua flectunt. Haud ſcio, an eoſdem intelligat Plinius, *Caricì boues*, inquit, *in parte Aſiæ, fœdi viſu, tubere ſuper armos à ceruicibus eminente, luxatis cornibus, excellentes in opere narrantur: cæteri nigri coloris, candidiue, ad laborem damnantur*. Incolæ capitis bonæ ſpei boues habent egregios ſimiles Hiſpanis. In Caſpia terra innumerabiles boum, & equorum greges eſſe Amyntas referente Aeliano tradit, in Manſionibus quas ſic inſcripſit. S. Claræ vocatæ inſulæ Orientales vaccarum alunt magna armenta. In ijs libris quos Cnidius Cteſias de rebus Indicis conſcripſit, Cynamolgorum gentem, ait eodem referente Aeliano canes permultos magnitudine Hyrcanis canibus partes, alere ſolere. Quamobrem verò ſit hæc natio tam canum ſtudioſa, cauſam idem affert. Cum ab æſtiuo ſolſtitio ad mediam hyemem, tanquam apum examina, aut concitata veſparum vis, ſic armenta numero ampliora boum ferorum eos cornibus vehementer incitata appetant, & noceant: hi non aliter hæc retondere valentes, canes quos magna cura aluerunt, in ipſos immittunt, qui facilè boues debellant & interimunt: deinde autem commemorat homines, quas eſculentas carnes exiſtimant, ſibi auferunt, reliquas canibus impertiunt, libenterque communicant, tanquam pro accepto beneficio grati. Reliquo anni tempore cum non amplius boues eò accedunt, ad venandas alias feras ſecum ducunt: Cybariti tauri nominantur à Tranquillo in Gordiano, vt citat Dictionarium poeticum ex Stephano, qui à Cybaris ſic dici ait. De Cypris bobus à Græcis hoc affertur adagium, Κύπριος βοῦς, ideſt, bos Cyprius. Varinus ait conuenire ἐπὶ κοπροφάγου καὶ εἰκαίου, ideſt, in ſordidiſſimum & viliſſimum hominem: vel vt Suidas habet, χυδαίου καὶ ἀναισθήτου. Author adagiorum Suidam alioſque ſecutus in brutum & ſtolidum iaci ſolitum ait: propterea quòd Cypri boues magis bruti ferantur, quippe qui ſtercore humano paſcantur. Refertur à Diogeniano. Eudoxus etiam aſſerit Cyprios boues κοπροφαγεῖν. An Plinius narrat Cyprios boues hominum excrementa expetere non paſtus cauſa, ſed vt hoc remedio torminibus medeantur. Quamobrem rectiùs meo iudicio adagium refertur ad eorum ſagacitatem, quòd torminibus lethali ſæpè morbo ſic medeantur. Pardalis namque eodem modò ſtulta eſſet dicenda, quoniam contra aconiti venenum eodem vtitur: remedio adhæc ſtulti quoque eſſent dicendi homines, qui in dolore colico & vētris torſionibus ad auxilium ab excrementis boum, vel equorum, vel gallinarum ſæpè confugiunt. Miranda itaq; hæc potius ingenij ſolertia eſt, certum illic inuenire auxilium, vbi nemo ſperaſſet. Geſnerus præterea ex hac Cypriorum boum natura apud Ennium, non Cyprio boui merendam, vt ex eo citat Feſtius Pompeius (oſtendens quadrare, quoties conuiuia ſordidus & inſipidus, ſordido atque inſipido excipitur conuiuio) ſed merdam legendum ait vt res ipſa habet, & ſenſus inde prouerbio fit clarior. Darien nouioribus prouincia vaccas habet teſte Lopetio, vngulis minimè bifidis, mulis non abſimiles, magnis auribus, promuſcide elephantis. Color eis eſt cinereus, caro delicata. Incerti nominis author in itinerario ad Indos Orientales, vt citat Simon Maiolus, ait in vrbe Diu, quæ in Cambaia eſt, boues eſſe exiguos quidem, prægrandibus, & rectis cornibus, ſeu præter oneris ferendi induſtriam,& ſub fræno currere,& equitare dociles reddi equorum gradariorum more. De Epiroticarum vaccarum magnitudine, atque lactis copia hæc legimus apud Ariſtotelem: Epiroticæ vaccæ præ ſua præcipua magnitudine, amphoras ſingulas ſingulæ implent lacte, menſuraque eius dimidium manimis duabus præſtant. Erectus qui mulget, aut paululum ſe inclinat: quoniam ſedendo vbera contingere nequeat. Cæteras etiam quadrupedes magna terra eadem Epyrus producit, excepto aſino: ſed præcipuè boues, & canes, atque etiam oues Pyrrhicas, à Pyrrho rege cognominatas. Et rurſus. Boues præcipuè magno fert Epy-

Exer. 206. 6.
Boues gibboſi.
Lib. 17. c. 17.
Lib. 26. c. 31.
Canes tauros venantes.
In Gordiano.
Boues Cyprij.
Lib. 28. ca. vlt.
Ennius emendatus.
Vacca integris vngulis.
Colloq. 7.
Boues vbi equitentur.
Boues Epyrotica.
3. Hiſt. 21.

rotica terra, quas incolæ Pyrrhicas vocant: Pastum enim abundè præbet, & loca singulis anni temporibus accommodata habet: Has ait interprete Theodoro ab incolis per annos nauem intactas venere seruari: sed cùm Plinius quatuor annis ita seruari scribat, Gesnerus ita apud Aristotelem quoque legendum arbitratur, præcipuè cùm facilis sit lapsua ex δ. in θ. Plinij verba sunt hæc: *In nostro orbe Epiroticis lans magna, à Pyrrhi (vt ferunt) iam inde regis cura. Id consecutus est, non ante quadrimatum ad partus vocando. Prægrandes itaque fuere: & hodieque reliquiæ stirpium durant. At nunc anniculæ ad fœcunditatem poscuntur: tolerantius tamen bimæ.* Cælius ait Pyrrhicas dictas istiusmodi boues putari ab ignea mobilitate, aut à colore, esse item qui diminutiuum putant ex forma Aeolica; ipse verò Plinio & Aristoteli subscribit, qui à Pyrrho rege nominis rationem deducunt. Ouidius ad earum magnitudinem respiciens, & Calydonium illum aprum magnitudine præcipua excelluisse indicans, hunc Pyrrhico, siue Epirotico boui assimilauit, inquiens:

Lib. 6. c. 7.
Boues Pyrrhycæ cur sic dictæ.
Metam. 8.

Vltorem spreta per agros.
Misit aprum, quanta maiores hebida tauros
Non habet Epirus, sed habent Sicula arua minores.

In Epiro præstantissimo boues esse etiam Pindarus canit in Nemeis: *Neoptolemus*, inquit, *latam obtinet Epirum, vbi montium iuga excellentissimos boues fouentia, à Dodona primum ad Ionium mare protenduntur.* Lycus Reginus Epiroticos boues à Geryonæis manasse prodit, quos Herculi per Epirum transeunti Larinus nomine bussequa surripuerit: siue (quod vero similius Proxeno videtur) Hercules ipse Ioui Dodonæo consecrarit, vnde sint boues Larinæi, quos tamen Apollodorus à Lico dissentiens, non à custode, sed à sagina vocatos autumat Larinæos, quasi dixeris altiles, (hoc & nos suprà ex Athenæo diximus,) alij quoniã magnus habeant nares, cuiusmodi in tota fero Epiro spectari tradunt. Tzetzes quidem à Larino pastore sic vocari ait, cæterùm tanquam magnos, quoniam is & magno esset corpore & helluo. Iacobus Dalechampius in doctissimis suis scholijs, quæ singulis Plinij capitibus appendit, ait sese inuenisse etiam Cestinos nuncupari. Erythræi boues, vt tradit Aelianus, mobilia similiter cornua, vt aures habent. Idem mox de Phrygijs referemus. Erythra autem Bœotiæ vrbs est, Pausaniæ, Plinio, Diodoro & Thucydidi. Thessaliæ ad Euripeum fluuium videtur apud Strabonem, apud Stephanum vrbs Locridis, & alia Libyæ. Erythæ verò Ioniæ oppidum maritimum, vt Ptolomæus docet & Strabo. Et Erythræ Liuio est oppidum Aeoliæ: quare difficile fuerit iudicare, cui loco boues illi debeantur. Nominatur verò etiam Eretria à Plauto tanquam ibi boum essent olim nundinæ.

Boues Larinæi.
Cestrini.
Eretria.
In Persa.

Nunc mihi Eretria erit hæc tua domus,
Domnius (inquit) *me boues mercatum Eretriam misit.*

Vrbs est Thessaliæ. In Eubæa boues ferè omnes albos esse Odoardus Barbosa affirmat. Sed & Aelianus id quoque meminit his verbis: Confluentem candidi coloris efficientem Crathis fluuius emittit. Nam ouillum & bubulum pecus & omnis grex quadrupes, sicut Theophrastus ait, de nigro ruffoq; albus fit. Boues quoq; in Eubæa ferè omnes albi nascuntur, quare & argyboæon poetæ Eubœam cognominant. In Galata Africæ monte boues nostris Italicis octimestribus vix pares cùm senuerint Leonius testatur, eosdem puto intelligens, quos ex Scaligero recensui. In eadem Africa regio est Garamantum, aut vicina quædam, vbi boues præposterè pascuntur, si Herodoto fides est habenda. Nam offensantibus in terra cornibus, progrediendo pasci, inquit, nequeunt, alioqui nihil differentes à cæteris bubus, præter crassitudinem pellis atque duritiam. Apud Solinum igitur, vbi habet: *Garamantum armenta obliquis ceruicibus pabulantur. Nam si reiecta ad pastum ora dirigant, officiunt prona in humum cornua & obnixa:* pro reiecta legendum appareat recta. Idem mox de Libycis dicam ex Aeliano. De Germanorum bubus cum alijs communicandis legitur epistola perquam elegans Theodorici regis ad Noricos apud Cassidorum: *Grata suscipienda est ordinatio quæ dantem iuuat & accipientem pro temporis necessitate lætificat. Nam quis putare possit onus, vbi maius meretur in commutatione compendium? Et ideò præsentibus decreuimus institutis, vt Alamannorum boues, qui videntur pretiosiores propter corporis granditatem, sed itineris longinquitate defecti sunt, commutari vobiscum liceat, minores quidem membris, sed idoneos ad labores, vt & illorum profectio sanioribus animalibus adiuuetur, & vestri agri armentis grandioribus instituantur. Itaque fit, vt illi acquirant viribus robustos, vos forma conspicuos; & quod rarò solet emergere, in vna mercatione, ne vtrique videamini desiderata compendia percepisse.* Gesnerus Helueticos boues commendari ait à teneritudine carnis, cum alibi, tum iuxta Zofingam oppidum agri Bernensis. In Sueuia quoque regione vicina circa regionem Bar, pingues præcipuè seuo haberi. Apud Gymnetas boum syluestrium teste Strabone, maxima est multitudo, ex quorum, inquit, carnibus vitam trahunt: at cùm nihil capiunt, sicca eorum coria prunis assantes, ijs pro cibo vtuntur. Gens ni fallor, est Indiæ de qua mox. Boues ex Hispania transuectas in multo maiores euadere in Hispaniola scribit Petrus

Boues vbi omnes albi.
Li. 12. cap. 56.
Boues exigui.
Lib. 4.
Boues retrò pascentes.
Boues Germanorum.
Lib. 3. Variar. Epist. 50.
Boues Heluetiorum.
Lib. 16.
Boues syluestres.

Mar-

Martyr Mediolanenſis: bouesque elephantis, porcos mulabus, quando de armento eſt ſermo, comparari, hyperbolicè tamen. Recitat Franciſcus Lopezius, vaccam proletariam in hac eadem inſula, cùm nullum ibi animal eſſet præter cuniculos, canes, ſerpenteſque innoxios, in viginti ſex annis, octingentos fœtus ædidiſſe, dum ex filijs filij rurſus procreantur. Neque vllum animal minus fœcundum, quod decem menſibus vterum gerat, vnum tantum pariat, decem vix annis viuat. Refert tamen, ſeu ob loci temperiem, ſeu quod natura initijs quibuſcumque ad propagationem fauere videatur, ſeu quòd illa inter cæteras fœcundior eſſet, plerumque peperiſſe geminos. Ipſa quoque Hiſpania apud veteres à boum præſtantia celeberrima, dummodo verum eſt, Eritheam eius inſulam eſſe; Hinc enim, Geryonis, qui ibi regnabat, boues Herculem abduxiſſe tradunt: Heſiodus:

Hiſpaniola fæcunditas.

Boues Hiſpani.

In Theogonia.

Καλλιρόη τέκε παῖδα, βροτῶν κάρτιστον ἁπάντων
Γηρυονέα, τὸν κτεῖνε βίη Ἡρακληείη,
Βοῶν ἕνεκ' εἰλιπόδων ἀμφιρρύτῳ εἰν Ἐρυθείῃ.
Calliroe peperit filium mortalium præſtantiſſimum omnium
Ceryonem, quem interfecit vis Herculana.
Boues propter flexipedes circumflua in Erythea.

Dionyſius Afer:

Ἤτοι μὲν ναίουσι βοοτρόφον ἀμφ' Ἐρύθειαν
Ἄτλαντος περὶ χεῦμα θεουδέες Αἰθιοπῆες,
Μακροβίων υἷες ἀμύμονες, οἵ ποτ' ἵκοντο
Γηρυόνος κατὰ πότμον ἀγήνορος. id eſt,

Aethyopes Macrobÿ circa Erytheam (vel etiam in ipſa) *bubus abundantem inſulam habitant, iuxta Atlanticum mare, qui quidem illud poſt Geryonis mortem venerunt.* Nam cùm ipſe viueret (vt Euſtathius eius Scholiaſtes ait) inhabitabilis erat propter eius inhoſpitalitatem. Fertur autem Hercules boues eius abacturus, æreo lebete in eam nauigaſſe, vt Euphorion teſtatur.

Liber aneus.

Χαλκείῳ ἀκάτῳ βουπληθέος ἐξ Ἐρυθείας.

Item Alexander Epheſius:

Χαλκείῳ δὲ λέβητι μέγαν διενήξατο πόντον.

Fortaſſis autem lebes nauigij genus fuerit, cui etiam lembi piratici vocabulũ colludit: idque æreum appellari potuit, propter aliquid ex ære in eo factum: vel inſigne aliquod æreum in prora puppiue. Sunt, inquit idem Euſtathius, qui Erytheam inſulam ipſas Gades interpretentur, contra Dionyſij ſententiam: alij inſulam quandam vicinam, quæ à Gadibus freto vnius ſtadij tãtum diſtet: in quam ſententiam eos adduxit paſcuorum illius loci vbertas: nam lac ouium ſerum ibi reddere negant, adeoque pingue, vel craſſum eſſe, vt ad caſeum conficiendum aquam copioſam affundi deſideret, & pecus intra triginta dies ſuffocetur, niſi minuatur ſanguis. Hactenus ille: Hecatæus etiam, vt citat Celius, Herculem miſſum eſſe, vt Geryonis boues abduceret, cæterùm non quidem ad terram Hiſpaniam, nec ad Erytheam vllam inſulam: ſed loca circa Ambraciam atq; Amphilochos Geryonem imperio tenuiſſe: indeque abactas boues, quæ mira ſpecie in illis comperiantur locis herbida regione & paſculis admodum læta. Alij verò Erytheam Hiſpaniæ inſulam faciunt, Geryonemque in Hiſpania regnaſſe volunt, tricorporemq; à poetis fingi, quoniam trium Hiſpanicarum inſularum rex eſſet, Balearidum videlicet duarum & Ebuſi. Quo ſenſu Ouidius:

Erythea quæ.

Prodigiumq; triplex armenti diues Iberi
Geryones, quamuis in tribus vnus erat.

Gades.

Erytheam autem eandem putant cum veterum Gadibus, in cuius inſulæ meditullo duas aiunt ſupereſſe hodieq; vetuſti ædificij turres, torres de Hercoles incolis dictas. Herculem autem ibi olim delubrum habuiſſe, authores ſunt Strabo, Plinius, Mela. Apud poetas pro Erythea, non ſemel Erythrea ſcribitur: vt apud eundem Ouidium in faſtis.

Lib. 1.

Ecce boues illuc Erythreidas applicat heros.

Sic & apud Propertium.

Amphytrioniades qua tempeſtate iuuencos
Egerat à ſtabulis O Erythrea tuis.

Cùm igitur Gadibus tanta ſit ſoli vbertas, qualem ex Euſtathio diximus, Herculemq; ibi delituiſſe ob allatam rationem, ac authoritatem conſtet, nos quoq; Hiſpaniæ eam laudem deferemus, eoque maximè, cum ibi propter ſalſuginoſæ aquæ copiam ſalubriores etiã quàm alijs in locis fuerint. Teſtaturque Bernardinus Gomeſius, ſale atque optima paſtorum ſolertia fieri, vt vituli, qui in agro Cæſaraugustano, ad ripas Iberi amnis enaſcuntur, reliquos Europæ teneritate, ac ſapore ſuperent. Habere autem hoc oppidum inter tam multa atque præclara ſuæ laudis inſignia, peculiaria quędam rerum ornamenta, montem, à quo ſaxeæ quædam ſalis glebæ extrahuntur, quæ lactentibus vitulis, dum

Lib. 1. de ſale.

Vituli optimi.

dum in stabulis tenentur, obijciuntur, vt illas toto eo tempore lingant, quo matres pascentes absunt: quo linctu, gustu vehementer excito sic iniant, (inquit) matrum vberibus, vt ea plenissima licet, cùm auidissimè sugant; tum eo alimento ad humanum cibum, & temperatissimi & suauissimi fiant. Neque enim lac tametsi dulce, cùm pingue sit, tanta gustus appetentia è mammis suggeretur propter dulcedinem, nisi sale & natura condientibus, illud saperet subsalsum: quemadmodum poeta quidem peracutè tetigit inquiens.

Capella linctu salis
Occultum in lacte referre saporem.

In India boues solidis vngulis vnicornes nasci Ctesias scribit, teste Plinio: aliqui tricornes. Meminit eorundem Solinus de Indiæ agens mirabilibus. *Sunt præterea boues vnicornes & tricornes, solidis vngulis, nec bifidis.* Idem Plinius ait bobus Indicis altitudinem tradi camelorum, cornua in latitudinem quaternorum pedum. Aelianus ex cornuum amplitudine, boũ eorundem dimetitur magnitudinem. Ptolomæo secundo, inquit, ex India cornu allatum ferunt, quod tres amphoras caperet: vnde conijcere possumus, bouem illum, à quo eiusmodi tantum cornu extitisset, maximum fuisse. Idem de Indicorum boum, haud scio, an eorundem, velocitate & de cursu certamine hæc prodidit: In bubulo pecore quod incitato cursu valet, curam Indi ponunt: & simul de eorum velocitate rex, & permulti principes decertant, neque turpe ducunt, pro huiusmodi animalium genere, auro, argẽtoue sponsionem facere. Currendi meta bobus hæc constituitur, vt inter se nexi & iugati triginta stadia currant. Aequales & pares equis boues currunt, neq; velocitate boues ab equis internoscas: ac si quando rex de suis bobus cum quopiam sponsionem fecerit, in tantum contentionis studium procedit, vt is ipse in curru sequatur; atq; adeo aurigam incitet. Is sane quidẽ equos stimulis cruentat, à bubus verò manus abstinet, si quidem ij nullis admotis stimulis incitatissimo cursu feruntur. Ac nimirum tam ambitiosa est bubuli certaminis contentio, vt nõ diuites modò, sed inferioris status homines in eiusmodi certaminibus permultum versentur. A Plinio tauri atrocissimi syluestres, maiores agrestibus recensentur, velocitate ante omnes, colore fuluo, oculis cæruleis, pilo in cõtrarium verso, rictu ad aures dehiscente, iuxta cornua mobilia, tergoris duritia silicis, omne respuens vulnus, feras omnes venantur. Ipsi non aliter quàm foueis capti, feritate semper intereunt. Diodorus Siculus scribit hoc animal carnibus pasci, feritate excedere, penitusque esse inexpugnabile: corpore maius esse domesticis tauris, habere equi velocitatem, ore vsque ad aures fisso, rubicundo colore, oculis albis nocteque fulgentibus: cornua veluti aures mouens, in certamine firma tenet; pili contra naturam cæterorum animalium versus caput ducuntur. Et hæc ferè viribus fortitudineq; mirabili pugnat cum cæteris bestijs, quas superatas comedit. Est quoq; infestus admodũ armentis, nihil nec pastorum vires, neq; canum multitudinem timens. Dicitur eius pellis haud quaquam vulneribus patere. Cùm multi conantur illum vi capere, frustra defatigantur. In foueam delapsus, aut alio captus dolo, seipsum ex ita suffocat, pristinæ libertatis amore. Solinus eadem ferè quæ Plinius more suo de eisdem tauris habet. Indices, inquit, tauris color fuluus est, volucris pernicitas pilus in contrarium versus, hiatus omne quod caput. Hi quoq; circumferunt cornua flexibilitate qua malint, tergi duritia omne telum respuentes, tam immiti ferocitate, vt capti animas proijciant furore. Quærendum num sint hi tauri, ijdem cum ijs bobus, de quibus iam ex Aeliano diximus. Sunt item apud Indos alij boues, vt ibidem tradit Aelianus, qui maximos hircos superare non videntur; ij etiam coniugati velocissimè currunt, nec minus strenuè quàm Græci equi cursum conficiunt. Petrus Bellonius scribit, equos nobiliorũ Damasci vrbis incolarum, quales sunt Sangiaci & Bassæ, inter reliqua ornamenta habere caudas bouis Indici pilis admodum tenuibus, & candidis, tãti apud eos pretij, vt singulæ quatuor, vel quinque ducatis æstimentur, eamque ob causam Satrapas duntaxat ijs vti, qui equorum gutturi eas appendunt. Haud etiam scio, anne istiusmodi tenuibus pilis boues sint ex iam memoratis. Lego etiam in tertia parte rerum Indicarum in India bouem marinum dari, & indigite voce Ignaragnam nuncupari, diciq; habitare iuxta castrum S. Spiritus, alijsq; quibusdam locis, vbi frigus remissius est. Animal esse immensæ molis, vesciq; herbis duntaxat, quæ rubri sint coloris. Corporis mole nostrates boues superare, pellem habere similẽ elephanto, bina iuxta pectua brachia, sub quibus mammæ lateant, quibus fœtus suos enutrit. Capitatque ore nostrates boues referre. Carne esse suauissima, Indisque præcipuè expetita. Ex pinguedine liquamen parari simile butyro, quo in condiendis cibis vtuntur. Ossa eius duritia ebori vix cedere. Itacam, quod enutriendis bubus sit apta, βοββοτον vocat Homerus. Italia nostra quales ferè boues habeat, iam ex Theodorici regis epistola diximus. Quanta verò hic sit copia, Cardanus innuit his verbis. Aluntur tot hominum millia in Italia bubula carne, nunquam tamen deficiente cibo. Varro tradit propter amplitudinem præstare dici, ideoq; ad victimas farciri, atque ad eorum seruari supplicia. Cæterum non in tota Italia eiusdem sunt qualitatis, quantitatisq; vnde dicebat Columella. *Quæ in*

Boues solidis vngulis.
Boues Indi magni.
Lib. 15. cap. 24.
Boues cursu valentes.
Lib. 8. c. 21.
Lib. 4.
Cap. 65.
Lib. 2. Obseruat. 92.
Ornamenta ex caudis boum.
Marinus bos.
Boues Itali

in emendis bubus sequenda, quæque vitanda sint, non ex facili dixerim, cum pecudes pro regionis cæliq; statu, & statum corporis & ingenium animi & pili colorem gerant: aliæ formæ sunt Asiaticis; aliæ Gallicis; Epiroticis alia: nec tantum diuersitas prouinciarum, sed ipsa quoq; Italia partibus suis discrepat. Campania plerumque boues progenerat albos & exiles, labori tamen & culturæ patrij soli non inhabiles. Vmbria vastos & albos, eademq; rubros; nec minus probabiles animis, quàm corporibus. Hetruria & Latium compactos, sed ad opera fortes. Apenninus durissimos, omnemq; difficultatem tolerantes, nec ab aspectu decores. Hæc ille. Vmbria autem præcipuè inde celebris, ac potissimum circa Clitumnum amnem & Meuaniam oppidum, cuius inde campos tauriferos vocat Lucanus:

Vmbriæ boues. *Lib. 1.*

Et qui tauriferis vbi se Meuania campis
Explicat.

Clitumnus amnis.

Clitumnus verò celeberrimus non solùm quòd maximos ac optimos aleret boues, verùm etiam quod albos redderet, quales sacrificijs triumphantium expetebantur: Hinc illud Virgilij:

Hinc albi Clitumne greges, & maxima tauri
Victima sæpe tuo perfusi flumine sacro,
Romanos ad templa deum duxere triumphos.

Lib. 8.

Inde verò & Siluis:

Caulis venientes montibus Vmbri,
Hos Asis Sapisq; lauant, rapidasque sonanti
Vertice contorquens vndas per saxa Metaurus
Et lauat ingentem perfundens flumine sacro
Clitumnus taurum, &c.

Inde & illud Propertij.

Et pecus & niueos abluit vnda boues.

Lib. 1.

Plinius verò diffusè scribit, eam oram tauros gignere omnium Italiæ maximos, in quibus plurimi sint albi. Sabinos quoq; spectatos appaiet habere boues. Nam & apud Liuium legere est, bouem olim in Sabinis cuidam patri familiæ miranda magnitudine ac specie esse natum, cui monumentũ miraculo fuerint Romæ in vestibulo templi Dianæ fixa per multas ætates cornua. Apparet & Lemni insulæ boues olim fuisse in pretio, si quidem Homerus eos celebrare videtur his verbis:

Lemni boues.

Αἰδὼς Ἀργεῖοι κάκ' ἐλέγχεα, εἶδος ἀγητοί.
Πῇ ἔβαν εὐχωλαί, ὅτε δὴ φάμεν εἶναι ἄριστοι,
Ἃς ὁπότ' ἐν Λήμνῳ κενεαυχέες ἠγοράασθε,
Ἔσθοντες κρέα πολλὰ βοῶν ὀρθοκραιράων. idest,

Pudor Argiui, mala opprobria, forma (tantum) admirandi,
Quò abierunt iactationes, cum dicebamus nos esse optimos
Quas olim in Lemno vana iactantes dicebatis
Comedentes carnes multas boum erectæ cornua gestantium.

Lib. 16. cap. 33. *Boues retro pascentes.* *Lib. 4.* *Lib. 5. prope finem.*

Leutricorum boum cornua atq; aures ex vna stirpe cognata, atq; simul contexta esse testatur Aristoteles, vti citat Aelianus. Qui præterea scribit, auditione se accepisse, in Libya Indis finitima, retrouersus pascentium boum esse armenta; Causam cur sic pascantur, esse, quòd non ritè collocata à natura ante oculos cornua habeant, & quæ ante pedes sunt, videre non queant: ex eoq; fieri, vt ingressionem ad caudam retorquentes, herbam depascantur. Ad hos à Lotophagis triginta dierum spatium esse Herodotus testatur, eandem planè rationem, quòd ita pascantur, afferẽs. Cælius verò ante Aelianum solum & primum opinatur Herodotum in Libya boues istos opisthonomos, idest retrò pascentes reperiri scripsisse, id exprimentibus cornibus quæ adnuunt proclinanturq; in ima: eius verò historiam cõuellere Athenæum sub aliena persona, quoniam à nullo præterea historicorum sit comprobata. Verba Athenæi hæc sunt: Minus fidei habet, quod Alexander Myndius scribit in Lybia boues quosdam opisthonomos appellari, quia non antrorsum pascentes ambulẽt, sed retrorsum euntes herbam vellant, esseque impedimenta cornua, ne secundum naturam herbam carpant, sursum versus non incurua, vt in cœteris animantibus, sed deorsum inflexa, quæ oculorum lumini velut tenebras offundant. Parum quidem hoc credibile est, præsertim cùm nullus alius historicus attestetur. Habet autem Libya alios etiam boues, velocitate commendatos, de quibus hunc in modum idem Aelianus scribit: Libycorum, qui feri solutique errant, tanta est innumerabilitas, tanta item celeritas, vt vnum insequentes venatores interdum fallantur: quòd nimirum in alios feros incidant, & ille interim sub dumeta saltusuè subiens se subducat, alij autem similes exoriantur, & venatorum oculos fallant. Horum quempiam si quis ingrediatur insequi, primùm cohibendus est equus: sic enim fessum longinquitate temporis comprehendet. Sin ab initio statim equi habenas laxarit, illo demum defesso, bouem non capiet.

Quam-

Quamuis verò multi quotannis capiantur, & mactentur, sobolis tamen eorum successio perfœcunda est. Cum vitulis etiam tauri oberrant: item vaccæ vnà, aliæ fœtæ, aliæ fætus expertes. Quo si quis vitulum adhuc tenerum ceperit, & non statim occiderit, ex eo duplici commodo afficetur. Nam præterquam quòd & ipse commoditatem affert, matrem suam pariter in captiuitatem inducit. Postea enim quàm venator vitulum fune alligauit, ab eo secedit: illa filij desiderio inflammata, tanquam asilo stimulata fertur, cupiens dissoluta reste eum abducere; ac nimirum cornua impingit, vt vinculum laxet & distrahat. At enim alterutro cornu in funis complicationem inserto, vnà cum vitulo cōstricta tenetur, bis misera mater, quæ neque sobolem suam liberarit, & ipsa insuper vinculo ineuitabili comprehensa sit. Cuius venator cùm iecur distraxit, & pellem exemit, carnem relinquit auibus, & feris: vitulum verò integrum secum aufert, qui & in cibo suauissimus est & lacti densando coagulum præbet. Hæc itaque Aelianus. Athenæus author est vitulum quinque drachmis vendi in Lusitania, quasi ibi vitulorum quoque sit copia. Quà Macinum ad Cathaium vergit, boues albos nigrosq; gigni equina cauda, sed pilosiore ad pedes vsq; protēsa: pilos caudæ habere subtilissimos, in modum plumæ volatilis, magno in pretio esse, quos equites in cacumine lancearū suspendentes

Lib. 8. c. 1.

Boues cauda equina.

egregiæ nobilitatis insigne ducunt, scriptum reliquit Aeneas Syluius, qui hanc regionem Sericam esse conijcit. Quærendum an hi sunt illi boues, de quibus paulò antè ex Bellonio mentionē fecimus. In Madagascar insula tantam boum esse copiam tradunt nauigationum in nouum orbem authores, vt bouem cochleari aut alia viliori re commutarent. Gibbum habent in dorso ex mera puraq; pinguedine. Iconem adieci ex Diario nautico Batauorum in Indiam Orientalem. Albi & nigri iubati boues equina cauda in prouincia Mangi. Quocirca equi boues, vt opinatur Scaliger, haud ineptè nominari possunt. Idem ait ex eorum iubis flabella texi, Equis componi ornamenta: lancearum cuspidibus appendi, vt in Germania vulpis caudam. Nicolaus de Comitibus eosdem boues & in Cambaia haberi asserit, & paullò fusiùs de ijs scribit. In Mangni, inquit, prouincia Indica Orientali boues syluestres criniti sunt, equorū prolixiore iuba, quæ ad pedes vsq; protēditur, quorū cornua ab occipite in spinā tanta longitudine extēduntur, vt eleuato capite cornibus attingant caudā. Sunt autem grandia cornua, vt incolæ amphorarum loco illis vtantur. Cauda quoq; illis est quā equis elegantior. Mela locus aut vrbs videtur apud Ouidiū in Fastis, pabulo boū cōmendata:

Equiboues.

Exerc. 217. 4.

In itinerario.

Boues equina iuba.

Sacrorumq; Melam pascua læta boum. idest, sacrificio destinatorum,

Lib. 4.

Mesopotamia regio est authore Strabone, fœcunda & maximè pascendis bobus idonea, ferens quę semper virent. In Mozambique tanta est boum abundantia, vt Lusitani quindecim vaccas vna

Lib. 16.

permutarent nouacula, vel etiã cymbalo. Circa Molottidẽ narrãt, inquit Athenæus, bobus inusitatæ magnitudinis cornua esse, ex quibus pocula quomodo fiant, Theopõpus memoriæ tradit. In Moschia carnes bubulas ad mẽsuras nõ vẽdunt, sed emptoris tantùm oculis subijciũt, adeò copia fastidium parit, vt vel quatuor libræ carnis vno constent marchetto. Frigus verò ibi tã vehemens est, vt animãtes, vt boues & porci, qui hyeme capiũtur & excoriãtur, lapidũ instar indurescat, nec alio modo scindi queãt, vt Iosephus Barbarus in suo ad Tanaim itinerario testatur, nisi in hypocaustũ protrahantur, vt incalescãt. Plinius author est, omnia plenilunio expurgari maria, quædã & stato tempore: circa Mesanã & Mylas fimi simile expui in litus purgamẽta: vndè fabula Solis boues illic stabulari. Meminit & loci & boũ Apollonij interpres, Mylæ (inquit) Siciliæ Cherronesus, in qua Solis boues pascebãtur. Apud Mysos, boues cornnũ expertes sunt: nõ itẽ in Scythia, vbi minimè cornibus boues mutili sunt. Nec mihi molestus quispiam esse debebit, quòd contra scribam atq; Herodotus, cùm ait bubulo generi non esse in Scythia cornua: Idcircoque cornibus multum est, quod vniuersum caluariæ os nullas commissuras habeat, nihilq; humorum confluentium propter duritiem resistentem capiat, & verò venæ per hoc ipsum os pertinentes, propterea graciliores & debiliores, quia minus alantur. Itemque eorundem, quia cornibus nudi sunt, eò ficciorem ceruicem, ac minus fortem esse necesse est, quod ipsorum pertenues venæ sint. Hæc Gesnerus recitat, tanquam ex Aeliano, qui tamen hac de re breuius eodẽ tamen Gesnero interprete scribit in hæc verba: Apud Mysos boues onera vehunt, cornuum expertes totis etiam gregibus: cuius rei causa non in frigiditatem, sed peculiarem naturæ vim reijcienda est. Argumentum in promptu est. Nam in Scythia quoque boues cornibus non carent. Nec mihi molestus quippiam esse debebit, quòd contrà scribam, atque Herodotus. Nam qui hæc retulit, historiam suam, se afferre testatus est, non incertam (vt Herodotus) famã decantare. Apud Nabateos (Arabiæ fęlicis populos) boues magnos esse testatur Strabo. Apud Nigros nuncupatos populos, vaccæ nullæ ruffæ sunt, omnibus verò color niger vel albus, vel ex vtroq; mixtus. In Nomadibus, qui ad Mæoticas paludes hyemant, & dies æstiuos in camporum ęquoribus viuũt, ex bobus partim sine cornibus nasci, partim serrula ideo exsecari tradit Aelianus, quòd hæc pars vim frigoris sufferre nequeat. Strabo verò Nomadũ boues equosq; cæteris testatur longiores esse, fortè de alijs quã Aelianus populis intelligẽs. Ortelius ait Nomadas Straboni Asiæ populos esse ad sinistram in Caspium intrãti. Plutarchus in libro de oraculorum defectu ait Istrum accolere. Diodoro etiam Nomades sunt in Africa, & Zophoni quoque vocantur. Tauri Pæonij, vt scribit Pausanias, hirto corpore cùm omni ex parte, cum præcipuè pectoribus & mentis. Theopompus verò, referent Ant. Misaldo apud Pæonas tradit, boues tam magna gestare cornua, vt tribus aut quatuor vini sextarijs vix adimplerentur, ex ijsque reges ac proceres, pocula conficere, labris ebore aut argento obductis. In Pæonide verò palude tradit Aelianus ex Zenothemide quosdam procreari pisces, quibus adhuc palpitantibus, si eos bubulo pecori obijcias edendos, expleri nõ minus libenter quàm cæteri boues fœno: contrà ab eorũdem mortuorum esu ita abhorrere, vt non attingat: Pannonia quam nũc communiter Vngariam vocamus, copiosiores ferre boues fertur, quàm quælibet alia prouincia: qua de abundantia fœcunditateque Sigismundus Baro in hunc ferè modũ scribit Hungaria pecoris adeo abundans est, vt iure mirari possis vnde proueniãt tot & tanta boũ, & ouium agmina, quæ in exteras regiones, Italiam, Germaniam, Boemiam, mittit. Nam cùm per Morauiam, Austriam, Stiriam, Slauoniam, perq; alia Hungariæ vicinas prouincias multæ pateant viæ, per quas pecus agminatim expellitur, obseruatum est per solam viam Viennensem vno anno plus quàm octoginta millia boum in Germaniam acta esse. Gesnerus scribit boues quidẽ esse pinguissimos, sed quia hyemes etiam sub dio transigant, & liberi pascantur, parum mansuetos esse, & minus tenera carne. Circa Axium flumen Paphlagonum per Mygdouiam fluens boues teste Herodoto, sunt agrestes prægrãdibus cornibus. Incolæ Paros, vt in volumine legimus, quod nouus orbis inscribitur, omni iumentorum & minoris etiam pecoris genere carent. Regio Comãdu ab eiusdem nominis vrbe appellata in Persia, boues habet maximos & in vniuersum candidos, cornua breuia & minimè acuta in capite gestantes, camelino gibbo dorso eorum imminẽte, teste Paulo Veneto, vnde tã fortes, inquit, redduntur, vt ad magna onera gestanda facilè assuefiant. Et cùm clitellæ gibbo imponuntur, genu, vt cameli flectunt, & rursum suscepto onere surgũt, sic ab hominibus edocti. Est & Reobarle Persidis regio, vbi eodem referente boues sunt maximi prorsus albi, pilo tenui, ac molli, breuissimis cornibus, obtusa acie, gibbosi similiter vt præcedentes, similiterq; onera ferentes. Aristoteles ait pusillas esse buculas; quas Phasiana regio fert, quæ tamen singulæ abundè beneficio pabuli mulgentur. Phœnicum libri testantur, inquit Aelianus, indigenas vaccas esse magnitudine, vt vel procerissimi pastores cùm mulgent, stare aut etiam (si minus proceri sint,) in scabellum ascendere habeant necesse, verba vt possint pertingere: Hoc modò de Epiroticis ex Aristotele ferè recitauimus: qui ait, & in Phrygia boues esse qui cornua, vt aures mouent. Idem

Li. 2. c. 53.

Boues excornes.
Lib. 17.

Tauri hirti In Baoticis. Cornua maxima.
Lib. 17. ca. 30.
Boues pisci bus vescẽtes.
Vngaria vbi bobus abundent.

Boues agrestes.

Boues gibbosi.
Lib. 1. c. 22

Boues prorsus albi.
Boues pusilli.
Lib. 16. ca. 33.

testa.

testatur Plinius. Idem de Erythreis Ælianus, qui de eisdem Phrygijs sic quoque scribit. Boues Phrygij rubro colore & flamineo, altaque & torosa ceruice præstant. Eorum ab alijs cornua longè diuersa sunt; neque enim consistunt, sed flexibilia huc illuc flectuntur. Pygmæorum boues, & asini ad nostrorum arietum magnitudinem accedunt, si Ctesiæ fides tradenda est. Quiuira boues habet gibbosas, quarum corio incolæ vestiuntur, vt Lopezius tradit. Regna Aquilonaria, præsertim Vermelandia ac Dalia, propter pascua vberrima, boues habent electissimos, inquit Olaus Magnus etiam prouinciæ Vestrogothorum: hique boues singulis annis non tam proceritate corporis, quàm numero magno multiplicantur. Habet & Noruegia, Suetia & Finlandia similes, ad æstiualia, seu hyemalia plaustra, seu etiam agrorum vsum aptissimè dispositos. Sed nunquam vaccæ trahendis plaustris, aut agris præparandis aptantur: imo nec vlli oneri, ob spem vitulorum gignendorum subduntur. Sed hi adhuc tenerrimi à matribus segregati, sæuiente frigoris horrore, in æstuarijs ad hoc specialiter ordinatis nutriri solent: hyemeque productiore asperioriq; inualescente, putaminibus quernis, loco fœni vel culmi, iumenta vescuntur. Aestate verò, in lucidissimis noctibus pascua sumunt sub cura pastorum propter improbos vermes & bruchos, quos ipsi custodes piceis fumis, vbiq; pinorum combustione flammantibus exurunt, aut arcent: sed non ex integro, quia ingruenti autumnali tempore, bruchi ingrediuntur cutes macrorum boum, ibique hybernant, vt tempore vernali cutim exeant, ac hospitem vexent, veluti erucæ folia arborum depascentes, quarum seminario folliculo inhærentes, hyemem transigant quietiorem. Boues tamen, quibus vermes huiusmodi sunt infesti, è cœtu aliorum, quantum industria permittit, seorsum impinguandi mactandiq; segregantur; tuncq; dorso tenus velut cribrum cutis perforata apparet, pretium sui diminuens aliena labe. In ijs autem locis saniùs conseruantur, celeriusque impinguantur, vbi nec muscarum

Boues pusilli.

Li. 17. c. 2.

Bruchi in bobus.

aculeis, nec bruchorum stimulis agitantur & fatigantur, & herbarum virentium satietate non priuantur. Hactenus Olaus. Est & in eisdem regionibus magna syluestrium boum multitudo, Noruegia scilicet: Islandia, Feronia, Hitlandia & Gothia, quorum cornua vulgaribus minora sunt, sub mento barba prolixa dependet: animantia sunt ferocia, nec homini parentia, nec alijs quadrupedibus. Venatores inter arbores se abscondunt: ipsi vero ab ijs vulnerati, vel iniuriam vlciscuntur, vel seipsos interimunt: Tantum est vindictæ desiderium. Iconem horum boum ex Cornelio Iudæo in tabula Europæ mutuatus sum. Eandem ni fallor, iconem exhibet Olaus Magnus, sed marinæ vaccæ esse ait, atque de ea sic scribit: Vacca marina monstrum est magnum, robustum, iracundum,

cundum, & iniuriosum, edens partum sibi similem, sed non supra geminum vnum tamen sæpius, quem plurimùm diligens solicitè secum ducit, quocunque tandem se per marem transmittit, aut in terra gressus dirigit, decem mensibus impregnatur: demum hoc animal aliquando cxxx annis, per caudæ ipsius amputationem probatum est vixisse. Plinius Cornutam inter belluas marinas nomi-

Boues dentibus elephantinis. Tom. 5.

nat, nec vllam eius descriptionem addit: Quærendum num hoc animal indicet. In Aquilonari verò plaga noui orbis boues prægrandes equè in mari ac terra degunt, vt tradit Iacobus Cartarius in noua Francia apud Ramusium, addens binos eis prominere dentes ab ore elephantum modo. Sed & Scaliger tradit in Oceano Septentrionali vaccam dici visam cum geminis cornibus. Sauromatum

matum boues cornibus carere testis est Hippocrates. Supra Gallouidiam Scothiæ Caricta sita est Situriæ quondam pars quædam quæ dictanè sit à Carectonio numerosissima olim ciuitate, cuius adhuc ruinæ ædium ostendunt magnificentiam, an ab alia aliqua re haud satis constat, inquit Hector Boetius in descriptione regni Scothorum: Crebræ sunt in ea arces natura operibusq; munitissimæ, & præter reliquati armenta ingenti magnitudine excellentia boues quarum caro tenera suauisque esui est, cæterùm pingue nunquam concrescit, olei liquidi modo ferè semper fluens. De Scythiæ bobus varia traduntur. Herodotus agens de Scythiæ frigore, boues ibi sine cornibus esse testatur. Et hæc mihi videtur esse causa, cur omnino bouino generi cornua non succrescant, astipulante sententiæ meæ Homero hoc in Odyssea carmine;

Boues acornes.

Boues pro seuo adipē habentes.

Lib. 4.

Et Libyen, vbi sunt cornuti protinus agni.

Quod rectè dictum est, in locis calidis maturè cornua existere, at in vehementioribus frigoribus, aut non oriuntur statim, aut si oriuntur, vix oriuntur. Gesnerus haud scio ex quo de Scythicis bobus hæc refert: Scythici, in quorum dorso gibber est, & procerissimi, & ex omni parte albi, perparuis cornibus sunt & minimè acutis, similiterque vt cameli eminenti dorso existunt: simul & cum dorso clitellæ imponuntur, perinde vt cameli genuflectunt, rursumq; suscepto onere surgunt, quod ipsum hominum, qui ijs ad grauissimorum onerum vectiones vtuntur, disciplina facere dicuntur. Nos hoc de Phrygijs & Persicis narrauimus, & ipse etiam Gesnerus quærendum esse ait, numquid differant à Caricis, de quibus id etiam diximus ex Plinio, nec dissimilia quoq; de Syriacis deferemus: cæterùm Iulius Pomponius Sabinus in Virgilij commentans Georgica, nulla gibbi facta mentione, ait in tota Scythia Europæa & in Mysia, ac Sarmatia boues esse paruos: illas enim regiones non magnitudine animalium, sed numero fertiles esse: verum nihilominus etiam esse quòd in Scythia trans Tanaim vsque ad mare Caspium, sint boues magni & coloris nigri: cæterùm hic mitiorem esse aerem. Siculas boues celebrat Horatius, inquiens,

Boues acornes.

Boues gibbosi.

2. Car. Od. 16.

Te griges centum, Siculæq; circum
Mugiunt vaccæ.

Boues Siculi.

Eas ad victimas peti solere in Mena fluuio dictum est. Est in eadem insula Taurominium mons multis bobus abundans, & supra eum vrbs eiusdem nominis, dicta propter eorundem copiam. Signi vrbs est & prouincia magna Tanguriæ, bobus insignis syluestribus, quorum pili bysso sunt tenuiores, vt legitur in Epistola Asiatica. De eisdem M. Paulus Venetus: In Ergimul Tartarorum prouincia in vrbe Singui boues syluestres elephantum proceritate pilo perenni ac leni ac prorsus albo, aut prorsus nigro, qui in humeris, leonum more prælongus est, non minus pedes tres, mira mollitie perinde ac sericum. Supra Synderouiam quam Turcæ tenebant. Vngari iussu regis Vladislai, ductu Pauli Kinisij ad dies quindecim, per centum milliaria passuum ferro ignique omnia vastantes, tantum prædæ coaceruarunt, vt nec iumenta, nec currus ad eam reuehendam vlli sufficerent. In castris quinque boues aureo nummo veniebant, narrante Bonfinio. Syriacis tauris non sunt palearia, vt ait Plinius, sed gibber in dorso; & Aristoteles ait in Syria boues nodos scapularum flectere, more camelorum. At Aelianus absque vlla gibberis mentione, hæc scribit: Syrij bellicosi sunt, magno robore & lata fronte, aspectu truculento, non obeso corpore, neque rursus macilento, ad cursum & pugnam præstant. Similiter eos celebrat Oppianus, qui eosdem Assyrios etiam & Pelleos vocat, & in Cherroneso nasci scribit, atque hos ipsos esse, quos Herculem ex Erythea abstulisse fama sit. Est autem Pella ciuitas Syriæ, quæ aliàs Apamea, à Pella Macedonicæ sic dicta, & Berenice postea, vt Stephanus testatur. Idem Cherronesum Syriæ ciuitatem, eandem Apameæ facit. Secundum alios Pella Cælesyriæ ciuitas est, quæ & Butis vocabatur. Pausanias tamen sentire videtur, Herculem boues ex Macedonica Pella abegisse, cùm loca circa Ambraciam, atque Amphylocos Geryonem imperio tenuisse tradat. Boues apud Tanaim maximos esse, atq; pulcherrimos testatur Iosephus Barbarus in itinerario ad Tartaros, tantoque numero, vt ad omnia Italiæ macella explenda sufficiant. Ea autem venire via, quæ è Polonia ducit: & armenta quædam per Vualachiam & Transyluaniam in Germaniam vsque transire, vnde postea in Italiam abigantur: Addit insuper boues ijs in logis gestare onera & clitellas, quoties vsus requirit. Sed Scaliger apud Tartaros maximos ait reperiri boues breuibus cornibus & hebetibus, nulla macula candorem vitiari, cameli gibbum, & robur eis par esse, indeque bocamelos dictos, vt supra diximus in agro Comanduano. Additq; illi quidem in quadam prouincia Orientalium Tartarorum, cuius, inquit, mihi nominis nunc non venit in mentem, etiam tricornes esse, memoriæ proditum. Thessaliam olim vastabant tauri ferocissimi, quos cùm animosiores iuuenes equis insidentes superarēt, Centauri dicti sunt, Ortelius ait in Transyluaniæ syluis boues esse iubatos. Aiuntque bobus ita abundare eam gentem, vt quoties moritur rex, quælibet familia bouem soluat. Varro tradit boues iuxta Toronam paucis ante partum diebus, lacte carere: reliquo tempore habere perpetuo, Ventrem ferre decem menses. Troglodyta-

Lib. 4. decad. 5.

Boues Syrij. S. Hist. 28.

Boues clitellarij.

Exer. 206. 6.

206. 7.

dytarum armentis cornua in terram directa esse Plinius tradit, eaque de causa obliqua ceruice pasci: Valachiam autem numerosè boues alere, inde conijcere licet, quod Vladislaus Poloniæ rex anno 1436. Valachius tributum imposuerit cētum equorum & quadrigentorum boum in singulos annos. In Zeila vrbe Æthiopiæ sunt vaccæ nigræ teste Ludouico Barthemia in itinerario Æthiopiæ, quarum cornua ceruinis sunt similia: item aliæ ruffæ vnico in fronte bipedali cornu, cuius tamen acies vergitur in dorsum. Vtramque meminit Scaliger his verbis: In agro Zeila oppidi, quod est in Æthiopia, vaccæ sūt colore atro, cum ceruinis cornibus, quas idcirco ceruias appellauimus. Alijs vnicum è fronte media prodit cornu pedali maius, curuitate supina. Eius enim cuspis retrorsum conuexa est: ipsæ pilo ruffo: tu cæruleum scribis & tibi contradicis.

Boues vnicornes.

Exerc. 206.7.

NATVRA. MORES. INGENIVM.

BOS tam mansuetis est motibus, vt Apuleius mansuetissimum cunctorum vocet quadrupedum: & Ouidius hanc eandem mansuetudinem explicaturus, dicebat:

Lib. 9. Mansuetudo.

Quid meruere boues, animal sine fraude doloque
Innocuum, simplex, natum tolerare labores?

Tam celebris autem semper fuit istiusmodi mansuetudo, vt Menandro homo suaptè natura, mansuetus inde βοίδης appelletur. Solet verò etiam aspectus animantium mansuetudinis morum similium, & è contrario inditium esse, quod tamen in bubulo genere locum non habet, quorum aspectus propriè toruus nuncupatur, & toruitas, vt Pompeio placet, quasi taurorum acerbitas est, & ne quis istiusmodi epitheron à natura bubuli generis in malam semper partem accipi contendat, is id etiam de ipsa vacca fœtus suos miro prosequente amore dici, audiat elegantissimum poetam Claudianum:

Aspectus boum torus

Vitulum (inquit) *non blandius ambit*
Torua parens.

Adamantius ait bouem istiusmodi vultu & moribus grauitatem quandam & simplicitatem per se ferre. Sunt tamen etiam qui etsi domiti, semper tamen nescio quid de natura ferina sibi retinent, & obuios quosq; cornu petunt: Olim istiusmodi bobus fœnum è cornibus suspendebatur pro signo feritatis, vt quisque sibi caueret. Vnde illud Horatij:

Fœnum cur ex cornu boum suspensum.

Fœnum habet in cornu, longè fuge.

Cur verò fœnum potiùs quàm aliud quiduis pro signo ferocitatis esset, Plutarchus inde factum autumat, quòd copiosiore pabulo non modò boues, sed & reliquæ animantes ferociam. Lucretius dum boues medios ait esse inter leones & ceruos, moderati animi esse eos innuit, nec timidos, nec etiam audacia infames, cuius versuum venustas atq; eruditio me inuitat, vt etsi numerosi sint, huic loco inseram:

In quæst. Rom. 71.

Lib. 3. Animus moderatus.

Et etiam color ille animo, quem sumit in ira
Quum feruescit & ex oculis micat igneus ardor,
Est & frigida multa comes formidinis aura,
Quæ ciet horrorem in membris & concitat artus.
Est etiam quoque pacati status aeris ille
Pectore tranquillo qui fit, vultuque sereno.
Sed calidi plus est ollis, quibus acria corda,
Iracundaque mens facilè efferuescit in ira.
Quo genere in primis vis est violenta leonum,
Pectora qui fremitu rumpunt plerumque gementes,
Nec capere irarum fluctus in pectore possunt.
At ventosa magis ceruorum frigida mens est,
Et gelidas citius per viscera concitat auras,
Quæ tremulum faciunt membris existere motum,
At natura boum placido magis aere viuit,
Nec nimis iras fax vnquam subdita percit
Fumida suffundens cacæ caliginis vmbras;
Nec gelidi torpet telis perfixa pauoris,
Inter vtrosque sita est, ceruos, sæuosque leones.

Verùm quis hic fortè boues integros, nondumq; exectos intelligat, qui suaptè natura, vel ipso testante Aristotele, animosi sunt, iracundi, furibundiq; quoniam eorum sanguinis fibrosus, omniumque

Taurorum natura.

que celerrimè durescit & coit. *Tauris*, inquit Plinius, *in aspectu generositas, torua fronte, auribus setosis, cornibus in procinctu dimicationem poscentibus: sed tota comminatio prioribus in pedibus stat, ira glisceente alternos replicans, spargensque in altam arenam, & solus animalium eo stimulo ardescens. Tradunt iratum costas per caudam verberare.* Columella cùm dixisset de vaccis crepusculo reuocandis sono buccinæ, *non eadem*, inquit, *in tauros* (quæ in vaccas) *exercentur imperia, qui freti viribus per nemora vagantur, liberesque egressus reditusque habent, nec reuocantur, nisi ad coitus fœminarum.* Varinus ait istiusmodi solitarios, & robore suo fidentes tauros ἀτιμαγέλας vocari. Aelianus quoque ait, taurum animo esse incitatum, eoque impetu cornibus appetere; & ea insuper impotentis animi effrenatione ferri, nihil vt eum, neque bubulcus, neque metus vllus reprimere queat. Aristoteles istiusmodi animositatis generositatisque quodam modo rationem reddit in Physiognomonicis, dum ait: Θυμοειδῆ, idest animosa, sunt quorum crassa & plena ceruix est: referuntur enim ad tauros animosos. Euripides de tauro loquens, qui nauem ingredi recusabat, iracundiæ eius isthæc signa posuit.

In Helena act. 5.

Sed taurus, inquit, *noluit*
Recto pede per tabulas ingredi,
Quin emugiebat, truces in orbem vertens oculos
Sublato dorso & collimato ad cornua lumine;
Omnesque à contactu arcebat.

Ex quibus intelligimus, tripliciter iram iudicare, aspectu, voce, atque opera. Aspectus ille propriè toruus vocitatur ab ipsomet animante, exponiturque seuerus & terribilis. Estque bouis proprium Hepitheton. Hinc apud Aristophanem βλέπειν ταυρηδόν, idest intueri taurinè, pro eo quod est torue: Eius verba sunt: βλέπειν ταυρηδόν, ἐγκύψας κάτω, idest: *Itaque ore prono contuetur tauricum.* Plato demonstrat hunc Socrati fuisse morem, vt taurinis oculis intueretur, vt videlicet animi sui generositatis indices oculi essent. Virgilius, vt ostendimus hanc toruitatem in vaccis commendauit: *Optima toruæ Forma bouis.* Mugitu verò etiam iracundiam indicari, notum quoque est ex Homero, apud quem Xanthus fluuius conatibus Achillis obstiturus, præ iræ vehementia taurino more mugire dicitur, & Hippodamus quoque moribundus. Iratus vero tauri vocem solito magis sonora esse non obscurè innuit loco præcitato Aristoteles, *Animalia*, inquiens, *fortia grauiorem habent vocem, vt taurus & leo; timida acutam:* nam alias vel ipso Aristotele teste, tauri vox acutior est quàm vaccæ. Ipso denique opere iracundiam demonstrare, asperrima sæpè cùm inter se, tùm cùm alijs etiam animantibus dimicatio ostendit, in qua tanta est voluptas, vt vituli adhuc certamina gestiant, quæ impleant ætate robusta, vt testatur Claudianus, dum canit.

Taurus vt iram indicet.
In ranis.
Tauricè intueri quid.
Tauri irati vox.

Sic pascua paruus
Vendicat, & nec dum firmatis cornibus audax
Iam regit armentum vitulus, sed prælia differt,
In iuuenem.

Sic & Martialis:

Truces in alta valle mugiunt tauri,
Vitulusque inermi fronte prurit in pugnam.

Quàm atroces autem sint apposité explicauit antiquitas, cùm tauris flumina similia dixit teste Festo: *Taurorum* (inquit) *specie simulacra fluminum, id est, cum cornibus, quæ sunt atrocia, vt tauri.* Aelianus author est in varia historia apud plurimas gentes, fluuios imagine boum pingi, Erasinum apud Stymphalios, & Metopum: apud Lacedæmonios Eurotam, apud Sicyomos & Philiascos, Asopum: apud Argiuos Cephisum. Asopum tamen Athenienses humana facie, cornibus tantum à fronte prominentibus fecerunt. Eadem specie Achelous apud Ætolos, quem Sophocles ἀνδρείῳ τύπῳ βούκρανον appellat. Sed & Oceanus fluuiorum omnium pater, ab Euripede, ταυρόκρανος vocatur: Græcos in hac re, vt in alijs multis, secuti sunt etiam Romani, vt celeberrimi authores testantur: Sic enim de Pado perpulchrè Virgilius:

Flumina cur tauris similia dicta.
In Trachinijs.
In Oreste.
Georg. 4.

Et gemina auratus taurino cornua vultu
Eridanus.

Idem de Tiberi:

Corniger Hesperidum fluuius regnator aquarum
Adsit ò tandem, & propius tua numina firmes.

Aeneid. 8.

Sic tauriformem Aufidum Horatius, Granicum bicornem Ouidius, Rhenum bicornem idem Virgilius, vt alios taceamus, qui etiam taurina specie flumina nobis produnt: Eandem quoque ob causam fluuio deo tauros sacros esse fingebant. Sic enim in quæstionibus tradit Aristoteles. Διὰ τί ἐν τοῖς ἐκ τῶν πετρῶν ἐκρέουσι ποταμοῖς γίνονται, οἱ καλούμενοι βόμβυκες; οὓς μυθολογοῦσι ταύρους ἱεροὺς εἶναι τοῦ θεοῦ: Idem βόμβυκας appellat sonos illos fluentis aquæ subterraneos in locis petrosis: arbitrantur

trantur enim etiam nonnulli flumina inde taurina facie effingi; quòd aquarum impetus in anfractibus ac locis potiſſimum ſubterraneis ſonos mugitibus taurorum non abſimiles edant: Author enim in deorum natura Phurnutus fluuios plerumque effingi κερασφόρους καὶ ταυρώπας ex vndarum violento impetu, qui mugitibus aſſimile inſonet quiddã. Nam & de Scamãdro Homerus dixit: ηὔ-γενὴς ὡς ὅτε ταυρος. quin & ratione eadem Neptunus Mycetas appellatur; alij verò, quòd ſinuoſis flexibus ramos ſuos cornuum inſtar expandant, terramque veluti boues aratro proſcindant. Nec deſunt, qui cauſam huius ſimilitudinis interpretentur, quòd loca fluuijs vicina & irrigua maximè pabuli lætitia vigere & florere ſoleant. Sunt denique qui amnes eadem violentia, impetuq; & robore, præcipuè vbi procellis ac tempeſtatibus augentur, in modum tauri ira perciti, efferri volunt, quæ ſententia cum Feſto ferè congruit: congruitque Acheloi fabula, qui cum Hercule dimicaturus, primò in anguem ſe, vt hac facie ille expaueſceret, mox ea figura victus, in taurum, animal pugnaciſſimum, & in pugna atrociſſimum figurauit: eãdemq; fortaſſis ob rationem fingebant irim capite tauri præditam exhaurire flumina. Ita autem irim fingi Plutarchus teſtatur: Atque hinc etiam fortaſſis eſt, quòd Hercules taurum ex Creta in Atticam ducens, eius potius quàm alterius animantis tergo inſidere voluit, huiuſque imitatione Domitianus, qui futurum cælum ac immortalitatem ſibi repræſentaturus, tauri dorſo ſimiliter inſidens, ſuperiores ſcenæ partes in ſpeciem cœli confectas petijt, vt ſuo poſt loco patebit. Tauros quoque ignem ſpirantes circa templum eſſe in Colcho Græci fabulantur. Verum taurorum nomen (inquit Diodorus Siculus) à cuſtodum robore tractum eſt: à crudelitate verò cædis hoſpitum, tauros ignem conflare confictum. Plinius profitetur ſe tauros de imperio vidiſſe demicantes, & ideo demonſtratos rotari cornibus, cadentes excipi, iterumque reſurgere, modò iacentes ex humo tolli, bigarumq; etiam curſu citato, veluti aurigas inſiſtere. Eandem quoque dimicationis alacritatem Statius ſic expreſſit:

Hercules tauro inſidet & cur.

Lib. 4. Theb.

Similes video concurrere tauros,
Idem ambobus honos, vnuſque ab origine ſanguis,
Ardua collatis obnixi cornua miſcent
Frontibus, alternaque truces moriuntur in ira.

Cant. 1. St. 62.

Et Ludouicus Arioſtus Sacrapantis cum Bradamante bellaturi pugnam deſcripturus ait:

Non ſi vanno i Leoni, ò i tori al ſalto
A dar di petto ad accozzar ſi crudi,
Come quei duo guerrieri al fiero aſſalto.

Taurorum pugnæ cauſa.

Cauſa plerumque pugnæ eſt ipſa iuuenca. Per libidinem enim efferantur, teſte Ariſtotele: & qui ſuperiore tempore ſocij iugi concordia paſcebantur, coitus tempore diſſident, & alter alterum libidinis rabie inuadit. Hinc illud Ouidij congreſſum Herculis cùm Acheloo deſcribentis:

Metam. 9.

Non aliter vidi fortes concurrere tauros,
Cum pretium pugnæ toto nitidiſſima ſaltu
Expetitur coniux, ſpectant armenta pauentque
Neſcia, quem maneat tanti victoria regni.

Amor. 2.

Idem alicubi inquit:

Vidi ego pro niuea pugnantes coniuge tauros
Spectatrix animos ipſa iuuenca dabat.

In Hippolyto.

Huc ſpectat & hoc Senecæ;

Venere inſtinctus ſuſcipit audax
Grege pro toto bella iuuencus.

Aeneid. 12

Appoſitiſſimè igitur Virgilius Turnum & Aeneam de Lauinia virgine dimicantes, tauris comparat, & ſic canit:

Ac velut ingenti Silla, ſummoque Taburno
Cum duo conuerſis inimica in prælia tauri
Frontibus incurrunt, pauidi ceſſere magiſtri,
Stat pecus omne metu mutum, muſſantque iuuencæ,
Quis pecori imperitet, quem tota armenta ſequantur
Illi inter ſe ſe multa vi vulnera miſcent,
Cornuaque obnixi infigunt, & ſanguine largo.
Colla animoſque lauant, gemitu nemus omne remugit.

Lib. 2. de venat.

Hanc taurorum concertationem elegantiſſimus poeta Oppianus pulcherrimè deſcribit, quem locũ, vt à Pet. Gyllio translatus, & Aeliani hiſtoriæ de animalibus inſitus, & à Geſnero correctus eſt, hic apponam. Sequitur (inquit) vt dicam, quemadmodum pro vaccis taurorum maximè riualis, & perpugnax natio, acerrimè inter ſe certet. Vnus præſtantiſſimus in minorum taurorum & vacca-

rum

rum armentum dominatur. Hunc magnum regem perhorret grex armentorum cornibus armatum, vocæ hunc maritum suum impotenti ferocitate superbientem, eo maximè tempore timent, cum diuersorum armentorum tauri alij in alios mugiunt, & ab reliquis separati, ceruicem iactantes inter se minitantur. Tum sanè vtrimque vehemens instat pugna. Primùm infesto obtutu inuicem intuentur, atque agresti iracundia ardentes, ignem naribus spirant, & terram pedibus spargunt, & puluerulenta iactatione & martiali spiritu contentissimè vociferans vterque prouocat alterum. Ac postea quam tuba signum dederunt, ad pugnam acerbam effreni impetu ruentes, inter se mutuis vulneribus cadunt. Et quemadmodum in pugna nauali duæ præstantes naues permultis militibus armatis fulgentes, & vehementi vento & remis propulsæ, contrarijs proris rostra inter se mutua allidunt, & concrepant armis & strepitu virorum: Sic taurorum in cœlum tamdiu sonitus fertur concurrentium, dum eorum alteruter ex certamine victoriam retulerit. Oppianum quàm breuissimè quidem, cæterùm exactissimè expressit Torquatus Tassus,

Non altramente il toro, oue l'irriti
Geloso amor, co' stimuli pungenti
Horribilmente mugge, e co' muggiti
Gli spirti in se risueglia, e l'ire ardenti,
E'l corno aguzza à i trunchi, e par che inuiti
Con vani colpi à la battaglia i venti
Sparge co'l piè l'arena, e il suo riuale
Da longe sfida à guerra aspra, e mortale.

Nisi dicamus Virgilium fuisse imitatum, qui non minus diligenter, hoc certamen descripsit, & tanta etiam virtute poetica, vt ea præterire nefas fore duxerim: *Georg. 3.*

Sed non vlla magis vires industria firmat,
Quàm Venerem & cæci stimulos auertere amoris,
Siue boum, siue est cui gratior vsus equorum.
Atque ideo tauros procul, atque in sola relegant
Pascua, post montem oppositum, & trans flumina lata,
Aut intus clausos satura ad præsepia seruant.
Carpit enim vires paulatim, vritque videndo
Fœmina: nec nemorum patitur meminisse, nec herbæ:
Dulcibus illa quidem illecebris, & sæpe superbos
Cornibus inter se subigit decernere amantes.
Pascitur in magna sylua formosa iuuenca:
Illi alternantes multa vi prælia miscent
Vulneribus crebris: lauit ater corpora sanguis:
Versaque in obnixos vrgentur cornua vasto
Cum gemitu: reboant syluæq; & magnus Olympus.

Victori amata iuuenca fit præmium, victorique ea cedit, vti innuit Horatius: *Lib. 1. ser. sat. 3.* *Amata victori cedit.*

Nam fuit ante Helenam cunnus teterrima belli
Causa: sed ignotis perierunt mortibus illi,
Quos Venerem incertam rapientes more ferarum
Viribus aditior cædebat; vt in grege taurus.

Hinc furibunda illa victoris petulantia, & elati animi superbia, de qua legitur in Ecclesiastico: *Cauendum ne animos, veluti taurus extollamus.* Eandem sub Herculis victoris exemplo significauit Val. Flaccus, dum canit: *Cap. 6.* *Lib. 2. Argonaut.*

Qualis per pascua victor
Ingreditur, tum colla tumens, tum celsior armis
Taurus, vbi adsueti pecoris stabula alta reuisit,
Et partium nemus, & bello quos vultus amores.

Huc referenda videntur hæc Plinij verba: *Taurorum colla & truces in sublime iactus, tigrium rapinas, &c. miramur, cùm rerum natura nusquam magis quàm in minimis tota sit.* Hesychius κερουτίας, γαυρίας exponit, idest superbos, ἀπο τῶν ὑψαυχένοντων ταύρων, idest à tauris qui ferociores (in victoria videlicet) & elata ceruice sunt. Appositè autem κερυτίαι dicentur, cum in cornibus maximè superbiant: cuius mentio apud Psalmographum: *Cùm nobis aderas, inimicos nostros cornu petebamus,* κερατιοῦμεν enim habet Græcus codex, proque valida & victrici pugna Theologi commentantur. D. Chrysostomus enodans hoc prophetæ: *Vinea facta est, in dilecto, in cornu, in loco vberi* metaphoram ait esse ductam à cornu bubulo, quando quidē talis adagio in vulgus exierit, de his qui ad tutū *Psalm. 44.* *In enarra. c. 5. Esaiæ.*

aliquem

aliquem locum confugiunt. Nam quando, inquit, iumentorum omnium fortissimus est taurus, id quod fortius est in eo animali, consueuere pleriq; appellare, nempe cornu. Sed & scriptura plerumque eos qui in tuto consistunt, vocat cornu Monocerotis. Itaque in cornu perinde est hic, atque in securitate, in fastigioso ac sublimi loco. Hæc ille. Taurus autem in cornibus securitatem ponit, quia in ijs arma sua natura dedit, id quod ipse quoque non ignorat; vt in prolegomenis dictum est, & Horatius quoque attestatur:

Cornu Monocerotis qui dicti.

Dente lupus, cornu taurus petit: vnde, nisi intus
Monstratum? Scaeuæ viuacem crede nepoti
Matrem: nil faciet sceleris pia dextera, mirum:
Vt neque calce lupus quenquam, neque dente petit bos.

Sed reuertor ad pugnam: in qua si superbit victor, è contrario victus maximo pudore afficitur, à conspectu amatæ aufugiens, & in densis syluis sese abdens, vt diuinus poeta disertissimè tradit his carminibus:

Nec mos bellantes vnà stabulare, sed alter
Victus abit, longeque ignotis exulat oris,
Multa gemens, ignominiam, plagasque superbi
Victoris, tum quos amisit inultus amores:
Et stabula aspectans regnis excessit auitis.

Mox verò ceu vel oblitus pudoris, seu potius pudorem decussurus, victorem nouo prælio lacessit, & vincit etiam, vt idem ait poeta,

Ergo omni cura vires exercet: & inter
Dura iacet pernox instrato saxa cubili,
Frondibus hirsutis, & carice pastus acuta,
Et tentat se se, atque irasci in cornua discit,
Arboris obnixus trunco, ventosque lacessit
Ictibus, & sparsa ad pugnam proludit arena.
Post vbi collectum robur, viresque receptæ,
Signa mouet: præcepsq; oblitum fertur in hostem
Fluctus vt in medio cœpit cum albescere ponto
Longius, ex altoque sinum trahit, vtque volutus
Ad terras immane sonat per saxa: nec ipso
Monte minor procumbit: at ima exæstuat vnda
Vorticibus, nigramque altè subiectat arenam.

De eodem pudore, ac verecundia, ignominiæque vindicta eadem tradidit Oppianus, eodem interprete Gyllio. Victus, inquit, cum dolens de pugna à se male pugnata, tum verecundans in armento comparere, in syluam proficiscitur, & separatim à cæteris pascitur, ac in montibus aliquandiu se tanquam athleta quispiam exercet, dum collegerit vires, quibus cùm se confirmatum sentit, statim vociferatur, adeo vt sylua ad eius mugitus vehementer resonet: Ac postea quam validiorem suum quàm hostis mugitum esse perceperit, iam robori suo confidere incipit, & ad prælium descendens, facilè antè victorem vincit, vt qui pastionibus se exercuerit, & remotus ab omni Venere virium eneruatrice vixerit: Sic Oppianus, ex Aristotele fortassis, qui, coit, inquit, qui vicerit: cumq; is Venere iam debilitatus languerit; aggreditur victus ille languentem, & plerumq; superat. Idem poetæ quoq; alij innuere videntur, sicuti Lucanus desumpta ab hanc tauri fuga comparatione, fugam Pompeij delineans:

Lib. 2. Pompeius vt tauro assimilatus.

Pullus vt armentis primo certamine taurus
Syluarum secreta petit, vacuosque per agros
Exul in aduersis explorat cornua truncis;
Nec redit in pastus, nisi cum ceruice recepta
Excussi placuere tori, mox reddita victor
Quoslibet in saltus comitantibus agmina tauris
Inuito pastore trahit: Sic viribus impar
Tradidit Hesperiam, profugusque per Appula rura
Brundusij tutas conscendit Magnus in arces.

Lib. 16. Hannibal vt assimilatus tauro.

Similiter Silius Italicus Lucanum, vt apparet imitatus, Hannibalem victum, vltionem parentem, assimilat tauro, qui victus, cedit grege, & stabulis, & in solitudine nouam pugnam contra victorem mediatur: Canit autem.

Brutia mærentem casas patriaque suosque

Hanni-

Hannibalem accepit tellus. Hic aggere septus
In tempus posita ad renouandum bella coquebat:
Abditus in sylua stabulis cùm cessit ademptis,
Amisso taurus regno gregis, auia clauso
Molitur saltu certamina: tamque feroci
Mugitu nemora exterret: perque ardua cursu
Saxa ruit, sternit syluas, rupesque lacessit
Irato rapidus cornu: tremit omnis ab alto
Prospectans scopulo pastor noua bella parantem.

Elegantissimè verò, simul & clarissimè id indicauit Statius.

Lib. 2. The.

Veluti dux taurus amata
Valle carens, pulsum solito quem gramine victor
Iussit ab erepta longè mugire iuuenca,
Cum profugo placuere tori, ceruixque recepto
Sanguine magna redit, fractaeque in pectore vires.
Bella cupit, saltusque & capta armenta reposcit
Iam pede, iam cornu melior: pauet ille reuersum
Victor, & attoniti vix agnouere magistri.

Et mox rursus:

Lib. 3.

Iamque remensus iter fesso Danacia Tydeus
Arua gradu, viridisque legit deuexa Prosymnæ,
Terribilis visu, stant fulti puluere crines,
Squallidus ex humeris cadit alta in vulnera sudor;
Insomnesq; oculos rubor excitat, oraque retro
Sorbet anhela sitis. Mens altum spirat honorem
Conscia factorum. Sic nota in pascua taurus
Bellator redit, aduerso cui colla, suoque
Sanguine, proscissique natant palearibus armi.
Tunc quoque lassa tumet virtus, multumque superbit
Pectore despecto: vacua iacet hostis arena
Turpe gemens, crudosque vetat sentire dolores.
Talis erat &c.

Abditus itaque non solùm ignominiam vindicaturus ad consueta reuertitur stabula, sed vt erepta potiatur amica. Non enim diminuitur amoris flamma, sed potius magis accenditur, id quod in Rodomonte non inuenustè expressit Ariostus:

Come partendo afflitto tauro suole,
Che la giouenca al vincitor cesso habbia,
Cercar le selue, e le riue più sole
Lunga da i pascbi, ò qualche arida sabbia.
Doue muggir non cessa à l'ombra, e al Sole
Non però scema l'amorosa rabbia,
Così sen và dal gran dolor confuso
Il Rè d'Algier da la sua donna escluso.

Sunt verò etiam tauri qui sua natura ferociores, & validiores robóre suo freti, solitarij pascuntur, quos ἀτιμαγέλας vocari Varinus testatur. Ἀτιμάζειν enim contemnere est, indeque nomen eis factum, quod gregatim pasci aspernentur. Falluntur ergo qui ἀτιμάζειν dicunt, quos in pugna victos solitarios degere diximus: neque enim id vel virium fiducia, vel gregis & vaccarum contemptu, sed metu & dolore, vt dictum est, faciunt. Cùm verò per se absque vaccis pascuntur, nam, & hoc aliquando vidimus, ἀτιμαγελεῖν Aristoteles tradit, Theodorus coarmentari reddidit, contrario planè sensu, vt etiam aduertit author adagiorum: dearmentari enim potius, vel ab armentari ipsi vertendum erat: nisi dicamus & ipsum sic vertisse, sed librarios peruertisse. Vaccæ etiam, cùm primum exacta hyeme in pascua emittuntur, ceu lasciuientes, quæuis proximam cornibus adoriuntur; & quæ tum victa fuerit, totam deinceps æstatem alteri cedit. Armentum ipsum per societates, & consuetudines pascit teste Aristotele, etsi vnus bos aberrauerit, reliqui sequuntur, quapropter boarij nisi præuenerint, totum armentum requirant necesse est. Taurus autem totius armenti dux est, atque honor, vt Virgilius canit:

Tauri solitarij.

Vaccarum pugna.

Eglog. 5.

Vitis vt arboribus decor est, vt vitibus vuæ
Vt gregibus tauri segetes vt pinguibus aruis,
Tu decus omne tuis.

Dux, inquam, est, etiamsi flumina sint tranandа, quemadmodum habemus apud Statium, Hippomedontem ducem tauro duci comparantem perquam eleganter, vt solet & doctè.

Tunc ferus Hippomedon magno cum fragmine ripæ
Cunctantem deiecit equum: ducibusq; relictis
Gurgite de medio freno suspensus, & armis
Ite viri, clamat. Sic vos in mœnia primus
Ducere, sic clausas voueo perfringere Thebas,
Præcipitant cuncti fluuio, puduitque secutos,
Ac velut ignotum si quando armenta per amnem
Pastor agit, stat triste pecus: procul altera tellus
Omnibus, & latè medius timor: ast vbi ductor
Taurus init, fecitq; vadum: tunc mollior vnda,
Tunc faciles saltus, visæq; accedere ripæ.

Cæterùm non præit tantum, verùm etiam feris quibuscumque iniuriam inferentibus sese viriliter opponit, fortissimorum imitatione imperatorum, qui seipsos pro toto exercitu deuouerunt. *Tauros videmus,* (inquit Cassidorus) *fœminas suas cornuali consertatione defendere.* Sic Angelus Bargæus de Eustachio duce:

Ante alios omnes heros se primus agebat,
Sic etiam armento longinqua ad pascua eunti
Incomitata ferox præfert vestigia taurus
Viribus atque nimis in pugnam, inque arma paratis.

Lib. 3. de finib. bonor. & malor.

Tauri leonibus se opponunt.

Imò verò leones non patitur vitulis qui suæ commissi sunt tutelæ, iniuriam inferre. Testis est M. Tullius his verbis: *Atque vt tauris natura datum est, vt pro vitulis contra leones summa vi impetuq; contendant: sic ij qui valent opibus atque id facere possunt, vt de Hercule & Libero accepimus, ad seruandum genus hominum natura incitantur.* Iam & hoc maximè ad ductoris tauri laudem referendum est, quod regnandi socium non patitur, sed solus monarchiam exercet, & quamuis Polybius id omnibus animantibus agminatim pascentibus, vt capris, & gallis gallinaceis commune esse dicat: Aristoteles tamen tauro eam gloriam & apum regulo ascribit, regiam potestatem inquiens idcircò naturæ magis conuenire, quia vnus sit Sol in cœlo, in armentis taurus vnus, in apibus rex vnus præsit. Homerus quoque formam regiam teste Plutarcho, & excellentem sic assimilauit:

Lib. 6. de repub.

In Homero.

Qualis in armento bos præstantissimus omni.

Sed integrum poetæ sensum ascribam.

Ἠΰτε βοῦς ἀγέληφι μέγ᾽ ἔξοχος ἔπλετο πάντων
Ταῦρος, (ὁ γάρ τε βόεσσι μεταπρέπει ἀγρομένῃσι)
Τοῖον ἄρ Ἀτρείδην θῆκε Ζεὺς ἤματι κείνῳ
Ἐκπρεπέ᾽ ἐν πολλοῖσι καὶ ἔξοχον ἡρώεσσιν. idest,

Velut bos in armento, valdè eximius est omnium
Taurus: (hic enim boues inter relucet congregatas,)
Talem Iupiter Atridem posuit die illo,
Valde præstantem & eximium inter multos heroes.

Tauro tyrannus similis.

Idem ob imperium taurus tyranno assimilatur, vt quidam vir doctus in declamatione tyrannicidæ Luciani respondente scribit in hæc verba: Quando autem ante hac vnquam fando auditum est duos vna in ciuitate sedisse tyrannos? id quod magis etiam natura repudiat, quàm eodem in corpore gemina capita. In eisdem alueari bus duo se reges pariter non ferunt. In armentis taurus tauro cedere cogitur: In ijsdem lustris non conuenit duobus inter se leonibus: & tyrannus, quo nullum animal est efferacius, parem in eadem vrbe patietur? Non vides necessariò fieri, vt è duobus aut alter alterum oppugnet, aut alter alteri cedat? Quale modò istud tauri in suum gregem sit imperium, sic canit Oppianus interprete Lippo:

Lib. 2. de venat.

Imperat armenti rex vnus fortis & audax;
Omnibus ex æquo bubus, tenerisq; iuuenci.
Namq; armenta tremunt, regis dum excanduit ira,
Vt cum terribili mugitu personat auras,
Formidet proprium formosa iuuenca maritum.

Hunc

Hunc suum imperatorem non formidine pænæ, vt fit in ijs locis, vbi tyrannis imperitat, sed naturali quodam amore prosequuntur, etiam annosum, adeoque viribus iam deficientem, attamen tanquam de toto grege optimè meritum, id quod ex cicatricibus, & detruncatis cornibus agnoscunt, adhuc venerantur, sicuti Statius sub Adrasti iam senio confecti persona docet:

Ipse annis sceptrisq; subit venerabilis aequè
Vt possessa diu taurus, meat arduus inter
Pascua iam lassa ceruice, & inanibus armis:
Dux tamen, haud illum bello attentare iuuencis
Sunt animi. Nam trunca vident de vulnere multo
Cornua, & ingentes plagarum in pectore nodos.

Amor mutuus.

Estque huic pecori insitus à natura mutuus inter se, ac reciprocus quidam amor, de quo sic Diuus Augustinus, totus vt vides, in extollendo istiusmodi affectu: *Bos bouem requirit, seque non totum putat, & frequenti mugitu pium testatur affectum, si fortè defecerit, cum quo ducere collo aratra consueuit. Et ego te frater non requiram? Aut possem vnquam obliuisci tui, cum quo vitæ huius semper aratra sustinui? labore inferior fui, sed amore coniunctior, non tam mea virtute habilis, quàm tua patientia tolerabilis, qui pro semper sollicitus affectu latus meum, tuo latere sepiebas: charitate, vt frater: cura, vt pater; sollicitudine, vt senior, reuerentia, vt iunior.* De eadem mugitus frequentia, quo vel amissas, vel ereptas prosequuntur, mentio quoque extat apud Liuium, de bobus, nisi me fallit memoria, Herculis loquentem, quos Cacus suffuratus erat, & in spelunca abdiderat: *Inde* (inquit) *cùm actæ boues quædam, ad desiderium (vt fit) relictarum mugissent.* Sic & Virgilius proditum fuisse Caci furtum cecinit:

Lib. 1. Mugitu amorem testantur.

Quærentem nulla ad speluncam signa ferebant
Interea cum iam stabulis saturata moueret
Amphitryonides armenta, obitumq; pararet
Discessu mugire boues atque omne quærelis
Impleri nemus, & colles clamore relinqui,
Reddidit vna boum vocem, vastoque sub antro
Mugit, & Caci spem custodita fefellit.

Inuicem lambunt. Lib. 3. de Venat.

Eundem etiam amorem attestantur, cum lingua etsi asperiuscula lambendo demulcentes, inuicem quodammodo exosculantur, seu potius, vt Oppianus testatur, vt se mutuo solentur prurituꝫ Hic enim docturus, quomodo vrsa suos catulos lambendo perficiat, ita scribit vertente Lippo.

Tum lingua partus effingit, non secus atque
Mutua lambendo fingunt formosæ iuuencæ
Corpora, cornigerique boues, quibus aspera lingua
Titillat, mulcetq; cutim, nec lambere cessant:
Tantisper gaudent prurituु membra suaui,
Oblectantque animos pastorum terga sequentum.
Sic catulos fingit, &c.

Amor matris erga fætus. Lib. 1.

Celeberrimus verò amor est maternus, vaccarum (inquam) erga suum fætum: Celebrãt eum idem Oppianus:

Οἷον δ' ἑλκομένας περὶ πόρτιας ἀχαλόωσαι
Μυτέρες, οὐκ ἀπάτερθε γυναικείον στενάχουσι
Κωκυτῶν, αὐτοὺς δὲ συναλγοῦσι νομῆας.

Vertit Lippus:

Arrepta vitula genetrix tristatur, & atros
Ingeminat luctus passim furiata per agros
Fœmineos fundit fletus clamore tremendo.

Lib. 2.

Lucretius venustissimè quoque matris obereptum fætum, luctum ploratumque depinxit his versibus:

Nam sæpè ante deum vitulus delubra decora.
Thuricremas propter mactatus concidit aras.
Sanguinis expirans calidum de pectore flumen.
At mater virides saltus orbata peragrans
Linquit humi pedibus vestigia pressa bisulcis.
Omnia conuisens oculis loca si queat vsquam

Conspicere amissum fœtum, completque querelis
Frondiferum nemus assistens, & crebra reuisit
Ad stabulum, desiderio perfixa iuuenci.
Nec teneræ salices, atque herbæ rore vigentes
Fluminaq; vlla queunt summis labentia ripis
Oblectare animum, subitamq; auertere curam.
Nec vitulorum aliæ species per pabula læta
Deriuare queunt animum, curaque leuare:
Vsque adeò quiddam proprium, notumq; requirit.

Metam. 2. *Apollinis luctus ob occisam amasiam.* Apollinis ob occisam, quam deperibat, Coronidem, luctum, istiusmodi vaccæ assimilans Ouidius, qualis quantusque esse queat, significat:

Quæ postquam frustra temptata, rogumque parari
Vidit, & arsuros supremis ignibus artus:
Tum verò gemitus (neque enim cælestia tingi
Ora licet lacrymis,) alto de corde petitos
Edidit; haud aliter, quam cùm spectante iuuenca
Lactentis vituli dextra libratus ab aure
Tempora discusit claro caua malleus ictu.

Lib.4.Fast. Similem etiam ploratum Cereris fuisse ait ob ereptam à Plutone Proserpinam, vbique terrarum inuestigantis:

Vt vitulo mugit sua mater ab vbere rapto
Et quærit fœtus per nemus omne suos
Sic dea non retinet gemitus, & concita cursu
Fertur, & è campis incipit Enna tuis.

Claudianus, vt est in omni refiguranda facillimus, quàm cara matri Proserpina filia esset, sic expressit:

Hanc fouet, hanc sequitur: Vitulam non blandius ambit
Torua parens: pedibus quæ nondum proterit arua,
Nec noua lunatæ curuauit germina frontis.

Deidamia vaccæ similata. Deidamia mater Pyrrhi, à Q. Calabro similiter vaccæ, quæ suum fœtum tam blandè vestigat, assimilatur. Hæc (inquit) intellecta filij sui morte, subitò latis circumfusa pectoribus, magno sublato clamore, perinde ac vacca in montibus magnum tollit mugitum, iuuencam suam quærens in vallibus; resonant autem circumcirca longa ardui montis iuga: sic eius ploratu miscebantur vltimi altæ aulæ recessus. In sacris literis pro re supernaturali, admirandaque, miraculoue refertur, quòd vaccæ trahentes plaustrum cum arca domini, cùm exaudirent mugitus vitulorum suorum, redderent quidem & ipsæ mugitum, qui erat signum naturalis affectus, tamen se ab incœpto itinere non deflecterent. Ex quo miraculo calamitates sibi ob ereptam arcam imminentes diuinarunt Palæstini.

Mater pro fœtu pugnat. Cæterùm non demonstrat solummodo storgen illam plorando, & quærendo mater, verùm etiam quando eripere volentibus fœtum feris sese viriliter opponit, ac eum tuetur, vt testatur Statius Pheretis & Lyci conflictum describens:

Li. 9. The.

Inde Pheres, acerq; Lycus, sed cassa Pheretis
Hasta redit, Lycus excelso terrore comantem
Perstrinxit galeam, conuulsa cuspide longè
Diffugere iubæ, patuitque ingloria cassis,
Ipse nec ire retrò, nec in obuia concitus arma
Exilit, inque eadem sese vestigia semper
Obuersus cunctis profert, recipitque nec vnquam
Longius indulget dextræ, motusque per omnes
Corpus amat, corpus seruans, cirumque supraque
Vertitur, imbellem non sic amplexa iuuencum
Insistante Lupo, cùm primum fœta tuetur
Mater, ancipiti circum fert cornua gyro.
Ipsa nihil metuens, sexusq; oblita minoris
Spumat, & ingentes imitatur fœmina tauros.

Iliad.P. *Menelaus vaccæ assimilatus.* Inducitur & Menelaus ab Homero, acriter depugnans pro Patrocli morte, ceu vacca pro occiso fœtu, Summo autem cum iudicio vaccæ eum assimilat, quem nimirum satis imbellem ferè vbique descri-

describit, cæterùm pro suis se & libenter, & alacriter, nulli non periculo objicientem.

Βῆ δὲ διὰ προμάχων κεκορυθμένος αἴθοπι χαλκῷ,
Ἀμφὶ δ᾽ ἄρ᾽ αὐτῷ βαῖνε περὶ πόρτακι μήτηρ
Πρωτοτόκος, κινυρὴ, οὐ πρὶν εἰδυῖα τόκοιο.
Ὡς περὶ Πατρόκλῳ βαῖνε ξανθὸς Μενέλαος
Πρόσθε δέ οἱ δόρυ τ᾽ ἔσχε καὶ ἀσπίδα πάντοσ᾽ ἐΐσην,
Τὸν κτάμεναι μεμαὼς ὅστις τοῦ γ᾽ ἀντίος ἔλθοι. idest,
Iuuit autem per primos pugnatores armatus fulgenti ære:
Circa autem ipsum iuuit, sicut aliqua circa vitulum mater,
Primò enixa, querula, non ante experta partum:
Ita circa Patroclum iuit flauus Menelaus:
Ante autem se hastilia tenebat, & scutum vndique æquale,
Eum interficere paratus, quicunque sibi obuius veniret.

Celeberrimus itaque & à multis decantatus vaccarum erga suos vitulos amor est; non minor modò etiam est vitulorum erga suas matres: quem tamen tunc temporis præcipuè produnt, cùm illæ diutiùs quàm maternus affectus patitur, absint, ac mox hilares ad carissimos natos redeunt. Habes hinc etiam comparationem ex eodem poeta naturæ animantium consultissimo, de Vlysse, ad socios suos reduce, qui eum cum cæteris socijs interijsse crediderant, nunc verò eo conspecto tanta afficiuntur lætitia, vt à lachrymis sese temperare nequeant:

Vitulorum amor erga suam matrem.

Εὗρον ἔπειτ᾽ ἐπὶ νηὶ θοῇ ἐρίηρας ἑταίρους
Οἰκτρ᾽ ὀλοφυρομένους, θαλερὸν κατὰ δάκρυ χέοντας.
Ὡς δ᾽ ὅταν ἄγραυλοι πόρτιες περὶ βοῦς ἀγελαίας
Ἐλθούσας ἐς κόπρον, ἐπὴν βοτάνης κορέσωνται,
Πᾶσαι ἅμα σκαίρουσιν ἐναντίαι. οὐδ᾽ ἔτι σηκοὶ
Ἴσχουσ᾽, ἀλλ᾽ ἀδινὸν μυκώμεναι ἀμφιθέουσι
Μητέρας. ὣς ἐμὲ κεῖνοι ἐπεὶ ἴδον ὀφθαλμοῖσι,
Δακρυόεντες ἔχυντο. idest.
Inueni deinde iuxtà nauem celerem dilectos socios,
Miserabiliter lugentes, vberes lachrymas profundentes.
Vt cùm in agro degentes bucula circa vaccas armentarias
Venientes ad mandram: postquam herba saturæ sunt,
Omnes simul ludunt oppositæ, neque ipsa stabula
Detinent, sed indesinenter mugientes circumcurrunt
Matres: sic me illi postquam viderunt oculis,
Lachrymantes circumdabant.

Calaber verò etiam eundem amorem, immo potius dolorem & in matre & in fœtu significanter indicauit, sub Polyxenæ Hecubæ matri ereptæ, & pro hostia ad Achillis tumulum pertractæ persona. Sic fati, inquit, circa Achillis tumulum sedulo officio distringebantur: illam autem abduxerunt, vt pastores iuuẽcam in densis virgultis matri à bubulcis ereptam in hostiam: hæc verò magno roboans mugitu animi cruciatu afficitur plorans: sic tum Priami filia, circumquaque omnia vlulatu miscebat inter hostium manus diffluentibus vbertim lachrymis: vt quando oliuæ fructui nondum hybernis irrorationibus nigrore ducto fœda tempestate magna vis olei excutitur, tum circumstrident longa vela funibus à iuuenibus intensa: sic ærumnosi Priami filiæ ad duri Achillis tumulum tractæ, cum gemitu miserè per genas diffluebant lachrymæ, & illi gremium impleuerunt, & cutis verè ebori similis rigabatur, ac tum aliud peius miseræ Hecubæ inuasit animum, quod priorem cumularet luctum: nam illi ob oculos posuit miserum, & triste insomnium, quod per quietem superiori nocte oblatum erat, certè existimabat se ad Achillis tumulum stare plorantem, & comæ ad solum vsque à capite diffluebant, & vtrisque vberibus purpureus dimanauit sanguis, quo tumulus inundaretur: moxque plorans admodum vociferabatur ob filiam, me miseram, quid vel primum, vel nouissimum querar animi vulnere conscissa ac multis referta malis, &c. Sicuti modò istiusmodi, quam diximus, tauri erga suum gregem, vaccæ erga vitulum, & vituli erga matrem pietas laudi omninò vertenda est, ita contra famosa est omnium voracitas, eoque magis, quia ferociores minus validos à pabulo arcent, melioremq; ac herbosiorem prati partem sibi occupant. In pascendo maxima est auditas, & inexplebilis voluntas, mirumque est, quantum vna mensa absumant, propter immensam ventris capacitatem, qualem Epicureis ad vitam eam ferinam deesse, propterea dicebat Plutarchus, in volumine aduersus Colotem. Ad hanc voracitatem referendum illud Virgilij:

Hecubæ dolor.

Voracitas bubula.

Egl. 8.

Item domum paſti, ſi quis pudor, ite iuuenci:

Addit enim, *ſi quis pudor*, cùm ſit inuerecundi plurimo ſe ingurgitare cibo. Quantoperè verò animus horum animantium in paſcendo ſit intentus, eleganti innuit metaphora, dum muſam Damonis & Alpheſibœi paſtorum tanta ait harmonia dulcedineque plenam fuiſſe, vt bubulum pecus pabuli immemor, aures cantui præbens à paſcendo abſtineret.

Egl. 8.

Paſtorum muſam Damonis & Alpheſibœi,
Immemor herbarum quos eſt mirata iuuenca
Certantes, quorum ſtupefactæ carmine lynces
Et mutata ſuos requierunt flumina curſus.

Niſi velimus poetam indicare muſicæ ſtudioſum eſſe hoc animal, quod nimirum audito ſono auidius eſcam ſumere, atque compreſſius paſci in herbis Paulus Diaconus tradit: nec non etiam Plinius. Et Olaus Magnus apud Septentrionales, vrſos, delphinos, ceruos, oues, vitulos, imò & agnos delectari muſicis melodijs ait. Eſt & eiuſdem edacitatis mentio apud Hieremiam prophetam, *Quoniam exultatis & magna loquimini, diripientes hæreditatem meam: quoniam effuſi eſtis ſicut vituli ſuper herbam & mugiſtis ſicut tauri*. Vulgò etiam famoſa eſt boum indoles, & etiam Galli hominem imperitum, & ſtupidum vernaculo adagio vn grand vaeu, ideſt magnam vaccam nominant, & nos quoque boazzo, quaſi magnum bouem, & eodem ſenſu nonnulli βουγάϊον interpretantur apud Homerum, & βουάγριος, idem qui ſtupidus aut ſtultus. Cur autem talis eorum ſit natura, Plinius ſanguinis potius, quam corij craſſitiem in cauſa eſſe innuit, his verbis: *Sunt qui ſubtilitatem animi conſtare non tenuitate ſanguinis putent, ſed cute, operimentiſque corporum magis aut minus bruta eſſe, vt oſtrea & teſtudines: boum tergora, ſetas ſuum obſtare tenuitati immeantis ſpiritus, nec purum liquidumq; tranſmitti; ſic & in homine cùm craſſior calloſiorùe excludat cutis; ceu verò non crocodilis & duritie tergoris tribuatur & ſolertia. Hippopotami corij craſſitudo talis, vt indè tornentur haſtæ, & tamen quædam ingenio medica diligentia. Elephantorum quoque tergora impenetrabiles cetras habent, cùm tamen omnium quadrupedum ſubtilitas animi perhibeatur illis. Ergo cutis ipſa ſenſu caret, maximè in capite.* Hæc itaque Plinius, quibus ſanè non probat illorum ſententiam, qui corij craſſitiei ingenij tarditatem aſcribebant. Sanguinem autem tauri craſſiſſimum & quàm maximè fibroſum eſſe diximus; bouis ergò etiam craſſus vt ſit, neceſſe eſt, taurino tamen tenuior eſt: iam verò taurus boue ſtupidior, quod equidem vnquam obſeruaui, non eſt: bos autem, cùm ob hoc tum quia exectus, moribus eſt placidioribus: Ariſtoteles certè boues ſcribit ingenio eſſe miti, remiſſas & minimè peruicaces. Tamque placidum animal eſt, vt ex porrigentis manu oblatum blandè admodum cibum capiat. Hinc Mahumetis pſeudoprophetæ ſceleratiſſimi illa fallacia, qua Arabum animos ſibi conciliauit. Vt enim ſe prophetam ad eorum ſalutem diuinitus miſſum, ſicuti profitebatur, veluti prodigijs quibuſdam atteſtaretur, populo aſſignata die conuocato ad certum locum, quaſi legem diuinitus miſſam, in ſignis ac prodigijs accepturo, columba quæ in vicino erat, ad hoc ipſum fallaciter edocta, ſuper humerum eius ſermocinantis aduolans ſtetit, & in eius aure iuxtà morem grana inibi repoſita comedens, quaſi verba legis ei ſuggerere ſimulauit; & taurus ſimiliter ad hoc ipſum conſuetudine quadam edoctus, vt de manu eius pabulum acciperet, ad vocem eius coram populo venit, & quaſi legis noua mandata cœlitus miſſa, quæ ipſe cornibus eius alligauerat, detulit, vt Antonius Geufræus tradit interprete Gulielmo Godelæuo. Plutarchus in eo volumine, in quo diſputat, terreſtrianè an aquatilia plus ſapiant, è natura ait bouis eſſe, cùm ex feritate ad manſuetudinem traductus eſt, vt ad parendum facilis ſit. Equidem ſolis plerumque bubulci adhortationibus duriſſimos tolerat labores, vel ſaltem ſtimuli motu, vel leui incitatus ſcutica, vt Sophocles ait interprete Georgio Ratellero.

Li. 5. c. 37.
Cap. 50.
Stupiditas vnde.
Lib. 11. c. 39.
Taurus cur boue ſtupidior.
Manſuetudo.
Mahumetis aſtus.
Lib. de fal. Mahu. doctrina.
Ad parendum facilitas.
In Aiace.

Non enim his qui corporis
Sunt mole vaſta atq; ſpatioſis præditi
Humeris, oportet maximè niti viris,
Verum magis prudentia qui præualet
Vbique dominantur; ita vaſto corpore
Bos ſemitam in rectam leui compellitur
Flagello.

Docilitas.
In Geopon.

Non ſolùm verò manſuefacti faciles ſunt ad parendum, ſed & docile acquirunt ingenium, id quod non ſolùm in arando oſtendunt, ſed in trahendis potius plauſtris. Ipſi enim nullo ſæpè duce viam norunt, domumque reuertuntur. Florentinus author eſt, agnoſcere vocem bubulci, iuſſiſq; armentarij aut præfecti parere & obſecundare. Campos ſteriles fœcundis diſtinguere norunt: hos enim arare, ſteriles molle Martialis innuit, quaſi ex iſtiuſmodi labore nullum expectent fructum, etſi labor quàm in illis longè ſit remiſſior;

In ſte-

In steriles campos nolunt iuga ferre iuuenci,
Pingue solum lassat, sed iuuat ipse labor.

Mirum verò in primis est, quod ex Ctesia Cnidio Plutarchus, & Aelianus de Sussianis bobus memoriæ prodiderunt. Susis (inquit ille) boues sunt, quæ regium ibi hortum rigant portatilibus haustris, quorum numerus est definitus, & quæuis bos quotidie centum id genus vasa aquæ plena eò portat: plura vt portet, nulla ratione, ne vi quidem vlla efficies. Nam sæpè quidem tentatum est, sed bos, vbi constitutum numerum absoluit, subsistit, neque amplius progreditur: ita accuratè summam concipit, & in memoria conseruat. Ille verò: Susidas boues (inquit) numerandi scientiam tenere Ctesias scribit. Nam Susis regi singulæ quotidie centum cados in hortos ficciores & minus riguos hauriunt: quem quidem laborem, siue quòd sit eis certus & constitutus, siue etiam quia diù multumque in eo se exercuerint, promptissimè obeunt. Nullam enim earum ad opus remollescere videres. Ad alterum verò supra quàm diximus, cadum exhauriendum nec verberibus nec blanditijs inducere possis. Memoria itaq; in eis minimè fluxa ac labilis est. Id quod ijdem rursus scriptores etiam innuunt. Nam Plutarchus eodem volumine in theatris mirabiles addiscere mores asserit: Aelianus verò profitetur boues institutos se se in theatris inclinare & erigere, & motus vel homini ipsi difficiles saltare: Idem tradit ad feretrum portandum, sub iugum missum quietum manere, siue velis illos erecto capite quiescere, siue ad terram inclinato abijci, tum in ceruice & dorso puerum puellamuè gestari pati: equidem & vidisse se, qui suprà nihil se commouentes tauros saltarent. Habent item illatæ iniuriæ memoriam, vt idem Aelianus testatur, bouem licet mansuetum inquiens, non facilè tamen illius qui sibi stimulos admouet, obliuionem capere: at iniuriam animo ac memoria vel longissimo interuallo continere, pœnas pro maleficio sibi illato sumere. Nam cùm est sub iugum (inquit) missus, lorisq; constrictus, quodammodò similis est homini in vincula coniecto, & se quidem trahi, quo impellitur, acquiescit. Vt verò solutus est, alias ad bubulcum versus pedem suum laxans, aliquod illius membrum contriuit: aliàs sæpè in cornua incitatus, incursu illum interfecit: cùm tamen in cæteros subito mansuetus existat, ac quietus in stabulum ingrediatur, neque enim ferus in eos existit, qui iram sibi non mouent. In Cypro sibi ipsis medicos esse boues, suprà ostensum est, contra nimirum tormina, humanis sibi mederi excremētis. Nam aliàs tetros odores non perferunt, imò ne proprij quidem excrementi, si Aeliano credimus. Scribit namque boum, ne in area ad trituram accommodata spicas interim edant, dum proculant, nares bubulo fimo illini: hacq; astuta machinatione perfici, ab illarum vt sese esu abstineant: atque hoc nimirum animal ab huiusmodi tetri odoris aspersione deterritum, nihil, ne si fame quidem acerrima premeretur, vnquam edere. Valere auditu præ cæteris animantibus creditur, vnà cum ceruo, quamuis Aristophanis Scholiastes, vt in Asini historia annotauimus, murem & asinum præferant: superari verò à tauro ceruum, quandoquidem ceruus, etsi acerrimi sit auditus, tantisper tamen eo excellere, quàm diu arrectas auriculas tenet, at vbi eas dimiserit, non solùm non præstare auditu, verùm etiam laborare surditate: in tauro autem aures ad audiendum promptas esse, ac præsertim eo tempore, quo fœmina pruritu exagitata mugierit, audit enim eius vocem quantumlibet per triginta stadia abfuerit, vt Aelianus testatur. Quærendum ergò nunquid Mithridates Ponti rex hanc ob causam ceruum, & taurum vitæ suæ custodes adhibuerit, quamuis accedentem ex sola ipsius respiratione agnouisse idem Aelianus dicat. Mithridates Ponticus (inquit) cùm somnum caperet, sui corporis custodiam non modò armis & satellitibus excubitoribus committebat, sed & tauro & equo & ceruo, quos mansuefactos habebat. Ij enim ad custodiam eius dormientis ad vigilantes, si quis accederet, illius sensum ex ipsa respiratione, quàm mox percipiebant, atque ille mugitu, alter hinnitu, alius sua propria voce, eum à somno excitabant. Ne quis verò insomnes esse boues existimet: non solùm enim dormiunt, sed somniant etiam, vel Aristotele etiam teste, quemadmodum genus omne quadrupedum, quod animal parit. Idem ait vaccas purgari menstruis, mensura quidem amplius quàm oues, & capras: proportione verò multo minus, minus item quàm equas: purgari autem cùm coitum affectat, quantum heminæ dimidium, aut paulò plus: esseq; tunc potissimum coeundi tempus cùm purgatur. Ait item easdem acriorem quàm tauros vrinam reddere: reddere etiam tenuiorem, cum gerit in vtero, idq; cùm cæteris animantibus commune habere, tunc autem temporis tenuiorem esse; quia aliàs cum ea sanguis menstruus expurgetur. Bibere more equorum, aliorumq; omnium quorum dentes continui sunt, nimirum sorbendo; quo modo Ichthyophagos quoque bibere Strabo testatur. In edendi more à capris & ouibus discrepat: hæ enim sumitates tantum herbarum depascuntur, ita vt multum de ipsis remaneat: bos verò ad radices vsque eas depopulatur. Hinc elegans illa comparatio Balac regis Maobitarum: *Videns autem Balac filius Sephor omnia quæ fecerat Israel Amorrhæo, & quod pertimuissent eum Maobitæ & impetum eius ferre non possent, dixit ad maiores natu Madian: Ita delebit hic populus omnes qui in nostris finibus commorantur, quomodo solet bos herbas*

De solert. animal. Memoria.

Li. 4. c. 35. Iniuriæ memoria.

Vbi sibi ipsis medici.

Tetros odores oderūt. Li. 4. c. 25. Auditus.

Lib. 10. c. 17. Taurus cur Mithridatis custos.

4. Hist. c. 10. Dormiunt, & somniant. Menstrua purgatio. Vrina vaccarum. Vt bibunt. Lib. 16. Vt edant. Num. 22.

An patientes caloris & frigoris.

bus ad radices carpere. Caloriſnè an frigoris patientiores ſint, non facilè dixerim. Columella quidem omnis extremi frigoris tolerantiorem equino armento vaccam eſſe ait, ideoq; facilè ſub dio hybernare. Alias verò inquit: To'erat frigus hoc armenti genus, & poteſt facilè hybernare ſub dio: prouidendum verò quo ſe recipiunt, frigidus locus ne ſit: algor enim eas & fames marceſcere cogit. Et Heſiodus Ianuarium menſem bobus inimicum eſſe cecinit in eo volumine, quod opera & dies inſcribitur.

> Οὐκ αἰειθέρος ἐσσεῖται. ποιεῖσθε καλίας.
> Μῆνα δὲ λιναιῶνα κάκ' ἤματα, βόδορα πάντα.
> Τοῦτον ἀλεύασθαι, ideſt,
> *Non ſemper æſtas erit, facite nidos.*
> *Menſem verò Ianuarium, malos dies, bobus nocentes omnes*
> *Hunc vitate.*

LIBIDO. COITVS. PARTVS.

QVANTA tauri ſit in Venerem rabies, ſatis quodammodo indicatum eſt, cùm de atrociſſimo quod pro amata ſuſcipiunt iuuenca certamine ageremus. Ariſtoteles author eſt, coitus tantùm tempore cum fœminis paſci, cæteroſq; oppugnare mares: cæteris verò temporibus mares inter ſe conuerſari, idque coarmentari appellari. Huc ſpectat illud Ouidij in Faſtis:

> *Depoſita ſequitur taurus feritate iuuencam:*
> *Quem toti ſaltus, quem nemus omne tremit.*

Negat Plinius taurum ſæpius quàm bis die inire: ſed hoc quidem verum erit, ſi iam de annoſiore accipiamus. Seniores enim (vt inquit Ariſtoteles,) nec ſæpius quidem fœminam eandem, eodem quidem ſuperueniunt die, niſi ex interuallo: at iuniores & eandem ſæpius cogunt, & pluries petunt, ac ſuperueniunt, vigore ſuæ ætatis. Quò ſpectat Horatij in anum libidinoſam.

> *Pereat malè quæ te*
> *Lesbia quærenti taurum monſtrauit inertem.*

Penis tentigo.

Quamuis taurum hic pro ipſo libidinis inſtrumento quidam etiam accipiant, vt aliàs oſtendimus. Tanto ardore genitalem neruum contendit ad vaccam adiunctus, vt ſine motu ſemen emittat, & ſi à muliebri genitali neruus in aliam corporis partem aberrauerit, vaccam rigidiſſima intentione vulneret, vt teſtatur Orus Apollo. Vſq; adeò verò illi ſemen promptuarium eſt, vt exectum vaccam impleuiſſe Ariſtoteles tradat: quem locum quodammodo commentans Scaliger: non mirum (inquit) ſi taurus Ariſtotelicus exectus, impleuit vaccam. Potuit enim ſemen in vaſis vltimis viuificum continere: quanquam haud ſcio cuinam omnium animantium, ſi ei partes illæ abſcindantur, aut eximantur, tanto in dolore poſſit excitari Veneris appetitus. Cauſam tantæ libidinis Philoſophi ſtatuunt, abundantiam atque exuperantiam caloris. Columellæ iudicio vnus mas quindecim vaccis abundè ſufficit. Sed Varro multò plures tribuit, inquiens habere ſe tauros totidem, quot Atticus, ad matrices ſeptuaginta, duos, vnum anniculum, alterum bimum. Hoc ſecundum aſtri exortum ſe facere, quod Græci vocant Lyram, fidem Latini: tum denique tauros in gregem redigere. Si deſit quam amet, marceſcit. Teſtis eſt Seneca, *Taurus armento pereunte marcet*. Virgilius idem indicat:

Exerc. cap. 246.

Cur libidinoſus.

In Oedipo.

Egl. 3.

> *Eheu quàm pingui macer eſt mihi taurus in aruo,*
> *Idem amor exitium eſt, pecori, pecoriſque magiſtro.*

Ouidius de Polyphemo & Galatea;

> *Nec tu Galatea moueris.*
> *Talia ne quicquam quæſtus, (nam cuncta videbam)*
> *Surgit, & vt taurus vacca furibundus adempta,*
> *Stare nequit, ſyluaque & notis ſaltibus errat:*

2. de reme. amor.

Idem aliàs rurſus:

> *Non facilè eſt taurum viſa retinere iuuenca,*
> *Fortis equus celeri ſemper adhinnit equæ.*

2. de Arte.

Et rurſus:

> *Læta ſalitur ouis, tauro quoq; læta iuuenca eſt.*

Cur à vaccis ſeparetur.

Ne itaq; in perpetua verſentur libidine, amoreuè, à vaccarum armento ſeparari debent, & ex oculis earum eripi, quoniam continuus aſpectus ad libidinem incitat, vt Virgilius ait;

> *Sed non vlla magis vires induſtria firmat,*

Georg. 3.

Quàm

Quàm Venerem & caeci stimulos auertere amoris
Siue boum, siue est cui gratior vsus equorum:
Atque ideo tauros procul, atque in sola relegant
Pascua, post montem oppositum, & trans flumina lata,
Aut intus clausos satura ad praesepia seruant
Carpit enim vires paulatim, vritq; videndo
Foemina, nec nemorum patitur meminisse nec herbae.

Quae sanè ratio, sic ad firmandos tauros valet, vt procul absint à vaccis, quarum, vt dictum est, aspectu Venereis concitantur stimulis, nec viribus validis possunt augeri, eadem ad hominum mentes, eorum puta, qui taurorum more, in Venerem proni sunt, sanandas, perutilis reperitur: nimirum vt se longiùs remoueant, ne videri queant, quarum aspectu saucientur, & inde amoribus earum dies noctesq; sollicitentur. Cuius praecepti magistrum, vel consilij ducem habemus Propertium, cuius versiculos memoria dignissimos accipe:

Lib. 3.

Magnum iter ad doctas proficisci cogor Athenas
Vt me longa graui soluat amore via.
Crescit enim assiduò spectando cura puellae,
Ipse alimenta sibi maxima praebet amor.

Omninò quid tam in genere quoq; nostro, idest humano, verum est, quàm foeminam vrere, dum videtur? praesertim si quàm eximia pulchritudo tacitè commendauerit. Tales foeminae oculis dolores inurunt, de quibus Alexander Magnus. Cum enim (author Plutarchus) post Persas subactos intueretur captiuas, & forma, & magnitudine corporis excellentes, inquit: ὡς εἰσὶν ἀλγηδόνες ὀμμάτων αἱ περσίδες: Democritus, vt scriptum inueni apud Tertullianum, excaecando semetipsum, quod mulieres sine concupiscentia aspicere non posset, & doleret, si non esset potitus, incontinentiam emendatione profitetur. Retulit hoc ex Plutarcho opinor, libello de curiositate. Huc refer illud eiusdem poetae:

Aspectus continui noxa.

Apoleg. c. 45.

Vt vidi, vt perij, vt me malus abstulit error.

Egl. 8.

Plotinus ἔρωτα ἀπὸ τῆς ὁράσεως ab aspectu seu visu duductum putat: siquidem plerumque amor ab aspectu nascitur; quod item confirmat Graecorum peraemia, ἐκ τοῦ ὁρᾶν γίγνεται τὸ ἐρᾶν. Idipsum ait etiam Propertius.

Si nescis, oculi sunt in amore duces.

Et multò explicatiùs:

Lib. 1. Eleg. 1.

Cynthia prima suis miserum me cepit ocellis
Contactum nullis antè Cupidinibus,
Tum mihi constantis deiecit lumina fastus,
Et caput impositis pressit amor pedibus.

Sed reuertor ad tauros, quorum etsi tam effrenis sit in venerem concitatio, à conceptu tamen ipsius vaccae, modesti, castique nihil vlterius tentant, vt Orus testatum reliquit; cuius rei tamen causam in vacca à multis poni Pierius ait, quae videlicet taurum propter rigorem illum genitalis, nimiamque tentiginem, veluti ceruа etiam, nec non testudines faciunt, raro patiatur: vnde dixerit Horatius de fugitiua puella:

Taurus à grauida abstinet.

Nondum subacta ferre iugum potest
Ceruice, nondum munia comparis
Aequare, nec tauri ruentis
In Venerem tollere pondus.
Circa virentes est animus tuae
Campos iuuencae, nunc fluuijs grauem
Solantis aestum, nunc in vdo
Ludere cum vitulis salicto
Praegestientis: tolle Cupidinem
Immitis vuae, &c.

Sed enim spectandum hoc exemplum continentiae (inquit Pierius) habere causam in tauro manifestum est ex eo, quod is sponte à conceptu, diuortio quasi facto secubat, ac vt in Epiro maximè videre est, trium plerumque mensium spatio non apparet, sed errabundus, vt apud Virgilium est,

Continentiae exemplum.

Latus niueum molli fultus hyacintho
Ilice sub nigra pallentes ruminat herbas.

Et vt ait Aristoteles, ἀτιμαγελεῖ, hoc est, seorsum à vaccarum consortio grege, conuictuq; pascitur: atque ita fortassis intelligendus Theocritus, dum inquit, ἔβα κὴ ταῦρος ἀν' ὕλαν, idest, *in syl-*

uam

6. Hist. 18. *uam abscessit taurus.* Haud minus modò famosa est vaccarum salacitas, & in Venerem concitatio. Vaccarum libido. Testatur Aristoteles, libidine adeò accendi, vt bubulci eas tenere, & capere nequeant: inditiumq; suæ libidinis indicare genitalis specie prominentiore. Crebriùs mingere, more equarum. Tauros etiam superuenire, & sequi sedulò, & assistere. Turgere ad coitum prius minores, quàm maiores. Egl. 8. Addit Virgilius, cùm vritur, taurum anxiè inuestigare: Canit autem:

Talis amor Daphnem qualis cùm fessa iuuencum
Per nemora, atque altos quærendo bucula lucos
Propter aquæ riuum, viridi procumbit in vlua
Perdita, nec seræ meminit decedere nocti,
Talis amor teneat, nec sit mihi cura mederi.

Sic Q. Calaber de Aenone mortem sibi illatura: Vt quando per montes iuuencam tauri amore captam animus extimulat, vt celeribus pedibus impetuosè feratur: hæc igitur amore æstuans non metuit pastorem, nam fertur impetu nemini restringendo, si alicubi in virgultis consuetum taurum conspexerit: sic illa impetu abrepta longum confecit iter, &c. Lib. 1. de arte. Addit Ouidius coram tauro exultare, amorisque sui ceu lætitia quadam indicium præstare agens de Phasiphae tauri amore pereunte;

Ah quoties vultu vaccam spectauit iniquo,
Et dixit; domino, cur placet ista meo?
Aspice vt ante ipsum, teneris exultat in herbis,
Nec dubito, quin se stulta placere putet.

Aelianus addit, cùm appetit coitum (appetere antem non diutius quàm tres horas) tum quàm maximum mugitum edere: quasi nimirum eo inuitet marem ad coitum. Quãdo coitum appetit. Idem alicubi tradit, in Aegypti vico qui Schussa nuncupetur, non magno quidem, sed certè eleganti, Venerem religiosè & sanctissimè coli, Vraniæ nomine: atque vaccam etiam ideò venerari, quia affinitatem, & conuenientiã cum ipsa dea habere existimetur. Venus Vrania. Etenim huiusmodi bestia (inquit) tantopere ad Venerem incitata est, vt cùm maris mugitum audit, ad coitum vehementissimè exardescat: atque adeò, vt harum rerum experientes confirmant, taurum à triginta stadijs ipso mugitu amatoriam significationem, quasi tesseram Veneris dantem, exaudiat. Quæ ætate coire incipiant. Cæterùm omnia isthæc tolerari in matura ætate istius bestiæ possint: at Aristoteles author est iuuenculam aliquando anniculam peperisse, vt educari, augerique quantum genus exigeret, licuerit: recentiorem verò quàm anniculam non pati Venerem, nisi ostento. Iam enim vel quarto ætatis mense coisse, perspectum esse. Mulieres quæ vaccæ dicantur. Ex hac vaccæ in Venerem concitatione fluxit, vt libidinosiores mulieres, iuuencas aut vaccas olim dicerent. Sic Helenam Oenoe in epistola ad Paridem apud Ouidium iuuencam appellat, inquiens: Lib. 1. de arte.

Gratia iuuenca venit, quæ patriamque domumq;
Perdat Io prohibe, Gratia iuuenca venit.

Nec aliam ob causam Io & Prœtides in vaccas conuersæ scribuntur, nisi quia factæ sunt impudicæ: De Io sic idem poeta:

Nec fuga lanigeræ Memphitica templa iuuencæ,
Multas ipsa facit, quod fuit illa Ioui.

idest, multas mulieres facit vaccas siue impudicas sicuti ipsa fuit, cùm sui copiam Ioui faceret. Luctus tẽpus apud Romanos. Atque hinc puto etiam fluxit mos ille Romanorum antiquissimus, & à Numa institutus, vt Plutarchus author, vt si quæ mulier intra decimum mensem (longissimum enim luctus tempus decimo mense fuit terminatum, ac tam diu etiam mulieres à morte maritorum viduæ permanebant,) iterum nupsisset, eam leges Numæ prægnantem vaccam immolare iuberent. Nos hodieq; impudicas fœminas maximè ipsa scorta quæ sine vlla verecundia corpora sua prostituunt, vulgò vaccas nuncupamus, etiam ex antiquitate: Lib. 2. in comędijs quippe Aristophanis comperitur fuisse Athenis meretriculas celebres Cynnam & Salauaccham, vt Cælius annotatuit, qui obeliscos buporos, quorum mentio est apud Herodotum, magnos interpretatur, (quia βȣ, particula in compositione sæpenumero magnitudinem innuit, vt suo loco dicetur,) & Vallam ridet, qui assandis bobus aptos reddidit: sed cùm eos Rhodopis ex meretrico quæstu ditata eos fecerit & Delphis dicarit, & φόρος quandoque etiam significet quęstum aut prouentum βύπορι fortassis dicti fuerint, quasi ex vaccino siue meretricio reditu facti. In milite. In Cassandra. Est & iunix à Plauto pro meretricula sumpta his verbis:

Eadem illi insidias dabo,
Quam mox horsum ad stabulum iunix recipiat se à pabulo.

Iuuenca occultinuba. Eodem sensu Lycophron iuuencam occultinubam vocat Cillam, quæ cum Priamo occultam aliquando habuerat amicitiam:

ἰνδαλμα πάππε, τῆ χαμευνάδος μόροι
Τῆς λαθρονύμφȣ πόσιος μεμιγμένοι

Σκυ-

Σκύμνων κεχύνδαι, idest,

Ibi saltus aui & meretricis fata
Iuuencæ occulti nubæ cum vitulo
Confusa sunt.

Inuenio denique πεζὰς μόχθς pro meretriculis vsurpari ignobilioribus, quæ organa musica non habent, quasi pedestres dicas. Atque hinc pudenda muliebria βεβάλιον, virilia ταῦρον veteres dixerunt. Cæterùm haud scio quàm verè mulieres nimia prurientes libidinis titillatione vaccæ dici queunt. Illæ enim semper, in otio, in negotio, & in somno etiam virum appetunt, cùm vaccæ, si Aeliano credimus, non diutius quàm tres horas appetant, & nisi taurus trium illarum horarum spatio accurrerit, in aliud certum tempus, naturam claudunt. Mulieres insuper grauidæ ad partum vsque virum admittunt, vaccæ verò nullo post conceptum tempore: concipit autem primo plerumque initu. Quòd si verò conceptio pererrauerit, vicesimo pòst die marem repetit, vt Aristoteles & Plinius testantur. Fit item vt libidinem in ea excitare, atque ad coitum inuitare cogamur. Mulieres verò, cur non maritos ipsæ inuitent, pudor retinet. Si autem vacca, vt taurum appetat, volueris, salsam bouis carnem iuglandis magnitudine, in os ei ingeri Geoponici iubent: Vel, cùm vitulus mensis vnius ætatem attigerit, salem vaccæ lingendum tam calefacito, quàm ferre calidissimum manu potes, & quater aut quinquies vaccæ offerto, mox taurum desiderabit. Nos vulgò herbam totam quasi taurinam vocamus orobanchen, quòd vacca ea deuorata (vt pastores facto periculo attestantur) statim taurum adeant. Torpet & taurus quandoq; ad coitum: Quod si contingat, Quintilij præcipiunt, vt caudam vramus ceruinam, conteramúsque ac læuigemus cum vino: eoq; remedio pudendum tauri atque testiculos vngamus, quo facto confestim ad insaniam vsque in Venerem pruriturum pollicentur; idque haud in tauris duntaxat, sed in ipso quoque hominum genere vsu euenire. Columella verò quod si aut vacca coitum recusat, aut taurus non appetit elici cupiditatem ait, odore genitalium admoto naribus: Iidem Quintilij, si vacca non exceperit taurum, præcordium squillæ, hoc est, tenerrimas squillæ partes, atque (vt quispiam dixerit) ipsum pingue aqua tundi iubent, exque eo, vt fuerint absterfi, vaccarum sinus inungi. Quod si verò tauri nimium pruriant, oleum illitum soluere prunitum. Si dextrum genu arctissimè ligetur, coire (inquit Mizaldus) non poterit, etiamsi ante oculos vaccam habuerit lasciuo mugitu illum ad copulam inuitantem. Vaccæ cùm in Venerem concitantur, & taurum appetunt, ταυριᾶν dicuntur, quasi taurire dicas, sicut καπρᾶν, idest, subare tùm scropha libidine accenduntur, & aprum desiderant: vtraque enim hæc verba de fæminis taurum dicuntur, non etiam de maribus, vt quidam crediderunt. Quod modò attinet ad ipsum coitum: hic teste Aristotele laborosior est, quam equi: idem redens rationem, cur bos vno initu vaccam impleat, ait id fieri meritò, quoniam agit, (inquit) tam vehementer, vt fæmina vix tolerans succumbat, quam ob rem Plinius ingredi in conceptu tradit: hucque fortè spectat illud Ouidij:

Mulieres impudicæ an rectè vaccæ dicendæ.

Vacca vt taurũ appetat.

Herbatora.

Taurus vt excitetur ad coitum.

Coitus.

Lib. 2. de arte.

Ferre nouæ nares taurorum terga recusant
Assiduæ domitas tempore fallit odor.

Hoc verò Virgilij dictum:

Egl. 1.

Pascite, vt ante boues pueri, submittite tauros,

dictum quidam volunt per episinalaphen, pro supermittere: nec enim saliendis vaccis tauri propriè submittuntur, sed superm ttuntur. Aliter tamen (inquit Pontanus) explicari illud verbum potest, nempè substituere, quo nimirum significatu id accepit Iustinianus his verbis: *sed si gregis vsum fructum quis habeat, in locum demortuorum capitum ex fœtu fructuarius submittere debet.* Est autem teste Aristotele tunc potissimùm coeundi tempus, cùm fæmina à mensibus purgatur. Et quamuis iuuenca aliquando annicula peperit, vt ex eodem diximus, suadet tamen Varro, vt non minores ineantur, quàm bimæ, vt trimæ pariant, eoq; melius si quadrimæ: plerasque autem parere ait in decem annos, quisdam etiam in plures. Palladius etiam inutiles esse scribit fœtibus, cùm decimum ætatis annum excesserunt; attamen si ante bimatum conceperint, partum earum remouere placere, ac per triduum ne laborent, vbera exprimi, postea mulctra prohiberi. Nec ante ætatem trimam tauros his oportere admitti. Idem Palladius, cùm dixisset, hoc esse admirandum, quod fertur, ex boue castrato, vaccam, si statim admiseris, concipere: si abundantia pabuli est in regione, qua pascimus, author est, posse annis omnibus in fœturam submitti: si verò indigetur hoc genere, alternis temporibus onerandas esse, maximeq; si eædem vaccæ alicui operi seruire consueuerunt. Varro ait, maximè idoneum tempus esse à delphini exortu, vsque ad dies quadraginta, aut paulò plus. Quæ enim ita conceperit, temperatissimo anni tempore parere. Sed Plinius quoque, *coitus,* (inquit) *à delphini exortu ad pridie nonas Ianuarij diebus triginta, aliquibus & autumno gentibus quidem, quæ lacte viuunt, ita dispersatus, vt omni tempore anni supersit id alimentum.* Aristoteles ait, tempus admissuræ opti-

Submittere tauros quid.

Lib. 2. de rer. diuis.

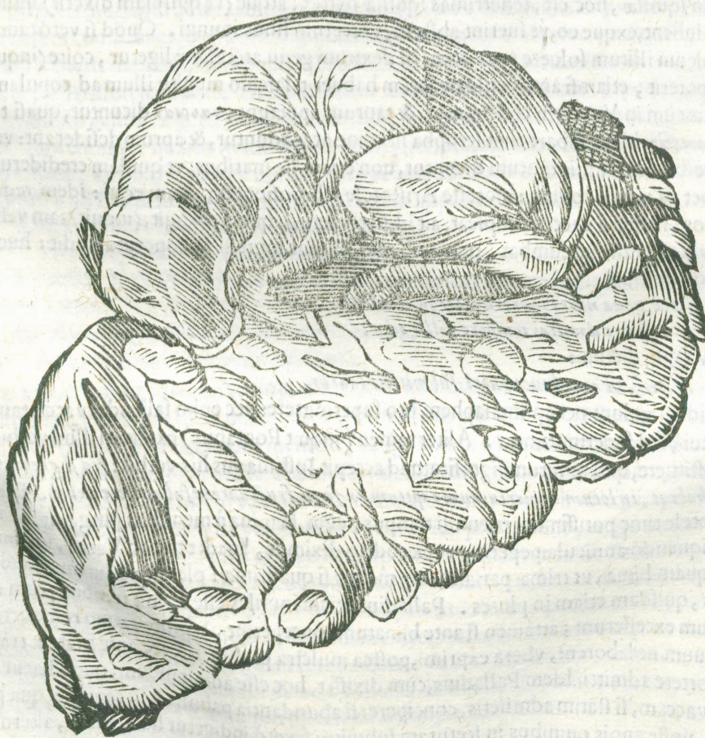
Coeundi tempus, & ætas apta.

optimum, secundum alios, medium veris existere: initiumque coitus plerisque quidem mense Aprili & Maio: sed nonnullas etiam ad autumnum vsque tempus coeundi protrahere. Columella verò, & Palladius Mense Iulio fœminas maribus præcipuè permitti volunt, vt eo tempore conceptos proximo vere adultis iam pabulis edant, quia decem mensium partus sic possit maturo vere concludi. Nam decem mensibus ventrem (inquiunt) perferunt, neque ex imperio magistri, sed sua sponte marem patiuntur. Atque in id ferè quod dixi, tempus, naturalia congruunt desideria, quoniam post vernam pinguedinem gestientes, & pabuli nimietate exhileratæ lasciuiunt. Cæterùm quemadmodum hoc potissimum admittendi tempus probo ob allatam rationem, ita è contrari o, vt omnes tunc ad coitum permittantur, improbo. Hinc enim est, quod hyemali tempore ac in ipsis etiam bacchanalibus, cùm gulæ maximè incumbimus, tanta vitulinæ carnis sit penuria. Idem Columella tradit, mensem vnum obseruari solere ante admissurã, ne fæminæ cibo & potione se impleant, ideoque pabuli partem eis substrahi debere, quòd existimetur facilius graciliores & macras (macrescentes) concipere, ac semen attrahere: nimiam verò corporis obesitatem, steriles reddere: Contrà tauros duobus mensibus ante admissuram herba & palea ac fœno pleniores facere conuenire, & à fæminis secernere, vt vires habeant, & fortiùs ineant. Hoc & armentarios & opiliones obseruare. Cõcepisse cognoscitur, si Aristoteli, vt debemus, credimus, cùm menses cessarunt, spacio temporis bimestri, trimestri, quadrimestri, semestri: id tamen difficile perceptu esse ait, nisi quis iam dudum secutus, assuetusque. Ferunt ventrem menses decem teste Varrone, decimo pariunt. Plinius negat, quicquid antea genitum est, vitale esse; esseq; authores, qui dicant, ipso complente decimum mensem die, parere. Aristoteles ait, quàm diu viuunt, coire, & parere: parere singulos, raroque geminos. Alibi etiam ait: Ferunt vterum menses nouem, decimo pariunt. Sunt qui decem totos menses exceptis paucis diebus affirment. Quod autem in lucem præcurrerit hæc tempora, id abortiuum est,

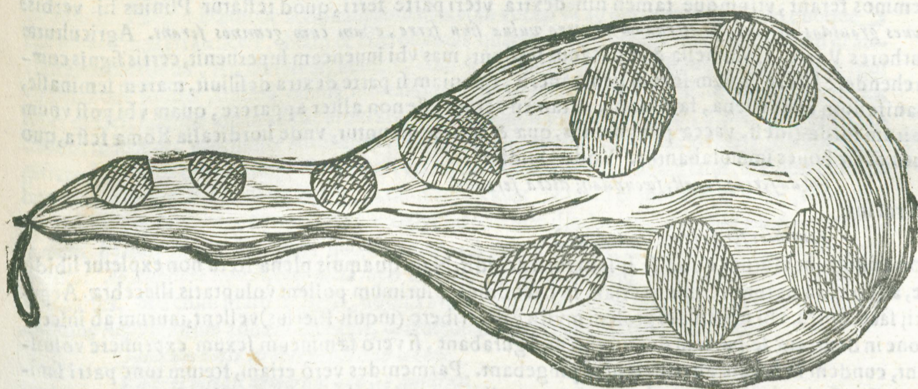
Quando sponte Veneré inappetant.

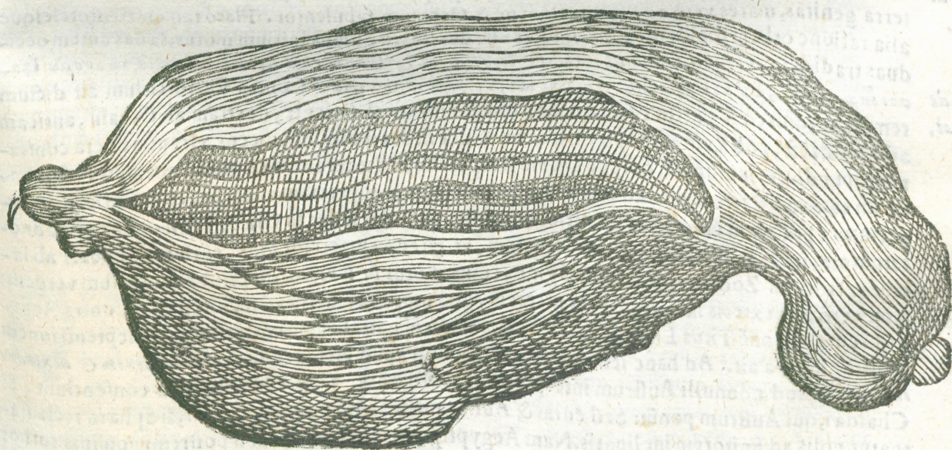
Conceptus signa.

Partus.

vitaleque minimè, etiamsi paulò maturauerit partum, præmolli namque, imperfectaque vngula prodit. Hæc ille. Adieci iconem qua vituli situs in vtero exprimitur: item alias duas, quibus secundina seu mẽbrana vteri interna, qua fœtus contineri solet, cum suis cotiledonibus, externaq; ostenditur.

ditur. Negatur vacca ante partum, lacteſcere. Quamuis verò ſingulos pariat, raroq; binos, ætate tamen Ptolomæi iunioris, vacca quædam, teſte Diogeniano eodem partu ſex edidit vitulos: miraque eſt harum animantium in Hiſpaniola fœcunditas, nam vt Franciſcus Lopezius tradit, plerumque binos pariunt, & vndecimo menſe taurum admittunt. Hoc itaque mirum fuerit, etiam ſi geminos ferant, vtrumque tamen niſi dextra vteri parte ferri, quod teſtatur Plinius his verbis: *Boues grauidas negant, prætérquam dextero vuluæ ſinu ferre, etiam cum geminos ferant.* Agriculturæ authores Varro, Columella & Africanus tradunt, mas vbi iuuencam ſuperuenit, certis ſignis comprehendere licere, quem ſexum generauerit, quoniam ſi parte dextra deſiliuit, marem ſeminaſſe, manifeſtum eſſe; ſi leua, fœminam, id tamen verum eſſe non aliter apparere, quam vbi poſt vnum coitum fordæ (ideſt, vaccæ prægnantes, quæ & hordæ dicuntur, vnde hordicalia Romæ feſta, quo die hordæ boues immolabantur. Vnde Ouidius:

Lib. 2. Gemelli vna tantū parte ferūtur. Li. 12. c. 2. Mas, an fœmina. Forda & horda quæ. 4. Faſt.

Forda ferens bos eſt, fœcundaq; dicta ferendo.

Et rurſus:

Pontifices forda ſacra litate boue.)

non admittunt taurum, quod & ipſum rarò accidit. Nam quamuis plena fœtu non expletur libidine, adeò vltra naturæ terminos etiam in pecudibus, plurimum pollent voluptatis illecebræ. Aegyptij ſacerdotes, vbi maſculam prolem myſticè deſcribere (inquit Pierius) vellent, taurum ab inſcenſione in dextram ſe partem demittentem figurabant, ſi verò fæmineum ſexum exprimere voluiſſent, eundem in læuam auertentem ſe pingebant. Parmenides verò etiam, fœtum tunc patri ſimilem eſſe aſſerit, cùm à dextera locorum parte editur, matri verò cum à læua. Hippocrates item tradit, ſiniſtro teſte obligato marem generari, dextro verò fæminam; tantiq; eſſe dextrarum ſiniſtrarumque partium in maribus fæminiſque dignoſcendis obſeruationem, vt ſi mammarum prægnantis mulieris dextra flacceſcat, macraue repentè fiat, ſi gemellos paritura fuerat, maris abortum fieri putent: ſi verò ſiniſtra macreſcant, fæminam deperdi. Quin & Onirocritæ hæc eadem intelligunt, cùm imaginari dextra parte dentes amiſſos, marium conſanguineorum obitum ariolantur, ex ſiniſtra verò fæminarum. In dextra autem parte vteri materni ſæpius moueri mares, in læua verè fæminas conſtat. Albertus ſibi compertum ait, mulierem quandam fæminas tantùm parere ſolitam ea de cauſa, quòd à conceptu ſemper in læuum latus decumberet: admonitam verò cœpiſſe in dextram conquieſcere, ac ſolis deinde mares genuiſſe. Neq; verò diſſimulandum, quod ad Aegyptiorum commentum facit, Septentrioni vim maſculam in eſſe, quod neque quidem Ariſtoteles diſſimulauit: docet enim is, ſi maſculos plures creari volumus, admiſſuræ tempore dies ſiccos & halitum Septentrionis eligendum, & contra eum ventum greges paſcendum, ſin verò fæminas generari velimus, Auſtri captandos flatus & in eum paſcua dirigenda, quod vis in eo vento muliebris inſit. Africanus quoque hanc rem tangit, dum ait: *ſi marem velis, Aquilone ſpirante admiſſuram faciendam: ſi fæminam, Auſtro.* Sed enim de dextris læuiſque mundi partibus magnum eſt inter authores diſſidium. Vna enim cum Aegyptijs, dextras mundi partes ſolſtitiales, ſiniſtras brumales intelligit Empedocles, de quo ita Galenus: Ἐμπεδοκλῆς δὲ δεξιὰ εἶναι τὰ κατὰ τῶν θερινῶν τροπικῶν, ἀριστερὰ δὲ κατὰ τῶν χειμερινῶν. Neque deſunt, qui primas olim fæminas ad ortum & meridiem terra genitas, mares verò ad Septentrionem, & Occaſum fabulentur. Plato tamen Ariſtoteleſque alia ratione orbem diuidentes, Orientales eſſe dextras, à quibus initium motus; læuas autem occiduas tradidere, vt idem Galenus recitat: Πυθαγόρας καὶ Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης δεξιὰ τοῦ κόσμου ἔφασαν εἶναι τὰ ἑῷα, ἀφ' ὧν ἀρχὴν εἶναι τῆς κινήσεως, ἀριστερὰ τὰ ἑσπέρια. Contra Varro cælum ait dictum templum, eius cœli partes quatuor conſtitui, ſiniſtram ab Oriente, dextram ab Occaſu, anticam ad Meridiem, poſticam ad Septentrionem. Cui Plinius ſubſcribit, dicens, errantia ſidera contrarium mundo curſum agere, quippe læuum ſemper illo in dexteram præcipitari: quamuis Feſtus anticam eam cæli partem, quæ ad meridiem Sole illuſtratur, dexteram vocat, ita enim anticam interpretatur: poſticam verò ad Septentrionem, ſiniſtram. Alcinous in Græcorum monumentis adnotatum ait, morem ſacrificandi diù ſeruatum, vt circumcurreretur aras, curſum auſpicari ab læuo dextrorſum Zodiaci quadam imagine, cuius motus ſit mundo diuerſus ad exortum vergens; mox verò ab dexteris læuorſum procurrerent, quo motu cælum rotari manifeſtum. Contrà Aegyptiorum poſitionē Titus Liuius dexteras ad meridiem partes augurum inſtituto, ad ſeptentrionem ſiniſtras ſtatuta ait. Ad hanc ſententiam facit, quod apud Hebræos legitur, *Aquilonem & dextrum tu creaſti*: quod nonnulli Auſtrum interpretantur, alij mare. Cum Hebræis verò conſentiunt, & Chaldæi, qui Auſtrum ponūt: Sed enim & Auſter pro mari nō ineptè accipitur, ſi Sphæra recta ſtatuatur polis ad finitorem inclinatis. Nam Aegyptij, quos Cleomedes non poſtremi nominis author ſecutus eſt, ipſam mundi totius figuram aliter deſcripſere, vtpote qui Auroram eſſe caput, Borealia dextera, Auſtralia ſiniſtra conſtituere, maritimiſque piſcibus tum ob alias cauſas, tum ob id præci-

Maſculæ prolis typus. Partus quādo patri aut matri ſimilis.

Ex dentibus amiſſis coniectura.

Septentrionis vis in generatione marium.

De dextra læuaq; mūdi parte diſceptatio.

Lib. 6. de Ling. Lat.

Lib. 1. Pſal. 89.

præcipuè abstinebant, quod Nilum à sinistra Ortum, quippe fæminea fæcundaque parte, in dexteram quippe virilem, sterilemque (ita enim erant eorum commenta) illapsum, quippe vbi mare sit, corrumpi dicerent, atque ita dextram oram, hoc est, maritimam, considerato Aegypti sinu, perditionis symbolum statuebant. Neq; hic dissimulandum, quod apud Eucherium, vbi de Aquilone loquitur, qui pro Dæmone accipiatur, inuenies eum vocari dextrum, atque ita ipsum quoque sibi nomen dexteri asciscere. Nam & Hieronymus quartis Hebræorum castris Aquilonem dexterum appellari tradit, sed falsum ait nomen, cùm de dæmone eius venti domino intelligatur, qui vndicumque sinister, sinistra omnia mortalibus aggerat, appetenda: Causam tamen Eucherius super dexteri nomine aliam ab hac arbitratur, quippe quod perperam agere, dexter adsit obsecundando, suadendo, procliuiter attrahendo. Nam illud palam est, ait, in sacris literis, diabolum gestare Aquilonis nomen, eaque locutione, quicquid bonis conatibus aduersatur, accipitis enim bonorum operum ardorem extinguit, ac omnia frigefacit; & ob id & infideles & impij, contumaces sceleratique homines, eo notantur hieroglyphico: vnde illud: *Ab Aquilone pandetur omne malum.* Et quia flatus vehemens quò frigidior, eò magis ignem, in quem inciderit, exsuscitat, dictum: *Ab Aquilone exardescent mala super terram.* Terigere & poetæ nostri dexteras læuasque cœli partes. Sed enim Maro & Naso, nullius addicti iurare in verba magistri, eas non distinxere. Lucanus Aegyptiorum adhæsit factioni, & sententiam ipse suam declarauit eo loco.

Aegyptij cur piscibus abstinerent.

Diabolus aquilo dictus.

> *Ignotum vobis Arabes venistis in orbem,*
> *Vmbras mirati nemorum non ire sinistras:*

hoc est, in Australes partes non porrigi. In hoc autem id interest, vbi quis vniuersi statuat caput: quo super argumento plura dicere nostri non est instituti, quare iam filum orationis nostræ repetemus. Taurus post conceptum vaccæ nunquam cum illa coit, vt Orus Apollo testatur. Plinius verò etiam ait, tauros non sæpius quàm bis die inire. Vaccæ non omnes generationi idoneæ sunt: reperiuntur enim, etiam quæ sua natura sunt steriles, quas tauras antiqui nuncuparunt. Ioannes Baptista Porta, cùm ostendisset mulas veloces ex onagro, & asina generari, minus peculiare genus, ait esse ex tauro, & asina fortissimi muli: nam & quartum (inquit) genus reperitur, quod Gratianopoli, vt scribitur, inuenitur, & Gallica voce Iumar appellatur. Gesnerus à fide dignis audiuit visum equum ad radicem montis Spelungi in Rhetia ex equa & tauro generatum. Nos autem Ferrariæ vidimus aliquos forma muli; capite vitulino, quibus cornuum loco duo inerant tubercula, indefessæ & indomitæ ferociæ, coloris nigri, oculis taurini. Eo spectaculo mirum in modum delectabamur. Audiuimus in aliquibus Galliæ partibus vulgares esse, etsi per Galliam transiens non viderim. Hactenus Porta. Vacca cùm fœtauerit, ex auena fomentum statim admouetur, vt prorsus liberetur. Si post fœturam viribus exhausta erit, adeo vt consistere vix queat, flores fœnisacco salario infracti & in aqua decocti, dorso lumbisque benè calidi imponantur; bis die sal offeratur & in Solem progredi permittatur, ac cibus ibidem præbeatur. Columella cùm partum edidit, nisi cibis sit fulta, quamuis sit bona nutrix, labore fatigatum, nato substrahere alimentum asserit: itaque & cytisum viridem (de quo mox) maceratumque eruum præbendum, vel tenero oleo commisto, torrido, molitoque, milio, & per vnam noctem lacte macerato saliuandum, vel si hoc præsidium non adest, faba fresa, & vinum rectè tolerare, idque præcipuè in magnis gregibus fieri oportere. Aprili mense (inquit Palladius) vituli nasci solent, quorum matres abundantia pabuli iuuentur, vt sufficere possit tributo laboris & lactis. Ipsis autem vitulis tostum, molitumque milium cum lacte misceatur, saliuati more præbendum. Varro ait, cùm parere cœperint, secundum stabula, pabulum seruari oportet integrum, quod egredientes gustare possint: fastidiosæ enim fiunt. Sed hæc ad curatoris pertinent officium, de quo nunc deinceps dicemus.

Tauri in coitu temperantia.

Vaccæ tauræ dictæ.

Li. 2. Mag. nat. c. 9.

Muli ex tauro & asina.

Vacca fœta vt curandæ.

CVRATORIS OFFICIVM.

QVO propriè huius pecoris curator, Latinè dicatur, vocabulum in procinctu non habeo, cùm sit bubulcus ille præcipuè qui bobus vtitur ad arandum, & busequa, vel bubsequa, qui eos sequitur, quod in eundem sensum resilit. Græci βουκόλον significanter dixerunt, nam etiam si communiter bubulcum vertant, tamen βουκόλος dicitur, vel tanquam βουκόμος (nam & hippocomum dicimus qui equos curat) vel quoniam Græci cibum etiam κόλον vocant, vnde & κόλαξ, idest, adulator est appellatus. Curator iste ab Homero per pleonasmum alibi dictus est, βοῶν ἐπὶ βουκόλος ἀνήρ, vt αἰπόλος αἰγῶν, Habes multa in lexicis Græcorum bucoli synonyma, qualia sunt, βουτρόφος, βουφορβός, βουπελάτης, βουπόλος, βοονόμος, βόσκος, βροσσος, βούτης Atticè βοσκός, βουνόμος, βουνίτης, vel βουνήτης,

Curator vt vocatus.

βωτὴς, βοηλάτης; quod tamen poſtremum vocabulum Pollux exponit pro eo, qui boues iugo ſubmittit. Videtur tamen pro aratore magis accipiendum: ſed poteſt, pro vtroque, vt & bubulcus apud Latinos. Nos curatorem vocabimus (nam & Cato curatiores dixit boues pro pinguiores, habitioreſque: & alicubi etiam nihil eſſe, quod magis expediat, quàm boues bene curare:) eiuſque officium ab ipſis inchoabimus vitulis, ſiquidem, vt canit Maro.

Poſt partum in vitulos cura traducitur omnis.

Hic autem à domitura eorum exordium ſumit, de qua nos poſtea, deinde de alimonia ipſorum his verſibus agit:

Vitulorum cura.

Interea pubi indomitæ, non gramina tantùm,
Nec veſcas ſalicum frondes, vluamque paluſtrem,
Sed frumenta manu carpes ſata, nec tibi fœtæ
More patrum niuea implebunt mulctralia vaccæ,
Sed tota in dulces conſument vbera natos.

De ouibus idem præcipit apud Calphurnium Alycon pater Cantho filio:

Parce tamen fœtis, neu ſint compendia tanti,
Deſtruat vt niueos venalis caſeus agnos.

Non conuenit tamen hoc præceptum in omnibus vaccis, cum ſint earum aliæ magnæ, & mediocres, quæ ſobolis tantùm gratia nutriri ſolent, vt vituli ad cultrum, & boues plauſtris, & aratris neceſſarij, ex eis generentur, de quibus poeta loquitur, harum enim lac, etſi ad cibum & conficiendum caſeum vtile ſit, tolli tamen eis non debet, ſed pro nutrimento vitulis relinqui; Aliæ minores ſunt, quæ lactis tantùm & caſei gratia nutriuntur; ideoque vituli quindecim à partu diebus occidendi, quod præceptum diligenter obſeruare Batauos intelligo, quorum vaccas paruo, & deformi corpori eſſe ſuo loco dictum eſt. Si matrix amiſit vitulum, ei ſupponere iubet Varro, eos quibus non ſatis lactis prabent matres. Batauí qui ad lac tantum matres alunt, natos quos educare animus eſt, matribus eripiunt, atque ſeorſim lacte enutriunt. Semeſtribus iam vitulis idem Varro furfures triticos ait obijci, & farinam hordeaceam, & teneram herbam, & vt bibant manè & veſperi curare. Vetat autem, ne lactentes cum matribus cubent, quoniam ſæpenumero contingit obteri: ad eas verò manè oportere adigi: & cùm redierint è paſtu: cumque creuerint vituli, leuandas matres, & pabulum viride obijci in præſepibus. Noſtri agriculæ grandiuſculos cum matribus educant in paſcua, ſed ne ſugant, ſtimulo quodā impediunt, vituli capiti ita alligato, vt dum mammas ore contingere cupit, matrem eo pugnat, quæ dolore irritata calcibus eum repellit. Siue modò de vitulis ſiue de matribus, aut bobus ſermo ſit ſtabuli in primis ratio habenda eſt, bubilia Latini dicunt, & bouilia, Græci βυςασίας. Quæ qualia eſſe debeant, ex veterum placitis docet Conradus Heresbachius his verbis: Conſtituantur loco ſicco, vel lapide vel glareis, aut arena conſtrata, illa quòd imbres reſpuant, hæc quòd celeriter ſorbeant, tranſmittantque: ſed vtraque deuexa aliquatenus, vt humor ſi incidat, poſſit diffluere & elabi, ne fundamenta parietum, vel vngulæ pedum corrumpantur. Obuertantur autem parti meridianæ, & vt facilè ſiccentur, & frigidis ventis non ſint obnoxia, interim tamen ne egant Septentrionis & Orientis luminibus, quæ hyeme clauſa, æſtate patefacta refrigerent, ac breuiter ſi fieri poſſit, vt neque frigore, neque calore infeſtentur, & ab humore ſuſpenſa ſint. Columella duplicia bubilia fieri vult, æſtiua & hyberna, & illa quidem ſine tecto, parietibus altis circumſepta, in quibus ſine violentia ferarum conquieſcant. Lata eſſe oportet bubilia pedes ad minimum octo, vt ſimul ad procumbendum ſit capacitas, ne in anguſtijs conceptum altera alterius elidat, & vt inualida robuſtioris ictus euitet, & bubulcis, atque iugarijs ad circum eundum laxa miniſteria præbeat. Vegetius bubilia ad focum & orientis cæli regionem ſpectare vult ideo, quod boues lumen & ignem ſpectando minus horridi & manſuetiores fiant. Ignis autem beneficio naturali pecoris amicus, ſiue quod inutilis & peſtifer humor diſcutitur, & exudat, ſiue quod conceptum è paſtu aut opere frigus expellitur, flammarumque halitu interna curari exiſtimant. Plinius tradit, in incendijs ſi fimi aliquid egregatur è ſtabulis, facilius extrahi, nec recurrere oues, boueſq; ferri. Stabula diſtinctis præſepibus, faliſtis, longurijſq; dirimantur. Præſepia non altius edita eſſe conuenit, quàm vt bubulū pecus ſine incommodo ſtans veſci queat: & ne à vicino pabulum diripiatur, ab vtraq; parte ſingulis pecoribus præſepia clauduntur. Cannabeis funibus alligantur, ne ſe mutuò lædant. Cato clatratas faliſcas habere vult, clatros autem inter ſe oportere pede diſtare, profiteturq; ſi ita feceris pabulum boues non eiecturos. Idem Columella hybernæ ſtabulationi boum præparare iubet ſtramenta, quæ (inquit) menſe Auguſto intra dies triginta ſublatæ meſſis præciſa, in aceruum extrui debent: quorum defectio cùm pecori, tum agro eſt vtilis: liberatur arua ſentibus, qui æſtiuo tempore per caniculæ ortū reciſi, plerumq; radicitus intereunt, & ſtramentis pecoris ſubiectis plurimum ſtercoris efficiunt. Hæc cùm ita curauerimus, tum & omne (inquit) pabuli

Vituli ne ſugant.

Stabulum.

Lib. 3. de re ruſt.

Præſepia.

Cibus procurandus.

pabuli genus præparabimus, dabimuſque operam, ne penuria cibi macreſcat pecus: Leuis autem cura paſcui eſt: nam vt lætior herba conſurgat, ferè vltimo tempore æſtatis incenditur: ea res & teneriora pabula recreat, & ſentibus vſtis fruticem ſurrecturum in altitudinem compeſcit. Ipſis verò corporibus affert ſalubritatem, iuxta conſeptum ſaxis, & canalibus ſal ſuperiectus, ad quem ſaturæ pabulo libenter recurrunt, cum paſtorali ſigno quaſi receptui canitur. Nam id quoque ſemper crepuſculo fieri debet, vt ad ſonum buccinæ pecus, ſi quod in ſyluis ſubſtiterit, ſepta repetere conſueſcat: ſi enim cognoſci grex poterit, numeruſq; cenſeri, ſi veluti ex militari diſciplina intra ſtabularij caſtra manſerit. Quantopere autem ſale delectentur, & ex eius linctu proficiant, tetigimus etiam, ex Bernardino Gomeſio, cùm de bubus Hiſpaniæ loquerentur. Plinius ait, pecudes armentaque & iumenta ſale maximè ſolicitari ad paſtum, multo largiore lacte, multoq; gratiore etiam in caſeo dote. Paxamus tradit ſalem nutrimentis commixtum, mirè conducere: & Columella eſſe ait non paucos qui largo ſale pabula miſcent. Sotion mandat, vt lotio ipſorũ buccas colluamus, adnatam pituitam extrahentes, linguamq; à vermibus repugnantes (gignuntur enim (inquit) in linguis boum vermes) ac ſale deniq; linguam ipſam inſpergentes. Cato ait, ſi morbum metues, ſanis dato ſalis micas tres, folia lauri tria, porri libras tres, vlpici ſpicas tres, allij ſpicas tres, thuris grana tria, herbæ ſabinæ plantas tres, rutę folia tria, fabulos albos tres, carbones viuos tres, vini ſextarios tres. Hæc omnia ſublimiter legi teri, dariq; oportere. Ieiunus fiet, qui dabit. Per triduum de ea potione vnicuiq; boui dandum: itaq; diuidendum, vt cum ter vnicuiq; dederis, omnem abſumas; boſq; & qui dabit faciendum, vt vterq; ſublimiter ſtent, vaſe ligneo dãdum. Vbi vuæ (inquit idem) variæ cœperint fieri, bubus medicamentum dabis quotannis, vti valeant. Pellem anguinam, vbi videris tollito, & condito, ne quæras dùm opus fiet; Eam pellem & far & ſalem & ſerpyllum, hæc omnia vnà conterito, cùm vino dato bubus omnibus, vt bibant. Plinius hoc remedium repetit, ſed paulo aliter, *Anguina pelle* (inquit) *& ſale & farre cum ſerpyllo contritis vno die, deiectiſq; cum vino in fauces boum vua matureſcente, toto anno eos valere quidam ſcripſerunt*. Columella quoque nonnullos teſtatur, pellem ſerpentis obtritam cum vino miſcere. Hic ait eſſe etiam remedio cum dulci vino tritum ſerpyllum & conſciſam & in aqua maceratam ſcillam. Iſtiuſmodi enim potiones trium heminarum menſura ſingulis diebus per triduum datas, aluum purgare, depulſiſq; vitijs, recreare vires. Maximè tamen haberi ſalutarem amurcam, ſi tantundem aquæ miſceas, & ea pecus inſueſcas, quia protinus (inquit) dari nõ poteſt, ſed primo cibi aſpergũtur, deinde exigua portione medicatur aqua, mox pari menſura datur ad ſatietatem. Eundem amurcæ vſum his verbis Cato ante illum commendauit. Boues vti valeant, & curati bene ſient, & qui faſtidient cibum, vti magis cupidè appetant, pabulum, quod dabis, amurca ſpargito, primo parum, dum cõſueſcant, poſtea magis: & dato tarentur bibere commiſtam cum aqua æquabiliter quarto quintoq; die: hoc ſi feceris, ita boues, & corpore curatiores erunt, & morbus aberit. Non omittẽdum etiam illud ex Vegetio remedium, quod diapente vocari poteſt, quoniam vno tantum medicamento, betonica nempe, theriacam diateſſaron apud veteres antidotum excedit: Tres vncias baccarum lauri, gentianæ, ariſtolochiæ longæ, myrræ & betonicæ, diligentiſſimè detere, & miſce cum mero, ex quo trinas heminas triduo iugiter iumento per os dabis. Morbos, ægritudineſq; depellet. Inter exordia tædianti boui aduerſus omnes morbos, ſuccurrere idem author teſtatur, hanc potionem. Tres ſemuncias ſquillæ minutatim conciſas, præterea radices teneræ *popinum* (vox corrupta videtur) effoſſas, & diligenter coctas, contundes in pila, & tria ex eis põdera (fortè pondo) addito ſextario ſalis, in vini ſeptem ſextarios mittes, & per ſeptem dies per os bubus ſingulos ſextarios digeres. Quod ſi toto anno aduerſus omnes ægritudines deſperatas, boues ſtagnare (legendum apparet, ſeruare, vel ſaluare, vel ſaluiare) volueris incipiente verè, id eſt ab idibus Februarij quindecim diebus continuis hanc potionem dabis, quæ vſq; adeo ſalutaris eſt, vt approbatum ſit integro anno boues ſic curatos nullius morbi contagione tentari. Negat Columella pro futurũ cibis ſatiari pecora, niſi omni adiuuentur diligentia, vt ſalubri ſint corpore, vireſq; conſeruẽtur, quę vtraq; cuſtodiri largè dato per triduum medicamento, quod componitur pari pondere triti lupini, cupreſſiq; & cum aqua nocte vna ſub dio habito: id verò quater anno fieri ait debere vltimis tẽporibus veris, ęſtatis, autumni & hyemis. Idem ferè remediũ deſcribitur à Vegetio, ſed locus apud eũ legitur aliquãtum vitiatus: Foliorũ lupini (legitur apud eũ, caprina nullo ſenſu) foliorũ myrti ſylueſtris, foliorũ cupreſſi, ſingulorum vncias tres diligentiſſimè deteres & infundes in congiũ aquæ & vna nocte ſub dio manere patieris, & inde vnicuiq; tepefactos per triduũ ſingulo ſextarios dabis, idq; quater in anno, vt prædictũ eſt. Idem ait, ouum crudum cum hęmina ſalis & ſextario vini per ſingula capita diffundi percõmodum eſſe appareteq; frequentiſſimum huiuſmodi remedij vſum fuiſſe. Nam & Columella etiam ſępe nauſeum & languorem diſcuti ſcribit, ſi integrum gallinaceũ ouum crudum ieiunis faucibus inſeras, ac poſtero die ſpicas vlpici vel alij cum vino cõteras, & in naribus infundas. Sed & Cato, bos ſi ægrotare

Salis vſus ſalubritas.

Ad morbi-mentum.

Pellis agninæ vſus.

Li. 30. 16.

Amurca.

Morbi vt depellãtur.

Sanitas, vt conſeruãda.

Ouum crudum.

tare cœperit, dari iubet ei continuò ouum vnum gallinaceum crudum, integrum: poſtridie caput vnum vlpici conteri, & id vaſe ligneo & cum hemina vini, cogi, vt ſublimiter bibat, boſque illius qui dabit, ſublimiter etiam ſtet: à ieiuno ieiuno boui dandum. Noſcenda ſunt etiam curatori peculiaria quædam ſimplicia, in boum medicatione perquam vſitata. Commendatur autem in eorum morbis, ſeuum, ſulphur viuum, allium ſylueſtre, ouum coctum. Quæ omnia Plinius trita in vino propinari vult, aut adipem vlpis. Quoſdam inuenio & marrubium dediſſe cum oleo & vino. Vegetius id manè infundendum monet. Quidam teſte Columella porri fibras, alij grana thuris, alij ſabinam herbam, rutamque cum mero diluunt, eaq; medicamenta potanda præbent. Multi caulibus vitis albæ & valuulis erui bubus medentur. Conſtantinus iubet, ne boues debilitentur, orobum, ideſt, eruum comminutum aqua diſtemperari, propinariq; ſingulis menſibus. Proderit etiam authore Vegetio, ſi thuris puluerem cum mero ſiue per nares inieceris, ſiue per os dederis. Si ſylphium contuſum ex vino meraco & nigro in nares bobus infundas, omnem obſcurum eorum affectum facilè perſanabis, vt Paxamus ait. Democritus autem conſulit, vt vere ipſo incipiente, ſquillæ aut rhamni radicem boum pabulo permiſceamus quatuordecim dierum ſpatio. Si verò manifeſto morbo (de manifeſtis morbis mox copioſiùs dicemus) laborent, eleliphacum montano ex loco collectum, praſſiumq; in aqua quam bibituri ſunt boues, pari dierum numero infundens offerensq; illos reſtitues. Id quod non ſolùm bubus (inquit) ſed etiam alijs pecoribus opitulatur. Iuuat & medica herba: de qua poſtea inter cibos. Druidæ teſte Plinio Samolum herbam nominauere, naſcentem in humidis: hanc ſiniſtra manu legi à ieiunis contra morbos ſuum boumque iuſſere, nec reſpicere legentem, nec alibi quàm canali deponere, ibique conterere potueris. Sunt qui reſtante Dalechampio, ſi modò is vniuerſalis plantarum hiſtoriæ author eſt, hanc Plinij herbam eam eſſe contendunt, quæ ab herbarijs anagallidis aquaticæ nomine oſtenditur, & in Germanorum & Belgarum officinis becabunga nuncupatur, à Dodonæo alicubi minus rectè cæpea. Idem ait Limeum herbam appellari à Gallis, qua ſagittas tingunt in venatu medicamēto, quod venenum ceruarium vocant. Ex hac in tres modios ſaliuati addi quantum in vna ſagitta addi ſolet: ita offam dimitti in boum faucibus in boum morbis. Alligari poſtea ad præſepia oportere, donec purgentur. Inſanire enim ſolere. Si ſudor inſequitur, aquam frigidam perfundi: Huius quoque herbæ nuſquam aliàs meminit. Geſnerus exiſtimat de generibus aconiti eſſe, quod Ariſtoteles in miris narrationibus Xenicum appellet. Nam id quoq; venenum (inquit) eſſe ſcribit, quo Celtæ ſagittas inficiant, ceruos aliaſque feras venaturi. Toram hodie vocant. In Gallia ſanè ante non multos annos aconiti cærulei radicibus ad purgationes etiam hominum periculoſa & capitali inſcitia vtebantur: quod & Io. Syluius in ſuis Gallis reprehendit, & ipſe in Sabaudia fieri obſeruaui. Aliqui lunariam vocant, fortè quod folium ei rotundum & orbiculare ſit inſtar Lunæ plenæ. Idem Geſnerus in libro de herbis Lunarijs aſſerit eſſe aconitum primum Dioſcoridis. Naſcitur ſponte in montibus quibuſdam Sabaudiæ & Valeſiæ noſtræ, radiculis cum recentes ſunt, omnium candidiſſimis, ſcorpionum ſpecie, præſertim cauda, in quibuſdam manifeſta. Folium alijs plantis ſingulare eſt, alijs bina, terna, quaterna, aut etiam quina ab vna radice. De eius veneno in epiſtola ad ipſum miſſa hæc deſcripſit: Venenum lethale, ex ea conficitur, quo ſi gladius aut ſpiculum aut ſagitta infecta fuerit, & hominem vulnerauerit (mirabile dictu) niſi pars læſa ſubito abſciſſa fuerit, vt nequeat veneni malignitas in reliquum corpus ſerpere, totum ſanguinem ita corrumpit, atque coagulat, vt ſtatim occidat, nec vllo remedio aut medicamine, quod ſciant, vitæ ac ſaluti ſuccurri poſſit. Itaque neceſſe eſt eum qui percuſſus fuerit, miſerè perire. Si verò aliud animal huiuſmodi veneno intincta ſagitta, verbi gratia vrſus, aut alia fera, percuſſum fuerit, bino aut trino ſaltu facto moriens cadit, cuius carnes ſi edantur, nihil nocent homini. Quo datur intelligi, id venenum ſoli ſanguini inimicum eſſe. Nam & contrà veneno illi ſanguis ita inimicus eſt, vt ſi in olla, in qua ſeruatur venenum, ſanguis inciderit, venenum ſuam vim amittat, nec amplius nocere poſſit. Idem ex alterius epiſtola refert, herbæ huius radicem ſeruari aliquandiu in loco humido, poſtea contundi, vbi cōtuſa fuerit, ſagittas tingi. Vim illius experturi (inquit) acum eo ſucco inficiunt, qua ranā pungunt, quæ ſi ilico moriatur, pręſentaneum venenum indicant. Teſtatur Dalechampius, peritum ſibi narraſſe herbarium, comitem ſuum, cùm in arduo monte effoſſam illam herbam ſtatim olfeciſſet, concidiſſe, velut exanimatum, vixq; frictionibus & vino faucibus inſtillato fuiſſe reuocatum. Dicebat hic idem aliquando etiam ſibi obſeruatum, ſanguinem è vulnere effluentem, admota illa herba tuſa cum radice ſubſtitiſſe, deinde verſus plagam recurriſſe. Idem Geſnerus tradit quoſdā apud ſuos, valetudinis gratia bubus conſeruādæ pridie diui Martini, hoc eſt, quarto idus Nouembris cepas præbere ac ingerere. Eſſe etiam qui ad omnes occultos morbos, viſcerum præſertim vt pulmonis & iecoris, tam hominum quàm pecorum, edendas offerant radiculas rubeæ ſyluaticæ, quam vulgo (inquit) vocamus iecorariam. Naſcitur in ſyluis tantùm & vmbroſis locis, alia quàm vulgaris rubia agreſtis, conge-

ner

Ne debilitentur. *Ad morbos manifeſtos* *Lib. 24. ca. 11.* *Samolus herba quæ. Limeum.* *Xenicum. Tora.* *Lunaria.* *Ad omnes morbos. Rubia ſylvatica.*

ner tamen, breuior eo, caulibus rectis, folijs maioribus, similiter per genicula radiatis, candidis flosculorum corymbis. Spergulam intelligit odoratam, alysson multis putatam antiquorum. Peritiores quidam etiam apud suos vt tradit, septimo quoq; die, si domi sit pecus: sin absit in montibus per singulos menses semel remedium hoc cum linctu (salem sic vocant) vorandum exibent, quod ex hedera terrestri vulgò dicta, baccis iuniperi, visco de pyro arbore, & pulmonaria arboribus adnascente conficiunt: conseruare à morbis multis. Ingeri eis etiam contra omnes morbosas suspitiones gentianæ quandam speciem, flore cæruleo, radicibus albis, amarissimis, & quasi de industria decussatim incisis, vnde aliqui cruciatam vocitant. Apud antiquos erat pabuli genus (inquit Plinius) quod Cato ocymum vocat, quo sistebant (legendum, citabant, vt ex sequentibus palam fiet) aluum bubus. Id erat è pabulis, segete viridi defecta, antequam gelaret. Sura Manilius id aliter interpretantur, & tradit fabæ modios decem, viciæ duos, tãtundem eruilię in iugero autumno misceri & seri solitum. Melius & auena Græca (non syluestri quam Virgilius appellauit: Auena Græca bromos: auena cui semen cadit ægilops, Dalechampius) cui non cadit semen, admista. Hoc vocitatum ocymum, boumq; causa seri solitum. Varro appellatum à celeritate proueniendi, è Græco quod ὠκὺς dicunt. Hæc ille. Sed Varro etiam ocymum amplius dictum scribit, quòd citat aluum bubus, de eodem videlicet Suræ Manilij ocymo intelligens: nam ocimum per iota herba illa odorata est, quam vulgò nomine Græco basilicum, idest olus regum nuncupamus: quæ videri potest sic dicta à verbo ὄζειν, quasi ozimum, quasi herba odorata. Varronis de ocymi etymologia verba hæc sunt: *Ocymum, vel quòd citò proueniat dictum, vel quòd citet aluum bobus, quibus purgandi gratia datur. Farraginis vel pabuli genus est; nempe segetes secte virides antequam siliquentur: contrà ex segete, vbi sata admista, hordeum & vicia & legumina, pabuli causa sunt. Inde quod fiat ferro cæsum, farrago dictum; aut quod primum in farracea segete seri cæptum. Ea equi, iumenta, verno tempore purgantur atq; etiam saginantur.* Haud rectè etiam Plinius ocymum à veteribus pabulum appellatum scribit. Cato enim manifestè his verbis distinguit. *Sementim facito ita, ocymum, viciam, fænum Græcum, fabam, eruum, pabulum bubus serito.* Et rursum manifestius: *Per ver cùm arabitur, antequam ocymum nascatur, des quod edant bubus pabulum.* Varronis modo etiam erratum est, quod ocymum in horto, idest basilicum etiam per y. scribat, similiterque ab ὠκὺς deducat. Apparet, ex recitatis ocymum sui generis fuisse herbam, quæ viridis secabatur, vel pabuli vel purgationis causa: moxque quaslibet segetes siue vnius siue diuersorum generum, quæ eandem ob causam secabantur, sic vocitari cœpisse: ita quoq; farraginem propriè dictam, seminum & leguminum diuersorum miscellam. Sunt qui ocymum istud priuatim sumptum illud frumenti genus esse credunt, quod fagopyrum Dodonæum appellauit, nonnulli frumentum paganicum, quod saginandis bobus vtile sit, & in nonnullis Germaniæ locis in hunc vsum hodieque seratur: cæterùm num inde etiam purgentur, huc vsq; non obseruaui. Curator itaque verno tempore farraginem salubritatis conseruandæ gratia suo pecori etiam subministrabit. Profuerit etiam sanguinem tunc detrahere: quandoquidem sæpè visum est, detracto sanguine à non paucis affectibus boues fuisse liberatos. Inciditur autem vena iuxta caudam, & in rostro, & alijs etiam locis. Tanta autem apud antiquos boum habita est cura, vt à superstitiosis quoque remedijs ad conseruandam eorum sanitatem non abstinuerint. Galenus, dummodo is est author libelli de facilè parabilibus, ne boues ægrotent, hanc superstitiosam curam habet: Cornu cerui super Panis dei sacellum ponito, candelamque desuper accendito, & ne interdiu accensam obliuione demittito: & in tempore Sanctum Demusarim inuocato, ac tollito, armenta tua & vitam custodiant. Sed & Cato, Galeno multo antiquior, docet quomodo pro bobus vota fiant, cuius verba etsi prorsus superstitiosa etiam ascribam, quæ qui nolet, obeliscum inducat: *Votum pro bobus, vt valeant, sic facito. Marti Syluano in sylua interdius, in capita singula boum vota facito: Farris adorei libras tres, & lardi pondo quatuor, pulpæ pondo quatuor semis, vini sextarios tres semis. Id in vrnas liceto conijcere, & vinum idem in vnum vas liceto conijcere: Eam rem diuinam vel seruus vel liber licebit faciat. Vbi res diuina facta erit, statim ibidem consumito. Mulier ad eam rem diuinam ne adsit, neuè videat, quomodo fiat. Hoc votum in annos singulos si voles, licebit vouere.* Idem alibi: *Dapem* (inquit) *pro bubus pyro florente facito. Eam hoc modo fieri oportet: Ioui dapali culignam vini quantumuis polluceto. Ea die feriæ bubus & bubulcis, & qui dapem facient. Cum pollucere oportebit, sic facies. Iupiter dapalis quod tibi fieri oportet, in domo familiaque mea culignam vini dapi eius rei ergò. Macte vino inferiori esto. Macte hac illace dape pollucenda esto. Manus interlutto: postea vinum sumito. Iupiter dapalis, macte istace dape polucenda esto. Macte vino inferiori esto. Vesiæ si voles dato: daps Ioui ossario pecunia vrnæ vini Ioui castè. Profanato sine contagione. Postea dape facta serito militum, panicum, lentim, allium.* Hæc Cato, nunc regulas recitabo, quæ in sanis & quorum opera vtimur, bobus vaccisque magno ex parte bono curatori sunt obseruandæ. Nihil autem est teste eodem Catone, quod magis expediat quàm boues benę curare. Hic

in pri-

Spergula odorata.

Gentiana minor.

Lib. 18. ca. 16.

Ocymum.

Ocymum.

Farrago.

Cap. 27.

Cap. 54.

Ocymum quid.

Fagopyrũ.

Sanguinis missio.

Remedia superstitiosa.

Cap. 100.

Vota pro bobus facta.

in primis vetat eos paſci per hyemem, cùm non arabunt: argumento quod viride cum edunt, id ſemper expectant, aitq; fiſcellis opus eſſe, ne herbam ſectentur, cùm arabunt: Quod præceptum noſtri agricolæ diligenter obſeruant, fiſcellis ora munientes. Eſt autem ibi obſeruandum, paſcere boues, Catoni eſſe viridem herbam offerre. Ne verò debilitentur, Conſtantinus orobum, ideſt eruum comminutum aqua iubet diſtemperari, ſicq; ſingulis menſibus propinari, quod tamen remedium etiam reperio apud Catonem. Horatius verò, cùm domi detinentur liberi à laboribus, diligenter etiam curandos eſſe innuit de villico ſuo loquens:

Ne debilitentur.

Et tamen vrges
Iampridem non tacta ligonibus arua bouemque
Diſiunctum curas, & ſtrictis frondibus exples.

Poſt laborē vt curandi.

Cum reuocantur ab opere, parum faſtidij eſt, ſed res perutilis teſte Vegetio, vt colla eorum vino tepido perfundantur, & diutiſſimè perfricentur: cùm verò de via vel paſtu redeunt priuſquam deducantur ad bouile, pedes aqua vt diluantur, ne inhærentes corpori ſordes vlcera generent, vel vngulæ fiant molliores, vel certè moleſtiam manducantibus, vel inquietudinem afferant dormituris. Vidi qui ſtrigili non aliter quàm in equis fieri ſolet, vterentur, vel ſaltem qui faſciculo ſtramenti diligentiſſimè deſtringerent. Niſi enim ſæpenumero diſtringantur, in coriaginem (la cotta vulgò apud nos vocatur) facillimè incurrunt. Infeſta hæc peſtis eſt bubulo pecori. Pellis ita tergori adhæreſcit, vt apprehenſa manibus deduci à coſtis nequeat. Quæ res non aliter euenit, quàm ſi bos, aut ex languore aliquo ad maciem perductus eſt, aut ſudans in opere faciendo refrixit, aut ſi ſub onere pluuia madefactus eſt. Quod malum vbi incurrerint, cùm ab opere redeunt, adhuc æſtuantes anhelanteſque, vino aſpergantur, & offula panis vino infuſa ex Vegetij præcepto, faucibus eorum inſeratur: Quod ſi non iuuerit, proderit decoquere laurum, eaque calida fouere terga multoq; oleo & vino confeſtim ſubigere, ac per omnes partes apprehendere, & attrahere pellem, & velut à coſtis ſeparare, id quod optimè fieri aiunt ſub dio Sole feruente. Quidam fruges vino & adipe commiſcent, eoq; medicamento tepido poſt fomenta prædicta vtuntur. Caueat autem etiam curator, ne vllo anni tempore, minimè ſaltem æſtiuo boues ad curſum concitet. Natura enim pigra cùm ſint animalia, & labori potius quàm velocitati commoda, vehementer læduntur, ſi ad opus cogantur inſuetum, & naturæ ſuæ contrarium. Columella & Vegetius authores ſunt, aut aluum eorum ad perniciem ſolui aut febriculas commoueri. Caueat item ne aut longo itinere, aut vllis grauioribus, quàm par eſt, oneribus affligantur: nimiam enim laſſitudinem ſequitur, vt idem Vegetius affirmat, ægritudo, & omne (inquit) animal eſt debile ſi rumpitur. Cato pollicetur cum laborant, non iri laſſos, ſi oleo & terebinthia vnà coctis cornua illinantur, res vtiliſſima ſi vera. Ex mala autem cura pediculis nō ſemel infeſtantur. Quod vbi fit, abluuntur decocto veratri albi in aqua cum ſauina & axungia vetere, ſic enim ab ijs alijſque ſordibus ac moleſtijs liberantur. Iuuencas tamen hoc decocto tanquam vehementiore contingi vetant. Geſnerus ex libro quodam Teutonico aduerſus boum vitulorumque pediculos refert vnguentum. Conſtat cremæ lactis ſemi ſextario, butyri menſura quæ duas iuglandes æquet, & reſinæ pari, ſalem abundè addes & pariter feruefacies, cum opus erit, illines. Porrò ne etiam infeſtentur à muſcis, lauri fructum contundens, oleoque incoques, ex ea boues inungito, aut bubula etiam ſaluia illine: ſic non faſtidio fore Africanus promittit. Magnam vero in primis pernitiem ſæpe adfert hirudo hauſta cum aqua: faucibus enim adhærens, ſanguine ſe replet, & incremento ſuo tranſitum cibis præcludit. Hæc ſi tam difficili loco eſt, vt manu detrahi non poſſit, Columella fiſtulam, vel arundinem inſeri iubet, atq; ita calidum oleum infundi: quo contactu animal confeſtim decidere tradit, additq; poſſe etiam per fiſtulam deuſti cimicis odorem immitti, qui vbi ſuperponitur igni, fumum emittit, & conceptum nidorem fiſtula vſque ad hirundinem perfert, iſq; (inquit) nidor depellit hærentem. Si tamen vel ſtomachum vel inteſtinum tenet, calido aceto per cornu infuſo necatur. Eſt etiam parua rana in arundinetis, teſte Plinio & herbis maximè viuens, muta ac ſine voce, viridis, ſi forte hauriatur, ventres boum diſtendens. Incauti quoq; vorant aliquando araneos & reuomunt. Eſt etiam mortifer ipſis ſerpentis ictus: eſt & magnorum animalium noxium virus. Nam & vipera & cæcilia, ſæpe cùm in paſcua bos improuidè ſupercubuit, laceſſita onere morſum imprimit: Muſque araneus, quem Græci μυγάλην appellant, quamuis exiguis dentibus, non exiguam peſtem molitur. Venena viperæ depellit ſuper ſacrificationem ferro factam herba quam vocant perſonatam, trita & cum ſale impoſita: plus etiam eiuſdem radix contuſa prodeſt; vel Symonianum trifolium, quod inuenitur confragoſis locis, efficàciſſimum traditur, odoris grauis, neq; abſimilis bitumini, & idcirco Græci id ἀσφάλτιον appellant, noſtri autem propter figuram vocant acutum trifolium, nam longis, & hirſutis folijs viret, caulemq; robuſtiorem facit quam pratenſe. Huius herbæ ſuccus vino miſtus infunditur faucibus, atq; ipſa folijs cum ſale trita malagmatis more, ſacrificationi intenditur, vel ſi hanc herbam viri-

Coriago quid.

Curſus noxe.

Vt non laſſentur.

Ad pediculos.

Hirudo.

Rana bobus quæ noxia.

Si à ſerpente morſus, & mure araneo.

viridem anni tempus negat, semina eius collecta & leuigata cum vino dantur potanda, radicesque suo caule tritæ & farina & sale commistæ ex aqua multa scarificationi superponuntur. Est etiam præsens remedium, si conteras fraxini tenera cacumina quinq; librarum, cum totidem vini & duobus sextarijs olei, expressumque succum faucibus infundas; itemque cacumina eiusdem arboris trita cum sale læsæ parti superponas. Cæciliæ morsus tumorem, suppurationemque molitur. Idem facit etiam muris aranei. Sed illius sanatur noxa, subula ænea, si locum læsum compungas, cretaque cimolia ex aceto linas. Mus perniciem, quam intulit, suo corpore luit: nam animal ipsum oleo mersum necatur, & cùm imputruit, conteritur, eoque medicamine morsus muris aranei linitur. Vel si id non adest, tumorque ostendit iniuriam dentium, cuminum conteritur, eiq; adijcitur exiguum picis liquidæ & axungiæ, vt lentorem malagmatis habeat. Id impositum perniciem submouet. Vel si antequam tumor discutiatur, in suppurationem conuertitur, optimum est ignea lamina rescecare, & quicquid vitiosi est, inurere, atque ita liquida pice cum oleo linire: solet etiam ipsum animal viuum creta figulari circundari: quę cùm siccata est, collo boum suspenditur: ea res innoxium pecus à morsum muris aranei præbet. Hæc omnia Columella, ex quo eadem rescripsit Vegetius, quamuis quædam aliter, in eundem tamen sensum resultantia recenseat. Gesnerus ait, mures araneos apud suos, hoc est, in Heluetia, vt à rusticis intellexit, minus quidem venenoso esse morsu, sed aliud malum inferre, vngulas boum in stabulis erodentes. Quod ad morsum (inquit) magis conqueruntur de mustelis: à quibus vulneratas partes, pelle mustelina in eum vsum reseruata demulcent. Cato author est, si bouem aut aliam quamuis quadrupedem serpens momorderit, melanthij acetabulum, & quod medici vocant, smyrnium contritum, & per nares indi & ad ipsum morsu, stercus suillum apponi. Aristoteles ait, non deesse, qui allium cum butyro coctum in aqua pecori à serpentibus morso exhibeant. Gesnerus in libro Germanico hoc ait se obseruasse remedium, si bos à serpente morsus fuerit, butyrum de mense Maio cum sale ad focum permisce & illine: vel pelle mustelina locum demulce. Scorpio etiam aliquando infestus est, vidiq; qui terra Melitensi (gratiam D. Pauli vulgò vocant) per eos infusa & vulneri applicata ita læsum curarunt. Sed reuertor ad vitia noxasque quæ ex labore eueniunt. Si qui artus eorum luxati fuerint, sunt qui in aqua natare compellant, vt commotione illa restituantur. Sæpe etiam vel grauitate longioris itineris, vel cùm in proscindendo, aut duriori solo, aut obuiæ radici obluctatur, conuellit armos. Quod cùm accidit, è prioribus cruribus, sanguis (inquit Columella, ex quo hæc ferè) mittendus est: si dextrum armum læsit, in sinistro, si læuum, in dextro, si vehementius vtrumque vitiauit, item in posterioribus cruribus venæ soluentur. Perfractis cornibus linteola sale, atq; aceto & oleo imbuta superponuntur, ligatisque eadem per triduum infunduntur. Quarto demum axungia pari pondere cum pice liquida & cortice pineo, leuigatoq; imponitur: Et ad vltimum cum iam cicatricem ducunt, fuligo infricatur. Si in opere collum contusum erit, præsentissimum remedium est sanguis de aure emissus: aut si id factum non erit, herba, quæ vocatur auia, cum sale trita & imposita. Si ceruix mota & deiecta est, considerabimus, quam in partem declinent, & ex diuersa auricula sanguinem detrahemus. Ea porro vena, quæ in aure videtur esse amplissima, sarmento prius verberatur: deinde cùm ad ictum intumuit, cultello soluitur, & postero die iterum sanguis ex eodem loco emittitur, ac biduo ab opere datur vacatio. Tertio deinde die iniungitur labor, & paulatim ad iusta perducitur. Quod ceruix in neutram partem deiecta est, mediaque intumuit, ex vtraque auricula sanguis emittitur, qui cùm intra dubium (triduum fortè, nam sic habet Vegetius) quàm bos vitium cepit, emissus non est, intumescit collum, neruique tenduntur, & inde nata durities iugum non paritur. Tali vitio comperimus, aureum esse medicamentum ex pice liquida & bubula medula, & hircino suo & vetere oleo, æquis ponderibus compositum atque incoctum. Hac compositione sic vtendum est, cùm disiungitur ab opere, in ea piscina, ex qua bibit, tumor ceruicis aqua madefactus subsecatur, prædictoque medicamento defricatur, & illinitur. Si ex toto propter ceruicis tumorem iugum recuset, paucis diebus requies ab opere danda est. Tum ceruix aqua frigida defricanda, & spuma argenti illinenda est. Celsus quidem tumenti ceruici herbam, quæ vocatur auia (ama, Veget. aliàs amati, & amaticum) contundi, & imponi iubet. Clauorum, quæ ferè ceruicem infestent, minor molestia est: nam facilè operanti lucerna instillatur. Potior tamen ratio est, ne nascantur: Neuè colla caluescant, quæ non aliter glabra fiunt, nisi cùm sudore aut pluuia ceruix in opere madefacta est: itaque cùm id accidit, veteri lateri later conteritur, eòque intrito, priusquam disiungantur, colla conspergi oportet: deinde cum id siccum erit, subinde oleo imbui. Petrus Crescentiensis collum quoque nimio pondere lædi ait, & maximè si pluuia accesserit. Interdum etiam collectis humoribus exulcerari locum affectum, & pharmacis, quæ consolident, cutemque generent, curandum, qualia in equis etiam vsitata sint, quamuis & peculiaria quædam sint, quibus bobus medemur, qualia ferè (inquit) sunt, ex quibus vnguentum Agrippæ dictum componitur. Fit etiam vt cum negligentius

Mus araneus morsũ suum ipse sanat.

Ad morsũ mustelæ.

Ad luxationem partium.

Ad colli cõtusionem.

Ad clauos colli & gabrittem.

gentibus curentur, in ſcabiem incurrant. Hanc, vt tradit Plinius, ſal illius tollit, daturque lingendus, & oculis iumentorum inſpuitur. Columella ait ſcabiem extenuari trito allio defricto, codemque remedio curari rabioſæ canis, vel lupi morſum, qui tamen & ipſe impoſito vulneri vetere ſalſamento, æquè ſanetur; Et ad ſcabiem aliam præſentiorem medicinam eſſe, cunilam bubulam, & ſulfur contrita, admiſtamq; amurcam cum oleo, atque aceto incoctam: deinde tepefactis ſciſſum alumen tritum ſpargi. Id medicamentum candente ſole illitum maximè prodeſſe. Florentinus verò ſcabiem boum vrina veteri, atque butyro illitam curari aſſerit: alioſque ex reſina & humida pice vino ſimul vnitis vngere, ac ſic mederi. Plinius etiam teſtatur inueniſſe ſe boum ſcabiem corchoro Alexandrini cibi celerrimè ſanari. Sæpe item pedes, niſi aduertat curator, conterunt. Si itaque attritæ fuerint vngulæ agricolæ teſtante Plinio cornua vngendo aruina medentur. Idem negat ſubteri pedes, ſi prius cornua pice liquida perungantur: ex Catone nimirum, qui habet: *Boues pedes ne ſubterant, priuſquam in viam quoquam agas, pice liquida cornua infima vngito.* Quibus locis per cornua vngularum ſubſtantiam intelligendam eſſe ſuprà admonui. Columella aliud habet remedium Subtriti pedes (inquit) eluuntur calefacta bubula vrina: deinde faſce ſarmentorum incenſo, cùm iam ignis in fauillam recidit, feruentibus cineribus cogitur inſiſtere, ac pice liquida cum oleo, vel axungia cornua eius vnguntur. Si talum aut vngulam vomer læſerit, picem duram, atque axungiam cum ſulphure & lana ſuccida inuolutam candente ferro ſupra vulnus inuri iubet: quod idem remedium (inquit) optimè facit exempta ſtirpe, ſi fortè ſurculum calcauerit, aut acuta teſta, vel lapide vngulam pertundere, quæ tamen ſi altiùs vulnerata eſt, latiùs ferro circunciditur, & ita inuritur, vt ſupra præcipui, deinde ſpartea calceata per triduum ſuffuſo aceto curatur. Item ſi vomer crus ſauciauerit, marina lactuca quam Græci τιθυμαλλον vocant, admiſto ſale imponitur. Columella ait: Linus claudicabunt armenta, ſi opere diſiunctis, multa frigida lauentur pedes, & deinde ſuffragines: coronæ ac diſcrimen ipſum, quo diuiſa eſt bouis vngula, vetere axungia defricetur. Cum fiſſuræ in pedibus dehiſcunt, inuenio qui ſanguinem detrahi iubent. Hetruria (inquit Plinius) myriophyllon (Hermolaus legit milleſoliam) appellat herbam in pratis tenuem, à lateribus capillamenti modo folioſam eximij vſus ad vulnera: ad boum neruos abſciſſos vomere, ſolidari ea, ruſuſque iungi addita axungia affirmans. Videre etiam eſt non ſemel, intumeſcere boues, id quod præcipuæ fit, cum aliquid noxij aut venenoſi deuorarint. Commendatur in primis calendulæ ſuccus aquæ permixtus in potu. Geſnerus aſſerit præſtantiſſimam antidotum, omnibuſque vulgaribus theriacis longè præferendam, & multis experimentis celebrem, ab amico quodam excepiſſe huiuſmodi: Gentianæ radix in pollinem redacta, & ſtillatitio liquori ex fecibus vini (aquam ardentem vocant, vulgo acqua di vita) permixta infunditur in fauces bouis: Aut ſi gentiana defuerit, liquor etiam ſolus. Quod ſi autem maligno aliquo vlcere laboret, quale eſt quod vulgò vermem appellamus, ſunt qui carduos edendos apponunt: alij radicem valerianæ ore commanſam ſuperalligant vlceri, aiuntque prodeſſe etiam homini. Sues autem procul à præſepibus arcebit curator, nec minus etiam gallinas; Si namq; fimus Suis fortè à bobus deuoretur, ſed it teſte Vegetio mirum in modum, præcipuè autem quod egerit ſus ægra, peſtilentiam facere valet vt mox dicemus. Cùm vero gallinæ fimum ſumpſerit bos inter pabula, ſtatim nimio ventris dolore torquetur, inflatuſque moritur: Cui, vt ille author teſtatur, hac ratione ſuccurri conuenit: Apij ſeminis vncias tres, cumini ſextarium ſemi, & duas libras mellis commiſce, & tepidum per eos infunde, ac tam diu ambulare compelle, & confricandum cura manibus plurimorum, donec ventrem potio moueat. Giſni (vox corrupta videtur, & fortè legendum, folia fici, nam Abſyrtus equis hoc modo periclitantibus, folia caprifici triduo ex aqua tepida bibenda tribuit) quoque cum vino deterere, & per os dare creditur ſalutare remedium. Lixiuium quoque ex arbore vlmi, vel cuiuſcunque generis ligni cinerem, dummodo bene coctum, cum oleo miſcere, & liquidum ac tepidum diffundere per fauces aduerſus ſtercus (gallinæ) plurimum prodeſt. Hæc Vegetius. Sed & pennæ pabulo immixtæ noxam eandem inferre audio. Cæterùm iſthæc fortaſſis ad medicum potius veterinarium, quàm ad ipſum curatorem pertinent, cuius nimirum officium præcipuum eſſe videtur de pabulo proſpicere, idque idoneo tempore offerre, quamobrem in ſequenti rubrica de pabulo ac potu agemus, hic tamen corollarij loco curatorem docebimus, quibus ſignis boues ſanos ab ægris dignoſcere queat. Cognoſcuntur itaque ſani, ex robore atque agilitate, in opere enim facilè cùm punguntur, ſe mouent, onuſque tolerant: membra eorum plena ſunt, & erectas habent auriculas, pabulum auidiſſimè arripiunt, alacriterque deuorant.

An vngulas contritas.

Ne claudicent.

Si intumeſcant.

Ad vlcus malignum.

Ex ſuibus & gallinis noxa.

Sani ab ægris vt dignoſcantur

CIBVS. POTVS.

BOBVS (inquit Columella) pro temporibus anni pabula dispensantur. Vescuntur autem, teste Aristotele, & fruge, & herba: herba nimirum vel viridi, vel sicca: sicca autem vel fœno vel stipulis. Dicam prius de viridi, quam maximè appetunt: quam cum pascunt χλωράζειν eos Græci dicunt: Atq; inde est, quod Homerus bobus inquiat ver esse gratissimum. Nec aliam etiam ob causam loca amant irrigua, in quibus scilicet herba luxuriat, & quàm alibi tenerior est. Apud Homerum Mercurius boues Apollini surreptas iuxta lacum pascit herba, in stabulo verò lotum præbet & cyperum, sed versus eius ascribam.

Τῆμος ἐπ' Ἀλφειὸν ποταμὸν διὸς ἄλκιμος υἱὸς
Φοίβου Ἀπόλλωνος βοῦς ἤλασεν εὐρυμετώπους.
Ἀδμῆτες δ' ἵκανον ἐς αὔλιον ὑψιμέλαθρον,
Καὶ ληνοὺς προπάροιθεν ἀριπρεπέος λειμῶνος,
Ἔνθ' ἐπεὶ εὖ βοτάνης ἐπεφόρβει βοῦς ἐριμύκους
Καὶ τὰς μὲν συνέλασσεν ἐς αὔλιον ἀθρόας οὔσας,
Λωτὸν ἐρεπτομένας ἠδ' ἐρσήεντα κύπειρον. idest,
Tunc in Alpheum amnem Iouis potens filius
Phœbi Apollinis boues agitauit latifrontes.
Indomitæ autem peruenere ad stabulum altum,
Et lacus ante valdè decori prati.
Vbi deinde ex bona herba pauit boues valde mugientes
Et has quidem simul ego ad stabulum congregatas
Lotum comedentes, & roscidum cyperum.

Et alicubi vbi Hectorem leoni comparat armenta inuadenti, stragemque in ea edenti.

Αὐτὰρ ὅ γ' ὥστε λέων ὀλοόφρων βουσὶν ἐπελθὼν,
Αἵ ῥά τ' ἐν εἱαμενῇ ἕλεος μεγάλοιο νέμονται
Μυρίαι. &c. idest,
Sed is tanquam leo pernitiosus bobus superueniens,
Quæ in prato paludis magna pascuntur,
Infinita.

Theocritus in Hercule leonis interfectore Augiæ regis innumera fuisse canit armenta, ideoque in diuersis locis habuisse pascua, vbique tamen iuxta fluenta;

Ποίμναι μὲν βασιλῆος ἐΰτριχες Αὐγείαο
Οὐ πᾶσαι βόσκοντ' ἅμ' ἰαν βόσιν, οὐδ' ἕνα χῶρον;
Ἀλλ' αἱ μέν ῥα νέμονται ἐπ' ὄχθαις ἀμφ' Ἐλισοῦντος,
Αἱ δ' ἱερὸν θείοιο παρὰ ῥόον Ἀλφειοῖο,
Αἱ δ' ἐπὶ Βουπρασίου πολυβότρυος, αἱ δέ, καὶ ὧδε.
Χωρὶς δὴ σηκοί σφι τετυγμένοι εἰσὶν ἑκάσταις.
Αὐτὰρ βουκολίοισι περιπλήθουσί περ ἔμπης
Πάντεσσιν νομοὶ ὧδε τεθηλότες αἰὲν ἔασι
Μηνίου ἂν μέγα τῖφος. ἐπεὶ μελιηδέα ποίην
Λειμῶνες τεθέρουσιν ὑπόδροσοι εἱαμεναί τε
Εἰς ἅλις, ἥ ῥα βόεσσι μένος κεραῇσιν ἀέξει. &c. idest.
Græcis quidem lanigeri, regis Augiæ
Non omnes in ijsdem pascuis, aut eodem in loco pascuntur,
Sed alij ad circumque rapis fluentis Elisuntis,
Alij ad sacra fluenta diuini Alphei,
Alij ad Buprasium vitiferum: alij & hic.
Separatim & illis stabula extructa sunt singulis,
Verùm armentis, quamuis magno numero sunt, tamen
Omnibus pascua hic uirentia semper sunt,
Circa magna palustria Menij, nam dulces herbas
Prata ferunt roscida & loca irrigua
Abundè, quæ cornutis bobus robur augent.

Simi-

Egl.7.

Similiter cecinit Virgilius:

Et si quid cessare potes, requiesce sub vmbra
Huc ipsi potum venient per prata iuuenci,
Hic viridis tenera prætexit arundine ripas
Mincius:

Idem aliàs.

Georg.2.

Sin armenta magis studium, vitulosque tueri
Aut fœtus ouium, aut vrentes culta capellas,
Saltus & saturi petito longinqua Tarenti
Et qualem infœlix amisit Mantua campum
Pascentem niueos herbolo flumine cycnos.

Georg.3.

Clarissimè verò de boue oneri nimio succumbente:

Ecce autem duro sudans sub vomere taurus
Concidit, & mistum spumis vomit ore cruorem:
Extremosque ciet gemitus. It tristis arator
Mœrentem abiungens fraterna morte iuuencum,
Atque opere in medio defixa reliquit aratra.
Non vmbræ altorum nemorum, non mollia possunt
Prata mouere animum.

Et alibi rursus de tauro Pasiphaes:

Forsitan illum
Perducant aliqua stabula ad Gortynia vaccæ.

Li.4. Argonaut.

Ita & Valerius Flaccus ait:

Proxima Bebritÿ panduntur littora regi,
Pingue solum & duris regio non inuida tauris.

Lib.3. Aduers. *Bucceta quæ.* *Syluas amant.* *Odyss.N.*

Ita & Herculem fingunt boues Geryoni surreptos iuxta Tyberim loco herbido, lęto refecisse pabulo. Laudo itaque qui βενομας, loca interpretantur palustria, bubusq; pascendis apta, pro quibus apud Suidam βενομας ἀκτάς legimus, id est pascua littora, & βενόμυς ἐπιστροφάς, loca in quibus boues pascuntur. Eadem & buceta vocantur, vt Turnebus ait: & βεκολὶς γῆ, terra est, vbi commodè boues pascuntur. Amat etiam syluas hoc pecus, maximè vbi fontes abundat; id quod Itacæ exemplo docet Minerua apud Homerum, quæ vt ait:

Ἤτοι μὲν τρηχεῖα καὶ οὐχ ἱππήλατός ἐστιν,
Οὐδὲ λίην λυπρή, ἀτὰρ οὐδ' εὐρεῖα τέτυκται,
Ἐν μὲν γάρ οἱ σῖτος ἀθέσφατος, ἐν δέ τε οἶνος
Γίγνεται. αἰεὶ δ' ὄμβρος ἔχει, τεθαλυῖά τ' ἐέρση
Αἰγίβοτος δ' ἀγαθὴ καὶ βούβοτος. ἔστι μὲν ὕλη
Παντοίη, ἐν δ' ἀρδμοὶ ἐπηετανοὶ παρέασιν.

Certè quidem aspera & non equitabilis est,
Neque valdè sterilis, at neque lata est,
Bene quidem enim triticum multum, & bene autem vinum
Adest, semper autem pluuia habet illam virescensq; ros.
Pascendis commoda & bubus. Est quidem sylua
Omnigena: benè autem irrigationes perpetuæ adsunt.

Locorũ aridorum vtilitas. *Pabuli mẽsura vt seruanda.*

Apud Hesiodum, vbi hic bouem ὑλοφάγον vocat, interpres vertit arboriuoram, malim qui syluas depopulatur. Quamuis autem istiusmodi loca ament, ficciora tamen propterea non sunt omnino spernenda, sed habent etiam, in quibus irrigatis præferuntur, quod discimus ex Columellæ hisce verbis: *Vaccas pasci oportet in locis viridibus & aquosis; amant enim pascua locorum irriguorum. Quamuis butyrum (vt audio) colore saporeque præstantius sit ex pascuis ficcioribus quàm palustribus.* Idem ait si regionis ratio patitur, nullus melior cibus est, quàm viride pabulum. Vbi verò deest, eo ordine ministrari iubet, quo pabuli copia & laborum coget accessio. Ait item maritima, & aprica hyberna hoc armentum desiderare, quia melius frutetis & his herba innascente saturetur: æstate in opacissimis nemorum commodè pasci, vbi virgulta & frons multa; & in montium altis frondosisque magis quàm planis pascuis. Nam melius nemoribus herbidis & frutetis & carectis, quàm lapidosis locis durari vngulas. Nam tam fluuios riguosq; desiderare, quàm lacus manu factos: quoniam fluuialis aqua quæ ferè frigidior est, partum abigit, & cælestis iucundior est. Hæc ille: & rursus: Boues rectè pascendi nõ vna ratio est: nam si vbertas regionis viride pabulum subministrat, nemo dubitat, quin id genus cibi cæteris præponendum sit: quod tamen nisi riguis & roscidis locis non contingit: itaq; in ijs ipsis vel maximum commodum est, quod sufficit vna opera duo-

bus

bus iugis, quæ eodem die alterna temporum vice vel arant, vel pascuntur: Et quamuis modo peculiaribus herbis delectentur, sunt tamen omniuoræ, vt testatur Plinius his verbis: *Tradunt Arcades quidem non medicamtnibus vti, sed lacte circa ver, quoniam tunc maximè succis herbæ turgeant, meaicenturque vbera pascuis. Bibunt autem vaccinum, quoniam omniuoræ ferè sunt in herbis.* Certè & Dioscorides omnibus herbis, & copiosè pasci tradit, ideoque lac earum purgandi causa per ver bibi. Huc spectat illud coqui apud Plautum, quo alios coquos ridet, quod tam diuersis herbis cænam condiant quasi boues essent alituri:

Omniuori sunt.

Li.25.c.8.

Lib.2.66.

In Pseudolo.

Non itidem cœnam condio, vt alij coqui
Qui mihi condita prata in pascuis proferunt
Boues qui conuiuas faciunt, herbasque aggerunt,
Eas herbas herbis alij porrò condiunt. &c.

Nunc quibus maximè stirpibus delectentur, indicemus. Nulla autem planta gramine per agros copiosior, vtpotè à gradiendo nomen obtinente. Hoc præcipuum boum pabulum. Virgilius:

Quibus stirpibus delectentur.

Frigida Daphni boues ad flumina, nulla, neque amnem
Libauit quadrupes, nec graminis attigit herbam.

Egl.5.

Et Nemesianus Maronianæ elegantiæ consectandæ studiosissimus, ait:

Gramen.

Egl.2.

Nulla meæ trinis tetigerunt gramina vaccæ
Luciferis, nulloque biberunt amne liquores
Siccaque fœtarum lambentes vbera matrum
Stant vituli, & teneris mugitibus aera complent.

Non semel tamen gramen generaliter pro omni herba sumitur, atq; hoc sensu Q. Calaber de Penthesilea loquens hoc vtitur similitudine: At illa alibi alios sternere properabat, vt quando iuuenca suauis graminis amore capta, verno tempore in roscidum aliquem hortum insilit, & absente domino aliundè aliò fertur, lædens omnes tenellas plantas: nam has quidem decernit, has verò pedibus proterit: sic certè Mauortia virgo in Græcorum naues turmatim impressionem faciens, hos quidem obtruncat, alios verò metu exanimauit. Quantum autem detrimenti hortis inferat hoc armentum, innuit Virgilius, dum canit:

Georg.2.

Horis vt noceant.

Texendæ sæpes etiam & pecus omne tenendum est.
Præcipuè dum frons tenera imprudensque laborum.

Fœnum.

Cæterùm non omne anni fert tempus viride pabulum, quamobrem Hesiodus monet, vt de fœno paleisque in futuram prospiciamus hyemem:

Χόρτον δ' ἐσκομίσαι καὶ συρφετόν, ὄφρα τοιεῖν
Βουσὶ, καὶ ἡμιόνοισιν ἐπηετανόν. idest,
Fœnum autem importato & paleas, vt tibi sit
Bobus ac multis annuum pabulum.

Apparetque fœnum præcipuum huius pecoris pabulum esse: nam & in sacris literis habemus: *Ecce Behemoth quem feci tecum, fænum quasi bos comedet.* Plinius ait, fœnum alibi bis tantum, alibi ter aut quater anno secari: sed armentorum id cura, (inquit) iumentorum,q; progeneratio suum cuique consilium dabit optimum, maximè quadrigarum quæstus. Inter cæteros frutices cytisus mirum in modum commendatur: Quamobrem Columella cytisum in agro esse quàm plurimum maximè referre ait, quod bubus & omni generi pecudum vtilissimus sit, quia ex eo citò pinguescit, & lactis plurimum præbet ouibus: tum etiam quod octo mensibus viridi eo pabulo vti & postea arido possit: præterea in quolibet (inquit) agro quamuis macerrimo celerrimè comprehendit: omnem iniuriam sine noxa patitur. Satio autem huius stirpis (fusius enim de tam salutari omni pecudi stirpe dicere conuenit) secundum eundem scriptorem, vel autumno circa idus Octob. vel verè fieri potest. Cum terram benè subegeris, areolos fieri iubet, ibique velut ocymi, semen cytisi autumno serito. Plantas deinde verè disponito, ita vt inter se quoquo versus quatuor pedū spatia distet. Si semen non habueris, cacumina cytisorum verè disponito, & stercoratam terram circum aggerito. Si pluuia nō incesserit, rigato quindecim proximis diebus, simulatq; nouam frondē agere cęperit, sarrito, & post triennium deinde cędito & præbeto. Equo abundè est viridis pondo xv. bubus pondo vicena: cæterisque pecoribus pro portione virium. Potest etiam ante Septēbrem satis commodè ramis cytisus seri, quoniam facilè comprehendit & iniuriā sustinet. Quod si modò aridum pręberere anni qualitas postulet, iubet, vt parciùs præbeamus, quoniā vires tūc maiores habeat, priusq; aqua maceremus, & exēptum paleis permisceamus. Cū aridū facere volūtas est, circa mensem Septemb. vbi semen eius grandescere incipiet, cædi iubet, paucisq; horis, dū flaccescat, in Sole haberi, deinde in vmbra exiccari: atq; ita cōdiri. Plinius cytisum inter ea recenset, quæ nō multo indigēt succo, ideoq; in tenuiore terra serēda sunt: Idem de eius laudibus hæc memoriæ prodidit: *Frutex est & cytisus, ab Aristomacho Atheniensi*

Iob.40.

Cytisus.

Cytisi satio.

Lib.13.ca.24.

 miris

miris laudibus prædicatus pabulo ouium, aridus verò etiam suum: spondetque iugero eius annua HS. MM. vel mediocri solo reditus. Vtilitas quæ eruo, sed ocyor satietas, per quam modico pinguescente quadrupede, ita vt iumenta hordeum spernant. Non ex alio pabulo lactis maior copia, aut melior, super omnia pecorum medicina à morbis omni vsu præstante. Quin & nutricibus in defectu lactis aridum, atq; in aqua decoctum, potui cum vino dari iubet: firmiores celsioresque infantes fore. Viridem etiam gallinis, aut si aruerit, madefactam. Apes quoque nunquam de fore cytisi pabulo contingente, promittunt Democritus & Aristomachus. Nec aliud minoris impendij est. Seritur cum horaco, aut verè, semine vt porrum, vel caule autumno ante brumam. Si semine madium. Et si desint imbres, satum spargitur Plantæ cubitales seruntur scrobe pedali. Seritur post æquinoctia tenero frutice. Perficitur triennio. Demetitur verno æquinoctio cum florere desinit, vel pueri, vel anus vtilissima (fortè vilissima) *opera. Canus aspectu, breuiterque si quis exprimere similitudinem velit, angustioris trifolij frutex. Datur animalibus post biduum semper, hyeme verò quod inaruit madidum. Satiant equos denæ libræ, & ex portione minore animalia: obiterque inter ordines allium & cepe seri fertile est. Non æstuum, non frigorum, non grandinum aut niuis expauescit iniuriam. Inuentus hic frutex in Cythno insula, inde translatus est in omnes Cycladas, mox in vrbes Græcas, magno casei prouentu: propter quod maximè miror rarum esse in Italia, Adijcit Hyginus, ne hostium quidem, propter nullam gratiam ligni.*

Li.5.c.11. Hactenus Plinius, Columella testatur à cytiso dulce & pingue lac produci: Mulieresque si lactis inopia premuntur, cytisum aridum in aquam macerari oportere asserit, & cùm tota nocte permaduerit, postero die expressi succi ternas heminas permisceri modico vino, atque ita potandum dari: sic & ipsas valituras, puerosque abundantia lactis confirmandos iri. Sed dicet aliquis ostendendum erat, cytisi esum bubus, non homini, vtilem esse, non alijs quadrupedibus. Is audiat Maronem consultissimum quoque agriculturæ.

Lac dulce ex cytiso.

Sic cytiso pastæ distendent vbera vaccæ. Et rursus:

Egl.5.

Georg.5.

At cui lactis amor, cytisum, lotosque frequentes
Ipse manu, salsaque legat præsepibus herbas.

3.Hist.21. Cæterùm etsi lac tantoperè augeat, non omni tamen anni tempore, eius esus pecori vtilis, si Aristoteli credimus. Cytisus (ait) auget lac, vt eruum, sed dum floret, incommodus est, vrit enim tantisper, & extinguit. Nam aliàs etiam inquit: Pabuli genus aliud copiam lactis extinguit, vt Medica

9.Hist.21. herba, & præcipuè ruminantibus: aliud auget, vt cytisus & eruum. Vbi obseruandum eruum quidem pro esu bubuli pecoris summoperè à veteribus commendari, cæterùm addita cautione, ne mense Martio seminetur. Testatur enim Columella vniuersum hunc mensem negari ab agricolis huic legumini conuenire, quòd eo tempore satum pecori sit noxium, & præcipuè bubus, quos (inquit) pabulo suo celebrosos reddit. Plinius verò non solùm Martio mense satum, noxium esse bobus dici asserit, sed item autumno grauedinosum: innoxium autem fieri primo verè satum. Alicubi quoque idem Plinius, enumeratis primùm quæ ex erui vsu proueniunt, malis, madefactum pluribus diebus mitescere cùm dixisset, bubus iumentisque vtilissimum esse scribit, quasi etiam crudum non innoxium sit: Equidem Dioscorides boues eruo alixato pinguescere scribit, & Galenus: Boues apud nos (inquit) tū apud alias plerasq; gentes eruo prius in aqua dulcorato pascuntur, homines verò ab hoc semine prorsus abstinent. Est enim insuauissimum & praui succi. Et libro insequenti boues eruo ita pasci scribit, vt helleboro coturnices, cicuta sturni. Quamobrem haud omninò probare possum Iacobum Pontanum, qui in hoc versu Maronis:

Eruum vt laudatum.

Li.2.c.11.

Lib. 1.Ali.

Eleg.3.

Eheu quàm pingui macer est mihi taurus in aruo,
Idem amor exitium est pecori, pecorisq; magistro:

pro aruo legit eruo. Mirum est, inquit, in pingui eruo, hoc est, in tam bono & alibi pabulo tauros esse macros. Fuisse verò erui vsum apud veteres vulgarem, Grunnio seruus etiam apud Plautum indicat. *Eruum daturine estis bubus quod feram?* Varinus eruum inde βετρακτον, fortè βότρακτον nominat. Democritus, ne boues fiant debiles, id maceratum singulis mensibus in potu exhibet. Plinius singulis boum iugis quinos modios sufficere in pastu ait, Obseruandum autem etiam quod ait Aristoteles, medicam herbam, copiam lactis extinguere, cum tamen Sotion nō postremus Græcorum Geoponicorum cytiso aut medicæ herba lactentes boues nutriri asserat: sicque plus contenturas lactis. Idem quoque affirmat M. Varro. Qui in Hispania rem obseruarunt, vbi quotidianus in iumentorum pabulo eius vsus est, referunt nullo cibo prius magisque lætari & pinguescere iumenta pecusq; omne: parcius tamen dari, quoniam inflet & multum creet sanguinem: quē deducere postea necesse sit, annotante Virgilio Marcello. Fieri itaq; potest (inquit Ioachimus Camerarius,) vt lactis abundantiæ conducat, modo non ad satietatem vsq; vaccis præbatur: id quoq; Plinius quoq; vetat, alioquin nihil mirum Aristotelem vera scribere, & vniuerso in sanguinem, adipem, & carnes alimento redacto, non superesse quod in lac conuerti debebat. Sic Camerarius, cuius quidem rationes

In Mustel.

Li.18.cap. 15.

Medica herba.

In horto medico.

nes non illaudandæ sunt, cæterum in lactentibus vaccis meo iudicio locum non habent. Omnia enim quæ multum & copiosum præbent alimentum, lac etiam præbent copiosum, & corpus similiter multum augent: at in lactentibus lac generatur copiosum, corpus tamen non augetur, quia quod ad corporis augmentum accedere debebat, à lactantibus trahitur animalibus; & cõtra in non lactentibus, in corporis alimentum absumitur. Iacobus Dalechampius syluestrem medicam in plerisq; Hispaniæ locis, præsertim in Regno Valentino diligenter seri scribit, eoq; iumenta saginari. Albertus Magnus, quæ ex Aristotele de medica diximus, vicinitate nominis deceptus, ad melicam siue melegam, idest, milium Indicum imprudenter transtulit: & Hispani medicam melguas dicunt, vt Lusitanus quidem apud Dioscoridem annotauit, cùm sit medica teste Dioscoride trifolio pratensi similis. Quamquam autem hæc quoque olim vulgaris fuerit, & per totam Italiam pro pecore sata, nostro tamen tempore nos (inquit Matthiolus) deseruisse videtur. Theophrastus asserit omne emaciatum armentum ex ea pinguefieri, ægrotantiq; pecori remedio esse. Ad maciem equorum, vt Columella prodidit, nulla res tantum quantum medica potest. Est & loti esus omni pecori commodissimus, ideoque in multis Italiæ locis eo agri conseruntur. Alimentũ plurimum optimumque præbet, quia subdulcis est, & semel sata herba restibili per aliquot annos (quod de medica veteres etiam scribunt,) fœcunditate germinat. In syluis carice quoque delectatur, ex cuius esu robur acquirere etiam innuere apparet scientissimum poetam, siquidem taurum in certamine victum, noua meditantem prælia frondibus se explere ac carice canit, ac mox in certamen descendere;

Lotus.

Carex. *Georg. 3.*

> *Ergo omni cura vires exercet, & inter*
> *Dura iacet pernix instrato saxa cubili,*
> *Frondibus hirsutis, & carice pastus acuta.*

In Narbonensi prouincia, vt memoriæ prodidit Plinius, nobilis fons Orge nomine est, in quo herbæ nascuntur, in tantũ expetitæ bobus, vt mersis capitibus totis eas quærant: Additq; hoc miraculum; quod sit certum illas in aqua nascentes, nisi imbribus ali. Ergo suam (inquit) quisque terram aquamque nouerit Ad quem Plinij locum Dalechampius commentans ait, in Ligeri amne, qua per Velaunios fluit, hoc idem boues facere, & in Sebusianorum piscinis. Et in vniuersali stirpium historia, agens de Cinna gramine, in Sebusianorum lacunis (inquit) stagnis & pigris aquis, gramen nascitur longissimis folijs, subrubris, innatantibus aquæ, quorum tam auidi sunt boues, vt dũ ea persequuntur, ad ventrem vsque se immergant, & toto capite sub aquam deiecto, ea depascantur: quo paulo eximiè saginatur boues; vaccæ verò lacte multo fœcundiores sunt, quàm in finitimis locis, extra regionis illius palustrem situm. Ait autem id gramen quibusdam Ciliciam cinnã putari, qui aliter apud Dioscoridem de hoc gramine agentem legunt, quàm in vulgaribus codicibus legitur, in quibus nimirum dicitur boues inflammare, illi verò ex antiquo (inquit) codice legũt: γεννᾶται δὲ ἐ Κιλικίᾳ εἶδος ἕτερον, ἣν Κινναν ἐπιχορίως καλοῦσιν, ἥτις ὑγρὰ βραθεισα πολλακις πίμπλησι τὰς βόας, idest: *Genitur in Cilicia etiam species* (graminis) *alia, quam vernaculo sermone appellant cinnam, quæque vorata crebrò, atque viridis boues replet.* Natus est alterutris error, quod illi πίμπρησιν, Idest, inflammat, hi πίμπλησι, idest, replet, legant sensu planè diuerso. Polygonum ait Tragus mirè etiam à bobus expetitur, quamobrem multis in locis fasces ex eo collectos offerũt. Aristoteles vlmum apibus gratam, & frondibus eius boues pinguescere testatur. Iucundissimum sane bubus pabulum adfert hæc arbor. Maximè autem commendatur Attinia teste Columella, nostrate procerior lætiorque, frondem iucundiorem bubus præbens, qua cùm assiduè pecus alueris, & postea generis alterius frondem (inquit) dare institueris, fastidium bubus affert. Itaque si fieri potest, totum agrum genere vno Attiniæ vlmi conseremus; sin minus, dabimus operam, vt in ordinibus disponendis, pari numero vernaculas & Attinias alternemus, ita semper mista fronde vtemur, & quasi hoc condimento illectæ pecudes fortius iusta cibariorum conficient. Nostrates agricolæ nullam frondem maioris faciunt, sed hac præcipuum corpori robur addi, viresq; mirum in modum restaurari persuasum sibi habent; quamobrem post exantlatos magnos labores, eam illis exhibent. Obseruaui etiam salignam frondem ab ipsis commendari, sed quam similiter à veteribus cõmendatam reperio: nam præterquam quod salicis fit mentio apud Maronem in educatione pullorum ad aratra, Lucretius illo antiquior teneram salicis frondem ceu cupedias quasdam bubuli pecoris celebrans, ait vaccam ob amissum fœtum suum tanto teneri dolore, atque mœstitia, vt ne salix eã ab eo dimouere queat, nec limpidissimæ fluentis aquæ:

Lib. 18. cap. 21.
Gramẽ mirè à bobus expetitum.

Vlmus.
Lib. 5. c. 6.

Salix.
Georg. 2.
Lib. 2.

> *Nec teneræ salices, atque herbæ rore vigentes*
> *Fluminaque vlla queunt summis labentia ripis*
> *Oblectare animum, subitamque auertere curam.*

Opulus quia raram, neque idoneam frondem pecori præbet, plerisque teste Columella repudiata est

Opulus.

Lib. 6. c. 3.
Quercus.
Olea.

est. Fraxinus certè capris & ouibus grata est, nec inutilis bubus. Ficulnea folia bubus probè dari possunt, inquit etiam Columella, si sit eorum copia. Quernam tamen frondem ceu meliorem præfert, vel oligeneam, sed eius generis quæ spinas non habet. Nostri Agricolæ quernam frondem improbant, quamobrem nisi in otio agentibus offerunt: contra Columellæ, vt vides, præceptum: sed & Propertius de Io loquens, huius frondis meminit:

Lib. 3.
Eleg. 33.

Cùm te iussit habere puellam cornua Iuno,
Et pecoris duro prodere verba sono,
Ah quoties quernis læsisti frondibus ora,
Mansisti stabulis abdita pasta tuis.

Et Vlysis socij boues Apollinis cum hordeo carerent, querna fronde pascunt:

Odiss. M.

Αὐτίκα δ' ἠελίοιο βοῶν ἐλάσαντες ἀρίστας
Ἐγγύθεν (οὐ γὰρ τῆλε νεὸς κυανοπρῴροιο
Βοσκέσκοντ' ἕλικες καλαὶ βόες εὐρυμέτωποι)
Τὰς δὲ περιστήσαντο καὶ εὐχετόωντο θεοῖσι.
Φύλλα δὲ δρεψάμενοι δρυὸς ὑψικόμοιο.
Οὐ γὰρ ἔχον κρῖ λευκὸν ἐυσσέλμου ἐπὶ νηός. idest:

Statim autem Solis ex bobus abigerunt optimas
Cominus (non enim longè à naue nigro rostro
Pascebantur nigræ pulchræ boues latis frontibus)
Eas verò circumstabant, & vota fecerunt dijs.
Folia autem decerpserunt tenerrima quecus alticomæ.
Non enim habebant hordeum album in bene tabulata naue.

Arundo.
Eidyll. 4.
Olea.

Plinius folia querna populeaque animalibus: Cato, inquit, iubet dari non perarida: bubus quidē & ficulnea, ilignaque & hederacea. Dantur & ex arundine, & lauro. De olea locus est non inelegans apud Theocritum, apud quem Battus ait:

Θαρσέω: βάλλε κάτωδε καὶ μοσχία, τὰς γὰρ ἐλαίας
Τὸν θαλλὸν τρώγοντι τὰ δύσσοα, βίτθ' ὁ λευκὸς ἄργος. idest.

Animum recipio: pelle infernè vitulos: nam oleæ
Ramos radunt, infelices. Heus abi hinc tu albe.

Alnus nigra.
Vitis.

Alni nigri folia etiam bubus vtile pabulum esse reperio, quia lactis copiam generant, ea arbor in ripis Sapinæ nostræ frequentissima. Vitigineis præcipuè autem inhiant, maximè cum adhuc sunt teneræ ipsæ arbores. Spinis & clatris arundineis eas aduersus omnis pecoris impetum muniunt agricolæ. Virgilius nihil esse quod magis vitibus sit infestum, quodque maiorem adferat pestem, ait, quàm pecoris morsum; ideoque sepes diligenter texendas esse, vt planè nullus detur aditus atque accessio:

Texendæ sepes etiam, & pecus omne tenendum est,
Præcipuè dum frons tenera imprudensq; laborum,
Cui, super indignas hyemes, solemque potentem,
Syluestres vri assiduè, capreæq; sequaces
Illudunt, pascuntur oues, auidæque iuuencæ.
Frigora nec tantum cana concreta pruina,
Aut grauis incumbens scopulis arentibus æstas
Quantum illi nocuere greges, durique venenum
Dentis, & admorso signata in stirpe cicatrix.

Improbant verò agricolæ foliorum vitigineorum esum, præcipuè si boues ex labore fessi sunt, quoniam vires, vt credunt, minimè restaurant. Nunc de frugibus, dicendum, nam teste Aristotele etiam his vescuntur. Inter quas, vt ex allato paulò ante Homeri loco constat, hordeum cuius vice quernam frondem, cùm eo carerent, offerunt socij Vlyssis Solis præstantissimis bobus, non postremum locum obtinere videtur. Idem poeta iumentis olyram dari monuit, quia in Græcia difficulter excutitur Plinius arincam videtur interpretari: Nam alicubi inquit, *Iumentis arinca datur ab Homero. Hæc est quam Græci olyram vocant*: vnde etiam errare eos, (inquit Dodoneus in historia frugum) manifestum est, quod olyram siliginem latinè interpretantur. Arincam enim à siligine Plinius distinguit, & præter hęc siligo tritici est secundaria species, olyra autem Dioscoride teste. Zeæ: Cæterum carius fuerit istiusmodi pabulū, si de ipsis intelligamus granis, quæ nobis hominibus sagacissima parens natura genuisse videtur certè Homerus, cùm ideo olyram præbendam iumentis inquit, quia difficulter excutitur, de recentibus ipsis stipulis, ac de toto etiam herba manifestè loquitur, quo nimirum modo nostri hodieq; rustici auenā loliumq; verno tempore iumentis præbēt.

Hordeum.
Olyra.
Arinca.
Lib. 18. cap. 10.
Cap. 4.

Plinius

Plinius verò dum inquit: *Hordei stipulam bubus gratissimam seruant*, de arida quoque intelligi potest. Minus commode, vt ait Varro, tuemur armentum paleis, quæ vbique, & quibusdam regionibus solæ præsidio sunt. Eæ probantur maximè ex milio, tum ex hordeo, mox etiam ex tritico: sed iumentis iustam operam reddentibus, hordeum præter has præbetur. Ioan. Baptista Porta ad boum equorumque pabulum in Italia milium seri tradit: quod si de arido loquitur, vel saltem vbi excussum est, Migliarolam nostri rustici vocant, vero verius est: alioqui integros agros panico consitos hic videas non alium ob finem, quàm ad boum pabulum, commendarique ab ipsis obseruari, præberique à magnis laboribus. Fabæ largius datæ teste Aristotele, copiam efficiunt lactis. Cicera verò etiam teste Columella bubus erui loco datur fresa in Hispania Betica, quæ cum suspensa mola diuisa est, paulum aqua maceratur, dum lentescat: atque ista mista cum paleis subtritis pecori præbetur. Sed erui duodecim libræ, satisfaciunt, (inquit) vni iugo, ciceræ sedecim. Lupinus item eodem Columella teste bouem per hyemem coctus, maceratusque probè alit: famem quoque si annonæ sterilitas incessit, hominibus commodè propulsat. Plinius ait: *Lupino est vsus proximus, cum sit & homini & quadrupedum generi vngulas habenti communis: Maceratus calida aqua homini cibo est: nam bouem vnum modij singuli satiant, validumque præstant.* Ait & Florentinus, maceratum in aqua marina & fluuiatili triduo, dulcescere & ita siccatum ad vsum recondi, & quadrupedum generi in cibo esse; boues cum paleis satiare, hominibus commodè cum triticea aut hordeacea farina in panes digeri. De Lupinorum esu locus legitur apud Comicum facetissimum facetissimus.

Hordei stipula.

Panicum.

Cicera. *Lib. 2. cap. 11.*

Lupinus.

In Pænulo.

Ag. *Hic trecentos nummos numeratos habet.*
Ad. *Ergò nos inspicere oportet istud aurum Agorastocles,*
Vt sciamus quid dicamus pro testimonio.
Ag. *Agite, inspicete, aurum est.* Co. *Profectò spectatores comicum*
Macerato hoc pingues fiunt auro in barbaria boues.

Vocant autem aurum comicum, quoniam in scena nummis ex lupino factis pro aureis vrebantur indeque est quod ait Horatius:

Aurum comicum.

Nec tamen ignorant, quid distent æra Lupinis,

idest, sciunt, quantum probati nummi distent à falsis, itemque boni viri à malis. Iam verò præter frondem, & fruges, fructibus quibusdam etiam vescuntur. Cato glandes post sementem legi præcipit & in aquam conijci, vt inde semodius patrata sementi, verno modius bobus singulis detur: Glandem quoque hyeme Columella eisdem in pabulo exhibet. Plinius Columellæ quodammodo subscribens, *bobus grandem circa brumam aspergi* (inquit) *conuenit, in singula iuga modios 240. Largior valetudinem infestat: & quocunque tempore detur, si minus triginta diebus continuis data sit, narrat verna scabie pœnitere.* Porta quoque glandes, boum vocat cibum, citans hoc Plauti:

Fructus. *Glans.*

In Truculento.

Rus mane dudum hinc ire me iussit pater,
Vt bubus glandem prandio depromerem.

Quo tamen loco vir magnus pro bubus legit subus, quia suum præsertim esca est. Hoc enim pecus diffusum, & grauissimum facit, vt Varro scribit. Ioannes Meursus ob allatas authoritates nihil immutandum asserit. Sed & nostri rustici brumali præsertim tempore glandes offerunt. Strabo author est nucleos dactylorum, siue palmularum in aqua maceratos apud Babylonios bobus ouibusque in pabulum exhiberi. Idem & in India fieri tradit. Inuenio & apud Theophrastum boues aliaque iumenta visco ali, indeque pinguescere. Apud Icthyophagos, idest populos qui ex solis piscibus victitant, Theophrastus referente Plinio, boues quoque pisce vesci tradit, sed non nisi viuente, & Herodotus apud Pæones qui Prasiadem paludem habitant, equis, & subiugalibus pisces pro pabulo præberi tradit. Mirari etiam soleo cicuta non abstinere, nec viridi, nec arida. Scatent item prata omnia omni ferè ranunculorum genere, quorum nullum quoq; noxium illis esse apparet. Vnà enim cum reliquis herbis aridis absumuntur. Cyprij boues cui humanis vescantur excrementis, suprà explicatum est, vbi corrigendum Athenæi locum omissum hic restituemus ex Isaaco Casaubono. Deinde an ignoras suillos artus eximiam esse Veneri hostiam, in Cypro, here, adeo suibus illa delectatur, vt cum cogeret boues stercoribus vesci, sues ea necessitate exemerit. Ibi enim pro σκαλοφαγεῖν legebatur καταφαγεῖν hoc sensu: Ita in Cypro sues amat Venus, vt id animal edi vetuerit, oues verò voluerit. Sed quis nescit (inquit Casaubonus) quæ περὶ τῶν σκαλοφάγων βοῶν vetustas fabulata est: consulat Festum in Cyprio boue, & peræmiographos. Marcus Varro turdorum fimo ex auiarijs ad agros lætificandos principatum dat: quod etiam pabulo boum suum que magnificat: neque alio cibo celerius pinguescere teste Plinio asseuerat. Nunc de potu dicendum. Andreas Baccius in doctissimo suo opere de thermis, aquas palustres tradit, admodum delectare iumenta in potu, & equos earum vsu impinguari, nec vbi ex labo-

Lib. 1. c. 4. *Nuclei dactylorum.* *Olearum.* *Lib. 16.* *Viscum.* *Lib. 2. de caus. pl. cap. 23.* *Lib. 11. cap. 53.* *Stercus.* *Lib. 3. c. 15.* *Athenæus correctus.*

Turdorum fimus.

Aqua. *Lib. 5. c. 2.*

ex labore aut citato incaluerint itinere, dolorum pericula incurrere, vt si frigidas bibant & crudas. Columella ait, non tam fluuios riuosque desiderare, quàm lacus manu factos: quoniam fluuialis aqua, quæ ferè frigidior est, partum abigat, & cælestis iucundior sit. Aristoteles tamen, bouem contrà quàm equum nisi aqua sit clara, frigida atq; limpida, nolle bibere testatur, & Cato iubet per æstatem boues aquam bonam & limpidam, vt bibant, semper curandum, vt valeant referre. Vegetius verò ait aquam quidem istius generis animal non requirere nitidissimam, nec vsque adeo lædi, si sordidam biberit: attamen diligentis bubulci esse, procurare, vt mundam semper & optimam bibat, Varro vult vt ad aquam æstate bis appelletur, hyeme verò semel. Quo tempore potus & cibus, & quoties sit exhibendus audi Collumellæ præceptum: *Tempus exhibendi alimenti bubus hyeme erit, primò quidem, dum galli occinunt: secundò autem, secundum matutinum crepusculum: quo tempore etiam dandus est potus, ac reliquum alimenti quod superest, id vesperi exhibendum est. At æstate primo quidem diluculo nutriendi sunt boues: secundo autem post id, hoc est, meridie, ac subinde potus est dandus. Quo quidem modo, circa horam nonam iam tertio cibans, denuo aquam administrabis. Verum hyeme quidem potus sit illis aqua calidior; tepida autem æstate.* Idem Columella ait, bobus pro temporibus anni pabula dispensari: Ianuario mense singulis fresi & aqua macerati erui quaternos sextarios mistos paleis dari conuenire, vel lupini macerati modios, vel cicerculæ maceratæ semodium, & super hæc affatim paleas, licet etiam si sit leguminum inopia, & elata & siccata vinacea, quæ de lora eximuntur, cum paleis miscere. Nec dubium esse, quin ea longè melius cùm suis folliculis antequam eleuantur, præberi possint, quia & cibi & vini vires habeant, nitidumque, & hilare & corpulentum pecus faciant: grano tamen abstinere. Nostri agricolæ vinacea isthæc cum furfuribus etiam equis exhibent, & granis columbas alunt. Ait etiam frondis aridæ corbis papulatoria (vtor enim eius verbis) modiorum viginti sufficere, vel fœni pondo triginta, vel si non, modium viridis laureæ & iligneæ frondis: hisque si regionis copia permittat, glandem adijci, cæterum hanc nisi ad satietatem detur, scabiem parere: posse etiam, si prouentus vtilitatem facit, semodium fabæ fresæ præberi. Mense Februario plerumque eadem cibaria sufficere: Martio & Aprili debere ad fœni pondus adijci, quia terra proscinditur: sat autem fore pondo quadraginta singulis dari: ab idibus tamen mensis Aprilis vsque ad idus Iunias viride pabulum rectè secari: posse etiam in calendas Iulias frigidioribus locis idem præstari: à quo tempore in calendas Nouemb. tota æstate, ac deinde autumno satiari vult fronde, quam non ante ait esse vtilem quàm cùm maturuerit, vel imbribus, vel assiduis roribus, probarique maximè vlmeam, post fraxineam, & ab hac populneam, vltimas esse ilgneam & querneam, & lauream, sed post ęstatem necessariè deficientibus cęteris, posse etiam folia ficulnea probè dari, si sit eorum copia, aut stringere arbores expediat: iligneam tamen, vel meliorem querneam esse, sed eius generis quod spinas non habet: nam id quoque vti iuniperus, respui à pecore propter aculeos. Nouembri mense ac Decembre, per sementem, quantum appetit bos, tantum præbendum esse, plerumque tamen sufficere singulos modios glandis & paleas ad satietatem datas, vel lupini macerati modios, vel erui aqua conspersi sextarios septem, permistos paleis, vel cicerculæ similiter conspersæ sextarios XII. mistos paleis, vel singulos modios vinaceorum, si ijs, vt suprà dixi, largè paleæ adijciantur, vel si nihil horum est, per se fæni pondo quadraginta. Vegetius nos admonet, maximè esse studendum, vt competentibus redundantibusq; saturi semper habeantur & pingues: testaturque omnem ægritudinem exordium sumere ex macie: exhaustumq; animal celerius laborem frangere, æstum vexare, frigus penetrare. Non solùm enim æstiuis mensibus pascuum sufficere, vbi frondes diuersi generis addantur, & minuat varietas ipsa fastidium. Hyeme non tantùm paleis, sed fœno quoque, & hordeo & sæpius eruo saginandos esse boues. Nullum autem vberiores ciborum repudiare expensas, qui considerare voluerit boum per inopiam pereuntium, quàm cariora sunt pretia. Cato ait pabulum hoc modo parari darique oportet. Vbi sementim patraueris, glandem parari legique conuenit, & in aquam conijci; Inde semodios, singulis bubus in dies dari oportet, aut modicum vinaceorum, quos in dolium condideris. At si non laborabunt, pascantur, satius erit. Interdiu pascito: noctu fœni pondo XXV. vni boui dato. Si fœnum non erit, frondem iligneam & ederaceam dato. Paleas triticeas & hordeaceas, viciam, acus fabaginum, vel de lupino, item de cæteris frugibus omnia condito. Cùm stramenta condes, quæ herbosissima erunt in tecto condito, & sale superspargito. Deinde ea pro fœno dato. Vbi verno date cęperis, modium glandis aut vinaceorum dato aut modium lupini macerati & fæni pondo quindecim. Vbi ocymum tempestiuum erit, dato primum. Manibus carpito, id renascetur; quod falcula secueris, non renascetur. Vsque ocymum dato, donec arescat ita temperato, post viciam dato, postea panicum dato, secundum panicum frondem vlmeam dato. Si populneam habueris, admisceto, vt vlmea satis fiet. Vbi vlmeam non habebis, quernam & ficulneam dato. Idem rursus, bubus cibaria annua in singula iuga lupini modios CXX. ac glandis modios CCXL. fœni pondo LXXI. ocymi tantundem: fa-

Quo tempore potus, & cibus offerendus.

Vinaceorũ vtilitas.

Frons quæ vtilis.

Saturos esse oportere.

Ocymum.

Cap. 60.

bæ modios xx. viciæ modios xxx. esse ait. Præcipitque vt præterea satis viciæ seras: pabulum cùm seras, multas (inquit) latione facito. Varro ait: pabulum primum, ocymum, farraginem, viciam nouissimum fœnum secari oportere. Quid sit ocymum, suprà indicauimus: farrago dupliciter, puto, intelligi potest, vel pro feminum leguminumque diuersorum miscella; vel cùm diuersarum herbarum, vel frugum semina inuicem permixta terræ mandamus, vt inde miscella colligatur herbarum. Ruellius tradit, duplici ratione apud Gallos secalen seri, vel simplicem, vel triticum aut farmisceri æquis ferè partibus. Miscellaneam hanc segetem illis mistellam quasi miscellam nominari: conditumque excussis etiam granis farraginem rusticos appellare, quemadmodum & fasces & manipulos inde compositos, farreum. Eam per hyemem iumentorum pecudumque pabulo cedere, & pro lætamine etiam esse: idque causæ fuisse arbitratur, cur secale Plinio farraginis genus fuerit. Farrago ex recrementis farris prædensa seritur, admista aliquando & vicia. Eadem in Africa fit ex hordeo, vnde hordeacea farrago dicitur. Farragini quæ ex hordeo est, Columella pabulorum secundas partes tribuit, eam in restibili stercoratissimo loco & altero sulco serere conuenit. Fit optima cum cantherini hordei decem modijs iugerum obseritur, circa æquinoctium autumnale, sed impendentibus pluuijs, vt consita rigataque imbribus celeriter prodeat, & confirmetur ante hyemis violentiam. Nam frigoribus cùm alia pabula defecerunt, ea bubus cæterisq; pecudibus optimè dissecta præbetur, & si depascere sæpius voles, vsque in mensem Maium sufficit. Quòd si etiam semen ex ea voles percipere, à calendis Martijs pecora depellenda, & ab omni noxa defendenda est, vt sit innoxia frugibus. Hactenus Ruellius. Pinguescunt boues teste Aristotele: ijs quæ flatum cient, vt eruo & faba fresa; atque etiam ipsa fabarum herba. Et seniores, si cute incisa spiritum adigas, deinde præbeas pabulum, pingues (inquit) facies. Ad hæc hordeo vel integro, vel pinsito, & à gluma separato pinguescunt, & dulcibus, vt ficu, & passa: vino etiam & frondibus vlmi: sed præcipue Sole & calida aqua. Hæc ille, quæ ferè Plinius repetit, atque explicat quodammodo, nam incisa cute spiritum in viscera arundine adigi scribit. Porta verò, nescio an ex proprio periculo, falsam pinguedinis speciem boues repræsentaturos ait, si in seniorum crura incisa spiritum adigas, ac mox pabulum præbeas. Idem Porta, nos (inquit) Surrento domi alimus, eique ciborum reliquias præbemus, vel duabus matribus vitulos submittimus, sic copioso lacte alti, vix sustinent pinguedine ambulare. Præterea in præsepijs salis lapides sternimus, vt lambendo sitiant & bibant. & sic insuetatæ pinguedinis & teneritatis efficimus. Obseruaui ego recrementis illis quæ post expressum ex nucleis nucum, oleum, in liborum ferè figuram efformantur, boues insigniter saginari præsertim brumali tempore in stabulis, audioq; in Hollandia similia liba, sed seminis, vel raparum, vel cannabis recrementa copiosè præberi vaccis in potu, vt inde & habitiores fiant, & lactis insuper fœcundiores. Optimè autem & boues & vaccæ saginabuntur in pascuis herbidis, & frumento, item rapis, brassica, pomis: aut si pascua desint in stabulis, mista paleis triticeis, hordaceisue farina. In locis vbi fit ceruisia, farina eius excrementis permixta mirum in modum hæc animalia impinguat. Vidi non semel qui vinacea cum furfuribus exhiberent, non sine vtilitate. Item pinguescere Sotion tradit, si redeuntibus à pascuis prima die brassicam concisam acri aceto maceratam præbeas, deinde paleas excussas & furfuribus triticeis mistas ad dies quinque, aut sex sequentibusque diebus pabulum paulatim auxeris: & hyeme quidem circa gallinacei horã nutrieris, de in circa diluculum. Aristoteles ait, facilè saginari si labore abstineant. Aiunt nonnulli post laborem pinguescere, atsi ante laborem victu & ocio abundent, citiùs emori. Apparet autem veteres etiam in tenebris eos saginasse, præcipuè coquos, id quod colligo ex hisce Plutarchi verbis: Veri amoris ne minima quidem particula in gynæcio extat, negoque ego nos dum aduersus mulieres aut virgines afficimur amore: nam neque musca lac, neque fauos apis amat; neque saginatores & coqui beneuolentiæ cum vitulos, & aues in tenebris saginant, &c. Mirum autem existit, quantum pinguedinis aliquando corpori adijciant, Varro memorat iuuencam quandam pinguedine carnis adeo auctam esse, vt in eius corpore sorex exesa carne nidum fecerit, & mures pepetit; quod in sue etiam in Arcadia spectatum sit. Quæres si vera est, vt tanto viro fides præstanda est, iam minus miror, quod de Dionysij tyranni voracitate pinguedineque his verbis prodidit memoriæ Aelianus, Dionysium Herocleotam filium Clearchi fama est ex quotidiana voracitate luxuque paulatim se ipsum nimia carne ac pinguedine impleuisse. Immensa igitur corporis crassitudo & carnis incrementum, spirandi facultatem ei adimebant: Medici verò, hoc ei remedium illius morbi præscripserunt, vt tenuissimis acubus ad hunc vsum paratis, latera transmitteret, easque per ventrem impelleret. Id negotium alijs datum est: & donec acus carnem agnatam & quasi alienam transfoderet, ille non aliter iacuit quam lapis: cùm verò transisset eò, vbi validum erat, & genuinum corpus, neque ex nimia pinguedine ascititium, tum persentiscebat, & è somno excitabatur. Ex quibus historijs in cute ob nimium adipem sensum tactus mortuum esse discimus, quia, ni fallor, spiritus ad eam, vt dictum est, non peruenit.

Lib. 1. c. 31

Farrago.

Secale.

Farrago herdeacea.

Vt pinguescant.

Li. 2. Mag. nat. c. vlt.

Li. 14. c. 5.

In amatorio.

Vt pinguescant.

Lib. 9. Var. hist.

Dionysij pinguitudo.

uenit. Vt itaque ad boues reuertamur, hi in remotiſſimis ad Septentrionem Oceani Germanici inſulas adeò pingueſcunt, vt periculum ſit, ne præ nimia moriantur pinguedine.

GRESSVS. INCESSVS.

Leporē boue venari.

LENTVS planè, tarduſque, ne dicam, piger, ingreſſus boum eſt, de quo antiquum habemus adagium; Ἀτρέμας βοῦς, ideſt, *lente bos*, ſubaudiendum, incedit, vel mouet pedem. Hinc & boue leporem venari dicimus, cuius dicti meminit Plutarchus in volumine de animi tranquillitate: Non is (inquit) fortunatus eſt, qui iaculari aratro, aut boue leporem venari voluit, neque ei qui fruſtra verriculo, aut funda captauit ceruum, vllus malus aduerſatur genius, ſed ſtultitia, & peruerſitas eum ad tentanda impoſſibilia adigunt. Idem Plutarchus in commento de Iſide & Oſiride tradit mulieres Eleenſes publicis & ſolennibus votis ad hunc modum ſolitas Bacchum inuocare, vt accederet βοέῳ ποδὶ, ideſt bubulo pede, ſiue quòd huic animanti, cùm ſit viribus immenſis præditum, deinde tanta corporis mole, tamen peculiare videatur, quaſiq; proprium pedetentim ingredi, nulloq; ſtrepitu, vel quòd pedes bouis arua calcata reddunt meliora, cùm reliquorum animantium noceant. D. Hieronymus ad B. Aurel. Auguſtinum ſcribens, eumq; deterrere cupiens, ne iuuenis ſenem prouocet; *Memento* (inquit) *Daretis, & Entelli, & vulgaris prouerbij, quòd bos laſſus fortius figat pedem.* Quod prouerbium ad lentum quoq; animantis inceſſum referendum videtur: nam bos laſſus tardius quidem ſolito incedit, cæterùm vt fit in omni laſſitudine, ob diſſolutos ſpiritus corpus redditur grauius, atque adeo pes fortius in terram propter pondus imprimitur, etſi author adagiorum à veteri trituræ more adagium ductum videri inquiat, cùm ſuperactis à bubus ſuper manipulos plauſtris grana excutiebantur: partim à rotis in hoc armatis, partim à taurorum vngulis. Qui moraliter Eleenſium mulierum preces interpretantur, Bacchum bubulo pede ad ſe vt veniret, oraſſe aiunt, vt ſuam ita modeſtiam oſtentarent, cùm nihil minus fœminam decet, quàm præcipitantia, vel ardor audaciæ. Petrarcha ad idem reſpexit adagium, dum ait:

Eleenſes mulieres, vt Bacchū inuocare ſolitæ.

Bos laſſus fortiùs figit pedem.

Lachrimando & cantando i noſtri verſi,
E col bue zoppo andrem cacciando l'aura.

βαβόρας interpretatur, qui inſtar bouis tardus, grauis, & ſtupidus eſt.

ÆTAS.

Lib. 9. cap. 64.

Aetas vt cognoſcantur.

BOVM ætas (inquit Pet. Creſcentienſis) cognoſcitur, quando mutant dentes: Mutant enim anteriores anno euoluto, & decem vel octo menſibus: deinde poſt ſex menſes paulatim amittunt proximos, donec intra triennium omnes mutauerint. Quo quidem tempore optimè habitati ſunt, & in vigore ad decem vſque vel quindecim annos perſeuerant. Viuunt ad quatuordecim vſq; vel quindecim annos. In ſtatu dentes habent pulchros, longos & æquales: qui per ſenecturem eis imminuuntur, nigreſcunt, & corroduntur. Non aduerſetur Plinius, etſi longiorem ætatem eis tribuere videatur inquiens: *Vita fœminis quindecim annis longiſſima, maribus viginti; robur in quimatu:* Nam & Ariſtoteles inquit: Viuunt magna ex parte fœminæ annos quindecim, atque etiam mares exciſi: nonnullis ætas vel ad viginti annos, atque etiam plures, ſi corpore bene habito ſint: nam exciſos aſſuefaciunt, & duces conſtituunt boum, vt ouium, qui plus temporis quàm cæteri viuunt vſu exercitij & copia pabuli. Vigent quinquennes maximè: quocirca Homerum rectè quidam dixiſſe aiunt: *Quinquennem taurum, & bouis luſtro florentis:* Geſnerus ait, ſuos ideſt Heluetios ex circulis quibuſdam qui circa vaccarum cornua naſcuntur supernè ferè, de ætate iudicare: illos autem in quimatum ferè ternos eſſe, poſtea plures. Eſſe etiam, qui quoties fœta fuerit, toties ſingulos adnaſci circulos putent.

Quam diu viuant.

Qua ætate vigeat.

CASTRANDI RATIO.

In caſtratione quid obſeruandum.

IN caſtrandi ratione duo potiſſimum obſeruanda, tempus nimirum & modus: tempus autem ætatis & anni. Vitulis (inquit Ariſtoteles) tempus caſtrandi anniculis eſt, alioqui minores deformioreſque euadunt. Cui minimè diſſentiunt Varro, & Sotion in geoponicis, dum volunt non caſtrati vitulos ante bimatum, addit ratione, quòd difficulter, ſi aliter feceris, ſe recipiant: qui autem poſtea caſtrantur, duri & inutiles fiant, Mago item, vt

Co-

Columella & Palladius testantur, castrandos vitulos censet, dum adhuc teneri sunt. Idem Mago pro anni tempore Maium eligit, eodem Palladio teste, hic verò Iunio mense rectè castrari inquit. Modum castrationis habemus in primis apud Aristotelem. Modus (inquit) castrandi hic est. Tractos deorsum testes, atq; obtentos, pressosq; in imum scroti, cultello adacto extrudunt, mox fibras sursum, quoad maximè fieri potest, reprimunt, & plagam infarciunt capillamentis, vt sanies effluere possit, & si inflãmatur, ignem adhibẽt scroto, & respergũt, Græcè legitur, ἐκτέμνονται τὸ τρόπον τοῦτον. καταϰλίνοντες καὶ ἀποτέμνοντες τῆς ὄρχεας, κάτωθεν τοὺς ὄρχεις ἀποτλίβουσιν, εἶτα ἀναστέλλουσι τὰς ῥίζας ἄνω, ὡς μάλιστα, καὶ τὴν τομὴν θριξὶ βύουσιν, ὅπως οἱ χὼρ ῥενέχων καὶ ἐὰν φλεγμαίνῃ, καταχχύσαντες τὴν ὀρχέαν, ἐπιπάττουσι. οἱ δὲ εἰ ὄρχαι τῶν βοῶν ἐὰν ἐκτμηθῶσι, τὸ φανερὸν συγγενῶσι. Quæ verba non satis clara sunt, imò obscura & corrupta: in quibus explicandis labore, atq; opera vtemur Gesneri, qui καταϰλίνοντες καὶ ἀποτέμνοντες τῆς ὄρχεας, vertit, Vitulis resupinatis, scrotoq; inciso, testes per inferiorem scroti partẽ exprimunt, (& abscindunt, vel excidunt, quod deest in Græco: addendũ igitur, καὶ ἐκτέμνουσι, vel simile verbum:) deinde neruos à quibus pendebant, quàm penitissimè fieri potest, sursum recondunt. Quod Aristoteles dixit, ἀποτλίβουσιν, idest digitis vel instrumento aliquo extrudunt, Paul. Ægineta sic effert: ἐκπιέσαντες δὲ οἱ δίδυμοι, ἐκτεμνέσθωσαν. Propriè sanè ἐκπιέσαι dicimus τὸ ἐκθλιβόμενον, vt pomorum nuclei digiti expressi, Græci ἐκπυρηνίζειν vocant proprio, & eleganti vocabulo. Albertus Magnus totum hunc locum sic reddidit. Prosternitur ad terram vitulus, & diuiditur corium ischei, & exprimuntur testiculis, & ligantur nerui testiculorum fortiter: & tunc abscinduntur testiculi, & eriguntur (idest sursum reponuntur) radices neruorum, cineribus iniectis in vulnus; & si coquatur (idest vruntur) nerui, melius erit contra sanguinis fluxum. Quæ pleraque ad Aristotelis sententiam quadrare puto: quanquam de suo adiecit neruos (scilicet cremasteres) præligari, ex vulgi experientia nimirum: Nam quòd cineres pro capillamentis supponit, cùm veteres rei rusticæ authores in hoc imitetur, facilè condonabimus. Nam & in libro de simplicibus medicamentis ad Paterniarum, qui inter nothos Galeni circumfertur, ita legimus: Cinis in recentia vulnera penitus infarctus, sanguinem sistit; ideoq; omnibus pecoribus castratis cinis impositus prodest, omnibusque abscissis. Theodorus Gaza pro καταϰλίνοντες legisse videtur καθέλκοντες, cùm non opus esset quicquam mutare. Obscurum est etiam quod vertit, etsi inflammatur, ignem adhibent scorto, & respergunt. Primùm enim loco inflammato, ignem vel cauterium adhibere, verè est ignem igni addere, & augere malum: deinde quod inflammationem respergi ait, nec quisquam vnde, vel quoniam medicamẽto ea respergi debeat, ex verbis eius intelligere queat, reprehensione dignum mihi videtur. Pastores (inquit Niphus μεταφράζων Aristotelis verba, vt aliquo modo Gazæ translationem fulciat) puluerem aut aliud medicamentum ad hoc præparatum inspergunt. Sed absurdum est Aristotelem remedij inspergendi nomen tacuisse putare, præsertim cùm eo omisso, obscura & ineptæ constitutionis relinquatur oratio. Albertus Magnus ridicu è & indoctè sic vertit. Si autem apostema accerserit in loco illo, pulverizatus testiculus & loco superpositus, erit conueniens cura eius. Mihi post καταχχύσαντες distinguendum videtur, non post ὀρχέας, vt Gaza fecit, & ita vertendum; Quod si locus inflammetur, vrunt, & scroto inspergunt: intelligo autem idem remedium, quod proximè vulneri infarciendum dixerat, nempè τρίχας, idest, capillamenta, aut lanas. Lanæ enim, teste Dioscoride, vulneribus à principio statim ex aceto, oleo, vinouè vtiliter imponuntur, crematarum præterea cinis crustas inducit, carnem excrescentem cohibet, & ad cicatricem vlcera perducit. Ab initio igitur, vbi sistere tantùm sanguinem oportet, lana mollis simpliciter adhibetur, deinde vbi locus intumescit (quod Aristoteles φλεγμαίνεσθαι dixit, vt conijcio: sæpè enim hoc verbo Græci parum propriè vtuntur;) & opus colligitur, vehemẽtiore remedio, siccante expurganteque opus est, quod quidem non amplius lanæ, sed vstarum cinis præstare potest. Postremo in citato Aristotelis loco vltima verba, ἐὰν ἐκτμηθῶσι τὸ φανερὸν συγγενῶσι, procul dubio sic restitui debent, ἐὰν ἐκτμηθῶσι προσφάτως, ἔτι γεννῶσι, quod cùm ex simili loco Aristotelis, cum ex Gazæ conuersione & Columellæ Palladijque verbis confirmari potest. Hæc hactenus (inquit Gesnerus) dixerim super vitulorum castratione, non tam repræhendendi, & emendãdi aliorum scripta, quam negocium ipsum clarius explicandi instituto. Mago, vt Palladinus, & Columella referunt, neque id ferro facere, sed scissa ferula comprimere testiculos, & paulatim constringere censet: idque optimum genus castrationis putat, quod adhibetur ætati teneræ sine vulnere. Nam vbi iam induruit, melius (inquit Columella) bimus quàm anniculus castratur: idque facere (verno, vt rectè addit Palladius) vel autumno luna crescente præcipit, vitulumque ad machinam deligare: deinde priusquam ferrum admoueas, duabus angustis ligneis (stagneis Palladius, fortè stanneis, neutrum tamen probatur,) regulis veluti forcipibus apprehendere testium neruos, quibus comprehensis, statim testes ferro resecare & expressos (Palladius simpliciter habet, ferro resecant, & ita recidunt) ita rescindere, vt extrema pars eorum adhæres prædictis neruis, (capitibus neruorum

Castrandi modus.

Lib. 9. Hist. 50.

Aristoteles declaratur.

Cap. 148.

Lanæ vsus ad vulnera.

Lib. 1. de gener. ani. cap. 4.

rum suorum) relinquatur. Nam hoc modo nec eruptione sanguinis periclitatur iuuencus, nec in totum effęminatur adempta omni virilitate, formaq; seruata maris, generandi vim deposuit, quã tamen ipsam non protinus amittit. Nam si patiaris eum à recenti curatione fœminam inire, constat ex eo posse generari: sed minimè id permittendum, ne profluuio sanguinis intereat. Verùm vulnera eius sarmentitio cinere (cinere simpliciter, Sotion) cum argenti spuma linenda sunt: abstinendusque eo die ab humore (potu Palladius) & exiguo cibo alendus. Sequenti triduo velut æger cacuminibus arborum, & desecto viridi pabulo oblectandus, (præbeantur ei tenere arborum summitates & frutera mollia, & herbæ viridis coma, dulciora sagina roris aut fluminis, Palladius,) prohibendusque multa potione. Plagam etiam pice liquida & cinere, cum exiguo oleo (vt Sotion etiam habet) vlcera ista post triduum (à castratione scilicet) linire, (vulnera diligenter vngere, Palladius) oportet, quo & celerius cicatricem ducant, nec à muscis infestentur. Hæc Columella. Sed melius genus castrationis (inquit idem Palladius) sequens vsus inuenit. Alligato enim iuuenco, atque deiecto, testiculi stricta pelle clauduntur, atq; ibi lignea regula premente, deciduntur ignitis securibus, vel dolabris, vel quod est melius, formato ad hoc ferramento, vt gladij similitudinem teneat. Ita enim circa ipsam regulam ferri acies ardentis imprimitur, vnoque ictu & moram doloris beneficio celeritatis absumit, & vstis venis, ac pellibus à fluxu sanguinis strictis plagam cicatrix quodammodo cum ipso vulnere nata defendit. Sunt quibus in tenera vitulorum ætate prior castrandi modus minimè improbatur, quoniam & ipso vires, vt dictum est, nõ vsq; adeo franguntur, quod in ea ætate valdè conuenit, tum quia non omnino effæminantur, cùm testes eis nõ omnino demantur, sed atterantur tantùm: id quod testibus iam ætatis progressu durioribus, vt difficilius. Ita nimio cum dolore fieret. Quæ quidem rationes vero sunt veriores, mihi tamen non probantur, quoniam eo modo castratos periculum sit, ne aliquando coeant, id quod hominum exemplo docet Paulus Aegineta, duplicem in ijs castrandis modum explicans, alterum κατα θλάσιν, id est per contusionem (hominem enim ita castratum θλασίαν Græci, vel θλιβίαν appellant,) alterum κατά ἐκτομήν, idest exectionem: Castrandus (inquit) in sedili resupinatur, & scrotum cum testiculis sinistræ manus digitis premitur: & per scrotum ita extensum duas lineas rectas, per vtrumque testiculum vnam, scalpello incides: vbi exilierint testiculi, cute detracta excidentur, ita vt tenuissimum solum naturale vasorum commertium relinquatur. Atque hic modus eo qui per contusionem fit, magis probatur: nam quibus testes solùm contusi sunt, nonnunquam Venerem appetunt; nimirum quod pars aliqua testiculorum contusionem subterfugerit. Idem Aegineta asserit, castrationem per contusionem in infantibus solùm fieri solere. Hieron. Cardanus ad magnitudinem iuuare author est, plurimumq; excrescere vitulos, cum incrementi tempore castrantur, quoniam ex castratione humidiora reddantur corpora. Quamuis autem tam nobili ac in primis ad speciei conseruationem necessario membro priuentur, vires tamẽ quàm antè non minores obtinent, id quod Cyri testimonio tradit Xenophon de spadonibus siue exectis, agens. Quod autem maximè aliquis putet spadones robore corporis carere, ne hoc quidẽ Cyro videbatur; quippe qui coniecturam faceret ex alijs animalibus; quod & contumeliosi equi, vbi excidantur à morsu contumeliaque cessant, nihilo tamen minus sunt bellicosi. Et tauri excisi, animi elationem inobedientiamque dimittunt, sed corporis viribus & vsu colendi agri non priuantur. Et canes item eodem modo si excidantur, cessant à relinquendis heris, sed ad custodiam & ad venationem nihilo sunt deteriores. Et homines itidem quietiores fiunt, si hac priuẽtur libidine, sed minimè negligentiores circa imperata, neque minus equitandi studiosi, neque ad iaculandum minus apti, neque ambitiosi minus &c.

Castratis, cur & quãdo coitus vetandus.

Li. 6. c. 68.

Li. 7. c. 27. de variet. rer.

Qui ex castratione multum crescant.

Castrationis vtilitas.

DOMANDI RATIO.

Lib. 8. *Omne animal domari posse.*

NIGIDIVS apud Priscianum dicebat omne pecus indomitum habere quiddam in se ferum, sed tamen ea natura esse, vt curari & dominari possit, idest, domari, vt exponit Ioan. Meursus parte prima excitationum criticarum. Idẽ testatur Ouidius ferocissimorum animantium exemplo:

2. de arte.

Obsequium tigresque domat, tumidosque leones,
Rustica paulatim taurus aratra subit.

1. de arte.

Et antea quoque dixerat:

Sed tamen & tauri ceruix oneratur aratro.
Frenaque magnanimi dente teruntur equi.

Quãdo feritatem exuant.

4. de tri. 5.

Ferinam tamen illam naturam non breui, nisi id remedijs præstetur occultis, vt deinceps patebit, sed longiusculo temporis interuallo exuunt, quod idem etiam poeta attestatur, dum canit:

Tem-

Tempore ruricolæ patiens fit taurus aratri
Præbet & incuruo colla premenda iugo,
Tempore paret equus lentis animosus habenis,
Et placido duros accipit ore lupos.

Et rursus.

Tempore difficiles veniunt ad aratra iuuenci,
Tempore lenta pati fræna docentur equi.

Non apparet autem omnem æquè huius pecoris ætatem domituræ idoneam esse. Video autem maximè commendari tertium ætatis eorum annum. Plinius. *Domitura boum in trimatu, postea sera, antea præmatura.* Plinio Varro subscribit. At Columella & Palladius quartum annum non aspernantur, asserentes neque ante tertium annum, neque post quintum annum iuuencos domari placere. Referre etiam Maro innuit, qua mensis die domitura inchoetur, dum canit.

Aetas domaturæ apta.

Georg. 1.

Septima post decimam fælix, & ponere vites
Et prensos domitare boues, & licia telæ
Addere.

Cæterùm quæsitum diu & anxiè in eruditorum scholis, quæ sit hæc septima post decima dies. Seruius (inquit Rhodiginus) multa quidem affert, sed quia dictorum rationes minus protulit, posteris amplius quærendi curam iniecit non mediocrem. Nos ergo, quæ apud cælestium rerum peritos obseruauimus, hinc iam attexere pergemus. Illud autem traditur primùm, Lunæ calorem esse imbecillem prorsus, adeò vti nequaquam ita vnquam augescat, vt siccitatem queat inducere: cæterùm ad humectationem vsque modò progredi. Vnde & illud consecutione quadam manifestum, pro luminis copia, & ex eo etiam caloris, corpora humectari. Consimiliter ad defectum tendente lumine humectationis detrimenta fieri & caloris. Sciendum & illud; Lunam priore dichotomia excalefacere plus atque humectare, quàm sequenti, ratione (vt prætexuimus) augescentis aut decrescentis luminis. Ex ijs deprehendere periti rerum increscentis lunæ spatia esse plantationibus velut decretoria, quoniam humoris exuperantia semen madescens celerius vendicet incrementa. Vbi verò deteritur lumen, cædi optimè materiam, quæ arescat tunc, attenueturuè; propterea nec carie computrescat. Quamobrem apud Maronem, cùm septima post decimam nominatur, neutiquam decimam septimam intelligi posse: quamuis id non abnuat interpres. Hanc siquidẽ ponendis vitibus incommodam censeri, propè in confesso est ob luminis detrimenta. Verùm probabilius id, aut septimam significari, quæ sit post decima prima & melior, idest, quartam decimam, quæ dies comprobari omnium calculis potest, luna tum plenam faciente visitationem: aut dies collaudasse duos, credamus poetam agricolationis peritissimum, septimum ac decimum, sed hunc eo amplius. Septima vtique luna dimidio orbe cæsa conuisitur; decima amphicyrtos, idest, vtrimque gibbosa: Et vtrobique humor calorque radicibus affundi affatim potest. Quod verò decima septima die subuectari in aream fruges, poeta Hesiodus prodit, non aliundè videri natum potest, quod item ex Procli interpretatione liquet, quàm quòd à circumacto lunari orbe protolluntur ferè ventorum flatus euentilandis frugibus percommodi. Scire tamen licet, M. Manilium septimam post decimam ex Maronis imitatione, pro decima septima accepisse: Sic enim de cancri partibus scribit:

Septima post decimam quæ dies.
Lib. 20. cap. 3.
Lunæ calor quãdo paucus.
Plantandi tempus.
Astron. l. 4.

Prima rapit, nec ter quintæ clementior vsus
Septima post decimam luctum & vicesima portat.

Ex quibus ergo colligitur, Maronem tunc domari iuuencos voluisse, cum maximè calida humidaque luna est. Columella post recitata eligendi emendiq; iuuenci optima signa: Talis notæ (inquit) vitulos oportet, dum adhuc teneri sunt, consuescere, manu tractari, ad præsepia religari, vt exiguus in domitura labor eorum, & minus sit periculi: verùm neque ante tertium, neque post quintum annum iuuencos domari placet, quoniam illa ætas adhuc tenera est, hæc iam prædura: eos autem qui iam de grege feri comprehenduntur, sic subigi conuenit. Primùm omnium spatiosum stabulum præparetur, vbi domitor facilè versari, & vnde digredi sine periculo possit. Ante stabulum nullæ angustiæ sint, sed aut campus via latè patens, vt cum producentur iuuenci liberum habeant excursum, ne pauidi aut arboribus, aut obiacenti cuilibet rei se implicent, noxamque capiant. In stabulo sint ampla præsepia, supraque transuersi asseres in modum iugerum à terra septem pedibus elati configantur, ad quos religari possint iuuenci; diem deinde quo domituram auspiceris, liberum à tempestatibus, & à religionibus matutinum eligito, canabinisque funibus cornua iuuencorum ligato: sed baculi, quibus copulantur, lænatis pellibus inuoluti sint, ne tenera fronte cornua lædantur, cùm deinde buculos comprehenderis, extra stabulum producito, & ad stipites relegato ita, vt exiguum laxamenti habeant, distenteque inter se aliquanto spacio, ne in colluctatione alter alteri noceat: si nimis asperi erunt, patere vnum diem noctemque desæuiant, simultaque iras contunderint, manu producantur, ita vt & aliquis antè, & à tergo complures,

Lib. 6. c. 2.
Stabulum domituræ aptum.
Præsepia.

plures, qui ſequantur, retinaculis eos contineant, & vnus cum claua ſalignea procedens modicis ictibus ſubinde impetus eorum coerceat: ſin autem placidi & quieti boues erunt, vel eodem die, quo alligaueris, ante veſperum licebit producere, & docere per mille paſſus compoſitè & ſine pau[illegible]bulare: cum domum perduxeris, arctè ad ſtipites religato, ita ne capite moueri poſſint, tum de[illegible]n ad alligatos boues, neque à poſteriore parte, neque à latere, ſed aduerſus placidè, & cum qua[illegible]m vocis adulatione venito, vt accedentem conſueſcant aſpicere: deinde nares perfricato, vt hominem diſcant odorari. Mox etiam conuenit tota tergora & tractare & reſpergere mero, quo familiarores bubulco fiant, ventri quoq; & ſub fæmina manum ſubijcere, ne ad eiuſmodi tactum poſtmodum paueſcant, & vt ricini, qui plerumque fœminibus inhærent, eximantur: idque cùm fit, à latere domitor ſtare debet, ne calce contingi poſſit. Poſt hæc deductis malis, educito linguam, totumque eorum palatum ſale defricato, libraleſque offas in præſulſæ adipis liquamine tinctas, lingula demittito, ac vini ſingulos ſextarios per cornu faucibus infundito: nam per hæc blandimenta triduo ferè manſueſcunt, iugumque quarto die accipiunt, cui ramus illigatur, & temonis vice trahitur: interdum & pondus aliquod iniungitur, vt maiore niſu laboris exploretur patientia vacuo ploſtro ſubiungendi, & paulatim longius cum oneribus producendi ſunt. Sic perdomiti mox ad aratrum inſtituantur,

Vt ad aratrum inſtituantur.

ſed in ſubacto agro, ne ſtatim difficultatem operis reformident, neuè adhuc tenera colla, dura proſciſſione terræ contundant. Quemadmodum autem bubulcus in arando bouem inſtituat primo procedi volumine: curandum ne in domitura bos calce aut cornu quenquam contingat; nam niſi hæc caueantur nunquam iſtiuſmodi vitia, quamuis ſubacta, eximi poterunt. Verum iſta ſic agenda; præcipimus, ſi veteranum pecus nō adorit: nam ſi aderit, expeditior, tutiorque ratio domandi eſt, quam nos in noſtris agris ſequimur nam vbi paluſtro aut aratro iuuencum conſueſcimus, ex domitis bubus valentiſſimum, eundemq; placidiſſimum cum indomito iungimus, qui & procurrentem retrahat & cunctantem producat: ſi verò non pigeat iugum fabricare, quo tres iungantur, hac machinatione conſequemur, vt etiam contumaces boues grauiſſima opera non recuſent: Nam vbi piger iuuencus medius inter duos veteranos iungitur, aratroque iniuncto terram moliri cogitur, nulla eſt imperij reſpuendi facultas; ſiue enim efferatur aut proſilit, duorum arbitrio inhibetur; ſeu ſubſiſtit, duobus gradientibus etiam obſequitur; ſeu conatur decumbere, à valentioribus ſubleuatus trahitur, propter quæ vndiq; neceſſitate contumaciam deponit, & ad patientiam laboris pauciſſimis verberibus perducitur, eſt etiam poſt domituram mollioris generis bos, qui decumbit in ſulco: eum non ſæuitia,

Ne decumbat in ſulco.

ſed ratione cenſeo emendandum: nam qui ſtimulis aut ignibus, alijſque tormentis id vitium eximi melius, iudicant, veræ rationis ignari ſunt, quoniam peruicax contumacia plerumque ſæuientem fatigat. Propter quod vtilius eſt circa corporis vexationem fame potius & ſiti cubitorem bouem emendare: nam eum vehementius afficiunt naturalia deſideria, quàm plagæ. Itaq; ſi bos decubuit, vtiliſſimum eſt ſic pedes eius vinculis obligari, ne aut inſiſtere, aut progredi aut paſci poſſit: quo facto inedia & ſiti compulſus deponit ignauiam, quæ tamen rariſſima eſt in pecore vernaculo, longeque omnis bos indigena melior eſt quam peregrinus, &c. M. Varro verò, nouellos cùm quis emerit iuuencos, ſi eorum colla in furcas deſtinata incluſerit, ac dederit cibū, diebus paucis manſuetos fore pollicetur, & ad domandum pronos. Tum ita ſubigendum, (vtor autem eius quoque verbis) vt minutatim aſſuefaciant, & tironem cum veterano adiungant: imitando enim (inquit) facilius domantur. Et primùm eos æquo in loco & ſine aratro, tum eo leui ſimul arare faciant, & principio per arenam aut molliorem terram, dum conſueſcant. Quos ad vecturas alimus, item inſtituendum, vt inania primum ducant plauſtra, & ſi poſſis, per vicum, aut per oppidum, vbi creber crepitus ſit, ac varietas rerum conſuetudine celeberrima, ad vtilitatem adducito. Neque pertinaciter quem feceris dexterum in eo manendum. Quod ſi alternis ſit ſiniſter, ſit laboranti in alterutra parte requies. Vbi terra leuis, vt in Campania ibi non bubus grauibus, ſed vaccis aut aſinis quod arant, eò facilius ad aratrum leue adduci poſſunt & ad molas, & ad ea ſi quæ ſint in fundo, quæ conuehuntur. In qua re alij aſellis; alij vaccis ac mulis vtuntur, exinde vt pabuli facultas eſt. Nam facilius aſellus quàm vacca alitur, ſed fructuoſior hæc. Cauto agricolæ hoc ſpectandùm quo faſtigio ſit fundus: in confragoſo enim, ac difficili hæc valentiora paranda, & potiùs ea, quæ plus fructuum reddere poſſunt, cum idem operis faciunt. Sed hæc ad arandi modum potius pertinet, de quo mox. Sin blanditijs, vt ſæpè ſit, domari nequeat, labor quoque aliquando eos domat vt indicat idem Varro in manio:

Bos indigena cur peregrino melior.

Sternit iuuencus quem labos molem facit.

Fit non ſemel, vt valdè ſint contumaces, & immorigeri, in quorum domitura, non tam peritia domitoris valet, quam corporis quoque robur. Vnde illud Val. Flacci.

Flaccus correctus.

Vt valido qui robore tauros
Sub iuga; & inuito detorquet in ilia cornu.

quo loco pro ilia nonnulli illada legūt, ideſt vincula, quod improbat Pius noſter ciuis, qui inſuper inuito cornu exponit, detrectante ſeruitium iugi; vt intelligas (inquit) domitorem feros boues ac man-

mansuescere difficiles, arrepto per vim cornu exteriori, retorquere caput bouis indomiti in ilia, & per vim cogere adhærere, ita inuitum pariter concorditerq; iugum accipere quod detrectauerat. Naturaliter autem iugum auersatur, vt monuit etiam Ouidius:

Iugum odit bos.

Odero si potero, si non inuitus amabo,
Nec iuga taurus amat, quæ tamen odit, habet.

3. Amor. Eleg. 11.

Verberibus item adiguntur vbi labori resistunt. Vnde illud eiusdem:

1. Amor. Eleg. 2.

Verbera plura ferunt, quàm quos iuuat vsus aratri
Detrectant pressi dum iuga prima boues.

Remedia quibus mãsuescat.

Rasis author est, bouem ferum, si fune laneo ligetur, subinde mansuescere. Tradit verò etiam Aelianus mansuescere taurum, si dextrum ipsius genu fascia deligetur, quã rem verissimam esse Pierius Valerianus asserit, hocq; cùm Romæ Clementis VII. principatu quidam Græculus effecisset, ducto sępius ferocissimo tauro per vniuersam vrbem, quem tenui admodũ funiculo, ita religarat à genu, peritissimi (inquit) Magni nomen apud imperitos assecutus est. Plinius vim lysimachiæ tantam esse scribit, vt iumentis discordantibus iugo imposita, asperitatẽ cohibeat. Vascones teste Scaligero aiunt herba quam Martagot corruptè dicunt, tauros alligatos ferociam deponere. Plinius alijq; caprifico eam vim vim attribuunt. *Caprificus* (inquit ille) *tauros quamlibet feros collo eorum circundata, in tantum mirabili natura compescit, vt immobiles præstet.* Ait item, *caules caprifici, si carni bubulæ inter elixandum addantur, magno ligni compendio eam percoquunt.* Ratio huius caprifici facultatis est à Plutarcho (inquit Cælius Calcagninus) in libro τῶν συμποσιακῶν per quisita, sed iniuria temporum desiderata. Nonquid verò id vi illa propria, atq; insita caprifico euenit, quam Græci ναρκωτικὴν, id est, torporem segnitiemq; inuehentem vocant, qua & echineis & torpedo inter pisces pollet? Nam & caprifici cinere, cui septica & smectica potestas inest, id est quæ detergere possit & erodere, medici pro spodio vtuntur. An fortè odore acri & styptico id contigit, qui vim illam ferocientis tauri opprimat compescatq; & quasi obstupefaciat? Nam inter ea quæ solent maximè naturam prosternere, odor censetur. Sic amaticinũ bubus acre venenũ esse, Lucretius cecinit. An profectò id magis accidit ad insuetudinem, & inertia ponderis? Est enim caprificus nõ adeo multæ sarcinæ: quare ex eo clypei militares faciles admodum, & commodi gestatu fiunt: licet alia causa potior, quod accepto ictu lignũ id statim coalescat & plagã contrahat. Eo itaq; taurus appressus, nouitatem leuitatis admirans consistit, & qui maiori sarcinæ obluctaretur, ad minimam immobilis manet. Sic fulmina durissima quæque expugnant, in facilioribus nullam omnino vim exercent. De Marpesia caute traditum est, quod ad maximos impetus immobilis, leuissimo deinde attactu commouetur, & quã toto nixu corporis non potes concutere, mox vel digito facilè impuleris. Hæc Calcagninus. Gillius ex Plutarcho citat, si ad ficum alligetur taurus mansuescere, quod Gesnerus improbat, & de caprifico intelligere mauult: equidem Plutarchus alicubi de echineide siue remora pisce agens, eam vim caprifico, siue vt interpres vertit, agresti ficui tribuit; aliàs verò etiam ficui simpliciter, videlicet, vbi quærit quæ causa sit, quod mactatę carnes si de ficu suspendantur, mox tenerescant: Equidẽ (inquit) spiritum validum & vehementem à ficu exhalare, cùm visus planè testatur, tum id quod de tauris fertur: scilicet ficui alligatũ taurum etiam ferocissimum, quiescere, tactumq; admittere & omnino ferociam quasi elanguescentem deponere. In acrimoniam tamen arboris maior pars causa collata est. Est enim arbor hæc omniũ plantarum succi plenissima, quo & ficus ipsa (in codice isthæc asterisco notantur, quasi vel corrupta sint, vel manca) & lignum & cortex plenus est. Itaq; ficulnum lignũ crematum fumo maximè mordet & combusti cinis lixiuium præbet summa tergendi vi præditum. Hæc verò omnia sunt caloris. Iã quod succus eius lac coagulat iniectus, sunt qui dicãt, nõ fieri inæqualitate figurarum lactis, quæ ab eo appræhẽdantur, & conglutinentur elisis in superficiẽ læuibus, ac rotundis: sed quòd ob calorem eliquet humoris instabiles & aquosas partes. Argumento etiam est id, quod inutilis succi dulcedo fit, quia potum facit pessimum. Non enim læue ab inæqualibus, sed frigidum & crudum à calore sistitur: & ad hoc sales faciunt vtpote calidi: repugnant autem isti appræhensioni & glutinationi, cũ maximè natura ijs vim dissoluendi dederit. Spiritũ igitur calidũ, acrem, incidendiq; vi præditum ficus emittit: isq; incidit & concoquit carnẽ auis. Hæc omnia Plutarchus, quæ etsi potius rationem reddant, cur caro è ficu suspensa, mox tenerescat, nihilominus, eadem quoq; assignare videtur, cur taurus ei alligatus ferociam deponat. Magis verò solis olim etiã verbis auri immurmuratis boues mitissimos reddidisse, ex eo innotescit, quod de Pythagora memoriæ proditum est; Refert id Cęlius Rodiginus his verbis: Narratur idem Pythagoras, bouem vbi prope Tarentum conspexisset fabaceam segetem mordicatim corrumpentẽ, tum etiam calcantem pedibus, bubulco insinuasse, bouẽ moneret, frugibus parceret. Ridens busequa; Ego inquit, bouatim non didici, tu qui videre scholarum id genus, experiens, obeas vicem meam. E uestigio Pythagoras auribus sese admouens, sui artificij quapiã immurmurauit. Res additur mira. Obedientissimus bos, vt ab

Li. 25. c. 6. Lysimachia.
Exer. 178 2. Martagot.
Caprificus.
Li. 2. epist. quæstion.
Odoris vis.
Marpesio cautes.
Symp. 2. quæst. 7.
Symp. 7. quæst. 10.
Magos solis verbis domasse boues
Lib. 19. cap. 2.

vt ab eo qui amplius ſaperet, edoctus, lacere mox ſegetē deſtitit: quin etiam in futurū eiuſmodi pabulo abſtinuit: ſed & bubulū deſijt obſequiū, factuſq; de rureſtri colono ambulator vrbanus, Tarēti placidè conſenuit, de manibus hominū victitans, vt ſolida demū ac plena admiratio fiat. Iā verò vaccas quaſdā ſuapte natura ſteriles eſſe dictū eſt, & tauras nominari. Has quoq; Columella, ne fœcundarū locū occupent, ablegari, aratroq; domari cupit, quoniā laboris & operis nō minus (inquit) quam iuuenci propter vteri ſterilitatē patientes ſunt. Nunc verò fæcundæ quoq; paſſim domantur. Quis prius boues domauerit & aratro iunxerit, dicemus cum de laboribus eorum in agris agemus.

Vacca quæ domanda.

V O X.

AMANVENSIS incuria factum eſt, quod hic de voce agamus, quod antè poſt rubricam de ætate oportuit. Variat autem ea pro ætate, & ſexu. Plinium enim & Ariſtotelem authores habemus, bubus tantùm fæminis vocem eſſe grauiorem, in alio omni animantium genere exiliorem (ideſt, tenuiorem & acutiorem) quam maribus, idque maximè in homine patere. Vitulis etiam grauiorem quàm adultis perfectiſque idem philoſophus aſſerit: vocemque ſi caſtrentur, è contrario mutari, quia quæ caſtrantur, tranſeunt in fæminam: in cæteris animalibus vocem grauiorem eſſe, fæminis acutiorem. Albertus Magnus vaccam ait, eò quod corpore atrabiliario, ideſt frigidæ & craſſæ conſtitutionis ſit grauiùs ſonare: tauros autem beneficio ſexus magis ad temperamentum accedere, eiuſque gratia vocem habere acutiorem. Cœtera omnia (inquit Ariſtoteles) cùm natu minora ſunt, vocem emittunt acutiorem, vituli autem bubuli grauiorem, vt & vaccæ quàm tauri. Vituli enim & vaccæ partē quam mouent, nō habent validā, alteri propter ætatem, alteræ propter fæmineæ ſexus naturam. Vas nēpe per quod primū ſpiritus fertur, amplum in ijs eſt, multumq; aeris mouere cogitur: multum autē, præſertim ſi tardè moueatur, graue ſonat: cęteris animalibus vas illud anguſtius eſt. Eſt verò vbi idē Ariſtoteles tauro vocēq rauē tribuit, inquiens, Animalia fortia grauiorem habent vocem, vt taurus & leo: timida acutam. Minimè tamen dicendum fuerit ſibi contradicere, quandoquidē illam hoc in loco comparatione aliorum animalium grauem dicit, ipſeq; obiectioni huic vt occurrat, mox addit: Verùm pręſtiterit fortaſſis, non ex acumine aut grauitate vocis, animal timidum aut forte iudicare, ſed validam vocē fortitudinis, remiſſam, & infirmam timiditatis ſignum faciemus. Fæminis autem in hoc genere vocem, cùm libidine accenduntur, quam alio tempore grauiorem eſſe inuenio: Tauris verò, vel cùm prælia meditantur, aut cùm non rectè occiſi, fugam moliuntur, vtrumq; teſtatur Maro: De pugnaturis enim ait:

Vitulorum vox.
Vaccæ.
In Phyſiognom.
Aeneid. 12

Mugitus veluti cùm prima in prælia tauri Terrificos cient.

De fugam molientibus loquitur, vbi de Laomedonte è ſerpentibus ſeſe liberante.

Clamores ſimul horrendos ad ſydera tollit,
Qualis mugitus, fugit cùm ſaucius aram
Taurus, & incertam excuſſit ceruice ſecurim.

Qui ita mugit taurus, ἐρυγών Græcis vocatur, vnde illud Homeri ἤρυγεν ὡς ὅτε ταῦρος. Aliàs taurus vehementem edens vocem ἐρίμηλος, & ἐρίμυκος eſt Varino, Heſiodo etiam ἐρίβρυχης. Boare propriè videtur horum animantium, vt baubare canum. Pro boare Varro habet bouare: *Bouare* (inquit) *dicuntur boues cum vocem emittunt.* Boare tamen magis eſt in vſu. Paccuuius boire dixit: clamore & ſonatu reſonantes bount, ſed hoc antiquum & inuſitatum eſt. Boare metaphoricè de quolibet magno ac vehementi ſonitu ſtrepituq; ſumitur. Plautus: *Tela frangunt, boat cælum fremitu virum.* In quo ſenſu Maro compoſito verbo vtitur: *Reboant ſyluaque & magnus Olympus*: vbi Seruius: reboo græcum eſt: nam apud Latinos nullū verbum eſt quod ante o, finalem habeat o; excepto inchoo, quod tamē maiores aliter ſcribebant, aſpirationē interponentes duabus vocalibus. Seruio itaq; boo nihil aliud eſt quam βοάω. Vſurpatur verò etiam in alijs animalibus. Apud Apuleium aſinus ſe boare dicit: idemq; author boatum vocat magnum præconis clamorem: *Sic rurſus præconis* (inquit) *amplo boatu citatus accuſator quidam ſenior exurgit.* Qui tam graui clamore boat, βαρυβόας Græcis vocatur. Vulgaris verò boum vox μύκημα dicitur, ſiue μύκησις & μυκηθμὸς ἀπὸ τοῦ μυκᾶσθαι, quod Latini mugire dicunt, vt ipſam vocem mugitum; apparetq; vtramque dictionem à boum voce factam eſſe, quamuis ad alios ſonos vtraque vſurpetur. Vt enim μυκᾶσθαι de aſinis præterea & de camelis dicitur, vt annotat Henricus Stephanus, nec non de alijs etiam tam animatis quam inanimatis, quæ mugitum boatumq; quendam reddunt, ita quoq; mugitum de varijs admodum vocibus ſoniſq; Latini vſurpant. Plinius de monocerote dixit, item de montibus & nemoribus: de terra Virgilius:

Lib. 2.
Lib. 6. de ling. lat.
In Amphit.
Georg. 3.
Lib. 7.
Lib. 3.

Terram mugire videbis.

Seneca:

Fateor, tumultus pectora attonitus quatit,
Penitiſque voluit, rapidior & quo neſcio,

Egl. 6.
In Thyeſte.

Sed

Sed rapior, imò mugit è fundo solum.
Tondat dies serenus, &c. Et rursus:
Rupisse canem fama & nostris
Errasse locis, mugisse solum. Et iterum: *In Oedipo.*
Cum subito cæco terra mugitu fremens
Concussa cæcos traxit ex imo sonos. Claudianus.
Ecce rupes mugire fragor.

Terrã naturaliter mugire.

Quibus locis terra mugiens prodigij loco habetur, At Aristoteli ex causis naturalibus prouenit. Ait enim sub terra omnes vocum differentias emitti, adeò vt videatur sæpè ὥσπερ λέγουσιν οἱ τερατολογοῦντες, μυκᾶσθαι τὴν γῆν: & in problematibus ait in paludibus quæ iuxta flumina sunt, fieri sonos, qui vocantur bomugi. Cæterùm quilibet sonus ingens huius animantis voci comparari potest, qualis est tubarum. Statius:

Meteor. 2.

Thebaid. 2.

Tum plurima buxus
Aeraque taurinos sonitu vincentia pulsus.

Sic Homerus strepitum exaggeraturus quem regia ostia edebant dum aperirentur, taurino mugitui eum assimilat, dum canit:

Ἐν δὲ κληῖδ' ἧκε, θυρέων δ' ἀνέκοπτεν ὀχῆας
Ἄντα τιτυσκομένη. τὰ δ' ἀνέβραχεν ἠΰτε ταῦρος·
Βοσκόμενος λειμῶνι; τόσ' ἔβραχε καλὰ θύρετρα
Πληγέντα κληῖδι, πετάσθησαν δέ οἱ ὦκα. idest:
In autem clauem immisit, ianuarum autem abscindit lora
E regione intendens: hæ autem resonauerunt sicut taurus
Pascens prato, tantum sonuerunt portæ pulchræ
Percussæ claui, apertæ sunt autem ei citò.

AFFECTVS CORPORIS,
Eorumque cura.

AFFECTVS quibus bubulum genus affligitur, vt in homine, vel interni sunt, vel externi. De externis qui communiter eos infestant diximus in curatoris munere, quod ad ipsum quoque eorum cura pertineat, vel saltem pertinere debeat. Nunc de internis potissimum agemus, qui vulgaribus hominibus ferè ignoti sunt, ideoque ad mulomedicos referuntur. Febrientis signa ponit Didymus; non admittit cibum, deorsum nutat, lachrymatur, sordes in oculis habet, circa oculos cauatur. Eum (inquit) curant hoc modo: Ex opacis locis gramen capito, & lauato, eique edendum præbeto, aut vitis folia. In potu exhibeatur aqua quam frigidissima, verùm non sub dio, sed maximè loco vmbroso: aures verò & nares spongia aqua imbuta detergantur: Quidam cauterio faciem ipsius perurunt, & partes sub oculis itidem, easque spongia vrina veteri calida imbuta bis per diem confricant, donec crustæ excidant, & vulnera cicatricem recipiant. Lancinantur etiam aures, vt sanguis effluat. Quidam polentam vino subigunt, & edendam præbent, alij muria dissoluunt, & amiculis concalfaciunt: alij cytisum præbent cum vino, id quod non bubus tantùm, sed & alio pecori auxiliare est. Columella verò febritantis bouis quoque signa ait esse isthæc: Calor totius corporis maximè circa os, linguam & aures, manentes lachrymæ, caput grauatum, & nutans, oculi lippi, compressi (idest, semiclausi) & introrsum ceu in foueam reconditi, fluidum saliuis os: calidus, longior & cum quodam impedimento spiritus, interdum & cum gemitu, venarum inquietudo, cibi fastidium. Causæ sunt, immoderatus labor, aut calor. Ferè enim ægrotant boues, cum laborauerint propter æstus, aut propter frigora, aut propter nimium laborem, aut ocium diuturnum, aut si cùm exercueris, statim sine interuallo cibum potumque dederis. Conuenit autem febricitanti abstineri cibo vno die, postero deinde exiguum sanguinẽ ieiuno sub cauda emitti, atq; interposita hora modicæ magnitudinis coctos brassicæ colicolos triginta ex oleo & garo saluiati more demitti eâq; escã per quinque dies ieiuno dari. Præterea cacumina lenisci aut oleæ, vel tenerrimam quoque frondem aut pampinos vitis obijci, tum etiam spongia labra detergi & aquam frigidam ter die præberi potandam. Quæ medicina sub tecto fieri debet, nec ante sanitatem bos emitti. Varro ait, vt citat Pet. Crescentiensis. Bos febricitans perfunditur aqua & perungitur oleo, & vino tepefacto. Sitienti datur frigida. Si hac non proficitur, demitur sanguis, maximè à capite. Sed hæc apud Varr. non referũtur, nec vlla alia pecoris remedia. Ipse verò Crescentiensis febricitantis bouis hanc curationẽ posuit. Conducit eis victus

Febrientis signa & cura.

Causæ febris.

ratio frigida: quamobrem à labore cessent, & in loco frigido continentur, salicum frondibus & pāpinis obtecti. In cibo etiam salicum frondes conueniunt, & quæ refrigerent herbæ, & ordeum infrigedatum. Si pleniores videbuntur, detrahatur sanguis. Aquam bibant de malis acidis & prunis, ipsaq; mala & pruna comedant. Contingit non semel vt peste afficiatur hoc animal, eademq; tantopere sæuiente, vt nulli parcat. Armonius Monachus testatur, in expeditione illa quā habuit Carolus Magnus in Danos tantam fuisse boum pestilentiam, vt penè nullus in tanto exercitu superesset, qui omnes vsque ad vnum interirent, & non solùm ibi, sed & super omnes Imperatori subiectas prouincias, illius generis animalium mortalitatem immanissimè grassatam esse. Facilius autem quam homines morbo isto torqueri, classici scriptores asserunt, vt Ouidius:

Pestis. Lib. 4. de gest. Francor. ca. 98.

Metam. 7.

Strage canum primo, volucrumque, auiumque boumque
Inque feris subiti deprensa potentia morbi est.

Pestis causa.

Ex Homero, puto, qui de peste agens, inquit:

Iliad. A.

Οὐρῆας μὲν πρῶτον ἐπώχετο, καὶ κύνας ἀργὺς,

Lib. 19.

Ad quem Homeri locum Ammianus respiciens ita scribit, Affirmant etiam aliqui terrarum halitu densiore crassatum aera, emittendis corporis spiraminibus resistentem necare nonnullos: qua causa animalia, præter homines, cætera iugiter prona, Homero authore, & experimentis deinceps multis, cùm talis incesserit labes, antè nouimus interire. Ita & Seneca similiter de peste loquens.

In Oedipo.

Prima vis tardas tetigit bibentes
Laniger pingues male carpsit herbas.

Lib. 6.

Causa ferè aeris corruptio, vt Lucretius inquit.

Fit quoque vt in nostrum quum venit denique cælum
Corrumpat, reddatq; sui simile atque alienum.
Hæc igitur subito clades noua pestilitasque
Aut in aquas cadit, aut fruges persidit in ipsas,
Aut alios hominum pastus, pecudumque cibatus
Aut etiam suspensa manet vis aere in ipso,
Et quum spargentes mistas hinc ducimus auras;
Illa quoque in corpus pariter sorbere necesse est
Consimili ratione venit bubus quoque sæpe
Pestilitas, etiam pecubus balantibus ægror.

Sæuitia morbi tanta est, vt inter arandum, dummodo saluberrimus videbatur, mox inopinato mortuus concidat, vt idem ait, citato loco Ouidius:

Concidere infelix validos miratur arator
Inter opus tauros, medioque recumbere sulco.

Georg. 3.

ex Virgilio, qui præterea ex victus ratione morbum prouenire negat, cùm simplici vtantur cibo atque potu:

Ecce autem duro sudans sub vomere taurus
Concidit, & mistum spumis vomit ore cruorem;
Extremosque ciet gemitus: & tristis arator,
Mærentem abiungens fraterna morte iuuencum:
Atque opere in medio defixa relinquit aratra.
Non vmbra altorum nemorum, non mollia possunt
Prata mouere animum: non qui per saxa volutus
Purior electro campum petit amnis: at ima
Soluuntur latera, atque oculos stupor vrget inertes.
Ad terramque fluit deuexo pondere ceruix.
Quid labor aut benefacta iuuant? quid vomere terras
Inuertisse graues? atqui non Massica Bacchi
Munera, non illis epulæ nocuere repostæ.
Frondibus & victu pascuntur simplicis herbæ:
Pocula sunt fontes liquidi, atque exercita cursu
Flumina, nec somnos abrumpit cura salubres.

Quæritur autem poeta neque benemerito tauro grassante hoc immanissimo morbo, labores prætéritos & tot impensas operarum quicquam prodesse: neque illum à pestilentia defendere, quod durissimas terras collo toties inuertisset, & maxima beneficia in communi vita mortalibus præstitisset. Quasi dicat: An non igitur iure optimo exclamet quispiam? quæ nam ista rei iniquitas, quòd inculpata & salutaria hominibus iumenta cōmuni pæna cum sceleratis hominibus plectuntur? Hæccine

cine gratia reddenda de hominum vita bene merentibus bobus? hoccine officium deorum immortalium, peste occidere innocentes atque immerentes pecudes? Atqui illis morbus iste non obuenit ex aliqua cibi aut potionis intemperantia. Neque enim illis aut vinum sapidissimum, aut epulæ exquisitissimæ morbos afferre possunt, quem voluptarijs & genio deditis hominibus. Quippe victu vtuntur simplici herbarum & graminum. Potui illis est humor fontium, aut riuorum amniumq; decurrentium aqua: neque ipsæ studio rei augendæ, quod faciunt auri, somnos sibi abrumpunt: sed omnis curæ, omnisque sollicitudinis expertes, in diem viuunt. At nihilominus tamen communi lue cum voluptarijs & cum sceleratis hominibus armenta & pecudes intereunt. Testatur idem poeta, etiam ad aras pertractos, & iam iam dijs immortalibus immolandos ante mallei ictum concidisse ex hoc morbo, atque expirasse:

Sæpe in honore deum medio stans hostia ad aram,
Lanea dum niuea circumdantur infula vita,
Inter cunctantes cecidit moribunda ministros:
Aut si quam ferro mactauerat ante sacerdos,
Inde neque impositis ardent altaria fibris, &c.

Idem testatur Ouidius:

Dum vota sacerdos
Concipit & fundit purum inter cornua vinum
Haud expectato ceciderunt vulnere tauri.

Seneca vero loco mox citato: occisum à sacerdote taurũ vice sanguinis saniem profudisse meminit;

Colla tacturus steterat sacerdos
Dum manus certum parat alta vulnus
Aureo taurus rutilante cornu
Labitur segnis: patuit sub ictu
Ponderis vasti resoluta ceruix:
Nec cruor ferrum maculauit, atræ
Turpis è plaga sanies profusa est.

Et mox inquit:

Incumbant pratis pecudes relictæ,
Taurus armento pereunte marcet.

Malis quid Malidem præcipuè nuncupasse videntur, quanquam & alij etiam sint pestilentiales morbi, ijque cùm interni, tum externi. Interni sunt mania, morbus articularis, subrenalis, & subtercutaneus. *Manio.* Mania infectis bobus eripit sensus, vt nec audiant more solito, nec videant: ex qua passione celerrimè moriuntur, quamuis hilares pinguescere videantur. Articularis est, quoties interdum de prioribus, interdum de posterioribus pedibus claudicant boues cùm habeant vngulas sanas. Est subrenalis quoties à posterioribus debilitas apparet, & lumbi dolere credũtur Subter cutaneus est, quoties humor pessimus in diuersis partibus bobus erumpit, & decurrit: Externi sunt, farciminosus & elephantiasis: Farciminosus est, quoties per totum corpus tubercula exeunt, aperiunt se, & quasi sanantur, & iterum in alijs locis exeunt: Elephantiasis verò, quoties velut scabies minutæ cicatrices exeunt extra corium, & ad similitudinem lenticulæ. Hi omnes morbi contagione sunt pleni, etsi vnum animal apprehenderint, celeriter ad omnia transeunt, & sic interdum aut integris armentis, aut omnibus domitis afferunt interitus. *Cracæ.* Imperante Romano, intendit sese morbus pestilens nomine craca, iam dudum boues (vt Georg. Cedrenus narrat) Romanorum tentans atque perdens. Ferunt incœpisse, imperante Romano sene. Cùm enim proxime Boni cisternam palatium ille conderet in quo se ab ardore Solis æstiuo refrigeraret, dum fundamenta parantur, effossum ferunt bouis marmorei caput, quod ab ijs qui repererant, confractum & in fornacem calcariam iniectum est: Ex eo tempore in hunc vsque diem pestis armenta boum per vniuersam Romanorum ditionem infestare (inquit) nunquam desijt. *Malis.* Malis si quando bouem infestauerit, istis agnosci signi aiunt. Erit bos pilo horridus, & tristis, stupentibus oculis ceruice deiecta, saliuis assiduis per os fluentibus, incessus pigrior, spina rigidior, fastidium maximum, pauca ruminatio: Estq; duplex, vna cognomento humida, altera sicca. In illa per hos & nares humor bobus effluit, & fastidium ægritudoq; consequitur. In hoc nullus humor apparet, sed animal quotidie macescit, & fit deterius, nec iuxta consuetudinem appetit cibos. *Lib.8. cap.23.* Malidi etiam addendum videtur malum Aristoteli κραῦρος nuncupatum, Theodoro Gaza nescio qua ratione struma: Euenit (inquit) struma, vt calidius frequentiusque spiretur: *Craurus. Strumà.* quod denique in homine febris, idem in boue struma est: inditium morbi, vt demissæ aures flacceant, & vt comedere nequeant: breui moriuntur, adapertisque pulmo inspicitur putris. Sic ille vertit: Κραῦρος à Grammaticis exponitur siccus, aridus, friabilis, rigidus: oppositum τῷ λιχρῷ

χρος apud eundem Ariſtotelem in ſecundo de partibus animalium. Heſychius κρακρᾶν eſſe apum morbum dicit, cùm vermes & araneas gignunt. In ſuibus etiam Ariſtoteles paulò antè de eodem morbo κραυγᾶν dixerat, capitis dolorem & grauitatem definiens, qui plures ſimul inuadat, & tribus aut quatuor diebus interimat; interdum tamen vino per nares infuſo curetur. Ventris etiam profluuium incurabile eodem nomine vocari ſcribit. Brachum etiam (Gaza raucedinem reddit) in ſuibus morbum eſſe Ariſtoteles ibidem prodit, in quo maxilla præcipuè, & partes circa branchias inflammentur; eumque in alijs quoque corporis partibus fieri, vt pede vel aure interdum: putreſcere protinus membrum, & vlcus ſerpere, donec ad pulmonem deueniat, quo tacto mortem ſequi: creſcere huc vitium celeriter, nec poſſe ſuem quicquam edere, cùm ita ægrotat; curari à porcarijs, cùm malum adhuc modicum ſenſerim, haud alio modo quàm tota parte aſciſſa qua cœperit. Albertus Magnus Græca voce corrupta crocharon ineptè vocauit, ineptior etiam cùm vocem Arabicam eſſe ait: rectè verò, vt iudico (inquit Geſnerus, ex quo omnia ferè hæc) mali originem facit à defluxu capitis: additque experimento conſtare, heptaphyllon (vel & vulgus vocat, tormentillã) tum bubus tum equis in potu paſtuuè dari. Hæc omnia hoc loco referre placuit, quoniam κραῦρος Ariſtoteli dictus morbus, tum in bubus, tum ſuibus, non alius mihi videtur, quàm malis humida à Vegetio & recentioribus Græcis appellatus: quibus cum etiam branchius propter periculum, eiuſq; celeritatem & pulmonis noxam conuenit, differt autem quòd in quibuſuis etiam extremis partibus incipiat, iſque ſectis curetur. Non alius etiam quàm malis humida videtur morbus ille boum, quem Itali vulgò, vt Pet. Creſcentienſis ſcribit, guttam robeam vocant. Is inuadit ex pabulo potuque nimio, præcipuè poſt humidas depaſtas herbas, & propter ocium & aeris humiditatem. Vultu & oculi inflantur, & niſi curetur, bos moritur. Curatur autem detracto ſanguine ſub lingua hoc modo: Duæ glandulæ ſub lingua cultri acuti mucrone pluribus in locis ſecantur, & ſanguis copioſè demitur. Fit etiam ſuffitus cum thure ad nares bouis. Qui plura de malide, eiuſq; nominibus & differentijs volet, equi hiſtoriam adeat. Hic priuatim nunc de ijs dicemus remedijs quæ boui malide laboranti conueniunt. Huic morbo ſi inter initia ſubuenire tentaueris, bos diſcrimen euadet: ſin per negligentiam tardior adhibeatur cura, vetuſtioris morbi non poteſt ſuperari pernicies roborata. Inter exordia igitur adhibebis remedia quæ ſupra deſcripſimus tanquam omnibus morbis communia. Columella præcipit, vt confeſtim mutetur cæli ſtatus, & in plures diſtributo pecore longinquæ regiones petantur, atque ita ſegregentur à ſanis morbidi, ne quis interueniat qui contagione cæteros labefaciat. Nam paſcendo (inquit) herbas inficiunt, bibendo fontes ſtabulo præſepia, & quamuis ſani boues odore morbidorum afflante depereunt: vſque eò etiam mortua cadauera vltra fines villæ proijcienda ſunt, & altiſſimè obruenda ſub terris, ne forte ipſorum corporum (halitu) interna ſanorum contingantur & pereant. Idem Columella panacis & eryngij radices fæniculi ſeminibus mixtas & cum defruti ac molliti tritici farina, candentiq; aqua conſperſas ſaliuari ægrotum pecus iubet. Similiter & Vegetius, panacem (inquit) à ſeplaſiarijs comparata. Eryngion autem herba dicitur, quæ in litore naſcitur prope vndam maris: florem habet quaſi aureum vel galbineum: folia eius ſunt quaſi folia cardui ſylueſtris, inter arenas littorum largiſſimè ſpargitur: has effodies & in vmbra ſiccatas ſeruabis aduerſus morbum tam equorum quàm boum plurimum proſunt. Potio ex eis componitur iſta: Radicum panacis & eryngij & ſeminis fæniculi, ſingulorum vncias tres pariter deteras diligenter, addaſque farinæ triticeæ ſextarium, ita vt prius frumentum frangas, & molas: quæ omnia de calida feruente conſperges, & cum melle vel ſapa nouenas offas ſingulis diebus digeres. Vbi obſeruandum eſt, longè diuerſum eſſe oryngion Vegetij, hic deſcriptum, ab eo quod deſcriptum eſt à Dioſcoride. Hoc enim in aſperis, & campeſtribus naſcitur, illud proximè aquas in maris littore: huic flores calore modò viridi, aliquando albo, interdũ (imò plerumque) cæruleo, illi aureo: quare Carolo Cluſio facile ſubſcripſerim, qui illud Vegetij eryngium eſſe oſtendit eam ſpinam, quam Theophraſtus ſcolymon nuncupaſſe videtur, vt idem quoque Cluſius cenſet, Salmaticenſi agro & tota Caſtella frequentiſſimam eſſe ait, vulgo vocari Cardon lechal ſiue lecher, id eſt carduum lacteum, quia eius folia lacte conſperſa videantur, foliaq; etiam lac edant, quo Salmãticenſes omne lac coagulant. Nihil hac ſpina in hac noſtra vrbe, potiſſimum per mænia frequentius, ringium plebs & pharmacopolæ, qui non aliud eryngium nouerunt, vocant, eruuntq; radices, illi propter dulcedinem in cibum, hi tum ob hoc, tum ad medicinæ vſum. Quærendum modo eſſet, num hoc etiam eryngium Columella, ex quo Vegetius hoc remedium mutuo, accepiſſe videtur, intelligat, vt ſcilicet aliud ſit eryngium geoponicorum & mulomedicorum ab eo quo vtuntur medici noſtri. Exhibito hoc medicamento, tum Columella paribus caſiæ myrrhæq; & thuris ponderibus ac tantundem ſanguinis marinæ teſtudinis miſcere potionem ait, cum vini veteris ſextarijs tribus, itaque paruam rem infundi. Sed ipſum (inquit) medicamentum pondere ſex vnciarum diuiſum, portione aqua per triduum cum vino dediſſe ſat erit. Hoc & Vegetius

Branchus.

Gutta robea.

Contagio.

Eryngium quæ herba Vegetio.

6. Hiſt. pl. cap. 4.

tius reperit, aliaque addit. Sanguinem marinæ testudinis colliges & per os cum vino dabis, quam quia inuenire difficile est, vulgarium testudinum prodesse existimant: quod vtrum bene opinentur, vsus viderit. Nam authores de terrestri testudine (non) tractauerunt. Puluerem etiam casiæ fistulæ, nec non etiam thuris pro æqua parte admiscebis, ex eo vnam semunciam cum sextario vini veteris in die per nares bouis infundes. Quod medicamentum per triduum facies. Morbi quoque quos superius nominauimus, amari sunt, & non nisi amaris potionibus superantur. Nam contraria contrarijs potionibus curantur ratione medicinæ, ideoq; puluerem herbæ absynthij & crudorum lupinorum, herbæ quoq; centauræ vel peucedani æquis ponderibus diligenter misceto, & in sextario vini veteris trina cochlearia singulis diebus, additis vncijs tribus olei, per os dato. Gesnerus ex libro Germanico manuscripto, in quo diuersa remedia pro bubus præscripta legebantur, hoc quoque exscripsit: Si pestilentia bubus ingruerit, radices asari in qua decoquito, & in potu exhibeto; vel ipsas contritas aquæ inspergito, & faucibus infundito: vel testas limacum: sufficiunt autem singulis bubus singulæ. Alij (inquit) herbam cruciatam gentianæ speciem (vt suprà dixi) pariter cum limacum testis terunt, & per os infundunt. Alij virgam auream contritam pani imponunt, & ori inserunt. Columella authore præsens remedium est radicula, quam pastores consiliginem vocant. *Ea* (inquit) *in Marsis montibus plurima nascitur, omnique pecori est maximè salutaris. Læua manu effoditur ante solis ortum: sic enim lecta maiorem vim habere creditur. Vsus traditur talis, ænea subula pars auriculæ latissima circumscribitur, ita vt manante sanguine tanquam O: litoræ ductus appareat orbiculus. Hoc & intrinsecus, & ex superiore parte auriculæ cùm factum est, media pars descripti orbiculi eadem subula transsuitur, & facto foramini prædicta radicula inseritur, quam cum recens plaga comprehendit, ita continet, vt elabi non possit: in eam deinde auriculam omnis vis morbis pestilensque virus elicitur, donec pars, quæ subula circumscripta est, demortua excidat & minimæ partis iactura caput conseruatur. Non exigua est huic consiligini similitudo cum Helleboro nigro cùm forma & viribus, ideoque in illius penuria hellebori nigri radicibus vti licebit.* Cornelius Celsus, vt idem denique Columella citat, visci etiam folia cum vino trita per nares infundi iubet. Testatur Gesnerus in Rhætia Heluetica prope thermas Fabarias pagum esse Vattim appellatum, vbi cum pestilentia pecori ingruit, schedas quasdam Magis characteribus inscriptas & funiculo alligatas supra viam extendunt, & pecudes, & subtus transeant, impellunt; affirmareque sic pestem ilico finiri. Schedas illas (inquit) à mago quodam ante annos centum dono se accepisse testantur, vt reconciliarentur, cùm ille à vicino monte deducto dracone herbas & fruges, qua duxerat, prostrauisset. Nunc alios boum affectus prosequamur, à capite exordio sumpto. Paxamus tradit, cùm bos aures demittens non comedit, cephalalgia torqueri. Vultque in hoc affectu, vt thymo vino macerato, alijsque, & sale, lingua ipsa confricetur. Hordeum etiam crudum ex vino sumptum opitulari asserit. Quin etiam foliorum lauri quantum manu apprehendi possit, in os inserens aut tantumdem corticis mali Punici, mirè contuleris. Myrrham præterea ad magnitudinem fabæ, cum duabus similiter heminis vini distemperans, infundensq; per nares, dolorem exterminabis. Iulius Alexandrinus testatur se vidisse bouem epilepticum, & apud Plutarchum reperio, boues etiam furere dici, & Proetides quod se Iunoni prætulissent, dicuntur bouina laborasse insania. Istiusmodi autem maniam sensum eripere bubus aiunt, vt nec audiant more solito, nec videant, ex quo hoc passione celerrimè mori, quanquã hilares pinguesque videantur, contagiosum affectum esse & malidis speciem. Gesnerus tradit suos (Heluetios) insaniæ quoddam genus bubus infestum vocare vernacula lingua Hirnmutig, à cerebri vitio, cui vertigo siue in orbem discursus adiungatur: iuniores hoc morbo frequẽtius vexari putari, præsertim si inter cornua sæpius aut vehementius feriantur: vel cornua nondum confirmata nimiũ contrectentur. Sic affectos si mactauerint lanij, carnem vendere non licere. Plures mori, nonnullos verò curari terebello iuxta cornua frontem versus ad carneum vsque adacto, ita vt sanguis effluat; esse qui vermem viuum aliquando ex vulnere illo egredi asseuerent, vt ex paronychijs hominum: Sibi verò neutrum verisimile videri. Interdum quoq; cibos respuit, tumore palati, vt ait Columella, crebrumq; suspirium facit, & hanc speciem præbet, vt bos in latus pendere videatur. Ferro palatum opus est sauciare, vt sanguis profluat, & exemptum valuulis eruum maceratum, viridemque frontem, vel aliud molle pabulum dum sanetur, præbere. Solent etiam eodem asseuerante Columella fastidia cibi afferre vitiosa incremẽta linguæ, quas ranas veterinarij vocant. Hæc ferro reciduntur, & sale cum allio pariter trito vulnera defricantur, donec lacessita pituita decidit. Tum vino perluitur os, & interposito vnius horæ spatio virides herbæ, vel frondes dantur; dum fracta vlcera cicatrices ducant. Si nerue ranæ fuerint, neq; aluus citata, & nihilominus cibos non appetet, proderit allium pinsitũ cum oleo per nares infundere, vel sale vel cunila defricare fauces, vel eandem partem allio tunso & halecula lenire. Sed hæc his solis fastidio est. Ranæ vitium instar lati vermis linguam occupare, à suis se audiuisse Gesnerus ait, subnigrum, & nono die nisi curetur, interimere; signum

Radicula. Consiligo.

Cephalalgia.

Lib. 13. salub. c. 7. In Gryllo.

Palati tumor.

Linguæ.

ſignum eſſe ſaliuam defluentem. Curari cuſpide lignea, qua rana rubeta transfixa ſit, melius verò ſi in eadem aruerit. Sanari etiam ſtercore canino candido, ſale, ruta, fuligine, & ſaluia pariter contritis & exertæ linguæ infricatis. Cæterùm linguæ puſtulis ita medeberis ex præcepto Florentini: Bouem oportet collocare ſupinum, & capite reclinato linguam, an puſtulas habeat, inſpicere: quas quidem candenti ferro acutoque exurere conuenit. Dein verò agreſtis oleæ folijs contuſis, ſaleq; etiam, vlcera inungenda ſunt, aut ſale tenuiſſimo & oleo: aut butyro & ſale: Aut cucumeris agreſtis radix ſicca contuſa vnà cum ficubus in paſtum eſt apponenda: Aut etiam farinæ hordeaceæ, triticique torrefacti pollinis, ſingulorum heminas duas vino madefactas offerto.

Oculorum affectus.

Oculorum vitia, vt Columella teſtatur, plerumque melle ſanantur: nam ſiue intumuerunt, aqua mulſa triticeæ farinæ (inquit) conſpergitur & imponitur; ſiue album in oculo eſt, montanus ſal Hiſpanus, vel Ammoniacus, vel etiam Cappadocicus minutè tritus & immiſtus melli, vitium extenuat: facit idem trita ſepiæ teſta & per fiſtulam ter die oculo inſpirata: facit & radix quam Græci σιλφίον vocant, vulgus autem noſtra conſuetudine laſerpitium appellat: huius quantocumq; ponderi decem partes ſalis Ammoniaci adijciuntur, eaque pariter trita oculo ſimiliter infunduntur: vel eadem radix contuſa, & cum oleo lentiſci inuncta, vitium expurgat: epiphoram (hoc eſt ſi genæ humorem profundunt, lachrymiſque viſus ſuffunditur, ſic enim habet Vegetius, apud quem etiam omnia hæc leguntur) ſupprimit polenta (ex hordeo) conſperſa mulſa aqua, & inſupercilia genaſque impoſita: paſtinacæq; agreſtis ſemina, & ſuccus armoraceæ: cum melle collinita, oculorum ſedant dolorem (Vegetius hic armoraceam interpretatur paſtinacam agreſtem: paſtinaca quoq; agreſtis, inquit, quam armoraceam vocant, cum melle trita oculorum ſedat dolorem; alij armoraceam intelligunt raphanum ſylueſtrem) ſed quotieſcunque mel, aliuſuè ſuccus remedijs adhibetur, circumliniendus erit locus pice liquida cum oleo, ne à muſcis infeſtetur: nam & ad dulcedinem mellis, aliorumque medicamentorum, non hæ ſolæ, ſed & apes aduolant.

Armoracea quæ.

Tuſſis.

Recens tuſſis (inquit idem Columella) optimè ſaluiato farinæ hordeacæ diſcutitur. (Vegetius ſi recens fuerit tuſſis, ſextarium farinæ hordeaceæ cum vno ouo crudo & hemina paſſi per os dari boui ieiuno iubet.) Interdum magis proſunt gramina conciſa, & his admiſta faba freſſa. Lentes quoque valuulis exemptæ, & minutè molitæ miſcentur aquæ calidæ ſextarij duo, factaque ſorbitio per cornu infunditur. Veterem tuſſim ſanant duæ libræ hyſſopi macerati aquæ ſextarijs tribus: Nam ſi medicamentum teritur, & cum lentis minutè, vt dixi, ſextarijs quatuor more ſaluiati datur, ac poſtea aqua hyſſopi per cornu infunditur. Porri etiam ſuccus cum oleo, vel ipſa fibra cum hordeacea farina contrita remedio eſt. Eiuſdem radices diligenter lotæ, & cum farre triticeo pinſitæ, ieiunoque datæ vetuſtiſſimam tuſſim diſcutiunt. Facit idem pari menſura eruum ſine valuulis cum torrefacto hordeo molitum & ſaluiati more in fauces demiſſum. Didymus hordeum redactum in pollinem madefactumque, atque palearum partes tenerrimas optimè repurgatas, cumque illi farinæ orobi mixtæ heminas tres, diuiſis prius omnibus in tres partes, tuſſientibus bobus tribus vicibus præberi iubet in cibum. Quidam eodem teſtante artemiſiam herbam purgantes, macerranteſque aqua, ex ea exprimunt ſuccum, quem quidem ante aliud pabulum ſpatio ſeptem dierum infundunt. Hæc & apud Conſtantinum Cæſarem leguntur,

Pulmonaria.

Pulmonariam quidem vocant imperfectam quandam herbam lichenis ſpecie, arboribus maximè adnaſcentem; Hanc cum ſale anheloſis & tuſſientibus bubus vulgus apud Heluetios, vt Geſnerus refert, edendam commendant, maximè cum pulmo turgidior excreuerit, & vt ipſi (inquit) loquuntur collum ſubiuerit. Nullam huius herbæ apud veteres mentionem reperimus, Pulmoni exulcerato & ſanguinis ſputo conferre creditur, ſiccat enim & aſtringit, vt Matthiolus teſtatur. Eſt & altero eodem nomine multo notior, folijs boraginis, ſed acutioribus & albicantibus apud nos maculis conſperſi. Hanc ſimiliter ad explenda pulmonis vlcera eruditi paſſim celebrant, à Plinio; vt apparet; inuitati, qui hanc ad amuſſim delineans, aduerſus morbos viſceris ſui nominis eſſe tradit, in cibo ſumptam, vel potam.

Parietaria.

Hieronymus Tragus parietariam vulgarem à veteribus, tum iumentis tum bubus ad tuſſim & anhelandi difficultatem dediſſe teſtatur: mulieresq; quæ bubus medentur, matricariæ vulgò dictæ pollinem ſali admiſcere veſperi, vt lingant. Eo medicamento boues purgari, reſpirandique difficultate & inflatione liberari, Idem Tragus aſſerit pecori pulmonario ſuorum aliquos, agarico, gentiana & rhapontico permixtis mederi: Aſari contritas radices cum ſale tum ouibus ad pulmonis vitia & tuſſim dari, tum bubus, vt purgentur: alios aduerſus eaſdem cauſas & lentam pulmonum pituitam veronicæ herbæ pollinem ſali immiſcere. Tuſſim & anhelitus anguſtiam nonnulli vinaceis, aut iuniperi baccis ſali admixtis in hoc animali curant, vt annotauit Geſnerus; qui & aduerſus aſthma ariſtolochiam longam à Germanis vſurpari tradit, & ſolanum perpetuum, quod glycypicron vocant, hoc aũt boum ceruibus aduerſus id malum paſtores appendere.

Iudæi niſi ſanis bobus veſcuntur.

Affectus iſtiuſmodi pulmonum à Iudæis fuere execrati: nam cùm propter diuerſa mala carnem non ſani bouis abominentur, de quibus in libris eorum Thalmudicis per multa præcipi aiunt, tum

ſi pul-

si pulmones costis hæserint, vel etiam omentum peritonæo: quos quidem adhæsus partium exulcerationem interdum sequi à ratione nõ est alienum: Est & illa grauis pernities, cum pulmones exulcerantur, vnde tussis & macies, & tandem phthisis inuadit. Quæ ne mortem afferant, Columella, radicem coryli inustam ita, vt suprà docuimus, perforatæ auriculæ inseri iubet, tum porri succũ instar heminæ pari olei mensura misceri, & cum vini sextario potandum dari diebus compluribus. Apud Vegetium verò sic legitur; Radix consiliginis, succus porri, omnium hemina pari mensuræ olei miscetur. Sed Columellæ lectio præferenda est, Alexander Benedictus Veronensis agens de curatione oppilationũ stomachi, ait aduertendum esse, quod cùm in mesentericarum oppilatione quidam inter stomachum, & iecur, hoc est sub ipsis hypochondrijs tumor extare videtur, cum ventris exterioris extenuatione; tabescit ea pars alimenti defectu, resolutisq; viribus intempestiuè fluit venter; quoniam succus ex oppilatione ad iecur non transit; ex cibis crassioris substantiæ id euenire (inquit) solet. Si vetus id malum est, mortem portendit: hærere enim cutis ventri videtur intenta. In bobus labore consumptis cordapson vocant rustici Irremediabile ferè malum est: vel in homine quoniam quę aperiunt, & duram pręsertim oppilationem procurãt, calidiora sunt, propterea corpus magis exiccant, & quæ è diuerso siccitati occurrunt, boni nutrimenti humectantia sunt, quæ cum plurimum oppilant, ob id prius aperiẽtibus opus est quàm humectantibus, quia oppilatio nutrimentum ne transeat, prohibet: vtrumque præstat ptisana & aqua hordeacea plus quàm sit verisimile, nam aperit & humectat arefacta membra: sed ijs paulatim singulis diebus quid plusculum assumendo, æger (idem de boue dicendum) assuefieri debet nec vllo pharmaco vexandus est, aut vlla sanguinis missione. Si cruditate laborauerit bos, eius signa sunt, (inquit Columella) crebri ructus & ventris sonitus, fastidia cibi neruorum intensio, hebetes oculi propter quæ bos neque ruminat, neque lingua se deterget. Remedio erunt aquæ calidæ duo congij & mox triginta brassica caules modicè cocti, & ex aceto dati. Sed vno die abstinendum est alio cibo. Quidam clausum intra tecta continent, ne pasci possit. Tum lentisci oleastrique cacuminum pondo quatuor, & libra mellis vna trita permiscent (inquit) aquæ congio, quam nocte vna sub dio habent, atque ita faucibus infundunt; Deinde interposita hora macerati erui quatuor libras obijciunt, aliaque potione (alio cibo, vel potione, Vegetius) prohibent. Hoc per triduum fieri, dum omnis causa languoris discutiatur. Nam si neglecta cruditas est, & inflatio vẽtris & intestinorum maior dolor insequitur, qui nec capere cibos sinit, gemitus exprimit, locoque stare non patitur sæpe decumbere, & agitare caput (Vegetius, non agitare caput habet, sed volutare cogit,) caudamque crebrius agere. Manifestum remedium est proximam clunibus partem vinculo vehementer obstringere, vinique sextarium cum olei hemina faucibus infundere, atq; ita citatum per mille & quingentos passus agere. Si dolor permanet, vngulas circumsecare, & vncta manu per anum inserta fimum extrahere, rursusque agere currẽtem. Si nec hæc profuit res, caprifici aridæ conteruntur, & cum dodrante aquæ calidæ dãtur. (Vegetius aliter si tardius proficit, tres partes lauri diu conterũtur, & cum duplici aquæ calidæ dãtur.) Vbi nec medicina processit, myrti syluestris foliorũ libræ duæ deligantur, totidemque extrarij aquæ calidæ misti per vas ligneum faucibus infunduntur, atque ita sub cauda sanguis emittitur, qui cum satis profluxit, inhibetur papyri ligamine. Tum concitatè agitur pecus eo vsq; dum anhelet. Sunt & ante detractionem sanguinis illa remedia; tribus heminis vini tres (quatuor Vegetius) vnciæ pinsit allij permiscentur, & post eam potionem currere cogitur. Vel salis sextans, cum cepis decem (decem vncijs ceparum, Veget.) immittuntur aluo atque ita bos agitur. Eadem ferè remedia ad strophos, idest, tormina Paxamus præscripsit, vt paulò post referemus, etsi idem de cruditate seorsim agat. Bubus cruditate laborantibus (inquit) medebimur, aquam calidam propinantes, brassicæque aceto perfusæ apponentes fasciculum vnum. Aliqui partes teneriores brassicæ clixantes, & contundentes, ex oleo eas illis per cornua infundunt; stragulisque simul bouem laborantem calefacientes, lenta illum exercent deambulatione. Id quod non solùm boues, sed omnia pecora iuuat. Alij rursus agrestis oleæ tandem vna & altera die sex heminas infundunt. Inflantur boues (inquit Petrus Crescentiensis) ventribus ipsorum obstructis, aut flatu repletis, si manu vel digito feriantur, partes circa ilia & coxas, tympani modo resonant: visu etiam inflati appareant dolore torquentur, & quandoque in terram se prosternunt, ac libenter procumbunt. Curantur clystere vel cannula, vt equi etiam: aut manu pueri oleo illita extrahantur stercora: aut vena caudæ acuto cultello inciditur; quæ parte inferiore quatuor ab ano digitis distat. Periculum & hoc vitij affert, quo vulgus interdum quæritur, boues ruminandi facultatem amisisse: Ruminantibus enim omnis ferè cibus ore elabitur, vnde totius corporis macies statim consequitur. Curandum est igitur, vt manu inserta in fauces ingeratur, siue illud ipsum, quod boui ægro exciderat, siue quod alteri ruminanti ex ore subtractum fuerit, ita tamen ne nimium, vel omne alimentum illi substrahantur, ac idem qui in ægro curatur affectus, insano creetur. Absurdo rustici quidam pharmaco ruminatione resti-

tui

Lib. 11. ca. 7. curation.

Cordapson.

Cruditatis signa.

Inflationis causæ.

Ruminatio cessans.

tui putant, ſordibus vaginarum excuſſis,& buccollæ panis ori inſerendæ inſperſis. *Si cibũ faſtidit.* Si bos cibum faſtidiat, pabulum eius amurcæ ſufficienti portione inſpergi iubet Florentinus: olei etiam, reſinæ aut terebinthinæ, ſingulorum æquis partibus miſtis, ad radicem vſq; cornua bouis deungi. Pleroſque ſanè affectus faſtidij ſymptoma comitari, vt malidem humidam, capitis dolorem, cruditatem tumorem palati, alui profluuium, tormina, ventris dolorem, alios. *Colera. Dolor ventris.* Florentinus cholera laborantibus, crura cauterio vſque ad vngulas exurenda eſſe aſſerit, poſteaq; lauacro calidæ aquæ fouenda, contegendaque ſtragulis Ventris & inteſtinorum dolor ſedatur viſu nanſium (anſeris Vegetius) & maximè anatis, teſte Columella, quam ſi conſpexerit, cui inteſtinum dolet celeriter tormento liberatur. Eadem anas maiore profectu mulos & equinum genus conſpectu ſuo ſanat. Sed interdum nulla prodeſt medicina. *Tormina.* Sequitur torminum vitium, quorum ſignum eſt cruenta & mucoſa ventris proluuies. Remedio ſunt cupreſſim quindecim ceni, totidemque gallæ, & vtrorumque ponderam vetutiſſimus caſeus, quibus in vnum tunſis admiſcentur auſteri vini ſextarij quatuor, qui pari menſura per quatriduum diſpenſati dantur: nec deſinit lentiſci, myrtique, & oleaſtri cacumina viridis (ita vt lentiſci myrtique & oleaſtri cacumina præbeantur, Vegetius,) Aluus corpus ac vires carpit, operique inutilem reddit: quæ cùm accident, prohibendus erit bos potione per triduum primoque die cibo abſtinendus. Sed mox (ſecundo die) cacumina oleaſtri, & arundinis, item baccæ lentiſci, & myrti dandæ, nec poteſtas aquæ (poſt triduum etiam, Veget.) niſi quàm parciſſimè facienda eſt. Sunt qui teneræ lautus caulium libram, cum abrotani macerati pari portione dent, cum aquæ calidæ duobus ſextarijs, atque ita faucibus infundant, eademque pabula obijciant. Quidam vinaceorum duas libras torrefaciunt, & ita conterunt, & cum totidem ſextarijs vini auſteri, potandum medicamentum præbent, omniq; alio humore prohibent, nec minus cacumina prædictarum arborum obijciunt, Quod ſi neque ventris reſtiterit concitata proluuies, neque inteſtinorum ac ventris dolor, ciboſque reſpuet; & prægrauato capite, ſi ſępius, quàm conſueuit, lachrymæ ab oculis, & pituita à naribus profluent: vſque ad oſſa frons media vratur, aureſque ferro ſcindantur. Sed vulnera facta igne dum ſaneſcunt, defricare bubula vrina conuenit. At ferro reſciſſa melius pice & oleo curantur. Paxamus ait; Qui bos torminibus diſcrutiatur (loquitur autem de illis quos Græci στρόφους vocant) minimè vno in loco conſiſtit, nec cibum tangit, ſed mugit. Parum igitur nutrimenti illi offerendum eſt, caroque circa vngulas vſque ad ſanguinem perpungenda. Alij circa caudam ſolutionem facientes, donec effluat ſanguis, poſtea linteolo deligãt. Alij cepas cum ſale cõdentes admouenteſque ſedi quàm penitiſſimè fieri poſſit, poſtea boues impellunt, eoſque cogunt ad curſum. Alij terentes nitrum, perfundenteſq; per os inijciunt. Nos ſupra boues ſibi ipſis aduerſus tormina, excrementis hominum in Cypro mederi diximus ex Plinio. *Diarrhœa.* Idem Paxamus aduerſus diarrhoeam, rhamni (inquit) folia contundens, aſphaltoque miſcens, ad comenda. Quidam folia mali punicæ macerata farinæque miſta offerunt. *Alui fluxus.* Alij farinæ hordei cotylas duas, & farinæ tritici torrefacti mediam cotyle partem miſcentes aqua porrigunt. Si boui aut vitulo aluus nimium fluat, aliqui totam auenæ farinam faucibus immittunt, & panem toſtum inſperſo ſale: oxylapathi quoque ſemen in cibo iuuare certum eſſe aiunt. Contrà ſi excrementa alui retinentur, muſcerdam & cannabis ſemen in fauces inſerunt; vel vaccinum lac calidum, vel coquinariam colluuiem veterem infundunt. *Sanguinis fluxus.* Si pecori ſanguis per anum, aut vterum aut nares profluat, farinam triticeam cum ouo & butyro & lotio exequili hauſto quidam permiſcent, & maſſam inde coctam in cineribus calidis coquunt & pecori præbent. *Sang. mictio.* Cum verò boues ſanguinem mingunt, raró aiunt, euadere: aiuntque ſolare aliquando hunc morbum gigni, cùm prata paſcuis aperiuntur, propter nimiam pabuli pinguedinem, aucto nimirum ſanguine ex alimenti copia. Remedia aiunt tentari huiuſmodi. Hordeum in aqua decoquitur, ſimulque lardum & panis: decoctum iſtud infundunt. Nonnulli blitum, (quod circa fimeta & ſolo pingui prouenire ſolet, caulibus & folijs rubris,) tuſum ſalitumque præbent. Alij ſecreto experimento iuglandium nucamenta in ouo exhibenda celebrant. Sunt qui ipſam cruentam vrinam dum redditur excipiunt, & rurſus ſtatim per os infundunt, Alij ad ſiſtendum ſanguinis mictum vix quicquam efficacius eſſe aiunt, herba Roperti, vel gratia dei vulgò dicta, quam eam ob cauſam paſtores in montibus teſte Geſnero in Germania alicubi vocant herbam vrinalem. Inſerunt autem herbæ Roperti manipulos aliquot contuſos. *Vrinalis herba.* Alij tormentillæ herbam ſimul & radicem terunt & ſali miſcent: alij muſcum de nuce arbore in cibo præbent, & niſi profuerit butyrum crudum admiſcent; alij oxylapathi folia contuſa, ſalitaque ori immittũt. Oportet autem hoc morbo periclitantes boues, in ſtabulo quieſcere, ne ſubitaneus (vt vocant) ſanguis ſuperueniat, & fæno paſci. Ariſtoteles author eſt, accepiſſe ſe vaccam fuiſſe Perinthi, cui cibi excrementum extenuatum per veſicam tranſmittebatur, diſſectuſque anus denuo propere coaleſcebat, nec reſecando vitium euinci potuiſſe. *Lineis affectus.* Lien etiam boum, vt ait Creſcentienſis, quandoque lentis craſſiſq; humoribus infarcitur, vnde non liberantur, & diuturnus ſit affectus dignoſcuntur ex tuſſi, cùm aliàs infectante,

tùm

tùm maximè cùm ad cursum aguntur. Præter cætera autem solent vitulis nocere lumbrici, qui ferè nascuntur ex cruditatibus. Itaq; moderandū est, vt bene concoquant: aut si iam tali vitio laborant, lupini semicrudi teruntur, & offæ saliuati more faucibus ingeruntur. Prodest etiam cum arida ficu & eruo contrita herba santonica, & formata in offam, sicut saluiatum demitti Facit idem axungiæ pars vna tribus partibus hyssopi mixta. Marrubij quoq; succus & porri valet eiusmodi necare animalia, author est Columella. Sunt qui boum atque vitulorum lumbricos expelli dicunt, infuso succo quem expresseris è folijs & radicibus betæ rubeæ: idem medicamentum pueris etiam conducere. Alij pollinem bursæ pastoris dictæ aduersus eosdem commendant: quorum iuditium improbo, cum sit alia, herba contra lumbricos dicta, nasturtij syluestris genus, quod simillima seminis habet conceptacula, ad lumbricos maximè commendata. Hippocrates bobus cur, & quando potissimum coxæ articulus laxetur, his verbis docuit: Differt etiam habitus quidam corporis: nam & his quibus bene se habet membrum, & carnosis minus excidit, & facilius incidit: Vbi verò ipsi tenuiores & magis excarnes fuerint, tunc & magis excidit, & difficilius incidit. Argumentum autem quod hæc ita se habeant, hoc est: Bobus enim tunc magis femora excidūt ex acetabulo, cum tenuissimi existunt. Fiunt autem tenuissimi boues ad finem hyemis: tunc igitur etiam maximè luxantur: si tamen & huiusmodi quiddam in medicina scribere conuenit: Verùm conuenit vtique. Bene enim Homerus didicit quod ex omnibus pecudibus boues quàm maximè laborent hoc tempore, & ex bobus potissimum aratores, eò quòd hyeme operentur. His itaque maximè excidunt articuli; nam reliqua quidem pecora breuem herbam depasci possunt, boues autem non ita valdè, prius quam alta fiat. Reliquis enim tenuis est labri prominentia, crassa item & obtusa superna maxilla, quapropter in breues herbas subijcere non potes. Rursus solipeda animalia, vtpore vtrimq; dentata, & dentes inter se committere possunt, & sub breuem herbam dentes subijcere queunt, delectanturq; tali herba magis quàm alta: breuis enim herba in totum melior solidiorque est, quàm alta: adde quod alta etiam prius fructum effert: ob hoc igitur ita cecinit:

Lumbrici.

Lib. de articulis.

Coxæ luxatio.

Boues cur luxentur.

Haud secus ac bobus nigris gratissima veris
Tempora proueniunt.

quia gratissima ipsis apparet alta herba. Sed & aliàs bos laxum habet hunc articulum magis quàm alia animalia, & ob id etiam magis quàm alia pedem trahit, & maximè cùm macilentus est, etiam senex: propter omnia hæc etiam maximè boui excidit. Hactenus Hippocrates. Aristoteles boues duobus potissimùm morbis vexari scribit κραύρω, de quo diximus, & podagra ægrè curabili facere autem hanc, vt pedibus intumescant, & quamuis non intereant, tamē vngulas amittere; valere melius cornibus pice calida illitis. Idem alicubi ait: Vngulas cùm dolore articulorum laborat bos, non amitti, sed pedes tantummodo intumescunt vehementer. Pierius Valerianus verò scribit ex bubulo pede podagrosum hominem antiquitus indicatum fuisse; Bos enim (inquit) præcipuè vngulis cum dolore articulorum laborant, quo quamuis non intereat vngulas tamen interdum amittit, & pedes vehementer intumescunt vnde fictum ab Aegyptijs, tauri cælestis pedem extra regionem suam in Aethiopias exporrigi, quorum & pedes & articulos esse tumoribus obnoxios exploratum est; & in Italiam transgressos, paucissimos inueniri qui non articulorum vitio laborent. Vtcunq; est, Aristoteles ait non sentire boues pedum dolores, si illorum cornua illinantur cera, aut oleo aut pice; si verò attritę fuerint vngulæ, cornua vngendo mederi agricolas Plinius tradit; nec subteri pedes boum si prius cornua pice liquida perunguntur; quod & antiquissimus Cato dixit, his verbis. *Boues pedes ne subterant, priusquam in viam quoquam agas, pice liquida cornua infima vnguito*: per cornua vterq; vngularum substantiam intelligens, vt antea quoque annotauimus. Columella verò subtritos pedes elui asserit calefacta bubula vrina: deinde fasce sarmentorum incenso, cùm iam ignis in fauillam recidit, feruentibus cineribus cogi insistere, ac pice liquida cum oleo, vel axungia cornua eius illini. Sanguis demissus in pedes, teste eodem Columella, claudicationem affert; quod cùm accidit, statim vngulam inspici vult; tactu autem feruorem demonstrari ait, bouemque affectam partem vehementius premi non pati. Sed si sanguis adhuc supra vngulas, in cruribus est, fricatione assidua discuti. (Vegetius ad triduum trito sale perfricat) vel cùm ea nihil profuit, scarificatione demi. At si iam in vngulis est, inter duos vngues cultello leuiter aperiri iubet (Vegetius etiā intus mundat) postea linamenta, sale, atq; aceto imbuta applicari, ac solea spartea pedem indui, maximèq; dari operam, ne in aquam pedem mittat, & vt siccè stabuletur. Hunc eundem sanguinem, nisi emissus fuerit, saniem creaturum ait, & si suppurauerit, tardius curari, primùm autem ferro circumcidi, & expurgatum deinde pannis, aceto, & sale, & oleo madentibus inculcatis, mox axungia vetere & seuo hircino pari pondere decoctis, ad sanitatem perduci. Si sanguis in inferiore parte vngulæ est, extremam partem ipsius vnguis ad viuum resecare, & ita emitti ac lineamentis (stuppa vel linteolis cum sale, & oleo, & aceto infusis, Vegetius, & sic ille paulò ante) pedem inuolutū spartea

Podagra.

Podagrosi typus.

Contra pedū dolores.

Ad vngulas attritas.

Claudicatio.

tea muniri. Mediam vngulā ab inferiore parte non expedire, vt aperiatur, niſi eo loco iam ſuppuratio facta eſt. Si dolore neruorum claudicat, oleo & ſale genua poplitesque & crura confricanda eſſe, donec ſanetur. Si genua intumuerunt calido aceto fouenda eſſe, & lini ſemen, aut milium detritum conſperſumque aqua mulſa imponendum: ſpongias quoque feruenti aqua imbutas & expreſſas, atque melle litas rectè genibus applicari, ac faſcijs circundari. Quod ſi tumori ſubeſt aliquis humor, fermentum, vel farinam hordeaceam ex paſſo aut aqua mulſa decoctam, imponi, & cum maturuerit ſuppuratio, reſcindi ferro, eaq; emiſſa, vt ſuprà docuimus, linamentis curari. Poſſe etiam (vt Cornelius Celſus, inquit, præcipit) lilij radicem aut ſcyllam cum ſale, vel ſanguinalem herbam, quam πολύγονον Græci appellant, vel marrubium ferro recluſa ſanare: ferè autem omnem dolorem corporis ſi ſine vulnere eſt, recentē fomentis melius diſcuti; veterem autem vri, & ſupra vulnus butyrum, vel caprinus inſtillatur adeps. Florentinus ſi ob partis frigiditatem bos claudicet, pedem (inquit) abluere conuenit, locumque affectum (vbi ſcalpello fuerit manifeſtatus) fouere veteri vrina: dein ſale conſpergere, atq; ex ſpongia peniculoue alio mundare. His factis, adeps hircina, aut bubula, probè contuſa, parti dolenti ex ferro inſtillanda eſt, ſin autem, quod calcarit erectum palum, aut aliquid ſimile, bos claudicare videatur, cætera quidem omnia ſimiliter facienda ſunt, ceram autem cum oleo vetere, melle, cum orobi farina ſolutam refrigeratamque vlceri imponere debes. Poſtea verò, accipiens incretam teſtulam, ficuſque, aut mala Punica tundens, atque permiſcens, vlceri circumponito: ac linteo aliquo deligato adeò curioſè: vt externarum rerum nihil ſubingrediatur, donec bos ipſe firmior poſſit ſtare. Sic ſiquidem percurabitur; tertia autem die ſimili medendi ratione ſuccurrito. Si claudicet ob materiæ influxum, oleo & paſſo concoctis pars ipſa calefacienda eſt, ac dein calida polenta hordeacea illi imponenda. Cæterùm, vbi pars ipſa tenera & mollis eſt reddita, aperienda eſt, extergendaque: poſtea verò folia liliorum, aut ſquillam ex ſale, aut polygonon, aut denique praſium contuſum imponere expedit. Si quid verò pedem penetrauerit, Creſcentienſis ita curari iubet; vt extrahatur cum radicibus arundinis tritis, vel radicibus dictamni ſuprapoſitis & faſcia alligatis, vel alijs medicamentis, quæ ſpinis extrahendis adhibentur in equis, vt in illorum hiſtoria docuimus. Si talum aut vngulam vomer læſerit, Columella picem & axungiam cū ſulphure & lana ſuccida inuolutam candente ferro ſupra vulnus inuri præcipit, (Vegetius verò candente ferro ſupra vulnus imponi iubet, & vngi, vt verendum ſit) apud Columellam legendumque eſſe pro inurito, inuoluto. Quod idem remedium optimè facere monet exempta ſtirpe, ſi fortè ſurculum calcauerit, aut acuta teſte, aut lapide vngulam pertuderit, quæ tamen ſi altius vulnerata eſt, latius vult ferro circumcidi, atque ita inuri, vt ſuprà præcepit, deinde ſpartea calceata per triduum ſuffuſo aceto curari. Item ſi vomer crus ſauciauerit, marina lactuca, quā Græci τιθύμαλλον vocant, admiſto ſale imponi: aſſeritq; minus claudicatura armenta, ſi opere defunctis multa frigida pedes lauentur, & deinde ſuffragines, coronæ, ac diſcrimen ipſum quæ diuiſa eſt bouis vngula, vetere axungia defricetur. Cùm verò de vermibus qui in vlceribus quandoque proueniunt, nihil ſit dictum, addam remedium ſimpliciſſimum ex Ioan. Fragoſo: Hic agens de tabaco: Vlcera antiqua (inquit) licet ad oſſa vſque penetrent, ſintque cancroſa mundari perhibent, carne repleri & ad cicatricem perduci herbæ huius (tabaci) ſucco indito & ſuperimpoſitis folijs: præſuppoſito tamen bono regimine & præmiſſis euacuationibus vniuerſalibus. Quæ vtilitas etiam cognita eſt in vlceribus narium, tinea & impetiginibus ac ſimilibus, fricando cum folijs tamen fęditatem. Hæc eadem vtilitas eius in curandis vlceribus, non tantùm obtinuit in hominibus, ſed etiam in alijs animalibus, quia per vniuerſam quaſi Indiam, præcipuè in S. Dominico & S. Ioanne de portu de vite, frequentia ſunt vlcera in vaccis, bobus & alijs animalibus, quæ ſeſe mutuò vulnerant in motibus, & ob ſummam regionis humiditatem facilè putreſcunt illa vulnera, vſq; eò vt repleantur vermibus: quæ quidem ſublimato curare erant ſoliti: hoc autem ipſum cùm tanti eſſet pretij, vt pluris conſtaret, quàm animal ipſum, quod curabatur; inuenerunt per experientiam, infuſo ſucco iſtius herbæ non ſolùm interfici & eijci vermes, ſed etiam mundari vlcera, & ad cicatricem perduci. Et illud ipſum præſtat in animalibus domeſticis & veterinarijs, curando contuſiones ipſorum. Scimus quendam vlcere antiquo narium laborantem, è quo ſanies manabat, non ſine ſuſpitione contagij, inſtillato ſucco iſtius herbæ per nares magnam eieciſſe multitudinem vermium, atque ita curatus eſt. Hactenus Fragoſus. Facilius adhuc remedium hoc eſt. Quidam (inquit Conſtantinus Cæſar) vlcera aqua irrorant frigida, & ſic enecant vermes. Atque hactenus de corporis bubuli generis affectibus. Conuenit verò huic maximè loco machinæ illius deſcriptio, qua boues aliaque iumenta clauſa ligataquè tenentur, vt medicamenta, admittat. Deſcribitur à Columella & Vegetio. Machina (inquit ille) fabricanda eſt, vt & proprior tutuſq; acceſſus ad pecudem medentibus ſit, nec in ipſa curatione quadrupes reluctando remedia reſpuat. Eſt autem talis machinæ forma. Roboreis exibus (aſſibus) compingitur ſolum, quod habet in longitudinem pedes nouem & in latitudinem

Si vomer talum læſerit.

Vermes in vlceribus. Tabaci facultas.

Machina in qua curatur bos.

pars

pars prior dupondium semissem, duos pedes, & semis, Vegetius pars posterior quatuor pedes. Huic solo septenum pedum stipites recti ab vtroque latere quaterni applicantur: ij autem quatuor angulis affixi sunt, omnesque transuersis sex temonibus quasi vacerræ inter se ligantur, ita vt à posteriore parte quæ latior est, velut in caueam quadrupedes possit induci, nec exire alia parte prohibentibus aduersis axiculis: primis autem duobus statuminibus imponitur firmum iugum (transuersum tigillum ad modum iugi, ad quod equorum capita, vel boum religantur, Vegetius) ad quod iumenta capistrantur, vel boum cornua religantur: vbi possunt etiam numelli fabricari, vt inserto capite descendentibus per foramina regulis ceruix teneatur: cæterùm corpus laqueatum, & distentum temonibus obligatur, sicque immotum animal medentis arbitrio est expositum. Machina isthæc vulgò nuncupatur vn trauaglio, quasi miseria, aut ærumna, vnde non pauci miseris afflicti ærumnosique, vt ab ijs liberentur, tabellas in templis diuis suspendere solent, in quibus istiusmodi machinæ inclusi ita depinguntur, vt genibus flexis diuorum implorent auxilium.

CAPIENDI RATIO.

AETHIOPES Gymnetæ (inquit Diodorus Siculus) asperam incolentes patriam, rarisque aquarum fontibus super arbores, ferarum timore dormientes sub auroram ad aquarum decursus armati prodeuntes se abscondunt inter arborum frondes: sub æstum verò Solis agrestes boues, tum caloris, tum sitis impatientia ad aquas potus causa confluunt; repletos grauesque aqua, Æthiopes, cùm haud facilè moueri possint, ex arboribus descendentes adoriuntur, ac lignis adustis, saxisque & sagittis occisos, per cœtus diuisos edunt. Ludouicus Ariostus laqueis quoque capi innuit, dum canit: *Lib. 4. c. 3.*

Come toro saluatico che al corno
Gettar si sente vn'improuiso laccio
S'alza, di quà e di là s'aggira intorno
Si colca & leua, e non può vscir d'impaccio.

Cant. II. st. 45.

PRÆSAGIA.

PLINIVS inter signa futuræ tempestatis, boues recenset cælum olfacientes, seseque contra pilum lambentes, sed Theophrastus ait (inquit Iacobus Dalechampius) si anteriorem vngulam lingant, sententia longè diuersa. Cæterùm Theophrastus in opere de pluuiæ signis ita habet: Bos lambens anteriorem vngulam, tempestatem, vel imbres imminere ostendit: Item si sursum eleuato capite in cælum aspiciens odoretur, pluuiam præsagit. Hoc postremum signum posuit etiam eximius Mantuanus Poeta: *Li. 18. 35. Tempestatis signa.* *Georg. 2.*

Aut bucula cælum
Suspiciens, patulis captauit naribus auras.

In quem locum Seruius. Hic locus omnis (alia scilicet quoque tempestatis signa, quæ poeta ibi recitat) de Varrone est, Varrone nimirum Atacino: qui sic habet, quod attinet ad bouem:

Et bos suspiciens cælum (mirabile visu)
Naribus aereum patulis decerpsit odorem.

D. Ambrosius in Hexamero, boues (ait) impendente pluuia ad præsepia se tenere norunt: ijdem vbi naturali sensu mutationem cæli colligerint, foris spectant, & vltra præsepia ceruices extendunt suas vna omnes specie, vt prodire se velle testentur. Antonius Mizaldus, qui de præsagijs etiam scripsit, tradit, si boues cum insolito mugitu ad stabula tristes sub vesperam proficiscentur, & vitulæ præter modum & vsum salientes absente (præsertim ad visum) stimulo, vitulabuntur tempestatem paucos dies sine dubio deorsum grassaturam, veluti de pictura quadam repræsentare affirmat. Bos ad dextram coxæ vertebram inclinatur, vt Ælianus tradit, si iam proximum est, vt pluat: sin serenus tempus propè futurum est, ad sinistram incuruatur: præterea si mugit, & terram olfacit, pluuia impendet. In secretis secretorum quæ Aristotelis nomine circumferuntur, scriptum est boues magis solito comedentes, & in dexteram iacentes, tempestatem denunciare. Ait autem etiam Aristoteles vaccas, si per æstatem fuerint fœcundiores, pluuiosam instare hyemem indicare: & aliàs *Lib. 6. c. 4.* *Lib. 7. c. 8.*

etiam ait, idem contingere, cùm vaccæ plures grauidæ sunt & facilè initum patiuntur. Quod fieri non posset, vt Alberto placet, quod nimirum animal siccum fœcundo, & genitali humore abundet, nisi iam à cælesti influxu stellarum, quæ annum regunt, humor in eis commoueretur. Aelianus boues testatur impendentem pestem, & terræ motum & cœli salubritatem, & frugum fertilitatem præsentire, cæterùm quibus hæc indicent signis, non exprimit.

Pestē præsentiunt.

PHYSIOGNOMONICA.

Ignauiæ signum.

ARISTOTELES in physiognomonicis, illos quibus facies carnosa est, remissi & negligentis animi esse conijcit: quibus magna, ignauos seu tardos: quibus oculi magni, similiter: quibus admodum caui, mites, & illos etiam ignauos, quibus frons magna sit postremò quærulos, & indignabundos, quibus vox primùm grauis: in fine acuta fuerit: quod eadem omnia in bubus similiter se habeant. Nos autem suprà ex Adamantio diximus bouem vultu suo, & moribus simplicitatem quandam præ se ferre.

SYMPATHIA. ANTIPATHIA.

Apes bobus amicæ.

OCCVLTA planè est amicitia inter apes & boues. Columella ex Higinio scribit per Vernos dies (circa calendas Aprilis, Palladius) curandas esse bestiolas istas adapertis alueis, vt omnia purgamenta, quæ sunt hyberno tempore congesta, & araneis qui fauos corrumpunt, detractis, fumus immittatur, factus incenso bubulo fimo. Is enim (inquit) quasi quadam cognatione generis, maximè est apibus (apium saluti) aptus: Tineæ (inquit) & papiliones plerumque fauis adhærentes decidunt, si fimo medullam bubulam admisceas, & his incensis nidorem admoueas. Plinius hæc paulò aliter: *Circumlini* (inquit) *alueos apum fimo bubulo vtilissimum. Cognatum hoc ijs innascentes bestiolas necat, araneos, papiliones, teredines; apesque ipsa excitat.* Rectè autem dixit, cognatione quadam generis, cum ex mortuis etiam bobus ortum apes habeant, quod mirum est non annotasse Aristotelem, sed fortè ignorauit. Plinius enim Virgilium citat, non Aristotelem. *In totum* (inquit) *reparari ventribus bubulis recentibus cum fimo obrutis: Virgilius iuuencorum corpore exanimato, sicut equorum vespas, atque crabrones, sicut asinorum scarbæos mutante natura, ex alijs quædam in alia.* Cæterùm ante Virgilium M. Varro, duplicem apum ortum esse prodidit partim videlicet ex apibus, partim ex bubulo corpore putrefacto. Itaq; Archelaus in epigrammate ait esse eas, βοὸς φθιμένης πεποιημένα τέκνα. In Aegypto loca quædam esse aiunt, vbi si defodiatur taurus, ita vt cornua duntaxat suprà terram emineant, eaque deinde serra amputentur, apes euolent, putredine enim taurum in istud animalculum immutari. Quo videtur etiam Philetas (inquit Antigonus) animum intendisse, homo admodum curiosus. Vocat enim apes taurigenas hoc versu:

Lib. 11. cap. 20.

Taurigenas sic fatus apes longinquus adisti.

Metā. 15. Sed & Ouidius ait:

Nonne vides quæcunque mora fluiduque calore
Corpora tabuerint, in parua animalia verti?
I quoque electos, mactatos obrue tauros
(Cognita res visu) de putri viscere passim
Florilegæ nascuntur apes; quæ morte parentum
Rura colunt, operique fauent, in spemque laborant.

Vt apes ex bobus fiant.

Si modò apes eo modo generari volueris, Florentinus referente Constantino Cæsare, iubet vt domus tibi sit alta decem cubitorum, latitudinis totidem cubitorum, & reliquis lateribus comparibus. Ingressus in illa formetur vnus, fenestræ quatuor ab vnoquoq; vna. In hanc inducas bouem triginta mensium, carnosum, valdè pinguem, faciasque astare ipsi iuuenes multos, qui ipsum fortiter verberent, & fustibus cæsum occidant, simul cum cornibus ipsa etiam ossa comminuentes, diligentem autem animaduersionem habeant, ne quid bouis cruentent. Non enim ex sanguine (inquit) apis generatur, & circà primas plagas non violenter in ipsum irruant. Statim verò obturetur omnis bouis meatus linteolis tenuibus ac puris, pice tinctis, veluti sunt oculi, nares, & os, & quæ à natura productæ sunt partes ad euacuationes necessarias: deinde thymo substrato multo, boueq; supino super ipsum inclinato, domum egrediantur, & statim ianuam & fenestras luto denso oblinant, vt neq; aeri,

neque

neque vento vllus ingressus ac perspiratio pateat. Tertia autem hebdomadæ vndiq; domum aperire oportet, & lumen aeremq; durum admittere, præterquam ex ea parte, vnde vehemens ventus procedit. Si enim sic contingerit, ingressum qui secundum ventum situs est, clausum relinquere oportet, & luto velut prius oblinere. Vndecima deinde post hanc diem vbi aperueris, inuenies plenam apibus racematim inter se coagmentatis, & ex boue reliqua cornua & ossa ac pilos, & præterea nihil. Aiunt ex cerebro gigni reges, ex carnibus verò alias apes. Nascitur autem & ex spinali medulla rex, præstare tamen ex cerebro natos & magnitudine & pulchritudine & robore omnibus alijs traditur. Primam porrò mutationem & transformationem carnium in animalia & velut cóceptum quendam, ac generationem inde cognosces. Adaperta.n.domo parua, & alba specie, inter seq; similia, & non perfecta, neque iam omninò animalia circa vitulum multiplicata videbis, immobilia quidem omnia, paulatim verò augescentia. Videbis etiam alarum excretionem iam articulatam, videbisq; proprium colorem accipientes apes, circumsedentesque regem & aduolantes: verum breuibus & subtrementibus alis propter insuetudinem volandi, & membrorum debilitatem. Assident autem fenestras impetuosè impellentes, & violantes se mutuo, ob desiderium lucis. Præstat tamen apertiones & obturationes fenestrarum, velut dictum est, alternis diebus facere. Timor est enim, ne aut apum naturam transmutent, aut ob longiorem stabuli conclusionem aere priuatæ velut suffocatione pereant. Eadem ferè Virgilius his versibus docuit: *Georg. 4.*

Sed si quem proles (apum) *subitò defecerit omnis,*
Nec genus vnde nouæ stirpis reuocetur, habebit,
Tempus & Arcadij memoranda inuenta magistri
Pandere, quoque modo cæsis iam sæpè iuuencis
Insyncerus apes tulerit cruor; altius omnem
Expediam prima repetens ab origine famam.
Nam quæ Pellæi gens fortunata Canopi
Accolit effuso stagnantem flumine Nilum
Et circumpictis vehitur sua rura phaselis,
Quaque pharetratæ vicinia Persidis vrget,
Et viridem Aegyptum nigra fæcundat arena
Et diuersa ruens septem discurrit in ora,
Vsque coloratis amnis deuexus ab Indis,
Omnis in hac certam regio iacit arte salutem,
Exiguus primum, atq; ipsos contractus ad vsus
Eligitur locus hunc angustique imbrice tecti
Parietibusque premunt arctis, & quattuor addunt,
Quattuor à ventis obliqua luce, fenestras.
Tum vitulus bima curuans iam cornua fronte
Quæritur: huic geminæ nare, & spiritus oris
Multa reluctanti obstruitur; plagisque perempto
Tunsa per integram soluuntur viscera pellem.
Sic positum in clauso linquunt, & ramea costis
Subijciunt fragmenta, thymum casiasque recentes.
Hoc geritur Zephyris primum impellentibus vndas
Ante nouis rubeant quàm prata coloribus, antè
Garrula quam tignis nidum suspendit hirundo.
Interea teneris tepefactus in ossibus humor
Aestuat, & visenda modis animalia miris,
Trunca pedum primo mox, & stridentia pennis
Miscentur, tenuemque magis, magis aera carpunt:
Donec vt æstiuis effusus nubibus imber
Erupere, aut neruo pulsante sagittæ,
Prima leues ineunt si quando prælia Parthi.

Cur verò ex bobus putrefactis generentur apes, occulta ratio est, vel ipso Galeno teste in eo volumine, cuius titulus est, an animal id sit quod in vtero continetur: Neque enim (inquit) quo pacto vermes in plantis gignuntur, atque ex equis bobusque vespæ & apes, facilè nos dicere licet, verùm à natura simpliciter fiunt, nam neque aues docet volare quispiam, neque nos intelligere, audire, videreque. Istiusmodi apum ex putrefactis bubus ortum verum esse ipsa autopsia didicit Bernardinus Gomesius, cuius viri verba, cùm huic miraculo aliud superaddant, lubens ascribam: Saguntí

(inquit) dum animi recreandi gratia apud aluearia verſarer, ac ſummoperè mirarer inter ſingularia earum opera, in primis fucorum obſequium, atque benignitatem, tum in ipſis incluſum apum ſeminarium, quod vnum me quidem in magnam admirationem traduxit. Referam enim rem nouam, inauditam, neque viſam hactenus, neque ab vllo ſcriptore, quod ſciam, memoriæ proditam. Nam cùm interim captus à me fucus, digitis atque vngue medius premeretur, ſi fortè vice aculei aliquid emitteret: ecce ruptis viſceribus, atque poſterioris partis pellicula, album, ceu croceum caput bouis, expanſis & tortuoſis cornibus, roſtroque adunco, affabrè formatum derepente emerſit. Quam rem ſummè qui aderant, admirantes, atque idcircò id ipſum denuò experiri efflagitantes, alijs ſubinde quinque fugis, à me, vt antea preſſis, totidem ſimiliter boum capita eruperunt; natura quidem cui meritò ſumma ineſt cura apum; in hoc portento, ſeminalem ipſarum rationem, atq; vnde tandem inſtaurandæ ſint, per fucos mirè oſtendente. Quemadmodum modo apes occultam quandam cum bobus amicitiam exercent, ita contrà infeſtos ſibi habent crabrones, quamuis alioqui fauifica quoque animalia. Horum nimirum aculeo icti, ceu immaniſſimo quodam dolore affecti, ad curſum incitantur, ex fuga fortaſſis auxilium ſperantes, quo modo Dedalionem fugiſſe Ouidius cecinit: *Quater inde repulſus*

Caput bouis in fuco.

Crabro boui inimicus.

Metã. 11.

Concita membra fuga mandat, ſimilſque iuuenco
Spica crabronum preſſa ceruice gerenti,
Qua via nulla ruit, iam tu mihi currere viſus
Plus homine eſt, alas pedes ſumpſiſſe putares.

Aſilus ſiue Oeſtrum.

Niſi dicamus Ouidium figuratè crabronem dixiſſe pro aſilo ſiue œſtro quo maximè affliguntur ac vexantur, vexatique ſimiliter tanta velocitate feruntur ad curſum, vt non niſi ab equis ſuperari queant vnde origo fabulæ de Theſſalis: Quendam autem Theſſalum regem aiunt bobus æſtro exagitatis, ſatellites ſuos ad eos reuocandos ire iuſſiſſe, cùm autem curſu non ſufficerent, aſcendiſſe equos, & eorum velocitate boues inſecutos, ſtimulis ad recta reuocaſſe. Vnde cùm multo velocius quàm homo poſſet, currere cernerentur aut potius eorum equi, circa flumen Peneon potarent inclinatis capitibus, locum fabulæ dederunt, vt Centauri eſſe crederentur. Homerus naturæ animantium conſultiſſimus boues verno tempore œſtro infeſtari cecinit fugientes procos œſtro percitis bubus comparans:

Centaurorum fabula vnde exorta.

Odyſſ. X.

Οἱ δ' ἐφέβοντο κατὰ μέγαρον, βόες ὣς ἀγελαῖαι
Τὰς μὲν τ' αἰόλος οἶϛρος ἐφορμηθεὶς ἐδόνησεν
Ὥρῃ ἐν εἰαρινῇ, ὅτε τ' ἤματα μακρὰ πέλονται. id eſt.
Hi autem fugerunt in domum, boues tanquam gregariæ,
Quas quidem doloſum æſtrum impetu aggreſſum exagitauit.
Tempore in verno, quando dies longi ſunt.

Georg. 3.

Quibus poſterioribus verbis indicat poeta, ſe non initium veris, ſed potius finem intelligere, ſiquidem quando magis feruet ſol, œſtrum etiam magis boues vexat, quamobrem circa meridiem ideoque aut manè tantum aut veſperi ſub occaſum ſolis paſcenda eſſe acrius armenta ab eo pungi Maro atteſtatus eſt his verſibus:

Eſt lucos Silari circa; ilicibuſque virentem
Plurimus Alburnum volitans, cui nomen aſilo
Romanum eſt: æſtron Graci vertere vocantes:
Aſper, acerba ſonans, quo tota exterrita ſyluis
Diffugiunt armenta, furit mugitibus æther
Concuſſus, ſyluaque, & ſicci ripa Tanagri.
Hoc quondam monſtro horribiles exercuit iras
Inachiæ Iuno peſtem meditata iuuencæ.
Hunc quoque (nam medijs feruoribus acrius inſtat)
Arcebis grauido pecori, armentaque paſces
Sole recens orto, aut noctem ducentibus aſtris.

Epiſt. 58.

Hunc Virgilij locum citans Seneca, videtur dicere œſtum ſuo tempore Latinum nomen non habuiſſe, Ait enim: *Hunc quem Græci œſtrũ vocant, pecora peragentem & totis ſaltibus diſſipantem, aſilum noſtri vocabant. Hoc Virgilio licet, credas.* Plutarchus œſtrum adulatori aſſimilans, videtur indicare, inter alias corporis partes auribus potiſſimum infeſtum eſſe: *Tauris ferunt* (inquit) *aſilum ſub aures ſubire, itemque canibus ricinum: & adulator aures ambitioſorum laudibus occupans, ijſque adhærens, non facilè depellitur.* Atqui Oppianns ilia & medium latus infeſtare ſcripſit, cuius aureos verſus aſcribere non erit, puto odioſum:

De adulas.

Adulatori ſimilis.

Lib. 2. de piſcis.

Καὶ γάρ τοι καὶ βουσὶν ἀνάρσιος εὖτε πελάσσῃ,

Οἶςρος, ἐνὶ χρίμφει τε βοὸς λαγόνεσσιν ἀραιαῖς
Οὔτε τι βυφορβῶν μέλεται σέβας, ὔτε νομῆος,
Οὐδ' ἀγέλης, ποίην δὲ καὶ αὔλια πάντα λιπόντες
Σεύονται λύσσῃ τεθοωμένοι· ὐδέ τις αὐτοῖς
Οὐ ποταμῶν, ὐ πόντος ἀνέμβατος, ὐδὲ χαράδραι
Ρωγάδες, ὐ πέθρη τις ἀποίτητος καθερύκει
Ρίπην ταυρείην, ὅτ' ἐπιζέσῃ ὀξὺ κελεύων
Βυτύπος, ὁ τρηρῇσιν ἐπιστέρχων ὀδύνῃσιν
Πάντῃ δὲ βρυχὴ, πάντα δὲ οἱ ἅλματα χηλῆς
Εἰλεῖται. τοίην μιν ἀγειδριμεῖσα τύελλα
Καὶ τὸ μὲν ἰχθύσιν ἄλγος ὁμοίιον, ἠδὲ βόεσσι.

Hoc est, vt Laurentius Lippius breuiter vertit:

Quin etiam fortes tauros infestat asilus
Ilibus & lateri medio cum fixus inhaeret:
Nec iam pastores curant, nec pascua lata
Et virides herbas, stabulum atque armenta relinquunt,
Confossi furiunt rabie, non flumina possunt
Non mare, non valles, praeruptaque saxa tenere,
Mugitu complent syluas, stimuloque coacti
Exiliunt, flectuntque pedes horrore minaci,
Pisces atque boues angit furibunda procella.

Oppiano subscribit Q. Calaber, Graecos attonitos fugiensque bubus istiusmodi peste vexatis assimilans: Caeterùm Graeci (inquit) attoniti reddebantur bobus similes, quos indefessè sub iugo & aratro connitentes subter ilia aspero ferit rostro asilus, sanguinem sitiens, illi autem magna accensi indignatione ab opere procul fugiunt, quare qui aratrum sequitur, discrutiatur animi, rei difficultate laborans, ac bobus metuens, ne à tergo irruenti aratro, ferrum pedibus illisum neruos praesecet. Nonnulli oestrum cum tabano & myope quoque eundem faciunt, alij distinguunt, vt in opere de Insectis ostendimus, vtcunque autem est, tabano saltem miro modo quoque vexari solent: cuius rei mentio apud Varronem: *Itaque (inquit) quod eas aestate tabani infestare solent, & bestiolae quadam minutae sub cauda, ne concitentur, aliqui solent includere septis.* Μύωψ etiam similiter celebratur, ideoq; & pro stimulo quo boues vrgentur, accipitur. Sotion diligentissimus Geoponicus, ne oestrum siue asilus boues exagitet, hoc nobis reliquit remedium: Minimè (inquit) accedet eis, si quis contusas lauri baccas & aqua incoctas, per loca in quibus pascun tur boues, eas dispersserit: mox enim diffugient, nescio qua naturae vi. Quod si adhuc infestare non desinant, cerusam bubus aqua leuigatam inungunt. Habent etiam boues inter insecta inimicissimam buprestim, vt nomen ipsum indicat, de quo sic Plinius: *Buprestis animal rarum in Italia, simillimum scarabaeo longi pedis. Fallit inter herbas bouem maximè, inde nomen inuenit: deuoratumque tacto felle, ita inflammat, vt rumpat.* Dicitur itaque buprestis (βύπρησις) παρὰ τὸ τὸν βοῦν ἐμπιμπρᾶσθαι, quod nimirum boues incendat & vrat. Aliter tam sentit Etymologiastes, dici inquiens, quòd summopere intumescere faciat hominem βύπρηστις (inquit) φασὶ λέγεσθαι διὰ τὸ τὰς γευσαμένας αὐλῆς μεγάλως πιμπρᾶσθαι τυτέστι φυσᾶσθαι. τὸ γὰρ βὺς ἐπὶ τῦ μεγάλυ ἔτασσον οἱ Αρχαῖοι, καὶ βύπαιδα θὸν μέγα παῖδα, idest Buprestem dicunt nominari, quod eos qui eam gustarint, inflatos ac tumidos reddat multum, quod πίμπρασθαι Graeci dicunt. βὺς enim nomen magnum antiquis significabat, vnde βύπαιδα, magnum puerum dicunt. At quamuis vtraque etymologia tolerari queat, prior tamen meo iuditio sequenda est, vtpote & ab antiquissima Nicandro celebrata, versibusque istis eleganter indicata:

Ἤ καὶ πυδαμάλεις ἐριγαςόρας ἄλλοτε μόσχυς
Τὔνεκα τὴν βύπρησιν ἐπικλείυσι νομῆες, idest.
Πίμπρανται ὁπότε θήρα νομαζόμενοι θατεοντα.

Saepe pigram haec vaccam, vitulum quandoque salacem
Perdit, pascentes sua quando armenta magistri
Discernunt; & ob id buprestin nomine dicunt.

Hesychio teste hoc idem insectum etiam βυδάκη nuncupatur, quasi boues morsu petens: quod tamen nomē asilo aut tabano potius conuenit, cui in ore aculeus est, cum buprestis nisi deuorata perniciem afferat, vt ex Plinij verbis colligitur. Marcellus Virgilius caput de bupresti apud Dioscoridem commentans, nouisse nunc etiam rura hoc animal asserit, sese vidisse peremptum aliquando eo veneno bouem: non satis tamen ostendere rusticos eius animalis formam, diuersisque appellationibus diuersis locis, & diuersa forma describi, & appellari. Muscae quoque boues summopere

Lib. II.

Tabanus.

Li. 2. de re rust. c. 5.

Buprestis vnde dicta

Li. 30. c. 4.

Lib. 2. c. 5.

Musca.

Lib. 23. cap. 30.

vexant, & quomodo prohibeantur, iam ante oſtenſum eſt: Mirum autem eſt quod narrat Celius, in Leucade, (vbi in promontorio eminentiori Apollinis ſtat templum, quem Actium nuncupant, futura inibi (vt aſſolet) panagyri, in qua & honori diuino editur ſaltatio) bouem muſcis immolare fuiſſe receptiſſimi moris, quæ illius diſtentæ cruore confeſtim credebantur euaneſcere, hac veluti mercede amplius delinitę, ac vt ſignificanter dicunt Græci δεκασθεῖσαι; cùm omnino Piſęæ animaduerterentur ἀδέκαστοι, & proinde probiores quoque, vt quæ dei reuerentia quadam, non mercedis vi, iuſtitiæ opus inirent. Ariſtoteles cùm aſinum, neque pediculis, neque crotonibus infeſtari dixiſſet; boues verò contra vtriſque oues, & capras crotonibus, ſubdit in canibus fieri, qui cynoræ iſtæ vocentur. Quæ Plinius periphraſticè ſic videtur reddidiſſe, nomine tamen non expreſſo: *Eſt animal eiuſdem turpitudinis, infixo ſemper ſanguini capite viuens, atq; ita intumeſcens, vni animalium cui cibi non ſit exitus: dehiſcitque nimia ſacietate, alimento ipſo moriens. Nonnunquam hoc in iumentis gignitur, in bubus frequens, in canibus aliquando* (imò ſæpiſſimè) *in quibus omnia. In ouibus & capris hoc ſolum. Neque eſt mira ſanguinis & hirundinum generi in aqua ſitis. Namque & hæ toto capite conduntur.* Vbi notandum eſt (quod additum velim operi noſtro de Inſectis capite proprio) alium eſſe ricinum qui canes infeſtat, ab eo qui boues: nam qui hos, crotonis ſemini & forma & colore eſt ſimilis, vnde etiam nomen accepiſſe puteum, cùm ille qui canibus eſt infeſtus, multo ſit minor, nigricetq; quales quoque ex canum auriculis non ſemel legi, vt illum ex bubus; quamobrem prudēter addebat Ariſtoteles, in canibus cynora iſtas nuncupari, vt ſcilicet à vero ricino ſiue crotone diſtingueret. Boues autem atque oues, & capræ à turpiſſimo hoc inſecto diuexati, minus pingueſcunt, imò & carnes eorum reddunt quodammodo abominandas, & ipſi quoque ad labores, fiunt lentiores. Quamobrem non fuerit præter noſtrum inſtitutum, docere quibus remedijs vel fugentur, vel interimantur. Si itaque quadrupedes amurca, ſic vt biduum, vel triduum conſudent, illinatur eum aqua in aqua lupinus deferbuerit, in mari vel ſalſa lauentur, ricini non infeſtabunt: *Si veterinum* (inquit Didymus) pediculis obſitum eſt, aut ricini hærent, aceris radices tuſæ in aqua coqui debent, & decocti iure tepido perfundi, ſic vt imber totum corpus proluat: ſed villi prius à capite ad dorſi ſpinam detondendi. Sunt qui ſolo cedriæ liquore vtuntur. Alij mandragoræ radicis decocto conſimiliter irrorant. Sed cauendum ne eam deguſtent, quippe cum periculum adferat. Alij ciperi radicem decoquunt, & iuris imbre lauant. Ricini quoque pice liquida cum ſuilla adipe cocta contacti decidunt, qui mana non ſunt vellendi, ne faciant vlcera. Chamæleon niger quoque teſte Plinio ricinos canum necat, haud ſcio, num etiam ricinos boum. Eſt & ricinus ipſe qui bubulo ſanguine turge, vtilis in medicina. Iſtiuſmodi enim ſanguinem Q. Serenus ad inueterata vlcera, quæ iam in fiſtulas abiere, celebrauit his verſibus:

Ricinus. 5. Hiſt. 55. Croton. Lib. 11. cap. 34.

Ricinus duplex.

Ricini vt occidantur.

Lib. 22. cap. 18. Cap. 35.

At ſi tam veteri ſuccedat fiſtula morbo
Muſtelæ cinere immiſſo ſanabitur vlcus
Sanguine vel ricini quem bos geſtauerit ante.

Superius de illis ſcribentes, quæ curatori bubulco maximè ſunt cognoſcenda quædam animantia bubus potiſſimum infeſta oſtendimus, & remedia quoque attulimus: inter quæ in primis erat vipera, de qua ſic cecinit Maro:

Vipera.

Sæpe ſub immotis præſepibus, aut mala tactu
Vipera delituit, cælumque exterrita fugit:
Aut tecto aſſuetus coluber ſuccedere & vmbræ,
Peſtis acerba boum, pecorique aſpergere virus
Fouit humum: cape ſaxa manu, cape robora paſtor,
Tollentemque minas, & ſibilla colla tumentem
Deijce: iamque fuga timidum caput abdidit altè,
Cum medij nexus, extremæque agmina caudæ
Soluuntur, tardoſque trahit ſinus vltimus orbes.

Coluber.

Annotauit eandem hanc viperæ cum boue antipathiam quoque Ouidius hoc verſu:

2. de reme.

Parua necat morſu ſpatioſum vipera taurum.

Sed & draco eum perſequitur, vt Lucanus teſtatur, dum canit.

Draco. Lib. 9.

Vos quoque qui cunctis innoxia numina terris
Serpitis aurato nitidi fulgore dracones,
Peſtiferos ardens facit Africa: ducitis altum
Aera cum pennis, armentaque tota ſecuti
Rumpitis ingenio amplexi verbere tauros.

Hinc Lycophron Diomedem, vel quiſquis ille fuit, qui Iphigeniam immolauit, Draconem vocat, illam verò vittatam vaccam.

Hinc

Ηνεῖς βαθεῖαν λαμίσας ποιμανδρίαν
Στεφηφόρον βοῦν δεινὸς ἄρταμος δράκον
Ῥαίσει τριπάτρω φασγάνω κανδάονος, idest,
Quam super profundum decollans mulctrale
Vittatam vaccam crudelis vorax draco,
Tripatris ense perdet Canduoris.

Habet item quadrupedes aliquot sibi inimicos bubulum genus, vrsum præcipuè, lupum, tigridem, & leonem, vtpote animantia quæ ex venatu victitant, imbellioraque prosequuntur. De vrso hæc prodidit Aristoteles: *Taurum vrsus aperto Marte aggreditur, conserta iam pugna, sternit se resupinum, dumque taurus ferire conatur ipse suis brachijs amplectitur cornua, ore morsum armis defigit, prosternitq; aduersatum.* Plinius verò pugnam istam paulò aliter delineat: *Vrsi* (inquit) *tauros, ex ore cornibusque eorum pedibus omnibus suspensi, pondere fatigant. Nec alteri animalium in maleficio stultitia solertior.* Longè rursus aliter Ælianus. Vrsa (inquit) vbi ex fame laborans taurum inuadit, non omni robore, nec rectà & aperto Marte pugnam committit, sed obliquo impetu ceruicem appetens, deprimit ac mordet. Hic quidem oppressus mugit, & denique succumbit: illa autem deuorando expletur. Lupus quoque teste Aristotele, boues inuadit, alitur enim carne. Apparet autem aperto Marte non audere inuadere. Auersum enim inuadere Philos scribit, quòd cornuum ferale acumen horreat: ideoq; noctu potius quàm interdiu infestum esse Statius innuit dum canit:

Vrsus.

Lib. 6. c. 9.

Lupus.

Li. 8. Theb.

Sic densa lupum iam nocte subatra
Arcet ab oppresso pastorum turba iuuenco,
Improbus erigitur contrà, nec cura vetantes
Impetere, illum, illum semel in quem venerat, vrget.

Lib. 3.

Et antea dixerat: *Haud aliter saltu diuertitur orbus*
Pastor ab agrestum nocturna strage luporum,
Cuius herile pecus syluis inopinus adegit
Imber, & hybernæ ventosa cacumina Lunæ,
Luce patent cædes, domino perferre recentes
Ipse timet casus, haustaque informis arena
Quæstibus implet agros, stabulique silentia magni
Odit, & amissos longo ciet ordine tauros.

Atque hinc puto est, quod Aruntem cùm Camillam occidisset, lupo assimilarit Maro, (qui occiso iuuenco, latebras quærit, quod imbellis est) animali, vt inquit Iacobus Pontanus, audaci quidem ad faciendum & satis temerario, at timido post factum: fugit enim mox & latebras quærit: Poetæ versus sunt:

Aruns lupo simulatus.

Lib. 11. Aeneid.

Ac velut ille prius quam tela inimica sequantur,
Continuò in montes sese auius abdidit altos,
Occiso pastore lupus, magnoque iuuenco
Conscius audacis facti, caudamque remulcens
Subiecit pauitantem vtero, syluasque petiuit,
Haud secus ex oculis se turbidus abstulit Aruns.

Hostiliter nihilominus, & insigni percitus rabie armenta boum inuadit Lupus, quod significauit nouis Ouidius hac fabula:

Metam. 11

Fessos ad littora curua iuuencos
Appuleram, medio cùm Sol altissimus orbe
Tantum respiceret, quantum superesse videret:
Parsque boum fuluis genua inclinarat arenis,
Latarumque iacens campos spectabat aquarum.
Pars gradibus tardis, illuc errabat, & illuc,
Namque alij celsoque extant super æquora collo.
Templa mari subsunt, nec marmore clara, nec auro,
Sed trabibus densis, lucoque vmbrosa vetusto,
Nereides, Nereusque tenent. Hos nuntia ponti
Edidit esse deos, dum retia litore siccat.
Iuncta palus huic est densis obsessa salictis
Quam restagnantis fecit maris vnda paludem.
Inde fragore graui strepitus, loca proxima terret
Bellua vasta lupus, syluisque palustribus exit,

Obli-

Oblitus & ſpumis & craſſo ſanguine rictus
Fulmineus, rubra ſuffuſus lumina flamma.
Qui quanquam ſæuit pariter rabieque fameq;
Acrior eſt rabie: neque enim ieiunia curat
Cæde boum, diramque famem finire, ſed omne
Vulnerat armentum, ſternitque hoſtiliter omnes.
Pars quoque de nobis funeſto ſaucia morſu,
Dum defenſamus, leto eſt data: ſanguine littus
Vndaque prima rubet, demugitaque paludes.

Hæc omnia itaque Ouidius, quibus famelica luporum natura aduerſari videtur, qua aliàs non alia inuadunt pecora priuſquam vel deuorarint, vel ventrem ſuum explerint. Sed decuit Lupum à deo immiſſum, vt magnam ſtragem ederet, odij potius quàm famis rationem habere, ad quam ſolandam à cadaueribus bubuli generis minimè abſtinet, adque ad hoc reſpexit Ludouicus Arioſtus, dum ait.

Cant. 14. ſt. 34.

Come lupo, ò maſtin, ch' vltimo giunge
Al bue laſciato morto da' villani,
Che troua ſol le corna, l'oſſa, e l'vgne,
Del reſto ſon sfamati augelli, e cani,
Riguarda in vna il teſchio, che non vgne,
Coſi fà il crudel barbaro in quei piani, &c.

Lib. 6. Aſſentator lupis comparatus. Tigris.

Elegans Cratis Philoſophi apud Diogenem Laertium de aſſentatoribus legitur ſimilitudo. Dicebat enim, deſertos eos qui cum aſſentatoribus eſſent, non ſecus ac vituli cùm inter lupos ſunt: neq; enim cum illis qui bene velint, neque cum his, ſed inſidiatores. Viuit & tigris ex venatu raptuque, quamobrem, & ipſa occultum quendam ſuo aſpectu timorem huic pecudi incutit, ipſaque veluti quodam odio inuadit, ac graſſatur, multaque ſæpe edita ſtrage laſſa expletam famem dolet, nouãque ſtragem meditatur, id quod Thyodamantis ex hoſtium vulneribus defeſſi, exemplo ita oſtendit Statius:

Iam tarda manus, iam debile ferrum
Et caligantes nimijs ſucceſſibus iræ.
Caſpia non aliter magnorum in ſtrage iuuencum
Tigris vbi immenſo rabies placata cruore,
Laſſauitque genas, & craſſo ſordida tabo
Confudit maculas: ſpectat ſua facta doletque
Defeciſſe famem.

Lib. 12. Theb.

Aliàs verò idem poeta rabiem ſæuitiamque eiuſdem tigridis, bubuli generis è contrario timorem expreſſit:

Non ſecus afflauit, molles ſi quando iuuencas
Tigridis Hircanæ ieiunum murmur, & ipſe
Auditu turbatur ager, timor omnibus ingens.
Quæ placeat, quos illa fames deſcendat in armos.

Leo. Lib. 8. Theb.

Similiter planè pauent leonem, & hic contrà ſimiliter eorum cæde oblectatur. Audi eundem poetã:

Sic ait & belli maiora ad præmia mente
Ducitur, innumeris veluti leo forte potius
Cædibus, imbelles vitulos, molleſque iuuencas
Tranſmittit, magnus furor eſt in ſanguine mergi,
Nec niſi regnantis ceruice recumbere tauri.

Lib. 2. Argun.

Quo nouiſſimo verſu modum indicauit, quo taurum leo inuadere aſſolet, quem tetigit etiam Valerius Flaccus, de Hercule loquens:

Qualiter impleuit gemitu, cum taurus acerbo
Auia frangentem morſu ſuper alta leonem
Terga ferens.

Li. 1. Epig.

Martialis id quidem etiam annotauit, ſed leonis inſuper gaudium quo ex ſuperato tauro afficitur, præterea addidit, atque generoſitatem cùm niſi magna, ac viribus valentia inuadat animantia, imbellia contrà dedignetur.

Intras ampla licet torui lepus ora leonis,
Eſſe tamen vacuo ſe leo dente putat
Quod ruet in tergum, vel quos procumbet (aliàs prorumpet) *in armos.*

Alta

Alta iuuencorum vulnera figet vbi?
Quid frustra memoram dominum, regemque fatigas.
Non nisi delecta pascitur ille fera.

Idem eodem libro in eodem sensu:

Rictibus his tauros non eripuere magistri
Per quos præda fugax itque reditque lepus.

Et alicubi rursus ait: *Lib. 12.*

In tauros Libyci ruunt leones
Non sunt papilionibus molesti.

Aristoteles quoque esu bouis, non voce gaudere asserit leonem, è voce autem sentire eum propinquum esse, & gaudere vtique hac putari. E contrario boues voce leonis audito, mirum est, vt contremiscant quod tetigit Seneca his verbis: *Lib. 3. de morib.* *In Troad.*

Fremitu leonis qualis audito tener
Timidum iuuencus applicat matri latus
At ille sæuus matre summota leo
Prædam minorem morsibus vastis premens
Frangit, vehitque: talis è nostro sinu
Te rapiat hostis.

Statius verò Leonis gaudium, quo dum manè famelicus ex antro prodit afficitur, cum primis luculenter expressit:

Qualis vbi primum leo mane cubilibus altis
Erexit rabiem, & sæuo speculatur ab antro,
Aut ceruum, aut nondum bellantem fronte iuuencum,
It fremitu gaudens, licet armo gregesq; lacessant
Venantem, prædam videt, & sua vulnera nescit.

Virgilius verò tum potissimum lætari ait, cum taurum ipsum cernit eminus, ad prælium se apparantem, Turnum leoni, Pallantem tauro assimilans, *Aeneid. 1.*

Desilit Turnus biiugis, pedes apparet ire,
Cominus: vtque leo specula cùm vidit ab alta,
Stare procul campis meditantem prælia taurum
Aduolat; haud alia est Turni venientis imago.

Quin ita etiam bubuli generis cæde gaudet leo, vt in tota grassetur armenta, agrosque cadaueribus compleat: Hinc illud Claudiani: *Lib. 3.*

Mærebat regio sæui vastata leonis
Incursu, pedem strages, passimque iuuenci
Semineces, & adhuc infecta mapalia tabo
Sparsaque sanguineis pastorum funera campis.

Idem poeta sæuitiam leonis quam in boues exercet, nobis quoque exactè delineauit, Proserpinam iuuencæ, Plutonem eius raptorem leoni assimilians, ac canens: *Lib. 2. de raptu.*

Ille velut stabuli decus armentique iuuencam
Quum leo possedit, nudataque pectora fodit
Vnguibus, & rabiem totos exegit in armos,
Stat crassa turpis sanie, nodosque iubarum
Excutit, & viles pastorum despicit iras.

Multæ similes apud Homerum de leone, & bobus leguntur similitudines, quas quidem præterire tanti poetæ authoritas dignitasque non permittit, sed quia prolixum nimis foret, Græcos, Latinosque simul eius recitare versus, soluta eas oratione proferemus. Dioclei itaque geminos filios, Crithona & Orsilochum, qui gratificantes Agamemnoni, ac Menelao, Græcos ad Troiæ excidium comitati fuerant, sic Aeneæ manibus interemptos esse scribit, vt duo leones in arduis nemorosisque montibus sub matre leæna educati, confici ab his pastoribus solent, quorum stabulantes tauros, ouesque ipsi diripuerant. Agamemnon verò Troianos, qui in fuga lentiores erant, in locis patentibus adortus, vrgebat atque mactabat; atque vt leo armenta bouis intempesta nocte adortus, omnes quidem in fugam timore dispellit, sed vnum rapit, rescissaque prius ceruice, mox sanguinem sorbet, ac viscera cuncta depascit, sic ille, ex omnibus, quos insequebatur, postremum quemque feriebat. Menelaus iussus ab Aiace, vt Antilochum Nestoris filium ad Achillem mitteret, Patrocli socij sui cædis nuncium, è vestigio abijt, more leonis, qui à caula canes & viros insultibus fatigat: illi autem tota nocte vigilantes pingues boues defendunt, neque capi patiuntur: hic carnis auidus insultat; stu- *Iliad. E.* *Iliad. A.* *Agamemnon leoni similis.* *Iliad. P.*

frustra tamen: nam crebra iacula validis vibrata manibus & facet libet velox formidat, manè autem tristis discedit: sic Patroclum strenuus bello Menelaus perquam inuitus dimittere. Eadem penè similitudo de Aiace legitur, quem Hector à pugna compescurat. Stetit (inquit) Aiax inops consilij, & leonino aspectu nouum tumultum intuebatur. Tum reiecto post tergum scuto, se in fugam vertit, perculsus, inuitus, mœrens, non magis sua quàm nauium causa: ideoque modico gradu & genu à genu vix moliens abibat, vrgentibus eum retro Troianis veluti agrestibus viris cum agrestibus canibus villosum leonem, quem ingressum boum septa, cupientemque iam adoriri opimum taurum, illi non sinunt, acutis iaculis, incensisque facibus incessentes, atque hunc in modum tota nocte consumpta, etsi maximè violenta fera est, tamen tot terroribus coercita, sub ortum Luciferi mœsta discedit. Ipse verò etiam Patroclus leoni quoque, sed aliter comparatus erat antè, sarpedonem occidens, qui ex inflicto à Patroclo vulnere, quantus erat in puluere iacens, puluereraque ipsum cruentum moribundis manibus stringens, ac lamentans instar rugientis, & vt magnanimus taurus validusque, dum ab adorto armentum leone trucidatur sub illius dentibus gemit: sic Lyciorum rex sub Patrocli ferro gemebat. Iese autem etiam Lyciorum rex siue Sarpedon leo antea vocatus est, quem nimirum Iupiter, cùm neque Hectori cæterisque Troianis fas vnquam fuisset fores portæ, atque repagula perrumpere, in hostes tanquam leonem in boues excitauit. Vlysses deniq; leoni comparatur, qui in monte nutritus, fidens viribus, minitans spiransque, ac oculis ardentibus ingreditur in boues, aut oues inuasurus, fame suadente, in domum frequentem irruit, & in pecudes grassatur: Sic Vlysses puellis formosis quanquam modus, instante necessitate, congredi decreuit. Nonnunquam ipsos quoque occidunt pastores. Prudentius.

Iliad. M. — *Iliad. M.* — *Odyss. Z.* — *In Amartigenia.*

Tunc etiam innocuo vitulorum sanguine pasci,
Iamque iugo edomitos rictu laniare iuuencos
Occiso pastore truces didicere leones.

Cant. 18. st. 14. 15. Ludouicus Ariostus scribit catulos leoninos tauri aspectu terrei primum, sed cum eum mox læna morsibus inuaserit, ceu suppetias allaturos, simul etiam illum inuadere.

Come se dentro à ben rinchiusa gabbia
D'antica leonessa vsata in guerra
Per c'hauerne piacer il popol l'habbia
Tal volta il toro indomito si serra,
I leoncin, che veggion per la sabbia
Come altero, e muggiando animoso erra,
E veder si gran corna non son' vsi,
Stanno da parte timidi, e confusi.
Ma se la fiera madre à quel si lancia,
E ne l'orecchia s'attacca il crudel dente,
Voglion anch'essi insanguinar la guancia,
E vengon in soccorso arditamente,
Chi morde al tauro il dosso, e chi la pancia;
Così contra il Pagan fà quella gente, &c.

Idem Ariostus ait Taurum aliquando cornibus leonem efferre, idque sine læsione, sumpta vtroque argumento ex Romanorum spectaculis, in quibus taurorum & leonum certamina edebantur.

Come il leon, che tolto sù le corna
Dal bue sia stato, & che'l dolor non senta,
Sì sdegno, & ira, & impeto l'affretta,
Stimula, e sforza à far la sua vendetta.

Li. 32. c. 7. Sus. Est parua rana (inquit Plinius) in arundinetis & herbis maximè viuens, muta ac sine voce, viridis, si fortè hauriatur, ventres boum distendens. Suis fimum bobus noxium esse, suprà quoque annotauimus. Vbi & de fimo gallinarum, & hirundinis de morsu muris aranei, ac de hirundine hausta.

In parallenis. Hippolyti mors. Contrà equis non benè conuenire cum tauris ex hoc Plutarchi loco apparet; Theseus Neptuni filius suscepto filio Hippolyto ex Amazone Hippolyta ei super induxit nouercam Phædram Minois filiam quæ priuignum deperire orsa, ad incestum per nutricem inter nunciam solicitauit. Ille relictis Athenis Trœzenem se contulit, ibique venando incubuit. Impura autem ista, cùm spe sua decidisset, mendacibus de casto priuigno exaratis literis, vitam laqueo finijt. Theseus literis fidem habens à Neptuno petijt, vt Hippolytum perderet. Nam ab eo ius trium votorum habebat. Neptunus Hippolyto ad oram maris currum agitanti taurum immisit, quo territi equi Hippolytum contriuerunt. Verùm marinum monstrum erat iste, taurus, vt Fabulam Ouidius disertissimè retulit his versibus.

Metã. 15.

Pittheiam

Pittheiam profugo curru Trœzena petebam
Iamque Corynthiaci carpebam littora ponti,
Cùm mare surrexit, cumulusque immanis aquarum
In montis speciem curuari, & crescere visus,
Et dare mugitus, summoque cacumine findi.
Corniger hinc taurus ruptis expellitur vndis,
Pectoribusque tenus molles erectus in auras.
Naribus & patulo partem maris euomit ore.
Corda pauent comitum: mihi mens interrita mansit
Exilijs contenta suis: cum colla feroces
Ad freta conuertunt, erectisque auribus horrent
Quadrupedes, monstrique metu turbantur, & altis
Præcipitant currum scopulis, &c.

Nos suprà monstrum hoc ex Seneca descripsimus. Aliàs idem Ouidius hoc monstrum, simpliciter taurum vocat:

2. de reme. amor. 2.

Perdat opes Phædra, parces Neptune nepoti,
Non facit pauidos taurus auitus equos.

Inter aues inimicos habent boues, tauriuè, coruos, qui aduolantes feriunt & eorum oculos lacerant. Inuenio autem, quod maximè quoque miror, seuum ipsis inimicum esse, sed suumnè proprium aut aliorum quæ similiter seuum habent pro adipe, necdum didici. Aiunt tamen si lingua bubula eo perungatur, morituros citius quàm comesturos, nisi prius aceto, & sale abstergatur. Si nares tauri oleo rosaceo illinantur, tenebris offusis, vertiginosum euadere Africanus testatur. Sunt etiam stirpes, quibus aliquid inest, quod bobus aduersatur. Carnes eorum caprificus vt teneras reddat, & quomodo ei alligati feritatem deponant tauri, suprà in domandi ratione dictum est. Quibus adde ex Dioscoride: Bubulis carnibus coquendo summi coliculi caprificorum additi cocturam earum adiuuant. Vt verò asinis grata est ferula, ita cæteris iumentis venenum esse Plinius asserit, item & lasar naribus inditum tauros inflammare. Nigro helleboro verò necari, itaque id cauere, cum candido vescantur. Aliàs etiam ait: *Camaleonis nigri succus iuuencas necat anginæ modo, quare à quibusdam vlophonon vocatur.* Idem de fraxino scribens ait: *folia iumentis mortifera, cæteris ruminantium innocua.* Quod est falsum. Theophrastus enim de taxo id dixit, non de fraxino. Decepit hominem nominis vicinitas. Taxus Græcè μίλος, fraxinus μελία dicitur. Theophrasti de taxo verba sunt: φασὶ δὲ τὰ μὲν λόφουρα ἐὰν φαγῆ τῶν φύλλων, ἀποθνήσκειν, τὰ δὲ μηρυκάζοντα οὐδὲν πάσχειν, idest: Aiunt veterina, si folia comederint, mori, ruminantia verò nihil pati. Pertinent verò hoc ad sympathiam. Galion herba est cubitalis foriolis angustis & per genicula radiatis simul pluribus, flore flauo, confarcto, muscoso, odorato, abstinent eo, vt inuenio, boues: vt & vrticæ simili herba fætida, & marrubij quodam genere fœtido, quod in aruis & noualibus nascitur, aliud quam ballote, longioribus & in acutum exeuntibus folijs, crenatis. Circa Scytharum & Medorum dicta Thraciæ regionem, locum esse aiunt, (vt legimus apud Aristotelem, vel quisquis ille est, authorem de mirabilibus,) viginti ferè stadiorum spatio, qui hordeum producit, quo homines quidem vescuntur, equi verò & boues, cæteraque animalia abstinent. De Cinna gramine, inflammetnè boues an impinguet potius, suprà aliquid diximus, vbi de cibo & potu. Gesnerus communem lectionē apud Dioscoridem, vt apparet secutus, forsan (inquit) aconiti aliqua species est. Nam Theophrastus aconitum describit herbam breuem, quæ nihil superuacui habeat, frumento similem, semine tantum non spiceo. Quòd si ita est, nihil impedit, quin etiam gramini simile, aut quædam eius species dicatur. Nam (vt obiter moneam) aconiti nomen ad varias formisque differentes herbas vagum videtur, cùm aliud cyclamini, aliud platani, aliud seridis, aut iridis potius folijs aconitum ab antiquis commemoretur. Sola inexpugnabilis veneni vis tabifica omnibus illis, vt video, communis est. Hæc ille, quæ in plantarum historia diligenter examinabimus. Idem testatur, apud suos prouenire herbam noxiam, qua non ipsi solùm boues abstinent, sed etiam gramine circumcirca nascente, licet eodem equi vescantur. Rustici quidam (inquit) apud nos malum florem, alij malum Henricum appellant, vt atriplici (alij lapathi genus faciunt) quoddam syluestre genus, bonum Henricum. Caulis ei altus, pedalis, solidus & substantia quadam humida molli que infarctus. Flores hirsuti, purpurascentes, in spicam congesti, vt in testiculo canis ferè, semina rotunda instar milij. Gustu astringit. Radice albissima, nodis quibusdam exasperata, & veluti squammata (vt saxifraga alpina, cui folia similia folijs fraxini, & vt sanicula alba Hessorum,) longissima, ad quinque vel sex cubitos descendentes, quamuis rarò integra effodiatur: recens planè frigida, & humida tastu percipitur. Vires vicinas corrumpit, & frigore suo lædit. Quamobrem diligenter a vinitoribus effossa in

Coruus. Seuum. Oleum rosaceum. Caprificus. Lib. 1. cap. 149. Ferula. Laser. Elleborus niger. Fraxinus. Plinij error. Taxus. Li. 3. Hist. cap. 10. Hordeum vbi bubus noxium. Cinna gramen. Aconiti descriptio. Malus flos. Malus Aericus.

aquam

aquam reijcitur, ne in terra denuo comprehendere possit, plurimum circa enim graminis abundat, Folijs caret. Vis enascenti tanta, vt vel per pauimentum, si quod obsistat, eluctetur. Verè tantùm prodit. Flos Solis impatiens, crassus, aquosus, intra triduum vi Solis marcescit. Natalis ei vineæ collinæ, & prata syluis proxima. Autumno, vt audio rursus erumpit. Eadem, ni fallor, Aegolethros Plinij fuerit, de qua ille, *Herba est* (inquit) *ab exitio & iumentorum quidem, sed præcipuè caprarum, appellata ægolethros. Huius flores concipiunt noxium virus aquoso verè marcescentes. Ita fit, vt non omnibus annis sentiatur hoc malum. Ex his floribus apes Heracleæ in Ponto mel venenatum conficiunt?* Hæc Plinius: Nec aliud quicquam de ea proditum legi. Mel Heracleoticum (vt scribit Ruellius) ex herba fieri candida commemorant, quæ ægolethros vocetur: similiter etiam Hermolaus Barbarus legit, tanquam ex Plinio. Quanquam autem illius nostræ superficies ex albo palleat, radix albissima sit, ex Plinio tamen de colore eius nihil cognoui; sed alia Plinij herba alba videtur, panico similis, occupans arua, pecori quoque mortifera. Forsan & hæc aconito Theophrasti quod frumento simile facit, congener fuerit. Hieronymus Tragus inter vitia frugum sexto loco describit herbam panico culmis nodisque, ac foliorum vaginis similem, prorsus inutilem & vitiosam, inter milium & panicum nascentem. Et mox aliam superiori non dissimilem, sed longè maiorem, cuius folia ab initio planè milium referant, longis & asperis aristis armatam, quæ lapparum instar vestibus hæreant, in aruis milio & hordeo consitis frequentem. Hanc ait valdè noxiam esse, & euitari à bubus. Harum altera procul dubio erit illa Plinij herba alba panico similis. Hieronymus ipse alteram phalaridem Dioscoridis esse conijcit, quod ne sim prolixior in præsentia non refutabo: alteram miliariam Plinij, quam ille milium implicando enecare scribit, cum ex duabus illis ab Hieronymo descriptis neutra implicet. Forsitan autem illa posterior non aliam ob causam bubus noxia est, quàm quòd interiora partium suarum asperitate lædat. Herbæ iam dictæ, quam ægolethron reor, perquam similis orobanche est, nisi radice differret, & caule magis purpurascente; Hactenus Gesnerus. Aconito quoque nullum pecus, nullum animal pascitur, & si fructum & folium nil nocere prædicent, vim mortiferam in radice tantum haberi. Boues, aues, iumenta omnia imò omnem quadrupedem necat, imposita verendi fæminei sexus radice, folio quidem intra eundem diem, vt Ruellius scribit. Gesnerus tradit sese in montibus obseruasse circa ipsa vaccarum stabula & tuguria pastorum magnam sæpè cærulei præcipuè aconiti copiam, nam cùm à bubus (inquit) non attingatur, copiosissimum prouenit, quemadmodum, & alia quædam herba mirè frequens, qua similiter boues abstinent, bonam Germanicè vocant, cubitali aut altiore caule, erecto: folijs incanis, lapathi quodammodo figura, floribus luteis, odoratis, sed parum grato odore, calendulæ similibus, minoribus tamen & angustioribus in capituli circuitu folijs. Herbam lixiuio inijciunt, vt flauo colore id commendet. Hanc caltham alpinam vocare licebit, donec alius aliud nomen adferat. (Ex conyzis alpinis esse videtur,) Est & alia qua boues abhorrent, amplexicaulis, annua, conuoluulo similis natura folijsque, quæ etiam ad paganicum frumentum accedunt, acutiora tantum nigrioraque sunt, cuius & semen refert figura triangula, sed minus eo & nigrius est. Radix palmi longitudinem non excedit, simplex, rotunda. Luxuria omnis in coliculos abit, quibus color spadiceus genicula vt in Polygono. Flores plurimi, albi, exigui, inodori, insipidi. Nascitur cùm alibi, tum inter cannabim quam inuadit. Hanc Hieronymus Tragus orobanchen propter simile maleficium esse suspicantur, non affirmat tamen, cum descriptio veterum longè dissideat. Postremò quædam folijs latis blakken Germanis dicta (personatam esse conijcio) cùm rore madida à bobus depascitur, inflat eas adeò, vt aliquando rumpantur, nisi cursu agitati incalescant, & per aluum reijciant. In Burgundia frequentius hoc malum euenire aiunt, quod maior eius herbæ ibi copia sit. Colorem rubrum, & qui proximi sunt, horrent tauri, eoque conspecto efferantur. Testantur id veterum non pauci. Seneca: *Taurum color rubicundus excitat, vrsos, leonesque mappa proritat.* Plutarchus: *Aubram vestem non ferunt, qui ad tauros* (Gillius hunc locum citans, legit ad boues, de quibus tamen nulla extat authoritas) *accedunt, neque splendidam qui ad elephantos, quod eiusmodi colore eas bestias constet efferari.* Inuenio autem, maximè irritari nigros tauros, sed verendum est, ne nigrorum taurorum bufalos vulgò vocatos intelligant, qui & ipsi hoc colore irritantur, vt suo loco dicetur, de Phœniceo colore sic Ouidius:

> *Haud secus exarsit, quam Circo taurus aperto*
> *Cùm sua terribili petit irritamina cornu,*
> *Phœniceas vestes, elusaque vulnera sentit.*

Qualis autem color sit phœniceus, phœnix & phœnicopterus aues, & phœnicis, idest, palmæ fructus ostendunt, atque Vlpianus hunc quodammodo locum declarans Digestis de furtis, vbi ait: *Cum eo qui pannum rubrum ostendit, fugauitque pecus, vt in fures incideret, furti actio est.* Irritatur tamen & alijs coloribus, qui ad rubrum inclinant, qualis est ruffus, fuluusque, quod testatur Theocritus

Aegolethros. Plinij. Lib. 21. cap. 13. Mel Heracleoticum. Li. 3. c. 21. Lib. 18. cap. 17. Li. 2. c. 35. Phalaris altera Diosc. Miliaria. Orobanche Aconitum. Bona herba Caltha alpina. Li. 2. c. 33. Personata. Color ruber Lib. de Ira. Metã. 12. Phœniceus color. Eidyl. 32. Ruffus.

critus de armento agens, quod Phaetonti filio donauit Apollo, taurum inquiens visa pelle leonis in Herculem ea obtectum impetum fecisse. Sic enim poetæ mentem cum Vito Vuinsemio interpretor: Alias enim leonem, vt ostendimus taurus timet, & nisi coactus repugnat. Poetæ versus sunt:

Τῶν μὲν τε προφέρεσκε βίηφί τε καὶ σθενεῖ ᾧ
Ηὖ ὑπέροπλίν φαέθων μέγας. ὅν ῥα βοτῆρες
Αςέρι πάντες ἔισκον, ὅθ' οὕνεκα πολλὸν ἐν ἄλλοις
Βουσὶν ἰὼν λάμπεσκεν, ἀρίζηλος δ' ἐτέτυκτο.
Ος δή τοι σκῦτος αὖον ἰδὼν χαροποῖο λέοντος
Αὐτῷ ἔπειτ' ἐπάρουσεν ἐΰσκοπῳ Ηρακλῆι
Χρίμψασθαι ποτὲ πλευρὰ κάρη στιβαρόν τε μέτωπον, idest,
Inter hos autem, excellebat viribus, & robore suo
Atque animo elato, Phaeton ingens: quem quidem pastores
Stellæ, omnes comparabant, propterea quod eximiè inter alios
Boues incedens lucebat, & insigniter conspicuus erat:
Qui cùm aridam pellem videret leonis fuluoculi,
In ipsum irruit circumspectum Herculem.

Illud verò in primis admirandum est, certaque eius ratio assignari nequit, quod Asinius scribit, boues deinde non araturos, qui aliquem ad supplicium deuexerint: vel si arent, terram non esse laturam fructum. Geoponici verò, nominatim Sotion, tradunt, quod oporteat obseruare seminantem, ne semina boum cornibus incidant. Hæc enim κεροσβόλα, hoc est, intractabilia nominari: dicique, & sterilia esse & inutilia, & coctioni inidonea. Plinius ait, in incendijs si fimi aliquid egeratur è stabulis, facilius extrahi, nec recurrere boues ouesque ferri, quod quis etiam non miretur?

Lib. de sump. fun.

Cerosbola semina.

AVGVRIA.

Oracula.

APVLEIVS de sacerdotibus quibusdam impuris, atque nequam, omnia per boues eorumque labores, fausta præsagientibus scribit in hæc verba. *Purissimi (ironicè) illi sacerdotes, nouum quæstus genus sibi comminiscuntur: sorte vnica pro casulis plurimis euocata consulentes de rebus varijs plurimos ad hunc modum cauillantur. Sors hic erat. Ideo coniuncti terram proscindunt boues, vt in futurum læta germinent sata, tum si qui matrimonium sorte cooptantes interrogarentur, rem ipsam responderi atebant: iungendos connubio, & satis liberum procreandis. Si possessiones præstinaturus quæreret, meritò boues, vt & iugum, & arua sementis florentia prænunciari. Si quis de profectione solicitus, diuinum caperet auspicium, iunctos iam pratosque quadrupedum cunctorum mansuetissimos, & lucrum promitti de gleba germine. Si prælium capessiturus, vel latronum factionem prosequuturus, vtiles necne processus sciscitaretur, additam victoriam sorti præsagio contendebant, quippe ceruices hostium iuge subacturi & prædem de rapinis vberrimam fructuosamque capturi. Ad istum modum diuinationis eius astu captioso corraserant non paruas pecunias.* Hæc Apuleius. Pausanias verò refert, quomodo apud Messenios ad tumulũ Aristomenis de successu, vel felici, vel infelici prædicerent. Ceremoniæ sunt huiusmodi. Aræ destinatum taurum ad pilam non procul à sepulchro alligant. Is cùm ferox, & vinculorum fit insolens, euadere conatur: Quod si dum tumultuatur & exilit, pila moueatur, secundum est Messenijs omen: sin prorsus immota ea pila steterit, calamitatem sibi aliquam portendi interpretantur. Idem memoriæ prodidit, quomodo Argiui diuinatione ex tauro à lupo confecto Danao regnum concessere. Apud Argiuos est (inquit) longè omnium templorum nobilissimum Apollinis Lycij, in quo quod æstate nostra extat dei signum, Attali fuit Atheniensis opus antiquissimum è ligno, Danaus dedicauit cum ipsa æde. Fuisse verò illis temporibus signa omnia è ligno, & in primis quæ Aegyptij fecissent, crediderim. Ac Lycium quidem Apollinem huiusmodi de causa dedicauit Danaus: Cùm Agros venisset; de regno cum Gelanore Sthenelæ filio contendit: ac cùm eorum vterque ad populum multa, & ea maximè probabilia & iuri consentanea dixisset, neque omnino quæ Gelanor affe-

Lib. 9. Sacerdotum quorundam fraus.

In Messeniis.

Successus cuiusque indicatio.

Danaus cur ligneũ Apollinem dedicarit.

rebat, minus æqua viderentur, cauſa ampliata eſt in craſtinum. Poſtero die prima luce, in boum gregem in pomœrio paſcentium lupus impetum fecit, atque is taurum gregis ducem adortus eſt. Viſum eſt Argiuis Gelanori cum tauro, cum eſſe Danao aptiſſimam conuenientiæ rationem: quòd ſcilicet, vti lupus animal eſt homini minimè familiare: ſic propemodum ad id temporis nulla fuiſſet Danaus Argiuorum vſus conſuetudine. Quare cùm taurum lupus confeciſſet, è re nata Argiui Dano imperium adiudicarunt. Tum Danaus lupum ab Apolline miſsũ interpretatus, Lycij Apollinis ædem dicauit. Argiui verò ſimulacra poſtmodum in foro ſculpta habuerunt, quibus viſis Pyrrhus Epirotarum rex oraculi recordatus, quo ſignificatum ipſi fuerat, tunc moriturum, cum tauri & lupi certamen vidiſſet, ſummoperè commotus, & interfectus eſt. Seruio Tullo regnante, referẽte Val. Maximo, cuidam patrifamilias in agro Sabino, præcipuæ magnitudinis & emixiæ formæ vacca nata eſt, quam oraculorum certiſſimi authores in hoc à dijs immortalibus editam reſpõderunt, vt ſi quis eam Auentinenſi Dianæ immolaſſet, eius patria totius terrarum orbis imperium obtineret. Lætus eo dominus, bouem cum ſumma feſtinatione Romam actam, mactandam in Auentino ante aram Dianæ conſtituit, ſacrificio Sabinis regimen humani generis daturus. De qua re antiſtes templi certior factus, religionem hoſpiti intulit, ne prius victimam cæderet, quàm proxima ſe aqua abluiſſet, eoque alueum Tyberis petente, vaccam ipſe immolauit, & vrbem noſtram tot ciuitatum, tot gentium dominam ſacrificij furto rediddit. Sic Valerius. Plutarchus paulò clarius Iubam, & Varronem authores citans. Cur reliquis (inquit) Dianæ fanis ſoliti ceruorum cornua affigere, ei quod in Auentino eſt, boum cornua affixerunt? Fortaſſis vt monimentum eſſet antiqui caſus. Fuit quidam in Sabinis Antrõ Coratius. Is vaccam habebat magnitudine, & forma reliquis præſtantem: monituſque à vate quodam, qui in Auentino bouem hanc Dianæ immolaſſet, ei fata ſummam poteſtatem deferre, vrbemque ipſius, Italiæ totius regno potituram Romam ſe contulit, bouis ibi mactandæ gratia. Seruus autem regi Seruio clam id vaticinium, idque rex Cornelio pontifici indicauit. Tum Cornelius Antroni mandauit, vt ante ſacrificium aqua Tiberis profluente ſe ablueret: ſic enim legibus præſcriptum eſſe litauro. Ita hic lotum abijt: interim Seruius occaſionem immolandæ vaccæ in honorem Dianæ præcepit, mactatæque cornua templa affixit. Hoc & Iuba narrat, & Varro, niſi quod hic Antronis nomen non habet, deceptumq; non à Cornelio ſacerdote Sabinum, ſed ab æditiuo refert. Retulit idem augurium quoque Plinius ſecundus in volumine de viris illuſtribus de Seruio rege loquens, ſed paulo aliter. Hic (inquit) Latinorum populis perſuaſit, vti exemplo eorum qui Dianæ Epheſiæ ædem feciſſent, & ipſi ædem Dianæ in Auentino ædificarent. Quo facto, bos cuidam Latino miræ magnitudinis nata eſt. Reſponſum ſomnio datum; eum populum ſummam imperij habiturum, qui prius bouem illam immolaſſet. Latinus bouem in Auentinum egit, & cauſam ſacerdoti Romano expoſuit. Ille callidus, dixit prius eum viuo flumine manus abluere debere. Latinus dum ad Tyberim deſcendit, ſacerdos bouem immolauit. Ita imperium ciuibus, ſibi gloriam facto, conſilioque vendicauit. Leges hæc eadem apud Sabellicum qui ex hiſce potiſſimum authoribus hiſtoriam conſarcinauit. E contra io cùm Eliſæ ſiue Didonis comites vrbem condituri terram foderent, capite bouis inuento, cœptum reliquiſſe in equi hiſtoria fuſius diximus, propterea quod perpetuos ſibi labores, & ſeruitutem illinc futuram, quales boum ſunt, inde ominarentur. Boum peſtem quam Crabam vocabant, initium (inquit Glyca) habuiſſe perhibent ſub Romani ſeniores imperio. Cum enim proximè Boni ciſternam Romanus conderet, in qua ſe ab ardore ſolis æſtiuo refrigeraret, dum fundamenta iacerentur, effoſſum ferunt bouis marmorei caput: quod ij, qui repererant, confractum, attritumque calcariam in fornacem coniecerint. Ex eo tempore in hunc vſque diem peſtis armenta boum per vniuerſos imperij Romani fines infeſtare nunquam deſijt. Cùm verò Lucullus contra Tigranem moueret, boues Dianæ Perſicæ ſacræ, vt Plutarchus refert in eius vita, victoriam portenderunt. Earum enim vna trangreſſo Euphratem excercitu, profecta ad petram quandam quæ ſacra deæ habebatur, conſtitit in illa demiſſoque capite, vt quæ reſte detrahuntur, præbuit Lucullo ſemetipſa hoſtiam. In ea villa, in qua paupere natus eſt Aurelianus Imperator, natum eſſe vitulum, annotauit Sabellicus, candore eximio, in latere purpureis maculis, depictam coronam habentem, qui imperium ei portenderit. Illum verò legimus accepto oraculo, vt vaccam ſecutus, vbi illa primum procumberet, illic vrbem conderet, ad Ates colles deueniſſe, Iliumque, ibidem profuiſſe, quos colles eam ob cauſam Lycophron βεπλαιοχλίσεις, quaſi vacciuagos nuncupauit. Vulgatus eſt etiam inter Thebanos ſermo (inquit Pauſanias) Cadmum Delphis in Phocidem venientem, ducem Itineris habuiſſe bouem, emptam illam de Pelagontis bibulcis, & in vtroque latere inſignem fuiſſe candida nota in lunæ ſpeciem iam plenæ. oportebat autem Cadmum cum ſocijs, & exercitu, ex oraculi reſponſo ibi conſiſtere, quo loco bos feſſa procubuiſſet.

Pyrrhi mors. *Lib. 7. c. 3.* *Vacca Dianæ immolata.* *In Quæſt. Rom. 4.* *Ceruorum cornua in Dianæ templis.* *Enead. 2. l. 6.* *Bouis caput affoſſũ quid portenderit.* *Par. 4. Annal.* *Luculli victoria vt indicata.* *Aureliani augurium.* *Ilium vbi, & cur conditum.* *In Bœoticis.* *Bos Cadmi dux.*

cubuisset. Illum ipsum locum hodie quoque ostendunt. Alias verò ait Mycalessum verbum appellatam, quod bos ea, quæ ad Thebas Cadmo, & eius socijs dux fuit; illic immugierit. Augurium illud felicissimè narrat Ouidius, dum canit:

Mycalessus vrbs.
Metam. 3.

> *Patriamque, iramque parentis*
> *Vitat Agenorides, Phœbique oracula supplex*
> *Consulit, & quæsit tellus habitanda requirit.*
> *Bos tibi Phœbus ait solis occurret in aruis,*
> *Hac duce carpe vias, & qua requieuerit herba*
> *Mœnia fac condas, Bœotiaque illa vocato.*
> *Vix bene Castalio Cadmus descenderat antro,*
> *Incustoditam lente videt ire iuuencam.*
> *Nullum seruitij signum ceruice gerentem;*
> *Subsequitur, pressoque legit vestigia gressu,*
> *Authoremque viæ Phœbum taciturnus adorat,*
> *Iam vada Cephiti, Panopesque euaserat arua:*
> *Bos stetit, & tollens speciosam cornibus altis*
> *Ad cælum frontem, mugitibus impulit auras:*
> *Atque ita respiciens comites sua terga sequentes*
> *Procubuit, teneraque latus submisit in herba.*
> *Cadmus agit grates, peregrinæque oscula terræ*
> *Figit: & ignotos montes, agrosque salutat.*

Quod modò ad Oracula attinet, lego apud Plutarchum, & ex eo apud Cælium peste olim Lacedęmona vexante redditum oraculum mali vim cessaturam, si nobilem virginem quotannis immolassent. Cùm autem obtemperarent Lacedæmonij, ac fortè mactanda duceretur suo ornatu Helena, deuoluans aquila gladium abreptum, & ad armenta, quæ βουκόλια vocant, delatum super iuuēcam demisit. Quo prodigio παρθενοκτονίαν, idest, virginum immolationem desijsse, quod Aristodemus (inquit) author tradit. Idem obuenisse Romæ in Valeria Luperca Aristides prodidit. Pausanias verò refert Philippo regi ambiguum oraculi responsum mortem portendisse, quia non semel periurus esset. Philippum quidem (inquit) facilè sibi quiuis persuadeat, rerum gestarum magnitudine omnes Macedonum reges, qui antè fuerunt, quique ipsum secuti sunt, superasse: nemo tamen, qui recta sit in rebus existimandis sententia, ei bonis imperatoris laudem tribuerit, nempe qui semper iusiurandum contempserit, fœderum religionem nunquam sanctam habuerit, vnusque omnium in minimis fidem duxerit: pœnas tamen non vtique seras deo, cuius læserat maiestatem, dedit, neque enim natu grandior annorum quadraginta sex, Delphici oraculi vocem vitæ exitu comprobauit. Consulenti de Persico bello redditum fuerat responsum:

Oracula.
In Parall. minorib.
Iuuenca pro virgine immolata.
In Arcadicis.
Philippi mors vt prædicta.

> Ἔστεπται μὲν ὁ ταῦρος, ἔχει τέλος, ἔστιν ὁ θύσων. idest,
> *Serta gerit taurus, finem manet, astat aruspex.*

Quod non ad Persarum regem, sed ad ipsum Philippum referendum fuisse, rei euentus satis perspicuè demonstrauit.

AVSPICIA. PRODIGIA.

ARVSPICES de rerum euentu responsuri hostiarum, maximè bubuli pecoris inspiciebant, cor, pulmonem, iecur, atque fel: hasque partes exta vocabant; & extispicium eorundem inspectionem, vt extispices ipsos aruspices. Exta si bona nunciabantur, tunc consultores litasse dicebantur: deosque placatos, propitiatosque aruspices indicabant, promittebantque ijs volentibus & propitijs bene ac feliciter euenturum, quod aggredi erat in animo. Bona autem & læta appellabant exta, quæ splendida, bene colorata, integra, plena, solida & absq; vlla macula, labe & vitio erant. Contra quæ pallida, tabida, liuida, marcida, exilia, vitiosa, aut quæ omnibus suis partibus nō constabant, & quibus aliquid deerat, quæque aliqua labe, aut tetris notis aspersa, & quę sua sede mota, & naturali situ minimè posita erant, ea nō bona, atque etiā tristia appellabāt, irataque, & minacia: item si cor deesset, vel si iecur sine capite inueniretur. Præ cæteris verò, in extis iecur diligentissimè tractabant, & nitidumnè id esse, atque plenum, an horridum & exile, cum capite, an sine capite, considerabant, & quid inde læti tristisuè præuiderent, renunciabant. Quapropter Philostratus,

Exta bona siue læta, & non bona siue tristia.
Iecoris dignitas in aruspicina.

Lib. 8. de vita Apollonij.

ſtratus τὸ δὲ ἧπαρ (inquit) ἐν φρασὶ τὸν τῆς αὐτῶν μαντικῆς εἶναι τρίποδα, οἱ δεινοὶ ταῦτα. Latiniautem iecur pro ipſis etiam extis accipiunt. Iuuenalis:

Aut cur
In carbone tuo chartapia thura ſoluta
Ponimus & ſectum vituli iecur.

Syllæ immolanti iecur extrema ſui parte ſpeciem laureę coronæ prę ſe tuliſſe fertur, mirabili futuræ fælicitatis oſtento. Vnde & Aruſpicinam ἡπατοσκοπικὴν τέχνην vocat Phlegon, qui eius originem à ſybillinis carminibus repetit. Iam caput iecoris ex omni parte diligentiſſimè aruſpices conſideraſſe, & ſi id inuentum non eſſet, nihil durius accidere potuiſſe Cicero tradit. E contrario læta credebantur exta, cùm caput iecinoris duplex, vel geminum reperiebatur. Nam interdum capita extorum geminata inuenta Plinius teſtis eſt. Id quod Marcello immolante eueniſſe, Valerius Maximus, & Plinius memoriæ prodiderunt: Liuius verò auctum viſum fuiſſe in capite ſcribit: quod & Plutarchus in Marcelli vita refert. Lætum etiam ſi viſcera trepidabant, ſpirabantque: Qua de cauſa Arnobius aduerſus Gentiles lib. 7. gaudium fuiſſe ſcribit, *vidiſſe ex reſiduo victimarum cæſarum ſpiritu exultantia adhuc corda, tremebundaſque & palpitantes in viſceribus venas.* Hinc, & Virgilius.

Lib. 28. c. 1 Capita extorum geminata.
Lib. 1. c. 6.
Lib. 11. ca. 37.
Aen. 4.

Pecudumque recluſis
Pectoribus inhians, trepidantia conſulit exta.

Seneca Oedipo:

Erepta viuis exta pectoribus tremunt,
Spirantque venæ, corque adhuc pallidum ſalit.
At ille fibras tractat, ac fala inſpicit,
Et adhuc calentes viſcerum venas notat.

Erepta autem dixit, quia ideo rapiebantur exta, vt ſpirantia adhuc & palpitantia conſuli poſſent. Virgilius.

Tum ritè ſacratas
Inflammam iugulant pecudes & viſcera viuis
Eripiunt.

Sed vt ad cor, & iecur reuertamur, non habebatur tantum modò infœlix auſpicium, cum ſine capite iecur inueniebatur, ſed etiam, ſi de foret cor. Paulus, ait, peſtifera auſpicia dicebat eſſe, cum cor in extis, aut caput in iecore non fuerit. Prius oſtentum portentumque Cæſari ſacrificanti, quo die cæſus eſt, accidiſſe, qui de eius vita ſcripſere, omnes atteſtantur. Sed & Pertinaci quo die à militibus interemptus eſt, cor in hoſtia non repertum Iulius Capitolinus in eius vita author eſt. Poſterioris verò portenti exempla nō pauca in veterum monumentis extant: Nam & eodem Cæſare immolante, iecur ſine capite inuentum Cicero narrat. Quin etiam cum Marcellus ſummo ſtudio niteretur, vt Pœnorum exercitum, aut proſterneret, aut Italia pelleret, ſolemnique ſacrificio voluntates deorum exploraret, quæ prima hoſtia ante foculum decidit, eius iecur ſine capite inuentum Valerius Maximus, Liuius & Plinius literis prodiderunt. Quod & Plutarchus more Romano κεφαλὴν ἥπατος appellat, ſicuti & Appianus, de Cæſaris ſacrificio, quo die incuria cæſus eſt, agens. Simili caſu Conſulum alteri primam hoſtiam immolanti caput iecinori defuiſſe Liuius: & Q. Petilium ſacrificantem, in iecinore caput non inueniſſe: alterum quoq; conſulem, quod caput non inueniſſet, tribus hoſtis minimè perlitaſſe memorat. Sic & Iulius Obſequēs Catone, Poſthumo, Herennio Coſſ. immolantibus caput iecinoris inuentum non fuiſſe, Apollinique Decem viris immolantibus caput iecinoris defuiſſe refert. Idem Lupum ſpretis religionibus, cum in extis caput non inueniſſet, manus infeliciter cum hoſtibus conſeruiſſe, amiſſoq; exercitu in prælio occubuiſſe ſcriptum reliquit. Arrianus Pythagoram antequam Alexander obiret, hoſtiam immolaſſe & ſine capite iecur inuentum, idemque illi contingiſſe pro Epheſtione, & Perdicea ſacrificanti, qui omnes ſtatim poſt mortui ſunt. Plinius etiam, cum C. Marius Vticæ immolaret, caput iecoris non inuentum: Defuiſſe quoque Calendis Ianuarijs conſulatum ineunte Caio Principe, quo anno interfectus eſt: ſimiliterque Claudio ſucceſſori eius quo menſe interemptus eſt, memoriæ prodidit. Nec diſpari euentu Pertinacem, cùm triſte prodigium prima hoſtia à ſe immolata procurare vellet, in alia, caput extorum non deprehendiſſe Iulius Capitolinus ſcribit. Sed & caput extorum cæſum, triſtis oſtenti loco habitum, præterquam in ſollicitudine ac metu (tunc enim peremiſſe curas) Plinius ſuperiore loco tradit; vnde Ouidius;

Cæſaris mors.
Pertinacis
Lib. 1. de diuinat.
In Marcello.
Lib. 11. ca. 32.
Met. 15

Magnoſque inſtare tumultus
Fibra monet, caſumque caput reperitur in extis.

Fibrarum autem etiam maxima habeatur ratio, quas minaces ideo Maro dixit.

Georg. 1.

Triſti.

Tristibus aut extis fibræ apparere minaces.

Metam. 16

Ouidius quantum eis tribueretur indicans ait:

Protinus ereptas viuenti corpore fibras
Inspiciunt, mentemque deum scrutantur in illis.

Et rursus:

Fibra quoque ægra notas veri monitusque deorum
Perdiderat, tristes penetrant ad viscera morbi.

Sic & Tibullus fibram, deorum consciam vocat:

Lib. 1. El. 1.

Viden' vt felicibus extis
Significat placidos nuncia fibra deos?

Seruius fibras interpretatur iecoris extremitates: quem secutus Isidorus: *Fibræ*, ait, *sunt iecoris extremitates, sicut extrema partes foliorum in vitibus, siue quasi linguæ eminentes. Dictæ autem fibræ, quod apud Gentiles in sacris ad Phœbi aras ferebantur ab ariolis, quibus oblatis, atque succensis acciperent responsa.* Notandum verò cor non semper in extorum parte habitum ex Plinio disci, qui L. Posthumio Albino sacrorum rege post centesimam vicesimam tertiam Olympiadem, cum rex Pyrrhus ex Italia discessisset, primùm aruspices cor in extis conspexisse tradit. Tristium extorum signa omnia Seneca, atque Lucanus infelicissimum descripturi auspicium expresserunt, quorum versus, vel ideo nobis minimè sunt prætereundi. Sic igitur Manto Tiresiam vatem affatur apud Senecam:

Fibra quid. Li. 11. c. 1. Cor quando inspici cœptum. Lib. 11. cap. 37. In Oedipo. Lib. 1.

Genitor quid hoc est? non leui motu vt solent,
Agitata trepidant exta, sed totas manus
Quatiunt, nouusque prosilit venis cruor:
Cor marcet ægrum penitus, ac mersum latet,
Liuentque vena, magna pars fibris abest,
Et felle nigro tabidum spumat iecur,
At semper omen vnico imperio graue:
En capita paribus bina consurgunt toris
Sed vtrumque cæsum tenuis abscondit caput
Membrana, latebram rebus occultis negans.
Hostile valido robore insurgit latus,
Septemque venas tendit, has omnes retrò
Prohibens reuerti limes obliquus secat.
Mutatus ordo est, sede nihil propria iacet,
Sed acta retro cuncta: non animo capax
Sed parte dextra pulmo sanguineus iacet:
Non læua cordis regio: non molli ambitu
Omenta pingues viscerum obtendunt sinus.

Apud Lucanum verò Arunte aruspice immolante, extaque perscrutaturo:

Nec cruor emicuit solitus, sed vulnere largo
Diffusum rutilo dirum pro sanguine virus.
Palluit; attonuit sacris feralibus Aruns
Atque iram Superum raptis quæsiuit in extis.
Terruit ipse color vatem, nam pallida tetris
Viscera tincta notis, gelidoque infecta cruore
Plurimus asperso variabat sanguine liuor,
Cernit tabe iecur madidum, venasque minantes
Hostili de parte videt, pulmonis anheli
Fibra latet, paruusque secat vitalia limes
Cor iacet, & saniem per hiantes viscera rimas
Emittunt, produntque suas omenta latebras.
Quodque nefas nullis impunè, apparuit extis,
Ecce videt capiti fibrarum increscere molem
Alterius capitis; pars ægra & marcida pendet
Pars micat, & celeri venas mouet improba pulsu.
His vbi concepit magnorum fata malorum
Exclamat, vix fas superi, quæcunque mouetis
Prodere me populis: neque enim tibi summe litaui.

Iupiter hoc sacrum, cælique in pectore tauri
Inferni venere dei: non funda timemus,
Sed venient maiora metu: Dij visa secundent
Et fibris sit nulla fides, sed conditor artis
Finxerit ista Tages, flexa sic omina Thuscus
Inuoluens, multaque tegens ambage canebat.

Exta regalia. *Muta.* Erant & aliæ extortum in aruspicina qualitates, & differentiæ. Regalia enim extra Festo interprete appellant, quæ potentibus insperatum honorem pollicebantur, priuatis & humilioribus hæreditates, filiofamilias dominationem. Muta verò, vt idem author est, dicebantur, ex quibus nihil diuinationis animaduertebant. Magni insuper referre credebant, num repugnarent victimarijs hostiæ, num si placidè ac quietè stantes, atq; etiam annuentes. Si enim hoc, gratum dijs, si illud, ingratum fore sacrificium diuinabant. Erat verò in primis mali ominis signum, si hostia iam iam mactanda aufugiebat, quemadmodum idem poeta Lucanus ostendit, hoc quoque inter alia quæ Pompeij cladem indicarunt, prodigia recensens: *Hostia aufugiens.* *Lib. 7.*

Non tamen (inquit) *abstinuit venturos prodere casus*
Per varias fortuna notas: nam Thessala rura
Cùm peterent, totus venientibus obstitit æther,
Inque oculis hominum fregerunt fulmina nubes,
Aduersasque faces, immensoque igne columnas
Et trabibus mixtis auidos syphonas aquarum
Detulit, atque oculos ingesto fulgure clausit:
Excussit cristas galeis, capulosque solutis
Perfudit gladijs, ereptaq; pila liquauit
Æthereoque nocens fumauit sulphure ferrum
Nec non innumero cooperta examine signa,
Vixque reuulsa solo, maiori pondere pressum
Signiferi misere caput, rorantia fletu
Vsque ad Thessaliam Romana & publica signa
Admotus superis discussa fugit ab ara
Taurus, & Emathios præceps se iecit in agros
Nullaque funestis inuenta est victima sacris.

Lib. 1. c. 6. Ita & Valerius Maximus de Pompeio loquens scribit à principio. *Cn. Pompeium Iupiter omnipotens abundè monuerat, ne cum C. Cæsare vltimam belli fortunam experiri contenderet: Egresso à Dyrrachio aduersa agmini eius fulmina iaciens, examinibus apum signa obscurando, subita tristitia implicatis militum animis, nocturnis totius exercitus terroribus, ab ipsis altaribus hostiarum fuga.* Tale quoque ostentum de tauro fugiente, in prodigium interpretatur Tacitus, inter cætera quæ exitium Vitellio portendebant, his verbis: *Accessit dirum omnem, profugus altaribus taurus, disiecto sacrificij apparatu, longè vbi feriri hostias mos est, confossus.* Suetonius in Tito: *Sabinos petit, aliquanto tristior, quod sacrificanti hostia aufugerat, quodque tempestate serena tonuerat.* Idem in Galba. *Cum per omne iter dextra sinistraque oppidatim victimæ cæderentur, taurus securis ictu consternatus, rupto vinculo esse dum eius inuasit.* Similiter Silius Italicus de perfidia Syphacis regis agens, ait taurum quem immolabat, aufugisse, quoniam ipse violato fœdere à Scipione Romanisque ad Pœnos se verterat, ducta in vxorem Asdrubalis filia. *Vitellij exitium.* *Annal. 19.* *Cap. 10.* *Cap. 18.* *Lib. 5.* *Lib. 16.*

Audiuit (Scipionem) *læto Massylus* (Syphax) *& annuit ore*
Complexusque virum: firmemus prospera (dixit)
Omnia, nec votis Superi concordibus absint.
Cornigerumque Iouem, Tarpeiumque ore vocemus,
Et simul extructis cespes surrexerat aris
Victimaque admota stabat subiecta bipennis:
Cùm subita aruptis fugiens altaria taurus
Exilijt vinclis, mugituque excita latè
Impleuit tecta, & fremitu suspiria rauco.
Congeminat: trepida terrorem sparsit in aula,
Vittaque maiorum decoramen fronte, sine vllo
Delapsa at tactu nudauit tempora regis.
Talia Cælicolæ casuro tristia regno
Signa dabant, sæuique aderant grauia omina fati.

Inauspicatus adhuc magisque piaculare erat sacrificium si taurus siue hostia ante fugam furere turbasque excitare videretur, in quo sensu Statius:

Lib. 11. Taurus turbas excitās.

Tum ferus ante ictum spumis delubra cruentas
Taurus, & obstantum medijs è cœtibus exit
Turbidus, insano feriens altaria cornu.
Diffugiunt famuli, & regem solatur aruspex.
Ipse instaurari sacrum male fortis agique
Imperat & magnos ficto premit ore timores.

Infaustum item si ad aras immolandus, pertractus, mugiret plurimum: Silius id ostendit inter prodigia, quæ Flaminio cladem prænunciabant.

Taurus ad aras mugiens. Lib. 1.

Nec rauco taurus cessauit flebile ad aras
Immugire sono, preßamque ad colla bipennem
Incerta ceruice ferens altaria liquit.

Huc pertinent illud Virgilij, quo clamorem Laomedontis cum taurorum immolandorum, fugentiumque mugitibus comparat.

Clamores simul horrendos ad sidera tollit,
Quales mugitus, fugit cùm saucius aras
Taurus, & incertam excußit ceruice securim.

Fugientem ipsam hoc modò hostiam, quæque altaria detrectaret, vbicunque narciscerentur, mactari oportebat, ne piaculum fieret, vt annotauit Alexander ab Alexandro, & ante eum Seruius: valdeque erat prodigiosum, si capta ægrè retrahebatur ad aras, vt constat ex hisce Ammiani Marcelli verbis: *Abundè ratus post hæc prosperitates similes aduentare, complures hostias Marti parabat Vltori, & ex tauris pulcherrimis decem ad hoc productis nondum aris admoti voluntate sua nouem procubuere tristissimi; decimus verò diffractis vinculis lapsus ægrè reductus est, & mactatus, ominosa signa monstrauit.* Si enim primus hostijs non litabant, aut si primùm negligentia, aut casu aliquo non rectè initum aut curatum sacrum foret, illas denuo augeri & sæpius ad expianda numina permittebatur, donec ritè perlitatum animaduerterent, vt idem Alexander scribit, & ex Tullio constat, Suetonio, Seruio, alijsque. Adrianus Turnebus antiquorum rituum peritissimus piaculare quoque sacrificium fuisse scribit, si hostiam in aliam partem corporis, quàm oporteret, decidisset: Cæterùm vanæ huic atque ridiculæ Hetruscorum (ab his enim dimanasse satis notum est) disciplinæ, maximè quæ ad extispicium pertinet, fidem nullam habet Christianus, & ne ipsi quoque Gentiles omnes habuere, ac M. Tullius præsertim, cuius super hac re sententiā, etsi prolixius indicatam adscribere, præter nostrum institutum esse non iudico. Vt ordiar (inquit) ab aruspicina, quam ego resp. causa, communisque religionis colendam censeo: sed soli sumus: licet verum exquirere sine inuidia, mihi præsertim de plerisque dubitanti: Inspiciamus, si placet, exta primùm: persuaderi igitur cuiquam potest ea, quæ significari dicũtur extis, cognita esse ab aruspicibus obseruatione diuturna? At quã diuturna fuit ista? aut quàm longinquo tempore obseruari potuit: aut quo modo est collatum inter ipsos, quę pars inimici, quæ pars familiaris esset? quod fissum, periculum; quod, commodum aliquod ostenderet? An hæc inter se aruspices Hetrusci, Elij, Aegyptij, Pœni contulerunt? at id, præterquam quod fieri non potuit, ne fingi quidem potest. Alios enim alio more videmus exta interpretari, nec esse vnam omnium disciplinam. Et certè, si est in extis aliqua vis, quæ declaret futura, necesse est, eam aut cum rerum natura esse coniunctam, aut conformari quodammodo numini deorum. Atqui diuinatio cum rerum natura tanta, tamque præclara in omnes partes, motusque diffusa, quid habere potest commune? non dicam gallinaceum fel (sunt enim, qui vel argutissima hæc exta esse dicant,) sed tauri opimi iecur, aut cor, aut pulmo, quid habet naturale, quod declarare possit, quid futurum sit? Democritus tamen non inscitè nugatur, vt physicus: quo genere nihil arrogantius: Quod est ante pedes, nemo spectat: cæli scrutantur plagas. Verùm is tamen habitu extorum & colore declarari censet, hæc duntaxat, pabuli genus & earum rerum quas terra procreet, vel vbertatem, vel tenuitatem: salubritatem etiam, aut pestilentiam extis significari putat O mortalem beatum: cui certè scio ludum nunquam defuisse. Huncecine hominem tantis delectatum esse nugis, vt non videret, tum futurum id verisimile, si omnium pecudum exta eodem tempore in eundem habitum se coloremque conuerterent. Sed si eadem hora aliæ pecudis nitidum, atque plenum est, aliæ horridum, & exile: qui est, quod declarari possit habitu extorum & colore? an hoc eiusdem modi est, quale Phercideum illud, quod est à te dictum? qui cùm aquam vidisset ex puteo haustã, terræ motum dixit futurum: parum credo, imprudenter, quòd cum factus esset motus, dicere audẽt, quæuis id effecerit. Etiamne futurum esse aquæ iugis colore præsentiunt? Multa istiusmodi dicuntur in scholis: sed credere omnia vide ne nõ sit necesse. Verùm sint sanè ista Democritea vera: quã-

Hostia fugiens cur mactaretur.

Lib. 4. c. 8.

Lib. 24.

Li. 6. c. 21.

Hostia casus.

Lib. 2. de Diuinat.

Aruspicina vanitas.

Fissum.

Fel gallinaceum.

Democriti de extis sẽtentia.

Terræ motus signũ.

do ea nos extis exquisiuimus, aut quando aliquid huiusmodi ab aruspice inspectis extis audiuimus? ab aqua aut ab igni pericula monent: tum hæreditates, tum damna denunciant; fissum familiare aut vitale tractant: caput iecinoris ex omni parte diligentissimè considerant: si verò id non est inuentum, nihil putant accidere potuisse tristius: hæc obseruari certè nō potuerunt, vt supra docui. Sunt igitur artis inuenta, non vetustatis, si est ars vlla rerum incognitarum. Cum rerum autem natura quam cognationem habent? quæ vt vna consensu iuncta sic & continens, quod video physicis placuisse, eisque maximè, qui omne quod esset, vnum esse dixerunt: quid habere mundus potest cū thesauri inuentione coniunctum? Si enim extis mihi pecuniæ amplificatio ostenditur, idque fit natura: primum exta sunt coniuncta mundo, deinde meum lucrum natura rerum continetur. Nonne pudet physicos hæc dicere (vt enim iam sit aliqua in natura rerum cognatio, quam esse concedo: multa enim Stoici colligunt, nam & masculorum iecuscula bruma dicuntur augeri, & pulegium aridum florescere ipso brumali die, & inflatas rumpi vesiculas & semina malorū quæ in his medijs inclusa sint, in cōtrarias partes se vertere: iam neruos in fidibus alijs pulsis resonare alios: ostreisq; & conchilijs omnibus contingere, vt cum luna crescant pariter, pariterque decrescant, arboreque, vt hyemali tempore, cum luna simul senescentes, quia tum exsiccatæ sint, tempestiuè cædi putētur: quid de fretis, aut marinis æstibus plura dicam? quorum accessus ac recessus lunæ motu gubernantur. Sexcenta licet eiusmodi proferri, vt distantium rerum cognatio naturalis appareat. Demus hoc, nihil enim huic disputationi aduersatur. Num etiam, si fissum cuiusdam modi fuerit in iecore, lucrum ostenditur? qua ex cogitatione naturæ, & quasi concentu atque consensu, quam συμπάθειαν Græci appellant, conuenire potest aut fissum iecoris cum lucello meo, aut meus quæsticulus cum cælo, terra, rerumque natura? concedam hoc ipsum, si vis: etsi magnam causæ iacturam fecero, si vllam esse conuenientiam naturæ cum extis concessero: sed tamen eo concesso, qui euenit, vt is, qui impetrare velit, conuenientem hostiam rebus suis immolet? Hoc erat quod ego rebor non posse dissolui. At quàm festiuè dissoluitur. Pudet me, non tui quidem cuius etiam memoriam admiror: sed Chrysippe, Antipatri, Possidonij qui idem istuc quidem dicunt, quod est dictum à te, ad hostiam deligendam, ducem esse vim quandam sentientem atq; diuinam, quæ toto confusa mundo sit. Illud verò multò etiam melius, quod & à te vsurpatum est, & dicitur ab illis: cùm immolare quispiam velit, tum fieri extorum mutationem, vt aut absit aliquid, aut supersit: deorum enim numini parere omnia. Hæc mihi iam crede, ne aniculæ quidem existimant. An censes eundem vitulum si alius delegerit, siue capite iecur inuenturum? sin alius, cum capite? hæc decessio capitis, aut accessio, subitone fieri potest, vt se exta ad immolantis fortunam accommodent? Non perspicitis aleam quandam inesse hostijs deligendis, præsertim cùm res ipsa doceat? cùm enim tristissima exta sine capite fuerūt, quibus nihil videtur esse dirius: proxima hostia litatur sæpè pulcherrimè. Vbi igitur illæ minæ superiorum extorum? aut quæ tam subita facta est deorum tāta placatio? Si affers, in tauri opimi extis, immolante Cæsare cor non fuisse: id quia non potuerit accidere, vt sine corde victima illa viueret, iudicandum esse tum interisse cor, cùm immolaretur, qui fit vt alterum intelligas, sine corde non potuisse bouem viuere, alterum non videas; cor subito non potuisse nescio quò auolare? ego enim possum vel nescire quæ vis sit cordis ad viuendum: vel suspicari contactum aliquo morbo bouis exile & exiguum & vietū cor, & dissimile cordis fuisse. Tu verò quid habes, quare putes, si cor paullò antè fuerit in tauro opimo, subitò id in ipsa immolatione interisse? An quod aspexerit vestitu purpureo excordem Cæsarem, ipse corde priuatus est Vrbem philosophiæ, mihi crede, proditis, dum castella defenditis. Nam dū aruspicinam veram esse vultis, physiologiam totam peruertitis. Caput est in iecore, cor in extis: iam abscedet, simul ac molam & vinum inspeseris. Deus id eripiet, vis aliqua conficiet, aut exedet. Non ergo omnium interitus atque obitus natura conficiet, & erit aliquid, quod aut ex nihilo oriatur, aut in nihilum citò occidat. Quis hoc physicus dixit vnquam? aruspices dicunt, his igitur, quàm physicis potius credendum existimas? Quid cùm pluribus dijs immolatur, qui tandem euenit, vt litetur alijs, alijs non litetur? quæ autem inconstantia deorum est, vt primis minentur extis, benè promittant secundis? aut tanta inter eos dissensio, sæpe etiam inter proximos, vt Apollinis exta bona sint, Dianæ non bona? quid est, tam perspicuum, quàm, cum fortuito hostiæ adducantur, talia cuique exta esse, qualis cuique obtigerit hostia? At enim id ipsum habet aliquid diuini, quæ cuique hostia obtingat, tanquam in sortibus, quæ cui ducatur. Hæc & plura Cicero. Quibus nunc prodigia adiungamus, quæ & ipsa infausta habebantur: ita nunc voco, si vel humana voce bos esset locutus, vel monstruosus erat natus, vel quid egisset, quod naturæ eius contrarium esset. Plinius testatur frequens esse in prodigijs bouem locutum: quo nunciato Senatum sub dio haberi solitum. Alexander ab Alexandro, ideo id factum ait, quod sub dio habere senatum, & patrum concilium genus expiationis esse putarent. Locutus est autem bos humana voce anno quadragesimo sexto ante Saluatorem nostrum natum post mortem Cæsaris,

Murium iecuscula.

Pulegium aridum.

Lunæ motu quæ gubernentur.

Prodigia.

Bos locutus

Li. 5. c. 26.

tis, P. Dolabella fascies tenente. Liuius ait Cn. Domitio, & L. Quintio Coss. bouem locutum in hæc verba: *Caue tibi Roma:* quod maximè terrebat Cos. Cn. Domitium. Bouem eum cura seruari alique aruspices iussisse. In Sicilia quoque bouem locutum, alium in Latio, Hanibalis bello pendente, & Q. Fabio Maximo, & M. Marcello Coss. idem Liuius recolit, & ex eo D. Augustinus. Inter cætera autem portenta, quæ Cæsaris mortem portendere, bos in suburbano quodam Romæ ad arantem locutus est, frustrà se vrgeri, non enim frumenta, sed homines breui defuturos, vt annotauit Eusebius, & Appianus quoque bouem eo tempore humano sermone vsum fuisse tradidit. Iulius Obsequens refert bouem in Sicilia locutum, cap. 34. & cap. 38. iterum Priuerni, & cap. 41. rursus in agro Romano, & iterum cap. 53. locutum, & dicentem, *Roma tibi caue:* & cap 66. in Campano agro: & 74. Frusionæ: cap. 95. iterum Romæ, & iterum in Amiterno cap. 86 & Romæ cap. 103. & 113. Trithemius in Hirsaugiensi Chronico recitat, bouem quendam suum pastorem terhumana voce allocutum, monuisseque Hierosolymam breui à Christianis capiendam iri. Aiunt item bouem locutum in templo Hierosolymitano eodem die, quo ipsa vrbs à Romanis destructa est. Flauius Iosephus verò & Zonaras inter cætera prodigia & præsagia, quæ Hierosolymæ excidium præcesserunt, testantur, azymorum die festo, cum ad hostiam bos duceretur, agnum in medio fani peperisse: ad quod forte allusit Iuuenalis:

Lib. 2. de ciuitate Dei, cap. 31.

Lib. de tēp.

Lib 3. de bell. Ind. c. 12.

Saty. 2.

Scilicet horreres maioraque monstra putares,
Si mulier vitulum, vel si bos ederet agnum?

Helisæo autem Propheta in Galgalis edito, bos aurea in Selum Israelitarum; clamore maximo vociferata est, vt Epiphanius in vitis prophetarum refert, excidium suū, diabolum præuidisse inquiēs. Tempore Ioan. Tzetze vulgo ferebatur oraculi instar, vt ipse narrat, hoc dictum, βοῦς βοήσει καὶ ταῦρος θρηνήσει: quod ipse ita interpretatur: vt per bouem in fæminino genere Constantinopolim (quæ ingenti exercitu Alemanorum, & aliorum à Romanis nimirum misso tum temporis obsidebatur) intelligat, quæ à tauris, idest, Italis siue Romanis condita est. Nam taurum (inquit) Latini etiam Italum vocabant: Exclamante autem boue, idest Constantinopoli, nimirum bellico & classico clamore, taurum idest Italiam repugnantem ploraturam ait. Bello quod contra Antiochum gestum est, Romæ duos boues in Carinis sua sponte per scalam in summum ædificij euasisse Romana testatur historia, & meminit Sabellicus. Eos verò aruspices viuos comburi iussisse, & cinerem in Tyberim deijci: de quo prodigio consulendus est Obsequens. Sed & arator bos decusso iugo in triclinium, in quo cænabat Vespesianus, irrupit, ministrisque fugatis, quasi repente defessus, procidit ad ipsius accumbentis pedes, ceruicemque submisit; portendere visus terrarum orbem amarissimo Vitellianæ dominationis iugo pressum, opem à gente Flauia deposcere, quæ iam rerum esset potitura. Sed & aliàs bos in foro boario in tertiam consignationem sua sponte ascendit, atque inde habitatorum tumultu tertius, sese deiecit. Obsequens testatur vitulum masculum esse natum, qui alios duos in ventre habebat. At ætate Prolomæi vacca quædam eodem partu sex edidit vitulos, si Diogeniano credimus. Mirandæ verò magnitudinis vitulus natus est anne ab vrbe condita 199. vt Obsequens ait: De puero cum capite bouis sic Aristoteles: *Iam puerum ortum capite arietis aut bouis referunt; idemque in cæteris membrum nominant animalis diuersi: vitulum capite pueri, & ouem capite bouis asseuerant.* Perinthi fertur fuisse vacca, cui excrementum extenuatum per vesicam transmittebatur, eò quòd anus foramine peruius non esset. Euagrius in historia Ecclesiastica multa prodigia, calamitates Romanorum Nisibin Persiæ vrbem obsidentium portendentia via esse asserit, inter cætera tamen in ipso belli initio vitulum recens editum, visum esse, qui duo capita haberet ex vna ceruice excrescentia. Fulgosus quoque testatur prodigij loco haberi debere, quod vitulus biceps in Sabinis natos memoraretur Calixto III. Pont. Saturæ vitulus biceps natus, anno ante natum Christum 122. eius icon hæc est Vuilæ, in Turgauiæ oppido vitulus similiter biceps procreatus est anno à Virginis partu 1433. & eiusdem oppidi portis per dies plures, spectaculi gratia affixus est. Eodem anno in Turgauia fame laboratum est maximè adeo quidem, vt esus carnium ciuibus à sacerdotibus contra leges pontificias sit diebus, ieiunij concessus. Similis etiam natus in Sabinis mense Februario 1456. Cracouiæ verò alius 1499. quo anno Tartari Poloniam vastarunt. (Eodem quoque anno in Alsatia non procul à Tabernis visum caput tauri, toruis oculis inter cuius cornua stella insolitæ magnitudinis emicuit. Ortum est bellum Maximiliani cum Heluetijs, quod copiosè Heluetiorum chronicis describitur. Huius capitis, & quarundam aliorum monstrorum ex Lycosthene adieci: sicuti istius bicipitis anno D. Natiuitatis 120.) Alium vitulum bicipitem Mediolani natum Cardanus his verbis describit. Habebat capita perfecta duo, vnum quod habuit suam linguam, ac dentes, nares, oculos, aures, sed iuncta capita erant in occipitio; quorum vnum masculi rotundum, alterum fæminæ oblongum, speciem diuersi sexus præferebant. Animal vitula erat exenteratum, ac ex matre excisum: occisa quòd diutius partum traheret, quàm vt ser-

Chil. 9. cap. 277.

Li. 7. dec. 5.

Puer caput bouis habēs 4. de gen. c. 3.

Lib. 5. c. 8.

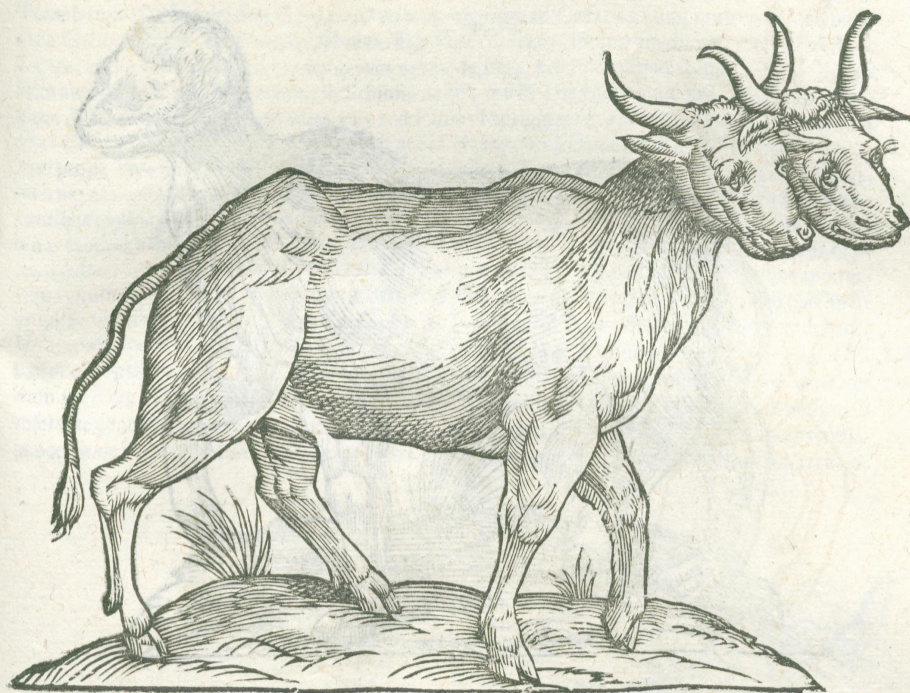
Vitulus biceps.

Lib. 1. de prodig.

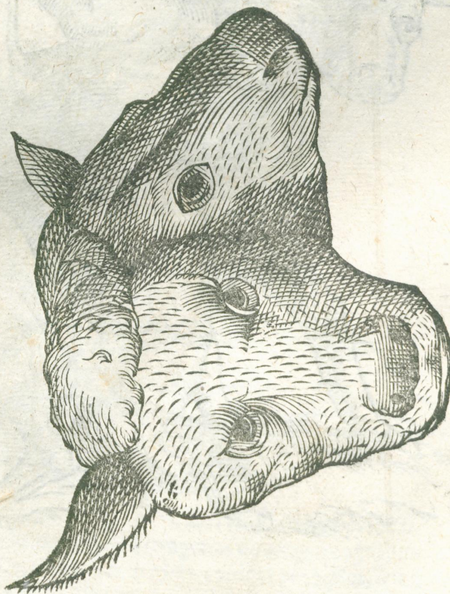
Lib. 14. de var. rer. c. 75.

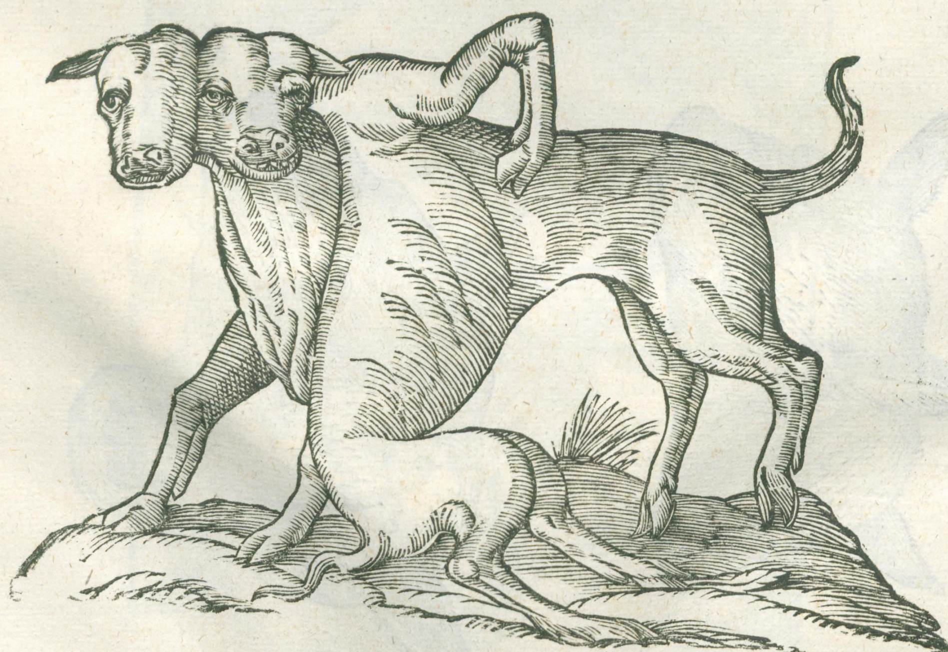

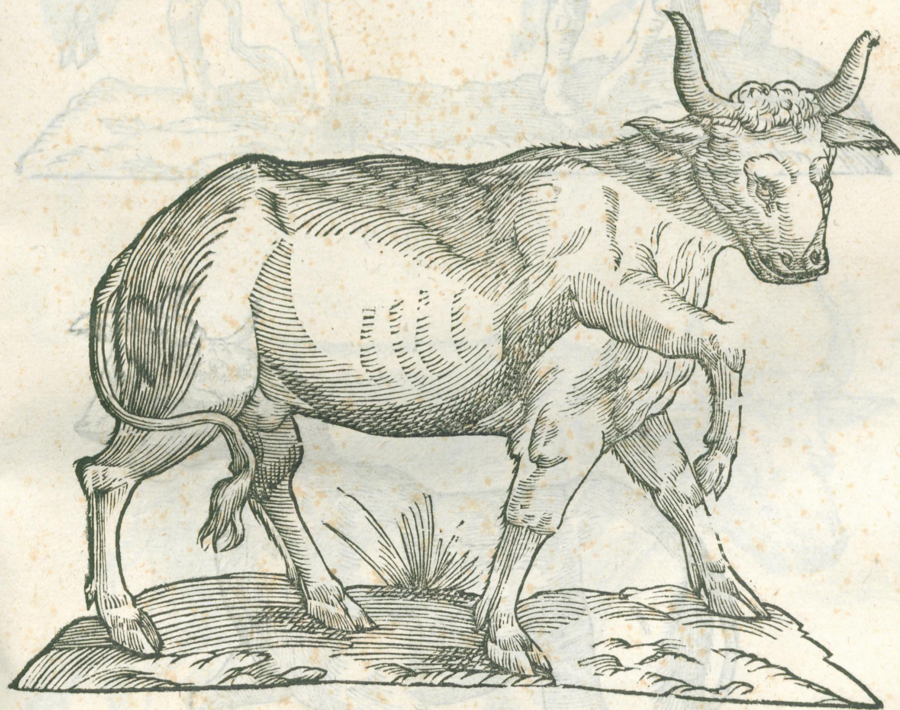

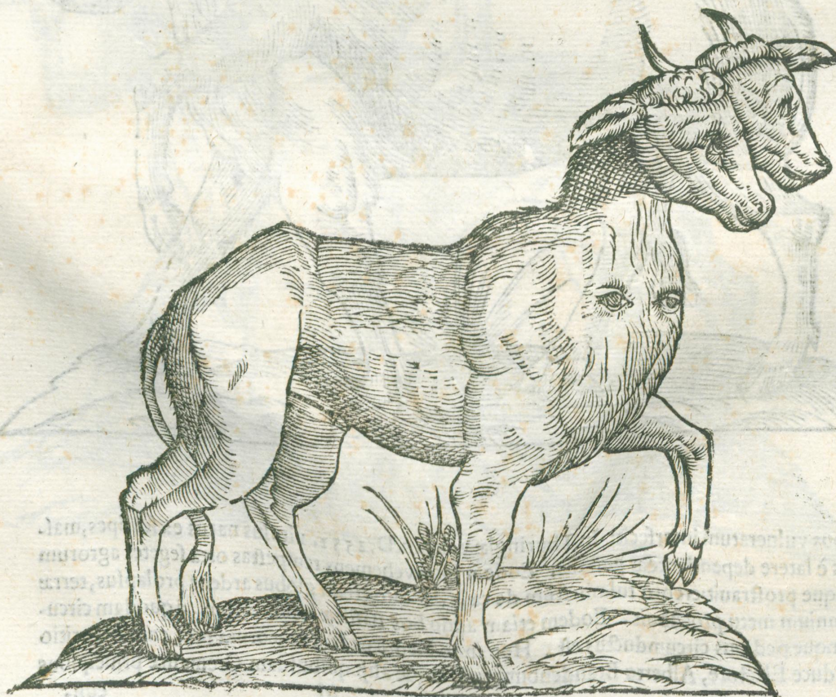
vt seruari possit. Superuixit, vt referebant, fœtus, dimidiæ horæ spatio, & erat in caupona Cancri. Translatum est (inquit idem Cardanus) eo anno regnum ad Cæsaris filium, multisque incommodis à Gallis acceptis, quia vitulus laborem significat, & sexus, multorum ducum infelicitatem, & fugam, atque amissas absque expugnatione vrbes, & arces, prouinciamque absque prælio. Biceps item anno 1551. mense Decembri in Schinna pago, quem Longum nominant, proximè Friburgum: Alius rursus natus Comi anno 1152. vt Paulus Morigia refert in historia Mediolanensi, item alius Cremonæ 1565. sed qui octo haberet pedes. Habes quoq; caput vituli geminum nati Morenzani prope Venetias (tempus non satis memini) duplici rictu, quatuor oculis ternis verò auribus, quarum nimirum vna, vbi capita inuicem coniunguntur, vt figura ipsa ostendit: binæ aliæ in fronte cuiusque capitis, situm habent. Adiectum aliud caput geminum, non aliter ferè differt, quàm quod binas tantum habeat aures. Ad oppidum verò Bitterfeld vitulum tradunt in agro repertum, oculis, naribus, & auribus humanis, vertice tonso & miniato rictu & pectore vitulino cruribus anterioribus vitulinis, posterioribus humanis & breuibus admodum, sed vtriusque desinentibus partim in vngulas vitulinas, partim in humanos digitos, qui vngulis suberant, & separatim propendebant. Hoc monstrum describit Casparus Peucerus. Sic apud Cælium Rhodoginum legimus, apud Sibarim olim pastorem nomine Crathin ex frequentioribus cum capra congressibus (quod turpe fœdumque dictu est) capram quidem humano capite patri simillimo, corpore verò caprino matrem referente genuisse: quem postea ductor caprarius, ac antesignanus hircus, zelotypia laborans, oblata occasione humi pro more dormientem, maximo impetu cornibus inuasit, ac corriualem crebrioribus ictibus vulneratum interfecit: In Thuringiæ vico an. D. 1551. vitulus natus ex sextipes, massam carnis è latere dependentem gestans. Eodem loco vehemens tempestas orta segetes agrorum longè lateque prostrauit: crebrò fulminatum de cælo: ex quo etiam globus ardens prolapsus, terræ magno omnium metu procubuit. Eodem etiam anno bos Basileæ Rauracorum, à quodam circulatore quinque pedibus circumductus est. Hoc anno Henricus II. Francorum rex, cum Mauritio Saxonum duce Electore, Alberto Brandenburgensi, atque alijs quibusdam Germaniæ principibus

Lib. de Teratoscopi.

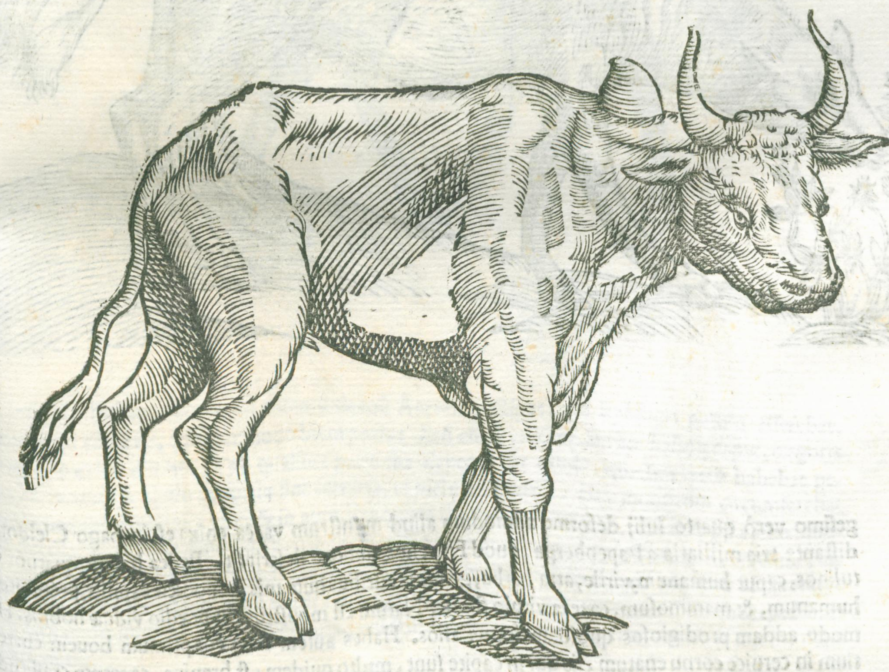
Lib. 25. ca. 32.

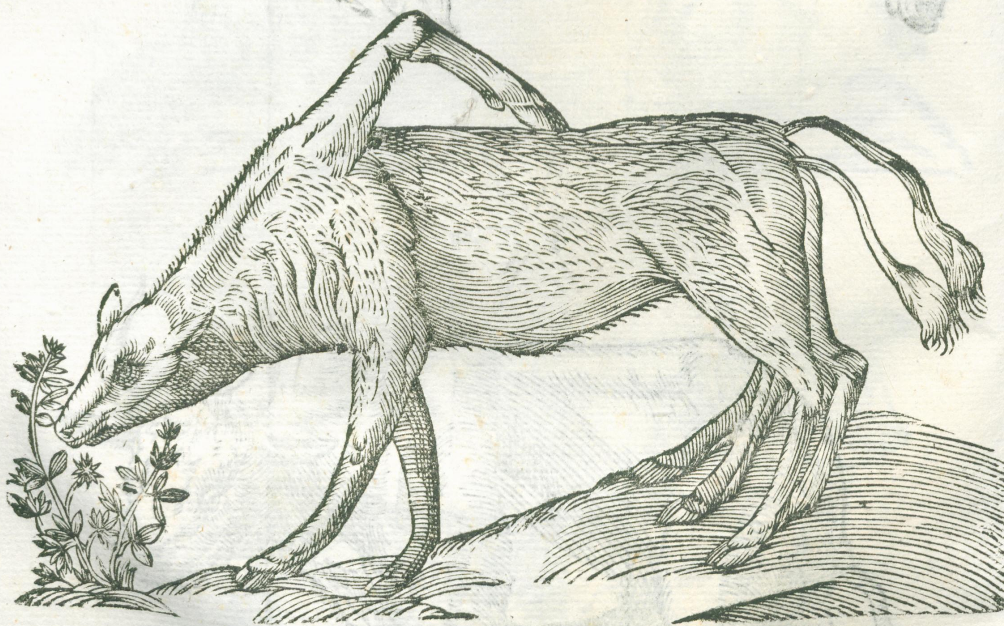

confœderatus, magno cum exercitu contra Hispanos in Germaniam irrupit, conciliumque Tridentinum dissipauit. Anno sequenti Bonnæ inferioris Germaniæ, haud ignobilis, atque ad Rhenum quatuor miliaribus à Colonia Agrippina siti oppidi decimoseptimo Cal. Iunij natus est vitulus biceps, duobus scilicet corporibus, capitibus, caudis, sed tribus tantum oculis præditus. Anno 1555. dum comitia imperialia Augustæ Vindelicorum, à Serenissima Romanorum regia Maiestate Ferdinando celebrantur, septem miliaribus ab Augusta vrbe natus est vitulus Maij vigesimo primo die in pago quodam Leder nomine, duas habens facies, oculos quatuor, duos quidem in fronte anteriori, in lateribus verò alteros, per omnia alioquin in membris quidem singulis vero vitulo similis, qui insuper quàm primum in lucem editus est, animam actutum exhalauit. Hæc scribit Marcus Frytschius. Anno mox insequenti pridie nonas Ianuarij in Germaniæ quodam pago Episcopatus Dilingensis, vitulus duobus tantùm posterioribus pedibus natus est, tantæ tamen velocitatis, vt corpore erecto currens, vitulos omnes facilè superaret. Eodem anno tertio vero Martij in oppido Bergerdorff monstrum natum est aliqua ratione vitulum referens. Sextipes erat, gemino capite, vno podice. Disiuncta autem erant capita in longitudine, quorum vnum Orientem, aliud verò Occidentem spectare videbatur. Tres pedes huic, tres alteri inhærebant, caudæ duæ. Vi-

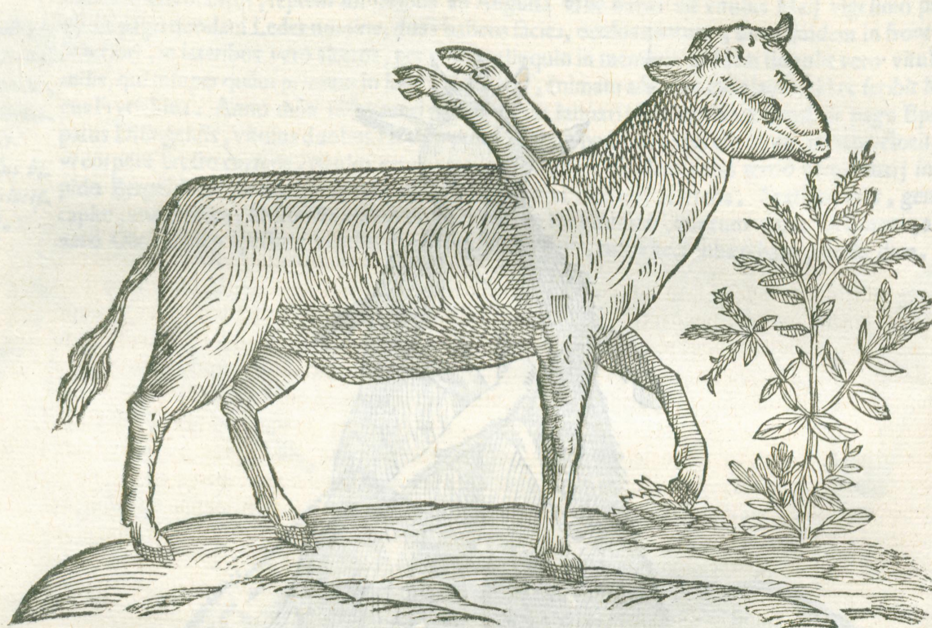
Monstrum biceps oculis quatuor. In Meteologicis. Vitulus bipes velocissimus.

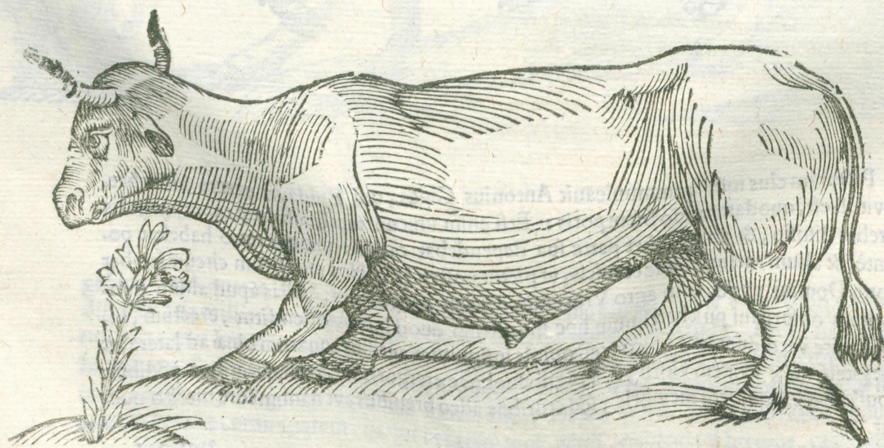

gesimo verò quarto Iulij deforme admodum aliud monstrum vacca enixa est in pago Cleidorff, distante tria milliaria à Papenberga, quod Fincelius quoque descripsit. Pedes habuit quatuor vitulinos, caput humanum, virile, atra barba, geminis auribus humanis & modicis capillis, pectus item humanum, & mammosum, cætera vitulo simile. Natum est monstrum in prædio viduæ nobilis. His modo addam prodigiosos quosdam fœtus alios. Habes autem inter eos primum bouem cui tertium in ceruice cornu enatum, ijs qui in capite sunt, multo quidem est breuius, cæterum crassitudine insi-

ne insigni. Picturam eius mihi communicauit Antonius Gigas, qui Epidauri natum asserebat. Altera icon vituli est, quodammodo bicorporis: Etsi enim vnicum tantùm habeat caput, tergoris tamen apparebat diuisio, & ab qualibet parte sua dependebat cauda: quatuor retro habebat pedes, binos antè, & alium rursus in fine ceruicis, vt pictura ostendit. Hoc monstrum circumferebat circulator anno Domini 1578. & in agro Vincentio dicebat prognatum. Aliàs apud alium quoque circulatorem obseruaui pulcherrimum hoc monstrum quod inceps ostenditur, erectum, bicorpor planè capite verò duntaxat vnico, sed quinis insignitum auribus, quarum binæ ad latera, vt 1581. Habes item mox iconem vituli, facie agni duobus ex tergoris initio enascentibus pedibus: ac deniq; bouis integris quidem membris, sed cruribus adeo breuibus, vt nanum iure merito nuncupare liceat.

INSOMNIA.

QVIDAM Onirocritæ (inquit Pierius Valerianus) dicunt taurum per insomnium imaginari, inditium esse disertissimæ prolis suscipiendæ: quò fortè spectat Virgilianum hoc, taurum Pollioni pascendum,

Lib. 3.

Iam cornu petat, & pedibus qui spargat arenam.

Taurus somnio visus.

Virgilius explicatus.

propterea quod noua illa carmina faciat, qui quidem sunt ingeniorum fœtus. Κατά πάρεργον, & hoc addam (quamuis non sim nescius quod Grammaticis super locutione, *noua carmina*, disputent) dici posse Virgilium ad Pindaricum illud respexisse, quod Olympijs habetur Epharmosto: Αἰνεῖ δὲ παλαιὸν μὲν οἶνον, ἄνθεα δ' ὕμνων νεωτέρων. Vinum quippe à vetustate commendare congruum esse; à nouitate autem poemata. Florem enim pro recenti repositum aiunt interpretes: Hæc ille. Oportuit autem explicare, quomodo visus in somnijs taurus prolis suscipiendæ signum sit. Inuenio enim Hebræis coniectoribus tauros dormientes per insomnium visos cessationem ac ignauiam portendere: lætitiam verò si lasciuientes currentesque sint visi; lucrum autem si pascentes: si duo inuicem pugnantes, negociorum velocitatem: arantes boues lætissimam prænunciare frugem, opulentamque rerum felicitatem. Quò referendum est somnium Pharaonis, quod tale est. Vidit septem vaccas formosas & carne nitidas, de fluuio ascendere, atque in palustri gramine pascere: his succedere totidem deformes, atque macilentas, à quibus pulchræ illæ, & pingues deuorarentur. Expergefactus rex, cùm denuò obdormuisset, in somno sibi visus est videre septem spicas ab vno culmo enasci pulchras atque eximias: post has, alias septem, vitio aeris inanes ac tenues, & ab his præclaras illas atque plenas consumi. His visis perturbatus est rex, neque tamen fuit, qui ei somnium hoc interpretari posset. Ibi tum recordatus Iosephi est pincernarum præfectus. Iosephus ergo vocatus, septem vaccis formosis, itemque septem spicis præclaris, septem annos fertilitatis designari exponit: septem macris vaccis, atq; inanibus spicis septem annos penuriæ insecutæ, qui omnes fertilum annorum opes essent absumpturi. Insomnij veritatem, geminatione confirmari, & quod secundò spicæ visæ essent, eò inditium de frugibus terræ perhiberi, ac deum rem acceleraturum. Pulcherrimè quoque Ouidius narrat hac elegia, quam ob elegantiam hic addidimus, se per quietem vidisse candidissimam iuuencam, huicque comitem taurum, eoque dormiente, cornicem aduolasse, ac rostro iuuencæ ipsius pectus incessisse, ita vt eam relicto tauro, obire ad alia taurorum armenta cogerit. Post hanc somnij narrationem interrogat somniorum interpretem, quid hæc sibi visa apportent: eumque inducit ita respondentem: Taurum significare Nasonem; iuuencam autem eius amicam: cornicem verò lenam quæ garulitate sua puellæ animum peruertens, futura sit causa, vt ab amica sua Naso deseratur.

Somnium Pharaonis.

Amor. 3. Eleg. 5.

Nox erat, & somnus lassos submisit ocellos,
Terruerant animum talia visa meum.
Colle sub aprico celeberrimus ilice lucus
Stabat, & in ramis multa latebat auis.
Area gramineo suberat viridissima prato,
Humida de guttis lenè sonantis aquæ.
Ipse sub arboreis vitabam frondibus æstum,
Fronde sub arborea sed tamen æstus erat.
Ecce potens varijs immistas floribus herbas
Constitit ante oculos candida vacca meos.
Candidior niuibus tunc cum cecidere recentes
In liquidas nondum quas mora vertit aquas.
Candidior, quod adhuc spumis stridentibus albet
Et modo siccatam, lacte, reliquit ouem.
Taurus erat comes huic, feliciter ille maritus
Cumq; sua teneram coniuge pressit humum.
Dum iacet, & lentè reuocatas ruminat herbas
Atque iterum pasto pascitur antè cibo,
Visus erat, somno vires adimente ferendi
Cornigerum terra deposuisse caput.
Huc leuibus pennis cornix delapsa per auras
Venit, & in viridi garrula sedit humo.

Ruminatio.

Terque

Terque bouis niueæ petulanti pectora rostro
Fodit, & albentes abstulit ore iubas.
Illa locum, taurumque diu contacta reliquit,
Sed niger in vaccæ pectore liuor erat.
Vtque procul vidit carpentes pabula tauros
(Carpebant tauri pabula læta procul.)
Illuc se rapuit, gregibusque immiscuit illis,
Et petijt herbæ fertilioris opem.
Dic age, nocturnæ quicunq; es imaginis augur,
Si quid habent veri, visa quid ista valent?
Sic ego: nocturnæ sic dixit imaginis augur
Expendens animo singula dicta suo.
Quem tu nobilibus folijs vitare volebas,
Sed male vitabas, æstus amoris erat.
Vacca puella tua est: aptus color ille puellæ est,
Tu vir, & in vacca compare taurus eras,
Pectora quod rostro cornix fodiebat acuto,
Ingenium dominæ lena mouebit anus.
Quod cunctata diu taurum sua vacca reliquit,
Frigidus in viduo destituere toro.
Liuor & aduerso maculæ sub pectore nigræ
Pectus adulterij labe carere negant
Dixerat interpres: gelido mihi sanguis ab ore
Fugit, & ante oculos nox stetit alta meos.

Suidas notauit boues in somnis mortuos visos famem portendere, citatque hos senarios:

Βοῦς θεωρεῖν εἰς κακὴν πρᾶξιν φέρει
Νεκροὶ βόες δηλοῦσι τοὺς λιμοῦ χρόνους.
Boues in somnis videre, significat malum
Mortui boues significant famis tempus.

Lib. de Insomnijs. Hippocrates ait: Panes ex caseo & melle factos, per somnum comestos, maximum alimenti excessum significare.

HIEROGLYPHICA.

Opus, & labor. BOVIS typo opus laboremq; indicari, valde protritum est. Pingebant autem Aegyptij vtriusque sexus cornua, tauri cornibus opus, vaccæ verò laborem anxietatemque indicantes, quamuis in impressis Hori codicibus βόος dictio vtroq; lemmate (inquit Pierius) desideretur: scribendum enim est ex vetustis codicibus manuscriptis, βοὸς ἄρρενος κέρας & inferius, βοὸς θηλείας κέρας. Sunt tamen qui nulla maris fæminæq; differentia, bouillum caput exertum pelle, purgatumq; carne, pro labore, ac tolerantia, proponãt. Eucherius quoq; bouis significationem ad omnes trahit, qui vitam laboribus exercent, & mosaicum illud: *Non alligabis os boui trituranti*, interpretatur, ne mercede sua fraudendum intelligat. *Fructus ex laboribus.* Si verò fructum ex laboribus perceptum indicare velint, caput huiusmodi (verba sunt Pierij) floribus & corollis redimitum faciant, corymbosque & serta hinc inde à cornibus suspendant: cuiusmodi fascia molem æliam ambibat, vt frustra quædam quæ adhuc integra operis parte permanserunt, ostendunt: siue id sacrificiorum videlicet Tauroboli aut quid huiusmodi sit indicium, cùm iuxta vicissim & patina adsculpi soleat, quod præcipuè in templorum parietibus, inter triglyphos vbique spectamus: eaq; de causa capita illa coronata plurimum habentur: siue larga laborum præmia interpretari malimus, vt Romæ in eadem Adriani mole patina, munificentiam, bouillo capite labores, siue res fortiter gestas ostentantibus. Nam post vitæ præclarè actæ cursus, laboresque superatos, apotheosis ipsa præmium Imperatoris familijs decernebatur: aut ea excitabantur mausolea, vel pyramides, vel columnæ quæ ibi conditos supra mortales euectos gloria commonstrarent. Apud Petrum Melinum Romæ vidimus caput bouis antiquissimi operis scitè factum & venustè, quod olim fuit ad trabis alicuius simam aut mutilum, aut coronam, pro fultura accommodatum, eo omnino gestu factum, vt laborioso nixu sustentasse aliquid videatur. Est enim caput gutturi appressum, crispantibusque palearibus conatus speciem ostentat,

quod proculdubio ad tolerantiæ laborisque significatum referendum est. Hactenus Pierius. Habeo ego lucernam terream antiquissimam bubuli capitis effigie, qua, vt conijcio, indicare voluerunt, laborum honestorum perpetuam debere esse memoriam, prout perpetua est istiusmodi, lucernarum atque immortalis flamma ac lux. Solutus verò bos & præsepi redditus, partam à laboribus quietem ostendit: quod antiquissimum Aegyptiorum hieroglyphicum Græci adagio prosecuti sunt, βοῦς ἐπὶ φάτνῃ, dicentes, idest, *bos in præsepio*, cùm exautoratum hominem, & donatum iam rude, otioque & tranquilliori vitæ restitutum significare voluerint, quia scilicet moris est boues ab laboribus ad præsepe sistere, atque illis pabulum suppeditare: quamquam sunt, qui prouerbium ad molliorisvitæ significatum detorqueant, & ingenium à labore procliue ad libidinem ex hoc intelligi contendant. Est vbi bos coronatum pacis hieroglyphicum est. Scribit enim Ammianus Marcellinus: qui Anathan munimentum, quod fluentis Euphratis circumluitur, contra Iulianum & Romanos defendebant, cùm Romanis se dedidissent, præ se bouem coronatum agentes, quod est (inquit) apud eos susceptæ pacis inditium, descendere suppliciter. Iam verò Aegyptij cum admirabilem quandam in tauro, continentiam animaduertissent sacerdotes, hominem temperantia præditum (inquit Pierius) ab humanarum quippe rerum affectu non alienum, cæterùm modestiæ seruantissimum, significare si vellent, taurum naturæ admodum robustæ, ac validæ faciebant, quod cùm animal hoc in libidinem vsque adeo concitatum, & furens, non sæpius quàm bis die inscendit, à conceptu verò ipsius vaccæ modestus castusque nihil vlterius tentet, sponteque diuortio quasi facto se cubat, ac vt in Epiro maximè videre est, trium plerumque mensium spatio non apparet, & vt Aristoteles ait, ἀπαγγελεῖ, hoc est, vt Gazæ vertendum erat, abarmentatur, hoc est, vt suo loco dictum est, seorsum à vaccarum consortio, grege, conuictuque pascitur. Idem Niliaci sacrorum custodes, cùm hominem à priori petulantia sibi modestius consulentem significare vellent, non simplici forma taurum, sed caprifico caput, colla, armosq; redimitum pro huiusmodi virtutis hieroglyphico proponebant. Caprifico enim ea, vt ostensum est, vis est, vt lasciuientium taurorum, & quantumuis ferocientium naturam vsque adeo compescat eorum collo circundata, vt immobiles propemodum eos reddat. Alia porrò picturæ specie, hominem ea modestia præditum, vt facilè eum queas à perperam factis auertere, indicare si vellent, taurum genu dextero illigatum pingebant: hunc enim si dextero alligaueris genu mansuetum, & vincula consequentem inuenies, vt in domatione diximus. Ipse autem bos per se pictus, mansuetudinis hieroglyphicum signum est: mirum enim est, quàm mansuetis sit moribus, vt suo loco ostendimus; Quàm diuersum autem illud est, quòd mansuetudinem ex boue picto significantes, ferocitatem itidem & furibundam petulantiam per taurum indicabant, vbi fœni fasciculum cornibus adalligassent. Vnde in prouerbium quoque adducta res est, vt cum cauendum

Ex laboribus quies.

Lib. 24.

Pacis symbolum.

Temperãtia.

Petulantia frenum.

Bonorũ obsequium.

Mansuetudo.

uendum à quopiam ſignificare velimus, illum dicimus fœnum in cornu gerere. Angelus Politianus in præfatione in Suetonium, antiquos paſtores feris tauris faſciculos iſtiuſmodi alligaſſe cornibus aſſerit, vt inſinuarent, nulla alia ab re nimiam illam ferociam, quàm ab ſaturitate prouenire. Ægyptij ſacerdotes, vbi maſculam prolem myſticè deſcribere vellent, taurum ab inſcenſione in dextram ſe partem demittentem figurabant: ſi verò fæmineum fœtum exprimere voluiſſent, eundem in læuam auertentem ſe pingebant. Compertum ſiquidem eſſe taurum à conceptu diſcedentem, ſi deflexerit in dextram, marem eſſe genitum: ſi ab læua abſceſſerit, fœmineum eſſe fœtum alias oſtenſum eſt. Per auriculam verò tauri pictam, iidem Ægyptij & auditum, & obſequij ſedulitatem pingunt, quia taurus, vt diximus, præ cæteris quadrupedibus quàm maxime auditu viget, & audio à longè prurientis iuuencæ mugitu promptiſſimè illi ſatisfacturus accurrat.

Proles mas an fæmina.

Auditus. Obſequiū.

SYMBOLA.

RENATVS Siciliæ rex, volens intelligi (inquit Claudius Paradinus in opere de ſymbolis heroicis) concepiſſe ſe ſpem, in maiorem adhuc principem, quàm ipſe foret, paulatim euadendi, atq; difficultates ſuas omnes aliquando ſuperandas ſymbolum ſuum ex boue, inſignia eius collo geſtante appoſitis verbis PAS APAS. figurari iuſſit, eo ipſo bouem tardè quidem, ſed maximū tamen iter nihilominus conficere declaraturus: Idem Renati ſymbolum refert Gabriel Symeon, ſed Latinè Lemma citat, GRADATIM. Idem Claudius Paradinus aliud pingit ſymbolum cum lemmate TERROR ET ERROR. idq; expreſſit capite bouis, quod in vertice flammas edētem faſciculum, geſtat, alludens nimirū ad aſtum Hannibalis, qui vt ſuo mox loco dicetur, terrore Romanis hoc modo incuſſo è periculo eque manibus eorū ſe eripuit. Expreſſit verò Camerarius hoc idem ſymbolum paulò ſignificantius. Ita enim boues accenſis onuſtos faſcibus pingit vt ex ſylua quadam prorumpere videantur. Bos ornatus paratuſque ad ſacrificium, adſtans altari, in quo accenſus eſt ignis, retrò verò bouem aratrum, cum verbis: IN VTRVMQ. PARATVS. Virum ſignificat (inquit Hieronymus Ruſcellus in inſigni Honofrij Panuinij) ad omnes labores ſuſcipiendos pro vtilitate reip. proque religione ſi opus fuerit, mortem non recuſaturum. Camerarius, qui hoc quoque ſymbolum pinxit, cumque author Ruſcellum citat, ex antiquo nummo (inquit) Iulij Cæſaris, in cuius altera parte bos ad ſacrificia deſtinatus, ſtans ante aram exprimitur, cum inſcriptione IOVI OPT. MAX. SACRVM. hoc ſymbolum videtur habuiſſe originem. Hic verò auctor illius addidit aratrum, cum hoc animal potiſſimum ad opera ruſtica expedienda, aptum natum eſſe nemini ſit dubium. Conuenit in illos qui non ſolum pietate, ac religione, ac omni laudabili doctrina cupiunt excellere atque alijs præire (quod per ſacrificium cum boue peractum oſtenditur) ſed etiam alijs pluribus laboribus, ſecuti bos arans, indefeſſo ſtudio hominibus vſui eſſe atque inſeruire ſtudent. Adſcripſit autem in primis hoc ſymbolum ſibi (vt Hieronymus Ruſcellus refert) Onophrius Bonfinius Veronenſis ordinis Auguſtiniani Cœnobita, vir admodum laboribus, vt multa tam ſacra quàm profana ſcripta ab ipſo compoſita teſtantur, inter quæ præclarum quoque illud opus deſcriptionis totius Italiæ, ad imitationem Pauſaniæ, Strabonis, & aliorum confecit, quod nuper ex Italica in linguam Latinam conuerſum quoque extat & à pluribus legitur. Hac Camerarius addito hoc emblemate.

Renati regis ſymbolum.

Terror & error.

Panuinij ſymbolum.

Ferre iugum, iugulumque dare, eſt bos aptus vtrimque
Sic pia turba facit, grata deo referens.

Idem Camerarius aliud depingit ſymbolum cum lemmate, MVTATVS IN ILLO, in quo taurum caprifico caput, collumque atque armos redimitum exprimit (icone, vt apparet, ex hieroglyphicis Pierij Valeriani, accepta) hoc addito verſu,

Mutatus ab illo.

Corniger vt blandus ſit amictus fronde: at inertem
Frugi vix facias, ni bene preſſus eat.

Vt enim, inquit, caprificus taurorum collo circumdata, eos compeſcit ſic frænum petulantiæ eſt ſæpe aduerſa fortuna hominibus rebus ſecundis nimis ſeſe efferentibus, vel alijs vitijs impunè indulgentibus, & idem quoque præſtat doctrinæ ſanioris inſtitutio, & ad virtutem ac honeſtatem aſſuefactio, quibus animi hominum efferens ad modeſtiam & manſuetudinem reducuntur, quod præclarè Horatius ſubiecit his verſibus:

Petulantiæ frenum.

Li. 1. epiſt.

Nemo adeo ferus eſt, vt non miteſcere poſſit,
Si modo culturæ patientem accommodet aurem.

Qui ſimiliter introducit Polemonem Athenienſem perditæ luxuriæ adoleſcentem, qui ebrius & coro-

coronatus forte ingressus scholam Xenocratis, cum philosophus hic acriter de industria esset in luxuriam inuectus, coegit pœnitentiam ductum oriente sua Polemonem, vt deposita priore mala vita philosophiæ serio operam daret, qui etiam eidem Xenocrati postea successor fuit datus. Ait autem poeta de ipso:

Potus vt ille
Dicitur ex collo furtim carpsisse coronas,
Post quam est impransi correptus voce magistri.

Cùm verò boues ferociores & magis generosi hoc habeant proprium vt in pascuis & pratis locum quempiam peculiarem occupent, nec alios facile admittant, idem Camerarius bouem robustum similiter in pascuis lætus solum pascentem delineauit, cum lemmate: NEMINEM ADMITTO. adiecitque hoc distichon:

Solus opima tenet bos pascua, prata tuetur,
Tu quoque sic dotes solus habeto tuas.

Vsumque hoc symbolo ait, regem Poloniæ Stephanum Batorium magnanimum, & prudentem admodum, nec non literatum principem, satis quidem apposite, cùm pascuis simul ac bobus ista regio abundet, non obscurè innuentem, se ad regni illius possessionem magnis laboribus, & periculis acquisitam, nullum facilè socium esse admissurum, cum secundum Thyessem apud Senecam, *Non capiat regnum duos*. Et alibi apud eundem: *Nec regna socium ferre, nec tadæ sciant*. Idemque Lucanus affirmat:

Stephani Batorij regis symbolum. Lib. I.

Nulla fides regni socijs, omnisque potestas
Impatiens consortis erit.

Illustris. item principem Maximilianum Sfortiam Ducem Mediolan. eodem symbolo delectatum esse, cum inscriptione: MELIORA QVÆRO: Volentem significare forsitan, se instar bouis, in pascuis semper optima quæque quærentis & seligentis, consilijs quoque melioribus & prudentioribus cupere frui: quosdam tamen opinato esse, tacitè hoc symbolo eum innuisse, se regionem adhuc vberiorem appetere. Bouis bregma, laurea insignitum corona, duobusque ligonibus, à cornibus dependentibus, totidemque palmæ ramulis, cum inscriptione: VICTORIA EX LABORE HONESTA ET VTILIS; significat honorem, vel victoriam cum vtilitate ex labore, prouenire. Symbolum hoc Achillis Bocchij est. Boues aratro iuncti cum verbis: SIC VOS NON VOBIS: significat nonnullus alienis frui laboribus, resque prçlarè ab alijs gestas sibi adiungere, vt Gabriel Simeon annotauit. Idem symbolum siue emblema pinxit idem Bocchius cum inscriptione. FORMICÆ ARATRA NON SIBI FERVNT BOVES. Appingit autem formam cornui boum arantium, eaque super re hoc posuit iambicum:

Arantis olim forte per cornu bouis
Formica visa errare arare se dixit:
Sic vos aratra fertis, haud vobis boues.

Expressitque hoc aliter hoc disticho,

Per cornu formica bouis dum forte vagatur,
Quid nam ageret quidam quærit, aramus ait.

Bos siue taurus cornupeta, ita delineatus, vt impetu in arborem facto eam prosternere enitatur, cum verbis: IRASCI TENTAT, aut CORNV ACVIT. iuuenem indicat (inquit Scipio Bargalius Senensis) qui ad gloriam militarem aspirans, se in armis exercet. Emblema Alciati inscriptum ἀνέχου καὶ ἀπέχου, idest, *sustine & abstine.*

Et toleranda homini tristis fortuna ferendo est,
Et nimium felix sæpe timenda fuit.
Sustine (Epictetus dicebat) & abstine, oportet
Multa pati, illicitis absque tenere manus.
Sic ducis imperium vinctus fert poplite taurus
In dextro; sic se continet à grauidis.

PICTVRÆ.

VVLCANVS vt omnibus numeris absolutissimum fabricaret Achillis clypeum, varijs eum quoq; illustrauit imaginibus, inter quas armentum quoq; boum, vt Homerus ait, ex auro & stanno fecit, impetu quodam è stabulo in pascua, & fluuium sonantem & clamosum, cannisque abundãtem, properantem. Aurei pastores quatuor boues agebant, nouem veloces canes sequebantur. Illic & duo leones terribiles, inter primos boues, taurum mugientem ceperant, distrahe-

Achillis clypeus.

strahebantque. Canes eos & iuuenes vrgebant. Illi laniata tauri pelle, viscera & atrum sanguinem deuorabant. Pastores contrà properè canes emittebant, qui à leonibus ad escam conuersi latrabant. Q. Calaber Homeri simia in scuto Eurypoli inter alia ab artifice sculptum fuisse tradit, indefessum Augiæ stabulum, quod Hercules iuxta profundum Alphei fluxum purgauerat: adhæc taurum igniuorum, qui quamuis esset inuictus, flexit tamen (inquit) validum cornu, porrò circa illum duo indefessi vituli impetum sustinentes porrigebantur, at hic visus est mugitum emittere. In signis verò militaribus Romanorum inter cæteras effigies quoque erat Minotauri, sed quæ, vt scribit Pierius Valerianus, tunc extollebatur, cùm secretò & tacitè rem gerendam admonebantur: ostendebat enim (inquit) hieroglyphicum id, consilia ducum non minus occulta esse debere, quàm fuerit Minotauri sedes, quippe labyrinthus. Vlysses, ne ad bellum Troianum raperetur, stultitiam simulans, araturus bouem, cum equo iungebat. Hunc ita pinxit Euphranor Isthmius, vt testatur Plinius, huius nobilissimi pictoris labores recensens. *Nobiles eius tabula* (inquit) *Vlixes simulata vesania bouem cum equo iungens &c.* Dionysius vero vt ibidem tradit, pinxit Hippolytum emisso tauro expauescentem: item Europen tauro insidentem, etsi hoc nō addat Plinius, nam in eam picturam locari videtur epigrammatarius:

Eurypili scutum.

Minotaurus cur insignis Romanor.

L.35.c.11.

L.14.180.

Mutari melius tauro pater optimè diuum
Tunc poteras, Io cum tibi vacca fuit.

Argutè inquit poeta (inquit Domitius Calderinus) tunc oportuisse Iouem mutari in taurum, cùm Io, quam amabat, versa est in vaccam, fefellisset enim custodem, & iniisset vaccam. Pausia autem testante eodem Plinio ibidem, fecit & grandes tabulas, sicut spectatam in Pompei porticibus, boum immolationem. Eam enim picturam primus (inquit) inuenit, quam postea imitati sunt multi, a quauit nemo. Ante omnia cùm longitudinem bouis ostendere vellet, aduersum eum pinxit, non transuersum: vnde & abundè intelligitur amplitudo: dein cùm omnes, quæ volunt eminentia videri, candicantia faciant, coloremque condiant nigro: hic totum bouem atri coloris fecit, vmbra q; corpus ex ipsa dedit, magna prorsus arte in æquo extantia ostendens, & in confracto solida omnia (In manuscripto codice legitur, ex ipso dedit, quod magna prorsus arte in æquo egit extundente, & confringente omnia.) Sicyone & hic vitam egit, diuque fuit illa patria picturæ. Tabulas deinde in publico omnes propter æs alienum ciuitatis addictas, Scauri ædilitas Romam transtulit.

Bouis mira pictura.

SIMVLACRA.

IVPITER, de quo iam diximus, tauri forma Europam ferens hodieque inter alias statuas antiquas ostenditur, vt memini in opere de statuis, quod vernaculo sermone conscriptum a dolescēs edidi. Polemon Historicus in libro de depositis in Lacedęmone ærei cuiusdā bouis meminit his verbis, vt citat Athenæus: Amicæ Cottinæ imago, ob cuius apparitionem domicilium quoddam nunc etiam colli maximè propinquum nuncupatur, vbi Dionysij templum conspicitur, quæ cum pluribus eorū quæ sunt in ciuitate, est cognita. Est autem ipsius depositum supra æreum quendam bouem Chalciæcæ Mineruæ imago. Salamon ante fortes templi sui ad abluendas ingredientium manus lauacrum aheneum fecit, quod duodecim boues sustinebant, qui quidem per diuersas partes attendebāt, sed in vno loco per posteriora colligebantur, de quorum mystico sensu suo loco. Fuit verò in Pyrene ænea bos referente eodem Atheneo, tam affabrè facta, vt taurus viuam arbitratus, eam iniret. In fano Apollinis in Olympia dedicato, nudum dei fuisse signum Pausanias scribit, pedibus tantùm calceatis, quorum altero bouis caluæ insistit. Arbitratur autem Pausanias hoc figmento respexisse fictorem, quod Apollo, vt ex eodem recitauimus, bobus delectaretur. Apud Eleos referente eodem binæ fuerunt ex ęre boues, quarum alteram Corcyræi, alteram Eretrienses dedicarunt. Vtraque Eretriensis Philesij opus. Quamobrem verò Corcyræi bouem in Olympia vnam, & vnam ita Delphis dedicarint, cùm ad Phocensium res peruenerit historia, exponemus. At enim quod de Olympia eorum boue me audire memini, id nempe est: Paruulum puerum cum sub ea boue sedens pronus, sublatum temerè caput tam vehementer æri impegisse, vt ex eo vulnere non ita multis post diebus è vita excesserit. Elæi bouem cædis ream extra Altin exportare in animo habebant: sed Apollinis Delphici oraculo monti sunt, vt bouem eo ritu expiarent, quo solent Græci in consultæ cædis fraudem eluere. De alio eorundem Corcyræorum dono, quod Delphis dedicarunt, aliàs idem Pausanias scribit in hæc verba. Sacram ingressis aream taurus ex ære præ oculis est Teopropi Aeginetæ opus, Corcyræorum donum. Proditum memoriæ est Corcyræ aliquando

Iouis tauro insidentis statua.

Lib. 14. ca. 11.

Bos æneus.

Boues lauacrum sustinentes.

Lib 13.

In Achaicis.

In Eliacis.

Corcyræi cur bouem in Olympia dedicarint.

In Phocicis.

alijs

alijs bobus relictis, taurum è pastu redeuntem, contra pelagus mugitus edidisse: cumque per totum diem illic constitisset, bubulcum ad mare descendisse: conspexisse verò infinitum prope thũnorum numerum, quòd cùm indicasset Corcyræis, illi (quod thũnos capere, operam luserant) sciscitatum Delphos misere. Ex Apollinis verò responso taurum Neptuno mactant, confectoque mox sacro pisces capiunt. Donum è decima prædæ in Olympiam & Delphos mittunt. Tradit rursus ibidem Carystios ex Eubœa & ipsos bouem æneum Apollini statuisse de Persica victoria. Boues quidem ideo dedicasse (& Platæenses) quòd barbaris è Græcia expulsis & alias fortunas incolumes habuerint, & libero solo terram arare potuerint. Apud Atticos Thesei conspiciebatur pugna contra eum qui est Minois taurus appellatus, siue (inquit idem Pausanias) is homo, siue monstrum (quod iam fama obtinuit) fuerit. Est & taurus ibi Areopagitarum donum. Apud Argiuos fuisse quoque ait longè omnium templorum nobilissimus Apollinis Licij, in quo Bitonis fuerit statua, vir humeris taurum portans. Versibus enim Lyceam testatum reliquisse, cum pompa Nemeorum Ioui ab Argiuis traduceretur, Bitonem eo fuisse corporis robore, vt sublatum taurum portaret. Quomodo autem Danaus Argiuorum imperio potius sit cùm lupus taurum confecisset, in augurijs dictum est. Pierius ait hanc pugnam in Argiuorum foro ex ære fabrefactam fuisse, quod & nos meminimus, vbi de Pyrrhi morte. Huius tamen simulacri Pausanias non meminit. De aheno bouis capite antiquissimi operis scitè & venustè facto, quod apud Petrum Melinum Romæ vidit, ex eodem Pierio diximus paulò antè in hieroglyphicis. Zetus & Amphion ac Dirce & taurus, vinculumque ex eodē lapide, Pamphili Praxitelis discipuli opus celebrat Plinius. In Aegina ingens erat bos æneus, quem seruare prouerbio dicebantur exulatum eò missi, vt in prouerbijs dicetur: vbi de hoc *bos in ciuitate*, quod in vulgi locum cessit. Lysias enim bouis æream imaginem in arce collocauerat Athenis, cùm in argis boum vsus sit. Effertur & aliud adagium de lapideo boue: *Athos celat latera Lemnia bouis*. Tradunt etenim ea in insula bouis fuisse simulacrum ingens candido factum lapide: id verò ab Atho Thraciæ monte quamuis longè dissito interuallo, tamen ob summam celsitudinem obscurare vmbra sua: cuius rei meminit Plutarchus in opere de facie in orbe Lunæ his verbis: *In Lemno neutrum nostrum fuisse, liquido, noui: tamen ambo peruulgatum hoc iambicum sæpe audiuimus: Athos adumbrat terga Lemnia bouis*. Incidit enim, vt consentaneum est, montis vmbræ buculæ æneæ, per mare in longum porrecta haud paucioribus ɪↄↄc. stadijs. Obumbrandi altitudinem esse in causa, quod multipliciter excedentia quantitatem corporum interuallo vmbram faciant. Atabyrium verò montem Siciliæ citat ex Timæo Pindari Scholiastes, addens in eo boues ænæas fuisse qui mugirent, quoties iniquè ibi quicquam fierent. Hoc annotauit Gyraldus, vt citat Abrahamus Ortelius in suo thesauro geographico. Atqui Io. Tzetzes, Rhodius (inquit) est mons nomine Atabyrius, æreas olim habens boues, quæ mugitum emittebant, cum immineret Rhodo periculum: Citat verò etiam Pindarum & Callimachum. Myronem teste Plinio ænea maximè nobilitauit bucula, celebratis versibus laudata, quando aliena (inquit) plerique ingenio magis quàm suo commendantur: Ait autem celeberrimum fuisse statuarium Eleuthris natum & Ageladis discipulum, Syracusanum, atque Aeginetico ære vsum esse. In quam buculam in Anthologio Græcorum epigrammatum disticha sunt elegiaca vnum, & triginta diuersorum poetarum, tetrasticha quatuor: Sexastichõ Iambicum vnum. In eandem apud Ausonium epigrammata vndecim legimus, quæ partim propter elegantiam; partim quod miram artificis artem indicent hic adscribam: Primum itaq; tale est:

Carystiorũ bos æneus.

Bitonis statua.

Lib. 35. c. 5

Bos lapideus.

Athos æneã bouem adũbrat.

Atabyris mons.

Syntag. 2. deorum.

Myronis bucula.

Lib. 34. 8.

Lib. 4. sect. 7.

Bucula sum cœlo genitoris facta Myronis
Aerea: nec factam me puto, sed genitam:
Sic me taurus init: sic proxima bucula mugit,
Sic vitulus sitiens verba nostra petit.
Miraris quòd fallo gregem? gregis ipse magister
Inter pascentes me numerare solet. Alterum. Bucula loquitur.

Vbera quid pulsas frigentia matris ahena
O vitule: & succum lactis ab ære petis?
Hunc quoque præstarem: si me pro parte parasset
Exteriore Myron, interiore deus.

Tertio Dædalum alloquitur, qui Pasiphaæ taurum fabricauit ligneum, vt suo loco dicetur.

Dædale cur vana consumis in arte laborem?
Me potius clausæ subijce Pasiphaæ
Illecebras vera si vis dare Dædale vaccæ:
Viua tibi species vaccæ Myronis erit.

Quartum secundo congruit,

Errasti, attendens hæc ilia nostra iuuenca,

Non manus artificis lac dedit vberibus.

In quinto bucula bubulcum hortatur, ne proprius accedens, ipsam exagitet.

Pasce greges procul hinc, ne quaeso bubulce, Myronis
Aes, veluti spirans cum bobus exagites.

Sextum eiusdem est cum primo sensus.

Me vitulus cernens immugiet: irruet in me
Taurus amans: pastor cum grege mittet agens.

Septimo redditur ratio, cur vocalis esse noluerit haec bucula.

Aerea mugitum poterat dare vacca Myronis:
Sed timet artificis deterere ingenium:
Fingere nam similem viua, quàm viuere plus est,
Nec sunt facta dei mira, sed artificis.

Ostenditur verò octauo nihil praeter vitam deesse.

Aerea bos steteram, mactata est vacca Mineruae,
Sed dea prostratam transtulit huc animam.
Et modo sum duplex, pars aera, pars animata
Hac manus artificis dicitur, illa deae.

Nonum rursus cum tertio conuenit:

Quid me taure paras, specie deceptus, inire?
Non sum ego Minoae machina Pasiphaae.

Decimi, & vndecimi versus iambici sunt, & eiusdem penè sensus.

Nec dum caduco Sole iam sub vespere,
Ageret iuuencas cùm domum pastor suas;
Suam relinquens, me minabat, vt suam.

Vndecimum.

Vnam iuuencam pastor fortè amiserat,
Numerumque iussus reddere,
Me defuisse conquerebatur: sequi
Quae noluissem caeteras.

Lib. 1. Epist. 24.

Meminit huius eiusdem aereae buculae Symmachus in Epistola ad eundem Ausonium his verbis: *Licet alienas spectare virtutes: nam & Phidiae Olympium Iouem, & Myronis buculam hominum pars magna mirata est.* Meminit & Propertius:

Atque aram circum steterant armenta Myronis
Quatuor artificis inuida signa, boues.

Menaechmi vitulus.
Lib. 34. cap. 8.

Menaechmus vitulum fecit, vt Plinius testatur, qui genu premebatur, replicata ceruice. Romae in foro boario bos erat aeneus ex aere Aeginetico, licet constet aes non gignere, vt inquit idem Plinius: sed ea insula temperatura officinarum ita nobiliata est, vt bos aeneus inde factus in foro boario fuerit, qui (vt idem tradit) Aeginetici aeris exemplar fuit. Mentio huius bouis est apud Ouidium in Fastis:

Lib. 6.

Pontibus & magno iuncta est celeberrima Circo
Area quae posito de boue nomen habet.

Bos aureus Minutius cur boue aureo donatus.
Phalaridis tyrãni bos aeneus.

De aureo verò boue apud Liuium legimus haec: L. Minutius decemuir praefectus annonae creatus, quòd Melium ob distributum plebi frumentum, regnum affectare indicasset, moxque ipso à magistro equitum interfecto, frumentum Melianum in modios aestimatum plebi diuidisset, aureo boue extra portam trigesimam donatus est à Senatu, & dictatore. Peruetus (inquit Sabellicus) est fama & opinio ab omnibus recepta, nullum tyrannidem crudelius Phalaride exercuisse, quippe qui exquisitissimis non contentus supplicijs aeneo vsus est tauro, quo miseri mortales inclusi mugitus aedere viderentur, cùm medio cruciatu ingemiscerent. In quo illud minus crudeliter fecit, quod tam monstruosae machinae artificem omnium primum inuento affecit supplicio. De eodem Paulus Orosius ita scribit: Ea tempestate Phalaris Siculus Agrigentinus arrepta tyranni depopulabatur, qui crudelis mente commentis crudelior, omnia nefarie in innocentes agens, inuenit aliquando quem iustè puniret iniustus. Nam Perillus quidam aeris opifex affectans tyranni amicitiam, aptum munus crudelitati illius ratus, taurum aeneum fecit, cui fabrè ianuam è latere composuit, quae ad contrudendos damnatos receptui foret: vt conclusis idem subiectis ignibus torrerentur, sonum vocis extortae capacitas concaui aeris augeret, pulsuque ferali competens imagini emitteret, nefarioque spectaculo; mugitus pecudis, non hominis videretur (ne scilicet si humana vox ederetur, tyrannum ad misericordiam concitaret,) sed Phalaris factum amplexus authorem execratus,

cratus, & vltionem materiæ præbuit, & crudelitati. Nam ipsum opificem sua inuentione puniuit. Describit & Ouidius idem inuentum, inuentique pœnam his versibus:

Lib. 3. Trist.

Sæuior es tristi Busiride, seruior illo
Qui falsum lento torruit igne bouem.
Quique bouem Siculo fertur donasse tyranno,
Et dictis artes conciliasse suas,
Munere in hoc rex est vsus, sed imagine maior
Nec sola est operis forma probanda mei.
Aspicis à tergo latus hoc adapertile tauri?
Hac tibi, quem pedes, conijciendus erit.
Protinus inclusum lentis carbonibus vre,
Mugiet, & veri vox erit illa bouis.
Pro quibus inuentis, vt munus munere penses
Da precor ingenio præmia digna meo.
Dixerat. At Phalaris, pœnæ mirande repertor
Ipse tuum præsens imbue, dixit, opus.
Nec mora monstratis crudeliter ignibus vstus
Exhibuit geminos ore gemente sonos.

Inquit, & alias idem poeta:

Lib. 1. de arte.

Et Phalaris tauro violenti membra Perilli
Torruit infelix imbuit author opus.
Iustus vterque fuit: neque enim lex iustior vlla est,
Quàm necis artifices arte perire sua.

Meminit eiusdem simulachri, si ita vocari potest æneus iste bos tam crudeli hominum neci destinatus, Silius:

Cuius celata gerebat
Taurum parma trucem pœnæ monumenta vetusta
Ille vbi torreret subiectis corpora flammis
Mutabat gemitus mugitibus arctaque veras
Credere erat stabulis armenta effundere voces:
Haud impune quidem: nam diræ conditor artis
Ipse suo moriens immugit flebile tauro.

Claudianus elegantissimè quoque ostendit, iustum esse, vt quilibet crudelioris inuenti ipse pœnas luat:

Lib. 9.

Quàm bene (inquit) dispositum terris? vt dignus iniqui
Fructus consilij primis authoribus instet.
Sic multos fluuio vates arente per annos
Hospite qui cæso monuit placare tonantem
Inuentas primum Busiridis imbuit aras,
Et cecidit sæui quo dixerat hostia sacri.
Sic opifex tauri tormentorumque repertor
Qui functa nouo fabricauerat æra dolorè
Primus inexpertum Siculo cogente tyranno
Sensit opus, docuitque suum mugire iuuencum.

Rectè itaque Plinius inquit: *Perillum nemo laudat sæuiorem Phalaride tyranno, qui taurum fecit, mugitus hominis pollicitus igne subdito, & primus eum expertus cruciatum iustiore sæuitia. In hoc à simulacris deum hominumque deuocauerat humanissimam artem. Ideòne vt conditores eius elaborauerant, vt ex ea tormenta fierent? Itaque vna de causa seruantur opera eius, vt quisquis illa videat, oderit manus.* Ipse verò Phalaris apud Lucianum, qui duo de eo volumina conscripsit, de hoc tauro sic loquitur. Erat quidam Perilaus nostratis gentis homo, egregius quidem & ingeniosus artifex: cæterùm natura malus & improbus. Ille tota via cùm à sententia mea aberrasset, putauit se mihi rem admodum gratam facturum, si nouum quoddam supplicij genus excogitasset, quasi præ omnibus rebus præcipuam in sumendis supplicijs voluptatem cupientissimè caperem. Iam verò boue fabricato, ad me venit, ferens illum, aspectu sanè pulcherrimum, atque accuratissimè ad veri boues imaginem expressum: Tantum illi motus, & mugitus deerant, quò minus viuus esse putarent. Viso autem illo, statim exclamabat: Dignum munus Pythio mittendus est hic taurus Apollini. Porrò Perilaus assistens. Quid si, inquit, sapientiam, quæ in illo est, perdisceres, ac vsum, cui præbendo for-

Lib. 34. cap. 10.

matus eſt? Et iam dicto, taurum per dorſum aperit: ſi quem, inquit cruciatibus torquere volueris, conjecto illo in machinam, ac dorſo iterum incluſo, haſce tibias naribus bouis admotas accommoda: ac ille quidem incluſus plorabit, vociferabiturq; inſitatis ac ineffabilibus detentus doloribus; cæterum vociferatio per tibias cantum: tibi abſoluet ſtridulum, & lugubre quoddam modulabitur: quin etiam inſuper mugitus ciebit triſtiſſimos: ita vt ille inter modulandum tormentis crucietur: tu verò ſingulari voluptate afficieris. Porro ego his auditis crudelem machinam extremè auerſatus ſum, & immanem illam inſtrumenti indolem prorſus reſpui, conuenienſque, & debitum illi ſupplicium impoſui. Et age, inquam, ò Periale, ne vana videatur eſſe tua promiſſio, ipſe nobis tu taurum ingreſſus, veram artis tuę induſtriam comprobato, ac vociferantes imitare, vt certò cognoſcam, num ea quæ iactas carmina pes tibias cantata exaudiantur. Perilaus nihil cunctatis his dictis promptè obtemperat. Ego autem poſtquam ingreſſus eſt, concluſo tauro, ignem iuſſi ſuccendere. Recipe, dixi, debitum arti tuæ tam admirandæ præmium, vt magiſter muſices, ipſe prius omnium canas. At ille enimuerò iuſtiſſima paſſus eſt, ſua ipſius excellenti fruens induſtria. Porrò autem ego viuentem, & adhuc ſemiuiuum ſpirantem iuſſi eximere, ne ſi immoreretur, nece ſua opus contaminatum impiaret: illum inhumatum per ſcopulos præcipitari imperaui. Taurum verò piaculis mundatum, deo dedicandum legaui, omnemq; de illo hiſtoriam iuſſi aſcribere, dedicantis mei nomen, Perilaum artificem illius, immanem ſententiam, meam in puniendis maleficis æquitatem, conueniens ſupplicium, primos artificis concentus & modulationes: præterea primam muſices experientiam. Hæc itaq; Lucianus. Baptiſta Campoſulgoſus ſimillimi planè tauri fabricam Aruntio Paterculo tribuit. Aruntij Paterculi fabri (inquit) ferum atq; immane fuit ingenium. Aeneum enim taurum tanta conflauit arte, vt damnati, qui in eo includerentur, adhito igne, cùm præ dolore gemerent, taurinos mugitus edere viderentur. Cùm autem Cenſorino Aegeſto tyranno in Sicilia dono dediſſet, iuſte, vt is primus inuenti ſui periculum faceret, à Cenſorino coactus eſt: quemadmodũ de perſimili tauro, fabrum ad experimentum ſimile Phalaris tyrannus coegit. Laudabilius multò fuit opus Mycerini Aegyptiorum regis opus, etſi ligneum. Hic enim referente Herodoto, cùm vellet filiam, cuius morte ſupra modum dolebat, excellentiori aliquo genere ſepelire, quàm cæteri, feciſſe ligneam bouem dicitur, quam cum inauraſſet, in ea filiam ſepeliſſe defunctam. Neque humi bos hæc condita eſt, ſed ad meam vſque memoriam in propatulo fuit in vrbe Sai apud regiam in conclaui quodam exornato poſita. Cui ſingulis diebus omnifarij odores inferuntur, noctibus autẽ perpetuò lucerna aſtat. Sunt qui de hac boue referunt, Mycerinum amore filiæ ſuæ captum vim ei intuliſſe, deinde illam cum præ mœrore ſe ſuſpendiſſet, patrem in hac boue ſepeliſſe: ſed hoc nugatorium putat Herodotus. Bos ipſa cùm cæterum corpus operta eſt: tum verò ceruicem & caput craſſo admodum auro; cuius inter media cornua circulus annexus eſt, Soli aſſimilatur. Neque ſtans eſt bos, ſed in genua cubans, magnitudine quanta eſt grandis vacca viua. Effertur autem è conclaui quotãnis, & poſtquam Aegyptij verberarunt deum quendam, quem in tali negocio non puto mihi nominandum, tunc & bouem in lucem proferunt. Aiunt etiam eam oraſſe patrem Mycerinum, vt defuncta quotannis ſemel Solem intueretur.

Lib. 9. c. 2.
Taurus aeneus Aruntij Paterculi.
Mycerini bos lignea.

NVMISMATA.

AEGINENSES, vt refert Aelianus, primùm inter vniuerſos Græcos numiſma percuſſerunt: qua in re pleriſque alijs ſcriptoribus aduerſatur. Plutarchus in primis, primum nummum Athenis bouis figura Theſeum inſtituiſſe teſtatur, vel ob Marathoniũ taurum, vel ob memoriam ducis Minois, vel quòd ad agriculturam ciues prouocare vellet. A quo nummo, & nomen heatombœon, quod eſt centum boum, & decabœon, quod eſt decem boum factum Pet. Gregorius Tholoſanus non dubitare ſe profitetur, atque ita explicari ait ſententiam Homeri, vbi agit de permutatione armorum Diomedis & Glauci, cuius etiam (inquit) meminerunt Iuſtinianus, & Iulius Paulus:

Ενθ' αὖτε Γλαυκῷ Κρονίδης φρένας ἐξέλετο ζεύς
Ος πρὸς τυδείδην διομήδεα τεύχε' ἄμειβε,
Χρύσεα χαλκείον. ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίον. ideſt,
Tum verò Glauco mentem ademit Saturnius Iupiter
Qui cum Tyide Diomede arma permutauit.
Aurea aneis, valentia centum bœa, nouem bobus valentibus.

Explicat autem ea verba de moneta Athenienſium, non autem vt tot boues, arma valerent. Receditq; à ſententia Pauli Iuriſconſ. qui refert ea ad boues, animalia inquam. Miraturq; id neminem

Lib. 12. Var. hiſt. c. 10.
Hecatombœon.
Spi. tur. p. 3. lib. 36. cap. 2.
Homerus explicatus.

antea

antea obseruasse, etsi de emendatione loci illius in pandectis cogitauerint (inquit) Alciatus, Ioan. Baptista Pius, Budæus, Angelus Politianus secuti etiam Plinium, qui hoc putat quoque verum ē. Hoc etiam doceri ait ex alio loco eiusdem poetæ, vbi sic facit filium Priami Achilli loquentem:

Lib. 31. cap. 1. Iliad. Φ.

Καί μ' ἐπέρασσας ἀνευθεν ἄγων πατρός τε φίλων τε,
Λῆμνον ἐς ἠγαθέην. ἑκατόμβοιον δέ τοι ἦλφον
Νῦν δὲ λύμην τρὶς τόσσα πορών. idest.
Et me vendidisti procul, abducens à patre & amicis
Lemnum (scilicet insulam) *in claram: centum autem boum pretium tibi inueni:*
Nunc verò redimeret, ter tantum dans.

Vbi Scholiastes communis, in verbum ἑκατόμβοιον, sic scibrit: legitimum & iustum pretium centum boum. Antiqui antequam nouissent numismata, permutationes seu cōmertia faciebāt, quadrupedibus, vnde postea adiuentis numismatibus, bouem in ipsis impresserunt, indicantes antiquum ē morem. Est & prouerbium, *Bos in lingua*, idest, numisma: adaptatur enim hæc parœmonia in Rhetores qui pecunias accipiebāt, ne accusarent aliquem, sed silerent, Lucianus: τὸ μὴ ἁλῶναι τὴν πόλιν ἐπρίατο παρὰ τῆς Ἀθηνᾶς βοῶν δώδεκα, idest, *à Minerua emit, ne vrbs caperetur, duodecim bobus*. Iulius Pollux etiam scribit, olim apud Athenienses numismatis genus à sculptura vulgò bouem dictum ē. Vulgò autem dici, nouisse & hoc Homerum, dicentem Hecatombæa ennea boeon: atque in legibus Draconis licere inuenire decabœon. Et in spectaculo apud Delios, si cui munus dandum erat, præconem pronunciare solitum, tot boues illi donandos esse: bouem autē valuisse duabus drachmis Atticis: vnde fuisse qui crederent hoc numisma Deliorum fuisse proprium, non Atheniensium. Hactenus ex Tholosano. Notandum autem apud Pollucem pro ἑκατόμβοι corruptè legi ἑκατόμβη, quod non aduertens Cælius Rhodoginus, nouem boum hecatoben exponit, ignorans locū hunc esse Homeri de armorum Glauci & Diomedis permutatione. Homeri Scholiastes scribit priscos in altera parte numismatis bouem, in altera faciem regiam insculpsisse. Gesnerus conijcit eius pretij hūc numum fuisse, quo tum temporis boues singuli veniebant: ideoq; non æreum neq; argenteum, sed aureum fuisse colligit, eiusq; sententiæ testimonium citat Etymologi, qui aureos quosdam numos boues appellatos refert in Hecatombe: in cuius quoq; vocis mentione, hæc etiam scribit, βοῖον alij pōderis nomen, alij pretium bois interpretantur, alij didrachmum nummum boue insignitum, alij pedem. Hinc nimirum formata composita ἑκατόμβοιον, ἐννεάβοιον, & reliqua huius terminationis. Iam cùm Pollux scribat, didrachmum eum fuisse Athenis, idest duas drachmas appendisse (quanquam de vtro metallo sentiat, non expresserit, magisque de argento (inquit) quàm auro sentire videatur, quod tamen bouis pretio minimè conuenit) ex ipso de pondere saltem, ex Etymologo autem & re ipsa de metallo constare ait. Nam quod didrachmus nummus non argenteus solùm, sed etiam aureus fuerit, cùm alij, tum Robertus Cenalis Episcopus Abricensis vir in hoc argumento exercitatissimus, pluribus veterum testimonijs approbant. Valet autem (inquit Robertus) drachma auri secunciam argenti, hoc est drachmas duodecim argenteas, quæ Gallico numismate æstimandæ sunt libris Turonicis duabus & solidis totidem. Nunc autem vrgente auri inopia, vel hominum, seu temporum iniquitate, scutum coronatum ea æstimatione permutatur, pauloque amplius. Et rursus alibi, triplicem olim aureum fuisse solidum docet, vnum drachmalem, alterum didrachmalem, tertium sextularem, est autem sextula, vnciæ sextas pars. His confirmatis: Aureus iste didrachmalis (inquit) æquabat pōdere Philippeum nummū, qui olim apud nos erat: cui successit apud Anglos nūmus Odoardeus, seu Nobilis ad rosā: nec obstat quod hodie pluris æstimetur. Cur autē bos dictus sit nummus triplex mihi ratio reddi posse videtur; vna ab effigie, altera ab æquali pretio, & tertia fortè à magnitudine nummi, quod is inter aureos maximus fuerit. Huiusmodi igitur bouem nummum olim fuisse, nec amplius etiam bouis communis pretium hucusque dixerim. Hæc itaque Gesnerus. Romani Athenienses fortassis imitati nummos suos bouis quoque aliorumque pecorum imagine decorarunt. Plinius Seruio regi eos tribuit his verbis: *Seruius rex ouium boumq; effigie primus æs signauit. Hinc pecunia dicta, quod pecudes signatas haberet, quædam bouem*. Hunc puto numum ē intelligit Plautus: *boues bini hic sunt in crumena*, nisi dicamus pretium intelligi, quo bini boues emantur; nam post subiungit. *Argentum hic est, quod me dudum rogasti: Dominus me boues mercatum Eretriam misit.* Prior tamen expositio magis placet. Quid.n. attinuisset, vt à cornu cauēdum esse diceret? Cur modo in Seleuci regis nummis quibusdā taurus, quibusdā cornua duntaxat spectētur, alia planè ratio est, quippe quòd is Alexandro sacrificaturo syluestrē taurum è vinculis elapsum ambabus tenuit manibus. Fuluius Vrsinus inter nūmos Iuliæ familiæ, vnū depingit, qui ab vna parte Iulij Cæsaris caput ostendit laurea corolla redimitū, & retro id laureum ramū, ante verò caduceū: ab altera parte taurum ad cursum concitatum atq; furentem, cum his literis: L. LIVINEIVS REGVLVS. Quē denarium Vrsinus ipse cusum ab eo Liuinello arbitratur post Cęsaris mortē, duobus adductus

Hecatombæon. Decabæon. Bos in lingua. Lib. de sacrific. Lib. 9. Pollux corruptus. Sextula. Bos nūmus cur dictus. Lib. 18. c. 3. Numus Romanus. In Persa. Seleuci nūmus. Cæsaris.

argumentis, primùm quia lauri ramus imaginis occipitio adiectus est, quem Augusto missum è cœlo fuisse tradit Plinius: (quamuis Dio non Augusto sed Liuiæ, nec de cælo sed ab aue in eius sinum iniectum dicat,) deinde quia hic idem Liuineius sub C. Cæsare Triumuiro R.P.C. cudendæ monetæ præfuit, vt ex Augusti denario, in quo Liuineij ipsius nomen inscriptum, est colligi potest. Quonam verò qui altera parte expressus est, taurus pertineat, à multis quidem quæsitum esse ait: nihil tamen à quoquam, quod magnopere probandum sit, in medium prolatum adhuc esse: Ipse autem opinatur tauri huius imagine spectaculum à Cæsare dictatore anno DCCVIII. ipso, & Lepido Coss. editum significari: de quo his verbis meminit Plinius: *Thessalorum inuentum est, equo iuxtà quadrupedante cornu intorta ceruice tauros necare. Primus id spectaculum dedit Romæ Cæsar Dictator &c.* Eo autem anno quo Cæsar ludos fecit, L. Liuineium, cùm Ædilis curulis esset, vt ex eius denarijs in Liuineia familia notatis colligitur, his ludis præfuisse credendum est. Liuineium verò Aedilis filium, vt spectaculum magnificentissimum celebraret, in quo nouæ taurorum venationes exhibitæ fuissent, patrisque ædilitium honorem illustraret, non hunc modo denarium, sed alterum etiam qui est inter Liuineiæ familiæ denarios impressus, in quo Cæsaris hæc venatio, & paternæ ædilitatis monumenta expressa sunt, cusisse verisimile est. Hæc Vrsinus, eam tamen venationem non exprimens, sed de Voconia familia agens, duos C. Cæsaris denarios exhibet, vtrumque ab vna parte Cæsaris effigiem, ab altera vitulum exprimentem. Prior ea parte qua Cæsaris est imago, cætera nudus est: altera verò parte qua vitulus, supra vitulum, scriptum est: Q. VOCONIVS. Ad latera S. C. infrà: VITVLVSQ. DESIGN. Altero retrò effigiem Cæsaris expressus videtur lituus, antè verò scriptum est. DIVI. IVLI. Supra verò vitulum Q. VOCONIVS. Infrà, VITVLVS. Priorem nummum quoque suo operi inseruit Antonius Augustinus, nec non & Aeneas Vicus. Vrsinus ait in antiquis denarijs vnam tantum Vitulorum familiam reperiri, & ad hoc cognomen respexisse videri Q. Vocominum eum qui monetam cusit, cum in altera denariorum parte vitulum signauit. Inter denarios Augusti Cæsaris vnum ostendit Sebastianus Eritius, in quo ab vno latere effigies est Augusti iam maturæ ætatis cum inscriptione tali.... AVG. GER. IMP. ab altero boum iugum, non autem vt ille credit, bini tauri, sed taurus & vacca qui à viro quodam impelluntur. Taurus enim & vacca coloniarum erant symbolum. Inscriptum est ab hoc latere COLIVL. AVG. Augustum colonias conduxisse, Suetonius his verbis testatur: *Ad hunc modum vrbe, vrbanisque rebus administratis: Italiam duo de triginta coloniarum numero deductarum ab se refrequentauit; operibus ac vectigalibus publicis plurifariam instruxit, etiam iure ac dignatione vrbi quodammodo pro parte aliqua adæquauit, cogitato iure suffragiorum, de magistratibus vrbicis decuriones colonici in suam quisque coloniam ferrent: & sub diem comitiorum obsignata Romam mitterent.* Addit idem Eritius reperiri alium eiusdem argumenti nummum, cum effigie Cereri, & inscriptione CASSI. Pingit alium eiusdem Augusti nummum argenteum, in quo ab vna parte Imperatoris est effigies consistentis ætatis cum litteris: CÆSAR. ab altera taurus cum inscriptione, AVGVSTVS. Arbitratur autem in honorem Augusti excusum hunc fuisse denarium, quod Taurilios celebrasset, de quibus suo loco. Adducit interim præterea sententiam Clementis Teuenini, in hoc argumento versatissimi, cui non alienum videbatur à vero, tauri hic exprimi imaginem, quia denarius ipse forte cusus fuerit à Statilio Tauro, qui huic negocio aliquando præfuit. Pingit & alium Augusti denarium, in quo is iuuenili ætate exprimitur, cum inscriptione: AVGVSTVS. DIVI F. Ab alia parte pictus est taurus cornupeta, velut in aliquem impetum facturus, sub quo scriptum est: IMP. X. Arbitratur & hunc nummum ab eodem triumuiro, monetarumq; præfecto Statilio Tauro factum Antonius Augustinus alium ostendit nummum Augusti, qui ab vna parte expressam habet eius effigiem cum literis: AVGVSTVS DIVI F. ab altera taurum suprà quem scriptum est. L. BACCI. Infrà MV. FESTO. Retrò taurum C. VI. CEL. Antè II. VIR. Habet & similes nummos quinque alios. In quorum priore ab vna parte, vbi effigies est Augusti, talis est inscriptio: AVGVSTVS DIVI. F. ab alia parte supra tauri dorsum, MVN. sub pedibus ERGAVICA. alter ab vna parte eandem habet effigiem & inscriptionem: ab altera verò à tergo & supra taurum scriptum est L. BAB. PRISCO. ante pectus, II. VIR. sub pedibus C. GRAV. BROC. Supra tauri dorsum in tertio denario inscriptio legitur II. Vir. ITER. sub pedibus. M. PITAE TRAV. Q. VRSO. Quarto Laurea corona totam Augusti effigiem ambit, & à lateribus scriptum est, sinistro CAESAR. Dextro, AVGVSTVS. ab altera numi parte, sub ipso tauro scriptum est, MVN. CAIAG. IVL. Quintus ac postremus non Augusti est, sed Tiberij, nam inscriptio est: TI. CAESAR DIVI AVG. F. eius effigies laureata est. Supra bouem ab alio latere literæ sunt. MVNIC. Infrà sub pedibus. CASCANTVM. Exhibet idem Antonius iuga boum quibus Romanorum coloniæ significantur, quatuor. In quorũ primo laureati Augusti imago est, & ab alio latere, vbi boues, suprà est scriptum: COL. CAESAREA. Infra II. VIR. & mox. C. SABINO. P. VARO. alteri inscriptum est, TI. CAESAR. DIVI. AVGV-

Lib. 15. cap. vlt.

Lib. 8. cap. 45.

Denarius Augusti.

AVGVSTI. F. AVGVSTVS. supra boues ab alia parte. C. CA. Infra II. VIR. à latere M. CATO. LVETTIACVS. Tertium rursus Augusti est, habetque simpliecem inscriptionem, AVGVSTVS. Sub bobus verò scriptum est: COL. IVL. VAL. Postremus cum eadem Augusti imagine, & nomine, ab altero latere sub pedibus tauri literas habet, AVGVSTA. suprà verò. COL. AST. Habet item numisma Tiberij Cæsaris, in quo taurus ab vna parte inter cornua ceu X. literã, sed infra clausam continet, & suprà inscriptum habet, MVNICIP. Infrà GRACCVR. Pinxit & in alio numo eundem taurum, sed sine vlla inscriptione, vllisue literis, habet verò nummus iste ab alia parte aram, vel tale quid, cui arbustum insit, cupresso simile: cum literis C. V. T. T. Videre item est boues iunctos in numo Vespasiani, & alios similiter iugatos in C. Marij C. T. numo: in quibus arationis partes procuratas, & rei frumentariæ commoda declarari Plerius credit, mihi prior sententia magis placet, nam & in Seueri numo quodam æreo coloniarum symbolum est; depingitur nummus iste ab Eritio. Inscriptio eius ab vno latere: IMP. CAES. M. AVR. SEV. ALEXANDER. ab alio latere sub bobus: COL. POSTR. Circumcirca: M.TR.A. ANDRIANAE. suspicatur non Romæ, sed ab aliqua Colonia cusum esse istiusmodi denarium, honoris causa, quod & de illis dicendũ est, quos ex Augustino recensuimus; Eiusdemque argumenti est alter in Commodi gratiam excusus, in quo ab vna parte inscriptum est: M.COMM. ANT. P. FELIX. AVG.BRIT.P.P. ab altera parte, à boum lateribus, S.C. Infra COS. VI. supra COLL. ANCOM. P.M.TR.P.XV. IMP.VIN. Græcia in honorem Claudij æreum fecit numum cum inscriptione TI. ΚΛΑΥ. ΚΑΙΣΑΡ. qui ab alia parte effigiem habet tauri cornupetæ, cum inscriptione ΑΥΓΣΚΡΑΤ. idest, Imperator. Suspicatur tamen Eritius, ad ludos tauricos referendum esse. Exhibet item æreum numisma Antinoi, quod ab auersa parte tauri habet effigiem, & vtrobique literę sunt, sed quę prorsus corrosæ legi nõ possunt. Factum ait à Græciæ aliqua ciuitate honorandi Antinoum causa, alludente videlicet huius animantis icone ad eius modestiam mansuetudinemque, cuius bos apud Aegyptios symbolum (inquit) est hieroglyphicum. Quàm mansuetis autem ipse fuerit moribus, ex propria eius cognoscitur imagine. Ait autem reperisse se hunc eundem nummum eiusdem Antinoi, cum bouis effigie, in quo inscriptiones optimè erant expressæ, scriptum autẽ fuisse à latere, in quo ipsius Antinoi facies: ANTINOOC.HRΩC. & ab alio latere CMYPHAIOIC Videre etiam est apud eundem Eritium aliud numisma cum effigie ab vna parte Antonini Pij, & ab altera bigæ iunctas binas vaccas, quæ à muliere quadam ad cursum concitantur: Equorum enim more habenis reguntur. Inscriptio est ab vna parte. M. AVREL. ANTONINVS. PIVS. AVG. GER. ab altera: P. M. TR. P. XVIII. IMP. III. COS. III. P. P. & S. C. Mulier illa Luna est, siue Diana. Gordiani denarius ab eodem exhibetur, qui in auersa parte ostendit mulierem stolatam vtraque manu vestem suam expandentem qua à latere sinistro leo tegitur, à dextro taurus, cum his literis: P. M. S. COL. VIM. ANTI. Factum ait hunc numum ab Antio vrbe Romanorum Colonia, quæ (inquit) mulieris illius typo exprimitur, vti leo pro ipsa terra, (argumento quod Cybelæ sacer est) taurus autem pro agriculturæ studio. Habet denique alterius Gordiani numum, seu potius à Sardis in eius honorem excusum, in quo ab vna parte Gordianus ipse iuuenili ætate expressus est; (similem numum Licinij Gallinei ostendit Iacobus de Strada cum inscriptione PNSCOLVIM. AN. XII.) cum inscriptione: ΑΙΤ. Κ. Μ. ΑΝΤ. ΓΟΡΔΙΑΝΟC: idest Imperator, Cæsar M. Antonius: Gordianus ab alia parte corona (ipse ciuicam esse ait, mihi laurea potius videtur) caput vaccinum & cornucopiam ambit. Circumcirca scriptum legitur: EPI. ΡΟΥΦΕΙΝΟΥ. CΑΡΔΙΑΝΩΝ, Β. ΝΕΩΚΟΡ.... idest, tempore Ruphini Sardianorum Neochori: istiusmodi numismam factum Eritius iudicat, cùm apud Sardianos templum aliquod ædificaretur, quandoquidem moris fuisse olim constet, ex recitanda mox Taciti authoritate, fundamenta numis roborare, quibus Imperator, isque qui templi præses est, indicari solent. Verba Taciti sunt: *Vndecimo Cal. Iulias serena luce spacium omne quod templo dicabant, euinctum vittis, coronisque ingressi milites, quibus fausta omnia felicibus ramis, dein virgines Vestales cum pueris, puellisque, patrimis, matrimisque, & quadrimis & fontibus, omnibusque hausta pluere. Tum Heluidius Priscus prætor præeunte Plauto Heliano Pontifice, illustrata boue taurisque arca, & secundum cespitem redditis extis. Iouem, Iunonem, Mineruam, præsidesq; imperij deos precatus, vti cæpta prosperarent, vittas quibus ligatus lapis innexique funes erant, contingit. Simul cæteri magistratus, & sacerdotes, & senatus, & eques, & magna pars populi studio lætitiaque connixi, saxum ingens traxere: passimque iniectæ fundamentis argenti, aurique stipes & metallorum primitiæ nullis fornacibus victæ, sed vt gignuntur.* Pingit item numum alium Gordiani Iunioris, in quo Hercules leonis corio vestitus cum erecto tauro, quem cornu apprehensum tenet, luctatur, cum inscriptione ΑΔΡΙΑΝΟΠΟΛΕΙΤΩΝ. Iacobus de Strada alios tres ostendit nummos, in quibus vnum in quo ab vno latere figura bouis, altero Galli cernitur, ante quem cultri in vagina positi sunt. Prope eum velabrum infixum est, in quo hæc capita leguntur: LEO. III. GAL. Inscriptio est.

Vespesiani numus.

Commodi.

Claudij,

Antinoi numus.

Antonini Pij.

Gordiani.

Lib. 20. Templorũ dedicatio

Iuliani numus. ptio est; CVLTV ROMAE. Infrascriptum TRO. In numismatis Iuliani Apostatæ parte altera taurus conspicitur, & supra eum duæ stellæ, ad pedes verò anteriores aliqua cum inscriptione: SECVRITAS REIP. Infrà: T. CONST. Depingit verò etiam hunc nummum Antonius Augustinus. *Maxentij.* Numus à Decentio Magnentij fratre excusus, argenteus, continet ex altera parte statuam Herculis, nudam, exuuio leonis de collo pendente, taurum humeris efferentem, dextraque clauam gerentem, cum inscriptione: VIRTVS AVGG. Infra, PT. Reperiuntur modò aliarum etiam aliquot familiarum Romanarum nummi cum huius animantis effigie. *Antianum numus.* Vrsinus enim inter Antiæ familiæ nummos vnum ostendit, in quo tauri caput insula redimitum conspicitur, cum subscriptione. C. ANTIVS, & ab altera parte ara accensa, cum literis RESTIO. Dubitari autem non potest, inquit Vrsinus, quin ad sæculares ludos, quibus, id animal sacrificabatur, quibusque ex Restionum familia, quindecim vir aliquis interfuerit, referendus sit. *Cassiorum.* Altero loco inter nummos Cassiorum expressus est, in quo Cereris effigies est, & auersa parte boues iuncti aratro, quorum ceruicibus malleus imminet, cui appicta est litera O. Infra sub animantium pedibus scriptum est. L. CASSI. & altera parte à Cæreris latere CAEITIVS. Potest hic denarius, vt idem Vrsinus conijcit, ad legem Cassiam frumentariam pertinere, latam in ipso consulatu à C. Cassio Varo Cos. cum M. Terentio Varrone Lucullo anno DCLXXX. cuius facit mentionem Ascanius in III. Verrina. Eius fortasse filius L. Cassius à Cæitio, cuius ad Atticum meminit, Cicero adoptatus, & Cæitianus dictus, in patris memoriam denarium cum Cæreris imagine, quæ rei frumentariæ præest, signauit: nisi fortè (inquit) coloniam aliquam earum: quæ à Cæsare aut Augusto deductæ sunt, indicare Cassius voluit: nec enim placet, vt ad Cæreris signum referatur, cum inscriptione EX FAMILIA CASSIA, cuius Dionysius meminit, propterea quòd damnato Sp. Cassio eiusque diruta domo dedicatum id signum fuit: nec verisimile est tantum familiæ dedecus voluisse Cassium cusis ea nota denarijs vulgare. *Posthumiorum.* Ex Posthumiæ patritiæ familiæ nummis, vnus est, in quo ab vna parte Dianæ effigies expressa cernitur: ab altera taurus, & vir stolatus, & in medio ara flagrans, cum inscriptione: A. POST. AF. SP. ALBIN. Cusus fuit denarius iste, vt idem Vrsinus censet, ab A. Posthumio Sp. Albini Magni filio in memoriam A. Posthumij Albini, qui, vt scribit Liuius, *Lib. 42.* decemuir sacris faciũdis factus est anno DLXXXI. P. Aelio Ligure, C. Popilio Lænate Coss. quique ludis sæcularibus quartis Magister de muirorum, aut certè decemuir interfuit, cum in eo collegio fuisset annos plus minus viginti, si Censorinum & quos ipse secutus est scriptores, nos quoque sequi velimus; decemuiros autem, & postea quindecimuiros ludis sæcularibus præfuisse: *Ludi sæculares cur celebrati.* Ad quos ludos spectant ea quæ in hoc nummo expressa esse diximus, Dianæ scilicet imago, in cuius honorem ludi illi celebrabantur, & bos ad aram stans in monte erectam, quòd id animal his ludis Apollini, & Dianæ, cuius templum erat in Auentino monte, sacrificari consueuerat. Horatius in carmine Sæculari:

Quique vos bobus veneratur, albis, &c.
Quaque Auentinum tenet, Algidumque
Quindecim Diana preces virorum
Curet &c.

Itaque Magister ipse quindecimuirorum siue decimuirorum aræ astans in eodem denario signatus est. *Thoriorum numus.* Thoriæ familiæ plebeiæ nummus æreus aduersa parte Iunonis Sospitæ simulachrum habet impressum, cum his literis, I. S. M. R. hoc est IVNO SOSPITA MAGNA, seu MAXIMA REGINA. Vtrumque enim cognomen Iunoni tributum fuisse, Virgiliani versus demonstrant.

Tibi enim, tibi Maxima Iuno
Mactat sacra ferens &c. Et
Iunonis Magnæ primùm prece numen adora.

Ouidius quoque in Fastis Iunonem Magnam appellauit his versibus:

Monte sub Esquilio multis inceduus annis
Iunonis Magnæ nomine lucus erat.

In altera denarij parte Thorius impressit taurum, vel familiæ nomen indicans ab eo animale deductum (nam multa nomina, inquit Varro habemus ab vtroq; pecore, vt Porcius, Ouilius, Caprilius, Equitius) *Lib. 2. de re rust. c. 1.* vel certè ad legem respiciens, quam tulit Sp. Thorius Tribunus plebis in eos quorum à pecore agri publici depasti essent. *De Oratore 2.* Cuius meminit Cicero his verbis: *Qui cùm ageretur in Senatu de agris publicis & lege Thoria, & premeretur Lucilius ab ijs, qui à pecore eius depasci agros publicos dicerent.* Taurus autem iste ita pictus est, vt ad cursum velocissimum concitatus videatur. Q. litera supra taurum est, infrà verò scriptum, L. THORIVS BALBVS. *Iuno Cespita vbi culta.* Iunonis Cespitæ autem effigiem expressit, vt se Lanuuio ortum esse indicaret, quæ nimirum eo in oppido colebatur. *Volteiorum numus.* Inter Volteiæ familiæ numismata, vnũ est quod aduersa parte insculptum habet caput barbatum, laurea corolla condecoratum, à cuius ceruice A litera conspicitur: altera verò parte Europa virgo tauro insidens

ſidens currenti, ſub quo ſcriptum eſt L. VO. L.F STRB. ideſt L. Volteius L. F. Strabo: Quò verò pertineat, certi aliquid afferre nequeo (inquit Vrſinus) niſi quod ſuſpicor, Iouis templum eius procurationis fuiſſe: à quo quidem deo in taurum conuerſo abductam Europam in Cretam inſulam poetæ fabulantur: eamque fabellam eleganti expreſſam pictura cum alibi Romæ ex veteribus ſcriptoribus fuiſſe conſtat, tum in ipſo quoque Iouis templo, vt pingeretur Volteium curaſſe credendum eſt. Hæc Vrſinus. Hubertus Goltzius in Græciæ populorum muniſmatibus, aliquot etiam nobis exhibuit, quæ bouis, tauriue imaginem inſculptam habent. Quorum bina ad Syracuſanos pertinent, vt ex inſcriptione conſtat. *Syracuſanorum.* Vtrique enim inſcriptum eſt, ΣΥΡΑΚΟΣΙΩΝ. Vtrumque ab vna parte muliebre habet caput, Dianæ fortaſſis, aut Aretuſæ, ab altera taurum cornupetam: ſed in vno appicti cernuntur duo delphini, cum binis literis ſimul coniunctis NK. quibus fortè Nicoeles denotatur, vt Goltzius conijcit, ſed coniecturæ ſuæ nullam reddit rationem. Paſſidoniatæ verò ſuis *Poſſidoniatarum.* numiſmatibus verbis originem aut nomenclaturam indicaturi, Neptuni qui Ποσειδῶν Græcis vocatur, tridentē expreſſerunt, & auerſis aliquot partibus taurum, qui Neptuno immolabatur: ad quod fortè etiam reſpexerunt Syracuſani, quorum quoque vrbs maritima erat In primo numo, ea parte qua taurus eſt, inſcriptum eſt, ΠΟΣΕΙΔΩΝΕΑ. altera Neptuni tridentem vibrantis icon eſt. Altero eiuſdem dei ſimilis per omnia cernitur effigies, ante ipſum ſcriptum eſt, ΠΟΣΕΙ. & à parte qua taurus eſt, ΠΟΣΕΙΔΩ. Tertium ante taurum, & ab altera parte à tergo Neptuni arboris cuiuſpiam ramus eſt, mali punici forte, nam in quarto fructus additus eſt; malo punico apprimè ſimilis. Supra taurum ſcriptum eſt, ΠΟΣΕΙΔ. Ante verò Neptunum ΣΗΕΝΩ. In quarto ab vtraque nummi parte ſcriptum eſt ΠΟΣ. Turinorum numiſmata omnia ab vna parte galeatæ Palladis, ab altera tauri *Thurinorum.* cornupetæ effigiem expreſſa habent: Palladis autem, quod Athenienſium tribus præ cæteris potentior in ea vrbe eſſet, vt Goltzius aſſerit, quæ dea cum belli ſit præſes, taurum fortè cornupetam etiam altera parte expreſſerunt, animal ſcilicet bellicoſum, & vbi victum eſt, noua meditans prælia: id quod primo & ſecundo denario appicta ſub tauro lancea ſignificare videtur. Adde quod ſub ipſa lancea piſcis etiam quatuor duntaxat pinnas habens expreſſus eſt, aphya, ni fallor, Phale- *Lib. 7.* ris Athenienſium portu celebratus apud Athenæum. In vtroq; hoc numiſmate caſſis Palladis criſtata effigie exornata eſt Sirenis, vel Nereidis, aut Tritonis, hoc eſt, monſtri marini, ſuperiore parte referentis hominem, inferiore ſiue poſteriore piſcem, ſed in tortuoſæ caudæ ſpiram, deſinentem. Priori à parte tauri inſcriptum eſt ΘΟΥΡΙΩΝ. & ſub hac inſcriptione litera conſpicitur Φ. forte ΦALANTOS. Altero ſimplex eſt inſcriptio, ΘΟΥΡΙΩΝ. In Tertio Palladis caſſis ſimiliter criſtata, vt & in cæteris omnibus exornata eſt ala auis, noctuæ fortaſſis, quæ apud Athenienſes celeberrima, & Palladi inſuper erat dicata. Ab altera parte ſupra taurū mulier vna manu palmæ ramum, altera ſertum gerens exprimitur in aere ſuſpenſa ac quaſi volitans, Victoriæ forte effigies, & ſub tauri pedibus ſcriptum eſt ΘΟΥΡΙΩΝ. Quarto tauri pars tantum media, caput videlicet, ceruix, & pedes anteriores, expreſſa: & à tergo vnica tantum legitur litera Θ. Caſſis Palladis coronata eſt olea. Quinto ſub ipſo tauro in medio pedum litera Ξ. conſpicitur, vel quod cum ea maximam ſimilitudinem gerit, ſupra ΘΘΥΡΙΩΝ; in deæ verò galea alatus equus poſteriori parte, in tortuoſam caudæ ſpiram deſinens, qua effigie Neptuni (qui & ipſe Athenis colebatur, cuique hoc animal immolabatur,) equos à multis depingi, in equi hiſtoria eſt oſtenſum. In ſexto galea coronata eſt, vt in quarto. Tauro ſupraſcriptum eſt ΘΟΥΠΙΩΝ. Intra pedes litera eſt Γ. & ſub pedibus piſcis qualis in primo & ſecundo. Septimo Palladis caſſi. Pegaſum habet impreſſum, ſiue equum alatum: & ab altera nummi parte ſub ipſo tauro, expreſſa eſt anchora, inſcriptio verò, ΘΟΥΡΙΩΝ. ΕΥΦΙΑ. Octauo ſub tauro Delphinus eſt, ſuprà inſcriptum, ΘΟΥΡΙΩΝ. ΣΩ. & intra pedes anteriores, & poſteriores litera Ξ. Inter numiſmata Arpanorum, vnum eſt, & poſtremo loco à Goltzio *Arpanorū nummi.* depictum, quod ab vna parte taurum oſtendit cornupetam, cui ſubſcriptum eſt ΔΑΞΟΥ. ab altera equum currentem, cum inſcriptione ΑΡΠΑΝΩΝ. Habet & Sybaritarum denarius taurum molli- *Sybaritarum.* ter incedentem, & caput ad latera torquentem, infra quem ſcriptum eſt, ΣΥΒΑ. ab altero latere caput Palladis galeatum & coronatum. Inter nummos Maſſilienſium poſtremo loco ab eodem pi- *Maſſilienſium.* ctus oſtendit taurum cornupetam cum quodam piſce binas tantum pinnas habente; Infrà ſcriptum eſt, ΜΑΣΣΑΛΙΗΤΩΝ. Ab altera parte caput mulieris velatæ ac coronatæ, paſſis capillis, à cuius tergo prora eſt nauis. Goltzius ait, eſſe qui Ariſtarchæ ſacerdotis Dianæ faciem eſſe credunt: taurum verò cornupetam, coloniæ ſymbolum eſſe: piſciculum autem qui tauro imminet, ideo additum, quòd eo loci, vt Mela teſtatur, eiuſmodi genus piſcium effodiatur, aut quod maritima ſit colonia. Refert etiam inter prodigia Liuius, quod alij naturæ loci attribuunt, in eo Galliæ agro, quà *Numiſmata cum effigie Minotauri.* aratrum inducebatur, ſub exiſtētibus glebis, piſces emerſiſſe. Exhibet modò idem Goltzius aliquot populorum nūmos, cum effigie Minotauri, hoc eſt, facie humana virili, barbara, catera tauri. Quam iconem in primis Gelenſes expreſſerunt, vt originem ſuam ad Cretenſes ſe referre indicarent. Sed

& ipſe

& ipſe Minos Cretenſium rex (ex cuius vxore Paſiphæ, & tauro Minotaurum natum poetæ fingunt) vt Dædalum à Cocalo Sicanorum rege repoſceret, circa hæc littora exercitum expoſuiſſe traditur, atque ipſi quoq; Cretenſes, qui vlturi regis ſui mortem Cocali dolo interfecti poſtea in Siciliam traiecerant, poſtquam Camicum vrbem quam Dædalus Cocalo ædificauerat, fruſtra per quinquennium obſediſſent, obſidione ſoluta circa hancoram ſedes ſibi poſuiſſe ſcribuntur. Primus igitur & ſecundus eorum nummus ab vna parte equitem oſtendunt nudum, ſed in priori, in quo ſub ipſo equo ſcriptum eſt ΙΕΡΩΝΟΣ. equus ad ſaltum eſt compoſitus, eques verò pilum vibrat: altero equus currit, & eques vibrat gladium, & infra equi pedes ſcriptum eſt ΙΕΡΩΝ. altera Minotaurus eſt, anteriori tantum parte pictus: & vtrique adſcriptum eſt ΓΕΛΑΣ, ſed in vno ſub pedibus, altero ſupra tergus. Vtrobique Minotaurus altero pede terræ incumbit Tertio eadem Minotauri effigies, ſed longioribus cornibus, & vtroque pede terræ incumbens: à cuius tergo litera K. expreſſa eſt, & delphinus parte ſuperiore: altera parte caput imberbe ſerto decoratum. Goltzius Apollinis eſſe ait, quod mihi minimè videtur, propter paſſos capillos qui ex velato capite dependent: Adſcriptum eſt ΓΕΛΑΣ. Eadem facies ſiue viri ſiue mulieris quarto in numiſmate cernitur, ſed loco coronæ, vitta eſt alba, & collecti ſunt capilli, eademque aſcriptio eſt, ΓΕΛΑΣ. Altero nummi latere Minotauri icon eſt integri: & ſupra litera K. Κώκαλος fortè de quo dictum eſt; infra O, O, O. Quintum oſtendit Minotauri partem anteriorem, cum inſcriptione, ΓΕΛΑΣ. altera verò parte trigam, & poſt equos columnam, infra quos ſcriptum eſt ΙΕΡΩΝΟΣ. Sexto eadem quidem expreſſa eſt triga, ſed equos ad curſum concitat, non Hiero ipſe, ſed alata mulier, cui rurſus alia in aere ſuſpenſa corollam capiti imponere ſatagit. Inſcriptio eſt, ΙΕΡΩΝΟΣ. ſub equis, pecten exprimitur, animal marinum, marinæ vrbis typus: altero latere anterior pars Minotauri, & lanceæ cuſpis cum inſcriptione ΓΕΛΑΣ: Eadem planè Minotauri effigies, eademque inſcriptio eſt in ſeptimo, quod numiſma altera parte bigam habet, duorum mulorum, quos à viro quodam rectos alata victoria ſuperuolitans coronare nititur: ſubſcriptum eſt, ΙΕΡΩΝ. Octauo rurſus eadem Minotauri imago eſt, & inſcriptio, ſed in aduerſa parte habet trigam, cuius equi ad velociſſimum curſum concitantur à viro quodam ei inſidente: inſcriptio eſt, ΙΕΡΟΝΩΣ. Fuit Hiero iſte Gelæ frater, vterque Gelenſium rex. Hiero ter Olympicis victoriam adeptus eſt, id quod trigis & biga in numiſmatibus illis indicauit. Bigam autem mulorum primum ad certamina ab eo iunctam Pauſanias tradit. Neapolitanorum numiſmata omnia aduerſa parte Dianæ habet effigiem, auerſa verò Minotauri integram figuram: & in omnibus etiam alata victoria in aere ſuſpenſa ambabus manibus corollam ferens Minotaurum coronare ſatagit. Eſt tamen in omnibus nummis quædam diuerſitas. In primo à tergo capitis Dianæ icon eſt auis, quam vel columbam, vel turturem eſſe conijcio, propterea quod caſtitas in hac dea præcipuè celebretur: ante verò corona: ſub ipſe capite ſcriptum eſt, ΑΡΤ. ideſt, Ἄρτεμις, ideſt, Diana. Ab alio latere intra ipſius Minotauri pedes depictus eſt delphin: ante eum litera, Λ. Infra ſcriptum, ΝΕΟΠΟΛΙΤΗΣ. In ſecundo à tergo capitis deæ tripos eſt: & in altera nummi parte intra pedes monſtri binæ ſunt literæ ΙΣ. ſub quibus ſcriptum eſt, ΝΕΟΠΟΛΙΤΩΝ. Tertium à tergo deæ aliud habet inſtrumentum, quatuor innixum pedibus, quadrangulum cuius explicationem non reperio: Incumbit autem ei ſimpulum, ſiue va- ſacrificijs vſurpatum: Ad ſacrificia pertinere conijcio. Intra pedes Minotauri ab altero latere, litera vna eſt Θ. Infra ſcriptum, ΝΕΟΠΟΛΙΤΩΝ. Quarto poſt deæ caput, elephas appictus eſt, ſed non ſatis feliciter expreſſus, & ſub ipſo capite ſcriptum, ΑΡΤ. Intra pedes verò Minotauri ab altera parte, Δ. & mox, ΝΕΟΠΟΛΙΤΗΣ. Quintum à tergo Deæ viri habet imaginem altera venabulum, altera manu arcum geſtantis: ſub capite ſcriptum eſt, ΑΡΤΕΜΙΣ. ab altera parte intra pedes Minotauri litera Π, & infrà ſcriptũ, ΝΕΟΠΟΛΙΤΩΝ. Sextum retrò deæ Dianæ caput, pharetram habet, & ſub capite ſcriptum eſt ΑΡΤΕΜΙΣ. Sub pedibus Minotauri ab alia parte ſcriptum eſt, ΝΕΟΠΟΛΙΤΟΝ. Infrà verò eodem litera eſt Ξ. Septimo intra monſtri pedes literas habet ΣΩ. & mox ΝΕΠΟΛΙΤΙΣ. in aduerſo verò parte à ceruice Dianæ vir venabulum vibrans, infrà caput ſcriptum, ΑΡΤ. Octauo à ceruice deæ, criſtæ quadam fragmentum: & ſub Minotauro eadem inſcriptio, ſed intra pedes ſcriptũ eſt ΛΤΣ. In nono retrò caput eiuſdem deæ, cui ſubſcriptum eſt ΑΡΤ. ſimpoium, & intra pedes Minotauri ab altero latere litera eſt Φ. & infrà ſimiliter ſcriptum ΝΕΟΠΟΛΙΤΗΣ. ſicuti & in decimo, in quo intra pedes ſcriptum eſt ΕΙΙΙ. à tergo verò deæ ΕΤΞ. & ſub ea ΑΡΤ. In vndecimo quatuor delphini caput Dianæ ambiunt. Sub ipſo Minotauro inſcriptio eſt, ΝΕΟΠΟΛΙΤΩΝ. & intra pedes ΘΕ. In duodecimo verò Κ. ΝΕΟΠΟΛΙΤΗΣ. Tertium decimum à Dianæ ceruice imaginem habet alati inſecti, vel muſcæ, vel apis, veſpæuè, aut cicadæ, à facie verò inſcriptio eſt, ΑΡΤΕΜΙΣ. ab alio latere intra pedes Minotauri ſcriptum eſt ΠΛΑ. Infrà ΝΕΟΠΟΛΙΤΩΝ. Decimo quarto in medio pedum ΙΣ. ſine alia inſcriptione, ab altera parte à ceruice deæ Sphynx, monſtrum alatum, ſuperiore parte virgo, inferiore leo: infra ſcriptum ART. Decimoquinto à tergo capitis deæ literam

Neapolitanorum nũmi.

ram habet Δ. infra verò est ΝΕΟΠΟΛΙΤΩΝ. ab alio latere in medio pedum Minotauri legitur ΙΣ. Decimo sexto ac postremo intra pedes tauri legitur ΜΥ. sed Υ. inseritur ipsi Μ. infrà scriptum, ΝΕΟΠΟΛΙΓΗΣ. Ab alia nummi parte post caput Dianæ pentagonum est, salutis signum: & inscriptio tam obscurè impressa est, vt lectionem non admittat. Goltzius hasce nouissimas imagines Dei Hebonis esse conijcit, qui à Neapolitanis pro Baccho colebatur: arbitraturq; in eorum numismatibus Minotaurum laureo serto à Victoria donandum toties apparere, & Dianam in altera eorundem parte propter gymnicum certamen & musicum quiquennale Neapoli magna Græcarum vrbium frequentia, & conuentu celeberrimo, singulo quoque lustro ex oraculo celebratum: Quanquam nec hæc quoq; improbabilis (inquit) coniectura videri possit, Neapolitanos huiusmodi numismatum suorum symbolis originem suam ad Theseum, maioresque suos Athenienses, quorum Coloni Chalcidenses erant, voluisse referre: in quam cogitationem eum induxit Macrobius, apud quem ex Pherecyde refertur, Thesa cùm in Cretam ad Minotaurum duceretur, votum pro salute atque reditu suo Apollini οὐλίῳ & Artemini οὐλίᾳ concepisse, vtrisque vt salutis suæ actoribus. Puteolanorum quoque numismata similiter Apollinis οὐλίῳ faciem aduersa Minotaurum auersa parte exprimunt. Cùm enim Cumanorum sint colonia, Cumani vrbis suæ vti antiquissimæ originem è Græcia atque Euboia insula à Chalcidēsibus, Chalcidenses ab Atheniensibus repetunt. Pingit autem Goltzius huius populi munismata duo. In vtramque victoria in aere suspensa, Minotaurumque coronatura cernitur. In priore in medio pedum literæ sunt ΛΡ. infra quas scriptum est ΠΥΤΕΟΛΙΤΩΝ, ab altero latere nuda Apollinis (vt ille iudicat, mihi potius Dianæ videtur) imago est. Altero ante dei vel deæ effigiem inscriptio est, ΠΥΤΙΟΛΙΤΗΣ. ab aduersa parte sub tauri pedibus similiter scriptum ΠΙΤΕΟΛΙΤΗΣ. in medio pedum ΞΕ. Totidem sunt Suessanorum, cum eiusdem vel dei vel deæ laureatæ effigie, & Minotauro. Sed in priore à ceruice diui litera est. O. & Minotaurum victoria serto decorare nititur: infraque scriptum est ΣΥΕΣΑΝΩ. quæ inscriptio legitur in altero ea parte qua Apollo expressus est: sub Minotauro nimirum in medio pedū in auersa parte litera est Φ. Calenorum numismata sunt sex, Minotauri imagine, in quorum primo ab aduerso latere Apollinis habet iconem cum inscriptione, ΚΑΛΕΝΙΤΩΝ. altero Minotaurum, cum eadem inscriptione, & suprà Lyram siue testudinem ipsius dei. Secundus numus in eadem aduersa parte Apollinis similiter laureati effigiem habet sed mutilam inscriptionē, ΚΑΛΕΝΩ. Et ab altera parte Victoria alata Minotaurum coronatura, sertumuè impositura in aere suspensa cernitur, quæ tamen altera manu palmæ ramum gestat. Sub Minotauro similiter scriptum est, ΚΑΛΕΝΩ: & ante eius pectus litera scripta est Δ. Tertius ei simillimus, se Victoria solam porrigit coronam, intra pedes Minotauri, vnica tantum litera est Κ. ab alia parte Apollo laureatus, cum inscriptione ΚΑΚΕΝΙΤΩΝ. Quarto à tergo dei, litera Δ. antè ΚΑΛΕΝΩ. Auersa verò parte supra Minotaurum Lyra: sub pedibus scriptum ΚΑΛΕΝΩ. intra eosdem ΔΙ. Quintus viri barbari faciem habet, cum inscriptione ΚΑΛΕΝΩ. Altera parte Victoria Minotaurum coronare nititur: & intra pedes litera est Κ. Sextus à tergo Apollinis Lyram habet, antè verò scriptum est ΚΑΛΕΝΩ. supra verò Minotaurum frumenti alicuius aristata spica cernitur. Intra pedes litera Φ. sub eisdem scriptum, ΚΑΛΕΝΩ. Numisma Capuanorum ab vna parte tripodem habet elegantissimè expressum, cum inscriptioue ΚΑΠΥΑΝΩΝ. altera verò anteriorem Minotauri partem, cornibus sursum flexis, ac maximis. Suprà literæ sunt OOOO. ad latus Κ. Cur verò Capuani Minotauro denarium suum signarint, Goltzius hoc modo conijcit: Minotauro opicorum vrbes ferè omnes, quarum extant numismata, pecuniam signasse obseruo, Neapolitanos videlicet, quos inter opicos refert Stefanus: itidē Puteolanos, Suessanos, Calenos, & Capuanos, quos inter opicos tamen recenseri non video: ita ecquid causæ subsit, cur & illi Minotauro signarint, nescio: certè Atellani, & Nolani, de quibus ex seriæ numismatum nunc scripturi sumus inter opicos censentur, ijdemque vt cæteri plerique Minotaurum in nummis suis signarunt. Numus Atellanorum aduersa parte effigiem habet bifrontem, in cuius vertice vasculum est à latere quatuor pilulæ, siue literæ OOOO. auersa verò Minotaurus, sub quo scriptum est ΑΤΕΛΛΑΝΩΝ. Supra Minotaurum Solis imago. Nolani ab vno latere suorum nummorum galeatæ, laureatæque Palladis iconem habent, vt ex noctua que galeæ insidet, constat, ab altero Minotaurum, cum inscriptione, ΝΩΛΑΙΩΝ.

Hebō deus. *Puteolanorū nummi.* *Suessanorū nummi.* *Calenorū nummi.* *Capuanorum numus.* *Atellanorū Nolanorū.*

INSIGNIA.

AEGYPTIIS Regibus, vt tradit Diodorus Siculus, mos olim erat aut tauri, aut leonis, aut draconis priorem partem in capite ferre, insignia principatus: item ignem, arboremq; Suidas tradit capiti statuę Seleuci regis addi cornua, quòd immolante Alexandro cum taurus effugisset, bestiam cornibus prehensam retraxisset: qua de re iam in numismatibus etiam facta est mentio: vbi etiam dictum Theseum numismata bouis imagine signauisse: qui

Ægyptiorum regū insignia. Lib. 2. ca. 2

Lib. 7.
Turni clypeus.

qui ipsi quoque pro insigni fuit. Teucri verò, Mysi & Thraces super æneas galeas bouis aures & cornua apponebant, vt apud Herodotum, & ex eo apud Alexandrum ab Alexandro legimus Maro de ornamentis picturisq; clypei Turni Rutilorum regis canit:

At leuem clypeum sublatis cornibus Io
Auro insignibat, iam setis obsita, iam bos,
Argumentum ingens, & custos virginis Argus
Cælataque amnem fundens pater Inachus vrna.

Lib. 14.

Causam istiusmodi picturæ quodammodo reddit Siluius Italicus:

Ductor Grosphus erat, cuius cælata gerebat
Taurum parma trucem pœnæ monumenta vetustæ.

Cimbrorũ insigne.
In Herculo Prodītio.
Cliuensium insigne.

Marius verò boues iugo iunctos pro insigni habuit, fortè ob debellatos Cimbros, quibus nimirum taurus pro insigni fuit, Stephanus Vimandus Pighius Campensis de Cliuensiũ ducum insigni scribit in hæc verba: Armorum quoque insignia quibus Aelium hunc principem ornatum, atque instructum fuisse legimus, Romanam originem præ se ferre, & ex eadem hausta disciplina videntur; Erant autem hæc: Galea taurini capitis exuuio purpureo tecta, in cuius cono ex aurea corona in altum expanduntur bina tauri cornua, clypeus oblongus purpurei coloris, in cuius vmbone medio pyropus rotundus (carbunculum appellant fœciales nunc temporis) solis globum referens, & octo radijs aureis trisulcis fulgens. Quo symbolo stirpis originem & gentilitij nominis rationem tacitè demonstrauit. Aeliam namque gentem à Sole, non secus atque Aureliam esse nuncupatam, nomen ipsum declarat: quamuis prisci Latini aspirationes admodum vitantes per diphthongum scribere nomen hoc maluerint: posteri tamen Græcismum amplecti volentes, Aelios, Helios dixerunt à Sole. Galæ autem parerga atque insignia illa ornamenta Romanam antiquitatem & veterem philosophiam præ se ferunt, qua Zodiaci, vt signa vniuersa, sic & Taurus, ad naturam Solis referuntur. Tauri enim forma Solem colebant Heliopolitani olim, quem Netiron appellabant. Apis item bos in ciuitate Memphi cultu Aegyptiaco Solis instar excipiebatur: & in oppido Hermunthi, vt Macrobius author est, in celebri Apollinis templo, soli consecratum taurum Bacchim cognominantes adorarunt, insignem miraculis conuenientibus naturæ Solis. Erat enim auerso pilo hirsutus, setis aduersum caput tendentibus, contra naturam omnium animalium: & per singulas horas mutare colores affirmabatur, quo cursus Solis auersus; & perpetua illa in generatione rerũ animatarum mutatio notabatur, quam Solis calor suis radijs facit. Itaque gentilitij nominis originem hæc galeæ insignia taurini capitis exuuie referunt. Quin etiam Rheni bicornis effigiem, vicinarumque in inferiore Germania regionum principatum notant: quem à declinantis imperij Romani temporibus domus hæc continua successione obtinuit. Corniger enim Rhenus non solum effingebatur ab antiquis, sed etiam cæteri fluuij alicuius nominis, &c. Tauros, tragos, Creos siue arietes olim Græci, ac Romani naues quasdam nominasse etiam constat ab eiusmodi animalium figuris, quibus earum proræ adornabantur. Taurus verò ille, in quem mutatum fuisse Iouem, cum Europam abduceret, fingunt, nauis fuit, secundum mythologos, qua eam transuexit, cui pro insigni erat taurus.

Aelij à Sole nuncupati.
Sol Netiros
Apis bos.
Lib. 1. Saturn.
Rhenus bicornis quibus pro insigni.
Nauis taurus dicta.

ÆNIGMA.

EXTAT Ioachini Camerarij in Exercitijs eius Rethoricis elegans de tauro ænigma huiusmodi.

Mœchus eram regis: sed lignea membra sequebar,
Et Cilicum mons, sed mons sum nomine solo,
Et vehor in cœlo, sed in ipsis ambulo terris.

APOPHTHEGMATA.

In apopht. Lacon.

GERADATA quidam è priscis Spartanis interrogatus ab hospite (inquit Plutarchus) qua pœna Spartæ in adulteros vindicetur, nihil enim se videre hac de re à Lycurgo statutum, respondit: Nullus apud nos fit adulter. Inferenti, quid autem si aliquando existeret? taurum (inquit) pendere cogitur, tantæ magnitudinis, vt capite trans Taygetum porrecto ex Eurota bibat. Dicenti, quomodo posset tantus inueniri taurus subiecit, quo verò pacto Spartæ possit adulter existere, vbi diuitiæ, luxus, & fucus ignominiosa censentur; verecundia autem, modestia

destia, & subditorum obedientia imperium obtinent? Dionysius Senior, referente eodem Plutarcho, cum in tyrannidis exordio à conspirantibus in eum ciuibus obsideretur, amici consulebant ei, nisi vellet in potestatem eorum redactus, necari, vt deponeret dominatum. At ipse bouem cùm videret, quem coquus mactabat, illico concidentem: Quid, anne durum sit (inquit) si mortis timore adeò breuis tantum imperium derelinquamus? Zeno teste Diogene Laertio, exercebat aduersus Arcesilaum inimicitias: Vnde cum vidisset taurum monstruosum matricem habentem. Me miserum, inquit, datum est Arcesilao epicherema aduersus euidentiam. D. Hieronymus ad B. Augustinum scribens, eum deterrere voluit, ne iuuenis senem prouocaret, Bos lassus, inquiens, fortius figit pedem: propterea quod tardius quidem ad pugnam excitantur hi, qui iam sunt ætate quasi fessi: verùm idem grauius sæuiunt, atque vrgent, si quando senilis illa virtus irritata recaluit.

Imperandi cupiditas.
Lib. 7.

EPIGRAMMATA.

ANTIPHILI Epigramma de bucula quadam cæca, quæ reuersa ex pascuis, & casu vulnerata in oculum, visum recepit:

Ἐκ θοίνης φάος ἔσχεν ἐπ' ἀχράδα μηκὰς ἰοῦσα.
Ἐκδ' ἔφανη τυφλὴν μηκετ' ἔχουσα κόρην.
Διοσῶν τὴν ἑτέρην γάρ ἐκέντρισεν ὀξὺς ἀκάνθης
Ὄζος. ἴδ' ὡς τέχνης δένδρον ἐνεργότερον.

Aliud Philippi, in quo ad rusticum poeta loquitur, vt vaccæ parcat ob geminum laborem, nempè lactationis & aratri:

Καὶ τὸν ἀρουραῖον γυρήτομον αὔλακα τέμνει
Μηρουτοπεῖ κέντρῳ πειθομένη δάμαλις,
Καὶ μετ' ἀροτροπόνου ζεύγλας πάλι τῷ νεοθηλεῖ
Πινομένη μόσχῳ δεύτερον ἄλγος ἔχει.
Μὴ θλίψης αὐτὴν ὁ γεωμόρος. οὗτος ὁ βαιός
Μόσχος ἐὰν φείσῃ. σοὶ τρέφεται δάμαλις.

Qui loco pro γυρήτομον alij legunt, inquit Brodæus, γειτόμον. Aliud eiusdem inscriptum, τίνας ἄν, εἴποι λόγους Μελέαγρος, βοὸς μέλλοντος θύεσθαι τῷ Διί, καὶ μυκωμένου:

Αὐτὸς ὁ βοῦς ἱκέτης ἐπὶ βώμιος αἰθέριε Ζεῦ,
Μυκᾶται, ψυχὴν ῥυόμενος θανάτου.
Ἀλλὰ μέθευ κρονίδη τὸν ἀροτέα. καὶ σὺ γὰρ αὐτὸς
Πορθμεὺς Εὐρώπης ταῦρος ἄναξ ἐγένου.

Vincentius Obsopœus, qui in epigrammata Græca annotationes scripsit, huic epigrammati extemporalem hanc suam versionem adiecit.

Ipse tibi supplex mugit bos ductus ad aram
Iupiter, vt vitet tristia fata necis.
Mitis aratorem Saturnie mittito, quippè
Europes vector, tu quoque taurus eras.

Aliud Pauli Silentiarij de Pasiphaes amore erga taurum. Inscriptum est: Τίνας ἂν εἴποι λόγους πρὸς ἔρωτα πασιφάη ἐρῶσα τοῦ ταύρου.

Εἰ ποθέειν μ' ἐδίδαξας ἐν οὔρεσι ταῦρον ἀλήτην,
Μυκηθμὸν με δίδαξον, ὅπως φίλον ἄνδρα καλέσσω.

Ad hoc distichon scitissimè allusit Marullus his verbis:

Cum malè formosum sequeretur in aura taurum
Sic venerem contra Gnosia questa feram est,
Si mihi bos fuerat dea vir te dante futurus,
Cur non insanæ Prætidos ora dabas?

Aliud Philippi de iuuenca, quæ cùm esset mactanda Dianæ, inter sacrificandum peperit: & ob eam rem libera dimissa est, propter Dianam, quæ partui præest.

Μηδυῖ βριθομένην δάμαλιν Ἀντωΐδι κούρῃ
Στήσαν νηοκόροι, θῦμα χαριζόμενοι
Ἡς ἀΐδην μέλλοντα, προέφθασεν εὔστοχος ὠδίς
Νέμφθη δ' ἐς ἀγέλην, τεκνογονεῖν ἄφετος.

Ηθεός, ὠδίνων γὰρ ἐπίσκοπος, οὐδ᾽ ἐδίκαζε
Τικτούσας κλείνειν, ἃς ἐλεεῖν ἔμαθεν.

Aliud eiuſdem, in quo tauri laborantes in mari, & trahentes lotum retis loquuntur, dolentes quòd poſtquam terram arauerint, iam etiam mare ſit ſulcandum, hoc eſt, piſcandum.

Ταῦροι πρηῦτε μυοντες, ἀροτρευτῆρες ἀρούρης,
Εἰν ἁλὶ τοὺς γαίης ἀντέχομεν καμάτους;
Αὔλακα τὴν ἀσίδηρον ἐν ὕδασιν ἕλκομεν ἄμφω,
Μακροτέρων, σχοίνων ἅμμα σαγηνόδετον,
Ιχθύσι ἐκ σταχύων λατρεύομεν οἱ ταλαεργοί
Ηδη κἂν πελάγει κάρπον ἀρεῦσι βόες.

Aliud Archiæ eiuſdem penè argumenti, in boues videlicet trahentes nauigia.

Ου μονον εὐάροτον βόες οἴδα μεν αὔλακα τέμνειν,
Αλλ᾽ ἴδε κακ᾽ πόντου νῆας ἀφελκόμεθα.
Εργα γὰρ εἰρήνης δεδιδάγμεθα. καὶ σὺ θάλασσα
Δελφίνας γάιη ζεῦξον ἀροτροφόρειν.

Hoc Vrſinus non indoctè ſic tranſtulit.

Non ſolùm humentes proſcindere vomere terras
Scimus, & ex alto ducimus ecce rates.
Pacis opus doctiſsimus, & delphinas aratro
Iunge mare, & iunctos arua ſecare iube.

Bobus piſcari vbi vſitatum. Ioannes Brodæus in commentario huius epigrammatis, ait hoc piſcandi genus hodie Græcis eſſe vſitatum, atque Italis, quibus vocetur, lætirata. Poſſumus, & Plinium audire dicentem: *Sunt & quibuſdam amnibus haud minoribus, Silurus in Nilo, Eſox in Rheno, Attilus in Pado inertia pingueſcens ad mille aliquando libras, catenatus captus hamo, nec niſi boum iugis extractus.* *Li.9.c.15.* Addam Græcis hiſce Latinum aliud epigramma Claudiani, inſcriptum, DESCRIPTIO ARMENTI.

Non tales quondam ſpecies tulit armentorum
Tellus tergemino ſubdita Gerioni.
Non tales Clitumne lauas in gurgite tauros
Tarpeio referunt quos pia vota Ioui.
Non tales Tyrias ſparſiſſe iuuencus arenas
Dicitur, optatum quando reuexit onus.
Non Cretæus ager, nec amati conſcia tauri
Gnoſos, nec ſimiles pauerit Ida feras.
Ipſe & diſpariles monſtro diffuſus in artus
Qui crimen matris condidit ore nouo.
Cres puer haud talem potuiſſet reddere formam,
Portaſſent totum ſi fera membra patrem.

PROBLEMATA.

Sect. 10. Probl. 1. Cur non tuſsiat. QVÆRIT Ariſtoteles, cur in animantium genere, alia tuſsiunt, alia non? verbi gratia homo tuſsit, bos non. Vtrum (inquit) quod cæteris maxima ex parte incrementum alioſum ſe vertit: homini autem eo conuerti natura voluit: An quod homo maximum, humidiſsimumque cerebrum continet. Tuſsis autem pituita diſtillante fieri ſolet. *Probl. 43. Cur non ructet.* Idem mox etiam inquirit, cur non iumenta, non boues, aut omninò quæ cornua gerunt, non ructare ſoleant? An propter ventris ſiccitatem (inquit,) celeriter enim conſumitur, percolaturque humor, qui dum immoratur inflaturque, ructationem mouere poteſt. Iumentis tamen, ob colli etiam prolixitatem, flatus deorſum ſe vertit, quamobrem his crepitus ventris maximè incitatur. Auium cornigerorumque genera neutrum faciunt. Quin etiam ruminantibus ructare negatum eſt, quoniam plures continent ventres, & quem reticulum appellamus: facultas etenim meandi tam ſuper quàm ſubter flatibus multifariam præſtatur. Itaque humor conſumitur, antequam in flatum vertatur, qui flatus moueat, vel ructum, vel crepitum. *Probl. 6. Cur parum lactis præbeat.* Inquirit etiam, cur capris & ouibus lac plurimum demulgetur, quæ corpore non maximo ſunt, homini autem, & boui minus, ſcilicet ad corporis proportionem? Vtrum quod his copia (inquit) in corpus abſumitur, cæteris in excrementum ſe confert, ouibus autem & capris quantum excrementi acceſſerit, omne in lac tranſit.

sit. An quod plura gignunt quàm quæ magno sunt corpore, itaque plus attrahunt excrementi, quoniam plura alendum sit. An his grauidis plus excrementi propter corporis imbecillitatem redundat, lac autem, excremento consistere certum est. Alexander Aphrodisiensis ad quæstionem, cur plurima ex animalibus suas peruibrare caudas soleant, cum notos sibi agnoscant: & cur leo iratus costas per caudam verberet, atque etiam taurus. Quoniam (inquit) dorsi medullam ad caudam vsque habent porrectam, quæ vim continet animalem, & motionis authorem: igitur cum animal notum sibi agnoscat, per caudam quasi per manum ritu hominum excipit, & partem sui corporis mouet, quæ agilior & promptior est: Leonum verò & taurorum anima, vt per iram affici potest, sic eâdem naturam propterea moueri vehementis cogit, vt etiam homines sæpe manus, aut aliquam sui corporis partem per iram percutere nouimus. Cùm enim ilico vlcisci animus nequeat, alio quodam modo feruorem suum extinguit, idest, ictu aut strepitu, aut alio quolibet generis eiusdem remedio: Hæc ille Antonius Ludouicus medicus Olyssiponensis quærit, cur boues & omnia veterina caudas ad nates recondere instante hyeme consueuerunt? vt est apud Hesiodum in Ergis, dum ait:

Lib. 1. Probat. 143. Taurus, & leo cur irati caudam per costas verberent.

Sect. 5. Probl. 4.

Tunc frigent pecudes; caudas perque inguina ponunt,
Atque boum pellem, ventorum flamina perflant,
Hirsutum & pectus faciunt horrere caprarum,
Vmbrosam est ouium vellus; nec frigora lædunt,
Porcorumque greges, perstent quod corpore setæ,
Atque senes reddit, trochorum more, rotundas
Vis ingens Boreæ: mollis sed virgo domorum
Quæ manet in latebris, latitans sub matre seuera
Nec Veneris nouit fraudem, aut certamine lecti,
Frigora non sentit, corpus sed cum vnguine crasso
Vngens, atque lauans, recubat non horrida noctes.

An vt se à frigoris (inquit) ventorumque iniuria tueantur? nam cum graciles tenuesq; nates habeant (quas pygas Græci appellant, vnde vropygium auium cauda deducitur,) ni se caudæ defensaculo protegerent, facilè à frigore penetrarentur. Quibus & ea de causa fuere caudæ concessæ, vt pudibundas particulas, quæ non reuerenter oculis ostēderentur, obuelarent: pudori scilicet in omnibus prospiciente natura, atque cauente vsque adeo, vt inhonestæ partes à visu occulantur, vt quæ eam ob rem glandem colis præputio obtexerit, nullius rei gratia, præterquam pulchritudinis, & pudoris: etsi nonnulli reperiantur, qui ob voluptatem percipiendam maiorem, non parum conducere autument: vnde & apud recutitos appellatos, incircumcisorum est venus, veluti prouerbio celebrata. De Simia verò vt pote ridiculo animante, nihil prouidit natura, aut consulendum sibi putauit, si pelle defectum nudumque penem obtineret, quo nihil turpius cōspiciat aliquis. Auibus autem non tam muniminis causa, quàm temonis, & gubernaculi, fuit caudarum vsus tributus, vt melius se in volatu dirigerent: nam cum caudas expandunt, magnam aeris vim subtus suscipiunt, quò se commodius fulciant. At homini carnosas & pinguiusculas glandulosasque habenti ad sessionem nates, nihil alio quouis opus fuit, quo se ab ambientibus molestijs tutaretur. Plutarchus in quæstionibus Græcis quærens, quo sensu fiat, quod qui Aeno bouem Cassiopœam abducunt, ijs virgines quæ eos deducunt vsque ad fines, accinunt:

Cauda cur animantibus data.

Penis cur obiectus.

Simiæ cur nates detectæ.

Caudæ cur auibus.

Quæst. 36.

O vtinam in dulcem nunquam patriam redeatis?

Aenianes primum (inquit) à Lapithis pulsi circa Aethiciam, deinde apud Molossidem, & Cassiopænam habitauerunt: quæ regio cum ipsis nulli esset vsui, molestosq; præterea haberent vicinos, in Cirrhæum campum Onoclo rege ducente transiuerunt: vbi cùm grauis siccitas & crebra vrgeret, oraculo (vt fertur) iussi Onoclum interfecerunt, rursumque vagati, eam occupauerunt regionem quam nunc obtinent bonam, & feracissimam: itaque non iniuria à dijs petunt, ne vnquam in patriam antiquam redeundum sit, sed lætis rebus ibi permanendum. Idem Plutarchus etiam quærit, cur Eleorum mulieres Bacchum in sacro carmine hortantur, vt bubulo pede ad ipsas accedat? ac bis accinunt, Digne taure? Hymni hæc est forma. Veni heros Bacche maritimum ad templum Sanctum cum Gratijs, ad templum pede bubulo. An quia bouigenā nonnulli (inquit) & taurum cognominant Bacchū? aut bubulo dicunt pro magno? sicut boopin poeta dixit magnis præditā oculis, & bugaiū, qui se gloriosè iactaret. Aut potius quia pes bouis innoxius est, cornua dānosa, sic deū hortantur, vt lenis veniat, atq; innoxius? Aut quia multi hunc deū aratri & sationis inuentorē fuisse putant? Apud eūdem etiam Plutarchum in sympoſiacis quæstio est, quid sit apud Platonem κεράσβολος, & cur semina quæ in boum incidunt cornua, incoctibilia, & dura fiant? Semper, inquit, quærēdi materiam præbuerunt Kerasbolus, & Ateramon: non quid significarent (liquet enim ea semina quæ in boum cornua inciderunt, fructum edere durum, & incoctum creditum fuisse: atq; inde vo-

Quæst. 36.

Bacchus bouigena, & taurus dictus.

Sect. 7. q. 2.

Cerasbolus.

Ateramon.

cabulo translato hominem præfactum, atque contumacem ateramona & Kerasbolon dictum) ſed de ipſa cauſa dubitatum fuit, cur hoc ſeminibus in boum cornua incidentibus accideret. Ego ſæpè denegaui amicis cauſæ inuentionem: maximè cùm eam non inueniri poſſe Theophraſtus innuiſſet, cùm multis collectis, quorum nos cauſæ fugerent, inuenirique non poſſent (quod genus ſunt, quòd gallina poſtquam ouum edidit, feſtuca adhibita ſeſe luſtrat: quod vitulus marinus coagulum ſuum deglutit, ceruus cornu ſuum defodit, eryngium ſi vna caprarum id in os ſumat, vniuerſum gregem ſiſtit,) etiam illam de kerasbolo adiunxiſſet quæſtionem: vbi res quidem creditur, ſed cauſa, aut neutiquam poteſt, aut difficillimè inueniri. At enim Delphis in cœna ſodalium quodam me compellarunt, dicentes non modò,

Occulta quorū ratio incerta.

Conſilium melius iam repleta incidere aluo,

ſed etiam ad reſpondendum de propoſitis quæſtionibus à vino nos reddi multo quàm aliàs alacriores & audaciores, ideoque poſcentes vt de propoſita re aliquid pronunciarem. Ego cùm id denegarem, adſtipulatores habui non viles, Euthydemum ſacerdotij collegam mihi, & Patroclem ad finem, qui non pauca id genus ex agricultura & venatione proferebant: quale eſt quod grando ab ijs qui ei obſeruandæ ſunt, præfecti ſanguine talpæ, vel centonibus mulieribus auertitur, quod fructus caprifici ſylueſtris alligatus hortenſi ficui, non ſinit fructum huius defluere, ſed continet, atque vnà maturat: quod ceruas vbi capiuntur, ſalſam lachrymam, apros dulcem emittere eſt deprehenſum. De quibus, ſi inquiſitionem ſuſcipias, illicò Euthydemus abs te poſtulabit rationem de apio & cumino, quorum illud inter germinandum ſi calcetur, & conteratur, aiunt melius creſcere: hoc ſi ſerant diris imprecationibus, & conuitijs adhibitis. Hæc cùm florus riſum iocumque putaret, de iſtis autem non debere cauſæ tanquam incomprehenſibilis inueſtigationem omitti: reperiri, inquā, medicamentum, quo vſus hunc adducas, vt aduerſus nos dicat, vt tu quoque ſoluas quædam propoſitorum. Videtur mihi frigus iſtam indomitam rigiditatem ingenerare, comprimens, & cogens habitum, vſque ad duritiem: calor autem diſſolubiles res, molleſque redigit. Itaque non rectè contra Homerum hoc à quibuſdam dicitur.

Non tellus fruges, ſed ſuggerit annus.

Nam quæ loca calorem habent natura inſitum, temperiem aere mitem præbente, molliores efferunt fruges. Ergo quæ à manu ſtatim in terram proueniunt ſemina, ea penetrantia fouentur, ac magis dum occultantur, calore ac humore terræ fruuntur. Quæ verò in boum impingunt cornua, ea non potiuntur illa, quam Heſiodus optimam vocat, poſitus commoditate: ſed delabentia & loco ſuo haberrentia, iactata magis quàm ſata videntur: proinde aut frigoribus planè corrumpuntur, aut his eorum in nudas incidentibus tunicas rigida, exucca & lignoſa redduntur. Vides nimirum lapidum quoque, & lignorum partes terra contentas, atq; ſtirpes molliores ijs conſeruare à tepeditate ſoli quàm ſint quæ eminent. Itaq; etiam fabri lapides operi habiles defodiunt ſub terram, tanquam maturandos, & coquendos à calore: qui ſub dio vndiq; iacent, frigore rigidi, & intractabiles rediguntur, operiſq; reſiſtunt. Fructus quoque etiamſi in area maneant diutius ſub dio, & nudi, magis ferunt dirigeſcere, quàm qui ſtatim conduntur. Sæpenumero etiam ventus ventilantibus ſuperueniens, frigore ſuo fruges præduras efficit; quod Philippis Macedonica vrbe aiunt eueniſſe. Reconditis palea opitulatur. Mirari autem non debemus, ſi audiamus agricolas narrare, de duobus contiguis ſulcis alterum incoctilem fructum ferre: & quod maximum eſt fabarum alias alium gignere ſatu ſuo fætum: nimirum quod alijs minus ſpiritus frigidi, vel aquę incidit. Hæc omnia Plutarchus, quibus vt ſummatim dicam, cur id accidat, vt ſemina quæ in cornua boum impegerint, aut non prouenìant, aut proueniant ſicciora durioraque, hanc adfert cauſam, quod ea quæ à manu calida ſtatim excepta terra fouentur, magis adiuuantur calore, qui ſeminibus eſt amicus: At quæ in cornua incidant, protecta magis videntur, quàm ſeminata, & mora frigus colligunt: Quod autem attinet ad vocem κερασβόλος: qui ſcripſit etymologicon indicat hanc vocem ſemel duntaxat vſurpatam à Platone, ſumptamq; à leguminibus (vnde forte Hermolaus κερασβόλα ſemina vocat legumina in obſequioſa & contumacia,) quæ nec igni nec aqua molleſcant, Interpres ineptè vertit, fulminis tactu prædura, quaſi κεραυνοβόλα dictum eſſet. Gaza verò apud Theophraſtū aterā non incoctibile vertit, ſed & crudum verti poteſt, vnde & ὕδωρ ἀτέραμνον dicitur, ideſt, aqua cruda: & ἀνὴρ ἀτεράμων, apud Ariſtophanem vir eſt durus, inexorabilis & corneæ fibræ. Eſt & ateramon Plinio herbę genus, inquit enim: *Circa Philippos ateramon nominant in pingui ſolo herbam, qua faba necatur: teramon, qua in macro, cùm vdam quidam ventus afflauit.* Cœterum Plinius aut eius Vbertus authorum Græcorū ex ſcriptor, ex vocibus τεράμονα, & ἀτεράμονα, ideſt, coquibilia & coctu difficilia, quibus legumina Theophraſtus indicauit, præſertim fabam, & lentem, herbas fecit admodum oſcitanter. Vnde Hermolaus Corollario ad fabam Dioſcoridis, Plinius (inquit Theophraſtum intelligit) nonnunquam fieri, vt teramos in ateramon tranſeat, cùm vapore atq; halitu terræ madidam, indi-

Lib. 9. de legib.

In Veſpes.

Ateramon herba.

Li. de cauſ. plant. c. 13. & 14.

gena quidam ventus afflauerit. Aliter Theodorus, qui duo illa, teramon & ateramon siue ateramnon pro coctibili, non pro herbis ita nuncupatis accipit. Theophrastus certè alio loco facilè significat veriorem Theodori, quàm Plinij sensum fuisse. Vt verò reuertamur ad ipsam Plutarchi quæstionem. Quibusdam doctis verisimile sit, ortam hanc persuasionem de seminum duritate, quòd quæ dura & incoctilia sunt, cornu duritiem ac tenacitatem & insuper colorem præ se ferant, tanquam vitio per contagium nato. Rasis nulla duritatis facta mentione, semina (inquit) quæ dum sparguntur, boum cornibus attacta fuerint, non cadunt in bonam frugē & grana producunt exigua. Boum cornua cur in Auentino suspendantur, cùm in cæteris Dianæ templis ceruorum tantummodo affigantur, recitauit inter prodigia ex eodem Plutarcho.

LEGES DIVINÆ SACRÆVE,
Ac Gentilitiæ.

QVANTO odio Deus prosequatur homicidium, ex hisce eius legibus, quas nobis in Exodo præscripsit, innotescit: *Si bos cornu percusserit virum, aut mulierem & mortui fuerint, lapidibus obruetur, & non comedentur carnes eius dominus bouis innocens erit.* Quo loco Septuaginta habent, λίθοις λιθοβοληθήσεται, ὁ ταῦρος, idest, lapidibus lapidabitur taurus, quasi possit lapidari (inquit D. Augustinus) nisi lapidibus: (similiter tamen etiam in Hebræo textu legi annotauit author Catenæ, aitque esse Hebraismum.) Ad iustitiam autem pertinere ait, vt animal hominibus noxium perimatur: Et quod de tauro positum est, à parte totum intelligendum esse, quidquid de pecoribus vsu humano subditum, infestum est hominibus. Sed si necesse (inquit) est occidi, nunquid lapidari. Quid interest enim animal quod auferendum est, qua morte auferatur? Deinde quod addit, carnibus eius non esse vescendum, quò pertinet, nisi omnia ista significent aliud, quod scriptura maximè solet intueri? Author Catenæ latius exponendam ait hanc legem, nempè de rabido cane, equo calcitroso, & omni pecore quod nocet: vetari autem carnem edi in execrationem facti, ne & ipsi efferi reddantur & atroces: eatenus enim domino inuisum esse homicidium, vt nec bestiæ homicidæ carnes nobis permittat edendas, tantum abesse à nobis dedere omnem crudelitatem & atrocitatem. Innocens autem iudicatur dominus bouis, nec venit iure damnandus, vel accusandus ad restitutionem damni illati, quia cornupetam bouem suum esse nesciebat. Verùm obserua quod neglectori & cessatori imputetur id peccatum, quod negligentia ipsius ab alio designatum, ideoq; ibidem additur: *Quod si bos cornupeta fuerit ab heri, & nudius tertius, & contestati sunt dominum eius, nec recluserit eum, occideritque virum aut mulierem, & bos lapidibus obruetur, & dominum illius occident. Quod si pretium ei fuerint impositum, dabit pro anima sua quicquid fuerit postulatus.* Ad explicationem huius loci facit hoc D. Thomæ: Animalia bruta mandantur occidi non propter aliquam ipsorum culpam, sed in pœnam dominorum, qui talia animalia non custodierāt ab huiusmodi peccatis, & ideò magis puniebatur dominus, si bos cornupeta fuerat ab heri & nudiustertius (in quo casu poterat occurri periculo,) quàm si subito cornupeta efficeretur, vel occidebantur animalia in detestationem peccati, & ne ex eorum aspectu aliquis horror hominibus incuteretur. Hæc Thomas. Quod autem de pretio redemptionis dicitur, id non repugnat (inquit author Catenæ) alteri sacræ scripturæ loco, vbi dicitur. *Non accipies pretium redemptionis ab homicida*, quia ibi loquitur scriptura de homicida voluntario, hic verò de eo propter cuius negligentiam homo interierit, cum bouē ligare & recludere debuerit. Multa igitur cura præcipitur, & docetur adhibenda iumentis, ne proximis damno sint, multo magis familiæ reliquæ, & maioribus. Vicini enim mutuis beneficijs certare debent, & auxilio, non inferre damna vel lædere. Præmonendi diligenter sunt patres familias, ne eis etiam inscijs familia noceat vicinis. Et non antea & leui causa repetenda damna, dicente scriptura, vt contestetur dominus iumenti prius, & admoneatur periculi, si fortè ignoret cornupetam bouem & recludendum non putet: Quod si admonitus, negligens tamen fuerit, tunc demum illati damni reus erit. Verùm si pretium pro recuperatione vitæ ei taxatum fuerit, illud dabit, & se redimere poterit. Additur autem in lege: *Filium quoq; & filiam, si cornu percusserit, simili sententiæ subiacebit.* Vbi Hugo de sancto Victore; filium quoq; & filiam non intelligas illius, cuius est bos, sed alterius, quod apparet per hoc quod subiūgit de seruo: *Si seruum ancillamq; inuaserit, triginta siclos argenti dabit domino, bos verò lapidibus opprimetur.* Caietanus ait: occisis personis liberis à cornupeta ex negligentia domini, pœna statuitur arbitraria, occisis autem seruis, quantitas pœnæ ab ipsa lege definitur. Alia lex. *Si quis aperuerit cisternam, & foderit, & non operuerit eam, cecidit q; bos,*

Cap. 21. Homicidiū vt Deo displiceat.

Bruta infesta cur occidantur.

vel asinus, reddet dominus cisterna, pretium iumentorum, quod autem mortuum est, ipsius erit. Docetur hic solicita obseruatio, ne lædatur quoquo modo proximus in persona & rebus: ideò pericula diligenter præcauenda vndique, circumspectio & prouidentia commendatur in rebus omnibus. Alia. *Si bos alicuius bouem alterius vulnerauerit, & ille mortuus fuerit, vendent bouem viuum & diuident pretium, cadauer autem mortui inter se dispertient.* Quærit autem D. Augustinus in quæstionibus suis super Exodum, nunquid in solo tauro (sic enim habet alia litera) hæc iustificatio seruanda est, & non de omni pecore in tali casu? Proinde à parte totum & hoc intelligendum est, sed hoc de carnibus occisi pecoris fieri non potest, quæ non vescuntur. Caietanus notari vult, quod dicendo si bos percusserit bouem, æqualitatem animalium insinuauit, & propterea non dixit (inquit) vitulum aut agnum percussum. Et æqualitate inter percutiendum & percussum supposita, statuitur diuidēdum tam pretium viui quam mortui bouis, nam si inæqualitas esset (puta quod mortuum animal paruū valeret) non esset æquis portionibus facienda diuisio, sed ad æquitatem reducenda. Additur. *Si autem sciebat, quod bos cornupeta esset ab heri, & nudustertius, & non custodiuit eum dominus suus, reddet bouem pro boue & cadauer integrum accipiet.* Vides iterum in hac lege, quanta sollicitudine Deus exigat, ne quid damni proximus nostra ignauia patiatur. Alia lex de furti pœna: *Si quis furatus fuerit bouem aut ouem, vel vendiderit, quinque boues pro vno boue restituet, & quatuor oues pro vno oue.* Secundum literam (inquit Strabus) quinque boues pro vno boue, & quatuor oues pro vna oue redduntur: quia bos quinque vtilitates habet, ouis quatuor: Bos enim immolatur, arat, pascit, lac dat, corium etiam diuersis vsibus ministrat. Ouis verò immolatur & pascit, lac, & lanam tribuit. Theodoretus similiter ait: Quinque boues pro vno, & quatuor boues pro vna restitui iubet, quia peccata maiora maiori mulcta pœnaque digniora sunt: vnde & Dominus ait: *Cui multum datum est, multum requiretur ab eo.* Caietanus verò hanc legem sic exponit: Si quis furatus fuerit bouem aut ouem, lege aut agnum, & vendiderit vel occiderit. De occisione in macello loquitur litera Hebraica, & intendit, siue vendiderit animal viuum, siue occiderit comedendum. Et exigit hæc lex duas conditiones, videlicet furtum & venditionem seu iugulationem, alioquin non est locus pœnæ huius legis. Et appellatione bouis & agni, intellige omnia animalia tam magna, quam parua. Lex enim similia omnia comprehendit, alioquin oporteret multiplicare leges iuxta numerum rerum. Et scito quod ista lex de furto, est iuxta textum Hebraicum vna, distincta in quinque partes, quarum prima tractat de fuere consummato, qui furatus est & vendidit; secunda de fure inuento nocte in furando, tertia de eodem inuento die, quarta de fure carente, vnde reddat, & quinta de fure, apud quem inuenitur res furto ablata. Quinque boues pro vno boue restituet. Magnitudo pœnæ cum differentia subiuncta inferius, quod si bos inuentus fuerit apud furem, duplum duntaxat restituet, cogit ad inuestigandum rationem tantæ pœnæ, Et est ratio, quia vendens aut iugulans bouem, tollit & à se facultatem restituendi idem, ad quod realiter tenetur, & à domino facultatem inueniendi animal suum, nam verisimile est quod vendet distrahendo, vt non facilè inueniatur à domino. Quia itaque furto accumulauit has impotentias, tam grandi pœna punitur. Et quatuor oues pro vna oue. Disparitatis istius (quòd pro boue quinque, pro agno verò quatuor restituūtur) ratio est quia maius crimen, non solùm æquali proportionaliter pœna, sed etiam plus est puniendum. Punirentur enim æqualiter secundum proportionem, si quadruplum vtrobique restitueretur: punitur autem plusquam proportionaliter fur bouis quàm fur agni, restituendo quinque boues pro vno, ne quis audeat maiora crimina attentare. Hæc intellige secundum communem lectionem, secus autem si Hebraica verba pensentur, nam Hebraicè, & Chaldaicè habetur. *Et quattuor oues pro agno.* Iuxta hoc enim plus proportionabiliter fur bouis quàm fur agni punitur, quia pluris sunt quatuor oues quam quinque agni. Et ratio maioris pœnæ, est maior pronitas ad furandum agnum quàm bouem, ne passim itaque, aut facilè furtum agni, & similium committeretur, maior adiecta est pœna. Hactenus Caietanus. At verò author catenæ etiam admonet, dictionem Se Hebraicam & pro agno, & pro oue, & pro pecore poni: Et hinc factum esse, quod ouem aliqui, agnum alij nonnulli pecus transtulerint. Furtum igitur punire redditione taxat lege, non morte, vel furca: Et quia nihil ferè non prodest hominibus eorum quæ duo hæc proferunt animalia, propter magnitudinem damni, magna etiam taxantur pœna. An quia animalia hæc passim in campis pascuntur, facilis eorum est ablatio? Vt ergo facilitatem & pronitatem reprimat, animalia proximi furto auferendi, seueram taxat pro huiusmodi furtis pœnam. Sed quare iubentur (inquit) reddi quinque boues & tantum quatuor oues? Respondent quidam Hebræi, quòd bos cùm multo maior sit oue, non possit facilè abscondi, & abduci, nisi à fure furtis assueto. Alij, quod interim dominus bouis labore eius in agricultura fuerit destitutus, damnum hic per quintum bouem sarcitur. Ouis autem nomine, pecus domesticum dicunt intelligi, agni, & capræ. Alia lex. *Si inuentum fuerit apud eum quod furatus est, viuens siue bos, siue asinus, siue oues, duplum restituet.* Quo loco, vt idem testatur

Si bos alterius bouem vulnerarit. Quæst. 82.

Furti pœna & damni illati.

author Catenæ, Chaldaica litera, & Hebraica sic habent: *si autem inuentum fuerit in manu eius quod furto sublatum est, ab oue vsque ad asinum, & vsque ad bouem, si fuerint viui, duplum restituet.* Sed hoc (inquit) idem est cum litera nostra. Duplum autem intelligi videtur debere quod reddat, bouem scilicet quem abstulit, & alium, & pecudem quam est furatus, & aliam. Sic etiam quintuplum intellige, quatuor, & illum quem furatus est. Hic videmus aliam esse pœnam furis, apud quem furtum adhuc est, aliam eius qui vendidit aut mactauit, maiorem scilicet. Nam cum adhuc res sublata superest, restitui potest suo domino, daturque quiddam pro contumelia: si verò perdita res est, rem soluet & contumeliam qua affectus est dominus. Notat Caietanus, quod altera primæ in hoc capitulo legis pars ex parte rei ablatæ promulgetur: Primam enim partem fuisse, si quis furatus fuerit bouem, & vendiderit, seu occiderit; alteram partem esse, si nec vendiderit, nec occiderit, sed apud se retinuerit furto ablatum animal viuum: & ex hoc quod asinus adiungitur, haberi duo: alterum quod iam dictum est, quod appellatione bouis & agni, intelliguntur in hac lege animalia omnia magna & parua, alterum, quòd ex eo quod asinus, & non asinus subiugalis, nec asinus gregarius dicitur, lex ista comprehendit etiam bouem non gregarium, & similiter equum, & mulum, & reliqua animalia. Alia lex tractans de depositis animalibus: *Si quis commendauerit proximo asinum, bouem, ouem, & omne iumentum ad custodiam, & mortuum fuerit, aut debilitatum, vel captum ab hostibus, nullusque hoc viderit, iusiurandum erit in medio, quòd non extenderit manum ad rem proximi sui, suscipietque dominus iuramentum, & ille reddere non cogetur.*

Lex de depositis animalibus.

Lex ista (inquit Caietanus) disponit in quinque casibus, & primum tres casus simul, videlicet si depositum animal fuerit mortuum, vel fractum, vel prædatum nemine vidente: statuit enim quod in his casibus stetur iuramento depositarij, ita quod dominus rei depositæ teneatur acquiescere iuramento. Et dicitur captum ab hostibus, quod in prædam abductum est, iungitur autem nemine vidente, quia se fuissent testes, non opus esset iuramento. Deinde disponit quartum casum, videlicet si commendatum animal furto ablatum fuerit, inquiens: Quòd si furto ablatum fuerit, restituet damnum domino. Depositarius videlicet domino animalis: non dicit restituet duplum, sed absolutè restituet, vt intelligamus, quod sufficit restituere tantum, quanti pretij erat animal surreptum. Demum quintum casum expedit, si animal comestum fuerit à bestia: si comestum (inquit) à bestia, deferat ad eum quod occisum est, & non restituet. Alia. Qui coiuerit cum iumento, morte moriatur. Quo loco Septuaginta habent παντα κοιμώμενον μετακτήνυς θανάθῳ ἀποτενεῖτε ἀυτὰς. idest, omnem dormientem cum iumento, morte occidetis eos. Horribile (inquit author Catenæ) exprimitur opus, horribili iuditio puniendum vt viretur diligentiùs, quia naturæ & naturarum authori infame est, & vehementissimè inuisum. Sine omni misericordia occidatur vel dispensatione, hoc est enim morte moriatur. D. Thomas ait: Grauitas in peccato magis attenditur ex abusu alicuius rei, quam ex omissione debiti vsus. Et ideò inter vitia quæ sunt contra naturam, infimum locum tenet peccatum immunditiæ, quod consistit in sola omissione concubitus ad alterum. Grauissimum autem est peccatum bestialitatis, quia non seruatur debita species. Vnde super illud Genesis trigesimo septimo: *Accusauit fratres suos crimine pessimo,* dicit Glossa, quòd cum pecoribus miscebantur. Post hoc autem est vitium Sodomiticum, cùm ibi non seruetur debitus sexus. Alia. *Si occurreris boui inimici tui, aut asino erranti, reduc ad eum.* Hæc lex (inquit author Catenæ) modum ponit affectibus & inimicitijs, ne sint nimium vehementes, & euadunt ad pernitiem proximi. Prohibet autem suo more scriptura rem sub persona, odium pro hoste. Bouis autem nomine intelligit, quæcunque habet is, quem odis, per quæ illi incommodare, vel impedire commodum potes. Vt enim odium non semper vt vellet, exuere te posse credas, manum tamen potes continere, & pedes regere in alicuius rem, vel promouendam, vel impediendam. Fac ergo proximo quod sibi fieri optares, & optare deberes, & periculum eius, aut damnum impediendo impedias. Et quia Iudæi crudeles erant, ideò sancta lex ad pietatem etiam erga bruta animalia exercenda inducit, vt ex hoc ad maiorem postmodum erga homines inducerentur. Ex hoc enim quod videbat inimicus ab inimico animal domum reductum, compellebatur quodammodò ad deponendum odium contra eum susceptum. In quo sensu etiam Isidorus: Bouem & asinum reduci iubet (inquit) odienti proximum suum, vt hac ratione odientis animum sibi concilies. Nam si omninò implacabilis, atque inexorabilis non fuerit, fieri non potest, quin hac in illum humanitate animus illius non mansuescat. Alia lex contra illos qui diebus festis magis opprimunt & excruciant seruos, nec eis vel parum quid temporis ad diuinis interessendum impendere volunt: *Sed diebus operaberis, septima die cessabis, vt requiescat bos & asinus tuus, & refrigeretur filius ancillæ tuæ & aduena.* Ex quo scripturæ loco D. Hieronymus septenarium numerum sanctum esse colligit. In sabbato enim quod septimus hebdomadæ dies est, requieuit Deus ab omnibus operibus suis: & iubet ne quid in eo operis seruilis fiat, nisi in ea tantum quæ ad animam pertinent, & ne in eo onera portemus. Inuenio modò,

Coeuntis cum iumēto pœna.

Cætium leges de boue. & apud Gentiles leges de boue. Eo enim ſurrepto aut occiſo, condictio, & bouis, & corij, & carnis domino competebat, ſcilicet ſi & corium, & caro contrectata fuiſſent: cornua quoque condicebantur: ſed ſi dominus condictione, bouis pretium conſecutus fuiſſet, & poſtea aliquid eorum de quibus ſupra dictum eſt, condiceret, omninò exceptione commouebatur: Contrà ſi corium condixiſſet, & pretium eius conſecutus, bouem condiceret, deferente fure pretium bouis detracto pretio corij, doli mali exceptione ſummouebatur, 1. l. ſi ſeruus furtiuus, §. vltimo, D. eodem. Si verò quis iumentum morboſum vitioſumque pro ſano, & integro vendidiſſet, edicto ædilium emptori *Edictum ædilitium.* ſuccurrebatur, idque edictum ædilitium dicebatur, vnde & edictiones ædilitiæ; vt annotauit Calepinus in ædilis.

MORALIA. MYSTICA.

Lib. 35. in ca. 42. Iob. BOVEM, taurum, vitulum, & vaccam, modò in bonam, modò in malam partem moraliter, myſticèque accipi, ſuis poſt quibuſque locis patebit. D. Gregorius, in bobus enim, inquit, aliquando luxurioſorum dementiam, aliquando laborioſam fortitudinem, aliquando humilitatem exprimi Iſraelitarum. *Luxurioſorum dementia.* Quia enim bouis nomine per comparationem luxurioſorum dementia deſignatur, Salomon indicat, qui cùm malè ſuadentis mulieris petulantiam præmiſiſſet, adiunxit: *Statimque eam ſequitur, quaſi bos ductus ad victimam.* *Prouerb. 3.* Rurſum quia bouis nomine, *Labor prædicatoris.* labor prædicatoris exprimitur, legis verba teſtantur, quæ ait: *Non obturabis os boui trituranti*: ac ſi apertè diceret: Prædicatores verbi à ſtipendiorum ſuorum perceptione non prohibeas. *Deut. 25.* Rurſus quia bouis nomine plebs Iſraelitica figuratur, propheta aſſerit, qui redemptoris aduentum denun- *Plebs Iſraelitica.* cians dicit: *Cognouit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe Domini ſui.* Per bouem ſcilicet Iſraeliticum populum, iugo legis edomitum ſignans, per aſinum verò gentilem populum indicans, voluptatibus deditum & grauius brutum. *Eſai. 1.* Hæc Gregorius. Recitabo ego prius theologorum loca, in *Laborantes bobus ſimiles.* quibus hoc genus animantis in bonam partem accipitur, & quia labores eius maximè commendantur, dicam quid ij nobis indicent. D. Bernardus itaque in paruis ſermonibus, boues eſſe ait, qui in opere Dei ſtrenuè exercentur, qui ſeminant in lachrymis, ſed in gaudio metunt: qui (inquit) quæ *Cap. 50.* ſunt huius mundi, arbitrantur vt ſtercora: Piger verò cuius Sabbata videntes hoſtes derident, dehoneſtatur ab hoſtibus in ocio ſuo, ſicut boues ſtrenui in laboribus ſuis honeſtantur à Deo. Quem enim maligni ſpiritus pigrum vident ad ſpiritualia exercitia, in cogitationibus eius ingerunt importunè terrena: velut de ſtercoribus boum maſſas coagulantes, & pigrum ſicut dignus eſt, lapidantes. Gloſſa etiam ordinaria boues arantes interpretatur, homines pro bono communi laborantes. Et Beda in quæſtionibus ſuper Deuteronomium, explicans hanc ſacræ paginæ ſententiam, *Non alligabis os boui trituranti.* Dictum eſt (inquit) quod in bouis nomine vita vniuſcuiuſque operantis exprimitur, additque quodam in loco dici ab Apoſt. Paulo: *ſi nos vobis ſpiritualia ſeminauimus, magnum eſt, vt carnalia veſtra metamus.* Hoc autem ſignificare, *Non alligabis os boui trituranti*: vnde & Apoſtolum alio loco dicere, *Dignus operarius mercede ſua.* Arnobius quoque *In Euang. Lucæ c. 20.* boues interpretatur, qui laborant ſub iugo domini, ad hæc Pſalmiſtæ verba: *Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius, oues & boues vniuerſas.* At Ambroſius venditores ouium, & boum eos putat, qui de labore alieno, vel ſimplicitate fœdi auctionatores quaſdam nundinas aucupantur. Gregorius verò etiam in explicatione horum verborum: *Bos arabant, & aſinæ paſcebantur iuxta eos, & irruerunt Sabai, tuleruntque omnia, &c.* Quid (inquit) in figura per boues, quàm benè operantes, quid aliud per aſinas quàm quoſdam ſimpliciter viuentes accipimus? Quæ benè iuxta boues paſci referuntur: quia mentes ſimplicium etiam cum alta capere non poſſunt, eò magis vicinæ ſunt, quo & fraterna bona ſua per charitatem credunt, cumque inuidere alienis ſenſibus neſciunt, quaſi in paſtu ſe minimè diuidunt. Simul ergo ſe aſinæ cum bobus reficiunt, quia prudentibus coniuncti tardiores eorum intelligentia paſcuntur. Sabæi autem captiuantes interpretantur. Heſychius Hie- *Cogitatio charitatis.* roſolymitanus etiam ait, bouem pleriſque diuinarum literarum locis pro homine poni, qui iuſtitiæ ſit operibus intentus. Dicunturque boues arantes, vt Gloſſa ordinaria declarat, cogitationes charitatis, quæ corda duorum arando proſcindunt. *Apoſtoli.* Eucherius per boues accipit Apoſtolos, qui ſuſcepto Chriſti iugo vniuerſum terrarum orbem euangelico vomere perarauerunt. *Cap. 30.* Et D. Hieronymus in explicatione huius Eſaiæ ſententiæ: *Et tauri tui & pulli aſinorum qui operantur terram, commiſtum migma comedent, ſicut in area ventillatum eſt*: vel vt Septuaginta legunt: *Tauri veſtri & boues veſtri qui operantur terram, comedent, paleas commixtas in hordeo ventilato.* Similiter ait: In rerum omnium abundantia, cœleſti pluuia deſcendente, & illo pane qui de cœlo deſcendit, quem qui comederit, nunquam eſuriet, paſcentur agni in loco ſpatioſiſſimo, qui ſequun-

quuntur agnum quocunque vadit, & qui ſemper ad dextram ſunt. Tauri autem principes gregis, de quibus legimus: *Congregatio taurorum in vaccis populorum, & pulli aſinorum quibus ſedens dominus ingreſſus eſt Hieruſalem*, qui operantur terram, ſic de area comedent, vt fuerit ventilatum, ne quid videlicet in cibo eorum miſtum ſit palearum, de quibus in Hieremia ſcriptum eſt: *Quid paleis ad triticum dicit dominus?* & quæ in Euangelio comburuntur igni inextinguibili. Porro iuxta LXX. iumenta quæ necdum rationis ſapientiæq; ſunt plena, & de quibus vnum loquitur ad Deum: *Sicut iumentum factus ſum apud te, paſcentur in loco pinguiſſimo & ſpatioſo, qui non affert ſpinas, & tribulos, ſed qualis terra Iſrael melle, & lacte decurrit, & plenam paſcentibus, tribuit libertatem.* Tauri autem & boues, qui operantur terram, ideſt, Apoſtoli & viri Apoſtolici, de quibus & Apoſtolus Paulus ſcriptum interpretatur: *Non alligabis os boui trituranti. Nunquid de bobus cura eſt deo?* Sed vtique de his dicit, qui operantur terram ſuam: & de quibus idem loquitur. *Dei agricultura, Dei ædificatio ſumus, &c.* Sed & Euſebius interpretans hunc locum: *in die ipſius Emanuel, quæ eſt dies aduentus Chriſti, nutriet homo iuuencam boum, & duas oues & erit ex eo, quod plurimum facit lac: butyrum & lac comedet omnis, qui relictus fuerit in terra:* In quibus verbis, dixerit (inquit) aliquis, Iudaici populi famem paupertatemque immenſam ſignificari, quippe qui neque triticeo naturalique cibo ſit adundaturus, ex eo quod neque terram arabit, neque ſeminabit, neque metet, neque greges ouium, neque boum armenta poſſeſſurus, ſed habiturus duas oues, & iuuencam vnam, quibus lac ſibi ipſi ſuppeditet: aut aliter figuratè loquens, eum qui in terra relictus ſit, ſignificare dixerit ex Iudæis, qui in Saluatorem, ac Dominum noſtrum crediderint: Apoſtolorum atque Euangeliſtarum chorum, è quibus vnuſquiſque, cum ſecundum electionem gratiæ relictus ſit, & ob id, relictus in terra nominatus, iuuencam boum, & duas aues dicitur nutriturus, ternos videlicet per ſingulas Eccleſias ordines; vnum quidem eorum qui præſint, duos autem eorum qui ſubiecti ſint: cum Eccleſiæ Chriſti populus in duos ordines ſit diuiſus, in eorum qui credunt, & eorum qui nondum ad lauacri regenerationem aſſumpti ſunt: ad quos etiam Dominus Apoſtolus ait, *Lac vobis potum dedit, non eſcam.* Eos verò qui iam in habitu perfectiore conſtiterint, iuuencam boum meritò appellat, quippe qui perfectiorum boum fœtus ſint, cuiuſmodi ipſe fuit Apoſtolus, qui de ſeipſo, atque iis qui ſimili modo, vt ipſe, laborant, ita ait: *Nunquid de bobus cura eſt deo?* An propter vos omnino dicit? Erit autem quoque ordo eorum qui Eccleſiæ præſunt, quibuſque arandi & colendi animas hominum cura mandata eſt iuuencæ boum nomine ſignificatus: quippe qui apoſtolicorum rituum ac præceptorum fœdus exiſtat: quique etiam in virtute vſque adeò incrementum accepturus dicitur, vt ex fœtus multiplicitate, tantum genitalis rationaliſque lactis introductoriis doctrinis ſit ſuffecturus, vt ex eo innumerabiles alii nutriendi ſint. Hæc Euſebius. Quod verò Salamon in ſuo templo duodecim boues æneos fecit, quos in æreo labro conſtituit, qui facie quidem per diuerſas partes attendunt, ſed in vno loco per poſteriora colliguntur, nihil aliud quàm duodecim Apoſtolos deſignari Beda ait, qui facie quidem per diuerſa reſpiciunt, ſed ita in labro ſunt poſiti, vt poſterioribus adunentur: qui in hac præſenti vita ad prædicationis officium in diuerſis mundi partibus ſunt diuiſi: in illa verò vita quæ huic vitæ poſterior eſt, quia poſt hanc videbitur æterna, gloriæ vnitate conueniunt. Per diuerſum ergò mundum prædicando reſpiciunt, ſed in vnum eueniendo conſiſtunt. Ideò autem æreis quia clamor prædicationis eorum in toto mundo inſonuit, ſicut ſcriptum eſt: *In omnem terram exiuit ſonus eorum.* Labrum autem orbem terræ intelligimus, cuius ambitum luſtrauerunt Apoſtoli, docentes gentes vt baptizarentur in nomine Patris, Filii, & Spiritus Sancti. Aliàs verò dixerat: Bene (inquit) ſequitur: *Et ſtabat ſuper duodecim boues, è quibus tres reſpiciebant ad Aquilonem, & tres ad occidentem, & tres ad meridiem, & tres ad orientem.* Per boues quippe Apoſtolos, & Euangeliſtas, imò omnes verbi miniſtros debere intelligi, Apoſtolo docente cognoſcimus, qui exponens mandatum legis, quo dictum eſt, *Non alligabis os boui trituranti. Nunquid de bobus* (inquit) *cura eſt Deo?* an propter nos vtique dicit. Nam propter nos ſcripta ſunt, quoniam debet in ſpe, qui arat, arare, & qui triturat, ſpei ſuæ fructus percipere. Duodecim ergò boues, duodecim Apoſtoli ſunt, & omnes qui vice eorum ſuſceperunt Eccleſiam ſanctam, qui nimirum boues mare ſibi ſuperpoſitum portant, cum Apoſtoli Apoſtolorumque ſucceſſores iniunctum ſibi euangelizandi officium prompta implere deuotione ſatagunt: Et tres ad Aquilonem, & tres ad Occidentem, & tres ad Meridiem, & tres ad Orientem reſpiciunt, cùm in vniuerſis quadrati orbis partibus fidem ſanctæ Trinitatis prædicant. Nam & Apoſtoli eo myſterio duodecim, hoc eſt, quater terni ſunt electi, vt finem, & confeſſionem ſanctæ Trinitatis per quatuor mundi plagas euangelizantes baptizarent in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, quorum videlicet Apoſtolorum ſucceſſorumque eorum verba, actus, & paſſiones perfacilè in præſenti videre, vel legendo cognoſcere valemus, quæ verò illos in futurum maneat gloria retributionis, necdum videre poſſumus. Vnde aptè ſubditur: *Quorum poſteriora vniuerſa intrinſecus latitabant.* Intrinſecus namque latitant vniuerſa

Marginal notes: *Pſal. 17.* — *Cap. 23.* — *Luc. 3.* — *1. Cor. 9.* — *Lib. 7. de præparat. Euang.* — *1. Cor. 2.* — *In quæſt. ſup. l. 3. Reg. c. 2.* — *Li. de tẽplo Salam.* — *Deut. 25.* — *1. Cor. 9.*

boum poſteriora, quia qua mercede ſancti prædicatores in perpetuum donentur, in interni arbitri examine iam diſpoſitum eſt; ſed nobis qui adhuc fortes ſumus, manet omni modis occultum, &c. Iacobus de Vitriaco Cardinalis cùm dixiſſet, Agricolam boues iugo iungere, ſpiritualiter ſpectare ad ſummum Agricolam, qui tanquam colonus venit in terram, vt ait Hieremias, & tot habet boues quot prælatos, in agro Eccleſiæ laborantes: de quibus dicitur in Iob: *Boues arabant, & aſinæ paſcebant iuxta eos*, ideſt, ſimplices & rudes populi. Principales autem & fortiores (inquit) boues, erant duodecim Apoſtoli, qui ſignificantur per duodecim boues æreos, qui ſuſtinebant luterem æneum ante fores templi Salamonis. Luter in quo abluebantur ſacerdotes, diuinam ſcripturam ſignificat. De his bobus dicitur in Parabolis: *Vbi boues non ſunt, præſepe vacuum eſt*. Vbi enim prædicatores deſunt, corda ſubditorum à bonis ſpiritualibus vacua ſunt. Dicuntur autem prælati boues, quia fortes, quia ruminant, dum in lege Domini meditantur die ac nocte, quia findunt vngulam per diſcretionem & duplicem charitatem Dei, & proximi, & vtrumque teſtamentum recipiunt. Quia terram arant, id eſt, terrenorum corda vomere prædicationis ſcindunt, quia iugo præmuntur, ſicut dicit Dominus in Euangelio: *Tollite iugum meum ſuper vos*, & Hieremias: *Bonum eſt viro cùm portauerit iugum Domini in adoleſcentia*. Quia loris diſciplinæ ad præſepe Domini ligantur. Quia paleam comedunt, ideſt, ſcripturam, vel groſſa & non delicata cibaria, quod præcipuè pertinet ad eos, qui granum conferunt pauperibus, & hoſpitibus, ſicut Ciſtercienſes paleam, ideſt, groſſa cibaria ſibi retinentes. Quia immolantur carnem ſuam cum vitijs, & concupiſcentijs crucifigentes. Quia firmiter pedem figunt, ne labantur, firmi ſcilicet in fide & recti corde, ſicut de ſanctis animalibus Ezechiel ait: *Pedes eorum, pedes recti, & planta pedis eorum quaſi planta pedis vituli*. Et quia cornibus duorum teſtamentorum ventilant hæreticos, & inimicos Chriſti, quæ cornua in manibus eorum ſunt. De Chriſto autem, qui fuit bos immaculatus pro nobis, ſumptus ex armento Patriarcharum, ſpiritualiter dicitur, cornua in manibus eius. Fuit enim bos cornutus, non ſolum propter duplicem naturam, ſed quia cornua crucis in manibus habuit. Hic igitur agricola boues iugo iungit, vnde & binos miſit ante faciem ſuam, propter concordiam & dilectionem, & duo præcepta charitatis, Alij etiam agricolæ, ideſt, prælati Eccleſiæ, boues, ideſt, fortia opera, & exteriores actiones, ſub iugo Domini iungunt, dum opera eorum in vnum conueniunt, & ad Deum referuntur, coniuncta in fide, & charitate. Alioquin non placerent Deo ſine fide: quæ per dilectionem operatur. De his bobus in Deuteronomio dicitur: *Non operaberis in primogenito bouis*, ideſt, exterioris actionis primordia, in exercito publicè actionis non oſtendens, propter humanum fauorem. Agricola ſtimulo boues pungit, verbis, ſcilicet, ſacræ ſcripturæ: de quibus Salamon ait in Eccleſiaſte; *Verba ſapientis quaſi ſtimuli, & quaſi claui in altum defixi*. De hoc ſtimulo dicitur in primo Regum, quod faber ferrarius non inueniebatur in tota terra Iſrael: Philiſtæi enim cauerant, ne facerent Hebræis gladium, aut lanceam, & retunſæ erant acies vomerum, & ligonum vſque ad ſtimulum corrigendum. Philiſtæi enim, ideſt, dæmones, pro poſſe laborant, ne faber ferrarius, ideſt, prædicator in Eccleſia Dei, & quod lanceæ, & ſtimuli redundantur, ne boues ſtimulentur. De hoc ſtimulo dicitur in Eccleſiaſte. *Qui tenet aratrum, & qui gloriantur in iaculo eſtimulo boues agitat*, boues ſcilicet illos, de quibus iterum in Eccleſiaſtico dicitur. *De ſtercore boum lapidatus eſt piger*, ideſt, opprobrijs & increpationibus prælatorum, vel ſtercora boum dicuntur tranſitoria, quæ ſancti tanquam ſtercora reputant, pro quorum illicita concupiſcentia lapidabitur piger, quia ſpiritualibus ocio torpet. Agricola tempeſtate aeris non abigitur, quia aduerſitatibus non cedit prælatus. Aquæ enim multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent eam, ſicut dicitur in Canticis. E contrà de tumidis prælatis, qui non ſunt boues Domini ſed vaccæ diaboli, dicitur in Eccleſiaſte: *Qui obſeruat ventum, non ſeminat; qui conſiderat nubes, non metet*. Vento enim tentationum & nubibus aduerſitatum exterriti, à bono opere ceſſant; Hæc & alia Cardinalis de Vitriaco. Diuus quoque Bernardus eorundem æneorum boum ſculptura Prælatos Eccleſiæ indicati ait. Prælati (inquit) Eccleſiæ portare debent ſubditos ſuos quos corrigunt, & corrigere quos portant. Hinc Salomon in baſibus templi Domini imaginem leonis & bouis, & cherubim opere ſculptorio fecit pingere. Quid aliud deſignant baſes in templo, niſi Prælatos in Eccleſia? Quicunque ſolicitudinem regiminis ſuſcipiunt tãquam baſes, portant onus ſuppoſitum Cherubim plenitudo ſcientiæ interpretatur. In baſibus cherubim monſtratur, quia Prælati Eccleſiæ pleni debent eſſe cæleſti ſcientia. Per leonem terror ſeueritatis figuratur; per bouem verò patientia manſuetudinis oſtenditur, Itaque in baſibus neque leones ſine bobus, neque boues ſine leonibus exprimuntur; quia Prælati Eccleſiæ aliquando rigidè, aliquando cum dulcedine, aliquando cum aſperitate, aliquando verbis, aliquando flagellis debent ſubiectos ſuos corrigere, quia ille qui blandis verbis caſtigatus non corrigitur, neceſſe eſt, vt acrius corrigatur, & arguatur. Beatus verò Theodoretus per boues interpretatur perquam ſignificanter etiam ſacerdotes, in interpretatione horum prophetæ verborum; *Defecerunt ea quòd comederent oues*,

Dominica in Sexageſima.

Cap. 14.

Cap. 18.
Cap. 22.

Cap. 8.
Prælati tumidi.
Lib. de modo bene viuendi. Serm. 18.
Prælatorũ officium.
Leo terror ſeueritatis, Bos patientia.

oues, & sunt boues in præsepio: Boues (inquit) non existentes in præsepibus, sacerdotes dicit quorum altaria olim percelebria, deserta remanserunt: nam quemadmodum boues arant terram, sic populi animas sacerdotes excolunt, tanquam pastum ab eo accipientes ea quæ altaribus sicut præsepibus afferuntur: de quibus etiam Paulus inquit: *Non alligabis os bouis triturantis*: itemque qui altaribus deseruiunt, cum altari participant. Ita, & Beda quærens, cur Samuel nec bouem se cuiuspiam, nec asinum tulisse perhibeat? quia, inquit, prophetica scilicet legalisque scriptura nemini, vel triplicitatem rectè conuersandi ad proximum, vel grauitatem corripiendi & instruendi proximum, sinistra suggerendo subtraxit. Asinus namque, qui ingenita mansuetudine, & hominum necessaria, & ipsos homines portare consueuit, amorem fraternæ vtilitati accommodum designat. Bos autem, cui non solùm imposita caro onera gestare, sed & arua vertendo sulcos seminibus præparare moris est; eos nimirum qui non modò fratrum infirma tolerare, verùm eorundem quoque pigrescentia corda castigando euertere, & ad suscipiendum verbi semen solent excolere, demonstrat: quibus solis personis duabus tota, ni fallor, operariorum Ecclesiæ solet caterua comprehendi. Non ergo Samuel bouem cuipiam, non asinum tulit: quia nec peritiam docendi eruditis, nec simplicioribus quibusq; piè viuendi cum fratribus modestiam vetus sancta scriptura præripuit. Et rursus in expositione eiusdem prophetæ verborum: *Et facta plaga prima, qua percussit Ionathas & armiger eius quasi viginti virorum, in media parte iugeri, quam par boum in die arare consueuit*. Media (inquit) pars iugeri arandi, est Ecclesia, quæ in terris adhuc inter reprobos conuersata, correptione prædicatorum gaudet ad gignendos vitæ fructus exerceri. Par boum in die arans, concordia doctorum est, de legis & euangelij disciplina sub eodem fide iugo conuenientium, in luce præceptæ scientiæ subditorum corda castigans, & ad ferendum deo fructum spiritus excolens, de quo Salamon ait: *Vbi autem multæ segetes, ibi manifesta fortitudo bouis*. Et rursus Psal. 8. vbi dicitur: *Oues scilicet & boues*. Boues in hominibus dicuntur præcones veritatis fructificantes, atque alios in fide generantes, propter quod etiam in fœminino genere protulit, *boues vniuersas*. In angelis verò illi possunt dici boues, qui aliquando salutem hominibus præconantur, per quod Deo eos fructificansur. Cur verò prædicatores, & prælati per boues indicentur, sic docet Incognitus in Psalmos in præcitatum Psalmistæ locum: *Omnia subiecisti sub pedibus eius oues, & boues vniuersas; insuper & pecora campi*. Ait enim ostendi hic altum Christi dominationis imperium: ostendi autem bonos ei subiectos, & malos: bonosque esse in duplici differentia: quosdam videlicet innocentes & subditos: quosdam verò etiam præsidentes, & prælatos Priores significari per oues. *Oues meæ, vocem meam audiunt, & sequuntur me*. Secundos indicari per boues. Boues enim terram scindunt, & eam fructificare faciunt: Sic & boni (inquit) prælati corda per subditorum prædicando, & corrigendo scindunt ducentes ad pænitentiam; & illa fructificare faciunt per virtutum opera. Et sicut deficientibus bobus manet terra inculta, sic bonis prælatis deficientibus, steriles subditi manent. Et de istis bobus prælatorum bonorum dicitur, *Vbi non sunt boues, præsepe vacuum manet, vbi autem plurimæ segetes, ibi manifesta est fortitudo bouis*. Similiter planè eundem locum declarat Cassiodorus: Oues (inquit) electum significat populum Christianum: sicut & in Euangelio Dominus Petro dicit Apostolo: *Pasce oues meas*. Qui ideò comparantur ouibus, quia se, præstante Domino, innoxia conuersatione moderantur, deinde quia mundi excubias sine aliquo sensu doloris amittunt. Nam sicut ouis tundentem se non increpat, ita nec iustus cupiditatem se expoliantis accusat. Boues autem prædicatores designat, qui humana pectora mandatis cælestibus exarantes, virtutum messem germinare fecerunt. Nec vocat, quod dicit, *Insuper*, quia non solum illi Sancti subiecti sunt, sed etiam peccatores, sæpè enim de conuersi talibus maiore gloria triumphat Dominus Christus. Pecora enim sunt, dum in camporum libertate, idest, in mundi istius voluptate pascuntur. Oues sunt, qui intra iam septa domini clauduntur. D. Augustinus alio primum, mox eodem ferè sensu eandem sententiam Dauidis exponit. Videtur (inquit) relictis cælestibus virtutibus, & potestatibus, & omnibus exercitibus Angelorum, relictis & iam ipsis hominibus, tantùm ei pecora subiecisse. Nisi oues, & boues intelligamus animas sanctas, vel innocentiæ fructum dantes, vel etiam operantes, vt terra fructificet, idest, vt terreni homines ad spiritualem vbertatem regenerentur. Has ergo animas sanctas, non hominum tantum, sed etiam omnium Angelorum oportet accipere, si volumus hinc intelligere omnia esse subiecta Domino Nostro Iesu Christo. Nulla enim creatura subiecta non erit, cui primates (vt ita dicam) spiritus subijciuntur. Sed vnde probabimus oues posse accipi etiam sublimiter beatos, non homines, sed Angelicæ creaturæ spiritus? An ex eo quod Dominus dicit se reliquisse nonaginta oues in montibus, idest, in sublimioribus locis, & descendisse propter viam? Si enim vnam ouem lapsam humanam animam accipiamus in Adam, quia etiam Eua de ipsius latere facta est (quorum omnium spiritualiter tractandorum, & considerandorũ nunc tempus non est) restat, vt nonaginta nouem relictæ in montibus non humani, sed Angelici spiritus intelli-

Lib. 2. expos. alleg. in Samuelem.

Prædicatores cum bobus assimilati.

Boni quot & qui.

Populus Christianus.

Animæ sanctæ.

intelligantur. Nam de bobus facilis expositio est huius sententiæ, quoniam ipsi homines non ob aliud boues dicti sunt, nisi quod euangelizando verbum Dei Angelos imitarentur, vbi dictum est? *boui triturantis os non infrenabis*. Quanto igitur faciliùs ipsos Angelos nuncios veritatis, boues accipimus, quando Euangelistæ participatione nominis eorum, boues vocati sunt. Subiecisti ergo oues, & boues vniuersas, idest, omnem sanctam spiritualem scripturam. In qua etiam sanctos homines accipimus, qui sunt in Ecclesia, in illis videlicet torcularibus, quæ sub alia similitudine lunæ, & stellarum, inusitata sunt. Insuper (ait) & pecora campi. Nullo modo vacat, quod additum est, Insuper. Primo quia pecora campi possunt intelligi oues, & boues. Vt si rupium & arduorum locorum pecora capræ sunt, benè intelligantur oues pecora campi. Itaque etiam si ita positum esset: *Oues, & boues vniuersas, & pecora campi*, rectè quæreretur, quid sibi vellent pecora campi, cùm etiam oues & boues hoc possunt intelligi. Quod verò additum est, *Insuper*, cogit omninò ad nescio quam differentiam cognoscendam. D. Amalarius Archiepiscopus Treuirensis bouem exponit prædicatorem: In lectione pascitur auditor quasi quodammodo bos. Ad hoc enim pascitur bos, vt in eo exerceatur opus agriculturæ. Bos enim prædicator est: Vnde scriptum est in lib. legis: *Non alligabis os bouis triturantis*: Pastus est enim bos, vt exerceat opus. Cantor enim est quasi bubulcus, qui iubulat bobus, vt hilarius trahant aratrum. Cantor est de his, de quibus dicit Paulus: *Dei adiutores sumus*. Boues sunt qui respondent primo cantori: de quibus iterum dicit: *Dei agricultura estis*. Trahentibus bobus aratrum, scinditur terra, quando cantores intimos anhelitus commouentes trahunt dulcem vocem, & proferunt ad publicum: qua corda suorum siue cæterorum compungunt ad lachrymas, siue ad confitenda peccata: Et D. Hieronymus, *bouem viduæ auferre pro pignore*, vt est apud Iob. 24. significare ait, tollere prædicatorem de Ecclesia. Angelomus item monachus ad ea verba, (quæ leguntur 2. Reg. 6.) *Extendit Oza manum ad arcum Dei, & tenuit eam, quoniam calcitrabant boues, & declinauerunt eam*: Boues calcitrare (inquit) est prædicatores Euangelij liberius circa fidem agere, neque secundum consuetudinem legis ingredi, sed sabbata, neomenias circumcisionem, victimasque spiritualiter interpretari, quos velut errantes corrigere tētabant, qui descendentes de Iudæa docebant fratres: quia nisi circumscidamini secundum morem Moysi, non potestis salui fieri: Et rursus in explicatione horum verborum: *Erat autem cibus Salamonis per singulos dies, triginta chori similæ, & decem chori farinæ, decem boues pingues, & viginti boues pascuales, &c.* decem boues pingues doctores decalogos interpretatur, viginti verò boues pascuales, prædicatores noui testamenti, qui quasi geminatum decalogum (inquit) in se habent, cùm nouum & vetus testamentum æqualiter prædicant pleni dilectionem Dei, & proximi. Significāt item boues, prædicationis labores, atque fructus, vt declarat D. Gregorius in declaratione horum verborum: *Et versus populus ad prædam, tulit oues, & boues, & vitulos, & mactauere in terra, comeditque populus cum sanguine*. Oues quidem (inquit) tollit, qui innocentiæ suæ causas multiplices ad elationem, recolit. Boues in prædam tollit, quando labores prædicationis suæ cogitat, & quicquid alijs loquendo, velut terram excolendo profecit, memorando coaceruat. Vitulos tollit, cùm de eo extollitur, quòd compressit motu lasciuiæ ad mentem reducuntur. Quia enim duo in magna iustorum laude præcepta sunt, videlicet splendor charitatis cum luce boni operis, dum æstimatione sua quisque arrogans extollitur, & oues, & vitulos tollere perhibetur. Oues quidem in innocentia annorum operum vitulos verò in mortificatione corporalium passionum. Quibus nimirum boues inseruit, quia perfectè non extollitur, qui se infirmum, & impotentem in parte aliqua contemplatur. Magnus quidem apud se iam est æstimatione pudicitiæ, & boni operis, sed in fastu amplioris elationis se eleuat, dum perfectum se recolit in labore prædicationis. Sed hæc omnia ad quem finem perducantur, subsequenter expositum est: Et mactauere in terra. In terra oues, & boues, & vitulos mactare, est de virtutum conscientia ima & carnali lætitia exultare: Vnde & per Ozeam de elatis & arrogantibus dicitur: *Victimas demergebant in profundum*. In profundum quidem victimas mergunt, qui cælestes virtutum hostias non in cœlum per gratiarum actionem, sed ad terram per appetitum vanæ laudis inclinant. Et mox quibusdam interpositis rursus: Bos ergò, & aries in lapide occiditur, quando exemplo redemptoris omnis cornuta elatio condemnatur, quando electus quilibet & benè agit, & optimè docet, sed nec vita eum erigit propria, nec eruditio aliena. In ariete quippè robur propriæ innocentiæ exprimitur, in boue autem labor, & fortitudo prædicationis. Qui in petra occiduntur, vt sic electam mentem gaudendo reficiant, vt ei mistum in se cruorem carnibus non impendant. Hoc quidem electus prædicator non solùm loquitur, sed etiam persuadet. Vnde & subditur: *Adduxit itaque populus, vnusquisque*, bouem in manu adducere, est peccatum elationis pænitentiæ afflictione delere. Dum enim operando delet, quod superbiendo deliquit; mactandum bouem in lapide manu ducit. Glossa ordinaria, vbi dicitur, *Vbi non sunt boues, præsepe vacuum est, vbi autem apparent plurimæ segetes, ibi manifesta est fortitudo bouis*: boues exponit doctores, præsepe, audito-

Homines cur boues dicti.

Li. de offic. Missæ.

Deut. 15.

1. Cor. 3.

3. Reg. 4.

Prædicationis labores.

Lib. 5. expos. in 1. Reg. 14.

rum

rum multitudinẽ segetes, opera, seu fructus bonorum operum atq; incassum ergo superbũ tumere, & indocta eloquẽtia verberare aures & corda subditorũ, quia vbi non sunt doctui prędicatores, frustra ad audiendum confluunt fideles. Vbi ergo plurimæ operationes apparent, patet quia nõ hæreticus: sed ille pro verbi fruge laborauit, qui & verbũ casto ore ruminare, & viã veritatis recto discretionis pede nosset incidere. Bos alitur de præsepi: doctor verbo audientes nutrit: sed & labore bouis præsepe repletur: & bos de præsepi suo reficitur fructu. Sic fidelis prędicator & audiẽtes verbo reficit, & eadẽ refectione apud Deũ proficit. Quo etiam loco Nicolaus de Lyra, hoc (inquit) exponitur dupliciter: Vno modo de bobus ad literã, quibus solũ antiquitus vtebantur ad agriculturã, & adhuc vtuntur in plurimis terris, & ideo vbi erat defectus boũ, ibi erat etiã defectus agriculturę & segetũ, & per oppositũ abundantia segetũ, vbi erat abundantia boũ. Alio modò exponitur, vt per boues doctores intelligantur, qui laborant in agro Dominico, & ideo vbi est defectus doctorũ, ibi est paucitas fidelium qui per segetes designantur, & vbi est pluralitas fideliũ, ibi apparet manifestè labor doctorum, & prædicatorum. Et sensus est (inquit Ioannes Arboreus) vbi desunt doctores peritissimi & optimi concionatores, quorum industria, labore & studijs vinea Domini excolitur, frigescit auditorium, & frustra turba plebeiorum, & vulgus imperitissimũ confluit, & concursitant ad audiendum balbutientissimum & imperitissimũ prædicatorem. Cùm verò magna est Christianorum copia & honestæ vitæ officia exercentur, vtilissimus prædicatorum labor, & sapientũ doctrina inclarescit. Et ad hos boues æstus & frigoris patientissimos, quibus pro opera cibus debetur, alludit Paulus, proferẽs quod in lege Mosaica scriptum est: *Non alligabis os boui trituranti.* Sed & Rabanus ad præceptum de furto bouis, & ouis. Possumus (inquit) hanc distantiã inter bouem & ouẽ facere, vt in boue accipiamus bene laborantem doctorem in agro Dominico, qui terram cordiũ carnalium vomere euangelico scindit, vt fructus virtutũ germinare possit. In oue, simplicẽ auditorẽ, qui tantũ sua simplicitate contentus est: quanto enim maior est vtilitas in qualibet re, tanto maius damnũ in eius perditione. Et quantò minor cõmoditas in possessione aliqua, tanto minor est dolor in ipsius amissione: quod significat maior numerus in bouis restitutione, & minor in ouis. Qui enim quemlibet doctorem à plebe dominica per fraudẽ euellit, multis nocet, & pro hoc necesse est, vt omnes sensus corporis sui pęnitentiæ studio subigat, quã secundũ legem Domini, pleniter exoluat. Qui autẽ aditorem simplicẽ à statu suo per malitiam subuertit, corpus suum quod quatuor constare elementis manifestũ est, vt ieiunijs & vigilijs castiget, necesse est, donec perfectam remissionẽ à Domino recipere mereatur. Item alio modo. Bos quippe subiugale est animal, & populũ priorem significat, qui sub lege Moysis constitutus, iudicium legis expectabat, Apostolo teste, quit ait: *Quicumq; in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur.* Ergo bos furatus & occisus, siue venditus; quinq; bobus rectè pensatur, cùm homo Iudæus contra legẽ læsus secundũ legẽ vlciscitur. Vnde & in ipsa lege scriptum est: *Qui occiderint hominem, morte moriãtur:* Et itẽ, *Oculum pro oculo, dentem pro dente, manũ pro manu, & reliqua.* Ouis autem quod simplex est animal, hominem euangelicũ sub gratia Dei constitutum significat, membrum videlicet illius ouis, de quo Propheta ait: *Tanquam ouis ad occisionem auctus est, & non aperuit os suum*, cuius imitator existens seruat illud, quod in Euangelio scriptum est, *si quis percusserit te in dexteram maxillam, præbe illi, & alteram.* Et item. *Diligite inimicos vestros, & benefacite his, qui oderunt vos:* sed ne huius simplicis animalis læsio multa præteriri videatur, legislator iubet, quòd quatuor oues pro vna oue reddãtur igitur ouis perdita quadruplã restitutionẽ poscit, quia quisquis simplicitatẽ Christianã per fraudẽ læserit, necesse est, vt euangelicam doctrinã, digna pœnitentia iterum illam restituere festinet. Iam verò Isidorus Pelusiota in epistola bd Ecdicium, doctores nisi doctrinæ suæ fructibus perfruantur, labores illibenti animo perferre ait more boũ, qui nisi ex laboribus suis alantur, segnes euadũt. Boues ij (inquit) quibus os camo nõ exercetur, alacrius messem conficiunt; qui autẽ laboribus suis frui prohibentur, segnitie torpent, ac laborem auersantur. Eodem modo magistri, cùm per inobedientiã & contumaciã minimè ipsis contumelia infertur, lætis animis labores ferunt. Cum autem nullum susceptorum laborum fructũ perspiciunt, eos incassum docere piget. Quare si ea quæ nunc rursum quæsiuisti, ex me intelligere aues, ea quæ prius didicisti, reipsa ostende. Sin autẽ te minimè scire ea appareret, quorsum hæc quoq; tibi exponemus? D. Gregorius, explicans hunc sacræ paginæ locum; *Si quis aperuerit cisternam & foderit, & non aperuerit eam, cecideritq; bos vel asinus in eam, Dominus cisternæ reddet pretium iumentorum:* aperire cisternam exponit intellectu valido scripturæ sacræ arcana penetrare, per bouem verò & asinum, mundũ scilicet & immundum animal, fidelẽ quemq; & infidelem. Qui ergo cisternam fodit (inquit) cooperiat, ne illuc bos vel asinus ruat; id est, qui in sacro eloquio iam alta intelligit, sublimes sensus coram non capientibus per silentium tegat, ne per scandalũ mentis, aut fidelem paruulum, aut infidelẽ qui credere potuisset, interimat. Ex morte enim iumentorum debet pretium: quia illud scilicet admisisse conuincitur, vnde ad agẽdum pænitentiam reus tenetur. Quisquis namq; ad alta scientiæ fluenta perueniens, cum hæc apud bruta audientiũ corda non con-

Rom. 2.

Lib. 17. in 26. Iob.

Exod. 21.

texerit, pœnæ reus addicitur, ſi per verba eius in ſcandalũ ſiue munda ſeu mens immunda capiatur. Operienda eſt itaque ciſterna, quia coram paruulis mentibus tegenda eſt alta ſcientia, ne vnde cor docentium ad ſumma attollitur, inde infirmitas auditorum ad ima dilabatur. Eſt etiam vbi eidẽ D.

Populus Iudaicus.
Lib. 9 in c. 4. Iob.

Gregorius bos populũ Iudaicum deſignet, videlicet exponenti iſtud Iobi: *Nunquid rugiet onager, cùm habuerit herbam, aut mugiet bos, cùm aa plenum præſepe ſteterit.* Herba (inquit) onagri & fœnum bouis eſt mediatoris incarnatio, per quam ſimul gentilitas & Iudæa ſaturatur. Quia enim per Prophetam dicitur. *Omnis caro fœnum,* vniuerſitatis conditor ex noſtra ſubſtantia carnem ſumens fœnũ fieri voluit, ne noſtra in perpetuum caro fœnum remaneret. Tunc ergo herbã onager inuenit, cùm gentilis populus gratiam diuinæ incarnationis accepit. Tunc bos vacuũ præſepe non habuit, cùm plebi Iudaicæ eius carnẽ expectanti lex exhibuit, quam diu expectatam prophetauit. Vnde & natus Dominus, in præſepe ponitur, vt videlicet ſignaretur, quia ſancta animalia, quæ ieiuna diu apud legẽ inuenta ſunt, incarnationis eius fœno ſatiarentur. Præſepe enim natus impleuit, qui cibũ ſemetipſum

Ioan. 6.

mentibus mortalium præbuit, dicens: *qui comedit carnem meam, & bibit ſanguinẽ meum, in me manet, & ego in eo.* Sed quia diu & electorum gentilium vota dilata ſunt, & ex Hebraico populo ſancti quiq; longo tempore redemptionem ſuam expectando gemuerunt, benè beatus Iob prophetiæ myſterio enarrans, ex vtraq; natione cauſas afflictionis inſinuat, dicens: *Nunquid rugiet onager, cùm habuerit herbam, aut mugiet bos, cùm ante plenũ præſepe ſteterit?* Ac ſi apertè dicat: Idcirco gentilitas gemit, quia eam necdũ redemptoris ſui gratia reficit, atq; ideo Iudæa mugitus dilatat, quia legẽ tenens, ſed legis authorẽ non videns, ſtans ante præſepe ieiunat. Quæ nimirũ lex quia ante mediatoris aduentum nequaquam ſpiritualiter, ſed carnaliter tenebratur, rectè ſubiungitur: *Aut poterit comedi inſulſum, &c.*

Iob. 6.
In cap. 13. Lucæ.

Ambroſius item declarans hæc Saluatoris verba: *Hypocrita, vnuſquiſq; veſtrum Sabbato non ſoluit bouem ſuum aut aſinum, & ducit ad aquare?* Cur non aliud (inquit) animal indicauit, niſi vt oſtenderet aduerſantibus licet ſynagogæ principibus, futurum tamen vt Iudaicus, & gentilis populus ſitim corporis æſtumq; mundi iſtius Domini fontis vbertate deponat? *Agnouit enim bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe Domini ſui.* Itaq; ille populus qui antea fœni vilis, quod priuſquam euellatur, areſcit alimonia paſcebatur, panem illũ qui è cęlo deſcendit, accepit. Et ideo per vocationẽ duorũ populorum Eccleſiã dicit ſaluam futurã, quæ tempore legis impleto & dominicæ reſurrectionis ætate, tempus ſuæ abſolutionis acceperat. Quã clamans ergo Dominus, quã pius in vtroq;, cùm aut miſeretur aut vindicat. In ſynagogæ typo arborem excidi iubet, in typo Eccleſiæ fœminam ſaluat. Quàm dulcis parabola: facilis autem ſolutio. Vinculum vinculo comparat, vt inſimulatio Iudæorũ actu eorum redarguatur. Nam cùm ipſi animalibus Sabbato ſoluant vincula, reprehendunt Dominũ, qui homines à peccatorũ vinculis liberauit.

Li. 5. epiſt.

Et rurſus in epiſtola ad Clementianũ. Noli auare recondere, ne fias nudo quidem nomine Chriſtianus, opere Iudæus, cũ aduerteris onera tua tibi eſſe ſupplicio. Dictũ eſt.n. tibi non per vmbrã, ſed in Sole: Si cuius opus manſerit, mercedem accipiet, ſi cuius arſerit, detrimentũ patietur. Et ideo tanquam perfectus eruditus in lege, cõfirmatus in Euangelio, vtriuſq; fidem ſuſcipe teſtamenti, *Beatus enim qui ſeminat ſuper omnem aquam, vbi bos & aſinus calcat* ſicut hodie lectũ eſt, qui ſeminat ſuper populos, & qui ſequũtur teſtamenti vtriuſq; doctrinã. Bos eſt ille aratorius, legis iugũ portans, de qua lex dicit: *Boui trituranti os non alligabis*: qui habet ſcripturarũ cornua diuinarũ. Pullũ autem aſinæ Dñs in Euangelio in figura populi gentilis aſcendit. Puto aũt (quoniam diues eſt verbũ Dei) quod etiã illud intelligere debemus, quia bos habet cornua plena terroris, taurus ferociã habet, aſinus mãſuetudinem: quod bene ad præſentia deriuatur, quia beatus, & ſeueritatẽ & mãſuetudinẽ tenet, vt altero diſciplina ſeruetur, altero innocentia nõ opprimatur. Nimia.n. ſeueritas extorquet plerũq; terrore mendaciũ. Deus diligi maluit, quã timeri, &c.

Lib. 3. in Eſaiam.

Ita D. Cyrillus in declaratione eiuſdem ſententiæ: *Beati ſerentes ſuper omnẽ aquã, vbi bos & aſinus calcant.* Traducto (inquit) ſermone ad agriculturæ opera, & ad ferocitatẽ agrorũ, cõmoratur in trãſlatione, & beatos nominat ſeminantes ſuper aquã, vbi bos, & aſinus calcant. Aquã enim ſcriptura diuino ſpiritu prodita diuinũ & cęleſtem ſermonẽ appellat, & Sanctorũ myſtarũ prædicationem. Loquũtur.n. in ſpiritu eam ipſi. Confirmabit etiam ipſe Seruator dicens: *Vos eſtis qui loquimini, ſed Spiritus patris veſtri qui loquitur in vobis.* Cùm ſit enim viuificus Dei ſermo, idcirco & qui dein meritò aquæ cõparatur. Viuifica eſt.n. aqua, efficienſq; omnis fæcũditalis. Tales igitur aquæ intelligibiles cũ nobis ſuppeditentur, colere ſolemus virtutis officia, ſtudemuſq; pietatis inſudare laboribus. In his aquis bos & aſinus calcant, ideſt, Iudæorum populus & gentium, Iuſtificauit namq; Deus circumciſionem ex fide & præputium

Ephes. 2.

per fidem: Et vt Paulus ait: *Interſtitio maceriæ diruto, & lege mandatorum in decretis abrogato, condidit duos in vnum nouum hominem, faciens pacem, & reconciliauit Deo, iugum imponens ambobus vnum, & coniungens animorum conſenſus, per fidem, & charitatem, & ſanctificationem.* Boui verò aſſimilat Iudæorum gentem: mundum enim eſt animal, ſecundum legem, Bos, & oblatus eſt in odorem bonæ fragrantię Deo. Aſinus autem immundus. Et quidem cùm primogenia animantium iuſſiſſet offerri Deo:

Sancti

Sanctificabis enim mihi (inquit) *omne primogenitum aperiens vuluam*; reijcit asinũ, sic dicens, *Omne aperiens matricẽ asini, mutabis oue*. Verùm enimuerò etiamsi impurus fuerit, propterea quod errauerit fortè gentium populus, tamen sanctificatus est per fidẽ. In Christo etenim iustificatus est, & vetera peccata sacrosancto baptismate abluit, & promiscuè, cũ Iudæis iugo Seruatoris nostri subiectus est. Beda verò etiam explicans: *Et pannis eum inuoluit, & reclinauit eum in præsepio, &c.* Et quædam (inquit) præcipui gratia Sacramenti in præsepio sibi sedẽ elegit, vbi animalia solẽt ad vescendum conuenire. Insinuauit enim iã tunc, quia fideles omnes in Sacrosancta altaris mensa eiusdẽ Incarnationis suæ mysterijs esset refecturus: indicauit etiã quia cũ cunctos sibi humiliter obsequentes internæ soleat suauitatis gratia recreare, de quibus bene per Prophetã dicitur: *Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui.* In boue etenim designat populum Iudæorũ, qui iugum legis portare, & eius consuerat verba ruminare: in asino autẽ exprimit populũ gentiũ, qui sordibus idolatriæ semper manebat immundus. Ex quo vtroq; populo plurimi ad Euangelij gratiam conuersi, & possessorem, à quo creati sunt, cognouerunt, & cælestibus eiũs quærebant alemonijs ad perpetuam crescere salutem, &c. Et rursus vbi declarat, *Non arabis in boue simul, & asino*, ait: In bouis nomine populus ex circumcisione positus sub iugo legis accipitur: in asino autem populus gentiũ pertinens ad Euangelium. In boue quippe simul & asino arat, qui sic recipit Euangelium, vt Iudaicarum superstitionum, quæ in vmbra, & imagine præcesserunt, ceremonias non relinquat. Itẽ nonnunquam in boue bene operantium vita, in asino stultorum vecordia designatur. Quid est ergo, *Non arabis in boue simul, & asino?* ac si diceret: fatuum sapienti in prędicatione non socies, ne per eũ, qui rem implere non valet, & illi qui præualet, obsistas. Bouem quippe, & asinũ si necesse sit, vnusquisq; sine detrimento operis iungit: sapientẽ verò, & stultũ, non vt vnus pręcipiat, & alter obtemperet: sed vt pariter ęquali potestate adnuncient verbũ Dei, non sine scandalo quiq; comites fiant. At D. Gregorius, vbi apud Iob legitur: *Boues arabant, & asinæ pascebantur iuxta eos, & irruerunt Sabæi, tuleruntque omnia, & pueros percusserunt gladio*: per arantes boues, grauiores nostras cogitationes interpretatur: quæ dum cor studiosa exercitatione conficiunt, vberes profectuũ fructus reddunt: per pascẽtes verò asinas, simplices motus cordis; quos dũ studiosè à duplicitatis (inquit) errore compescimus, quasi in cãpo liberæ puritatis nutrimus. Sed plerumq: hostis (quem per Sabæos intelligit) callidus cũ graues cogitationes in corde conspicit, sub introducta eas voluptatis delectatione corrũpit: & dũ motus cordis simplices videt, subtilia inuentionum acumina ostendit: vt dũ laus de subtilitate quæritur, puritatis simplicitas amittatur: & si vsq; ad opus prauũ pertrahere non valet, tentando tamen bonorum cogitationibus subrepens nocet, vt cũ turbare bona mentis noscitur, ea quasi funditus abstulisse videatur. Possunt etiã per arãtes boues, cogitationes charitatis accipi, quibus prodesse alijs conamur, cũ fraterni cordis duritiam prædicando scindere cupimus. Potest etiã per asinas (quæ nimirum sese onerantibus, nulla ferocitatis insania resistunt) patiẽtiæ mansuetudo designari: Et sæpe hostis antiquus cùm velle prodesse nos loquẽdo alijs cõspicit, in quodã torpere ocij mentẽ mergit, vt alijs prodesse non libeat, etiã cum à proprijs vacat. Arantes ergo boues subtrahit cùm cogitationes mentis fraternæ vtilitatis fructibus deditas, per submissum negligentiæ torperẽ frangit, &c. Est enim vbi per quinq; boues, quinq; corporis sensus indicantur, vt vbi dicitur, *Iuga boũ emi quinq; & eo probare illa, habe me excusatum.* Sic enim ea verba declarat D. Gregorius, quid in quinq; iugis boum (inquiens) nisi quinq; corporis sensus accipimus? Qui rectè quoq; iuga vocati sunt, quia in vtroq; sexu geminãtur. Qui videlicet corporales sensus, quia interna comprehendere nesciũt, sed sola exteriora cognoscunt; & deserentes intima, ea quæ extra sunt, tangunt, rectè per eos curiositas designatur: quæ dum alienã quęrit vitã discutere, semper sua intima nesciens, studet exteriora excitare. Graue nãq; curiositatis est vitiũ, quæ cũ cuiuslibet mentẽ ad inuestigandã vitã proximi exterius ducit, semper ei sua intima abscondit, vt aliena sciens se nesciat, & curiosi animus quãto peritus fuerit alieni meriti, tanto fiat ignarus sui. Propter hoc namq; & de eisdem quinq; iugis boum dicitur, *Eo probare illa, rogo te, habe me excusatum*: Ipsa enim excusantis verba à vitij sui significatione non discrepant, dum dicit, *Eo probare illa*: quia videlicet aliquando pertinere probatio ad curiositatẽ solet. D. Augustinus in Euangelium Lucæ serm. 29. de verbis Domini: quinq; hic boũ iuga dici ait, quia per sensus istos carnales (quos pro ea indicari dixerat) terrena requiruntur. Boues enim terrã versant. Sunt autem homines remoti à fide, terrenis dediti, carnalibus occupati, nolunt credere aliquid, nisi ad quod sui corporis sensus quinq; pertito perueniunt. Iam verò Theodoretus, vbi scribitur; *Defecerunt à cibo boues, & non erunt boues in præsepibus expiationis eorum*: Eos qui ex tribu Leui erant boues vocat, qui legis cultũ respuentes, proponebant illum populo, vt planum est ex Paulo, qui dicit: *Nunquid de bobus cura est Deo?* An propter nos vtiq; hoc dicit: isti verò boues ait, nõ inueniuntur in præsepibus. Cæterũ hæc omnia illis accident, inquit, eò quod noluerunt recipere suã medicinã; quæ est hæc, nisi Saluatoris nostri doctrina? Quomodo verò bos & asinus Dei significent contemptorem, ostẽdit D. Basilius

In homilijs hyemal. de sanctis.

In quæst. super Deut.

Cogitationes grauiores.

Cogitationes charitatis.

Quinque sensus.

In Euang. homil. 30.

1. Cor. 9.

In c. 1. Esa.

filius in declaratione huius loci. *Cognouit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe Domini ſui, &c.* Boui & aſino (inquit) confertur Dei contemptor. Neq; enim cùm in honore eſſet, intellexit: quare comparatus eſt iumentis inſipiẽtibus,& ſi illis factus eſt eis: Equidẽ tales ſunt qui non recta ratione, ſed pro affectionum impetu ſuã inſtituũt vitam, à vacuitate rationis tranſuerſim abrepti ad pecualem, & brutalem vitam. Ad exprimẽdam verò ſimilitudinem, ea aſſumpſit animalia, quæ nobiſcum educantur, & vernacula cõſuetudine notiora ſunt, vt vel ſuppudeſcamus iſtis deprehẽdi inſipientiores, & ad ea collati minus obtinere beneuolentiæ quam refundamus in poſſeſſorẽ noſtrũ. Bos ſiquidem nobis mancipatus eſt agricolationẽ, vt cooptaretur, qui & ſui paſtoris vocẽ intelligit, eumq; agnoſcit qui pro cõſuetudine ſibi porrigit pabulũ. Aſinus, vel non iuſſus rectà contẽdit ad conſueta ſtabuli ſui loca. Quòd ſi his vtiq; rationis expertibus tanta ineſt familiaritas erga ſuũ prouiſorẽ, quantam dimẽſionis mẽſuram erga Deũ, par eſt repoſci à rationali creatura? Obſerua autẽ quia teſtimonio iſtius ſcripturæ probatur bos prę aſino plenìorẽ obtinere intelligẽtiam. Bos enim ſuũ nouit poſſeſſorẽ: aſinus autem præſepe, idq; ſolùm docente ſcriptura, quò animal ſit ſuffarciendo vẽtri deditiſſimum, eoq; locum agnoſcit, & ſolùm ſuæ voluptati deſtinatum. Bos verò nonnullã habet, & eam vtilem intelligẽtiam proprię honeſtatis, ac boni. Hinc factum vt cum animalia ſint nullã inter ſe habentia conſuetudinẽ, vetitum ſit in Deuteronomio, arare in boue & aſino, in vnum; hoc eſt, eum qui ſit ex prompto animo, & laborum toleranti connectere ei, qui ſit voluptatum amantior, & captiuus tenetur affectibus. Non enim de bobus cura eſt Deo: ſed id noſtri cauſa ſcriptum prorſus eſt. Cõtrà verò alio loco copulantur; Beatus enim qui ſeminat ſuper omnem aquam, vbi bos, & aſinus calcant; hoc eſt, qui ſermone ad docendũ appoſito, exſuſcitat vim animæ generoſam, ac laborũ patiẽtem, nec eius obſequitur voluptatibus. Quemadmodũ enim animal geſtandis oneribus natũ: ſic & cõcupiſcibilis portio animæ onere peccatorum prægrauata peſſumit, ac præcipitãtur. Equidẽ bos ſuum nouit poſſeſſorem: Iſrael autẽ me non nouit ſuum creatorẽ. Et aſinus præſepe agnouit ſui Domini: Iſrael autẽ me nõ intelligit. Et præſepia quidẽ multa ſunt: at certè aſinus nuſquã aberrat à præſepe poſſidentis. Deum autẽ cùm ſit vnus, populus perfidus, & immemor beneficiorũ poſt eos hallucinatur, & deerrat qui nihil minus ſunt quã dij. *Me non intellexit.* Qui cœlo enarrante innoteſco, qui terra, mariq; me exhibeo cognoſcibilem, qui per Solem, Lunã, Aſtra, deniq; per omnẽ creaturam nulli non palam ſignificor. Peculiari quidem ſimilitudine bouis expreſſus eſt Iſrael: Aſini autem ſimulacro ſimplex, ac rudis popellus. Quantò enim differt bos ab aſino, tantidẽ eſt diſcriminis, ſi Iſrael (qui videns Deum interpretatur) cum vulgo cõponatur qui populus appellatur abſolutè. Bos quandoq; etiam ſuperbiam indicat, vt Beda teſtatur exponẽs illud Pſalmiſtæ: *Offeram tibi boues cum hircis,* id eſt, inquit, incẽdam in me ceruicoſitatem, & ſuperbiam quæ per bouem (infrà, & de tauro id dicemus) deſignatur, & incendam in me peccatorum fœtorem, qui per hircum: E contrario boues etiam ibidem interpretatur magiſtros triturantes ipſum, hircos verò in peccatis fœtidos, non tantùm per ſe hircos, ſed ita vt boues ſint cum hircis, id eſt, vt illi qui prius erant hirci à bobus ſint triturati, & eis corporati, quia hoc etiam placet ſacrificiũ, ſi peccatores hic conuertantur, & bonis concorporẽtur. D. Ambroſius verò diſputans, qua ratione, ſi propter peccata hominibus eueniant mala, impij tanta bonorum copia abundẽ: Iuſtus (inquit) optat flagellari, vt recipiatur à Domino, nec beatitudinem putat, ſi non abortit bucula ſua, ſicut putant ſtulti. Per bouem enim quid ſignificatur, niſi ruralis culturæ labori? qui ſemper redit in orbem, & nunquam deſinit: ſed cùm expleri videntur, reuocatur in exordium. Iſti ſunt qui colunt Sodomam, & Gomorrham. Ergo qui colunt Aegyptum, glebaſque terrarum aratro quodam mentis ſolidæ inuertunt, laborem ſibi pariunt, & dolorem metunt. Ideo bucula eorum non abortit, ſed parit, vt augeatur labor eorum, & quæ conceperunt, omnia generant ſine timore Dei. Iuſti autem longè aliter gloriantur. Non enim in abundantia diuitiarum, nec in partu pecorum, ſed in Domino gloriantur: dicentes: *De timore tuo in vtero accepimus, & parturiuimus ſpiritum ſalutis, &c.* Rabanus ad ea verba Exodi: *Si autem ſciebat quod bos cornupeta eſſet ab heri, & nudiuſtertius, & non cuſtodiuit eum Dominus ſuus, reddet bouem pro boue, & cadauer integrum accipiet.* Secundum altiorem intelligentiam, bouis nomine contumacem diſcipulum denotari poſſe ait, qui per factum ſuperbiæ laniat, & reliqua pecora gregis dominici infeſtat. Talis ergo (inquit) ſi inſcio magiſtro aliquem virum, aut fæminam, hoc eſt, quemlibet fortem aut infirmũ cornu proteruiæ ſuæ perfoderit, & eis mortem animæ intulerit, lapidibus duræ ſententiæ obruatur, & comedantur carnes eius, hoc eſt, non imitentur actus eius. Dominus autem bouis illius ita innocens eſſe probabitur, ſi neque conſenſu, neque conſilio fouebat actum illius, quia (dicente Domino) *anima quæ peccauerit, ipſa morietur, & iuſtitia iuſti ſuper eum erit, & impietas impij erit ſuper eum.* Si autem magiſter, & doctor tales diſcipuli mores ſciebat, & à ſcripturis ſacris ſeſe conteſtatus, curam infeſti pecoris habere negligebat, iam actus illius particeps factus, pœnæ illius vtique meritò particeps erit, quia ſecundum Apoſtolum, non ſolùm qui malefaciunt, ſed etiam qui conſentiunt

Eſa. 32.

Superbia.
Pſal. 65.

Cap. 4. in interp. Iob. l. 2.

Contumax diſcipulus.

sentiunt

sentiunt facientibus, digni sunt morte. Quod si pretium ei fuerit impositum, dabit pro anima sua, quicquid fuerit postulatus. Elemosynis vtique, & dignis pœnitentiæ fructibus, à perpetua morte festinet liberare. Filium quoque, & filiam si cornu percusserit, simili sententiæ subiacebit. In filij, vel filiæ nomine, quem congruentius possumus accipere, quàm bonum auditorem, qui ea quæ sunt Dei, diligenter discere, atque operibus exercere studet, & hoc pro vitæ æternæ desiderio? Hunc quoque si percusserit, homicidæ iudicio mulctandus erit. Quod autem sequitur, *Si seruum ancillamque inuaserit, triginta siclos argenti dabit Domino, bos verò lapidibus opprimetur.* Quis verò seruus, vel ancilla melius intelligi potest, quàm ille, qui in domo Ecclesiæ existens, præsentia tantùm diligit, & ob eorum quæstum, laborem totum impedit? qui nondum in filiorum numero meruit adscribi, quia hæreditatem cælestis patriæ quærere neglexit? Huic quoque si ille superbus cornupeta in rebus quas diligit, aliquid incommodi intulerit, & eum in hoc contristauerit, prouisor ipsius, damnum illatum iusta emendatione secundum legis mandata per fidem, spem, & charitatem emendare debet, necnon & authorem sceleris duris disciplinis corripere, qui contra id quo scriptum est, Neminem concutiatis, nemini noceatis, procaciter egit. Et iterum, *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.* Potest, & alter ista sententia intelligi, vt significatione bouis cornupetæ, superbum animi motum accipiamus: quem si Dominus, hoc est spiritus, qui rectè debuit in homine principari, non constringit, & propter viam suam spiritualiter animalibus facit interitum, vel corporibus ingerit incommodum, reatus sceleris redundat in authorem simul, & custodem illius, qui eum prohibere debuit, non fecit. Vnde scriptura dicit; *Omni custodia serua cor tuum, quia ex ipso vita seu mors procedit.* Et item, *Cor hominis disponit viam suam.* Et item: *cor sapientis erudiet os eius, & labijs illius addet gratiam.* Et alibi: *De fructu* (inquit) *oris viri, replebitur cor eius, & germina labiorum eius saturabunt eum.* Accipitur item bos pro diabolo: Ita enim ostendit D. Gregorius in explicatione istius Iobi: *Fœnum sicut bos comedet.* Si prophetarum (inquit) solicitè verba discutimus, hæc & illa vno spiritu erolata reperimus. Esaias namque, cùm cerneret vitam peccantium ab antiquo & insatiabili hoste deuorari, ait: *Leo sicut bos comedet paleas.* Quid autem fœni palearumque nomine, nisi carnalium vita signatur? De qua per Prophetam dicitur, *Omnis caro fœnum.* Qui ergo hic Behemoth, illic leo, qui hic fœnum, illic paleæ nominatur. Sed perscrutari mens nititur, cur iste, vel apud Esaiam leo, vel hic dominica voce Behemoth in commessatione fœni, vel paleæ, vtroque loco non equo, sed boui comparetur. Quod tamen citius agnoscimus, si in vtrisque animalibus, quæ sit nutrimentorum distantia perpendamus. Equi namque fœnum quamlibet sordidum comedunt, aquam verò non nisi mundam bibunt. Boues autem aquam quamlibet sordidam bibunt, sed fœno non nisi mundo vescuntur. Quid est ergo quo boui, qui mundo pabulo pascitur, Behemoth iste comparatur, nisi hoc quod de isto antiquo hoste per Prophetam alium dicitur. *Esca eius electa?* Neque enim se eos gaudet rapere, quos prauis ac sordibus actionibus implicatos in imis secum respicit voluntariè iacere. Fœnum ergo comedere, sicut bos, appetit, quia suggestionis suæ dente conterere mundam vitam spiritalium quærit. Sed quærendum video, quomodo Behemoth iste fœnum sicut bos comedens, vitam spiritualium consumere dicitur, cùm fæni nomine (sicut suprà dictum est) vita carnalium designatur. Esca quoque eius electa non erit, si fœnum comedens, carnales rapit. Sed ad hæc citius occurrit, quia nonnulli hominum, & apud Deum fœnum sunt, & apud homines sanctitatis nomine censentur, cùm & ante humanos oculos aliud ostendit vita, & ante diuina iudicia, aliud intendit conscientia. Ij itaque ad humana iudicia electi sunt, sed apud subtile Domini examen fœnum. An ante diuinos oculos Saul fœnum non erat, de quo Samuel Propheta populo ducebat, *Certè videtis quem elegit Dominus, &c.* Idem D. Gregorius explicans id eiusdem Iobi: *Quingenta quoque iuga boum, & quingentæ asinæ, &c.* in Scriptura Sacra (inquit) boum nomine aliquando hebetudo fatuorum, aliquando bene operantium vita designatur. Quia enim bouis nomine stultorum vecordia figuratur, rectè per Salamonem dicitur: *Statimque eam sequitur quasi bos ductus ad victimam.* Rursum quia boum nomine vita vniuscuiusq; operantis exprimitur, legis præcepta testantur, quæ per Moysem præcepit, dicens: *Non alligabis os boui trituranti.* Quod apertè rursus dicitur: *Dignus est operarius mercede sua.* Asinorum quoque nomine stultorum pigritia, aliquando immoderata petulantium luxuria, aliquando gentilium simplicitas designatur. Stultorum pigritia, asinorum appellatione figuratur, sicut per Moysem dicitur. *Non arabis in boue simul & asino:* Ac si diceret, fatuum sapientibus in prædicatione non socies, ne per eum, qui implere rem non valet, illi qui præualet, obsistas. Immoderata quoque petulantium luxuria, asinorum appellatione exprimitur, vt Propheta testatur, qui ait: *Quorum carnes sunt, & asinorum.* Asinorum rursus nomine simplicitas gentilis ostenditur. Vnde Hierusalem tendens Dominus, asellum sedisse perhibetur. Quid est enim sedendo asinam Hierusalem venire, nisi gentilium simplicia corda possidendo, ea ad visio-

Animi motus superbus.

Diabolus. Li. 32. c. 2.

In c. 1. Iob. Hebetudo fatuorum. Vecordia stultorum.

nem pacis regendo & præſedendo perducere? quod vno, & facili teſtimonio oſteditur, quia & per boues Iudæi operarij, & per aſinum gentiles populi deſignantur, cùm per Prophetarum dicitur: *Cognouit bos poſſeſſorem ſuum & aſinus præſepe Domini ſui.* Quis enim bos niſi Iudaicus populus extitit, cuius ceruicem iugum legis attriuit? Et quis aſinus niſi gentilitas fuit, quam quilibet ſeductor reperit quaſi brutum animal, & nulla ratione renitẽs, quo voluit, errore ſubſtrauit? Bos ergo poſſeſſorem, & aſinus præſepe Domini cognouit, quia & Hebraicus populus Deum quem colebat, ſed ignorabat, reperit, & gentilitas legis pabulum quod non habebat, accepit. Quod igitur ſuperius nominatis ouibus, & camelis dicitur, hoc inferius in bobus & aſinis replicatur. Habuit verò & ante redemptoris aduentum Iudæa boues, quia ad prædicandum miſit operarios, quibus voce veritatis dicitur: Væ vobis hypocritæ, qui circumitis mare, & aridam, vt faciatis vnum proſelytum: & cùm fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplo quàm vos. Quot graue iugum bouis preſſerat, quia exteriora literæ mandata tolerabant. Quibus veritatis voce dicitur: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum ſuper vos, & diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde.* Quod ergò in Euangelio bene laborantibus requies promittitur, hoc eſt quod hic iuga boum quingenta memorantur. Quia qui redemptoris Dominio colla ſubijciunt, quò niſi ad requiem tendunt? Idem rurſus docens quid ſit non operari in primogenito bouis &c. in primogenito bouis operari eſſe, ait bonæ conuerſationis primordia, in exercitio publicæ actionis oſtendere. Ouiũ verò primogenita tondere, eſſe ab occultationis ſuæ tegmine, humanis oculis inchoantia bona opera noſtra denudare. In primogenito ergo bouis operari nos pr hiberi atque à primogenitis ouium detondendis compe[illegible]i, quia etſi quid robuſti incipimus (inquit) exercere hoc in aperto citius non debemus. Et cùm vit noſtra, ſimplex quid atque innocuum inchoat, dignum eſt, vt ſecreti ſui velamina non relinquat, ne nudum hoc humanis oculis quaſi ſubducto vellere oſtendat. Ad ſola ergo diuina ſacrificia boum primogenita, ouiumque proficiant, vt quicquid fortè ſimplex, innocuumque incipimus, hoc ad honorem intimi iudicis, in ara cordis immolemus. D. verò Hieronymus, vbi ſecundum lxx. dicitur: *fleuerunt armenta boum, quia non erant paſcua eis, & greges ouium diſperierunt:* compellit (inquit) nos non de bobus, & armentis accipere, quæ dicta ſunt, ſed de his, qui propter ſimplicitatem, boues vocantur & oues; de quorum paſcuis Saluator loquitur: *Ingredietur & egredietur, & paſcua inueniet.* Hæc autem omnia intellige ſub metaphora erucæ, locuſtæ, bruchi, & rubiginis, quod ſublatis frugibus, atq; vaſtatis, fames, & peſtilentia cuncta poſſederint. Idem D. Hieronymus apud Ezechielem, vbi dicitur. *Septem diebus facies hœdum pro peccato, & vitulum ex bobus, & arietem de ouibus immaculatum facient ſeptem diebus.* In hirco, & vitulo, & ariete (inquit) tria generalia delicta monſtrantur, quibus omne mortalium ſubiacet genus. Aut enim cogitationibus, aut ſermone, aut opere peccamus. Cogitatio refertur ad arietẽ, quæ prima eſt omnium peccatorum, & ex qua alia duo peccata naſcũtur. Hœdus autem ſiue hircus, ad eloquium ſiue ſermonem, qui ſemper de excelſioribus diſputat. Opera verò propriè vitulo deputantur: quoniam vomeri, & labori, & terrenis operibus mancipatus eſt. Hæc igitur immaculata per ſeptem dies veri ſabbati, atque perfecti offerre debemus, & expiare altare, vt oratio noſtra munda perueniat ad Deum. Nunc de tauro dicamus, quem regis typum longè melius quam leonem exprimere Dion Chryſoſtomus in oratione ſecunda de regno oſtendit: Homerus (inquit) regem putat omnium optimum eſſe oportere. Hoc autem præcipuè in Agamemnone, quando primũ ordinat exercitum, alioſque ductores omnes enumerat, & nauium multitudinem, declarat. Illic enim, nullum prorſus de bonitate certamen cum eo vlli heroum reliquit; ſed quantum taurus præcellit armentum robore, & magnitudine, tantum præcellere ait regem, ita dicens:

Lib. 8. in c. 8. Iob.

Cap. 2. in Ioel.

Cap. 44. Delicta generalia.

Taurus regis typus.

Ἠΰτε βοῦς ἀγέληφι μέγ᾽ ἔξοχος ἔπλετο πάντων,
Ταῦρος (ὁ γάρ τε βόεσσι μεταπρέπει ἀγρομένῃσι)
Τοῖον ἄρ᾽ Ἀτρείδην θῆκε Ζεὺς ἤματι κείνῳ
Ἐκπρεπέ᾽ ἐν πολλοῖσι καὶ ἔξοχον ἡρώεσσιν. ideſt,

Taurus vt armentis præſtat longè omnibus vnus
Ille, boues alios qui inter præcellit agreſtis
Illa talem Agamemnone fecit luce videri
Iupiter, heroeſque inter præcellere multos.

Hoc autem mihi non ſimpliciter dixiſſe videtur fortitudinem eius duntaxat laudare, & demonſtrare ſolens (nam ſic, & leoni comparans bene eum videtur aſſimilaſſe) verùm & naturæ manſuetudinem oſtendens, proque ſubiectis prouidentiam. Taurus enim non ſolùm ex generoſis animantibus eſt, neq; ſui ipſius cauſa fortitudine vtitur, quemadmodum leo, & apes, & aquilæ, perſequentes cætera animalia, ſuique deuincentes cibi gratia: quare potius quis tyrannidis eos dicat, quàm regni exemplum eſſe. Taurus autem manifeſtè & in alijs, vt mihi videtur, ad regni regiſque imaginem

Tyrannum quæ animalia exprimunt.

nem factus est. Cibus enim ei paratus & facilis, in silentio pascitur, vt nullum necesse sit vi opprimere, aut circumuenire illius causa: sed quemadmodum beatis regibus, absque defectu, atque copiosè semper suppetunt quæ sunt necessaria. Regnat autem & principatum gerit inter sui generis animantia, cum beneuolentia (vt aliquis dicere posset) & sollicitudine cùm quod præcedat ad pascua, tum quod bestia apparente non fugiat, sed pro toto armento propugnet, & infirmis auxilio sit, & prouideat, quo pacto multitudinem à sæuis & bestijs conseruet, quemadmodum & principem facere decet, & eum qui reuera rex sit, & non indignus maximo inter homines honore. Interdum quidem alio armento conspecto, certamen init cum illius ductore victoriæ causa, vt & ipse melior appareat, meliusque esse ipsius armentum. Atqui in hominum potestate situm est, ne bella gerant. Cæterùm cùm inter insipientia animalia homo & optimus, principatuique aptissimus à natura factus sit, admittatur tamen melioris imperium, & robori quidem & furori, atque vi nullius succumbat, rationi verò & prudentiæ voluntariè se subijciat: quomodo quis & hoc non censeat pro disciplina esse, regaliq; decreto, modestis regibus quòd oporteat hominibus similibus genere eum imperare, qui optimus esse videatur, iustèque eum, & secundum naturam habere imperium, & multitudinem quidem subditorum seruare consilijs prospicientem, & bellum gerentem cum opus sit, custodientemque à feris, & iniquis tyrannis? Aduersus alios autem reges quicunque sint, certamen suscipere oporteat eum de virtute, & quærere (fieri possit) vt omnes vbicunque sint homines sibi vtilitatis publicæ gratia subijciat? Deos autem meliores sequi sicuti boues (puto) pastores, & præstantiorem, atque beatissimam naturam honore afficere, suos dominos & principes illos existimantem, & in maximi, & primi regis Dei declarantem esse possessione, primum quidem semetipsum, vt pretiosissimum, deinde alios quoque sub se constitutos? Siquidem, quemadmodum modesti pastores faciunt, quando taurus sæuus & ferus factus, imperat petulanter & præter naturam, suum quidem ipsius despiciens armentum, & damno afficiens, exterosque insidiantes reformidans, protrudens ad pericula imbellem multitudinem, & cùm nihil difficultatis adsit, iniuria afficies & audaciam ostentans nunc quidem acutè, & minaciter mugiendo, nunc autem infestis cornibus feriendo non resistentem, & ostendens robur aduersus inferiores, & non repugnantes, boum autem multitudinem non sinens pascere quietè propter terrorem, & timorem: tum Domini & pastores talem remouent, & occidunt, vt qui idoneus non sit, neque commodus, vt imperet armento. Qui autem mitis est erga sequentes boues, animosus autem, & imperterritus aduersus feras, grauisque & magnificus, quique potest tueri, & præcedere armentum, & pastoribus cedit obeditque, eum sinunt præesse vsque ad nouissimam senectutem, etiam si iam grauior corpore factus sit. Similiter etiam dij, & ille magnus rex regum, vtpote communis curator & pater hominum atque deorum Iupiter, si quis hominum factus fuerit violentus, iniustusque, & iniquus princeps fortitudinem ostendens non hostibus, sed subditis, & amicis, inexplebilis voluptatum, & inexplebilis pecuniarum, velox ad suspicandum, ad iram prouocatus implacabilis, acutior ipsa calumnia, impersuasibilis sermonibus, astutus, insidiator, obiectus, contumax, malos in altum tollens, melioribus inuidens, non intelligens eruditionem, neminem existimans amicum neque habens, vt rem ipso inferiorem: illum procul abijcit remouetque, vt qui sit indignus vt regnet, & particeps sit sui honoris cognominisque: remouetq; cum dedecore, & vituperio: quemadmodum puto Phalarim atq; Apollodorum, & alios multos horum similes. At fortem, & humanum & beneuolum, subiectis, honorantemque virtutes, simulque certamen instituentem, ne quid bonis deterior videatur, & iniquos cogentem resipiscere, bonis autem ferentem suppetias, eum propter virtutem approbatum plerumque perducit ad senectutem &c. Apud Psalmistam, vbi dicitur, *Increpa feras arundinis, congregatio taurorum in vaccis populorum, vt excludant eos, qui probati sunt argento,* Pierius Valerianus, taurorum congregationem à Theologis, pontifices & scribas & reliquos Iudæorum principes intelligi ait, qui & temerarij & cornupetæ essent, Christumque, & Apostolos170 ferociter incessuri forent. Similiter apud eundem, vbi ait: *Circumdederunt me vituli multi, tauri pingues obsederunt me:* interpretem tradit per vitulos plebem Iudæorum intelligi, lasciuientem quippe, solutamque iuuentutem, omni prorsus regula carentem: per tauros pontifices, scribas, & seniores, propter ætatem nimirum, & prærogatiuã, qua cæteris antestabant, pingues appellatos, quia multis Dei donis ante alios omnes fruebantur. Incognitus in sua expositione Iudæos quoque hic intelligi putat tam per vitulos, & quam per tauros. Vitulus enim (inquit) lasciuum animal est, & in vno proposito non manens semper discurrit. Sic & Iudæi in fides promissa Deo non stabiles, ad idolatriam proni discurrebant. Vnde statim post exitum de Aegypto beneficiorum Dei obliti, vitulum conflatilem adorauerunt, vt dicitur in Psal. 105. *Et fecerunt vitulum in Oreb. &c.* Taurus autem est animal indomabile, & superbum, vt ait Gregorius: sic & Iudæi indomita ceruice, & superbi semper Deo restiterunt, propter quod eis dicebat Stephanus: *Dura ceruice & incircumcisi corde, quem prophetarum non sunt persecuti partes vestri?*

Tyrãnidis nõ tolerandæ typus, & contrà.

Psal. 67.

Psal. 22.

ſtri? D. Iuſtinus Martyr, cum dixiſſet, Iudæos ſeſe ſemper Deo integros, & faſtu tumidos propter genus ſuum exhibuiſſe, recitaſſet, eandem Pſaltis ſententiam: *Circumdederunt me vituli multi, tauri pingues circumdederunt me.* Nocte ea (inquit) quando in monte olearum ipſum inuaſerunt populares, veri à Scribis & Pariſæis, iuxta præſcriptum eorum ſummiſſi, circumdederunt nimirum: eum illi, quos vitulos cornupetas, & ante tempus pernicioſos verbum vocat: Et illud: *Tauri pingues circumdederunt me,* eos deſignauit, qui eadem quæ vituli fecerunt, cùm ad magiſtros veſtros ducerentur. Eos verbum propterea tauros nominat, quòd tauros, vt vituli extent, authores eſſe norimus. Sicuti ergò vitulorum tauri, partes ſunt: ſic magiſtri veſtri authores filijs ſuis fuere, vt egreſſi in olearum montem ipſum comprehenderent, & ad ſe adducerent. Ibi Theodoretus tauros quoque vocat, ait, Iudæorum multitudinem ob eorum vſitatam audaciam: iuuencas verò populorum eos qui ex gentibus crediderunt, propter nouitatem vocationis. Prædicere igitur diuinum oraculum Iudæorum impetos factos in principio diuini præconij contra homines pios. At Gulielmus Pepinus Pariſienſis, theologus, Ordinis Prædicatorum, hunc poſteriorem Pſaltis locum interpretatur de ijs qui indignè bona occupant Eccleſiæ, vt ſubinde patebit. Moraliter (inquit) per quatuor illa animalia, quæ eiecit Chriſtus de porticu templi, ſignificantur multa genera clericorum, qui ſunt prohibendi ab impetrandis beneficijs, & Eccleſiæ dignitatibus, inſuper etiam expellendi per viam iuris ab impetratis, maximè ſi ſeſe non correxerint, aut ſaluti ſuæ prouiderint. Primo igitur per boues cornutos intelliguntur illi, qui per preces armatas, ſiue in manuforti, aut brachio extento intrant & perueniunt ad Eccleſiaſtica beneficia, etiam vſque ad ſuperiores dignitates. Et tales boues, ſeu verius tauri, vno cornu percutiunt canonicè electos, alio verò cornu percutiunt electores, & quotquot vident fauere veritati, & patri canonicè electorum minas & terrores, atque varia damna inferunt. Sic cùm ſuis importunitatibus, violentijs, & moleſtijs præualent, atque per hunc modum abundant beneficijs. Et de talibus poteſt intelligi illud Pſal. *Boues eorum craſſæ,* ſcilicet propter huiuſmodi beneficiorum abundantiam: vel ad literam craſſæ, quia ſequè tales boues impinguantur vltra modum, ita vt vix poſſint contineri in pelle ſua. Et de talibus piè conqueritur lamentando mater Eccleſia dicens illud Pſal. *Circumdederunt me vituli multi.* Iſtud refertur ad filios nobilium, & potentum, qui hic appellantur vituli, eò quòd non querunt niſi ſaltare, & currere poſt laſciuias ſæculi, & qui volunt viuere ſine freno, & in libertate. Tales ergò vituli hodie circumdant Eccleſiam, quando querunt Abbatias, Epiſcopatus, & huiuſmodi Eccleſiaſticas dignitates. Vel dic, quod vituli multi circumdantes Eccleſiam, ſunt multi iuuenes nepotuli Prælatorum Eccleſiaſticorum expectantium mortem auunculorum ſuorum, vt poſſint intrare ad eorum beneficia, ſiue per reſignationem, ſiue per aliam viam. Deinde cõqueritur Eccleſia, de alijs dicens: *Tauri pingues obſiderunt me.* Iſtud refertur ad alios nobiles Eccleſiaſticos, qui hic dicuntur tauri propter lubricitatem, de multis loquor. Item obſeſſores Eccleſiæ propter violentiam, quam ſiue per ſe, ſiue per ſuos inferunt quandoque Prioratui, Abbatiæ, aut Cathedrali Eccleſiæ nolenti eos recipere in paſtores. Tales ergo vituli, & tauri, atque boues cornuti meritò deberent expelli de templo Domini, ideſt, priuari beneficijs impetratis, & reddi inhabiles ad impetrandum in poſterum. Significari per tauros etiam carnalia indicat D. Hieronymus; Vbi enim dicitur: *Prandium paratum, & tauri, & altilia occiſa:* vt ex carnalibus (inquit) ſpiritualia intelligantur. At D. Auguſtinus in enarratione Pſal. 67. ad hæc verba, *Congregatio taurorum inter vaccas populorum, vt excludantur ijs, qui probati ſunt argento:* Tauros vocari tradit propter ſuperbiam duræ indomitæque ceruicis. Significare enim hæreticos: vaccas autem populorum, ſeductiles animas intelligendas putat, quia facilè hos tauros ſequuntur. Non enim populos vniuerſos (inquit) ſeducunt, in quibus ſunt graues, & ſtabiles: vnde ſcriptum eſt, *In populo graui laudabo te:* ſed in eis populis quos inuenerint vaccas, ex his enim ſunt qui penetrant domos, & captiuas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur varijs deſiderijs erroris, ſemper diſcentes, & ad veritatis ſcientiam nunquam peruenientes. Eſt tamen vbi taurus etiam in bonam partem accipitur: etenim D. Chryſoſtomus, vbi in Euangelio dicitur: *Dicite inuitatis, Ecce prandium meum paraui, tauri mei ſaginata occiſa ſunt, & omnia iam parata, venite ad nuptias:* ideſt (inquit) ex omni lege, & ex omnibus Prophetis ſcrpturarum menſas ornaui. Qui ſunt tauri, & ſaginata occiſa? Prophetæ qui occiſi ſunt pro ſalute populi: Sancti quoque occiſi ſunt pro ſalute eiuſdem populi, quemadmodum docet nos Apoſtolus, dicens; *Ego autem impendar & ſuperimpendar pro animabus veſtris:* Item alibi: *Ego enim iam delibor.* Hominis Libatio alicui pro aliquo offertur. Deo ergo immolandus fuerat Paulus pro populo quem docebat. Sic & Prophetæ occiſi ſunt, vnuſquiſque pro ſalute populi, quem docebat: Et quoniam mors Prophetarum ſuſtentabat quidem ex parte ſalutem humanam, non tamen plenè ſaluare poterat totum mundum; ideo nouiſſimè immolatus eſt agnus, qui totius mundi reatum innocentia ſua detergeret. Propterea, & in diebus Scenopegiæ, quæ interpretatur fixio tabernaculi, diuerſæ hoſtiæ occidebantur in

Superbis, diuites, Principes plebis

Carnalia.

Matth. 22.

Hæretici.

Homil. 41. in cap. 22. Matth.

Prophetæ.

figura

figura Sanctorum, nouissimè autem occidebatur, & agnus. Sic ergo agnum illic occisum intelligimus præcedentium Sanctorum occisiones. Sed & Christus de figurata Sanctorum suorum immolatione dicebat: *Holocausta medullata offeram tibi cum incenso, & arietibus, offeram sibi boues cum hircis.* Nec enim Christus aliquando huiusmodi animalia obtulit patri. Obtulit autem rationabiles arietes, idest, princeps omnium Christianorum. Obtulit boues rationabilem terram colentes. Obtulit etiam hircos ex gentibus, qui pro nomine Christi sunt passi. Hæc autem diximus, vt ostendamus tauros, & saginata occisa, intelligi debere Sanctos occisos. Omnes ergo Prophetæ, & Christus ideo occisi sunt, vt hoc spirituale tabernaculum firmiter figeretur. Denique sicut viscera agni, ita eloquia Christi homines non manducauerunt, nisi postquam occisus est. Nam post mortem eius Euangelia prædicata sunt, & credita, & in eis homines qua die nutriuntur. Sic & viscera eius Prophetarum, idest, eloquia non sunt antè suscepta, nisi postquam occisi sunt. Quis audiunt, aut credidit verbis Esaiæ viuentis? Si enim suscepissent sermones eius, nunquam eum serrassent: sed postquam occisus est; tunc postmodum Iudæi susceperunt prophetias eius, & cœperūt leges in Synagogis suis. Quis Hieremiæ suscepit verba viuentis? Si enim suscepissent verba eius, nunquam eum post multas iniurias lapidassent: Sed postquam occisus est, postea consecrauerunt prophetias eius, & cæperunt legere eas in conuentu. Et sic inueniens actum in omnibus Prophetis, quia viuentes eos nemo coluit, sed post mortem. Vnde & Dominus dicit. *Qui ædificatis sepulchra prophetarum, & dicitis, si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non fuissemus participes eorum in sanguine Prophetarum.* Sicut enim viuentis animalis viscera nemo manducat, ita viuentium prophetarum sermones nemo suscepit, sed post mortem ipsorum. Saginati erga sunt gratia Dei pleni. Ideo dixit, *& saginata, & tauros:* non quia, & tauri non fuerunt saginati, sed quia omnes saginati non fuerunt tauri. Ex Prophetis enim omnibus quidem tantummodo Prophetæ fuerunt, quidam autem Prophetæ, & Sacerdotes, sicut Hieremias, sicut Ezechiel, sicut filius Ioiadæ. Ergo saginata dicit Prophetas tantummodo, qui fuerunt Spiritu Sancto repleti. Tauros autem qui & Prophetæ fuerunt, & Sacerdotes: Sicut enim tauri duces sunt gregis, ita Sacerdotes sunt principes populi. Quosdam autem legi dicentes, tauros hic dici martyres, tunc in primis pro Christo occisos, Apostolis adhuc viuentibus: saginata autem paruulos, Spiritu Sancto pinguefic atos. Quorum omnium interfectiones, multas spiritualium gaudiorum epulas præbuerunt, & nuptias Christi adornauerunt. Hactenus ille. Minimè verò prætereundum etiam est hoc loco, quod Theologi nostri (inquit Pierius) Iacobis prædiuinationem de Iosippo, *Tauri decor eius*, transferunt ad Christum: Taurus quidem ob vtramque dispositionem, alius ferus, vt iudex, alius mansuetus, vt assertor, qui generi humano salutem dedit, cuius cornua essent crucis extrema. Nam & de parte nauis, antennam dictū inuenimus:

Cornua velatarum obuentim. us antennarum.

Hac autem virtute crucis, & hoc more cornutus, ait Tertullianus, vniuersas gentes etiamnum ventilat, per fidem auferens à terra in cælum, & tunc ventilabit per iudicium, deijciens de cælo in terram. Vbi etiam de Simeone & Leui loquitur: *In concupiscentia sua subneruauerunt taurum*, de Christo identidem intelligi volunt, cuius neruos Sacerdotes præcipuè, clauis suffigendos curauerunt. Est & vbi vitulus Christum significat, vt ostēdit venerabilis Beda, declarans illud genesios, *Post hæc apparuerunt Abrahæ tres viri, &c.* Et in conuiuium vitulum præparauit saginatum. Iste autem vitulus saginatus, inquit, Domini Iesu corpus est. Ipse vitulus pro redeunte filio occiditur. Butyrum pinguissimum, euangeliorum est documentum. Lac quippe iuxta Apostolum, priscæ legis habet figuram. Vitulum autem cum lacte & butyro Abraham edendum apposuit, quia nec corpus Domini sine lacte legis sine butyro esse potest. Et rursus, vbi dicitur in Euangelio: *Et adducite vitulum saginatum & occidite.* Vitulus, inquit, saginatus, ipse Dominus est, sed secundum carnem: & bene saginatus, quia caro eius adeo spiritali est optima virtute, vt pro totius mundi salute sufficiat in odorem suauitatis, nidorem videlicet immolationis, ad Deum mittere, & pro omnibus exorare. Adducere autem vitulum & occidere, est prædicare Christum & mortem eius insinuare. Tunc etenim cuique nostrum quasi recens occiditur, cùm credit occisum. Tunc caro eius comeditur, cùm eius passionis Sacramentum, & ore ad emundationem percipitur, & corde ad imitationem cogitatur. *Et manducemus, & epulemur, quia hic filius meus mortuus erat, & reuixit, perierat & inuentus est.* Non solùm filius qui reuixit & inuentus est, verùm pater & serui illius, Sacrosancti vituli, qui propter filium occisus erat, carne refecti epulantur. Quia patris cibus, salus est nostra, & patris gaudium, nostrorum est remissio peccatorum. Nec tantum Patris, sed & Filij, & Spiritus Sancti. Quia sicut vna in diuinitate voluntas & operatio, ita & vna est delectatio sanctæ, & indiuiduæ Trinitatis. Vnde beatus Abraham tres Angelos hospicio accipiens, vitulum tenerrimum, & optimum occidisse, eisque cum lacte, pane, & butyro epulandum legitur obtulisse: quia qui beatam Trinitatem rectæ deuotionis officijs reficere, idest lætificari desiderat, mortem quoque debet vnigeniti

Christus vitulus.
Cap. 18.

geniti Filij Dei in carne, quæ est vna in eadem Trinitate persona, piæ confessionis synceritate celere, &c. quæ omnia repetit in homilijs quadragesimalibus. Et rursus, vbi scriptum est, *vt adducant ad te vitulam rufam ætatis integra, in qua nulla sit macula, nec portauerit iugum*, Vitula rufa, caro (inquit) Saluatoris est, Rosea sanguinem passionis, ætatis integræ, quia perfectæ ætatis passus est Christus. Quod non est impositum super illam iugum, ostendit quod caro Christi non est subiugata peccato. Quod extra castra eiecta est, adstante Eleazero Sacerdote, significat quod Christus extra Hierusalem crucifixus est, & populus, & Sacerdotes in crucem Christi consenserunt. Et sicut immundi sunt, qui offerunt vitulum, sic & qui crucifixerunt Christum, peccatores omnes habentur. Sicut autem mundus est, qui colligit cinerem aspersionis; sic omnes mundi sunt qui Christi passionem in omnibus gentibus prædicauerunt, & doctrinam illius asperserunt. Hæc ille, & alia quæ referri debeant, vbi de sacrificijs. D. etiam Ambrosius ad præcitatum Euangelij locum commentans: Bene autem (inquit) carnem vituli, quia sacerdotalis est victima: quæ pro peccatis fiebat. Epulantem patrem inducit, vt ostenderet, quoniam paternus cibus est salus nostra, & patris gaudium, nostrorum redemptio peccatorum est. Et hic quidem si ad patrem referas, quia hostia pro peccatis filius est, delectatur patre reditu peccatoris, supra delectatur filius inuenta oue, &c. Sic & D. Chrysostomus in homilia de patre, & duobus filijs: Addit (inquit) & vitulum saginatum iugulandum in conuiuij exhibitione: sine dubio Dominum nostrum Iesum Christum, quem dedit pater in victimam pro salute nostra: quem vitulum nominat propter hostiam corporis immaculati: Saginatum autem verè dixit, quia pinguis & opimus in tantum est vt pro totius mundi salute sufficiens sit ad odorem suauitatis, & nidorem immolationis ad Deũ mittere, & pro omnibus exorare. Propter quod etiam mystica ratione dictum est patrem dare alijs immolandum hunc vitulũ, ipsum verò gaudere, & epulari in victima vituli Dei. Sic enim, inquit, dilexit hunc mundum, vt filium suum vnicum pro salute eius daret. Non ergo ipse immolauit, sed alijs immolandum tradidit. Permittente enim patre, consentiens filius, ab hominibus crucifixus est. Ipse autem patre, qui fide nostra pascitur, & filij pro nobis immolatione lætatur, gaudet in reditu filij, & conuiuatur in vitulo, quia misericordiæ suæ fructum immolatione filij sui gaudens creator acquisitione populi credentis epulatur, &c. Sed Christus quoque quasi vitulę, capræ, arietis, turturis, columbæq; speciẽ gerit, inquit D. Cyrillus, quod huiusmodi ratione pro viribus explicat Scriptura sacra filium sæpenumerò ob vim maximam eius, inuictissimam diuinamque potentiam vitulo comperare solet. Mas enim fæmina semper fortior habetur, cùm eam semper ducat, atque excellat. Filius namque cùm patrem omnium, Deumque, principium habeat cunctarũ certè creaturarum naturam maiestatemque excellit. Cum autem humanam assumpsisset naturam, sub lege veluti cuiusdam duces imperio constitutus est. Quamobrem, *non veni* (inquit) *soluere legem, sed adimplere*. Quod humanitati quoque Christi accommodandum existimo, si rectè intelligere velimus. Christus ergo vitula habitus est, cùm humanam naturam accepisset, vituli personam, idest, Mosen in se gerens, legem scilicet, quam ipse Moyses tulit. Sed ob eam causam caprę assimilatur, quia se ipse pro peccatis nostris, vt sacrę testantur literæ, obtulit. Capra enim vt pro peccatis offeratur, lege sancitum est. Sed arieti eò comparatur, quòd rationalium ouium pastor sit. Vnus enim, inquit, vester magister est Christus. Et nos populus pascuæ eius, & oues manus eius, vt diuus Dauid inquit. Sed cùm fratribus similis esset, seque ipsum exinanisset, aries quidem accipitur, sed dux etiam intelligi potest. Arietes enim semper gregibus præsunt. Ergo vitula appellatur, quia sub lege natus est. Capram quoque enim intelligas velim, quod eam pro peccatis sacrificare soleãt. Aries etiam idcirco appellatus est, quia dux profectò habetur, cuius vestigia sequi qui voluerint, festinarintque, bonis in pascuis, pinguique loco, vt Propheta inquit, profectò collocabũtur, sed in atrijs quoque Domini sacris donec veniat, certè diuertent. Nam si ipse nos in supernis mansionibus collocauerit, cùm & aries habitus sit princepsque propterea gregis, atque sub lege veluti vnus ex hominibus constitutus fuerit, legemque sicuti Deus superauerit, meritò is omnis nostra iustitia est, etsi inter iniquos reputatus, pro totiusq; humani generis salute occisus fuerit. Adhæc turturis, columbæque speciem gerit. Nam ipse intellectualis, ac facundissima turtur est, illaque eloquẽtissima auis, quæ è cælo Euangelicorum præconijs in toto orbe terrarum iucundissimè, suauissimèque cecinit. Quem ipsa quoque sponsa, gentium scilicet Ecclesia affatur: *Ostende*, inquiens, *mihi faciem tuam, & audire me fac vocem tuam, quia vox tua suauis est, & facies tua pulchra*. Ipse certè ea columba est, quæ simplex, innocens, sineque vllo dolo habetur. *Non enim inuentus est*, inquit, *dolus in ore eius*. Sed triennis vitula quæ accipitur, cæterarumq; bestiarum genera, perfectionem diuinitatis vnigeniti planè ostendunt. Sed bestias, inquit, diuisit, aues tamen duæ integræ permansuerunt. Quia enim vnigenitus Dei filius carnem assumpserit, quasi diuiditur: & ad duplicem quandam contemplationem huiusmodi oratio extenditur. Nonnunquam enim diuinam eius ineffabilemque è Deo natiuitatem intelligimus, nonnunquam humanitatis

Num. 19.

Vitula rufa Christus

Luc. c. 15.

tatis

tatis eius mysterium enarramus, cùm rem huius dispensationis profundissimam explicamus, aperimusque eis, qui eam prorsus ignorant. Sed quamuis eius oratio duplex quodammodo habeatur, vnus tamen & idem duntaxat Christus est. Quòd huiuscemodi notam aues illæ duæ, quæ diuisæ non sunt nimirum ostendunt. Aues enim (inquit) non diuisit. Sed Christus veluti terrestris ob humanitatem, vitulus, capra & aries accipitur: vt tamen cælestis supernusque cùm Deus sit, auis intelligitur, &c. Iam verò D. Hieronymus in commentarijs in Oseam, vbi propheta ait: *omnem aufer iniquitatem, & accipe bonum, & reddemus vitulos labiorum nostrorum*. Vitulos labiorum, laudes ait in Deo esse, & gratiarum actionem. *Sacrificium enim* (inquit) *Deo spiritus contribulatus*. Igitur illo iam tempore carnalibus victimis reprobatis, placabilis Deo hostia, est pura confessio. Qui reddituros se esse dicunt laborium vitulos, & Dei laudes perpeti voce canituros, etiam illud repromittunt quod nequam in Assyrijs spem habeant, neque super equos Aegyptios, quia fallax equus ad salutem: & vltra non adorent opera manuum suarum: vitulos aureos quos in Dan Bethelque conflauerant, & iccirco, inquiunt, Nequaquam operi manuum nostrarum dicemus, Dij nostri, quia tu eius qui in te est pupilli misereberis, hoc est, populi Israel, de quo dixeras: *Filius primogenitus meus Israel. Et filios genui & exaltaui, ipsi autem me spreuerunt*. Et in alio loco: *Filij alieni mentiti sunt mihi*. Pupillus autem vocatur quia Deum perdidit patrem. Quidam autem pupillum exposuit; qui à malo patre recesseris diabolo, & idcirco Dei misericordia subleuetur. Ad omnem quoque dogma peruersum quotidie Propheta loquitur, & sectatores eius ad pœnitentiam vocat, inquiens: *Conuertimini ad Dominum Deum vestrum qui corruistis siue elanguistis, Domini prædita sanitate: tollite vobiscum verba, veram fidei confessionem, & dicite: Aufer iniquitatem quæ in corde nostro versatur, & accipe bona fidei*: qua corde creditur ad iustitias, ore autem confessio fit ad salutem. Vituli & victimæ siue fructus labiorum sunt in Patrem & Filium & Spiritum sanctum, & in passionem & resurrectionem Domini credere; quam qui obtulerit ei, nequaquam sperabit in rege Assyrio &c. Quid sit verò in Psalmo quinquagesimoprimo, *Tunc imponent super altare tuum vitulos*, declarat Cassiodorus his verbis. Vitulos posuit aut pro innocentibus adultis, quorum ætas prima est, & à iugo peccati ceruix probatur aliena, & ideo in tali verbo permansit, vt actum illum præteritæ legis indicaret fuisse rerum imaginem futurarum. Siue illos prædicatores Euangelij promittit, quorum imaginem in vituli figura Lucas Euangelista suscepit, qui non mugitibus aera verberarent, sed orbem terrarum Dominicæ fidei prædicatione complerent. Siue illos magis vitulos debemus aduertere qui animas suas in historiam suauitatis sacris altaribus obtulerunt. Nam & pater Augustinus, cùm de figuris illis Euangelicis ageretur, quodam loco ipsum Dominum vitulum dicit, qui se hostiam obtulit pro salute cunctorum. Quapropter siue de adolescentibus, siue de prædicatoribus, siue de martyribus sentiatur, tales tamẽ Propheta vitulos altaribus Domini potuit promittere, quos Christianæ religioni nouerat conuenire. Et in alio Psalmo scriptum est: *Et placebit Deo super vitulum nouellum, cornua producentem & vngulas*. Hic psalmodiæ virtus exponitur, quia multo acceptior est laus puro corde fusa Deo, quàm potest pecudum placere mactatio. Iste enim prioris oblationis mos fuit, vt pro peccatis offerretur nouellus vitulus. Significabat enim hæc victima innocentis, ac nouæ vitæ munera secutura, quæ defensionem haberet in cornibus: pedum verò munimen in vngulis, per quas sæculi istius aspera, conuersione sanctissima calcaremus. Cornua producentem: Quod ait cornua, illud significat, quia Christianorum populus per dies singulos virtute Domini semper augetur. At verò F. Laurentius à Villauicentio Xerasanus Augustinianus Eremita doctor Theologus Louaniensis, & Philippi Hispaniarum Regis Maximi Ecclesiastes in phrasibus sacræ Scripturæ, vitulorum nomen non absurdè ad petulantem & indomitam iuuentutem referri posse ait, quæ ab impijs patribus in delicijs & ocio educata, lasciuiendo bonos lædit viros, mox enim ab vnguiculis, vt dicitur, irridere, inquit, & etiam lacessere audet pietatis studiosos. Sic Psal. 21. per Prophetam accusat Dominus ludibria Iudæorum, qui illum in crucem adigere sunt agressi: *Circundederunt me vituli multi, &c.* Quid sibi verò velit vitulus aureus, quem fecerunt filij Israel in solitudine, vel quid significet, quod Moyses ipsum vitulum igne combussit, minutatimque concidit, & in aquam aspergens potum populo dedit, docere nititur Beda. In vitulo, inquiens, diaboli significari corpus, idest, inquit, homines in omnibus gentibus, quibus ad hæc sacrilegia caput, hoc est, author est diabolus. Aureum propterea, quia videtur idolatriæ ritus, velut à sapientibus instituti. De quibus dicit Apostolus: *Quoniam cognoscentes Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt: sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum: dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt, & immutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & in volucrum, & quadrupedum, & serpentium*: ex hac quasi sapientia iste vitulus aureus, qualia solebant Aegyptiorum etiam ipsi primates, & tanquam docti homines adorare figmenta. Hoc ergò vitulo significatum est omne corpus, idest, omnis societas gentilium idolatriæ dedi-

Li. 3. c. 14.
Laudes in Deo & gratiarũ act.

Innocẽtes, adulti prædicatores. Martyres. Christus.

Psal. 68.

Petulãs & indomita iuuentus.

Vitulus aureus quid denotet.

deditorum. Hanc sacrilegam societatem Dominus Iesus illo igne comburet, de quo in Euangelio dicit. *Ignem veni mittere in terram.* Vt quoniam non est qui se abscondat à calore eius, dum in eum credunt gentes, igne virtutis eius diabolica in eis forma soluatur. Totum deinde corpus comminuitur, idest, ab illa malæ conspirationis conflatione descissum, verbo veritatis humiliatur, & comminutum in aquam mittitur, vt eos Israelitæ, idest, Euangelij prædicatores ex baptismo in sua membra, idest, in Dominicum corpus transferat. Quotum vni Israelitarum, idest, Petro de ipsis gentibus dictum est sic: *Macta & manduca: quare etiam non concide & bibe?* Ita ille vitulus per ignem zeli, & aciem verbi, & aquam baptismi ab eis potius quos absorbere conabatur, absorptus est. Quod modo quatuor illa animalia significent, quæ D. Ioanni visa sunt, vt legitur in Apocalypsi: non erit præter nostrum institutum declarare, eoque magis cum historia Aquilæ super hac re obiter tantùm & per transennam actum sit. Verba Ioannis sunt: *Et in medio sedis & in circuitu sedis quatuor animalia plena oculis antè & retro. Et animal primum simile leoni, & secundum animal simile vitulo, & tertium animal habens faciem quasi hominis, & quartum animal simile aquilæ volanti.* In quatuor animalibus non est dubium (inquit Franciscus Ribera Villacastinensis Presbyter Societatis Iesu in commentarijs in Apocalypsin) Ioannem alludere ad quatuor illa animalia Ezechielis cap. 1. Et vtroque in loco (quamuis nonnulli aliter interpretati sunt) celeberrima tamen & receptissima sententia est, tam veterum, quam recentiorum, quatuor Euangelistas indicari. Ita docuit Irenæus lib. 3. aduersus hæreses, cap. 2. Victorinus Martyr, Athanasius in Synopsi sacræ Scripturæ ad finem: Hieronymus in Ezechiele, & in prohæmio commentariorum in Matthæum, & lib. 1. contra Iouinianum, prope medium, Augustinus lib. 1. de consensu Euangel. cap. 6. Gregorius homilia 3. & 4. in Ezechiel. Isidorus in prologo librorum noui testamenti, Theophilus in allegorijs Euangeliorum, Beda, Ambrosius, Haymo, & reliqui in hunc locum Apocalyp. Hoc explicat Irenæus his verbis: *Primum animal* (inquit) *simile leoni, efficabile eius & principale, & regale significans.* Quod mox de Ioanne siue de eius Euangelio, interpretatur dicens. *Aliud enim* (Euangelium) *illam quæ est à parte, principalem & efficabilem, & gloriosam generationem eius enarrat, dicens sic: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, & omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Propter hoc & omni fiducia plenum est Euangelium illud, talis est enim persona eius.* De secundo sic ait: *Secundum verò simile vitulo, sacrificalem & sacerdotalem ordinationem significans.* Quod postea ita exponit. *Id verò quod est secundum Lucam, quoniam quidem sacerdotalis caracteris est, Zacharia sacerdote sacrificante Deo inchoauit. Iam enim saginatus parabatur vitulus, qui pro inuentione minoris filij inciperet mactari.* De tertio ita loquitur: *Tertium verò habens faciem quasi humanam, eum qui est secundum hominem, aduentum eius manifestè describens.* Et postea. *Matthæus verò eam, quæ est secundum hominem, generationem eius enarrat. Liber dicens, generationis Iesu Christi, filij Dauid, filij Abraham.* Et iterum: *Christi autem generatio sic erat. Humanæ formæ igitur hoc Euangelium: propter hoc per totum Euangelium humiliter sentiens, & mitis homo seruatus est.* Quartum in hunc modum describit: *Quartum verò simile aquilæ volitantis, Spiritus in Ecclesiam ad volitantis gratiam manifestans.* Ex mox ipsum ita explanat. *Marcus verò prophetico spiritu ex alto aduenientem hominibus initium fecit: Initium, dicens, Euangelij, quemadmodum scriptum est in Esaia Propheta: Volatilem, pennatam imaginem Euangelij monstrans, propter hoc & compendiosam & præcurrentem annunciationem fecit. Propheticus enim character est hic, & ipsum verbum Dei illis quidem, qui antè Mosem fuerunt, patriarchis secundum diuinationem & gloriam colloquebatur: ijs verò qui in lege, sacerdotalem & ministerialem actum præbebat: Post deinde nobis homo factus, munus cælestis Spiritus in omnem misit terram, protegens nos alis suis, &c.* In his verbis illud primum obseruandum est, quod Sanctus Irenæus differre videtur à cæteris: quòd in animalibus non Euangelistas, sed Euangelia ipsa intelligit. Verùm hoc nihil refert, quoniã idem dicitur, siue dicantur Euangelia similia esse, siue ipsi Euangelistæ propter sua Euangelia, vt dicunt ferè cæteri. Quod si propriè dicendum sit, & tenuiter hæc sint distinguenda, Euangelistæ propter sua Euangelia significantur in animalibus. Quod enim postea in hoc capite & sequenti scriptum est, & quatuor animalia simul cùm viginti quatuor senioribus die & nocte laudare Dominum, & dare illi gloriam & honorem, & respondere, Amen, magis propriè ad Euangelistas refertur, quàm ad Euangelia. Alterum est, quatuor tantùm animalia ostendi, & his potius figuris, quàm alijs, vt doceamur dispositionem Dei in omnibus sæculis, idest, qualiter se Deus cum hominibus gesserit in varijs statibus. Ab Adamo vsq; ad Mosem Dei filius hominibus loquebatur, ostendens suam diuinitatem & gloriam, vt ab illis coleretur & amaretur. Tempore veteris legis loquebatur hominibus tradens eis ritum sacerdotij & ministrandi in sacrificijs. Postea homo factus est, & docuit ad extremum, & Spiritum sanctum misit in terram, vt homines protegeret & doceret. Propterea in leone significatur prima locutio, in vitulo secunda, in homine tertia, quarta in aquila. Et hoc est, quod ait Irenæus: qualis igitur dispositio

Animalia D. Ioanni visa.

Cap. 4.

ſpoſitio filij, talis & animalium forma, & qualis animalium forma, talis & character euãgelij. Quadriformia autem animalia, & quadriforme Euangelium, & quadriformis diſpoſitio Domini. Deinde alteram rationem ſubijcit, cur quatuor Euangelia & quatuor animalia ſint. *Quatuor*, inquit, *data ſunt teſtamenta humano generi*, (id eſt, quater cùm illis Deus fœdus iniit, & legem illis dedit,) *vnum quidem ante cataclyſmum, ſub Adam, ſecundum verò poſt cataclyſmum, ſub Noe, tertium verò legis latio ſub Moſe, quartum verò quod renouat hominem, & capitulat in ſe omnia, quod eſt per Euangeliũ, eleuans & pennigerans homines in cæleſte regnum, &c.* Tertium eſt, quod leonem Ioanni comparat aquilam Marco; cùm è contrario Ioannes aquilæ, Marcus leoni ſoleat comparari. Communis expoſitio eſt, Matthæum in homine ſignificari, quod quaſi hominem deſcripſerit, inquiens, *Liber generationis Ieſu Chriſti &c.* Marcum in leone, quoniam Euangelium incipit à clamore Ioannis in deſerto, quaſi à rugitu leonis: in vitulo Lucam, quia à Zachariæ incipit ſacerdotio. Eſt enim vitulus animal ſacrificijs aptum: in aquila Ioannem intelligunt propter eius exordiũ, qui ad excelſum euolans cœpit, *In principio erat verbum.* Hæc eſt ſententia Hieronymi & reliquorũ ſcriptorũ in locis modò indicatis. Quãuis Auguſtinus in Matthæo & Marco differt à cæteris: Mauult enim Matthæũ in leone ſignificari, in homine Marcum: quoniã Matthæus regiã Chriſti cõmendat dignitatem, quem è regibus ortũ oſtendit: Marcus nec de ſtirpe eius regia, nec de ſacerdotio quicquam dicens, in eis tantùm verſatur, quæ homo Chriſtus operatus eſt. Hanc docet quorundam fuiſſe ſententiam ante ſe, eamq; refert hic Ambroſius: eandem amplectitur Beda hic, & in epiſtola ad Arcã Epiſcopũ, quæ eſt ante cõmentarios in Lucam. Ratio Auguſtini & Bedæ hæc eſt: in priori expoſitione coniecturã ſumi de initio cuiuſcunq; Euangelij, æquis autem eſſe, vt de toto Euãgelio ſumatur, quàm de initio. Quod ſi de toto Euangelio ſumatur, Matthæum ſimiliorẽ eſſe leoni quàm Marcum, quoniam prius demonſtrat ſtirpẽ regiã Chriſti, mox adorationẽ Magorum &c. Verùm præferenda eſt communis expoſitio, quoniam initia Euangeliorum intuenda eſſe, vt intelligatur, in quo quiſq; Euangeliſtarum animal ſignificatus ſit. oſtendit Ezechiel cùm ait: *Similitudo autẽ vultus eorũ facies hominis, & facies leonis à dextris ipſorum quatuor.* Quæ ita exponit Hieronymus. Facies principia dicit Euangeliorum, è quibus homo & leo, hoc eſt, natiuitas Chriſti & prophetæ vox tonantis in eremo dextras partes tenent. Vituli autẽ, victimarum & ſacerdotij Iudæorum, in ſiniſtris eſt quod abolitũ tranſiuit ad ſacerdotiũ ſpirituale &c. Aquila autẽ, quæ & ſuper natiuitatẽ & ſuper propheiã eſt, quæ Domini expletu aduentu, & ſuper ſacerdotiũ, quod præterijt, & extra hæc omnia eſt, de natiuitate referens ſpirituali, quomodo pater in filio, & filius in patre ſit &c. Victorinus. Animalia igitur, quod differentia vultibus ſunt, hanc habet rationẽ. Simile leoni animal Euangelium ſecundum Marcũ, in quo vox leonis in eremo rugentis auditur: *Vox clamantis in deſerto, parate viam Domini.* Hominis autem figura Matthæus, enititur enunciare nobis genus Mariæ, vnde carnem accepit Chriſtus. Ergo dũ enumerat ab Abrahã vſq; ad Dauid, & vſq; ad Ioſeph, tanquam de homine locutus eſt: ideò prędicatio eius hominis effigiẽ oſtendit. Lucas ſacerdotiũ Zachariæ offerẽtis hoſtiam pro populo & apparentẽ ſibi angelũ, dum enarrat: propter ſacerdotiũ & hoſtiæ conſcriptionẽ, vituli imaginem tenet. Ioãnes Euangeliſta aquilæ ſimilis aſſumptis pennis ad altiora feſtinans de verbo Dei diſputat. Marcus Euãgeliſta ſic incipit: *Initium Euangelij Ieſu Chriſti, ſicut ſcriptum eſt in Eſaia Propheta. Vox clamantis in deſerto.* Hæc eſt leonis effigies. Matthæus: *Liber generationis Ieſu Chriſti, filij Dauid, filij Abraham.* Hæc eſt facies hominis. Lucas autẽ dicit. *Fuit ſacerdos nomine Zacharias de vice Abia & mulier ei de filiabus Aram.* Hæc eſt imago vituli. Ioannes ſic incipit: *In principio erat verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Hoc erat in principio apud Deum.* Hæc eſt ſimilitudo aquilæ volantis &c. Et Gregorius. Quod.n. quatuor hæc pennata animalia ſanctos quatuor Euãgeliſtas deſignent, ipſa vniuſcuiuſq; libri Euangelica exordia teſtantur. Nam quia ab humana generatione, cæpit, iure per hominẽ Matthæus: quia per clamorem in deſerto, rectè deſignatur per leonẽ Marcus: quia à ſacrificij exorſus eſt, benè per vitulũ Lucas: quia verò à diuinitate Verbi cæpit, dignè per aquilã ſignificatur Ioannes &c. Addamus his, omnia quæ de formis Euangeliſtarũ dicuntur, ad Chriſtum eſſe referenda. Atq; hoc in reliquis apertius eſt, quàm in Marco & Luca. Nõ ſolùm ergo Marcus in leone intelligitur propter clamorem Ioannis in deſerto, ſed ob id maximè, quòd regiã Chriſti poteſtatem indicat, cùm ait: *Initium Euangelij Ieſu Chriſti, filij Dei, &c.* ex quo continuò is eſſe cognoſcitur, qui Pſal. 2. loquitur: *Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo ſuper Sion montem Sanctum eius*: & cui pater pollicetur: *Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ.* Docet etiam eum eſſe qui per prophetas promiſſus eſt, & quem prophetæ & Ioannes præcedunt, vt Præcones & famuli regem. Lucas à legis ſacerdotio incipiens, quod typus erat noui, ſubindicat eum, cuius ſcribit hiſtoriam, verum eſſe ſacerdotem, qui genus humanum cum Deo conciliet, & quem vetera ſacrificia promittebant, Quare rectè in boue oſtenſus eſt, quoniam bos aptus ſacrificijs eſt, & in initiatione ſummi ſacerdotis immolabatur, vt legimus Exod. 29. Sed huic rationi & expoſitioni illud vehementer aduerſari videtur, quòd apud Ezechielem ſingula animalia quaternas facies habere dicuntur.

Aquila an Ioanni, an Marco tribuenda.

Homil. 4. in Ezechiel.

Homil. 3. in Ezech.

Et quatuor facies vni, & quatuor pennæ vni: quomodo ergo facies potest ad initium Euangelij cuiusque Euangelistæ referri, cùm singuli non quattuor initia, sed vnum habeant? Gregorius docet cur singula animalia quaternas habeant facies, affirmatque per faciem notitiam intelligi, id est, id per quod quisque cognoscitur, & hoc in loco fidem significari, per quam à Deo cognoscimur. Quatuor ergo facies erant homini, quia quod de fide incarnationis Domini Matthæus tradidit, hoc ipsum est quod cæteri Euangelistæ tradiderunt. Atque ita de reliquis. Verùm hac explanatione dubitatio nostra non soluitur, quoniam faciem hominis aut leonis, & reliquorum animalium ad initia librorum Euangelij retulimus. Videtur ergò ita esse respondendum. Quatuor quidem facies erat cuique animali, sed inter eas vna eminebat, à qua nomen habet animal illud, atque hæc initium Euangelij respicit, vt diximus, quia & maior erat cæteris, & prior oculis Prophetæ occurrebat. Verùm quoniam huic faciei, idest, huic initio Euangelij similia sunt, quæ sunt apud alios Euangelistas, & similitudo faciei non potest cerni, nisi in facie altera, eleganter singulis Euangelistis quaternæ facies tribuuntur, vt vnusquisque eorum similis cæteris tribus intelligatur, idest, in progressu sui Euangelij haberi, quod reliqui suorum initio significarunt: Exempli causa. Matthæus faciem habet hominis, quia Christi humanam generationem initio describit, sed habet etiam faciem leonis, quia Ioannis clamorem, & quasi rugitum leonis cap. 3. narrat, quo Marci initio similis est. Habet & faciem vituli, quia similis est Lucæ, nam Lucas sacrificium describens, in quo Ioannis ortus promissus est, id indicare voluit (vt Hieronymus subindicat in verbis citatis) sacerdotium vetus in nouum per Christum fuisse commutatum, quia omnes *Prophetæ & lex vsque ad Ioannem*, Matth. 11. Et hoc idem Matthæus significauit eisdem verbis, quæ nunc retulimus. Habet faciem aquilæ, quia Ioanni similis est, cùm de diuina Christi natura, qua æqualis est Patri loquitur, vt cap. 11. *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo. Et nemo nouit filium nisi pater, neque patrem quis nouit nisi filius, & cui voluerit filius reuelare.* Et capit. vltimo. *Baptizantes eos in nomine Patris, & Filij &c.* Quibus multa sunt similia. Idem de cæteris Euangelistis dici facilè potest, neque enim eorum quisquam est, qui non multa dixerit, quæ Christi humanitatem diuinitatemque demonstrent. Multa etiam scripserunt de Ioannis voce in deserto clamantis, vt Lucas capit. 3. Ioannes capit. 1. Sacrificia quoque veteris legis per Christi sacrificium esse abroganda cum lege ipsa non tacuerunt vt cùm ait Ioannes capit. 1. *Lex per Mosen data est gratia, & veritas per Iesum Christum facta est.* Et cap. 3. *Qui habet sponsam sponsus est*, & reliqua vsque ad finem capitis: & cùm Christum in Cruce clamasse scribit: *Consummatum est.* Eodem pertinet quod scripsit Marcus cap. 2. cùm ait. *Nunquid possunt filij nuptiarum, quàmdiu sponsus cum illis est, ieiunare?* Videlicet indicat Christum esse sponsum Ecclesiæ, qui nouam legem, nouum Sacerdotium allaturus erat, & quem Ioannes ostenderat amicus sponsi. Et capit. 1. cum docet ex Malachia Ioannem esse Christi præcursorem, idem significauit, quia *lex & Prophetæ vsque ad Ioannem.* Apertius etiam cap. 9. cum præsentibus Mose, & Elia vox auditur de cælo: *Hic est filius meus carissimus, audite illum.* Vaccæ quoque mysticus sensus non vbique idem, nam & hæc tam in malam quàm in bonam partem vsurpatur. Rupertus prædicatores interpretatur vaccas illas, de quibus in primo Regum sexto scribitur in hæc verba: *Nunc ergo arripite, & facite plaustrum nouum vnum; & duas vaccas fœtas, quibus non est impositum iugum, iungit in palustro, recludite vitulos earum domi, &c.* Quid enim (inquit) vaccæ, nisi fideles quosque in Ecclesia signauit, qui dum sacri eloquij præcepta considerant, quasi super impositam Domini arcam portant? De quibus hoc etiam notandum, quod fuisse fetæ memorantur, quia sunt plerique, qui in via Dei intrinsecus positi, foris carnalibus affectibus ligantur. Sed non declinant à recto itinere: quia arcam Dei portant in mente. Ecce enim vaccæ Bethsamis pergunt: Bethsamis quippe domus Solis interpretatur. Et Propheta ait: *Vobis autem qui timetis Dominum, orietur Sol iustitiæ.* Si igitur ad æterni Solis habitationem tendimus, dignum profectò est, vt de itinere pro carnalibus affectibus declinemus. Tota enim virtute pensandum estis, quod vaccæ dei plaustro suppositæ, pergunt & gemunt. Dant ab intimis mugitus, & tamen de itinere non retorquent gressus. Amorem quidem per compassionem sentiunt, sed colla posterius non deflectunt. Sic nimirum prædicatores sancti, sic fideles quiq; esse debent intra sanctam Ecclesiam, vt compatiantur proximis per charitatem, & tamen de via Dei non exorbitent per compassionem. Arcam quippe vaccis superpositam Bethsamis pergere est, cum superna scientia, ad internæ lucis habitaculum propinquare. Sed tunc verè Bethsamis tendimus, cùm viam rectitudinis gradientes, ad vicina erroris latera, nec pro affectu pignorũ declinamus. Sic namq; sic necesse est, vt incidere debeant, qui sacræ legis iugo suppositi, iam per internam scientiam arcam Domini portant, quatenus per hoc quod propinquorum necessitatibus condolent, à cœpto rectitudinis itinere non declinent. Quorum nimirum gratia, mentem nostram tenere debet, sed reflectere non debet, ne hæc eadem mens, aut si affectu tangitur, dura sit, aut plus tacta, si inflectitur, remissa: Similiter ferè Diuus Gregorius in explicatione eorundem verborum, quid enim (inquit) palustri nomine, nisi aut vni-

Vaccæ quid mysticè significet.

Fidelis per vaccas significati.

Malach. 4.

uersa

uersa simul sancta Ecclesia, aut vnaquæque cuiusque fidelis anima designatur? Cuius profectò plaustri rotæ sunt vtrumque testamentum. Nam dum sancta Ecclesia, vel electa quælibet mens per vetus, & nouum testamentum instructa, ad æternam vitam nititur, quasi sublimibus prælata rotis, ad propositum locum per altum fertur. Sed plaustrum fieri nouum præcipitur, vt videlicet, qui ad æterna gaudia peruenire desiderat per præceptum dilectiones noui hominis splendore vestiatur. Hoc quippè plaustrum innouari præcipiebat Dominus dicens: *Hoc est præceptum meum vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos.* Hinc Paulus præcepit dicens: *Renouamini spiritu mentis vestræ, & induimini nouum hominem, qui secundum Deum creatus est.* Hinc Romanos alloquens ait: *Non est in commessationibus, & ebrietatibus, non in contentione & æmulatione, non in cubilibus, & impudicitijs, sed induimini Dominum Iesum Christum.* Plaustrum igitur nouum facit, qui & vtrumque testamentum rectè intelligit, & splendore sanctæ conuersationis indutus, ad superna sese desideria extendit. Possunt quoque rotæ quibus hoc plaustrum graditur, electi cuiusque geminum desiderium designare, quia quisquis iam opulante Deo præsentem vitam in ærumnam peregrinationis tenet, ad futuram beatitudinem idcircò peruenire desiderat, vt impassibilis & immortalis fiat, vt videlicet per vnum eam quam horret, miseriam deserat, per aliud eam quam promeretur beatitudinem, nunquam perdat. Vaccæ autem sunt sancti prædicatores: qui quia gemino præcepto charitatis insignes sunt, & in noua conuersatione conuersorum animas gignunt, rectè tam binario numero, quam fæminino genere designantur. Vituli autem sunt desideria terrena. Cùm ergo vaccæ plaustrum trahunt, domi vitulos claudunt: quia dum electi fidelibus ad supernam patriam ducatum præbent, ea desideria quæ eis reprobatam vitam suggerunt, prodire ad effectum prohibent. Claudunt quippè vitulos, cum iam superba desideria in ipso suggestiones initio intra conscientiam conterunt, & proficere eo ad effectum operis non permittunt. Vnde & vaccæ quibus non est iugum impositum, ad trahendum plaustrum exquiri perhibentur: quia prædicatores electis fidelibus prouidendi sunt, qui per nulla onera criminis subiecti sint imperio diabolicæ potestatis. De quo profectò iugo per prophetam dicitur: *Computresceret iugum à facie olei.* Benè autem processus sensuum ordini concordat verborum: quia etsi aduersa dominatione sunt liberi, necesse est vt semper sint de futura conuersatione suspecti. Vaccæ ergò & siue iugo sunt, & tamen earum vituli domi clauduntur: quia sancti prædicatores aduersarijs spiritibus ex virtute dominantur, sed ab edomandis paruis desiderijs eo intentionem nō auferunt, quod de sanctitate, qua se ornatos aspiciunt, securitatem in hac vita perpetuam habere non possunt. Et quia talibus diuinæ cognitionis gratia latius aperitur, aptè arca Domini tolli, & super plaustrū poni præcipitur. Quod autem imponi arca auditoribus super plaustrum iubetur, hoc profecto insinuat, videlicet quod in sancta Ecclesia plures ordines præsulum inuenimus: quia dum prærogatiua alij alijs digniores sunt, etiam authoritatem præcipiendi sortiuntur ex culmine ordinis altioris. Cùm ergo arca Domini reduci præcipitur, super plaustrum nouum poni perhibetur: quia profecto ad æternam patriam cum cognitione sacramentorum spiritualium rectè graditur, qui hoc quod de sancta scriptura dicit, per nouæ conuersationis pulchritudinem non relinquit. Diuus Isidorus verò vaccas illas Allophilorum arcam degestantes, fugam sanctorum renunciantium sæculo designasse asserit, qui nullum delicti iugum traxerunt. Nam sicut illæ pignorum affectibus (inquit) à recto itinere minimè digressæ sunt, ita sancti mundo renunciantes, parentelæ obtenti, non debent à bono proposito præpediri, &c. Sic & D. Bernardus in opere de modo benè viuendi ad sororem: Per vaccas Philistæorum, quæ ducebant arcam Domini ad terram Israel, intelligi ait figuram eorum qui propter Deum dereliquerunt sæculum. Nam Philistæi, inquit, sicut iunxerunt vaccas plaustro, vitulosque eorum reduxerunt domi, & super plaustrum imposuerunt arcam testamenti Domini: ita iugum Christi leue, & suaue impositum est super ceruices seruorum Dei. Et sicut vaccæ amore filiorum suorum mugiebant, & tamen non declinabant ad dextram, neque ad sinistram, sed recto tramite incedebant vsque Bethsemas, qui erat in introitu terræ Israel: ita serui Dei recto tramite incedere debent, & pro amore parentum suorum, non debent ad dextram, neque ad sinistram declinare à bono opere, vel proposito, sed recto itinere, vsque ad Bethsemas, idest, vsque ad introitum cælestis regni peruenire. Et sicut vaccæ pro filijs suis mugiēdo pergebant: ita conuenit seruis Dei, pro parentibus suis mugire, idest, pro eis debent orare, vt benè sit eis, & vt à malo liberentur, atq; in bono confirmentur. Idē D. Bernardus in tractatu de passione Domini: qualiter diligendi, & qualiter odiendi sint amici, per easdem vaccas trahentes plaustrum cum arca Domini, perdoceri nos testatur: quarum vituli dum essent reclusi domi, ipsæ vaccæ arcam gestantes, & recto itinere pergentes Bethsames, cùm audirent voces vitulorum, dederunt quidem mugitum, qui erat signum naturalis affectus: nec tamen semel se ab arrepto itinere receperunt. Tu verò si iam portas siue professione aperta, & solenni, siue occulto proposito iugum Domini, idest, regulam quamcunque per Spiritum

Ioan. 5. *Ephes. 4.* *Rom. 13.* *Prædicatores.* *Sancti renunciantes sæculo.* *Serm. 3.* *Amici vt amandi, & odiendi.*

Sanctum à patribus institutam: si te prædictorum vermium (truncum crucis corrodentem) suggestiones incipiunt corrodere, imitare vaccas Allophylorum portantes arcam Domini: redde mugitum, idest, signum affectus, hoc est, condole, compatere, consolare eos qui naturali amore coniuncti sunt: nihil tamen minus serua viam incœptam, hoc est, perfice bonum propositum dirigendo pedes tuos versus Bethsames, versus domum Solis, hoc est, ad cælestem patriam, vbi est summa & spiritualis habitatio Solis nostri Domini Iesu, qui est Sol iustitiæ, quæ in illa domo lucet in virtute sua habitans lucem inaccessibilem. Sic sunt amandi amici, vt affectu amoris erga illos conseruetur; sicut sunt & odiendi, vt eorum amor nequaquam Dei amori præferatur; immo, nec animæ nostræ commodum amori illius præferre debemus, sed tanquam odisse animas nostras, affligendo illas ieiunijs, vigilijs, castigationibus, vt doceamus eas Dominicis obedire præceptis, & cætera, Glossa ordinaria, vbi in Genesi Dominus dicit ad Abraham: *Sume mihi vaccam triennem, & cæt.* moraliter interpretatur, humilitatem eò quòd vacca iugo submittitur, quæ benè (inquit) dicitur triennis, quia per humilitatem homo subijcitur maiori, æquali & minori. At Robertus lib. 5. in Genesim de Trinitate, & operibus eius, qui sibi voluerit quod ait. *Sume mihi vaccam trimam, & capram trimam, & arietem annorum trium, turturem quoque, & columbam* omnem hanc assumptionem, propheticam assumptionem esse ait. Vacca quippè, capra & aries, quæ profectò seruilia sunt animantia, nam & lacte suo dominos suos pascunt, & lanis operiunt, tres præsignant (inquit) generationes, per quas semen Abrahæ seruiturum erat in terra non sua: nam generatione quarta, Inquit Deus, reuertentur huc. Est autem vacca trima, & capra trima, & aries trium annorum. Cur hoc? Videlicet, quia patres, vel Patriarchæ primi, per quos inuocatum est nomen Domini super illos, tres numero sunt, à quibus denominationem suscipere Dominus Deus dignatus est, vt diceretur Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob. Sub istis namque nominibus Trinitas vnus Deus, sæculis illis prædicari voluit, quia nondum capere possent homines manifesta nomina eiusdem Trinitatis. Volucres quæ descenderunt super horum animantium cadauera, quas & abigebat Abraham, rapaces & importunos Dominos, Aegyptios scilicet significauerunt, qui per Abrahæ meritum, à deuoratione generis illius tandem abigendi erant. Generatio quarta qua erant reuersuri, per liberam significatur auium naturam, per turturem scilicet, & columbam. Nec solùm pro libertate eiusdem reuersionis, verum & pro spirituali gratia prophetarum, & sacerdotum, quorum primi, vel principes in eadem reuersione Moyses, & Aaron extiterunt. Proinde, *tollens*, inquit Scriptura, *omnia hæc diuisit per medium*, subauditur quadrupedia, *& vtrasque partes contrà se altrinsecus posuit: aues autem non diuisit*. Etenim carnales qui per quadrupedia signantur, lites & seditiones murmurando contra Dominum facturi erant: spirituales verò vnanimem seruare concordiam, immò & seditiosos ad pacem reuocare habebant. Venerabilis verò Beda in expositione eiusdem loci: per vaccam triennem significatam esse ait plebem positam sub iugo legis: per capram triennem, eandem plebem peccatricem, per arietem trium annorum eandem plebem regnaturam: animalia autem hæc ideò triam dici, quia per articulos temporum, vsque ad Noe, & inde vsque ad Abraham, & inde vsque ad Dauid. Tanquam tertiam ætatem gerens ille (inquit) populus adoleuit: per turturem, & columbam spirituales in illo populo significatos esse: quorum ætas temporalis ideò taceatur, quia æterna meditantes, transgressi sunt temporalia desideria. Quod verò tria isthæc animalia diuidantur aduersum se inuicem partibus constituta, quia carnales, & in veteris populo, & nunc inter se diuiduntur. Porrò aues inter se non diuidi, quia spirituales indiuidui sunt, schisma non cogitant, siue à turbis se remouent, siue intra illas conuersantur, vt turtur, vt columba, vtraque tamen auis simplex, & innocens. Eodem isthæc modo interpretatur Eucherius. Sed & Diuus Augustinus in enarratione Psalm. centesimotertij. Habemus, inquit, aues significantes aliquid spirituale: Non frustra dictum est, *Renouabitur iuuentus tua sicut aquilæ:* non frustra dictum est de Abraham, *Aues autem non diuisit*. Abraham in illo sacrificio satis mystico accepit tria animalia, arietem trimum, vaccam trimam, capram trimam, & turturem, & columbam. Diuisus est aries, & aduersus se partes constitutæ. Diuisa capra, nihilominus partes aduersus se constitutæ. Diuisa vacca, sic etiam de ipsius carne factum est: & subiecit scriptura, Aues autem non diuisit. Deinde dicitur, Trimus aries, trima vacca, trima capra. De auium ætate tacetur. Vnde rogo vos, nisi quia significantur in auibus quidam spiritales, quorum ætas temporalis propterea tacetur, quia æterna meditantur, & transgrediuntur, desiderio, & intellectu omnia temporalia? Spiritales viri qui de omnibus iudicant, & à nemine iudicantur, itaque ipsi soli non diuiduntur in hæreses, & schismata. In ariete intelliguntur præpositi, ducunt enim greges. In vacca plebs intelligitur Iudæorum: habuit enim iugum legis, sub quo laborabat. In capra intelligitur Ecclesia de gentibus, in quibusdam liberis saltibus insultabat, & amaro pascebatur oleastro. Trima sunt dicta

Humilitas.

Carnales.

Plebs posita sub iugo.

cta animalia, quia tertio tempore gratia reuelata eſt. Nam primum fuit ante legem, ſecundum ex quo lex data eſt, tertium quod nunc eſt, ex quo regnum cœlorum prædicatur. Quid ergo dicimus, quod aries non diuidatur? Nonne Epiſcopi fuerunt authores ſchimatum, & hæreſium? Porrò autem ſi plebs ipſa non diuideretur, ideſt, ſi vacca non euideretur, ſi capra non diuideretur, erubuiſſent fortaſſe illi in diuiſionibus ſuis, & ad compagem remeaſſent. Diuiduntur duces, diuiduntur & plebes, vt cæcus cæcum ſequantur, & ſimul in foueam cadant. Ponuntur aduerſus ſe inuicem. Aues autem non diuiſit. Spiritales non habent diuiſiones, non cogitant ſchiſmata &c. At verò Sanctus Iſidorus ſcripturus quia vterque populus, Iudæorum & Gentium, ſub Chriſti regimine vaticinijs prophetarum vocentur, ſcribit in hæc verba: Eſaias dicit. *Et erit in die illa, nutriet, & homo vaccam boum, & duas oues, & præ vbertate lactis, comedet butyrum.* Vacca boum plebs eſt ex Iudæa, veniens ex ſemine Patriarcharum: Oues duæ, Eccleſia veniens de Gentibus, & idcircò duæ oues, & vna vacca, quia auctior eſt ex gentibus Eccleſiæ numerus quàm ex Iudæa. Homo autem qui nutriet eas, ipſe eſt Chriſtus, qui per Hieremiam dicit. *Conuertimini filij reuertentes dicit Dominus, quia ego vir veſter & ad ſumam vos: vnum de ciuitate, & duos de cognatione. Et dabo vobis paſtores iuxta cor meum, & paſcent vos ſcientia & doctrina.* Superius namque dixerat per Eſaiam. *Nutriet homo vaccam vnam & duas oues*, quem hominem Deus nunc ſemetipſum eſſe oſtendit, qui aſſumet duos de cognatione, & vnum de ciuitate. Quia minor eſt numerus credentium ex circumciſione, quàm ex præputio. Hanc autem ciuitatem Iudæam dicit ſiue Hieruſalem, cognationem verò eius gentes: paſtores autem Apoſtolos, vel Eccleſiæ doctores, Chriſti gratia prædicantes, & cæt.

Li. de gentium vocatione c. 3.

Et rurſus ſermone ſecundo de tempore in Dominica in Quinquageſima. Vacca triennis & aries annorum trium, & capra triennis, & turtur, vel columba, figurâ omnium gentium prætulerunt. Dicta ſunt autem trium annorum, quia omnes gentes in Trinitatis erat myſterium crediturae. Et quia tota Eccleſia Catholica non ſolùm habet ſpiritales, ſed habet etiam & carnales, quamuis nonnulli in trinitatem ſe credere dicant, carnales tamen ſunt, quia crimina peccata vitare diſſimulant. Quia ergò cum carnalibus ſunt etiam ſpiritales, ideò turtur, & columba ſunt additæ. In turture, & columba ſpiritales poſſunt ſignificare, vt in illis tribus animalibus carnales intelligi. Ergò diligenter attẽdite quia illa tria animalia diuiſiſſe in duas partes dicitur Abraham, & contra ſe inuicem poſuiſſe. *Aues.* Scriptura inquit, *non diuiſit.* Quare hoc fratres? Quia in Eccleſia Catholica carnales diuidũtur, ſpiritales omninò non diuiduntur: & ſicut dicit Scriptura, contra ſe inuicem præparantur. Quare carnales & diuiſi & contra ſe poſiti ſunt? Quia omnes luxurioſi, & amatores mundi, contra ſe inuicem diuiſiones & ſcandala habere non deſinunt. Iſti ergò diuiduntur, Quia ſibi inuicem aduerſantur. Aues autem, ideſt, ſpiritales non diuiduntur. Quare ſpiritales non diuiduntur. Quia eſt illis cor vnum, & anima vna in Deum. Eſt in illis vnum velle ac nolle, &c. Sed & alicubi in ſacris literis per vaccam laſciuia voluptaſque carnalis indicatur. Nam D. Gregorius, vbi apud Moyſem dum in ſacrificio vacca mutatur, offerri cum hyſſopo lignoque cedrino biſtinctus coccus, præcipitur, vaccam (inquit) mactamus, cum carnem à laſciuia ſuæ voluptatis extinguimus, quam cum hyſſopo lignoq; cedrino, ac cocco offerimus, quia cum maceratione carnis ſacrificium fidei, ſpei & charitatis adolemus. Hyſſopus quippè interna noſtra mundare conſueuit: lignum cedrinum nulla putredine deficit, quia ſpem cæleſtium terminus non conſumit. Coccus verò rubro colore flammeſcit, quia quem implet charitas, incendit, &c. Et mox. Quid ergo per hyſſopum niſi Chriſti humilitas deſignatur? Ipſa eſt enim: quæ omnem in nobis reprimit contumaciam, ſicut herba illa pulmoni inflato adhibet medicinam, &c. Iuxta legis quoque teſtimonium, inquinatas mundabat eiuſdem herbæ faſciculus vaccæ ruſæ cruore intinctus. Quid autem per vaccam niſi ad ſacrificium aſſumpta incarnationis Dominicæ infirmitas deſignatur? Sicut enim per maſculinum ſexum ſolet fortitudo intelligi, ſic & per fæmininum poteſt infirmitas deſignari, & de eo ſcriptum eſt: *Quia & ſi mortuus eſt ex infirmitate, ſed viuit ex virtute Dei.* Ipſe eſt enim Summus Pontifex noſter, qui in ara crucis pro totius mundi ſanitate, ſui corporis hoſtiam obtulit. Hæc autem vacca ruſa dicitur, vt in ea ſanguinis Chriſti rubor euidenter demonſtretur. De quo in Canticis Canticorum ſponſa loquitur dicens: *Dilectus meus candidus & rubicundus*: Candidus nimirum ex diuinitatis ſpecie, rubicundus ex paſſionis cruore. Hoc itaque hyſſopo ille ſolummodo aſpergitur, qui vias paſſionis Dominicæ imitatur. Sanctificatur verò aſperſus, ſicut per Paulum dicitur: Si enim ſanguis taurorum, & vitulorum & cinis vitulæ aſperſo inquinatos ſanctificat ad emundationem carnis, quanto magis ſanguis Chriſti, qui per Spiritum ſanctum ſemetipſum obtulit immaculatum Deo, emundabit conſcientiam noſtram ab operibus mortuis ad ſeruiendum Deo viuenti? &c. Sed reuertor ad ſignificatum laſciuiæ: Diuus Hieronymus apud Oſeam, vbi dicitur. *Quoniam ſicut Vacca laſciuiens declinauit Iſrael: nunc paſcet eos Dominus quaſi agnum in latitudine.* (Septuaginta habent: *Quoniam ſicut vacca aſilo percuſſa inſaniuit Iſrael, nunc paſcet eos Dominus ſicut agnum in ſpatioſo.*)

Gentium omnium typus.

Laſciuia, & voluptas carnalis. 6. Moral. cap. 25.

Hyſſopus. Cedrus. Coccus.

Vacca ruſa.

Heretici.

tiojo.) per lasciuientem vaccam exponit Hæreticos, his verbis: Quia ergo insaniuit Israel, & percussus fornicationis spiritu, incredibili furore bacchatus est; ideò non multo post tempore, sed dum propheto, dum spiritus hos regit artus, pascet eos Dominus quasi agnum in latitudine. Quia metaphoram à vacca lasciuiente siue æstro quam cœperat, seruat in reliquis, vt captiuitatem in Assyrios, & latissimam Medorum terram dispersionem populi Israel, quasi in campo latissimo & in spatiosa terra, gregis & agnorum pasturam vocet. Super hæreticis prona intelligentia est, ad quos, vel de quibus dicitur: *Si semel fornicaris hæretice, saltem tu Ecclesiastice non delinquas, nec ingrediaris in Galgam*, hæreticorum conciliabula, vbi peccata omnium reuelantur, & instar porcorum volutantur in cœno. Ne te ascendere putes ad superbas & arrogantes falsorum dogmatum fictiones. Non est enim ibi domus Dei, sed domus idoli. Nec iuraueris per nomen Christi, cuius maiestatem miscendo idolis polluisti. Sicut enim vacca percussa asilo, percussi sunt hæretici ardentibus Diaboli sagittis, & lagis notitiam reliquerunt: ideo pascentur in lata & in spatiosa via, quæ ducit ad mortem, & patientia Domini bonique pastoris eos nutriet ad interitum. Et rursus, vbi ait Propheta Amos.

Cap. 4.

Audite verbum hoc Vaccæ pingues, quæ estis in monte Samariæ quæ calumniam facitis egenis, & confrigitis pauperes: quæ dicitis Dominus vestris, affert, & bibemus. (Vbi pro vaccis pinguibus lxx. posuerunt δαμάλεις τῆς βασανίτιδος, Aquila & Theodotio ipsum verbum hebraicum, Hieronymus Symmachi interpretationem sequitur, qui ait αἱ βόες εὔτροφοι, idest, boues saginatæ:) Loquitur ad principes Israel & optimates quoque decem tribuum, qui delicijs, & rapinis vacabant, vt audiant sermonem Dei, & non aratores boues, sed vaccas pingues de armento se esse nouerint: siue quæ nutriantur in pascuis Basan, quæ sunt loca herbarum fertilissima: ac per hoc significat eos, non agriculturæ, sed immolationi, & esui præparatos. Vos vaccæ pingues estis in monte Samariæ, & humiles quosque confrigitis, & dicit Dominus vestris (idest, pastoribus, per quos reges intelligimus) Date nobis & bibemus, idest, iubete tantùm, & nos cuncta vastabimus. Ex eo autem quod posuit: *date nobis & bibemus*, & non dixit, date & comedemus, ebrietatem earum significat in vino, atque luxuriam quæ statum mentis euertunt. Iurauit itaque Dominus Deus sancto suo, vel in semetipso, vel in filio, vel in templo, vel in omni qui sanctus est, & appellatur templum Dei, quòd aduentura sit dies, non longè & post multa sæcula; sed iam imminens captiuitatis & angustiæ: in quo vaccæ leuentur in contis, & reliquæ earum in ollis feruentibus. Hoc autem significat quod capiantur in prælio, & portentur, atque auferantur iure victoriæ, seruans tamen cœptam vaccarum metaphoram, vt quas esse pingues dixerat vaccas, earum carnes narret in contis vel scutis esse portandas Et sicut lebes feruentissimus minutos pisces pariter inuoluit: ita & vaccas Basan absque vllo ordine captiuitatis miserijs opprimandas, &c. Et mox. Verbum autem Domini, quod vaccæ Basan iubentur audire, secundum cœptam tropologiam, hæreticis præcipit, qui ventri & gulæ seruientes, rectè appellantur vaccæ pinguissimæ, siue vaccæ ignominiosæ; hoc enim interpretatur Basan, idest αἰσχύνη, quam si confusionem dicere voluerimus, Babylonem magis, quàm Basan interpretabimur. Hæ vaccæ pingues, siue ignominiosæ & aridæ (nam Basan, & hoc intelligitur) in monte Samariæ sunt; cui & in Osea dicitur. *Aufer vitulum tuum Samaria.* Et rursum in eodem. *Quia seauciens erat vitulus tuus Samaria:* & ideo in monte Samariæ, quia semper eriguntur in superbiam, & sibi sublimia repromittunt. Samaria quoque custodia dicitur, non quod custodiant sermones Domini, sed quia custodes præceptorum eius, esse se iactent. Quæ calumniam faciunt egenis, & confringunt pauperes. Egenum, & pauperem intellige Ecclesiasticum virum, qui veritatis simplicitate contentus, hæreticorum supellectilem, & eloquentiæ fulgorem, argumentorumque diuitias non requirit. Hæc vaccæ dicunt Dominis suis: *Afferte & bibemus*. Dominos earum, vel principes peruersorum dogmatum possumus appellare, Valentinum, & Marcionem, & Arium, & Eunomium, aut eos qui per multiplices libros ab alijs malè inuenta corroborant. Istis dicunt vaccæ Basanitides; *Affert nobis, & bibemus.* Nisi enim illi dederint, isti quod deuorent, non habent imo quod bibant, vt inebrientur. Vt autem sciamus aquas, & pocula significare doctrinam; Dominus loquitur ad Samaritanam. *Omnis qui biberit ex aqua hac, sitiet iterum: qui autem biberit ex aqua quam ego dabo et, non sitiet in æternum.* Ergo qui de Samaritanæ, idest, de hæreticorum aquis biberint, semper sitient, & ardorem faucium siccarum refrigerare non potuerunt, &c. Et mox. *Et iura Dominus Deus tuus in sancto suo contra vaccas sagina & dabimus feruentes, siue iurat in sanctis suis, & eos qui cum ipsi sunt, mittant in lebetes, siue portent.* Et vel ipsæ vaccæ sint negociatores pestilentes, vel ipsi qui veniunt, vt portent eas; & eijciantur nudæ, inuicem se videntes proijcianturque super montem Remman, dicit Dominus Deus. Debemus enim & iuxta Septuaginta dicere, ne frustra eos proposuisse videamur. Quando venerit contra hæreticos dies iudicij, atque vindictæ, tunc auferentur in armis, hoc est cum armis suis, quibus aduersus Ecclesiam dimicauerant; vel victi armatura Dei, & ab illius pugnatoribus superati, mittentur in lebetes, vt exurantur & excoquantur, qui fuerunt prius negociatores pestilentes:

Ebrietas.

tes: ad hoc enim negociabantur, vt morti traderent, quos deceperant. Cumque excocti fuerint & exusti, egredientur nudi, nihil eorum habentes, quæ sibi antea præsumebant. Et videbunt ignominiam suam super montem Remman, qui interpretatur sublimitas, vt in superbia sua côterantur. Possumus iuxta literam, quando venerint dies captiuitatis super vaccas Samariæ, intelligere, quod superent eos in prælio, & opprimant armis suis, & in congressione superatas, compellant ad vrbes munitas, quæ comparentur ollis feruentibus: vt quo modo Hierusalem habens clausos populos, & obsessos, assimilatur ollæ feruenti & plenæ carnium: Sic & vrbes Samariæ ollis feruentibus comparentur, quæ fame & pestilentia clausos populos exire compellant, & ire in captiuitatem mutuo se videntes, & transferri in Armon montes Armeniæ, qui Medis, Persisque confines sunt. Hæc itaque Hieronymus. Iacobus de Vitriaco S.R.E. Cardinalis quid septem illæ vaccæ, totidemque spicæ à Pharaone in somno visæ (de quibus suprà dictum est) moraliter mysticeque significent, facundissimè declarat in hæc verba: Vidit Pharao in somnis septem boues pulchras, & crassas nimis, quæ in locis palustribus pascebantur. Vidit & alias septem de flumine emergentes, fœdas, macieque consumptas, quæ deuorarunt primas. Secundo vidit septem spicas in culmo pullulantes, plenas & formosas: & totidem alias tenues & percussas vredine, vento scilicet vrente; deuorantes omnem priorem pulchritudinem. Septem pingues vaccæ, septiformis spiritus plenitudinem significant. Septem fœdæ & macilentæ vaccæ, septem, scilicet, spiritus nequiores: de quibus Dominus in Euangelio loquitur, qui deuorant omnem spiritualem pinguedinem, quoniam ad ingressum vitiorum egrediuntur virtutes. Pascuntur autem pingues in locis palustribus, reputatione malorum, vel in locis palustribus, idest, humilibus. Super humiles enim septiformis spiritus requiescit. Macilentæ autem in locis virentibus & vberrimis: quia mali in hoc mundo virent & diuitijs abundant. Septem spicæ plenæ, significant bonorum plenitudinem. Septem macilentæ, malorum operum fertilitatem. Mala enim sequentia bona opera destruunt, & virtutum pinguedinem absorbent.

Somnium Pharaonis.

VSVS IN SACRIFICIIS HEBRÆORVM.

TRIPLEX (inquit D. Thomas) erat sacrificiorum genus. Quoddam, quod totum comburebatur, & ideo dicebatur holocaustum, & offerebatur Deo specialiter ad reuerentiam Maiestatis ipsius, & amorem bonitatis eius: Secundum dicebatur, pro peccato, quod offerebatur ad remissionem peccati, cuius vna pars comburebatur, altera cedebat in vsum Sacerdotum, nisi cum offerebatur pro peccato totius populi, vel pro peccato sacerdotis, nam tunc totum comburebatur. Tertium vocabatur Hostia pacifica, quæ offerebatur Deo, vel pro gratiarum actione, vel pro salute, vel prosperitate offerentium ex debito beneficij, vel accipiendi vel accepti. Huius vna pars incendebatur, altera cedebat in vsum sacerdotum, tertia in vsum offerentium, &c. In his aues immolabantur & quadrupeda, sed inter illas, columba tantum & turtur, ex his bos, (pro qua voce aliquando taurum, aliquando vaccam nominari videas) ouis (arietem sæpe litera sacra vocat) capra siue caper siue hircus. Cur autem isthæc animalia inter cætera omnia seligerentur, docet Philo Iudæorum disertissimus, in doctissimo illo suo, quem de victimis conscripsit, libello. Animalia (inquit) quæ in sacris mactari solent, aut terrestria sunt, aut volucria: sed volucrium cùm sint infinitæ species, duas tantùm se legit Moses legifer: quoniam Columba inter natura mansuetas, & gregatim volitantes est mitissima; turtur verò inter solitarias cicuratu facillima. Terrestrium quoque innumeris gregibus omissis, tria præcipuè secreuit genera, boum, ouium, caprarum, vt mitiora, mansuetioraque. Siquidem armenta magna boum, magni greges caprarum, & ouium, ab vno quouis aguntur, nec solùm viro, sed & puero, dum exeunt in pascua, rursumque in suo tempore decenter ad septa redeunt. Quod autem animalia hæc ingenio miti sint prædita, vel illud euidens est iudicium, quod omnia vescantur herbis, non carnibus, nec vnguibus aduncis armata, nec continua serie dentium, nam gingiuæ dentibus aliquot destitutæ sunt. Præterea maximè vitam iuuant hæc animalia. Arietes vestitum præbent tegendis corporibus: boues arando terram semen præparant, & fruges ipsas tritura reddunt alimento vtiles. Ex caprarum pilis, ac tergoribus contextis, consutisque fiunt penulæ viatoriæ, velaminaque militibus, & alijs, quos necessitas aliqua cogit extra vrbes sub diuo degere. Qualia autem hæc animalia esse debeant, vt Deo immolentur, continuò ita idem Philo docet. Requiruntur autem integra hæc omnia, illæsa partibus omnibus, & maculis etiam næuisque carentia. Tanta autem cautela vtuntur in hoc negotio, & qui offerunt victimas, & ipsi sacrificî, vt probatissimi sacerdotum peritissimiq; ab extremis pedibus exorsi per totum corpus inquirant, quæ sunt conspicua, ne ventre fæminibusque celetur, vel minima labecula. Adhibetur autem hæc cura non propter victimas, sed vt sine omni

1. q. 103. ar. 3. ad 8.
Sacrificiū quotuplex.

Animalia quæ & cur mactari soleat.

Animalia immolanda qualia esse debeāt.

culpa ſint, qui eos mactandas offerunt. Submonentur enim his ſymbolis, vt quoties accedunt ad altaria, vel nuncupaturi vota, vel reddituri, nullum vitium nullumq; morbum afferant in anima, ſed conentur omninò nitidam, & immaculatam in conſpectu Dei producere, ne viſam auerſetur. Hæc Philo. Immaculatum autem (vt annotauit Abulenſis, citante Franciſco Ribera Villacaſtinenſi Presbytero Societatis Ieſu, ex quo ferè iſthæc deſcripſimus,) non vocat, quod pelle totam vnicolorem habet, nulliſque alterius coloris notis diſtinctam, quæ maculæ vocari ſolent, & immaculoſa animalia, vt *Maculoſæ tegmina lyncis*, ſed quod integrum eſt, ideſt, quod & omnibus ſuis membris conſtat, & inſignem deformitatem non habet. Macula enim vocatur defectus alicuius membri, vel deformitas, Hebraicè mum, quod lxx. μῶμον vertunt, ideſt reprehenſionem, hoc eſt, vitium reprehenſione dignum, & immaculatum vertunt ἄμωμον, ideſt, irreprehenſibile, quod irrideri non poſſit. Leuit. 21. *Homo de ſemine tuo per familias qui habuerit maculam, non offeret panes Deo ſuo.* Quid autem maculam dicat, ſtatim explicat. *Si cæcus fuerit, ſi claudus, ſi vel paruo vel grandi, vel torto naſo, ſi fracto pede, ſi manu, ſi gibbus, ſi lippus, ſi albuginem habens in oculo, ſi iugem ſcabiem, ſi impetiginem in corpore, vel herniosus. Omnis, qui habuerit maculam de ſemine Aaron ſacerdotis non accedet offerre hoſtias Domino.* (Ex quibus verbis illud intelligimus, quod eſt, in Cantico Canticorum, *Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te.*) Et cap. 72. *Immaculatam offeret, vt acceptibile ſit. Omnis macula non erit in eo.* Si cæcum fuerit, ſi fractum, ſi cicatricem habens, ſi papulas, aut ſcabiem, aut impetiginem, &c. Immaculatum ſemper in Hebræo vocatur tamin, ideſt, integrum, atque perfectum, lxx. ἄμωμον, ideſt, irreprenſibile. Cum igitur legimus Exod. 12. *Erit autem agnus abſque macula*: non eſt intelligendum, eum aut omninò album, aut nigrum poſci, ſed integrum & ſine deformitate; Eodem enim modo hoc dicitur in Hebræo, in Græco, quemadmodum & in verbis: quæ nunc interpretamur ex 1. cap. Leuitici. Notandum tamen, quod offerens aliquod animal ſpontaneè in ſacrificium, poterat offerre illud, etiam ſi haberet amputatas aures & caudam, non tamen ſi offerret ex voto, niſi votum caderet ſupra tale animal, vt annotat Toſtatus ad hæc verba Leuit. 22. *Bouem & ouem aure & cauda amputatis voluntariè offerre potes, votum autem ex ijs ſolui non poteſt.* Notandum etiam animalia dici etiam munda, & immunda quæ ſecundum ſpeciem ſuam ad immolandum Domino erant illicita, quæcunque autem ea eſſent, omnia ſcilicet quadrupeda præter bouem, ouem, & capram, etiamſi ad cibum eſſent apta. Cauſa modò cur Deus munda, & immaculata volebat eſſe omnia iſthæc animalia quæ offerebantur ei, erat (inquit Toſtatus) honor ſuus, quia ſacrificia quæ Deo offerebantur, non erant ad ſupplendam aliquam indigentiam Dei, quia Deus carnibus non veſcitur, & ſi veſceretur, non peteret ſacrificia, quia ipſe habet carnes plurimas, Pſalm. 49. *Non in ſacrificijs tuis arguam te*, ſcilicet, etiamſi illa non offeras: *Holocauſta autem tua in conſpectu meo ſunt ſemper. Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos, quoniam mea ſunt omnes feræ ſyluarum, iumenta in montibus & boues. Cognoui omnia volatilia cæli, & plenitudo agri mecum eſt. Si eſuriero, non dicam tibi: meus eſt enim orbis terræ, & plenitudo eius. Nunquid manducabo carnes taurorum, aut ſanguinem hircorum potabo?* Non ergo vult iſta Deus propter aliquam neceſſitatem, ſed propter honorem, ſicut dicitur ibi, *Immola Deo ſacrificium laudis.* Et poſtea dicit: *Sacrificium laudis honorificabit me.* Sed Deus iudicat ſe contemni, ſi offerantur ei animalia maculata. Ergò non ſunt offerenda, quia non honoratur ſic. Ita patet Malac. 1. ſcilicet; *ad vos ò ſacerdotes qui deſpicitis nomen meum, & dixiſtis in quo deſpeximus nomen tuum? offertis ſuper altare meum panem pollutum, & dicitis, in quo polluimus te? In eo quod dicitis, menſa Domini deſpecta eſt, ſi offeratis cæcum ad immolandum, nonne malum eſt? offer illud duci tuo, & ſi placuerit ei, aut ſi ſuſceperit faciem tuam, quaſi dicat, cùm duces, qui homines ſunt, non ſuſcipiant talia, neque ego ſuſcipiam.* Hæc itaque Toſtatus. Obſeruabatur etiam animalium ſexus. Nam etſi in holocauſto niſi maſculos immolari liceret, vt conſtat ex cap. 1. Exodi: in ſacrificijs tamen pro peccato & in pacificis interdum licebat offerre fæmellas: nec non in voluntarijs, vt oſtendit idem Toſtatus, Exod. 34. quæſt. 15. Cum enim dixiſſet, quod ideo primogenita animalia fæminini generis non immolabantur Domino, quia Deus volebat perfecta animalia ſibi immolari, genus autem fæmininum eſt imperfectum: Si fortè (inquit) arguas, quòd aliquando offerebantur capræ fæmellæ, & oues, atque vaccæ, vt patet Leuit. 3. & 4 & 5. cap. Reſpondetur quod ſacrificiorum, quædam erant ſpontanea, & quædam erant coacta: in ſpontaneis magis permittitur offerri, quodcunque voluerimus: in ſacrificijs autem neceſſarijs non permittuntur offerri fæminæ, ſed ſoli maſculi, niſi ſit ex ſignificatione aliqua. Patet hoc in ſacrificijs pro peccato, quæ licet ſint neceſſitatis: tamen quia magis conuenit ſignificatio in fæmina, quàm in maſculo, ponitur fæmella: ſacrificia autẽ quæ ſunt pacifica, quia ſunt totaliter voluntaria, poſſunt offerri maſculi, & fæminæ ſecundum voluntatem offerentis, vt patet Leuit. 3. c. Sacrificia autem quæ ſunt votiua, quia ſunt ſacrificia neceſſitatis, non fiunt de fæmellis, vt patet Leuit. cap. 22. Patet etiam fundamentum huius reſponſionis, quia ſi aliquis voueret offerre

Lib. de ſacrif.

Macula quid.

Munda, & immunda.

In cap. 26. Matth.

Sexus animaliũ immolãdorũ.

aliquod

aliquod animal, tenebatur dare illud, sine aliqua macula: si autem offerret animalia pacificorum, poterat offerre cum quibusdam maculis, vtpotè amputatis auribus, vel cadua, vt patet Leuit. 22. Sacrificium autem primogenitorum erat de necessarijs; ergò solùm fieri debebat de masculis. Item sacrificiorum quædam erãt directè in Deum, scilicet ad laudem eius, alia autem erant ex alijs causis, scilicet quia nobis pacificabatur in eis, quæ petebamus, vel vt concederet petitiones, aut vt remitterentur peccata. Primo modo soli masculi offerebantur, & ista erant sacrificia holocaustorũ, in quibus solùm mandantur offerri masculi, vt patet Leuit. 1. alia erant pro alijs causis. Et ibi non erat necessarium semper offerre masculum, sed interdum offerebantur femellæ, vt in quibusdã pro peccato, & in hostijs pacificis: sacrificium autem primogenitorum erat ad laudem Dei, quæ eduxerat ex Aegypto Iudæos, & liberauerat primogenita eorum ab exterminatore, ideò masculus esse debebat, &c. Istiusmodi autem sacrificium, quod potissimum ad honorem fiebat Dei, holocaustum vocari diximus: totumque comburi, id quod nomenclatura ipsa indicat. ὁλοκαυστον, enim dicunt Græci, quasi ὁλοκαυστον, idest, totum combustum, quare similiter Hebræis calil dicitur. Fiebat autem holocaustum de illis generibus animalium, quæ sola Domino cædi lege diximus, hoc est, de bobus, de ouibus, de capris, de columbis, siue turturibus. De singulis desertè loquitur legislator Leuit. 1. Ac primùm de bobus ait. *Si holocaustum fuerit eius oblatio, ac de armento masculum immaculatum offeret ad ostium tabernaculi testimonij ad placandum sibi Dominum: ponetque manum super caput hostiæ, & acceptabilis erit, atque in expiationem eius proficiens, immolabitque vitulum coram Domino, & offerent filij Aaron sacerdotes sanguinem eius per altaris circuitum, quod est ante ostium tabernaculi, detractaque pelle hostiæ artus in frusta concident, & subijcient in altari ignem strue lignorum ante composita, & membra, quæ sunt cæsa, desuper ordinantes, caput videlicet, & cuncta, quæ adhærent iecori, intestinis & pedibus lotis aqua, adolebitque ea sacerdos super altare in holocaustum, & suauem odorem Domino.* Quod autem hic dicitur ad placandum sibi Dominum, &c. videri possit S. Thomæ repugnare, qui, vt diximus, holocausta Deo offerri ait solita ad reuerentiam Maiestatis ipsius: non tamen repugnat. Qui enim holocaustum offert, ad Dei honorem, & reuerentiam offerret, sicut scribit Philo de victimis. *Primo* (inquit) *illi generi, quod solum Dei honorem sibi ponit, lex aptè holocautoma tribuit, quando victima integra igne absumitur, humana cupiditate nihil inde sibi vsurpante.* Et postea. *Atque ita holocautoma solius est Dei, cui semper debetur honor, etiam si nihil expectaremus ab eo gratia.* Verum nihil impedit eum qui offert hoc honore, atque hoc reuerentiæ inditio Deum sibi placatum, ac propitium velle. Nihil etiam impedit Deum eodem honore placari, ac beneuolum reddi offerenti, etiamsi nihil ille de placatione cogitaret. Sed illud in primis obseruabatur, vt ipse qui offerret, manus victimæ imponeret, quasi iram Dei deprecans, eamq; non in suum, sed in victimæ illius caput immitti petens: quod ex Leuit. 16. intelligimus, in quo scriptum est: *Postquam mandauerit sanctuarium, & tabernaculum, & altare, tunc offerat hircum viuentem; & posita vtraque manu super caput eius, confitentur omnes iniquitates filiorum Israel, & vniuersa delicta, atque peccata eorum, qua imprecans capiti eius emittet illum pro hominem paratum in desertum.* Cætera, quod ad sensum historicum pertinent, manifesta sunt. Hoc tantùm addendum, in holocausto pelles victimarum fuisse sacerdotum, Leuit. 7. *Sacerdos qui offert holocausti victimam, habebit pellem eius.* De secundi generis animalibus ita in eodem capite primo legislator. *Quod si de pecoribus oblatio est, de ouibus, siue de capris in holocaustum: masculum absque macula offeret, immolabitque ad latus altaris, quod respicit ad Aquilonem, coram Domino. Sanguinem verò illius fundent super altare filij Aaron per circuitum, diuidentque membra, caput, & omnia quæ adhærent iecori, & imponent super ligna, quibus subijciendus est ignis. Intestina verò, & pedes lauabunt aqua, & oblata omnia adolebit sacerdos super altare in holocaustum & odorem suauissimum Domino.* In quibus ea tantum adnotemus, quæ à priori holocausto differunt. In primis agnum, & hœdum anniculos esse oportebat, vitulum grandiorem etiam mactare licebat, vt testatur Iosephus sacerdos. Legitur & in nonnullis codicibus: *Agnum masculum anniculum, & absque macula offeret*: cùm in Hebræo, & translatione lxx. & in Chaldaica paraphrasi hoc tantùm sit, quod posuimus: *Masculum absque macula offeret.* Anniculus autem intelligitur, qui annum non excesserit, licet totum minimè expleuerit. Illud etiam peculiare huius holocausti, immolari ad latus altaris Aquilonare, non super altare, sed iuxta, cauum enim erat altare, nec eiusmodi, vt super illud animalia immolarentur. Cur autem ad latus Aquilonare, dicemus in mystica significatione: sunt enim permulta in his, quæ significationis tantùm causa præcepta sunt. Sanguis phiala exceptus per parietes altaris fundebatur. Et cùm dicit: *Quibus subijciendus est ignis*, perinde est, ac si diceret, ligna quibus carnes imponendæ sunt, sint supra ignem altaris: neque enim aliunde ignis offerebatur, sed semper erat in altari, sicut legimus Leuit. 6. *Ignis autem in altari semper ardebit, quem nutriet sacerdos subijciens ligna manè per singulos dies, & imposito holocausto desuper adolebit adipes pacificorum. Ignis est iste perpetuus,*

Holocaustum de quibus fieret.

Lib. 3. Antiq. ca. 10.

Agnus anniculus.

petuus, qui nunquam deficit in altare, &c. Hic ignis miraculo à Deo datus eſt, Leuit. 9. & vſque ad captiuitatem Babylonicam ſeruatus, vt eſt in 2. Mach. cap. 1. quo quia vti noluerunt in ſacrificio Nadub & Abiu filij Aaron, ſed alienum ignem attulerunt, ſubito à Deo extincti ſunt. Leuit. 10. Ita ergo ait: *Super ligna, quibus ſuperijciendus eſt ignis*, ideſt, ſuper ligna quæ ſupra ignem altaris imponentur, vt vtantur. Ita etiam dixit paulò ante: *Et ſubijcient in altari ignem ſtrue lignorum compoſita, & membra, quæ ſunt caſa, deſuper ordinantes*: hoc eſt, cum ſtruem lignorum ante compoſuerint, & membra victimæ ſuper illa collocauerint, admonebunt illis ignem, qui infrà eſt in altari. Vt modò iam ad myſteria in ijs, quæ de holocauſto dicta ſunt, latentia veniamus, in quorum explanatione hoc magis Dei auxilio indigemus, (inquit Ribera) quod duces, quos ſequi inſtitueramus, non idem filium expoſitionis vbique tenent, ſed illud relinquentes, alterum ſubitò accipiunt: vt Origenes, qui vitulum in holocauſtum offerendum, cùm ſemel Chriſtum eſſe dixiſſet, cùm pellis ei detrahi iubetur, repentè ad verbum Dei, quod eſt in ſcriptura, & ad ſenſus eius diuertit: quod nos ſequi non poſſumus, de eodem enim omnia intelligenda ſint proculdubio exiſtimamus. Vitulus optima omnium victimarum erat, quæ in holocauſtum offerri poterant, & Deo gratiſſima, qui enim vitulum habere non poterat, agnum aut hœdum offerebat, ſicut & qui hæc non habebat, offerebat turturem, aut pullum columbæ. Vitulus autem Chriſti caro eſt in ara crucis pro humano genere oblata. Homo qui vitulum offert, ipſe Chriſtus eſt, quia (vt ait Apoſtolus) *tradidit ſemetipſum pro nobis oblationem & hoſtiam Deo in odorem ſuauitatis*: quæ victima omnium præſtantiſſima, & Deo acceptiſſima fuit. Maſculus verò eſt vitulus (vt ait Origenes) quia peccatum, quod eſt fœmininæ fragilitatis, ignorat. Solus ergo ille maſculus, ſolus ſine macula eſt, per *qui peccatum non fecit, nec dolus inuentus eſt in ore eius.* Ad oſtium tabernaculi offertur, ideſt, non intra oſtium, ſed extra oſtium. Extra oſtium enim fuit Ieſus, quia *in ſua propria venit, & ſui eum non receperunt.* Non eſt ergo ingreſſus tabernaculum illud, ad quod venerat, ſed ad oſtium eius oblatus eſt in holocauſtum, quia extra vrbem paſſus eſt. Nam & illi mali coloni venientem filium patris familias eiecerunt foras extra vineam, & occiderunt. Ad placandum Dominum offerre dicitur, quia peccata noſtra ſuſcepit luenda, & quaſi ſua reputat, quæ noſtra ſunt, ſicut teſtatus eſt, cùm dixit: *longe à ſalute mea verba delictorum meorum.* Denique caput noſtrum eſt, & ſibi dari cenſet, quod membris ſuis datur. Manus ſuper caput hoſtiæ impoſuit, quia voluntate patris carni ſuæ impoſuit peccata noſtra, pœnas pro eis exoluturus, ſicut ſcripſit Iſaias. *Et poſuit Dominus in eo iniquitatem omnium noſtrum.* Et Apoſtolus. *Etenim Chriſti non ſibi placuit, ſed ſicut ſcriptum eſt: Improperia improperantium tibi ceciderunt ſuper me.* Origines. *Poſuit ergo & manum ſuam ſuper caput vituli, hoc eſt, peccata generis humani impoſuit ſuper caput ſuum. Idem ſanguinem fudiſſe dicit ſacerdotes filios Aaron in circuitu altaris, qui Annas & Caphas, & cæteri ſacerdotes qui conſilium inierunt contra Dominum, erant filij Aaron, & ipſi obtulerunt, & ſanguinem fuderunt in eodem loco, in quo erat altare, ideſt, in Ieruſalem, ſicut ipſe dixerat: Quia non capit prophetam perire extra Ieruſalem.* Sed melius, vt opinor, dicemus, ipſum eſſe Sacerdotem qui & hoſtia fuit, non quidem filium Aaron, ſed ſignificatum tamen per filios Aaron. Ipſe ſe patri obtulit, & ſanguinem fudit in circuitu altaris, ideſt, crucis: ipſa enim altare huius ſacrificij fuit, & ſanguis ex ipſa verſus omnes partes fuſus eſt, vt ſciremus omnes orbis terræ nationes participes futuras fuiſſe ſanguinis & crucis Chriſti. Pellis detracta eſt hoſtiæ, cum veſtibus omnibus ſpoliatus eſt, & eas diuiſerunt inter ſe milites. Artus in fruſta conciſi ſunt, cùm ſacrum corpus tam vehementer in crucem diſtentum eſt, vt quaſi diuiſi artus, & oſſa locis ſuis emota, & à ſe mutuo ſeparata viderentur, iuxta quod ipſe ait: *Foderunt manus meas, & pedes meos: dinumerauerunt omnia oſſa mea.* Ignis quo crematur hoc holocauſtum, verè non humanus ignis, ſed diuinus, ideſt ardentiſſimus amor, quo Chriſtus totum ſe obtulit nobis vſque ad conſumptionem, qua eſſe poterat, ideſt, vſque ad mortem. Ligna fuerunt miſeriæ noſtræ, quæ eius amorem excitabant. Inteſtina & pedes abluebantur aqua, vt ſignificatur, in hac victima nihil immundum futurum fuiſſe, ſed quæ in alijs immunda eſſe ſolent, in ea puriſſima & immaculatiſſima inueniri. Secundum dignitate holocauſtum erat ex pecoribus, quod offerebant, qui vitulum non habebant. Primum ergo holocauſtum eſt Chriſti ſeipſum in cruce Patri offerentis: ſecundum eſt munus diuitum, ideſt, martyrum, qui Chriſtum imitantes ſemetipſos obtulerunt. Hoc holocauſtum agni eſt, aut hædi, qui maſculus ſit, & immaculatus. Agnus martyr eſt propter innocentiam & manſuetudinem, quia inimicis minimè reſiſtit, ſicut ait Ieremias: *Et ego quaſi agnus manſuetus, qui portatur ad victimam.* Et Iſaias; *ſicut ouis ad occiſionem ducetur, quaſi agnus coram tondente obtumeſcet, & non aperiet os ſuum.* Maſculus propter fortitudinem, immaculatus propter ſanctitatem. Idem in hœdo intelligitur, quia natura filius iræ erat, & ad vitia procliuis, vt virtutes quibus anima ornatur, & vitia, quibus caruerit, non naturæ bonitati, ſed gratiæ Dei tribuat. Natura enim non agnus erat, ſed hœdus. Immolatur ad latus altaris, quod reſpicit Aquilonem, quod de vitulo dictum non eſt,

quia

Myſtica holocauſti ſignificatio.

Vitulus optima victima.

Vitulus. Chriſti caro.

Ephеſ. 1.

Homil. 1. in Leuit.

Iohan. 1.

Matth. 21.

Pſalm. 21.

Cap. 33.

Rom. 15.

Pſalm. 68.

Luc. 12.

Pſalm. 21.

Martyrum holocauſtũ.

quia pars Aquilonaris frigidior est, & obscurior: & martyres, quamuis sancti sint, habent tamen ignorantiam, & peccata minima, quæ illa sanguinis effusione deleantur. Christus tamen neutrum habuit, & omninò pro alienis peccatis mortuus est. Altare, in quo se Deo offeruntur martyres, sancta Ecclesia est, vt enim Deo placere non poterat hostia, quæ ad Altare non offeretur: ita nullum sacrificium extra Ecclesiam illi gratum est. Et quia vestigia sanguinis martyrum manent in Ecclesia, & ad Dei, ac martyrum ipsorum gloriam, atque ad exhortationem nostram magna omnium fidelium exultatione celebrantur, rectè sanguis per circuitum altaris à filijs Aaron fundi iubetur; sacerdotum enim opera tota hos triumphos Ecclesia cognoscit, & colit. Mẽbra diuiduntur, quia libenter se pro Deo martyres à parentibus, cognatis, amicis, & ab omni possessione, & voluptate separant, & diuidunt, vt Deo offerant. Quare non iniuria ea quæ iecori adhærent, cõmemorata sunt, quibus intimi affectus, & quæ cordi maximè adhærebant, intelliguntur. Ignis, quo hoc holocaustum crematur, idem est, quo & nobilius illud holocaustum Christi crematum est, idest, ardens Dei amor: ligna exempla passionum Christi & aliorum martyrum, memoriaq; insignium Dei beneficiorum, quibus amor ille in horas in illis augetur, & latius sese diffundit. Intestina reliquijs concoctorum ciborum, pedes puluere sordidantur. Ita intestinorum sordes immoderatum affectum rerum huius sæculi adhærentem indicant: puluis autem affectus, quasi autem animæ solum tegentes, & qui facilè excuti non possunt, significat. Et quia si quid tunc est amoris rerũ huiusmodi, quod vel in corde inhæreat, animam quodammodo fœdet, pœnitentiæ dolore diluunt martyres sancti, & pedes, antequam cremenrur, aqua lauantur. Tertium holocaustum erat de ouibus, quod eorum erat, qui cùm sanguinem pro Christo fundere non possint, quia deest tyrannus qui fundat, vltro se ipso per assiduam carnis macerationem, & voluntatis suæ abnegationem, quasi viuas hostias Deo mactant, totosque illi dedunt. Sed hoc sacrificij genus pertinet ad ornithologiam: quare transeo ad sacrificium de hostia pacifica, cuius ritus tradidit Moses Leuit. 3. his verbis: *Quod si hostia pacificorum fuerit eius oblatio, & de bobus voluerit offerre marem siue fœminam, immaculata offeret coram Domino: ponetque manum supra caput victimæ suæ, quæ immolabitur in introitu tabernaculi testimonij, fundentq; filij Aaron sacerdotes sanguinem per altaris circuitum: & offerent de hostia pacificorum in oblationem Domino adipem, qui operit vitalia, & quicquid pinguedinis est intrinsecus, duos renes, cum adipe: quo teguntur ilia, & reticulum iecoris cum renunculis, adolebuntque ea super altare in holocaustum lignis igne supposito in oblationem suauissimi odoris Domino.* Poterat hæc hostia ex ouibus offerri, atque etiam ex capris, eodem prorsus ritu, quo cùm erat ex bobus, nisi quod cùm erat ex ouibus, & offerebatur agnus, cauda etiam tota incendebatur Domino. Deinde addit legislator: *Omnis adeps Domini erit iure perpetuo in generationibus, & cunctis habitaculis vestris: nec sanguinem: nec adipem omnino comedetis.* Quæ ad ritum huius sacrificij pertinent, partim iam explicauimus, partim explicabimus, cùm de sacrificio pro peccato agemus. Cur in hoc sacrificio hostiæ sexus non obseruaretur, ex Tostato etiam diximus. Istiusmodi hostiam pacificam siue pacificorum in gratiarum actionem pro accepto beneficio offerebant, aut ex voto, aut spontè, vt scilicet à Deo impetrarent, quod volebant, aut eum magis placerent, & magis propitium haberent, vt ex his verbis, quæ leguntur Leuit. 7. declaratur, quibus quæ huic sacrificio desunt, indicat ipse legislator: *Hæc est ex hostia pacificorum, quæ offertur Domino. Si pro gratiarum actione oblatio fieret, offerrent panes absque fermento conspersos oleo, & lagana azyma vncta oleo, coctamque similam, & collyridas olei admistiones conspersas, panes quoque fermentatos cum hostia gratiarum quæ immolatur pro pacificis, ex quibus vnus pro primitijs offertur Domino, & erit sacerdotis qui fundit hostiæ sanguinem: Cuius carnes eam comedentur die, nec remanebit ex eis quidquam vsque manè. Si voto, vel sponte quispiam obtulerit hostiam, eadem similiter edetur die, sed etsi quid in crastinum remanserit, vesci licitum est: quicquid autem tertius inuenerit dies, ignis absumet. Si quis de carnibus victimæ pacificorum die tertia comederit, irrita fiet ablatio eius, nec proderit offerentis, quin potius quæcunque anima tali edulio se contaminauerit, præuaricationis rea erit. Caro quæ aliquid tetigerit immundum, non comedetur, sed comburetur igni. Qui fuerit mundus, vescetur ex ea. Anima polluta quæ ederit de carnibus hostia pacificorum, quæ ablata est Domino, peribit de populis suis. Et quæ tetigerit immunditiam hominis, vel iumenti siue omnis rei, quæ polluere potest, & comederit de huiusnodi carnibus, interibit de populis suis.* Cur verò Dominus carnes hostiæ oblatæ pro gratiarum actione eadem die comedi iubeat, eius verò quæ voto, vel spontè offertur, eadem die aut frequenti, tertio nihil edi permittat, à Philone in libello de victimis, disertissimè traditur de posteriori, quam pro salute vocat, hæc in primis scribens. *In hoc genere duobus tantum diebus epulari fas est, ita vt nihil reliquiarum supersit in tertium, idque de causis pluribus: vna quia sacræ mensæ vsus tempestatiuus esse debet, curando ne quid corrumpatur mora temporis, cùm carnium, vel conditarum, natura sit obnoxia putredini: altera quia victimarum partes non sunt in penum retrudendæ, sed in medium proponendæ omnibus indigentibus, iam enim sunt non offerentis, sed eius cui litatum est, qui cum sit beneficus,*

Holocaustũ de ouibus.

Hostia pacifica.

ac mu-

ac munificus, vult conuiuis vocatis communicari suum epulum: postrema, quia sacrificium hoc pro salute duorum offertur, corporis & animæ: proinde suus cuique dies epularis tribuitur, quod æquum videatur, vt prima diei conuiuium admoneat nos salutis animæ, sicut postera dies sanitatis corporis. Quoniam autem tertium nihil est, cui propriè quæratur salus, serio vetitum est præferri epulum vsque diem tertium, ita vt ne per obliuionem quidem liceat superesse reliquias absque piaculo, &c. Quodque Moses ait: *si quis de carnibus victimæ pacificorum tertio die comederit, irrita fiet eius oblatio, nec proderit offerenti*, his verbis enunciant. *Quod, si quis hos ritus negligat, severè diuina voce obiurgabitur. Hoccine homo ridendum putas sacrificium? Nihil moror tua sacra profana polluta, execrataque, carnes istas, quas tibi ipse coxisti, ventri seruiens, ne in somnis quidem doctus rationem veri sacrificij.* Deinde de hostia thodah, quam ipse cum lxx. interpretatur hostiam laudis, Hieronymus verò gratiarum actionis, quod idem est, qualis sit docens, & cur ita dicatur, ita loquitur. *Cum aliquis in nullam aduersitatem incidit, vel rerum externarum, vel corporis, sed quieta tranquillaque vita fruitur prosperè degens, & feliciter absque offensis, &c. necesse est, vel Deo gubernatori debeat sanitatem continuam, & non interpellata commoda, atque in vniuersum synceras felicitates nullis vitiatas calamitatibus, & horum largitorem demereatur hymnis, laudationibus, sacrificijs & alijs gratiarum actionibus, quæ omnia comprehenduntur laudis nomine. Hanc victimam non biduo, sicut priorem illam pro salute, sed ipsa prima die lex iubet absumi, vt qui experti sunt propensum, paratumque fauorem cælestis numinis incunctanter de hoc sacrificio impartiantur alijs.* Hactenus Philo. Hebræis istiusmodi hostia nuncupatur Zebah selamin, idest, hostia pacificorum, seu perfectorum, vtrumque enim significare aiunt selim. Sunt ex Hebræis qui putant, ideò ita vocari hoc sacrificium, quod pacem faceret inter offerentes & Deum sacerdotes, quia in eo suum cuique tribuebatur, sanguis & adeps altari, pectus & armus dexter sacerdoti, reliqua caro offerenti: deinde etiam quia pro pace & incolumitate & salute offereretur, atque ideo à lxx. θυσία σωτηρίου, idest, hostia salutaris vocatur, siue etiam, θυσία τῶν εἰρηνικῶν, idest hostia pacificorum & quia sæpè in gratiarum actione offerebatur, à Iosepho εὐχαριστήριος θυσία dicitur, idest, hostia gratiarum actionis, quia etiam causa à quibusdam ex recentioribus sacrificium retributionum, seu compensationum appellatum est. Isychius & Rodulphus lib. 2. in Leuit. cap. 2. hostia hac pacifica minus perfectorum vitam significari docent. Sed quoniam breuius & apertius à Rodulpho traditum est, eius verba proferam: In holocaustis perfectorum vita, (inquit) in hostijs verò pacificis mediocris conuersatio designatur. Sunt quippe nonnulli, qui quamuis summa virtutum fastigia non ambiant, offensum tamen Deum habere refugiunt, indeque licet bona summa non expleant, mala tamen summa deuitant. Isti ergo hostias pacificas, siue (vt lxx. transtulerunt,) salutares offerunt, quia saluari quidem volunt, sed sufficit eis saluentur, quamuis inter extrema sanctæ Ecclesiæ membra reputentur. Hostiarum igitur pacificarum eadem penè quæ superior, diuisio est: alia namque bouis, alia ouis, alia verò capræ oblationem continet. Bouem immolat quisquis in sæculari vita mundi actibus deditus de ipsis laboribus suis Deo ministrat. Ouem offert, qui laborare non sufficiens, & infirmitate & ætate, seu etiam paupertate à misericordiæ actibus reuocatus per solam innocentiam Deo placet: pax enim in terra hominibus bonæ voluntatis. Sed & capræ hostiam litat, quisquis veterem conuersationem meliores præpositi castigatione immutat. Auium nulla hic fit mentio, quia contemplationis virtus perfectioribus tribui solet. Hæc Rodulphus. Isychius in boue eos intelligit, qui circa agenda, quæ legis sunt, vacant. Sed quoniam hoc commune est omnibus, qui salui fieri cupiunt, præstat (inquit Ribera) eos intelligi, qui labores vtilitatis aliorum causa præferunt, nec sibi se, sed publico bono natos putant, vt qui pauperes alunt, qui rempubl. gubernant, qui bonos artes docent, qui concionantur. Hæc enim hostia maior & gratior Deo est, quam ouis, aut capra, idest quàm sola innocentia vitæ, aut sola veterum peccatorum correctio. Hi marem, & fœminam offerre possunt, quia & perfectiora interdum Deo offerunt, atq; fortiora, etsi minus perfecta, atque fortia offerant in hoc vitæ genere minus perfecto, tolerabile est. In holocausto vbi perfecta virtus est, fæmina non offertur. Sed siue mas, siue fæmina, sit immaculatam hostiam esse oportet, idest, integram, & omni deformitate carentem; siue magnæ virtutis siue paruæ sit, nulla tamen labe eius opera vitientur vt rectè Deo offerantur. Manum super caput hostiæ ponimus, cùm nos plenè Deo deuouemus, atque ita omnia facimus, vt eum nobis placare studeamus, illique soli placere. Atque ideò etiam in introitu tabernaculi immolatur, quia Deum intueri debemus, & ad eum omnia conuertere, non ad hominum gratiam. Caput hostiæ finis actionum est: finis enim in ijs quæ ad actionem spectant, principij vim & rationem habet. Sanguis verò immundus in lege censetur, & crebro in malum accipitur; quare tunc sanguinem fundimus, cum ex vita, & ex actionibus nostris omnes paruas cupiditates eijcimus. Sæpè enim Deo placere cupimus, & in ipsa honesta actione, si benè discutiamus, sanguinem fœdantem omnia inuenimus, idest latentem cupiditatem gloriæ, aut honoris, aut voluptatis, quæ etsi minus sentiebatur, magis ad agendum moue-

Hostia salutaris.

Li. 3. c. 10.

Mystica hostiæ pacificæ significatio.

mouebat, quàm caritas Dei. Hunc sanguinem eijcere debemus, vt munda sit hostia. Hunc sanguinem fundi iubebat Paulus, cùm dicebat, *Siue ergo manducatis, siue bibitis, siue aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.* Et non fundentibus dictum est. *Manus vestræ sanguine plenæ sunt.* Eum fundunt filij Aaron, idest, iusti, qui sacrificiũ pontificis nostri Christi, vt possunt, imitantur, offerentes Deo semetipsos in odorẽ suauitatis, & cor purũ, atq; humile. Et in circuitus altaris fundunt, dũ Christi virtutes mente reuoluentes, vitiosos affectus à se reijciunt. Altare enim nostrum Christus est, cui quicquid patri gratum futurum est imponimus & per eum offerimus, sicut ait Petrus: *Offerẽtes spirituales hostias acceptabiles Deo per Iesum Christũ.* Adeps hostiæ affectus animæ nostrę est, quo opera pinguescunt, si bonus sit, & nitorem accipiũt & anima ipsa mollescit, & Deo tractabilis redditur, quod optabat Dauid dicens: *Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea, & labijs exultationis laudabit os meũ.* Cõtra si malus sit, opera peiora reddit, animũq; emollit ad malũ. Quod igitur maximè offerre Deo debeant, qui in hoc vitæ genere versantur, ipse indicat, cũ ait: *Et offerent de hostia pacificorũ in oblationẽ Domino adipẽ, qui operit vitalia, & quicquid pinguedinis est intrinsecus, duos renes cũ adipe quo teguntur ilia, & reticulum iecoris cum renunculis, adolebuntq; ea super altare in holocaustum lignis igne imposito in oblationem odoris suauissimi Domino.* Quæ quoniam eleganter à Rodulpho mihi videntur explicata, verba eius referam: Adeps qui operit vitalia, eum qui ad hanc vitã habetur, affectum significat. Delectat enim nos viuere, & si fieri posset, ad mortem nos accedere nunquã vellemus. In vitalibus verò sedes animæ est, & quasi quoddam vitæ huius retinaculum. Pinguedo quoq; quæ intrinsecus est, eorum innuit amorem, quæ in hac vita possidentur, vt est, domus, agri, pecunia, pater & mater, & alij propinqui, quæ omnia si abundent in hac vita, quasi beatos vidẽtur facere possidentes. Iã in duobus renibus quid intelligitur, nisi genuina illa voluptas, quæ coniunctione maris & fæminę procedit? Hoc & ipse numerus indicat, quod duo sũt renes, vt quasi duarũ personarũ, ad quas voluptas illa pertinet, mentionem factam intuearis. His autẽ adeps quo teguntur ilia, siue (vt alibi dicitur) qui est iuxta ilia adiungitur. Ilia situ ipso membrorũ genitalibus appropinquãt. Adeps igitur ipse, qui renibus in sacrificio copulatur, voluptatis illius denotat affectum: qui tamen cũ ilia tegere, aut ilibus iuxta esse describitur, nõ longè est, vt etiã corpus paruo operi substernatur: mors enim secus introitũ delectationis posita est. In iecoris verò, idest hepatis reticulo, quid nisi nocendi appetitũ accipimus? Hepar siquidẽ fons sanguinis est: & quid per sanguinẽ nisi crudelitas designatur? Vnde & D. Greg. illud Isaiæ sic exponit, vt dicat: *Manus vestræ sanguine plenæ sunt*, idest, opera crudelitate. Ignis quo hæc cremanda sunt, est ille, de quo Ecclesia ait: *Vre igni sancti Spiritus renes nostros, & cor nostrũ Domine.* Ligna sunt exempla Sanctorũ qui cõstanter hanc hostiam Deo mactarunt. Cũ efferebatur autẽ agnus, cauda tota incendebatur Domino quia cauda finis corporis est. Quid igitur (inquit idẽ Rodulphus) nisi cõsummatio sanctæ deuotionis accipitur. Et vide quos potissimũ de perseuerãtia monuerit: Nõ enim de boue caudã offerri pręcipit, sed de oue. Reuera nãq; simplicibus & desidiosis de inconstantia timendum est. Qui in sanctis laboribus se exercent, lucris quotidianis, & propositi sui successu lætificati, voluptate maxima saginantur, & in maius proficiendi desideriũ quotidiè succẽduntur, quia scriptũ est. Anima operantiũ impinguabitur. Qui verò laborẽ refugiẽtes, pigritiã amplectũtur, fastidio suo grauati in aliud trãsire quasi melius aliquid reperturi, & cõsiliũ sępe mutare coguntur. Idem de caprã immolante censendum est. Qui enim pœnitentiã veterũ peccatorum agit, & facta deflet, ne deflenda faciat, quo carnẽ magis affligit, eo magis eius animũ Deus spirituali lętitia perfundit, eaq; magis ad laborandũ incitantur, vt minus illi de inconstantia timendũ sit. Cęterũ omnis adeps meritò Domini erit iure perpetuo, quia omnis noster affectus in eũ conferendus est, & per eũ in reliqua res. Non est comedendus adeps hostiæ, quia cũ Deo aliquid offerimus, nõ nostro affectui satisfacere, sed illi placere quærẽdũ est. Sed neq; sãguis comedẽdus est, quia ab omni prauarũ cupiditatũ gustatu longè abesse debemus. Sequitur modo sacrificiũ pro peccato. Hos nõ sẽper eodem modo fit, sed variatur personis, & hostiarũ genere, & causis offerendi: Personis, quia aut pro peccato põtificis offertur, aut pro peccato populi, aut principis, aut plebei hominis: Hostiarũ genere: quia aut vitulus offertur, aut hircus, aut capra, aut vacca, aut agna: Causis offerẽdi: quia aliter offerunt qui per ignorantiã peccant, aliter qui sciẽtes & volentes. De omnibus singulatim dicendum est, si prius annotauerimus, in his aues non offerri, vt in holocausto, quoniam victimæ diuiduntur, & pars singularum sacerdoti tribuitur, pars igni datur: turtures verò & pulli columbarum paruæ aues nequeunt in tot partes rectè diuidi. De victima peccantis Pontificis ait legislator: *Anima quæ peccauerit per ignorantiam, & de vniuersis mandatis Domini, quæ præcepit, vt fierent, quippiam fecerit, si sacerdos qui vnctus est, peccauerit, delinquere faciens populum, offeret pro peccato vitulum immaculatum Domino. Et adducet illum ad ostium tabernaculi testimonij coram Domino, ponetque manum super caput eius, & immolauit eum Domino; Hauriet quoq; de sanguine vituli, inferens illum in tabernaculum testimonij: Cumque intinxerit digitum in sanguine, asperget eum septies coram Domino contra velũ Sanctuarij, ponetque*

Adeps.

Psalm. 62.

Lib. 2. in Leuit. c. 1.

Pinguedo.

Renes.

Iecur.

Agni caudæ cur incenderetur.

Prouer. 13.

Adeps Deo offerendus.

Sanguinis non comedendus.

Sacrificij pro peccato varietas.

Aues cur pro peccato non offerãtur.

Leuit. 4.

de eodem sanguine super cornua altaris thymiamatis gratissimi Domino, quod est in tabernaculo testimonij: Omnem autem reliquum sanguinem fundet in basin altari holocausti in introitu tabernaculi. Et adipem vituli offeret pro peccato, tam eum qui vitalia operit, quam ea quæ intrinsecus sunt: duos renunculos & reticulũ quod est super eos iuxta ilia, & adipem iecoris cũ renunculis, sicut offertur de vitulo hostiæ pacificorum, & adolebit ea super altare holocausti. Pellem verò & omnes carnes cum capite, pedibus & intestinis & fimo, & reliquo corpore offeret extra castra in locum mundum, vbi cineres effundi solent, incendetq; ea super lignorũ struem, quæ in loco effusorum cinerum cremabuntur. De peccato verò principis per ignorantiam talis lex est. *Princeps per ignorantiam peccans, offeret hostiam Domino hircũ de capris immaculatũ, ponetq; manum suam super caput eius; cumq; immolauerit eum in loco, vbi mactari solet holocaustum coram Domino, quia pro peccato est; tinget sacerdos digitũ in sanguine hostiæ pro peccato tangens cornua altaris holocausti, & reliquum fundẽs ad basim eius. Adipem verò adolebit suprà, sicut in victimis pacificorum fieri solet. Rogabitq; pro eo sacerdos, & pro peccato eius, & dimittetur.* Offerre autem iubetur hircũ de capris: quia dignior est pontificis, aut tertiam totius populi persona, quam principis: peccata principis minori hostia expiantur, idest, hirco; non autem hirco simpliciter, sed hirco ex capris siue (vt est in Hebræo) hirco caprarũ, idest, nouo & tenero hirco, ita enim loquuntur Hebræi: obseruandũ etiam in hoc sacrificio, & in sequenti, carnes victimarũ non cremari extra castra, quemadmodũ in sacrificio pontificis & totius populi, quoniam horũ sanguis non inferebatur in Sãcta, sicut sanguis vituli oblati pro peccato pontificis, aut totius populi, sed extra tabernaculũ sanguis aspergebatur, & tangebantur & cornua altaris holocausti, non altaris thymiamatis: quod Paulus legis peritissimus adnotauit: *Quorum enim* (inquit) *animalium infertur sanguis pro peccato in sancta per pontificem, horum corpora cremãtur extra castra.* Plebeius homo, qui more scripturæ vocatur de populo terræ, offerre iubetur capram aut etiam ouem. Fit autem sacrificiũ eodem ritu, quo cũ offertur hircus pro peccato principis. Plebeium nunc voco quemlibet de populo, qui princeps non sit. Et quia minus digna persona est quã principis, minorẽ etiam victimam offert, nec marẽ, sed fœminam. Huic enim fæmina conuenit, sicut mas magistratui, vt ait Philo, minus quippe virilitatis, vt ita dicã sapiẽtiæ habet priuatus homo quã princeps. Si quis verò ceremonias sacrũ per ignorantiam violaret, vt si oleo sacræ vnctionis aut thymiamate Deo dicato vteretur, aut ederet sacros cibos, quos solis sacerdotibus edere licebat, arietẽ offerre iubebatur propter cultũ Deo rebusq; sacris debitũ. De peccato sine ignorantia cõmisso legislatoris hæc sunt verba: *Anima quæ peccauerit, & contempto Domino negauerit proximo suo depositum, &c. & quodlibet aliud ex pluribus fecerit, in quibus solent peccare homines, pro peccato suo offeret arietem immaculatũ de grege, & dabit eum sacerdoti iuxta mensurã, æstimationemq; delicti. Qui rogabit pro eo corã Domino, & dimittetur illi pro singulis, quæ faciendo peccauit.* Quod de mensura æstimationeq; delicti dicit, hoc ita intelligendum est, vt pro maiori peccato melior & pretiosior aries offeratur, vilior & deterior pro minori, vt iudicauerit sacerdos. Abulensis verò hoc loco vult arietem hic exigi emptum duobus siclis, quoniam paulò ante dixit de eo qui per errorem in ceremonias peccauerat: *Offeret pro delicto suo arietem immaculatum de gregibus, qui emi potest duobus siclis:* Quare cum nũc ait: *Iuxta mensuram æstimationẽq; delicti*, ipse ita interpretatur. Tantus erit valor istius arietis qui offertur, quãta æstimatio, vel mẽsura posita in ariete pro peccato, idest duorũ siclorũ. At nõ animaduertit, vbi pretiũ duorũ siclorũ cõstituitur, nõ addi. *Iuxta mẽsurã æstimationẽq; delicti*, quia iam certũ pretiũ definiebatur: Vbi verò dicit: *Iuxta mẽsurã æstimationẽq; delicti*, nõ constitui pretiũ duorum siclorũ, quoniã constitui nõ poterat cũ pretiũ arietis immolãdi arbitrio sacerdotis relinqueretur. Verba ergo ipsa Abulẽsis expositionẽ refutant. Quomodo enim erit aries iuxta mensuram æstimationemq; delicti, si eiusdẽ pretij sit, qui pro peccatis omnibus offertur. Itaq; haud obscuram hic vmbrã & figurã confessionis nostræ videmus, quãdoquidẽ & de occultis peccatis hic agitur, vt apertè docuit Iosephus, dicens: *Qui cum sciens peccauit, nemine conscio, arietẽ offeret lege ita iubente, &c.* & is qui peccaret, iubetur adire sacerdotem, & peccatũ illi detegere, vt pro eius arbitrio aries eligatur, & ipse pro peccato oret. Quid modò fieret de hostia pro peccato, docet legislator his verbis: *Ista est lex hostiæ pro peccato. In loco vbi offertur holocaustum, immolabitur coram Domino. Sanctũ Sanctorum est. Sacerdos qui offert, comedet eam in loco sancto, in atrio tabernaculi. Quidquid tetigerit carnes eius, sanctificabitur. Si de sanguine illius vestis fuerit aspersa, lauabitur in loco sancto. Vas autem fictile in quo cocta est confringitur: quod si vas aneũ fuerit, defricabitur, & lauabitur aqua. Omnis masculus ex genere sacerdotali vescetur de carnibus eius, quia Sanctum Sanctorum est. Hostia enim quæ cæditur pro peccato, cuius sanguis infertur in tabernaculum testimonij ad expiandum, in Sanctuario non comedetur, sed comburetur igni.* Pontifex peccans, offerre iubetur pro peccato suo vitulum immaculatum Domino. Multum enim grauitatis affert peccato persona sacerdotis, & maximè pontificis: idcirco cum ille qui vnctus est, & consecratus Deo, peccat in Deum, maiori victima indiget maiorem pœnitentiam postulat peccatum illud, vitulum offerret, qui pluris quàm cæteræ hostiæ emitur. Si autem immaculatus vitulus, idest, plena atq; integra pœnitentia, quæ dolorem habeat magnum, confessionẽ verecundam, & humilem addat, ad satisfaciendum sit parata. Adducat illum ad ostium tabernaculi coram Domino, idest, ge-

Leuit. 4.

Heb. 13.

Peccatum plebij per ignorantiam.

Li. de vict.

Peccatum per ignorãtiam contra ceremonias.

Peccatum sine ignorantia.

Typus confessionis sacramentalis.

Lib. 3. Antiq. c. 10.

Leuit. 6.

mat & lugeat coram Domino. Manum super caput vituli ponit cùm ab ipso pęnitentiæ & luctus initio Deum iustum & bonum confitetur, seipsum omnibus plagis, omni supplicio dignũ cognoscit. Et quoniam in sanguine peccatum significari notum est dicẽte Propheta: *Et sanguis sanguinem tetigit*, de sanguine vituli haurit, & infert illum in tabernaculum testimonij, cùm Deo peccata sua vniuersa confitetur cum dolore, & seipsum accusans sacrificiũ laudis offert Deo in odorem suauitatis, paulatim appropinquans altari *thymiamatis, in quo incensa, idest, preces & laudes offeruntur*. Dein digitum intingit in sanguine, quem aspergit coram Domino cõtra velut sanctuariũ, cũ timore debito, & cum humilitate agnoscens nõ digitũ solum, sed totam manum se fuisse in sanguine intincturũ, nisi Dei seruantis misericordia fuisset adiutus: hoc est, non peccatũ illud modò quod commisit, sed omnia in se fuisse cõmissurum, nisi seruatus à Deo fuisset. Et quoniam septem sunt peccata, quę capita & fontes reliquorũ sunt, à quibus Dei gratia liberatus est, meritò septies aspergit sanguinẽ. De eodem sanguine ponit super cornua altaris thymiamatis, quæ rectè sursum tẽdebant, vt cũ preces & laudes in cælũ miserit, & Dei misericordia peccatorũ obliuiscentis directa fuerit oratio eius sicut incensum in cõspectu Dei, minimè efferatur, sed sanguinis, idest, præteritæ suæ turpitudinis recordetur, & humiliter tremat, & suppliciter clamet: *Libera me de sanguinibus Deus, Deus salutis meæ.* Et quia satis non est peccata Deo confiteri, sed ore confessio homini fit ad salutem, omnem reliquum sanguinem fundet in basin altaris holocausti, idest, illa nõ vniuersè, sed sigillatim sacerdoti aperiet, ita vt nihil reliquum sit sanguinis, nihil tacetur, quod animam polluat, & cruentet. Et quoniã altare Christus est, basis altaris est sacerdos, qui pro Christo peccata remitt t audita. Nam basis humilis quidẽ est, sed super illã altare collocatur; ita in sacerdote, quamuis homo sit, atq; peccator, virtus Christi est, & qui ad eum venit, ad Christum ascendit. De adipe & renunculis, & de ijs quæ ex hac hostia offerenda sunt, suprà dictum est. Cùm omnes suos affectus & omnes cupiditates sacerdos supra altare adoleuerit, omnibus videntibus pellis & carnes, &c. idest, reliqua omnia quæ ex hoc sacrificio superfuerint, crementur extra castra, vbi populus non videat, & nihil penitus remaneat, omnia in loco mundo vertantur in cineres. Etenim peccata sacerdotũ non debent in publicum iactari, neque in locum immundum, idest, in detractorũ conuenticula, & in prophanas ac maleficas linguas, sed danda est opera, vt taceantur, & omnes eorum reliquiæ igne charitatis consumantur, & perpetuo silentio cõtegantur, nihilq; sit, quod relinqui possit in exemplum. Hęc eadẽ aliter exponit Origenes his verbis: *In morali autem loco potest Pontifex iste sensus pietatis & religionis videri, qui in nobis per orationes & obsecrationes, quas Deo fundimus, velut quodam sacerdotio fungitur. Hic si in aliquo deliquerit, omnem continuò qui intra nos est, bonorum actuum populum peccare facit. Neque .n. recti operis aliquid gerimus, cùm in prauum declinauerit dux bonorum operum sensus, & ideo ad huius emendationem non qualiscunq; hostia, sed ipsius saginati vituli requiritur in sacrificium.* Magnum est etiam totius populi peccatũ, atq; eò maius quò plurium est. Vt enim totius populi pænitentia facillimè placari solet Deus; ita tot hominũ animis in malum conuenientibus vehementius irritatur. Magna ergo hostia indiget, idest maiore dolore, maiori satisfactione. Ideò vitulus hic etiam offerri iubetur, qui pluris emitur, quàm reliquę hostię. Omnia itaq; erunt eodem quo priora sensu interpretanda. Eademq; erit de peccato principis interpretatio, sed minor in eo hostia offertur, quia minus est peccatum principis quàm sacerdotis aut totius populi. Eadem ad peccatũ plebeij hominis, & ad reliqua quæ postea dicuntur, accõmodãda sunt. Sed aries pro maiori peccato offertur, qui pretiosior est capra & oue. At qui ouẽ, & arietem offerunt, tacitè admonentur, vt in posterum innocentiæ studeant, dentq; operam, vt quibus aut iniuria aliqua aut exemplo nocebant, omni ratione prosint. A sacrificio pro peccato differt, id quod pro delicto vocatur, de cuius ritu in Leuitico hæc legimus: *Hæc quoque est lex hostiæ pro delicto, Sancto Sanctorum est. In loco vbi immolatur holocaustum, mactabitur & victima pro delicto. Sanguis eius per gyrum altaris offertur. Offerent ex ea caudam, & adipem qui operit vitalia, duos renunculos & pinguedinem, quæ iuxta ilia est, reticulumq; iecoris cum renunculis, & adolebit ea sacerdos super altare, &c.* Quomodo autem isthæc peccata inuicẽ differant, eleganter admodum ac disertè docet Ribera: Ego interim ex eodem hic addam sacrificium iugi, etsi priuatim ad agni historiam pertineat. Quale autem hoc sacrificium sit, & cur iuge dicatur, lex ipsa docet: *Hæc sunt sacrificia quæ offerre debetis agnos anniculos immaculatos duos quotidie in holocaustum sempiternum: Vnum offeretis manè, & alterum ad vesperam, decimam partem Oephi similæ, quæ conspersa sit oleo purissimo, & habeat quartam partem hin. Holocaustum iuge est quod obtulistis in monte Sinai in odorem suauissimum incensi Domini, & libabitis vini quartam partem hin per agnos singulos in Sanctuario Domini: Alterumque agnum similiter offeretis ad vesperam iuxta omnem ritum sacrificij matutini, & libamentorum eius, oblationem suauissimi odoris Domino.* Deo eadem dixerat in Exodo. *Hoc est quod facies in altari, agnos anniculos duos per singulos dies iugiter, & cætera.* Ideò ergò iuge sacrificium dicebatur, quia iugiter omnibus diebus offerebatur. Cuius sæpe meminit Daniel Propheta, voca-

Adeps renunculi.

Homil. 2. in Leuit.

Sacrificiũ pro peccato totius populi.

Principis peccatum.

Cap. 7.

Sacrificiũ iuge.

Nume. 28.

Cap. 29.

Cap. 8. 11. 12.

baturq; siue iuge sacrificium, siue holocaustum iuge, aut sempiternum, vt in locis indicatis videmus. Idem dicitur sacrificium matutinum, & sacrificium vespertinum. Hic cum agno anniculo & immaculato, idest, integro, ac nihil deforme habente, vt diximus, offerebatur decima pars Oephi similæ conspersæ oleo, id est ita factæ, vt farinæ aquæ cum oleo infunderetur, aut oleum solùm pro aqua. Oleũ autem quo similia conspergenda est, debet esse mensura quartæ partis hin. Cũ enim ait. *Et habeat quartam partem hin.* subaudiendum est oleum, quod apertius explicatum est in Exodo: *Decimam partem simila conspersæ oleo tuso, quod habeat quartam partem hin.* Eadem mensura vini erat adhibendum, idest, quartæ partis hin. Est autem Oephi siue Oepha decima pars cori, vt videmus Ezechiel. 45. idest, tres modij: nam corus triginta modios habet, vt author est Hieronymus in eundẽ locum Ezechielis, & in caput tertiũ Oseæ, & Epiphanius in libro de mensuris & ponderibus. Modius habet sedecim sextarios, heminas triginta duas. De hin ita Iosephus: Ea est mensura prisca Hebræorũ duos cohas Atticos continens, qua oleũ ac vinum metiuntur: nam vinum circa altare bibãt. Duo cohæ Attici capiunt sextarios duodecim. Oleum purissimum vocat bene contusum & expressum ex oleis. Hoc iuge sacrificium publicis expensis offerebatur, vt ibidem testatur Iosephus, nec erat dies quo non offerretur, etsi festi dies inciderent, quibus aliæ victimæ cædendæ erant, vt sabbatum, neomenia, azyma, &c. vt latè videmus in eodem 28. capite Numerorum, ita cædebantur, vt iuge sacrificium non intermitteretur. Hoc autẽ iuge sacrificium legis, significat iuge sacrificiũ Euangelij, quod omnibus diebus offertur in Ecclesia, vt ex Danielis c. 12. facilè intelligitur, qui ad tẽpora Antichristi respiciens, *Et à tempore* (inquit) *cùm ablatum fuerit iuge sacrificium & posita fuerit abominatio in desolationem dies mille ducenti nonaginta.* Itaq; Agnus qui quotidie offerebatur, Christũ sine dubio significabat in cruce patri offerendum. Quod intelligens Io. Baptista digitoq; Christum ostendens clamabat: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi*: ac si diceret, hic est agnus quem sibi pater offerri voluit, vt mundum sibi reconciliaret, hic est qui tollit peccata hominum, quæ agnus legis tollere non potuit. Hinc toties in Apocalypsi vocatur *agnus.* Manè significabat tempus legis & prophetarum & legis naturę: Vesper finis temporum est, quo Christus venit in mundum & omnę quod vsq; ad consummationem sæculi superest. Vt ergo sciremus omnes qui salui facti sunt, ac fient ab initio mundi vsq; ad aduentum Christi, & ab eo vsq; ad finem sæculi, per sanguinem agni in cruce occisi seruari, agnus manè & vesperi immolabatur. Sed cur agnus in iugi sacrificio sumptus est ad Christũ significandum? Origines: *Dicitur agnus, quia voluntas & bonitas eius qua Deum repropitiauit hominibus, & peccatorum indulgentiam dedit, talis extitit humano generi quasi agni hostia immaculata, & innocens, qua placari hominibus diuino creduntur.* Augustinus: *Agnus eligitur, vt simplicitas & innocentia designetur. Masculus quæritur, vt virtus comprobetur, immaculatus, vt sine crimine, & cæt.* Agnus igitur electus est ad figuram Christi propter innocentiam & mansuetudinem. Nescit enim agnus vel nocere alicui, vel nocenti resistere. Atq; ita de Christo dictum est: *Oblatus est, quia ipse voluit, & non aperuit os suum. Sicut ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum.* Anniculus agnus tener est & sacrificio aptissimus: ita Christus nihil in se durum aut ingratum habens, optima & acceptatissima Deo hostia fuit. Immaculatus, quia Christus integer & perfectus fuit, & nihil habuit deforme: Similia quæ pars farinæ ad nutrimentũ aptissima est, conspersa oleo, & vinum offeruntur cum agno, quia Christus non solùm occidi voluit, sed etiã in ipso sacrificio reliquit nobis sacramentum corporis, & sanguinis sui sub specie panis & vini, quo mirificè animæ nostræ alerentur, confirmarentur, lætificarentur. Et quia dulcissimo misericordiæ affectu hoc nobis sacramentum instituit, meritò similia oleo conspersa offertur. Sed maior similæ quàm vini mensura est, quia sub specie panis multò plures illud accepturi erant, quàm sub specie vini. Olei, & vini par mensura est, vt tanta eius in nos misericordia intelligatur, quanta virtus sanguinis est. Hactenus de sacrificijs ferè ex Ribera, si quis autem pleniorem explicationem requirat, Originis legat homilias in Leuiticum & in Numeros 23. & 34. præterea Isychij, & Rodulphi commentarios in Leuiticum, ac Procopij Gazæi in eundem librum & in Numeros, nec non Cyrillum, ac præcipuè Philonem. Dicam modò quæ superioribus, non incongrua sunt, ac in primis, cur Moyses, cum Dei nomine mandata explicasset, mox populum sanguine sacrificiorum conspergeret, vt legimus in Exodo: *Scripsit autem Moyses vniuersos sermones Domini, & mane consurgens ædificauit altare ad radices montis, & duodecim titulos per duodecim tribus Israel. Misitque iuuenes de filijs Israel, & obtulerunt holocausta, immolaueruntque victimas pacificas Domino, vitulos duodecim. Tulit itaque Moyses dimidiam partem sanguinis, & misit in crateras, partem autem residuam fudit super altare: Assumensque volumen fœderis, legit audiente populo: qui dixerunt: Omnia quæ locutus est Dominus: faciemus & erimus obedientes. Ille verò sumptum sanguinem respersit in populum & ait: Hic est sanguis fœderis quod pepigit Dominus vobiscum, super cunctis sermonibus suis.* Quibus verbis & actione in primis Eucharistiam præsignificatam, multis probari docet Thomas Bozius

Cap. 29. Oephus quid. Hin quid. 3. Antiq. 10. Cap. 28. Sacrificij iugis significatio. Agnus Christus. Homil. 24. in Numer. Lib. 21. sentẽt. c. 2. Isai. 53. Cap. 24. Eucharistiæ typus.

Eugu-

Eugubinus Congregationis Oratorij Presbyter in libro de coniũctione corpore Ecclesię & Christi. Nam primo loco (inquit) Lucæ cap. 22. disertis verbis Christus ait: *Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine.* Secundo totidem verbis Christus vsus est in Eucharistię institutione, quot Moyses in veteris testamenti sanctione: sic enim cap. 26. Matth. dictum. *Hic est sanguis meus noui testamenti.* Consona sunt itaque verba ipsa, & actio ad vnguem. Tertio sicut Moyses primò recensuit Dei pręcepta, deinde sanguine populum aspersit, illaq; aspersione testamentum sanxit, eodem modo Christus prius mandata sua clarè proposuit, vt est apud Ioannem, mox sanguinem suum in pectora discipulorum infudit per Eucharistiam. Quarto Moyses sanguinem quo Hebræos tinxit, in cratere collocauit: sic etiam Christus in calice suum sanguinem discipulis propinauit. Quinto Moyses è sanguine commixto duodecim vitulorum, duodecim tribus respersit; sic Christus duodecim discipulis sanguinem suum in vnam substantiam commixtum, quamuis duodecim sorbitionibus, vt ita dicamus, traditũ dedit ex vno cratere. Quocirca nisi in Eucharistia sit Christi corpus & sanguis, sed ea sit simplex commemoratio passionis Christi: quod egit Moyses, magis explicaret passionem Christi, & eius memoriam, quàm panis, & vini comestio, atque ita quod est absurdum proculdubio, vmbra esset solidior, & in corporis artus, lineamenta, & colores magis conformata, quàm corpus ipsum: corpus esset vmbræ loco, vmbra corporis, inuersaque essent illa, & præpostera. Quæ cum sint, opus est dicamus in Eucharistia esse verum sanguinem, corpusque Christi, ne ipsius institutio tam frigidè referat memoriã passionis, tam frigidè nos ad illam moueat. Huc spectat, quod eodem vitulorum sanguine Moyses tinxit altare, librum legis, ac vasa templi, quibus omnibus nos ipsi significabimur imbuendi ex omni parte Christi sanguine, veluti templa ac vasa Dei, nos ipsi volumina legis diuinæ. Hinc Tertullianus concludens Christo fuisse verum corpus, ex hoc argumentatur, quia sicut olim populus à Moyse vero sanguine vituli est aspersus, sic nos verum Christi sanguinem corpusque sumimus, quod argumentum mutuatus est à Sancto Irenæo. Audi eum loquentem:

Lib. 24 aduers. Marcion.

Sanguine nam vituli poculum, simul omnia vasa
Atque sacerdotes, & scripta volumina legis
Sparsit aquæ mixto, vates sic iussus ab alto
Non propriam spem; nec spectem virtute vacantem
Exemplo vituli passurum in corpore Christum,
Qui iuga dura ferens humeris temonis aratro
Fortiter abrupit sua pectora vomere ferri,
Infundens sulcis animæ sui sanguinis vndam.
Nam templi vasa hæc designant corpora nostra.
Ipse Dei templum verum non ante dicatum
Namque suo socios homines sibi sanguine fecit,
Atque sacerdotes voluit sui corporis esse.
Ipse Patris summi perfectus iure sacerdos
Auditum, visum, gressum mundauit inertem,
Aspersitque libros testes præsaga locutus
Demonstrans legem suo tinctam sanguine sancto.

Minimè etiam præteriri debet, quid sibi velit lex imaginaria, quæ iubet vitulũ pro peccato sacerdotis immolari, & sanguine eius septies digito populum aspergi; deinde duos hircos offerri; vnum in quo sors Domini venisset, occidẽdum esse, & de sanguine eius, similiter vt de sanguine vituli digito sacerdotis populum aspergendum: Alterum verò, in quo omnia peccata & maledictiones populi imponendæ essent, in locum desertum deducendum, ibiq; dimittendum. Docet id venerabilis Beda his verbis in quæstionibus super Leuiticum. Meritò & hoc loco de huius vituli sanguine septies populũ digito sacerdotis aspergi iubetur, vt redemptio nostra & purificatio in Christi sanguine lata per gratiam septemplicis spiritus demonstretur. Duo autem hirci duorum populorum figuram perspicua ratione demonstrarunt, propter originalem peccati præuaricationem, hircorum formam gerentes, quorum est similitudo in Euangelio. Hædi, idest peccatores ad sinistram futuri, sed ex eis qui in Christum credidissent, & pœnitentiam delictorum suorum toto corde egissent, baptismi gratiam consecuti. Hi in similitudinem huius hirci qui in sorte Domini venit, figuram accipiunt, cuius sanguis cum sanguine vituli permisceri iubetur, vt consortes passionis Christi effecti, participes gloriæ ipsius efficiantur. Sed quid est hircum in sortem Domini venire, nisi vt populus credentium, cuius ille figuram habebat, consors & cohæres Domini haberetur in regno. Sicut Apostolus ait: *Hæredes quidem Dei sumus, cohæredes autem Christi.* Alius verò hircus qui in sortem Domini non venit, similitudinem habet infidelium, qui nunquã in Christo credere voluerunt. Hi vtique accipiunt maledictionem totius populi, & omnes iniquitates humani generis & proijciuntur

Lex imaginaria.

in deſertū locm. Sed quid eſt omnes iniquitates & maledictiones accipere, niſi quia omnia peccata, quæ ab Adam vſque ad Chriſtum humanum genus admiſit, illi ſoli ſunt percepturi, qui nec credere in Chriſto, nec expiari Chriſti ſanguine voluerunt:& ſic onuſti & prægrauati iniquitatibus & maledictionibus totius humani generis, in deſertum locum proijcientur, ideſt, in tenebras exteriores, vbi eſt fletus & ſtridor dentium: & in ſtagno ignis, quod eſt gehenna, ibi ignis eorum non extinguetur, & vermis eorum non morietur. Idem Beda in explicatione huius Pſaltis ſententiæ: *Holocauſta medullata offeram tibi cum incenſu arietum: offeram tibi boues cum hircis*. Holocauſta medullata interpretatur placentia. Pinguia enim holocauſta (inquit) erant acceptabiliora; ſcilicet offeram tibi laudem integram, & charitatem intimam, quæ placent tibi: & hoc cum incenſo arietum, ideſt per orationem ſanctam pro me ab arietibus, ideſt, à ſanctis patribus, qui nos in fide genuerunt, & per meam orationem non diſſentientem à traditione ipſorum ſanctorum patrum: quæ Deo ita eſt acceptabilis, ſicut ſuauis eſt alicui odor incenſi: Verè enim Deo eſt gratum, quod quidē probatur ab auctoritate ſanctorum patrum non eſſe diſſonum. Offeram inquam holocauſta, & offeram tibi boues, ideſt magiſtros meos triturantes me; Et hircos, ideſt, in peccatis fœtidos offeram tibi, non tantùm per ſe hircos, ſed ita vt boues ſint cum hircis, ideſt, vt illi qui prius erant hirci, à bobus ſint triturati & eis incorporati: quia hoc etiam tibi placet ſacrificium, ſi peccatores hic conuertantur & bonis concorporētur. Nec te turbet quod dicit, offeram boues & hircos, quia in illo priori populo, qui hic loquitur, quaſi vnus fuerunt & boues & hirci conuerſi. Poteſt etiam hoc totum de præſenti legi, vt ſic dicatur, introibo tandem in domum tuam ſuper cæleſtem, & vt introeam, reddā tibi nunc interim voto mea, illa ſcilicet quæ labia mea interiora diſtinxerunt, id eſt, diſcreuerunt, ſcilicet vt me accuſem, te laudem. Te Dominum dico me ſeruum. Te me non indigere, me ſine te eſſe non poſſe, & ſimilia. Et quæ os meum exterius maximè locutum eſt in tribulatione, vbi oportet me deuotiorem eſſe. Tribulatione dicit mea, ideſt mihi vtili & neceſſario. Holocauſta mea diſtinxerunt, inquam, labia mea, vota tibi reddenda, & hæc diſtinguendo offeram tibi holocauſta mea, ideſt, intima charitate intus referta, vt non te tantùm amem in ſuperficie, ſed in intimo amore, & exterius ſaginata fide, & ſpe & bona operatione. Pecus enim medullatum, & interius medullis eſt plenum & exterius ſaginatum. Et eſt, quaſi dicat: Non debet eſſe vacuum & aridum, quod tuæ maieſtati eſt offerendum. Vacuum quidem à charitate, aridum verò à fide, vel ſpe. Et hoc faciam, vel cum incenſo arietum, vt prædiximus, vel quia vt quidam libri habent, cum incenſu quod ſignificat incendium. Ita poſſumus dicere, offeram tibi holocauſta cum incenſu arietum, ideſt, incendendo, & deſtruendo in me laſciuiam, quæ per arietem deſignatur: & offeram tibi boues cum hircis, ideſt, & boues & hircos item cum incenſu, ideſt, incendam in me ceruicoſitatem & ſuperbiā quæ per bouem deſignatur, & incendam in me peccatorum fœtorum, qui per hircum deſignatur: & hæc incenſa tibi offeram, quia hoc erit delectabile tibi ſacrificium. Hactenus Beda. Et Georgius Franciſcus Venetus in nouiſſimo hoc ſenſu idem ſacrificium interpretatur, pro peccato (inquit) offerri iubetur hircus, pater videlicet hœdorum, qui in ſiniſtra reponentur iudicandi, vt per hircum oblatum hircina aut hœdina pars, quæ eſt in homine, expietur. Eſt enim laſciua portio in homine ſimilis hirco, aut hædo, aut capræ matri eius laſciuienti & demolienti vineas; Idcirco expiandus, cōprimendus, vinciendus & deducendus eſt in ſeruitutem melioris portionis, ſicuti de alio animali huic ſimili dicitur in Canticis: *Capite nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas*. De hœdis quoque ibidem dicitur; Paſce hœdos tuos iuxta tabernacula paſtorum, illorum videlicet qui in ſcriptura dicti ſunt bene paſcere oues, quorum princeps eſt ille qui ait: *Ego ſum paſtor bonus & animam meam do pro ouibus meis*. Offerendi igitur & caſtigandi ſunt huiuſmodi appetitus, qui demoliuntur vineam, illam vtique quæ, vt Iſaias ita, domus Iſrael eſt, & cœtus electorum, atque hæreditas Domini: de qua in parabolis loquens Chriſtus, inquit: *Ite & vos in vineam meam, in quam intrare nequit caro, & ſanguis, ac portio illa laſciuiens*. Ideo in hirco veniebat offerenda & expianda; in quo eſt maior & magis inueterata laſciuia quàm in hœdo, adeo vt valde fœteat, ſicut & carnes nimium laſciuientium, & multò magis quàm carnes caſtè viuentium. Offerendus quoq; venit pro peccato vitulus, vel bos armentorum rex, faſtus videlicet & ſuperbia animalis hominis, qui gloriatur in malitia & lætatur, cùm malè fecerit. Quæ duo laſciuia ſcilicet & faſtus procedunt à duobus præcipuis fontibus ſcaturientibus in deteriori homine, concupiſcibili videlicet & iraſcibili, quæ ab homine pergente ad Deum ipſi Deo offerenda ſunt, vt longo & egregio ſermone diſſerit Origines ſuper Numeris. Deduxit (inquit) Dominus populum ſuum in manu Moyſis, & Aarō, hoc ideo, quia alterius manus tantummodo non ſufficiebat. Moſes enim ſcientiam legis indicat, Aron verò ſacrificandi Deo, & immolandi peritiam. Nam ſi exiens de Aegypto & conuerſus ad Deum ſuperbiam adijciam, taurum per manum Aaron ſacrifico, ſed vitulum ſi adhuc tenera ſuperbia & elatio eſt: Si verò petulantiam laſciuiamque peremero, hircum Domino iugulaſſe me quoq; Aaron manu credam &c. Eadem diuina

Pſal. 65. Holocauſta medullata.

Pars in homine hirco ſimilis.

uina lex vitulum pro sacerdotio immolari mandans per membra hostiæ quæ incendebantur, sacræ exercitationis modum naturali ratione subindicat, quæ fibram iecoris, (inquit Basilius Magnus) non iecur totum & adipem qui ventrem operiret, non ventrem ipsum: renum verò non solùm adipem, verùm ipsos quoq; cum adipe renes incendi in holocaustum iubet. Iecoris quippe, quod concupiscentiæ instrumentum est, iuxta quod & de eo qui concupiscentiæ fuerat telo percussus, dicitur, *Eris quasi ceruus spiculo percussus in iecore*, veluti fibram singularem scilicet peccati concupiscentiam, in qua & fel inuenitur, incendere, reliqua verò felle ac pessima cupiditate liberam ac puram ad appetenda bona quæque & honesta seruare secundum naturam integram conuenit. Porrò ventris quod superfluum est, vnde pinguiore, & hebetiore euadimus sensu, auferre decet, solumque quod est necessarium seruare. In renibus verò non adipem solùm ingentem obscœni liquoris copiam exspumantem ad libidinem, verùm & renes ipsos expiare, ac sanctificare naturaliter omnino iubemur. Significat profectò per hæc sermo diuinus & necessarium victum nobis esse amplectendum, & concupiscentiam studiosius ad meliora transferendam, & castitatis munditiam tota intentione sectandam. Quia enim possibile non erat absque cibo viuere, escarum receptaculum, ventrem scilicet nudum absque vllo omnino gulæ vitio relinquens obsidentem illum adipem rectissimè tollit. Rursus quia itidem erat impossibile, boni nos aliquid habere, nisi naturalem concupiscentiæ vim ad illud ambiendum haberemus, improbam cupidinis speciem quasi fibram iecoris cum felle præcidens, probabile concupiscendi genus ad virtutes appetendas purum innocuumque reliquit. At verò in renibus quia neque ad vitæ necessaria vt venter, neque ad concupiscendum & iecur, necessarij sunt, solamq; & vnicam concubitus concupiscentiam capiunt, non horum solùm adipē, sed ipsos quoq; ignibus tradit. Nēpe .n. sine renibus, idest, sine coniugio in terris viui potest: virginitatisq; vita, nullo inferior angelis ad perpetuam gloriam hinc iam exerceri. Quibus profectò omnibus id nobiscum agitur, vt omni sapientia eruditi & instructi aduersus voluptatem totam quasi contra multorum capitum hydram sapienter stemus, neque sub specie excidendi emergentia assiduè per sensus capita ad pullulationem plurimorum ea semper iteremus: Verùm summa tolerantia laboris, atque continentia præcipua fortiter illa incendamus, corporaque nostra hostiam sanctam placentem Deo, tanquam vitulum pro sacerdotio studiosè offeramus, & modò quidem prauam concupiscentiam veluti fibram iecoris modò superfluitate cibi, quasi adipem, quo venter operitur, modo totam simul concupiscentiam coitus, veluti renes vnà cum adipe semen illis ministrante diuino continentiæ igne consumamus, vt iuxta propositam virginitatis destinationem omni praua ac turpi concupiscētia, omniq; voluptate superiores euadentes per continentiæ sacra certamina proposito certantibus præmio, immortalitatisq; corona digni inueniamur. Hæc Basilius. Suprà per vituli oblationem Christus intelligi ostensum est: qui similiter per vitulæ siue vaccæ rufæ immolationem significatur, (de qua in Numeris legimus cap. 16.) & per cinerem eiusdem populi expiatio. Sic enim dicitur de illa ad Moysem & Aaron. *Præcipe filijs Israel, vt adducant ad te vaccam rufam ætatis integræ, in qua nulla sit macula, nec portauerit iugum, tradetisque eam Eleazaro Sacerdoti, quæ educta extra castra immolabitur in conspectu omnium, & intinget digitum Eleazar in sanguine eius, & asperget contra fores tabernaculi septies, comburetque eam cunctis videntibus tam pellem & carnes eius, quam sanguinem & fimum flammæ tradetis. Lignum quoque cedrinum & hyssopum coccumque bis tinctum sacerdos mittit in flammam qui vaccam vorat, & tunc demum lotis vestibus & corpore ingreditur in castra, commaculatusque erit vsque ad vesperam. Sed & ille qui combusserit, lauabit vestimenta sua, & corpus & immundus erit vsque ad vesperam. Colliget autem vir mundus cineres vaccæ & effundet eos extra castra in loco purissimo, vt sint multitudini filiorum Israel in custodiam, & in aquam aspersionis: quia pro peccato vacca combusta est. Habebunt hoc filij Israel & aduenæ sanctum iure perpetuo, & qui tetigerit mortuum & propter hoc septem diebus fuerit immundus. Aspergetur ex hac aqua die tertio & die septimo mundabitur. Si die tertio aspersus non fuerit, vel septimo non poterit emundari.* Vitula rufa (inquit Beda) caro est Saluatoris, rosea sanguine passionis, ætatis integræ, quia perfecta ætate passionem suscepit. Quod autem non est impositum super illam iugum, hoc ostendit, quod caro Christi non est subiugata delicto, neq; victa ab vllo peccato. Quod autem apprehensam eiecerunt filij Israel extra castra astante Eleazaro sacerdote, populum Iudæorum significat & consensum sacerdotum in necem Domini, qui eiectum ex Hierusalem eum crucifixerunt. Sicut ergo qui offerunt vitulam immundi sunt: sic & qui apprehenderunt Dominum, peccatores habentur, & sicut is qui colligit cinerem aspersionis, mundus est: sic & omnes mundi sunt qui passionem Christi prædicarunt gentibus & in toto orbe terrarum doctrinam eius asperserunt, populosq; Domino collegerunt. Lignum autem & hyssopum crucem putamus & baptismum. Per hyssopi enim fasciculum aspergebantur agni sanguine, quo mundari solebant; typicè figurantes lauacrum baptismatis, & ablutionem æterni fontis. Per coccum autem bis tinctum, figuram sacri sanguinis significari, quo

Fibra iecoris, non iecur incendatur.

Lib. de virginis.

Castitas vt Deo grata.

Vaccæ rufæ immolatio.

Caro Saluatoris.

pecca-

peccatores abluuntur: bis tinctum autem, quia per eum & corpore & corde mundamur. Hæc enim tria ad purgationem peccatorum ſunt tradita: Primò per cedrũ, fides ligni crucis; ſecundò per hyſſopum martyrium: tertiò per coccum, ſanguinis Dominici ſacramentum. Sicut autem illuc die tertia purgari iubentur; ita & omnis anima purgatur ab omnibus delictorum ſordibus, quæcunque credit Chriſtum Dominum noſtrũ die tertia à mortuis reſuſcitatum. Huiuſmodi etiam homo mundus erit in die ſeptima, ideſt, in regno Sanctorum aduenienté Domino, & beatus ac lætus partem cæleſtis illius regni potietur. Qui autem non fuerit aſperſus, ideſt huius gratiæ fide munitus, peribit anima illa de regno ſancti ſanctorum, & de populo fidelium. Ex ſanguine autem huius vitulæ ideo ſepties tabernaculũ iubet aſpergi: quia ſeptem ſunt Spiritus ſancti chariſmata, quæ per Chriſti ſanguinem ſuper Eccleſiæ populos diſtribuuntur, per quã ab omni delicto purgantur, ſicut Apoſtolus ait: *Iam abluti eſtis in ſanguine Chriſti & paſſione eius*. Quod verò vitula cum pelle & oſſibus ſuis comburitur, & agnus ille paſchalis pari modo concrematur, ne oſſa eius confringantur: hoc oſtendit, quod Domini Ieſu Chriſti corporis in paſſione nõ eſſent confringenda crura, ſicut Euangeliſta teſtatur. Moraliter autem vacca rufa, cuius cinis expiatio populi eſt, non aliter immolari & offerri ad altare Domini poterit, niſi quia terrena opera non fecerit, iugumq; delicti non traxerit, nec vinculis peccatorum fuerit alligatus. Huc vſq; ille, & ſimiliter ferè D. Auguſtinus in quæſtionibus ſuper Numeros: Iuuenca rufa, carnem Chriſti (inquit) ſignificat. Sexus fæmineus eſt propter infirmitatem carnis: rufa eſt, propter ipſam cruentam paſſionem. Quod autem ait, Accipiant à te: in ipſo Moyſe figuram legis oſtendit, quoniam ſecundum legem ſibi viſi ſunt occidere Chriſtum, quia ſoluebat ſecundum ipſos ſabbatum, & ſicut putabant, obſeruationes legitimas prophanabat. Quod autem *ſine vitio* dicitur hæc iuuenca, mirum non eſt: hanc enim carnem cæteræ hoſtiæ etiam figurabant, vbi ſimiliter ſine vitio pecora immolari iubentur. Erat quippe illa caro in ſimilitudine carnis peccati, ſed non caro peccati. Veruntamen hic vbi euidẽtius legis diſtinctionem Deus voluit commendare, parum fuit dicere ſine vitio, niſi diceretur, *quæ non in ſe habet vitium*: quod ſi repetendi cauſa dictum eſt, fortaſſe non fruſtra eſt, quod eam rem ipſa repetitio firmius commendauit: quanquam & illud non abhorret à vero, vt ideo additum intelligatur, quæ non habet in ſe vitium, cùm iam dictum eſſet, iuuencam ſine vitio, quia in ſe non habuit vitium caro Chriſti, in alijs autem habuit, qui membra ſunt eius. Quæ enim caro in vita ſine peccato, niſi illa ſola, quæ in ſe non habet vitium? *Et non eſt poſitum ſuper eam iugum*. Non enim ſubiugata eſt iniquitati, cui ſubiugatos liberauit, & eorum vincula dirupit, vt ei dicatur: *Dirupiſti vincula tua, tibi ſacrificabo hoſtiam laudis*. Super illius quippe carnem, non eſt poſitum iugum, qui poteſtatem habuit ponendi animam ſuam, & iterum ſumendi eam. *Et dabis eam ad Eleazarum ſacerdotem*. Cur non ad Aaron? niſi fortè ita præfiguratum eſt, non ad tempus quod tunc erat, ſed ad poſteros huius ſacerdotij paſſionem Domini peruenturam? *Et eycient eam extra caſtra*. Sic & eiectus eſt Dominus paſſurus extra ciuitatem. Quod autem ait: *in locum mundum*, ita ſignificatum eſt, quia non habuit cauſam malam. *Et occident eam in conſpectu eius*, ſicut occiſa eſt caro Chriſti in conſpectu eorum, qui futuri erant in nouo teſtamento Domini ſacerdotes. *Et accipiet Eleazar ſanguinem eius & aſperget contra faciem tabernaculi teſtimonij in ſanguine eius ſepties*. Hæc teſtificatio eſt Chriſti ſecundum ſcripturam fudiſſe ſanguinem in remiſſionem peccatorum: ideo contra faciem tabernaculi teſtimonij, quia non aliter declaratum quàm fuerat diuino teſtimonio prænunciatum. Et ideo ſepties, quia ipſe numerus pertinet ad ſpiritualem. *Et cremabunt eam in conſpectu eius*. Puto quia concrematio ad ſignum pertinet reſurrectionis. Natura eſt quippe ignis, vt in ſuperna moueatur, & in eum conuertitur, quod crematur. Nam & ipſum cremare de Græco in Latinum ductum verbum eſt à ſuſpenſione. *Quod vero additum eſt, in conſpectu eius*, ideſt, in conſpectu ſacerdotis, hoc mihi inſinuatum videtur, quia illis apparuit reſurrectio Chriſti, qui futuri erant regale ſacerdotium. Iam quod ſequitur, *Et pelles eius & carnes & ſanguis eius cum ſtercore eius comburetur*, idipſum expoſitum eſt, quomodo concremabitur: & ſignificatum eſt, quod non ſolum ſubſtantia mortalis corporis Chriſti; quæ commemoratione carnis & pellium & ſanguinis intimata eſt, verùm etiam contumelia & abiecto plebis, quam nomine ſtercoris ſignificatum puto, conuerteretur in gloriam, quam combuſtionis flamma ſignificat. *Et accipit ſacerdos lignum cedrinum & hyſſopum & coccinum, & immittet in medium combuſtionis iuuencæ*. Lignum cedrinum ſpes eſt, quæ debet in ſuperius firmiter habitare. Hyſſopus fides, quæ cùm ſit herba humilis, radicibus hæret in petra. Coccinum charitas, quod feruorem ſpiritus igneo colore teſtatur. Hæc tria debemus mittere in reſurrectionem Chriſti, tanquam in medium combuſtionis illius, vt cum illo ſit abſcondita vita noſtra, ſicut dicit Apoſtolus: *Et vita noſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo*. *Et lauabit veſtimenta ſua ſacerdos, & lauabit corpus ſuũ aqua, & poſtea introibit in caſtra, & immundus erit ſacerdos vſq; ad veſperam*. Lauatio veſtimentorum & corporis, quid eſt, niſi mundatio exteriorum & interiorum? Et hæc ſacerdos. Deinde ſequitur:

Tabernaculum cur ſepties ſanguine vitulæ aſperſũ.

Lib. 4.

Pſal. 115.

Coloſſ. 3.

quitur: *Et qui comburet eam*, eos figuratos arbitror, qui Christi carnem sepelierint, resurrectioni eam velut conflagrationi mandantes. *Et congregabit homo mundus cinerem iuuencæ & ponet extra castra in locum mundum*. Quid dicemus cinerem iuuencæ, reliquias videlicet illius interfectionis, & combustionis, nisi famam, quæ consecuta est passionem resurrectionemque Christi: quoniam sunt reliquiæ homini pacifico. Nam & cinis erat quia velut mortuus ab infidelibus condemnabatur, & tamen mundabat, & resurrexisse à fidelibus credebatur. Et quia hæc fama apud nos maximè claruit, qui in cæteris gentibus erant, & non erant de consilio Iudæorum: Ideo dictum esse existimo, & *congregabit homo mundus cinerem iuuencæ*: mundus vtique ab interfectione Christi, quæ Iudæos fecerat reos. *Et reponet in locum mundum*, idest, honorabiliter tractabit. Tamen *extra castra*: quia extra celebrationem Iudaicæ consuetudinis honor Euangelicus claruit. *Et erit synagogæ filiorum Israel in conuersationem*. Aqua aspersionis purificatio est. Postea declarat plenius quemadmodum ex hoc cinere fiebat aqua aspersionis, vnde mundabantur à contactu mortuorum, quod vtiq; significatur ab iniquitate moribundæ, vel morticinæ vitæ. Sed mirum est quod sequitur. *Et qui congregat*, inquit, *cinerem iuuencæ lauabit vestimenta sua, & immundus erit vsque ad vesperam*. Quomodo erit ex hoc immundus qui mundus accesserat: nisi quia & ij qui sibi videntur mundi, in fide Christiana se agnoscunt, quia omnes peccauerunt, & egent gloria Dei, iustificati gratis per sanguinem ipsius: Hunc tamen lauare vestimenta sua dixit, non etiam corpus suum credo quod illius cineris congregatione & repositione in loco mundo, si hæc spiritaliter intelligantur, iam intrinsecus vult intelligi fuisse mundatum, sicut Cornelius audiens & credens quod prædicauerat Petrus, ita mundatus est, vt ante visibilem baptismum cum suis, qui aderant, acciperet donum Spiritus Sancti. Hæc & plura Augustinus. Incognitus verò in psalmos, exponens hoc Dauidicum: *Asperges me Domine hyssopo, & mundabor & cæt.* notari debere ait virtutem aspersionis, quia per ipsam primò peccata mundantur (inquit) quod probat Apostolus dicens: si enim sanguis hircorum & vitulorum aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem & cæt. quanto magis sanguis Christi, &c. secundò discordes pacificantur, vt ait Petrus, In aspersione sanguinis Christi est pax. Tertio porta cæli nobis reseratur. Exod. 12. *Sanguine qui est in limine, aspergite ex eo super liminare, & vtrumque postem*. Et hæc aspersio debet fieri septies, idest, contra septem peccata, propter quod in Leuitico dicitur: *Sanguine asperget septies contra velum*, idest contra peccata, quod velum, vel velamen dicitur, quia velat vel obfuscat intellectum peccatoris. Principaliter autem est aspersio sanguinis figuralis: vbi notandum, quod quadruplici figurali sanguine in antiqua lege fiebat aspersio, scilicet sanguine hœdi, vituli, hirci & vaccæ & passeris: ad significandum quod sanguine multiplicis peccati à nobis debemus aspergere & expellere. Primò aspergebatur sanguis hœdi, Exod. 11. *Immolabit hædum, &c. & fasciculum aspergite in sanguine, &c.* Qui enim sanguis hœdi nisi vitam significat luxuriosam. Huius sanguis aspergitur, cùm luxuriosa vita virtute continentiæ dissipatur. Sic enim figuraliter sanguine Iezabel aspersus est paries, & equorum vngulæ, &c. vt dicitur quarto Regũ nono. Iezabel enim, quæ fluxus sanguinis interpretatur, significat ipsam luxuriã, quæ in quodam fluxu consistit. Secundo aspergebatur sanguis vituli. Leuit. 4. *Tollet de sanguine vituli, & asperget species digito contra propitiatorium ad Orientem*. Qui enim vitulus nisi superbos significat, qui vt vituli sunt sine iugo superioris: immo nec Deo subijci volunt, vt dicit Magister in glos. super illo verbo: *Circumdederunt me vituli multi*. Et sic sanguis vituli figuraliter aspergitur, cum superbia spargitur & deponitur: vnde dicitur Leuit. 4. *Sanguine vituli septies aspergens altare: sanctificet illud ab immunditijs suis*. Vbi per altare cor nostrum, in quo sacrificium Deo offerebamus, intellige. Tertio aspergebatur sanguis hircorum, 2. Paralip. 29. *Asperserunt sanguinem hircorum coram altari pro peccato populi*. Quid enim sanguis hirci, nisi auaritiam significat, cuius tanta est caliditas, vt adamantem, quem nec ferrum, nec ignis donare potest, solus dissoluat. Quarto aspergebatur sanguis vaccæ, Num. 19. *Vaccam rufam ætatis integræ, in qua nulla sit macula, immolabit intingens digitum in sanguine eius, asperget contra fores tabernaculi*. Secundum enim quod ait Magister in glossa ad Hebræos nono. Vacca rufa est caro Christi infirma. Sexus enim fæmineus positus est propter infirmitatem carnalem. Rufa est, quia caro Christi in passione sanguine fuit cruentata. Aetatis erat integræ, quia Christus in passione fuit triginta trium annorum. Absque macula fuit, quia in illa nullum fuit peccatum. Huius ergo sanguinem figuraliter septies aspergimus, cum per memoriæ suæ passionis corda nostra ab omni purgamus peccato &c. Idem in explicatione alterius Psaltis sententiæ: *Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos*, Idest, inquit, sacrificium vitulorum, vel hircorum, scilicet publicata lege Euangelica. Illa enim duo animalia maximè Christum figurabant, scilicet vitulus propter habilitatem nutrimenti. Nam vt dicit Magister de proprietatibus rerum, vitulus inter cætera animalia habet carnes laudabilis nutrimenti, quia est facilis digestionis propter calorem, & humidum dominans in illo. Sic & Christus est nobis cibus perfectissimi

Iuuencæ cinis.

Act.

Psal. 51.

Aspersionis virtus.

Ad Heb. 9.

Epi. 1. c. 1.

Cap. 4.

Aspersio sanguinis quadruplex.

Luxuria.

Superbia.

Auaritia.

Psal. 49.

ſimi nutrimenti, quoad vitam nutrimur æternam. Ioan. 6. *Caro mea verè eſt cibus.* Hircus verò ſignificat Chriſtum ratione ſuæ poteſtatis. Nam tantæ poteſtatis dicitur eſſe hircus, quod caliditate ſui ſanguinis frangit adamantem, qui nulla alia re domari poteſt. Et ſic ſignificat Chriſtum, qui calore ſui ſanguinis, ideſt charitate in ſuo ſanguine exhibita ſuperauit diabolum, quem nullus alius ſuperare potuit. Si ergò illa ſacrificia facta per vitulum & hircum, figurabant ſacrificium corporis Chriſti, ideò meritò per iſtud ſacrificium illa ceſſare debuerunt. Et hoc eſt, quod dicit, inſtituto ſacramento Euchariſtiæ. Magis moraliter, per vitulum & hircum, ſignificantur duo peccata, quæ inter cætera regnabant in Iudæorum populo: ſcilicet per vitulum accipe peccatum auaritiæ, per hircum peccatū luxuriæ, &c. Sed hæc alterius loci ſunt. Supereſt modo, vt aliquid de ſacrificio Abrahæ dicamus, de quo in Geneſi legimus: *Sume mihi vaccam triennem, & capram trimam, & arietem annorum trium, turturem quoque & columbam. Qui tollens vniuerſa hæc, diuiſit ea per medium, & vtraſque partes contra ſe altrinſecus poſuit: aues autem non diuiſit.* Quod ſacrificium explicat vberius D. Ambroſius: Præterirem (inquit) huiuſmodi interpretationem ſacrificij, niſi quibuſdam hic ſcrupulum naſci animaduerterem, eò quod aruſpicinæ quædam ſcribi videatur ſolemnitas, quod poſt immolationem diuiſa ſunt animalia, & contra faciem alterutrum poſita, & conſedit illis Abraham. Sed ſi vim interrogationis præmiſſæ & futuræ reſponſionis conſideremus, aduertere poterimus ſpei noſtræ, & fidei conuenire huius ſacrificij diſciplinam. Vitulus enim aratorium animal eſt, deditum terræ & labori. Capra ad aquarum ſimilitudinem per ænigmata figuratur, eò quod αἴξ Græcè παρὰ τὸ ἀΐσσειν nomen acceperit, ab eo quod eſt impetu ferri. Sic enim currit ſicut aqua. Poſſumus vel fluuiorum ſono, vel curſu maris violentis æſtimare fluctibus. Aeri comparatur aries, quia omnibus animantibus vtilius hoc animal generi humano reperitur, quando quidem & veſtis nobis vſum exhibet, ſicut aer huius ſpiritus vitalem nobis miniſtrat ſubſtantiam. Vnde & hunc ordinem factum puto, vt prius diceret: *Sume mihi vitulum & capram, & tertio loco diceret arietem*, eò quòd prima illa, hoc eſt, vitulus & capra terris & mari, materialibus comparentur elementis, & quia fœminea dicantur: at verò aries maſculinum quoddam animal eſt vehemens natura & violentum cornibus. Similiter autem aries huius ſpiritus vitalis eſt, vt maſculus, auctor & cauſa gignentium, mouens terrarum genitalia, & velut quadam ſe miſcens copula. Aliud ad terram, aliud ad mare, aliud & aerem vitalem, myſticè figuratur horum trium animantium genus. Hæc traditio naturalis eſt, ſed moralis etiam cōcurrit & ſuppetit. In omnibus enim hominibus, caro, ſenſus, & verbum eſt. Caro noſtra, vitula eſt; laborat, vt ferat, laborat, vt colligat, laborat, vt pariat; innumeris fatigatur laboribus: vnde & Græci δάμαλιν ἀπὸ τοῦ δαμάζεσθαι λίαν, eò quòd dometur nimis. Maſculorū boū labore, aratro & iugo fungitur, fæmineos partus repræſentat cū multo vbere. Caro quoq; noſtra vitæ iſtius ſubiugatur neceſſitatibus, crebris quatitur doloribus, & multarum ærumnarum quodam curuata partu ſeneſcit. Iam illud quis ignorat, quod vehementior ſit vis animæ, cui velut nupta adhæret in iſtius vitæ curſu corporalis ſubſtantia? Senſus autem noſtri caprarum modo velut ſaltu quodam alis exiliunt, & paſcuntur prærupționibus, impetu ipſo ipſi commotiones excitantes animæ, & concutientes eam. Ad omnem occaſionem præſto ſunt, vel occurſu fæmineæ pulchritudinis, vel odore ſuauitatis alicuius. Audita pariter & tactu mouentur velociter, quibus etiam animæ inflectunt conſtantiam, & velut à natura ſui alienant eam: Vnde plerique ὁρμίζειν dictam putant, quia ὁρμὴ impetus dicitur, eò quod ex quodam impetu ſenſuum inflexionis, atque alienationis noſtræ cauſa naſcatur: fæminei autem ſexus ſpeciem habet. Et etiam ſenſus noſtri αἰσθήσεις Græcè dicuntur fæmineo vocabulo. Effœtarum modo animarum cito vacuatur, vbi partes ſuæ generationis delectationiſque effuderint, & iterum excitatis cupiditatibus nouos referunt impetus. In ariete verò verbi ac ſermonis noſtri habetur ſimilitudo, quod ſit vehemens, ſicut & ſermo noſter efficax operationis & quadam ornatus noſtri & tegminis cauſa ſit. Aries per vſum veſtium ordine quodam gregem ducens, ſicut ordo quidam vitæ vſque noſtri verbo explicatur. Arbitror autem quod illud verbum magis intelligere debeamus, quod eſt verbum Dei, cum quo aries iſte habere videatur non mediocrem cognationem. Quod verbum nos verè tegmine velleris ſui veſtiuit, & in domum introducit æternæ ſalutis. Qui ſe pro nobis immolandum obtulit, qui tanquam ouis ad victimam ductus eſt, & ſicut aries coram tondēte ſe ſine vocē, ſic non aperuit os ſuum, &c. Aliam expoſitionem, ſed non abſimilem antea attuli ex Beda. Addam hic expoſitionem Iſidori. Iſte eſt (inquit) modus promiſſi ſeminis Abrahæ, & iſta eſt figura. Per vaccam enim ſignificata eſt plebs poſita ſub iugo legis: per capram eadem plebs, peccatrix futura. Per arietem, eadem plebs etiam regnatura. Animalia ideo trima dicuntur, quia per articulos temporum, ab Adam vſque ad Noe, & inde vſq; ad Abraham, ac deinde tanquam tertiam vſque ad Dauid ætatem gerens ille populus adoleuit. Per turturam & columbam ſpiritales in eo populo deſignati ſunt, indiuidui filij promiſſionum & hæredes regni futuri, quorum ætas temporalis ideo tacetur, quia æterna meditantes, tranſgreſſi ſunt de-

Sacrificium Abrahæ.

Lib. 2. de Abrah. c. 8.

Capra aquæ cōparatus, aries aeri. Vitulus terra.

ſideria

sideria témporalia. Sed quid est quod animalia illa tria diuiduntur aduersus se inuicem partibus constitutis, nisi quod carnales & in populo veteri & nunc inter se diuidunt? Porrò aues idcirco non diuiduntur, quia spiritales indiuidui sunt: schisma nõ cogitant, non seducuntur ab hæreticis, sed pax est semper in ipsis, Sed hac de re aliàs etiam aliquid dictum est: sufficereque puto isthæc quæ hactenus de Hebræorum sacrificijs dicta sunt; properemus ad sacrificia gentium, cum prius duas aureas γνωμας Philomonis recitauerimus: *Deus omnes male sibi conscios, etiamsi quotidie centum boues immolent, auersatur: insontes verò etsi nihil omnino sacrificent, amplectitur. Gaudet enim Deus aris nullo igne calentibus, quas cingit virtutum chorus.* Altera sententia eodem libro legitur. *Nemo malus sacrificat reuera, etiamsi perenni sacrificio decem millia boum immolaret quotidie. Nam præcipua victima mens ipsa est integra: læsis enim non est fas aras attingere.*

Lib. de plãtat. Noe.

VSVS IN SACRIFICIIS GENTIVM.

IN sacrificijs gentium duo fuisse hostiarum, siue victimarum genera docent Trebatius, & Macrobius, & ex ipsis Alexander ab Alexandro, vnum, in quo cum litabatur, voluntas Dei per exta exquirebatur, alterum, in quo sola anima Deo consecrabatur, quæ hostia animalis ideo appellabatur. Vtrumq; diuinus poeta ostendit, & primò quidem illud in quo voluntas numinum per exta monstrabatur:

Li. 1. de religione.
Lib. 3. c. 5. Satur.

Mactat lectas de more bidentes,

Li. 3. c. 12.

Et mox:

Pecudumque reclusis
Pectoribus inhians spirantia consulit exta.

Alterum, in quo hostia animalis dicitur, quod eius tantùm anima, vt dictum est sacratur, ostendit, cùm facit Entellum victori Eryci mactare taurum.

Hanc tibi Eryx meliorem animam pro morte Daretis
Persoluo.

Hasce animales hostias frequenter fuisse, ouem, suem, capram, bouem, gallinam & anserem Gyraldus & idem Alexander tradunt, cæterùm siue idoneo, ni fallor, authore. Certè Festus Pompeius ex commentarij sacrorum pontificalium hæc verba refert: *Hic ouis, hac agnus, & porcus, tauri, verbenaque, perplouere pateram, refitua faba, præmissum, seu præmetium, persillum* Et Pausanias ait, in Eliacis, ex vitulis, agnis, hœdis veterem aruspicinam fuisse, postea Cyprios primos omnium addidisse suẽ. Earum quibus voluntas deorum per exta disquirebatur, aliæ amburbiales dictæ, quod circum terminos Vrbis ducerentur; aliæ ambaruales, quæ circum arua rei diuinæ causa duci consueuerũt ab his qui pro frugibus sacrificia faciebant: aliæ ambegni, bos videlicet & veruex, cum ad eorum vtraq; latera agni in sacrificium agebantur, aliæ præcidaneæ, aliæ succedaneæ: Legite Festum, & Seruium. Nos de extispicijs bouis suprà diximus, huic de animatis potissimũ dicturi: quorũ quoque duo erant genera, hostia videlicet maior, & minor. Maiores Harugas dicebant teste Donato ab hara, in qua concludi solebant. Hæ tantum ex bubulo genere, vnde dicebat Plinius: *Ex bobus victimæ optima, & lautissima deorum placatio.* Clarissimè id ostendit Ouidius in 4. Fastorum.

De duce lanigeri pecoris, qui perdidit Hellen
Sol abit, egressa victima maior adest.
Vacca sit, an taurus, non est cognoscere promptum
Pars prior apparet, posteriora latent.

Lib. 33. cap. 3.

Istiusmodi maiorum hostiarum duntaxat cornua inaurabantur, vt Plinius testatur his verbis: Deorum honore in sacris nihil aliud excogitatum est, quàm vt auratis cornibus hostiæ maiores duntaxat immolarentur. Tertullianus. Hunc tibi Iupiter bouem cornibus inauratis vouemus esse futurum. Ouidius.

Metam. 11

blandis induta cornibus aurum
Conciderant ictæ niuea ceruice iuuencæ.

Iuuenalis.

Et auratam Iunoni cæde iuuencam.

Plutarchus de Pauli Aemilij triumpho: Post eos ducebantur auratis cornibus boues centum viginti, vittis ornati & sertis. Tibullus:

Lib 9.

Semper inaurato taurus cadit hostia cornu.

Martialis ad Apollinem:

Felix tunc ego debitorque voti
Cæsurum tibi rusticas ad aras

Ducam cornibus aureis iuuencum.

Homerus apud Ciceronem:

Aurigeris diuum placantes numina tauris.

Iliad.K. Lego autem in Iliade Homeri.

Τύν τοι ἔγω ῥέξω χρυσὸν κέρασιπεριχέυας, ideſt,

Mactabo hunc ſuperis auratum cornua taurum.

Aeneid. 9. Virgilius:

Et ſtatuam ante aras aurata fronte iuuencum.

In Oedipo. Seneca:

Aureo taurus rutilante cornu labitur ſegnis.

Saty.13. Minor verò hoſtia coronata duntaxat erat. Vnde agnam coronatam vocat Iuuenalis:

Quæque coronata luſtrati debeat agna.

Victima coronata. *Li.16.c.9.* Coronabantur tamen etiam maiores: quoniam omnes victimas coronari ſolitas indicat Plinius, dum ait: Ferunt coronas primum omnium Liberum Patrem impoſuiſſe capit ſuo ex hedera. Poſtea deorum honori ſacrificantes ſumpſere victimis ſimul coronatis. Huc ſpectat illud Næuij:

Sed velatas frondentes comas cornua taurum,

Coronabantur autem illius Dei fronde, cui ſacrum fiebat. Quaſcumque autem hoſtias cùm immolabant, niſi puræ eſſent & lectæ, ad rem diuinam non proficere putabant. Fuitque opinio ex hœdis & agnis potius, quia mites ſunt, quàm ex gallinaceis, ſuibus, & tauris, quoniam animo abundant, deos conſuli & futura prænoſci: adeoque videas ouilli pecoris hoſtiam non quia amplitudine, ſed qui animæ eſt placidioris, pontifices maximam duxiſſe. Fiebat autem animalium iſtarum diligens examen, & niſi electa admittebantur, quia pernoſci, niſi ex ſana victima futura non poſſe ſibi perſuadebant, Virgilio teſte;

Aut ſi quem ferro mactauerat ante ſacerdos,
Inde neque impoſitis ardent altaria fibris,
Nec reſponſa poteſt conſultus reddere vates.

Hoſtiæ puræ & impuræ quæ. quamobrem ſi clauda erant, morboſa, aut vitioſa, ſi fixam haberent aurem, vel ſi caudam aculeatã, aut linguam nigram, ceu contaminata, diſque minimè accepta ac grata, vt habebantur ait idem Alexander, qui itidẽ ſcribit, ſolida vtilia niſi cæſis tribus hoſtijs, tauro, ariete, & verre, pura non haberi, ſed tamen vt hi omnes ſolidi firmique ſint: nam vitulos ad aras humeris hominum allatos, & claudicantes, & cuius cauda ad articulum ſuffraginis non pertingit, non litare animaduerſum eſſe; idq; apud Aegyptios ſeruari tanti ceremonijs, vt linguam boui exerendo, & caudæ pilos explorando, ſi vel vnum pilum nigrum reperirent, hoſtiam tanquam impuram non admitterent. Græcis autem tauriam puri ſint, farina explorantur, c per ciceribus, capra frigida aqua; Sed quod hic de ſolidis vtilibus Alexander ait, id procul omni dubio de p ompſit ex eo, quod ſcribit Feſtus Pompeius;

Lib.17. *Solitaurilia hoſtiarum trium diuerſi generis immolationem; tauri, arietis, verris, quod omnes eæ ſolidi integrique corporis ſit:* & paucis interiectis dicit, ſolum Oſcè ſignificare totum & ſolidum. De claudicantibus hiſce hoſtijs eadem tradit Gyraldus, nullum authorem eius rei laudans. Legimus tamen apud Plinium etiam hoc inter alia reprobatæ victimæ ſigna. Verba eius hæc ſunt. *Huic tantum animalium omnium* (boui videlicet) *quibus procerior cauda, non ſtatim nato conſummatæ, vt cæteris menſuræ creſcit vni, donec ad veſtigia iam perueniat. Quamobrem victimarum probatio in vitulo, vt articulum ſuffraginis contingat: breuiore non litant. Hoc quoque notatum, vitulos ad aras humeris hominis allatos, non ferè litare, ſi ut nec claudicante, nec aliena hoſtia Deos placari, nec trahente ſe ab aris.*

Syntagm. 17. *Li.8.c.45.* *Lib.2.*

Boues vt Aegyptij explorent. Aegyptiorum verò illas ceremonias enarrauit Herodotus. Boues mares (inquit) Epaphi eſſe cenſent: eaque de re hunc in modum explorant. Si pilum in eo nigrum, vel vnum, viderint, nequaquam mundum cenſent. Explorat autem ſacerdotum aliquis ad id conſtitutus, pecude conſtante & erecta, tum etiam reſupinata: Lingua etiam exerta explorans, an pura ſit ijs ſignis, quæ ego alio referam in libro. Inſpicit & caudæ pilos, nunquid eos habeat ſecundum naturam procreatos. Eum ſi fuerit his omnibus mũdus, notat alligato cornibus byblo; deinde applicita terra ſigillari anulo impreſſa, adducitur. Nam immolanti eo ſigillo non notatam, pœna morte ſancita eſt; & hunc quidem in modum pecus exploratur. De Græcorum modò exploratione Alexander ſecutus eſt Plutarchũ,

Vt Græci. qui in volumine de Oraculorum defectu ſic ſcribit. Antequam oraculum petimus, victimam immolamus, coronamus, libamus. Sacerdotes enim & alij, quorum eſt immolare victimam & libare, ac habitum eius & motũ obſeruare, aliam eius rei cauſam habent, quàm nos qui oracula petimus. Nam hoſtiam oportet, & quoad corpus & quoad animum attinet puram eſſe, integram atque incorruptam. De corporibus iudicium non eſt difficile. Animam explorant, farinam tauris, ciceres ſuibus apponentes. Si enim non guſtent, non eſſe ſanos iudicant. Capram argui frigida affuſa, ſi nõ mo-

moueatur. Non enim esse animæ secundum naturam affectæ, non moueri; neq; affici cum libamenta inerguntur. Iosephus Scaliger & dentium, & cornuum quoque rationem habitam fuisse tradit in eruditissimis suis coniectaneis siue annotationibus in quartum librum M. Varronis de Lingua Latina. Bidentes (inquit) erant hostiæ, quæ & cornigeræ essent, & duos dentes eminulos haberent; in qua sententia est Festus, etiamsi aliter disputetur ad Gellium Hesychius; κεραΐδες, τῶν προβάτων τὰ θήλεα τὰ ἔνδον ὀδόντας ἔχοντα. Aliter, vt puto, si carerent illis, ἀτελεῖς erant, & ad sacrificia ineptæ. Nam si bidens dicta est, quasi biens, cur bidentis, non bidennis, aut biennis dicitur? Atqui magis aperiet etymum, quod & ambidentes apud veteres vocarētur. Sed id requirebatur in hostia, vt duos dentes haberet longiores, quemadmodum & in tauro θελείῳ, vt diuersa cornua haberet, & patentia, Ab eo dicebantur Patales boues. Obseruabant itidem sexum hostiarum. Aegyptij enim masculos tantum boues sacrificabant, vt meminit (ex Herodoto) Athenagoras in oratione pro Christianis in idolomanicam Aegyptiorum superstitionem inuectus. *Apollinem* (inquit) *& Dianam, Dionysij & Isidis liberos esse tradunt, quorum nutrix seruatrixque Latona fuerit, quos quia cælestes orti essent, primos habuere reges. Et tum ignorantia veræ in Deum religionis & pietatis, tum autem vt imperio gratificarentur, deos simul cum coniugibus esse duxerunt. Idcirco puros quidem boues masculos & vitulos cuncti Aegyptij in re diuina sacrificant: fæminas autem illis mactare non licet, quæ Isidi sunt consecratæ: cuius imago muliebri forma ad instar bouis cornuta est, sicut Græci ipsam Io pingunt.* Alexander ab Alexandro ex Strabone Barbaris quoque circum montem Caucasum, & apud Derbices Persicam gentem, fæmineum animal victimam dare, aut eius carnibus vesci sub graui documento vetari scribit: Idem verò ait, ex Seruio in octauum Aeneidos in hunc locum:

Dentiũ & cornuũ ratio in explorandis hostijs.

Ambidens quid.

Sextus obseruatus.

Lib. 11.

Et cæsa iungebant fœdera porca.

Annotatum fuisse in omnibus sacris (Græcorum fortè & Romanorum) fæminei generis victimas fuisse potiores: itaque si per marem litare non poterant, fæminam succedaneam datam, non è contra. Plinius ait: *Ex bobus, vitulis, & pecudibus, laudatissimæ vitulæ ad deorum placamenta habebantur.* Fuit tamen cur maribus mares, fæminis fæminas hostias immolarent. Cyrene enim apud Virgilium vitulos Orpheo, vitulas Euridicæ immolari iubet:

4. Georg.

Tu munera supplex
Tende, petens pacem, & faciles venerare Napæas.
Namque dabunt veniam votis, irasque remittent.
Sed modus orandi quid sit, prius ordine dicam.
Quattuor eximios præstanti corpore tauros,
Qui tibi nunc viridis depascunt summa Lycæi,
Delige, & intacta totidem ceruice iuuencas.
Quattuor his aras alta ad delubra d. arum
Constitue, & sacrum iugulis demitte cruorem:
Corporaque ipsa boum frondoso desere luco.
Post vbi nona suos aurora ostenderit ortus,
Inferias Orphei lethea paupera mittes,
Et nigram mactabis ouem, lucumque reuises
Placatam Euridicem vitula venerabere cæsa.
Haud mora continuò matris præcepta facessit,
Ad delubra venit; monstratas excitat aras:
Quattuor eximios præstanti corpore tauros
Ducit & intactas totidem ceruice iuuencas.
Post, vbi nona suos aurora induxerat ortus,
Inferiat Orphei mittit, lucumque reuisit.

Scio interim Dijs maribus etiam vitulas immolatas: Ouidius de Numa post è cælo missam à Ioue peltam.

Tollit humo munus, cæsa prius ille iuuenca,
Quæ dederat nulli colla premenda iugo.

Ex quibus etiam discimus, in quibusdam etiam sacrificijs ætatis morumq; hostiarum rationem habitam fuisse: tales enim de quibus proximè diximus, iniuges dicebantur, idest, quæ nunquam domitæ ac iugo subditæ fuerunt. Quarum & Virgilius meminit:

Aetatis ratio.

Nunc grege de intacto septem mactare iuuencos
Præstiterit, totidem lectas de more bidentes.

Et vt iniuges euidentius exprimeret, addidit,

Et intactas totidem ceruices iuuencas.

Mineruæ quales hostiæ immolatæ.

Manilius Chreſtus in libro de hymnis deorum, ait Mineruæ iniuges boues ſacificari ſolitas, illa videlicet cauſa, quòd & virginitas iugum neſciat maritale, & virtus nunquam ſit iugo prementi ſubiecta: Idem Fulgentius in libro ad Chalcidium repetit. Sed Mineruæ integræ etiam ætatis hoſtias immolari mox patebit: quare rectè Phurnutus ait: Mineruam Græcorum quidam ἀγελήιδα vocant, ſiue tanquam ducem populorum, ſiue quòd indomita ſit, ſicuti boues armentinæ, quas etiam præcipuè ei ſacrificabant. Similiter iuuenca & operum & coniugij ignara immolabatur Cybelæ, vt legimus in Faſtis Naſonis de hac dea, cùm Romam perferretur:

Lib. 4.

Ante coronarunt puppim, & ſine labe iuuencam
Mactarunt operum coniugijque rudem.

Legimus item diu ſeruatum apud Athenienſes, & Solonis lege interdictum fuiſſe, ne bouem, cuius opera vel aratro, vel curru vterentur, omnino immolarent, vt in exordio operis diximus. Bos autem qui iugo ſubactus fuiſſet, purus non putabatur, vt hominum manu & labore ruſtico contaminatus. Fœtus vero eius non ante trigeſimum diem, idoneus ſacris ac purus putabatur; ſicuti pecoris ſeptimo, ſuis verò niſi decimo, ideo ſacres dicti: creditumque bouem quinquennalem, inſignem Ioui victimam eſſe: Homerus:

Iliad. B.
Bos quinquennalis.

Αὐτὰρ ὁ βῶν ἱέρευσεν ἄναξ ἀνδρων Ἀγαμέμνων
Πίονα, πενταέτηρον ὑπερμενεϊ Κρονίωνι, ideſt:
Sed hic bouem ſacrificauit rex virorum Agamemnon
Pinguem, quinquennem, valdè potenti Saturnidæ.

Iliad. H.

Et rurſus:

Τοῖσι δὲ βῶν ἱέρευσεν ἄναξ ἀνδρῶ Ἀγαμέμνων
Ἄρσενα, πενταέτηρον ὑπερμενεϊ Κρονίωνι. ideſt,
His autem bouem ſacrificauit rex virorum Agamemnon
Marem, quinquennem, valde potenti Saturnidæ.

Quos verſus non deſignato tamen libro citat Seruius octauo Aeneidos in eum locum;

4. Georg.

Perpetui terga bouis & luſtralibus extis.

Huncque locum intelligit ipſe de boue quinquennali. Eligitur autem huius ætatis bos, quia hæc perfecta eſt in hoc animante, vt prius ſuo loco diximus, eligebatur & ſus eiuſdem ætatis, vt in ſubulci ſacrificio docet idem poeta pro reditu Vlyſſis.

Οἱ δ' ὗν εἰσῆγον μάλα πίονα πενταέτηρον.
Hi autem ſuem adduxerunt valde pinguem, pinquennem.

[illegible]

Donatus enarrans hunc Virgilij locum:

Ipſe tibi ad tua templa feram ſolennia dona.

ſcripſit hoſtiam nec macie, nec ætate confectam eſſe debere. Diſcimus autem etiam ex hic recitatis locis, hoſtias quoque quæſita; quæ pinguedine alias vincerent, præque pinguedine ſplenderent, niterentque, quo ſenſu nitentes tauros dixit Virgilius:

Superoque nitentem
Cælicolæ regi mactabam in littore taurum.

Boues Italici cur ſacrificijs apti.

Quamobrem Italici boues præferebantur, quia, vt teſtatur Varro, propter amplitudinem corporis præſtare dicuntur, & ad victimas farciri, ſeruarique ad deorum ſupplicia, ideſt ſacrificia, maximè ſi ex agro Faliſco, aut Meuania eſſent. Ouidius:

Faſt. 1.

Colla rudes operum præbent ferienda iuuenci,
Quos aluit campis herba Faliſca ſuis.

4 de Ponto. Epiſt. 4.

Erant autem huius agri boues albi. Teſtis eſt idem Ouidius:

Colla boues niuei certæ præbere ſecuri,
Quos aluit campis herba Faliſca ſuis.

Et rurſus:

Agnaque tam lactens, quam gramine paſta Faliſco
Victima, Tarpeios inficit icta focos.

Quorum verſuum interpretatio petenda eſt ex ſuperioribus, vbi in primis ex Plinio diximus, in agro Faliſco Clitumni aquam potatam candidos feciſſe boues. De bobus citauimus & hoc Virgilij.

Hinc albi Clitumne greges, & maxima taurus
Victima, ſæpe tuo perfuſi flumine ſacro.
Romanos ad templa deum duxere triumphos.

Clitumnus amnis.

In cuius loci explicatione Seruius, Clitumnus (inquit) eſt fluuius in Mæuania, quæ pars Vmbriæ, partis Tuſciæ, de quo fluuio dicit Plinius in hiſtoria naturali, quòd animalia quæ cum potauerunt, albos

Albos fœtus creant. Quibus verbis velut digito indicat, illum à me prolatum Plinij locum. Meminit autem istiusmodi alborum sacrificijs destinatorum boum etiam Propertius; *Lib.2.eleg.*

Qua formosa suo Clitumnus flumina luco
Integit, & niueos abluit vnda boues.

Meminit & Statius Papinianus: *Lib. 3. Syl.*

Nec si vacuat Meuania valles.
Aut præstent niueos Clitumna non alta tauros.

Est autem vbi albi, est vbi nigri boues ad sacrificia requiruntur, vt suis quibusque locis innotescet. Obseruatumq; esse olim à sacrificantibus tradit Macrobius, vt si hostia quæ ad aras duceretur, fuisset vehementius reluctata, ostendisserque se inuitam altaribus admoueri, amoueretur, quia inuito Deo offerri eam putabant. Quæ autem stetisset oblata, hanc volenti numini dari existimabant. Non quæuis itaque victimæ eligebantur in sacrificia, sed quæ præstantiores essent, multò antè reseruabantur: quare cùm è grege deligerentur, egregiæ victimæ dictæ sunt, at cùm eximerentur ex armentis, sacræ, eximiæ. Nam trifariam armenta diuidebant antiqui, cùm aliam partem destinarent fœturæ, aliam laboribus, aliam reseruarent ad altaria, vt meminit poeta in Georgicis: *Lib. 3. Satur.6.* *Victima egregiæ quæ, & quæ eximiæ.* *Lib.3.*

Continuoque notas, & nomina gentis inurunt:
Et quos aut pecori malint submittere habendo,
Aut aris seruare sacris, aut scindere terram.

Brissonius distinctius ex Donato in Hecyram Terentijs: *Porcos maiores, qui ad sacrificandum excepti liberius pascebantur, eximios appellatos antiquis ait, sicut boues ad hoc electos, egregios, oues verò lectas.* Virgilius tamen cuius versus paulò ante recitaui, eximios etiam tauros vocat, & Macrobius præcitato loco, eximijs in sacrificijs vocabulum, non poeticum ait esse epitheton, sed sacerdotale nomen. Veratius enim (inquit) in pontificalibus quæstionibus docet, eximias dictas hostias, quæ ad sacrificium destinatæ, eximantur è grege: vel quòd eximia specie, quasi offerendæ numinibus eligantur. Quod eximuntur autem eximias, quod eliguntur, præstanti corpore Virgilius ibi dixit. Imitati itaque sunt Gentiles, Hebræos, quibus, vt ostendimus Deus Optim. Maxim. iussit sibi offerri meliora, pulchrioraque & robustiora: ita & Aristoteles in Symposio: *nihil (inquit) mutilam ac diminutum dijs offerimus, sed integra omnia atque absoluta.* In ipso modo sacrificandi munere, quædam ad ipsam spectant hostiam, quædam ad vouentem, quædam denique ad ministrum, & sacerdotem. Ducebantur autem, non trahebantur victimæ. Cicero. Cum censor populum lustraret, bonis nominibus qui hostias lustrarent, eligebantur. Obsequens; Taurus cum ad immolationem duceretur, ob hæc ipsa corruit. Ouidius: *Lib.1.Formul.* *Hostiæ eximiæ quæ.* *Lib.1. de Diuinat.* *Lib.1.*

Ducuntur niueæ populo plaudente iuuencæ. Virgilius: *3. Amor.*
Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aras. *12. Georg.2.*

Rectè autem poeta dixit stabit. Admota enim adductaue hostia ad aras dicebatur stare: cæterum vincta ne esset, aut soluta omni vinculo, dubitari posse apparet: ex Iuuenale enim vinctam fuisse constant: *Sat.12.*

Sed procul extensum petulans quatit hostia funem.

Et Isidorus victimam dictam esse ait à quibusdam, quòd vincta ad aras ducebatur. Contra Seruius ait, Nil solet esse religatum: & scrupulum hunc discutiens ait: Victimas ipso tempore sacrificiorum minimè ligatas esse oportere, sed ante cùm ducebantur, ligabantur. Contrà fiebat apud Senones, nam lucum sacrum venerabantur, quem nisi vinculo ligatus, ingredi nemo poterat. Et in Scythia quoque Marti cùm fieret sacrum, victima primis pedibus ligata, ad aram sistebatur, cui laqueum in collo inijciebant, ac baculo circumducto strangulabant sine precatione, & votis, vt mox ex Herodoto enarrabimus. Vinciebatur autem stantium ad aras earum capita infula lanea & candida vitta. Virgilius: *Lib.6.etym.* *Georg.3.*

Sæpe in honore Deum medio stans hostia ad aras
Lanea dum niuea circundatur infula vitta,
Inter cunctantes cecidit moribunda magistros.

Et rursus: *Aeneid. 2.*

Et salsæ fruges & circum tempora vittæ.

Item rursus in funere Polydori:

Stant Manibus aræ
Caruleis mœstæ vittis.

Et rursus eodem libro:

Hic Helenus cæsis primùm de more iuuencis,
Exorat pacem diuum, vittasque resoluit

Sacrati capitis.

Argonaut. Valerius Flaccus.

Tibi cæruleis in littore vittis
Et Zephyris Glaucoque bouem, Thetidiq; iuuencum
Deijcit Ancaus. Et rursus.
Veteris sub nocte cupressi
Sordibus & multa pallens ferrugine taurus
Stabat adhuc, cui cærulea per tempora vittæ.

Sat.12. Alludit item ad hoc Iuuenalis, dum canit:

Alter enim si concedas, mactare vouebit
De gregem seruorum magna, & pulcherrima quaq;
Corpore, vel pueris & frontibus ancillarum
Imponet vittas, & si qua est nubilis illi
Iphigenia domi, dabit hanc altaribus.

Notandum autem, vittas non semper in sacrificijs fuisse candidas, sed etiam aliquando cæruleas, vt recitatis poetarum locis clarè constat: nisi fortè cæruleæ essent in funeralibus, in alijs candidæ. M. Varro infulas tradit esse dictas in hostijs, quod infulæ quæ adduntur, intra hostiarum cornua velamenta erant è lana. Ministrum, pompam etiam vocant, & victimarium, & cultrarium. Huius erat cædere victimam: Ouidius:

Nominis esse potest succinctus causa minister,
Hostia cælitibus quo feriente cadit.

Spartianus in vita Hetæ: *Hostiam* (inquit) *popa nomine Antoninus, percussit.* Sed antequam cæderet, feriretque, tenebatur robare, ageretnè, hac voce, eum cuius iussus expectabatur, compellans. Agon? Respondebat præco, hoc age, qua voce eum admonebat, vt erecto & attento animo, in eã curam intentionemq; incumberet, nec perfunctoriè, aut oscitanter, aliasuè res agens sacris operam daret. Ab Agon Agonaliorum ferias nomen inuenisse nonnullis placuit, vt Varroni, dum ait: *Agonales dies, per quos rex in regia arietem immolabat, dicti ab Agon? eo quod interrogatur à principe ciuitatis, & princeps gregis immolatur.* Ouidius:

Agonalia vnde dicta. *Lib. 5. de ling. Lat.* *Lib. 2. Fast.*

Quattuor adde dies ductis ex ordine Nonis,
Ianus Agonali luce piandus erit:
Nominis esse potest succinctus causa minister.
Hostia cælitibus quo feriente cadit.
Qui calido strictos tincturus sanguine cultros,
Semper, Agatnè rogat, nec nisi iussus agit.

Lib.6. *Lib. 4. de Ponto.*

Quem magistratuum iussum intercessisse, etiam Dionysius Halicarnassæus declarat, & ostendit idem Ouidius ad Græcinum Consulem designatum scribens:

At cùm Tarpeias esse deiectus in arces,
Dum caderet iussu victima sacra tuo.

Succinctus minister qui.

In recitatis autem Fastorum versibus, minister siue popa succinctus cognominatur à poeta, quoniam is erat habitus poparum, cum hostias erant mactaturi. Succingere autem est vestis lacinias cingulo coercere, vt solemus, quo expeditiores simus ad aliquod opus faciendum: nec aliam ob causam sese succinxisse popas docere videtur Suetonius Caligulæ exemplo, qui scilicet admota altaribus victima, succinctus poparum habitu, elato altè malleo, cultrarium mactauit: quo loco M. Antonius Sabellicus, succinctum interpretatur expeditum, ne videlicet alio quam vellet habitu impeditus, ictum detorsisse videretur. Ex quo etiam Suetonij loco diximus hostias malleo fuisse à ministro occisas, id quod & Ouidius manifestius docet, locum simul indicans, in quem malleus illidi solebat:

Lib.2.Met. *Hostia vt occiderentur.*

Haud aliter quàm cum spectante iuuenca
Lactentis vituli dextra libratus ab aure,
Tempora discussit, claro caua malleus ictu.

Lib.1.

Sed antequam à malleo percuteretur, cornibus, ne mallei ictum effugeret tenebatur, vt facilè colligas ex hoc Lucani.

Impatiensque diu non grati victima sacri,
Cornua succincti premerent cùm torua ministri.

Metam.7. Vbi iam procidisset, iugulabatur cultro. Ouidius:

Subito collapsa sine ictibus vllis.
Exiguo tinxit subiecto sanguine cultros.

Sed

Sed quos Ouidius subiectos dicit, Vergilius dicit suppositos:

Ac vix suppositi tinguntur sanguine cultri. Et aliàs:

Supponunt alij cultros.

Sic & Dionysius, πίπτοντος ὑποτιθέασαν τὰς σφαγίδας: ita .n. legendum docet (inquit Brissonius) non modò Pollux, qui inter organa τὰ πρὸς θυσίαν ponit σφαγίδας; sed & Glossarium, in quo, culter, σφαγίς. Obseruandum tamen cultros etiam impositos dici, & sic apud Senecam legit Martinus Delrius in Oedipo ex manuscripto codice, vbi legitur in vulgatis codicibus opposito: *Iuuenca ferro semet imposito induit, & vulnere vno cecidit.* A Cleone autem in primo Argonauticorum, si Natali in Mythologicis credimus, proditum fuit, veteres superis sacrificantes, resupinatarum iugulum sursum conuertisse, earundem collum deorsum terram versus deprimere solitos, cùm inferis sacrificabant, quod & Myrtilus docet in secundo Lesbicorum, his verbis; εἰώθασαν οἱ ἱερεῖς τὰ ἔντομα τοῖς κάτω θεοῖς ἐναγιζόμενοι ἐν τῇ γῇ ἀποστέμνεσθαι τὰς κέφαλας. οὕτω γὰρ θύουσι τοῖς ὑποχθονίοις. Τοῖς δὲ οὐρανίοις ἄνω ἀναστρέφουσι τῶν ἱερείων τὸν τράχηλον αφαξαντες. Rectè ergò Virgilius dixit *suppositi*, cùm loquatur de inferorum sacrificio, quo culter quodammodo victimæ iugulo supponebatur. Rectè etiam Seneca dixit *imposito*, cùm agebat de superorum sacrificio, quo culter hostiæ collo quasi imponebantur; Vnde apparet verissimam esse in Delrij codice manuscripto scripturam. Iisdem quoque cultris hostiam, vt Plautino verbo vtar, exenterabant, aut vt Ouidio præeunte dicam, viscera eius aperiebant. Græci verò, vti legimus apud Apollonium ad hanc rem vtebantur ῥόπαλο. Ῥόπαλοι autem significat clauam, gestamen scilicet Herculis: & ab Hesychio exponitur etiam βακτηρία, idest, baculus. Apud Atticos tamen ensis siue cultri vsum fuisse clarissimè docet Aelianus in varia historia hisce verbis: Atticis in more est, vt cum occiso boue reliqua omnia à cæde libera pronuncient, singulis ordine iudicatis; solum autem ensem condemnent, & dicant illum cædis authorem extitisse; & eius diei, quo hac patrant, dypolia vocant, & buphonia. Cuius quoque rei meminit Pausanias, in Atticis, sed enses nomine celebrat bipennem. In Prytaneo (inquit) deferro, aliisque inanimatis fit iudicium, cuius rei hoc initium fuisse arbitror. Erechtheo Athenis regnante, bouem sacerdos is qui buphonus est appellatus, ad Poliei Iouis aram occidit, statimque relicta bipenni ex finibus excessit, bipennis iudicio absoluta est, & eum quidem vsum quotannis seruant. Eundem verò etiam cultrum ante mactationem, à fronte vsque ad caudam ducebant, vnde illud Virgilij.

Li.1. Fast.
Lib. Argonaut.
Lib.8.

Et tempora ferro
Summa notant pecodum,

Indos verò non rugulasse, sed præcluso spiritu necasse victimas ne quid deperiret, neuè quid manicum Deo offerretur, Strabo author est. Persæ etiam & Cappadoces non gladio, sed stipite mactabant eas, vt idem testatur, in Cappadocia (inquiens) vbi maxima est Magorum multitudo, qui Pirethi vocantur, & multa Persicorum deorum templa, non cultro, sed stipite quodam mactant tanquam malleo verberantes; fortè ῥόπαλον intelligit, sed & apud Homerum querni trunci ad hoc vsum legimus;

Lib.17.
Lib.13.

Κόψε δ' ἀναχόμενος σχίζῃ δρυός, idest,
Percussit autem in altum tollens. querno stipite.

Tandem amputabatur caput, hinc illud Iuuenalis.

A grandi ceruix ferienda ministro. Saty.12.

Clarissimè Seneca;

Qualisque ad aras colla taurorum prius
Designat oculis, antequam ferro petat.
Sic huc, & illuc impium librat manum. Et rursus:
Stat ecce ad aras hostia, expectat manum
Ceruice prona.

In Agamemnone.

Aequè clarè Persius:

Tornua mimmalloneis implerunt cornua bombis
Et sectum vitulo caput ablatura superbo
Bassaris & lyncem menas flexura corymbis
Euion ingeminat, reparabilis assonat Echo.

Sat.2.

Idque fiebat per securim. Horatius:

Nam quæ niuali pascitur algido
Deuota, quercus inter & ilices,
Aut crescit Albanis in herbis
Victima, pontificum secureis

Ceruice tinget.

Lib. 3. Metam. 7.

Descriptio est magnæ victimæ, quam indicat decere pontifices. Securi autem victimas percussas fuisse crebrò lector deprehendet. L. Annæus Florus. *Nec gladio, sed vt victimis, securi percutiunt.* Ouidius:

4. Trist. eleg. 2.

Muneribusque deo implet, feriuntque secures
Colla torosa anum vinctorum cornua vittis.

Idem alibi:

Fast. 4.

Candidaque adducta collum percussa securi
Victima, purpureo sanguine tingit humum. Et rursus:
Apta iugo ceruix non est ferienda securi.

In versibus quoque de nuce, si modò eius sunt,

Vtuè grauem patiens vbi tolli vacca securim,
Aut stringi cultros in sua colla videt.

Metam. 12 Aeneid. 11

Vnde & sacrifica securi colla tauri rumpere, idem poeta alicubi dixit. Huc facit & illud Virgilij:

Quales mugitus fugit cum saucius aras
Taurus, & incertam excussit ceruice securim.

Lib. 1. Argonaut.

Valerius Flaccus bipennem vocat.

Non illo certior alter
Pinguia lethifera perstringere colla bipenni.

Coronarũ vsus in sacrificijs.

Scribit Alexander ab Alexandro apud Persas non modo qui sacrificabant, sed hostias etiam, & qui sacris intererant, festa fronde fuisse exornatos (id quod Gyraldus quoq; prodidit) Indis contra, nãque ex his coronatum sacrificare neminem. Sed & apud Romanos non solùm coronati erant sacerdotes, sed etiam vasa, quibus vtebantur, & victimæ immolandæ, quibus coronæ circa collum apponebantur, earumque cornua, si maiores essent, inaurabantur, vittisque coloribus dijs quibusque gratis innectabantur: quò nimirum referendum illud Ouidij, quod iam iam recitabamus;

Colla torosa boum vinctorum cornua vittis.

Lib. 9.

Huc spectat & illud Virgilij:

Et statuam ante aras velata fronte iuuencum.

Aeneid. 4.

Erat item mos, vt capitibus hostiarum stantium sub ictu, cultroque vinum infunderetur. Virgilius sacrificandi modum sic breuiter delineans,

Principio delubra adeunt, pacemque per aras
Exquirunt: mactant lectas de more bidentes
Legiferæ Cereri, Phœboque Patrique Lyæo,
Iunoni ante omnes, cui vincla iugalia curæ,
Ipsa tenens dextra pateram pulcherrima Dido
Candentis vaccæ media inter cornua fundit.

Et aliàs:

Quatuor hic primum nigrantes terga iuuencos
Constituit, frontique inuergit vina sacerdos.

Metam. 7.

Ouidius:

Dum vota sacerdos
Concipit & fundit purum inter cornua vinum.

Hunc eundem ritum indicant duo illi versiculi, quorum author Euenus, in caprum vites depascentem:

Κἤν με φάγῃς ἐπὶ ῥίζαν, ὅμως ἔτι καρποφορήσω,
Ὅσσον ἐπισπεῖσαι σοὶ τράγε θυομένῳ.

Lib. 1.

Quos versus Ouidius in Fastis sic reddidit:

Rode caper vitem tamen hinc cùm stabis ad aras.
In tua quod fundi cornua possit, erit.

Vini duplex vsus. Lib. 13.

Erat autem duplex vini vsus, cùm enim thus flammis inijcie batur, affundebatur etiam thuri vinum. Testatur id Ouidius in Metamorphosi:

Thur dato flammis, vinoque in thaura profuso,
Cæsarumque boum fibris de more crematis,
Regia tecta petunt.

Aeneid. 12

Fundebantur, aut potius aspergebantur, & fruges in caput victimæ, aut mola ex farre molito, & sale, vt testatur Seruius in declaratione huius Virgiliani;

Illi ad surgentem conuersi lumina Solem

Dant fruges manibus salsas.

Addit tamen cultros eisdem rebus fuisse aspersos id, quod & Salustius testatur, *Et far* (inquit) *quod dicitur mola salsa, qua & frons victimæ & foci aspergebantur & cultri.* Sed & exta eodem lustrabantur, Valerius maximus lib. 2. cap. 1. *Ideoque in sacrificijs mola quæ vocabatur ex farre & sale constat, exta farre sperguntur.* Quoties autem aut thus, aut vinum super victimam fundebatur, dicebant, inquit Gyraldus, *Mactus est taurus, thure, vel vino*, hoc est, cumulata est hostia, & magis aucta; id quod & Isidorus scriptum reliquit; Quæ tamen ad victimarum probationem proficere, credidisse veteres Alexander ab Alexandro scribit. Probabantur item à consulibus & prætoribus,& ad tubæ sonum mactabantur, vt ostendit Cicero in oratione in legem Agrariam in Rollum, dum inquit: *Erant hostiæ maiores in foro constitutæ, quæ ab ijs prætoribus de tribunali, sicut à nobis consulibus de consilij sententia constituta, ad præconem & ad tibicinem immolabantur.* Cæterùm quia diuersa sæpe est etiam sacrificantium intentio, diuersisque Dijs sacrificia fiebant, non mirum etiam si diuersi fuerint ritus sacrificandi, hostiarumque diuersitas; non arguet lector, si hanc in re non satis exacta methodo agamus. Post inspersas fruges, setas inter cornua victimæ manu exceptas tanquam prima libamina in ignem mittere ostendit Maro, dum canit;

Lib. 10.

Et summas carpens media inter cornua setas
Ignibus imposuit sacris libamina prima.

Aeneid. 6.

Quod tamen sumptum videtur ex Homero.

Ἀλλ᾽ ὅγ᾽ ἀπαρχόμενος κεφαλῆς τρίχας ἐν πυρὶ βάλλεν
Ἀργιόδοντος ὑός,

Odyss. 12.

cogebaturque sacerdos ad Orientem se conuertere. Cæsa victima alij vasa, vt sanguinem exciperent, cadenti hostiæ supponebant, in quo sensu Maro;

Supponunt alij cultros, tepidumque cruorem
Suscipiunt pateris.

Aeneid. 6.

Mox flamen, aut Sacerdos, aut aruspex, si ex ea voluntas Dei exquirebatur, ferreo cultro viscera, & iecinora rimabatur, & an perlitatum foret, explorabat attentè. Apud Galatas autem non aruspex, sed philosophus aderat, sine quo sacrum dijs nullũ exhiberi poterat; existimabant enim Diodoro Siculo testante, per diuinæ naturæ conscios, sacra fieri oportere, tanquam dijs propinquiores. Fuisse autem eum cultrum ferreum, oblongum, eburneo manubrio, æneis clauis ære Cyprio & capulo argenteo ornatum, docuit Festus, qui & Secespitam vocari solitum inquit. Rimabantur autem cultro viscera, quoniam ea manu tangere vetitum erat, ne qua offensa pollutis sacris, contraheretur: licet aduersari huic sententiæ videatur Plutarchus, aliter Græcos viscera rimari solitos indicans, dum ait; *Eò cùm ascendisset, sacrisque esset operatus, ab aruspice ad se allata exta vtraque manu excipiens, Arato, & Demetrio Phario monstrauit.* Vtcumque est: hostia tunc perfecta dicebatur. Eam sacerdos aris imponens foculo accenso comburebat. Hoc enim in omni sacrificio seruari solet, vt de singulis oblatis, aut Deo immolatis, particulas tanquam libamina, vt holocaustum fieret, in ignem mitterent: quamuis contrarium innuere videatur Virgilius hoc versu:

Galatarum ritus.
Lib. 6.
Lib. 17.
Secespita.
In Arato.
Hostia perfecta quãdo dicta.

Et solida imponit taurorum viscera flammis:

Aeneid. 6.

Vbi Seruius, solida ergò ait, idest holocaustum, quod, detractis extis, aræ superimponebantur, quæ omnia abluta, elixa etiam reddebantur, vnde infert,

Fundit ardentibus extis.

Cum autem flamminis ea superponebant, mittebãt desuper thus & costum: eaque viscera licet nunquam abluta, elixa per se fiebant, vinumque aris postmodum fundebatur, & tum porrici hostia dicebatur, Virgilius id docet:

Dij quibus imperium est pelagi, quorum æquora curro,
Vobis lætus ego, candentem in littore taurum
Constituam ante aras voti reus, extaque salsos
Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam.

Aeneid. 6.

Porricere quid.

Vbi tamen Seruius: exta (inquit) porriciuntur, idest, porriguntur, nisi fortè dicamus, ea fluctibus maris offerri, quod si est, proijciam, idest, porrò iaciam, legendum est. Cæterùm non rectè id à Seruio dictum, intelliges ex his, quæ postea dicentur: & vt redeam, idem Virgilius allatam explicationem ceu corroborans in eodem libro sic canit.

Ipse caput tonsæ folijs euinctus oliuæ,
Stans procul in prora pateram tenet, extaque salsos
Porricit in fluctus, & vina liquentia fundit.

Quo loco Seruius nihil dicit. Macrobius autem illum priorem locum interpretans: *Ex disciplina,* ait, *aruspicum, & ex præcepto pontificum verbum hoc* (videlicet porriciam) *solenne sacrificantibus est, sicut*

3. Satur. 2.

sicut Veranius ex libro primo Pictoris ita dissertationem huius verbis executus est: Exta porriciunto, dijs danto in altaria, aramuè, focumuè, eouè quò exta dari debebant. Porricere ergò non proijcere proprium sacrificij verbum est. Sed his adde Liuium. *Secundum eas preces cruda exta cæsa victima (vt mos est) in mare porricit, tubaque signum dedit proficiscendi:* necnon & hoc Plautinum;

Decad. 3. Lib. 9. In Pseudolo.

> *Nam si sacrificem summo Ioui*
> *Atque in manibus exta teneam, vt porriciam, interea loci*
> *Si lucri quid detur, potius rem diuinam deseram.*

Prudentius dum sacrificij ritum delineat, Romanorum potissimum intelligere verò simillimum est, & sensus ipse verborum quoque docet.

In Romano Martyre. Sacrificandi ritus apud Romanos.

> *Respondit his Romanus, eccum præsto sum,*
> *Meus iste sanguis verus est, non bubulus,*
> *Agnoscis illum, quem locor miserrime*
> *Pauge vestri sanguinem sacrum bouis.*
> *Cuius litata cæde permade scitis?*
> *Summus sacerdos nempe sub terram scrobe*
> *Acta in profundum consecrandus mergitur,*
> *Mirè infulatus, festa vittis tempora*
> *Nectens, corona tum repexus aurea,*
> *Cinctu Gabino sericam fultus togam,*
> *Tabulis supernè strata texunt pulpita*
> *Rimosa rari pagmatis compagibus*
> *Scindunt subinde vel terebrant aream,*
> *Crebroque lignum perforant acumine*
> *Pateat minutis vt frequens hiatibus,*
> *Huc taurus ingens fronte torua, & hispidæ*
> *Sertis reuinctus aut per armos floreis,*
> *Aut impeditis cornibus deducitur.*
> *Nec non & auro frons coruscat hostiæ,*
> *Setasque fulgor blattealis inficit:*
> *Huc vt statutum est immolanda beluæ*
> *Pectus sacrato diuidunt venabulo.*
> *Eructat amplum vulnus vndam sanguinis*
> *Feruentis, inque texta pontis subditi*
> *Fundit vaporum flumen, & latè æstuat.*
> *Tum per frequentes mille rimarum vias*
> *Illapsus imber tabidum rorem pluit,*
> *De fossus intus quem sacerdos excipit,*
> *Guttas ad omnes turpe subiectans caput,*
> *Et veste & omne putrefactus corpore,*
> *Qui nos supinat, obuias offert genas.*
> *Sapponit aures, labra, nares obicit,*
> *Oculos & ipsos perluit liquoribus,*
> *Nec iam palato parcit, & linguam rigat,*
> *Donec cruorem totus atrum combibat,*
> *Procedit inde Pontifex visu horridus,*
> *Ostentat vdum verticem, barbam grauem:*
> *Vittas madentes atque amictus ebrios.*
> *Nunc inquinatum talibus contagijs*
> *Tabo recentis sordidum piaculi,*
> *Omnes salutant, atque adorant eminus:*
> *Vilis quod cum sanguis, & bos mortuus*
> *Fœdis latentem sub cauernis lauerint:*
> *Addamus illam vis hecatomben tuam?*
> *Centena ferro cùm cadunt animalia,*
> *Variaque abundans cæde restagnat cruor,*
> *Vix vt cruentis augures natatibus*
> *Possint meare per profundum sanguinem.*

Sed

Sed quid macellum pingue pluuinarium?
Quid maximorum lancinatores gregum?
E viscerata carne crudos criminor,
Sunt sacra, quando nosmetipsi exciditis,
Votiuus & cum membra detruncat dolor
Cultrum lacertos exerit fanaricus,
Sectisque matrem brachijs placat deam,
Farere, & rotare, ius putatur mysticum.

Vt verò iam prosequamur; Dij non apud omnes nationes hostiarum erant participes. Persæ enim, vt Strabo testatur, ex immolata victima nihil prorsus eis adolent, sola anima Deos contentos esse rati. *Cum verò Magus (inquit) qui sacrificio praeest, membratim carnes in quemque diuiserit, abeunt, nulla parte dijs relicta. Dicunt enim Deum nihil velle prater hostia animam.* Et contrario Græci ex cæsa victima nonnunquam capite & ventre excepto, cætera dabant dijs, linguas verò præconibus, vt annotauit Hyraldus. Idem femora hostiarum in duo frusta concisa igni subijciebant, vt ex his holocaustum fieret, visceribusque super prunas assas pro ientaculo mox carnibus veru decoctis discumbentes vescebantur. Licebatque ex legis præscripto portiunculam ad domesticos afferre, & amicis partes victimarum impartiri. Extraneos autem ad sacra adhibere fas non erat. Crura boum concremasse, clarissimè docet Homerus, apud quem nimirum Iupiter ait:

Lib. 15. Dij vbi sola anima hostiarum contenti.

Εμον δ' ὀλοφύρεται ἦτορ
Εκτορος, ὅς μοι πόλλα βοῶν ἐπὶ μηρί' ἔκηεν, idest,
Meum autem angitur cor
Ob Hectorem, qui mihi multa boum femora adoleuit.

Iliad. X.

Sed & Apollo apud eundem Homerum, Deos ingratitudinis accusat, impiosque vocat, propterea quod Hectorem nollent suis restitui, cùm tamen vobis (ait) crura boum sæpius cremarit, perfectarumque caprarum.

Iliad. Ω.

Σχέτλιοί ἐστε θεοί δηλήμονες, οὔ νύ ποθ' ὑμῖν
Εκτωρ μηρί' ἔκηε βοῶν, αἰγῶν τε τελείων, idest,
Improbi estis Dij, noxij; nonne quondam vobes
Hector crura cremauit boum, caprarumque perfectarum.

Apud eundem poetam sacra facturus sacerdos, Deum precatur manibus erectis: Victimæ ad aram sunt, ministri lotis manibus ὀυλοχύτας tenent, hordeum scilicet sale conspersum, quod in omnibus sacrificijs adhibuisse Græcos constat, vt molam Romanos, farre, sale & aqua. Primas enim fruges, hordeum Græci, far Romani esse credebant. ὀυλοχύτας fusi precibus hostiæ inijciebat sacerdos, mactabatq; detracto corio, femora amputata ministri componabant, quibus sparso vino ignem adhibebat sacerdos, dijsque adurebat viscera supra prunas pro ientaculo assa patabantur, reliqua membra concisa torrebantur verubus, eaque comebant sacerdotes, qui sacrificio intererant, poculis coronatis bibentes, & Dei laudes canentes. Quintus Calaber Homeri simia etiam scribit Græcos incensa vrbe Troia multa boum femora lignis superposita cremasse. Sed & Pausanias tradit, de statua Phrixi, arietem, à quo est in Colchos delatus, immolantis loquens, succisa Phrixum Græco ritu femora dum torrentur, intueri. Apud Lacedæmonios autem in publica visceratione primi reges erāt, quibus duplum quàm cæteris dabatur. Delphis verò assuetum arat, vt immolantes victima cæteris exclusis vescerentur, vt meminit Plutarchus: Contrà in sacris Hecatæ ei qui sacrum faciebat, de sacrificio vesci non permittebatur. Apponebantur exta assa semper heroicis illis temporibus, quibus nimirum elixorum adhuc non erat vsus: quo sensu etiam Seruius enarrat illud Virgilij:

Lib. 14.

In Symposiacis.

Pars in frusta secant, verubusq; trementia figunt.

Lib. 1. Aen.

Apud Romanos verò boues etiam fuisse alixatos manifestè satis memorat Liuius, vbi sic ait: *Et exposuit patribus conscriptis, bouis Scscenaris, quem immolauisset, iecur defluxisse: id se victimario nuncianti parum credentem ipsam aquam effundi ex olla, vbi extra coquerentur, iussisse, &c.* Sed & arietis exta non veru cocta, sed elixa in olla apponebant, quoniam aliter ritu præpostero sacrum fiebat. Fuere verò etiam apud quos extorum nullus erat vsus, Thisetæ enim Asiæ populi & Argini, vt Gyraldus refert, ossa tantùm victimarum in ignem mittebant, ipsi autem vescebātur carnibus. At Lusitani ex hostijs immolatis nihil planè concidebant, sed exta perspiciebant, itaque diuinabant. Rursus sacerdotes Ægyptij immolata victima, caput abscindebant, idque diris carminibus execrati, in flumen deijciebant (eum precatione solenni, vt si quid aduersi casurum foret, in caput illud redundaret) nisi Græcum inuenirent negociatorem, qui id mercaretur, quemadmodum memoriæ prodidit Herodotus his verbis: *Pecude quæ obsignata est ad aram, vbi immolabatur, adducta,*

Boues vbi tosti, & vbi elixi.

Dec. 5. li. 1.

Arietis exta vt coquerentur.

Aegyptiorū immolandi ritus.

Lib. 2.

cta, pyram incendunt, deinde ſupra pecudem libato contra templum vino ac Deo inuocata eam mactant, mactatæ caput aſportant in forum ſi nundinæ ſint & Græci negociatores adfuerint, illis vendunt, qui ſi non adfuerint, in flumen abijciunt. Execrantur autem capita in hæc verba, ſi quid mali aut ipſi immolantibus aut vniuerſæ Ægypto futurum ſit, id in caput hoc conuertatur. Eodem porro ritu circa capita pecudum immolandorum, & vini libamina, omnes pariter Ægyptij in omnibus templis vtuntur. Atque ex hoc ritu fit quod nemo Ægyptiorum de capite illius animalis deguſtet. Addit idem author eſſe tamen ſacrorum delectum, & alium apud alia templa adolendi modum ab eis inſtitutum; de quo mox rurſus ex eodem ſcribemus. Illud modo obiter dixiſſe abſonum non erit & à noſtro inſtituto alienum, immolata iam victima, ſi non litatum eſſet, alias denuo augeri, iterum ac ſæpius, & maioribus hoſtijs ſacra inſtaurari ſolita, donec inuenta tandem pace Deorum ac propitiato numine, ritè perlitarum exiſtimarent. Ad quem ritum, vt credit Turnebus reſpexit Virgilius in perſona Entelli, qui ait:

Sacrificiorũ repetitio *Lib. 4. ad verſ. ca. 4.* *Lib. 10.*

Hanc tibi meliorem animam pro morte Daretis
Perſoluo.

Lib. 12.

Ita & aliàs idem (inquit) poeta:

Hoc habet hæc melior magnis data victima diuis.

Lib. 20. cap. 24.

Quo & prouerbium Græcum pertinet, δευτέρων ἀμεινόνων. Aliter tamen alibi idem Turnebus poetam exponit: Ex comparatione Græcorum (inquit) melius aliquando hic locus intelligitur. Cùm enim Daretem tanquam hoſtiam ſacris vouiſſet, & interficeret decreuiſſet, proinde quaſi ea hoſtia gratia non eſſet heroi futura, nec litatura, ſuccedaneam ſeſe meliorem dare demonſtrat. Nam in ſacris ſuccedaneis Græci per euphemiſmum δευτέρων ἀμεινόνων dicere ſolebant. Diuerſas modò ob cauſas ſacrificabant gentes, ſed potiſſimum, vt Deo placarent. Quæcunque autem hoſtiæ placandorum eorum cauſa aris inferebantur, dona vocabantur, aut munera. Virgilius:

Sacrificandi cauſa. *Georg. 4.*

Tum munera ſupple.

Aeneid. 1.

Idem alibi:

Pingues centum cum matribus agnas
Munera lætitiamque Dei.

Lib. 2. de legib. *Aeneid. 11*

Cicero: *Impius ne audeto placare donis iram deorum.* Plautus in prologo Rudentis: *Ioue ſe placare poſſe donis, hoſtijs:*

Virgilius rurſus:

Dona ferunt, onerantque aras, mactantque iuuencos.

Lib. 10.

Et rurſus:

Ipſe tibi ad tua templa feram ſolemnia dona.

3. de Arte.

Huc item pertinet hoc Ouidij:

Munera crede mihi placant hominesque deosque
Placatur donis Iupiter ipſe datis.

Ad deos placandos. *Aeneid. 3.*

Ad deorum autem placationem hoſtias fuiſſe mactatas, habemus in primis apud eundem Virgilium, vbi de Æneæ nauigatione in Italiam loquitur:

Hic Helenus cæſis primum de more iuuencis
Exorat pacem diuum, vittaſque reſoluit
Sacrati capitis.

Deus non omni ſacrificio placatur. *Act. 5.* *Aeneid. 4.*

Non ſemper tamen gratum erat dijs ſacrificium, nec in omni ſacrificio placebantur. Sic Hecuba apud Erupidem fruſtra boues à Troianibus immolatos ait. Phocylides verò etiam ſummopere errare eos oſtendit, qui mactati bobus, deos beneuolos propitioſque fore ſibi perſuadent. Sacrificabant itidem, cum deorum implorarent auxilia, ſic Cloanthus vt Mneſteum nauali ſuperaret certamine, taurum dijs marinis vouet apud Virgilium:

Et fors æquatis cepiſſent præmia roſtris
Ni palmas ponto tendens vtraſque Cloanthus,
Fudiſſetque preces, diuoſque in vota vocaſſet.
Dij, quibus, imperium pelagi quorum æquora curro,
Vobis lætus ego condentem in littore taurum
Conſtituam ante aras, voti reus: extaque ſalſos
Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam.
Dixit; eumque imis ſub fluctibus audijt omnis
Nereidum Phorcique chorus, Panopæaque virgo:
Et pater ipſe manu magna Pontunus euntem
Impulit:

Quod

Quod autem dicit, se hilari animo taurum ex voto oblaturum dijs, sciendum, respexisse ad id, quod vota lætissimis animis soluebant. Tibullus.

Cum debita reddet,
Certatim sanctis lætus vterq; focis.

Apud eundem Virgilium Ascanius Iouis auxilium imploraturus, candicum iuuencum vouet: *Aeneid. 9.*

Talia iactantem dictis, ac dita canentem
Non tulit Ascanius, neruoque obuersus equino
Contendit telum: diuersaque brachia ducens,
Constitit ante Iouem, supplex per vota precatus.
Iupiter omnipotens audacibus annue cœptis.
Ipse sibi ad tua templa feram solemnia dona,
Et statuam ante aras aurata fronte iuuencum
Candentem pariterque caput cum matre ferentem:
Iam cornu petat, & pedibus qui spargat arenam.
Audijs & cœli genitor de parte serenam.
Intonuit læuum.

Inuenio item mactato tauro sanguinem contigisse, cùm quid magnum ac egregium se præstituros iuramento astringerent. Aeschylus enim de septem Argiuorum ducibus Polynicem ab Eteocle fratre Thebis pulsum reducturis sic scribit:

Sanguis mactatæ hostiæ contactus & cur.

Ανδρες γὰρ ἑπτὰ θύριοι λοχαγέται,
Ταυρος φαγὕντες εἰς μελάνδετον σάκος
Καὶ θιγγάνοντες χερσὶ ταυρέιυ φόνυ,
Αρη, καὶ ἐνυὼ, καὶ φιλαίματον φόβον
Ωρκωμοθησαν, ἢ πολει κατασκαφὰς,
Θέντες, λαπάξειν ἄσυ καδμειαν βία,
Ηγῆν θάνοντες προσθε φυράσειν φόνω. idest,

Viri septem feroces ductores cohortium
Taurum mactantes in scutum ferro compactum
Et attingentes manu bouinum sanguinem,
Martem & Bellonam & sanguine gaudentem Metum
Sanctè iurarunt, aut vrbe euersa perdituros se Oppidum Cadmeorum vi.
Aut terram mortuos prius commixturos sanguine.

Quotiescunque autem etiam oracula consulere volebant, victimas prius immolabant, vt suprà ex Plutarchi volumine de oraculorum defectu recitauimus. Diomedes apud Homerum, Troianorum castra speculaturus, inuocat Mineruam, pollicerurque se ei immolaturum bouem indomitam, & cornua inauraturum, Druidæ viscum collecturi, duos candidos tauros mactant, vt testatur Plinius his verbis: *Nihil habent Druidæ (sic Galli suos appellant Magos) visco, & arbore, in qua gignantur (si modo sit robur) sacratius. Iam per se roborum eligunt lucos: nec vlla sacra sine ea fronde conficiunt, vt inde appellati quoque interpretatione Græca possint Druidæ videri. Enimuerò quicquid adnascatur illis, è cælo missum putant, signumque esse electæ ab ipso Deo arboris. Est autem id rarum admodum inuentu & repertum magna religione petitur: & ante omnia sexta luna, quæ principia mensium, annorumque his facit, & seculi post tricesimum annum, quia iam virium abundè habeat, nec sit sui dimidia. Omnia sanantem appellantes hoc vocabulo sacrificijs epulisque ritè sub arbore præparatis, duos admouent candidi coloris tauros, quorum cornua tunc primum vinciantur. Sacerdos candida veste cultus arborem scandit. Falce aurea demetit. Candido id excipitur sago. Tum deinde victimas immolant, precantes vt suum donum Deus prosperum faciat his quibus dederit. Fœcunditatem eo poto dari cuique animali sterilli arbitrantur: contraque venena omnia esse remedio. Tanta gentium in rebus friuolis plerumque religio est.* Hactenus Plinius.

Iliad. K.

Druidarũ in colligẽdo visco ceremoniæ.

Cùm verò amicis suis periculum quoddam imminere, & cum id euaserant, dijs similiter sacrificabant, quo non obscurè ostendit Iuuenalis, vbi ad Coruinum scribens ait se pro salute amici sui Catulli, qui graui maris agitatus tempestate, periculum omnino euaserat, vota dijs esse persoluturum:

Ad euitandum periculum.

Saty. 12.

Natali Coruine die mihi dulcior hæc lux,
Qua festus promissa deis animalia cespes
Expectat, niueam reginæ cædimus agnam.
Par vellus dabitur pugnanti Gorgone Maura
Sed procul extensum petulans quatit hostia funem
Tarpeio seruata Ioui, frontemque coruscat

Quippe

Quippe ferox vitulus templis maturus & aræ
Spargendusque mero, quem iam pudet vbera matris
Ducere, qui vexat nascenti robora cornu.
Si res ampla domi, similisque affectibus esset,
Pinguior Hispulla traheretur taurus, & ipsa
Mole piger, nec finitima nutritus in herba,
Læta, sed ostendens Clitumni pascua sanguis
Iret, & à grandi ceruix ferienda ministro
Ob reditum trepidantis adhuc, horrendaque passo
Nuper, & incolumem se se mirantis amici.

Quidam etiam benefactoribus, vt Pyrrhias apud Plutarchum. Quis est, inquit, qui bouem benefactori immolauit? Apud Ithacam in statione erat nauis piratica, in eaque senex cum testis picem cōtinentibus. Ad hanc fortè fortuna portior appulit Ithacensis, nomine Pyrrhias, qui senem nullius sui commodi causa, sed precibus ac miseratione illius inductus redemit, cadorum etiam nonnullis hortatu eius emptis. Postquam discessu prædonum data est licentia, senex Pyrrhiam ad fictilia ista adduxit, ostenditq; multum auri argentique pici permixtum: ita Pyrrhias subitò ditatus, cùm alijs officijs senem coluit, tum bouem ei immolauit. Hinc prouerbio dicunt: Nemo bene merito bouem immolauit præter Pyrrhiam. Polluci, & Castori sacrificabant, post iter feliciter perfectum Horatius Lib. I. Carm. Od. 36.

Sanguis vaccæ hostijs effusus & cur.

Et thure & fodibus iuuat
Placare, & vituli sanguine debito
Custodes Numidæ deos
Qui nunc Hesperia sospes ab vltima &c.

In agrorū lustrationibus.

In vero & in agrorum lustrationibus, hostiæ cædebantur, vt indicat Virgilius hoc versu:

Egl. 3.

Cum faciam vitula pro frugibus, ipse venito. idest,

Ad impetrandas diuitias.

cum faciam rem diuinam, non aue, non capra, sed vitula: tanquam dicat, cùm vitulam pro frugibus sacrificauero, quod est, cum vitula rem diuinam fecero adhæc vt pecus esset fœcundum, & ex fœcunditate ditescerent, quam stolidam peritionem ridet Persius, dum canit:

Poscis opem neruis, corpusque fidele senectæ
Esto age, sed grandes patinæ, tucetaque crassa
Annuere his superos vetuere, Iouemque morantur.
Rem struere exoptas cæso boue, Mercuriumque
Accersis fibra, da fortunare Penates,
Da pecus & gregibus fœtum quo pessime pacto
Tot tibi cum in flammas iunicum omenta liquescant.
Attamen hic extis & opimo vincere ferto
Intendit, iam crescit ager, iam crescit ouile,
Iam dabitur, iam iam, donec deceptus, & exps
Nequicquam fundo suspiret nummus in imo.

In timore. Inopinato aliquo timore perculsos, Deos tanquam placaturos, hostias mactasse Boeti exemplo discimus, qui nimirum senex Iouem, Neptunum & Mercurium deos esse dissimulantes conuiuio excepturus, cùm Neptunus ex hausto primo poculo, iuberet vt alterum præberet Ioui, & ipse Iouis nomine exaudito expauesceret,

Fast. 5.

Vtique animo redijt, cultorem pauperis agri
Immolat & magno torret in igne bouem.

Lib. I. epist. 16.

inquit Ouidius. Vbi notandum bouem agricultorem immolari dijs, quod alias non licebat, vt suprà dictum est, hic autem licet, quia alius, quem cæderet Boetus, non erat. Sacrificabant etiam nonnulli, vt boni probique haberentur, quod non obscurè indicat Horatius, dum ait:

Probitas simulata.

Vir bonus, omne forum quem spectat & omne tribunal,
Quandocunque deos vel porco, vel boue placet:
Iane pater clarè, clarè cum dixit Apollo:
Labra mouet, metuens audiri, pulchra lauerna
Da mihi fallere, da iusto sanctoque videri
Noctem peccatis, & fraudibus obijce nubem.

Prædæ pars dijs dabatur.

Aeneid. 3.

Romanis, vt ait Seruius, mos fuit, vt bella gesturi, de parte prædæ aliquid numinibus pollicerentur, adeò vt Romæ fuerit vnum templum Iouis prædatoris, non quòd prædæ præesset, sed quod ei aliquid ex præda deberetur. Apparet itaq; huc respexisse Virgilium, dum canit:

Huc

Huc vbi delati, portus intrauimus, ecce
Læta boum passim campis armenta videmus,
Caprigenumque pecus nullo custode per herbam:
Irruimus ferro, & diuos, ipsumque vocamus
In prædam partemque Iouem: tunc littore curuo
Extruimusque toros, dapibusque epulamur opimis.

De præda item dijs immolabant, & partes etiam ijs interdum suspendebant de tholo & consecrabant, vt Dianæ aprorum capita & ceruorum. Hinc illud eiusdem poetæ: *Egl. 7.*

Setosi caput hoc apri tibi Delia paruus,
Et ramosa Micon viuacis cornua cerui.

Et rursus:

Si quia ipse meis venatibus auxi
Suspendiuè tholo, aut sacra ad vestigia fixi.

Sed & in pompa Romani triumphi, secundum tibicines, qui modos triumphales faciebant, ibant boues albi, cornibus inauratis, vittis & sertis reuincti ad sacrificia Ioui Capitolino. Iuuenalis: *Triũphantium sacrificium.*

Pone domi laureos, duc in Capitolia magnum
Cretatumque bouem. Martialis: *Saty. 10.*

Cæde iuuencorum domini calet area fœlix *Lib. 14. Epig. 4.*
Quintuplici cera cum datur altus honos.

Quintuplex cera siue quintuplices tabellæ dicebantur à numero quinque foliorum, cùm alijs pugillares læuioribus rebus essent dedicati. His triumphus decretus nunciabatur Imperatori, aut consuli: quem nimirum morem distichon id indicat. Meminere istiusmodi sacrificij passim poetæ cæteri. Horatius: *Cera quintuplex qd.*

Io triumphe, tu moraris aureos *In Epodo.*
Currus & intactas boues.

Et rursus in carmine sæculari ad Apollinem & Dianam, de Roma:

Quæque vos bobus veneratur albis
Clarus Anchisæ Venerisque sanguis
Impetret bellante prior, iacentem
Lenis in hostem.

Huc spectat illud etiam Virgilij: *Georg. 3.*

Ad delubria iuuat, cæsosque videre iuuencos.

Nec non & hoc, de triumphis Augusti: *Aeneid. 10*

At Cæsar triplici inuectus Romana triumpho
Mœnia, Dijs Italis votum immortale sacrabat,
Maxima tercentum totam delubra per vrbem
Lætitia, ludisque viæ, plausuque fremebant.
Omnibus in templis matrum chorus, omnibus aræ:
Ante aras terram cæsi strauere iuuenci.

Ouidius:

Nunc pro Cæsaribus superis decernere grates
Albaue opimorum colla ferire boum.

Et rursus:

Deque triumphato viscera tosta boue.

Celebrantur autem in hac pompa boues, qui ex Clitumni aqua epota albi euaserant. Idem id testatur poeta: *Georg. 2.*

Hinc albi Clitumne greges, & maxima taurus
Victima, sæpe tuo perfusi flumine sacro
Romanos ad templa deos duxere triumphos.

Idem quoque indicat Ouidius: *4. de Ponto*

Colla boues niueos certa præbere securi,
Quos aluit campis herba Falisca suis.

Sic & Iuuenalis: *Sat. 12.*

Pinguior Hispula traheretur taurus, & ipsa
Mole piger, nec finitima nutritus in herba,
Læta sed ostendens Clitumni pascua sanguis
Iret, & à grandi ceruix ferienda magistro.

Apertiſſimè Claudianus in conſulatu ſexto Honorij:

In quibus victorijs boues immolabant.

Quin & Clitumni ſacras victoribus vndas
Candida quæ Latijs præbent armenta triumphis
Viſcere cura fuit.

Notandum verò iſtiuſmodi ſacrificijs boues immolatos ſacratoſq; fuiſſe, non in vulgaribus triumphis, ſed in magnis duntaxat: vt oſtendit Robertus Vulturius his verbis: Illud quoque nec prætermittendum, triumphi genus ab ouatione, hoc eſt, clamore Bacchio, ſicuti multi putauere, ouationem appellari, tametſi ouantes illam canenteſque transmittent, vt Plutarchus inquit, at quum milites in magno triumpho,& plena victoria bouem, in hoc immolare ouem conſueuerunt, vnde huic triumphi generi nomen extat: vtque qui de pugna venientes cum multitudine obuiam ad numina minora ibant, & ibi fugatis hoſtibus oues dijs immolabant, ouantes dicebantur, ſic & ouatio propriè minor triumphus,& qui ouationem meretur,& vno equo vtitur, & à plebis, vel equitibus Romanis deducitur ad Capitolium, & de ouibus ſacrificat, vnde &, vt dictum eſt, ouatio: qui autem triumphat, equis albis vtitur, quatuor, & Senatu præeunte in Capitolium de tauris ibi ſacrificat. Eidem Ioui ſimiliter multos boues albos libenter victor mactabat Marcus Imperator: In quē proinde illud iactabatur, ſanè, perquàm ſalſum & iocoſum: Οἱ λευκοὶ βόες Μάρκῳ τῷ Καίσαρι, ἂν σὺ νικήσῃς, ἡμεῖς ἀπολώμεθα, id eſt, *candidi boues Marco Cæſari, ſi tu viceris, nos perijmus.* C. Marius victoriæ admodum auidus antequam cum Cimbris pugnam iniret, ſi victoria potiretur, boues ſexcentum immolaturum vouiſſe legitur. Dignum autem ac opportunum etiam árbitror, Spartanorum legislatorem contemplari, qui aliquanto aliter, ac Romanorum more ſacrificandum inſtituit. Nam cùm Romani, vt dictum eſt, victoria per hoſtium cædes parta, bouem ſacrificare conſueſſent: cùm verò ſine pugna, & ſanguine rerum potiti eſſent, ouem immolare; hi contrà in victoria pacata taurum ſacrificabant: ſi verò pugnando viciſſent, Gallum. Nam etſi bellaciſſimum hominum genus eſſent,& apud omnes haberentur, ampliora tamen magiſq; homine digna, quæ ratione ac prudentia, quàm quæ vi aut fortitudine facta ſint, iudicabant, vti præcitato loco Vulturius ſcribit, ex Plutarcho in Laconicis, vbi Marti ſacrificaſſe legimus. Alij tamen Græci etiam bouem mactabant, vt Perſei exemplo Ouidius innuit, qui pro Andromeda cum monſtro illo dimicaturus, inquit;

Lib 12. de re mil. c. 2.

Ouatio vnde dicta.

In Marcū Imp. ſcomma.

Spartanorum in victoria ſacrificium.

Metam. 4.

Taurus tibi ſumme deorum,

ſubaudi, mactabitur. Et Aiace à cōgreſſu Hectoris reuerſo Agamemnon Ioui bouē ſacrificat quinquennem. Bacchum autem omnium primum bouem ab hoſtibus eruptum ſacrificaſſe, Ouidius ait:

Faſt. 3.

Cinnama tu primus, captiuaque thura dediſti
Deque triumphato viſcera toſta boue.

Lib. 7.

Xerxes autem, teſte Herodoto, aſcenſo Pergamo, loci viſcendi cupiditate Mineruæ Iliadi mille boues immolauit, niſi hunc numerum pro magno poſitum ſimpliciter dicamus, quemadmodum & hic apud Virgilium:

Georg. 1.

Et cultor nemorum, cui pinguia Cææ
Tercentum niuei tondent dumeta Iuuenci.

Alludit poeta ad Ariſtæum, qui ſæuiente aliquando in armenta peſtilentia, Ioui multos albos tauros ſacrificauit. Quo nimirum modo idem numerus intelligi debet in hoc Theocriti:

Ταῖς δὲ τριηκόσιοι ταῦροι συναμ' ἐσιχό'ωντο.

Sic & Catullus inquit:

Quare & Hendecaſyllabos trecentos
Expecta. Et rurſus:
Veranni, omnibus è meis amicis
Antiſtes mihi millibus trecentis.

Lib. 5. c. 3.

Clearchi fœdus.

Alexander ab Alexandro ſcribit vulgò ferri à nonnullis Clearchum Lacedæmoniorum ducem cum Barbaris quibuſdam hoc modo fœdus ſanxiſſe, videlicet cæſo Ioui tauro, lupo, apro & ariete, Græci gladios, Barbari lanceas in ſanguine victimarum intingerent. Suidas verò ait; Græci qui cum Cyro aduerſus Perſas aſcenderunt, fœdus percuſſerunt, mactato tauro, lupo, apro & ariete; in clypeum intingentes, Græci enſem, Barbari haſtam iureiurando addito neutros ſe deſerturos, ſed belli fore ſocios. Barbari verò inſuper iurarunt, ſe ſine fraude ducturos eſſe. Præſtaturi item aliquid magni aut egregij, à ſacrificijs exordiebantur, ſic Aeneas ad Thraces delatus apud Virgilium de ſe canit:

Aeneid. 3.

Sacra Dionææ matri, diuiſque ferebam
Auſpicibus cæptorum operum, ſuperoque nitentem
Cælicolum regi mactabam in littore taurum.

Vt quis item ſanitatem recuperaret, victimas dijs ac potiſſimum Ioui etiam immolabant. Audi Mar-

Martialem de Marone loquentem:

Pro sene sed caro votum Maro fecit amico,
Cui grauis & feruens hemitriteos erat.
Si Stygias ager non esset missus ad vndas
Vt caderet magno victima grata Ioui,
Cœperunt certam medici spondere salutem
Ne votum soluat, nunc Maro vota facit.

Ad sanitatē recuperandam. Lib. 12.

Peregrinos cum exciperent hospitio, vt indicat Athenæus, cum ait: *At quale deceat esse symposium quod externis exhibetur, docuit nos Lyciæ rex, qui Bellerophontem admodum magnificè excepit:*

Lib. 5. c. 1.

Excipit hospitio peregrinum fortè diebus
Ille nouem, totidemque boues mactauit ad aras.

Callistratus de Tarentinis loquens, Ciuitas (inquit) Tarentinorum, singulis ferè mensibus boues sacrificat, conuiuiaque publica facit, ita vt priuatorum multitudo semper ferè inter pocula versetur. Refertur hoc ab eodem Athenæo, lætitiæ temporibus victimas etiam cæsas fuisse indicante. In ludis pariter sæcularibus triduum & trinoctium populus operabatur ad aras Iouis, & Apollinis, quibus mactabatur candidus taurus, & hinc canebatur carmen à pueris matrimis patrimisque: deinde Iunonis; cui iuuenca itidem candida, & hæc quidem interdiu: noctu verò Dianæ, Proserpinæ, Terræ, & Parcarum, quibus furuiæ hostiæ, luminaque accendebantur. Inuenio, & apud eundem Athenæum (ex Arithmetico) Pythagoram mactasse bouem, cùm reperisset, quod trianguli latus, quod recto angulo subtenditur, æquiualeret lineis reliquis triangulum comprehendentibus, adfertque carmen ipsius Arithmetici in eam rem:

In symposiis. Lib. 3. Li. 4. c. 20.

Li. 10. c. 3. Pythagoras cur immolarit taurum.

Inclyta Pythagoræ cum primùm inuenta figura est
Inclyta propter quam victima bos cecidit.

Dicitur autem idem Pythagoras Musis quoque bouem immolasse præter instituta sua, de quibus ex Ouidij Metamorphosi in operis exordio diximus, & Cotta apud Ciceronem, id non credit, quia ne Apollini quidem Delio hostiam immolare voluerit, ne aram sanguinem conspergeret. Thales Milesius cum trianguli in circulo inscriptionem inuenisset, Laertio referente, dijs bouem immolauit. Cæterùm aliæ quoque immolationis causæ deinceps in singulorum deorum sacrificijs indicabuntur. Plinius de cinnamomo colligendo sic scribit. *Cinnamomum in Aethiopia gignitur, nec metitur, nisi permiserit Deus: Iouem hunc intelligunt aliqui, Assabinum* (aliàs Sabin) *illo vocant quadraginta quatuor boum, caprarumque & arietum extis impetratur venia cadendi.* Quantoperè autem Iuppiter bouis immolatione gaudeat, indicat Homerus, apud quem nimirum Agamemnon post fugatos ab Hectore Græcos, à Ioue impetrat, vt Græci à fuga se recolligant, quia ei sæpe boum pinguedinem cruraque combussisset. Verba Agamemnonis sunt.

Iliad. θ. Iuppiter vt bobus delectetur.

Ζεῦ πάτερ, ἦ ῥά τιν' ὑπερμένων βασιλήων
Τῇδ' ἄτῃ ἄασας, καὶ μιν μέγα κῦδος ἀπηύρας,
Οὐ μὲν δή ποτε φημὶ τεὸν περικαλλέα βωμὸν
Νηῒ πολυκληῖδι παρελθέμεν ἐνθάδε ἔρρων.
Ἀλλ' ἐπὶ πᾶσι βοῶν δημὸν καὶ μηρὶ ἔκηα
Ἱέμενος Τροίλω ἐντείχεον ἐξαλαπάξαι.
Ἀλλὰ Ζεῦ τόδε πέρ μοι ἐπικρήηνον ἐέλδωρ. Idest,

Iuppiter pater, anne vllum potentium regum
Tali clade afflixisti, & ipsum magna gloria priuasti?
Non tamen vnquam assero tuam perpulchram aram
Naue transtrata præteriisse, cùm huc malo fato venirem,
Sed super omnibus boum pinguedinem & femora combussi.
Desiderans Troiam bene muratam expugnare.
At Iuppiter hoc mihi perfice desiderium
Nos ipsos saltem permitte effugere & euadere.

Pausanias mentione Danai facta, eiusque solij: Ibidem (inquit) Bitonis est statua humeris taurum sustinens, de quo Lycias poeta scripsit, quòd cùm sacrificium Argiuo Ioui in Nemeam ducerent, Biton vir admodum robustus, humeris sublatum gestauerit. Atqui taurum Ioui immolari vetitum fuisse aiunt. Euangelius enim apud Macrobium: Et ex his (inquit) quæ nota sunt nobis; Maronem pontificij disciplinam iuris nescisse constabit: quando enim diceret,

In Corynthiacis.

Lib. 3. Sat. cap. 10.

Cælicolum regi mactabant in littore taurum,

si taurum huic Deo immolari vetitum? aut didicisset, quid Atteius Capito comprehendit: cuius verba ex libro primo sacrificiorum hæc sunt: *Itaque Ioui tauro, verre, ariete, immolari non licet.*

Labeo verò libro 68. intulit nisi Neptuno, Apollini, & Marti, taurum non immolari. Adhæc Prætextatus renidens, quibus deorum immoletur tauro, si vis cum Virgilio communicare, ipse te docebit:

Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.

Vides in opere poetæ verba Labeonis? Ita vt hoc doctè, ita illud argutè. Nam ostendit ideo non litatum, ideo secutum:

Horrendum dictu, & visu mirabile monstrum.

Ergo respiciens ad futura, hostiam contrariam fecit. Sed & nouerat hunc errorem non esse inexpiabilem. Atteius enim Capito, quem in acie contra Maronem collocasti, adiecit hæc verba: Si quis fortè Ioui tauro fecerit, piaculum dato. Committitur ergo res, non quidem expianda, insolita tamen: & committitur non ignorantia, sed vt monstro locum faceret secuturo. Hucusque Macrobius. Atteio & Labeoni subscribit Seruius, in declaratione huius eiusdem poetæ versus:

Et statuam ante aras aurata fronte iuuencum.

Aeneid. 9. Consultè enim hic dictum è Virgilio putat iuuencum, quia Ioui de tauro non immolaretur, nisi triumphi nomine: quod ideo tamen admissum (inquit) quia non tantùm Ioui, sed alijs dijs, qui bello prosunt, sacrificabant. Idem Seruius similiter supra illud præcitatum,

Cælicolum regi mactabam in littore taurum,

Ioui taurum mactari contra rationem sacrorum fuisse affirmat: Vnde quia illi taurum immolauit, statim subsecutum prodigium. Seruij verba hæc sunt: Contra rationem taurum mactat Ioui, vnde putant subsecutum prodigium. Ioui enim iuuencus vbique mactatur, vt

Statuam ante aras aurata fronte iuuencum, Item:

Cornu petat & pedibus quo spargat arenam.

Et Iuuenalis:

Qui vexat nascenti robora cornu.

Li.1.c.15. Nam in victimis ætas est consideranda. Seruium secutus Natalis Comes in sua Mythologia, eadem habet: Reprehenditur verò vterque ab aliquibus recentioribus Criticis, inquit Franciscus *Cap. 26.* Ferdinandus de Cordoa in didascalia multiplici, sed præcipuè à Martinantonio Delrio in commentario Herculis furentis Senecæ, authoritate in primis Virgilij omni exceptione maiori, necnon etiam aliorum non vulgaris notæ poetarum, qui Ioui taurum immolatum, seu immolandum dicunt. Ouidius:

Metam. 4.

Dijs tribus ille focos totidem de cespite ponit
Læuum Mercurio, dextrum tibi bellica virgo,
Ara Iouis media est: Mactatur vacca Mineruæ,
Alipedi vitulus, taurus tibi summe deorum. Idem:
Immolat ex illis taurum tibi Iuppiter vnum.

Fast. 1. *In Herc. furente.* *In Medea.*

Seneca noster Tragicus:

Tibi deorum ductor indomiti ferent
Centena tauri colla. Et aliàs:
Primus sceptriferis colla tonantibus
Taurus celsa ferat tergore candido.

Ferdinandus Seruium ab hac calumnia defensurus adfert præcitatorum à Macrobio authorum authoritates, quibus vt stemus, necesse esse retur, nec ideo tamen Virgilium, Ouidium & Senecam rituum ignorantiæ damnemus: Dicendumque in mactando Ioui tauro piaculum committi, sicut & in verre & ariete, nisi cùm triumphi nomine tauro fiebat (vt Hercules apud Ouidium loco citato, deuicto dicitur fecisse Caco) tunc enim & sue quoque fiebat. Homerus:

Ioui quando taurus immolaretur.

Iliad. 7.

Mactandumque suem Soli, Iouique supremo.

In paruo Hercule. Theocritus etiam:

Atque marem mactare Ioui decet è grege porcum.

Aliàs quia contra sacrorum ritus immolabantur, statim prodigium, vel maximum aliquod sequebatur malum. Suetonius in Caligula prodigia, quæ eius præcesserunt necem, enarrans: *Superuenitque illico quidam Cassius quoque nomine iussum se somnio affirmans immolare taurum Ioui.* Vnde *Cap. 57.* consultò Virgilium Aeneam induxisse Ioui taurum immolantem dubium non est, vt scilicet monstro locum faceret secuturo, ita asseuerante Macrobio: similiter & Ouidium, & Senecam consultò idem fecisse credendum. Ille enim Perseum ante nuptias Ioui tauro facientem inducit, vt ingenti prælio, quod in nuptijs deinde commissum est, ac Phinei, & sociorum metamorphosi ansam præberet: hic verò in Hercule furente post Alcidis è Tartaro redeuntis sacrificium, ipsius statim furorem: in Medea post Chori promissa sacrificia, Medeæ finxit parricidia: inauspicatas enim fore nuptias non ritè peragendum sacrificium ostendebat: (Ita ibi sensere Ascensius, & Daniel Se-

necæ

necæ interpretes) minus namque ritè peracta sacra immane aliquod malum portendebat, quod non obscurè innuit Lucanus, dum Aruntem Thuscum Dijs alijs à Ioue tauro sacrificantem, ac viso in extis maximo portento, sic proclamantem inducit:

Lib. 1.

Vis fas Superi quæcunque mouetis
Prodere me populis, neque enim tibi summe litaui
Iuppiter hoc sacrum, cæsique in pectore tauri
Inferni venere Dei.

Ac si aruspex dicat: quare talia portendunt fibræ, si nullum piaculum admissum, nec erratum in hostia est? ita namque illum exponit locum egregius Lucani interpres Lambertus Hortensius. Cur autem taurorum sacrificia dedignetur Iuppiter, causam reddit Natalis, quia nimirum furibundum animal rerum omnium gubernatori, quem cæteris Dijs humaniorem, temperantiorem ac prudentiorem esse decebat, minimè conuenit. Triumphi verò nomine Ioui mactabatur (inquit Seruius) quia non tantum Ioui, sed alijs etiam dijs, qui bello præsunt, sacrificabatur. Aliam ego rationem addo. Hostiæ dijs duplici de causa censebantur gratæ, vel quia similes, vel quia dissimiles ipsorum qualitatibus & placitis; ita latè referente in Fastis Nasone, nec non & Mureto: Ioui ergo triumphatores taurum immolabant, vel vt hostilis ferociæ & furoris domitori, vel vt forti simul, ac temperato (qualem esse Iouem credidit antiquitas) talem enim per taurum designabant Aegyptij, vt Orus Apollo Niliacus in suis hieroglyphicis testatur, cui ex parte quoque Pierius assentitur. Hæc itaque Ferdinandus, qui tamen omnibus veterum authoritatibus, quos citat Delrius non respondet. Donatus (inquit hic) etiam taurum Iouis sacrificio adhibet, & Iulianus Apostata superstitionis Ethnicæ diligentissimus, quadam ad Libanium epistola scribit, Berrhœæ se in arce more regio taurum immolasse, & Silius Scipionem idem factitasse:

Iuppiter cur tauros auersetur.

Fast. 1. Lib. 3. Var. cap. 7.

Cadit ardua taurus
Victima Neptuno, pariter, pariterque Tonanti.

An ergò (inquit) iure id Pontificio priuatis interdictum, regibus deorumque filijs licuit tantum, ijsque omnibus qui superiorem in terris non agnoscebant? suspicor. Mira alias scriptorum diffidentium pugna. Nec illud quidem Iuuenalis patitur subsistere qui priuatis quoque sacrificijs taurum tribuit. Sed quid si Satyricum dicam id reprehendere? Haud satis itaque quod illi opinatur, clarum est. Sed esto, quod tauros noluit sibi mactari Iupiter, boues voluit, vt ex antè recitatis passim locis constat. Authorque est Eusebius in Chronicis, Cecropem, qui Atheniensium fuit rex, & primus imperauit, bouem immolantem Iouem appellasse. Author etiam est Procopius, & ex eo Dubrauius à Slauinis syluas & Nymphas coli, & Dæmonas alios, ijsque sacrificia facere & inter sacrificandum vaticinari. Habere præterea lege cautum, à maioribusque traditum, vt inter deorum, vnum illum qui sit fulminis fabricator (Hoc autem è cæteris vni tribuitur Ioui) dominum omnium rerum, ac solum Deum esse credant, illique boues, & hostias eius generis alias mactent. Inuenio autem & alba boum ossa eidem Deo immolata fuisse; eiusque rei rationem adfert Hesiodus in Theogonia, quod ea dolosè mentem Ioui perscrutatus immolasset Prometheus: Inquit autem:

Sat. 12. in principio.

Ζεὺς δ᾽ ἄφθιτα μήδεα εἰδὼς
Γνῶ ῥ᾽ οὐδ᾽ ἠγνοίησε δόλον κάκα δ᾽ ὄσσετο θυμῷ.
Θνητοῖς ἀνθρώποισι, τὰ καὶ τελέεσθαι ἔμελλεν.
Χέρσι δ᾽ ὅγ᾽ ἀμφοτέρησιν ἀνείλετο λευκὸν ἄλειφαρ,
Χώσατο δὲ φρένας, ἀμφὶ χόλος δέ μιν ἵκετο θυμόν,
Ὡς ἴδεν ὀστέα λευκὰ βοὸς δολίῃ ἐπὶ τέχνῃ.
Ἐκ τοῦ δ᾽ ἀθανάτοισιν ἐπὶ χθονὶ φῦλ᾽ ἀνθρώπων.
Καίουσ᾽ ὀστέα λευκὰ θυηέντων ἐπὶ βωμῶν. idest,

Iuppiter autem æterna consilia sciens,
Cognouit certè nec ignorauit dolum: mala autem præuidebat animo
Mortalibus hominibus, quæ & perficienda erant.
Manibus verò hic vtriusque sustulit album adipem.
Irascebatur autem mente: ira verò eius occupabat animum,
Vt vidit alba ossa boum, dolosa arte.
Ex illo tempore dijs super terram genus hominum
Adolent ossa alba odoratis in aris.

Neptuno autem cur taurus sacrificaretur, ratio assignata est, frementi scilicet & turbulento Deo, ferox & furibundum animal, cuius insuper mugitu delectari creditur propter maris impetum & vndarum boatum, cui assimilatur. Varinus in ἱεράκαλα, taurum Neptuno immolari solitum ait, διὰ τὸ τῆς κατὰ σφοδρότητα κινήσεως πληκτικόν, ἔτι καὶ διὰ μυκητικόν, καὶ διὰ τὰς ἐν τῷ ὕδατι καμ-

Neptuno taurus, & qualis immoletur.

 πάς,

πᾶς δίκλω χέρατων. Phæacum duces naue ſua à Neptuno in ſaxum conuerſa, duodecim ei tauros vouent, ſi miſereatur:

> Ποσειδάωνι δὲ ταύρους
> Δώδεκα κεκριμένους ἱερεύσομεν αἴκ' ἐλεήσῃ,
> Μηδ' ἡμῖν περίμηκες ὄρος πόλει ἀμφικαλύψῃ. ideſt,
> *Neptuno autem tauros*
> *Duodecim electos ſacrificemus, ſi miſereatur,*
> *Neque nobis ingentem montem vrbi impoſuerit.*

Panionia ſacrificia. De Panonijs ſacrificijs, quæ Neptuno fiebant, Strabo ſic ſcribit. *Cum terræmotus in ſublime pelagus extuliſſet, & ipſam inſtar diluuij abſorpſit, ſimul & Neptuni templum Heliconij, quod & ætate noſtra Iones præcipuis honoribus adorant, ibiq; ſacrificium operantur, quod ab vniuerſis Ionibus factum Panionia vocant. Huius ſacrificij Homerum quidam meminiſſe referunt, cum inquit:*

> Αὐτὰρ ὁ θυμὸν ἄϊσθε καὶ ἤρυγεν ὡς ὅτε ταῦρος
> Ἤρυγεν ἑλκόμενος Ἑλικώνιον ἀμφὶ ἄνακτα. ideſt,
> *Ille animum ſpirat, ſic ructans taurus, vt olim*
> *Pertrahitur, regis ructans Heliconij ad aras.*

Poetamque Ionica colonia iuniorem eſſe coniectant, qui eius ſacrificij Panionici meminerit, quod in Prienenſium agro Iones communi celebritate Neptuno conficiunt Heliconio, cum & ipſi Priennenſes ab Helice originem duxiſſe feruntur. Itaque huic ſacrificio hominem Priennenſem iuuenili ætate vigentem regem perficiunt, qui rei diuinæ curam ſuſcipiat. Ampliorem enim faciunt conjecturam ob ipſum de tauro dictorum à vate propoſitum. Iones enim tunc ſe facto ſacrificio litare arbitrantur, cùm taurus inter immolandum mugitus emittit. Qui verò contrà ſentiunt, ad Helicen dicta illa ex conjectura transferunt, deq; tauro & de ipſius immolatione, perinde ac eo in loco talis conſuetudo verſetur. Hæc Strabo. *Iones quando litare ſe putent.* Immolabantur autem Neptuno tauri nigri. Homerus:

Odyſſ. Γ.

> Τοὶ δ' ἐπὶ θινὶ θαλάσσης ἱερὰ ῥέζον
> Ταύρους παμμέλανας ἐνοσίχθονι κυανοχαίτῃ
> Ἐννέα δ' ἕδραι ἔσαν πεντηκόσιοι δ' ἐν ἑκάστῃ
> Εἵατο καὶ προὔχοντο ἑκάστοθι ἐννέα ταύρους.
> Εὖθ' οἱ σπλάγχν' ἐπάσαντο, θεῷ δ' ἐπὶ μηρία καῖον.
> *Hi autem in littore maris ſacra faciebant*
> *Tauros totos nigros Neptuno cæruleo capillitio.*
> *Nouem autem ſedes erant, quingenti autem in vnaquaque*
> *Sedebant, & ante habebant in vnaquaq; nouem tauros,*
> *Tunc hi inteſtina comedebant. Deo autem ilia comburebant.*

Tauri nigri cur ſacrificarentur Neptuno. Cuius rei cauſam aſſignare videtur Homeri Scholiaſtes, & interpres, quia ſcilicet huiuſmodi color eſt, qui prouenit ex profunditate maris, ſed verba eius more noſtro aſcribam: Ταύρους μὲν διὰ τὸ βίαιον τῆς θαλάσσης, μέλανας δὲ διὰ τὴν χρόαν τοῦ ὕδατος τὴν ἐκ τοῦ βάθους, ideſt, *Tauros quidem ob maris violentiam, nigros verò propter eum qui ex profunditate ſit aquæ colorem.* Idem ferè ſcribit Phurnutus. Atram autem, nigram, obſcuramuè maris aquam dicere, mos vbique eſt, vnde etiam aquilam ab aquæ colore, quippe fuſco, dictam volunt, deumque ipſum cærulicomum & cæruleo indumento veſtitum paſſim inueniemus. In Pindaro verò Neptuno tauri ἀργᾶντες ſacrificabantur, ideſt, albi, quod quidem fieri poteſt, inquit Varinus διὰ τὴς πολιὰν ἅλα, propter canum maris colorem, ſed veteres ἀργᾶντες intelligunt albos pinguedine, vt contrà quadam pinguia pro albis dicuntur, qualia ſunt χρήδεμνα λιπαρά, τὰ λευκὰ καὶ λεῖα. Gyraldus ταῦρον ἀργόν (fortè ἀργᾶντα, vt ex Varino citauimus) in Pindaro in Olympijs, à quibuſdam album interpretari cùm dixit, propter maris ſpumam, ab alijs verò non album, ſed florentem ſeu nitentem, aut procerum; ego, inquit, velocem expono; nam ſic canes cognominatos videmus. Vtcunque eſt, Deo illi pectus prævalidum, armiq; taurorum in mortem carnoſiores attribuuntur. Hinc in Syracuſanorum quodam numo latum conſpicias portum, in cuius medio ea membrorum habitudine taurus procumbit. Idem Pindarus in Nemeis in laudem Alcimedis Aeginetæ, Ἐν Ἀμφικτυόνων ταυροφόνῳ τριετηρίδι Τίμασε Ποσειδάνιον ἂν τέμενος. Quo loco interpres taurophonon trienteridem exponit, in quo tauri Neptuno ferirentur. Repetebant autem Iſthmiorum certamen tertio quoque anno. In maritimis autem ſacrificijs exta in fluctus iactabantur, vt ex Virgilio oſtenſum eſt, & ex hoc Silij Italici quoq; innoteſcit:

Sacrificia maritima.

> *Cui numen pelagi placauerat hoſtia taurus,*
> *Iactaque cæruleis innabant fluctibus exta.*

Lib. 1. Apud Athenæum, vbi ait: Neſtor ob ſuauiſſimos & cariſſimos liberos in maris littore Neptuno boues immolat, cùm rex eſſet, & multos haberet, qui ſuis iuſſis obtemperarent. Sanctiſſimum enim

dijsq; gratissimum sacrificium est, quod pro domesticis viris & erga nos beneuolis peragitur; boum nomine tauros intelligo. Aliquot etiam Græci Neptuno de cruribus taurorum rem sacram faciebant. Vlysses ariete, apro & tauro litauit. Non solùm enim tauros, sed alias etiam quandoque victimas ei immolabant: etsi tauro præcipuè delectaretur, vnde ταῦρος, vel ταύρειος siue vt Suidas scribit, ταύριος, Hesychio Neptunus exponitur, & ταύρια festum Neptuni. Apud Hesiodum in scuto vbi ait: καὶ ταύρεος ἐννοσίγαιος, Scholiastes addit, ταύρεος Neptuni epitheton esse Bœeticè, quod ei deo tauri mactabantur in Helicone, vel vt alij dicunt in Onchesto, idque vel propter vndarum fluctuumque sonitum: vel vt alij, quia Neptunus taurina inducebatur galea, ex quo etiam ταυρόκρανος, id est, tauriceps dictus est. Inuenio & apud Athenæum (ex quo id quoq; transcripsit Cælius dissimulato authoris nomine) qui potus ministerio præficiuntur, dici quidem œnochoos solere; in Neptuni verò festo (apud Ephesios scilicet) tauros appellatos. Porrò vt Neptuno tauros, ita eadem ratione fluuijs eosdem immolabant: præcipuè autem Alpheo taurum legimus immolatum. Homerus de Nestore loquens:

Fluuijs cur tauri immolati.
Iliad. Δ.

Ἔνδιοι ἱκόμεσθ' ἱερὸν ῥόον Ἀλφειοῖο,
Ἔνθα Διὶ ῥέξαντες ὑπερμενεῖ ἱερὰ καλὰ,
Ταῦρον δ' Ἀλφειῷ, ταῦρον δὲ Ποσειδάωνι,
Αὐτὰρ Ἀθηναίῃ γλαυκώπιδι βοῦν ἀγελαίην. idest,
Sub meridiem peruenimus ad sacrum fluxum Alphei,
Ibi Ioui cum fecissemus potenti sacra pulchra,
Taurumque Alpheo, taurumque Neptuno,
Sed Mineruæ glaucos oculos habenti iuuencam gregalem.

Eustathius rationem reddit: οἱ δὲ παλαιοὶ λέγουσιν οὕτω συντόμως, ὡς οἰκεῖος ὁ ταῦρος ποταμίῳ ῥεύματι κατὰ ἄλλα, καὶ ὅτι βίαιος τοῖς κέρασιν ἀναβάλλων τὴν γῆν. ἐξ οὗ καὶ ταυρηδὸν ἐπίρρημα παρὰ τῷ κωμικῷ ἀντὶ τοῦ ἀγρίως, &c. Nos verò etiam suprà scripsimus fluuios plerumq; effingi κερασφόρους καὶ ταυρώπας, ex vndarum violento impetu, qui mugitibus assimile quiddam insonet. Nam & de Scamandro ait Homerus ἤϋγεν ὡς ὅτε ταῦρος. Quatuor igitur ferè causæ, quòd vbi se in mare exonerant, remugiunt: altera quòd boum instar sulcant proscinduntque tellurem; tertia quoniam pascua circa ripas esse solent: postrema quoniam curuis ambagibus cornua imitantur. Quin & eadem ratione Neptunus appellatur mycetas. Taurinæ vero formæ illius rationem promit Sophoclis interpres, quòd veluti boues flumina terram proscindant, vel quòd fluuijs ferè adiacent pascua. Sed ne quis solos Græcos tauros fluminibus sacrificasse putet, audiat is Philostratum de Indo fluuio loquentem. *Audiuisse etiam se ab Indis tradunt regem ad flumen accedere, cum augeri dies incipiunt, & illic equos, nigrosque tauros flumini tanquam Deo sacrificare. Indi namque nigrum albo præferunt propter colorem, vt arbitror: peracto autem sacrificio dicunt ipsum in flumine demergere aureum modium illi similem, quo ipsi frumenta metiuntur. Cur verò id rex faciat, nihil certè sciunt. Opinantur autem mensuram illam demergi propter fructuum abundantiam, quorum plerosque agricolæ modijs metiuntur: aut propter aquarum moderationem, ne terras inundent.* Mactabantur item tauri Apollini, Virgilius:

Lib. 2. c. 9.

Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.

Chryses apud Homerum ob recuperatam filiam, & vt Apollo iram remitteret, pestilentiamque quam ob eius raptum Græcis immiserat, Apollini hecatombem sacrificat. Est autem hecatombe apud Varinum, non quoduis sed sumptuosum sacrificium, & propriè quod bobus centum constat: impropriè verò hecatombe dicitur etiam de alijs animalibus siue pecoribus præter bouem; interim tamen tanquam per excellentiam solis bobus constaret, nomen retinuit. Numerus quoque centenarius pro multitudine simpliciter ponitur. Eodem Varino annotante Iunius mensis hecatombœon vocatus inde est, eò quod plurimæ in eo hecatombæ fierent. Erat autem hic mensis apud Athenienses Apollini siue Solis sacer, cuius quia tunc magnus sit cursus, inde tempori factum nomen, quando numerus ἑκατὸν, vt ait Cælius, signare magnitudinem aduertitur plerumque. Gyraldus ait esse qui putent, primum Græcorum mensem hecatombœona vocatum ab Ioue. Sed hoc nomine Apollo nuncupatus est ab Atheniensibus, alijque mensem ipsum libentius Apollini attribuunt. Idem alibi hunc mensem à Lacedæmonijs sic appellatum scribit: aitque hoc sacrum fuisse interdum centum boum, sed & ouium interdum, caprarum, & Suum. Esse etiam qui centum pedum victimarum dixerint; quosdam item non à victimarum numero, sed quòd centum Peloponnesi vrbes, id sacrum facerent, dici voluerunt. Hesychius ab hecatombœo Apolline Athenis dicto hecatombœa celebritatem & certamen nominata docet. Hecatombe (ait Iulius Capitolinus) tale sacrificium est: Centum aræ vno in loco cespititiæ extruuntur, & ad eas centum sues, centum oues mactantur. Nam si imperatorium sacrificium sit, centum leones (vel vt alij legunt) oues, quod pa-

Illiad. A.
Apollinis sacrificia.
Hecatombe quid.
Hecatombæõ mensis.
Hicatombe quale sacrificium.

rum

rum mihi placet, inquit Gyraldus) centum aquilæ, & cætera huiuſmodi animalia centena feruntur. Quod quidem & Græci quondam feciſſe dicuntur, cùm peſtilentia laborarent, & à multis Imperatoribus id celebratum conſtat. De ouibus autem etiam dici Homeri conſtat hoc teſtimonio:

Αρνων προτογόνων ῥέξειν ἱηρὴν ἑκατόμβην.

Etymologus ait hecatomben aliquibus perfectum ſacrificium interpretari, ſiue à centum bubus, ſiue à centum pecoribus, ideſt (inquit) viginti quinque animalibus. Apparet autem legendum eſſe, ſiue à centum pedibus pecorum viginti quinque. Homeri de hecatombe quam Chryſes ſacerdos immolauit, verſus ſunt.

Αὐταρ ἐπεὶ ῥ' εὔξαντο, καὶ οὐλοχύτας προβάλοντο,
Αὐέρυσαν μὲν πρῶτα, καὶ ἔσφαξαν, καὶ ἔδειραν,
Μηρούς τ' ἐξέταμον, κατά τε κνίσῃ ἐκάλυψαν.
Δίπτυχα ποιήσαντες, ἐπ' αὐτῶν δ' ὠμοθέτησαν,
Καῖε δ' ἐπὶ σχίζῃς ὁ γέρων, ἐπὶ δ' αἴθοπα οἶνον
Λεῖβε. νέοι δὲ παρ' αὐτὸν ἔχον πεμπώβολα χέρσιν.
Αὐτὰρ ἐπεὶ κατὰ μῆρ' ἐκάη, καὶ σπλάγχν' ἐπάσαντο.
Μιςολλόν τ' ἄρα τἆλλα καὶ ἀμφ' ὀβελοῖσιν ἔπειραν,
Ὤπτησάν τε περισφραδέως, ἐρύσαντό τε πάντα
Αὐτὰρ ἐπεὶ παύσαντο πόνου, τετύκοντο τε δαῖτα
Δαίνυντ', οὐδέ τι θυμὸς ἐδεύετο δαιτὸς ἐΐσης,
Αὐθὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο,
Κοῦροι μὲν κρατῆρας ἐπεστέψαντο ποτοῖο.
Νώμηξαν δ' ἄρα πᾶσιν, ἐπαρξάμενοι δὲ πάεσσιν,
Οἱ δ' πανημέριοι μολπῇ θεὸν ἱλάσκοντο,
Καλὸν ἀείδοντες Παιήονα κοῦροι Ἀχαιῶν. ideſt,

Sed poſtquam peccati ſunt, & fruges ſalſas proiecerunt,
Retrotraxerunt quidem primum & iugularunt & excoriarunt,
Coxaſque ſecuerunt, aruinaque cooperuerunt
Duplicata facientes, ſuper ipſis autem cruda poſuerunt:
Adolebat autem in aſſulis ſenes, ſuper autem rubrum vinum
Libabat, iuuenes autem ad ipſum tenebant vera quinque ordines habentia manibus.
Sed poſtquam coxæ adultæ ſunt, & viſcera guſtarunt,
Ac minutatim ſecuerunt alia, & in verubus transfixerunt,
Aßarunt accuratè, tranxeruntque omnia
Cæterùm vbi quieuerunt à labore, præparaueruntq; conuiuium
Conuiuati ſunt neque in aliquo animus indiguit cibo æquali.
Sed poſtquam potus & eſcæ deſiderium exemerunt,
Pueri quidem crateras coronauerunt vino,
Diſtribueruntque omnibus, incipientes poculis:
Hi autem tota die cantu Deum placabant
Lætum canentes Pæana pueri Achiuorum.

Eiſdem planè verſibus ab Vlyſſis ſocijs Solis boues mactatos in Odyſſæa ſcribit: Citaui autem libenter poetæ verſus, quoniam totus ferè ſacrificandi ritus in ijs deſcribitur. Conſtat enim ex is immolantes precari primùm, & vota Deo facere ſolitos; deinde prothymata celebrare, ſic vocant, quæ ante ſacrificium fieri conſueuere, vt eſt vaporatio thuris, aut id genus primitiæ quæcunque, vt olochyta, ideſt hordeum ſale conſperſum, quod ante ſacrificium aris inſpargebatur, mox ea omnia quæ poeta recenſet. Hecatomben verò boum intelligi ab ipſo, oſtendit his verſibus, quos paulò ante de Agamemnonis ſacrificio recitauerat:

Sacrificandi ritus.

Οἱ δ' ἀπελυμαίνοντο, καὶ εἰς ἅλα λύματ' ἔβαλλον
Ερδον δ' Ἀπόλλωνι τελήεσσας ἑκατόμβας
Ταύρων ἠδ' αἰγῶν παρὰ θῖν' ἁλὸς ἀτρυγέτοιο.
Κνίσση δ' οὐρανὸν ἷκεν ἑλισσομένη περὶ καπνῷ. ideſt.

Illi autem luſtrabantur & in mare ſordes iaciebant
Faciebant autem Apollini perfectas hecatombas
Taurorum & caprarum, iuxta littus maris infructuoſi.
Nidor autem ad cœlum ibat inuolutus circa fumum.

Tauris autem qui Apollinis immolabatur, inaurari cornua Senatus Romanus voluit. Extat .n. Senatus conſultum de ludis Apollinaribus primùm faciendis, quod Macrobius recitat primo Saturnalium,

lium, in quo decemuiri præceptum fuit, vt Græco ritu hostijs sacrum fieret, Apollini boui aurato, & capris duabus albis auratis, Latonæ boue fæmina aurata. Hinc Martialis salsè Apollinem, vtpote poetarum numen rogat, vt Stellæ poetæ consulatum summoperè optanti à Domitiano impetret, se autem ei iuuencum auratis cornibus mactaturum, si satisfecerit voto:

Campis diues Apollo sic murinis,
Sic semper senibus fruare cycnis,
Doctæ sic tibi seruiant sorores
Nec Delphis tua mentiatur vlli,
Sic Pallatia te colant amentque
Bis senos citò me rogante fasces
Det Stellæ bonus annuatque Cæsar.
Felix tunc ego debitorque voti
Casurum tibi rusticas ad aras
Ducam cornibus aureis iuuencum,
Nata est hostia Phœbe, quid moraris?

Non caret autem mysterio, quod tauri Apollini consecrarentur. Sunt enim tauri coloni quidem terræ, & ad frugum prouentum Solis effectum suo labore adiuuant. Apollinem autem etiam bobus in primis gaudere Alcæus scribit in hymno in Mercurium, quem etiam Apollini boues suffurantem inducit, & longè ante Alcæum Homerus fingit Apollinem armenta Laomedontis mercenarium pauisse, & Neptunis in Iliade Apollinem sic alloquitur,

Tauri cur Apollini sacrificati.

Φοῖβε, σὺ δ' εἰλίποδας ἕλικας βοῦς βουκολέεσκες.

Vocatur autem etiam Apollo Nomius, sed ratio nominis diuersa. Dicunt enim aliqui nomen hoc tributum ei, quod Cyclopibus interfectis, amissaque diuinitate, Admenti armenta pauerit: νέμειν enim est pascere. Alij malunt dictum à legibus, hoc est, ἀπὸ τῶν νόμων. Ipsum siquidem Arcadibus quondam imperasse, legesque ei dedisse, verùm ob nimiam earum seueritatem regno pulsum, ad Thessaliæ regem Admentum confugisse, ab eoque eam quæ circa Amphrysum est, regionem impetrasse: indeq; factum esse, vt eius pecora pauisse creditus sit. Sunt qui per Solis boues annos fatales intelligi volunt, illudque Homeri:

Νήπιοι, οἳ κατὰ βοῦς ὑπερίονος ἠελίοιο.

Dementes qui vt sacros tibi maxime Phœbe, Assumpsere boues.

In Achaia, vt Pausanias tradit, templum est Apollinis & simulacrum eius nudi, calceos tamen pedibus induti, quorum altero bouis cranium calcat. Scribit item Thebanos priscis temporibus Apollini cognomento Polio, idest cano, tauros immolasse, sed cùm ita accidisset, vt stato festoque die hostiam cędendi tempus instaret, qui verò vt taurum adducerent, missi fuerant, non venirent, de palustro prætereunte bouem alterum arreptum mactarunt, ex quo institutum, domito boue facere. Annotatum verò etiam est ab Alexandro, etsi Athenis octauo die cuiusque mensis Neptuno sacrum fieret, non tamen de tauro semper factum fuisse; neque Apollini Græcos semper tauro, sed multiplicis generis victima sacrificare; namque Homero (inquit) teste alius tauro, alius ariete, aliquis hirco sacrum fecit. Taurus verò etiam Marti sacrificabantur in bello. Alexander ab Alexandro (ex Liuio) scribit, exercitum apud Romanos lustrari, nisi sue, oue & tauro qui puri essent, non fuisse fas, qui postquam ter circum instructas (inquit) acies ducti erant, præcedente pompa & gressu composito Marti immolabantur. Eidem bouem teste Plutarcho mactabant Lacones, cum callido consilio hostes superassent. Quomodo verò Scythæ Marti immolent Herodotus tradit in hæc verba: Victima ipsa primoribus implicita pedibus sistitur, cuius à tergo stans immolator, amota in primis infula pecudem ferit, eaque concidente, Deum inuocat, cui eam mactat, deinde circumdat laqueum collo, tum iniecto baculo circumducit, hostiamque strangulat non incenso igne, non votis nuncupatis, non sumptis libamentis, sed vbi pecudem strangulauit, eique pellem detraxit, ad coquendum se conuenit. Verùm cùm Scythica regio lignorum sit admodum inops, hoc ab illis ad carnem coquendam excogitatum est. Vbi victimam pelle denudarunt, dènudant quoque ossa carnibus, dehinc eas in lebetes eius gentis (Lesbijs crateribus assimiles, nisi quod sint multò capaciores) inijciunt subiectis atque succensis ossibus hostiarum coquunt. Si autem non adfuerit labes omnes carnes hostiarum in aluos illarum, & cum aqua commiscent, atque ossa succendunt. Quibus pulcherrimè ardentibus, & aluis facile capientibus, carnes ossibus separatas, ita fit, vt bos sese ipse ipse coquat, & item cætera pecora immolata: per semetipsum quoque elixum fit. Coctis carnibus is qui immolauit, earum atque intestinorum libamenta ante se porricit. Immolant autem cum alia pecora, tum præcipuè equos. Et alijs quidem eris hunc in modum & alias pecudes immolant. Erat item taurus victima Plutonis. Ostendit id in primis Horatius:

In Arcadicis.

Martis sacrificium.

Li. 3. c. 12.

In Lacon. institut. lib. 4.

Scythæ vt taurū immolent.

Plutonis victima.

Lib. 2. Od. 14.

Non

Non si tricennis, quotquot eunt dies,
Amice places illachrymabilem
Plutona tauris.

eidemque pocula mista mero & lacte libabant. Tibullus:

Interea nigras pecudes promittite Diti
Et niuei lactis pocula mista mero.

4. Thebaid. Huc spectat & illud Statij:

Velleris obscuri pecudes, armentaque listi
Atra monet, quæcunq; gregum pulcherrima ceruix
Ducitur.

Obseruant etiam eruditi sacrorum, & cum his Grammatici, quod sterilibus pecudibus iuuencis & vino, lacte, melle Diti sacra fieri sint solita. Virgilius Proserpinæ sacrificat etiam vaccam sterilem, nigrasque pecudes dijs omnibus inferis sacrificari ostendit, & quomodo eis sacrificetur, pulcherrimè delineat his versibus:

Aeneid. 6.

Spelunca alta fuit, vastoque immanis hiatu
Scrupea, tuta lacu nigro, nemorumque tenebris
Quam super haud vllæ poterant impune volantes
Tendere iter pennis, talis se se halitus atris
Faucibus effundens supera ad conuexa ferebat:
Vnde locum Graij dixerunt nomine Auernum.
Quatuor hic primum nigrantes terga iuuencos
Constituit: frontique inuergit vina sacerdos,
Et summas carpens media inter cornua setas
Ignibus imposuit sacris libamina prima,
Voce vocans Hecaten, cæloq; Ereboque potentem.
Supponunt alij cultros, tepidumque cruorem
Suscipiunt pateris: ipse atri velleris agnam
Aeneas matri Eumenidum, magnæque sorori
Ense ferit, sterilemque tibi Proserpina vaccam,
Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras:
Et solida imponit taurorum viscera flammis,
Pingue superque oleum fundens ardentibus extis.

Quo loco Iulius Pomponius hoc adiecit scholiolum: Antiqui Plutoni mactabant taurum, & Proserpinæ iuuencam, quam nunc appellat sterilem vaccam, idest, castam, & pudicam, vel ab ætate, in qua non est fas pati taurum: vel quia seruabatur casta pro sacris Proserpinæ. Silius:

Lib. 13.

Ordine mactari pecudes iubet, acer operto
Ante omnes taurus regi, tum proxima diuæ
Cæditur Aethnea casta ceruice iuuenca.

Macrobius verò Proserpinæ porcam dicit iugulari: sed Virgilio subscribit Prudentius contra Symmachum, Romanorum hanc dementiam ridens:

Quid? quod & istos
Dant tibi Roma Deos inferni gurgitis vmbræ:
Eumenidum domina Stygio caput exerit antro
Rapta ad Tartarei thalamum Proserpina Regis,
Etsi quando suos dignatur adire Quirites
Placatur vacca sterilis ceruice resecta.
Et regnare simul cæloque Ereboque putatur,
Nunc bigas frenare boues, nunc sæua sororum
Agmina vipereo superis immittere flagro.

Subscribit & Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. de Valerio Publicola loquens: Apud eandem aram publicè nuncupatis votis cæsisque atris bobus, Diti maribus, fæminis Proserpinæ, lectisternioque, ac ludis trinoctio factis aram terra, vt antè fuerat, obruit. Proserpinalia intelligit Festa, de quibus etiam Plutarchus in Lucullo: Aderant Proserpinalia festa, nec bouem nigram, qualis in his sacris mactari solet, ob circumfusum hostem parare potuerunt, &c. Maro vero transtulit hæc ferè ex Homero, apud quem Circe Vlyssem docet, quomodo ad inferos descendere queat, eisdemque si in patriam incolumen reuerti detur, nigras pecudes, sterilemque vaccam sacrificet. Canit autem Homerus ex interpretatione Simonis Lemnij:

Odyss. K.

Cumque

Cumque huc appuleris, tunc heros siste carinam
Effodiasque scrobem iubeo, cubitoque remensus
In longum ducas, tantum quoque lata feratur,
Omnibus hic fundas umbris libamina supplex:
Primò mellitos succos, mulsamque liquescens,
Dulcia deinde sacri feruentia vina Lyæi:
Tertia fac illis accedat & æquoris vnda:
His etiam canas addens confunde farinas,
Imbellesque vmbras genibus reflexus adora
Et vanescentes animas in vota vocato,
Si liceat patrios Ithacæ repetisse penates
Te mactaturum sterilem promitte iuuencam
Quæcunque excellat, quam tota armenta sequantur,
Extructamque pyram fructu cumulare benigno
Te velle, æquoreæ Ithacæ Laertius in arce.
Tiresiæ fac lætus ouem cum vellere pullo
Deuoueas, quicunque greges per pascua vincat
Hæc vt vota vmbris fecisti littore curuo
Ad fluuij cursus retro te vertere regressus,
Pallentemque Eremum versus vestigia torque.
Lanigerumque pecus mactes, mollemque bidentem
Hic aries fumet, sed & illic fæmina nigris
Velleribus iaceat, quæ placet victima manes.

Quæ autem apud inferos Hecate seu Proserpina, vocatur in cælo Luna, & Diana, cuius currum vaccæ trahebant, eidemque immolabantur, propter cornuum speciem (quod haud rectè Lactantius & ex eo Alexander ab Alexandro dicunt de tauro) vel in memoriam immolatæ à Seruio vaccæ, de qua alibi ex Plutarcho diximus. Idem Plutarchus author est Athenienses annua solemnia Dianæ Persicæ exhibere solere boue lampadis charactere notata. Nigros verò etiam siue tauros siue iuuencos mortuis suis cædebant, id quod Aeneæ exemplo Virgilius docet, qui Anchisæ patri eos mactat, ritumque totum delineat.

In Lucullo.

Aeneid. 5.

Hoc magis inceptos genitori instaurat honores
Incertus geniumque loci, famulumne parentis
Esse putet: cædit quinas de more bidentes,
Totque sues, totidem nigrantes terga iuuencos
Vinaque fundebat pateris: animamque vocabat
Anchisæ magni, manesque Acheronte remissos,
Nec non & socij, quæ cuique est copia, læti
Dona ferunt, onerantque aras, mactantque iuuencos:
Ordine ahena locent alij, fusique per herbam
Subijciunt verubus prunas & viscera torrent.

Vbi vides victimas impares indicare. Consueuisse tamen Romanos superis impares, inferis verò pares sacrificare Seruius tradit in illud eiusdem poetæ: *Numero Deus impare gaudet*. Et Solinus tradit propter dies impares dijs superis Ianuarium dicari, & propter pares Februarium quasi abominosum dijs inferis deputari. Similiter & alijs infelicitatis authoribus nigrum aliquod pecus mactabatur. Virgilius:

Cap. 3.

Nigram hyemi pecudem, zephyris felicibus albam.

Auerno tamen si Alexandro fides, propria victima erat bos fuluus: Iunoni de tauro albo antiqui rem sacram faciebant, seu de iuuenca potius alba, vt docti autumant, & subsequentibus authoritatibus poetarum notum fiet. Quantum autem istiusmodi immolatione afficeretur hæc dea, hinc etiam innotescit. Ea ab Argiuis colebatur olim in templo quodam extra vrbem: eò mulier sacerdos bobus albis iuncto insidens solemni die quotannis vehi solebat. Cùm autem boues albi quondam deessent, sacerdos filiorum mater duorum, iugo boum loco eos submisit, & sic ad templum inuecta est. Cùm autem à dea muneris aliquid pro hoc labore filijs suis petijsset, filij eà nocte in somno, inquit Palephatus, excesserunt, id quod & Plutarchus annotauit in sermone de laude mortis. Apud Virgilium:

Iunonis sacrificium.

Iunoni ante omnes, cui vincla iugalia curæ,
Ipsa tenens dextra pateram pulcherrima, Dido

Condentis

Candentis vaccæ media inter cornua fundit.

Quemadmodum verò Ioui bos Italus ex Phaliſco Romæ immolabatur, vt oſtenſum eſt, ita & Iuno iuuenca, vel vacca delectabatur ex eodem agro, teſtis eſt Ouidius, in deſcriptione totius ſacrificij, quod etſi paulò prolixius, haud tædet aſcribere:

3. Amorũ. Eleg. 13.

Cùm mihi pomiferis coniux foret orta Phaliſcis
Mœnia contigimus victa Camille tibi.
Caſta ſacerdotes Iunoni feſta parabant
Percelebres ludos, indigenamque bouem,
Grande moræ pretium ritus cognoſcere; quamuis
Difficilis cliuis huc via præbet iter
Stat vetus & denſa prænubilus arbore lucus,
Aſpice; concedes numinis eſſe locum.
Accipit ara preces, votiuaque thura piorum
Ara per antiquas facta ſine arte manus.
Hic vbi perſonuit ſolenni tibia cantu:
It per velatas annua pompa vias,
Ducuntur niueæ populo plaudente iuuencæ,
Quas aluit campis herba Phaliſca ſuis.
Et vituli nondum metuenda fronte minaces.
Et minor ex humili victima porcus hara.
Duxque gregis cornu per tempora dura recuruo
Inuiſa eſt dominæ ſola capella deæ.
Illius inditio ſyluis inuenta ſub altis
Dicitur inceptam deſtituiſſe fugam.
Nunc quoque per pueros iaculis incęſſitur index,
Et pretium auctori vulneris, ipſa datur.
Qua ventura dea eſt, iuuenes timideque puellæ
Præbuerant latas veſte iacente vias.
Virginei crines auro gemmaque premuntur,
Et tegit auratos palla ſuperba pedes.
More patrum ſanctæ velatæ veſtibus albis
Tradita ſuppoſito vertice ſacra ferunt.
Ore fauent populi tunc, cùm venit aurea pompa
Ipſa ſacerdotes ſubſequiturque ſuas.
Argiua eſt pompæ facies: Agamemnone cæſo
Et ſcelus & patrias fugit Haleſus opes.
Iamque pererratis profugus terraque marique
Mœnia felici condidit alta manu.
Ille ſuos docuit Iunonia ſacra Phaliſcas,
Sint mihi, ſint populo ſemper amica ſuo.

In Batto.

Taurus rufus vbi Iunoni immolatus.

Apud Athenienſes verò Iunoni taurus immolabatur ruffus, & hic quidem ſedulò electus, quod me docet Theocritus, dum canit:

Λέπτος μὰν χ' ὠ ταῦρος ὁ πύρριχος· εἴθε λάχοιεν
Τοὶ τὸ Λαμπριάδα τοὶ δαμόται, ὄκκα θύοντι
Τᾷ Ἥρᾳ, τοῖον δὲ κακοχράσμων δὲ ὁ δᾶμος, ideſt,

Macilentus quidem & hic rufus taurus eſt: vtinam ſortiantur
Lampriadæ tribules, quando ſacrificant
Iunoni, talem: improbus enim eſt populus.

Deridet poeta Athenienſium in ſacrifieijs parſimoniam. Ab hac eadem dea Henæa vrbs dicta fuit, quæque & Hecatombea vocabatur, quòd ei ibi centum boues immolarentur: vt Varinus annotauit, inquiens, celebrari ab Argiuis illi deæ Hecatombæam centum bubus immolatis: præmium tunc certaminis ſcutum æneum propoſitum fuiſſe, & coronam myrteam: vel vt alij (inquit) in certamine Hecatombæorum Argis, æs præmium dabatur, quoniam Archinus, qui rex Argiuorum fuit, & huius certaminis author, cum apparatus armorum cura ei deligata fuiſſet, arma etiam præmij loco dari voluit. Mineruæ verò etiam nihil caprini generis, ſed vaccam aut boues iniuges immolabant, vt tradit Alexander ab Alexandro ex Fulgentio, & Manilius Chreſtus in libro de hymnis deorum, & ex eo Pierius Valerianus aiunt huic deæ iniuges boues ſacrificari ſolitas, ideſt, quæ iugum

Mineruæ q̃ animalia immolarentur.

Li. 3. c. 12.

gum nunquam tulerunt, illa videlicet causa, quòd & virginitas iugum nesciat maritale, & virtus nunquam sit iugo prementi subiecta. Et Phurnutus ait, Mineruam à Græcorum quibusdam Αγελαΐδα vocari, siue tanquam ducem populorum, siue quòd indomita sit tanquam boues armentinæ. Nestor apud Homerum Mineruę, Telemacho sit propitia iuuencam vouet indomitam lata fronte, quamuè nullus adhuc iugo subiecit cornibus auratis: sicque implorantem exaudit Minerua. Filij verò ex patris iussu sacrum deæ parant: id quod his verbis describitur: Bos subitò ex agro venit, veniuntque Telemachi socij ex naui: venit demum aurifex arma manibus fabrilia artis ministra tenens, incudem, malleum, forfices, quibus aurum induxerunt, venit & Minerua vota exaudiens. Nestor verò aurum præbuit, deinde cornibus faber induxit, vt dea simulacrum hoc videns, gratum haberet. Bouem cornibus ducunt Stratius, & Echephron. Vas lauandis manibus in pulchro lebete Aretus è thalamo ferens, sumpsit: alia famula molas è canistro, securim verò Thrasymedes acutam in manu tenens, bouem percussit. Perseus autem vas ad sanguinem excipiendum habebat. Nestor verò pelnim, & molam administrabat, multaque Nineruam orabat, primitias tribuens, capitis crines igni inijciendo. At postquam orauit, & molas iecerunt, statim Trasymedes iuxtà stans, securim impulit, venasque ceruicis boui incidit, viribus ille statim defecit. Nestoris autem filiæ nurusque & vxor pudica Eurydice, maior natu filiarum Clymeni, vlularunt. Illi deinde bouem ex humo corripientes, tenuere, Pisistratus continuò iugulauit, vnde largus & nigrans effluit sanguis, ossa demum anima destituit. Post hæc cum in partes diuidunt, operiuntque nidore, duplicata, ac cruda igni imponentes, senex sub lignis torrebat, deinde vinum libant. Iuuenes autem circum astantes, lintea manibus tenebant. Postquam verò cocta sunt, & viscera effusa, in partes diuidunt: alia quoque verubus figunt, assantque igni, veru in manibus tenentes. Diomedes autem speculaturus quoque castra Troianorum, Mineruæ auxilium implorans, vouet bouem indomitam auratis cornibus, atque ait:

Odyss. Γ.

Sacrificij descriptio.

Κέκλυθι νῦν καὶ ἐμεῖο Διος τέκος ἀτρυτώνη
Σπεῖο μοι ὡς ὅτε πατρὶ ἅμ' ἕσπεο Τυδεϊ δίῳ.
Ως νῦν μοι ἐθέλεσα παρίσασο καὶ με φύλασσε.
Σοὶ δ' αὖ ἐγὼ ῥέξω βοῦν ἦνιν, εὐρομέτωπον
Αδμήτην, ἣν ὀὔπω ὑπὸ ζυγὸν ἤγαγεν ἀνήρ.
Τὴν τοι ἐγὼ ῥέξω; χρυσὸν κέρασιν περιχέυας.

idest,

Audi me & nunc Iouis filia indomita
Sequere me, sicut cùm patrem sequebaris Tydeum diuinum.
Sic mihi nunc volens adsis & me serua
Tibi autem ego sacrificabo iuuencam bornam, latifrontem
Indomitam, quam nondum sub iugum duxit vir
Hanc tibi ego sacrificabo, aurum cornibus circumfundens.

Vaccam tamen etiam huic deæ immolari solitam indicat Ouidius:

Dys tribus ille focos totidem de cespite ponit,
Lauum Mercurio, dextrum tibi bellica virgo
Ara Iouis media est, mactatur vacca Mineruæ, &c.

Metam. 4.

Vacca Mineruæ sacrificata.

Eundem morem indicat & alicubi:

Pallada mactatæ placabat sanguine vaccæ.

Metam. 12

Atque ita intelligendum est quod ait rursus alio loco.

Hæc si contigerint, meritæ cadet agna Mineruæ
Non facit ad nostras hostia maior opes.

1. Trist. 9.

Hisce enim verbis significat poeta, in exilium proficiscens, si ad eam regionem ab Augusto sibi cõstitutam, ad quam naui, quæ in Mineruæ tutela erat, ferebatur, se Mineruæ, à qua id beneficij acciperet, agnam mactaturum, sed cùm sciret deæ illi vaccam, non agnam mactari solitam fuisse, seipsum corrigens subdit, non esse virium atque opum suarum, eam pecuniæ vim, qua vacca ematur, posse soluere. In hoc quoque sensu Ausonius ait:

Aerea bos steteram, mactata est vacca Mineruæ.

Porrò eidem etiam Deæ boues immolabantur indomiti, & fortassis item domiti, de indomitis locus est pulcherrimus apud eundem Homerum, vbi Helenus vates Hectori suadet, vt Hecuba Mineruæ vestem offerat gratiosissimam, eidemque polliceatur sacrificium duodecim boum indomitorum, si Troianorum fuerit miserta;

Boues indomiti.

Iliad. Z.

Πέπλον ὅς οἱ δοκέει χαριέσατος ἠδὲ μέγισος
Εἶναι ἐνὶ μεγάροις, καὶ οἱ πολὺ φίλτατος αὐτῇ,

Θεῖναι Ἀθηναίης ἐπὶ γούνασιν ἠϋκόμοιο.
Καί οἱ ὑποσχέσθαι δυοκαίδεκα βοῦς ἐνὶ νηῷ
Ἤνις, ἠκέστας ἱερευσέμεν, αἴ κ' ἐλεήσῃ, idest,
Peplum quod ei videbitur pretioſiſsimum & maximum
Eſſe in domo, & ei longè chariſsimum ipſi
Ponat Minerua in genibus pulchricomæ,
Et ei voueat duodecim boues in templo
Anniculos, indomitos ſacrificaturam; ſi miſerta fuerit.

Ad quem poetæ locum Io. Spandanus hoc appendit ſcholium. Nota hic duo Numini offerri: donum & ſacrificium. Donum eſt peplum, Mineruæ conueniens, quia illud genus veſtis muliebre eſt: ſacrificium autem duodecim boum, quod animal illi etiã ſolebat immolari. Omnia ergo complexus eſt poeta, quæ à nobis Deo offerri debent, donum in perpetuum, ſacrificium ad tempus. Donum noſtrum eſt integritas animi; ſacrificium autem preces, & cultus Dei (Athenienſes verò etiam annua ſolemnia Mineruæ non capra, nec boue, ſed tauris & agnis exhibere ſolent, inquit Alexander ab Alexandro præcitato loco, nimirum ex eodem Homero, qui ſic ſcribit in catalogo poſt principium:

Peplum. *Lib. 2.*

Ἔνθα δέ μιν ταύροισι καὶ ἀρνειοῖς ἱλάονται,
Κοῦροι Ἀθηναίων περιτελλομένων ἐνιαυτῶν, idest,
Ille enim ipſam (Mineruam) *tauris & agnis placant*
Pueri Athenienſium circumuoluentibus annis.

Et Natalis de Comitibus, celebrantur (inquit) Lampadophoria in huius honorem deæ, cui taurus candidus aliquando, aut indomita iuuenca immolari conſueuit ab antiquis. Iam verò Herodes Atticus Sophiſta, cui diuitiarum initium ex theſauro à patre prope domum inuento fuit, centum boues vno die Mineruæ ſacrificare ſolitus fuit, vt Philoſtratus refert. Eſtque annotatione præcipuè dignum id quod Lycurgus in libro de ſacrificando, & Pilochorus lib. 2. & Staphylus lib. 9 de Athenis ſcribunt citante Varino: ſi quis Mineruæ bouem ſacrificaſſet, oportebat etiam Pandryſo ouem vnà cum boue ſacrificare, quod ſacrificij genus ἐπίβοιον & ἐπιβόϊον appellabant, eò quòd poſt bouem immolatum celebraretur. Herodotus author eſt, Xerxem in Pergamo Priami regiæ Mineruæ Iliadi mille boues immolauiſſe, quarum libamine Magi heroibus parentauerint. At Arabes, vt Alexander annotauit, heroibus tauro, capro, & ariete litabant. Cædebantur porro boues fordæ, ideſt, prægnantes in curijs decimo ſeptimo calendas Maias, Telluri ipſa ſimilitudine placituræ, vt annus fęcundior proueniret. Terra enim hoc tempore quaſi grauida eſt. Fordicalia, & fordicidia vocabantur iſtiuſmodi ſacrificia, & hordicalia, quia prægnans vacca etiam horda vocatur teſte Varrone. Ouidius ea diligenter ſic delineauit iſtiuſmodi ſacrificia.

4. Mytho. 5 *Lampado-choria.* *Epiboon.* *Lib. 2.* *Telluris ſacrificium.* *Faſt. 4.*

Tertia poſt Veneris cùm lux ſurrexerit idus,
Pontifices forda ſacra litate boue.
Forda ferens bos eſt, fœcundaque dicta ferendo,
Hinc etiam fœtus nomen habere putant.
Nunc grauidum pecus eſt, grauidæ quoque ſemine terræ
Telluri plenæ victima plena datur.
Pars cadit arce Iouis, ter donas curia vaccas
Accipit, & larga ſparſa cruore madet.
Aſt vbi viſceribus vitulos rapuere miniſtri.
Sectaque fumoſis exta dedere focis:
Igne cremat vitulos, quæ natu maxima virgo eſt;
Luce Palis populos, purget vt ille cinis.
Rege Numa fructu non reſpondente labori
Irrita decepti vota colentis erant.
Nam modò ſiccus erat gelidis Aquilonibus annus,
Nunc ager aſsidua luxuriabat aqua,
Sæpe Ceres primis dominum fallebat in herbis,
Et leuis obſeſſo ſtabat auena ſolo.
Et pecus ante diem partus edebat acerbos
Agnaque naſcendo ſæpe necabat ouem.
Sylua vetus, nullaque diu violata ſecuri
Stabat Mænalio ſacra relicta deo:
Illo dabat tacitis animo reſponſa quieto.

Nocti

Noctibus, hic geminas rex Numa mactat oues.
Prima cadit Fauno, leni cadit altera somno,
Sternitur in duro vellus vtrumque solo.
Bis caput intorsum fontana spargitur vnda
Bis sua faginea tempora fronde tegit.
Vsus abest Veneris, nec fas animalia mentis
Ponere, nec digitis annulus vllus inest.
Vesper vbi tectus supra noua vellera corpus
Ponit adorato per sua verba deo.
Interea placidam redimita papauera frontem
Nox venit, & secum somnia nigra trahit.
Faunus adest ouiumque premens pede vellera duro
Edidit à dextro talia verba throno.
Morte boum tibi rex tellus placanda duorum
Detque sacras animas vna iuuenca duas.
Excutitur terrore quies, Numa visa resoluit,
Et secum ambages cacaque iussa refert.
Expedit errantem nemori gratissima coniux,
Et dixit grauidæ posceris exta bouis.
Exta bouis grauidæ dantur, fœcundior annus
Prouenit, & fructum terra pecusque ferunt.

Ostendit poeta Numam horum sacrorum authorem fuisse, & cum modò nimia siccitas, modò nimiæ pluuiæ sterilitatem facerent, Faunum consuluisse, & ab eo sacrificandæ bouis fordæ ritum accepisse. Cinis autem vitulorum, de quo dixit, seruabatur in templo Vestæ, siue Telluris, vt inde suffimen fieret, quo populus Palilibus purgaretur, vt postea ipse rursus poeta docet: dum canit:

Populus cinere prægnãtis vaccæ purgatus.

Alma pales faueas pastorum sacra canenti
Prosequor officio si tua facta meo:
Certè ego de vitulo cinerem, stipulamque fabalem
Sæpe tuli plena Februa tosta manu.
Certè ego transilui positas ter in ordine flammas
Virgaque rorales laurea misit aquas.
Mota dea est, operique fauet, naualibus exit
Puppis, habent ventos iam mea vela suos.
I pete virginea populus suffimen ab ara,
Vesta dabit, Vestæ murmure purus eris.
Sanguis equi suffimen erit, vitulique fauilla
Tertia res duræ culmen inane fabæ.

Scribit Alexander ab Alexandro Ambaruale sacrum, nisi de porca fœcunda & grauida, aut vitula, fieri non consueuisse. Ego de vitula nihil reperio, neq; ipse etiam authoritatem vllam recitat. Eam autem victimam maturis frugibus ter circum arua ducere conueniebat, omnesque post eam clamantes sequi, ex quibus vnus querna ornatus fronde, cum solemni saltatu, composito carmine Cereri decantabat laudes; ac postquam lacte, vino, & fauo libassent, antequam fruges meterent, porcam Cereri immolabant, quæ præcidanea dicta est. Ouidius, cur ei porca immoletur reddit hanc rationem.

Li.3.c.12. Ambaruale sacrum.

Porca præcidanea Cereri immolata.

Prima putatur
Hostia sus meruisse mori, quia semina pando
Eruerit rostro, spemque interceperit anni.

Sed de hac re alias: Apud Hermionenses verò Cereri boues aut tauros immolari solitos fuisse Aelianus testatur his verbis: Cererem Hermionenses colunt, & splendida ei magnificaque sacra faciunt. Festum id Ctonium appellant. Aiunt sanè maximos boues à muliere Cereris sacerdote ad aram è grege se abduci atque feriri permittere, quod Aristocles his carminibus testatur.

Festũ Ctonium.

O fœcunda Ceres Siculas veneranda per oras
Cecropiosque agros: hoc ego præcipue
Miror, in Hermione quod magno robore taurum
Quemque viri possent vix domuisse decem,
E grege deductum sola aure adducit ad aram

Sancta tibi mulier: qui puer vt sequitur.
Hac tua vis Ceres est, tu nobis esto benigna
Per teque Hermione, læta beata fuat.

Ctonia dea

De hisce eisdem Ctonijs sacris quæ apud prænominatos populos fiebant, Pausanias quoque scribit in hæc verba: Ctonia certe & ipsa dea appellatur, & stati dies festi, qui æstate anni in eius honorem agitantur, Ctonia dicuntur. In ijs hoc ritu supplicatio fit. Pompæ agmen ducunt sacrificuli, & qui annuos magistratus ferunt: sequuntur fœminæ ac viri. Ipsis etiam pueris solemne est deam cum pompa deducere. Incedunt autem ij cum albis vestimentis, capitibus coronas ferentes. Sunt eæ corollæ è flore contextæ, quem Comosandalum incolæ appellant: Hyacinthum ego illum esse existimo. Est enim ei tum magnitudine, tum colore persimilis. Habet præterea easdem luctus indices literas. In extremo agmine sequuntur, qui eximias boues vinculis distentas & ferociter reluctantes ad templum trahunt; ibi earum vnam immissis retinaculis intrò agunt: tunc qui ad fores apertas steterant, vbi bouem intromissam videat, fores obdunt: Eam aniculæ quatuor de industria intus relictę, falcibus exceptam conficiunt. Collum earum vna, vt casus tulerit, hostiæ pręsecat. Rursus patefactis foribus ij, quibus id negocij datum est, alteram bouem, mox tertiam ac quartam intrudunt; ac singulæ eodem modo ab illis aniculis mactantur. Aliud in hoc sacro miraculum euenit: In quod latus prima bos conciderit, in idem & reliquæ procumbunt. Hæc ille: Cybelæ quoq; vaccas immolatas fuisse verisimile, quia ipsi sacræ erant. Ouidius:

Comosandales flos.

Ipsa sidens plaustro porta est inuecta Capena
Sparguntur iunctæ flore recente boues.

Veneris sacrificia.

In Cypro Veneri albæ immolabantur iuuencæ, vt ostendit Ouidius:

Metam. 10

Festa dies Veneris tota celeberrima Cypro
Venerat, & blandis indutæ cornibus aurum,
Conciderant ictæ niuea ceruice iuuencæ.

Lib. 10. cap. 27.

Lilius Gyraldus & ex eo Alexander (sed nullo vterq; authore) scribunt, solùm apud Tussas in Aegypto, vbi Venus cornuta colebatur, vaccam ei immolatam fuisse. Scribit quidem Aelianus id de Chusis, non de Tussis, sed & hanc Venerem non cornutam vocat, sed Vraniam siue cælestem: nec alicubi reperies Venerem cornutam, nisi apud illos, cælestem autem siue vraniam apud plurimos. Acron verò in hoc Horatij Carm. 1. Od. 19.

Hic viuum tibi cespitem, hic
Verbenas pueri ponite, thuraque
Bimi cum patera meri
Mactata lenior veniet hostia.

benè (inquit) verbenas cespitem & thus Veneri promittit, quæ non placatur sanguine, adducitque authoritatem Virgilij:

Aen. 11.

Tum Venus, haud equidem tali me dignor honore.

Item:

Ipsa Paphum sublimis abit, sedesque reuisit
Læta suas, vbi templum illi, centumque Sabæo
Thure calent aræ, sertisque recentibus halant.

Verùm quamuis certum sit apud prius sæculum incruenta fuisse omnia sacrificia, herbasq; & fructus pro holocausto dijs oblatos; progressu tamen tēporis Veneri æquè ac alijs dijs cruenta sacrificia in vsu esse cæpisse Iacobus Cruquius ex allata à nobis de Aegyptia Venere authoritate arguit. Et in eodem sententia est Christophorus Landus, neque est (inquit) contra Virgilium:

Haud equidem tali me dignor honore.

Nam constat alibi de hostia sacrificari Veneri. Mihi & hoc Virgilij:

Hic amor, hoc studium, dum sacra secundus aruspex
Nunciet, & lucos vocet hostia pinguis in altos.

de Venere intelligendum videtur. Et Martialis canit:

At tu Diua Paphi remitte nostris
Illæsum iuuenem, remitte votis.
Sic Martis tibi seruiant Kalendæ,
Et cum thure, meroque, victimaque
Libetur, tibi candidas ad aras
Secta plurima quadra de placenta.

Eydill. 63.

Daphanis apud Theocritum, vitulam Amori, bouem verò Veneri vouet, postquam puellæ pudicitiam eripuit:

Ρέμω

Ῥέξω πόρτιν Ἔρωτι, καὶ αὐτᾷ βῶν Ἀφροδίτᾳ.

Bacco verò in primis sacer erat taurus. Scribit autem Athenæus tauro & pardali assimilari ipsum ex exbriorum violentia. Nam quod in tragœdia, cui attitulatio est Tyro, Sophocles (inquit Cęlius) taurophagum vocat Dionysium, id interpretantur, quia dithyramborum poetis in victoria daretur bos. Alij crudelem, & immitem accipiunt, quando & Aristophanes Cratinum ita infamauit: sed ad vinolentiam magis referendum alij putant, quòd philœnus esset is, hoc est, vino indulgeret largiùs: Dicitur autem primum iugauisse boues, eorumque opera frugem iacto semine reddidisse, eaque ex re illum cum cornibus effinxerunt, quod Diodorus docet. Festus verò ait cornua eius simulacro addi, quoniam inuentorem vini dicunt, eò quòd homines nimio vino truces fiunt, vnde Horatius:

Bacchi sacrificium.

Li. 7. c. 15.

Lib. 5.

Te vidit insons Cerberus aureo
Cornu decorum.

Vide mox rursus, vbi de Api. Aegyptij verò, vt Alexander notat Baccho taurum & Lunæ suem, reliquis dijs boues mares, vitulosque & anseres immolant, capram & hircum nullo modo. Pausanias tradit memoratur dignum, apud Cynæthaenses Arcadici nominis gentem, quod huius Dei templum habent, in quo festos dies anni summa hyeme agitant, adipe peruncti: sublatum humeris è grege taurum, quem ipse Deus, vt deligerent in mentem venire voluisset, ad templum deportãt: hoc solenne ipsis esse sacrum. Lindij in Rhodo ad aram quàm βούζυγον dicunt, duos boues Herculi immolant, eumque maledictis & execratione celebrant, quòd ipse Theodamantis agricolæ bouem edens, eius contumelijs lætaretur, vt tradit Alexander Sardus Ferrariensis in opere de moribus, & ritibus gentium. De quo eodem sacrificio hæc memoriæ prodidit Lactantius Firmianus: Apud Lindum, quod est oppidum Rhodi, Herculis sacra sunt: quorum à cæteris longè diuersus est ritus: siquidem non εὐφημίᾳ (vt Græci appellant) sed maledictis & execratione celebrantur: eaque pro violatis habent, si quando inter solemne ritus vel imprudenti alicui exciderit bonum verbum. Cuius rei hæc ratio redditur, si tamen vlla esse in rebus vanissimis potest. Hercules, cùm eò delatus esset, famemq; pateretur; aratorem quendam aspexit operantem, ab eoque petere cœpit, vt sibi vnum bouem venderet. Enimuero ille negauit fieri posse, quia spes sua omnis colendæ terræ, duobus illis iumentis niteretur. Hercules solita violentia vsus, quia vnum accipere non potuit, vtrumque sustulit: atq; infelix, cùm boues suos mactari videret, iniuriam suam maledictis vltus est: quod homini eleganti & vrbano gratissimum fuit. Nam dum comitibus suis epulas apparat, dumque alienos boues deuorat: illum sibi amarissimè conuiciantem, cum risu & cachinnis audiebat. Sed postquam Herculi diuinos honores ab admirationem virtutis deferre placuit, à ciuibus ei ara posita est, quam de facto βούζυγον, idest bouis iugum nominauit: ad quam duo iuncti boues immolarentur, sicut illi, quos abstulerat aratori: eumque ipsum sibi constituit sacerdotem, ac præcepit, vt ijsdem maledictis semper in celebrandis sacrificijs veteretur, quòd negaret se vnquã epulatum esse iucundius. Ista quoque legas apud Philostratum, & apud Nazianzenum στηλιτευτικῇ prima, cuius ista sunt verba: ὁ βουθοίνας τὸν γεωργὸν τυραννήσας, καὶ τὸν ἀρότην βοῦν λαφύξας, καὶ τὴν κλῆσιν λαβὼν ἐκ τῆς πράξεως; hoc est: *Boui manduco ille, qui oppresso vt agricola, bouem aratorem abligurijt, è re ipsa nomen adeptus*: & paulò post: Λίνδιοι εὐσεβὲς τὸ καταρᾶσθαι τῷ βουθοίνᾳ, idest, *Pium opus habebatur apud Lindios, diras imprecari Bouimanduconi Herculi, illique conuicia facere, cultus loco erat.* Huc spectat illud ab eodem ad Nemesium obscurius dictum. καὶ Λίνδος ἐφυβρίζει ἱεροῖσι, idest, *Lindus quæ sacris conuiciatur*. Fuit tamen etiam ab Euandro institutum Herculis sacrificium sine conuitijs: vt ostendit Pomponius ex Diodoro Lætus de origine eiusdem sic scribẽs: *Fictor Hercules cæso Geryone Chrysauri filio in Eritra, quæ est insula Oceani Hispani, ab acto nitidarum boum armenta in Latium venit, & prope Tyberim loco herbido procubuit, vt læto pabulo reficeret boues. Cacus latronum principes eximias boues duas, caudis in speluncam traxit, Hercules somno excitus lustrato grege eam partem abesse numero sensit, omnia circuit, aduersa vestigia comperit, confusus nouitate rei ex loco infesto agere armentum cæpit: cùm actæ boues desiderio relictarum mugissent, reddita fuit è spelunca vox, quæ Herculem conuertit: Inuenta fraude, Cacum neci dedit. Concursum trepidantium pastorum, aduenam reum cædis faciunt apud Euandrum, qui miraculo literarum, inter rudes artium homines ea loca tum regebat. Is intuens habitum; formamque viri, rogat, qui vir esset, vbi nomen, patremque & patriam accepit, quia sic Carmentis mater eius vaticinata fuerat; extemporalem aram Herculi erexit, iuuencum indomitum mactauit. Inde seruatum est, vt quotannis Romani bouem indomitum Herculi immolent, & Hercules epulum populo dedit. Sacrum fieri voluit à Potitijs & Pinarijs, quæ tum familiæ maximè inclytæ ea loca incolebant. Forte euenit, vt Potitij præsto essent, hisque exta apponerentur, & Pinarij quia tardi fuere, extis adesis, ad cæteram venirent depem. Potitij ab Euandro edocti, antaslites sacri eius diù fuerunt: postea cùm interijssent, empti de publico serui, officium exercuerunt. Ara ab Euandro erecto, cui Hercules*

Herculis sacrificium.

Lib. 3. ca. 6.

Lib. 1.

decimas ſoluit, maxima vocatur, & proxima eſt foro boario, vbi ex voto decimæ fiunt. Tradunt qui velit diues fieri Herculi decimas ſoluat. Hinc opes M. Luculli facta memorantur, & ipſe Hercules theſaurorum deus putatur. Huc vſque Lætus. Syracuſij verò iuxta Cyanem, vt memorat Diodorus Siculus, ſingulis annis dies feſtos celebrant, in quibus ſacra faciunt priuatim paruis victimis: publicè tauros in paludem immergunt, morem Herculis (inquit) imitati, qui eiuſmodi ſacri, quo tempore Geryonis boues e pr Siciliam deduxit, vſus eſt. Myopi, ſiue muſcarum deo taurus immolabatur in Olympijs, vt Plinius teſtatur his verbis: *Mirabile eſt Olympiæ ſacro certamine, nubes muſcarum immolato tauro, deoquem Myodem vocant extra teorritorium id abire.* Syluano, ideſt ſyluarum deo in ſingula boum capita, adoreo, lardo & vini ſextario ſubtaxata menſura votum fiebat, vt obſeruauit Alexander ab Alexandro. Quærendum autem nunquid oracula edentibus niger immolaretur taurus: id enim indicare apparet Plutarchum in eo volumine quod de oraculorum defectu conſcripſit: Habeo (inquit) rem apprimè memorabilem, quæ me præſente apud Mopſi oraculum euenit, quam vobis referam. Præfectus Ciliciæ homo dubiæ de dijs ſententiæ (quod ei accidiſſe puto propter imbecillitatem incredulitatis de dijs conceptæ) cætero qui contumelioſus & paruus, cùm circa ſe haberet Epicureos, qui freti pulchra (ſi dijs placet) illa ſua phyſiologia religioni illudunt, motus illorum vocibus libertum ad oraculum Mopſi miſit, tanquam exploratorem in caſtra hoſtium, cum tabella obſignata, in qua nemine conſcio quæſtionem ſcripſerat. Libertus cùm pro more noctem in delubro exegiſſent, ac obdormiſſet, facta die, tale narrauit ſomnium; Viſum ſibi fuiſſe aſtare virum pulchrum, qui vna hac voce, nigrum edita ſtatim deceſſerit. Abſurdum enim hoc nobis videbatur, multumque hæſitationis inijciebat. At præfectus conſternatus, flexiſque genibus generatus Mopſum aperuit tabulam, oſtenditque nobis hanc inſcriptionem. Albumne tibi, an verò nigrum immolabo taurum? Itaque & Epicureis quoque pudor eſt iniectus, & perfectus ſacrificio peracto iſto, deinceps Mopſum coluit. Eodem referente Plutarcho narrat Metrodorus in Ionicis Smyrnæos antiquitus ſacrificaſſe Bupreſti taurum nigrum, conciſumque in fruſta vnà cum ipſa pelle igni totum cremaſſe. Quotieſcunque modo aliquid inuentu rarum aut difficile ſacrificio adhiberi oporteret, illud cera, vel pane effictum apponere ſatis erat, ſimulacraque eiuſmodi ficta ac commentitia, ac ſi ipſa res repræſentaretur, eandem vim virgoremque habebat, id quod à Græcis obſeruatum Alexander ab Alexandro annotat. Cùm enim (inquit) Cyziceni nigram bouem Palladi quotannis immolarent, & preſſi obſidione bouem comparare nequirent ex frumento illam effinxerunt, eoque pacto per ſoluto voto, numen expiarunt. Tranſtulit autem id ex Appiano, qui de Cyzico vrbe loquens. *Dicitur* (inquit) *ea vrbs dotalis eſſe & à Ioue Palladi filia attributa, quam Cyziceni ſummo honore venerantur: Solemnibuſq; inſtantibus, in quibus bouem nigraam ſacrificare mos fuit, cum ea carerent, ex frumento ſacrificia fecerunt*; ſed continuò ſubditi: *Interim bos nigra è pelago ad eos accurrit, quæ clauſtra aditus ingreſſa & in vrbem delata, vltrò in templum venit, ibique ad altare conſtitit, quam Cyziceni ſumma ipſi immolarunt.* Scribit etiam Plutarchus: Adernat Proſerpinalia feſta, nec bouem nigram qualis in his ſacris mactari ſolet, ob circumfuſum hoſtem parare potuerunt, ſed pro boue placentam offerendam conficiunt, Athenienſes quoque in feſtis Iouis Militij quæ Dialia vocant, extra vrbem ſæpe non veras victimas, ſed commodè effictas obtulere. Et cùm aliquando Lecrenſes publicum ſacrum facturi, bouem deſiderarent, compoſito ex minutis lignis bouis ſimulacro dijs rem diuinam fecerunt: atque hinc vulgus adagionem arripuit, Λοκρικὸς βȣ̃ς, vt citat author Adagiorum: qui item in hoc alio adagio ἑβδωμὸς βȣ̃ς, ideſt, *Septimus bos*, ait antiquitus poſt ſextam lunam bouis imaginem è farina pinſi conſueuiſſe, qui ſeptimam lunam cornibus referret: eſſe tamen qui malunt hinc natum prouerbium quod cùm apud veteres ſex animantium genera mactari dijs ſolerent, ouis, ſus, bos, capra, gallina, anſer: pauperes non habentes viuum animal, bouis ſimulacrum è farina fingere conſueuerint, is quoniam ſenſu vitaque careret, in ſtoliditatis obierit prouerbium: ſed duplicem (inquit Geſnerus) commiſit errorem: Scibit enim Suidas, ex quo id tranſcripſit, hanc placentam cornutam fuiſſe κατὰ μίμησιν τῆς πρωτοφαȣ̃ς σελήνης, hoc eſt, inſta Lunæ quæ à coitu primum apparet, quo tempore eam Græci ἀρτίτοκον, & μηνοειδῆ vocant, Latini corniculantem: inde dichotomos, ideſt, diuiduo, vel dimidio orbe, cæſa vocatur, primo ſcilicet, vt nos loquimur, ſui motus quadrante cōfecto: ſed fefellit ipſum quod Suidas ſcribit, ὅτι ἐπὶ ἓξ ταῖς σελήναις ἐπεθύετο οὗτος ἕβδομος, vbi ille per ſex lunas ſex placentes, vt debuit, ſed lunaris motus ſex dies recepit, nec animaduertit, quod mox ipſe Suinas lunas interpretatur placentes latas & rotundas. Eaſdem Pauſania teſte πελάνȣς vocabant, vt Varinus citat, ex quo etiam clarius quàm Suida, author adagiorum hallucinatus deprehendetur. Solebant etiam nonulli poſt quatuor placentes, communes ſcilicet, quinto loco bouem, ideſt placentam nam cornutam immolare, quanquam frequentius poſt ſex. Pollux pelaneos placentas a bubus diſtinguit: nam dijs omnibus eas communiter immolari ſoliras ait, bouem verò (ideſt cornutam

Lib. 6. c. 2.

Myops deus muſcarum.

Li. 3. c. 22.

In queſt. Rom.

Bupreſtis deus.

Simulacra facta ſacrificata.

Li. 3. c. 16.

In Lucullo

Dialia feſta.

Luna placēta dicta.

Bos placenta cornuta.

nutam placentam) priuatim Apollini, Dianæ, Hecatæ & Lunæ. Addit præterea pelanos à figura dictas esse, vt etiam boues, sed qualis earum figura fuerit, nec ipse exprimit, nec alibi reperio; nisi quod Etymologus inter cætera pelani etyma, ἀπὸ τῆ πεπλατυνται deriuatum conijcit, idest, à latitudine: At latitudo non figura est sed figuræ aut quantitatis potius accidens. Aristophanis interpres in Acharnensibus, cùm exposuisset ἐτάθηρα placentam latam siue panem latum, quæ pulte superposita immolaretur, subijcit, εἰσὶ δὲ καὶ λαγηρώδεις, παρὰ τὸ λαγαρὸν, καὶ πελανοὶ παρ' εὐριπίδης; nimirum vt indicaret ex latis placentis huius generis, alias ventrosas & intus inuanes fieri, alias verò solidas. Athæneus & ex eo Cælius scribunt Empedoclem cùm Olympijs sticisset equis, quod animatis ex præscripto abstineret, vtpote Pythagoricus, ex myrrha, thure & aromatibus alijs bouem concinnasse quem ad panegyrin conuenientibus distribuerit. Scribit verò etiam idem author adagiorum, cum rustici quidam Herculi Alexicaco bouem essent immolaturi, isq; rupto fune profuisset, nec esset quod sacrificaretur: malum arreptum suppositis quatuor ramis crurum vice deinde additis alteris duobus ceu cornuum loco, bouem vt cunque fuisse immitatos, idque ridiculum simulacrum pro victima sacrificasse Herculi. Iulius Pollux libro de vocabulis rerum primo, fabulà aliquanto secus narrat, nempe ad hūc modus, Solenne est (inquit) apud Bœotos Herculi malis rem diuinam facere, cumque iam adesset dei festum, & immolandæ victimæ tempus vrgeret (porro hostia erat aries) cùm ea serius adduceretur, propterea quod Asopus fluuius ita subito creuisset, vt trāsiri non posset, pueri qui iuxta aram ludebant, sacrificij ritum nihilominus peregerunt. Pulchro cuipiam malo quatuor stipulas vice pedum addiderunt, rursum alias duas cornuum loco, imaginantes sese ad eum modum arietem immolare. Creditum est Herculem hac victima magnopere delectatum: proinde mansisse apud Thebanos hunc morem, vt malis sacrificaretur Herculi. Cognomen hinc additum Deo, vt ἡρακλῆς μήλων, vel μήλιος, idest Hercules malorum, vel pomaceus vocaretur. Tametsi verò etiam omnibus ferè dijs suæ essent victimæ, suaque constituta sara, quæ præterit, & transgredi non erat fas qui tamen tenuioris erant fortunæ, & tauros, vitulos, arietes, similisque victimas emere non poterant, ea lege liberabantur, nec minus tamen eorum quàm diuitum gratium dijs erat sacrificium, quod manifestè testatur Tibullus, si quidem decantaturus laudes Massalæ, cum ob earum molem deterreretur, rogat, vt more ipse deorum, qui sæpenumero paruis contentantur micis, ingenijs sui vires metiatur,

Pythagora sacrificiū.

Malus pro boue immolata.

Hercoles pomaceus.

Pauperum sacrificia.

Li. 4. eleg. 1.

Paruaque cælestes pocauit mica, nec illis.
Semper inaurato taurus cadit hostia cornu.

Huc spectat & hoc Statij:

Lib. 1. Syl.

Qua nnnc tibi pauper accera
Digna litem? nec si vacuet Meuania vallet,
Aut præstent niucos Clitum na uoualia taures
Sufficiam. Sed sæpe deis hoc inter honores
Cespes & exiguo placuerunt farra salino.

Item ex hoc Horatij:

Te decem tauri, totidemque vaccæ
Me tener soluet vitulus relicta
Matre, qui largis iuuenescit herbis
In mea vota.

Idem Horatius etiam deos ait precibus & non magni sumptus sacrificijs placari propitiarique, vt & in agris fruges vbertim vinaque proueniant, & domi natis alumnisque omnia prospere succedant, autumnumque suis grauem fructibus incolumnes subterfugiant: eos quidem nō esse ambitiosos, nec amare splendidas opimas & multas victimas, sed manus innocentes, pures & immanes à scelere, rapina, iniuriaque, quas cum pio farre multo gratiores ait ad propitiationem victima quauis vel exquisitissima Sed oden ipsam propter elegantiam ascribam.

Lib. 3. car. od. 23.

Dij orationibus gaudent.

Cælo supinas si tuleris manus
Nascente Luna, rustica Phidile,
Si thure placaris, & horna
Fruge lares, auidaque Porca
Nec pestilentem sentiet Africum
Fecunda vitis, nec sterilem seges
Rubiginem, aut dulcis alumni
Pomifero graue tempus anno
Nam quæ niuali pascetur Algido
Deuota, quercus inter, & ilices.

Aut

Aut creſcit Albanis in herbis
Victima, pontificum ſecures
Ceruice tinget. Te nihil attinet
Tentare multa cæde bidentium
Paruos coronantem marino
Rore deos, fragilique myrto.
Immunis aram ſi tetigit manus,
Non ſumptuoſa blandior hoſtia
Mollibit auerſos Penates
Farre pio & ſaliente mica.

Huc pertinet & hoc Ouidij in epiſtola Acontij ad Cydippen:

Non boue mactato cœleſtia numina gaudent,
Sed quæ præſtanda eſt & ſine teſte fide.

In Athenienſium repub. pars vna erat ex quatuor illis, in quas à Solone populus ille erat diſtinctus: erant autem ἱππεῖς iſti quorum ſinguli ſi opus eſſent, equum agere poſſent, & ἱππάδες θυσίαι ſacrificia, quæ pro equeſtri illo ordine peragebantur, vt Heſychius tradit: Bos quoque ipſe, qui ſacrificio illi deſtinabatur, ἱππὰς nuncupabatur, vt idem tradit. Apud Romanos, quod obſeruatu quoque dignum eſt, duobus dijs vnam hoſtiam mactari non licebat, quia vtri Deo res diuina fieret, haud facilè dignoſcebatur. Liuius enim tradit, Marcellum alias atque alias obiectas animo religiones tenuiſſe, in quibus quod cum bello Gallico ad Claſtidium Honori & Virtuti vouiſſet, dedicatio eius à pontificibus impediebatur, quòd negarent vnam cellam amplius quàm vni Deo rectè dicari, quia ſi de cælo tacta aut prodigij aliquid in ea factum fuiſſet, difficilis procuratio foret, quod vtri Deo diuina tres fieret, ſciri non poſſet. Neque enim duobus, niſi certis deis ritè vna hoſtia fieret. Notandum etiam non ſemper accepta dijs fuiſſe ſacrificia: ſed ſæpe etiam repudiata. Repudiatæ hoſtiæ notas tangit Ouidius, dum canit:

Vna hoſtia cur dijs duobus non litetur.

Decad. 3. lib. 7.

Sacrificia repudiata.

Metam. 8.

Templa vides contrà gradibus ſublimia longis,
Iuppiter illa tenet: Quis non altaribus illis
Irrita thura dedit? quoties pro coniuge coniunx,
Pro nato genitor, dum verba precantia dixit,
Non exoratis animam finiuit in aris?
Inque manu thuris pars inconſumpta reperta eſt?
Admoti quoties templis, dum vota ſacerdos
Concipit, & fundit purum inter cornua vinum,
Haud expectato ceciderunt vulnere tauri?
Ipſe ego ſacra Ioui pro me patriaque tribuque
Cum facerem natis, mugitus victima diros
Edidit, & ſubito collapſa ſine ictibus vllis
Exiguo tinxit ſubiectos ſanguine cultros.
Fibra quoque ægra notas ver, monituſque deorum
Perdiderat, triſtes penetrant ad viſcera morbi,
Ante ſacros vidi proiecta cadauera poſtes.

In Meſſen.

Iones verò tunc de ſacris ſibi bene promittebant, cùm taurus mactandus magnum æderet mugitũ: vt annotauit Varinus in Helice: & Pauſanias author eſt Meſſenios taurum, quem manibus Ariſtomenis mactaturi ſunt, columnæ quæ in eius ſepulchro eſt, alligare: Quod ſi ille dum vinculum euadere conatur, & ſaliendo tumultuatur, columnam commouerit, lætum omen interpretari, ſin minus, triſte.

IDOLOLATRIA.

Apis Aegyptiorũ deus

Li. 8. c. 46.

CELEBERRIMVS apud diuerſos ſcriptores eſt Apis Ægyptiorũ deus, ad cuius imaginem Hebræi ſuum poſtmodum vitulum conflatilẽ in deſerto conſarcinarunt, vt deinceps oſtendetur, cùm prius de Apide eiuſq; forma & origine, cultuq; dixerimus. Geſnerus de eo loca præcipuorum authorũ diligenter collegit, quibus tamen nos quædam etiã addemus. De eo igitur, primũ Plinius ſcribit in hęc verba: *Bos in Ægypto etiã numinis vice colitur. Apim vocãt. Inſigne ei in dextro latere cãdicans macula, cornibus luna creſcere incipientis. Nodus ſub lingua quẽ cantharũ appellant. Nõ eſt fas eũ*

certos

certos vitæ excedere annos, mersumque in sacerdotum fonte enecat, quæsituri luctu alium quem substituant, & donec inuenerint mærent, derasis etiam capitibus: nec tamen vnquam diu quæritur. Inuentus deducitur Memphim à sacerdotibus. Sunt delubra ei gemina, quæ vocant Thalamos, auguria populorum. Alterum intrasse lætum est, in altero dira portendit. Responsa priuatis dat, è manu consulentium cibos capiendo. Germanici Cæsaris manum auersatus est, haud multò post extincti. Cætero secretus cum se proripuit in cœtus, incedit summoto lictorum, grexque puerorum comitatur carmen honori eius canentium: intelligere videtur, & adorari velle. Hi greges repentè lymphati futura præcinunt. Fœmina bos ei semel anno ostenditur, suis & ipsa insignibus, quaquam alijs: semperque eodem die & inuenire eam, & extingui tradunt. Memphi est locus in Nilo, quem à figura vocant phialam, omnibus annis ibi auream pateram argenteamque mergentes, diebus quos habet natales Apis: septem hi sunt, mirumque neminem per eos à crocodilis attingi: octauo post horam diei sextam redire belluæ feritatem. Hæc ille. Locum de cantaro sub lingua illustrat Porphyrius in opere de abstinentia carnium, sic scribens. *Scarabæum animal rerum diuinarum indocti abominantur, quod Aegyptij summopere venerantur: animatam Solis effigiem putantes. Lunæ prætereà taurum dedicarunt, quem Apin nuncupant, nigrum præ cæteris, & signa Solis & Lunæ habentem. Mutuatur enim ex Sole Luna lumen. Solis symbolum est coloris nigredo (nam & Solis ardor nigriora reddit humana corpora) & qui sub lingua est Scarabæus. Lunæ verò coloris diuisio.* Adijcit in Iside Plutarchus cantaros pilulam excrementitiam sensim in aduersum protrudere, sicuti contrarium mundo Sol cursum agit, ab occasu in exortum fertur. Apis (inquit Aelianus) apud Aegyptios efficacissimus Deus creditur, ex vacca quæ fulgure afflata conceperit, nascitur Epaphum Græci vocant; Atque huius generis antiquam stirpem repetentes, Io Argiuam Inachi filiam illius matrem fuisse testantur, sed hunc sermonem, vt mendacem Aegyptij reijciunt, temporis longinquitatem testem citantes. Epaphum enim multis post seculis extitisse ferunt. Primùm verò Apim permultis annorum millibus in homines venisse. Insignes eius notas Herodotus, & Aristagoras explicant. Quibus Aegyptij non assentiuntur, nouem enim & viginti eas huic sacro boui aptas & consentaneas esse dicunt. Quænam sint, tum quemadmodum per corpus sparsæ, tum vt ipsis quasi floribus insignitus sit, aliunde intelligendum. Cuius nam autem ex sideribus naturam vnumquodque insigne per notas designet, Aegyptij satis superque declarant. Etenim Nili ascensum, vnum insigne significare aiunt; aliaque insignia aliarum rerum significationes esse, haud profectò prophanis & diuinæ historiæ imperitis intellectu facilia. Cùm autem fama emanauit, Aegyptiorum deum exortum esse, ex scribis & sacerdotibus quidam, vt documentum procreationi à patre traditum insignium notarum indicium accuratè exquirunt, eò vbi diua vacca partum ex sese ediderit, accedunt, atque ibidem domum ad orientem Solem, vbi sanè alatur, quatuor menses excitant. Postea autem quam ibi nutritus est exoriente Luna scribæ, sacerdotes, & prophetæ eodem proficiscuntur, & simul nauem huic sacram instruunt, eaque ipsum Memphim transportant, vbi sedes huic sunt & commorationes suaues; tum curricula, puluerationes, exercitationes, & vaccarum formæ præstantia insignium ædes, tanquam thalami, in quos ingreditur, cùm quàm amat, superuenire appetit. Itemque est puteus & fons aquæ potabilis. Nam eiusmodi huic semper conducere ministri & sacerdotes asserunt: non item ex Nili potione, ne propter dulcedinem in immensam molem pinguescat. Iam verò quas pompas, quæ sacrificia Aegyptij conficiant, cùm nouæ alluuionis aduentum, tum dei exortum celebrantes, quas etiam saltationes tum agant, quos conuentus habeant, tum quemadmodum omnes vrbes & viri immortaliter gaudeant, longum esset explicare. Is autem, ex cuius armento hæc diuina bestia exorta fuerit, beatus habetur, summamque Aegyptiorum admirationem habet. Is bos præsentione valet: Me sanè, vel puellas, vel aniculas ad tripedem sessitantes habet, neq; sacra potione implet: sed pueri diuino afflatu concitati, extra ludentes, atque inter se ad numerum saltantes, consulentibus futura prædicunt. Hactenus Aelianus. Cæterùm Herodotus de sacro isto Aegyptiorum boue non semel etiam meminit, & primùm libro secundo in hæc verba; Sacerdotes in Aegypto, boues mares Epaphi esse censent, eaque de re hunc in modum explorant. Si pilum in eo nigrum vel vnum viderint, nequaquam mundum censent. Explorat autem hæc sacerdotum aliquis ad id constitutus, pecude cùm stante & erecta, tum etiam resupinata: lingua etiam exerta explorans an pura sit ijs signis, quæ ego alio referam in libro. Inspicit & caudæ pilos, nunquid eos habeat secundum naturam procreatos. Eum, si fuerit his omnibus mundus, notat alligato cornibus byblo: deinde applicita terra sigillari anulo impressa, abducitur. Nam immolanti eo sigillo non natatam, pœna morte sancita est. Et hunc quidem in modum pecus exploratur. Sacrificandi autem is eis est ritus. Pecude quæ obsignata est, ad aram vbi immolatur, abducta, pyram incendunt: deinde supra pecudem libato contra templum vino, ac deo inuocato, eam mactant; mactatæ caput asportant in forum, si nundinæ sint & eis Græci negociatores adfuerint, atque illis vendunt, qui si non adfuerint, in flumen obijciunt. Execran-

Cantarus sub lingua Apis.

Ortus.

Exploratio

Sacrificandi ritus.

tur

tur autem capita in hæc verba, vt si quid mali aut ipsis immolantibus, aut vniuersæ Aegypto futurum sit, id in caput hoc conuertatur. Eodem porro ritu circa capita pecudum immolandorum, & vini libamina, omnes pariter Aegyptij in omnibus templis vtuntur. Atq; ex hoc ritu fit, vt nemo Aegyptiorum de capite illius animantis degustet. Est tamen sacrorum delectus, & alius apud alia templa adolendi modus ab eis institutus: Quam igitur deam maximam esse censeant, & cui maximum festum celebrent, iam nunc dicam. Posteaquam ieiunauerunt pridie festi, atque obdormierunt, bouem immolant, eumque corio exuunt, & aluo tota vacuant. Intestina intra ventrem adipemque linquunt, crura truncant, & extremos lumbos, armosque ac ceruicem. His actis, reliquum bouis corpus stipant panibus puris & melle, & vua passa, & ficis, & thure, & myrrha, vtq; alijs odoribus; Vbi hæc infarserunt, adolent, multum vini oleique infundentes, ieiuni tamen priusquam sacrificent. Dum sacrificium ardet, omnes verberantur. Postquam vapulauerunt, dapes ex sacrificij reliquijs proponuntur. Boues mares, eosdemque mundos ac vitulos vniuersi Aegyptij immolant: at fæminas eis immolare non licet, vtpote Isidi consecratas. Nam Isidis simulacrum muliebre est, bubulis præditum cornibus, quemadmodum Io Græci describunt. Bouesq; fæminas, omnes itidem Aegyptij venerantur ex omnibus pecudibus longè plurimum, eoque nemo Aegyptius Aegyptiauè Græci viri aut os suauiaretur, aut cultro aut veru, vel olla illius vteretur, aut pura bouis carne Græco cultro incisa vesceretur. Boues qui demortui sunt, hunc in modum sepeliunt; Fæminas quidem in flumen abijciunt, mares autem in suburbanis singuli defodiunt, vno aut altero cornu extante, signi gratia. Vbi computruerunt, & statum tempus aduenit, præsto est ad singulas vrbes nauis ex insula, nomine Prosopitide, quæ est in Delta, habetque nouem schœnarum ambitum. In qua cum alia sunt frequẽtes vrbes, tum ea vnde proficiscuntur naues ad ossa tollenda nomine Atarbechis, vbi templum Veneris extructum est. Vbi autem effoderunt ossa, asportant, eaque vno in loco cuncti sepeliunt. Quem porrò in modum boues, in eundem defuncta alia pecora sepeliunt. Ita enim apud eos circa hæc legibus comparatum est: nam ne hæc quidem interimunt. Huc vsque ille. Et rursus in eodem libro de Api ait: Psammitichus potitus Ægypto fecit in Memphi tum Vulcano vestibula ad ventum austrum vergentia, tum è regione vestibulorum aulam Api, in qua cum apparuit, Apis educatur, vndique columnis cinctam, ac figuris refertam, in qua aula loca stant columnarum colossi duodenum cubitorum. Apis autem Græca lingua Epaphus est. Et mox in sequenti libro rursus: Cambyse Memphim regresso, parte copiarum amissa, Apis apparuit; Aegyptij, vbi Apis extitit, vestimenta quam pulcherrima ferre, & celebrando festa operam dare. Id tunc facientes Aegyptios Cambyses intuens, ratusque ob res à se male gestas, prorsus illos esse in his gaudijs, præpositos accersit Memphis & insolitæ ab ijs lætitiæ causam requirit; qui cùm responderent, quo tempore Deus illis appareret, (longo autem interuallo apparere solitum) omnes Aegyptios solennem celebrare lætitiam: mentiri iussos morte mulctauit. Mox sacerdotibus eadem referentibus dixit; Si quis Deus mansuetus ad Aegyptios veniret, fore vt se non lateret, & Apim eos adducere iussit. Est autem hic Apis, idemque Epaphus è vacca genitus, quæ nullum dum alium potest concipere fætum quàm Aegyptij aiunt fulgure ictam concipere ex eo Apim. Habet hic vitulus, qui vocatur Apis hæc signa; Toto corpore est niger, in fronte habens candorem figuræ quadratæ, in tergo effigiem Aquilæ, cantharum in palato, duplices in cauda pilos. Posteaquam Apim sacerdotes adduxere, Cambyses veluti vecordior, educto mucrone cum vellet ferire ventrem, femur percussit, chachinnansq; ad sacerdotes inquit; O capita nequam, huiusmodi dij existunt, sanguine atque carne præditi & ferrum sentientes? dignus nimirum Aegyptijs hic deus. Nos certè ludibrio habuisse non iuuabit. Hæc locutus, imperauit his quorum munus erat, vt sacerdotes quidem flagris cæderent, Aegyptios autem, (vt quemque feriantem adipiscerentur,) occiderent. Ita festum solutum est; Sacerdotes mulctati, Apis sauciatus femur, in templo iacens extabuit; quem è vulnere extinctum tumulauere sacerdotes, clam Cambyse. Ob hoc scelus (vt Aegyptij aiunt) continuo Cambyses insanijt, cùm ne compos mentis quidem fuisset, exorsus primum perpetrare facinus, necando Smerdim germanum fratrem & sororem, quæ ei & vxor erat in Aegyptum vsque secuta. Sic ille. Porrò sicuti Memphitæ Apim bouem sacrum habuere, ita & Heliopolitani post Solis templum Mneuin bouem pro deo coluerunt, qui in septo quodam nutriebatur, Ammianus quoque Marcellinus inter multa quæ de Api scribit, & hoc ferè ait: *inter animalia ab antiquis consecrata Neumis, & Apis reponuntur. Neumis idem Soli, Apis Lunæ dedicatus: qui diuersis notarum figuris expressus*, &c. quare considerandum, (inquit Gesnerus) an Mneuis pro Neumis legendum apud Marcellinum, apud quem & longè plura inuenies. Varroni non subscribendum putat Gesnerus, quod Nymphodorum secutus, Apim post mortem Serapim appellatum esse velit, quia arca, in qua mortuus ponitur, σορὸς dicatur Græcè, & ibi venerari sepultum cœperint, priusquam templum eius esset extructum, & Sorapim primò, deinde vna litera commutata Serapim dictum. Minus etiam probat

Isidis simulacrum.

Vt boues sepeliant.

Cambyses Apim vulnerat.

Mneuis bos Lib. 22.

Serapis vnde dictus.

Plutarchi coniecturam, cui Serapis dictus videtur παρὰ τὸ σεύεσθαι καὶ τὸ σοῦσθαι τὴν τοῦ παντὸς ἅμα κίνησιν; quod Deus ipse sit vniuersi motus author: æquiusque esse arbitratur Aegyptio Deo Hebraicum, & congeneris linguæ nomen, quà Græcè attribuere: quare an Serapis eadem vocabuli origine nominatus sit, qua Seraphim Hebraicè Angelorum genus ob ardorem amori, vel claritatem visionis ita dictum, peritoribus huius linguæ discutiendum relinquit. Ipsi quidem pulchrè conuenire videtur, non solùm vox in vtrisque, sed vocis etiam ratio, cùm alij à fulgure, alij Lunæ splendore Serapim concipi voluerint. Vsurpatur autem Saraph verbum apud Hebræos pro ardere, & vrere. Varronis sententiam tueri apparet D. Augustinum in opere de ciuitate Dei, his verbis: *His temporibus Rex Argiuorum Apis nauibus transuectus in Aegyptum, cum ibi mortuus fuisset, factus est Serapis omnium maximus Aegyptiorum deus. Nominis autem huius cur non Apis etiam post mortem, sed Serapis appellatus sit, facillimam rationem Varro reddidit; quia enim arca, in qua mortuus ponitur, quod omnes iam σαρκοφάγον vocant, σορὸς dicitur Græcè & ibi eum venerari sepultum cœperunt, priusquam templum eius esset extructum, velut Sorosapis, vel Sorapis primò, deinde vna litera, vt solet, commutata, Serapis dictus est. Constitutum est etiam de illo, vt quisquis eum hominem dixisset fuisse, capitalem penderet pœnam. Et quoniam ferè in omnibus templis, vbi colebantur Isis & Serapis, erat etiam simulacrum, quod digito labijs impresso admonere videretur, vt silentium fieret: hoc significare idem Varro existimat, vt homines eos fuisse taceretur. Ille autem bos quem mirabili varietate decepta Aegyptus in honorem eius delicijs affluentibus alebat, quoniam eum sine sarcophago viuum venerabantur, Apis non Serapis vocabatur, quo boue mortuo quoniam quærebatur, & reperiebatur vitulus coloris eiusdem, hoc est, albis quibusdam maculis similiter insignitus mirum quiddam, & diuinitus procuratum esse credebant. Non enim magnum erat dæmonibus ad eos decipiendos phantasiam talis tauri, quem sola cerneret, ostentare vaccæ concipienti atque prægnanti, vnde libido matris attraheret, quod in eius fœtum iam corporaliter appareret: sicut Iacob de virgis variatis, vt oues & capræ variæ nascerentur, effecit. Quod enim homines coloribus, & corporibus veris, hoc dæmones figuris fictis facillimè possunt animalibus concipientibus exhibere.* Quærit etiam Gesnerus, an apud Marcellinum pro Neumis legi debeat Mneuis; Ita quidem passim apud classicos scriptores: diuersimodè tamen hanc vocem scribi obseruo, nam & Eusebius Nineuin vocat: *Soli & lunæ* (inquit) *maximus bos & nigerrimus quem Nineuin appellant, ad imaginem solis colitur, nam & solis ardor, nigriora humana corpora reddit. Habet autem caudam ille bos & totum corpus pilis ad contrariam partem quàm in alijs bobus inclinatis, densissimam, quoniam & sol citra toties motum videtur: testiculos maximos habet, quoniam Venerea cupiditas caliditate, viget, & Sol seminarium naturæ appelletur.* Ruffinus verò etiam quis sit Serapis hæc scribit. *Diuersa de ea fertur opinio paganorum. Alij Iouem putant, cuius capiti modius superpositus, vel quia cum mensura modoque cuncta indicet moderari, vel vita mortalibus frugum largitate præberi. Alij virtutem Nili fluminis, cuius Aegyptus opibus & fœcunditate pascatus. Quidam in honorem nostri Ioseph formatum perhibent simulacrum, ob diuisionem frumenti, qua famis tempore subuenit Aegyptus. Alij repertum historijs Græcorum veteribus ferunt: Apin quendam partem familias seu regem in Aegypto Memphis positum, cùm famis tempore frumentum apud Alexandriam defecisset, ex proprio affatim ciuibus alimenta præbuisse. Quo defuncto in honorem eius instituerint Memphis templum, in quo bos quasi inditium optimi agricolæ nutritur, habens quædam coloris insignia, qui ex nomine eius Apis appelletur: σορὸν verò idest sepulchrum, in quo corpus eius inerat, Alexandriam deduxerint, & σορὸν Apas primo ex compositione Sorapin, post verò per corruptionem Serapin nominarint. Quod an verum sit, aut nihil omnino, de his Deus viderit.* Hunc Apin eundem esse volunt cum Osiride tantoperè ab eiusdem Aegyptijs culto. Strabo, *Memphis* (inquit) *Aegyptiorum regia Apidis templum habet, qui idem est quod Osiris. Ibi bos Apis in septo quodam alitur, & pro deo habetur, albus frontem & quasdam paruas corporis partes, cætera verò niger, quibus signis indicant, qui sit ad successionem idoneus, alio vita functo. Ante id septum aula quædam iacet, in qua est aliud septum matris eius. In hanc aulam nonnunquam Apis emittitur, præsertim vt peregrinis ostendatur: Videtur enim per fenestram quandam in septo, & extra etiam si velint. Vbi verò paululum lasciuierit, rursum in propriam mansionem recipitur.* Isidem quidem etiam ab Apide non videntur distinguere. Sic enim Eusebius: *Iside deo boue albo naturaliter mortuo & magnificè sepulto, Aegyptij quousque alium inuenerint similem, in perpetuo luctu sunt, quem simul ac inuenerint, ad vrbem Nili statim adducunt, quo solo tempore mulieribus ipsum videre conceditur. Obuiam namque prodeuntes sublatis vestibus genitales partes ei ostendunt, nec vnquam postea hunc deum mulieribus videre licet.* Alij Apin Solem, Isidem Lunam esse arbitrantur: primosque aiunt homines in Aegypto hunc mundi ornatum admirantes, vniuersorumque naturam, duos esse deos & quidem æternos credidisse, Solem & Lunam, & illum quidem Osiridem (Straboni idem est cum Api,) hanc verò Isidem appellasse, vt Diodorus scribit. Bos etiam ei ab ipsis sacrificabatur: Immolabant & Osiridi versicolorem, quia is talis credebatur: Ouidius:

Sanctaque Bubastis, varijsque coloribus Apis.

Li. 18. c. 5.

Lib. 3. de præpar. Euang. c. 3.

Li. 2. Hist. Eccles.

Seraphis quis sit.

Osiris.

Lib. 17.

Isis cum Api cōfunditur.

Metam. 9.

tanquam etiam permitterentur immolari boues ruffi, quod colore Typhoni qui Osiridem necauit, similes viderentur. Aegyptijs enim Typhonem tyrannum Osiridis interfectorem, ab Oro cæsum, vt tradit Plutarchus in eo opere quod de Iside & Osiride conscripsit, suggillant in nonnullis festis: in quibus (inquit) homines ruffo ludibrio habent, asinum autem præcipitant, vt Copitæ, quod fuerit ruffus Typhon ac colore asinino. Lycopolitæ item tubis quod asinino clangorem assimilem edant, prorsus non vtuntur; quin etiam boues qui ruffi sunt, sacrant. Vsque adeo exquisitè in eo religiosi, vt si vel pilum habeat nigrum vel album vnum, non litari arbitrentur eo: quippe hostiam dijs non esse gratam. Aliàs autem idem Eusebius ex Diodoro: *Isim* (inquit) *latinè Priscam dicere possumus, Lunæ hoc nomine indito, quoniam sempiterna priscaque sit, cui quatuor cornua pingunt, vel quia cum alunoides sit, cornuta videatur, vel quod bos ei apud Aegyptios sit dedicata.* Alij Osiridem, & Isidem coniuges fuisse aiunt. Fuisse illum Iouis filium ex Niobe Phoronei filia, successisseque Phoroneo in regnum Argiuorum: postea tamen Aegileum fratrē præfecisse regno Achaiæ, & ad Aegyptios transfretasse gloriæ cupiditate; quos cùm subegisset, Isidem (quæ & Io vocabatur) Inachi primi regis Argiuorum filiam duxisse vxorem, vbi cùm illa literas, ipse varias artes Aegyptios docuisset; vtrumque diuinos honores meruisse. Sane Plutarchus tradit in honorem Osiridis, & Isidis coniugum ob beneficium monstratæ agriculturæ, alterum sub tauri, alterum sub vaccæ speciei, vt Solem, & Lunam fuisse cultos. Tandem à Sityphone Aegyptio, vel (vt Seruius ait) à Typhone fratre clàm eum fuisse occisum, diuque ab Iside quæsitum. Tandem apud Phialam iuxta Syenem laceratum repertum esse, sepultumque ab ea in Abato insula eius paludis, quæ Memphi proxima, & Styge, idest mœror inde ab ea appellata: nec nisi sacerdotes, certis diebus, eosq; mitratos eò accedere voluisse. Sed cùm apparuisset Aegyptijs deinde bos quidam, Osirin putasse, adorauisseque vt Deum, & vocauisse Apim, idest, bouem eorum lingua. Plutarchus refutat sententiam Phylarchi, quòd scripserit primum ex India Bacchum adduxisse boues duos, quorum Apis alter, alter Osiris sit dictus. Bacchum verò ipsum cum Osiri eundem esse inde autumat, quia plerique Græcorum Bacchi simulacra faciunt tauri forma, & Eleorum mulieres vota facientes precantur, vt ad se Deus veniat bubulo pede, & Argiuis Bacchus est bouigena. Quibus adde sepeliendi apud Aegyptios Apim ritum. Sepeliunt autem eius corpus sacerdotes illud rate efferentes, quod à Bacchicis sacris sane non multum abest: quando nebridas sibi inijcientes arripientesque tyrsos in Dionysij organismis & vlulatibus & excursibus quasi Deo afflati vtuntur. Reuocant subinde ipsum tubarum concentu ex aqua, in abyssum, idest, profundissimam partem agnum iacientes, quasi id muneris φυλαόχῳ, idest, iuniori Cerbero emissionis præmium demittentes; turbas verò thyrsis abscondunt, vt Socrates in libro sacrorum scriptum reliquit. Diximus & ex Diodoro, Baccho ideo fuisse cornua attributa, quia primus boues iugo iunxerit, & Bacchus idem sit, qui Osiris. Ab Argiuis item βυγενὴς, idest, boue genitus colebatur, eundemque plerique Græcorum ταυρόμορφον, idest, tauriformem, & ταυροκέφαλον, idest, tauricipitem, item ταυρωπὸν ab Orpheo effingebant, & appellabant. Quinimo etiam taurus dictus est, & illi cornua attributa, & cognomen etiam factum ταυρόκερως, idest, tauricornis, vt est apud Nicandri commentatorem. Idem & ab Orpheo in hymnis βούκερως & δίκερως, idest, buceros & bicornis. Hinc Naso:

Lib. 3. c. 6. *Prisca dea.* *Bacchus an Osiris siue Apis.*

Accedant capiti cornua, Bacchus eris.

Aliàs tamen Diodorus Dionysium siue Bacchum cornutum prodidit, quòd Iouis Ammonis filius fuerit, qui arietino capite cum cornibus fuisse dicatur. Sunt qui cornua pro audacia sumunt, vt Phulnutus, quòd audaces trucesque vinum faciat: & Festus ait, Bacchi cornua ab ebriorum truculentiam referri. Plinius ad eorum furorem. Plato verò in secundo de legibus, Xenophon, Athenæus & Nicandri Scholiastes, causam volunt, quod antiquis cornua in vsum cederent poculorum. Sed reuertor ad Apim bouem: hunc etiam responsa dedisse testatur Fauorinus in commentarijs, Eudochique astrologi, cùm esset in Aegypto, pallium linyisse; eoque prodigio sacerdotes, eum virum clarum futurum, sed parum victurum respondisse: quod ostendit Diogenes Laertius hoc epigrammate:

Apis vt responsa daret

A boue cornuto propriam prædicere sortem
Eudoxum fama est quondam Memphitis in vrbe
At qui sermonem vitulo natura negauit,
Nil dixit, stolam lingens obliquus aperte.

At suprà ex Plinio Germanici Cæsaris exemplo, si manu oblatum pabulum sumpsisset à consulentibus, secundos euentus, atque omnia prospera portendisse dictum est, si verò abnueret, in dubio malo & memorandis cladibus diuinasse. Consuendi enim atque adorandi huius bouis insania Romanos etiam tenuit, nam & Lampridius testatur, Titum Vespasianum Imp. optimum in consa-

crando

crando apud Memphim boue Api & diadema (vt de sacerdotibus dictum) gestasse, de more priscæ religionis, & gloriosus Ecclesiæ Doctor Hieronymus ad Syluinam scribens, *Ad tauri*, inquit, *Ægypti sacra semel maritum admitti.* Colebant verò Romani præcipuè Isidem & Cybelem, & per hæc duo nomina grauissimè iurabant. Martialis;

Non per mystica sacra Dindymenes,
Non per Niliacæ bouem iuuencæ,
Nullos denique per deos deasque
Iurat Gellia, sed per vniones.

Lib. 1. Epig. 87.

Tacitus & apud Sueuos Isin cultam fuisse scribit, cuius simulachrum fuerit in modum Liburnæ conformatum: qua de figura sic ratiocinatur, vt religionem aliundè inuectam putet. Lucianus item de nauigij forma colligitur, numen eius nauigationi præfuisse. Apuleius cymbium eam læua tenuisse scribit, liburnicæ nimirum sub pocula effigiem. Sicuti verò in Bacchi sacris quem Api eundem putari dixi, sacerdotes fanatici per plateas & oppida cymbalis & crotalis personantes obstrepebant, ita similiter in Isidis siue Syriæ deæ festis factitari solitum Apuleius tradit, ancipitique ferro brachia dissecantes, aut morsibus suis musculos incursantes, stipes æreas argenteasque multis vertatim afferentibus sinu recipiebant patulo, de quorum questu plura idem author tradit. Huc spectat hoc eiusdem Martialis;

Iuro per Syrios tibi tumores,
Iuro per Berecyntios furores.

Quò verò in honore cultumque apud Tithorenses Isis sit, tradit in hæc verba Pausanias: Ab Aesculapij, stadia fermè XL. abest circum septa area, cum penetrali sacrario Isidis: religione sanctissimum est eorum omnium, quotcunque Græci Aegyptiæ deæ consecrarunt. Neque enim quantum soli in ambitu patet, habitari Tithoræenses fas ducunt, neque ad id penetrale accessus est alijs quam quos Isis ipsa per somniorum visa sibi præ cæteris delectos aduocauerit. Quod ipsum in ijs quæ supra Mæandrum sunt vrbibus, faciunt subterranei dij, quos enim intra penetralia descendere facile patiantur, per nocturnas imagines exuscitant. Et Isidi sane Tithoreæ binæ celebrantur quotannis nundinæ, verè scilicet anni & autumno. Tertio verò ante ambas nundinas die quibus introire penetralia fas, arcano se illi quodam ritu lustrant: & eorum quæ porrecta fuerant superioribus nundinis extorum reliquias in eundem semper locum deportatas, defodiunt. Abest locus ille quantum conijcimus, à penetrali stadia duo. Solennis est hic eius diei ritus. Postero die institores tabernas sibi erigunt ex arundine & alia fortuita quauis materia. Postremò tertio die qui ad eum mercatum conuenere, vendunt mancipia & quoduis genus pecudes: vestem etiam, argentum & aurum Pomeridianis iam horis ad sacra animum adijciunt: immolant lautiores, boues & ceruos: tenuiores, anseres & meleagrides aues: Impuras hostias suem & capram ducunt, eas idcirco non cædunt. Summa est religio, vbi adoleuerint victimas intra aditum, vbi extructa iam pyra est, demittere: Colligare verò illas necesse habent lineis vel byssinis vinculis. Est hic sacri apparatus ad Ægyptijs traditus. Cum pompa verò quæ immolantur omnia transmittuntur, ac iam intra aditum sacris receptis, qui sunt foris, tabernis exustis properè abeunt. Hominem aliquando aiunt non illum quidem ex eorum numero, quibus non est adyto interdictum, sed planè profanum, cùm cœpta iam esset pyra incendi, præ curiositate & confidentia ingredi ausum, ac sibi illum visum videre lemurum plena omnia, reuersumque Tithoræam, cum quæ viderat, cuncta enarrasset, statim animam efflasse. His consimilia de Phœnice quodam homine audiui: Aegyptios Iside festos dies agitare, qua anni parte lugeri ab ea Osirin dicunt: ac per illos sanè dies incipere Nilum anniuersario auctu excrescere, quò fit, vt incolarum turba dictitet, augeri Nilum atque impleri, lateque ex eo arua irrigari, Isidis lachrymis. Eo ipso tempore Romanum hominem, qui Ægyptum prouinciam obtinebat, quendam mercede conductum iussisse Isidis adytum intrare quod Copti erat: redisse illum, sed mox, vbi quæ conspexerat, exposuit, è vita discessisse. Homeri igitur illud facilè existimari potest nihil à vero abhorrere non posse cuiquam hominum bene vertere, cui deos perspicuè cernere contingerit. Hæc itaque Pausanias. In tabula Torquati Bembi, cuius titulus est, Vetustissimæ tabulæ ænea hieroglyphicis, hoc est sacris Ægyptiorum litteris celatæ typus, quem ex Torquati Bembi musæo publicæ vtilitatis ergo Cæsari Ferdinando &c. Æneas Vicus Parmensis publicauit, dedicauitque, inter alia hieroglyphica etiam bouis expressa est imago bicornis, collo, & pectore nigræ, cætera albæ; nec non alterius, quæ tricornis esse videtur, vel nescio quid in medio cornuum ostendit; cuius tergori auis alis prædita latissimis insidet. Suspicatus sum aliquando, nunquid Isidis figura esset, quare etiam in gratiam eorum qui antiquitatis studiosi sunt, hic exhibere iconem istiusmodi lubet. Haud temerè igitur Iudæos multi voluerunt ab Ægyptijs, cum recens ab eis migrassent, hoc idololatriæ genus accepisse, vt vituli aurei effigiem sibi colendam propo-

Isis vbi in honore.
In Phocis.

Isidis nundinæ.

Vitulis cõflatilis Hebræorum origo.

proponerent, qua de re in Deuteronomio legimus: *Videns autem populus, quod moram faceret deſcendendi de monte Moyſes, congregatus aduerſus Aaron, ait: Surge, fac nobis deos, qui nos præcedant. Moyſi enim huic viro, qui nos eduxit de terra Ægypti, ignoramus quid acciderint ei. Dixitque ad eos Aaron. Tollite inaures aureas, de vxorum filiorumque & filiarum veſtrarum auribus, & afferte ad me. Fecit populus, quæ iuſſerat, deferens inaures ad Aaron. Quas cum ille accepiſſet, formauit opere fuſorio ex eis vitulum conflatilem. Dixeruntque: Hi ſunt dij tui Iſrael qui te eduxerunt de terra Aegypti. Quod cum vidiſſet Aaron, ædificauit altare coram eo, & præconis voce clamauit dicens: Cras ſolemnitas domini eſt. Surgenteſque mane, obtulerunt holocauſta, & hoſtias pacificas, & ſedit populus manducare & bibere, & ſurrexerunt ludere.*

Cap. 32.

Idololatriæ peccati grauitas.

De grauitate peccati huiuſce idololatriæ ſic diſſerit Toſtatus: *Feceruntque ſibi vitulum conflatilem.* Hic (inquit) declaratur in ſpetiali peccatum, ſcilicet quod peccatum Iſraelitarum non fuit in aliquo paruo, ſed in maximo faciendo contra primum mandatum fabricando deum, & fuit iſte deus vitulus conflatilis, ideſt, factus per conflatilem in forma fuſurio auro liquido immiſſo, de quibus omnibus rotiones ſupra aſſignatæ ſunt. *Et adorauerunt.* Hic explicat deus per ſingula grauitatem huius ſceleris, vt videatur Moyſi magis dignum punitione. Fuit enim prima culpa ſiue gradus, quia fecerunt ſibi vitulum conflatilem: nam dato quod hoc ſolùm factum fuiſſet, erat grauis culpa, & contra primum mandatum, ſed nec hoc ſolum manſit, quoniam ſecuta eſt alia culpa ſecunda, ſcilicet quia adorauerunt eum, inclinantes ſe coram eo, tanquam coram deo ſuo vero: quod adhuc grauius culpæ genus eſt: nam primum, ſcilicet fabricatio vituli, vel cuiuslibet alterius ſtatuæ non erat peccatum, niſi ſecundum, quòd ad adorandum fiebat: ergo ipſa adoratio in ſeipſo grauior erat. Si ergo iſti mox vt vitulum fabricauerunt pœnitentes de iniquitate ſua inchoata, & concepta eum non coluiſſent comminuentes in puluerem, vel flammis exurentes, licet peccatum præcedens graue foret, remediabile tamen erat. Nunc autem quia adorauerant grandis erat effecta iniquitas *Atque immolantes.* Iſtud eſt tertium grauamen peccatum, ſcilicet quod immolauerunt illi vitulo: nam adoratio erat quædam exhibitio reuerentiæ facta illi vitulo aureo: iſta tamen aliquãdo fit hominibus, licet differat ab effectu exhibentis, vtrum ſit latria, vel dulia. Et ideo hoc exiſtente adhuc, non

erat

erat plena manifestatio, vtrum dicerent istum vitulum esse deum, vel non: cùm autem immolauerunt ei, declarauerunt eum deum esse, quia sacrificium soli deo fit. *Hostias*. Duo genera hostiarum obtulerunt, hostias pacificas, & hostias in holocaustum. *Dixerunt, isti sunt dij tui Israel.* Ista fuit quarta aggrauatio peccati: nam dato quid immolassent hostias vitulo aureo, & per hoc manifestarent eum esse deum in operis exhibitione, tamen adhuc non manifestabant eum esse deum in voce: cùm autem proclamauerunt eum esse deum, qui eduxerat de Aegypto, publicè eum deum esse notificauerunt. *Qui te eduxerunt*. Ista sunt verba populi Israel loquentis ad se, ita quod quilibet de populo dicebat ad totum populum; Isti sunt dij Israel, qui te eduxerunt de Aegypto, & est hic quintum grauamen peccati. Nam licet dixissent publicè illum vitulum esse deum, & per hoc aliquo modo tollerent indirectè honorem veri Dei: quia istum etiam deum faciebant, quod ad solum verum & vnicum Deum pertinet, tamen non tollebant directè honorem veri Dei, quia nihil quod ipse habebat, tollebat ei. Cùm autem dixerant, qui te eduxerunt de terra Aegypti, grauissimè peccauerunt, quia cum solus Deus verus eduxisset Israel de Aegypto, & non erat cum eo deus alienus, vt testatur Psalmista, isti dicebant hunc deum qui erat vitulus, eduxisse eos, quod consequenter tollebant illum verum deum non fecisse. Hucusque Tostatus. Non mirum igitur, quod iratus deus, vindicare tam enorme peccatum voluerit, vt diuina pagina ibidem testatur in hæc verba: *Locutus est autem Dominus ad Moysen, dicens: Vade, descende, peccauit populus tuus, quem eduxisti de terra Aegypti. Recesserunt citò de via, quam ostendisti eis: feceruntque sibi vitulum conflatilem & adorauerunt, atque immolantes ei hostias dixerunt. Isti sunt dij tui Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti: Rursumque ait Dominus ad Moysen, Cerno quod populus iste duræ ceruicis sit: dimitte me, vt furore meus irascatur contra eos, & deleam eos*. Et mox ait scriptura. *Percussit autem Dominus populum pro reatu vituli, quem fecerat Aaron.* Quæritur autem nunquid Aaron in hoc idolatriæ delictum vnà cum populo inciderit. Ipse quidem se apud Moysen purgat. Hoc enim rogante, *quid ei fecisset populus, vt induceret super illum peccatum maximum*, ille respondet, *Ne indignetur populus meus: tu enim nostri populum iustum, quòd pronus sit ad malum: dixerunt mihi, fac nobis deos, qui vos præcedant, huic enim Moysi qui nos eduxit de terra Aegypti, nescimus quid acciderit. Quibus ergo dixi, quis vestrum habet aurum? Tulerunt & dederunt mihi, & proieci illud in ignem, egressusque est hic vitulus.* Theodoretus Aaron propositum in vitulo formando quærendum esse ait: Ita enim futurum, vt omnino venia indignum fuisse non iudicemus. Nam cum frater illius Moyses (inquit) quadraginta dies in montis vertice constitisset, & populus ille rabie quadam insaniret, atque in Aegyptum remigrasse vellet, primò quidem populi impetum verbis compescere tentauit, sed postquam dicto audiente minimè esse intellexit, mulierum aureas inaures postulauit, vt animum ornatus pecuniarumque maximè amantem, superstitionis insaniæ tanquam militem militi in acie opponeret. Verùm ne hac quidem ratione rabiem eorum extinxit. Quapropter vitulum necessariò formare coactus est. Huiusmodi igitur propositum à diuina benignitate illi ignoscendum erat: id quod Moyses ipse in Deutoronomio satis declarauit, cùm ait: *Deprecatus sum Dominum pro Aarone fratre meo, & mortuus non est*. Addit author catenæ in Exodum, proiecisse quidem Aaronem vniuersam auri massam in ignem, & egressum esse vitulum, sed non virtute ignis & artis, vt Hebræi dicunt, sed quòd in illo populo magna esset colluuies Aegyptiorum, inter quos erant (inquit) Magi, qui sua arte id egerunt, vt præter omnium expectationem egrederetur vitulus; nam celebris erat apud Aegyptios cultus eius bouis, quem Apim appellabant. Sic tandem populum timuit Aaron, & absente fratre nihil ausus est agresti populo negare. Et fortè non potuit futura credere, quæ dominio permittente, ob insignẽ populi perfidiam & inobedientiam facta sunt. Quæ autem maior iniquitas & stultitia fieri potuit, quam statim acclamare diuinis vocibus, *Hi sunt dij tui Israel.* Vbi honoris gratia plurali numero explicant vnum deum, nouum illum suum aureum vitulum. Ingratitudo denique impia fuit contra deum, cùm ex eo auro, quod dominus Deus eorum illis tradiderat spoliatis Aegyptijs, in iniuriam dei, deos Aegyptios coluere, quos sanè suo bono senserant prostratos & victos, à suo illo vero deo & sancto. At verò Caietanus, Aaron (ait) primatum nolens perdere, ædificat altare coram vitulo, non expectans rogari, sed statim vt vidit vitulum, primus ædificauit illi altare ad sacrificandum ei. Et præconis voce clamauit, dicens, *Cras solemnitas domini est*. Non meretur tanta plasphemia Aaron excusationem, quam aliquos secuti posuimus circa petitionem inaurium, sed potius meretur accusationem, vt pro honore futuri idoli petierit inaures aureas ex vxoribus, filijs & filiabus. Insaniuit enim ipse longè magis quàm alij, nam alij nisi elohim & elohe, quæ sunt nomina communia attribuerunt idolo, ipse autem incommunicabile, & ineffabile nomen tetragrammaton attribuit idolo, nullo ad hoc instigante, & quod peius est, voce publica. Et vide studium Aaron ad accelerandum sacrificium, vt vidit vitulum, ædificauit altare & clamauit. *Cras festum vitulo, tanquam summo Deo*. Non poterat

Aaron an idololatra.

Ingratitudo Hebræorum.

festum citius indici. Ecce quò ducit ambitio principatus. Burgensis verò populum vult ideo vitulo diuinos exhibuisse honores, quoniam vitulus iste videbatur exercere quędam opera similia operibus vitæ, sicut est comestio, & huiusmodi, idque potuisse fieri operatione dæmonum, qui in vitulo fabricato hoc fecerint, vt eos attraherent ad idolatriam, sicut solent (inquit) facere dando responsa in idolis, vt homines decipiant, & sic ille vitulus aureus non erat verus vitulus, sed in quantum videbatur comedere fœnum. Dicitur enim in psalmo fuisse in similitudinem vituli comedentis fœnum. E contrario Thoringus in sua replica correctorij contra Burgensem. Hæc (inquit) Burgensis cum fingentibus fingit, vt excuset insaniam populi Iudaici, cùm aliquando Iudæus fuerit, quasi iudicium rationis in eis non fuerit sic absorptum, vt crederent rem penitus inanimatam esse Deum. Simile argui potest fieri, si vitulum viuũ crederet esse deum, & multò fortiùs conflatilem comedentem fœnum crederet esse deum. Non enim oportet hic dubitare de oppressione iuditij rationis per malitiam populi abundantem, & fortissimam complacentiam ad idololatrandum. Quis enim dubitabit iuditium rationis absorptum, vbi traduntur obliuioni ea etiam quæ in vacuis mentibus hæret? de quibus dicitur: *Obliti sunt Deum qui saluauit eos, qui fecit magnalia in Aegypto, mirabilia in terra Cham, terribilia in mari rubro.* Vbi videatur glossa magistralis de extrema illius populi obcæcatione: vnde ad ipsorum insaniam palliandam non oportet fingere vitulum illum comedisse. Nam beatus Augustinus vult, quòd filij Israel in deserto cum adorare idolum vellent, non aliam statuam quàm vitulum fecerunt, quia vitulus in Aegypto iuxta sepulchrum Ioseph sculptus adorabatur ab Aegyptijs, à quibus Iudæi didicerunt. Idem dicit Glossa interlinearis infra super verbo. *Fecit eis vitulum,* &c. & tamen eum vitulum comedere non viderunt, nec prædicta figmenta sunt ad propositum literæ præsentis, cum dicitur: *Quòd cùm vidisset Aaron, ædificauit coram eo altare,* &c. Nam hic non dicitur populus in vitulo aliquid vidisse, sed solus Aaron, quem constat circa vitulum deceptum non fuisse, quasi per operationem diabolicam inclinatus fuisset ad vitulum colendum, quia & ipse Burgensis nullum malum imponit ipsi Aaron, nisi factum scandali actiui, & cùm sufficeret ad illam insaniam populi malitia & pronitas ad idololatrandum, non est theologicè dictum, quod diuina promissio accesserit, permittendo dæmones, vt per huiusmodi exercitium vitæ in vitulo populum sic peculiariter deductum seduceret, & alia pars excusationis illi populo remaneret, quasi seductus esset Deo permittente. Præterea similitudo de paganis recipientibus responsa in idolis, & istis pessimis Iudæis, quam Burgensis adducit, non valet, nec probat vitulum conflatilem apparenter comedisse, per hoc quod adducit de psalmo: *In similitudine vituli comedentis fœnum,* quia non vult litera psalmi, quod conflatile comestionem exercuerit vel aliquod aliud opus simile operi vitæ, sed quòd verus vitulus comederit fœnum, cui istud idolum fuit simile in figura & forma artificiali, non in actu comedendi: ideo dicitur eos mutasse gloriam Dei, non in vitulum, sed in similitudinem, idest, idolum & imaginem veri vituli comedentis fœnum. Nec ideò dixit Aaron: *Egressus est hic vitulus,* quasi gressus ille vituli aliquid operis vitæ ostenderit, quia egressus ille fuit opere fusorio, prout probat beatus Augustinus & glossa supra præall. In eo capite ponit Burgensis digressionem modicum facientem ad literæ veritatem, quia multa extra literam præsupponit contra quadam sui ipsius regulam prætensam, positam in quæstione sua præambula. Supponit enim quod vitulus sit visus à populo exercere opera vitæ & comedere, & huiusmodi, quod ex litera non habetur. Item supponit quod populus non petitur deos, vt coleret, sed vt haberet eos ductores, quod etiam ex litera non sequitur; imo ex litera iũcta glosa habetur oppositum, quia dicitur in litera interlineari super verbo, *Fecit eis vitulum,* bouem in Aegypto adorauerunt, & fortassis aliud Idolum non suscepissent; vnde patet quod populus petijt deos quos coleret, imo vt ductores eos nemo expeteret, nisi eis cultum exhibere proposuisset, à quo enim quis petit in ea necessitate conductus beneficium, testat vt ei debitum exhibeat cultum ad Deum verum, cùm non habuisset recursum ad deos postulatos, habebat animum inclinatum vt videtur, nec petierunt eos vt columnam, vel angelum, quia huiusmodi in scripturis deos vocari non est consuetum. Hucusque Thoringus. Et D. Cyrillus, quomodo Iudæi (inquit) se iactare possunt, quòd ex ijs qui idololatriæ dediti fuerint, non descenderunt sed vana & friuola est eorum iactantia. Nam & patres eorum in deserto adorauerunt vitulum conflatilem, & cùm à iudicibus regerentur sæpius abierunt post deos alienos, & traditi sunt in manus persequentium. Deniq; cùm regum principatu gubernarentur, frequenter admodum prolapsi sunt in cultum idolorum, tandem Babylonicam perpessi captiuitatem in scelerum suorum pœnã. Si non fuerit vnquam in progenitoribus eorũ ista fornicationibus abominatio, quare igitur Hieremias propheta, imo Dominus per Hieremiam, Iudæam de fornicatione increpat, atq; vt ab illa desistat, clementissimè cõmonet, dicens, *Tu autem fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me, dicit dominus, & ego suscipiam te.* Sed & D. Hieron. ait: Multa sępe Israel accepit idololatrię vulnera, & maximè illud quãdo in eremo vituli confla-

Psal. 105.

Vitulũ aureũ nõ fuisse viuum.

Psal. 105.

De mirab. sac. script. c. 15.

Li. 6. supra Ioan. c. 5.

In Oseam.

confluerunt caput, atque dixerunt: *Isti sunt dij tui Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti:* Et rursus: Propterea ait Propheta: *Vastabuntur & miseri erunt, & semper timentes, & formidantes, quia praeuaricati sunt in Deum, adorantes vitulos aureos, & relinquentes eum qui redemit eos de Aegyptia seruitute, & eduxit in excelso brachio, ipso verò locuti sunt contra Dominum mendacia, dicentes de idolis, Hi sunt dij tui Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti, & non clamauerunt ad Dominum in corde suo, sed in idololatriae fornicationibus volutabantur.* Isidorus scribit, in hoc vitulo corpus Diaboli significari, idest (inquit) homines in omnibus gentibus, quibus adhaec sacrilegia caput, idest author est diabolus. Aureus vitulus, quia videntur idololatriae instructi à sapientibus, de quibus dicitur. *Dicentes enim se esse sapientes stulti facti sunt, & mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis,* &c. Et hac sapientia iste vitulus aureus qualia solebant etiam Aegyptiorum sapientes adorare figmenta. In vitulo ergo significatum est omne Diaboli corpus, idest, omnis societas Gentilium idololatriae deditorum. Hanc sacrilegam societatem Christus combussit igne, de quo ait: *Ignem veni mittere in terram* &c. Et alibi: *non est qui se abscondat à calore eius,* dum in eum credunt gentes, igne virtutis eius diabolica forma soluitur, deinde corpus comminuitur, idest, ab illa malae conspirationis collatione discussum, verbo veritatis humiliatur, & comminutum in aquam mittitur, vt eos Israelitae, idest Euangelij praedicatores ex baptismo in sua membra, idest, dominicum corpus transferant: vnde Petro dicitur. *Macta & manduca, concide & bibe.* Ita vitulus per ignem coeli & aciem verbi per aquam ab eis potius quos absordere conabatur, absorptus. Quae posteriora Isidori verba pertinent ad explicationem, cur Moyses vitulum illum aureum combussit. Cum enim appropinquasset ad castra (vt in eodem capite legitur) vidissetque vitulum & choros, iratus valdè, arripuit vitulum, quem fecerant, combussit & contriuit vsque ad puluerem, quem sparsit in aquam, & dedit ex eo potum filijs Israel. Quibus verbis describi aiunt peccati examinationem, quod debuit nimirum fieri ante punitionem, quia non omnes culpabiles erant nec ęqualiter. Fieri ergò primò examinationem per signum, cùm dicitur. *Et dedit ex eo potum filijs Israel.* Dicit Rabbi Salomon, quòd istae aquae potatae erant nociuae culpabilibus, causando in eis inflationem & languorem per quem poterant ab eis discerni: alijs autē erant dulces & vtiles, sicut aquae in sacrificio Zelotypiae, ostendebant per effectum culpam mulieris vel eius innocentiae, vt habebatur. Alij autē doctores dicunt, quod color auri mansit circa ora eorum, qui erant culpabiles, ita quod barbae eorum videbatur aureae, & sic ab alijs distinguebantur. Porro Stephanus Cantuariensis notari vult, quòd populus non adorauit totum vitulum, sed caput vituli. Vitulus (inquit) est luxuria, caput delectatio. Hanc Diabolus caput ab homine adorari, idest, vt delectetur in peccato: Vel quia caput prima pars est, vult semper ipsum esse in principio, non in fine. Diuus verò Ambrosius cur caput vituli exierit, ideo factum arbitratur, quia significabatur futurum quod Hieroboam posteriore tempore hoc genus sacrilegij induceret, vt populus Hebraeorum adoraret vitulos aureos, siue quòd omnis perfidia similis immanitatis atquè bestialis insipientiae sit. De aureis autem vitulis ab Hieroboam rege erectis haec legimus: *Dixitque Hieroboam in corde suo; nunc reuertetur regnum ad domum Dauid, si ascenderit populus vt faciat sacrificia in domo Domini in Hierusalem, & conuertetur cor populi huius ad dominum suum Roboam regem Iudeae, interficientque me & reuertentur ad eum. Et excogitato consilio, fecit duos vitulos aureos, & dixit eis, Nolite vltrà ascendere in Hierusalem. Ecce dij tui Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti. Posuitque vnum in Bethel, & alterum in Dan, & factum est verbum hoc in peccatum. Ibat enim populus ad adorandum vitulum vsque in Dan. Et fecit phana in excelsis, & sacerdotes de extremis populi, qui non erant de filij Leui. Constituitque diem solennem in mense octauo, quintadecima die mensis, in similitudinem solennitatis, quae celebrabatur in Iuda. Et ascendens altare similiter fecit in Bethel, vt immolaret vitulis, quas fabricatus fuerat, constituitque in Bethel sacerdotes excelsorum quae fecerat. Et ascendit super altare quod extruxerat in Bethel, quintadecima die mensis octaui, quem finxerat de corde suo & fecit solennitatem filijs Israel & ascendit super altare, vt adoleret incensum.* Idem testatur Flauius Iosephus sacrae paginae omnino astipulans: *Nec multò post instante Scenopegia* (inquit) *cogitans secum, quod si permitterent populo Hierosolymitanam profectionem, & festi illic celebrandi potestatem faceret, populus captus religione templi & ceremonijs facile mutata voluntate, seque relicto ad priorem regem accedere posset: idque non dominationi suae tantum, verùm etiam vitae periculosum foret, statuit hoc modo rebus suis consulere. Duas vitulas ex auro fecit, & constructis totidem delubris, altero apud Bethela, altero apud Danam, quod oppidum situm est ad minoris Iordanis fontem, effigies illas vtrobique consecrauit, & conuentu indicto decem tribuum quibus ipse praeerat, pro concione in hunc modum eas est allocutus: Viri populares, notum vobis existimo, quod nullus locus deo est vacuus, & quod is nullo certo loco includitur, sed vbique vota exaudit, vbique cultores suos respicit, quare non placet mihi, hoc tempore vos Hierosolymam vrbem dissitam longo itinere proficisci religionis ergò. Homo illud templum statuit, quemadmodum & ego duas aureas vitulas consecraui, alteram in Bethelis,*

Vitulus aureus corpus diaboli.
Roman. 1.
Luc. 12.
Psal. 18.
Act. 10.
Vitulus aureus cur à Moyse combustus.
Vitulicaput cur adoratum.
3. *Reg.* 12.
Hieroboā idololatria
Lib. 8. *c.* 3.

thelis, alteram in Dana, vt pro locorum opportunitate ex propinquioribus oppidis ad eas confluentes, illic Deum adoretis. Nec deerunt sacerdotes ac Leuitæ ex vobis per me designati, ne quid Leuiticam tribum & Aaronis progeniem desideretis. Ergo quicunque ex vobis sacerdotium ambit, vitulum & arietem deo mactet, quo ritu ferunt etiam primum sacerdotem Aaronem creatum esse. His verbis populum decepit, author et factus patriæ religionis deserendæ: quæ causa fuit Hebræis omnium calamitatum vt bello ab extremis gentibus deuicti, postremo in captiuitatem abducerentur. Porrò apparente iam septimi mensis festiuitate, volens & ipse apud Bethela eam celebrare, sicut à duabus tribubus Hierosolymis celebrabatur, ante vitulam altare posuit, moxque assumpta pontiacis persona, cum suis sacerdotibus ad illud ascendit; cumque iam holocautoma in conspectu totius populi pararet incendere, deo mittente superuenit à Hierosolymis propheta, nomine Iadon: Is in mediam multitudinem progressus, audiente rege ad altare sermonem vertit. Altare, altare, hæc dicit Dominus. Deus, fore quendam prædixit de genere Dauidis, Iosiam nomine, qui mactabit super te fallos sacerdotes illius temporis & imposterum & ad impietatem populum seducentium ossa super te incendet. Et vt nemini dubium sit prædictionem hanc non esse vanam, prodigio confirmabitur. Rumpetur protinus altare hoc, & adipes victimarum in eo congesti in humum effundentur. His prophetæ verbis iratus Rex, intendit in eum manu, iubens hominem comprehendi: moxque sideratum brachium diriguit, vt reducere manum non posset, torpente membro exanimi. Altare quoque diruptum impositas victimas effudit, ita vt vates dei prædixerat, &c. De hisce vitulus loqui videtur Oseas propheta dum ait: *Vaccas Bethauen coluerunt habitatores Samariæ, quia luxit super eum populus eius, & editui eius super eum exultauerunt in gloria eius, quia migrauit ab eo.* In cuius loci explicatione D. Hieronymus, in Bethauen (inquit) idest Bethel (Bethel teste eodem, interpretatur domus Dei, postquam vituli aurei in ea positi sunt, appellata est Bethauen, idest, domus idoli) vaccas aureas coluerunt habitatores Samariæ: quas cum irrisione non vitulos sexus masculini, sed deas vaccas, idest, fæminas appellauit, vt videlicet Israel non solùm deos vitulos, sed deas vaccas coleret. Et vt ostenderet vaccas Bethauen, vnum in Bethel vitulum sentiendum, non intulit: luxit super eis populus, sed super eo, idest, vitulo aureo. Si autem luxit populus, quare editui eius super eo exultarunt? Tradunt Hebræi vitulos aureos à sacerdotibus furto esse sublatos, & pro his æneos & deauratos suppositos. Cùm igitur lugeret populus tempore necessitatis & angustiæ, etiam vitulos aureos inter munera cætera Assyriis regibus & maximè regi Sennacherib ab Israel rege esse directos, exultabant editui, quod fraus eorum nequaquam posset argui vel deprehendi. Et hoc est, quod ait: editui eius idest vituli, super eo exultauerunt in gloria populi, hoc est, in vitulo quem habebant pro gloria: quia migrasset ab eo, idest à populo & translatus esset ad Assyrios. Et vt sciamus, inquiunt, hoc esse quod dicitur, perspicuè sequens versus ostendit: *Siquidem ipse in Assur delatus est munus regi vltori*: statim sequitur: *Confusio Ephrai capiet, & confundetur Israel in voluntate sua, siue in consilio suo.* Deprehensa enim fraus deauratorum vitulorum, regi Israel literis indicatur, & vnde se placere existimauerat, inde vel maximè confunduntur, & offendunt eos quibus munera miserant, existimantium non furta sacerdotum, sed fraude regum, atque consilio hoc esse perfectum. Legimus in regum volumine, regem Israel Manahen, regi Assyriorum Ahul mille argenti talenta misisse, vt esset manus eius cum eo, idest, vt præberet ei auxilium, inter quæ nonnulli arbitrantur etiam vitulos aureos esse directos. Iuxta spiritualem intelligentiam laborandum est, quo modo omnia hæreticis cooptemus. Vaccas Bethauen siue domus ὤ, quod interpretatur labor, coluerunt hæretici, qui se in custodia mandatorum dei, hoc est, Samaria habitare iactabant, dieque iudicij quando germinabit quasi amaritudo iudicium super sulcos agri, lugebit populus super eum, hoc est super vitulum & super dogma peruersum quod putabat Deum: Sed & editiui, non dixit exultabunt, sed exultauerunt (ad præteritum tempus referens) super gloria, qua quondam gloriosa confinxerant: eo quod migrasset populo, à quo fuerat derelicta. Quicquid autem loquuntur hæretici & pulchro sermone componunt, mittunt munera regi suo diabolo, ad illum cuncta referentes, vnde confusio capiet eos in æternum & confundentur in voluntatibus suis. Huc quoque spectat hoc eiusdem prophetæ: *Argentum suum & aurum suum fecerunt sibi idola vt desperent. Proiectus est vitulus tuus Samaria, iratus est furor meus in eos: vsq ueque non poterunt emundari? Quia ex Israel & ipse est: artifex fecit illum, & non est Deus, quoniam in aranearum tales erit vitulus Samariæ.* Ad quem locum idem D. Hieronymus, vt aranearum (inquit) filia dissoluuntur in ventum; ita vitulus Samariæ redigeretur in nihilum. Proijcit Dominus hæreticorum vitulos & Samariæ: qui se dicunt legis præcepta seruare. Qui vituli hærent humo, operantur in terra, non spiritu, nec oculos ad cælum leuat, & idcirco iratus est furor Domini super eos & miratur, quæ sit tanta peruersitas, vt nolint relinquere idola quæ sibi fabricati sunt, & ament sordes hæreticas pro ecclesiæ munditijs. Quos vitulos non accepit Israel, qui Dominum videre se fingit à cæteris gentibus: sed de scripturis sanctis sibi ipse conflauit intelligentiæ prauitatem & artifex

Cap. 10.

Idola vaccæ cur dicta.

est

est Dei sui; qui citò perhibit, & aranearum telas imitabitur, qui leui rumpuntur attactu. Rupertus verò ad priorem prophetæ locum (*Vaccas Bethauen coluerunt habitatores Samariæ*) commentatus. Non dixit (inquit) tantùm vaccas coluerunt, sed vaccas Bethauen coluerunt. Magna quippe distinctio vaccarum est earum, quæ figi poterant in Bethauen, idest, in domo idoli, & earum quæ gradiuntur in armentis & spatiantur in pascuis. Istæ namque vaccæ viuunt & sentiunt: illæ aureæ siue ex alio quocunque metallo formatæ, non solùm insensibilia, verùm & inanimata simulacra sunt. Constat autem quia corpore inanimato corpus animatum viuens & sentiens longè præstantius est. Pulchrè igitur & vehementer redarguit nimis depressam hominum stultitiam, dicendo, *vaccas Bethauen*, idest, vaccas non saltem viuentes & lactis alimoniam præstantes, sed inanimatas vaccarum similitudines coluerunt. Ait insuper hoc esse notandum, quia non dixit coluerunt reges Samariæ, sed coluerunt habitatores Samariæ. Colere namque rectè dici, qui sua voluntate & animi diligentia celebrat & adorat, siue veneratur. Non ergò populum excusabilem videri, sermonem hunc propheticum pati, cum dicit, *vaccas Bethauen coluerunt habitatores Samariæ*. Hoc enim non propriè (inquit) dictum esset, aut dici posset, si regibus vitulos colentibus, metu tantum, & non propria fuissent obsecuti voluntate, si inuiti paruissent, & non sponte consensissent. Iam verò nostro etiamnum tempore bos diuinis colitur honoribus apud nonnullos noui orbis populos. Iulius Cæsar Scaliger tradit, qui Cuchin regnum incolunt, bouem peculiari cultu pro deo habere, & nuncupari Tambaram, & in Iesuitarum epistolis legimus, in quibusdam Indiæ locis à vaccarum esu omnino abstineri, quod eas pro dijs habeant, & Gesnerus nescio ex quo annotauit in Lac regno in vltima Indiæ parte versus meridiem bouem hodieque adorari: & Paulus Venetus ait incolas regni Var omnes idololatras esse, multosque eorundem adorare bouem, vt rem sanctam, nec vllum occidere, cumque aliquis bos moritur, perungere domos suas eius adipe: esse verò etiam qui licet boues non occidant, tamen ab occisis non abstineant.

Vaccæ Bethauen.

Colere quorum sit.

Exerc. 258.

Vbi boues adorentur.

Li. 3. c. 24.

HISTORICA.

IOANNES Vasæus in Chronico Hispaniæ de quodam qui viduę vaccam arripuerat, diuinitùs punito, hanc refert historiam. Hermigildus in Episcopum Compostellanum electus, post electionem prauis desiderijs huius præsentis exilij dedictus, dum vixit, iniquitatis dominio mentis colla submisit. Cùm autē paulò ante diem sui exitus vehementi ira cōmoueretur, cuidam viduæ vnam vaccā cuius lacte se filioq; suos pascebat, auferri præcepit. Altera ergò die ei cum militibus suis inter epulas sedēti dapifer suus vnū ex intestinis illius vaccæ, quod Galleco vocabulo Duplicia vocatur, in scutella argentea inter alia fercula apposuit. Ipse verò daptū diuersitate iam distētus, atq; nectaris liquore ingurgitatus, cum priori morsu appositæ dupliciæ quam comedere voluit medio ventris, eis qui intererant, videntibus, crepuit. Postquam autem sepultus fuit, monumentum eius combustum fuisse, à quamplurimis audiuimus & etiam ipsius cōbustionis signa proprijs oculis ipsi conspeximus. Hæc ibi. In alio libro antiquo legi, quod œconomus huius Episcopi vaccā illam accepit è vidua octo filios habente: Quæ cùm ad pedes pontificis cum lachrymis se proiecisset, nullā consequi misericordia potuerit. Reliqua respondent, sed illud adijcitur, quod Hermigildus iste præsul lumbos præcinctos nō habuerit. Hæc Vasæus. Historia Ecclesiastica quam tripartitā vulgò nuncupant, de Sancto Ammone hoc narrat miraculū: Iniusti parentes alicuius à cane rabido percussum filium & penè moriturum obtulerunt ei, & eiulantes deprecabantur, vt curaretur. Tum ille ad eos: Non eget, inquit, mea curatione, sed vos si vultis, reddite bouem quem rapuistis dominis tuis, ægrotus repente sanabitur; quod etiam contigit. Nam vt restitutus est bos, passio mox recessit à puero. Mirum etiam quod his verbis refert D. Augustinus: Ardurus nomen est fundi prope Carthaginem, vbi ecclesia est, & in ea memoria Stephani Martyris. Puerum quendam paruulum cùm in area luderet, exorbitantes boues, qui vehiculum trahebant, rota obtriuerunt, & confestim palpitauit exspirans. Hunc mater arreptum ad eandem memoriam posuit, & non solum reuexit, verùm etiam illæsus apparuit: Sebaldus regis Daciæ filius, vt scribit Curio, nocte prima nuptiarum sponsam deserens, in eremum fugit, & ibi quindecim annos mansit. Romam profectus à Gregorio Vndecimo in Germaniam prædicandi causa missus fuit, & prope Nerimbergam in oratorio fratrum D. Martini mortuus est, eumq; boues indomiti sepulturæ duxerunt. Salignacus, vt citat Christianus Adrichomius in theatro terræ sanctæ, agens de horto balsami, quod fonticulus ibi esset paruus & non sufficiens irrigationi totius horti, tradit Saracenos alium fodisse iuxta illum puteū, ex quo quatuor boues protraherent aquam per rotam, sperantes ex vicinitate fontis aquā fore salubrem, at lon-

Vaccæ ablatæ furto pœna.

Li. 1. c. 11. Ammon sanctus.

Lib. 22. de ciuitate Dei cap. 8.

Li. 2. Chronol.

Boues felli obseruatores.

at longè aliter rem euenisse, donec missis canalibus, aquam putei ducerent in fontē, quo facto largiter & salubriter ex aquis mixtis rigabatur balsami hortus. Mirum dictu. Veruntamen à meridie Sabbati vsq; ad auroram diei Lunæ boues nullo verbere impelli potuisse, vt in protrahenda aqua laborarent: quod est fidei (inquit) nostræ testimonium celebre. Narrat Eusebius se in persecutione Diocletiana in Palæstina & in Tyro Phœniciæ spectasse proprijs oculis, quòd ferocissimæ bestiæ, vt tauri, vrsi, pardi & similes, quibus Martyres erant obiecti, licet fame & ferro ignito ad furorem irritatæ essent, tamen ad Martyres aut accedere voluerint, aut in eos impetum facientes, obturatis faucibus resilierint: & alios quidē accedentes extrinsecus arripuerint, & malè tractarint, solis verò martyribus pepercerint: Nicephorus eandem referens historiam scribit taurum cuidam martyri lingua pedes lambisse, & religiosè quodammodo ab eo discessisse. Rodericus Toletanus de tauro in Episcopum immisso istiusmodi refert historiam. Veremundus rex Sanctorum Patrum canonicas sanctiones seruari præcipit, & licet aliàs satis esset prudēs, susurronibus & detractoribus aures bibulcas inclinabat. Accidit autem quòd tres serui de familia ecclesiæ Sancti Iacobi, quorum vnus vocabatur Zadon, alter Cadon, alter Ansilon, apud regem, dominum suum Athaulphum de crimine pessimo accusarent, & quòd etiam promiserat Saracenis se legem Mahometicam suscepturum, & Galleciam traditurum. Rex autem credidit, eò quòd Episcopus esset filius principis qui regi Sancio in pomo mortis poculum propinarat. Cumque prædictus Episcopus vocatus ad curiam quinta feria ante pascha venisset Ouetum, consulentibus sibi aliquibus, vt antequā in ecclesiam descenderet, se regis conspectui prę sentaret, Episcopus constanti animo sic respondit, quòd prius se præsentiæ Saluatoris omnium exhiberet, & post in prę sentia tyranni principis compareret: intransque ecclesiam Saluatoris ilico indutus sacris vestibus diuina officia celebrauit. Rex autem taurum ferocem præceperat adduci, vt in venientem Episcopum desæuiret. Sed Episcopus innocens cùm talia præsentisset, cōsummatis officijs, ad locum, vbi taurus æstuans mugiebat, accessit intrepidus, & mox taurus ad Episcopum veniens, cornua in manus eius dimisit, quibus dimissis ad montem, vnde venerat, remeauit. Episcopus autem cornua, quæ sibi taurus dimiserat, coram altari deponens Domino Saluatori cum cæteris fidelibus soluit laudes, actore falsæ suggestionis, & eorum semine maledicto coarctans &c. Rex autem viso miraculo perturbatus, obtulit Episcopo satisfactionem, sed Episcopus regem videre noluit: Hæc ille. Quomodo autem Robertus Scotorum rex in sylua Caledonia feras persecuturus, ab obuio syluestri tauro fuerit liberatus, dictum est, cùm de Caledoniæ syluæ tauris ageremus. Extat Seueri rhetoris & poetæ Christiani carmen bucolicum de mortibus boum, in quo miratus pastor cur tot ex suo grege boues in singulos dies sæua illa & pestilenti lue corriperentur & absumerentur, ex solidas verò sui armento nullus omnino, *Dic age*, inquit:

Lib.8.c.7.

Martyrib' feræ obediunt.

Lib.1.c.7.

Lib.5.de reb. Hispā. c.13.

Taurus cornua demittit in manus sancti.

Boues signo crucis à peste præseruati.

> *Qui te surripuit cladibus his deus,*
> *Vt pestis pecudum, quæ populata sit*
> *Vicinos, tibi nulla sit.*

Respondet alter:

> *Signum quod perhibent esse crucis Dei*
> *Magnus qui colitur solus in vrbibus*
> *Christus perpetui gloria numinis*
> *Cuius filius vnicus.*
> *Hoc signum medijs frontibus additum*
> *Cunctarum pecudum certa salus fuit.*
> *Sic vero Deus hoc nomine præpotens*
> *Saluator vocitatus est.*
> *Fugit continuo sæua lues gregis,*
> *Morb s nil licuit.*

Li.2.c.11.

Vacca à dæmone exagitata.

Extat item elegantissima, memoratuque dignissima de vacca à dæmone exagitata, & à Diuo Martino liberata, historia apud Sulpitium Seuerum qui huius viri sancti vitam descripsit. Per idem ferè tempus, inquit, Martino à Treueris reuertenti fit obuiam vacca, quam dæmon agitabat, quæ relicto grege suo in homines ferebatur, & iam multos noxiè petulans confoderat. Verùm vbi nobis cœpit esse contigua, ijs qui eam eminus sequebantur, prædicere magna voce cœperunt, vt caueremus. Sed postquam ad nos toruis furibunda luminibus propius accessit, Martinus eleuata obuiam manu pecudem consistere iubet. Quæ mox ad verbum illius stare cœpit immobilis. Cùm interea videt Martinus dæmonem dorso illius supersedentem, quem increpans, descende, inquit, funeste descende de pecude, & innoxiam animal agitare desiste. Paruit nequam spiritus & recessit. Nec defuit sensus in bucula, quin se intelligeret liberatam. Ante pedes sancti viri, recepta quiete, prosternitur

sternitur, deinde iubente Martino gregem suum petijt, seque agmini cæterarum oue placidior im-
miscuit. Imperante Nerone Romam profectus est Simon Magus, cùm artibus Magicis multa edi-
disset prodigiosa, sibi Dei nomen (inquit Georgius Cedrenus in compendio historiarum) arroga-
uit. Quo tempore magnus ille Apostolus Petrus Romam cùm venisset, statuit Simonem adire.

Simonis Magi & D. Petri certamen.

Erat ante fores Simonis canis prægrandis catena vinctus, cuius opera Simon arcebat quoscunq;
ad se accedere nollet, idq; primum miraculum occurrebat ad Simonem intraturis. Petrus canem
ita magnum & efferatum cernens, cognito multos ab eo fuisse interfectos, quod ante iussum Simo-
nis ingredi conati essent: apprehendit eum, solutumque intrare ad Simonem iussit, eique humana
voce dicere, Petrum seruum Christi cupere ipsum conuentum. Cum canis statim intro accurrisset,
itaque esset locutus, obstuperunt, qui cum Simone erant, percontatiq; sunt quis nam iste Petrus,
& quæ eius tanta potestas esset; Simon respondit: non debere hoc eos mirari, nam se idem præsta-
turum; simul cani mandat, vt humana voce Petrum intrò venire iubeat. Quod cùm canis fecisset,
ita ad Simonem intrauit Petrus, cumque edendis miraculis certarent Petrus sanandis morbis su-
perior fuit, multique fidem amplexi, baptizati sunt. Quodam die Simon ingentem taurum ad se
adduci iussit, cumque ei in aurem aliquid dixisset, is ilicò mortuus est: quem taurum Petrus, Deum
comprecatus, in vitam reuocauit: quod populus cernens, admiratus est, fassusq; magis esse viuifi-
candi quàm necandi miraculum, &c. Idem Cedrenus rursus de Zambre & sancto Syluestri simili-
ter miraculis contendentibus sic scribit. Cum disseruisset prolixè Siluester, Christiq; res ex sacris
literis accuratissimè demonstrasset, Iudæique admodum superarentur: quidam eorum, Zambres
nomine, reliquos Iudæos ita est affatus.

Zãbres Iudæus cur S. Siluester cãtendit.

Si Siluestri sermones admittitis, necesse est vos leges ma-
iorum vestrorum deserere, vanumque hominem sequi, quem illi morte mulctarunt. Verùm mihi
Imperator absequatur, iubeatque ferum taurum adduci, vt hac ego die coram ostendam, quanta
vis sit nomini Dei nostri. Non enim verbis sed factis veritatem demonstrabo. Siluester Imperato-
rem hortatus, vt taurum talem iuberet adduci, interim Zambrem interrogat; cur taurum requirat?
Zambres, quia nomen nostri Dei nulla creatura audire potest, qui moriatur, volo eius vim in hoc
tauro apertè monstrare. Siluester. Quomodo autem illud nomen tu didicisti? Ex aliquonè id au-
disti, an legisti? Zambres. Neque charta, neque lapis, neque lignum eius nominis est capax. Ego
autem cùm ieiunassem, in argenteam peluim nouam immissa aqua id addidici. His dictis, simul
etiam taurum multi viri vndique funibus vinctum attraxerunt, ferissimum ac prægrandem. Ibi
Siluestrum subsannas Zambres. Nunc, ait, verbis tuis eorumque argumentis finis aduenit. Si con-
dis in nomine Dei tui, pronuncia agendum id in aures tauri huius atque ita veritatem tuæ religio-
nis Imperatori proba. Sin verò, ipse pronunciabo: omnesque statim ad me accurrent, fidemque
mihi habebunt. Et Zambres, Iudæis & reliquis exhortantibus, nomen ad aures tauri protulit; atq;
ilicò taurus magno mugitu edito, oculis elisis expirauit. Hic Iudæis exultantibus, ac contra Silue-
strum multa iactantibus, Christianis autem graui dolore oborto, Siluester Imperatorem rogauit,
vt silentium turbæ imperaret. Quo facto, ipse sublimi stans loco; Audite, inquit, proceres ac prin-
cipes, populique omnes verba mea attentis percipite auribus. Prædico dominum vniuersi mundi
Iesum Christum, qui cæcis visum, surdis auditum, mutis loquelam restituit, manus aridas sana-
uit, claudos in integrum reposuit statum, leprosos purgauit, luxatos artus firmauit, mortuos in vi-
tam reduxit. Vnde liquidò est demonstratum, nomen illud, quod ad necandum taurum Zambres
inuocauit, diaboli esse. Si enim mortuo vitam reddere non potest, vtique vitæ & salutis hostis est,
qui viuum necare, mortuum autem viuificare nequit. Tum Zambres tunicam suam disrumpens:
Optimè, inquit, Imperator atq; æterne, quem à nemine vinci posse dicebas, ego Dei omnipoten-
tis auxilio vici. Iustum ergò est, non permitti ei multa loquendi longum spatium semper enim in-
audita comminiscens, Deo auersa dicendi finem nullum facit, suaq; loquacitate imperio tuo mo-
lestus est. Ei Augustus respondit. Nomen omnipotentis Dei, eiusque inuocatio, primò omnium
vitæ & saluti consulit. Itaque tu etiam siquidem à Deo os, taurum in vitam reuoca, tum credemus
te diuinitus victoriam consecutum. Quod si hoc præstare nequeas, in promptu est, diabolicis præ-
stigijs se vsum fuisse. Sed & Siluester, audi, inquit, Iudeæ, veritatem ex tuis libris propositam. In
Deuteronomio Deus fatur. *Videte, Videte, quod ego sum, & extra me non est Deus. Ego interficiam*
& vitæ reddam; ego feriam, idemq; sanabo. Itemque tempestiuè inuocatus necat, tempestiuè inuoca-

Cap. 32.

tus rursus in vitam restituit. Proinde in alteram aurem tauri nomen Dei inclama, & si is reuixerit,
fidem verbis tuis adhibebimus Zambres. Non ne dixi, optimè Imperator, verbis Siluestrum à ne-
mine vinci posse? Iube igitur eum non verbis, sed facto aliquo sua comprobare nobis. Siluester. Vis
ergo Iudeæ, vt ego inuocato nomine Domini mei Iesu Christi, taurum excitem? Zamb. Id. non ef-
ficies, ne si alis quidem subuoles. Imperator: Tuam ò Zambres, impudentiam miror, Petijsti, vt
verbis omissis certamen factorum instituatur. Iam Siluester promittit id se facturum, quod tu fieri
non

non posse contendis. Par est ergò te confiteri, hunc esse verum deum, qui mortuos in vitam reducere valet: hunc autem imposterem esse & diabolum, qui necat, & vita reddere non potest. Tum Zambres iurauit: si quidẽ Siluester taurum excitabit à morte, vniuersa Iudaica lege deserta, Christianam amplectemur fidem. At beatus Siluester, manibus aliquandiu in cælum intentis & cum lachrymis precatus ad taurum adit, magnaque voce ait, Ego, Domine mi Iesu Christe, coram omnibus sanctissimum tuum nomen inuoco, vt vniuersi intelligant taurum hunc à diabolo necatum, inuocato tuo viuifico & illustrissimo nomine in vitam reductum esse. Simul proprius taurum assistens, alta voce inclamauit. In nomine Iesu Christi, quem impij Iudæi opera Pontij Pilati in crucem egerunt, surge cum maiestate. Illico taurus totum corpus commouens surrexit: quem Siluester vinculis solutum, abire vnde venerat, & intereundum, neminem lædere iussit. Hoc tam ingens miraculum Iudæi cernentes, eoque perculsi, statim se ad pedes beati Siluestri vniuersi abiecerunt, & sanctum baptismum eum flagitarunt. Ipsa quoque felicissima Regina Helena ad pedes Siluestri accidit, locumque sibi pœnitentiæ concedi petijt &c. Haud minorem admirationem habet, quòd à Cæsario Neisterbachensi ordinis Cisterciensis scriptũ est de quodam vsurario à Dæmone ad pœnarum loca rapto. Ab eo nimirum ibi visum quendam honestum militem nuper mortuum, Helyam nomine de Riningen, burgrauium in castro Hurst, vaccæ furenti insidentem aduerso corpore, ita vt dorsum haberet ad cornua vaccæ, quæ huc illucq; discurrebat, & crebris ictibus dorsum militis cruentabat: cui cùm vsurarius diceret; domine quare sustinetis tantam pœnam? respondit. Vaccam istam rapui sine misericordia cuidam viduæ, & ideo sine misericordia oportet me ab illa pœnam hanc sustinere. Hisce modò verissimis historijs lubet ex Plutarcho duo dæmonis afferre ludibria: Pestilentia (inquit) Lacedæmonem vrgentem, diuinitus significatum cessaturam luem si pro more generosam immolarent virginem. Helena autem cum esset aliquando sorte ducta & ornata produceretur, aquila deuolans gladium arripuit, & in armentum deferens buculæ in posuit; quo factum est, vt cæde virginis abstineretur. Hæc ille ex Aristodemo tertia congerie fabularum. Idem ex Aristide lib. 19. Italicorum, Falerijs ait grassante peste, oraculo indicatum esse, finem fore mali, si quotannis Iunoni virgine litarent. Ea superstitio cùm perduraret, sorte lecta victimæ loco Valeria Luperca, strictum ab ea gladium rapuisse aquilam, aiunt depositoque in ea quæ comburenda igni erant bacillo, cui exiguus erat præfixus malleus, gladium iniecisse buculæ cuidam, propter templum pascanti. Id cùm intelligeret virgo, bucula mactata rem sacram fecisse, sublatoq; malleo secundum domos circumiuisse, leuique ictu excitauisse ægrotantes, valere vnicuiq; dicendo. Addam verò etiam & hoc de Pythagora. Narratur hic (inquit Cælius) bouem, vbi prope Tarentum conspexisset fabaceam segetem morsicatim corrumpentem, tum etiam proterentem pedibus, bubulco insinuasse, bouem moneret, frugibus parceret. Ridens busequa: Ego (inquit) bouatim non didici, tu qui videre scholarum id genus experiens, obeas vicem meam. E vestigio Pythagoras auribus eius admouens, sui artificij quempiam immurmurauerit. Res additur mira. Obedientissimus bos, vt ab eo qui amplius saperet, edoctus, lacerare mox segetem destitit: quin etiam in futurum huiusmodi pabulo abstinuit: sed & bubulum desijt obsequium, factusque de rustico colono ambulator vrbanus, Tarenti placidè consenuit, de manibus hominum victitans.

Taur. mortuus resuscitatur.

Lib. 2. miracul.

Vaccã furat. à vacca punitur.

In Parallelis.

Bucula pro virgine cæsa.

Bos Pythagoræ obedit.

MYTHOLOGICA.

Fabula Europæ & Ionis.

EVROPAM Agenoris Phœnicum regis, & Meliæ nymphæ filiam, tanta corporis præstantia atque pulchritudine fuisse narrat, vt omnes suæ tempestatis mulieres facilè superaret. Hanc vbi Iupiter summopere deperiret, dicitur in candidũ ac pulcherrimum taurum esse conuersus, atque ad littus maris descendisse, quò Europa cum socijs virginibus aliquando adire consueuerat. Huius tauri miram quandam atque inusitatam pulchritudinem Europa admirata dicitur seorsum à socijs ad eum spectandum primum accessisse, deinde etiam liberius manibus contrectasse, ac denique ipsum taurum tanquam equum ludendo ascendisse, à quo per dolum dicta est super mare fuisse in Cretam vsque deportata, vti scriptum est ab Ouidio his versibus.

Ille pater rectorque deum, cui dextra trisulcis
Ignibus armata est, qui nutu concutit orbem,
Induitur faciem tauri, mixtusque iuuencis
Mugit, & in teneris formosus obambulat herbis,
Quippe color niuis est, quam nec vestigia duri
Calcauere pedis, nec soluit Aquaticus Auster.

Colla

Collatoris extant, armis paleare pendent;
Cornua parua quidem, sed quæ contendere posses
Facta manu, pluraque magis perlucida gemma.
Nullæ in fronte minæ, nec formidabile lumen.
Pacem vultus habet. Miratur Agenore nata,
Quod tam formosus, quod prælia nulla minetur,
Sed quamuis mitem metuit contingere primo,
Mox adit, & flores ad candida porrigit ora.
Gaudet amans, & dum veniat sperata voluptas,
Oscula dat manibus, vix ah, vix cætera differt,
Et nunc alludit, viridique exultat in herba.
Nunc latus in fuluis niueum deponit arenis
Paulatimque metu dempto, modò pectora præbet
Virginea palpanda manu modò cornua sertis
Impedienda nouis: ausa est quoque regia virgo
Nescia quem premeret, tergo considere tauri,
Tum deus à terra, siccoque à littore sensim
Falsa pedum primo vestigia ponit in vndis.
Inde habit vlterius, medijque per æquora ponti
Fert prædam, pauet hæc, littusque ablata relictum
Respicit, & dextra cornu tenet, altera dorso
Imposita est, tenues sinuantur flamine vestes.

Fabulantur etiam Iouem, vbi sese quis esset Deus, pristina forma recepta confessus fuisset, ad præclari huiusce facinoris memoriam sempiternam inter sidera tauri imaginem collocasse: Idem poeta id quoque eleganter recenset in Fastis:

Taurus inter sidera relatus.
Li. 5. Fast.

Idibus ora prior stellantia tollere taurum
Indicat, huic signo fabula nota subest.
Præbuit vt taurus Tyriæ sua terga puellæ,
Iuppiter & falsa cornua fronte tulit.
Illa iubam dextra, læua retinebat amictus
Et timor ipse noui causa decoris erat,
Aura sinus implet, flauos mouet aura capillos,
Sidoni sic fueras aspicienda Ioui.
Sæpe puellares subduxit ab æquore plantas
Et metuit tactus assilientis aquæ.
Sæpe deus prudens tergum demittit in vndas,
Hæreat vt collo fortius illa suo.
Littoribus tactis stabat sine cornibus vllis
Iuppiter, inque deum de boue versus erat.
Taurus init cœlum, te Sidoni Iuppiter implet
Parsque trium terræ tertia nomen habet.
Hoc cæli signum, Phariam dixere iuuencam,
Quæ bos ex homine est ex boue facta dea.

Quod verò ad Europæ fabulam attinet, Palaphatus à tauro vectam fuisse negat, eò quod neque taurus, neque equus (inquit) tam profundum pelagus transfretare potuisse videatur; neque vtique puella Europa supra taurum tam ferum animal ascendere voluisset. Atque adeo si Iuppiter Europam in Cretam accedere in animo habuisset, meliorem sane viam, quem hæc erat, inuenire potuisset. Veritas rei hoc habet. Cretensis vir quidam, cui Taurus nomen erat bellum in Tyrrhena regione gerebat. Hic cùm plures alias in eo loco puellas rapuisset, Europam præcipuè regis filiam, postremò captiuam abduxit. Qua ex re dicere homines solebant, Europam regis filiam Taurus asportauit, ob idque fabula hæc conficta fuit. Hæc Palaphatus. Alij verò etiam sub hac fabula Tauri latere hanc tropicam aiunt veritatem: Quod Iuppiter cum rapuit Europam, habuit nauem præsignem tauri forma; vel taurum in puppi figuratum: Ita Cælius & Varinus Europæ taurum apud Lycophronem non aliud fuisse aiunt quam ταυρόμορφον τύπωμα πλοίου, idest tauriforma præsigne nauigium. Nominabantur autem naues nominibus illorum (inquit Baytius) quæ prætendebant insignium. Ascanius verò Martinengus Brixianus Canonicus regularis August. istiusmodi longè aliud desumit ex hac fabula mysterium. Fingunt (inquit) poetæ Europam adolescentulam

Fabulæ explicatio.

Naui tauri formas.

tulam pulcherrima, cum à tauro cuius dorso insidebat, per vndosum mare veheretur, in Orientem semper facie retrorsum conuersa(è Phœnicia siquidem in Cretam ferebatur)patrium littus respexisse. Europa animæ typus est, hæc insidet tauro petulanti, huic nostræ carni, vt inamque habenas temperantiæ non dimittat: fertur per profundum & immensum pelagus huius mundi, tum placidis, tum fluctuātibus vndis, tum prosperis, tum aduersis rebus iactatum. Sed quid? Retrò conuersa ad ortum semper respicere debet ad Deum, vnde originem traxit. Studere enim ei incubit, quomodo placeat Deo, vt sicuti à Deo prosilijt, ita ad Deum redeat. Porro si ad Deum semper animæ oculos verterit, oculus eius simplex erit, totumque corpus lucidum cernetur, si intentio operis sancta extabit, totum quoque opus perfectum prodibit, & semper opera eius in luce perficientur. Sic ille. Idem Iuppiter tauri formam indutus per Cererem quoque compressisse legitur. Arnobius enim de Cerere in tauri forma ab eo delusa sic scribit: *Parit mensem post septimum, lucnlenti filiam corporis, quam ætas mortalium consequens, modò Liberam, modò Proserpinam nuncupauit quam cum veruecens Iuppiter bene validum, floridam & succ esse conspiceret plenioris* &c. Mox subdit; *In draconis terribilem formam migrat, ingentibus spiris pauefactam colligat virginem, & sub obtentu fero mollissimis ludit, ac adulatur amplexibus, fit vt & ipsa de semine fortissimi compleatur Iouis, sed non eadem conditione qua mater. Nam illa filiam reddidit lineamentis descripta suis; at ex partu virginis tauri specie fula Iouialis monumenta pellacia. Auctorem aliquis desiderabit res, tum illum citabimus Tarentinum, notumque senarium, quem anti quitas canit, dicens:*

Taurus draconem genuit, & taurum draco.

Ipsa nouissima sacra, & ritus initiationis ipsius, quibus Sebadij nomen est testimonio esse poterunt veritati. In quibus aureus coluber in sinum dimittitur consecratis, & eximitur rursus ab inferioribus partibus atque imis. Porro & Eusebium audiamus de eadem re loquentem: *Ceres* (inquit) *Persephonen peperit, educatur puella,* κορὴ scilicet *(periphatten nonnulli appellant) cui Iuppiter, qui genuit, draco factus coniungitur.* Vnde in Sibaziorum mysterijs draco in spinam inuolutus, in sacrificijs ad factorum memoriam, immò verò in testimonium tantæ turpidinis, vt sic dixerim, adhibetur. Peperit & Periphatthe tauriformem filium, vnde poetæ quoque nonnulli taurum laudant draconis patrem, & draconem rursus tauri patrem. Et in montem arcana hæc facta ducentes, pastoralem stimulum celebrant: pastoralem (vt puto) stimulum, ferulam, quod lignum bacchantes ferunt, appellantes. Cælius tradit se scire Iouem ab Lycophrone inde taurum nuncupari. E contrario Pasiphae Solis filia, & Minois Cretensium regis vxor tauri amore flagrasse, eoque ligneo vaccæ simulacro quod septum esset iuuencæ corio, à Dædalo fabricato inclusam, positam fuisse poetæ fabulantur, & ex eo congressu Minotaurum, cuius altera pars homo esset, taurus altera, vt est in Ariadna apud Ouidium:

Anima typus.

Lib. 5. Iupiter vt Cererē cōpressit.

Lib. 5. Fab.

Pasiphaes fabulæ.

Nec tua mactasset nodoso stipite Theseu
Dextera parte virum, dextera parte bouem.

Metam. 8.

Et alibi rursus:

Te vero coniuge digna est
Quæ toruum ligno decepit adultera taurum,
Discordemque vtero fœtum tulit.

Taurum porrò ipsum, quem ad insaniam vsque Pasiphae deperibat, idem poeta in Arte amandi describit, eiusdemque nefandum amorem:

Tauri à Pasiphae adamati descriptio.

Forte sub vmbrosis nemorosæ vallibus Idæ
Candidus armenti gloria taurus erat.
Signatus tenui media iter cornua nigro,
Vna fuit labes: cætera lactis erant.
Illum Gnosiadesque Cydoniadesque iuuencæ
Optarunt tergo sustinuisse suo.
Pasiphae fieri gaudebat adultera tauri,
Inuidia formosas oderant illa boues.
Nota cano: non hoc quod centum sustinet vrbes
Quamuis sit mendax, Creta negare potest.
Ipsa nouas frondes, & prata tenerrima tauro
Fertur inassueta subsecuisse manu.
It comes armentis, nec ituram cura moratur
Coniugis, & Minos à boue victus erat.
Quid tibi Pasiphae pretiosas sumere vestes,
Ille tuus nullas sentit adulter opes?

Quid

Quid tibi cum speculo montana armenta petenti?
Quid toties positas fingis inepta comas?
Crede tamen speculo, quod te negat esse iuuencam,
Quàm cuperes fronti cornua nata tuæ.
Siue placet Minos, nullus quæratur adulter,
Siue virum mauis fallere, falle viro.
In nemus & saltus thalamo regina relicto
Fertur, vt Aonio concita baccha deo.
Ah quoties vultu vaccam spectauit iniquo,
Et dixit, domino cur placet ista meo
Aspice, vt ante ipsum teneris exultat in herbis,
Nec dubito quin se stulta decere putet.
Dixit & ingenti iam dudum de grege duci
Iussit, & immeritam sub iuga curua trahi.
Aut eadem ante aras, commentaque sacra coegit,
Et tenuit læta pellicis exta manu.
Pellicibus quotiens placauit numina cæsis
Atque ait exta tenens, ite placete meo.
Et modo se fieri Europam, modo postulat Io,
Altera quod bos est, altera vecta boue.
Hanc tamen impleuit vacca deceptus acerua
Dux gregis & partu proditus author eras.

Ferunt Minoem quotannis speciosissimum omnium taurum Neptuno solitum de more sacrificare: aliquando tamen etsi taurus ei adesset cęteris præstantior, alium sacrificasse deteriorem: Neptunũ verò eam ob rem iratũ, tauri amorẽ Pasiphae vxori iniecisse. Alij verò aiunt, quod cũ Minos ad bellum exiturus, Iouem patrem rogasset, vt dignã tanto sacrificio aliquam se victimã offerret, taurum eximiæ pulchritudinis oblatum, armentis ducem præfecit, ac alium pro illo immolauit, ideoq; sensisse postea Minoem ex ira Iouis ob eam fraudem amorem tauri, vxori suæ fuisse immissum. Alij denique Venerem, post indicatũ suum à Sole adulterium cũ Marte, in vniuersam Solis stirpem sæuisse aiunt, ideoq; & Ariadnam Pasiphaes & Minois filiam, ingratum & durissimum Theseum expertam fuisse, vt modò patebit. Cùm autem natum fuisset illud monstrum, labyrinthus extructus est cum inexplicabilibus viarũ ambagibus & fallacijs, ita vt cum quis viam egredientem & ad exitum perducentem se reperisse putaret, tum nouũ ingressum & prioribus multo difficiliorẽ experiretur; atq; id in illum inclusum fuit. Factus erat ad Aegyptij illius Labyrinthi formam, qui fuit apud vocatam ciuitatem Crocodilorũ, cuius operis magnificentiã descripsit Herodotus his verbis. *Vbi omnia sacra executi sunt, placitum est eis aliquod relinquere sui commune monumentum, ex eoq; placito fecerunt labyrinthum, paulò supra stagnum Mœrios, maximè vrbem versus quæ dicitur Crocodilorum: quem ego aspexi fama maiorem. Si quis enim ex Græcorum narratione muros & operis speciem ratiocinetur, minus concipiet, quàm pro labore & sumptu huius labyrinthi Tametsi enim Ephesi templum est memoratu dignum, & in Samo, tamen pyramides erant narratione maiores, quarum singulæ multis ac magnis operibus Græcorum æquiparandæ sunt. Sed eas quoque labyrinthus antecessit. Etenim duodecim eius aulæ sunt tecto opertæ, portis oppositis altrinsecus: sex ad aquilonem contiguæ, totidem ad Austrum vergentes, eodem extrinsecus muro præclusæ, Bifariam eo sunt domicilia, vna subterranea, altera superiora illis imposita, vtraque numero tria millia quingenta. Quorum ea quidem quæ superiora sunt, ipsi vidimus, & quæ aspeximus, enarramus: subterranea verò auditu didicimus. Nam præpositi Aegyptiorum nolibant vllo pacto illa monstrari, quòd dicerent ibi sepulchra esse tum eorum regum qui ædificandi labyrinthi fuere authores, tum sacrorum crocodilorum. Ita de inferioribus ædificijs fando cognita referimus. Superiora ipsi aspeximus humanis operibus maiora. Nam egressus per tecta & regressus per aulas diuersissimi, infinita me admiratione afficiebant. Ex aula in conclauia transitur, ex conclauibus in cubicula, è cubiculis in solaria alta, è conclauibus in altas aulas. Horum omnium lacuna, quemadmodum parietes, lapideum est, sculptilibus passim figuris ornatum. Singulæ aulæ maxima ex parte digesto lapide albo, columnarum ambitu redimitæ. Angulo quo finitur labyrinthus, adhæret pyramis quadraginta passuum, in qua grandia sunt insculpta animalia, ad quam iter sub terra fit, &c.* Ad huius igitur, vt dictum est imitationem labyrinthum in Creta excogitauit Dedalus, in quem iucludebantur iuuenes tributi nomine ad Minoem missi, qui à Minotauro vorari putabantur, vt Androgei mortem filij vlcisceretur ab Atheniensibus interfecti. Hic enim cum Athenas consensu Atheniensium omnium, inquit Diodorus Siculus, concessisse, Aegeo regnante, inq; certaminibus superaret athletas omnes, in consuetudinem Pallantis filiorum venit. At Ægeus suspicans, ne quando propter Androgei

Lib. 2. Labyrinthi descriptio.

Lib. 5. c. 5.

gei amicitiam à Pallantis filijs auxilio Minois regno pelleretur, insidijs Androgeo paratis, ad spectaculum celebre proficiscentem Thebas per quosdam eius regionis accolas circa Inoen terræ Atticæ interficiendum curauit. Cæde filij perturbatus Minos, Athenas venit, supplicium interfectoris Androgei petens. Spretis eius verbis, bellum Atheniensibus indixit, addita execratione, qua aduersus Athenienses siccitatem famemque imprecatus est. Siccitate tum Atticos, tum aliquã Græciam vrgente, corruptis terræ fructibus, belli duces, quomodo hæc mala auerti possent, Deum consuluere. Is iussit eum ad Aeacum Iouis & Aeginæ Asopi filiæ adire, iuberetq; vt pro se vota faceret. Quibus perfectis, siccitas cum penes alios Græcos cessasset, solos Athenienses vexauit. Coacti igitur sunt rursus à Deo implorare tantæ remedia calamitatis. Hanc desituram ferunt Deum respondisse, si pro Androgei cæde, Minoi quas vellet, pœnas dedissent. Parẽtibus deo Atheniensibus, præcepit Minos, pueros septem & totidem virgines singulis annis Minotauro quoad viueret, vorandos tradi. Annis septem transactis, rursus cùm in regionem Atticam cum magno exercitu trãsisset Minos, ac bisseptem pueros petisset, traditi sunt. Theseus verò cum esset nauigaturus, accessit ad gubernatorem Aegeus præcipiens, si Minotaurũ superasset filius, vt albis velis portũ intrarent: nigris, quemadmodum & antea in Ioniam fecerant, si perisset. Theseus in Cretam cum nauigasset, Ariadne Minois filia eius specie, ac decore capta, & consiliũ operãq; dedit Minotauri occidendi, & labyrinthi egressum docuit, atq; id, vt alij addunt fili beneficio. Cæterùm veritas historiæ hæc est, vt ex scriptoribus historiarum tradit Lambertus Hortensius in explicatione istius poetæ Lucani locum:

L b. 2.
Fabulæ explicatio.

Vrbs est Dictæis olim possessa colonis,
Quos profugos Creta vexere per æquora puppes
Cecropiæ, victum mentitis Thesea velis.

Theseus (inquit) tertio tributi tempore, querelis ciuium suorum aduersus patre perpulsus fuit, cur extra sortẽ Minoi se dãdum obtulerit. Collaudata ab omnibus ciuibus populari indole & fortitudine adolescẽtis, cum neq; precibus, neq; lachrymis paternis ab instituto abduci valeret. Conscẽsa naui patrem hortabatur, vt suam vitam pro deplorata haberet, sed certam spem conciperet, quin periculi magnitudinẽ vel ingenio vel viribus corporis vincerat. Pater his verbis Thesei in spem futuri successus erectus, cũ ab initio nautis nigra vela in mœroris argumentũ dedisset, quibus Cretã peterent, addidit & alba, vt si secunda fortuna omnia succederent, ijs in Atticã nauigarẽt. Simonides puniceũ fuisse ait. Tradunt Theseo Delphis primo sacrificanti, oraculo responsum fuisse, felici euentu Veneris beneficio vsurũ. Omissis hic quæ de labyrinto & Minotauro prodigiosè fabulãtur; Taurus reuera vir fuit gladiatorio corpore ac viribus & singulari ferocia, quiq; in certaminibus vincere assueuisset. Hic morũ insolẽtia & credita stupri cõsuetudine cur Pasiphae multa apud insulanos & regẽ flagrabat inuidia. Instabat certamẽ, in quo nemo audebat cũ homine congredi, Theseo petenti facilè id concesũ fuit. Superauit Theseus Taurũ. Aderat spectaculo Ariadna, quæ tacitis oculis perlustrata, vni ei optauit nubere Minos, vt maiori ignominia Taurũ notaret, These obsides restituit, & in perpetuũ tributũ Atheniensibus remisit. Poetæ verò per iliũ labyrinthũ nihil aliud significare voluerunt nisi perplexam esse multisq; difficultatibus vitam hominum, cum ex alijs aliæ semper grauiores oriantur: è quibus nemo se, nisi per singulare prudentiam & fortitudinem explicare potest. Neq; etiam illud in priuatam solum vitam cadit, sed multo magis in magistratus & in auaritiam, & in ambitionem hominum, quæ omnia mirificis difficultatibus sunt implicita. Nam si viri boni & prudentes potius quam ambitiosi summę rerum præessent, omnes difficultates prope, quibus humana vita vexatur, delerentur, quoniam nihil est adeo formidabile aut arduum, aut laboriosum, quod virtute non superetur. Fabulam Virgilius sic breuiter est complexus:

Taurus à Theseo necatus quis fuerit.

Pro labyrinthum quid poetæ indicarint.

Aeneid. 6.

Hic crudelis amor tauri, suppostaque furto
Pasiphae, mistumque genus, prolesque biformis
Minotaurus inest, Veneris monumenta nefandæ.
Hic labor ille domus & inexplicabilis error.
Magnum reginæ sed enim miseratus amorem
Dædalus, ipse dolos tecti, ambagesque resoluit
Cæca regens filo vestigia.

Pasiphae igitur, vt ex ijs quæ ex Lãberto recitauimus, cũ eo tẽpore quo Minos aduersus Atheniẽses militabat, cùm rem cum Tauro, siue gladiatorio, siue vt alij aiunt, militum duce habuisset, atq; ex eo filium, quem de patris nomine Taurum appellauit, suscepisset, fabulandi in eũ quo dictũ est modũ, causam præbuit. Sunt verò etiã qui ex huius Tauri cõcubitu & ex Minoe eos partu natos esse dicũt geminos filios, Androgeũ ex Minoe, Taurũ autẽ ex Tauro. Cæterũ hoc non solũ fabulosum est, sed prorsus etiã abhorret à veritate, quoniã seminis recepti vas in muliere, vbi semel auidè semet imbiberit, atq; hauserit, constringitur, neq; amplius aperitur, antequã perduxerit ad maturitatem.

Hanc

Hanc fabulam ad historiam deduxit Tzetzes, qui scribit à Neptuno immissum Taurum fuisse ducem, qui cum ingenti classe suppetias Minoi ferebat, quem cum vidissent Cretenses, priusquam dimicaretur, Regem Minoem salutarunt. Eius Tauri visi sanè elegantis, & strenui ducis amore capta est Pasiphae Minois vxor, Dæbaloq; conscio & adiutore in priuata domo lignea cum illa dicitur concubuisse, ex quo natus est puer, qui & adulteri, & legitimi mariti Pasiphaes nomen reportauit. Ego verò (inquit) altiorem quandam & vtiliorem sententiam sub his latere crediderim, quoniam non historicæ solùm narrationis causa fabulæ instituebantur, sed vel rerum naturalium, vel morum informandorum, Pasiphae Solis & Perseidis filia quid aliud est quàm anima mortalium, quæ tũ plurimum ratione & consilio pollet, cùm corpus solis virtute materiam corporis, optimè digerente, fit purius? aut quid aliud est Perseis, quàm ipsa materia humida, è qua corpus gignitur? Hæc ipsa anima cũ Minois iustissimi atq; optimi viri sit vxor, si ad illegitimas voluptates declinauerit, desciscere à legitimo marito dicitur, & in adulteri ferocissimi tauri complexum refugere. Vbi enim à ratione animus desciuerit, vel ad iram, vel ad cupiditates se referens, tunc omnibus turpis apparet, & tauri formam recipit. Quare si quis fabulæ turpitudinem summã inesse arbitratur, nefariamq; mulierem existimat Pasiphaen, quæ tam turpes & tam illegitimas voluptates expetiuerit, quo pacto non turpissimum putauerit, seipsum vel libidine, vel ira, vel alijs turpissimis animorum motibus cędere? Concedẽdæ quidem sunt corpori voluptates, quas natura necessario expetit, quippe cũ neq; ira, neq; voluptas inutiliter à Deo data sit: sed illæ tantùm concedendæ quas Iupiter aut Neptunus concesserit, quod per eum taurum significatur, ad corporis vires reficiendas scilicet, & ad propagandam sobolem. Cuius rei id vel maximum est argumentũ, quod vel ira ad res agendas, vel libido ad procreandum, vel reliqui animorum motus conferunt semper ferè cum moderatione & corpori & negocijs: cùm plurimum obesse soleãt, nisi moderatio adhibeatur. Ex illegitimo verò voluptatum, harumq; motionũ vsu multa monstra nascantur, necesse est, ac non solùm Minotaurus; quæ ita homines implicant, vt qui semel ab æquitate declinauerit, legesq; cõtempserit, difficillimè postea à sceleribus coerceatur: cùm mos, diuturnaq; consuetudo natura postea fiat assuetis hominibus. Neq; aliud sanè labyrinthi viarum inexplicabilis circuitio significare voluit, nisi illum, qui semel illegitimis sese dedisset, sine summa difficultate se explicare postea non posset ante extremum vitæ diẽ, aut sine summa Dædali ingeniosi admonitoris artificio. Legitur verò etiam de Minoe Neptunum decipere conante, deq; tauro primùm ab Hercule, secundũ à Theseo superato alia siue historia siue fabula, quæ talis est: Minos Neptuno sacrificaturus, victimã optauit maiestate illius dignam cui Neptunus taurum obtulit pulcherrimum: eum cum seruare vellet Minos, iratus Neptunus tauro furorem immisit, à quo tota ferè insula fuit deuastata. Ad eum domãdum missus est Hercules, quem vinctũ ad Eurystheũ duxit. Ab eo verò dimissus, cum Atticam deuastaret, à Theseo fuit interfectus, vt indicat etiam Ouidius in enumeratione præclarorum Thesei gestorum:

Chiliad. 1. cap. 19.

Anima mortalium.

Tauri Marathonij fabula.

Metam. 7.

Te maxime Theseu
Mirata est Marathon Cretæi sanguine tauri.

Marathon autem cãpus est & sylua iuxta Athenas à Marathone heroe, vt Pausanias scribit, dictus, vnde taurus ipse Marathonius quoq; dictus est. Fabulam his verbis enarrauit idem Pausanias: *Cretensium agrum cum alium, tum eum qui Tetrinni amni adiacet, taurum infestum reddidisse: fuisse enim priscis temporibus belluas multo immaniores, atque hominibus formidolosiores: cui rei testimonio sunt Nemæus & Parnasius leo, dracones in pluribus Græciæ locis: apri etiam Calidonius & Erymanthius, & in Corynthiorum finibus Crommyonius. Has feras partim terram protulisse, partim dijs fuisse sacras: nonnullas etiam ad homines plectendos extitisse ferunt. Taurum enim hunc Cretenses Neptuni ira immissum memorant, quòd Minos latè mari toti, quod Græciam alluit, imperans, nihilo quàm cæteris dijs Neptuno maiorem honorem haberet. E Creta verò eundem taurum in Peloponnesum traiecisse, vnumq; fuisse de duodecim Herculis laboribus. In Argiuorum verò campos actum, per Corynthiacum Isthmum in Marathoniam Atticæ regionem fugisse: ibi inter alios multos, quos casus obtulerat, Minois etiam filium Androgeum interfecisse. Minoem grauiter eo casu commotum, cùm id Atheniensium fraude accidisse interpretaretur, comparata classe Athenas oppugnatum venisse, ac non prius Athenienses vexare desijsse, quàm se pacti essent pueros septem ac totidem virgines quotannis in Cretam missuros, qui Minotauro quem Minos in labyrintho Gnosi incluserat, traderentur. Marathonium verò taurum postea Theseum fama est in arcem egisse, & ipsi deæ mactasse, cuius rei imaginem Marathoniorum curia dedicauit.* De Acheloi in taurũ immutati cum Hercule lucta hęc finxerũt poetę. Achelous fluuius Deianiram Oenei Aetolorum regis filiam in matrimonium poposcit; quę etiam ipsi fuerat promissa. Verùm cum Hercules in agrum Calydonium profectus esset, ipse quoq; in matrimoniũ poposcit Deianirã, quæ ei quoq; promissa est. Virginis itaq; pater decreuit, vt is illa potiretur, qui in luctę certamine superior esset: Ineũt igitur Hercules & Achelous luctam, in qua cum alter superior esset, Achelous ad notas decurrit, ac cùm se & in anguem, & in taurũ frustra mutasset, victus, alteroq; cornu mutilatus, pudore se in suũ fluuium coniecit. Nymphæ verò cornu il-

In Atticis.

Herculis & Acheloi fabula.

Cornu copiæ & eius origo. lud suscipientes, omni fructuum genere repleuerunt, cornuque copiæ appellauerunt. Hoc verò inde factum esse Strabo est author, quod cum Achelous limo quē ducit, limites semper confunderet, bella inter Aetolos & Acarnanes vicinos ciebat: cumque arbitri nulli essent, armis non iudicio certabant. Victoriā verò reportabant, qui plus viribus valebant. Quare cùm Hercules fluuium dānosè labentem aggeribus & fossis intra alueum cohibuisset, tanquam debellasset Acheloū, victorię pręmium reportauit Oenæi filiæ Deianiræ nuptias. Eam quidem Sophocles Tragicus hoc modo loquentem induxit.

Μνηστὴρ γὰρ ἦν μοι ποταμὸς, Ἀχελῷον λέγω
Ὅς μ᾽ ἐν τρισὶ μορφαῖσιν ἐξῄτει πατρὸς,
Φοιτῶν ἐναργὴς ταῦρος, ἄλλοτ᾽ αἰόλος
Δράκων ἑλικτὸς ἄλλοτ᾽ ἀνδρείῳ τύπῳ,
Βούκρανος, ἐκ δὲ δασκίου γενειάδος,
Κρουνοὶ διερ᾽ ῥαίνοντο κρηναίου ποτοῦ. idest,
Flumen fuit procus mihi, Acheloum fero,
Formis tribus qui me petuit à patre
Taurus, deinde plurimis ventrem notis
Pictus draco, vir inde cui caput bouis:
Mento fluebant riuuli potabiles
Vnde nitentis, fontibus simillimi.

Cornu Amalthea. Addunt nonnulli Amaltheæ cornu capræ id esse quo Hercules ab Acheloi fronte fractum Oeneo dono dedit: ex quo quidem pleriq; talē educunt historiam. Acheloum.n. sicut flumina reliqua tauro cōparant ob sonos ipsos & alueorum circumflexiones, quas cornua vocant. Draconi quoque propter obliquatā ipsius magnitudinem. Herculem quoq; omnibus alioqui mortalibus beneficum Oeneo affinitate coniunctū aggeribus ac fossis fluuium dolosè fluentem coercuisse aiunt, eamq; regionem fertilissimam reddidisse, hocq; Amaltheæ cornu esse. Hoc verò idem & Diodorus scribit. *Lib. 5.* *Hercules* (inquit) *in Calydoniorum gratiam fluuium Acheloum in alium cursum diuertens, plurimos agros ex aqua irrigatione fertiles præstitit*, cuius rei & poetæ quidam meminere scribentes cum Acheloo Herculem sub tauri specie certasse, qui cùm in congressu tauri alterum cornu fregisset, Aetolis illud quod Amaltheæ cornu vocant, dono dedit fructum omnium vuarum, malorū, aliorumq; eiusmodi pomorum copia repletum. Fingunt verò poetæ Acheloi cornu fossam à fluuio ductā pomis verò ac malis punicis & racemis monstrari regionis fertilitatem, quam fluuij humor præstet. Amaltheæ verò cornu durum esse aiunt, qua ex re operis illius difficultas significatur. Cornu verò etiam rectè diuitiæ indicantur: nam vt in cornu virtus est animaliū, ita & fortunæ vires sunt in diuitijs, & sicut cornu carnem extuberat & supercrescit, ita diuitiæ foris stipant hominem, vnde etiam est: quod quia diuitijs potissimum fidere solemus, omnia etiam alia quibus præcipuè fidimus ita vt nihil nobis vnquā defuturum speremus, vt eruditioni aut virtuti cuidam alteri, aut cum omnia affatim superfluunt, rectè cornucopiæ vocare possumus: nam sic & Pseudolus Seruus apud Plautum ait:

Nam ipsa mihi opportunitas, non potuit opportunius
Aduenire, quàm hæc cauata est mihi opportunè epistola,
Nam hæc mihi cornucopia est, vbi inest quicquid volo.

Metam. 9. Fabulam Ouidius disertissimè describit, Acheloum sic inducens loquentem:

Inferior virtute, meas diuertor ad artes,
Elaborque viro, longum formatus in anguem,
Qui postquam flexos sinuaui corpus in orbes,
Cumque fero moui linguam stridore bisulcam
Risit. Et paucis interpositis:
Sic quoque deuicto restabat tertia tauri
Forma trucis, tauro mutatus membra, rebello.
Induit ille toris à læua parte laceros,
Admissumque trahens sequitur, depressaque dura
Cornua figit humo, meque alta sternit arena:
Nec satis hoc fuerat, rigidum fera dextera cornu
Dum tenet, infregit, truncoque à fronte reuellit.
Naiades hoc pomis & odoro flore, repletum
Sacrarunt, diuesque meo bona copia cornu est,
Dixerat, & nympha ritu succincta Dianæ
Vna ministrarum fusis vtrimque capillis
Incessit, totumque tulit prædiuite cornu
Autumnum, & mensas felicia poma secundas.

Idem

Item tamen poeta de Amaltheæ cornu aliam fabulam refert. Nam Amaltheam quæ Ioui lac præbebat, alterum è cornibus in arbore fregisse ait, quod quædam Nympha sustulit,

Cinxitque recentibus herbis:
Et plenum pomis ad Iouis ora tulit:
Ille vbi res cæli tenuit, solioque paterno
Sed, & inuicto nil Ioue maius erat,
Sydera nutricem, nutricis fertile cornu
Fecit, quod dominæ nunc quoque nomen habet.

Diodorus verò de copiæ cornu aliam quoque narrat historiam, Hammonem siquidem scribit iuxta Ceraunios montes ambulantem conspectam virginem nomine Amaltheam forma pulcherrimam adamasse, filiamque ex ea suscepisse, specie ac robore corporis insignem. Amaltheam verò propinquæ regioni præfecisse cornu bouis persimili, ex quo occiduum cornu sit nominata. Et quoniam ea regio esset vineis, cæterisq; fructiferis arboribus referta, à muliere autem regeretur, Amaltheæ cornu eam dixisse, propterea que & posteros homines optimam copiosamque fructibus patriam ab ea similitudine Amaltheæ cornu appelasse, vt suo quoque loco dicetur fusius. De bobus modò Geryonis ab Hercule abactis istiusmodi narratur fabula. Iussit Eurystheus, vt Hercules puniceos Geryonis Hispaniæ regis boues, qui hospites vorarent, ad se adduceret, quare ad illos opprimendos contendit. Dicitur Geryon Chrysaoris & Callirrhoes filius triplex corpus habuisse, canemque duorum capitum in Erythea, ac septem capitum draconem ex Typhone & Echidna genitum, qui boues ipsos custodirent. Habuisse verò suæ crudelitatis ministrum impigrum, atque diligentem Eurytionem. Huc profectum Herculem Geryone, caneque quem alij Orthrum, alij Orum appellant, draconeque & pastore Eurythione interemptis boues ex Oceani insula Gadira ad Tartessum per id temporis celeberrimam Iberiæ ciuitatem abigisse. Verùm cùm eos in Lybiam per Iberimam abigeret, dicũtur Dercylus & Alebion Neptuni filij boũ pulchritudine allecti, illos surripuisse, & egisse in Ethruriam, à quibus cùm taurus affugisset & tranasset in Siciliam, Italiam postea nominarint. Tyrrhenorum enim lingua, taurus Italus dicebatur. Cùm Hercules venisset in Siciliam iter fecisse à Peloriade ad Erycem, cui apud mare Nymphæ balnea pararunt. Et cùm Eryx Siciliæ rex taurum illum cæpisset, neque repetenti Herculi reddere vellet, ad certamen ventum est ei in quo Eryx cœstu percussus diem suum obierit. Dicunt tamen quidam non cœstu, sed palestra interemptum fuisse Erycem Veneris & butæ filium, cum alter boues, alter regnum victori prœmium proposuisset. Diodorus Siculus Herculis omnes enarrans labores, hanc fabulam ad istiusmodi historiam reducit: Decimus deinceps labor Herculi ab Eurystheo iniunctus, vt Geryonis boues, qui Iberia in locis versus Oceanum sitis pascebantur, ad se adduceret. Hercules sciens hunc laborem magni difficilisque esse certaminis, exercitum præparauit huic aptum expeditioni. Vulgata erat per orbem fama, Chrysaurum (hoc enim à diuitijs nomen contraxerat) qui vniuersæ Iberiæ imperaret, tres habere propugnatores filios, tum robore corporis, tum armis egregios: exercitum præterea cuilibet fortissimorum militum esse. Quarum rerum gratia motus Eurystheus existimans eam fore difficilem expunationem, hoc Herculi certamen indixit. At ille priorum ab se gestorum memor, fidenter id periculum adiens, exercitum in Creta coegit, existimans inde facilè copias se traducturum. Optimè enim sita insula est, ex qua in vniuersum orbem exercitus educi possit. Verum antea Herculi Cretenses cumulatissimos honores impenderant: quibus ductus, in horum gratiam omnem feris beluis insulam ita purgauit, vt nullum agrestius animal in ea deinceps, neque vrsus, neque lupus, neque serpens, neq; aliud quid simile sit repertum. Hæc ideo merita in insulam contulit, quòd Iupiter ibi natus altusque fuerit. Ex ea igitur in Lybiam nauigans eaque peragrata & à feris expurgata ad Oceanum qui ad Gades est deuenit, ibique ab vtraque, continentis parte columnis positis, in Iberiam cum exercitu transijt, Chrysauriq; filios tribus magnis exercitibus fidentes, singulari prouocatione sustulit. Capta Iberia, greges boum secum adducens, iterque per Iberiam faciens, cum quidam eius gentis rex, vir iustus præ cæteris ac probus, eum magno honore affecisset, partem boum regi dono dedit: Quos ille Herculi dicans singulis annis ex his pulchriorem illi taurum sacrificauit. Hos sacros in Iberia boues ad nostra tempora constat perseuerasse. Inde in Italiam tenens, per alpes ad Lygures & Tyrrhenos, indeque ad Tyberium fluuiũ, vbi nunc Roma est peruenit. Deinde à Tiberim profectus per littus Italiæ, cùm ad mare descẽdisset, apprimè angustum, boues quidem nando in Siciliam, ipse cornu bouis innixus mare traiecit. Appropinquantem suæ ditionis locis, ad palestram prouocauit Eryx Veneris ac Butæ eius oræ regis filius. Orta præmij contentione; cum Eryx patriam, Hercules præmium certaminis boues offerret: indignatus primum Eryx, dicitur, boues minoris æstimationis suæ regioni comparari: Herculem verò respondisse, boues sibi pluris esse: quibus si priuaretur, immortalitatem esset

Amalthea virgo.

Cornu Amaltheæ vnde dictũ

Herculis & Geryonis fabula.

Lib. 5. c. 2.

Eryx ab Hercule victus.

amiſſurus. His acquieſcens Eryx, in eo certamine victus, patria ſpoliatus eſt. Circumdata Sicilia, deinceps per mediterranea iter cum bobus faciens, Sicanos ei inſtructo exercitu obuios commiſſo acri certamine deuicit. Poſt hæc per Leontinum agrum pergens, apud eos æterna ſui reliquit monumenta. Agrenæi velut Olympios deos feſtis diebus ſacriſq; Herculem coluere. Cùm haud procul vrbe iter ſaxoſum eſſet, boues ſaxis tanquam ceræ veſtigia impreſſerunt, quare ei foco, vbi boum veſtigia impreſſa ſunt, templum Geryoni conſtruxit. Hinc in Italiam rurſus cum bobus profectus, cum iuxta litus progrederetur, Lacrinum furem boues furantem peremit. Moxq; pedibus Adriaticum ſignum circumuectus, in Epirum primo tranſijs, deinde in Peloponneſum. Hucuſq; ex Diodoro. Fabulantur verò etiam Herculem poſt ductos ad Tarteſſum boues, poculum ſuum Soli reddidiſſe. Nam dicitur Hercules cùm ad boues contenderet, Solis radijs nimium calefactus, arcum vel in ipſum Solem intendiſſe, quare Sol eius vires & animi magnitudinem admiratus, aureum poculum illi donauit, in quo Oceanum ad boues capiendos traiecit, vt ait Pherecides, quamuis Theolytus illum in lebete nauigaſſe ſcribat. Quid modò hoc figmento poetarum ſignificetur, oſtendit breuiter his verbis Cælius Rhodiginus: Theogoniæ Heſiodicæ (inquit) interpretes, Herculis nomine Solarem intelligunt poteſtatem: Geryonem verò cuius boues ab illo orbi terrarum illatas fabulantur, hyemem eſſe volunt, ἀπὸ τοῦ γαρύειν τοῦτ' ἐστὶ βοᾶν. Ob hyberni temporis tumultum. Hyemem verò Sol perimit ab hyemali tropico ad vernum conuerſus æquinoctium. At boum nomine tonitrua intelligunt, quadam ſoni ſimilitudine: quæ Geryonis dicuntur, quod hyeme quidem non fiant, ſed illam ſtatim conſequantur, vel quia ex huneċta eius natura mox hæc proueniant. Idem ait Pierius Valerianus: Quod verò pertinent (inquit) ad mugitum, mythologi philoſophi abactas Geryonis boues impulſu Herculis, tonitrus hieroglyphico ſignificato intelligi debere autumant. Quæ quidem ſententia eorum eſt, qui Heſiodi philoſophiam interpretantur, ea ſcilicet de cauſa, quòd poetæ plerumque tonitrus auditos mugire dixerint. Abigi verò ab Hercule dicuntur, quia Solem per Herculem intelligebant. Solis igitur calor in nubes illapſus, earumque rigore coarctatus, ſimul ac defractis nubibus erumpit, mugitus eos ciere conſueuit. Sed proſequar fabulas, Hercules, vt ex Diodoro diximus, in Italiam cum bobus Geryonis profectus, Lacrinum furem boues furantem occidit: Lacrinum fortè vocans, quem alij Cacum dicunt, fuſiuſque hac de re narrant. Ex recentioribus Ioannes Roſinus agens de Ioue ſic ſcribit. Iouis inuentoris appellatio ab Hercule originem traxit: cum enim Hercules cum bobus Geryonis in agrum Palantinum perueniſſet, & ibi boni pabuli nactus copiam per paſcua dimiſiſſet, ipſe autem labore feſſus procubuiſſet, ſommoque ſe dediſſet, latro quidam eius loci, Cacus nomine, paucas aliquot, Hercule dormiente abegit, & in propinquam ſpeluncam, vbi degebat, abdidit, quas auerſas, vnam poſt aliam, caudis eò traxerat: vt quærentem indicium falleret, veſtigijs in contrariam partem ducentibus. Hercules ſomno excitus, cum recenſuiſſet numerum, & aliquot boues ſenſiſſet deeſſe, ad ſpeluncam Caci contendit & Caco deuicto, atque ad terram proſtrato boues ſuas recepit & eduxit, ſpeluncam etiam diruit: cumque cædem expiaſſet aqua fluminis, in proximo aram Ioui inuentori poſuit, quæ eſt Romæ prope portam geminen, & ob inuentas boues deo iuuencum vnum ſacrificauit. Sed & Liuius hanc ſiue fabulam ſiue hiſtoriam diſertiſſimè memorauit, item ſummi poetæ Virgilius & Ouidius quorum omnium verba, vel ideo recitabimus, vt ſummorum poetarum & principis hiſtorici deſcriptiones inter ſe comparare poſſimus. *Herculem in ea loca Geryone interempto boues mira ſpecie* (inquit Liuius) *abegiſſe memorant; ac propè Tiberim fluuium, quam præ ſe armentum agens nando traiecerat, loco herbido, vt quiete & pabulo læto boues reficeret, & ipſum feſſum via procubuiſſe: ibi cum eum cibo vinoque grauatum ſopor oppreſſiſſet, paſtor accola eius loci, nomine Cacus ferox viribus, captus pulchritudine boum, cùm auertere eam prædam vellet, quia ſi agendo armentum in ſpeluncam compuliſſet, ipſa veſtigia quærentem dominum eò deductura erant, auerſos boues eximium quemque pulchritudine caudis in ſpeluncam traxit. Hercules ad primam auroram ſomno excitus, cùm gregem perluſtraſſet oculis, & partem abeſſe numero ſenſiſſet, pergyt ad maximam ſpeluncam, ſi fortè eò veſtigia ferrent: quæ vbi omnia foras vidit, nec in partem aliam ferre, confuſus atque incertus animi, ex loco infeſto agerre porrò armentum accepit. Inde cùm actæ boues ad deſiderium (vt fit) relictarum mugiſſent, reddita incluſarum ex ſpelunca boum vox Herculem conuertit: quem cùm vadentem ad ſpeluncam Cacus vi prohibere conatus eſſet, ictus claua fidem paſtorum ne quicquam inuocans, morte occubuit.* Sic Liuius. Poetæ verò Cacum monſtrum deſcribunt, & Vulcani filium fuiſſe fingunt, ore fumum ignemque vomentem. Virgilius:

Lib. 3. Hiſtoriar. *Lib. 2. Horarum.* *Lib. 6. c. 7.* *Tornitru mugitui ſimilatum.*

Li. 2. antiquit. Rom. cap. 5. *Caci & Herculis fabula.*

Lib. 1.

> *Hic ſpelunca fuit, vaſto ſubmata receſſu,*
> *Semihominis Caci, facies quam dira tegebat*
> *Solis inacceſſam radijs, ſemperque recenti*
> *Cæde tepebas humus, foribuſque affixa ſuperbis*

Ora

Ora virum tristi pendebant pallida tabo.
Huic monstro Vulcanus erat pater: illius atros
Ore vomens ignes magna se mole ferebat
Attulit & nobis aliquando optantibus ætas
Auxilium, aduentumque dei. Nam maximus vltor
Tergemini nece Geryonis, spolijsque superbus
Alcides aderat, taurosque hac victor agebat
Ingentes vallumque boues, amnemque tenebant.
At furijs Caci mens effera, ne quid in ausum
Aut intentatum sceleris uè doliuè fuisset;
Quatuor à stabulis præstanti corpore tauros
Auertit, totidem forma super ante iuuencas.
Atque hos, ne qua forens pedibus vestigia rectis
Cauda in speluncam tractos, versisque viarum
Inditijs raptos, saxo occultabat opaco.
Quærentem nulla ad speluncam signa ferebant.
Interea, cum iam stabulis saturata moueret
Amphytrioniades armenta, abitumque pararet,
Discessu mugire boues, atque omne querelis
Impleri nemus & colles clamore relinqui.
Reddidit vna boum vocem, vastoque sub antro
Mugijt & Caci spem custodita fefellit.
Hic verò Alcidæ furijs exarserat atro
Felle dolor: rapit arma manu, nodisque grauatum
Robur, & aerij cursu petit ardua montis.
Tum primum nostri Cacum videre timentem
Turbatumque oculis.

Et mox post speluncæ descriptionem,

Ergo insperata deprensum luce repente
Inclusamque cauo saxo, atque insueta rudentem
Desuper Alcides telis premit: omniaque arma
Aduocat & ramis, vastisque molaribus instat.
Ille autem (neq; enim fuga iam super vlla pericli est)
Faucibus ingentem fumum (mirabile dictu)
Euomit; inuoluitque domum caligne cæca,
Prospectum eripiens oculis, glomeratque sub antro
Fumiferam noctem, comistis igne tenebris.
Non tulit Alcides animis: seque ipse par ignem
Præcipiti iecit saltu, quam plurimus vndam
Fumus agit, nebulaque ingens specus æstuat atra.
Hic Cacum in tenebris incendia vana vomentem
Corripit in nodum complexus & angit inhærens
Elisos oculos & siccum sanguine guttur.
Panditur extemplo floribus domus atra reuulsis,
Abstractaque boues, abiurataque rapinæ
Cælo ostenduntur: pedibusque informe cadauer
Protrahitur, nequeunt expleri corda tuendo
Terribiles oculos, vultum, villosaque setis
Pectora semiferi, atque extinctos faucibus igne.

Similiter ferè canit Ouidius. *Fast. I.*

Ecce boues illuc Erithreidas appulit heros
Emensus longi clauiger orbis iter.
Dumque huic hospitio domus est tegæa, vagantur
Incustoditæ lata per arua boues.
Mane erat excussus somno Tyrinthius heros
De numero tauros sensit abesse duos.
Nulla videt quærens taciti vestigia furti,

Tra-

Traxerat auerſos Cacus in antra ferox.
Cacus Auentinæ timor, atque infamia ſyluæ,
Non leue finitimis hoſpitibuſque malum.
Dira viro facies, vires pro corpore, corpus
Grande, pater monſtri Mulciber huius erat.
Proque domo longis ſpelunca receſſibus ingens
Abdita vix ipſis inuenienda feris.
Ora ſuper poſtes, affixatque brachia pendent,
Squallidaque humanis oſſibus albet humus.
Seruata male parte boum Ioue natus abibat,
Mugitum rauco furta dedere ſono.
Accipio reuocamen ait, vocemque ſecutus
Impiæ per ſyluas victor ad antra venit.
Ille aditum fracti perſtruxerat obyce montis
Vix iuga mouiſſent quinque bis illud onus.
Quod ſimul euerſum eſt fragor æthera terruit, ipſa
Ictaque ſubſedit pondere molis humus.
Prima mouet Cacus collata prælia dextra
Remque ferox ſaxis, ſtipitibuſque gerit.
Queis vbi nil agitur, proprias male fortis ad artes
Confugit, & flammas ore ſonante vomit.
Quas quoties perflat, ſpirare typhœa credas
Et rapidum Aetneo fulgur ab igne iaci.
Occupat Alcides, adductaque claua trinodis
Ter quater aduerſi ſedit in ore viri.
Ille cadit, mixtaſque vomit cum ſanguine flammas
Et lato moriens pectore plangit humum.

Lib. 4. eleg. 10. Scripſit item Propertius de hoc Caci furto lepidiſſimos verſus, quos etiam lubet aſcribere, ne quis fruſtra eos huc maximè facientes deſideret:

Amphytrioniades qua tempeſtate iuuencos
Egerat à ſtabulis ò Erythræa tuis,
Venit ad inuictos pecoroſa palatia montes
Et ſtatuit feſſos feſſus & ipſe boues
Quà Velabra ſuo ſtagnabant flumine, quoque
Nauta per vrbanas velificabat aquas.
Sed non infido manſuerunt hoſpite Caco
Incolumes; furto polluit ille locum.
Incola Cacus erat, metuendo raptor ab antro
Per tria partitos qui dabat ora ſonos,
Hic, ne certa forent manifeſtæ ſigna rapinæ
Auerſos cauda traxit in antra boues.
Nec ſine teſte deo; furem ſonuere iuuenci,
Furis & implacidas diruit ira fores.
Mænalio iacuit pulſus tria tempora ramo
Cacus, & Alcides ſic ait: ite boues,
Herculis ite boues; noſtræ labor vltima clauæ,
Bis mihi quæſitæ, bis mea præda boues,
Aruaque mugitu ſancite boaria longo,
Nobile erit Romæ, paſcua noſtra forum.

Lib. 2. Herculis & Caci pugnæ explicatio. Fabulam declarat Fulgentius in mythologicis his verbis: *Si fumum fures eructuant, quis inuolantem dum negat, agnoſcat? Ergo aut caliginem aut fumum obycit, ne agnoſci poſſit: aut in fumum vaneſcit ſubſtantia quæ furtiuè ſuccedit. Cacus enim Herculis boues furatus eſſe dicitur, quos caudæ in ſpelunca tractos abſcondit, quem Hercules preſſo gutture interemit. Κακὸν enim Græcè malum dicimus. Ergò omnis malitia fumum eructuat, ideſt, aut quod contraria ſit veritati, ideſt luci; aut quod acerba ſit videntibus, vt fumus oculis, aut quod ſemper occultas obſcuraſque cauillationes obyciat. Ideo autem duplex quod multi formis malitia non ſimplex ſit. Triplici etiam modo nocet malitia, aut in euidenti, vt potentior; aut ſubtiliter, vt falſus amicus, vt impotens latro. Ideo etiam ſubſtractos bo-*

ues transuersis ducit vestigijs, quod omnis malignus aliena vt inuadat, transuersa defensionis vtitur via. Ideo & bona Herculis concupiscit: quia omnis malignitas contraria est virtuti. Denique in spelunca abscondit, quia nunquam malignitas aperta liberiore fronte sit, sed virtus & malos interficit, & sua vindicat. Hæc Fulgentius. De tauro monstro, terræ filio, anteriore parte taurum, posteriore serpentem referente, apud Ouidium hæc legitur fabula:

Taurus terræ filius. Fast. 3.

Stella Lycaoniam vergit decliuis ad arcton
Miluius, hac illa nocte videnda venit.
Quid dederit volucri, si vis cognoscere, nomen
Saturnus regnis à Ioue pulsus erat:
Concitat iratus validos Tytanas in arma,
Quaque fuit fatis debita tentat opem.
Matre satus terra monstrum mirabile taurus
Patre sui serpens posteriore fuit.
Hunc triplici muro, lucis incluserat atris
Parcarum monitu Styx violenta trium,
Viscera qui tauri flammis adolenda dedisset,
Sors erat, aeternos vincere posse deos.
Immolat hunc Briareus facta ex adamante securi,
Et iam iam flammis exta daturus erat.
Iuppiter alitibus rapere imperat; attulit illa
Miluius, & meritis venit in astra suis.

Idem poeta Cerastas populos, quòd hospites suos mactarent, à Venere in tauros mutatos ait. Aiunt Cyprum olim incoluisse & binis insignes fuisse cornibus, & ab ipsis insulam illam cerastim fuisse nominatam. Poeta canit:

Metam. 10. Cerastæ populi in tauros.

Gemina quondam quibus aspera cornu
Frons erat, unde etiam nomen traxere Cerastæ.
Ante fores horum stabat Iouis hospitis ara
Lugubris sceleris, quam si quis sanguine tinctam
Aduena vidisset, mactatos crederet illic
Lactentes vitulos, Amathusiacasque bidentes;
Hospes erat cæsus; sacris offensa nefandis
Ipsa, suas vrbes, Ophiusaque arua parabat
Deserere alma Venus, sed quid loca grata? quid vrbes
Peccauere meæ? quod, dixit, crimen in illis?
Exilio pœnam potius gens impia pendat,
Vel nece, vel si quid medium est, mortisque fugæque
Idque quid esse potest, nisi versa pœna figuræ?
Dum dubita, quo mutet eos; ad cornua, vultum
Flexit, & admonita est, hæc illis posse relinqui,
Grandiaq; in toruos transformat membra iuuencos.

Ius in vaccam immutatæ fabula non vno modo refertur. Plerique filiam fuisse aiunt Inachi regis Argiuorum & fabulam hoc modo narrant, Iuppiter cum ob formæ elegantiam maxime eam diligeret, ab Inacho fluuio redeuntem tenebris superinductis detinuit & oppressit: Iuno verò eum ex alto tenebras videret, suspicata maritum suum alterius amore frui, in terras descendit, tenabrasque soluit: Quod Iuppiter sentiens, ne pateret crimen, puellam in vaccam transformauit, eamque Iunoni poscenti ægrè concessit: Iuno autem nec tum suspitionibus libera, Argo centoculo custodiendam tradidit, quem Mercurius à Ioue missus sopitum interfecit: quapropter Iuno dolens vaccæ œstrum immisit, quo per multa loca agitata, tandem in Aegyptum venit, ibique preco Iouis à Iunone eidem formæ est restituta, & ab Aegyptijs Isis nominata, Osiridi regi nupsit, post mortem verò pro dea culta est. Sic ferè sed prolixè admodum fabulam recenset Ouidius, quem lector adire poterit, non enim consultum videtur integras paginas eius versibus implere. Sunt qui Ionem Iunonis sacerdotem fuisse volunt, & ab hac in vaccam imutatam, vbi illam à Ioue vitiatam comperisset; tum verò iurasse Iouem, se minimè cum illa fuisse congressum. Iunonem tamen eam à Ioue munus poposcisse, & Argo seruandam tradidisse, qui eam in monte Mycenæo ad oliuam quandam (Plinius suo tempore Argis adhuc durare dici tradit) alligauerit. Scriptum reliquit Andreas Tenedius in nauigatione Propontidis Ionem non modò non fuisse perfunctam Iunonis sacrificio, sed fuisse quoddam scortum, quæ beneficijs Iouem in amorem irretire niteretur, sic enim referri ab

Fabula Ius. Metam. 1.

enarratore Theocriti, ad quam Iyngis opera vſa fuerit. Eam igitur à Ioue Iyngis artificio adducto, in nebula, vt lateret compreſſam, ſed cum id ſenſiſſet Iuno, ac Zelotypia capta, eò acceſſiſſe: eam contra à Ioue in vaccam candidam mutatam, vt omnem ſuſpitionem Iunoni leuaret hac arte: Cùm verò Iuno eam vaccam vidiſſet, domum à Ioue poſtulaſſe, at veritum illum, ne, ſi illam negaſſet, dolus pateret, quamuis inuitum, tamen largitum eſſe: Cùm verò diu ſub Argi cuſtodia, qui centum habebat oculos, aſſeruata fuiſſet, Iouem tandem illius miſertum mandauiſſe Mercurio, vt raptam Ionem, interfecto Argo abduceret: tum Mercurium ſumpta paſtoris forma conatum eſſe cum fiſtula per ſoni ſuauitatem Argum in ſomnum inducere, ac tandem virga tactum ſopiuiſſe, deinde cum vaccam rapere vellet, Argum ab Hierace iuuene imprudente fuiſſe excitatum. Cùm verò rem tegere amplius Mercurius non poſſet, Argum ſaxo occidiſſe. Illa re valde commotam Iunonem primùm Argum in pauonem cum totidem oculis in pennis mutaſſe, deinde œſtrum vaccæ immiſiſſe, quo illa grauiſſimè agitata ſit, id quod etiam teſtatur Virgilius, inquiens,

Georg. 3.

Hoc quondam monſtro horribiles exercuit iras,
Inachiæ Iuno peſtem meditata iuuencæ.

Hanc igitur furore vexatam, primum mare, quod ab Ipſa Ionium vocatum eſt, aiunt tranaſſe: poſtea verò montem Hæmum per Illyridem profectam tranſcendiſſe, ſinumque Thracium traieciſſe, qui ab ea poſtea vocatus eſt Boſphorus. Nam duo fuerunt Boſphori, Cimmerius & Thracius. In Scythiam verò profectam, multa deinde Europæ & Aſiæ maria tranauiſſe, atque in Aegyptum tandem perueniſſe ad Nili ripas, vbi dicatur priorem hominis formam recuperaſſe, vt ſignificauit Theocritus his verſibus:

In Europa.

θηεῦντο δὲ ποντοπόρον βοῦν.
Ενδ᾽ ἦν Ζεὺς ἐπαφώμενος ἠρέμα χειρὶ τεείν
Πόρτιος, ἥν τε καλίςην ἐλλαπ όρῳ παρὰ Νείλῳ
Εκ βοὸς εὐκεράοιο πάλιν μετάμειβε γυναῖκα. ideſt,
Fulctiuagamque bouem ſpectabant in maris vndis.
Iuppiter hic aderat, niuæ qui terga iuuencæ
Tractabat dextra, ſeptemfiui ad oſtia Nili
De boue cornuta facta eſt mox fæmina pulchra.

Idem ſcribit Aeſchylus in Prometheo. Apollodorus verò in libro de dijs ſcriptum reliquit, iſtud ipſum contigiſſe iuxta Iopem ciuitatem, quæ ab Ioue nomen acceperit, cùm Argum diuina opera ſuperaſſet, Ιο πᾶνδὲ πολις (inquit) καλεῖται, ὅτι ἐκεῖ ἡ Ἰὼ τὸν Ἄργον νικήσασα, γέγωνεν ἄνθρωπος, ideſt, *vocata fuit Iope ciuitas, quòd ibi poſt Argum diuina ope ſuperatum, Io facta eſt homo.* Scribit idem Apollodorus Ionem priſtina forma recuperata ad Nili fluenta Epaphum è Iouis congreſſu peperiſſe, quem Iuno Curetibus occultandum tradiderit: id cùm reſciuiſſet Iuppiter, fertur (inquit) Curetes interfeciſſe, quo tempore Io perfecta eſt in Syriam ad filium inueſtigandum, quo inuento in Aegyptum redijt. Strabo tamen antrum quoddam in Eubœa fuiſſe ſcribit in littore maris Aegei, quod vocetur aula bouis, vbi Io dicta ſit Epaphum peperiſſe. Poſt partum igitur dea facta fuiſſe dicitur, & ab Aegyptijs Iſidis nomine culta, & tempeſtatibus ac nauigantibus præfecta, vt teſtatur Lucianus in dialogo Zephyri & Noti. Hæc ferè ſunt quæ de Ione Inachi filia fabuloſè dicta ſunt ab antiquis ſcriptoribus. Herodotus in Clio raptam fuiſſe Ionem ſcribit à Phœnicibus & in Aegyptum deportatam, quod ſcriptum etiam fuit ab Ephoro & Phœnicibus vulgò creditum eſt. At longè alia fuit Perſarum ſententia, quippe qui putarint, quòd vbi Io Argis fuit compreſſa à quodam nauclero nauis Phœniciæ, parentes verita, quia cognouiſſet ſe ferre in vtero, cum Phœnicibus lubens nauigarit. Quod autem bos facta mare tranarit, id falſum omnino eſſe creditur, ſed datum fuiſſe fabulæ locum, quia in naui quæ priorem partem tauri pictam haberet in prora, nauigarit. Cùm igitur in illa naui mare illud, quod Aſiam ab Europa diſterminat, cuius in littore extructum eſt Byzantium, traieciſſet, locus dictus fuit Boſphorus, quia bos illac inceſſerit. Alij crediderunt tumultuarias nauiculas ab accolis, qui vellent traijcere, fuiſſe factas, quæ quoniam à bobus traherentur, locus fuerit ita appellatus. Alij maluerunt Boſphorum fuiſſe appellatum ab eo tauro, quem rex Aegyptiorum pro Ioue miſit ad Inachum. Cum verò mortuus fuiſſet, hunc oſtendens, circumtulerunt, quoniam illud animal non erat antea notum, neque viſum in Græcia, vt ait Soſiphanes in Meleagro: cùm verò apparuiſſet longè exiſtentibus ſupra vndas natans taurus ille, quòd erat ſuper tabulatum, ſinus ille ab inceſſu bouis, dictus fuit Boſphorus. Fingebatur verò Iſidis ſtatua cornuta, quæ ex palmarum folijs habeat calceamenta, cùm luna ſit palmarum fertilitatis cauſa. Victimæ ei vitulæ erant conſecratæ, vti ex Herodoto ſuo loco dictum eſt. Inquiunt poſtea Epaphum Aegypti imperium adeptum vrbem Memphim ædificaſſe, matremque poſt mortem, Iſidis nomine coli imperaſſe; atque hæc illa ſunt, quæ attinet ad hiſtoricam expoſitionem. Quod ad phyſicam ſpe-

Lib. 10.

Ius fabulæ explicatio.

Iſidis ſtatuæ cur cornuta.

spectat, In modò Luna dicta est, modò credita est terra. Nam dicitur Io fuisse Argi & Ismenes (quod testatus est Cecrops) vel Neptuni, vel Inachi fluuij, vel aquæ omnino, filia, cum terræ solum Io crederetur. Nam terra procul existentibus videtur paulatim ex vndis exoriri. Hanc Iuppiter compressit in nebula, cùm Iuppiter nimirum æthereus Sol intelligatur, per quem vapores è terra assiduè exurgunt. Fabulantur Ionem in vaccam mutatam fuisse animal fertilitatis terræ studiosum, cuius omnis industria sit in colendis agris, ob vbertatem ipsius terræ: nam cum Iuno accessit, mitior calor scilicet aeris, tum Iuppiter illam in vaccam concessit, cùm neque ob nimium calorem assiduum, vt neque ob frigus terra fiat ferox. Iuno Argum cui centum erant oculi, illam seruandam dedit, quia cœlum cui plurimæ sunt stellæ tanquam oculi, assiduè terram intuetur, & ob suum cursum tēpora assiduè varians plurimum adiuuat ad fertilitatem. Harum stellarum siue horum oculorum altera pars, dormit, altera vigilat, quia semper dimidiū cęli videtur Sole illustrari, cum dimidium stellas frequentes ostentet; atque stellæ quæ Solis lumine obscurantur, dicuntur dormire. At cur Iuppiter Argum occidere Mercurio imperauit? quia ratio plurimū potest in agricultura. Hæc vacca cæso Argo dicitur liberata fuisse, totumque ferè terrarum orbem peragrasse, & omnia tranasse maria: quia prudentia & industria agricolarum videtur aeris etiam bonitatem aut fortunæ malitiā superare, cùm tellus colonorum industria maximè fiat fertilis. Hæc ipsa ratio agriculturæ in omnes terras dedita peruenit tandem Aegyptum, quæ tellus, quoniam ob suam fertilitatem ac bonisatem maximè patefaciat vim naturæ & feracitatem, dicta est vacca priorem formam ibi recuperasse. Ad hos cum Isis transfretasset mulier omnino formosissima suæ ætatis ab Api Aegyptiorum rege vxor ducta est: quam dicunt nonnulli Mercurium cæso Argo sene prudentissimo Argiuorum rege, vt ipso imperio potiretur, pulsum è Græcia, cùm res parum feliciter illi successissent, comitatum fuisse. Ibi cum Isis agriculturam, atq; multas res humanæ vitæ perutiles Ægyptijs ostendisset, pro dea culta est & diuini honores illi fuerunt instituti. Enimuero ego (inquit Natalis Comes, ex quo ferè hæc omnia) fabulam hanc vniuersam ad lunæ cursum potius accommodandam putarim: quam dixerunt esse Inachi vel Neptuni filiam, cùm Luna sensim humectet nocturno lumine, vt ait Ptolomæus in Almagesto. Hanc dixerunt filiam Inachi à Ioue compressam fuisse in nebula, cum Iuppiter etiam Sol aliquando sit, etenim in horum planetarum coniunctionibus nubes aut nebulæ plerumque gignuntur. Mox ob accedentem Iunonem Io in vaccam mutatur, quia semper ferè die tertio saltem à coniunctione luna exit cornuta, vaccæq; cornua imitatur. Nam nisi ante diem quartum illa se è nubibus explicauerit, puriorique aeri obtulerit, pluuiæ assiduè prope in vniuersum mensem significantur. Hanc exeuntem à coniunctione, & è nubibus egressam excipit Iuno & Argo seruandā tradit, quia illa cæteris omnibus stellis est inferior, à quibus despicitur. Occiditur Argus Iouis iussu, & vacca ab Argo liberatur, quia Sole lumen & vires Lunæ impartiente, illa omnium stellarum vires supera, magisque conspicuæ sunt Lunæ, quàm stellarum omnium aliarum vires & actiones in humanis corporibus, quas exercet luna, vbi aliquantulum excreuerit. Hæc Io dicta est orbem terrarum peragrasse, & modò in Scythiam, quæ regio est ad Septentrionem, modò in Ægyptum peruagata, quia cùm Luna velocissima sit, mariaque omnia secum trahat, tum modò ad septentrionem, modò ad austrum declinat ab ecliptica. Ibi versa est in deam quam cornutam finxerunt, cùm primam formam recuperasset, quoniam primi omnium mortalium Ægyptij, cum oculos in cœlum sustulissent, vidissentque cœlum, Solem, Lunam, Astra perpetuo motu moueri, & plurimum rebus humanis prodesse, à perpetuo cursu deos vocarunt, atque Solem & Lunam præcipuè diuinis honoribus coluerunt, vt testatur Eusebius & Plato. Alij fabulam hanc ad vitā humanam, moresque mortalium exprimendos retorserunt, dixeruntque Iouem esse hominum parum cordatorum animas, quæ primum cum Ioue coniunctæ in nebula, & è cælo in hæc corpora tenebrarum plena delapsæ, in beluas vertuntur, neque cupiunt aut diuinitatem summi dei, aut acceptā immortalitatem speculari. Sic verò mutatæ donantur Iunoni, quoniam auaritia & omnium libidinum cumulus homines inuadit, quæ multo etiam plures sunt, quàm oculi Argi. Paulò post cùm maturior ætas aduenerit, mittitur à Ioue Mercurius, qui Argum occidat, quoniam ratio libidines denique refrænat, estque omnium voluptatum satietas. Deinde œstrum è Iunone immittitur, qui stimulus est conscientiæ, & rerum præteritarum, ætatisque inutiliter transactæ recordatio. Hæc facit vt intelligamus nos antea toto cælo, vt aiunt, aberrasse, & vt prudentiores facti pristinam hominum formam resumamus, ad dij immortales denique per sanctitatem vitæ, & innocentiam & iustitiam & humanitatem in omnes viros bonos efficiamur. Antoninus Liberalis de Mercurio Solis boues furto auferente, scribit hæc verba: *Auctores eius quam subijcimus, narrationis sunt præter Nicandrum in libro de immutatis, Hesiodus in magnis Eœis siue Orientalibus, Didymmarchus libro metamorphoseon tertio, Antigonus alterationibus, & Apollonius Rhodius in Epigrammatis, vt Pamphilus libro primo, ait, Argus Phrixi F. & Permele Admeto nata, filium habebant Magnetem nomine,* qui

Lib. 2. de præparat. Euang.

In Cratylo.

Fabula de Mercurio & Solis bobus.

qui vicinam Thessaliæ regionem incoluit: eam cui ab eo Magnesiæ nomen homines fecerunt. Filius fuit ei Hymenaus excellenti forma. Hunc cùm Apollo canentem audiuisset, amoreque eius correptus à domo Magnetis non discederet, Mercurius armento boum Apollinis, quod iuxta boues Admeti pascebat, insidias tendit. Ac primum quidem canibus armenta ea custodientibus, veternum anginamq; immittit: & oblitæ boum custodiæq; sunt. Buculas ita Mercurius abigit duodecim & boues iugi ignaros centum, taurumque armenti virum. Caudis singulorum aliquid syluestris materiæ appendit, ad delenda boum vestigia agitique armentum per Pelasgos, Achaiam, Phthiosidem, Locridem, Bæotiam, Megarensem agrum, indeque in Pelopponesum per Corynthum & Larissam, Tegeam vsque: inde secundum Lycaum & Mænalum montes profectus est cum ijs, & speculam Batti. Habitabat is Battus in summo scopuli: cumque iuuencorum qui præteragebantur, vocem exaudisset, domo egressus, sensit eos esse furtiuos, pactusque est mercede silentium, de ijs reticendi. Eam Mercurius iurato se nemini de his quicquam relaturum Batto stipulatur. Mercurius cùm eas in speluncam Prioris ad Coryphasium abdidisset compulsas, quæ est è regione Siciliæ & Italiæ; ad Battum mutata forma reuertitur, periculum facturus, anis iuramentum esset seruaturus. Data ergò mercedis loco chlana, percontatur, anuè furtiuas boues præteragi vidisset? Ibi Battus chlæna recepta indicium facit de bobus. Mercurius bilinguem eum esse agrè ferens, adacto baculo in saxum commutat, quod & frigori & æstui omni est obnoxium. Alij Mercurium Batto, vt taceret, vaccam donasse volunt, vt in primis Ouidius, qui integram hanc fabulam sic recenset:

Metam. 2.

Illud erat tempus, quo te pastoria pellis
Texit, onusque fuit baculus syluestris oliuæ.
Alterius dispar septenis fistula cannis,
Dumque amor est curæ, dum te tua fistula mulcet,
Incustoditæ Pylios memorantur in agros
Processisse boues: videt has Atlantide Maiæ
Natus, & arte sua syluis occultat abactas.
Senserat hoc furtum nemo, nisi notus in illo
Rure senex, Battum vicinia tota vocabat.
Diuitis hic saltus herbosaque pascua Nelei,
Nobiliumque greges custos seruabat equarum.
Hunc timuit, blandaque manu seduxit, & illi
Quisquis es hospes ait, si fortè armenta requiret
Hæc aliquis, vidisse nega, neu gratia facto
Nulla rependatur, nitidam cape præmia vaccam.
Et dedit, accepta, voces has reddidit hospes,
Tutus eas, lapis iste prius tua furta loquetur,
Et lapidem ostendit: simulat Ioue natus abire,
Mox redit, & versa pariter cum voce figura
Ire boues, fer opem, furtoque silentia deme.
Iuncta suo pariter dabitur tibi fœmina tauro.
At senior postquam merces geminata, sub illis
Montibus, inquit, erant, & erant sub montibus illis,
Risit Athlantiades, & me mihi perfide prodis,
Me mihi prodis? ait, periuraque pectora vertit
In durum silicem, qui nunc quoque dicitur index.

Fictam autem istiusmodi fabulam fuisse volunt, quia Mercurij planeta, quibus dominatur in horoscopo, homines facit ingenio quidem promptos & eloquentes, at callidos tamen & astutos & ad furta propensos.

APOLOGI.

Lib. 29. cap. 2. Taurus & rana.

SCITA fabella, siue apologus legitur de rana & tauro: perrexisse olim ingentem taurum (vtor verbis Celij Rhodiginij) ad aquas restinguendæ sitis gratia. Erat ibi fortè ranarum, vt assolet primum. Dum verò auidius bellua se aquis inserit, ranunculos ibi attriuit aliquos. Re autem adeo terra & formidolosa perterritus vnus confestim mandat fugæ præsidium, & sedulitate mira, quantam in id genus cędere probabile est, peruenit ad matrem, narrat fratrum miserabile exitium, vt à staturoso nescio quo forent immaniter exculcati. At illa nimis inscita, nimisque

misque exoculata, vt quæ filio aliqua volebat videri, tumescere amplius cœpit, ac flatu modò magnitudinem captare, rogans, ecquid tanta foret pernicialis bellua? Cui is, multo maior, inquit, illa etiamnum inflari plus, ac subinde cœpit, cupiens omnino magnitudinem visam exhibere filio. At is frustra conari illam animaduertens. Non si te ruperis (inquit) par vnquam futura es. Id prouerbij formam habet. Apologum satyris suis inseruit Horatius, qui sic canit:

Lib. 2. Sat. 3.

Absentis ranæ pullis vituli pede pressis,
Vnus vbi effugit; matri denarrat, vt ingens
Bellua cognatos eliserit; illa rogare,
Quantane? num tantum sufflans se, magna fuisset,
Maior dimidio, num tantum? cùm magis atque
Se magis inflaret, non si te ruperis inquit,
Par eris.

Alij ruptam fuisse ranam aiunt, cum vellet bouem voce imitari. Martialis isthac vulgari fabula vanitatem Otacilij pauperis contendentis cum Torquato diuite rerum omnium magnificentia deridet, vaticinaturque fore, vt ita rumpatur Otacilius volens æquari Torquato, quemadmodum rana dirupta est, cùm vocem bouis vellet emittere.

Ad lapidem Torquatus habet prætoria quartum,
Ad quartum breue rus emit Otacilius.
Torquatus nitidas vario de marmore thermas
Extruxit cucumam fecit Otacilius,
Disposuit daphnona suo Torquatus in agro,
Castaneas centum seuit Otacilius.
Consul Torquatus: vici fuit ille magister,
Nec minor in tanto visus honore sibi.
Grandis vt exiguam bos ranam ruperat olim,
Sic puto Torquatus rumpet Otacilium.

Inter apologos Leonis Baptistæ Alberti, legitur & iste. Bos amputatis cornibus arietabat in arborem, conuiciaq; iaciebat in eam, dicens, aliquando in terram prostratam per vias miserè tractabo per terram trahens: Cui arbor, interea tu amputatis cornibus, nihil potes. Alius, Bubulcus armentum taurorum pascens, amisit vitulum, lustrando omnem solitudinem, indagando moram traxit. Vbi inuenire nihil potuit, precatus est Iouem, si furem, qui vitulum cepit, ostenderit, hœdum in sacrificium oblaturum. Cęterum proficiens in quercetum quoddam inuenit à leone deuorari vitulum. Trepidus igitur & perterrefactus, eleuatis manibus suis in cœlum, ait, O domine Iuppiter, promiseram tibi hœdum medaturum esse, si furem inuenirem, nunc taurum tibi recipio sacrificaturum, si huius manus effugero. Fabula quadrat in homines infortunatos, qui dum carent, vt inueniant, precantur, cum inuenerint, quærunt effugere.

Bos & arbor.

PROVERBIA.

Μὴ κατὰ βόος εὔχου; Ne contra bouem opta. Author adagiorum, adagium (inquit) admonet vitam non esse instituendam iuxta votum animi, neq, quiduis sperandum à superis, sed vt ea duntaxat sibi quisque promittat, quæ possit industria consequi. Refertur in collectaneis Diogeniani. Videtur autem ducta metaphora ab agricola qui negligens adhibere bouis operam in colendis agris, optat, vt citra suum laborem proueniat seges. Hæc ille, sed sensus (inquit Gesnerus) clarior videretur, si pro κατὰ præpositione legas ἄνευ, vt ita legatur, Ne optes sine boue. Oppidò quàm eleganter Horatius hoc carmine,

Ne contra bouē opta.

Optat ephippia bos piger, optat arare caballus,

virium illud significat humanis ingenijs insitum, vt semper alienam sortem magis mirentur, suam contemnant ac fastidiant, optent inexperta, experta damnent. Illud verò etiam Homeri:

Οὐ γάρ πώποτε ἐμὰς βοῦς ἤλασαν, οὐδὲ μὲν ἵππους, idest,

Non enim equos vnquam mihi subduxere bouesque.

prouerbiali figura videtur vsurpatum pro eo, quod est, nunquam me læserunt, aut affecerunt iniuria, cùm negamus nobis esse causam, cur illum aut illum odisse debeamus. Sumptum est ex Iliados Homericæ libro primo, vbi Achilles contendens cum Agamemnone, negat sibi causam esse, quamobrem cum Troianis bellum suscipiat, nisi vt illi morem gerat. Dictum est autem ex an-

tiqui ſeculi ritu, quo cùm vità mortalium adhuc eſſet paſtoralis, prima belli cauſam erant abactà pecora. Pindaricum illud, quod refertur à Plutarcho in commentario, quem ſcripſit περὶ εὐθυμίας, ὑφ᾽ ἅρμασιν ἵπποι, ἐν δ᾽ ἀρότρῳ βοῦς· παρὰ ναῦν δ᾽ ἰθύνει τάχιστα δελφίς. κάπρῳ δὲ βουλεύοντι φόνον, κύνα δεῖ τλάθυμον ἐξευρεῖν, ideſt, *Equus in quadrigijs, in aratro bos nauem ocyſſimè præuertitur delphinus apro cædem molienti inueniendus eſt canis laborum patiens*: ſignificat vnumquemque adhibendum eſſe ad id, quo valet: refertur adagium ab authore adagiorum in adagio: *Quam quiſque norit, artem, in hac ſe exerceat*, ἔρδοι τις ἣν ἕκαστος εἰδείη τέχνην: quo Iambico ſenario (Ariſtophanis in Veſpis) admonemur, vt quarum rerum ſumus periti, in his duntaxat diſputandis tractandiſque verſemur: quarum verò ſumus rudes, eas doctioribus concedamus, neque profeſſionem alienam nobis vindicemus, neque in meſſem alienam mittamus falcem. M. Tullius. *Sed hic quidem* (inquit) *quamuis eruditus ſit, ſicut eſt, hæc magiſtro concedat Ariſtoteli, canere ipſe doceat; benè enim illo prouerbio Græcorum præcipitur: Quam quiſque norit artem, in hac ſe exerceat.* Apud A.Gellium Plato ex Euripide etiam citat, ſed in ſenſum non nihil diuerſum à Ciceroniano, nempe ſuo quemque vitæ inſtituto ſtudioque impenſe pilectari, quòd in eo ſe laudem aliquam aſſecuturum confidat. Accidit (inquit) illis illud Euripidis. Qua in re clarus quiſque eſt, ad eam properat, & diei partem illi plurimam impartit, in qua ipſe ſe exuperet: contrà in qua ſtupidior, ac nihil ſit, inde effugit, eamque contemnit. Ad hoc etiam prouerbium alluſit Horatius ita ſcribens:

Bos in aratro. — *Lib. 1. Tuſcul.*

Nauem agere, ignarus nauis, timet: abrotanum ægro
Non audet, niſi qui didicit dare. Quod medicorum, eſt,
Promittunt medici, tractant fabrilia fabri.
Scribimus indocti, doctique poemata paſſim.

Idem in epiſtola ad Villicum.

Lib. 8.

Quam ſcit, vterque lubens cenſebo, exerceat artem.

Athenæus, cùm Ptolomæus cum Stratonico contentioſius diſputaret citharœdo de citthariſtica, *Alius* (inquit) *eſt rex ſceptrum, aliud plectrum*, & apud Plinium Apelles Alexandro Magno in officina multa diſſerenti de pictura, comiter ſuaſit ſilentium, admonens illum rideri à pueris, qui colores terebant. Prouerbialis verò iſte Græcorum verſus:

Lib. 35. cap. 30.

Πολλοὶ βουκένται, παῦροι δέ τ᾽ ἐγῆς ἀροτῆρες, ideſt,
Qui taurum ſtimulent multi, ſed rarus arator.

in eos torquetur, qui inſignia virtutis aut famam habent, ſed vera virtute vacant. Multi enim præſeferunt, quod non ſunt. Huc adſcribendum videtur, quod lepidè ſcripſit Seneca, quendam *perſonam malle quàm faciem*: Faciem vocat, vbi quis talis videtur, qualis eſt perſonam, cùm præ ſe fert aliquis, quod non eſt. Simile eſt prouerbium cum eo, *non omnes qui habent citharam, ſunt citharœdi*. Μὴ πάντα κατὰ βόος ἕξεις, ideſt, *non omnia per bouem obtinebis*. Hemiſtichium eſt prouerbiale, quod admonet non ſacrificijs, aut litationibus, votiſque pro arbitrio omnia ceſſitura: laborandum nobis eſſe, quemadmodum apud Saluſtium ait Cato: *Non votis neque ſupplicijs muliebribus auxilia parantur deorum, ſed vigilando, agendo, bene conſulendo, proſperè omnia cedunt, vbi ſecordiæ atque ignauiæ te tradideris, ne quicquam deos implores*, quò ſpectat illud Aeſchyli: Τῷ δ᾽ αὐτοπονοῦντι, καὶ θεὸς συλλαμβάνει, ideſt, *Quiſquis laborat, huic manum præbet deus*: Torqueri ſolet in reſides exercitus duces, qui mactato boue propitiaſſe ſe deum abundè putant, non poſſe infeliciter cadere ſua cœpta arbitrantes, cum conſilio & animi præſentia & fortibus factis in bello opus ſit, *Bos agnoſcit poſſeſſorem ſuum*: in eum dicit ait Polydorus Virgilius, qui agnoſcit beneficia, & obſeruat illum, à quo acceperit: poſſeque non minus concinnè in ingratum torqueri, argumento à minori ſumpto. Si enim bos animal ſtolidum ſuum noſcit: noſcit autem rectè (inquit) bubulcum, cùm præſertim ab eo paſcitur, is meritò in mutis habendus, qui à boue intelligentia vincatur, vt de ſe benemeritos non agnoſcat. In hunc ſenſum propheta aduerſus Iudæos, quòd non eſſent cogniturі filium dei, cuius populus dicebantur, vſus eſt. Eleganti etiam atq; prouerbiali allegoria (inquit idem Polydorus) quis dicitur *aras boues & aſino*, cum neſcit officia diſtribuere. Verbi gratia, ſi quiſpiam adhibeat ad conſilium de rebus grauioribus habendum, citharœdum aut muſicum, in quibus ſumma ſemper eſt leuitas; item ſi ad ius dicendum, theologum iuri conſulto adiungat; vel ad diſputationem diuinitatis habendam, iuris peritum theologo copulet, aut virilia munera mandet fæminæ obeunda. Et denique ſola diſtantia, atque ineptia, locum prouerbio facit, figura inde ducta, quod aſinus ferendis ſarcinis valet, non item aratro trahendo, contrà quàm bos valentiſſimus ad arandum, tam ineptiſſimus ad onera importanda. Nos autem per huiuſmodi allegoriam admonemur vniuſcuiuſque hominis in ea re opera vti, qua ille valet. Ponitur in Deuteronomio in hanc quoque ſententiam. *Bos non infrenandus* prouerbialis etiam gnome eſt, quam Diuus Paulus copioſè explicat: Ait enim: *boui trituranti non eſſe os obligandum*

Non omnia per bouem obtinebis. — *In Catilina.* — *Bos agnoſcit poſſeſſorem ſuum.* — *Arare boue, & aſino.* — *Cap. 22.* — *1. Cor. 9.*

gandum. Locus ex Mose sumptus. Nam boui trituranti os obligare, est mercedem mercenario, & victum abnegare. Habebant enim Iudæi nonnunquam conductitios boues. Sic idem Paulus: *Legem non propter boues, sed propter nos scriptam, vt non negamus mercenario, operario, & inprimis, victum verbi ministro, de suo ministerio*. Nam boues triturantes dicuntur ac nominantur à Paulo. Etiam allegoricè potest significari, ne prohibeatur doctori verbum liberè prædicare, quod deuorent stipulas & paleas, idest, conuertant impios homines, & Christo incorporent. A bobus item trituram exercentibus: quibus quod os obligatum habeant, non licet vesci tritico, quod exciunt. βοῦς ἐπὶ σωρῷ, idest, *bos in acerno*. Dicitur quemadmodum ait Suidas, de ijs, qui in media rerum copia constituti, non finuntur præsentibus bonis frui, vt simile videlicet sit prouerbium illi: *Tantalus inter vndas sitiens*. Simile quiddam refert Iulius Pollux de seruis in pistrino laborantibus, quibus machina rotunda circa ceruicem addebatur, ne manum ori liceret adhibere: id factum ne deuorarent farinam. Quod bubus faciebant Iudæi, hoc illi faciebant hominibus. Dici verò etiam potest, de splendidè, ampliterque viuentibus. βοῦς ἐπὶ φάτνῃ, *bos ad præsepe*, in emeritos dici consueuit, quique iam ob ætatem ocio, & abdomini seruiunt. Philostratus in Cassandra: Ἀλλ' ἐν μειρακίοις καὶ γυναίοις βοῦς ἐπὶ φάτνῃ, idest, *verùm inter adolescentulos ac mulieres, bos ad presepe*. De Agamemnone loquitur, voluptuariam agente vitam. Effertur item ad hunc modum βοῦς ἐπὶ αὐλίῳ γέρων, idest, *bos in stabulo senex*: Rursum hoc modo: βοῦς ἐν αὐλίῳ κάθῃ, idest, *bos stabulo desides*, de ijs qui molliter & in otio viuunt, siue, vt Suidas ait, de hominibus ad nullam rem vtilibus. Athenæus refert quiddam non illepidum, nec alienum ab hoc prouerbio. *Cantor quidam imperitus, cùm Stratonicum excepisset conuiuio, ac Stratonicus eo frustraretur, non habens alterum qui cum sermocinaretur, confregit poculum ac poposcit maius, multosque cyathos cùm accepisset, solique calicem ostendisset, affatim bibens obdormijt, cætera fortunæ committens. Cum autem forte commessabundi quidam superuenissent cantori, ex notis, Stronicus ilico factus est sobrius. Ii cùm audissent, quod semper multum vini bibens fuisset inebriatus, compendio respondit. Insidiator enim & sceleratus ille cantor, tanquam bouem ad præsepe, data cæna, occidit*. Origo adagij est à more veterum, qui boues à laboribus ad præsepe sistebant, atque illis pabulum subministrabant. Congruet verò etiam in illos qui in suum aluntur exitium: quemadmodum ij, qui se voluptatibus mundi explent, orco quid aliud quàm victimæ nutriuntur, veluti bos ad præsepe? βοῦς ἐνάλιος, idest, *Bos maritimus*, de magnis, insulsis, & ad nihil vtilibus, quales sunt phocæ, tantùm pascentes, nec operi, nec esui vtiles, contrà quàm boues terrestres. Refertur à Suida. Author adagiorum suspicatur legendum, βοῦς ἐν αὐλίοις, vt sit idem cum antedicto, quia sic (inquit) refertur in collectaneis Tarrhœi ac Didymi, estque hemistichium Iambici trimetri. Sed & Suidæ excusa sic legere tradit Gesnerus exemplaria, idq; bis repetere. Sic & Apostolium Byzantium, sic & alius authores habere. Γέρων βοῦς ἀμένητος δόμοισι, idest, *bos senex vacat luctu domesticorum*, hoc est, senum mors quod tempestiua videatur, non lugetur ab amicis. Quin & hodie si quando nunciatur obitus hominis natu grandis: Nihil acerbum inquiunt, non perijt in cunabulis. Mortem iuuenum complorant ij quoque, ad quos nihil attinet. Γηρᾷ ὁ βοῦς, τὰ δ' ἔργα πόλλα τοῦ βοός, *Bos consenescit, at opera multa sunt bouis*: Prouerbialis senarius, cùm ob ætatis imbecillitatem aliquis inutilis redditus ab obeundum munus. Nam diuitum vulgus haud aliter ministris vtitur, quàm equis & canibus, aut paulò etiam inhumanius, dum vsui sunt, alliciunt; vbi senuerint, reijciunt. Vnde consultum est, vt vnusquisque sibi paret, quo senectutem suam commodius foueat, alatque, ne tum cogatur, ex aliena liberalitate pendere, cùm à nemine non contemnetur: ac meminerit Diogenis apophtegmatis, qui rogatus, quidnam esset in hac vita calamitosissimum, respondit, γέρων ἄπορος, idest, *senex egens*. Sed fortè sensus Senarij clariùs ita reddi possit: Bos licet iam senecta inutilis, merito tamen illorum operum, quæ plurima iam olim confecit, reijci vel contemni non debet. Βοῦς ἐπὶ ζυγόν, idest, *bos sub iugum*, vbi quis assiduè laboras, aut vbi se quis laborioso inuoluit negocio. Ductum item à bubus agricolis. Quin & hic erit locus vtendi, cum negabimus aliquem ad id trahendum negocij, ad quod administrandum parum sit idoneus, sed eum qui sit aptus, quod bos iugo ducendo natus videatur, non item canis aut ceruus. *Bos clitellas*. Quintilianus parœmiæ quàm ait esse ceu breuem apologum, hoc adfert exemplum. *Non nostrum onus, bos clitellas?* Satis constat ex apologo sumptum, verùm quis sit is apologus, equidem nondum reperimus. Marcus Tullius in Epistola cuius initium est, Laodiceam, veni pridie Calendas sextiles, videtur ad hoc adagium alludere, & nobis (inquit adagiorum author) ansam coniectandi præbere. *Inde* (inquit) *ire ad Taurum cogitabam, vt cum Maphragone collatis signis, si possem, de seruo tuo decidere. Clitellæ boui sunt impositæ. Illa ne? Non est nostrum onus, sed feremus*. Quibus ex verbis odorari licet, non nostrum onus, *bos citellas*, prouerbium fuisse, recusantis munus aliquod, veluti parum accommodatum sibi. Neque enim boum est, clitellis ter-

1. Timoth. 5.

Bos in aceruo.

Lib. 7.

Bos in stabulo.

Lib. 8.

Bos maritimus.

Bos senex nō lugetur.

Bos sub iugum.

Bos clitellas.

Lib. 5. Inst. Orat.

go impositis onera gestare, sed potius asinorum ac mulorum. Prouerbium vsurpauit & Ammianus. Βοῦς ἐπὶ δέσμα, *bos in vincula*. Hesychius indicat in eandem sententiam dici, qua illud, κύων ἐπὶ δέσμα, idest, *canis in vincula*. Dicebatur, vbi quis seipsum in seruitutem, aut in malum aliquod inijceret. A canibus sumptum vltra se præbentibus vinciendos cibi lenocinio. Author Zenodotus. Μένε βοῦς πότε βοτάνην, idest, *Expecta bos olim herbam*. Dicendum vbi quid serò contingit. Laborat enim bos in agricolando, sed aliquando gustatura herbam enatam. Finitimum illud: *Et adhuc tua messis in herba est*. βοῦ ἄμητον, ἐπιτηροῦντες, idest, *Boues messis tempus expectantes*, vel βόοες ἄμητον, dici solitum, vbi quis ingentium emolumentorum spe laborem sumeret. Nam boues messis tempore inter trituram pascuntur, & pabulum largiùs apponitur. Alijs verò temporibus molestior est arandi labor, quòd nullo præsente fructu leniatur. Ατρεμας βοῦς, idest, *placidè siue lentè bos*, subaudiendum, *incedit*, aut simile quiddam. Congruet in illos, qui placidè ac paulatim, citraque tumultum, sed tamen assiduitate rem conficiunt. Equorum latus est velocitas. Boues non valent celeritate, sed viribus & assiduitate pollent, non impetu. Eodem pertinet illud. *Bos lassus fortius figit pedem*. D. Hieronymus oppidò quàm elegans adagium vsurpauit, ad beatum Aurelium Augustinum scribens, eumque deterrere cupiens, ne iuuenis senem prouocaret: propterea quod tardiùs quidem ad pugnam excitantur hi, qui iam sunt ætate quasi fessi: verùm ijdem grauius sæuiunt, atque vrgent, si quando sanilis irritata recaluit. *Memento* (inquit) *Daretis, & Entelli, & vulgaris prouerbij, quòd bos lassus fortius figat pedem*. A veteri trituræ modo ductum apparet, cùm circumactis à bubus super manipulos plaustris grana excutiebantur: partim à roris in hoc armatis, partim à taurorum vngulis. Potest allusũ videri, & ad hoc, quòd iuuenes corporis agilitate prępollent. Senes in stataria pugna, ac viribus superiores sunt, id quod & Virgilius innuit Entelli congressu. Τὸν θέλοντα βοῦν ἔλαυνε, idest, *volentem bouem agito*. Vtere eorum opere, qui ex animo faciunt. Stultitia est venatum ducere inuitas canes, vt ait Plautus. Refertur ab interprete Theocriti. Simile dictum etiam hodie perseuerat vulgo celebratum, incommodum esse bubus inuitis plaustrum ducere, aut inuitis equis plaustrum agere. Videtur autem ex Theognide sumptum,

Inuitum ne me scutica, stimulisque subactum
Vi studeas vnquam ducendo inducere plaustro.

significatur his adagijs non sat feliciter succedere, quod à nolentibus extorquetur: neque eorum officio vtendum, qui non ex animo operam suas nobis commodant, Τῷ βοΐ τὸν λαγὼ κυνηγετεῖς, idest. *Boue venari leporem*, dicuntur, qui rem absurdam, stultam ac præposteram aggrediuntur. Plutarchus in commentario de animi tranquillitate: Neque enim qui aratro velit iaculari ac boue venari leporem, infortunatus est: neque eo qui piscatorijs retibus ceruos nonceperit, vllus malus aduersatur genius, sed stultitia & peruersitas aggrediuntur, quæ fieri non possunt. Non quiduis est accommodum ad omnia, veluti si quis homini studijs & ocijs nato, bellum, aut rempub. administrandam mandet, boue venatur leporem, aut si stupido & insulso iudicia committat. Ἡ ἅμαξα τὸν βοῦν ἐλαύνει, idest, *currus bouem trahit*, de re quæ præposterè geritur: veluti si vxor præscribat marito, si discipulus deprehendat præceptorem, si populus imperet principi, si ratio pareat affectui, Lucianus in Terpsione. *Nunc id euenit, vulgò dici solet: Plaustrum sæpenumero bouem ipsum aufert*. Translata metaphora à plaustris per decliue retro labentibus, vnaque secum bouem auferentibus. In similem sensum torqueri potest illud diuini poetæ:

Ante lupos rapient hœdi, vituli ante leones:

illudque Iuuenalis:

Si mulier vitulum, vel si bos edexet agnum.

Sed & Suidas, in res absurdè gestas hoc recitat prouerbium, Ἀλώπηξ τὸν βοῦν ἐλαύνει, idest, *Vulpes bouem agit*. Nihil enim vulpi cum agriculatione. Ait tamen licere etiam torquere ad eum, qui non ex animo, sed alio spectans fingit se quippiam velle facere. Huc spectat & illud: Ne si bos quidem vocem edat: nec non & hoc: *Prius locusta bouem pariet*. βοῦς ἀλλότριος τὰ πολλὰ ἔξω βλέπει, idest, *bos alienus subinde foras prospectat*: de ijs qui apud alienos non satis ex animi sententia tractantur, eoq; sæpius suos desiderant. Vnicuique domi, ac velut in suis præsepibus iucundissima vita, peregrè multa sunt, quæ lædant, plurima desunt. Allusisse videtur ad hoc prouerbium Plutarchus: *Verum nec ipsos contemnatis, neuè foras prospiciatis*, idest, ne aliunde petatis, quod ab ipsis Platonis interpretibus sumi potest. Proinde rectè dicetur, ἔξω βλέπειν, qui non contentus suis aliunde pendet. Sic & Satyricus:

Nec te quæsiueris extra.

Lib. 16. — *Bos in vincula.* — *Expecta bos herbã.* — *Lentè bos.* — *Bos lassus fortius figit pedem.* — *Volentẽ bouem agito.* — *Boue venari leporem.* — *Currus bouem trahit.* — *Bos alienus foras spectat.* — *In Sympos. 8. 2.*

Ταῦρος

Ταῦρος ὑπερκύψας τὸ ταΰγετον ἀπὸ τοῦ εὐρώτα ἔπιεν, idest, *Taurus porrecto vltra Taygetum capite bibit ex Eurota*, de re vehementer absurda. Simmumum illud, *quid si cælum ruat?* Natum ex apophthegmate Geradæ Lacedæmonij: is ab hospite quodam interrogatus, quæ pœna foret adulteris apud Lacedæmonios, negauit esse vllos adulteros apud Lacedæmonios: at instens ille, quid si quis existeret, inquit, quam pœnam daret? is, inquit, taurum maximum dependeret, qui producto vltra Taygetum montem capite, biberet ex Eurota; cumque hospes arridens, & vnde taurus tam ingens? Lacedæmonius vicissim, at vnde apud Lacedæmonios adulteri? Refertur à Plutarcho in vita Lycurgi. *Ab asinis ad boues trascendere* dixit Plautus, cuius versus in prœmio operis recitauimus, pro eo quod est, ex humiliore conditione additiorum partes transire. Εἰ μὴ δύναιο βοῦν ἔλαυνε ὄνον, idest, *si bouem non possis asinum agito*, idest, si non potes, vt vis, vtcunque potes facito: Si fortuna splendidior non cõtingit, eam sortẽ quæ contingit, boni consules: si quod optas, non licet, id quod est, proximum amplectere. Plutarchus in commentario, cui titulus de vitando ære alieno prouerbialem ait esse sententiam in hoc versu:

Si bouem non possis, asinum agito.

Οὐ δύναμαι τὴν ἦγα φέρειν, ἐπιτίθετέ μοι βοῦν? idest,

Tauro oneratis, cum nequeam portare capellam.

Vbi quis quod leuius est, recusat, & quod multò sit intolerabilibus, imponi sibi postulat: Veluti si quis impatientia paupertatis, nam ad id accommodat Plutarchus, vsuris inuoluat sese, quod onus vix diuitibus sit tolerabile. Βοῦς ἐφ' ἑαυτῷ κονίεται, idest, *Bos aduersus seipsum puluerem mouet*, siue festinat. Vbi quis ad suum ipsius malum volens lubensque ducitur. Nam boues, vt sunt mansueti, facilè se præbent vinciendos, neque grauatim obtemperant iugo. Quidam accommodant in eos, qui prudentes ac scientes semet in præuisum periculum inijciunt, bouis in morem, qui sibi patitur inijci vincula, quibus ad cædem ducatur. Refertur à Zenodotto. Huc facit & hoc, Ἐκ τοῦ βόος τοὺς ἱμάντας λαμβάνειν, *ex ipso boue lora sumere* dicuntur, qui quò lædant quempiam, id ab ipso quem lædunt accipiunt: veluti si quis versibus lacesseret eum, à quo carminis componendi rationem didicisset; aut tyrannus pecuniam extorqueat à ciuibus, qua satellitium ad opprimendam ciuitatem alat; aut si quis præsidijs rethoricis rethoricen oppugnaret. Metaphora sumpta ab agricolis, qui lora cædunt è boum tergoribus, quibus boues vinciunt. Vtitur adagio Plutarchus. Quid igitur, inquit, dixerit quispiam? satis est ipsa corporis natura, morborum materiam in se continens, ac iuxta quod ioco dici solet, tanquam ex ipso boue lora sumens, ita ex ipso corpore dolores. Hesiodi, carmen,

Bos aduersus seipsum puluerem mouet.

Ex ipso boue lora sumere.

Μηδ' ἂν βοῦς ἀπόλοιτ', εἰ μὴ γείτων κακὸς εἴη, idest,

Ne bos intereat, vicinus si improbus adsit.

Columella tanquam prouerbiale refert. Illud autem Aristophanis in Acharnensibus: Παρετίθει δ' ἡμῖν ὅλους ἐκ κριβάνου βοῦς, Καὶ τίς εἶδεν πώποτε βοῦς κριβανίτας, idest, *Deinde nobis præbuit, è clibano totos boues, & quis rogo, conspexit vnquam clibano coctos boues?* prouerbialis est hyperbole de barbarica rerum copia, siue de lautitijs affatim administratis. Antiquitus enim erant in delicijs cibi in clibano cocti. Vsus erit, quoties splendorem conuiuijs efferemus, aut etiam insignem edacitatem. Consimili figura vocabant hecatomben. Πάντα ἐκτραγὼν τὸν βοῦν εἰς τὴν οὐρὰν ἀπέκαμεν, idest, *toto deuorato boue, in cauda defecit*, hoc est, reliquo negotio peracto, in extremo fine delassatus est. Videtur esse senarius, sed deprauatus. Βοῦς ἐπὶ πίνακος ἀργυροῦ, idest, *bos in quadra argentea*: in eos qui personam sustinent, officium aliquod egregium pollicentem, nec vlli tamen sunt vsui, nisi ad voluptatem aut factum. Author adagiorum ait simillimum esse ei, quod alibi retulimus, *bos septimus*, in cuius explicatione binos eius errores ex Gesnero detegimus. Sed & in huius adagij declaratione rem acu non videtur attigisse. Citans enim hoc ex Suida epigramma non inelegans,

Boue toto deuorato in cauda defecit.

Πῶς βοῦς ὁ παρχὼν αὔλακας γῆς οὐ τέμνεις,
Ἀλλ' ὡς πάροινος ἀγρότης ἀνεκλίθης,
Πῶς οὐχὶ καὶ σὺ πρὸς νομὰς ἀποτρέχεις,
Ἀλλ' ἀργυροῦ εἴδωλον ἕστηκας Τράγε
Ἕστηκα τὴν σὴν ἐξελέγχων ἀργίαν. idest,

Qui nam fit vt bos cum sies, aruum non ares
Sed ebrij in morem recumbis rustici?
Quin hirce tu quoque curris hinc in pascua,
Sed potius hic imago stas argentea?
Hic sto tuam redarguens inertiam.

Addensque meminisse huius bouis Iulium Pollucem, sensum epigrammatis haud assecutus videtur fuisse, cùm bos ille, cuius eo loco meminit Pollux, sit genus placentiæ, vt suo loco diximus, bos verò in hoc epigrammate, imago, siue pictura bouis in tabella (sic enim etiam rectius vertemus, quàm in qua-

in quadra) argentea: quare ſi ex hoc epigrammate ſiue apologo potius prouerbium facere libet, conueniet in otioſos & ignauos, quique externa ſpecie tantùm, non re ipſa, munus ſuum exercent. Παντὰ ἐκτραγὼν τὸν βῦν, ες τὴν ἔραν ἀπέκαμεν, idest, *toto boue deuorato, in cauda defecit*, hoc eſt, reliquo negotio peracto, in extremo fine delaſſatus eſt. Ἐπὶ βύρσης ἐκαθίζετο, idest, *In tergore bouis deſedit*, idest, ſupplex implorat auxilia. Natum adagium à conſuetudine vernacula. Scythis, quemadmodum teſtatur Lucianus in Taxaride. Nam apud hos, ſi quis fortè læſus eſſet, neque ſuppeteret vlciſcēdi facultas, immolato boue carnes minutim ſectas coquebat, ipſe in tergore humi ſtrato ſedebat, manibus in tergum reductis: idque maximum ſupplicandi genus apud illos habebatur. Accedebat quicunque vellet opitulari, & carnium portione guſtata, dextroq; pede tergori impoſito, pollicebatur pro viribus auxilio futurum: atque hoc fœdus ſanctiſſimum apud Scythas habebat. Plutarchus in commentario de his qui ſerò à numine puniuntur, prouerbialiter effert & hoc: *Boum extrema cornua inungere, quando eorum vngulæ mollitie tentantur*, ridiculum eſt. Conueniet in imperitos medicos, qui ſæpe parti, cui non debetur, medicamentum applicant. D. Hieronymus ad Pammachium ait: *Oleum perdit & impenſas, qui bouem mittit ad ceroma*. Ceroma dicitur vnguentum, quo olim inungebantur athletæ: bos autem ad certamina inutilis eſt. Itaque bouem ad ceroma mittere dici poteſt, qui docet indocilem, ait ad id muneris adſciſcit aliquem, ad quod obeundum minimè ſit idoneus. *Aſinus ad Lyram*, prouerbium in aſino recitauimus: cæterùm cum Cleon quiſpiam, cui nomen inditum Boui, ſcitè caneret voce, lyra verò non perinde vteretur: Stratonicus canentem audiens: *olim* (inquit) *aſinus ad lyram dictus eſt, nunc verò bos ad lyram*. Βοῦς Κύπριος, *Bos Cyprius*, Suidas dici ait de homine futili & ſtupido; Aiunt enim (inquit) boues Cyprios veſci ſtercoribus. In eundem ſenſum torquet author adagiorum; cæterum cum Plinius ſcribat Cyprios boues hominum excrementa appetere, non paſtus cauſa, ſed vt hoc remedio torminibus medeantur, id ad eorum ſagacitatem potius referendum eſſe ſuo loco antea annotauimus. Idem adagiorum author, ait Feſtum Pompeium, verſum hunc Sotadicum citare ex Ennio: *Cyprio boui merendam*: oſtendereque conuenire, quoties conuiua ſordibus & inſipidus ſordido, atque inſipido accipitur conuiuio: ſed cum adagij eandem referat originem, contrarium quoque ſenſum habebit, & fortè apud Ennium pro *merendam* legendum eſt, *merdam*. *Bos Arcadicus*, vt annotauit Lambertus Hortenſius in octauum Lucani, de magnis dicitur & ſtupidis, ſicuti & *Arcadicum germen*. Vide in priori tomo, *Aſinus Arcadicus*. Λοκρικὸς βοῦς, *Locrenſis bos*: de re nihili aut de munere leuiculo dici poteſt. Cùm aliquando Locrenſes publicum ſacrum facturi, bouem deſiderarent, compoſito ex minutis ſignis ſimulacro, dijs rem diuinam fecerunt; atque hinc vulgus adagium arripuit. Ἄθως καλύπτει πλευρὰ Λημνίας βοός, idest, *Athos celat latera Lemniæ bouis*. Vbi quis officit, aut moleſtus eſt, aut gloriam cuiſpiam obſcurat, aut alioquin obſiſtit. Tradunt in Lemno bouis fuiſſe ſimulacrum ingens, candido factum lapide. Id Athos mons quamuis longè diſſitus, interuallo, tamen ob ſummam celſitudinem, obſcurat vmbra ſua. Eſt autem Athos Thractæ mons ingens, adeo vt vmbram iacet ad ſtadia trecenta, teſte Stephano. Meminit huius Apollonius:

In tergore bouis deſedit.

Boũ extrema cornua inungere.

Bos Cyprius.

Lib. 28. cap. vlt.

Locrenſis bos.

Argonaut. 1.

Ηριδὲ νισσομένοισιν ἄθω ἀνέτελλε κολώνη.
Θρηικίη, ἣ τόσσον ἀπὸ πρόθι λῆμνον ἐοῦσαν,
Οσσον ἐς ἔνδειον κεν ἐΰστολος ὁλκὰς ἀνίσσαι,
Ακροτάτῃ κορυφῇ σκιάει, καὶ ἐς ἄχρι μυρίνης, idest,
Solis ad exortum vada ſalſa ſecantibus alto
Vertice ſe oſtendit Athos, mons Thracius, is qui
Diſſitus à ſacra tanto diſcrimine Lemno,
Quantum allata die valeat tranſmittere nauis
Hanc tamen aerij contingit verticis vmbra
Quin longinquam etiam contingit adVſque Myrinem.

Prouerbij meminit & Plutarchus in moralibus, tùm alias, tum in commentario quem inſcripſit de facie apparente in orbe Lunæ, teſtans, vmbram porrigi per ſeptingenta ferme ſtadia. Βοῦς ὁ Μολοττῶν, idest, *bos Moloſſorum* dicebatur de ijs, inquit Suidas, qui multis negocijs implicantur, & diſtrahuntur. Nam Moloſſi fœdera inituri, bouem in multa minuta fruſtra diſſecabant; eodem ſenſu interpretatur prouerbium prouerbiorum author, qui articulum ὁ imprudenter coniungit cùm μολοττῶν, & reddit bos Homolottorum, cum Homolotti dicti populi ſint nulli: aitque poſſe & ad rem referri, vt ſi quis argumentum nimis minutatim diuidat, ita vt conſcindere & concerpere magis quam diuidere videatur, quo poſteriori ſenſu rectius, quàm priori vſurpabitur meo iudicio. Θυμὸς ἑπταβόειος, *Animus heptabœus*, de magno fortique & inuicto: Sumptum à clypeo Aiacis, quem Homerus heptaboeum appellat, quòd ſeptem boum tergoribus eſſet obductus, atque ob id impenetrabilis: Βουδόρῳ νόμῳ; *Taurina lege* de ijs, qui boum inſtar excoriatione digni ſunt. Πρὶν ἐσφάχθαι,

Bos Moloſſorum.

Animus heptabœus.

ἱερεῖς,

δέρεις, *Priusquam mactaris, excoriaris*. Dicendum vbi quid præposterè fieri videtur, videri potest sumptum ex Homero, apud quem sæpe excoriatur taurus, priusquam occiditur: finitimum illi, actum agere. Ἀγαμέμνονος θυσία, idest, *Agamemnonis victima*. Quondam in duros & persuasu difficiles dicebatur. Inde natum quod Agamemnone rem diuinā in Troia facturo bos effugerit, vixque multo negotio comprehensus, reductus est. Tantum Zenodotus. Quadrabit etiam in eos, qui nolētes & adacti quippiam agunt. Olim in sacris spectabatur, vt hostia lenis & volens astaret; quod si refracto fune profugisset, infaustum omen habebatur. Nobis videtur & huc posse referri, quod Agamemnon in Aulide filiam Iphigeniam sacrificauit, sed inuitus. Recensetur à Zenodoto. *Mactata hostia lenior*, prouerbiali figura dixit Horatius in odis, *Mactata veniet lenior hostia*. De spontaneis ac mansuetis. Sumptum etiam est à sacrificijs, in quibus explorabatur hostia ducto per frontem cultro, idque mactare vocabant. Vnde qui spectata sunt virtute, eos mactos virtute vocant. Οὐδεὶς εὐεργετηβοῦν ἔθυσεν, ἀλλ' ἡ πυῤῥίας, idest, *nemo benemeritio bouem immolauit præter Pyrrhiam*. Hoc prouerbio quondam vtebantur, si quando quis extitisset homo insigniter gratus, qui beneficium acceptum ampliter repensaret. Plutarchus in quæstionibus Græcanicis, vnde sit natum, enarrat, cuius verba in rubrica de vsu in sacrificijs recitauimus. Βοῦς ἐν πόλει, *bos in ciuitate*, Dicitur, vbi quis ad nouos honores euehitur. Lysias bouis imaginem æream in arce collocauit Athenis. Ea res in vulgi iocum cessit. Nam in agris boum vsus est, non in vrbibus. Quadrabit & in eos, qui præter meritum euehuntur ad summos honores Βουκολήζεις, idest, *Seruabis bouem*, aut *bubulcus eris*. Hoc velut ænigmate significabant exilium. Siquidem qui ostracismum pereijciebantur, in Argiuam exulatum ibant. Ac illic bos erat æneus insigni magnitudine. Refertur in Plutarchi collectaneis. Hesychius testatur extitisse in Phasmate Menandri. Βοῦς ἐπὶ γλώττης, *Bos in lingua*, in eos qui non audent liberè quod sentiant dicere. Translatum vel à robore animantis, quasi linguam opprimens, non sinat eam eloqui: vel hinc quòd Atheniensium numisma quondam bouis obtinuit figuram: quare qui mulctæ pendendæ metu deterriri reticerent, aut qui pecunia corrupti loqui non auderent, bouem sub lingua habere dicebantur. De istiusmodi numo fusiùs suo loco dictum est. Qui scripsit Scholia in Homerum adagium effert ad hunc modum, Βοῦς ἐπὶ γλώσσῃ βέβηκεν, idest, *bos in linguam incedit*, admonens id dici solitum, vbi quis pecuniæ causa taceret. Theognis, βοῦς μοι ἐπὶ γλώσσῃ, idest, in lingua mihi bos. Philostratus in vita Apollonij; γλῶτταν τε ὡς πρῶτος ἀνθρώπων συνέσχε, βοῦν ἐπὶ αὐτῇ σιωπῆς εὑρὼν δόγμα, idest; *Linguam primus hominum coercuit, bouem in illa silentij inuenies decretum* de Pythagora loquitur silentij authore. Item in Scopeliano Sophista: καὶ οὐ χρὴ θαυμάζειν ἐπεσπιδημένοι τὴν γλῶτταν τινὲς καὶ βοῦν ἀφωνίας ἐπ' αὐτῇ βεβλημένοι, idest, *neque mirandum est, si quidam habentes linguam vinctam, boue silentij eam occupante*. Extat apud Aeschylum in Agamemnone: Τὰ δ' ἄλλα σιγῶ, βοῦς ἐπὶ γλώττης μέγας βέβηκεν, *Cætera taceo, linguam occupauit bos quidem ingens*. Legitur verò etiam Demosthenes id sibi gloriæ vertisse, quod vt taceret plus accepisset, quam qui diù orauerat. Βοῦς ἐν γνάθοις φέρει, *bouem in maxillis fert*, de hominibus voracibus dici Suidas testatur, & Zenodotus. Natum vt conijcimus (inquit adagiorum author) vel à Theagene athleta Thasio, vel à Milone Crotoniata, quorum alter bouem solidum solus comedit, teste etiam Græco epigrammate, tum auctore Posidippo apud Athenæum: alter vt narrat apud eundem Theodorus Hieropolites, in Olympijs taurum quadrimum humeris sustulit, ac stadij spatio gestauit, eumque eodem die solus comedit. Cuius rei meminit & A. Gellius in Noctibus Atticis. Legimus item de Bithone, quod statuam apud Argiuos meruit, quia solus taurum humeris gestasset, & Polydamas, vt Pausanias refert, apprehensum è medio grege maximum, & ferocissimum taurum, posteriore pede altero subsultantem & contrà nitentem tam obnixè detinuit, vt vix & relictis quidem vngulis effugere potuerit. Seleucum Nicanorem Syriæ regem quoque tradunt taurum syluestrem sacrificio in Alexandria elapsum, cum sese ei opposuisset, vtraque manu tenuisse. Refert item Anton. Liberalis ex tertio alteratorum Nicandri Phylium amore Cygni Apollinis filium taurum ab armento manu ad Iouis aram pertraxisse: Buthus verò athleta vicit Pithijs ludis, & bouem integrum vno die deuorauit: & Hercules quoque βαθοίνας vocabatur, quod aliquando esuriens bouem integrum deuorasset: de hoc Butho legitur in eundem sensum βοῦθος περιφοιτᾷ, idest, *Buthus obambulat*: Aiunt tamen etiam de leuibus dici ac stolidis. Prouerbialem porrò sensum habet illud Ouidij:

Quid facis Oenoe? quid arenæ semina mandas?
Non profecturis littora bobus aras?

Simillimum ei hoc Iuuenalis:

Nos tamen hoc agimus, tenuique in littore sulcos
Ducimus, & sterili littus versamus aratro.

Elegantes Martialis:

Agamemnonis victima.

Bos in ciuitate.

Seruabis bouem.

In Eliac. post.

In epist. Oenoes ad Pandem.

Lib. 1.

In ste-

In ſteriles campos nolunt iuga ferre iuuenci,
Pingue ſolum laſſat, ſed iuuat ipſe labor.

2. de Arte. Poteſt & hoc eiuſdem Ouidij prouerbialiter efferri:

Quem taurum metuis, vitulum mulcere ſolebas.

Taurum tollet qui vitulum ſuſtulerit, adagium, in fornice natum, vt videtur, ſed quod ad vſum verecundiorem, commodè torqueri poſſit, ſi quando ſignificabimus maiora peccaturum adultum, qui puer vitijs minoribus aſſueuerit. Extat in fragmentis Arbitri Petronij, his quidem verbis: Obſtupui ego, & nec Gitonem verecundiſſimum puerum ſufficere huic petulantiæ affirmaui, nec puellam eius ætatis eſſe, vt mulieris patientiæ legem poſſit accipere: Itaque, inquit, Quartilla, minor eſt quam ego fui, cùm virum paſſa ſum? Iunonem meam iratam habeam, ſi me vnquam meminerim virginem fuiſſe. Nam infans cum paribus inquinata ſum, & ſubinde prodeuntibus annis, maioribus me pueris applicui, donec ad hanc ætatem perueni. Hinc etiam natum eſt prouerbium illud, vt poſſe dicatur taurum tollere, qui vitulum ſuſtulerit. Non abſurdum videtur, adagium ad Milonis Crotoniatæ factum referri, qui quotidie vitulum aliquot ſtadijs geſtare ſolitus, eundem taurum factum, citra negocium geſtaſſe legitur. Atq; ita quadrabit in eos, qui paulatim rebus etiam maximis aſſueſcunt. Εβα καὶ ταῦρος ἀνὺλαν, ideſt, *Abijt & taurus in ſyluam*. Paſtorale prouerbium, allegoria ſubturpicula, ſignificans diuortium ac neglectum veteris amicæ. Tametſi licebit in vſum verecundiorem trahere hoc modo, ſi per iocum accommodabitur ad eos, qui priſtinos amicos negligere videntur, & à familiarium congerronumq; grege deſueſcere. Aut in illos etiam, qui à ſolitis deſciſcunt ſtudijs, diuerſumq; vitæ ſequuntur inſtitutum. Theocritus nominatim etiam prouerbij vice refert.

In Theocrito.

Αἶνος θὴν λέγεταί τις, ἔβα καὶ ταῦρος ἀν᾽ ὕλαν, ideſt,

Fertur & hoc olim, in ſyluam ſecedere taurum.

Queritur autem amans, ſe iam pridem ab amica relictum, plurimumque iam eſſe temporis oſtendit, quòd Cyniſca, ideſt, Catella (nam id erat nomen puellæ) ſe Lyco quodam oblectet, neque omnino curet ad priſtinam redire conſuetudinem; non magis quàm tauri, qui & ipſi nonnunquam à vaccarum armentis ſecedunt, & aut reliquis aggregantur tauris, aut ſolitarij per nemora vagantur, nullo fæminarum deſiderio tacti. Eum ſeceſſum, cumq; vaccarum neglectum, quaſiq; deuortium paſtoribus peculiari verbo vocari ἀπιμαγελεῖν alicubi diximus. Non abhorret verò ab hac forma quod eſt apud Ariſtophanem in Lyſiſtrata:

Οἴκοι δὲ ἀταυρώτη διάξω τὸν βίον, ideſt,

Domi abſque tauro cœlibem vitam exigam.

Sic enim ſignificauit vitam cœlidem fæminæ negligentis taurum, ideſt, amicum. Βλέπειν ταυρηδὸν, ideſt, *tueri taurinè*, pro eo quod eſt torue. Pierius Valerianus in hieroglyphico obtutus amatorijs, Neq; tamen illud (inquit) omitti debet, obtutum amatorium, qui modeſtia ſeruata fiat, ad tauri oculos referri ſolitum à peritiſſimis. Vnde illud βλέπειν ταυρηδὸν, quod tum in Platonis, tum in Xenophontis conuiuijs & Phædone & alibi, eadem ferè ſententia poſitum inuenias: tametſi nonnulli rem ad indignationis ſiguificatum retraxere, toruumque tueri interpretantur: quo ſignificato apud Ariſtophanem ſuper Aeſchylo dictum, ἔβλεψε γοῦν ταυρηδὸν ἐγκύψας κάτω: *Aſpexit igitur tauricè ad humum lumina deiectus*. Hac enim facie iratus Aeſchylus inducitur ab Ariſtophane. Neque ſum neſcius toruitatem à taurorum ferocia dictam, & etymologiarum authores tradunt, qui toruitatem tauri acerbitatem interpretãtur. Huic longè diſſimile eſt βοῶπις, quo quidem oculorum pulchritudo atque gratia ſignificatur. In ijs tamen quos ſuperius citaui nimirum de amatorio obtuto intelligitur, in quo modeſtia primas obtinet, iſque plurimum fieri ſolet in obliquum, & id toruum eſt. Sic Pierius. *Pauperi vitulus eſt caſtrum*, pro eo quod quiſque ſuis quamtumuis exundantibus fortunis grauetur, hiſce difficilibus temporibus. Suus enim morbus cuique difficillimus eſt, inquit alicubi Plinius: Ne hoc hanc tempeſtate vſurpandum apud afflictos, quod dici ſolet, *De minimis non curat prætor*. *Ex turpi vacca turpis vitulus*, prouerbium ſimile videtur ei, *Mali corui, malum ouum*: quare ſimiliter etiam aptè vſurpabitur, quoties à malo præceptore diſcipulus malus proficiſcitur, ex improbo patre improbus filius, ex patria illaudata vir illaudatus, denique facinus ſceleſtum à viro ſceleſto. Βασιλικὸν βοΐδιον, ideſt, *Regia bucula*, de prodigioſa fœcunditate ferebatur, Natum è miraculo rei geſtæ. Aetate Ptolomæi iunioris vacca, quædam eodem partu ſex edidit vitulos: author Diogenianus. Μόσχος ᾄδων Βοιώτιον, ideſt *Moſchus canens Bæoticum*, in multiloquos & inepte loquaces. Moſchus hic citharœdus fuit imperitus, qui citra reſpirationem vocem in longum producebat. Bœoticum autem vocant cantionis genus veluti Phrygium aut Doricum. Ariſtophanos in Acharnenſibus.

Tueri taurinè.

Pauperi vitulus caſtrum.

Regia bucula.

Ἀλλ᾽ ἕτερον ἥσθην, ἡνίκ᾽ ἐπὶ Μόσχῳ ποτὲ

Δεξί-

Δεξίθεος εισῆλθ' ᾀσόμενος βοιωτικον idest,

Sed aliud est quod me oblectauit, cùm scilicet ἐπὶ μόσχῳ
Dexhitheus ingressus est, vt caneret Bœoticum.

Scholiastes ἐπὶ μόσχῳ, exponit post Moschum, qui ineptus citharœdus Agregentinus fuerit: alij propter vitulum, eò quod victori præmium daretur vitulus. Bœoticum autem melos Terpandrum inuenisse ferunt, sicut & Phrygium: cæterum Dexitheus optimus fuit citharœdus, & victor in Pithijs: alij eundem frigidum & ineptum fuisse aiunt. Tantum Scholiastes. *Iumenta computruerunt in stercore suo*: Metaphora valdè prouerbialis à Ioel propheta vsurpata ad denunciandum tribubus Iudæ & Hierusalem vim futuræ cladis, cùm vel iumenta fame peritura essent. Eleganter hærebit, inquit Polydorus Virgilius, in homines sceleratos, quibus fœdè viuendo, mors turpis accidit. Ex eo figura deducta, quòd iumenta morbo vel fame debilitata, iacendo super suum stercus vitam finire solcant. *Octapedes*, ὀκτάποδες, Scythico prouerbio dicebantur, qui duos possiderent boues, & currum vnum, meminit Lucianus in Scytha. Dici poterit per iocum in hominem qui sibi locuples videatur, vel in eum cui rusticanæ sunt opes. *Fœnum habet in cornu, longe fuge*, inquit Horatius. Conuenit in homines maledicos & feroces, inde translatum, vt Acroni placet, quod antiquitus bubus cornupetis fœnum pro signo in cornu appenderetur, quò sibi cauerent, qui fortè occurrissent. Reliqua vide in superius dictis. Rusticorum nostrorum adagium est *Chi non hà buoi suoi, non può arare il lunedì*, in eos, qui magnum aliquid præstituri, quo id exequantur, non habent: vel conuenit, cum quis coactus aliena vti opera, se eius voluntati accommodat, etiam inuitus. Aliud eorundem: *Serraremo la stalla, quando sono robbati i buoui*: quod expressit Strozza pater:

Cap. I.

Nunc sero medicina datur, nec inania post hac
Proderit amisso claudere septa boue.

Eiusdem penè est sententiæ cum eo, *Malo accepto stultus sapit.*

DENOMINATA. COGNOMINATA.

BOι particula cum nominibus multis & verbalibus componitur, & non bouem significat, sed potius significationem eiusmodi dictionum auget, Menas apud Varronem, Noui (inquit) maiestatem boum, & ab his dici pleraque magna. Nos ex Eustathio tauri nomine apud veteres omnia magna, & violenta significari diximus: Græci ἐπιτατικὸν μόριον vocant: eodem modo etiam equi nomen propter corporis magnitudinen in compositis vsurpari suo loco diximus, vt hipposelinum, hippolapathum, hippognomon. Hippolapathum Plinius eandem ob caussam bulapathum vocare videtur his verbis: *Lapathorum generibus Solon bulaphatum adiecit, radicis tantum altitudine differens, & erga dyssentericos effectu, potu ex vino.* Idem & buselinum dixit: *Buselinum* (inquit) *prodidere quidam differre breuitate caulis à satiuo, & radicis colore russo, eiusdem effectus præualere contra serpentes potum, & litum.* M. Varro bumammas vuas vocat, quas Macrobius circa finem libri tertij bumammias vocat, Plinius Græcè bumastos, *bumasti vua* (inquit) *tument mammarum modo, in pergulis seruuntur albæ, nigraque.* Sunt qui eas esse volunt, quas Zibibas in Italia, in Belgio vuas oblongas dicunt, quod non probo: nam sunt & aliæ, & longiores & crassiores, papillisque vaccarum (has enim mammarum nomine intelligo) similiores, vulgus baccatus vocet, quo nomine alias tamen etiam intelligunt, Theodorus Gaza pro bumelia bubulam fraxinum reddidit, fortassis rectius & significantius Græcam vocem seruaturus; nam & Plinius: *Fraxinum* (inquit) *amplissimam lentissimamque bumeliam vocant in Macedonia.* Busyca ficus sint grandiores & fatuæ authore Festo: Ruellius putat vulgò ficus mariscas appellari: βούβοσις idem est Hesychio quod πολυφαγία, ingens voracitas, vt βούλιμος, siue βουλιμία, & βούβρωστις, & βουπεινα ingens fames, βουγαῖος magnus iactator, vel qui valde se iactat βουδόρυζος valdè stultus, admodum mucosus βούνεβρος magnus hinnulus, siue grandis & adultus hinnulus. βούπαις magnus puer: βουπάλις, certamen in quo maximè luctandum est: βούβαλος magnus luctator: quamuis Hesychius βούπαλον generalius exponat μέγα. Suidas verò βούπαλον interpetatur ἄροτον in quodam loco apud Aristophanem, possis & bouis modò stupidum interpretari, vt βουβαρόν. βούφαγος magnus vorator, heluo magnus. Sunt & alia fortè istiusmodi vocabula, aliaque effingi possunt, sed de denominatis verè a bobus hic dicendum, quorum cùm ferè proprium sit arare, itaque quæ circa hoc munus occurrunt vocabula, & quæ ad aratorem, vel saltem bubulcū pertinent, primò enumerabo. Quem autem nos bubulcum, Græci βουκόλον appellitant, vel tanquam βουκόμον, (nam & ἱπποκόμον dicimus, qui equos curat,) vel quoniam Græci cibum etiam colon vocant: vnde & colax, idest, adulator appellatus. Etymologo βουκόλου vocabulum non bubulcum tan-

Bulapathū.

Vuæ bumāma.

Bubulcus.

Cinclus auis. tantum ſignificat, ſed etiam animalia quædam. Ego huius nominis animal hactenus nullum reperio: niſi quod bucolinen Cinclum auem Varrinus interpretatur. Carnem bucolicum Seruius dictum ait eſſe à cuſtodia boum, ideſt, ἀπὸ τῶν βουκόλων: præcipua enim ſunt (inquit) animalia apud ruſticos: de cuius carminis origine ſic Celius: Dianam Siculi Lyen cognominarunt, quoniam ab ea eſſent morbo ſoluti, vnde natum vt ruſtica multitudo theatrum ingreſſa victoriam caneret, quā de Syracuſanis mox adeptus eſt rex Hiero, quæ prima creditur bucolicorum origo, quæ omnium princeps carmine celebrarit Daphnis, mox Theocritus. Diomedes heroicum verſum, etiam hexametrum & bucolicum, aliiſque nominibus dici teſtatur. Bucolici tamen propriè dicti verſus hoc ferè à cæteris heroicis differunt, quod quintum locum dactylus claudit abſoluta dictione, qualis eſt:

Nos patriæ fines & dulcia linquimus arua.

Bucolicum, bucoliſcus, bucoli, bucoliaſtæ, inſcriptiones ſunt idylliorum apud Theocritum. Varinus bucoliſmum, genus ait eſſe molopœiæ, id eſt cantionis, & ſaltationis: vtrumque ruſticorum, & à Theocrito deſcriptum eſſe βουκολιάζω & βωκολιάζω Doricè, eſt carmen paſtoritium modulor. Bucolia in Aegypto apud Hieronymum, ceu bubulcorum loca intelligi Celius arbitratur. Βουκολεῖν eſt boues paſcere, quod bubulcitarier Plautus dixit. Homerus: *Iliad. Φ.*

Φοῖβε, σὺ δ' εἰλίποδας ἕλικας βοῦς βουκολέεσκες,

quod Ionicum eſt pro ἐβουκόλεις, additumque habet βοῦς κατὰ ταυτολογίαν, vt οἶνον οἰνοχοεῖν dicitur, additumque habet βοῦς. Impropriè autem ſimpliciter accipitur pro paſco ſiue alo, ſic Philoſtratus dixit βουκολεῖσθαι ἵππον αὐταῖς, equitatum ab eis paſci. Cui ſimile citat Varinus, ex quodam poeta, τρισχίλιαι ἵπποι ἐβουκολεῦντο, vnde compoſita voce ἱπποβουκόλοι apud Euripidem, Dionyſius de Nomadibus Libyæ populis: Ἀλλ' αὔτως ἄτεθῆρες ἀνὰ δρύα βουκολέονται, quod paulò ante dixerat βόσκονται σὺν παισὶν ἀν' ἤπειρον τε καὶ ὕλην. Scholiaſtes Ariſtophanis in Veſpis βουκολεῖς exponit etiam τρέφεις, vnde metaphoricè capitur etiam in ea ſignificatione, qua apud Latinos paſco & lacto. Quo pertinet id, quod Heſychius annotat, βουκολεῖσθαι χρησταῖς ἐλπίσι, paſci bona ſpe, vt Ouidius dixit. *Spes eſt quæ paſcat amantes.* & Virgilius: *Vana ſpe lactat amantem*: Vſurpatur item pro demulceo, delinio, item & decipio veluti bouem ſtupidum: Lucianus: ἀλλότριοι κόσμοι τὸ τῆς φύσεως αἰσχρὸν βουκολεῖ hoc eſt, aſciſtitius ornatus naturæ dedecus turpitudinem fallit, mitigat, lenit: vnde βουκόλημα, lenimen, lenimentum, ſolatium, ideſt, θελγητρον, vt Suidas in hoc loco exponit, ὅπως ἔχῃ τι βουκόλημα τῆς λύπης, ἐνέθηκε τοίχοις ποικίλας γραφὰς ζώων. Et βουκόλησις, deleritio, deceptio, & βουκολητὴς, deceptor. Sunt & compoſita in eadem ſignificatione, vt ἀποβουκολῶ, & διαβουκολέω, errorem induco, decipio, delineo, permulceo, antecedens verbum ac exponitur à Varino ex incerto authore, φθάνει τις ταῖς ἐλπίσιν ἡμᾶς ἀποβουκολῶν poſteriori in eo ſenſu vtitur Lucianus, διαβουκολεῖ αὐτοὺς, καὶ ἐπελπίζει, ideſt, lactat ipſos, & vana ſpe paſcit. Ab ἀποβουκολεῖν fit ἀποβουκόλημα, impoſtura, deceptio, proprie tanquam abducendo ex alieno grege, ſed capitur etiam pro quolibet impoſturæ genere: aliàs ἀποβουκολεῖν eſt abgrego, à grege abduco, aberrare, & euagari facio, proprie aberrare facio à grege: ſed capitur etiam generaliter pro aberrare facio. Volunt autem quidam ἀποβουκολεῖν proprie dici bubulcum ſcabioſos boues a grege, ſeu armento abducentem. Βουκολίζειν idem quod βουκολεῖ. Multa in Lexicis Græcis bucoli leguntur, ſynonyma qualia ſunt βουτρόφος, βουφορβὸς, βουπελάτης, βουπόλος, βουνομος, βοοσκὸς, βόοσσοος, βούτης, Ἀττικῶς; βοσκὸς, βουνομὸς, βουνίτης, vel βουνιτὴς, oxytonum: βωνίτης, βοἰλάτης. Horum poſtremum Pollux à bubulco diſtinguit, & exponit pro eo qui bouem iugo ſubmittit. Videtur autem pro aratore magis accipiendum, ſed poteſt pro vtroque, vt bubulcus Latinis. Βουκαῖος arator, ὅσου βουσὶ καὶ τῶν τῃ γῆ, vel etiam bubulcus: quidam & meſſorem interpretantur. Βουκινῆσαι interpretantur boues agere, ſed & Pollux ex Ariſtophane pro boues agere aut impellere citat βουλατεῖν, & βουλατικὴ, ars eſt agitandi boues ſeu bucolica, vt à Ficino exponi ſcribunt vulgaria Lexica, βουλασία vero boum abactio, βουλάτης qui boues abigit, item qui boues agitat: apud Homerum βουλοσίαν exponunt ἀπέλασιν, ideſt abactum, non boum ſolum, ſed quorumuis pecorum: alicubi pluribus vocabulis rem eandem exprimit poeta: ἐγὰρ ἤμας βοῦς ἤλασας & alibi abigeum, vel abactorem ἐλατῆρα βοῶν appellat; Inuenio & βουλάτης pro eo qui boues iungit, apud Pollucem, item pro bubulco. Μεσαβεῖν autē propriè eſt boues iungere abuſiue verò etiam alia animalia, vt Varinus teſtatur, vnde Μεσόβοιον & μέσαβον medium inter boues iunctos lignum, vt Suidas exponit, vt verò alii, ἐν τῷ ζύγῳ γλυφὴ ἔνθα αἱ αὐχένες τῶν βοῶν δέονται, vt alii, λῶρον τὸ παρὰ τῷ ζυγῷ, ᾧ πρὸς δέονται ὁ ἰσοβοεύς, lorum quo remo iugo alligatur. Polluci verò idem eſt cum ἐχέβοιον, ideſt lorum bouem aratro adiungens & applicans: verba eius ſunt: ὁ δὲ πλατὺς ἱμὰς ὁ τῷ ζυγῷ παρακαθάπτόμενος, ἐχέβοιον, ἢ μεσάβοιον καὶ μεσάβοιον καλεῖται. Ισοβόη verò & ἰσοβοεύς, lignum eſt aratri longius, quod inter vtrumque bouem medium eſt, & cui boues quaſi aſſiſtunt, temo; quod enim in curru, & ἀπήνη *Bubulcus.* *Lib. 2.*

eſt

est ῥυμός, id in aratro est ἱστοβοεὺς, vt tradit Eustathius, addens, barbarè dici σταβάριον quasi ἱστοβοάριον. Polluci est τὸ μετὰ τὴν γλώχινα ξύλον: at Tzetzi ἱστοβοεὺς, ἔνδρυον, & ῥυμὸς, idem sunt Hesiodus distinguit: cùm enim docuisset πρίνινον γύην eligendum esse, eumque firmissimum atque solidissimum, addit:

> Εὖτ' ἂν Ἀθηναίης δμῶος ἐν ἐλύματι πήξας,
> Γόμφοισιν πελάσας προσαρήρεται ἱστοβοῆι.

Βοεὺς verò lorum est è bubulo corio factum, βόειος ἱμὰς, vt Homerus etiam vocat, dum canit: *Odyss. E.*

> Ἕλκον δ' ἱστία λευκὰ ἐϋστρέπτοισι βοεῦσι,

idest, τοῖς ἐν βοείων δερμάτων κάλωσι, vt Eustathius declarat. Bura siue buris pars aratri posterior, quæ manu bubulci tenetur, ita dicta, quasi βοὸς οὐρὰ, quod ad similitudinem bubulæ caudæ sit incuruata. Varro: *Et sæpè fracta bura relinquunt vomeres in aruo.*
Virgilius:

> *Continuo in syluis magna vi flexa domatur.*

Βουσσόον flagellum interpretatur Varinus, sed quia boues non flagellantur, aut flagello impelluntur, flagellum intelligi debere videtur, quia ex bubulo fieret corio: stimulo enim punguntur boues, qui βουπλὴξ nominatur, quamuis & hac voce flagrum intelligatur ex loro bubulo; item securis qua bos occiditur. Βούπληγες, passiuè dicuntur à bobus icti, actiuè βουπλῆγες, quo feriunt boues, vt Suidas testatur βούπληκτρον, idem quod βουπλὴξ citatum ex Epigrammate, idem & βούκεντρον est, vt ait Eustathius, πέλεκυς nimirum τῶν βοῶν ἀναιρετικὸς, ἢ μάστιξ γενομένη ἀπὸ τοῦ τμήματος βύρσης. Βουκέντης, qui stimulo boues impellit. Βούφαρος est à bobus aratus, Varino phares aratio est, & buphares terra quæ arari facilè potest. Βουστροφὴ in aratione est, vbi sulcus desinit & vnde alter incipit, à boum conuersione, Latini versuram dicunt. Βουβόσιον, loco vbi boues pascuntur, vt Callimachi Scholiastes exponit: Strabo vocat χώραν ἀρίστην βουβοτοῖς, solum pascendis armentis peraccommodum: Similiter βουνόμον exponunt desertum, siue locum vbi boues pasci queunt, Homerus verò Ithacam quod bobus & capris pascendis esset apta βούβοτον, & αἰγίβοτον nuncupauit. Βουλυτὸς tempus pomeridianum seu vespertinum, boues soluuntur, & à loborum onere liberantur, vt tradit Eustathius, seu vt Hesychius, δειλινὴ ὀψία. Βούδορα ἤματα ab Hesiodo dicuntur frigidissimi dies, in quibus flante Aquilone tum boues, tum alia quadrupedes excoriantur: Boreas enim (inquit)

> Καί τε διὰ ῥινοῦ βοὸς ἔρχεται, ὧδε μιν ἴσχει.

Βουκάπηλος apud Pollucem is videtur, qui boues vendit. Βουκάπαι, λῷν βοῶν αἱ φάτναι Hesychio, idest boum præsepia. Βουθύτης qui boues mactat, at βούθυτος idem esse dicitur quod βουθύσιος, idest ad boum mactationem pertinens, vnde βουθυσία idest boum mactatio seu immolatio. Accipitur pro sacrificio magno & solemni, βουφόνος etiam est qui boues cædit, siue mactat, siue immolat. Hinc βουφόνια, boum cædes seu mactationes, festum apud Athenienses antiquum & celebre, sic dictum, vt Cælius annotauit, quod post mysteria celebraretur per bouis immolationem. De eo sic *Li.10.c.6* Suidas; Festum apud Athenienses perantiquum, quod post initia Cereris, in memoriam veteris euentus celebrari dicunt. Nam in festo Iouis ferunt taurum sacris placentas deuorasse, paratas ad sacrificium, quem Thaulon quidam arrepta securi, vt tradit Androtion, statim interfecit. Alia sunt tauropolia sacrificia, quæ Dianæ fiebant & Marti Amazonas, vti Diodorus scribit. Alia etiam sunt taurilia, seu taurij ludi dijs inferis consecrati, quorum origo (inquit Alexander ab Alexandro) fertur antiquissima. *Taurilia. Tauri ludi. Li.6.c.19.* Cùm enim regnante Tarquinio Superbo vis morbi & insanabiles pernicies per omnes vrbis regiones & compita peruagata esset, assiduisque funeribus ex hausta ciuitas foret, atque ob esum carnium taurorum pestifer annus grauidas mulieres ita affecisset, vt sisti pestilentia nequiret, in deorum inferorum placamenta hos ludos concelebrarunt, qui taurij dicti, quòd ob taurinæ carnis morbum inuenti primum celebratique sunt, in quibus metas circumcurrere, velut in Circensibus seruatum est. Transtulit hæc Alexander ex Varrone & Festo Pompeio: cuius hæc sunt verba: Regnante Tarquinio Superbo cùm magna incidisset pestilentia in mulieres Rom. grauidas, quæ fuerat facta ex carne diu vendita taurorum, ludi ob hoc dijs inferis instituti, taurij sunt vocati. Ambrosius Calepinus ex Perotto etiam boalia & bupetias nuncupari ait quamquam (inquit) duobus hisce nominibus potius sacrificia quædam significentur, quæ pro bouem salute fieri solent. *Boalia.* Aliàs boalia βουπορία interpretatur aitque apud Atticos antiquos ludos fuisse boum gratia institutos, buperiasque, siue bupetios vocari: & in hoc festo solennem boum & taurorum venationem fieri solere, quemadmodum nunc quoque Venetijs & ferè per totam Italiam fieri solet eo die, qui quadragesimæ proximus est. Alia rursus sunt Solitaurilia, nempe quæ singulo perfecto lustro per Censores celebrari mos erat, lustrandum vrbem sue, oue, & tauro, aut verre, ariete & tauro qui circum vrbem ducebantur, tumque multa religione lustrum condebatur. *Solitaurilia.* Festus ait Solitau-

litaurilia, hoſtiarum trium generis diuerſi immolationem ſignificare, tauri, arietis, verris, quod omnes integri ſolidiſq; corporis ſint: ſolum enim lingua Oſcorum ſignificat totum & ſolidum. Varro verò ait: Populus Romanus cum luſtratur Solitauribus, circumaguntur, verres, arles, taurus. Quo pacto autem Solitaurilia fierent docet his verbis Cato: Agrum luſtrare ſic oportet: Impera Suouitaurilia cirumagi cum diuis volentibus, quodq; bene tibi eueniat mando tibi Mani, vti illace Suouitaurilia fundum, agrum, terramque meam quota ex parte, ſiue circumagi, ſiue circumferenda cenſeas, vti cures luſtrare. Ianum, Iouemque vino præfamino, ſic dicito, Mars pater te precor, quæſoque vti ſies volens propitius mihi, domo, familiæque noſtræ, quo ius rei ergò agrum, terram, fundumque meum Suouitaurilia circumagi iuſſi, vti tu morbos viſos inuiſoſque, viduertatem, vaſtitudinemque, calamitates intemperiaſque prohibeſcis, defendas, auerrunceſque: vti tu fruges, frumenta, vinera, virgultaque grandire beneque euenire ſinas paſtores pecuaq; ſalua ſeruaſſis, diuiſq; bonam ſalutem valetudinemque mihi domo familiæque noſtræ. Harumce ergò fundi, terræ, agrique mei luſtrandi, luſtrique faciendi ergò, ſicuti dixi macte hiſce Suouitaurilibus lactentibus immolandis eſto. Mars pater eiuſdem rei ergò, macte hiſce ſuouitaurilibus lactentibus eſto. Item cultro facito ſtruem, & fertum vti adſiet. Inde obmoueto. Vbi porcum immolabis, agnum, vitulumque ſic oportet. Eiuſque rei ergò macte hiſce ſuouitaurilibus immolandis eſto, nominare vetat Martem, neque agnum, vitulumque. Sin minus in omnes litabit, ſic verba concipito. Mars pater, ſi quid tibi in hiſce ſuouitaurilibus lactentibus, neque ſatisfactum eſt, te hiſce ſuouitaurilibus piaculo. Si vno duobuſque dubitauerit, ſic verba concipito. Mars pater, quod tibi illic parco, neque ſatisfactum eſt, te hoc porco piaculo. Aliud rurſus ſacrificij genus erat trittys, vel trias; non abſimile tamen; conſtabat ex hirco, ariete & tauro, vt Varinus annotauit. τριττύα ſacrificium à tribus animalibus dictum, ſed Epicarmus conſtaſſe ſcribit duabus ouibus & boue, vel boue, capra & oue, vel hirco, ariete & tauro. Hoc ſacrificij genus βϰ πρώρος etiam dicebatur, eò quod bos præcederet, vt prora nauem. Scholiaſtes Ariſtophanis in Pluto in hoc loco. Ἔνδον βυθυτεῖ Τυ καὶ τράγον καὶ κρίον ἐστεφανόμενος, abutitur, inquit, buthytiæ vocabulo, vt ſacrificij magnitudinem & perfectionem indicaret, quod hecatomben vocant. Perfectum enim ſacrificium ſue, taurohirco & ariete conſtat, quod trittyn appellant: Athenienſes verò eodem nomine ſacrificium ex reliquis tribus, etiam abſque boue. Videtur etiam trittyan quandam inſinuare Ariſtophanes, cùm chorus inquit in Chremylo immolari ſuem, hircum & arietem. Apud Gyraldum τρίττυα & τρύκτυα τρίκτυρα legitur, quas omnes voces Geſnerus ineptè ſcribi putat, & ſemper trittys oxytonum fæminini generis ſcribendum. Idem Gyraldus ex Heſychio annotat ſacrificium hoc Enyalij hoc eſt, Martis eſſe, quod tribus animalibus cum teſticulis id eſt non caſtratis fieret, vel vt alij tradunt (Callimachus apud Etymologum) ſue, ariete, tauro. Hoc ex Heſychio addendum triadem alio nomine dici hoc ſacrificium. Iſter quidam, vt Etymologus habet, ex bubus, capris & ſuibus hoc ſacrificium perfici author eſt, quæ quidem omnia maſcula & trima eſſent. Apud Hetychium non rectè legitur θύεται δὲ πάντα τρία pro τριετῆ. quanquam latinorum quidam nullam hoſtiam maiorem minoremuè bidente, ideſt, bima eſſe debuiſſe prodiderint. Βϰ́πρωρον (inquit Varinus) ſacrificium ex centum ouibus conſtabat & boue vno, οἱ δὲ τὴν ἢ ἐβόωσαν ἢ βϰάρχην σημαίνει δὲ καὶ βϰπρόσωπων. Ariſtophanis Scholiaſtes iam modo citato loco idẽ illud ſacrificiũ quod buthyſiã & trittyn vocari diximus, hecatõben vocari etiã tradit, ſed hecatombe (ἑκατόμβην) ſacrificium aiũt eſſe centum bouum (quale Conon Lacedæmonijs deuictis, dijs obtuliſſe ſcribitur) ſeu pecorum, (partem capiendo pro toto. Nam ἑκατόμβη Homerus complectitur etiam ἄρνας & αἶγας, id eſt, oues & capras) quomodo & Pindarus dixit πάντα ἑκατὸν θύειν. Alij inteligunt θυσίαν ἐξ ἑκατὸν βάσεων, id eſt ποδῶν, in qua immolarentur animalia quadrupeda viginti quinque, quorum pedes centum numero. Alij finitum numerum pro infinito acceperunt, vt ἑκατὸν ζυγον ναῦν pro πολύζυγον, & ſimilia. Vnde & Euſtathius χιλιοτόμβην fingit. Iulius Capitolinus in vita Maximi & Balbini paulo aliter deſcribit. Hecatombe autem (inquit) tale ſacrificium eſt; Centum aræ vno in loco ceſpititiæ extruuntur, & ad eas centum ſues, centum oues mactantur. Nam ſi imperatorium ſacrificium ſit, centum leones, centum aquilæ & cætera huiuſmodi animalia centena feriuntur. Quod quidem & Græci quondam fèciſſe dicuntur, cùm peſtilentia laborarent, & à multis imperatoribus id celebratum conſtat. Ωῶν ἑκατόμβη, id eſt ouorum hecatombe, per locum apud veterem quendam legitur. Ab hecatombe fit ἑκατόμβοια, feſtum quo hecatombe peragebatur, celebrari ſolitum antiquitus in Laconica ſingulis annis, eò quòd ἑκατόμπολις eſſet, vt Euſtathius author eſt, & ἑκατομβοιὼν menſis cuiuſdam nomen ab iſtis ſacrificijs fieri tum ſolitis denominati, quem Hippodromium Bæotis, Macedonibus Loum vocari ſcribit Plutarchus. Etymologus κρονίωνα ante appellatum fuiſſe: Gaza verò ſolſtitium æſtiuum in hunc incidiſſe, primumque Atticorum fuiſſe author eſt. Interpretum Plutarchi alij Maium & Aprilem, alij Iunium quidam & Auguſtum dixerunt

De re ruſt. cap. 141.

Trittys.

Trias.

Buproron.

Hecatombæus menſis.

runt. Est verò etiam ἑκατόμβοιος centum boum pretio æstimabilis, ita scilicet dicta quædam moneta, quam bouem vocatam fuisse diximus in principio operis. Budæus, vbi de βοῦς monetam eam significante tractat, ἑκατόμβοιον dici ait quicquid duabus minis Atticis æstimabile esset, id est (inquit) ducentis drachmis. Plutarchus de eadem moneta sic scribit. ἔκοψε δὲ καὶ νόμισμα, βοῦν ἐγχαράξας, ἢ διὰ τὸν Μαραθώνιον ταῦρον, ἢ διὰ τὸν Μίνωος στρατηγὸν ἢ πρὸς γεωργίαν τοὺς πολίτας καλῶν. ἀπὸ ἐκείνου δὲ φασὶ τὸ ἑκατόμβοιον καὶ τὸ δεκάβοιον, id est, Nummum etiam incudit boue insculpto, incertum propter Marethoniumnè taurum, an Minois ducem, an vt ciues ad agriculturam adhortaretur. Inde ductum asserunt, vt in æstimatione pretij rerum, valere centum aut decem bobus dicatur. Inde hecatombea arma apud Homerum, vt quidam volunt, vbi poeta permutationem armorum Diomedis & Galuci descripsit, inquiens.

Lib. de asse. *In Theseo.*

Ὃς πρὸς Τυδείδην Διομήδεα τεύχε' ἄμειβε
Χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων,

Iliad. ξ.

id est, vt in Pandectis archetypis legitur, aurea æreis, centenaia nouenarijs. Βουτρόφος etsi propriè sit bubulcus, vel saltem is qui boues alit, eodem tamen etiam nomine ordo quidam intelligitur sacerdotum, inde nomen habens, quòd boues dijs immolãdos publicè nutriret, vt annotauit Etymologus, cui ταυρία etiam festum est Neptuni. Apud Hesychium, Ταυρεία δὲ, κέφαλη, ἢ παιδεία (fortè παιδιὰ, id est ludus) παρὰ ταραντίνοις, videtur sanè locus corruptus. Et in Bacchi honorem, qui in Cyzio tauriformis colebatur, ταυροχολία dicebatur festum quoddam illic celebrari solitum, vt idem Hesychius & Varinus habent, fortè ταυροπολία legendum, quanquam & Tauricæ Dianæ festum sic nũcupetur. Apud Hesychium & Varinum mottophagiam est sacrificium quoddam celebratum in Salamine Cypri: Apud Suidam per τ simplex scribitur: dubitauerim sanè tamen, an μοσχοφαγία scribi debeat. Βούκερος, bubulis præditus cornibus, vt Βούκερον ἄγαλμα apud Herodotum, id est, statua siue simulacrum bubulis præditum cornibus. Poetæ eadem voce tanquam latina quoque vtuntur, Ouidius: *Armentaque bucera pauit*, id est boues ipsos valdè cornutos: Lucretius bucera secla dixit, pro ipsis bobus:

Mottophagia. *Buceri greges.*

Lanigeræque simul pecudes, & bucera secla.

Buceros.

Idem & bucerias greges dixit in eodem significatu:

Sæpè itaque ex vno tondentes gramina campo
Lanigeræ pecudes & equorum duellica proles,
Buceriæq; greges, sub tegmine cæli.

Metam. 6.

Citat hunc versum Nonius in voce buceriæ, & in voce greges, docens greges reperiri etiam in genere fæmineo: *Bucerum* (inquit Festus) *de bobus dicimus: Est autem bucerum vox ducta è duabus Græcis*, βοῦς bos, & κέρας, *cornu*. Buceræ porrò, quod quidam putant, legi non potest; nam κέρας, vnde hoc nomen factum est, habet priorem syllabam breuem. Animas in mysterijs gentilium theologorum melissas, id est apes & βουγενεῖς appellatas, & Buclopum deum, qui generationem latenter audiret Cælius Rhodiginus prodit: Apes verò ipse βουγενεῖς cognominantur, quòd ex bobus oriantur: sed & Bacchum βουγενής tradit Plutarchus. Bubona dea etiam à bobus dicta, inuocabatur, vt boues fortunaret. Meminit eius inter alios D. Augustinus. Vitula verò siue Vitulina dea à vitulis quæ lætitiæ præerat, quare magno cultu eam habuere Romani. Hinc vitulari, quod verbum Pierius Valerianus interpretatur lætitiæ signum præbere & exultando gestire. Apud veteres (inquit) vitulantes, & gaudentes lætabundosque dici comperias, vt non temerè apud coniectores Hebræos legas, lasciuientem currentemque taurum per somnium imaginari, futuræ lætitiæ signum esse. De Vitula seu Vitulina dea hæc legimus apud Macrobium. *Hyllus libro quem de dijs composuit, ait Vitulam* (aliàs Vitulinam) *vocari deam quæ lætitiæ præest. Piso ait Vitulam Victoriam nominari. Cuius rei hoc argumentum profert, quod postridie. Non Iulias re bene gesta, cum pridie populus à Thuscis in fuga versus sit (vnde populi fugia dicuntur) post victoriam certis sacrificijs fiat vitulatio. Quidam nomen eius animaduersum putant, quòd potens sit vitæ tolerandæ. Ideo huic dea pro frugibus fieri sacrificia dicuntur: quia frugibus vita humana toleratur, Vnde hoc esse animaduertimus, quòd ait Virgilius: Cum faciam vitula pro frugibus. Vt vitula dixerit pro vitulatione: quòd nomen esse sacrificij ob lætitiam facti superius expressimus. Meminimus tamen sic legendum per ablatiuum: cùm faciam vitula, id est, cum faciam rem diuinam, non oue, non capra, sed vitula, tanquam dicat, cùm vitulam pro frugibus sacrificauero, quod est, cum vitula rem diuinam fecero.* Tantum Macrobius. Varro in libro Rerum diuinarum ait, quod pontifex in sacris quibusdam vitulari soleat, quod Græci παιανίζειν vocant. Hinc illud Virgilij, *Lætumque choro pæana canentes*. Titius verò vitulari interpretatus est voce lætari. Festus item & Nonius testantur veteres pro lætari, vitulari dixisse. Plautus in Persa: *Commodansque lubens, vituloq; meritò*. Πορταζει, secundum Hesychium & Varinum, est δαμαλίζεσαι. Ego neutrius huius verbi mentionem reperio: videtur au-

Anima apes dicta. *Lib. 22. cap. 3.* *Bubona dea.* *Vitula.* *Lib. 3. Saturn.*

autem idem ſignificare quod vitulari apud latinos, ideſt lætari, vel iuueniliter exultare, vt vituli; qui verò ita exultant Heſychius & Suidas μοσχιναῖοι dici etiam tradunt. Μοσχηδὸν autem eſt in morē vituli, vt ταυρηδὸν in morem tauri, Μοσχινδὰ apud Eſychium & Varinum exponitur ἑξῆς καὶ ἀνελλιπῶς, id eſt continua deinceps ductu & ſine intermiſſione, qualis fortè & vitulorum ſuctus eſt ex vberibus matrum, vt propriè ad potum referatur, quo ſenſu tamen μοσχηδὸν libentius vſurpauerim. *Moſchias.* Μοσχίας Euſtathio eſt aries triennis. De moſchijs leporibus dicam ſuo loco. Bucede Plauto, qui loris bubulis vapulat: *Illi*, inquit, *bucedæ erunt potius, quàm ego ſim reſtio*, id eſt, quàm ego me ſuſpendam. *In Muſtell. Bucede. Lib. 5. Boya.* Boya, vt Iſidorus ait, eſt torques damnatorum, quaſi iugum boum, ex genere vinculorum. Tantum ille. Quærendum num inde boiam nos vulgo vocemus in Italia ipſum tortorem ſiue carnificem? Βουκάπη præſepè boum eſt, κάπτειν enim eſt edere. *Ballitum.* Βόλιτον Etymologus dictum ait eſſe quaſi βόος λιτὸν, quòd liquidiora ſint bouis excrementa, quàm reliquorum animalium. Citat autem Hipponactem, qui βολίτῳ χέσαι γυναῖκα dixerit, fæminam opinor extremè contemptam. Alij verò βόλιτον aſellorum retrimētum propriè dici volunt Cælio teſte, nimirū ex Ariſtophanis ſcholiaſte, in Batrachos, vbi de Empuſa legitur, quod pedem alterum habeat βολβίτινον: & in Ranas, vbi Io θάτερον σκέλος βολβίτινον habere dicitur, hoc eſt, vt ille exponit, ὄνειον, id eſt, aſinum, dicens ideo à quibuſdam ὀνόκωλοι appellari, cùm tamen alioqui tribus in locis apud Ariſtophanem (inquit Henricus Stephanus) βοῶν etiam mentio fiat, & ipſe alibi βοῶν σπέλεθον eſſe dicat. Quod verò βόλιτον pronunciant Attici, reliqua Græcia βόλβιτον vocant. Propriè autem fimum bouis exponi Pollux etiam author eſt, & ex veteri prouerbio notum eſt: βόλιτε δίκην in eos, qui ob minima delicta puniuntur: extabat enim Solonis lex etiam aduerſus fimi bubuli fures. *Butyrum. Lib. 10. de facul. med. ſimplic.* Butyrum fit ex lacte, & à boue nomen accepit. Quia ex lacte vaccino quod craſſum, ac cæteris pinguius eſt, butyrum præcipuè conficitur, vnde Galenus: Miror autem quo pacto Dioſcoridis ex ouillo & caprillo confici referat: namque ex bubulo fieri noui, ac proinde nuncupatum eſſe butyrum exiſtimo. Quibus verbis Galenus nomen magis, quàm rei naturam contemplatus eſſe videtur, nam & Plinius aliàs etiam ex omni lacte butyrum fieri poſſe aſſerit. *Eliacor. 1.* Βουστροφηδὸν vocant Græci genus quoddam ſcribendi, vt Pauſanias ait, arca Cypſeli hoc modo inſcriptam fuiſſe tradens, quod quidem tale fuit, à fine videlicet prioris verſus, ſecundum verſum conuertere, vt in diaulo curſu fit. Dictum verò eſt ab arandi ratione, cum in extremo ſulci in alterum ſulcum boues conuertuntur, vt Grammatici obſeruent Græci. *Lib. 6.* De hac eadem re ſic Iſidorus: *Verſus autem vulgo vocati, quia ſic ſcribebant antiqui, ſicut aratur terra: à ſiniſtra enim ad dextram primum deducebant ſtylum, deinde conuertebatur ab inferiore rurſus ad dextram verſus, quos & hodie ruſtici verſus appellant.* Hæc Iſidorus, vt Lil. Gregorius Gyraldus obſeruauit. *Buccina. Lib. 4. de milit. Rom. dialog. 10.* De buccina ita ſcribit Iuſtus Lipſius. Buccina initio fuit cornu bouillum, nec à boue male deriues, vt inſtrumentum quod bubus canit, aut quod bubus canit, aut vocat. Varro tamen buccinatorem à vocis ſimilitudine & cantu dictum mauult, quia bou bou canit: quod Iſidorus ineptè flexit, & buccinam à voce, quaſi vocinam deriuat, quod Pagani ea vocabantur. Βοὸς κέρας verò apud Homerum eſſe aiunt cornu, quod lineæ peſcatoriæ iuxta hamum circumponitur, alij pilum, vt Varinus refert. *Centauri.* Qui ſint Iaſtauri & atauroti antea diximus, Centauri verò qui ſint & vnde nomen traxerint, Ludouicus Viues in 18. D. Auguſtini librum de ciuitate Dei, cap. 13. ſic ſcribit: Quidam Theſſalus rex bobus œſtro exagitatis, ſatellites ſuos ad eos reuocandos ire cum iuſſiſſet, illique curſu non ſufficerent, aſcenderunt equos & eorum velocitate boues ſecuti, eos ſtimulis ad tecta reuocarunt. Sed hi viſi, aut cùm irent velociter aut eorum equi cùm circa flumen Peneon potarent capitibus inclinatis locum fabulæ dederunt, vt Centauri eſſe crederentur. Dictique ſunt Centauri ἀπὸ τοῦ κεντεῖν τοὺς ταύρους. Seruius in tertium Georgicorum. At Palæphatus refert: Cum tauri præferoces Lariſſam & eam Theſſaliæ regionem vaſtarent. Ixion rex præmium propoſuit ijs, qui tauros arcerent. Iuuenes e Nephelopago cùm equos manſuefactos, & edoctos conſcendiſſent (nam prius curribus vtebantur) tauros abegerunt. Accepta ob hoc pecunia, inſolentiores facti, iniurijs affecerunt & ipſum Ixonia & Lariſſæos, qui tum Lapathæ dicebantur, ita vt inuitati ad nuptias Perithoi mulieres eorum raperent. Quæ res præbuit occaſionem fabulæ, quòd Centauri dicantur, quòd ſemiequi, quod filij Ixionis (quia ab eo miſſi & donati) quod ex nubibus, nàm nephele eſt nubes. *Buſiris.* Buſiris Aegypti rex (à quo ciuitati quoque nomen ab auia Io in vaccam mutata hoc nomed fortè inditum habet, vel παρὰ τὸ βοῦς εἴρειν, vt Etymologici author conijcit, ideſt à conterendis & iungendis bobus, vt qui vel ſolus duos boues includere ſub iugum poſſet, aut quòd duos boues, quoquo vellet, ſolus traheret, παρὰ τὸ βοῦς καὶ τὴν σειρὰν. tanti roboris fuiſſe enim fertur. *Buthus.* Buthus de quo prouerbium citauimus, *Buthus obambulat*, fuit athleta, quem aiunt viciſſe in Pythijs ludis. Meminit Heſychius. Author adagiorum, fieri (inquit) poteſt, vt ab edacitate id nominis ei inditum fuerit, vt etiam Herculi Βουθοινία. Alij verò arbitrantur Græcos à ſtulto & ſimplici bouis ingenio, vt Butalionis, quod Etymologus alicubi ſcribit, ſic etiam Buthi no-

mea

men finxisse: in qua significatione etiam reperitur βούδιος, Hesychius enim hoc in loco: Βούδιος, παρὰ Λυσίππῳ τῷ ὄμμα, (legendum videtur ὄνομα) Κύων δέ τις ἐβδαδεδεμένος ὥσπερ βούδιος, Seleucus, inquit, insipientem & stultum exponit. Mœlibeus nomen pastoris apud Theocritum & Virgilium, ita dictus, quòd haberet curam boum; Alphesibœus verò & ipse pastora boum inuentione nominatus. Alphesibœas item vocabant omnes puellas elegantiores formæ, quasi quæ reperirent procos, qui boues sibi darent dotis nomine. Eo enim pecore vti solere antiquissimos in æstimandis rebus nondum introducto vsu nummorum, non semel ostensum est. Sic, inquam, dicebantur, quæ propter pulchritudinem reperirent magnam dotem (vxores enim à viris, non, vt nunc, viros ab vxoribus dotem accipere mos erat) Ita Euadne dicta est, quòd bene dotata esset à Capaneo coniuge, ἕδνα enim vocabant nuptialia munera. Tantum Muretus. Alexandri equum bucephalũ appellarunt teste Plinio, siue ab aspectu toruo, siue ab insigni taurini capitis armo impressi. Nos plura de eo in equo diximus. Pierius Valerianus ita Thessalos equos ait fuisse nominatos, fallique qui putant equũ illum à bouillo capite, vet à cornibus, quibus animal id præditum fuisse dicitur, ita nuncupatum. Equos autem nonnullos apud Thessalos, bucephalos fuisse nuncupatos, ostendere Aristophanem ἀναγύρῳ. Ab equo illo vrbs quædam, Asinorum caput, Bucephala dicta fuit eodem Plinio teste, qui ibi esset sepultus: Stephanus βουκεφάλειαν vocat. De tauro siue botauro aue, & scarabæo diximus in æquiuocis. Ait item Plinius boas in Italia serpentes, in tantam magnitudinem exire, vt Diuo Claudio principe occisæ in Vaticano solidus in aluo spectatus sit infans: Ali primo bubuli lactis succo, vnde (inquit) nomen traxere. Isidorus de boa paulò aliter. *Boas (inquit) anguis Italiæ immensa mole persequitur greges armentorum & bubalos & plurimo lacte irriguis vberibus se innectit & sugens interimit, itaque inde à boum populatione boas nomen accepit.* Buprestis nomen est oleris, de quo mox, & animalculi ex genere insectorum, id quòd cum Plinius vel non aduerteret, vel non caperet, Græcos inconstanter de bupresti scripsisse tradit his verbis. *Buprestim herbam Græci, magna inconstantia laudibus ciborum etiam habuere. Idemque remedium tanquam contra venenum prodiderunt. Et ipsum nomen inditium est, boum certè venenum esse, quos dissilire degustata fatentur. Quapropter nec de hac plura dicemus.* De ipso verò animali, alio loco sic scribit. *Rarum in Italia animal buprestis est, longi pedi scarabæo simillimum. Fallit inter herbas bouem maximè, vnde & nomen inuenit: deuoratumque tecto felle ita inflammat, vt rumpat.* Non absimilem etymologiam habemus in hisce Nicandri versibus:

Ἠ' καὶ που δαμάλεις ἐριγίσορας ἄλλοτε μόσχους
Πίμπραται, ὅτε ποτε θῆρα νομαζόμενοι θατεοῖς
Τούνεκα τὴν βούπρησιν ἐπικλείουσι νομῆες. idest.
Sæpe pigram hæc vaccam, vitulum quandoque salacem
Perdit, pascentes, sua quando armenta magistri
Discernunt, & ob id buprestim nomine dicunt.

Dici itaque videtur buprestin παρὰ τὸ τὸν βοῦν ἐμπιμπράσθαι, quòd boues incendat & vrat. Secus tamen docet Etymologiastes: dici enim ait, quòd summopere intumescere faciat hominem. βούπρησιν, inquit, φασὶ λέγεσθαι διὰ τὸ τοὺς γευσαμένους αὐτῆς μεγάλως πιμπρᾶσθαι: τουτέστι φύσασθαι, τὸ γὰρ βοῦς ἐπὶ τοῦ μεγάλου ἔτασσον οἱ ἀρχαῖοι, καὶ βούπαιδα τὸν μέγαν παῖδα: id est buprestem dicunt nominari, quòd eos qui eam gustarunt, inflatos ac tumidos reddat multum, quod πιμπρᾶσθαι Græci dicunt. Βοῦς enim nomen magnum antiquis significabat, vnde βούπαιδα magnum puerum dicunt. Vtraque quidem etymologia tolerari potest, attamen prior videtur præferenda, vtpotè quam Ælianus videtur, sequi, dum ait: Buprestin insectum si bubulum pecus deuorauerit, tantoperè inflammationibus torquetur, vt rumpatur, & non ita multò post efflet halitum extremum. Idem animalculum βούδακη quoque nuncupatur teste Hesychio; forte quod boues frequenti morsu sit infestum. Cretenses hodieque βουπρισὴν dicunt. Marcellus Virgilius in commentario suo ad caput de bupresti apud Dioscoridem asserit, Italiæ rura nunc quoque nosse hoc malum, vidisseque se peremptum aliquando eo veneno bouem, non satis tamẽ ostendere rusticos eius animalis formam, diuersisque appellationibus diuersis locis, & diuersa forma describi, & appellari. In Græcis Geoponicis Paxami verba inscripta περὶ βουπρήσεως, duo latini interpretes de bupresti vertunt Gesnerus mauult de ventris boum inflatione, vt nihil (inquit) referat, an βου particula hic intensiua sit, an ad boues propriè pertineat. Quanquam enim ex bupresti insecto vorato turgeat, & inflatur venter, idem tamen affectus alias quoque ob causas interdum inuadit. Mulomedici in equis χολόπρησιν vocant, idest τοῦ κενεῶνος, καὶ λαγόνες πρῆσιν ἤτοι ἐμφύσησιν: sit autem talis inflammatio aliàs in ventriculo, aliàs

Melibœus.

Alphesibœus.

Bucephalus.

Boæ serpẽt. li.8.c.14.

Lib.12.

Buprestis.

Li.30.c.4.

Bupresis. l.17.c.17.

in intestinis. Accedit quòd in Geoponicis caput iam citatum περὶ βουπρήσεως inscribitur per σ non per ς in penultima: Et Columella tria in Geoponicis capita, de cruditate, buprestі, & torminibus inscripta, sub vno de cruditate comprehendit, nulla buprestis mentione facta, sonitum autem ventris & inflationem tanquam signa, & symptomata cruditatis non ommittit. Sed idem fortassis remedium vtrique malo conueniet, quod Paxamus ita præscribit: Aduersus hanc noxam quidam oleum in nares infundunt bubus; alij caprifici grossos aqua diluunt & naribus infundunt. Dioscorides certè post vomitiones & clysteres, caricas in cibo prodesse docet & cum vino potum earum decoctum aduersus buprestin infectum. Cæterùm oleum bubus per nares infundi, donec ructent ad inflationem sedandam, in Plinio legitur: Nec tamen negauerim oleum contra omnia venena bibi cùm aliàs, tum ad vomitum proritandum. Tantum Gesnerus: & aliàs rursus: Buprestis siue Scarabei genus boues inflantis, siue alia ventris inflatio accipiatur, æquè ad ipsos boues ac morbi magnitudinem, vocabuli etymon referri potest. Bucardia Plinio gemma est, bubulo cordi similis, Babylone tantùm nascens. Iacobus Dalechampius ait esse genus Callaidis siue Turcicæ, seseque vidisse hanc gemmam profitetur. Græci, vt lexicographi exponunt βουκάρδιον & βουκάρδιον λίθον appellant. Bootes vel Botus à boue ducto nomen, latinè bubulcus, cæleste sydus, quod arctophylax vocatur: Stellula enim est iuxta vrsam minorem quæ more bubulci plaustrum sequi videtur: Cicero de natura deorum;

Bucardia. Lib. 37. ca. 10.

Arctophylax vulgò qui dicitur esse Bootes,
Quòd quasi temone adiunctam præ se quatit Arctum.

Ouidius: *Arctophylax formam terga sequentis habet.*
Iuuenalis: *Frigida circumagunt pigri sarraca Bootæ.*
Aratus: *Tardus in occasum sequitur sua plaustra Bootes.*

Plantæ. Aresta bouis. Rostrum bouis.

Sunt qui Arcadem Iouis ex Calistone filium in Bootem mutatum dicant: Pluribus tamen placet, Calistonem in Vrsam maiorem, Arcadem in minorem conuersum. Arestam bouis vel boum vocat herbariorum vulgus, quam Græci annoidem, & anonidem, quòd in opere arantes boues sistat ac remoretur, radicum tenacitate vomeri non cedens. Bouis rostri decoctum vtile ad fluxum ventris si eo lauentur pedes, legimus in Rosa Anglica. Sunt qui symphytum maius esse conijciant. Panaces quod è Macedonia affertur, bucolicon vocant, inquit Plinius; armentarijs sponte erumpentem succum excipientibus: hoc celerrimè euanescit. Dioscorides hoc genus panacis Heracleum siue Herculeum vocat sine dubio, vt ab Asclepio & Chironio distinguat: ex huius radice liquor densatus opopanax dictus nomẽ in officinis pharmacopolarum adhuc retinet. A quo panace panax Herculeum Plinij, ne quis erret, planè diuersum est, ait enim origanum esse Heracleoticum. Differunt teste Varino βούτυρον est βούτυρος, nàm βούτυρον est butyrum, βούτυρος herba quædam Dionysio. Coniecerim ita vocari, quia plurimum ex eius esu butyrum vaccæ generent. Buprestis oleris genus apud Theophrastum, sed cùm eodem nomine insecti intelligatur genus maleficæ naturæ, vt ostendimus, Plinius id non aduertens, oscitanter in hæc verba prorupit: *Buprestin magna inconstantia Græci in laudibus ciborum habuere; ydemque remedia tanquam contra venenum prodiderunt*, &c. Hesychius sic herbam ab insecto distinguit. βούπρησις olus, βουπρῆστις insectum maleficum. Iacobus Dalechampius buprestin herbam quibusdam eam esse ait, quæ vulgò auricula leporis vocatur, & à Dodonæo pro bupleuro ostenditur. Varino verò βούπρασις vel βούπρησις potius, genus est oleris syluestris simile sinapi: Bupleuron quoque eidem genus est oleris. Describitur à Plinio *herba sponte nascens, caule cubitale, folijs multis longisque, capite anathi, laudata in cibis Hippocrati, & Nicandro in medicina.* Cui descriptioni non male videtur quadrare auricula illa leporis, cuius folia rectè dicimus longa, vt pote in herba vmbellifera, minus verò rectè inter pastinacas erraticas cẽseri debet, etsi ita iudicauerit Gesnerus: Syluaticus pupleurum exponit costam bouis, aitque esse dulbub; quid autem sit dulbub nec ipse declarat, nec apud quemquam huc vsque reperi. Buglossos boum linguæ similis. Gesnerus similitudinem istam ad figuram pariter & ad asperitatem refert, & vtrumque boragini nostræ conuenire arbitratur, quanquam & aliæ (inquit) quædam herbæ ad buglossi descriptionem accedant, omnes ferè viribus ijsdem præditæ. Ita postmodum censere alij. Cato de insitione loquens: *Insuper (inquit) lingua bubula obtegito, si pluat, ne aqua in librum permeet; eam linguam insuper librum alligato, ne cadat.* Citat hunc locum etiam Plinius, & genus herbæ interpretatur: (cæterùm mireris, cur herbam exponat, cùm Cato ligulam è corio bubulo factam intelligat, & alioqui si absurdum linguam bubulam herbam insuper librum alligari, nec adat, quod Cato ait. Buphthalmus similis (inquit idẽ Plinius) boũ oculis. Quæ similitudo ad flores referri debet, vt ostẽdit Dioscorides

Lib. 25. cap. 4. Panax Herculeum. Bubrestis. Lib. 7. Hist. cap. 8. Bupleuron. Buglossum. Cap. 4. Lib. 17. cap. 14. Buphthalmus. Li. 25. c. 8. li. 3. c. 39.

scorides, Flores (inquit) producit luteos maiores quàm anthemidis, oculis speciem referentes, vnde nomen traxit, & Galenus buanthemon exponit buphthalmum. Varinus olim Romanis boariam vocatum fuisse ait, herbamque esse quæ apud suos in cibum veniat. Caules verò mandi, etiam Plinius tradit, quamobrem nec Dodonæi, nec Matthioli buphthalmum probo, illius quia hellebori modo purgat, huius quia caulis durus est & esui ineptus. Cæterùm buphthalmus etiam quibusdam teste Plinio aizoon maius nuncupatur, alijs zoophthalmos, & apud Dioscoridem buphthalmos inter synonyma aizoi legitur, boephthalmos Osthani sideritis. Boanthemon Galenus libro præcitato buphthalmon exponit, quod & Chrysanthemon vocetur. βούπτιτον Varino trifolium herba & βούμανες & βούπασον herbarum genera. Butomum in paludibus nasci tradit Democritus in Geoponicis, folia ferre irinis proxima, quibus boues iucundè vescantur, vnde nomen ei datum: vbicunq; prodierit, solum excauandis aquilegijs idoneũ fatetur. Theophrastus verò butomo folium ait esse arundinaceum, angulare, caulem inoffensissimum, qui malum magnitudine sidæ proximum producat in lacu: fœminam sterilem esse ad nexus vtilem. Herbarij & officinæ, vt Ruellio placet, vocant hodie iuncum cabacinum, quòd folijs eius tegetes & sportulæ, sicut ex sparto texuntur; nanque corbulas, quibus ficus & vuas passas recondunt, corbas, vel potius cabas (inquit) solent appellare. Andreas Cæsalpinus butomi nomine describi id genus iunci, quod à florum eleganti specie, floridum herbarij cognominant. Sed butomus Theophrasto duplex, mas nimirum & fæmina; Ego hucusque istius iunci vnicum tantum genus obseruaui, nec ille plura recenset. Scio tamen multis peritis herbarijs butonum idem esse cum Sparganio Dioscoridis, & Dodonæus iuncum floridum pro Sparganio ostendit, binis in libris, in historia herbarum videlicet Gallica, & in compendio historiarum. Sparganium autem à Dioscoride delineatur folijs gladioli sed arctioribus & magis inclinatis: pilulis in summo caule, in quibus semen: pilulas vocans quod Theophrastus malum magnitudine sidæ proximum. Dodonæus tamen butonum à Sparganio distinguit: nam pro butomo in historia describit Sparganium ab alijs putatum, eam videlicet quam ipse in historia frumentorum platanariam à similitudine pilularum cum fructu platani nuncupat. Equidem Matthiolus dubitat, nunquid hæc reuera sit Sparganium, quandoquidem non in summo caule, sed infra eius summum multo & alibi quoque pilulæ exoriuntur: quare & Dalechampius hoc putatum Sparganium pro phlæo fæmina exhibuit. contrà Lobellius & Pena quin sit genuinum Sparganium, idemque cum Theophrasti butomo, non dubitant. Idemque Pena aliam quam Democritus butomi etymologiam adducit. βούτομον enim interpretatur admodum scindens, quia eius herbæ folia acie sua manus arripientis sauciant. Sed plura hac de re in plantarum historia. Lappæ genus Plinio boarium cognominatur his verbis: *Lappæ boariæ radix pota articulis medetur.* Gesnerus hanc boariam lappam, arcion Dioscoridis esse iudicat, quam à Romanis personatiam, & lappam vocari scribit. Accedunt etiam (inquit) vires similes. Radix enim eius, (eodem Dioscoride teste) concisa et emplastri modo imposita, obortos membrorum fractis ossibus circa articulos dolores sedat. Vulgò lappam maiorem & bardanam appellant. Boariæ nomen factum ei credit, quòd cùm procera sit, bubus facile adhæreat; vt lappa canaria canibus, quæ à reliquis eiusdem nominis (Plinij verbis vtitur) sola humilitate differt. Alij tamen longè diuersam ostendunt, diuersa etiam ratione ducti, quod nempe prætereuntium vestibus pertinaciter adhæreat, quemadmodum aparine, quam lappam vertit Plinius. Herba est in agris pinguibus & stercoratis proueniens, radice apio hortensi non dissimili, odorata cum manditur, caule palmum alto, folijs coriandri aut potius caucalis, per obliquam valde & crebrò incisis, floribus in vmbella ex albo & subluteo subrubescentibus, fructu oblongo, spino, vt caucali, semine nigro, ad figuram fructus formato. Rustici nostri istiusmodi echinato fructu herbas vulgò grappallas nuncupant. Quare cum hæc in agris nascantur, boaria dicta fuerit, quasi priuatim ad boues pertinens, cum propriè sit boarium, quod ad boues pertinet, vt area boaria, teste Festo, quod in eis boues venderentur. Cunilæ bubulæ nomine duas species diuersas apud veteres celebratas fuisse apparet, ligusticum, & origanum syluestre. Crateuas enim ligusticum sic vocat, sed falsò, vt Plinius scribit, & mox, cùm dixisset, cunilæ præter satiuam plura esse genera: *quæ* (inquit) *bubula appellatur, semen pulegij habet, vtile ad vulnera commanducatum impositumque &c.* Hanc cunilam bubulam, origanum syluestre Græcorum esse Ruellius validissimis argumentis conuincit. Gesnerus bubulam appellatam conijcit, quod inter boum remedia fortè olim in vsu fuerit, quanquam apud scriptores in Hippiatrica solùm mentionem eius inueniat apud Columellam, qui sic scribit: *Sibilis molesta iumenta est, venter intumescit, nec emittit ventos. Manus vncta inseritur aluo, & obsessi naturales exitus adaperiuntur, exemptoque stercore posita cunila bubula, & herba pedicularis cum sale trita & decocta, melli miscentur, atque ita facta collyria subijciuntur, quæ ventrem mouent, bi-*

Lib. 3. cap. 139.
In glossis.
Butonum.
Lib. 2. de nat. stirp. cap. 128.
Lib. & cap. 17.
Sparganiũ.
Lappa boaria.
Lib. 26. cap. 11.
Lib. 21. cap. 17.
Cunila bubula.
Lib. 16. cap. 16.
Lib. 3. cap. 25.
Lib. 6. cap. 30.

lemque omnem deducunt. Si verò inde, vt ille conijcit, bubula cunila dicta eſt, gallinaceam cunilam etiam à medendis gallinacei generis auibus cognominatam eſſe conijci poterit, quæ origanum eſt Heracleoticum. Eſt & butes origanum apud Cydoniatas, idem nimirum, vt idem Geſnerus iudicat, bubulo, vt vel nomine proditur. Femur bubulum Plinio herba eſt, neruis vtilis, recent in aceto & ſale trita. Hæc quæ ſit, non ſatis conſtat. Videndum an eadem ſit, inquit Geſnerus, quam alibi ſcribit myriophyllon dici in Hetruria, qua boum nerui abſciſſi addito axungia ſolidantur. Eodem teſte aliqui fœnogræcum buceras vocant, quoniam corniculis ſemen ſit ſimile: immò verò (inquit Dalechampius) quòd ſemen longis ſiliquis veluti corniculis includitur, ſimilibus ſcilicet bubulis aut capræ, vnde & ægoceras ibidem vocari dicitur. Alibi quoque buceros apud eundem legitur, nimirum βȣ́κερως: ſunt qui buceron ſcribant. Apud Varinum pro eodem ſemine, ſeu potius pro eadem ſiliqua βȣκέρας legitur. Nicandro eſt βȣκέραος in Alexipharmacis:

Origanum butes. *Femur bubulum.* *Lib. 24. cap. 19.*

> Ἄλλοτε, βȣκέραος σιτηγόνον ὄρρα κεραίας
>
> Ευκαμπῆς πετάλοισιν ὑπ' ἐμμελίοισιν ἀέξι.

Ex hoc autem βȣκέραος per contractionem βȣ́κερως factum eſſe aiunt. Buceraon verò etiam appellari anagallidem Menetheus teſtis eſt, vt Galenus annotauit in Gloſſis. Vitem nigram aliqui bucranion vocant; quod nomen aliqui antirrhino tribuunt, vt Galenus, annotante Gorræo. Taurions inter lychnidis coronariæ nomenclaturas legitur in Dioſcoride, & taurus apocathemenes Magi eodem referente, lychnis ſylueſtris eſt. Ab vtraque toto cælo differt, quam totam vulgo herbarij vocant, de qua ſuprà diximus, & in lupo dicemus, quia aconitum lycoctonon quibuſdam putatur. Hoc ſaltem in præſentia lectorem monet Geſnerus, lychnidi & aconito non ſolum nomina cōmunia eſſe, cùm ille taurion, hæc tora vel taura vocetur: ſed etiam effectus; vt rauis enim admota ſcorpiones torpeſcere Dioſcorides tradit. De tora verò vulgò apud nos vocata, quòd vaccæ ea deuorata, vt paſtores facto periculo teſtantur, taurum ſtatim adeant, quam Dioſcorides orabanchē vocat, antea diximus. Eſt & alia taura, de qua Hermolai Barbari hæc ſunt verba: Sunt qui oxyn putent eſſe quam vulgus tauram & trida, id eſt, trinitatem, & ſphragida, hoc eſt, ſigillum Salamonis appellauit: folio triplici aut vno potius in terna diſpoſito, radice capillamentis multiplici: flore cum maculis quibuſdam candidis cæruleo. Aſtringit, ad ſtomachum diſſolutum & enterocelas in cibo datur. Tantum Barbarus. Heſychius tradit, Phanodemum hordeum ſcribere appellari ταῦρον, quoniam cornutum ſit. Fortè ariſtas quibus hordei ſpica armatur, cornua dixerit. Rectius tribulus tauroceros cognominatus eſt Dioſcoridi propter cornutos aculeos. Idem ait, Marrubium ſanguinem tauri vocari. Inuenio & Roſmarinum tauri oculum nominari. Vaccariam rubram vocant herbarij, (iſatim ſylueſtrem nonnullis dictam) quoniam vaccæ libenter eam depaſcantur. Quidam condurdum Plinij eſſe volunt. Inter vitia frugum eſt, quod triticum vaccinum vulgò appellatur, quia vaccis pabulo gratum eſt & innoxium. Germani ſimiliter kuuueyſſen vocant, & Galli blè de Vache & blè de beuf nuncupant quaſi trifolium vaccinum aut bubulum. Herba eſt caule pedali, vel altiore, folijs nigricantibus, binis, mucronatis: ſpicā florum purpuream ædit, folijs etiam inſertis eiuſdem ferè coloris: aſperſis maculis quibuſdam flauis: radice breui inutili, meſſis tempore poſtquā defloruit, in ſingulis conceptaculis bina ternaue ſemina, tritici ſimillima, colore tamen puniceo producit. Eodem colore panis, ſi fortè immiſceatur infici ſolet. Prouenit in agris qui triticum vel zeam alunt. Herbarij doctiores Galeno aiunt melampyrum vocari, à quo melampyrum Dioſcoridis, quod myagrum eſt, plurimum differat. Sunt qui Plinij, & Theophraſti ſtelephiron eſſe volunt, alij verò alopecuron. Gaſpar Bauhinus credit apud eundem Plinium æram vocari, quamuis hoc nomen etiam lolio tribuatur. Tabernemontanus triticum nigrum & bouinum appellat Bœotia vnde ſit dicta, alij aliter tradunt. Sunt qui ita dictam velint à rege eius loci Bœoto, quem Arne mater Aeolis enixa, vt patrem lateret, abiecerit εἰς βοῶνα, ideſt, boum ſtabulum, Euphorion.

Bucranion. *Taurion.* *Herba tora.* *Vaccaria rubra.* *Triticum vaccinum.* *Lib. 18. cap. 17.* *Bœotia.*

> Τὸν ῥα Ποσειδάωνι δαμασσάμενη τέκε μήτηρ,
>
> Βοιωτὸν δ' ὀνόμηνε, τὸ γὰρ καλέȣσι βοτῆρες,
>
> Ωτ' ἱρὰ πατρώησι βοῶνα ἀπεθήκατο κόπροις.

Alij Bœotiam dictam malunt à boue, quam ex Apollinis oraculo Cadmus ſecutus eſſe legitur, & quo in loca illa moribunda procubuit, Thebas condidit; cum regio illa Aonia prius diceretur: quam ſententiam ſequitur Ouidius, cum ait:

Metam. 3.

> *Bos tibi Phœbus ait, ſolis occurret in aruis*
>
> *Nullam paſſa iugum, curuiq; immunis aratri:*
>
> *Hac duce carpe viam, & quarequieuerit herba,*
>
> *Mœnia fac condas, Bœotiaq; illa vocato.*

In eodem ſenſu Seneca:

Monituq; Phœbi iussus erranti
Comes ire vaccæ quam non flexerat
Vomer, aut tardi iuga curua plaustri
Deseruit fugas; nomenq; genti
Inauspicata de boue tradidit.

In Oedipo.

Sunt denique qui malint, inde vocatam fuisse Bœotiam, quia regionis illius tractus, crassiore (vt aiunt) & concretiore cœlo, hebetiores producat homines & mente neque agili, neque vegeta, sed pingues & rudes. Legimus autem & Antimachum recitantem apud Thebanos librum Thebaidos, cùm vidisset attentum neminem, clauso codice dixisse, εἰκότως καλεῖσθε βοιῶτοι, βοῶν γὰρ ὦτα ἔχετε, idest, *iure vocamini Bœoti, qui quidem aures habetis boum*, quasi ad Etymologiam nominis alluderet, quæ ex βοῦς & ὦτα composita sit. Bouillæ sunt in Latio, vt meminit Plinius haud procul ab vrbe Roma, dictæ, vt existimat Nonius, quasi bouis hillæ, ab eo quòd bos illuc aduenerit, intestina ex vulnere trahens, quæ veteres dixerunt hillas. Erat autem vicus inter vrbem Romam & Ariciam in via Appia, in quo cæci & mutilati corporis homines mendicabant: vnde Persius:

Bouilla.
Lib. 3.

Dic clarè non audeo inquis
Exossatus ager iuxta est, age si mihi nulla
Iam reliqua ex amitis, patruelis nulla, proneptis
Nulla manet patrui, sterilis matertera vixit,
Deq; auia nihilum superest, accedo Bouillas
Cliuumque ad Vrbi.

Sat. 6.

Byrsa corium & tergus Græcis dicitur; vnde & βυρσεῖα coriarium appellitant. Hinc arcem in media Carthaginensium vrbe Byrsam appellatam fuisse aiunt; quod Dido cùm fratrem fugiens in Africã peruenisset, ab Iarba tantum soli emerit, quantum taurino tergore posset circundare, dissecto verò deinde tergore in minutissimas laminas, tantum loci circumdederit, quantum arci extruendæ satis esset. Ad hanc siue fabulam siue historiam alludit Virgilius, dum canit.

Byrsa.

Vbi nunc ingentia cernes
Mœnia; surgentemq; nouæ Carthaginis arcem?
Mercatiq; solum facti de nomine Byrsam,
Taurino quanto possent circundare tergo.

Aeneid. 1.

Coniux poeta (inquit Nonius) hęc duo nomina, Carthaginem & Byrsam, vt res vicinas βύρσα enim Græcè corium, Carthago à cartha deduci videtur, vtrobique vocabulo ex taurino tergo deriuato: postea tamen diuersa significata accepere. Byrsa enim teste Strabone, Carthaginis arx est, vt Athenis Acropolis, Thebis Cadmeia. Carthago autem vniuersa vrbs est, &c. Silius quoque non longè ab operis sui exordio de Carthaginis loquens origine, inquit:

Lib. 7. c. 5.

Tum pretio mercata solum, noua mœnia ponit,
Cingere qua secto permissum littora tauro.

Georgius Braum in theatro vrbium testatur, Offenburgum Germaniæ vrbem similiter à bubula pelle nomen accepisse. Strabo ait in littore Eubœæ antrum quoddam fuisse in Aegeum vergens, quod aula bouis sit vocatum, quia Io Epaphum ibi peperisse dicatur. Booneta (Βοώνητα) Pausania teste locus siue via est Spartæ, quod idem est, ac si bobus empta dicas, ait & Polydori regis domum fuisse; quæ eo mortuo de dote vxoris empta sit boues fuisse pretium: quoniam eo tempore necdum essent numi auro argentoue signati, sed quæ quisque vellet, per commutationem, bubus seruitijs, rudi argento, & auro vltro citroque datis, & acceptis compararet. Βούβασις vicus Aegypti & dea, vt Etymologus declarat, inquiens: Nam Io Inachi filia in bouem mutata, & post multos terra marique errores Aegyptum ingressa; cùm per humidum agrum incideret, vestigia luto impressit: quæ cùm regillius loci ab anterioribus pedibus iota literam, à posterioribus omega præferre viderentur, Io nomen vaccæ imposuit, & vicum à bouis gressu bubasin nominauit. Et rursus: βούβαστος πόλις Αἰγύπτου καὶ βουβαστίτης πόλις. gentile Bubastites. In hoc Dianæ quam Bubastin nominant, clarissimum fuit templum. Nominatur & Bubulcorum ciuitas in Aegypto, vt Strabo asserit. Bouis aurei templum locus est in Palæstina, vt citat Ortelius. Βουτόν, Illyriæ ciuitas sic dicta; vt Etymologus ait, quòd Cadmus è Thebis fugiens iugo boum inuectus, celerrimè illuc peruenerit & ciuitatem condiderit, ἀπὸ τῶν βοῶν καὶ τοῦ θοῶς φυγεῖν. Alij dictam volunt, ἀπὸ τοῦ βοηθὸν παραγενέσθαι (addendum videtur αὐτητὸν Κάδμον) vel à Buto viro t in th mutato. Sunt qui ineptè buthye per y scribant. Βουθία verò Ioniæ ciuitas & regio est Stheano, haud scio cur sic dicta. Buthrotum vrbs est Epiri in Thesprotijs (prope Oricum portum, vt habet Eustathius in Dionysium, vel vt Strabo, Orchinum,) in qua regnauit Helenus Priami filius: vel Epiri colonia

Offenburgum.
Aula bouis.
Booneta.
Bubasis.
Lib. 16.
Buthos.
Buthia.
Buthrotũ.

non

non longè ab Ambracio sinu. Huic nominis causa, vt Teucer Cyzicenus scribit teste Etymologico: quod cum Helenus ex patria in Epirum venisset, & bouem pro felici ingressu immolari pararet, bos vulnere non lethali affectus aufugerit, & sinu quodam Epiri illic traiecto, in terram egressus, mox collapsus obierit. Quo in loco Helenum aiunt religione motum vrbem condidisse, & ab euentu Butrotum nominasse. Plerique per θ scribunt, sed si à boue vulnerato dictam velimus, per τ scribendum fuerit.

Bucaa. Βούκαια, vrbs Phocidis in Parnaso, sic dicta, inde quòd cum Deucalion & Pyrrha diluuio ingruente, illuc fugisset, seruatique essent, incolæ quotannis magnum bouem instruem lignorum accensam intrudant, patrio more ἔρπε βοῦς acclamantes, inquit Etymologus, & comburant, ἀπὸ τοῦ καίειν τὸν βοῦν.

Bucærais. Βουκραῒς eodem testante fons est Platæis, sic appellatus, quoniam Polybus post diluuium Deucalionis seculo ex Argis illuc venisse fertur, bouem ex oraculo ducem secutus, qui cum procumbens terram feriret, fons emicuit, vt scribit (inquit) Theon in commentarijs in Callimachum.

Bucheta. Βουχετα τὰ (vel Βουχέτιον τὸ, vt Strabo vocat,) vrbs Epiri, cuius meminit Demosthenes in Philippicis: Hanc Philostephanus (aliàs Philochorus) sic nominatam putat, eò quòd Themis in Deucalionis diluuio boue inuecta, ἐπὶ βόος ὀχουμένη, illuc deuenerit. Hinc gentile Buchetius. Buplanoctistos apud Ilium, tumulos vocat Lycophron in Alexandra quòd ex Mysia bouem insectus Ilus, ibi demum vrbem condiderit Ilium, vbi interquieuisset ea, vt Celius annotauit.

Buma. Βοῦρα, ciuitas Achaiæ mediterraneæ in sinu Corynthio, hausta à mari, aliàs Buris dicta: Condidit eam Hexadius Centaurus, & illic armẽtorum suorum stabula habuit: proinde Etymologus Buram dictam esse asserit, ἀπὸ τοῦ τὰς βοῦς ὠργεῖν, idest, à custodia boum, vt ex hoc veteris cuiusdam versu apparet:

Βοῦρα τε Δεξαμένοιο βοόστασις Οἰκιάδαο.

Burina fos. Ex quo versu videtur etiam priori loco Dexamenus pro Hexadio legendum, vel contra in versu Ἐξαδίοιο pro Δεξαμένοιο. Βούρινα apud Theocritum fons est in Italia, à similitudine cum naribus bouis, siue arte exciso lapide à Chalcone quodam ad bouini capitis similitudinem, ex cuius naribus aqua efflueret: siue loco ita sponte formato: siue quòd magna aquæ copia inde manaret: nam aliqui Βουρειαν scribunt, ἀπὸ τοῦ βοῦ ἐπιτατικοῦ, καὶ τοῦ ῥεῖν, siue aliam ob causam: lege Varinum, qui à nõnullis etiam Βούῤῥιν vocari scribit. *Li.2.c.13.* Euagrius in historia Ecclesiastica agens de incẽdio quod Constantinopoli aliquando accidit, ait in ea vrbis parte qua mare tangit, incœpisse, eamque Viam bouis appellari. Pars quoque Romæ à boue nomen habuit, vt ostendit Ouidius, addita insuper nominis ratione, agens de Hercule, & Caco:

Fast. lib. 1.

Immolat ex illis taurum tibi Iuppiter vnum
Victor, & Euandrum ruricolasque vocat.
Constituitque sibi quæ maxima dicitur ara,
Hic vbi pars vrbis de boue nomen habet.

Festus verò sic dictam scribit, quod boues ibi venderentur: alij ab æneo tauri simulacro, quod vt scribit Cornelius Tacitus, fuit in eo loco siue foro. Insigne verò etiam bouis habebat quidam caupo Patauij, in cuius loco postea scholæ publicæ ædificatæ fuere inquit Antonius Ricobonus in opere suo de Gymnasio Patauino, & nomen bouis continuatum est, cum adhuc dicantur bouinæ domus, & nouis ædificijs continuè auctæ sunt.

Domus bouina schola quæ dicta.

Pellam vrbem Macedoniæ, boui nomen acceptum referre Etymologus scribit, quod ab eo sit inuenta. πέλλαν quidem vocant rem coloris nigri, vt & peliam asinum. Βοὸς κοίτη, Hellesponti vrbs, Germanicopolis postea dicta teste Plinio. Boousura, id est, bouis cauda vrbs Cypri insulę Stephano, vicina Palepapho. Arabię desertę stagni cuiusdam medietas asphaltum plurimam annuatim gignit, quandoque ad tria iugera, quandoque ad duo: Vnde & circunstantes Barbari, inquit Diodorus Siculus, maiorem partem taurum, minorem vitulum appellant. *Li.3.c.12.* Meroe Nili insula à barbaris Albhon, idest bouum pecorumuè insula dicitur, & Porphyrius scribit, quandam Aegypti partem à boue Busiriten appellari: *Busiris.* *Li. de abst. ab esu carnium.* Diodorus verò Busiridem Aegypti ciuitatem sic dictam tradit, quod osiride à Typhone interfecto, Apis eius membra collegerit, collecta in bouem ligneum corio bouis albo circumtectum coniecerit. Vrbs est ad Nilum Ptolomæo cui ibidem busiriticus fluuius est.

Bosphorus. Bosporus, Græci βοσπορον sine aspiratione, scribunt, à bubus meabili transitu dictus est, propter angustias freti, vt Plinius docet. Sunt autem duo Bosphori, alter iuxta Byzantium, qui Thracius dicitur, omnium angustissimus; cui nomen, vt Valerius Flaccus scribit, à traiectu Ionis in vaccam deformatæ: alter in introitu Mæotidis paludis, per quem ipsa palus in Pontum defluit, qui Cimmerius, & Mæoticus cognominatur, cum vrbe eiusdem nominis. Eustathius ad hos Dionysij Afri versus:

Τῇ δ' ἐπὶ Θρηϊκίου στόμα Βοσπόρου, ὅν ποτε Ἰὼ
Ἥρης ἐννεσίῃσιν ἐνήξατο πόρτις ἐοῦσα,

præter cætera hoc fretum quatuor stadiorum esse scribit, & aliquando Mysium appellatum à mi-

noris

noris Asiæ populis, qui è regione Thracum habitant: postea verò Bosphorum Thracium dictum, siue quòd Io vacca oestro percita illic tranauerit, siue vt alijs placet (Arriano teste) quòd alia quędam vacca, quàm Phryges monente oraculo sequebantur, vt eam ducem itineris haberent, intrepidè angustias illas maris inter Chalcedonem & Byzantium traiecerit: quà & illi tutò secuti sunt, ad cuius rei memoriā bos ænea apud Chalcedonios postea conflata est: & eandem fortassis ob causam locus quidam illic Damalis etiamnum vocatur. Cæterùm Ionis vaccæ traiectus ad Bosphorum Cimmeriū ab alijs refertur. Est & Indicus quidam Bosphorus. Et est præterea eiusdem nominis portus iuxta Byzantium, qui literis quibusdam mutatis perperam ita vocatus est pro φωσφόριον. Nam cum Philippus in obsidione cuniculis actis locum ex improuiso oppressurus esset, Hecate φοσφόρος dicta lumen à facibus, quæ per cuniculos lucebant, ciuibus ostendit, vnde illi obsidione liberati Phosphorion ciuitatem appellarunt. Sed redeo ad vtrumque Bosphorum: Hæc loca ita fuisse ab Ione in vacca immutata dictam significauit etiā Prometheus apud Aschylum, vbi omnia euentura Ioni puellæ vaticinatur, inter quæ hæc etiam sunt:

> Σαφῶς ἐπίςαο' ἰόνιος κληθήσεται
> Τῆ σῆς πορείας μνῆμα τοῖς πᾶσιβροτοῖς. idest,
> *Seias apertè, Ionius vocabitur*
> *Tuæ viæ monumentum is omnibus viris.*
> Εςαι δὲ θνητοῖς εισαεὶ λόγος μέγας
> Τῆς σης πορειας βόσπορός δ' ἐπώνυμος, idest,
> *Semper viros inter vigebit de tuo*
> *Cursu loquela, & Bosporus cognomine.*

Alij appellatum malunt Bosphorum ab eo tauro, quem rex Aegyptiorum misit pro Ione ad Inachum: cùm verò mortuus fuisset, hunc ostendentes circumtulerunt, quoniam illud animal non erat antea notum neque visum in Græcia, vt ait Sosiphantes in Meleagro: Cùm verò apparuisset longè existentibus supra vndas natās taurus ille, quod erat super tabulatum, sinus ille ab incessu bouis dictus fuit Bosporus. Varro inter boum laudes recenset, quòd Bosporus vnus Thracius, alter Cimmerius ab eis dicti sint. Procopius Boosporon vrbē esse ait ita dictam, quòd incolæ quotannis boues loco pecuniæ subministrarent. Idē Varro Italiam à vitulis dictā scribit, authorem citans Pitonem. Vide suprà in Synonymis. Moschouitas quidam interpretantur populos illos, qui à Ptolomæo Hamaxobij, à Pōponio Mela Hamaxobitæ dicuntur, populi Sarmatiæ in Europa, qui ædium vice plaustris vtebantur: hamaxa enim Græcis plaustrū est: quamuis alio hodie loca quà molim siti videantur. Tauromenium Naxiorum Coloniam Goltzius à tauro nomen habere ait. Collis enim (inquit) qui vrbi condendæ imminebat, taurus à tauri similitudine dicebatur. Romæ Exquilina vocata porta, etiam taurina vocabatur, vt Alexāder ab Alexandro tradit, à capite tauri insculpto. Extra eā de nocentibus sumebantur pœna. De tauris populis & Tauro monte abundè etiam diximus in synonymia. Taurinum, vt hodie vocant, siue Augusta Taurinorum, vrbs Celtica est Massilientium Colonia, ταυρόεις Stephano dicta, & ciues eius Tauroentij. Apollodorus scribit cōditores huius vrbis vectos esse naui ταυροφόρῳ idest, cuius insigne erat taurus: qui à Phocensium classe reiecti, ad terram appellantes, vrbem inde nominauerunt. Albertus ait esse qui ædificatam velint à Lamisone nepote Noæ, eáque à nomine suo appellasse Lamisonem quasi taurum, quia Lamison Hebrais sit taurus, indeque manasse postmodum, quòd à tauro hodieque nomen obtineat. Inuenio & Peloponnesū bouē fuisse cognominatam, indeque Demetrij Pharij dictum extare, quo hortabatur Philippum, vt Messiniorum vrbem & Corynthū pręsidijs firmaret, si Peropponesi cupidus esset: ambobus enim, inquiebat, cornibus bouē tenebis, cornua vocans Ithonem, & Acrocorynthē. De Tauro illo, ex quo Minotaurus natus fertur, dixit suprà in fabulosis. Statilij Tauri bis consulis ac triumphalis meminere Varro, Suetonius, Dio, alij. Plinius etiam Sex. Pacuuij Tauri ædilis plebis. Et Tauri cuiusdam Quæstoris ad Armeniam missi, meminit Ammianus Marcellinus. Fuit & Taurus quidam in Creta medicus, vt Varinus citat; item Taurus Berytius philosophus Platonicus, qui referente Suida, sub Antonio Pio vixit. Quærendum etiam an Taureas, Tauriscus & Taurosthenes à Tauro dicti sint. Iuniorū familiæ Bubulcum nominarunt, inquit Plinius, qui bobus optimè vtebatur. De Q. Voconio Vitulo quæstore designato diximus in numismatibus. Inuenio & Athenis fuisse familiam Buzygiam agnominatam à Buzyge quodam heroe (alij Herculi Buzygi idē attribuunt) qui omnium primus iunctis bobus terram arasse creditur. Diodorus Siculus ait Æthiopes Troglodytas parentum nomina minimè indere filijs, sed tauri, arietis, ouis: & hoc quidē patres, bos matres (quoniā ab his, non à parentibus quotidianus præbeatur victus) appellare. Cur verò Cleontem citharoedum, bouem cognominaret. Stratonicus, in prouerbijs, ni fallor, declaratū est. D. Thomas Aquinas, cùm in coæquales pueros taci-

Porta taurina.

Lib. 4. c. 16

Taurinum.

Pelopponnesus cur bos dicta.

Lib. 34. cap. 5.

Lib. 14.

Buzygia familia.

Lib. 4. ca. 3.

D. Tho. bos mutus dictus.

taciturnus esset, bos mutus, vt Marulus scribit & Surius in eius vita, à quibusdã dicebatur: verùm magister cognito eius ingenio, bos, inquit, iste mutus talem mox edet mugitum, vt vocẽ eius admiraturus sit vniuersus mundus. Attalum Pergami regem tauri filium fuisse vocatum tradit Pausanias his verbis: Gallorum exercitum ex Europa in Asiam ad vrbium perniciem transmissurum prædixit in oraculis suis Phaennis ætate vna antequam res gereretur:

In Phocicis. Attalus tauri filius dictus.

Hostilis Gallorum acies tunc milite multo
Littora complebit: transmissis fluctibus Helles
Vastabit populans Asiam. Sed Dij grauiora
Intentant illis, pelagi propè cærula sedes
Qui posuere suas: sed enim his quoque Iuppiter ipse
Auxilio clari mittet tauri generosam
Progeniem, tristi qua sternet funere Gallos.

Bacchus cur taurus dictus.

Tauri filium dixit Attalum Pergami regem, quem ipsum Tauricornem etiam idem Apollo nominauit. Neptunus autem cur ταῦρος, vel ταύρειος & ταυρόκρανος sit dictus, alias dictum est. Sed & Bacchus Ταῦρος κερασφόρος dictus est, quoniam veteres cornibus potabãt loco poculorum, vt meminit Eustathius, quare & κερατοφυὴς dicebatur. Atheneus, Plato (inquit) secundo de legibus vini visum sanitatis gratia concessum ait: verùm ab ingenio hominum ebriorum. Dionysium tauro & pardali conferunt, eò quod inebriati sæpè quædam per violentiã agere conentur. Alcæus Ἄλλοτε μὲν μελιαδέος, ἄλλοτε δ' ὀξυτέρε θριβολῶν (Gesnerus ad sensum legit ἀντιβολῶ) ἀῤῥητεμένος, fortè (inquit idem) ἀῤῥηνεμένος) idest, *vino placidum aliquando ingenium contingit, aliquando vehemens & violentius quàm verbis exprimi possit:* Quidam etiam θυμικοὶ, idest, *feroces, & animosi fiunt,* qualis nimirum taurus est. Euripides ταῦροι δ' ὑβρισαὶ, κ' ἐκ κέρως θυμέμενοι, idest, *Tauri proterui sunt & cornibus ferociunt.* Sunt qui natura pugnace, prorsus efferantur, vt pardalis effigies eis conueniat. Hęc Athenæus, Sophocles in tragœdia, quæ inscribitur Tyro (Tereus perperam secundum Varinum) taurophagum vocat Dionysium, quoniam τοῖς τὸν διθύραμβον νικήσασι βοῦ ἐδίδοτο, vt tradit lexicum meum vetus (inquit Henricus Stephanus) & Etymologus, qui ταυροφάγοι exponi posse etiam aiunt ὠμηστὴν, idest crudiuorum (Cælius crudelem & immitem vertit) Inde translatum dicũt nomen id ad Cratinum, vt apud Plutarchũ in libro, Vtrum Athenienses litterarũ, an rei bellicæ peritia magis claruerint: Μηδὲ Κρατίνε τοῦ ταυροφάγε γλώσσης βακχεῖ ἐτελέσθη. Arnobius etiam, *Bacchanalia* (inquit) *prætermittemus inania, quibus nomen Onophagys Græcum est, in quibus furore mentito & sequestrata pectoris sanitate, circumplicatis vos anguibus, atque vt vos plenos dei numine, ac maiestate doceatis, caprorum reclamantium viscera cruentatis oribus dissipatis.* Βοῶπις cognominatur sępenumero Iuno apud Homerum, quòd boum instar excelsos & rotundos oculos habeat: vel vt alij, magnos, quod in muliebri facie laudabatur, & inde etiã Europæ nomen impositũ esse videtur. Conuenit autem hæc appellatio aeri, quem sub Iunonis nomine tegebant: vt qui longè latèque pellucidus & visui peruius circumquaque pateat. Quidã à sono & voce deducunt, παρὰ κλυβονν καὶ ὄπα, propter sonitus qui in ære reddi solent. Tantum Varinus: Etymologus verò in Iunone exponit, formosam & pulchris decoram oculis: Credebantur enim boum oculi pulchri. Poeta idem epitheton alijs sæpè etiam deabus tribuit. Idẽ Varinus Dianam βουβαιον appellari à Thracibus scribit. Eandem etiam Tauricam siue Taurionem dictam inuenias, eam nempè quæ à Tauris Scythica gente colebatur. Tauris enim eam etiam opitulari putant, & generalius cæterorum pecorum gregibus. Eadem & ταυροπόλος siue ταυροπόλη & ταυρόπος vocatur, tum ob eandem rationem, tum quod eadẽ sit cum Luna, quam tauris aut vaccis vehi fingunt, tùm vt alij referũt, quia taurum à Neptuno Hippolytum immissum œstro affixo per vniuersam terram exagitauerit. Sed & alij dicunt, Iphigenia cùm è Scythia in Africam aufugisset. Deæque simulacrum dicasset, ταυροπόλον Dianam appellatam, propterea quod è Tauris populis eò allata esset. Alij nomen ex historia ea desumptũ putant, quòd Nicander ait taurũ à Diana suppositũ loco Iphigeniæ, cùm eam in Aulide Græci essent immolaturi: quamuis Phanodemus visã eam fuisse dicat, plerique verò ceruam. Dionysius Afer, non à gente tantùm, sed à tauro Dianam ita vocatam ait: quia vt Eustathius, ea regio armentis abundet, quibus præsit dea. Alij deniq; Tauropolam dictam aiunt, διότι ἔβαλε διὰ καὶ ταυροβόλος: inde quod telum immiserit (tauro nimirum) vnde & Taurobolos, inquit Suidas, est dicta. Tanta fuit in ea superstitione veritas, & inconstantia. Apparet autem & Apollinis cognomentum fuisse siquidem Eustathius, explicans hoc Dionisij Afri de situ orbis.

Lib. 2.

Lib. 5. aduersus Gentis.

Iuno boopis dicta.

Diana Taurica.

Ικαρον ἐιναλίην, ὅτι ταυροπόλοιο θεοῖο
Βωμοὶ κνισσήεντες ἀδευκέ καπνὸν ἔχουσι.

Lib. 5.

ait vel Dianam intelligi vel Apollinem. Diana verò Tauropoliæ meminit etiã Diodorus Siculus

lus: qui insuper Tauropolia sacrificia Dianæ & Martis apud Amazonas vocari scribit. Strabo quoque ait in Icaria Insula templum Dianæ fuisse, quod Tauropolium à dea diceretur, id quod in decimo sexto repetit, vbi fuit & oraculum. Colebatur eadem dea hoc cognomine etiam ab alijs populis, vt ex his Liuij verbis liquet. *Amphipolim cum iam fama pugna peruenisset, concursusque matronarum in templum Dianæ, quam Tauropolam vocant, ad opem exposcendam fieret, &c.* Hesychio non tantum Diana, sed & Minerua Tauropolos dicitur: ταυροπόλαι (inquit) ἡ Ἄρτεμις καὶ ἡ Ἀθηνᾶ. & Suidas tradit Mineruam eo nomine in Andro venerari & ταυροβόλον ibidem etiam dici, idcirco quod Anius taurum Atridis dederit, & vbicunque ille de naui exiliret, Mineruæ ædem condendam iusserit, ita enim secundam fore nauigationem: taurus autem in Andrum exilij, Memores ergo præcepti reges, illi statuam erigendam curauere, quæ postea id cognomenti Mineruæ dederit. Alia verò ratio est, cur eadem dea Βοαρμία vocata sit, nimirum παρὰ τὸ συναρμόσαι καὶ ζεῦξαι, id est quod coniunxerit in iugum & aratrum boues. Colebatur autem hoc cognomine, vt Varinus annotauit apud Bœotos. Cælius ait etiam Βούδειαν cognominari, quia humana excogitatum prudentia est, boum opera terram colere. Sed & Hercules Βουζύγης, idest boum iunctor dicebatur teste Suida, & Βουθοίνας, id est boum deuorator: quòd vnum ex bobus aratoribus, vt suprà dictum est, Theodamantis mactarit ac deuorarit: quam orbem & buphagos & buthæna cognominatur. Athenæus indicat larum autem Herculi attributam à priscis, quod ille fuerit ἀδδηφάγος, atque itidem Βουφάγον esse vocatum. Idem Hercules Βοατίδας dictus est, propterea quod Geryonis boues Ioui adduxerit, vt Etymologus citat.

Lib. 14.
Lib. 4. decis. 5.
Minerua tauropolos.
Minerua boarmia.
Lib. 10.

EPITHETA.

EPITHETA bouis & vaccæ isthæc corrasit Gesnerus: Arator, armosus, agrestis, agricola. Æripes Ouidio, qui habeat pedes tanquam ex ære solidos: Albus, candens, cerebrosus Columellæ, contumax, corniger, cornupeta, decorus Columellæ ab aspectu, durus, durissimus eidem, formosa Ouidio primo de arte, ferus, hirsutus, immunis aratri eidem, incustodita eidem, Indigena eidem, Indomita Flacco, & Porphyrio: Intacta, id est, iugum non passa, Lectus, Ouidio, Minax, eidem, Nitida, & niuea, eidem. Porphyrio: Intacta, idest, iugum non passa, Lectus, Ouidio, Minax, eidem, Nitida, & niuea, eidem. Omniuoræ in herbis, Plinio. Opimi, Varroni: Otiosus, Horatio: Passa iugum, Ouidio: pasti, Virgilio; Patuli quorum cornua in diuersum suprà modum patent. Pauidi, Claudiano, Perdomiti, Columellæ, Piger, Horatio, Tolerantes laborum, Columellæ, Ruricula, Ouidio. Boues perpetuo epitheto (inquit Gesnerus) toruos poetæ vocant, quod præcipua frontis asperitas in hoc pecore apparet. Tardi, Ouidio, Trux, tumidus, tutus, Horatio: Validus, vetulus, Iuuenali Armenti epitheta, bucerum, validum, toruum, spumans, lanigerum, discolor. Iuuenci & iuuencæ epitheta, cornigeræ, formosæ, fortes, laborifer, lunata fronte, petulans, torua fronte, pulcher, rudes operum toruus, validus. Ἀργοὶ βόες, apud Homerum, non albi, cùm nigri mortuis immolarentur, neque veloces, hos enim εἰλίποδας vocare solet poeta; sed qui iam excoriati propter pinguedinem albi apparet. Οἴνοπες, qui vini colorem referunt, nigri, quo sensu etiam Οἴνοπα πόντον poeta cognominat: Βόες ὀρθόκραιραι, quibus erecta sunt capita; nam κραῖρα Atticè caput est. Εἰλίποδες βόες, qui pedes inter ambulandum conuoluunt. Pausanias mulieres etiam Εἰλίποδας vocat. Ἕλικες eodem sensu, quo εἰλίποδες, vel quorum suffragines commodè voluuntur, aut flectuntur; vel nigri (vt & ἑλικὸν ὕδωρ aquam nigram interpretātur) vel qui cornua habent ἑλικοειδῆ, hoc est, intorta. Hæc omnia in Varini lexico legimus. Taurorum epitheta: Aeripedes: Ouid. idest, pedes ære solidos habentes. Agrestes differunt à syluestribus, Plinius: Alacres, Claud. Acer, Silio, Arator, Ouidio, Bellator, Statio, Corniger apud Ciceronem. Eximij præstanti corpore tauri, Virg. Iners, Statio. Ingens, Virgil. Macer, eidem, & Nitens, Toruus Ouid. & trux, eidem, & validus: & apud Græcos φρυαττόμενοι, ἀροτρευτῆρες ἀρόσης, ταλεαργοί, ὑψαύχενες ἤγουν ὑπερήφανοι: ἐρίμυκος, ἐρίγμηλος, κραταίπους, Pindaro: αἴθωνες, κρατεροί, μεγαλήτορες, εὐρυμέτωποι, Ἄγραυλοι, ἀφναροί, κερεαλκέες, ἀγριότυμοι, Μοχηταί, βλοσυροί, ζηλήμονες, εὐρογένειοι. Quæ omnia licet ab Oppiano Syrijs priuatim tribuantur, de omni tamen etiam genere taurorum dici possunt. Idem taurum vocat armenti κεραὸν μέγαν ἡγεμονῆα & πόσιν ἀγρελάτην. Vituli epitheta. Ferox, Templis maturus, Iuuenali: Imbelles, Statio, lactentes, Ouidio. Tener, Horat. Apud Græcos, ἀπαλός, νεαλής, Nicandro, ἄγραυλοι πόριες Homero.

Armenti epitheta.
Taurorum epitheta.
Vituli epitheta.

VSVS

VSVS IN CIBIS.

PRÆTER partes eſui aptas in hoc bubulo genere, etiam habemus ipſum lac, & ex hoc caſeum & butyrum. Partes quibus communiter veſcimus, ſunt caro, cerebrum, lingua, cor, iecur, lien, renes, omaſum, inteſtino, pedes, & medulla. Carnis præcipuus vſus eſt; & quamuis ſuperſtitioſè Aegyptij vaccina abſtinerent, taurina autem veſcerentur, illa tamen ſeu potius bubula apud omnes alias nationes erat non ſolum prælata, ſed taurinam tanquam omnino abominandam non attingebant. Romanos ſuprà annotauimus taurios ludos dijs inferis inſtituiſſe, & prohibuiſſe, ne amplius venderetur caro iſtiuſmodi, quod ex eius eſu peſtilentia in grauidas mulieres regnante Tarquinio ſuperbo incidiſſet. Plautus, cum bubulum dicit abſolutè, ſubauditur caro. *Agninam caram, caram bubulam:* Et Varino βέβελα eſt κρέα βοεια, caro bubula: Pollux verò βοεικὸν κρέας dixit eandem carnem, vt ſuillam ὑεικὸν; rectiùs tamen βόειον dicamus, & ὕειον. Nunc planè plebeia eſt, olim etiam heroibus appoſita, vt in exordio operis demonſtratum eſt. Cuius rei rationem reddit Athenæus. Apud Homerum (inquit) ſignis eſt heroum vita. Nam cùm frugalitatem in iuuenibus virtutem eſſe primariam conuenientiſſimaque perſpiceret, & quæ maximè illam ætatem deceat, eandem præterea, quæ honeſta & bona ſunt omnia ſuppeditare, huius amorem illorum animis volens inſerere & principio ſtatim, & rurſus deinceps, vt omni conatu, & ſtudio ad res præclaras contenderent, & ſua communicantes mutuis ſe beneficijs iuuarent, victum omnibus, paucis contentum & partu facilem fuiſſe monſtrat, nimirum hoc reputans, voluptatum ac cupiditatum vim maximam circa potum & cibum verſari: qui verò à frugalitate nunquam recedunt, eos moderatos & in reliquis officijs vitæ continentes futuros. Itaque victum omnibus ſimplicem tribuit, eundemq; regibus pariter ac priuatis iuuenibus, ſenibus nempè carnes aſſas, eaſdemque vt plurimum bubulas, & diebus feſtis, & in nuptijs, & alio quouis heroum conuictu: non autem candylem, thria, ametas, & quæ melle parantur dulciaria, regibus ſeparatim exhibet, ſed ea promiſcuè, quorum vſu valerent & corpore & animo. Aiacem igitur poſt certamen cum Hectore ſuſceptum boum tergoribus Agamemnon, honorario ſcilicet præmio donat: idem Neſtoris iam ætate prouecto ac Phœnici carnē aſſam dat: Alcinoum, quamuis delicatiori vitæ & voluptatibus addictum, bubula quoq; veſci poeta narrat, abſterrens nos videlicet ab effræni cupiditate. Quin & Menelaus, cùm filiorum ſuorum nuptias celebrat, Thelamacho bouis terga iuſſit apponi.

In Aulularia.

Lib. 1.

Bubula cur heroibus appoſita.

Cibus antiquorum.

Aſſa quæ honoris cauſa miniſtris attulere, &c.

Didicit hanc frugalitatem ab Homero ſuo Virgilius, vt neque varios neque conditos cibos, neque alios quàm bubulas eaſque aſſas & in ſacrificio ſolemni & Aeneæ hoſpiti apponeret:

Aeneid. 8.

Tum lecti iuuenes certatim, araeque ſacerdos
Viſcera tota fuerunt taurorum, onerantq; caniſtris
Dona laborata Cereris, Bacchumque miniſtrant.
Veſcitur Aeneas ſimul, & Troiana iuuentus
Perpetui tergo bouis, & laſtratibus extis.

Perpetui tergo bouis, quod eſt, (inquit Turnebus) totius bouis quàm longus erat. In quo tamen *perpetui*, pro perpetuo dixiſſe videri poteſt cuipiam, cùm præſertim Homerus dixerit νώτοισι διηνεκέεσσι, ideſt, *ſolidis, longis, purrectis, totis*. locus Homeri quem Virgilius imitatus eſt, in Odyſſea ξ. & Iliad. η.

Lib. 24. cap. 40.

Νώτοισι δ᾽ Αἴαντα διηνεκέεσσι γεραίρει.

Quem verſum interpretum alius aliter transfert. Valla, *ſumptis bouis cum tergore carnibus, Aiacem donat honoris gratia*. Iuſtopolitanus, *doniſque Aiacem magnis honorauit:* niſi deprauatum eſt ſcriptum (inquit Iacobus Pontanus) in diligentia librarij, & ſuppoſitum donis, pro dorſis: Caſtalio, *tergoribus verò Aiacem longis*. Cæterùm vt clariſſimè vterque poeta intelligatur, addam exactam declarationem ex eodem Turnebo, qui alicubi more Græcorū declarato, cuius & Illiade Homeri eſt mentio; in ſacrificijs (inquit) primum hoſtia partem adolebant & exta coquebant, eiſque veſcebantur: deinde ex alijs viſceribus poſtea epulabantur, id quod ex Homero facilè perſpici poteſt, ita ſcribente.

Lib. 7. c. 13

Iliad. A.

Νέοι δὲ παρ᾽ αὐτὸν ἔχον πεμπώβολα χερσί.

Nam quintuplex illud veru craticulæ ſimile tenebant, exta torrentes. Sequitur enim.

Αὐτὰρ ἐπεὶ κατὰ μῆρ᾽ ἐκάη, καὶ σπλάγχν᾽ ἐπάσαντο.

Veſcendi victimis mos.

quo

quo quidem significat, extat tum cocta fuisse & comesa esse, cùm coxæ decorum aris vrebantur. Reliqua postea viscera assabant ad residuam dapem. Homerus:

> Μίσυλλον τ' ἄρα τ' ἄλλα, καὶ ἀμφ' ὀβελοῖσιν ἔπειραν.

Lib. 11.

In Herculis sacro Liuius idem declarat à Romanis fieri solitum, cui Græca res diuina fiebat, his verbis; *Fortè ita euenit, vt Potitij ad tempus præsto essent, ijsque exta apponerentur, Pinarij extis adesis ad cæteram venirent dapem.* Hæc tamen Maro de eodem Herculis sacro loquens confudit, non tam, vt reor, voluntate, quam carminis lege, qua coacti interdum poetæ, res & tempora non satis distinguunt. Cum autem extorum Maro mentionem fecit, hoc ipso participes sacrificij intellexit & significauit. Nam qui à sacris arcebantur, ijs de extis gustare nefas erat, vt homicidis. Aristophanes: Οὐκ ἔστιν ὅπως ἀχιτεθνήσει, κἂν χρῇ σπλάγχνων μὴ ἀπέχεσθαι. Sed cur lustralia appellauit Maro? Vtrumnè quòd pinguia? cùm peracto lustro Censores, opimas & pingues, eximiasque victimas immolarent? An verò quòd de quinquennali essent boue? Ego has interpretationes exquisitiores, quàm veriores crediderim, ac lustralia dicta putauerim, vel quòd primus Hercules post Caci cædem ad aram maximam, facto sacro se purgauerit & lustrauerit: vel potiùs, quòd cùm omnia nos sacra lustrent & se purgent, extorum esu id maximè consequimur, & sacrificiorum participes sumus, à quibus impij arcentur. Itaq; solemnia omnia exta eam vim habere putabantur: quæ autem hic lustralia exta Maro dicit, Liuius solemnia nominat, ob solemne sacrificium. Tantum Turnebus.

Quibus exta victimarũ prohibita.

Exta lustralia quæ.

Caro tergoris victimarũ quibus proposita.

Fuisse autem carnes de tergo victimæ immolatæ in maximo honore, neque proponi consueuisse eas, nisi principibus & excellentibus viris, testatur Eustathius: νωτιαῖα κρέα παρατίθεσθαι ἔοικε τοῖς ἐν ὑπεροχῇ καὶ ἡρόδοτος βεβαιοῖ ἐν γέρα. εἶναι τοῖς βασιλεῦσι σάρκη, καὶ τῶν θυομένων τὰ δέρματα, καὶ τὰ νῶτα λαμβάνειν, καὶ πρωτεύιζειν ἐν τῷ δείπνῳ: καὶ διπλάσια νέμειν αὐτοῖς τὰ πάντα. Magnos autem viros bubulæ esu delectatos fuisse, spretis alijs gulæ cupedijs, Lysandri Spartiatæ exemplo etiam ostendit Aelianus; Cui videlicet in Ioniam proficiscenti hospites, quos habebat in Ionia, cum alijs multis etiam bouem & placentam dono miserunt: sed is placentam contemplatus, rogabat, quidnam illud cupediarum esset: cui cùm is, qui attulerat, responderet, ex melle, caseo, alijsque quibusdam confectam esse: hoc (inquit Lysander) ijs date, qui nouerunt: non enim hic est liberi & ingenui hominis cibus: bouem verò patrio ritu mactandum apparandumq; curauit, & cum voluptate comedit.

Lib. 3. Var. cap. 20.

Lysandri continẽtia.

Herculis.

Hercules apud Eubolum, vt Athenæus recitat, olera delicatoria, quia ab Apitianæ sectæ hominibus expeti solent, cuiusmodi erat in primis laserpitijs caulis, quæque Venerem stimulant, vt bulbus, recusans, ait velle se satiari cibis, quibus vires roborantur, quiq; ad bonam valetudinem conducunt, qualis (inquit) est caro bubula elixa. Idem Athenæus & ex eo Cęlius alijque, tradunt rem scitu non indignam, ex Pythagoræ instituto propagatam, videlicet Empedoclem quòd animatis ex præscripto, vtpote Pythagoricus abstineret, cùm aliquando Olympia equis vicisset ex myrrha, thure, aromatibusque alijs bouem concinnasse, cumq; ad panagyrim conuenientibus destribuisse, quasi, vt ego conijcio, significare vellet, nisi animatis abstineret, non alia quàm bubula carne se oblectandum iri.

Lib. 1.

Empedoclis bos fictus.

Id etiam parœmiæ quadam imagine (inquit Cælius) vsurpari à nobis potest, in ijs quæ saccharo passim cooptari conformariq; animaduertimus. Inuenio etiamnum in regno Senega non alia quàm bubula carne incolas vesci. Apud Hebræos bos quoque lege Mosaica sacrificijs & cibo erat concessus, quoniam ruminat, & vngulam habet bifidam. Bouem occidendi morem ostendit Homerus:

Li. 19. c. 7.

Occidendi modus.

> Ὡς δ' ὅταν ὀξὺν ἔχων πέλεκυν αἰζήϊος ἀνὴρ,
> Κόψας ἐξόπιθεν κεράων βοὸς ἀγραύλοιο,
> Ἶνα τάμῃ διὰ πᾶσαν, ὁ δὲ προθορὼν ἐρίπῃσιν.
> Ὣς ἄρ' ὅγε προθορὼν πέσεν ὕπτιος. idest,
> *Quemadmodum verò quando acutam habens securim iuuenis vir*
> *Cedens post cornua bouis agrestis*
> *Neruum incidat totum, hic verò prosiliens cadit:*
> *Ita hic prosiliens cecidit supinus.*

Aeneid. 5.

Nunc verò multis in locis malleus obtusus inter cornua adigitur; quem morem antiquum quoque esse Virgilius indicare videtur sub persona Entelli, qui taurum certaminis quo vicerat præmium, & qui, vt ipse canit,

> *Donum adstabat pugnæ, durosque reductæ*
> *Librauit dextra media inter cornua cæstus,*
> *Arduus, effractoque elisit in ossa cerebro.*
> *Sternitur, exanimisque tremens procumbit humi bos.*

Lib. 7. cap. 36.

Prometheus autem teste Plinio primus bouem occidit. Idem testatur Porphyrius: Veteres in conuiuijs lautis magnificisque integros quoque boues apposuisse testis inter alios est Aristophanes, in

Boues integri appoſiti
Lib.4.
Lib. 1. obſer.c.60.

Acharnenſibus: Παρετίθει δὲ ἡμῖν ὅλους ἐκ κριβάνου βοῦς. Καὶ τίς εἶδεν πώποτε βοῦς κριβανίτας, ideſt, *deinde nobis præbuit è clibano totos boues, & quis rogo, conſpexit vnquã clibano coctos boues?* Antiphanes apud Athenæum facit quendam quærentem de frugalitate Græcorum, qui paullulum carnium apponerent, cum maiores (inquit) ſoleant toto boues, ceruos & arietes apponere. Quin & regi Perſarum coquus, totum camelum aſſum atq; etiamnum calidum appoſuit. Idem in eodem libro tradidit ex Herodoto, apud Perſas diebus natalitijs fuiſſe morẽ, vt diuites bouem aſinũ, equũ & camelũ apponerẽt totos in clibano aut camino coctos. Refert Bellonius Turcas cùm in Aſia minore ſiue Natolia puer aliquis circũditur, cuius parentes re mediocriter lauta ſunt, integrũ bouẽ: immiſſo in eius aluum integro veruece, qui gallinã, cui ouũ inſertũ ſit, etiã in aluo contineat, craſſe ſude infigere ſolere & luculento magnoq; igne aſſare, qui à pueri ſanguine iunctis abſumatur. Qui mos Turcarum etiam antiquis eſt celeberrimus, ſed porcum, non bouẽ Troianũ vocant, quaſi alijs incluſis animalibus grauidũ, vt Troianus ille equus grauidus fuit armatis. Erãt ea animalia, vt eſt apud Athenęũ & Macrobiũ, turdi aliæq; auiculæ, ſuminis vuluæq; fruſta, aliaq; cõplura. Cincius in ſuaſione legis Faniæ obijcit ſæculo, quod porcũ Troianũ menſis inferat. Durauit mos torrẽdi integros boues ad noſtram vſq; ferè ætatem: Io. Gulielmus Stuckius in deſcriptione epuli Cæſariani, nominatim quod à Maximiliano II. exhibitum fuit, veteri etiã (inquit) cõſuetudine bos integer, multis alijs animalibus fartus ligneo veru in foro torrebatur, ex quo parte alia ad inauguratũ Romanorũ regem, reliquum direptioni multitudinis ceſſit. Idẽ in Caroli V. coronatione factũ fuiſſe Iouius annotauit: *Is* (inquit) *dum Bononiæ coronabatur, è laculus, quæ in ſummo prætorianæ porticus fornice fuerant fabrefacti, per ſiphones rubra & alba vina fundebantur, panes ab alto in ſubiectos milites ſpargebantur, torrebaturq; in machina verſatili bos integer, ingens, hædis, veruecibus ac omni ferè volucrum genere farctiſſimus, vt in tanta feſta hilaritate milites ſub armis in acie ſtantes, ad manum paratis obſonijs cum iucunditate veſcerentur.* Hæc Iouius. Increſcente verò apud Romanos luxu quã maximè vileſcere cepit, eſus carnis bubulę; piſcium verò in honore haberi, hinc acris illa Catonis peroratio, *bouem minus quàm piſcem venundari.* Et nunc quoq; plebi, & ijs quorũ robuſtus eſt ventriculus relinquitur: bona tamen pars aditioribus in coquinam trahitur, non vt edatur, ſed quia ius præbet quod vitulino alijſq; præfertur. Vtrũ tamen aſpernandus ita ſit, vt fit à noſtri medicis bubulæ eſus in diſputationẽ verti poteſt.

Lib.9.c.6.
Lib.3.c.3.
L.1.antiq. conuiuial.
Epulũ Cæſarianum.
Lib.25.

Carnis qualitas.
Lib.2.de rat.vict.
Hippocrates explicatur.

Cornelius Celſus namq; cuius non exigua inter medicos præcipuę authoritatis eſt authoritas; ex domeſticis animalibus bubulã plurimi alimenti & ſtomacho aptiſſimi eſſe dicit, & inter ea connumerat, quæ minimè corrumpuntur. E contrà Hippocrates bubulam carnẽ quidem validam eſſe teſtatur, ſiſtereq; ſed difficulter concoqui, quoniam craſſi & multi ſanguinis (inquit) eſt hoc animal, caroq; lac & ſanguis grauis eſt. Quorum lac tenue, ſic & ſanguis & caro. Idem in eodem volumine Choleram ſiccã maximè fieri ait ex carnis bubulę eſu: atrabiliariaſq; affectiones inde exacerbari: eſſe enim inſuperabilẽ eius naturã, & non cuiuſuis ventriculi ipſas concoquere: Addit verò mox: At optimè liberabũtur, qui per elixis vtentur, & perquam vetuſtis: vbi tamẽ Galenus hanc appendit obſeruationẽ: Hæc ſermoni (inquit) textura, vniuerſaliorẽ habet admonitionẽ nõ in melãcholicis. Nã bubulis carnibus & perelixis & vetuſtis vti præſtat, ſicut & alijs omnibus, quæ difficulter cõcoquũtur. At impropriè voce hac βέλτιστα, ideſt, optimè, eſt vſus. Neq; enim melancholico laborãtes morbo, neq; homo alius quiſpiam vel ſanus vel ęger, optimè liberatur bubulas carnes & perelixas & vetuſtas ingerens, Nempe inter omnia quæ eduntur, hæ non bonam præſtant alimoniam: bene tamẽ talia ingerentes cæteris minus læduntur. Si verò pro voce hac βέλτιστα dixeris ἥκιστα, ideſt, minimè, ſermonẽ reddes integrum. Idem etiam Hippocrates in volumine de internis affectibus de hepatico quodã morbo agens: dolores quidem (inquit) eodem modo premunt in hepar & color differt à priore: malicorij enim formam habet. In tempore verò æſtatis maximè incidit. Fit autem è bubulæ carnis eſu & vini potu nimio. Hæc enim omni iſto anni tẽpore hepati ſunt infenſiſſima, & bilẽ maximè ad hepar adducunt. Galenus ait: Hirci & boues carnẽ quidẽ habent minimè humidã, pituitoſam ac lentam, nocent tamen admodũ ob duritiẽ & in alterãdo difficultatem. Idẽ aliàs, carnes bubulæ (inquit) alimentũ corpori ſuggerunt non mediocre, neq; diſſipatus facilè, ſanguinem tamen generant, quàm conueniat, craſſiorem. Quod ſi quis temperamento naturali melancholicus magis fuerit, affectu aliquo melancholico præhendetur, ſi largius his veſcatur. Affectus autem melancholici ſunt cancer, elephas, ſcabies, lepra, febris quartana, & quæ peculiari nomine melancholia nominatur. Lien item quibuſdam à tali ſucco intumuit, quam rem cachexia, ideſt, paruus habitus, & hydropes ſæpenumerò ſunt ſubſecuti. Cæterùm quantum carnes bubulæ totius ſuæ ſubſtantiæ craſſitiæ ſuillam ſuperant, tanto ſuilla bubulas lentore antecedunt. Porro quemadmodum ex ſuibus, qui ætate ſunt florenti, ijs iuuenibus qui bono corporis ſunt habitu, conueniunt, ſic & boum, qui nondum florentem ætatem attigerunt. Bos enim temperamento quàm ſus, multò ſicciore, quemadmodum & vir ætate florens, quàm puer. Iure igitur ijs animalibus, quæ natura temperamento ſunt ſicciore, adoleſcens ætas ad mediocritatem

Lib. de attenu. victu.
3.de Alim.
Affectus melancholici.

tatem ipsam cõfert: humidiorũ verò natura, quod sibi ad probam & conuenientẽ temperiem deest ab ætate florenti adsumit. Non modò itaq; vituli carnes habent ad conficiendum perfectis bubus præstantiores, sed etiam hœdi capris. Et paulò post: Animalia quæ herbas à terra emergentes, aut arborum surculos aut germina depascuntur; ea omnia cùm his abũdant: habiliora sunt ac pinguia nobisq; alendis accõmodatiora. Quamobrẽ illa quibus herbas densiores pasci est naturale, hyeme, vere primo & medio fiũt graciliora, ac praui succi; vt boues, qui procedente tẽpore manifestò fiũt obesiores, succiq; melioris, cùm herbæ augentur & densescunt, & ad semen producendum festinant. Quæ verò exigua & gracili herba nutriri queunt, ea primo ac medio vere præstãt vt oues æstat prima ac medio capræ, cùm fruticum germina sunt frequentissima. Et rursus eodẽ libro: Caro leporũ sanguinem quidem gignit crassiorẽ, sed melioris succi, quàm bubula & ouilla. Item in aphorismos: Caro bubula tardius, & paulatim alit, Isaac & ex eo fortè Platina inquiunt: frigidæ & siccæ naturæ hæc caro est, impurũ & atrabiliarium præstat alimentum, & morbos eiusdẽ humoris alumnos creat, quartanas, scabiem, lepram, splenis vitia & hydropẽ, in illis præsertim, quorũ temperiem istis affectibus aptam inuenerit: tardè à ventriculo descendit, & aluum sistit. Quia aut frigidæ & siccæ temperaturæ est, ideo Hesiodus eam calidissimo anni tempore præscribit agricolis, sed ne siccitas sicco tempore perniciẽ adferat, non quamlibet, sed bouis nondũ enixæ, quæ humiditate adhuc abũdat:

Lib. 2. aph. 18.

Αλλα τοτ' ἤδη
Εἴη πετραίη τε σκιὴ βύβλινος οἶνος.
Μᾶζα τ' ἀμολγαίη, γάλα τ' αἰγῶν σβεννυμενάων.
Καὶ βοὸς ὑλοφάγοιο κρέας μήπω τετοκυίης. idest,

Ser tunc iam (ardente nempe Sirio)
Sit petrosaque vmbra, & Biblinum vinum
Libumque lacteum, lacque caprarum non amplius lactantium,
Et bouis arboriuoræ caro nondum enixæ.

Cæterũ caro isthæc, vt Symeon Sethi ait, multum nutrit, & qui ab ea gignitur sanguis supra mensuram crassior est, propterea his qui temperamento sunt melancholico, diuersos & melancholicos morbos infert. Difficulter etiam cõcoquitur & redditur, sed si cõcoquatur, abundè & probè nutrit, & si cum ouilla carne comparetur, frigida est, sanguinemque melancholicum gignit. De nutrimenti eius copia dictum perquam elegans facetumq; apud Plutarchum est Euphranoris pictoris, Theseum à se pictum, Parrhasij Theseo comparantis, hunc videlicet rosas comedisse, à se pictum bubulas carnes Reuera enim Parrhasij erat pictus effectusque nitidè, & similis nonnihil alterius; sed Euphranoris (inquit Plutarchus) videns aliquis, non inscitè diceret,

Euphranoris pictoris dictum.

Ad ciues ingenti pectore præditi Erechthei
Quem Ioue nata Minerua aluit.

Iliad. β.

Ne bubula noceat.

Si quis modò bubulã comedere expetat, vel cogatur, eius læsionem quæ futura timetur, sic moderari iubet Symeon Sethi Cũ aceto, allijs & ruta intingat. Nos vulgò intingimus, embammate facto ex petroselino, iure, pane, aceto, sapauè prout tempus anni postulat Crebrò etiã ex cõdimẽto editur, quod iure, pipere & sapa paratur, piperatũ vocatur lautioribus Belgę ex sinapi intinctu. Platina ali elixã debere esse tũ hanc, tũ & vaccinam. Diximus ex Plinio caules caprifici si addãtur magno ligni cõpendio eam percoquere. Apicius ita parat: *In vitulinam siue bubulam cum porris succedaneis vel cepis, vel colocasis: liquamen, piper, laser & olei modicum.* Belgæ, ac potissimum Batauí & Frisij, viciniq; alij boues in frusta dissecto (quod fit mẽse potissimũ octobri & nouẽbri sale macerant, salsamentisq; istis toto ferè anno vescuntur, partẽ tamen etiam fumo torrent, palato gratissimã & in cupedijs habitam. Salsamẽtis eisdem vesci etiam Heluetios Gesnerus his verbis indicat. Qui bubulam carnem apud nos sale condiunt (quod ferè idibus Octobris, vel circa festũ D. Galli primum faciũt, & deinceps per hyemẽ tantum) in plenilunio incipiendũ censent: sic enim maiorẽ vegetioreq; carnẽ permansurã: vt magis sapidã, si subinterluniũ saliatur. Si diutius seruari velint (seruant autẽ multi integro anno) per dies circiter viginti in vase salitã relinquunt, ac infumandũ postea in Camino suspendunt, vbi donec benè siccetur, dies plus minus duodecim relinquitur, prout altius aut humilius pependit, & plus minusuè ignis ac fumi passa est. Vbi primũ suspensa est, accensis iuniperi ramis & mox extinctis pleriq; fumigant. Nonnulli carnis colorem commendari putant, & rubescere magis, si aridis vrticæ fascibus suffiatur. Qui seruare volunt, vno die cum sale relictam suspendunt, & mox post vnum & alterum diem elixant: sic enim plerisque tenerescere, ac in cibo sapidior fieri videtur. Antequam suspendatur, quæ diutius in vase salita fuit, muria sua, quæ ex sale & carnis succo confluxit, diligenter abluunt: sunt qui frigida lauare malint. Optima, quæ de iuuencis, aut vitulis sumitur, vetulorum nimis dura & ingrata, certè difficillima concoctu fit, cùm fustis instar durescat. Hoc etiam obseruari solet, vt caro salienda iuxta fornacem prius exposita aliquandiu

Sale cõdita & fumo indurata qui vescantur.

diu incalescat: inde salita operta q; in vase in penus collocatur. Carnes ossibus adiunctæ cæteris superponuntur, vt ad vsum subinde auferantur: seruatæ enim deteriores fiunt. Hactenus Gesnerus. Improbat istiusmodi carnem Bruyerinus Gallus in opere suo nunquam satis laudato de re cibaria: In amplis (inquit) familijs boues mares fœminæque sale condiuntur ad cibaria annua famulorum operarumque, sed ij non admodum pinguescunt; deinde eximitur muria & pensilis seruatur; quæ adeo induratur, vt postea pertinacissimè coctura dometur, gustatuque suauitatem nullam refert. Bresillum nostrates cognominant; credo, à similitudine illius ligni duri & rubentis, quod ex insulis, Bresillis dictis, inuehitur ad nos: rubet enim quodammodo bubula pensilis dissecta, insigniterq; dura. Eximij potores acerrimum sitis stimulum esse prædicant, æquè ac pernas suillas: parcius tamē attingendam esse præmonemus: quippe parum aut nihil ait, viuitq; diutissimè in stomacho, ac difficillimè perficitur, & confecta, pessimū succum præbet. Non negarim appetentiam quandoq; eius momento assumpto recreari, præsertim in senioribus & vini auidioribus. Elixa reposita, in taleolas aut frustella conscissa ex aceto, apio insperso in cōmessationibus meridianis gratissimè manditur. Quærit Alexander Aphrodisiensis: quam ob causam plerique cibos crassos atque difficiles concoquere faciliùs possunt, vt carnes bubulas; faciles & succi cǫpotes laudabilis, vt pisces saxatiles, ægrè concoquunt? Rationē (inquit) alij ad consuetudinem referunt alij ad habitum quendam naturalem ingenio humano inexplicabilem: alij ventris calore immodico cibos concoctu faciles vltra modum pro sua facilitate concoqui, atq; perfringi corrumpiq; censent: difficile verò & quod modicè immutatur, concoqui tantū, non præterea quicquā vitiari. Nam & paleæ quoniā perquā facilè afficiuntur, in cinerem vertuntur ab igne largo & rapido, quod ligno querno accidere non potest. Materiā enim patientē causæ respōdere efficienti conuenit; aliter fieri non potest, vt effectus is prodeat, quē vel natura, vel hominis ingeniū spectat. Tantū Alexander. Vide etiam Galenū in libro de cōsuetudine capite primo & secūdo; Est verò ętas in bubula carne omnino obseruāda. Varro boues castrari vult ante bimatū, nec postea, quia duri sunt. Horū caro, quoniā nōdū laboribus fracti sunt, medięq; sunt ætatis, vtilior censetur: rarò tamen macellum intrant nisi crure fracto, aut alia causa inutiles ad agriculturā facti fuerint. Robur in quimatu esse, prudentissimos rerū naturæ tradere, viuereque ad quindecim annos, & ad viginti longissimè, atq; etiam plus viuere vsu exercitij & copia pabuli diximus; quare quo iuniores eo meliores esse & coctu faciliores, ratio dictat; sed lanij qui ad cultrū boues emunt, nō solent ea cōsiderare, sed vt pingues tantū sint & habitiori corpore, nam ætatē parum aut nihil morantur, cùm bene norint, vetulos potius, quàm iuuenes saginę aptos. Similiter de vaccis statuendum; quæ enim iam incipiunt parere, haud iugulantur, maius enim inde detrimentū sentiretur, quàm vtilitas, quare vetulæ etiā solēt ad laniū peruenire, quando aut senectute sterilescunt, aut alia de causa inutiles fiunt; verùm pauperum tantùm mensas aut sordiorū subire debeant, & ad cibos elegantiores damnari, quoniam bubula insalubrior multò earum caro est, magisq; atrę bilis fæcunda & crassi sanguinis, vnde fit quod lanij simul cum bubula permixtā venundent. Apud Gallos teste Bruyerino nōnunquā lanij boues ad ostentandū altilis saginę molē, per vrbiū cōpita floribus herbarū ornatos circumferunt, etiam (si dijs placet) præeunte tibicine. Additq; se vidisse ex ijs, quos Auerni mittunt, tam insigni obesitate graues, vt non nisi plaustro impositos, qui emerant, alio transferre possent. Morbosos boues præcipuis in vrbibus mactare lege cautū est. Qui contrà faciūt, deprehensos mulcta graui mulctari: cognosci morbos quando fœno aut pabulo obiecto abstinent; id euerare Heduis appellari, quasi verum elicere. Quare minus laudāda nostræ vrbis lex, quæ crure rupto boues, vel aliter ita læsos, vt pedibus ad macellū venire nequeant, aliàs saluberrimos, vendi in macello vetat, macie cōtrà senioq; adeo confectos admittit, vt vix in pedes cōsistere queant, nec valetudinis vllam habet rationem; illud tantum quæritur, vt pede iter ad macellū vsque perficiat: quamobrē haud dubitandū est, quin magnę sæpe populo clades accidāt. Vitiata enim caro vitiatos humores spiritusq; generat, & cùm bubula aliàs parum, vt ostensum est, sit vtilis vescentibus, tū præsertim incommodissima censeri debet. Bubulæ ac vaccinæ carni vitulina temperamēto opponitur. In omni animalium genere (inquit Galenus) carnes vetulorum duræ, siccę & cōcoctu difficiles sunt: iuniorum contrà, humidæ & molles, atq; idcirco commodius concoquuntur: his tamē exceptis, quę vbi in lucem editæ sunt, protinus in cibo sumuntur: namque omnes huiusmodi muccosæ sunt, & pręcipuè quæ suapte natura humidiore sint carne, vt agni & sues: verū hœdi & vituli, vt qui natura sunt ficciores, multò melius concoquuntur nutriuntq; Petrus Crescentiensis, vitulos vaccarū illarū, quas lactis tantùm & casei causa nutrimus, quindecim à partu diebus elapsis occidēdos esse monet, aitq; carnes eorum temperatas esse, & faciles concoctu salubrioresque illis qui vitam ducunt ociosam. Hanc itaque mensæ nobilium non iniuria crebro (inquit Platina) repetunt: & Baptista Fiera canit:

Assiduos habeant vitulos tua prandia in vsus,
Cui madida & sapida iuncta tempore caro est.

li.13.c.8.

1 Prob.52. & 2.17. Cur quidā dura concoquant.

Ætas obseruanda.

Morbosos boues vbi mactare vetitum.

Caro vitulina. Lib. de cib. bon. & mal. suc.

Nostri

Nostri territorij rustici vix ante trigesimum ætatis diem matribus eripiunt, Trentinos vulgus laniorum vocat. Bruyerinus tradit in multis Galliarum tractibus mensem vnum & aliquando eo minus natos, aut sesquimensem lanijs tradit, testaturq; Romanos, aliorumq; Italorum permultos, semestri aut etiam anno toto à lacte eos nō depellere; cauereq; vt expertes herbarum, aliorumq; pabulorum id temporis degant: Sic enim & iucundiores, pretiosiores & salubriores ipsorum carnes fieri, persuasissimum habere: proinde Pontificias & Cardinalitias mensas lautissimas existimare, si vitulina apponatur: Galliarum proceres sic educare etiam tentasse, & eo cibo mirè delectatum Franciscum Galliarum regem, huius nominis primum se vidisse: Cæterùm vitulinam carnem in splendidis vrbibus esse quidem vulgatissimi cibi, sed quæ tamen facilè primas teneat inter grandiorum animalium carnes, siue elixetur, siue assetur; ruraq; ita rem suam dispensare, vt nullo non tempore supersint; indeque sanè grande vectigal percipere. Mirum itaq; cur nostri rustici non similiter res suas disponant. Rara enim apud nos hyberno tempore ista caro est. Olim verò etiam opportunis locis saginabantur vituli, atq; ad conuiuia paranda suauiores fiebant; erantque apud Hebræos in præcipuo honore. Pullum Gallinaceum, gallinamuè, hœdum aut arietem occidere (inquit Fr. Didacus Stella) solemne festum non faciebat: erat enim nimis tritum & vulgare: verùm vitulum occidere, præsertim paschalum & saginatum apud Iudæos solemnissimum erat, quod in pascha illi, alijsque diebus festis maximis faciebant. Sic Abraham, cùm vidit illos tres Angelos, vt eos lautiùs & opulentius hospitio exciperet, gregem adijt, & occidit vitulum tenerrimum. Idem mulier illa fecit pythonias, quæ cùm regem Saulem domi susciperet, quod se tanto honore affectam videret, paschalem vitulum occidit. (Similiter pater perdito filio vitulum saginatum mactari & apponi curauit.) Hi enim vituli, ita molliter educati & in delicijs habiti, apud Iudæos non nisi solennissimis festiuitatibus mactabantur. Quare nihil aliud Christus Dominus voluit significare per hunc vitulum saginatum (quem cum peccatoribus murmurantibus Pharisæi, comedisse apud Lucam legitur) symphoniam & chorum, nisi quantum perciperet gaudium cum peccatoribus discumbens & manducans, quod summam festiuitatem, summamque lætitiam & voluptatem, indicabat. Vt autem exaggeraret huius festiuitatis pretium & valorem, posuit vitulum saginatum & chorum, summaque alacritate dixit, manducemus & epulemur. Hactenus Stella. Donatus Antonius Ferrus Medicus & Philosophus Triuicanus in enchriridio suo de podagra, de vitulinæ carnis bonitate hæc exarauit: Vituli præsertim lactentes apprimè laudantur, cùm temperatæ sint complexionis, & propterea quocunque anni tempore comedi possunt. Verùm à partu tribus quatuoruè mensibus remoti sint, atque annum vnum non diu transeuntes, velut qui Surrentini nuncupantur: sunt enim gustui grati, optimi succi, ac facilis concoctionis, bonum generant sanguinem ac temperatissimum nutrimentum. Et multi horum carnes hœdinis laudabiliores esse sentiunt, quoniam melioris sunt nutrimenti, cum in hœdinis quædam sit mucilago, quando decoquuntur. Et hoc est quod asserebat Auerroes, *Et carnes vitulinæ sunt bonæ carnes, propterea quia non habent illam viscositatem frigiditatem siccitatemque quàm bubulæ tenent: & eorum carnes sunt alijs magis odoriferæ, & quantum est in hoc hœdinis meliores existunt.* Et hinc solui potest controuersia, quæ inter medicinæ authores in carnium electione reperitur: Quamplurimi enim hœdinas extollunt, & ipsæ quidem sunt præstantiores alijs, si ex parte facilioris digestionis ac temperatæ complexionis consideretur: meliores porrò generant humores: si verò ex parte minoris viscositatis, ac melioris odoris earum, sic vitulinæ laudabiliores existunt: si denique ex parte maioris, robustioris ac irreso lubilioris nutrimenti suillæ carnes cæteris sunt meliores. Hucusq; ille. Platina ait: Elixum debet esse vituli pectus; dorsum tamen seu spinam malis appellare, assaturam requirit, (coqui nostri dorsum, vitello da rosto, hoc est assationi aptum, cæteram carnem, vitello da lesso, idest aptam elixationi vocant) coxas eiusdem in pulpamentum rediges. Qui varios eius apparatus petit, Bartholomæi Scappi Pij V. coqui primum & secundum de arte coquendi adeat. Apicius vitulinæ carnis varios etiam, sed quàm breuissimè apparatus præscribit, quare verba eius recitabo: *Piper, ligusticum, apij semen, cuminum, origanum, cepam siccam, vuam passam: mel, acetum, vinum, liquamen, oleum, defrutum. In vitulinam siue bubulam cum porri succedaneis, vel cepis, vel colocasijs, liquamen, piper, laser & olei modicum. In vitulinam elixam: Teres piper ligusticum, careum, apij semen; suffundes mel, acetum, liquamen, oleum: calefacies, amylo obligas, & carnem perfundes. Aliter in vitulina elixa: Piper, ligusticum, fœniculi semen, origanum, nucleos, caryotam: mel, acetum liquamen, sinapi, & oleum.* Apud nos elixatur, vt reliquorū pecorum caro: Gesnerus tradit, quosdam, vt appetitui consulant excitando, eodem ferè coquere modo quo pisces: in aqua (inquit) prius elixant despumantque & saliunt (parcùs autem saliri ea conuenit, in quibus ius magna ex parte feruendo consumi debet,) & cùm semicocta videtur, vinum affundunt, deinde cepas per transuersum concisas, postremò cum parum iuris iam superest, butyrum feruefactum, aliqui butyro in sartagine farinæ aliquid addunt, & aceti modicum, & croceum ex aromatibus pollinem, ipsasque cepas. De

Vituli saginati.

Enarrat. in cap. 15. Lucæ.

Tract. 3.

Collect. 5.

Hædinæ an vitulina caro præstet.

Lib. 6. Apparatus.

Lib. 8. c. 5.

carne vitulina falienda paulò antè etiam ex eodem dixit:relinquitur autẽ,vt ipſe aliàs tradit,cum
Li.8.c.36. ſale in vaſis ferè non vltra diem antequam ſuſpendatur in caminum. Artocreas quomodo paretur
Artocreas. ex carne vituli,&c. Platina docet his verbis: Aut vituli aut hædi aut capi carnem elixabis,elixam,
& eneruatam, minutatim concides, & in mortario tundes: huic deinde parum caſei recentis, tan-
tundem veteris & triti, parum petroſelini, & amarici, conciſa, oua quinque bene diffracta,abdo-
men porcinum,aut vber vitulinum conciſum,modicum piperis,pluſculum cinammi,minimum gin-
giberis,tantum croci,vt colorem concipiat,addes. Curabis coquatur eo modo,quo albam diximus.
Hoc edant Scaurus & Cælius, qui nimiam macilentiam cum obeſitate libenter permutarent. Vehe-
menter enim alit,corpus obeſat, hepar iuuat, obſtructionem tamen & calculum facit. Et aliàs. Pa-
Lib.6.c.9. ſtillum ex vitulo, alijſque cicuribus animantibus hunc in modum parat: Cicures (inquit) appello,
Paſtillus. omnia quæ domi aluntur, vt vitulum, capum, gallinam & ſimilia. Ex his poſtillum ſic facies: Car-
nis macræ quantum voles ſumito, minutamque gladiolis concidito. Vitulinum adipem cum aro-
matibus huic carni bene miſceto,inuoluta cruſtilis in furno coquito. Cocta vbi propè fuerint, duo
vitella (ſic non ſemel loquitur)ab albore ouorum excreta cum modico agreſtæ, cumq; iure perpin-
gui bene tudicula agitata,in paſtillum iufundes. Sunt qui modicum croci ad ſpeciem addant. Fieri
& hic paſtillus in patella bene vncta, etiam ſine cruſta poteſt. In hoc & multum alimẽti ineſt:tardè
concoquitur,pauca recrementa in ſe habet,cor,hepar & renes iuuat,obeſat, & ventrẽ ciet. Et mox
Cap.12. ibidem: Paſtillum olla ſic facito. Carnem vitulinam cum adipe minutatim conciſam, in ollam po-
nito: pipiones, & pullos,ſi voles, adijcito. Ollam ipſam ad carbones longè à flamma, ne concitatè
efferuat,ponito. Vbi ebullire cœperit deſpumato:paſſulas deinde imponito. Cepam poſtremò mi-
nutatim conciſam,cum larido frigido: frictam in ollam indito. Vbi omnia propè cocta exiſtimaue-
ris, agreſtam & aromata ſuffundito. Sunt qui & duo vitella ouorum bene agitata cum agreſta in-
Li.6.c.18. fundant. Multum alet, tardè concoquetur, nauſeam faciet, ſtomacho nocebit, hepar & renes con-
calefaciet, ſperma augebit, caput & oculos lædet. Idem: In pulpam vitulinam: Ex coxa vitulina
carnem macrã abſcindito, in fruſta oblonga & ſubtilia concidito, batuitoque cum gladioli coſta,
ita ne recindatur; ſtatimq; ſale & feniculo trito ſuffundito;amaricum deinde ac petroſelinum cum
larido bene conciſum,& aromatibus ſparſum ſuper pulpas extendito;eaſq, ſtatim inuolutas in ve-
ru ad ignem ponito: ne deſiccentur, caueto; coctas conuiuis ſtatim appones. Multum alet, corpus
Cap.19. ſolidum reddet, pauca recrementa relinquet. Idem in pulpam Romanam: Carnem vitulinam in
fruſta non maiora ouo ſic concidito, ne alterum ab altero reſcindatur: ſalemq; ac coriandrum aut
feniculum tritum ſtatim inſpergito: aſperſam, inter duas tabulas aliquantulum opprimito. Veru
deinde traiecta cum teſſella laridi, ne ſe contingant, neuè nimium deſiccentur, ad ignem voluito,
donec coquantur. Multi hoc eſt & groſſi nutrimenti: tardè etiam concoquitur & aluum aſtringit.
Cap.20. Et mox ſubinde: Eſitium ex pulpa: Ex coxa vitulino pulpam accipito, eamq; vel cum adipe eiuſ-
dem, vel cum larido minutatim concidito: Amaracum & petroſelinum contundito, vitellum oui
cum caſeo trito tudicula agitato,aromata inſpergito: corpus vnum facito,ac omnia cum ipſa carne
miſceto. In omentum deinde vel porcinum, vel vitulinum teſſulatim inciſum, hoc pulmentum ad
Mortadella. oui magnitudinem inuoluito, ad focum in veru lento igne decoquito. Mortadellam vulgares hoc
eſitium vocant, quod certè parum incoctum quàm nimium, ſuauius eſt. Tardè ob hanc rem conco-
Cap.22. quitur, obſtruit, calculum creat, cor tamen & hepar iuuat. Rurſus: Farcimina. Pulpæ vitulinæ atq;
adipi ſuillæ benè tunſæ, tritum caſeum tum veterem, tum pinguem, aromato bene tunſa, duo aut
tria oua tudicula agitata: ſalis tantum quantum res ipſa requiret,& croci quo crocea ſint, admiſce-
bis, admixtaq; in inteſtinum bene lotum & perquam tenuatim productum, inijcies. Cocturam in
cacabo requirunt. Bona non niſi biduo durant. Seruari tamen in dies quindecim aut plures po-
terunt, ſi plus ſalis & aromatum addideris, ſiue ad fumum deſiccaueris: Et rurſus: Pulmentarium
Cap.26. in carbone: Carnem macram ex coxa vitulina in buccellas non nimium ſubtiles conciſam, cultri co-
ſta contundito; ſale deinde & feniculi ſemine bene trito vtrimque aſperſam inter duas tabulas per
Iuuencorũ caro. dimidium horæ comprimito. Inde in craticula ad carbones concoquito, in vtramque partem cre-
brò vertendo, addendoque teſſellas laridi, ne igne inareſcat. Coqui non admodum hoc pulmen-
tarium debet; calidum item conuiuis apponatur, quo magis appetentiam & deſiderium bibendi
excitet. Hoc Bibulus vtatur, qui ſitim in ſe demortuam quærit. Non erit modo difficile de iuuen-
corum & iuuencarum carnibus rectè iudicare, ſi quæ de bubula & vaccina, & vitulina diximus, ar-
ctiſſimè memoria tenueris. Certum eſt enim ætate & duritiam & ſiccitatem augeri. Commodio-
res igitur ſunt, quàm quæ ab adultis & prouectioris ætatis quæruntur: inferiores verò authoritate,
vitulinis. Bruyerinus tradit montanis gentibus Lugpunenſibus in cibis mirè placere ſemeſtres aut
anniculas, bimas & trimas; item Matiſconenſi agro atque Heduenſi; eaſq; tauras appellare, Lug-
dunenſes brauas; Iuuencos rarius mactare; Ipſe iuuencas quæ Venerem non ſunt expertæ, laudabi-
liores

liores extimat. Tales dijs immortalibus ac potissimum Palladi mactari ex Homero diximus. Horatio maximè probatur vitulus, qui matri ereptus iam ipse læto se enutrit pabulo:

Lib.4.car. Od.1.

Me decem tauri, totidemque vaccæ,
Me tener soluet vitulus relictæ
Matre qui largis iuuenescit herbis
In mea vota.

Sed tempestiuum est, vt de alijs quoq; partibus aliquid dicamus. Gesnerus ait lixari etiam vituli caput ad prima fercula prandiorum: certè apud nos in omni honesto conuiuio id elixatum infertur, palato quàm gratissimum, maximè illæ partes quæ auribus sunt proximæ, pingues nimirum, & teneritudine laudabiles. Parandi modum non inelegantem nobis reliquit Iulius Alexandrinus, his verbis, esum eius summoperè commendans. Vituli caput depilatum (inquit) detersumque curiosè, vt candor maneat (miro candore apud nos inferuntur) elixabis aliquandiù, cum cute sua. Huic edendo nō salubriter minus quàm voluptuosè apponi in scutella acerrimi semper aceti aliquid solet, cum zinzibere multo & cinnamomi modico, ob multarum inibi partium lentorē, ac crassitiem, quæ edi impunè non possent, non antea disiccandi detergendique facultate munitis. Sin decoquere in furno assareque placuerit: aromate replendum prius aliquo, allium alij herbasque odoriferas ingerunt ad eosdem vsus, incidendi nempe & abstergendi, vt crassi glutinosique humoris vitetur noxa. Et huic quoque tamen apponi acetum commodè pro intinctu poterit, quo simul incidendi vis efficacior accedat, simul exassatæ exustæque fortè partes refrigeratione aliqua temperentur. Caput vitulinum, inquit Platina, aut bubulum, aquâ calida depilato, si elixum voles, vbi coctum fuerit, in alliatum mergito, si assum placuerit, repletum aromatibus allio ac plerisque odoriferis herbis, in furno decoquito. Licebit (inquit Iulius Alexandrinus) cerebrum elixo capiti eximere vitellisq; ouorum duorum cum piperis & omphacij modico, versatis diligēter tudicula, salis quod satis sit miscuisse, mixtaq; hæc in sartagine frixisse. Edi calidum adhuc hoc debuerit: refrigeratum enim & insipidum reddetur & maiores vires nocendi sumet: actu nimirum, præter refrigerandi potestate vim, idipsum iam frigidum scilicet in præsenti, vt conduplicata ita frigefaciendi potentia, nocendi etiam vna statim vires ingeminet. Gesnerus ait cerebrum capiti exemptum seorsim in aqua modicè coctum, mox tunicis liberatū, in vino coqui, & inspergi aromatibus. Esse qui cum lacte mixtum & cepis minutatim incisis, butyro frigunt & aromatibus condiunt. Platina ait: In cerebrum vitulinum: Et capite elixo ac cocto cerebrum erues, cum quo duo vitella ouorum tudicula bene agitata, modicum piperis, parum agrestæ, salis quantum sat erit, miscebis. Mixta hæc omnia in sartagine cum liquamine tantisper friges, donec quod breui quidem fiet, concreta simul fuerint.

Vituli caput.
Li.6.c.30.
Li.6.c.31.

De maxilla Cratinus teste Athenæo, vbi de foro cupediarum agit, mentionem facit in Plutis: *Ob bouinam maxillam pugnans*. Sophocles in Amico: *Maxillas tam molles apponit*: Plato in Timæo: *Supremasque maxillas illis sub faciei natura colligauit*. Xenophon in libro de Hippice: *Maxillam contractam, longam*. In Belgio Germaniaque superiori lingua bubula in pretio habetur, maximè si bene fuerit apparata. Apparandi modum recenset Gesnerus. Cùm enim dixisset vbera elixa, mox incisa torreri in craticula, & sale & aromatibus (pipere & caryophyllis maximè) inspergi. Similis (inquit) & linguæ apparatus est, & pedum & oris siue buccę, vel si maius rostri. Alij partes, pedes, inquam & buccas quæ in carnario elixa emuntur, ex aceto frigida edere malunt cū cepitio & pipere. Lingua etiam per medium incisa, saliri, vt reliqua caro, & infumari solet, cibo diuitibus etiā grato. Quibusdam in locis bubulas linguas principibus debent: tanta earum æstimatio. Nouerunt nimirum etiam Mercurij olim sacerdotes hanc lautitiam, nec temerè Mercurio ex victimis deberi linguam dicebant, nimirum tanquam deorum præconi & sermonis deo. Nam & alioqui lingua in sacrificijs præconibus donabatur. Hinc locus ille Aristophanis in Pluto: Ἡ γλῶττα τῷ κήρυκι τέμνεται, iucunda amphibologia, cùm lingua tam præconis quàm bouis intelligi possit. Idem in Pace: Ἡ γλῶττα χωρὶς τέμνεται, quod interpres admonet prouerbialiter dictum. Homerus Odyss. δ. Ἀλλ' ἄγε τέμνετε μὲν γλώσσας. Apud Plutarchum, Antipater, cùm incidisset mentio de Demade iam senio imbecilli, fractoque, *velut*, inquit, *ex immolata victima, solus venter & lingua superest*. Apparet sanè linguam ceu profanum membrum sacris adhiberi non solitum, quod ego quidem ad gulam hominum, religionem prætexentium, retulerim. Præfertur autem in cibo bubula cæteris & à nonnullis operosius paratur: nam condimentis fractam in veru assant. Aliarum pecudum quia minores sunt, cum suis capitibus relinqui solent. Hucusque ille. Ad vbera quod attinet, apud nos elixari solēt, & mox addita pinguedine aut butyro frigi in sartagine, & aromatibus inspersa inferri. Ventres (trippam vulgus vocat) elixantur, & cū supposito pane ex iure suo comeduntur. Cibus parum gratus, nisi aromatibus, caseoque condiatur, ideoque plebeius, nisi ventres sint vitulorum præpinguium. Celebratur nihilominus ab antiquis, vt annotauit Athenæus: Ventris (inquit) in cibum

Maxilla.
Lib.3.c.9.
Linguæ bubulæ esus.
Aestimatio
Lingua cur sacris non adhibita.
Vbera.
Ventres.
Lib.3.c.9.

bum parati Aristophanem in Equitibus meminisse quispiam dixit: φήσω σ' ἀδεκατεύτους κοιλίας πωλεῖν, idest, Accusabo te quod ventres fraudato decimis populo vendas. Et rursus: Τί μ' ὦ 'γαθ' οὐκ ἐᾷς τὰς κοιλίας πλύνειν τε τοὺς ἀλλᾶντας, ἀλλὰ καταγελᾷς, idest, *Cur me bone vir, ventres lauare non sinis? Hillasque vendere? cur me derides?* Et rursus: Ἐγὼ δέ γ' ἤνυστρον βοὸς καὶ κοιλίαν ὑείαν καταβροχθίσας, κᾆτ' ἐπιπιὼν τὸν ζωμὸν ἀναπόνιπτος λαρυγγιῶ τοὺς ῥήτορας, καὶ Νικίαν ταράξω: idest: *Ego verò bouis omasum & ventrem suis, cùm abliguero, ebiberoque ius, illotus sonore voce exagitabo rhetoras ac perturbabo Niciam*, Et rursum: Ἡ δ' ὀβριμοπάτρα γ' ἑφθὸν ἐκ ζωμοῦ κρέας, καὶ χόλικος ἠνύστρου τε καὶ γαστρὸς τόμον. idest. *Hæc verò splendidi patris filia elixam è iure carnem, intestini, omasi, ventris frustum.*

Omasum.
Li. 8. c. 45.

Omasum autem inter gulæ cupedias olim, saltem apud Romanos fuisse, ex his Plinij verbis innotescit: *Hoc animal tantæ apud priores curæ, vt sit inter exempla damnatus à populo Romano, qui concubino procaci rure omasum se edisse negante, occiderit bouem, actusque in exilium, tanquam colono suo interempto.* Meminit eiusdem damnationis Valerius Maximus: *Non supprimenda* (inquit) *illius quoque damnatio, qui pueruli sui nimio amore corruptus, rogatus ab eo ruri, vt omasum in cœnam fieri iuberet, cum bubulæ carnis in propinquo emendæ nulla facultas esset, domito boue occiso desiderium eius expleuit: eoque nomine publica quæstione afflictus est.*

Lib. 8.

Intestina.
Lactes.

Intestina quoque elixa adferuntur quibusdam in locis ex laniena, & domi modico vino affuso, cum butyro, cepis & aromatibus percoquuntur; Lactes verò in primis apud nos commendantur, & ditiorum magnatumque mensas cohonestant. Sed video & ab antiquis celebrari. Τῶν χορδῶν enim, idest, vt Dalechampius vertit, lactium, intestinorum vt Natalis Comes, (quæ etsi communior vocis sit significatio, vnde χορδὴ etiam vocatur ipsa chorda seu fides ex intestino contorto & arefacto, quæ testudini lyræue aut alio instrumento musico intenta sonos melodicos edit pulsu; placet tamen altera versio) meminit Epicharmus teste Athenæo, easque ὀρύας (ὀρύειν & ὀρύεσθαι est cumulare (inquit idem Dalechampius hinc fortassis lactes ὀρύαι dicuntur, quòd cumulatis anfractibus flexuosæ sint. Hiras, nomine non absimili Latini veteres authore Festo, intestinum ieiunum appellarunt) vocauit, inscripta quadam ex suis fabulis τῆς ὀρύας titulo. Aristophanes in Nubibus: Ἐκ μοῦ χορδὴν τοῖς φροντισταῖς παραθέντων: idest, *impensè hac mea contemplantibus lactes apponunto.* Alexis in Leucadia siue Fugitiuis: χορδαρίου τόμος ἥκεν, καὶ περικομματίων, idest, *Pusillarum lactium aduenit resectamentum, ac frustulum.* Aristophanes in Proagone: Ἐγευσάμην τῆς χορδῆς, ὦ δύστηνος τέκνον. Πῶς εἰσίδω ῥύγχος περικεκαυμένον, idest. *Me miserum lactes, ô gnate degustaui: Quo pacto ambustum rostrum aspicere potero?* Ad hasce fortassis etiam cupedias respexerit Persius:

Hiræ quid.

Satyr. 2.

Aut quid nam est, qua tu mercede deorum
Emeris auriculas, pulmone & lactibus vnctis?

Pulmo.

Illos enim irrisione prosequitur, qui deos capi muneribus existimant, nec obstat, quod simul pulmonem nominat. Nam & hodie pulmo non vbique locorum vt apud nos fit, qui feris eum relinquimus, reijcitur, imo verò Gesnerus inter exta eum nominans, parandi eius cum cœteris in cibum modum docet: Exta (inquit) sic voco arteriam cum pulmone corde & iecore cohærentibus apponuntur aut simpliciter elixa, aut condimentario iure cum vino cocta: sed ius relinquitur copiosum, & aromatibus cum croco adiectis pani ῥαφανίδων dissecto in patinis infunditur, idq; inter lauta etiam primæ mensæ fercula numeratur. Lactes apud nos corrupto nomine vocantur lattesine, quemadmodum & ipsæ à lacte, vt scribit Priscianus, vel propter candorem, vel propter mollitiem, aut certè ab antiquo verbo lacio, idest, allicio, propterea quod cibum alliciant. Plautus: *Ita vacuitate cibi venio laxis lactibus.* Ita vocantur intestina graciliora per quæ labitur cibus, ex quibus & ieiunum est. Plinius videtur sentire, lactes dici tantùm in homine & ouibus: sic enim scribit: *Ab hoc ventriculo lactes in oue & homine, per quas labitur cibus.* Murænarum tamen lactes dixit Suetonius: & Spartianus scribit, Murænarum lactibus & Luporum in mediterraneis oris Heliogabalum pauisse rusticos suos: Illud verò mirum Theodorum Gazam pro mesenterio lactes interpretari, cum vtriusque linguæ fuerit consultissimus, nisi quispiam suspicetur, partem & id quod continetur, pro eo quod continet, acceptum. Etenim mesenterio lactes inuoluuntur, vt à spinæ contactu duro munitiores magisque sectos reddat. Pedes etiam per se elixos prostare in carnario suprà annotauimus, & vt vulgò parentur, indicauimus. Ab eorum esu minimè etiam abstinuit antiquitas, quin & Athenæus præcitatis locis de foro cupediario eos celebrat ex Theophilo in Pancratiaste: A. Ἑφθῶν μὲν σχέδον τρεῖς μνᾶς. B. Λέγ' ἄλλο. A. Ῥύγχιον, κωλῆν, πόδας τέτταρας ὑείους B. Ἡράκλεις. A. Βοὸς δὲ τρεῖς. idest. A. *Elixæ carnis propemodum libras tres.* B. *Reliqua memora.* A. *Rostrum, armum,* (κωλῆν. significat & hæc vox anteriorem partem victimæ & pudenda) *pedes suillos quatuor.* B. *Proh Diue Hercules.* A. *bubulos tres.* Anaxilas in coquis. Τῶν Αἰσχύλου πολὺ μᾶλλον εἶναι μοι δοκεῖ Ἰχθύδι' ὀπτᾶν. τί σὺ λέγεις ἰχθύδια; Συσσίτιον μέλλεις νοσηλεύειν: ὕειον ἀκροκώλιον ἕψειν, ἔστι ῥύγχη, πόδας. idest, A. *Multò satius esse credo quam Aeschyli versus ediscere, Assare pisciculos.* B. *cur pisciculos ais? Conuiuas vt agros tractaturus*

Lactes vnde dictæ.
In Curcul.
Lib. 11. cap. 37.
In Vitellio.

Pedes.

turus

turus es; quanto potius est extremos artus elixare, rostra, pedes. Obseruandum hic rectè à Dalechampio ἀκροκώλια verti extremos artus: Alicubi tamen ἀκροκώλιον γεννικὸν, simpliciter apud eundem Athenæum traducit bouis masculi artus quæ versio ab Isaaco Casaubono etiam notatur, quandoquidem κῶλα dicuntur in homine brachia, & pedes; in brutis anteriores, & posteriores pedes; ἀκροκώλια in macellis & culinis sunt, (inquit) extremi pedes mactatarum victimarum: quare Aristoteles & Heraclides Tarentinus ponunt illa inter cibos μυξώδεις, habentesq; aliquid ὀλκιμον καὶ γλίσχρον. Possunt etiam ἀκροκώλιον appellatione intelligi, omnes vndeunde præcisæ τοῦ ἱερείου partes extremæ, quibus vescũtur, vt aures, rostra, & similia. Galenus vocat τὰ ἄκρα μόρια τῶν πεζῶν ζώων: ἀκρέα enim non ἄκρα. Solent enim Hippocratis vocem illam vsurpare: vt libro tertio de facultatibus alimentorum de pedibus ferè accipi videas: itaque vt pedes, sic ἀκροκώλια alia vocant ὀπίσθια, alia ἐμπρόσθια, quorum Hippocrates meminit tertio Διαίτης. Gaza apud Aristotelem primus vertit trunculos, Celsi imitatione. Glossarij author interpretatur κωλεοὶ, de quo infra lib. 9. In Glossis scribitur, Trungulus, κολοβὸς ἐγκολεος. Scribo, Trunculus, κολοβὸς, ἐν κωλέος, illud ἐν valet ἔνιοι. sic alibi in illo libro. Deinde legerunt interpretes, cùm editis γεννικὸν, vel γεννητικὸν, quod ex versione paret *masculi.* Scripsimus nos verè γεννικον, generosum idest grande. Aristophanes, ὦ γεννικώτατον κρέας: Scholiastes exponit κρέας ἰσχυρὸν εὖ κατεργάζεται πυρί: firmæ carnes & difficile coctiles. Malim ad quantitatem referre, & magnas carnes intelligere. Sic apud eundem Comicum γενναῖαι μᾶζαι, sunt grandes mazæ. Eustathius quoque sic interpretatur: cuius doctissimi viri authoritate suspitiones meas confirmatas vidi libenter. Sic ille, γενναῖα σαφυλὴ, τὰ χαὶ μεγάλη. Hæc omnia Casaubonus. Athenæus indicaturus heroas etiam elixam comedisse bubulam carnem, id ostēdit pedis illius bubuli exemplo, quem Homerus scribit à procis in Vlyssem proiectũ, quem (inquit) nemo assauerit. Diogenem Cynicum, quod pedem bouis crudum deuorasset, mortuum fuisse scribit Diogenes Laertius. Non inelegantem pedes vitulinos apparandi modum docet his verbis Platina: Non displicuit, inquit, mihi Palelli hospitis nostri patina, qui pedes vitulinos bene latos & coctos cum iusculo aromatibus insperso, in cænam more Romano attulit. Inditum quoque aliquid ex aceto putarim; adeo appetentiam excitabant. Apponi hæc patina prima mensa consueuit. Boni & facilis extat alimenti; pectori confert, tussim lenit, meatus vrinæ exulceratos sanat, dysentericis prodest. A medicis tamen anteriores magis quàm posteriores, animalium partes probantur.

Acrocolia. *Trunculus.* *Lib. I. Mors Diogenis.* *Li. 5. c. 15. Pedum apparatus.*

VSVS IN MEDICINA.

De carnis bubulæ temperamento præcedente rubrica diximus. Hippocrates, si vlcerata ac pustulis plena fuerint summa vteri labra, carnem bubulam sumi iubet & butyrum siue adipem anserinum & anisum aut crocum aut spodium Cyprium: Hæc omnia vult teri & carni oblita apponi. Si feruido ac superficiario vlcere, pudenda laborent, sic curare eodem authore oportet. Carnem bubulam longitudine duorum palmorum paruorum, crassitudine verò ligni quod in foramen bipennis immittitur, pudendi videlicet virilis forma, vsque ad vesperam apponat; noctu verò auferet: postero autem die rursus apponat, vsque ad meridiem, & bibat vinum dulce, melle ad vinum admisto. Et alias rursus: Si vlcera fiant, ac mordeant, bubulam carnem adipe illinito: & si sordida fuerint, eluito & fomentum ex fici radice adhibeto, & postea de pinguedine in vino dulci bibat. *Aristolochia oblonga in summa* (inquit Plinius) *gloria est, si modò à conceptu admota vuluis in carne bubula, mares figurat, vt traditur.* Ad hominis morsus carnem bubulam decoctam imponi iubent referente eodem Plinio: sed efficacius vituli, si non ante quintum diem soluatur. Idem ait: *Bubula caro tumorem sanat*: Et alibi: *Calida imposita panos & apostemata discutit, vt sanguis quoque & fel eiusdem pecudis.* Marcellus Empiricus carnem vaccinam (Plinius habet bubulam) recentem veretro impositam vlcera eius & epiphoras mirè sanare: eandemque rancorem (Plinius rosionem vocat) stomachi temperare ex vini & aceti æqua portione discoctam & cibo sumptam. Testatur Symeon Sethi bubulæ carnis ius ventris fluxus ex flauabile compescere. Plinius denique ait ius è carne vaccina, vt medullam etiam, vlcera oris & rimas sanare. Idem alicubi carnem vituli tradit recentia vlcera non pati intumescere. Marcellus ait: Caro vitulina recens cum aceto cocta, madidaque alis imposita, fœtorem hirci teterrimum tollit. Cornelius Celsus agens de curatione communi aduersus omnes morsus serpentinum: si neq; qui exugat, est neq; cucurbitula, sorbere oportet (inquit) ius anserinum, vel ouillum, vel vitulinum, & vomere. Plinius autem aduersus morsum canis rabidi id celebrat his verbis: *Canis rabidi morsu facta vulnera circumcidunt ad viuas vsque partes quidam, carnemque vituli admouent & ius ex eodem carnis decocta dant potui, aut axungiam cum calce tusam,* scilicet admouent. Idem vituli ius vulgariter

L. de morb. mulier. *Caro quibus conueniat.* *1. de morb. mul.* *Iuris vsus.* *Li. 5. c. 27.*

riter datum, inter auxilia cœliacorum & dyſentericorum tradi aſſerit. Carnem verò vituli alicubi quoque dicit, ſi cum ariſto lochia inaſſatam edant mulieres circa conceptum, mares parituras promittiſ: Feminum verò vituli cinerem ſordida vlcera, & quæ cacoethe vocant, e lacte mulieris ſanare. Raſis verò boum coxas vri ſcribit, bibiq; vt ſanguinem fluentem & menſes cohibeant: & Galenus tauri femora vſta ſanguinem ſiſtere teſtatur; & Auicēna dicit: vaccarum femora cremata ſāguinis & alui quoque profluuium compeſcunt. Sorbitio ex pedibus vituli Brudi Luſitani. Pedes vituli anteriores duos, aut arietis omnes in aqua plus ſatis coquito: radicum plantaginis, petroſelini, ſingulorum manipuli vnius tertiam, hepaticæ, hordei ab vno cortice exuti, prunorū & paſſularum, ſingulorum vnam: addito mali granati acidi tres, ius dato, vt oportet, ex reliquo fac ſorbitionem. Quod ſi coctionem pedum, antequam malum granatum adijcias, herbas abſtrahas, ius colans, tertiam ſui partē ſucci acidi mali granati immittas, pane & zucaro ſimul coquas, quoſque permixta ſint, cibum ijs valdè idoneum & plurimis alijs ægrotantium parabis. Quem vt conuenientiſſimum memoria dignum ducito. Nam multum nutrit, corpus refrigeret & humectat, particulas cogit, tenues humores inſpiſſat, bilis feruorem reprimit, ventriculum & iecur roborat, ſitim ſedat.

Lib. 3. de vict. feb. cap. 11.

Iecur.

De iecore hoc reperio apud Plinium: *Iecur vaccinum cœliacis & dyſentericis medetur.* Haly verò non ſimpliciter, ſed vſtum præſcribit: Iecur (inquit) bouis vſtum potumque ventris & ſanguinis profluuium inhibet. Iecur vituli maſculi & tantundem foliorum ſaluiæ, minutatim pariter concidantur, collectus inde ſtillatitius liquor potui datur, vt ait Geſnerus, tum viris, tum mulieribus, qui durum tumorem tranſuerſum in imo ventre ſupra pudenda acceperint.

Lien.

Lib. 28. cap. 13.

De Liene hæc idem Plinius. *Lien bubulus in melle editur, ex vino datur ad lienem ſedandum: recens autem aſſus vel elixus in cibo.* Item. *Eadem de cauſa emi lienem vituli, quanti indicatus ſit, iubent Magi, nulla pretij contatione, quoniam hoc quoque religioſè pertineat, diuiſumque per longitudinem annecti vtrimque, & induentem pati decidere ad pedes, dein collectum in vmbra areſcere, cùm hoc fiat, ſimul reſidere lienem ægri vitiatum, liberarique eum morbo dicitur.* Sic ille, ſed nugaciſſimum ac nimis ſuperſtitioſum hoc medicamentum eſt.

Omaſum.

Lib. 28. cap. 10.

De omaſo ſic: *Linguæ exulcerationi & arteriarum prodeſt ius omaſi gargarizatum:* apparet enim de bubulo accipiendum eſſe, de illo enim lacte proximè dixerat, quanquam ſimul etiam de caprino, vel fortè conuenit vtrique: Item: *Omaſi quoque iure poto, venena expurgari putant priuatim verò aconita & cicutas.* A recentibus & calidis adhuc vituli extis (ideſt, arteria, pulmone, corde & iecore) minutatim conciſis liquor in vaſis Chymiſticis elicitur, referente eodem Geſnero, cui æquales partes ſaluiæ & meliſſophylli liquorum ſimiliter extractorum, admiſcentur: inde membra frigida, vel reſoluta, vel tabida, manè & veſperi aliquando perfricantur, & mox calidis pannis inuoluuntur:

2. de morb. mul.

Lib. de viſu

Hippocrates ad faciem ornandam, hepar tauri teri iubet cum oleo, illini autem cum vino meraco. Idem & nyctylopem iubet medicamentum deorſum purgans bibere, & caput purgari, ceruicemque eius quàm maximè ſacrificari, & fame ad multum tempus premi: vbi verò remiſerit, vnum aut duo fruſta, prout maxima deuorare poteſt de hepate bubulo crudo in melle tincta exhiberi.

Genitale.

Membrum tauri in aceto maceratum & illitum, ſplendidam teſte Sexto, facit faciem: Raſis ait, genitale tauri rubri aridum tritum, & aurei pondere propinatum mulieri, faſtidium coitus afferre: è contrario quidam recentiores, vt in viris Venerem excitent, tauri membrum cæteris huius facultatis admiſcent.

11. de ſimplic. cap. 5.

Medulla.

De medulla ſcribit Galenus in hæc verba: Medullæ animalium vim habent dura & ſcirrho affecta corpora molliendi, ſiue muſculi, ſiue tendines, ſiue ligamenta, ſiue deniq; viſcera indurauerint. Semper autem optimam expertus ſum ceruinam, deinde iuuencorum, ſeu vitulinam: Hircorum verò & taurorum acrior eſt, magiſq; deſiccat, vnde fit, vt ſcirrhoſas duritias diſſoluere non valeat. Cæterùm ex ceruina & vitulina medullas peſſi etiam mollientes ad matricis quadam vitia componuntur, & pharmaca ex medulla confecta, molliendique vi prædita foris quoque vtero imponuntur. Accipitur autem non ſolùm oſſium medulla, quæ verè medulla eſt, ſed ex ſpina quoque dorſi, quæ reliqua ſiccior ſqualidiorque eſt, & ob eā cauſam ſeorſim vtraſque repono. Hactenus Galenus, Dioſcorides breuiter, ἅμαντες δὲ εἰσι μαλακτικοί, ἀραιωτικοί, θεραπευτικοί, πληρωτικοὶ ἑλκῶν. ideſt, *Omnes* (medullæ) *molliunt, medicatæ ſunt, rarefaciunt, vlcera explent:* quo loco pro θεραπευτικοὶ legendum θερμαντικοὶ quomodo legit Plinius, qui ſic habet. *Communis ratio medullarum eſt, omnes molliunt, explent, ſiccant, excalfaciunt.*

Dioſcoridis locus corrigitur.

Interpretes quidem Dioſcoridis ſequentes Plinium excalfacere transferunt, textum tamen Græcum non reſtituunt. Ἀραιωτικοὶ ijdem etiam rarefacere vertunt, & rectè quidem meo iudicio (inquit Geſnerus) fecerunt, quòd non in hac etiam voce Plinium imitati ſint, qui ξηραντικοὶ legit: medullas autem ſiccare neque ratione, neque authoritate vlla niti opinor.

Mollientia propriè dicta quæ.

Quanquam enim malactica, ideſt mollientia ea propriè dicantur, quæ calefaciunt & exiccant, ſed vtrumque moderatè omnino, magis tamen calfaciendo ea quàm ſiccādo primi ordinis modum excedere poſſe ſcio. Nam Galenus mollientia conferens pus mouētibus: hæc æqualem calore ei, qui in homine ſecundum naturam eſt, efficere docet, illa multò maiorem

proin-

proinde vt mollientia pleraq; ita medullas maximè, calfacere absolutè dici potest, siccare non item, nisi cum additione, quod moderatè omnino & in primo ordine. Nihil enim eorum quæ scirrhi in modum indurata sunt, (inquit Galenus) vel validè siccantibus, vel excalfacientibus validè, curari potest. Similiter ἀραιωτικὰ idest, rarefacientia Galenus calida moderatè & tenuium partium esse scribit, καὶ ἥκιστα ξηραίνειν, idest, & minimè siccare; non quod non siccent, sed quod minimum siccent, cuius generis camæmalum esse ait, ordine primo calidum & siccum. Verùm Dioscorides, qui non raro Græcis vocabulis abutitur, quod ad secundas medicaminũ facultates, hac etiam voce rarefaciendi pro laxandi abusus mihi videtur in medullis: molliunt enim medullæ quę dura sunt, laxantque intẽsa, magis quàm rarefaciant densa, aut obstructa aperiant, præsertim cùm pinguiusculæ sint, & emplasticæ facultatis nonnihil habeant, recẽtes præcipuè: accedunt enim medullæ natura in ruminantibus ad seuum, in cæteris ad adipem. Quamobrem rectè Galenus, vbi de medullis agit, non calfacere, non siccare, nõ rarefacere, aut tale quid aliud præstare scribit, sed mollire tantum: quanquam & διαλύειν, idest, dissoluere obiter eis tribuit, non satis propria significatione. In translatione Serapionis pro ἀραιωτικοὶ habetur resolutiuæ, & pro θεραπευτικοί, sedatiuæ: vnde hoc saltem constat, olim etiam hunc locum incertæ lectionis fuisse, vt minus mirum sit Plinium quoq; & Dioscoridem, qui ab alijs nimirum hæc descripsere, non eodem modo legisse. Porrò quod Plinius medullam explere, Dioscorides vlcera explere dixit, nec ipse rectè dictum existimo, nec apud vllum ex probatis inuenio medicis. Nam quæ sarcotica, idest, carnem generare & vlcera explere propriè dicuntur, siccare modicè & abstergere sine morsu debent: ego verò nullam in medullis abstersionem sentio. Fieri quidem potest, vt per accidens aliquando carnem inducant, præsertim cum alijs mixtæ. Multa enim per se ledunt, alijs admista eundem affectũ sanant: quod sarcoticis etiam contingit. Oleum sordes colligit, sic & cera: ærugo rodit: tria hæc mista carnem regenerant, magis etiam si quid sarcotici adiungas. Scio Plinium commendare medullam ceruinam aut vaccinam ad vlcera oris, sed cum resina, item vituli vel bouis ad dysentericos, sed alijs admixtis; & vitulinam priuatim ad exulceratas vuluas cum seuo, quibus tamen alia ratione, quàm sarcotica prodest, aut si illa quoq; interdum, per accidens tamen. Hæc itaq; omnia Gesnerus: nunc quæ de vitulina, taurinaque & bubula medulla priuatim authores tradunt, prosequemur, illud tamen prius admonentes, Galeni (ex quo præcipuè medullarum vires sunt discendæ) præcitatis de medullis verbis, addi posse, recentibus laxandro veteribus insuper discutiendo vtendum esse: calor enim paulatim augetur. Quia autem medullarum, vt Dioscorides testatur, probatissima est ceruina, mox vitulina, post hanc taurina, de bubula vltimo loco dicemus, primo autem de vitulina, mox de taurina dicam, vltimum de bubula. Vsus omnium est vel internus, vel externus, *Vituli aut bouis medullæ* (inquit Plinius) *excoquuntur cum farina & cera, exiguoque oleo, vt sorberi possint, pro cœliacis & dysentericis*. Addit & in pane subigi. Marcellus item vaccinam cum farina tenui subactam, instar excocti panis in cibo datam, mirè dysenteriam sanare scribit, maximè si & caseus bubulus recens manducetur. Vituli medulla cum pari pondere ceræ & olei, vel rosacei, addito ouo, duritiæ genarum illinuntur, eodem annotante Plinio: cæterùm Marcellus: *Medulla* (inquit) *cum cera & oleo rosaceo aquis ponderibus liquefacta & permixta, & emplastri modum imposita, duritiæ palpebrarum, & si qua illic in modum pilularum nascuntur, commollit & discutit*. Idem Marcellus vituli medullam ait cum cymino contritam infusamque quamuis magnos dolores auriculæ statim releuare, & intra triduum tollere. Breuiter vt solet Plinius: *Vituli medulla admixto cumino trito infusa prodest in aurium dolore & grauitate*. Eadem, vel etiam vaccina eodem testante vlcera oris ac rimas emendat, sanatque manantia verendorum vlcera, & in vino vel aqua decocta cum seuo exulcerationibus vuluarum imposita prodest. Componuntur ex eadem medicamenta ad molliendum vterum, tum foris applicanda, tum pessis inditis, vt ex Galeno recitaui, vbi taurinam acriorem sicciorem que esse ait. Marcellus hanc quoque ad aurium dolores celebrat: *Gliris* (inquit) *pingue, & gallinæ adeps & medulla bubulina* (bubula fortè) *vel taurina, liquefacta tepensque, infusa auribus plurimum prodest*. Eadem tauri medulla in vino trita & potata, torminosos emendat, vt testatur Sextus: sed Aesculapius non torminosos habet, sed tremulos, quod fortè magis probandum esse arbitratus Gesnerus, cùm Rasis etiam ad neruorum contractiones ea vtatur, quamuis foris illita, his verbis: Medulla tauri ad ignẽ liquata, si misceatur quarta pars myrrhæ rubentis, & olei laurini tantundem, manusque ac pedes inungantur, diluculo & vesper, neruorum contractiones soluit, lenitque artus. Idem Rasis medullam bubulam, necnon & seuum neruis commotis conferre & mollire testatur, si inungantur. Plinius medullam bubulam ex dextro crure priore tritam cum fuligine, pilis ac palpebrarum vitijs, angulorumq; occurrere ait: calliphlebariq; modo fuliginem in hoc vsu temperari: optimè ellychnio papyraceo: oleoque sesamino, fuligine in nouo vase pennis detersa: efficacissimè tamen euulsos ibi pilos coercere. Simile quid etiam refert Marcellus, *Lucernam fictilem* (inquit) *de papyro & medulla vaccina concinnato, atq; eius*

fumo

Medullæ vsus.

Lib. 28. cap. 11.

fumo siue fuligine, pro calliphlebaro vtere, quo palpebras exesas & glabras sæpius inungendo, decentissimas facies. Aliàs Plinius ait: *Vlcera oris emendat ceruina vel vaccina medulla cum resina.* Columella, si media boum ceruix intumuit, ait se comperisse, aureum esse medicamentum, ex pice liquida & bubula medulla & hircino seuo & vetere oleo æquis ponderibus compositum atque incoctum. Hippocrates describens medicamenta emollientia & ad ciendum idonea, quo sortis purgatio fiat: thapsie radicem, medullam bouis, adipem anserinum, rosaceum, hæc trita ac feruefacta per quatriduum iubet, vt apponat, & bibat porri succum, ac vinum dulce album. Marcellus verò medullam vaccinam cum farina tenui subactam, & velut excoctum panem cibatui datam, mirè dysentericum sanare profitetur, maximè si & caseus bubulus recens manducetur. Idem ex Plinio quoque de vitulina medulla recitaui. Nunc de pinguedine siue seuo dicendum. Quia autem taurinæ pinguedinis frequens medicis vsus est, non fuerit præter nostrum institutum ex Dioscoride docere, quomodo ea præparetur, & odoramentis imbuatur, præsertim cùm ad aliorum quoque animalium pinguedines idem apparatus ex æquo pertineat. Priuatim (inquit) taurorum pingue sic curari debet. Renibus euulsum pingue profluente amnis aqua abluito, detractisque tunicis, fictili nouo, postquam exiguum salem inspersersis, liquefacito: dein in nitentem aquam excolato, & vbi concrescere cœpit, manibus iterum confricando vehementer lauato, aqua sæpius affusa, refusaque, donec quamoptimè elotum videatur, rursus in olla cum pari modo vini odorati decoquito, & cùm iterum efferbuerit, dempto ab igni vase, ibidem finito pernoctare: postridie si grauiter adhuc oleat, noua olla repetitum, vino odorato perfundatur: eadem quæ prius fiant, dum omne virus euanescat. Colliquatur & sine sale, præsertim affectionum earum causa, quibus sal aduersari solet, sed ita paratum non magnopere albescit. Eodem modo pardorum (παρδάλεων, idest, pantherarum, vt etiam Plinius habet, & capitis in Dioscoride titulus,) ac leonum pinguia curari oportet: (in Græco additur, & apri & cameli, & equi & similia: quæ verba interpretes omittunt, eam nimirum ob causam, quòd in titulo capitis non habeantur: Plinius tamen cameli adipem similiter curari testatur.) Hæc Dioscorides, apud quem bubuli seui curatio etiam legitur, quam modo recitabo: nunc de taurino adipe Plinium audiamus: *Quæ ratio adipis* (inquit) *eadem in his quæ ruminant, seui est, alijs modis non minoris potentiæ. Perficitur omne, exemptis venis aqua marina vel salsa lotum, mox in pila tusum, aspersum marina. Crebrò postea coquitur, donec odor omnis aboleatur. Mox assiduo sale ad candorem reducitur. A renibus autem omne laudatissimum est. Si verò vetus reuocetur ad curam, liquefieri prius iubent, mox frigida aqua lauari sæpius, dein liquefacere affuso vino quam odoratissimo. Eodemq; modo ac sæpius coquunt, donec virus euanescat. Multi priuatim sic taurorum, leonumq; ac pantherarum & camelorum pinguia curari iubent. Vsus dicetur suis locis.* Tantum Plinius. Cæterùm odoramentis imbuendi taurinum & vitulinum, nec non & ceruinum pingue, & eiusdem animalis (cerui) medullam, hanc rationē præscribit Dioscorides. Pingue quod odoratum reddi debet, demptis quo diximus, modo membranis, elotum & vino quàm odoratissimo, nulla maris aqua diluto feruefactum, pernoctare sinitur: alterum in genus vinum eadem mensura infunditur, colliquatur & exquisitè colatur: nouemque eius hominis, iunci Arabici septem drachmę adijciuntur. Quod si ipsum odoris fragrãtioris fieri voles, quadraginta floris eiusdem, cinnamomi cardamoni, & nardi, singulæ vnciæ. Omnia exactius tunduntur, & affuso vino odorato, in vase operto, quod super carbones firmiter collocatū sit, ter efferuescunt, & semoto ab igni vase inibi pernoctant: postridie vinum affunditur, aliudq; generis eiusdē adijcitur: ter simili modo bene conferuescat: deinde matutinis exempto adipe vinum effundatur, & abluto vase, si quid imo subsidens hæsit, detergatur: postremò aliquatum pingue & excolatum: ad vsus reconditur. Hoc autem modo odoramentis imbuitur, quod antea curatum est: verum antedicta prius inspissari solent, quò facilius sibi odoramentorum vires adsciscant. Itaq; assumens quodcunq; horum voles, cum vino feruefacito, impositis vnà myrti ramulis, serpillo, cypero, item aspalatho plenius tuso: Aliqui tamen ad hunc vsum, vno duntaxat horum contenti sunt: cùm autem ter efferbuerit, exemptum leniter, & linteo colatum, aromatis vt expositum est, imbuitur. Hactenus Dioscorides. Nunc de adipis siue seui taurini facultatibus in genere prius agemus ex Galeno, deinde particulatim ex diuersis authoribus: Is igitur scribit in hæc verba: Taurinus adeps suillo multò calidior est & siccior. Hoc interim addendum, marem fæmina esse tum calidiorem tum sicciorem: marem autem castratum adsimilari fæminæ, velut quidquid iuuenilis est ætatis: Et inter iuuenilia fæmina mare humidior est & minus calida. Sic & adeps vitulinus taurino minus tum calidus est, tum siccum: Cæterùm quanto calidior sicciorq; suillo est taurinus adeps, tanto superatur à leonino. Itaque tanquam in medio consistens, meritò vtrique medicamentorum miscetur generi, & ei scilicet quod scirrosis medetur, & ei quod phlegmonas concoquit; cuiusmodi est tetrapharmacum quod vocant, ex cera, resina, pice & adipe constans. Nam siue in hoc taurinum, siue vitulinum, siue hircinum, siue caprinum, siue suillum indideris, semper pari mouendi aptum, & concoctorium medica-

Seui vires.

Taurini adipis præparatio.

Lib. 11. de simpl. fac. cap. 4.

Seui taurini vires.

dica-

dicamen effeceris; taurinus tamen fossoribus & messoribus, & omnibus carnem durám habentibus, siue ob naturalem temperiem, siue ex ratione ac forma vitæ magis conuenit. Hæc ille, & alia quædã de adipe in genere; quibus explicatis reprehẽdit illos, qui astringendi vocabulo apud Græcos abutuntur: ex quibus etiam Dioscorides non rectè caprinum adipẽ suillo magis astringere scribit; item taurinum, bubulum & vitulinum aliquantum astringere (quanquam posterioris huius dicti Galenus illic non meminit) cùm potius aliquid caloris & acrimoniæ habere dicendum ei fuisset, & caprinum suillo acriorem esse, & calidiorem sicrioremque. Quod modo ad particulares taurini adipes facultates. Sextus cum resina & creta Cimolia impositum omnem duritiem discutere tradit: cæterum Aesculapius cum cera imponi iubet, & fortè melius, cum ad Galeni iam dictum terra pharmacum accedat. Plinius ait: *Vincit maculas in facie taurinum seuum vitulinumuè fel, cum semine cunilæ, ac cinere è cornu ceruino, si canicula exoriente comburatur.* Et rursus. *Arborum resinæ panos & similia cum seuo taurino & melle sanant.* Item: *Parotides miro remedio comprimit adeps vrsinus, pari pondere cum seuo taurino & cera permixtus, atque appositus.* Item: *Ruta emendat vitiligines, verrucas, strumas & similia, cum strychno & adipe suillo ac taurino seuo.* Item: *Ad fæminarum strumas cinis aspidum cum seuo taurino imponitur.* Item: *Podagris medetur vrsinus adeps, taurinumque seuum, pari pondere, & ceræ: addunt quidam hypocisti bidem & gallam.* Rursus: *Medicorum aliqui axungia ad podagras vti iubent, admixto anseris adipe, taurorumque seuo & œsypo.* Vitulina pinguedo siue seuum quomodo odoramẽtis imbui debeat paulò ante dictũ est ex Dioscoride, qui præterea docet, quomodo à putredine conseruetur: si quis (inquit) incuratum adipem anserinum, gallinaceum aut vitulinum à putredine tueri velit, ita faciendum est: Quemuis adipem diligenter elotum & siccatum in vmbra super cribrum, per lintea munda manibus vehementer exprimat, linoque consutum vmbroso in loco suspendat, & post multos dies noua charta inuolutum frigido loco reponat. Pinguia autem indito melle vindicatur à putredinis vitio. Apud Marcellum, vbi legitur: *Vituli adeps ex fæmina* (idest vitula) *sublata cum aquæ cotylis tribus decoctæ & sorbitionis more sumpta, cœliaco plurimum prodest:* pro fæmina legendum videtur femine, vt paulò post apud eundem ex inguinibus. Plinius etiam dysentericis & cœliacis seuum vitulinum aut bubulum dari meminit. Cæterùm vsus eius exterior, multò est frequentior, & vt à capite inchoemus, seuum hoc cum sale subactum vtilissimè adhiberi ptyrisiasi Marcellus asserit, & Plinius cum sale tritum capitis vlceribus vtilissimum esse. Si eodem palpebras crassiores perunxeris, extenuabis eas (inquit Marcellus) & ad sanitatem perduces. Plinius verò ait: *seuum vituli cum anseris adipe & ocymi succo genarum* (palpebrarum puto) *vitijs aptissimum est.* Idem remedium alibi ad aurium dolorem & grauitatem commendat, & Marcellus quoque, qui tepidum infundi iubet. Et rursus alibi in Plinio idẽ remedium (nisi quod nihil referre ait, vitulinè an bouis seuum capiatur) vlcera oris & rimas emendare docet. *Est & alia mixtura* (inquit) *seuo vituli cum medulla cerui & albæ spinæ folijs vnà tritis: Idem præstat & medulla* (videlicet vitulina) *cum resina, vel si vaccina sit.* Marcellus promittit, si vituli adipem, ocimo adiecto pariter tepefactum, auriculæ infuderis, amarissimo incommodo laborantem continuò liberaturum. Apud Plinium, vbi habet: *Cuminum syluestre auribus instillatur ad sonitus atque tinnitus, cum seuo vitulino atque melle*; quid si legas? vel medulla, vt suprà habuimus ex eodem authore & Plinio quoque. Idem ait. *Manantia verendorum vlcera sanat seuum cum medulla vituli in vino decoctum:* Item: *Inflationibus in sede seuum vituli auxiliatur, maximè ab inguinibus, cum ruta.* Item. *Testium tumor cum seuo vituli addito nitro cohibetur.* De eodem remedio Marcellus, *Adeps vituli* (inquit) *& nitri modicum, vna permixta & ceroti modo imposita testiculis, tumores omnes & dolores persanare dicuntur.* Bubulum modò seuum, siue taurinum, siue vitulinum aliquantum astringere Dioscorides tradidit; sed reprehendi à Galeno diximus, quòd astringẽdi vocabulo abutatur. Id verò renibus maximè detractum, exemptis membranis, aqua marina ex alto petita eluendum est, mox in pila tundendum diligenter, affusa maris aqua. Cum verò dissolutum fuerit, in fictilem ollam conijciendum, & marina aqua, quæ non minus quadrante supereemineat, proluendum: & decoquendum donec omnis aboleatur odor, additis seui Atticas minas quaternis, Tyrrhenicę cerę drachmis: excolatumque detractis quæ pessum ierant sordibus, in nouo fictili reponendum, opertumque soli interdiu credendum, vt ad candorem reducatur, & odoris virus euanescat. Tantum Dioscorides. Plinius seuum vitulinũ seu bubulum contra venena scribit, quę exulceratione enecant, auxiliari. Idẽ ait diuersis locis: *Oculorum epiphoras bubulo seuo cũ oleo cocto illinunt: Cum adipe anserino tepefactum in aurium grauitate infundunt. Vlcera oris ac rimas cum adipe anseris & ocimi succo emendat.* (Marcellus verò ait: *seuum vituli vel bouis cum adipe anserino impositum, rimas scissurasque oris optimè iungit.*) *Rigores ceruicum bubulo seuo optimè perfricantur, nam continuo mollescunt, & dolor omnis abscedit. Efficax est vitijs sedis. Clauos sanat cum thuris polline: lepras, furunculos, lichenes & psoras sal emendat cum passa vua exempto eius ligno, & seuo bubulo atque origano ac fermento vel pane.*

Dioscorides notatur.

Vitulina pinguedo, vt à putredine cõseruetur.

Seuum bubulum vt paretur.

Lib. 28. ca. 10.

In furunculis illinitur ſeuum bubulum cum ſale, ſimilique modo caprinum. Sole adulta ſeno bubulo cum roſaceo aptiſſimè curantur. Raſis hoc ſeuum neruis commotis conferre aſſerit, & inuncta mollire. Vlcera capitis ſubito ſanantur teſte Marcello, ſi aſini ſtercoris ſucco, & ſcillæ contritæ quantum ſatis videbitur, & bubulæ adipis tantundem miſcueris, atque ad capitis vlcera veluti ceroto vſus fueris. Hippocrates ſi vlcera fiant in pudendis, bubulum adipem illini iubet, & myrtum in vino coqui aut olea folia & rubi & mali punicę. Nunc de felle dicendum. Auicenna vaccinum validius eſſe ait quàm aliarum quadrupedum; ſed Dioſcorides taurinum ouillo, ſuillo, hircino atque vrſino pręfert: & poſtea, Vrſinum (inquit) ouillumuè, eadem taurino poteſt, ſed minore efficacia. Galenus taurorũ fel calidus ſicciuſque eſſe ait, quàm boum caſtratorum: ſeque obſeruaſſe quorundam taurorum bilem cæruleam, flaua, vt ait, nimirum ſuperaſſata, quod ob nimiam fatigationem ſitimque contingere arbitratur, quare medicamento præparando inijci vetuit. Facile autem eſſe ait ex colore conijcere, quodnam fel calidius acriuſque ſit, quod contrà. Alibi ait ſupra ouillum acre eſſe. Hippocrates ait, tam acre eſſe, erodere etiam poſſit: ſi qua verò fellis bubuli acrimonia eſt, ea vino (inquit) albo lenitur, quod frigidum eſt. Dioſcorides teſtatur fel taurinum miſceri cum melle vulnerarijs emplaſtris, theriaciſque medicamentis, quæ foris inunguntur. Melle autem mixtum Raſis vlcera maligna ſanare ſcribit. Plinius cum de vlceribus crurum & tibiarum paulò antè locutus eſſet, vlcera cætera ſanare ait cum cyprino oleo, Dioſcorides cum melle vtiliter tradit inungi contra phagedænas; ſed Plinius, *Phagedænis & fistulis* (inquit) *immittitur cum ſucco porri aut lacte mulierum*. Ambuſtis teſte eodem prodeſt; Sextus illitum ſuper Simiæ morſum, perſanare ait. Vlcera in capite tanquam propius morbus præcipuè infantibus naſcuntur, ſed & viros & mulieres grauiter moleſtant: hæc felle taurino cũ aceto tepefacto illita, efficaci remedio ſanari Marcellus teſtatur. Mixtum autem cum nitro & vino & oleo quod ſatis ſit, vlcera capitis, vel feruefcentem ſcabiem ſanare. Plinius ait: *Alopecias felle taurino, cum Aegyptio alumine tepefactis illinunt*: Cum nitro cretaque Cimolia lepras furfureſque efficaciſſimè exterit teſte Dioſcoride. Fel tauri vel aſini, vtrumque per ſeſe aqua infractum, euitatiſque ſolibus ac ventis poſt detractam cutem, maculas in facie vincit, vt refert Plinius, & in faciem illitum, lentigines purgat: Comitialibus quoque dari ait ſeuum caprarum cum felle taurino pari pondere decoctum, & in folliculo fellis reconditum, ita ne terram attingat, potum verò ſub limine ex aqua. Raſis verò duram lapidis inſtar ſubſtantiam, quæ in felle bubulo reperitur, Alchenon vocat, comitialibus ait, prodeſſe, & aciem oculorum promouere, ac quid humoris colligatur, prohibere, & ſi deſit alcheron; ſubſtitui iubet ſeſequidenariũ de felle tauri nigri. Collyria teſte eodem Plinio fiunt felle taurino cum oui albo, aquaque diſſulata inunguntur per quatriduum: & Aeſculapius ait, cum melle & balſamo oculorum vitia ſanare, Geſnerus, vt apud Sextum reperitur, potius legit hoc modo: Cum mulſo & melle Attico inunctum, ſuffuſionem & caliginem oculorum ſanat. Idẽ Sextus aſſerit, mulſo infuſum & auribus inſtillatum, ſanare earum dolorem. Sed & Plinius ait; Aurium dolori & vitijs medetur præcipuè fel taurinum cum porri ſucco tepidum; vel cum melle ſi ſuppurent: contraque dolorem grauem, per ſe tepefactum in mali corio: atqui Dioſcorides aliter: Sanat, inquit, purulentas aures, & in his rupta cum caprino humanouè lacte inſtillatũ. Marcellus verò etiam ait: *Purulentæ & obtuſæ auriculæ & dolorem tolles, & auditum confirmatiſſimum reddes, ſi prius eluas eam laſere cum recenti caprino aut mulieris lacte permixto, deinde inſtilles tepidum fel taurinum cum oleo cedrino æquis portionibus mixto*. Auicenna præterea teſtis eſt fel tauri conferre recentibus aurium vlceribus, & Raſis, ſi duæ vel tres guttæ eius inſtillentur auri tinnienti conducere: Dioſcorides porri ſuccum addens, cum porri (inquit) ſucco ſibilis aurium medetur: Idẽ ait, anginis cum melle inungi, quod & Plinius annotauit, qui & dentes eo efficaciter collui ait. Marcellus ex felle iſthoc, ſale, aceto, melle, oleo veteri, æquali portione ſimul mixtis, cum opus fuerit, pinna perfricare iubet fauces diutius laborantes. Si tormina ſint dyſentericis cornus ceruini cinerẽ aut fel taurinum cymino mixtum, & cucurbitæ carnes vmbilico imponi tradit Plinius. Ad lumbricos egerendos felle taurino madefactam lanam vmbilico apponi iubet Marcellus. Dioſcorides ſedis vitia ad cicatricem perducere ait, & Plinius, ſedis (inquit) vitijs præclarè medetur in linteolis conceptis, rimaſque perducit ad cicatricem: Auicenna item ani vlceribus mederi ait. Qui occluſas hæmorrhoides taurino felle aperiunt, ijs interdum imbecillum, interdum verò ſuprà quàm conueniebat acre teſte Galeno apparuit; ſed facilè (inquit) ex colore quodnam fel vehementius, quod remiſſius ſit, diſcerni poteſt. Sextus fel taurinum in lana collectum & ſuppoſitum ano, ventrem teſtatur ſoluere: idemque facere infantius ſuper vmbilicum poſitum, & lumbricos proijcere. Et Plinius cum abſynthio tritum, ac ſubditum paſtillo, aluum ſoluere profitetur. Malagma purgatorium ad paruulos, ſi ob infirmitatem potionem purgatoriam bibere non poſſunt, tale recenſet Marcellus: *Lupinos crudos ſiccos in ollam nouam miſſos in furno torrebis, ſiccatoſque ac tonſos vel molitos cum felle taurino vel vitulino miſcebis; at pro malagmate ad imum ventrem, ab vmbilico deorſum verſus impones*

1. de morb. mul. — *Fel.* — *Lib. 10. de ſimpl. 12.* — *Alchenon quid.* — *Malagmæ purgatoriũ.*

nes

ues. Nam si supra vmbilicum imposueris (inquit) *stercus omne sursum vocabis: impositum autem deorsum versus, & bilem detrahet, & pituitam deducet.* Idem Marcellus, butyro, & medulla ceruina, & felle taurino cum oleo cyprino aut laurino perfricta genua sanare memorat. Plinius contra genitalium & scroti dolores cum melle vtiliter inungi: pterygia digitorum leuare aqua calida dissolutum quosdam adijcere sulphur & alumen pari pondere omnium. Illinuntur & vuluę in dolore felle taurino, vt scribit Auicenna. Cum aqua colocynthidis recentis datum mulieri in partu laboranti, Rasis citò partum educere promittit. Equidem Plinius mulierum purgationes adiuuare scribit lana succida appositum: Olympiam Thebanam addidisse hyssopum & nitrum: Tauri fel trium dimidiorum obolorum Atticorum pondere, in vino ieiunæ bibendum dato, & efformato quoque ex ipso catapoçia deuoranda, vt menses detrahantur: præceptum hoc est Hippocratis. Si sterilitas ob partus vexationem fiat, Olympias Thebana, vt idem Plinius refert affirmat felle taurino, & adipe serpentium & ærugine, addito melle, medicatis locis ante coitus, emendari. Hippocrates, cum mulier genituram suscipere non potest, fel tauri ferue fieri iubet, & alumen Meliũ, & cornu cerui vstum teri, & permistis ac in glandulas efformatis vsurpari. Idem ad oscula vteri obdurata, fel taurinum & salem ferue fieri vult & sulphure trito admisto in oblõgam spinã & tractum efformari & ad duos dies ac noctes nudam ad ipsos vteros apponi, & deinde rursus mercurialem: post hęc myrrham puram inspergi, & rosaceo & irino vnguento ammisto dilui, indeq; vteri osculum quàm penitissimè illini. Nunc de bubulo dicamus. Hoc melli admixtum, ferrum infixum authore Rasi: vel spinam extrahit: bdellium in eo dissolutum iuncto aceto & fistulæ infusum iuuat. Idem fel ad crassitudinem mellis subactum, & illutum permixto alumine & myrrha, ea quæ veteris serpunt, mira celeritate persanare author est: suprà verò betam vino coctam rectè imponi. Apud Plinium verò sic legitur: *Vitia quæ in verendis serpunt, fel bubulum sanat, cum alumine Aegypto ac murra ad crassitudinem mellis subactum, insuper beta ex vino cocta imposita, vt caro quoque bubula.* Ait etiam: *Panos & apostemata in quacunque parte fel bubulum discutit, vt sanguis etiam, & caro bouis calida imposita. Strumas discutit tepidum illitum, vel aprinum.* Marcellus verò non aprinum, sed caprinum ad strumas commendat his verbis: *Fel bubulum vel caprinum ad incipientes strumas optimè facere experimenta docuerunt. Nam penitus crescere non sinentur, si eo assiduè tangantur.* Auicenna ait: Bubulum fel cum nitro & cimolia furfures amolitur, si caput inde lauetur. Hippocrates ad vlcera inueterata, hoc recenset remedium: Fel bubulum siccum, mel quam optimum, vinum album, in quo cocta sint loti ramenta, thus, myrrha æqualis, flos æris similiter: Ex liquidis autem vinum sit plurimum, deinde mel, pauxillum verò fel. In vsu est etiam ad collyria contra vngues oculorum. Rasis, fel vaccæ nigræ (inquit) si eo illinantur oculi debiles, scripturam amilli non percipientes, prodest: quid sibi velit vox amilli non assequor: sensus forsitan est (inquit Gesnerus) iuuari eos qui scripta remotiora legere non possunt, quos Græci μύωπας vocant, lusciosos vel luscitiosos Latini. Plinius tamen nyctalopas lusciosos interpretatur, eorumque oculos felle capræ inungi scribit. Tantum Gesnerus. Idem Rasis felle bouum inueniri ait aliquid lapidi simile, figura annuli, quod philosophi vocent alcheron: id autem tritum & naribus attractum, aciem oculorum promouere, & prohibere, ne quis humor descendens in oculis colligatur: item si magnitudine lentis inde capiatur cum succo betæ, & hauriatur naribus, comitialibus prodesse. Quod si autem desit id alcheron, iubet substitui sesquidenarium de felle tauri nigri, vt præcitauimus. Hunc lapidem aliqui etiam guers & massatum vocant, vt Matthæus Syluaticus scribit, Arabica nimirum dialecto: Aduersus grauitatem audiendi fel bubulum cum vrina hirci, auriculæ quæ molestiam surdiginis patitur, instillari iubet Marcellus, statimque auxilium pollicetur, & Plinius; *Si grauitas* (inquit) *sit audiendi, fel bubulum cum vrina capræ vel hirci medetur, vel si pus sit.* Et rursus: *Fel testudinum cum vernatione anguium aceto admixto, vnicè purulentis auribus prodest: Quidam bubulum fel admiscent, decoctarumque carnium testudinis succum, addita æquè vernatione anguium, sed diu in vino testudinem excoquunt.* Et iterum: *Senectus serpentium* (quæ non vetustior anno sit) *feruente testa vsta instillatur auribus rosaceo admixto, contra omnia quidem vitia efficax, sed contra graueolentiam præcipuè, aut si purulentæ sunt ex aceto, melius cum felle caprino vel bubulo, vel testudinis marina.* Rursum: *Aurium dolori & vitijs medetur fel apri vel suis vel bubulum, cum oleo cicino & rosaceo æquis portionibus: præcipuè verò taurinum, cum porri succo tepidum, vel cum melle si suppurent.* Haly ait: Fel bouis tinnitui & sonis aurium intestinis medetur, si cum gossypio imponatur; & si cum oleo instilletur, contractum ex frigiditate dolorem lenit. Auicēna felle bouis palatum illini scribit ad prouocationem, quamnam verò, non explicat: intelligit fortassis apophlegmatismum, idest, pituitæ à capite detractionem. Sunt qui morbum regium pelli credant fascia linea in bubulo felle calido tincta, & corpori sub costis incincta: quod triduo faciendum aiunt, ita vt quotidie renouetur medicamentum. Si mulier diù non concepit, mensibus apparentibus tertia aut quarta die, Hippocrates alumen tritum vnguento dilutum, lana exceptum

Fel bubulum.

Lib. 28. ca. 15.

Lapis in felle bouis.

Lib. de nat. mul.

ptum apponere iubet,& per tres dies appoſitum haberi:tertia verò die fel bouis radi,& ramentum oleo dilutum ac ſubactum,linteo exceptum apponi,& tres dies appoſitũ haberi:ſequenti verò cum viro concũbere. Idem Hippocrates ad ducendos mẽſes iſtiuſmodi glandem componit: Pulegium, myrrham, thus , fel ſuis aut bouis cum melle ſubigito & glandem efformato . Induratam vuluam aperit fel iſtud teſte Plinio,roſaceo admixto,faris vellere cum reſina terebinthina impoſita.Mixtũ vino & medullæ colocynthidis ac melli, ano illito, aluum proritare Raſis ſcribit. Hippocrates vtitur ſimiliter in ſuppoſitorijs:Glãdulas(inquit)facito ex mellis,aniſi acetabulo,bituminis drachmis duabus,felle bouis,myrrhę drachmis tribus, elaterij portione.Hæc in vaſe æneo coquito & anſeris adipem admiſceto,& vbi voles glandulis anſerino aut ouillo adipe illinito, lana autẽ vtere molli. Auicenna ait hæmorrhoides aperire:in quẽ vſum Galenus & alij taurino præcipuè vtuntur.Mariſcę aut fici,vt quidam ſcribunt,ſi felle bubulo linantur, indubitanter abolentur. Genus etiam maligni & depaſcentis vlceris,in tibijs præcipuè,quod vulgus lupum vocat,ſanari quidam promittunt,impoſita cataplaſmate ex ſucco carlinæ (qui radice cõtuſa expreſſus ſit) & chelidonij maioris & felle bubulo,ita vt partes ſingulorum æquales miſceantur.Mirum videtur,quod ſcribit Proſper Alpinus libro tertio de medicina Aegyptiaca cap.3. nonnullas mulieres in Aegypto , vt pingueſcant, in balneis accipere nouem diebus fellis vaccini chirat, in aqua calaf diſſoluti.

Fel vitulinum.

Vitulinum modo fel lendes exterminat teſte Marcello, ſi caput eo perungatur: & Plinius ait : *alopacias ſanat vrina hominis vetus, ſi cyclaminum adijciatur , & ſulphur , efficacius tamen & vitulinum fel , quo cum aceto calefacto, tolluntur & lendes.* Ait item: *Vincit lepras ac furfures cum ſemine cunilæ, ac cinere è cornu ceruino , ſi canicula exoriente comburatur* .

Lib. 28. cap. 18.

Idem Plinius fel vituli calefactum cicatrices extenuare dicit : medicos autem adijcere myrrham & mel & crocum , æreaque pyxide condere ; aliquos & florem æris admiſcere ; cæterùm imprudenter ad cicatrices cutis refert , cùm ad oculorum cicatrices tantum pertineat, quo vel ipſa ocularium medicamentorum materia monere ipſum debuiſſet. Idem medicamentum Marcellus Empyricus inter oculorum remedia his verbis deſcribit : *Fel vituli diligenter collectum ad cotylæ menſuram in vas æreum mittitur , tenuique igne admoto ita excoquitur , vt ſpiſſetur , deinde mellis boni tantum mittitur , quantum fellis illius decocti remanſerit, adijciuntur poſtea myrrhæ tritæ drachmæ duæ, croci vna, & æris flos pauxillum , ac poſtea ſimul omnia diu coagitata , ad tertias decoquuntur : quod medicamen in pyxide ærea debet reponi , ſatis vtile & leucomatis & cicatricibus , & omnibus vitijs oculorum , ſi aſſiduè indue & opportune inungantur* . Item Marcellus ait: *Cum felle vitulino & aceto pari menſura ſerpentis ſenectus , ideſt, exuuiæ decocta, & lanula madefacta medicamentum auriculæ inſertum, maximæ vtilitatis eſſe creditur , ſi prius feruenti aqua de ſpongia aurem foueris* . Vitulinum fel ſi in purgationibus fuerit ſub coitu aſperſum vuluæ , etiam duritiam ventris teſte Plinio emollit, & profluuium minuit , vmbilico peruncto , atque in totum vuluæ prodeſſe : Modum ſtatuunt fellis pondere denarij ad apij tertiam ammixto amygdalino oleo , quantum eſſe ſatis appareat , hoc in vellere imponunt . Maſculi fel vituli cum mellis dimidio tritum , ſeruatur ad vuluas . Inuenio & cimices eo fugari , ſi nimirum amurcam coctam , felle bubulo mixtam cum oleo eis inſperſeris . Author eſt Didynus .

Corium.

Habet & corium , & quod ex eo fit glutinum , ſuum in medicina vſum . Plinius teſtatur perniones ſanari corio combuſto , melius ſi ſit ex veteri calceamento : eiuſdemque cinerem cum melle phagedænas in vlcerum genere abrodere : necnon etiam ait , veteris ſoleæ crematæ cinerem calceamentorum attritus ſanare : quod & Dioſcorides ſcriptum reliquit , qui inſuper ambuſtis & intertriginibus hunc cinerem mederi ait, ſi illinatur. Hermolaus Barbarus ex oleo illinendum tranſtulit. Coria vetera (inquit Galenus) quæ videlicet veteramentorum ſunt vſta, ad attritiones commodari calceamentorum ſcriptum à quibuſdam eſt : tanquam ſcilicet hoc faciant ex antipathia quadam. Certè quæ phlegmone obſidentur, haudquaquam iuuantur , nempe quia reſiccantur . Eſt enim talis cinis reſiccatorius . Ac nos ſanè quandoque in agro ad vlcus huiuſmodi ex attritione ſumus vſi . Curat autem talis cinis non abs re vlcera ambuſta , & quæ vocantur intertrigines in fæminibus exiſtentes.

Glutinum.

Gluten ex corio bubulo Græci taurocollam vocant. *Ex corijs boum* (inquit Plinius) *excoquitur , taurorumque præcipuum . Præſtantiſſimum fit ex auribus taurorum, & genitalibus . Nec quicquam efficacius prodeſt ambuſtis . Sed adulteratur nihil æquè , quibuſuis pellibus inueteratis , calceamentiſque etiam decoctis . Rhodiacum fideliſſimum , eoque pictores & medici vtuntur.* (Hodie à noſtris pharmacopolis præſtantius , colore ferè ſpadiceo , quam maximè durum , & vitri ferè inſtar fragile , Germanicum cognominatur , & duplo carius vulgari quod ſubatrum eſt, venditur,) *Id quoque quo candidus , eò probatius . Nigrum & lignoſum damnatur* . Et alibi . *Ichthyocollam* (inquit) *quidam ex ventre piſcis eiuſdem nominis, non ex corio fieri dicunt , vt glutinum taurinum* Plinio aſtipulatur Dioſcorides hoc modo ſcribens: Collan ideſt glutinum , aliqui xylocollan vocant quod in ligno ferruminando eius ſit vſus, alij taurocollan. Probatiſſimum Rhodium eſt.

Glutinis inuentio.

Ex boum corijs conficitur, colore candido, & lucem tranſmittit: nigrum deterius. Huius inuentionem Da-

dalo

dalo teste Plinio debemus, quo tenaci nexu hererent simul, quæ alia ratione coniungi aptius non poterant. Inest corijs omnibus mucosus lentor, alijs minor, alijs copiosior, vt in bubus: ex quo glutinum faciunt: Fabri affirmant, vbi conglutinata sunt ligna, minus frangi, quàm vbi continua. Callopa Græci vocant pellem taurinæ ceruicis, (vel partis inferioris in ceruice) vnà cum pinguedine adhærente, vnde prisci collabos faciebant. Alij suum & boum duriora coria circa collum interpretatur, vnde collabi fierent. Sunt autem κόλλαβοι fidium epitonia, idest caluiculi in cithara, quibus intenduntur, & remittuntur fides; κῶλα τῦ βοός, est pellis in dorso bouis, vnde gluten conficiebant, & κόλλεα vertunt coriorum quædam segmenta, ex quibus glutinum coquitur. Alicubi Plinius, *Glutinum (inquit) vulgare è pollinis flore temperatur feruente aqua, minimo aceti aspersu. Nam fabrile gummisq; fragilia sunt*. Et alibi rursus optimum & electum scammonium, specie ait esse nitidum & taurino glutini simile. Nunc de medico eius dicamus vsu. Eo, vt dictum est, ambustis nihil quicquam efficacius habetur: Auicenna autem cum melle & aceto ijs illini iubet: Scabiem hominis teste Plinio abolet, in aceto liquefactum, addita calce. Et Auicenna ait; Cum aceto illitum impetiginem tollit & scabiem si profunda non fuerit. Marcellus itidem aceto remissum, adiecto sulphure leni igne decoctum, ita vt ad mellis crassitudinem perducatur, surculoque ficulo dum coquitur, agitatum ac bis per diem impositum, impetigines agrias, idest feras, potentissimè sanare asserit. Sanat & recentes plagas ferro illatas, vt ait Plinius, liquefactum & tertio die solutum. Miscetur cum aceto & melle, eaque lotione lendes tolli author est Auicenna: Ait etiam Plinius: *Medetur dentibus fabrile glutinum in aqua decoctum illitumque, & mox paulo detractum, vt confestim colluantur vino, in quo decocti sunt cortices mali punici dulcis*. Item: *Glutinum taurinum cum tribus obolis cum calida aqua bibitur in vetere sanguinis excreatione*. Ad eundem vsum Marcellus commendat glutinum quo charta glutinatur; *hoc enim* (inquit) *calidum in modum sorbitionis hauritur, vel ex aqua calida sanguinem excreantibus datur*: Idem ait; *Glus taurina aqua calida resoluta, celiaci ventris inflationi vtiliter imponitur*. Ego (inquit Gesnerus) magis probo Plinij lectionem, quæ huiusmodi est: *Infundunt dysentericis & glutinum taurinum aqua calida resolutum*. Antispodij vires referre taurini glutinis cinerem leges apud Plinium lib. 34. cap. 13. Cornus bubuli vsus medicos reperio istiusmodi. Ex cornu bubuli summis partibus cinis, tussim sanat, si Plinio credimus: Idem bubuli cornus mucronem exustum duorum cochlearium mensura, addito melle, pilulis deuoratis, phthisicis prodesse tradi ait: Rasis verò cinerem de cornu vaccæ cum aceto illitum, impetiginem curare testatur, & naribus immissum, sanguinem profluentem sistere. Marcellus cornu istud iubet comburi (ex ea parte, quæ capiti hæret) & in puluerem tenuissimum redigi, atque ex eo puluere cochlearia duo cum aquæ calidæ cyathis tribus, & paululo aceti, ieiuno splentico per triduum dari bibendum. Cæterùm & vngula suum habet vsum. Rasis author est, vngulam vaccæ vstam & potam a muliere, cui lac defecerit: restituere lac, & corpus lactantis corroborare, nimirum si illis exhibeatur in iusculo, vino, vel liquore alio idoneo, vt Antonius Mizaldus addit. Eædem carbonibus impositæ mures suffitu, vt hic idem annotauit, enecant, vel alio abigunt. Vngulas vaccarum elixas, & cum sinapi comestas, resistere omni veneno, tradit Santes Ardouinus ex Kyrando. Plinius ait; *Bouis vngulæ cinis ex aqua strumas discutit*: nimirum illitus. Scobs de talo bouis vino excepta, & dentibus mobilibus apposita, eos confirmat, teste Galeno: alij verò non scobem tali, sed cremati cinerem, & dentes, gengiuasque laxas eo confricari iubent (vt Plinius, & Rasis, & Haly, quorum interpretes pro talo calcaneum, & os bouile imperitè verterunt) dentes ita firmandos, & mitigandos dolores polliciti. Alibi etiam Plinius ait, eundem cinerem cum myrrha dentifritium esse. Cum cera & medulla ceruina ambustis medetur. Scobus eius cum melle pota, lumbricum educit, si Galeno fidem habemus. Et Rasis ait. Cum vino, & melle perimit lumbricos cucurbitæ granis similes. Eadem scobs eisdem authoribus cum aceto mulso splenem minuit turgidulum; & tollit præterea leucas, idest, impetiginem albam. Haly item lepræ testatur prodesse: Idem astipulante etiam Galeno, Venerem mediocriter stimulare ait. Priuolum licet videatur, (inquit Plinius) non tamen omittendum propter desyderia mulierum. Taulum candidi iuuenci quadraginta diebus noctibusque, donec resoluatur in liquorem, decoctum, & illitum linteolo, candorem, cutisque erugationem præstare. De coxis vstis earundemque facultatibus istæc legimus. Coxæ boum vtuntur, bibunturque, vt Rasis scribit, vt sanguinem fluentem, & menses cohibeant. Galenus tauri femora vsta etiam sanguinem sistere scribit, & Auicenna: Vaccarum (inquit) femora cremata, sanguinis & alui quoque profluuium compescunt. Celebratur inter omnia coagula potissimùm leporinum. Pares tamen illi vires habere, tradit Dioscorides, hœdi, agni, hinniculi, dorcadis, capreæ, dorci, cerui, vituli & bubali coagula. Dixerat autem venenatorum morsibus, cœliacis, & intestinorum torminibus, leporis coagulum vtile esse potũ in vino trium obulorum pondere: vtile & feminarum fluxionibus, concreto sanguini, difficilibusque pectoris excreationibus: conceptus item adiuuare,

Glutinis inuentio.

Collabus quid.

Cornus bubuli facultas & vsus.

Vngulæ vsus.

Coxæ vstæ.

Coagulum.

vuluæ cum butyro post menstrua purgationes appositũ Potũ fetus in vtero enecare,& à puerperio statim sterilitatem facere. Apud Plinium, vbi scribitur: *Lethargicos coagulum vituli adiuuat in vino potum oboli pondere,* non de coagulo terrestris vituli, sed marini, intelligi debet, cùm sit liber trigesimus secundus, in quo hoc recensetur, de aquatilibus. Idem author est membranam è partu bouis madida vlcera in facie sanare: Scribit item in iuuencarum secundo ventre pilæ rotunditate nigricantem tophum reperiri, nullo pondere: singulare (vt putant) ægrè parientibus, si tellurem non attigerit. Alibi quoque capiti bouis tradi testatur lapillum inesse, quem ab eo expui si necem timeat: inopinatis præciso capite exemptum, adalligatumque mirè prodesse dentitioni: Item cerebrum eiusdem ad eundem vsum adalligare iubere. Mirum quod scribit Marcellus, ex eadem aqua de qua bos, aut asinus biberit, paululum sumptum & potatum, tollere efficaciter capitis dolorem. Inter genera lactis quæ non solùm pro victu, sed etiam pro medicinæ vsus, præcipuè celebrantur, bubulum haud postremum locum obtinet. Præcipuè autem celebrantur, mulieris, bouis, ouis, capræ, bubali, asinæ, equæ, cameli. Primas aiunt obtinere humanum, caprinum secundas, ouillum crassum esse & pingue, & parum seri habere: vaccinum item crassum & cæteris pinguius, exque hoc butyrum præcipuè confici: asininum autem admodum aquosum & serosum, sine vllo pingui, eaque de causa hecticis maximo iuuamento dari: suillum quoque lac crudum aqueumque esse, equinum & camelinum caseosum. Quo autem lac liquidus, vt docet Galenus, magis, quo autem crassius minus, aluum subducit: quippe quòd sua caseosa, vt ita dicam substantia, vt ibidem ait, aluum sistit, seri facultate ducit: proinde caprinum lac magis per aluum secedit, sed bubulum minus, ouillum verò sistit. Doctrina hæc quoque est Hippocratis ita scribentis: Ouillum aluum sistit, caprinum verò magis per aluum secedit, bubulum verò minus. Equinum autem & asininum magis secedunt. Lego tamen apud Plinium stomacho accommmodatissimum esse caprinum, bubulum medicatius, coque aluum solui quàm maximè. Idem scribit Arcades tradi non medicaminibus vti, sed lacte circa ver, quoniã tunc maximè succis turgeant, medicanturque vbera pascuis, bibere aut vaccinum, quoniam omniuoræ ferè sunt in herbis. Testaturque Dioscorides lac bubulum per verbibi purgandi causa, quoniam omnibus herbis, & multum pascitur id animal. Cuncta venena expurgari eo tradunt Græci, (inquit idem Plinius, idem tamen etiam refert Dioscorides) maximè supradicta (idest quæ rosiones, vstionesque inferunt) & si ephemerum impactum sit, aut si cantharides datæ, vomitione omnia egeri. Priuatim verò teste eodem prodest his qui colchicon biberint, aut cicutam, aut dorycnium, aut leporem marinum. Cortex glandis (arboris, non fructus, vt Gesnerus exponit) decoctus lacte vaccino serpentis plagæ illinitur. Oris vulnera recentia ad sanitatem reducit, vt quidam citat ex Dioscoride. Apud Plinium, nitrum in facie exulcerationes sanat cum melle & lacte bubulo, eodéque aut caprino consillæ aut arteriæ exulceratæ leuantur: gargarizatur tepidum, vt est expressum aut calefactum: caprinum vtilius cum malua decoctum & sale exiguo. Idem remedium refertur à Marcello his verbis: *Lac caprinum vel bubulum vel ouillum recens mulsus, dum calet, vel etiam calefactum gargarizatum, consillarum dolores & tumores cito sedat.* Idem Marcellus ait: *Lac bubulum recens mulsum & lento igne calefactum gargarizatumque arteriam constrictam infusu catarrho, & fauces exasperatas pristinæ sanitati restituta persanat.* Idem ad phthisim: *Picem præcoquam siue quam viscosam vocant, & rubricam Scythicam, quam alij pissasphaltum vocant, cum seui ceruini remissi cyatho vno, & lactis bubuli vel ouilli pari mensura, si quis iam periclitanti phthisico in potu vel in cibo quotidie dederit, mirè ei subuenit.* Ait item: *Lac bubulum tepidum incoctum subinde sumptum, exulceratum quoqu. stomachum sanabit.* Hoc & Plinius testatur inquiens: *Stomachum exulceratum lactis asinini potus reficit, item bubuli:* Hippocrates alicubi lac vaccæ nigræ præscribit & sesamum tritum, ad quadraginta dies, ex partu sanguinem vomenti, donec probe habeat. Dioscorides exulceratos alui fluores & tenesmos lacte ouillo bubulouè, aut caprino, ignitis calculis (interpres addit: marinis) decocto sisti attestatur & Marcellus ait, laborantibus tenesmo, idest, inquit, qui de perfrictione assidua sedere cupiunt, & nihil deijciunt, lac bubnlum decoctum, frequenter potum, maximè prodesse. Plinius etiam dicit: *Tenesmus idest crebra, & inanis voluntas egerendi, tollitur poto lacte asinino, item bubulo.* Aetius in biliosis fluxionibus lac bubulum aut caprinum, tepidum recens mulctum auxiliari ait in potu: aut ad ignẽ decoctum, assiduèque agitatum, donec ad tertias sit reductum: quo ipsum & per fluuiales silices: (χαχληκας Græci vocant) ferrique laminas igni candefactas, ac in lacte extinctas fieri potest. Cæterùm in decoquendo (inquit) superstantem concretionem siue spumam cochliari aut pẽna auferre oportet. Hoc enim nullum compendiosius remedium ad fluxiones reperiri posse. Quandoquidem autem febricitantibus lac ipsum in nidorem aut etiam acorem conuerti consueuit, maiusque nocumentum quàm commoditatem inferre: tunc sanè in præsens, ipsum non exhibendum. Idem Aetius eadem ferè in cœliacorum etiam diæta tradit, ita exhibitum simul sistere ac temperare fluxiones

Lib. 32.
Lib. 18. cap 12.
Mẽbrana è partu bouis.
Lib 30. cap. 15.
Lac.
3. de Aliment. fa.
2. de diæta.
Lib. 28. c. 9

xiones inquiens. Sed & Galeno teste bubulum lac dysentericos iuuat; & Plinius: *Bubuli lactis decocti potus, inquit, inter caliacorum & dysentericorum remedia numeratus: dysentericis addi mellis exiguum præcipiunt: & si tormina sunt, cornus cerui ni cinerem, aut fel taurinum cumino mixtum, & cucurbitæ carnes vmbilico imponere.* Nostri quoque temporis medici vt dysenteriæ occurrant, in vaccino lacte flommoma siue feriaciem optimam noues candefactam extingunt, indeque calidum propinant ægro, vel per clysterem iniiciunt. Nonnulli in aqua etiam ægro bibenda aciem similiter extinguunt. Alij lac vaccinum molla ad ignem ponunt, & duos lapides nigros fluuiatiles simul & aciem candefaciunt, & lacti imponunt, ac ne exundet ebulliendo cauent: lac ita medicatum quàm calidissimum bibi præcipiunt. Aetius, de suppuratis renibus tractans: lac cum melle post puris eruptionem eis præberi iubet, & primum quidem asininum aut equinum: ad vlcera enim expurganda (inquit) conducit: cùm verò repurgatione amplius opus non habent, & morsus fiunt obtusiores, indigetque æger nutrimento, tum etiam bubulum lac eis exhiberi cudit duarum aut trium heminarum mensura. Sunt qui aiunt referēte Plinio vaccini lactis potu conceptus adiuuari. Hippocrates, cùm vulnerato intestino respiratio prodit infernè inconspicua iuxta vulnus, & euacuantur pectora, dari lac & vinum iubet, pari aquæ mensura ammixta. Aitque alicubi: si capitis os doleat, fractumque sit, lac vinumque pari modo propinato. Gesnerus testatur aliquos nostro tempore aduersus quartanam remediū prædicare, si ex vino & lacte confusis liquor in balneo Mariæ (vt vocant) extractus per aliquot dies bibatur. Præterea Hippocrates, cum fluxus albus obortus fuerit, qui vel ventris monet profluuium, vel ad vterū vertitur, &c. pharmacum bibi iubet, à quo superna purgentur, & lac asininum. Postquam autem (inquit) infra purgata fuerit bubulum lac bibat ad dies quadraginta, si poterit, meracum (vt Cornarius transfert, in Græco est, ἀκρητον οἶνα) sub dio per noctem expositum, quarta aquæ parte ammixta, & quæ sequuntur: iubet autem aquam paulatim imminui, & eius loco plus lactis tepidi recens emulsi admisceri, donec rursus fere merum lac fiat. Nam ἀκρητον nō de vino solum dicitur, sed de quouis mero & non mixto. Totus sanè ille apud Hippocratem locus, difficilis & obscurus videtur. Hoc saltem si non ex isto loco, ex superioribus tamen constat, vinum lacti permixtum inter remedia quodam fuisse. Sanos verò in cibo idem facere nostrates (inquit Gesnerus) metris huic argumento accommodatis reprehendunt; quorum hic sensus est: *Lac non Lyæo de iecore. Est abluendum, sed liquidis Argenteisque nymphis Ei, qui diu frui volet, Dextra valitudine.* Nimirum quod facilè lac vino permixtum acescat, & simul in ventriculo corrumpantur, aut etiam fortè cogulandi in eo lactis periculum fit: Auicenna certè Empiricos Indos aliosque docere scribit, lac cum acidis vel acetosis edendum nō esse, quoniam diuturni morbi inde oriantur, vt lepra & alij. Ex lacte habemus, butyrum, caseum, & serum. Dicam de vtrorumque vsu, sed medico tantum. Postularent enim per se tractatum integrum, ac prolixum. Habuerunt (inquit Hieronymus Mercurialis) veteres varia butyri genera, sed pharmaci potius loco; præsertim apud nobiles, quàm cibi, illis in vsu erat, vt non immeritò Plinius butyrum gentium barbarum laudatissimum cibum, quique diuites à plebe discerneret, appellarit. Hac namque ratione factum puto, vt Athenæus, qui in suo conuiuio nullum cibi genus præterijt, butyri nunquam mentionem fecerit. Plinij verba quędam, vbi de butyri effectibus sermonem habet, mihi suspecta redduntur, nimirum hæc: *Natura eius astringere, mollire, replere, purgare.* Nam præterquam quod duo ista sibi aduersantur, mollire & astringere; à nullo quoque authore butyro astringendi facultatem attributam legi: neque id rationi & eius temperaturæ consonum videtur. Quo circa pro astringere, digerere restituendum duco, cum præcipua quam butyro Galenus ascribit, facultas, fit digerendi vis. Dioscoride ait, replere, purgare & carne vestire. Galenus facultatis ait esse concoquentis, paululum habere etiam digerendi potentiæ, in medijs nimirum corporibus secundum duritiem & mollitiem. Nam id semper (inquit) memoria tenere oportet, quicquid simpliciter ac sine addito profertur, de medijs temperatura corporibus intelligi. Nam corporum plane duorum tumores præter naturam hoc nequit medicamen digere. At quæ in mollibus sunt phlegmonæ eas & concoquit & digerit perfacilè. Nam parotides & bubonas & oris phlegmonas, aliasque partes complures prorsum illo solo curauimus, nimirum puerilibus corporibus & mulieribus perpetientibus: Sed & gingiuis puerorum dentientium assiduè illitum nihilo imbecillius melle gingiuas extenuet, per quas exitus est dentibus, & alios omnes in ore affectus phlegmonosos, postea quā fluxio restiterit, digerit pariter & concoqui. Proinde cataplasmatis inditur, quæ extrinsecus imponuntur parotidibus, hypochondrijs, & bubonibus. Sed & in ventrem deuoratum, & ex eo distributum, magnificè confert expultionibus ex pulmone, idque in pleuriticis & peripneumonicis affectibus, cū hoc quòd eos etiam concoquat. Atque si solùm lingatur, magis quidem concoquit, verum minus educit: sin cum melle & amygdatis amaris, plus educit, sed minus concoquit. Hactenus Galenus. Vitalis de Furno Cardinalis & medicus eximius, de butyro eiusque natura scripsit in hæc verba: Butyrum

Epidem. 2. sect. 6.

Lib. de nat. mul.

Lib. 1. Var. lect. c. 16.

Butyrivsus medicus.

Lib. 10. de simpl. med. fac.

Cap. 60.

rum naturaliter calidum est & humidum, cum dominio caliditatis viscosum & vnctuosum. Idem sæpe comestum, stomachum humectat, ventrem soluit, pectus lenit; vlcera pectoris & intestinorum sanat: maximè valet quando recens humanæ complexioni proximum. Valet etiam ad leniendum pectus & pulmonem, curandumque maximè si ibi fuerit apostema, quia propria eius vis maturare humores & superfluitates omnes pectoris dissoluere & mũdificare, maximè si cum melle, vel saccaro comedatur. Butyrum repugnat venenis, membra humectat, asperitatem oculorum eius litura mollificat & emendat, apostema dissoluit & maturat, vulnera pectoris, pulmonis, intestinorũ morsus mitigat, neruos contractos emollit & laxat. Contra venena interna singulare est remedium, si is qui venenum potauit, in lacte calido solutum bibat abundè: nam sua pinguitudine meatus obstruit, ne venenum subito ad cor surrepat. Recens autem est laudabile, vetustum verò minus. Valet item, vt ait Constantinus, contra ictum Scorpionis, ob allatam nimirum rationem. Sua caliditate resoluit, viscositate verò & humiditate sua mundificat & abstergit. In magna tamen quantitate comestum, stomacho nocet, digestionẽ impedit, quia lubricat & supernatat; vnde male digeritur. Clarissimè verò butyri vires tradidit Dioscorides: Natura (inquit) est oleosum & emolliens, vnde largius epotum ventrem resoluit: prodest, vbi oleum non adfuerit, contra venena. Cum melle si infricetur, dentitiones adiuuat, gingiuarum pruritus, & oris vlcera in infantibus emendat: Illitum foris capaciora alimentorũ facit corpora, & ab albidis pustulis per summa scatentibus asserit. Cõtra inflammationes & duritias vuluæ, quod nec virus resipet, nec vetustatem sentit, butyrum efficax est: dysentericis & coli exulcerationibus infunditur: in medicamenta addi solet, quæ pus mouent, vtile præsertim cùm nerui, aut cerebri membranæ, vesicæ ceruix, vulnera acceperit, Id autem purgat, replet, carnem creat, ab aspide percussis vtilissimè imponitur. Recẽs obsonijs additum olei vicem pensat, & adipis vice fungitur in bellarijs. Colligendæ ex eo fuliginis ratio hæc est: Butyrum in lucernam nouã ingestum accenditur, fictilique operculato quod supernè in siphunculi speciem desinat, & infima parte cuniculos clibani modo habeat, crematur, & subinde aliud in absumpti locum sufficitur, dum coaceruetur fuliginis modus quem facere institueris: penna post deradicatur ad vsus. Eius effectus est in medicamentis oculorum, exiccare & astringere: fluxiones cohibet, & vlcera celeriter ad cicatricem perducit. Hæc itaque omnia Dioscorides. Hippocrates non semel butyro vtitur. Postquã puris sputum in suppuratis ex peripneumonia iam prodiderit, vrticæ semẽ thus, origanum in vino albo, melleque ac oleo modico, ipsi infundi iubet, idque per triduũ, posteà verò butyrum, & resinam in melle eliquatã Si cognoscere voles (inquit idem) an mulier prægnans fiat, butyrum & lac mulieris masculum gerentis bibendũ dato, & si eructauerit, concipiet, si minus, non. Idem ait: Si mulier recens enixa fuerit, butyrum & alumen melle subactum in linteo subdito. Cùm in purgatione pustulæ circa osculum vteri fuerint, sic curare oportet: Carnem bubulam cum butyro, aut adipe anserino & aniso tritis illine, & ipsam carnem in pudendum inde. Ad inflammatum ex partu vterum: butyrum, thus, resinam, mel simul liquefacito & affuso vino tepida infundito. Si exulceratum fuerit os vterorum, butyrum, thus, myrrham, resinam, medullam ceruinam, infundito. Et rursus: Si quid in vteris fuerit exulceratum, butyrum, thus, myrrham, resinæ parum infundito. Item: Si verò vlceratum fuerit pudendum, butyro colluito, deinde pharmacum bibendum dato, & vlcera butyro, resina, myrrha, flore argenti illinito. Et rursus alicubi: Si ex feruido & superficiario vlcere pudẽda fuerint vlcerata, adipem bubulum & butyrum & anseris adipem & susinum vnguentum misceto, & ex his pudenda illinito, & aqua tepida colluito. Idem Hippocrates caseo quoque aliquando vtitur pro cibo medicamentoso, Agens enim de tertia tabis specie. Quarto autem mense, (inquit) quinto quoque die leuiter fomento vtatur, & edat obsonium plurimum: sint autem obsonia caseus & carnes ouillæ coctæ paucæ. Alibi etiam inquit: Caseum acrem, & rutam, vino nigro pari aqua temperato diluito, & post totius lociõe excepto capite, bibito ad vterorum futuros cancros. Minimè verò etiam silentio inuoluendum quod scribit Donatus ab Altemari, casei Siculi glandem melle illitum, puero ascaridibus laboranti contulisse. Marcellus ad omnes epiphoras ventris, caseũ vaccinũ mollem imponi iubet quo tempore dysentericis potiones ferro candenti calefactas dari conuenit. Plinius item: *Caseus recens vacinus* (inquit) *cœliacis & dysentericis immittitur: item butyrum heminis quatuor, cum resina terebinthina sextante, aut cum malua decocta, aut rosaceo.* Sextius eosdem effectus caseo equino, quos bubulo tradit. De sero lactis verò sic scribit Aetius in cura melancholiæ: Vtile est lactis sero ventrem subducere: veruntamen id non sit, quod ex caseo fuerit expressum: melius enim est id, quod per decoctionẽ ex lacte separatur, præsertim equino, vel bubulo &c Marcellus, vt morantem aluum serum impellat, mel adijcit, & salis quantum sit satis: quod probo: nam per se potum in multis per vrinæ vias redditur. Cæterùm calidum nè sit, an frigidum, disputarũt nonnulli hactenus: quam quęstionẽ Brasauolus in tertio aphorismorum diligenter, atque exactè pertractauit, præsertim commentans hæc Galeni verba: *Hæc autem*

Fuligo butyri.

2 de morb. mul.

Lib. de steril.

1. de morb. mul.

2. de morb. mul.

De nat. mulier.

Casei vsus.

Lib. de inter. affect.

2. de morb. mul.

Serum lactis.

tem lactis pars, serosa dicta, vim habet abstergendi. Inquit itaque Brasauolus: Seuum abstersiuum dicitur: propterea dubitandum videtur, quam qualitatem obstersiuam habeat, & an serum tale sit, vimque exulcerandi habere possit. Videtur in primo statim disputationis vestibulo serum si abstersiuum sit, calidam qualitatẽ habere, imo Dioscorides serum non solùm abstergere dicit, sed etiam è corpore humores educere, quod est caliditatis inditium, vnde & Galenus, vbi de sero pertractat, inquit: Veteres ad aluum exonerandam creberrima hac potione vsi sunt, & de lacte ipso tractans, causamque cur soluat, assignans, inquit esse propter multum serum, quod habet admixtum. In fine etiam huius partis, in qua de lacte agit, lac triplicem substantiam habere docet, caseosam, serosam, & butyrosam: De serosa parte loquens, inquit, crassitiem humorum extenuat, & aluum subducit. Et in fine illius partis, in qua de acido lacte disserit, inquit: Tãto magis lac subducere, quãto plus habebit seri, hæc autem sunt caliditatis opera, nosq; experientia docet, iecoris obstructionem Sero aperiri, & singulis annis multi ex seri caprini potu ab obstructione liberantur. Mauritani quoque & Damasceni medici serum calidum esse testantur. Mesue etiam dicit, aquam lactis, calidam, & siccam esse in primo gradu, vsque ad secundum, & Auicenna de lacte tractans, inquit, quod natura eius aquositatis est calida: nosque idem hoc medio suadere possumus, quia nullus est, qui non concedat, vrinam esse calidam. Vrina autem est aquositas sanguinis: at simile est in lacte serum, quod in sanguine aquositas, ideo eandem qualitatem habebit: A natura enim aquositas ad hunc finem generatur, vt sanguis per omnes corporis venas deducatur. Deinde illa aquositas reuertitur, & ad vrinæ meatus transit, atque exit, quia nullum aliud officium habet, nec nutrire potest: in lacte serum est hæc aquositas, quæ lacti mixta est: lac enim nihil aliud est quàm sanguis in carne illa mãmillarum glandosa iterum coctus, quæ dum concoquit, rubrum colorem aufert & album inducit: talis autem glandulosa caro frigida, & humida est, vnde hoc quod in lacte serũ dicitur, est sanguinis aquositas, quæ cum per vias vrinarias exit, vrina nuncupatur, cùm verò vrina sit calida, & ipsa sit aquositas sanguinis, quæ serum dicitur, serum ipsum calidum esse oportet. Nec ad illud tanquam ad asylum fugiendum est, quòd vrina in renibus caliditatem acquisierit, per quos aquositas illa quæ serum dicitur, non transiuit, quoniam & in ipsis mammis altera coctio facta est. Nec ad istud tutò confugere poteris, quod mammarũ caro frigida sit, quia id opus concoctionis lactis per caliditatem fit. Adde quod in venarum dissectionibus, aquositas illa, quæ à sanguine separatur, colorem, saporem & vrinæ substantiam habet tamen ad renes adhuc non transiuit: nec tamen iremus inficias, illius aquositatis caliditatem in renibus magis intendi, quum & ipsa suapte natura calida sit: cùm verò ad renes profluit, & per meatum vrinam exit, sanguinis dispositionem ostendere putatur: Ex his igitur inferendum videtur, serum calidæ temperaturæ esse. At in oppositam sententiam Galeni verba facere videtur, qui vbi disputat, propter quid mel ob caliditatẽ validiorẽ amaritudinem contrahat: lac verò dulcius efficiatur: in illo capite dicit, lac ex tribus substantijs compositum esse, caseo, butyro, & sero: postea addit, at excrementum illud serosum, & frigidum & humidum est, & alicubi serum etiam frigidũ facit, imo & ad hoc probandum ratio quædam philosophica in promptu est. Nam Aristoteles in quarto Meteorum, si is liber Aristotelis sit, docet, solum ea quæ frigida sunt, liquida, coagulari pe frigus. At illa enumerans quæ frigore coagulãtur inquit: vt sunt quædam vina, acetum, lixiuium, serum, igitur serum frigidum est, tum ex Philosophi sententia, tum ex ratione ipsa, quæ ita esse demõstrat. In hac igitur ambiguitate, quid dicere oporteat, inexplicatum videtur, quoniam rationes, & magnorum virorum authoritates hinc inde tanquam instructæ acies militare videntur: immo si calidum sit, quia euacuat & abstergit, erit in Galeno contradictio, qui in tertio de alimentorũ facultatibus, ipsum soluere dicit, in quarto autem de simpl. med. facultatibus, c. 16. frigidum & humidum iudicauit, immo & in decimo eiusdem operis, ipsum calidum ponit, quia & extergendi & subducendi vim habet. Nos igitur vt hanc controuersiam eo meliori modo quo fieri potest, cõciliemus, aliquã caliditatẽ sero inesse dicamus, tamen non talem, tãtamuè, quin à frigidioribus partibus superetur, ratione huius caliditatis & acredinis cuiusdã, nõ multum manifesta, tamen quæ aliquo modo sentiatur, si quis pensiculatè gustet, in ipso vires sunt attenuandi, detergendi & subducendi per aluum, suapte autem natura & pro maiori parte frigidũ, & humidum est, ob maiorem mixtæ aquositatis copiam. Dioscorides propter hanc paruam caliditatem & acredinem dicit serũ efficacius in purgãdo esse quàm lac, & quod his datur, quos sine acrimonia purgare volueris, quales sunt, atra bile laborantes, comitiales, lepre, elephãtiases, & toto corpore papularũ eruptiones. Experientia verò frigidum esse docet, propterea vulgus nostrum mense Maij, vt bilis calorem supprimat, & erumpentibus pruriginosis pustulis succurrat, serum copiosè propinat: sed caprinum potissimum quærit, aut asininum, & intentum assequitur: adde quod id lac apud authores frigidius existimatur, in quo plus seri inuentum sit, vt de asinino Galenus refert. Serum igitur frigidum esse constat, quod eius quoque gustus, qui insipidus est, probare videtur. Nec ratio

Serum vt abstergere dicitur.

Lib. 3. de facu. alim.

Lib. 2. cap. 444.

3. de simpl. med. facul. cap. 16.

Lib. 3. de arte curan. & lib. 7.

Lib. 2.

ratio illa te commoueat, vt ipſum calidum eſſe fatearis, quoniam abſtergat; etenim aqua hordei idem efficit, tamen frigidam eſſe cõſtat: ſubducit verò ſerum ob modicam illam acredinem & caliditatem, quam in ſe habet. Hæc de ſero dicta ſuperſint, in quo & caliditatem aliquam, & aliquam acredinem ineſſe putamus, quæ abſtergit, & aphthas in puerorũ ore facit: his autem modicis qualitatibus, Damaſceni & Mauritani illecti, ſerum calidum eſſe profeſſi ſunt, cùm tamen abſolutè non ſit. Hæc omnia itaque Braſauolus, quibus tanquam pro corollario addo ex Plinio, ſerum ante omnia orthopnoicis prodeſſe cum naſturtio. Nunc de vrina dicendum. Inuenio apud Galenum in libro de facilè parabilibus, ne cui penis arrigi poſſit, ſuccinum vſtum lotio bouis caſtrati extinguito: hoc in cibis aut potionibus vtitor, quod remanet in vaſe reponito. Hippocrates autem ad ſterilitatem, vbi (inquit) fomentum toti corpori adhibueris, medicamentum bibendum dato ſurſum, ac deorſum purgans, deinde lacte aſinino poſtea in potu exhibito vterum per fiſtulam duobus diebus foueto cum vrina muliebri putrida nitro iniecto, tertio verò die cum vrina bubula. Purgatorium ex eodem, ſi mulier non concipiat. Tauri vrinam collige trium heminarum menſura: deinde artemiſiam herbam, aut parthenium, aut adiantum, aut laurum viridem, & cedri ramenta ſimul contunde; deinde in effoſſa ſcrobe carbones accende & impoſita olla vrinam tauri infunde, & contuſa in mortario adijce: poſtea ſellam circumpone, & artemiſiam herbam, aut hyſſopum, aut origanum impone, & muliere ſuper hæc collocata, donec ſudet, foue. Vbi vero ſudarit, laua cum calida, & in lauacrum, artemiſiam, & laurum immitte; deinde ſubdititium medicamentum adhibe: aut artemiſiam aut bulbinum in vino albo tritum lanæ inuolutum ſubdat. Hæc ad tres dies faciat, & deinde cum viro dormiat. Tantum Hippocrates. Bialcon autem, vt citat Plinius, ad Venerem ſtimulandam tauri à coitu vrinam bibi iubet, lutoq; ipſo illini pubem. Lepras ac furfures tollit vrina tauri, vel addito nitro aſini circa canis ortum, vt tradunt Plinius & Marcellus, qui etiam ait: *Lotio taurino caput ſi laueris, porriginem vetuſtiſſimam tollit*. Et Plinius: *Ad porriginem* (inquit) *vtque non tædia animalium capillis increſcant, fel hircinum cum vrina tauri prodeſt*. Capitis item vlcera manantia eodem Plinio teſte vrina tauri efficaciter ſanat: ſi verò vetus ſit, etiam furfures adiecto ſulphure emendat. Dioſcorides ait: Vrina tauri ſi cum myrrha inſtilletur, aurium dolores lenit. Sed Plinius: *Si maior* (inquit) *ſit grauitas aurium, vrina capri, vel tauri, vel fullonia* (ideſt humana) *vetus calefacta prodeſt, vapore per lagenæ collum ſubeunte: admiſcent & aceti tertiam partem, & aliquid vrinæ vituli, qui nondum herbam deguſtauerit*. Si ſanguis reijciatur, efficacem tradunt, citante eodem Plinio, bubulum ſanguinem, modicè & cum aceto ſumptum. *Nam de taurino* (inquit) *credere temerarium eſt*: cuius nimirum internus vſus maleficus eſt, vt modò patebit. Haly ſanguinem vaccinum vulneri infuſum, emanantem ſanguinem ſiſtere tradit: Raſis verò obſceſſus concoquere, ſi cùm ſeuo ad ignem emplaſtrum fiat; emollire etiam tumores duros. Panos idem & apoſtemata curat, vt ait Plinius, vt fel quoque & caro bouis ſi calida imponantur. Canum item ſcabies ſanatur eodem ſanguine recenti, iterumque cùm inareſcat illito, & poſtero die abluto cinere lixiuio. Sanguis verò taurinus, authore Dioſcoride diſcutit, mollitque duritias cum polenta illitas; & Plinius ait: Panos & apoſtemata in quacunque parte hunc eundem ſanguinem aridum diſcutere: qui tamen, vt oſtendimus, idem de bubulo ſimpliciter eodem ferè loco tradit. Galenus reprehendens curioſum vſum ex ſanguine animalium quorundam, quorum loco faciliora paratu alia & præſtantiora medicamenta habemus: Vrſorum (inquit) ſanguis ſi abſceſſibus imponatur, fieri poteſt, vt concoquat: Adijciam verò etiam caprinum, hircinum, taurinum: licetque tibi, ſi voles, præteritis ſexcentis medicaminum parabilium, quibus concoquuntur abſceſſus; vrſos, tauros, ac hircos mactare, quolibet ſcilicet vſu. Nec enim ſemel quiſpiam impoſito in partem medicamento, promiſſum eius exiget, nec etiam ſi refrixerit, vt iam cogatur. Tantum Galenus. Aeſculapius ait: Sanguis tauri ſerpentes necat: illitus verò maculas omnes de facie tollit: quæ poſterior facultas legitur quoque apud Sextum. Aridus iſtiuſmodi ſanguis tritus contra parotidas prodeſt teſte Plinio, & quidam magnificant eundem aduerſus podagras per ſe. Aridus verò cum cotyledone herba phagedænis, & fiſtulis immittitur. Sequitur, vt de malignitate eiuſdem dicamus: eiuſq; ſignis & antidotis, collatis authorum locis. *Celerrimè* (inquit Plinius) *coit, atque dureſcit, ideo peſtifer potu maximè*. Mirari autem ſubit, cur aduerbium maximè addiderit, quaſi etiam aliter quàm potus lædere poſſit, id quod authorum nemo tradidit, nec ratio indicat. Neque enim tota ſubſtantia veneroſus eſt hic ſanguis, non magis quàm lac; ſed ex accidenti cum coagulatur: quod fit in ſanguine priuatim, cum recens bibitur, non aliàs: & ne tum quidem, exemptis fibris, quæ condenſationis cauſam habent. Plutarchus in libro de ſuperſtitione ſcribit, Midam, antiquiſſimum illum Phrygię regem, contracta ex ſomniorum diritate, animi ægritudine, cùm formidabilis affectio augeſceret indies, tauri ſanguine copioſius hauſto, conceſſiſſe ab humanis. Idem leges apud Strabonem, & Euſebium, & Cælium Rhodiginum. Similiter Pſammenitus rex Aegyptiorum, victus à Cambyſe, cùm denuo ad defectionem ſolicitaſſet

Vrina vſus.

Lib. de ſterilib.

Lib. ne nat. mul.

Sanguis bubulus.

Sanguis taurinus.

Lib. 10. de ſimpl. med. fac. c. 4.

Sanguinis taurini malignitas.

Lib. 3.

Aegy-

Aegyptios, hausto sanguine taurino perijt, vt testatur Herodotus. Deprehenderunt etiam hoc venenum in diuina re mortales (inquit Marcellus Virgilius) cùm iugulatis ad sacrificium tauris, qui aderant superstitiosiores, calentem adhuc biberent, noua & indigna Deo ratione hac, sanctitatem incolumitatemq; suam se augere existimantes: nullas tamen clarius hoc genus mortis quam Themistocles fecit, qui post pulsum è Græcia Xerxem exul à patria, accepto ab Artaxerse exercitu, siue volens, siue desperans, quæ illi contra Græcos pollicitus fuerat, præstare, in Ioniæ Magnesia decepto cultrario ipse taurum in sacrificio tenens, exceptum poculo sanguinem repentè hausit, vt esset eo tempore anteposita vitæ mors, perpetuum voluntatis honorisque sui testimonium, quod semper ciues sui meminissent: caneretque pro se in Helena Sophocles:

Lib. 3.

Εμοὶ δὲ λῷσον αἷμα ταύρου γ' ἐκπιεῖν
Καὶ μὴ γε πλείω τῶνδ' ἔχειν δυσφημίαν.

Et Aristophanes in Equitibus suis.

Βέλτισον ἡμῖν αἷμα ταύρειον πιεῖν
Ο Θεμισοκλέους γὰρ θάνατος αἱρετώτερος.

Frequentius quondam taurini sanguinis periculum hoc fuit: nostra ætate nulla id afferente religionis occasione, nullum aut rarissimum est. Hæc Virgilius: Et Natalis Comes scribit ex Diodoro Siculo, Aesonem Iasonis patrem, cum ob insperatum Argonautarum reditum Pelias eum obtruncare decreuisset, sacrificantem hausto taurino sanguine satis concessisse. Est tamen, vbi sanguis iste minimè venenosus est, vt testatur Plinius his verbis: *Taurinus sanguis recens inter venena est, exceptæ Aegyra. Ibi enim sacerdos Terræ vaticinatura tauri sanguinem bibit, priusquam discendat in specus. Tantum potest sympathia illa de qua loquimur, vt aliquando religione vel loco fiat.* Est autem Aegyra vrbs inter Aetolos Peloponnesiacos, Plinio & Pomponio testibus: Est & Aegira insula apud Plinium. Αἴγειρα (inquit Stephanus) vrbs est Achaiæ ab Homero Hyperesia dicta; Philon Cilicię vrbem faciat Aegiram. Quam autem Aegiram intelligat eo loco Plinius, constat ex Pausania, qui in Achaicis eiusdem rei meminit his verbis: Ab eo tumulo triginta circiter stadium via ad Gæum ducit. Telluris id fanum est, quam Eurysternon (idest lati deam pectoris) cognomento nuncupant. Signum deæ vetustissimum. Sacerdotium mulieri decernitur: quo statim suscepto, vitam illa agit cælibem omne ætatis reliquum tempus, quanquam & antè eam oportuit cum vno tantum viro matrimonij causa fuisse. Taurini sanguinis haustu periculum faciunt: quo illa epoto, si legi fraudem fecerit, statim flagitium dicitur morte luere. De symptomatibus noxisque quæ sanguinis taurini potum subsequuntur, audiendus est Dioscorides. Tauri (inquit) recens iugulari sanguis epotus spirandi difficultatem strangulatumque concitat: faucium tonsillarumque meatus præcludit cum neruorum distentione, lingua rubescit: dentes inficiuntur: quædam concreti sanguinis vestigia, inter eorum commissuras restant. Paulus Aegineta omnia quidem Dioscorides verba super hoc veneno in suum codicem transcripsit; variat tamen in nonnullis, quę vt hęc scribendo Gesnerus obseruauit, breuiter ex eodem annotabo: μετὰ πνιγμοῦ ἰσχυροῦ, Aegineta pro πνιγμοῦ habet σπασμοῦ, idq; probo, nam πνιγμοῦ, idest suffocationis mentionem iam prius fecerat. Proinde etiam interpretes rectè non suffocationem, sed conuulsionem, vel neruorum distentionem verterunt: & Nicander in Alexipharmacis, vbi de hoc maleficio tractat, sic scribit:

Lib. 6. Mythol. ca. 7.

Li. 28. c. 9.

Symptomata ex sang. taurino.

Ο δὲ σπαδόνεσσιν ἀλύων
Δηδάκας ἐν γαίῃ ποπαίρει μεμορυγμένος ἀφρῷ. hoc est,

Ille verò conuulsionibus vexatus
Subinde humi spuma pollutus palpitat.

Posterius hoc signum de spuma, quam ore nimirum reddit, qui bibit, aliorum nullus commemorat. Sed non opus est, quod quis solicitus sit de signis huius veneni: neque enim ita latere potest, aut cibis potionibusuè immisceri, vt alia quædam venena: Euenire tamen posset, vt in stultis, & insanis hominibus, qui vel spōte vel oblatum bibissent hunc sanguinem, aliquis horum signorum vsus esset. Rursus vbi in Dioscoride rectè legitur, ὀδόντες βεβαμμένοι, idest, cruento colore infecti dentes: Aegineta & Aetius perperam habent βεβρωμένοι, vtriusque interpretes quidam ineptissimè reddunt corrosi. Nicandri Scholiastes Aristotelem citat de sanguine taurino his verbis: Οὐ λανθάνει δὲ πινόμενον, ὥσπερ καὶ τὰ ἄλλα δηλητήρια πολλάκις ἀγνοοῦνται: Εςι γὰρ ἀτονώτερον τοῦ τῶν ἄλλων ζώων αἵματος, ὡς Αριςοτέλης: διὸ καὶ ἀφρόνως εἶπε, οἵνες ἀποκαρτεροῦντες πίνουσιν αὐτὸ καὶ τελευτῶσι. Et rursus paulò post. Ατονώτατον πάντων αἱμάτων Αριςοτέλης τοῦτο φησι. Ego apud Aristotelem ἄτονον vocem quæ infirmum significat, de taurino sanguine nusquam reperio: sed apud eum ita legimus, Παχύτατον δὲ καὶ μελάντατον τῶν ζωοτόκων αἷμα, ταῦρος καὶ ὄνος ἔχουσι: quamobrem in Nicandri etiā Scholiaste pro ἀτονώτερον, vel παχύτερον, vel μελάντερον leges, vel vtrumque, & similiter pro ατονώτατον eadem vocabula in superlatiuo gradu. Hoc admisso, vt necesse est, verborum quæ ex scholijs

Li. 3. Hist. anim. c. 19.

cita-

citauimus, hic ſenſus erit: Cùm cætera venena ſæpe fallant, & lateant, vt vel ab inuitis cautiſq; ſumantur: taurinus ſanguis eiuſmodi eſt, vtpote nigerrimus craſſiſſimus in toto ſanguinis genere, & Ariſtotele etiam teſte, vt latere non poſſit, nec niſi à volentibus ſumi, quibus ſtultitia, aut deſperatio hoc faciendum perſuaſerit: Quamobrem rectè Nicander dixit ſi quis hoc venenum biberit ἀφροσύνῃ, ideſt, ſuapte ſtultitia, non fraude & dolo, & inſidijs. In cura huius veneni præcipui medicinæ authores & quorum authoritate aliàs nobis ſtandum eſt diſſentire videntur. Etenim Dioſcorides vomitum à ſanguinis iſtius hauſtu vitandum eſſe monet: quandoquidem ſanguinis globi, ſeu grumi, attractu illo in ſublime relati, magis gulæ inculcantur. Idem Aetius & Aegineta præcipiunt: Cæterum Galenus, aduerſus ſanguinem taurinum epotum (inquit) remedium eſt acetum bibere, & vomere. Geſnerus mihi rectè ita conciliare videtur: Dioſcorides & alij vomitum rectè prohibere videntur, illum ſcilicet qualis poſt cætera venena moueri ſolet, nempe ab vſu dulcium pinguiumque vt olei, hydrelæi, hydromelitis &c. Galenus probat, ſed à ſolo aceto, vt quod grumos diſſoluat, neq; ſimpliciter educat, & gulæ infarciat. Certè à lacte coagulato in ventriculo, ſimiliter vomitiones vitandas Dioſcorides, Aetius & Aegineta præcipiunt, ne hærens in gulæ anguſtijs coagulatum lac ad exitum eluctando ſuffocet. Hoc etiam obiter monet idem Geſnerus, eadem ferè omnia quæ lac coagulatum in ventre diſſoluunt, & quæ ſanguinem ſuum cuiuſque in ventriculo, vel alibi concretum diſcutiunt, contra ſanguinem taurinum quoque antidoti locum obtinere. Statim autem (inquit Dioſcorides) exhibenda ſunt medicamenta, quę concretum ſanguinem diſcutiunt, aluum ſubducunt: & rurſus paulò pòſt aluum reſoluendam conſulit, vt Galenus quoque loco iam citato, & Nicander hoc verſu:

Sanguinis taurini potí cura.

2. de Antidot. c. 42.

Ἠὲ καὶ ἐκφλοίοιο καταχθέος ἕρματα γαστρός.

Vel etiam exprimas onerati excrementa ventris.

medicamento ſcilicet purgante. Nam quod Scholiaſtes illic addit, ἢ καὶ τῆς συκῆς φλοιοῦ, tanquam poeta de cortice fici hic aliquid dicat, id ita accipi, neque ſenſus, & conſtructio loci illius admittit, neque cum alijs ſcriptoribus conuenit. Ibidem Scholiaſtes ſcribit, Κλύσον φησὶ τὸν γαστέρα, ideſt, poeta aluum clyſtere vacuandam monet. Et Aetij interpres; Aluus (inquit) pinguibus & lubricis infuſis eluatur. Apparet verò clyſteris vſum inter huius veneni remedia, etſi non ſit reprehendendus, authores non præcepiſſe. Nam & Nicandri verba commodius de medicamento purgante per os ſumendo acceperis; & Aetij locus videtur corruptus. Dioſcorides enim, à quo is ſua tranſcripſit ſic habet. Δεῖ γὰρ τὴν κοιλίαν ὑπάγειν εἰωθε δὲ τοῖς σωζομένοις ἀποδίδοσθαι διὰ τῆς ἕδρας καὶ ῥοώδη (Aegineta melius, κοπρώδη καὶ δυσώδη) ideſt, Aluum ſoluere oportet. Nam ijs, qui ſeruantur ſtercoroſa & fœtida per ſedem egeri conſueuerunt: Ruellius legit κοπρώδη καὶ ῥυώδη, ideſt ſtercoroſa, fluida. Præterea ſtomachum & ventrem hordeacea farina ex aqua mulſa perungere (καταπλάσσειν, ideſt in cataplaſmatis formam redacta fouere) oportet, vt idem addit Dioſcorides, Galenus verò profuturum etiam promittit, ventrem ſubducere, eundemque lupinorum farina & nitro ex oxymelite decoctis contegere; nimirum vt indefluat, vt ſolet in epomphalijs dictis medicamentis. Forſan & apud Dioſcoridem (inquit Geſnerus) non κριθίνῳ, ſed θερμίνῳ legendum: Nam & ad aluum ciendam, & ad grumos diſſoluendos quantum Lupini hordeo præſtent, medici omnes ſciunt. Meminit huius veneni etiam Ferdinandus Ponzettus Cardinalis, ſed nihil adfert egregium, vt neque alij recentiores, quorum libros in præſentia adiui. Quare nunc remedia qua particulatim apud authores inueniuntur ordine literarum, ex Geſnero, qui diligenter ea collegit, ſubnectam, vt inuenire & conferre facilius ſit. Acetum per ſe prodeſt ad vomitum ciendũ, vt ex Galeno dixi: alij id nequaquam ad vomitum exhibent, ſed vel mero, vel aqua diluto (poſcam vocant) alia medicamenta quæ ſanguinis grumos diſſoluere poſſunt, admiſcent. Ad lac quoq; coagulatum acetum per ſe bibi Galenus conſulit, non tamen ad vomitionem. Amarantus celebratur ab Aetio: quam herbam Dioſcorides heliochryſon, vel helichryſon vocet. Sed quædam hæc ſit, vel quo nomine Geſneri tempore diceretur, medici contendebant. Eurycius Cordus, & Leonardus Fuchſius putant (inquit) eandem eſſe, quæ hodie vulgò ſtichas citrina nominatur, in qua ego folia abrotoni deſiderio & potius ageraton Dioſcoridis eſſe conijcio. Io. Ruellius cotulam non fætidam. Ego Matthæoli Senenſis ſententiæ magis acceſſerim, qui helichryſon apud Thuſcos abundè naſci ſcribit, locis incultis, & pratis ſiccioribus, collibus, & arenoſis fluminum ripis, altitudine cubiti, folijs abrotoni, per interualla digeſtis in caule quem rectum & ſolidũ habet: vmbella in cacumine aurea, quæ vulgaris mille folij, aut eupatorij. Meſuei ſpeciem referat: flores vel aridi duriſſimè vigent & ſeruant colorem: quamobrem initio veris antequam alij proueniant, vſus eorum eſt ad corollas. Rara apud nos (inquit idem Geſnerus) hæc herba eſt, aut nulla apparet autem athanaſiæ, vel tanaceti vulgò dicti generibus annumerandam eſſe, vt etiam Meſuei eupatorium quod Monſpeſſuli herbam D. Mariæ vocant: in Italia quidam herbam Iuliam, contra lumbricos vtentes. Omnibus vna florum ſpecies, vmbellæ videlicet

Remedia aduerſus ſanguinem taurinum. Acetum. Amaranthus.

delicet aureæ florum corymbi, ficci, quod pulchrè cum Dioscoride facit: & hæc causa est quod decerpti etiam longo tempore seruentur; nihil enim aut parum succi amittunt. Omnibus sapor acris cum amaritudine quadam: Omnibus odor quidam suus est, non ingratus, & qui vel moschi aliquid resipere videatur. Quare minimam in hoc genere iuam moschatam nonnulli appellant, quam ex agro Mesauci oppidi, vallis Tellinæ, vt vocant, amicus quidam ante annos aliquot ad me misit. Illa quam describit Matthæolus, aut certè congeneт prorsus, Basileæ proximè vrbem locis arenosis emicat, qua torrens influit. Nos tanacetum nostrum in aliorum locum non minore effectu, cum ad alia præstanda, quæ de helichryso veteres promittunt, tum ad sanguinem vbicumque resoluendum, substituemus. Helichrysi meminit Galenus in maranto tantùm, vt Ætius quoque: Ægineta in amaranto primum ex Galeno, deinde in helichryso ex Dioscoride, quasi vnam & eandem herbam esse nesciret. Amarantum (inquit Galenus) incidit & attenuat: coma eius cum vino pota menses detrahit (quod & Plinius scribit) Creditur & sanguinis grumos non in ventre solum, sed etiam vesica liquefacere, in quem vsum cum vino mulso bibendum est. In summa, fluxiones omnes potum exiccat, sed stomacho nocet. Helichrysum Dioscorides etiam chrysanthemum, & amarantum vocari scribit, eoque simulacra deorum coronari: (quod diligentissimè seruasse Ptolomæum regem Aegypti Plinius testatur) Virga, inquit, est candida, virens recta, firma vel solida. Folia habet ex interuallo angusta, abrotono similia: comam aureæ lucis, in orbem: vmbellam circinatam quæ ficcis veluti corymbis constat (ad solis repercussum, aureæ lucis in orbem veluti corymbis dependentibus, qui nunquam marcescunt, Plinius) radicem gracilem (& in superficie terræ, vt Theophrastus addit) Nascitur in asperis & torrentium alueis (χαραδρώδεσιν, aquosis conuallibus, vt Marcellus Virgilius vertit, Plinius in frutetis nasci scribit) Coma cum vino pota medetur angustijs vrinæ, serpentium morsibus, coxendicis doloribus (lumborum vitijs, Plinius) & ruptis. Menses eadem trahit, concretumque in grumos in vesica & ventre sanguinem cum mulso pota absumit. Catharrum etiam sistit, trium obolorum pondere ieiunis data in diluta vini albi potione. Miscetur etiam vestibus, vt integras ab erosionum noxis tueatur. Hæc Dioscorides. Duritias etiam & inflationes discutit, vt Plinius testatur. Marcellus Virgilius in sua translatione virgam ei breuem non rectè attribuit, vbi nos in Græco ῥάβδιον λευκὸν, idest, virgam albam legimus: Theophrastus certè tribuit & φύλλον λευκὸν, καὶ τὸν καυλὸν δὲ λεπτὸν καὶ σκληρὸν, idest, folium candidum, caulem verò tenuem, & durum. Plinius Theophrasti verba sic reddit. *Heliochrysos florem habet auro similem, folium tenue; cauliculum quoque gracilem, sed durum. Hoc coronare se Magi, si & vnguenta sumantur ex auro, quod apyron vocant, ad gratiam quoque vitæ gloriamque pertinere arbitrantur.* Hinc patet Plinium in Theophrasto, neque caulem, neque folium λευκὸν, idest album, sed vtrumque λεπτὸν, idest, tenue, vel gracile legisse: Ipse præterea loquendi modus, καὶ τὸν καυλὸν δὲ λεπτὸν, idest, caulem quoque tenuem (sic enim potiùs vertendum, quàm caulem verò) aliam quoq; partem, de qua prius dixerit, similiter tenuem esse oportere admonet. Græci quidem sæpenumerò λεπτὸν dicunt, non solùm quod crasso opponitur, sed simpliciter paruum. Conuenit etiam quod Dioscorides στενὸν, idest, angustum dixit, à Theophrasto λεπτὸν appellari. Quod ad caulem, si legas in Dioscoride, vt vulgata exemplaria habent, λευκὸν χλωρὸν, idest, candidum viridem, absurdus erit sensus, nisi quis λευκόχλωρον, idest, ex viridi albicantem legi posse existimet, sicut μελάγχλωρον diximus, sed præstiterit cum Theophrasto & Plinio λεπτὸν legere, quàm de noua lectione diuinare. Non probo etiam Ruellium qui ῥάβδιον hic ex Dioscoride ramulum transfert, cum virgam, aut caulem debuisset: nam Theophrastus καυλὸν habet. Plinius coliculum: quamquam, capite vigesimo quinto, libri vigesimi primi, quod totum de heliochryso est, Plinius etiam sibi dissimilis, ita scribit: *Heliochrysum ramulos habet candidos, folia subalbida*, & cæt. Sed nec illud quod reddit veluti ficcis corymbis dependentibus, quanquam alium Plinij locum in hoc imitatus: neque enim in Græcis dependere eos legimus; & res ipsa declarat in tanaceto, & similibus herbis, vmbellas siue corymbos (ambigunt enim ferè inter vtrumque) non pendulos, sed rectos esse. Reprehendendus est etiam Theodorus, qui in Theophrasti loco iam citato, pro heliochryso aureliam reddens, sic vertit: Aurelia folium habet candidum, fructum tenuem, durumque: absurdissimus hic error est, quo pro caule semen supposuit. Seminis enim scriptorum nullus mentionem facit: caulem verò huiusmodi esse, omnibus conuenire satis ex antedictis constat. Venio ad vires amaranti. Vtuntur eo ad serpentium morsus vino: & ad ambusta cremato, & melli mixto, vt Theophrastus scribit: Plinius simpliciter ait: *ambustis cum melle imponitur.* Hæ vires ad herbę superficiem & comam, vel florem maximè pertinet: Theodorus verò ita trãstulit, vt herbane an radix accipienda sit, in dubio relinquatur. Iam pro his verbis Dioscoridis, ἴσχει δὲ καὶ

Li. 9. c. 21.
Li. 21. cap. 11.

Amaranti vires.

καὶ καταῤῥον, ideſt, ſiſtit etiã catarrhum, vel diſtillationem à capite, ab Hermolao redditur, profluuia mulierum ſiſtere. Legitur ſanè in manuſcriptis quibuſdam Græcis codicibus Dioſcoridis, vt Marcellus Virgilius obſeruauit, non καταῤῥεῖν, ſed ῥεῖν tantùm, ideſt profluuium: & ſic legit etiam Plinius, ſed fluxionis vocem ad muliebrem tantùm contraxit: nam loco præcitato folia heliocryſi rrium obolorum pondere mulierum profluuia in vino albo ſiſtere ſcribit. Nec aliter fortè Galenus legit, ſcribens. καὶ πάντων ἐστὶν ἁπλῶς ῥευμάτων ξηραντική: ſed melius quàm Plinius, ad quamuis fluxum, non muliebrem tantùm, vim vocabuli extendit. Hoc etiam melius quod fluxiones vſu eius, non ſimpliciter ſiſti, vt Plinius, & Dioſcorides verbum ἴσχειν vſurpans (quod aſtringentium potius, & obſtruentium eſt) ſed exiccari docet: memor ſcilicet incidendi, attenuandique, & menſes prouocandi facultatem ei ſe attribuiſſe. Aegineta helichryſum catarrhis ſubuenire ſcribit. Quod ſi muliebra profluuia exiccat, de pituitoſis præcipuè, & albis (vt vocant) intellexerim: ea enim & diureticis, & menſes cientibus, vt aſaro & ſimilibus, ab initio præſertim adhibitis, multò felicius quàm ſolis aſtringentibus curantur. Inter Dioſcoridis nomenclaturas, chryſocome etiam & centaurium minus amaranti cognomen habent, & ocimaſtrum amarantis cognominatur: nihilominus tamen inter ſe & ab heliochryſo diuerſæ ſunt omnes hæ plantæ; vt improbandus ſit Aeginetæ interpres Andernacus, qui amarantum Aeginetę (quod & Galeni amarantum, & heliochryſos Dioſcoridis eſt) centaurium minus interpretatur, de quo tamen Aegineta alibi ſeorſum agit. Plinius alicubi heliochryſon inter vernos flores cõnumerat: *Sequitur* (inquit) *œnanthe, melanion, ex ſylueſtribus heliochryſos*, quem locum ex Theophraſti hiſtoriæ plantarum libro ſexto, capitulo ſeptimo tranſtulit. Eſt & alterum amaranti genus quod Plinius ita deſcribit: *Amaranto non dubie ars à natura vincitur* (hoc eſt, nullum in veſtibus æquè formoſum purpuræ ſplendorem ars vlla effingere poteſt, ac in amaranto natura nobis exhibuit.) Eſt autem ſpica purpurea verius, quam flos aliquis, & ipſe ſine odore. Mirumque in eo gaudere decerpi, & lętius renaſci. Prouenit Auguſto menſe. Durat in autumnum; *Alexandrino palma, qui decerptus aſſeruatur. Mirumq; poſtquam defecere cuncti flores, madefactus aqua* reuiuiſcit, & hybernas coronas facit. Summa eius natura in nomine eſt, appellato, quoniam non marceſcat. Hæc Plinius: *Cuius poſtrema verba: Summa in eius natura nomine eſt*, ſic interpretor, quaſi medicinæ inutilem hunc amarantum dixiſſet, nec ob aliud appetendum, quàm quia & elegans flos eſt, non marceſſit: quæ ſumma eius laus, vel ex nomine deprehenditur. Huius amaranti (quem Plinij, vel purpureum amarantum, cognominandum cenſeo, diſcriminis gratia) *nec alius quiſpiam veterum, nec ipſe Plinius, alibi, mentionem facit*. Recentiores quidam florem amoris vocant. Galli ialouſiam quaſi zelotypam, & nobiles flores, & paſſeuolours, quod ſerici villeſi purpuram vincat: Itali fior di velluto, & alij fior di grana, ideſt florem ſerici villoſi, & florem cocci. De quo pluribus ſcriberem ſi quid ad medicinam faceret, etſi iam nimis longè digreſſum me video. Hoc ſaltem prætereundum non duxi, duplicem in eo Matthæoli errorem eſſe: primùm quod Aetij de amarantho verba, quæ ille ex Galeno mutuatus eſt; non intelligit omnino ad aureum amaranthum, ideſt heliochyſum pertinere, & tanquam de purpureo accipi debeant, confidenter aſſerit: deinde quod Ruellium, & Fuchſium immeritò reprehendit, quòd amaranthi potione è vino fluxus omnes ſiſti ſcripſerint, quæ quidem non illorum, ſed Galeni verba ſunt, vt ſuprà oſtendi. Accedit tertius error, quod Aetium teſtem citat fluxiones omnes eo prouocare, cùm ille non prouocari, ſed contra ſiccari ſcripſerit, Galenum in hoc ſecutus. Hieronymus Tragus amaranthum purpureum Circeam eſſe ſuſpicatur, heliochryſum verò linariæ quandam ſpetiem, quos errores in præſentia alij refellendos relinquo. Mihi ſatis ſit in vnica plantatam multos varioſq; veterum & recentiorum errores, aliud agendo indicaſſe. Hæc omnia itaque Geſnerus. Pergo tandem ex eodem vt cæperam, remedia illa ordine alphabeti recenſere, quę contra taurinum ſanguinem in ventre coagulatum à veteribus commendantur. Braſſicæ ſemen conferre ait Dioſcorides. Nicander idem cum aceto copioſo propinat; & Plinius ait; *Braſſicæ ſylueſtris ſemen toſtum auxiliatur*. Caprifici fructus (Latini groſſos, Græci olynthos vocant) lacteo ſucco turgentes, ex poſca propinatur à Dioſcoride: vbi Marcellus Virgilius pro olynthis reddit, ficorum caprificorumuè groſſos: quoniã Gręca vox (inquit) vtriuſque arboris immaturum adhuc pomum ſignificet, & Dioſcorides vtriuſq; lac æqualem habere poteſtatem tradiderit. Aegineta verò etiam groſſos caprifici cum poſa præbet & nitro; Galenus aceto diluit, id quod & Nicander facit, qui groſſos caprifici ἐρινεὸς vocat: arbor ipſa ἐρινεὸς dicitur: Scholia ἐρινεὸς exponunt olynthos, vel ramos fici, quod minus placet. Et Plinius ait: *Groſſi caprifici potæ reſiſtunt ſanguini taurino poto & lacti coagulato*. Aetius groſſos propinari iubet ex fico maximè ſylueſtri liquore plenas, cum nitro & poſca; aut fici ſuccum eodem mo-

[Marginal notes: *L.21.c.11.* — *Li.21.c.8.* — *Matthæoli errores.* — *Circea.* — *Braſſica.* — *Caprificus.* — *Lib.1.*]

modo: aut ramulos fici tritos cum nitro, & posca: At verò syluestris fici succum comestum, e vestigio grumos dissoluere tradit. Aggregator citat ex Plinij libro vigesimo tertio etiam lignum caprifici sumptum prodesse, ego eo in libro cap. 7. vbi de caprifico agit Plinius, ex grossis tantum remedium inueni. Dioscorides, & Aetius lixiuium quoque commendant ex fici lignorum cinere. Prodest autem etiam contra lac coagulatum lixiuij genus, quod πηλοποιητικὸν vocant, Dioscoride teste: intrepretes eam vocem relinquunt, quidam luto traiectum aut vino factum reddit: Idem sic nominat Aegineta multis in locis, & Galenus circa finem libri decimi de compositione medicamentorum secundum locos ὕδωρ πηλοποιητικὸν vocat. Item libro sexto secundum genera, & sæpè aliàs Græcis medicis hæc appellatio in vsu est. Est autem nihil aliud quàm lixiuium, quale figulis in vsu est. Galenus libro sexto methodi. Cum nullum medicamentum ad manum haberem, petiui conianstacten, idest lixiuium liquidum, vbi vidissem pelopœon, idest figulum agro vicinum. Eadem est σακθητῶν πηλωταρίων Aetio libro 12. capitulo 42. Hæc ex Iani Cornarij commentarijs in Galenum de compositione medicamentorum, secundum locos. Ego verò nullum lixiuij vsum apud nostros figulos reperio: quod si quem Cornarius nouerat, quare id lixiuiũ esset, indicare debuerat; Sed quorsum esset? ad lutumnè lauandum? frustra nimirum, quod vel prouerbium monet, quo *laterem lauare*, pro inanem sumere operam, dicimus. Melius certè fecerunt, qui vocabulum hoc tanquam ignotum prætererunt, & aquam lixiuiam nobis simpliciter reddiderunt. Decepit ipsum (vt Linacrum etiam, libro sexto Methodi vertendo) quod passim omnes codices πηλοποιϊκὸν per η scribunt, cùm per iota deberent. Nam πηλός per η lutum significat, vnde πηλόπλαθον, & πηλεργόν aliqui figulos interpretantur, πηλοποιὸν verò in ea significatione, nusquam hactenus legi. Πιλοποιός autem per iota, & inde formata vocabula πιλοποιϊκός, πιλοποιΐα, πιλοποιϊκή legimus apud Pollucem. Est autem pilopœus hic artifex, qui πῖλος vel πιλία, vel πιλίδια, idest pileos, vel pileolos conficit ex lana, illa præcipuè puto quam feltriam vocamus. Eundem artificem πιλητὴν, συμπιλητὴν, & πιλωτὴν vocari Pollux tradit: aliqui etiam πιλωταριον. Illorum opera πιλωτά Græci vocant, quod lanæ inter se confercta constipatæque sint: πίλωσιν, & συμπίλησιν, densationem huiusmodi. Quamobrem non capitis solum, sed etiam pedum tegmina, vel tibialia sic parata Græci πῖλος nominant. Nam cùm reliqui ex lana panni, à textoribus contexti soleant, hoc genus constipando tantum fit. Pilotarij igitur isti, præsertim cum rubro viridiuè colore lanas tingere voluerint, lixiuio vtuntur, ex cinere quem vulgo clauellatum vocant: qui combustis animalium ossibus fit. Audio alicubi pileos omnes iam factos, cuiuscunque coloris sint, tali lixiuio ab eis ablui. Vtuntur eo & alij tinctores, ad certa colorum genera. Sunt qui præferunt cinerem illum qui ex fæce vini in massas coacta cremataque fit. Hæc lixiuij genera, quoniam plus acrimoniæ habent, & dissecantis, abstergentisque facultatis sunt, vulgari lixiuio non solùm ad lactis, aut sanguinis grumos in ventriculo concretos, sed ad alios etiam vsus extra corpus, à medicis præferri debent, vt neruorum vlcera, scabiem malignam, & cæt. Hæc admonere operæ pretium visum est, cum sex, aut septem Dioscoridis, & Galeni & Aeginetæ interpretes, hac in re omnes hallucinati sint. Aduersus lac coagulatum quidem lixiuium pilotariorum auxilio esse solus Dioscorides, & imitatus eum Aegineta, scripserunt Galenus, Aetius, & Nicander, vbi de eodem veneno agunt, non meminere. Hoc omnino monendus est medicinæ tyro, non temerè lixiuium vllum, præsertim vehemens, intra corpus non propinandum esse, cùm erodendi & septicam vim propemodum habeat: Et si quando vsum eius necessitas postularit, recuratione vtendum per pinguia, & abluentia, vel obtundentia morsus, vt butyrum, &c. Omne coagulum cum aceto, radiceque sylphij, seu laseris, aut eisdem liquore, taurini sanguinis grumos dissipat, teste Dioscoride. Sed Aegineta, cuius lectionem probari video, coagulum ex aceto seorsim commendat, & rursus sylphij radicem cum liquore seorsim. Sed & Dioscorides quoque aduersus lac coagulatum, coagulum quoduis cum aceto præbet, aut sylphij radicem, liquoremue cum posca: Galenus coagulum ex aqua propinat, vel laserpitij, & nitri æquas partes ex aceto mulso. Nicander probat coagulum capreæ (πόρκος δ' ἐςὶ δορκάδος, vt Scholia exponunt,) Plinius verò coagulum hœdi sumi ait contra sanguinem taurinum, & leporis ex aceto. Calaminthæ, idest nepetæ arida folia, eorumque succum Dioscorides aduersus lac coagulatum auxiliari scribit, quamobrem coniecerim in sanguinis taurini periculo etiam prodesse, præsertim cùm remedia cætera pleraque vtrisque eadem sint: Conyzæ folia cum pipere possunt, vt idem Dioscorides, & Aegineta scribunt: Aetius etiam lixiuium addit. In excuso Dioscoride Græco non bene legitur, κονύζης σπέρμα pro φύλλα. Celebrat eandem facultatem in conyza etiam Nicander hoc versu: Ἀσαι δὴ ῥάδικα κακοφλοίοιο κονύζης. De fico diximus in caprifico, & de helichryso in amaranto. Laser, vel sylphij radix ex aceto præscribitur ab Aetio, & eiusdem obolus semiobolusuè à Galeno. Nitrum etiam per se prodesse tradit Dioscorides: Galenus nitri obolos duos in vino dissolutos exhibet:

Lixiuium pilopoiticũ quid.

Laterẽ lauare, prouerbium.

Li. 7. c. 30.

Calamintha.

Conyxa.

Laser.

Nitrum.

iubet: Plinius verò cum laſere id dari ait, ex Nicandro fortè, qui ſic canit:

Ἠὲ νίτρε σήδην ὅδε λεῖπ ωρε τριηλόον ἄχθος

Εὐτρίβεος, κρῖνα δὲ ποτῷ ἐνὶ δευκεῖ lege ἐν ἀδευκεῖ, ex Scholiaſte, ideſt ſuaui, vel vetere & ſubamaro vino) βάκχυ,

Ἐν καὶ σιλφιόεσσαν ὀπὸν τε μοιρίδα λίτρην. ideſt,

Aequas portiones radicis laſeris eiuſque liquoris admiſceto.

Piper. Piper celebratur per ſe ab eodem poeta; Dioſcorides, vt citauimus, conyxæ folijs miſcet. Petroleum laudatur à quibuſdam recentioribus ad ſanguinis grumos diſſoluendos: nec dubitandum, quin ad taurinum quoque ſit vtile. Agathocles, vt citat Plinius, contra ſanguinem tauri ſonchi nigri ſuccum demonſtrat: Dioſcorides & Aegineta ſuccum rubi. Nicander verò rubi germina conteri iubet, nimirum ad ſuccum quoque exprimendum, quo loco tranſlatio Loniceri ſemina habet pro germina, vitio fortè typographico. Thymus cùm & ſanguinem concretum diſcutere, & lac coagulatum diſſoluere prædicetur, in tauri quoque ſanguine reſoluendo non ignauus exiſtimandus eſt. Atque hactenus de ſanguine taurino, & remedijs contra eundem: Supereſt modò, vt de fimi viribus, vſuque medico dicamus. Fimus tauri tumores, & duritias ſoluit, vt prodidit Aeſculapius. Sextus verò, ſi cum aqua calida bibatur, omnes dolores ſanare profitetur. Malas eodem rubeſcere aiunt, non crocodileam illini melius, ſed foueri frigida, & antè, & poſtea iubent teſte Plinio. Sextus calidum alopecijs imponit. Multò frequentior vſus fimi eſt vitulini, ſed frequentiſſimus bubuli: de quo quæ generatim prodidit Galenus præuertemus, mox peculiares facultates annexuri. Is itaque alicubi ſic ſcripſit: Stercus animalium vim habet maximè digerentem. Verùm ſtercus humanum ob fætorem abominandum eſt. At bubulum, caprinum, & ex alijs quibuſdam animalibus, neque grauiter olei, & multa experientia non tantùm nobis, ſed & alijs medicis me natu maioribus comprobatum eſt. Et mox rurſus: Stercus bubulum (inquit) pro paſtu vario exiguam habet differentiam, eſtque & ipſum facultatis exiccatoriæ. Verùm attractoriam etiam obtinet, vt monſtrat, dum apum veſparumque morſos iuuat. Quanquam hæc vt à proprietate ſubſtantiæ totius iuuentur, fieri poteſt. Cæterùm medicus quidam medicamentorum peritus, in Myſia quæ in Helleſponto eſt, aqua inter cutem laborantes, bubulo ſtercore oblinens, in Solem exponebat. Atque hic ipſe impoſuit, & partibus ruſticorum phlegmone obſeſſis, humidum illud verò collectum, cum herbam boues paſcuntur. Manifeſtum autem eſt hoc eſſe alio moderatioribus multò viribus: dico autem aliud, cum paleis veſcuntur. Nam hoc medium eſt inter id quod modò diximus; & quod prouenit ab erui paſtu. Liquet ergò quemadmodum id quod ex paſcuo herbaceo prouenit, ad phlegmonas accõmodatur, ſic iſtud aqua infeſtatis eſſe idoneum. Scire tamen oportet, omnia id genus medicamenta duris agreſtium hominum corporibus aptari, nempe foſſoribus & meſſoribus, & qui opus obeunt tam validum: in quibus vtique Myſius ille medicus & ad cheradas adhibebat, & ad tumores omnes ſcirrhoſos, ex aceto in cataplaſmatis formam compoſitum imponens. Hæc Galenus; Plinius bubulum fimum in cinere calefactum, aut caprinum in vino, vel aceto decoctum, illini ſcribit in his, quæ rumpere opus eſt: recens verò etiam illini igni ſacro. Auicenna ait: Omnes tumores, & abſceſſus calidos cum aceto impoſitum ſedat. Idem ex Galeno iam dictum eſt. Armentariæ bouis fimum (inquit Dioſcorides) ſi recens admoueatur, vulnerum inflammationes mitigat: Folijs autem inuoluitur, & calefactum cinere feruenti ſuperponitur: illitum ex aceto duritias, panos & ſtrumas diſcutit. Craſſos item abſceſſus diſſoluit, vt ait Haly. Cum melle recentia vulnera non patitur intumeſcere, teſte Plinio. Ad vlcera antiqua tibiarum quidem referente Geſnero hoc arido medicamento vtuntur: teſtæ ouorum, veteres calceamentorum ſoleæ, & bubulum fimum de Menſe Maio, arida teruntur, & inſperguntur vlceri: ſuperinditur etiam typha paluſtris: ſic vlcus exiccari aiunt. Naribus inflatum, ſanguinis profluuium cohibere tradit Raſis. Aliqui ad eundem vſum acetum addunt: alij non ipſum fimum, ſed eius cinerem inflari iubent, vt Haly. Reperio fimum hoc cum melanthio carbonibus impoſitum, ſi naribus hauriatur, mederi hemicraniæ. Conuenit etiam abſceſſibus, qui poſt aures fiunt, ſi Auicennæ credimus. Plinius ait, bubulum fimum feruens ex aceto decoctum ſtrumas diſcutere, eaſdemque & alios ſcirrhoſos tumores diſcutere modò ex Galeno quoque diximus. Magi, vt idem Plinius refert, fimi bubuli fimo conſperſo puerorum vrina illinunt digitos pedum, manibuſque leporis cor adalligant, contra quartanam. Marcellus fimo iſto vſto ſuccum betæ admiſceri, atque inde caput porriginoſum lauari oportere aſſerit. Phthiſicis prodeſſe aiunt, inquit Plinius, fimi aridi, ſed pabulo viridi paſto boue fumum arundine hauſtum: & Auicenna teſtatur, ſtercus vaccinum eſſe ex medicamentis, quibus pulmoni, eiuſque tabi, & ſimilibus noxijs medemur. Archigenes apud Galenum in octauo de compoſitione med. ſecundum loca, Stercus armentariæ bouis aridum vino coctum, ad ſtomachum apponi iubet, quibus bilem atram

Petroleum.

Sonchus niger.

Rubus.

Thymus.

Fimi taurini vires.

Fimus bubulus.

Lib. 10. de ſimpl. c. 17

Cap. 22.

generantibus stomachus inflatur. Potum vel clystere infusum, ventri ob intestinorum vlcera fluenti salubre esse Rasis profitetur. Quidam recentiores morbum arquatum pelli ferunt, si è bubulo fimo recente siue viridi liquor in chymistico instrumento separatus potetur. Ad coli dolorem, Marcellus recitat hoc remedium: Stercus bubulum recens exprime per linteum mundum, & succum eius in qualibet potione colico da bibendum, statim subueniens: quod remedium efficacissimum esse multa experimenta docuerunt. Germani, præsertim Heluetij, vt refert Gesnerus, colicam etiam matricis nomine vocant, & quod absurdus est, in viris quoque: celebrant autem etiam medicamentum illud Marcelli jam dictum; Fimum vaccinum nempe vino permiscent, succumque linteo percolatum, ægroto calidum propinant. Alij hoc fimum oui dimidiati magnitudine quinque vncijs vini permixtum colant, & minutim incisa addunt, aromata, zinziber, caryophyllos, macis, & cinnamum: Hoc ægrum, vbi primum noxam senserit, vna potione haurire, & insuper sudare præcipiunt. Veteres verò etiam hydropicis propinasse Galenus indicat his verbis: Bouis stercus aridum vstum, tribus cochlearijs potum, hydropicos iuuat. Et Plinius ait: *Hydropicis auxiliatur fimi ceruini, maximè subulonis, sed & bubuli (de armentinis loquor) quod bolbitum vocant, cinis coclearierum trium in mulsi hemina: bouis fœminæ in mulieribus, & ex altero sexu in viris, quod veluti mysterium occultarunt Magi.* Iuuat verò eosdem extrinsecus applicatum, si diutius ad solem deficcetur, vt suprà ex Galeno recitaui; & Rasis ait: Hydropico plurimum prodest fimo bubulo inungi ad Solem, & confricari corpus totum. Idem rursus: Ex eodem arido, aceto optimo & aqua in mortario diligenter admixtus, cataplasma toti ventri calidum contra aquam citrinam (idest hydropem) vtilissimè imponitur. Inuenio etiam si stercus vaccæ, aut capræ addas emplastro de baccis lauri ad pondus omnium, ad hydropem fieri mirabile remedium. Heraclitum Ephesium tradit Diogenes Laertius, cùm aqua inter cutem laboraret, ad vrbem descendisse, medicosq; per ænigmata sciscitatum fuisse, an possent ex imbre siccitatem facere: Illis non intelligentibus seipsum boum stabulo inclusisse, fimoque bubulo obruisse, quod eo calore noxium & abundantem humorem exhaurari posse crederet: vbi verò ne sic quidem se aliquid profecisse conspexerat, mortuum fuisse. Prodest & vituli fimum, modò patebit. Coxendicis cruciatus fotu bubulum fimum compescere Dioscorides author est. Et Plinius ait: Ischiadicis fimum bubulum imponunt, calfactum in folijs cinere feruenti. Similiter Marcellus, fimum bubulum (inquit) feruentem, quem in cinere ardente calefeceris, coxarum dolori imponito, plurimum prodest. Rasis verò testatur, recens cataplasmatis instar impositum podagram leuare. Dioscorides præterea ait priuatim eius suffitu, quod à musculo boue redditum est, procidentes vuluas reprimi. Reperio item apud antiquum quendam, maximum beneficium præstari fimo masculi bouis, histericis mulierum fumigatum propendentibus. Plinius non solum tali suffitu procidentes vuluas reprimi scribit, sed præterea partus adiuuari. Hippocrates in libro de natura mulie bri, vbi medicamenta refert mensibus, & secundis detrahendis idonea, cùm odoramenta quædam (crocum, calamum, rosas, styracem, cneorum) pauco melle subigenda recensuisset hæc (inquit) suffiantor stercore bubulo: id velut acetabulum olearium formetur, habeatque fundum tenue, & sit succum. Igni autem sit sarmentitius, in quo stercus iaceat, & ex illo mulier insidens contecta suffiatur. Et paulò pòst: Stercus bubulum, cedri ramenta, & bitumen suffito. Et rursus: Stercus bubulum contusum, ac cribratum, aceti dimidia mensura, & decocti erui, leniter pro fomento adhibeto. Et paulò post initium eiusdem libri, aduersus aquam inter cutem vteri, pharmacum (inquit) deorsum purgans bibendum dare oportet; post pharmacum verò, vteros bubuli stercoris fomento fouere. Si dolores vteri repentini irruerint, & animi deliquia affuerint, in secundo de morbis mulierum, rosarum folia, cinnamomum, myrrham puram, metopum, papaueris succum: hæc in pastillos drachmales effformari iubet, & super frusto amphoræ candenti poni, & pro suffimento vti: aut styracis modicum in oleum mitti ac vti velut priore: omnia quæ in vnguenta inijciuntur, tondi, & cribrari, & super stercus bubulum mitti, itemque styracem, & metopum, rosaceum oleum quàm optimum, & Aegyptium album affundi, & post purgationes suffiri. Purgatorium quod sterilem purgare potest ex eiusdem libro primo, de morbis mulierum: Si os vteri non rectè habuerit, stercus bubulum tusum, & cribatum, quatuor chœnicum mensura, & aceti heminas decem, & vrinæ bubulæ tantundem, & salsuginis marinæ heminas viginti pro fomento adhibeto, & ad multum tempus hoc leuiter facito, deinde lota vbi lenticulæ decoctum, & mel ac acetum mista bibit, vomat: & farinam sorbendam dato, & vinum odoratum vetus sub dio per noctem expositum insuper bibendum. Cibum autem ea die ne gustet: sequenti verò granum gnidium deuorandum dato: tertio verò pharmacum vrinam ciens exhibeto, ita vt vuas passas, & cicer album duarum chœnicum mensura sumas, & aquæ semicongios tres affundas; deinde facta coctura excoles, & sub dio per noctem exponas, & postea die bibendũ præbeas, & subdititijs pharmacis vtatur. Aliud purgatorium mensium:

Lib. ad Pison. c. 12.

fium: Stercus bubulum vel conchæ testam efformato,& cupressi ramenta ammisceto ac subigito, & in Sole siccato,& in hoc suffimenta inijcito, ac suffito. Si vterus ad inguina incumbat & innitatur inter alia remedia bubulum quoque stercus suffiri iubet, ac cornuum bouis ramenta. Ex mox fomenta recitaturus, quibus discedit: Stercus (inquit) bubulum contusum, aceti dimidia mensura,& decocti erui ex aqua marina aut dulci similiter dimidia adiecta pro fomento adhibeto. Nunc de vitulo fimo dicamus. Suffiri eo percussos à Scorpione prodesse Plinius asserit, igniq; sacro recens illini: cinerem eius ex aceto verrucas auferre: cum oleo & gummi manu subactum, æstates, & quæ discolorem faciunt cutem, emendare: Hydropicis auxiliari fimum vituli masculi illitum: fimi vituli cinerem cum semine staphylini,æqua portione ex vino: Intestinorum flatus discutere in vino decoctum: testium tumorem cohiberi ex aceto decocto: Melancholicis in vino decoctũ remedio esse. Manantia verendorum vlcera seuum cum medulla vituli sanare, in vino decoctum, vel caprinum cum melle rubique succo; vel si serpant, fimum etiam (vitulinum intelligo, quod supra etiam ad sordida vlcera, & ignem sacrum prodesse ex eodem ostendi, quanquam & capræ stercus cancerosos cum melle mixtum sanare apud Sextum legitur) prodesse cum melle dici, aut cum aceto: recens luxatis vtile esse. Articulorum attritis mederi fimum vituli qui nondum herbam gustauerit: Fimi item vitulini cinerem, cum lilij bulbis decoctis addito melle modico, podagris prodesse,è maribus præcipuè vitulis. Marcellus quoque statim subueniri scribit, si vitulinum fimum recens articulis laborantibus illinantur.

Vitulinum fimum.

VSVS IN AGRICVLTVRA.

Eiusque Inuentio.

Li.2.de inuent. rer. cap.2.

Arationis inuētores.

BOVES ad aratrum (inquit Polydorus Virgilius) Diodorus libro quarto & quinto, ait Dionysium secundum, ex Ioue & Proserpina, vel vt alij sentiunt, ex Cerere, primum iunxisse, cùm terra prius manibus hominum coleretur. Plinio verò libro septimo teste aratrum Briges (aliàs Bizeser) Atheniensis inuenit, vt alij tradunt, Triptolemus, de quo poeta in primo Georgicorum meminit, cùm dixit:

Vncique puer monstrator aratri.

Quo in loco Seruius. Alij (inquit) Triptolemum, alij Osirim, quod verius est: nam Triptolemus frumenta diuisit. Tacuit autem de nomine, quia non vnus in orbe monstrator aratri fuit, sed diuersi in diuersis locis. Ex quo Trogus prodidit Habidem Hispaniæ regem barbarum populum primo docuisse boues aratro domare, frumentaque sulco serere. De Osiride vt ostendimus, sentit etiam Tibullus. Cæterum omnia ferramenta rustica, quibus terra vertitur, simul, vt puto, cum aratro Cererem comperisse, Virgilius proculdubio hoc versu demonstrat:

Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Instituit,

Quod vel Seruius approbat, dicens; Ceres prima omne genus agriculturæ hominibus indicauit: Nam quamuis vel Osirim, vel Triptolemum aratrum inuenisse dicant, illa tamen omnem agriculturam docuit: quia ferrum dicendo omnia agriculturæ ferramenta expressit. Verùm aut illi quos commemorauimus, nouissimi, vel alij alibi hæc commonstrarunt. Nam vt Eusebij, & Lactantij testimonio constat, ante multas tempestates quàm esset Ceres, frumenti vsus apud mortales erat, præsertim apud Hebræos & Aegyptios, vt ex Iosepho cognoscere licet, &c. Hæc Polydorus Virgilius, quæ ceu scholiolis quibusdam illustrare non erit præter nostrum institutũ: & quod ad Bacchum in primis attinet, eum quidam Sebasim nominarunt: & quia primus boues iunxisse creditur, vetustas, cùm vellet eius rei argumentum reddere, cornua fronti eius affinxit, quamuis vt ostendimus alio loco, cornua ei addantur, vt inuentorē vini indicent, eò quòd homines nimio vino truces fiunt. Plutarchus quærens cur Eleorum mulieres Bacchum in sacro carmine hortantur, vt bubulo pede ac ipsas accedat? inter alias rationes, eam etiam reddit, quia multi hunc Deum aratri & sationis inuentorem fuisse putant. Cornuti Bacchi meminit Horatius.

In quæstionib. Græc. 36.

Te vidit insons Cerberus aureo
Cornu decorum, leniter atterens
Caudam, & recedentis trilingui
Ore pedes, tetigitque crura.

Lib.2.Car. Ode. 19.

Bacch. idē cum Noe.

Apparet autem Bacchum hunc, eundem esse cum Noe. Bacchus enim fertur ab inferis redijsse ad superos integer & illæsus à Cerbero, cæterisq; Orci monstris: ita Noe post diluuium terra iam fugatis

gatis diuino nutu aquis delapsisque Sole illustrata exiccataque, arcam vnà cum vxore, & liberis egressus post multos menses quasi ab inferis redijsse creditus est posteris diuini iudicij ignaris. De Osiri verò ita scribit Iulius Pomponius, commentans illud poetæ, *Puer monstrator aratri*. Traditur in Aegypto Osyris primus omnium mortaliũ arasse terram bubus, propterea illi duo boues ab Aegyptijs coluntur. Eorum nomina sunt Apis, qui colitur in Memphi vrbe, & Meuri, qui colitur in Heliopoli. Et sacris Isidis præferuntur spicæ, & rusticis messis tempore spicarum manipulo Isidi consecrant. Fuit autem Isis Osyridis soror. Hinc Ricardo Bartholino in vndecimo Austriados, siue de bello Norico Osyris frugifer cognominatur, imitatione nimirum Papinij, qui sic canit:

Osyris.

Seu te roseum Titana vocari
Gentis Achæmeniæ ritu, seu præstat Osyrim
Frugiferum, seu Persei sub rupibus antri
Indignata sequi torquentem cornua Mithram.

Siquidem Osyris, vt Diodorus author est, apud Aegyptios, vt & alibi retulisse me puto, Sol est existimatus, qui & Titan, & Mithra. Osyris autem ideo frugifer dicitur, quòd aratri ferebatur inuentor, vt præ cæteris clarissimè indicauit septima primi Tibullus, dum canit:

Primus aratra manu solerti fecit Osyris,
Et teneram ferro sollicitauit humum,
Primus inexpertæ commisit semina terræ,
Pomaque non notis legit ab arboribus,
Hic docuit teneram palis adiungere vitem,
Hic viridem dura cadere falce comam.

Scribit Atheniensis Athenagorus Christianus Philosophus, acceptum Osyrim pro ipsa frumenti semente: & Eustathius in Dionysium poetam, refert Tauros populos ab animali quadrupede tauro cognominatos: propterea quòd ibi iunctis bobus Osyris terram arauerit. Cererem tanquam præcipuam huius rei inuentricem celebrat Naso;

Ceres.
3. Amor.

Prima Ceres docuit turgescere semen in agris,
Falce coloratas subsecuitque comas.
Prima iugis tauros supponere colla coegit,
Et veterem curuo dente reuellit humum.

Et alibi rursus:

Prima Ceres vno glebam commouit aratro,
Prima dedit fruges alimentaque mitia terris.

5. Metam.

Item aliàs:

Prima Ceres homine ad meliora alimenta vocato
Mutauit glandes vtiliores cibo.
Illa iugo tauros collum præbere coegit,
Tunc primum soles eruta vidit humus.

4. Fast.

Tibullus alicubi hanc inuentionem dijs rusticis ascribit, inquiens:

Illi etiam tauros primi docuisse feruntur,
Seruitium & palustro supposuisse rotam.

Lib. 2. eleg. prima.

Alij rursus ex veteribus iugare Iouis inuentum esse aiunt, indeque ζεῦξαι deductum à Græcis esse. Ipsum autem aiunt primum iumenta iunxisse, vt ea in frugum satu nobis operam præstarent; nam, vt Virgilius ait:

Dij rustici.
Iupiter.

Ante Iouem nulli subigebant arua coloni.

1. Georg.

Apparet autem pacis tempore adinuentam fuisse hanc artem, nam & Propertius ait:

Pax candida primum
Duxit araturos sub iuga curua boues.

Hucque fortè referendum illud Ouidij de Augusto.

Aratio pacis opus.

Grata deis, domuique tuæ religata cathenis
Iam pridem vestro sub pede bella iacent.
Sub iuga bos veniat, sub terras semen aratas,
Pax Cererem nutrit: pacis alumna Ceres.

Boues autem tanquam præ cæteris omnibus arationi aptissimos patres antiquissimi elegerunt. Prouerbiorum decimoquarto scriptum est: *Vbi autem plurimæ segetes, ibi manifesta fortitudo bouis.* Estque inter veterum adagia, *Equus in quadrigis, in aratro.* Cicero ad arandum natum esse hoc animal scribit his verbis: *Aristippum Cyrenaicosque omnes non est veritum in ea voluptate, quæ maxima dulcedine sensum moueret, summum bonum ponere, contemnentem istam vacuitatem doloris. Hi*

non

non viderunt, vt ad cursum equum, ad arandum bouem, ad indagandum canem; sic hominem ad duas res, vt ait Aristoteles, intelligendum, & agendum esse natum, quasi mortalem deum. Inter leges Mosaicas apud Flauium Iosephum legimus: *Bobus terra aranda est, & nulla cum eis altera animalia iungenda sunt: sed proprium hoc genus sit ad arandum.* Apud antiquos etiam Græcos inuenias bouem, quod terræ laboribus exercendis sit destinatus, γαῖον appellari: & Varro ait boues hinc aramenta primum fuisse vocatos, postea vero elisa litera armenta. Boues autem arationi cæteris alijs animantibus cur sint idoneores, abundè in exordio operis ostensum est. Plinius author est vno boum iugo censeri anno facilis soli quadragena iugera; difficilis tricena, iustum esse. Saserna verò apud Varronem ad iugera ducenta auri, boum iuga duo satis esse scribit: Cato in oliuetis ducentorum quadraginta iugerum boues ternos, ita fit vt Saserna dicat verum, ad centum iugera iugum opus esse, si Cato ad octogena. Sed ego neutrum horum (inquit Varro) ad omnem agrum conuenire puto, & vtrumque ad aliquem. Alia enim terra facilior, aut difficilior est alia. Terram duram proscindere nisi boues magnis viribus non possunt, & sæpe fracta bura (pars aratri posterior, quæ manu bubulci tenetur, ita dicta quasi βοὸς οὐρὰ quod ad similitudinem bubulæ caudæ sit incuruata) relinquunt vomeres in aruo. Similiter Plinius inquit: *Syria tenui sulco arat, cùm multifariam in Italia octoni boues ad singulos vomeres anhelent.* Appellabatur autem iugerum, quod vno iugo boum in die exarari posset, vt Plinius ait; Actus, in quo boues agerentur, cum aratur, vno impetu iusto. Hic erat centum viginti pedum, duplicatusq; in longitudinem iugerum faciebat. Boum verò in arando promptitudinem, atque alacritatem perquam eleganter expressit Homerus, vtrumque Aiacem lubenti animo concordique voluntate Troianos inuadentes eis assimilans his versibus.

Lib. 4. antiq. Iud.

Bos quantum terra arare possis

Iugerum quid.

Boum in arãdo promptitudo.

Iliad. N.

Ἀλλ' ὥς' ἐν νειῷ βόε οἴνοπε πηκτὸν ἄροτρον
Ισὸν θυμὸν ἔχοντε τιταίνετον, ἀμφὶ δ' ἄρα σφιν
Πρυμνοῖσιν κεράεσσι πολὺς ἀνακηκίει ἱδρώς,
Τὼ μέν τε ζυγὸν οἶον ἐΰξοον ἀμφὶς ἐέργει,
Ιεμένω κατὰ ὦλκα, τέμνει δέ τε τέλσον ἀρούρης,
Ως τὼ, παρβεβαῶτε μάλ' ἕστασαν ἀλλήλοιιν. idest,

Sed sicut in nauali boues nigri compactum aratrum
Aequalem animum habentes trahunt: circa autem ipsorum
Ima cornua multus erumpit sudor:
Hos quidem iugum bene politum solum vtrimque distendit
Vadentes per sulcum: inciditur autem fundus arui:
Sic hi congressi valde stabant inter se.

Statius etiam Acronis & Achemenidis robur in euertenda porta indicaturus eos comparat bobus in aratrum solum arantibus.

Tandem humeris obnixus Acron, & pectore toto
Pronus Achemenides ferrata robora porta
Torserunt, quanta pariter ceruice gerentes,
Proscindunt inarata diu pangen iuuenci,

Requiri autem æqualitatem ætatis, magnitudinis, & roboris, indicat Dianira apud Ouidium, per similitudinem probans inconuenientiam sui amoris:

Quam malè inæquales veniunt ad aratra iuuenci,
Tam premitur magno coniuge nupta minor.

Sit autem & vterque æquè in arando doctus, domitusque; Aliàs enim alter alterius opera ludit, & valentioris robur alteri procurat exitium, siue vt Varro ait, *ne opere firmior, imbecilliorem conficiat:* Elegantissima hinc apud Statium comparatio de discordia duorum Germanorum:

Lib. I. Syluar.

Sic vbi delectos per torua armenta iuuencos
Agricola imposito sociare affectat aratro:
Illi indignantes, quis nondum vomere multo
Ardua nodosos ceruix descendit in armos,
In aduersa trahunt, atque æquis vincula laxant
Viribus, & vario confundunt limite sulcos,
Haud secus indomitos praeceps discordia fratres
Asperat, &c.

Idem poeta quàm significanter iugum cur accipiatur pro pari boum, indicauit, dum ostendit arationem vni tantùm boui non esse committendum.

Amisso qualis consorte laborum,
Deserit inceptum media inter iugera sulcum

Taurus iners, colloque iugum deforme remisso
Parte trahit, partem lacrymans sustentat arator.

Iam verò, cùm vt dictum est, terra duritie variat, boum quoq; alij aliam arare sunt idonei. Boum vulgarium (inquit Crescentiensis) quidam sunt maiores, quorum vsus est in locis planis: alij minores, qui ferè ad montes remittuntur: mediocres vtrisque conueniunt locis: oportet autem adultos boues non iuniores laboribus destinare. Et Varro ait: *Vbi terra leuis, vt in Campania, ibi non bobus grauibus, sed vaccis & asinis quòd arant, eo faciliùs ad aratrum leue adduci possunt, & ad molas, & ad ea si quæ sunt, quæ in fundo conuehuntur. In quare alij asellis, alij vaccis ac mulis vtuntur, exinde vt pabuli facultas est. Nam facilius asellus quàm vacca alitur, sed fructuosior hæc. Cauto agricolæ hoc spectandum quo fastigio sit fundus: in confragoso enim & difficili hæc valentiora parandum & potius ea, quæ plus fructum reddere possunt, cum idem operis faciunt.* Hesiodus agriculturæ quoque consultissimus boues magnis laboribus destinatos nouennes esse vult, quod tunc robore præcipuè valeant; sed locum recitabo.

Boum pro terræ qualitate varietas.

Ætas.

Βοῦς δ᾽ ἐνναετήρω,
Ἄρσενε κεκτῆσθαι (τῶν γὰρ σθένος οὐκ ἀλαπαδνόν)
Ἥβης μέτρον ἔχοντε, τὼ ἐργάζεσθαι ἀρίστω.
Οὐκ ἂν τώγ᾽ ἐρίσαντες ἐν αὔλακι καμμὲν ἄροτρον
Ἄξειαν, τὸ δ᾽ ἔργον ἐτώσιον αὖθι λίποιεν, idest,

Boues verò nouennes
Masculos comparato (horum enim robur non imbecillum est)
Adolescentiæ mensuram habentes. Hi ad laborandum optimi
Non vtique hi contendentes in sulco laborando aratrum
Fregerint, opus verò imperfectum reliquerint.

Varro non minores trimos, neque maiores quadrimos comparandos ad arationem censet. Pares item eligendos viribus, amplis cornibus & nigris potius eligendos suadet, lata item fronte, naribus simis, lato pectore, crassis coxendicibus. Sed & Homerus his versibus eleganter docet quales cùm natura, tum arte boues esse debeant.

Æqualitas.

Odyss. Σ.

Εἰ δ᾽ αὖ καὶ βόες εἶεν ἐλαυνέμεν οἵπερ ἄριστοι,
Αἴθωνες, μεγάλοι, ἄμφω κεκορηότε ποίης,
Ἥλικες, ἰσοφόροι, τῶν δὲ σθένος οὐκ ἀλαπαδνόν.
Si autem & rursus boues essent ad impellendum optimi,
Pingues (αἴθωνες, nigri) magni, ambo saturati herba
Aequales, æqualiter portantes, quorum robur non imbecillum.

Est tamen vbi idem poeta multos bobus in arando præferre videtur:

Iliad. K.

Muli vt bobus præferantur.

Ἀλλ᾽ ὅτε δή ῥ᾽ ἀπέην ὅσσον τ᾽ ἐπὶ οὖρα πέλονται
Ἡμιόνων (αἱ γάρ τε βοῶν προφερέστεραί εἰσιν
Ἑλκέμεναι νειοῖο βαθείης πηκτὸν ἄροτρον)
Τὼ μὲν ἐπεδραμέτην. idest.
Sed cùm iam aberat, quantum interualla sunt scilicet longè
Mularum (hæ enim bobus præstantiores sunt
Ad trahendum in nouali profundo compactum aratrum)
Hi quidem accurrerunt.

Quem poetæ locum ita interpretatus est Aristarchus referente Didymo. Quantum emisso simul ab aliquo tum mulorum, tum boum iugo anteuertentur à mulis boues, tantum spatium sinentes isti Heroes Doionem progredi in via, conuersi persecuti sunt. Præuertunt autem (inquit Gesnerus) muli boues arando, non quod robustiores sunt, sed quod celeriores, si pariter emittantur. Aduertit hoc etiam Laurentius Valla, qui sic latinè isthæc reddidit: *Qui vbi tantum processit, quantum muli in fine sulci boues præcessisse solent (muli enim quàm boues aratrum inducendo sulco celerius trahunt) post eum ambo currere cœperunt.* Sed & ipse Homerus alio in loco ceu seipsum explicans, celeritatem mulorum in arando, non fortitudinem aut robur celebrat, dum canit: Locus est de velocissimo Clytostei cursu:

Muli vt boues præuertere dicantur.

Odyss. Θ.

Τῶν δὲ θέειν ὄχ᾽ ἄριστος ἔην Κλυτόνηος ἀμύμων,
Ὅσσον τ᾽ ἐν νειῷ οὖρον πέλει ἡμιόνοιιν
Τόσσον ὑπεκπροθέων λαοὺς ἵκεθ᾽ οἱ δ᾽ ἐλίποντο. idest.
Horum currendo longè optimus erat Clytoneus inculpatus,
Quantum in nouali terminus solet esse mularum
Tantum præcurrens ad populum venit: alij verò relinquebantur.

Vlysses etiam apud eundem stultitiam simulans, ne ad Troiæ excidium cum cæteris Græciæ heroibus traheretur, boue, & asina iunctis, arat. Cranzius author est, aratrum Vandalicum bobus persici binis, equisq; totidem: nimirum ad celeriorem arationem. Quanta autem boum in arando solo sit necessitas, non obscurè innuit Hesiodus:

Φράζεσθαι δ' εὖτ' ἂν φωνὴν γεράνου ἐπακούσῃς,
Ὑψόθεν ἐκ νεφέων ἐνιαύσια κεκληγυίης
Ἥ τ' ἀρότοιό τε σῆμα φέρει καὶ χείματος ὥρην
Δεικνύει ὀμβρηροῦ. κραδίην δ' ἔδακ' ἀνδρὸς ἀβούτεω, idest.

Boum in arādo necessitas.

Considerat vero cùm vocem gruis audieris
Altè ex nubibus quotannis clangentis,
Quæ & arationis signum affert, & hyemis tempus
Indicat pluuiæ, cor autem rodit viri bobus carentis.

I, de reme. Amor. *Lucrum ex aratione.*

Incredibile enim ex aratione expectatur lucrum. Ouidius:

Rura quoque oblectant animos, studiumque colendi
Qualibet huic curæ cedere cura potest.
Colla iube domitos oneri supponere tauros,
Sauciet vt durum vomer aduncus humum.
Obrue versata Cerealia semina terra
Quæ tibi cum multo fœnore reddat ager.

Lib. I. eleg. 8.

Propertius:

Lucra petens habili tauros adiungit aratro,
Et durum terræ rusticus vrget opus.

Boues vt iungendi. *Lib. 18. ca. 19.* *Lib. 2.*

Araturos bouem quàm arctissimè (inquit Plinius) *iungi oportet, vt capitibus sublatis arent: sic minimè colla contundunt.* Eiusdem iunctionis boum ita meminit Columella, non minus scitè quàm festiuiter: *Igitur in opere boues arctè iunctos habere conuenit, quò speciosius ingrediantur sublimes & elatis capitibus, ac minus colla eorum labefactentur, iugumque melius aptum ceruicibus insidat, hoc enim iuncturæ genus maximè probatum est. Nam quod in quibusdam prouinciis vsurpatur, vt cornibus illigetur iugum, ferè repudiatum est ab omnibus, qui præcepta rusticis scripserunt. Plus enim queunt pecudes collo & pectore conari, quàm cornibus.* Hæc & multa id genus ille: Palladius quoque de his ita agit: *Boues melius collo, quàm cornibus, capite iunguntur, quos vbi ad versuram venerint, arator retineat, & iugum propellat, vt eorum colla refrigerentur.* Cur verò collo, & pectore plus queant quam cornibus, ratio est, quantum iudicare possum, & Columella testatur, quod hoc modo tota mole, totoque corporis pondere nitantur: quamuis aliam rationem reddant alij his verbis: Fortissima bouis pars caput est, ideoque cornibus perdita, quæ iugo alligantur. Ceruix etiam ei firmæ robustæque carnis est, quamobrem non desint, qui iugum ceruici committant. In Italia collo trahebant. Horatius in Epodo. Od. 2.

Videre fessos vomerem inuersum boues
Collo trahentes languido.

Κεραλκὸς exponitur qui cornibus trahit aratrum κεραλκέες verò, vel κεραελκεῖς, vel κερουχεῖς dicunt, qui tauros cornibus trahunt. ζύγιος verò est iugatorius. Μέσαβα incisuræ in iugo quibus ceruices iugo alligantur. Dolent autem cùm primò iugum imponitur, ceruici, vt indicat Phædra apud Ouidium ad Hippolytum scribens:

Venit amor grauius, quò serius vrimur intus,
Vrimur, & cæcum pectora vulnus habent.
Scilicet vt teneros lædunt iuga prima iuuencos
Frænaque vix patitur de grege captus equus.

Epist. li. I.

Sed & in arando modus adhibendus est, nimio enim labori sæpenumero succumbit, aliquandoque etiam obit: quò spectat hoc Horatij:

Verùm vbi oues furto, morbo periere capellæ,
Spem mentita seges, bos est enectus arando,
Offensus damnis, &c.

vnde etiam est, quod diebus festis, non aliter ac ipsi homines ferientur, vt idem testatur poeta:

Ludit herboso pecus omne campo
Cùm sibi nonæ redeunt Decembris
Festus in pratis vacat ocioso
Cum boue pagus.

Ne lassētur

Ne verò etiam nimium lassentur, inuenta etiam sua sunt remedia. Democritus, oleo & terebenthina

na vnà coctis, vngit cornua. Plinius ait: Securiculam insitiuam pendere oportet, quia intercidantur radices. Hoc melius quàm conuelli aratro, bouesq; luctari. Securiculam illam Cato falculam rustariam vocat (vt ait Turnebus) In qua ruri secantur rubi per agrum serpentes: Insitiuam verò hic quidam exponunt, vnco aut clauo insertam, vt ex eo pendeat. Quidam legunt incisiuam ab incidendo, siue, vt ait, intercidendo. Columella idem quoq; ait, aliaq; insuper præcepta addit, his verbis: Boues cum ad arborem venerint, fortiter retinere ac retardare, ne in radicem maiore nisu vomis impactus colla commoueat, neue, aut cornu bos ad stipitem vehementius offendat, aut extremo iugo truncum delibet, ramumque deplantet, bubulcus voce potius quàm verberibus terreat: vltimaq; sint opus recusantibus remedia, plagæ. Nunquam stimulo lacessat iuuencum quod retrectantem calcitrosumq; eum reddit, nonnunquam tamen admoneat flagello. Sed nec in media parte versuræ consistat, detq; requiem in summa, vt spe cessandi totum spatium bos agilius enitatur. Sulcum autem ducere longiorem quàm pedum centum viginti, contrarium pecori est, quoniam plus æquo fatigatur, vbi hunc modum excessit. Cùm ventum erit ad versuram, in priorem partem iugum propellat, & boues inhibeant, vt colla eorum refrigescant, quæ celeriter conflagrant (nisi assiduè refrigerentur) & ex eo tumor, ac deinde vlcera inuadunt. Nec minus dolabra quàm vomere bubulcus vtatur, & præfractas stirpes, summasque radices, quibus arbusto consitus implicatur, omnes refodiat, ac persequatur.

Lib. 18. ca. 19.

Securicula quid.

Lib. 26. ca. 13.

VSVS AD EXCVTIENDA Frumenta.

POTIOR rusticorum pars in Italia iunctis bobus grana in areis excutiunt: qui mos antiquissimus est. Varro: E species in area excuti grana oportet, quod fit apud alios iumentis iunctis, & tribulo. Columella paulò aliter: Et si pauca iuga sunt, adijcere tribulam, & traham possis quæ res vtraq; culmos facillimè comminuit. Quo postremo nomine nostrorum rusticorum instrumentum, quod boues iuncti retrò cum imposito pondere trahunt, intelligere videtur: Batiturum, ipsi vocant à batuendo, quod eo similiter ac flagellis, ita voco baculos illos, quorum ceu flagellorum vsus est, grana excutiantur: quamuis alias etiam traha sit genus vehiculi sine rotis, cuius brumali tempore, cum terra niue vestitur, vsus est. Tribulus tamen, siue tribula id rectè dicetur, tribus enim constat lateribus vnde tribulum dictum volunt. Varro huic posteriori opinioni astipulatur, inquiens: Tribula vel tribulum est tabula saxo vel ferro (sic nunc fit) asperata, qua frumenta tererentur: in frequenti etiam nunc Italiæ vsu. Eiusdem boum in aerea vsus meminit Aelianus. Ne boues (inquit) in area ad trituram accommodata spicas interim edant, dum proculcant, eorum bubulo fimo nares illinendæ sunt, &c. Ipsi autem boues etiam sine tribulo pedibus spicas terebant, quod inter cæteros meminit Homerus, Achillis equum tot pedibus suis cadauera calcare inquiens, quot solent in area boues conterere spicas.

Li. 1. c. 52.

Li. 2. c. 21.

Ως δ' ὅτε τις ζεύξῃ βόας ἄρσενας εὐρυμετώπους
Τριβέμεναι κρί λευκὸν ἐϋτροχάλῳ ἐν ἀλωῇ,
Ρίμφα τε λέπτ' ἐγένοντο βοῶν ὑπὸ πόσσ' ἐριμύκων.
Ως ὑπ' Ἀχιλλῆος μεγαθύμου μώνυχες ἵπποι
Στεῖβον ὁμοῦ νέκυας τε καὶ ἀσπίδας, idest,

Vt autem quando quis subiugauit boues mares latifrontes
Ad terendum hordeum album rotunda in area,
Citoq; tenuia fiunt boum sub pedibus vehementer mugientium.
Sic sub Achille magnanimo vnica vngula equi
Calcabant simul mortuosque & clypeos.

VSVS AD VECTVRAM.

NON solum etiam iugatorum boum ad plaustrorum curruumque, vt nunc quoq; fit, varijs rebus onustorum vecturam olim fuit vsus, verùm etiam ad naues per aduersa flumina vehendas, vt modò patebit. Quomodo autem ad palustrorum curruumq; vecturam instituantur, suo loco dictum est. De hoc vsu intelligendum est hoc Plauti:

Ita te amabit ſarculum
Vt ego me ruri hamaxari mauelim p atalem bouem,
Cumque eo ita noctem in ſtramentis pernoctare perpetim.
Quam tuas centum cænatas noctets mihi dono dari.

Iuſiuraneum olim ruſtico conſuetum, quaſi ſarculum eſſet illi cariſſimum. proinde enim habendum eſt, ac ſi dixiſſet: Ita me amabit Iupiter, vt ego me tanquam bouem eſſe, & hamaxari, ideſt currum agere & trahere, cumque eo noctem in ſtramentis, ideſt ſtraminibus traducere mallem perpetuo, quàm centum noctes ſaturam tecum cubare: cænatas autem noctes dicit, quod qui incænati cum ſcortis cubant, ijs fortè friget Venus. Quanto autem conamine, affectuque ac promptitudine grauiſſima onera protrahant currui alligati, remigantium Græcorum exemplo indicat Q. Calaber his verbis: Hi autem ſudore diſtillantes, remum duxerunt, vt quando boues iugo preſſi, ligneum currum vltra ſemper nitentes trahunt, axe ob impoſitum onus ſtridorem edẽte, mulus per ceruices & humores ſudor vtriuſq; diffluit ad ſolum vſque, ſic tum magnis viribus laborabãt iuuenes, &c. Procopius de nauium vectura per bouem ſcribit in hæc verba: In portu hoſtię naues ex compoſito onerarię a ſtant, & boum vis ingens parata quàm proximè, nam mercatores cùm ex alio orbis tractu in portu hunc ſe nauibus conferunt, oneribus in actuarias naues, & ad fluminis naturam conſtructas depoſitis, per Tyberim Romam adnauigant, non velis vſi aut remis, quandoquidem nullo vento impelli hac poſſunt nauigia, circumflectente, & crebrò quidem ſe flumine, & ad multum ſpatij tortuoſis ſinibus delabente, & remorum in eo nullus eſt vſus aduerſis vndis innauigãtibus, ſed laqueis ad onerarias illigatis, & boum deinde ad colla ſuſpenſis veluti plauſtra Romani via Portuenſis has pertrahunt. Plinius agens de Attilo piſce, vt immenſam eius iudicaret molem, roborq; niſi à bobus, hamo alligatum extrahi ex aqua poſſe ait: *Sunt & in quibuſdam amnibus haud minores thynnis, Silurus in Nilo, eſox in Rheno, attilus in Pado, inertia pingueſcens, & ad mille aliquando libras, catenato captus hamo, nec niſi iugis boum extractus*. Quod autem Plinius de Attilo, id de Siluro ſcribit Aelianus: Myſi (inquit) non ij, qui Telephi Pergamum incolunt, ſed inferiores qui ad Pontum, hi piſcandi rationem obſeruant huiuſmodi, Iſtrianus natione piſcator, ad Iſtiripam boum par impellit, non ad arandum (nam quemadmodum in ſermonem hominum venit: nullo boui cõmunitas cum delphino intercedit, ſic piſcatoris manibus vnde amicitia cum aratro?) ſed ad piſcandum potius iugatos boues, aut equos in ea loca primùm impellit, (iugum ipſe humeris gerens) vbi commodam ſibi & ſedem, & piſcationem arbitratur, atq; ad ripam iumentis pabulum apponit, vnde interea hæc complentur, dum ipſe funis bene robuſti alterum caput ad medium iugum alligat, ex altero capite hamum appendit validiſſimum illum acutiſſimumq; quem aſſo tauri pulmone inſtructum, ad illiciendum Silurum ſuauiſſimam ei eſcam deijcit, poſtquam ex linea, ad quam hamus alligatus eſt, quantum ſatis ſit plumbi ad moderandum tractum appendit. Vbi ſiluius bubulæ eſcæ ſenſum percepit, ſtatim eſcam appetens, hamum incautè totis faucibus deuorat, & nimia gulæ auiditate transfixus imprudens, dum ex eo euadere cupit, omnibus viribus funem exagitat. Quod quidem ipſum animaduertens piſcator, cũ ſummo gaudio quàm mox à ſeſſione exurgit, & boues equoſuè ad motis ſtimulus incitat, tanquam arator iam ex piſcatore factus, vt qui in fabulis ſubitò, perſonam mutat: ac immenſis cũ cetaceo piſce bene robuſto luctatio eſt: Nam hic Iſtri alumnus omni viriũ contentione in altitudinem ſe depremit, illa contrà retrahunt: ſed piſcis vincitur, ex amborum tractu, atque in ripam iugo extrahitur. Diceret ſanè aliquis Homeri ſtudioſus, mulos hoc pacto in Patrocli funere, quod poeta celebrat, quernos aduexiſſe truncos. Hæc itaque Aelianus.

Promptitudo ad trahendum.

Lib. 1. de bello Gothor.

Boues naues trahũt.

Piſces ex aqua vbi bobus extracti.

Li. 9. c. 15.

L. 14. c. 25

Myſorum mos in piſcando Siluros.

VSVS GESTATORIVS.

QVAMVIS ſcriptum reliquit M. Tullius, *boum terga declarare non eſſe ad onus accipiendum figurata: ceruices autem natus ad iugum, tum vires humerorum, & latitudines ad aratra extrahenda, boui*, & quamuis etiam in veteri prouerbio dicatur, *boui clitella impoſita ſunt*, vbi mandatum eſt negotium parum apto, vt ſuo loco dictum eſt: eſt tamen vbi boues aſinorum mulorumque more clitellati onerantur. Scaliger pater Aethiopas ait Troglodytas bobus ad ſarcinas vti. Et alibi rurſus: Ex Malabar ad Biſinagar (inquit) ſarcinas vehunt aſinis, & puſillis equis; bobus etiam clitellarijs. Et Odoardus Barboſa in itinerario Indico Orientali referente Simone Maiolo Epiſcopo Vulturiacenſi tradit in Cambaię Cheul boues edoctos ferendo oneri clitellis adhibitis aſinorum, ac mulorum vicem referret: Quin addit (inquit) incerti nominis author in Itinerario ad Orientales Indos in vrbe Dius, quæ eiuſdem prouinciæ eſt, boues

Exercit. 90. & 217 2.

Colloq. 7. dier. canicul.

exiguos

exiguos quidem prægrandibus, ac rectis cornibus, sed præter oneris ferendi, industriam etiam sub freno currere, & equitare dociles esse equorum gradariorum more. Rhamnusius id habet itinerationum tomo, post itinerarium Nearchi. Sed & Bellonius ait: in planitie Antiochiæ rusticos obseruauimus lignorum fasces boum tergo imponentes & tritici saccos, aliaque huiuscemodi, interdum etiam, cùm defessi essent, ipsorum tergo insidentes: nam cùm iter non vrgeant, boum ministerio vtuntur, quemadmodum nos equorum. Sed quid oportet externa, adeoque remota reminisci? Tridenti vrbe Italiæ, vt ibidem Maiolus scribit, incolæ bobus vaccisque vtuntur mulorum, asinorumque vice, onerarijque equi munus implent; Cumque regionis illius iuga montium inaccessa ferè videantur, plaustra onusta ab jis percommodè in ipsa vsque iuga trahuntur, nullo maiore labore quàm per campestria.

Lib. 2. Obser. c. 106.

VSVS IN SPECTACVLIS.

De tauris siue taurilibus ludis, qui dijs inferis fiebant (& de tauria Neptuni celebritate, iam antè dictum est) in quos æs quod consumebatur taurium dicebatur, teste Festo. Vocabantur & boalia ijdem ludi. Fiebant autem cum bobus, quemadmodum nunc quoq; fieri solet apud nõnullos Italos Septuagesimæ tẽpore, quod tempus quidam carniprivium vocant, præsertim Venetijs eo potissimũ die quem Giouedì grasso, quasi diem Iouis pinguem appellamus. Audio non carere periculo: quare vitandi sunt istiusmodi ludi. Morientes enim in agitatione taurorum, carent Ecclesiastica sepultura, vt scribit Sebastianus Medicus in tractatu de sepulturis. Ludicrum hinc puto, dimanauit. Aquileienses ob dimissos olim Voldardicum Patriarcham, & duodecim eius canonicos quotannis pinguem opimumque taurum & duodecim porcos soluere coacti sunt à Vitale Michaele Venetorum tunc principe, qui eos ceperat, & Venetias deduxerat. Dabantur ea animalia populo diripienda, vt annotauit Leander in sua Italia: Similiter bubetiæ siue bubetij ludi, sic enim boalia quoque appellantur, boum gratia teste Plinio instituti sunt. Strabo author est Memphi in dromo taurorũ certamina fieri solere inter se pugnantium, quos nõnulli dedita opera ad hoc ipsum alant, quemadmodum nonnulli equos: nam diuisi (inquit) inter se pugnam committunt, qui victor iudicatur, præmium habet. Apud Romanos in Circo tauri diuersa quoq; ediderunt certaminum spectacula. Varro circum ipsum caueam vocare, videtur, dum inquit: *Ornithonis ostium debet esse humile & angustum, & potissimum eius generis quod cochleam appellant, vt solet esse cauea, in qua tauri pugnare solent.* Irritabantur ad pugnam fictis vt dicam hominibus, vt innuit Martialis in libro de spectaculis loquens de Rhinocerote:

Li. 17. Geogr.

Tauri inuicem pugnantes.

Epig. 22.

> *Namque grauem gemino cornu sic extulit vrsum,*
> *Iactat vt impositas taurus in astra pilas.*

Pila quæ.

Erant siquidem vt Festus Pompeius scribit, pilæ viriles effigies, atque item muliebres ex lana, quæ compitialibus suspendebantur in compitis, quod esse deorum inferorum putarent, quos vocant lares, quibus tot pilæ, quot capita liberorum, seruorum, mulierum circa compita habitabant, ponebantur, vt essent ijs pilis & simulachris contenti, viuisque parcerent. Hisce verò imaginibus nullius omnino pretij vestes circumponebantur. Ab hac pilarum similitudine, vt scribit Martialis interpres, vestes quæ in spectaculo tauris obijcerentur irritandis, pilæ sunt nuncupatæ: quod à tauris peterentur, tanquam effigies hominum: Vel (inquit) pilæ dicebantur, quòd in globum & lusoriæ pilæ speciem conuolutæ iactabantur: Quanquam rudis antiquitas, vt Pædianus author, est, homines è stramine formaret ad eum vsum: postea (inquit) luxus in tantum auctus est, vt vestes etiam purpureæ obijcerentur, quod significasse Ouidius quoque videtur, dum ita canit:

Meta. 12.

> *Haud secus exarsit, quàm Circo taurus aperto,*
> *Cum sua terribili petit irritamina cornu,*
> *Phœniceas vestes, elusaque vulnera sensit.*

Introducebantur etiam venatores, qui iaculo feras occidebant. Martialis id etiam docet de Carpophoro scribens:

> *Dorica quàm certo venabula dirigit ictu*
> *Fortis adhuc teneri dextera Carpophori:*
> *Ille tulit geminos facili ceruice iuuencos:*
> *Illi cessit atrox bubalus, atque bison &c.*

Dicit poeta duos esse in arena tauros ab eo interfectos, sed vel iocosè (inquit Turnebus) facilè tulit hoc præmium cæsorum duorum iuuencorum, neque eo ceruix eius laborauit facili nisu portantis: vel sine ioco, facilè sustulit & interfecit boues, eorum ceruice ad conficiendum minimè du-

Li. 17. c. 2.

ra & repugnante, sed facilè venabulorum ferro violata, quam quidem posteriorem sententiam veriorem puto, nihil tamen vetat diuersos sensus scribere, quorum intelligentiæ verba repugnare non videantur. In ijs ludis quos Nero in honorem Teridatis exhibuit, Teridates superiore loco, in quo sedebat, belluas iaculo traiecit, duosque tauros vno ictu vulnerauit & confecit, vt restatur Tranquillus: apud quem etiam legimus in Claudio cap. 21. *Thessalos equites exhibuit, qui feros tauros per spacia Circi agunt, insiliuntque defessis & ad terram cornibus pertrahunt.* Cæsar verò dictator edidit spectaculum taurorum cum equis Thessalis, in quo certamine tauri succubuere. Plinius verò Thessalorum inuentum esse scribit, equo iuxta quadrupedante cornu intorta ceruice tauros necare. Primum id spectaculum dedisse Romæ Cæsarem dictatorem. Fuit item spectaculum in quo tauri tam placidi, & mansueti exhibebantur, vt pueros ferrent, omni feritate deposita. De quo hoc apud Martialem epigramma legitur:

Teridatis fortitudo.

Tauri equis pugnantes.

Li. 8. c. 45.

Pueri tauris insidentes.

Adspice quàm placidis insultet turba iuuencis,
Et sua quàm facilis pondera taurus amet.
Cornibus hic pendet summis; vagus ille per armos
Currit, & in toto ventilat arma boue.
At feritas immota riget, non esset arena
Tutior, & possent fallere plana magis,
Nec trepidant gressus, sed de discrimine palmæ
Securus puer est, solicitumque pecus.

Rhinoceros tauros vincit.

Quàm facilè autem taurus pugnans rhinoceroti in certamine succumberet, indicat idem poeta in epigrammate de rhinocerote.

Præstitit exhibitus tota tibi Cæsar arena,
Quæ non promisit prælia rhinoceros.
O quàm terribiles exarsit pronus in iras,
Quantus erat cornu, cui pila taurus erat?

Repetit verò idem spectaculum in apophoretis:

Nuper in Ausonia domini spectatus arena
Hic erit ille tibi, cui pila taurus erat.

Elephas.

De elephanto & tauro in arena pugnantibus, eiusdem habemus epigramma, in quo insultat poeta tauro mortuo, qui tandem potius certo obstaculo, quod cùm pilas peteret, maximè quærere videbatur, occubuerit:

Qui modo per totum flammis stimulatus, arenam
Sustulerat raptas taurus in astra pilas.
Occubuit tandem cornuto ardore petitus,
Dum facilem tolli sic elephanta putat.

Idem certamen significauerat paulò antè de supplice elephante loquens:

Quod pius & supplex elephas te Cæsar, adorat,
Hic modò qui tauro iam metuendus erat:
Non facit hoc iussus, nulloq; docente magistro,
Crede mihi, numen sentit & ille tuum.

Nec ad aliud quoque alludit hoc disticho:

Grandia taurorum portant qui cornua, quæris
An Libicas possent sustinuisse trabes?

Lib. 1. 52.
Leo.

Pugnasse item tauros leonibus discimus ex eodem poeta in carmine in leporem:

Non facit ad sæuos ceruix, nisi prima, leones,
Quid fugis hos dentes ambitiose lepus?
Scilicet à magnis ad te descendere tauris,
Et quæ non cernunt, frangere colla velint.
Desperanda sibi est ingentis gloria fati,
Non potes hoc tenuis præda sub hoste mori.

Lib. 5.

Meminit eiusdem pugnæ etiam Sillus:

Haud secus è specula præceps delatus opaca
Subsidens campo, summissos contrahit artus.
Cum vicina trucis conspexit cornua tauri
Quamuis longa fames stimulet, leo: nunc ferus alta
Surgentes ceruice toros, nunc torua sub hirta
Lumina miratur fronte, & iam signa mouentem,

Et spa-

Et sparsa pugnas meditantem spectat arena.

Nam in Circo, non aliter ac loco aperto sparsa arena pugnam meditabatur taurus: id quod etiam testatur Ouidius, inquiens: Lib. 4. de Tristib.

Iam furor in pugnas at nondum cornua sumpsi,
Nec mihi sumendi, causa sit vlla vellim.
Circus adhuc cessat, spargit tamen acer arenam
Taurus, & infesto iam pede pulsat humum.

De pugna verò taurorum & vrsorum elegantissimum habemus epigramma Sanazarij, scriptum de Borgia Alexandri Pontificis filio: quod tale est: Vrsus.

Qui modò prostratos iactarat cornibus vrsos,
In latebras taurus concitus ecce fugit,
Nec latebras putat esse satis sibi: Tybride toto
Cingitur, & notis vix bene fidit aquis.
Terruerat montes mugitibus, obuia nunc est,
Et facilis quiuis præda sine arte capi.
Sed tamen id magnum, nuper potuisse vel vrsos
Sternere, nunc omnes posse timere feras.
Ne tibi Roma nouæ desint spectacula pompæ,
Amphitheatrales reddit arena iocos.

Haud iniucundum quoque fuisse videtur spectaculum, in quo canes pugnabant, vel saltem molesti erant tauro: hinc inde eum quidem inuadentes, sed remorari eum nequeuntes, quemadmodum venusta hac de Rolando in furorem acto similitudine ostēdit Ludouicus Ariostus, dum canit: Canes.

Chi hà visto toro, à cui si dia la caccia,
E che à le orecchie habbia le zanne fiere,
Correr muggiando, e trarre ouunque corre
I cani seco, & non poterli sciorre.
Imagini ch'Orlando fosse tale,
Che tutti quei guerrier seco trahea.

Meminit & Torquatus Tassus, sed paulò aliter.

Tal gran tauro talhor ne l'ampio Agone
Se volge il corno à i cani, ond'e seguito
S'arretrare essi, & s'à fuggir si pone,
Ciascun ritorna à seguitarlo ardito.

Inter Pyrrhicarum argumenta, quas Nero edidit, taurus Pasiphaen ligneo iuuencæ simulacro abditam inijt, vt multi spectantium crediderunt, teste Suetonio.

VSVS IN BELLO.

APVD priscos diuersa animantia ad belli vsum traxisse, non ad vecturam eorum quæ ad belli vsum sunt necessaria, sed vt dimicando ipsos iuuarent milites discimus ex Lucretio, vbi ait: Lib. 5.

Tentarunt etiam tauros in munere belli.

Et mox clarius:

Iactabantque sues, tauri, pedibusque terrebant
Et latera ac ventres hauribant supter aquarum
Cornibus, ad terramque minanti mente ruebant.

Inter verò stratagemata Hannibalis Barchini, quo nullus hostium sæpius vicit Romanos, quamuis punico astu potius quam viribus, illud videtur fuisse vaferrimum, quo cùm ipse magna quidem arte à Fabio Maximo esset interclusus, Romanorum præsidium, quod abire volenti fuerat obiectum, ludificatus per Cassinatem saltum euasit. Ludibrium dici possit, quod bobus sarmentis ad cornua incensis in aduersum montem ab hoste obscura nocte adactis, Romanus miles noua specie territus præsidio abscesserit. Liuius rem sic enarrat: *Inclusus inde videri Hannibal, & ad Casilinum obsessus: cùm Capua & Samnium, & tantum à tergo diuitum sociorum Romanis commeatus subueheret: Pœnus contra inter Formiana saxa, ac Linterni arenas, stagnaque perhorrida situ hybernaturus esset. Nec Hannibalem fefellit, suis se artibus peti, itaque cum per Casilinum euadere non posset, petendique montes, & iugum Calliculæ superandum esset: nec vbi Romanus inclusum* Hanibalis astus.

vallibus agmen aggrederetur, ludibrium oculorum ſpecie terribile, ad fruſtrandum hoſtem commentus, principio noctis furtim ſuccedere ad montes ſtatuit: Fallacis conſilij talis apparatus fuit. Faces vndique ex agris collectæ, faſceſque virgarum atque arida ſarmenta, præligantur cornibus boum, quos domitos, indomitoſque multos inter cæteram agreſtem prædam agebat. Ad duo millia fermè boum effecta: Aſdrubalique negotium datum, vt primis tenebris noctis ad armentum accenſis cornibus ad montes ageret, maximè ſi poſſet ſuper ſaltus ab hoſte inſeſſos. Primis tenebris ſilentio mota caſtra, boues aliquanto ante ſigna acti. Vbi ad radices montium, viaſque anguſtas ventum eſt, ſignum extemplo datur, vt accenſis cornibus armenta in aduerſos concitentur montes, & metus ipſe relucentis flammæ ex capite, calorque iam ad viuum, ad imaque cornua adueniens, velut ſtimulatos furore agebat boues: quo repentè diſcurſu haud ſecus quam ſyluis montibuſque accenſis, omnia circum virgulta ardere: capitumque inquietatio excitans flammam hominum paſſim diſcurrentium ſpeciem præbebat. Qui ad ſaltus tranſitus locati erant, vbi in ſummis montibus ac ſuper ſe quoſdam ignes conſpexerunt, circumuentos ſi eſſe rati, præſidio exceſſere: quà ingens emicabat flamma, velut tutiſſimum iter petentes ſumma montium iuga: tum in quoſdam boues palantes à ſuis gregibus inciderunt: & primò cùm procul cernerent, velut flammas ſpirantium miraculo attoniti conſtiterunt: deinde vt humana apparuit fraus, tum verò inſidias rati eſſe, cum multo maximoque ſtrepitu concitant ſe in fugam, leuibus armaturâ hoſtium incurrere: Cæterum nox æquato timore neutros pugnam incipientes, ad lucem tenuit. Apud Silium Italicum Hannibal ſic loquitur:

Verùm age (nunc quoniam res arctæ) percipe porrò
Quæ meditata mihi, latos correpta per agros
Armenta aſſueto belli de more ſequuntur,
Cornibus arentes edicam innectere ramos,
Sarmentique leues fronti religare maniplos.
Admotus cùm feruorem diſperſerit ignis
Vt paſſim exultent ſtimulante dolore iuuenci,
Et vaga per colles ceruice incendia iactent.
Tum terrore nouo trepidus laxabit iniquas
Cuſtos excubias, maior aque nocte timebit, &c.

Lib. 7.

Et mox rurſus:

Inſtant trepidi, ſtimulatque ruentes
Nauus abire timor, dum cæca ſilentia, dumque
Maiores vmbræ, rapida iam ſubdita peſte
Virgulta, atque altis ſurgunt è cornibus ignes.
Hic verò, vt gliſcente malo & quaſſantibus ægra
Armentis capita, adiutæ pingueſcere flamma
Cæpere, & vinces fumos erumpere vertex:
Per colles dumoſque lues agit atra, per altos
Saxoſi ſcopulos montis, lymphata feruntur
Corpora anhela boum, atque obſeſſis naribus igni
Luctantur fruſtra rabidi mugire iuuenci:
Per iuga, per valles errat Vulcania peſtis,
Nuſquam ſtante malo, vicinaque littora fulgent.
Hac facie ſubita volitantum in montibus altis
Flammarum, queis tunc cecidit cuſtodia ſorti,
Horrere, atque ipſos nullo ſpargente vagari
Credere, & indomitos paſci ſub collibus ignes:
Iamq; fugam Rutili media in formidine quærunt,
Atque abeunt, fauceſque viæ citus occupat armis
Pœnus, & in patulos exultans emicat agros.

Lib. 2.

Alicubi rurſus idem Hannibal ita ſe euaſiſſe gloriatur apud eundem poetam, & de ſe ipſo ita loquitur:

Non ita me experti Fabius, Fabioque magiſter
Turbarum expertor, cùm clauſos milite colles
Euaſi victor, ſparſoſque per arua iuuencos
Iactare accenſis ſtimulaui cornibus ignes.

Hiſpanorũ ſaltus. Lib. 2. c. 4.

Hiſpani verò contra Amilcarem boues vehiculis adiunctos in prima fronte conſtituerunt, vt tradit Frontinus: vehiculaque tedæ ac ſæpi & ſulphuris plena ſigno pugnæ dato, incenderunt: actis dein-

deinde in hostem bobus consternatam aciem perruperunt. Idem testatum relinquit Vulturius: *Aduersus (inquit) Amilcarem Hispani boues vehiculis adiunctos in prima fronte locarunt, vehiculaque resinæ, sulphuris ac seui plena, vbi æneatores pugnæ signum dedere, incenderunt: actis deinde ac exagitatis sic bobus consternatam ac dissipatam hostium aciem reliquerunt.* Præ cæteris verò vaferrimum fuit Cnopi stratagema, quo absque vllo cùm suo tum suorum discrimine superatis hostibus, vrbe quam cingebat potitus est. Refert id Poliænus his verbis: *Cnopus ex Codridarum genere, Ionicam coloniam in Asiam deducens, cum Erythræis bellum gerebat. Oraculo edoctus, ducem itineris sacerdotem Hecates Chrysamen sibi adiunxit. Quæ pharmacis sibi potionata taurum de grege maximum, & pulcherrimum, cornua eius inaurauit tanquam adductura ad sacrificium, in conspectu hostium extructa ara. Taurus œstro percitus, exilijt, magnisque editis mugitibus fugit. Hostes in sua castra taurum ferri videntes quasi faustum omen suscipiebant, comprehensumque dijs immolabant, ac de mortuo quilibet partem arripiebant. Quo facto omnes repente furore correpti, discurrere, exilire, saltare, custodias relinquere. Cnopus in occasionem intentus, omnibus interfectis, vrbe florentissima potitus est.*

Li. 6. c. 12

Cnopi regis stratagem. Lib. 8.

VSVS AD POENAM ET VITVPERIVM.

CVM Nyctæ (inquit Georgius Cedrenus in compendio historiarum) qui Cadmo in Bœotiæ regno successit, filia Antiopa, sacerdote Solis Theobæus Bratonis F. à Ioue genus ducens, ac frater Nyctæi corpus miscuit: indeque geminos ea est enixa, Amphionem & Zethum, qui iussu fratris expositi sunt prope montem Cithœronem. Sed quidam rusticus Ordio nomine, cùm prole careret, sustulit eos, atque educauit. Cùm autem Antiopa apud Dircen asseruaretur, vt propter flagitium commissum suo tempore pœnas lueret, cùm in Argiuorum terra bellum extitisset, ibique Lycus moraretur, Dirce Nyctæum blandè solicitauit de liberanda Antiopa. Is verò tauro eam potius fero alligandam, itaque necādam profanatæ virginitatis causa imperauit. Hoc cùm inaudissent Amphion, & Zethus, ab eo qui ipsos educauerat, Antiopæ se esse filios, cum manu rusticorum irruerunt, necatisque militibus, Dircem tauro alligatam interfecerunt, ipsi cum matre Antiopa in Bœotiam profecti, &c. Alij aliter hanc siue historiam siue fabulam narrant sic. Dircen Lycus Thebarum rex vxorem duxit, repudiata Antiopa, sed hæc verita, ne Antiopam reuocaret, impetrauit à marito vt posset eam in vinculis detinere. Antiopa verò tempore partus soluta, quos vt fabulantur Poetæ ex Ioue conceperat, peperit, Amphionem videlicet & Zetum, qui postea Lycum interfecerunt, Dircen verò caudę indomiti tauri alligarunt, quæ diu ita per terram raptata, tandem deorum commiseratione in sui nominis fontem conuersa est, non procul à Thebis. Meminit huius pœnæ ac fabulæ Propertius hoc disticho:

Tu reddis pueris matrem, puerisque trahendam
Vinxerunt Dircen sub trucis ora bouis.

Antiopa tauro alligata.

Dirce tauro alligata. Lib. 3.

Meminit & Plautus: *Cras quasi Dircen olim vt (memorant) duo gnati Iouis deuinxere ad taurum, item stringam hodie carnarium, id tibi profectò taurus fiet.* Macrinus Imperator cùm per frumentarium didicisset, duos milites ancillæ hospitis, pudorem violasse, geminos boues miræ magnitudinis aperiri iussit, atque his milites singulos inseri, capitibus boum exsectis, quò faciliùs vnà colloqui possent, vt refert Iulius Capitolinus in Macrino. Guidonem Turrianum proditorem Guelfum Mediolano exegeret Henricus VII. Imperator. Cui cùm fauerent Cremonēses, Laudenses, & Cremenses, missis clauibus Henrico, se & sua Cæsari subiecerunt. Brixiani in rebellione contumaces (historia hæc legitur apud Cuspianum) perseuerabant, quos Theobaldus Brussatus, qui spiræ militari parazonio à Cæsare donatas, eiusque beneficio in patriam receptus erat ab auxilio, ad defectionem sollicitabat, in rebellioneque detinebat. Longa igitur obsidione Brixiam premens, fame, ferro, flammisque tandem domuit. Cum aut Theobaldus in monte, qui Brixiæ imminet, cum paucis militibus quotidie Cæsaris castra specularetur, tandem capta rupe, & obsessa milites occiduntur & spoliantur. Inter cadauera Theobaldus, qui se mortuum simulabat, vt hostium manus elaberetur, repertus, ad Cæsarem perducitur. Quem acerbissimis verbis vt proditorem incessit, illumque diligentissimè curari iussit, ne morte superueniente, supplicio eriperetur, sed vt diutius affligeretur: Crudelissima dehinc eiusdem audita sunt flagitia, quæ in propinquos, in generum sæuissimus latro patrauerat. Sed cùm octo diebus corpus medicinis esset firmatum (vulnus enim lethale habuit) equo alligatur perfidus, per exercitum raptatur, in quatuor dein partes dissectus. Tum ex aduerso vrbis perticæ defixæ sunt, in quarum fastigio caput, pedes & manus deligantur: Brixiani etiam quatuor capti, bobus alligati dilacerantur.

In Pseudolo.

Stupri pœna.

Brixiani bubus alligati.

In Ibin. Acarnides tauro inſutus.

rantur. Acarni filius in Oriente olim Tetrarcha, cùm à Memnone victus eſſet, iuuenci pelle fuit inſutus & ſub menſe detentus: ad quam hiſtoriam alludit Ouidius:

Aut, vt Acarnides inſutus pelle iuuenci,
Turpiter ad dominum præda ferare tuum.

Li. 9. c. 10.

Paulus Chuporus Sigiſmundi Imperatoris præfectus Euroiam Spaletij ducem in aula Imperatoris, quia ipſius aſpectus moreſque ruſticum hominem præſeferebant, nunquam aliter quàm expreſſo bouis mugitu ſalutabat. Hinc factum, vt tradit Fulgoſus, cùm Euroia à Sigiſmundo defeciſſet, multoſque ex ipſius ducibus ac præfectis cepiſſet, dimiſiſſetque omnes ſine pretio humanè, vnum Paulum detinuerit, eique nudo ſtatim pellem bouis aſſui iuſſerit, velle ſe, vt voci illi perſonæ quoque imago reſponderet. Apud Armenos noſtro tempore (vt ſcribit Bartholomæus Georgeuits) mulier adultera ſuper aſinam vicatim ducitur,& nuda flagris ceditur,& tandem inteſtina bouis in collo geſtans lapidibus obruitur. Cæterum vir adulter, iniectus carceribus, poſt aliquot menſes pecunia redimitur.

Adulterij pœna.

VARIVS CORNVVM VSVS.

Li. 11. c. 8.

PRISCOS fama eſt, inquit Athenæus interprete Iacobo Dalechampio, atque primos homines boum cornibus olim bibiſſe. Liquet hoc ex eo, quod adhuc dum aqua vinũ permiſcent, κεράσαι dicunt (ἀπὸ τοῦ κέρατος, à cornu) & vas, in quo vinum miſcetur, craterem appellant, ἀπὸ τοῦ κέρατος, quaſi κεραῖηρα, (ideſt corneum) quoniam in cornua potio fundatur. Manet etiam nunc cornuum ad hunc vſum fabrica. Quidam eiuſmodi pocula rhyta vocant. Poetarum quoque multi antiquos bibentes cornibus inducunt. Pindarus in Centauris ſic: *Poſteaquam indomitæ odorem vini ſuauem feræ perceperunt, magno impetu concitati mox candidum lac menſis repulerunt, ac vltrò vinum bibentes argenteis cornibus petulanter laſciuierunt*, (ἐπλάζαντο, hallucinabantur, errabant vagi, vt temulenti ſolent) Xenophon libro expeditionis, cùm exponit celebratum conuiuium apud Thracem Seuthen, ad hunc modum ſcribit: *Mutuò quidem ſe primò ſalutarunt, deinde vt Thracibus mos eſt, vini cornua protenderunt.* (Apud Xenophontem legitur, προὔπινον, ideſt prębiberunt, quod annotauit etiam Leopardus cap. 3. Emendationum.) idem libro ſexto, quo loco agit de Paphlagonibus, ait: *Decumbentes verò in lectis ex palea, fronde & gramine ſtratis, cœnabant ac potabant corneis poculis.* Aeſchylus in Perrhæbis, eos ſic oſtendit corneis poculis vti: *Cornibus argento ductili factis, quibus aurea fuerunt emiſſaria impoſita*: Sophocles in Pandora: *Aureum cùm aliquod plenum cornu ebiberet, ſub mollibus vlnis idem rurſus plenum teret.* Hermippus in vnguentis: *Scin quid agendum mihi ſit? hunc nunc calicem ne dato: Verum è cornu rurſum ſemel tantum, quod bibam.* Lycurgus rhetor in oratione ſua contra Demadem, inquit, Philippum regem cornu ſolitum ijs præbibere, quos exciperet amicè & benignè. Theopompus ſcribit in ſecunda Philippica reges Pœonum ex boum (Pannoniorum, Plinius) qui apud illos naſcuntur, cornibus, tam amplis, vt tres aut quatuor congios capiant, pocula facere, labris auro & argento circumtectis. Philoxenus Cytherius in opere quod cœnam inſcripſit, ait: *Nectarea potio bibebatur è ſummis partibus aliorum cornuum quæ aurea fuerunt: ſenſim verò ea ſeſe pitiſſantes irroborant.* Athenienſes cornibus etiam argenteis bibebant. Palam hoc fit, ex eorum tabulis, quæ auctione publica veneunt, inciſum literis columnæ, quæ in arce poſita, donaria indicat, cornu, poculum nimirum argenteum, magno labore confectum, &c. Hæc itaque omnia Athenæus: qui eam ob cauſam Bacchum quoque cornutum fingi ſcribit,& taurũ à compluribus poetis nuncupari, & taurina facie conſpici in Cyzico. Mirum autem cur eundem cornuum vſum apud Romanos prætererit: ſed fortè id fecerit, quia ferè apud pauperes is eſſet, quemadmodum colligere eſt ex hoc Martialis, in quo recenſet ſupellectilem Vacerræ, qui cùm eſſet pauper, more tamen Senatorum ipſis Calendis Iulij rus ibat. Inquit itaque poeta:

Pocula ex cornibus boum.

Bacchus cur cornutus.

Lib. 12.

Ibat tripes grabatus & bipes menſa
Et cum lucerna, corneoque cratere,
Matella curto rupta latere meiebat.

Hunc eundem morem hodieque in tota ferè Septentrionali plaga ſeruant. Ioannes Ferrerius Pedemontanus ſcribit in inſulis Orchadenſium, qui ſunt è nobilitate primi è cornibus bibere, quemadmodum ego (inquit) anno D. 1540. cum illic præſens eſſem, in comitatu R. D. Roberti Reid. earum inſularum vſque ad vltimam Tylem præſulis digniſſimi, vidi. Fiebant porro & alia vaſa ex cornibus. Martialis cornei gutti ſic meminit, vt tanto eum factum dicat artificio, vt cum ſit ex bubulo, ex rhinocerotis cornu effictus videatur:

Lib. 14. Guttus corneus.

Ge-

Gestauit modo fronte me iuuencus

Verùm rhinocerota me putabis.

Habemus item hodie ex cornu cucurbitulæ quoddam genus, quo passim medici vtuntur, Cornettas à cornu nuncupant. Frequens earum vsus in scabie. Habent & Aegyptij corneas cucurbitulas, cæterùm à nostratibus figura diuersissimas, & vtendi modo, vt ostendit Prosper Alpinus in opere suo de medicina Aegyptiorum: Spiritus, inquit, siue oris attractione, siue ore attracta, vel retracta respiratione apponuntur. Igne enim vel calenti aqua ipsas cuti affigere nemo illorum nouit. Sed ore tantum attracta respiratione, moliuntur opus & sic cuti affigunt. Qui modus admouendi cucurbitulas planè ei similis videtur, quem Hero Alexandrinus in libro spiritualium nobis, prodit. Cornua taurorum parua, perpolita & perforata existunt, quibus vtraque extremitas, latissima quippe & angustissima siue acutissima, meatu peruio constat. Cornu angustior extremitas est perforata, vt operator ore eam excipiendo, per ipsum spirationem intrò attractam, cucurbitulam altero ore expanso latiori, effigere cuti possit. Ea verò cuti eo modo affixa, angustioris extremi acuti meatus, vel foramen continuò ex ore detractum frustulo pellis ouilis saliua madefacta, & emollita clauditur, cuteque exinde in aliquem tumorem ducta, cucurbitulæ paruum foramen pelle obductum, & clausum detegitur, atque aperitur, quo aperto continuò cucurbitula à cute excidit, atque chyrurgo rursum eam cuti apponere volente, rursum os latum magnum cui applicitum, extremi cornus paruum foramen ore excipit, rursumque spiritum intra trahit, quousque probè affixam illam cuti adhærere viderit, quo viso continuò extremum pellicula nuper dicta lingua reuoluta claudit, ne flatus inde respirare queat. Hoc idem illi faciunt, volentes vnà sanguinem mittere eadem cute sacrificata: namque eodem modo cucurbitulam cuti annectunt vel affigunt: atque extremi cornus paruum foramen ore excipiunt, spiritumque in se trahentes sanguinem foras trahunt: quem etiam valenter trahit sola cucurbitula eo modo cuti affixa: quam non trahere, vt volunt, sanguinem, cùm viderint, opem ferunt, spiritum ore valenter per paruum extremi cornus foramen trahentes. Cæterùm sæpius chirurgis ore sanguinem, vt dictum est, trahentibus in cucurbitulam affixam illud incommoditatis afferunt, vt sanguis sæpius in trahentium chirurgorum ore trahatur, quando ipsæ rostrum, vel cornu acutum extremum, cuius per foramen fit attractio, non altiùs multum emineat à corpore cucurbitulæ, neque corpus est ita magnum, vt multum sanguinem contineat, quod sanguinem eductum suscipit, atque retinet: Tantum Prosper Alpinus. Fuisse item apud veteres lucernas corneas, vt nunc quoque sunt, manifestè nos docet Plautus, dum ait:

Cucurbitulæ corneæ. Li. 2. c. 13. Aegyptiorũ cucurbitulæ.

Quo ambulas tu qui Vulcanum in cornu conclusum geris?

Lucernæ corneæ. In Amphi.

Cur cornua librorum olim essent ornamenta, rationem hanc reddit Adrianus Turnebus: vt in calce librorum (inquit) coronidem appingebant antiqui, similiter suspicor in fronte eorundem lunulam ad ornatum designasse: cuius suspitionis causam Ausonius præbet ita scribens:

Lib. 22. ca. 10.

Quos legis à prima deductos menide libri

Doctores patria scio fuisse mea.

Menis enim lunula est, quæ cùm corniculata sit, idcirco & cornua latini ea ornamenta librorum vocauere. Tibullus:

Cornua librorum ornamenta.

Atque inter geminas pingantur cornua frontes.

Lib. 3. Eleg. 1.

Ouidius:

Candida nec nigra cornua fronte geras.

Fast. 1.

Sed & in fine cornua ponebantur, vt ex Martiale constat, dicente:

Explicitum nobis vsque ad sua cornua librum

Et quasi perfectum Septiciane refers.

Lib. 11. ca. 108.

Quamuis modo M. Varro scribat; *Cornua dicebantur olim, quæ nunc tubæ, eò quòd ea quæ iam sunt ex ære, tunc fiebant ex bubulo cornu:* Iustus Lipsius tamen apud Romanos alias docet fuisse tubas, alia cornua, diuersaque habuisse in militia munia, vt inde constet tubas postmodum esse inuentas, nam & classicum, quo consul ad concionem vocabat, idem esse quod cornu siue corneam tubam indicant Lucillius & Propertius. Ille enim inquit:

Lib. 4. de lit. Rom. dial. 10.

Rauco conuentionem sonitu & curuis cogant cornibus.

At hic:

Buccina cogebat priscos ad verba Quirites.

Cornua à tubis diuersa. Lib. 7.

nimirum Romulæo illo æuo. Idem Dionysius testatur, inquiens: *Plebem ministri quidam cornibus bouillis* (κέρασι βοείοις, id est, *buccinis*, *insonantes ad concionem cogebant*. Vterque de buccina, cui classici nomen propriè etiam aptare Vegetius videtur. *Classicum* (inquit) *appellatur, quod buccinatores per cornu dicunt*. Seu & Seneca in Oedipo:

Classicum. Lib. 11. c. 22.

Sonuit reflexo classicum cornu.

Tamen

Cap. 32.

Tamen contra (inquit Lipsius) soli etiam tubæ Suetonius adscribit in Cæsare: *Rapta ab vno tuba, ingenti strepitu classicum exorsus est*. Sed in his talibus non aliud est, vt idem ait Lipsius, quàm τὸ πολεμικὸν siue τὸ παρακλητικὸν σημαίνειν, bellicum & incitatorium canere, certis videlicet modis. Quod in pugna quidem legitima fiebat omni illo instrumēto & cornuum & tubarum, Fabius: *Quid autem aliud in nostris legionibus cornua ac tubæ faciunt? quorum concentus quanto est vehementior, tanto Romana in bellis gloria cæteris præstat*. Vegetius: *Quoties pugnatur & tubicinos & cornicines pariter canunt*. Horatius quoque lituum à cornu distinguit:

Lib. 11. ca. 18. — Lib. 11. ca. 22. — Li. 2. Od. 2. — Lituus.

Iam iam minaci murmure cornuum
Præstringis aures, iam litui sonant.

Idem facit Seneca:

Sonuit reflexo classicum cornu
Lituusque adunco stridulos cantus
Elisit ære.

Et Lucanus item apertè sciungit:

Stridior lituum, clangorque tubarum.

Lituus quid.

Quid autem sit lituus indicat Festus: *Lituus* (inquit) *quod litis sit testis. Est enim genus buccinæ incuruæ, quo qui cecinerit, dicitur Liticen*. Sonum dat acutum: Ennius.

Inde loci lituus sonitus effudit acutos.

Statius:

Et lituis aures circumpulsantur acutis.

Seneca verò stridulum tribuit in præcitato loco. Et alibi ait:

Iam tacet murmur graue classicorum
Iam silet stridor litui strepentis.

E quibus colligit Lipsius grandem ac patulum canalem hunc non fuisse. Fuisse igitur medium aliquid inter tubam & cornu: non rectum prorsus, vt illa, nec totum incuruum, vt istud. Quin tamen confundant interim scriptores, haud abnuit, vt Ammianus, inquit, *Vocum, lituorumque intonante fragore cohorruit*: de classico ipso & laxè & diffusè ea voce est vsus, vt idem alibi: *Litui itinerarium sonant*: de tubis cornibusque. Tubæ verò olim erat figura, cuius hodie ferè apud Europæos vides: Aere directo ducta est, canali ad exitum latiore: itaque Ouidius discriminat à cornibus:

Tubæ figura.

Non tuba directi, non æris cornua flexi.

Et Iuuenalis:

Cornicini, siue hic recto cantauerit ære.

Lib. 4.

Nescio, inquit, cornicinem hunc an tibicinem fuisse dicam. Hac causa cùm quidā in hoc Propertij versu mutarent,

Et struxit querulas rauca per ossa tubas.

ipse id non probat, quoniam ποιητικῶς per tubam cornu intelligere potest: potest dicere, primas tubas ab exemplo cornuum structas: potest denique simpliciter capi, & asseri in ipsa tuba osseum aliquid fuisse quod insitum aut impactum ad sonorem. Eustathius varia tubarum genera recenset, & inter ea quarto loco, Paphlagonicum, cuius os effigie erat bouis, graui mugitu, sursum inflandum. Quamuis autem hæc ita se habeant, nihil tamen verius, quòd ex Varrone diximus, cornua dici, quod ea quę nunc sunt ex ære, tunc fiebāt ex bubulo cornu: Prima enim origo fuit à boum cornibus, & pastorum instituto. Nam illi sic calabant pecus aut boues; Propertius:

Tubarum origo.

Nunc intra muros pastoris buccina lenti
Cantat.

Lib. 4.

Columella: *Ad sonum buccinæ pecus septa repetere consuescat*. Et in Dionysio suprà fuere κέρατα βοεῖα, cornua bubula, de conuocando populo per buccinam. Ergo olim nihil discriminis inter buccinam & cornu: postea fuit, & cornua ista ex ære facta grandiora & magis reflexa. In lapidibus apparent. Distinguit & Vegetius apertè, Tubicines, cornicines, buccinatores, qui vel tuba, vel ære recuruo, vel buccina committere prælia solent. At olim, vt dixi, confundebant: nec aliter Dionysij hæc exaudio, in classium descriptione σαλπικτὰς καὶ βουκανιστὰς recensenti, qui Liuio sunt tubicines & cornicines; ipsi inquam, Dionysio, tubicines, & buccinatores. Confundere etiam postea Vegetius videtur: *Buccina* (inquit) *quæ in semet æreo circulo reflectitur*. Sed vt rem dicam, implexa ista in Vegetio, vti cum cornu etiam facit, quod ex vris agrestibus argento nexum, temperato arte spiritu auditur. Inconstans est, & antè ex ære recuruo id conflauit. Vnde autem Romanis vrorum ea copia? sed hæc inferioris æui sunt, & à barbaris fortè desumpta. Buccinam seiunctam à prioribus fuisse, etiam vigiliæ ostendunt. Nemo illic cornu aut tubam sonuisse dixerit:

Li. 11. c. 7. — Buccina.

sed

sed buccinam signanter plerique omnes. Exempla discimus ex ipsis vigilijs. Polybius: *Eius enim Centurio curam habet ad quamquam vigiliam, buccina signum dandi*: Lascaris tuba dixit, sed est in Græco clarè βυκανᾶν, nec aliter factum (inquit Lipsius) Buccina huic rei seruijt. Liuius: *Vbi secundæ vigiliæ buccina signum datum esset.* Idem. *Vt ad tertiam buccinam præsto essent.* Propertius: (Lib. 5.)

Et iam quarta canit venturam buccina lucem. Silius:

Mediam somni cum buccina noctem
Diuideret, iamque excubias sortitus iniquas
Tertius abrupta vigil iret ad arma quiete.

Frontinus: *Sulla bello sociali profectus, relicto buccinatore, qui vigilias ad fidem remanentium diuideret, & quarta vigilia commissa eum sequeretur, incolumes suos perduxit.* Cicero huc aspexit: *Te gallorum, illum buccinarum cantus exuscitat.* Salustius communi verbo & multitudinis numero est vsus: *Martus quàm maximum silentium haberi iussit, ne signa quidem, vt solent, per vigilias canere.* An quia reuera plura, an quia pluries. Istud Ausonius significat: (Li. 1. c. 5.) (In Iugurta.)

Ver instantis Eoi
Signa canit serus, deperso Marte, satelles.

At illud è Vegetio firmes: *A tubicine (inquit) omnes vigiliæ committuntur, & finitis horis à cornicine reuocantur*. Itaque tubam adhibet ad initia, cornu siue buccinam ad finem. Et certum est iam olim signa omnia cecinisse initio vigiliarium, aut potius paulò ante ipsas, cùm scilicet Prætorium dimitteretur, Polybius, de Scipionis stratagemate, quo castra Syphacis incendit: *Est enim mos Romanis, sub tempus cœnæ buccinatores & tubicines omnes canere ad Prætoris tabernaculum, vt tunc vigiliæ nocturnæ constituantur* Ambigit Lipsius an Liuius item eò respexerit, siue Asdrubal apud Liuium: qui suspitione iniecta de aduentu alterius consulis in castra Liuij, attēdi iubet, semel bisuè signum canat in castris. Et statim addit: *Illud veterem ducem & assuetum Romano hosti mouit, quod semel in Prætoris castris signum, bis in consularibus referebant cecinisse; Duos profectò consules esse*. Putarem (inquit Lipsius) de ipso isto classico intelligendum: sed Liuius singulariè signum dicit: & Silius ea in re buccinam nominat: (Lib. 15.)

Bis clarum buccina signum
Præterea gemino prodebat iuncta magistro
Castra regi.

Vt fortassis ad vigilias ipsas hæc sint referenda, & in vnis castris buccinam vnam sonuisse, nisi cum duo prætoria & duo duces. In Tacito autem quod legitur, inter solennes militiæ ritus. Initia vigiliarum per centurionem nunciari, conuiuium buccina dimitti: referebat olim ad classicum: sed resistit: quia ante cœnam videtur illud cecinisse: hæc buccina finit cænam. Sed & ea hic sola: in Polybio omnia signa. An non magis hic mos & sensus? Ante cænam classicum cecinisse; eo signo Prætorem aliosque cænasse; tum centurionem nunciasse Vigilias incipere, & mox ad primam buccinam conuiuium dimissum, vt quisque scilicet ad se iret, nec vltra discursu vllo castra inquietarentur. Hoc nunc placet. Ex hisce itaq; vigilijs buccinam seiunctam à prioribus instrumentis fuisse arguit. Nemo enim illic cornu, aut tubam sonuisse dixerit, sed buccinam signanter plerique omnes. Nunc quid buccina sit, dicendum: Cornu fuit bouillum initio vt dixi, nec à boue malè deriues, vt instrumentum quod bubus canit, aut quod boues canit & vocat. Varro tamen buccinatorem à vocis similitudine & cantu dictum mauult, quia bou bou canit; quod Isidorus ineptè flexit, & buccinam à voce quasi vocinam deriuat, quòd Pagani ea vocabantur. Vt vt de verbo est, rem in re Romana teneo: an illud ipsum cornu? vix puto, sed & hanc ex ære factam, similitudine tamen retenta & sono. Hactenus ex Lipsio, qui pulcherrimum Quintiliani locum præterijt: *Duces maximos & fidibus & tibijs cecinisse traditum, & exercitus Lacedæmoniorum musicis accensos modis. Quid autem aliud in nostris legionibus cornua ac tubæ faciunt? quorum concentus quanto est vehementior, tanto Romana in bello gloria cæteris præstat.* Athenæus cornua & tubas ab Hetruscis reperta esse tradit. Gesnerus refert Vriam Heluetiorum pagum nunc quoque cornu in bello vti, mugitu terribili. Scaliger, cornu, inquit, pro tibia Tyrrhenos vsos & Cretas legimus: Etiam Romani olim ad prælia, etiam Heluetij. Nunc Germani cornua è buxo efficta multis foraminibus inflant magno spiritu, non sine gratia ac decore, præsertim nocturnis festiuitatibus. Vocem namque humanam in primis imitantur, eamque vehementer contentam. Arcus quoque ex cornibus factos fuisse Statius innuit: (Buccina quid.) (Lib. 1. poet. c. 20.) (Lib. 1. Instit. orat.) (Lib. 1. poet. c. 20.) (Arcus ex cornibus.) (Lib. 4.)

Depromit pharetra telum breue, quod neque flexis
Cornibus, aut solito torquet stridore.

Et rursus:

Et nisi curato torsissem spicula cornu.

Vir-

Virgilius in Cyri:

Gnoſia Naupacto contendens ſpicula cornu.

Idem in Gallo:

Iam mihi per rupes videor, lucoſque ſonantes
Ire, libet Partho torquere Cynodia cornu
Spicula.

Lib. 2. Et Virgilium imitatus Silius

Crebra Cydaonio fundebat ſpicula cornu.

Cydon autem vrbs eſt in Creta, cuius habitatores arcu claruerunt. Qui bombardas vt vocant, gerunt milites, puluerem accendendum in cornibus pulchrè adornatis reconditum habent. Noſtrates boum aliaque cornua ad multas delicias conferunt, atque inter cæteros Regienſes ad quoduis opus ex auro, vel argento, vel ære formandum & expoliendum, mira quadam arte, reſecant in laminas quam minutiſſimas, aut in truncos triquetræ figuræ, vnde modò pedites, duces, reges, equos, turres, belliſſimè eum ad vſum effingunt, vt mortalium mentes eo genere luſus oblectent, qui à luſu ciuitatum antiquiſſimo, mea quidem ſententia ductus eſſe videtur, modò currente rota in ſphæras precatorias & figuras conglobatas rotundant: Interdum craſſiora cornua in pectines denteſcunt, & in fœminarum & puerorum vſum, aut excauantur feliciſſimè, in varia vaſcula, commoda cùm ſcribis, tum literatis viris. Scribit Herodotus, & ex eo Alexander ab Alexandro Teucros, Myſos & Thraces ſuper æneas galeas bouis aures & cornua appoſuiſſe: Pyrrhum verò & Philippum cornua hircina. Galatas partim animalium effigies. Habent & ſuum cornu cuius mugitu palantes canes reuocant: Sed mirum quod bubulo cornu annotauit Gaudentius Merula remedium aduerſus rubiginem: Vbi (inquit) rubiginem conglobari vides in aere, bouis cornu ſiniſtrum vnà cum ſtercore eius vrito & fumum multum per ambitum ſegetis facito.

Li. 2. c. 20.

Lib. 4. Memorab. cap. 41.

VARIVS CORII VSVS.

VARIVS, ac multiplex bubuli corij in militia olim fuit vſus. Nam in primis omnia quæ ab aere infeſtari, rubiginemque, ſimileſque iniurias alias pati poſſunt, tegumentis coriaceis ſeruabantur. Docet nos id inter cæteros Plutarchus in Lucullo, qui cum exiguis copijs in Tigranem iens, cum rex ille fauſtu cæcus fugere eum putaret, & iter ingredi, Taxiles quidam Romanæ militiæ gnarus, at ò rex, inquit, neque veſtem nitidam viri iſti capiunt iter ingredientes, neque ſcutis ſplendentibus & nudis galeis vtuntur, vti nunc, cùm coriacea detraxerunt armorum tegmina, ſed reuera pugnaturi enſium hic ſplendor eſt, & in hoſtes ita euntium. Sic intellige Frontinum de Manio Curio: *Quatuor legiones eduxit armatas & conſiſtere, omnibus detectis armis, velut in acie iuſſit.* Ioſephus etiam ait, cùm Romani iuſſu T. Veſpaſiani luſtrarentur, vt pecuniam acciperent: illi verò, vt mos eſt, arma ſua detegentes, thecis hactenus incluſa & tecta, vndique armati prodibant. Sic & Cæſar: *Hoſtiumque tam paratus ad dimicandum animus, vt non modo ad inſignia accommodanda, ſed etiam ad galeas ſcutiſque tegumenta detrahenda tempus defuerit.* Erant verò etiam ipſa ſcuta, loricæque & parmæ, necnon & galeæ ex bubulo taurinoue corio: non tam apud Romanos, quàm alios etiam populos. Polybius de haſtatorum militum armis agens, in deſcriptione ſcuti ait: *Eſt ex duplici tabulatione, taurino cum linteo compactum, dehinc vituli bouilq; corio tegitur exterior ſuperficies.* In Græco eſt μοσχίῳ δέρματι, ideſt vitulino corio, potius profectò bouis, inquit Lipſius, quia id robuſtius; & Varinus ταυρείην ſcutum vocari ſcribit, à ſuperficie quæ tauro tergore operitur, per ſynecdochen. Homerus videtur præferre corium boum ſylueſtrium ad hunc vſum. Scutum enim ſimpliciter βοάγριον appellat hoc verſu:

Armorum tegmine.

Li. 4. Strateg. c. 1.

Lib. 5. Excidij.

Cominen 2

Scuta, loricæ & galeæ ex corio.

Lib. 3. de mil. Ro.

Odyſſ. Π.

Καλλιπέειν καὶ δοῖα βοάγρια χερσὶν ἑλέσθαι.

Relinquere, & duo ſcuta manibus capere.

Corij huius bubuli ſcutis inducti apud Græcos, Latinoſque frequens mentio eſt, & præcipuè poetas, qui coria etiam multiplicant, & adaugent. Apud Homerum nominatim plurima reperies ſuper hac re loca: Merionis cum Deiphobo pugnantis ſcutum taurinum inde cognominat: Sarpedonis verò ceu pulcherrimum, & aduerſus quoslibet ictus reſiſtens delineat, inquiens:

Iliad. N.

Αὐτίκα δ' ἀσπίδα μὲν πρόσθ' ἔσχετο πάντοσ' ἐΐσην,
Καλὴν, χαλκείην, ἐξήλατον, ἣν ἄρα χαλκεὺς
Ἤλασεν, ἔντοσθεν δὲ βοείας ῥάπτε θαμείας

Χρυσείοις

Πρυσείοις ῥαβδοισι διηνεκέσιν περὶ κύκλον. idest,

Statim autem scutum antè tenebat vndique æquale,
Pulchrum, æneum, lamina ænea extrinsecus obductum, quod faber
Parauerat: intus autem pelles bouinas assuit spissas,
Aureis virgis longis circa orbem.

Dixit autem poeta pelle spissas, vt fortitudinem roburque Sarpedonis indicaret, nam quo robustiores, eò pluribus boum pellibus scuta regebant, quod idem poeta Aiacis fortissimi herois exemplo ostendiuit, cuius scutum ἑπταβόειον fuisse tradit, hoc est ex septem bubulis pellibus factum. Inquit autem: Iliad. H.

Αἴας δ' ἐγγύθεν ἦλθε, φέρων σάκος ἠΰτε πύργον,
Χάλκεον, ἑπταβόειον, ὅ οἱ Τυχίος κάμε τεύχων
Σκυτοτόμων ὄχ' ἄριστος Ὕλῃ ἔνι οἰκία ναίων.
Ὅς οἱ ἐποίησεν σάκος αἰόλον, ἑπταβόειον,
Ταύρων ζατρεφέων, ἐπὶ δ' ὄγδοον ἤλασε χαλκόν. idest.

Aiax autem animus accessit, ferens scutum instar turis
Aereum, septem corijs boum factum, quod ei Tychius elaborauerat fabricans,
Coriariorum præstantissimus, in Hyla ædes habitans,
Qui ei facit scutum varium, septem bubulis pellibus constans
Taurorum saginatorum, octauum autem induxit æs.

Mox autem quam esset impenetrabile ostendit, cum hastam Hectoris omnium Troianorum fortissimi penetrare nequisse ait:

Καὶ ἀμπεπαλὼν προΐει δολιχόσκιον ἔγχος,
Καὶ βάλεν Αἴαντος δεινόν, σάκος ἑπταβόειον,
Ἀκρότατον κατὰ χαλκόν, ὃς ὄγδοος ἦεν ἐπ' αὐτῷ,
Ἓξ δὲ διὰ πτύχας ἦλθε δαΐζων χαλκὸς ἀτειρής.
Ἐν τῇ ἑβδομάτῃ ῥινῷ σχέτο. idest,

Et vibrans proiecit longam hastam
Et percussit Aiacis ingens scutum, ex septem pellibus boum factum,
Summam iuxta laminam æream quæ octaua erat in ipso,
Sex autem pellium plicas penetrauit findens hasta indomita
In septima aut pelle hæsit.

Hinc apud Aristophanem θυμὸς ἑπταβόειος: animus heptaboeus, de forti, magnoque & inuicto dicitur. Aiacis scuti meminit & Ouidius. Animus heptaboeus. De arte l. 3.

Scilicet Aiaci coniux ornata veniret?
Cui tegmen septem terga fuere boum?

Et alibi:

Dominus clypei septemplicis Aiax.

Statius imitatus Homerum: Thebaid. 7.

Sed potius celsos vmbrantem hunc aspice latè
Hipsea quadri iugos clypei septemplice tauro.

Iustus Lipsius, vt in re nota exempla isthæc spõte omisit, Statium tamen quia propriè ad Polybium & ad verum accedit, citat testem; Lib. 3.

Nec pudor emerito clypeum vestisse iuuenco.

Idem. *Graues clipeos cæsis vestire iuuencis.*

Sed & Liuius (inquit) testimonium in re miserabili, suggerit, de obsessis Casilini ab Annibale: Lib. 23. *Postremò ad id ventum inopiæ est, vt lora detractaque scutis pelles, vbi feruida mollissent aqua, mandere conarentur.* Silius de Saguntinis.

Resolutaque nudos
Linquentes clypeos, armorum tegmina mandunt.

Hegesippus de Iudæis, qui in vrbe sacra à Vespasiano obsessi: *Et cum iam famis solatia non reperirent, detrahebant coria scutis, vt cibo essent sibi, quæ præsidio non essent.* Addam ego exempla quædam ex Virgilio: Lib. 2.

Procul Orphitus armis
Ignotis & equo venator Iapyge fertur,
Cui pellis latos humeros erepta iuuenco
Pugnatori operit.

Rursus de Bitia à Turno occiso.

Tum

Tum Bitiam ardentem oculis, animiſq; frementem
Non iaculo (neque enim iaculo vitam ille dediſſet)
Sed magnum ſtridens contorta phalarica venit
Fulminis acta modo, quam nec duo taurea terga
Nec duplici ſquama lorica fidelis & auro
Suſtinuit, collapſa ruunt immania membra.

Rurſus de ſcuto Pallantis.

Dixerat, at clypeum tot ferri terga, tot æris
Cum pellis toties obeat circumdata tauri,
Vibranti cuſpis medium tranſuerberat ictu,
Loricæque moras & pectus perforat ingens.

Et rurſus:

Tum pius Aeneas haſtam iacit illa per orbem
Aere cauum triplici, per linea terga, tribuſque
Tranſijt intextum tauris opus, imaque ſedet
Inguine.

Parmæ. Alicubi etiam Lipſius ad hæc Polybij verba de velitibus. *Parma autem & firmitatem habet à ſtructura &c.* Firmitas ea (inquit) etiam è materia, vnde igitur ex ære (nugæ, nec honeſtiores tunc ipſi talia ſcuta habuerunt, nedum vt iſti minimi.) E corio? Video eruditos quoſdam velle inductos à Suida: πάρμαι, δερματικοὶ θυρεοὶ παρὰ καρχηδονίοις: *Parmæ, coriacea ſcuta apud Carthaginenſes*; ſed temerè fortaſſe inductos. Si talia apud Romanos, cur apud Carthaginenſes reſtringit Suidas? Cur Polybius verbo non tangit & diſcriminat à legionariorum? Nam iſtorum è ligno fuerunt, corio ſaltem ſuper ducto. Cenſeo idem de iſtis. Ipſe Polybius alibi indicat, qui ſtabilitatem & δύναμιν Romanæ parmæ tribuit, non habuiſſet è corio mero. Quod ad Suidæ, certum eſt Afrorum pleraque ſcuta ſic fuiſſe. *Equitum ſcuta.* Equites quoque ſcutum habebant ex bouillo corio, vmbilicatis placentis ſimillimum, quas in ſacrificijs ſolent apponere: quibus neque in pugna commodè erat vti, quia firmitatem non haberent, & ab imbre corio ſoluto aut vitiato inutilia & olim, & nunc fiant prorſus. Polybius: *Accipio corio mero & nulla materie ſubiecta aut ligno.* Si enim & iſta, cur reijciat? cur non pedeſtre ſcutum bonitate æqui pararet? Sed credo è corio ſolo fuiſſe, arte, leuiter durato, quod tamen per pluuiam (vt addit) reſolueret. Fuere igitur Afrorum olim ſcuta de quibus Suidas, parmæ, coriacea ſcuta apud Carthaginenſes. Saluſtius & Numidis tribuit: *Super terga gladij & ſcuta, verùm ea Numidica excorijs, ponderis gratia ſimul & offenſæ, quo leuius ſtreperent.* Item Afris. Silius:

Rudis tunc parma, breuique
Bellabant enſe.

Li.6.c.22. Nec aliam quàm hanc rudem è corio intelligit citram vel cetram propriè ijs dictam Iſidorus: *Cetra ſcutum loreum ſine ligno, quo vtuntur Afri & Mauri.* Alexander ab Alexandro proprium eſſe tradit Sarmatarum ferreis laminis, aut præduro corio conſerto muniri, qui cum turmis inſtructi vadunt, mirum dictu (inquit) quanti roboris, quantæque formidinis ſint. Tranſtulit autem hoc ex Tacito, cuius hæc ſunt verba. *Lib.17.* *Namque dictu mirum, vt ſit omnis Sarmatarum virtus, velut extra ipſos. Nihil ad pedeſtrem pugnam tam ignauum, vbi per turmas aduenere, vix vlla acies obſtiterit. Id principibus & nobiliſſimo cuique tegmen, ferreis laminis, aut præduro corio conſertum, vt aduerſos ictus impenetrabile, ita impetu hoſtium prouolutis inhabile ad reſurgendum.* *Lib.1.* Aliter tamen armatos fuiſſe Sarmatas, ex Pauſania in equi hiſtoria diximus. *Lib.4. c.1.* Diodorus ait Aethiopes ex bouis corio crudo ſcuta ferre: idem teſtatum reliquit Strabo. *Lib.17.* Ex crudis boum corijs ſcutis, galeis & thoracibus, eodem teſte Rhoxani vtuntur. *Lib.7.* Xenophon de Thracibus. In capite galeæ è corio, inquit, ſicut Paphlagonum. Sed & Macedones habuere. Dio Caſſius ait M. Antonium Caracallam legionem Macedonum inſtituiſſe, & priſco ritu ornaſſe. Arma autem fuiſſe, galeam è crudo boue, loricam linteam &c. *L.3.de milit. Rom.* Cæterùm galeas ex pellibus aliorum etiam quadrupedum, ac potiſſimum leonis fuiſſe oſtendit Lipſius. Heſychius tamen ταυρείω priuatim interpretatur galeam ex pelle taurina. Vſus cùm galearum iſtiuſmodi, tum ſcutorum ideò ceſſauit, quod à pluuijs inutiles redderentur. Vaginas gladiorum etiam coriaceas fuiſſe vt nunc quoque ſunt, ex allato Saluſtij loco, apparet. Erat igitur coriorum iſtiuſmodi cura præcipua. *L.3.dec.3.* Liuius tradit militibus in ſtipendia datam non ſolum pecuniam, ſed etiam veſtimenta, potiſſimum hyeme, & frumentum. Diſtributa & militibus boum tergora, vt innuit Cornelius Tacitus, dum ait Druſum Friſijs tranſrhenanis populis tributum iuſſiſſe, vt in ſtipendia militum tergora boum præberent. Facta quidem eſt mentio de eo fœdere, quod inter Gabios & Romanos actum eſt, Tarquinio Romanorum im-

imperium regente. Sed illud in primis notandum, quod in corio quidem bubulo eius capita & conditiones exararunt (inquit Petr. Crinitus) priscis literis, vt refert Dionysius; cumque instar clypei foret, in templo Iouis locarunt. Qua in re Pompeius Sextus, Dionysius accedit, vt in eius commentarijs probatur, quos à Verrio Flacco collegit, etsi iuramentum Dionysius vocat, in quo fanciendo eximium bouem immolarunt: Clypeum (inquit Pompeius) ob rotunditatem veteres corium bouis appellarunt, in quo Romanorum fœdus cum Gabijs foret descriptum. Iam verò militum tentoria pellibus eisdem obtegebantur: vnde sub pellibus esse dicebantur. Liuius: *Militem Romanum in labore ac opere prunisque obrutum sub pellibus durare.* Rursus: *Aut sub pellibus habendos milites fore.* Sed & Porphyrio explicans illud Horatij;

Li. 16. c. 3.

Lib. 3.

Tētoria ex boū corijs.

Lib. 5.

Lib. 37.

Quoniam in propria non pelle quiessem.

inde sumptum (inquit) quod ductores sub pellibus dormirent. Arrianus de gestis Alexandri: *Pelles sub quibus milites hybernabant leui & sicca herba compleuit.* Huc pertinet illud Ciceronis: *Vt non multum Imperatori sub ipsis pellibus ocij relinquatur.* Pelles denique tentorias legimus apud Pollionem Trebellium, vbi Imperatori Claudio donatas scribit pellium tentoriarum decurias triginta. E contra saucijs etiam substernebantur, Homerus de Eurypylo:

Li. 1. serm.

Lib. 1.

Academ. 2.

Pelles saucijs substrata.

Iliad. Λ.

Η καὶ σέρνοιο λαβὼν ἄγε ποιμένα λαῶν
Ες κλισίην. θεράπων δὲ ἰδὼν ὑπέχευε βοείας. idest.
Dixit, & sub pectore præhensum ducebat pastorem populorum
Ad tentorium. Famulus autem conspicatus, substrauit pelles bouinas.

Erant & in lecti vsum. Idem poeta de Vlysse:

Odyss. Υ.

Χλαῖναν μὲν συνελὼν καὶ κώεα τοῖσιν ἐνεῦδεν,
Ες μέγαρον κατέθηκεν ἐπὶ θρόνου. ἐκ δὲ βοείην
Θῆκε θύραζε φέρων, idest,
Vestem autem simul capiens & pelles in quibus dormiebat
In domum deposuit in sede: extra autem bouinam
Posuit forasportans.

Diomedes quoque apud eundem dormit in bubulis pellibus.

Αὐτὰρ ὅγ' ἥρως
Εὗδ', ὑπὸ δ' ἔστρωτο ῥινὸν βοὸς ἀγραύλοιο.
Αὐτὰρ ὑπὸ κράτεσφι τάπης τετάνυστο φαεινός. idest.
Sed hic heros
Dormiebat, substraueratque pellem bouis agrestis.
Sed sub capite stragulum extensum erat splendidum.

Meminit Clemens Alexandrinus, vbi docet quomodo se in somno gerere oportet. *Gloria vana Cynicæ* (inquit) *ad dormiendum est quemadmodum Diomedes se exercere,*

Lib. 2. Pedag. c. 9.

Agrestisque bouis constrarat tergora subtus,
Nisi forte cogat casus aliquis.

Quod autem maximè miror, etiam crudas pelles substernebant. Homerus de eodem Vlysse ostendens tamen id hominum fuisse pauperrimorum.

Αὐτὰρ ὅγ', ὥς τις πάμπαν ὀϊζυρὸς καὶ ἄποτμος
Οὐκ ἔθελ' ἐν λέκτροισι καὶ ἐν ῥήγεσσι καθεύδειν,
Αλλ' ἐν ἀδεψήτῳ βοέῃ καὶ κώεσιν οἰῶν
Εδραθεν ἐν προδόμῳ. idest:
At hic tanquam aliquis omnino ærumnosus, infortunatus,
Noluit in lectis & in cooperimentis dormire,
Sed in cruda bouina & pellibus ouium
Dormiuit in vestibulo.

Apud Theocritum tales fuisse pastorum lectos Menalcas pastor indicat:

Eidyll. 9.

Lecti pastorum.

Αἴτνα μᾶτερ ἐμά, κἠγὼ καλὸν ἄντρον ἐνοικῶ
Κοίλαις ἐν πέτρῃσιν. ἔχω δέ τοι ὅσσ' ἐν ὀνείρῳ
Φαίνονται, πολλὰς μὲν ὄϊς, πολλὰς δὲ χιμαίρας,
Ων μοι πρὸς κεφαλᾷ καὶ πὰρ ποσὶ κώεα κεῖνται. idest.
Aetna mihi mater est, & ego pulchrum antrum inhabito
Concauo in saxo, & possideo quæcunque in somnio
Apparent, multas quidem boues, multasque capras,
Quarum mihi ad pedes & caput vellera iacent.

Nauigia corio opera. *Myoparo.* *Lib.4.*

Ioannes Rauiſius Textor de diuerſis agens nauigiorum generibus, tradit naues antiquitus in Oceano Britannico fieri ſolere ex corio circumſutas. Sed & alijs in locis idem corij fuit vſus: Nam & myoparo Piratarum nauicula ex corio, & viminibus erat contexta, vt Robertus Valturius ſcribit. Lucanus item de Cæſare canit:

Vt habuit ripas Sicoris, campoſque reliquit,
Primum cana ſalix madefacto vimine, paruam
Texitur in puppim, cæſoque induta iuuenco
Vectoris patientes tumidum ſupereminet amnem.
Sic Venetus ſtagnante Pado, fuſoque Britannus
Nauigat Oceano, ſic cum tenet omnia Nilus
Conferitur bubula Memphytis cymba papyro.

Lib.48. *Li. 2. de Aſia c.3.* *Lib.1.* *Armeniorũ Nauigia.*

Dio Caſſius de Saluidieno, qui cymbas quaſdam contrà Sextum Pompeium ridiculè inſtruxit: *Coriacea nauigia, vt ſolent ij, qui Oceanum nauigant, facere, eſt aggreſſus, introrſus ea virgis leuibus intexens, extrorſus verò bouis crudum corium in modum rotundioris clypei.* Eiuſdem figuræ nauigijs coriaceis vtuntur Aſſyrij, nimirum in ſpeciem clypei orbiculatis, non puppi, non prora diſcretis, vt ſcribit Ioannes Bohemus addens in Armenia ſuper Aſſyrios texi crudo corio exteriori parte obducto. Tranſtulit id ex Herodoto, qui ſic ſcribit Nauigia illorum, quæ ſuper flumen commeant Babylonem, omnia ſunt orbiculata atque coriacea, quæ pecuarij Armenij, qui ſupra Aſſyrios incolunt, ex cæſis ſalicibus faciunt, inſtruuntque pellibus, nudo illarum extrinſecus poſito in modum ſoli: neque puppe diſcreta, neque prora acuminata, ſed in ſpeciem clypei magis orbiculata. Tale nauigium ſtramentis ſtipatum fluuio deferendum permittunt, cum alij rebus, tum verò dolijs è palmarum vino onuſtum dirigentibus illud duobus; cum totidem palis, quorum alter palum introrſum trahit: alter exterius pellit. Fiunt autem nauigia hæc & magna admodum & minora, quorum maxima quæque ferunt pondus quinque millium talentorum, ſingula ſingulos aſinos viuos intus habentia, maiora etiam plures. Poſtquam igitur nauigantes Babylonem peruenerunt, onuſque expoſuerunt, linguis nauigij atque omnibus ſtramentis venundatis, pelles aſinis imponunt, eoſque in Armeniam agitant. Aduerſo enim flumine nauigari præ illius rapiditate nullo pacto poteſt. Legimus item in relationibus eorum qui ſuas in Indias nauigationes ediderunt; in Mozambica regione naues ex bubulo corio conſutas haberi, quibus merces Zofalam deferunt, & inter alios Ioannes de Baros tradit talem eſſe nauem Meliqueaz, & cur talis ſit, rationem adfert, ne igne offendatur, ſi fortè quibuſdam aſtutijs eum inijcerent hoſtes: quamobrem recentibus potiſſimum pellibus vtebantur: quandoquidem ob aqueam ſubſtantiam, vt ait Cardanus in opere de rerum varietate, prohibent ignem accendi, ob leuitatem autem eliditur, nec ſubſtinere poteſt. Rectè igitur Feſtus in Iambico ad Probum:

Sed rei ad miraculum
Nauigia iunctis ſemper aptant pellibus,
Corioque vaſtum ſemper percurrunt fretum.

Coria fluminis voce.

Eſt autem & in pellium vſu id animaduertendum, ſubſterni remigibus ſeſſionis gratia, ne pygas atterant: hypereſium vocat eam Thucidides. Eſt etiam vbi recentia boum coria fluminis vicem obierunt. Annibal enim interclusas à Romanis ad Tarentum naues paluſtris alijſque machinis per recentia lubrica boum tergora tranſuexit, vt Silius teſtatur his verſibus:

Hic (miranda) mouens claſſem quæ condita portu
Aſtabat; namque anguſtis è faucibus æquor
Erumpit ſcopulus inter patuloque receſſu
Effundit campis ſecretum gurgite pontum.
Incluſas igitur, quibus haud enare dabatur
Arce ſuper poſita clauſtris maris extulit aſtu,
Perque auerſa tulit portatus in arua carinas,
Lubrica roboreis aderant ſub ſtramina plauſtris
Atque recens cæſi tergo prolapſa iuuenci
Aequoream rota ducebat per gramina puppim.

Idem alicubi feciſſe Auguſtum teſtatur Tzetzes pugnantem aduerſus Antonium. Cùm (inquit) pugna inter vtroſque eſſet æquales, neutro vincente Cæſar Octauius præponentem victoriam Romanis peperit militari induſtria: Pellibus boum ſternens faſtigia, recens excoriatorum, & per ipſas ſua natura lubricas nauium multitudine immenſa tracta in mare, quod erat à tergo claſſis

Aegy-

Aegyptiorum, statim in fugam eos vertit attonitos. Maiorem verò admirationem habet, quod de Arabum rege quodam memoriæ prodidit Herodotus. Est (inquit) magnum in Arabia flumen nomine Corys exiens in mare, quod dicitur rubrum: Ab hoc flumine fertur Arabum Rex, canalem ex bouinis alijsque crudis corijs consutum, tanta longitudine produxisse, vt ad loca arida per illum aquam produceret, inque ipso arido solo ingentes cisternas fodisse, qua recepta aqua potum suppeditarent. Habet modò corium alios quoque in bello vsus. Fiunt enim etiam ex eo teste Hierone scalæ ad ascensum murorum in vrbium oppugnationibus. Magnum item in testudine bellica, quam sic describit Agathius: Est autem testudo viminibus intertexta concamerataque & in recti speciem facta, firmior quidem præ densitate & ipso curuamine eodem contextu latera habet ad solum vsque demissa & protegentia subeuntes ne à latere feriantur, coria desuper vndiquaque super iniecta & obfirmata integunt machinam, vt maiori sint munimento, sagittarumq; & iaculorum ictus excutiant, intus milites sunt in tuto delitescentes, qui machinam trahunt, & quacunque volunt, deportant, vbi verò vel turri vel mænibus hæc applicatur, tunc maiori ex parte milites adiacentem terram demoliuntur. Coriacea fuere etiam lora, ac in primis, quibus galeæ ligantur sub mento: Homerus, de Paride.

Lib. 4.
Canalis ex corio.
Cap. 2.
Scalæ coriaceæ.
Testudo bellica.
Lorea coriacea.

Ἄγχε δέ μιν πολύκεστος ἱμὰς ἁπαλὴν ὑπὸ δειρὴν
Ὅς οἱ ὑπ' ἀνθερεῶνος ὀχεὺς τέτατο τρυφαλείης
Καί νύ κεν εἴρυσσέν τε καὶ ἄσπετον ἤρατο κῦδος,
Εἰ μὴ ἄρ' ὀξὺ νόησε Διὸς θυγάτηρ Ἀφροδίτη
Ἥ οἱ ῥῆξεν ἱμάντα βοὸς ἶφι κταμένοιο. idest.

Præfocabat autem ipsum acu pictum lorum teneram sub gulam
Quod ipsius sub mento retinaculum distensum erat galeæ,
Et quidem traxisset, & magnam tulisset gloriam
Nisi citò intellexisset Iouis filia Venus,
Quæ ipsi rupit lorum bouis fortiter occisi.

Ex bubulis loris Hectorem è curru suspendit Achilles, iisdem trahebantur currus, sicuti apud nos nobilium pilenta: Idem Homerus de Nestore Antilochum filium monente, quomodo equos ad metam flectere deberet.

Ὃς δέ κε κέρδεα εἰδῇ ἐλαύνων ἥσσονας ἵππους,
Αἰεὶ τέρμ' ὁρόων στρέφει ἐγγύθεν, οὐδέ ἑ λήθει
Ὅππως τὸ πρῶτον τανύσῃ βοέοισιν ἱμᾶσιν. idest,

Qui autem & vtilia nouit agitans deteriores equos
Semper metam inspiciens flectit propè, neque eum latet
Quo pacto primum extendat bouinis loris.

Habenas, ex eodem corio quia constabant, ἱμάντες βόειας non semel vocat, idest lora bubula: & ἱμὰς ab Eustathio exponitur στρεπτός τις βοῦς, funiculus ex loris bubulis tortus: & fortassis omne lorum inde constabat, nam & retinacula nauium prisci ex corio faciebant, quod periti inquiunt docere Maronem, cùm inquit:

Sic fatur lachrymans, classique immittit habenas.

Habenas (inquiunt) dixit per metaphoram equorum, aut Homerum secutus qui ait στρεπτοῖσι βοέοσι, idest *loris retortis*. Atque hinc fortè est quod ἱμάντες etiam vocent pugilum cæstus, quos nimirum Apollodorus eandem ob causam vocat ῥινὰς βοῶν τμηθείσας. Cæstus autem è bubulo corio fuisse habemus etiam apud Virgilium.

Pugilum cæstus.
Aeneid. 5.

Sic deinde locutus
In medium geminos immani pondere cæstus
Proiecit, quibus acer Eryx in prælia suetus
Ferre manum, duroque intendere brachia tergo.
Obstupuere animi, tantorum ingentia septem
Terga boum plumbo insuto, ferroque rigebant.

Quo loco *tantorum* exponit Seruius, virorum fortium, cum subinde dicat: *Ante omnes stupet ipse Dares*. Nam sentire tantorum boum, cum septem dixerit, stultum est. Ita post tantorum ponenda est distinctionis nota. Et approbat hanc sententiam Nascimbenus: Ego tamen (inquit Pontanus Iesuita) ad boues puto pertinere posse *tantorum*, vt intelligamus cæstus non ex eo tantum commendari, quia è septem boum corijs compositi, sed etiam ingẽtium ac validorum boum, quo ponderosiores eos euadere necesse fuit. Cuius doctissimi viri sententia mihi non displicet: Lector interim sequatur, quam lubet. Quamuis autem Castor equorum domitor, Pollux pugil optimus passim vocetur, Castor tamen etiam in pugillatu celebratur à Theocrito, cuius versus

Virgilius declaratus.

vel ideo recitabo, quia & ex ijs constat, cæstus ex bubulo corio factos fuisse:

Οἱ δ' ἐπεὶ οὖν σπείραισιν ἐκαρτύναντο βοέαις
Χεῖρας, καὶ περὶ γυῖα μακροὺς εἵλιξαν ἱμάντας
Ἐν μέσσον συνάγον, &c. id est.
Illi igitur spiritus cùm muniuissent bubulis
Manus, & circum membra inuenissent longa lora
In medium congressi sunt.

In Arcadicis.

Idem habemus & apud Pausaniam; Nondum (inquit) instituerant pugiles cæstus, attenuato in acutum loro, ad vtriusque manus articulum (quam Græci καρπὸν vocant) religari: sed è crudo bouis corio implicatis arte quadam vetere inter se lorulis (milicas appellabant) & ad volas reuinctis depugnabant, quo fiebat vt digiti nudi relinquerentur. Hæc ille. Sunt præterea nostrorum militum baltea ex bubulo ferè corio, qualia & olim fuisse, Varro indicat, dum ait: *Balteum est cinculum è corio bullatum*: bubulo nimirum, testis est Propertius de veteribus loquens Romanis:

Balthea.
Li 4. Eleg. 11.

Picta nec inducto fulgebat parma pyropo,
Præbebant cæsi baltea lenta boues.

Nummi coriacei.

Apud rerum scriptores inueniam sæpe imperatores exercitum rei pecuniariæ inopia, scortea persoluisse stipendia, eorumdemque vsum in obsessis fuisse vrbibus, mox verò illatis pecunijs iustum vnicuique pretium restitutum. Præclara Venetijs est Michaelium familia, quæ aureos insculptos clypeis gestat, quod illi honori, vt aiunt, datum; quia bella quod contra Saracenos pro Hierosolymis Balduino rege susceptum fuerat, duce classis, & Venetiarum Dominico Michaele, deficiente stipendiorum commeatu, qui remigibus, & socijs naualibus exolueretur, excogitauit is corium signare minutioribus frustis, idque pro stipendio, alijs pro argenteorum, alijs pro aureorum pretio numeratis, imperauit promulgatione solenni, vt pro certi pretij denarijs à lixis, & cauponibus, & cuiusque mercis institoribus acciperentur, multa indicta recusantibus: ita occursum exercitus necessitati: cumque domum reuersus esset, publicam fidem persoluturus, conuocatis omnibus, qui pecunias scorteas eas haberent, totidem argenteas ijs, alijs aureas repræsentauit. Lazius verò putat tale genus nummorum à Friderico Cæsare primo repertum fuisse. Nummi isti scortei erant ex corio, quorum inuentionem Numæ tribuunt. Eum enim Plutarchus alijque populo Romano congiarium dedisse tradunt, scorteos asses. Donatus etiam in hoc Virgilij:

Aeneid. 1.

Taurino quantum possem circumdare tergo.

tradit, pecuniam ex corio bubulo priscis temporibus fuisse, hincque pecuniam dictam, quod ex pecore originem duceret. Vnde & illud D. Hieronymus ad Rufinum: *Vt cùm montes auri pollicitus fueris, ne scorteum quidem numum de thesauris tuis proferas.* Lacedæmonij etiam scorteo numo vtebantur, vt tradit Nicolaus περὶ ἐθῶν, & ex eo Stobæus, & Seneca, cuius hæc verba sunt: *Aes alienum habere dicitur, & qui aureos habet, & qui corium forma publica percussum, quale apud Lacedæmonis fuit, quod vsum numeratæ pecuniæ præstat.* Pierius verò existimat nummos illos scorteos à Numa distributos, tesseræ potius vicem, quàm pecuniæ gessisse: temporarius enim (inquit) fuit. Vulgò hodie etiam bursas vocamus loculos, in quibus nummos reseruamus, à βύρσα nimirum, quia prius ex bubulo corio fiebant, sicut & equiperæ, & quas valisias vulgus vocat: quæ ligno sæpè fulciuntur, coriaceos riscos videtur vocare Terentius, Græci similiter δερματίνους ῥίσκους: Vtres item quibus vinum & oleum deferri solet, ex bubulo corio fuisse Æoli exemplo poetæ indicant. Homerus:

Collect. ca. 42.
Lib. de benef 5. c. 13.
Bursa.
Vtres.
Odyss. K.

Δῶκε δέ μοι δείρας ἀσκὸν βοὸς ἐννεώροιο:
Ἔνθα δὲ βυκτάων ἀνέμων κατέδησε κέλευθα. idest.
Dedit mihi autem excoriatum vterem bouis nouennis,
In quo procellosorum ventorum ligauit flatus.

Metã. 13.

Ouidius similiter:

Aelion Hippotaden cohibentem carcere ventos,
Quos bouis inclusos tergo (memorabile munus)
Dulichium superasse ducem.

Istiusmodi autem Aeoli vtres non incongruè folles vocabimus: nam & Virgilius ait:

Folles.
Georg. 4.

Ac veluti lentis Cyclopes fulmina massis
Cum properant, alij taurinis follibus auras
Accipiunt, redduntque, alij stridentia tingunt
Æra lacu, gemit impositis incudibus Aetna.

quamuis reuera fabrorum folles, qui & nostro tempore ex eodem fiunt corio, intelligat. Videas & scuticas hodieq; ex bubulo corio factas, quales & olim erant, potissimum ad seruitia punienda. Apud Iuuenalem, vbi ait:

Scutica.
Saty. 6.

Taurea punit
Continuo flexi crimen facinusque capilli.

Scholiastæ scuticam ex corio bubulo exponunt. Seruus apud Plautum; *Vt enim vbi mihi vapulandum est, tute corium sufferas.* Aliàs rursus: *Faxo vt bubulis corijs onustus sis saturni hostia.* Item: *Heri in tergo meo tres facile corios contriuisti bubulos.* Hinc *de corio satisfacere*, cùm quis ob illatam iniuriam flagris conciditur. Ipse autem ictus siue flagrum βυσανὴ dicitur, & βυταvη, & βουδλὴξ. Zea verò, vel Zerion vocabatur locus, quo seruitia punienda mittebantur, ad quod idem Comicus allusit, cùm dixit: *Qui potentam pransitant, & vbi viuos homines mortui incursant bouis.* Huc spectat illud eiusdem: *Abstinebit centione bubula.* Sedemus verò etiam in pellibus, non tam bubulis, quàm arietum. Proci apud eundem poetam in corijs sedent boum, quos ipsi occiderant.

In Pœnulo.
In Amphytrione.
In Asinaria.
Sedes.

Ημενοι ἐν ῥινοῖσι βοῶν ὡς ἔκτανον αὐτοί.

Gesnerus testatur suos, idest Heluetios hodie tergoribus bubulis vti etiam ad conficiendum puluerem tormentorum bellicorum. Est vbi bubulo corio mensa sternitur. Hunc enim in modum de Turcarum mensa scribit Ioan. Bohemus: Scamnum aut sedile, aut aliud fulcimentum nemo cuiuscunque dignitatis conditionisuè existet, requirit, sed decentissima quadam membrorum, & vestium compositione super terram puerorum more recumbit. Mensa super quam vescuntur, vt plurimum è corio bubulo parata est, aut ceruino non concinnato, & adhuc hirsuto, rotunditatem habens quatuor vel quinque palmarum latitudinis circulos multos per circuitum insutos ferreos, quibus cùm corrigiæ inductæ sunt, instar bursæ clauditur, expanditur & portatur. Ex eodem corio lecticæ fiunt, more ab antiquis recepto, quoniam præ cæteris pellibus aeris iniurijs resistit: sed & coniugales lecti bubulo corio operiebatur, sicuti notum est ex Homero, apud quem Vlysses, vt ab vxore recognosceretur lectum suum coniugalem diligentissimè delineat: Truncus (inquit interprete Raphaelo Regio Volaterano) erat ingens oleæ inter aream thalami, vegetus valdè ac viridis, crassitudine columnæ, hunc ego pro fundamento thalami ieci, quem densis supra lapidibus construxit, ex ramis verò ipsius oleæ incisis portas aptè compactas constitui. Germen denique radicis ipsius affabrè ferro expoliui, & ad perpendiculum direxi, deinde terebra diligenter terebraui: ex hoc itaque lectum lectique fulcra extruxi, auroque & argento & ebore variè ornaui: loris postmodum bubulis purpureis subtus constraui: Andreas Diuus Iustinopolitanus hoc postremum vertit sic: Extrà autem extendi pellem bouis purpurè splendidam: & sic quoque vertit Ioannes Spondanus: Græcè legitur,

Lib. 2. de Asia.
Lectica.
Odyss. Ψ.

Ἐκ δ' ἐτάνυσσα ἱμάντα βοὸς φοίνικι φαεινόν.

Rursus similiter ac nostro æuo calcei ex bubulo fiebant corio. Alutam vocant pellem concinnatam ad calceos, sed potissimùm molliorem, ex qua nimirum superior eorum pars conficeretur, quod non obscurè innuit Iuuenalis, dum canit:

Calcei.
Aluta.
Saty. 7.

Appositum nigræ Lunam subtexit alutæ.

Nobiles enim Romani Lunæ imaginem in calceis depictam gerebant. Hinc & illud Martialis. *Lunata nusquam pellis, & nusquam toga*: idest, nusquam videbis nobiles. Accipiatur verò etiam aluta pro alijs coriaceis rebus, vt pro subligaculo, vt apud eundem Martialem:

Lib. 1. 50.
Lib. 7. 39.

Inguina succinctus nigra tibi seruus aluta,
Stat, quoties calidis tota foueris aquis.

Hieronymus Vida calceos non inuenustè tegmina taurea nominabat:

Taurea nudatis circumdat tegmina plantis.

Hesiodus ad calceorum vsum pelles probat boum, qui fortiter sunt occisi:

Ἀμφὶ δὲ ποσσὶ πέδιλα βοὸς ἶφι κταμένοιο
Ἄρμενα δήσασθαι, πίλοις ἔντοσθε πυκάσας, idest,

Circum verò pedes calceos bouis fortiter occisi
Aptos ligato, pilis, intus condensans.

Soleis autem calceamentorum, coria adultorum boum conueniunt. Carbinatas Græci vocant, vt Xenophon, calceos factos ex rudi corio bubulo, ἐκ τῶν νεοδάρτων βοῶν, vt Varinus habet. Hermolaus Barbarus in Corollario ad saxifragam Dioscoridis, Carbatinis (inquit) legendum in secundo historia animalium volumine Aristotelis cap. I. (vbi camelos quæ per exercitum longiore itinere fatiscunt, carbatinis calceari scribit) non carbasinis est. Sunt autem carbatinæ, quas Catullus ad Victium carpatinas crepidas vocauit, calceamenti genus è Caria translatum, quod hodieque

vulgo ſic vocatur, detractis vtique poſterioribus ſyllabis & ſ, litera principio adiecta, vt aſſolet. Nam & capriſculus calceamenti genus eſt, vt Fl. Vopiſcus ait in Aureliani Cæſaris vita. Quidam tamen carbaſa etiamnum vocant boum coria, quæ Cæſar alutas appellauit: nam, vt Suidas agit, vbi defeciſſent calcei, carbatinis vtebantur ex crudis boum tergoribus recens detractis, vt illud Virgilianum:

Veſtigia nuda ſiniſtri
Inſtituere pedis, nudus tegit altero pero.

Sunt verò & ſculponeæ apud Plautum & Varronem calceamenti genus, à fictitia voce ſonum ſignificante, vt Turnebo videtur, quem certè ſonum repræſentat ferè calcei lignei, quibus tenuiores vtuntur hyberno tempore, è ſolido ligno conſculptis. Has verò ex bubulo corio conſtitiſſe oſtendere ſatagit Franciſcus Ferdinandius in ſua Didaſcalia multiplici: Quare cùm non facilè ſit dijudicare, quid ſculponearum nomine intellexerint veteres, cùm ſit ſingularium & parum viſitatarum vocum comes hallucinatio, non fuerit præter noſtrum inſtitutum, aliorum etiam ſuper eis, ac in primis Ferdinandij ſententiam in medium afferre. Fabius Plantiades Fulgentius in libello de ſermonum antiquorum expoſitione, quem citat & ſequitur Alciatus in Plautinarum vocum Lexico, Sculponeas dici ait: ceſtus plumbo ligatos. Contrà verò Robertus Stephanus in ſuo theſauro, & Calepinus diligentes viri ſculponeas eſſe volunt calceos lana confectos, & quo magis mirer, pro ſua vtrique opinione eoſdem afferunt authores, Næuium imprimis, qui iuxta Fulgentium in Philemporo comœdia ſic ait:

Cap. 28.

Sculponeis batuenda ſunt huic latera probè.

Plautum deinde, qui ita in Caſina:

Qui quæſo potius quàm ſculponeas,
Quis batuatur tibi os ſenex nequiſſimè?

Quæ fermè verba prouerbij loco vſurpauit Scaliger filius in commentarijs ad librum Manalij primum. Sed vt verum ingenuè fatear, neutra mihi videtur verò conſentanea opinio, non Fulgentij, tum ex inferius dicendis, tum quia, cur quæſo laborioſum ceſtorum pondus deſideraret Chalinus, vt os aut latus batueret ſenis, cùm longè facilius id fuſtes, lora, flagra, quæ frequenter ad manus habentur, præſtare poſſent: Non Roberti & Ambroſij, & qui nullo teſtimonio probant, ſculponeas fuiſſe ex lana confectos calceos, & quia nullo quempiam afficere poſſent dolore, ſi lanei eſſent calcei, contra quàm ſuperius adducta poetarum loca intendunt. Quare ſculponeas ego calceos eſſe credo ruſticanos ex duriſſimos confectos bouino corio, illos nimirum, quos abarcas, vel cos capatos bacunos vulgus noſtrum (in Hiſpania) vocat: Et hoc Catonis teſtimonio: is enim in libris de re ruſtica, de veſtimentis ruſticanæ familiæ præſtandis agens: *Sculponeas* (inquit) *bonas alternis annis dare oportet*. Familiæ autem ruſticanæ calceos non ex lana, ſed ex duriſſimo potius bouino corio conuenire quis non videt? Quod etiam Varronis confirmatur authoritate, quam pro ſua opinione, imo contra ipſam adduxit Robertus Stephanus:

Aſpicio ſculponeatam bigas ſequi cornatas.

Non enim veriſimile eſt peditem aut ceſtorum onuſtam pondere, aut laneis calceis bigas alicubi ſecuturam. Iam verò ad Plautinum locum, vt noſtram comprobet ſententiam, accedamus. Parat Stalino ſenex conuiuium, Olympio villico imperat, vt varia piſcium genera coemat:

Emito ſepiolas, lapadas, lingulacas
Hordeias.

Tunc Chalinus ſeruus herum ſenem illudens, quod hordeias afferri iuſſiſſet: *Immo triticeias ſi ſapis,* inquit. Iubet etiam ſenex villico, vt emat ſoleas, piſcium nempe genus aliud à Plinio inter non illaudata connumeratum: tunc ludens in ambiguo Chalinus ac hero illudens, quia ſoleæ plura ſignificant, vt docet Quintilianus, ſolearum piſcium loco calceos intelligit, hoc enim ex ſolea ſignificatis vnum. Idem Plautus:

Li. 8. c. 11.
In Moſtellaria.

Cedo ſoleas mihi vt arma capiam, pol ego occidam patrem.

tunc inquam ſoleas intelligens calceos, non ſoleas, quin potius ſculponeas, vtpotè duriores in eodem calceamenti genere, quibus ſenis os batuatur, importari deſiderat. Ab his ſculponeis fortaſſis originem traxit Italorum ſcarpa, ſcarpone, & ſcalfarone. Iam verò & integras ex corio veſtes confici inuenio. D. Auguſtinus, & ex eo Petrus Crinitus tradunt, Sarabitas ſacerdotes, qui in Aegypto poſiti ſunt, in foraminibus petrarum habitantes, indui boum & porcorum pellibus, cingi funibus palmarum, ſpinas ad calcanea portare ad cingulum ligatas, diſcalceatos, &c. cauernis exeuntes ad feſtum Scanophegiæ pergere Hieroſolymam, & Sancta Sanctorum intrantes paupertatem & abſtinentiam à ſe prædicare ſeruari. Si quis verò ad humilitatem eorum id referat, vt videtur referendum, eſſe tamen alios populos intelliget, qui bubulis tantum corijs induuntur. Incolæ

Veſtes coriaceæ.
Lib. 3. cap. vlt.

colæ nimirum Capitis bonæ spei ex pellibus bubulis amiculos sibi faciunt, exteriori parte nuda fouentes corpora, vt apud scriptores de nauigationibus suis in Indias legimus. Sed & in omni ferè Europa videas peregrè euntes coriaceis indui pallijs, & vmbraculis etiam vti ex eodem corio cùm ad Solis ardorem, tum ad arcendas pluuias, aliasq; aeris iniurias. Illud verò summa dignum est admiratione, quod de nautis, qui per mare, per quod nauigatur in regionem Sin, narrat Beniaminus Tudelensis in suo itinerario, quod ex Hebræo Latinum fecit Benedictus Aria Montanus, quomodo nimirum aliquando pellibus inuoluti bubulis auium ope ex ineuitabili aliàs naufragio euadant. Aiunt (inquit) mare illud interdum æstuosissimum esse astro Chesil subiectum, cuius vi tantus nonnunquam excicetur ventus, vt nulli mortalium nauigando superari possit, aut effugi: Intrudit enim nauigia in ipsas maris angustias, vnde extricari & effugere non possunt: hærentque diutius, quod commeatu omni absumpto homines pereant: neque verò raró naues hoc modo periclitantur; Verùm huic incommodo hominum industria prospectum est, atque euadendi ratio est adinuenta, quam cognoscere non fuerint iniucundum. Sic autem res habet Boum coria integra quamplurima in nauibus imponuntur, nauigantium hominum numero paria, qui cùm vento acti in illas angustias intruduntur, singuli singula subeunt, atq; collo introrsum complicatio, ita colligant, vt aquæ aditus obcludatur, tum sese rotantes & mouentes in mare è nauigio deijciunt, quos cùm maximæ aquilæ illis regionibus familiares gryphes dictæ prospiciunt, boues aut animalia alia esse putantes, aduolantes eripiunt, atque in aridam exportant, vt ipsius disruptis pascuntur; verùm opportuna celeritate vsus qui intra corium includitur homo, feram ipsam gladio confossam vulnerat & occidit, atque hoc pacto plures euadunt. Tantum ferè ille. Est præterea præsegminum huius corij non prætereundus vsus, maximè in agris ad lætificandum eos fimi loco, cui ab agricolis omnino præferuntur, quoniam non minus lætificet, & longè diutius eius pingue vt vocant, perduret. Nostri agricolæ ad cannabis culturam, ex qua summum nobis lucrum est, summopere commendant. Io. Bapt. Porta in suo pomario, poma ijs saturari gaudere tradit, nominatim citriam arborem. Quid sit casia Theophrasti & Plinij suo loco indicabo. Confectos eius surculos, corio bubulo præsuere Theophrastus testatur, vt eo putrescente enati vermes lignum erodant. Iam verò cum de scutis esset sermo, eò sæpè in militia peruentum esse diximus, vt miles ad solandam famem pellibus scutis detractis vescerentur. Vbi erat addendum, Pyræum cùm obsideret Sylla, incolas teste Appiano absumptis omnibus iumentis, coria elixasse, & in alimentum vertisse. Idem ait de Numantinis; Haud multò post deficiente omni comeatu, cum neque fructus iam vllos, aut pecora, aut herbas haberent, coria primum macerata, aquaque mollitia esitare, vt quondam alij in belli necessitate cœperunt. Cambisi per inuia & arentia trahenti exercitum, cùm deessent necessaria, nec quicquam subministraret sterilis & inculta humanisq; vestigijs destituta regio, tenerrima primum frondium cacumina, deinde coria igne mollita necessitas cibum fecit, vt scribit Robertus Valturius in septimo de re militari. Cum verò multa de corio dixerimus, necessarium fuerit, vt quomodo id præparetur, indicemus. Præparandi non vna est ratio. Bellonius refert Illyrios myrti folijs sua coria densare, Macedones rhoe, Aegyptios siliquis acaciæ, Asiæ minoris incolas glandium esculi calicibus, Gallos quercus libro, Phrygios corticibus pini syluestris. Antiquos parasse etiam oliuo discimus ex hoc Valerij Flacci:

Nautæ pellibus induit, ex naufragio euadant.

Præsegminum corij vsus.

Coria esitata.

De bell. Mitrid.

De bell. Hisp.

Corij præparandi.

Li. 1. obser cap. 52.

> *Vt bouis exutas multo qui frangit oliuo,*
> *Dat famulis, tendunt illi, tractuque vicissim*
> *Taurea terga domant, pingui fluit vndique tellus.*

Sed hoc puto factum, vt aquæ melius resistat. Fuit id apud nos seuo. Postremò suprà ex Plinio & Dioscoride indicauimus, quale sit optimum gluten, nunc dicamus parandi eius rationem, quæ legitur in libro Seruitoris vulgò nominato; Accipe de extremitatibus, boum aut pecudum, idest (inquit) coria manuum & pedum & capitum, & ablue bene, ab omni sorde eorum & à terra & imple ex eis ollam magnam & cooperi coria cum aqua, & pone ollam in furno panis à principio noctis vsq; mane, deinde extrahe & cola, & si aqua coagulatur, benè: si non, oportet, quod iterum ponas in furno secunda vice, vel plus, donec aqua illa incrassetur: Et quando erit refrigerata, coaguletur; deinde incide in frusta, & dimitte siccari, in loco ventoso non humido, vel calido, donec fiat, sicut vitrum. Tantum ille. Vsus eius ad agglutinandum. Lucretius:

Gluten vt fiat.

> *Glutine materies taurino ita iungitur vnà,*
> *Vt vitio venæ tabularum sæpius hiscant*
> *Quàm laxare queant compages taurea vincla.*

Lib. 6.

VARIVS

VARIVS QVARVMDAM Aliarum partium vsus.

Neruorum vsus. *Tom. 2.* Ex bubulis neruis flagella fiebant fractu contumacissima, & quàm maximè flexibilia, vnde etiam factum est, quòd inter tormenta recenseantur, quibus sancti Martyres torquebantur. His Diocletianus, vt testatur Surius, Diuum Georgium vapulare iussit, donec eius caro terræ sanguine effluente ex plagis agglutinaretur. Iisdem Niceta Martyr acerrimè flagellatus est, cùm deos argenteos domi sublatos confregisset, vt legimus apud Marulum. Similiter S. Isidorus Alexandrinus teste eodē Surio vapulauit sub Decio, cùm nollet idolis sacrificare, & sic fortè martyres alij flagellati sunt. *Li.15.c.5.* Ob eandem verò etiam causam, quia videlicet propter mollitiē in quamuis partē nullo negotio torqueri possunt, optimè nerui in arcu vsū præbent, de quo sic Claudianus: *De hestrice*

Quis labor humanus tantum ratione sagaci
Proficit? eripiunt trucibus cortinia capris,
Cornua subiectis eadem lentescere cogunt
Ignibus, intendunt taurinos mittere neruos,
Instruitur pinnis ferroque armatur arundo.

Cap.18.de machinis. Eliguntur ad istiusmodi, aliaque instrumenta quæ fracturæ contumacissimè resistere volumus, nerui qui sunt in humeris, id quod ostendit Hieron, de constructione monangonis agens; *Huius* (inquit) *contextionem ex robustioribus & quam plurimum exercitatis neruis animalis fieri dicunt, verbi gratia, cerui quidem ex ijs, qui in cruribus pedibusque: tauri ex ijs, qui in humero sunt.* Apud pastores bubuli nerui, filiorum quibus vestes consuuntur, vsum habuisse videntur: siquidem Hesiodorus pelles hœdorum cum iam frigus inchoat, bubulo neruo consui iubet, dum canit:

Πρωτογόνων δ' ἐρίφων, ὁπόταν κρύος ὥριον ἔλθῃ,
Δέρματα συῤῥάπτειν νεύρῳ βοός. idest,
Primogenitorum verò hædorum, cùm frigus tempestiuum venerit,
Pelles consuito neruo bouis.

Dentium vsus. Dentium bubulorum vsus est ad poliendam chartam, more ab antiquis recepto. Plinius: *Scabritia chartarum leuigatur dente conchaue, sed caduca litteræ fiunt.* Nostro æuo ossium nullus quod equidem noui, vsus est. *Ossium.* Eorum in vitium satione sic meminit Plinius: *Est & luxuriosa ratio vites serendi, vt quatuor malleoli vehementi vinculo colligentur in parte luxuriosa; atque ita vel per ossa bubuli cruris, vel per colla fictilia traiecti obruantur, binis eminentibus gemmis &c.* *Lib.12.ca.21.* Tradunt Cleanthem philosophum, quæ à Zenone audierat, ossibus boum & testis fictilibus perscribere solitum, cùm pecunia non suppeteret ad chartas emendas. *Sanguinis.* Sanguis verò bubulis malthis faciendis est perquam idoneus, quòd quàm cæterorum animalium crassior sit, & citò coeat, dureturque: præcipuè taurinus, quem eo nomine etiam inter venena esse diximus, ideoque is calidariæ malthæ, vbi crassior & firmior materia requiritur, frigidariæ autem bubulus simpliciter additur à Palladio. *Malthæ caldariæ*, inquit, *ad balnea compositio huiusmodi est: Sanguini taurino & oleo florem calcis admisce, & rimas coniunctionis obducto: item ficum & picem duram & olrec testas siccas simul tundens, His omnibus iuncturas diligenter adlines. Malthæ vero frigidariæ compositio talis est; sanguinem bubulum, florem calcis, scoriam ferri, pilo vniuersa contundens & ceroti similar effectes & curabis adlinire, sicubi frigida balnei inter rimas labetur.* *Maltha caldaria, & frigidaria. Lib. 1. tit. 41.* Sic ille. Sanguis verò vituli & carnes vitulinæ valde concisæ in vas fictile missæ, ibique per decem dies relictæ, inescationis piscium aptissima est materia, vt docet Tarentinus. *Seuum.* Ex seuo laudatissimas fieri candelas, præcipuè ex iuuencis, & circa trimatum, in omni Europa notissimum est. Felle bubulo asserit Apuleius semina maceranda antequam spargas, aduersus mures agrestes. Laudat hoc remedium Plinius: *Mures* (inquit) *abiguntur cinere mustelæ vel felis diluto & semine sparso, vel decoctarum aqua: sed redolet* (frumentum) *virus animalium eorum, etiam in pane: ob id felle bubulo semina attingit vtilius putant.* Rasis præterea ait. Si radici arboris fel vaccinum illinantur, non accedent ad eam formicæ. Sed & cimices teste Palladio extinguntur amurca & felle bubulo, lectis aut locis perunctis. Al jtauri, vel hirci fel aceto diluunt, indeque lectum & parietes illinendo cimices necari affirmant. Lycium adulterari etiam amurca & felle bubulo Plinius tradit: De Indico verò Lycio simpliciter scribit aliquos felle bubulo vitiare. Teste item eodem felle taurorum aureus ducitur color, Hermolaus addit, æramentis atque pellibus, qualia cholobaphia cognominant: sed & ipse Plinius alicubi ait:

ait: *Taurino præcipua potentia, etiam in ære pellibusque colore aureo ducendis*: & apud Pollucem legimus: Χολοβάφος, χολοβαφίνη, ὅτω γὰρ ἐπὶ τῶν πλασμάτων οἱ Ἀττικοὶ τὸν χρυσοειδῆ ἐκάλεσαν. Ex setis equinis nostro æuo lineæ fiunt piscatoriæ, quas olim ex bubulis etiam fieri solere ab Homero indicari, nonnulli volunt, ita canente de Iride:

Seta.

Ἡ δὲ μολυβδαίνῃ ἰκέλη ἐς βυσσὸν ὄρουσεν,
Ἥτε κατ' ἀγραύλοιο βοὸς κέρας ἐμβεβαυῖα,
Ἔρχεται ὠμηστῇσιν ἐπ' ἰχθύσι κῆρα φέρουσα, idest,
Ipsam autem glandulæ plumbeæ similis in profundum dilapsa est
Quæ in agrestis bouis cornu posita
Descendit crudiuoris piscibus mortem ferens.

Opinionem suam stabiliunt, quoniam κέρας, quod aliàs cornu significat, hic significat crimen, vnde κείρασθαι tondere, & κουρά tonsura, & κεροπλάστης ille apud Archilochum, studiosus comæ ornandæ. Cæterùm hallucinari eos ait Plutarchus. Nam setis (inquit) equinis vtebantur, ijsdemque masculis, quòd equarum caudæ vrina manefactæ setas habeant inualidas: funiculo verò ante hamum opponitur corniculum, quod pisces peruorant, si quid aliud attingant. Alius verò erat setarum bubularum apud veteres vsus, nimirum ad scopas vestiarias ad puluerem excutiendum, sordesque detergendas. Meminit Martialis in Apophoretis:

Sordida si flauo fuerit tibi puluere vestis
Colligat hunc tenui verbere cauda leuis.

idest, cauda bouis in speciem musarij Pauonini excutiendo puluери delegata, quemadmodum Pauonis cauda abigendis muscis. Aelianus verò muscaria olim facta ait ex boum syluestrium caudis: Ad hæc pen cillos & peniculos vocabant, quod ex cauda constarent, quæ etiam penis, peniculus, penicillus, & peniculamentum dicebatur. Ijsdem mensas tergebant & soleas. Erat prætérea earundem setarum apud pictores vsus, nam & hi suos inde habebant peniculos, vt notum est ex hoc Afranij.

Lares ludentes peni pinxit bubulo.

Troglodytæ, vt refert Diodorus Siculus, senio confecti, nec armenta sequi valentes, gutture bouis cauda adstrictio, finiunt vitam. Qui mortem differunt, licet nolentes eodem modo, admonitos tamen antea vita priuant; idque habent beneficij loco. Vngulis bouillis bestiolas à vitibus arceri aiunt, idque annotauit Gaudentius Merula in quarto memorabilium. Fimi bubuli vsus ad lætificandos agros nulli non notus, ci tamen multorum aliorum animantium fimum Theophrastus præfert, inquiens: Acerrimus hominis fimus est, vt & Castodras omnium optimum eum esse asseuerat; secundum suillum, tertium caprarum, quartum ouium, quintum boum, sextum iumentorum. Idem ferè tradit Plinius, qui tamen his omnibus à Varrone præferri scribit turdorum fimum ex auiarijs: cui proximum (inquit) Columella è columbarijs facit, mox gallinarijs. Apparet tamen falli Theophrastum præcipuè cum suillo fimo secundum gradum bonitatis ascribit, quod nimirum vilissimum ab omnibus agriculis haberi solet, imo quod maiorem nocendi quàm iuuandi vim habere existimatur. Caprinum item annc ouillo etiam præferendum sit, dubitari non temerè potest, siquidem captæ frondes & virgulta carpunt, quæ sunt aridiora, quàm herbæ pingues quibus vescuntur oues. Iumentorum item bubulo præferendum fuerat, præcipuè asinorum, qui nimirum cibum subtiliter terunt, egregieque conficiunt, quicquid ore assumunt. Vnde aliorum apud antiquos aliam fuisse sententiam Plinius indicat, dum ait: *Quidam etiam bubulo iumentorum fimum præferunt, ouillumque caprino*. Est tamen, vt ait Crescentius, bubulum stercus stercorandis agris, & arboribus, ac vineis vtile: & idem Plinius alibi boum fimum iumentorum præferri scribit. In Phrysiorum agris videre est domos bolitinis parietibus idest fimo bubulo calcis vice oblitis in alijs ad ignis materiam ob ligni inopiam siccari, quod de Tartaris quoque scribunt cosmographi. Eodem fimo asperguntur folia arborum, teste Plinio, ne animalia pastu maleficum ea decerpat. Ad diuertendas pruinas stercus bouillum (inquit Gaudentius Merula) in vinea pro loca diuersa deponens, & ipsam sub auroram pruinis imminentibus accende: cinerem alij per vineam diuentillant, alij sero vites in ordinem redigunt. Periculum pruinarum imminet, si circa finem mensis Aprilis, aut exordia sequentis Maij luna decreuerit ventis perflantibus. Idem Gaudentius profitetur aridum bouis stercus frumento inspergi, vt melius conseruetur. Plinius iubet eo inungi aluearea hyeme: aitque vtilissimum esse alueos apum circumlini eo. (Varro intus & extra circumlinit) hyemeque stramento operi conducere, & crebrò suffiri, maximè hoc fimo: cognatum hoc ijs innascentes bestiolas necare, araneos, papiliones, teredines, apesque ipsas excitare. Idem scribit Columella his verbis: *Per vernos dies, vt Higinius ait* (circa calendas Aprilis, Palladius) *curandæ sunt apes adapertis aluis, vt omnia purgamenta, quæ sunt hyberno tempore congesta, exi-*

Vngularũ vsus, & fimi.

*Li.*17.*c.*9.

*Lib.*17.*ca.*28.

*Lib.*4.*Memorab.cap.*40.

*Lib.*22.*ca.*14.

mantur, & araneis qui fauos corrumpunt detractis, fumus immitatur incenso bubulo fimo. Is enim quasi quadam cognatione generis maximè est apibus aptus. Tantum ille, & rursus: *Tineæ & papiliones plerumque fauis adhærentes decidunt, si fimo medullam bubulam misceas, & his incensis nidorem admoueas.* Palladius verò ait: *Castrandis aluearijs fumus admouetur ex arido fimo bubulo, quem in paltario factis carbonibus conuenit excitare.* Chinenses eodem fimo, vt in Iesuitarum literis legimus, pisces alunt, vt pingues euadant, & Ioannes Hugonis Hagensis, in Goa tradit vaccarum fimo casas inungi aduersus pulices, & Vveckerus ex innominato, ex bubulo fimo fumigium fieri ad fugandos cimices. De vrina bubula ex Higinio scribit Palladius: *Quidam ægris examinibus apum, ne intereant, bubulam vel hominis vrinam alueis apponunt. Campas nonnulli ficulneo cinere persequuntur: si permanserint, vrina bubula aut amurca æqualiter mista conferueant, & vbi refrixerint olera omnia hoc imbre consperge.*

Vrina vsus.

DE BOBVS FERIS, ET PRIMVM De Vro. Cap. II.

SVPRA in bouis mansueti siue domestici historia, multa admodum diuersa boum genera enumeraui, quorum aliquot fera esse, non dubito; eos tamen ab alijs non separaui, quoniam authores ferine an mansueti essent, non satis declararunt. Bouis vero etiam nomine multa peregrina & syluestria animalia, magna, & cornuta præcipuè, quorũ propria nomina ignorabant, appellauerunt, vt elephantes, boues lucas: rhinocerotes, Aethiopicos boues: Cæsar etiam alces & rangiferos boum nomine comprehendere videtur, nimirum propter animalium illorum magnitudinem & lactis vsum. Ego alces, & rangiferos à bobus feris separabo. Boues feri etiam dicuntur syluestres: nam syluestres ab agrestibus differunt, vt indicat Plinius, inquiens: *Tauri agrestes differunt à syluestribus*: agrestes intelligens quos Græci ἀγραυλεῖς nominant, qui quanquam mansueti sint, & ex mansuetis nati, liberi tamen solutiq; in agrorum, syluarum, aut montium pascuis relinquuntur, nec ad stabula reuocantur: syluestres verò feros, vt sunt, vri, bisontes, & alij, quos Græci vocant ἀγρίους, non tam à locis ab hominum consuetudine remotis, quàm natura, siue ingenio fero & syluestri.

Bouis nomẽ variũ.

NOMENCLATVRA, EIVSQVE RATIO.

VRVS authore Macrobio Gallica (Germanica potius) vox est, qua feri (inquit) boues significantur. Seruius Græcam vult originem ab ὀρῶν, idest, à montibus, vbi potissimum versantur. Apud Germanos hodieque vrochs nuncupatur, composita voce ex Vr, & ochs, Belgis Vros, vnde Latini haud dubio vrum conformarunt, Vr autem Germanis est syluestre, aut vetus, aut principale. Ochs autem bos est. Gesnerus Vr syluestre hic interpretatur, similiter gallum syluestrem Germanis Vrhan vocari asserens. Potest tamen Vr pro principali siue potenti interpretari vt sit vros, siue vrochs, bos potens, magnus, vastus, maximarum virium, quales vro ascribuntur. Apud Sueuos & Bauaros & alios quosdam Germanos, qui u, in au mutare solent, au verochs appellatur. Scaliger pater Polonis, saltem in Samogithia & Mazouia, quorum ait animal esse populare, tradit vocari thur: Gesnerus verò Tur, vel Turonem Polonis nominari ait bouem syluestrem domestico maiorem, minorem verò vro, quem ipse veterum Tarandum esse contendit, vt dicemus in Varandi historia. Et Sigismundus Baro in suis rerum Moscouiticarum commentarijs vrum quidem scribit in sola Mazouia reperiri, & indigenis thur vocari, sed cùm Germanis idem animal dicat vocari bisontem, bisontem autem Germanicè aurox, non satis clarè ac distinctè loquitur, cum bisontem Germani, vt modò patebit, Visent dicant. Ego Scaliger subscripserim, præcipuè cùm & Martinus Cromerus in sua Polonia dicat: Vri, idest, syluestres boues quos nos thuros dicimus, in solis Masouiticis syluis apud Viskitcos extant. Eliota Anglus vros Anglicè exponit bulges, vel buffes, tanquam hoc nomen à bubalo diuersum sit, quem alibi à bugill interpretatur. Sic Erasmus Stella in libro de origine Brussorum, Buffelus (inquit) quadrupes habet barbam, veluti capra, similis alioqui boui per omnia, non alium quàm vrum intelligens. Iacobus Zieglerus in Schondia sua tradit in Angermannia ducatu Europæ maximè Septentrionali, & confini Laponiæ inter præcipuas feras, venari vros, & bisontes, quos patria lingua dicant egl, idest asinos syluestres: sed egl Germanis est alce,

Vri etymũ.

Exer. 206. 3.

alce, vt dicetur postea: Idem Scaliger vrum Lituanis Zumbronem nominari, se inuenisse scribit: eodemque nomine Illyrica lingua dici Gesnerus intellexisset: Atqui Sigismundus Baro Zumbronem Lituanorum bisontem esse profitetur, id quod Martinus Cromerus quoque facit, sed his bisons veterum vrus est, & Albertus Zubronis nomine bonasum delineat circa finem libri vigesimi secundi. Quærendum num Rhizes vocatæ Iphicrati teste Strabone belluæ forma tauris persimiles; vita verò & magnitudine & pugnandi viribus elephantes referentes, apud Hesperios Aethiopes nascentes, vri sint. Non enim rhinocerotes esse, quod Gesnerus credit, arbitror, cùm quòd Strabo rhinocerotem sibi visum dicat aliàs, tùm quod Iphicrates cornu è naribus enascens, quod rhinoceroti proprium est, non tacuisset. Probè interim noui à Plinio scriptum esse Vros & bisontes Græcos in experimentis non habuisse: addit tamen boue fero refertas fuisse Indiæ syluas: cur non itaque & in ea Aethiopia? D. Hieronymus bubulum scribens esse bouem syluestrem tam indomitum, vt iugum ceruicibus non recipiat, & cum syluestris bos sit, propter feritatem nolit terram scindere, non alium intelligit quàm vel bisontem, vel vrum, sed vrum potius, quem vulgus Romanum olim, & ipse etiam Martialis hoc versu,

Rhizes. *Lib. 16.* *Li. 3. com. ment. in Amos c. 1.* *Bubalus.*

Illi cessit atrox bubalus atque bison.

bubalum appellabat, vt testatur Plinius his verbis: *Scythia animalia gignit paucissima, inopia fructuum: pauca contermina illi Germania, insignia tamen boum ferorum genera, iubatos bisontes, excellentique & vi & velocitate vros, quibus imperitum vulgus bubalorum nomen imponit, &c.* Non enim Raphaeli Volaterrano, nonnullisque alijs assentior, qui pronomen quibus, non ad vros solum referunt, sed etiam ad bisontes. Ijs enim non solum aduersatur allatus Martialis versus, sed imprimis Solinus, qui sua omnia ex Plinio transcripsit, cuius hæc sunt verba: *In tractu saltus Hercinij & in omni septentrionali plaga bisontes frequentissimi sunt, &c. Sunt & vri, quos imperitum vulgus vocat bubalos.* Neque etiam ab Hieronymo bubalum vulgo dictum intelligi posse reor, vt Franciscus Ribera Iesuita credidit, quo bubalus olim Italis foret incognitus. Nam probandum erat, bubalum olim ad arationem ineptum fuisse propter nimiam feritatem, sicuti adhuc ineptus est vrus: Apud Virgilius in Georgicis, vbi agit de vitium cultura, & inquit:

Cap. 25. *Lib. 2.*

Texendæ sæpes etiam, & Pecus omne tendendum,
Præcipuè cum frons tenera, imprudensq; laborum,
Cui super indigenas hyemes, solemque potentem
Syluestres vri assiduè, capreæque sequaces
Illudunt.

Et rursus, vbi de boum pestilentia:

Lib. 3.

Tempore non alio dicunt regionibus illis
Quæsitas ad sacra boues Iunonis, & vris
Imparibus ductos alta ad donaria currus.

Seruius alijque interpretes, vros interpretantur boues syluestres, cùm potius pro quibusuis magnis & egregijs bubus ibi acceperis, vt tauri nomen quandoque etiam vsurpatur: nam & in Græcorum scriptis Argiuæ Iunoni, de qua hic mentio est, simpliciter boues albos, sacros fuisse legimus apud Palæphatum.

GENVS. DIFFERENTIÆ.

Forma. Descriptio.

VRVM ex bubus feris esse, profitentur omnes, cæterùm quis reuera is sit, nisi diligenter aduertas, difficillimè ex authoribus, qui de eo scribunt, disces: pleriq; enim vel cum bisonte, vel cum bonaso, vel bubalo, alijsuè confundunt. Ego ex collatis veterum & recentiorum scriptis spero me qui verus ac geminus sit vrus, docturum. Cæsar itaque in sexto commentariorum suorum de bello Gallico, *In sylua Herecynia* (inquit) *nascuntur qui appellantur vri. It sunt magnitudine paulo infra elephantos, specie & colore & figura tauri. Magna vis est eorum, & magna velocitas: neq; homini, neq; feræ quàm conspexerunt, parcunt. Hos studiosè foueis captos interficiunt. Hoc se labore durant adolescentes, atq; hoc genere venationis exercent: & qui plurimos ex his interfecerunt, relatis in publicum cornibus, quæ sint testimonio, magnam ferunt laudem. Sed assuescere ad homines, & mansuefieri, ne paruuli quidem excepti possunt. Amplitudo cornuum & figura & species multum à nostrorum boum cornibus differt. Hæc studiosè conquisita ab labris argento circuncludunt, atq; in amplissimis epulis pro poculis vtuntur.* Hæc itaq; Cæsar Plinius ait: *Paucissima animalia Scythia gignit inopia*

Vrus à veteribus descriptus.

fruti-

fruticum, pauca contermina illi Germania, insignia tamen boum ferorum genera, iubatos bisontes, excellentiq; & vi & velocitate vros, quibus imperitum vulgus bubalorum nomen imponit, cùm id gignat Africa vituli potius ceruinè quadam similitudine. Et rursus: *Vrorum cornibus barbari Septentrionales potant, vrnasq; binas capitis vnius cornua implent. Alijs præfixa his pila cuspidant. Apud nos in laminas secta translucent, atq; etiam lumen inclusum latius fundunt, multasq; ad delicias conferuntur, nunc tincta, nunc sublita, nunc quæ cerostrata picturæ genere dicuntur.* Sic ille, ex quo Solinus: *In tractu Hercyniæ syluæ & in omni Septentrionali plaga sunt etiam vri, quos imperitum vulgus vocat bubalos, cùm bubali penè ad ceruinam faciem in Africa procreent. Istis porrò quos vros dicimus, taurina cornua in tantum modum protenduntur, vt dempta ob insignem capacitatem inter regias mensas potuum gerula fiant.* Ad hanc cornuum magnitudinem & capacitatem respiciens Seneca, vri cornua lata vocat, inquiens:

Lib. 16.

In Hypolyto.

Tibi dant variæ pectora tigres,
Tibi villosi terga bisontes
Latisque feri cornibus vri.

Latos enim expono capaces. Atque hæc ferè sunt, quæ apud veteres de vro legimus, ex quibus constat, animal esse, tauro quidem simile, sed multò maius, robustius, velocissimum, cornibusque quam taurus, multò amplioribus. Gesnerus vrum nobis depingit ex tabula Moscouiæ Antonij Vuoid, sicuti ipse tradit in paralippomenis sui operis de quadrupedibus tauri genus barbatum, cætera tauro simillimum, quemadmodum icon ipsa docet: Barbatum esse vrum etiam Erasmus Stella in libro præcitato profitetur, inquiens: Buffelus quadrupes habet barbam veluti capra, similis alioqui boui per omnia, & est in Brussia quidem ferocissimus. Caligula hos primus Romæ exhibuit in theatro, quos populus putauit esse tauros syluestres. Et rursus: Vrus sub mento villos longiusculos habet in arunci speciem, cæteris tauro persimilis. Idem omnino videtur, cuius in appendice à Sebastiano Munstero missam ait iconem, & sic de eo scribit: Vri quoque effigiem ad viuum expressam Sebastianus Munsterus nobis communicauit, à nostra, id est priori, nonnihil diuersam. Corpus vri, quem pictura illa repræsentat, perquam crassum est, tergo summo ferè gibboso (hoc icon minus exprimit) Longitudo ei è capite ad caudam breuior, quam proceritas &

ventris, laterumque & dorſi craſſitudo poſtulet. Cornua denſa, nigra, breuia, oculi verſus exteriorem canthum rubicundi; os latum, craſſus & ſimus naſus. Craſſum & amplum caput: facies, vt ſic vocem, lata. Tempora villoſa (icon villos in medio temporum potius oſtendit) Mentum barbatum, ſed breuibus villis nigris: Color ferè niger, maximè in temporibus, mento, collo, &c. in facie, lateribus, cruribus, cauda ad puniceum vergit. Tacuit fortaſſis vterque, nimirum Eraſmus & Munſterus cornuum vaſtitatem, quoniam & hæc biſonti conuenit, id quod tamen Sigiſmundus Baro, qui vrum cũ biſonte videtur confundere, his verbis negat. In Lituania reperitur biſons, qui patrio nomine Suber vocatur, Germanicè Aurex. Vri etiam quos indigenæ Thur, Germani biſontes vocant, in ſola Mazouia reperiuntur. Vrus autem eſt forma bouis nigri, habet longiora cornua quàm biſons. Nec te moueat dictio Germanica, quæ vrum biſontem vocat, & biſontem aurex. Nam ex commentarijs Cæſaris habes, Germanos vrorum cornibus pro inſignioribus poculis quondam vſos fuiſſe, quem vſum etiam hodie Samogithæ obſeruant. Vrorum porrò cornua, quæ etiam noſtro tempore in quibuſdam templis auro & argento exornata, veluti rara quædam monumenta reperiuntur, & longitudine & colore à biſontis cornibus aliquanto breuioribus poculiſque minimè aptis, facilè diſcernuntur. Icon autem vri, quam eiuſdem nobiliſſimi baronis cura Geſnero communicauit Vuolfangus Lazius, à præcedenti in eo potiſſimùm differt, quod minimè barbata eſt. Quamobrem hæcnè, an illa genuina ſit, in præſenti ego, qui animal ipſum nunquam vidi, certò ſtatuere nequeo, gratiam habiturus alicui, qui oculatus teſtis veritatem ſit dicturus, hoc interim non tacebo, villorum eorum apud veteres nullam eſſe mentionem. Equidem & Iulius Scaliger rerum exoticarum ſtudioſiſſimus illorum quoque non meminit: Vrus (inquit) à vulgari tauro nihil differt, niſi magnitudine & viribus, quibus illum ſuperat. Cornua vaſtiſſima, non ſolùm, vt refert Cæſar, olim ad vſum paterarum, ſed etiam nunc, in Samogithia & Mozouia, quorum eſt animal populare. Neque etiam meminit Martinus Cromerus, cui item biſon vrus eſt, vt patet ex deſcriptione, quæ talis eſt. Biſontium Pruſſia ducalis eiq; finitima Mazouia ferax eſt, & imprimis Podolia: vbi agminatim in campis non modò hæ feræ, verùm etiam feri equi paſcuntur. Eſt autem biſons prægrandis, verùm perniciſſima fera, magnis & introrſus leuiter incuruis cornibus nigris armata, quibus equum cum ſeſſore correptum in ſublime identidem iactat; & arbores mediocri craſſitudine euertit. Magnitudinis eius illud quoque eſt argumentum, quod in capite eius inter cornua tres (duo, Munſterus) homines poſſint conſidere. Habet villoſum & hiſpidum corium, & ſub mento palearia. Caro eius condita in delicijs eſt magnatibus & principibus. Cornu ſonorum, & ob id venatoribus in vſu eſt, zubrum, ſeu zanbrum vocant noſtrates: imo & Græci recentiores: Sic ille. Iconem iſtiuſmodi cornu ad edendum ſonum concinnatum aliquando mihi communicauit Ioachinus Camerarius Noribergenſis Reipublicæ Archiater. Id totum erat aterrimum, & quibuſdam lineis per longitudinem ſtriatis. Neque barbæ quoque mentionem facit Albertus Magnus, qui & ipſe vrum cum biſonte confundit; *Vri* (inquit, in excuſis codicibus legitur vrni ſine vllo ſenſu) *quos nos Germanicè V ſent vocamus, cornua ingentia duo geſtant, quæ capaciſſima ſunt, ita vt multi potum in ea infundant & reſeruent etiam in eis.* Idem alibi inueniri ſcribit in genere boum, nigros, magnos, *qui à quibuſdam* (inquit) *vocantur bubali, & apud Germanos Vuoſent* (legendum Vuiſent, vt alias habet, quanquam hac voce biſontem indicari ex eodem ſuo loco probatur) *hi perquam robuſti ſunt, adeo vt irritati equum ſimul & equitem cornibus ventilent, magnitudine æquant magnum dextrarium* (ſic nos inſignem & egregium equum vocamus) *& facies illorum boum* (vtor ipſius verbis quanquam barbaris, quoniam non ſatis clara videntur) *aliquantulum declinat inferius: ita quod habent eminentiam ſuper mediam lineam deſcendentem inter oculos: & declinatio artus illius eſt verſus os, & verſus frontem declinatio alia, & eleuatio in medio. Cornua eis maxima & ad dorſum recurua, vt faciliùs cum eis eleuare & ventilare ſeu reijcere poſſint quod inuaſerint. Plura eorum genera ſunt, quibuſdam alta & longa cornua: alijs breuia craſſa & robuſta. Nota hæc genera ſunt Sclauis & Vngaris & finitimis Germanis.* Quæ Alberti verba Sigiſmundum Baronem, & Cromerum fortaſsè deceperunt, vt vrum Germanis biſontem appellari ſcriberent. Ego his poſterioribus Alberti verbis, quibus Viſent, in maiores & minores diſtinguit, minores biſontes dixerim, maiores vero vros, & ad hos priuatim omnia pertinere priora: ad Bonaſum autem neutra referri poſſunt, quandoquidem huius cornua ad pugnam ſunt inutilia. Non potuit tamen effugere Albertus, quin & bonaſum cum zubronibus quos vros eſſe diximus, implicaret. *Zubrones* (inquit) *vt fertur, boum ſunt generis longitudine aliquando quindecim cubitorum: cornibus maximis, trium cubitorum longitudine colore ſubnigris: tanta velocitate, vt reiectam alui proluuiem conuerſum animali cornibus quandoque excipiat, antequam in terram cadat.* (Hoc pertinet ad bonaſum) *In ſyluis maximè Septentrionalibus degit, tanto robore, vt equum cum equite cornibus in altum proijciat, iterumque excipiat,*

Biſon & vrus cornibus differunt.

Exer. 206 3.

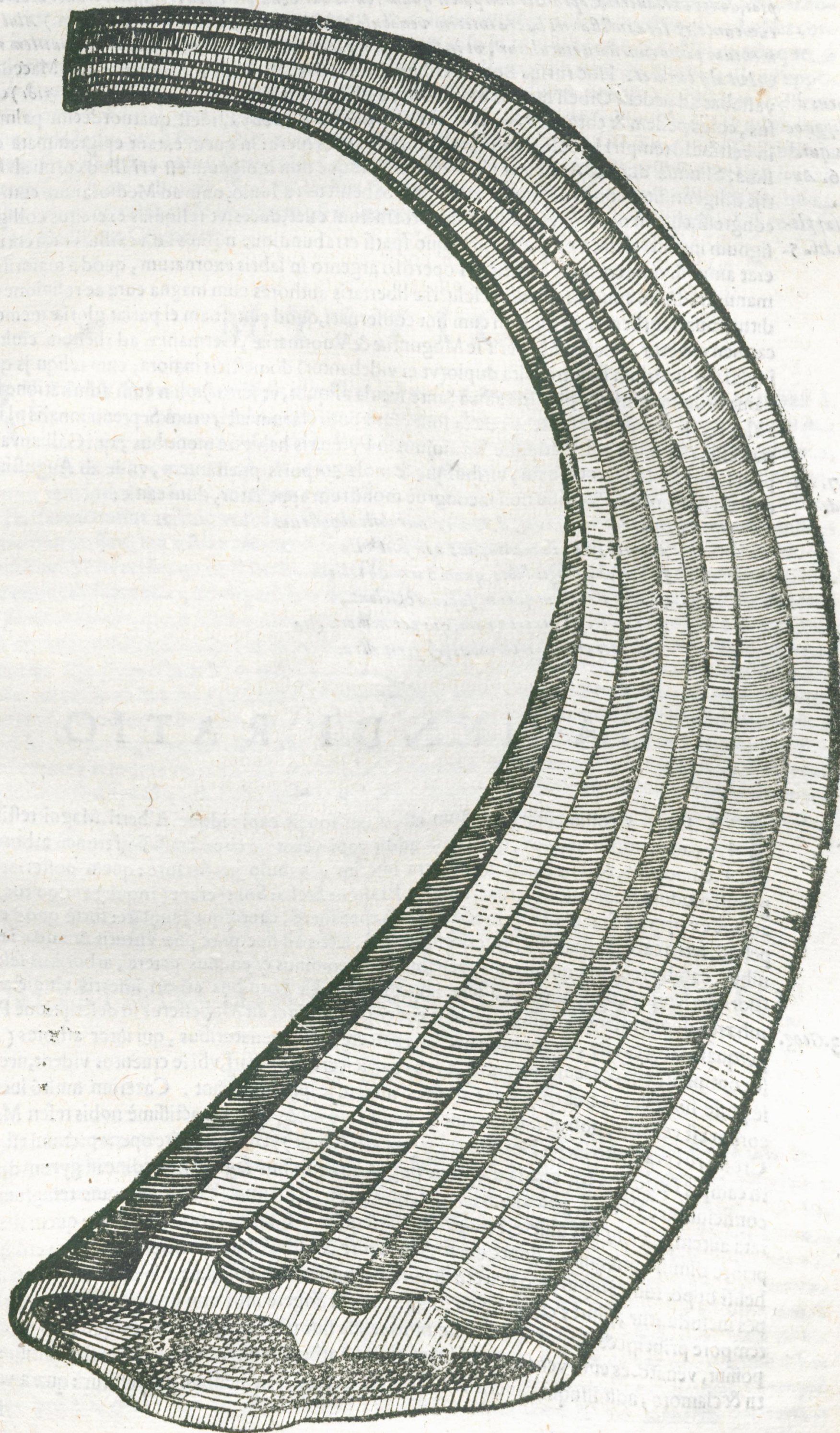
Li. 1. Polonia.

Lib. 22. de Animal.

Lib. 2. c. 2.

Lib. 22. circa finem.

Bonaſus cũ vro confuſus.

piat, donec enecauerit, Capi aliter non potest quàm foueis aut venatore circa crassissimi trunci arborem circumeunte, & feræ infestantis latera interim venabulo perforantis. (Hæc pertinent ad vrum.) *Alui excrementum tanto cum flatu eiaculatur, vt insequentem canem aut venatorem inquinatum inutilem reddat, velut alij excæcet.* Hoc rursus Bonaso tribuit Aristoteles. Taurus ille syluestris qui Macedoniam vastabat ad pedem Orbeli montis Macedoniæ à Philippo rege iaculo, (αἰγανέᾳ κυναγέτιδι) confossus, cuius pellem & cornua ὀργυιαῖα, vel τεσσαρακαιδεκάδωρα, idest quatuordecim palmorum, in vestibulo templi Herculis consecrauit, fortassis vrus fuerit: in quem extant epigrammata doctissima, Simmiæ duo, & Antipatri vnum: quali quoque non indignum est vri illud cornu ab Heluetijs diligentissimè conseruatum, & annotauit Sabellicus ex Iouio, nam ad Mediolanum cum Gallis congressi, cùm in noctem vsque prælium protractum esset, duces, vt reliquias exercitus colligerent, signum ingenti classico proposuerunt, quo sparsi errabundique milites ad vexilla vocarentur. Id erat amplissimum cornu syluestris vri operoso argento in labris exornatum, quòd à maioribus per manus traditum apud Vranienses Heluetiæ libertatis authores cum magna cura ac religione custoditur. Eius itaq; beneficio plurimi cum sint conseruati, quod æternam ei pariat gloriæ memoriam, carmen meretur. Gesnerus asserit se Moguntiæ & Vuormatiæ, Germaniæ ad rhenum ciuitatibus ingẽtia syluestrium boum capita duplo (vt ei videbantur) domesticis maiora, cum reliquijs quibusdam cornuum ædificijs publicis affixa (ante secula aliquot, vt fertur) olim cum admiratione inspexisse. Ex ijs autem quæ hactenus dicta sunt, satis puto clarum est, vrum Septentrionalis plagæ feram esse, (vt mirum sit, scripsisse Seruiuium in Pyrenæis habitare montibus, qui Galliam ab Hispania diuidunt:) ferocia item, viribusque & mole corporis præstantem, vnde ab Augustino Richardo Bartholino Perusino non incongruè monstrum appellatur, dum canit:

Taurus à Philippo occisus qui. — *Lib. 6. Anthol.* — *In supplemen. lib. 5.* — *Lib. 7. Austriad.*

Dum repetit Sueuos, dirum & mirabile monstrum
Apparet sylua in media, quo non fuit vlla
Importuna magis labes, quam Sarmata telis
Et nine durati nequeunt superare Geloni,
Hunc veteres dixere vrum, qui per nemora alta
Taurinis crudescit cornibus, & ferit astra.

CAPIENDI RATIO.

EX Cæsaris commentarijs dictum est, vrum foueis capi: idque Alberti Magni testimonio etiam confirmauimus, qui etiam addit capi venatore circa crassissimi trunci arborem circumeunte, & feræ infestantis latera interim venabulo perforante: quem posteriorem capiendi modum hodieque obseruari testatur Erasmus Stella: Soliti erant (inquit) antiquitus caueis ad hoc ex opera (foueis ad hoc in terra) factis eos capere, captosque iugulare: fortè quòd ea tempestate ferro caruere Borussi: Posterioribus verò, lectis ad hoc præcipuæ virtutis & audaciæ iuuenibus, canibus eos insequi placuit, venabulisque cominus & eminus petere, arboribus sese robustioribus semper condendo, ne à fera impetantur, quæ cornibus arbori insertis vindictæ auida inhæret, donec insequentium telis saucia concidat. Similiter ait Munesterus in descriptione Prussiæ, perquam atroces esse, nec homini nec feris parcere, etsi à venatoribus, qui inter arbores (inquit) se continent, telis & iaculis petantur, adeo exardescere & efferari, vbi se cruentos vident, nec vlcisci se posse hostem, vt crebrò in ipsas arbores impetu se ipsi conficiant. Cæterùm multò iucundior eorum est venatio, non absimilis tamen, apud Lituanos, quam exactissimè nobis refert Martinus Cromerus præcitato loco: De bisontium (ita vros vocat) venatione scire operæ pretium est, quòd in campis Podolicis segregati ex agmine singuli ab equitibus sagittarijs ordine in gyrum dispositis conficiuntur. Vnus.n. post alium feræ adequitantes, iaculantur, citatisque equis refugiunt. Efferata autem illa ictu & vulnere, refugientem insequitur. Interim ferit etiam alius: quem illa rursus priore dimisso insequitur, donec defatigata labore & vulneribus concidat. In syluis verò ij deprehensi opportuno aliquo loco deiectu arborum à rusticanis hominibus ad id coactis, quasi intra sepes includuntur, plures etiam quam singuli, ita vt effugere inde non possint. Deinde extructa ex tempore principi & magnatibus, ac fœminis cauea siue tabulato editiore, ex quo tutò spectare possint, venatores cum venabulis ad suam quisque arborem disponuntur. Mox ab equitibus strepitu & clamore, admissuque canum fera excitata è vepretis in medium propellitur: quæ à venatore

Li. 3. Geog.

post

post arborem latente, vt cuiq; maximè appropinquarit, venabulo petitur, efferataque ictu, arborem, cuius obiectu ille se tegit, cornibus petit, & cum arbor sit gracilior, quàm vt ambobus cornibus in eam possit impingere, fronte ac toto corporis nisu in eam incumbit, cornibus vtrinque prominentibus. Vrget interim semel adactum in præcordia ferrum venator sensim cedens appetenti se feræ, ac circum arborem giranti: nec desunt canes grandiores morsibus adiuuantes, donec ea examinata vel defatigata prorsus concidat. Quod si venator ictum frustratus sit, aut minus opportunè intulerit, aut à fera etiam correptus & proculcatus fuerit, aliquis è viciniorihus rubrum pannum feræ obiectat. Hoc enim colore maximè efferatur. Ibi ea dimisso priori, hunc petit recipientem se ad suam arborem, & ab eo feritur & conficitur. Linguæ eius contactus vitatur, quæ longius exerta attrahit ad se hominem, si vel extremam vestis eius oram contingant. Est enim ea scabra. Hactenus Cromerus.

Vt efferatur.

MYSTICA.

BVBALVS (vrum intelligit) D. Hieronymo est populus Iudaicus superbus pertinax & indomitus, explicanti nimirum hæc prophetæ Amos verba. *Nunquid currere queunt in petris equi & arari potest in bubalis?* Vtriusque (inquit) domus Iuda in qua erat templum, ruinas, & scissiones, equis & bubalis comparat; quarum priores in petris currere nequeunt: posteriores tam indomiti sunt, vt iugum ceruicibus non recipiant, & cum syluestres boues sint, propter feritatem nolint terram vomere scindere. Vos autem cum equi & bubuli naturam suam mutare non possint, mutastis naturam dei, vt dulcem amarum faceretis, & fructum iustitiæ eius in absynthium verteretis, quæ est herba amarissima, & cæt. Similiter Rupertus Abbas in declaratione eiusdem sententiæ, ad superbiam Iudæorum eam refert. Quod dicit (inquit) *aut nunquid arari potest in bubalis*, quod subsequitur, qui dicitis: nunquid non in fortitudine nostra assumpsimus nobis cornua, nihilominus iocum in verbis habet amarum & ad illum pertinentem risum, de quo sapientia. *Ego quoque* (inquit) *in interitu vestro ridebo:* idest, ac si dicat: Quoniam estis superbi, quapropter iuraui in anima mea, dicens: *Detestor ego superbiam Iacob, & domum eius odi:* quoniam (inquam) in fortitudine vestra cornua vos assumpsisse dicitis, eritis ergo mihi sicut bubali, qui tam indomiti sunt, vt iugum ceruicibus non recipiant, & cum syluestres boues sint, nolint propter feritatem vomere scindere terram. Ita vos mihi eritis vtique inutiles operi vel regno Dei, vobisque euagantibus & dispersis, adhibebo mihi boues alios domitos, dicamque eis, *tollite iugum meum super vos, & regno Dei fructum operabuntur*, iuxta illud; *Amen dico vobis quia auferetur à vobis regnum Dei & dabitur genti facienti fructus eius, &c.*

3. Côm. in Amos c. 6.

Iudæi cur vri dicti.

Matth. 11.

Ibid. 21.

Rom. 10.

DE BISONTE. Cap. III.

NOMENCLATVRA, DESCRIPTIO,

Historia denique tota.

BISON vtpote animal Septentrionalis plagæ proprium & olim etiam Germaniæ in saltu Hercyniæ syluæ, non Thraciæ quæ alio nomine Bistonia vocatur, vt Oppianus arbitratur, nomenclaturam debet, sed Germanis quibus Visent nominatur. A Visent enim u, in b, conuerso, quod non tam Latini, quam Græci, facere solent bison & βίσων dimanauit quanquam excusi Oppiani codices βίςων habent, carminis nimirum ratione. Dion in historia Augusta βίσσωνες vocat. Irenicus in septimo exiges, cap. 11. contendit Vizontes dici debere. Albertus vt præmonuimus Visent nomine æquè vrum ac bisontem intelligit. *Plura* (inquit) *eorum genera sunt quibusdam alta & longa cornua, alijs breuia, crassa & robusta:* ex quibus maiores, vros, minores, bisontes, intelligi dixi. Ipse etiam hoc nomine (Visent quanquam apud ipsum in u, litera, vbi quadrupedes literarum ordine enumerat, corruptè legatur pro Visontes, vel potius bisontes) bisontem exactissimè & ad mentem veterum

delineauit: *animal* (inquit) *est boui simile, collo setoso & iubis, vt equus, sed pernicius & truculentius, vt captum domari haud vnquam possit.* Hæc enim eum ex Solino transcripsisse apparet, qui nimirum de bisonte sic scripsit: *In tractu saltus Hercynij & in omni Septentrionali plaga, bisontes frequentissimi sunt, boues feris similes, setosi, colla iubis horridi, vltra tauros pernicitate vigentes, capti assuescere manu nequeunt.* Plinius etiam iubatos tantum dicit bisontes. Seneca, cuius versus in vro recitauimus, villosos, cum barbarum insuper Oppianus delineet, & icon priori loco posita talem etiam ostendat χαίτlω enim eis tribuit non solum circa ceruicem, sed etiam ἀμφ' ἁπαλοῖσι γενείοις. Et Pausanias boues Pœonicos circa pectus & γένον maximè pilosos facit: bisones autem ex Pœonicorum boum genere esse alibi dixerat. Versus Oppiani sunt:

Cap. 23.

Bisõtes iubati & barbati.

Lib. 2. de Venation.

Ἔστιν ἀμαιμάκετον φονίοις ταύροισι γένεθλον
Τοὺς καλέουσι βίσωνας: ἐπεὶ πάτρης τελέθουσι
Βιστονίδος Θρῄκης. ἀτὰρ ἔλλαχον εἴδεα τοῖα.
Φρικαλέην χαίτlω μὲν ἐπωμαδὸν αἰθύσσουσιν
Αὐχέσι πιαλέοισι καὶ ἀμφ' ἁπαλοῖσι γενείοις:
Οἷά τε λαχνήεντες ἀριπρεπὲς εἶδος ἔχουσι
Ξανθόκομοι βλοσυροὶ θηρῶν μεδέοντε λέοντες.
Ὀξεῖαι κεράων δὲ περιγλώχινες ἀκωκαὶ
Χαμκέοις γναμπτοῖσιν ἐπείκελοι ἀγκίστροισιν:
Ἀλλ' οὐχ ὡς ἑτέροισιν ἐναντίον ἀλλήλοισιν
Νεύουσι συγγερῶν κεράων ἐπικάρσιον αἰχμήν:
Ὕπτια δ' εἰσορόωντα πρὸς αἰθέρα φοίνια κέντρα.

Gyllius hæc ita reddidit: Bistones ad faciendas cædes prompti, horribili ceruice & pingui rubro pilo & oculis terribilibus: cornuum mucronibus aduncis & hamatis, non inter se reflexis, sed sursum versus surgentibus. Eos cum impegerunt vel in hominem, vel feram in sublime tollunt. Eorum lingua quidem angusta, sed asperrima, tanquam ferrum limare potest, vt cùm lingit, sanguinem eliciat. Hæc qui cum Græcis (inquit Gesnerus) conferet, facilè deprehendet, primùm omissa poetæ verba, quibus bisontem iubam circa armos terribilem in crassa ceruice quatere ait, nec non circa maxillas aut mentum, vt ita vocem, vt barbarus videatur: deinde vbi iubatis siue hirsutis & fuluis & terribili aspectu leonibus bisontem comparat, hoc totum à Gyllio in bisontem congeri nulla interim leonis mentione: cum poeta præter iubam, reliqua non conferat. Ego certè bisontes non ξανθὰς idest fuluos & multò minus rubros, vt Gyllius reddit, esse puto, sed nigricantes. Quod ad cornua, Oppiani verborum sensus hic mihi videtur, ea non esse patula vel extensa, vt in cæteris bubus, nec è regione in diuersum ad latera abire vel extendi (epicarsion enim transuersum est) sed rectà surgere, ita tamen vt ὕπτια sint, idest, dorsum versus inclinent: & circa finem hami instar tum recurua, tum acuta esse, vnde & κέντρα vocat ab acumine. Gyllij verba, *non inter se reflexis*, nullam in Græcis rationem habent. Ad hæc linguam bisontis Oppianus propter asperitatem limæ confert, non autem instar ferri limare posse dicit: ne quis fortè intelligat eam limarũ quoq; vsum præstare. Ego me ante paucos annos bisontis cornu videre memini, quod aurifaber quidam habebat, vt labra argento includeret ad vsum poculi: nigredine splendebat, duos dodrantes longum, aduncum instar vnguium in rapacium auium genere, vnde imperiti quidam gryphis pedem esse conijciebant: capiebat vini plus quàm duas libras. Hæc omnia Gesnerus. Addam etiam versionem Bodini, ne quis temerè Gyllium à Gesnero reprehensum existimet:

Gyllij error.

Cornua.

Est aliud vastum membris & sanguine gaudens
Taurorum genus: hi nomen gentile ferentes,
Bistoniæ latos populantur Bistones agros
Extrema Thracum regione: figura decoras
Pendentes ceruice iubas palearibus atque
Nodosis quassant humeris, capitique superbo,
Non secus ac freti magna virtute leones,
Effera colla iubis ferunt, ceruicis honorem,
Cornuaque effulgent ignita cuspide acuta
Aureus vt curuo mucrone reflectitur hamus.
Non tamen hæc apices summos in seipsa retorquent
Vt reliquis, verùm resupina feruntur ad astra.
Quare si fortè inuadant hominemuè feramuè,
Sublimes validis attollunt cornibus: arctæ
His etiam lingua est, sed acutis aspera spinis.

Ferri.

Ferriuoram dicas planè te cernere limam,
Namque cutem rigida lingua lambendo cruentant.

Idem Gyllius bisontem cerui speciem similitudinemque gerere scribit, & à media fronte inter aures vnum cornu in excelsitatem magis dirigi, quàm ea quæ nobis nota sunt cornua; quæ descriptio neutiquam bisonti quadrat; sed Gyllius ex Cæsaris lib. 6. transcripsit, nulla authoris, vt solet, facta mentione, vbi tamen bisontem Cæsar non nominat, sed simpliciter ait: *Est* (in Hercynia sylua) *bos cerui figura, cuius à media fronte inter aures vnum cornu existit exclusius, magisq́; directum his, quæ nobis nota sunt cornibus: ab eius summo sicut palma, ramique latè diffunduntur: eadem est feminæ marisque natura, eadem forma magnitudoque cornuum.* Hæc Cæsar: quibus vt suo loco patefiet, diuersissimum à bisonte animal describit. Nam quod non sit bison, vel quilibet ex superioribus iudicet. Bisontem verò etsi non nominet, pulcherrimè delineauit Calphurnius; *Aeglog. 7.*

Vidimus & tauros, quibus aut ceruice leuata
Deformis scapulis torus eminet, aut quibus hirtæ
Iactantur per colla iubæ, quibus aspera mento
Barba iacet, tremulisque rigent palearia setis.

Bison vt ab vro differat. Laurentius Surius Carthusianus in commentario rerum suo tempore gestarum scribit in Lithuania, vros esse, bisontes item & alces; errare qui vros vocant bisontes, cùm bisontes (inquit) ab vris bouinam formam habentibus differant, quando bisontes iubati sunt, & vllo si circa collum & in armos barba à mento propendente, pilis moscum redolentibus, capite breui, oculis grandioribus & toruis, quasi ardentibus, fronte lata, cornibus plerumq; adeo deductis & porrectis, vt in ijs tres benè corpulenti homines insidere queant. In tergo extat gibbus elatior priore, & posteriore

corporis parte humiliore. Cum hac descriptione icon hæc, quem Vuolfgangus Lazius, Gesnero communicauit, vt in appendice historiæ quadrupedum (ex qua eam mutuo accepimus) restatur,

tur, exactè conuenit. Huius fortasse generis fuerint tauri floridæ noui orbis insulæ, quos butrontes barbari sua lingua nuncupant vti scribit Ambrosius Paræus Chirurgus Regius, qui istiusmodi tauros nobis depinxit, & nos ex eo lectoribus etiam communicamus. Cornua, inquit, gerunt pedalia, & gibbum in dorso, Camelino similem: pilo est promisso, & fuluo, cauda leonina. Nunquam cicuratur, ex pellibus fiunt tegmina, quibus barbari aduersus hyemis vehementiam vtuntur. Cornibus verò, quibus alexiteriam vim inesse sibi persuadent, aduersus venena se muniunt. Idem verò Gesnerus præterea bisontem album Scoticum siue calydonium, non male credit vocari, sylurestrem ferumque illum bouem, quem in Calidonia sylua reperiri in bouis historia diximus. Candidissimum esse aiunt in formam leonis iubam ferre, cætera mansuetis simillimum, verùm adeo ferum & indomitum, atq; humani consortij hostem, vt quas herbas aut frutices humana contrectatas manu senserit, plurimos deinceps fugiat: captum autem arte quadam mox paulò præ mæstitia mori. Cum verò se peti senserit, in obuium quemcunque magno impetu irruere, & prosternere; non canes, non venabula, nec ferrum vllum metuere.

CAPIENDI RATIO.

QVOMODO olim bisontes caperentur, Pausanias docet his verbis. Bisontis Pæonici caput ex ære fabrefactum, Dropion Deontis filius Pæoniorum rex Delphos misit. Bisontes belluarum omnium viui difficillimè capiuntur: nullæ enim sunt adeo validæ plagæ, quæ irruentis feræ impetum sustineant. Eius venatio ita comparatur. Supinum deligunt locum, & in conuallem decliuem: eum præualido septo vndiq; muniunt: cliuum deinde & proximam cliuo planitiem recentibus boum corijs insternunt recentium si non suppeditarit copia, arida aspersione olei lubricant; Ibi in equis exercitatissimi homines, bisontes intra illum ambitum cogunt, qui per vncta coria delapsi in præceps, ad imam vsque planitiem deuoluuntur. Illic ad quartum aut quintum diem neglecti relinquuntur lassitudine & fame debilitati, cadentibus iam animis facilè conficiuntur Sunt qui ad eos mansuefaciendos artem adhibeāt, & iacentibus adhuc pineç nucis nucleos interioribus exemptos testulis apponant: alium enim cibum nullum bellua tunc appeteret: postremò vinculis districtos abigunt: & ad hunc bisontes modum capiuntur. Tantum Pausanias.

In Phocicis.

Bison capiùs quo cibo gaudeat.

VSVS IN MEDICINA.

QVEMADMODVM plantæ siue stirpes sylurestres domesticis & quæ in hortis aluntur, viribus sunt efficacioribus, ita de animalibus quoque iudicasse apparet Plinium his verbis: *Vros & bisontes Græci in experimentis non habuerunt, quanquam boue fero refertis Indiæ syluis: portione tamen eadem efficaciora omnia* (quam ex domesticis vel gregarijs bubus) *ex his credi par est*, videlicet quod ad medendi vim.

Lib. 7.

VSVS IN SPECTACVLIS.

QVAMVIS autem tam feræ, indomitæque naturæ sit bison, erant tamen olim qui non solum ipsum, sed & alia similiter effera domarunt, domitisque equorum loco ad currus, essedaque vti docuerunt in spectaculis, sicuti Martialis hisce endecasyllabis testatur:

L. 1. Epist. 105.

Picta quod iuga delicata collo
Pardus sustinet, improbaque tigres
Indulgent patientiam flagello,
Mordent aurea quod Lupata cerui,
Quod frenis Lybici domantur vrsi,
Et quantum Calydon tulisse fertur,
Paret purpureis aper capistris
Turpes esseda quod trahunt bisontes,
Et molles dare iussa quod choreas
Nigra bellua nil negat magistro

Quis ſpectacula non putet deorum?

Ex eiuſdem poetæ libello de ſpectaculis conſtat Vrum & biſontem in theatris etiam iaculis confixos eſſe: Carpophorum enim laudans, quod ſtantes feras ſuperaret dexteritate iaculandi præcipua, ait:

Dorica quàm certo venabula dirigit ictu
Fortis adhuc teneri dextera Carpophori:
Ille tulit geminos facili ceruice iuuencos:
Illi ceſſit atrox bubalus, atque biſon.
Hunc leo cum fugeret, præceps in tela cucurrit,
I nunc, & lentas corripe turba moras.

Conſueuerunt ſpectatores in theatro Circoque pugnantes feras excitare ad fugam. Nunc autem monet eos poeta, nullum eſſe remedium feræ Carpophoro pugnanti: nam & ſtantem ſternit, fugientem adeo perterret, vt ruat in tela aliorum.

DE BONASO. CAP. IV.

NOMENCLATVRA, EIVSQ. RATIO.

BONASVS Pæonia fera, Ariſtoteli libro ſecundo hiſtoriæ animalium capite primo βόνασος vocatur; quæ tamen vox apud ipſum non vno modo ſcribitur, quandoquidem eſt vbi per n ſimplex, eſt vbi per n duplex, eſtque vbi per σ ſimplex, eſtque vbi per σ duplex legitur. In libro verò mirabilium narrationum βόλινθον appellat: & in nono hiſtoriæ animalium à Pæonibus lingua vernacula μόναπον, ſiue, vt alij ſcribunt, μόνωπον vocari teſtatur. Cur autem iſtiuſmodi fera bonaſus ſiue bonaſſus vocetur, hactenus apud neminem reperio: μόνεπος vero ſiue μόναπος forte dicetur Pæonibus, quorum lingua cum Illyrica ferè eadem eſt, à iubis, quas Angli mane, Germani mone appellant. Auguſtinus Niphus bonaſum ſcribit à recentioribus vaccam Indam vocari: in quo decepit eum Albertus Magnus, qui Solini de tauris Indicis & bonaſo diuerſis in locis ſcripta, confundit. Idem Albertus bonaſum cum zubrone ſiue vro implicat, vt in vro oſtenſum eſt. Apud eundem etiam lib. 22. bonachos pro bonaſo corrruptè ſcribitur: & rurſus in eodem libro in E litera, cochytos, vbi totam bonaſi hiſtoriam ex Ariſtotele recitat: alijs enchires ſcribunt, neſcio quibus tam barbarè & abſurdè ſcribendi occaſionibus, niſi quod ex Arabicis trãſlationibus ſumpta videntur, qui Græcorum dictiones pleraſque abſurdiſſimè corrumpunt, adeo vt originem amplius non agnoſcas Raphael Volaterranus bonaſos eodem modo capi ſcribens, quo nos biſontes diximus ex Pauſania, bonaſum quoque haud agnouiſſe videtur.

Bolinthus. *Monapus.* *Vacca Inda.* *Bonachos.* *Enchytos.* *Lib. 7.*

GENVS, FORMA, DESCRIPTIO, Hiſtoria denique tota.

ARIST. qui ſolus certè bonaſi meminit, (nam Aelianus & Plinius ſua proculdubio ex eo deſcripſerunt, Solinus ex Plinio,) agens de quadrupedibus, quæ pilis integuntur, bonaſum aſſerit ex capronatis eſſe. Ipſorum (inquit) quadrupedum pilis intectorum, alijs corpus totum eſt hirtum, vt ſui, vrſo, cani: alijs collum hirtius pari vndique modo, vt leoni & reliquis iubatis: alij prona tantum ceruicis, à capite ad ſummos armos villi geruntur, vt equo, vt mulo & reliquis capronatis, quo in genere bonaſus quoque à ſyluestribus cornigeris enumerandus eſt. Mox verò ex boum genere eſſe videtur indicare, quando interiora omnia bubus ſimilia continere dicit: ſed & in deſcribendo ipſo, tantamque hiſtoriam referendo tauro ipſum aſſimilat. Bonaſus (inquit) gignitur in terra Pæonia, monte Meſſapo, qni Pæoniæ & Mediæ terræ collimitium eſt, & monapi (μόναπος) appellatur, magnitudine tauri, ſed corpore quàm bos latiore (ὀγκωδέστερος, ὁ γὰρ προμήκης ἐστὶν) breuior enim, & in latera auctior eſt. Tergus diſtẽtũ eius locũ ſeptẽ accubãtiũ occupat. Cætera forma bouis ſimilis eſt, niſi quod ceruix iubata armorũ tenus (μέχρι τῆς ἀκρωμίας) vt equi eſt, ſed villo molliore, quàm iuba equina, & cõpoſitiore: color pili totius corporis flauus: iuba prolixa,

Lib. 2. Hiſt. cap. 1. *Cap. 16.* *Lib. 9. cap. 45.*

& ad oculos vsque demissa, & frequens (πυκνή, idest, densa) colore inter cinereum & ruffum: non qualis equorum quos partos vocant, est, sed villo supra squalidiore, subter lanario, nigri aut admodum ruffi nulli sunt, vocem similem boui emittunt: cornua adunca in se flexa & pugnæ inutilia gerunt, magnitudine palmari, aut paulò maiora, amplitudine non multò auctiore, quàm vt singula semisextarium capiant, nigritie proba, antiæ (προκόμιον) ad oculos vsque demissæ, ita vt in latus potius quàm antè pendeant. Caret superiore dentium ordine, vt bos & reliqua cornigera omnia: crura hirsuta, atque bisucla habet, caudam minorem quàm pro sui corporis magnitudine, similem bubulæ: excitat puluerem, & fodit, vt tarus: tergore contra ictus præualido est. Carnem habet gustu suauem, quamobrem in vsu venandi est. Cum percussus est, fugit: nisi defatigatus nusquam consistit (καὶ ὑπομένει ὅταν ἐξαδυνατῇ) repugnat calcitrans, & proluuiem alui, vel ad quatuor passus (ὀργυίας) proijciens: quo præsidio facilè vtitur, & plerumque ita adurit, vt pili insectantium canum absumantur: sed tunc ea vis est in fimo, cùm bellua excitatur, & metuit: nam si quiescit, nihil vrere potest. Talis natura & species huius animalis est. Tempore pariendi vniuersi (ἀθρόοι) in montibus enituntur: sed priusquam fœtum ædant, excremento alui circiter eum locum, in quo pariant, se quasi vallo circundant & muniunt: largam enim quandam eius excrementi copiam hæc bellua egerit. Hactenus Aristoteles interprete Gaza. Describit autem rursus hoc animal ab initio libri Mirabilium narrationum: nonnullis tamen immutatis. Ipsa enim fera non magnitudine tauri, sed boue maior, & robustior describitur: pro bonaso legitur bolinthus: pro Messapo monte Hessæus: pro μονα πον, μονεπον; pro ἐπίαχλινον, ὀκίαχλινον. Iuba prolixa ad oculos, additur à vertice. Cornua adunca, κατεστραμμένα, idest deorsum versa; καὶ τὸ ὀξὺ κάτω παρὰ τὰ ὦτα, ita vt mucro infernè iuxta aures sit: contrà quàm in hoc poetæ versu, *Patulæ camuris sub cornibus aures*, etsi tum infra tum supra aures eis habeantur. Et pro μελανία καλὴ καὶ λιπαρὰ, μέλαν σφόδρα εἶναι, διαστίλβειν δὲ ὡς εἶναι λελεπισμένα, hoc sensu, cornua aiunt nigro colore adeo saturata esse, vt tanquam per vncta splendeant. Quod modò ad Gazæ translationem: in ea non pauca Gesnerus aduertit, quæ bona si historiam non solum obscuram reddunt, verùm etiam eam corrumpunt. Equidem mirum est Gazam in comparatione bonasi coloris ad ἵππους πάρους, Græcam vocem reliquisse (quamuis partos in versione corruptè legitur pro paroos,) cum alibi semper, etiamsi desint, latina fingere soleat. Isi Hesychio & Varino legimus, πάρους λέγονται ἵπποι τινες τὸ χρῶμα πυῤῥοί: Paroi dicuntur equi quidam colore ruffi. Mihi (inquit Gesnerus) animus inclinat, paroos dici qui inter ruffum & cinereum sint equi, vt οὐχ negatio abundet, sic enim multò commodius cohærebit sensus, hoc pacto: Iuba bonasi inter cinereum & ruffum colore est, qualis in parois equis conspicitur: hoc tamen interest, quod squalidior bonasis pilus est iubæ (Gaza recte addit supra, idest foris) infra verò, idest intus, lanæ instar mollis. Vetus trãslatio pro κάτωθεν vertit, pili eius in alijs membris lanæ assimilantur, & pro cruribus hirsutis, rari pili, contrario sensu, quod cum negatione legerit οὐδασέα. Item pro Græcis verbis μεταξὺ τέφρου καὶ πυῤῥοῦ, idest, inter cinereum & ruffum, vt Gaza vertit, habet inter nigrum & ruffum, quod forte probari potest propter sequentia, vbi neque nigros admodum neque ruffos inueniri bonasos Aristoteles scribit: quasi eosdem colores semper in eis misceri innuat. Iam quod τῷ μεγέθει σπιθαμιαῖα transfert magnitudine palmari, melius dodrantali transtulisset, nam per spithamen eruditi dodrantem intelligunt: Et licet triplicem palmum faciunt nonnulli, paruum, quatuor digitorum, quem παλαιστὴν masculino, vel παλαιστὰ fæminino genere Græci vocant, Polluce teste; maiorem, quinque doron Græcè dictum, & si Pollux doron & palæsten pro eodem accipit: maximum octo digitorum: dodrans tamen tres minores & propriè dictos palmos continet, idest, digitos duodecim. Polluci spithame extensio est à pollice ad minimi digiti finem, lichas verò ad finem lichani, idest, indicis. Quamobrem partim vitandæ gratiæ homonymiæ præstiterit spithamiæon reddere dodrantale: partim, vt propriè loquamur. Nam pro duodecim digitorum mensura, palmi nomen rarissimum est, pro quatuor vsitatissimum. Iam verò dubitauerit aliquis; quonam modo cornua magnitudine dodrantalia sint, & ad quam dimensionem mensura ea pertineat, longitudinemnè an circumferentiam, an circumferentiæ diametrum: quod si quis capacitatem consideret, quæ dimidiati congij est, omnino ad imæ circumferentiæ diametrum, qua cauitas orbicularis maximè patet, dodrantis mensuram pertinere intelliget. Neque enim alijs duobus modis bonasi commu nes boues excedunt; cùm illis plerumque tum longiora dodrante, tum ambitu etiam ampliora cornua sint, diametro autem imæ circumferentiæ dodrantali nunquam. Cæterùm in eadem cornuum capacitate pro Græca voce ἡμίχουν, quæ dimidium congij significat, Gaza imperitissimè semisextarium vertit; cum chus, idest congius sextariũ sexies capiat, vnde & sextario nomen apud Latinos. In mirabilibus narrationibus legitur, ἡμιχόου πλεῖον, idest, plus quàm dimidium congij. Est autem congius mensura liquidorum, quæ vini vel aquæ libras decem capit, teste Paulo Aegi-

neta

Caro qualis.

Vt se defendant.

Vbi pariãt, & quom.

Alia descriptio, & historia.

Gazæ errores.

Equi paroi.

Iuba.

Color.

Cornuũ magnitudo.

Dodrãs vt à palma differat.

Spithamen.

Congius.

Sextarium

neta, qui etiam ξέστη sextario vncias viginti attribuit. Alius eſt aridorum ſextarius, ἑκτεὺς apud Græcos, cuius dimidium ἡμιέκτον. Huic nomen quod medimini Attici pars ſexta ſit: chenices capit octo: conſtituunt autem chœnices octo modium Aegyptium, vel Italicum. Chœnix xeſtas, ideſt ſextarios liquidorum, duas capit. Quod ſi quis de illo intelligat, ſemiſextarius chœnices quatuor capiet, ideſt ſextarios liquidorum octo, qui vini vel aquæ libras tredecim & vncias quatuor caperent. Ita ſemiſextarius aridorum ad ſemicongium liquidorum, duplus erit, & ſuper tripartiēs quintus, vt vncias quatuor omittam. Sed chus liquidorum eſt menſura, & Ariſtotelem de liquidis intellexiſſe veriſimilius eſt, quoniam cornibus huiuſmodi pro poculis vtebantur. Sed fortè Gazam defenderit aliquis D Hieronymi authoritate, qui commentariorum in Ezechielem libro primo, choa Atticum, ſextarium Italicum eſſe ſcribit. At hoc authorum alius nemo ſcribit, & aduerſus Alciatum Hieronymo patrocinātem, Georgius Agricola doctiſſimè diſſerit, vbi Plinium etiam erroris incuſat, qui in vini nectaritis apparatu, vbi Dioſcorides choas ideſt congios ſex habet, ipſe ſiue ex Dioſcoride, ſiue alio Græco authore transferens, totidem ſextarios reddit, quod itidem, vel ipſius vel librariorum negligentia factum conſtat, cùm alibi ſemper pro Græcorum ſextario cōgium reponat. Sed Gazam fortaſſis offendebat nimia capacitas, ſi dimidium congij reddidiſſet. At qui alia legimus longè capaciora cornua qualia Plinius vrorum eſſe ſcribit, ex quibus barbari Septentrionales potant, vrnaſque binas capitis vnius cornua implent. Amphora duas capit vrnas, vrna congios quatuor Volutio teſte, & approbante Georgio Agricola. Vnum igitur vri bouis cornu congios quatuor capere poterat. Aelianus Ptolomæo ſecundo ex India cornu allatum ſcribit, quod tres amphoras caperet. Tres amphoræ congios vigintiquatuor efficiunt. De corijmodò magnitudine non ſatis clarè loqui apparet Ariſtotelem, qui id ἑπτάκλινον eſſe ait, Gaza vertit, quod diſtentum, locum ſeptem accubantium occupat: in Mirabilibus verò narrationibus, de eodem dicitur, excoriatum κατέχειν τόπον ὀκτακλίνου, quod locum occupet octo accumbentium: Oſtendit itaque Geſnerus iſtiuſmodi vocabula ex cline compoſita non ſolum accipi pro loco, in quibus accumbebant veteres nimirum pro ipſis cænaculis, ſed item pro ſpatio, quod locum illum continebat, quod inter cæteros idem Ariſtoteles non obſcurè docet, cum in eodem libro fontem in Siciliæ Paliſcis eſſe ait, ὡς δεκάκλινον, ideſt, qui circiter decem accubentium obtinet locum. Cum verò veriſimile ſit, ſingulorum accumbentium locum, non vltra duos cum dimidio pedes latitudinem extendiſſe, cùm amplitudo iſta diſcumbenti ſufficiat, ſeptem iſtiuſmodi ſpatia longitudinem ferè efficient pedum XVII. cum dimidio, talemque pellis bonaſi longitudinem Ariſtoteles intelligere videre poteſt, cum longè, vt indicauimus, longiores deſcribantur vri. Cæterùm obijcere quiſpiam queat, iſtiuſmodi longitudinem Ariſtoteli aduerſari, vt pote qui bonaſum τὸ μέγεθος ἡλίκον ταῦρος, ideſt magnitudine tauro æqualem deſcribit. Cur obiectioni reſpondet Geſnerus, in hoc erratum videri: nam in Mirabilibus idem animal multo maius, ſimul & robuſtius facit, fierique poteſt, vt caudæ quoque longitudo ſuperiori menſuræ adiungenda ſit. Heptaclinos igitur bonaſi longitudo non erit pedibus ſeptendecim: quæ verò latitudo ſit, ex proportione longitudinis, in communium boum pellibus deprehendetur: nec non ex Vitruuio, qui triclinia propriè ſic dicta longiora duplo quàm latiora eſſe vult: lata itaque fuerit pedes octo cum dimidio, ſed quia Ariſtoteles latitudinem eius admirari quodammodo videtur, etiam latior. Non placet porrò quod Gaza vbi Ariſtoteles ait, proluuiem alui vel ad quatuor orgyias proijciens, pro orgyias vertit paſſus: quanquam & vetus Ariſtotelis translatio, vt apparet apud Albertum in Enchyto lib. 22. ita verterit. Licet enim paſſus dictus videatur à paſſis, ideſt extenſis manibus, ſecundum Grammaticos: apud authores tamen in hac ſignificatione, nuſquam reperiri puto: proinde à pedibus paſſis, ideſt quàm maximè ſine periculo poſſunt diuaricatis extenſiſque, nomen hoc potius factum crediderim. Eſt enim ea menſura circiter pedes quinque vel paulò maior. Quod autem paſſum pro quinque pedibus veteres dixerint, facile eſt calculare ex Plinij hiſce verbis: *Stadium CXXV. noſtros efficit paſſus, hoc eſt pedes ſexcentos XXV.* Eſt igitur paſſus duorum greſſuum vt ſit greſſus cubitus vnius & pedis, hoc eſt pedum duorum ſemis: Orgyia verò Græcis eſt τὸ μετὰ τῶν ἰδίων χειρῶν μέτρον, vt Suidas docet, ideſt menſura quæ manibus extenſis fit, quæ ſua cuique etiam ſtatura vel proceritas eſſe ſolet. Eſt autem cubitorum quatuor, ideſt, pedum ſex. Varinus Orguian manuum ait eſſe extenſionem vnà cum pectoris latitudine (quod & Pollux ſcribit) dictam παρὰ τὸ ὀρέγειν καὶ ἐκτείνειν τὰ γυῖα, ὅ ἐστι τὰς χεῖρας. Nos (inquit Geſnerus) vlnam potius interpretabimur. Eſt enim vlna ſpatium, vt Seruius inquit, quantum vtraque extenditur manu: atque ita exponit maior lexicographorum pars teſte Henrico Stephano: ei quidem ὀργυιὰ Heſychio etiam eſt ἡ τῆς ἀμφοτέρων ἔκτασις, ambarum manuum extenſio. Vnde conſtat orgyiam excedere menſuram paſſus. Multo verò maior grauiorque lapſus eſt Plinij, qui iugerum reddidit. *Tradunt* (inquit) *in Pæonia feram, quæ bonaſus vocetur, equina iuba, cætera tauro ſimilem, cornibus*

Amphora. Vrna. Corij magnitudo. Paſſus quid. Orgyia quid. Lib. 2. Vlna. Iugerum quid.

nibus ita in se inflexis, vt non sint vtilia pugnæ, quapropter fuga sibi auxiliari, reddentem ea fimum, interdum & trium iugerum longitudine: cuius contactus sequentes, vt ignis aliquis amburat. Quis autem tam insanæ fuerit mentis, vt inducat in animum, ad tantum spatium proluuiem

alui à bonaso eiaculari? cùm sit iugerum, vt superiùs ex eo diximus, quod vno die boum iugo vno exarari potest: id quod Columella etiam testatur, & M. Varro: In eo tamen Plinium secutus est Solinus, qui statim post Phrygiæ, & Lydiæ mentionem. *In his locis* (inquit) *animal na-*

scitur,

scitur, quod bonasum dicunt, cui taurinum caput, ac deinceps corpus omne, tantùm iuba equina, cornua autem multiplici flexu in se recurrentia, vt si quis in ea offendat, non vulneretur. Sed quicquid præliaij monstro illi frons negat, aluus sufficit. Nam cùm in fugam vertitur, proluuie citi ventris fimum egerit per longitudinem trium iugerum: cuius ardor, quicquid attigerit, adurit. Ita egregiè noxia summouet insequentes. Tantùm Solinus, qui præterea non rectè videtur scribere, cornua bonasi multiplici flexu in se recurrere, nam ex Aristotele, & Plinio constat, ita tantum in se inflexa esse, vt pugnæ sint inutilia. Equidem icon, quam Gesnero debemus, Morimberga missam à Cornelio Sittardo medico, cornua in vnum solum circulum imperfectum conuerti ostendit: & eiusdem ferè figuræ sunt, quæ hic ex eiusdem appendice subieci, priori loco picta, appareté; in bonaso euenire, quod in vulgaribus bobus, in quibus figura cornuum plerumq; variare solet. Descriptionem ad sceleton factam trium harum, quas damus figurarum, Gesnero ex Anglia misit præstantissimus medicus Ioannes Caius his verbis. Mitto ad te caput vasti cuiusdam animalis, cui nudum os capitis vnà cum ossibus, quæ cornua sustinebant, grauissimi ponderis sunt, & iustum ferè attollentis onus. Quarum curuatura ita se promittit, vt non rectà deorsum vergat, sed obliquè antrorsum. Quod quia videri nequit in facie prospiciente, curaui vt appareret in auertente in latus. Spatium frontis inter cornua palmorum Romanor. trium est cum semisse. Longitudo cornuum, pedum duorum, palmorum trium, & digiti semissis est. In ambitu vbi capiti iunguntur, pedis vnius & palmi semissis sunt. Huius generis caput aliud Varuici in castello vidi, quo loco magni, & robusti Guidonis, comitis olim Varuicensis, arma sunt: cuius cornuum ossibus ipsa cornua addas, multò fierent longiora, & alia figura, atq; curuatura. Eò in loco etiam vertebra colli eiusdem animalis est, tantâ magnitudine, vt nisi longitudine trium pedum Rom. & duorum palmorum cum semisse circumdari possit. Aequè & ad id animal pertinere existimo omoplatam illam quæ visitur catenis suspensa è porta Septentrionali Couentriæ, cui vt nulla spina est (si bene memini) ita lata est vna sua parte pedes tres, digitos duos: longa pedes quatuor, palmos duos. Ambitus acetabuli, quod armum excepit, pedum trium est, & palmi vnius. Circumdat os integrum, non nisi pedum vndecim, palmi vnius longitudo & semissis. In sacello magni Guidonis, quod positum est, non amplius mille pass. à Varuico oppido, suspenditur costa huius item animalis (vt ego quidem reor) cuius ambitus quo loco minima est, palmorum trium est: longitudo sex pedum cum dimidio. Sicca ea est, & in extima superficie cariosa, pendit tamen libras nouem cum semisse. Ex vulgo, apri esse costam putant, à Guidone occisi: pars vaccæ, quæ prope Couentriam in fossa quadam commorabatur, multis infesta: Quæ posterior opinio ad verum potius accedit puto, cum bonasi forsan esse possit. Vri esse dicere vetant cornua recurua. Hæc forsan superuacua sunt, quod in libro tuo bonasi faciem depinxisti: tamen quia dubitauerim de animali hoc, volui cogitandi materiam tibi ministrare, vt si fortè alius animalis ossa essent, tu per omium nomen nobis aperires. Hæc ille: cuius coniecturis ipse etiam cum Gesnero assentiar, donec aliquando fortassis aliquid certius exploratum nobis fuerit. Bonasum quidem boum ferorum omnium longè maximum veteres faciunt. Aelianus interprete Gyllio Bonasum scribit magnitudine similem esse tauro piloso, (hoc est, vt ego conijcio bisonti, cum quo, vt ostendi Albertus bonasum etiam confudit) & stercus eius quo præ vexatione acre (inquit) & igneum reddit, si in venatorem quempiam insequentem inciderit, mortem afferre cum alij veteres, vt præmonuimus: adurere tantùm scripserint. In eiusdem Aeliani Græci codicis manuscripti coronide quadam teste Gesnero legitur, de bonaso: Propter capronas visum impedientes, non rectè sed obliquè intuetur: Color eius similis est terræ, & locis in quibus moratur, & cornua gerit δια τὸ ἀντινεύειν ἀλλήλοις μὴ βλάπτοντα, idest innoxia quòd ad se inuicem conuertantur: Vbi notandum est, quod de coloris mutatione dicit, non ad bonasum, sed ad tarandum, vt suo loco monstrabitur, pertinere: & num capronæ etiam tam sint proceræ, vt visum impediant, inquirendum est: secus enim ferè icon nostra indicat, & Aristoteli id aduersari videtur. Notandum etiam apud Aristotelem, vbi rursus bonasi meminit his verbis: Bonasis quoniam cornua eis ad sese reflexa sunt excrementi profusionem natura pro auxilio dedit: hoc enim cùm metuunt, se tuentur. Hac eadẽ profusione alia quoq; seruari certum est: obscuriùs à Gaza versum esse, quibus pari aduncitate cornua reflexa inter se orbem colligunt: Possent.n.accipi hæc verba, tanquam de alijs quoque, similiter aducorum cornuum animalibus eo in loco tractasset Aristoteles, quod tamen non apparet. Nam bubalis & capreis, de quibus proximè dixerat, licet adunca, & parum vtilia pugnæ cornua fortè sint, non pari tamen aduncitate, se longè alia, quàm bonasorum sunt. Alijs item in locis, bonasum Aristoteles scribit syluestrem esse, bisulcum, capronatum equorum instar, iubam habere, & cornua bina orbem inflexu mutuo colligentia, vt idem Gaza vertit pro Græcis ver-

Cornuũ bonasi descriptio.

Vertebra.

Omoplata.

Costa.

Lib. 7.

L. 3. de partib. c. 2.

Gazæ alij errores.

verbis, γαμψὰ πρὸς ἄλληλα: quæ itidem translato obscurior est. Intelligi enim potest, ac si cornua pariter incuruata ambo in orbem colligantur, vt si quis brachia ante pectus extensa in gyrum vertat: cùm per se vtrumque subtus aures curuatum γαμψὸν, idest aduncum potius quàm orbiculare sit. Postremò ad alui profusionem quod attinet, siue stercoris reiectionem, id in cursu, prolixiore præsertim, feruidius fit, & longius reijcitur, intestinis videlicet cursu calefactis, & ob calorem flatibus excitatis, vt fit in humore: quibus inclusis violenta perangustum, magno impetu eruptio fit: accedit & locorum compressio ex vehementi motu.

Proluuies cur lõgius proijciatur

DE BVBALO VETERVM. Cap. V.

Bubali nominis diuersitas.

BVBALI nomen (inquit Gesnerus) omnino incertum est, non hodie solùm, sed Plinij sæculo etiam confusum. Alius enim Græcorum bubalus est, cui nullum aliud apud Latinos nomen contigit, vt peregrinis plerisque: de hoc nomine inter capreas, quibus adnumeratur, docebo: Alius quem vulgò bubalum vocant qui de boum syluestrium genere est, nec vllum peculiare apud Græcos, quod sciam, nomen habet. Cùm inter syluestres alij quidam certa habeant nomina siue propria, siue à regionibus sumpta, vt bonasi, bisontes, indici &c. Accedit hoc etiam difficultatis, quod diuersos syluestres boues (vt Plinij tempore olim vros) hodiè multi, præsertim in illis regionibus ad quas aliundè adducuntur, vulgus bubalos appellat. Sic ille, & rursus. Apud Græcos, vbicunque mentio fit bubali, de Africano semper intelligimus, & similiter apud Latinos veteres: nam recentiores omnes pro bouis syluestris genere hoc nomen vsurpant. Ego quidem in hoc assentior Gesnero, quod bubalus veterum planè sit diuersus à vulgari, quem scilicet Romæ, & Florentiæ nunc buffelum vulgò vocant, non assentior tamen, quod ex caprarum genere sit, cùm caprarum illud genus non βȣ́βαλοι, sed βυβαλὶς nuncupetur. Non me latet interim in Græcis Oppiani codicibus de venatione βȣ́βαλος legi pro specie capreæ, cæterùm eum locum corruptum, vel ab amanuensi, vel à librario non dubito, quandoquidem opere de piscibus idem genus capreæ βȣβαλὶς ipsi nominatur, vt suo loco apparebit. Fefellit fortassis Gesnerum Aristoteles, qui βȣ́βαλον cum dorcade, idest caprea simul nominat, & Hesychius, qui βȣ́βαλοι interpretatur δορκάδιον, idest capreolum, deceptus nimirum deprauatis Oppiani exemplaribus. Ex Arist. locis, quæ sunt de bubalo nihil ipse certi expiscari potuit, quo opinionem suam possit stabilire. Citato enim loco ait: Bubalis capreisque interdum cornua inutilia sunt: nam etsi contra nonnulla resistunt, & cornibus se defendunt, tamen feroces pugnacesque fugiunt. Ex quibus verbis nihil aliud habemus, quàm bubalorum & caprearum æqualem timiditatem. Timidia autem esse animalia, non obscurè idem Aristoteles alias etiam indicat, cùm timidissimis, & imbellibus alijs bubalos rursus annumerat, vt dum inquit. Bubalorum, & ceruorum sanguini fibræ nullæ insunt: quare sanguis eorum non similiter, vt aliorum concrescit. Et rursus: Bubali sanguis aliquanto amplius spissatur, quàm leporis & cerui, quippe qui proximè ouillo, aut paulò minus consistat. Dioscorides etiam clarissimè à capreis videtur distinguere, agens de leporino coagulo. Pares (inquit) ille vires habent, hædi, agni, hinnuli, dorcades, capreæ quam à latitudine cornuum platycerota dicunt, dorci, cerui, vituli, & bubali coagula. Quamobrem Scaligero potius assentior, qui bubalim (bubalum malim, vt ipse alias etiam vocat) paruum bouis genus esse credit cursu celerrimum, & his verbis perpulchrè delineat. Bubalin (inquit) cuius sanguis, & instrumentum pugnæ cornua tantùm ab Aristotele descripta sunt, Plinius ait esse vitulo similiorem (ceruoue:) Quid igitur ea sit? An Gazella? non sane. Quare quod ex Africanis historijs percipere potui, tibi libenter impertitum curabimus. Africanorum boum paruitas tanta est, vt nostratium vitulorum bimulorum vix æquent magnitudinem. Multi tamen roboris, ac laboris patientissimi sunt. Dant autem, & Lant, & Elant inuenio appellatum. Facie bubula est, sed vt minor, ita multò agilior, atque expeditior. Eiusmodi fertur esse celeritate, vt cursu feras omnes anteuertat. Corium adeò firmum, vt cuiuis tellorum ferreo generi sit impenetrabile. Sclopi tamen globulo peruium. Pilus eis albet. Aestate capiuntur; quòd arenæ feruore vngulæ moueantur, ac vacillent. Hoc quoque loco subtilitas est in philosophia. Aristoteles bisulcis talum ad robur datum scribit: Cæteris quibus esset celeritas destinata non item. Arbitror enim, huic feræ omnium celerrimæ, quæ sit adeo boui similis, ne bubulum quidem deesse talum. Equos suos Arabes, qui in Africa sedes posuere, ita demum probant, si eorum cursus cum huiusce bestiæ velocitate conferri possit. Fortasse Lant, bubalis (bubalus) est. Nam Plinius am-

Bubalus, & bubalis differunt.

l. 3. de par. cap. 2.

Bubalũ animal esse timidum.

Bubalus quid.

Boum Africanorũ pernicitas.

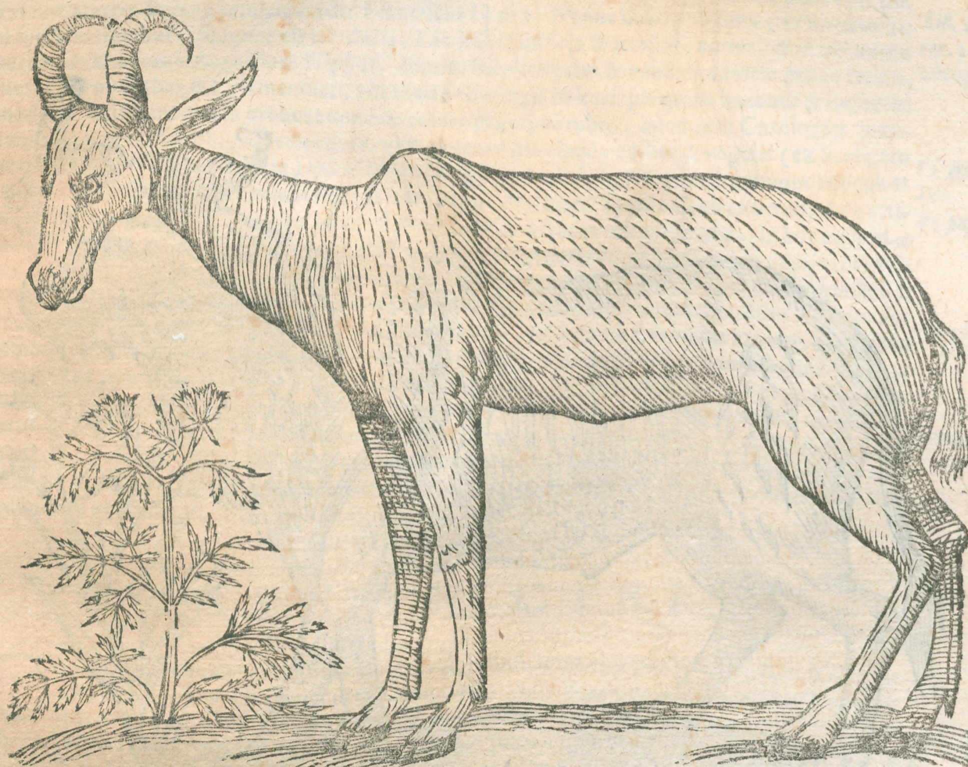

ambiguè, vitulo, ceruouè ſimilem facit. Plinij verba ſunt: *Vris imperitum vulgus bubalorum nomen imponit, cum id gignat Africa vituli potius ceruivè quadam ſimilitudine*. Quæ Plinij verba ergo ita accipio, vt ijs bubalum cum bubali confundat: Arbitror enim ſimilitudinem cerui ad bubali pertinere, Pliniumque nominis vicinitate deceptum; Cerui autem, & capreæ corporis ſpecie non male conueniunt. Et Oppianus ſubinde à ceruo agit de eurycerote, ab hoc de bubali, & ab hac de dorcadibus. Bellonius alium fortaſſis bubalum Africanum deſcribit in ſuis per Orientem obſeruationibus. Alterius enim coloris pilum facit, neque velocitatis tantæ omnino meminit: In eo tamen cum Scaligero nobiſque conuenit, quod paruum eſſe inquiat, & Plinij bubalum. Summa (inquit) voluptas eſt homini ſtudioſo, & rerum antiquarum ſcrutatori ſi in peregrinum aliquod, & rarũ animal incidit, vt illud veteri nomine exprimere norit: nam ſi deſcribere aliquam rem aggreditur, non expreſſa propria appellatione, næ is operam ludere videtur. Itaque cum exiguum Africanum bouem primùm conſpiceremus quadrato, & bene habito corpore, & expolito: ſubitò nobis ſuſpitio incidit, id animal eſſe, quod veteres Græci bubalon nuncuparunt: Animaduertendum tamen eſt, ne vocabulorum affinitas nobis imponat, nec pro hoc animali vulgarem buffalum intelligamus. Nos porro in eo omnes bubali notas reperimus: ſed & ex Aſamia in Cairum deuectus fuerant, licet in Africa etiam inueniantur. Iam ætate grandis erat, corpore minor ceruo, ſed habitiore, & maiore, quàm caprea, tam quadrato, & bene formato corpore, vt oculis gratus eſſet eius aſpectus: nam eius pilus flauus adeo ſplendens, & læuis erat, vt expolitus videtur. Aluum magis ruffum ad flauum colorem tendentem habet quàm dorſum, quòd ad fuſcum accedit. Bubuli pedes, breuiaque & firma illi ſunt, crura, collum craſſum, & breue, exiguis præditum palearibus: caput bubulo ſimile: cuius vertici inſident cornua nigra, & admodum incurua, vt Gazellæ, lunæque creſcentis in modum inflexa, quibus haud multum ſe tueri poteſt, cum in ſeſe ſint recurua: Bubulis auribus præditus eſt armos ſubleuatos, & plenos habet: caudam, vt Chamelopardalis vſque ad poplites promiſſam, nigris pilis fultam, duplo quàm equini craſſioribus. Bouis mugitum habet, ſed non adeò ſonorum. Breuiter ſi quis imaginetur ſe conſpicere puſillum bouem, quadrato corpore, pilo fuluo, & ſplendente, cornibuſque lunatis, ſurrectis, & in ſe recuruis, bubali idæam habebit. Hæc Bellonius addita hac icone. Iſidorus etiam bubalos vocatos eſſe ſcribit, eò quòd ſunt ſimiles boum, ſed cum addit adeo eſſe indomitos, vt præ feritate iugum ceruicibus non recipiant, veterum bubalum cum vulgari, ideſt buffelo implicat. Cæterum Horatius Fontana cognatus meus Eques Hieroſolymitanus, qui non ſemel Africæ oras, ſed & aliarum regionum Turcæ ſubiectarum perluſtrauit, longè ab hoc bubalo

Li.2.c.50.

Bubali Bellonij deſcriptio.

lo diuersam mihi iconem ad viuum, vt affirmabat, expressam Beneuento transmisit: capite nimirum, colloque longè procerioribus, atque exilioribus: cornibus item retrò inflexis, & vt in rupicapra incuruis. Aures pro capitis portione habet maiusculas, iuxta colli initium: facies ceruina, aut capreolum potius quàm bouem referens, quare quibusdam capreolum Africanum dici inquiebat ex capreolis tamen esse, caudæ proceritas negat, etsi quàm in boum genere longè sit breuior. Totum animal excepto rostro & cornibus, quæ nigricant, flauescit. Pilo est longiusculo.

DE BVFFELO, SIVE BVBALO VVLGARI. Cap. VI.

BVFFELVM etiam ex boum (ferorum potissimum) genere esse, tota ipsius corporis figura loquitur: quo verò nomine à veteribus appelletur, hucusque me latet; Quamuis enim per Græciam & Asiam, vt testatur Pet. Bellonius, tam sint frequentes, vt nullum animal frequentius conspiciatur, ideoque mirum prorsus videatur, Aristotelem, qui in animalium perquisitione septies centena quinquaginta coronarorum millia, expensas faciente Alexandro, insumpsit, illius non meminisse: falluntur equidem, qui βούβαλον Aristoteli memoratum, buffelum esse suspicantur. Illius enim bubalus cornibus quidem se defendit, ea tamen non semel ei inutilia sunt, præsertim aduersus feras pugnaces, timidumque animal est: è contrario buffelus audax, ferusque & infestus homini; Adhæc calcibus pugnans teste Scaligero; quoniam inepta ad pugnam sunt cornua, quia retrorsum auersa ac demissa cuspide. Videtur autem Aristoteles buffelum, nullo expresso nomine inter syluestres boues enumerasse; vbi nimirum scribit apud Arachotos (Indiæ ciuitatem) boues syluestres esse, qui differunt ab vrbanis, quantum inter sues vrbanos & syluestres interest; colore atro, corpore robusto, rictu leuiter adunco, cornua gerunt resupinatiora.

Lib. 2. Obs. c. 50.

Buffelus Aristoteli notus.

Consentiunt enim color, robur, & cornuum figura. Fueritque fortè etiam iste noster buffelus bos ille syluestris niger, ex quo si sanguine ricini lumbi perungantur, mulieri tœdium Veneris fieri dicit Osthanes apud Plinium. Quis sit bubalus apud Martialem etiam ostensum est. Cum itaque antiqua huius quadrupedis nomenclatura lateat, ego vulgari nomine clarioris doctrina gratia buffelum appellabo, cum & Germanis omnibus similiter appelletur; & Gallis beuffle, Hispanis bufano. Anglis verò bugill, Illyrijs bauvuol.

FORMA. DESCRIPTIO.

BVFFELVS animal est boui simile, sed maius altiusque, corpore valdè crasso, cute durissima, membris macilentis: pilos habet nigros, paucos, & paruos, & in cauda ferè nullos. Frons est aspera, crispa, & intricata pilis: Caput vt plurimum pronum ad terram, paruum pro portione totius corporis. Cornua & longa, intorta, nigra. Albertus alicubi vallicosa barbarica dictione eis cornua tribuit & nigra sicut capræ: Et alicubi parua sicut capræ, & aliàs (inquit) interius iuxta collum dependent versus internam pectoris partem: aliàs erecta sunt. Collum est crassum, longumque. Inferior dorsi pars caudam versus decliuis. Cauda breuis, parua, & nullis ferè (vt diximus) pilis: Crura crassa robusta, & reliqui corporis respectu breuia.

LOCVS.

LOCVS. VOX. MORES. INGENIVM.

BVFFELOS gaudere morari in aquis tradit Petrus Crescentiensis. Romæ, Florentiæ, & in alijs quibusdam Italiæ vrbibus animal est frequentissimum, cæterum vnde locorum, huc peruenerit, omnino ignoro. Asiam, Græciamque eisdem abundare ex Bellonio indicatum est. Idem & apud Aegyptios haberi etiam testatur, sed qui magnitudine alios vincant. Eisdem scatere Bornay insulam tradit Franciscus Lopez. Neque desunt in Sian, vt Boterus ait in suis relationibus. Mugitus eis terribilis. Lac habet buffela & tempore coitus, & in principio partus, vt annotauit Augustinus Niphus. Intuitu simplicitatem & mansuetudinem præ se ferunt, suntque remissi aliàs,& satis mansueti, vbi tamen contingit irritari, perquam iracundi & indomiti euadunt. Irritantur autem prouocanturque colore præcipuè rubro, adeo vt in Cardinales quandoque impetum faciant. Albertus author est pugnare præcipuè pedibus & vngulis (ex Scaligero etiam diximus calcibus pugnare) quas (inquit) magno nisu defigit, & iterum iterumque conculcat ea quibus irascitur. Persequendo rectà fertur, neque declinat. Tradit Crescentiensis, vbi irascitur, aquam ingredi & se mergere ad os vsque vt sanguis æstuans restinguantur. In hoc eodem genere, vt idem Albertus refert, vacca alterius quàm sui generis vaccæ vitulum nō admittit vberibus,sed odore agnitum reijcit:sin autem vitulus vaccino stercore illinatur,odore decepta lactat & pro suo educat. Laboris similiter ac bos vulgaris est patiens, & perquam robustus. Ferreus aut æneus circulus per nares ei traijcitur, cui alligato fune, vel habena ducitur ac regitur, quo minus homini repugnare possit. Tradunt cùm nimium sit onus, quod ipsi trahendum est, in terram decumbere, & ne verberibus quidem facilè ad surgendum cogi, nisi leuato prius onere. Auicenna scribit bubalum crocodilo infestum esse, cumque extra aquam repertum conculcare. Quod Gesnerus de Africano bubalo intelligendum existimat, duabus motus rationibus, cùm quod pleraque sua ex Græcis descripserit, tum quod crocodilus Africæ sit peculiaris. Cæterùm buffelorum in Aegypto etiam copiam esse, iam ex Bellonio dictum est, eosque vbi irascuntur, pedibus hostem conculcare ex Alberto.

Lib. 2. obs. cap. 26. *Mugitus.* *Vt irritentur.* *Vt pugnēt.* *Antipath.*

VSVS IN CIBIS.

CARNES bubalinæ (inquit Crescentiensis) nimium melancholicæ sunt, & ne boni quidem saporis, quare & parum probantur: crudæ adhuc forma & colore non adeo indecoræ sunt, coctæ verò omnino. Testantur Romæ venales prostare Iudæisque gratissimo esse in cibatu, verùm tanto lentore præditas, vt in parietem adactæ tenacissimè adhæreant: quamobrem nitidioris vitæ epulis abdicantur. Rectè Baptista Fiera.

Bubalus hinc abeat, neuè intret prandia nostra,
Non edat hunc quisquam: sub iuga semper eat.

Casei vero bubalini quos Pistoriensis ager copiosè subministrat, Marzolinorum nomine, vt scribit Ioannes Bruyzinus Gallus in volumine de re cibaria: figura ferè ouali, bubulis longè præferuntur, vt pote palato gratiores grata illud acrimonia pungentes, sed salubritate puto inferiores.

Caro qualis. *Caseus Marzolinus.*

VSVS IN MEDICINA.

EX vngulis vel cornibus buffelorum annuli fiunt, qui si in digitis vel manuum, vel pedum subinde gestentur, mirificè à quibusdam laudantur aduersus neruorum conuulsiones, seu spasmos. Sunt qui ijsdem quaterna fila ex totidem metallis, auro, argento, ære, & ferro fabricata innectant; tanquam efficaciores sic fiant, tum ad spasmos, tum ad alia quædam vitia. Aliqui tandem sperant ex annulo confecto de solis istis filis inter se contortis. Non desunt teste Gesnero, qui insuper mentiantur annulos ex cornu vel vngula bubali in coitu dissilire quod alioqui puto chrysolithis & smaragdis tribuitur. Adamus Lonicerus bubali vrinam cum myrrha & oleo auribus instillatam, dolorem ex frigore natum enire, scribit, & excrementa pascentis lenire tumores.

VSVS

VSVS IN COLENDIS AGRIS. & ad Vecturam.

BVFFELVS quoniam robustus est, & patiens laboris, ducendo currui, & vehendis oneribus, ac etiam terræ arandæ eo vtuntur. Petrus Crescentiensis ad plaustra & aratra non satis idoneos esse asserit, sed in trahēdis per terram magnis ponderibus exerceri, ligatos artificialiter quibusdam catenis. Et Albertus ait, maximo conatu onera trahere, adeo vt ad primi impetus nisum maiorem in genua se demittant, & rursus erecti pergant, testaturque vnum tantumdem ponderis, quantum equi duo fermè, trahere valere.

VSVS CORNV, ET CORII.

FIVNT passim ex buffelorum corio vestes, ac præcipuè thoraces: durissimum enim id, ac crassissimum est, ictibusque resistens: præfertur tamen bubulum ad calceos. In Narsina equorum ornamenta eo tegunt. Siani verò regni incolæ ex cornibus eorum arcus suos conficiunt. In lege, *Argumento sunt: Sed stragulas & bubolonicas quæ equis inSterni solent*: sunt qui sentiant hoc in loco legendum, bubalinas, vt subintelligatur pelles esse, non vestes, tanquam ex bubalorum pellibus stragulis ad equos fieri solitis. Ego (inquit Baysius) legendum puto Babylonicas, quam lectionem mox testimonijs fulcit.

Bubloanica.

Lib. de causis.

PROVERBIA.

VVLGARE per omnem Europam conuitium est, vt crassi & inepti homines, iuniores præsertim, serui item & tenuioris fortunæ alij, prouerbialiter vocentur buffeli. Ad vulgare nostratum adagium: *Si lascia menare per il naso come vn buffelo*, alludit Ludouicus Ariostus, dum ait:

Non vò più che colei, che fu del vaso
Dell'incauto Epimetheo à fuggir lenta,
Mi tiri come buffelo pe'l naso.

DE BOVE STREPTICEROTE. Cap. VII.

ANTE aliquot annos ex aula Imperatoris Rodulphi II. missæ mihi fuere exoticorum aliquot animantium icones diligenter admodum, & pulcherrimè expressæ, atque inter eas huius quoque quod hic exprimitur animantis, quod non incongruè bouem dicemus strepticerotem, à cornuum constitutione, sunt enim turbinata, quemadmodum figura ipsa ostendit: ipsi capreoli genus esse existimabant, quoniam facies capreolo potius, quàm boui similis est: sed capreolis cauda breuissima, huic bubula, quamuis breuiuscula, totum animal colore ceruo ferè simile. Sed quid de natura eius dicam non habeo. Velocitate valere ex crurum exilitate conijci potest.

DE

DE OVE. Cap. VIII.

ORDINIS RATIO.

Lib. 2. de re rustic. c. 2.
Pastoritiæ rei nobilitas.

PECVNIAM, & peculium pecori debere suam nomenclaturam à principio huius operis indicatum est, quòd in eo apud priscos illos parentes, omnes collocatæ essent diuitiæ, ideoque vbique terrarum, qui ditissimi erant, pecora pauisse, honestissimumque fuisse studium rei pecuariæ docent satis veterum exempla (vt sacræ paginæ Heroas illustrissimos in præsentiarum non commemoremus) vt meminit M. Varro, vbi de rei pastoritiæ dignitate disputatur. *De antiquissimis* (ait) *illustrissimus quisque pastor erat, vt ostendit græca, & latina lingua, & veteres poetæ: qui alios vocant πολύαρνας, alios πολυμήλους, alios πολυβούτας, qui ipsas pecudes propter caritatem aureas habuisse pelles tradiderunt, vt Agris Atreus, quam sibi Thyesten subduxisse queritur: vt in Colchide, ad cuius arietis pellem profecti regio genere dicuntur Argonautæ, vt in Libya ad Hesperidas, vnde aurea mala, id est, secundum antiquam consuetudinem, capras, & oues, quas Hercules, ex Africa in Græciam exportauit, ea enim græci sua voce appellauerunt μῆλα.* & paulo post: *Romanorum verò,* inquit, *populum à pastoribus esse ortum quis non dicit? Quis Faustulum nescit pastorem fuisse nutritium, qui Romulum, & Remum educauit? Non ipsos quoque fuisse pastores obtinebit, quod Parilibus potissimum condiderunt Vrbem?* &c. Fuisse porro antiquam quoque rem pastoritiam, idem author eodem loco docet, vbi de eius origine dicit. *Tres enim gradus humanæ vitæ* constituit, *primum naturalem cum* (inquit) *viuerent homines ex ijs, quæ inuiolata vltrò ferret terra. Ex hac vita in secundam descenderunt, pastoritiam, è feris atque agrestibus, vt ex arboribus, atq; virgultis decerpendo glandem, arbutum, mora, pomaque colligerent ad vsum: Sic ex animalibus, cùm propter eandem vtilitatem, quæ possent, syluestria deprehenderent, ac concluderent, & mansuescerent. Tertio denique gradu à vita pastorali ad agriculturam descenderunt:* Hæc ille: Scribit tamen Ouidius Romulo populi vicini affinitatem contrahere cupienti nocuisse, quod à Faustulo inter pastores educatus esset, & aliquando oues pauisse crederetur, inquit enim.

Tres vitæ gradus.
Fastor. 3.
Roman. pastores fuisse.

In stabulis habitasse, & oues pauisse nocebat.

Cùm tamen antè dixisset:

Fastor. 1.

Pascebatque suas ipse senator oues.

Sed & Plinius testatur, pecus aliquando vnicum Romanis fuisse vectigal; durauitque hoc pastoritium studium apud Romanos diutissimè, sed increscente luxu, pecus illis pascendum tribuebant, qui nimirum tenuioris essent fortunæ, testis est Iuuenalis de Coruino, inquiens:

Satyr. 1.

quid confert purpura maius
Optandum, si Laurenti custodit in agro
Conductas Coruinus opes?

Idest, si in paupertatem prolapsus est, vt pascendæ sint illi oues alienæ? Habebantque qui opulentiores erant pascendo suo pecori saltus hybernos, & æstiuos, quod non obscurè indicat Horatius, sese prædicans libenter militaturum, nullius latifundij, nullorumque saltuum mercede nec opum vlla spe, sed in solius Mecænatis gratiam:

In Epod. od. 1.

Pecusuè Calabris ante sydus feruidum
Lucana mutet pascua.

Græci pastoritiæ rei studiosi.
Odyss. N.
Lib. 4. Argon.
Eid. 32.
Metam. 13

At in Græcia hoc pastoritium studium ita viguisse ex Homero, alijsque antiquissimis scriptoribus, puerisque constat, vt non Reges tantum, sed ipsos etiam Deos immortales, pastores fuisse tradant: Pastor apud Homerum est Apollo, Mercurius, Dij alij, & apud eundem Minerua Vlyssi apparet habitu pastoris; quales, inquit, regum filij sunt. Similiter apud Apollonium Orpheus Nymphas vocat, οἰοπόλους hoc est, vt interpretatur Scholiastes, quæ ouium curam gerunt, atque inde etiam ἐπιμηλίδες dicuntur. Sol itidem filio suo apud Theocritum eximium hoc donum præbuisse legitur, vt diuitijs rei pecuariæ abundaret præ omnibus hominibus. Tam numerosum autem pecus possidebant, vt vel numerum ipsum vix callerent, vel saltem numerare pauperis esse iudicarent, testatur id Polyphemus apud Ouidium, de suo pecore inquiens:

Nec si fortè roges possum tibi dicere, quot sunt
Pauperis est numerare pecus.

Eid. 8.

Idque innuit Menalcas apud Theocritum, Daphnidi, qui in certamine de cantus præstantia

vitulum se depositurum, præmium victoriæ dicenti, dummodo Menalcas agnum matri æqualem deponeret, respondet, id se præstare non posse, quoniam parentes quotidiè numerum pecudis recenserent.

ἐθήσω ϖόκα ἀμνόν. ἐπεὶ χαλεπός θ' ὁ πατὴρ μευ,
Χ' ἁ μάτηρ. τὰ δὲ μᾶλα ϖοθέσπερα πάντ' ἀριθμεῦντι. idest,
Nunquam deponam agnum. Nam pater meus difficilis est,
Et mater. numerant verò vesperè semper oues omnes.

Similiter ait Virgilius:

Est mihi namque domi pater, est iniusta nouerca,
Bisque die numerant ambo pecus, alter & hædos.

In omni autem pecore genus bubulum humano generi vtilissimum esse, suo loco rationibus euidentissimis ostensum est. Ab hoc ouillum pecus reliquis vtilis esse, ideoque secundas partes ei tribuendas esse, & ratio ipsa suadet, & veterum authoritatibus conuincitur; Quandoquidem, vt ait Columella: *Post maiores quadrupedes ouilli pecoris secunda ratio est, quæ prima fit, si ad vtilitates magnitudinem referas. Nam id præcipuè nos contra frigoris violentiam protegit, corporibusque nostris liberaliora præbet velamina.* Ita, & Plinius: *Magna* (inquit) *pecori gratia in vsu vellerum, vt boues victum hominum excolunt, ita corporum tutela pecori debetur*, vnde Homerus κατ' ἐξοχὴν oues vocat præ cæteris animalibus εἰροπόκας, quòd earum tantùm lanæ tonderi soleant. Varro scribit, quadrupedum syluestrium, quas vtilitatis causa deprehensas homines incluserunt, vt mansuescerent, primas non sine causa putari oues assumptas, & propter vtilitatem & propter placiditatem. *Maximè enim*, inquit, *natura quietæ, & aptissimæ sunt ad vitam hominum: Ad cibum enim lac, & caseum adhibitum, ad corpus vestitum, & pelles attulerunt.* Idem ait: *fructuum ex pecore*, (idest, ex oue) *species sunt duæ vna est tonsura, altera quæ latiùs patet, de lacte, & caseo, quam scriptores græci separatim τυροποιΐαν appellarunt, atque scripserunt ea de re permulta.* Sic & Ouidius:

Ouilli pecoris vtilitas.

Metam. 15

inque tuendos
Natum homines (pecus) *pleno quæ fertis in vbere nectar.*
Mollia quæ nobis vestras velamina lanas
Præbetis, vitaque magis, quàm morte iuuatis.

Nequis verò casei, lactisq; vsum & esum rusticas tantùm mensas exornare putet, is Columellam audiat dicentem: *Ex ouillo pecore, casei lactisque abundantia, non solùm agrestes saturat, sed etiam elegantium mensas iucundis & numerosis dapibus ornat. Quibusdam verò nationibus frumenti expertibus victum commodat, ex quo Nomadum, Getarumque plurimi γαλακτοπόται dicuntur.* Id quod minùs mirabitur, qui Aristotelem consulit dicentem: *Ouium omnium maximè quadrupedum lac diu edurare, quippe quibus mulctra mensium octo spacio continuetur.* Ad hæc ex hoc ouium lacte, quod bubulo, alijsque comparatum, pinguissimum est, probatum fieri butyrum, testatur Dioscorides. Ob quas tam singulares commoditates, ouem aiũt apud Aegyptios fuisse sacram, vt scribit Plutarchus, & meminit Iuuenalis:

Ouis cur Aegyptijs sacra.

Lib. de Iside.

lanatis animalibus abstinet omnis
Mensa.

Videlicet apud Aegyptios. Sed & in Genesi legimus Aegyptios omnes ouium pastores detestatos fuisse. Quæ verba nos monere scribit Thomas Bosius, iam tum colendarum ouium superstitionem inhæsisse Aegyptijs, & ob id abominandos fuisse illis pastores ouium, qui nimirum illas sine honore, ad esumque humanum reseruant, cùm contra Aegyptij honorificentissimè custodiant, habeantque oues, & veluti ipsos Deos venerentur, quod testatur Diodorus Siculus, quocirca non omnes Aegyptijs fuisse detestandos pastores, sed ouium duntaxat, testaturque Plutarchus libro præcitato, solos ex Aegyptijs Lycopolitas ouibus vesci, quia idem λύκος, idest, lupus facit, quem pro Deo habent. Cæterùm Strabo scribit vltra Momemphim, vbi nitrariæ duæ, à quibus Nitriotica præfectura dicta est, coli Serapin, & apud hos solos in Aegypto ouem occidi. At verò Troglodytæ pecorum nomina filijs suis indunt, vt tauri, arietis, ouis, propterea quod ab ijs, non à parentibus alantur. Iam & Apolloniæ, quæ in sinu Ionico est, sacras Soli oues fuisse, græci scribunt, quæ interdiu secundum fluuium pascerentur, noctu verò stabulantes in antro quodam ab Vrbe non procul custodirent delecti viri diuitijs, & genere inter populares splendidissimi, singulis annis singuli. Quod ex oraculo quodam Apolloniatæ oues eas permagni facerent. Proinde Euenio (vt fertur) vaticino vigilias edormiente contrucidatis ouium plerisque, lupis grassantibus, publico Apolloniatarum decreto, cùm se is minùs tueri quiuisset, exoculatum fuisse, aiunt: Et apud Plutarchum habemus Athenis legem cau-

Cap. 46.

Lib. 12.

Lib. 1. c. 4.

Lib. 17. Geograph.

Troglodytarũ nomina.

Oues Soli sacra.

Atheniensiũ edictũ.

Plutarch. in orat. de eſu carnium l. 9. cap. 5.

cautum fuiſſe, vt ſi quis viuum excoriaret arietem, actio contra ipſum inſtitueretur, Ἀθηναῖοι, inquit, τῷ ζῶντα τὸν κριὸν ἐκδείραντι, δίκην ἐπέθηκαν. Androtion verò, referente Athenæo, apud Athenienſes antiqua lege ſtatutum ait, ne quis ex grege centum capita habente, pecudem intonſam, aut quæ nondum peperiſſet, iugularet: quòd gregis augendi gratia ſeruaretur, & idcirco eas quæ iam adultæ eſſent, comedere licuiſſe, additque Athenæus ſuo etiam tempore in Palladis ſacrificijs, neque agnam mactari, neque guſtari caſeum ſolere. Quo loco ἄπεκτον ἄρνα (vt id obiter annotemus) cùm rectè eſſent interpretati agnum intonſum, mirum cur addiderint ineptam appendicem, *impexumue*: diuerſo enim ſenſu τὸ πέκειν de pecude, & de lana; ἄπεκτος agnus dicitur tenellus, anniculo minor, nondum ποκιχθείς, vt loquitur Theocritus, hoc eſt, cui neque vulſa, neque tenſa lana eſt; lana ἄπεκτος, non pectita, non carminata.

Athenæi locus reſtitutus.

Mulcta qualis olim apud Rom.

Li. 11. c. 1.

Apud Romanos quoque non niſi ocium, boumq; impendio mulctacia olim dicebatur, quemadmodum in boue dictum eſt pluribus, quibus adde ex Gellio; *Mulcta, quæ ſuprema appellatur, vtpotè quæ nulla maior inſtituta fuit, in ſingulos dies duarum ouium, triginta boum, pro boum ſcilicet copia, proque ouium penuria. Sed cum huiuſmodi mulcta pecoris, armentique à magiſtratibus dicta erat, adigebantur boues, oueſque, aliàs precij parui, aliàs maiores: Eaque res faciebat inæqualem mulctæ punitionem. Idcirco poſtea lege Ateria conſtituti ſunt in oues ſingulos æris deni, in boues æris centeni: Minima autem mulcta eſt ouis vnius. Nunc quoque quando à Magiſtratibus populi Romani more maiorum mulcta dicitur, vel minima, vel ſuprema, obſeruari ſolet; vt oues genere virili appellentur: Ac niſi in eo genere diceretur, negauerunt iuſtam videri mulctam.* Varronis verba quibus minima mulcta dicebatur à Prætore, ſunt hæc: *Quando citatus neque reſpondit, neq; excuſatus eſt, ego ei vnum ouem mulctam dico. Ouibus duabus mulctabantur apud antiquos* (inquit Feſtus) *minoribus criminibus: In maioribus autem bobus, nec vltra hunc numerum excedebat mulctatio, quæ poſteaquam ære ſignato vti ciuitas cœpit, pecoraque mulctitia, aut incuria corrumpebantur, vnde etiam peculatus crimen vſurpari cœptum eſt, facta eſt æſtimatio pecoralis mulctæ, & boues centenis aſſibus, oues denis æſtimata. Inde ſuprema mulcta, id eſt, maxima, appellatur tria millia æris: Item viceſſis minoribus delictis: Et rurſus peculatus furtum dici ceptum eſt à pecore, quia ab eo initium fraudis eſſe cœpit. Siquidem ante æs, aut argentum ſignatum, ob delicta, pœna grauiſſima erat duarum ouium, & triginta boum. Ea lege ſanxire T. Menenius Lanatus, & P. Septius Capitolinus Coſs. Quæ pecudes, poſtquam ære ſignato vti populus Romanus cœpit, Tarpeia lege cautum eſt, vt bos centuſſis, ouis decuſſis æſtimarentur:* huc vſque Feſtus.

Homicidij pœna.

Li. 2. Aen. 6.

Adulterij.

Varro verò etiam ait ſuo æuo mulctam ex vetere inſtituto bobus, & ouibus dici ſolitam. Tradit etiam Seruius apud maiores homicidij noxium pænam arietis damno luiſſe, idque in Regum legibus tradi; Et Sabellicus refert, quod Germanis olim homicidium certo pecorum numero lueretur, atque ita vniuerſam domum ſatisfactionem cepiſſe. Troglodytis verò vxores, cùm ſint communes, niſi quæ Tyrannorum ſunt, ex quibus, qui vnam corruperit, is teſte Strabone oue mulctabatur.

Oues vbi pro tributo.

4. Reg. c. 3.

2. Paralip. cap. 17.

Odyſſ. Φ.

Vt verò ad huius pecoris vtilitatem, quam nobis affert, reuertatur oratio, ſcire conuenit oues non vno in loco tributi nomine perſolutas eſſe: ſiquidem apud Strabonem legimus Cappadoces Perſis pendere præter cætera, ouium quinquaginta millia, Medos duplum ferè; & Meſa Maobitarum Rex, vt ſacra teſtatur pagina, Ioramo Achabi filio Iſraelitarum Regi, pendebat centena agnorum millia, & totidem lanatorum arietum: Item Ioſaphat Iudæorum Regi Sanctiſſimo pendebant Arabes ſingulis annis, arietum 7700. & capros totidem. Et ne longius abeamus: Scribit Ambroſius Leo Nolanus à Stabijs quotannis magnum, & album agnum cum cornibus auratis Nolam ad Præſulem tributi, honoriſq; nomine mitti. Erat etiam, quòd minimè prætereundum eſt, agnina caro præmium eis, qui gryphos enodabant, nec non & poetis: vnde Ἀρνῳδοὶ dicebantur, qui agni præmia canebant, vt annotauit Ioſephus Scaliger, addens, huius rei meminiſſe Auſonium in epiſtola ad Theonem his verſibus:

Verùm protinus ede quod requiro
Nil quæro, niſi quod libris tenetur,
Et quod non opicæ legunt papyri,
Quas ſi ſolueris ò poeta nugas
Toſtam tibi trado ſimulq; & agnam.

Lana honor apud Romanos.

Li. 28. c. 2.

Vbi in omnibus exemplaribus legitur: toſtam tibi trado ſimul vacunam. Apud Homerum verò Vlyſſes à Laerte patre, & ſenioribus totius Ithacæ ad Meſſenios legatus mittitur ad repetendas oues, quas illi agrum Ithacenſem depopulati vnà cum paſtoribus abſtulerant. Nec alium ob finem lanam veteres Romani religioſè colebant, quod inter cæteros teſtatum reliquit Plinius de lanarum medicinis tractaturus. *Lanis authoritatem veteres Romani etiam religioſam habuere, poſtes à nubentibus attingi iubentes:* Alludit ſcilicet ad veterum illum morem,

quo

quo ædium, in quas accedebat ſponſa, ianua, marito illam operiente, lana cingebatur, & coronabatur, multaque lauro ornabatur: Poſtes etiam vittis laneis contegebantur, quas ab introgreſſa tangi mos erat, & adipe ſuillo, oleoque, vel lupino vngi, ne quid veneficum, aut peſtilens noceret, ſed & ſponſæ, cùm ex domo patris ad maritum prodibant, colum lana comptam & fuſum cum ſtamine geſtabat, quod teſtatur Plutarchus: ἡ νύμφη, inquiens, εἰσφέρει μὲν ἠλακάτην, καὶ τὴν ἄτρακτον, additque, quod propius huic loco eſt, ἐρίῳ δὲ τὴν θύραν περιστρέφει τοῦ ἀνδρὸς, ideſt. *Sponſa quidem inferi colum, & fuſum, lana verò ianuam circumdat viri.* Nec prætereundum, quod tradit Rhodiginus Cælius: In lanata pelle nouas nuptas ſedere ſolitas, vel more vetuſto, quòd priſcis temporibus in pellium ſtratis dormirent, vel quòd lanificium viro præſtituras ſe, eo ſymbolo pollicerentur, habebantque ex ouis lana cingulum, quod, vt apud Verrium Flaccum legimus, vir in lecto ſoluebat: erat enim lanificium eo tempore in ſummo precio, & honore, adeò, vt id etiam præcipuæ Heroinæ exercerent. Plinius de Tanaquili Romanorum Regina. *Lanam cum colo, & fuſo Tanaquilis, quæ eadem Caia Cæcilia vocata eſt, in templo Sangi duraſſe, prodente ſe, author eſt Marcus Varro: factamque ab ea togam Regiam vndulatam in æde Fortunæ, qua Seruius Tullius fuerat vſus. Inde factum, vt nubentę virgines comitaretur colus, & fuſus cum ſtamine &c.* Fertur autem Tanaquilis, ſiue Caia Cæcilia Tarquinij Priſci Regis vxor optima lanifica fuiſſe, ideoque in eius memoriam ſempiternam inſtitutum fuit, vt nouæ nuptæ ante ianuam mariti interrogatæ, quænam vocarentur, Caiam ſe eſſe dicerent. Præter autem cultum, & tutelam contra frigora, lanæ ſuccidæ plurima præſtant homini remedia ſaluberrima, de quibus ſuo loco. Quid mirum itaque ſi in ouium tonſura cùm alibi, tum potiſſimum apud Hebræos liberalia atque honeſta, magnificaque celebrarentur conuiuia. Equidem Abſolanus, eò tempore, quo oues ſuas in Baalhaſor Ephraimiticæ ditionis loco, tonderi curauit, ſplendidum ſeruis ſuis conuiuium adornaſſe, & ad illud Dauidem patrem, fratreſque ſuos omnes inuitaſſe legitur. Similis conuiuij mentio fit in Samuele. Nabal enim Ziphæus vir diues, cui tria ouium millia, & mille capræ fuiſſe dicuntur, oues ſuas, quas in Carmelo (qui locus fuit Tribus Iudæ) habebat, totondiſſe legitur. Id cùm Dauid in deſerto fame, ſitique grauiter conflictatus reſciuiſſet, ſeruos ſuos ad illum miſit, qui commemoratis ſuis in illum, eiuſque paſtores beneficijs collatis, humaniſſimis verbis ab illo peterent, vt ſe quoque nunc feſtiuitatis illius atque conuiuij participem faceret. In die bono inquiunt ille hoc eſt, læto feſtiuoque ad te venimus. At verò Nabal, & re, & nomine ſtultus, iuſtæ huic Dauidis petitioni ſatisfacere noluit, ſimulque durum illius nuncijs, & in humanum reſponſum dedit: Tollamne, inquit, panem meum, & aquam meam, & victimam meam, quam mactaui tonſoribus meis, vt dem illam viris, quos non noui, vnde nam illi ſint? &c. Ex quibus autem omnibus colligimus id quod noſtri eſt propoſiti, conuiuia huiuſmodi tonſoria, vt ita loquar, magnifica fuiſſe; Sequitur enim eodem in capite conuiuium hoc Nabalis quaſi regium fuiſſe, hoc eſt valde luxurioſum, in quo videlicet ipſe ſe nimio vino obruit. Sic Iudas vt in libro Geneſis ſcriptum eſt, animi ſui ex dolore, ob amiſſam vxorem, reficiendi, recreandique cauſa, vnà cum quodam amico ſuo ad ouium tonſuram iuiſſe dicitur. Sed & apud Latinos oues tondere, vt & ſementem facere, omninò non fuit licitum, priuſquam Catulatio (græcis eſt ϖαρίσκυ λακισμὸς) hoc eſt ex cane ſacrum fieret, vt Gyraldus teſtatur de Dijs gentium. Ex his ergo omnibus conſtat, illam ouium tonſuram magna cum feſtiuitate, lætitia, atque conuiuijs fuiſſe celebratam, id quod mirum non eſt, quando quidem vt dictum eſt, priſci illi Hebræi: vt ex multis ſacræ Scripturæ locis conſtat, paſtoritiæ rei mirum in modum fuerunt dediti, ſuaſque opes, atque diuitias, tum in alio pecore, tum in primis in ouibus habebant, quarum nimirum maxima eſt fæcunditas, atque vtilitas. Itaque cùm in illis tot præſertim numero tondendis plurimum paſtoribus, atque famulis eſſet laboris exantlandum, iuſta profectò de cauſa, patres familias, atque domini illos conuiuiali huiuſmodi lætitia recreare rurſus, atque exhilarare voluerunt. Adde quòd illa ouium tonſura typus videtur fuiſſe atque figura futuræ illius tonſuræ, hoc eſt, mortis atque paſſionis ſalutiferæ Domini Noſtri Ieſu Chriſti, ceu ouis puræ, atque immaculatæ, quæ cùm tonderetur, atque mactaretur, nullam vel minimam vocem impatientiæ teſtem edidit, ſecundum illud Eſaiæ vaticinium: *Ouis inſtar ductus eſt ad victimam, & quaſi agnus coram tonſoribus obmutuit*, ad hominum ſcilicet conuitia; *& os ſuum non aperuit*, ad conuitia ſcilicet regerendum.

Spōſa noua cur lanam & fuſum marito ferret.

Lib. 27. c. 14.

Lanificij honor.

Cōuiuia in ouiū tonſura.

Li. 1. c. 25.

Catulatio.

Paſſionis Chriſti typus.

Cap. 53.

SYNONYMA ÆQVIVOCA.

Ouis. Aries. Agnus.

IDEM hic euenit in oue, quod diximus de boue, mutat enim hoc quoque animal nomenclaturam pro sexus, & ætatis diuersitate; fæminam enim, ouem, marem, arietem dicunt, agnum verò, qui necdum annum excessit. Nam quamuis Festus ouem ab antiquis masculino genere dictam scribat, vt ouibus duobus, non duabus; Et quamuis etiam ex Varrone apud Nonium legamus, *vt etiam putantibus, qui oues duos, non duas dicunt, Homerum secutos, qui ait,* Μῆλ' ὄϊες τε. Item, *quando citatus neque respondit, neq; excusatus est, tum ego vnum ouem mulctam dico*: tamen extra mulctam, de qua ibi loquitur, ouis fæminam in hoc genere denotat: Plinius, *Arietis dextro teste præligato, oues tantum gigni quidam scripserunt*, idest, fæmellas, atque ita apud omnes passim sumitur, vt & ouicula pro parua oue. Ouiaria verò est ouiū multitudo, à qua & ouiarum pecus dicitur. Adasia vocatur, teste Festo, vetula recentis partus: Matrices, quæ agnos nutriunt Palladio, quas Florentinus τοκάδες dixit pascales, quæ passim pascuntur à pasco, siue à pascuis, quasi pascuales, vt ait Festus: Minæ quæ ventre sunt glabro, Apicæ verò, quæ non amplo corpore sunt, nec multam lanam habent circa totum corpus: Lanata, & bidens, epitheta quidem sunt ouium, sæpe tamen absolutè pro oue capiuntur. Plinius. *Quanquam stultissima animalia lanata.* Iuuenalis:

Rerum humana. li. 27. In Teretio. Adasia. Minæ. Apicæ. Lanata. Bidens.

Interea dum lanatas, toruumque iuuencum
Cedit.

Bidentes verò, qui ideo oues dici docuerat Grammaticus, quod duos tantùm dentes haberent, ridetur apud Macrobium. Atqui hoc, inquit Auienus, vel nunquam contingere, vel si contingat, ostentum esse, & factis piaculis procurandum. Tum Seruius citato Pomponij ex Attalinis versu, in hoc verrem bidentem legimus, ostendit, non proprium hoc Epithetum esse ouis. Et Nigidius (inquit) in libro de extis, bidentes appellari ait, non oues solas, sed omnes bestias bimas. Et in commentarijs ad ius Pontificum pertinentibus, legi bidennes primò dictas, d, litera ex superfluo (vt sæpe assolet) interiecta, sicut pro reire, reamare, rearguere, dicitur redire, redamare, redarguere. Ergo bidentes primùm dictæ sunt, quasi biennes. Quamuis Higinus qui ius Pontificum non ignorauit, bidentes appellari scripsit hostias, quæ per ætatem duos dentes altiores haberent, per quos ex minore in maiorem trascendisse constat ætatem. Hæc Macrobius. Et Nonius Marcellus scribit: *Bidentes qui existimant ob eam causam oues à Virgilio dictas, quod duos dentes habeant, pessimè ac vitiosè intelligunt. Nam nec duos dentes habent, & hoc quidem & genus monstri est, & melius intelligi potest, si biennis dixerit authoritate Pomponij in Attalana. Mars tibi voueo facturum, si vnquam redierit, bidenti verre. Luberius paupertate, visus hac nocte bidentes propter vitam facere: Et Nigidius Figulus dicit bidental, quod bimæ pecudes immolentur.* Idem legere est apud Aulum Gellium, cuius verba breuitatis causa omitto. Illud tantum notabo, quod ait, Higini opinionem, an vera sit, nō argumentis, sed oculis indicari oportere. Higini sententiam ceu veram amplectitur Iosephus Scaliger in suis doctissimis coniectaneis, in explicatione istius Varronis: *Et in Pontificalibus libris bidentes*, vbi non sine graui errore scriptum erat videntes: Certè, inquit, bidentes erant hostiæ, quę & cornigeræ essent, & duos dentes eminulos haberēt: citatq; testimonium Festi: *Bidentes sunt oues duos dentes longiores cæteris habētes*, additq; hoc etiam Hesychij: Κεραΐδες τῶν προβάτων τὰ θήλεα τὰ εἰδυῖας ἔχοντα. Aliter, vt credit, si carerent illis, ἀνελεῖς erant, & ad sacrificia ineptæ. Nam si bidens, inquit, dicta est quasi biens, cur bidentis, non pidennis, aut biennis dicitur? Atqui magis aperit etymum, quod & ambidentes apud veteres vocarentur. Sed id requirebatur in hostia, vt duos dentes haberet cæteris longiores, quemadmodum & in tauro τελείῳ, vt diuersa cornua haberet, & patentia hac ille. Inuenio tamen etiam apud eundē Festum ouem appellari ambidentem, siue bidentem, quæ superioribus, & inferioribus est dentibus; Eiq; diuidens hostia est bibens. Quia modo balare, de ouis voce propriè dicitur, Cicero, oues, vel agnos hostias balantes nuncupauit: Et Virgilius gregem balantum, pro ouium, dixit; Et quāuis pecus dicatur, omne id, quod humana lingua, & effigie caret, & propriè teste Isidoro, pecorum nomen ijs animalibus accommodari soleat, quæ sunt aut ad vescendum apta, vt oues, & sues; aut vsui hominū accōmoda, vt equi, & boues, differatq; inter pecora, & pecudes, vt idem ait, veteres inquiēs cōmuniter in significatione omnium animalium, pecora dixisse; pecudes verò tantū illa, quæ edūtur, quasi pecuedes? Plinius tamen pecudē sæpissimè pro oue ponit, quemadmodum

Lib. 7. saturn. c. 9. Bidental. Ambidētes. Diuidens. 1. de diuin. Hostiæ balantes. Georg. 1. Li. 12. c. 1. Pecus.

admodum in primis clarum fiet, vbi agemus de vsu in medicina; & alibi inquit: *Elephanti tanta narratur clementia, contra minus valida, vt in grege pecudum* (idest ouium) *occurrentia manu dimoueat,* sed & idem pecus pecoris genere neutro, peculiariter pro oue dixit: *Est & in Hispania non maximè absimile pecori* (idest oui) *genus musimonum caprino villo, quam pecoris velleri propius.* Marcellus etiam Empiricus pulmonem pecudis exponit pulmonem ouis. Dicitur & pecu genere neutro in singulari, & pecua in plurali, in eadem significatione, & similiter pro ouibus aliquando absolutè. Actius: *passimq; præda pecua balabant agris.* Plautus: *Pastor harum, dormit, cùm hæcunt, sic, à pecu balitantes:* hinc Dionysius Lambinus apud Lucretium, vbi in vulgatis plerisq; scribitur codicibus.

Pecu.

In Bacchid.

Lib. 6.

Consimili ratione venit bubus quoque sæpe

Pestilitas, etiam pecudum balatibus ægris.

In nonnullis, *pecudum talaribus ægræ,* & in manuscriptis, *pigris hallatibus ægror,* non indoctè restituit, *ecubus balantibus ægror.* Iuuenalis addidit epithetum balans,

pecudem spondere sacello

Balantem. (idest ouem)

Et Lucretius, easdem *lanigeras pecudes* dixit Martialis, *pecorisq; maritum lanigeri*, ipsum arietem. Virgilius, *lanigaros agitare greges,* per totum pecus ouillum. Apud quem, vbi ait Corydon:

Lib. 2.

Egl. 2.

Quàm diues pecoris niuei quàm lactis abundans.

illud *niuei* ad vtrumque, ad pecus, inquam, & ad lac referri potest: si ad pecus, tum quiddam maius, gloriosius dicit: esse videlicet se diuitem pecoris, quod magnum erat, neque id tantùm, sed quod miræ cuiusdam felicitatis est, candidissimi. Vrsinus, vocem niuei ad lactis referri malè existimat iudicio Iacobi Pontani: Nititur autem Vrsinus aliquot aliorum testimonijs, ac in primis Tibulli:

Et niuei lactis pocula mista mero.

Et Athenæi: Κλέαρχός φησι τὸ μὲν ὕδωρ, ὥσπερ καὶ τὸ γάλα, λευκὸν λέγεσθαι, οἶνον δὲ, καθάπερ καὶ τὸ νέκταρ, ἐρυθρόν; idest, *Clearchus ait, aquam sicut & lac album dici, vinum verò sicut & nectar rubrum.* Cratinus ἐν Ὀδυσσεῦσιν, ἐστι πανημέριος χορταζόμενος γάλα λευκόν, idest, *Toto die album pascens lac.* Varro in Satyra Andabata, seu Andabatæ, si modo illa inscriptio mendo vacat.

Lib. 2.

Candidum lacte papilla cum fluit, signum putant partus

Quod hic sequatur mulierem è partu liquor.

Ego verò Vrsino subscripserim cùm Polyphemus apud Ouidium, inquiat:

Metam. 13

Lac mihi semper adest niueum.

Quam locum ipsamet Pontanus, Ouidium ex Virgilio transtulisse profitetur. Apud Græcos longè plura, quam apud latinos, reperio synonyma, quæ ordine nunc recensebo alphabetico. Ἀμνόα Hesychio annotante, ouis est, aut secundum alios, agnus, qui aliàs ἀμνός est, vt suo loco docebitur, Βάρα eidem est grauedo capitis, νόσημά τι καρηβαρικόν, sed addit Laconibus ita vocari θρέμματα, idest, pecora, vt modò patebit. Idem tradit Varinus & vtrique βαρακάκαι (forte βαρανάκαι, vt Gesnerus iudicat) pelles caprinæ apud Celtas. Βηκίοις apud Hippocratẽ, interpretatur Varinus προβατίοις, similiterq; exponit Galenus in Exegesi Hippoc. apud quem in multis exemplaribus scribitur βηκείοις: Apparet autẽ diminutiuũ esse à βήκη, quę Hesychio est χίμαιρα, idest, capra, apparetq; ita dici per onomatopæiam, tale enim vocẽ ouium, caprarumq; esse suo loco patebit: Et Hesychius testatur manifestè τὰ πρόβατα, (idest oues) dicta quoq; βῆκα, παρὰ τὸ βηχῆν. Hinc fortè Lacones, vt annotauit Hesychius, βεικάδες appellãt pelles pecorũ, quę morbo perierunt, sed & Varinus βάτην exponit μηλωτὴν diphtheram, sisyram. Βόσκημα idem quod pecus, siue animal omne, quod pascitur. Xenophon ἔλαβεν παμπληθῆ, καὶ βουκόλια, καὶ ἱπποφόρβια, καὶ ἄλλα παντοδαπὰ βοσκήματα, idest, *accepit permulta, & boum, & equorum armenta, & alia pleraque pecora.* Sic & βοσκήματα θαλάσσης apud quendam poetam legimus, pro, pisces. Est & βοτὸν idem, quod βόσκημα: Hesychius enim βοτὸν ait, ad omnia animalia terrestria, volucria, aquatica, syluestriq; extendi; & sic dici ἀπὸ τοῦ βόσκεσθαι. Etymologus tamen βοτά exponit, πρόβατα & βοσκήματα, & Bottion ipsi Macedonũ gens est, & Bottia regia dicta ἀπὸ τῶν βοτῶν. i. à pecoribus, quibus abundat, & εὔβοτος γῆ, exponitur terra pascendis ouibus apta. γλωσσαλγέρων βοτῶν apud Cratinũ, ac ouibus teste Scholiaste Aristophanis, dicitur. Λοῖτα Hesychio, & Var. est οἶς cũ dẽso spiritu Αἰδώνις in thesauro linguę latinę exponitur bidens, diciturq; de oue. Δίτοκα Suidæ sunt τὰ διδυμοτόκα πρόβατα, oues quæ gemellos pariunt, vel pepererunt. Varinus verò similiter quidem exponit, sed mediam circumflectit. Ἔγγαλον, πρόβατον γάλα ἔχον; idest, ouis lac habens quidam pro adiectiuo illud sumentes, adijciunt substantiuum πρόβατον. Apud Hesychium tamen tanquam distincta, separantur commate. Dicitur autem ἔγγαλον

Ἀμνόα.

4. Hellen.

Βόσκημα.

Βοτόν.

Λοῖτα.

γαλον pro ἐγγάλακτον ea forma, qua γαλακεῖν, pro γαλακτικεῖν. Ερσαι Heſychio ſunt non modo δρόσοι, verùm & οἱ ἐντῷ χειμῶνι γινόμενοι ἔριφοι, & τὰ ἁπαλὰ τῶν προβάτων: quo modo Homerus accepit, cuius verba poſtea in μέτωσσαι citabimus, quo in loco Scholiaſtes quoque αἱ νεογναι, καὶ ἁπαλαὶ, ac veluti δροσόδεις, tenellæ agnæ, ac recentes adhuc à partu. Ευιρον Varino eſt ouis mollis, fortè à bonitate lanæ, inquit Geſnerus, quaſi εὐέριον vt ſunt Tarentinæ, vel Græcæ, & Scholiaſtes Ariſtophanis Ευερον, exponit μαλακὴν ὥσπερ σισύραν εὐέριον, ideſt, mollem, vt ſtragulum, è bona, & laudata lana. Θρέμμα exponitur quidem omne illud, quod nutritur, alitur, atque educatur, veluti eſt animalium ſoboles, hominum nimirum, & beſtiarum; de homine Plato: Δύσκολον τὸ θρέμμα ἄνθρωπος, ideſt, *homo omnium eorum, quæ nutriuntur, maximo cum labore nutritur;* & aliàs dixit, νεογενῆ θρέμματα παιδῶν, ideſt, *infantes, qui recens nati, nutriuntur, & educantur.* Quo loco notandum, θρέμματα παιδῶν, dicere pro παῖδας τρεφομένους. Sic & Plutarchus dixit, θρέμματα παλλακῶν, pro παλλακὰς τρεφομένας, vt rurſum Plato dicit τρέφουσιν ὀρνίθων θρέμματα, pro τρέφουσιν ὄρνιθας τοὺς τρέφεσθαι εἰωθότας. Solent enim aues quædam nutriri, & ſaginari, quæ nimirum eſui ſunt. Verum θρέμμα de alijs etiam beſtijs dicitur, quas homines in ſuos vſus alunt, & redditur pecus: ſic Etymologus Bortiam regionem πολυθρέμματον vocat, ideſt pecoribus abundantem: Nonnunquam & ſpeciali nomine bos, equus, ouis. Athenæus: ἦν δὲ καὶ παλαιὸς νόμος τῆς ἐπιγονῆς ἕνεκα τῶν ἑκατὸν θρεμμάτων μὴ σφάττειν πρόβατον ἄπεκτον ἢ ἄτοκον. ideſt, *Erat lex antiqua, quæ ouem vetabat occidi intonſam, & quæ nondum pepererat*, in eos qui centum oues poſſidebant, ſobolis gratia. Et apud Plutarchum in Apophthegmatibus τῇ νήσῳ προσβαλόντες, τῶν θρεμμάτων τινὰ ἀπέσπασαν, dicitur de ouibus Polyphemi: Quomodo & Chryſoſtomus de ſacerdote pro ouibus hoc vocabulum vſurpauit. At θρέμμα Σελινοῦντος σεμνοῦ Archeſtr. apud Athenæum vocauit, χρυσόφρυν, piſcem, ſiue auratam. Ιαρειον Heſychius, & Varinus exponunt ouem, aut bouem: Quam vocem in alijs Lexicis non reperio: Geſnerus rectè meo iuditio ab ἱερεῖον factam tradit: quo nomine vocatur quoduis animal immolandum, per excellentiam verò bos, vt Euſtathius annotat: Ouem verò etiam ſignificare conſtat, non ob id tantùm, quòd ex præcipuis eſſet victimis, verùm etiam quia etiam pro pelle ouilla ſumitur, vt ijdẽ oſtendunt his verbis ἱερεῖον, & poeticè ἱερήιον, κώδιον, ideſt, pellis ouina, in qua ſignificatione etiam vtitur Homerus ἐπεὶ οὐχ ἱερήιον οὐδὲ βοείην, ἀρνύσθην, ideſt enim ouillam, aut bouillam pellem curſus præmium capiebant. Κώδιον autem, pellem ouinam eſſe etiam Pollux teſtatur, apud quem etiam κώδων, κωδάριον, ἀρνακὶς (ideſt pellis agnina) ſynonyma ſunt; & Heſychius κώδιον interpretatur σκύλλον (forte σκύλον) ἢ δέρμα προβάτου χωρὶς σώματος hoc eſt pellẽ corporis exteriorem, alias κωδία ſiue κώδεια, & κώδων Hippocrati pro capite papaueris accipiuntur. Καρ, Varino ouis eſt, eidemque, ac Heſychio καρφθεὶρ eſt προβάτου εἶδος, hoc eſt, ouis genus, quam vocem corruptam eſſe conſtat, & poſt κὰρ diſtinguendum, vt, ſcilicet ea vox ab alijs φθεὶρ, ideſt pediculus, ab alijs ouis interpretetur, id quod ex ſequentibus etiam confirmatur in Heſychio rurſus exponente κάρ: κάρ, θάνατος, φθεῖρον (φθεὶρ potius) πρόβατον, γένος καρικόν; eſt enim etiam κὰρ nomen gentile, Cares enim ſunt populi Ionibus, & Doribus finitimi, quorum regio dicitur καρία, accipiturque rurſus κάρ, pro Carico mancipio, ſeu pro homine nauci, & nihili, qualis Carum gens, quæ alijs ſeſe mancipabat, vnde etiam Heſychius καρὸς αἴσῃ exponit non ſolum θανάτου μοῖρα, ſed etiam μισθοφόρου μοῖρα, quoniam primi Cares fuerint μισθοφόροι, ideſt mercenarij. Apud eundem Heſychium κὰρ etiam eſt μεγάλη ἀκρίς, ideſt, magna locuſta, vt annotat Henricus Stephanus in appendice. Apud Homerum verò κὰρ ponitur pro κάρη per apocopen, ῥέουσαι ἐξ ὀρέων ἐπὶ κάρ, ideſt, *ex montibus in caput deuoluuntur*; vbi alij ſcribunt ἐπίκαρ, Heſychius tamen habet ἐπὶ κάρ, exponens ἐπὶ κεφαλήν, & addens per hoc indicari τὸ κατωφερὲς τοῦ ῥεύματος. Contra apud Hippocratem ἀνάκαρ, exponitur, ſurſum verſus, in accliue; quidam tamen ἀνάκαρ, in ſuperiorem partem, vt ἐπίκαρ in inferiorem, interpretantur. Pro ἐπίκαρ dicitur etiam κατωκαρ quam vocem Budæus ſcribit apud Philonem, indicare ταφυτά, quod capita habeant humi defixa. Κὰρ autem cùm accipitur pro oue, vox eſſe videtur ab Hebræis deſumpta, quibus Car, vt modò patebit, hoc animantium genus denotat. Κάρα verò Heſychio, & Varino eſt, αἴξ ἥμερος, πολυρρήνιος ὑπὸ Γορτυνίων, ἄλλοις δὲ ἡ συκῆ. Ιωνες τὰ πρόβατα, καὶ τὴν κεφαλὴν λέγουσι; Ideſt, capra domeſtica, & ſecundum Gortynios (Cretæ populos) ouibus abundans, ſecundum alios, ficus; ſecundum Iones, oues, & caput. Eiſdemq; Heſychio, & Varino καράννος eſt hædus; & καρανῶ capra Cretenſibus: Κάρνος verò, φθεὶρ, βόσκημα, πρόβατον, ideſt, pediculus, pecus, & ouis. Καρὸς, βόσκημα, φθορά, pecus, corruptio. A Καρνὸς fit καρνοστάσιον, idem quod ouile, caula, ſtabulum ouium, nimirum, σταβλος ὅπου τὸ κάρνον ἵσταται, vbi notandum monet Henricus

Θρέμμα. Lib. 9. Lib. 7. Ιαειρον. Iliad. X. Κώδιον. Κάρ. Iliad. π. Κάρα. Κάραννος. Καρνος. Καρός.

ricus Stephanus, Hesychium mutato genere, dicere, τὸ κάρνον (qui & paulò ante à Galatis, seu Gallis καρνὸν vocari dixerat τὴν σάλπιγγα, idest, tubam, pro quo Eustathius habet κάρνυξ. Nam pagina 1139. recensens aliquot tubarum species, tertiam dicit esse Galaticam, quæ à Celtis vocetur κάρνυξ) Idem & κάρκαρα exponit μάνδρας. μάνδραι autem ipsi sunt ἕρκη, φραγμοί, ὁλοσυκοι βοῶν, καὶ ἵππων, idest, stabulum, septum, claustrum boum, & equorum. Κεραΐδες Hesychius, & Varinus exponunt τῶν προβάτων τὰ ἔνδον ὀδόντας ἔχοντα, hoc est oues intus dentes habentes: Quidam verò teste Henrico Stephano peculiariter κεραΐδας esse volebant, vermes cornu infestantes, qui nempe sic legebant apud Homerum:

Tuba Galatica.

Κεραΐδες.

Odyss. Φ.

> τόξον ἐνώμα
>
> Πάντη ἀναστρωφῶν πειρώμενος ἔνθα, καὶ ἔνθα
>
> Μὴ κεραΐδες ἔδοιεν. idest:
>
> *Arcum mouebat,*
>
> *Penitus reuoluens experiens huc, & illuc*
>
> *Ne cornua vermes edissent.*

Vbi pro κεραΐδες rectiùs fortassis legetur, quemadmodum etiam legit Spondanus κέρα ἶπες, & nos etiam in opere de insectis; Est enim ἶψ vermiculus peculiariter cornibus infestus, quamuis Theophrastus ἶπα in vitibus noxium vermem faciat: Nam cum Alcæo rectiùs puto distinguemus, vt ἶπες sint, qui cornua rodunt, ἶκες verò qui vites. Est item κεραΐς salacissima quædam auicula, à qua Medeam κεραΐδα vocat Lycophron, vt vulgaria Lexica tradunt ex eius Scholiaste. In loco autem Homerico, quem modò citaui, nonnulli, vt Henricus Stephanus ex Eustathio notauit pro κέραϊτες; legebant κεραΐπες, à κερὸς ἶψ, vt κεράϊπες (inquit) essent vermes cornua redentes. Apud Hesychium, vbi legitur, ἶψ, εἶδος σκώληκος κρεατοφάγον, legendum κεραΤοφάγον. Μὰ Varinus Phrygibus dicit esse πρόβατα, idest, oues. Vox ficta videtur à voce, à qua nimirum apud Latinos mamma, apud Græcos μαμμᾶν puerorum balbutientium sonum edere, & μάμμη, idest, auia. μέτασσαι Suidæ sunt τὰ ὑπαρνα πρόβατα, idest oues agnos sub vberibus habentes. Rectius Eustathio μεσήλικες per Epenthesin syllabæ τὰ, pro μέσαι, idest, mediæ ætatis inter agnos, & iam grandiores natu oues; Vtitur autem eo vocabulo Homerus:

Ips.

Μὰ.

Μέτασσαι.

Odyss. I.

> Χωρὶς μὲν πρόγονοι, χωρὶς δὲ μέτασσαι
>
> Χωρὶς δ' αὖ ἕρσαι. idest:
>
> *Separatim quidem natu maiores, separatim minores,*
>
> *Separatim agni recens nati.*

Μῆλα communiter omnes sunt quadrupedes, propriè verò pecora minora, &, vt ait Hesychius κατ' ἐπικράτειαν, τὰ πρόβατα, καὶ αἶγες; & Homerus μῆλα etiam vocat capras, vt hoc in versu:

Μῆλα.

> Μῆλ' ὄϊές τε καὶ αἶγες ἰαύεσκον.

Et nos, inquit Varinus, Melotam quoque vocamus pellam caprinam (alij quamuis pellem melotam dici aiunt,) & rursus μῆλα, inquit, Homerus, vocat omnes quadrupedes, ὡς ἀπὸ μέρους, idest, per Synecdochen partis pro toto: non enim solas oues mactabant proci, sed sues etiam pingues, & capras, & boues armentinos. At verò Henricus Stephanus in hoc Homeri loco:

Melota.

Odyss. ρ.

Odyss. ξ.

> ἕκαστος ἐπ' ἤματι μῆλον ἀγινεῖ
>
> Ζατρεφέων αἰγῶν, ὅς τις φαίνηται ἄριστος.
>
> *vnusquisque in die pecudem fert*
>
> *Saginatarum caprarum quæcunque appareat optima.*

Per excellentiam verò dicitur de ouibus absolutè; vnde μηλοβαὶ, & μηλοβάται Hesychio sunt ποιμένες, idest, ouium pastores, quas voces mendæ suspicione non carere, putat Henricus Stephanus. In quo significatu legimus apud Homerum μηλοβοτῆρας; & in Epigrammatibus μηλοβότας: μηλόβοτος verò ab ouibus depastus, & apud Hesychium, & Varinum, μηλόβοτον πεδίον, campus est, in quos benè pascuntur. μηλονομεὺς, & μηλονόμος, opilio siue pastor ouium. μηλονομεὺς etiam accipitur pro quodā bruchi genere; est & μηλάτης ouiū pastor, & μήλατα sunt oues: Vnde μηλάτων ἀπάργματα, quæ verba Eustathius in exemplū affert, authoris nomen subticens, sed videntur ex quopiam Tragico sumpta. Affert autem genitiuum hunc μηλάτων in exemplum Metaplasmi. At in Lexico habetur nominatiuus singularis μήλατον: quem ego, inquit Henr. Stephanus, testimonio quopiam idoneo posse confirmari non puto: sed temerè potius ascriptum ab aliquo fuisse, tanquam nimirū μήλατον necesse esset dici, si μήλατα diceretur: Varro τῶ μήλω Etymologiam tradit his verbis: *Ad Oetæ aritis pellem profecti regio genere aicuntur Argonautæ, vt in*

Libya ad Heſperidas, vnde aurea mala, ideſt ſecundum antiquam conſuetudinem capras, & oues, quas Hercules ex Africa in Graciam exportauit. Ea enim ſua voce Graci appellarunt μῆλα. Nec multo ſecus noſtri ab eadem voce, ſed ab alia litera Bela vocarunt. Non enim me (Mee) ſed bee ſonare videntur oues vocem efferentes, à quo poſt belare dicunt, ex trita ε litera, vt fit in multis.

Bela.
Οἶς.
Li.4. de generat. animal. cap.3.

Οἶς duabus ſyllabis à Varino vertitur ouis fœmina, aitque ab Arietis etiam οἶς proferri monoſyllabum, & in maſculino quoq; genere: Ita certe Ariſtoteles τὸν οἶν dixit, τὸν κριὸν, ideſt, arietem, vt ὄϊς κηρυττόντι, id eſt arieti arietanti. Apud Suidam locus in vocabulo ὄϊς à librarijs corruptus eſt, idem tamen rurſus ait, οἶς ὄϊος ſine diphthongo poeticum eſt, ὄϊς verò contractum commune, cuius genitiuus ὀϊὸς vltimam acuit, vt differat ab οἶος, id eſt ſolus. Apud Homerum quidem nunquam reperias οἶς monoſyllabum in recto caſu, ſed ὄϊς diſſyllabum: In obliquis etiam niſi carmen impediat, diphthongum non facit, vt εὐστρόφῳ οἰὸς ἀώτῳ: & ſanè aptius ſcribitur diſſyllabum, neq; enim vllum tale monoſyllabum reperitur, præter hoc ipſum οἶς Atticum & φθοῖς. Homerus: Τοῖσι δ' ὄϊς λάσιος & rurſus Νῶτον ἔθηκ' ὄϊος. Apud Heſychium, vbi ſcribitur οἶς, πρόβατον, ἢ τοῖς ἑαυτοῦ, ἢ τοῖς σοῖς, Geſnerus monet ſine ſpiritu ſcribendum eſſe, ſi ita interpreteris, nam cùm tenui ſpiritu inquit ſignificat ouem, cum denſo, tuis, vel ſuis, ſine ſpiritu vtrumuis: ſic ὀϊῶν etiam in genitiuo plurali idem Heſychius exponit μόνων, προβάτων, αἰγῶν, quod vt rectè fiat, οιων ſine accentu ſcribi oportebit, & hoc quidem animaduerſo multæ in græcorum lexicis interpretationes alioqui ineptæ excuſabuntur: Sic apud Hebræos ſine punctis ſcripta diuerſis exponuntur modis. Tantum Geſnerus. Οἶς diſſyllaba vox Ionica eſt, ſed Attici vnica ſyllaba dicunt τὰς οἶς, & in ſingulari τὸν οἶν, Iones ὄϊν, vt author eſt Scholiaſtes Ariſtophanis.

Ouis vnde dicta.
Lib.4. Hermat.
Oa.

Eſt & οἰὶ Atticus datiuus, οἷ Ionicus datiuus, vt patet Ariſtophanus Pace, vbi pro ſtatua pacis conſecranda ſacra faciunt οἷ; Et cum Trygeus moneret, hanc vocem eſſe Ionicam, chorus ſubijcit: Melius ita quadrare, ἵν' ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὡς χ' ἡ πολεμεῖν λέγωσιν οἱ καθήμενοι ὑπὸ τοῦ δέους λέγωσ' Ἰωνικῶς, οἷ &c. Vbi Scholiaſtes οἷ vocem ſcribit eſſe lugentium & indignantium. Et Varinus ait ab οἶς accuſatiuus Atticus eſt οἶν, monoſyllabus itidem, & maſculinus. Communis verò ὄϊν, poeticus ὄϊδα ab ὄϊς (ſic legit Geſnerus, non ὄϊς ὄϊδος) aſſumpto i, vnde & caſus plurales ὄϊδες, οἶς; ὄϊδας οἶς. At verò Henricus Stephanus, cùm diſſyllabi exempla primo loco poſuiſſet ex Homero. Theocrito, Xenophonte, & Ariſtotele, ſubdit. Triſyllabum autem Ionicum eſſe, idq; ait teſtari etiam Ariſtophanem in Pace; ὄϊς & ὄϊν alioſq; caſus biſyllabos eſte Attica, vt, inquit, Heſychius & alij teſtantur, adducens Homeri multorumq; aliorum authoritates. Vtcumq; eſt à Græco ὄϊς, ouem antiquos dixiſſe teſtatur Varro, quoniam ouis ipſis ita vocantur, non vt nunc, πρόβατον Atqui Ioannes Goropius Becanus tradit græcorum οἶν, & latinorum ouem dici à Cimbricorum Oi, quo ouis vocabulo apud illos audire ait. Audio tamen apud Belgas, ac potiſſimum Batauos Oi prædicari priuatim de ariete. Iam verò quemadmodum μηλωτὴ, pellis eſt ouilla, nimirum παρὰ τῶν μήλων; ita etiam ὄα ab Heſychio exponuntur μηλωτή, καὶ ἡ σὺν τοῖς ἐρίοις δορὰ, ἢ δὲ ἐν τοῖς ἱματίοις ὦα, id eſt, ouilla pellis, & corium ſimulcum ipſa lana, aut etiam fimbria ſiue ora in ipſis veſtibus. Varinus ὄα rectè ſcribi ait per ο, ὦα verò cum ω per ectaſin vtrumq; pro melota ſiue diphthera. Et Suidas etiam ὦα interpretatur melotam diphtheram, & fimbriam veſtis. Ὦιαι Heſychio, & Varino ſunt μηλωταὶ λάχναι, ἄκραι ἔσχατα, ideſt, pelles ouillæ, oræ. Apud Heſychium ὤα ſcribitur paroxytonum. ὦα verò circumflexum apud veteres Atticos per ſynalæphen pro ὄϊα, qua voce vtitur Hermippus apud Varinum in μῆλα, & in ὄα. ὥρα μάττειν ἐπὶ τοῖς ἱεροῖς, καὶ τὴν ὤαν περιδεῖσθαι περὶ τὴν ὀσφύν. Hoc obiter ſe animaduertiſſe ſcribit Geſnerus, ὤαν à pleriſque ſcribi ſine i. quod tamen orthographia ſubſcribendum monet: Legitur & ὦἴα. Et Heſychius, & Varinus ὦεα exponunt μηλωτή, ὦες, κώδια, ὠεσχαὶ μηλωταὶ, βαιταὶ: ἤγουν δερματίναι; Et apud Varinum ὄϊαι tribus ſyllabis ſunt diphtheræ, melotæ; ſed Heſychius habet ὦιαι biſyllabum (vt Suidas quoque) Idem & Varinus ὄϊας interpretantur τῶν προβάτων τὰ σκεπαστήρια δέρματα, hoc eſt, pelles quibus oues propter pretium lanæ integuntur, vt puriorem eam conſeruent, vnde & pellitæ nuncupantur. Eademq; pellis apud eoſdem ἑῶα (Heſychius aſpirat) vocatur, ἡ τοῖς προβάτοις παρατιθεμένη διφθέρα. Cælius ait ſeſe inueniſſe, pellem qua ſuccingebantur mulieres in balneis, vel qui illas abluebant, vocatam fuiſſe ὦα lutrida, nunc verò oam per ſe, ſic verè dici ſolere Melotam, hoc eſt, pellem ouillum, indeque probabile eſſe fluxiſſe nomen hoc eſt ἀπὸ τῆς ὄϊος, id eſt, ab oue. At Pherecrates inſtrumenta pædotribices enumerans, ait: ἤδη μὲν ὤαν λουμένῳ προζώννυται, ideſt, iam oam præcingit ei, qui lauaretur, vt non ſolùm mulieres, ſed etiam viros ὤας pudendis adhibuiſſe appareat. Deſumpſit hæc Cælius ex Polluce Libro 7.cap.13. & Lib 10.cap.47. Cæterùm militibus, inquit ibidem Pollux, ὦα etiam pro mactra ſeruit, quod Hermippus inſinuat, in militibus dicens. Νικᾷ δὲ ὦα λιθίνη μάκτραν, hoc eſt, præſtat autem oa (ſcilicet pellicea mactra) lapideæ mactræ Grammatici μάκτραν interpre-

terpretantur vas idoneum ſubigendæ farinæ. Pollucis verò verba ſunt: ὦα τὸ ἐξωτάτω τοῦ χιτῶνος ἑκατέρωθεν. λίγνα δὲ (λίγνα potius) τὰ ἐν τῷ ἱματίῳ ἑκατέρου μέρους, ἐξ ὅπου ἡ ὦα. τὴν ὦαν δὲ καὶ ὄαν λέγουσιν. Quibus verbis hic ſenſus conſtitui videtur, ὦα vocatur extrema pars tunicæ vtrimque, ſuperior ſcilicet circa collum, atque inferior, vbi fimbriæ aliquando aſſuuntur. Apud Suidam οἲξ exponitur αἴξ ἢ, πρόβατον, & apud Heſychium, & Varinum ὄρεσι, προβάτεις. Ποίμνη non quidem ouem, ſed ouium gregem ſignificat, vt apud Homerum de Inſula quadam Cyclopea:

Οἲξ.
ποίμνη.
Iliad. ι.

οὔτ᾽ ἄρα ποίμνῃσι καταΐχεται, οὔτ᾽ ἀρότοισιν, ideſt,

Neque tamen gregibus continebatur, neque arationibus.

Attamen ait etiam βόσκειν μηκάδας αἶγας, ideſt *paſcere capras mugientes*. Sophocles in Aiace: ἐν ποίμναις πιτνῶν, ideſt, in ouium greges irruens. Diuus Paulus: τίς ποιμαίνει ποίμνην, καὶ ἐκ τοῦ γάλακτος τῆς ποίμνης οὐκ ἐσθίει; ideſt, *Quis gregem paſcit, & ex lacte gregis non edit*. Sic ποίμνας ποιμαίνειν, ideſt, *ouium greges paſcere*, Apollonius dixit, quod Plato ποιμαίνειν τὰ πρόβατα, Herodianus autem id verbum ſine adiectione caſus loquens de Maximino, poſuit; pro oues paſco, vel opilio ſum. ποιμαίνων ἐν τοῖς θρακίης ὄρεσι, ideſt, *paſcens in Thraciæ montibus*. Ποίμνιον idem quod Ποίμνη, nimirum grex ouium, aliquando tamen etiam alios quoque greges ſub ſe comprehendit, vt teſtatur Euſtathius, & indicat Plato inquiens Ποίμνια, καὶ πρόβατα. Vtraque item vox allegoricè accipitur de grege ouium Chriſti. Lucas, μὴ φοβηθῆτε τὸ μικρὸν ποίμνιον. Petrus Ποιμάνατε τὸ ἐν ὑμῖν ποίμνιον. Sic ποίμνη apud Matthæum: Διασκορπισθήσεται τὰ πρόβατα τῆς ποίμνης, *diſpergentur oues gregis*, nimirum percuſſo paſtore Ioannes γενήσεται μία ποίμνη, καὶ εἷς ποιμὴν, ideſt, *fiet vnus grex & vnus paſtor*. Sunt etiam, qui interpretentur ouile, vt idem ſit cum Ποιμνῖος σταθμὸς, & ποιμνῖος σηκὸς, ideſt, ſtabulum ouilli gregis. Inuenio etiam apud Heliodorum ποίμνας προβάτων. Oppianus verò Ποιμενίον καὶ αἰπολίων ὀλετῆρα, lupum cognominat. Poetæ autem pro Ποίμνιον ποιμνῖον dicunt Πρόβατα quaſuis pecudes, & pecora ſignificant, cùm alioquin oues peculiariter eo deſignentur. Sic Gal. com. 1. in lib. de art. Πρόβατα dici Hippoc. ſcribit ἅπαντα τὰ βοσκήματα, pecudes, aut pecora omnia, vt & apud Hom. Πολλὰ δέ οἱ πρόβατ᾽ ἔσκε, ideſt, *multa ſunt illi pecora*. Vbi Gal. Πρόβατα indicari vult ἀγέλας βοσκημάτων, hoc eſt pecudum gregem, armentum, eaq; notione, hanc vocem priſcis vſurpari. Et Scholiaſtes ibidem ſcribit, priſcos omnes quadrupedes Πρόβατα, vt & Heſyc. τετράποδα, ideſt quadrupedes exponit: quod & Suidas facit, & apud Herodotum Πρόβατον vſurpatur pro omni pecore, ita, vt etiam vaccas comprehendat, & idem Scholiaſtes Hom. Quadrupedes omnes, inquit, priſci Πρόβατα nominabant διὰ τὸ πρὸ τῶν ὀπισθίων, βάσεων, ἑτέρας ἐμπροσθίους ἔχειν (fortè πρὸ τῆς τῶν ὀπισθίων βάσεως, ἑτέραν τῶν ἐμπροσθίων) Hinc & Heſiodus ait, χαλεπὸς προβάτοις χαλεπὸς δ᾽ ἀνθρώποις. Plerique verò etiam πρόβατον interpretatur, quaſi πρόβασιν, quod rerum earum quæ ad victum faciunt, opulentiam ſignificat. Scholiaſtes verò Homeri etiam exponit πρόσοδον, ἀπὸ τοῦ προβαίνειν, vnde peculiariter πρόβατα dicta videntur: πρόβασις quoque pecorum, aut armentorũ poſſeſſionem, aut gregem indicat, & τὰ διὰ ποδῶν προβαίνοντα, vt ſcribit Euſtathius. Homeri Scholiaſtes τὴν τετραπόδων κτῆσιν exponit, vt & Heſychius, τὴν τῶν βοσκημάτων κτῆσιν. πρόβατα etiam apud Hippocratem, Erotianus quadrupredes omnes exponit, cùm ſcribit: πρόβατα, οὕτω κοινῶς καλεῖ πάντα τὰ τετράποδα νῦν, ideſt, πρόβατα nunc communiter vocat quadrupedia omnia: quam certè dictionem ea in notione multis in locis vſurpat Hippocrates, vt libro περὶ φύσεος παιδίου ὁμοίως δὲ, καὶ τὰ πρόβατα, θηρία τε, καὶ τὰ ὄρνεα, ideſt, *Eodem modo ſe habent pecudes, & feræ, & volucres*: Hic enim pecudum genus indicat, vt & in libro περὶ σαρκῶν: καὶ ἀποπατέει ἐπειδὰν γένηται τάχιστα, καὶ οἱ ἄνθρωποι, καὶ τὰ πρόβατα, ideſt, *Celerrimè tum homines, tum pecudes, vbi nata ſunt, aluum exonerant*. Et in libro de aere, locis, & aquis ἕπονται δὲ αὐτοῖς, καὶ τὰ πρόβατα ἐόντα, καὶ αἱ βόες, καὶ οἱ ἵπποι, ideſt, *eos autem ſequuntur, & pecora, & boues, & equi*. Vbi oues tamen accipiunt interpretes. Sic libro de morbo ſacro: οὐ γάρ ἐστιν αὐτοῖς ἄλλο πρόβατον οὐδὲν ἢ αἶγες, καὶ βόες, ideſt, *neque enim vlla alia ipſis ſunt pecora præter capras, & boues* (ſic enim legit Galen. comm. 1. in lib. de artic. cum προβάτιον paſſim legatur) Etſi ibidem πρόβατα oues ſignificare videntur, γνοίη δ᾽ ἄν τις τῷ δὲ μάλιστα τοῖσι προβάτοισι, τοῖς καταληπτοῖσι γινομένοισιν ὑπὸ τῆς νόσου ταύτης. i. *Id ipſum autem quam maximè cognoſcet ex ouibus hoc morbo correptis*. Vbi tamen pecudes etiam intelligi poſſunt, libri quoq; περὶ τῶν ἐντὸς παθῶν (pag. 199. 43.) δοκέει δὲ, καὶ ἐν ἀνθρώπῳ γένεσθαι τοιαῦτα πολλῷ μᾶλλον, ἢ ἐν προβάτοισιν. Ideſt, *Videntur autem talia potius hominibus contingere, quam pecudibus*. de tuberculis pulmonis agitur, quæ pecudibus, & quadrupedibus fiunt, vt illic ſcribitur, vnde hydrops naſcitur. Libro de artic. (pag. 587. 15.) ὅτι πάντων τῶν προβάτων βόες ὅτι μάλιστα πονέουσι ταύτην τὴν ὥρην, ideſt, *quod ex omnibus pecudibus boues, hoc tempore quàm maximè laborant*. At verò

Epiſt. 1. ad Corinth. ca. 9.
Lib. 2. Argon.
Lib. 1. de Rep.
Lib. 7.
ποίμνιον.
Cap. 12.
Epiſt. 1. c. 5
Cap. 26.
Cap. 10.
πρόβατα.
Iliad. ζ.
Iliad. M.

rò ibidem (pag. 608. 23.) Ἐγὼ δέ ποτε πνεύμονος προβάτου ἀπότμημα ἐνέθηκα, ideſt, *Ego verò aliquando pulmonis ouilli fruſtulum reſectum impoſui*. Sic enim de pulmone ouillo in nares fractas immittendo ſumpſerunt intrepretes, cùm de alijs pecudibus etiam accipi queat. Velut libro περὶ αἱμορροΐδων (pag. 520. 41.) οὐδὲν γὰρ χαλεπώτερον, ἤπερ προβάτου δειρομένου τὸν δάκτυλον μεταξὺ τοῦ δέρματος, καὶ τῆς σαρκὸς περαίνειν. Ideſt, *Neque enim maiore negotio id fiet, quam ſi dum pellis oui detrahitur, digitum inter pellem, & carnem medium immittas*. Etſi de quauis pecude intelligi poteſt. Similiter etiam libro 2. περὶ γυναικ. (pag. 267. 12.) in fluore muliebri albo. καταῤῥέεται ὁκοῖον προβάτου οὖρον, ideſt, *defluit velut vrina ouilla*, dixit Cornarius, cùm de alia pecude etiam accipi poſſit. Et in principio Leuitici legimus oues, & capras pecorum nomine demonſtrari: Si obtuleris de pecoribus (ἀπὸ προβάτου) agnum vel hædum, vel ouem, ſiue capram. Et nos deniq; ſuprà ex Varrone diximus πρόβατον cùm pro oue accipitur vocem non eſſe antiquam, ſed antiquos οἶν dixiſſe. Nihilominus poſtmodum πρόβατον pro oue per excellentiam poſitum eſt, quia ouis pacis tempore immolabatur, tanquam quieta, & ſimplex, tamque frequens ea vox facta eſt, vt etiam latini, quamuis pro pecore potius, quàm oue, ea vterentur. Plinius: *In eadem Africa familias quaſdam effaſcinantium Iſogonus, & Nymphodorus tradunt, quarum laudatione intereant probata, areſcant arbores, emoriantur infantes*. Notandum verò etiam apud Pindarum vſurpari de equis; quandoquidem præſepe equorum Diomedis vocat πρόβατον τράπεζαν, vt teſtatur Ariſtophanes Grammaticus apud Euſtathium: Απρόβατον diminutiuum eſt προβάτιον, vt ab oue ouicula. πρόβατιον verò atticum eſt. Heſychio, & Varino προβατήματα ſunt πρόβατα. Eſt item πρόβατον nomen piſcis marini apud Aelianum, de quo ſic ſcribit: *In latebris abditæ latent maris incolæ oues* (τὸ πρόβατον) *& hepati, & à piſcatoribus Propentis nominari ſoliti: ij quidem quamuis natura maximi videantur, tamen ad natandum ſegnes ſunt. Non enim à ſuis latibulis longè aberrant: Imo verò circum ea ipſa ſemper volutantur. Infirmioribus piſcibus adnatantibus inſidias faciunt*. Πῶϋ, quam vocem Henricus Stephanus deducit à πάω, πῶ, quod eſt poſſideo, apud Homerum paſſim ſignificat gregem, vt πῶϋ οἰῶν, & πώεα οἰῶν, vt Iliad. O. πῶϋ μέγ' οἰῶν. & Iliad. γ. Ὡς οἰῶν μέγα πῶϋ. Et Heſychius, & Varinus exponunt πώεα, βοσκήματα, ποίμνια, alioqui etiam per ſe exiſtimatur dici, vt Henricus Stephanus annotauit, de grege ouium, ſeu ouili. Ῥῆνες Heſychius exponit, ἄρνες, πρόβατα, & Ῥηνεα, πρόβατα, οἶα. Geſnerus ῥῆνες propriè ait eſſe agnos, Synecdochicè verò oues, vnde compoſita πολύῤῥηνες, hoc eſt, vt in theſauro exponitur: qui multas poſſident oues, aut generaliùs, etiam multa pecora. Item εὔῤῥην Etymologo eſt ὁ καλλιπρόβατος, ideſt, pulchras ferens oues, ſeu pulchras agnas. Pro ῥῆνες, legitur etiam ἄρῆνες, vnde apud Pauſaniam ἀρηνοβοσκός, vt citat Varinus, apud Sophoclem, vt Heſychius, eſt ὁ προβατοβοσκός, additque Varinus etiam reperiri ἐρενοβοσκος, & apud eundem inuenitur etiam, ἀρενοβοσκός, & ἐῤῥηνοβοσκός, ſed neutrum probat Geſnerus. Apud Hippocratem, vbi legitur, καὶ εἰρηνικὰς ἀμφὶ τὰ σκέλεα ἑλίσσειν, Cornarius vertit, *tegumenta cruribus circundato*: Caluus, *faſcia lanea crura munire*, ita vt hic εἰρινέες δεσμοὺς legiſſe videatur. Fortaſſe (inquit Anutius Fœſius) εἰρινέαι κνημῖδες intelligi poſſint, vt ſint tibialia lanea ad arcendum tibiarum frigus. Aut certè εἰρινέας legiſſe videntur, ab ἔριον vel εἴριον, quod lanam ſignificat, vnde tegumenta aut faſcias laneas ſubaudiunt: Verùm mihi non parum ſuſpecta eſt hæc lectio, ac vereor, ne ῥηνικας legendum ſit, iſque locus à Galeno exprimatur in Exegeſi, cùm ῥηνικας ἀρνακίδας, hoc eſt, pelles agnas exponit. Quæ certè commodum ad prohibendum frigus cruribus circundabuntur, velut braccæ femora muniunt: quemadmodum libro περὶ ἐπικυήσιος, ἀρνακίδας, προσιθέναι θερμάς, hoc eſt, pelles agninas cum villis & lana ventri in ſuffitu muliebri admouere iubet, ad arcendum frigus, & fumum ne exſpiret, continendum. Sed & alibi in eodem opere (Lib. 5.) apud Hippocratem ῥηνικοῖσι pro ῥηνικαῖσι, vitioſè legitur, vt repoſuimus ex manuſcriptis codicibus: ἐπικατιδεῖν δὲ εἰρίοισιν οἰσυπηροῖσι καὶ ῥηνικαῖσι, *Lanis verò ſuccidis, & pellibus agninis circundare oportet*: ſic ῥηνέσι ἄρνασι. exponit Galenus in Exegeſi: pro quo ῥημεσιν & ῥίνεσιν vitioſè legunt exemplaria quædam. Idem & ῥηνός, ἀρνὸς exponit. Hæc omnia Fœſius. Σφάγιον Heſychio, & Varino eſt, πρόβατον, θῦμα ἢ ἐν ᾧ τὸ τῶν ἱερείων ὑποδέχεται αἷμα τόπος, ideſt, ouis, victima, aut etiam locus, in quo victimarum ſanguis excipitur: in qua poſteriori ſignificatione vſurpat etiam Pollux, vbi coquinaria quædam vaſa recenſet, καὶ σφάγιον, inquit, οὗ ὑποδέχεται τὸ αἷμα τῶν ἱερείων: & rurſus de libatorijs vaſis loquens καὶ σφαγιον, εἰ θύεις, ὃ ὑφέξεις τῷ τῶν ἱερείων αἵματι. Aliàs & σφαγεῖον dicitur, & à Suida itidem exponitur, τὸ τοῦ αἵματος, δεκτικὸν ἀγγεῖον, additque à poeta vocari ἀμνίον. Frequentiùs tamen σφάγιον accipitur pro victima, ſiue pro omni beſtia, quæ immolabitur: Thucidides, Μάντεις σφάγια πρὸ οἴσφερον τὰ νομιζόμενα, ideſt, *Aruſpices ante expeditionem victimas mactabant*. Σφαγία verò Heſychio, & Varino eſt ἡ τῆς ἱερουργίας ἡμέρα, dies qua

ſacra

Probatum.

Probatō piſcis.

Li. 9. c. 39. de animal.

Hippocrates correctus, & expolitus.

Lib. 10. Cap. 18.

sacra fiunt iugulatis mactatisq; victimis: vnde & σφαγιάζομαι, idest, victimas iugulo, siue sacrifico. Iisdem ὔπαρνος est ποίμνη ἄρνας ἔχεισα, quo loco, vel ποίμνη priuatim ouem significat, vel ἀρνὸς latiùs patet. Lexica vulgaria ὔπαρνος exponunt ouem, idque ex Euripide, vt annotauit Henricus Stephanus. Petrus Victorius asserit suos Agricolas in villaticis gregibus oues quę non conceperunt, χέρσους appellare, nimirum μεταφορικῶς, quo etiam modo Sophocles, vbi calamitosum illum regem facit, de aduersis suis rebus queri, filias suas similiter χέρσους nuncupat, cum aliàs χέρσος sit inculta terra. Hebræi quoque varia, ac diuersa nomina habent, quibus ouem, aut genus ouillum intelligunt. Zon scribitur, inquit, Pagninus, aleph quiescente: communiter hæc dictio, & legitur cum vau; & significat communiter minuta animalia, vt oues, & capras. Et vt inquit Rabbi Dauid, capitur interdum pro particulari aliqua specie, vt puta pro oue tantum, aut solum pro capra, quandoq; complectitur vtrumque: Interdum est commune vocabulum omnium minutorum animalium: Quandoq; & de grandioribus, vt puta de bobus dicitur, vt exemplis commonstraturum Pagninus sese ait. Inuenitur pro eodem Zonech, psalmo 18. Septuaginta pro Zon sæpe transferunt πρόβατα, Hieronymus oues, Amos 7. In principio Leuitici legimus oues, & capras pecorum nomine demonstrari. *Si obtuleris de pecoribus* (ἀπὸ προβάτων) *agnum, vel hædum, & ouem, vel capram*, Geneseos 4. Chaldæus, Ana transfert, (vertunt enim Syri aliquoties Zade in Ain) Arabs Genas, Persæ Gospand. Seh nostri interpretes plerumque ouem reddiderunt: Significat autem pecora minora, nempe oues, & capras tum fæminas, tum mares; Inuenitur & in masculino, & in fæminino genere. In masculino, Exod. 12 Seh tamim redditur agnus integer: In fæminino Ieremiæ 50. Seh phesura, vertitur grex dispersus, vnde conijci potest, in fæminino esse nomen generale, in masculino vero priuatum. Rachel, vnde plurale Rachelim, Rabbi Isaac, interpretatur Kapsah, idest, vt vertunt, agnam, & Dauid Kimhi similiter; aiunt tamen propriè esse ouem fæminam, vt Kebesch marem, à quo tamen fæmininum Kipsah. Esaiæ 53. legimus Rachel nec, Lamah, quod interpretantur ouis obmutescens. Geneseos 31 Septuaginta pro Rachel vertunt πρόβατα, Hieronymus oues, Chaldæus cachlak, idest oues tuas: Arabs akak. Persa chomeschanthu. Kesithah septuaginta, Genes. 33. & Iob 42. interpretantur ἀμνάς, Hieronymus agnus, & ouis, Abraham Esra, agnus, vel ouis parua, author concordantiarum, moneta quædam, Augustinus Steuchus, denarius, vel obobus: Nicolaus Lyranus obobus, & D. Kimki, & R. Salomon ex sententia R. Akiba, qui testatur se profectum in Arabiam, audiuisseque quòd nummum, vel potius denarium, & Siclum vocarint Kesithah. Taisch plurale Teiaschim Abraham Esra Genes. 30 exponit pecus maculosum, & varium, septuaginta τράγους, idest, hircos; vt & D. Hieronymus, Geneseos 32. omnino pro hircis accipitur, vt ait Gesnerus, qui scribit quosdam sese audiuisse arietes, vel totum genus ouium interpretari, quod tamen non probat, vt in hirco dicetur. Et Munsterus ait, Taischi esse arietem, vel secundum alios, hircum minorem, qui antecedit gregem ouium; & facilè ascendit rupes & loca alta, Prouerbior. 30. Plurale esse Teiaschim hædos, Geneseos 30. Bellunensis aldan exponit ouium in vtroque sexu (videtur autem Danà Syris pro Zon Hebraico. Sede mutato in Daled) Alliat caudarum ouium, Hara garien stercus pecorum, & Siluaticus garien pecora, Gesnerus verò ait sese meminisse, quod legerit oues hodie à Saracenis Ganame dici. Albertus, alijque nonnulli à nabis, quo nomine Aethyopes Camelopardalin intelligunt, Anabula vocem detorsisse videntur, pro eodem animali, quamobrem non benè audiunt apud eruditos, quanquam etiam eos defenderit aliquis, quoniam Ana Chaldaicè vt puto, ouem significat, cùm Camelopardalis ouis fera à Plinio etiam appelletur, est tamen Alberto Ana longè aliud animal, de quo sic scribit: *Ana animal dicunt esse orientis validissimis dentibus, acutis & longis, & vnguibus acutis perquàm sæuum gregarium, & valde amans quæ sui generis sunt, animalium, alienis infestum. Si quod enim alterius generis accesserit animal, gregatim resistunt, & vel fugant, vel perimunt; dentibus & vnguibus se defendit ita, vt solitarium etiam ab aliquo robustiori deprehensum plerumque euadat.* Sed prosequor synonyma. Ouis Hispanis est oueia, Gallis brebis, voce mutuata, vt scribit Perionius, à Græcorum πρόβατον, mutato π. in suam mediam b. Ait autem hoc nomen ferè fæminas significare, nam mares (inquit) montons, & eas quibus testes execti sunt, beliers nuncupant; & primum à membro dictum est; vnde mutonatos veteres dixere eos, quibus insigne erat membrum. Illud autem à latino verbo arietis ortum est. Colon, & mercatores totum genus ouium vno appellant nomine, nempe omaille, à nomine Græco μᾶλλε, quod vellus significat, vel à μῆλε, idest, ab oue. Idem testatur ouem Gallis oueille appellari, seu potius ouegli à diminutiuo eius, nempe ab ouicula mutato c, in g. Germani schaft dicunt; & in quibusdam Germaniæ locis referente Gesnero oues fæminas maecherling: lactarias, hoc est, quæ lactis gratia aluntur, taeschle: in Sueuia & fæminam, quæ agnos, & reliquas oues ad

pascua

Ὑπαρνος.
Lib. 3. var. lect. c. 11.
Χέρσος.
In Oedip. Tyr.
Hebraica.
Zon.
In libro radic.
Seh.
Rachel.
Resithah.
Aldan.
Ganame.
Ana Alberto qua animal.
Synonyma vulgaria.
Oueia.
Lib. de orig. ling. Gall.
Brbis.
Omaille.

paſcua ducit, ein ouvv, cuius plurale euvv. Inferiores verò Germani, ſiue Belgæ Schaep dicunt, Angli Scheepe, Scoti priſca lingua teſte Hectore Boethio in deſcriptione Scotiæ heirth, (quo nomine Germani ferè ceruum intelligunt) Illyr. ouuezt, vel skop. Incolæ Madagaſcar, vt ſcribunt Batauí in diario nautico, agarone. Atque hactenus de oue, ſequuntur Synonyma maris, hoc eſt arietis, quem ab aris Iſidorus dicit, ait propterea quod hoc pecus à Gentilibus primò mactatum, atque in aris immolatum ſit. At Varro arietem dictum ſcribit, *quod cum dicerent veteres ares, noſtri aruiga*, inquit, *hinc aruigus, hæ ſunt, quarum in ſacrificijs exta in olla, non in veru coquuntur, quas & Actius ſcribit, & in pontificalibus libris videmus in hoſtijs eam aruigem quæ cornua habet, quoniam is cui oui mari teſticuli dempti, & ideo vt natura verſa veruex declinatum.* Hæc Varro. Sed, vt ait Turnebus, addere debuit Varro, vtrum Romani, an Græci ſcilicet ares dicerent, & veteres, inquit, latinos intelligere videtur, quam veteribus græcis erat ἄρην. Et Ioſephus Scaliger eodem loco pro aruiga ſcribendum putat aringa, citatque hoc Heſychij: Αριγα ἄῤῥεν πρόβατον, quæ ſcriptura, inquit, reponenda in Feſto, & Donato, apud quos mendosè aruga, & Haruga legitur. Græci κριὸν vocant ἀπὸ τᾶ κέρως (aliàs κάρα) vt Macrobius ſcribit, quoniam maximè cornibus valet. Suidas verò & Varinus aiunt: Κριος ὁ τὸ κάρα ἱέμενος, ὡς ὁδὲ κορυ..Τον Ηλαυ' ὀπίσω, hoc eſt, aries qui capite irruit veluti qui arietans, aut ſimiliter capite irruens inuaſit à tergo. Aliqui verò deriuant παρὰ τὸ κρίνεσθαι τὰς τρίχας, quod in eo ſeligantur pili, Διαφέρουσι γὰρ αἱ τρίχες τᾶ κριᾶ τῶν ἄλλων, hoc eſt, *differunt autem crines arietis ab alijs*, vt addit Etymologus. Deduxeris verò etiam, quæ eiuſdem Etymologi coniectura eſt, παρὰ τὸ κρείειν καὶ ἡγεμονεύειν τῶν προβάτων, hoc eſt, quod regat, & ducat oues. Equidem Aratus primam producit, ſicut & Homerus bis odyſſæa 9. & Dionyſius Afer.

Aries vnde dictus.

Li. 4. de lingua lat.

Aringa.

Κριός.

Αλλοι δ' ἐξ ἀγέλης κριοί, ἄλλοι δὲ καὶ ἀμνοί, hoc eſt,
Alij verò ex grege arietes, alij verò agni.

Quam etymologiam non obſcurè corroborare apparet Theophylactum in epiſtolis, dum ait ὁ ταξίαρχος τῶν προβάτων, ὁ θαυμαστός μοι κριὸς ἀπόλωλε, καὶ ποιμαντικῆς ἡγεμονίας χηρεύει τὰ θρέμματα: Ideſt, *Dux ouium mirabilis aries, mihi perijt, & pecora paſtor ali imperio orbauit.* Probatur, & Cælio etiam prius allatum etymum: Nam & inde κριὸς ἀσελγόκερως nuncupatur, hoc eſt, non vt Suidas, μεγαλοκερώς, ſed vt Heſychius, ὁ ἐξυβρίζων τοῖς κέρασι cognominatur. Atque hinc etiam Græci κριὸν, & Latini arietem nuncupant machinamentum bellicum, quod in oppidorum muros, quemadmodum ipſum animal vel in homines, vel in ſui generis alium, arietabat, de quo etſi paſſim multa apud authores viuerſos legantur, non fuerit tamen præter noſtrum inſtitutum, de eo paulò fuſius agere, nimirum ex Iuſto Lipſio; apud quem Oranus; arietis, inquit, origo vetus, ſed parum certa: Cum pars ad Græcos & Epeum referant, inter quos Plinius: *equum qui nunc aries dicitur, in muralibus machinis, Epeum inueniſſe ad Troiam*; pars ad Tyrios, ideſt, Carthaginenſes, inter quos Vitruuius: *Primùm ad oppugnationem aries ſic inuentus memoratur. Carthaginenſes ad Gaaes oppugnandas caſtra poſuerunt: cum autem caſtellum antè cepiſſent, id demoliri ſunt conati: poſteaquam non habuerunt ferramenta ad demolitionem, ſumpſerunt tignum, idque manibus ſuſtinentes, capiteque eius ſummum murum continenter pulſantes, ſummos lapidum ordines deijciebant, & ita ex ordine totam munitionem diſſipauerunt.* Ego ſi quis arbitrum petat, Vitruuio magis accedam, quàm Plinio: Si enim Græcorum res, & iam inde à Troiano bello, cur Homerus non meminit, ille fons, & theſaurus rerum artiumque? Cur multis ſeculis nemo poſtea? Nec probabile eſt rem tam præſentanei vſus ſemel repertam, ſubito deperiiſſe. Vbicunque autem ſic dixere à ſimilitudine, & reciprocatione ictus arietini: Dixit deterior ætas Carcamuſas opinor à ſono. In obſidione Pariſienſi Abbo: *Arietes, Carcamuſas vulgo reſonatos:* eadem, aut ſequẽs etiam cancrũ, neſcio an à ſimilitudine aliqua fabricæ, aut quia itentidem retroiret, ſed aries iſte non vniformis, aut ſimplex: triplicem reperio, eſt rudis, & à prima inuentione, quem manibus lacertiſq; validi homines ſuſtinent & agunt, talis in columna Traiani ſic pictus extat, & Daci eo vtuntur. Poſſet huc duci illud Lucani, apud quem miles iactat;

Aries, machina bellica.

Lib. 3. Poliorcert. dial.

Carcamuſa.

Cancer.

Lib. 1.

Tu quoſcumque voles in planum effundere muros
His aries actus diſperget ſaxa lacertis.

Et hoc Sidonij:

Nec Pharij nunc regna precor, nec vt hiſce lacertis
Frangat hydaſpeas aries impactus eritras.

Aries compoſitus.

Lacertorum vtrobique mentio, & ſi hi quoq; in ariete compoſiti adhibiti, de quo addo: Cõpoſitus enim mihi eſt, qui trabem quoq; alteram iungit & ſtatuit, à qua pendulus vi maiore, co-

natu

natu leuiore, vibratur. Hunc quoq; Pœnis suis Tertullianus primitùs repertum asserit: *& Arietem* (inquit) *nemini adhuc libratum illa dicitur Carthago, studijs asperrima belli, prima omnium armasse in oscillum penduli impetus, commenta vim tormenti de bile pecoris capite vindicantis.* Cùm enim oscillationem ei tribuit, manifestè compositum, hunc demonstrat. Sed & Vitruuius idem cum eo, qui vult statim à rudi illa inuentione, fabrum quendam Tyrium nomine Pephasmenon hac ratione inductum, malo statuto altero ex eo vti trutinam suspendisse, & reducendo, & impellendo vehementibus plagis Gaditanorum murum deiecisse. Hic in plurimo vsu, & inter Romanorum opera ex professo Iosephus Flauius descripsit tertio Excidij. *Est*, inquit, *aries, trabs prægrandis, quæ malum nauis adsimilat. Is solidatur in capite graui ferro, in arietis formam, vnde & nomen adsumpsit. Dependet medius funibus suspensus ex alia trabe velut trutina, quæ trabs tignis vtrimq; firmis munita est, & fulta. Repulsus porro magna virorum manu retrorsum, ijsdemque antrorsum statim, & cum impetu reflectentibus, quatit muros prominulo ferro. Neque est vlla turris tam valida, aut mænia tam lata, quæ, vt primas maximè plagas tulerint, sustinere, & subsistere assiduas eas possint. Hæc Iosephus.* Nec pigebit per verba eius ambulare, & lucem, aut fidem ijs dare: Ait, *trabs prægrandis quæ malum nauis adsimilat*, imò ex ipsis nauium malis interdum lecta & adsumpta. Agellio, P. Crassus, cùm opus esset firma, ac procera trabe, qua arietem faceret, scripsit ad magistrum architectona Moleatensium, vti vt ex duobus malis, quos apud eos vidisset, vter maior esset, cum mittendum curaret. Ammianus genus arboris materiemque distinxit, *Eligitur abies, vel ornus excelsa.* Sane excelsa. Et Plutarchus inter Antonij machinas bello Partico memorat arietem longitudine pedum LXXX. At Vitruuius, ac Græci formant & pedum CVI. imò & CXX. quos ex vno ligno fuisse vix putem. Porrò hæc prima Iosephi, Hegesippus laxè ita reddit: *Magnitudo arboris in modum mali naualis quam non ventorum procella, non velorum sinus flectant.* Pergit Iosephus. *Graui ferro in arietis formam.* Ita & Ammianus: *Cuius summitas duro ferro concluditur, & prolixo arietis efficiens prominulam speciem, quæ forma huic machinamento vocabulum indidit.* Hegesippus diffusiùs; *nomen hoc species dedit, eo quòd validæ, ac nodosæ arboris caput ferro vestitur, & quod vt frons arietis prætenditur, quæ obductis laminis turgescit, & prominet. E cuius medio quasi cornu procedit ferri solidioris.* Notate. Primum caput arboris ferro tegitur, & affigitur laminis paulò longiùs: Antrorsus in acumen producitur, quod cornu Hegesippus dixit. Nec enim aliter eius verba capienda censeo, neque res fuit. Ammianus alibi hoc acumen vocat: *Vicit* (inquit) *omne prohibendi commentum acumen arietis, coagmenta fodiens lapidum.* Atque is finis, & opus præcipuum arietis fuit, cum grandiores, firmioresque lapides, more prisco muris inderentur, iuncturas penetrare, & findere, & lapides emolliri. Lucanus:

Li. I. c. 13.

Lib. 23.

Lib. 20.

Nunc aries suspenso fortior ictu
Incussus, densi compagem soluere muri
Tentat, & impositis vnum subducere saxis.

Hoc acumen, & ferrum, ἐμβολὴν siue rostrum etiam Græci dixerunt, notante Suida: Et fuit interdum trifidum, quadrifidum in mucrone, vti solent nauium rostra. Ijdem communius, & κεφαλὴν siue caput, sicut latini. In Iosepho historialia huic rei est. *Quidam* (inquit) *Iudæus Eleazarus nomine, periculum imminens ab ariete iam admoto muris videns lapidem prægrandem ita violente iecit, vt caput machinæ diffringeret* (ὥστε ἀπορρᾶξαι τὴν κεφαλὴν τοῦ μηχανήματος) *quod cùm vidisset, descendit etiam de muris, & magno stupore hostium, id secum in mænia tulerat, nisi quod quinque sagittis confixus vnà cum ipso capite iterum decidit.* Quod ita legendum, exaudiendumq; est, non vt totum caput (graue id fuit) sed decussam anteriorem eius partem, tulerit sic raptim in vrbem. At Iosephus: *Dependet medius funibus suspensus ex alio trabe.* Quæ sic Hegesippus; *Ea arbor suspensa funibus, ad superiora, atque robusta arborum nexis multorum manu validè in murum impellebatur*; Sed variat à Iosepho, quod ab arboribus nectit, ille ab vna arbore: Sensus tamen est, vel ab vna media, transuersaq; arbore pependisse, quam duæ aliæ sustinerent, vt in iugo, aut patibulo, siue à duabus reclinatis, & vtroque capite coniunctis. Quod dicere ita putatur: *Suspensis vtrimque transuersis asseribus, & ferratis quasi ex lance vinculis trabis alterius continetur.* Vbi ferratis etiam vinculis, siue catenis eum nectit: ad funes tamen Iosephus, & Hegesippus dixerunt; sed quid vetat ad firmitudinem catenas etiam fuisse: Has trabes, & ligaturam Lucanus intellexit:

Lib. 3.

nunc coniunctas astringere nodis
Instabat, ferroque trabes, quo frangeret altos
Portarum postes, quateretq; morantia claustra.

An non eadem Ammianus, dum scribit: arietem vetustum dissolutum fuisse, vt facilius veheretur

Lib. 20.

retur, iterumque instructum? magis hoc est, quàm vt ipsum trabem solutilem intelligamus. Pergit Flauius. *Repulsus magna virorum manu.* Quantum manum scilicet admittebat longitudo. Nec enim nisi ordo virorum vnus vtrimque admoueri potuit: Et singulis ad ingressum & motum, minimùm dandi duo pedes: Sed recens scilicet manus manui succedebat, eratque perpetuus hic ictus: Ita arietes non ita multi instructi, etiam in magna obsidione, & plures tamen adhibiti ad ministeria, aut tutelam, Appianus in Punico; *Oppugnandæ Carthagini duos vastos arietes admouent, quorum alter à sex mille peditibus impelleret, alter à sociorum naualium multitudine.* Titus ad Hierosolyma tres arietes habuit, ex Iosepho, tot quot legiones. Non quia tota legio in dirigendo, aut impellendo occupata, sed intuendo, curando per vices administrando: Deniq; claudit Iosephus; *Neque est vlla turris tum valida, aut mænia tam lata, &c.* Obseruare vim machinæ, quæ magis elucescat, si cogitentur veterum muri, validi hercules supra nostram fidem. Atqui aries tamen tractu, & tempore discussit. Ideo exterminatorium instrumentum Paulus Diaconus dixit, *Exterminatorio instrumento facto, quod arietem vocant, ciuitatem adeptus est.* Sed & alio latere, exterminatorium, quia his admotum signum perdendæ Vrbis, vbi hodie mos aut lex est durus in eos consuli, qui tormenta expectarint, sic olim qui arietem, Cicero in offic. *Et cum ijs quos deuiceris, cōsulendum est, tum hi qui armis positis ad imperatoris fidem confugiunt, quamuis murum aries percusserit recipiendi sunt.* Cæsar: *Respondit se magis consuetudine sua, quàm merito eorum Ciuitatem conseruaturū, si priusquam aries murum attigisset, se dedidissent, sed deditionis nullam esse occasionem, nisi armis traditis.* Atque hic est compositus aries, quod sic in Iosepho: προσηγὸν κριὸν γέῤῥοις τε διηνεκέσι, καὶ καθύπερθε πεφραγμένον δέῤῥει, πρός τε αὐτῶν καὶ τῦ μηχανήματος ἀσφάλειαν. Idest, *Produxere arietem vineis tectum & supernè corio munitum, ad suam, machinæ tutelam.* De vineis apud Propertium etiam est;

Instrumentum exterminatoriū. Lib. 17. — *L. 2. de bello gal.* — *Lib. 3.* — *Lib. 4.*

> *Dumque aries cornu murum pulsabat aheno*
> *Vineaq; inductum longa tegebat opus.*

Testudo arietaria. Lib. 10.

Longa, inquit, vinea, & in Iosepho διηνεκῆ γέῤῥα, idest, *perpetuæ crates.* Etsi pro hisce tegumentis receptum etiam, vt solida testudine totus aries tegeretur; testudo arietaria, vel testudo aries dictus. Hunc quoq; Cartago reperit. Et Vitruuius ita; *Cetras Carcedonius de materia primùm basin subiectis rotis fecit, supraque compegit arrectarijs, & iugis varas, & in his suspendit arietem, corijsque bubulis texit, vbi tutiores essent, qui in ea machinatione ad pulsandum murum essent collocati, id autem quia tardos conatus habuerat, testudinem arietariam cæpit appellare.* Totam ipse eam deformat, minutè, ac mensuratè, vt architecti videatur, de eadem Vegetius; *De materia, ac tabulatis testudo contexitur, quæ ne exuratur incendio corijs, vel cilicijs, centonibusque vestitur, hæc intrinsecus accipit trabem, quæ aut adunco præfigitur ferro, & falx vocatur: aut certè ipsius caput vestitur ferro, & appellatur aries. Testudo autem à similitudine veræ testudinis nomen sumpsit: quia sicut illa modo reducit, modò profert caput, ita machinamentum trabem.* Intelligi à Claudiano aliquis dixerit,

> *Tùm tua murali libretur machina pulsu,*
> *Saxa rotet præceps aries, protectaque portas*
> *Testudo feriat, ruat euersura iuuentus.*

Lib. 1. Gothicor. — *Cancer.*

Nam potius à testudine ferire facit, quod non nisi ab ista potest; nisi synecdochicè hi capiendi, qui sub ea latent. At certò eam adhibet & describit Procopius in rebus Vitigis; & posteriore æuo Colmariense Chronicon, in quo Cancer appellatur. *Post hæc Cancrum ad ciuitatem perduxerunt. Fuit cancer instrumentum magnum, forte pariter, & ponderosum. In eo trabs magna, pariter longa in vna parte grossa, in altera parte parua. In grossiori parte, siue in capite fuit ferro forti circumdata, & in fronte ipsius Cancri fortissimè colligata. Trabs hæc supra quædam instrumenta iacuit, quo faciliter moueretur.* Postrema verba de Cylindris intelligenda videntur, de quibus & in Vitruuio legitis, atque etiam in Herone: Illum eundem videte alijs etiam in locis apud eundem, vbi simul plures arietes etiam suspendit: Cancri nomen habuit à regressione, & reciprocatione in ictu: An & quia in obliquum moueretur, & peteret? an quia testudo ignota Germaniæ ipsi finitimum, & testaceum animal supposuere? Iam verò & Helepolis arietis quædam etiam species videtur ex Ammiani descriptione: *Pro his, inquit, arietum machinamentis, crebritate iam despectis conditur machina scriptoribus historicis nota, quam Helepolin græcè cognominamus. Cuius opera diuturna Demetrius Antigoni filius, Rhodo alijsque Vrbibus oppugnatis, Poliorcetes est oppugnatus: ædificatur autem hoc modo. Testudo compaginatur immanis axibus roborata longissimis, ferreisque clauis aptata, & contegitur corijs bubulis, virgarumque recenti textura, atque limo asperguntur eius suprema, vt flammeos detractet, & missiles casus.*

Cap. 11. Ca. 15. 16. & 17. — *Helepolis. Lib. 13.*

casus. Conseruentur autem eius frontalibus trisulcæ cuspides præacutæ, ponderibus ferreis graues, qualia nobis pictores ostendunt fulmina, vel fictores, vt quicquid petierit, aculeis exsertis abrumpat; Hanc ita validam molem; rotis, & funibus regens numerosus intrinsecus miles languidiori murorum parti viribus admouent concitis, & nisi desuper propugnantium valuerint vires, collisis parietibus aditus patefacit ingentes. Quamuis autem hæc machina testudo videatur arietaria; Ex Vitruuio tamen, Plutarcho, & Diodoro constat (etsi inter se varient, & dissideant) turrim fuisse, sed multipliciter & magno opere instructam, quinimò disertè ab testudine arietaria separat Appianus in Mithridatico: Χώματα δὲ πολλὰ ἔγειρε, καὶ μηχὰς ἐπήγνυτο, πύργους καὶ χελώνας κριοφόρους, ἑλέπολιν ἑκατὸν πήχεων, ἐξ ἧς ἕτερος πύργος ἐπῆρτο, καταπέλτας, καὶ λίθους καὶ βέλη ποικίλα ἀφιείς. Idest, *Aggeres multos struxit.* Rex Mithridates ad Cyzicum, *& machinas confixit, turres, & testudines arietarias, & helepolin centum cubitorum è qua & alia turris surgebat, catapultas, lapides, & varia tela emittens.* Lubet modò etiam verba Heronis, quibus arietem in testudine describit & suspendit, obiterque alia genera adiungit, & tangit, hic addere, ne quid ad clariorem doctrinam deesse videatur, quod lector de ariete desiderare possit. Ea autem sunt à Barocio ita versa: Verùm principis Bisantis familiares arietem cubitorum centum, & viginti iuxta longitudinem faciebant: Ab ipsius autem calce iuxta crassitiem quidem pedalem, in latitudinem ferè palmorum quinque: In anteriori autem parte coarctabant ipsum in pedalem latitudinem, & trium palmorum crassitiem: Helicas ferreas quatuor qui sese in longitudinem ad decem cubitos extendant, in anteriori parte clauis affigentes: totumque arietem tribus funibus, octo iuxta crassitudinem, circumquaque digitorum existentibus, succingentes: ac loris eum circulariter ligantes, iuxta medium tribus quidem interuallis, quatuor verò sustentaculis constringebat. Funes verò, qui ab alijs cannabinis funibus ab arietaria machina pendentibus, arietem ipsum sustinent, atque inferunt, à ferris contextis catenis initium sumebant: At scalam etiam nauticam faciebant assere in arietis elatione anterius clauis affixo, habenteque rete contextum iuxta crassitiem sufficiens, & iuxta distantiam quatuor, vel etiam plurium digitorum foramina habens, vt facilè supra murum ascendatur. Appendebant autem ipsum, & mouebant in testudine rotis octo prædita: quippe quæ iuxta quidem internam pauimenti longitudinem quadraginta duo: Iuxta verò latitudinem viginti octo cubitos habeat. Ipsa præterea quatuor crura, quæ in pauimento ad altitudinem iuxta angulos affiguntur, ex duobus simul iunctis lignis singula faciebant, longitudinem habentia singula cubitorum viginti quatuor, & in crassitiem palmorum quinque, iuxta verò latitudinem vnius cubiti existentia; In superiori verò arietariæ machinæ parte, thoraceum tanquam sepimentum struebant, vt in ea tutè stare possent spectantes ea, quæ aduersus arietem ab aduersarijs mittuntur. Eiusmodi autem arietem sexies mouebant destruentes à septuaginta cubitis altitudinis, rursusque ad latera ad septuaginta cubitos peruertentes: à centum autem viris allatus mouebatur. Totum verò quod mouebatur pondus, talentorum ferè quadringentorum erat. Sciendum autem est, quod arietum alij quidam à virorum multitudine reguntur, iuxta quorundam antiquorum mechanicorum opinionem: Alij verò à contra nitentibus lignis distenduntur, alij; demum super cylindros propelluntur: Possunt autem quandoque etiam funibus circumuolutis adductionem, & reuersionem facientes, percussionem efficere. Verùm ad artificem spectat iuxta magnitudines arietum decentem quoque operationis vsum, at motionem excogitare. Hæc itaque omnia ex Lipsio. Hoc idem instrumentum bellicum Torquatus Tassus latino nomine meminit:

Cant. 11.

Così la torre soura, e più di sotto
L'impetuoso il batte aspro Ariete,
Onde comincia homai forato, e rotto
A discoprir le interne vie secrete.

Alicubi tamen Italica voce vtitur, montone:

Cant. 18.

E in numero infinito anco son viste
Catapulte, Monton, Gatti, e Balliste.

Metaphoricè autem hæc eadem machina accipitur pro oppugnatione argumentorum. Cicero: *Nam iacere telum voluntatis est, ferire quem nolueris fortunæ: Ex quo aries ille subijciuntur in vestris actionibus.* Sic affectionum titillatus arietes D. Hieronymus, vt annotauit Cælius, quibus quatitur fides, quos Euangelij retundendos astruit muro. Eleganter etiam Theodoricus Rex apud Cassiodorum, ait: *Atque ideo sociata debetis præparatione contendere, vt præsenti diligentia, futuri laboris euadatis incommoda. Hæc est enim ciuilis euersio, sine oppugnatione dissidium, aries, vt ita dixerim, fabricarum.* Est etiam κριός, siue Aries, signum cæleste, ideo positum, vt ait Honorius in libro de imagine mundi, & Macrobius, quia sicut aries tota æstate dextro latere, ac tota hye-

In Topic.
Lib. 17. ca. 24.
Epist. 30.
Aries signũ cæleste.
Li. 28. c. 2.

hyeme in sinistro cubat: Sic Sol sub isto signo gradiens dextram cæli partem perambulat. Cælius verò arietem cælestem ideò κριὸν dici tradit, quia cùm in eo fuerit Sol, inter diem, & noctem quodammodo indicat, quod κρίνειν, inquit, nuncupant: & quòd in eo signo inter hyemem positus, & æstatem, ipse rursus iudicetur. Idem Cælius cùm ostendisset mundum verno tempore potiùs quàm autumnali fuisse conditum, proindeque factum esse ait, vt principem in signorum duodecim limbo locum aries habere credatur: Quippe in genituris omnibus, inquit, cælum medium, principem habet locum: Nam & ex hoc totius genituræ fundamenta colligunt. Inde concinnè admodum ex hoc signo reliquis omnibus initium factum, præsertim cum stellarum pars maxima, sed & lumina vtraque, Sol, ac Luna radios suos in hoc collimarint. Astipulatur & Manilius.

Li.1.1.c.9

Lib.1. Astron.

Vt sit idem mundi primum quod continet arcem.

Et mox: *Aurato princeps aries in vellere fulgens.*

Author tamen est Theon, ab ariete ordiri Aegyptios, quod signa omnia cum membris responsum habeant, ac analogum: quippe esse caput arietem, coniectant, quoniam in capite sit animæ principatus, & ouium dux sit aries. Porrò quia in eo signo æquinoctium contingit, quo argumento mundanæ originis coniectant plerique, astrologos ad Solis in arietem introitu de totius anni fato pronuntiare; At verò etiam Ioannes Staflerus Iustingensis Mathematicus, quare in signorum ordinatione, Aries sit primum signum circuli Zodiaci, rationem adducit Ptolomæi in quadripartito; *Quapropter* inquientis, *cum circulus signorum naturali careat principio, velut & omnis circulus; illius principium signum vernalis æquinoctij, quod est Aries, posuere: Ab illo scilicet initium sumpsere, à quo complexio crescit humida: Sicut & in animatis prima pars annorum vitæ est tempus, in quo eorum complexio existit humidior.* Vbi commentator Hali Heben Rhodan sic scribit: *Ptolomæus vult dicere, quod circulus non habet punctum specialem, vt sit principium naturale, posuerunt tamen antiqui principium à principio æquinoctij veris, & hoc est signum Arietis.* Et infra. *Antiqui secuti sunt naturam, & inuenerunt quod humiditas temperata in animalibus est in principio, & propter hoc dixerunt conuenire, & naturale principium firmamenti sit conueniens ætati eidem, quod est principium veris. Et hoc quia natura facit res terrenas sequi corpora cælestia, & sic semper sunt ea sequentes:* Hæc commentator. Aliam rationem & lucidiorem affert Albumasar in suo introductorio, quem legito, habet enim pulchram materiam, vnde hæc paucis extrahitur oratio: Ex quo in rebus naturalibus primò est generatio, & vltimò est corruptio: Et generatio longè præstantior est corruptione, cum per illam res acquirant esse, per hanc non esse. Sed quia calidum temperatum est principium generationis, & motus animatorum: frigidum autem contra, principium corruptionis, & diminutionis rerum: Idcirco iustè ab ariete sumpsit Zodiacus principium, & non à Libra: Cum enim Sol arietem perambulat, accedit tempus temperatè calidum, & incipiunt res generari, augmentari, renouari, vegetabilia pullulare, teste Ouidio:

Tract.1. cap.10.

Lib.2.c.5.

1.Fasto.

Omnia tunc florent, tunc est noua temporis ætas,
Et noua de grauido palmite gemma nitet.

Contra in libra propter siccitatem, & frigus corrumpi, diminui, & arescere, sed quia generari, augmentari, renouari, & pullulare, sunt res nobiles, & amicæ naturæ, contra corruptio, detectio, & diminutio res ignobiles, & naturæ inimicæ. Pierius etiam scribit apud Astronomos arietem pro anni principio capi, & eo notari hieroglyphico, variamque esse ingeniorum sedulitatem istius rei rationem afferre conantium: Hebræis presertim nonnullis Libram potius caput asserentibus, quòd par fuerit omnia perfecta, & feminibus fœta summo ab opifice creari, eo verò tempore fruges omnes maximè maturuisse. Quòd verò aries inde locum occupauerit, ex lege factum ad illius temporis solemnitatem celebrandam, quo liberari sunt ex Aegypto. Sed quòd aiunt tunc temporis nonnulli, quo mundus est genitus, Arietem cæli medium tenuisse, in mundi quippe vertice constitisse, quisnam id potuerit coniectare, non videre, se cùm in sphærica cæli figura, neque vertex, neque imum, neque ortus, neque occasus, qui eodem temporis articulo sint ijdem, eodem momento gentibus omnibus dari potuerit. Nam nisi omnibus ea ratio gentibus, inseruiat, admittenda (inquit) non est. Solem verò qui dicat in hoc vel illo signo fuisse, nemo non intelligat. Astronomi quidem in ariete volunt, & Virgilij doctrina non paruam his authoritatem adiungit, dum ita super verni temporis amœnitate canit:

Vide Macrob. 1. de som. Scipion.21.

Non alios primæ crescentis origine mundi
Illuxisse dies, aliumuè habuisse tenorem
Crediderim: Ver illud erat, ver magnus habebat
Orbis, & hybernis parcebant flatibus Euri,

Cum

Cum primùm lucem pecudes hausere, virumque
Terrea progenies duris caput extulit aruis,
Immissæque feræ syluis, & sydera cælo,
Nec res hunc teneræ poßunt perferre laborem,
Si non tanta quies iret, frigusque caloremque
Inter, & exciperet cæli indulgentia terras.

Arietem cæleste signum (inquit Sipontinus) aliqui putant esse illum, quo vectus est Phryxus, alij verò hunc esse arietem dicunt, qui Libero patri per deserta Libyæ exercitum ducenti, & siti laboranti apparuit, fontemque amœnissimum ostendit; quapropter Liber pater templum Ioui Ammoni eo in loco constituit, & simulachrum cum arietinis cornibus fecit, arietem inter sydera figurauit, ita vt cùm sol in eo signo feret, omnia nascentia recrearentur, quod veris tempore fit, ea maximè ratione, quod per eum Liber siti pereuntem exercitum liberauerat. Duodecim præterea signorum principem tradunt hunc esse voluisse, quod optimus exercitus sui ductor fuisset. Sunt etiam qui scribant, quo tempore Bacchus Aegyptum tenebat, Ammonem quendam ex Africa venisse, & pecudum multitudinem ad Liberum duxisse, quò faciliùs, & illius gratiam sibi conciliaret, & ipse aliquid inuenisse diceretur. Itaque pro beneficio agnum ei à Baccho datum, qui est contra Thebas Aegyptias: & qui simulachra eius fecerunt, cornuto capite ea figurasse, vt homines memoria tenerent, hunc primùm pecus ostendisse, Bacchum verò memoriæ gratia arietem in cælum transtulisse. Hæc Sipontinus, ex Hygino; cuius verba recitabimus inter fabulosa. Ad priorem verò sententiam à Sipontino recitatam accedit Martialis, inquiens:

Li. 10. epigr. 51.

Sydera iam Tyrius Phryxæi respicit agni
Taurus, & alternum Castora fugit hyems.
Ridet ager, vestitur humus, vestitur & arbos.
Ismarium Pellex Attica plorat Itin.

Arietis syderis vires.

Quod modò spectat ad vires huius syderis, & effectus, calidæ, humidæque est complexionis, idcirco Sol ad eum progressus ab Australi declinatione ad cliuum Septentrionalem vapores, aspirationesque vehementes, quadam vi educit è terra, quo fit vt pluuiæ excitentur aliquanto frequentiores, quàm in Piscibus aut Aquario constitutus. Quo tempore aer ipse propter Solis radiorum valdè obliquam imbecillitatem, in niuem potiùs, quàm in pluuiam resolui consueuit; Sole igitur arietem permeante, imbres & grandines excitantur, quod aer eo tempore sic afficitur, vt licet calor crescat in dies, repentino subinde frigore congelescat, qua ratione, qui vapor erat exhalaturus, in pluuiam frigore contractus rigescat mox in grandinem. Idcirco Ptolomæus arietem tonitruosum vocat, & grandinosum propter Solis accessum. Aiunt, qui natus est arietis facie prima, futurum ruffum, simum, ventre paruo, & stricto; habiturumque supra pedem sinistrum signum, & in cubito, manus sinistræ amicis abundaturum, & ipsum fore tenacem; sub secunda facie natos, nigredinem cum pulchritudine coniunctam habituros, habitudinem corporis futuram temperatam, iram præter modum præcipitem, malæ voluntatis simulatores, pluribusque abundaturos hostibus. Qui vltima facie nascuntur arietis, futuros iterum ruffos, colore croceo, solitudine gaudere, aiunt autem arietem in tres facies deduci, sicut & in Zodiaco signo, primam Martem obtinere, secundum Solem, tertiam Venerem; sed & arietem in quinque partes astronomi diuidunt, & primas Ioui assignant, idcirco salutares, & beneuolas, fæcundas, multi feminis esse aiunt, & in his nasci probari moris homines: Secundæ partes Veneri tribuuntur; Vnde hilaritudo, inquiunt, splendor, integritas, & elegantia. Tertias dant Mercurio, vnde sit ingenij bonitas, & acumen: Quartas Marti, vnde petulantia, proteruitas, impotentia. Quintas sub Saturni tutela esse credunt, vnde dimanat sterilitas, inuidia, & nocendi studium. Cum stella Iouis in Ariete steterit, Martis domo, annum aiunt futurum Boreæ flatibus obnoxium, cum aliquantula parte Euri, hyemem frigidam, & niuosam. Post æquinoctium vernum, aerem in aquas molles, & densas mutari. Aestatem suo procedere ordine, & salubri, timendam esse ne bellorum tumultus insurgat: Futuram volucrium penuriam; Luna in ariete existente, si primùm tonitru euenerit, consternatos, & dubiæ rationis quosdam in regione futuros, prognosticatur. Item futuros hostes hominumque fugam, postea verò quietum statum, vt author est Zoroastres. Est porrò Aries mobile signum, sicut & Cancer, Libra, & Capricornus, &c. Sol in decimonono gradu arietis suam habet exaltationem. Ptolomæus autem posuit totum arietem esse Solis exaltationem, cuius opinioni subscripsit, quicquid Philosophorum fuit, post eum. Et quemadmodum membra quædam humani corporis signis addicta sunt suis, sic etiam orbis terrarum regiones, quæ orbis ipsius membra sunt, signis tenentur suis, vt ab Ariete, sicut Ptolomæus

Aries Solis exaltatio.

lomæus affirmat, Britannia Insula, Gallia, Germania, Bastarnia. Ea Syriæ pars inferior, quæ κοίλη dicitur, cuius partes sunt Palæstina, Idumæa, Iudæa. Cum Luna arietem subit, balnea, & lauacra fiunt salubria. Hieronymus Cardanus in commentario Aphor. 15. sectio 4. In quo Hipp. Cum volueris magis ducere helleborum, moueri iubet corpus, cùm verò sisti, somnum fieri, & non moueri: Septem dicit esse, quæ hoc faciunt: Et inter ea primum astrorum dispositionem: Nam si Luna, inquit, fuerit in ruminantibus signis, quæ sunt aries, taurus, & capricornus, facilè Medicina euometur, aut nauseam magnam mouebit: Et si vomitoria sit, per vomitum melius educet. Si in signis fixis, maximè Tauro, vel Leone, vel Saturno, & Ioui iuncta, aut opposita, vel in radijs trigonis eorum, vel quadratis, vel cum planetis stantibus, maximè ficcioribus, vt sunt Saturnus, Mars, & Mercurius occidentalis, parum, aut nihil educet. Contra applicata velocibus, & maximè humidis, vt sunt Iupiter, & Venus, & stellæ ex earum natura, ac in signis mobilibus, quæ sunt Aries, Libra, Cancer, & Capricornus, augebitur opus medicinæ purgantis, & similiter planetæ ascendentes ad absidem, & retrocedentes, si Luna eis applicet, aut in angulis sint, vomitum prouocant, nauseamque excitant.

Quæ corpus moueat.

Naues quæ arietes dictæ.

Videntur præterea κριοὶ naues quædam dictæ, quod arietis haberent insigne, vt Lexica vulgaria annotant ex Baysio, sed & Pollux ait, naues quędam Libycæ (Λυβία, fortè Λιβυκά, vt Calcagninus etiam legit, & Rhodiginus) quas arietes, & hircos vocant: vnde Taurum etiam, qui Europam auexit, tale nauigium fuisse conijcimus, & Varinus in κριός, aliquos scribit Phryxum non in ariete per mare vectum dicere, sed in naui, cuius prora arietis imaginem insigne præferebat, ἐπὶ κριοπρώρυ σκάφυς: Inuenio etiam arietis simulacro insignes naues apud Romanos fuisse, indeque arietes nuncupari. Idem Varinus, & Suidas κριὸν vasis vinarij genus faciunt: ἐν ταῖς οἰνικαῖς ἀποςάσεσι κριὸς κάλεται τὸ κεράμιον τὸ πρῶτον, ὃ τὰ λοιπὰ ἐπιτηρεῖται; Erant autem Ceramia vinaria vasa testacea, quæ nimirum certa ad diuersas mensuras, magnitudine fiebant, aut capacitatis suis notis quibusdam, & veluti punctis interius signabantur, per interualla, quæ ἀποςάσεις dixerim, inquit Gesnerus, qui in hoc forsan genere vas, quod semel iusta magnitudine, & iustis interualis, paratum veluti regula, & archetypum aliorum obseruabatur, κριὸν dictum arbitratur, quòd primarium, & præcipuum esset, & reliquæ mensuram eius sequi deberent, vt oues suum ducem.

Vas aries dictum.

Est item κριὸς vocabulum architecturæ, authore Hesychio, quo significatur ornamentum quoddam instar tortilis pampini; & clauicularum, siue capreolorum, in capitulis columnæ Corinthiæ, & Ionicæ: Volutam, & Helicen vocat Vitruuius, vt vulgaria Lexica exponunt. Hesychio est μέρος τι τῆ κορινθία κίονος. Porrò arietis nomine animalia designantur marina: Plinius: *Vt à belluis ordiamur, arbores, physeteres, balenæ, pristes, tritones, Nereides, Elephanti, homines, qui marini vocantur, rotæ, orcæ, arietes, musculi, & alij piscium forma, arietes, delphini, celebresque Homero vituli.* Quo loco, quidam teste Iacobo Dalechampio in suis scholijs, primùm à Plinio appellatum esse volunt animal arieti, bellicæ machinæ simile: Secundò verò aliud, quod simile sit arieti, & cornibus, & capite. Idem Plinius aliàs *arietem grassari*, ait, *more latronis, & nunc grandiorum nautium in Salo stantium, occultatum vmbra si quem nandi voluptas inuitet, expectare, nunc elato extra aquam capite, piscantium cymbas speculari, occultumque adnatantem mergere.* Quem marinum arietem belluam marinam esse Rondeletius arbitratur, sed nomine tantùm cognitam.

Aries ornamentum columnæ.

Arietes marini.

Li. 32. cap. 11.

Li. 9. c. 44.

Atque alibi idem Plinius scripserat, *Tiberio Principe contra Lugdunensis prouintiæ littus in Insula simul trecentas amplius belluas reciprocans, destituit Oceanus miræ varietatis, & magnitudinis; nec pauciores in Santonum littore, interque reliquas Elephantos, & arietes candore tantum cornibus adsimilatis, &c.* Quo loco Franciscus Massarius scribendum esse arbitratur *assimulatis*. Et quoniam de ambabus belluis, scilicet Elephantis, & arietibus simul loquitur Plinius, dentes, inquit idem Massarius, Elephanti marini hic Plinius videtur cornua appellasse, ne si dentes dixisset, arietes, de quorum cornibus, non dentibus sermo est, ab appellatione cornuum exclusisse videretur. Nam si dentes elephantorum dixisset, opus fuisset, arietum quoque cornua vt expressisset: Sed tolerabilius Plinio visum, vtrisque animalibus seruiendo, cornua appellare. Nam authores sunt, vt Iuba, & Pausanias (vide etiam historiam nostram de Elephante quadrupede) qui elephanti dentes, cornua appellarunt: quod alibi etiam hac de causa fecisse videtur, dentes elephanti cornua impropriè nuncupando, vt libro 18. quando ait: *Atque cùm in arbores exacuant, limentque cornua, elephanti, & duro saxo rhinocerotes*, ne si dentes elephanti dixisset, rhinocerotes, quod cornua, non dentes exacuunt, similiter exclusisset. Sit ergo sensus, cornua harum belluarum, hoc est, elephantorum, & arietum, non in effigie siue forma, sed in candore tantum inter se similia sunt, vtraque enim cornua eboris candorem præferunt. Ex quò facilè redarguuntur, qui elephantos marinos candidam promuscida habere, prodiderunt. Posses, & aliter interpre-

Arietes marini. Dentes elephanti cornua dicti.

tari

rari, vt cornua harum belluarum non eodem modo, quo diximus, assimulata à Plinio fuisse credas, sed quòd cornua elephanti marini sint candore similia cornibus, siue dentibus elephanti terrestris, & ea quæ sunt marini arietis, sint cornibus arietis quadrupedis candore similia: arietis namque quadrupedis cornua sunt magna ex parte candida. Aelianus de hisce puto arietibus marinis hunc in modum scribit: Marini arietes, quorum quidem nomen apud multos peruagatum est, sed non tamen historia omnino explicata, nisi quatenus à pictoribus, ac fictoribus ostenditur. Circa Corsicum & Sardonum fretum hybernant, atque ex summa aqua eminentes spectantur: Simul & maximi delphini circum eos natant. Mas aries frontem alba vita redimitam habet, vt hanc vel Lysimachi, vel Antigoni, vel alterius cuiuspiam regum Macedonum diadema dicas. Aries verò fæmina, quemadmodum barbæ appendiculas gallinaceæ quasdam possident, sic ipsa citros ex imò collo pendentes habet. Neque modo eorum vterque mortua, sed & viua corpora exest, & conficit. In natando magnos fluctus facit: tempestate quam ex sua agitatione ciet, naues funditus euertit. Ac eos qui secundum mare versantur, rapit, nam qui Corsicam incolunt, dicunt virum, qui ex tempestate naufragium fecisset, natandi benè peritum, vbi per multum maris natando transmisisset, circa Corsicam Crepidinem quandam assecutum, ascendisse, ibique constitisse, tanquam periculo iam omni exemptum, atque securum; post verò quàm aries famelicus eum oculis comprehendisset, conuolutum, agitatumq; posteriore sui parte plurimum mare concitasse, deinde ab intumescente æstu elatum, instar procellæ & turbinis hominem corripuisse. Hæc de ariete circa Corsicam. Cæterùm Oceani accolæ fabulantur veteres Atlantidis reges, qui genus ad Neptunum referunt, in capitibus suis arietum marium tænias gestasse, imperij insigne & reginas similiter cirros, quos diximus, fæminarum arietum. Tanto narium robore prædita est huiusmodi bellua, spiritum vt vehementer, & permultum anhelet, & immensum aera respiratione ab se attrahat, eaque aspiratione marinos vitulos ad hanc rationem comprehendat. Cùm enim arietem illi nouerunt vicinum esse, ad moliendas ipsis insidias, in terram celerrimè enatantes, in specus saxorum conduntur. Is cognita fuga insequitur: & contra antrum stans, ex corporis odore prædam intus esse percipit, & narium illecebra quadam, acri inter se, & vitulos aerem inter medium attrahit. Hi tanquam vel sagittam, vel spiculum, sic sanè spirationis ipsius aduentum declinant, & refugiunt; Tandem tamen violentissimo anhelitus ductu inuiti, & tanquam loris quibusdam, aut funibus constricti, ex latebra extrahuntur, & strident, & ab ariete deuorantur. Ex earum naribus enatos pilos, harum rerum periti magnos vsus afferre testantur: Hactenus Aelianus. Oppianus, ni fallor, etiam easdem belluas intelligit hoc versu:

Vituli marini vt ab arietibus marinis comprehēdatur.

Li. 15. c. 2.

Ἀρνειός.

Κριοί τ᾽ ἀργαλέοι, ἐσ(ι) ἀ᾽ ϖαίσιον ἄχθος ὑαινης, hoc est, vt vertit Laurentius Lippius.

Cornu aries pugnax: & sacrum pondus hyæna.

Li. 1. ἁλιευτικ.

Cæterùm etsi cornibus hanc belluam infestam esse existimem, authores tamen, qui hoc prodiderunt, habeo nullos, quare forsitan, rectiùs simpliciter vertetur, molestus, siue infestus, quomodo, nimirum idem Oppianus aliàs vsurpauit.

L. 3. de venat.

Τςριγγων δ᾽ ἔτωι πέλει κατὰ δασκίον ὕλιν

Ῥίριον εἰσιδ᾽ ειν ἔτ᾽ ἀργαλεώτερον ἄλλο.

Idest, neque infestius quicquam. Aliàs eidem Oppiano κρίος, siue piscis est, siue bellua placidissimis moribus, vt patet ex hisce eius verbis:

Aries animal marinum placidum.

οἱ μὲν, ἔασιν

Κρίοι μηλον ὁ᾽μων τιθασὸν βοτὸν, ἐδὲ θαλάσσης

Κριοῖς μειλιχίοισι συνοίσεται, ὅς κε πελάσση.

Vertit Laurentius Lippius:

Est aries terræ mitis, natat æquore vasto

Mitior, vt nequeas hunc assimilare priori.

Hesychius apud Athenienses conchas asperas (nimirum murices, & purpuras, in quarum testis mucrones tanquam cornicula eminent) κριὸς nominari tradit. Supra Pellenen, iuxta Aegiras fluuius è monte delabitur κριὸς dictus, vt ferunt ἀπὸ τιτᾶνος κριὸς, vt ait Pausanias in fin. Achaicorum. Suidæ verò, & Varino κριὸς est Vicus Atticæ. Est & Cretæ ad occidentem promontorium Sirenas versus eodem nomine, teste Plinio, & κριὸς μέτωπον, idest, arietis aspectus: Eidem Plinio promontorium est in Taurica, aduersum Carambico Asiæ promontorio, per medium Euxinum procurrens CLXX. millia passuum interuallo: Et aliàs grues pontum trāsuolare scribit inter duo promontoria κριὸς μέτωπον, & Carābin. Legimus item Thyestis sepulchrum κριὸς vocatū. i. arietes in agro Archiuo prope quod visebatur regio Mysia, vt citat Cælius ex Corinthiacis Pausaniæ: Hic verò in agro Archiuo, inquit, Thyestis sepulchro appositus

Aries fluuius.

Aries Cretæ promontorium.

Sepulchrū Thyestæ.

spectatur lapideus aries. Thyestes enim incestu cum fratris vxore commisso agnam auream habuit. Est denique κριός, siue aries Galeno, vel quisquis ille tandem est, libri de fascijs, authori, genus fasciæ, dicenti; vinciendi rationem quandam simplicem esse, & quandam variam, atq; hanc modo nomen inuenire à sede, cui adhibetur, modò ab euentis, nonnunquam translato vocabulo à similitudine animalium: à sede, quæ vincitur, nomen trahere, oculum, nasum, inguen, cæteraque huius generis: Ab animalibus Cancrum, accipitrem, arietem, leporem, testudinem: Sed ab euentis vallum, seu coniunctum, seu disiunctum, operculum, habenam, & quæ his similia sunt. Modò cætera synonyma prosequamur, occurrit autem primò, si præcedenti ordini inhæreamus ἀρνειός: (nam ἀρνειὸς est agninus, vt ἄρνεια κρέα, agninæ carnes ἀρνειος φόνος agnina cædes: Didymus quidem in Geoponicis, ἀρνειὸς ponit simpliciter pro agnis, sed doctiores id reprehendunt;) quam vocem Varinus ouem marem significare scribit, vti & τραγος capram marem. Idem author, atque etiam Eustathius Istrum in dictionibus atricis, ouem in prima ætate vocare ἄρνα, deinde ἀμνὸν, deinde ἀρνειὸν, postremò λειπογνώμονα, hoc est, quem deficiunt γνώμονες (ita dicuntur dentes pullini, quòd ætatis sint in iumentis index) siue destitutum dentibus, qui gnomones dicuntur. Sed & Pollux λειποχνώμονα similiter vsupari vult περὶ ἀρνός, ita enim scribit: τὸν δὲ ἔτειον ἄρνα, εἴποις ἂν ἀμνὸν, ἢ ἄρνιον. εἶτα εἴποις ἄρνον (ὃς καὶ ἀρὴν παρὰ ποιηταῖς) εἶτα λειποχνώμονα. Hesychio pariter ἀρνειος, est aries trimus: At verò idem Varinus in τράγοι, ait ἄρνες adultas oues græcis vocari οἶες, καὶ κριοὶ ἄρνες. Idem facit & Ammonius inde differ, vocum; Et Eustathius quoque in Homerum scribens testatur ἀρνειὸν non agnum, sed arietem esse: Item & Varinus, ἀρνειός non est ἀρνειὸν, idest agnus, sed prouectæ iam ætatis aries: vt constat ex ariete, quo seruatns est Vlysses, qui cum adultus & maturæ ætatis esset, à poeta indifferenter ἀρνειός, & κριος nominatur, à Polyphemo κριος πέπων, idest, aries mitis. Locus est Odyss. 9. vbi poeta:

Fascia, quæ aries dicta.

Αρνειός.

Αρνειὸς γαρ ἔην μήλων ὄχ᾽ ἄριςος ἁπαντων.

Et alibi: Αρνειῷ μὶν ἐγώγε ἔισχω πηγέσι μάλλῳ

Ος ε οἴων μέγα πῶυ.

Fit autem inquit, ἀρνειως ἀπὸ τοῦ ἀρνός, vt ὀ δελφειος, ἀφνειος. Porrò ἀρνειος penumflexum nomen est mensis, vt tradit Eustathins. Est vbi Homerus arietes vocat ἄρσενες οἶες, idest, oues mares, & ἄρσενα μῆλα, idest, pecudes masculas: Mas item ouis, Hesychio, & Varino est ἀριχα, quæ vox Iosephum Scaligerum induxit, vt apud Varronem, vbi nostris ouem aruiga dici, ait scribendum putet aringa, eandemque scripturam reponendam in Festo, & Donato, apud quos, inquit, aruga, & Haruga legitur. Eisdem Hesychio, & Varino δερμάων est κριός, idest, aries, & ἡγεμὼν, idest, dux, & ἴτιον aries, hircus. Est & ἔθρις Hesychio κριὸς τομίας, aris exsectus, sed perperam apud illum legitur τολμίας. Κτίλος Polluci, & Suidæ, vt annotauit Gesnerus, græcis idem est, quod κριος, idest, aries, ouium dux, sed κριος quidem, vt ipse iudicat arietem simpliciter significat, κτίλος semper gregis ducem, hinc etiam, inquit, adiectiuè capitur, & exponitur ab Hesychio, & alijs τεθασσος, πρᾶος, συνηθὴς ἡγεμὼν, hoc est, mansuetus, mitis, familiaris, dux: Fauet Gesnero Etymologus, cui κτίλος est ὁ προηγέμενος τῶν προβάτων, καὶ προεξέρχων τῆς ποίμνης κριὸς, aries dux gregis, quasi κίλος à verbo κίω, quod est πορεύομαι, quod est eo, siue vado: Seu, vt Homeri Scholiastes vult, quasi ἐκτίλος, ἀπὸ τοῦ ἄγειν τὰ λοιπὰ θρέμματα, quod præeat, & ducat cæteras pecudes: In quo significatu Homervs de Agamemnone.

Varro, & Festus emendati.

Δερμάων.

Κτίλος.

Iliad. γ.

Αυτὸς δὲ κτίλος ὣς ἐπιπωλεῖται σίχας ἀνδρῶν. idest,

Ipse autem sicut aries lustrat ordines virorum.

Iliad. N.

Et rursus. αὐταρ ἔπειτα

Λαοὶ ἕποντ᾽ ὡσεί τε μετὰ κτίλον ἕσπετο μῆλα

Πιο μεν᾽ ἐκ βοτάνης. Idest, *At deinde,*

Copia sequebatur, & post arietem sequuntur pecudes

Bibituræ, ex herba.

Fortè κτίλος non simpliciter fuerit aries & ductorum ouium, sed mitis, mãsuetus, & minimè proteruus, quo sensu apud Herodotum extat perelegans verbum κτιλῶσθαι, quod significat, puellam demulcere (vt ait Cælius) atque ita demum conciliare, vt vxorem ducas; Ratio, inquit, vocabuli est, quod κτίλος, aries est, mansuetus, atque mitis. Hinc apud Pausaniam ἐκτιλωμένος dicitur, qui cuipiam familiaris est factus, Cinyram Pindarus, ἱερέα dicit κτίλον ἀφροδίτης connutritum significans, & familiarem, & manui assuetum à verbo (vti scientissimis quoque placet) κτίσαι, quo alimentum indicatur, vnde ὀρικτιτὸν dicimus educatum in montibus. Certè etiam κτιλεύεσθαι, cicurare est. Hinc Nicandri interpres κτίλας dici oues arbitratur pingues, atque mites, quamuis & gregis ductor, inquit, sic dicatur quandoq; : Tantum Cælius. Tradit & Henricus

Lib. 28. ca. 24.

ricus Stephanus authores velle dici etiam κτίλον de alio quouis cicure animali, & nos iam ab Hesychio actiuè exponi diximus πρᾶος, τιθασσός, idest, mansuetus, cicur, vt sanè etiam apud Nicandri Scholiastem ex Empedocle: ἦσαν γὰρ κτίλα πάντα, καὶ ἀνθρώποισι προσηνῆ θῆρές τ' ἀνθρώποις φιλοφροσύνη τε δεδήει; Nec non, & Hesiodo χρὴ δέ σε πατρὶ κτίλον ἔμμεναι, idest, oportere patri ctilon permanere: Nam & his locis κτίλα esse vult, τὰ ἥμερα, καὶ πρᾶα; Quin & Nicandrum ὠὰ κτίλα ἥμερα, καὶ τιθασσά, vel λιπαρὰ dixisse vult idem Scholiastes in hoc loco θηριακῶν de dracone aduersario aquilæ.

ἠρίμωσε καλιάς,

Αὐτὸς ὁ ρίζθων τε τόκον κτίλα τ' ὠὰ βρύκων. idest:

inuasit nidos,

Sic & auium (aquilarum) *partum, & oua mitia deuorant.*

Vbi non solùm ex iudicio Henrici Stephani mitia, & sed & tenera reddere queas. Apud Varinum pro κτίλος, scrib tur etiam κτῆλος, & σίλος, sed neutrum eruditis probatur, quamuis postremum reperiatur quoque apud Hesychium, cui, vti & Eustathio aries trimus μοσχίας nuncupatur. Μοσχίας autem aliàs est, quasi ad vitulum accedens. Et ad Pollucem οἱ μοσχίας sunt catuli τῶν λαγωῶν, siue, vt vulgare lexicon interpretatur, lepusculi. Sed & μοσχίον idem pro agno nouello accipit, adeo vt, μοσχίαι, & μοσχία ad plurium animalium catulos referantur, quàm ad boum fœtus, hoc est, vitulos. Ὀκρίβας Suidæ, & Varino, est ἄγριος κριός aries syluaticus, forsan, inquit Henricus Stephanus, παρὰ τὸ τὰς ἄκριας βαίνειν, quod per vertices montium eat. Item κλίμαξ, idest, scala, vtpote qua vtamur ad conscendenda loco prærupta, & edita: Sed propriè ita, inquit, nominatur τὸ λόγιον, ἐφ' ᾧ οἱ τραγῳδοὶ ἠγωνίζοντο, locus in quæ Tragœdi decertabant, seu vt alij volunt, κιλλίβας τρισκελὴς ἐφ' ἧς ἵσαντο οἱ ὑποκριταὶ, καὶ τὰ ἐκ μετέωρου ἔλεγον, mensa tripes, supra quam stabant histriones, & ex alto dicebant. Vulgariter verò hodie κριός, siue aries nunc in græcia κριάρη dicitur, quamuis Petrus Bellonius, modernis græcis Striphocheri dici scribat. At fieri potest, quod nomenclatura secundum gentium varietatem variet. Sextus Pompeius Festus veteres scribit arietes dixisse nefrendes, additque rationem, quod dentibus frendere non possint: Atqui Gesnerus conijcit, arietes eo nomine non castratos vocari, ad veruecum differentiam. Nam, vt idem, inquit, scr bit: Sunt qui nefrendes testiculos dici putent, quos Lanuuini appellant Nebrundines (alij legunt nefrundines) Græci νεφρῶν Prænestini Nufrones: Aut fortè arietes adhuc teneri: nefrendes enim infantes sunt nondum frendentes, idest, frangentes. Varro, & Fulgentius, porcos propriè nefrendes vocari aiunt, qui non amplius lactent, necdum tamen fabam frendere possunt. Apud Martialem, pecoris maritus lanigeri, portitor Helles, maritus Phryxæus, pro quouis ariete sumuntur; & Ouidio, aries coniunx lanigeræ ouis & laniger absolutè etiam appellatur. Hispani carnero dicunt, Itali montone. Scoppa Grammaticus verò veruecem rectè quidem Italicè interpretatur castrone, & castrato, sed non rectè montone, etsi Gesnerus arietem ideo montonem nuncupari putet, quasi mutilum, propter testes ademptor, cùm montone videatur dici, vel à montibus, in quibus plerumque colitur, vel ab Italico, montare, quod est, ascendere, quia oues in coitu ascendit. Galli belier, vel ran dicunt, quam posteriorem vocem imitantes Belgæ, ram dicunt, & forsan etiam Illyri, qui Beran. Angli etiam ram dicunt, vel tap. Germani vvider. Tradit Gesnerus suis, idest Heluetijs, arietem vocari hermauum, idest gregis maritum, aitque vsurpari etiam pro viri nomine proprio per baptismum imponendo. Kar, à quo plurale Karim, D. Kimhi exponit Kebes, idest, agnum, item eelim, & athudim, idest, arietes, & hircos. Accipitur hæc vox etiam pro oue, vt dictum est; ail verò & eel (quæ vox scribitur etiam sine iod) Geneseos 15. septuaginta vertunt κριός, Chaldæus dikerin, arietes, Arabs kapsa (kapsah cum aspiratione in fine, ouem etiam vel agnam significare diximus) Persa nerameisch. Andreas Bellunensis lesan alhamel, interpretatur linguam arietis siue plantaginem, quæ græcis ἀρνόγλωσσον est. Hamel autem quibusdam Germanis etiam aries est, alij tamen hammel, vocant veruecem. Vetus verò quidam γλωσσογράφος pro lingua arietis habet asel alkame, quas voces corruptas esse indicat Gesnerus. Sectarium arietem, siue exsectum, quomodo græci vocent apud solos Hesychium, & Varinum reperio, quibus ἔθρις nuncupatur, latini veruecem dicunt, quamuis Isidorus, & alij quidam recentiores pro ariete, idest oue non castrata vsurpent, & si Dijs placet, veruecis etymologiam deducat à viribus, quod scilicet cæteris ouibus sit fortior, vel quod sit vir, idest, mas, vel quod vermes in capite habeat, quorum pruritu ab pugnam, & impetum feriendi excitetur, cum veruex, teste Varrone, dicatur à natura versa, cui oui mari testiculi dempti sunt: hinc alijs veruex mas est inter oues, cui inuersi, vel adempti sunt testiculi; Apud Festum in solitaurilium mentione verbices, pro veruecces corruptè legi conijcit Gesnerus. Sectarius veruex, qui gregem agnorum præ-

Κτῆλος.
Μοσχίας.
Li. 5. c. 15.
Ὀκρίβας.
L. 1. Obseruat.
Nefrendes.
Synonyma Hebraica.
Kar.
Ἔθρις.
Veruex.
Veruex sectarius.

præcedens ducit, inquit, idem Festus, tanquam scilicet vervecces agnis ducendis præficiantur, vt capi aliquando pullos ducunt: Arietes verò ouibus, cùm agnos spernant. Apparet sectarium à Festo dici, quòd eum sequantur agni, sic apud Catonem capite 100. porcos quoque factarios legimus, & Hermolaus ait aries veruexuè, κρίος & κτίλος præcipuè sectarius (sed κτίλον simpliciter græcis, gregis ducem significare, dictum est) & Vvilichius veruex, inquit, aries castratus, qui subinde sectarius est. Veruex Italis ab exsectis testibus vulgò castrone nuncupatur, ipsa verò caro, castrato: Germani hammel dicunt, qua voce item vtuntur Belgæ, frequentius tamen vveren vocant, Angli vvether shepe. Germani verò vvider vocant arietem, & vtraq; voce Belgica scilicet, & Germanica significatur repetitio. Ouidius non ineleganter, seminatis ouis viscera dixit, pro veruecis. Distincto modò hoc pecore, quo ad nomenclaturas, earumque æquiuocationes secundum sexum, superest, vt indicemus, quæ ad ætatem pertinent: In his autem explicandis, enumerandisque satisfactum fuerit, si illæ tantum afferantur, quibus ætas tenerior indicatur, reliquæ enim ex superioribus peti possunt.

1. Fastor.

Agnus. Agnum itaque dicunt ouis fætum, qui annum nondum egressus est; Recens enim natum agnellum videntur dixisse, sic nimirum Plautus: *Dic igitur me tuum passerculum, gallinam, coturnicem, agnellum, hædillum*, sumitur tamen etiam agnus non semel, vt patebit, pro omni illa ætate, quæ intra annum consistit, vti & agna de fæmella. Festus verò auillas agnas dici, ait recentis partus, fortè quasi ouillas, forma diminutiua. Apud Pompeium Festum duas habemus agni etymologias, quarum prima est, *agnus dicitur à græco αγνος, quod significat castum: Eò quòd sit hostia pura, & immolationi apta.* Altera, *agnus ex græco αμνός deducitur; quod nomen apud maiores communis erat generis, sicut & lupus.* Priori loco pro α'γνος rectius scribetur ἁγνός cum aspiratione, vnde nimirum etiam aliqui latini agnum aspirant hagnum scribentes. Similiter & α'γνός, hoc est, castus, frutex, quem perperam agnum castum vulgus herbariorum vocat, dicitur sic Galeno authore, quòd castitatem cõseruet ijs, à quibus, aut estur, aut bibitur, aut substernitur, vel vt Dioscorides tradit, quoniam matronæ in Thesmophorijs Atheniensium castitatem custodientes, folijs huius cubitus sibi sternebant. Non satis itaq; probanda est etymologia Isidori dum ait, *agnus dicitur à græco vocabulo, quasi pius: nam inter omnia terræ animantia maximè inuenitur innocens, & mansuetus: nullam enim lædit dente, aut cornu, aut vngue*, rectius enim agnum castum fuisset interpretatus, quàm pium. Aliàs etiam latinam adferens etymologiam, & latinis *agnum putari dictum*, inquiens, *quod agnoscat matrem suam præ cæteris animalibus*, à Varrone dissentit, qui agnum dictum putat, quòd agnatus sit pecori auillo: Est præterea agnus, præter memoratum fruticem, herba Scythica admirandæ planè naturæ, de qua sic Iulius Cæsar Scaliger in exercitationibus suis aduersus Cardanum. Tartarum horda primaria Zauolha est vetustissimæ nobilitatis commendatione. In eo agro serunt semen seminis melonum simillimum, sed minus oblongum. Ex eo satu planta exit, quam borametz, idest, agnum vocant: Crescit enim agni figura ad pedum ferè ternum altitudinem: quem pedibus vngulis, auribus, tuto capite, præterquam cornibus repræsentat. Pro cornibus pilos gerit singularis cornu specie; Obducitur corio tenuissimo, cuius detracti vsus ad tegmina capitis incolis. Ferunt internam pulpam gammari referre carnes. Cæterùm è vulnere quoque sanguinem manare. Dulcedine esse admirabili, radicem humo exertam surrigere ad vmbilicum vsque. Illud miraculi fouet magnitudinem. Quamdiù vicinis obsidetur herbulis, tamdiù viuere, quasi agnum in læto pascuo: absumptis illis, tabescere, atque interire. Idque non solùm vel casu, vel tractu temporis, sed etiam experiundi gratia, subtractis, atque ablatis euenire. Quin illud auget admirationem, appeti à lupis eam, non ita ab alijs bestijs, quæ carne vescantur. Hoc quasi condimentum, atque intritum ad fabulæ & agni allusionem. Illud scire velim, inquit Scaliger, ab vno stipite quatuor dissita crura cum suis pedibus, qui possint prouenire, atque produci. Eadem Sigismundus Liber Baro in suis commentarijs de rebus Moscoiticis refert. Sed verba eius, vt huic admirandæ rei fides à lectore habeatur Scaligero, adscribam: Inter Vvolgam, & Iack fluuios circa mare Caspium habitabant quondam Sauuolhenses reges. Apud hos Tartaros rem admirandam, & vix credibilem Demetrius Danielis, vir (vt inter barbaros) grauis, ac fide singulari, nobis narrauit: patrem suum aliquando à Principe Moscouiæ ad Sauuolhensem regem missum fuisse: In qua dum esset legatione, semen quoddam in ea insula, melonum semini, paulò maius & rotundius, alioqui haud dissimile, vidisse: Ex quo in terram condito, quiddam agno persimile, quinque palmarum altitudine succresceret: Idque eorum lingua boranetz (Scaliger habet borametz:) quasi agnellum dicas, vocaretur: Nam & caput, oculos, aures, cæteraq; omnia in formam agni recens editi, pellem præterea subtilissimam habere, qua plurimi in eis regionibus ad subducenda capitis tegumenta, vterentur. Eiusmodi pelles vidisse se, multi coram nobis testabantur, aiebat insu-

In asinaria. *Agnus frutex.* *Herba viua agnus dicta.* *Exercit. CLXXXI. n. XXIX.* *Borametz.*

per

per plantam illam, si tamen plantam vocari fas est, sanguinem quidem habere, carnem tamen nullam, verùm carnis loco, materiam quandam Cancrorum carni persimilem. Vngulas porò non vt agni, corneas, sed pilis quibusdam ad cornu similitudinem vestitas: radicem illi ad vmbilicum, seu ventris medium esse; viuere autem tamdiu, donec depastis circum se herbis, radix ipsa inopia pabuli arescat. Miram huius plantæ dulcedinem esse propter quàm à lupis, cæterisque animalibus rapacibus appeteretur. Ego quamuis hoc de semine, & planta pro commento habuerim, tamen & antea tanquam à viris minimè vanis auditum retuli: Et nunc tanto libentiùs refero, quòd mihi vir multæ doctrinæ Guilelmus Postellus narrauit, se audiuisse à quodam Michaele apud Rempub. Venetam publico Turcicæ & Arabicæ linguæ interprete, quod viderit à finibus Samarcandæ Ciuitatis Tartaricæ, cæterarumque regionum, quæ ad Euroaquilonem mare Caspium respiciunt, vsq; in Chalibontidem, deferri quasdam pelles delicatissimas, plantæ cuiusdam in regionibus illis nascentis, quæ aliqui Musulmani ad capita sua rasa fouenda pileis medijs inserere, ac pectori quoque nudo applicare soleant. Plantam tamen non sibi visam esse, nec nomen se scire, nisi quod illic Samarcandios vocetur, eamque esse ex animali instar plantæ in terram defixo, quæ cùm ab aliorum narratione non dissideant, mihi (inquit Postellus) penè pesuadent, vt hanc rem minus fabulosam putem, ad gloriam Creatoris, cui omnia sunt possibilia. Hæc itaque omnia Sigismundus. Refert verò etiam hanc historiam ceu veram Ioannes Khuuenius Breidbachius Archiducatus Carinthiæ Physicus:

Lib. 1. Zodiaci.

Sauromatas iuxta memorant florescere plantam,
Cuius lanigerum fructus tibi pendulus agnum
Efformet penitus, referatq; per omnia, molli
Obductus corio, capiti velamina vulgò
Vnde parant, carnem decocti albissima cancri
Pulpa refert: dulcisque è vulnere sanguinis instar
Punicei manat succus: se subrigit ipsa
Pube tenus radix tellure exerta virenti.
Graminibus septus (dictu mirabile) fructus
Latus, vt agnus, agri per pinguia pascua viuit:
Graminibus verò euulsis tabescit, & ager
Occidit. Estque illud magis admirabile, prædo
Quòd truculentus eum lupus appetat ore cruento,
Dilanietque auidus, raptatque, trahatque, voretque
Pauci bus, vt veros solitus crudelibus agnos.

Est verò agna etiam genus mensuræ in agrorum dimensione, de qua sic Columella: *Actus quadratus finitur vndique pedibus centum viginti. Hoc duplicatum facit iugerum, hunc actum prouincia Bætica rustici agnam vocant.* Estque etiam meretricis nomen apud Horatium putidis naribus:

Lib. 5.
Agna mensuræ genus
1. Serm. satyr. 3.
Agna meretrix.

amatorem quod amicæ
Turpia decipiunt cæcum vitia, aut etiam ipsa hæc
Delectant: veluti Balbinum polypus agnæ.

Aps vertitur agnus, vel agna: apud Homerum, vbi habet,

Iliad. α.

Αἴκεν πως ἀρνῶν κνίσσας αἰγῶντε τελείων
Βόλεται ἀντιάσας. idest,
Si fortè agnorum aruinam, caprarumque perfectarum
Vult assecutus.

Quo loco Eustathius dicit addi τελείων, vt poeta significet agnos grandiores, cum ἄρνες sint adhuc immaturiores, ac minores. Certè & Polluci ἄρνες sunt τὰ τῶν προβάτων νέα, & Varinus in τράγοι, oues, inquit in tenera ætate, ἄρνες, & ἀμνοὶ dicuntur; aliàs tamen Varinus ἄρνες interpretatur similiter πρόβατα, rectè addituus μικρά, quod fecit Hesychius. Apud Aratum legimus ἄρνασι in datiuo plurali, & de eisdem in recto ἀμνοὶ, & Festo arne caput est agni. Communis autem esse generis hanc vocem manifestatur ex hoc Homeri:

Iliad. γ.

Οἴσετε ἄρν' ἕτερον λευκὸν, ἑτέρην δὲ μέλαιναν,
Γῆτε, καὶ ἠελίῳ. Idest:
Adferte autem agnos alterum album, alterum verò nigrum
Tellurique & Soli

Scholia notant eo loco ἄρν esse numeri dualis. Quidam teste Varino, ἄρνας deriuant παρὰ τὴν ἀρὰν, ὅ ἐστι τὴν εὐχὴν, quod ad vota & supplicationes agnus hostia adhiberetur. Notandum

verò

verò etiam, tradere Eustathium ἀρνὸς non habere nominatiuum monosyllabum, sed ἄρην, ἄρένος, & per syncopen ἀρνὸ: eumque vel ab ἀρά, esse, quod in votis precibusque faciendis agni sacrificarentur: vel à ῥ' ν vt à στασὶς ἀστασὶς & similia. Apparet tamen etiam ἀρς accipi pro pecore, nam πολύαρς non solùm est multos habens agnos, verùm etiam pecore abundans, diues, à parte nimirum totum intelligendo, vt docet Eustathius, atque ita accipit Homerus hoc versu:

Iliad. β.

Ατρεὺς δὲ θνήσκων ἔλιπε πολύαρνι Θυέστῃ. idest,

Atreus autem moriens reliquit diuiti pecudum Thyestæ.

Aliud autem planè sunt ἄρνες Hesychio: οἱ nempe κάπηλοι, κάπηλος autem exponit ipse, μεταπράτης, ὁ τὰ πρὸς τὴν κάπην πιπράσκων. κάπη δὲ ἡ τροφή. idest, *qui cibos vendunt*: alij verò κάπηλον exponunt, qui vinum venale habet, cauponem: Et ipsi etiam Hesychio πηλὸς secundum Iones est οἶνος, idest, vinum. Aliud denique ἄρνες Theophrasto, de ijs loquenti seminibus, quæ multorum pedibus conculcata nisi proximo anno pullulant. Βλαστάνουσι δὲ τῷ ὑστέρῳ ἔτει καὶ ἀπὸ τῶν καταπατουμένων καὶ συμπατουμένων, ὥστε μηδὲν εἶναι δῆλον, ὡς εἰπεῖν. διὸν ὅταν διέλθῃ στρατόπεδον καὶ οἱ στάχυες μικροὶ καὶ τούτους ὡς καλοῦσιν ἄρνας. Quæ Theodorus sic reddidit: Exeunt sequenti anno etiam, seminibus depressis, conculcatisque, vt nihil quasi appareat, videlicet cùm transeunte exercitu, semina concussa in terram corruerint: nec non & eorum, quos agnos vocitant. Quid autem hic Theophrasto ἄρνες sint, difficile est iudicare, tamen si coniecturæ locus detur, crediderim hæc non satis exactè à Theodoro reddita. Sensus enim videtur esse, quòd triticum, de quo author egerat, ita ab exercitu conculcatum, terræque firmiter impressum, vt sequenti tantùm anno erumpere possit, propter temporis breuitatem, & spicas producat exiguas, & quæ ἄρνες, idest, agni nuncupantur, quare ἄρνας, siue agnos interpretor triticum exiguum, & quod ob eandem temporis breuitatem ad iustam magnitudinem peruenire non potuit, adeo, vt eiusdem generis tritico inculcato comparatum, velut agnus videatur in adultis ouibus. Hesychius & Varinus ἀρνάσιον exponunt τὸν ἄρνα, & ab ijsdem ἄρειον exponitur πρόβατον, & ἀμνός: ἀρνὸς verò agnus est qui annum excessit, scribitur enim apud Pollucem. Τὸ δὲ ἔτειον ἄρνα εἴποις ἂν ἀμνὸν ἢ ἀρνίον, εἶτα εἴποις ἀρνὸν ὡς καὶ ἄρεν παρὰ ποιηταῖς, hoc est agnũ vnius anni diceres ἀμνὸν aut ἀρνίον, postea ἀρνὸν, qui & ἀρὴν apud poetas dicitur, vbi tamen ἀρνειὸν aliquis fortasse, inquit Henricus Stephanus, legere malit quamuis apud Etymologum Horus ex Herodiano dicat ει in ἀρνειὸς prorsus πλεονάζειν. Moderni græci agnum ἀρνὶ dicunt. Αμνος vulgò exponitur agnus, quam vocem atticè aspirari scribit Eustathius, vsitatum est vocabulum, vt & ἀμνὴ, id est, agna pro quo etiam inuenitur scriptum ἀμνη, cum tamen passim scribatur ἁμνός. Scribitur & ἀμνὶς, & ἀμνιὰς in eadem significatione. Theocritus in principio, εἰδυλ' 5.

Lib. 8. hist. c. 7.

Theophrastus restitutus.

Lib. 7.

Αμνος.

οὐκ ἀπὸ τᾶς κράνας σῖτ' ἀμνίδες; Idest:

An non à fonte fugitis agni?

Interpres vertit oues, sed Scholiastes annotat ἀμνίδες ibi dici τὰ μικρὰ προβάτια tanquam ἀμενηνὰ, quasi sine robore; ita & Varino, & Etymologo ἀμνὸς dictus est quasi ἄμενος idest, infirmus: μένος enim robur sonat: Idem tamen etiam deducitur à voce μνοῦς, quæ primam, & teneram agni lanam significat, vt sit ἀμνὸς, ὁ ἐστερημένος τῶν νηπίων τριχῶν, qui iam exuit primam lanuginem. Apud Suidam scribitur cum aspiratione ἁμνος, & atticè ἁμνῶς, & fœmininum ἁμνη, sed improbatur viris doctis. A Varino ἀμνις exponitur ὁ ἀμνὸς, vbi Gesnerus mauult oxytonum, vt, inquit, Etymologus habet diminutiuum esse scribens. Eidem Varino, ac etiam Hesychio ἀμνὰ est πρόβατον, quibusdam verò ἀμνὸς, & Hesychius ἀμνὸν etiam exponit μαλλὸν, idest lanam, aut ouem nuper natam, ἀμνάδας verò virgines, aut oues. ἄμναμοι οἱ ἀπόγονοι κυρηναϊκῶς κυρίως δὲ οἱ τῶν ἀρνῶν ἀπόγονοι, ἢ παῖδες, vt ait Varinus, idest, Secundum Cyrenaicos posterius geniti, propriè verò agnorum vltimi, siue pueri, dici autem παρὰ τὸ ἀμνὸς scribit Suidas. Accipitur verò etiam ἀμνὸς pro alijs animalibus: Nam Oppianus imprimis fœtus syluestrium caprarum, ἀμνὰς dixit: & Aristoph. in auibus ἀμνὸν καμήλου per iocum protulit. Et apud Theocritum Cerua grauida ἀμνοφόρος dicitur, quasi gerens in vtero ἀμνὸς, vel vt Scholiastes ἀμνίδας καὶ βρέφη φέρουσας, hoc est, agnellos, vel catulos ferentes, accipiendo inquit Henricus Stephanus ἀμνὸς latius pro fætibus ceruæ, idest, hinnuleis; tanquam videlicet ἀμνὸς generale sit nomen significans cuiuslibet animalis catulum. Locus habetur εἰδυλ' 11.

Αμνοι.

Τρέφω δέ τοι ἕνδεκα νεβρὼς

Πάσας ἀμνοφόρως. idest,

Alo tibi vndecim hinnulos

Omnes fœtos.

Addit Scholiastes aliam esse lectionem μαννοφόρως, μάννον autem esse τὸν περιτραχήλιον κόσμον,

μον, τὸ λεγόμενον μαννάκιον, idest, ornamentum quod collum cingit, & μαννάκιον nuncupatur. Βάριχοι Hesychio sunt ἄρνες. Ερση siue ἔρση est ros: plurale ἕρσαι, quod non solum δρόσοι, verùm etiam οἱ ἐν τῷ χειμῶνι γινόμενοι ἔριφοι, & τὰ ἁπαλὰ τῶν προβάτων iudicantur: idest rores, & hædi geniti in hyeme, & oues tenellæ, idest, agnæ. Quo sensu Homerus accepit his verbis: *Odyss. α.*

> διακεκριμέναι δ' ἕκασται
> Ερχατο. χωρὶς μὲν πρόγονοι, χωρὶς δὲ μέτασσαι
> Χωρὶς δ' αὖθ' ἕρσαι.

Vbi Scholiastes quoque exponit αἱ νεογναὶ καὶ ἁπαλαὶ, ac veluti δροσώδεις, tenellæ agnæ, & recentes à partu. Varinus etiam alibi ex Aristophane Grammatico, caprilli pecoris nomina pro ætate diuersa enumerans, ἑσσῆνες etiam inquit in ætate quadam dicuntur, & ἐπινεφρηθῆνες. ἡ δύπνιον (subaudi πρόβατον) Hesychius, & idem Varinus exponunt nouellam, & teneram ouem lactentem, quæ nondum gustauit herbam, idest agnum, vel agnam. *Idulis.* Idulis, hoc est, teste Festo, agna alba, idibus enim à Flamine Iouis cædebatur. Κάθετος genere masculino dicebatur etiam agnus, qui in mare demittebatur, ὁ καθιέμενος εἰς τὸ πέλαγος ἀμνὸς, vt Harpocrates, & Suidas exponunt. Citat autem Suidas ex Lysia, & Melitone; alias κάθετος est surrogatus, vt apud Synes. ἐπειδὲ σπάταλον εἶναί τινα φησὶ παρὰ σε τὸν καταχθέντα κάθετον ἐξεργάσασθαι τὸν φόνον. Id est, vt *Epist. 44.* vertit Cornarius: Quando quidem Spatalum esse quendam aiunt, à te inductum, ac immissum ad perpetrandam cædem: Ita & Budæus interpretatur submissum percussorem. At κάθετος in fæminino genere est perpendiculum, vt κατὰ κάθετον apud Lucianum, ad perpendiculum, vt Vitruuius loquitur, ad lineam, vt Cicero. Est enim & linea perpendicularis: Item altitudo rectis lineis subuecta, siue altitudo perpendiculariter ardua, vt Budæus interpretatur apud Strabonem: accipiturque etiam pro linea piscatoria, quæ velut perpendiculum in aquam demittitur, item pro reti in epigrammate quodam, vt testantur vulgaria lexica. *Κίλλιξ.* Κίλλιξ Hesychio est ἀμνὸς (in eius codice perperam legitur σαμνος) ἢ βοῦς τὸ ἓν κέρας ἔχων διεστραμμένον, id est agnus aut bos, cui alterum cornu distortum est; (In thesauro scribitur etiam per vnum λ) Κίλλαι verò ipsi sunt ὄνοι, id est asinæ, & Dores etiam κίλλον τὸν ὄνον dicunt, aliàs κίλλος est asinus, & τέττιξ πρωινὸς ὑπὸ κυπρίων, id est, cicada matutina à Cypriis; Μεθλην, το νάρνα exponunt Hesych. & Varinus; μέτασσαι vt superior Homeri versus docet, intelliguntur oues mediæ ætatis. Vnde apud Varinum vbi ait: Homerus ouium, & caprarum ætatem discriminans adultas προγόνους vocauit, mediæ ætatis μεσάτας, & ἕρσας adhuc teneras, pro μεσάτας lege μέτασσας. Μόσχιον quamuis propriè est vitulus, Pollux tamen etiam pro agno nouello accipit, vt superius dictum. Ορσὸς est agnus serotinus, nam Hesychio ὄρσοι sunt τῶν ἀρνῶν οἱ ἔσχατοι γινόμενοι, id est, agni vltimò nati, nimirum qui latinis cordi dicuntur. Ρὴν ὁ, agnus, Ρὴν agna est Varino in φρήν. Agni autem non solum ῥῆνες dicuntur, sed etiam ἀρῆνες: vnde per syncopen ἄρνες, hinc ἀρνοβοσκὸς, id est opilio, vt idem tradit. Reperitur & ῥάνα apud eundem, & Hesychium pro ἄρνα, Doricè fortasse pro ῥῆνα, & pro eodem Cypri, eisdem testibus, ῥυῆνα dicunt. Πραΐνιον ijdem dicunt esse ouem teneram, vel nuper natam, vel agniculam, vel quæ primum coire incipit Πρητῆνες verò agnos anniculos, & nos paulò antè ex eodem Varino, ita etiam capras in quadam ætate vocari diximus. Σηκίτης pro quo Doricè σακίτης, vt apud Theocritum: *Idyl. α.*

> Αρνα τὺ σακίταν λαψῆ γέρας, idest,
> *Agnum tu stabularium accipies pro præmio.*

vbi Scholiastes, σακῖται δὲ ἄρνες οἱ ἔτι γάλακτος δεόμενοι, οὓς οἱ νομεῖς τῶν μητέρων χωρίζοντες, ἰδίᾳ βόσκουσι καὶ ἐν ἰδίῳ σηκῷ κλείουσι. Dicuntur igitur σηκῖται ἄρνες agni adhuc lactentes, tamen ob teneriorem ætatem stabulo inclusi, diuersi ab ijs qui cum matribus ad pascua ducuntur, seu agni subrumi, qui intra septa adhuc cohibentur. Vitus verò Vinsemius in eodem loco interpretatur agnum ablactatum, qui iam factus est pars gregis. Τρανὸν Hesychio, & Varino, ouis sex mensium. *Τρανόν.* Φάγιλον Aristoteles, vt citat Plutarchus, agnum esse dicit; & Hesychio *Prob. Græc. 14.* φάγαοι agni sunt, & Suidæ denique φαίκαλον τὸ ἄρνιον, quod tamen Hesychius fœtum, & infantem interpretatur. Apud Hebræos Se accipi, & pro agno, & pro oue, & pro pecore *Hebraica.* suprà dictum est. Kebes agnus est anniculus, & per metathesin KesEb. Gedi D. Kimhi putat tam ex ouium, quàm ex caprarum genere dici hædum, & agnum, propterea quòd sæpe adiungitur vox haissim, id est, caprarum. Rabbi Abraham solis capris nomen attribuit, vt solet etiam Arabica lingua. Carim agnos, & campos significat: hinc etiam nonnulli psalmo 64. vbi scribitur; *arietes ouium*, vertunt, vt scribit Gilbertus Genebrardus Theologus Parisiensis, induti sunt campi ouibus, sed fortasse, inquit, Septuaginta rectius, quoniam non campi Iudææ alebant greges magna copia, sed montes. Ita enim scriptura solet illam regionem distinguere, vt plana, & campestria essent frugifera, montana compascua, & arborum

vescarum

uescarum feracia. Nec obstat Carim esse absolutum. Nam apud poetas & Prophetas absolutum pro syntactico crebrò occurrit, vel iunxerunt cum sequenti, legeruntque Care mehatson. Geneseos 31. pro eo quod nos posuimus, inquit Hieronymus, *mutauit mercedem meam decem vicibus*, Septuaginta interpretes posuerunt, decem agnis, nescio qua opinione ducti, cùm verbum Hebraicum monim numerum magis, quàm agnum sonet. Gesnerus verò conijcit in translatione Septuaginta interpretum non Δέκα ἀμνῶν legendum, vt vulgari codices habent, sed δέκα μνῶν, idest, decem minis: Mana enim, vnde plurale manim, minam, inquit, vel libram hebræis significat. Hispanis agnus est Cornero, Italis agnello, Gallis agneau, & diminutè agnelet, Germanis lamb, lamblin, Belgis lam, nomine à naturali stultitia, vel etiam ab infirmitate inaposito, siquidem lam eisdem est, aliqua parte mutilum esse, solentque plerumq; suas dictiones inuertere, quomodo ex lam, fit mal, hoc est, stultum. Angli in prima ætate à lambe, secunda à hogg.

GENVS. DESCRIPTIO.

Differentiæ.

3. Histor. c. 1.

OVEM ex genere esse bisulcorum, non solùm αὐτοψία ipsa loquitur, sed Aristoteles etiam scripto publicauit, inquiens: *Ouis bisulca est, forcipem enim pro vngula habet*. Inanem autem sumpturus videretur operam, qui vel in agno, vel in ariete, vel in oue animantibus scilicet planè domesticis, & quæ nobiscum ferè degunt, describẽdo laboraret. Quare ea tantum repetam, quæ veteres ceu annotatu digna, de hoc pecore prodiderunt, ad formam eius pertinentia, & vt à capite exordiamur, scire conuenit id infirmissimum ei à natura concessum, si fides habenda est Plinio. Cerebrum in eo αὐχμηρὸν, hoc est, vt Theodorus vertit, squallidiusculũ, hoc est, minus pingue, quale quidem esse ratio suadet, cæterùm de oue in græco textu nihil, sic enim Philosophus οἱ δ᾽ ἐγκέφαλοι, τῶν μὲν πιμελωδῶν, λιπαροὶ οἷον ὑὸς, τῶν δὲ στεατωδῶν αὐχμηροί. Ipse tamen Theodorus sic vertit: Cerebrum, vt adipe pinguescentium pinguiusculum est, velut suis: Sic sebo obesorum, squallidiusculum sentitur, vt ouis: Cornua tenuiora fæminis plerumque sunt, scilicet in cæteris animantibus cornutis, aut vt ait Plinius, vt in pecore, pecoris, vt apparet, nomine omnia cornuta intelligens, vel saltem quæ in pascuis aluntur, additque multis ouium nulla esse, nec ceruarum; quare nescio quàm bene à Scaligero sit scriptum, arietes nostrates cornutos esse, fæminas verò cornibus carere, nisi fortè in Gallia omnes oues sint excornes. Est vbi arietes, agniue ab ipso partu cornuti nascantur, vt subinde in subsequenti rubrica, in qua de huius pecoris secundum locorum diuersitatem, differentijs agetur. Sunt autem arietis cornua semper ferè contorta. Cicero:

Caput. 2. Histor. cap. 17. Cornua. 2. de plãtis Arist. L. de natura Deor.

Ex incontortis aries cum cornibus hæret.

5. Metam. Ouidius de Ioue Ammone:

Duxque gregis dixit fit Iupiter, vnde recuruis
Nunc quoque formatus Lybis est cum cornibus Ammon.

3. amorum. Eleg. 13. Idem: *Duxque gregis cornu per tempora dura recuruo.*

Plinius: *Conuoluta in anfractum cornua arietum generi, ceu castus, natura dedit*. Quidam obscurus in modum circuli replicati scribit. Sæpius etiam plura, quàm bina gerunt. Cardanus enim veruecces quatuor cornibus insignes se vidisse scribit. Habebis hic iconem arietis sex cornibus præditi, quem, nescio, vnde acceptum, mihi communicabat Magnificus, rerumque mearum admodum studiosus Iason Vizanius noster popularis. Item alterius tricornis. Fit verò etiam in hoc pecude, quod in tauro, quod scilicet vbi fuerint euirati, situm cornuum mutent, quemadmodum testatur Aristoteles, inquiens: Homines ita commutantur, vt etiam cæterorum animantium, quæcunque castrata. Nam & tauri, & veruecas sua cornua è contrario gerunt: quod fæmina quoque eorum, contrà quàm mares armantur cornibus. Itaque illi maiora excisi gerunt, hi minora. Oculorum situs, vt in cæteris animantibus, quæ manibus carent: quæ vt prorsus in latera despiciant, necesse fuit, ideoque plus eorum oculi, quam in ijs qui manus habent, inter sese distant, sed maximè inter se distant oculi ouium, eo quod maximè prono capite ingrediantur præ cæteris: eorum color, teste Philosopho, ὑδαρὴς, idest aquinus, hoc est fuscus, aut subniger. Sunt præterea isque madmodum & bobus, & alijs simplicis ingenij animalibus magis patuli, quàm ijs, quæ sua natura sunt insidiosa & maligna, annotante Adamantio. Labra in suo genere tenuia contra ac in bobus, quorum labrorum prominentia crassa est. Testatur

10. probl. 38. 5. de gener. anim. c. 1. Labra.

id ex

id ex Homero Hippocrates, his verbis: Rectè enim ſcripſit Homerus ex omni pecore (πάντων τῶν προβάτων) boues hoc tempore maximè pati, atque inter boues qui arant, cum hyeme laborent: his igitur maximè articulus excidit, quoniam maximè extenuantur. Namq; aliud pecus (τα ἄλλα βοσκήματα) paſcere exiguas herbas poteſt, bos non item, priuſquam grandiores fiant. Aliud enim pecus tenuem labrorum prominentiam, tenues item malas: bobus contrà labrorum prominentia craſſa eſt, malæ item hebetes & craſſæ, atque idcirco exiguiſſimis herbis non poſſunt eas ſubijcere: Quo loco annotauit Galenus πρόβατα ab Hippoc. dici pecus, ſignificare nimirum volente vniuerſum pecus, quemadmodum, inquit, & in libro de comitiali morbo, vbi ad verbum legitur οὐκ ἔστιν ἄλλο πρόβατον, οὐδὲν ἢ βόες καὶ αἶγες. Simul (inquit) apud poetam legitur, vbi ait, πολλά τοι πρόβατα ἐστί: vult enim ſignificare gregem pecudum, armentumque, quam vocem è maioribus multi ſimiliter vſurparunt. Tantum Galenus. βοσκήματα autem hoc eodem loco potiſſimum oues, atque capras denotant, quoniam horum potiſſimum labra amputationi exiguarum herbarum, & recenter erumpentium propter tenuitatem aptiſſima ſunt. *Dentes poſſidet continuos*, vt ait Plinius: Et alibi, *continui*, inquit, *aut vtraque parte oris ſunt, vti equo, aut in ſuperiore primores non ſunt, vti bobus, omnibuſque quæ ruminant: matribus plures quàm fœminis dentes in homine, pecude, caprisvè*: lego, capriſque, nam ſic Ariſtoteles: *Oui pauciores ſunt dentes, quàm arieti*. Cur verò bidentes nuncupentur nos inter ſynonyma diximus. Petrus Creſcentienſis ſcribit ouium dentes commutari poſt annum vnum, & dimidium, nempè duos anteriores, & poſtea per ſex menſes, duos proximos, deinde cæteros, ita vt tribus annis, vel ad ſummum quattuor eijciantur omnes: eſſe autem junioribus dentes non æquales, in ſtatu æquales, ætate prouectis diſcalceari (ſic loquitur) hoc eſt à carne denudari, minui, & corrumpi. Ventres, vt in reliquis ruminantibus plures, videlicet, vt cum officium oris non ſatis in mollendo cibo adhibetur propter inopiam dentium, ventres munus expleant. Difficilis itaque intellectu locus hic Plinianus, *à ventriculo lactes ſunt in homine, & oue, per quas labitur cibus, in cæteris ile, à quibus capaciora inteſtina ad aluum*. Habes hic agni ventres apertos: A, Ventriculum: B, Reticulum. C, Omaſum. D, Obomaſum denotat. Idem Plinius pecori, & armento teſtes ait eſſe

Dentes.

2. hiſt. c. 3.

Teſtes.

ad

ad crura deciduos, ouibusque & capris in fœminibus mammas binas; addit Aristoteles totidem papillas. Et vbi fel habent, est vbi non. Ouium & caprarum, inquit Aristoteles, pars maxima habet fel, & quidem terris quibusdam adeo largè, vt exuperantia prodigij loco habeatur, vt in Naxo. Sed alijs quibusdam locis omninò carent, vt apud Chalcidem Euboicam, parte quadam agri: Quod sic repetit Plinius: *In iecore est fel non omnibus datum animalibus: In Eubœæ Chalcide nullum pecori: in Naxo prægrande, geminumque vt prodigij loco vtrumque habeatur aduenis:* Idem ait: *absynthium Ponticum appellatur à Ponto, vbi pecora pinguescant illo, & propter id sine felle reperiuntur.* Id quod etiam testatur Aelianus: Oues, inquit in Ponto, sine felle esse dicunt; Contra in Naxo insula duplici felle præditas. Idem Aelianus ait in regionibus perfrigidis cum niue, & hyeme vehementi anni tempus infestum est, fellis expers esse ouillum pecus, intraque ouilia compulsum, nouo pabulo non vti: Deinde ineunte vere cum ad pastiones proficiscitur felle impleri, quod ipsum Scythicis ouibus vsu maximè euenire solere dici. Inuenio etiam apud Plinium, ni fallor, in Scepsi Asiæ regione lienes minimos esse pecori tradi, & inde ad lienem inuenta remedia. Aristoteles oui lienem tribuit rotundum; idem, ouium, cæterarumque quadrupedum renes æquabiles esse scribit, non sicut bouum, qui tanquam ex multis exiguis renibus compositi videntur. Densius item seuum ouibus circa renes nasci, quàm cæteris animalibus. Et alibi tradit, renibus pingui vndiquè obductis, eas interire, idquè vbertate pabuli fieri, vt in Sicilia agro Leontino, vnde sero dici agere oues ad pascua pastores loci illius solere, quo minus capiant pabuli. Testatur Bellunensis in arietibus castratis in Syria adipem inter cutem, & carnem abundare, vt in porcis. De talo, siuè astragalo ipsius pecoris hunc in modum disserit Scaliger. Talus in alijs est ad poplitem, in hominibus ad pedem, quia datus est ob firmitudinem. Firmitas autem debebatur homini in pede, ad quem pertinebat onus totius corporis, quòd per lineam rectam incumberet, & firmaret talus pedis flexionem. In quadrupede autem fibulam illam esse oportuit ad angulum, in quem os cruris superius, & inferius sinuantur, vt quod deesset roboris in rectitudine, supplementum acciperet à fibula in obliquitate &c. Ouillis pedibus anterioribus, ac posterioribus concretio quædam inhæret, parte, qua terram calcant (vt refert Leuinus Lemnius) vermiculi sub rotunda forma, lanuginosa intus, ac crinita congerie, qualis est in rosarum spongiolis, ac calicibus, quibus semen includitur, molli, tenuique lanugine implicitum: Exemi autem, inquit, tale quiddam sæpius ex decoctis eius pecudis pedibus, teredini qui vermiculanti, ac carioso ligno inesse solet, aut nucibus auellanis prorsus affine, atque assimile. Quod si quis aut incuria, aut huius rei ignorantia pedes ouillos ederit, quibus illa concretio non sit exempta, confestim nausea, ac stomachi dolore afficitur, omniquè momento ad ructus ac vomitationes incitatur. Persuasum autem promiscua multitudo, venenosum quid subesse huic concretioni, quod vt non ausim certò asseuerare, aut ijs assentiri: Ita facilè crediderim, capillatam illam congeriem, pilosamquè lanuginem, quæ bisulcis fissisque vngulis inhæret, concoctioni officere, atque ventriculo negotium facessere. Opilliones autem pastoresque ouium ea sunt opinione imbuti, nullum hoc animante in cursu fore velocius, omniaq; quadrupedia pernicitate superaturum, nisi tale quiddam articulis, quibus se fulciunt, subesset. Qua de re quid statui debeat, non ausim ex arte pronuntiare: hoc tantùm testatus obseruasse me has pecudes fugitantes, vbi canes ac lupi prædæ inhiantes, illas insectantur, celerrimo quidem cursu se subducere, sed non longius progredi, ac mox respectantes subsistere, ea vt opinor ratione, quod præter pauidum animum, & meticulosum aliquid eas remoretur pedibus subditum, & quod anhelosæ sint, ac pulmonis vitijs obnoxiæ &c. Caulis caudæ villosus est, quemadmodum vulpibus, & lupis, sed ouibus procerior, sed de latitudine & longitudine ouium in diuersis regionibus. Pellis densitatem insignem esse indicat Hesiodus, penetrari eam à Boreæ vi negans, cùm aliàs, penetret pellem bouis, & caprarum, redditque rationem, quod ipsarum villi sint annui postquam enim venti illius vim delineasset, sic canit:

Θῆρες δὲ φρίσσουσ᾽ οὐρὰς δ᾽ ὑπὸ μέζε᾽ ἔθεντο
Τῶν καὶ λάχνῃ δέρμα κατάσκιον ἀλλά νυ, καὶ τῶν
Ψυχρὸς ἐὼν διάησι δασυστέρνων περ ἐόντων
Καὶ τε διὰ ῥινοῦ βοὸς ἔρχεται, οὐδέ μιν ἴσχει
Καὶ τε δι᾽ αἶγα ἄησι τανύτριχα. πώεα δ᾽ οὔτι,
Ουνεκ᾽ ἐπηεταναὶ τρίχες αὐτῶν, οὐ διάησιν.
Ἲς ἀνέμου Βορέου. idest.

Feræ autem horrent, caudasque sub pudenda ponunt
Ea etiam quarum vellere cutis densa est, & quas
Frigidius existens perflat, hirsuta, licet pectora habentes,

Fel.
Lib. 4. de part. c. 2.
Lib. 11. c. 37.
3. de part. c. 12.
Lien.
Seuum.
Renes.
3. hist. c. 10
Talus.
Exer. 124. 21.
Pedes.
Lib. 3. de occult. nat. miraculis.
Oues cur nō veloces.
Caulis cauda pellis.

Quin etiam bouis pellem penetrat, neque ipſum cohibet,
Etiamque per capram flat hirſutam: ouium autem greges non item,
Eo quod annui ipſarum villi ſunt non perflat
Vis venti boreæ.

Probl. ſect. 10.38.

Ariſtoteles id non pelli, ſed pilis, ſiue lanis tribuit, his verbis: Sues hybernum pilum non amittunt, cùm cæteræ quadrupedes, vt canes, & boues amittere ſoleant. Nimirum quoniam cæteræ quadrupedes magis obnoxiam frigori cutem habent, & pili refrigerati defluunt. Sus verò calidiſſimus eſt, & pilos habet pingui infixos, &c. Oues etiam, ac homines propter ſui pili tum denſitatem, tum copiam non ita affici appulſu frigoris poſſunt, non enim altius refrigerationi ſubire licet, vt poſſit vel humorem gelare, vel calorem concoquendo ſeuocare. Qualis autem ouium pilus ſit aliàs idem Ariſtoteles oſtendit, ſunt quæ mollem quidem, inquit, habeant pilum, ſed minus tenuem, vt lepores, contra quàm oues: Et rurſus timida animalia ferè molles pilos habent, vt ceruus, lepus, & oues. Cæterùm ſecundum pilum, lanamue, mirum eſt, quantum variet hoc pecus. Ariſtoteles author eſt, oues frigidi tractus contrà quàm homines affici. Scythas enim molli eſſe pilo; at oues Sauromaticas duro. Horatius oues Tarentinas pellitas cognominat:

Pilus.

Oues pellitæ cur dictæ.

Dulce pellitis ouibus Galeſi.

Non vt Glareanus (à quo immeritò vapulat Porphyrio) quaſi crediderit aliquas oues eſſe abſque pellibus, ſed vt oſtenderet magnam differentiam lanæ, nam quæ lanam habent duriorem, non ſunt pellitæ, ideſt, non teguntur pellibus, quales ſunt montoſæ, paſcales, hirtæ, ſoloces, vt habet Lucilius.

Paſcali pecore, ac montano hirco, atque ſoloce.

Sed & lana etiam ſolox vocatur, & ſolocia Titinnio: *Ego ab lana ſolocia ad puram data.* At Tarentinæ, de quibus loquitur poeta, quod mollioris ſine velleris, dicuntur pellitæ, teguntur enim contra aeris incommoda; Et Polybio dicuntur μαλακὰ πρόβατα, de quibus quoque Varro libro ſecundo cap. 2. *Peraquè*, inquit, *faciendum in ouibus pellitis, quæ propter lanæ bonitatem, vt ſunt*

Tarentinæ, & Altinates, pellibus integuntur, ne lana inquinetur, quo minus vel infici rectè, vel lauari, ac parari possit: Harum præsepia, ac stabula, vt sint pura, maiorem adhibeant diligentiam quàm hirtis. Dicuntur eædem etiam Græcæ & tectæ, & Asianæ, quod sub tecto maiore ex parte alerentur, vel quod propter velleris precium integerentur, sed prior fortè etymologia verior: Nam quæ hirsutæ sunt, Colonicæ dicebantur, quia in agris colebantur: Plinius: *Ouium summa genera duo, tectum, & colonicum; illud mollius, hoc in pascuo delicatius, quippe, cum tectum rubis pascatur.* Beroaldus vir eruditus fretus his Columellæ verbis, *dissimilem rationem postulat; hirtum, atque Tarentinum;* putat idem esse Tarentinum, & hirtum, magno sanè errore, quis nescit ita loqui latinos, dissimilem naturam pecus habet atque homo? Plautus: *Ill. sunt alio ingenio, atque tu.* Dicebantur, & apud Rhodios hæ pellitæ oues πρόβατα δέρμασιν ἐσκεπασμένα. Colonicæ etiam montanæ dicuntur, vnde ὀρεινὸν ἱμάτιον, idest montanum vestimentum, ex lana squalida, & non pectinata. Pollux: τὸ δὲ ἄκναπτον ἱμάτιον ὁ ἱμέσοι κωμικοὶ, ὡς ἂν ἐρ ἐν ὀρειεργασμένον, ἤτοι οὐκ ἐγναμμένον καλοῦσιν. Quanta verò sit lanæ diuersitas penes regionum varietatem, mox ostendetur, vbi etiam de partium quarundam, ac potissimum caudæ varietate sermo fiet: Apposui iconem arietis nostratis hirsuti, longissimis pilis tecti; nec non alterius, in quo hoc potissimum memorabile, quòd caput tantùm & pedes haberet aterrimi coloris, & caudam longissimam. Nostrates autem non omnes fæcundæ sunt, nam, vt ait Aristoteles, sunt in equorum, itemque in ouium genere, quæ nullam faciant prolem, sed multorum genus totum sterile est. Estque & in moribus differentia; reperiuntur enim, eodem Aristotele teste, oues feræ, & Dionysius Afer Οἱς ἀγραύλεις vocat oues non feras, sed in agris pascentes, & manentes sub dio: Ipsæ autem feræ nullo ferè negotio mansuescunt, author est Columella inquiens: *Cùm in municipium Gaditanum ex vicino Africæ miri coloris syluestres, ac feri arietes, sicut aliæ bestiæ munerarijs deportarentur, patruus meus quosdam mercatus in agros transtulit, atque mansuefactos tectis ouibus admisit.* Et apud Varronem legimus, oues quas pascimus, ortas esse ab ouibus feris, & capras, quas alimus, à capris feris: Idemque alibi ait: *etiam nunc in locis multis genera pecudum ferarum sunt aliquot, vti in Phrygia ex ouibus, vbi greges videntur quam plurimi;* ait idem pariter Quintum Fuluium Leporarium dici habere, in quo præter cætera alia animalia inclusa, sunt oues feræ: Et Iulius Capitolinus testatur suo tempore

Colonica.

Oues feræ.

extitisse Gordiani syluam memorabilem, in qua picta tunc continerentur tum alia diuersa animalia, tum oues feræ centum, quæ omnia populo diripienda concesserat, die muneris, quod sextum edebat: Et Aelianus ait montes esse dici in intimis regionibus Indiæ, vbi quæ apud nos bestiæ domesticæ sunt, feræ sint, vt oues, capræ, boues: Sunt autem oues feræ, vt ex Oppiano Gillius tradit, non multò quidem nostris ouibus domesticis maiores, sed certè ad currendum velociores, & ad pugnandum fortiores, tum retortis cornibus, tum infestis, & robustis frontibus armatæ, sæpe in syluis apros impetuosos ad terram abijciunt, & prosternunt, interdum impetu facto inter se pugnant, neque vbi semel pugna commissa est, fas putant fugere, imò frontibus consertis alterutram est necesse, aut victoriam referre, aut stratam iacere mortuam.

LOCVS.

NON hic quibus locis, hoc est, montanisne an campestribus, pallustribusue gaudeant hæ pecudes sum recitaturus, sed loca recitabo, in quibus vel à nostratibus euariant, vel copiosius, vel minus abundant. Abidenas itaque oues nullas videri albas, sed nigras omnes dici Aelianus prodidit, & alibi inquit; Aristotelis filius Nicomachus in Budianorũ regione ait albam ouem nullã nasci, sed nigras omnes esse, quo vltimo loco fortasse pro Budiani legendum est Abideni, vel contrà primo Budiani pro Abideni. Vtcumq; est id forsan, aut à cæli aut aquarum tẽperie est. In Adima in Lybiæ solitudinibus Iulius Cęsar Scaliger; animal ait esse forma arietina, aselli magnitudine, sessoris patiens, tametsi non ad eum vsum, sed propter lac habeatur. Contrà quàm nostratibus, fæminis cornua, maribus nulla: Ipse hoc animal, arietem nuncupat Adimain. De eodem Adimain sic scribit Ioannes Leo Africanus: Adimain animal domesticum, arietem forma refert, statura asinum. Aures habet oblongas, & pendulas. Libyci his animalibus pecoris vice vtuntur, quorum lacte maximam casei, & butyri copiam conficiunt: lanam tametsi curtam gerant, habent mediocrem: fæminæ saltem cornua gestant: Ego quandam iuuenili feruore ductus, horum animalium dorso insidens, ad quartam milliarij partem delatus sui. In desertis Libyæ frequenter reperiuntur, alioquin rari, licet plerumque in agris Numidiæ videantur, quod prodigij loco habent; Hæc ille. In Aegypto lana ouium pilo propior, quàm lanæ, teste Plinio, ex qua vestis detrita vsu tingitur, rursusque æuo durat: Hæc regio, vt tradunt Aelianus, & Diodorus tam abundè herbida est, vt bis anno oues ex sese pariant, bisque tondantur. Sed & Aristoteles ait in Aegypto oues maiores esse quàm in Græcia, eiusq; rei causam attribui cibo, qui alijs largè, alijs parcè sit. At verò Italus quidam in libro de itinere ex Venetijs Hierosolymam, referente Gesnero, ait in Aegypto circa vrbem Damia, tam verueces rotundis, & amplis caudis spectari tanti interdum ponderis, vt vix eas sustineant. Et Leo Afer historicus se vidisse affirmat, ouium Ægyptiacarum caudas quæ pondere suo libras quinquaginta, interdum verò centum viginti æquarent. Idem & Bellonius asserit, & Cardanus.

Oues Abidena.
Li.3.c.32.
Lib. 11. c. 29. & lib. 16. c.31.
Exer.217. nu.8.
Aries Adimain.
Lib.7.
8.hi.c.28.

Esse

Esse tamen etiam in Aegypto vulgare nostrum ouium genus ex adiecta arietis imagine, quam ex antiquo lapide Aegyptione obelisco excerpsi, manifestatur. In Aethiopia oues non habent lanam, quod testatur Diodorus Siculus & Dinon, referente Aeliano, ouillum ibi pecus a lana quidem inops esse ait, veruntamen pilis camelorum hirsurum esse: & Strabo asserit, oues apud Aethiopes lanam habere caprinam. Ioannes Bohemus, oues Aethiopum paruas esse scribit, addit q; incolas huius pecudis cauda pudenda sua obtegere, & apud Aristotelem legimus eiusdem huius regionis oues, vel ad duodecim, vel ad tredecim annos vitam agere, Capras etiam ad decem, & vndecim. In Africa arietes ipsi statim gignuntur cornuti, id enim Aristoteles tradidit, his verbis: In Africa statim arietes cornigeri generantur, nec solum mares, vt Homerus scribit, sed etiam fœminæ, quod Albertus Magnus nubiæ peculiariter tribuit inquiens: in Nubia regione Africæ oues pariunt agnos cornutos, ibique non modò mares, sed & ipsæ oues cornua gerunt: Cui miraculo æquandum est, quod in eadem Africa oues, teste Plinio, quarto tantùm die bibant. Paulò verò antè diximus ex Columella, in municipium Gaditanum ex vicino Africæ miri coloris, ac feros arietes cùm deportarentur à patruo eius fuisse mercatos. Agrestes autem in Africa arietes in magna copia parere scribit Ioannes Bohemus in opere de moribus diuersarum gentium. Bis verò ibi oues parere scribit Aristoteles. Cornelius Celsus rationem reddit, quia lautè & voluptuariè viuunt, satietatis ita venerem comitum inquit esse, vt ibi oues bis in singulos annos pariant. Ioannes Leo Africanus arietem Africanum delineat in hæc verba: Neque his arietibus vllum ab alijs discrimen, præterquam in cauda, quam latissimam circumferunt, quæ cuique quò opimior est, eò crassior obtigit, adeo vt nonnullis decem aut viginti pendeant libras, cùm sua sponte impinguantur: Verùm in Aegypto farciendis veruecibus plurimi intenti, furfure, hordeoq; saginant, quibus adeo crassescit cauda, vt seipsos dimouere non possint: Verùm qui eorum curam gerunt, caudam exiguis vehiculis alligantes gradum promouere faciunt. Vidi in Asiota Aegypti ad Nilum Ciuitate, centum & quinquaginta millibus passuum ab Alcairo sita, huiusmodi caudas libras octuaginta ponderare, alijs se vidisse affirmantibus, quæ semiducentas (sic loquitur) libras expendissent. Omnis itaque horum animalium pinguedo in cauda, nec vsquam nisi Tuneti, & in Aegypto reperiuntur. Agrigentum Pindarus μηλοβοτον vocat, quasi pecudes pascens, huius Vrbis nomine totam intelligens Siciliam, quæ hac pecude abundat. Anglia cur præstantissimam suppeditet lanam, Cardanus hanc affert rationem: pabula, inquit, sterilia subtilitatem lanæ augent, ideoque Anglica lana nunc, vt olim, Milesia, celebratur. Nec mirum cum nullum animal venenatum mittat Anglia, & sine luporum metu (nulli enim hodie in Anglia lupi reperiuntur) pecus vagetur. Rore cæli sitim sedant greges, ab omni alio potu arcentur, quòd aquæ ibi ouibus sint exitiales. Alij verò ouium lanam molliorem, & subtiliorem reddi aiunt, si depascantur agros vel nouales, antequam aretur; & relictos frumenti culmos statim à messe: Idque non solùm lanam reddere meliorem, sed eadem opera agros fimo ouium stercorari, & hoc præcipuè in Anglia à diligentioribus obseruari. Atqui Cardano adstipulatur Polydorus Vergilius his verbis: Colles passim multi, nullis arboribus consiti, nullisque aquarum fontibus irrigui, in Anglia, qui herbam tenuissimam, atque breuissimam producunt, & tamen abundè ouibus pabulum suppeditant per eos ouium greges candidissimi vagantur, quæ siue cæli, siue bonitate terræ, mollia & longè omnium aliarum tenuissima ferunt vellera, sed terræ sterilitati id comprimis teste Virgilio assignandum est, qui ea de re sic docet:

Si tibi lanitium curæ, primum aspera sylua,
Lappæque tribulique absint; fuge pabula læta.

Etsi verò nunc Anglicana lana multò est preciosissima, veteres tamen Scriptores de ea nihil meminerunt: nam Virgilius Milesiam vt optimam celebrat: alij alias (recitat hic Polydorus multa loca, de quibus nos suis quibusque locis:) Hinc igitur cognoscere licet nullam olim Britannis, Anglisuè lanigeris pecoris curam fuisse. Sed illos post ætatem Plinij, vel omninò tardissimè eam suscepisse, ac lanam per Francos Mercatores, vt viciniores, ad alias gentes delatam, quo factum est, vt Itali etiam nunc Anglicam lanam vocent Franciscam, perindè, quasi eam Francia ferat, & sic homines paulatim magis effecti sunt industrij. Est verò illud admiratione dignum, quod oues istæ præter rorem cælestem nullum bibunt potum, adeò vt etiam à pastoribus de industria à fontibus arceantur, quando experientia cognitum, dare bibere illis exitiale: nunquam autem oues Anglicanas bibere testatur etiam Bellonius. In Antandria, teste Aristotele, duo sunt fluuij, quorum alter candorem, alter nigriciem pecoribus facit, id quod Aelianus etiam memoria prodidit, ad diuersam potionem, inquiens, colorum mutationem faciunt oues, quod quidem ipsum ex natura & vi amnium vsu eis euenire eo

anni

Lib. 4. c. 1. — *l. 17. c. 10.* — *Lib. 17.* — *Lib. 1. c. 5.* — *L. 7. histor. cap. 8.* — *Lib. 7. trac. 2. c. 4.* — *10. pro. 49.* — *Lib. 1.* — *Aries Africanus.* — *Lib. 6. de script. Afr.* — *Angliæ lana.* — *Lib. 1. hist. Anglic.* — *Georgic. 3.* — *Georgic. 4.* — *Lana Francisca.* — *Lib. 2. obser. c. 60.*

anni tempore, cùm ineuntur, solet. Itaq; ex albis commutatio in nigras fit, contraque ex nigris in albas conuertuntur. Hæc cum ad Antandrum amnem accidunt, tum ad Thraciæ fluuium, cuius nomen Thraces accolæ tibi dicent, tum verò ad Troiam Scamander, ex qua sua potantes oues fuluas facit, &c. In Apollonia, quæ regio est in sinu maris Ionij, oues tradidit Herodotus fuisse sacras Soli, quæ per diem secundum eum fluuium pascerentur, qui è Lacmone Apolloniæ monte ad Oricum portum olim vocatum, in mare defluebat; Has per noctem, qui diuitijs, & nobilitate inter illos præstant singulari, per anni spacium domi seruare soliti fuerunt, cuius rei nos in exordio rationem reddidimus. Apula lana, vt ait Plinius, laudatissima, & quæ in Italia Græci pecoris appellatur, alibi Italica, albus in ea color nobilis, vt ait Martialis:

Oues Solis. *In Calliope* *Lana Apula.*

Velleribus primis Apulia, Parma secundis
Nobilis, Altinum tertia laudat ouis.

Li.2.de Sele.c.36.

Ipsæ autem oues, villo breues, vt ait Plinius, nec nisi penulis celebres. Alit autem hæc regio plurimas oues, laudatissimas propterea quòd, vt scribit Bernardinus Gomesius, maritima cum sit salsuginosum solum habeat, ideoque omnium in alendis pecoribus longè sit fœcundissima, est enim (inquit) summa dignum admiratione, quod cum terra inibi leuis, ac sabulosa sit, ideoq; eius pascua haud frequenti, sed rara admodum, & perpusilla herba virescant, tantoperè propagando gregi sufficiant. Tanta quippe herbulis illis inest vis, vt quamuis tenui ex pastu, à salsugine tamen cùm impinguato, tum ad excitandum pascendi appetitum optimè condito, incredibilis ea pecudum multitudo crescat, quæ non modo Neapolitanis, sed Venetis, atque illyricis populis sustentandis suppetat. Verùm de numero pecoris, & ex pascuis eorum redditu annuo clariùs his verbis Iouius: Verno tempore armenta, quæ niuosis Præcutinorum Pelignorumque montibus deducta, in herbidis apricis Apuliæ campis hyemem absumpsere, à pastoribus reducuntur, qui non procul à Gargano monte cùm transeunt, portorium regijs Neapolitanis publicanis persoluere consueuerunt. Ex eo vectigali supra centum millia aureorum nummum quotannis penduntur: Quod Halli, recepto iam a Neapolitanis Ferdinando II. Aragonio, occupaturi, ad sanctum Seuerum, innumerabilem pecoris multitudinem coegerunt; Verùm cùm pecuniam ex vectigali se exacturos sperarent, Ferdinandus vniuersum equitatum noctu Folia Apuliæ vrbe emisit; accersitaque leui armatura Francisci Gonzagæ Mantuani, & tumultuario prælio pluribus simul locis inito, magnā pecoris partem auertit, & abripuit, eo euentu, vt Galli gregibus in vtriusque partis militum prædam conuersis, & captis, dispersisque pastoribus, fugatisque demum publicanis, omnem denique præoccupandæ pecuniæ facultatem amiserint. Erant, quod vix dictu credibile est, supra sexcenta millia minoris pecoris, maioris verò circiter ducenta millia. Fuit eius editi facinoris spectaculum valde deforme, & miserabile, cùm eo tumultu innocentissimorum populorum opes inexpectata clade conciderint: Videre enim erat milites inter se latronum more de præda decertare, armenta ipsa aspectu armatorum, & concursu rapientium, metu consternata vndique diffugere: pastores vinctos trahi tumultuosoque contentionis genere cuncta permiscere, & quòd propè ridiculum erat, milites desperatione maioris lucri, oues raptim detondere, alias iugulatas excoriare, vt lana, ac pellibus potirentur: hactenus Iouius. At verò Scipio Mazella Neapolitanus in descriptione regni Neapolitani, de eiusdem loci diuitijs, & redditibus scribens, testatur, anno millesimo quingentesimo octuagesimo secundo ex hoc pecoris vectigali, soluta fuisse aureorum sexcenta, viginti duo millia, & centum sexaginta tres; minoris verò pecoris eo anno fuisse quadraginta septem, & sexaginta vnum millia; maioris verò nouem millia, & sexcenta. Arabia ita pecorum fertilis est, teste Diodoro, vt nationes plurimas vitam pastorum agentes innutriat. Herodotus duo ibi ait esse ouium genera admiratione digna, quæ nusquam alibi visuntur: Vnum quod caudas habet tam longas, vt non sint tribus breuiores cubitis, si quis trahi sinat, vlcera contracturas cùm per terram atteruntur. Nunc, inquit, vnusquisq; pastorum hactenus est doctus arte fabrili, vt plostella faciant, quæ singularum caudis subligent, super quæ plostella caudas ipsas alligent. Alterum genus ad cubitalem latitudinem caudas gerere, quæ omnia tanquam admiratione digna ex Herodoto recitat Aelianus. Vltra Pelusiacum Ostium, vbi Arabia ad rubrum mare pertingit, quod Erythæum ab Erythro rege Persei & Andromadæ filio, non solum à calore Varro dicit appellari in ipso littore maris fontem esse idem Varro scribit, teste Solino, quem si oues biberint, mutent vellerum qualitatem, & antea candidæ amittant, quod fuerit vsque ad haustum, ac fuluo postmodum nigrescant colore. In Arabia Petræa tanta est pecorum, & camelorum multitudo, vt incolæ eorum lacte potissimum viuant, vt scribit Christianus Adricomius in opere de terra Sancta. Vertomannus scribit in ædibus regis Arabum fuisse perpinguem veruecem, cuius cauda, adeo obesa fuerit, vt libras quadraginta appenderet. In Arabia Felici, teste

Lib.4. hist. *Li.1.c.10.* *Arabia oues.* *Lib.3.* *Cap.46.* *Lib.2.c.5.*

ſte Diodoro oues ſunt, quæ pingues, & magnas habent caudas, & Vertomannus, prope Reame vrbem Arabiæ Felicis veruecum ait, reperiri genera, quorum cauda pondo eſſet librarum quadraginta quatuor, carere cornibus, adeoque eſſe obeſos & pingues, vt vix incedere poſſint; Sed & Ludouicus Bertema in Arabia Felici oues eſſe ait, quarum cauda viginti ſex ſit librarum, additque ibidem arietes eſſe crinitos, vſque in terram, Aries, cuius hic imago exhibetur, falsò quibuſdam Indicus cognominatus ex Arabia Felici delatus perhibetur. Cornibus omninò caret, lanam habet promiſſam, cauda terram contingit. Arcadia montem habet Menalum ouibus refertum, ſed & tota Arcadia, Homero atque etiam Orpheo πολύμηλος cognominatur ab ouium copia, vnde, & Homerus Mercurium ſcribit in hymno de Pane, oues pauiſſe in Arcadia; & Virgilius ibidem optima eſſe pecuaria propter montes, atque ideò etiam optimos paſtores Thyrſum, & Corydonem Arcades fingit,

Li. 3 c. 12.

Cap. 15.

Fortè ſub arguta conſederat Ilice Daphnis
Compuleruntq; greges Corydon, & Thyrſus in vnum.
Thyrſus oues, Corydon, diſtentas lacte capellas,
Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo.

Ecloga 7.

Argiuorum agri hoc eodem pecore olim abundabant, quemadmodum apud Homerum oſtendit Diomedes genus ſuum exponens. Armenij etiam qui genus ſuum à Phrygibus deducunt, Herodoto teſte, πολυπρόβατοι ſunt. In Aſia rubram habent lanam. Aſiat vrbs Aethiopica, oues habet, vt ſe vidiſſe teſtatur Leonius, cauda ad octuaginta pondo, ſed & centum quinquaginta extitiſſe refert, tantæq; amplitudinis, vt huiuſmodi oues reliquum corpus ob ſolius caudæ pondus loco mouere nequeant. Atticam lanam Athenæus tanquam præcipuam commendat, & πεδιακα, teſte Suida, Atticæ pars eſt apud Lyſiam, & alios Rhetores, ſic dicta, quoniam habebat ouium paſcua, videntur ſanè eædem oues pedicæ, vel pediacæ græcis dici, quæ hirtæ, vel colonicæ latinis, vel paſcales, vt Cato, & Lucilius nominent, quaſi paſcuales, quòd paſſim paſcantur. Bæticis ouibus ſuus ex pabulo color, potu & aere natura fit, non arte ad quod reſpexit Iuuenalis de Catullo loquens timente naufragium, eiecturoque veſtes.

Iliad. ξ.

Lana Aſiatica.

Attica.

Lib. 12.

Bætica.

Satyr. 12.

Quarum generosi graminis ipsum
Infecit natura pecus, sed & egregius fons
Viribus occultis, & Baticus adiuuat aer.

Sunt autem ibi rubræ: Martialis de Corduba.

Albi quæ superas oues Galesi
Nullo murice, nec cruore mendax
Sed tinctis gregibus colore viuo.

Li.9.epigr. 62. Et rursus de Platano Cordubensi.

In Tartessiacis domus est notissima terris,
Qua diues placidum Corduba Bætin amat.
Vellera natiuo pallent vbi flaua metallo,
Et linit Hesperium bractea viua pecus.

Belgica lana. Lib.4. Belgis tam copiosos, & ouium, & porcorum greges esse Strabo asserit, vt hinc, & saporum, & salsamentorum abundantia, non solùm Romæ, sed & pluribus Italiæ partibus suppeditet: lanam autem asperam quidem esse, cæterum oblongis villis; vnde & hirsuta texant sagula quæ lanas appellant. Gesnerus tamen oues quasdam ex inferiori Germania mollem, & crispam lanam gerere ait, & suis Flemmingh nuncupari, idest, Flandricam. In Bæotia duo esse flumina opinatur Varro, referente Solino, natura licet separari, miraculo tamen non discrepante, quorum alterum inquit, si ouillum pecus debibat, pullum fieri coloris, quem induerit (videtur locus corruptus; Gesnerus legit, pullum fieri colorem vellerum) alterius haustu quæcumque vellerum fusca sunt, in candidum verti. De Budianorum regione suprà dictum, vbi de Abidenis. In Cæuola prouincia arietes grandia gerunt cornua, ipsique sunt equinæ proceritatis, vt scribit Petrus Hispalensis, caudā nihilominus perexiguam habent, vt refert Franciscus Vasquez apud Ramusium. Camandu regio sic dicta ab vrbe nominis eiusdem, arietes habet non minores asinis, & caudam ferentes tam longam, & latam vt triginta librarum pondus habeant, suntque pulcherrimi, & pingues, atq; ad esum optimi, vt tradit M. Paulus Venetus. Canusinis ouibus lana fulua est, teste Plinio, siue ruffa vt Martialis habet, *Roma magis fuscis, vestitur Gallia ruffis*. Et Canusinatum Syrum dicit, pro Canusina veste ornato, vt, *Canusinatus nostri Syrus assere sudet*. Lanas istiusmodi erythras vocari inuenio. Cappadoces quantoperè hoc pecore abundant Strabo innuit; Persis quinquaginta millia ouium quotannis pendere scribens. Apud Chalcidem Euboicam quadam agri parte oues felle omninò carere ex Aristotele, & Plinio suprà dictum est; In Chio insula oues esse minutissimas inopia pabuli, sed caseum tamen ex ijs laudatissimum fieri tradit apud Aelianum Aeschylides in libro de agricultura; Cytisum enim folia fici, oleæ decidua ijs obijcere, & variorum leguminum paleas, quibus illæ in pabulo acquiescant, sed & spinas quasdam ab ijs seri ait, è quibus quod emanarit lac coagulari, atque in optimum caseum conuerti, quem Cynthium nominant, eiusque talentum væníre drachmis centum & nonaginta. Addit & agnos huius Insulæ egregios haberi, & maiore cæteris precio vendi: hæc Aelianus, sed pro Cynthius fortassis legendum acanthius, nam hodieque spinam albam nouimus, cuius semine, nec non & succo lac coagulatur, nullam verò spinam quæ lac caseo aptum præbeat, & si talem alicubi extare non negarim. In Cirno, siue Corsica oues signaculis distinctæ, vt refert Diodorus, etiam nullo custode, patrono seruantur. In Clazomeniorum agris pecora, teste Hermolao, procreari aiunt, alijs locis leucophæa, alijs pulla, alijs coracino colore. Coraxorum lanitium omnium pulcherrimum esse Strabo profitetur, ideoque admissarios arietes talento emi. Crathim fluuium candorem facere in lanis, Theophrastus tradidit, teste Plinio: Cretenses, vt apud Bellonium legimus, arietum & caprarum tàm numerosos greges habent, vt ex eorum caseo & lana magnam pecuniæ vim colligant. Idem asserit arietum ibidem genus esse, cuius magni greges alijs haud minores vulgò conspiciantur, præsertim in monte Ida, quos pastores Striphoceri nominent, nostris in hoc dissimiles quòd nostri cornua inflexa, & contorta gestant, hi verò omninò erecta, vt vnicornu, in ambitu caniculata cocleæ in modum contorta. Cùm primùm tantos eorum greges conspiceret, ignarus veteres eius meminisse, in mentem (inquit) subijt inquirere, si quid cum vnicornu commune haberet. Arietem nostratem magnitudine non superat. Illius effigiem hic subiecimus, non quod eam ab aliquo authore desumpserimus: nemo etenim de eo quidquam tradidit (præter eius nomen, quod in Plinio legimus) eiusue iconem præbuit: Hactenus Bellonius. Cynocephali alunt ouillum, & caprinum pecus, & lac bibunt, teste Aeliano. Erythræa Insula Straboni tantæ est fæcunditatis, vt pecudes pabuli copia sit necesse exscreatione sanguinis purgari, additque inde fingi, quæ de Gerionis armentis produntur, atque Eustathius in Dionysium Afrum Erythæam insulam esse dicit, vel eandem quæ Gades, vel pro-

Marginal notes: pa.5.tract. 24. — Arietes magnitudine asinorum. — Li.1.c.22. — Lib.11. — Lana Canusina. — Lib.16.ca.32. — Caseus Cynthius. — Lib.6.c.6. — Coraxorū lanitium. — Lib.3. — Li.1.c.14. — Cretensis aries.

proximam freto vnius stadij discernente, eam pabuli vbertate ita gliscere, vt ouium lac, serum non habeat, & insuper ad conficiendum caseum multã aquam admiscere oporteat propter pinguedinem, quin & intra triginta dies suffocari illic pecus dici, nisi aliquid sanguinis detrahatur. In Erethriorum agris pecora, teste Hermolao, procreari aiunt, alijs locis leucophæa, alijs pulla, alijs coracino colore. De Gadibus eadem, quæ de Erythræa diximus, Strabo scribit: Pherecides inquit, Gades Erythræam videtur appellasse, in qua Gerionem habitasse volunt extra columnas Herculis: alij verò adiectam huic dictę vrbi insulam, quã stadij interuallo Euripus interlabens segregat. *Lib. 3.* Lætitia pabuli summa: pecudum lac serum non efficit, caseumque multum immiscentes aquam conficiunt, tantum exuberat pingue; trigesimo die animal suffocatur, nisi quicquam cruoris exhauriatur, herba quam pascuntur oues sicca quidem est, sed incredibilem gignit aruinam. Quibus ex rebus fabulam de Gerionis armentis confictam esse aiunt. Idem Strabo Gadiloneticam regionem esse describit post Halyos ostia vsque ad Armeniam, felicem quidem, & totam campestrem, & omnium feracem, oues habere mollis pellis, & lanæ, id quod *Lib. 12.* in tota Cappadocia, atque Ponto rarum (inquit) est. De Galeso fluuio dicetur, vbi de Tarento. Gallicas oues suo tempore earumque præcipuas Altinates preciosiores habitas tradit Columella, Milesijs scilicet, Calabris, Apulisque. Scribit verò etiam Turnebus in Gallia Narbonensi *Gallicæ oues.* lapideos campos thymo abundare, eoque infinita pecudum millia conuenisse, meminit, inquit, Plautus: *Vetulæ sunt Thymianæ*; propter scilicet longinquitatem viæ macrescentes, ideoq; ma- *Lib. 24. cap. 11.* læ. Thymianiæ in veteribus libris reperisse scribit Ioachimus vtriusque linguæ hodie princeps, quæ vox quid significet, consulendum Apollinis oraculum, inquit, ibidem Turnebus, nisi thymum amantes explices, & hic etiam ait, se vidisse, quæ Thymiania defenderent, vt rei diuinę aptas, quales emebantur à parcioribus, viliores, & macriores, additque etiam se & minæ legendum esse existimasse, sed quin thymianæ tueamur, & defendamus, nihil esse videri causæ. Apud Garamantas ouillum pecus carne, & lacte alitur, teste Aeliano. In Gariata Scotiæ regione est

mons

mons quidam Dounder, aureus ab incolis appellatus, inquit Hector Boethius in deſcriptione Scotiæ, quod oues in eo flauæ ſint, habentes dentes coloris aurei planè, carnes verò velut croco tinctas, pauloque plus quàm ea eſt, quam ferunt lanam. In Gortynide Oppianus, vt refert Ælianus tradit, & ruffas, & quadricornes eſſe oues. De Gotlandiæ, ideſt, bonæ terræ, arietibus, & agnis in hæc verba ſcribit Olaus magnus: Inſula eſt in Gothico mari, regno Gothorum, ſeu Suetiæ ſubiecta, Gothlandia, ideſt, bona terra ab omnibus eam frequentantibus ſic nominata, eo quod inter aquilonares inſulas meritò felix, & abundans, ob plures naturæ dotes computari, & magnificari debeat. Hæc arietes, ſiue verueces cæteris robuſtiores, & proceriores producit, quibus quaterna, vel octona cornua creſcunt, tantumque ferociæ à cornibus mutuant, vt tempore coitus, niſi ſerra, vel lima demantur, cæteris animantibus ſint nocumento, ipſique paſtori rebelles, lanam habent longam, & mollem, quam aliquando Romæ exigua veſte reſolutam artifices bireta facientes, mirè commendarunt. Heluetia, teſtante Geſnero, cum alibi, tum etiam in ſummis Alpibus oues alit, idque altius quàm capras, capræ enim frutices ſequuntur, qui excelſis cacuminibus deſunt. In Heſtiotide (vetus lectio Heſtia quæ vox nuſquam reperitur, Hermolaus Heſtiæam mauult legere, quæ pars fuit Theſſaliæ, Straboni, Ptolomæo, & cæteris, Homero verò & Thucididi, oppidum Eubœæ: Stephanus & in Acarnania vrbem huius nominis eſſe dicit) fontes duos eſſe tradit Eudicus, referente Pinio, Ceronem, ex quo habentes oues nigræ fiant: Mellan, ex quo albæ; ex vtroque verò variæ. Hirta inſula Hebridum vna ab ouibus quas priſca lingua hirt Scoti vocant dicta, vt habet Hector Boethius in deſcriptione Scotiæ, fert enim, inquit, oues, vel maximos hircos altitudine ſuperantes, cornua bubulis craſſitudine æqua, ſed longitudine aliquanto etiam ſuperantia, prætcrea caudas in terram vſque prominentes habentes: cincta eſt hæc inſula rupibus vndique altiſſimis, niſi qua anguſto difficiliq; portu vix nauem recipit, olim haud ſine diſcrimine, nunc tantum Solſtitio æſtiuo ad eam acceſſus patet, quo tempore Sacerdos à Leuiſſa vicina inſula nauigio ad eos accedit, infantes eo anno natos baptiſmatis ſacro tincturus, atque aliquot exinde dies illic remanens ſacra adminiſtrat, quibus peractis, ac receptis ex bona fide omnium rerum eo anno natarum decimis, ad ſuos reuertitur.

Lib. 2. de venat. *Lib. 17. cap. 1.*

Hiſpaniæ oues. *Lib. 1. de re. Hiſpan.* *In Hiſtor. Hiſpan.*

Hiſpania, vt teſtatur Plinius, lanas nigri velleris habet præcipuas, quod & Strabo meminit, in Hiſpania lanitium coracino colore naſci tradens. Marineus verò in Hiſpania oues innumeras haberi ſcribit, multos ſe ibi paſtores nouiſſe inquiens, quorum vnuſquiſque ouium triginta millia poſſidebat, ideoque lanas molliſſimas earum non Hiſpaniæ ſolum populis, ſed externis etiam gentibus abundantiſſimè ſuggeri: Et Damianus à Goes, eques Luſitanus tradit, hac etiam tempeſtatem in Hiſpania regulos multos, quos paſtores, inquit, Hiſpani vocant, tricena, & quadragena millia ouium poſſidere, & magnam boum, mulorumque multitudinem. Ex quo apparet, aut fruſtra iactari à Strabone, in Hiſpania talentari precio arietes admiſſarios emi, & ad nos quoque admiſſarios, & aſinas ad fœturam quadragenis ſeſtertijs: Strabonis verò verba ſunt peculiariter de Bætica, nimirum iſthæc latinè expreſſa: multa autem veſtis antea inde veniebat, nunc autem lanæ magis quàm à Coraxis, pulchritudine eximia, ſiquidem propter hoc arietes talentari precio emuntur ad admiſſuram. In eadem regione agnos largius quam alicubi nutrire, aſſerit Iulius Alexandrinus. Icaria inſula nunc Nicaria appellata, non admodum montibus prædita, atque raris ſyluis, ſed frumentis, & optimis paſcuis pro ouibus abundat, è quibus ingentem caſeorum numerum colligi, teſtis eſt Bellonius. Ida mons μαλλωτὴς à græcis appellatur, ab ouium multitudine quaſi πολύπροβατος, nam μαλλωτή apud eos ſignificat vellus, ſeu pellem lanatam. Ager ad Illyrium ſpectans, paſcendis ouibus perquam idoneus, vt tradit Strabo. Ferunt apud Illyrios pecora (τὰ βοσκήματα, capras & oues intelligo) bis annos parere, & quidem plerumque geminos, inquit Ariſtoteles, multa verò etiam ternos & quaternos, quandoque etiam quinos, & plures. Item lactis ſexquicongium in diem ab eis emulgeri. Indorum oues alicubi caudas cubitum latas habere Cteſias tradit, teſte Aeliano, qui alias etiam ſcribit, oues Indiæ & capras ad maximorum magnitudinem aſinorum accedere audiuiſſe ſe, quattuor fœtus cum plerumque pariunt, tres verò cùm minimum: nunquam enim ibi, inquit, neque ouillum pecus, neque caprinum tribus minus edit. Caudæ ouillæ longitudo ad pedes vſque pertinet, caprinæ verò ad eam procedit longitudinem, vt terram ferè contingat, idcircò eas paſtores ouibus matricibus abſcindunt, quod tum ſit facilius ineantur, tum ex earum adipe oleum exprimatur. Arietum quoque diſſecant caudas, atque adipem extrahunt, & iterum conſuunt. Eatenuſque deinde ſectio coniunctiſſimè committitur, cicatricis, vt ne tenue quidem veſtigium appareat. Hæc itaque Aelianus, quorum præcipua ex eodem Cteſia deſcripta ſunt. Idem Aelianus montes eſſe dici ait in intimis regionibus Indiæ, vbi quæ apud nos ipſos beſtiæ domeſticæ ſunt, feras eſſe aiunt vti oues, boues, & capras. Nos paulò antè cùm ageremus de Arabia Felici, Arietis, ſeu

Lib. 2. obſer. c. 8. *Lib. 5.* *Lib. mirabil.* *Oues Indicæ.* *Lib. 3. c. 3.* *L. 4. c. 32.*

verue-

cis peregrini imaginem exhibuimus, cuius cauda ad terram vſque pertingit, at Iulianus Gryphonius ſororis meæ filius Roma ex Pontificia ne, an ex Cardinalis, vel alterius Principis aula, aliud mihi communicauit genus arietis planè ſine cornibus & cauda, loco eius neſcio quid habens extuberans, & ſub mento veluti palearia; totus candicat præter caput, & extremas vngulas, quæ ſunt nigra. Indici arietis nomine etiam miſſus alter iſte, inſigniter mutonatus, reflexis, & conuolutis cornibus, quæ vt & totum caput, excepto roſtro, coloris eſt cornei; roſtrum autem, pedes & teſtæ, caudæq; pars inferior candicant, cætera ruffus. Iſtriæ, ſeu potius Hiſtriæ, Liburniæque lana pilo propior quam lanæ, vt ait Plinius. In Italia genus quoddam arietum eſſe tradit Geſnerus ex relatione cuiuſdam ſui amici, quod natura & ab ineunte ætate quaterna, aut ſena cornua aliquando gerat, ſed hos imbelles eſſe, tenui, ac infirmo corpore, lana inutili. Laodicea oues in Aſia breues villo ſummam nobilitatem habent, teſte Plinio. Strabo Laodicenſis, inquit, ager, qui ad Lycum amnem cognominatur, oues gignit præſtantiſſimas, non ſolùm mollitie lanæ, ſed etiam colore coracino, itaque magnum inde faciunt quæſtum. Hermolaus tamen ait alijs locis in illis agris pecora eſſe leucophæa, alijs paullo, alijs coracino colore; de eodem vellere meminit Plinius in octauo, vbi & pulliginem coloris genus facit, vt idem annotat Hermolaus. Liburniæ lana propior eſt pilo, quàm lanæ, pexis aliena veſtibus, vt loquitur Plinius, & quam ſola ars ſcutulato textu commendat in Luſitania. Luguria, vt meminit Strabo, lanam habet τραχεῖαν, ideſt, hirtam, ex qua τὸ πλέον τῆς οἰκείας τῶν Ιταλιωτῶν, ideſt, vt vertit interpres, bona pars ſeruitiorum veſtitur. Ex eadem Liguria Cebanum cognomento caſeum mitti ouium maximè lactis, author eſt Plinius. Lipata inſula quæ hodieque nomen retinet, niſi fallat Leander, antea dicebatur μηλογενὶς ab ouium prouentu, quamuis Ortelinis ab initio ſcribit per ι. Inter Luſitaniæ fertilitatem, quam pluribus deſcribit Athenæus ex Polybio agnis trium vel quatuor obolorum precium eſſe conſueuiſſe ait, ſuem, quæ ad centum librarum pondus accedat, quinque drachmis in cœnam emi, ouem duabus. In Libya vt citat quidam tanquam ex Ariſtotele, citò apparent cornua in capitibus arietum, & ſecundum Homerum, arietum etiam fæminæ cornutæ ſunt, ſed Geſnerus arbitratur pro ceruis falsò interpretem tranſtuliſſe arietes, ex Hebraica ſcilicet, vel Arabica lingua, quoniam eel, vel ail arietem ſignificat, aial ceruum, eoq; maximè cum vtraque vox eiſdem ſcribatur literis, vt niſi puncta acceſſerint, non ſit diſcernere præterquam ex ſenſu: Ipſe tamen Geſnerus in hiſtoria de boue citat hoc Heodoti. In Scythia maximum frigus mihi videtur eſſe cauſa, cur omnino cornua bouino generi non ſuccreſcant, ſententiæ meæ adſtipulante Homeri carmine, quod ita habet:

Lib. 12.

Lib. 8. c. 1.

Libyæ oues.

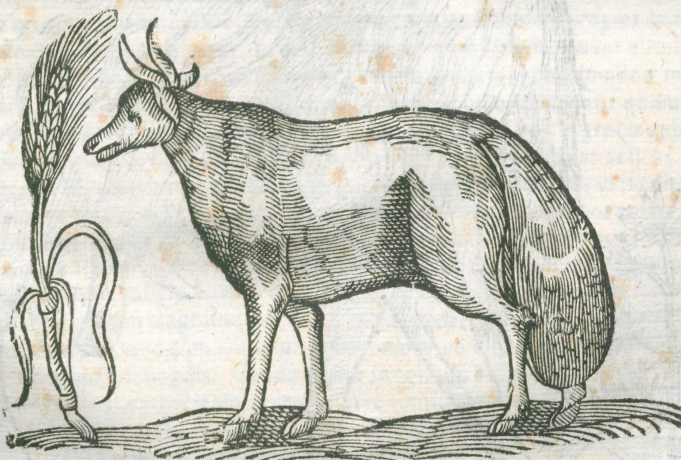
Lib. 4.

Et Libyen vbi ſunt cornuti protinus agni.

Odyſſ. 4.

Lib. 12.

Quod rectè, dicunt in locis calidis maturè cornua exiſtere, nam in vehementibus frigoribus aut non oriuntur ſtatim pecoribus cornua, aut ſi oriuntur; vix oriuntur. In Lycaonia vicum eſſe in vrbis modum prope Garſzabora, ſcribit Strabo, eamque regionem quamquam ſit ſicca, oues

tamen

tamen mirificè nutrire, sed asperas producere lanas, ex quibus maximàs nonnulli comparent diuitias. Amyntam autem suprà trecentos ouium greges in his locis habuisse. Lydiæ & Macedonicæ oues ex piscibus pinguescere dicuntur, vt meminit Aelianus. Theophrastus verò tradit, teste Plinio, in Macedonia, qui candida sibi nasci pecora velint, ad Aliacmonem ducere: qui nigra aut fusca ad Axium. In Madagascar insula, tanta est ouium copia, vt tres vel quatuor cochleari stanneo commutarint, reperiri etiam ibi oues caudis maximi ponderis, vt icon ipsa ostendit, testantur Bataui in prima parte descriptionis itineris sui naualis in Indiam Orientalem. In Magnesia oues, teste Aristotele, bis pariunt. Massagetarum montani habent oues, non tamen multas, quas minimè occidunt, lactis, & lanæ gratia parcentes, ex qua vestes sibi campestres conficiunt, & quamuis regionem culturæ aptam habeant, eam tamen non colunt, sed ex ouibus piscibusque, Scytharum, Nomadumq; more viuunt. Mediolanensis lana, teste Strabone, eiusdem cum Ligustica bonitatis, atq; vsus. In Mesopotamia bis parere oues tradidit Albertus: In terris calidis, inquit, & humidis, bis oues concipiunt sicut in Mesopotamia, & D. Hieronymus scribit, ouium Mesopotanicarum, & Italicarũ vnam esse naturã, vt bis pariãt, vnde inquit in Virgilio: *Bis grauidæ pecudes, bis pomis vtilis arbos.* At verò Q. Curtius Mesopotamiæ agri, inquit, tam vberi, & pingui solo sunt, vt à pastu repelli dicantur, ne satietas perimat: Causa fertilitatis est humor, qui ex vtroq; amne manat, nimirum Euphrate, & Tigri, toto ferè solo per venas aquarum resudante. Oues ex Mileto tanquam præcipuas commendat Athenæus, his verbis: Clitus Aristotelicus in ijs quæ scripsit de Mileto asserit, Polycratem samium illum Tyrannum, omnia quæ erant ob delitias, congregasse, atque inter ea oues ex Mileto, & ex Attica. Meloessa (μηλόεσσα) Insula est ex Syrenusis è regione Lacinij extremi Italiæ promontorij, non tam à pomorum quàm à pecoris abundantia dicta. Milesiæ oues tertium bonitatis locum obtinent, Columellæ iudicio. Apud Moscos, siue Moscouitas in desertis cãpis circa Boristhenen, Tanain, & Rha, ouis est syluestris, quam ipsi Seigach, Poloni Solhac appellant, narrante Sigismundo Barone, magnitudine capreolæ, breuioribus tamen pedibus, cornibus in altum porrectis, & quibusdam circulis notatis (ex quibus Mosci manubria cultellorum transparentia faciunt) velocissimi cursus, & altissimorum saltuum. In Mutinensi agro lana, vt meminit Strabo, est mollis, & ea potissimum regio, quæ ad fluuium Scutanam pertinent, fert omnium longè optimam. Nabathæi, eodem Strabone teste, oues habent albas. In Naxo insula oues duplici esse felle Aelianus, & Plinius testantur. Apud Nomades præsertim in locis Aethiopiæ vicinis, oues carne, & lacte nutriunt, vt refert idem Strabo. In Orcadibus insulis oues penè omnes geminos, imò pleræq; trigeminos partus edunt, vt scribit Hector Boethius in descript. Scothiæ. Ormenium Homerus πολύμηλον vocat, quia hoc pecudis genere abundat. Apud Pancheam oues plurimum ab alijs differunt mollitie, teste Diodoro. Circa Patauium oues lanam habent mediocrem, vt ex Strabone scribit Bayphius, ex qua preciosissima tapeta, & gausapinæ fiunt. Iuuenalis ibi etiam pelles agninas olim commendatas fuisse indicat, cum ait:

Euganea quantumuis mollior agna.

Parmenses lanas veteres post Tarentinas commendarunt. Non procul à Patrensium ciuitate fluuium esse memorat Pausanias, Miligum, & post illum, alium Charadrum, ex quo pecora tempore veris bibentia, vt plurimum mares parere dicantur, eamq; ob causam pastores in diuersam à flumine partem ea abigant, bubus tantum exceptis, quoniam tauri eis ad sacrificia, & labores, vaccis vtiliores sint, inter reliqua verò pecora fæminæ maribus præferantur. In Perù regione, quod sit calida, oues ad asellorum magnitudinem crescere, asserit Cardanus in opere de rerum varietate, longis cruribus, crasso corpore, capite longo, collo, & effigie quasi Cameli, carne optima, agnorum maximè, castratos aratum ducere & dorso ferre ligna, & alia, non clamare, nec molestos esse, colore esse albo, nigro, & cinereo. Et Leuinus Apollinus Gandobruganus Middelburgensis in opere de Peruuiæ regionis inuentione, & rebus in ea gestis de hisce ouibus diligenter in hæc verba scribit: Equorum egentiam quamquam imparibus, & ineptis ad bellum viribus, ouium copia supplet, quæ equis magnitudine pares, & cętera forma pręter torosi pectoris strumam camelis persimiles, quinquaginta onerum pondo sustinẽt, & virũ in terga sublatum ad aliquot passuum millia vehunt, vesci tamen si vrgeantur, sedentes ore conuerso ringẽtes fædo odore conspurcant si onustæ sint, tum humi se acclinant, nec inde vlla verberum vehementia, ipsis asinis contumaciores, nisi penitus clitellis exonerentur, propelli possunt, vtile profectò animantium genus non ad supplendã modò absentiã equorum in sarcinis, virisq; vehendis commoditatem, sed ad alimoniam etiam, & optimi lucri vsum: lanæ enim tenuitate, longitudineq; & copia facilè nostras superant, & ipsius carnis suaui gratitudine vereciuum; atq; iuuencorum nostratium delectabilem saporem adæquant, frumẽto vescuntur, sed paucissimi cibi sunt,

Lib. 12. *Lib. 15. ca. 25.* *Lana Mediolanẽsis.* *Mesopotamiæ fertilitas.* *Lib. 12. ca 19.* *Milesiæ oues.* *Lib. 5.* *Mutinẽsis lana.* *Lib. 16.* *Lib. 17.* *Li. 1. Illiad.* *Li. 9. c. 10.* *In Achaicis.* *Li. 7. c. 31.* *Lib. 1.* *Oues equorum vicem supplentes.*

vsque adeo ferè exigui potus, vt illo triduo, quatriduove abstineant: Barbari si quando vulgari epulo solemne festum celebrare decreuerint, ad ferinæ carnis apparatum mirificam venationem instituunt, quinque, quatuorve hominum millia latum aliquot iugerorum ambitum complectuntur, gradatimque ad cantici strepitum propinquantes in continentem pedetentim coronam subeant, ita deinde horribili clamore excitas lustris feras, & pauido discursu effugere conantes, sed arcta corona circumclusas magna multitudine rapiunt, cæduntque. In Phrygia ouium ferarum greges videri, suprà ex Varrone diximus. Circa Piscenas prouinciæ Narbonensis lana Istricæ, & Liburnicæ similis teste Plinio, idest pilo propior, quàm lanæ, Pistorium ad Pratum in Hetruria agnorum pelles subministrat nigras, atque optimas, quæ hodie maioris fiunt quàm olim Cuniculi Anglici, vt scribit Ioannes Laurentius de Anania in sua Cosmographia. Polentia iuxta Alpes, oues habet cani velleris, vnde apud Martialem lanæ Poletinæ sic de se loquuntur:

Li. 14. epigram. 157

Non tantùm pullo lugentes vellere lanas,
Sed solet & calices hac dare terra suos.
Lana quidem tristis, sed tonsis apta ministris,
Quales non primo de grege mensa vocat.

Lib. 12.

In Ponto atque Cappadocia, vt memorat Strabo, perrarum est vt oues mollem pelllem, & lanam habeant. Dicunt autem oues ibi sine felle esse, Plinius id testatur his verbis: *absynthium Ponticum appellatur à Ponto, vbi pecora pinguescunt illo, & ob id sine felle reperiuntur.* Apud Psyllos Indos (nam sunt etiam alij in Africa) oues, teste Aeliano, agnos nostros magnitudine non superant. Idem de Pygmæorum ouibus memoria prodidit Ctesias. Pyrrhicas oues in Epyro prouenire tradit Aristoteles, egregia magnitudine à Pyrrho rege ita cognominatas. Apud Rhetos, vt ex amici cuiusdam literis se accepisse tradit Gesnerus, arietes prouectæ ætatis, puta sex, aut septem annorum ad priora cornua producunt alia veluti adnata parua, bina vel terna, vel etiam plura, illa autem non ante quintum, aut sextum annum adnasci, primis interim proficientibus robore, & crassitie: eosdem robustos, ac feroces esse, & à pastoribus aliquando ad pugnam hostiliter cōcurrentes inequitari. Sabæorum mare albo colore esse videtur, cui insulæ Felices sunt propinquæ, & in ijs pecora, teste Diodoro, etiam omnino alba, cornua fæminis natura desunt: Sardiniam Aelianus optimam pecorum parentem nuncupat. Sauromaticæ oues duro sunt pilo, vt ait Aristoteles, contrà ac Scythæ, quibus pilus est mollis. Scamander amnis, vt idem Aristoteles ait, oues flauas reddere, creditur, ideoque Xanthum nuncupatum pro Scamandro ab Homero. Scepsis Asiæ regio appellatur, in qua lienes minimos esse pecori tradunt & inde ad lienem inuēta remedia. Apud Scothos in parte quadam Angusiæ regionis, cui nomen vallis eske oues tam mollem, candidam, delicatamque & tam subtili villo lanam ferre asserit Hector Boetius in Scothiæ descriptione, vt vix similis in tota reperiatur Albione. In Scythia oues, equos, & multos sæpe præ frigore mori Dionysius Afer annotauit; Aelianus verò in regionibus perfrigidis, inquit, cùm niue, & hyeme vehementi, anni tempus infestum est, fellis expers est ouillum pecus; intra enim ouilia compulsum nouo pabulo non vtitur, deinde ineunte vere cùm ad pastiones proficiscitur, felle impletur, quod ipsum Scythicis ouibus vsu maximè euenire solere aiunt. Paulò superius diximus in Scythia, Herodotum scribere agnos nasci excornes. Sunt & in Septentrione alicubi arietes mutili. Siciliam laudatas subministrare oues discimus ex hoc Virgilij:

Oues Rhetica.

Lib. 4. c. 3.

Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ
Lac mihi non æstate nouum, non frigore desit.

Imitatus enim est poeta Theocritum, cuius versus de pecoris præstantia, atque fructibus insulæ huius pabulo vberrimæ sunt hi:

Ἀλλ' ὡυτὸς τοιοῦτος ἐὼν, βοτὰ χίλια βόσκω,
Κηὐ τούτων τὸ κράτισον ἀμελγόμενον γαλα πίνω.
Τυρὸς δ' οὐ λείπει μ' οὔτ' ἐν θέρει, οὔτ' ἐν ὀπώρῃ
Ου χειμῶνος ἄκρω. ταρσοὶ δ' ὑπεραχθέες αἰει. idest,

Verùm ego ille, qui talis sum, oues mille pasco:
Et lac optimum, quod ex illis mulgetur, bibo:
Nec caseus mihi deest in æstate, neque in autumno,
Neque summa etiam hyeme: fiscellæ enim sunt oneratæ semper.

Oues Syriaca.

Sybarim fluuium nigritiam bobus, ac pecoribus præstare, Theophrastus, teste Plinio, scriptum reliquit. In Syria Aristoteles, ait oues esse cauda lata ad cubiti mensuram. Plinius paulò aliter: *Syriæ, inquit, cubitales ouium caudæ plurimumque in ea parte lanitij.* Varro verò &

Crescen-

Crescentiensis in caudis obseruare iubent, vt sint in Syria breuibus, in Italia prolixis. Tarentinam lanam prædicant Plinius, inquiens habere oues suæ puliginis, & circa id oues summam nobilitatem habere, & Varro ait; *oues pellitæ propter lanæ bonitatem, vt sunt Tarentinæ, & Altinates: pellibus integuntur, ne lana inquinetur, quo minus, vel infici rectè possit vel lauari, ac parari*. Et Palladius, Tarentinas oues, siue græcas moris esse stabulo potiùs quàm campo nutrire, & pertusis stabulis solum, in quo clauduntur, insternere, vt sic tuta cubilia propter iniuriam preciosi velleris, humor reddat elabens, tribusque per annum totum diebus aprico die oues vngere oportere oleo, & vino, nec non & propter serpentes, qui plerumque sub præsepibus latent, cedrum, vel galbanum vel mulieris capillos, aut ceruina cornua frequenter vri oportere: Scribit & Columella hoc pecus Tarentinum vel græcum, nisi cum Domini præsentia est, vix expedire haberi, quod & curam & cibum maiorem desiderat, nam cum sit vniuersum genus lanigerum, cæteris pecudibus mollius tum ex omnibus Tarentinum est mollissimum, quod nullam Domini, aut magistri inertiam sustinet, multoq; minus auaritiam, nec æstus, nec frigoris patiens. Raro foris, plerumq; domi alitur, & est auidissimum cibi, cui si detrahitur fraude villici, clades sequitur gregem. Singula capita per hyemem rectè pascuntur ad præsepia tribus hordei, vel fresæ cum suis valuulis fabæ, aut cicerculæ quatuor sextarijs, ita vt & aridam frondem præbeat, aut siccam vel viridem medicam, cytisumve, tum etiam cordi fæni septena pondo, aut leguminum paleas affatim. Minimus agnis vendundis in hac pecude, vel vllus lactis reditus haberi potest, nam qui & submoueri debent, paucissimos post dies, quàm editi sunt, immaturi ferè mactantur, orbæque nati suis matres alienæ soboli præbent vbera, quippe singuli agni binis nutricibus submittuntur, nec quicquam subtrahi submissis expedit, quo saturior lactis agnus celeriter confirmetur, & parta nutriti cõsociata minus laboret in educatione fætus sui quam ob causam diligenti cura seruandũ est, vt & suis quotidie matribus, & alienis non amantibus agni subrumentur. Plures autem in eiusmodi gregibus, quàm in hirtis masculos enutrire oportet, nam priusquam fæminas inire possint mares castrati cum bimatum expleuerint, enecantur, & pelles eorum propter pulchritudinem lanæ maiori precio, quàm alia vellera, mercantibus traduntur. Liberis autem campis & omni surculo, ruboque vacantibus ouem græcam pascere meminerimus, ne & lana carpantur, & tegumen. Nec tamen ea minus sedulam curam foris, quia non quotidie procedit in pascua, sed maiorem domesticam postulat; nam sæpius detergenda, & refrigeranda est, sæpius eius lana diducenda, vinoq; & oleo insuccanda, nonnunquam à toto est eluenda, si diei permittit apricitas, idque ter anno fieri sat est &c. Tarentina itidem pascua celebrat Virgilius, inquiens:

> *Lana Tarentina.* — *Oues Tarẽtinæ quales, & vt alendæ.*

> *Sin armenta magis studium, vituloſque tueri*
> *Aut fætus ouium, aut vrentes culta capellas,*
> *Saltus, & saturi petito longinqua Tarenti,*
> *Et qualem infelix amisit Mantua campum,*
> *Pascentem niueos herboso flumine Cycnos;*
> *Non liquidi gregibus fontes, non gramina desunt*
> *Et quantum longis carpent armenta diebus,*
> *Exigua tantum gelidus ros nocte reponet.*

2. Georgic.

Oues verò etiam Calphurnianus pastor prædicat:

> *Mille sub vberibus balantes pascimus agnos,*
> *Totque Tarentinæ præstant mihi vellera matres.*

Egl. 2.

Maximè verò iuxta Tarentum Galesus fluuius mollitie lanæ propter pasturæ copiam, & dulcedinem commendatur, vnde illud Horatij:

> *Vnde si parcæ prohibent iniquæ*
> *Dulce pellitis ouibus Galesi*
> *Flumen, & regnata petam laconi*
> *Rura Phalantho.*

Meminit, & Martialis, de Erotio puella loquens:

> *Puella senibus dulcior mihi cycnis*
> *Agna Galesi mollior Phalanini.*

Quo loco alij legunt Phalantini, à Phalante conditore Tarenti. Idem Horatius Tarentum molle cùm dixit, si Macrobio credimus, errasse videri potest, qui etymologiam respiciens idem esse Terentum, & Tarentum crediderit, nam quæ dicuntur oues Tarentinæ, eas Terentinas debere dici credit, quod Terentum Sabinorum sit molle: Sed Flaccus, inquit Turnebus potius ad populi fortassis mores, quàm vocis mutationem respexit. Faborinus

Tarentum molle cur dictum. *Lib. 2. Satyr 4.* *Li. 1. c. 24.* *Li. 3. c. 18.*

verò apud Macrobium. Tarentinas oues, inquit, & nuces dicunt, quæ ſunt Terentinæ à Tereno quod eſt Sabinorum lingua molle, vnde Terentios quoq; dictos putat Varro, hinc mollem Tarentum dixit Horatius, & apud Varinum legimus, τέρενα græci vocant τὰ ἁπαλὰ, ideſt, tenera, & mollia. Circa Tarnaſari vrbem Indiæ tanta eſt pecudum copiæ, referente Vertomanno, vt duodeni verueces ſingulo aureo veneant, additque conſpici illic verueces alios cornua haud abſimilia damis habentes, noſtris longè maiores, ferocioreſque. In Tartariæ regione Camandu arietes ſunt non minores aſinis, vt tradit Paulus Venetus, caudæ tam longæ & latæ, vt triginta librarum pondus æquens, pulcherrimæ & cibi optimi. Tegea oppidum eſt Arcadiæ, quia pecoribus abundat, ἔυμηλος dicta à Simonide poeta in Tegeates, hoc eſt, eius vrbis incolas, qui contra vim Lacedæmoniorum patriam ſuam defenderunt, ſcribens hoc epigramma, quo eos ἐυθομάχυς, quaſi fortes, ſiue rectà in faciem pugnantes vocat, ne ſi ipſi debellentur, totius Græciæ libertas pereat, deſtruaturque:

Lib.6.c.7. *Li.1.c.22.* *Li.3.epigr.*

Ευθυμάχων ἀνδρῶν μνησώμεθα, τῶν ὅδε τύμβος
Οἱ θάνον, ἔυμηλον ῥυόμενοι Τέγεαν.
Αἰχμηταὶ πρὸ πόλιος. ἵνα σφίσι μὴ καθέληται
Ελλὰς ἀποφθιμένοις, κάρτος ἐλευθερίας.

Tibareni populi ſunt Trapezonti imminentes, Chalybibus vicini, ouium præſtantiſſimi cultores, vt dicit Priſcianus, ſeu Rhemnius in Dionyſij Geographia, vbi ponitur hic verſus:

Hic pecorum eſt diues nimirum gens Tibarenum.

Euſtathius in Dionyſium iuxtà minorem Armeniam habitare ſcribit, & πολύῤῥηνες dici. In Trinacria, ſicuti recenſuit Homerus, veteres fabulati ſunt Solem habuiſſe proprios ouium greges & boum armenta, quæ Horæ, & Nymphæ paſcerent. Hæc non procul à Tanaro fuiſſe ſcribit idem Homerus. Ex Turditania Hiſpaniæ frequens olim veſtitus veniebat, teſte Strabone, nunc verò Coraxorum, inquit, amplius lanitium omnium pulcherrimum, vnde admiſſarij arietes talento emuntur telarum exuperans tenuitas, atq; copia, quas Saltiatæ conſtruunt. Apud Vmbricos pecora τὰ βοσκήματα) ter anno parere dici tradit Ariſtoteles.

Odyſſ.M. *Lib.3.* *In mirabilibus.*

ELECTIO.

Li.3. de re ruſtic.

VARRO cenſet, inquit Conradus Heresbachius, prius ætatis rationem habendam oues comparaturo, vt neque vetulæ, neque meræ agnæ ſint, quod alteræ iam nondum, alteræ iam non poſſunt dare fructum, ſed ea melior ætas, quam ſequitur ſpes, quam ea quàm mors; bimæ igitur eligendæ, quæ trimatum exceſſeriut, reijciendæ. Aetas in dentibus cognoſcitur, nam vetulis ambeſi. Deinde ouem quærendam amplo corpore, lana multa & molli, villis altis, ac denſis toto corpore, maximè circum ceruicem, & collum, ventrem quoque vt habeat lanoſum (quæ collo, & ventre non ſunt piloſæ, apicas vocatas fuiſſe antea dictum eſt, quas reijciebant) ceruice prolixa, ampli vteri, cruribus humilibus. Si non niſi lanatas, & intonſas comparaueris, melius coloris vnitas apparebit. Color albus cum ſit optimus, tum etiam vtiliſſimus, quod ex eo alij plurimi fiant colores, ipſe verò non ex alio, tametſi non deſit pretium apud quoſdam fuſco, & pullo, atque etiam rutilo, quem vocant ἐρυθρὸν, canam comam improbabis, quod ſit incerti coloris. Neſtor Iliados K, exploratori adituro Troianorum caſtra promittit donādam à ſingulis optimatibus græcis ὄιν μέλαιναν θῆλυν ὑπόρρηνον, ouem nigram, & grauidam, teſte Columella: Florentinus, interprete Andrea à Lacuna, optimas oues eſſe ait, quæ tenuem, fluidamq; poſſident lanam: quæ enim incriſpantur lanugine, eæ quidem natura languida haberi: græcè legitur, ἄριςα δὲ εἰσὶ πρόβατα, τὰ ἔχοντα ἔρια ἡπλωμένα. Τα δὲ παρουλότριχα σαθρὰ εἶναι τῇ φύσει διαβεβαιοῦνται. Quæ Geſnerus ſic vertit: Maximè probantur oues, quibus rectæ, & extenſæ ſunt lanæ, nam criſpas (lanas) facilius natura corrumpi affirmant. Si quis autem non lanas, ſed oues ipſas, quarū criſpæ ſunt lanæ, citius corrumpi aſſerat, huic, inquit, non aliter reſponderim, quàm expectare me ſententiā opilionis, aut hominis, qui oues, aut poſſederit, aut curauerit. Ariſtoteles aſſerit inter oues frigoris patientiores eſſe, quibus cauda amplior, quàm quibus porrectior, & glabras exutiores, quam veſtitiores, criſpas etiam algoris impatientes eſſe, & alibi ait, iudicant paſtores ouem validiorem, cùm hybernis temporibus pruinam, quam ſuſceperit, ſeruat: nam quibus virium minus, parum præ ſua imbecillitate conſtantes, diſcutiunt ſuo motu, quantum ſuſceperint. Quæ Albertus longè aliter ſiue vertit, ſiue peruertit, his verbis: Oues excutientes à caudis glaciem, ferociores ſunt, & melius, ac diutius durant, non excutientes autem, citò moriuntur. Eſt item macilentiæ, & obeſitatis

Oues quæ frigoris patientiores.

tis ratio habenda, nam vt macilentas nemo probauerit, ita obesæ nimium, difficulter pariunt, quædam etiam in ipso partu moriuntur, antequam absoluant. Cæterùm empturo oues, sanitas earum perspecta exactè esse debet, quæ de re sic Petrus Crescentiensis: Sanitas, & infirmitas ouium, inquit, certis signis cognoscitur; nam si aperiantur earum oculi, & venæ sint rubicundæ, & subtiles, sanæ sunt: Sin albæ, vel rubicundæ, & crassæ apparuerint, infirmæ. Item si manu apprehensæ in schina prope anchas (in spina dorsi prope coxendices) comprimuntur, nec flectuntur, sanæ, & validæ sunt: Si verò flectuntur, infirmæ. Item si capite in pelle colli, & antè tractæ vix trahi possunt, sunt sanæ, & robustæ; Si facilè sequuntur, infirmæ. Item sanæ per viam animosius incedunt imbecilles molestiùs, & capite inclinato. De arietum electione sic breuiter Varro: *Quos arietes submittere volunt, potissimum eligunt ex matribus, quæ geminos parere solent.* Et rursus; *imprimis videndum, vt boni seminis pecus habeas: Id ferè ex duabus rebus potest aduerti, ex forma, & ex progenie: Ex forma, si arietes sint fronte lana vestiti benè, intortis cornibus, pronis ad rostrum; rauis oculis, lana opertis, auribus amplis, pectore, & scapulis, & clunibus latis, cauda lata & longa. Animaduertendum quoque lingua ne nigra, aut varia sit, quòd ferè, qui talem habent, nigros aut varios procreant agnos: Ex progenie autem animaduertitur, si agnos procreant formosos:* Quod ait Varro de lingua, idem testatur Plinius his verbis: *Arietum maximè spectantur ora, quia cuius coloris sub lingua habuere venas, eius & lanitium est in fœtu, variumque si plures fuere, & mutatio aquarum potusque variat.* Et ante Plinium Virgilius, cuius authoritatem citans Columella, inquit; *non solum ea ratio est probandi arietis, si vellere candido vestitur, sed etiam si palatum, atque lingua concolor lanæ est. Nam cum hæ corporis partes nigræ, aut maculosæ sunt, pulla vel etiam varia nascitur proles, idque inter cætera eximiè talibus numeris significauit Virgilius:*

Illum autem (quamuis aries sit candidus ipse)
Nigra subest vdo tantum cui lingua palato
Reijcere, ne maculis infuscet vellera pullis
Nascentum.

Vna eademque ratio est in erythræis, ac nigris arietibus, quorum similiter neutra pars debet esse discolor lanæ, multoque minus ipsa vniuersitas tergoris maculis variet: Ideo nisi lanatas oues emi non oportet, quo melius vnitas coloris appareat, quæ nisi præcipua est in arietibus paterna notæ plerumque natis inhærent; Habitus autem maximè probatur, cùm est altus, atque procerus, ventre promisso, atque lanato, cauda longissima, densique velleris, fronte lata, testibus amplis, intortis cornibus, non quia magis hic sit vtilis (nam est melior mutilis aries) sed quia minimè nocent; intorta potius quàm surrecta, & patula cornua; quibusdam tamen regionibus, vbi cæli status vuidus, ventosusque est, capros, & arietes optauerimus, vel amplissimis cornibus quod ea porrecta, altaque maximam partem capitis à tempestate defendant. Itaque si plerumque est atrocior hyems, hoc genus eligemus: Si clementior, mutilum probabimus marem, quoniam est illud incommodum in cornuto, quòd cum sentiat se velut quodam naturæ loco, capitis armatum, frequenter in pugna procurrit, & fit in fœminas quoque procacior. Nam riualem (quamuis solus admissariæ non sufficit) violentissimè persequitur. Nec ab alio tempestiuum patitur iniri gregem, nisi cum est fatigatus libidine: Mutilus autem cùm se tanquam, exarmatum intelligat, nec ad rixam promptus est, & in venere mitior. Hæc itaque Columella. Si verò agnos comparaueris, vitabis, qui ex ouibus primiparis, nati sunt, harum enim fœtus minores esse, Plinius asserit, sciendumque quo anni tempore nati sunt, nam verno tempore nati, maiores, robustiores, pinguioresque esse, quàm autumno, ac hyeme, quidam citant ex Aristotele, & Auicenna. At verò Plinius ait, *coeunt oues à tertio Idus Maias ad 13. Calendas Augusti. Gerunt partus diebus centum quinquaginta, postea concepti inualidi. Cordos vocabant antiqui post id tempus* (fortè simpliciter post tempus, legendum vt etiam Varro habet) *natos*. Multi hybernos agnos preferunt vernis, quoniam magis intersit ante solstitium, quam ante brumam firmos esse, solumque hoc animal vtiliter bruma nasci.

Arietis electio.

Agnorum electio.

NATVRA. MORES. INGENIVM.

OVILLVM pecus inter cætera animantia omnia maximè indiget pastore: quia nec vires habet, quibus se defendat, nec arma, quibus repugnet, nec velocitatem, vt fugere possit, nec industriam, qua se abscondat. Equidem Aristoteles scribens animalia differre timiditate, mansuetudineq; & ferocia placiditateque, addit genus ouile amens esse, & moribus stultissimis, quippe quod omnium quadrupedum ineptissimum sit, repit, inquit,

Oues cur pastore egeant.
Lib. 9. hist.

Ouiũ ſtultitia & ſimplicitas.

quit, in deſerta ſine cauſa: hyeme obſtante ſæpe egreditur ſtabulo, occupatum à niue, niſi paſtor compulerit, abire non vult, ſed perit deſiſtens, niſi mares à paſtore dicantur; ita enim reliquus grex conſequitur: Et vetus etiam prouerbium eſt, προβάτων ὐδὲν ὄφελος ἐὰν ὁ ποιμὴν ἀπῇ, *ouium nulla vtilitas, ſi paſtor abſit.* Sed eſt præcipuè famoſa eius ſtoliditas, atque ſimplicitas, qua aſino nequaquam inferior eſſe videtur, cùm & Aelianus inquiat; Ouis, & aſinus ineptiſſimis ſunt moribus, & animis degeneribus,& Adamantius inquit, in ouis ingenio ſe prodit τὸ εὔηθες, ideſt ſimplicitas, vel ſtultitia, hinc προβατώδης dicitur homo ſtolidus, & fatnus,& quaſi ouis ingenium referes, quemadmodum & ἀμνοκῶν, qui refert agnum, ſiue agni mentem habens.

In Equitib.

Ariſtophanes:

Καὶ σκοπεῖς γε τῶν πολιτῶν ὅςις ἐςὶν ἀμνοκῶν, ideſt,

Et vides ciuem ſimplicem.

Vbi Scholiaſtes οἷον προβατώδης, τουτέςι μῶρος, καὶ εὐήθης. Videtur autem, vt obiter hoc dicam, ἀμνοκῶς dici pro ἀμνοκοῶν; ἀμνοκοῶν, quaſi ἀμνονοῶν; ſcribit enim Euſtathius, ἀμνοκῶν, ἀμνὸς τὰ ἐς νῦν παρὰ τὸ κοεῖν (ὅ ἐςι νοεῖν) ὡς ἀμνός; quod & Varinus ſcribit in βοῦς. Idem Ariſtophanes taxans vecordiam populi Athenienſis, oues illos vocat, ἐκκλησιάζειν πρόβατα συφκαθειμένα, ideſt, *in concione ouillum ſedet pecus.* Similiter Nicobulus ſenex apud Plautum, filium ſuum & Philoxeni agnos vocat,nõ tam,vt in allegoria perſeueret,nam à Bacchidibus meretricibus ſenes illi etiam oues vocati fuerant,verùm etiam,vt iuuenes illos tanquam ſimplices facilè à ſcortis decipi, ac in amore detineri oſtenderet; & perquam lepidè apud eundem Plautum Stratophylax ſeruus aſtaphium ancillam Cluſinum pecus nuncupat; quemadmodum & nos vulgò mulierculas inertes, & fatuas, pecoras, quaſi pecudes nuncupamus, & Scaliger Ariſtotelis calumniatores, pecora. Aliàs hominem amentem, veruecem vocauit, & rurſus alicubi inquit; *Ego ex hac ſtatua Verueccia volo erogitare meo minore quid ſit factum filio* ideſt, ex ſeruo qui veluti imago veruecis eſt, hoc eſt ſine ratione & prudentia non aliter ac veruex: Non inlepidè etiam Diogenes Cynicus virum uendam indoctum, ſed ſplendidè veſtitum χρυσόμηλον appellauit; Facetiſſimè item Cercidas poeta, vt quidam in lexico græcolatino citant, ἄνδρας κριομύξους dicebat inſulſos, & vt ille loquitur, veruecum in patria natos, & Galenus κριομύξους appellat viros, ni fallor,nullius iudicij hoc eſt,vt dici ſolet,naris minimè emunctæ,oues enim ſemper mucorem habent in naribus. Similiter etiam diuinæ literæ pleriſq; locis homines diuinæ inſtitutionis expertes, indociles q; nunc oues, nunc pecora nuncupant,de quibus ſcilicet olim dictum eſt: *homines, & pecora ſaluabis Domine.* Ant damus in moralibus, vt Mart. Anton. Delrius citat, quæritur hominem pecudum potius vitam viuere, & quaſi belluina ei mens foret, ſtupidum & vagum, huc illuc circa terram rapi, ſolo inhærere, nec aſſurgere, aut erigi in cælum: Eius verba hæc ſunt. *Fabrè compactum animal hominem, quis ferat ſic eſſe pecuatum? Quis auerruncaſſit tam aretinas hominum mentes?* Sic vulgari libri placidis hoc fragmentum contribuunt, & ipſe aretinas interpretantur teſteas, vel argilaceas. Veteres tamen libri habent, arcinas: forſan ſcripſerat Antidamus arietinas,hoc eſt,ſtolidas,& fatuas,euincit vocula pecuatum, ſed vereor ne cui petulco hædo in hanc coniecturam lubeat arietarier. Vlyſſes apud Plutarchum in Gryllo, quærit, nunquid etiam oui, atque aſino ſit ratio tribuenda. Id quidem affirmat Gryllus, ſed imbecillam eam eſſe, inquit, reſpectu aliorum animantium, ſtupiditatem nimirum, ac fatuitatem quarundam beſtiarum acumine, & verſutia aliarum demonſtrari, verbi gratia ſi conferas cum vulpe,lupo,aut ape, aſinum, aut ouem,perinde inquit,eſt, ac ſi tecum componas Polyphemum, aut cum auo Autolyco Glaucum illum Corinthium, de quo eſt apud Homerum. Sed & Cicero, oſtendens in priuatione viſus nihil eſſe mali, Homerumque qui & ipſe cæcus fuiſſe perhibetur, ſuæ ſententiæ minimè aduerſari, cum inducto eodem Polyphemo arietis fortunas laudare videatur, quòd, quò vellet ingredi poſſet, & quæ vellet, attingeret; rectè nimirum id à poeta ſcriptum fuiſſe, cùm ipſe Cyclops, quem immanem ferumque fingerar, ipſo ariete ſapientior non eſſet. Verba Ciceronis ſunt: *At verò Polyphemum Homerus cum immanens ferumque finxiſſet, cùm ariete etiam colloquentem facit, eiuſque laudare fortunas, quod quò vellet ingredi poſſet, & quæ vellet, attingeret: Rectè hic quidem, nihilo enim erat, quàm aries ille prudentior.* Ab hac ſtolida huius pecoris natura perquam eruditè Syneſius Cyrenæus in Caluiciei laude, homines quo ſunt nudiores, hoc eſt, minus piloſi, eò ſapientiores, & quò hirſutiores ad pecuniam naturam magis accedere, oſtendit; Animalia, inquit, bruta per totum corpus pilis magis intecta ſunt. Homo autem quoniam particeps eſt euidentioris vitæ, nudus eſt plurimo congenito onere; quo verò nõ ſuperbiret, ſi nihil communionis ad mortalia haberet, paucis locis pilos habet. Quiſquis igitur neque paucos pilos habet, hic eſt ad alium hominem, quod homo ad beſtiam. Quemadmodum autem homo an malium in terra ſapientiſſimum eſt, ſimulque nudiſſimum, ſic in

In Veſpis.

In Bacchidibus.

In Mercatore.

In Capſinis.

6. Met. c. 3.

In 5. Tuſcul. quæſt.

Homines piloſos inertes eſſe & ſtupidos.

sic in confessio, est omnium pecorum stolidissimam esse ouem (*quàm stultissima animalia lanata, quæ timuere ingredi, vnum cornu rapto sequuntur:* Plinius.) Hæc autem est, quæ non discretos, sed in globum coactos pilos emittit. Quare efficitur hanc ipsam pilorum rem bellum haberé aduersus prudentiam: nulli enim simul couenire volunt. Si verò oportet etiam quid conferre venatoribus, sunt enim amici viri, & ars, quam tractant, illi canes sapientissimi sunt, quorum aures, & ventres nudi sunt. Hirsuti verò stolidi sunt, & temerarij, præstatque ipsos à venatione abesse. Si verò etiam Plato sapiens eius bigæ quam anima agitat, iniustum equum circa aures hirsutum, & surdum dicit. Quid etiam pulchri de pilis præsignat? Imò etiam non dicente Platone, necesse est surdum esse eum, qui hac parte hirsutus est, qua audimus. Sicut cæcum, qui ea parte hirsutus est, qua videmus. Visus autem omnium animæ facultatum diuinissimus est, at verò etiam nudissimus, qui Dionysij vidit mysteria, quicquid in tripudio est, hirsutum pilo est, partim proprio, partim alieno comosum, nihil enim ita Bacchicum est, vt pellis ceruina, hos quidem omnes videas concuti, & se iactare, & indecoris saltationibus velut ebrietate correptos, eoq; delatos, vt à natura deerrent. Iam verò ipsius arietis non castrati medullam ita humanæ naturæ contrariam esse Aristoteles testatur, citante Baptista Porta, vt memoriæ functionem aboleat. Sunt modo oues semper mansuetæ, & innocentes, & cùm cætera animalia in partu, vel à partu sæuire soleant, hæ eodem Philosopho teste, non sæuiunt, sicuti postmodum inter problemata dicemus, & ex Varrone diximus ad hominum vitam aptissimas esse, & ad nutriendum ab ijs, assumptas, non solùm propter vtilitatem, verùm etiam propter placiditatem, cùm sint naturæ maximè quietæ, & vt Textor ait, omnium quadrupedum mitissimæ, maximè in infantia, hinc illud Plauti: *Dic igitur me tuum passerculum, gallinam, coturnicem, agnellum, hœdillum.* Aelianus author est, oue omnium maximè animalium ad parendum faciles esse: etenim ad verba pastoribus obedire, & canibus obtemperare, & capras sequi simul, & inter se amare: Habent nimirum oues præter pastorem suum pro custode etiam canem, vnde est quod Homerus vigiles castrorum, canibus, & pastoribus assimilet; vbi ad locum, inquit, excubiarum ventum est, reperiunt præfectos excubiarum, & ipsos excubitores nusquam dormientes, nusquam stratos, nusquam curam remittentes, sed vigilantes sub armis omnes, sedentesque ex aduerso Troianorum, intensis oculis in hostium castra, semper speculantes, si quando illi se moueant: non aliter insomnem, ac solicitam noctem agentes, quam custodes ouium canes, audito rapacis feræ sono, quam ex montano saltu venientem ad rapinam pecoris, ipsi, ac pastores magno cum fremitu ab ouili arcere laborant. Et rursus de Sarpedone; Sarpedon clypeum sinistra præferens, & duo iacula dextera quatiens, ire perrexit tanquam leo montium alumnus, qui diutina efferatus inedia, hortante fame ad rapinam in caulas ouium se, quamuis munitas intendit, vbi si custodiam cum lanceis canibusque ad tutelam gregis offenderit, nihil tamen minus securus periculi sui insilijt in oues, aut rapina potiturus, aut vulnus pro rapina accepturus, tali Sarpedon ad inuadendum murum euertandaque propugnacula rapiebatur. Additur autem canis quasi satelles corporisque custos, ac potissimum aduersus lupos. Varro: *Canis ita custos est pecoris, vt eius quod eo comite indiget, ad se defendendum, in quo genere sunt maximè oues, deinde capræ; has enim lupus captare solet, cui opponimus canes defensores.* Hinc & Virgilius inquit:

Mansuetudo.

Lib. 7. Phytognomō 2.

10. probl. 37.

In asinaria.

Iliad. K.

Iliad. M.

> *Nec tibi cura canum, fuerit postrema, sed vnà*
> *Veloces Spartæ catulos, acremq; molossum*
> *Pasce sero pingui, nunquam custodibus illis*
> *Nocturnum stabulis furem, incursusq; luporum*
> *Haud impacatos à tergo horrebis Iberos.*

Idest, abactores, latrones, prædones, quoniam Iberi quondam latrocinijs viuentes pecora abigebant. Pollux huiusmodi canes ποιμνίτας vocat. Rectè autem canum additur custodia, nam non solùm oues imbelles sunt, inuicemque tueri ac protegere ignorant, imò verò nequeunt, sed etiam sua natura meticulosæ & timidæ, idque teste Aristotele cum omnibus, quorum mollissimus est pilus, commune habent. Quintus Calaber vel quolibet repentino, atque inopinato casu perhorrescere facta isthac similitudine indicat. Memnoni bonam exercitus Græci partem delenti, Græci terga vertunt, perinde ac saxo aliquo ab arduo monte præcipitato, quod Cælius indefessus Iupiter suspirioso fulmine in præceps egit, hoc nimirum per loca syluis obsita, & longas valles diuulso, subtus resonant, si quæ illo voluto per syluas pascantur oues aut boues, aut quicquam aliud formidine implentur, & exiliunt, accipientes horridum ac tristem illum sonitum: sic Græci horrendam Memnonis hastam magno impetu fugiunt. Homericus verò Priamus comparaturus fortitudini Hectoris cæteros, filios ignauiamque, mollitiem, & timiditatemq;

Lib. 1. paralyp.

Timiditas.

Iliad. Ω.

temque exprobraturus, eos agnorum, hædorumque publicos nuncupat raptores, ceu aptiores, magiſq; idoneos pugnare cum agnis, atq; hædis animalibus ſcilicet imbellibus, timidiſſimiſque, & quæ illatam ſibi iniuriam vindicare nequeunt, quàm cum Græcis. Sed quid eſt igitur, quod Horatius agnos audaces vocet? reſpondet Acron, non ſemper audaces dici agnos, ſed illa tantùm die, qua celebrantur Faunalia feſta, quaſi qui numinis interuentu non timeant lupos, quod honori Fauni applicat, feſtiuitatis ſuæ tempore lupos agnis nocere non ſinentis. Præter canem, & paſtorem itineris ducem habent etiam arietem, quem tamen paſtor primò inſtituit, atque docuit: Singulis ouilibus, inquit Ariſtoteles, ſinguli duces conſtituuntur, qui quoties ſuo nomine, à paſtore vocantur, antecedunt, quod ab ineunte ætate facere aſſueſcunt. Imò vel ſolos ſibilos paſtoris intelligunt, quemadmodum tradit Plutarchus, diſputans, quænam potiſſimum acroamata cænæ ſint adhibenda, hanc adferens ſimilitudinem: Tibiam ne ſi velimus quidem, à menſa arcere licet, nam libationes eam exigunt vnà cum corona, & vbi pæani accinens diuinum cultum abſoluit, ſuaui cantu deſinens per aures tranſit, iucunda eos perfundens voce, quæ tranquillitatem ad animum penetrantem efficit, vt ſi quid triſtitiæ, & curarum mero non ſit diſcuſſum, id venuſtate & manſuetudine cantilenæ circumuentum conquieſcat, ſiquidem modum tibia non excedat, neque nimio animo afferat motus, eumq; exagitat, atq; extra ſe rapiat multitudine ſonorum, atq; modulorum emollitum, & ad errandum procliuiem redditum. Nam ſicut pecora orationem hominis non intelligunt, ſibilis autem, atque palpitantibus accuratis & fiſtulis, aut conchis excitantur, ac ſopiuntur à paſtoribus; Ita quod anima habet pecoris, gregiſque naturam reſipiens, rationiſque non capax, neque eius dicto obtemperans, cantilenis, & rhythmis incantantes componere ſolent, ac pacare. Sed & Albertus ſcribit, cùm muſicis ſonis oblectantur, melius paſcere. Et Aelianus teſtatur Arabes dicere apud ſe ouium greges muſica plus ſanè quàm cibo pingueſcere. Sed vt ad ducem eorum reuertamur. Videres manè cùm exeunt è ſtabulis ad paſtum, militari, ac bellico veluti ordine incedere, præcipuè ſi à paſtore diſpoſiti fuerint, non aliter atq; milites diſponuntur à ſuo duce; Calaber de Troianis. Cæterùm multi Troiani circumfuſi turmatim ſequebantur Penteſileam in propudioſam pugnam, vt oues arietem, qui paſtoris induſtria, omnibus impulſis præcurrit. In eodem ſenſu Statius:

3. carm. od. 18.

Agni cur audaces dicti.

7. Sympoſ. q. 8.

Lib. 1.

Lib. 8. Thebaid.

ſic fatus, & omnia ritè
Diſponit, qui bella gerant, qui mœnia ſeruent,
Qua in fronte manus, medio quas robore ſiſtat.
Perſpicuas ſic luce fores, & virgea paſtor
Clauſtra leuat, dum terra recens iubet ordine primos
Ire duces, media ſtipantur plebe marita,
Ipſe leuat grauidas, & humum tactura parentum
Vbera, ſucciduaſque adportat matribus agnas.

Talem arietem Vlyſſem fuiſſe ait Homerus:

Iliad. 3. Vlyſſes arieti comparatus.

Αυτὸς δὲ κτίλος ὡς ἐπιπωλεῖται ςίχας ἀνδρῶν.
Αρνειῷ μὶν ἐγώγε ἐίσκω πηγεσημαλλῳ,
Ος᾽ ὀίων μέγα πῶϋ διέρχεται ἀργεννάων, idest,
Ipſe autem ſicut aries luſtrat ordines virorum
Arieti ipſum ego aſſimilo villoſo,
Qui ouium magnum gregem percurrit albarum.

Talis & Aeneas apud eundem:

Iliad. 13. Aeneas.

Αἰνείας δ᾽ ἑτέρωθεν ἐκέκλετο εἷς ἑτάροισι,
Δηίφοβόν τε Πάριν τ᾽ ἐσορῶν, καὶ Αγήνορα δῖον,
Οι οἱ ἅμ᾽ ἡγεμόνες Τρώων ἔσαν. ἀυταρ ἔπειτα
Ακοὶ ἕποντ᾽ ὡσεί τε μετὰ κτίλον ἕσπετο μῆλα
Πιόμεν᾽ ἐκ βοτάνης, γάνυται δ᾽ ἄρα τε φρένα ποιμὴν
Ως Αἰνεία θυμὸς ἐνὶ ςήθεσσι γεγήθει
Ως ἴδε λαῶν ἔθνος ἐπισπόμενον ἑοῖ᾽ αὐτῷ. idest,
Aeneas autem ex altera parte hortatus eſt ſuos ſocios,
Deiphobumq; Parimq; aſpicies, & Agenorem diuinum
Qui cum eo duces Troianorum erant: At deinde
Copia ſequebantur, vt poſt arietem ſequuntur pecudes
Bibitura ex herba: lætatur autem mente paſtor:
Sic Aeneæ animus in pectoribus lætatus eſt
Vt vidit copiarum agmen ſequens ipſum.

Odyss. I.

Apud eundem Homerum Vlysses socios, ne à Polyphemo agnoscerentur, ouibus reconditos summo mane primò emittit, ipse verò sub ariete latens subsequitur, quod cum contra naturam esset arietis, præcedentium temporum, quibus solebat gregem antecedere, siue exeundo in pascua, siue in stabula redeundo, miratus Cyclops hanc nouitatem eum alloquitur, causamq; huius insolitæ ignauiæ diligenter inquirit. Est nihilominus quando sine pastore, duceque vesperi ad stabula reuertuntur, cum scilicet pastor tardius, quàm solet eas cogere intendit, id quod Theocritus eiusdem Cyclopis exemplo ostendit, cuius scilicet oues, cùm diutius quàm solebat remoraretur, Galateam suam expectans, sua sponte domum redijsse tradit:

Πολλάκι ταὶ ὄϊες ποτὶ ταὔλιον αὐταὶ ἀπῆνθον

Χλωρᾶς ἐκ βοτάνης. idest,

Sæpe oues ad ouile sine duce sua sponte redibant

Ex viridi gramine.

Sic & Ouidius ait:

Lanigeræ pecudes nullo ducente secutæ.

Iam verò quamuis exeundo, redeundoque ordinem præeunte ariete seruent, pascentes tamen per pascua sine ordine vagantur, quod errare latini vocant, & metaphoricè etiam de hominibus prædicant, maximè de mulieribus. Virgilius de mulierculis Troianis capta Troia:

Tum pauidæ tectis matres ingentibus errant.

Arietis pugnacitas.

Et quamuis alias oues sint animalia placidissima, aries tamen pugnacissimus est, nam simul ac ipsi cornua increscere incipiunt, nullam non petulantiam, lasciuiamque & ferocitatem præ se ferre videtur, nec tantum in sui generé similes lacessere, incursitareque, verùm homines ipsos impetere nemo non quotidie cernit, atque inter alios, ipsos etiam dominos, quorum opera nutritur, ac nutritus est, cornibus lacessit. Qua fortè de causa Marti cælestis aries dicatus legitur, & si Astrologis credimus, à Marte in humano corpore regere dicitur, in quo iracundiæ & bilis sedem Philosophi collocant: Vnde Adamantius immolatos apud Hebræos arietes apud nos iracundiam iugulari debere intelligi voluit, cùm scilicet hoc animal pugnacissimum perhibeatur, hinc Feciales illos apud Romanos bellum hostibus indicturos, arietem præ se egisse existimo, (quamuis alij alias rationes adducant, vt suo loco dicetur) id quod à Fonteo quoque animaduersum video, vt verò commodius & fortius aduersarium cornibus impetat, retrocedit, ac resiliens impetu renouato, in hostem fertur. Huc respicientes Nicobulus, & Philoxenus senes apud Plautum Bacchidibus meretricibus minantur sese, nisi filios suos restituant, in eas instar arietis, impetum facturos:

In Bacchid.

Qui nisi nobis producuntur, iamque emittuntur foras,

Arietes truces nos erimus, iam in vos incursabimus.

A cuius similitudine bellica illa machina, de qua suprà fusiùs dictum, aries appellari meruit: Item verbum arieto, quod idem est quod percutio, & deijcio, quo sensu Plautus:

Quis proteruè meas ædes arietat?

In Truculento.

Item Curtius: *Macedo gladium cæperat stringere, quem occupatum complexu, pedibus repente subductis Dioxippus arietauit in terram.* Inuenio arietem naturali feritate, quando irascitur, aut etiam stupet, aut timet, dextro pede terram percutere, & hoc maximè libidinis tempore, quo scilicet creberrimè in pugnam procurrit, & fit in fæminas quoque procacior, nec non riualem violentissimè prosequitur. Aristoteles: Arietes, tauri, & hirci per libidinem, inquit, efferantur. Qui enim superiore tempore socij iugi concordia pascerentur, coitus tempore dissident, & alter alterum libidinis rabie inuadit. Ouidius:

4. Fastor.

Cum mare trux aries cornu decertat: at idem

Frontem dilectæ lædere parcit ouis.

Arietis sæuitia vt corrigatur.

Quomodo autem hæc sæuitia corrigatur docet Columella his verbis: *Capri, vel arietis petulci sæuitiam, hac astutia repellunt, mensuræ pedalis tabulam robustam configunt aculeis, & aduersam fronti cornibus religant: Ea res ferum prohibet à rixa, cum stimulatum suo ictu se sauciet.* Epicharmus autem Syracusanus, qui pecudum medicinas diligentissimè conscripsit, affirmat, pugnacem arietem mitigari, terebra secundum auriculas foratis cornibus, qua curuantur inflexu. Quod postremum remedium præter Plinium, meminit etiam Albertus, & Florentinus.

Lib. 7. de asino aur.

Cessat verò etiam pugnacitas castratione, ad quod alludit Apuleius, *Denique nisi vobis suadeo nolentibus, possum spacio modico interiecto, quo mercatum proximum obire statui, petitis è domo ferramentis, huic curæ præparatis ad vos actutum redire, trucemque amatorem istum, atque insuauem dissitis femoribus emasculare, & quouis veruece mitiorem efficere.* Hucque pertinet illud Luciani: *καὶ σοὶ τοῦτον σωφρονέστερον προβατίου παρέξω τῇ τομῇ*, idest, *hunc ego tibi mo-*

destio-

destiorem ouicula reddam expectione. Vt modò reliqua prosequamur, suprà ex Macrobio dictum est, arietem per sex menses hybernales sinistro incubare lateri, ab æquinoctio verno super dextrum latus, quo modo scilicet Sol ab eodem tempore dextrum hemisphærium, reliquo ambit sinistrum, & quamuis idem etiam scribat Aelianus, id tamen falsum videtur nostris lanijs, cum ab vtroque latere maculati arietes, & ex incubitu sordidati nunquam non sint. Amat hoc etiam pecus fontes frigidos, Horatius de fonte Blandusiano:

Li. 10. cap. 18.
3. carm. 13. ode.
Amat fontes frigidos.

Tu frigus amabile
Fessis vomere tauris
Præbes, & pecori vago.

Vt pascant.

Radicitùs herbas carpunt, & arbores destruunt, & plurimis plantis morsus earum exitialis, vt ait Albertus: Sedulo verò etiam & stabiliter pascere solent, contrà ac capræ, quæ crebrò loca permutant, teste Aristotele. Idem Aristoteles ait, ouem inter omnia animalia diu lac præbere; habere enim lac per octo menses; Et quamuis ingenio nihil vel parum saltem valeant, cum tamen in montibus & syluis pascere soleant, si quæ fortè sit eis fouea exposita, si præcipitium appareat, obeunt, vt circumeunt, nec sibimet mortem accersunt, nam quasi quadam pædagogia docentur, lege à natura tributa, oportere suam se tueri, & curare vitam, inquit D. Cyrillus. Sunt item natura prouidę de cibo, nam, vt scribit D. Basilius in Hexamero Diuin. Offic. Et oues antecedente hyeme pabulum copiosius, auidiusq; ventri ingerunt, proinde quasi sibi viaticum prouidentes pro indigentia cibi futura. Idem etiam scribit in oratione vigesima de principatu, & potentia, vbi addit insuper, inde ostendit apud animantia rationis expertia quendam futurarum sensum inesse, nosq; præterea ijs admoneri, ne in hac vita hæreamus, sed in futura omnem curam, studiumque ponamus. Quamuis modò ex omnibus animalibus sint vestitissimæ, frigoris tamen sunt impatientissimæ, ait tamen Aristoteles, capras frigoris esse impatientiores, quàm oues, & inter ipsas oues illas minus id perhorrescere, quibus cauda amplior; quam quibus porrectior, & glabras exutiores, quàm vestitiores, crispas tamen etiam algoris impatientes esse, meminit huius etiam rei Homerus loquens de Iride vel belli, vel tempestatis nuncia:

Lib. 1. c. 3. in Esaiam.
Homil. 9.
Prouidentia.
Frigoris impatientes sunt.
Iliad. ρ.

Δὴ γάρ νόος ἐτράπετ' αὐτῶ
Ἠΰτε πορφυρέην ἶριν θνητοῖσι τανύσσῃ
Ζεὺς ἐξ οὐρανόθεν τέρας ἔμμεναι ἢ πολέμοιο
Ἠ' καὶ χειμῶνος δυσθαλπέος ὅς ῥά τε ἔργων
Ἀνθρώπους ἀνέπαυσεν ἐπὶ χθονί, μῆλα δὲ κήδει. idest,

Namque mens mutata est eius,
Veluti purpuream Irim mortalibus cùm extenderit
Iupiter cælitus, signum, vt sit, vel belli;
Vel etiam tempestatis frigidæ, quæ quidem ab operibus
Homines quiescere facit in terra, pecoribus verò nocet.

Amor mutuus.
Cẽturia 9. aphor. 55.
Chiliad. 4.
Iliad. Δ.

Aiunt nec minus æstiui vaporis patientes esse, amant se inuicem, & vnà, vt testatur Albertus, condolet alteri, nam si alteram viderit sana imbecillem, soli pro ea se obijcit, & vmbram, ei obtendit: nec minus mirum etiam videri potest, quod scripsit Didymus referente Mizaldo, quod oues eum sequi soleant, qui vellere ipsarum aures obturauerit. Equidem apparet quàm maximè se inuicem amare, author enim est Ioannes Tzetzes, oues agrestes cùm consenuerint à proprijs liberis enutriri, & cantatissimus apud omnes est amor matris erga fætus: Homerus:

Τρῶες δ' ὥς ὄϊες πολυπάμονος ἀνδρὸς ἐν αὐλῇ
Μυρίαι ἑστήκασιν ἀμελγόμεναι γάλα λευκὸν
Ἀζηχὲς μεμακυῖαι, ἀκούσασαι ὄπα ἀρνῶν.
Troiani verò sicut oues locupletis viri in aula
Innumeræ stant, dum mulgentur lac album,
Continuò balantes, audita voce agnorum.

Lib. 5.

Similiter Quintus Calaber eiusdem poetæ simia, die illa, qua Aiax Telamonius se ipsum iugulauit, totis castris tantum gemitum exortu scribit, qualis exaudiri solet, cùm ouibus sui subducuntur agni, quæ frequentissimo balatu testantur maximam sibi iniectam perturbationem, quòd stabula suis prolibus spoliata sint. Noscere autem suos agnos odore posteriorum asserit Albertus. Non minor amor est agnorum erga parentes, nam, vt ait Aelianus, simul vt in lucem sunt suscepti, circum matres statim concursant erratico saltu. *Agnus simplicissimus*, inquit D. Ambrosius, *cùm à matre quandoque aberat, frequenter eam balatu absentem excitat, multisque licet versetur in millibus ouium, recognoscit vocem parentis & festinat ad eam. Nam quamuis cibi, & potus desiderio teneatur, transcurrit tamen aliena vbera, licet humore lactis grauida exundent,*

Vt libros ignoscant.

dens, soliusque materni lactis fontes requirit. Et rursus: *Quid agniculos simplicius, quos minusculæ paruulorum comparamus infantiæ? Sæpe ex his in magno grege agniculus per ouilia tota vagatur, errat à matre, & cum eam reperire non possit, balatu frequenti absentem citat, vt responsuræ vocem excitet, quo ab eius sono errabunda replicet vestigia, multis licet versetur in millibus ouium, recognoscit vocem parentis, festinat ad matrem, lactis quoque materni sibi notos fontes requirit, quamuis cibi desiderio teneatur, & potus: transcurrit tamen aliena vbera grauida, licet humore lactis exundent, solam matrem requirit, solius sibi materni vberis pauperes succos significat abundare. Illa quoque inter multa agniculorum millia solum filium noui, vnus quamuis plurimorum balatus, eadem species, sed illa tamen fœtum suum discernit à cæteris, & solum filium tacito pietatis testimonio recognoscit, pastor errat in descretione ouium, agniculus in agnitione matris nescit errare, pastor fallitur specie, sed ouis pietate non fallitur. Vnus odor omnibus, sed habet tamen natura odorem suum domesticum, quem soboles chara, speciali quadam videtur proprietate redolere.* Et Basilius præcitatis locis ait: Agnus inter sexcentas oues matris vocem internoscit, atque ad eam properat, ipsosque lactis fontes requirit: Ac sanè macilentis contentus esse solet maternis mammis, etiamsi aliarum mammas graues, plenasque percurrerit. Mater quoq; inter innumerabiles suum agnoscit, quamuis vna sit vox omnium, idem color, odor similis, quantum nostro olfactu iudicare possumus. Inuenta matre lactat & cùm lactat caudam, teste Alberto, velocissimè agitat, lætitiam puro indicans eandem quam canis in aduentu heri sui. Celebrat hanc eandem agni intelligentiam Lucretius, dum canit:

Lib. 2.

Præterea teneri tremulis in vocibus hædi
Corniger as norunt matres, agnique petulci
Balantum pecudes, ita quod Natura reposcit
Ad sua quisq; ferè decurrunt vbera lactis.

Theocritus item in epithalamio Helenæ, vbi sic puellæ loquuntur:

Idyl. 12.

Αμμὲς δ' ἐς δρόμον ἦρι, καὶ ἐς λειμώνια φύλλα
Ερψεῦμες, ςεγάνως δρεψύμεναι, ἁδὺ πνέοντας
Πολλὰ τεῦ ὦ Ελένα μεμναμέναι ὡς γαλαθηναὶ
Αρνες γειναμένης ὄϊος Μαστὸν ποθέοισαι. idest,
Non autem ad cursum in vere (v. manè) *& ad folia in pratis nascentia*
Ibimus, vt colligamus serta suauiter redolentia.
Sæpe de te cogitantes ò Helena: sicut lactantes
Agnæ, quæ matris ouiculæ vbera desiderant.

Vnde latini, vt scribit Isidorus, agnum ab agnoscendo dictum putant, eò quòd præ cæteris animalibus matrem suam noscat. Qua in re homine felicior est, qui, vt scribit Aelianus, suos serò admodum parentes agnoscere incipit. Sunt verò etiam humani generis amantes: Scribit enim Plutarchus arietem quendam Aegyptium, citharistriam Glauciam deperisse; in quo amore, teste Aeliano, Ptolomæi Philadelphi riualis fuit. Id quod, & Plinius, videtur indicasse his verbis, *Glaucen Ptolemæo regi cithara canentem eodem tempore ab ansere, & ariete amatam proditur.* Magis tamen homini familiares sunt capræ, vt testatur Aristoteles his verbis: Cubant difficiliùs oues, quàm capræ, magnus enim capræ quiescunt, acceduntq; ad hominem familiarius, & quod ad cubandi modum attinet, oues caprasq; vniuersas cubare ait, per cognationem. Idem ait oues crassiorem reddere vrinam, quàm sui sexus, mares: Menses verò & ipsis, & capris tempore coeundi indicari, idemque post coitum etiam fieri ad tempus, mox desistere, donec parturiant: tum denuò indicari; Itaq; pastores proximum esse partum intelligere: à partu autem purgationum sequi abundè, primùm leuiter cruentam, postmodum valde. Dicique possit sanguine lento præditum esse hoc pecus, in quo spiritus tardius extinguuntur, scribit enim Auerroes se vidisse arietem, qui amputato capite huc, atque illuc ambularet. Aristoteles tradit oues etiam somniare; idem Plinius quoque scribit.

Agnus vt homine felicior.
Li. 4. c. 25.
Lib. 1. c. 6. & lib. 5. ca. 29. & 8. ca. 11.
Vt cubent.
Vrina.
7. physicor.

COITVS. PARTVS.

IPSÆ quidem oues, atque etiam capræ anniculæ, teste Aristotele, coeunt, atque vterum ferunt, sed capræ potius: & mares quoque in ijs ipsis genetibus eodem illo tempore ineunt; sed proles, inquit, differt, quatenus præstantior ea est, quàm senescentes mares, & fæminæ procrearit. Vnde istiusmodi præcox coitus improbatur, sed quo ætatis anno ad procreationem

Coitus initium.

 sint

sint admittendæ, alij aliter tradunt. Columella vult fœminam debere bimam submitti, aitque vsque ad quinquennium fœturæ necessariam esse, anno verò septimo deficere, curandumq; esse, ne minori quadrima, ne vero ei quæ excessit annos octo, proles submittatur, neutram enim ætatem ad educandum esse idoneam: tum etiam, quod ex vetere materia nascitur, plerumque congeneratum parentis senium referre nam vel sterile, vel imbecille esse. Idem ferè tradit Crescentiensis: Florentinus verò & ipse arietes, & oues fœtas, hoc est matrices ad prolem probari debere ait, cùm in tertio anno consistunt. Aristoteles verò, parere vsque ad annum octauum, inquit, possunt, & si bene curentur vel in vndecimum pariendi facultas protrahitur, & quidem fieri potest, vt etiam per totam ferè vitam coeant, tam mares, quàm fœminæ. Cùm autem dicit in vndecimum vsq; annum parere, idem est, quasi dicat, ad mortem vsq;, vnde & alibi inquit; coeunt & oues capræ quamdiu viuunt. Cæterùm Albertus ouem scribit decem vel duodecim annis viuere, parere verò annis octo; ait tamen etiam, in quibusdam terris marinis, vbi sicca, & salsa habent pascua, viuere per annos viginti, & per totidem etiam annos parere. Marcus Varro scribit non pati oportere minores quàm trimas saliri, quòd vt eius verbis vtar, neque natum ex his idoneum est, nec non ipsæ fiunt etiam deteriores; docetque deinceps, quomodo quæ minores sunt trimis, à coitu impediantur, minores, inquiens, quàm trimæ deterrent à saliendo fiscellis è iunco, aliaue qua re, quam alligant ad naturam, sed commodius seruantur, si secretas pascunt. Atqui Didymus, cùm dixisset commodissimam ad coitum in arietibus ætatem, à secundo vsque ad octauum esse; Similiter in ouibus contingere asserit. Columella, & Palladius ætatem arietis ad progenerandum optimam esse volunt trimam, nec tamen inhabilem esse vsque ad annos octo; habent autem arietes, & capri, sicut & cætera propriam vocem tempore libidinis, qua vocant & alliciunt fœminas, si Isaaco credimus in opere de diætis particularibus; Notandum verò etiam arieti naturale esse agnas fastidire, senectam ouium consectari, vt ait Plinius, addens & ipsum senecta meliorem esse, illisque vtiliorem: Vnde apud Albertum, vbi legitur, naturale esse arieti, agnas & prouectiores diligere, legendum est, non agnas sed prouectiores, si quidem Plinio subscribit Didymus; persequuntur, inquit, oues seniores, vtpotè coeuntes citius, iuniores verò post illas, sed & Aristoteles, primùm inquit vetustiores fœminas ineunt, nouellas enim minus persequuntur. Quod ad tempus coeundi attinet, Varro ait tempus esse coire ab arcturi occasu vsque ad Aquilæ occasum. Similiter Plinius: *Coitus omnibus*, inquit, *ad arcturi occasum, quod est à tertio Idus Maias ab Aquilæ occasum, id est, decimum tertium Calend. Augusti*. Varro rationem addit, quod, quæ postea concipiunt, fiuntve grandes, atque imbecillæ. Verùm Columella inter authores ferè constare ait primum esse admissuræ tempus vernum Parilibus, si sit ouis matura, sin verò fœta, circa Iulium mensem. Prius tamen haud dubio probabilius, inquit, vt messem vindemia, fructum deinde vineaticum, fœtura pecoris excipiat, & totius autumni pabulo satiatus agnus ante mæstitiam frigorum, atque hyemis ieiunium confirmetur. Nam melius est autumnalis verno, sicut ait verissimè Celsus: quia magis ad rem pertinet, vt ante æstiuum, quam hybernum solstitium conualescat, solusque ex omnibus animalibus bruma commodè nascitur, ac si res exigit vt plurimi mares progenerandi sint. Tantum ille. Cui videtur subscribere Palladius, admittendos inquiens esse arietes, mense Iulio, vt nati ante hyemem conualescant agni. Idem etiam monet, vt serotini fœtus mense Aprili signentur, excellereque primam admissuram, vt agnos iam maturos hybernum tempus inueniat. Crescentiensis itidem primam admissuram mense Aprili fieri ait, aut etiam Iulio: Secundam verò post medium Octobris, vt pariant circa principium veris, nascentibus herbis. Quamobrem & in autumno parere Varro voluit: *fit partus*, inquit, *exitu autumnali cùm aer est modicè temperatus, ac primitus oritur herba, imbribus primoribus euocata*. Ferunt autem, teste Aristotele, quinque mensibus, quemadmodum & capræ, indeque fieri ait, vt locis nonnullis, quibus cæli clementia, & pabuli abundantia est, bis pariant. Quinq; autem mensibus vterum ferre, etiam Plinius, & Varro alijque tradunt. Pariunt teste eodem Philosopho, maxima ex parte singulos, sed aliquando, & binos, & ternos, & quaternos & alicubi, inquit, pariũt geminos, tum pabuli beneficio, tum si pater, aut mater vim eam geminandi per naturam obtineant. Sunt & loca, vbi bis, terue quotannis pariant, vt super ostensum est. Non implentur autem vnico coitu, sed vt idem Aristoteles ait, terno, aut quaterno, quamuis Plinius intra quartum coitu impleri dicat, impletur tamen totus grex vno ab ariete, vt scribit Lucianus. Est autem partus huius pecoris non aliter quàm in homine molestus, quod significauit Columella his verbis: *Partus incipientis pecoris non secus quàm obste-*

Quo ætatis anno ad solis propagationem apta.

5. hist. c. 14

Coeundi tempus.

Quamdiu ferant.

Quot pariant.

In dialogo de amore.

Partus qualis.

obstetricum more custodiri debet, neque enim aliter hoc animal quam muliebris sexus enititur, sæpiusque etiam quantam est omnis rationis ignarum, laborat in partu: quare veterinariæ medicinæ prudens esse debet pecoris magister, vt si res exigat, vel integrum conceptum, cùm transuersus hæret, locis genitalibus extrahat, vel ferro diuisum citrà matris perniciem partum educat, quod græci vocant ἰμβρύου ἄλκος: Gesnerus fortè legendum existimat ἰμβρυουλκόν. Pariunt etiam nonnunquam monstra, nosque aliquot inter prodigia depingemus, eaque partim ex sui generis mare, partim ex alio pecore concipiunt. Albertus cinirum vocari scribit, qui ex oue, & hirco nascitur, & Gesnerus testatur apud Rhetos Heluetijs confæderatos alpibus confines, audiuisse se, aliquando nasci capras posteriore parte, anteriore oues vel arietes, sed viuere non posse, & paulò post mori. Arietes enim cùm senescunt, validos, & libidinosos fieri, & capras aliquando superuenire: at Albertus Magnus præcitato loco Musmonem nasci ait, ex capra, & ariete; & nos suprà ex Columella retulimus, ex ouibus & arietum ferorum coitu fætum conceptum paternum colorem retulisse, eumque similiter durasse per sobolem, & nepotes deinceps: lanam verò in primo quidem fætu hirtam, sed in nepotibus & deinceps mollem fuisse. Quod si verò quis prænosse cupit, cuius coloris futurus sit fætus in vtero hærens, is linguam fætæ inspiciet: Nam, vt scribit Democritus, ouis aperto ore si inueneris nigricantem linguam, nigrum emittet fætum, sin albam, candidum: Sin distinctam coloribus, partus similiter variabit. Idem videntur testari Aristoteles, & Albertus, in eo tamen euariantes, quod non simpliciter linguam, sed linguæ venas inspici iubeant, idque in ariete candidi, nigriue efficiuntur fætus, inquiunt, si sub lingua arietis venæ nigræ, aut candidæ habentur. Cuius enim coloris sunt venæ, eiusdem & vellus est, varium etiam si plures venarum colores sunt. Idem Aristoteles, vir vt vtar verbis Columellæ, callidissimus rerum naturæ, præcipit admissuræ tempore obseruare siccis diebus halitus Septentrionales, vt contra ventum gregem pascamus, & eum spectans admittatur pecus: At si fæminæ generandæ sunt, austrinos flatus captare, vt eadem ratione matrices ineantur. Idem ex Columella Palladius repetit, nec aliter Aelianus: Verba Aristotelis sunt: Mares, aut fæminæ generantur vi tum aquarum, tum admissariorum. Nam & aquæ faciunt, vt fæminæ, maresue concipiantur. Ad hæc Aquilonis flatu mares potius concipiuntur, austri fæminæ. Vis tanta est Aquilonis, vt, vel ea, quæ non nisi fæminas pariant, immutet ad prolis masculæ procreationem. Spectare ad Aquilonem oportet, cùm coeunt fæminæ: quæ manè iniri solent, marem: Si sero diei admiseris, non patiuntur. Et Plinius ait, *Aquilonis flatu concipi mares dicunt, austri fæminas.* Idem etiam legere est apud Didymum, qui tamen ait, flatus Septentrionales, cum grex die existente tranquilla, pascitur, vt κατὰ ἀντικρύ, idest, antè, esse accipiendos, sin verò fæminam velimus, austrum ὄπισθεν, idest, retro. Quod verò de aqua ait Aristoteles, exemplo probat Pausanias: Non procul à Patrensium, inquit, ciuitate, fluuius est Milichus, & post illum alius nomine Charadrus: Ex hoc pecora veris tempore bibentia, vt plurimum mares parere aiunt. Quam ob causam pastores in diuersam à flumine partem eas abigunt, bubus tantùm exceptis, tauri enim eis ad sacrificia, & labores, vaccis vtiliores sunt, inter reliqua verò pecora, fæminæ maribus præferuntur. Vt verò generentur vel mares, vel fæminæ aliud documentum habemus apud Plinium, *dextro arietis testiculo præligato,* inquit, *fæminas generant, læuo mares:* Et rursus, *arietis dextro testiculo præligato oues tantùm gigni quidam scripsere.* Albertus vero pro præligato, habet exciso. Est & alia ars, vt fætus generentur varij coloris, quam excogitauit Iacobus Abrahami nepos, vt legimus in Genesi, qui cum impetrasset à socero suo Labano, vt pecora omnia varia, & maculosa ouilli, caprillique generis sibi haberet, virgas populeas virides, sed & amygdalinas, atque etiam ex platanis, atque ex parte detractis corticibus, vt ligni candor partim appareret, partim manentis corticis viriditas, in canalibus vbi biberent oues, & arietes permisti etiam coirent, virgas illas discolores ob oculos ouium coeuntium exposuerat, quarum conspectu, fætus quoque varius inuentus est. Diuus Hieronymus hoc in loco geneseos tam in hebræo textu, quàm in translatione græca, & latina perobscuram sententiam esse indicans, ipse satis boni commentarij vicem, vt scribit Benedictus Pererius Valentinus, præstare lectori potest; Ad hunc autem modum scribit: *Multum apud septuaginta interpretes confusus est sensus, & vsque in præsentem diem, nullum potui inuenire nostrorum, qui ad liquidum, quid in hoc loco diceretur, exponeret. Hæc autem videtur esse sententia: Vis, inquit, Iacob me tibi seruire etiam alios septem annos? fac quod postulo. Separa omnes discolores, & varios, tam oues, quàm capras, & trade in manus filiorum tuorum,*

Monstra.

Lib. 22.

Cinirus Alberti.

Musmo.

Color fætus vt prænoscatur.

Vt mares, vel fæminæ generentur.

In Achaicis.

Vt varij coloris fiant fætus.

Cap. 30.

Iacobi subtilitas.

Cõmentar. in Genes. cap. 30.

rum, rurſumque ex vtroque grege, alba, & nigra pecora, ideſt, vnius coloris, da mihi. Si quid ex albis & nigris, quæ vnius coloris ſunt, varium natum fuerit, meum erit: Si quid verò vnius coloris, tuum. Rem non difficilem poſtulo, tecum facit natura pecorum, vt alba ex albis, & nigra naſcantur ex nigris: Mecum erit iuſtitia mea, dum Deus humilitatem meam reſpicit, & laborem. Optionem datam Laban libenter arripuit, & trium dierum iter, inter Iacob, & filios ſuos ſeparauit, ne quis ex vicinitate pecoris, naſceretur dolus; Iacob porro nouam ſtropham commentus eſt, & contra naturam albi & nigri pecoris, naturali arte pugnauit; tres enim virgas populeas, amygdalinas, & mali granati (quamquam Septuaginta Styracinas, & nucinas, & plataninas habeant) ex parte decorticatas, varium virgarum fecit colorem: Vt vbicumq; in virga corticem reliquiſſet, antiquus permaneret viridis color: vbi verò tolleret corticem, color candidus panderetur. Obſeruabat ergo Iacob, quo tempore aſcendebantur pecora, & poſt calorem diei ad potandum auida pergebant, & eo tempore diſcolores virgas ponebat in canalibus, & admiſſis arietibus, & hircis in ipſa potandi auiditate, oues & capras faciebat aſcendi: vt ex duplici deſiderio, dum & auidè bibunt, & aſcenduntur à maribus, tales fœtus conciperent, quales vmbras arietum, & hircorum deſuper aſcendentium, in aquarum ſpeculo contemplabantur: Ex virgis enim in canalibus poſitis, varius etiam erat imaginum color; poſtquam autem nati fuerant hædi, & agni, varij & diſcolores, ex albis & vnius coloris gregibus, ſeparabat illos Iacob, & procul eſſe faciebat à priſtino grege. Si qui autem naſcebantur vnius coloris, ideſt, albi, ſiue nigri, tradebat in manus filiorum Laban. Sic Hieronymus. Ergo pacti inter Iacob, & Laban, & item artis, & induſtriæ, qua vſus dicitur Iacob, vt breuiter, & ſummatim dicatur, inquit idem Benedictus Pererius, hac eſt ſententia: Propoſuit Iacob Socero ſuo Laban conditionem hanc, vt mercedis loco acciperet è grege, quem paſturus erat, partus omnes verſicolores, & varios. Laban accepta libenter conditione ſeparauit à grege quicquid erat varium, & diuerſi coloris, tradens curæ filiorum ſuorum: vnicolorem autem gregem reliquit Iacob paſcendum. Hoc artificio vſus eſt Iacob, vt è grege vnicolore ſibi tradito, verſicoloria naſcerentur. Nam virgas partim detracto cortice, partim integras, ac proinde partim albas, partim virides, & ſubnigras, ouibus potarum venientibus in canalibus propoſuit, vt diuerſum virgarum colorem oculis haurientes, diuerſos itidem fœtus conciperent, & parerent. Quod etiam euenit, & præter opinionem Laban mirandum in modum ditatus eſt Iacob. Adfert idem Pererius alia quædam ad iſtius loci explicationem, quæ nos in eorum potiſſimùm gratiam, qui ſacræ lectione oblectantur, tum etiam, quia ad præſentem locum pertinere videntur, adducemus. Sanctus Hieronymus, (inquit) in traditionibus hebraicis in Geneſin, talem ex hebræo citat huius loci lectionem: *Tranſibo in vniuerſo pecore tuo hodie: ſepara inde omne pecus varium, & diſcolor: & omne pecus vnius coloris in agnis, & varium, & diſcolor in capris erit merces mea:* Sed procul dubio illud: *Omne pecus vnius color in agnis*, menda non caret, cùm pugnet cum ipſa ſententia, & ſit contra pactum, quod Iacob inire voluit cum Laban. Quare pro illo: *vnius coloris*, legi potiùs deberet, *varij coloris*. Pagninus ad hebraicæ lectionis ſententiam ſic eſt hunc locum interpretatus: *Tranſibo per omnes pecudes tuas hodie, remouendo inde omne pecus punctis paruis reſperſum, & aſperſum maculis latis, & reſperſum punctis in capris, erit merces mea.* Græca translatio ſic ad verbum habet hoc loco: *Tranſeant omnes oues tuæ hodie, & ſepara inde omnem ouem, fuſcam in agnis: & omne ſubalbum & ſparſum in capris, erit mihi merces.* Miror cur ſolùm in tranſlatione græca mentio facta ſit caprarum verſicolorum, quaſi hæ tantùm & non item oues peruenerint ad mercedem Iacob, & ad pactum, quod fecit cum Laban, cùm hoc manifeſtè contrarium ſit, narrationi ſcripturæ tam iuxtà lectionem latinam, quam iuxtà Hebraicam, & Chaldaicam. Cæterùm quo planior, & apertior ſit ſententia, per partes verba hæc pertractemus. *Separa cunctas oues*: Hic nomine ouium intelligere oportet, tam fæminas quàm mares, ideſt, etiam arietes, vt ex ſubſequenti narratione manifeſtum eſt. Nimirum eadem cauſa eſt, quin etiam maior, vt color paternus ſit in prole quam maternus: Siquidem paternum ſemen principalius eſt in generatione prolis, & vis actiua, quæ format fætum, & fingit ad omnem figuram, & colorem in ſemen virile deriuatur potiùs, quàm in muliebre, quod vicem gerit materiæ magis, quàm agentis, & mobilis potiùs, quàm mouentis. Quatuor autem ponuntur hic nomina diuerſorum colorum gregis, videlicet eſſe varias, & ſparſo vellere, & maculatas, & furuas, ſiue fuluas. Variæ oues dicuntur, quæ habebant quaſi virgulas quaſdam albi coloris, vel nigri, ita vt totum fermè corpus circumdarent, & quaſi cingerent. Dicuntur ſparſo vellere, ideſt, pleno vellere, maculis paruis diuerſorum colorum, & hoc differt à vario, quod varium habet diuerſitatem colorum, vt diximus, in modum lineæ per tranſuerſum circumdantis: Sparſo autem vellere eſt, quod multifariam paruis quaſi macu-

Colorũ nomina.

Oues variæ

maculis notatum est, quamquam apud Ieremiam varium ponitur pro multigenis coloribus, quasi maculis varijs distinctum in illis verbis. *Si mutare potest Aethiops pellem suam, aut Pardus varietates suas; & vos poteritis bene facere cum didiceritis malè.* Varietates enim pardi sunt diuersa genera colorum, quasi paruis maculis similia. Furuum idem est ac nigrum, nam furuæ hostiæ dicebantur Ethnicis Romanis, quæ erant nigri coloris, sed quæ furuum ponitur pro eo, quod est distinctum à perfectè albo, vel nigro, necesse est intelligere nomine furui, non perfectè nigrum: Non enim tantùm voluit Iacob separari à grege, & tradi in potestatem Laban pecora varij coloris, sed etiam quæ non erant tota perfectè vel alba, vel nigra. Alij codices habent fuluum, & sic legit Tostatus. Fuluus autem color, vt est apud Gellium, videtur de ruffo atque viridi mixtus, in alijs plus viridis, in alijs plus ruffi habere. Sic poeta verborum diligentissimus, *fuluam Aquilam* dixit, & *Iaspidem fuluum, & fuluos galeros, & aurum, & arenam, & leonem, & as fulua.* Septuaginta fuscum dixerunt, quod est, subnigrum. In hebræo sunt tres voces, Nachod, Talu, & Hum. Nichud punctum, siue stigma, siue paruam maculam diuersi coloris significat: Vnde Nachod dicitur animal album, habens veluti paruas maculas nigri coloris: vel contrà animal nigrum, habens quasi maculas & velut puncta quadam alba. Talu dicitur animal maculosum, sed quod maculas habet latas, & tanquam frusta, quædam diuersi coloris. Hum poni solet pro fuluo, & rufo & fusco, interdùm etiam pro nigro: descendit enim ab Hom, quod calorem significat, quia calor, & nigrum & rufum, & nigrum declinans ad rufum, solet facere. Paulò aliter Oleaster: *Dicunt (inquit) tam Hebræi quàm nostri, Nachod significare punctatum, & maculis paruis respersum: Talu verò, magnis maculis notatum. Sed si radices istarum vocum spectes, deprehendes oppositum esse: Nachod enim significat maculosum, siue paruis, siue magnis maculis: Talu verò punctatum, seu paruis punctis respersum.* Et hoc probat ipse ex multis Scripturæ locis. *Potest etiam,* inquit, *Nachod, significare cinctum, seu cingulo maculæ circundatum.* Ergo sensus huius loci, tam secundum latinam, quam Hebraicam lectionem, hic est: *Separa à cuncto grege pecora varijs coloribus, vel tanquam punctis, & paruis maculis notata, vel tanquam latis maculis & frustis distincta siue circundata: & item subnigra & subrufa: hac omnia trade pascendo tuis filijs & seruis; mihi autem solù relinque, quæ fuerint tota perfectè, vel alba, vel nigra. Ex his porrò quæ nascentur similiter alba, vel nigra, tua erunt: quæ verò diuersi coloris, mihi erũt loco mercedis.* Diodorus præceptor S. Chrysostomi, adnotauit, (vt citatur in catena) in Mesopotamia candidas oues, & nigras capras, potissimùm exquiri, & magni fieri consueuisse: in Palæstina verò versicolores: quare quod contigit Iacob, Deo operante factum est in emolumentum eius, qui mox rediturus erat in Palæstinam. Verùm dicet aliquis, cur hic ouium tantùm & caprarum fiat mentio, quasi hæc tantum pasceret & custodiret Iacob, non autem boues, equos & camelos nominet: cùm tamen hæc Iacob habuisse, in extremis verbis huius capitis proditum sit. Verùm Iacob non accepit pascenda & custodienda à Laban, nisi supradicta animalia, oues, dico, & arietes, capras & hircos: cætera verò animalia, quæ habuisse dicitur Iacob, non à Laban accepit: sed ipse sibi comparauit. Nam venditis animalibus, quæ sibi ex pacto, mercedis loco, incredibili copia obuenerant, emit boues, asinos & camelos: quæ postmodum eius industria, sed potissimùm Dei benignitate, mirandum in modum propagata sunt. Hæc itaque omnia Pererius. Cæterùm Tostatus ideo hic solùm oues & capras Iacob pauisse dici ait, quia album & nigrum, quæ conueniebat huic experimento, inquit, pacti, non ita leuiter reperiuntur in bobus & vaccis, quemadmodum in ouibus & capris: Vt modo ad coitum, & partum reuertamur, fit vt aliquando coitus in ipsis accelerandus sit, atq; etiam additis remedijs procurãdus, vbi scilicet ad venerẽ segnis est, ac ignauus. Aristoteles author est, oues quę aquã salsiusculam bibunt, maturius coire, additq; nõ solùm antè coitum, sed etiã à coitu, atq; etiã verno tempore saliendũ esse, hoc, est, salẽ eis præbendũ. Et Aelianus scribit, vt plus veneri indulgeant animalia, pastores ouiũ, caprarũ, & equarũ tempore coitus, genitalia delibutis sale & nitro manibus perfricare, vt ijs vehemẽtior coitus appetitus oriatur, alios alijs mordicantibus pharmacis ea perungere, vt pipere, vel nitro, vel vrticæ fructu; alios myrrha, & nitro, quoniam ex ea fricatione fæminæ libido suscitetur, & mares sustineat. Didymus ad initum validos arietes reddere, esum cæparum & polyphori & herbæ polygoni: Plinius verò cæpas pecori objicit, vt vim coeundi pecori augeat, non minus quàm homini eruca. Arietem autem, quo sis vsurus ad fœturam, Varro & Didymus, bimestri tempore antè secerni, & largius pabulo expleri præcipiunt. Alij etiam, vt ait Palladius, duobus antè mensibus à coitu reuocant, vt facem libidinis augeat dilatio voluptatis. Quidam etiam coire fine discretione permittunt, vt hoc eis genere per annum totum fœtura non desit. Idem Didymus testatur, esse qui toto anno lac & agnos habere studentes, coeundi tempus, in singulas anni partes

Cap. I.

Li. 2. c. 26.

Nachod.

Talu.

Hum.

Aries vt ad coitum incitetur.

L. 9. c. 48.

digerunt multifariam. Varro vult, vt ante admissuram diebus triginta arietibus ac tauris detur plus cibi, vt vires habeant: Et alicubi ait, cùm redierint arietes nimirum admittendi, ad stabula è pastu, hordeum si est datum, fiunt firmiores ad laborem sustinendum: Satyrijs genus erythraicon arietibus quoque & hircis ad venerem segnioribus in potu datur, teste Plinio. Notandum etiam non omnes oues conceptioni æquè aptas esse, siquidem pinguedo, vt testatur Albertus, omnia impedit, quo minus concipiant. Fit etiam, vt aliquando post coeundi præscriptũ tempus coeant, & concipiant, sed istiusmodi fætus improbantur, & cordi idest, serotini nuncupantur, vt meminit Plinius his verbis: *Postea concepti inualidi, Cordos vocabant antiqui, post id tempus natos*, Vulgus, inde vocabulo deducto, Cordiscos nominat, dicuntur etiam Gordiani, & Gordisci, & opsigoni. Ita & cordum fænum dicitur illud, quod autumno secatur teste Columella: *Aluntur*, inquit, *autumnali fæno quod cordum vocantur*: Sic item corda frumenta dicuntur, quæ serò maturescunt, diciturque & de hominibus vltra tempus debitum in vtero gestatis, vnde apud Suetonium Cordi Cremeti nomen legitur, quo nomine etiam dictus est scriptor historiarum, quem sequi se ait Iulius Capitolinus in vita Gordianorum, & nostro tempore medicus egregius Valerius Cordus. Est & Cordi cuiusdam honorifica mentio, in quodam Epitaphio, quod est in columna D. Petronij, quæ versus gymnasium ad orientem sita est extra Ecclesiam cum his verbis: P. MANILIO C. F. CORDO, idest, vltimo. Varro per aspirationem scribit Chordus, & ἀπὸ τῦ χορίυ deriuat, quod significat vltimum inuolucrum, quo fætus in vtero clauditur.

Conceptus impedimẽta. *Agni cordi* *Li. 9. c. 47.* *Lib. 7. c. 3.* *Lib. 2. c. 1. de re rusti.*

CIBVS. POTVS.

OVES, & capræ, teste Aristotele, sunt ποηφάγα, idest, vt Gaza vertit, vescuntur herba, vbi τῆς πόας, idest, herbæ nomen intelligit nullum non plantarum genus quod vescum est, quamuis interim certum sit herbis potius, quàm frondibus vesci, vnde etiam est, quod oues per summa montium cacumina, libentius quàm capræ versentur, quæ frutices potiùs persequantur, qui in cacuminibus desunt; vnde Homericus Cyclops multo cum strepitu pecudes ad pingues montes vertit; frondem nomen etiam minimè aspernantur, imò verò Cato agriculturæ callidissimus, *ouibus*, inquit, *frondem viridem habebis vsque dum habebis prabeto. Vbi sementium facturus eris, ibi oues delegato & frondem vsque ad pabula matura dato*. Et Nonius Marcellus, ex primo Varronis de re rustica citat hæc: *Cogit aliquot corbulas vuarum, & frondem iucundissimam ministrat ouibus*. De genere pabuli, inquit Columella, vt & antè diximus, & nunc eorum, quæ omissa sunt, meminerimus, iucundissimas herbas esse, quæ aratro proscissis aruis nascantur, deinde quæ pratis vligine carentibus, palustres, syluestresque minimè idoneas haberi: nec tamen vlla sunt tam blanda pabula, aut etiam pascua, quorum gratia non exolescat vsu continuo, nisi pecudum fastidio pastor occurrerit præbito sale, quod velut ad pabuli condimentum per æstatem canalibus ligneis impositum, cùm è pastu redierint oues, lambunt atque eo sapore cupidinem bibendi, pascendique concipiunt: At contrà penuriæ hyemis occurritur obiectis intra tectum per præsepia cibis: Aluntur autem commodissimè repositis vlmeis, vel ex fraxino frondibus, vel autumnali fæno, quod Cordum vocantur: Nam id mollius, & ob hoc iucundius est, quàm maturum: Cytiso quoq; & satiua vicia pulcherrimè pascuntur: Necessariæ tamen vbi cætera defecerunt, etiam ex leguminibus paleæ: Nam per se hordeum, vel fresa cum suis valuulis faba, vel cicercula sumptuosior est, quam vt suburbanis exiguo precio possit præberi: Sed si vtilitas permittit, haud dubiè sunt optima. Tantum ille. Sic & Varro oues pellitas, (quæ propter lanæ bonitatem sub tecto aluntur) quæcunque iubentur, vesci scribit, vt folia ficulnea, & palea, & vinacea inquit, & furfures obijciuntur modicè, ne parum aut nimium saturentur, vtrumq; enim ad corpus alendum inimicum Cytisum, & Medica, nam & pingues facit citissimè, & gignit lac. Virgilius etiam, vt plurimum generent lactis, salsa herbas præbendas esse ait, lotum itidem, & cytisum, dum sic canit:

8. hist. c. 10

Salis esus vt ouibus prosit.

At cui lactis amor, cytisum, lotosq; frequentes
Ipse manu, salsaq; ferat præsepibus herbas,
Hinc & amant fluuios magis, & magis vbera tendunt
Et salis occultum referunt in lacte saporem.

Nam, quæ in locis maritimis, aut salsuginosis, compascunt pecudes, largiore lacte, & caseo gratiore abundant, multoque fæcundiores euadunt, multoque suauiores, ac teneriores carnes proferunt,

Herbæ marinæ qua.

ferunt, quales oues suauissimas, atque præpingues in Ostiensi agro, eique finitimo Portuensi, decimo ab vrbe lapide, qui Tyberi fluuio interfluente, multis hinc inde paludibus atque etiam salinis sunt circumfusi, sese reperisse, atque etiam gustasse tradit Bernardinus Gomesius, affirmatque se nusquam vidisse aliàs pinguiores, ac neque gustui gratiores comedisse, easdemque copia salis, ac pastu soli salsuginosi tales fieri, tum multis rationibus, tum ex hac potissimum liquere iudicat, quòd cùm pecus omne potu, quàm maximè pinguescat, ad continuam huius appetentiam pecudi excitandam, ac etiam fouendam, nihil sit æque aptum, ac sal. Quę Plutarchi sententiæ ex asse competunt; hic enim in quęstionibus naturalibus quęrens, cur pecori pastores salem proponunt? An, vt plerique putant, inquit, vt eo amplius alantur, & crassescant? Nam & appetitum cibi acuit salis acrimonia, & meatus referando cibum facilius ad digestionem deducit. Itaque etiam graciles, & qui parum nutrirentur, Herophili discipulus Apollonius, dulcibus vesci, & alica nolebat, sed salsamentis, & salsuginem habentibus pro cibo vti iubebat: quorum tenuitas tanquam in fricationis locum succedens alimentum per meatus corpori apponeret. Aut valetudinis potius gratia, & vt abundantia incideretur nutrimenti, ad lingendum salem oues assuefaciunt? ægrotant enim pinguedine nimia contracta, eam verò sales colliquant, & diffundunt; Idque adeo obseruant, vt facilius possint eas cute exuere. Quæ enim agglutinat, atque constringit cutim pinguedo, tenuis, infirmaque redditur ab acrimonia. Tenuatur etiam sanguis salem lingentium: neque coeunt quæ intus sunt, salibus admixtis. Quin, & hoc considera, num magis fæcundum inde fiat pecus, & ad coitum pronius. Nam & canes salsamento eso celerius concipiunt: & naues, quibus sal vehitur, plures alunt mures ob frequentem coitum. Sic ille. Et nos paulo antè ex Aristotele dicebamus, oues quæ aquam salsiusculam bibunt, maturius coire, sępiusque eas saliendum esse, quod gręci ἀλίζεσθαι dicunt. Idemq; Aristoteles oues à partu (πρὸς τὰς τόκους: Albertus legit πρὸ τῦ τόκȣ, vertit enim, ante partum, sed vtroque tempore dari conuenit) sale fruentes vbera magis distenta lacte demitti, author est. Et cum eodem authore oues potissimum pinguescant ex potu, æstate salem dare die quinto pastores solere ait, singulis centenis singulos modios; sic enim pecus incolume, atque pinguius reddi; frequentem igitur salis vsum eo pertinere, quando & paleis copiam salis admiscent, vt sitibundæ plus aquæ hauriant, & autumno cucurbitam sale contactam afferunt, quod lac, inquit, etiam augeti, & agitate quoque meridie plus pomeridianis bibunt, fętis distenta vbera pendent, quibus salis abundè est. Palladius verò salis crebra conspersio, inquit, vel pascuis mista, vel canalibus frequenter oblata debet pecoris leuare fastidium: nam per hyemem, si penuria est, fænum vel palea, vel vitia, vel facilior victus, seruatis vlmi frondibus præbeatur, aut fraxini, facit item sal ad vitæ diuturnitatem; scribit enim Albertus in quibusdam terris marinis, in quibus sicca, & salsa habent pascua, viuere oues per viginti annos, atque etiam parere. Vitalis de Furno Cardinalis esse, ait, qui in autumno dant eis cucurbitas cum sale paratas ad multiplicationem lactis, ipsasque sic vberius lac præbere. Hector Boethius in descriptione Scotiæ tradit in Scotia per loca inculta, & sterilia sponte nasci cytisum cùm ouibus, capris, & omni pecudum generi vtilissimum, tum apibus imprimis gratissimam, florem ferre mense Iulio purpurei coloris mellitissimum, vnde Picti olim potus genus conficere sint soliti, non minus salubre quàm delectabile. Cæterùm qui eius faciendi artem celauerunt, ipsis, postea à Scotis deletis, eius potus eundem finem qui & gentis, extitisse. Et Columella quoque cytisum in agro esse quam plurimum referre scribit, idque bubus, & omni generi pecudum vtilissimum esse, quia ex eo citò pinguescat, & lactis plurimum tribuat ouibus. Africanus item, omnia pecora cytisum depasta, lac multum habitura, & simul embryum nutritura pollicetur. Plinius verò etiam cytisum fruticem esse ait, ab Aristomacho Atheniensi miris prædicatum laudibus, pabulo ouium, sunt verò etiam cytisi folia satis tenera, & mollia, & succum præbent suauem, maluæ instar, vt & agnis in cibo aptus & gratus esse possit, atque hinc fortè Hesychius, & Varinus ἀρνόφυλλον interpretantur cytisum. Idem Plinius insuper fabæ siliquas, caulesque gratissimo pabulo pecori esse tradit, ex Aristotele fortasse, qui ouibus fabas largius datas copiam efficere lactis, asserit, interprete Gaza. Sed græcè sic legitur: πολὺ γάλα ποιεῖ κυαμῶν πλῆθος ὀλίγον προσφερόμενον οἴ, idest lac copiosum reddit fabarum etiam parua copia in pabulo. Pastores sæpenumero ex Alpibus ad plana descendunt, vt luxuriantē segetem pecus depascat, more scilicet ab antiquis recepto, vt constat ex his Plinij verbis: *Luxuria segetum castigatur dente pecoris in herba duntaxat, & depastæ quidem, vel sæpius nullam in spica iniuriam sentiunt. Retonsarum verò etiam semel, omninò certum est, granum longius fieri, sed inane, cassumque non nasci Babylone tamen bis secant, tertio depascunt, alioqui folia tantùm fierent*; hæc ille ex Theophrasto. Gaudent verò maximè herbis rore adhuc madentibus, potissimum quæ crescunt in collibus. Lucretius:

Lib 1. ac sale.

Cytisi vsus.

Li. 18. cap. 17.

Lib. 8. hist. c. 7.

Lib. 2.

Non

Non sæpe in colli tendentes pabula læta
Lanigeræ reptant pecudes, quo quamque vocantes
Inuitent herbæ, gemmantes rore recenti
Et satiati agni ludunt, blandèque coruscant.

Aelianus tradit in India & maximè in Prassiorum regione liquido melle pluere, idq; in herbas & palustrium arundinum comas decidens, mirificas pastiones ouillo, & bubulo pecori præstare: atq; ipsum quidem à pastoribus eò, vbi plus dulcis roris de cælo delapsum est, agi, & sic illis pastionibus tanquam epulis iucundè accipi, pastoresq; vicissim prolixo epulo compensare; nam ex pecore suauissimum lac exprimere, neq; sicut græci, inquit, faciunt, mel miscere, & temperare, habere necesse. Tantum Aelianus, indicans ouium lac apud græcos amarum esse, vel saltem haud omninò dulce, cùm tamen eodem, Aeliano authore, Alexander Myndius dicat oues in Ponto amarissimo absynthio pingues fieri, idque etiam Plinius affirmat: Absynthium Ponticum, inquit, appellatur à Ponto, vbi pecora pinguescunt illo, & ob id sine felle reperiuntur. Neuter autem lac inde amarum reddi tradit. De Laserpitio idem Plinius hæc prodidit: *Laserpitium & circumfodi solitum prodidere: Nec purgari pecora, sed ægra sanari, aut protinus mori, quod in paucis accidere Persico Silphio prior opinio congruit.* Et rursus: *Laserpitio vesci solita pecora, primoque purgari, mox pinguescere carne mirabilem in modum iucunda.* Et rursus alibi: *Laser multis iam annis in Cyrenaica prouincia non inuenitur; quoniam publicani qui pascua conducunt, maius ita lucrum sentientes, depopulantur pecorum pabulo, si quando incidit pecus in spem nascentis hoc deprehenditur signo, oue cum comederit, dormiente protinus, capra sternutāte.* Coluthæa etiam mirum in modum saginat oues, teste Theophrasto. Strabo verò etiam apud Iudæos ouibus in pabulum dari scribit nucleos palmarum, aiuntque istiusmodi nucleos fabris ferrarijs pro carbonibus in vsu esse apud Babylonios, moxque in aqua maceratos, bubus, & ouibus in pabulo dari. Seminatur & aphace propter oues, teste Athenæo. Herba lanaria ouibus ieiuna data, vt ait Plinius, lactis abundantiam facit, qui etiam scribit, lanatum pecus maximè arcendum esse à vitibus, quia gemmas, inquit, aufert. Quare & Virgilius iubet, vt sepes texantur, vineæ nimirum tutandæ gratia, ne pecus præsertim lanatum, & ætate luxurians, nullique operi assuetum, irrumpere possit; Nam non solùm gemmante vite procul arcendæ sunt pecudes, quoniam facillimè gemmas auferunt, verùm etiam plus vitibus damni datur ab istiusmodi pecude, quam à frigore hyberno prægelido, aut æstiuo calore præferuido. Neque enim vel pruinosa hyemis frigora, vel calidissimæ æstatis feruores tantùm nocere possunt vitibus, quantum illis nocens pecudum venenati morsus, & impressa dente pecuino vulnera, versus poetæ sunt:

Li.3.c.17. *Lib.15.* *Lib.9.* *Li.17.cap.22.* *2.Georg.*

Texenda sepes etiam, & pecus omne tenendum est,
Præcipuè dum frons tenera, imprudensque laborum:
Cui super indignas hyemes, solemque potentem,
Syluestres vri assiduè, capreæque sequaces
Illudunt: pascuntur oues, auidæque iuuencæ.
Frigora nec tantùm cana concreta pruina
Aut grauis incumbens scopulis arentibus æstas,
Quantum illi nocuere greges, duriq; venenum
Dentis, & admorso signata in stirpe cicatrix.

Li.4.Georgic.

Et rursus descripturus locum idoneum apibus, ad mellificandum ostendit, quantopere floribus insidientur, ex quibus apibus mel erat colligendum, canit:

Principio sedes apibus, statioque petenda
Quo neq; sit ventis aditus (nam pabula venti
Ferre domum prohibent) neque oues, hædique petulci
Floribus insultent, aut errans bucula campo
Decutiat rorem, & surgentes atterat herbas.

Li.1.c.27. *Li.4.c.59.* *Polyphorus herba.*

Similiter, & Palladius; sedes, inquit, apibus collocanda est contrà brumalem meridiem, procul à tumultu, & cętu hominum ac pecudum, nec calido loco, nec frigido, nam vtraque re infestantur. Dioscorides & Plinius adianta circum ouilia sata vtilissima esse scribunt; Caput gallinaceum Belgis nuncupata herba, à seminis cum galli crista similitudine, multis vera polygala credita, nonnullis onobrychis dicta, Diensibus Allobrogibus, qui eam diligenter serunt, Sparse vulgò vocata, pecori pabulum est gratissimum, indeque lacte abundare si vel viridi, vel sicca pascantur, certissimum est, vt ait Dalechampius, vel quicunque author est vniuersalis stirpium historię. Nos autem paulò superiùs ex Didymo diximus, arietes validos reddi ad coitum si eorum nutrimento cæpę misceantur, nec non & Polyphoros, & polygonos herba, Polyspori au-

tem

tem herbæ alicubi in geoponicis in capite de piscinis fit mentio his verbis: *Vbique autem plures habebis pisces, si polysporum, polygono similem herbam contusam aquis pisces nutrientibus inieceris.* Andreas à Lacuna Polysporum & polyphorum eandem putat esse herbam, quæ verò sit, non explicat. Quintilij in Geoponicis loquentes de tauris, polyspermos etiam, inquit, & quæ polygonos vocatur herba, animalia ipsa reddent multis modis fæcundiora. Quibus verbis speciem differre indicant, & polygonos quidem altera mas est, quæ vulgo centum nodia vocatur, altera fæmina, caudæ equinæ similis. Galenus marem nonnihil adstringere ait, præcellere verò in ea aqueam frigiditatem, ita vt in secundo gradu, vel principio tertij refrigeret. Ad eadem facere fæminam, sed ignauiùs, qua forsitan ratione fæmina etiam in genere hoc dicitur. Polygoni verò nomen vtraque habet à frequentibus geniculis, quamquam gonos etiam semen significat, quo plurimum abundat mas. Cæterùm quomodo herba adeo refrigerans & adstringens, nonnihil mouere coitum possit, non video; contrarium enim ratio ostendit. Videtur sanè vulgo superstitiosum, arrepto omine vocis, quasi polygonos ab augenda genitura, fæturave diceretur, stolidam illam de eius facultate opinionem propagasse. Gesnerus polygonato potius, quod vulgo sigillum Salomonis vocant, vim libidinem citandi tribuendam arbitratur, polygonis verò sistendi, & polycritum aut polycarpon (vt aliàs legitur) Hippocrates vocat, quod Dioscorides Cratæogonon, cui ad conciliandam in homine fæcunditatem, mares etiam generandi, vim esse, alij etiam authores literis mandauerunt. Habet & Cassianus Bassus suum polyspermon, siue polysporon, quod esse Anguilara arbitratur, bliti, seu potius atriplicis illud genus, quod atriplex syluestris Fuchsio, Blitum syluestre Camerario, Caspari Bauhino blitum polyspermon nuncupatur à seminis copia, qua cauliculi eius onerantur, sed nec hoc propter frigidam eius naturam Didymus intelligere potuit. Quantum verò ipsæ pecudes etiam thymi esu oblectentur, Plinius indicat his verbis: *Thymos quidem nunc etiam lapideos campos in prouincia Narbonensi refertos scimus; hoc penè solo reditu è longinquis regionibus pecudum millibus conuenientibus, vt thymo vescantur.* Nos suprà ex Turnebo harum pecudum mentionem fieri diximus à Plauto, his verbis: *Vetulæ sunt thymianæ:* improbari autem à Comico, quia propter longinquitatem viæ Romam vsque perlatæ iam macræ euaserant. Apud Brabantos Belgij populos erica ingentes ouium greges saluberrimo pabulo nutrit, & à pulmonis, lienis, iecorisq; obstructionibus præseruat. Quartum si carnes Galenus gustasset, inter laudatissimas eas numerasset, tum ob delicatissimum saporem, tum ob facilem coctionem, & probum nutrimentum, quod omni humore superfluo caret, non ob loci modò, & herbæ siccitatem, sed propter vires etiam ericæ. Theocritus pro ouium cibo etiam celebrat apiastrum, & hederam, quam tamen capram potius prosequi verisimile est:

Lib. 18. ca. 4.

Lib. 21. ca. 10.

In Bacchid.

Idyl. 5.

Τῶσι δ' ἐμαῖς οἴεσσι πάρεσι μὲν ἁ μελίτεια
φέρβεσθαι, πολλὸς δὲ καὶ ὡς ῥόδα κισσὸς ἐπανθεῖ. idest,
Ouibus verò meis adest apiastrum
Ad pascendum, & copiosa hedera effloret sicut rosæ.

Apparet etiam spinis vesci, vel saltem spinosis herbis, nam de Eryngio scribunt veteres, vt suo loco patebit, si ex ouium grege quæpiam eam herbam ore sumpserit, illam primò, ac mox reliquum gregem tam diu à progrediendo subsistere, quo ad ex eius ore herbam pastor detraxerit. Est etiam glans pecori nocuus, saltem cùm vterum fert, ait enim Aristoteles, si oues grauidæ glandem copiosius ederint, abortum facere, vt sues etiam, ouibus tamen constantius hoc glandidus esitatis contingere. Est vbi plantarum fructuumque inopia piscibus aluntur. Arrianus enim author est circa Calamos vicum Indiæ maritimum Nearchum referre ouium carnes piscem resipere, vt auium marinarum; piscibus enim vesci, quòd regio gramen non ferat. Et rursus non multò pòst, apud Ichtyophagos, inquit, prata non sunt, neque gramen nascitur, quamobrem pecora eorum etiam piscibus siccis vescuntur. Et apud Philostratum legimus, Apollonium circa Indiam attigisse ferri, etiam Pedagem Oritarum regionem, vbi pecudes sint pisciuoræ, ea comedentes, quæ minimè naturæ suæ conueniunt. Pastores enim piscibus illas alere consueuisse; Indos enim Carmanos cognominatos mirè piscosum mare accolere: Et Paulus Venetus testatur in prouincia Aden non solum oues, sed boues etiam & camelos piscibus vesci, quorum ingens illic sit copia, & libentius quidem siccis quàm recentibus, nam propter immensum calorem herbis, & frugibus carere. Ælianus verò etiam oues Lydiæ, & Macedonicas ex piscibus pinguescere, dici tradit, & Ennius cùm dicit, *propter stagna ibi lanigerum genus piscibus vescitur*, paludem esse demonstrat, inquit Festus, in qua nascuntur pisces similes ranunculis, quos oues consectantur. De plantis, quæ in cibo ab ouibus sumptæ noxiæ sunt, atq; etiam salubres, dicam postea. Quod modò ad potum attinet, alij aliam laudant aquam, siquidem

Piscib. vbi alantur.

Lib. 3.

Potus.

dem

dem Albertus obeſiores oues plerumque fieri ſcribit, ſi aquam multam, & turbulentam biberint. Plutarchus verò in quæſtion. naturalibus pecus libenter, ſcribit, bibere aquam imbris, vbi ſtatim à vento immittitur, quia dulcis ſit, & mitis, ſed alia alia melior pro diuerſitate temporis. Vitalis de Furno, inquit, in æſtate præſtare aquam ſeptentrionalem frigidam, in autumno verò aquam meridionalem tepidam: Ariſtoteles tamen aquam, ſcribit, ouibus commodiorem eſſe autumno aquiloniam, quàm auſtrinam. Atqui authore Varrone aquæ mutatio huic pecori nocet ſaltem eo tempore, quo fit admiſſura: inquit enim, quamdiu admiſſura ſit, eadem aqua vti oportet, quod commutatio, & lanam fecit variam, & vterum corrumpit.

Quæſt. 2.

PASTORIS, SIVE CVRATORIS Officium.

Paſtor. Opilio.

QVOMODO curandum ſit hoc pecus, edocturis nobis, non præter noſtrum inſtitutum fuerit à nomine eius, cui cura committitur, exordiri; is voce à paſcendo deducta, latinis paſtor dicitur, quo tamen nomine non ſolùm opilio (ſic priuatim vocatur, qui oues cuſtodit, aut curat, quaſi ouilio) ſed etiam bucolicus, qui boues, & æpolus .i. caprarius, qui capras, vt Ælius Donatus ſcribit, curat, intelligitur. Græci plura vocabula habent; Νομεὺς, Varino, propriè eſt is, qui vel capras, vel boues, vel oues, vel equos, vel aliud animalis genus paſcit. Idẽ puto qui βόσκων, ſiue βοτὴρ, aut βωστὴρ; ποιμὴν verò priuatim ouiũ paſtor, παρὰ τὸ ὄϊς, καὶ τὸ ζητῶ, quaſi ὀϊμὴν, ait que ποιμαίνειν propriè etiam dici de ouibus, quaſi oues paſcere. Æſchylo tamen paſtor ποιμάνωρ eſt, & ipſe grex ποιμανόριον eodem Varino teſte, ποιμάντωρ poeticum eſt. Idem & πηλοτομεῖς exponit ποιμένες, & μηλόβαι, & μηλοβάται, idem ποιμένες, quæ tamen vocabula quemlibet indicare paſtorem τοῦ μήλου ſignificatio indicat; Tum etiam teſtatur Heſychius, qui μηλοβοτεῖ exponit, paſcit: Προβατεὺς Suidæ etiam opilio eſt, & οἰονόμος & μηλόβοτος pro eodem leguntur apud Etymologum: Eſt & αἰπνοβοσκὸς idem qui προβατεὺς, ſiue προβατοβοσκος, quemadmodum & inter ſynonyma dictum eſt. Qualis modò iſtiuſmodi paſtor, ſiue opilio, cuſtos eſſe debeat tradidit Columella; *Qui ſequitur,* inquit *gregem circumſpectus & vigilans* (id quod omnibus, & omniũ quadrupedum cuſtodibus præcipitur) *magna clementia moderetur: idemque duci propior, quam domino, & in cogendis, recipiendiſque ouibus acclamatione, & baculo minetur, nec vnquam tela emittat in eas, neque ab his longius recedat, nec aut recubet, aut conſidat: nam ſi procedit, ſtare debet: quoniam grex quidem cuſtodis officium, ſublimem, celſiſſimamque oculorum veluti ſpeculam deſiderat, vt neque tardiores, & grauidas, dum cunctantur, neque agiles, & fœtas, dum procurrunt, ſeparari à cæteris ſinat, ne fur, aut beſtia hallucinantem paſtorem decipiat.* Habet idem paſtor baculum incuruum ad comprehendendas oues, aut capras pedibus; pedum vocant, cuius etiam meminit Virgilius, dum ait:

Opilio qualis eſſe debeat.

Pedũ quid. Egloga 5.

At tu ſume pedum, quod, me cum ſæpe rogaret
Non tulit Antigenes, &c.

Numerus opilionum.

Obſeruandum autem pro pecoris diuerſitate, etiam cuſtodum numerum variare; Non enim vnus opilio magnum numerum cuſtodire poteſt, qua de re agens Marcus Varro; *relinquitur,* inquit, *de numero, quem faciunt alij maiorem, alij minorem: nulli enim huius moduli naturales. Illud ferè omnes in Epiro facimus, vt minus habeamus in centenas, oues hirtas ſingulos homines, in pellitas binos. De numero paſtorum alij anguſtius, alij laxius conſtituere ſolent. Ego in octogenas hirtas oues ſingulos paſtores conſtitui, Atticus in centenas. In gregibus ouium, ſed magnos quos milliarios faciunt quidam, facilius de ſumma hominum detrahere poſſunt, quàm de minoribus, vt ſunt Attici.* Tremelius. *Septingenarij enim mei, vt opinor, tu octingenarios habuiſti, nec tamen, vt nos, arietum decimam partem.* Idem Varro ait, non multum aliter tuendum eſſe pecus caprillum in paſtu, atque ouillum, hoc tamen habere ſua propria quædam. Idem etiam monet, vt primùm prouideamus, vt totum annum, rectè paſcantur intus, & foris. Palladius verò docet, quæ paſcua ſint eligenda: paſcua, inquit, ouillo generi vtilia ſunt, quę vel in noualibus, vel in pratis ſiccioribus excitantur, paluſtra verò noxia ſunt, ſylueſtria damnoſa lanatis; & Columella ait: *ſequeris autem noualia non ſolùm herbida, ſed quæ plerumque vidua ſunt ſpinis. Vtamurq; ſæpius authoritate diuini carminis:*

Paſcuorum electio.

Si tibi lanitium curæ eſt, primùm aſpera ſylua
Leppaque tribulique abſint, &c.

Quo-

Quoniam ea, res vt idem ait, scabras oues reddit; cùm tonsis illotis adhæsit

Sudor: & hirsuti secuerunt corpora vepres:

Tum etiam quotidie minuitur lana, quæ quanto prolixior in hoc pecore concrescit, tanto magis obnoxia est rubis, quibus velut hamis inuncata à pascentium tergis auellitur. Molle verò pecus etiam velamen, quo protegitur amittit, atque id non paruo sumptu reparatur. Tantum Columella. Et rursus: *Hoc pecus quamuis mollissimum valetudinis tutissimæ est, minimèque pestilentia laborat. Verum tamen eligendum est ad naturam loci: quod semper obseruari, non solùm in hoc, sed etiam in tota ruris disciplina, Virgilius præcipit cùm ait:*

Nec verò terræ ferre omnes omnia possunt.

Pinguis, & campestris situs proceras oues tolerat, gracilis & collinus quadratas: syluestris, & montosus, exiguas: pratis, planisque noualibus tectum pecus commodissimè pascitur. Idque non solùm generibus, sed etiam coloribus plurimum refert. Similiter rursus Varro, ait: *Non eadem loca æstiua, & hyberna, idonea omnibus ad pascendum. Itaque greges onium longè abiguntur ex Apulia in Samnium æstiuatum, atque ad publicanum profitentur, nisi inscriptum pecus pauerint, lege censoria committant mulctos, & à campestri æstate exiguntur in Gurgures altos montes;* Quanta porrò diligentia hoc pecus sit pascendum, declarat idem Virgilius Latinorum poetarum princeps, qui itidem tempora pascendi, & ad aquam ducendi non negligenda putauit, dum canit:

Pascẽdi, & ad aquã du cẽdi tẽpora.

At verò zephyris cùm læta vocantibus æstas,
In saltus vtrumque gregem (idest oues, & capra) *atque in pascua mittes,*
Luciferi primo cum sidere frigida rura
Carpamus, dum manè nouum, dum gramina canent,
Et ros in tenero pecori gratissimus herba.
Inde vbi quarta sitim cæli collegerit hora,
Et cantu querulæ rumpent arbusta cicadæ
Ad puteos, aut alta greges ad stagna iubeto
Currentem ilignis potare canalibus vndam.

Et alibi ait:

Iam medias operum partes euectus erat sol
Cùm densas pastor pecudes cogebat in vmbras
Vt procul aspexit luco residere virenti
Delia diua tuum.

Medio autem die, ad vallem, vt idem canit, mox subdens:

Aestibus at medijs vmbrosam exquirere vallem,
Sicubi magna Iouis antiquo robore quercus
Ingentes tendat ramos, aut sicubi nigrum
Ilicibus crebris, sacra nemus accubet vmbra.

Rursus deinde mitigatæ vapore cogentur ad aquam, id quod per æstatem etiam faciendum est, atque iterum ad pascua perducendum:

Tum tenues dare rursus aquas, & pascere rursus
Solis ad occasum cùm frigidus aera vesper
Temperat, saltus reficit iam roscida luna.
Littoraq; alcyonem resonant & acanthida dumi.

Quæ omnia sic imitatus est Calphurnius:

Ecloga 5.

Nec tu longinquas procul à præsepibus herbas,
Nec nimis admotæ sectabere pabula syluæ,
Dum peragit vernum Iouis inconstantia tempus
(Veris enim dubitanda fides) modò fortè serena
Blandius arrisit, modò cum caligine nimbos
Intulit, & miseras torrentibus abstulit agnas.
At cum longa dies sitientes afferet æstus,
Nec fuerit variante Deo mutabile cælum
Iam syluis committe greges, iam longius herbas
Quære, sed ante diem pecus exeat, humida dulces
Efficit aura cibos, quoties fugientibus Euris
Frigida nocturna tinguntur pascua rore;
Et matutina lucent in gramine guttæ,
Vt simul argutæ nemus increpuere cicadæ,

Ad

Ad fontem compelle greges, nec protinus herbas
Vel campos permitte ſequi, ſiue protegat illos
Interea veteres, quæ porrigit eſculus vmbras.
Verùm vbi decliui iam noua tepeſcere Sole
Incipiet, ſeræque videbitur hora merendæ,
Rurſus paſce greges, & opacos deſere lucos,
Nec prius æſtiuo pecus includatur ouili,
Quam leuibus nidis ſomnos captare volucris
Cogitet.

Quo loco Diomedes Guidalottus noſter Bononienſis per hanc volucrem intelligit vel Alcyonem, vel acanthidem, quia ſcilicet Calphurnius Virgilium eſſet imitatus; mihi verò potius inclinat animus, vt ſit quælibet auicula montium accola, tardiſſime enim, & niſi poſt Solis occaſum ad dormiendum ſe recipiunt. Eiuſdem Virgilij ſententiam approbans Columella de temporibus, inquit, paſcendi, & ad aquas ducendi per æſtatem, non aliter ſentio, quàm vt Naro prodidit:

Luciferi primo cum ſidere, &c.

Deinde circa quartam diei horam, & cum æſtus viget, ad puteos, ſtagna, valles, aut aliam vmbram perducemus gregem. Rurſus deinde iam mitigato vapore compellantur ad aquam, etiam per æſtatem id faciendum, & iterum ad paſcua producendum ad occaſum Solis. Sed obſeruandum eſt ſidus æſtatis per emerſum caniculæ, vt ante meridiem grex in occidentem ſpectans agatur, & in eam partem progrediatur, poſt meridem in orientem. Si quidem plurimum refert, vt paſcentium capita ſint àuerſa Soli; qui plerumque animalibus nocet prædicto oriente ſidere. Sic item Palladius æſtiuis menſibus paſci pecus iubet ſub lucis initio, cùm graminis teneri ſuauitatem roris miſtura commendat. Quarta hora caleſcente, potus duri fluminis, aut putei præbeatur, aut fontis. Medios Solis calores valles, aut arbor vmbroſa declinet. Deinde vbi flexo iam die, ardor infringitur, & ſolum primo imbre veſpertini roris humeſcit, gregem reuocemus ad paſcua. Sed canicularibus, & æſtiuis diebus ita paſcendæ ſunt oues, vt capita gregis ſemper auertantur à Solis obiectu. Clariſſimè etiam Plinius idem docet: *Cùm meridiem adeſſe ſenties, inquit, paſtor, æſtate, contrahente ſe vmbra, pecudem à Sole in opaca cogito. Cùm æſtate paſces, in occidentem ſpecta ante meridiem, poſt meridiem in orientem. Aliter noxium, ſicut hyeme, & vere ſi in rorulentum duceres. Nec contra Septentrionem paueris. Cludunt ita, lippiuntque ab afflatu, & aluo cita pereunt.* Varro verò paſtiones temporibus diſtingui ſcribit in Apulia, vt æſtate prima luce exeant in paſtum, tum herba roſcida meridianam, quæ eſt aridior, iucunditate ſuperet, Sole exorto propelli, vt redintegrantes rurſus ad paſtum alacriores fiant. Circiter meridianos æſtus, dum deferueſcunt, ſub vmbriferas rupes & arbores patulas ſubijci, quo ad refrigerato aere veſpertino rurſus paſcant ad Solis occaſum, atque ita agendum, vt auerſum ſit Soli caput, nam caput illi molle. Ab occaſu paruo interuallo interpoſito ad bibendum appellant, & rurſus paſcunt, quo ad contenebrauit; iterum enim tunc in herba iucunditas: Hæc ab Virgiliarum, ac Caniculæ exortu ad æquinoctium autumnale obſeruare. At verò Florentinus, æſtate quidem oues ſub dio nutriri, ſtabularique ait, cæterùm inualeſcente Sole in vmbram ſubducendas, alioqui nequaquam: ſiquidem maximè, inquit, leduntur frigore. Addit & alia præcepta Petrus Creſcentienſis. Per totam æſtatem aurora, inquit, ſurgente feſtinanter mulgeantur, ne ſolitum paſtum perdant, & cùm dies incaluerit, ſic ducantur, vt calor Solis, aut ventus vrens non poſſit eis nocere. Cæterùm veſperi tamdiu foris ſint, donec recuperent paſtum, quem perdiderunt in die. Cum redierint, ſemper curandum, ne ſint calidæ cùm in ouilia includuntur. Quod ſi magnus feruor fuerit, eant in proxima paſcua, ne ſi longius abierint non poſſint recurrere ad vmbracula. Nec paſtores ſinant eas importunè aggregari, cum cælum feruet: quin ſemper moderatè diſpergant. Cum adducuntur calidæ, non mulgeantur. Cùm aurora apparuerit, mox agniculi ducantur ex vmbraculis, vbi ſollicitè cuſtodiantur. Cum videant mane telas aranearum oneratas aqua, non permittant paſcere. Si feruor fuerit, & pluuia ceciderit, non ſinantur iacere, ſed ad altiora ducantur, vbi expoſitæ ſint vento, ſemperque moueantur. Cauendæ autem ſunt ab herbis, quibus permixta eſt arena. Menſibus Aprili, Maio, Iunio, & Iulio ſunt permittendæ multum paſci, vt peritus quidam paſtor monet, ne nimium impinguentur: Sed menſe Septembri, Octobri, & Nouembri, poſt mediam tertiam ſunt tota die dimittendæ in paſcuis, vt impinguentur, quantum poterunt. Hunc vſque Creſcentienſis. Vt verò & lanæ habeatur ratio, præcipit Albertus, oues licet in paſcuis vberibus lanam acquirant molliorem, ſecundum rationem paſcuorum, tamen quia animalia ſunt humidi temperamenti,

Sol quando pecori noxius.

Li. 18. cap. 23.

Quando mulgendæ.

Lanæ ratio habenda.

Sicca ouibus amica.

ti, meliorem inquit, & molliorem lanam faciunt ex pascuis tenuibus & salsibus, quàm ex vberibus, & dulcibus, & melius conualescunt in tenuibus, & salsis pascuis: Et rursus, oues, inquit, locis aridis pastæ conualescunt, & in locis palustribus morbidæ efficiuntur. Testatur & Cardanus sterilia pascua subtilitatem lanæ augere. Quibus in locis messes sunt factæ, interest duplici de causa vtile, vt habet M. Varro, quod & caduca spica saturantur, & obtritis stramentis, & stercoratione faciunt in futurum annum segetes meliores: Attamen nostris rusticis non placet oues spicam legere, sed vtile iudicant, si teneantur in stipulis. Reliquæ pastiones hyberno, ac verno tempore hoc mutant, quod pruina iam exhalata propellunt in pabulum, & pascunt diem totum, ac meridiano tempore semel potum agere, satis existimant: Conradus Heresbachius scribit suis obseruari, neque ante ex orientem Solem, neque post occasum pasci oues foris æstate propter roris noxiam. Qui itaq; oues alere vult, hic necesse habet, vt agri conditionem metiatur, proq; illius amplitudine, & natura greges instituat. Nec satis est, si camporum spacia suppetant æstiuis pastionibus, verùm etiã hybernis pabulis sufficiant oportet. Larga enim præbenda sunt alimenta, præstatq; exiguum numerum benè alere) id quod plus etiam emolumenti domino reddet) quàm maximum gregem pabuli inopia laborantem. Hyeme modo & vere matutinis temporibus intra septum contineri iubet Columella, dum dies aruis gelicidia (inquit) detrahat: Nam pruinosa ijs diebus herba pecudi grauedinem creat, ventremque proluit: quare etiam frigidis, humidisq; temporibus anni semel tantùm ei potestatem aquæ fieri cupit. Eadem planè monet Palladius. Addit Virgilius cauendum esse, ne talis pruinosa herba etiam eis substernatur:

Sicca ouib. amica.

Incipiens stabulis edico in mollibus herbam
Carpere oues, dum mox frondosa reducitur æstas:
Et multa duram stipula, filicumque maniplis
Sternere subter humum, glacies ne frigida lædat
Molle pecus, scabiemque ferat, turpesque podagras.

Idem dicere voluit Calphurnius:

Præcipue gelidum stipulis & fronde caducæ
Sterne solum, ne fortè rigor penetrabile corpus
Vrat, & interno vastet pecuaria morbo.

Ad stabula verò quod attinet, ea Florentinus satis ampla, & lata esse iubet, curandumque vt calida, & sicca permaneant: pauimentum, vt sit decliue, lapidibusque stratum, & complanatum, & denique ad partem eius accliuiorem præsepia, vt collocentur, & super ea etiam perticæ infigantur, vt oues dum pascuntur supersilire prohibeantur. Sed & Columella, ait, humilia oportere fieri stabula, & in longitudinem potius, quam in latitudinem porrecta, vt simul hyeme calida sint, nec angustiæ fœtus oblidant. Ea poni debere contra meridiem, quoniam id pecus, quamuis ex omnibus animalibus vestitissimum, frigoris tamen impatientissimum est, nec minus æstiui vaporis. Itaque cohortem clausam sublimi macerie præponi vestibulo debere, vt sit in eam tutus exitus æstiuandi, deturque opera, ne quis humor subsistat, vt semper quàm aridissimis filicibus, vel culmis stabula constrata sint, quo puriùs, & molliùs incubent fœtæ, iubentque vt sint mundissima, ne qua earum valetudo, quæ præcipuè custodienda est, infestetur vligine. Docet & Varro, qualia, & quo loco exstrui debeant stabula, his verbis: *Stabula idoneo loco, vt sint, ne ventosa, quæ spectent magis ad orientem, quàm ad meridianum tempus, vbi stent, solum oportet esset eruderatum, & procliuum, vt euerri facilè possit, ac fieri purum; non enim solùm ea vligo lanam corrumpit ouium, sed etiam vngulas, ac eas scabras fieri cogit. Cùmque aliquot dies ita steterint, subijcere oportet virgulta, & alia, quo mollius requiescant, puriores'q; sint: Libentius enim ita pascuntur. Faciendum quoque septa secreta ab alijs, quo enitentes secludere possit: item quo corpore ægro: Hæc magis ad villaticos greges animaduertenda. Contrà illæ, quæ in saltibus pascuntur, & à tectis absunt longe, portant secum crates, aut retia, quibus cohortes in solitudine faciant, cæteraque vtensilia. Longè enim, & latè in diuersis locis pasci solent, vt multa millia absint sæpe hybernæ pastiones ab æstiuis: Ego verò scio, inquam, nam mihi greges in Apulia hybernabant, qui in Rheatinis montibus æstiuabant, cùm inter hæc bina loca, vt iugum continet scirpiculos, sic colles publica distantes pastiones*: hæc ille. Similiter & nostri opiliones, vt id obiter dicamus, qui in nostris alpibus æstiuauerunt, hyberno tempore, maritima Senensia petunt, ibique tota hyeme pecus suum pascunt: Et Virgilius de pastoribus Libycis canit:

Stabula qualia esse oporteat.

Quid tibi pastores Libyæ, quid pascua versu
Prosequar, & raris habitata mapalia tectis?
Sæpe diem noctemque & totum ex ordine mensem

Pascitur, itque pecus longè in deserta sine vllis
Hospitijs, tantum campi iacet: omnia secum
Armentarius Afer agit, tectumque laremque
Armaque, Amyclæumque canem, Cressamque pharetram.

Idem in Bructeris, & alijs aliquot Germaniæ locis, non rarum esse Heresbachius testatur, vbi cum grege in agris pernoctantes pastores, gregem cingunt, alligatis canibus excubitoribus: Ipse opilio in carruca, aut cisio biroto, cui tectum imposi tum, tanquam amaxobios, iuxta gregem quiescit. Nostri verò pastores in alpibus paruum aliquod ædificant tugurium, in quo dormiunt, pecudem verò cingunt retibus. Stabula autem à frigore tuta esse debere etiam docuit Virgilius præcitato loco:

Et stabula à ventis hyberno apponere soli
Ad medium conuersa diem, cùm frigidus olim
Iam cadit, extremoque irrorat Aquarius anno:
Ergo omni studio glaciem, ventosque niuales
Quo minus est illis curæ mortalis egestas,
Auertes: victumque feres, & virgea lætus
Pabula, nec tota claudes fœnilia bruma.

Columella priuatim agens de ouibus Tarentinis (quæ, vt regantur, suprà ex eo dictum est) stabula scribit frequenter esse euerrenda, & expurganda, humoremq; omnis vrinę deuerrendum, commodissimè autem hunc siccari perforatis tabulis, quibus ouilia consternuntur, vt grex supercubet, nec tātū cęno, aut stercore, sed exitiosis quoq; serpētibus, tecta liberari, quod vt fiat.

Disce & odoratam stabulis incendere cedrum,
Galbaneoque agitare graues nidore Chelydros,
Sæpe sub immotis præsepibus, aut mala tactu
Vipera delituit, cælumque exterrita fugit
Aut tecto assuetus coluber.

Quare, vt idem monet:

Cape saxa manu, cape robora pastor:
Tollentem & minas & sibila colla tumentem
Deijce.

Vel ne istud cum periculo facere necesse sit, muliebres capillos, aut ceruina sæpius vri cornua iubet, quorum odor maximè non patitur stabulis prædictam pestem consistere. Docet modò Petrus Crescentiensis aliquot præcepta, quæ in mulsione sunt obseruanda. *Vsque ad festum S. Michaelis,* inquit, *ne importuno tempore fœtus emittant, sed post coniunctionem arietum, vt pinguescant, custodiantur, vt horis opportunis ducantur ad pascua, & custodiantur per totam æstatem. Festinanter mulgeantur, aurora surgente, vt tempestiuè educantur ad pascua. Dum mulgentur, quotquot adsunt silentium præstent, excepto magistro, qui tantùm necessaria loquatur. Caseum coagulamus syncero lacte, coagulis agni, vel hædi, ac pellicula, quæ solet pullorum ventribus adhærere, vel agrestis cardui floribus, vel lacte ficulneo, cui serum debet omne deduci, & ponderibus premi: Vbi cœperit solidari, opaco loco ponatur, aut frigido: Et pressus subinde adiectis pro acquisita soliditate ponderibus, trito, & torrefacto sale debet aspergi: Iam durior vehementius premi potest. Post aliquos dies solidatæ iam formulæ statuantur, ita per crates, ne inuicem se vnaquæque contingat: sit autem loco clauso, & à ventis remoto, vt teneritudinem, & pinguedinem seruet. Vitia casei sunt, si aut siccus, aut fistulosus est, quod euenit, si aut parum prematur, aut nimium salis accipiat, aut calore Solis vratur. Recenti caseo conficiendo aliqui virides nucleos pineos terunt, atque sic lacte mixto congelant, aliqui cuminum tritum frequenter colatum congelant. Qualecunque etiam sapore velis efficere, poteris adiecto, quod elegeris condimento, vel pipere aliove pigmento, id præstare:* hæc ille. Virgilius ait ex lacte, quod interdiù emulsere, vesperi in caseum exprimere.

Quod surgente die mulsere, horisque diurnis
Nocte premunt, quod iam tenebris, & Sole cadente
Sub lucem exportant calathis (adit oppida pastor)
Aut parco sale contingunt, hyemeque reponunt.

Sic legitur passim, sed si pro exportant, legis exportans, non opus fuerit parenthesi; hancque genuinam & germanam esse lectionem existimat Scaliger filius in annotationibus in Catullum. Idem poeta nobis significauit, vix in fœcundis ouibus fieri posse, vt per totum diem mulgeantur, quanto minus bis in hora, nam qui id faciunt, furti arguit, dum inquit:

Hic alienus oues custos bis mulget in hora.

Quid

In mulsione, quæ obseruanda.

Quomodo fiat caseus.

Quid verò sequatur incommodi ex gemina emulsione in hora, statim ipse subijcit:

Et succus pecori, & lac subducitur agnis:

Quoties & quando mulgendæ.

Macerantur nimirum oues, macrescuntque. Varro quoque vetat, dum nutriuntur agni, matres mulgeri, quia plus lanæ ferunt, & agnos plures: Et lex Iustiniani est: *Si fuerit deprehensus opilio oues mulgere clam Domino suo, & vendere scilicet lac, verberatus priuetur mercede*, vt annotauit Seruius. Virgilio Varronique subscribit Calphurnius, dum canit:

At si fortè vaces dum matutina relaxat
Frigora Sol, tumidis spument tibi mulctra papillis,
Implebit quod messe fluat, rursusque premetur
Mane, quod occiduæ mulsura redegerit horæ,
Parce tamen fœtis, neu sint compendia tanti
Destruat vt niueos venalis caseus agnos,
Nam tibi præcipuo fœtura colatur amore.

Virgilius explicatur.

Quidam vir doctus annotatione quadam in Calphurnium, referente Iacobo Pontano, asserit lac emulsum manè, vel interdiu caseum tantùm præstare, nempe qui arescat, solidescat, & durus perduret; lac verò emulsum vesperi non modò caseum item durum, & ad ferendam vetustatem idoneum præbere, sed dare præterea nobis facultatem efficiendi lactea diuersi generis edulia, quæ postridie manè diuendantur. Hoc præsentis pecuniæ emolumentum, dare non posse matutinum, quia dum coaguli tempus expectatur, æstus, inquit, increbrescit, ipsum arescit, lucem crastinam videre non quit. Ergo quod dicit poeta, *lac manè mulsum, nocte premit*, intelligendum esse, aptum fore ad integram pressuram, vt inde caseus aridus, & asseruandus euadat: lacteas enim illas delicias, quæ subitò venundentur, integrum, & solidum pressum non ferre; lac autem vespertinum ad vtrumque vsum valere: Nam vel summo manè in vimineis, aut iunceis vasis in oppida portari coagulatum tantum modò, vel saliri, si iubet, perinde atq; matutinum, & pressari, vt inde caseus solidus, & diuturnus euadat. Tantum ille. Cuius quidem ratio vera est brumali tempore; nam alioqui in magnis sæpe æstibus lac vesperi emulsum manè acorem contraxit. Solent autem villici teneros agnos dũ adhuc herbę sunt expertes, lanio tradere, quoniam & paruo sumptu, (vt vtar verbis Columellæ) deuehuntur; ijs summotis, fructus lactis ex matribus non minor percipitur. Summitti tamen etiam in vicinia vrbis quandoq; oportere asserit; nam vernaculum pecus longè peregrino vtilius esse. Nec verò committi vult, vt totus grex effętus senectute dominum destituat: cum pręsertim boni pastoris, vel cura prima sit annis omnibus in demortuarum, vitiosarumq; ouium totidem, vel etiam plura capita substituere: Quoniam sæpe frigorum, atque hyemis sęuitia pastorem decipit, & eas oues interim, quas ille tempore autumni ratus adhuc esse tolerabiles, non submouerat: Quo magis etiam propter hos casus, nisi validissima, quę non comprehẽdatur hyeme, nouaq; progenie repleatur numerus. Idem præcipit Palladius his verbis: *Curandum est, vt mortuarum, vel vitiosarum numerus, nouella sobola reparetur. Autumno debiles quoque precio mutentur, ne eas imbecillas hybernum frigus absumat.* Et ad numerum quod attinet, Florentinus tradit, numerum imparem esse debere, vt qui naturalem quandam vim ad gregis salutem, ac durabilitatem habere credatur. Sed hoc superstitiosum mihi videtur. Arbitratur itidem Columella non minorem quadrima, neq; quę excessit annos octo alendam, quod neutra ætas ad ęducandum idonea, tum etiam quia, quod ex vetere materia generatur, plerumq; congeneratum parentis seniũ refert, & vel sterile est, vel imbecille. Quamobrem partus pecoris, si id laudabile est, diligens debet adhiberi custodia, vt in maternum, paternumq; locum submitti possint: Nam iuxta Columellę præceptum, agnus cùm est editus, erigi debet, atq; vberibus admoueri, tum etiam eius diductũ os pressis humectari papillis, vt condiscat maternum trahere alimentum: Sed prius quàm hoc fiat, exiguũ emulgendum est, quod pastores colostrà vocant, ea nisi aliquatenus emittitur, nocet agno: qui biduo, cùm natus est, cum matre clauditur, vt & ea partum suum foueat, & ille matrẽ cognoscere condiscat (sic Columella: agnos naturaliter matrem suam aiunt cognoscere, vt suprà dictum est) mox deinde quandiù non lasciuit, obscuro, & calido septo custodiatur: postea luxuriantem virgea cum cõparibus area claudi oportebit, ne velut puerili nimia exultatione macescat; cauendumq; est, vt tenerior separetur à validioribus, quia robustus agit imbecillum, satisq; est manè, prius quam grex procedat in pascua: deinde etiã crepusculo redeuntibus saturis ouibus admiscere agnos, qui cũ firmi esse cęperint, pascendi sunt nitra stabulũ cytiso, vel medica, tum etiã furfuribus, aut si permittit annona, farina hordei, vel erui: Deinde vbi conualuerint, circa meridiem pratis, aut noualibus villæ cõtiguis matres admouendæ sunt, & a septo emittendi agni, vt condiscat foris pasci.

Numerum amissũ esse restituendũ.

Ouium alẽdarum numerus.

Agnus vt educãdus.

Similiter ferè & Varro ait: *In nutricatu cùm parere cœperint, inijciunt in ea ſtabula, quæ habent ad eam rem ſecluſa, ibique nata recentia ad ignem propè ponunt: & quo ad conualuerint, biduum, aut triduum retinent, dum agnoſcant matrem agni, & pabulo ſe ſaturent. Deinde cùm matres eum grege in paſtum prodeunt, retinent agnos: Qui, cum reductæ ſunt ad veſperum, aluntur lacte, & rurſus diſcernuntur, ne noctu à matribus conculcentur. Hoc idem faciunt manè antequam matres in pabulum exeant, vt agni ſaturi fiant lacte. Circiter decem dies cum præterierunt, palos affigunt, & ad eos alligant libro, aut qua alia leui diſtantes, ne tota die curſantes inter ſe teneri delibent aliquid membrorum. Si ad matris mammam non accedit, admouere oportet, & labra agni vngere butyro, aut adipe ſuillo, & olfacere labra lacte. Diebus poſt paucis obijcere viciam mollitam, aut herbam teneram antequam exeant in paſtum, & cùm reuerterunt. Et ſic nutricantur quo ad facti ſunt quadrimeſtres. Interea matres eorum, his temporibus non mulgent quidam, qui melius omninò perpetuo, quod lanæ plus ferunt, & agnos plures. Cùm depulſi ſunt agni à matribus, adhibenda diligentia eſt, ne deſiderio ſeneſcant. Itaque delinimendum in nutricatu pabuli bonitate, & à frigore, & æſtu ne quid laborent, curandum. Cum obliuione iam lactis non deſiderant matrem, tum denique compellendum in gregem ouium.* Hæc Varro, & ab eo mutuatus Creſcentienſis. Et Didymus etiam ait partus ipſos, vbi lacte fuerint expleti, ſeparatim ſeruare oportet, conculcantur enim vnà relicti cum matribus. Ante duos menſes lac emulgendum non eſt: melius autem erit ſi nunquam, ſic quippe agni corpulentiores euadent. Cæterùm fœtus ex primiparis ouibus nutrire operæ precium eſt, cùm ſint infirmiores, quàm vt durent diutius. Creſcentienſis præterea tradit, agnis editis ſingula ſeptimana per menſem ſal dari debere, & impoſterum decimo quinto ſemper die. Quando autem ſeparantur à matribus, mox tonderi propter pediculos, vel quia melius creſcunt, & vnaquaque hebdomada ſal eis obijci. Circa natiuitatem Domini iungi cum matribus, vt de agnis, inquit Palladius ſcribit. Cum ad mammam admouentur, ſubrumari dicuntur. Ferè autem ad quatuor menſes à mamma non diſiunguntur, vt teſtatur idem Varro. Quomodo autem Tarentini agni, quorum delicata, & precioſa lana eſt, ſint nutriendi ſuprà ex Columella docuimus, cùm de ouibus ageremus Tarentinis. Succurrendum eſt quoque agnis, vt idem author docet, vel febricitantibus, vel ægritudine alia affectis: qui vbi morbo laborant admitti, inquit, ad matres non debent, ne in eas perniciem transferant. Itaque ſeparatim mulgeri iubet oues, & cæleſtem aquam pari menſura lacti miſceri, atque eam potionem febricitantibus dari: Multos lacte caprino iiſdem mederi ait, idque per corniculum infundi faucibus. Democritus aſſerit agnos morbo non laboraturos, ſi hæderam in paſtu appones curriculo ſeptem dierum. Sed de affectibus agni, & ouis poſtmodum. Altera modo vtilitas eſt ex tonſura ipſius lanæ, quæ apud priſcos dicebatur; vellus nimirum à vellendo, quia non tondebantur oues, ſed lana vellebatur, quod tamen poſtmodum tondere etiam dixerunt: Varro: *Tonſura vocatur cum oues, & capras detonaent, & vellunt.* Palladius locis calidis tonderi oues iubet menſe Aprili; locis verò temperatis, menſe Maio tonſuram celebrandam eſſe ſcribit: Iunio verò menſe in frigida regione. Rauiſius Textor tempus tondendarum ouium, ait, eſſe in Iulio, Gallus ſcilicet in Gallia, quæ tamen regio præcociorem tonſuram exigere videtur. Columella, atque etiam Palladius, vt ex præcitatis conſtat, certum tempus anni per omnes regiones hoc in negotio ſeruari non poſſe aſſerunt, quoniam nec vbiq; tardè, nec celeriter æſtas ingruit, & eſt, inquiunt, modus optimus conſiderare tempeſtates, quibus ouis non frigus, ſi lanam detraxeris, neq; æſtum, ſi nondum detonderis, ſentiat. Verùm eam, quandocunq; detonſa fuerit, vngi volunt tali medicamine: Succus excocti lupini, veteriſque vini fæx, & amurca pari menſura miſcentur, eoq; liquamine tonſa ouis imbuitur, atq; vbi per triduum delibuto tergore, medicamina perhiberit, quarto die, ſi eſt in vicinia maris, ad littus deducta merſatur: Si minùs eſt, cæleſtis aqua ſub dio in hunc vſum duratura paululumque decoquitur, eaque grex perluitur. Hoc modo curatum pecus anno ſcabrum fieri non poſſe, Celſum affirmare, inquit idem Columella: nec dubium eſſe, quin etiam ob eam rem lana quoque mollior, & prolixior renaſcatur. *De tonſura ouium, inquit Marcus Varro, primùm animaduerto antequam incipiant facere, num ſcabrem, vel vlcera habeant, vt ſi opus eſt, antea curarentur, quàm tondeantur. Tonſuræ tempus inter æquinoctium vernum, atque ſolſtitium, cùm ſudare cœperint oues, à quo ſudore recens lana tonſa ſuccida eſt appellata. Tonſas recentes eodem die perungunt oleo, & vino, admiſta cera alba, atque adipe ſuillo. Et ſi ea tecta eſſe ſolet, quam habeat pellem iniectam, eam intrinſecus eadem re perungunt, teguntque rurſus. Si aliqua in tonſura plagam accepit, eum locum oblinunt pice liquida. Oues hirtas tondent circiter hordeaceam meſſem, in alijs locis ante feniſicia. Quidam has bis tondent in anno, vt in Hiſpania citeriore, ac ſemeſtres faciunt tonſuras; duplicem impendunt operam, quod ſic putant plus facere lanæ, quo nomine quidam bis ſecant prata. Diligentiores tegeticulis ſubiectis oues tondere ſolent, ne flocci intereant.*

Sal quando & quare agnis dandũ

Subrumari quid.

Agnorum ægrorum cura.

Tonſura ouium.

Inunctio tonſæ ouis.

Dies

Dies ad eam rem sumuntur sereni, & in ijs id faciunt ferè à quarta ad decimam horam, quoniam Sole calidiore tonsa, ex sudore eius lana fit mollior, & ponderosior, & colore meliore; Quam demptam, & conglobatam alij vellera, alij velumina appellant: Ex quorum vocabulo animaduerti licet, prius lanæ vulsuram, quàm tonsuram inuentam. Qui etiam nunc vellunt, antè triduo ieiunas habent, quod languidæ minùs radices lanæ retinet. Omninò tonsores in Italiam primum venisse ex Sicilia dicuntur post Romam conditam anno quadringentesimo quinquagesimo quarto, vt scriptum in publico Ardea in literis plane exstat, eosque adduxisse Publium Ticinium Menam. Olim tonsores non fuisse adsignificant antiquorum statuæ, quod plerèque habent capillum, & barbam magnam: Huc vsque Varro. Plinius etiam non vbique oues tonderi scribit, sed quibusdam in locis vellendi morem durare. Variant itaque tonsuræ tempora, quia non vbique idem cæli status, neque pecoris, pabulique ratio eadem. Quibusdam locis bis tondentur, inquit Heresbachius, nempe ad initium Maij, aut finiente Aprili, temperatis diebus, prima tonsura, & iterum circa Septembris initium, secunda vsurpatur. Nostri bis tondent, primum circa festum S. Crucis, quod est tertiò Maij, & rursus circa festum S. Crucis, quod est 14. Septembris. Quibus semel duntaxat tondete consuetum, hi circa solstitium æstiuum vellere pecus liberant. Quo tempore & ij, qui gemina vtuntur tonsura, agnos quoque tondere consueuerunt. Antè triduum quàm tondeantur, benè lauandæ, atque vbi exsiccatæ tondendæ. Tantum Heresbachius. Calphurnius præterea monet, vt coloris lanæ, & longitudinis, mollitieque, & duritiei habeatur ratio, ne scilicet alba nigræ, vel longa breui, vel mollis duræ misceatur:

Antè tonsionem quid faciendum.

> *Cùm iam tempus erit, maternas demere lanas*
> *Hircorumque iubas, & olentes cadere barbas,*
> *Antè tamen secerne pecus gregibusque notantis*
> *Consimiles include comas, ne longa minutis,*
> *Mollia ne duris coeant, ne candida fuscis.*

Iubet item obseruari, ne inter tondendum à ferro vulnus inferatur:

> *Sed tibi cùm vacuas posito velamine costas*
> *Denudabit ouis, circumspice, ne sit acuta*
> *Forfice læsa cutis: tacitum ne pustula virus*
> *Texerit occulto sub vulnere, quæ nisi ferro*
> *Rumpitur, in miserum fragili rubigine corpus*
> *Corrodet sanies, & putrida contrahet ossa.*

AFFECTVS CORPORIS, Eorumque curatio.

OVILLVM pecus quamuis mollissimum sit, valetudinis tamen tutissimæ esse, minimèque pestilentia laborare Columella profitetur, idque ex sententia Celsi, quem prudentissimum hac parte vult haberi. Contra Aristoteles peritos tradere scribit, ouem, equum, & hominem iisdem ferè, totidemque morbis tentari. Et Nonius reiculas oues interpretatur, ætate aut morbo graues, citans illud Varronis ex libro de liberis educandis. *Et vt in grege opilio oues minus idoneas remouere solet, quas reiculas appellat:* Cato eiusmodi oues reijculas vocat. Petrus Crescentiensis ouium sanitatem, & infirmitatem certis signis cognosci docuit: Nam si aperianrur earum oculi, & venæ sint rubicundæ, & subtiles, sanas esse ait: sin albæ, vel rubicundæ, & crassæ apparuerint, infirmas. Item si manu apprehensæ in schina prope anchas (in spina dorsi prope coxendices) comprimuntur, nec flectuntur; sanas, & validas esse, si verò flectuntur, infirmas. Item si capite in pelle colli, & antè tractæ vix trahi possunt, esse sanas, & robustas; si facilè sequuntur, infirmas. Item sanas per viam animosiùs incedere, imbecilles molestiùs, & capite inclinato. Idem tradit, oues in febres incidere, easque & cognosci, & curari posse, & quomodo curentur, se in tractu boum edocuisse. Accidere autem febres ouibus testatur Virgilius, dum ait:

Oues reieculæ quæ.

Febris eiusque cura.

3. Georgic.

> *Quin etiam ima dolor balantum lapsus ad ossa*
> *Cum furit, atque artus depascitur arida febris,*
> *Profuit incensos æstus auertere, & inter*
> *Ima ferire pedis salientem sanguine venam.*

Prudenter Virgilius, inquit Columella, ouibus febricitantibus consulit de talo, vel inter duas vngu-

Febris signa. vngulas sanguinem emitti oportere, nos etiam sub oculis, & de auribus sanguinem detrahimus. Addit Virgilius signa febricitantis.

Quam procul aut molli succedere sæpius vmbræ
Videris, aut summas carpentem ignauius herbas,
Extremamque sequi, aut medio procumbere campo
Pascentem, & seræ solam decedere nocti,
Continuo ferro culpam compesce priusquam
Dira per incautum serpant contagia vulgus.

Quomodo autem agnis febricitantibus sit medendum, præcedenti rubrica dictum est. Africanus monet in Geoponicis Græcis, vt quàm maximè in ipso principio prospiciamus, ne in morbum pestilentem incidant oues. *Pestis.* Vere igitur aduentante elelisphacum montanum, prasiumque herbas, inquit, contundes, & per dies quatuordecim in potu ijs temperabis: Idem & autumno diebus totidem faciendum. Quod si iam eas occupauerit morbus, ijsdem remedijs vti conueniet: Iuuat etiam ex cytiso pabulum, arundinisque durissimæ radices teneræ madefactæ, atque in affectam partem admotæ (vt Andreas à Lacuna vertit, sed melius Cornarius, arundinis durissimæ radices tenerrimæ. Græcè enim non τόνου, sed πονόν legendum) Oportet autem infectas in aliam regionem transferre, ne contagione sua sanas etiam vitient, quin & ipsæ dum alia aqua, spirituque alio fruuntur, roborantur, & conualescunt. Haud satis itaque accipio, cur dixerit Columella, hoc pecus quamuis mollissimum, valetudinis tutissimæ esse, minimèque pestilentia laborare, cum id ante ipsum non pauci fuerint attestati, ac in primis, quem sæpe citat, Vigilius, his versibus:

Balatu pecorum, crebris mugitibus amnes
Arentesque sonant ripæ, collesque supini
Iamque cateruatim dat stragem, atque aggerat ipsis
In stabulis, turpi dilapsa cadauera tabo,
Donec humo tegere, ac foueis abscondere discunt.
Nam neque erat corijs vsus, nec viscera quisquam
Aut vndis abolere potest, aut vincere flamma.
Nec tondere quidem morbo, illuuieque peresa
Vellera, nec telas possunt attingere putres.
Verùm etiam inuisos si quis tentarat amictus,
Ardentes papulæ, atque immundus olentia sudor
Membra sequebatur, nec longo deinde moranti
Tempore contactos artus sacer ignis edebat.

Innuit poeta nullum locum ab hoc pestifero malo immunem, omnesque fluuios, omnesque ripas, omnes colles pecudum morientium balatu, & taurorum (de quibus prius erat locutus) subita peste cadentium horribili mugitu personasse. In ipsis stabulis tantam pecudem stragem editam, vt cadauera interemptorum illic cateruatim aggesta iacerent, donec tandem fossis latissimis, in altitudinem quindecim pedum eductis, humarentur, & terra contegerentur: Greges peste consumptos, humandos esse, quia corium, vellusque pestiferum est, etsi enim corium detrahi poterat, non esse tamen vsus; nec potuisse ablui intestina, nec concremari, nec tonderi vellera, erosa videlicet, vi pestis, lana. Quod si quid etiam telæ inde factum esset, attingi sine pernice non potuisse. Papulas ardentes, & pustulas in toto corpore repentè extitisse, & dolorem membrorum deterrimum, sudoremq; immundissimum continuò insecutum fuisse. *Pusula.* Paulò post insanabilem sacrum ignem, quem pusulam vocant pastores, sic hominem, & pecudem obruisse, vt illo omnes ægrotantis artus absumerentur, neque medicamentorum, neque ferri remedium morbum vlla ex parte passum, ac penè ad omnem contactum excanduisse. De hoc igne sacro, quem vulgo dicimus ignem Sancti Antonij, infra ex Collumella. Seneca de peste, quæ in Pompeis celebri Campaniæ vrbe oues inuasit, in hæc verba tradidit: *Aiunt sexcentarum ouium gregem exanimatum in Pompeanæ regionis motu.* (Ab initio dixerat, eam vrbem Regulo, & Virginio Consulibus desidisse terræ motu, & quidem diebus hybernis.) *Nec est quare hoc ouibus illis putes timore accidisse. Diximus solere post magnas terrarum motus pestilentiam fieri. Multa enim mortifera (tum aer, tum aqua) in alto latent. Quæ cùm extra superficiem terræ erumpunt suo halitu, & vapore, facilius pecora sentiunt, in quæ pestilentia incurrere solet, quo auidiora sunt, atque aperto cælo plurimum vtuntur, & aquis, quarum maxima in pestilentia culpa est. Oues verò molloris naturæ, quo propiora terris ferunt sua capita, corruptas esse non miror, cùm afflatum diri aeris circa ipsam humum exceperint. Nocuisset ille hominibus, si maior exijsset, sed illum copia aeris*

Li. 6. natural. 99. ca. 27.

Oues cur facile peste tentur.

synceri extinxit, antequam ab homine posset trahi, surgeret. Hactenus Seneca. Ouidius similiter describens calamitatem magnæ illius pestis, quam Iuno Æginæ insulæ immisisse fingitur, inquit; 7. *Metam.*

Lanigeris gregibus balatus dantibus ægros.
Sponte sua, planeque cadunt, & corpora tabent.

Vierus in opere de præstigijs Dæmonum scribit anno Christi MD.LII. in Lucensium agro circa pagum Menapiam in fine Maij, pestilentem morbum pecora inuasisse, vt mortua repente conciderent. Sanguinem eorum, si hominem nudum contingeret, anthraces generasse, qui non aperti essent innoxij, aperti verò latissimè serperent: carnem eorundem pecorum recens mortuorum coctam, & comestam fuisse innoxiam: At ius carnis potanti lethale. Vitalis de Furno: *Si vis*, inquit, *morbum pestilentem remouere ab ouibus, accipe ventrem arietis & coque cum vino, & aqua, & postmodum pone illud cum aqua, quam dabis ouibus ad bibendum, & sanabuntur.* Est autem hoc remedium, vt videtur Rhasis, & Alberti; aiunt enim. Aduersus morbum ouibus lethalem, ventrem arietis cum vino coques, & aqua dilues, dabisque ouibus in potum. Et ipse etiam Columella inquit, *si ægrotat vniuersum pecus, vt & antè præcepimus, & nunc, (quod remur esse maximè salutare) iterum asseueramus in hoc casu, quod est remedium præsentissimum; pabula mutemus & aquationes totius regionis, & alium quæramus statum cæli, curemusque si ex calore, & æstu concepta, pestis inuasit, vt opaca rura: si inuasit frigore, vt eligantur aprica, sed modicè, ac sine festinatione persequi pecus oportebit, ne imbecillitas eius longis itineribus aggrauetur, nec tamen in totum pigrè segniter agere. Nam quemadmodum fessas morbo pecudes vehementer agitare, & extendere non conuenit, ita conducit mediocriter exercere, & quasi torpentes excitare, nec pati veterno consenescere, atque extingui. Cum deinde grex ad locum fuerit perductus in lacinias, Colonis distribuatur, nam particulatim facilius, quàm vniuersum conualescit, siue quia ipsius morbi halitus minor est in exiguo numero, seu quia expeditius cura maior adhibetur paucioribus.* Fit quandoque, vt ab ardente Sole labefactentur cadantque assiduè, nec edant: Quod si fiat, Anatolius agrestis betæ, idest, lapath succum eis infundi iubet, cogendasque esse, ait, ipsas etiam betas comedere. Si verò æstuantes biberint, & sic refrigeratæ fuerint, quod tum aliàs, tum circa omentum præcipuè fieri lanij asserunt, auriculæ eis dimidia ferè parte abscinduntur, & si sanguis è vulnere manet, benè habere aiunt, sin minus, mactandas esse. Columella asserit, bilem, æstiuo tempore non minimam perniciem, potione depelli humanæ veteris vrinæ, eandemque etiam remedio esse pecori arcuato. Idem author est Cunilam bubulam, vel nepetæ syluestris surculos lana inuolutos naribus inseri, versarique donec sternuat ouis, si pituita molesta est. Plinius verò veratrum nigrum, pecorum, iumentorumq; pituitas sanare, ait, surculo per aurem traiecto, & postera die, eadem hora, exempto. Quamuis modò Aristoteles problemate, cur homini soli peruertuntur oculi; solum hominem morbo comitiali affici scribat, alia tamen etiam animalia similiter conuelli legimus. Plinius coturnicem auem hoc morbo affici scribit; Absyrtus equos; ex recentioribus Brodæus etiam accipitres, & graculos. Cælius idem scribit de canibus, & felibus, vidisseque se arietem, qui hoc eodem morbo perierit, sed & capra teste Hippocrate, & Plutarcho, epileptica est, atque ouis etiam, vt his verbis testatur Hippocrates: *In morbo comitiali cerebrum nimis humidum est. Cognouerit autem hoc ipsum quis maximè ex ouibus, & præsertim capris. Hæc enim frequentissimè corripiuntur. Quod si caput ipsarum dissecueris, reperies cerebrum humidum, & sudore refertum, ac malè olens;* Sed & ipse etiam Aristoteles, ouem, equum, & hominem eisdem ferè morbis tentati peritos tradere, dum ait, comitiali morbo etiam ouem obnoxiam esse, negare non potest. Rufius tradit militem quendam narrauisse sibi, quòd viderit ouem, quæ in rabiem inciderat, cùm vacca quædam rabiosa cornu eam impetijsset. Suspiriosè laborantibus Columella auriculas ferro rescindi præcipit, mutarique regiones, quod in omnibus, inquit, morbis, ac pestibus fieri debere censemus. Si tussiant, Anatolius amygdalas repurgatas, contusasque, & cum tribus vine ciathis distemperatas per nares infundi debere ait. Pastores verò in Heluetia iuxta Tigurum, vt refert Gesnerus, ouibus ægris, in tussi præsertim pseudochamædry medentur, indeque illam, herbam ouium appellant, similis est (inquit) chamædryi, sed fatua, & inodora, floribus cæruleis spicatim per agnatos ramulos, digestis, in medij caulis cacumine nunquam se aperientibus. Alicubi etiam in Germania, vt refert Hieronymus Tragus opiliones, asari radicis pollinem sali mixtum ouibus lingendum præbent ad pulmonis præcipuè vitia, & tussim. Si laborent dyspnæa, ex præcepto Anatolij ferro illis aures τέμνειν, idest, amputare (forare vertit Andreas à Lacuna, Cornarius incidere, ego inquit Gesnerus, summas auricularum partes resecandas intelligo) oportet, ipsasque oues alio traducere, sed fortè Lacuna Plinium secutus fuerit, qui de consiliginis radice sic scribit; *Radix*

Marginal notes: *Li.7.c.28.* — *Cap.251.* — *A Sole læsæ vt curãda.* — *Ad bilem.* — *Ad pituitã.* — *Morbus comitialis.* — *Lib.10.ca.13.* — *Li.3.c.23.* — *Lib.6.c.9.* — *Lib. de morbo sacro.* — *Rabies.* — *Asthma.* — *Tusses.* — *Dyspnæa.*

dix herbæ consiliginis suum quidem, & pecoris omnis remedium præsens est pulmonum vitio, vel traiecta tantùm in auricula, bibique debet ex aqua, haberique in ore assiduè sub lingua. Ita & Columella; *Ouem pulmonariam*, inquit, *similiter vt suem curari conuenit, inserta per auriculam, quam veterinarij consiliginem vocant.* De ea iam diximus, cum maioris pecoris medicinam tradidimus, sedis morbus æstate plerumque concipitur, si defuit aqua, propter quod vaporibus omni quadrupedi largius bibendi potestas danda est. Celso placet, si est in pulmonibus vitium, acris aceti tantum dare, quantum ouis sustinere possit, vel humanæ veteris vrinæ tepefactę, trium heminarum instar, per sinistram narem corniculo infundere, atque axungiæ sextantem faucibus inserere. Fiunt itaque potissimum pulmonariæ, vt eiusdem authoris verbo vtar, nisi sæpius lauentur, æstate præsertim plurimùm sicca existente. Forsan eò respexit Virgilius etiam, quando inter reliqua opera, quæ festis exerceri diebus permittit, lotionem quoq; & mundationem ouium concedit his versibus:

I. Georgic.

Lotio.

Quippe etiam festis quædam exercere diebus,
Fas, & iura sinunt, riuos deducere nulla
Relligio vetuit, segeti, prætendere sepem,
Insidias auibus moliri, incendere vepres,
Balantumque gregem fluuio versare salubri.

Salubritatis enim ille, & commodorum ibi voluit curam habendam, minus illic superstitiosus ethnicus poeta, vt in re saltem vtili, quàm olim gens Iudæa in necessarijs casibus. E contrario in Anglia cùm æstates pluuiæ sunt, & cùm pascuntur in locis vliginosis, & cùm lingunt manè rorem, aiunt putrescere, & contabescere ijs viscera. Lien aliquando crassis humoribus, vt ait Crescentiensis, impletur, inflaturque idque, sæpius mense Maio, & Aprili præ copia lenti, crassique sanguinis, vnde sæpe subitò moriuntur, prodest eis, inquit, steccum vt vulgò vocant, (stylum ligneum intelligit) duorum digitorum poni inter nares, & operam dare, vt multum detrahatur sanguinis. Quædam enim sic liberantur, aliæ nihilominus moriuntur. Fit etiam vt renibus pingui vndique obductis intereant, teste Aristotele, quod vbertate pabuli fieri, ait, vt in Sicilia, agro Leontino. Quocirca sero diei agere oues ad pascua pastores loci illius solere, quo minus capiant pabuli. Idem alicubi, ouibus solis animalium renes totos obesos habere, lethale esse asserit, ideoque fieri, vt quamquam pingues admodum sint, tamen aliquid desit, etsi non vtrique dextro quidem. Causam esse cur hoc solis, aut maximè ouibus accidat, quod ijs, quæ adipe pinguescere solent, pingue humidum sit: Itaque non æquè flatus interclusos dolorem facere idq; causam siderationis esse. Et rursus: Copia, inquit, etiam seui genus ouium longè cedit; omnium enim animalium oues, celeri renum obesitate opplentur. Itaque humore, flatuque interclusos, celeriter præ sideratione intereunt. Nam per venam aortam, & maiorem, statim vitium ad cordis sedem transuehitur. Meatus etiam alimenti sicci, ouibus, & quibusdam alijs bestijs coaluisse legimus apud Aristotelem. Laborant item ventris profluuio, traditque Albertus, in sua regione, vt venter eis sistatur, saltem præberi, & sic excitata siti, vinum nigrum Tormentilla vulgo dicta dysenteriam, & alia ventris profluuia sistit, quare opiliones, vt refert Tragus, ea vtuntur ouibus curandis. Argema in ouibus tolli scripsit Theophrastus folio papaueris cornuti, sed Dioscorides eo inuncto; argema, & nubeculas κτηνῶν, idest, pecudum & iumentorum, emendari ait; sed & chamælæam quoquo modo collectam, teste Plinio iumentorum, pecorumque oculis, salutarem esse aiunt. Ad tonsillas pix liquida illinitur, vt mox dicetur intra remedia contra scabiem. Crescentiensis nasci scribit ouibus sub gula gossum ex fluxu humorum à capite descendentium, & perforata ibi pelle humorem aqueum paulatim exstillare, curarique. Gesnerus asserit suis hoc vitium vocari kropff, idest, inquit, strumas; contingere autem aliquando cum vitæ periculo; Exoriri præcipuè initio veris, & postea cum iam gramine pascuntur inclinatis capitibus curari. Esse qui sic affectarum pabulo, vel sali potius medicamenta misceant, præcipuè autem inniberi baccas, & linguę ceruinę folia trita: nos autem gossum vulgo nuncupamus tumorem illum aqueum, qui euenit ad iugulum, & præcipuè in mulierculis monticulis ex frigidæ potu. Si ob pastum insalubriorem venter eis tumeat, sanguinis detractione, inquit Anatolius, curabis illas, tondens scilicet eas venas, quę supra labrum, & quę sub cauda, circa sedem sunt. Infundere etiam conuenit sesquiheminam humani lotij. Idem, aut similis morbus esse videtur, quo, (vt à Gallo quodam non indocto, se accepisse refert Gesnerus) oues dicuntur venenum in pastum cum herbis sumpsisse, quod fieri aiunt, cùm aer crassus, lentus, & noxius cum rore concretus in herbas decumbit, qualis etiam aliquando plantis, & arboribus exitialis est. Ouibus inde statim inflatis, pastores summas auriculas abscindunt, vt sanguis emanet, & baculis percutiunt latera. Alij aquæ permiscent inulam, & ori aperto infundunt, aut

Lienis affectus.

Lib. 3. de part. c. 9.

Sideratio ouium vnde.

Profluuiũ ventris.

Argema.

Struma.

Tumor vētris.

si desit

si desit aqua, vrinæ permiscent, quam in vas aliquod, aut etiam calceum emiserint; sic ouem statim melius habere aiunt. Columellæ forsan istiusmodi affectus est mentigo, quam à pastoribus ostiginem vocari asserit, & lactentibus mortiferam esse; plerumque autem eam fieri, si per imprudentiam pastores emissi agni, vel etiam hædi roscidas herbas depauerint, quod minime committi, inquit, oportet: sed cùm id factum est, velut ignis sacer, os atque labra fœdis vlceribus obsidet. Remedio esse hyssopum, & sal æquis ponderibus contrita: nam ea mistura palatum, atque linguam, totumque os perfricari, mox vlcera lauari aceto, & tunc pice liquida cum adipe suillo perlini. Quibusdam placere æruginis tertiam partem, duabus veteris axungiæ portionibus commiscere, tepefactoque vti medicamine; Nonnullos folia cupressi trita miscere aquæ, atque ita vlcera, atque palatum perfricare. Fracta harum pecudum crura, non aliter, quàm hominum sanari, ait Columella, inuoluta lanis oleo, atque vino insuccatis, & mox circumdatis ferulis conligata. Si abscessus corporis superficiem obsideat, aperiundus est, vulnerique torrefactus sal, atque tenuissimus ex liquida pice imponendus ex præcepto Anatolij. Quæ inter tondendum excitantur vulnera, pice liquida inungere conuenit: At vniuersum corpus oleo, aut vino, aut succo coctorum lupinorum amarorum, vt Didymus asserit, qui, tamen multò præstantius fore, ait, ex vini amurcæque portionibus paribus, aut ex oleo, & vino albo, cera, & adipe mistis inungere. Hoc siquidem efficere lanam innocuam, scabiei resistere, vlceraque prohibere ne fiant. Et Calphurnius, cùm dixisset cautè in tondendis ouibus vtendum esse forfice, subiungit:

Mentigo. *Fracturæ crurum.* *Abscessus.* *Vulnera.*

tacitum ne pustula virus
Texerit occulto sub vulnere, quæ nisi ferro
Rumpitur, in miserum fragili rubigine corpus
Corrodet sanies, & putrida contrahet ossa,
Prouidus (hoc moneo) viuentia sulphura tecum
Et scyllæ caput, atque intacta bitumina porta,
Vlceribus laturus opem, nec brutia desit
Dura tibi, liquido picis vngere terga memento
Si sint rasa, linas.

Infestant præterea etiam oues claui, &, vt ait Columella, dupliciter, siue cùm subluuies, atque intertrigo in ipso discrimine vngulæ nascitur, seu, cùm idem locus tuberculum habet, cuius media ferè parte canino similis exstat, inquit, pilus, eique subest vermiculus. Subluuies, & intertrigo pice per se liquida, vel alumine, & sulphure atque aceto mistis, ritè eruentur: vel tenero punico malo, prius quàm grana faciat, cùm alumine pinsito, superfusoque aceto, vel æris ærugine infriata, vel combusta galla, cum austero vino læuigata, & superposita tuberculũ, cui subest vermiculus, ferro quàm cautissimè circumsecari oportet, nedum amputatur, etiam quod infra est animal, vulneremus: Id enim cùm sauciatur, venenatam saniem mittit, qua respersum vulnus ita insanabile facit, vt totus pes amputandus sit, & cùm tuberculum diligenter circumcideris, candens seuum vulneri per ardentem tædam instillato. Hæc itaque omnia Columella. Philippus Beroaldus mentiginem in agnis & hædis id ferè malum esse conijcit, quod in hominibus mentagram appellant, aitque vtriusque vocabuli etymon esse à mento, quoniam ab ea parte ferè oriebatur, fœdisque vlceribus mentum, os labra, obsidebat. Equidem videtur, vt mentigo, menti malum, sic ouis ostigo dictum. Idem Columella, esse etiam in hoc pecore insanabilem, ait, sacrum ignem, pusulam vocatum pastoribus. Ea nisi compescitur, intra primam pecudem, quæ tali malo correpta est, vniuersum gregem, contagione, inquit, prosternit: Sic quidem, quod nec medicamentorum, nec ferri remedia patitur, nam penè ad omnem tactum excandescit: sola tamen ea fomenta non aspernatur, lactis caprini, quod infusum tantum valet, vt & blandiatur igneam sæuitiam, differens magis occidionem gregis, quàm prohibens. Sed Aegyptiæ gentis author memorabilis Dolus Mendesius, cuius commenta, quæ appellantur græcæ ὑπομνήματα sub nomine Democriti falsò produntur, censet, propter hanc sepius, ac diligenter ouium terga perspicere, vt si fortè in aliqua tale vitium deprehensum, confestim scrobem defodiamus in limine stabuli, & viuam pecudem, quæ fuerit pusulosa, resupinam obruamus, patiamurque totum gregem super obrutam, meiere, quod, eo facto, morbus propulsetur. Nos antea ex Virgilio de hoc sacro igne etiam aliquid diximus. Frequentius item oues eodem attestante Columella, quàm vllum aliud animal, infestantur scabie, quæ ferè nascitur, vt noster, inquit, memorat poeta:

Claui. *Mentigo.* *Sacer ignis* *Scabies.*

cùm frigidus imber
Altius ad viuum persedit, & horrida cane

Bru-

Bruma gelu.

Causa scabiei. Vel post tonsuram si remedium prædicti medicaminis non adhibeas, si æstiuum sudorem mari, vel flumine non abluas, si tonsum gregem patiaris syluestribus rubis, aut spinis sauciari; si stabulo vtaris, in quo muli, aut equi, aut asini steterunt, præcipuè tamen exiguitas cibi maciem, macies autem scabiem facit. Hæc vbi cæpit irrepere, sic intelligitur; vitiosum locum pecudes, aut morsu scalpunt, aut cornu, vel vngula tundunt, aut arbori affricant, parietibusvè detergent: quod vbi aliquam facientem videris, comprehendere oportebit, & lanam diducere: Nam subest aspera cutis, & velut quædam prurigo, cui primo quoque tempore occurrendnm est, ne totam progeniem coinquinet, & quidem celeriter, cùm & alia pecora, tum præcipuè oues contagione vexentur. *Curatio.* Sunt autem complura medicamina, quæ idcirco enumerabimus, non quia cunctis vti necesse sit, sed quoniam nonnullis regionibus quædam reperiri nequeunt, ex pluribus aliquod inuentum remedium sit. Facit autem ea commodè primùm ea compositio, quam paulo antè demonstrauimus, si ad fæcem, & amurcam, succumque decocti, lupini misceas portione æqua detritum album helleborum: Potest etiam scabritiem tollere succus viridis cicutæ, quæ verno tempore, cum iam caulem, nec adhuc semina facit, decisa contonditur, atq; expressus humor eius fictili vasi reconditur, duabus vrnis liquoris, admisto salis torridi semodio: Quod vbi factum est, oblitum vas in sterquilinio defoditur, ac toto anno fimi vapore concoctum, mox promitur, tepefactumque medicamentum linitur scabræ parti, quæ prius aspera testa, vel pumice defricta redulceatur. Eidem remedio est amurca duabus partibus decocta; item vetus hominis vrina testis candentidus inusta: Quidam tamen hanc ipsam subiectis ignibus quinta parte minuunt, admiscentque pari mensura succum viridis cicutæ. Deinde figularibus triti, & picis liquidæ, & fricti salis singulos sextarios infundunt. Facit etiam sulphuris triti, & picis liquidæ modus æqualis igne lento coactus. Sed Georgicum carmen affirmat, nullam esse præstantiorem medicinam:

Quam si quis ferro potuit rescindere summum
Vlceris os, alitur vitium, viuitque tegendo.

Itaque referandum est, & vlcera medicamentis curandum. Hæc itaque omnia ille, qui cùm citet Virgilium, nos etiam eiusdem ex georgicis eadem de re versus apponemus omnes:

Torpis oues tentat scabies, vbi frigidus imber
Altius ad viuum persedit, & horrida cano
Bruma gelu, vel cum tonsis illotus adhæsit
Sudor, & hirsuti secuerunt corpora vepres.
Dulcibus idcirco fluuijs pecus omne magistri
Perfundunt, vdisque aries in gurgite villis
Mersatur, missusque secundo defluit amni.
Aut tonsum tristi contingunt corpus amurca,
Aut spumas miscent argenti, viuaque sulphura
Idæasque pices, & pingues vnguine Ceras
Scyllamque helleborosque graues, nigrumque bitumen.
Non tamen vlla magis præsens fortuna laborum est;
Quam si quis ferro potuit rescindere summum
Vlceris os: alitur vitium viuitque tegendo:
Dum medicas adhibere manus ad vulnera pastor
Abnegat, & meliora Deos sedet omnia poscens.

Frigus autem scabiei causam esse iam antè etiam dixerat, cùm de stabulis ouium loqueretur.

glacies ne frigida lædat
Molle pecus scabiemque ferat, turpesque podagras.

Diophanes testatur, oues nunquam scabie infestas iri, si ijs, quæ prædicta sunt, quispiam tonsas inunxerit. Sin autem ob negligentiam, inquit, tuam, scabie fædentur, eas curabis hoc modo: Amurcæ sine sale, aquæ in qua amari lupini maduerint, fæcisque vini albi singulorum æquas portiones in vase aliquo miscens, & calefaciens, ouem inde perungito, eamque in vnam, & alteram diem sic relinquito. Tertia verò die aqua marina, aut muria calida lauanda est: ac post, id, aqua potabili; Quidam cupressi sphærulas aqua maceratas affundunt. Alij ex sulphure, cypero, cerusa, atque butyro mistis, scabras oues inungunt. Sunt qui ex luto orto ab vrina, quam asinus in via excreuit, illinant oues, nonnulli autem rectiùs, facientes, non priùs admouent aliquod remediorum dictorum, quàm totonderint partem scabidam, eamque lotio antiquo perfuderint. In Arabia porrò vel sola cedriæ inunctione scabiem discutiunt, vt in camelis, & ele-

phantis

phantis quoque. Scabiem ouium compesces, si lotio præluens sulphure, atque oleo inunxeris. Eadem ferè præcipit Cato: *Oues*, inquit, *ne scabræ fiant, amurcam puram, & aquam, vbi lupinus deferbuerit, & facem de vino bono, inter se pariter omnia sumito, & benè commisceto. Postea cum detonderis oues, vngito totas, sinito, triduum, aut biduum consudent, deinde in mari lauent, & lanæ plus, & meliorem habebunt, & vicini non erunt molesti. Eodem modo in omnes quadrupedes vtitor, si scabræ erunt.* Maro insuper sciens, teste Macrobio, lauari ouem, aut lanæ purgandæ, aut scabiei curandæ gratia pronunciauit, tunc ouem per ferias licere mersari, si hoc remedij causa fieret.

Cap. 96.

1. Saturn. cap. 16.

Balantumque gregem fluuio mersare salubri.

Adijciendo enim salubri, ostendit, inquit, auertendi morbi gratia tantummodo, non etiam ob lucrum purgandæ lanæ gratia fieri concessum. De eiusdem lotionis vtilitate in hæc verba Plinius Secundus disserit: *Pecorum scabiem sanant, lanasque emolliunt piscinæ maris. Mediterranei marinam aquam imitabuntur, quam salsissimam, si quatuor sextarijs aquæ, vnum salis addiderint: Nam si quis amplius addere conetur, vinci aquam, salemque non liquari aiunt: Moderatissimam fieri putant, si aquæ sextarijs quatuor octonos salis cyathos misceant. Sunt qui dicunt illam demum aquam salsam respondere marinæ, in qua ouum fluitet, nec subsidat.* Quod cùm experirentur nonnulli, inuenere eiusdem ponderis aquam, & salem esse oportere, vt ouum innataret. Sed idem Plinius apud Marcellum, duos salis sextarios in quatuor aquæ sextarios, missos, temperatissimam marini liquoris copiam facere, author est, atq; alicubi, lupinos cum chamæleonte herba decoctos, aqua in potum colata, sanare etiam scabiem quadrupedum omnium in amurca decoctos, vel vtroq; liquore postea mixto;& apud Dioscoridem habemus, lupinos cum chamæleontis nigri radicibus decoctos ouium scabies sanare, & in eundem vsum, tepido illo decocto ablui. Hieronymus Tragus ex hoc opinor loco, quadrupedum, & ouium scabiem sanari scribit lupinis cum radicibus Carlinæ vulgò dictæ, decoctis in vino, quod à dolijs dum hauritur destillans, vasculis excipitur, vel etiam in aqua. Atqui Carlina albi potius, quam nigri Chamæleontis genus est. Idem Tragus, ouium, boum, equorum, hominumq; scabiem, & impetigines sanari scribit aqua, quæ in cauis fagis reperitur, idq; se in pecoribus, & hominibus fuisse expertum. Inuenio deniq; ad pecorum, & canum scabiem, picis liquidæ genus, nigrum videlicet, & fætidum ex oxycedri lignis assulatim concisis, toto Massiliensi agro pastores elicere præstantissimum. Porrò lanij affirmant sæpe in ouium iecore reperiri hirudines, folliculis quibusdam inclusas, longitudine sesquidigiti, latitudinem ad longitudinem ferè dimidia, prætenues: Id vitium contrahi aquæ palustris potu; in ventriculo verò nunquam vllas reperiri, sed & hauriunt nonnunquã easdem, quod vbi contigerit, Anatolius acetum acre, & calidum, aut oleum infundi iubet. Quod si vermes (σκώληκας) vnà cum herbis vorauerint, idem faciendum est, quod de ventris tumore ex insalubri pastu, dictum est. Testatur item Crescentiensis, agnos aliquando infestari pediculis. Et Diophanes, si pediculi, riciniue molestent ouẽ, radicem sphendamni, idest, aceris tundi iubet, & in aqua elixari. Vbi autem à capite vsq; ad extremam spinæ partem, lanam totonderis (ἀναξάνῃς, Cornarius reddit diuulseris) tepidam ipsam aquam infundi, donec penetret vniuersum corpus. Nonnulli quoque in tali affectu cedria tantùm, eodem teste, vtuntur. Alijs etiam in vsu est radix mandragoræ, sed cauendum est, ne hæc gustetur: est enim periculosa. Alij cyperi radices coquunt, eoq; decocto oues abluunt. Atqui Plinius pediculos in ouibus gigni negat his verbis: *In ouibus, & in capris, ricini solùm gignuntur, pediculi, & pulices nulli.* Et alibi inquit: *pilos habentium asinum tantùm immunem pediculis credunt, & oues:* Ego à pastoribus alpigenis non semel intellexi se ouium pediculos albo detergere helleboro. Si qua reptilium bestiarum momorderit, percusseritve, Anatolius melanthium ex vino illis offert, ac breuiter ea omnia facienda, adhibendaq; esse ait, quæcunq; in historia horum, aliorumq; animalium tradidit. Et nos præcedenti rubrica primo, & ante omnia diligenter curandum esse diximus ex Columella, & Virgilio, vt serpentibus tecta liberentur, videlicet ne veneno illarum afflatæ pecudes intra septa moriantur; hoc vt ne fiet, præceperunt cedrum, aut galbanum in stabulis incendere; Nam horũ odor non patitur stabulis serpentium pestem consistere; Sæpe enim vt ibidem dictum est, viperæ, & colubri tenebris assueti, & lucem exosi, in stabulis pecudum delitescunt, & cubilia sub præsepibus diu non motis, sibi deligunt. Vnde grauissima pecudibus existunt mala, & sæpe ex serpentibus contrahũtur cęci morbi, quorum causas ne medici quidem perspicere queunt; Nam venenatæ bestiæ postquam semel latebras, in quibus se sustentare queant, repererunt, gregem impresso morsu lædere, eiq; lethale virus solent aspergere. Quare lapides, & sudes prehendendæ, vt illarum iactu & ictu noxij serpentes è medio tollantur, neq; prius à cæde, & internecione abstinendum (vtcumque illi sibilis,

Li. 31. c. 6.

Ouum vt aquæ innatet.

Hirudines in ouium iecore reperiri.

Phthiriasis seu pediculatio.

Curatio.

Morsus reptilium.

lis, & linguis ex sertis iram comminentur) quàm caput enectum sit,& cauda à reliquo corporis nexu auulsa, tardius iam moueri incipiat, aut etiam conuolui prorsus desinat. Sed quia saxis, & sudibus aduersus sequentes pugnando periculum magnum aditur, præstiterit prius remedium à Virgilio recitatum de galbano, & cedro vsurpare, aut, vt Columella addit, muliebres capillos, aut ceruina cornua vsta. Id quod & Calphurnius præcipit his versibus, quos supra omissos, hic recitabimus:

Lurida conueniet succendere galbana septis,
Et tua ceruino lustrare mapalia fumo.
Obfuit iste malis odor anguibus, ipse videbis
Serpentum cecidisse minas, non stringere dentes
Vlla potest vncos, sed inani debilis ore
Marcet, & obtuso iacet exarmata veneno.

Celebrantur modò aliquot remedia, quæ peculiari quadam facultate partim pecudes istas ab affectibus præseruant, partim etiam, si inciderint, curant. Plutarchus author est, Alyston si circa stabula plantetur, ouium & caprarum gregibus salubre esse, perhiberi. Pastores, & opiliones, referente Trago, absynthij flores aridos contritos, cum sale, ouibus, & bobus præbent, quotidiana experientia edocti, omne genus interiores morbos absynthio curari, dolores sedari, & excrementa purgari. Plinius asserit succum decoctæ radicis centaureæ mederi ouium morbis, Theophrastus inquit hyphear ad saginanda pecora visco vtilius. Vitia modo purgat primo, dein ea pinguefacit, quæ suffecere purgationi. Quibus sit aliqua tabes intus, negant durare. Ea medendi ratio æstatis quadragenis diebus. Quid autem hyphear sit, alicubi docet his verbis. Ilex fructus aliquando quaternos habet, binos proprios, glandem & granum quoddam puniceum, & binos alienos, viscum, atq; hyphear, hoc à meridie, illud à Septentrione. Aliqui viscum stelin & hyphear non aliter differre putant, nisi quod in diuersis arboribus nascuntur: alij verò specie differre aiunt, cùm & fructus edant diuersos, & in eadem arbore aliquando pas vna stelin, altera viscum, vel hyphear proferat; Et paulò post: stelis vocabulum est Euboensium, hyphear Arcadum, viscum commune. Blondus tradit cani nonnunquam offerendum esse decoctum hederæ, eoq; exhibito saltem per septem dies seruari canis incolumitatem, propterea quod ouem quoq; pastus hederæ seruet. Habemus & à Dioscoride, ouibus vtile esse adiantum circa ouilia earum seri, & Plinius tradit pecori vtilissimos esse dici adianti ramulos in cibo. Nos verò in historia de boue diximus asplenum herbam pecorum lienem consumere. Quintilij affirmant nec capras, nec oues peste infici, si ex ciconiæ ventriculo aqua intrito, singulis cochleare vnum infuderis. Merula denique ventriculum arietis ex vino, & aqua coctum plerosque ouium morbos exhibitum leuare indubitatè affirmat.

3. Sympos. con.

Hyphear quid.

2. de causis cap. 33.

Stelis.

Li. 3. c. 54. in margine

CASTRANDI RATIO.

COLVMELLA non aliam in agnis, castrandi rationem seruari scribit, quàm in maiore pecude; Quomodo autem vituli castrentur, copiosè dictum est proprio loco. Varro duo obseruat, vt non minores quinque mensium, neque antequàm colores, aut frigora se exegerint, agni castrentur. Et Plinius nisi castrentur quinquemestres, præmaturum existimari scribit, ex quo Platina; quos in numero veruecum, inquit, referre volunt, eosdem non minores quinq; mensium castrare oportet. Atqui Conradus Heresbachius scribit experientiam docere, quo citiùs, hoc melius succedere castraturam. Nam in adultioribus, inquit, periculosior est, sicut & in alijs animalibus castratis. Apud Rhætos referente Gesnero Italicè sanari pro castrari dicuntur arietes, qui funibus radices testiculorum in ijs abrumpunt, aut ligno impositas malleo contundunt: sed prior modus præstat: posteriore verò modo castratorum testiculi cum mactantur, ceu sugillati, & parui abijciuntur. De simili castrandi modo etiam in vitulo diximus, similisque quædam olim hominibus, vt eunuchi fierent, castratio adhibebatur: Indeque θλασίαι & θλιβίαι dicebantur à contusis contritisq; colcis.

Quãdo castrandi.

ADMI-

ADMIRANDA SYMPATHIA.
Antipathia.

OCCVLTA quædam inter oues, & capras colitur amicitia, & simul libenter pascuntur obediuntque eodem ferè modo pastoribus, & canibus, quos ita vtriusque pecoris custodes esse diximus ex Æliano, vt ijs aduersus luporum rapinas vtantur defensoribus. Quod verò de vespertilione traditur, si ter circumlatus domui viuus per fenestram inuerso capite infigatur, amuletum esse: priuatimque ouilibus circumlatum toties, & pedibus suspensum sursum in superliminari, magicæ vanitatis videri arbitratur Plinius, qui alicubi scribit, arietis cornibus contusis, atque defossis nasci asparagum syluestrem, quod tamen falsum esse scribit Dioscorides. Sed Cardanus, inquit, arietis cornu in asparagos verti, si sepeliatur, ac putrescat, tametsi non sum expertus, multorum tamen testimonio concredam: putredo enim mater est multarum rerum. Et Albertus ait; Si cornua arietis sepeliantur ad radicem fici arboris, fructus in ea citiùs maturescere. Et Antonius Mizaldus, ficus, ne fructus amittat, arietis cornua circa radices obrui iubet. Sed quid hoc, quod Plinius scribit de Laserpitio? Oues videlicet dormire protinus sumpto pabulo, cùm inciderint in locum vbi oriturum sit Laserpitium. Horrent verò omnes sanguinarias feras; hinc comparationem hanc sumpsit Quintus Calaber: Troiani supra modum timuerunt Achillem occisum animo perpendentes suum hostem, non secus, atque oues horrore contremiscunt cernentes sanguinariam aliquam feram circa stabulum à iuuenibus prostratam, nec propius se conferre audent, sed horrent mortuam non secus, ac viuam: Aiunt verò eam esse cum lupo antipathiæ vim, vt plerumque agni recenter nati, neque vllius animalis extra caulas effigiem intuiti, audito repentè luporum vlulatu exanimascant, subitarioque eo perculsi metu, mortui concidant. Scribit & Albertus arietem lupum fugere, etiamsi numquam viderit. Est enim natura insitum, vt ait D. Ambrosius, omnibus animantibus, vt etiam quæ necdum sibi nocere experta sunt, quasi noxia reformident, vnde enim Columbæ, inquit, in ipso sui ortu, non visi terror accipitris? vnde lupi ouibus formidabiles? pullis milui? Quod si in ijs, quæ irrationalia sunt animantia, quidam de aduerso animantium genere naturalis est terror, vt etiam irrationabilia sensum fugiendæ mortis accipiant, quanto magis in primo homine rationis vtique plenissimo, naturalis quædam opinio debuit esse vitandæ. Doctè item, ac perquam elegãter, hanc antipathiam expressit Achilles apud Homerum Hectori secum congressuro, & pacta dimicationis proponenti, his verbis respondens; Hector erras, nolli quicquam mecum pacisci, sicut enim nullum inter leones, hominesque sanctum est iusiurandum, & nunquam lupi, & agni in sententia conueniunt, sed inuicem semper sibi malè optant; Sic inter nos nullus neque amor erit, neque iusiurandum, nisi prius alterius sanguine alter funestum Martem expleat:

Oues & capræ amicæ.

Vespertilio.

Li. 19. c. 8.

Asparagus.

Ficus.

Li. 19. c. 3.

Lib. 3.

Lib. de paradiso c. 5.

Iliad. χ.

Ἕκτορ, μή μοι ἄλαστε συνημοσύνας ἀγόρευε
Ὡς οὐκ ἔστι λέουσι, καὶ ἀνδράσιν ὅρκια πιστά,
Οὐδὲ λύκοι τε καὶ ἄρνες ὁμόφρονα θυμὸν ἔχουσιν
Ἀλλὰ κακὰ φρονέουσι διαμπερὲς ἀλλήλοισιν.
Ὡς οὐκ ἔστ' ἐμὲ, καὶ σε φιλήμεναι, οὔτε τι νῶϊ
Ὅρκια ἔσσονται πρίν γ' ἢ ἕτερόν γε πεσόντα
Αἵματος ἆσαι Ἄρηα ταλαύρινον πολεμιστήν.

Quem locum forsitan imitatus est Virgilius de Turno loquens occidente Lycum:

Æneid. 9

Nostras ne euadere demens
Sperasti te posse manus? simul arripit ipsum
Pendentem, & magna muri cum parte reuellit,
Qualis vbi leporem, aut candenti corpore cygnum
Sustulit alta petens pedibus Iouis armiger vncis,
Quæsitum aut matri multis balatibus agnum
Martius è stabulis rapuit lupus.

Alicubi etiam eundem Turnum lupo, Troianos ouibus stabulis inclusis comparans, quanta sit luporum agnos inuadendi auditas, indicat:

Ac veluti pleno lupus insidiatus ouili
Cùm fremit ad caulas, ventos perpessus, & imbres

Nocte super media: tuti sub matribus agni
Balatum exercent: ille asper, & improbus iræ
Sæuit in absentes, collecta fatigat edendi
Ex longo rabies, & siccæ sanguine fauces.

4. Georgic.

Et alibi idem inquit:

Ipse (velut stabuli custos in montibus olim
Vesper vbi è pastu vitulos ad tecta reducit,
Auditisque lupus acuunt balatibus agni)

Epodon. ode 2.

Horatius pariter demonstraturus, quantopere detestaretur amorem Canidiæ, inquit:

O ego non felix, quam tu fugis, vt pauet acres
Agna lupos, capræque leones.

Epod. od. 4.

Sed & odium suum in Menam Libertum Pompei Magni, hinc etiam sumpta similitudine indicat:

Lupis & agnis quanta sortitò obtigit,
Tecum mihi discordia est.

Lib. 3. carmin. od. 18

Huc quoq; pertinet, quod agnos in festiuitate Fauni tam audaces esse ait, vt lupum non timeant:

Ludit herboso pecus omne campo
Cum tibi (Faune) nonæ redeunt decembres
Festus in pratis vacat ocioso
Cum boue pagus.
Inter audaces lupus errat agnos,
Spargit agrestis tibi sylua frondes,
Gaudet inuisam pepulisse fossor
Ter pede terram.

Apud Theocritum Cyclops sic se Galatheam fugere dicit, vt solet ouis conspicata lupum:

Φεύγεις δ' ὥσπερ ὄϊς πόλιον λύκον ἀθρήσασα, idest,

Fugisque velut ouis canum lupum conspicata.

1. de arte.

Ita & Ouidius de raptu virginum Sabinarum loquens, inquit:

Vt fugiunt aquilas timidissima turba columbæ
Vtque fugit visos agna nouella lupos.
Sic illæ timuere viros sine lege ruentes, &c.

Et de Lucretia à Sexto Tarquinio compressa:

2. Fastor.

Vtque thorum pressit, ferrum Lucretia mecum est
Natus, ait regis, Tarquiniusque vocor.
Illa nihil, neque enim voces viresque loquendi,
Aut aliquid toto pectore mentis habet.
Sed tremuit quodam stabulis deprensa relictis,
Parua sub infesto cùm tacet agna lupo.

Ipsa verò Arethusa apud eundem de se, recitans nimirum persecutionem Alphæi amnis:

3. Metam.

Quid mihi tunc animi miseræ fuit? anne quod agnæ
Si qua lupos audit circa stabula alta frementes?

6. Metam.

Philomela verò etiam à Thereo vitiata;

Tremit velut agna tremens, quæ saucia cani
Ore excussa lupi, nondum sibi tuta videtur.

Huc etiā respiciens Euphorion de Pausania puero, qui interfecit Philippum Amynthæ filium, Macedoniæ regem, ait:

Ac velut agna lupos, visos fugit vrsa leones,
Sic puer ignarus veneris, fugiebat amores.

Videtur hoc acceptum ex Phædro Platonis, vbi similiter legitur:

Vt lupus ipse agnos, puerum sic ardet amator.

In Truculento.

Lepidè autem M. Tullius de Antonio dicebat. *Custos ouium præclarus.*
Ita & Plautus:

Fuit ædipol Mars meo periratus patri,
Nam oues illius haud longè absunt à lupis.

In Pænulo.
2. Fastor.

Quàm verò difficile sit agnum lupo eripere, idem indicat alicubi:

Lupo agnum eripere, inquit, postulant, nugas agunt.

Quàm suauis igitur fuerit cantus Orionis, hoc modo significat Ouidius:

Sæpe sequens agnam lupus est à voce retentus
Sæpe auidum fugiens restitit agna lupum.

Prægnantibus magis fortassis, quàm alijs insidiatur lupus; sic enim pastor quidem apud Theocritum: Eid. 8.

Φείδευ τῶν ἐρίφων, φείδευ λύκε τῶν τοκάδων μευ. idest,
Parce meis hædis, lupe parce fœto meo pecori.

Vtitur & astu quodam in raptu lupus; quandoquidem raptam ouem, vt scribit Albertus, dum persequentes addit, illæsam portat, ne balatu ei faciat cursus impedimentum. Inuadit & palantes potiùs, quàm si simul degant, quod indicat Homerus de Græcis loquens Troianos insequentibus, hos agnis atq; ouibus palantibus, illos lupis assimilans, vt voraces natura, inquit, lupi ouium, caprarumq; greges pastoris vecordia palantes in collibus nacti protinus inuadunt, sed hædos agnosq; præcipuè, quos inter miseras matres, quærunt, atq; subter illas sese occultantes, trepidosq; inueniunt, rapiunt, laniant: sic Græci in Troianos ingruentes perterritos, lymphatos, ac fugæ magis memores, quàm virtutis, &c. Iliad. π.

Οὗτοι ἄρ᾽ ἡγεμόνες Δαναῶν ἕλον ἄνδρα ἕκαστος
Ὡς δὲ λύκοι ἄρνεσσιν ἐπέχραον ἢ ἐρίφοισι
Σίνται ὑπ᾽ ἐκ μήλων αἱρεύμενοι, αἵτ᾽ ἐν ὄρεσσι
Ποιμένος ἀφραδίῃσι διέτμαγεν. οἱ δὲ ἰδόντες
Αἶψα διαρπάζουσιν ἀνάλκιδα θυμὸν ἐχούσας.
Ὡς Δαναοὶ τρώεσσιν, &c.

Quem locum puto imitatus noster Ariostus, canit:

Deh doue senza me, dolce mia vita
Rimasa sei si giouine e si bella?
Come poi, che la luce è di partita
Riman trà boschi la smarrita agnella:
Che dal pastor sperando esser vdita
Si và lagnando in questa parte, e in quella
Tanto, che'l lupo l'ode da lontano,
E'l misero pastor ne piange in vano.

Hinc Fabium maximum, quod commilitones suos in castris ab omnibus Hannibalis insidijs tutos contineret, optimo, & diligenti pastori; illum verò lupo comparat Silius Italicus, dum canit;

Solers cunctandi Fabius, ceu nocte sub atra
Munitis pastor stabulis per ouilia clausum
Impauidus somni seruat pecus: Effera sæuit
Atque impasta truces vlulatus turba luporum
Exercet, morsuque quatit restantia claustra.

Quod si enim stabula reperiant reserata, maximo impetu sæuitiaque in ea irruunt, maximamque ouium stragem edunt, sicut hac comparatione meminit Quintus Calaber: Græci ad Hellesponta littora appellentes, nauibus egressi impetu ad Ilium ferebantur, nullo præpediente metu, perindè ac oues se è nemorosis pascuis ad stabula corripiunt sub noctem autumnalem: Sic illi omni voce suppressa vrbem petebant proceribus suis opem ferre cupientes, vt lupi, qui acerba fame exciti, in stabulum impetum faciunt, per montes, & syluas, pastore quippe ducente, alias ad alias mactant intra septum, & quacumque omnia sanguine & cadaueribus miscentur, magnaque patratur strages &c. Præterea vbi caulas intrauerunt, vel aliàs inciderunt in greges ouium, non solum, vt dictum est, interficiunt, quot satis essent ad ventrem explendum, sed totum gregem, si possunt, passim iugulant, vt testatur Albertus, imò verò nisi clamore pastorum, custodumve, aut aliter impediantur, omnes occidunt, antequam attingant aliquam ad comedendum, quod meminit author de natura rerum, atque ego etiam à pastoribus intellexi. Glossa in D. Lucam ait, lupum ouibus insidiantem circuire ouile, vt canis somnum, & pastoris desidiam, vel absentiam exploret. Atqui Plutarchus in volumine de solertia animalium scribit, ouem stultam grauiore pedis sonitu lupum vocare, excitaturque lupus, vt dictum est, agni balatibus, atq; eo modo pastori non semel fit prædæ, qui matres ab agnis separans, horum balatibus lupos ad prædam excitans, in laqueos, eos deducit: Sic Regulus apud Silium Italicum simulans fugam comparatur pastori, qui lupos eo modo, nimirum agni balatibus decipit: Lib. 13. Ouis lupũ vt vocet. Lib. 6.

Vertit equum, simulatque fugam grauiore ruina

Et dat terga celer, ficta formidine ductor
Haud ſecus ac ſtabulis procurans ocia paſtor
In foueam parco tectam velamine frondis
Ducit nocte lupos poſitæ balatibus agnæ,
Arripuit, traxitque virum, fax mentis honeſta
Gloria, & incerti fallax fiducia Martis.

Odiũ poſt mortem. Sed vt ad odij interni ſiue innatæ inimicitiæ magnitudinem reuertamur, ea in lupi, ouiſque mortuorum partibus, ac potiſſimum pelle, lana, & chordis non minor eſt, vt aiunt, quàm in ipſis animantibus viuis; & quod ad pellem attinet, Pythagoras author eſt, ſi pellis ouis lupinæ apponatur, defluituram lanam ouillæ. Similis planè antipathia eſt inter pennas aquilæ, & aliarum auium, præſertim anſeris, ſi Alberto credimus, qui tamen de pennis id expertus ſcribit, ſed vulgo de pilis lupi, & lana ouis id ferri, ſed verè non expertum. Alias tamen ipſe atq; etiam Rhaſis citans Ariſtotelem, odium inter lupum, & oues omnibus eorum membris inhærere, inquiunt, ita quod chordæ, ſiue neruis de inteſtinis ouium cum chordis de inteſtinis lupi factis permixtæ, non ſonent. Verùm apud Ariſtotelem nihil tale reperio, ſed inter alios, Pythagoras inquit, ſi intendatur chorda de inteſtinis lupi cum ouium chordis, rumpit eas, & aufert omne temperamentum ab eis, & apud Oppianũ legimus, ſi ex lupina pelle feceris tympanum, id inter cætera pulſatum, ſolum reſonabit, ſilentibus cæteris vtcumque prius ſonoris, & mox addit;

Καὶ φθίμενοι γὰρ ὄις φθίμενον λύκον ἐρρίγασιν:

Vnde tympana illa, quibus adimitur ſonus, lupini tympani pulſu, ouilla præcipue intelligimus. Cæterùm, quæ de chordis, & tympanis dicuntur, eruditorum optimi ſuperſtitioſa eſſe putant; quamquam enim lupina pellis cum durior ſolidiorque ſit ouillis, ſonum procul dubio in tympanis longè clariorem edet, vt ſonus reliquorum longè inferior minus animaduertatur, vt lux candelæ iuxta ignem magnum poſitæ (eadem & in chordis ratio fuerit) rumpi tamen, vel prorſus obtumeſcere quis credat? Cæterùm pellem ouillam lupinæ coniunctam, abſumi citius, non mirum eſt, vt neque anſeris pennas priùs quàm aquilæ, ſi coniunxeris; Sicciorum enim animalium partes etiam ſicciores, minuſque excrementitiæ ſunt, & eandem ob cauſam, diuturniores. Sunt autem ſylueſtria manſuetis ſicciora, tum exercitij, tum pabuli ratione: nam & exercentur amplius, & pabulo tum ſicciore, tum minùs copioſo fruuntur. Quòd verò anſeris pennas plures ab vna aquilina adiecta conſumptas, expertum ſe profitetur, non propterea, quia citius natura anſerinæ pereunt, verè ac propriè ab aquilinis conſumi putant. Vtcumque eſt experiri poterunt curioſi. Hoc interim maius adhuc admirandum eſt, quod de funiculo ex inteſtino lupi facto tradit idem Albertus, videlicet ſi illum ſub arena, vel terra ſepelieueris, quos, & ouile pecus tranſire eò prohibebis etiamſi fuſte adigantur. Non minus etiam mirum eſt, ſi verum, quod tradit Aelianus: Audiui etiam, inquit, factam ex lana detonſæ ouis, quam lupus laniauit, moleſtiam, & pruritum excitare in eius corpore, qui induerit. Cardanus, haud debere, ait, mirum videri, quandoquidem ob vehementem metum, tum etiam ob contrariam naturam malè afficitur, etſi mors enim, vltimum, inquit, ſit ſupplicium, magis tamen afficitur corpus in vno quàm alio genere: Sic metuit homo magis in mari fluctuans, quàm coram hoſtibus. Idem Cardanus, mirum eſſe ait, & tamen verum, fidibus lupi agninas malè obſtrepere, ſed & Alciatus ait:

Funiculus inteſtini.

Li.1.c.38.

Cætera muteſcunt, coriumque ſilebit ouillum,
Si confecta lupi tympana pelle ſonent.

Ait præterea Zoroaſtes in Geoponicis, occiſas à lupo, & adeſas carnes teneriores fieri, & proinde ſuauiores. Sed Plutarchus quærit, non ſolùm cur oues à lupo dilaniatæ carnem ſuauiorem, verùm lanam etiam tabidam, flaccidamq; & pediculoſam habeant: Caro, inquit, ouis à lupo adeſę dulcior fieri videtur, quod lupus ſuo morſu carnem flaccidam, teneramq; ventriculo tabefaciat, & liquet: Atq; hanc ob cauſam facilius etiam putreſcere, quę à lupis tactæ fuerint. Quod verò ad pediculorum in lanis procreationem, conijciat aliquis non tam ab ijs pediculos generari, quàm elici, per inſitam ipſis quandam caliditatem, aut exaſperandæ diuellendæque cutis facultatem: ineſſe ἐγγινεσθαι (Geſnerus legit ἐγγίνεσθαι) autem vim lanis huiuſmodi, toto ſcilicet pecudis corpore à lupi morſu, ſpirituq; ad ſuperficiem vſque, & pilos alterato. At qui varijs modis animalia, quæ iugulantur (nimirũ propter diuerſos iugulationis modos) affici, argumento ſunt venatores, & coqui: Horum enim aliquos ſcimus vnico ictu animalia proſtrauiſſe, ita vt icta ſtatim immota iacerent: Alios verò vix multis tandem ictibus confeciſſe. Et quod magis mireris, aliquos ex vulnere ferri talem in animante iugulata vim reliquiſſe

2. ſympoſiac. quæſt. 9.
Caro à lupo occiſi.

liquisse, vt mox putresceret, & neque vno die integra perduraret: Alios verò non tardius illis interemisse, sed nullam in carnibus iugulatorum huiusmodi qualitatem relictam, & aliquam diu eam permansisse Porrò quodnam vis quædam cùm iugulantur, aut moriuntur animalia, ad pelles etiam, pilosque & vngues pertingat, ne Homerum quidem latuit, qui de pellibus & loris scribens his verbis vtitur. ἱμὰς βοὸς ἶφι κταμένοιο, hoc est, *lorum bouis per vim occisi*: Validior etenim, & tenacior eorum pellis est animalium, quæ non morbo, aut senectute, sed iugulata obierint; Contrà quæ morsu animalium intereunt, illis vngues nigrescunt, defluunt pili, & pelles marcidæ, flacidæ fiunt. Huc vsque Plutarchus. Sed hæc etiam falsa putat Ioannes Baptista Porta, negans se satis intelligere, quomodo ex spiritu lupi caro tenerescat: Nam & alia, inquit, animalia, quæ à suis inimicis occisa sunt, & contrariæ naturæ etiam carnes tenerescunt, quæ non calidi sunt spiritus. Conijcit itaque sanguinis absentiam carnes in animali teneras reddere, conijcit, inquam his argumentis; Coturnices, & Phasiani à falconibus, vel accipitribus occisi, tenerrimi fiunt: sed cor in ijs reperitur sanguinosum, atque durum, cerui, & apri à canibus occisi teneriores, à sclopis verò duriores, & circa cor partes durissimæ, vt vix coqui possint, mortis metus sanguinem ad cor amandat, reliquæ partes exangues, vide etiam Pierium. Quod si modò quis sua pecora à lupo tuta reddere volet, is ex præcepto Anatolij, ductori dicto squillam appendet. Atque hactenus de ouium cum lupo antipathia, cæterùm addam hoc Arnobij: *Numquid in culpa Natura est, quod lanicijs extulit importunissimam belluam?* lupum intellige infestum ouibus. Leo quoque inter cætera pecora cogente fame, oues appetit, sicuti indicat Martialis, dum canit:

De Magia lib. 14. Cap. 1.

Vt à Lupo sint tuta.

Lib. 1.

Leo.

Lib 8. epig. 55

Auditur quantum Massyla per auia murmur,
Innumero quoties sylua leone furit.
Pallidus attonitos ad plena mapalia pastor
Cum reuocat tauros, & sine mente pecus.

Idest, oues. Sed & Vlysses apud Homerum naufragus exire dicitur è sylua leonis more, qui in monte nutritus, viribus fidens, minitans, spiransque, atque oculis ardentibus ingreditur, in boues, aut oues inuasurus, fame suadente in domum frequentem irruit, & in pecudes grassatur:

Odyss. ζ.

Βῆ δ' ἴμεν ὥστε λέων ὀρεσίτροφος, ἀλκὶ πεποιθώς
Ος' εἶσ' ὑόμενος, καὶ ἀήμενος, ἐν δέ οἱ ὄσσε
Δαίεται. αὐτὰρ ὁ βουσὶν ἐπέρχεται, ἢ ὀΐεσσιν,
Ηὲ μετ' ἀγροτέρας ἐλάφους. Κέλεται δὲ ἑ γαστὴρ
Μήλων πειρήσοντα καὶ ἐς πυκινὸν δόμον ἐλθεῖν.
Ως Οδυσεὺς κούρῃσιν ἐϋπλοκάμοισιν ἔμελλε, &c.

Sed & Aeneæ manibus Crithona, & Orsilochum interemptos esse scribit, vt duo leones in arduis nemorosisq; montibus sub matre leæna educati confici ab his pastoribus solent, quorum stabulantes tauros, ouesque ipsi dirupuerunt:

Odyss. ε.

Οἵω τώγε λέοντε δύω ὄρεος κορυφῇσιν
Ετραφέτην ὑπὸ μητρὶ βαθείης τάρφεσιν ὕλης.
Τὼ μὲν ἄρ' ἁρπάζοντε βόας, καὶ ἴφια μῆλα
Σταθμοὺς ἀνθρώπων κεραΐζετο, ὄφρα καὶ αὐτὼ
Ανδρῶν ἐν παλάμῃσι κατέκταθεν ὀξέϊ χαλκῷ,
Τοίω τὼ χείρεσσιν ὑπ' Αἰνείαο δαμέντε. &c.

Ita & Apollo apud eundem in oratione ad Deos immortales, de inexorabilis Achillis sæuitia, ac crudelitate inquit, neque laudabile esse eius ingenium, neque lene consilium, sed sæuitiam meditari more leonis, qui & vi & superbia fretus, prædæ auidus gregem inuadit.

Iliad. ω.

Αλλ' ὀλοῷ Αχιλῆϊ θεοί βούλεσθ' ἐπαρήγειν,
Ωι οὔτ' ἄρ φρένες εἰσὶν ἐναίσιμαι, οὔτε νόημα
Γναμπτὸν ἐνὶ στήθεσσι λέων δ' ὣς ἄγρια οἶδεν,
Ος' ἐπεὶ ἄρ μεγάλῃ τε βίῃ καὶ ἀγήνορι θυμῷ
Εἴξας εἶσ' ἐπὶ μῆλα βροτῶν, ἵνα δαῖτα λάβῃσιν
Ως Αχιλεὺς ἔλεον. &c.

De famelico leone semper intellige, nam & Virgilius ait:

Æneid. 9.

Impastus, ceu plena leo per ouilia turbans
(Suadet enim vesana fames) manditque trahitque
Molle pecus, mutumque metu fremit ore cruento.

Lib. 13.

Sic & Silius Italicus clarissimè.

Ceu ſtimulante fame cum victor ouilia tandem
Faucibus inuadit ſiccis leo, mandit hiantis
Ore fremens imbelle pecus: patuloque redundat
Gutture ructatus largè cruor: incubat atris
Semeſæ ſtragis cumulis: aut murmure anhelo
Infrendens laceros inter ſpatiatur aceruos,
Latè fuſa iacent, pecudes, cuſtoſque Moloſſus
Paſtorumque cohors, ſtabulique gregiſque magiſter.

Thebaid.8. Alias leo viribus & ætate valens agnorum, imbelliumque aliorum pecorum prædam planè aſpernatur, & niſi in infantia ea captat, vti Craſſati Ducis exemplo luculenter oſtendit Statius:

Talibus heu fidens vocat vltro in prælia Gratos,
At primùm faciles Craſſatus cuſpide turmas
Arma refert ſocij, & in agmina fida, peracta
Cade redit: ſic Hircana leo Caſpius vmbra
Nudus adhuc, nulloque iuba flauentis honore
Terribilis, magnique etiamnum ſanguinis inſons
Haud procul à ſtabulis captat cuſtode remoto
Segne pecus, teneraque famem conſumit in agna, &c.

Haud abſimilem inter tygridem ac ouillum pecus inimicitiam eſſe meminit idem Statius, de Cydeo loquens: *Tygris. Lib.8.*

Inde velut primo tygris gauiſa cruore,
Per totum cupit ire pecus.

Meminit & Horatius de poetarum, pictorumq; licentia agens:

Pictoribus atque poetis
Quidlibet audendi ſemper fuit æqua poteſtas:
Scimus & hanc veniam petimuſq; damuſque viciſſim:
Sed non vt placidis cocant immitia: non vt
Serpentes auibus geminentur, tygribus agni.

Idem poeta indicaturus felicitatem aruorum Oceani, beatitudinemq; ac fertilitatem, non ſolum eam dimetitur à vini, frugum, fructuumque copia, verùm etiam quod nullos ferant vrſos, ac ſerpentes, qui pecori infeſti eſſe aſſolent: *In Epod. od.10. Vrſus.*

Illic iniuſſæ veniunt ad mulctra capellæ
Refertque tenta grex amicus vbera:
Nec veſpertinus circum gemit vrſus ouile
Nec intumeſcit alta viperis humus.

Elephas. Cornus. Li.4.c.15. De elephanto ſcribit etiam Plutarchus in ſympoſiacis, quod viſo ariete, dum furit, quieſcat, furoremque & impetum remittat. Aelianus id ad arietis cornua refert, & alibi, inquit, Romanos, quoniam non cornua modò arietis, ſed & ſuilli pecoris grunitum oderunt, Pyrrhi Epirotarum Regis elephantos in fugam vertiſſe, homines dicunt, victoriamque amplam ex eo bello retuliſſe: quare Volaterranus, dum ſcribit, elephantos ex animalibus maximè exhorrere hircum, ceraſtem, porcum, eiſdemque machinamentis elephantos Pyrrhi regis à Romanis primùm conuerſos, pro ariete cornuto perperam hircum ceraſten reddidiſſe videtur; vide etiam hiſtoriam de elephanto. Inter aues coruus agnellos, & porcellos etiam proſequitur, ſicuti hac hiſtoria teſtatur Olaus Magnus: Lege cautum eſt in Islandia inſula, vt quicumque noxiam beſtiam occiderit, à fiſco, vel regio præfecto mercedem accipiat. Cùm itaque corui albi ibidem plus quàm in alijs regionibus, agnellos & porcellos rapiant, pueri in ijs configendis operam ſuam ponunt, ſolaque roſtra funibus alligata præſidibus pro ſigno mercedem petituri; demonſtrant, quam pari ſagittarum numero, vt beſtiæ fuerint interemptæ, compenſant. Rapit, & aquila agnellos, idque cum maximo ſæpe impetu, quali Druſum hoſtes Vindelicos inuaſiſſe Horatius canit; *Aquila.*

Qualem miniſtrum fulminis alitem
Cui rex Deorum regnum in aues vagas
Permiſit, expertus fidelem
Iupiter in Ganymede flauo
Olim iuuentus, & patrius vigor
Nido laborum propulit inſcium.
Vernique iam nimbis remotis

Inſo-

Inſolitos docuere niſus
Venti pauentem: mox in ouilia
Dimiſit hoſtem viuidus impetus
Nunc in reluctantes dracones
Egit amor, dapis atque pugnæ.

Hirundo, teſte Aeliano, ex ouium tergis floccos lanarum euellit, indeque ſuis pullis nidum quàm molliſſimè ſubſternit. Draco item infeſtus eſt ouibus, ſicuti de dracone illo, ab Apolline interempto, tradit his verſibus Homerus:

Hymno in Apoll.
Draco.

Ἀγχοῦ δέ κρήνη καλλίῤῥοος, ἔνθα δράκαιναν
Κτεῖνεν ἄναξ Διὸς υἱὸς ἀπὸ κρατεροῖο βιοῖο,
Ζατρεφέα μεγάλην, τέρας ἄγριον, ἣ κακὰ πολλὰ
Ἀνθρώπους ἔρδεσκεν ἐπὶ χθονί, πολλὰ μὲν αὐτοὺς,
Πολλὰ δὲ μῆλα τανύποδ' ἐπεὶ πέλε πῆμα δαφοινόν,
Καί ποτε δεξαμένη χρυσοθρόνου ἔτρεφεν ἥρης. &c. ideſt,
Propè autem fons pulchri fluens, vbi draconem
Nec auit rex Iouis filius ex forti corda arcus,
Valde nutritum magnum monſtrum horrendum, qui mala multa
Hominibus faciebat ſuper terram, multa quidem illis,
Multa autem ouibus pandis pedibus, quoniam fuit nocumentum cruentum
Et olim cum ſuſcepiſſet auream ſedem habentis nutriebat Iunonis &c.

Et nos quoque antea ex præcepto Columellæ, ac Virgilij, aliorumque, propter ſerpentes, qui plerumque ſub præſepibus latent, cedrum, vel galbanum, vel mulieris capillos frequenter vri iuſſimus. Plinius oues etiã apibus inimicas eſſe ſcribit, difficile ſe, vt eius verbis vtar, à lanis earũ explicantibus. Erucæ verò (Ruellius non benè blatras vertit) quas praſocurides, quaſi porricidas, græci vocant, vt Diophanes ſcriptum reliquit, hortis ſolent nocere. Ergo ventriculũ ouis ſtatim occiſæ non elotum, ſed ſordibus ſuis plenum, ſpatio quo abundant, non altè, ſed ſuperficie tenus debebis operire. Poſt biduum reperies animalia ipſa congeſta ventrem hunc replere: hoc cum iterum, vel tertiò feceris, genus omne, quod nocebit, extingues. Maiorem adhuc habet admirationem, quod de lana ex cauda ouis euulſa, legimus apud Plinium: *Cauda ouis*, inquit, *quàm arctiſſimè præligata, euulſa inde lana, præ faſtidio, qua non paſcebatur ouis, ſtatim veſcitur: traduntque quod extra nodum ſit è cauda præmori.* Stirpes item nonnullæ ouibus noxiæ ſunt: Aconitum imprimis neque ipſæ neque vllum animal, teſte Theophraſto, tutò aſſumit, necat eaſdem Nerion, ideſt, rhododendron, vt Dioſcorides ait, cùm aliàs homini non ſit venenum. Plinius verò cùm folia eius homini contra ſerpentes addita ruta in vino pota, præſidio eſſe dixiſſet, ſubiungit; Pecus etiam, & capræ, ſi aquam biberint, in qua folia ea maduerint, mori dicuntur. Quæ ſit reuera euonymus, inter herbarios non ſatis conuenit; hæc quoque oues, & capras perdit, ſicuti etiam de Conyza tradunt. Sed & Sabina iiſdem pecudibus venenum eſt, ſi Plinio credimus. Columella aſſerit eſſe etiam grauem perniciem herbæ ſanguinariæ, quam ſi paſta eſt ouis, toto, inquit ventre diſtenditur contrahiturque & ſpumam quandam tenuem tetri odoris exſpuit. Celeriter ſanguinem mitti oportet ſub cauda in ea parte, quæ proxima eſt, clunibus, nec minus in labro ſuperiori vena ſoluenda eſt: Eaſdem venas ſolui iubet Anatolius, ſi ob paſtum inſalubriorem venter eis tumeat, & veriſimile eſt, ipſum ex Columella tranſtuliſſe, quæ verò ſanguinaria herba eſſet, non cognouiſſe, ac ideo quod de ea priuatim dictum erat, communius protuliſſe. Geſnerus etiam profitetur, ſanguinariam herbam dici nullam ſe nouiſſe, præter polygonum græcorum, cur tamen vim venenatam nemo, inquit, attribuit: ſed ouibus venenum eſſe poſſe, ait, non item alijs animalibus, aſtricta nimirum aluo intumeſcente, qua ſola facultate alia etiam adſtringens herbula, binis & rotundis ferè numi inſtar folijs humi reptans, pulegio non diſſimilis, locis, opacis vt circa ſepes, & alibi præſertim humidis, Fuchſius numulariam vocat, ouibus exitio eſſe creditur. Itaque à Gallis per circumſcriptionem vocatur herba oues necans; at homini innoxia, & perſæpe ſalutaris eſt; ſed fortè ſanguinaria herba fuerit inter gramina; nam clamogroſti, Lobelio dicta neque veterina, neque greges alij veſcuntur, niſi multum eſuriant, & magna melioris alimenti penuria laborent, non ſolùm quod ingratiſſimum ſit, & aridum, ſed etiam quod ſitim, maciem, & tabem inuehere credatur, linguam & œſophagum vulneret, & conſtringat, ſanguinem in ventriculum eliciat, vnde tumor, inflammatio, & mors plerumque. Qualem naturam Babylonio gramini veteres adſcribunt, quare etiam Petrus Pæna illud huius deſcriptioni quadrare exiſtimat. Naſcitur etiam inter frumenta, teſte Plinio, herba alba panico ſimilis, occupans arua, pecori quoque mortifera, quæ fortè

Apes.
Erucæ.
Stirpes ouibus noxiæ.
Aconitum.
Nerion.
Li. 24. cap. 11.
Euonymus.
Lib. 16.
Sabina.
Sanguinaria herba.
Polygonũ.
Numularia.
Calamogroſtis.

vel

vel cum ſuperiori eadem, vel panicum ſylueſtre fuerit. Apud Gallos, referente eodem Geſne-
ro ex relatu cuiuſdam Galli, duua vocatur herba quædam in Normania præcipuè, ſimilis lapa-
tho, ſed anguſtioribus folijs, & ſemper erectis, neruo medio ferè rubente, cauſticis; naſcitur iux-
ta aquas. Hanc ſi comederint oues, innaſcuntur in iecore parua quædam animalia nigra, quæ
ſimiliter duuæ vocantur, & morbus itidem duua incurabilis. Itaque mox mactanda, & come-
denda ſunt animalia. Herba quoniam hyems erat, demonſtrari, inquit, mihi non potuit: Quæ-
rent diligentiores, num aliqua hydrolapathi ſpecies ſit, an potius plantago aquatica, cui folia
ſemper ſurriguntur, quamuis neutra cauſtica ſit, & forſan, qui mihi hæc dictauit, hanc ei facul-
tatem eſſe, falsò credidit. Mirum verò, quod anagallidem fæminam pecora vitant, vt ait Pli-
nius: At ſi decepta ſimilitudine (fæminæ ſcilicet ad marem anagallidem) deguſtauere, ſtatim
eam, quæ aſyla vocatur, in remedio quærunt: Ea à noſtris ferus oculus nuncupatur. Anagallis
quidem herbula nitroſo, acri & inſuaui ſapore eſt, ferè quo betæ radix cruda, ſed cum eodem
tum fæmina, tum mas, ſapore & facultate ſit, cur illum guſtent, hanc auerſentur, ſummam ha-
bet admirationem. Cæterùm aſylæ herbæ hoc vno tantum in loco, niſi fallor, Plinius meminit,
nec vel ipſe alibi, vel aliorum quiſpiam. Inuenio denique eruum, de quo tamen tanquam gra-
to ipſis, & vtili, ſuprà meminimus, pecori & præcipuè bobus noxium eſſe, quod martio menſe
ſeritur: negareque agricolas hunc menſem eruo conuenire. Ad hæc diximus ex Ariſtotele oues
ſi grauidæ glandem copioſius ederint, abortum facere. Horrent verò etiam, quàm maximè to-
nitru: Nam vt tradit Plinius, & eum ſecutus Albertus, ijs ſolitarijs abortum ab eo inferri, ſed re-
medium eſſe congregare eas, vt cœtu iuuentur; Et apud Plutarchum legimus paſtores oborto
tonitru condocefacere pecus, in vnum vt concurrant, ſeque inuicem applicent: Nam quæ palant
à reliquis auulſæ oues, abortum, inquit, faciunt. Sed & ipſe Ariſtoteles hanc eandem antipa-
thiam celebrauit inquiens; Docent paſtores oues ſuas gregari, facto ſtrepitu: Nam ſi, cùm to-
nuerit, aliqua relinquatur, quę non concurrerit, abortum, ſi eſt grauida, facit, vnde fit, vt, ſi quem
domi ſtrepitum moueris, omnes concurrant propter conſuetudinem. Mirum verò etiam quod
Tentyritæ populi Nili, teſte Plinio, pecorum fætus abortu vitiant. Eſſe etiam aiunt in Thracia
binas ſtellas pecori ouillo maximè noxias, ſuper qua re in hæc verba ſcribit Petrus Bellonius:
Certo quodam anni tempore ouium greges in agris paſci, nec noctu ſub dio relinquere audent
Turcæ, quoniam, vt ipſi aſſerunt, binæ ſunt ſtellæ, quas proprio nomine indigitare norunt, Iulio
& Auguſto, noctu apparentes, illis planè verticales, quarum ſplendorem ſi oues caput attollen-
tes conſpiciunt, ipſæ intereunt; Sin eo tempore ſub tecto aſſeruentur noctu, nullam noxam pa-
tiuntur. Rem ita ſe habere experimento indubitato ſe didiciſſe affirmant: At hæc per vniuer-
ſum Turcæ dominium non accidunt, verùm nonnullis duntaxat Thraciæ locis, eam ob cauſam,
nunquam niſi eo tempore ouium greges noctu ſub tectum agunt, ne hyeme quidem. Pleræque
aliæ prouinciæ harum obſeruationum imperitæ, quæque maximo interdum damno afficiuntur
ex gregis interitu. Cauſam ignorantes veneficarum præſtigijs ſe id damnum accipere exiſti-
mant: Quod Virgilius in ſuis Eclogis innuere videtur. Nos verò id primùm Conſtantinopoli
intelleximus ab his, qui certo quodam precio lanionibus oues præbere ſolent, quique ea de re
conquerebantur. Quod poſtea verum eſſe deprehendimus; Etenim cum viperario Turca ſecun-
dum Ponti littus iter faciens, ouium greges ſub tectis deliteſcere conſpexi, cauſamque ſciſcita-
tus, tametſi paſtores ignorarent, reſponderunt tamen, reliquo tempore ſub dio verſari ſolere:
Verum ſi tum temporis noctu foris relinquerentur, eas morituras. Hæc itaque Bellonius inter-
prete Carolo Cluſio. In eadem Thracia flumen eſſe tradunt ad Chalcidicam, nomine Co-
chrynnam, qui ſi ab ouibus potetur, nigros faciat fætus: & Pauſanias tradit, paulò lõgius ab ip-
ſo Patrenſium oppido progreſſis eſſe amnem, charadrum nuncupatum, è quo duæ verno tem-
pore, potarint pecudes, mares gignere creduntur, fætuum partem maximam, eaque de cauſa
paſtores aliorſum greges agere, præter bouillum tamen pecus. Id ab eo flumine non reijcere,
quod mares & ad vſum ſacrorum, & ægrorum cultum magis idoneos eſſe arbitrantur; cæteri pe-
coris fæminas maiori multò æſtimatione dignati. Non minori quoq; admiratione dignum eſt,
quod pecudes, vt refert Theophraſtus, in terra Attica Thapſiæ radicem non tangunt, peregri-
næ verò depaſcunt, & aut aluus ſoluitur, aut intereunt. Idem Theophraſtus ait; Quod autem
plurimum conſuetudo valeat, multis ſanè rationibus conſtat: Nam & abſynthium pecora hu-
ius tractus, paſcere negant, Pontica autem nimirum paſcunt, vt pinguiora, ac pulchriora red-
dantur, ac vt quidem volunt, ſine felle. Quanta verò vis ſit conſuetudinis tam in bonam, quàm
malam partem, plurimis ſententijs veterum, ac etiam exemplis propè infinitis probari poſſet,
ſed non ſunt huius loci. Illud verò præcipuam habet in hac pecude admirationem, quod de in-
teſti-

Anagallis. *Li. 25. cap. 13.* *Aſyla.* *Ferus oculus.* *Eruum.* *Glans.* *Lib. 4. ſympoſ. q. 2.* *Tonitru.* *Li. 18. c. 3.* *Stellæ ouil. noxia.* *Li. 3. obſer. cap. 51.* *Cochrynna fluuius.* *In achaicis Charadrus.* *Thapſia.* *Lib. 9. hiſt. cap. 22.* *Lib. 9. hiſt. cap. 18.* *Abſynthiũ.*

testinis eius refertur ab Antigono Liberali in libro de mirabilibus, videlicet peculiare hoc esse, quod arietum non edunt sonum, fæmellarum tantùm sunt vocalia.

VOX.

OVES, inquit Festus, dicimus balare, vtique à sono ipso vocis. Hinc *hostias balantes* eas dixit Cicero, *gregem balantum* Virgilius, qui & ipsam vocem balatu nuncupat:

Balare.
Li. 1. de diuinat.

Quæsitus matri multis balatibus agnus.

Græci βλήχην dicunt, & ipsum verbum balare βληχᾶσθαι. Vnde Dioscorides, vbi γλήχωνα, idest, pulegium, sic dictum scribit, quoniam gustatum à pecore cùm floret, βλήχην in eis excitat, quibusdam βλήχωνα asserit vocari, Pro βληχᾶσθαι apud Hesychium βληχήσασθαι legitur, & apud eundem βληχήματα sunt βοαὶ προβατώδεις; aliàs βλήχημα (Varinus habet βλήχημος) exponitur ab eodem μωρὸς, προβατώδη. Cæterùm βη, Suida teste, est τὸ μιμητικὸν τῆς τῶν προβάτων φωνῆς apud Atticos non autem βαὶ, vt apud Cratinum in Dionysalexandro: ὁ δ᾽ ἠλίθιος ὥσπερ πρόβατον, βὴ βὴ λέγων, βαδίζει. Bee autem vocem esse ouium, & bela inde vocari oues, indeque esse verbum belare, præstantissimus linguæ latinæ author Marcus Varro ait, his verbis: *Bela oues nominauerunt antiqui latini, vnde bellare*. Henricus Stephanus à βη putat esse verbum βηζει, quod Hesychius exponit φωνεῖ, vt idem sit quod βη βὴ λέγει, sed & βηλὴν idem Hesychius dici testatur πρόβατον, forsan ab hoc βὴ βη, quod balando sonat. Quin & βηλγει, ac βηλήσσει, quod idem Hesychius exponit βληχᾶται, ab eadem profectum esse origine existimo, quemadmodum quoq; ipsum βηχάσθαι, & balare apud latinos videntur eadem vocis μιμήσει ficta esse. Vnde etiam colligi posse, idem Henricus asserit, quæ vera fuerit τοῦ η pronunciato, medium nimirum sonum habens inter α clarum, & ε proximè accedentem ad αι. Idem asserit Adolphus Mekerchus Brugensis in commentario de veteri & recta pronunciatione linguæ græcæ, his verbis: Illud quoq; argumento est β nunc vitiosè per u efferri, quod cum muta sit, labijs comprimi debuit, & hoc etiam, quod ipsum β collocatur medium inter π & φ aspiratum, u verò consonans labijs vallo dentium diductis efflatur, debetq; omninò inter aspiratas numerari. Deinde τοῦ δίγαμμα sonũ, ac proinde literam, qua is sonus exprimitur, solos Aeoles vsurpasse, nemo est opinor, qui nesciat. Itaq; omnium optimè sonum τοῦ β. declarat βῆ ouium balatus, quas bee, siue besonare sentimus, non vi, vt luce clarius testatur in Homerum Eustathius: Βὴ (inquit) μιμητικὸν τῆς τῶν προβάτων φωνῆς. Et alio loco βῆ βῆ φωνῆς προβάτων σημαντικὸν, citatque Cratini versum (nimirum illum quem suprà citauimus) Addit & authoritatem Pierij Valeriani, de literis septem loquentis. Fortè β, inquit per pictam pecudem figurari possit, aut membrum, statumque eius aliquem, qui ouem saperet, quod proprium est illi literam eiusmodi articulato proferre sono. Atqui ita nonnulli η tertiæ apud Græcos vocali sonum, per e grauem pronunciant, quod latini receperunt, Penelope, Anchises, Aristoteles, naturæ quidem in oue sonum imitati. Tantum Pierius. Neque verò reijcienda omnino sunt inarticulatarum vocum, quæ naturales animalium sunt, exempla, quoniam eæ semper, & vbique sunt eædem, constantes, sui similes, nec μερόπων ἀνθρώπων more, idest, hominum, quibus lingua est in omnem partem volubilis, in horas mutantur. Hucusque Mekerchus. Sed & Romanos non vita, sed beta pronunciasse, candidæ betæ etymologiæ exemplo pulchrè ostendit Columella scriptor Romanus, dum canit:

Pulegium.
Bela.
Linguæ græcæ vera pronunciatio.
Lib. 47.

Nomine tum Graio ceu littera proxima prima
Pangitur in cera docti mucrone magistri:
Sic & humo pingui ferratæ cuspidis ictu
Deprimitur folio viridis pede candida beta.

Indicat betam dictam esse, quod β literæ, cùm semine turget, figuram referre videatur: Nam summitatem in cacumine reflexam habet. Μηκη, vel, vt alij scribunt, μηκη, etsi propriè sit vox caprarum, vt suo loco dicemus, Homerus tamen μεμακυῖας, siue μηκώμενας dixit agnos:

Beta vnde dicta.
Μηκη.
Iliad. Δ.

Ἀζηχὲς μεμακυῖαι ἀκούσαμεναι ὄπα ἀρνῶν. idest,
Indesinenter balantes postquam audiuerunt vocem agnorum.

Et alicubi etiam de ouibus decebat:

Θήλειαι δ᾽ ἐμέμηκον ἀνήμελκτοι περὶ σηκούς. idest:
Fæminæ autem balabant nondum mulctæ circa stabula.

Author Philomelæ ouis vocem ab arietis distinguit, hoc pentametro:

Odyss. 1.

Bla-

Blaterat hinc aries, & pia balat ouis.

Grundire cùm ſit propriè ſuum, vt Laberius in ſue dicit, *Grundientem aſpexi ſcropham*, & Claudius; *Grundibat grauiter pecus ſuillum.* Hic tamen libro 16. *agni grundibant* dixit: Etiam hominum eſſe grunditum ex Cæcilio Diomedes deſignauit. *Cruento ita ore grundibat miſer.* Hinc Ioſephus Scaliger in ſuis in Varronem coniectaneis. Vbi Varro ait, *ita trude, neque in re, neque in indicium Aeſopi, nec theatrales;* pro ita trude legendum putat, ita rudebat, & ſuſpicatur Varronem, rudebat, pro grundibat Cæcilio legiſſe. Petrus Victorius ex hoc Plauti in prologo Pænuli, quo abſterret nutrices à theatro:

Grundire. L.15. Annal.

Li.17. var. lect. c.1.

Nutrices pueros infantes minutulos
Domi procurent, neve inſpectatum afferant,
Ne & ipſæ ſitiant, & pueri fame pereant,
Neve eſurientes hic quaſi hædi obuagiant.

Vagire quid.

Vagire proprium eſſe contendit agnorum, conuenireq; hanc vocem infantium ploratui. Ego verò vagitum tantùm de infantum ploratu inuenio, neque mihi hic Plautus vagitum hædis tribuere videtur, ſed illud dicere, infantes ſi in theatro diutius detineantur, idem facturos, quod ſolent hædi, qui continuò balant abſentibus matribus.

ÆTAS.

Sect.10. probl.62. Cur parum viuant.

ARISTOTELES quærens, cur vnus omnium animantium homo caneſcat, ſcribit oues breue tempus viuere, propterea quòd pilum gerunt non deciduum. Vitam autem earum ad denos annos eſſe, ſed magna ex parte ad pauciores, alicubi ſcriptum reliquit. Sed clariùs Creſcentienſis inquit: Oues in bono ſtatu manent vſque ad octo annos, & quædam vſque ad decem, ſi copioſè paſcuntur, ſed quæ famem patiuntur, neceſſariò cito ſeneſcunt. Quantum autem pabulum ad vitæ productionem faciat, oſtendit etiam Albertus Magnus, quamuis, ſine authore, inquiens, in quibuſdam terris marinis, in quibus ſicca, & ſalſa habent paſcua, viuere per viginti annos, & parere; Et ipſe etiam Ariſtoteles huc fortaſſe reſpiciens duces pecores ad quindenos interdum annos vitam producere aſſerit, & clariſſimè alibi ouium, & boum duces, inquit, plus temporis, quam cæteri viuunt, vſu exercitij, & copia pabuli. Cæterùm & loci diuerſitas ad vitæ longitudinem facit: Nam, vt idem teſtatur, oues Aethiopicæ, vel ad duodecim & tredecim annos vitam agunt.

Oues vbi diu viuant

PRÆSAGIA.

Hyemis diuturnæ præſagiū.

THEOPHRASTVS author eſt, oues vel etiam capras, cùm rurſus coeunt, longæ hyemis indicium præbere. Pertinere autem hoc ſignum, non ad diei vnius ſtatum, ſed ad totam hyemem, Federicus Bonauentura Vrbinas in ſuis ſcholijs aſſerit, ac ſimpliciter quidem ſumptū, falſum eſſe, vt videantur, inquit, aliquid in contextu deeſſe: oues enim ſi maturent venerem, vt idem author inter tempeſtatum ſigna dixit, maturam etiam hyemem oſtendunt: Et ſi remorentur, tardæ, ac lenis hyemis indicium afferunt. Quamobrem verba, vt ſunt in græco exemplari, nimirum, oues & capras cùm coeunt, longæ hyemis indicium dare, plurimum à veritate aberrabunt. Itaque ſuſpicor ego ſinum illud, hoc in loco explicari, quod ſic tetigit Aratus:

text.21.

Θηλειαι δὲ συες. θήλεια δὲ λῆλα, καὶ αἶγες,
Ὀπποτ' ἀνασραφῶσιν ὀχῆς, τὰ δὲ γ' ἀὀῤένα πάντα
Δεμάμεναι πάλιν αὖτις ἀναβλήδην ὀχέωνται
Αὐτῷ καὶ σφήκεσσι μέγαν χειμῶνα λέγοιεν. idest,

Fæminæ item ſues, fæminæque oues & capræ
Cum redeunt ex paſtu, maribus omnibus
Admiſſis rurſus mutuo coeunt,
Ex hoc, & veſpis multum hyemem prædicere ſolent.

Ex his enim perſpicuum eſt aduerbium πάλιν deeſſe in contextu: & quod μακρȣ̃ χειμῶνος dixit Theophraſtus, dixiſſe Aratum μέγαν χειμῶνα, vt conſenſio hæc non leue ſit argumentum, ambo hæ loca eandem ſententiam continere. Hoc igitur verba Theophraſti accipiens ego, ſic propterea illa interpretatus ſum: *Cùm oues & vel capræ rurſus coeunt*, &c. Et cauſa profectò

in

in promptu est: Oues enim, & capræ mirificè commouentur ab aeris alteratione, vnde cùm excitantur ad coitum, ocyus quam soleant, iam frigidam qualitatem dominari in aere ostendunt, licet nobis ignotam, & insensibilem; quæ calorem illarum introrsum pellens, ad coitum mouet illas, ac robustiores reddit: Nam & hoc est, quod subobscurè docet Aristoteles, quærens, cur animalium alia sæpe coeant, alia semel, idque totum propter pabulum, calorem, & laborem prouenire docens; vnde & oues in Magnesia, & Africa bis parere scribit. Enim verò cum neque fortasse pabulum, multoque minus labor, quod ad hanc rem pertinet, possit accidentis huius esse causa, relinquitur, vt calor internus sit, qui oues ad coitum excitet: Eadem namque causa est, quæ facit, vt coitum maturent, & vt bis coeant: Cùm enim circa autumni finem ferè marem soleant admittere, si maturant, id interdum faciunt, quia frigus iam ambientis aeris sentientes, coaceruato calore interno, ad venerem excitantur, ex quo & hyemes, & frigora indicant: Frigida enim aeris qualitas, & aquilonus flatus maximè ouibus ad coitum conducit, vt idem tradit Aristoteles, quamobrem non solùm venti huius flatum pastores obseruant, sed & pabula & aquas ad aquilonem sitas: Nec alia quidem de causa, vt reor, nisi quia aquilonia tempestas in situm earum calorem reddit efficaciorem, vt propterea, & semen perfectius, & abundantius habeant. Hinc citato loco notat Philosophus, quæ oues aquam salsiusculam bibunt, maturius coire. Calidiores enim eas reddit aquæ ille potus, ex quo & coitum accelerant; habet enim aqua salsa, nescio quid caloris & siccitatis, vt ex problemare 39. sect. 23 & ex problem. 29. sect. 20. elicimus. Quod enim salsius est, calidius est, vt ibidem docet Aristoteles. Meritò igitur oues si coitum maturent, aut rursus coeant, ostendunt multò antea, quàm soleant, qualitates hyemem constituentes, idest, frigoris semina in aere dominari, licet occultè, vt iure dixerit Theophrastus, signum hoc longæ; Aratus magnæ hyemis esse argumentum. Hæc omnia ille. Addit idem Aratus: *Si contrà tardiores sint ad coitum solito eædem oues, gaudio exultaturum virum pauperem, quod ei vestibus indigenti satis temperatum anni tempus futurum præsagiant.* Ait item, *si boues, & pecora* (μῆλα idest, oues, vt Scholiastes exponit) *declinante iam autumno, terram* (Aelianus addit, pedibus) *foderint, & capita versus boream protenderint, magnam, & rigidam hyemem circa occasum pleiadum expectandam esse, eoque maiorem, quo pecudes illæ maius foderint, secuturam enim multam niuem frugibus, & plantis noxiam.* Tradit item agnos ad pabula festinantius pergentes tempus frigidum (χειμῶνα, .i. hyemem) indicare. Sed hoc Theophrastus paulò aliter, *si oues, vel boues*, inquit, *autumno terram fodiant, corporaque gregatim ad somnum componant capita vicissim conuersa habentes, asperam hyemem portendunt. Ac in Ponto quidem huius rei indicium esse inquiunt, cùm post Arcturi exortum, ad Aquilonem spectantes auidè, ac festinanter depascunt.* Aratus tradit, arietes item, & agnos, cùm in via se inuicem cornibus petunt, colludendo, vel saltantis similes, pedibus exiliunt, agnos quidem ceu leuiores, quaternis, arietes verò binis tantùm anterioribus: Item cùm vesperi à pastoribus ad stabula vix reduci, & ab herbis depascendis, lapidibus vix abigi possunt, tempestatis imminentis nuncios existere. Siquidem animalia sunt admodum pituitosa, excrementosaq; cuius rei pulmonarij eorum catarrhi, quos hæreditarios habent, satis superque fidem faciunt: Auctum itaque pituitosum eum succum, quia per vaporosum aeris statum caput cum partibus thoracis (via oculis non ita peruia) grauat, saltu, corniculatione, attritu mutuo, & calorificis alijs causis, excoquere, tenuare, & ad fluendum habilem reddere aggrediuntur: Quibus si videbitur addes, quòd cornua cum vnguibus exanguia, per aerem in pluuias se apparentem, frigidiora reddita de consensu, vicinia, & continuatum partium attactu, corpus vniuersum perfrigerare possunt. Nam aliquod malum, propter vicinum malum. Quod congregalia hæc animantia præsentiunt, quibus à natura datum est modis, oportunè sibi prospicere, & se, suamque vitam tueri meditantur. Plinius pecora exultantia, & indecora lasciuia ludentia hyemis significationem habere, author est. Contrà Aelianus, agnos, & hædos lasciuientes, & inter se saltantes, lætos asserit dies promittere. Et Gaudentius Merula, nescio an proprio experimento doctus, refert, oues & capras à maritis suis initas, si denuò coitum petunt, fructus abundantiam denotare. Reperio denique oues senes, quando tempore aliquo determinato ad coitum mouentur, pastores id signum iudicare, bonitatis in eis: Sin iuuenes ita mouentur, ferri signum esse pestis illo anno in ouibus. Sed Albertus ait sic; Si minores natu prius coierint, pestem anno illo futuram portendunt, si maiores natu tardiùs ad coitum mouentur, idem præsagiunt.

Sect. 10. probl. 46.

6. Histor. cap. 19.

Salsæ potus coitum excitat.

Lib. 7. c. 8.

Lib. 18. ca. 25.

Lib. 2.

Fructus abundantia.

Pestis.

AVGV-

AVGVRIA. PRODIGIA.

Lib. 3. Saturn.
Aries insoliti coloris quid portẽdat.

IN Libro Hetruscorum, teste Macrobio, traditur, si aries insolito colore fuerit indutus, portendi imperatori rerum omnium felicitatem; & Tarquinius in Epytona, ostentarij Thusci, inquit, purpureo, aureoue colore ouis ariesve si aspergetur, principi ordinis, & generis summa cum felicitate largitatem auget, genus, progeniemque propagat in claritate, lætioremque efficit. Haud igitur mirum est, si Phryxus, & Helle ab aureo ariete seruati feruntur, & qui agnum aurea clarum coma possideret, Argis eum imperaturum, responsum fuerit: Auream enim agnam Atreo puero natam & Pausanias, & Plato, meminerunt, quæ principium discordiarum illi, ac Thyesti fuit, fratre scilicet inuidia fraternæ felicitatis exulcerato. Quò spectant illa à Cicerone recitata ex antiqua Tragædia Atreo:

3. de natur. Deor.

Addo huc quod mihi portentum Cælestum pater,
Prodigium misit, regni stabilimen mei,
Agnum inter pecudes aurea clarum coma,
Quondam Thyestem clepere ausum esse è regia
Qua in re adiutricem coniugem cepit sibi.

In Thyeste.

Spectant eodem hæc Senecæ:

Est Pelopis altis nobile in stabulis pecus
Arcanus aries, ductor opulenti gregis
Huius per omne corpus effuso coma
Dependet auro: cuius è tergo, noui
Aurata reges sceptra Tantalici gerunt:
Possessor huius regnat, hunc tantæ domus.
Fortuna sequitur: tuta seposita sacer
In parte carpit prata, quæ cludit lapis
Fatale saxo pascuum muro tegens.

In Baotic.
Sceptrum fuisse hastã.

Quod autem Seneca ait, huius arietis aurea lana solitos Pelopidas sceptrum ornare, de eodem Pausanias scriptum reliquit, Deorum omniũ maximè consueuisse Cheronenses illud sceptrum colere, quod Ioui fabricasse Vulcanum Homerus cecinit, à Ioue acceptum Mercurium dedisse Pelopi, Pelopem Atreo reliquisse, Atreum Thyesti, à Thyeste per manus traditum tenuisse Agamemnonem, & hoc illos præcipuè sceptrum veneratos, & hastam nominasse. Plura deinde de huius sceptri cultu, & sacris subiungit. Vnde manifestum fit, hoc sceptrum, hastæ simile fuisse, nec mentitum Iustinum, cùm tradidit adhuc Romulo regnante, reges hastas pro diademate habuisse, easque Græcos sceptra nominasse. Quod intelligendum puto de hastis, breuioribus, qualia sunt pila Romanorum, vel venabula Thessalorum, ferro tamen minus lato; non de oblongis illis Macedonum sarissis, quibus hodie pedites vtuntur. Sed reuertor ad auguria. Felicia talia portendere purpureum illum pecoris colorem ex euentis comprobatum legimus, tunc præcipuè cum agnus natus esset, vellere in fronte istiusmodi coloris. In villa Antonini cuiusdam plebei viri, inquit Pierius Valerianus, eo die, atque hora, qua Geta, Antoninus inde nuncupatus Mediolani natus est. Verùm is, in cujus ædibus agnus editus fuerat, cum imperium Antonino ex hoc portendi audisset ab aruspice, de se dictum putans, ne fatum propalaretur, agnum statim occidit. Quod omen fuit, Getam, qui & Antoninus vocabatur, vt subsecutum est, ab Antonino fratre necandum esse, quod apud Ælium Spartianum, & alios habetur. Eædem oues Diadumeno nascenti imperium portendere cùm in agris patris oues purpureæ duodecim natæ essent, quarum vna tantùm varia fuerat. Sed forsan eiusmodi omnia non ipsis animantibus, sed colori purpureo adscribenda fuerint, quandoquidem Ælius Lampridius, oui palumbini purpurei, Vopiscus vituli & rosarum; Tacitus vini, & vitis albæ subitò purpurascentium, Iulius Capitolinus in Maximo Iuniore vitis, & loricæ meminerunt; & huius quidem verba adscribam, sed emendata: *Posita ab eo vitis intra annum ingentes vuas purpureas attulit: Item lorica patris eius non, vt solet, ferrugine, sed tota purpureo colore infecta à plurimis visa est. Cum Grammatico daretur quendam, parens sua libros Homericos omnes purpureos dedit, literis aureis scriptos.* Referri tamen ad ipsam etiam pecudem, si purpureo aureove colore nasceretur, tum ex antè dictis, tum ex his etiam Martialis de Domitiani filio versibus innotescit.

Getæ augurium.
Coloris purpurei significatio.
In vita Seueri.
In Aureliano.
Lib. 6. epigram. 3.

Nascere Dardanio promissum nomine Iulo

Vera

Vera Deum soboles, nascere magne puer:
Cui pater æternas post secula tradat habenas,
Quique regas orbem cum seniore senex.
Ipsa tibi niueo trahet aurea pollice fila
Et totam Phryxi Iulia nebit ouem.

Hucque pertinere videtur hoc Virgilij:

Ipse sed in pratis aries iam suaue rubenti
Murice, iam croceo mutabit vellera succo.

Præterea Cælius Rhodiginus: Legimus, inquit, arietis caput monocerotis, idest cornu vnius, Pericli ex agris esse allatum, quod inuitus Lampon vates, robustum, & solidum in frontis meditullio situm, respondit, ex duabus, quæ in vrbe vigerent, factionibus, Thucididis, ac Periclis, fore vt altera obscurata ad vnum Periclem, apud quem visum foret portentum, recideret ciuitatis potentia. Erat & ouis prægnans felicitatis prodigium: Siquidem Nestor apud Homerum, exploratori adituro Troianorum castra, promittit à singulis optimatibus Græcis singula dona danda, nempe ouem nigram, & grauidam; Ibi Scholia, nigram inquiunt, quia nocte ibat; grauidam verò per symbolum boni ominis, vt fructuosum ei iter foret. M. Antonius Baucius in epistola ad Petrum Toletum ex professo medicum de oue lupum occidente, istiusmodi lætum recitat siue augurium, siue ostentum: Nonne hoc monstrum est, inquit, horrendum, & nulla prorsus fide dignum? Cui spectaculo nisi ego ipse interfuissem, mentiri quoscumque referentes dicerem. Reducebat oues pastas in caulam opilio, & fortè accidit, vt pecus quædam macilentissima, ac penè scabie confecta longo interuallo (pastor incensultône, an data opera eam à reliquis segregasset, mihi incertum) reliquas sequeretur, eam lupus prægrandis, & cui cilia iam canescebant, conspicatur, velocissimè insequi cæpit. Ego illac transiens, ouiculam miseratus, quàm maximè poteram clamore, & cursu, lupi vim ab innoxia arcere conabar. Sed antequam appropinquarem pecudi (Dij boni quale prodigium) ouis ipsa macie macilentior hostili & rabido animo lupum aggressa, eum strangulauit. Quid omnis hæc portendant, ignoro. Tu velim opinionem tuam ad me rescribat. Oedipum enim te mihi iam pridem constitui. Respondet Petrus Toletus in hæc verba: Occisus est lupus iam canus & senex ab oue neglecta & scabie infecta. Occidetur certè, occidetur lupus, & humani generis pro dolor iam diù in ouem Christi, & terra, & mari grassans, nihil nisi ferociam, iram, & persecutionem dans. Quare deprehendetur, pænasque celeriter dabit miser ille, quisquis est, cuius ego nomini parco: Nam bestia est multorum capitum, moreque soricis peribit, qui dum rositat, seipsum prodit, etsi plagis ouis onerata sit, victura tamen est illum, qui delictum haud multum feret, malèque illum mulctabit per Christum, qui omnis vitæ perfectissimum exemplar est. Cæterùm vt non infelix omen est, si ouis lupum occiderit, ita etiam, felix est si lupus ouem rapuerit, sicuti clarum est ex oraculo Eurystheni, & Procleæ dato, illic videlicet eis ducendas esse vxores, vbi efferatissimum animal ferens mitissimum eis occurrisset, refertur id ab Aeliano his verbis: Animalium vim & naturam ne Dij quidem à sua cognitione, scientiaque aspernantur. Siquidem Eurysthenem, & Procleam (Aristomachi filios, cui pater fuit Cleadas, Hyllus auus, proauus Hercules) audio cùm in matrimonium fæminas ducere constitutum haberent, profectos ad Delphicum oraculum, Deum consuluisse, quo cum Græcorum Barbarorumque affinitate deuincti pulchrè, & prudenter nuptijs alligati viderentur: ijs Deum respondisse, quà venissent, in Lacedæmoniam reuerterentur. Vbicunque porrò terrarum summè ferum animal ferens mitissimum eis occurreret, inde ducendas esse vxores. Sic enim feliciter ipsis, & prosperè processurum esse. Cui oraculo obtemperantes, cùm in Cleonærum regionem venissent, ipsis occurrit lupus, agnum quem ex aliquo grege diripuerat, portans: Ex eo illi coniecerunt Apollinem de ijs animalibus oraculo significationem dedisse: Proinde, ipsos Thesandri (filij Cleonymi) probi viri filias vxores duxisse. Sic ille. Iasoni quoque lætum obuenit augurium naufragio periclitanti, cùm aquila agnum cepisset, vt refert Valerius Flaccus his versibus.

Talia cantanti læuum Iouis armiger æthra
Aduenit, & validis fixam erigit vnguibus agnam,
At procul è stabulis trepidi clamore sequuntur
Pastores, fremitusque canum, citus occupat auras
Raptor, & Agæi supereffugit alta profundi.
Accipit augurium Aesonides, latusque superbi
Tecta petit Peliæ.

Fuere item oues, quæ dira, atque infausta portenderunt, sicuti Clito, quem sacrificia peragen-

Li. 30. c. 1. Aries vnicornis qd portẽderit.

Ouis prægnans.

Iliad. K.

Ouis lupũ occidens.

Ouis à lupo occisa.

Lib. 12. ca. 31.

Aquila agnũ rapiẽs

1. Argon.

Auguria in felicia. In Alexandro.

tum, vt refert Plutarchus, cum à rege vocaretur, & omissis ijs, regem adiret. Tres oues ex immolandis hostijs consequebantur. Id enim prodigium conspicatus Alexander, cùm accitis ariolis Aristandro, & Cleomanti Spartano aperuisset, diraque portendi audisset, ilicet pro Clito sacrificium instaurari iussit. Subijcit autem historiam Cliti ab Alexandro occisi, cùm statim post sacrificium non perlitatum, vino largius hausto, multa in Alexandrum, nimis licenter, dixisset.

In Baotic.

Pausanias etiam, Cleombroti Lacedæmoniorum regi in Leuctris Bæotijs dirum prodigium euenisse scribit, quod tale est: Mos fuit regibus Spartanis ad bellum proficiscentibus, ouium greges in extremo agmine habere, quo & ad sacra, & antequam signa conferrent, ad litandum hostiæ in promptu essent. Earum pecudum duces itineris erant capræ, Catœadas (κατοιάδας) nominant pastores, tunc quidem gregem inuadentes lupi, ouibus sanè nullam noxam intulerunt, solas ferè catœadas necarunt. Dicuntur etiam Lacedæmonij filiarum Scedasi dires clade illa luisse. Idem Pausanias inter prodigia, quæ Messenijs acciderunt, hoc etiam recenset: Cùm Aristodemus Ioui Itoniatæ immolaturus hostias adduxisset, arietes sponte incussis in aras cornibus, moribundi cecidere.

Bos agnum pariens. Lib. 3. hist. eccles. c. 8. Li. de bello Iud. c. 12. Lib. 13. c. 14.

Inter prodigia, quæ cladem Hierosolymæ præcesserunt, festo azymorum die, quo populus conuenerat, vacca cùm ad hostiam duceretur, agnum in medio fano peperit, vt testatur Eusebius, & Iosephus. In Coo insula rarum dictu, inquit Cælius, apud veterum authorem fidei integræ, & grauitatis non dilutæ, legimus monstrifica, & ideo mira præcipuè, vt vix non ficta videatur, & de ingeniorum Græciæ afflatu producta ratione: De grege ouiarico Nicippi, ouem non ritu naturæ agnum, sed leonem peperisse. Prodigiale id (vt erat) visum multis, siquidem Nicippo tyrannidem portendit, quam mox is est consecutus, cum edito monstro priuatim adhuc ageret. Ego hoc apud Aelianum tantùm reperio;

Ouis leonē pariens. Lib. 1. var. hist. c. 29. Lib. 16. c. 3 Agnū fuisse locutum in volumine de prodig.

Referente eodem Cælio memoriæ proditur sub Bocchoro, qui Aegyptijs iura constituit, & ex eorum dynastis vnus fuit, agnum fuisse locutum, ijs autem temporibus, quibus apud Albam Romulus & Remus editi sunt: Eusebius verò tradit, nec non & Fulgosus, non simpliciter fuisse locutum agnum, sed apertis verbis in Aegypto Bocchorum regem futurum optimum. Sed & Aelianus hoc rursus aliter narrat, fidemque adimit, inquiens. Aegyptij ferunt, (quod mihi quidem non persuaserint) quo tempore decantatus ille Bocchoris regnauit, agnum pedibus octonis, & cauda gemina esse natum, ac eundum fuisse bicipitem, & quadricornem, & humano sermone locutum, veniam mereantur poetæ, vt Homerus, qui Xantho equo sermonem attribuit, & imitatus eum in hac re Aleman, cùm id post tantum authorem (qui primus id fingere fuit ausus) Homerum fecerit, non est accusandus. Aegyptijs verò talia iactantibus quis credat? Volui tamen hæc de agno, licet fabulosa, non præterire.

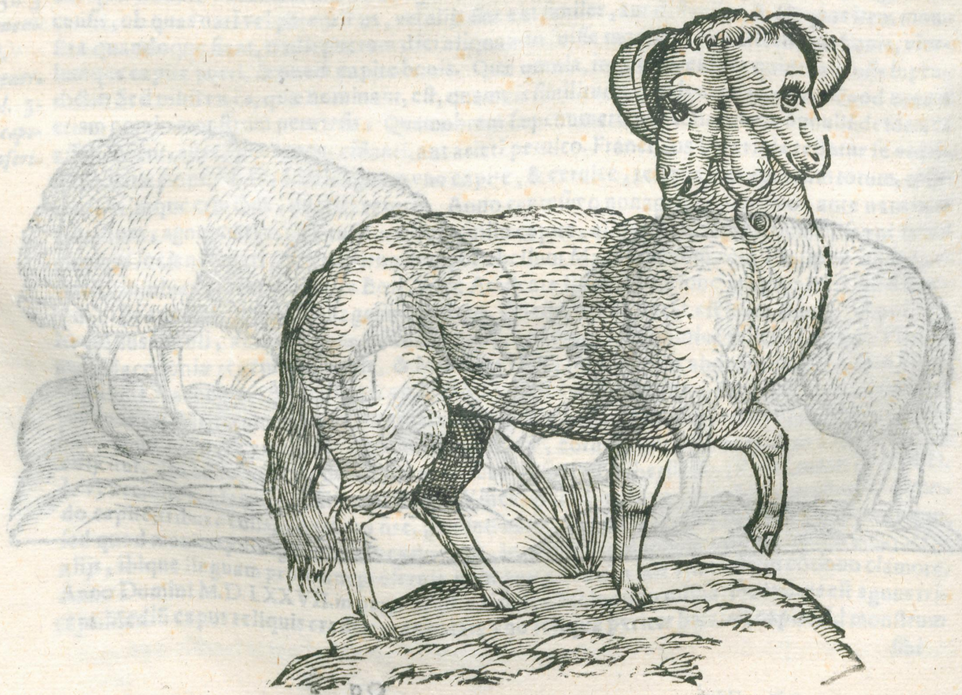
Lib. 13. c 3 Agni monstrific. 4. de gener. animal. 3. Puer capite anserino.

Aristoteles agens de causis, ob quas nati vel parentibus, vel alijs fiant aut similes, aut dissimiles, & ob quas item monstra quandoque fiant, tradit puerum dici aliquando fuisse natum, capite arietis, aut bouis, vitulumque capite pueri, & ouem capite bouis. Quæ omnia, inquit, accidunt quidem causis supradictis: Sed nihil ex i s, quæ nominant, est, quamuis similitudo quædam generatur. Quod euenit etiam non in monstrum peruersis. Quamobrem sæpenumero per conuitium nonnulli deformes assimilantur, aut capræ ignem efflanti, aut arieti petulco. Franciscus Valeriola testatur se vidisse Atalatæ Anno M. D. LIIII. agnum vno capite, & ceruice, reliqua bicorporeum totum, quatuor vtrimque cruribus, duplici ventre. Anno centesimo nonagesimo septimo, ante natum Christum, agnus natus fuit Frusinone cum suillo capite, aliorumque animalium obscæni fætus pluribus locis nunciati, quo nimirum tempore bellum Macedonicum cum Philippo ortum; Galli, Insubres, Cenomani, & Boij, duce Amilcare Pæno irruptione in agros proximos fecerunt. Et anno centesimo nonagesimo quinto, Suessæ agnus natus est cum duobus capitibus. Item alius Asculi, anno insequenti cum quinque pedibus. Flaminius feliciter contra Philippum Macedoniæ regem pugnauit, & Minutius Genuam exercitu abducto multa oppida in deditionem accepit. Agni illius icon hic ex Lycosthene apponitur. Anno item centesimo secundo ante salutiferum partum, inter alia prodigia in Lucanis duo agni nati sunt equinis pedibus, quorum alter capite erat quodammodo simiæ, eorum figura hic ex eodem Licosthene adijcitur. Eo anno in Macedonia Thraces subacti sunt. Halberstadij 18. Februarij anni M. D. L V. accidit, vt idem Lycosthenes ex Iobo Vincelio scribit, vt agnus nasceretur prorsus rotundo capite, tribus oculis, trigemino ore, gemino naso, auribus in tergo pēdulis instar caninarum, sed quod maximi prodigij loco habendum est, in tertio ore magnum oculum habuit, maiorem alijs, ibique linguam prolixam proseruit vt imago ostēdit, vixit vnum diem cōtinuo clamore. Anno Domini M. D. LXXVII. in pago Blādio tribus à Meloduno milliaribus natus est agnus triceps: Mediū caput reliquis crassius erat, balāte vno reliqua pariter balabāt capita. Id monstrum

sibi

sibi visum affirmauit Ioannes Bellangerius chirurgus Melodunensis, sculpendumque curauit: Paræus postmodum publicauit. Alter, cuius figura hic etiam exprimitur, totus niger, dorso duplici simul coniuncto, binis caudis, auribus tribus, pedibus octo, quorum tamen duo ex principio dorsi enascebantur, natus in agro Patauino, & à D. Francisco Riccio Patauino mihi publicandus donatus. Gesnerus asserit sese intellexisse monstrum fuisse in Aula regis Galliarum anno 1549 ex Italia missum, quod anteriore parte asini, posteriori ouis speciem haberet. Hoc denique commemorabile ex Olao Magno recitat Simon Maiolus Episcopus Vulturariensis videlicet veruecem compertum octo cornuum. Commemorabile autem id esse putat, quoniam Albertus Magnus, quod quatuor cornua aries habuisset, pro admiranda re tenuerit, qui tamen etiam alia duo in cruribus eundem habuisse tradit, referente eodem; Sed & in Italia quadricornes frequentissimi sunt arietes.

Li. 17. c. 1.

Li. 18. animal. tract. 1. c. 6.

SOMNIA.

LEGIMUS Daunijs, & Calabris in more fuisse, pellibus incubare, quas melotas, idest, ouillas dicunt, in Podalirij sepulchro, sicque per quietem, oraculis instrui solere, qui Amphiarao sacrificabant, sacris peractis, arietis pellem substrauisse, atq; ita dormijsse captantes somnia, author est Pausanias. Ad quod allusisse volunt Virgilium ita de Latino canentem:

In pelle arietis cur dormirent.

Aeneid. 7.

Pellibus incubuit, stratis, somnosque petiuit.

Meminit huius rei Lycophron in Cassandra his verbis ex interpretatione Iosephi Scaligeri:

Calchantis atqui busta propter Itala
Fratrum duum mendacis alter cespitis,
Tumulum sepultis excitabit ossibus;
Bustumque ouillo vellere incubantibus
Veram in quiete dictionem proferet;
Salutiferque Daunijs vocabitur
Cum fluminis gens lota Iuturnis aquis,
Gnatum inuocabunt opitulum Aesculapij
Gregi benignum, ciuibusque accedere.

Cæterùm videamus, quid hæ pecudes in somno visæ significent. Actius antiquus Poeta in Bruto, ponit in somnis ouilem fætum in Tarquinium citatum, tantoque impetu arietantem, vt regiam solo prosternat; Quod Brutum denotabat, quem Tarquinius hebetem æquè ac pecus esse putabat, nomine etiam ex re, quæ simulabatur, indito, cum tamen is pectus egregiè sapientia munitum gereret. Verba Accij sunt.

Oues in somno visæ quid portendant.

Cum iam quieti corpus nocturno impetu
Dedi, sopore placans artus languidos,
Visum est in somnis pastorem ad me appellere,
Duos consanguineos arietes inde eligi,
Pecus lanigerum eximia pulchritudine
Præclarioremque alterum immolare me;
Deinde eius germanum cornibus conniti
In me arietare, eoque ictu me ad casum dari:
Exin prostratum terra grauiter saucium
Resupinum, in cælo contueri maximum
Ac mirificum facinus, dextrorsum
Radiatum Solis liquier cursu nouo.

Cicero somnium explicans, addit:

Li. 1. de diuinat.

Rex, quæ in vita vsurpant homines, cogitant, curant, vident
Quaque agunt vigilantes, agitantque, ea si cui in somno accidunt,
Minus mirum est: sed in re tanta, haud temerè visa offerunt.
Proin vide ne, quem tu esse hebetem deputes æquè ac pecus,
Is sapientia munitum pectus egregium gerat,
Teque regno expellat. Nam id quod de Sole, ostentum est tibi,
Populo commutationem rerum portendit fore.
Per proprinqua hæc benè verruncent populo, nam quod ad dexteram

Cæpit curſum ab læua, ſignum præpotens, pulcherrimè
Auguratum eſt, rem Romanam publicam ſummam fore.

Li. de ſomnijs.
Iacobi ſomniũ de ouibus varijs explicatũ.
Sermones perfecti.

Philo Iudæus ſomnium Iacobi de coitu, & generatione ouium variarum, quod legitur Geneſeos 31. his verbis: *Poſtquam enim conceptus ouium tempus aduenerat, leuaui oculos meos, & vidi in ſomnis aſcendentes mares, ſuper fœminas, varios & maculoſos, & diuerſorum colorum. Dixitque Angelus Dei in ſomnis ad me, Iacob, & ego reſpondi, adſum, qui ait, leua oculos tuos, & vide vniuerſos maſculos ſuper fæminas aſcendentes, varios, maculoſos, atque reſperſos* &c. ſic myſticè explicat. Hircus caprarum gregis dux eſt; aries autem ouium. Hæc animalia duos ſermones perfectos ſignificant, quorum alter purificat animam, & facit peccatis vacuam; alter eam nutrit, & replet bonis operibus. Tales ſunt in nobis duces gregum ſermones. Greges autem, vt oues, capræque, quarum gerunt nomina, currentes, properanteſque ad iuſtitiam. Tunc igitur leuatis mentis oculis, quos priùs clauſerat, vidit ſimiles hircis, arietibuſque perfectos ſermones paratos ad minuendas iniquitates, & augenda officia. At quomodo? Dum ſuper oues, capraſq; videlicet iuuenes adhuc teneraſq; animas, pubentes, & vigente ætate ſaliunt, non propter brutam voluptatem, ſed propter inuiſibilem genituram ſapientium dogmatum. Fæcundum enim hoc eſt connubium, non amplexus concilians corporum, ſed benè natas animas iungens perfectis virtutibus, &c.

HIEROGLYPHICA. ICONES.

Simulachra.

Diſcordiæ typus.

QVÆ ſit huius pecudis cùm lupo diſcordia, innataq; inimicitia, abundè eſt dictum. Inde Ægyptij diſcordiam, & mores maximè diſſimiles, ſignificare cùm volebant, lupum & agnum aut ouem pingebant. Diximus etiam elephantis exoſum eſſe arietem, & Calcagninus, vtriuſque animantis imagine regem indicari tradit, qui moriones auerſatur. Ante alia autem tam ouis quam agnus hieroglyphicum eſt innocentiæ: & qui hominem imbellem, purum, ſimplicem, ac egregiè manſuetum, eundemq; immaculatum, ac pectore candidiſſimo præditum hieroglyphicè ſignificare volunt, agnum ſimiliter pingere conſueuerunt: Id enim manſuetiſſimum eius ingenium expoſcere videtur. Nam & ipſo vocabulo ἁγνὸς puritatem caſtitatemque ſignificat, vt ſuo loco dictum eſt. Sunt qui porrò riualitatem hieroglyphicè expreſſuri, duos pingunt arietes cornibus ſe inuicem laceſſentes: quandoquidẽ in eiuſmodi certationẽ amoris cauſa ferri eos prohibent: quippe qui offenſionem intelligant ſibi fieri, ſi quas amant oues, ab alijs ſaliri conſpexerint: quod hirci, vt vulgò fertur, plurimùm negligentes, ſuſq; deque ferre ſolent. In huiuſmodi autem Venerei affectus hieroglyphicum, aries eſt multis veterum monumentis impoſitus. Nam qui ante Corynthi vrbem intra priores pedes Leænæ, quæ Laidis tumulo impoſita erat, viſebatur, libidinem nimirum eius meretricis indicabat. Meminit huius tumuli Pauſanias, cuius verba hæc ſunt: Ante vrbem (Corynthum) cupreſſorũ nemus viret quod Cranion vocant, in quo eſt Bellerophontis lucus, & Veneris Melanidis tẽplũ, ac Laidis monumentũ inſculpta Leæna, quæ prioribus pedibus arietẽ cõplectitur: Alterũ in Theſſalia eſt, quod Laidis exiſtimant. In Theſſaliã enim acceſſit Hippoſtratis amore capta, &c. In agro Argiuo, teſte eodem Pauſania Thyeſtis ſepulchro appoſitus ſpectatur lapideus aries. Thyeſtes autem, vt ſubiungit, inceſto cum fratris vxore commiſſo, agnã auream habuit. Fortè & hic aries laſciuiæ typus eſt: Nec aliam, credo, ob cauſam Dædalus, vt legitur apud Diodorũ, Veneri & Eryci aureũ poſuit arietem, ea ingenij arte ſculptum, vt viuus exiſtimaretur. Verùm & in arce Palladis aries erat repoſitus æneus, idemq; ſacratus, quem propter magnitudinẽ Plato Comicus ἀσελγόκερον cognominat, nõ tã ob laſciuiam, quem ob ingentem molem: Confertur enim cum equo Durateo: Veteres enim non ſolùm ἀσελγὲς dixiſſe tradit Heſychius, quod eſſet laſciuum & indomitum, verùm etiam quod eſſet prægrande: ſic Eupolis ἄνεμον ἀσελγῆ dixit. Sed præſtiterit, inquit idẽ Heſychius ἀσελγόκερον interpretari τὸ κρείττονα (fortè κυρίττοντα) καὶ οἱονεὶ ἐξυβρίζοντα τοῖς κέρασιν, id eſt petulcum & cornibus petentem. Cæterũ quantum ad arietis libidinem attinet, per eum ita in nequitiam cõcitatum, Pierius, hominem, qui vetularũ concubitũ affectaretur, nonnullos ait, notandum cenſuiſſe, quòd is primum vetuſtiores fæminas, vt ſuo loco dictum eſt, inire conſueuerit, quarũ facta copia, nouellas minimè perſequatur. Iam verò Iulius Iacobinus in ſua de priſca Cæſiorum gente, appendice, bragma-

Riualitas.

Laidis ſepulchrum. In Corynthijs.

Thyeſtis.

Li. 5. c. 13. Aries aureus.

tis illis contortis cornibus (arietina esse iudicat) quibus in ipsius Cæsij Cordi monumento myrtea, vt opinatur, serra distinguuntur, sacra manibus peracta, aut ibi peragi solita ostendi autumat. Non raró enim (inquit) in sepulchrorum lapidibus, inferorumq; vt superiorum deorum aris conspicamur, vel instrumenta ipsis sacrificiorum mysterijs apta, vel res ipsas, quibus sacrificantes operari consueuerant, vel ipsas hostiarum reliquias, quibus manes ipsi placabãtur. Neque hoc loco piget referre, quod scriptum quoque de arietinis capitibus lego. Cùm veterum mos esset in mortuorum conditorijs benè, vita functis ominari, eos dijs manibus commendabant: Et columnas, quæ sepulchris erigebantur, inscriptionis loco arietinis capitibus, hinc inde adsculptis exornabant, Corymborum intercapedine interpendentium, qui foliorũ, & fructuum varietate lasciuirent: Factum id putant, quòd scilicet salutis Deum Hammonem Ægyptij, vt Iouem Latini habuerunt, ac proin Saloninæ nummo arietis simulachrum insculptum fuisse, non indocti homines putarunt: Verùm non huiusmodi semiusta atque excarnificata arietina caluaria comprehendi illorum opinione, qui isthæc existimant, sed integra, sed viuorum arietum capitibus adsimilia intelligi crediderim: Vt in non paucis monumentis, & Romæ, & alibi obseruo. Quin etiam ita mos ipse arietinis capitibus (quibus fortè Hammonem significare volebant) sepulchra exornãdi inualuit, vt sæpissimè humana capita, cornibus adhibitis, in cippis ipsis, arisque sepulchralibus insculpta spectantibus appareant. Atq; ne longius exempla petantur, ex Cæsij nepotis monumento, quod adpictum ad caput quartũ libri secundi apud Fonteium, quisque potest facillimè conijcere: Vbi Hammonis reciproci corni, vt Labetij vtar verbis, vel vt apud Afros vocatur, κριοπρόσωπο, hoc est, arietino vultu, quem salutarem deum antiquitas opinabatur, capitis simulachra duo conspiciuntur. Id quoq; videre est, in multis alijs lapidibus, nummisque, quos minimè adscribo. Hæc Iacobinus. Atqui Mercurius κριοφόρος apud Tanagræos, vt Pausanias tradit, appellabatur, & vt Gyraldus addit, hoc nomine colebatur, cognominisque ratio est ista: Simulachrum eius erat arietem in humeris ferens, quod Calamis antiquus artifex effecerat; tradũt enim, quod circa vrbis muros Mercurius arietem gestans, Tanagræos pestilentia liberauit: eamq; gestandi arietis consuetudinem, postmodum in eius celebritate seruatam esse; Nam formosissimus iuuenis, vt idem Pausanias author est, circum vrbis mænia agnum humeris ferebat. Hammonem verò propter Iouem arietem cælestem nomen accepisse volunt, ideoq; & in eius simulachro, arietis cornua fingi: Alij verò etiam ideo sic pingi arbitrantur, quod responsa illius incerta, & obscurissima fuisse perhibeantur, plerique verò propterea quod Libero patri cum toto exercitu in illius regionis deserto sitienti, & oranti, vt Iupiter opem ferret, Deus arietis specie aquas ostenderit. Idem Iacobinus, arietis posteriori parte in serpentes degenerantes, depictos esse tradit in sepulchro Cæsiæ Daphnæ Dianæ Iuuentianæ de prisca Cæsiorum gente, eosdemq; addita icone lectori ob oculos ponit. Tradit idem Pausanias Corinthi in via, quæ recta ad Legæum nauale deducit, æneum Mercurium sedentem spectari, cui aries astat, quoniam præter reliquos deos Mercurius maximè videtur curare, & augere greges; ideoq; & Homerum in Iliade cecinisse credit:

Arietis capita cur in sepulchris.

Deus salutaris.

Mercurius Criophorus

Iuppiter Hammon vnde dictus.

Τιὸν φόρβαντος πολυμήλυ, τόν ῥά μάλιστα
Ἑρμείας Τρώων ἐφίλει, καὶ κτῆσιν ὄπασσε. idest, vt vertit Romulus Amasæus;
Hic tibi natus erat pecoris ditissime Phorba
Quem sibi præ cunctis charum Celenia proles
Ditarat Taurus.

Sed enim cum item Mercurio facundiæ Deo præsidi aries, inquit Pierius, apponatur, maximumque humanæ vitæ sit præsidium oratio, vt Comici Græci dicterium est, minimè mirum si Isocratis rhetoris sepulchro aries triginta cubitorum adsculptus fuit, in quo Siren cubitorum septem insideret: Nam ea quoque orationis suauitatem indicabat. Et ferunt astrologi Mercurium in ariete collocatum, orationis promptitudinem, & ex tempore dicendi facultatem dare; hæc Pierius: Fuisse autem Isocratis sepulchro insculptum talem arietem cum Sirene, legere est apud Plutarchum in vitis decem rhetorum. Mandrabulus quidam cùm inuenisset thesaurum, primùm aureum ouem posuit Iunoni Samiæ, proximo anno argenteam, tertio æream, postremò nullam, vt scribit Ephorus, quæ res tandem in prouerbium cessit, vt annotauit Suidas, ἐπὶ μανδραβύλυ χωρεῖ τὸ πρᾶγμα: idest, res Mandrabuli ordine succedit: hoc est, in dies in peius labitur. Vtitur prouerbio Lucianus, & Alciphron in epistola quadam. In Bacchi sepulchro ex porphyrio marmore, aries villosus sculptus conspicitur, vt refert Fabricius, vnà cum pueris vuas colligentibus, idemque in ædibus Ascanij Celsi, non procul à splendidissimo Cæsarianorum palatio, obseruaui eiusdem Liberi patris caput cum toto pectore, quod arietina pelle contegebatur, nec non in ædibus Francisci Liscæ Panis, & Fauni, statuam sine capite, cui

Mandrabuli ouis aurea.

Simulachra aliquot arietina Romæ.

& sine

& ſine capite aries aſtat. Vidi item apud Iulium Porcium agricolæ ſtatuam, qui ouem tondebat. Aliam item ſtatuam apud Carolum Fanenſem, humanam, arieti inſidentem, tergoq; eius veſtimenta ferentem, puto Phryxum eſſe, iram patris cum Helle ſorore fugientem, cuius nimirum imago Athenis in arce, vt refert Pauſanias, cernebatur, qui immolans arietem, quo vectus erat, ſiue alteri cuidam deorum, ſiue, vt conijcimus, inquit, Laphyſtio apud Orchomenios dicto, fæmora pro more Græcorum exciſa vri ſpectat. Lego autem apud Plinium Naucidem ſtatuarium Mercurio, & Diſcobolo arietem immolante cenſeri. In ea tabula itidem, in qua Ocnus apud Phocenſes depictus videbatur, etiam conſpiciebantur ſocij Vlyſſis Perimedes, & Eurylochus hoſtias offerentes, nigros ſcilicet arietes. Videntur item Romæ in templo Agnetis in candelabris antiquis arietum capita ſculpta, & ipſi etiam Virgini ſanctiſſimæ agnus appingi ſolet. Mediolani verò in Eccleſia D. Ambroſij, referente Paulo Morigia in hiſtoria Mediolani, agnus in marmore ſculptus, magna cum veneratione oſtenditur. Fiunt item quotannis in paraſceue paſchali Romæ, à ſummo Pontifici agni cerei, quos venerationis ergo ex collo ſuſpendimus: Quid autem denotent, quomodo, & quare de cera fiant, in hæc verba docet Guilhelmus Durandus Mimatenſis Epiſcopus: In primis hac die Acolythi Eccleſiæ Romanæ faciunt agnos de cera noua benedicta, vel de cerea Cerei paſchalis anni præcedentis, admiſto chriſmate, qui in Sabatho in albis in Eccleſia per Dominum Papam populo diſtribuuntur. Agni iſti ſignificant agnum iſtum immaculatum, qui tollit peccata mundi. Cera ſignificat eius humanitatē, ſicut B. Gregorius dicit; mel in cera, diuinitatem in humanitate. Apis quidem, quæ operatur ceram cum melle, nulla reſoluitur libidine: & Beata Virgo eum, qui eſt Deus, & homo, concepit ſine virili ſemine. In cera admiſcetur oleum ſeu chriſma, quia Dominus noſter eſt plenus miſericordia, quæ per oleum deſignatur. In octaua diſtribuuntur, quia in octaua reſurrectionis Dominus ſuis præmia diſtribuit. Rurſus agnus in agno cereo præfiguratus, & in paſcha immolatus ad memoriam reducit: Cui B. Gregorius oleum infundi inſtituit, quando paſchalis agni myſteria reſerauit. Hi etiam cerei agni figurant agnos nouellos, de quibus cantat Eccleſia in Sabatho in albis, & ideo quandoque in illo ſabatho fiunt, quod etiam vſus apoſtolicus docet, quoniam in Dominica tunc ſequenti, Domino Papa menſam intrante, & agnos cereos capellanis, & familiaribus ſuis diſtribuere volente, vnus acolythus ſolemniter portans, & præſentans ſibi agnos ipſos, dicit ter alta voce: *Domine D. D. Iſti ſunt agni nouelli, qui annunciauerunt alleluia, modo venerunt ad fontes*, &c. Hi agni à fulgore, & tempeſtate fideles, & credentes defendunt, propter virtutem conſecrationis, & benedictionis. Sanè ſecundum quarundam Eccleſiarū conſuetudinem, cereus diſtribuitur in octauo Paſchæ populo ad ſuffumigandas domos, quod in vltima reſurrectione Chriſtus fidelibus in præmio tribuetur. Ad quod expreſſius ſignificandū Romana Eccleſia agnos facit ſupraſcriptos. Hucuſq; Durandus. Stephanus Vinandus Pichius in ſuo Hercule Prodicio, ſeu principis iuuentutis vita, ac peregrinatione, de ſexto principis iuuentutis clypeo, eiuſdemq; ſignificatione his verbis diſſerit: Reſtat ſextus clypeus ouata item forma, non tamen ad argumentum pompæ iam deſcriptæ pertinens, ſed ſolummodò principi in vſum gladiatorij ludi, vel duelli pedeſtris ordinatus: cuius vmbo tegitur cordibus humanis ſummo ordine, & congruentia, ſepis in modum contextis: quorum ſingula eijciant flammulas aureas ſcintillantes; circumſcribantur hæc elogia:

In Atticis.

Agni cerei cur fiat, & vnde.

Li. 7. c. 79.

Miſericordia typus.

Clypeus ſextus principis iuuētutis.

Hic, Murus, Ahenius, Eſto.

Beniuolenza, Buoniſſima, Guardia.

Beneuolentia vis, & typus.

Non poteſt eſſe tutius ſcutum, non magis fida in terris cuſtodia, nec fortius propugnaculum ad principem defendendum, quàm amor beneuolentia ciuium, prouincialiumq; ſuorum: quorum corda ſi demereri, ac obligare ſibi, ſuæque reipub. poterit, atq; phalangis, ſiue teſtudinis militaris in modum connectere, & in pace vnita conſeruare, ſemet reperiet ſecuriſſimum, prouinciaſque ſuas feliciſſimas, ideoq; clypei limbum adornabimus pulchra corona variæ fæcunditatis florum, ac fructuum extenſa, & ſuſpenſa ex cornibus aureis arietum. Per arietem enim antiqui intelligebant ipſam ſæpiſſimè benignitatem principis, cum appelletur dux gregis, & ſuos ipſe nunquam deſerat, ſed ducatum ſemper exeuntibus in paſcua à caulis, rurſuſq; redeuntibus ad caulas præbeat.

NV-

NVMISMATA.

IN vetustissimis nummis, vt scribit Plutarchus in Publicola, bouis aut pecudis, aut suis, signum incisum apparet: Plinius autem Seruium regem scribit, ouium boumque effigie æs signauisse; primò, hoc autem æs, quod pecore erat notatum antiquissimum fuisse Varro testatur; vnde etiam sunt, qui inde pecuniam dictam esse arbitrantur. Istiusmodi nummum depingit Fuluius Vrsinus de Rustia familia agens, nummus ab vno latere caput ostēdit galeatum, & cristatum, ab altero arietem cum litteris L. RVSTI. fuit is sub Augusto Trium vir, cudendæq; monetæ præses. Fuere item alij nummi cum eiusdem pecudis imagine, sed cùm significatione symbolica, ac in primis in Saloninæ nummo aries erat cùm inscriptione, HAMMONI CONS. AVG. Hammonem hunc, vulgus Iouem, Aegyptij Solem esse contendebant, cornuaque radios ostentare: veteres etiam salutis Deum, vti Latini Iouem à iuuando dictum, interpretabantur, exq; arietino capite eundum Deum, qui omnium saluti prospiceret, hieroglyphicè intelligebant. Hecatæus Abderita Aegyptios ait, Hammonis voce vsos, cùm se inuicem, salute præposita, compellarent, allocutoriamq; esse vocem, qua boni ominis causa Deum in primis ita venerarentur. Scriptores rerum, paruula quædam cornua in vtroq; tempore eum habuisse ferunt. Qui verò penitiorem doctrinam perscrutati sunt, proprium id Iouis nomen apud Aegyptios fuisse tradunt. Alij dicunt arietinū caput ideo Hammonis esse signum, quod is Aegypti rex præclaris admodum rebus à se gestis in galea vsus sit arietini capitis insigni. Aiunt & cùm Herculi illi vetustissimo ad eum visendi studio profecto, se olim ostentaret, arietis capite, quam mactauerat, vertici suo imposito, & pelle ea villosa circumdatum alia pelle amictum Heroem admisisse. Et Saporis regis gestamen celebrat Ammianus, aureo capitis arietini figmento elaboratum. Quod & insigne militiæ, & quasi sodalitatis cuiusdam suæ recentissima memoria (inquit Pierius Valerianus ex quo hæc omnia) Carolus fortissimus Burgundionum Dux, Caroli Quinti Imperatoris auus, adsciuit, aureum arietis caput, singulis pro gestamine imponendo, & arietini capitis cognomento sodalitatem vocando: eam Tottionis auri vulgò appellarunt (l'ordine del Tosone) quod ea locutio caput arietinum lingua patria designaret. Sed, vt ad nummum reuertamur, alium reperire est, Gallieni Imperatoris, in quo aries expressus cernitur, inscriptione addita, IOVI CONS. AVG. Sebastianus Eritius alium depingit nummum Antinoi magnum, Græcum, æreum, & ab excellenti quodam sculptore factum, cui istiusmodi literis ANTINOOC. ΗΡΩC. idest, Antinous Heros. Ostendit ab altera parte arietem pulcherrimè expressum, cum quibusdam litteris, quæ tamen propter temporis iniuriam erosæ, legi non possunt. Hic, inquit, nummus à Græcis fuit excussus honoris, ac memoriæ gratia, post mortē Antinoi, ac fortasse, vt Adriano Imperatori, cui ille erat in delitijs, abblandirentur, qui vbiq; terrarum statuas ei erigebat. Cæterùm aries, vt idem Eritius iudicat, veneream indicat lasciuiam, quam hoc animante exprimi, nos quoque paulo ante, adductis aliquot monumētis antiquis, diximus. Constantinus Landus, esse ait elogium Lucconis, & Billienę coniugum dextras inuicem iungentium, quibus adstet, & catulus, & taurus, nec non & leones arietinis capitibus insidentes: Elogij verba esse hæc: L. SVLPITIVS GN. F. SEVERVS. T. F. I. SIBI ET GN. SVLPITIO LVCCONI PATRI BILLIENÆ SAL. F. SECVNDÆ MATRI. Iunctæ illæ manus, & catulus summa illos fide inuicē vixisse ostendunt. Moderationem autem semper obseruasse, argumento est taurus, qui semper pro temperantia apud Orum Apollinem in hieroglyphicis habetur, cùm id animal fæminam, postquam coitum concepit, auersetur; leones autem arietinis capitibus insidentes, mulieribus pudicitiæ custodiam adhibendam indicant: Est enim aries leuitatis, stultitiæq; signum, & ideo fæminis congruit: Leo verò custodiæ typum gerit, quoniam id animal apertis oculis dormit.

Coniuratio. Nummus Saloninæ. Hammon cur cornutus pingeretur. Saporis tegmen. Ordo capitis arietini Gallieni Numus. Antinoi. Leones arietinis capitibus.

EMBLEMATA.

EMBLEMA Alciati inscriptum, TVMVLVS MERETRICIS. ex Pausania, cuius verba superius citauimus.

Quis tumulus? cuia vrna? Ephyrææ est Laidos, ah non
Erubuit tantum peraere parca decus.
Multa fuit tum forma, illam iam carpserat ætas,

Iam

Iam speculum veneri cauta dicarat anus.
Quid sculptus sibi vult aries, quem parte leæna
Vnguibus apprehensum posteriore tenet?
Non aliter captos, quod & ipsa teneret amantes,
Vir gregis est aries, clune tenetur amans.

Aliud emblema Ioachimi Camerarij Norimbergensis Reipub. archiatri inscriptum DVLCESCIT AMARVM.

Felle carent Ponti pecudes absynthia pastæ,
Ferre mala assuetus non malè ferre solet.

Consuetudinis vis.

Ostendit pictura oues absynthium depascentes, & quanta sit consuetudinis, tam in bonam, quàm malam partem, vis & potentia: Hinc etiam colligi potest, quòd sit consuetudo veluti ipsa natura. Aliud eiusdem, in quo depingitur elephas promuscide oues sibi occurrentes separans, ne conculcet, aut vllo alio modo lædat cum his verbis, MANSVETIS GRANDIA CEDVNT:

Præterit, haud elephas animalia paruula lædit;
Nempe quod hic clemens rex imitetur habet.

Li. 15. geograph.

Mansuetudinis & clementiæ symbolum.

desumptum est emblema, siue symbolum ex natura elephantorum, & ouium: siquidem Strabo de Indiæ loquens elephantis, hoc encomium illis tribuit, quod sint natura mites & mansueti, atq; ad animal ratione præditum accedant propius. Sic & nos ex Aristotele elephantem diximus esse animal placidissimum, & mitissimum omnium ferarum. Addit Camerarius, dici tantam illius esse mansuetudinem erga debiliora animalia, vt gregatim occurrentia pecora (pingit autem oues, quas nos sua natura animantia esse ostendimus præ cæteris debilia) proboscide paulatim remoueat, atq; segreget, ne forsitan imprudens illa conculcet, atque proterat. Addunt præterea, inquit, physiologi, illum nisi lacessitum non facilè irasci, vel sæuire; vnde Serenissimus Dux Sabaudiæ Emanuel Philibertus, occasionem symboli sumens, addidit: INFESTVS INFESTIS. Sed prior nobis magis arridet sententia, quamuis & hæc altera, interdum locum habere debeat. Idq; vtrumq; breuiter admodum Cicero exponit, hisce verbis: *Nihil laudabilius, nihil magno, ac præclaro viro dignius, placabilitate, ac clementia.* Addit tamen, & hoc quoque non minus prudenter. *Et tamen ita est probanda mansuetudo, vt adhibeatur Reip. causa seueritas, sine qua administrari ciuitas non potest.* Et Homerus eandem virtutem commendans ait: ἀκεσταὶ δὲ φρένες ἐσθλῶν; idest, *placabiles sunt animi bonorum.* At noti sunt versus Ouidiani:

Sabaudiæ Ducis symbolum.

Offic. lib. 1.

Quo quisque est maior, magis est placabilis iræ
Et faciles motus mens generosa capit.

Cum generis multa præclara dicta leguntur apud Senecam in duobus libris de clementia ad Neronem. Et alibi adscriptum reperitur: REGNI CLEMENTIA. desumptum ex Claudiani hemistichio, *Mundi clementia cultos.* Emblema, siue symbolum ex eodem aliud, in quo ouis pingitur, regiam coronam cum sceptro deijciens, cum lemmate: NVNC NOCITO VIRES:

Hostem quid spernis? quamuis abiectior ille.
Sæpe irritatus maxima damna dedit.

Ab imbellibus etiam timendum.

Ouis pecus alioquin imbelle, quod tamen instar validi arietis, sceptrum & coronam regiam deijcit, typus est illius, qui à potentiori non leui affectus iniuria, fert quidem ad tempus patienter, se contemni, interea tamen obseruans occasionem aliquam, vt se tandem quoque virum ostendat, & aduersarium suum prosternat. Nam, vt ait P. Syrus; *Furor fit læsa sæpius patientia.* Est autem hoc desumptum ex tragædia Accij antiqui poetæ Bruto, cuius versus, & citauimus, & explicauimus ex Cicerone. Nullum itaque hostem, quantumuis infirmum, contemnendum esse, admonemur, cum secundum prouerbialem versum:

Sæpe aquilam ad pœnas, vel scarabæus agit.

In arcadic.

Et Pausanias, rectè ait: *At enim vilioribus, & abiectioribus plerumque rebus vim eam indidit Deus, vt ea superarent, quæ maxima essent inter homines existimationis:* quo in loco plura huius rei exempla commemorat. Aliud, in quo ouis medio in prato decumbens pingitur cum lemmate: VNDIQVE IN ARMIS.

Commoda plurima ouis præbet, nocumentaque nulla:
Sic quoque fac cunctis, nemini obesse velis.

Nulli nocendum.

Quæ sit ouis vtilitas, morumq; simplicitas, satis superque suo loco dictum est. Quadrat optimè hoc symbolum in hominem pium, innocentem, qui, quamuis sit destitutus aliorum auxilio, atque subsidio, nihilominus omnibus inseruire, & gratum facere studeat, quemque innocentia

centia inter medios hostes persæpe tutum, & incolumem seruet: Vnde Nazianzenus præclarè hoc quoque scripsit, ἀφυλακτόν ἡ ἁπλότης, καὶ ἥκιστα κακίαν ὑφορᾶται ὁ κακίας ἐλεύθερος, idest, *expers custodiæ est simplicitas, & minimè mali quidquam suspicatur is, qui à malo est immunis.* Quali in sua simplicitate, & innocentia acquiescenti semper debet esse ante oculos sententia versuum horum:

Simplicitas expers custodiæ.

Hic scopus vnus erit, cunctis prodesse, nocere
Nulli, & amare bonos, ac tolerare malos.

Itemque hoc alterum:

Iuuare cunctos, at nocere nemini
Est summa vitæ christianæ regula.

Quemadmodum & Cicero: *Virum bonum esse* dicit *eum, qui prosit omnibus, noceat nemini, nisi lacessitus iniuria.* Alibi additur ex Claudiano in epistola ad Adrianum MENS IGNARA NOCENDI. Pingit denique idem Camerarius, ouem, siue agnum, quem lupus mordicus prehensum tenet, cum verbis: FIT SVAVIOR.

Lib. 1. de offic.

Vir bonus qui.

Dum premitur iustus, fit gratior hostia olympo;
Sic quoque fit morsu suauior agna lupi.

Rationem, cur agni à lupo morsi caro suauior reddatur, supra retulimus. Conuenit symbolum hominibus pijs, & probis, qui in hoc mundo propter innocentiam vitæ, ac veritatis studium variјs periculis, & tormentis sunt subiecti, ac sæpe ideo ab impijs extrema omnia patiuntur, tandemque Deo acceptam hostiam sese offerunt, quo in numero omnes Sancti Martyres sunt ponendi. Sic legimus apud Eusebium ex Iræneo, quod Sanctus Ignatius ante martyrium hæc verba protulerit: ὅτι σῖτος εἰμὶ θεοῦ, καὶ δι' ὀδόντων θηρίων ἀλήθομαι, ἵνα καθαρὸς ἄρτος εὑρεθῶ, idest, *Dei frumentum sum, & bestiarum dentibus molor, vt purus, & syncerus panis reperiar.* Et B. Polycarpi apud eundem, inter alias ipsius religiosissimas preces, hæc verba leguntur: προσδεχθείην ἐνώπιόν σου σήμερον ἐν θυσίᾳ πίονι, καὶ προσδεκτῇ, idest, *quæso, vt hodie in conspectu tuo pro hostia pingui, & accepta admittar.*

Martyrum symbolum.

Li. 3. c. 36. hist. Eccl.

Lib. 4. c. 15

EPIGRAMMATA.

EPIGRAMMA Martialis de leone, & ariete, qui adeo conuenerant, vt terroris aries, & feritatis leo obliti eodem vescerentur cibo, magno vtrumque dignum merito ait poeta, vt hic pro leone Nemeo, inter astra sit, ille pro ariete Phryxi.

Lib. 9. epig. 77.

Aries, & leo amici quid indicent.

Massyli leo fama iugi pecorisque maritus
Lanigeri, mirum qua posuere fide.
Ipse licet videas, cauea stabulantur in vna
Et pariter socias carpit vterque dapes.
Nec fœtu nemorum gaudent, nec mitibus herbis,
Concordem satiat, sed rudis agna feram.
Quid meruit Nemees, meruit quid portitor Helles,
Vt niteant celsi lucida signa poli?
Sidera si possent pecudesque, feræque mereri,
Hic aries astris, hic leo dignus erat.

Aliud ex Aulo Gellio Porcij Licinij, apud quem loquitur amator, qui toto pectore ardebat:

Lib. 19 c. 9
L. 12. var. lect. c. 11.

Custodes ouium, teneræque propaginis agnum
Quæritis iguem, ite huc, quæritis? ignis homo est.
Si digito attigero, incendam syluam simul omnem
Omne pecus flamma est: Omnia, quæ video.

Ita sese hos versus correxisse tradit Petrus Victorius, in libris excusis vulgò legi asserens, nullo idoneo sensu, aptoque sententiæ poetæ:

Pastores ouium videre propaginis agnum.

Nam postremum verbum, inquit, contrahi solitum, authoritate Plauti cognoscimus; qui hoc modo dixit in Aulularia:

Tace nunc iam tu: atque agnum horum vter est pinguior

Li-

Licet tu Congrio eum sume.

Atqui in textus ipsius Gellij, Venetijs impresso anno 1544. ita legitur, vt ipse corrigit, & eodem modo eosdem versus ex eodẽ Gellio recitat Fuluius Vrsinus de Licinia gente scribẽs. Aliud epigramma elegantiusculum ἀδέσποτον super oue lupi catulum nutriente, quo significatur præsens tantùm beneficium spectari;

Τὸν λύκον ἐξ ἰδίων μαζῶν τρέφω οὐκ ἐθέλουσα.
Ἀλλά με ἀναγκάζει ποιμένος ἀφροσύνη.
Αὐξηθεὶς δ' ὑπ' ἐμοῦ, κατ' ἐμοῦ πάλι θηρίον ἔσται
Ἡ χάρις ἀλλάξαι τὴν φύσιν οὐ δύναται. idest, vt vertit Obsopæus:

Agna lupum proprij nutrire coacta papillis
Hoc me pastoris nubila cura iubet.
Sæuiet ille meis rursum in me sanguine fortis
Rusticitas nullo flectitur obsequio.

In Ociosos. Rectè quidem hoc epigramma oui quærenti adscribitur, licet eiam nulla eius in ipso græco epigrammate fiat mentio. Aliud Ἀδήλου in ociosam vitam cupientes:

Αἴθε πατήρ μ' ἐδίδαξε δασύτριχα μῆλα νομεύειν.
Ὥσκεν ὑπὸ πτελέησι καθήμενος, ἢ ὑπὸ πέτραις,
Συρίσσων καλάμοισιν ἐμὰς τέρπεσκον ἀνίας.
Πιερίδες φεύγωμεν ἐυκτιμένην πόλιν. ἄλλην
Πατρίδα μαστεύσωμεν. ἀπαγγελέω δ' ἄρα πᾶσιν,
Ὡς ὀλοοὶ κηφῆνες ἐδηλήσαντο μελίσσας.

Hoc ita ad verbum quasi expressit Vincentius Obsopæus:

Pascere oues vtinam didicissem patre magistro,
Sub petra vt recubans, vmbrosis siue sub vlmis,
Tristia compactis solarer corda cicutis.
Vrbis periuræ fugiamus mœnia Musæ.
Quæremus patriam, populis annuncio cunctis,
Florilegas quod apes, fuci læsere maligni.

Ex 1. l. epigra. græco. Puer ab ariete preseruatus. Aliud Philippi de quodam capro, qui puerum ab ariete eripuit parum errabundum, atque à matris gremio discedentem:

Βαιὸν ἀποπλανίην λιπομήτορα παῖδα κορύπτων
Κριὸς ἑλιξόκερως, θεῖνε θρασυνόμενος.
Κάπρος δ' ἡράκλειος, ἀπορρήξας ἀπὸ δεσμῶν,
Ἐς νηδὺν κριοῦ πᾶσαν ἔβαψε γένυν.
Ζωὴν νηπιάχῳ δ' ἐχαρίσατο. ἆρ' ἀπὸ Ἥρης
Ἡρακλῆς βρεφέων ᾤκτισεν ἡλικίην. idest,

Parum vagantem, relicta matre, puerum impetens
Aries tortis cornibus insignis, percussit audax.
Caper verò Herculeus disrumpens vincula
In ventrem arietis omnem tingit genam.
Vitam infanti donauit. Anne à Iunone
Herculis infantilis misertus ætatis.

Desperationis exemplar Aristides. Aliud Antipatri de Aristide, qui præter ouiculam, & buculam nihil habuit, quibus amissis, & ipse laqueum induit:

Εἶχεν Ἀριστείδης ὁ βοηκέρριος, οὐκ ἀπὸ πολλῶν
Πολλά, μιῆς δ' ὄϊος, καὶ βοὸς εὐπορίην.
Ἀλλὰ γὰρ οὐδ' ὁ πένης ἔφυγε φθόνον, ἤματι δ' αὐτῷ
Θῆρες, ὄϊν, τὴν βοῦν δ' ὤλεσε δυστοκίη.
Μισήσας δ' ἀβληχὲς ἐπαύλιον ἅμματι πήρης
Ἐκ ταύτης βιοτὴν ἀχράδος ἐκρέμασεν.

Eiusdem in eundem aliud eiusdem argumenti:

Πλοῦτος Ἀριστείδῃ δάμαλις μία, καὶ τριχόμαλλος
Ἦν ὄϊς. ἐκ τούτων λιμὸν ἔλαυνε θύρης.
Ἤμβροτε δ' ἀμφοτέρων. ἀμνὴν λύκος ἔκτανεν. ὠδὶς
Τὴν δάμαλιν. πενίης δ' ὤλετο βουκόλιον.
Ἠπρο δὲ σφῷ γ' ἱμάντι κατ' αὐχένος ἅμμα λυγώσας
Οἰκτρὸς ἀμυκήτῳ κάτθανε πὰρ καλύβη.

Quæ

Quæ duo epigrammata sic reddere ad verbum quasi, placuit:

Habuit Aristides Bocerrhius, non ex multis,
Multa, vnius quidem ouis, & buculæ facultatem.
Enimuero neq; pauper effugit inuidiam: die namq; eodem
Feræ ouem; buculam verò perdidit partus difficilis.
Exosus verò carens balatu stabulum, vinculo peræ
Ex eodem, vitam, pyrastro suspensus, finijt.

Aliud:

Diuitiæ Aristidi bucula vna, & velleribus referta
Erat ouis. Ex his famem abarcebat à ianua.
Aberrauit autem ab vtroque; ouem lupus occidit, difficultas partus
Buculam: Paupertatis verò perijt armentum.
Vinculo, quo pera ligata erat collum constringens
Miser non mugiens expirauit apud stabulum.

Aliud Leonidi continens testamentum pastorale pulchrum, & elegans, quo ostendit, quid sibi vita defuncto à pastoribus fieri velit:

Testamentum pastorale.

Ποιμένες, οἱ ταύτην ὄρεος ῥάχιν οἰοπολεῖτε,
Αἶγας κεὐμάλλας ἐμβατέοντες ὄϊς.
Κλειταγόρῃ πρὸς γῆς ὀλίγην χάριν, ἀλλὰ προσηνῆ,
Τίνοιτε, χθονίης εἵνεκα Φερσεφόνης.
Βληχήσαιντ' ὄϊές μοι. Ἐπ' ἀξέστοιο δὲ ποιμὴν
Πέτρης συρίζοι πρηέα βοσκομέναις.
Εἴαρι δὲ πρώτῳ λειμώνιον ἄνθος ἀμέρσας
Χωρίτης, στεφέτω τύμβον ἐμὸν στεφάνῳ.
Καί τις ἀπ' εὐάρνοιο καταχραίνοιτο γάλακτος,
Οἰὸς ἀμολγαῖον μαστὸν ἀναχόμενος,
Κρηπῖδ' ὑγραίνων ἐπιτύμβιον. Εἰσὶ θανόντων,
Εἰσὶν ἀμοιβαῖαι κἀν φθιμένοις χάριτες.

Pastores, qui hoc montis dorsum peruagamini
Capras, & hirsutas incuntes oues.
Clitagoræ per terram (scilicet vos rogo) modicam gratiam, sed gratam
Impendite, terrenæ gratia Proserpinæ.
Vtinam balent oues mihi, in impolita autem pastor
Petra moduletur leuiter pascentibus.
Vere autem primo pratensem florem decerpens
Colonus, coronet sepulchrum meum corona.
Atque aliquis agnino coinquinetur lacte
Ouis emunctilem mamillam, sustinens,
Fundamentum madefaciens sepulchrale. Sunt mortuorum
Sunt remunerationes, & inter defunctos gratiæ.

Aliud perelegans Myrini in Thyrsin pastorem somno vinoque sepultum, cuius gregem Amor pastoris subiens munus, pascere fingitur:

Amor pascens oues.

Θύρσις ὁ Κωμήτης ὁ τὰ νυμφικὰ μῆλα νομεύων,
Θύρσις ὁ συρίζων Πανὸς ἴσον δόνακι.
Ἔνδιος, οἰνοπότης, σκιερὰν ὑπὸ τὴν πίτυν εὕδει.
Φρουρεῖ δ' αὐτὸς ἑλὼν ποίμνια βάκτρον ἔρως.
Ὦ νύμφαι, νύμφαι, διεγείρατε τὸν λυκοθαρσῆ
Βοσκόν, μὴ θηρῶν κύρμα γένηθ' ὁ ἔρως.

Quod Vincentius Obsopæus ita latinis transtulit carminibus non infeliciter:

Thyrsis oues pingui pascens in gramine, Thyrsis
Pana potens calamis æquiparare Deum,
Ebrius vmbrosa sub pinu dormit: opimum
Ipse gregem sumpto munere seruat amor.
Thyrsidis ò nymphæ, nymphæ citò rumpite somnum,
Ne fiat rapidis præda, cupido, lupis.

Aliud occurrit epigramma, breuitatis sinu, plurimum circumdans & elegantiæ, & artificij, in Mo-

In paruos, sed garrulos.

Molyten, hominem puſillum, loquacem, & garrulitate gaudentem, & aſſiduè in hominum frequentia ſeſe iactantem:

Τίς δ' οὗτος κτίλος, ὡς ἐπιπωτεῖται στίχας ἀνδρῶν
Μωλύτης, ἐπέων φίλος ἄσσιος, ὅλμος ἄτολμος. id eſt,
Quis verò hic aries ita luſtrat ordines virorum
Molytes verboſus, Aſſius, mortarium timidum.

In inhu-
manitèr ho
ſpites exci-
pientes.

Ammianus acutiſſimo quodam epigrammate ſuo Apellæ inſulſos taxat mores, qui ſuos conuiuas tantùm herbis hortenſibus, & inemptis dapibus excepit tanquam hortum immolaſſet, & non agnum, & vitulum.

Ὡς κῆπον τεθυκὼς, δεῖπνον παρέθηκεν Ἀπέλλης,
Οἰόμενος βόσκειν ἀντὶ φίλων πρόβατα.
Ἦν ῥαφανίς. σέρις ἦν, τῆλυς. θρίδακες. πράσα. βολβοί.
Ὤκιμον. ἡδύοσμον. πήγανον. ἀσπάραγος.
Δείσας δ' ἐκ τούτου, μὴ καὶ χόρτον παραθῇ μοι,
Δειπνήσας θέρμους ἡμιβρεχεῖς, ἔφυγον. id eſt,
Tanquam hortum immolaſſet, cœnam appoſuit Apella
Exiſtimant paſcere ſe pro amicis, oues.
Erat rhaphanus, intybus erat, fœnugræcum, lactuca, porra, bulbi,
Ocymum, mentha, ruta, aſparagus.
Veritus verò præter hæc ne etiam gramen apponeret mihi,
Cœnatus lupinos ſemimadidos, aufugi.

Reſtat aliud, quo Herculis inter deos relati, in victimis eligendis inclemens duraque quædam auaritia notatur:

Εὔχολος Ἑρμείας, ὦ ποιμένες· ἐν δὲ γάλακτι
Χαίρων, καὶ δρυΐνῳ σπενδόμενος μέλιτι.
Ἀλλ' οὐχ Ἡρακλέης, ἕνα δὲ κτίλον, ἢ παχὺν ἄρνα
Αἰτεῖ, καὶ πάντως ἓν θύος ἐκλέγεται.
Ἀλλὰ λύκους εἴργει. Τί δὲ τὸ πλέον, εἰ τὸ φυλαχθὲν
Ὄλλυται, εἴτε λύκοις, εἴθ' ὑπὸ τοῦ φύλακος. id eſt.
Facilis eſt Mercurius, ò paſtores, qui lacte
Gaudet, & quercino placatur melle.
Sed non Hercules: integrum enim arietem, aut craſſum agnum
Poſtulat, & omninò vnam victimam eligit.
Sed lupos arcet. Quid inde, ſi ſeruatum
Perit aut à lupis, aut ab ipſo cuſtode?

APOPHTHEGMATA.

Lib. 8. c. 6.
Dioclis.

DIOCLES, referente Athenæo, cùm agnum in opſonio liguriſſet, ac calidum piſcem deuoraſſet, cælum ſibi dixit eſſe combuſtum, cui Theocritus Chius facetiſſimè reſpondit, reliquum eſſe, inquiens, vt mare ebibas, tunc tria maxima abſumpſeris, terram, mare, & cælum. Ithacenſibus verò, vt ſcribit Plutarchus in volumine de his, qui ſerò à numine puniuntur, expoſtulantibus, quòd milites Agathoclis Syracuſanorum tyranni, eorum oues auferrent, reſpondit: At veſter rex cùm ad nos veniſſet, præterea excæcauit paſtorem. Cùm aliquando Cleomenes Spartiatarum rex Æginetas perdere conaretur, quod crederet eos hoſtili in Athenienſes animo terram & aquam dediſſe, vt vna cum Perſa, aduerſus Athenas militarent: inter alios Æginetas Crius (vt prodidit Herodorus) Polycriti filius negabat ſe paſſurum, vt aliquem Æginetarum abduceret; Nam id eum facere ſine communi conſilio Spartiatarum, ſed ab Athenienſibus pecunia corruptum. Eum Cleomenes ab Ægina diſcedẽs, interrogauit, quod ei nomen eſſet? reſpondit ille, quod erat Crius, ideſt, aries: Cui Cleomenes: Crie, inquit, iam nunc præferrato cornua, tanquam occurſurus magno malo. Tradit Laertius Diogenem cùm apud Megarenſes oues intueretur pellibus tectas, illorum verò filios nudos, dixiſſe; præſtat Megarenſium arietem eſſe, quàm filium. Cùm Græci nollent reſcindere pacta, quæ cùm Antigono, & Cratero pepigerant, & amplecti libertatem, quam offerebat Archidamus, veriti ne grauiores eſſent habituri Lacedemonios, quàm Macedones; Archidamus

Lib. 6.

Lib. 7.

In Apophthegm.

chidamus dixisse fertur, referente Plutarcho; ouis semper eandem edit vocem; cæterum homo multas, ac varias emittit voces, donec, quod decreuit, confecerit. Nullum autem est animal, cui tam varia vox sit, quàm homo. Videri autem possit hoc apophthegma indignum Lacone, nisi pòst integritas eius gentis, Barbarorum commercio degenerasset: dicique potest aliquis honestus vsus esse, veluti si quis admoneat, pro tempore, proque re nata variandum esse sermonis habitum. Est enim vbi loquendum sit seuerius, est vbi blandius, est vbi magnificentius, est vbi submissius, est vbi iucundius, est vbi durius. Id si fiat citra perfidiam, prudentia est. Porrò ouilli mores dicitur hominum stupidorum, qui se nesciunt rebus, ac personis accommodare. Græcorum igitur constantiam Archidamus stultitiæ tribuit, qui proposita libertate, nollent mutare vocem. Scipio Iunior cùm adortus Numantinos in fugam vertisset, ideoque seniores Numantini pulsos suos culparent, vtpotè quòd eos fugissent, quos toties in fugam conuertissent; Ferunt quendam Numantinorum dixisse, oues quidem easdem esse, quę antea, sed alium habere pastorem. Honestissimum longè, ac pientissimum dictum Tiberij Imperatoris, qui neminem pecuniæ causa occidit, nullaque vi, aut violentia exegit, passum apud Romanos scriptores legitur; Tonderi oues meas volo, non deglubi. In hæc enim verba rescripsit Aemilio Recto, qui ad eum aliquando miserat maiorem summam pecuniæ ex Aegypto, cui præerat, quàm imperata fuerat.

Sermonis habitus quando variandi.

Tiberij dictum.

PROBLEMATA.

PROBLEMA Plutarchi, cur oues à lupo demorsæ, carnem gignant dulcissimam, lanam verò habeant pediculis obnoxiam, supra recitaui, vbi de antipathia ouis cum lupo. Quærit Aristoteles cur ouibus, & capris lac plurimum demulgetur, quæ corpore non maximo sunt, homini autem & boui minus, scilicet ad corporis proportionem. Vtrum, inquit, quòd his copia in corpus absumitur, cæteris in excrementum se confert; ouibus autem, & capris, quantum excrementi accesserit, omne in lac transit. An quod plura gignunt, quàm quæ magno sunt corpore, itaque plus attrahunt excrementi, quoniam plura alendum sit. An his grauidis plus excrementi propter corporis imbecillitatem redundat, lac autem excremento consistere, certum est. Idem philosophus quærit, cur homo inter animantes oculorum minimum pro sua magnitudine, habet interuallum? an, ait, quod omnium maximè naturali solertia homo constat. Sensus autem contuendi partem versus priora natura posuit; id enim conspicere oportet, in quod nos ducit ratio mouendi. Quanto autem oculorum plus discriminis sit, tanto magis conspectus vergent in latus, qui si secundum naturam, sedem debeant obtinere, quàm minimo esse interuallo, certè oportet: sic enim partem versus priorem ingredi maximè possumus. Ad hæc, cætera animantia, cùm careant manibus, despiciant prorsus in latera, necesse est, itaque plus eorum oculi distant inter sese, & maximè ouium, eò quod maximè prono capite ingrediuntur. Quærit item, cur ouibus expilatis mollior pilus subnascitur, homini durior? Et ait, an quod ouium pili summæ cuti cohærent, euellique ob eam rem sine vllo labore possunt, cum initium alimenti integrum maneat, quod carni iunctum est. Meatibus itaque patefactis, excrementa respirare melius possunt, vellus enim proprio carnis vescitur alimento. Caro autem molli, dulcique alitur pabulo. Hominum contrà, quòd altius pili inhærent, per vim, summoque cum dolore euelluntur. Constat id, quando quidem sanguinem secum detrahunt. Corpore igitur saucio euenit, vt tandem cicatrix obducatur. Vnde fit, vt vel finem pili amplius promendi faciant, qui euulsi fuerint, vel quamdiu præterea promere possint, duri extrudantur, eò quòd omne valens alimentum carnis exhaustum est, nec nisi materia inutili, & superuacua pilus prouenit. Indicium quod hominum omnium plagam inhabitantium meridianam, pili duriciem præ se ferunt, quoniam calor exterior altius corpus subiens, alimentum concoctu facilè absumat in vaporem, contra eorum, qui sub aquilonem incolunt, molles lasciuiq; effunduntur, quod his sanguis, dulcisq; sapor per summam potius fluitat formam, quamobrem his color quoq; hilarior est. Præcedenti verò problemate, in quo quærit, cur sues hybernum pilum amittere non soleant, cùm cæteræ quadrupedes soleant? Ait, an quod sus omnium calidissimus est, partique calenti eius pili adhærent, quippè cum pingue tale esse necesse sit. Cæteris itaque vel quia humor refrigescit, pili defluunt, vel quia suus calor alimentum concoquere non potest.

Sect. 10. probl. 6. Ouibus cur plurimum lactis.

Sect. 10. probl. 17. Homo cur minimum oculorum habeat interuallum. Ouiũ oculi cur longius à se distent. Sect. 10. prob. 24.

Pili vbi duriores, & vbi molles. Cur sues hybernum pilum non amittant.

Suibus verò non idem incidit, vel quia nihil humor interior effici poteſt, vel quia benè alimentum concoquitur: Nam etſi quando cauſa, cur defluant, ſit, tamen pinguedo vetare poteſt. Oues ac homines propter ſui pili, tum denſitatem, tum copiam, non ita affici pulſu frigoris poſſunt: Non enim altius refrigerationi ſubire licet, vt poſſit, vel humorem, vel gelare, vel calorem concoquendo ſeuocare. Ad hæc, quærit, cur ouium pili eo duriores ſunt, quò prolixiores; hominum contrà molliores, quo prolixiores? An quòd ouium pili, inquit, qui, quale diximus, capiunt alimentum, vbi procul ſe ab ſuo deduxerunt initio, ieiunius veſcuntur, & alimentum, quod ineſt, vi caloris, facilè pro ſua inconcoctione, euaporatur. Itaque ſiccati duriores redduntur, molle namque humidum eſt. Hominum verò pili, minus alimenti, ſed plus ſuo initio hauriunt. Concoquitur autem plenius, quoniam minus eſt. Concoctum autem pilum efficit molliorem: Concocta etenim quæque molliora incoctis redduntur. Indicium, quod oues recentes vellera molliora gerunt, quàm vetulæ: Copia namque excrementi pilum, & hominis, & ouis procreat.

EPITHETA.

A CORPORIS tegumento ouis Homero λάσιος dicitur, ideſt, hirſuta ſiue lanigera, vt vocat Virgilius, & καλλίτριχος, ideſt pulchras lanas ferens. Βαθύτριχος, longam portans lanam. Ψαφαρότριχος tenuem habens lanam. Dicitur item in epigrammatibus δασύτριχος, denſam, ſeu ſpiſſam lanam tenens, τριχόμαλλος, villoſa εὔμαλλος benè lanata. εἰρόποκος apud eundem Homerum, & Heſiodum, nec non etiam Nonnum, idemeſt, quod lanigera latinis. Cæterùm huius compoſiti vocabuli duas eſſe expoſitiones, tradit Henricus Stephanus, quoſdam enim putare, ei ineſſe duo eiuſdem ſignificationis nomina, εἶρο: & πόκος, idq; ἐκ παραλλήλε: alios autem ex εἶρος, & πέκω eſſe dixiſſe. Quin etiam deductionem afferri poſſet ad quam reſpexerunt, inquit, qui εἰρόποκος expoſuerunt, habens vellera innexa. Si n. hanc expoſitionem ſequamur, ex πόκος, & verbo εἴρω deductum dicemus illud vocabulum, conuenietq; hi verbi ἔρω ſignificatio, cum illa quam habet, cum εἶρος ab eo deducitur. Sed minimè dubium eſt, quin optima omnium deductio ſit ea, quæ ex εἶρος, & verbo πέκειν deducit. Pro qua voce, actiua tamen, afferenda potius paſſiua fuerit, vt εἰροπόκος ſit ἡ πέκεται εἰς εἶρος, ſiue ἡ πεκομένη. Heſychius quoq; paſſiuo verbo in hac expoſitione vtitur: Cum εἰροπόκοις exponit ἐρία κειρόμενα ἔχυσι. At verò Heſiodi Scholiaſtes Tzetzes εἰροπόκοι exponere maluit πόκυς ἐρίον τρέφοντες. Εἰροπόκος eſt etiam ἐριεργός, Heſychio: apud eum enim legitur εἰριπόκῳ, quod exponit εἰρεργῷ, pro quo ἐριεργῷ eum ſcripſiſſe ἐριυργῷ, aut illi nomini ſignificationem huius dare voluiſſe perſuaſum habeo. Sed quid ſi aliquis hãc expoſitionem non datiuo εἰροπόκῳ, ſed datiuo εἰροπόκῳ Heſychio dediſſe ſuſpicetur, is certè facilè in ſuam ſententiam, vel potius ſuſpicionem me pertrahet. Hactenus Henricus Stephanus. At Varinus oues εἰροπόκυς per excellentiam præ cæteris animalibus vocari aſſerit, quod lanæ earum tonderi ſoleant, ἀπὸ τῦ πέκεσθαι εἰς εἶρος, ὅθεν ἐρίον. A colore idem Homerus τὰ μῆλα, ideſt, oues, ἄργυφα dixit, ideſt, argenteas, propter videlicet lanæ candorem, ſimiliterque ἀργεννά. Idem & μέλαιναν dixit τὴν ὄιν, ideſt, nigram. Et apud Theocritum ouem pellam interpretantur nigram, ſcribit Cælius, propterea quod corporum ſuperficiem, vbi ſanguis affluxus, nigreſcit, pellama, vel pelidnoma vocant. Eſt etiam vbi αἰόλα μῆλα vocat Calaber, ideſt, oues varias. A moribus Plautus, oues vocat parperas, ideſt, ſtolidas ſiue ſtultas, & minas, id eſt, lacte minutas, vel, vt Varro interpretatur, ventre glabro. Verba Plauti ſunt: *Ego parperas minas oueis in crumena hac properè in vrbem detuli.* Apud Textorem dicitur ouis placida, blanda, manſueta, mitis, mollis, pauida, imbellis, & infirma, quo poſteriori epitheto vtitur Horatius, vbi commentator: *proprium*, inquit, *epithetum ouium, quæ neq; ſui curam gerere, neq; ſaluti ſuæ prouidere ſciunt, præcipuè cùm velleribus ſuis onuſtæ ſunt, & grauatæ: niſi voluerimus naturaliter dicere infirmas .i. delicatas, quia natura oues ſunt infirmæ, & morbis obnoxiæ.* Oues mites, ac pingues, ctilas dici arbitratur interpres Nicandri, teſte Cælio, qui inſuper ex etymologo puto, per εὐφημισμὸν oues à Græcis iphias dici inueniri tradit, quæ debiles ſint, καὶ οὐκ ἰσχυρά, ideſt, inualidæ. Verùm idem etiam Etymologus annotat, ἴφια μῆλα dici τὰ εὐτραφῆ, vel ἰσχυροποιὰ τῶν ἐσθιόντων. Sed & Varinus, τὰ ἰσχυροποιὰ θρέμματα exponit, ἐπεὶ κρέας τὸ ἐξ αὐτῶν παρὰ τὸ κρατύνειν τὰ σώματα λέγεται: ἢ καὶ ἄλλως ἴφια, τὰ μὴ ἀσθενῆ, ἰσχυρά, hoc eſt,

Scribit Cælius
Εἰρόποκος varijs interpretatur modis.
A colore.
L. 28. c. 6.
Lib. 3.
A moribus.
In truculento.
Ἴφια μῆλα quæ.

est, validæ pecudes, siue quod carnes earum in cibo validos, & robustos homines reddunt, siue ipsæ validæ ad sui corporis modum, & obesæ. Hesychio ἶφις, siue ἴφιος etiam est ταχὺς, celer; velox, affert, & ἶφιν pro καλὴν, affert item ἴφιον pro λιπαρόν. Suidas verò exponit ἰσχυρῶς βαδίζοντα, idest, fortiter currentem. Cæterùm apud Homerum ἴφια μῆλα, oues reddunt benè habitas pingues, & lætas. Idem Homerus ταναύποδα μῆλα vocauit, idest quæ recto pede stant, seu protentis, diuaricatisq; pedibus incedunt: dixit & ταναύποδα, hoc est, vt Spondanus, & alij interpretantur pandos habentes pedes, vel extentos, componitur enim ἐκ τοῦ ταναύειν, id est, εἰς τὸ μῆκος ἐκτείνειν, quod est extendere, & πούς, id est pes Τηώριος, etsi communiter significet gregem, in quo sunt agno, vel etiam ouem, quæ sub se agnum habet, vsurpatur tamen etiam pro epitheto à Callimacho hoc loco: οὐδ' ἀνάδαλτοι.

ταναύποδα. Odyss. α.

Οἶιες, οὐδ' ἄχυδοι, πᾶσαι δέ κεν εἶεν ὕπαρνοι.

Vbi etiam ἄχυδοι dicuntur, id est, steriles, & ἀγάλακτοι, id est, nihil præbentes lactis. A forma, vel totius, vel partis alicuius, epitheta sunt εὔβοτος Apollinari, id est, benè pasta, id est pinguis, & apud Festum legimus, ouem pascalem dici, qui passim pascitur, à pasco, vel pascuis quasi pascualem. Ita dicatur & εὐτρεφὴς, id est, benè nutrita apud Homerum, qui & πίονα μῆλα vocat, & ταναύποδα, hoc est, rectipeda apud Oppianum ὄϊας εὐκραίρους legimus, idest, cornutas, quomodo & latini cornigeras dicunt: A voce balans dicitur, quæ vox ponitur & absolute apud Virgilium pro oue, vt videns quoque sicuti supra in synonimis est dictum. Porrò arietis à natura moribusque epitheta sunt, petulcus, petulans, pugnax, bellator, trux, ἀθαμβὴς, id est, audax, siue nihil formidans, præceps, persultans, celer, τέρην, id est, mollis, siue tener, πέπων, ignauus. A forma cornuum potissimum ἑλιζόκερως, quasi conuoluta habens cornua, quomodo fortè latini tortum dicunt. Laberius poeta arietes vocabat reciprocicornes, quod reciproca habeant cornua. Alij & cornigerum dicunt, & Plato concioris ἀσελγοκέρωτα, id est, magnis cornibus præditum. Nam ἀσελγὲς, vt scribit Alcidas & Varinus non ad intemperantiã solùm apud veteres refertur, sed quoque ad magnitudinem dicitur & πηγεσίμαλλος apud Homerum: Grammatici interpretantur, εὐπαγῆ, εὐτραφῆ, hoc est corpulentum, & solido corpore; Alij verò nigro vellere vestitum, alij altum. Vide de hoc vocabulo plura apud Varinum, & Hesychium. Laberius poeta præcitatus etiam lanicutem vocat, hoc est cutem habentem lana coopertam, alij poetæ lanigerum dicunt. A colore Aristophanes λευκότριχα dixit, Sophocles ἀργίποδα, id est, albi pili, & alborum pedum Pontanus, Nepheleium à Nephele marte Phryxi, quem aries velleris aurei per mare Colchos detulit. Agni epitheta sunt νεόθηλεῖς, hornus, ὑπομάζιος, lactens, γαλαθηνός, νεογνηλος, πρωτόγονος, primogenitus, ἀπαλός, ἄμαλις, ἀπαλόχρως, imbecillus, lactens, lacteolus, subrumus, mollis, incuriosus, mitis, molliculus, pauidus, blandus: Item lasciuus, alacer: dicitur & Καλλιπλόκαμος, idest mollis, & pulchræ lanæ, κεράσης, corniger, cornupeta, petulcus, lanicutis, laniger, λασιόθριξ, σακίτης, hirsutus, stabularius: ἰσομάτωρ, æqualis matri balans, expers herbæ, εὔβοτος, corpulentus, pinguis. Plauto, agnus curio, est macilentus, tanquam ob curam maceratur, confectusque: Vnde etiam à contrario Apuleius in floridis, agnum opimum, & pinguem dicere volens, appellabat incuriosum. Verba Plauti sunt.

Arietis epitheta.

A forma cornuum.

A colore.

Agni epitheta.

In aulularia.

In floridis.

Me. *Etiam agnum misi.* Er. *Quo quidem agno sat scio.*
Magis curiosum esse est vllam belluam.
Me. *Volo ex te ego scire, quis sint agnus curio.*
Er. *Qui ossa, atque pellis totus est, ita cura macet.*
Quin exta inspicere in sole etiam viuo licet,
Ita is pellucet quasi laterna Punica.

Agnæ epitheta sunt muta niuea, nitida, nouella, pauens, tenera, pulla, id est, nigra, balans, cicuti, humilis, mollis, tenera, lanigera.

Agnæ epitheta.

SIMILITVDINES.

APVD Epictetum similitudine isthac ostenditur, nihil temere esse effutiendum: Si apud imperitos, inquit, de præcepto aliquo sermo inciderit, maxima ex parte taceto; magni enim periculi est, statim euomere, quod nondum concoxeris. Quod si quis dixerit, te nihil scire, tuq; commotus non fueris, tum scito rem esse inchoatam. Nam & oues non fænum afferunt opiliõnibus, ac demonstrat quantum comederint, sed pastu intra se concocto, extra ferunt lanã, & lac. Et tu igitur ne verba celeriter ostendas imperitis, sed opera quæ

Cap. 69. Nil temere dicendum.

Monaſticos non debere eſſe ſuperbos.

ra quæ verborum concoctionem ſequuntur. Elegans pariter, & docta de leonis, & ouis antipathia, ſimilitudo moralis, legitur apud S. Iſidorum Peluſiotam in epiſtola ad Seuerum, quæ talis eſt: Quemadmodum hoc natura minimè conceſſit, vt ouis cum leæna pabuletur; Sic nullo omninò modo fieri poteſt, vt faſtus idem cum monaſtica vita domicilium habeat. Nam ille belluinus eſt, freniq; impatiens: Hæc autem bona omnia obſequenti animo excipit, reſq; moleſtas, & acerbas toleranter admodum, ac fortiter admittit. Quamobrem ſi te ad huius ſtudium, atque exercitium accinxiſti, ab illo abſcede, ne te per eum malo aliquis mulctet, qui aduerſus dominum ceruicem erexit, atq; id agit, & ſtudet, vt omnes ſuperbiæ ſuæ, & ruinæ imitatores habeat. D. Chryſoſtomus, volumine de ſacerdotio ſecundo, quàm clementer cum Chriſtianis ſit agendum, eleganter iſtiuſmodi ſimilitudinis oſtendit: Exteri quidem iudices, cùm facinoroſos homines legis tranſgreſſores fuiſſe deprehenderint, magna præditos authoritate, ac poteſtate oſtendunt, eoſdemq; vel inuitos ſuos ipſorum mores mutare cogunt. Chriſtiano verò non vim afferre, ſed ſuadere tantum oportet, atq; hac ratione meliorem efficere, quæ emendandum ſuſceperit. Etenim qui oues perdiderit, vel lupis rapientibus, vel latronibus adorientibus, vel lue aliqua aut aliò id genus caſu ſæuiente, fortaſſe veniam nonnullam à Domino gregis impetret, ſui & pænas ille exiget, damnum niſi pecunia conſtat. At verò oui homines ipſi rationalis Chriſti grex concrediti ſunt, hunc primùm ouibus perditis, non pecuniarum, ſed animæ propriæ iacturam oportet, tum verò, & certamen longè maius, ac multò moleſtius ſuſtinere. Quemadmodum verò ouium paſtor gregem habet à veſtigio ſubſequentem, quocumque præierit, & ſi quæ de recta via oues deflectant, ac feraci pabulo poſthabito, ſterilia, atq; abrupta loca depaſcantur, ſatis habet altius aliquantulum inclamare, vt palantes, atq; diſperſas reducat, & in gregem cogat. Contrà ſi à vero chriſtianæ fidei tramite aberrauerit quis hic paſtori magnum certè onus incumbit, magnum negotium, magna tolerantia. Apud eundem Chryſoſtomum de oue, & lupo ſimilitudo legitur talis: Si quis lupum cooperiat pelle ouina, quomodo cognoſcet illum, niſi aut per vocem, aut per actum? Ouis inchinata deorſum balat, lupus in aera conuertit caput ſuum contra cælum, & ſic vlulat. Qui ergo ſecundum Deum vocem humilitatis & confeſſionis emittit, ouis eſt; qui verò aduerſus veritatem turpiter blaſphemijs vlulat contra Deum, lupus eſt. Apud Ieremiam legitur: *Sicut paſtor viſitat gregem ſuum in die, quando fuerit in medio ouium ſuarum diſſipatarum: Sic viſitabo oues meas, & liberabo eas de omnibus locis, in quibus diſperſa fuerant, in die nubis, & caliginis.* Gregorius Naziãzenus indicaturus magnum quid eſſe docere, verum diſcere, periculo carere, *cur te ipſum*, inquit, *facis paſtorem cùm ſis ouis? Cur caput eſſe contendis cùm pes exiſtat? Cur exercitum ducere quæris cùm inter milites adhuc cenſearis?* Gratulandum verò tunc eſſe tradit Cyprianus, cùm lupi, aliæque noxiæ beſtiæ de Eccleſia ſeparantur, ne columbas, ne oues Chriſti ſæua, & venenata ſua contagione prædentur: Nam vt cohærere, & coniungi non poteſt amaritudo cum dulcedine, caligo cum lumine, pluuia cum ſerenitate, pugna cum pace, cum fæcunditate ſterilitas, cum fontibus ſiccitas, cum tranquillitate tempeſtas, cum lupo ouis, cum accipitre columba, ſic nemo putet bonos poſſe de Eccleſia diſcedere. D. Baſilius in opere de conſtitutionibus monaſticis, docturus quod nequaquam permittendum ſit, vt in conuentu virorum religioſorum, duorum, triumve fratrum ſeorſim ſodalitas conſpiret, ſtudioſè operam dandam eſſe tradit, ne vllus violata caritatis obſeruatione ſocietatē cum fratre aliquo iungat, qui improbè agere, & communis diſciplinæ iura velit peruertere, firmatamq; iam vetuſtate diſciplinam labefactare in animo habeat, ac alios etiam de fratribus ſecum comites trahat; hunc primùm quidem ab eo, qui ſanus ſit, ſecretò admoneri tanquam partum ſanum, aſſerit: Sin arcano curari noluerit, adhibendum eſſe de fratribus etiam, qui cæteris intelligentia videtur præſtare. Quod ſi ne ipſis quidem auſcultauerit, tum demum ad antiſtitem ipſum, animi ipſius morbum deferri oportere. Si verò ne antiſtitem quidem audire voluerit, perinde vt gentilem, & publicanum habendum eſſe, &, vt ouis peſtilentia contacta ab reliquo oculi ſegregandum, ne in reliquos quoq; morbi contagionem transfundat &c. Præ cæteris perquam eleganter, ac doctè Clemens Alexandrinus, ſententias græcorum in diuerſos ſenſus trahi, iſthac ſimilitudine indicat: Omnes quidem qui viſu vtimur, ea, quæ cadunt in ipſum contemplamur, ſed alij aliorum gratia. Iam non ſimiliter ouem contemplatur coquus, & paſtor. Ille quidem an ſit pinguis, diligenter ſcrutatur: hic verò lac ouis obſeruat, an ſit generoſum. Mulgeat quidem aliquis, ſi cibo egeat. Vellus tondeat, ſi ei tegumento opus ſit. Sic mihi etiam procedat fructus bonæ græcorum doctrinæ. Nullam enim exiſtimo ſcripturam adeo fortunatam præcedere, cui nullus omninò contradicat, ſed illam exiſtimandum eſt, eſſe rationi conſentaneam, cui nemo iure contradicit &c.

Clementer cum Chriſtianis agendum.

Lupus ouilla pelle tectus.

Contraria inuicē non cohærere.

Cap. 30. Monaſticos non debere aſſociatos eſſe.

Lib. 1. ſtromat.

Alia aliter ab alijs conſiderari.

HISTORICA.

IOSEPH moribundus fratres suos adiurauit his verbis: *Scio quod Deus visitauit populum suum, & vos hinc educet ad terram vestram, ideo tunc asportabitis hinc ossa mea vobiscum, vt non hic, sed cum patribus meis sim sepultus in terra promissionis.* Quod cùm postmodum facere vellent filij Israel, quando exierunt de Aegypto, sepulchrum Ioseph propter inundationem Nili inuenire non potuisse dicuntur, sed apparuisse tunc eis quandam ouem ferunt, quæ ductu angelico natauerit vsq; ad locum sepulchri, ad ostendendum[q]; ijs locum, vt inde ossa Ioseph acciperent. Itaq; Moysen ea accipientem secum asportasse, vt habetur in Exodo, hucq; pertinere illud Psalmistæ; *Qui regis Israel, intende, qui deducis velut ouem Ioseph*, scilicet populum Israel per angelum præcedentem castra eorum, velut ouem Ioseph, quæ similiter ductu angelico ducta fuit ad sepulchrum Ioseph. Cùm ex Traiani sententia D. Clemens ab inuito licet verbis præfecto ad locum exilij amandaretur, pluresq; Christianorum eadem pœna mulctatos, ijsdem ærumnis afflictatos, nactus esset, illud illis præstitit solatij, inquit Baronius, vt diuina ope implorata, vberrimum aquæ fontem ad potum necessarium (nam illa insuper molestia vrgebantur, vt humeris aquam sex millibus passuum, procul positam, iugiter ferrent) è terra in loco diuinitus agni signo monstrato, fecerit erumpere: quo miraculo edito Christi fidem loci accolis annunciante Clemente, mirificè Christiana religio fuit propagata, adeo vt idololatria, quæ in ea regione antea vigebat, extincta propemodum fuerit. Sanctus Bonauentura scribit fuisse ouiculam S. Francisco, quæ soleret ingredi ecclesiam, cùmque in sacratissima Missa attollitur Eucharistia à præsentibus cunctis adoranda, pecus, dictu mirum, caput inclinabat, genua flectebat, aliaque signa exhibendi cultus præstabat, vt cuncti id conspicati obstupescerent, & ad omnem reuerentiam maximè inflammarentur. Recitat ex S. Bonauentura hanc historiam Thomas Bosius. Calistus verò scribit Gennadio episcopatum gerente pictorem quendam cum Seruatorem habitu, & forma ouis (aliàs Iouis) pingere ausus esset, facinoris eius mercedem tulisse: Nam manus eius exaruisse, sed eam, cum ille id crimen publicè confiteretur, à Gennadio restitutam fuisse.

Genes. 50.

Incognitus in psalm. Sepulchrū Iacob vt inuentum.

Psalm. 79.

Aqua agni signo demōstrata.

APOLOGI.

ARISTARCHI sorores, neptes, & consobrinæ ipsum accusabant, quod solus ociosus vna comederet; Id cùm Aristarchus Socrati narraret, cur ait, non dicis eis canis responsionem (Dicitur namq; cùm animantia essent vocalia, ouem domino suo dixisse; mirum facis, inquit, profecto, qui cùm nobis, à quibus lanam, agnos, caseumque habes, nil des, nisi quod à terra capiamus, canem, qui nil tale tibi præbet, de quo tu comedis, pane participem facis: Canis verò cum hæc audisset; non immeritò per Iouem dixit; ego namque ille sum, qui & vos ipsas saluas facio, atque custodio, vt nec homines vos furentur, nec lupi rapiant: quod si vos non custodiam, nec ad pascua vobis proficisci licebit timētibus, ne pereatis. His ab eo dictis, oues quoque fertur cani concessisse. Et tu itaque dic illis, Socrates ait, quod tu custos earum, vt canis, ac procuratores, per quem à nullo iniuriatæ secure, ac suauiter operando viuunt. Alius de oue, & lupo, quo ostenditur viros magnos exleges esse, quem refert Plutarchus in conuiuio his verbis: *Aesopus talem narrauit fabulam: lupus cùm videret pastores in tabernaculo ouem comedere, propius accedens, quantus, inquit, tumultus exortus esset, si hoc ego fecissem? Tum Chilo, rectè ait, Aesopus sese vltus est, cui paulo antè cùm os obturauerimus, nunc videt à nobis Mnesiphilo præripi facultatem respondendi* &c. Maximus Tyrius philosophus Platonicus de Socratis loquens modo, quem inuenit aduersus ægros adolescentium animos, hunc, istiusmodi fingens fabulam Aesopi Phrygis in morem indicare sese ait; Pastor, & coquus cùm iter vna facerent, agnum opimum conspicati, longè ab ouilli errantem, relictumque à socio grege, ad eum ambo accedunt. Et quoniam ea tempestate brutæ animantes, cum hominibus linguæ societatem habebant, vt continent fabulæ, agnus eos interrogat, qualis vterq; esset, qui sibi manum inijcere, atq; abducere ad se vellet: post quam verò de vtriusque arte certior factus est, libens seipsum pastori committit, coquum sic allocutus. Tu quidem carnifex es, ouilisq; agnorum parricida, huic verò mores nostri perquam bellè satisfaciunt. Confer, si placet amatores illos cum multitudine coquorum. Socratem

Puellas qui ab imminēti iniuria tuetur, laudandū esse.

Lex vulgaribus præscribitur.

Meliora, & salubriora eligēda esse

tem verò vnum fac esse pastorem: Adolescentulos Atticos dic esse inerrantia pecora, veræ vocis conuenientiam habentia, aliter ac pro fabellæ figmento, &c. Pastor apud Aesopum nuper natum lupi catulum reperiens, sustulit, vnaq; cum canibus nutriuit. At cùm adoleuisset, si quando lupus ouem rapuisset, cum canibus & ipse persequebatur. Cum canes verò aliquãdo non possent assequi lupum, atque ideo reuerterentur, ille sequebatur, vt cum ipsum assecutus esset, vt lupus, particeps foret venationis inde redibat: Sin aũt lupus extra nõ rapuisset ouem, ipse clã occidens vnà cum canibus comedebat, donec pastor, cùm coniectasset, & intellexisset rem, de arbore ipsum suspendit, & occidit. Monet fabula, naturam prauam non nutrire bonos mores. Lupus à canibus morsus, & malè affectus abiectus iacebat; His cibi verò indigẽs, visa oue, rogabat vt potum ex præterfluente flum ine sibi afferret: Si enim, inquit, tu mihi dederis potum, ego cibum mihi ipsi inueniam, illa re cognita ait; Sed si ego potum do tibi, tu & cibo me vteris. Conuenit fabula in virum maleficum, qui per simulationem insidiatur. Pastor actis in quercetum quoddam ouibus, strata sub quercu veste ascendit, & fructum decutiebat, oues verò inter edendum glandes, nesciæ & vestes vnà deuorarunt: At cùm pastor descendisset, vt, quod erat actum, vidit; O pessima, ait, animalia, vos cæteris vellera, ac vestes præbetis, à me verò, qui vos nutrio, vestem surripitis. Fabula significat, plerosque homines ob dementiam eos, qui nihil ad se attinent, beneficia afficere, in domesticos verò mala operari. Lupus ouis pelle indutus ouium se immiscuit gregi, quotidieque aliquam ex eis occidebat. Quod cum pastor animaduertisset, illum in altissima arbore suspendit: Interrogantibus autem cæteris pastoribus cur ouem suspendisset, aiebat: pellis quidem vt videtis est ouis, opera autem erant lupi. Hæc fabula indicat homines non ex habitu, sed ex operibus iudicandos, quoniam multi sub vestimentis ouem supina faciunt opera. Aries quidam inter quidam inter lanigeros greges erat tanta cornuum & capitis firmitate, vt cæteros arietes statim, facileq; superaret. Quare quum nullum amplius arietem inueniret, qui occusanti sibi auderet obsistere, crebris elatus victorijs Taurum ausus ad certamen prouocare. Sed pr mo congressu quum in taurinam frontem arietasset, tam atroci ictu repercussus est, vt ferè moriens hæc diceret. Stultus ego quid ego? cur tam potentem aduersatium ausus sum lacessere, cui me imparẽ creauit natura? Fabula docet cum potentioribus non esse decertandum. Ouis conuiciabatur pastori, quod non contentus lacte, quod in vsum suum, filiorumq; ab ea mulgebat, insuper illam vellere denudaret. Tunc pastor iratus filium eius trahebat ad mortem. Ecquid, inquit ouis, peius mihi facere potes? Vt te, inquit pastor, occidam, & lupis, canibusq, proijciam deuorandam. Siluit ouis maiora adhuc mala formi dans. Hæc monet fabula non debere homines in Deum excandescere, si diuitias, si filios ipsis permittat auferri, quam etiam maiora, & viuentibus, & mortuis possit infligere supplicia. Pastor quidã cani oues suas dederat custodiendas, optimis illum pascens cibis. At ille sæpe aliquam ouem occidebat. Quod cùm pastor animaduertisset, canem capiens eum volebat occidere. Cui canis: quid me, inquit, perdere cupis, sum vnus ex domesticis tuis: interfice potius lupum, qui continuè tuo insidiatur ouili. Immò, inquit pastor, te quam lupum morte dignum magis puto: Ille enim palam meum hostem se profitetur. Tu verò sub amicitiæ specie quotidie meum imminuis gregem: Hæc innuit fabula longè magis, qui sub amicitiæ specie nos lædunt, quam qui apertè se nostros inimicos profitentur.

Lupus cum agnis altus.

Simulator insidiãs occultè.

Beneficia in incognitos nõ conferenda.

PHYSIOGNOMONICA.

Oues & arietes qui referant.

ADAMANTIVS tradit eos, qui vocem emittunt similem ouillæ, ingenio quoque oues referre. Videtur etiam arietem petulcum, & ictus minantem referre ij, quibus frons, & syncipnt plus iusta protuberant.

LEGES.

Lib. 2. de re rust. c. 1. Pecus vt emendum. Li. 2. de re rustic. c. 1 I

QVEMADMODVM quamque pecudum emi oporteret ciuili iure, Varro se dicturum profitetur: *Neque in omnibus*, inquit, *satis est stipulatio, aut solutio nummorum ad mutationem dominij. In emptione aliàs stipulandum statim esse è valitudinario, aliàs è sano pecore, aliàs nautro*. Idem hæc eadem de ouium emptionibus tradit, *In emptionibus iure vtimur eo, quod lex præscripsit: In ea enim alij plura, alij pauciora excipiunt. Quidem enim precio facto in singulas oues*, VT AGNI CHORDI

DI DVO PRO VNA OVE ANNVMERENTVR, ET SI CVI VETVSTATE DENTES ABSVNT, ITEM BINÆ PRO SINGVLIS VT PROCEDANT. *De reliquo antiqua ferè formula vtuntur. Cùm emptor dixit.* TANTI SVNT MI EMPTÆ? *Et ille respondit*, SVNT? *Et expromisit nummos: emptor stipulatur prisca formula sic*, ILLASCE OVES, QVA DE RE AGITVR, SANAS RECTE ESSE, VTI PECVS OVILLVM, QVOD RECTE SANVM EST EXTRA LVSCAM, SVRDAM, MINAM, ID EST, VENTRE GLABRO, NEQVE DE PECORE MORBOSO ESSE HABEREQVE RECTE LICERE. HÆC SIC RECTE FIERI SPONDES? *Fructum verò ouium hac lege venire oportuisse Cato tradit*, IN SINGVLAS CASEI P. I. S. DIMIDIVM ARIDVM LACTE FERIIS QVOD MVLSERIT DIMIDIVM, ET PRÆTEREA LACTIS VRNAM I. HISCE LEGIBVS AGNVS DIEM, ET NOCTEM CVI VIXERIT IN FRVCTVM, ET K. IVN. EMPTOR FRVCTV DECEDAT: SI INTERCALATVM ERIT KAL. MAIIS AGNOS XXX. NE AMPLIVS PROMITTAT. OVES QVÆ NON PEPERERINT BINÆ PRO SINGVLIS IN FRVCTV CEDENT. DIE LANAM ET AGNOS VENDAT MENSES X. AB COACTORE RELEGET PORCOS SERARIOS. IN OVES DENAS SINGVLOS PASCAT, CONDVCTOR II. MENSES PASTOREM PRÆBEAT. DONEC DOMINO SATISFECERIT, AVT SOLVERIT, PIGNORI ESTO. Cur apud Heracleotas lex scripta sit, ne quis colligatas postmodum ouiculas exigeret Parthen. in opere de amatorijs ex Phania Eresso istiusmodi narrat historiam. In Italiæ vrbe Heraclea excellentem forma puerum, Hipparinum nomine, celebri familia ortum, Antileon amabat, sed nullo modo eum sibi poterat conciliare. Circa gymnasia autem versanti, vt plurimum puero se accommodans, tanto eius desiderio se teneri adfirmauit, vt eius gratia omnem laborem subire vellet, & quicquid iuberet, effectum dare. Puer ergo per ludibrium mandauit ei, vt ex munito quodam loco, qui magna custodia ab Archelao Heracleotarum Tyranno seruabatur, tintinnabula deturbaret confisus nunquam ipsum hoc perfecturum. Verùm Antileon ex insidijs custodem tintinnabuli occidit, atque inde ad adolescentem reuersus, in magna apud eum gratia fuit. Interea cùm tyrannus puerum de stupro sollicitaret, Antileon quidem propter periculum vitandum admonuit, ne contradiceret. Ipse verò è domo exeuntem tyrannum occidit. Sed in ouiculas colligatas obuiam sibi factas, incidens captus fuit, & occisus. Ciuitate autem in pristinum statum, & libertatem restituta, vtriusque apud Heracleotas imagines æreæ sunt erectæ, ac lex scripta est: *Ne quis colligatas in posterum ouiculas exigeret*. Lex Numæ de Paricidis. SI QVIS HOMINEM LIBERVM, DOLO SCIENS MORTI DVIT PAREICIDA ESTO. SEI IMPRVDENS SE DOLO MALO OCCISIT, PRO CAPITE OCCISEI, ET NATEIS EIVS IN CONCIONE ARIETEM SVBICITO. *Subijci aries dicitur*, inquit Festus, *quem quis agit, vt pro se cædatur, vt ait in eodem libro Antistius: quod fit vt ait Cincius libro de officio Iurisconsulti exemplo Athenensium, apud quos expiandi gratia aries inigitur, qui scelus admisit, pœna ponenda loco.* Idem Festus ex hac lege probat antiquitus paricidam dictum fuisse, non eum, qui parentem occidisset, sed qui qualemcumque hominem, extatque apud eum huius legis fragmentum in voce *Parici quæstores*, quod tamen ab altera parte auxit Iosephus Scaliger ex cedis Seruianis, in quibus etiam ait huius legis mentionem ita fieri; *Vt si quis imprudens hominem occidisset, pro capite occisi, & nati eius in concione arietem offerret.* Alia eiusdem Numæ lex de Pellice. PELLEX ARAM IVNONIS NE TANGITO. SI TANGET, IVNONI, CRINIBVS DEMISSIS, AGNVM FÆMINAM CÆDITO. Iacobus Ræuardus libro singulari de authoritate prudentum scribit, ex toto iure Papiriano huius vnius legis reliquias extare in libris Iurisconsultorum apud Paulum, vbi sic scriptum sit: Granius Flaccus in libro de iure Papiriano scribit, pellicem nunc vulgo vocari, quæ cum eo, cui vxor sit, corpus misceat. Et hanc legem sic interpretatur, *Pellex aram Iunonis ne tangito* (vel quemadmodum Ræuardo placet, & veteres loquebantur, tagito) id est Pellex nulla viro vxorem habenti, nubito; si nupserit, crinibus demissis, quod tristitiæ signum erat, Iunoni agnum fæminam cædito, siue mactato. Lex alia eiusdem Numæ de opimis spolijs, quam in Boue omissam, huc referemus. QVOD IVS AVSPICIO CLASSE PROCINCTA OPEIMA SPOLIA CAPIVNTVR. IOVEI FERETRIO BOVEM CÆDITO. QVEI CEPIT, ÆRIS DVCENTA DARIER OPORTETO. SECVNDA SPOLIA IN MARTIS ARAM IN CAMPO, SOLITAVRILIA VTRA VOLVERIT, CÆDITO. TERTIA SPOLIA IANO QVIRINO AGNVM MAREM CÆDITO, CENTVM QVEI CEPERIT EX AERE DATO.

Lex de fructu ouium. De re rust. cap. 150.

Heracleotarum lex de ouibus colligatis.

Lex de Paricidio.

Paricida q. antiquis.

Lex de pellice.

Pellex quæ.

Lex de spolijs opimis.

Lex nõ paſcendum in alieno agro.

Lex alia in eum, qui pecora ſua in fæcundos vicinorum agros paſcendi gratia immittit, Exod. 22. & 23 Deuteron. 22. cum Pomponij reſponſo in L. Quintius Mutius, & L. Quamuis §. ad L. Aquil. Seuerius adhuc lege illa ripuaria. Si quis peculium aliena in meſſe deprehenſum ad parricum minare non permiſerit, is ſolid. culpabilis iudicetur. Quin etiam Scotico edicto Kenneti regis antiquiſſimi, ſuam ſegetem edentem, aut grunno cultum ſubruentem agrum, licuit impunè occidere. Cætera item animalia, quæ quis in agro ſuo deprehendiſſet, fructum terræ depaſcentia, iure is includebat, donec pecorum dominus damnum reſarſiſſet. Cuius rei Hector Boethus teſtis eſt. Hoc amplius Sabaudis ius eſt, animal quodcumque in vitibus deprehenſum, interficere. Allobrogici ſenatus decreto 7. Calend. Septemb. An. 1559 ex lib. edictor. Duc. Sabaud. De ruſtica verò ſeruitute iuris paſcendi iſthæc collegit Petrus Gregorius Toloſanus: Citra ius ſeruitutis in aliena non licet paſcua pecus paſcendi cauſa immittere; prohibente lege duodecim tabularum, quæ eſt de paſtu pecoris; prohibet & lex Aquilia. Et ex Varrone habemus pecuarios, qui non poſſidebunt ſaltus, tamen pecus profitentes lege cenſoria in alienis æſtiuis, & hybernis pecus paſcere fuiſſe vetitos, niſi publicano ſoluerent: Eius verba ſunt. *Itaque greges ouium longè abiguntur ex Apulia in Saminum æſtiuatum, atque ad publicanum profitentur, ne ſi in ſcriptum pecus pauerint, lege cenſoria committant.* Sunt & aliæ actiones proditæ, inquit idem Gregorius, pro reſarciendo damno, ſi quis aliena depaſci fecerit, vt ſi alienos fructus in ſuum prædium decidentes, immiſſo pecore depaſcat in factam aget. Si dolo malo autem id ipſum faciet, ad exhibendũ: vel ſi in alieno aliena iniuria matura depaſſus eſt, datur actio vtilis legis Aquiliæ, id eſt, non ex verbis, ſed ex ſententia legis Aquiliæ; hic propria tractatio paſcuorum: Paſcua namque dicuntur, vbi animalia paſci ſolent, ſicque ſaltus, ſyluæ, paſcua. Sunt & huiuſmodi prata vel campi paſcua, & dumeta, loca videlicet dumis, vel vepribus, & ſentibus obſita. Ait autem pecoris etiam appellatione contineri (ne quis hæc priuatim ad oues tantum pertinere exiſtimet) oues, boues, capras, equos, mulos, aſinos, ſues, item elephantes, & camelos; proinde in hac ſeruitute, quemadmodum & in ſeruitute appellandi pecoris ad aquam, omnia iſthæc animalia, quæ pecoris nomine venire diximus, contineri aſſerit. Pecoris autem ad aquam appulſus, ſimiliter inter ſeruitutes prædiales ruſticas ponitur, quę nihil aliud eſt, eodem authore, quàm ius appellendi, vel ducendi pecudes ad aquas vicini, & eſt ſeruitutis realis, quando, inquit, prædium vnde pecus appellitur, paſcuale eſt, & fructum ex pecudibus dominus accipit. Aliter & ius aliud perſonale eſſe poteſt cum perſona, cui conceditur extinguibile. Porrò hic conſiderat tantum prædium, cui conceditur ſeruitus, quod paſtionibus deputatum eſt qualia ſunt macra loca, prout innuere videtur M. Varro ad Nigrum Turranium ſcribens: *Tibi*, inquit, *Niger Turrani noſter liber, ſcilicet dicatur de re pecuaria, qui vehementer delectaris pecore, propterea quod te empturientem in campos in acros ad mercatum adducunt crebro pedes, quos facilius ſumptibus multa poſcentibus miniſtris &c.* Quemadmodum & eſt ruris genus, in quo nec pecora, nec aues haberi poſſint, ita & aliud eſt, in quo nihil aliud, quam armenta, & ouilia ſunt, ob locorum in frugiferam naturam, obque crebros montes, & ſyluas, & non aliter ex ſaltu fructus percipi poſſit, niſi per greges. Proſunt & agris ſterilibus pecoris ſtercorationes, & caules, ita vt videantur fundi eſſe, quia & agri fructus in pecore conſiſtere dicitur. Et Vlpianus inſtrumenta fundi exiſtimauit, quæ fructus quærendi, cogendi, & conſeruandi gratia parata ſunt, inter cætera, & boues domitos, & pecora ſtercorandi cauſa parata, & ſi fundus, ſaltus, paſtioneſque habeat greges pecorum, paſtores, ſaltuarios. Atque in hac ſeruitute conſideramus quoque modum impoſitum, vt ſi numerus certus eſt pecudum adiectus, quę appelli debeant, plures non licet appellere: & ſi plures appellantur, liceat non quidem non vniuerſum gregem, ſed vltra numerum appoſitas repellere. Leges ad hanc ſeruitutem pertinentes ſic collegit Barnabas Briſſonius. Ius PECORIS AD AQVAM APPELLENDI L. 1. §. Trebatius, D. de aq. quotid. L. pecoris, & L. veluti, §. vlt. D de ſeruitut. præd. ruſtic. ſiue PECORIS AD AQVAM APPVLSVS L. 1. & L. ergo D. eo. tit. §. inter inſtit. de ſeruit. pręd. Item HAVSTVS AQVÆ ex fonte priuato, L. item: ſic §. vlt. D. de ſeruitut. præd. ruſtic. quam AQVÆ HAVRIENDÆ SERVITVTEM vocat Paul. in l. ſeruitus. D. eo. eamque ait, olim non niſi ex capite, vel fonte conſtitui potuiſſe; obtinuiſſe tamen, & vſu receptum, vt ex quocunque loco conſtitueretur. Sed & ſi hauſtus aquæ ſufficiens eſſet pluribus per eundem locum cedi poterat L. 11. §. vlt. D. eo. tit. HAVSTV autem relicto, iter quoque ad hauriẽdum præſtari debebat, L. Gaurus. D. de ſeruitut. vrb. præd. Proinde ſiue ei ius hauriendi, & adeundi ceſſum eſſet, vtrumque habebat. Siue tantum HAVRIENDI, inerat ADITVS, ſiue tantùm ADEVNDI AD FONTEM, inerat, & HAVSTVS. L. item ſic. §. vlt. D. de ſeruitut. præd. ruſtic. Recitat etiam leges de paſcuis, ſiue IVS PASCENDI, d. L. 1. & d. §. inter. ſiue

Li. 10. hiſt. Scolor.

Seruitus ruſtica paſcendi.

Paſcua qua.

Pecora qua.

Pecoris appulſus ad aquam.

Li. 2. de re ruſt.

Lib. 6. de formul.

Leges aliæ de pratis.

PECORIS

PECORIS PASCENDI, L. pecoris, D. seruit. præd. rust. Erant & COMPASCVI iura, & AGRI COMPASCVI, idest, vt Festus explicat, communiter ad pascendum vicinis relicti. Cuiusmodi agrorum in Ciceronis Topicis fit mentio. Et ita Scæuola in L. testatrix §. 1. D. si seruit. vind. plures ex municipibus, qui diuersa prædia possidebant, saltum communem, VT IVS COMPASCENDI haberent, mercatos esse proponit. De pecoribus verò, quæ pascenda locabantur, collegit has leges. Vlpian. in L. si quis domum, §. celsus D. locati. Si quis VITVLOS PASCENDOS, vel sarciendum quid, polluendumve conduxit. Ea nonnunquam partiaria dabantur, Imp. Antonin. in L. si pascenda C. de pact. Si PASCENDA PECORA PARTIARIA, idest, vt fætus eorum portionibus, quibus placuit inter dominum, & pastorem diuidantur, Apollinarem suscepisse probabitur. Addo etiam, quæ de pascuis scribit Renatus Choppinus: PRIVILEGIARIA quadam lege, inquit, vetitum est, non tantùm ne in alienis pratis armenta pascit inuito domino, sed ne proprietarij quidem in sua prata pecus immittant ilico post primam illorum herbam exectam; neque omnino ante diem D. Remigio festum. Constitutione Francica Henrici II. 18. calend. Quintiles, seu die 14. Iunij an. 1554. subinde promulgata in foro præfecturæ Parisiensis. Ac tempus quidem illud de pratis non intrandis haud temerè legibus statutum est, quia ijsdem alioqui damnum daretur eo tempore daretur grauissimum. Quod prudenter sanè animaduertit Columella, & Plinius. Diuersa pascuorum conditio est, in quibus nimirum pecuascere tantùm quis soleat L. insignis C. de pascuis publ. sed hoc vtrique generi pascuorum, & pratorum commune est, quod huiusmodi loci rigui sine impensa fructum reddunt: Eamque primam fundorum rationem M. Porcius esse dicebat, qui maximè reditum pratorum cæteris anteponebat. Callidi quoque rerum æstimatores ideò prata, & areas magno æstimabant, quia ei generi possessionum nemo nocere posset. De furtis pecoris, & abigeatu, Petrus Gregorius Tolosanus, ex diuersis legibus Iurisperitorumque placitis, scribit in hæc verba: Furtum animalium fit abigeatu, & sine illo; Abigei illi propriè dicuntur, qui pecora ex pascuis, vel armentis subtrahunt, & quodammodo deprædantur, & abigendi studium, quasi artem exercent, equos de armentis, vel oues gregibus abducentes. At is, qui ouē errantem, vel equum in solitudine existentem abducit, non arte abigendi, sed retinēdi tamen, fur est, non abigeus. Callistratus numerum ouium decem, porcorum quinque, aut quatuor, equum vnum, aut bouem abigeatum facere, ait, non minorem ouium, & porcorum numerum, sed furem; Idem respondit Claudianus, nisi sæpius vnum, aut alterum pecus surripuerit quis. Melius erit, si abigeos dicamus eos, quibus est cura alienis insidiari animalibus, aut iumentis, & ea transponere alibi; Sic enim tradit Iustinianus. Hoc crimen publici iudicij non est, quia furtum magis, vt ait Marcellus; Ideo & sine inscriptione, & cū ea intentari potest. Si ferro tamen vtantur, qui abigunt, solent durius puniri. Augetur & pæna, si ab stabulis abigant, estq; maior, quàm si à sylua vel pascuis, & si sæpius abegerunt. Et eo loci, quo frequentius hoc crimen committitur ad exemplum seuerius coercetur, interdum gladio, & in opus publicum damnatione, & si honestiores personæ sunt, vel ordinis amotione, vel relegatione. Et si gladio abigunt, feris aliquando obijciuntur. Receptatores verò abigeorum Adrianus in decennium extra Italiam relegari iussit. De abigeis duæ leges græcæ Iustiniani, vna, ἐάν τις κλέψῃ βοῦν, ἢ ὄνον, καὶ ἐλεγχθῇ, ἐν διπλῇ ποσότητι παρεχέτω, αὐτῶν μαστιγωθεὶς ἀλλὰ καὶ τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ πᾶσαν. idest, *si quis bouem, aut asinum furto abduxisse conuictus fuerit, flagris cæsus, in duplum reponito æstimationem, simulque operæ deperdita damnum præstato.* Alia, ἐάν τις κλέψαι θέλων βοῦν ἐξ ἀγέλης, ἀπελαθεῖσα δὲ ἀγέλη θηριόβρωτος γένηται, τυφλοῦσθω. idest, *Si quis, dum bouem ex armento abigere parat, hac occasione armentum dissipalarit, vt à feris dilaniaretur, luminibus priuator.* Lege Longobardorum, qui animal, quod itinerantem se sequitur, acceperit, & vincierit palamque habuerit, reus non est furti, vel abigeatus, paratus domino reddere, si requirat. Nec si animal, quod sequitur itinerantem, se à via auerterit, reus furti, vel amissionis est; Si tamen animal, quod sequutum est eum, absconsè tenuerit, vel vendiderit, debet componere pro octogili. Extat hac de re lex diuina; *Non videbis bouem fratris tui, aut ouem errantem, & præteribis, sed reduces fratri tuo, etiam si non est propinquus frater tuus, nec nostri eum, & erunt apud te, quamdiu quærat ea frater tuus, & recipiat.* Animal quippe quod errat, quamdiu est spes illud inquirendi, in possessione ciuili, non naturali domini est. Proinde si quis animo interuertendi dominium, celauerit, vel habuerit, furtum committit: Sicut & qui rem iacentem lucri faciendi causa sustulit, neque libellum proposuit se inuenisse, & redditurum ei, qui desiderauerit; quæ rectè tractat Vlpianus. Iterum in Leuitico: *Qui rem perditam inuenerit, & inficiatus insuper peierauerit, reddet, quæ per fraudem retinere voluit, integra: Insuper & quintam partem domino, cui damnum intulerat.* Eo enim ipso, quòd reposcenti domino, res suas non reddiderit habens,

L. 2. de priuileg. rust. cap. 3.

Li. 2. de re rust. c. 17.

L. 18. hist. nat. ca. 28.

Pascuorum diuersitas.

Lex de furto pecoris, & abigeatu.

Abigei qui.

Deuter. 22

bens, ſurripere,& intercipere videtur; Quare & furti,& ad exhibendum tenetur, inquit, Pomponius, & ſi animo furandi antè noſtra non acceperit. Lege Gothorum proſpectum eſt rectè etiam aduerſus eos, qui ſe dicunt vagantia animalia reperiſſe, vt furti ſuſpicionē elidant, in hunc modum. Caballos, vel animantia errantia liceat occupare,ita, vt qui inuenerit, denunciet, aut Epiſcopo, aut Comiti, aut Iudici,aut Senioribus loci, aut etiam in conuentu publico vicinorum.Quod ſi non denunciauerit, furis damnum habuerit. Et poſtea datur præmium ei, qui inuentum animal domino non interuerterit, & quantum expenderit, & ſi euerterit, inquit, reſtituere duplum domino cogitur; Iterumque cauetur, ne animal inuentum liceat tondere, vel vendere, vel characteres infligere; Hæc, & alia ille. Idem de bonis patrimonialibus principis à fiſco colligendis, & de paſcuis loquens, tot ſpecies patrimonij principis poſſe eſſe ait, quot & priuati, ideoque iure qui immiſit in paſcua animalia, vel ſyluam, vel ſaltum principis, ſi ius non habeat paſcendi,illa amittere & fiſco dari. Atq; ſaltuum, vel paſcuorum procuratorem, id eſt qui curam gerit eorum, ſi conniueat, & precio venalem gratiam fecerit,grauiſſimo ſubdi ſupplicio. Saltus eſſe propriè paſcua loca inculta, crebris ſyluis repleta, vt innuit, inquit, Virgilius:

Li.3.c.15.

Saltus qui.
L.3.Georg.

Saltibus in vacuis paſcuntur plena ſecundum
Flumina.

Et Varro, *quos agros non colebant propter ſyluas aut id genus, vbi pecus paſci ſolet, & poſſidebant ab vſu ſuo ſaltus antiqui nominabant, Græci νόμας, Latini nemora.* Saltus atque paſcua, aut eſſe priuatorum, aut publica, ſeu vniuerſitatis alicuius generaliter non licere in paſcua alterius, ſiue ea ſint fiſcalia, ſiue priuata pecus paſcendi gratia immittere, nec militibus quidem; quia nec liceat fundos alienos, inuito domino ingredi,ſine iure ſeruitutis,maximè ſi prohibeat dominus. Porrò prohiberi videtur, inquit, ingreſſus duobus modis, vel expreſſa voce, vel ſigno. Quid vocalis expreſſa prohibitio ſit, palam eſt: Signo verò fit prohibitio, ſi in ingreſſu, vel limitibus, ſeu terminis fundi, ſeu prati crux, vel aliud ſimile, quod dicitur bannum, ponatur, vel figatur authoritate iudicis ordinarij, vel territorij, vel ciuitatis habentis imperium merum, ſeu aliam iuriſdictionem, cuius indictæ pænæ aduerſus ſcientes,& violantes bannum, habent executionem. Secundò fit inhibitio ſi paſcua, prata, vel nemora, cingantur foſſa, aggere, vel maceria. Hoc ſingulare in paſcuis principis, vt animalia inibi inuenta aliena,fiſco adiudicentur pro noxa. In alij aliorum nequaquam receptum; Nam tantum dominus animalium, quæ damnum dedere, tenetur illud reſarcire,nec domino fundi læſi ius retentionis animalium datur, ſed actio ad damni repetitionem. Quinimò ſi quis du ius, aut aliter quam ſuum animal à fundo ſuo alienum expellendo,& abigendo,lædat,vt ſi abortum equa abacta fecerit,pro damno tenetur. Habet enim actionem paratam contra dominum animalis, vt de paſtu pecoris, cū in ſuo alienum pecus depaſcitur. Fuere tamen, qui defendunt poſſe à domino fundi detineri inuentum alienum animal,donec fuerit damnum datum reparatum, vel de eo cautum. Quod & obſeruatur ex conſuetudine diuerſorum pagorum, potiſſimum iuxta Toloſam, & approbatum Neracij videtur authoritate,& Vlpiani. Suntq; expenſæ, quæ in hac detentione fiunt,reſarciendæ quoq; à domino dato animalis.Et pro damno dato,electio domini animalis eſt,vel damnum reparare, vel dare animal pro noxa. Receptum quoq; eſt, vt teſtandi damni cauſa, quis poſſit hominem repertum in crimine,etiam retinere per viginti horas.Et ita probo poſſe retineri animal nocens,& recludi teſtationis cauſa,& vt damnum reſtituatur. Nec pugnat L. Quamus ad L. Aquil.in P. quæ dicit non licere includere. Etenim hoc verum eſt, ſi dominus damnum offerat, vel non licebit ei concludere, vt ſuum pecus faciat, vel domino interuertat. Hoc enim ad paſcua principis ſolum pertinet, non priuatorum. Item non licere puto diutius animal includere, ſine monitione domini, vt ſuum recipiat, ſi ſciatur, cuius ſit animal. Quod ſi quis ignoret, vtetur conſilio Vlpiani, vt proponat palam libellum, ſe inueniſſe tale animal in ſuo prædio, quod ſit reſtitutus domino damnum ſoluenti. Quo inuento, & de damno caueuti, id reſtituere debet, vt aliàs fuit iudicatum. Cautione quippe recepta probare debet damnum teſtibus, vel per relationem, ſeu cenſuram expertorum, qui damna iudicant. Sic tuto ad petitionem condemnationis damni accedit. Alioquin enim deficiente in probatione damni capiēte aduerſarius rectè de occupatione illegitima,vt de furto, aduerſarius eū conqueri poſſet. Inutile tamen hic non erit annotaſſe duos caſus, in quibus in ſuo depaſcentia animalia pro damno non poteſt retinere,vel damnū repetere à domino eius:Primus in viatore,ſi neceſſitate compulſus equum in itinere,vel in vicinis pratis pauit,puta equo deficiente ob penuriam alimenti,vel ob morbum,& neceſſitas faciet licitum, quod alioquin prohibitum. Alius caſus notatur ab Alberico, vt dominus animalis non teneatur de damno ab eo dato, quando animal

Lib. 4. de ling. lat.

Pecus vt prohibeatur ab alienis paſcuis.

Bannum quid.

deper-

deperditum fuisset, sine domini culpa, & depopulatur aliena. Verùm ego non subscribo, sed arbitror teneri damnum resarcire, liberari tamen à pœna, quæ vltra damnum domino, imponitur fiscos, vel domino rei læsæ addicenda: Neque enim æquum esset euasisse saturum, vel nutritum animal, cum alterius iactura, & ita ditari alterius malo dominum. Excipitur tamen alius casus à reparatione damni dati in prædijs alienis ab animalibus nostris, in illis seruitutem pascendi pecoris habeamus, quæ ius tribuit impunè, & acquiritur interdum in rebus dominorum clientelarium ex cautione traditionis in emphyteosin, nominatim facta vel alio titulo, seu præscriptione longissimi temporis, quæ vicem legis obtineat, etiam sine titulo. Cum titulo tamen decem annorum possessione, vel quasi inter præsentes, & viginti inter absentes. Et contra dominum etiam directum, si modò ei tributum, seu census eo nomine præstantur, & ita iudicatum. Nam census eius præstatio arguit titulum, vt vsurarum præstatio præcedentem obligationem. Quæ vera sunt quatenus modus concessus pascendi seruatur. Nam pascendi modi duo, viridis, inquam, pascui, & vacui. Viride pascuum est, quod tempore fructuum conceditur: Vt in pratis tempore, quo herbæ virent, in fænumque crescunt. Et in syluis tempore, quo glans est, ita vacuum, quod exscisso fæno, & collectis glandibus tantùm permissum est. Pascua viuentia, & virentia intelliguntur in nemoribus & saltibus à die festi S. Michaelis, vsque ad diem S. Andreæ, quare hæc tempora inhibentur his, qui tantùm vacuum habent pascuum. Ex consuetudine Biturigum pascua virentia inhibentur in pratis à die Annunciationis Deiparæ, qui est 25. Martij vsque ad 29. Septembris. Quod & alibi seruatur. Marcus Cato in hæc verba ita scribit: *Qua lege pabulum hybernum vendere oporteat, qua vendas, finis dicto. Pabulum fini accipito. Ex Kal. Septemb. prato sicco decedat, vbi pyrus florere cæperit, prato irriguo: vbi super, inferque vicinus permittet, tum decedito, vel diem certam vtrique facito. Cætero pabulo Kal. Mart. cedit.* Et istis legibus vti licet pascuis etiam iure vicinitatis extra tempora prohibita, & dummodò prædia vicina non sint circumdata, quæ ita excipi videntur, & dummodò, tempore aliquo porci non immittantur, quia isti rostro radices herbarum exarant, & eruunt. Neque enim hoc modo, vel alio licet, etiamsi concessa sit pascendi facultas abuti rebus, seu nemoribus, seu pascuis: Alioquin abutentes priuantur iure, vt iudicatum fuit 3. Non. Iulij an. 130. teste Ioanne Lucio. Erant etiam Romæ pascua publica, ex quibus etiam vectigalia perueniebant ad ærarium publicum, vocabanturque agri illi scripturarij, in quibus vt pecora pascerentur, certum æs erat: ita dicti quia publicanus scribendo conficit rationem, vt ait Sextus Pompeius. Et eorum qui pascua publica conducebant, ratio, scriptura vocebatur, vt ait Asconius Pedianus. Eratque lex Thoria, quæ animaduertebat in eos, quorum pecus agros publicos depascerent. Ouidius Florales ludos olim curatos, & exhibitos tradit ex pecunia, quæ ex mulctatione eorum, qui pascua depascerentur, colligebatur. Refertque primùm libera fuisse pascua, postea in publicum redacta aliqua, & inde vectigalia exhibita, his verbis:

Pascendi duo modi.

Cap. 149.

Pascua publica. Agri scripturarij.

Lib. 5. Fast. Ludi florales.

Dic Dea, respondi, ludorum quæsit origo,
Vix benè desieram, retulit illa mihi.
Cætera luxuriæ nondum instrumenta vigebant:
Aut pecus, aut latam diues habebat humum.
Hinc, hinc, est locuplex, hinc ipsa pecunia dicta est,
Sed iam de vetito quisque parabat opes.
Venerat in morem populi, depascere saltus
Idque diu licuit, pænaque nulla fuit.
Vindice seruabat nullo sua publica vulgus,
Iamque in priuato pascere inertis erat.
Plebis ad ædiles perducta licentia, talis
Publicos, animus defuit antè viris.
Rem populus recipit, mulctam subiere nocentes
Vindicibus laudi publica cura fuit.
Mulcta data est ea parte mihi, magnoque fauore
Victores ludos instituere nouos.
Parte locant cliui, qui tunc erat ardua rupes,
Vtile nunc iter est, publiciumque vocant.

Scribit & Plinius: etiam nunc id, *suo tempore in tabulis censorijs pascua dicuntur omnia, ex quibus populus reditus habet, quia hoc diù solum vectigal fuerat.* Pascua vniuersitatis cuiusdam, vel pagi, vel ciuitatis, illis tantùm communia sunt, qui eiusdem sunt municipij,

Li. 18. c. 3.

cipij, vel quis ius alio modo quæsierint: sic enim fuisse communia in diuisionem agrorum, pascendi causa, tradunt Agennius, Flaccus, & Frontinus. Quæ tamen postea priuati sibi aliquando vsurparunt, & inuaserunt per potentiam data, & compascua à dominis directis, aliquando colonis agrorum, & clientibus sensualibus sub censu certo annuo, certis legibus, & conditionibus, quæ placuerunt in traditione. Hæc itaque omnia Petrus Gregorius. Legem diuinam, si quis furatus fuerit bouem, aut ouem, & occiderit vel vendiderit, quinq; boues pro boue, & quatuor oues pro oue, restituet. Item aliã: Si inuentũ fuerit apud eum quod furatus est, viuens siue bos, siue asinus, siue ouis, duplum restituet, explicauimus in historia bouis. Georgius Fabricius Chemnicensis inter cætera antiquitatis monumenta de vendenda pecoris carne, hoc recitat ex authoritate Turci Aproniani V. C. Præf. Vrbis. Ratio docuit, vtilitate suadente, consuetudine micandi submota, sub exagio potiùs pecora vendere, quàm digitis colludentibus tradere, vt appenso pecore, capite, pedibus, & seuo lactente, & sub gulari lanio cedentibus, reliqua caro cum interaneis proficiat venditori, sub conspectu publico, fide ponderis comprobata, vt quantum caro occisi pecoris adpendat, & emptor norit, & venditor commodis omnibus, & præda damnata, quam tribus, officium, cancellarius, & scriba de pecuarijs capere consueuerant. Quæ forma interdicti, dispositionis sub gladij periculo perpetuò custodienda mandatur. Habemus insuper apud Macrobium de ouium lotione: Festis diebus eas purgandæ lanæ gratia lauari non licere; licere autem si curatione scabies abluenda sit, ideoque Virgilium non simpliciter festis diebus oues *fluuio mersare concessum* scripsisse, sed *fluuio salubri*, qua de re etiam supra diximus, vbi de ouium salubritate tractauimus.

Lex de furto ouium. *Lex de carne vendenda.* *Ouiũ lotio.*

VSVS IN SACRIFICIIS Hebræorum.

De ritu immolandi, & comedendi agnum paschalem, legitur in Exodo in hæc verba: *Dixit quoq; Dominus ad Moysen, & Aaron in terra Aegypti: Mensis iste vobis principium mensium, primus erit in mensibus anni, loquimini ad vniuersum cætum filiorum Israel, & dicite eis, decima die mensis huius tollat vnusquisq; agnum per familiam, & domos suas, sin autem minor est numerus, vt sufficere possit ad vescendum agnum, assumet vicinum suum, qui coniunctus est domui suæ, iuxta numerum animarum, quæ sufficere possunt ad esum agni. Erit autem agnus absq; macula masculus, anniculus: Iuxta quem ritum tolletis, & hædum. Et seruabitis eum vsque ad decimam quartam diem mensis huius, immolabitque illum vniuersa multitudo filiorum Israel.* Vocaui hunc ritum, vsum in sacrificijs, non autem in festis Hebræorum; siquidem phase, siue dies paschæ non erat dies festus, vt dies azymorum, vt à vespera vsque ad vesperam celebraretur, sed eius tantùm finis, hoc est, vesper agno immolando dicatus erat, & pascha vocabatur: Non fuisse autem festum, clarissimè docet Innocentius Tertius his verbis. *Dies autem festus paschalis erat quinta decima luna secundum illud: & in quinta decima solemnitatem celebrabitis altissimo domino. Nam quarta decima non erat solemnis, nisi tantùm à vespera. Ante diem festum hunc dominus Pascha cum Apostolis celebrauit:* Quibus verbis, vt & in toto capite satis indicat, de vespera, quam dies passionis secuta est, loqui se. Hoc idem sensit Tostatus quæst. 11. in capitulo 9. Num. sed latiùs & apertiùs in secunda parte Defensorij cap. 8. Cuius etiam libenter verba subscribam. *Nunc autem sciendum est (inquit) quod dies quartus decimus mensis, quanquàm esset pascha, tamen non erat dies festus, quia non vacabatur à laboribus, sed fiebant die illo opera seruilia, sicut cæteris diebus: & nihil aliud erat, quod specialiter pertineret ad illum diem, nisi quod immolabatur agnus ante Solis occasum, & comedebatur. Festum autem Azymorum, quod incipiebat die sequenti, & durabat septem diebus, habebat duos dies solennes, in quibus cessabatur ab omni opera seruili. Ideo dies quartus decimus poterat vocari Pascha propter agnum Paschalem, sed non poterat propriè vocari festum. Dies autem quintus decimus poterat vocari dies Azymorum, & etiam dies festus propter celebrationem eius.* Idem præterea sacræ scripturæ authoritate confirmatur. Innocentius & Tostatus proferuntur illud Ioannis: *Ante diem festum Paschæ, & cæt.* Quo in loco vespera decimi quarti diei, qua agnus cædebatur, intelligitur, cùm dicitur: *Ante diem festum Paschæ:* Ipsa enim Pascha vocabatur, non dies festus Paschæ, at primis dies Azymorum, quia festus erat, iure dictus est dies festus Paschæ. Si item scri-

Cap. 12. *Agnus paschalis qualis.* *Pascha non fuisse festũ.* *Li. 4. de sacro altaris mysterio capit. 4.* *Festũ Azymorum. Exod. 12.* *Cap. 13.*

scripturæ verba obseruemus atque eaxminemus, inueniemus diem Azymorum solennem & festum, & solennitatem vocari: diem verò decimum quartum solennem non dici, nec festum, nec solennitatem, quoniam simpliciter non erat solennis, sed secundum extremam partem: Leuit. 23. Hæ sunt ergo feriæ Domini sanctæ, quas celebrare debetis temporibus suis. Mense primo quartadecima die mensis ad vesperam Phase domini est, & quintadecima die mensis huius solennitas Azymorum Domini est. Eodem modo loquitur capitulo 9. & 28. Numer. & Deut. 16. & alibi sæpe. Quod enim in allato Exodi loco scriptum est: *Habebitis autem hunc diem in monumentum & celebrabitis eum solennem Domino in generationibus cultu sempiterno:* aut de die Azymorum dictum est, aut certè de Pascha cum illo cõiuncto, quasi vnus dies aut vna solennitas sit. Hoc sequentia verba declarant: *Septem diebus Azyma comedetis: In die primo non erit fermentum:* Cùm enim Azyma ab ipsa vespera Paschæ incipiant, & continuò dies sequantur Azymorum, qua pro eadem solennitate numerantur. Apud LXX. hoc manifestius est, qui vertunt. *Et erit dies hac vobis in memoriale, & celebrabitis eam festum Domino in generationes vestras legitimum sempiternum, celebrate eam septem dies.* Hoc etiam videbimus in ijsdem locis nunquam Hebræis præcipi, vt in eo ab opere seruili ferientur, vt in primo atque vltimo die Azymorum & in alijs. Cui obseruationi si alteram adiungas, quam tradidit Iosephus his verbis: *Nullum autem festum ducitur absque holocautomate & laborum vacatione, sed in omnibus omnino hæc duo lex obseruari iubet*, perspicuum fiet diem hunc non fuisse festum. Quod facilè intelligetur ex Marco; *Et primo die Azymorum, quando Pascha immolabant, dicunt ei Discipuli: Quo vis eamus, & paremus tibi, vt manduces Pascha? Et mittit duos ex discipulis suis, & dicit eis; Ite in ciuitatem, & occurret vobis homo lagenam aquæ baiulans, &c.* Si enim dies festus esset, nec Apostoli parare possent, nec homo ille lagenam aquæ ferret in ciuitatem. Obseruandum denique in alijs diebus festis mentionem vesperæ non fieri, nisi in Pascha, quoniam totus dies profestus erat, eius tantùm extremum sacrum erat, quia tunc agnus immolatur, quare Pascha non duas vesperas habebat, vt festi dies, sed eam quæ decimum quartum diem claudebat. Quod autem ad ipsam vocem pascha attinet, eam si propriè accipiamus, neq; agnum significat, neq; immolationem agni, sed transitum: quoniam autem in memoriã huius transitus solennitas fiebat & agnus immolabatur, paulatim ipse agnus qui immolabatur, Pascha dictus est, vt à Luca: *Venit autem dies Azymorum, in qua necesse erat occidi Pascha.* Et iterum: *Vbi est diuersorium, vbi Pascha cum discipulis meis manducem?* Ipsa etiam solennitas Pascha dicitur, vt apud eundem: *Appropinquabat autem dies festus Azymorum, qui dicitur Pascha.* Nec tantùm ipse dies immolationis agni, sed tota solennitas Azymorum illi adiuncta, vt in Actis: *Apposuit vt apprehenderet & Petrum: Erant autem dies Azymorum. Quem cum apprehendisset, misit in carcerem tradens quaternionibus militũ custodiendum, volens post Pascha producere eum populo,* id est, post dies Azymorum. Quæ cùm ita sint, nunc de sacrificij ritu, modoq; edendi Paschalẽ agnum nobis agendum; in quo nõ pauca nobis obseruanda veniunt, ac in primis ipsum tempus, hocq; mensis & diei; Ex Mose dictum est, decima primi mensis die iuberi quemq; tollere agnum, seruareq; vsque ad quartam decimã diem mensis eiusdem, immolareq; ad vesperam. Conuenit itaq; scire, quis sit primus ille mensis quidq; per vesperam intelligatur. Mensis primis apud Hebræos fuit duplex, quia & duplex erat annus, videlicet sacer vnus, alter vulgaris. Sacer initium habebat eo tẽpore, quo ex Aegypto egressi sunt, & quo in fastis vtebãtur. Vulgaris erat, quo vtebantur ad commertia, antequam egrederẽtur ex Aegypto, & postquam egressi sunt. Prior ipsis Nisan, Macedonibus Xanthicus dicebatur, vt testatur Iosephus, inquiens; *Moses autem Nisam, qui est Xanthicus, mensem primum in suis fastis ordinauit, quod per hunc Hebræos ex Aegypto eduxisset. Eundem etiam omnium, quæ ad rem diuinam pertinerent, exordium fecit: alioqui quod ad nundinationes rerum venalium reliquamque anni attinet, nihil de pristino ritu innouauit, &c.* Sacri anni initij partem incidere plerumq; in Martium nostrum, partem in Aprilem periti aiunt; alterius initium Septembrem multi esse credunt, Hieronymus verò affirmat apud omnes Orientales primum mensem esse Octobrem: at vtrumq; verum est, nam pars eius incidit in Septembrẽ & pars in Octobrem, cùm sint menses omnes lunares. Notandum enim, quod non idem erat mensium initium aut finis, apud Hebræos ac apud Romanos, siue apud nos. Menses namq; Hebræorum cum luna incipiebant, & cum eandem terminabantur, & dies primus lunæ idem erat & primus dies mensis. Habebat itaq; eorum annus duodecim menses lunares; & vnus mensis habebat triginta dies alter vigintinouem, quoniam luna vigintinouem diebus & duodecim horis conficit cursum suum, quæ horæ ne pereant, secundo quoq; mense computantur addito vno die, qui trigesimus est. Ita eorum annus habebat nisi 354. dies, deuntq; ad rationem anni solaris vndecim dies; quare vt eum æqualem anno solari redderet,

Li. 3. Ant. cap. 10.

Cap. 14.

Pascha quid.

Cap. 22.

Cap. 12.

Tẽpus immolandi agnum paschalem.

Mensis qui apud Hebræos primus.

Lib. 1. Antiq. cap. 4.

Cap. 4. in Ezech.

Annus Iudæorum.

Lib. de tēp. rat. ca. 43.

nunc secundo, nunc tertio cuique anno septies intercalato intra decem & nouem annorum spatium anni lunares æquabantur solaribus. Super qua re inter alios consulendus est Beda. Ex quo intelligimus vni mensi Hebræorum non respondere apud nos mensem alterum integrum, sed partem vnius mensis cum parte alterius, & perspicuum erit ortus lunæ nouæ obseruanti, verbi gratia, primo eorum mensi, qui dicitur Nisan, respondet pars Martij & pars Aprilis, atq; ita in reliquis. Huius mensis initium est prima luna, quæ propinquior est æquinoctio verno, quod iuxta Tostatum fit decimoquarto die Mensis Martij, cùm Sol ingreditur primum gradum arietis, & ideo nunquã potest mensis Nisan celerius incipere, quàm primo die Martij, nec tardiùs, quàm vigesimo octauo, aut vigesimo nono, æquinoctium ponamus in die decimo quarto Martij, vt ipse ponit, quia noua luna non potest ab æquinoctio distare plus quàm quatuordecim diebus. Ex quo etiam sequitur, quando primus mensis Hebræorum incipit ante æquinoctium, maiorem eius partem incidere in Martium: quando autem incipit post æquinoctium, maiorem eius partem continere Aprilem. De sacro itaque isto anno, siue de primo sacri Hebræorum anni mense scriptura loquitur, cuius dies erat decimus quartus, siue decima quarta luna agnus paschalis sacrificabatur, non tamen quolibet diei tempore, sed duntaxat ad vesperam: pro quo in Hebræo est ben habarbaim, idest, inter duas vesperas, quod similiter verterunt LXX. ἀναμέσον τῶν ἑσπερινῶν, idest, inter vesperas, siue inter vespertina. Et Lyranus verba Exodi interpretans ait: *Vespera secundum Doctores Hebræos, prout hic accipitur, incipit à septima decimæ quartæ (idest, ab hora prima à meridie) quia ex tunc Sol incipit tendere ad occasum, & ab illa hora vsque ad principium noctis potest immolari Phase secundum eos.* Idem Tostato & alijs placuit: cæterùm huic sententiæ aduersum videtur illud Deuteronomij; *Immolabisque Phase vespere ad Solis occasum, quando egressus es de Aegypto.* Egressus autem est nocte, sicut est in principio eiusdem capitis. *Quoniam in isto mense eduxit te Deus de Aegypto nocte.* Atqui in hoc loco non est in Hebræo, *inter vesperas*, sed vespere cùm Sol occidit. Et in verbis Exodi præcitatis scriptum est; *Et edent carnes nocte illas assas igne, & cæt.* Non ergo inter vesperas, sed omninò vespere, aut ad Solis occasum immolabatur agnus. Vera autem est Hebræorum sententia, agnusque potuit immolari & comedi inter duas vesperas, vt dictum est; Non enim omnes eadem hora poterant. Poterat etiam vespera ipsa immolari, vt docent verba quæ recitauimus ex Deuteronomio. Et in Iosue similiter legimus: *Et fecerunt Phase decima quarta die mensis ad vesperam*, bahereb, idest, in vespera. Sed hoc intelligitur, in occasu Solis, hoc est, antequam Stella oriretur, quæ vesper siue hesperus dicitur (quod tempus iam nox censetur) quoniam ab ortu stellæ incipiebat dies decimus quintus, & lex præcipiebat, vt die decimo quarto agnus immolaretur. Postquam tamen die decimo quarto immolatus erat, comedi poterat nocte, quæ iam ad decimum quintum pertinebat. Iam verò definiendum est, vtra decimæ quartæ lunæ vespera agnus esset immolandus, priori ne, qua dies decimus quartus incipere putatur, an posteriori, quæ initio decimi quinti adiuncta erat. Quæ res nec facilè, nec paucis potest explicari, quamuis enim posteriori immolari debere diximus, multa ad tuendam, & confirmandam veritatem dicenda sunt, quæ prætermitti nec debent, nec possunt. Id ergo dicimus, quod diximus, neq; enim ab ea re nobis decedendum est, quæ vetustissimorum quorumq; patrum, ac doctissimorum concors sententia est: Posteriori vespera, quæ diei decimi quarti finis erat, agnum lege immolari debuisse. Sunt tamen eorum verba diligenter attendenda, non enim disertè dicunt, vt nos, posteriori vespera, sed id alijs verbis significant, docentes huic vesperæ adiunctum initium esse quintæ decimæ lunæ, siue quinti decimi diei. Ita Hugo à Sancto Victore in annotationibus in Exodum interpretatus est: & Lyranus, & Tostatus quæst. 10. & 19. in idem caput, & in secunda parte defensorij cap. 7. & 8. & in 2. Paralipom. cap. 2. quæst. 15. & 16. & in Deuteron. capitulo 16. quæst. 1. & Caietanus. Atque vt Bedam, Anselmum, Hieronymum, Ambrosium, aliosque omittam, ex quibus hoc idem facilè colligitur, Iosephum grauem, ac domesticum testem citabo. Sed quæram prius, si priori vespera diei decimi quarti agnus immolabatur, cur lex dicat: *Nec remanebit ex eo quicquam vsque mane*, hoc mane vtrum decimi quarti, an decimi quinti erit dici? planè decimi quarti, non enim finitur dies ille vsq; ad vesperam sequentem. Si igitur dicat Iosephus, sequens mane esse decimi quinti, non erit dubiũ eum sensisse agnum immolandum esse posteriori vespera, atq; ita omnes Iudæos facere. Verba Iosephi sunt: Mense autem Xanthico, qui nostris nisan vocatur, & annũ exorditur luna quarta decima sole arietẽ obtinente, quandoquidem hoc mense ab Aegyptica seruitute liberati sumus, sacrificium, quod tunc exeuntes fecisse diximus, pascha nominatum, quotannis instaurare lege iubemur, celebramusq; id per sodalitia, nihil è victimis in sequentẽ diem relinquentes, quę est quintadecima, & azymorũ festiuitatis prima. Quid

Leuit. 23. Vespera quid.

Cap. 16.

Cap. 5.

Lib. 3. antiq. c. 10.

Quid dici potuit apertius? Nec verò græca aliter sunt interpretanda, quæ ita habent: Μηδὲν δὲ τῶν τεθυμένων εἰς τὴν ἐπιοῦσαν τηρουμένου. Πέμπτη δὲ καὶ δεκάτη διαδέχεται τὴν τοῦ πάσχα ἡ τῶν ἀζύμων ἑορτή. hoc est, *Nihil eorum, quæ immolantur in posterum diem seruato*; Quintus autem, & decimus excipit diem paschæ, qui azymorum solemnitas est. Est enim sensus: Decimus quintus dies est, qui consequitur diem paschæ, idest, vesperam, qua immolatum est pascha. Alioqui cui dubium erat, decimam quartam diem excipi decima quinta? Sed cùm dixisset, *in posterum diem*, neque quis fortè putaret esse decimum quartum, vt in alijs solemnitatibus, decimum quintum esse dixit. Quod si vim græci nominis inspiciamus, εἰς τὴν ἐπιοῦσαν, nihil manifestius; est enim, si de diebus sermo sit, proximè insequens dies: fac igitur eos immolasse agnũ prima vespera diei decimiquarti, ἐπιοῦσα erit mane diei decimiquinti; docet autem esse mane decimiquinti, nam dies decimus quintus διαδέχεται, idest, excipit continuè diem paschæ: Ea ergo, quam vocauit ἐπιοῦσαν, idest, posteram, est quæ excipit diem paschæ; Nam dies posterus, siue superueniens, est idem, qui & excipiens, sed posterus dicitur, cùm nondũ venit, excipiens autem cùm iam venit, nec potest diem præteritum excipere, nisi qui posterus erat. Cæterum quid attinet Iosephi, aut aliorum testimonium adferre, cùm omnium gentium, atque etiam scripturæ vsu vesper, aut vespera finis eius diei, cuius vespera dicitur, semper intelligatur, nunquam principium. Cùm ergo dicit decima quarta die ad vesperam, finis decimi quarti diei sine dubio intelligitur. Si verò priori vespera decimæ quartæ diei agnus immolabantur, non poterat immolari inter duas vesperas, sicut in hebræo legitur; Nam dies à vespera incipit, & tempus illud inter duas vesperas interiectum non est decimi quarti diei, qui nondum incepit, sed decimi tertij. Aut igitur decimo tertio die immolabitur contra legis præceptum, aut si die decimo quarto immolandus est inter vesperas, necesse est, vt propè posteriorem vesperam immoletur. Dicet contrà quis, vespera erat initium diei, sicuti indicare videtur Moses, dum inquit; *Factumque est vespere, & mane dies vnus.* Si verò eruditis credendum est, res longè aliter se habet: siquidem diem à mane vsque ad alterum mane numerabant, vt docet Beda in eo volumine, quod de temporum ratione conscripsit, his verbis; Moses proprium diem ita describit; Et factum est (inquiens) vespere, & factum est mane dies vnus. Quem Hebræi, & Chaldæi & Persæ sequentes iuxta primæ conditionis ordinem, diei cursum à mane ad mane deducunt, vmbrarum videlicet tempus luci supponentes; at contra Aegypti ab occasu ad occasum; Romani à medio noctis ad medium; Vmbri & Athenienses à meridie ad meridiem dies suos computare maluerunt, &c. Similiter exponit D. Basilius, & Ambrosius; Fauet itidem nobis Hebræorum consuetudo, qui nimirum eodem die, atque eodem tempore agnum immolabant. Illi autem ex Aegypto exituri posteriori decimi quarti diei vespera immolarunt, & decimo quinto exierunt; vt scriptura testatur. Exierunt (inquam) eo mane, quod proximè immolationem agni consecutum est. *Profecti de Ramesse* (inquit ibidem scriptura) *in mense primo in quinta decima die mensis primi altera die à Phase filij Israel in manu excelsa.* Atque vbi nos habemus, *altera die à phase.* LXX. verterunt τῇ ἐπαύριον τοῦ πάσχα, idest, ea die, quæ paschæ immolationem sequebatur. Sufficerent itaque quæ hucusque diximus, de tempore mensis diei, quo pascha siue agnum immolabatur, nisi prius Iosephus, cuius vtpotè Iudæorum præsulis authoritas hac in re magna est, declarandus occurreret. Hic enim manifestissimè nobis aduersatur, inquiens; *Illucescente verò quartadecima omnes ad exitum animanti sacrificabant, & sanguine domos lustrabant.* Initio ergo decimi quarti, idest priori vespera, non posteriori, vt nos diximus, agnum immolarunt Hebræi. Obseruandum itaque non hanc Iosephi sententiam esse, sed in interpretem referendam culpam, qui vel imprudenter, vel vitiato codice vsus pro ἐνστάσης, quod præteriti significationem habet, ἐνιστάσης, quod præsentis temporis est, legit; quare vertendum ipsi erat; *Postquam aafuit dies decimus quartus, omnes sacificabant*, tempore scilicet, quod illis præscriptum fuerat, idest, posteriori vespera, sicuti ipsemet aliàs innuit Iosephus, cùm sequentem lucem à vespera immolationis agni decimum quintum diem esse, nihilque ex agno in eam relinqui licere dixit, quod falsum esset, nisi posteriori vespera agnus mactaretur; eumq; de prima agni immolatione scripserit, in hoc ipso loco, quem nobis obiecimus; *Et per acta cæna reliquias carnium exuerunt tanquam exituri:* quod perinde est, ac si diceret: Non seruauerunt eas in lucem sequentem, antequam exituri erant, quis non videat eum palam dicere, posteriori vespera mactatum esse Pascha. Perseueremus itaq; in nostra sententia, & pro epilogo eorum, quæ fortassis prolixiùs quam oportuit, diximus, Bedæ viri grauissimi verba, quibus illi albus additur calculus, recitemus; *Vna quippe dies Pascha, idest, transitus est quarta decima, videlicet primi mensis, in qua vesperascente agnus immolari iussus est, & mox sequenti nocte transiuit eo minus Aegyptiorum primogenita percutiens, & signatas agni sanguine domos filiorum Israel liberans.*

Genes. 1.
Vespera an initiũ diei.
Varia dierũ initia.
Homil. 2. in Hex.
Li. 1. Hex. cap. 10.
Numer. 33.
2. Antiq. 3.
3. Antiq. 10.
Lib. de tẽp. rat. c. 61.

Sequentes verò dies ſeptem, id eſt, à decimoquinto vſque ad vigeſimum primum menſis eiuſdem, Azymorum propriè vocantur. Quod modò agnum Dominus Deus decimo die tolli, id eſt, apparare iuſſerit, vt decimoquarto immolaretur, illius tantùm temporis præceptum fuiſſe aiunt, quo Iudæi exituri erant de Ægypto, non vt poſtea fieret, vt docet Toſtatus, quoniam cùm ſæpe de agni immolatione verba fiant in lege, nuſquam hoc præcipitur, nuſquam hoc in alia immolatione factum legimus in ſacris literis: Tunc autem fieri oportuit, quia cùm Hebræi petituri eſſent vaſa aurea & argentea ab Ægyptijs, & paraturi, quæ erant ad tam longum iter neceſſaria, & tanta cum feſtinatione exituri, non poſſunt agnos habere, cùm facienda erat immolatio, præſertim cùm iam multi eſſent quærendi, & quidem anniculi, & ſine macula. Et cum dicit: *Tollat vnuſquiſque*, de dominis mediocrium familiarium loquitur inquit Franciſcus Ribera, pauperioris enim ditioribus adiungebantur, ſicut ait: *Si autem minor eſt numerus, vt ſufficere poſſit ad veſcendum agnum, aſſumet vicinum ſuum, qui coniunctus eſt domui eius.* Vbi LXX. vt ait Auguſtinus: Si pauci ſunt in domo, itaut non ſint idonei ad ouem conſumendam, aſſumet ſecum vicinum proximum ſuum, hoc eſt, ipſa domus aſſumet vicinum. Singularem pro plurali poſuit, non enim vnum, ſed quot ſufficiunt, intelligit. Si verò domus erat magna, cui agnus vnus ſufficere non poſſe videretur, non debebat tollere duos agnos, vt aſſerit Toſtatus, quoniam lex ait: *Tollat vnuſquiſque agnum per familias, & domos ſuas.* Atque ideo paruas familias maioribus adiungi voluit, idque lex præcipit: de maioribus autem nihil dixit, quia idem de illis, atque de mediocribus intelligi voluit. Nec refert (quod obijci poterat) non poſſe agnum tot hominibus ſufficere, neque enim ad ſatietatem comedere oportebat, ſed ſatis erat parum ex illo ſumere, cùm poſtea cænare ſolerent, vt factum videmus, Iob. 13. Si autem quis agnum habere non poterat, licebat pro eo hœdum accipere, modo & maſculus eſſet, & ſine macula, atque anniculus: Propterea dixit: *Iuxta quem ritum accipietis & hædum.* Nec licebat vllum aliud animal immolari pro agno, vt ibidem docet Toſtatus. Quare quod in Deuteronomio ſcriptum eſt. *Immolabiſque phaſe domino tuo de ouibus, & de bobus*: non de phaſe propriè dicto intelligendum eſt; ſed de hoſtijs pacificis, quas in diebus Azymorum quotidiè immolabant, vt eſt in capitulo 29. Numeror. Ita etiam Toſtatus, & Lyranus ſentiunt. Etenim vt agnus, ita etiam cæteræ victimæ illius ſolemnitatis appellabantur Phaſe. Ex quo locus perdifficilis intelligitur Ioan. 18. *Et ipſi non introierunt in prætorium, vt non contaminarentur, ſed vt manducarent Paſcha*, ideſt, victimas illas Azymorum, quas niſi mundi, edere non poterant: nam agnum ſuperiore nocte manducauerant. Cæterùm cum legis ſint verba: *Decima die menſis huius tollat vnuſquiſque agnum, & cæt. Iuxta quem ritum tolletis & hædum, & ſeruabitis vſque ad decimam quartam diem &c.* Nonnulli, vt ait Toſtatus, duas immolationes eſſe arbitrati ſunt, vnam ex agno die decima, alteram hœdi decimaquarta: quorum opinionem refutat, primò ſi agnus decima die immolaretur, fruſtra id fieret, cùm is in veſpera decimæquartæ, hoc eſt eius diei qua Hebræis ex Aegypto erat exeundum, edi præcipiuntur: ſecundò quia Dominus Deus agnum edendi decima die nullum recitat ritum. Tertiò quia vſus aliter etiam docet, quod patet ex 23. Leuit. vbi ponitur catalogus feriarum, ideſt, omnium feſtorum: *Hæ ſunt feriæ Domini, quas celebrare debetis menſe primo quartodecimo die menſis ad veſperum Phaſe Domini eſt, & quintodecimo menſis huius ſolemnitas Azymorum.* Quartò quia immolatio iſta vocatur Phaſe, ideſt, tranſitus, nam ex aſperſione iſtius hoſtiæ ad vtrumque poſtem & in ſuperliminari, quæ fiebat decimaquarta die ad veſperam, angelus Hebræorum ædes ab Aegyptiacis diſtinguebat, ideoq; ſi aliqua fiebat victima die decima, ea neutiquam Phaſe nuncupari poterat. Quintò quia legiſlator ait; *Ita tollentes animal per familias veſtras, & immolate Phaſe.* Sextò quia litera Hebraica id clariſſimè docet, iubens vt id animal de arietibus aut capris tollatur. *Cùm verò dicitur & ſeruabitis eum vſque ad decimamquartam diem*: hoc refertur æquè ad hœdum ac ad agnum; quia vterq; die decima tolli debebat & decimaquarta immolari, vt ex huius vel illius ſanguinis aſperſione id quod dictum eſt, angelus intelligeret. Similiter cùm additur, *immolabit eum vniuerſa multitudo filiorum Iſrael*, id quoq; refertur ad vtrumq;, ſed non intelligitur, quod vniuerſa multitudo immolaret vnum ſiue agnum, ſiue hœdum, ſed quod quilibet de multitudine, dummodo domus illa ſufficeret ad eum abſumendum, vt ſuprà dictum eſt. Lyranus ideo agnum potius quam quodlibet aliud animal in Phaſe ſacrificatum fuiſſe arbitratur, quoniam Aegyptij Iouem colebant figura arietis; ne ſcilicet Hebræi agnum quid numinis poſſidere arbitrarentur, ideo occidere eum à Deo iuſſos. Quam quoq; ſententiam Toſtatus refutat, cùm quòd Iouem Hammonem non ſpecie agni, ſed arietis colerent, quem tamen Deus ab hoc ſacrificio excluſit dum anniculum agnum tolli iuſſerit, tùm quia ſi Deus ad iſtiuſmodi idolatriam reſpexiſſet, taurum, aut bouem potius quam

Cur decimo die tolli & decimũquartũ ſeruari iubeatur.

Lib. 5. de feſt. Heb. c. 3.

Cap. 16.

In cap. 16. Deuter.

Cur agnus potius quã aliud animal.

quàm quodlibet aliud enim animal occidi voluisset, propter Apim, qui apud illos Deorũ præcipuus bouis figura colebatur: agnum itaq; immolari voluisse asserit, quod Hebræorum sacrificia, aliæque ceremoniæ duplicem habebant finem: vel enim respiciebant ad illum tantummodo populum, cui præscribebantur, vel ad tẽpora venturi Messiæ. Priori modo fiebat sacrificium in memoriam beneficiorum, ac eius potissimum, quod erat propter liberationem à seruitute Aegyptiorum, vt dicitur in textu: *Et cùm dixerint vobis filij vestri, quæ est ista religio? dicetis eis, victima transitus Domini est, quando transiuit super domos filiorum Israel in Aegypto percutiens Aegyptios, & domos nostros liberans.* Et in Deuteron. etiam dicitur, quod fieret ad recordationem exitus de Aegypto. Huius autem finis gratia non magis conueniebat agnus quàm caper, quàm taurus: Altero modo magis agnus conueniebat, quia vt ait Esaias: *Sicut ouis ad occisionem ducetur, & tanquam agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum.* Sic & Rupertus ad ea verba: *iuxta quem ritum* &c. Hoc per anticipationem, inquit, dictum est, necdum enim ipsum tollendi agnum dixerat ritum, & iam dicit, *iuxta quem ritum tolletis, & hædum:* & est sensus, siue hædum tollat quis siue agnum, pro causa benè erit, dummodo in tollendo immolando, vescendo ritum eundem obseruet. Sed & Hugo de Sancto Victore: Qui non habebit agnum, inquit, saltem hædum immolet secundum ritum agni. Caietanus etiam ait iuxta Hebræum haberi ex agnis, & capris accipietis, hincque clarè patere, quod dictio superius interpretata, agnus communis est tam agno, quàm hædo, ex eo, quòd iubetur accipi ex agnis, & capris, nam ex vtrisque simul impossibile fuisse ipsum sumi, nisi medius sumeretur ex ouibus, & medius ex capris, quod manifestè repugnat præcepto, quod acceptus seruetur viuus, vsque ad quartamdecimam diem. Author Catenæ hebraicè legi ait: *ex ouibus, & capris tolletis,* & poni *&* pro *aut*, idque frequentissimus esse apud hebræos, aliquosque inde vertisse; quem ex ouibus, aut ex captis accipietis. Chaldaicam litteram esse, de agnis, & de filijs caprarum accipietis. Posse ergo pascha occidi, aut ex agnis, aut ex capris. Porrò agnus debebat esse absq; macula, masculus, & anniculus. Macula non vocatur hic varietas coloris, quam communiter maculam nominare solemus, sed aliqua monstruositas, aut defectus alicuius membri, aut deformitas, aut morbus, vt patet ex Leuiticor. cap. 33 vbi dicitur: *Omnis macula non erit in eo si cæcum fuerit, si fractum, si cicatricem habens, si papulas, aut scabiem, vel impetiginem, non offerentis ea domino, bouem, & ouem cauda amputata voluntariè offerre potes, votum autem ex eis solui non potest: omne animal, quod vel attritis, vel attonsis, vel sectis, ablatisque testiculis est, non offertis domino.* Fæminam etiam offerri, aut immolari in his nolebat, quia ea, quæ ad Dei cultum sunt, de melioribus, de perfectioribusque esse debent, Sexus autem perfectus est masculinus, fœmininus autem valdè deficit, quia, vt dicit philosophus, fæmina est masculus occasionatus: Immolabantur tamen aliquando capra pro peccato, & oues pro hostijs pacificis, vt dicetur. Ratio tamen potissima, cur hic requiratur agnus masculus, erat ad designandum Christum passurum pro nobis immolandum: Sed quæritur, inquit Tostatus, cùm hic dicatur, agnus erat immolandus, quare adiungitur masculus, quia dicendo agnus satis apparet quod masculus esse debebat, quia agnus nunquam fæmella est. Respondet glossa ordinaria, & Andreas, qui eam maximè sequitur, hoc adiunctum esse, quia in græco ponitur πρόβατον, quasi vox ea possit extendi ad masculum, & fæminam; quorum sententia refutans Tostatus: non solùm, inquit, in græco habetur agnus masculus, sed etiam in hebræo. Adde quod D. Hieronymus non ex græco, sed ex hebræo biblia transtulit. Putat itaque Tostatus, sexum addi, quia istiusmodi nomina aliquando ponuntur ad designandam speciem, & aliquando ad sexum designandum, nam cùm dicimus aliquem habere oues, & vaccas, non solùm indicamus oues tantum possidere fæmellas, sed etiam arietes, & agnos, nec vaccas tantùm, sed boues etiam & tauros. Similiter agnus sumi potest, non solùm pro specie, sed etiam pro sexu; itaque nomen speciei non distinguit sexum, sed indifferenter conuenit masculo, & fæminæ. *Anniculus*, id est, vnius anni, non quod integrum annum haberet, sed quod infra annum esset, vel saltem annum non excederet, quia agnus qui excedit annum iam aries est: poterat autem iste agnus accipi, post octauam diem natiuitatis suæ, vsque ad ætatem anni vnius, sic enim erat quantum ad oblationem: quia animalia immolabilia, non immolabantur vsque ad octo dies suæ natiuitatis, sicuti patet ex Leuitic. cap. 22. *Bos ouis, & capra cùm genita fuerint, septem diebus erant sub vbere matris suæ, die autem octauo, & deinceps offerri poterunt domino.* Superest modò, vt dicamus, de ritu sacrificandi, de quo sic legislator: *& sument de sanguine eius, & ponent super vtrumque postem, & in superliminaribus domorum, in quibus comedent illum, & edent carnes nocte illa assas igni, & azymorum panes cum lactucis agrestibus. Non comedetis ex eo crudum quid, nec coctum aqua, sed assum tantùm igni, caput cum pedibus, & intestinis eius vorabitis, nec remanebit quicquam ex*

Cap. 16.

Cap. 53.

Qualis debuerit esse agnus.

Esse fine macula quomodo intelligendum.

Masculus cur, & quomodo.

Anniculus quomodo.

Sacrificãdi ritus.

eo vsquo

eo vſque mane. Si quid reſiduum fuerit, igni comburetis. Sic autem comedetis illum: Renes veſtros accingetis, & calceamenta habebitis in pedibus, tenentes baculos in manibus, & comedetis feſtinanter: Eſt enim phaſe, id eſt tranſitus domini. Iubet autem altiſſimus ſumi de ſanguine agni, & poni ſupra vtrumque poſtem, & in ſuperliminaribus domorum, in quibus comedebatur, ideſt, Hebræorum, quia vt ſubinde addit, pro ſigno ſit ibi Hebræos, non Aegyptios habitare: inquit itaque. *Et tranſibo per terram Aegypti nocte illa, percutiamque omne primogenitum in terra Aegypti, ab homine vſque ad pecus, & in cunctis Dijs Aegypti faciam iudicia ego Dominus. Erit etiam ſanguis vobis in ſignum, in ædibus, in quibus eritis, & videbo ſanguinem, & tranſibo vos, nec erit in nobis plaga diſperdens, quando percuſſero terram Aegypti.* Monet Caietanus, non liniri debuiſſe ſanguine poſtes, & ſuperum limen aulæ, in qua comedebatur agnus, ſed poſtes, & ſuperum limen externæ portæ domus, in qua comedebatur agnus; quoniam aliàs non fuiſſet ſignum viſibile exterminatori tranſeunti per vicos ad occidendum primogenitos in domibus non ſignatis ſanguine agni, quod tamen fuiſſe ſcriptura docet. *Et edent carnes nocte illa aſſas igni, & azymos panes cum lactucis agreſtibus &c.* Carnes aſſæ comedebantur, quia citius ita parabantur ad cibum; quàm ſi elixarentur, & plus nutriebant: Vtrumque autem feſtinantibus, & iter facturis conueniebat. Panes azymi comedebantur tam decimo quarto die cùm agnus comedebatur, quàm ſeptem diebus ſequentibus, qui vocabantur azymorum, vnde intelligitur reuera fuiſſe octo dies azymorum, id quod etiam teſtatur Ioſephus ſeptẽ videlicet qui pertinent ad ſolemnitatem azymorum, quæ incipiebat decimo quinto die vſque ad diem vigeſimum primum, & diem paſchæ, qui erat, decimus quartus, non enim agnus comedi poterat niſi cum pane azymo, quare rectè etiam dies paſchæ dicitur primus dies azymorum Matth. 26. & Marc. 14. qui ait: *Et primò die azymorum, quando paſcha immolabant &c.* Et Luc. cap. 22. *Venit autem dies azymorum, in qua neceſſe erat occidi paſcha.* Quod verò apud nos eſt, *cùm lactucis agreſtibus*, in Hebræo eſt, al merorim, id eſt, *cum amaritudinibus*, vt recentiores interpretantur. Quamobrem volunt hoc eſſe de omnibus herbis amaris, & acribus, & aſpero ſucco madentibus intelligendum. Cui ſenſui fauet, & Chaldaica, vt vitat author catenæ, habens, *cum amaris herbis.* lxx. quoque non vertunt lactucas, quæ Græcè appellantur θρίδαξ ſiue θριδακίνη, ſed quemadmodum habent Hebraica, ἐπὶ πικρίδων, hoc eſt, *cum amarulentis*, ſiue *ſub acerbis herbis.* Idem ſentit Lyranus: *In Hebræo* (inquit) *habetur, cum amaritudinibus, & per hoc intelliguntur herbæ amaræ indifferenter, nec plus fuit præceptum de lactucis, quam alijs herbis, vt dicunt Hebræi.* Quàm opinionem improbat Ribera, quoniam ſi lex tantum diceret, *cum amaritudinibus*, ſimiliter quibus aliud amarum, etiam ſi herba non eſſet, accipi poterat: quod non videtur conſonum rationi. Nam non videtur æquum, vt cum cætera omnia minutiſſimè præſcribat, hac tantùm in re ſuum Iudæis iudicium relinqueret, vt vel quibus aliud, vel hanc, vel illam herbam adhiberent, ſed eundem ab omnibus ritum obſeruari oportuit. Et quamuis hoc nomine amaritudines etiam ſignificentur, vt Thren. 3. *Repleuit me amaritudinibus*: contendit commune hoc vocabulum vſu Hebræorum ad herbam quandam amaram accommodatum eſſe, id eſt, ad lactucam ſylueſtrem, & ita Moſem accepiſſe, ne quiuis pro arbitrio in re tanta hanc, vel illam acciperet. Confirmat autem etiam opinionem ſuam Ribera ex verſione lxx. qui, vt eſt dictum, reddiderunt ἐπὶ πικρίδων: quoniam πικρίδα Theodorus Gaza, vir linguæ Græcæ, id eſt, ſuæ peritiſſimus, lactucam agreſtem vertit in Ariſtotele. Eodem etiam modo lxx. verterunt Numer. 9. vbi nos etiam habemus: *Cum azymis, & lactucis agreſtibus comedent illud.* Cæterùm videndum eſſet, num ea Theodori verſio ſit approbanda, nam etſi Plinius de lactucæ generibus agens dicat. *Peſſimum autem genus cum exprobratione amaritudinis appellauere picrida*, & Dioſcorides etiam ſcribat lactucam agreſtem eſſe πικρὰν τῇ γεύσει: huic tamen πικρὶς cichorij ſiue intubi genus eſt, & Theophraſtus πικρίδα inter κιχωριώδη enumerat: vnde & Plinius ait: *Amara aphace, quæ & picris nominatur, & ipſa toto anno florens: nomen ei amaritudo impoſuit.* Quo loco Theodorus πικρίδα reddidit amaraginem, qui apud Ariſtotelem reddiderat lactucam agreſtem. Quare ni fallor, æquè ſylueſtre cichorium cum agno comedi poterat: id eſt vulgare noſtrum cichorium, vbique obuium floribus cæruleis, vulgo radicchio nuncupatum cum ſit lactuca agreſtis Ruellio ea, quæ vulgò in officinis dicitur Endiuia, recẽtioribus quibuſdam endiuia ſylueſtris, & ſcariola vulgò. Leuinus Lemnius in eo opere, in quo herbarum, atq; arborum, quæ in ſacris biblijs paſſim obuiæ occurrunt, & omnia & vſum non inuenuſtè explicat, eiuſdem quidem fermè eſt ſententiæ, ſed quia ideò vulgaris endiuiæ, quæ ipſi quoque eſt vera, at genuina lactuca ſylueſtris vſum improbet, quia adulta nimiam acquirit amaritudinem, nec probo, nec probare debeo, cùm quia ſumma ibi amaritudo requiritur, tum quia adulta cum paſchalis agno ſumi tempus anni, quod erat decima quarta Aprilis, non permittit, quia tunc omnes tenerrimæ ſunt herbæ,

Carnes aſſæ cur eſſe debuerint.

Panes azymi quando comederentur.

L. 2. antiq. cap. 2.

Lactuca agreſtis.

9. Hiſt. 6.

Li. 19 c. 8.

Picris quid

l. 2 c. 166.

lib. 7. Hiſt. cap. 11.

lib. 21. c. 7.

Amarago.

Lemnij de lactuca ſyl. ſententia.

herbæ. Ad hæc lactuca illa cum agno condimenti vice, vt ipse credit, non elixabatur; assus enim comedebatur, & elixum lex ipsa vetabat, vt ex superioribus constat. Sed verba eius afferam. Cùm itaque esse dixisset, qui hoc loco lactucæ nomine, seridis species designari credunt, & intyba, idest, cichoreum, & quæ corrupta voce scariola dicitur, mox ait: Cæterùm lactucam illam syluestrem, quæ endiuiç nomine insignita est, in edendi agni paschalis vsum adhibitum velut condimenti loco, non facilè mihi persuadere possum, cùm ob insignem, vrentemq; amaritudinem, quæ linguam vellicat, non sit esculenta, nisi cùm primùm emergit, nec adhuc spinis in dorso, parteq; auersa armata sit: Vincit enim endiuia vulgaris, quæ germana est lactuca syluestris amaritudine reliquas stirpes, quæ succo lacteo madescũt. Quocirca Medici nouellam, ac teneram in vsum medicamenti adhibent, non adultam, quæ aculeata est, ac spinulis horret, tum vetustate amarescit. Intybi verò species cocto, elixoq; agniculo condimenti vice adhibitam prorsus crediderim, nempe cichoreum, & seriolam, ex quorum non solùm folijs, sed radicibus etiam acetaria conficere Belgæ didicere. Deinde dicit lex. *Non comedatis ex eo crudum quid, nec coctum aqua, sed assum tantùm igni.* Rationem reddit Tostatus: Quia cibus (inquit) crudus indigestibilis est: additq; non hoc ideo dici, quasi aliàs Hebræi crudum voluissent deuorare, sed dici ex superabundantia, cùm omnia voluerit Deus explicare, tam illa, de quibus posset esse error, quàm illa, in quibus non posset errari. Lyranus verò aliam assignat rationem, videlicet illud fuisse vetitum in detestatione idolatriæ, quia aliqui idolatriæ (inquit) in honorem deorum suorum, carnes aut crudas aut semicoctas comedebant. Sed fieri potest (inquit Tostatus) quod id Lyranus à quopiam Hebræo intellexerit, nam alioqui, id diligenter apud veteres, nominatim apud Ouidium in Fastis, reperire mihi non licuit. *Nec coctum aqua.* Duplici ratione, vt idem Tostatus ait, primò, quia carnes expeditiùs assantur, quàm coquuntur; omnia autem ista, quæ fiebant, quandam portendebant velocitatem exeuntium de Aegypto: Secundò quia carnes elixatæ resoluuntur ex humiditate, aqua scilicet subintrare, & calore aperiente porositates, quo modo, propter teneritudinem, etsi faciliùs ventriculo obediant, minus tamen nutriunt, ideoque magnos labores exercituris minus conueniebant. Cæterùm cum hisce pugnare videtur, quod dictum est Deuteron. 16. *Immolabis phase vespere ad Solis occasum, quando egressus es de Aegypto, & coques, & comedes in loco quem elegerit dominus Deus tuus.* Idem Tostatus locum vtrumque concilians ait verbum hebraicum significare assare, & coquere, nec posse ambiguitatem tolli, nisi ex adiuncto: ac propterea tam in nostra translatione, quàm in hebræo, non dici, vt nihil coctum comedatur, sed, vt nihil coctum aqua: Ambiguitas enim vocabuli, causa fuit, vt adderetur aqua, qua aliter rectè intelligi non posset vtrum assum diceret, an coctum. Sententiam eius veram esse asserit Ribera, quia basal significat id facere, quo cibis aptus fit, vt edatur, siue assatio sit, siue decoctio, siue maturatis in fructibus. Confirmare hoc nostram trãslationem, 2. Paralip. 25. *Et assauerunt phase super ignem sicut in lege scriptum est.* Similiter verterunt septuaginta, cùm sit in hebræo hoc ipsum verbum quod coquere, & assare significat. Sequitur, *Caput cum pedibus eius, & intestinis vorabitis:* Quo loco, vt testatur Caietanus, superfluit, *vorabitis*, non enim idest in hebræo, nec apud Septuaginta, sed Hieronymus perspicuitatis causa addidit: pendet igitur ex præcedentibus: *non comedetis ex eo crudum quid, nec coctum aqua, sed assum tantùm igni, caput cum pedibus eius, & intestinis*, idest, ne pedes abscindatis aut caput, vt fieri solet, aut aliquam eorum partem proijcias, aut aliter hæc ad escam paretis, sed assa similiter igni comedere. Intestina autem educebantur, & abluta ipsi agno imponebantur, vt simul torrerentur, & cum reliquo corpore comederentur. Author catenæ ait hebraicè esse cherahas, idest, cum cruribus eius, sed idem esse. Monet etiam, intestina intelligi præter fel, & ilea fæces continentia, quæ sint abijcenda, significare enim per partes totum, immundam scilicet extorum partem, & esui aptam. Tostatus tradit ideò etiam intestina, & pedes addi, quia istiusmodi victima solius erat domini Dei, ideoque nihil, cùm omnia eius essent sacra perire debebat, vt patet ex cap. 9. Numeror. vbi dicitur: *Si quis autem mundus est, & in itinere non fuit, & tamen non fecit phase, exterminabitur anima illa de populis suis, quia sacrificium domino non obtulit tempore suo.* In alijs verò carnibus, quas Hebræi comedebant, non requirebatur, vt essent mũdæ, vt constat ex 12. Deuteron. distinguiturq; in hoc esus agni paschalis ab alijs carnibus, quia sicut ad carnes aliorum sacrificiorum, sic etiam in esu agni paschalis requirebatur munditia: habemus enim Leuitic. 7. *Qui fuerit mundus, vescetur ex ea: anima polluta quæ ederit de carnibus hostiæ pacificorum, quæ oblata est domino, peribit de populis suis, &c.* Sic requirebatur munditia in comedentibus phase, vt patet ex allato Numeror. loco, vbi insuper immundi cõquesti sunt, quare nõ comedebatur phase sicut alij, mandatq; Deus, quod nullus immundus comedat phase, sed id faciat in mense secundo, quan-

Agnus cur coctus edi dicatur.

Carnes assæ cur præcepta.

Quid per intestinum intelligunt.

Immundi phase comedere nõ poterant.

quando iam mundus fuerit. Distinguitur præterea esus agni (paschalis) ab alijs carnibus; quia cæteris carnibus vesci licebat in qualibet vrbe filiorũ Israel, vt habetur Deuteron. 12. Comedere autem, & immolare phase non licebat in qualibet vrbe, sed solùm in loco, vbi esset tabernaculum domini, & arca, vt dicitur 17. Deuter. *Non poteris immolare phase in qualibet vrbium taurum, quas dominus Deus tuus daturus est tibi, sed in loco, quem elegerit dominus Deus tuus, vt habitet nomen eius ibi immolabis phase*; Et in hoc etiam phase æquiparatur alijs sacrificijs, quia & ipsa non poterant in omni loco offerri, sed solùm in loco tabernaculi, vt patet Leuit. 17. & Deuteron. 12. Hoc autem inter victimas pacificorum, & agni paschalis, etsi vtræque ad eosdem populares pertinebant, intererat, quod de victima pacificorum etiam sequẽti die comedi licebat, de agno verò immolato, nequaquam, sed vespera tantùm diei decimi quinti subsequentis; & ratio est, quia agni immolatio erat ex præcepto; oblatio verò victimarum pacificarum, erat ex voluntate sola, & votiua; In his itaque quæ ad necessitatem pertinent, vel quæ sunt ex necessitate, strictior regula ponitur, quàm in his, quæ solùm volũtaria sunt. Immolatio autem agni paschalis non solùm non erat spontanea, nec votiua, sed sub magna præcepti obligatione, vt si quis obseruare negligeret, mereretur mortem, quia dicitur, quod *peribit de populo suo*, vt habetur Numeror. cap. 9. De reliquo verò continuò ait lex: *Nec remanebit ex eo quicquam vsque mane; si quid residuum fuerit, igni comburetis.* Posteriori huic præcepto; *si quid residuum fuerit*, addendum esset ex hebræo, vt ait author catenæ, *had boker*, idest, *vsque mane*. Sed consulto verborum repetitionẽ prudens vitauit interpres, cùm necessariò subaudiretur, fiebat autem hoc etiam in quibusdam alijs sacrificijs: Nam & Leuitic. 7. habemus: *Cuius carnes eadem comedentur die, nec remanebit ex eo quicquam vsque mane.* Est autem sensus, ossa, & neruos, & carnem illis inhærentem continuò igne consumite, nec reseruentur in diem sequentem. Si verò, casu aliquo, in diem sequẽtem reseruata fuerint, sine mora comburantur. Rupertus idcirco, inquit, secundum literam debet intelligi, quia videlicet qui comedat hoc sacrum mane, Hebræus nullus erit, media nocte cogentibus exire Aegyptijs. Fuere teste Tostato, qui dicerent ossa agni immolati, quæ non comeduntur, quia non franguntur, comburi debere, sed id falsum esse ait, quia in litera dicitur, *si quid residui fuerit*, si enim voluisset de ossibus priuatim intelligi, non posuisset sub dubitationem, quia certum est, ossa propter duritiem esui esse inepta: Rationem itaque, cur nihil de sacrificio aliquo superesse debebat, esse, quia carnes sacrificiorum erant sacræ: De sacris autem cùm ne homini quidem non circumciso dare licebat, tantùm abest vt concederẽtur canibus, aut alijs animantibus; igne vtebantur, quia & sic Deus honorabatur, quia holocaustum fiebat de illis carnibus. *Sic autem comedetis illum; renes vestros accingetis, & calceamenta habebitis in pedibus, tenentes baculos in manibus, & comedetis festinantes, est enim phase, idest, transitus domini.* Hæc omnia festinationem indicant, quoniam tunc profecturi erant ex Aegypto, & in memoriam huius festinationis omnia eodem modo fiebant, renes accingunt, qui properare volunt, ne laxis, & demissis vestibus impediantur: Calceamenta in pedibus habere iubentur, quoniam in cænis sine calceamentis discumbebunt, ne thorum stragula pollucrentur. Baculi etiam sunt iter facientium. Vnde autem nonnulli dixerint illos stantes comedere agnum solitos esse, nescio. Dixit id quidem (vt apparet) Philo in libello de sacrificijs Abelis, & Caini, in medio ferè; sed si id verè sensit, ne ille errauit: nam neque ex Græco id colligi patet. In eo verò quod ait: *Est enim Phase domini*: causam primam huius festinationis indicat, quæ fuit imitatio velocitatis angeli percutientis Aegyptios, & transeuntis Hebræos. His autem solis, neutiquam alienigenis, nisi prius circumciderentur, edere paschalem agnum licuisse, ipse quoque legislator ait his verbis; *Hæc est religio Phase: Omnis alienigena nec comedet ex eo: Omnis aut seruus emptitius circumcideretur, & sic comedet. Aduena, & mercenarius non comedent ex eo.* Mercenarium autem intelligit alienigenam, qui mercedis & lucri causa assiduè inter Hebræos versabatur. Et paulo pòst; *Quòd si quis peregrinorum in vestram voluerit transire coloniam & facere Phase domini, circumcidatur prius omne masculinum eius, & tunc ritè celebrabit, eritque sicut indigena terræ.* Accedo modò ad alia sacrificia, in quibus vsus erat huius etiam pecoris. Dixi autem in historia præcedenti de boue, tria fuisse apud Hebræos sacrificiorum genera, holocaustum, hostiam pacificam, & sacrificium pro peccato; In holocausto secundum animalium genus fuisse ex pecoribus, sic enim ait legislator; *Quod si de pecoribus oblatio est, de ouibus, siue capris in holocaustum: masculum absque macula offeret, immolabitque ad latus altaris, quod respicit ad aquilonem, coram domino. Sanguinem illius fundent super altare filiarum per circuitum, diuidentque membra, caput, & omnia, quæ adhærent iecori, & imponent super ligna, quibus subijciendus est ignis. Intestina verò, & pedes lauabunt aqua: Et oblata omnia adolebit Sacerdos super altare in holocaustum, & odorem suauissimum domino.* In-

Quomodo differat agni paschalis oblatio à victimis pacificis.

Cur de sacrificijs nihil superesse debuerit.

Comedẽdi modus.

Quibus edere concessum.

Sacrificiorũ genera.

Holocaustum.

qui-

quibus ea tantùm adnotemus, quæ à priori holocausto, in quo sacrificabatur vitulus, differunt. In primis agnum, & hædum anniculos esse oportebat, cum vitulum grandiorem etiam mactare liceret, vt testatur Iosephus. Legitur & in nonnullis codicibus, *agnum masculum anniculum, & absque macula offeret*, cùm in hebræo, & in translatione Septuaginta, & in Chaldaica paraphrasi hoc tantùm sit, quod posuimus, *masculum absque macula offeret*. Anniculus autem intelligitur, sicut etiam suprà diximus, qui annum non excesserit, licet totum minimè expleuerit. Illud etiam peculiare huius holocausti, immolari ad latus altaris aquilonare, non super altare, sed iuxta, cauum enim erat altare, nec eiusmodi, vt super illud animalia immolarentur. Cur autem ad latus aquilonare, dicetur in mystica significatione, sunt enim permulta in his, quæ significationis tantùm causa præcepta sunt. Poterat, & hostia pacifica ex ouibus offerri, atque etiam ex capris, eodem prorsus ritu, quo cùm erat ex bobus, nisi quod cùm erat ex ouibus, & offerebatur agnus, cauda etiam tota incendebatur domino. Porrò sacrificium pro peccato non semper eodem modo fieri solere, in boue etiam dictum est, sed variari personis, & hostiarum genere, & causis offerendi; Personis, quia aut pro peccato pontificis offerri, aut pro peccato populi, aut principis, aut plebei hominis. Hostiarum genere, quia aut vitulum, aut hircum, aut capram, aut vaccam, aut agnam. Causis offerendi, quia aliter offerebant, qui per ignorantiam peccabant, aliter qui scientes, & volentes. De omnibus sigillatim diximus, hic tamen priuatim dicturi, quæ peculiariter ad huius pecori historiam pertinent. De peccato itaque plebei per ignorantiam dico ex 4. Leuit. Plebeius homo, qui more scripturæ vocatur de populo terræ, offerre iubetur capram, aut etiam ouem. Fit autem sacrificium eodem ritu, quo cùm offertur: hircus pro peccato principis. Princeps autem per ignorantiam peccans offerens domino hostiam hircum &c. ponere iubebatur manum super caput eius, cumque immolauerat eum, vbi mactari solet, holocaustum coram domino, quia pro peccato erat, Sacerdos tingere iubebatur digitum in sanguine hostiæ pro peccato, tangens cornua altaris holocausti, & reliquum fundens ad basin eius. Adipem verò adolebat suprà, sicut in victimis pacificorum fieri solet, rogabatque pro eo Sacerdos, & pro peccato eius, & admittebatur ei. Plebeium autem hic vocant quemlibet de populo, qui princeps non sit. Et quia minus digna persona est, quàm principis, minorem etiam victimam offert, nec marem, sed fœminam; huic enim fœmina conuenit, sicut mas magistratui, vt ait Philo in libello de victimis: Minus quippe virilitatis, vt ita dicam, sapientiæque habet priuatus homo, quàm princeps. Si quis cæremonias sacrorum per ignorantiam violarat, vt si oleo sacræ vnctionis, aut thymiamate Deo dicato vteretur, aut ederet sacros cibos, quos solis Sacerdotibus edere licebat, arietem offerre iubebatur, Leuit. 5. propter cultum Deo, rebusque sacris debitum. *Iam verò anima, si peccauerit per ignorantiam, feceritque vnam ex his, quæ domini lege prohibentur, & peccati rea intellexerit iniquitatem suam, offerre iubetur arietem immaculatum de gregibus sacerdoti, iuxta mensuram æstimationemque peccati, qui orabat pro illo quod nesciens fecerat, dimittebatur illi, quia per errorem deliquit in domino. Item anima quæ peccauerit, & contempto Domino negauerit proximo suo depositum &c. & quodlibet aliud ex pluribus fecerit, in quibus solent peccare homines. Pro peccato suo offeret arietem immaculatum de grege, & dabit eum sacerdoti iuxta mensuram, æstimationemque delicti, qui rogabit pro eo coram domino, & dimittetur illi pro singulis, quæ faciendo peccauit. Arietem immaculatum de grege*, id est tenerum, & optimum, *iuxta mensuram æstimationemque delicti*. Ita hoc intelligendum est, vt pro maiori peccato melior, & preciosior aries offeratur, vilior & deterior pro minori, vt iudicauerit Sacerdos: Sic interpretatur Ribera: Sed Tostatus, mauult arietem hic exigi emptum duobus siclis, quoniam paulo ante dixit de eo, qui per errorem in cæremonias peccauerit: *Offeret pro delicto suo arietem immaculatum de gregibus, qui emi potest duobus siclis*. Quare cum nunc ait: *Iuxta mensuram, æstimationemq; delicti*, ipse ita interpretatur: Tantus erit valor istius arietis, qui offertur, quanta æstimatio, vel mensura posita in ariete pro peccato, idest, duorum siclorum. At non animaduertit, inquit Ribera, vbi precium duorum siclorum constituitur, non addi *iuxta mensuram æstimationemque dilicti*, quia iam certum precium definiebatur: vbi verò dicit: *Iuxta mensuram æstimationemque delicti*, non constitui precium duorum siclorum, quoniam constitui non poterat, cum precium arietis immolandi, arbitrio Sacerdotis relinqueretur. Verba ergo ipsa Tostati expositionem refutant, quomodo enim erit aries iuxta mensuram, æstimationemque delicti, si eiusdem precij sit, qui pro peccatis omnibus offertur. Itaque haud obscurè hic vmbram, & figuram confessionis nostræ videmus, quando quidem & de occultis peccatis hic agitur, vt apertè docuit Iosephus, dicens; *Qui autem sciens peccauit, nemine conscio, arietem offeret, lege ita iubente &c.* Et is qui peccaret, iubetur adire Sacerdotem, & peccatum illi detegere, vt pro eius arbitrio aries eligatur, & ipso pro peccatore oret. Est verò explicatu dignissi-

3. antiq.

Agnus anniculus.

Hostia pacifica.

Peccatum plebis per ignorãtiã.

Peccatum principis per ignorãtiam, & eius holocaustum.

Peccatum per ignorãtiam.

De peccato sine ignorãtia cõmissa.

4. de sacrificijs c. 6.

Cõfessionis sacramentalis typus. 3. antiq. capit. 10.

gniſſimum, cur in peccatis per ignorantiam admiſſis pontificis, & totius populi, principumque meminerit, in ijs autem, quæ conſultò admittuntur, vnam omnibus legem ſtatuerit, & ſine vllo delectu de omnibus dixerit: *Anima quæ peccauerit, & contempto domino, &c.* Nec maiorem hoſtiã à pontifice, aut à toto populo, aut à principe offerri iubeat, quàm à plebeio homine, cùm ſecus in peccatis ex ignorantia ſtatuerit. Deinde cùm conſtet, grauiora eſſe peccata, quæ ſcientes facimus, quàm quæ per ignorantiam fiunt, cur in his vitulum offerri præcepit maiorem hoſtiam, & meliorem, in illis verò arietem? Mihi quidem, inquit Ribera, videtur Moyſes in peccatis, quæ homines ſcientes admittunt, non meminiſſe pontificis, aut principis, aut populi totius, vt doceret hos quidem inſcientes peccare poſſe, vt homines; à ſcientibus verò longiſſimè abeſſe debere omne peccatum. Maiores autem, ac precioſiores victimas offerre iubebantur, qui ſcientes peccant, quàm qui inſcientes, quoniam homo de populo terræ per ignorantiam peccans, capram offert, aut ouem; ſi prudens, & ſciens peccet, offert arietem; pontifexque aut princeps, aut totius populus, ſi ſciens peccet, quaſi quiſpiam de media plebe, iudicatur. Magnum autem eſt totius populi peccatum, ideoque magna etiam hoſtia indiget, vitulo ſcilicet, eſtque eadem de peccato principis interpretatio, minor tamen in illo hoſtia offertur, quia minus eſt peccatum principis, quàm totius populi: Offertur autem pro maiori eius peccato aries, qui precioſior eſt capra, & oue. At qui ouem, aut arietem offerunt, tacitè admonentur, vt impoſterum innocentiæ ſtudeant, dentque operam, vt quibus aut iniuria aliqua, aut exemplo nocebant, omni ratione proſint. Sed de priori præcepto mox in myſticis. Porrò immolabantur etiam agni in ſacrificio iugi, quod quale ſit, & cur iuge dicatur, lex ipſa docet Numeri 28. *Hæc ſunt ſacrificia, quæ offerre debetis, agnos anniculos immaculatos duos, quotidie in holocauſtum ſempiternum. Vnum afferetis manè, & alterum ad veſperum in decimam partem æphi ſimilæ, quæ conſperſa ſit oleo puriſſimo, & habeat quartam partem hin. Holocauſtum iuge eſt, quod obtuliſtis in monte Sinai in odorem ſuauiſſimum incenſi domini, & libabitis vini quartam partem hin per agnos ſingulos in Sanctuario domini. Alterumque agnum offeretis ſimiliter ad veſperam iuxta omnem ritum ſacrificij matutini & libamentorum eius, oblationem odoris ſuauiſſimi domino.* De eodem eadem dixerat Exodi 29. Sed de hoc ſacrificio etiam in boue dictum eſt. Huius initium fuiſſe matutinum ſacrificium teſtatur litera, appellando, vt ait Caietanus, agnum ſacrificij veſpertini, agnum ſecundum, & quia non expectandus erat occaſus Solis pro hora ſacrificij veſpertini, ideo dicitur inter veſperas, hoc eſt, inter occaſum Solis, & Solem propinquum occaſui: Nec verò menſura ſimilæ, nec menſura vini, nec modus, quo res iſtæ adhibentur agno, qui cremebatur, innotuit, inquit, nobis (nos quid hin, & æpha ſit, in boue ex Ribera diximus) ſcimus duntaxat, quod agnus tam matutinus, quàm veſpertinus cremebatur, adhibitis ei tribus iſtis rebus ſimilia, oleo, & vino, vt in his quatuor vniuerſis, fructus terræ Deo iugiter ſacrificarentur. De Sacerdotum conſecratione, rituque oblationis pro illis habemus præceptum Dei in principio eiuſdem loci: *Sed & hoc facies, vt mihi in ſacerdotio conſecrentur. Tolle vitulum de armento, & arietes duos immaculatos, paneſque azymos, & cruſtulam abſque fermento, quæ conſperſa ſint oleo, lagana quoque azyma, oleo lita. De ſimilia triticea cuncta facies, & poſita caniſtro offert. Vitulum autem & duos arietes, & Aaron & filios eius applicabis ad oſtium tabernaculi teſtimonij. Cumque laueris partem cum filijs ſuis aqua, indues Aaron veſtimentis ſuis, ideſt, linea & tunica & ſuper humerali & rationali, quod conſtringes baltheo, & pones tiaram in capite eius, & laminam ſanctam ſuper tiaram, & oleum vnctionis fundes ſuper caput eius, atque hoc ritu conſecrabitur. Filios quoque illius applicabis & indues tunicis lineis, cingeſque baltheo, Aaron ſcilicet & libros eius: & impones eis mitras, eruntque ſacerdoses mihi religione perpetua.* In Hebræo legitur Lekack par echad ben bakar, *Accipe ſeu tolle vitulum vel iuuencum vnum filium bouis, ſiue vaccæ*; ſed hoc parui referre ait Author catenæ, eſſeq; Hebraiſmum pro nondum adulta: additque alios vertere, *Tolle iuuencum vnum ex bubus.* Lxx. λῆψη μοσχάριον ἐκ βοῶν ἓν, *Accipies vitulum ex bobus vnum.* Chaldaica, *tolle vitulum de armento.* Hæc autem omnia idem dicere. *De ſimilia triticea cuncta facies, & poſita in caniſtro offeres, vitulum autem & duos arietes, &c.* In Hebræo eſt, *Poneſque ea in caniſtrum vnum, & offeres ea in caniſtro vnà cum iuuenco, & duobus arietibus.* Alij, *Poneſque hæc in ſporta vna cum vitulo & duobus arietibus.* Septuaginta autem Chaldaica videntur eodem modo legere, quo & Latinus interpres, videlicet, *poneſque ea in caniſtro vno, & offeres ea in caniſtro, & vitulum & duos arietes, &c.* Verùm & hoc perexiguum eſt, in idem enim tandem hæc omnia redeunt; Cuncta ſiquidem iſta deo offerenda erant, etiam homines ipſi. Quia autem omnis conſecratio, emundatio quædam habebatur, qua de prophano quiſpiam, ſacer & ſanctus reddebatur, ideo pecorum mactatio (inquit idem author) interueniebat, quod tunc nihil emundabatur, niſi in ſanguine, non humano, qui lege naturæ & diuina effundi prohibitus erat,

Victimæ diuerſitas pro magnitudine.

Sacrificiũ iugi.

Conſecrationis Sacerdotum ritus.

Pecorum vſus cur in cõſecratione Sacerdotis.

sed animalium mundorum, & sine defectu existentium. Igitur pro consecratione summi Sacer-
dotis Aaron, offerri iubetur iuuencus, hoc est, vitulus iã adultus, fortis & elegans, ex multis ele-
ctus, cui adduntur arietes duo, & ipsi immaculati, nam nullum animal maculosum immolari de-
bebat, præcipuè in Sacerdotis summi consecratione. Et quia etiam gentilium ritus erat, multi
generis panes dijs suis offerre, & in excelsis solẽniter edere, sed omnia cum fermento, iubet Do-
minus Moysi omnibus sacrificijs istis abesse omne fermentum, vt sint azyma & oleo plus mi-
nusuè oblita. Sunt qui, teste Tostato, immolari in hac sacerdotum consecratione vitulum ve-
lint, in memoriam illius vituli, quem fabricauit Aaron, & adorauit populus, quod tamen ille
refutat, ideo his immolari arbitratus, quia cùm sit hostia maior, etiam pro maiori peccato, quale
est sacerdotis, immolandus erat. Pro peccato autem hic offerri patet ex subsequentibus, vbi
dicitur: *Carnes verò vituli, & corium, & fimum combures foris extra castra, eo quòd pro peccato sit.* Offe-
rebantur verò duo arietes, vt ait Lyranus, vnus ad memoriam arietis, quem immolauit Abra-
ham pro filio suo Isaac, quia ibi obediens valde fuit, cuius imitatores esse debent sacerdotes; &
alterum, ad memoriam agni immolati in exitu de Aegypto. Sed & hæc sententia non probatur
Tostato, quia cùm sit aliquid ad memoriam alicuius rei, id debeat fieri congruenter, atque ita
deberet offerri vnus aries, & vnus agnus, vt scilicet agnus agno responderet. Dicendum itaq; pu-
tat, duos à Deo iuberi offerri arietes, quia solennitas cõsecrationis sacerdotum, inquit, erat val-
dè magna, ideò debebant in ea omnia sacrificiorum genera offerri: Genera autem sacrificiorum
sunt tria, scilicet holocaustum, hostia pro peccato, & hostia pacifica: In quibus omnibus hic of-
fertur, vitulus enim pro peccato vt dictum est: vnus aries in holocaustum, vt patet ex his verbis:
*Ipsum autem arietem concides in frusta, lotaque intestina eius, & pedes pones super concisas carnes, & ca-
put illius, & offeres totum arietem incensum super altare.* Alter aries erat in hostiam pacificam,
vt patet, quia infra mandatur, vt coquerentur partes carnium eius, & comederent eas Aaron,
& filij eius in loco sancto, & sunt partes, quas accipiebant de hostijs pacificis, vt constat ex 8.
Leuit. *Arietes immaculatos.* Hoc adiectiuum licet immediate coniungatur substantiuo, arietes,
nihilominus etiam ad vitulum coniungendum est, quia nec vituli, nec arietes maculati esse de-
bebant; nullam namq; animal Deo offerri poterat, in quo vlla esset macula. Positis sacrificijs,
quæ fiebant ex rebus animatis, subiungũtur sacrificia de rebus inanimatis, vt nimirum solenni-
tas tantæ consecrationis totaliter impleretur, & ex omni genere sacrificiorum offerretur. *Et
crustulam absq; fermento.* Crustula secundum Tostatum est quodam genus panis tenuissimi, ita vt
totum crusta esse videatur: In hebræo dicitur simila, quod inquit idem est, nam illa crustula de
simila fiebat. Erat autem sine fermento, quia fermentum malitiam conscientiæ denotat, quæ à
sacerdotibus procul abesse debebat, sicut declarat Apostolus 1. Corint. 5. inquiens: *Non in fer-
mento malitiæ, & nequitiæ, sed in azymis synceritatis, & veritatis.* Adde etiam, quod sacerdotes ido-
lorum panem pollutum, & fermentatum offerebant. Scriptura: *Postquam initiaueris manus eorum
applicabis & vitulum coram tabernaculo testimonij. Imponentque Aaron & filij eius manus super caput
illius, & mactabis eum in conspectu domini iuxta ostium tabernaculi testimonij. Sumptumque de san-
guine vituli pones super cornua altaris digito tuo, reliquum autem sanguinem fundes iuxta basin eius. Su-
mes & adipem totum, qui operit intestina, & reticulum iecoris, ac duos renes, & adipem, qui super eos
est, & offeres incensum super altare. Carnes verò vituli, & corium, & fimum combures foris extra ca-
stra, eo quòd pro peccato sit. Vnum quoque arietem sumes, super cuius caput ponent Aaron, & filijs eius
manus, quem cùm mactaueris, tolles de sanguine eius & fundes circa altare, ipsum autem arietem secabis
in frusta, lotaque intestina eius, ac pedes, pones super concisas carnes, & super caput illius, & offeres totum
arietem incensum super altare. Oblatio est domino, odor suauissimus victimæ domini; Tolles quoque arie-
tum alterum, super cuius caput Aaron, & filij eius ponent manus. Quem cùm immolaueris, sumes de san-
guine ipsius, & pones super extremum auriculæ dextræ Aaron, & filiorum eius, & super pollices manus eo-
rum, ac pedes dextri, fundesque sanguinem super altare per circuitum. Cùmque tuleris de sanguine, qui
est super altare, & de oleo vnctionis, asperges Aaron, & vestes eius, filios, & vestimenta eorum, consecratis-
que ipsis, & vestibus, tolles adipem de ariete, & caudam & aruinam, quæ operit vitalia, ac reticulam
iecoris, & duos renes atque adipem, qui super eos est, armumque dexterum, eo quod sit aries consecrationis,
tortamque panis vnius, crustulam conspersam oleo, laganum de canistro azymorum, quod positum est in
conspectu domini, ponesque omnia super manus Aaron, & filiorum eius, & sanctificabis eos eleuans coram
domino. Suscipiesque vniuersa de manibus eorum, & incendes super altare in holocaustum odorem
suauissimum in conspectu Domini, quia oblatio eius est sumes quoque pectusculum de ariete, quo initiatus
est Aaron, sanctificabisque illud eleuatum coram domino, & cedet in partem tuam. Sanctificabisque
& pectusculum consecratum, & armum, quem de ariete separasti, quo initiatus est Aaron, & filij
eius, cedentque in partem Aaron, & filiorum eius iure perpetuo à filijs Israel. Quia primitiua sunt, &*

Vitulus cur in cõsecratione sacerdotum immoletur.

Arietes duo cur.

Sacrificiorũ genera quot.

initia de victimis eorum pacificis, quæ offerunt domino. Veſtem autem ſanctam, qua vtatur Aaron habebunt filij eius poſt eum, vt vngantur in ea, & conſecrentur manus eorum. Septem diebus vtetur illa, qui pontifex pro eo fuerit conſtitutus de filijs eius, & qui ingredietur tabernaculum teſtimonij, vt miniſtret in Sanctuario. Arietem autem conſecrationis tolles, & coques carnes eius in loco ſancto, quibus veſcetur Aaron, & filij eius: Panes quoque qui ſunt in caniſtro in veſtibulo tabernaculi teſtimonij comedent, vt ſit placabile ſacrificium, & ſanctificentur offerentium manus. Alienigena non veſcetur ex eis, quia ſancti ſunt, quod ſi remanſerit carnibus conſecratis, ſiue de panibus vſque mane; combures reliquias igni: non comedentur, quia ſanctificata ſunt.

Immolatio nis in cõſecratione exordium.

Cùm Moyſes miniſter Domini fratrem Aaron in primis vngere, & conſecrare debebat, vt ipſe iam pontifex creatus, alios poſtea ſacerdotes ordinaret, prout dominus iuſſerat, ipſe prius ſacrificio confirmari habebat, iam omnibus præſentibus & paratis, proſequendo à Moyſe ritu, de quo hic fit ſermo. *Poſtquam initiaueri.* Hic exordium eſt ipſius immolationis, quæ diuiditur in quatuor partes, ſcilicet in ſacrificium pro peccato, oblationem in holocauſtũ, nempe ibi: *Vnum quoque arietem*: Sacrificium pacificum, ibi: *alterum quoque*: & in replicationem ritus iſtius conſecrationis per dies ſeptem, ibi: *omnia quæ præcepi tibi. Applicabis & vitulum coram tabernaculo teſtimonij*. Suprà dixerat, quod Aaron, & filij eius & vitulus, atq; arietes duo applicarentur coram oſtia tabernaculi, antequam Aaron, & filij eius lauarentur & induerentur, hic autem mandat iterum applicari. Pro quo ſciendum, inquit Toſtatus, quòd vitulus, & arietes duo ducebantur ad immolandum, & immolatio, & concrematio ſacrificiorum fiebat in altari holocauſtorum, quod erat circa oſtium tabernaculi, vt patet infra in litera; Applicabantur igitur iſta animalia ad oſtium tabernaculi, quia applicabantur ad altare holocauſtorum, ſed facta illa conſecratione eorum vitulus qui primò immolandus erat, magis applicabatur ad altare, vt ibi immolaretur, & de ſecũda applicatione hic loquitur. *Imponentq; Aaron, & filij eius manus ſuper caput illius*, ideſt, poſtquam applicaretur vitulus ad altare holocauſtorum, Aaron, & quilibet de filijs eius imponebant vtramq; manum ſuper caput eius, & ſic immolabatur. Cur verò id fieret, quæſtio eſt. Aliqui, teſte Toſtato, volunt impoſitionem iſtam manuum fuiſſe ad ſuſcipiendam poteſtatem, hoc eſt, quòd imponendo manus ſuper caput illius vituli immolandi pro peccato, ſuſcipiebant poteſtatem immolandi hoſtias pro peccato. Quod ipſe redarguit, quoniam non ſolum id fiebat in ſacerdotibus, ſed etiam in omnibus vulgaribus offerentibus holocauſta, vt patet ex 1. Leuit. vbi dicitur: *Si holocauſtum fuerit eius oblatio, de armento maſculum immaculatum offeret ad oſtium tabernaculi, ponetque manum ſuper caput hoſtiæ.* Idem legitur de hoſtia pacifica Leu. 3. Atqui clarum eſt, homines vulgares per iſtiuſmodi impoſitionem manuum non accepiſſe poteſtatem immolandi aliquod genus ſacrificij. D cendum itaq; iudicat, iſtiuſmodi impoſitionem factam fuiſſe duplicem ob cauſam; primò, quia cùm animal immolandum eſſet offerentis, imponendo manus illud quaſi de manibus emitteret, & ad vſum diuini cultus transferret, ne deinceps eſſet in ſua poteſtate. Secundò, quia hæc eadem manuum impoſitio erat quaſi quædam imprecatio maximè in hac immolatione, quæ erat pro peccato. Offerebant.n.ſacerdotes iſta animalia pro peccato ſuo, vt remitteretur. Imponendo ergo manus videbantur iſta imprecari, videlicet, vt Deus trãsferret pænas debitas peccatis illorum in caput animalis immolandi, & mors, quam ipſi pro peccato ſuo meruerant, inferretur capiti illius pecoris. Eo enim modo Deus placabatur & remittebatur peccatum offerentium: Idq; non ſolùm fiebat in ſacrificijs pro peccato, ſed etiam in holocauſtis, quæ licet directè offerrentur ad laudem Dei, tamen etiam proficiebant ad remiſſionem peccatorum, quod ſatis innuitur 1. Leuit. cùm dicitur: *Ponetq; manus ſuper caput hoſtiæ, & acceptabilis erit, atque in expiationem proficiens eius*, ideſt, per iſtas manus impoſitionem, iſta hoſtia erit ad remiſſionem peccatorum eius, qui offerebat, & hoc modo intelligebant hic ſacerdotes. *Sumptumque de ſanguine vituli, pones ſuper cornua altaris*: Senſus eſt; Sacerdos, ſiue Moyſes, qui habebat hic locum ſacerdotis, ponet ſuper cornua altaris ſanguinem ſumptum de ſanguine vituli, ideſt, aliquam partem ipſius. Cornua altaris dicuntur extremitates eius, quo ſenſu, & nos dicimus in noſtro altari, cornu dextrum, & ſiniſtrum, ideſt, extremitatem dextram, & ſiniſtram. *Combures foris extra caſtra*. Ipſe Moyſes curabat primò ligari vitulum, & occidebat eum, fundebatque ſanguinem vt dictum eſt: deinde aperto ventre, detrahebatur tota pinguedo cum vtroq; renunculo, mox etiam cadauer non decoriatum, & cum inteſtinis, cornibuſque, & & cæteris partibus ducebatur extra caſtra in locum mundum, vbi comburebantur carnes ipſæ, fimum, & omnia alia. Additur autem, *foris extra caſtra*, quia modus iſte loquendi conueniebat illo tempore, quo totus Iſrael erat in deſerto, & vitulus ad comburendum extra caſtra. Deinceps huiuſmodi ſacrificia pro peccato in terra promiſſionis ducebantur extra ciuitatem. Ratio autem quare carnes iſtius vituli, & fimus & omnia combu-

Cur hoſtijs manus impoſita à cõſecrandis.

Extra caſtra quid.

ri

ri debebant extra castra, est vt ait Lyranus, vt significetur, quòd peccata, & circumstantiæ peccatorum debent longè esse à Sacerdotibus, qui pro peccatis suis, & totius populi orant. Per carnes vituli ipsum peccatum intelligi vult; per fimum, & pellem, &c. peccatorum circumstantias; Sed & hanc sententiam redarguit Tostatus, quia hoc nō solùm fit in sacrificio oblato pro peccatis Sacerdotum, sed etiam in eo, quod offertur pro peccato totius populi: Nam cùm totus populus peccaret, immolabatur pro peccato eius vitulus, & carnes eius cū fimo, & pelle comburebantur extra castra, vt patet 7 Leuitic. Etsi fortè dicas, non solum debere peccatum, & peccatorum circumstantias non cadere in Sacerdotes, sed etiam in populum, ideo in sacrificio vtrorumque pro peccato debere carnes vituli efferri extra castra, hoc etiam refellitur, quia nō efferebantur in quolibet sacrificio pro peccato carnes extra castra, nam licet id fieret in sacrificio pro peccato Sacerdotis, & totius populi, tamen in sacrificio pro peccato principis terræ, vel alicuius personæ priuatæ, non efferebantur carnes extra castra, vt patet 4. & 5. Leuitic. sed efferebantur adipes earum, sicut in sacrificijs pacificis, & carnes comedebantur à Sacerdotibus, vt habemus Leuit. 6. Causa ergo, cur carnes vituli immolati pro peccato Sacerdotū, quod magnū est, & per se, & per accidens, cū peccata principis, & personarum priuatarum non sint ita magna per se, aut per accidēs. *Eo quod pro peccato sit:* Ecce hæc est illa causa, cur extra castra carnes comburerentur; monet tamen Tostatus non rectè causam istam reddi vniuersaliter; scilicet quòd ideo comburebātur carnes vituli extra castra, quia pro peccato est. Nam, sic, inquit, oporteret vt omnia sacrificia pro peccato comburentur extra castra, quod falsum est, quia in sacrificio pro peccato principis, vel personarum priuatarum, id neutiquam fiebat. Dicendum ergo, ait, sic debere hoc intelligi, quia carnes sunt vituli immolati pro peccato, sic enim causa reddetur vniuersalis: Nam licet vniuersaliter non sit, verum, quod carnes, quę immolatur pro peccato, debeant extra castra comburi, tamen vniuersaliter verum est, carnes omnium vitulorum immolatorum pro peccato, debere extra castra comburi, nā vitulus solū immolatur pro Sacerdote, qui vnctus est, & pro peccato totius populi: Pro peccatis principis, aut priuatarum personarum capræ. Redditur ergo illa causa in carnibus vituli pro peccato immolati, & non in carnibus simpliciter pro peccato immolatis. Et est sensus: Istæ carnes vituli cum fimo, & corio debēt comburi extra castra, quia pro peccato est vitulus iste immolatus, quasi dicat, si iste vitulus immolatus esset pro holocausto, aut pacificis victimis, non cremarētur carnes eius extra castra, sed quia pro peccato sunt, extra castra comburi debent. *Vnum quoque arietem*, idest, nō solùm immolabis vnum vitulum pro pecca o secundum cæremonias suprà positas, sed etiam offeres vnum arietem, sed nō pro peccato, sed in holocaustum, quod, vt dictum est, fit potissimum ad laudem, & gloriam Dei. *Super cuius caput ponet Aaron, & filij eius manum*. Sicut ponebant manus super vitulum antequam offerretur; similiter ponebant super caput arietis. Similiterq; dicendum, quòd dum imponebant manus, quodāmodo indicarent, se trāsferre arietem illum ad cultum Dei, sicuti antea erat ad vsum humanum, vel ponebant manus super caput eius, imprecantes ei peccata sua, vt Deus trāsferet pœnas debitas illis pro peccato in caput arietis, & licet hoc magis conueniret in vitulo, qui nimirum nō erat pro peccato, quā in ariete, qui immolabatur in holocaustum: Conueniebat tamen etiam quodammodo in ariete quatenus holocaustum proficit ad expiationem peccatorum, vt suprà dictum est. *Tolles de sanguine eius.* Idem supra de sanguine vituli dixerat, & de omnibus alijs hostijs dicitur, ne scilicet, cùm eiusmodi pecora immolarentur, quicquam sanguinis eorum deperiret; sciēdum tamen, quod iste non est proprius modus loquēdi: nam tollere de sanguine, est tollere aliquam partem sanguinis, & non totum, debebat tamen Moyses tollere totum sanguinem huius arietis, & effundere circa basin altaris, nimirum circa eius circuitum. Quod autē totus sanguis ibi funderetur, inde innotescit, quod in sacrificijs pro peccato, vt suprà de vitulo dictum est, tollebat Moyses modicum de sanguine in digito suo, & tingebāt cornua altaris, reliquū autem sanguinem fundebat ad basin altaris, siue per circuitū eiusdem: Hic autem nihil accipitur de sanguine ad tingendū cornua altaris; totus igitur sanguis fundēdus erat, aliàs enim dicendū foret, quòd quædā tantùm pars sanguinis funderetur ibi, alia verò in alio quodā loco, quod nō quadrat scripturę, quandoquidem hostiarum omnium sanguis totus pertinebat ad altare, vt patet in cęteris alijs sacrificijs, diligenter Leuitici librū inspiciētibus: Cur autem in hoc de ariete sacrificio non tingerētur cornua altaris digito Sacerdotis tincto in eius sanguine, sicut fieri dictū est de vitulo, nonnulli hanc attulerunt rationē, quòd sanguis tingeret altaris cornua ad expiationē, quæ fit pro peccato; Quam sententiam adstruunt ex sequenti capite, vbi dicitur: *Et deprecabitur Aaron super altare semel per annum in sanguine quod oblatum est pro peccato, & placabis super*

Tollere de sanguine quid.

per eo in generationibus vestris. Ista autem placatio, inquiunt, in sanguine fiebat tingendo cornua altaris thymiamatum, vt dicitur Leuitici 16. Sacrificia autem arietum ista non erant pro peccato, sed in holocaustum, & hostiæ pacificæ: Ergo oportuisse, aiunt, tingi altare, sed fundi sanguinem circa basin eius. Cæterùm istiusmodi homines multipliciter errare Tostatus asserit, primò, quia eorum sententia nititur super hoc, quod in sacrificijs holocaustorum non tingeretur altare sanguine, quod, inquit, falsum est, quemadmodum clarum est ex præcitatis, & eodem modo scribitur de victimis pacificis Leuitic. 3. Sin concedant illi in quolibet sacrificio altare sanguine tingi, aut in cornibus, aut in parietibus solùm; Id quoque nullum est, quia sic cogentur concedere, in quolibet sacrificio fieri expiationem, quod tamen ex eorum argumentis non colliges; neque etiam verum est, solummodo fieri expiationem in sacrificio pro peccato, facto, quod ipsi volunt, quia in omni sacrificio peccatorum fit expiatio, licet diuersimodè; nam in sacrificijs pro peccato fit expiatio directa, hoc est, iste est finis, ad quem ista sacrificia fiunt, vt peccata remittantur; alia autem sacrificia directè fiunt ad laudem, & honorem Dei, vt holocaustum; & ad gratiarum actiones, vt hostiæ pacificè, faciunt tamen ista etiam aliquo modo ad expiationem. De holocausto id docemur, Leuitic. 1. De hostia pacifica 7. vt quilibet per se videre poterit. Rursus quæret aliquis; Cur primò offerebatur sacrificium vituli, quod erat pro peccato, quàm sacrificium arietum, quorum alter erat in holocaustum, alter in victimas pacificas? Respondet Tostatus, hanc esse rationem, quia licet omnia sacrificia sint quodammodo ad expiationem peccatorum, quædam tamen ad eam pertineant directè, quædam indirectè, vt paulò antè dictum est. Vt itaque Deo accepta sint posteriora sacrificia, necesse est, vt illud primùm præmittatur tanquam dispositio quædam ad alia, sicut in sacramentis noui testamenti fit, vt exempli causa, sacramentum pœnitentiæ disponit nos ad sacramentum Eucharistiæ, & sic Leuitici decimi sexti, in die propitiationis, quando Sacerdos magnus orabat pro peccatis totius populi, prius orabat pro peccatis proprijs, & vt sacrificium, quod faciebat pro pecccato populi acceptabile esset, prius orabat, vt peccatum suum remitteretur, offerens pro illo hostias. Quod si verò contrà quis arguat, quoniam sicut holocausta facta in peccato, grata non sunt, ita & sacrificia facta in peccato pro peccato, non erunt accepta, quoniam orationes peccatorum non exaudit Dominus, vt est apud Ioannem capitulo nono. Non igitur maior erit ratio, cur sacrificium pro peccato debeat fieri ante sacrificium holocausti. Respondet Tostatus, quod quando fiunt sacrificia pacifica; pro peccato, & holocausta pro aliquo, aut idem facit ista pro seipso, aut pro alio: Si pro alio faciat sacrificium quodcumque, oportet sit à peccato mundus, alioquin sacrificium eius immundum est, & nihil proficit ei, pro quo fit, & non refert, vtrum sacrificium sit pro peccato, an pro pacificis, an pro holocaustis, & ideo Sacerdos magnus, quando oraturus erat pro peccatis populi, & sacrificium facturus pro ijs, vt sacrificium suum, & preces acceptabiles essent, prius faciebat pro se sacrificium, vt remitterentur peccata sua, & sic tandem remitterent, peccata aliorum orationibus suis. Si autem aliquis pro seipso oret, & faciat sacrificia, differentia est, qui aut facit sacrificia holocaustorum, & pacificarum hostiarum, aut sacrificia pro peccato. Si autem faciat holocausta, & victimas pacificas, non totaliter emundatus ab inquinamentis suis, sacrificia sua irrita sunt, & in peccato fiunt, nec quemquam finem optatum assequuntur. Si autem faciat pro seipso sacrificium pro peccato suo, etiamsi non sit emundatus totaliter ab inquinamentis suis, sacrificium illud consequitur finem suum, scilicet quia remittuntur peccata. Confirmatur hoc per exempla: Nam si aliquis sit in peccato, & oret, vt peccata alterius remitttantur, non exaudit Deus talem orationem: Si tamen aliquis sit in peccato, & oret, vt dimittatur sibi, confestim remittetur. *Ipsum autem arietem*, idest, cadauer arietis, post immolationem, & decoriationem, secabis in frusta; hoc enim erat magis in holocausto, quàm in sacrificio pro peccato, quod supra ponebatur: Nam ibi non decoriebatur vitulus, sed carnes cum fimo, & pelle, omnibusque alijs comburebantur extra castra, ita tamen, quod prius pinguedo interior, & duo renunculi tollerentur ad incendendum super altare: In omnibus autem holocaustis, & pacificis victimis tollebantur prius pelles à Sacerdote immolante: In pacificis autem pertinebat ad eum, qui dabat animal immolandum. *Secabis in frusta*. quoniam non ponebatur totum cadauer holocausti, vel pacifici sacrificij simul, sed frustatim, & hoc, quia melius coarctabantur partes diuisæ, vt cremarentur, quàm si corpus animalis integrum poneretur. Vel fortè, vt hoc fieret per successionem, scilicet, vt quædam partes primò comburerentur, deinde

Cur primò vitulus, dein arietes offerentur.

Cur secaretur in partes vitulus, & nõ aries.

inde aliæ: *Et offeres totum arietem in incensum super altare*. Idest, totum offeres super altare, & pones in incensum, idest, ad hoc, vt incendatur, & in hoc, quod dicitur totum arietem, differt hoc sacrificium ab alijs, quoniam in sacrificio pro peccato non offerebatur totum animal in altari, vt incenderetur, sed adeps, & renunculi, si erat vitulus, vt patet Leuit. 4. Si autem erat aries, vel hircus, offerebatur adeps cum renunculis & cauda, Leuit. 7. In sacrificio pro pacificis, adeps, & renunculi, & duo renes, idest lumbi, Leuit. 3. Non ergo offerebatur in aliquo istorum totum animal, vt fit in hoc, quod rectè holocaustum dictum est, quasi totum incensum, quicquid scilicet in ipso animali erat de carnibus eius. *Oblatio est domini*. scilicet iste aries sic positus totus in altari, vt cremetur, est oblatio Domini, quia Domino offertur, & licet omnes aliæ oblationes domini sint, ista tamẽ propriè vocatur oblatio, quia aliæ fiunt ad alias causas principaliter, quæ respiciunt nos: Istud autem sacrificium fiebat principaliter, & directè propter Deum, nam sacrificium pro peccato, vt ipsum nomen indicat, priuatum erat pro peccato, licet alium quendam finem habeat Pacificum potissimùm est ad placandum nobis Deum, quod bonum quoddam nostrum est. Sacrificium autem holocausti, de quo hic dicimus, priuatim est ad laudem Dei, vnde magis propriè vocatur oblatio Dei. *Tolles quoque arietem alterum*. Hic ponitur tertium, scilicet sacrificij pacifici immolatio. Fit autem ista oblatio ad gratiarum actiones pro Deo nobis pacificato, vel vt eum nobis pacificemus: quando enim aliquid petere volumus, vt à Deo illud impetremus, quod non contingit, nisi sit nobis placatus, hostiam pacificam, quasi pro pace impetranda offerimus. Aliquando hostia istiusmodi pacifica est gratiarum actio, vt si beneficia aliqua acceperimus de manu Domini, & pro illis gratias referre volumus, hostias pacificas mactamus, quasi pro Deo placato, vel pro pace impetrata gratias referentes. Aaron autem & filij eius, vtroque modo victimas pacificas immolare tenebantur: primum ad placandum sibi Deum, nimirum vt eis propitiaretur, felixq; & faustum quo initiabantur, succederet sacerdotium, cùm alias honores, vt dici solet, mutent mores, & multa sæpe secum ferant infortunia; de quibus placato Deo cùm non sit metuendum, meritò in rerũ honorumq; immutationibus hostiæ pacificæ immolabantur: secundùm ad referendum Deo gratias, quòd ex homine vulgari in summum euasisset Sacerdotem. *Super cuius caput Aaron & filij eius ponent manus suas*. Huius cæremoniæ suprà ratio est reddita, vbi dicebatur de positione manus super arietem holocausti, & super vitulum pro peccato, etsi contrà Lyranus ideo manus poni voluerit super hostiam pacificam, idest alterum arietem, vt acciperent potestatem offerendi eam: sed & hoc improbauimus ex eodem Tostato. *Quem cùm immolaueris*, hoc est, vt idem interpretatur, cùm iugulaueris, refutans eos qui hoc verbo totam sacrificiorum celebrationem intelligi credebant. *Sumes de sanguine eius*. Iugulabatur enim aries iste ad latus Aquilonare altaris, & crateris excipiebatur, ne per pauimenta efflueret, omniaq; inquinaret. *Et pones super extremum auriculæ dexteræ Aaron*. Istiusmodi tinctiones, quæ fiebant in peculiari quadam corporis parte, inditio erant, eam à Deo purificari, vt constat exemplo Isaiæ, cuius labia, quæ cùm mitteretur ad prædicandum, polluta esse conquerebatur, vnus de Seraphin accepto ex altari ignito carbone expurgauit. Similiter igitur Sacerdotes isti, qui aures pollutas habebant, manusque, & pedes, per istiusmodi tinctionem sanguinis purificabantur: vel significat etiam, quod Sacerdotes promptas habeant aures ad audiendum præcepta Dei, & ad obediendum ijsdem. Tingebatur autem extremum auriculæ dextræ, quia id molle est, qualis & verus obediens, qui præceptis non resistit, sed aures molles, tenerasq; reddit ad quodlibet præceptum: dextræ autem, quia dextra signat bonum scilicet, quòd sit homo obediens in bono, ad malum autem nemo. *Et filiorum eius*. Eædem cæremoniæ fiebant etiam in filijs Aaron, nam & ita Sacerdotes minores se obedientes exhibere debebant mandatis Dei. *Cùmque tuleris ex sanguine, qui est super altare*. Sanguis iste arietis, vt dictum est, excipiebatur crateris, & pars eius spargebatur per parietes altaris, pars in crateris relinquebatur, ad futurum vsum sacrificij. *Tolles adipem de ariete, & caudam, & aruinam &c.* Quo loco Tostato adeps est reticulum iecoris, aitq; hic distingui adipem, & aruinam, quia licet vtrumque significet pinguedinem, alia tamen pinguedo est, quæ signatur per adipem, alia quæ per aruinam, aliquando tamen adipem accipi vniuersaliter pro omni pinguedine interiore, siue sit adeps, siue aruina, vt patet Leuit. 3. vbi dicitur; *Omnis adeps domini erit iure perpetuo*, hic tamen melius esse dicendum, quod adeps accipiatur generaliter pro omni pinguedine arietis, cùm immediatè ponantur specialiter omnes pinguedines, nisi fortè dicatur, inquit, accipi hic adipem pro pinguedine, quæ est inter intestina; priorem tamen sententiam magis approbat, quia pro reticulo, vt quidam dicebant, accipi posse negat, cùm immediatè ponatur de reticulo iecoris: Aruina autem dicitur eidem quædam pinguedo coope-

Oblatio domini quæ.

Isaiæ 9. Purificatio Sacerdotũ.

Adipis & aruinæ distinctio.

riens omaſum, (ſic antea vocat inteſtina) quæ apparet aperto ventre animalis, & vocantur, inquit, vitalia inteſtina, ſiue omaſi, quia conſiſtit vita in omnibus inteſtinis. Author catenæ; Interpres, inquit, aruinam hic vertit, ne idem verbum tam citò replicaret, vt diceret, *tolles adipem de ariete, & caudam, & adipem, qui operit inteſtina*, ſicut Chaldaica, & omnes recentiores fecerunt: Eſt ergo ſenſus, ne quis dubitet, de quo adipe locutus fuerim, cum adipem intelligo, qui arietis inteſtina operit; *Et caudam*, pertinebat etiam cauda ad ſacrificium iſtud pacificum, quia pinguis eſt: Deus autem volebat in ſacrificijs ea, quæ pinguia ſunt, ſibi dari; licet Septuaginta hoc in loco nullam de cauda mentionem fecerint. *Et reticulum iecoris.* Ideſt pinguedo facta ad modum retis iecori ſuperextenſa. *Et duos renes*, ideſt, ipſi renũculi, non autem lumbi, qui pinguedine carent. *Et armum dextrum*, quo loco Septuaginta βραχίονα, ideſt, brachium dixerunt, Comburi armum peculiare eſt in hoc ſacrificio: nam aliàs armus cedebat in ius Sacerdotum: ſic Leuit. 8. vbi de hoſtia pacificorum dantur duæ partes Sacerdotibus, videlicet pectuſculum eleuationis dabatur Aaron, & filijs eius, ideſt, pertinebat ad Sacerdotem primarium, & cæteros minores, & armus dexter priuatim pertinebat ad ſolum illum Sacerdotem, qui offerebat ſanguinem, & adipem: ſic habemus Numeror. 18. in catalogo iurium Sacerdotalium, hic autem crematur armus dexter, & ratio eſt, quia armus dexter pertinebat ad Sacerdotem, qui offerebat adipem, & ſanguinem: cæterùm quia tunc adhuc nullus erat Sacerdos; Aaron enim, & filijs eius non erant adhuc Sacerdotes, ſed conſecrabantur, ideo nihil eis dari debebat; Moyſes autem etſi tanquam Sacerdos operaretur, nulla tamen iura Sacerdotij habebat, quæ tamen Toſtati ſententia ab alijs, vt ſubinde patebit, refellitur. *Eo quod ſit aries conſecrationis.* Hebraicè habetur, milluim, ideſt, *repletionum*, quod, vt ait Author catenæ, aliter non eſt intelligendum, quàm vt vertit interpres. Implere enim hoc capite pro conſecrare ſumitur, ſicut & paulò antè eſt poſitum, *& implebis manum eorum*; Aries ergò repletionum dicitur, ideſt, quo repletur, & conſecratur Sacerdos, ſic & Septuaginta ſenſerunt, qui vt vox ſonabat, verterunt: ἐςὶ γὰρ τελείωσις αὕτη. *eſt enim conſecratio, ſiue conſumatio hæc.* Chaldaica legit; *quoniam aries oblationum eſt.* Subditur autem hic cauſa diuerſitatis in hoc ariete pacificorum, & in alijs, quia in alijs, vt dictum eſt, armus dabatur Sacerdoti, hic autem cremabatur. *Sumes quoque pectuſculum de ariete, quo initiatus eſt Aaron, ſanctificabiſque illud, & eleuabis coram domino, & cedet in partem tuam. Sanctificabiſque & pectuſculum conſecratum, & armum, quem de ariete ſeparaſti, quo initiatus eſt Aaron, & filij eius, cedentque in partem Aaron, & filiorum eius &c.* Vbi notandum, pectuſculum hoc ſecundi arietis ſecundum præſcriptas partes incendendum, nunc quidem Conſecratori Moyſi cedere, ſemper deinde ſummo Sacerdoti ceſſurum, & nulli filiorum, vel minori ſacerdoti ſub ſummo, & ex hoc loco validiſſimum ſumitur argumentum, inquit Author catenæ ad quæſtionem diſputatam, an Moyſes ſummus Sacerdos fuerit, nam præter id quod ipſe ſummum conſecrauit Sacerdotem, hic pectuſculum Dei iuſſu ſuſcipere mandatur, quod ſolius ſummi ſacerdotis erat portio, nam & ſubditur; *Sanctificabiſque & pectuſculum conſecratum & armum, quem de ariete ſeparaſti, &c.* Huc vſque quæ dicit, (inquit Hugo de ſancto Victore) ad præſentem pertinent conſecrationem Aaron & filiorum eius, quæ verò ſequuntur, ad futuram deinceps conſuetudinem: vt ſcilicet quia Sacerdotis in conſecratione ſua obtulerunt pectus & armum, hæc eadem accipiant à filijs Iſrael de pacificis eorum lege perpetua. Et nota quòd primus aries fuit oblatus in holocauſtum, ſecundus in pacifica, vnde dominus habuit ſuam partem armum & adipem, & Moyſes qui obtulit, pectus, Aaron cuius erat oblatio, reliquas carnes, quas, cepit, & comedit cum filijs ſuis in atrio tabernaculi, ſicut deinceps facturi erant filij Iſrael. *Pectuſculum conſecratum:* Vocatur pectuſculum conſecratum, quod erat de ariete conſecrationis Aaron, & filiorum eius. *Et armum de ariete quem ſeparaſti.* Iſte armus arietis fuit ſeparatus, vt cremaretur coram domino, quia erat aries conſecrationis. *Quo initiatus eſt Aaron, & filij eius.* Quia omnes eandem conſecrationem acceperunt. Dicuntur autem conſecrati iſto ariete, quia ſanguine eius tam ipſi, quàm veſtes eorum auriculæ, & pollices manuum, atq; pedum aſperſi ſunt. Quod ſi quis itaq, leuiter hæc omnia legat, apparebit ſenſum eſſe, quòd de iſto ariete pacificorum oblato in conſecratione Aaron, & filiorum eius, daretur eis pectuſculum arietis conſecratum, & armus, qui ſeparatus eſt de conſecrato illo ariete, quod tamen fieri non potuit, quia includit contradictionem; dictum enim fuerat, quod armus arietis illius cremaretur in altari, quia erat aries cõſecrationis, neq; poterat eis dari pectuſculum conſecratum eiuſdem arietis; quia iam mandatum fuit, vt daretur Moyſi in partẽ ſuam, quia operabatur in iſta oblatione ſacrificantium, & conſecrandorum Sacerdotum. Dicendum igitur exiſtimat Toſtatus id intelligendum, de arietibus, alijſque hoſtijs pacificis, quæ in futurum erant offerendæ, ſiue eſſent boues, ſiue arietes, ſiue

Reticulum iecoris.

Aries repletionum.

Moyſẽ fuiſſe ſũmum Sacerdotẽ.

quid

quid aliud. Dici tamen, quod daretur pectusculum consecratum, & armus, qui separatus est de ariete consecrationis, idest, ista duo, quæ in hoc ariete separata sunt; & non fuerunt data Aaron, & filijs eius, in alijs hostijs pacificis dari debuisse; patere autē putat, quòd de alijs intelligatur & non de isto ariete, qui immolatus fuit in eorum consecratione, quia dicatur in litera, *Cedent in partem Aaron, & filiorum eius iure perpetuo:* Hinc enim colligit ad futura extendi, & non ad illum arietem, qui iam fuerat immolatus, & partes eius distributæ: Item quia, inquit, dicitur in litera, *à filijs Israel*, idest, quod ista iura debent accipere Aaron, & filij eius à filijs Israel, idest, à popularibus, quando ipsi offerunt. Ergo non debuisse iura accipere de sacrificijs, quæ fiebant pro ipsis. *Cedent in partem Aaron, & filiorum eius.* De quolibet sacrificio habebant Sacerdotes aliquod ius peculiare præ cæteris, quæ habebant. De holocaustis habebant solam pellem; de hostijs pro peccato, quæ erant de animalibus magnis, vtpote de bobus, nihil, quoniam hostia cuius sanguis ferebatur intra Sancta Sanctorum, non comedebatur, sed igne comburebatur, adeps scilicet, & renunculi coram domino, cæteræ autem carnes cum fimo extra castra. Si verò sacrificia pro peccato essent de capris, vel arietibus, oblato adipe renunculis, & cauda cætera cedebant in ius Sacerdotū, sed in sacrificio pacifico, de quo hic agitur, pertinebat ad ius Sacerdotum, duo illa quæ diximus, armus scilicet dexter, & pectusculum eleuationis, cedebantq; hoc modo in ius Sacerdotum, quia armus dexter specialiter cedebat in sortem eius, qui obtulisset sanguine, atque adipem. Pectusculum de victima pacificorum pertinebat ad omnes simul tam ad Sacerdotem primarium, quàm ad inferiores alios. *Arietem autem consecrationis tolles, & coques carnes eius in loco sancto, quibus vescetur Aaron, & filij eius.* Quo loco Caietanus non dixit, inquit, elixabis carnes arietis in altari, sed in loco sancto, crediderim ego in altari tantūmodo holocausta, & ea quæ per modum holocausti cremabantur, sacrificari, reliqua autem in loco quidem sancto, & igni ex altari sumpto, sed non in altari sacrificari, vt hæc insinuat littera. Et verè sic fuisse, reuerentia altari debita cōfirmat; nam si victimæ pacificorum in altari coctæ fuissent, cùm ab offerentibus coquerentur, licitum fuisset cuilibet offerenti ministrare in altari, quod absurdum est. Notat Tostatus, non omnes carnes iuberi hic coqui, quia iam pars earum consumpta fuerat, sed illæ tantùm, quæ supererant, nam de isto ariete hostiæ pacificæ totus adeps cum renunculis, & cauda, nec non & armus dexter igne erant absumpta, & pectusculum etiam Moysi in partem suam cesserat. *In loco sancto.* Non poterant coqui istæ carnes extra atrium tabernaculi, quia ibi non erat locus sanctus, & non solùm carnes istius arietis pacifici coquebantur in loco sancto, sed carnes etiam omnium pacificarum hostiarum, quas offerebant populares. Simili ferè ritu, cæremonijsq; duo agni immaculati, & ouis annicula itidem absq; macula immolabantur in leprosi mundificatione, die scilicet octauo post priorem purificationē, in qua offerre iubebatur binos passeres viuos pro se, quorum alterum immolabat in vase fictili super aquas viuentes; alium autem tinctum in præcedentis passeris sanguine Sacerdos, cùm mundandū septies aspersisset, dimittebat viuum (cęteras cęrimonias lector per se videre poterit:) Die verò octauo homo ille sumere iubebatur duos agnos immaculatos, & ouem anniculam absque macula, vt dictum est, & tres decimas similæ in sacrificium, quæ conspersa sit oleo, & seorsim olei sextarium. Cùmque Sacerdos purificans hominem statuisset eum, & hæc omnia coram domino in ostio tabernaculi testimonij, iubebatur tollere agnum, & offerre eum pro delicto, oleique sextarium, & oblatis ante dominum omnibus immolare agnum, vbi solet immolari hostia pro peccato, & holocaustum, idest, in loco sancto; Sicut enim pro peccato, ita & pro delicto ad Sacerdotem partinebat hostia: Assumens autem Sacerdos de sanguine hostiæ, quæ immolabatur pro delicto, ponebat supremum auriculæ dextræ eius, qui mundabatur, & super pollices manus dextræ, & pedis, & de olei sextario mittebat in manum suam sinistram, tingebatq; digitum dextrum in eo, aspergebatque coram domino septies. Quod autem reliquum erat olei in læua manu fundebat super extremum auriculæ dextræ eius, qui mundabatur, & super pollices manus dextræ, & pedis dextri, & super sanguinem, qui effusus est pro delicto, & super caput eius, rogabatq; pro eo coram domino, & faciebat sacrificiū pro peccato. Dein immolabat holocaustū, & ponebat illud in altare cum libamentis suis, & homo ritè mundabatur. Quod si pauper esset, & non posset manus eius inuenire, quæ dicta sunt, pro delicto assumere tenebatur agnū ad oblationem, vt rogaret pro eo Sacerdos, decimamque partem similæ conspersæ oleo in sacrificium, & olei sextarium, duosq; turtures, siue duos pullos columbæ, quorum vnus esset pro peccato, & alter in holocaustum, offerretq; ea die octauo purificationis suæ Sacerdoti ad ostium tabernaculi testimonij coram domino: qui suscipiens agnum pro delicto, & sextarium olei leuabat simul immolatoq; agno de sanguine eius ponebat super extremum auriculæ dextræ eius, qui mundabatur,

Cæremoniæ in purificatione leprosi.

Leuit. 14.

Officiū Sacerdotis in purificando leproso.

Si pauper esset leprosus, quænā offerret.

dabatur, & super pollices manus eius, ac pedis dextri, olei verò partem mittebat in manum suam sinistram, in quo tingens digitum dextræ manus aspergebat septies contra dominum, tangebatq; extremum auriculæ dextræ illius, qui mundatur &c. Tostatus sacrificia isthæc diuidi ait in duas partes, videlicet in sacrificiũ diuitum, de quo loquitur primũ, & in sacrificium pauperum: Debuisse autem die octauo ire illum, qui leprosus fuerat, ad sanctuariũ, & in ostio tabernaculi omnia, quæ hic dicuntur, offerre. *Et ouem anniculam absque macula:* Offerebatur etiam cum agnis illis duobus ouis annicula, propterea quod tria hic fieri debebant sacrificiorum genera, scilicet pro peccato, pro delicto, & in holocaustum. Addit autem animalia isthæc debere esse immaculata, quia in omnibus sacrificijs obseruanda erat munditia. *Tollet agnum, & offeret eum pro delicto.* Hoc non refertur ad laicum, sed ad sacerdotem; nam laicus iam obtulerat omnia ista simul, ipse verò sacerdos purificans hominem, tollebat vnum ex istis duobus agnis: Et offerebat coram domino omnia ista, quod erat offerre, & tunc incipiebat immolare, idest iugulare oblata animalia, & prima oblatio erat ex isto agno, qui offerebatur pro delicto. *Quod si pauper est, pro delicto assumet agnum ad oblationem.* In paupere diminuebatur quantitas oblationis ob purificationẽ, nam si diues esset, offerre cogebatur duos agnos anniculos, & vnam ouem anniculam, pauper verò agnum vnum anniculum, & alterius agni & ouis loco duos offerebat turtures, vt suprà patet. Iste autem agnus anniculus pauperis offerebatur pro delicto, quia turturum alter erat in holocaustum, alter pro peccato. Sed quæret aliquis, cur, cùm Deus pauperis sacrificiũ precio diminuerit, pro altero agno, sicuti pro primo, & oue, turturem, vel pullum columbæ offerri sibi non iusserit? Respondet Tostatus, necesse fuisse, vt vnus agnus tantùm acciperetur, quoniam cum ad purificationem leprosi, auricula, & pollices; manus, & pedis sanguine tingi deberent, id sanguine turturis fieri non potuerit. Sed nos mysticam suo loco reddemus rationem. *Vt roget pro eo Sacerdos.* Idest, offeret istum agnum anniculum, vt Sacerdos oret pro illo, non est tamẽ sensus, inquit Tostatus, quod daretur iste agnus anniculus Sacerdoti, vt oraret pro eo, qui mundaretur, sicut dicimus, quod dantur Sacerdotibus nostris aliqua, vt orent pro defunctis, aut viuẽtibus, sed est sensus, quòd offerabatur agnus iste anniculus, vt Sacerdos oraret pro eo, qui mundatur, idest, vt faceret cęremonias purificationis in illo agno anniculo, & faciendo eas, rogabit pro eo, qui mundatur. *Immolatoque agno de sanguine eius ponet super extremum auriculæ dextræ &c.* Hic ponuntur cæremoniæ, quæ fiebant in eo, qui mundabatur à lepra, & licet solùm dicatur de pauperibus, sunt tamen eædem, quæ obseruabantur in diuitibus. Habemus item ritum purificationis vniuersalis omnium personarum, in quo describendo sacra pagina, primò adfert modum præparationis ad istiusmodi purificationem; secundò actum immolationis; tertiò cultum celebrationis; quartò, & postremò ritum expiationis. Verba eius sunt: *Loquere ad Aaron fratrem tuum ne omni tempore ingrediatur Sanctuarium, quod est intra velum coram propitiatorio, quod tegitur arca, vt non moriatur, quia in nube apparebo super oraculum, nisi hæc antè fecerit, vitulum pro peccato offeret, & arietem in holocaustum. Tunica linea vestietur, feminalibus lineis verenda velabit, accingetur zona linea, cidarim lineam imponet capiti. Hæc enim vestimenta sunt sancta, quibus cunctis, cum lotus fuerit, induetur. Suscipietque ab vniuersa multitudine filiorum Israel duos hircos pro peccato, & vnum arietem in holocaustum. Cùmque obtulerit vitulum, & orauerit pro se, & pro domo sua, duos hircos stare faciet coram domino in ostio tabernaculi testimonij, mittens super vtrumque sortem, vnam domino, & alteram capro emissario. Cuius exierit sors domino, offeret illum pro peccato. Cuius autem in caprum emissarium, statuit eum viuum coram domino, vt fundat preces super eo, & emittat eum in solitudinem.* Sacerdos itaque in die propitiationis, eo tempore, quo cæteris diebus fiebat sacrificium matutinum, veniebat in Sanctuarium, lotisque manibus, & pedibus, adducensque secum vitulum vnum, vnumque arietem, quos de pecunijs suis emerat, quia pro se, & tota domo sua oblaturus erat, moxque induebatur quatuor vestibus illis, quas diximus, offerebatque vitulum, & arietem coram domino ad ostium tabernaculi, ibique manebat, donec aliqui ex nobilioribus totius populi offerrent duos hircos pro peccato, & vnum arietem nomine totius multitudinis. Hoc vbi factum esset, Sacerdos acceptos illos hircos pro peccato à populo oblatos mittebat super eos sortem, vter scilicet eorum offerretur domino, aut esset emissarius. Mox completa sorte relinquebatur hircus emissarius ad ostium tabernaculi cum alijs holocaustis, iugulabatque Sacerdos vitulum, quem obtulerat pro peccato suo, hircorumque alterum oblatorum pro peccato populi. Assumpto autem de sanguine eorum in vase aliquo, siue craterula, introibat summus ille Sacerdos intra Sancta Sanctorum, aspergebatque septies contra propitiatorium de sanguine vituli, & hirci, quoniam ex his commixtio facta erat: Exiens autem veniebat ad exteriorem partem tabernaculi, quæ vocatur Sanctum, in quo erat altare thy-

Cur animalia debuerint esse immaculata.

Cur in pauperis leprosi ad minus vnus agnus fuerit oblatus.

Purificatio omniũ personarũ vniuersalis, & eius ritus. Leuit. 16.

thymiamatum, ibiq; faciebat expiationem tingendo cornua altaris, deinde exibat ad ostium tabernaculi, mittebatque caprum emissarium in desertum cum quodam homine, cùm tamen prius ei peccata confessus esset, imprecatusq; capiti eius omnia peccata Israelitarum. Deponebat vestimenta, lauabatque carnem suam, & mox proprijs indutus vestibus complebat holocaustum suum, & populi, itaque finiebantur omnes cærimoniæ diei propitiationis. Iam verò, si quis cum muliere, quæ esset ancilla, etiam nobilis, & tamen precio non redempta, nec libertate donata, coiuisset, ambo quidem vapulabant, sed non moriebantur, quia non esset libera, sed pro delicto suo offerebat domino ad ostiũ tabernaculi testimonij arietem: orabatq; pro eo Sacerdos, & pro peccato eius corã domino, & dimittebatur ei peccatum. In oblatione nouarum frugum præter agnos etiam immolabatur vitulus eo vt dicetur modo. *Cum messueritis segetem, feretis manipulos spicarum, primitias messis vestræ ad Sacerdotem, qui leuabit fasciculum coram domino, vt acceptabile sit pro vobis, altero die Sabati: & sanctificabit illum; atque in eodem die quo manipulus consecratur, cædetur agnus anniculus immaculatus in holocaustum domini, atque libamenta offerentur cum eo, duæ decimæ conspersæ in incensum domini, odoremque suauissimum: Liba quoque, vini quarta pars hinc, panem, & polentam, pultes non comedetis ex segete vsque ad diem, in qua offeretis ex ea Deo vestro. Præceptum est sempiternum in generationibus cunctisque habitaculis vestris.* Hæc de primitiarum oblatione, quas quia necesse est messis huius sequi plenitudinẽ, hinc ad illam accedit inquiens: *Numerabitis ergo ab altero die Sabati, in quo obtulistis manipulum primitiarum, septem hebdomadas plenas vsque ad alteram diem expletionis hebdomadæ septimæ, idest, quinquaginta dies, atque sic offeretis sacrificium nouum domino ex omnibus habitaculis vestris, panes primitiarum duos de duabus decimis similæ fermentatæ, quos concoquetis in primitias domini, offeretisque cum panibus septem agnos immaculatos anniculos, & vitulum de armento vnum, & arietes duos, & erunt in holocaustum cum libamentis suis in odorem suauissimum domino. Facietis & hircum pro peccato, duosque agnos anniculos hostias pacificorum, cumque eleuauerit eos Sacerdos cum panibus primitiarum coram domino, cedent in vsum eius, & vocabitis hunc diem celeberrimum, & sanctissimum &c.* Inter decimas itidem, quæ erant domini Dei etiam legimus de decimis bouis, & ouis, & capræ in hæc verba: *Omnium decimarum bouis, & ouis & capræ, quæ sub pastoris virga transeunt, quicquid decimum venerit, sanctificabitur domino. Non eligitur nec bonum, nec malum, nec altero commutabitur. Si quis mutauerit, & quod mutatum est, & pro quo mutatum est, sanctificabitur domino, & non redimetur.* Dixit autem legislator de istis tribus animalibus solummodo, non quod de istis tantum soluerentur decimæ, sed quia inter alia sunt principalia pecora, cùm ex his tribus tantùm fiat immolatio, nam aliàs decimas etiam soluebant alia animalia munda, vt patet Deuter. 14. nec non etiam immunda ad cibũ, puta iumenta, vt equi, muli, asini; canes verò nequaquam, vt legimus Deuter. 24. *Quæ sub pastoris virga transeunt.* Hic declaratur modus soluendi primitias de prædictis animantibus, nam cùm pastor reduxisset ea in stabula, mox per vnicum ostium exire singulatim virga sinebat, itaq; quod decimum exibat, siue pingue, siue macilentum, siue salubre, siue insalubre, cedebat in decimam. *Non eligetur nec bonum, nec malum.* His verbis tollitur causa controuersiæ, quæ oriri poterat inter Leuitam, & pastorem: siquidem ille electurus videbatur pinguiora, ac meliora, hic soluturus macilenta, & peiora.

Leuit. 19. Pœna adulteri, & ancillæ.

Leuit. 23.

Decima ex animalibus

Leuit. c. 27

MYSTICA.

PRæmittãm mysticã paschæ, prædictorumq; aliorum sacrificiorum significationem, quia iã proximè de ijs actũ est, subnexurus postea reliqua, vt deinceps de vsu huius pecoris in ethnicorũ sacrificijs, transigere liceat. Cõmunis ferè Theologorũ sententia est, per hãc agni paschalis immolationem Saluatorem nostrum Iesum Christum intelligi, vti ex subiungendis eorũ verbis clarissimè constat: Immolatio agni, inquit Rupertus, quã eadem nocte subsecuta est mors primogenitorũ Ægypti, & ortus est clamor magnus, quid significet iã dudum nouit totus Israel Dei, quia passionem significauit Christi filij Dei, per quã & originale peccatum, & omnia deleta sunt peccata mundi. Itaque iam hinc narratio tanti operis Dei, prosequenda est in laudem, & gloriã eiusdem agni Dei, Sancti, & immaculati, qui solus tulit peccata mundi, vna tantùm plaga crucis suę spiritalem tangendo Pharaonem, vt salutem perficeret populi sui, quam lex decem præceptorum decretis ad perfectum adducere non potuit. Phase ergo siue pascha nostrum immolatus est Christus. Illic figura, hic autem veritas. Illic

Christũ per agnum paschalem intelligi.

vm-

vmbra,hic autem corpus eſt. At verò (inquit) per eandem fidem ſaluati ſunt illi, per quam ſaluamur,& nos. Acquieſcimus, quia per eandem fidem, ſed non per eandem fidei ſcientiam, nõ per eandem fidei cõfeſſionem. Hodie palam exigitur, vt corde credas ad iuſtitiam,& ore confitearis ad ſalutẽ, quia verus eſt agnus Chriſtus filius Dei, qui nos morte ſua redemit de morte, qui nos ſanguine ſuo conſecrauit,& reſurrectione ſua in vitam reparauit. Et hoc præfiguratum fuiſſe in illa immolatione paſchalis agni, in illo tranſitu filiorum Iſrael, in illa ſubmerſione curruum,& exercitus Pharaonis, filijs Iſrael per rubrum mare tranſeuntibus, manifeſtũ eſt. Nunquid iam illi habebant fidei ſcientiam? Et quidem Moyſes,& prophetæ alij plus alij minus ſecũdum placitum Spiritus Sancti diuidentis ſingulis prout vult, ſacramenti habuere notitiam, ſed qualiter hoc à populo ſubtegere deberent, in vno Moyſe omnibus ſignificatum eſt; Vbi enim cognitionem cæleſtium ſecretorum accepit, facies eius ſecundum ſimilitudinem mentis refulſit, ſed ſplendorem eundem, non valentibus ſuſtinere filijs Iſrael, velamine operuit. Nunquid ſplendidam faciem tantùm operuit,& ſplendoris cauſam ſcilicet ſacramentorum Chriſti filij Dei cognitionem, publica cunctis prædicatione aperuit? non vtique, ſed ſicut faciem tantùm operuit ſub velamine, ſic ſecretum Spiritus abſcondit ſub tegmine literæ, ſed & prophetę palam annunciare prohibiti ſunt. Vnde vni illorum dicitur, *liga teſtimonium, ſigna legem in diſcipulis meis*. Et alij dictum eſt: *Tu ergo ſigna viſionem, quia poſt dies multos erit*. Itẽ, *Vade Daniel, quia clauſi, ſignatique ſunt ſermones vſque ad tempus præfinitum*. Igitur fides quidem exigebatur à populo Iſrael, ſcilicet vt crederet, quod Deus patrũ ſuorum, Deus Abrahã, Deus Iſaac & Deus Iacob, vnus & ſolus verus Deus eſſet,& quod in ſemine Abrahæ benedicendæ eſſent omnes gentes. Sed illud ab ijs exigi non poterat, quod non eis erat annunciatum, vt crederent ſcilicet, quod hoc modo, vel tali ordine benedictione illę implẽdę forent in Chriſto: Si enim cognouiſſent, inquit Apoſtolus, nunquam dominum gloriæ crucifixiſſent. Quid cognouiſſent? Sapientiam, inquit, quam loquimur inter perfectos. Sapientiam verò non huius ſeculi, neque principum huius ſæculi, qui deſtruuntur, ſed loquimur ſapientiam Dei in myſterio, quę abſcondita eſt, quam prędeſtinauit Deus ante ſęcula in gloriam noſtram, quam nemo principum huius ſęculi nouit. Si enim cognouiſſent, nunquam dominum glorię crucifixiſſent. Itaque ad hanc immolationem agni paſchalis,& cætera quæcunque, vt ait idem Apoſtolus in figura contingebant illis, ſic accipimus,& ſic legimus, tanquam actuales prophetias, vel promiſſiones Chriſti venturi, clauſas ſub ſigillis, quæ ſolis aperire poſſet idem agnus Dei, quod & fecit poſtquam reſurrexit à mortuis dicente Euangeliſta: *Quia tunc aperuit illis ſenſum, vt intelligerint ſcripturas*. Idcirco verò paſſionis eius myſterium in huiuſmodi figuris præfiguratum eſt, quia non caperet mundus, vt ſibi iam tunc dictis manifeſtis prænuntiaretur, nec huiuſmodi manifeſtatio Spiritus eo tempore ad vtilitatem daretur. Et in hac quidem figura agni (qualis res indita ſit) eò maximè clareſcit, quod Ioannes Chriſtum digito demonſtrans, *Ecce*, inquit, *agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi*. Cùm enim hæc dicit, profectò vt eſt lucerna ardens,& lucens, illam nobis illuſtrat veſperam, qua omnis multitudo filiorum Iſrael iſtum, de quo diximus agnum tali ritu immolauit,& cũcta, quę illic acta ſunt in tenebris, hic in vero lumine manifeſta dicit. Cuncta ſplendida, cuncta diuinæ rationis ſunt plena. Primum ipſum, quo immolatur agnus, plenilunium, myſticè illa plenitudo temporis eſt, de qua dicit Apoſtolus: *At vbi venit plenitudo temporis, miſit Deus filium ſuum, factum ex muliere, factum ſub lege, vt eos, qui ſub lege erant, redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus*. In plenitudine namque temporis, ideſt, quando multis iam impletus erat electorum numerus ad infernalem Aegyptum, redemptionem ſuam expectantiũ, tunc venit filius Dei, tũc venit agnus Dei, tollere peccata mundi. Quid illud, quod non ante, ſed poſt vernum immolatur æquinoctium? Nempe ab ęquinoctio verno ſuperare incipit dies noctem, nam ante illud tempus prolixiores tenebras, breuioremque habemus lucem. Ergo & in hoc myſterium eſt, quia videlicet ab immolatione agni incontaminati,& immaculati Chriſti, cæpit lux iuſtitiæ peccatorum tenebras ſuperare. Nam antea longa,& profunda peccatorum nox, breuis autem,& nubiloſa legalis iuſtitiæ lux erat. Sed & ipſa menſis Niſan, ideſt, aprilis verna temperies, cùm tellus refloreſcit, totuſque poſt hyemem, quaſi poſt ſenſum, rurſum iuueneſcit orbis. Nonne ſenſatũ hominem docet, quatenus renouatus ſpiritu mentis ſuæ, fide viridis, ſpe lætus,& charitate floridus, paſchalis agni epulis interſit ſpiritualibus? Benè ergo vetus iſte agnus immolationi ſuæ tempus ipſum, quod typico præſcripſerat agno, per omnia prouidit. Menſe primo decima die menſis, quo ſecundum legem agnus in domos Iudęorum tollebatur, intrauit in ſanctam ciuitatem Ieruſalem, turbis deducentibus,& quamdiù item ſecundũ legem ſeruatus eſt, tamdiù & iſte circa ciuitatem eandem,& circa templum demoratus eſt, ideſt, vſq; ad decimam quar-

1. Corinth. 2.

Luc. 24.

Pleniluniũ quid myſticè.

Galat. 4.

tam diem mensis eiusdem sanctæ Scripturæ herbam ruminans, & ad vitæ æternæ pascua interim suos auditores iugi balatu inuitans. Tandem quarta decima die ad vesperam, vbi illum paschæ veteris agnum comedit cum discipulis suis, tunc ipse noui sacrificij agnus, cõtinuò capiendus, & ducendus ad immolandum, iam in augustia passionis agonizans prius proprijs manibus Deo patri semetipsum immolauit, accipiens panem, & vinum, & mirra, atque ineffabili sanctificationis potentia transferens hæc in corporis, & sanguinis sui sacramentum. Nam quod deinde manibus peccatorum crucifixus, & mortuus est idem agnus, præteritorum, atque præsentium salus omnium continuò fuit, & ad illos, qui in inferiori Aegypto, idest, infernalibus detinebantur tenebris, descendit, quiq; per quinq; retroactas mundi ætates ibidem fuerant collecti. Vnde & constat, rectè quinque diebus, à decima scilicet ad quartam decimam mensis agnum seruari, quia videlicet, ex quo in typum eiusdem filij Dei, primus Abel agnum obtulit quinque fluxerunt ætates mundi, quarum in fine immolandus erat hic verus agnus Dei. Continuò inquam manibus impiorum occisus est filius Dei, destructum est regnum mortis, & soluta captiuitas populi Dei, non valentibus eos tenere Aegyptijs, quos ita cum principe eorum Diabolo mortis præposito, virtus sanguinis Christi obruit, quomodo illos Aegyptios homines, regemq; eorum Pharaonem cum curribus eius profundum maris inuoluit. Quod verò manibus suis, vt iam dictum fuit, corpus, & sanguinem suum sub specie panis ipse summus pontifex obtulit, & *hoc facite in meam commemorationem* dixit, eorum salus est, qui in ista vita detinentur, quibus Aegyptus hic mundus est, quibus verò captiuitas sub diabolo mũdi principe, ignoratio Dei est. Nisi enim hoc sacramentum Corporis, & Sanguinis sui, cum mysterio baptismi, in quo similitudo est mortis eius, instituisset nobis, omnibus quicunque nondum eramus, siue omnibus qui tunc erant gentes, & ad simulachra muta, prout tunc ducebantur, euntes, quando Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, mors eius nihil profuisset. Solos enim illorum illa hora lauit à peccatis, quos siue mortuos, siue viuos, mors eius fideles inuenit. Ritum ergò legitimum manducandi corpus, & bibendi sanguinem Domini nostri Iesu Christi, de ritu spiritualiter metiamur illius typici agni in gloriam, & honorem huius veri agni Dei, qui tollit peccata mundi. Hactenus Rupertus, & rursus ad ea verba: *Decima die mensis tollat vnusquisque agnum per familias, & domos suas, & seruabitis eum vsque ad quartam decimam diem, & immolabit eum omnis multitudo filiorum Israel ad vesperam.* Hoc agit, inquit, solemni ritu omnis Israel, idest, Ecclesia Dei, cùm redeunte anni tempore, quo Christus passus est, ante quinq; dies Sacrosanctæ eius passionis illum eius ingressum in sanctam Ciuitatem, atque occursum puerorum cum ramis palmarum, religiosa exceptione vel deductione laudes canendo imitatur. Ea sola distantia, vt qualecumque feriarum luna eueniat decima, quæ est secundum Hebræos decima dies mensis, siue luna quarta decima, quæ est quarta decima dies mensis, semper tamen in prima hebdomade, idest, dominica die, hunc processionis occursum, & in sexta mortem, item in prima celebret resurrectionem eiusdem, vt qui morte, & qui resurrectione eius semel sacratus est dies, is mortis, & is surrectionis memoria per omnes annos sacer perseueret. Cæterum ad immolationem, vel esum agni, non vna vespera, sed totus annus sanctæ Ecclesiæ acceptus est. Quocunque die, quacunque in domo Israel immolare, vel edere libet, scripturæ huius mysterium obseruandum est; D. Hieronymus ait; Qui igitur oblatus est Pilato, quia ipse voluit, & non respondit, vt patibulum pro nobis damnatus ascenderet, ipse sicut ouis ad occisionem ductus est, & quasi agnus coram tondente obmutuit. Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus, quem Ioannes Baptista monstrabat dicens: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Qui & in Apocalypsi Ioannis Euangelistæ, agnus occisus sæpe memoratur. Qui de seipso loquitur in Ieremia: *Ego autem sicut agnus innocens, & ductus ad victimam nesciebam*, cùm enim nesciret peccatum, pro nobis peccatum factus est. Et sicut agnus cùm ducitur ad victimam non repugnat, sic ille passus est voluntate, vt destrueret eum, qui mortis habebat imperium, humilians ad mortem, & mortem crucis, hic agnus est, in cuius typo immolabatur agnus, cuius cruor linitus in postibus exterminatorem fugabat Aegypti, qui non solùm sanguine suo nos redemit, sed & lanis operuit, vt algentes infidelitate, sua veste calefaceret, & audiremus Apostolum nobis loquentem: *Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis*; & in alio loco; *induimini Christo Iesu.* Author interlinearis, singulariter hic agnum nominari ait, quia cum vnusquisque tolleret, omnes tamen eum significabant, qui singularis hostia futurus erat. Rabanus asserit, quod dicitur, *decima die mensis agnum quidem tolli, sed non immolari vsque ad quartam decimam diem*, significare, quod per legem quidem Christi passio præfigurabatur, tamen non nisi Euangelij coruscante gratia completur. Denarius enim numerus, inquit, propter decalogum ad legem pertinet, & quaternarius propter quatuor Euangelia nouum exprimit Testamentum.

In Esaiam cap. 53.

1. Corint. 5.

Cap. 11.

Christus cur agno cõparatus.

Galat. 3.

Rom. 13.

D. Tho-

Ca. 1. lect. 2.

D. Thomas verò etiam ſuper primam epiſtolam ad Corinthios ait: Inter cætera ſacramenta legalia celeberrimus erat agnus paſchalis, qui vt præcipitur Exodi 12. immolabatur ab vniuerſa multitudine populi Iſrael in memoriam illius beneficij, quo angelus percutiens primogenita Aegypti pertranſiuit domos Iudæorum, quorum fores liniti eſſent ſanguine, vnde nomen paſchæ ſumitur, ſecundum quod ibi dicitur, *eſt enim paſcha, ideſt, tranſitus Domini*: Et vltimo virtute huius beneficij tranſiuit populus mare rubrum, vt dicitur Exodi 14. Ille enim agnus figura fuit Chriſti innocentis, de quo dicitur Ioannis 1. Ecce agnus Dei. Sicut ergo ille agnus figuralis immolabatur à filijs Iſrael, vt populus Dei liberaretur ab angelo percutiente, & vt tranſirent mare rubrum, liberati de ſeruitute Aegypti: Ita Chriſtus eſt occiſus à filijs Iſrael per cuius ſanguinem populus Dei liberatur à Diaboli impugnatione, & ſeruitute peccati, per baptiſmum quaſi per mare rubrum. Ille autem agnus figuralis paſcha Iudæorum dicebatur, quia in ſignum tranſitus immolabatur, vnde dicitur Matthæi 26. *vbi vis paremus tibi comedere paſcha?* id eſt agnum paſchalem. Sequitur lex: *Si autem minor numerus eſt vt ſufficiat ad veſcendum agnum, aſſumet vicinum ſuum &c.* Numerum hic myſticè ſic penè oportet intelligi, inquit Rupertus, quomodo & in pſalmo cùm propheta dicit: *Notum fac mihi finem meum Domine, & numerum dierum meorum, quis eſt vt ſciam, quid deſit mihi?* Numerus enim hominis, (vt ſecundum præſentem cauſam loquamur) tunc ſufficiens eſt, quando is, qui agnum manducat, myſteria eius penetrare præualet. Sed ad hæc quis tam idoneus? Quis infantiam tantum ſupergreſſus eſt, tantamque dierum bonorum multitudinem collegit, vt ad capiendum totum cibum tam ſolidum nihil ſibi deſit? Ergo quoties hunc agnum immolamus rectè paucitatem confitentes in nobis, quia totum eius myſterium capere non poſſumus. Aſſumimus vicinum, qui coniunctus eſt domui noſtræ, ſcilicet Apoſtolorum, & Martyrum chorum, qui per eandem fidem propinqui ſunt familiæ Chriſtianæ. Denique ſine illorum inuitatione nunquam comedere præſumimus. Dicimus enim communicantes, & memoriam venerantes, inprimis glorioſæ ſemper Virginis Dei genitricis Marię, ſed & Beatorum Apoſtolorum, & Martyrum tuorum. Quod idem eſt, ac ſi dicamus, in eadem fide nos immolare, & comedere agnum Dei, in qua Virgo concepit, & peperit, quã Apoſtoli ſancti prædicauerunt, pro qua beati Martyres paſſi ſunt, ita vicinis aſſumptis, nos per Dei gratiam ad eſum agni ſufficimus. Quia videlicet etſi totum eius myſterium comprehendere non valemus, ſatis tamen eſt, quia nihil de illo, quod Apoſtolicæ fidei ſit contrarium, ſentimus. Tantum Rupertus. Rabanus verò, quod vicinum, vt dictum eſt, eſurus iubetur aſſumere, typicè deſignare aſſerit, quod non ſolùm ex Iudæis, ſed etiam ex gentibus conuocandi erant ad fidem Chriſti, & ad veri agni immolationem, non enim ſolam ſuffeciſſe gentem Iudæam ad ſpiritnale paſcha celebrandum, verùm etiam gentes, quæ vicinæ erant domui Iudæ, adhibendas eſſe, quatenus domus Dei conuiuantium numero impleretur, & agni carnes dignè comeſtæ, fidelibus in paſtum vitæ æternæ conuerterentur. *Erit autem agnus abſque macula maſculus, anniculus.* Macula peccatum eſt, vt idem Rupertus exponit. *At ille peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius;* Erit ergo, inquit, abſque macula, ideſt, ſanctus, innocens, impollutus, ſegregatus à peccatoribus, in quo nulla eſt iniquitas. Sed partum haberet gloriæ ſola innocentia, ſi non adeſſet fortitudo quaque ad agenda perfectæ iuſtitiæ opera. Erit ergo, & maſculus, maſculus enim, hoc eſt, fortis, quia nihil fæmineum, hoc eſt, molle, vel fluxum admittit: Vnde & in Apocalypſi dicitur de muliere magna, quia peperit filium maſculum, qui recturus erat gentem in virga ferrea. Additur adhuc, quia erit anniculus. Anniculus, ideſt, perfectus, perfectionem enim ab illo conſequimur, quemadmodum & ipſe in propheta teſtatur: *Spiritus domini ſuper me, eo quod vnxerit me ad annuntiandum manſuetis miſit me, vt mederer contritis corde, & prædicarem captiuis indulgentiam, & clauſis apertionem, vt prædicarem annum placabilem domini, & diem vltionis Deo noſtro.* Annum, inquit, placabilem pro his, quos ad gloriam præparauit, & diem vltionis pro his, quos in iram deſtinauit: Annum quippe placabilem, ſiue acceptabilem, plenam acceptionem dicit; & Apoſtolus prædicat his verbis: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies ſalutis &c.* Sed & Zeno Epiſcopus Veronenſis: Hic eſt agnus, inquit, fratres, de quo litare, paſcha eſt domini, Apoſtolus quoque Paulus: *Paſcha*, inquit, *noſtrum immolatus eſt Chriſtus.* Cur autem dignatus fuerit immolari, Ioannes Baptiſta prædicauit antè his verbis: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Hic itaque dictus eſt primitiuus, quia paternæ antiquitatis ſolus eſt conſcius; hic maturus, quia poſt illum eſt nullus; hic ſempiternus, quia occiſus eſt, & inuentus eſt viuus; hic immaculatus à peccato, quia ſolus eſt mundus, hic ſalutaris, quia per ipſum vincimus mortem; Hic maſculus, quia Dei eſt virtus; hic inquam agnus perfectus, quia in ipſo magnus ille Sacerdos pio myſterio ſua victima incluſus, hodie Deo reddidit hominem, quem litauit. Quod verò ab agnis & hædis ſimili aſſumi iubetur, non im-

Pſalm. 38.

In eſu agni cur vicinus aſſumatur.

Eſaiæ 53.

Cap. 10.

Eſaiæ 61.

Annus placabilis.

Dies vltionis.

2. Serm. 10.

merito,

merito, vt scribit D. Augustinus, in quæstione super Exodum, in incarnationis Christi mysterio accipitur, quid enim opus erat, inquit, vel agnum ab ouibus, vel hædum à capris accipiendum moneri, nisi ille figuraretur, cuius caro non solùm ex iustis, verùm etiam ex peccatoribus propagata est? Sic & Gregorius Nazianzenus eligi, inquit, non solùm ex agnis, verùm etiam peioris speciei, & ex sinistra, quæ hædis tribuitur in Euangelio, quia non solum pro iustis, sed etiam peccatoribus sacrificatur. Rupertus tradit dici in lege, *iuxta quem ritu tolletis & hædum*, quia is, qui sua non habuit, aliena peccata portauit, sicut enim propter suam innocentiam in agno, sic propter iniquitates omnium nostrorum, quas Deus posuit in eo, rectè idem figurari in hædo. Siue ergo agnus, siue sit hædus, qui apud illam, & illum immolatur, vnus idemq; est in mysterio Christus, à suis, quia nulla sunt, mundus, pro alienis peccatis offerendus. Vel malè existimatione hominum, hædus, idest peccator; vera autem verissimè similitudine, innocentiæ agnus erit. Quod vtrumque propheta considerans; *Et nos*, inquit, *putauimus illum quasi leprosum, & percussum à Deo, & humiliatum. Ipse autem vulneratus est propter delicta nostra, attritus est propter scelera nostra.* Beda verò eodem ritu hædum quoq; tolli voluit, tum quia in illo Christus etiam significabatur, qui cum agnus esset innocens, tamen inter iniquos reputatus est, & quasi peccator cum peccatoribus crucifixus; hædũ enim peccatorẽ significare: Tum etiam, quia ipse hostia pro peccato fuit; denique quia peccata nostra suscipit, vnde Iacob Christum significans hædinis pellibus se contexit. *Et immolabit eum vniuersa multitudo filiorum Israel ad vesperam.* Vespera, inquit Rupertus, præsens sæculi ætas nouissima, in qua nos sumus, in quos, vt ait Apostolus, fines sæculorum deuenerunt, rectè dicitur. Vespere autem, vt ait Ribera, immolatur agnus, quia diu expectatus tandem consummatione sæculorum, quæ Deus saluti hominum præfinierat, oblatus est, hinc inquit, videmus multos sanatos à Domino esse vespere, idest post solis occasum, qua hora agnus immolabatur, & qua dominus passus exspirauerat Math. 8. *Vespere autem facto obtulerunt ei multos dæmonia habentes, & eyciebat Spiritus verbo, & omnes malè habentes curauit.* Marci 1. *Vespere autem facto, cum occidisset sol, afferebant ad eum omnes malè habentes & dæmonia habentes.* Porrò vniuersa multitudo filiorum Israel, secundum Rupertum, vniuersitas credentium est, quæ quantacunq; sit, inquit, per orbem terrarum diffusa, vnus est agnus, quem in tot locis immolat, vnus est panis, quem frangit, vnus est Christus, cuius manducat carnem, & sanguinem bibit. Ribera verò totam multitudinem filiorum Israel eum, ait immolare, quia omnes Iudæi coram Pilato petierunt, vt crucifigeretur. *Et sument de sanguine eius, & ponent super vtrumque postem &c.* Isidorus sanguine agni liniri Israelitarum postes dicit, ne vastator angelus, audeat inferre perniciem, signari signo dominicæ passionis in frontibus fideles populi ad tutelam salutis, vt hi soli ab interitu liberentur, qui cruore dominicæ passionis corde & fronte signati sunt, qui etiam opere loquuntur, *signatum est super nos lumen vultus tui domine.* Vel aliter notandum, vt ait Rupertus, quia prius oportet domum signari sanguine agni, & tunc demum carnes eius in illa manducari. Hoc verè legitimum, ac necessarium est, nec aliter dignè fieri potest. Etenim prius oportet quemq; baptizati in monte agni, idest Christi, prius inquam complantatum fieri similitudini mortis eius, vt sit resurrectionis, atque ita consecrata domo, tunc demum intus mensæ viuificæ participari. Sunt autem notæ sanguinis tres, duæ scilicet in vtroque poste, tertia in superliminari, in nomine enim Patris, Filij, & Spiritus sancti baptizemur, quæ tria nomina, siue tres personæ sunt, sed vnus Deus. Cuius videlicet trini nominis confessio, dum fide passionis Christi perornatur, vnius ostij duo postes cum superliminari, agni sanguine titulantur; sed verò author Catenæ, quemadmodum etiam sanguis ille, inquit, memoriale erat primi agni in postibus, sicut literæ legis in vestibus Iudæorum, fidei quædam attestatio tam foris aspicientibus, quàm intra inclusis cordibus; Sic semper nobis est passio Christi memoranda, & charitatis maximæ beneficium, quo liberamur à captiuitate vitiorum, siue domum ingrediamur, siue exeamus, præcipuum studium nostrum sit Dei erga nos beneficia ruminandi, maximè autem redemptionis per agnum Dei, qui tollit peccata mundi. De fide tali in ipsum, nobis minimè est erubescendum, ideo ad superliminare, & vtrumq; postem sanguis agni ponendus est. D. Chrysostomus ait, quòd sine sanguine salus esse non poterat, neque ijs, quo per id tempus, neq; ijs, qui in nouissimis temporibus extiterunt. Nam quemadmodum regiæ statuæ, inquit, quamuis inanimatæ sint, eos tamen, qui ad se confugiunt, seruare solent, non quia statuæ sunt, sed quia regem repræsentant: Similiter & agni sanguis homines saluos faciebat, non quia sanguis erat, sed quia sanguinem Christi referebat. Doctè etiam D. Gregor. in homilijs: Sed quæ est ista solennitas, inquit, quæ inferni claustra destruxit, & ianuas nobis regni cælestis aperuit? Inquiramus subtiliùs nomen eius. Requiratur egregius prædicator. Videamus, quid de eius æstimatione denuntiet. Ait siquidem: *Etenim pascha nostrum immolatus est Christus.* Si ergo pascha Christus, pensandum nobis est, quid de pascha lex loquitur, vt indagemus subtiliùs, an de Christo dicta videantur. Moyses quippe ait: *Et sument de sanguine agni, & ponent super vtrumq; postẽ, & in superliminaribus.* &c. Quid sit sanguine agni non tã audiendo, sed bibendo didicimus. Qui sanguis super vtrumq; postẽ ponitur, quando non solum ore corporis, sed etiã ore cordis

Cur hædus addatur.

Esaiæ 53.

Genes. 27

Vespera quæ.

1. Corinth. 10.

Cur postes sanguine liniantur.

Sanguinis notæ.

Statuæ regiæ.

Homil. 22.

hauritur. In vtroque etenim poſte ſanguis agni eſt poſitus, quando ſacramentum paſsionis illius cum ore ad redemptionem ſumitur, ad imitationem quoq; intenta mente cogitatur, nam qui ſic redemptoris ſui ſanguinem accipit, vt imitari paſsionem illius, necdum velit, in vno poſte ſanguinem poſuit, qui etiam in ſuperliminaribus domorum ponendus eſt, quid enim ſpiritualiter domus, niſi mentes noſtras accipimus, in quibus per cogitationem inhabitamus, cuius domus ſuperliminare eſt ipſa intentio, quæ præeminet actioni. Qui ergo intentionem cogitationis ſuæ ad imitationem dominicæ paſsionis dirigit, in ſuperliminari domus agni ſanguinem ponit. Vel certè domus noſtræ ipſa ſunt corpora, in quibus, quouſque viuimus, habitamus. Et in ſuperliminari domus agni ſanguinem ponimus, quia crucem paſsionis illius in fronte portamus. Idem Gregorius addit, de quo adhuc agno ſubditur. *Et edent carnes nocte illa aſſas igni, & azymos panes cum lactucis agreſtibus.* In nocte quippe agnum comedimus, quia in ſacramento modo dominicum corpus accipimus, quando adhuc ad inuicem noſtras conſcientias non videmus. Quæ tamen carnes agni aſſæ ſunt, quia nimirum diſſoluit ignis carnes, quas aqua coxerit; quas verò ignis ſine aqua excoquit, roborat; Carnes itaque agni noſtri ignis excoxit, quia eum ipſa vis paſsionis illius ad reſurrectionem valentiorem reddidit, atque ad incorruptionem roborauit. Qui enim ex morte conualuit, profectò carnes illius ab igne duruerunt. Vnde etiam per pſalmiſtam dicit: *Exaruit velut teſta virtus mea.* Quid namque eſt teſta ante ignem niſi molle lutum, ſed ei ex igne agitur, vt ſolidetur, virtus ergò humanitatis eius velut teſta exaruit, quia ab igne paſsionis, ad virtutem incorruptionis creuit. *Sed ſola redemptoris noſtri percepta ſa*cramenta ad veram ſolemnitatem mentis non ſufficiunt, niſi eis quoque bona opera iungantur. Quid enim prodeſt corpus, & ſanguinem illius ore percipere, & ei peruerſis moribus contraire: vnde benè adhuc ad comedendum ſubditur: *& azymos panes cum lactucis agreſtibus*, panes quippe ſine fermento comedit, qui recta opera ſine corruptione vanæ gloriæ exercet, qui mandata miſericordiæ ſine admixtione peccati exhibet, ne peruerſè diripiat, quod quaſi rectè diſpenſat. Hoc quoque peccati fermentum bonæ ſuæ actioni miſcuerant, quibus prophetæ voce per increpationem dominus dicebat: *Venite ad bethel, & impiè agite.* Atque poſt pauca: *Et ſacrificato de fermentato laudem.* De fermentato namque laudem immolat, qui Deo ſacrificium de rapina parat. Lactucæ verò agreſtes valdè amaræ ſunt. Carnes ergo agni cum lactucis agreſtibus ſunt edendæ, vt cum corpus redemptoris accipimus, nos pro peccatis noſtris in fletibus affligamus, quatenus ipſa amaritudo pænitentiæ abſtergat amentis ſtomacho peruerſæ humorem vitæ. Similiter Beda: Quod autem azymos panes cum lactucis agreſtibus manducare iubentur, ſignificare ait, quod vitam ab omni fermento malitiæ, reparatam ducentes amaritudinem compunctionis cordis ſemper habere debeamus, idque ſignificare lactucam. Cùm enim manducantur, ſic eſſe ſalſas, & amaras, vt producant comedentis lacrymas. Sic nimirum & cæleſtem panem accipientes, irrigare faciem nos debere &c. At verò Rupertus carnes agni edi in nocte aſſas igni, aſſeuerat, quia de Spiritu ſancto, qui æternus eſt ignis, virgo dominum concepit, & ipſe per eundem Spiritum ſanctum, vt Apoſtolus ait, obtulit ſemetipſum hoſtiam viuam Deo viuenti. Eodem igne aſſari in altari, quoniam operatione Spiritus ſancti panis corpus, & vinum fit ſanguis Chriſti: Signata ergo domo nos comedere, quia videlicet per baptiſmum conſecrato cuique & à macula veteris cibi, per quem perijt humanum genus, emundato, ſanguis & corpus Chriſti traditur, quo cibo non ſuperbè fieri velit ſicut Deus, ſed humiliter in gratiam filiorum Dei adoptari mereatur. Quod verò de azymis panibus cum lactucis agreſtibus dicitur, duo annotat, inquiens, alterum horum, ſcilicet quod de azymis iubetur tam in re, quàm in myſterio obſeruamus, vt videlicet azymum panem ad conficiendum Chriſti corpus habeamus, & myſticè vetus fermentum à nobis, ſcilicet fermentũ malitiæ, & nequitiæ ſecundum Apoſtoli præceptum expurgemus. Alterum verò, ideſt quod de lactucis agreſtibus præcipitur, tantùm ſpiritualiter attendimus, quia videlicet author huius ſacramenti, non eas corporaliter adhibuit, ſed ſolummodo panem, & vinum benedicens dedit diſcipulus ſuis, vnde mirandum quo græcorum conſuetudo authore tradita inoleuerit, qui fermentatum panem quærunt, & à ſacramento Chriſti azymum reijciunt, cùm nulli dubium eſſe debeat, quod Dominus noſter non niſi de azymo illud primitus effecerit. Etenim neque fermentatum nocte illa ſecundum legis edictum inueniri licebat in cunctis domibus Iſrael, neque ipſe apud ſe habendo fermentatum, legitimam porrigerre debebat occaſionem inimicis ſuis, cum diceret lex: *Qui comederit fermentatum, peribit anima eius de cœtu Iſrael tam de aduenis, quàm de indigenis terræ.* Sed de hoc aduerſum illos abundeque à Romana Sede diſputatum eſt. Porrò azyma, & lactucas agreſtes, vt ſpiritualiter comedamus, ab ipſis, qui primi hoc egerunt, Apoſtolis euidens exemplum habemus: Etenim in eo vetus fermentum, expurgauerunt, & erant noua conſperſio epulando in azymis ſynceritatis, & veritatis, quia præſens paſſio Chriſti mundabat illos ab omnibus peccatis, quibus corruptus homo primus, totam generis ſui maſſam fermentauit. Dixit enim illis in illa cæna ſacroſancta, hic verus agnus Dei; *iam vos mundi eſtis propter ſermonem, quem locutus ſum vobis, niſi enim quia ſermonem meum audiſtis, & cre-*

Nocte cur comedi dicatur.

Pſalm. 21.

Panes ſine fermento.

Amos 4.

Lactucæ agreſtes.

Epheſ. 5.

[Io]an. 13.

& credidistis, nequaquam per hanc passionem meam mundaremini. Quasi præteritum dixit, *mundati estis*, eo videlicet modo, quo postea ibidem ait ad patrem: *Et iam non sum in mundo, cum nondum per actum, sed agere cepisset, vt transiret ex hoc mundo.* Lactus verò agrestes, quæ valdè amaræ sunt, simul comederunt, quia profectò propter illa, quæ dicebantur, iam in summa tristitia erãt, & per totum triduum amaritudini passionis eius satis molestè cõmunicauerunt. Eorum ergo exemplo nos carnes agni cũ lactucis agrestibus comedimus cum corpus redemptoris accipientes, nosmetipsos, vt dignũ est, pro peccatis affligimus. Catenæ author itidem agni carnes igni assas, illos, ait comedere, qui charitatis diuinæ liberalitatem, qua in æternũ sese redemptos, piè quotidie memorantur, agnoscunt, dedicant, & toto appretiantur affectu. Panem addere citò parabilem, sanctissimum Eucharistiæ sacramentũ repræsentantem viaticũ pro inopinato, festinatoq; recessu, semper ad pietatis opera promptos ex fide, & sine fermento malitiæ, ac nequitiæ, post hac viuere cupientes. Cum picridibus, siue amaritudinibus, hoc est, vehementi dolore suorum peccatorum, perpetuaq; eorum detestatione, siue iugi meditatione, quia vita fidelium mixta sit aduersitatibus, & persecutionibus, & cruce continua exercenda. Gaudia siquidem huius vitæ, etiam honestissima, cum timore Dei moderanda esse exemplo omnium Sanctorum, & Christi. Subditur autem: *Non comedetis ex eo crudum quid, nec coctum aqua, sed assum tantùm igni.* Ad quæ verba D. Gregorius. Ecce, inquit, iam nos ipsa verba historiæ ab intellectu historico repellunt. Nunquid fratres charissimi, Israeliticus ille populus in Aegypto constitutus comedere agnum crudum consueuerat, vt ei lex dicat, *non comedetis ex eo crudum quid?* vbi & additur, *nec coctum aqua.* Sed quid aqua nisi humanam scientiam designat, iuxta hoc quod per Salumonem sub hæreticorũ voce dicitur: *Aquæ furtiuæ dulciores sunt?* Quid crudæ agni carnes, nisi inconsideratã ac sine reuerentia cogitationis relictam illius bonitatem significat? Omne enim quod subtiliter cogitamus, quasi mente coquimus. Sed agni caro nec cruda edenda est, nec aqua cocta, quia redemptor noster nec purus homo æstimandus est, neque per humanã sapientiam, qualiter Deus incarnari potuit, cogitandus: Omnis enim qui redemptorem nostrũ purum hominem credit, quid iste aliud quàm crudas agni carnes comedit, quas videlicet coquere per diuinitatis eius intelligentiam noluit? Omnis verò, qui incarnationis eius mysteria, iuxta humanam sapientiã discutere conatur, carnes agni aqua vult coquere, idest, dispensationis eius mysteriũ, per dissolutam vult scientiam penetrare. Quia ergo paschalis gaudij solemnitatem celebrare desiderat, agnum neq; aqua coquat, nec crudum comedat, vt neque per humanam sapientiam profunditatem illius incarnationis penetrare appetat, neq; in eum tanquam in purum hominem credat, sed assas igni carnes comedat, vt dispensari omnia per Sancti Spiritus potentiam sciat. Idem Gregorius alicubi: crudum Iudæos comedere tradit, aqua coctũ hæreticos, quia illi eius diuinitatem negant, isti per humanam sapientiam, & diuinitatis, & humanitatis eius sacramenta euacuant: Rupertus ait, quia ergo ista non capit humana sapientia, repellitur illa non tam sapientia, quàm curiositas, dum repetendo dicit, *non comedetis ex eo crudum quid sed assum igni.* Subiungitur. *Caput cum pedibus eius, & intestinis vorabitis.* Quo loco Gregorius inquit, sicut iam prædiximus fratres, Paulo attestante dicimus, quod caput Christi Deus est, quia redemptor est α & ω, Deus nimirum ante sæcula, & homo in fine sæculorũ. Caput ergo agni vorare, est diuinitatem illius fide percipere. Pedes verò agni vorare, est vestigia eius humanitatis amando, & imitando perquirere. Quid verò sunt intestina, nisi verborum illius occulta, & mystica mandata? Quæ tunc voramus, cùm verba vitæ cum auiditate sumimus. In quo deuorationis verbo quid aliud quàm pigritiæ nostrę torpor reprehẽditur, qui eius verba, ac mysteria, & per nos metipsos nõ requirimus, & dicta ab alijs audimus inuiti? Rupertus; Caput cũ intestinis vorare omnes communiter posse asserit, singulatim verè quosq; adimplere nõ posse, in parua nãq; & magna domo esse & perfectos, quorum sit solidus cibus, quale est ossium caput: Esse & paruulos, quorũ infirmo dente vix intestina mollia terantur. Deniq; caput agni vorare esse alta diuinitatis Christi eloquia viriliter capere, verbi gratia quale est: *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum.* Pedes vorare esse, nec illud ignorare, *quia verbum caro factum est.* Intestina verò cum pedibus vorare esse singulas infirmitatis eius actiones, siue passiones in vsum virtutis assumere, verbi gratia, quod esurijt, quod fleuit, quod contristatus est, ad summum, quod tentatus est pro similitudine absq; peccato. In eo autem, quod dicitur: *non remanebit ex eo quicquam vsq; mane,* Gregorius, & Beda, mane interpretantur diem resurrectionis omniũ, siue diem iudicij. Sed cũ sensus verborũ sit, vt iam ostendimus, si quid reseruatũ fuerit vsq; mane, qui cõburatur, nescio inquit Ribera, quomodo in die iudicij, quod reseruatũ fuerit, igne comburendum sit, propterea ita potius explicarẽ. Si comedere in nocte agnũ, est comedere, & accipere in obscuritate fidei,

Ioann. 17.

Agni carnes assas qui edant.

Aqua quid signet.

Prouerb. 9.

In 1. Reg. cap. 2.

1. Corinth. 11.

Caput agni vorare qd, & quid pedes.

Mane quid

fidei, ille vſq; ad mane aliquid reſeruabit, qui paſſionis, & ſacræ Euchariſtiæ myſteria aperta rationis naturalis luce cognoſcere, & cõprehendere cogitat. At poſtquam id fruſtra tentauerit, viderítq; humanam intelligentiam tanto ſplendore perſtringi, id quod reſiduũ fuerat vſq; mane, ideſt, quod ratione naturali cognoſcere tentauerat, nõ contentus ijs, quæ per fidem didicerat, igne combureт. Author Catenę, totum etiam agnũ in ſolemnitate edi, ait, eſſe nihil negligenter agere, diuinis præceptis ad vnguem obſequi, ſacroſanctum myſteriũ, quod deſignatum huiuſmodi Dei cærimonijs cum reuerentia, & gratitudine in animum cogitando traijcere. Totum Chriſti fide complecti, corpus ſcilicet, & animam, humanitatem, & Deitatem cum doctrina verborũ, & vitæ ac miraculorum ſignis, in profectum animi ſuſcipere per fidẽ, & ſpiritum incorporare. Sed quia difficile eſt, inquit Gregorius, vt omne ſacrũ eloquium poſſit intelligi, & omne eius myſterium penetrari, rectè ſubiungitur: *Si quid autem remanſerit, igne combureris*; Quod ex agno remanet, igne comburimus, quando hoc, quod de myſterio incarnationis eius intelligere & penetrare nõ poſſumus poteſtati Spiritus sãcti humiliter reſeruamus, vt non ſuperbè quis audeat, vel cõtemnere, vel denuntiare, quod nõ intelligit, ſed hoc igni tradit, cũ S. Spiritui reſeruat. Similiter Author catenæ: Igne ergo cõburẽda, quæ reliqua fuerint, ſignificat nihil calcandũ, vel contẽnendũ relinquere de myſterijs agni, vel Chriſti, nihil verborũ Dei ſpernere, quod nõ intelligimus, ſed ſacrificare Deo ignorantiã noſtram. Atqui Ribera, quoniã ignẽ, quo carnes aſſandæ erant, interpretatus erat ſummũ Dei amorem erga nos, igne ſcilicet aſſas comedere, qui conſiderat diuinam erga nos charitatem (*ſic .n. Deus dilexit mundũ, vt filium ſuum vnigenitũ daret, vt omnis, qui credit in ipſũ non pereat, ſed habeat vitã æternam*) creditq; Chriſtũ verũ Deum & hominem, pro nobis paſsũ eſſe, & ſeſe nobis in cibũ præ nimia charitate reliquiſſe: Sic & hic, inquit, dicere poterimus, quod reliquum fuerit, igni eſſe comburendũ, ideſt, conſumendũ, vt nihil remaneat, conſiderando amorẽ exiguũ Dei plura, ac maiora in his myſterijs feciſſe, quã nos, aut intelligẽtia cõſequi, aut etiam cogitatione fingere poſſumus. Quia verò, qualiter edendũ ſit paſcha, cognouimus, nunc è qualibus edi debeat agnoſcamus: *Sic autem*, inquit, *comedis illum, renes veſtros accingetis*: Quid in renibus, inquit Gregorius, niſi delectatio carnis, accipitur; vnde & pſalmiſta poſtulat dicens: *Vre renes meos*. Si enim voluptatem libidinis in renibus eſſe neſciret, eos vri, minimè petijſſet, vnde quia poteſtas diaboli in humano genere, maximè per luxuriam præualuit, de illo, voce dominica, dicitur: *poteſtas eius, in lumbis eius*. Quia ergo paſcha comedit, habere renes accinctos debet, vt qui ſolemnitatem reſurrectionis, atque incorruptionis agit; Corruptioni iam per vitia nulla ſubiaceat, voluptates edomet, carnem à luxuria reſtringat, neq; enim cognouit, quæ ſit ſolemnitas incorruptionis, qui adhuc per incontinẽtiam corruptioni ſubiacet, hæc quibuſdam dura ſunt, ſed anguſta porta eſt, quæ ducit ad vitam, & habemus iam multa exempla continentium. Hæc Gregorius. Sed quia accingere renes, diximus, eſſe parantis ſeſe ad feſtinandum, ita etiam interpretari poſſumus ex ſententia Riberæ, eum qui paſcha celebrat, ideſt, qui dominicæ paſſionis memoriam agit, & qui corpore eius veſcitur, tantis beneficijs deuinctum terrena contemnere, & in cæleſtem patriam feſtinare debere, vt iam nihil illi placeat, niſi regnum, quod ſanguine illo paratum eſt, & quod in ſacramento illo ſignificatur. Calceamenta habere debebant in pedibus, vt per lapides etiam, & ſpinas properare poſſent, quod nudis pedibus non fit, ideſt, vt ſignificarent, ad patriam cæleſtem per omnes difficultates fortiter eſſe properandum. Simile eſt, quod ait Apoſtolus, *Calceati pedes in præparationem euangelij pacis*, ideſt, vt parati ſimus ire quocumq; nos beatitudo in euangelio permiſſa, vocabit, placet etiam Riberæ expoſitio Gregorij, pedes eſſe opera, calceamenta, quibus pedes muniuntur, & quæ ex pellibus mortuorum animalium fiunt, eſſe Sanctorum patrum exempla, quibus noſtri operis pedes munimus: Verba Gregorij ſunt: Qui ſunt etenim pedes noſtri, niſi opera? quid verò calceamenta, niſi mortuorum animalium pelles? Calceamenta autem pedes muniunt. Quæ verò ſunt mortua animalia, ex quorum pellibus noſtri muniuntur pedes, niſi antiqui patres, qui nos ad æternam patriam præceſſerunt? Quorum dum exempla conſpicimus, noſtri operis pedes munimus. Calceamenta ergo in pedibus habere, eſt mortuorum vitam conſpicere, & noſtra veſtigia à peccati vulnere cuſtodire. Authori Catenæ, renes accingi etiam eſt libidini frena imponere, ne dominetur rationi, & ſenſibus, cum domino fuerit agenda ſolemnitas pro omni virili incumbere, & alacriter inſtare cum cultui diuino fuerit inſeruiendum; veris autem Iſraelitis ſolemnitas iugis, & ſabatum ex ſabato fide, ſpe, ac charitate ſine ceſſatione ſacrificare, ſemper proficiſci ex Ægypto tenebrarum, & perfidiæ ad patriam promiſſionis. Calceamenta in pedibus eidem eſt non habere hic locum manentem, ſed futurum iniquirere, procedere ſemper ſine impedimento carnalium affectionum, quibus alioqui nimium deferre conſueuimus, & incunctanter in

via

Agnũ ſolũ edere quid.

Igni cõburi, agni reliquias, quia myſticè.

Ioann. 3.

A qualibus edi debeat.

Pſalm. 52.

Quid per renes intelligatur.

Iob. 40.

Cur calceamenta debuerint induere.

Quid per pedes.

Renes accingi quid.

via domini ambulare. *Tenentes baculos in manibus.* Baculus iste in manibus eidem est subsidium laboris amplecti, fragilitate non remorari, occasiones, retardationes postponere. Gregorius verò, quid lex, inquit, per baculum nisi pastoralem custodiam designat, additque notandum esse, quod prius præcipimur renes accingere, postmodum baculos tenere, quia illi debet curam pastoralem suscipere, qui iam in suo corpore sciunt fluxa luxuriæ domare, vt cùm alijs fortia prædicant, ipsi desiderijs mollibus eneruiter non succumbant. Ribera ait: Baculus laborem subleuat iter facientibus, & canes, & nocentia animalia abigit, significat ergo baculus in manibus, labores cælestis itineris esse fortiter ferendos, nec vnquam in eo deficiendum esse, sed festinandum, & obstantes, tentationes baculo crucis repelli, ac fugari debere. Benè etiam subditur: *Et comedetis festinanter.* Cum festinatione comeditur agnus, vt idem habet Ribera, vt comedendo non tam voluptas, quàm vires ad iter faciendum quærantur, & nos in meditatione passionis Christi, & in sumptione sacræ Eucharistiæ non tam consolationem spiritualium delectationem appetamus, quàm vires ad labores in via Dei perferendos, & ad festinandum in patriam cælestem. D. Gregorius festinanter comedi dicit, quo mandata Dei, mysteria redemptoris, cælestis patriæ gaudia, cum festinatione cognoscere admonemur, & præcepta vitæ cũ festinatione vitæ implere. Quia enim adhuc hodie, inquit, licet bene agere, scimus: vtrum cras liceat, ignoramus; festinantes ergo pascha comedamus, idest, ad solemnitatem patriæ cælestis anhelemus. Nemo in huius vitæ itinere torpeat, ne in patria locum perdat, nemo moras ad appetenda studia innectat, sed cepta perficiat, ne liceat minimè implere, quod inchoat. Cæterùm Author catenæ, comedi cum festinatione pascha asserit, quæ ex pauore, & solicitudine proueniat, nihilque in via Dei negligenter, sed studiosè agendum, interim tamen semper pauidũ esse, ne præsumptione periclitemur, & securitate remoremur. Porrò quod ipsa solemnitas vocatur phase, idest, transitus, id nobis authore Hieronymo indicat, quod de peioribus ad meliora pergentes, tenebrosam Aegyptum derelinquamus. Sic & Rupertus: Transitus, inquit, ille Hebræorum alium nobis transitum præfigurauit, de quo dicit Euangelista sanctus: *Ante diem festum paschæ sciens Iesus, quia venit eius hora, vt transeat ex hoc mundo ad patrem.* Ille enim ferè transitus domini, imò omnium nostrum transitus est. Nam illo transeunte ex hoc mundo, ad patrem, transiuimus & nos, eiusdem patris, gratia de vinculis ad absolutionem, de tenebris ad oculorum nostrorum reuelationem. Transiuit ille de hoc quidem mundo, quia & ipse quodammodo dicitur Aegyptus, transiuit per Aegyptum inferiorem, id est, infernum, qui secundũ nomen Aegypti verè tam tenebrosa est, & locis horridus, & quoscunque ibi inuenit dignos filios Israel, signatos fide sanguinis sui, à iusto Abel, qui primùm in typum illius obtulit agnum, vsque ad latronem, quem sanguine suo signauit in ipsa hora transitus sui, cunctos liberauit, percutiendo primogenitum Pharaonis, idest, peccatũ primæ præuaricationis, quod originale dicitur, quod persuasio diaboli generauit. Igitur postes certatim signandi, & carnes agni festinanter edendæ sunt, transit enim dominus vltra non reuersurus. Mortuus enim semel resurrexit, & iam nõ moritur, mors illi vltra non dominatur, isto transitu eius contenti estote, & postes signate omnes filij Israel; alium enim transitũ sperare non licet. Veniet quidem idem dominus, sed per Aegyptum non transibit amplius, non vltra pro illis, qui nunc è tenebris exire iussi sunt, morietur. *Erit autem sanguis vobis in signum in ædibus, in quibus eritis.* Sicut ergo quotiescunque Iudæi domum intrantes aspiciebant sanguinem agni in postibus, meminisse debebant, cum gratiarum actione beneficij redemptoris patrum suorum de Aegypto, sic Christianis recordatio sãguinis Christi effusi pro peccatis nostris, indelebiliter imprimenda est cordibus, vt semper recens sit redemptionis nostræ memoria. Theodoretus ait, omnia hæc nostrorũ mysteriorum esse ænigmata, vngimus namque & nos, inquit, sanguine agni nostri, non tantùm limen, sed & duos postes, quantum ad id, quod oculis cernitur, patet, linguam, ac labia purgantes, & sanctificantes. Quantum verò ad id, quod mente tantùm comprehenditur, attinet, pro duobus postibus, vim illam, quæ irascitur, & concupiscit. Illud quoque nobis admodũ conuenit, quod non elixas carnes, sed igni tostas comedere præcipit, neque enim literæ tantùm studium nostrum impendimus, sed scriptoris sensa inuestigamus, neque humanas cogitationes diuinis eloquijs offerimus, nam & Esaias quosdam reprehendit, quod vinum aqua miscerent, sed solo igne diuino vtimur, sancti videlicet Spiritus gratia. Quod autem scriptum est, vt nihil carnium in posterum diem relinqueretur, ita intelligendum est, quòd futura illa vita signis vllis non indiget, in illa enim res ipsas contemplabimur. Ouium verò ossa ij conterunt, quia perperam diuina eloquia interpretantur, atque ad suam propriam imbecillitatem illa transferre conatur. Quod autem ait, non ex ouibus modò, sed etiam hædis immolandum, diuinam rursus bonitatem commendat. Neque

Baculus in manibus quid.

Quid, comedere festinãter, significet.

Primogenitorum nece ... ad Fabiolã.

Ioann. 13.

Quid per Aegyptum significetur.

Cur sangui ne agni postes signarentur.

Quid duo postes notẽt

Quid oues & quid hædi immolati.

que enim pro iustis tantùm, verùm etiam pro peccatoribus salutarem sustinuit passionem. Huc autem sensum nos ipse docuit. Sanctorum enim congregationem agnis comparauit, peccatorum verò cœtum hædis. Nam & lex hædum pro peccato offerebat, atque etiam ex ijs qui diuinorum mysteriorum participes sunt, nonnulli vtpote perfecta virtute præditi, tanquam ouem sumunt, alij verò, vt hædum per suorum peccatorum recognitionem, delictorum suorum maculas eluentes. Eadem ratione & Seruator noster, non ex triticeis tantùm, sed etiam hordeaceis panibus eos, qui ad se conuenerunt, satiauit; nobis quoq; idem dominus præcepit, succinctos lumbos habere, & pede calceatos, & lucernas accensas, vt domesticos suos, qui dominum suum præstolantur. Sed Hebræi tāquam ab Aegyptijs liberati, atque in terram Chanaan introducti, habitum hunc, ac speciē habuerunt; nos verò, vt hinc in aliam, atque diuersam vitam translati &c. Disserit etiam de tantis mysterijs Gregorius Nyssenus in hæc verba: Quid ergo hac historię figura docemur? quòd oporteat primas cogitationes, & prima peccandi initia, & vias primas radicitus tollere. Nam qui principia destruxit, is totum nequaquam admisit. Sic & Dominus ipse magna voce per euangelium clamat, primogenita iubens Aegyptiorū interimere, cùm apertè imperet nos expauescere adulterij maculam, ac cędis scelus, cupiditate, ac ira penitus extinctis: nunquam enim aliquid horum oriri potest, nisi alterum ex ira, alterum ex cupiditate nascatur. Qui primogenitum interimit, is partum quoque, qui ex primogenito nascitur simul interimit. Sicut in occidendo serpente, qui caput oppressit, atq; percussit, is totum, quod à capite trahitur, corpus mortificauit; quod minimè vnquam fieri poterit, nisi sanguis in ostijs infundatur, qui percussorem facilè repellit: Id ergo vtrumque in vnum complectamur; Sic enim rectiùs, ac exquisitius exponitur. Primogenitorum nece, ac postium cum sanguine custodia discimus, & illinc primas vitiorum appetitiones tollendas, & hinc primum vitiorum aduersus nos aditum, per verum agnum repellendum esse intelligamus, nō enim ingressum percussorem eijcere, sed ne omnino subingrediatur, cauere lex iubet. Cautio autem & custodia tuta est, vt agni sanguine superliminare, simul & postes inungamus: Ita per ænigmata nos ea lex instruit, sæculi quoque doctrina philosophatur. Nā animam in rationale, concupiscibile, ac irascibile philosophi partiuntur, quorū duo postrema irascibile dico, & concupiscipile, subesse aiunt, ac vtrimque rationale sustinere: Rationale verò vtrisque innixum vtraq; continere, & ab vtrisque sustineri, vt ad fortiter quidem agendum, per iram excitetur, ac roboretur, ad boni autem fruitionem, concupiscentia offeratur. Quousque igitur anima hoc ordine seipsam tutatur, rectis cogitationibus, quasi quibusdam clauis hunc istorum trium ordinē conseruans alterum ab altero quod virtutis cultum coadiuuatur: Ratio enim irascendi, & cupiendi vim ad bonū dirigit, & ab illis, vt diximus, corroboratur. Si verò is ordo cōuersus fuerit, & quod superesse debet, subijciatur, ac cupiēdi, ac irascendi vis rationē de loco suo deiectam cōculcet, tunc percussor ingreditur, tunc nulla sanguinis vis illi resistit: Nihil enim fides in Christum his prodest, qui peruersione huius ordinis corrumpuntur. Primò enim superliminare inungendum, deinde vtrumque postem tingendum sanguine iubet; quomodo igitur posteris rationem primùm fide Christi communire; cùm eū supra quærere iubearis, si eam in loco suo non inuenies? nullo certè modo; nec te turbet, quod primogenitorum cædem Aegyptijs illatam, & sanguinis effusionem, atq; inunctionem à Iudæis factam in vnum contulimus; vnus enim atq; idem homo, Aegyptius, & Iudæus varietate viuendi, & varia voluntate, ac electione intelligitur: Itaque si virtutem possidere velit, vitiorū radices enecet, necesse est & aditum sanguine, idest, Christi inungat, vt tuta virtus perficiatur, ad quem quidem spiritualem legis sensum, quæ sequuntur, mirificè congruunt. Iubent enim nutrimentum assumendum esse, idest, corpus, vnde sāguis effusus est, quo repellitur Aegyptiorū percussor, si auditus nostros, idest, tres illas animæ vires illo signatas perspexerit. Accedit quod edendi modum nō remissum quendam tradit, vt in conuiuijs fieri solet, vbi conuiuæ sedent manibus liberis, & pedibus non ad iter calceatis, & ad hæc effusis induti vestibus. Sed contra quasi ad iter pedes iussit comedendo habere duris calceis calceatos, cingulo sustineri, ac cōprimi, vestē, ne effundatur, ac in manibus baculū teneri, quo canes arceantur. In hac itaq; dispositione festinanter agnū comedere iubentur, non operosa coquorū arte præparatū, sed igni, vt contigit, assum, quod verò comedere non possunt, id quoniam osseū est, igni tradere iubentur. Ex quibus omnibus manifestū est altiùs quoddam, hoc comedendi modo voluisse legislatorem nobis ostendere. Quid enim si rectus, an sedens? Si vt ad iter calceatus, an aliter? Si festināter, an maturè? Si baculum manibus teneas, an non? Quid, inquam, ad virtutem colendam, aut fugiēda vitia, quod maximè latores legum respicit, hæc afferunt? Profectò nihil: Cur igitur iussit ita fieri? nisi spiritalem sensum sequamur, nullam idoneam, sufficientemq; causam, poterimus vnquam inuenire.

Primogenitorum nece quid innuatur.

Sanguine inūgi quid.

nire. Quare patet etiam à nomine (transitum enim comestionem illam appellauit) quid illis rerum inuolucris voluerit significare, monet enim per hæc ænigmata, vt considerare, ac intelligere velimus, transitum quendam esse hanc vitam nostram. Nam postea quam ingressi sumus ad eam, necessitate quadam ad exitum semper compellimur, ad quem præparatos nos esse vult pedibus, & manibus, reliquoque ad iter apparatu. Ne igitur spinis in hoc arduo viuendi itinere pedes lædantur, non nudis pedibus, sed durioribus calceis communiti itinerare debemus. Spinæ autem, quæ pedibus infixæ non solùm retinent, retardantque, verùm etiam enecāt, peccata sunt, à quibus durities calceorum defendit, continentissima videlicet, tenuis, ac dura vita, quæ debilitat, atque frangit spinarum acumina, quibus à paruo, tenuique principio ad anteriora vsque peccata sic ingrediuntur, vt penitus occidant. Ad hanc vitam faciendam talaris vestis, & effusa, idest, voluptuosa & vitiosa viuendi ratio, quæ latissimè patet, nimiumque effunditur, impedimento est. Quare cingulo quodam sursum trahenda est, & coarctanda, ne huc, atque illuc circumfluat. Cingulū verò est diligens, ac modesta viuendi ratio, quæ nos monet ad necessitatem, non ad voluptatem rebus vti. Quod autem pro modestia cingulum capiatur, etiam membra corporis, quæ cingulo connectuntur, testimonio sunt. Baculus verò, quo & feras repellimus, & nonnunquam sustentamur, spes est. Hac enim sola inducimur, vt labores simul, & dolores feramus, hac fessos animos recreamus. Hac fit, vt ardentius plerumque in latrātes canes, alienas videlicet à veritate bestias, insurgamus; hac armati longè illas ab ouibus nostris arcemus. Ex igne autem solùm cibus nobis propositus est, quoniā fides, quæ per cibum illum significatur, ardentissima esse debet, nihil humidum, aut labile, ac fluens possidens, sed firma, ac stabilis, ex qua comedemus, quantū nobis possibile. Ossium autem, ac durum nobis, igni tradimus, quod, vt quale sit, inspiciatur. Illud teneamus duo esse præceptorum diuinorum genera. Nam huiusmodi sunt, vt possibile nobis sit, ea plenè intelligere, probabilemque de ipsis reddere rationem. Hæc non ignauiter, nec quasi coacti pertractare debemus; sed vt famescentes, comedunt, cum desiderio scilicet, & libenter, vt ad bonā nobis hic cibus valetudinem animæ possit prodesse. Alia sic latent, vt duriora sint, quàm vt vel plenè intelligere, vel reddere rationem queamus, vt si quis quæreret, quænam sit substantia Dei, quæ sit necessitas eorum, quæ fiunt, aliaque quàm plurima, quæ curiosi multi quærunt; hæc omnia Spiritui Sancto relinquimus, qui Dei profunda inuestigat, & scit, vt Apostolus ait. Nam ignem pro spiritu capi plerumque in sacris literis, nemo, lacte nutritus earum, negabit. Sic educet de Aegypto populum Moyses, & quicunque eius vestigia sequitur; hoc modo ab Aegyptiaci peccati tyrannide liberat, qui ei parent. *Vocauit autem Moyses omnes seniores filiorum Israel, & dixit ad eos, ite tollentes animal per familias vestras, & immolate phase, fasciculumque hyssopi tingite sanguine, qui est in limine, &c.* Vbi author interlinearis, possumus igitur, inquit, quod de agno per familias accipiendo, & immolando, ac de sanguine, qui in limine fasciculo hyssopi super vtrūque postem, & super liminare intingendo dicitur, per omnes ecclesias, vel diuersos gradus, fide (quæ comparatur grano sinapis, quæque humili deuotione suscepta, omnes animæ affectus purgat) passionem Christi suscipiendam intelligere, cuius quidem sanguis est nobis ianua vitæ, eoque vel intentionem mentis, vel frontem corporis esse liniendam. Similiter & Rupertus: Quid autem in spiritu, inquit, aliud hic de agni sanguine mandatur, quam de veri agni, idest, Christi filij Dei sanguine, qui non in abscondito, vel intus repositus, sed omni modo palam expositus est, vt quicunque domum suam signare velit, vt liberatur de manu percussoris diaboli, citò inueniat, citò, & velociter salus illi occurrat, dummodo sic faciat? Tollat fasciculum hyssopi, & intingat in sanguine, idest, recitet symbolum, spem totam constituens in sola salutifera Christi passione, & inde tres notulas faciat, in vtroq; poste, & in superliminari baptizatus scilicet in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti. Significat enim hyssopus fidem, & humilitatem passionis Christi, per quam superbiæ tumor deponitur, quo primus homo corruptus contra suum Creatorem intumuit; quod sperans Psalmista dicebat: *Asperges me domine hyssopo, & mundabor, lauabis me, & super niuem dealbabor.* Igitur hyssopus tinctus agni sanguine, quo domus signatur, humilitas mentis est, cum passionis Christi fide, in quo quisque credentium baptizatur, Authori catenæ, fasciculus iste hyssopi est humilitas, amaritudo, salubritas, coadunatio, & charitas, quæ omnia iungenda sint solemnijs paschalibus; Qui præterea ad hæc sequentia verba, *Cùmque viderit sanguinem in superliminari &c. transcendet domus ostium &c.* Ad crucis figuram insinuandam formari, inquit, mandat sitū, & positionem sanguinis eius, qui se ostium dixit ouilis ecclesiastici, per quod intrant fideles, & exeunt, vt pascha inueniant. Custodi verbum istud legitimum tibi, & filijs tuis vsq; in æternum. Benè vtique & veraciter, nam Iudæi vmbram, & figuram; nos autem illius Dei veri, & solius veram recolimus, & celebramus, &

Quid per calceamēta intelligatur.

Quid per cingulum, & baculum.

Quid per ignem.

Quid fasciculus hyssopi tinctus sanguine.

vsque in æternum celebrabimus agni immolationem, & vniuersalem redemptionem omnium filiorum Dei; *Cumque introieritis terram, quam Dominus Deus daturus est vobis, vt pollicitus est obseruabitis cærimonias istas, & cùm dixerint vobis filij vestri, quæ est ista religio? Dicetis eis victima transitus domini est, quando transiuit super domos filiorum Israel in Aegypto percutiens Aegyptios, & domos nostras liberans.* O magnum, & admirabile Sacramentum! Nonne tibi videtur Christus Dominus sub his verbis, cùm venit hora eius, vt transiret ex hoc mundo ad patrem & pascha vetus cum dilectis discipulis celebrabat, contineri, similiq; sermone statim subinde nouum pascha instituere? Sicut enim dixerat, hoc est sacrificium phase domino, sic dixit, sacrosancta corporis, & sanguinis instituens mysteria, *hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur*, &, *hic est calix noui testamenti in meo sanguine, hoc facite, quotiescunque biberitis in meam commemorationem*: Quasi dicat, nunc vobis nouum instituo sacramentum, non carnem agni, sed meam oblaturus, non sanguinem pecuinum, sed proprium corporis mei effusurus. *Dixitque Dominus ad Moysen, & Aaron, hæc est religio phase, omnis alienigena non comedat ex eo*: Alienigenam, vt exponit Rabanus, dicit gentilem, qui necdum sacro baptismate renatus est; cui nullo modo corporis dominicum, & sanguis tribuendus est, quia sicut extra est religione, sic debet esse, & communione, seruum verò emptitium mandat circumcidi, vt liceat ei pascha comedere. Quis est seruus empticius, nisi qui emptus est sanguine Christi? qui primùm debet circumcidi, spirituali vtiquè circumcisione, non carnis, sed cordis & sic agni immaculati corpus comedere: nam talibus dicit Petrus Apostolus: *Scientes quod non corruptibilibus, auro, & argento redempti estis, de vana vestra conuersatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine, quasi agni immaculati, & incontaminati Christi, præcogniti siquidem ante constitutionem mundi, manifestati autem nouissimis temporibus propter vos, qui per ipsum fideles estis in Deo, qui suscitauit eum à mortuis, & dedit ei gloriam, vt fides vestra, & spes esset in Deo, animas vestras castificantes in obedientia charitatis, &c.* Aduena quoque, & mercenarius pascha edere non possunt. Quis est aduena, nisi is, qui nuper venit ad fidem, & necdum firmus est in fide Catholica: Mercenarius autem ille est, qui pro terrenis tantum laborat, & nullum in futuro præmium requirit, Isti sanè non sunt digni accipere corpus Christi, quia aut eum nō firmiter credunt, aut non veraciter amāt, ac ideo indigni eius participatione sunt. Rupertus, nullum admitti ait, nisi seruum empticium, quem cum tantùm interpretatur, qui susceperit per baptismum emptionis, imò redemptionis Christi sacramentum, additque etiam si iam sit catechumenus non vescetur, sed tanquam mercenarius à cætu vescentium segregabitur, vt nec saltem consistat in domo, dum hoc phase immolatur, dum à domesticis fidei comeditur, sed & in alterius sectæ homines in quoscunque hæreticos, vel schismaticos hoc phase distribuere nefarium est, etiamsi sanguine agni signatos se habere dicant suarum frontium postes. Soli itaque Hebræi ex eo comedunt, quia hoc sacramentum non datur nisi fidelibus, nec passio prodest, nisi credentibus. Si quis autem ex eo edere velit, prius circūcidatur oportet, id est, baptizetur. Et qui per peccatum à Deo alienus factus est, vt comedat, circuncidere debet cor suū, & auferre quicquid in eo est immundū. Aliter etiam hæc ad allegoriam conuertentes, dicere possumus, vernaculos esse innatas; atque insitas nobis scientias, emptos verò argento disciplinas quas audiendo, legendoque comparauimus. Vernaculos tamen, ac argento emptos circumcidere, & purgare debemus; alienigenam verò nulla ratione admittere iubet, vt pote qui alienum dogma recipiat. Præterea si in ecclesia verba Dei comedis, & postmodum, aut ad Iudæos, aut hæreticos accedis, iam non in domo vna pascha domini, vti iussus es, agis: *In vna namque domo*, inquit lex, *comedetur, nec auferatis de carnibus eius foras*: In vna autem domo agni caro comedi iubetur, quia in vna Ecclesia Catholica mysterium passionis eius ritè celebratur, nec offerri licet de carnibus eius foras, quia nec pagani, nec Iudæi, nec hæretici, nec illi omnino qui extra ecclesiam sunt ad hanc communionem admittuntur, quorum fides, doctrina, & conuersatio aliena est à regula ecclesiasticæ disciplinæ. Sic & Rupertus in hoc etiam secundum spiritum, vnitatem sanctæ ecclesiæ scribit commendari attentius, scilicet, vt manducaturi mensam dominicam simus domus vna, id est, id ipsum dicamus omnes, & nō sint hæreses in nobis, & schismata: Tunc enim nō in vna domo comedi agnū, sed foras carnes eius efferri, quando indiscretè tribuitur scindentibus vnitatem fidei, cùm in scissura mensium Deus non sit. Ergo cum præsenti testimonio scripturæ licere confidentes dicere, quia non est verum sacrificium, qnod fit extra ecclesiæ vnitatem: At verò etiam author catenæ: in vna ergo domo comedendum esse ait pascha, siue agnum, in vna azymorum congregatione vnanimi voto, simili fide, concordi charitate, etiam si secundum loca, & tempora diuidantur. Non exportandas carnes agni paschalis, nihil indigenis, & canibus illius mysterij proijciendum, sed ardore fidei cum gratiarum actione ruminandum, & igne

Quid per alienigenā intelligitur.

Seruus empticius quis.

Aduena, & mercenarius quis.

In vna domo comedi agnū quid.

charitatis absumendum, Deoque dicandum, à quo omne bonum. *Neque os illius confringetis.* Hoc testimonio, vt ait Rupertus, Sanctus Euangelista sic vsus est: *Ad Iesum autem cùm venissent, vt viderunt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura.* Et subinde: *facta sunt enim hæc, vt scriptura impleretur, os non comminuetis ex eo.* Ergo & iuxta proprias vocum significationes, prophetia manifesta est, & nihilominus tamen quotidie nobis mysticè obseruandum est, vt os eius non comminuamus, idest, verbum per quod subsistit, cibi & potus huius sacramentum, non confringamus, sed integrum, atque illibatum custodiamus: Qui enim quidpiam de diuinitate agni huius peruersum sentit, ipse sibi os illius contringit. Authori cætenæ; os non confringere significat spē futuræ resurrectionis in istis fidelibus, qui dignè phase domini celebrauerint. Rabano verò: os agni non comminuere, est, in dispensatione incarnationis Christi, robur diuinitatis per blasphemiam non corrumpere, quia Deus, & homo, vnus, inquit, est Christus, comminuit ergo ossa agni, qui Christum dicit de Maria Virgine purum hominem natum, & non verum Christum. D. Bernardus in sermonibus de cute, carne, & ossibus animæ: Ossa iustorum omnino integra, atque illæsa custodiri, ait, à domino, vt nunquam frangatur propositum cordis eorum, nunquam salubris intentio conteratur, &c. *Quod si quis peregrinorum in vestram voluerit transire Coloniam, & facere phase domini, circumcidetur prius omne masculinum eius, & tunc ritè celebrabit, eritque sicut indigena terræ.* Quod est apertè dicere, secundum Rabannum, veris Israelitis, & populo ecclesiastico, verum pascha celebrantibus; Si quis infidelis, & externus à cultu Christiano ad hanc communionem se sociare voluerit, expoliet prius veterum hominem cum actibus eius, & induat nouum, qui secundum Deum creatus est in iustitia, & sanctitate veritatis. Sicque dignè sociabitur conuiuis cælestibus, vesceturq; ritè epulis spiritualibus. Et Rupertus ait: Quisquis adhuc peregrinus, & nondum domesticus fidei est, siue ille paganus, siue sit hæreticus, aut certè falsò Iudæus, circumcidatur domino circumcisione cordis, & aurium, quod est in Israelitarum transire coloniam, & tunc vescetur carnibus agni quæ non debent extra vnam Catholicam Ecclesiam efferri. *Eadem lex erit indigenæ, & colono qui peregrinatur apud vos.* Possumus etiam per indigenam, & colonum, quorum lex eadem sit, & eum qui ex circumcisione, & eum qui ex præputio est, intelligere populum, quorū alter, qui ex circumcisione est, indigena rectè dicitur, alter qui ex præputio, colonus; hospes enim testamentorum, & alienus olim erat à conuersatione Israel. Vtriusque populi eadem lex est, vt tam hic, quàm ille, omissis cunctis superstitionibus, vel iustitijs carnis solam Christi quærant gratiam. Cùm igitur tanta sit misericordia Dei, vt etiam de Iudæorum populo multos per fidem iustificare dignatus sit, & nos sub veteri quondam ignorātiæ profunda nocte pereuntes in patriarcharum societatem, & in sortem electi generis adoptauerit; amplectamur purificatis mentibus, atque corporibus hoc salutis nostræ mirabile sacramentum, & ab omni fermento malitiæ veteris emundati pascha domini cum digna obseruatione celebremus, vt regente nos Spiritu sancto à charitate Christi nullis tentationibus separemur, qui in sanguine suo pacificās omnia in altitudinem paternæ gloria se recepit, & humilitatem sibi seruientium non reliquit. Atque hæc de ritu immolandi, edendique agnum paschalem, venio modo ad holocaustum, cuius secundum genus dictum est, fuisse de pecoribus, siue de ouibus, aut capris. In cuius sacrificij explicatione illud intelligere oportet, vt asserit Isychius, eum, qui subtiliter verba legis inuestigat, quia nō solùm de bubus, sed etiam de ouibus præcepit Israelitam offerre holocausta. Ergo non solùm, qui legis mandata operatus, hunc enim esse bouem, vtpote operatorē diximus, sed & quilibet simplex, & sine malitia, cui comparatur ouis dicente Ieremia: *Ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam, & non cognoui;* Ergo & ipse semetipsum holocaustum Deo offerre poterit; Veruntamen cùm ouium memoriam fecisset, ait enim: Si autem de ouibus est oblatio, subintulit aliud animal, idest, capram, dicit enim sic: *de ouibus, & de capris.* Quanta autem inter capras, & oues differentia sit, apertissimè nos Dominus Iesus docuit, dum de consumatione sæculi narraret, qui dum oues à dextris constituit, benedictionem iustorum ijs subdidit; hædos autem à sinistris, contra quos sentētiam illam terribilem peccatorum protulit. Sicut ergo licet non solùm de ouibus, sed & de capris offerri, & oblatio de pecoribus dicitur: Sic & eum, qui ex peccatoribus est, possibile est simplicitati operam dare, & quasi ouem factum, conseruationem suam in holocaustum offerre Deo: Quia enim nihil impedit ad adipiscendam iustificationem peccatorem quempiam fuisse, quamuis hoc Iudæi non putarent. Audi qualia per Ezechielis prophetiam dixit: Cùm enim in multis inuectus fuisset contra iniustum, & dixisset, morte moriatur, sanguis eius super ipsum erit; hæc etiam subdidit; Quod si genuerit filium, qui videns omnia peccata patris sui, quæ fecit, non fecerit simile eis super montes non comederit, & oculos suos nō leuauerit ad Idola domus Israel, & vxorem proximi non

Cur non frangeretur os agni. *Ioann. 19*

Peregrinus quis.

Indigena, & colonus quis.

Holocaustū *Lib. I. in Leuit.*

Math. 25.

Cap. 18.

vio-

violauerit,& alia his similia, in quibus finem hunc addidit, hic non morietur in iniquitate patris sui,sed vita viuet. Et dicitis,quare non portabit filius iniquitatem patris? Sic Iudæi necesse esse filium, quasi hæreditario iure, in patris succedere peccato arbitrabantur. Sed quamobrem oues,& capras ad latus altaris,quod respicit ad aquilonem coram domino præcipit occidi,cùm non ita de bubus præcepisset,sed corã domino sanxisset immolari? Videntur enim verba contrarietatem quandam habere, atque differentiam;quia cùm sit sacrificium holocaustomatis vtrumque, differentia his distribuit loca. Non est ergo ignorandum, quia quantum ad superficiem literæ,eundem in vtrisque locum legislator significauit. Holocaustomatum enim altare ante tabernaculum constitutum ex latere erat ianuæ, vt non sanctorum ministrantibus obstrueretur introitus, sicuti in Exodo de eodem dicitur; Et imposuit velum ianuæ tabernaculi testimonij, & aram holocaustomatum posuit circa ostium tabernaculi testimonij. Quæcunque ergo ad sacrificium offerebantur ex latere altaris ab aquilone stabant, & sic coram domino sacrificium celebrabatur, idest, in conspectu sanctorum, faciem enim domini appellat Sancta sanctorum, quia in ipsis Dei habitabat gloria. Vnde nec frequenter in ipsa intrare sacerdotem, nisi semel in anno iubebat. His ergo ita se habentibus, differentiam dici verborum sicut necessaria contemplationi erat, oportuit, quia enim altare diximus esse Christum,ouium autem sacrificium simplicitatem studentium, non absolutè autem etiam iustitiam operantium, non in directum intelligibilis altaris, sed ex latere offertur. In directum enim est, quia mandata perficit. Ex latere autem quia à malis abstinet. Quare? quia sicut in aulam, verbi gratia, regiam melius est per ostium quidem rectum ingredi;cùm autem hoc non est facile, bonum sit etiam per illud, quod ex latere est, introire: Sic melius quidem est Deo per mandatorum offerri perfectionem, bonum est tamen, etsi per malorum se quis offerat abstinentiam, Deo quippe quomodolibet offerri bonum est. Ad latus autem altaris ad aquilonem necessariò addidit; nebulosa enim penè semper hæc pars est, obtinentur siquidem nebula, idest, ignorantia hi, qui ex toto se innocentiæ tradunt, propterea,& holocaustum dicitur etiam sine operatione Iustitiæ. Idem Isychius in explicatione primi holocaustomatis, de bubus, vel de ouibus offerre, inquit, præcepit ex vtroq; animali, vel iumento, similem designans hominem, qui nihil acuminis, neque ad virtutem, neq; ad malitiam habet, sed trahitur ab alio, tales sunt boues,& oues, nimis enim ad manum sunt cõsueta animalia,& eos, qui ita trahunt facilè sequentia. Et propterea non omnium hæc munera, sed Iudæorum solummodo esse possunt: Illi enim etiam si virtutis aliquid non operentur, sufficit eis minimè iniquè operari, de quibus Dauid dicebat: *Homines, & iumenta saluos facies domine.* Primum ordinem hominibus costodiens, deinde custodiens etiam reliquis salutem: Quod autem hominem istum, de quo sermo est, legislator appellauit, ait enim: *Homo ex vobis*; non hoc admireris, possibile enim est eundem, & hominem appellari, & quæ iumentorum sunt, agere. Demonstrat hoc idem Dauid propheta dicens: *Et homo cum in honore esset comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.* Sed reuertor ad secundum holocaustum, quod est de oue, vbi etiam Radulphus Flauiacensis notandum monet, quod lex oui capram coniungit, quoniam scilicet capra, aut hædus genus sit animantis olidum, & luxuriosum, ideoque in scriptura sacra peccatorum imaginem gerat, inde, inquit, est, quod agnus paschalis iuxta Septuaginta de ouibus, & capris sumi iubetur, quia Christus, qui pascha nostrum est, ex iustis, & peccatoribus carnem assumpsit. Sed & Daniel in quadam visione Alexandrum Macedonum regem, hircum caprarum nominauit, Græcorum scilicet luxuriam notans, à quibus ille originem duxit; sed & in iudicio oues à dextris, hædi autem à sinistris statuendi sunt. Cùm igitur capra peccati, aut peccatoris typum teneat, quid est, quod in holocaustum Deo offerri iubetur? Nunquid acceptum fieri potest Deo peccatum nostrum? Sed sciendum est, quod cuius non placet executio, placet mactatio. Offertur ergo Deo capra, non viua, sed mortua, quando quem offendimus peccati perpetratione, placamus abolitione. Idem verò computatur ouis,& capræ holocaustum, quia in eodẽ, vbi prioris malitiæ vetustatem deponimus, innocentiæ nouitatem domino consecramus. Quæri ergo potest,cum bos, & ouis sanctitatis speciem gerant, cur in sacrificio mactentur, cur non potius viua offerantur. Neque enim vt peccati, ita & Iustitiæ acceptabilis Deo est exterminatio. Ad quod ipse respondet, bouis,& ouis immolatione non sancti laboris, seu innocentiæ exterminiũ designari, sed quia nemo iustus nascitur: Non enim prius, quod spirituale est, sed quod animale, deinde quod spirituale: Ad hoc etiam ea, quæ iustitiæ formam habent, immolata Deo, non viua offeruntur, vt exinde aduertere liceat, nullum per sanctitatem posse consecrari, qui non carnis concupiscentiam mactauerit prius; quam cum carnis origine traxit. Vbicunq; tamen in hostijs Christi typus agitur, per mortem victimæ, non vitij, sed carnis mors in eo monstratur.

Cap. 31.

Latus altaris aquilonē versus quid notet.

Psalm. 35.

Per capram & hædũ in sacris literis intelligitur peccator.

1. Corinth. 25.

tur. Tantum Radulphus. Ribera verò hoc secundum holocaustum ab ijs offerri solere ait, qui vitulum non habebant, qui offerebatur in primo, & quemadmodum hoc primum holocaustum esse Christi dixerat, seipsum in cruce Patri offerentis, ita hoc secundum esse minus diuitum, idest, martyrum, qui Christum imitantes seipsos obtulerunt: Hoc holocaustum verò, vt dictum est, agni est, aut hædi, qui masculus sit, & immaculatus, agnus maryr est propter innocentiam, & mansuetudinem, qua inimicis minimè resistit, sicut ait Ieremias; *Et ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam*, & Esaias. *Sicut ouis ad occisionem ducetur, quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum*. Masculus propter fortitudinem; immaculatus propter sanctitatem. Idem in hædo intelligitur, quia natura filius iræ erat, & ad vitia procliuis, vt virtutes, quibus anima ornatur, & vitia, quibus caruerit, non naturæ bonitati, sed gratiæ Dei tribuat, natura enim non agnus erat, sed hædus. Immolatur ad latus altaris, quod respicit aquilonem, quod de vitulo dictum non est, quia pars aquilonaris frigidior est, & obscurior, & martyres, quamuis sancti sint, habent tamen ignorantiam, & peccata minima, quæ illa sanguinis effusione deleantur. Christus tamen neutrum habuit, & omnino pro alienis peccatis mortuus est. Altare, in quo se offerunt Deo martyres, sancta Ecclesia est; vt enim Deo placere non potest hostia, quæ ad altare non offerretur, ita nullum sacrificium extra Ecclesiam illi gratum est. Et quia vestigia sanguinis martyrum manent in Ecclesia, & ad Dei, ac martyrum ipsorum gloriam, atque ad exhortationem nostram, magna omnium fidelium exultatione celebrantur, rectè sanguis per circuitum altaris à filijs Aaron fundi iubetur, sacerdotum enim opera tota, hos triumphos Ecclesia cognoscit, & colit. Membra diuiduntur, quia libenter pro Deo se martyres à parentibus, cognatis, amicis, & ab omni possessione, & voluptate separant, & diuidunt, vt Deo offerant. Quare non iniuria ea, quæ iecori adhærent, commemorata sunt, quibus intimi affectus, & quæ maximè cordi adhærebant, intelliguntur. Ignis, quo hoc holocaustum crematur, idem est, quo & nobilius illud holocaustum Christi crematum est, idest, ardens Dei amor; ligna, exempla passionum Christi, & aliorum martyrum memoriaque insignium Dei beneficiorum, quibus amor ille in horas in illis augetur, & latiùs sese diffundit. Intestina reliquijs concoctorum ciborum, pedes puluere sordidantur. Ita intestinorum sordes immoderatum affectum rerum huius sæculi, cordi adhærentem indicant, puluis autem affectus quasi cutem animæ solùm tegentes, & qui facilè excuti possunt, significant: Et quia si quid tunc est amoris rerum huius mundi, quod vel in corde inhæreat, vel animam quodammodo fœdet, pænitentiæ dolore diluunt martyres sancti. Benè intestina, & pedes, antequam crementur, aqua lauantur. Huc vsque Ribera, ex quo etiam de ouis significatione in hostia pacifica, in boue dictum est. Liceat hic deliramentum Mahumetis addere, quod inter alia, quæ de extremo iudicio scripsit, absurda, ferè est absurdissimum, arietes scilicet, qui die paschæ, bairan à Turcis appellati mactantur, paradisum in extremo iudicio ingressuros asserens, eiusque rei testem citans Zunam: eumq; arietem, qui ab Abrahamo filij sui Isaac loco immolatus est, per quadraginta annos in paradiso educatum, nigrumq;, & ab angelo Gabriele delatum fuisse. Hinc fit, inquit Bellonius, vt Turcæ multos arietes iugulent, quos die paschæ sacrificent, tametsi vnicus ex præscripto, & obligatione sufficiat. Nam liber Zunæ dicit omnes arietes à Turcis propter paschæ sacrificium iugulatos in extremo iudicio pro ijs, qui ipsos iugulandos curarunt, oraturos. Offerebatur præterea ouis pro peccato plebei hominis per ignorantiam, ouis scilicet immaculata eodem ferè ritu, quo aliæ hostiæ immolabantur, cum pro peccato principis offerri iuberetur hircus. Post hirci autem seu capræ oblationem, etiam ouem conuersos offerre præceptum fuisse asserit Radulphus, quoniam necesse sit, vt si veram de malis nostris pænitentiam agimus, vitæ de cætero innocentiam Deo consecremus, vnde psalmista Domino, inquit, loquitur dicens: *Iudicium, & iustitiam in Iacob tu fecisti*, iudicium scilicet, vt electi pro malis suis seipsos iudicent, iustitiam verò vt mala eadem in reliquum emendent. Esaias quoque per vitæ correctionem peccata aboleri ostendit, dicens: *Lauamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis, quiescite agere peruersè, discite benè facere: Si fuerint peccata vestra sicut coccynum, quasi nix dealbabuntur, & si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt*. Cùm verò in hac legislatione eadem, quæ supra repetita sint, hoc solùm notandum existimat, quod sicut hirci, & capræ, sic etiam ouis cornua altaris tangi, & basis illius infundi præcipiuntur: hic enim nos colligere, quia & ipsa innocentia post peccati abrenunciationem, si non pro præsentibus, tamen pro præteritis luctum habere debet, & afflictionem, per quam Deus, & ministri eius ad passionem flectantur; non enim sufficit peccata deseruisse, nisi congrua satisfactione, quod iniquè perpetratum est aboleatur. Iuxta igitur legis decretum sanguine ouis, quæ pro peccato offertur, & cornua altaris tangenda sunt, & basis illius infundenda, quia etiam vitæ innocentia, quæ pro redemptione veterum deli-

Martyrum sacrificiū.

Intestin. sordes mysticè quid notent.

Hostia pro peccato plebec homin. per ignorātiam.

Psalm. 98.

delictorum Deo consecratur, sua afflictione, & diuinam indulgentiam, & humanam debet acquirere compassionem. Isychius verò, capræ, quæ ab his, qui sunt de populo, & qui non occupantur in meditatione legis, offerebatur, ouem quoq; coniungi asserit, quoniam in populo, & idiotis possibile est esse aliquos etiam simplices, quibus conueniat ouis sacrificium, quod tam in holocaustomatis, quàm sacrificijs hostiæ pacificorum demonstratur; apertè ergo legislatorem approbare cupientem, quia non solùm princeps, idest, scientia sublimior, nec tantùm popularis, sed & si quis est in popularibus simplex, si fortè peccauerit, quod & hic ad redemptionem peccatorum, debeat pænitentiam, ouis sacrificium, introduxisse. Ideo autem non arietem, sed ouem, idest, fæminam, & non masculum præcepisse offerri, quia popularibus fæminarum sacrificium deputarit, eos hic, qui legem accipiunt, euidenter contestans, vt quicumq; principatum sortitus est, & est alijs sublimior scientia, non solùm exhibeat simplicitatem, cùm oporteat eum etiam prudentem esse sicut serpentem, quemadmodum dominus ait. Qui verò non est talis, idest, qui non abundat scientia, & propterea in populo degit, hic, quamuis sit simplex, si contingat, vt peccet, nec ipsi peccatum ignosci, nisi per oblationem pænitentiæ, peccatum diluerit. Idem Isychius sequentis capitis legem; *anima quæ iurauerit, & protulerit labijs suis vt vel malè quid facere vellet, vel benè; & id ipsum iuramento, & sermone firmauerit, oblitaque postea intellexerit delictum suum, agat pænitentiam pro peccato, & offerat agnam de gregibus, siue capram, orabitque pro eo Sacerdos, & pro peccato eius.* Hic agnam de gregibus, siue capram offerri existimat, quia de aliquo, qui de populo est, videlicet de vulgo, loquitur hoc loco, inter quos possibile est simplicem quampiam inueniri agnam de gregibus, vtpotè aptam simplici, quemadmodum, inquit, superiùs diximus. Radulphus verò: *& offerat agnam de gregibus, siue capram*, exponens ait, tanquam diceret, quod prius vouerat, & nondum reddiderat, reddat, malè, & benè faciat, carnem affligens, & bonis operibus insistens. Hæc namque est ouis, & capra, bonorum operum executio, & malorum pænitentia. Nec contrarium videatur, quod siue ouis, siue capra offerri iubetur, cùm nos vtrumque offerendum dixerimus: Siue enim aliquando copulatiuum est; & vtraq; hic iniungitur. Quod verò agnam de gregibus ponit, hoc fortasse aduertendum est, quoniam infirmioribus, & his maximè, qui adeo negligentes sunt, vt votorum suorum obliuionem admittant, ardua, & quæ paucorum sit, non est intelligenda conuersatio, sed vulgaris, & quæ cuiuslibet etiam inualidi vires non opprimat. In subsequenti verò lege, vbi *anima si præuaricans cærimonias per errorem, in his, quæ domino sunt sanctificata, peccauerit, offerre iubetur pro delicto suo arietem immaculatum de gregibus, qui emi potest duobus siclis iuxta pondus sanctuarij*, per arietem Christum intelligi scribit; hunc q; pro delicto suo offerre debere, qui in sanctificatis delinquit: sed quærendum esse, cum ipse idem suprà per vitulum expressus sit, profectò tam suo, quàm populi hostia factus, cur hic per arietem designetur. Manifestam patere rationem. Quicunque (inquit) fidei catholicæ veritatem temerariè præsumunt, doctrinæ Christi contrarij existunt. Non ergo isti Christum ducem, sed aduersarium. De quibus Ioannes in epistola sua: *Omnis (inquit) qui præcedit, & non permanet in doctrina Christi, Deum non habet.* Præcedunt enim qui Christo docenti non obedire; sed doctrinam eius quasi corrigere moliuntur. Si igitur tanti reatus propitiationem quærunt, Christum sibi ducem constituant, & eius magisterio humiliter se subdentes, errorem pristinum corrigant. Sic fiet vt quem prius aduersarium habebant, iam arietem factum, propitiatorem inueniant. Horum forma in decem illis leprosis apparuit, qui medelam illius suppliciter postulantes, steterunt à longè, & exclamauerunt, dicentes: *Iesu præceptor miserere nostri.* Ecce cùm à Christo sanari desiderant, quasi arietem sibi constituentes, præceptorem vocant. Qui ergò in sanctificatis delinquit, arietem pro se offerat, idest, quisquis dogmatibus Ecclesiasticis refragari ausus est, per Christi doctrinam se corrigat; vt ipsum iam habens doctorem fidei, per ipsum mereatur reconciliari. Sed quid est quod huic arieti duorum siclorum pretium ponitur? *Offeret arietem*, inquit, *qui emi potest duobus siclis iuxta pondus sanctuarij.* Notum est omnibus, argenti metallum sonorum esse. Siculus itaque qui argenteus est, veræ fidei confessionem insinuat. *Quisquis enim* (ait Ioannes) *confessus fuerit, quoniam Iesus est filius Dei, Deus in eo manet.* Aries ergo iste Sicli pretio emitur, quia Christus per veræ fidei confessionem acquiritur. Sicli tamen in pretio, duo sunt, quia Christus & corde credendus, & ore confitendus est. *Quia si confitearis in ore tuo Dominum Iesum, & credideris in corde tuo, quòd Deus illum excitauit à mortuis, saluus eris.* Confitere igitur in corde tuo, vt Deus vocem tuam audiat: confitere & ore, vt fides tua hominibus innotescat: & vtriusque sicli pretium persoluisti. Siclus tamen ille sanctuarij pondus habere præcipitur, vt fidei tuæ professio, ecclesiasticæ traditionis formam imitetur. Si enim Christum nominans, aliud de illo sentias, quàm Catholica tradit fides, siclum quidem habes, sed quia pondus in illo sanctuarij non

Capra à quibus offerretur.

Populariũ sacrificium quod.

Aries Christum notat.

Lucæ 17.

1. Ioann. 4.

Rom. 10.

non inuenitur, aries ille tali commertio minimè tibi confertur. Isychius quoque in eodem ferè sensu arietem hic Christi typum esse asserit: Bonum quidem (inquit) est, ab omni peccato abstinere, maximè tamen ab eo, quod contra sancta committitur, quia Deus per illud iniuriatur. Quantum autem hoc & quàm terribile sit, præsens, quam legislator exposuit, demonstrat oblatio. Cernis quippe, quia dum tot præcepisset sacrificia celebrari, nusquam de arietis sacrificio in principio libri huius domini ad Moysen loquentis, nisi tantum in hoc loco mentionem fecit, volens necessitatem & vtilitatem sacrificij huius ostendere. Cernis etiam, quia non hircum neque capram aut ouem, aut par columbarum, sed arietem præcepit offerri, ex oblatione docens, quale sit hoc peccatum. In figura enim Saluatoris aries accipitur. Cognoscis autem hoc modo, quando Deus Abraham ab vnigenito immolando cohibuit: quoniam & Isaac viuere propter promissam ex eo successionem & figuram sacrificij Saluatoris impleri oportebat, propter hanc Isaac in sacrificium assumpto, vidit arietem in vepribus hærentem cornibus, vel sicut Septuaginta in arbore Sabech patriarcha teneri. Arbor autem Sabech crux est, lignum remissionis, in quo aries ex cornibus figuram generis confixi manibus in cruce Christi, tenebatur. Non solum autem immaculatum eum esse præcepit, sed & qui pretij sit, siue emi possit duobus siclis, vel secundum Lxx. argenti quinquaginta siclis, siclo sanctuarij. Nemo quippe sibi conquirere domini sacrificium, nisi per Spiritum sanctum potest, si enim nemo potest dicere, dominus Iesus Christus, nisi in Spiritu sancto, multò magis nec sacrificium eius post assequi sine operatione Spiritus. Vnde non simpliciter dictum est, quinquaginta siclorum, ostendit quippe hic numerus sancti Spiritus aduentum ex eo, quod die Pentecoste, idest, quinquagesima ad Apostolos venit. Sed & pondere sanctuarij, siue secundum Septuaginta siclo sancto, vt per hoc, quod dixit sancto, ostenderet sancti Spiritus virtutem, & operationem. Siclo autem quare? quia siclus viginti obolorum est, hic autem vicenarius numerus non est peccatis obnoxius. Vnde hi, qui de Aegypto exierunt, tùm viginti annorum essent, peccati populi pœnam non susceperunt: Mundus quippe ab omni peccato est spiritualis homo. Non solùm autem arietem offerri, sed quintam addere præcipit. Si quis fortè sancto vase vel cibo, aut vnguento tali illicitè abusus est, hoc appellauit commissum peccatum in sancta; hic ergo ipsum reddet & insuper quintam, idest, quintam eius partem tradet sacerdoti. Hoc autem significat, vt quoniam quinque sensus habemus, si per vnum sensum peccauerimus, veluti si oculum ad adulterium in tempore, & loco sancto occupauerimus, aut linguam in detrahendo, vel aures ad malam locutionem, aut odoratum ad perceptionem odoramentorum meretriciorum, aut manum ad tactum prophanum, & iniustum: Primum quidem à peccato illo abstineamus, & pœnitentiam per arietem pro eo offeramus, idest, Christum rogemus, vt peccati in se commissi ipse fiat ereptio, deinde quintam, idest vnum prædictorum sensuum, per quod peccatum commissum est, offeramus sacerdoti Christo, videlicet, vt nequaquam vltra ad actionem prauam illum occupemus sensum, sed consecremus illum Deo. Sic enim pro peccato nostro deprecabitur. Quomodo autem peccati aries per sacerdotem offeratur in alia parte libri scriptum est, vbi sacrificium pro peccato æquale esse sacrificio, quod pro delicto fit prædicauit. Hoc autem nunc adijciendum est, quia, delictum legislator duobus modis vti solens, & delictum appellare, nunc quidem peccatum, quod ad scientiam peruenit, & nequaquam iam ignotum est peccati; nunc autem, quod in Deo ipso commissum est veluti iureiurando, aut etiam in sanctis; non sine causa hoc appellat delictum, sed vt tu cognoscas similiter in Deum extendi peccatum, quod in scientia, & quod in iureiurando, & quod in sanctis committitur. Idem author in explicatione præcepti de peccato per ignorantiam, & si quis fecerit vnum ex his, quæ domini lege prohibentur, & peccati intellexerit iniquitatem suam, quo offerre iubetur arietem immaculatum de gregibus sacerdoti mensuram peccati, habere ait præsentem locum quæstionem non modicam consideratione dignam, quia pro peccatis, pro quibus capram pridem offerri, aut ouem præcipit; Ait enim: *Quod si peccauerit de populo terræ per ignorantiam, vt faciat quicquam ex his, quæ domini lege prohibetur, atque delinquat, & cognouerit peccatum suum, offeret capram immaculatam.* Nunc tanquam oblitus ea, quæ præceperat: *Si anima (ait) peccauerit per ignorantiam, feceritque vnum ex his, quæ domini lege prohibentur, & peccati rea intellexerit iniquitatem suam, offeret arietem immaculatum de gregibus sacerdoti.* Et multum videtur differre inter hoc sacrificium, & illud, quod dudum præcepit, sed neque oblitus est anteriora, nec contraria ijs præcepit. Quia enim nomine animæ, gentilem diximus significari, hic autem forsitan ignorans mandata legis transgredi poterat. Propter quod dixit, *Et per ignorantiam*, rectè intelligibilis aries, Christus videlicet, huius peccatum in sacrificio pro eo oblatus diluit; sed & illud ostenditur, atq; in his euidēter demonstrat, quia in vnoquoq; quidem

Arbor Sabech qua.

Quinquaginta sicli quid notet.

Sicli precium.

Vicenarij num. vis.

Quintam dare sacerdoti quid.

peccato, pro remittendo eo egemus pænitentia, cum non ſimus idonei per noſmetipſos ſine Chriſti ſacrificio conſequi veniam. Ergo ſi quis extra fidem Chriſti conſtitutus eſt Iudæus fortè, aut paganus, licet ſe pænitere de peccatis ſuis per conſeruationem, & vitam demonſtret, remiſſionem non merebitur, quia arietem offerre, ideſt, Chriſti ſacrificium non poteſt. Quamobrem generaliter de omnibus ſancire cupiens non dixit, ſi anima de populo, ſed ſimpliciter, ſi anima peccauerit, & fecerit vnum ex his, quæ domini lege prohibentur. Ergo & indocto, & de ſcientiam habente, nec non de omni peccato rectè hoc, quod dicitur, accipitur. Quia autem arietem pro delicto iubet offerri, apertiſſimum eſt, quia delictum hic legislator, intellectum peccatum poſuit, propter quod dicens *per ignorantiam* ſubdidit, *Et peccata rea intellexerit iniquitatem ſuam.* Sic & Radulphus, varietatem hoſtiarum pro perſonarum varietate, hic diſtinxiſſe aſſerit, & quia non ſolùm peccantium, ſed peccatorum diuerſitas conſideranda eſt, vt iuxta menſuram culpæ, extendantur menſura vindictæ, hoc eſſe, quod hic diſcernitur. Qui reus eſt, inquit, iubetur, vt ad ſacerdotalem accedat, & peccati ſui æſtimationem illi committēs, quod ille iudicauerit, hoc iſte deuotus implere contendat. Offeret itaque ſacerdoti arietem immaculatum iuxta menſuram, æſtimationemque peccati, ſi eum quaſi ducem, & præuium ſibi conſtituens, hāc poteſtatem illi conceſſerit, vt dignæ pænitentiæ reatus ſui modum ipſe æſtimauerit, pondus ſibi imponat, vt immaculatæ vitæ viam oſtendat, ſi ſe deniq; promiſerit ſecuturum, quo ſacerdotis documentum præceſſerit. Iuge modò ſacrificium legis. In quo duo agni, vnus mane, alter veſpere offerebatur, ſignificare iuge ſacrificium euangelij, quod omnibus diebus offertur in Eccleſia, ex Ribera dictum eſt, itaq; agnum qui quotidie offerebatur, Chriſtum, ſine dubio ſignificaſſe in cruce patri offerendo. Manè ſignificare tempus legis, & prophetarum, & legis naturæ, veſperum finem temporū eſſe quo Chriſtus venit in mundum, & omne, quod vſq; ad cōſummationem ſæculi supereſt. Vt ergo ſciremus qui ſalui facti ſunt, ac fient ab initio mundi vſq; ad aduentum Chriſti, & ab eo vſq; ad finē ſæculi per ſanguinem agni in cruce occiſi ſeruari, agnum mane, ac veſpere immolatum fuiſſe. Similiter author Catenæ iuge duorum agnorum ſacrificiū, qui mane, & veſperi domino offerebantur, Chriſtum dominum redempotrem noſtrū ſignificaſſe agnum ęternum immaculatum, perpetuam & vnicam propitiationē pro omniū peccatis à conſtitutione hominum vſq; ad finē mundi. D. Bernardus in ſermonib. de Purificatione B. Mariæ duos illos agnos, qui ſingulis diebus mane & veſpere domino offeruntur, duas nobis indicare ait Domini Ieſu oblationes. Primā eſſe, quā hodierna die celebramus. Hodie nāq;, inquit, ſiſtitur creatori terræ fructus ſublimis, hodie placabilis Deo, & placens Deo virgineis manibus offertur in templo, portatur à parentibus, à ſenibus expectatur. Offerūt Ioſeph, & Maria ſacrificium laudis, ſacrificium matutinum, Simeon & Anna ſuſcipiunt, ſed oblatio iſta fratres ſatis delicata videtur, vbi tantum ſiſtitur domino, redimitur auibus, & ilico reportatur. Veniet quando non in templo offeretur, nec inter brachia Simeonis, ſed extra ciuitatē inter brachia crucis, veniet quando non redimetur alieno, ſed alios redimet ſanguine proprio, quia redemptionem eum miſit Deus pater populo ſuo. Illud erit ſacrificium veſpertinum, iſtud eſt matutinum. Iſtud quidem iucundus, ſed iſtud plenius. Iſtud enim tempore natiuitatis, illud iam in plenitudine ætatis. Deo vtroq; enim potes accipere, quod propheta prædixit: *Oblatus eſt, quia ipſe voluit.* Nam & modò oblatus eſt, non quia opus habuit, non quia ſub legis edicto fuit, ſed quia voluit: Et in cruce nihilominus oblatus eſt non quia meruit, non quia Iudæus præualuit, ſed quia ipſe voluit. Voluntariè ſacrificabo tibi, quia voluntariè oblatus es pro mea ſalute, non pro tua neceſſitate. Cyprianus, Chriſtum, ait, oportuiſſe offerri circa veſperam diei, vt hora ipſa ſacrificij oſtenderet occaſum, & veſperam mundi, ſicut in Exodo ſcriptum eſt; *& occident illum omne vulgus Synagogæ filiorum Iſrael ad veſperam.* Et iterum in pſalmis: *Eleuatio manuum mearum ſacrificium veſpertinum.* Et author Catenæ: Quod ſi agnus veſpertinus, inquit, dominum morientem præfigurat, agnus matutinus meritò eundem nobis de morte reſurgentem adumbrabit, cui ſententiæ applicat hoc pſalmiſtæ dictum: *ad veſperam demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia.* Nec non hoc alterum: *In matutinis meditabor in te, quia fuiſti adiutor meus;* indeque & pſalmos aliquot titulum habere pro ceruа matutina, hoc eſt, pro domino reſurgente. Nam mortem, inquit, noſtram Saluator moriendo deſtruxit, & ad vitam reſurgendo reparauit. Quod autem cum agnis anniculis ſimul offerebatur panis ex ſimilia conſperſa oleo factus, & vinum iam tum ſacroſancta corporis, & ſanguinis eius myſteria ſub ſpecie panis, & vini iugiter in Eccleſia immolanda, ſicut & nunc indeſinenter immolantur, præſignaſſe ait, virtute Spiritus ſancti complenda, per quem & ipſe ſe obtulit immaculatum Deo. Vide etiam de hoc eodem ſacrificio in hiſtoria de boue. Quod modò ad ſacerdotum conſecrationem attinet, in qua vitulus de armento, & duo arietes immaculati offerebantur, & cætera.

Variandæ hoſtiæ pro varietate perſonarū.

Iuge ſacrificium.

Chriſti typus.

Serm. 2. & 3.

Chriſtū circa veſperā debuiſſe offerri.

Idem

Idem author Catenæ, & interlinearis spiritualiter hanc consecrationem manus Aaron, & filiorum eius id nobis præferre, testatur, quod sacerdotes ecclesiæ omnia bona opera operari debent, nulla autem mala. Vitulo autem sacrificando imponere Aaron, & filios eius manus super caput, & postmodum in conspectu tabernaculi mactari, quia vera hostia Christus Dominus, qui peccata nostra portauit, in cruce erat pro salute mundi offerendus, cuius sanguine, & iusti quatuor virtutibus nitentes, per quatuor cornua altaris, & inferiores in ecclesia, per basin eius significati, & demum omnes à reatu omnium peccatorum emundari debebant, non, vt sine omni prorsus peccato viuerent, sed, vt non imputarentur eis peccata, & rei non haberentur apud iustitiam Dei, cui satisfactum esset per Christi mortem, & sanguinem eius redimentem fideles, & electos, si illis applicata fuerit per fidem, & sacramenta. Vel cornua altaris, & basis sanguine vituli liniri, quia Christus, qui sacerdos ecclesiæ Dei est, altare, & hostias pro nobis criminibus peccatum fit, hoc est, sacrificium pro peccato, vt nos à peccatis liberaret. Sed & cum adeps offertur incensum domino, nil nobis indicare aliud, quàm Saluatoris nostri passionem ex virtute gratiæ eius in fine sæculorum celebrandam, acceptissimam Deo futuram. Quod verò vituli carnes extra castra comburuntur, quia pro peccato sunt, Dominum Iesum Christum extra Ierusalem pro peccatis mundi in cruce offerendum. Sed & duos arietes, super quorum capita Aaron, & filij manus imponunt, domino mactandos, ipsum eundem dominum Iesum propter eminentissimam Dei, & proximi dilectionem, exprimere ducem, & pastorem ouium, quem morti sacerdotes, & pontifices Iudæorum tradiderunt. Nec ab re secundi arietis sanguine aures dextras, polices manum, ac pedem Aaron, & filiorum eius tingi, quoniam immolationem Christi purgatus, & innouatus simplicium Iudaici populi auditus, opera correcta, & incessus dextri, & puri redditi. Aspersionem autem sanguinis eiusdem super Aaron, & filios, si non voce, signo saltem tibi clamare videri, quod scelerati illi Iudaici populi sacerdotes in die parasceues spurcissimis labijs protulerunt; *Sanguis eius super nos, & filios nostros.* Theodoretus verò, sacerdotes, inquit, non omnibus hostijs manus imponebant, sed ijs, quæ pro ipsis immolabantur, maximèque pro peccato, cæteris verò ipsi illi, qui offerebant, manus suas supponebant: Id verò declarabat hostium locum offerentis tenere, ac supplere. Illud autem sciendum est, quod pro pontifice vitulus offerebatur, itemque pro omni populo. At verò pro principe hircus: pro vtroque verò capra; principi namque masculus, subiectis verò fæmina congruit, propterea quod mulierem Adam subiectam esse Deus voluerit. Præterea vitulus, qui pro peccato offerebatur, extra castra comburebatur. Ob id Christus quoq; dominus noster, vt ait Apostolus, extra portam passus est, veritatemque figuræ imposuit. Altari quoque omentum imponebatur, offerebatur similiter adeps ventriculi, duo renes, ipsiusque iecoris fibræ. Quæ quidem omnia tantùm, quæ in nobis sunt, affectionum ænigmata esse, existimarim, adeps namque, qui ventriculum operit, gulæ, atque abdominis vitium indicat, renes verò voluptates illas, quæ ventrem maximè oblectant, fibræ autem iecoris irascibilem animæ vim declarant, hinc enim pars illa, quæ bilem ipsam continet, copulatur. Hæc autem omnia consecrari iubet, ac quodammodo malas ipsorum efficacias mortuas esse significare. Brachium quoque dextrum arietis pro consummatione offerri præcipit, hoc est, virtutem, quæ se operibus exerit, dexteram, ac gratam Deo offerendam esse. Ita & author Catenæ, obseruandum esse tradit, dominum potissimùm exigere pro suo sacrificio animalia illa, & membra illa, quæ concupiscentijs subijciuntur. Nolle habere animal infirmum, aut quod testiculis sit priuatum, requirere renes, qui concupiscentiæ prima sunt officia: Velle habere hepar, quod roborat libidines, & adipes, qui effrenem faciunt concupiscentiam. Hæc omnia dominum in suo velle habere sacrificio, non quod illum delectent renes, aut adipes pecudum, sed quòd hæc mysticè significent, quòd homo debet mortificare membra sua super terram. Non vacat denique mysterio, quod per Moysen cauda hostiæ in altari domino offerri præcipitur, vt videlicet omne bonum quod incipimus, etiam perseuerantiæ fine compleamus. Repeti autem videtur eadem consecratio Aaron, & filiorum eius in Leuit. his verbis: *Locutus est dominus ad Moysen dicens, tolle Aaron cum filijs suis, vestes eorum, & vnctionis oleum, vitulum pro peccato, & duos arietes.* Quo loco Radulphus istum ait esse vitulum, cuius immolationem inter hostias, quæ pro peccaro offeruntur, primam suprà posuerat, Christum scilicet, dominum, qui pro generis humani reatu seipsum in ara crucis immolatum obtulit. Sed quoniam eius passio non solùm opere complenda, sed etiam populo prædicanda fuerat, eligi ministros, quibus hoc officium iniungatur, vt morte illius audita, & credita à sua mũdus morte saluetur: *Sicut enim Moyses exaltauit serpentem, ita exaltari oportere filium hominis,*

Adeps quid notet.

Quibus hostijs sacerdotes imponerent manus.

Brachium dextrum arietis quid notet.

Qualia animalia in sacrificijs fuerint requisita.

nis, vt omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Moysen itaque vitulum hunc offerre, cùm diuina pagina Christum pro nobis se ipsum obtulisse docet. Hac locutione in parabola Euangelica, redeunte illo adolescente filio, patrem seruis suis de hoc eodem vitulo præcepisse dicentem: *Adducite vitulum saginatum, & occidite:* occidite, dicit B. Augustinus, idest, occisum prædicate. Legem itaq; coram Aaron, filijsque eius vitulum pro peccato mactare, cùm doctorum scientiam de Christi passione informat; sed quia per eorum prædicationem eadem passio populis intimanda erat, ideo subiungi: *Cumque super caput eius posuissent Aaron, & filij eius manus suas, immolauit eum hauriens sanguinem.* Huius itaque vituli Aaron, & filios eius manus suas capiti imponere, vt intelligant suæ illum fidei committi, quatenus, qui pro mundi salute passus est, eorum labore, atq; instantia, mundo innotescat. Et quia post documenta fidei, etiam conuersationis fidelium pastoribus cura habenda est, lex, eiusdem Radulphi iudicio, postquam vitulum pro peccato obtulit, quem Aaron, filijsq; ipsius prædicandum commisit, iterum arietem offert in holocaustum, quia monet eos, vt si fidei sunt doctores, auditoribus, suis in bonis operibus studeant esse duces. Offert holocaustum coram eis, non hostiam pacificam, cùm eos hortatur, vt si magistri sunt, non popularem, sed perfectam arripiant conseruationem. Offert, inquam, quia offerre eos docet. Huic autem arieti Aaron, filijque ipsius super caput manus imponunt, cum pastores ecclesiæ, quod sacra lex ijs suggerit, se obseruare promittunt. Cùm verò Moyses obtulerit & arietem secundum in consecrationem sacerdotum. Nonne prioris oblatio sanctificat offerentes? qui enim in sua conuersatione perfectum religionis fidelibus præbet exemplum, nonne sanctus dicendus est? *Scriptum tamen est, Maledictus qui spem suam ponit in homine, omnis enim homo mendax, Deus solus verax est.* Et reuera in tantis tenebris humanæ ignorantiæ, quis homo, cui error non sit timendus, nisi solus ille qui Deus, & homo est? Quicunque ergo in populo Dei duces constituuntur, ne errent, quia homines sunt, & post se in perditionem etiam alios tradunt, necesse est, vt eum, qui errare non potest, sibi ducem proponant, hoc est, si in grege fidelium arietes ipsi sunt, expedit eis, vt Christum, cuius ducatu consecrentur, & ab errore liberentur, arietem sibi constituant. Inde B. Apostolus cùm discipulos suos ad suam imitationem prouocasset dicens: *Imitatores mei estote:* ne de eius errore timere deberent, cuius vestigijs ipse inhæreret, statim subdidit dicens: *Sicut & ego Christi.* Hinc ipse Dominus ei, quem totius ecclesiæ ducem constituerat, post resurrectionem suam præcipit, dicens: *Sequere me.* Moyses itaque post vituli hostiam, post arietem primum, secundum quoque offert in consecrationem sacerdotum, quia Scriptura sacra, quæ doctores instruit, quid de Christo populis prædicent, quæ monet eos, vt suo exemplo ad religionem fideles excitent: eadem ne à iustitiæ exorbitent tramite, eius, quem prædicant, Christi formam illis imitandam proponit. Huic quoque arieti Aaron, filijque eius super caput manus imponunt, cùm iuxta legis monita, eius regulam se obseruare promittunt. Isychius itidem per arietem, quem in holocaustum Sacerdos offert, hoc absolutè lege significari asserit, vt quia conuersatio perfecta, per holocaustomatis oblationem cognoscitur, aries necessariò in sacrificium offeratur; hic quippe ducatum præbere, inquit, ouibus exeuntibus in pascua, & ad egressum, ingressumque à caulis, & in caulas solet; sicut & Christus dux perfectæ conuersationis est, à quo videlicet sumpsit exordium, atque ideo intrare per se, & exire ouibus præcipiebat. Sed per secundi arietis. Oblationem in consecrationem sacerdotum, asserit apertè eorum, quæ circa nos aguntur, mysteriorum exponi traditionem, & pascha mysticum, quod Christus cum discipulis suis comedit, significari, idque docere, quæ per partes in sacrificio peragi præcipiuntur. *Obtulit ei arietem secundum in consecrationem sacerdotum.* Septuaginta autem ponunt, obtulit Moyses arietem secundum explicationis. Rectè eorum, quod in nos celebratum est, mysterium, sacrificium explicationis appellari ait, quoniam ipsum nos perfecit, cùm prius fuissemus infirmi, & ab imperfecta lactis educatione produxit, idest, ab ea, quæ in lege est, de qua Paulus dicit: *Omnis enim qui lactis est particeps, expers est sermonis iustitiæ, paruulus enim est.* Cur autem aries, secundus hic aries nunc nominatur? quia videlicet prius figuratam ouem cum Apostolis cænans Dominus, postea suum obtulit sacrificium, & secundo, sicut ouem semetipsum occidit, quod demonstrant sequentia. *Posueruntque Aaron, & filij eius manus suas super caput eius; Quem cùm immolasset Moyses.* Necessariò simul Aaron, & filij eius manus super caput eius imponunt, quia communem cænam festiuitatis paschalis cum suis Christus discipulis celebrauit. Cùm enim quosdam discipulorum ad præparationem domus, in qua pascha celebraturus erat, dirigeret sic ait: *Dicite patri familias, quia magister dicit, vbi est diuersorium, vbi pascha cum discipulis meis manducem?* Sed Moyses hoc sacri-

Ieremiæ 17.

1. Corin. 4.

Ioann. 21.

Aries alter cur oblatus.

ſacrificium celebrat, quia magis ab alijs Chriſti figuram ipſe gerit: Tunc autem maximè
ſacrificium ſuum Chriſtus celebrauit. Accedo ad ſacrificium, quod fiebat pro leproſo, *quo-*
que die octauo immolabantur agni duo &c. Deſignat hic ex ſententia Radulphi dies octauus, no-
uam vitam; octonarius quippe numerus reſurrectioni conſecratus eſt propter reſurrectionem
dominicam, quæ octaua die completa eſt. Eſt autem reſurrectio prima, de qua dicit Apo-
ſtolus: *Sicut Chriſtus reſurrexit per gloriam Patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus.* Octaua
igitur dies intelligitur, poſtquam homo & mente, & corpore renouatur. In hac autem octaua
die offerri iubentur agni duo immaculati, & ouis annicula abſq; macula: Si in agno innocen-
tia, quid in duobus agnis niſi eiuſdem innocentiæ heminatio accipienda eſt, vt à læſione proxi-
mi non ſolas manus homo contineat, ſed nec huiuſmodi deſiderium, vt vel ab alio lædatur pro-
ximus, admittat? Ouis verò annicula abſq; macula, munditia carnis eſt, conſuetudine longa ad
perfectionẽ perducta, & quæ aliorum criminum admixtione non ſit deprauata; Sunt.n. nonnulli
caſtitate præditi, qui aut ſuperbia, aut auaritia, aut aliquo ſimili corrumpuntur. Hi licet ouem
offerant non tamen ouis ipſa, vt abſq; macula ſit, obſeruant, dum ex alio latere ſecũ gerunt, vn-
de diſpliceant. Iubentur quoq; cum magis, & oues tres ſimiliæ decimæ offerri in ſacrificiũ. Quid
in tribus decimis ſimilæ niſi fides trinitatis accipitur? Similia namq; quia ſubtilis eſt, cogitatio-
nibus noſtris aſſimilatur, quæ cùm ſpirituale ſint, corporalibus ſenſibus ſubtrahuntur. Huius au-
tem ſimilæ trina & æqua menſura in ſacrificiũ offertur, quia quicunq; de Patre, & Filio, & Spiri-
tu ſancto paria ſenſerit, fidei ſuæ rectitudine ſanctificatur. Notandũ enim, quod eadẽ præcipi-
tur ſimilia, vt conſperſa ſit oleo. Non humanis quippe traditionibus, ſed Spiritus ſancti dogma-
tibus, fidei nobis formanda eſt integritas Additur quoq; olei ſextarius in oblatione iſtius, græ-
cè verò ἔλεος, vt ait Papa Gregorius, miſericordia vocatur, & quaſi oliuæ liquor ante Dei om-
nipotentis oculos miſericordiæ fructus lucet. Homo igitur iſte, qui à lepra ſua purgatur, cum
duplici innocentia voluntatis, & operis, ſi iam conſeruat corporis caſtitatem, ſi fidei tenet recti-
tudinem, etiam miſericordiæ operibus iubetur inſiſtere, quia ſcriptum eſt: *Sicut aqua extinnguit*
ignem, ita elemoſina extinguit peccatum. Quia verò eadem miſericordia diſcretione moderanda
eſt, oleum, quod offertur ſub ſextarij menſura redigitur. Sed quoniam remedia lepræ ſunt, quæ
tractamus, diligentiæ lectori iniungimus, vt ſingula ſingulis opponat, & qualiter ſibi inuicem
obuient, conſiderare non negligat. Nam contra lepram combuſturæ, ſeu etiã ruffæ maculæ agni
geminatur oblatio, contra lepram vlceris annicula ouis offertur. Quod autem domino in oſtio
tabernaculi cum oblatione ſua leproſus ſtatuitur, intelligendum eſſe ait idem Radulphus, quia
diuinæ reſpectum gratiæ tabernaculi cæleſtis ingreſſum, in omnibus, quæ agimus cogitare de-
bemus. De agnis verò quod vnus pro delicto offerri præcipitur, primo ad memoriam reuocan-
dum, quod peccatũ à delicto diſtinguitur, peccatũ ſcilicet cum ſit operi, delictum conſcientiæ
deputatum; Secundò aduertendũ eſſe de ijſdem agnis, quod licet in octauo die, cum iam homo
totus exterius, interiuſq; renouatus eſt, ſimul offerantur, non tamen ſimul vtraq; innocentia mu-
nere diuino confertur: Primum eſt enim vt nec ſermone, nec actu proximis moleſtus exiſtas,
dehinc illa animi manſuetudo, quæ non ſub contumelioſiorum conuitijs, non ſub violentia rap-
toris, nec ẽt ſub manu percuſſoris tranquillitatis ſuæ tenorẽ deſerens, impatientiæ ſtimulis agi-
tetur multo labore, longa conſuetudine, magno ẽt perfectionis amore conquiritur. Diuerſis igi-
tur tẽporibus hæ duæ acquiruntur virtutes, & vna aliã præcedit tempore, ſed tamen nõ imme-
rito coniungitur in oblatione. Prima.n. perfici non poteſt, niſi ſequatur & ſecunda: quia non eſt
corã Deo plena tranquillitas operis, quam decolorat in conſpectu ipſius perturbatio mentis. In
octaua ergo quæ ſeptimã ſequitur, vterq; agnus offertur, qui tũc iure diuinis obtutib.' innocen-
tia exterior præſentatur, cũ adiuncta cordis manſuetudine ad legitimum modũ perducitur. Ip-
ſa tamen quaſi primus agnus dum adhuc ſola eſt pro delicto offertur: Delictũ enim, vt prædixi-
mus in cõſcientia perpetratur. Delinquit itaq;, qui licet proximũ non ledat, ruinam tamẽ eius,
aut optat, aut in eius ruina exultat. Sed cũ perturbatione aliqua vel iniuria, ſibi à proximo illa-
ta in hunc affectũ ad tempus inciderit, poſtquã ad ſe fuerit reuerſus, & agnouerit delictũ ſuum
nihil habet quod veniam petens, domino, prætendat, niſi quod malum pro malo non reddidit,
quamuis per impatientiam, à dilectionis regula exorbitauerit. Innocentia ergo operis dum
adhuc mente delinquimus, ad placandum interim præſumitur, quoniam ipſa impetrat, vt, &
quod deeſt, quandoque perficiatur, quod nondum ſine offenſa eſt, non ſit etiam ſine miſe-
ricordia. Offert ergo, inquit, agnum pro delicto, oleique ſextarium &c. Iſychius verò etiam
octauam iſtam diem eiuſdem cum prima virtutis eſſe aſſerit, & efficaciæ, quia omne tempus
præſens in hebdomadibus conciditur: octaua primæ virtutem gerit, vel omnino ipſam renouat:
eſſe autem hanc ipſam diem in qua Saluator noſter reſurrexit, in qua in caſtra ingrediemur.

Sacrificiũ pro leproſo, eiuſq; partiũ myſtica explicatio.

Octonarij numeri myſtica vis.

Roman. 6.

Similæ myſtica ſignificatio.

Eccleſ. 3.

Peccati, & delicti diſtinctio.

Poſt dies enim ſeptem eum, qui mundatus eſt leproſus, die videlicet octaua in caſtris ingredi, inquit, præcepit, ſed qualia caſtra? vtiq; illa, quæ Iacob Patriarcha vidit, quando angelis ſibi locum caſtra Dei appellauit. Ad hæc mundatum leproſum, vtpotè olim iuſtificatum, tempore reſurrectionis venire, in cuius figuram diem octauam à legislatore accipi. Quæ autem in octaua die agi præcepta ſunt, imaginem eius, quod ſecundū nos eſt, myſterij gerere. Præcepiſſe ſiquidem duos agnos immaculatos anniculos ſumi, & ouem immaculatam vnam, eorumque quidem vnum pro peccato, alium autem in holocauſtum immolari præcepiſſe. Omnia autem hæc figuram gerere ſacrificij Saluatoris; ipſum enim præter noſtra peccata, & delicta, hoſtiam in holocauſtum fuiſſe. Ex vtroque autem genere ſacrificium offerri præcepiſſe, vt oſtenderet quia Chriſtus pro nobis occiſus, ſimul maſculum, fæminamq; ſaluabit. Non fruſtra autem agniculum in vtroque præcepiſſe, ſed perfectum per hoc ſacrificium figurauiſſe, eiuſq; ſacrificij iſta figuram gerere. Perfecta enim in prædictis animalibus eſſe annicula animalia, ita vt ad filios generandos ſint idonea, ſed quia eum, qui mundatur ſuper ſacrificium vnigeniti, etiam fide totius Trinitatis ſignari oportet, tres decimas ſimilæ, id eſt, trinitatem Patris, & Filij, & Spiritus ſancti habentem in vnaquaq; perſona perfectionem. Perfectum quippe eſſe ternarium numerum, propter quod & dominus dicebat. *Simile eſt regnum cælorum mulieri, quæ accipiens fermentum abſcondit in farina tria ſata vſque dum perfermentaretur totum.* Sumi autem hæc conſperſa oleo in ſacrificium iubere, ſacrificium autē dicere vnigeniti, quod in oleo conſperſum eſt, quia ob compaſſionem noſtram geſtum eſt. Tres autem dici offerri ſimilæ dicemus, aut quia, etſi vnigeniti paſſione, tamen totius trinitatis hoc, quod ex illo ſacrificio actum eſt, myſterium fuiſſe; præcepiſſe item ſextarium olei ſumi, quia fide intelligitur, & agitur vnumquodque eorum, quæ prædicta ſunt; iuſtè autem ſextarium nominari, quia quemadmodum ſextarius menſura eſt, vel ſi cotylam ſecundum Septuaginta dicamus, eadem menſura vniuſcuiuſq; minus, & plus non capit. Quòd enim plus eſt, effunditur: minus autem propterea non ſuſcipit, quia hoc, quod minuitur, nequaquam iam ſextarius, vel cotyla poterit appellari. Sic & fides ad mētis noſtræ menſuram datur, quæ non capit amplius, aut minus, quàm vnicuique à Deo eſt diſpertita cognitio: Quod ergo minus eſt, aut amplius ad infidelitatem tendit. Sextarium porrò olei, vel cotylam dixiſſe, quia miſeratus, inquit, Deus humanum genus, cum illud ad explenda Legis opera infirmatum vidiſſet, iam non ex operibus ſaluari, ſed per gratiam hominem voluit; gratia verò ex miſericordia, ac compaſſione præbetur, & fide comprehenditur ſola, non ex operibus, vt Paulus dicit, nam gratia iam non erit gratia. His ergo acceptis, ad oſtium tabernaculi teſtimonij ad ingreſſum videlicet ſcientiæ Dei, qui mundatus eſt, adduci. Sacerdotem autem agnum vnum pro delicto immolare. Atqui ſi de corporali paſſione eſſet hæc ſanctio, ſicut quibuſdam videtur, quid erat neceſſe, inquit Iſychius, agnum pro peccato immolari? Sed quia adumbrat propter infirmitatem Iudæorum myſteria, atq; ſpiritualem intellectum, abſcondi in litera, ſic enim dare quaſdam occaſiones contemplationis per literam, & verba quæ ſignificent intellectum Spiritus: Vnde & nunc, cùm agnum vnum pro peccato præcepiſſet immolari, qualem non dicere, quia ipſe eſt proculdubio tam pro delicto, quàm illius, cuius aures à lepra detinebantur. Propter quid ergo ſic facit, niſi fortè vt auditum muniat, & cautum reddat? Quia ipſe à dracone ſeductus, peccatum vt ſeduxit. Per actiones autem manuum ſignificare: per pedem verò omnes noſtros motus, & vias comprehendere, & præuenire voluit; his enim cuſtoditis per ſanguinem intelligibilis agni, & fidem, quæ in eum eſt, quæ nobis per miſericordiam, & compaſſionem eius donata eſt, intelligibilis lepra nequaquam poterit hominem penetrare, quanquam & oleum ſextarij, ſeu cotylæ, quam fidem eſſe dicimus, in manum mittere ſacerdotem vult, vt ſacerdotis fides, per quam & nos proficimus, in operibus oſtendatur. Nec enim aliter vim ſuam exerit, niſi manu aſſumpta fuerit, id eſt, actione confirmata, & ſignata operibus. Mittit autem oleum in ſiniſtram manum, & intingit digitum dextrum in oleo, ſicut ait Paulus: Per arma iuſtitiæ à dextris, & ſiniſtris conuerſatus per gloriam, & ignobilitatem, per infamiam, & bonam famam, & quæ his ſimilia ſunt. Radulphus ait, oleum quod in manum ſiniſtram mittitur, ſignificare, quod opera miſericordiæ non niſi in præſenti vita, neceſſaria habebuntur, nam & Gregorius, per ſiniſtram præſentem vitam intelligit, per dextram verò, perpetuam. In ſiniſtram itaque manum ſacerdotis, oleum poni, quia hæc mortalitas noſtra, ſicut ſola nouit miſeriam, ſic ſolam à nobis mutuam expectat miſericordiam; Sed licet ſiniſtra manus oleum habeat, dextrum tamen, non ſiniſtrum digitum in eo tingi, quia miſericordia, quæ in præſenti indigentibus exhibetur, in ſiniſtra quidem materiam, & tempus accipit operandi, ſed dextrum eſt omne, quod laborat, quia non præſentem, ſed futuram retributionem expectat. Cæterùm legislator erga eos, qui legem accipiunt admirabili condeſcenſione vtitur; ecce enim veniam paupertati

Lucæ 13.

Trinitatis ſymbolum.

Fides ad certā menſurā datur.

Epheſ. 3.

Dextra, & ſiniſtra manus myſterium.

tati dat, & moderata pauperi esse sacrificia præcepit, ne fortè ob stupescat; dũ maiora ei, quam virtus est, præcipiuntur. *Quod si pauper est*, inquit, *Sumet agnum pro delicto ad oblationem &c.* Pauper, vt exponit Radulphus, cuius mens à domesticis opibus inanis est, licet à fructu vini, & frumenti multiplicetur: Diues verò contra: Diuitẽ ergo illum intelligit vult, qui ad duos agnos, idest, ad vtriusque innocentiæ mentis, & corporis oblationem sufficiẽs est: Pauperem verò, qui nisi vnum offerre non præualet, quia licet à proximi læsione manus contineat, diuersis tamen perturbationibus & seipsum lædit, & aliorum læsiones affectat. Ibi & illud satis apertè declarari, quod supra dictum est, duos illos agnos nõ eiusdem ordinis esse, vel meriti. Apud primum siquidem, nec paupertatem sufficientem esse, ad secundum verò nisi diuitem sufficientem non esse, vnde & diues secundum in holocaustum obtulit: Pauperem autem, qui holocaustum faceret, non inuenit. Iste itaque quia mente adhuc delinquit, pro delicto suo saltem vnum offert agnum, ait roget pro eo sacerdos. Nam si nec vnum habeat, vt scilicet nec actu, nec affectu innocentiam custodiat, quis orabit pro eo? quomodo propitiari illi poterit Deus? Offerri autem à paupere etiam agnus iubetur ante omnia, quia oportebat vnumquemque pænitentiam agentem, quæ per emundationem lepræ indicatur, ad benignitatem ante omnia migrare, & hanc studere, vt ait Isychius, quia hæc etiam cuilibet facilis ad adipiscendum est, quàm à malis abstinuerit. Porrò vitulum pro peccato, & arietem in holocaustum offerre Aaron mandabatur, antequam ingrederetur sanctuarium. Allegoria est ad Christi mysterium referenda, in ipso nanque, quod hic dicitur, impletum est, ipse enim priusquam sanctuarium intraret, idest, antequam cælo corpus suum inueheret, vitulum obtulit pro peccato, quia se ipsum obtulit immaculatum Deo pro peccatis nostris in odorem suauitatis. Ipse est vitulus Libani, vitulus candidus Sanctitatis suæ excellentia omnem humanam excedens altitudinem, qui cornibus crucis suæ potestates aereas debellauit, de quo etiam in psalmo; Cùm de cedris libani, idest, de principibus huius mundi, qui nitore gloriæ temporalis superbiunt, propheta loquitur. *Comminuet*, inquit, *eas tanquam vitulum Libani*, cùm videlicet ad humilitatem Christi deponet eas. De hac autem eius oblatione, aliàs etiam diximus, vbi Sacerdos, qui vnctus est, pro peccato suo vitulum immaculatum iubetur offerre. Arietem autem Christus obtulit in holocaustum, quia dux optimus gregis sui, dum adhuc esset nobiscum, perfectam sequi volentibus sanctitatis viam ostendit. Septuaginta hoc loco habent, de vitulis ex bubus illis operatoribus iustitiæ secundum carnem factus est, verbi gratia Abraham, Isaac, Iacob, Dauid: Nam boues lex eos, qui iustitiam operantur, nouit sicut nobis Paulus tradidit, illud interpretatus mandatum: *Non alligabis os boui trituranti*; deinde subiecit, *nunquid de bubus cura est Deo?* An propter nos vtique dicit, quia debet in spe, qui arat, arare, qui triturat in spe fructus percipiendi; quia autem & vitulus rectè propter sacrificium, & virtutem appellatur, euangelica explanat parabola, in qua prodigo filio pater reuertenti, primam stolam dans baptismatis, & annulum, idest, signaculum Spiritus, vitulum ei sacrificium vnigeniti immolauit, ipse & aries in holocaustum est. Hoc enim ea, quæ de Isaac est, historia explanauit, quando per arietem secundum Septuaginta in virgulto Sabec, idest, in virgulto veniæ, per quod absolutè crucem intelligimus, in qua nostrorum peccatorum peracta est, venia, ex cornibus conligatũ videns Abraham immolauit eum, & sacrificij Christi compleuit imaginem, vnde & de eo dominus dicebat; *Abraham exultauit, vt videret diem meum, & vidit, & gauisus est.* Quia ergo aries ex genere ouium est, veruntamen est præcipuus, & gregis dux, rectè significat Christum, quia est ex massa nostra, sed præcipuus, & excellens nos, & dux generis humani, atque rex est. In hoc, idest, in Christo vult nos ingredi in sancta, initium enim de Deo loquendi Christus est, & eius passio, quæ si non apta fuisset, & tam paganorum nos errore, quam ab vmbra legis, & caligine liberasset, nos de patris diuinitate minimè loqui potuissemus; *nemo enim scit patrem nisi filius, & cui voluerit filius reuelare*: Sed quia is, qui de Deo locuturus est, & intueri Deum, in quantum possibile est hominibus, vult, necesse est, vt omnibus virtutibus armetur, quæ quatuor sunt generales, Iustitia, quæ per tunicam lineam; Castitas, quæ per fæminalia; Fortitudo, quæ per zonam; Sapientia, quæ denique per cidarim significatur. Parato hoc ab Aaron sacrificio quod ad Christum solum respice, dictum est, ipse ab vniuersa multitudine filiorum Israel duos suscipiebat hircos pro peccato, & vnum arietem in holocaustum. Suscipit ergo Aaron ab vniuersa multitudine filiorum Israel arietem vnum in holocaustum, cùm Christus duces populi sui, eosque qui perfectionis desiderio omnibus quæ sunt mundi renunciauerunt, in hoc tempore tanquam aurum in fornace probatos, in holocausti hostiam accipit, & postmodum confessu sui honore sublimans ad iudicandũ secum assumit. De hoc ariete, siue de his arietibus, nam & vnus, & multi sunt: vnus, si fidei vnitatem, charitatisque concordiam in illis attendas; multi, si personarum proprietatem respicias, de his

Pauper quis hic, & diues.

Sanctuarium intrare quid.

Psalm. 28.

Ioann. 9.

Præmium omnium diuinorũ sermonum est passio Christi.

ergo arietibus loquitur per Psalmistam ecclesia dicens: *Holocausta medulata offeram tibi cum incenso, & arietibus.* Si enim antiqua habet translatio. Sed nec hircos prætermisit, quos lex arieti copulauit; cùm protinus adiunxit: *Offeram tibi boues cum hircis.* Inde beatus Augustinus, cùm super hac ecclesiæ oblatione dissereret: Magni (inquit) arietes, magni boues. Quid illi qui fortè conscij sunt aliquorum peccatorum, qui fortè in ipso itinere lapsi & sauciati, per pœnitentiam sanantur? Nunquid ipsi remanebunt? Ne ipsi timeant, addidit & hircos. Adiunctione ipsi lauantur hirci. Per se non possunt: adiuncti boues accipiuntur. Fecerunt eos sibi amicos de mamnona iniquitatis, vt & ipsi recipiant illos in æterna tabernacula. Ergo isti hirci non erunt à sinistris, quia fecerunt sibi amicos de mamnona iniquitatis. Qui erunt hirci à sinistris? Quibus dicetur: Esuriui & non dedistis mihi manducare: non qui peccata sua eleemosinis redemerunt. Habes euidenter duo hircorum genera; idest, duos hircos, quos lex cum ariete dixerat offerendos. Post iudicium namq; ordinem, reliqua multitudo, quæ eorum spectat sententiam, diuersam sortem suspiciet: vt pars quę peccatis suis renunciauit, & eleemosynis redemit, dexteram teneat, regnum post iudicium perceptura: pars quæ in peccatis perseuerauit, quæ pro eorum oblatione nunquam solicita fuit, in sinistram transeat, cum diabolo, & angelis eius in exterminium abitura. Vtraque tamen Christo offertur illa, vt coronetur; ista, vt damnetur. Illa regi suo præsentatur, vt laboris per acti mercedem suscipiat: ista iudici exhibetur, vt tormentis adiudicata, congruam sibi vindictam sustineat. Suscipit ergò duos hircos pro peccato, cùm ab vno pro transgressionibus suis recipit satisfactionem, ab alio expetit damnationem. Hæc est Radulphi declaratio. Sed & Isychius inquit: Quia ad ipsum Christum ea de quibus locutus est legislator, in præsenti euidenter referuntur, manifestare species sacrificiorum & effectus, sed & hos, à quibus sacrificia accipiuntur. A synagoga enim vel vniuersa multitudine filiorum Israel accipi sacrificia præcepisse: quia Christus qui pro nobis immolatus est, ex filijs Israel secundum carnem fuit: dein sacrificiorum alia quidem pro peccatis, alia in holocaustum iubere offerri, vt figuraret, sicut oportebat, Christi sacrificio virtutem, qui pro nobis peccatis offertur; Quia autem ad holocaustum & ad perfectionem videlicet, & ad perfectum vitæ, atque virtutum vnigeniti sacrificium factum est: sic perfectionem & omnimodam nostram salutem, filium per sacrificium factum esse. Propriè autem in effectibus sacrificiorum accepisse legislatorem ea quæ immolabantur: cùm enim dixisset hircos pro peccato offerri, quoniam hoc animal in peccatorum genus diuina scriptura accipere consueuit, nullatenus immemores, quia quando sacrificiorū hæc pænitentiæ rationem significabant, occasionem ex legali hoc codice sumentes (inquit) exposuimus, hœdum qui Græce chymargus dicitur, rectè immolari ab eo, qui pœnitentiam agit, ostendimus: vtpotè in tempestate & fluctu constituti, vsque dum pœnitentiæ eius suscipiatur sacrificium. Aries autem vtpotè ducatum gregi præbens, deputatus rectè in holocaustum, idest, in virtute, & perfectione vitæ accipitur, quorum est enim nisi præpositorum dicere perfecta? His ita se habentibus omnimodo dicis, cur si hircos pro peccato lex præcipit offerri, nunc etiam vitulum offerre præcepit? Vna autem ratione, breuiq; explanari potest, quia non vnius generis, sed tam peccatorum, quàm iustorum est vnigeniti sacrificium. Et propterea hirci pro genere quodammodo peccatorum offerri præcipiuntur, vitulus autem pro iustis, quia bos cùm sit ad operandum aptum animal, in persona iusti secundum legem accipitur. Vnde & in vitulo ait, *orabit pro se, & pro domo sua.* Notanda autem est diuersitas hostiarum, primò enim decernitur, quas Aaron offerre debeat, vitulum scilicet, ac arietem; deinde subiungitur vt alias à plebe accipiat. A principali itaq; hostia, quæ alias sanctificat, quæ alijs meritum præstat, à vitulo videlicet pontificis ordinem sumit; ad illam redit, ac deinde aliorum dispositionem subnectit, *cùm obtulerit*, inquit, *vitulum, & orauerit pro se, & pro domo sua.* Res est non ignota fidelibus, Christum cùm passioni appropinquaret, tam pro se quàm pro familia sua preces patri obtulisse. Nam subleuatis oculis in cælum: *Pater*, inquit, *venit hora, clarifica filium, vt filius tuus clarificet te.* Hæc forma pietatis, hoc sacramentum dominicæ dilectionis in Aaron exprimebatur cum oblato vitulo, idest, ad altare applicito, & ad mactandum parato, orabat pro se, & pro domo sua, Christus autem pro suis agens, à mundo eos discreuit dicens: *Ego pro eis rogo non pro mundo:* Sunt verò inter suos quàm plures speciem habentes pietatis, sed veritatem illius abnegantes, qui dicunt ei domine domine, sed quæ dicit non faciunt, quos ipse in fine negaturus est. Horum ergò lex quoque diuisionem faciens, oblato vitulo pontificis, qui pro peccato videbatur offerri, docet alios esse, quibus hæc hostia veniam acquirat alios verò quibus ob duritiem suam, & cor impænitens nil remedij conferat. Post principalem namque illam victimam, duos hircos in ostio tabernaculi statuit: Omnes siquidem, qui in Ecclesia sunt, ingressum regni cælestis expectare videntur, sed ille, qui in synagoga Deorum stat, etiam inter Deos dijudicat. Inde

Hirci à sinistris qui.

Hircus pro pænitentia.

Bos pro iusto.

Ioann. 17.

Duo hirci in ostio tabernaculi quid.

de est, quòd duo hirci coram domino in tabernaculi introitu stare dicũtur. Mittitur ergò sors super vtrumque, vt sorte discernẽte vnus domino reseruetur, alter emissarius deputatus in exterminium eijciatur: Sortis autem interpositio, manifesta est diuinæ gratiæ commendatio. Sicut enim vbi sors discernit, hominis deliberatio ociosa est, dum pars vtraque non sibi spectat, sed sortis examen expectat: Sic in nobis omnibus, qui natura sumus filij iræ, qui sub iugo dæmoniacæ nascimur seruitutis, non expectatur quis velit exire, sed quem superna clementia velit liberare. *Non enim volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei*, nec hoc dicentes humani arbitrij destruimus libertatem. Libertas namque est hominis si cælitus adiuuetur, alioquin nulla est, si gratia destituatur. Iubetur ergo sors super hircos mitti, ac deinde subiungitur, *Cuius sors exierit domino, offeret illum pro peccato, cuius autem in caprum emissarium, statuet eum viuum coram domino, vt fundat preces super eum, & emittat illum in solitudinem.* Hic quoque notandum monet Radulphus, quia hircus, qui domino cedit, moritur cùm pro peccato mactatur. Hircus autem qui viuus coram domino statuitur, emittitur in solitudinem. Quicunque enim in partem domini transierit, deliberat, necesse est, vt peccandi voluntas in illo occumbat, alioqui si peccando viuit, si cõcupiscentias carnis suę mortificare contemnit, viuus iudici præsentabitur, vt in solitudinem, quam merita illius exigunt, emittatur. Solitudo namque est terra tenebrosa, pro qua precatur iustus dicens, *ne vadam ad terram tenebrosam, in qua sempiternus horror inhabitat.* In hanc quippe terram exterminij à facie Dei eiectus, à bonorum omnium consortio segregatus, solus cum corpore suo diabolus exiliabitur. Sicut enim Christus solus in cælo, sic diabolus in inferno. Ad hanc ergò solitudinem hircus iste mittetur, cùm reprobis dicetur in fine, *ite reprobi in ignem æternum, qui paratus est diabolo, & angelis eius.* Quod autem dicitur, *statuet eum viuum coram domino, vt fundat preces super eum*, preces istæ imprecationes intelligendæ sunt, sicut sequentia declarabunt: notandum verò, quòd necdum aut domini caper immolatur, aut emissarius eijcitur, sed stantibus vtrisque in tabernaculi introitu sorte super eos missa, quid postea fieri debeat, inuestigatur. Oblato itaque vitulo pontificis, idest, ad altare admoto, & de hircis vno dominicæ victimæ deputato, rectè subiungitur. *His ritè celebratis, offeret vitulũ, & rogãs pro se, & domo sua immolabit eum.* Isychius verò in eos inuehitur, qui emissarium hunc caprum interpretantur diabolum, quoniã haud sit credibile, quod Deus ipse sacrificiũ diabolo offerre præcipiat, qui aliàs per ipsum Moysen, & fratrem, & filium, & filiam, & ciuitatem integram, quæ ad Idola conuertit, disperdi præcipit, & dicit, *non erunt tibi Dij alij absq; me.* Hic ergo qui hæc præcipit, pro eo quod suam gloriam, ac sacerdotium, & cultum æquaturi, & cum eo diuisuri erant, hoc iubet, inquit, vt duobus hircis oblatis vnum præciperet sibi applicari, alium autem aduersario suo, quem emissarium putant dici. Sed non cognouerunt, neq; intellexerunt, in tenebris ambulant: Emissarium enim eum hircum, qui mittitur in desertum, legislator appellauit. Nos autem ex his quæ ad literæ legalis traditionẽ pertinẽt, quemadmodũ non esset verisimile hoc præcipere legislatorẽ demonstraremus, deinde intentionem sanctionis ex spiritus cõsideratione exerceamus, duos ergo hircos statuere coram domino in ostio tabernaculi testimonij præcepit, non autẽ eos oblaturos esse Deo, hoc est enim coram domino, ne ad ostium Dei ea, quæ diabolo mittebantur, sed & sortem mittere, vnã domino, & vnam lustrationis præcepit. Si autem in alicuius maligni personam emissarium accepisset, nequaquã de eo, cum eo, qui deerat, sors mitteretur, quia nec cũ quolibet malo, quemlibet bonũ sortem habere, in diuinis scripturis inuenies. Sed quoties sors mittebatur, æquales cum æqualibus mittebant sortes, sicut & tribus Israel diuidebant: Nam quando pro Iuda ad Apostolatum aliud eligere necesse habebant, super duos viros æquales virtutibus, & doctrina, Mathiam videlicet, & Ioseph iustum, sortes missæ sunt, ita vt Petrus concionando diceret. *Tu Domine, qui corda nostri omnium, ostende quem elegeris ex his duobus* &c. Non solùm autem antequam sors mitteretur super duos hircos, coram domino eos sisti præcipit, sed & illum, in quo sors emissionis venit, postquam eadem sors super eum ceciderit, & manifestũ fuerit, statui coram domino pręcepit, & effundi super eo preces. Quomodo ergo qui ante faciem Dei statutus est, eiq; quodammodo consecratus, ipse rursus diabolo mittitur? Vel quomodo propitiationem peccatorum, hoc quod iniquo transmittitur, sacrificium peragit? Si enim eius intẽtio etiã iustos peccatores efficere, quomodo peccatoribus propitiationẽ poterit profligare? quomodo autem is ipse peccator, de quo agit Dauid: *Constitue peccatorem aduersus eum, & diabolus stet à dextris eius*, propitiationem potest conquirere peccatorum? Solius quippe hoc Dei est, ad quem idem Dauid dicebat: *Et propitiare peccato meo, copiosum est enim.* His ergo ita se habentibus, & vndiq; in congruo hoc ostenso intellectu, non ignoremus nos, quia de Christi sacrificio procul dubio hæc legislator dixerit. Vnde ęstimo, mali intellectus zizaniam disseminare inimici

Sors cur super hircos mittatur.

Solitudo quid.

Iob. 10.

Exod. 20.

Caper emissarius quis debeat intelligi contra altos.

Sortem tantum mitti quando æqualitas nullam reliquit discernendi notam.

Psal. 108.

inimici veritatis volunt, gloriæ myſterijs inuidentes, clarumq; eius teſtimonium ex lege conſiderantes. Quia enim Deus, & homo erat, qui pro nobis incarnatus eſt Chriſtus Ieſus, impaſſibilem diuinitatem cuſtodiens, ſolam paſſionibus humanitatem præbuit. Effectus autem paſſionis eius, ideſt, nos propitiatio, non ſolum paſſæ carnis, ſed multo magis impaſſibilis diuinitatis fuit, quod teſtatur Paulus dicens: *Qui cùm eſſet ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ eius portanſque omnia verbo virtutis ſuæ.* Demonſtrans autem quòd hæc omnia de vnigeniti diuinitate dicantur, ſubdidit: *Purgationem peccatorum faciens, ſedet ad dexteram maieſtatis in excelſis, ipſi Deo verbo etiam ea, quæ propriè eius erant carnis, coniungens.* Si ergo hæc apta dicta ſunt, propterea duo hirci ſumuntur, & ſtatuuntur coram domino in oſtio tabernaculi teſtimonij, vt ad imaginem Chriſti hæc eis agerentur: Ipſe eſt enim oſtium verum, quod ad oſtium tabernaculi teſtimonij, quod eſt in cælis, ducit: Et mittit Aaron ſuper vtrumq; hircum ſortem, vnum quidem, vt virtute, & ſignificatione ſortium diuidi diſpenſationem diuinitatis Chriſti, & humanitatis intelligamus. Diuidi verò, tam huic, quam illi ſunt propria, vt hæc quidem patiatur, illa autem confortet patientem, & per paſſiones, quæ in ea operantur tam contrariè nobis moderarentur paſſiones, quàm ſuam manifeſtaret impoſſibilitatem. Deinde ſortem vnam ait Domino, & aliam capro emiſſario, non alij niſi Chriſto, ſicut ſuperiùs diximus. Si inimico cuidam & maligno ſors, aut hircus daretur, non ſortiretur cum Deo, ſed nec ad oſtium tabernaculi teſtimouij deduceretur, nec preces ſuper eum funderētur; vel propitiatio in eo ageretur. Caper ergo emiſſarius, vtpote qui emiſſus eſt, & non immolatur, dicitur. Cuius autem rei gratia non immolatur, qui ad confirmatum deputatus eſt, ſicut Aquila ædidit? Quis autem ſit confirmatus, ſiue fortis, audi Iob dicentem: *Scio quia potens es, & nulla latet te cogitatio.* Ergo vna quidem ſors immolatæ carni Chriſti, quæ cùm vnita ſit Deo verbo, rectè dominus nominatur in confirmatum autem Deitas accipitur. *Sorti ſubijciet.* Sors iſta in hac accipitur, hæc enim omnia obtinens etiam propriam carnem paſſione rectè confirmauit. Propterea offeret Aaron caprum, in quo venerit ei ſors domino, & offeret eum pro peccato. Intelligibilis enim Aaronis, qui ſacerdotio noſtro præeſt, de quo Paulus dicit: *Sicut Aaron, ſic & Chriſtus ſemetipſum glorificauit, vt ſacerdos fieret.* Hic ſuam carnem offeret patri, & ipſa offeret pro peccato, de quo Paulus Hebræis ſcripſit. *Hic vnam pro peccato offerens hoſtiam in perpetuum ſedet in dextra Dei. Caprum verò ſuper quem venerint emiſſionis ſors ſtatuat viuum ante dominum, vt fundat preces ſuper eo,* quia enim ſortem emiſſarij diximus figuratè referri ad Chriſti diuinitatem, ſtatuet hanc viuam, impaſſibilem cuſtodiens, vt per eam deprecetur: nemo enim poteſt dimittere peccata, niſi ſolus Deus. Dimittit autem eum in ſolitudine, & ſicut aiunt Septuaginta, *portabit hircus ſuper ſe nomina eorum, in terram ſolitariam, ſiue inuiam.* Deſertam terram, & ſolitariam, ſiue inuiam nullatenus exiſtimemus nunc in quolibet malo oportere accipi, neque per hoc piorum aures hi, qui ad impietatem, legem trahunt, cōturbent, deſertam enim à malo dicit, & ſolitariam ſiue inuiam, quæ ab inteligibilibus hoſtibus ambulari non poteſt, in qua Deus habitat, & apparet, quod manifeſtat Dauid dicens: *Deus Deus meus ad te luce vigilo. Sitiuit in te anima mea, quàm multipliciter tibi caro mea. In deſerto, & inuio, & in aquoſo, ſic in Sancto apparui tibi, vt viderem virtutem tuam, & gloriam tuam.* Ergo deſertum & inuium, ſanctum eſt, & Sancti Sanctorum habitaculum, vbi in Cælum tempore paſſionis diuinitas abijſſe dicitur, non de loco ad locum migrans, ſed cohibens propriam virtutem ex humanitate, vt daret ſpatium paſſioni, in loco digno ſibi, in ſinu patris videlicet manens. Atque nullus accedit, niſi ipſe & ſanctus Spiritus, & quia ipſe in patre eſt, & Spiritus ſanctus ſicut euangelicis didicimus literis, ergo abire, cohibere intellige: Sic enim Deus abire, qui vbique præſens, cum ſuam cohibet operationem, dicitur: Portat etiam iniquitates noſtras, quia ignis propriū eſt fænum conſumere, & diuinitatis, peccatum perimere, vnde & ignis conſumens Deus dicitur. Hæc itaque circa caprum emiſſarium ſententia eſt Iſychij. *Cùmque mactauerit hircum pro peccato populi inferet ſanguinem eius intra velum, ſicut præceptum eſt de ſanguine vituli.* O inæſtimabilis gratia, ò gratia ſuperabundans! Vbi enim ſuperabundauit peccatum, ſuperabundauit & gratia: Quæ ſocietas luci ad tenebras? Quid peccatis cum iuſtitia? quid ſanguis hirci cum ſanguine vituli? Sed fidelis eſt ſermo, & omni acceptione dignus, quia Chriſtus Ieſus venit in hunc mundū peccatores ſaluos facere. Alioqui vnde ſanguini hircino tanta dignitas, vt ſanctuario inferatur, vt aſperſione illius ſanctuarium expietur? Sed quid miraris ò homo, ſi tu aſcendiſti; ſi in honorem aſſumptus es, qui cōtemptibilis iacebas, cū propter te cedrus illa Libani ſe depoſuerit, cùm propter te ſummus ad ima deſcēderit. Si verbum caro factum eſt, ſi Deus in terra natus eſt, & humiliauit ſe vſq; ad mortem crucis, nunquid tanta res ſine cauſa fieri potuit? nunquid ſine fructu? Nequaquam, inquit Radulphus, ſed quotquot receperunt eū, data eſt eis pote-

Hebr. 1.

Hircorum duorū myſterium.

Caper emiſſarius quis.

Capri emiſſarij ſors ad Chriſti diuinitatem.

Terra ſolitaria qua.

Deū aliquo abire, quomodo intelligendum.

Sanguinem hirci intra velū inferre quid.

potestas, vt filij Dei efficiantur, & habentur, & fiduciam in introitu Sanctorum, in sanguine Christi. O rex tantæ memores gratiæ, tantæ, inquam, memores gratiæ: memores, quia reparatur reus homo Dei morte: ecce sanguis hirci, qui pro peccato mactatur, infertur intra velum, & cum sanguine vituli pariter offertur: Magna gratia, magna dignatio. Sanguis enim hirci, vt in hostijs pro peccatis tractatum est, cruciatum pænitentiæ designat, quo vnusquisque iniquitatis suæ memor coram Deo se macerat, vnde scriptum est: *quia iustus cùm viderit vindictam manus suas lauabat in sanguine peccatoris*. Cùm ergo peccator reatus sui conscientia stimulatus pænitentiæ dolore torquetur, hircus iste manat sanguine, & spiritus contribulati victimam immolat, quam humilitatis amator Deus non spernat. Gaudium est maius enim angelis Dei super vno peccatore pænitentiam agente, quàm super nonaginta nouem iustis, qui non indigent pænitentia. Postquam ergo sanguis vituli contra propitiatorum aspersus est, postquam pater filij sui peccatoribus est reconciliatus, iam sanguinis nostri oblatio apud eum inefficax esse non potest. Infertur intra velum, quia ingreditur in conspectu Dei gemitus afflictorum. Aspergitur è regione oraculi, & sanctuarium expiatur, quia futuræ vitæ sanctificatio præsenti contritione acquiritur, non enim sanguinis huius aspersione sanctuarium mundari dicitur, quia sordes aliquæ ibi sint, quæ per hunc sanguinem expientur, sed emundatio eius est perfecta per humilitatem præsentem acquisita sanctificatio. Isychius vero etiam in explicatione eorundem verborum, Christum asserit, quia de Iudæis secundum carnem, qui sub iugo legis viuebant, ortus est, rectè vituli sacrificium nominari, quia legali iugo, & pertinenti ad id operationi, & iustitiæ vitulus comparatur, iugum consuetus trahere, atq; ita terram operari. Quia autem secundum quod incarnatus erat, de communi hominum massa factus est; propterea rursus hircum appellari, asperum ergo hoc animal pilorum indumentum gerere. Asperum autem vtpotè peccato refertum, omne viuentiũ genus, quia nihil est peccato asperius; vnde hoc approbare apertè legislator cùm vellet, dixerit: *Cumque mactauerit hircum pro peccato populi*: totum hic intelligens humanum genus, quod quondam non populus, nunc autem populus, ex quo primitias ex nobis Iesus suscepit. Ergo vt demonstraret de Iudæis principaliter Christum, propter Abraham, cognationem esse, sed tamen omnis nostræ naturæ, quæ in peccato est, primitias portare, propter quod Adam appellatus est, vitulum simul, & hircum, lex, inquit, ad figuram eius assumpsit. Cum autem vnum sit sacrificium, siue vitulus, siue hircus nominetur, effectusq; vnus in vtrumque sit, peccatorum enim in eo profligatur absolutio, necessariò communia sunt ea, quæ in hirco aguntur, & vitulo. Cernis enim, quia etiam hircum occidens, ante dominum videlicet patrem, & sanguinem, inferens in interiora velaminis, idest, ad patrem. Rursus ergo hunc interius intelligibilis velaminis, visibilis videlicet domini carnis intelligis, vtpotè inuisibilem inferens sanguinem eius, intra velum, sicut præceptum est. *Et sumptum sanguinem vituli, atque hirci fundet super cornua eius per gyrum, &c.* Cùm autem promisisset nobis dominus se nobiscum futurum omnibus diebus vsque ad consummationem sæculi, hic vt misericordia eius in progenies, progenies fieret, & passionis illius vtilitas ad pastores vsque in finem transiret, sanguis vituli super cornua altaris funditur, quia doctoribus Ecclesiæ crucis Christi prædicatio traditur. Hi namq; inter cæteros quasi cornua sunt, quia sanctitate vitæ, & doctrinæ meritò excellunt. Per hos ergo & nobis vtinam vituli huius sanguis infundatur, vt simus terra illa, quæ os suum aperuit, & sanguinem iusti de manu fratricidæ suscepit. Sed cum sanguine vituli, etiam hirci sanguis super cornua altari fundi iubetur. Doctores quippe cùm fidem prædicant, etiam pænitentiam gentibus annunciant, iuxta quod scriptum est: *Oportebat Christum pati & resurgere à mortuis, & prædicari in nomine eius pænitentiam, & remissionem peccatorum per omnes gentes*. Suscipiunt itaque sanguinem hirci, cùm vel sua, vel proximorum peccata attentiùs plangunt, & verbis salutaribus alios ad idem studium accendunt. Funditur verò sanguis iste super cornua altaris per gyrum, quia Dei gratia per orbem vniuersum multi inuenti sunt, qui hoc officium implere potuerunt. *Aspergensque*, inquit, *digito septies expiet, & sanctificet illud ab immunditia filiorum Israel*. Res est manifesta, Ecclesiam ab immunditijs suis tum fidei virtute, tum pænitentiæ suæ satisfactione mundari. Aspergitur verò sanguis septies propter septiformem spiritum, per quem peccatorum remissio condonatur. Aspergitur digito pontificis, vt intelligas Christi potestate veniam peccatoribus tribui. *Et posita vtraque manu super caput eius confitebitur omnes iniquitates filiorum Israel, & vniuersa delicta, atq; peccato eorum*. Quod præcipitur his verbis Aaron manum suam super caput hirci ponere; Radulphus, per manum Aaron animaduersionem diuinam intelligendam esse astruit, hancq; esse manum sub cuius pondere quidam peccator gemens dicebat: *Quoniam die ac nocte super me grauata est manus tua*. Nahum quoque propheta contra Assur loquens; *non est*, inquit, *obscura contritio tua; pessima plaga tua*.

Pænitentiæ cruciatus.

Christus cur vituli sacrificium dicatur, & hircus.

Hirci aspe- ri pili quid.

Matth. 28.

Doctores ecclesiæ cur cornua dicti.

Lucæ 14.

Sãguis cur species aspergatur.

Manus Aaron quid.

Psalm. 31.

Omnes

omnes, qui auditionem tuam audierunt, compresserunt manum super te: quoniam super quem non transijt malitia tua semper? Tanquam diceret, omnibus infestus, fuisti idcirco audientes de contritione tua gauisi sunt, compresseruntque manum super te, quia perditioni tuæ consenserunt. Ponere ergo Aaron dicitur manum suam super caput hirci, vt diuini districtione iudicij conuertatur dolor eius in caput illius, & in verticem ipsius iniquitas eius descendat. Ponere verò manum vtramque, vt & præsentes, & futuras eius pœnas insinuet. Quam interpretationem Isychius refutat; Probari enim, ait, quod nulli iniquo, vel maligno, sed ipsi Deo efficiuntur ea, quæ nunc in hoc hirco viuo sanciuntur. Primum quidem, quia vtramque manum capiti hirci sacerdos imponit; manum autem impositio, in sacrificio ministraret benedictionem, aut peccatorum remissionem, aut sancti Spiritus aduentum, aut expiationes intelligibiles. Quomodo ergo, inquit, in hunc, in quo fors inimici, & eius, qui contra Deum militat, sicut aiunt hi, qui illius partis sunt, hæc quæ dicta sunt, sacerdos acturus erat? Vel quomodo in ipso filiorum Israel iniquitates, & iniustitias, & peccata redemit? Confiteri quippe inimicus peccata non sinit, sed imò suggerit, vt occultemus animæ vulnera, vt non inueniamus medicum, qui medicamentum possit imponere, salutemque præstare. Propterea mox, vt increpatus est Dauid à Nathan, *peccaui Domino*, exclamauit: Et illicò propheta subdit, *Et Dominus transtulit peccatum tuum, veruntamen non morieris, quia blasphemare fecisti inimicos Domini*. Vnde per hominem paratum, emitti legislator hircum in solitudinem dixit: præparatum autem, id est, accedentem, siue adeuntem. Et nec dignitatem huius dicit, vtrum Leuita, an sacerdos, aut quispiam de populo esset, qui hoc ageret. Ergo cum omnibus Christum præsentem esse significat hircus: Quemadmodum enim per carnem in primo immolabatur, si nunc viuens propter diuinitatem dicitur. Sed quia vnus, & impassibilis, & passibilis est, necessariè & viuenti manus sacerdos imponit, vt manus impositione ostendatur, quia viuens verbum Dei impassibile, immortale hoc pro nobis carnem suscipiens sacrificium suscepit. Rectè ergo in ipso iniquitates, & iniustitias, & peccata sacerdos pronunciabit. Hic est de quo Esaias propheta dicebat: *Domine quis credidit auditui nostro? & brachium Domini cui reuelatum est?* Brachium Domini filium appellans, patri consubstantiale, de quo & ea, quæ sequuntur subdidit: *Languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter nostra scelera. Disciplina pacis nostræ super eum, & liuore eius sanati sumus.* Sic apertè peccata nostra super se, & iniustitias, & inquitates portauit, & propterea secundum Septuaginta ait: *Imponet eas super caput hædi viui*. Huius enim figura est, quod & ex spinis coronam imponi capiti suo permisit, quia in spinis peccata solent accipi, propter quod & Adam spinas germinare terra præcipitur, si quidem & ipse ex inobedientia peccata germinauit. Sed & Salomon ait: *Spinæ nascuntur in manu temulenti*, peccatis plenas esse actiones eius, significans. Sic ergo legis accipietis verba, non ignorabis intentionem eius, atque virtutem, sed & inuenies paratum hominem, per cuius manum hircus viuens in eremum mittitur. Christus enim ipse, omne sui sacrificij factus est, & sacerdos, & sacrificium, & culter, & altare. Ipse est & præparatus homo paratus pro nobis ad passionem, ita vt ipse per Esaiam dicat: *Ego verò non contradicam, retrorsum non abij, corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus. Faciem meam non auerti ab increpantibus, & conspuentibus*. Ad quem & Dauid dicit, incarnationis eius mysterium significans, per quod nostrum adeptus est regnum: *Dominus regnauit, decorem induit, induit Dominus fortitudinem, & præcinxit se. Etenim firmauit orbem terræ, qui non commouebitur: parata sedes tua ex tunc*. Christus ergo intelligibilis Aaron, semetipsum etiam nunc per hædum immolans, ipse per hominem paratũ, siue in manu hominis parati, id est, per propriam virtutem, ipse enim cùm sit homo, paratus ostensus est. Et emittit hircum viuentem in solitudinem, siue in terram inuiam, & desertam viam suam, & immortalem, & impassibilem diuinitatem, ad inuia nobis loca, & ab omni malitia deserta, secundum quod Ioannes ait: *Videns Iesus quia omnia dedit ei pater in manus, & quia à Deo exiuit, & ad Deum vadit. Vitulum autem, & hircum, qui pro peccato fuerant immolati, & quorum sanguis illatus est, vt in sanctuario expiato compleretur, asportabuntur foras castra, & comburenti igni tam pelles eorum, quam carnes & fimum.* Sicut autem vituli huius immolatio Christi passionem significat, sic concrematio secundum eundem Radulphum, resurrectionem eiusdem. In ignis enim splendore claritas resurrectionis eius, inquit, aduertitur, velut absorbens mortem victoria, de qua claritate ante passionem patrem rogans ait: *Pater venit hora clarifica filium tuum*. Vitulus ergo in castris occiditur, sed extra castra comburitur, quia Christus in Iudæa passus à gentibus creditur resuscitatus. In pelle verò, & carnibus corpus eius comprehensum intelligamus. Nam superius hoc aperitur, vbi sic positum est: *pellem verò, & omnes carnes cum capite, & pedibus, & intestinis, & fimo, & reliquo corpore efferet*

Per hircum viuum non intelligi iniquum.

2. Reg. 12.

Brachium Dei qui.

Spinæ peccatorum typus.

Esaiæ 71.

Psal. 42.

Ioann. 13.

Vituli concrematio quid.

Leuit. 4.

feret extra castra. Quod autem fimus concremandis membris annumeratur, fimus vituli crucis est ignominia, contumeliæ, & improperia, quæ omnia in Christi gloriam conuersa sunt. Sed quid est, quòd hircus pro peccato populi oblatus cũ vitulo pontificis comburi præcipitur? Nonne hac de causa Moyses contra Aaron octauo die vnctionis illius iratus fuisse legitur, quod hircum, qui oblatus fuerat pro peccato, exustum reperit? Siquidem de hostijs pro peccato, hoc supra statutum est, vt comedantur: *Omnis,* inquit, *qui est de genere sacerdotali, vescetur carnibus eius, qui sanctum sanctorum est.* Hunc tamen hircum videtur excepisse cum vitulo pontificis, ita subiungens; *Hostia enim, quæ cæditur pro peccato, cuius sanguis infertur in tabernaculum testimonij ad expiandum in sanctuario non comedetur, sed comburetur igne.* Ergo hircus pro peccato populi, si alio tempore offeratur, comedi iubetur à sacerdotibus, cùm verò in hac die expiationis cum vitulo pontificis immolatur, eadem lege qua & vitulis extra castra comburitur. Vtrumque sine causa non fit. In holocausto itaque arietes Aarõ, quod simul cum holocausto plebis oblatum est sanctus ille Sanctorum principibus populi sui, qui & ipse sanctitate cæteris præminet, coniunctus est, nunc interim peccatoribus se conformans & peccatores in alia sua hostia sibi, sicut primum in ariete resurrectionis suæ gloriam exprimens, eandem spem pœnitentibus tribuit, dum eorum hircum suo vitulo in combustione coniungit. Quòd verò extra castra comburi præcipiuntur, præter illud, quod paulò ante notauimus, quod Christus scilicet extra Synagogam in gentibus glorificatus est, quia nunc & hircus adiungitur; extra castra intelligendum est, extra eam, quam nunc in vsu habemus, consuetudinem. Christus itaque caput omnium, & cum omnibus vnus tam arietem, quàm hircum populi sui ad immortalitatem præcessit, in combustione tamen sua vtrosque sibi consociat, spe interim illos adiũgens, postea verò rei ipsius cõsortes efficiens. Dicamus modò de mysterio coitus hominis cũ ancilla nobili, quæ precio non est redempta, & cur ambo vapulent, & non moriantur. Super qua re sic Radulpus. Nunquid, inquit, personarum acceptor est Deus, vt libertas, seruitusque sæculi huius, diuersum apud illũ meritum sortiatur, grauiusque sub eius iudicio liberæ cõcubitus, ancillæ autem remissius vindicetur? Nequaquam: siue seruus enim siue liber, pares apud illud meriti sumus; in hoc solùm discernimur, si in timore illius præceptorumque eius obediẽtia aliter alterum præcedamus. In populo itaque illo cui omnia penè sub figura præcipiebantur, vbi de ancilla decernitur, cum qua quispiam concubuerit, vt etiam si non nobilis fuerit, tamen precio non redẽpta, nec libertate donata, vapulent pariter, & non moriantur, forma eius traditur sacramenti nobis, si intellexerimus, abundantius profutura; ancilla enim nobilis anima est humana, ingenuitatis suæ prærogatiuam trahens ab ipso Deo, sicut & paulo antè tractatum est, quia ipsius genus sumus, non quidem de substantia eius nati, sed ad eius imaginem, similitudinem creati. Quia verò per peccatum captiuata, & in seruitutem redacta est nobilis ista, quid nisi ancilla est, donec Christi sanguine redimatur, baptizata in morte eius, & gratuita eius gratia; libertate donata? Corrumpitur autem anima hamana cùm maligna cuiusdam persuasione trahitur ad peccatum. Lex igitur pro ancillæ concubitu hominẽ plagis subdit, apertè docens quanto grauiori pœna plectendus sit, qui animam Christi iam morte liberatam iterum peccare persuaserit, & seruitutis pristinæ iugum recipere, quàm si cum ancilla aliqua peccandi fœdus suscipiens, non nisi, quod fœdum est, fœdare voluerit. Peccator autem pro delicto suo offerre iubebatur domino ad ostium tabernaculi testimonij arietem, vt pro eo oraret sacerdos, & cætera; est enim arietem Deo offerre ex sentẽtia eiusdem Radulphi humiliter præceptis eius se subdere, & itineris agendi ducem eum constituere. Hunc arietem illi obtulit, qui de cælo prostratus clamauit dicens: *Domine quid me vis facere?* Rectè igitur, qui ancillæ & ipse seruus per peccati contagionem adhæsit, pro delicti sui satisfatione offerre iubetur arietem, vt qui dudum alienus à Deo extiterat, præcepta illius contemnens, nunc audiat eum quasi magistrum; & qui à seruitute illius alios abduxerat, nunc vestigia eius ipse sequatur, hocque ad ostium tabernaculi testimonij, vt per hanc scilicet humilitatẽ, cælestis tabernaculi introitum mereatur. Quod denique pertinet ad manipulos primitiarum, quos post messẽ segetum ad sacerdotem ferre Hebræi iubebãtur, in eodem die, quo manipuli cõsecrabãtur, cædebatur agnus anniculus immaculatus in holocaustũ Domino, id quod ideò voluit Deus ex sẽtẽtia Isychij, vt in ea die, in qua celebramus, domini resurrectionẽ, & manipuli intelligibilẽ oblationem, non obliuiscerimus domini sacrificij, ex quo nobis, inquit, est oblatio manipuli (verum manipulum nostræ messis Christum esse iã ostenderat) sed cædere agnum immaculatũ anniculũ in holocastũ domino. Intelligibilẽ agnũ, domini traditiodẽ immolãtes mysticè, & offerẽtes, ipsius autẽ vt sacrificiũ cædẽtes, memoriã fecit, neq; enim aliter, sed per eius meditationem,

Crucis ignominiæ typus.

Hircus cur extra castra comburatur.

Extra castra quid.

Coitus hominis cum ancilla mysterium.

Ancilla nobis anima humana.

Arietem offerre quid.

Primitiarũ manipuli cur offerrẽtur.

Agni immolatio ad Christi memoriã pertinet.

 & vir-

& virtutem à ſenſibilibus ad intelligibilia transferuntur ea, quæ in illo ſacrificio peragũtur. Radulpho verò hoc hac lege doceri videtur, cùm in eadem die, quia manipulus conſecratur, cædi iubet agnum immaculatum, vt, cùm gloriam reſurrectionis Chriſti attendimus, ſciamus ipſum, non alium à patre exaltatum, quem vſque ad mortem nouimus patri fuiſſe ſubiectum. Iuſſit antẽ etiam legiſlator, vt poſt ſeptem ab hoc ſacrificio hebdomadas, ideſt, quinquaginta dies nouum domino offerrent ſacificium agnos ſeptem cum duobus primitiarum panibus, immaculatos, anniculos, & vitulum de armento vnum, & arietes duos. Offerre autem eos ſeptem agnos, anniculos, immaculatos, præcipit, inquit Iſychius, dona ſignificans, quæ ſunt ſpiritus, de quibus Salomon in prouerbijs dicebat: *Sapientia ædificabit ſibi domum, erexit columnas ſeptem:* Nec tacuit, quæ, vel cuius numeri eſſent dona, ſubintulit enim, *Spiritus ſapientiæ, & intellectus, ſpiritus conſilij, & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ, & pietatis, & implebit eum ſpiritus timoris domini.* Agnos autem hæc appellat dona ad oſtenſionem, quia Spiritus ſanctus vnum eſt in Chriſto, de quo dictum eſt: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi;* vnde nemo poteſt dicere: Chriſtus Ieſus, niſi in Spiritu ſancto. Ergo non extra rationem cum ſeptem agnis vitulum de armento præſenti contineri oblatione, aſſerit idem Iſychius, ſed euidenter ſignificare illum ex armento Abraham, Iſaac, Iacob, & Dauid ſecundum carnem factum, huicque duos arietes immaculatos coniunxiſſe, excellentia mandata, & virtutes, quas ſequi aliàs, velut oues, oporteat: In his enim vtpotè viſibilem inimicum ventilantibus, munimen, & indemnitatem, inquit, habent; quæ ſunt autem hæc? *Si vis perfectus eſſe, vade vende omnia, quæ habes, & da pauperibus, & veni ſequere me.* Maximum quippe mandatum eſt, vendere, quæ habet, & dare pauperibus; Maximum autem, ſequi Chriſtum, vt cum deſpectu quippiam poſſidendi etiam omnia agere ſecundum voluntatem Dei ſtudeamus. Hoc eſt enim eum ſequi. Hæc ergo mandata, vtpotè propter immaculatum vitam, & perfectam conſtituta, arietes appellantur, quia arietes omni grege excellentiores ſunt, horum ſacrificium, & libatio, ſcientia videlicet, & correctio, odor ſuauitatis eſt domino. Aliter verò Radulphus, in bobus, paſtorum laborem ſanctorum, qui ſua ſolicitudine ſanctam eccleſiam, dominicam videlicet excolunt agrum; in arietibus verò doctrinæ ducatum intelligendum eſſe aſſerens, additq; & tertium, quia qui paſtores, & doctores ſunt, tanquam boues, & arietes ſunt, ipſi & agni propter innocentiam reperiuntur habes, inquit, paſtorum paſtorem, qui agnus Dei dictus eſt, qui & paſtores doctoreſq; cæteros agnos vocat dicens, *Ecce ego mitto vos ſicut agnos inter lupos:* Sunt tamen agni multi in grege Chriſti, quibus nec pondus regiminis, nec officium doctoris imponitur. Hi verò ſi holocauſtum ſe Deo offerunt, iubetur vt anniculi ſint, ideſt, vnius anni, vt non pueriliter, aut ſine conſilio arduũ quis arripiat iter, niſi prius Sol ſancti deſiderij in corde illius compleat curſum ſuum, & ad roboris ſui veniat plenitudinem, *deliberandum enim eſt diu*, vt ait Seneca, *quod ſemel ſtatuendum eſt*, ne fortè mittens manum ſuam in aratrum, retro reſpiciat, & votum non reddat, cùm melius vtique ſit non vouere, quàm poſt votum non reddere. Septem autem eſſe agniculos iſtos ait, quia ſeruant vnitatem Spiritus in vinculo pacis. Huius enim numeri ſacramentum, in agnorum holocauſtis ſcripturam nobis commẽdare in Numerorum libro, cùm penè vbicunq; agni offeruntur, in ſolemnitatibus, ſeptẽ iubentur offerri, aut certè quatuordecim, duplicato ſeptenario propter duos populos, ex quibus eccleſia congregata eſt. Reperiri quoque eundem numerum ad maiorem ſui commendationem, quaſi ex ſuperfluo, poſtquam dictum eſt, agnos ſeptem immolandos eſſe in libaminibus, dicitur in vna decima per agnos ſingulos offeratur, & ſubditur, qui ſunt ſimul agni ſeptem, vel qui ſunt ſimul agni quatuordecim. Vitulum verò vnum offerri hic tradit, quia licet ad primum gregẽ aliæ oues adductæ ſint, ex vtriſque tamen factus eſt vnus grex, & ex vno grege paſtor vnus. Omnes enim in ſummo paſtore vnum eſſe, quicunq; tradente ipſo curam ouium ſuſceperunt. Quod dicitur; *Vitulum de armento*, teſte Beato Auguſtino, hebræam locutionem eſſe, ſicut cùm dicitur, agnus de grege, hircus caprarum, agni ouium, & ſi qua ſimilia. Vitulo autem in vno arietes duos iungi, vt ſaltem in arietibus populorum diuerſitas intimetur, quorum in vno vitulo fidei, charitatiſque concordia commendatur. Sed ſi dixerit fortè aliquis, hac ratione etiam duos vitulos, arietemque vnum aptè potuiſſe offerri, cùm & in vtroque populo paſtores ſint conſtituti, & doctorum omnium Catholicorũ vniformis prædicatio valeat reperiri; Reſpondet ſe quoque hoc concedere, imò addere, non tantùm fieri potuiſſe, ſed etiam, vt fieret, legem alibi præcepiſſe. In Numeris enim cùm de his tractatur ſolemnitatibus, veniri ad Pentecoſtẽ, quæ nunc in manibus eſt, eius holocauſta decerni his verbis: *Dies primitiuorum, quando offeretis nouas fruges domino, expletis hebdomadibus, venerabilis, & ſancta*

Agni cur dona Spiritus ſancti.

Chriſtũ ſequi quid.

Arietes mandata dicti.

Boues labores ſanctorum.

Luca 10.

Numer. 28 29.

Agni ſeptẽ quid.

Vitulus cur vnus offeratur.

Arietes duo cur vni vitulo copulentur.

Numer. 28

cta erit. Omne opus seruile non facietis in ea: Offeretisque holocaustum in odorem suauissimum domino vitulos de armento duos, arietem vnum, & agnos anniculos immaculatos septem. Videat itaque, inquit Radulphus, Iudæus qualiter literæ suæ scissuras resarciat? apertè namq; multis sese in locis impugnat, & sibi contraria est, vt in præsenti apparet, cùm eiusdem diei cærimonias instituens, hic vitulum vnum cum duobus arietibus, illic quasi oblitus, quod dixerat vitulos duos cum vno ariete holocaustis assignat: Videat ergo, vt dixi Iudæus, quomodo hanc literæ contrarietatem euadat, Christianus enim intellectus liberum inuenit transitum, cùm animaduertit legislatorem ob id scripturæ superficiem frangere, vt ad interiorem medullam, etiam rebelles compellat intrare. Attende namque hæc duo decreta, nescio vtrum literæ consonantiam valeas reperire. Transi ad mysterium, videbis iam nihil interesse, vtrum duo vituli cum ariete vno, an vitulus vnus cum duobus arietibus in holocaustis esse dicatur, cùm tam pastores, quàm doctores, & vnum sint propter fidei, pacisq; concordiam, & duo intelligantur, si duorum populorum, quibus prælati sunt, respiciamus distantiam. Notandum autem etiam monet, quia sicut die, qua manipulus oblatus est, cædi agnum præcepit lex, vt per agni doceremur immolationem, quoniam ille mortalis erat futurus, cuius secuturam immortalitatem manipulus designabat; sic in die plenæ messis cùm offeruntur panes primitiarum, immolatur, & diuersitas hostiarum, quibus innuitur, inquit, quales in hac vita fuerint, quosque gradus in religione habuerint hi, quorum per panes consummata, in resurrectione iustitia designatur: Nam & hircus pro peccato, & hostiæ pacificæ protinus adiunguntur, vt omnis electorum multitudo, cuiscumq; ordinis fuerit, in victimis istis comprehendatur. Sed prius de holocaustis videndum est, quid sit, quod cum libamentis suis offerri iubentur, libamenta enim hæc liber Numerorum plenius exponit, in quo sic legitur: *In sacrificiorum eorum similæ oleo conspersa tres decimas per singulos vitulos, per arietes duas, per agnos decimam decimæ, qui simul sunt agni septem:* & antè: *Libamenta autem vini, quæ per singulas fundenda sunt victimas, ista erunt: Media pars hin per vitulos singulos tertia per arietem, quarta per agnum.* Quia verò & ipsius olei, quo simila conspergitur, requirenda est mensura, hoc totum alibi, in eodem tamen volumine, plenius inuenitur. *Offeret*, inquit, *quicunque immolauerit victimam, sacrificium similæ. Decimam partem ephi conspersam oleo, quod mensuram habebit partem hin: & vinum ad liba fundenda eiusdem mensura, dabit in holocaustum, siue in victimam per agnos singulos. Et arietis erat sacrificium similæ duarum decimarum, quæ conspersa sit oleo tertiæ partis hin, & vinum, & libamentum tertiæ partis hin, eiusdem mensuræ offeret in odorem suauitatis domino. Quando verò de bobus feceris holocaustum, aut hostiam, dabis per singulos boues similæ tres decimas conspersæ oleo, quod habeat medium mensuræ hin, & vinum ad liba fundenda eiusdem mensuræ, in oblationem suauissimi odoris domino.* Omnia igitur in libamentis his per diuersas victimas certis gradibus augmentantur. Nam similæ in vitulis tres decimæ reperiuntur, in arietibus duæ, in agnis vna decima, vel decima decimæ. Sic etiam olei, vel vini media pars mensuræ hin, per vitulos singulos, minus autem per arietes, idest, pars, tertia minus quoque per agnos, idest, quarta pars, offertur. Quia igitur per similam, quæ pura farina est, mentis puritatem intelligimus, agnis singulis in sacrificio decima similæ coniungitur, cùm omnes, qui per veram innocentiam domino placere desiderant, mentis perficiunt sanctitatem, dum eam nullius criminis consensu contaminant. Quod decima decimæ in holocaustis plerumq; poni iubetur, munditia mundo renunciantium, à sæcularium puritate discernitur. Qui enim in seculari conuersatione Deo deseruiunt, quasi perfecti sibi videntur, criminalia quæq; non solùm ab actu, sed etiam à consensu suo repellant. Nonnunquam decima indeterminata dicitur, vt huiusmodi sit illa perfectio, non discernatur. In agnis tamen holocaustorum decima decimæ semper intelligenda est, quia mos est scripturæ, vt quædam locis competentibus exponat, eademque alijs in locis prætermittens subintelligenda relinquat. In arietibus verò similæ decima geminatur. Qui enim sibi viuit, & quasi agnus spiritualis sua innocentia contentus est, sufficit ei ad propriam puritatem, si iniquati nec affectum, nec cogitatum apponit. Cùm autem docendi officium susceperit, maiori periculo vrgetur, ne fortè qui virtute animi carnis suæ presserat incentiuum, iam in multorum notitiam delatus, alienis laudibus se præbeat corrumpendum. Tutius quippe auditur veritas, vt ait Augustinus, quàm prædicatur. Cùm enim auditur, humilitas custoditur, cùm autem prædicatur, vix non subrepit cuiuis hominum quantulacumque iactantia, in qua vtique maculatur conscientia. Duæ ergo decimæ sunt Doctori, si & viuendo nullam prauitatem affectet, & docendo ab inanis gloriæ contagione conscientiam mundam seruet: Qui verò non solùm doctoris officium, sed & regiminis munus suscipiunt, tertiam & hanc quidem vehementiorem sui lapsus occasionem reperiunt. Suscepta

Scripturæ diuersitas in eadem lege.

Holocausta cur cum libamẽtis offerrentur.

Num. 15.

Simila mẽtis puræ typus.

quippe cura regiminis cor per diuersa diuerberat, & impar quisq; inuenitur ad singula, dum confusa mẽte diuiditur ad multa. Fit mens in exteriorum dispositione solicita,& sui solũmodo ignara, scit multa cogitare, se nesciẽs, ita fit vt à studio suæ inquisitionis aliena, ne ipsa, quæ patitur, damna cõsideret,& per quanta delinquat, ignoret. In bouis itaq; holocausto duabus decimis tertia iungitur, cũ pastores sanctæ ecclesiæ post conuersationis suæ puritatẽ, post doctrinæ simplicitatẽ, etiã in dispensatione sibi tradita, per cordis synceritatem Deo placere conantur. Sicut autem per hostias supradictas similæ mensura variè distribuitur, sic & olei vinique per easdem hostias distributio variatur, media pars quippe hin per boues singulos, tertia per arietes, quarta per agnos offertur. Per oleum autem spiritus vnctio, per vinum lætitia designatur: ijs igitur, qui propter Deum amplius laborant, abundãtior sine dubio sancti Spiritus consolatio ministratur. Ex vberiore autem gratia, vberior & lætitia generatur; quia ergo, vt diximus, maius est pondus regiminis, quàm solius prædicationis, qui tamen suæ tantum innocentiæ custodes sunt, minori solicitudine vrgentur, quàm quibus cum suorum actuum custodia alienæ insuper instructionis labor iniungitur, non immeritò maior olei, vnique mensura, bobus quàm arietibus, arietibus quàm agnis tribuitur, vt qui amplius laborat, etiam in præsenti plus mercedis accipiat, & ditior fiat muneribus, qui ad seruiendum promptior est inuentus.

Oleum spiritus vnctio. *Vinum lætitia.*

Facietis, & hircum pro peccato, duosq; agnos anniculos hostias pacificorum. Hircus pro peccato, qui domino immolatur, eos designat ex sententia eiusdem Radulphi, qui vitia sua mortificant, & per dignos pænitentiæ fructus veniam merentur. Pacificæ verò hostiæ mediocris conuersationis typum tenent, eorum scilicet, qui nec in flagitiorum gurgitem lapsi sunt, nec tamen ad perfectionis culmen tendunt. Cùm ergo holocaustis hircus pro peccato & agni pacificorum adduntur, omnis electorum numerus, qui in cælesti patria congregandus est, adimpletur. Omnes hæ victimæ nouo illi sacrificio, panibus videlicet primitiarum, coniunguntur, quia iustis omnibus, & in mẽte virtutum perfectio, & in carne dabitur incorruptio. Offerent igitur sacrificium nouum, offerent quod accipient. Innouati enim tam mente, quàm corpore, illius in sempiternum vacabunt laudibus, cuius inæstimabilibus fruentur muneribus. Inde est quod de agnis pacificorum statim subiungitur: *Cùmq; eleuauerit eos sacerdos, cum panibus primitiarum coram domino, cedent in vsum eius.* Si legem vniuersam percurras, puto quod vix, aut nunquam amplius super pacificis hostijs hoc decretum reperias. Superius namq; pluribus in locis hæc pacificorum lex fuerat constituta, vt mactatis victimis, earum sanguis funderetur, adipes cremarentur, armus dexter cum pectusculo in partem sacerdotis sequestraretur. Dicat igitur mihi Iudæus, cur in hoc loco constitutio illa soluatur: Cur quod generaliter decretũ est, non vbiq; seruetur? Non enim agni isti iubentur occidi, non eorum sanguis effundi: non cremantur adipes, nec sacerdoti portiones aliquæ sequestrantur: sed integros corã domino leuare præcipitur, integros suis vsibus applicare. Vt igitur nouitatis huius mysterium inuestigemus, in die siquidem noui sacrificij dignum est, vt veteris consuetudinis frangatur lex: Sacerdos noster Christus est, & sacerdos maximus inter fratres suos, sicut iam suprà tractatum est. Hic hostias pacificas panibus primitiarũ apponit, cùm eos, qui in mundana conuersatione fide illius, & dilectione sanctificati sunt, in æternitate futura, ad eandem, quæ perfectis tribuitur, vitæ nouitatẽ perducit. Quos etiam eleuare coram domino dicitur, quia fauente patre, de præsenti miseria ad honores æternos sustollit. Hi igitur tunc cedent in vsum eius, quia liberati occupatione terrena, laudibus eius in æternũ vocabunt, de illius societate lætantes, & mutuam illi lætitiam de sua salute præbentes, sicut scriptũ est: *Gaudebit sponsus super sponsam, gaudebit super te Deus tuus.* Quod verò agni isti anniculi esse dicũtur, nec iste pacificorum ritus est. Soli namq; holocaustorum agni anniculi esse solent, non pacificorum. Sed & de hoc illius vitæ perfectioni aptissimè cõgruit, de qua in psalmo capitur, cùm loquente patre, sermo de Christo habetur sub persona Dauid: *Et thronus, inquit, eius sicut Soli in conspectu meo, & sicut Luna perfecta in æternum.* Thronus quippe Christi omnes illi sunt, in quorũ mentibus eius spiritus requiescit: quia anima iusti, sedes sapiẽtiæ est. Omnes igitur in ciuitate illa anniculi erunt; quia iuxta Isaiã, non erit ibi amplius infans dierũ, nec senex, qui nõ impleat dies suos, quãdo thronus Dauid sicut Sol in cõspectu Dei, & sicut Luna perfecta in ęternũ. Nec hoc prætereundũ est, qđ in hac die duo pro pacificis offerũtur agni. Duo nãq; agni, sicut in emũdatione leprosi pleniùs disputatũ est, duplicẽ signant innocentiã: quãdo non solùm actu, sed & effectu proximum læsio declinatur: nec sola facie, sed & mẽte seruatur mansuetudo. Quã innocentiæ plenitudinẽ hic assequi nequaquã possunt, quicumq; tẽporalib. occupati, perfectionis fastigiũ non apprehendũt: quia magnũ est eis, licet iracundiã penitus non excludant, si timore diuino ligati, iracundiã suscitatam frenare sufficiant. In ciuitate autem Ierusalem, cuius ponit Deus omnes fines pacem, etiam pacifica ad duorum agno-

Hircus pro peccato quos signet.

Agni cur integri corã domino leuentur.

Esaia 62.

Psal. 88. *Thronus Christi qui.* *Esaia 65.* *Duplex innocentia.*

agnorum mensuram pertingunt: quando post innocentiam operis, quam hic contra commotionum suarum impetus non sine solicitudine seruauerunt, interiora quoq; iustorum iam pacificata, domino benedicūt. Quantum modo Christianorum sacrificia hisce de quibus huc vsq; dictum est, præstent, ostendit D. Cyrillus his verbis contra Iulianum, qui dixit, *nos negligere sacrificia cruenta.* Opinatur fortè (inquit) à tali nos cultu remoueri, quia ignis non descendit de cælis dicemus necessario, quod aberret à veritate. Non enim operam impendimus, vt boues immolemus, non quòd ignem non dimittat Deus, sed quia ea quæ in typis & vmbris, postquā transierunt ad veritatem, præceptū habemus, summo Deo spiritualē & irreprehensibilem cultum consecrare. Spiritus enim, inquit, est Deus & adorantes eum in spiritu & veritate oportet adorare. Sciat etiam fuisse sacramenti Christi prædictionem, quod descendebat ignis super altare, dimittente illum scilicet omnium optimo artifice Deo, & per sensibiles & visibiles res super sensum & intelligibilia, formante. Nam cùm excitatum esset sanctum tabernaculum in deserto ab optimo Moyse, ignem dedit Deus, inextinguibilemq; & perpetuum esse præcipit: prohibuit autem magis, & diuina lege puniuit inferri ignem alienum. Nam ita perierunt filij Aaron. Veruntamen vt dixi, vmbra parturiebant virtute sacramenti Christi. Nam in specie ignis semper aliquo modo accepit Deum sacra Scriptura. Visum enim sic esse, inquit, filij Israel in monte Sina, vndé, eximius, & non altari mixtus altarij ignis erat. Deus enim solus, & vnus, & secundum naturam super omnia altari Deo connumerari non potest, alioquin in quomodo sacrum, & diuinum tabernaculum offerenderet quis sacrificijs adhibens externum ignem, nisi quodammodò cogitaret quis: quod si inferretur ignis alienus, lædatur veritas figuræ, non obseruans modū, vt conueniat eam figurari. Quandoquidem est solus verus, & vnus Deus, cōnumeratur autem ei ab omninò nullus, qui tabernaculum verius, hoc est ecclesiā mentali illustrat lumine, accipit autē ab omnibus rationales hostias. Itaq; alius cum ipso Deus intelligatur nullus, remoueatur à nobis tanquam alienus ignis. Alia enim natura deitatis præter eam nulla est. Idem autē esset sermo, & de sacrificijs per Heliam antea immolatis. Demisit enim & tunc ignem vniuersorum Deus, implente propheta olim figuram sacramenti Christi. Igitur quod non descendit ignis, oues occidere non detrectamus: Sufficit enim nobis per ea, quæ tunc fiebant, quemadmodum in tabula veritatis pulchritudinem benè effigiatam mentalibus oculis considerare. Sacrificamus autem nunc multo melius, quàm illi olim. Descendit .n. cælitus non sensibilis ignis, imaginē ineffabilis naturæ complens, sed ex patre per filiū Spiritus sanctus illustrans ecclesiā. Adhibemus autem & sacrificia, spiritualia scilicet, & mentalia. Nam illi, qui ex sanguine Israel offerebant Deo boues, & oues, turtures, & columbas, & ex fructibus, & similā oleo sparsam, & lagana, & thura: Nos autem tam crasso mysterio relicto præceptum habemus, vt tenue, ac spirituale, & subtile, perficiamus. Offerimus enim in odorem suauitatis Deo, virtutes omnigenas, fidem, spem, charitatem, iustitiam, continentiam, obedientiam, facilitatem, perpetuas laudes, & alias virtutes: Istud enim sacrificium minimè carnale simplicem, & secundum naturam incorporeum decet Deum, & mentalis fragrantiæ oblationes sunt verè honestæ vitæ modi, ita enim alicubi dicit ipse: *Misericordiam volo, & non sacrificium agnitionem Dei magis quàm holocaustomata.* Et optimus Samuel: *Ecce annon auscultatio bona magis, quàm sacrificium, & obedientia plus quàm ossa arietum?* psallit autem & diuinus Dauid: *Sacrificia Deo hostiam laudis.* Et iterum: *Circuiui, & immolaui in tabernaculo eius hostiam iubilationis.* Præcepit autem & Paulus dicens: *Exhibete corpora vestra hostiam viuam, sanctam, placentem Deo, rationale obsequium vestrum.* Quod autem in vmbris secundùm legem eos qui ex sanguine Israel absq; prudentia immorari non permiserit Deus, & ex ipsis sciemus sacris scripturis. Etenim præcepit quidem immolari agnum, ad figuram Christi: veruntamen sic comeditis illum dicit; *Sint lumbi vestri præcincti, & calceamenta in pedibus vestris, & baculi in manibus vestris.* Vide igitur quomodo in peregrinorum humilitate comedere iusserit, vt res ipsæ significent, quod figurę nō sēper duraturę sint, sed quodāmodo ad veritatem currant. Igitur cum peruenisset figura ad veritatē nos pro igni sensibili, spiritū accipientes rationabile implemus mysterium: Ita.n. dicitur Christus baptizare nos in Spiritu sācto & igne. Quod autem aries monstratus est Abrahę, quē & sacrificauit pro Isaac; dicimus, quod & ille fuerit figura Christi, qui per nos, & propter nos, mortē secundū carnem sustinuit, vt nos morte, & corruptione liberaret. Iā si sacrificasset Abrahā ignem alienū (vt dicit Iulianus) sacrificijs immittens, & non omninò illū, qui est ex igne, hoc omninò nihil ad nos. Nam cauentibus sacrificare Deo, quæ lege definita sunt, & excusationis pretextū facietibus, quid cessarint ipsa, quod nō supernè, & ex cælo descēdat ignis, attulit in argumentū fortissimū nos diuinas leges cōtemnere, sed alieno igne vsū esse Abraham. Quoniā autem melius nos, quā illi seruiuimus, sacrificantes Deo spiritualia, & pro igni sensibili spiritū recipientes, ne redarguat, dicens, quare non adducamus sacrificia altaribus.

Sacrificia Christianorum.

Li. 10. contra Iulianum.

Ioan. 4.

Deus ignis.

Christianorū sacrificia qualia.

Oseæ 6.

1. Reg. 15.

Roman. 12

Aries Abraham figura Christi.

Obluctatur enim Diuinus Paulus tantùm, non clamans, sed dicens: *Vetera transierunt, ecce facta sunt omnia noua.* Transmutati enim sumus ad nouitatem vitæ euangeliicæ, & inducti ad perfectas disciplinas, relicta regalis literæ institutione, & adolescentibus quidem adhuc conuenientis, nobis autem non item, qui in virum perfectum occurrimus, & peruenimus vsq; in finem ætatis plenitudinis Christi. Cum modò immolationes huius pecoris ad passionem Saluatoris nostri ferè referantur, non fuerit præter nostrum institutum conditiones agni hoc loco recensere, quomodo ipsi attribuantur. Qua in re Tostati vtemur opera, qui in explicatione trium harum methaphorarum diligenter eas est prosecutus, quarum prior erat. *Fuit quoddam vas clausum, & non clausum: paruum & non paruum: luminosum & non luminosum; Vacuum & non vacuum. Præterea vas mundum, & non mundum.* Secunda autem talis erat: *Fuit vnus leo, qui videbatur, & non videbatur: qui audiebatur, & non audiebatur: qui tenebatur, & non tenebatur: qui cognoscebatur & erat incognitus.* Tertiæ autem earum tenor hic erat: *Fuit quidem agnus tonsus, & non tonsus; agnus qui clamabat, & non clamabat: agnus qui patiebatur, & non patiebatur: agnus qui mortuus est, & non mortuus est.* Aduertendum itaque esse scribit, sicut prima illa metaphora de B. nostra Virgine intelligebatur, ita sequentes duas de Christo exponendas esse; & sicuti in secunda Iesus benedictus leo vocatur, ita hic agnum appellari, idq; ex conformitate proprietatis ipsius animantis. Est autem agni conditio, vt sit quàm maximè innocens, nulliq; noceat animali, nec quicquam perniciosum alicui moliatur. Hoc autem in Christo, inquit, præcipue fuit, quia ab omni inquinamenti labe immunis extitit, & maxima innocentia polluit: sic enim ait B. Petrus: *Christus mortuus est relinquens exemplum, vt sequamur vestigia eius, qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in lingua eius.* Præterea agnus animal de mansuetissimis est, nulli nocens, & rarò clamans, & cùm interdum, tondetur aut torquetur, voces non emittit. Hoc etiam Christo aptissimè conuenit; fuit enim Christus mansuetissimus super omnes homines, qui morantur in terra, in verbis, & opere; & licet interdum interrentur ei iniuriæ, non clamabat, & vt, ait Petrus, *Cùm malediceretur, non maledicebat, cùm pateretur, non comminabatur.* Hanc Christi, & agni similitudinem describit Esaias euangelico magis quàm prophetico sermone inquiens: *Tanquam ouis ad occisionem ducetur, & tanquam agnus coram tondente se obmutuit, nec aperuit os suum.* Verùm hac de re mox rursus, prosequamur modo explicationem superioris metaphoræ, & primum, cùr Christus dicatur agnus tonsus, & intonsus; qua in re obseruandum esse monet idem Tostatus, quod tonsum esse in agno duo significat. Primum est, inquit, corporeo detegi velamento Secundum, quandam in tonsione fieri passionem: Vtroque modo eum tonsum appellare licebit; nam in passione sua vestimentis suis detectus est; sicut enim in cæteris moris erat, qui capite erant plectendi, vt quæstionarij vestes lucrarentur. Sic in Christo factum est cùm decretu Pontij Pilati in crucem sublato, milites vestes eius diuisere, & super eam, quæ inter cæteras preciosior erat, & à B. Virgine facta, miserunt sortem, vt habemus non solùm apud euangelistas, sed & psalmographos concinit: *Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem.* Hoc itaque pacto redemptor noster in passione sua detonsus est, cunctis scilicet vestimentis suis spoliatas. Aliter verò etiam detonsus, dicitur, idque magis propriè, cùm scilicet tunc agnus tonderi dicitur, cùm ei lana præciditur; Nã licet Iudęi reuera forficibus, vt fit in agnis, capillos non præsciderint, eos tamen euellabant; qua de re Esaias; *Dedi caput meum percutientibus, & genas meas vellentibus.* Porrò passio, quæ ex detonsione ab agno percipitur, Christo etiam aptissimè congruit, cùm plerosque dolores in sua passione tolerauit, præcipuè tamen dolor hic ad vestium detectionem, & pilorum euulsionem referendus est, cùm vel quilibet vestibus spoliatus non mediocriter erubescat, dummodo non sit perfrictæ frontis. Ex capillorum verò, pilorumque barbæ euulsione dolorem sensit, cùm ad singulorum euulsum sequatur continui solutio, atque ipse etiam, vt ait Tostatus, temperaturæ fuerit tenerrimæ. Cur modò dicatur agnus non tonsus, id dupliciter fieri posse, inquit, primò scilicet de Christo homine intelligi licere, quoniam vt secundum regulam iuris volenti non fit fraus, sic de iniuriarum perpessione dicendum, quod nullus volens iniuriam pati possit. De pænarum quoque perpessione non dispar definitio procedere iure debet, scilicet, vt qui spontaneè pænas subit, pænas perpeti meritò non dicatur, & quia Christus vltrò nudationem passus est, capillis itidem spoliatus similiter, eum nec nudatum, nec denudatum, nec pilorum euulsionem passum, iure confiteri poterimus; hoc tam est magis adhuc propriè de Christo dicetur, quatenus Deus est; Deus enim, quia vestiri nequit, cùm sit incorporeus, vestibus quoque spoliari non poterat. Similiter planè dici poterit, agnus verberatus, & non verberatus, siue vulneratus, & non vulneratus, agnus clamans & non clamans; patiens, & non patiens; mortuus & non mortuus. Christus enim, vt homo multa benedicto suo corpore vulnera tolerauit, cùm alias

Saluator cur agnus dictus.

Paradox. 3

Christus cur agnus dictus.

Can. 1. c. 2.

Ibid.

Cap. 53.

Agnus tonsus cur dictus Christus.

Psalm. 21.

Agnus non tonsus cur Christus.

aliàs Deitas eius offendi non potuerit, & ipse sponte, vt homo, vulnera sit perpessus. Huc quodammodo referenda, quæ de agno D. Ioannes Euangelista scribit in apocalypsi, vbi scilicet ait vidisse se librum scriptum intus, & foris, in dextera Dei, quem nemo vel ex in terra, vel in cælo viuentibus aperire potuit: Illum tamen agnus, qui occisus est, aperuit, & eius septem signacula dissoluit, cuius rei gratia à quatuor animalibus, & à viginti senioribus, & à reliquis cælitibus, amplissimis verbis collaudatur. Verba Euangelistæ sunt: *Et vidi in dextra sedentis supra thronum librum scriptum intus, & foris, signatum sigillis septem. Et vidi angelum fortem, prædicantem voce magna. Quis est dignus aperire librum, & soluere signacula eius, & nemo poterat, neque in cælo, neque in terra, neque subtus terram, aperire librum, neque respicere illum. Et ego flebam multum, quoniam nemo dignus inuentus est aperire librum, nec videre eum. Et vnus de senioribus dixit mihi ne fleueris, ecce vicit leo de tribu Iuda, radix Dauid aperire librum, & soluere septem signacula eius. Et vidi, & ecce in medio throni, & quatuor animalium, & in medio seniorum Agnum stantem tanquam occisum, habentem cornua septem, & oculos septem, qui sunt septem spiritus Dei missi in omnem terram. Et venit & accepit de dextera sedentis in throno librum, & cum aperuisset librum, quatuor animalia, & viginti quatuor seniores ceciderunt coram Agno habentes singuli citharas, & phialas aureas plenas odoramentorum, quæ sunt orationes sanctorum, & cantabant canticum nouum dicentes: Dignus es Domine accipere librum, & aperire signacula eius, quoniam occisus es, & redemisti nos Deo in sanguine tuo ex omni tribu, & lingua, & populo, & natione; & fecisti nos Deo nostro regnum, & sacerdotes, & regnabimus super terram. Et vidi, & audiui vocem angelorum multorum in circuitu throni, & animalium, & seniorum, & erat numerus eorum millia millium dicentium voce magna; dignus est Agnus, qui occisus est, accipere virtutem, & diuinitatem, & sapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem. Et omnem creaturam, quæ in cælo est, & super terram, & sub terra, & quæ sunt in mari, & quæ in eo, omnes audiui dicentes: Sedenti in throno, & Agno benedictio, & honor, & gloria, & potestas in sæcula sæculorum. & quatuor animalia dicebant, Amen, & viginti quatuor seniores ceciderunt in facies suas, & adorauerunt viuentem in sæcula sæculorum.* Dicitur enim hic Christus primo leo, deinde agnus: leo scilicet propter fortitudinem, & propter vindictam, quam de inimicis sumpturus est Agnus, quoniam immolatus est pro peccatis hominum in modum agni, qui vt suprà dictum, quotidie in figuram eius, mane & vespere immolabatur, qui enim hic subaudiendum esse diabolum putant, vt sit sensus, ecce leo de tribu Iuba vicit diabolum, id mihi, inquit Ribera in suo commentario, non satis probatur, neq; enim rectè dici videtur, vicit diabolum, aperire librum, & soluere signacula eius. Nec videtur satis apta causa aperiendi librum, vicisse diabolum, præsertim si liber sit sacra Scriptura, vt ipsi volunt: quoniam etsi non vicisset, poterat aperire, & vincere poterat, quamuis aperiret: nihil ergo subaudiendum arbitror. Sed leo de tribu Iuda dicatur, vt alludat Ioannes ad prophetiam Iacob: *Catulus leonis Iuda ad prædam fili mi ascendisti, & requiescens accubuisti, vt leo.* Quibus verbis, & Christi resurrectio mysticè prædicatur, & potestas, qua dominaturus erat aduersarijs suis, iuxta illud: *In hoc enim Christus mortuus est, & resurrexit, vt & mortuorum, & viuorum dominetur.* Quoniam ergo ipse dominus omnium à patre declaratus est, & vt leo sæuiturus est in inimicos suos, meritò ipse solus dignus est aperire librum, & soluere signacula eius, vt per eum nota fiant supplicia, quæ Deus impijs, & filio suo non obedientibus parauit. Agnus verò hic non dicitur occisus, sed tanquam occisus, quoniam etsi verè occisus est, citò tamen resurrexit; Ita Arethas, Ambrosius, Haymo, & alij, itaque qui tam citò ad vitam redijt, ita censeri potuit ab hominibus, quasi mortuus non fuisset. Videtur etiam eidem Riberæ dici, tanquam occisus, quoniam cicatrices habebat patentes, quibus simi-lis occiso habebatur. Andreas Episcopus Cæsariensis: occisum, inquit, significat, eius post occisionem vitam, in qua ostendit passionis signa, vt verè occisus post suam ex mortuis resurrectionem, &c. Possumus etiam coniunctionem *tanquam* ita accipere, vt non similitudinem indicet, sed veritatem, vt, *Vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à patre.* Vt sit sensus vidimus agnum stantem in medio throni, & seniorum, & ab omnibus honoratum tanquam occisum, idest tanquam eum, qui pro salute eorum verè occisus est, & ideo maximè ab eis debuit honorari. Ita etiam: *Vidi agnum stantem*, idest, viuum non mortuum, vt aliquando videram, stantem, inquam, tanquam occisum, idest, sicut debebat is, qui pro Dei gloria, & pro salute hominum occisus fuerat. Decebat Dei bonitatem, & gloriam, vt qui mortuus fuerat pro eo resurgeret, & qui ceciderat, staret. Rectè autem eum hic vocat agnum stantem, quoniam in homine agni mors, & immolatio indicatur, in eo, quòd stat, significatur resurrectio, & per mortem, & resurrectionem suam potestatem in omnes homines accepit, vt omnes sibi subijciat, vt paulò antè ex D. Paulo dicebamus. *Habentem cornua septem, & oculos septem*, interpretatio, quam

Cap. 5.

Agnus librũ aperit.

Christus cur leo, & agnus dictus.

Genes. 49.

Rom. 14.

Christus cur tanquã occisus agnus dict.

quam subijcit, *qui sunt septem spiritus Dei missi in omnem terram*, ad vtrumque refert, vt rectè ait Haymo, idest, ad septem cornua, & septem oculos. Quare in nonnullis græcis codicibus, & apud Aretham legitur ἅ εἰσι, idest, quæ sunt, vtrumque referat, non qui sunt. Angeli autem sunt septem agni cornua, quia per illos agnus ventilat, & vincit aduersarios hominum dæmones, & pugnat cum illis, & ab iniurijs humanum genus defendit inimicorum: Ex hac enim similitudine, cornua sæpe in scriptura ponuntur, vnde Arethas: Cornua fortitudinē significant, & gloriam, sicut cùm de fortitudine dicitur: *Et omnia cornua peccatorum confringā:* De gloria aūt: *Ex exaltabitur cornu iusti* &c. Quod si quis objciat, cornua agni non esse apta ad ventilandum, aut ad pugnandum, quia tenera, & inualida sunt: nos dicimus huius agni cornua, & dura, & validissima esse: se quia vix apparet, aut sentitur hoc septem angelorum ministerium, cùm tamen illi potentissimi sint, cornibus agni similes dicuntur, quæ vix apparent aut videntur. Denique si quam agnus habet fortitudinem, eam habet in cornibus. Sunt autem oculi Christi sicut in concilijs diaconi dici solent oculi Episcoporum, quia per illos Christus prouidet hominibus, & inspicit eos, vt tueatur. Meritò autem hoc de septem cornibus, & de septem oculis commemoratur, vt sciant homines impij, & ministri diaboli Christo esse curæ salutem suorum, & quamuis ad tempus illos affligi sinat, aliquando puniturum esse eorum persecutores, atque inimicos. Dicitur præterea multis alijs locis Apocalypseos agni nomine, vt subinde in sequenti capite, vbi dicitur: *Et vidi quòd aperuisset agnus vnum de septem sigillis*, &c. atque ita semper in apertione libri, & sigillorum agnus nominatur, non tam, quod immolatus sit pro nobis in morem agni, qui, vt sæpe dictum est, quotidie immolabatur, sed etiam quoniam propter hanc immolationem meruit Christus exaltari, & omnibus dominari, & aduersarios potestati suæ subijcere. Sic & hic ibidem, vbi dicitur; *abscondite nos à facie sedentis super thronum, & ab ira Agni, quoniam venit dies magnus iræ ipsorum*. Per eum qui super thronum sedet, Deus pater, per Agnum filius intelligitur. Sic mox rursus, vbi Apostolus inquit: *Post hæc vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, & tribubus, & linguis, stantes ante thronum, & in conspectu Agni amicti stolis albis, & palmæ in manibus eorum, & clamabant voce magna, dicentes: Salus Deo nostro, qui sedet super thronum, & Agno*. Et paulò inferius: *Hi sunt qui venerunt de tribulatione magna, & lauerunt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine Agni*. Quod scilicet D. Augustinus, alijq; de martyribus interpretantur, sic enim ille: stolas quippe martyres in sanguine Agni lauerunt dum membra sua, quæ oculis insipientium visa sunt pœnarum squalore fœdari, sic potius fuso pro Christo sanguine ab omnibus mundauere contagijs, insuper & beata immortalitatis luce digna reddidere, quod est etiam lotas habuisse stolas in sanguine Agni. Eadem est sententia D. Gregorij. Verùm sine dubio non de solis martyribus, sed de reliquis etiam electis sermo est, vt optimè inquit Ribera, docent Beda, Ansbertus, Haymo, Ambrosius: Et Tyconius ait; non enim, vt aliqui putant martyres soli sunt, sed omnis populus in ecclesia, quia non in sanguine suo dixit lauisse stolas suas, sed in sanguine Agni, id est, in gratia Dei per Iesum Christum dominum nostrum, sicuti scriptum est; *Et sanguis filij eius mundauit nos*. Additur verò etiam ibidem; *Quoniam agnus, qui in medio throni est, reget illos* &c. Vbi quoq; agnus ipse est Christus; quomodo autem agnus dicatur in medio throni, supra ostensum est, vbi loquebamur de agno stante in medio seniorum, sed potest etiam dici esse in medio throni ex sententia Riberæ, quia ipse in patre, & pater est in ipso. Aliàs etiam loquens de angelorum pugna cum dracone antiquo, cùm dixisset, victum esse draconem ait; *Et audiui vocem magnam in cælo dicentem, nunc facta est salus & virtus, & regnum Dei nostri, & potestas Christi eius, quia proiectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos ante conspectum Dei nostri die, ac nocte. Et ipsi vicerunt eum propter sanguinem Agni, & propter verbum testimonij* &c. indicat angelos pugnantes cum considerarent agnum, idest, Christum pro se sanguinem fudisse, ac propterea meritò omnia pro eo esse perferenda, cùmque considerarent etiam se testimonium reddere debere de Christo, & tunc maximè cùm à multis ex suis deferebatur, viriliter pugnasse, & diabolum vicisse. Alter sensus est simul cum priore amplectendus; Vicerunt eum vtendo sanguine Agni, idest, Christi, & vires ex eo capiendo, & reddendo testimonium de illo etiamsi hostes veritatis prohiberent. Rursus, vbi ait vidisse se Agnum stantem in cælo, & centum quadraginta quatuor millia virginum sequentium eum semper, manifestè indicat, agni nomine Christum intelligi, ait enim; *Et Ecce Agnus stabat super montem Sion, & cum eo centum quadraginta quatuor millia habentes nomen eius in fratribus suis*. Et mox vbi ostendisset millia ea virgines esse, etiam ait: *hi sequuntur Agnum quocunque ierit: Hi empti sunt ex hominibus primitia Deo, & Agno*. Quo loco omnino obseruari debet, cur illi tantùm, qui cum mulieribus non sunt

Cornua qd in sacris.
Psalm. 74.
Oculi Christi qui.
Cap. 7.
Agni sanguis martyres.
Sermon. 2. de Sanctis.
Homil. 17. in Ezech.
Homil 6.
1. Ioann. 1.
Agnus in medio throni quid.
Cap. 14.

sunt coinquinati, agnum quocunque ierit, sequi dicantur: Apparet enim: id non sine iniuria beatitudinis aliorum dici posse. Quò enim ibit Agnus? Quò eum omnes beati non sequentur? Certè ecclesia canit. *O quàm gloriosum est regnum, in quo cum Christo gaudent omnes sancti, amicti stolis albis, sequuntur Agnum quocunque ierit.* Atqui proprium hoc esse virginum, & Ioannes ipse videtur indicare, & ecclesia eodem modo intelligere, cùm in hymno Virginum canit.

Quocunque pergis virgines | *Sequuntur atq; laudibus*
Post te canentes cursitant, | *Hymnosq; dulces personant.*

Idem sentire videntur Augustinus, & omnes expositores. Cæteri igitur beati sequūtur agnum, sed non quocunque ierit, quia in gaudia virginitatis non sequuntur: virgines autem in omnibus eum imitantur, & ideo quocunque ierit sequuntur. Inter opera Sancti Patris Hieronymi quidam libellus est, qui inscribitur virginitatis laus, in quo hæc verba legimus: *De his & B. Ioannes Apostolus loquitur, quòd sequuntur agnum, quocunque ierit. Quod ita intelligendum puto nullum eis locum in cœlesti aula claudendum, & cuncta eis diuinarum habitationum habitacula reseranda.* Verùm sic res nondum satis explicari videtur Riberæ, quandoquidem facilè obijcere, inquit, possumus, si ita intelligatur, nec virgines sequi agnum, quocunque ierit, nec aliud esse de illis, atq; de reliquis beatis iudicium: Nā si in gaudia virginum non sequuntur agnum coniugati, aut alij non virgines, nec virgines eum sequuntur in gaudia martyrum, aut doctorum, aut prophetarum, aut apostolorum, atque hæ illis mansiones non reserabuntur. Hæc obiectio ita potest solui, si de omnibus, inquit, virginibus verba intelligantur. Qui virginitatem amiserunt, non possunt sequi agnum, quocunque ierit, quoniam recuperari illa non potest. At virgines, & martyres esse possunt, & in cæteris alijs agnum imitari, vt meritò agnum in cœlo postea sequi dicuntur, quocunque ierit. Hæc solutio obscurè colligi potest ex Augustino in libro de sancta Virginitate cap. 27. & duobus sequentibus: Verùm aliud est sequi posse, aliud reuera sequi, omnes virgines hoc possent, dum in terra sunt, sed multi non sequentur in cœlo agnum quocunque ierit, & tamen de illis iam in cælo positis loquitur Apostolus. Melior & solidior erit interpretatio, si dicamus virgines agnum sequi quocunque ierit, quoniam in virginum multitudine omnia virtutum merita inueniantur, multi enim erunt martyres, alij doctores, & episcopi &c. Quæ tamen omnia in ijs, qui virgines non sunt, inueniri non possunt. Mihi tamen, qui ostendi hæc non de omnibus virginibus hoc loco dici, sed de ijs, qui extremo tēpore florebunt, aliter videntur hęc exponenda, vt illorum virginum merita commendari intelligamus, qui sanctitatis tantæ erunt, vt corporis, & animæ integritate reliquas omnes virtutes copulent, de quibus statim ait. *Hi empti sunt ex hominibus primitiæ Deo, & Agno, & in eorum ore non est inuentum mendacium, sine macula enim sunt* &c. Hos quoniam plurimum omnibus virtutibus præstabunt, non est dubium hortatores, & magistros aliorum futuros esse miserrimis illis tēporibus, & exemplo præituros, & ante omnes alios à ministris Antichristi torquendos, & occidendos, nullamq; ijs coronam defuturam, vt rectè dicantur sequi agnum quocunque ierit. Cæterum hæc verba omnibus sanctis alia ratione tribuentur quatenus omnibus cōmune est, nunquam à Christi conspectu discedere, sed cum illo esse vbicunque ille sit, atque ita vtrumque verum est, & modo quodam conuenit omnibus sanctis, alio non nisi virginibus. Hęc itaque Ribera. Sed & iterum Agni appellatione insignitur Saluator noster, vbi idem Apostolus ait. *Et cantantes canticum Moysi serui Dei, & canticum Agni, dicentes. Magna & mirabilia sunt opera tua Domine Deus omnipotens, &c.* Dicitur autem canticum Agni, quia illo Agnum, id est, Christum laudant, opera eius magna, & mirabilia esse dicentes, hoc est, vt exponit Ribera, quòd tanta Antichristi, & eius ministrorum tanquam crudelia facinora sustinuerit, & tandem dignis eos supplicijs affecerit. De Christo item intellige hæc verba de regibus Antichristo adhærentibus. *Hi cum Agno pugnabunt, & Agnus vincet illos, quoniam Dominus Dominorum est, & rex regum, & qui cum illo sunt &c.* Nec non & isthæc. *Gaudeamus, & exultemus, & demus gloriam ei, quia venerunt nuptiæ Agni, & vxor eius præparauit se &c. Beati qui ad cœnam Agni vocati sunt.* Et rursus: *Veni, & ostendam tibi sponsam vxorem Agni;* Dicit autem nunc sponsam Agni, id est Christi, scilicet sanctam ciuitatem Hierusalem, id est Ecclesiam, quia nunc sponsa est, & postea cùm in die iudicij ducetur ad domum sponsi, id est, cum Agno, scilicet Christo ascendet in cœlum, vxor appellabitur. In Græco est, δείξω σοι τὴν νύμφην τοῦ Ἀγνίου τὴν γυναῖκα. Hoc est: *ostendam tibi sponsam Agni, vxorem illam,* id est, eam quæ postea erit vxor. Beda hoc sic declarat; *Quod nunc Deo desponsata, nunc ad immortales est deducenda nuptias.* D. Chrysostomus in explicatione verborum D. Ioannis Baptistæ. *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Christum ideo appellari agnum scribit, vt Esaiæ prophetiam in memoriam Iudæis reducat,

Sancti, vt agnum sequi dicantur.

c. 15. Apoc. Canticum Agni.

Cap. 17.

Cap. 21.

Cap. 16.

Christus agnus lactẽs 3. Reg. 7.

reducat & vmbram etiam à Moyse repræsentatam, vt per figuram ad veritatem illos magis alliciat. Est etiam vbi Christus secundum D. Gregorij explicationem, agnus lactens vocatur, videlicet, vbi dicitur: *Tulit autem Samuel agnum lactentem vnum, & obtulit illum holocaustum integrum domino.* Quis verò, inquit Gregorius, est agnus lactens, nisi ille quem præcursor eius ostendit dicens: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Et lactens dicitur, quia in eius innocentia vera humaitas prædicatur. Sed vnus agnus offertur, quia præter ipsum, qui mundi tollat peccata, nequaquam reperitur. Quem profectò agnum integrum obtulit. Integritas quippe agni ad soliditatem pertinet Catholicæ professionis. Velut enim agnus diuidit, qui à canone fidei per gladium separatur erroris. Agnus itaque dicitur pro innocentia, lactens pro assumptione naturæ, vnus pro singularitate potẽtiæ, integer pro fidei nostræ firmissima soliditate. Quod si quis hæc non ad ipsum, sed ad eius imitatorem referre voluerit, post. Agnum quippe offerimus cùm per bonum castitatis, & innocentiæ redemptori nostro conformamur, cum doctrina innocẽtiam patrum nostrorum pascimur, velut vbera fugimus, quibus ad æternam vitam nutriamur. Vnum quoque agnum offerimus, si post initia religiosæ conuersationis nulla polluimur inquinatione prauitatis. Vnum quippe agnum offert, qui à proposito innocentiæ ad pollutæ vitulæ maculas nequaquam defluit, à quibus redeat per iterationem bonæ operationis. Integrum quoque agnum offerre est ad æternam vitam non solùm carnis continentiam, sed mentis integritatem præparare. Integrum quoque agnum domino nequaquam offert, qui carnem Deo per continentiam consecrat, sed mentis suæ secreta ab immundarum cogitationum lasciuia non refrenat. Velut enim agni partem sacrificio surripit, qui puritatem cordis, corporis continentiæ non coniungit &c. Specialiter autem inter cætera animalia, quæ in lege offerri consueuerunt, Christus agnus nominatus est, primò, quia inter omnes figuras veteris testamenti agnus paschalis expressiùs figurabat Christum innocentem, immolandum, quia paschalis ille agnus erat sine macula, & per eius immolationem filij Israel liberati sunt à seruitute Aegyptiaca, vt suo loco dictũ est, sic & Christus erat sine peccato, & per eius passionem liberati sumus à seruitute diabolica, &c. Secundò, quia licet alia fierent sacrificia in templo certis temporibus, vnum tamen erat quotidianum, in quo iugiter vnus agnus mane offerebatur, nec hoc mutabatur vnquam, vnde cùm hoc figuraret perpetuitatem beatitudinis, fieretq; de agno; similiter Christus nostra perpetua beatitudo est. Agnus etiam dicitur ab agnitione, siue ab agnoscendo, quia agnouit patrem, factus eiusq; ad mortem obediens, & agnouit matrem curam eius discipulo committens. Agnus præterea dicitur à pietate, qua tollit peccata mundi, non semel tantùm, sed & quotidie; Vnde Theophilus; non dixit qui tollet, sed qui tollit, quasi semper hoc faciente ipso. Non enim tunc solùm tulit, cùm passus est, sed ex illo tẽpore vsque ad præsens, tollit, non semper crucifixus. Vnam enim pro peccatis obtulit oblationem, sed semper purgans per illam. Hæc Theophilus. Atque hinc est, quod ad primam oblationem in Missa dicit sacerdos, vt ait D. Chrysostomus: *Tanquam ouis ad mactationem ductus es Christe rex, & tanquam agnus coram eo, qui totondit se mutus, sic non aperuit os suum. In humilitate illius iudicium eius sublatum est, Generationem autem eius quis enarrabit? Sacrificia domine agnum, quoniam tollitur de terra vita illius: immolatur agnus Dei, qui tollit peccatum mundi.* Dicitur & in Missa bis, agnus Dei miserere nobis. Super qua re Gulielmus Durandus in opere suo de rationali diuinorum officiorum scribit in hæc verba; Quia Iesus statim vt salutauit Apostolos, dedit eis potestatem remittendi peccata, idcirco, Chorus clamat ad eum, & postulat, agnus Dei qui tollis peccata mundi, miserere nobis. Siquidem Ioannes videns Iesum ambulantem dixit; *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Quare autem eum vocauerit agnum, determinat subdens, *qui tollit*, idest, qui venit vt tollat *peccata mundi*, quia pro peccatis tollendis, pascha nostrum immolatus est Christus. Nempe in veteri testamẽto offerebatur agnus pro peccatis populi, & in nouo testamẽto Christus seipsum obtulit Deo patri, vt humanum genus liberaret, & lauaret à peccatis in sanguine suo. Merito igitur dñi corpus, & sanguis domini sumitur, agnus Dei cantatur, vt omnes credamus, quia ipsius agni corpus, & sanguis tunc sumitur, qui peccata mundi moriendo tulit, & vitam æternam resurgendo nobis donauit, & vt oremus ipsum nunquam desistere miserere nobis, qui in passione misertus es nostri. Αγνὸς autem græcè latinè purus, & castus dicitur, quod sit hostia pura & immolationi apta, quia ipse verus agnus, sola pietate sua se obtulit hostiam pro nobis, & nos redemit, dicitur etiam agnus ab innocentia, quia agnus nec hominibus, nec bestijs nocet. In præmissis ergo verbis; *Agnus Dei qui tollit peccata mundi miserere nobis*; est quædam deprecatio, vt videlicet innocentis agni misericordia peccata irruentia & subitanea auferantur. Tertio modo dicitur agnus ab agnoscendo, quoniam in magno grege solo balatu matrem agnoscit; Sic & Christus in ara crucis

Agnũ quãdo offerre dicamus.

Christus cur agnus specialiter dictus.

Agnus vnde dicatur.

Agnus cur in missa ipsa dicatur. Li. 4. c. 52.

do-

donans nobis prius pacem, agnouit nos cura, vt iam dictum est, agnouit etiam patrem obedientia iuxta illud Apostoli: *Factus est obediens vsque ad mortem.* Agnouit etiam matrem cura quam de ea habuit, vnde illud: *Ecce mater tua.* Ob hoc ergo in altaris immolatione ter dicitur, *agnus Dei*, quasi agne, qui agnouisti patrem, miserere nobis; agne, qui agnouisti matrẽ, miserere nobis; pie, qui redemisti mundum, & qui obtulisti te pro nobis, da nobis pacem; vel ideò ter dicitur, vt triforme corpus domini intelligatur, videlicet ambulans in terra, quiescẽs in sepulchro, & residens in cælo. Potest etiam dici, quod Christus ad tria venit, primo vt nos liberaret à miseria culpæ: Secundò, vt nos redimeret à malo pænæ: Tertiò, vt nobis daret de plenitudine gratiæ suæ. Hæc & alia ille, addens Sergiũ Papam primum cõstituisse, vt agnus Dei inter communionem ter à clero, & populo decantetur. At verò Ioãnes Vallensis in opere de regimine vitæ humanæ, quod dicatur bis, agnus Dei miserere nobis, significare ait, quod petamus ab eo releuationem corporis, & animæ; & quod eicitur tertiò, dona nobis pacem, significare, quod ab eodem petimus tranquillitatẽ æternitatis. Sed reuertor ad rationes, ob quas Saluator agnus meruerit nuncupari, quibus adiungi poterit hoc D. Bernardi de spolijs agni loquentis: iste agnus, inquit, tam mitis, quàm magnus lacte suo nos potat, carne cibat, lana facit indumentum, præparat ornamentũ. Lac agni est doctrina suauis, expressa de vberibus duorum testamentorũ, quasi duobus digitis, idest, stylo, & ingenio Sanctorum doctorum. Caro agni est mortis eius memoria ad altare in sacramento quotidie replicata. Cuius similitudini cõplantamus simul vt resurrectioni coniũgamur. Lana qua fit indumentũ, quo qui indutus est, absconditur, significat humilitatem, in qua latitamus, & à sæculo recognosci refugimus. Pelle mortificatio carnis intelligitur, quæ absque graui dolore ab agno non accipitur: hanc in se ipso Christus ieiunijs, vigilijs, & alijs carnis suæ afflictionibus ad vltimum per passionem crucis ostendit. Hæc pellis in die resurrectionis cum stigmate vulnerum oculis videntium offeretur. Eadem ferè ratione ouis dicitur Christus, vtpotè qui velut ouis ad mactationẽ ductus est, ipse tamen Christianos, & qui reuera ipsum sequuntur, oues nuncupat, se verò earum pastorem, & ouile ecclesiam Christianorum: Verba Christi sunt apud Ioannem: *Amen dico vobis, qui non intrat per ostium in ouile ouium, sed ascendit aliunde, ille fur est, & latro, qui autem intrat per ostium pastor est ouium. Huic autem ostiarius aperit, & oues vocem eius audiunt, & proprias oues vocat nominatim, & educit eas, & cùm proprias oues emiserit, ante eas vadit, & oues illum sequuntur, quia sciunt vocem eius. Alienum autem non sequuntur, sed fugiunt ab eo, quia non nouerunt vocem alienorum. Hoc prouerbium dixit eis Iesus; illi autem non cognouerunt, quid loqueretur eis. Dixit ergo eis iterum: Amen Amen dico vobis, quia ego sum ostium ouium, omnes quotquot venerunt, fures sunt, & latrones, sed non audierunt eos oues, ego sum ostium, per me si quis introierunt, saluabitur, & ingredietur, & egredietur, & pascua inueniet. Fur non venit, nisi vt furetur, & mactet, & perdat, ergo veni vt vitam habeant. Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animam dat pro ouibus suis, mercenarius autem, & qui non est pastor, cuius non sunt oues propriæ videt lupum venientem, & dimittit oues, & fugit, & lupus rapit, & dispergit oues, mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, & non pertinet ad eum de ouibus. Ego sum pastor bonus, & cognosco meas, & cognoscunt me meæ. Sicut me nouit pater, & ego agnosco patrem, & animam meam pono pro ouibus meis. Et alias habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet vnum ouile, & vnus pastor* &c. Secundum D. Chrysostomum ouile est Ecclesia, oues sunt fideles, ostium sacra Scriptura, secundum illud: *Orantes simul pro nobis, vt Deus aperiat nobis ostium sermonis ad loquendum mysterium Christi.* Sic igitur continuatur litera ista præcedentibus secundum Chrysostomum: Christus enim dixit Iudęos esse cæcos in intellectu scripturarũ, quod ostendit ex hoc parabola, ex hoc quod aduẽtum Christi deberent considerare ex testimonio Scripturarum, quas habeant, quia Christus intrauit per ostium, idest per determinationẽ sacræ Scripturæ, quæ tempus, locum, & modum veniẽdi determinauit, & ideo alij aliter intrãtes, sunt fures sicut Mahumetus, & Antichristus. *Huic ostiarius aperit*, idest, Moyses cui data est primò sacra Scriptura, propter hoc Saluator dixit: *Si crederitis Moysi, crederitis forsan & mihi; & oues illum audiunt*, idest simplices, quales fuerunt Apostoli ei credẽtes. Et proprias oues vocat nominatim: hoc patet de Apostolis, quibus distincta nomina imposuit, & educit eos è tenebris ignorãtię, & culpę. *Ante eas vadit* per exempla operum, secundum quod habetur infra; *exemplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis. Et oues illum sequuntur*, per imitationem. *Quia sciunt vocem eius*, idest, per fidem cognoscunt, & approbant; *alienum autem non sequuntur*, recipientes falsam doctrinam, *quia non nouerunt vocem alienorum.* Sed contra dictũ Chrysostomi potest argui, quia Christus exponendo hanc parabolã, dicit se esse ostiũ, ergo sacra Scriptura non est hic ostiũ. Potest aũt

Agnus quæ præstet.

Ouis cur Christus dictus.

Ouile est Ecclesia.

Ostium cur sacra Scriptura dicta

dici

dici sustinendo dictum Chrysostomi, quod Christus nō vocat se solùm ostium, sed etiā pastorem; propter hoc enim sacra Scriptura dicitur ostium, in quantū Christus est pastor ouiū, & respectu sui ingressus in mundum. Quod autem Christus dicit se esse ostium, hoc nō est respectu sui ingressus in mundum, sed in quantum alij habent ingressum in Deum. Secundum Aug. etiam ostiū est Christus, & continuatur sic litera præcedentibus, quia Iudæi dixerant, se videre sine Christo, & per consequens posse ad veritatem peruenire sine eo, propterea Saluator in hac parabola ostendit hoc esse impossibile, dicens: *Qui non intrat in congregationem fidelium per ostium, idest, per Christum fur est*, &c. Quod faciunt omnes infideles, & etiam mali fideles, statum prælationis indebitè assequentes. Qui autem intrat per ostium, idest, per fidem Christi, & humilitatem, & alias virtutes eius, pastor est ouiū secundum veritatē, huic ostiarius aperit, idest, Spiritus S. reuelat veritatē, vt possit oues pascere, & oues vocem eius audiunt, idest, doctrinam recipiunt &c. Iacobus etiam de Vitriaco, per ouile intelligit Catholicam ecclesiam, siue consortium sanctorum; per oues, fideles, qui sunt in ecclesia; per ostium Chrisum; ostiarium Spiritum S. per pascua doctrinas, diuinam Scripturam, pascua gratiæ, Eucharistiam; pascua gloriæ, vitam æternam; per pastorem principalem, Christum; pastorem secundarium, bonum ecclesiæ prælatum; per furem, diabolum, hæreticum, simoniacum, & quemlibet malum prælatum. Præsentem ecclesiā dici, ait, ouile, sicut scriptum est, *vt fiat vnum ouile, & vnus pastor*: Ex conuersis enim de Iudæis, & gentibus, facta est vna ecclesia, vnde & sponsus in Canticis ait: *Vna est columba mea, quia vno spiritu vegetata, vnius spiritus nexu in vnum coniuncta.* In hoc ouili, teste Esaia, accubabit lupus cum agno, idest, raptores, & tyranni ad Deum conuersi cum mitibus, & mansuetis. Ab hoc ouili exierat, qui ait: *Erraui sicut auis, quæ perijt.* Qui enim ab hoc ouili exit, lupus infernalis continuò ipsum rapit; vnde Oseæ ait: *Fur ingressus est spolians, latrunculus foris:* diabolus enim non potest aliquem spoliare, nisi foris, idest, nisi eum prius ab ecclesia traxerit. Oues sunt fideles in ecclesia, benigni, mansueti, & suaues, vtiles domino suo, vellere, pelle, carne, fimo, fætu, lacte, & butyro. Vellere, idest, exteriore conuersatione: pelle, idest, temporaliū distributione; carne, idest proprij corporis immolatione, & mortificatione; fimo pænitentiæ; fætu bonorum operum; lacte pietatis, & innocentiæ; butyro, idest, charitatis pinguedine. De his ouibus in canticis dicitur: *dentes tui sicut greges tonsarum, quæ ascendunt de lauacro, omnes gemellis fætibus, & sterilis non est in eis.* Dentes dicūtur in ecclesiæ corpore, qui peccata rodunt, scripturas atterunt, alios in corpus ecclesiæ trajciunt, in ordine disponuntur, fortes, candidi, sibi ipsis quodāmodo insensibiles, sed cæteris membris vtiles, sine carne, sine cute, ab omni superfluitate alieni, sibi inuicē coniuncti, ita quod nihil inter se possunt pati. Hi autē sunt sicut greges, quia in pascuis vitę ęternę pariter gradiuntur, & pastorem bonū sicut oues, sequuntur. Tonsæ autem dicuntur oues istæ per terrenæ superfluitatis depositionem. Gemellis fætibus, propter vitā, & doctrinam, vel propter Dei, & proximi dilectionem, vel propter duplex præmium; centuplū enim accipiunt in præsenti, & vitā æternam in futuro. Ascendere autem dicūtur, quia semper in melius proficiunt tendentes de virtute in virtutem. Tantū Vitriacus. Ioannes Ferus verò etiam in explicatione prædictorum D. Ioannis verborum, certū esse ait, quod per oues nō alios Chrisus hic intelligit, quā pios, & bonos, sic enim frequenter in Scriptura nominari, sic Dauid: *Hi qui oues sunt quid fecerunt?* Idem: *Nos autem populus eius, & oues pascuæ eius.* Sic Zacharias: *Percutiam pastorem, & aispergentur oues.* Ideo autem nos oues nominare, primò vt admoneat nos propriæ infirmitatis; oues .n. inter omnia animalia plus indigent, pastore, quia nec vires habent, quibus se defendant, nec arma, quibus repugnent, nec velocitatē, vt fugere possint, tales, inquit, sumus & nos secundum naturam &c. Deinde oues nos nominare, vt doceat, quibus moribus præditos nos esse oporteat, cùm ouis sit animal simplex, mansuetum, neminem lædens, subiectum, non reclamans ad omne, quod ei fit: Deniq; & vtile lana, lacte, carne, intestinis, fimo. Tales debere esse Christianos &c. Per ouile autem intelligere ecclesiam fidelium, neq; id abre: ouile enim debere esse firmum, & munitum ad defendēdum; calidū, ne frigus noceat; sanctum ne inficiantur oues, molle straměto, vt accubare possint. Oportere & habere pabulum, ne fame pereant: latum etiam sit, & adunatum, vt plures recipere possit, & simul conseruare. Has conditiones quamlibet debere habere ecclesiam. Curet igitur, inquit, quilibet pastor ecclesiasticus, & ouilet habea firmum, ne rumpatur à lupis, & tyrānis, imò seipsum opponat murum, iuxta illud: *Bonus pastor animam suam ponit pro ouibus suis.* Secundò curet, vt adsit calor charitatis. Hinc Dominus traditurus Petro curam ouium, requisiuit tertiò num se diligeret. Tertiò curet, vt mundum sit suum ouile, iuxta illud: *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum*, ne contingat illud, quod in Machabæis legimus; *Templum luxuria, & comessationibus plenum erat,*

& scor-

Ostiū Christus.

Oues qui in ecclesia.

Dentes qui in ecclesia.

Oues tonsæ qui.

Oues pij sūt & boni.

Ouile quale esse debeat.

& scorticantium cum meretricibus &c. Quartò curet, vt molle stramentum substernat, hoc est, mansuetudinem ostendat. Sic Christus: *Discite*, inquit, *à me, quia mitis sum, & humilis corde*. Quintò, vt adsit corpus salutaris pabuli, verbi scilicet Dei. Curet postremò, vt adunentur oues in vnitatẽ fidei, & charitatis, ne dissentiant. *Bonum enim, & iucundum est fratres habitare in vnum.* Hinc Paulus vbiq; monet, vt idem sentiamus, & non sint in nobis schismata. Quia autem Christus est verbum Dei, scriptura sacra ostium in ouili dici potest, neq; id abs re, ducit enim nos ad Deum, & eius nobis cognitionem aperit, ipsa nos oues facit, ipsa custodit, ne lupos irrumpere permittit, tanquam enim ostium fortissimum hæreticos arcet, & in tuto nos constituit, neque nos (modo velimus) vnquam aberrare sinit. Præterea quia aliqui non vt priuatæ personæ, sed vt publici pastores in ecclesiam veniunt, per ostium ouilis etiam intelligi potest legitimus ingressus ad ecclesiastica officia, sed de hoc infrà. Sed & ipse et Christus ostiũ est in ouili, qui itidem ostiarius est: aam tametsi ante purificationem suam humilis ianua videbatur, tamen nunc non solùm ostium, sed & ostiarius est, ex quo ascendens in altum dedit dona hominibus. Exinde namq; ostiarius quoq; esse probatur, quia ipse dedit quosdam quidẽ apostolos, alios autẽ pastores, & doctores &c. Nec absurdum alicui videatur, quod Christus, & ostiũ, & ostiarius dicatur; quemadmodum vnus idemq; dominus noster Christus via est, veritas, & vita: Sic non solùm ostium, sed & ostiarius, imò & pastor; denique etiam ipsa ouium pascua est. Est autem in ostio, & ostiario nonnulla profectuum nostrorum distinctio. Nam dum per fidem Catholicam quisq; nostrum accedit ad Christũ, Christus ei ostium est, quando aut ẽiam recepto gratiam aliquam idem gratiarum distributor largitur iam ostiarius est. Deinde per ostiarum etiã Moysen intelligere possumus, cui credita sunt eloquia Dei; Vel ipsam legẽ, quæ quasi viã aperit ad euãgelij gratiam: accommodatius tamen per ostiarium Spiritus sanctus intelligitur, qui vt verbum æternum prodesse possit, auditorũ corda per gratiam suam præuenit, & emollit. Sic Paulo contigit, qui dicebat: *Ostium mihi apertum est magnum, & euidens.* Tũc autem Spiritus sanctus ostium magnum aperit, quando perpendens intentionem cordis eius, intelligentiam sacri verbi, illi pandere dignatur &c. Sed vt ad ipsam accedimus parabolam, ait Saluator: *Qui non intrat per ostium in ouile* &c. Quibus verbis probat Pharisæos nequaquam esse pastores, vel ex hoc vno, quòd per ostiũ nõ intrauerant, cùm Christũ, qui solus ostiũ est, reijcerent, ne scripturas rectè interpretarentur. Nec tãtùm cõuincit eos Christus, quòd nõ sint pastores, sed insuper probat fures eos esse, & latrones, quia dolis, fraudibusq; animas capiebant, & cũ violentia, & ambitione gregi dominabãtur. Docet insuper Christus hoc primo verbo parabolę, solos illos esse veras oues, hoc est, pios Christianos, qui per Christũ intrant, hoc est in eum credant. Qui autẽ in Christũ non credunt, oues nõ sunt, sed lupi, imò fures, & latrones, suo tẽpore eijciendi etiamsi in medio ouium versentur. Potissimum autem tangit Christus hoc verbo eos, qui non legitimè intrant ad ecclesiastica officia, hoc est, aut vi, aut armis, aut simonia, qui scilicet nec Dei gloriam, nec animarum salutem quærunt, sed vel cæca feruntur ambitione, ad aucupandos honores, aut rapida exæstuãtes cupiditate lucri, colligunt opes, sectantes otium, & voluptatem, qui meritò fures dicuntur, & latrones, cùm ob id, quod dictum est, tum quia sinunt commissum sibi gregem dispergi, atq; dissipari, fame contabescere, atq; in præcipitia vitiorum prolabi. Sequitur: *qui autem intrat per ostium, pastor est ouium.* De Christo intelligendum est, qui per ostium intrauit, quia vocatus, & missus à Patre, quia vera docuit, & certa, præterea ostiarius ei aperuit, nedum enim Moyses, omnisque lex, & prophetæ testimonium ei perhiberunt; sed & Pater ipse, Spiritusque sanctus ipsi aperuerunt. *Oues etiam vocem eius audierunt*; accurrebant enim etiam publicani, & peccatores, vt eum audirent. Ad hæc Christus proprias oues vocat nominatim; nouit enim nomina prædestinatorum ad vitam iuxta illud: *Nouit dominus qui sunt eius*: Item. *Ego noui, quas elegerim.* Idem Christus oues suas educit è tenebris ignorantiæ ad lumen veritatis, & de via iniquitatis ad rectitudinem iustitiæ. *Vadit ante eas*, quia rectè viuendi exempla, quasi vestigia pedum oculis eorum obijciens, quid faciendum, & quid fugiendum sit, docet demum, *& oues illum sequuntur* fide, & amoris desiderio clamantes *Ostende nobis faciem tuam, sonet vox tua in auribus nostris*; & sequuntur etiam ipsius humilitatem, mansuetudinẽ, patientiam &c. imitando. Possumus deinde hæc verba etiam de alijs pastoribus intelligere. Quamuis.n. Christus verus, & vnicus ille pastor sit, qui nostri curam gerit &c. tamen etiam alijs nomen illud communicat. Sicut.n sibi subiectos, gratiæ, & donorum, ita quoq; & nominum suorũ reddit participes. Sic cum ipse sit lux vera, tamen etiam discipulis suis lucis nuncupationẽ tradit, cũ dicit. *Vos estis lux mundi.* Pastores autem eos nominat, vt per hoc admoneãtur officij sui. Ad pastorẽ aũt plura requirũtur. Primo industria, vt sciat oues pascere, & in oĩbus prouidere, hoc est, errãtes reducere, infirmos sanare, sanas conseruare &c.

Ostium in ouili Christus.

Christus ostiarius.

Oues veræ quæ.

Fures, & latrones, q in ecclesia.

Pastoris nomẽ quibus Christus communicat.

Cyrilli verba.

Pastoris boni officiũ.

Secundò audacia, vt non ſtatim fugiat, ſed contra lupum ſe opponat. Tertiò ſolicitudo, vt non dormiat, aut ocietur. Quartò fidelitas, vt domino vero reſtituat, ac ſeruum ſe, non dominum agnoſcat. Tripliciter autẽ Chriſtus deſcribit bonum paſtorẽ, ab ingreſſu, ab officio, ab exemplo: Primò verus & bonus paſtor eſt, qui legitimè ingreditur, qui ſcilicet vocatur, qui non ſe, ſed ouium ſalutem quærit, qui vera docet &c. Nonnulli octo eſſe dicunt (vt & hoc inſeramus huic loco) in quibus officium boni paſtoris diſponitur. Ad hoc enim, vt ſit bonus paſtor, humilis, & fidelis debet, inquiunt, panem habere in pera, canem in fune, baculum cum virga, cornu cum fiſtula. Panis eſt verbum Dei, pera memoria verbi, canis zelus paſtoris, quem debet habere pro domo domini, & deijcere lupos, pijs latratibus ſanctæ prædicationis, & orationis indefeſſæ. Funis quo canis tenetur eſt moderamen zelantis, & diſcretio, qua zelus paſtoris ſpiritu pietatis eſt ſcientiæ temperatur, ne fortè, vt ait Apoſtolus, zelum Dei habeat, ſed non ſecundũ ſcientiam. Baculus eſt piæ exhortationis conſolatio, qua ſuſtentet puſillanimes, & conſoletur, ne in tempore tribulationis deficiant. Virga eſt poteſtatis authoritas, qua corripiat inquietos, ne de impunitate audaciam ſumant; Corum cuius ſono terribili ad bellicum conflictum milites animantur, eſt terribilis gehennæ comminatio, qua Chriſti milites contra vitiorum mollitiẽ, ſpiritu fortitudinis accingunt. Fiſtula, quæ dulcius canit, æternæ beatitudinis ſuauitatem deſignat, quam ſubditorum auribus fidelis paſtor dulciter, ac frequenter inculcat &c. Sequitur. *Huic Oſtiarius aperit.* Oſtiarius Spiritus ſanctus eſt. Is igitur legitimè intranti aperit, quia diuinas ei veritates reuelat, modumq; regiminis manifeſtat, & de omnibus neceſſarijs inſtruit, iuxta illud. *Cùm venerit ille ſpiritus, docebit vos omnem veritatem.* Secundò, vero paſtori Spiritus ſanctus aperit, quia eum admittit, imò introducit in ſanctuarium ſapientiæ ſempiternæ, vt diſcat, & ſciat, quomodo oportet eum conuerſari in domo Dei. Tertiò Spiritus ſanctus ei aperit, quia auditorum corda per ſuam gratiam præuenit. Hac triplici apertione indiget omnis paſtor, & tanto amplius quanto pluribus præeſt; *Et oues vocem eius audiunt.* Subditi enim cõſcij bonitatis paſtoris ſui, monita eius, & verba prædicationis libenter ſuſcipiunt, atq; opere complent. Et hoc planè dignum eſt, ſicq; ipſis ouibus expedit: Chriſti ſiquidem oues non eſſent, ſi Apoſtolos Chriſti non audirent, nam talibus ipſe dicit. *Qui vos ſpernit, me ſpernit &c. Et proprias oues vocat nominatim.* Hic deſcribit paſtorem ab officio. Oues Chriſti propriæ ſunt, tum quia eos creauit, tum etiam quia redemit proprio ſanguine: Eas tamen fidelis paſtor etiã ſuas facit, vel dilectionis affectu, vel quia paſtorũ principi proprio labore illas, quę non erant, acquiſiuit. Vocat autem eas nominatim, quia ſingulos ſubditorum determinatè cognoſcit, ad meliora hortatur, omnium mores penſando, quid ſingulis expediat, perpendendo, cunctis familiariter condeſcendendo, vnicuiq; ſecundum propriam indigentiam prouidendo, quemadmodum Salomon docet. *Diligenter agnoſce vultum decoris tui.* Sicut enim medicus corporum diſpoſitiones, cõplexiones, ac morborũ varietates penſat, vt cõgruentia medicamẽta apponere poſſit, ſic agere debet paſtor ſpiritualis. Secũdò vocat eas nominatim, ſemper enim paſtor bonus clamat ad oues, hinc in lege ſacerdotibus præcipitur, vt cornibus arietinis clangãt. Tertiò vocat eas nominatim, quia adeo familiarẽ eis ſe oſtendit, vt ſecurè accedere audeant. Quartò vocat eas nominatim, quia obliteratis nominibus priſtinis, eo nomine eas appellat, quod magnus paſtor ſuper eas ſcripſit, de quo in propheta Eſaia. *Vocabo ſeruos meos nomine alio, in quo qui benedictus eſt, benedicetur ſuper terram.* Bonus enim paſtor, non improperat ouibus priora vitia, quemadmodum Phariſæi fecerunt dicentes cæco: *In peccatis natus eſt totus.* Niſi fortè pro vtili commemoratione gratiæ Dei, ſicuti Paulus fecit: *Hæc, inquit, fuiſtis, ſed abluti eſtis, & ſanctificati.* Additur. *Et educit eas.* Eo ipſo, quod oues ſumus, educti ſumus è tenebris errorum, & vitiorum antiquorũ: Eripuit enim Deus nos de præſenti ſæculo nequam, & tranſtulit in regnum filij dilectionis ſuæ. Nihilominus tamen eſt adhuc, & plerunque euenit vnde pleroſque noſtrum, qui iam ſumus oues Chriſti, oporteat educi, imò & clamore grandi euocari, ſicut per Lazarum quoque ſignificatum eſt, quem iam fætentem, & quatriduanum legimus magno domini Ieſu clamare fuiſſe reſuſcitatum. Sordidantur enim oues etiam poſtquam tonſæ, & ſalubri fluuio lotæ fuerint, & ipſis ſuorum vitiorum morbis delectatæ, in praua concluduntur conſuetudine, aut etiam hæretico (quod grauius eſt) ſordidantur errore. Hic igitur laborandum eſt paſtori, vt oues eas educat, ad quod interdum vti debet vocibus aſperis aliquando blandis. Secundò educit eas ex otio ad ambulandum in via mandatorum Dei. *Et cùm proprias oues emiſerit, ante eas vadit.* Hic deſcribit paſtorem ab exemplo: expedit enim ei, vt cùm emiſerit oues per verbum exhortationis, vadat ante illas per exemplum boni operis, ne quando dicat illi Deus peccanti: *Quare tu enarras, iuſtitias meas &c. tu verò odiſti diſciplinam &c.* Hinc & Paulus. *Caſtigo corpus meum &c. ne fortè alijs prædicans ipſe reprobus inueniar.*

Sequitur.

Paſtoris octo officiũ conſtituũt.

Oſtiarius Spiritus ſanctus.

Ioan. 16.

Luc 10.

Oues Chriſti propriæ.

Oues nominatim vocare quid.

Prouer. 27.

Leuit. 25.

Eſaia 65.

Ioann. 9.

2. Corin. 6.

Educere oues quid.

Pſal. 94.

Matth. 23.

Sequitur. *Et oues illum sequuntur*, &c. Hoc enim illis expedit. Si enim de hypocritis, & simulatis pastoribus: omnia, quæ dicunt, facite, &c. Quanto magis sequi oportet eos, qui dicunt & faciunt? Sequuntur autem illum, qui sciunt vocem eius, quia veram & sanam esse cognoscunt doctrinam eius. *Alienum autem non sequuntur:* quia cum exploratum habent aliquem malis artibus, dolo, fraude, largitione adeptum esse pastoris dignitatem, & idcirco à Deo alienum, huius vitam, & mores non sequuntur, neque tam gratam habent eius ad bonum exhortationem, neque tam obtemperanter illi quicquam iubenti, morem gerunt, quoniam violenta illa in ouile irruptio multum ipsi detrahit reuerentiæ, facitque vt minus ad illum afficiantur oues, minorisq; illum æstiment. Tripliciter igitur alienum intelligere possumus. Alienus enim à Deo vel ouibus est, qui non per ostium intrat; alienus voce, hæreticus scilicet, qui malè docet; alienus vita, qui impiè viuit. *Et ergo sum ostium.* Nunc quod clausum fuerat, aperit, & quod velatis prius verbis dixerat, apertè reserat: Bis autem se nominat ostium, vt ostenderet, se vnum, eundemque esse, qui antiquos pastores, Moysen scilicet, & prophetas dedit, in ouile Iudæorum, & nunc electione sua nouos emittat apostolos in ouile gentium. Vbi interim hoc obseruandum, quod non vni ouili duo ostia, sed quod mirabilius est, vnum ostium duobus ouilibus attribuit, vt necessariò consequatur, quod infra dicturus est: *Fiet vnum ouile & vnus pastor.* Vel ideo se bis nominat ostiũ, non tautologia quadam, sed necessaria duplicis ostij explicatione. Est enim Christus ostium, quo bonus pastor ad oues ecclesiæ intrat: Est & ostium, quo quisque iustus ad cælestem patrem intrat. Vel ideo bis ostium dicitur, quia & ad præsentem gratiam, & ad futuram gloriam per eum solum peruenitur. Itaque principio Christus ostium est ad oues ecclesiæ, propterea quòd nemo rectè in ecclesia doceat, nisi Christi doctrinam catholicam doceat, euangeliumque annunciet. Per illud enim credentium cor illuminatur, & per gratiam viuificatur, accipitque consolationem. Sequitur: *Omnes, quotquot venerunt, fures sunt*, & cæt. Vniuersalem præfert sententiam hoc verbum domini, non tamen vniuersaliter de omnibus intelligendum est, qui ante Christum fuerunt. Alioqui, & Moyses, & prophetæ fures fuissent. Obserua igitur, quòd non de tempore, sed de doctrina hoc loco sermo est. Nam ante Christum venire, non est tempore Christum antecedere, sed aliam quàm Christi doctrinam docere. Fuerunt quidem Moyses, & prophetæ ante Christum, sed è spiritu Christi ecclesiam domini docuerunt; Christumque annunciarunt, quamuis adhuc sub vmbris latentem. Intelligitur igitur verbum hoc de his, qui non vocati à Deo, nec electi ab ecclesia, venerunt, seipsas intrudentes, vel ab alijs intrusi, de quibus propheta: *Non mittebam eos, & ipsi currebant.* Hi enim fures sunt, & latrones, nam plerumque neglectis ouibus seipsos tantum curant. Secundò intelligitur verbum hoc de his, qui aliam viam docent ad salutem, quàm per imitationem Christi. Tertiò de his, qui tunc in ouili tyrannidem exercebant: nemo enim illorum intrauerat per ostium, quia non venerant prædicando, & seruando verbum Dei, sed negando, & blasphemando filium Dei. Ideò in præsenti dicit; *fures sunt*, non *fures fuerunt*, vt sciamus eum specialiter hic Pharisæos tangere voluisse, & ob eandem causam specialiter etiam dixit, *venerunt*, cùm de prophetis dicat scriptura, quod non simpliciter venerint, sed quòd in nomine domini venerint. Potest præterea verbum hoc intelligi de his, qui sese vel pro Christo, vel pro prophetis venditarunt, & venditant, qualis olim fuit Theodas, & Simon Magi, & Iudas Galilæus, prophetæ Anabaptistarum, alijque hæretici omnes meritò fures, & latrones à domino dicti; fures, quia suæ gloriæ auidi sunt; latrones, quia animas perdunt. Sequitur. *Sed non audierunt eos oues.* Sic cæcus ille, de quo supra dictum est, fures illos blasphemiam in Christum suadentes, audire noluit, potius eligens ab eis eijci, quàm illis consentire. Obserua, quòd oues non audiunt huiusmodi fures, ergo, qui eos audiunt, non oues, sed hirci sunt fætidi. Quod si ouium aliquæ deceptæ ad tempus eos audiunt, tamen deprehensa eorum nequitia, resiliunt. Notandum deinceps, quod Christus se bonum esse pastorem, inquit, vt paucitatem indicaret eorũ, qui veri pastores sunt. Quis autem sit bonus pastor, subiungit: *Bonus pastor animam suam dat pro ouibus*: animam dat, hoc est, vitam corporalẽ exponit periculo pro salute ouiũ: vel animam dat, hoc est, tanto affectu eas diligit, vt nedum sua, sed & seipsum, imò si fieri posset, cor, & animam eis impartiretur, Sic Christus verè animã dedit pro ouibus: mortuus est enim efficaciter pro iustis, atq; eò melior pastor est quod pro impijs adhuc, & peccatoribus mortuus est. Poterat autẽ Christus huius suæ bonitatis formã altius sumere, quia cũ esset in forma Dei propter nos populũ suum, & oues pascuæ suæ semetipsũ exinaniuit, formam serui accepit, & cùm haberet pascuæ suæ oues nonaginta nouẽ, idest, omnẽ beatorum angelorũ multitudinẽ, relictis illis venit vnam, quæ errauerat, quærere. Sic, inquam, poterat formam suæ bonitatis exponere, sed hoc exẽplum nulli imitabile est. Be-

Bonos nõni si à bonis ae bere exortari.

Ostiũ vnũ, ouilia duo.

Christus quale ostiũ.

Fures qui Christo.

Ierem. 23.

Ioann. 9.

Pastor bonus qui.

nè ergo hoc solùm proponit, quod est imitabile: *Bonus*, inquit, *pastor animam dat pro ouibus suis:* Hoc enim pastoribus spiritum charitatis habentibus imitabile est, imò imitari dulce est. Secundo ideo non alio medio, quàm morte sua probat se verum pastorem, quia non est maior dilectio, quàm cùm quis animam suam ponit pro amicis suis. Tertiò mortis suæ meminit, vt ostendat neminem in ecclesia pastoris nomine dignum esse, nisi paratus sit, nedum sua, sed & seipsum expendere pro salute ouium. *Mercenarius autem*. Hactenus & bonos, & malos pastores descripsit, nunc aliud quoddam genus hominum proponit, qui non omninò mali sunt, nec fures, aut latrones, nam & per ostium intrant, & benè docent, non sunt tamen omninò boni, quia magis seipsos, suaque quærunt, & amant, quàm oues, earumque salutem. Vbi enim mercedis est tantùm ratio, ibi charitas nulla est, & si quod præstatur officium, non præstatur ex animo veri pastoris. Hos optimè Christus, nomine mercenarios dicit. Mercenarius enim est, qui ventrem suum curat, & suum tantùm compendium spectat, alioqui nihil ageret. Iustum quidem est, lac, & lanam percipere eum, qui gregem ouium pascit, sed nihil aliud quærere, nedum impium, sed & stultum est. Fidelibus enim pastoribus nedũ quæ ad temporalem victum, & vestitum pertinent, conceduntur, sed & æterna præmia promittuntur, vt patet in parabola de seruis. Stultus igitur est, qui cùm temporalia, & æterna habere posset, ipse solis temporalibus contentus est. *Et qui non est pastor*. Declaratio est eius, quod dixerat Pastoris enim nomine indignus est, quia magis seipsũ, quàm oues diligit. Habes ergo aliquot genera hominum in ecclesia versantium. Fur est, qui non ritè ingreditur; latro, qui mala doctrina, vel vita occidit; Mercenarius, qui ventrem suum curat; pastor verus, qui ouium salutem indefessè quærit, & idolum pastoris, qui nomen tantùm habet, & præterea nihil. *Cuius non sunt oues propriæ*: quia scilicet nõ in eius pectore mater eos parturiuit. Non possidet animũ eius spiritus pastoris boni, & ideo non mirum, quod non & ipse brachio suo agnos colligat, & in sinu suo portet eos. *Videt lupum venientem*, videt, inquit, instare periculum, scit, quid faciat mala doctrina, scit plerosque damnaliter peccare, hæc omnia mercenarius scit, & tamen tacet. Emphasin autem habet, quod dicit, *videt lupum venientem*, quasi diceret, adhuc longè posito lupo ipse sibi cauit, nondum mali aliquid perpessus est, & statim fugit. *Et dimittit oues, & fugit*. Non fugiunt oues à mercenario; non enim habent causam legitimam, cur non audiant vocem, vel cur eius communionem deuitent, cur illi lac suum, & lanam denegent, sed ipse fugit. Obseruo, quòd non arguitur mercenarius, quod furatus sit, mactauerit, & perdiderit, sed tantum, quod videt periculum, & fugit, hoc est, verbũ exhortationis subtrahit, ne si lupo resistat, temporale commodum quod amat, amittat. Fugit, cùm hæreticis non obsistit, ex timore, ne quid incommodi patiatur. Fugit item cùm vitia subditorum nõ corripit, sed tacet, conniuet, dissimulat, ne quem offendant, amant enim plerumq; oues suam perniciem. Præterea fugit, cùm quod stulti gregis libidini adlubescit, hoc docet, hoc inculcat, vt gloriam venetur & commodum. *Et lupus rapit, & dispergit oues*. Pulchrè diaboli natura hic describitur, lupus siquidem est diabolus, quantumcunque se amicũ simulet, lupus, inquam, omnibus Dei operibus infestus, maximè tamen homini, morte enim, & exitium nostrum non minus optat, quàm lupus ouium. Rapit autem diabolus, dum gregem per falsas doctrinas, per peccata, per offẽdicula, & per mortem dilacerat; rapit cùm à Deo abducit in suum regnum. Quos autem rapere non potest, dispergit; Ita & errabundas facit, vt nesciant, vbi consistere debeant; quorum omnium malorum causa est mercenarij fuga. Quare quamuis ipse eas non occidat, quia tamen fuga sua oues lupo prodit, sanguis perditarum ouium requiretur de manu eius. *Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est*. Fugit interdum etiam verus pastor, sed non dimittit oues, nec cessat ab officio; Mercenarius autem ita fugit, vt omninò ouium curam ex animo eijciat, & omninò ab officio cesset. *Et cognosco oues meas*; Hoc verbo primùm eos terret, qui ouium vestimenta prætendunt, & in ouili sedent, cùm interim sint lupi suo tempore eijciendi, non enim omnes oues sunt, qui in ouili degunt. Hæc igitur meritò omnes pseudochristianos terrere debent, quandoquidem hi inter oues non agnoscentur in iudicio vltimo; contrà hoc verbo pij valdè consolantur; siquidem nihil magis hominem pium exhilarat, quàm cùm accedit, & videt Deum sui curam gerere, estque in his verbis obseruandum, quòd non tantùm dicit, diligo oues meas, sed cognosco, quod magnificẽtius est, hoc enim verbum cum significatione dilectionis simul indicat affectũ compassionis, quasi diceret, non solùm diligo oues meas corde, sed video, & obseruo vbi sint, quid ipsis desit, quidue patiantur, *& agnoscunt me meæ*. Hoc verbo primum impios illos re percutit, qui dixerant, *hunc nescimus vnde sit*. Vult autem dicere Christus, quid enim quod vos me non agnoscitis, meæ tamen oues me agnoscant, imò in eo, quod me non agnoscitis, nec ergo vos agnosco inter meas oues. *Et alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili*, quasi dice-

Mercenarij qui in ecclesia.

Matt. 25.

Lupus est diabolus.

Oues in ouili qui.

diceret, se non tantùm ad oues simul Israel missum, aut promissiones ad solos Iudæos pertinere, sed etiam ad gentiles. Singula autem verba suam habent emphasin, primò quanquam nondum vocati essent gentiles, tamen eos iam se habere dixit, vt ostendat prædestinatos ab æterno; deinde oues nominat, qui adhuc in peccatis erant, nec pastorem agnoscebant, vt discamus nullum certo reprobatum dicere propter præsentem statum, cùm nesciamus quis futurus sit. Tertiò, *non*, inquit, *sunt ex hoc ouili*, hoc est, Iudæorũ populo, qui olim solus Dei populus erat, hoc igitur verbo conuersis ex gentibus spes datur. Nunc enim non est Iudæorũ Deus tantùm, sed & gentium. Quartò, *oportet me*, inquit, *illas adducere*; quanquam enim per apostolos vocati sunt gentiles, tamen Christi potentia factũ est, quod crediderunt. Adducendas autem dicit, vt ostendat, non satis esse, quod oues simus, nisi etiam in vnitate ecclesiæ permaneamus. *Et fiet vnũ ouile, & vnus pastor*. Hinc nõnulli colligere voluerunt post nouissimam iudicij diẽ omnes tam bonos, quàm malos, simul in vnũ æternæ vitæ locum cõgregandos esse, sed falsò colligũt; nõ enim dixit Christus omnes homines in vnũ stabulum congregandos, sed fiet vnum ouile. Ad ouile autem, vt suprà dictum est, nec canes, nec hirci, nec porci admittuntur, sed solæ oues. Patet igitur, quod locus hic non de malis, sed tantũ de bonis est, qui oues dicuntur, hucq; pertinet, quod Christus dicit, in iudicio oues ab hædis separandas, & aliud iudicium ouium, aliud hædorũ futurum; Tantũ abest, vt in vnum ouile omnes congregentur; quomodo igitur posset esse vnum ouile bonorum, & malorum? Igitur aliæ illæ oues gentes incircumcisæ sunt, quæ nõ sunt ex ouili Iudæorum, non .n. habebant testamenta, non erant de progenie patriarcharum, alieni erãt à Christo &c. Nihil igitur vult aliud Christus hoc verbo, quàm quòd paries ille inimicitiarum, qui hactenus Iudæos à gentibus segregauerat, demoliendus esset, omniumq; electorum, siue è Iudæis, siue è gentibus futura esset vna ecclesia. *Sed vos non creditis, quia nõ estis ex ouibus*. Verissimè autem sic Iudæis dixit, huiusmodi enim ouium simplicitas docilis est, at illi animos habebant ambitione turgidos, odio fermẽtato, liuore corruptos, auaritia, varijsq; mũdi cupiditatibus infectos, ac planè diuersos ab ouium simplici natura. *Oues meæ vocẽ meam audiunt*. Non frustra repetit ouium, & pastoris conditiones. Christum enim pastorem esse, & nos oues, egregia consolatio est in aduersis, vt suprà dictum est. Vocem autẽ pastoris Christi oues audiunt non tantùm aure corporis, sed etiam fide, & amore. *Et sequũtur me*, fide scilicet, spe, & charitate, itemq; desiderio, moribusq; abnegatione sui ipsius, & gestatione crucis, deniq; & cõtemptu omnium terrenorũ. Hæc est vera Christi sequela, hęc via ad cælum, per quam qui Christum non sequitur, non est eius ouis. Congruè ergo etiã Incognitus in psalmos explicans illud Psalmistæ: *Et elegit Dauid seruum suum & sustulit eum de gregibus ouium, de post fœtantes accepit eum*, mysticè ait significari, quòd Christus à Iudæis ad gẽtes translatus est, quod sic, inquit glossa deducit: Dauid ad literam ex pastorali officio pecudũ ad regimen hominum translatus est. Christus verò ex hominibus ad homines, idest, à Iudæis, ad gentes: Iudæi enim primò erant oues fœtantes, dum præcepta legis seruabant. Qui modo præter Christum Saluatorẽm nostrum boni pastores dicẽdi sunt, docet D. Augustinus in explicatione eorundẽ Euangelistæ, atq; Apostoli verborum. Quid, inquit, Petrus? Nonne bonus pastor? nonne & ipse animam pro ouibus posuit? Quid Paulus? Quid cæteri Apostoli? quid eorum tempora consequentes beati Episcopi martyres? Quid etiam iste S. Cyprianus? Nonne omnes pastores boni? non mercenarij, de quibus dicitur, *amen dico vobis perceperunt mercedẽ suam*. Omnes ergo isti pastores boni, non solùm, quia sanguinem fuderunt, sed quia pro ouibus fuderunt, non enim fuderunt elatione, sed charitate. Nã & apud hæreticos, qui propter iniquitates, & errores suos aliquid molestiarum perpessi fuerint, nomine martyrij se iactant, vt hoc pallio dealbati facilius furentur, quia lupi sunt. Si autẽ vultis scire, in quo numero habendi sunt, pastorem bonũ Paulum Apostolũ audite: *Quoniam non omnes, qui corpora sua etiam ignibus tradunt, æstimandi sunt sanguinem fudisse pro ouibus, sed potiùs contra oues*, &c. Sed adhuc istos non tetigit, qui falsi martyrij nomine in passionibus gloriantur. Audite, vt eos tangat, imò vt transfodiat: *Si distribuero*, inquit, *omnia mea pauperibus, & tradidere corpus meum, ita vt ardeam, charitatem autem non habeam, nihil prodest*. Ecce venitur ad passionem; ecce venitur ad sanguinis effusionem, venitur & ad corporum incensionem, & tamen nihil prodest, quia charitas deest, adde charitatem, prosunt omnia, detrahe charitatem, nihil prosunt cætera. Quomodo autem habet vel exiguam charitatem, qui etiam conuictus, non amat vnitatem? Hanc dominus vnitatem commendans pastoribus bonis, non cõmendans bonos pastores, noluit multos appellare pastores. Neq; enim, vt dixi iã, non erat pastor bonus Petrus Paulus, Apostoli cæteri, posteriores Sancti episcopi, beatusque Cyprianus. Omnes hi pastores boni, & tamen illi pastoribus bonis non commendauit pastores bonos, sed pastorem bonum. *Ego sum*, inquit, *pastor bonus*. Quid dicis

Ouium secundum magis.

Pastores boni qui præter Christum.

1. Corinth. 13.

cis domine bone pastor? Tu enim bonus pastor, qui bonus agnus: Idem pastor, & pascua: Idem agnus, & leo. Audiamus, & adiuua, vt intelligamus, *Ego sum*, inquit, *bonus pastor*, quid Petrus? Aut non pastor, aut malus? Videamus, si non pastor. Tu ei dixisti domine, *amas me*, & respondit, *amo*, & tu ei, *pasce oues meas*. Tu domine interrogatione tua firmamento oris tui amatorem fecisti pastorē. Pastor est ergo, cui pascendas oues credidisti. Videamus ergo vtrum non bonus. Ipsa id interrogatione, & responsione eius inuenimus. Quæsisti, vtrum amet te, respondit, amo. Vidisti cor, quia verū respondit; non est ergo bonus, qui amat tantum bonum? Ergo & pastor, & bonus pastor, nihil quidem ad potestatem, ac bonitatem pastoris pastorum, sed etiam ipse & pastor & bonus, & cæteri tales pastores boni. Quid est ergo, quod pastoribus bonis commendas vnum pastorem, nisi quia in vno pastore doces vnitatem; & exponit apertius ipse dominus per ministerium nostrum ex ipso euangelio commemorans charitatem vestram & dicens: audite quid commendaui, ego sum pastor bonus, dixi, quia omnes cæteri, pastores boni membra mea sunt. Vnum caput, vnus spiritus, vnū corpus; Ergo ipse est pastorum pastor, & pastores multi sunt, vnius pastoris, & oues cū pastoribus sunt sub pastore. Quid sunt hæc nisi, quod dicit apostolis, sicut enim corpus vnum est, & membra habet multa, omnia autem membra corporis cùm sint multa, vnum est corpus, sic & Christus; ergo si sic & Christus, merito Christus in se habens omnes bonos pastores, vnum commendat, dicens: *Ego sum pastor bonus*, Ego sum, vnus sum, mecum in vnitate omnes vnum sunt, qui extra me pascit, contra me pascit, ergo audite ipsam vnitatem vehementius commendatam; *Habeo*, inquit, *alias oues, quæ non sunt de hoc ouili*. Loquebatur enim primo ouili de genere carnis Israel. Erant autem alij de genere fidei ipsius Israel, & extra adhuc erant in gentibus. Erant prædestinati, nondum congregati. Hos nouerat, quos prædestinauerat, nouerat, qui redimere sanguine suo fuso venerat, videbat eos nondum videntes eum, nouerat eos, nondum credentes in eum, *habeo*, inquit, *alias oues, quæ non sunt de hoc ouili*, quæ non sunt de genere carnis Israel, sed tamen non erunt extra hoc ouile, quia oportet me adducere eas, vt sit vnus grex, & vnus pastor. Meritò huic pastori pastorum, amata eius, spōsa eius, pulchra eius, sed ab ipso pulchra facta, prius peccatis fæda, post indulgentiam, & gratiam formosa, loquitur amans, & ardens in eum, & dicit ei, vbi pascis? Hæc & alia Augustinus Iudocus Chchtoueus parte prima tripartitarum, quæ peculiariter est de tempore, dominica secunda post Pascha, sermone secundo ait Euangelistam exprimere conditiones boni pastoris, & præsertim tres in præsenti euangelio, easdem integrè, & plenè obseruasse: Primamque esse, quod bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis, & pro earum defensione propriam vitam exponit periculo mortis, quod certè ipse Dauid, cùm pasceret gregem patris sui, fecisse legitur: nā cùm veniret leo, similiter, & vrsus, & tolleret arietem de grege, persecutus est eos, & apprehendit mentum eorū, & dilacerauit eos, sicut hædum caprarum, in qua historia, per Dauid, inquit, intelligitur Christus, qui totum genus humanum, vt gregē sui patris æterni custodiuit, per leonem verò, & vrsum intelligitur diabolus, qui non vnum arietem, sed totam humanam propaginem sustulerat, & induxerat in captiuitatem, & mortem æternam. Christus verò sua patientia, humilitate, & obedientia debellauit hunc ferocem leonem, & vrsum sæuientem, & eruit oues suas de faucibus eius, mortem Crucis perferendo, vt gregem suum viuificaret, & libertati restitueret. Et ergo rectè ait de seipso in hoc euangelio, vt ostendat se hanc primam boni pastoris conditionē habere, *Et animam meam pono pro ouibus meis*. Secundam boni pastoris cōditionem esse idem scribit, quod cognoscat oues suas, & sciat eas distinguere, ac internoscere ab ouibus alienis. Quod vt faciliùs, inquit, faciat, & commodiùs, aliquod facit signum visibile in ouibus suis, aut in fronte, aut in latere, per quod statim cognoscit oues suas, & distinguit ab alijs, ne per errorē alias pro suis capiat, aut alij suas sibi vsurpent. Sic & Christus cognoscit oues suas, idest approbat, & gratas habet, & illis signū impressit spirituale, scilicet characterem baptismi cum signaculo charitatis posito in animabus suarum ouium. Per quod signum oues Christi distinguuntur ab alijs, quæ non sunt de numero gregis sui, & quas in euangelio Matth. profitetur se nescire. Hanc autem secundā conditionem Christus in præsenti euangelio demonstrat se habere, cùm ait, *& cognosco oues meas*. Tertiam boni pastoris conditionem esse, quod suas oues dispersas & aberrantes debet cum magna sedulitate colligere, & reducere in caulam, ne fiant in prædam feris, ac lupis. Quod certè & Christus plenè, inquit, est executus: Nam gentiles aberrantes per cultum idolorum, voce, ac ministerio suorum Apostolorū reduxit in suum ouile, scilicet sanctam ecclesiam, & ex eis, atq; Iudæis composuit vnum ouile integrum, scilicet vnam ecclesiam catholicam. Et idipsum verbis attestatur in præsenti euangelio: *Et alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili* (scilicet gentes, quæ non sunt de synagoga Iudæorum) *& illas oportet me adducere, & vocem meam audient*, (per

S. Petrus an bonus pastor.

Christus pastorum pastor.

Oues alterius ouilis.

Pastoris boni conditio.

1. Reg. 7.

Christus Dauid. Diabolus leo & vrsus.

(per prædicationem Apostolorum) *& fiet vnum ouile, & vnus pastor:* Christus, qui præsidet illi ouili ecclesiæ scilicet suæ ex Iudæis, & gentibus collectæ. Ait item præsentē sermonem in duas partes diuidi, primam ostendere, quomodo ad imitationē Christi habens in ecclesia directionem aliorum, debeat esse bonus pastor, & non mercenarius. Secundam verò, quomodo fideles subditi præpositis ecclesiasticis debeant esse oues pascuæ domini, & ex ouili Christi. Ad primam huius diuisionis expediendam partem, vt rector animarum, & fidelis populi in ecclesia sit verus, & bonus pastor, oportere, quòd ad imitationem Christi tres boni pastoris conditiones habeat, quos iam declarauimus, Christum in se egregiè habuisse. Primò siquidem id requiri, quòd ponat animā suam pro ouibus suis in hunc modum; Quod si veniat tyrannus persequens oues, vt abducat eas à fide; & violenter opprimēs, vt eas inducat ad mala perpetranda, debere ipsum pastorē resistere improbis conatibus illius persecutoris, & vitā suam exponere periculo mortis pro salute ouium suarum, si illud expedire, & prodesse, cognoscatur. Similiter si veniat hæreticus, tanquam lupus vorax ad gregem fidelium, vt eos subuertat prauis suis dogmatibus, & abducat in errorem pestiferis suis persuasionibus, debere ipsum pastorem toto conamine resistere talibus hæreticorum moliminibus, &, vt docet Ezechiel, se murum opponere pro domo Israel, idest, pro ecclesia, atque stare ex aduerso insuperabili animi constantia, vt nō solum bona sua temporalia, sed & seipsum exponat vitæ discrimini, ac dispendio, vt saluet gregem suum ad huiusmodi luporum rapacium inuasione, ac morsibus. Secundò oportere eū pastorem ecclesiasticum cognoscere oues suas non quidem solùm cognitione sensibili, quæ est ex facie, sed cognitione intellectuali, quæ est per notitiam conditionis vitæ, & qualitatis ouiū suarum, vt diligenter attendat earum mores, & genus viuendi, & vbi opus est, adhibere remedium placidæ admonitionis, aut seueræ increpationis ad aliquam suarū ouium, non dissimulet, non oscitanter negligat, aut negligenter prætereat hoc pium medicationis opus, sed vigilanter, & incunctanter adhibeat. Quod & Salomon in prouerbijs admonet dicens; *Diligenter agnosce vultum pecoris tui, tuosque greges considera.* Siquidem pastor ouium mutarum, & irrationalium diligenter studet suum cognoscere gregem, & si quam ouium suarū viderit morbidam, & ægrotam, confestim illi adhibet manum medicatricem, & apponit cataplasmata ad illi sanitatem restituendam. Quid ergo facere, inquit, debet pastor ouium rationalium, pro quibus Christus mortuus est; Nonne diligenter agnoscere vultum interiorem, & animū, atque mores suarum ouiū? Et si quam inuenerit laborantem graui morbo, scilicet peccato mortifero, continuò illi adhibere conuenientem medicinam, scilicet salutarem doctrinam, admonitionem lenem, aut duram reprehensionem, secundum qualitatem, & genus mali, quo ouis illa languida premitur. Tertiò necessarium esse asserit, quod pastor dominicus oues suas dispersas colligat, & reducat ad ouile suum, vnde aberrarūt. Dispergi autē oues pascuæ domini per diuersa vitia in deuia, & vias obliquas. Aliquas per superbiam ad honores, & principatus huius mūdi; Alias per auaritiam ad opes, & possessiones terrenas, alias verò per luxuriam ad spurcitias voluptatum carnis, & ita de alijs peccatorum generibus, per quæ relinquunt homines viam rectam domini, quæ ducit ad vitam, & ambulant per vias obliquas, quę ducant ad perditionem. Itaque pastorem ecclesiæ, si quas ouium sibi commissarum viderit dispersas à suo grege, & aberrantes ab ouili dominico per grauia peccata, quæ separant hominem à Christo summo pastore, debere sedulam adhibere curam, vt huiusmodi oues quærat, & reuocet atque reducat in viam rectam per studium, & diligentiam crebræ solicitationis ad bonū, ac admonitionis mansuetæ, ac dulcis. Et certè ea in re debere imitari exemplum illius pastoris euangelici in parabola apud Lucam descripti: *Qui cùm haberet centum oues & vna ex ijs perijsset, dimisit nonaginta nouem oues in deserto, & iuit ad perquirendam ouem perditam, quam cùm inuenisset, sustulit eam in humeros suos, & reportauit ad ouile suum, conuocansq; amicos suos, & vicinos ait illis: Congratulamini mihi, quia inueni ouem meam, quam perdideram.* Sic sanè debere pastores domini deperditas oues suas quærere, & cùm inuentæ fuerint, & reductæ ad suum gregem, de earum recuperata salute gaudere. Quod si quis has tres boni pastoris conditiones non seruauerint, eum non pastorem, sed mercenarium esse, de quo dicit B. Gregorius in homilia euangelij eiusdem: Mercenarius est, qui locum quidem pastoris tenet, sed lucra animarum nō quærit, terrenis cōmodis inhiat, honore prælationis gaudet, temporalibus lucris pascitur, impensa sibi ab hominibus reuerentia lætatur. Hæc Gregorius. Et huiusmodi mercenarius si videt lupum venientem, scilicet tyrannum persequentem, aut hæreticum subuertentem, aut diabolum dilaniātem oues sibi commissas, fugit non prępstando auxilium ouibus suis contra huiusmodi tentationes, & insultus luporum, quoniam duntaxat lanam quærit suarum ouium, & temporale lucrum, quare non de tali mercenario, sed de vero pastore Christo dum est in themate assumpto in principio. *Ego*

Cap. 13.

Prouerb. 27.

Luc. 15.

Mercenarius qui.

Fideles cur oues dicti. *ſum paſtor bonus* &c. Pro ſecunda parte huius ſermonis abſoluenda, id animaduertendum eſſe ait idẽ Iodocus, quod fideles in ſacra Scriptura vocantur oues, in multis locis propter aliquas proprietates naturales, quæ ſunt in ouibus, & quæ ſpiritualiter nobis debent conuenire: Eſt enim imprimis ouis animal ſimplex, nihil doli, aut fraudis meditans; ſic & nos oportet, inquit, in ſimplicitate cordis ambulare, & omnem fraudulentam duplicitatem reijcere, ſicut nos admonet Chriſtus in euangelio Matth. dicens: *Eſtote prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ:* *Matth. 10.* Vnde & B. Iob, inter cætera virtutum præconia laudatur, quòd erat vir ſimplex, & rectus, ac timens Deum, ac recedens à malo. Secundò ouis hanc habet proprietatem, quòd naturaliter fugit lupum tanquam capitalem vitæ ſuæ hoſtem: Sic & nos diabolum (qui inſidiatur animabus noſtris, vt eas rapiat, & deuoret) ſummoperè fugere debemus, prauis illius ſuggeſtionibus non acquieſcendo, & opera eius (ſcilicet peccata) ſtudioſè deuitando. Tertiò ouis eſt animal vtile & fœcundum; nam ſubminiſtrat lac vſui humano, & lanam ad componendas veſtes. Hinc dicit B. Auguſtinus argutè: Quod ouis implet præceptum euangelicum, quia de duabus ſuis tunicis dat vnam non habenti. Inſuper & ouis agnellos parit, & multiplicat fætus ſuos etiam ad hominum commoditatem: Sic & nos pio animi affectu debere indigentibus libenter alimenta ſubminiſtrare, & indumenta, quibus ſuæ ſuccurrant neceſſitati. Debere, & fœcunditatem bonorum operum nobis comparare, quę tanquam ſpirituales fœtus edamus, & proferamus in lucem, ne inuenti ſteriles in conſpectu Dei incurramus æternã maledictionem. *Paſtoribus quibus obediendum.* Quartò ouis eſt animal obediens, & facilè dirigibile ab homine. Quidquid enim iubetur agere, mox exequitur, ſi ſtabulo ſit exeundum, protinus exit, ſi redeundum ad ſtabulum, continuò reuertitur quocunque ducitur, promptè vadit, nec vnquam recalcitrat ſuo ductori, vt faciunt equi, & alia animalia ferocia, atque rebellia: Sic & nos ſi oues paſcuæ domini eſſe volumus, obedientiam imprimis præſtare debemus Deo, deinde præpoſitis noſtris eccleſiaſticis, nec non regibus, principibus & magiſtratibus, hi enim omnes ſunt paſtores noſtri ex officio ſibi cõmiſſo, dirigentes nos in viam ſalutis æternæ. Debemus itaque alacriter, & prompto animo ſequi eorum ductum, nec vnquam eorum iuſſis obmurmurare. Quintò ouis eſt animal parcum in victu, & ſobrium, paruis enim paſcuis eſt contentum, & expenſis modicis educatur: quod ex ſolo ſuæ naturæ habet inſtinctu, & naturali conditione: Quid igitur facere debet homo, qui eſt ratione præditus? Certè hanc laudabilem ouis proprietatem, parſimoniã ſcilicet, & ſobrietatem obnixè amplecti, & capeſcere: Nam ex ea, & humani corporis, & animæ pẽdet ſalus, ſiquidem, teſte B. Hieronymo, cibus, & potus moderatus & animæ, & corpori humano eſt vtilis: vnde & Eccleſiaſticus ait: *Noli auidus eſſe in omni epulatione, & non te effundas ſuper omnem eſcam; in multis enim eſcis erit infirmitas.* *Parſimoniæ laus.* *Eccleſ. 37.* Et rurſus: *Propter crapulam multi obierunt, qui autem abſtinens eſt, adijcit vitã.* Sextò ouis animal eſt pacificum, manſuetum, & quietum, cùm enim tondetur, cùm mulgetur, cùm ad occiſionem ducitur, obmuteſcit, & non emittit vocem, neque reſiſtit contrectantibus. Sic ſanè de ouili domini eſſe volumus, nos pacificos eſſe oportet: *Beati enim pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur.* Nos etiam manſuetos eſſe congruit, quoniam *exaltabit Dominus manſuetos in ſalutem, & eſt ſuſcipiens manſuetos dominus*, vt ait Propheta in pſalmis. Denique nos quietos eſſe oportet more ouium, non iracundos, aut turbidos, debet namque omnis homo, vt ait B. Iacobus, eſſe tardus ad iram, nam ira viri iuſtitiam Dei, inquit, non operatur. Cæterum in hoc præſenti euangelio tria poni ſigna aſſerit idem Iodocus, per quæ internoſcuntur oues Chriſti ab alienis, primum ſignum eſſe, quod oues Chriſti eum cognoſcunt, vt ſuum paſtorem: *Cognoſco*, inquit, *oues meas, & cognoſcunt me meæ.* Cognoſcere autem non ſolùm per fidem, ſed etiam per bonæ operationis ſtudium, idque ſic declarare B. Gregorium in homilia huius euangelij: *Ouiũ Chriſti ſigna.* Videte, inquit, ſi oues Chriſti eſtis; videte ſi eum cognoſcitis, videte ſi lumen veritatis ſcitis: Scitis autem, dico, non per fidem, ſed per amorem; ſcitis dico non ex crudelitate, ſed ex operatione. Nam idem ipſe, qui hæc loquitur Ioannes Euangeliſta alibi teſtatur dicens; *qui ſe dicit noſſe Deum, & mandata eius non cuſtodit, mendax eſt, & veritas in eo non eſt.* Hæc Gregorius. Et B. Paulus ad Titum de improbis loquens ait; *Confitentur ſe noſſe Deum, factis autem negant.* Secundum ſignum ouium Chriſti eſſe, quod ſequuntur ſuum paſtorem per imitationem virtutum eius exercitium, & diligentiam. Paſtor, inquit Chriſtus, ante oues ſuas vadit per bonæ vitæ exemplum, & oues illum ſequuntur imitando eius veſtigia; vnde B. Ioannes in ſua prima epiſtola Canon. dicit; *Qui dicit ſe in Chriſto manere, debet, ſicut ille ambulauit, & ipſe ambulare.* Qui ergo Chriſtum ſequitur in manſuetudine, patientia, & obedientia, ac cæteris virtutibus, is pertinet ad oues Chriſti. Tertium verò ſignum, quo noſcuntur oues Chriſti, eſſe quod audiunt vocem ſui paſtoris. *Oues*, inquit Chriſtus, *meæ vocem meam audiunt*, non quidem ſolùm auditu auris corporis, ſed etiam auditu interiori, & mentis, atq; executio-

ne

ne operis; beati enim sunt, vt ait æterna veritas, qui audiunt verbum Dei; & custodiunt illud, accommodando ad opus, quæ Christus voce sua fieri præcepit. Studeamus igitur solicitè esse de numero ouium huius pastoris optimi, vt tandem ab eo perducamur ad vberrima æternæ vitæ pascua in regno cælorum. Id quod fieri non poterit nisi toto ex corde summum illum pastorem diligamus, qui nimirum D. Petro Apostolo oues suas, siue agnos commissurus, primò ipsum ter interrogat, nunquid ab eo amaretur, non vt disceret, inquit Ambrosius, sed vt doceret, quem amoris sui velut vicarium relinquebat; non enim vult dominus suos agnos, vel oues committere, nisi illi, qui eum diligit, quos ipse tãtũ dilexit, vt pro eis mori dignaretur, & ideo prius ecclesiæ pastorem interrogat, an se diligat, & sic postea ad pascendũ suos agnos, & oues ei committit: Sicut enim fuit timoris indicium negare pastorem, sic est amoris officium pascere dominicum gregem. Vnde Chrysostomus; Si diligis me, inquit, præsiste fratribus, & feruentem amorem, quem per omnia demonstrasti, nunc ostende, & animã, quam dixisti, positurum te esse prò me, hanc pro ouibus de meis, ostendens quanti appretiatur præsistentia propriarũ ouium, & quoniam hoc est maximè eius, qui in ipsum est, amoris signum: Vnde & Gregorius: Si ergo signum dilectionis est cura pastoris, quicunq; virtutibus pollens gregem Dei negligit pascere, summum pastorem conuincitur non amare. Vnde & Augustinus; Quid est aliud, *diligis me, pasce oues meas*; quàm si diceret; Si me diligis, non te pascere cogita, sed oues meas, & sicut meas pasce, non sicut tuas, gloriam meam in eis quære, non tuam, damnum meum, non tuum, lucra mea, non tua. Vnde Bernardus; Non ociosè toties repetitum est, *Petre amas me*, in commissione ouium. Et ego quidem id significatum proinde puto, ac si illi dixisset Iesus; nisi testimonium tibi perhibente conscientia, quod me ames, & valde perfectèque ames, hoc est, plus quàm tuos, plus quàm etiam te, vt trinæ repetitionis numerus (ter enim interrogauerat, nunquid eum amaret) impleatur; nequaquam suscipias curam hanc, nec te intromittas de ouibus meis, pro quibus vtique sanguis meus effusus est. Terribilis sermo, & qui possit etiam impauida quorumuis tyrannorum corda concutere &c. Vide quomodo dominus Christus committendo Petro pastorale officiũ ipsum ter examinat de dilectione, quia pastores Ecclesię debent eum, ac etiam proximũ præ cæteris hominibus diligere, non ergo debet eligi quis in prælatum, nisi habitis certis signis & argumentis de dilectione eius erga Deum, & proximum, vnde Bernardus; an nõ incongruè de dilectione requiritur, qui pascendo gregi præponitur. Ille enim preesse debet alijs, qui vino charitatis inebriatus exęstuat, immemor sui, quæ, vt nõ quærat, quæ sua, sed magis, quæ Iesu Christi. Attende etiam, quod Dominus pastorale officiũ iniungit, trina examinatione præmissa, & ideo, qui ad hoc officium assumitur, prius examinari debet diligenter. Primò autem, & secũdò agnos imperfectos quodam lacte, & tertiò oues perfectiores solido cibo alendos Petro commisit, quia non solùm pastorem, sed & pastorum pastorem eum constituit; Sunt enim in Ecclesia tria genera, seu tres gradus fideliũ, qui sicut agni, & oues in Ecclesia sunt pascendi, scilicet incipiẽtes & proficientes, qui quasi adhuc imperfecti agnorum, & perfecti, qui nomine ouium possunt intelligi, & bis dictum est, pasce agnos meos, sed semel, pasce oues mea, quia infirmi, & adhuc tenelli in fide ampliori pastorali cura, & solicitudine indigenr, quã fortiores, & grandiusculi, qui se regere valent, nec tanta cura egent. Pascit igitur Petrus agnos, pascit & oues, pascit filios, pascit & matres, quia regit & subditos, & prælatos. Omniũ igitur pastor est, quia præter agnos, & oues in Ecclesia nihil est, nihil, inquã, quod suis pastoribus commiserit. Considera hic solitam domini charitatem, & benignitatem. Apertè enim vides, quomodo diligenter, & affectuosè imprimit, reiterat, & recommendat Petro animas nostras, ter.n. interrogans eum de amore, ter subiunxit pasce. Non dicit ei tonde, mulge, macta, & manduca, sed dicit tribus vicibus pasce, scilicet pane doctrinæ, & sanctæ prædicationis verbo, vitæ, & honestæ conuersationis exemplo, & temporalis vitæ subsidio. Ter ergo dictũ est pasce, ad significandũ, quod habens curam animarũ debet subditos pascere pastu triplici, scilicet verbi Dei, & boni exempli, & prout potest tẽporalis subsidij. Thomas Bozius Eugubinus cõgregationis Oratorij presbyter scribit antea pares fuisse Apostolos cum Petro, vbi verò Petro dictum: *Pasce oues meas*, Apostolorum pastorem, & omniũ Christi ouium, nec amplius parem, sed maiorem constitutum fuisse, & ab vno ipso aliorum Apostolorum potestatem manasse, additque Christum dixisse, pasce, non, pascas, aut aliquid simile, quod respiciat futurum tempus, quoniam eo tempore nullæ aliæ Christi oues erant, nisi Apostoli, ac nonnulli præterea discipuli, in quibus præcipui Septuaginta duo, quamuis vbi hæc Christus dixit, non adfuerint, nisi Apostoli; In primis igitur Apostolorũ curam, & gubernationem Petro commissam. Ita hic obseruare Euthymium & Bernardum lib. 2. de consideratione ad Eugeniũ, Chrysostomumque, cuius hoc in loco inter alia, hæc sunt verba; Quòd si quis percunctaretur,

Deum esse amandum.

Homil. 87. in Ioan.

Lib. 5. epistol. 5.

Tract. vlt. in Ioann.

Serm. 76. in cantic.

Serm. 23. In prælatũ assumẽdus qui.

Qui agni nomine, & qui ouium, intelligantur.

Lib. 18. de Petr. Cathedra.

Petrus quãdo apostolorum princeps factus.

ctaretur, à quo Iacobus ſedem Hieroſolymitanam acceperit, reſponderem hunc ab hoc orbis totius magiſtro præpoſitum: Et os erat apoſtolorũ, & princeps, præterea & Paulus eum præter alios viſurus aſcendit. Sed & origines Petro ſummam rerum de paſcẽdis ouibus traditam: Cyprianus ſuper eum vnum ædificatam eccleſiam, mandatamq; vt paſceret oues: Arnobius quam ſolus habuit Chriſtus, poteſtatem tributam: Chryſoſtomus eccleſiæ principatum, gubernationemque per vniuerſum mundum à Chriſto ei commiſſam: alij Græci profecturam totius orbis ei conceſſam, profitentur. Et quod ad apoſtolos ipſos attinet, obſeruandum Bozius eſſe ait, ter dictum paſce βοσκε τὰ ἀρνία, ποιμαίνε τὰ πρόβατα, βόσκε τὰ πρόβατα. Nomine vero agnorum, qui primo loco paſci iubentur, Græcos intelligi perfectiores, ouium imperfectiores, vt ſciamus & apoſtolos, & apoſtolis minores Petro commiſſos: ter interrogatum eſſe multis de cauſis. Hanc afferre Gregorium Tauroniniæ epiſcopum, quod ſpectant ad Petri gubernationem cuncti ſiue afferant fructum trigeſimum, ſiue ſexageſimum, ſiue centeſimum, & cùm ſit in latino ſemper, *paſce* in græco eſt βόσκε, ποιμαίνε: primò durius imperium, ſecundo mitius ſignificari, teſtari Græcos; Item obſeruandum nulli à Chriſto gubernationis munus commiſſum, niſi hoc loco, Audi, inquit, Ambroſium dicentem: per hanc itaque legem, quia iuſſit dominus Petro paſcere oues ſuas, & qua dedit ei poteſtatem paſcẽdi, iubet item vnicuiq; paſtori paſcere oues ſuas pro portione gregis cuique commiſſa, & attributa, & dat ei poteſtatem ſpiritualem paſcendi, nec enim alia lex eſt in euangelio, per quam poteſtas ſpiritualis gubernandi, & regendi animas, detur, niſi hæc. Huc vſq; Ambroſius, ex cuius verbis liquere ait Bozius apoſtolis nullam vnquam datam poteſtatẽ, niſi retinendi, ac ſoluendi peccata, prædicãdi euangelium, & baptizandi: At condendi leges, inſtituendi epiſcopos, & alia id genus ſpectantia ad poteſtatem gubernandi, nullibi ius datum, hoc ſoli Petro commiſſum tanquã principi apoſtolorum, ab eo in alios eſſe deriuatum. Præterea dictum eſſe oues & agnos, vt oſtendat plenam Petri poteſtatem. Nullum namq; animal, inquit, eſt in poteſtate gubernatis ita poſitum ſicut agnus, & ouis, ideo Dauidem dixiſſe; *qui regis Iſrael intende, qui educis velut ouem Ioſeph, & deduxiſti ſicut oues populum tuum in manu Moyſi, & Aaron*. Sic & ab antiquis reges ſuos vocari ſolere ποιμένας, vt eſt apud Homerum. Neque verò ouem vſquam tutò, aut benè eſſe, niſi è præſcripto paſtoris. Huc ſpectare illud eiuſdem Dauidis: *Erraui ſicut ouis, quæ perÿt, quære ſeruum tuum, quia mandata tua non ſum oblitus*. Paſtorem oues ducere ad paſcua, quæ velit, & quando, & qualibet, & quanto libet tempore ibi continere, reducere, includere in caulas, tondere, curare, morbidas à cæteris ſeiungere & ſimilia his agere, de quibus latè Ezechiel, & Nazianzenus. Poſtremò adducit authoritatem Leonis Imperatoris cognomento Sapientis, qui ſoli Petro oues paſcendi poteſtatem datam fuiſſe à Chriſto aſſerit his verbis, Poſt reſurrectionem ter Petrum percunctatus an ab eo diligeretur, ouiũ ſuarum principem paſtorem conſtituit, deditque paſcendi poteſtatem, petens ab eo paſcendi curam, tanquam vicem redamandi: Idcirco enim aiebat, amas me? paſce agnos meos. Petrus verò cùm intelligeret principatum illum magnum eſſe, & magnis indigentem viribus, videretque Ioannem ſequentem, illum dico, quem vehementer Chriſtus amabat, *hic*, inquit, *quid?* quod perinde erat, quaſi diceret, me ne præfici vis caput diſcipulis, hunc verò à te dilectum, qui voluit ſedere dexteram, & matrem præmiſit, quæ peteret vt vnus ſederet ad dexteram, hic, inquam, quid facere his iubes? Ne igitur erroris occaſionem aliqui arriperent, quod omnibus diſcipulis communiter dixiſſet, *quæcunq; ſolueritis*, & quæ ſequuntur, reſpondet dominus quaſi increpans Petrum, *ſic eum volo manere, donec rurſus veniam, quid ad te? tu me ſequere*, ideſt, ſequere me hoc baculo paſtorali, & ſicut ego cùm eram vobiſcum, ſeruabam vos, vt pater veſter, & caput, ac magiſter vigilans pro vobis, ſic tu mei loco eſto, & ſequere me, principatu iſto, & poteſtate fratres tuos confirmans. Te enim volo eſſe loco meo &c. Nunc de populi erga prælatos dicamus offitio; de hoc itaque Iodocus Damhauderius in parænesibus ſuis chriſtianis, ſiue locis communibus ad religionem, & pietatem Chriſtianam pertinentibus, loquens, in hæc ferè verba tradit, quomodo ſcilicet ſeſe cõmunis populus regere debeat erga ſpirituales prælatos, exẽplo ouis præbentis, paſtori neceſſaria, id non doceri inquiens. Agricolæ, inquit, operarij, opifices & huius generis omnes vulgares, cũ non porrigunt ſacerdotibus neceſſaria, efficiunt, vt pro bonis habeant malos paſtores. Si enim ſuo paſtori non lac, non lanam ad vitę ſubſidia referunt, vel paſtor relicto grege ad aliam vitæ conditionẽ dilabitur, vel penuria conficitur, & curam gregis abijcere compellitur. Et enim Scriptura ſacra tam veteris, quàm noui teſtamenti, ſimplicem populum ouibus comparare conſueuit, oueſq; appellare, nec ſine cauſa, nam quemadmodum inter omnia animantia ouis magis eget cura paſtoris, qui eã ad paſcua ducat, reducat, regat, ſanet, à quo & tota pendet; Sic & populus maximè eget cura prælatorum ſpiritualium, à quibus

Græci agni erant.

Sacerdotib. eſſe neceſſaria præſtãda.

bus pascatur, ducatur, regatur, sine quibus reuera facilè periret salus populi. Ex natura igitur, & proprietate ouis facilè colligi potest, quod populus debeat suis prelatis spiritualibus, quos Scriptura solet vocare pastores ouium, non rationis expertium, sed ratione vtentium. Ouium itaque est, non præire, sed suum sequi pastorem, non iubere, aut præcipere, sed suo parere, & obedire pastori, illum audire, vocem illius agnoscere, lac, & lanam illi suppeditare; ab illo pascua accipere, & quo pastor ducit, ad pascua ire, alienum nequaquam sequi, quia non nouit ouis, vt ait Christus, vocem alienorum; non murmurare contra pastorē, sed patienter ferre, vt tonderatur, vt ducatur, vt regatur. Ad eundē sanè modum se regere debet populus erga suos prælatos, & pastores spirituales; nam populi est nō præire, sed sequi suos prelatos, & pastores, quibus primò omnem debent honorem, ac reuerentiam haud secus, atq; suis parentibus, illis assurgendo, cedendo, caput aperiendo, cum omni reuerentia, & mansuetudine alloquendo. Secundò pro prælatis spiritualibus oues, ac subditi orare debent, quemadmodū ecclesia pro Petro orabat, cùm esset detentus in carcere, sicut scribitur in actibus Apostolorum, hincq; est, quod Paulus à suis subditis toties pro se preces requirit. Tertiò in his, quæ fidem, & mores concernunt, omninò, ac simpliciter suis prælatis obedire debent, propterea Paulus, *Obedite*, ait, *præpositis vestris, & subiacete illis, ipsi enim peruigilant quasi rationem reddituri pro animabus vestris, vt cum gaudio hoc faciant, & non gementes*. Quartò de prælatis suis bonam habere debent existimationem tanquam de legatis, ac ministris Christi, neque de illis quicquam sinistrè iudicare, quemadmodum de se, ac suis commilitonibus B. Paulus admonet dicens: *Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores mysteriorum*, &c. Quintò non debent de illis murmurare, dicebat enim idem Apostolus; neq; murmuraueritis, sicut quidam eorum murmurauerunt, & à serpentibus perierunt. Sextò illis decimas iuraq; omnia ex præcepto diuino soluere debent, & illis omnibus modis prouidere, vt habeant, vnde honestè viuant: Sic Abraham Patriarcha, vt scribit idem Paulus, decimas de præcipuis dedit Melchisedech sacerdoti Dei altissimi; Et aliàs idem ait: *Spiritualia vobis seminauimus, magnum est si carnalia vestra metamus*. Et paucis interiectis: Nescitis, quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt, edunt? & qui altari inseruiunt de altario participant? Hæc, & plura ille. Quod verò oues egeant pastoribus, ijsdemq; cordatis indicat etiam psalmographus his verbis, *Deduxisti sicut oues populum tuum in manu Moysi & Aaron*, sitq; creberrima ouium in scripturis mentio, quo minimè vulgarem in Deo erga suos esse custodiam cōtemplemur, qui quidem cùm vniuersalis sit pastor, vult tamen sempiterno rerum ordine, ac serie, vt sic dicam, primogenia, ac æterna, quemadmodum cæteras quoq; res, ita homines in terris suos habere duces, & tutores, deduxit quidem dominus, vt hic canit vates, tanquam oues, solerti scilicet cura, ex Aegypto Hebræorum populum, verùm non absq; ducibus, & pastoribus. Alioqui quò vulgus rude, atq; imbecille, vel millies diuino ab oraculo admonitum, suum direxisset iter per mare? per solitudinem? per terram hostilem? Strenuissimus igitur illi datus fuit dux cum fratre Moyses, quem cùm ex aquis assumptum interpretentur, Aaron autem fortitudinis montem, animarum ductores bellissimè adumbrasse non ignorauimus. Aquas dicunt nonnunquam in scripturis vitę huius afflictiones, aduersamque fortunam, atq; interdum cupiditatum profluuium prætendere. Da mihi igitur animarum ducem nondum ab aquis assumptum, hoc est, adhuc aduersis molliter reluctantem, in persecutionumq; fluctibus fugacem, & fœminarum more eiulantem, aut in cupiditatum, libidinumq; volutabro sese volutantem, idcirco in fide euiratum, emoriar si quam videris vnquam ex ouibus sub tali pastore diutius in domini pascuis ritèq; educari. Qui eiusmodi sunt, aut Aegypti desiderio contabescent miseri, aut contempto Deo, atq; eius religione vitulum sibi pro Deo ex aureis vxorum inauribus delicatissimi (si Deo placet) pastores conflabunt. Nihil enim in illis reperies, quod elumbe non sit, effæminatum, putidum. Moyse itaque ductore opus est, atque Aarone, viris scilicet in fide, doctrinaque spiritus robustis, firmatisque in his, quæ solida sunt, & perfecta. Non quidem in mundo saginario tanquam in amne fluitantes, aut turpissimis parentes affectibus, sui vult esse gregis pastores Deus. Quare si nonnullos inuenias istiusmodi, de quibusq; Dominus sic in Ieremia quæritur; *Pastores multi demoliti sunt vineam meam, conculcauerunt partem meam*, parendum illis quidem est cum delectu, simulque dolendum, quod adeo in immensum nostra creuerint scelera, vt meritò in nos illud dictum esse intelligamus; *Effæminati dominabuntur eis*. Qui verò sint illi, qui Moysen, aut Deū potius in terris referant, hos breuiter designat Spiritus in vate illo; *Dabo, inquit, vobis pastores iuxta cor meum, & pascent vos scientia, & doctrina*: Est & alia parabola ipsius Saluatoris apud D. Lucam de pastore ex centū, quas habebat, ouibus vnam perdente, *Quis ex vobis*, inquit Saluator, *homo qui habet centum oues, & si perdiderit vnam ex illis, nunquid demittet nonaginta*

Psalm. 77. Oues egere pastore quid.

Aqua quid mysticè.

naginta nouem in deserto, & vadit ad illam, quæ perierat, donec inueniat eam? Et cùm inuenerit eam, imponit in humeros suos gaudens, & veniens domum conuocat amicos, & vicinos dicens illis: Congratulamini mihi, quia inueni ouem, quæ perierat. Dico vobis, quòd ita gaudium erit in cælo super vno peccatore pænitentiam agente, quàm super nonaginta nouem iustis, qui non indigent pænitentia. Quam parabolam cùm paulo aliter, vt cuipiam videri possit, recenseat D. Matthæus his verbis: *Venit enim filius hominis saluare quod perierat: Quid vobis videtur? Si fuerint alicui centum oues, & errauerit vna ex eis, nonne relinquit nonaginta nouem in montibus, & vadit quærere eam, quæ errauit? Et si contigerit, vt inueniat eam, amen dico vobis, quia gaudet super eam magis, quàm super nonaginta nouem, quæ non errauerunt* &c. Quæretur enim, vt inquit Tostatus, an sit eadem cum illa quam posuimus ex Luca: Quidam id affirmant, quia vtrobique sermo est de centum ouibus, nec non de vna aberrante, & nonaginta nouem conseruatis; Alij contrà negant, propterea quòd aliqua ponuntur, quæ non ponuntur ibi, & è contrario; quia hic dicitur, sic, *non est voluntas ante patrem* &c. quod ibi non ponitur; Ibi verò dicitur, *quod si inuenerit eam, imponit humeris suis:* quod hic non refertur, additurque ibi, quod conuocat amicos dicens: *Congratulamini mihi, quia inueni ouem,* nec non, quod *gaudium est super vno peccatore in cælo,* &c. quæ hic tacentur: At verò hic dicitur, quod reliquit nonaginta nouem in montibus, cùm ibi dicatur, reliquit eas in deserto. Respondit Tostatus, quod aut quæritur, an sit eadem parabola, vel an sit eadem narratio hic, & ibi. Certum autem esse eandem esse parabolam, quia idem factum narratur, scilicet de centum ouibus, & de vna aberrante, & reperta, & de gaudio super ea. Narrationem verò non esse eandem, Christum enim istam parabolam sæpe dixisse, sicut etiam quædam aliæ sæpe dicebat prædicando in diuersis locis, & coram varijs auditoribus: Itaque factum in posteriori, nam cùm Christus hanc diceret parabolam de centum ouibus, id fecit coram solis discipulis, coram quibus statuerat paruulum, vt colligitur ex tota litera præcedenti, & maximè ex eiusdem fine, vbi concluditur post parabolam centum ouium sic. Non est voluntas ante patrem vestrum, vt pereat vnus de pusillis istis, atq; ita adhuc pusillus erat coram Christo, quem suprà in medio statuerat. Illud verò, quod dicitur in Luca, dicebatur publicanis, & pharisæis, vt patet ibidem videlicet: *Erant autem appropinquantes ei publicani, & peccatores, vt audirent illum, & murmurabant scribæ, & pharisæi,* hic peccatores recipit, & manducat cum illis, & ait ad illos parabolam istam: *Quis ex vobis homo habet centum oues,* &c. patet item non eandem fuisse narrationem, quandoquidem eadẽ parabola ad diuersos fines inducitur, hic scilicet ad ostendẽdum, quòd non debeamus scandalizare, aut contemnere paruulos, per quod pereunt, quia venit filius hominis ad saluandum, quod perierat, & ideò non vult quod aliquis paruulorum pereat, sed apud Lucam eadem ostenditur, quòd benè agebat Christus communicando cum publicanis, & peccatoribus in cibo, & potu, & alloquijs, vt sic eos conuerteret ad pænitentiam, quia maius gaudium est de pęnitentia peccatorum, quàm de iustis, qui non indigent pænitẽtia, sicut gaudet inueniens ouẽ plus de ea, quæ perijt, quàm de nonaginta nouem, quæ non errauerant, atq; ideo necesse est diuersis temporibus dictum esse hoc & illud, & ita est eadem parabola repetita varijs temporibus, & locis, & coram diuersis personis. Matthæus itaq; nihil tacuit, & Lucas nihil omisit: Cur verò pluribus verbis vsus fuerit Christus apud hunc coram pharisæis, & scribis, quàm coram discipulis apud illum, hanc apparet esse rationẽ, quia volebat efficaciùs persuadere: contra enim illos, qui difficulter, & non sua sponte loquentes audiunt, efficacioribus argumentis opus est. Vt igitur Christus ostenderet, quantoperè gratum sit Deo reducere peccatores ad se per pęnitentiam, summam diligentiam ostẽdit, & magnitudinem gaudij illius, qui ouem errantem inuenit, scilicet quia præ gaudio imponit eam humeris suis, atq; insuper gaudium suum solus non sustinens, vocat amicos, & vicinos suos, & dicit eis: *Congratulamini mihi,* idest, gaudete mecum propter ouem inuentam. Non fuit autẽ necesse, vt tanta persuasione vteretur Christus erga Apostolos, qui vel simplicissimo eius verbo postquam id intellexerant, fidem adhibebant. Quæritur præterea, quare dicatur, si errauerit vna, & nõ ponantur plures; responsio est ex eiusdem Tostati sententia, aliquas rationes sumi ex cortice ipsius parabolæ, aliàs verò ex conditione significationis. Prima, inquit, est ad ostendendum amorem pastoris. Nam si essent centum oues, & errarent viginti, iam magno damno rerum suarum moueretur pastor, vt illas quæreret, cùm de centum autẽ vna perit, quasi nullum damnũ est, vt propter illud tantos labores pastor subire debeat, quærendo ouem illam per deserta. Atq; ita potius agit ex amore, vt non pereat quicquam. Secundò vt sit casus verisimilior; nam de centum possunt quidẽ violenter auferri viginti, aut plures, errare tamen non possunt, quia illa ouis errat, quæ non vidente pastore à grege recedit, quod de viginti ouibus gregis centum ouiũ fieri, non potest, quia facilè videret illas pastor à

cæ-

Cap. 18.

An eadem parabola.

Quare dicatur vnã errasse.

cæteris segregari, & ita non errarent; posuit ergò vnam errantem, vt rem verisimilem tange-
ret. Tertio, quia, vt dicitur apud Lucam, ad ostendendum amorem pastoris, imponitur ouis
perdita humeris, & ad gregem reducitur, quod in vna oue fieri potest, in multi nequaquam,
& ita non consonaret fini ad quem Christus adducit parabolam. Quartò, quia designatur
magnum gaudium de inuenta oue. Si tamen oberrassent triginta oues de centum, non fo-
ret mirum si eis inuentis valdè gauderet, quia tertiam quasi partem sui gregis perdiderat.
Cæterum ita non gauderet ex amore rei inuētæ, sed propter lucrum, vel propter euitationem
damni, quod incurrerat: Cùm autem inuenta vnica oue tanta est eius lætitia, vt plus de il-
la, quam de omnibus, quæ non errauerant, gaudeat ex amore inuentæ ouis, vt non periret,
agere videtur, & non ex cupiditate rei. Quintò, & pertinet ad radicem significationis, fuit
hoc ad significandum valorem hominum: Nam per centum oues tota possessio Dei intelligi-
tur, per errantem ouem, homo perditus per peccatum, accipitur, qui est quasi centesima pars
possessionis Dei, quæ sententia est Ambrosij in Lucam. Diues pastor, cuius omnes nos cen-
tesima portio sumus, vt per hoc non superbiamus, quasi nos simus totum bonum, quod Deus
possidet. Sextò, vt aliqui volunt, ad designandum causam perditionis: Nam ideo res perit,
quia imperfecta efficitur, ob hoc tam in parabola de decem drachmis, quàm in parabola
de centum ouibus, vna deficit, quia ablata vnitate ab vtroque istorum numerorum, tollitur
perfectio eorum. Sic dicit Rabanus. Nota verò, quòd vnum deest ad nouem, vt decem sint, &
ad nonaginta nouem, vt sit centum: Variari ergo per breuitatem, & magnitudinem numeri
possunt, quibus vnum deest, vt perficiantur: ipsum verò vnum sine varietate in se manens; cùm
accesserit, cæteros perficit. Si autem tollerētur plures vnitates, posset accidere, quòd numerus
maneret perfectus, vt ablatis decem, & nouem de centum, superessent octoginta & vnus, qui
etiam perfectus numerus est, cum sit quadratus ex nouem consurgens: Ablata autem vnitate
nullus numerus hic maneret perfectus. Etiam, quia vnitas est minimū, per quod tollitur perfe-
ctio. Septimò fit ad ostendendum principalem causam, scilicet quod Christus venerit ad nos
redimendum ex solo amore, & non propter aliquam suam vtilitatem: nam si fuissemus maior
pars possessionis suæ, videbatur verisimile, quod vellet venire ad nos saluandum: eramus autē
centesima portio gregis sui, ideo quasi nullum damnum rerum suarum erat, quod nos perire-
mus. Quòd verò venerit ad nos saluandum, ex amore fecit, & sic valdè ei tenemur, quia pro-
pter nos egit. Sed quæri poterit, quomodo inuēta oue gaudeat pastor de illa plus quā de no-
naginta nouem, quæ non errauerunt, cū scilicet plus gaudere deberet de non perditis. Dicen-
dum secundum eundem Tostatū, non gaudere plus de illa, idest, magis placere possidere illā,
quàm nonaginta nouem, quæ non errauerant, quia sic oporteret statuere, quòd ista sola ouis
sibi haberetur pretiosior, & vtilior, quàm nonaginta nouem, quæ non aberrauerant, quod, in-
quit, falsum est, cùm sit portio centesima gregis, sed est sensus: habet pastor gaudium quod-
dam nouum de oue ista inuenta, quod non habet de nonaginta nouem, hæ enim semper man-
serunt in rebus suis cum non aberrauerint, ideoque quia de nouo non acquirit eas nullam
habet causam gaudendi de eis nouerit, illam autem ouem, quæ aberrauerit cùm putaret pa-
stor esse perditam, & iam deesse rebus suis; nunc verò ea inuenta, quasi de nouo eam ac-
quisiuisset specialiter super ea gaudet, & non de nonaginta nouem, similiter ac apud eun-
dem Lucam legimus in parabola filij prodigi: Nam cùm hoc redeunte pater magnum
celebraret festum, idque reprehenderet filius senior, quia semper seruiens patri, nun-
quam ab eo accepisset, quo cum amicis suis gauderet, respondet pater, fili tu semper mecum
es, & omnia mea, tua sunt, epulari autem, & gaudere oportebat, quia frater tuus mor-
tuus erat, & reuixit, perierat, & inuentus est; quasi dicat: ego magis diligo te quàm illum,
quia omnia mea bona tua sunt, & non illius, & tamen non habeo aliquam causam speciali-
ter, & nouiter gaudendi tecum, quia tu semper manes mecum, & nunquam te perdidi, sed de
fratre tuo oportuit me nunc nouiter gaudere, & epulari, quia mortuus erat, & reuixit,
perierat, & inuentus est, idest, habebam eum tanquam mortuum, & non credebam me am-
plius visurum, & nunc inueni eum: Ita de ouibus, quæ non errauerunt, nulla erat causa
noua gaudendi, quia semper mansuerant in bonis pastoris, ouis autem perdita putabatur de-
esse bonis illius: cùm igitur inuenta fuerit, gaudebitur de ea, ac si nouiter accresceret bo-
nis eius. Sed quæretur rursus, quomodo dixit, quòd pastor reliquit nonaginta nouem oues
in montibus, vel in deserto, vt vadat quærere eam, quæ errauerat; videtur enim hoc ad impru-
dentiam pertinere, tot oues exponere periculo, vt vnica errans quæratur. Quispiā dixerit, hoc
nō esse inconueniens, quia illā vnicam plus quàm cæteras diligit, cùm videlicet dicatur, quòd

Centū oues quid significent.

Cur vna oue inuēta gaudeat pastor.

Parabola de filio perdito.

Quid sit vnicā ouē relictis alijs quærere.

ſi eam inuenerit,gaudet ſuper eam plus, quàm ſuper nonaginta nouem, quæ non errauerunt: Sed quod minus diligitur exponitur periculo pro eo, quod magis amatur. Quam ſententiam refutat Toſtatus;quia,inquit,paſtor plus amat nonaginta nouem, quàm vnam,nec hoc quod illi dicunt, litera aſſerit: adhæc ſi concedatur plus amare illam vnicam, quàm cæteras omnes,tamen non exponeret periculo nonaginta nouem pro vna, quia, qui quærit ouem errantem, incertus nunquid eam ſit inuentus, & dimittendo alias, vt errantem quærat, periculum eſt, vt cæteras perdat: Itaque, etiamſi vnicam illam magis amet, cæteras tamen pro ea non exponeret. Quare dicendum putat, paſtorem quæſiturum ouem errantem non deſerere cæteras ſine cuſtode, quia id dementia eſſet,nã & ipſæ errare poſſent omnes, aut à feris dilaniari, ſed demittere interea eas ſub alio cuſtode. Vt modò deueniamus ad ſenſum myſticum huius parabolæ, Chriſtus, vt arbitratur idem Toſtatus, loquitur de redemptione generis humani perditi, quia in principio dicitur: *Venit filius hominis ſaluare, quod perierat.* Sed quod perierat,inquit,non erat niſi genus humanum, nam licet quædam pars angelorum perierat, non venit autem Chriſtus,vt eam ſaluaret, neque ſaluauit, neque intelliguntur iſti angeli nomine ouis perditę,quia ouis perdita reducta eſt ad gregem,& tamen angeli pręuaricatores non reducti fuerunt ad ordines,& ſtatum aliorum angelorum. Cùm ergo dicitur,quòd homo quidã habebat oues centũ, per hominem intelligitur ibi Deus,ideſt,tota trinitas,quia nomen iſtud homo valdè eſt commune, & transfertur ad multa in ſcriptura. Nam interdum Dæmon vocatur homo; *Inimicus homo ſeminauit zizania*: Hoc enim loco exponitur homo diabolus. Etiam Deus pater vocatur homo, vbi nimirum Chriſtus ait, *In ore duorum hominum eſt verum teſtimonium*: nam ad hoc aſſerendum, ait ſe non eſſe ſolum, ſed etiam patrem. Tota ergò Trinitas eſt homo iſte, quia Trinitas beata eſt vnus poſſeſſor, & dominus omnium rerum. Centum oues poſſunt intelligi omnia creata; quia omnia illa Deus fecit, & omnia eius ſunt. Aptiùs tamen centum iſtæ oues accipientur pro omnibus creaturis rationalibus, quia iſtæ ſunt, quæ perire poſſunt per actum proprium. Sic dicit Gregorius ſuper hoc eodem verbo: Si fuerint alicui centum oues. Hoc ad Chriſtum creatorem hominum pertinet: quia enim centenarius numerus perfectus eſt:ipſe centum oues habuit,cùm angelorum ſubſtantiam, & hominũ creauit. Eadem eſt ſententia Cyrilli. De his centum ouibus vna errauit, ideſt, genus humanum, quia vno homine peccãte totum genus perijt, & ita errauit ab vnitate gregis dominici, qui gloriã poſſidebat,aut poſſidere debebat. Eſt autẽ vna ouis,quia licet multi homines ſunt, velut multæ oues(nos autem populus eius,& oues paſcuæ eius)tamẽ quia vno homine errante omnes perierunt,ſumus ſicut vnitas ad centum,ſic dicit Ambroſius:Diues paſtor,cuius nos omnes centeſima portio ſumus. De hoc etiam Hilarius. Ouis autem vna homo vnus intelligendus eſt,& ſub homine vno vniuerſitas ſentienda eſt; In vnius enim Adæ errore omne hominum genus aberrauit. Et Gregorius ait: Vna ouis perijt, quando peccando homo paſcualia vitæ dereliquit: Dicitur autem paſtor reliquiſſe nonaginta nouem, ideſt, omnes angelos bonos,vt venerit ad querendum ouem,quæ perierat,ideſt, hominem, non autem reliquit verè,cùm ipſe vbique ſit, ideo neceſſe eſt angelos, & quæcunq; ſunt, ei præſentia fore, ſed reliquit eſſe per nouitatem, quam fecit,ſecundum quam cæpit eſſe ſimilis nobis, & diſſimilis angelis: nam ad hoc quod Deus paſtor quæreret hominem perditum induit humanam carnem, & viſibilis factus eſt, in quo nobis ſimilis factus eſt,& angelis diſſimilis,& ita illos reliquit; Sicuti etiam de Chriſto dicitur, quòd exiuit à patre, & venit in mundum, ideſt, aſſumpſit carnem,per quam aſſumptionem patri eſt diſſimilis,& cætera. Dicitur autem,quòd reliquit oues illas in montibus,ideſt, in locis excelſis,quia angeli boni in cælo manent, quos Chriſtus reliquiſſe dicitur, vt veniret ad quærendum hominem perditum. Hæc eſt ſententia Gregorij, D. Auguſtinus explicans hanc pſalmiſtæ ſententiam: *Omnia ſubiecisti pedibus tuis oues, & boues vniuerſas, inſuper & pecora campi*, etiam tradit,non ſolùm homines beatos, ſed etiam angelicas creaturas ouium nomine ſignificari; videtur, inquit,relictis cæleſtibus virtutibus,& poteſtatibus, & omnibus exercitibus angelorum, relictis etiam hominibus tantùm ei pecora ſubiециſſe. Niſi oues, & boues intelligamus animas ſanctas,& innocentiæ fructum dantes,vel etiam operantes, vt terra fructificet,ideſt, vt terreni homines ad ſpiritualem vbertatem regenerentur. Has ergo animas ſanctas non hominum tantùm,ſed etiã omniũ angelorũ oportet accipere,ſi volumus hinc intelligere omnia eſſe ſubiecta Domino N. Ieſu Chriſto. Nulla.n. creatura ſubiecta nõ erit,cui primates,vt ita dicã,ſpiritus ſubijciũtur. Sed vnde probabimus oues poſſe accipi etiã ſublimiter beatos non homines,ſed angelicæ naturæ ſpiritus? An ex eo,ꝙ dominus dicit,ſe nonaginta nouẽ oues reliquiſſe in mõtibus,ideſt in ſublimioribus locis,& deſcen-

De oue perdita myſtica explicatio.

Hominis nomen varium.

Centũ oues quid in hac parabola.

Quare totum genus humanum per vnam ouem notetur.

Pſalm. 94.

Chriſtus, vt dicatur angelos reliquiſſe.

disse propter vnam? Si enim vnam ouem lapsam humanam animam accipiamus in Adam: Restat, vt nonaginta nouem relictæ in montibus non humani, sed angelici Spiritus intelligantur. Nam de boue facilis est expeditio huius sententiæ, quoniam ipsi homines non ob aliud boues dicti sunt, nisi quod euangelizando verbum Dei angelos imitarentur, vbi dictum est: *boui trituranti os non infrenabis:* quanto igitur facilius angelos nuncios veritatis boues accipimus, quam quando euangelistæ participatione nominis eorum, boues vocati sunt? subiecisti ergo, inquit, oues & boues vniuersas, idest omnem sanctam spiritalem creaturam, in qua etiam sanctos homines accipimus, qui sunt in ecclesia, & cætera. Dicit euangelista Matthæus eas relictas in montibus, vt significet in excelsis, quia nimirum oues, quæ non perierant in sublimibus stabant. Sed in Luca dicitur, quod reliquit eas in deserto, quia desertum & mons idem sunt: Et tamen quantum ad rationem significationis, angeli qui erant nonaginta nouem, dicuntur manere in deserto, idest, in cælo, desertum enim cælum est, quia homo illud deseruit, cùm peccauit, vel desertum significat locum, in quo multa desiderantur bona, & quia tam angelica, quàm humana natura condita erat, vt cælum possideret, cùm homo cælum perdiderit, cæpit cælum deficere habitatoribus suis, & quodammodo esse desertum; & sic quoque sentit Gregorius. Vadit autem quærere eam, quæ errauit, idest, in assumpta carne prædicauit, & passus est, & cætera opera fecit, quæ ad nostram redemptionem pertinent, per quæ homo perditus quærebatur, & redemptus est. Atqui quæretur, quomodo verum est, quod magis gaudet quærens super oue inuenta, quàm super non errantibus. Innuitur per hoc magis gaudere Deum super vno peccatore pœnitentiam agente, quàm super nonaginta nouem iustis. Nam magis videtur esse gaudendum de vno iusto, quàm de vno peccatore, quanto magis de nonaginta nouem iustis. Sunt qui asserunt intelligi hoc de iustis præsumptuosis, hoc est, qui seipsos iustos arbitrantur, & vendicant, quia non faciunt peccata communia, quæ alij committunt, attamen committunt alia peccata spiritualia, quæ grauiora sunt, vt superbiam, præsumptionem, hypocrisin, & de talibus, inquiunt, manifestum est, quod Deus magis gaudet in vno peccatore agente pænitentiam, quàm in mille, vel decem millibus talium iustorum, quia illi non sunt verè iusti: nec gaudet Deus in illis, sed potius detestatur eos. Sic, apud eundem Lucam, Christus loquitur contra Pharisæum, qui se iustificabat dicens, quòd non erat sicut cæteri homines, & ait, quod publicanus qui se confessus fuit peccatorem, iustificatus potius fuit, quàm pharisæus: Similiter hic Christus loquitur contra Pharisæos, & Scribas, qui arguebant eum, quòd manducaret cum publicanis, & Christus defendit se, quia hoc faciebat, vt eorum tanquam perditarum ouium salutem quæreret, ostenderetque melius esse manducare cum illis peccatoribus pænitentibus, quàm cum Pharisæis, & Scribis, qui se iustos iactabant. Istiusmodl autem iusti, ex sententia Augustini, vocantur oues relictæ in deserto, quia imperfecti sunt, cùm eis desit vnitas; ait enim per eas intelligi superbos, tanquam solitudinem gerentes in animo, dum solos se videri volunt. Cùm autem quilibet à vera vnitate diuellitur, superbè diuellitur, suæ quippe potestatis esse cupiens, non sequitur vnum, quod est Deus: vnitati autem omnes deputat per pænitentiam reconciliatos, quæ humilitate obtinetur: Et Beda ait, per nonaginta nouem oues, quas in montibus dereliquit, superbos significat, quibus ad perfectionem vnitas deest. Cùm ergo inuenerit peccatorem, magis gaudere facit de eo, quàm de iustis falsis. Sed repugnat Tostatus, quia apud Lucam dicitur, quòd maius gaudium est in cælo super vno peccatore pænitentiam agente, quàm super nonaginta nouem iustis, qui non indigent pænitentia: tales autem iusti, quales erant Pharisæi, pænitentia indigebant, cùmque ijs non esset locus in vita æterna, dicendum ipsi videtur, intelligi de veris iustis, qui pænitentia non indigent, qui scilicet non committunt, de quibus pænitendum sit. Cæterum tunc quidam, inquit, dicunt intelligi de veris iustis, qui tamen non proficiunt vlterius, sed solummodò perseuerant in statu suarum virtutum, quas semel induerunt, nihilque committunt illicitum, qui verò iam commiserunt, & compuncti pænitent, interdum enituntur ad perfectionem, & tales, inquiunt, necesse est, vt Deus magis diligat, quàm iustos, qui licet illicita non committant, non proficiunt tamen in gradu meritorum; quia scilicet illum Deus magis diligit, qui in maiori charitate est. Sic ait Gregorius. Considerandum verò etiam, quare Deus maius gaudium esse fateatur de conuersis peccatoribus, quàm de istiusmodi iustis, qui in eodem semper gradu perseuerant, quia scilicet stantes pigri remanent ad exercenda bona præcipua, securi scilicet, quòd nulla commiserint grauiora mala, cùm contra nonnunquam hi, qui se illicitè quædam egisse meminerunt, ex ipso dolore suo compuncti inardescunt in amorem Dei, & quia se errasse à Deo considerant, damna præcedentia lucris subsequentibus recompensant, vt & dux in bello eum magis militem diligit, qui post fugam

Homines cur boues dicti.

Cælum cur desertū dicatur.

Cur quis magis dicatur gaudere propter vnā ouē inuētam, quam super eas si nō errarēt.

Cap. 18.

Li. de quæstion. euangelicis.

Iustorum duo genera.

conuer-

conuerſus; hoſtem fortiter premit, quam eum, qui nunquam terga vertit. Sunt etiam, qui aſſerunt gaudium iſtud non eſſe ipſius Dei, ſed bonorum: Sed dicitur eſſe maius gaudium, ideſt, præſtatur maior gaudij materia in conuerſione peccatorum, quàm in iuſtis manentibus, & ita dicit Beda: ouem dominus inuenit, quando hominem reſtaurauit, & ſuper eam inuentam, maius gaudium eſt in cælis, quàm ſuper nonaginta nouem iuſtis, quia maior materia laudis eſt in reſtauratione hominum, quàm in creatione angelorum, mirabiliter enim angelos creauit, ſed mirabiliùs homines reſtaurauit. Dicendum itidem, & meliùs maius, eſſe gaudium ſuper pænitentia peccatoris vnius, quàm ſuper nonaginta nouem iuſtis; Imò quàm ſuper nonaginta millibus, quandoquidem gaudium indicat paſſionem de nouo venientem, quia anima exhilaratur: circa peccatores autem, qui conuertuntur noua eſt ratio gaudendi, quia ante hoc perierant, nunc verò per pænitentiam cœperunt eſſe de grege Dei, & ita tanquam de re nouiter habita gaudium eſt. De iuſtis verò contrà: Cùm non ſuperueniat in eis aliqua nouitas, ſed vti nunc iuſti ſunt, ita antè iuſti erant: hunc eſſe verborum ſenſum patet ex ipſius parabolæ cortice, nam qui quærit ouem errantem, & dimittit nonaginta nouem in deſerto. Super his nullum accreſcit gaudium, quia non accreſcunt de nouo domino ſuo: ouis autem errans de nouo acquiritur domino, quia cum iam erraſſet, iam cenſebatur perdita. Similiter de peccatore conuerſo Chriſtus gaudet, quia conuertitur ad Deum de nouo; Super iuſtis autem, qui non receſſerant ab eo, ideoque conuerti de nouo ad Deum nouo poterant, non eſt gaudium vllum nouum. Hactenus ex Toſtatus: Audiamus alios: Per hominem habentem centum oues intelligitur, vt luculenter exponit Beatus Gregorius in homilia præſentis euangelij, ipſe Deus omnium rerum conditor, & creator, qui Sanctorum angelorum, & hominum ſubſtantiam, vt eorum paſtor, poſſedit, quoniam enim centenarius numerus eſt perfectus, atque quadratus, rectè per centum oues vniuerſitas bonorum angelorum, & humani generis hic accipitur, quæ à Deo conditore, & gubernatore, vt à bono paſtore in vberibus cæli paſcuis primùm fouetur. Vna autem ex illis centum ouibus fuit perdita, quando ad ſuggeſtionem ſerpentis antiqui totum genus humanum in primis ſuis parentibus æternæ vitæ paſcua amiſit, & in miſeriam, atque captiuitatem Sathanæ per peccatum decidit, tunc dimiſſæ ſunt nonaginta nouem oues in deſerto, quoniam tota Sanctorum angelorum multitudo dimiſſa eſt ſua integritate in cælo perſiſtens ſtabilis in ſuo gradu, nec errabunda. Ipſum autem cælum rectè hic deſertum dicitur, quia & angelus apoſtata cum ſua maligna cohorte ipſum prius deſeruerat, & homo cùm præuaricans mandatum Dei peccauit, etiam cælum deſeruit. Ille verò pius paſtor, & dominus iuit ad ouem, quæ perierat, vt inueniret eam, quando filius Dei deſcendit de cælo in terras per humanæ naturæ aſſumptionem, vt hominem perditum repararet, atque errabundum ad caulam ſupernæ felicitatis reduceret. Vt enim ipſe viſceribus miſericordiæ totus affluens dicit de ſeipſo apud eundem euangeliſtam: *Venit filius hominis quærere, & ſaluum facere, quod perierat.* Et humana natura ſui lapſus, & erroris conſcia meritò ad ipſum clamat ex intimo cordis affectu: *Erraui ſicut ouis, quæ perijt, quære ſeruum tuum domine.* Inuentam autem illam ouem iam diutiùs antè quæſitam imponit in humeros ſuos gaudens ille dominus, quando peccata noſtra pertulit in corpore ſuo ſuper lignum, vt ſcribit Beatus Petrus, & dominus poſuit iniquitatem omnium noſtrum, vt dicit Eſaias, quoniam verè languores noſtros ipſe tulit, & iniquitates noſtras ipſe portauit. Nempe ſubiens ipſe crucis patibulum, & in eo mortem perferens pro nobis, perditam illam ouem inuenit, & inuentam ex affluentia ſuæ benignitatis in humeros ſuos ſuſtulit lætabundus. Deinde domum venit reportans ouem perditam, quando poſt glorioſam reſurrectionē ſuam, cælos conſcendens dominus noſter, humanam naturam prius perditam, ſed iam inuentam perſoluto redemptionis pretio, reuexit per aſcenſionem in ouile cæleſtis patriæ. Conuocauit tunc amicos, & vicinos ad congratulandum ſibi de inuenta oue, priùs perdita ipſe pius paſtor, quoniam cæleſtes ſpiritus ſibi amicos in ſanctæ voluntatis conformitate, & vicinos in æternæ gloriæ ſocietate incitauit ad commune gaudium habendum ſuper recuperata ſalute totius generis humani priùs perditi. Nempe de huiuſmodi reductione ouis perditæ in cælum lætabuntur angeli, quoniam ſuam ruinam conſpexerunt per hoc redemptionis humanæ myſterium reſarciri, ac inſtaurari. Itaque hæc parabola nobis inſinuat, tùm quanto amoris affectu, Dei filius peregit opus reparationis humani generis poſt lapſum, vt ex illo deſignet, ſe cùm verſaretur in terris, etiam ad hominum peccatorum procurandum ſalutem, ardenter aſpirare. At verò Didacus Stella in enarrationibus ſuis euangelium ſecundum Lucam, diligentius adhuc eandem parabolam explicans, veriſſimamque ſe explicationem afferre aſſerens, inquit; Si paſtor tanto amore proſequitur oues ſuas, quas non creauit, quod illi plus curæ eſt de

Ouem quādo Deus dicatur inueniſſe.

Parabolæ de oue perdita expoſitio ex alijs.

Cælum cur deſertum dictum.

Luc. 10.
Pſal. 118.

1. epiſt. 3.
Eſaiæ 53.

de vna perdita, & errabunda, quàm nonaginta ouem incolumnibus, maiorique afficitur gaudio propter vnam ouem nouiter inuentam, quàm propter totum gregem. Quid murmuratis si ego qui natura bonus sum, solicitus sum, ne pereant oues amissæ? Nunquid pastor iugulat, aut occidit ouem perditam? Certè non, imo lassatam humeris suis imponit. Hoc autem malum esse dicere non potestis, & quòd malè faciat pastor, ergo multo minus de me potestis murmurare, eò quòd oues perditas quæro, & recipio peccatores, & manduco, & gaudeo in eorum conuersatione, cùm multo præstantiores sint animæ rationales quàm oues. Si ergò pro inuentione ouis perditæ gaudendum est, pro peccatore multo magis pænitentiam agente gaudendum erit; Et si de pastore ouem trahente, & gaudente non murmuratis, multo minus debetis murmurare contra me, qui peccatores recipio & cum illis conuersor, & gaudeo. Hoc voluit Christus hac similitudine insinuare. Quapropter mirari satis non possum, quare adeò delirauerint aliqui per nonaginta nouem oues in literali sensu angelos intelligerent, & per ouem perditam, humanam naturam. Pharisæi murmurabant, non quod relictis angelis cum hominibus Christus esset, sed quod illos, qui iusti esse videbantur, secundum vulgi opinionem, relinquebat, & cum publicanis, & peccatoribus agebat. Ideoq; comparatio hominum ad homines, non angelorum ad homines, esse debet, sed quoniam Christus dixit nonaginta nouem, & hoc numero vtitur, sumpserunt hinc occasionem, vt tantum absurdum dicerent: Considerantes angelorum choros esse nouem. Quod autem Christus dicat, centum oues nihil amplius habet mysterij, quàm si dixisset quinquaginta, ducentas, aut mille. Voluit pastor ille ostendere, quantum ouem illam diligeret, siquidem omnes alias deserebat, vt illam perditam quæreret; quod autem sint centum, aut ducentæ, parum ad rem facit. Dixit autem centum potius, quàm alium numerum, quia grex centum ouium communior est, quia plures sunt, qui centum oues habeant; viginti, aut triginta gregem non faciunt, mille autem pauci habent, quare centum potiùs quàm alium numerum posuit. Igitur in hac parabola Christus est pastor, quia in ea se pastori cōparat. Centum oues homines sunt, ouis amissa publicanos, & peccatores repręsentat: nonaginta nouem Scribas, & Pharisæos, non quod essent iusti, sed quod iusti à populo æstimabantur, & etiam ipsi seipsos iustos putabant. Si ergo pastor tantum ponit operæ pro vna oue perdita, mirum non est, si ego vos deseram, vt hos peccatores quæram, & recipiam, cum illisq; gaudeam. Christus itaq; in hac parabola comparat se pastori. Officium pastoris est, laborare vt ouem perditam quærat. Duo boni pastores fuerunt in veteri testamento Iacob, & Dauid. Iacob dixit: *Die noctuq; gelu vrgebar, & somnus fugiebat ab oculis meis.* &c. Dauid etiā dixit Sauli: *Pascebat seruus tuus patris sui gregē, & veniebat leo & vrsus,* &c. *Nam & leonem & vrsum interfeci ego seruus tuus.* Verùm neuter horum duorum pastorum tantùm enixus est, vt oues suas defenderet, quantum Christus, qui vt eas protegeret, ac tueretur, vitam suam posuit. Aduerte etiam quanta diligentia ouem perditam quærat: exēplum sit tibi Iudas, quem perditum dominus, vt ad gregem reduceret, genibus flexis ei supplicare nō dubitauit, illiusq; pedes lauit, & osculatus est, & postea dedit illi bucellam intinctam in agno manu sua, deniq; corpus, & sanguinē suum, illum vt alliceret ad se, amicū vocans, tribuit. Tribus etiam diebus dum ab illis abfuit, videlicet ad inferos descendit, illos omnes patri commendauit dicens: *Sancte pater serua illos:* & in cruce dixit: *dimitte illis*: O bonum pastorem dominum nostrum! quoties tu, qui eius ouis es, intra pectus tuum sibilum vocationum, inspirationumq; eius sentis, & non aduertis, neq; auscultas. Sicut bonus pastor oues suas cohibet, ne messes depascant, sic dominus noster te prohibet ab omni malo, animum tuum à peccatis auertens, eorumque desiderio. Sæpenumerò fundam rotat pastor, vt eius stridore oues terret: Sic Christus te terret vicini tui obitu. Aliquando etiam pastor baculum in oues intorquet, vt eas ad veram viam, aut herbarum locum abundantiorem reducat; Sic Christus tibi vel vxorem, vel liberos, vel bona temporalia eripit, aut morbum, tribulationemque infligit, vt ad veram salutis viam conuertaris. Ouem boni pastoris mores, quos in Christo inuenies à propheta Ezechiele describuntur dicente: *Ego requiram oues meas, & visitabo eas,* &c. Sed dum nos ouibus comparat, miseriam nostram, fragilitatem, maximamq; quam Christi habeamus indigentiam, nobis significat. Ouis per se solam viuere non potest, indiget .n. pastoris cura, & industria, vt videlicet eam hyemis tempore in loca deducat aprica, & æstate ab æstu solis eā auertat, pascua, prataq; optima eligēs, & à luporū insidijs eam omnibus modis defendens, & custodiēs. Sic homo nō potest sine suo pastore Christo scilicet viuere, tāta est.n. eius fragilitas, & miseria, quibus semper est circumseptus, vt à solo Deo remediū habere possit. Præterea ouis animalia est vtile, cuius omnia homini prosunt, lanā enim ad vestimenta cōficienda, carnemq; in cibum, corium in calceamenta reddit, ipsa deniq; tota ex vsu est. Eodem modo & tu, si huius gregis Christi ouis esse vis, cōmodare proximis tuis, & Reipublicæ debes.

Angelos per nonagīta nouem oues non intelligi.

Pastoris officium.

Genes. 31.

1. Reg. 18.

Ezech. 34.

Ouis fragilitatem nostram indicat.

Sic Paulus Corinthijs dixit: *Ego autem impendar, & ſuperimpendar pro animabus veſtris:* Non debes eſſe contentus hoc tantummodo, quod profit tibi, ſed eniti debes alijs vtilitatem ferre. Deinde ouis vngues, vt leo, non habet, vt ſe tueatur; aut dentes, more canum, vt mordeat, nec item habet tauri cornua, vt feriat, vel robuſta vrſorum brachia, vt interficiat, verùm animal eſt manſuetum, pacatum, ſimplex, & ſyncerum. Sic & tu dentes habere non debes ad proximi tui famam rodendam, & defraudandam; neve vngues, vt fratri tuo, incommodum irroges, ſed ſynceritatem, pacem, & ſimplicitatem amare, ſed bonum pro malo reddens. Rurſus ouis cùm erat omni animali miſerior, & infelicior eſt: Canis enim cæteraque animalia in domum herilem redire norunt, dentibuſque vnguibus, aut pedibus, quæ quaſi arma habent à natura, ſe à periculis tuentur: Verùm ouis errans delictum non habet, vt ad gregem redeat, nec arma, quibus ſe defendat: quare inquiſitione paſtoris indiget. Eodem modo homine in peccatum incidente nihil eſt miſerabilius aut infelicius: nam neque poteſt, neq; nouit redire, niſi à Deo quæratur, & in gratiæ ſtatum reducatur. Itaque peccatum labyrinthi imaginem præfert, in quod qui ſemel immerſus eſt, exitum non inuenit, imò quò magis quærit, magis errat: Eodem modo & peccator in peccatum lapſus ſe erigere nõ poteſt, niſi ſpeciali auxilio Deus illum quærat, & à peccatis labyrintho ad oſtium, vſque pænitentiæ extrahat. Cùm autem arbitrium liberum ſine gratia, quam peccando amiſerat, nimis fragile, imbecillumq; maneat, ſe ab omnibus tentationibus defendere non poteſt. Quare varijs animæ periculis tamquam lupis, deſertorumq; feris, vt ouis perdita, obnoxium eſt nullis ad defenſionem armis relictis. Non dico hominem coactè peccare, nec omnia opera in peccato facta, peccata eſſe, ſed facilè vinci ob defectũ gratiæ, virium, liberique arbitrij infirmitatem: Ideo Dauid perditionem peccatoris ouis errori cõparauit dicens: *Errani ſicut ouis, quæ perijt, quære ſeruum tuum, quia mandata tua non ſum oblitus:* adeo à via vera declinaui, vt niſi tu domine me quæras, nullo modo redire poſſim, ſũ enim ouis errans, igitur domine inueſtiga ſeruum tuum. Non autem ait hic dominus in hac parabola, quod ouis paſtorem quæſiuit, ſed quod paſtor iuit quæſitum ouem. Eſaias etiam ait perditionem peccatoris, & errores exagerans, omnes nos quaſi oues errauimus: Nihil enim eſt errante oue errantius, aut miſerabilius; Expende autem Chriſti domini noſtri bonitatem, aut clementiam, poſt tot peccata, & ſcelera ipſe quærit, ipſe vocat, & propria perſona venit clamãs per montes, & colles, & valles, multis lachrymis, laboribus, doloribus, ieiunijs, afflictionibus, quæ ſunt veſtigia & ſigna peccari. Paſtor ouem per veſtigia quærit; relinquit enim ouis in arena impreſſa veſtigia, vel in luto per hyemem. Per ea igitur veſtigia, & ſigna eam quærit paſtor, & non ceſſat donec eam inueniat. Per peccatum errauimus, infirmitates autem, miſeriæ, mors, laboreſq; huius vitæ, veſtigia ſunt peccati. Hæc omnia à peccato ortum habuerunt, ſunt enim peccati affectus. Chriſtus autem hominum optimus paſtor per hæc ſigna, & veſtigia nos quæſiuit, & ideo venit defatigatus labore, frigore, & inedia, ſiti, morte, multiſq; alijs doloribus affectus, eoque modo nos inueſtigauit, ſuſpirans, clamans, & moriens. Quis paſtor vnquam tanto amore ouem errantem quæſiuit, quanto Chriſtus animam tuam quærit? Quod multum amatur, multo dolore quæritur. Hinc vide peccator quantum te Deus diligit, qui tot cruciatibus te quæſiuit, ſiquidem nulla conſolatio, nulla lætitia in corde eius intrauit, donec animam tuam inuenit, & veram caulam cum alijs ouibus reduxit. Obſerua etiam quòd ille, qui bonorum noſtrorum non indiget Deus dicit ſe amiſiſſe ſicut paſtor ouem, cum potius Deum homo amiſerit, & damnum ſit hominis, & non Dei; Ille enim propriè amiſiſſe dicitur, cuius eſt damnum. Sed tanta eſt Dei bonitas, vt damnum noſtrum ſuum reputet damnum. Vide etiam Chriſti ſedulitatem in quærendo, quod non deſinit quærere, donec inuenerit, quò reſpexit. Eſaias, dum ait: *In brachio ſuo congregabit agnos, & in ſinu ſuo leuabit, fœtas ipſe portabit.* In noſtram autem eruditionem diſcamus, quomodo & nos viciſſim erga hunc bonum paſtorem gerere debeamus: diligamus ipſum ſicut ipſe prior dilexit nos, & vitam ſuam dedit pro nobis, diſcamus illi etiam alijs in rebus fidere, quemadmodum illum tam fidum, & benignum experti ſumus in ſumma neceſſitate; diſcamus, quomodo ex nobis ipſi nihil ſimus, aut poſſimus; Nam vt ouis ſeipſam nec à lupis, nec ab alijs periculis tueri poteſt, ſed opus habet paſtore, ita indubiè nos miſeri, & egeni ſumus ſine Deo. Quare apud noſtrũ fidũ paſtorem maneamus, eumq; fideliter ſequamur. Diſcamus etiam ex hoc Chriſti exemplo, vt etiam nos alios homines à peccatis abſtrahamus, & ad ſalutem perducamus, nec non etiam diſcamus ex hac ſimilitudine, vt miſeris peccatorum compatiamur, præſertim ijs, qui à peccatis reſipiſcunt. Diſcamus itidem oues eſſe, vt Chriſtum mereamur habere paſtorem, Chriſtus namq; non eſt paſtor porcorum, bubalorum, leonum, aut ſimilium ferarum, ſed paſtor eſt ouium; Vide & tu, vt non ſis lupus per voracitatem, leo per rapacitatem, porcus per immunditiam, canis per mordacitatem,

Ouis errantis infelicitas.

Pſal. 118.

Eſaiæ 40.

tem, sed esto ouis per mansuetudinem, simplicitatem, ac obedientiam. Si ouis fueris, habebis Christum pastorem, qui pastor bonus est, & pascit oues pane cælesti, & spirituali cibo; denique discant ex hoc loco episcopi, prælati, pastores, & qui curam habent animarum, parochi, & concionatores, quid officium eorum requirat, & legat Ezechielem, & Ioannem. Si pastor pro vna oue errāte tantum operæ ponit, vt montes, rupes, & valles percurrat, quantum tu facere debes, qui curam animarum geris, pro anima ad imaginem & similitudinem Dei, creata, Christique sanguine redempta. Vtinam prælati ecclesiæ oculos ad Christum Iesum optimum pastorem conuertant, & inspiciant, quanto maioris sint pretij animę, quàm omnia mundi bona. Videant igitur quales esse debeant, vt multa pericula & labores pro Christo, & animarū salute subeant. Deus enim è manibus eorum requiret sanguinem ouium, quæ per negligentiam eorum perierint. *Et cùm inuenerit eam imponit in humeros suos gaudens, & veniens domum, conuocat amicos, & vicinos dicens illis.* Hoc communiter solet, inquit idem Didacus Stella, exponi, quia in cruce Christus peccata nostra tulit, & iniquitates nostras ipse portauit, quod verū esse fatemur de nostris & totius mundi delictis, quia Christi morte, & dolore eius sanati sumus, sed in proposito, vt Christus respondeat aduersarijs, hæc expositio non quadrat, standū enim est in proposito, de quo loquitur: nam Christus tunc temporis pro istis publicanis, & peccatoribus, de quibus est sermo, nondum sanguinem fuderat, nec in humeris portauerat peccata eorum, sed vt insinuaret laborem ex amore procedentem, & quæ prædicans tolerabat, vt peccatores reciperet, & ad se alliceret. Dicit quòd sicut pastor labore, & sudore ducit ouem perditam, sic ipse docens villas, & castella prædicans regnum Dei eos conuertebat, & trahebat. Et hic mihi videtur germanus huius literæ sensus. In humeris etiam portat, cum eorum mores, & molestias patienter tolerat. In hunc sensum locutus est Paulus dicens: *Alter alterius onera portate.* hoc facimus patienter ferentes proximorum nostrorum defectus, & culpas, eorum fragilitatem tolerantes, vt his publicanis, & peccatoribus Christus faciebat. Audiant hæc pontifices nostri, audiant sacerdotes, & videant, quid hic pastor euangelicus faciat. *Super humeros ponit gaudens, & amicos, & vicinos congregat:* contra ac multi, de quibus apud prophetam Ezech. dominus ait, quod in latus, & humerum impulistis, & cornibus vestris petebatis oues infirmas, donec dispergeretis eas foras, seruabo pecudes meas. Expēde quæso, ille super humeros portat, illi humero eas impellunt; ille cōgregat, isti dispergunt. Præcipiebat dominus vt sacerdos veteris legis nomina filiorum Israel super humeros portaret, nouæ verò legis, & noster pastor reipsa ouē super humeros portat, vt scias vmbram præcessisse veritatem. Qui autem sint isti amici, & vicini, quos verus pastor Christus vocat, & qui congratulātur, facilè ex literæ contextu conijci potest, esse angelos, nam subdit Christus, quòd gaudium fit in cælo coram Angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente: Congratulantur enim angeli cum Deo de nostra conuersione, & gaudent in nostro bono profectu. Eos ergo alloquitur Christus dicens: *Congratulamini mihi, quia inueni ouem, quæ perierat:* quibus itidem verbis innuit, quantum conuersione peccatoris gaudeat, maximum enim quodque gaudium occultari non potest, quin cum amicis communicetur. Expende etiā, quòd non dixit, congratulamini oui, sed, congratulamini mihi; quia ouis non meritis suis, sed meritis, & diligentia pastoris inuenta est, quare gaudium illius esse debet qui eam inuenit, & pro ea inuenienda laborauit, &c. Huc vsque Stella. Dicamus igitur & nos cum D. Ambrosio declarante illud Dauidicum: *Erraui sicut ouis, quæ perierat, quære* (ζήτησον, alij habent viuifica, qui videntur legisse ζῶσον) *seruum tuum, quoniam mandata tua non sum oblitus:* Dic & tu iniquitates tuas vt iustificeris. Quod lapsum fateris in eo tibi cum omnibus commune consortium, quia nemo sine peccato; negare hoc, sacrilegium est, solus enim Deus sine peccato est, confiteri hoc Deo, impunitatis remedium est. Erraui, inquit, sed qui errauit in via, potest redire in viam, reuocari potest in viam. Et pulchrè addidit, *sicut ouis, quæ perierat.* Non enim perit, qui agnoscit errorem, *quære*, inquit, *seruum tuum, quoniam mandata tua non sum oblitus.* Veni ergo Domine Iesu, quære seruum tuum, quære lassam ouem tuum, veni pastor quære sicut oues Ioseph. Errauit ouis tua, dum tu moraris in montibus. Dimitte nonaginta nouem oues tuas, & veni vnam quærere, quæ errauit; Veni sine canibus, veni sine malis operarijs, veni sine mercenario, qui per ianuam introire non nouerit, veni sine adiutore, siue nuncio iam dudum te expecto venturum, scio enim venturum, quoniam mandata tua non sum oblitus, veni non cum virga, sed cum charitate spirituque mansuetudinis. Noli dubitare relinquere in montibus nonaginta nouem oues tuas, quia in montibus constitutas lupi rapaces incursare non possunt. Ad me veni, quem luporum grauium vexat incursus. Ad me veni, quem eiectum è paradiso serpentis diu vlceris venena pertentant, quia erraui à gregibus illis tuis superioribus. Nam & me idem collocaueras, sic ab ouilibus

Ezech. 44.
Ioann. 20.
Galat. 6.
Ezech. 34.
Psal. 119.

tuis

tuis lupus nocturnus auertit. Quære me, quia ego te requiro. Quære me, inueni me, ſuſcipe me, porta me. Potes inuenire, quem tu requiris, dignare ſuſcipere, quem inueneris, impone humeris, quem ſuſceperis; veni ergo domine, quia etſi errraui, tamen mandata tua non ſum oblitus, ſpem medicinæ reſeruo, veni domine, erraticam ſolus es reuocare qui poſſis, & quos reliqueris, non mœſtificabis, & ipſi enim peccatoris reditu gratulabuntur. Veni, vt facias ſalutem in terris, in cœlo gaudium. Veni ergo, & quære ouem tuam iam non per ſeruulos, non per mercenarios, ſed per temetipſum. Idem D. Ambroſius cùm ab euangeliſta Luca tres recenſeantur parabolæ ouis videlicet, quæ perierat, & inuenta eſt: drachmæ mulieris, quæ perierat, & inuenta eſt: filij, qui mortuus erat, & reuixit; per patrem Deum, per paſtorem Chriſtum, per mulierem eccleſiam intelligi aſſerit. Chriſtus, inquit, te ſuo corpore vehit, qui tua in ſe peccata ſuſcepit, quærit eccleſia, recipit pater. Quaſi paſtor reuehit, quaſi mater inquirit, quaſi pater veſtit. Prima miſericordia, ſecunda ſuffragatio, tertia reconciliatio, ſingula ſingulis quadrant, redemptor ſubuenit, eccleſia ſuffragatur, author reconciliatur. Eadem diuini operis miſericordia, ſed diuerſo pro meritis noſtris gratia: Ouis à paſtore laſſa reuocatur, drachma, quæ perierat, inuenitur, ad patrem filius ſuis veſtigijs redit, & pleno condemnati erroris regreditur pœnitentia. Vnde benè ſcriptum eſt. *Homines, & iumenta ſaluos facias domine:* Quæ ſunt iſta iumenta? Dixit Propheta: *Semen Iſrael in ſemen hominum, & Iuda in ſemen animalium.* Itaque Iſrael quaſi homo ſaluatur, quaſi ouis Iuda colligitur, malo ergo filius eſſe, quàm ouis. Ouis enim à paſtore reperitur, à patre filius honoratur. Gaudeamus igitur, quoniam ouis illa, quæ perierat in Adamo, leuatur in Chriſto. Humeri Chriſti crucis brachia ſunt. Illic peccata mea depoſui, in illa nobilis patibuli ceruice requieui. Ouis illa genera eſt vna, non ſpecie. Omnes .n. vnum corpus ſumus, ſed multa membra, & ideo ſcriptum eſt. *Vos autem corpus eſtis Chriſti; & membra ex membris eius.* Venit igitur filius hominis ſaluum facere, quod perierat, omnes ſcilicet. Quia ſicut in Adam omnes moriũtur, ita & in Chriſto omnes viuificabuntur. Diues igitur paſtor, cuius nos omnes cẽteſima portio ſumus: Habet angelorum, habet archangelorum, dominationum, poteſtatum, thronorum, aliorumq; innumerabiles greges, quos in montibus dereliquit. Qui quoniam ſunt, rationabiles, non immerito hominum redemptione lætantur. Quanquam hoc quoque proficiat ad incentiua probitatis, ſi onus quiſque conuerſionem ſuam gratam fore credat cœtibus angelorum, quorum, aut affectare patrocinium, aut veteri debet offenſam. Et tu igitur eſto angelus lætitiæ, gaudeant de reditu tuo. Non otioſum etiam, quòd mulier illa, drachma lætatur inuenta: Non mediocris hæc drachma eſt, in qua principis eſt figura. Et ideo imago regis ſenſus eccleſiæ eſt. Oues ſumus, oremus, vt ſuper aquam refectionis nos collocare dignetur. Oues, inquam, ſumus, petamus paſcua: Drachmæ ſumus, habeamus pretium: Filij ſumus, feſtinemus ad patrem &c. Iſidorus Peluſiata in epiſtola ad Herminum comitem ſcribit, amiculum illud, quod ſacerdos humeris geſtat, atque ex lana, non ex lino contextum eſt, ouis illius, quam dominus aberrantem quæſiuit, inuentamque humeris ſuis ſuſtulit, pellem deſignare. Epiſcopum enim, qui Chriſti typum gerit, ipſius munere fungi, atque ipſo etiam habitu illud omnibus oſtendere ſe boni illius, ac magni paſtoris imitatorem eſſe, qui gregis infirmitates ſibi ferendas propoſuit. Porrò fit, vt nonnulli recedentes ab eccleſiæ gremio poſtmodum admoniti redire recuſent, quos non aliter, atque oues ſponte errantes, puniendo eſſe, &, vt reſipiant, cogendos ſcribit D. Auguſtinus in epiſtola de modo coercendi hæreticos ad Bonifacium comitem: Mirum eſt, inquit, quomodo ille, qui pœna corporis ad euãgelium coactus intrauit, ſolus illis omnibus, qui ſolo verbo vocati ſunt, in euangelio laborauit, & quem maior timor compulit ad charitatem, eius perfecta charitas foras dimiſit timorem. Cur ergo nõ cogeret eccleſia perditos filios, vt redierent, ſi perditi filij coegerunt alios, vt perimat? Quamuis etiam illos, quos non coegerunt, ſed tantummodo ſe duxerunt, ſi per terribiles, ſed ſalubres leges in eius gremio reuocentur, blandius pia mater amplectitur, & de illis multo amplius, quam de ijs, quos nunquam perdiderat, gratulatur. An non pertinet ad diligentiam paſtoralem etiam illas oues, quæ non violenter ereptæ, ſed blandè, leniterq; ſeductæ à grege aberrauerint, & ab alienis cęperint poſſideri, inuentas ad ouile dominicũ, ſi reſiſtere voluerint, flagellorũ terroribus, vel etiam doloribus reuocare, præſertim quoniam ſi apud fugitiuos, & prædones ſeruos fæcunditate multiplicentur, plus habet iuris, quod in eis dominicus character agnoſcitur, qui in eis, quos ſuſcepimus, nec tamen rebaptizamus, minimè violatur. Sic enim error corrigendus eſt ouis, vt non in ea corrumpatur ſignaculum redemptoris: neque enim, ſi quiſquam, regio charactere aſſignato, deſertore ſignetur, & accipiat indulgentiam, atque ille redeat ad militiam, ille autem eſſe in militia, in qua nondum erat, incipiat, in aliquo eorum character ille reſcinditur, an non potiùs in ambobus

Pſalm. 35.
Ierem. 31.

Amiculum ſacerdotis ex lana qd notet.

Oues ſpõte errantes.

agnoscitur,& honore debito, quoniam regius est,approbatur? Quia ergo non possunt malum esse ostendere, quo coguntur, nec ad bonum se cogi oportere, contendunt, sed à Christo coactum ostendimus Paulum. Imitatur itaq; ecclesia in istis cogendis dominum suum, qui prius vt neminem cogeret, expectauit, vt de fide regum, atq; gentium prædicatio prophetica compleretur. Etiam hinc non absurdè intelligitur illa apostolica sententia, vbi B. Paulus dicit: *Parati vlcisci omnem inobedientiam cùm completa fuerit prior obedientia vestra*; vnde & ipse dominus ad magnam cænam prius adduci iubet conuiuas, postea cogi. Porrò ouis itidem pro Christiano populo hoc eiusdem euangelistæ Lucæ loco accipitur: *Ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos*. Lupus verò pro hæretico,videlicet ex sententia D. Ambrosij in hæc verba scribentis:contraria, inquit, sunt ista sibi animalia, vt alia ab alijs deuorentur. Sed bonus pastor lupos gregi suo non timere nouit, ideoque isti discipuli (de quibus Scriptura loquitur) non in prædam, sed in gratiam diriguntur. Solicitudo enim boni pastoris efficit, vt lupi in agnos audere nihil possint. Mittit ergo agnos inter lupos, vt compleretur illud; *tunc lupi, & agni simul pascentur*. Et quoniam proximè de vulpe nobis non ingratus tractatus euasit, si iudicium vestrum fidele in figura minusculi animantis expertus sum, præsumo, quòd profunda mysteria, quæ luporum specie velantur,studiorum vestrorum possim aperire suffragio. In specie vulpinum hæreticos significari superius expressimus, qui promittunt nomine, quòd Christum sequantur, sed studio fraudis abiurant; hos non suscipit dominus,sed à suo nido arcet, & prohibet. Lupi quid significare videantur debemus aduertere. Bestiæ nempe sunt, quæ insidiantur ouilibus, circa pastorales versantur caulas, habitacula domorum intrare non audent, somnum canum, absentiam, aut desidiam pastoris explorant, ouium guttur inuadunt, vt citò strangulent, feri, rapaces, ijdemq; natura corporis rigidiores, vt se facilè non possint inflectere,impetu quodam suo feruntur,& ideo sæpe læduntur. Tum præterea si quidem priores hominem viderint,vocem ei quadā naturæ vi feruntur eripere: Si autem homo prius eos viderit, exagitari memorantur. Et ideo mihi cauendum est, ne si in hodierno tractatu spiritualium mysteriorum gratia non potuerit refulgere, lupi me prius vidisse credantur, & solemne vocis extorsisse suffragium: Nonne lupis istis hæretici comparandi sunt, qui insidiantur ouibus Christi, fremunt circa caulas nocturno magis tempore, quàm diurno? Semper enim perfidis nox est, qui lucē Christi obscænæ nebulis interpretationis obducere, & quantum in ipsis est, fuscare conantur. Versantur ergo circa caulas, stabula tamen Christi intrare non audent. Et ideo non sanantur, quia in stabulum suum non vult eos Christus inducere, in quo curatus est ille, qui de Hierusalem descendens incidit in latrones: quem vulneribus alligatis, infuso oleo, & vino, imponens in iumentum suum Samaritanus ille duxit in stabulum, & sanandum stabulario dereliquit. Non accipiunt ergo medicinam, qui medicum non requirunt. Si enim requirerent, non derogarent. Explorant pastoris absentiam, & ideo pastores ecclesiarum, vel necare, vel in exilium agere contendunt: quia præsentibus pastoribus oues Christi incursare non possunt. Spoliare ergo gregem domini, & diripere conantur, qui corporea quadam mentis intentione duri, ac rigidi nequaquam solent à suo errore deflectere. Et ideo Apostolus ait: Hæreticum hominem post vnam correptionem deuita, sciens quia subuersus est, qui eiusmodi est.Hos scripturæ verus interpres illudit,vt inanes suos in vanum effundat impetus, & nocere non possint. Qui si quem versuta disputationis suæ circumscriptione præuenerint, faciunt obmutescere. Mutus est enim, qui verbum Dei non eadem qua est gloria confitetur. Caue ergo ne tibi vocem tollat hæreticus, si prior eum non ipse deprehenderis: Serpit enim, dum latet eius perfidia.Si autem cōmenta impietatis eius agnoueris,iacturam piæ vocis timere non poteris.Caue igitur versutæ disputationis venena; animam petunt, guttur inuadunt, vitalibus vulnus affigunt. Graues sunt morsus hæreticorum, qui ipsis grauiores, & rapaciores bestijs, nullum auaritiæ finem, impietatisque nouerunt. Nec vos moueat, quod formam prætendere videntur humanam, quoniam etsi foris homo cernitur, intus bestia fremit. Et ideo eos lupos esse non dubium est, iuxta domini Iesu sententiam, qui ait: *Attendite vobis à falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestitu ouium, intus autem sunt lupi rapaces; ex fructibus eorum cognoscetis eos*. Si quis ergo specie mouetur, fructum interroget. Audis aliquem sacerdotem dici, rapinas eius non agnoscis, vestitum ouis habet facta prædonis. Foris ouis intus lupus est: qui modum non habet rapinarum, qui tanquam in nocte Scythico membra duratus gelu, cruentus ora, circumuolat quærens quem deuoret: Nonne vobis videtur lupus, qui humanæ necis insaturabili crudelitate fidelium morte populorum rabiem suam explere desiderat? Vlulat iste, non tractat,qui negat vocis authorem, & sacrilego sermone bestiale murmur obstrepit, qui non confitetur dominum Iesum æternæ præsulem vitæ. Audiuimus eius vlulatus, cùm in orbem gladius mitteretur. Dentes asperos, ore tumida præferebat, & putabat

2.Corinth. 10.

Ouis pro Christiano populo.

Cap. 10.

Vulpes hæretici.

Lupi.

Tit. 3.

2.Tim. 2.

Matth.7.

1. Petr. 5.

tabat quod vocem omnibus abſtuliſſet, quam ſolus amiſerat. Et ideo, vt hos lupos effugere poſſimus, docet dominus quid ſequamur dicens: *Nolite portare ſacculum* &c. In eodem etiam ferè ſenſu oues, & lupos accipit hoc loco D. Chryſoſtomus, ſed ſācti, & boni cur ſicuti oues eſſe dicantur, mali verò non ſicuti lupi, ſed ſimpliciter lupi, etiam explicat, rationemq; prius affert, cur Ieſus Chriſtus diſcipulos ſuos tanquam oues inter lupos mittat: omne malum, inquit, quod naſcitur ex inſperato, nimis eſt graue; quod autem expectatur antequam accidat, poſtquam acciderit, leuius inuenitur: Ideo præſcius dominus futurarum perſecutionum, præmonet Apoſtolos dicens: *Ecce ego mitto vos, ſicut oues in medio luporum*, vt cum periculum illud euenerit, non quaſi nouum perhorreſcant, ſed tanquam cognitum fortiores excipiant. Ecce ego, qui menſurata ſpacia conſtitui diei, & noctis, ecce ego, qui turbidum mare, quaſi feram cauea, ſic in ſua littora clauſi; & quaſi indiſſolubilli catena præcepto ligaui. Ideo dixit, ecce ego mitto vos, vt dum mittentis poteſtas conſideratur, periculi magnitudo non timeatur. *Sicut oues*. Non humanæ naturæ beneficium tollo, ſed ouilis patientiæ opus iniungo. Non indignentur ſerui vocabulum ouis accipere, cum ſciant dominum ſuum, nomen agni portaſſe: *Ecce agnus Dei, ecce, qui tollit peccata mundi*. Et quomodo, inquit, proficiemus oues contra lupos? Ouium māſuetudo non poteſt reſiſtere luporum crudelitati: Luporum crudelitas miteſcere neſcit, niſi gratia Chriſti faceret, quod ipſa natura fieri negat. Non veſtra virtus, aut ſolertia æſtimatur, aut laudatur in vobis, ſed nominis mei poteſtas intelligatur, vt glorificetur per vos, quia fortior eſt gloria Dei, quàm rerum natura. *Sicut oues*. Cùm cæperunt vos lupi vellicare, nolite reſiſtere, aut vociferari ſcientes, quia niſi vos ſpoliati fueritis, alij non veſtientur, ideſt, niſi vos morti fueritis, alij non viuent. Nec timeatis hanc vellicationem præſentem. Cùm enim ætas reſurrectionis aduenerit, alia ſuper vos lana immortalitatis naſcetur. Quamdiu autem, propter inſtigationem diaboli, gente permanſerint lupi, dorſum illis præſtate ad vellicandum: Cùm autem per patientiam veſtram lupi illi facti fuerint agni, præbete illis tanquam oues lac doctrinæ. Manifeſtam quidem eſt, quia oues appellat propter manſuetudinem: non timentes autem Deum, lupos propter crudelitatem. Sed hoc videamus, quare iſtos quidē dixit, quaſi oues, illos autem non quaſi lupos, ſed lupos. Si enim iſtos propter ſolam cauſam manſuetudinis oues dixiſſet, quoniam natura quidem homines erant, manſuetudine autem oues, vtique illos quaſi lupos dixiſſet, quoniam & illi, etſi crudelitate quaſi lupi erant, tamen natura ſimiliter homines erant. Puto ergo iſta ratione iſtos quaſi oues dictos, illos autem non quaſi lupos, ſed ad plenum lupos, quoniam homo Dei, quamuis fuerit bonus, tamen ſemper habet aliquid in ſe mali ſecundum carnem quaſi homo, & ouis quidem dicitur propter quod bonus; quaſi ouis autem, qua non ad plenum bonus. Qui autem Deum non cognoſcit, nihil in ſe boni poteſt habere propterea lupus dicitur, non quaſi lupus, quia nihil boni habet in ſe, quia in ſe non cognoſcit Deum. Cauſa eſt iſta, quia omnes homines ſecundum carnis naturam mali ſumus, & ſicut dicit Apoſtolus, natura ſumus filij iræ, ſed per timorem Dei efficimur boni. Quamuis autem per timorem Dei efficimur boni, tamen ſemper aliud naturalis mali remanet in natura hominum Ergo ſi natura carnalis compellit fieri malum, timor Dei retinet eum apertè à malo. Hominem non cognoſcentem Deum, aut cognoſcentem quidem, ſed non timentem, natura compellit facere malum, & timor Dei non retinet à malo, & ideo non poteſt eſſe in illis aliquid boni, niſi fortè propter homines, quando ipſum non eſt bonum, ſed malum, quod eſt propter Deum. Quicquid autem non eſt ex fide, peccatum eſt. Ideo ſancti quidē quaſi oues, mali autem non quaſi lupi, ſed ad plenum vocantur lupi. Nec moueat te, quòd etiam Chriſtus quaſi ouis eſt dictus, non ouis, cum ſit totus bonus. Ibi enim perſona Chriſti non comparata eſt ad perſonam ouis: Sed occiſio Chriſti, ſicut occiſio ouis. Denique ita ſubiungit; Sic non aperuit os ſuum in humilitate: nam nec ouis cùm ducitur ad occiſionem, aliquam vocem emittit, hic autem perſona Apoſtolorum comparata eſt ad ouium mores, nō miſſio eorum ad miſſionem ouium, ideſt, Apoſtoli ipſi dicti ſunt ſicut oues, non miſſio eorum ſicut miſſio ouiū: non enim mittuntur aliquando oues ad lupos, nec comparat aliquis poſſibile impoſſibiliter, vnde alibi dictus eſt agnus, non quaſi agnus. Idem D. Chryſoſtomus in declaratione horum Saluatoris verborum apud D. Mattheum: *Attendite à falſis prophetis, qui veniunt ad vos in veſtimentis ouium, intrinſecus autem ſunt lupi rapaces, à fructibus eorum cognoſcetis eos* &c. Quæ ſunt, inquit, veſtimenta ouilia? Species videlicet ſimulatæ religionis. Eleemoſyna ſimulata veſtimentum ouile eſt, non opus ouile, ieiunium ſimulatum veſtimentum ouile eſt, non opus ouile, oratio ſimulata, veſtimentum ouile eſt, & non opus ouile, & cæteræ ſpecies pietatis, quibus ſe veſtiunt lupi rapaces, nulla autem res ſic exterminat bonum, quemadmodum ſimulatum bonum, nam manifeſtum malum, quaſi malum fugitur, & cauetur, malum autem ſub

Malum ex inſperato minus graue.

Deum non cognoſcens lupus eſt.

Homil. 19. Cap. 7.

Veſtimenta ouilia.

ſpa-

specie boni celatum, dum nõ cognoscitur, nec cauetur, sed quasi bonum suscipitur, & ideo cõiunctum bono exterminat bonum. Sic serui diaboli tunc pessimè christianitatem corrũpunt, quando se simulant Christianos, de quibus admonet discipulos suos Christus: Magis autem nos omnes per illos dicens: attendite à falsis prophetis, quia magna virtus est hominũ cognoscere malum, & firma tutela salutis, est, scire, quem fugias. Quamuis verò oues propriè Christiani dicuntur, & vestimentũ ouile, est species Christianitatis; Sic per falsos hos prophetas hæreticos Christianos intelligi ibidẽ ostendit Chrysostomus, qui nimirum hæretici à foris in schemate Christiani, inquit, videntur, ab intus autem confessionis efficacitate gentiles, & isti multo periculosiores sunt, quàm hæretici Iudaici, qui illi quidem reiecti ab apostolis, & notati extra conuentum Christianorum erratici vagabantur; hæretici & quosdam furtim corrumpebant incautos. Isti autem quasi fundati Christiani, & ecclesias suas habentes, atque regentes, palam cũ libertate subuertunt; Et ne adhuc dicat hæreticus, quia de veris doctoribus loquitur, qui Christiani quidem sunt, tamen peccatores sunt: omnis enim Christianus, qui peccatum facit, falsus dicitur Christianus, qui inquam, non pænitet de peccato. Attamen de istis peccatoribus Christianis, sed de hæreticis doctoribus loquitur, quia non tantùm dixit, *qui veniunt ad vos in vestimentis ouium*, sed addidit, *ab intus autem sunt lupi rapaces*: Christiani enim doctores etsi fuerint peccatores serui quidem carnis dicuntur, quia vincuntur à carne, tamen propositum non habent perdere Christianos, & ideo non dicuntur lupi rapaces. Vides ergo, quia manifestè de hæreticis doctoribus dicat, qui eo proposito schemata Christianorum susceperunt, prouidente diabolo, vt Christianos iniquo seductionis morsu dilanient. De qualibus lupis ad Ephesios dicebat Apostolus: *Scio, quia post discessum meum introibunt lupi graues in vos, non parcentes gregi, & ex vobis ipsis exibunt peruersa loquentes, vt abducant discipulos post se.* Ecce doctores hæretici dicuntur à Christo deuoratores, quare si ab eis eruditus es, raptus es, non eruditus, non pastus; Si baptizatus es ab eis, deuoratus es, non saluatus, nã luporũ est deuorare, non saluare. Quid ergo est? ex fructibus eorũ cognoscetis eos, fructus enim hominis est confessio fidei eius, & opera conuersationis ipsius; Si ergo videris hominem Christianum statim considera, si confessio eius conueniat cum scripturis, verus est Christianus; si autem nõ est quemadmodum Christus mandauit, falsus est: Sic enim & Ioannes, cùm de hæreticis scripsisset epistolam, non dixit; si quis venerit ad vos non habens nomen Christi, nec aue ei dixeritis: Sed, si quis non attulerit istam doctrinam. Indiciũ Christianitatis non ad nomen Christi retulit, sed ad confessionem, quia nõ nomen solum Christi Christianum facit, sed etiam veritas Christi, qui in nomine Christi multi ambulant, in veritate autem eius pauci. Deinde vide. Nunquid ouis lupum persequitur aliquando? Non, sed lupus ouem. Sic Iudæi Christum, non Christus Iudæos, hæretici Christianos, nõ Christiani hæreticos. Ergo ex fructibus eorum cognoscetis eos. Si quis lupũ cooperiat pelle ouina, quomodo cognoscas illum, nisi aut per vocem, aut per actum? Ouis inclinata deorsum balat, lupus in aera conuertit caput suum contra cælum, & sic vlulat. Qui ergo secundum Deum vocem humilitatis, & confessionis emittit, ouis est: Qui verò aduersus veritatem turpiter blasphemijs vlulat cõtra Deum, lupus est, sicut dicit Propheta de illis: *Iniquitatem in excelso locuti sunt, posuerunt in cælum os suum.* Ouis herbas manducat, lupus carnibus delectatur. Quem videris ergo de pratis scripturam herbas floridas Iustitiæ colligentem, ouis est; quem videris autem in sanguine persecutionis gaudentem, lupus est. Aliqui verò hanc Christi sententiam intelligunt de omnibus hypocritis, qui foris ostendunt, quod reuera non sunt. Sed de hypocritis hic quidẽ agere, concedit Tostatus, sed de omnibus intelligi hypocritis, negat, quia hypocrita, inquit, vt hypocrita, sibi soli tantùm nocet; hic verò illi intelliguntur, qui nocent alijs, quales, inquit, sunt falsi prædicatores cùm nullum maius nocumentum esse queat, quàm veræ fidei corruptio, & simulata veritas. Intrinsecus autem sunt lupi rapaces, id est, intrinsecus habent desiderium destruendi, & peruertendi veram fidem. Istiusmodi hypocritę, qui mentem lupinam habent sub ouina pelle, intelliguntur etiam per oues illas, quas Saluator noster Hierosolymam veniens ad celebrandum pascha apud Ioannem, templo eiecit, quia sicut oues exterius frequenter apparent pulchræ, & albæ, sæpe tamen interius sunt morbidæ, & scabiosæ sub lana. Dicuntur modo etiam lupi sub ouilla pelle, eidem Chrysostomo in homil. de recipiendo Seueriano, adulatores, & maligni: Non est, inquit, amicus tutus, non frater firmus, sublatum est charitatis bonum, ciuile bellum habet omnes, ac ne id quidem apertum, sed obumbratum. Innumerabiles vbique personæ, simulatæque facies. Multa ouium vellera, innumeri vbiq; lupi sub his occultati, vt inter hostes iam aliquis tutius vixerit, quàm inter hos, qui videntur amici; qui heri adulabantur, qui blandiebantur, qui manus exosculabantur, hodie repentè cõperti sunt esse lupi, abiectisq; personis, facti sunt

Actor. 20.

Psal. 72.

omnibus accusatoribus acerbiores &c. D. Hieronymus de omnibus quidem intelligi posse ait Euangelistæ supra citata verba, qui aliud habitu, ac sermone promittunt, aliud opere demonstrant, sed specialiter de hæreticis intelligi debere, qui videtur, inquit, continentia, castitate, ieiunio, quasi quadam pietatis se veste circumdare, intrinsecus autem habentes animum venenatum, simpliciorum fratrum corda decipiunt. Et fructibus ergo animæ, quibus innocẽtiam ad ruinam trahunt, lupis rapacibus comparari. Ouis item pro innocentibus fidelibus, vt lupus pro hæreticis à Prudentio accipitur de Ario, & Fotino loquente:

latet & lupus ore cruento
Lacteolam mentitus ouem sub vellere molli
Cruda per agninos exercens funera rictus
HAc se se occultant Fotinus & Azius arte
Inanes feritate lupi.

Et in fine sui Peristephani ouile etiam accipit pro grege Christianorum, & fidelium & lupum pro seductore.

Sic tibi de pleno lupus excludatur ouili
Agna nec vlla tuum capta gregem minuat.
Sic me gramineo remanentem denique campo
Sedulus ægrotam pastor ouem referas.
Sic cum lacteolis caulas compleueris agnis
Raptus & ipse sacrosis comes Hippolyto.

Apud Esaiam, vbi dicitur: *Et compascet lupus cum agno, & pardus accubabit hædo, & vitulus, & taurus, & leo simul pascentur & puer paruulus aget eos, & bos, & vrsus compascent, & catuli eorum simul erant, & leo, & bos simul vescentur paleis.* D. Cyrillus, per agnum, & hædum aliaq; innocua, & mitia animantia mansuetos, placidos, mites, & sanctos: per leonem verò pardũ, lupum, & vrsum, homines naturæ contrariæ intelligit. Cùm enim prius humanũ genus in duas gentes diuisisset, in Iudæos scilicet, & gentes eos, qui Idola colunt, ait: Iudæi legis pædagogia velut mansuefacti, & iustitiæ conformatione cicurati vitã coluerunt hominibus dignam: Illi verò alij, idest, qui simulachris inanimis seruierunt, rectricem legem non habentes, mente sæua præditi extiterunt, & agrestes, & rapaces auaritiæ addicti, impetuosi, & proni ad voluptates, easq; turpissimas, & ad omnia fædissima præcipites, quorũ alius lupo assimilis erat, alius pardis vicinus, & conformis, propterea quod mẽtem pluribus, & varijs perturbationibus, & affectibus notatam quasi & commaculatam haberet; alius verò animo impotens, & effrenis rapacitate, facilè persequens, in vita leonibus assimilis extitit. Verum hi adeo efferatis & moribus, & motibus innutriti, Chisto eos ad mansuetissimã, & sanctam vitã transformante, crudelitate sua relicta, & reiecta vitam hominibus conuenientem nimirum, quæ cum mansuetudine coniuncta esset, excoluerunt: crediderunt enim Christo dicenti: *Tollite iugum meum super vos, & discite, quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris.* Itaque vna cum fide lucrifecerunt, & veteris immanitatis abolitionem, & vt boni essent, & mites, & vt vnà cum sanctis versarentur. Nuncupati sunt enim conciues sanctorum, & domestici Dei. Hoc nobis arbitror propheticum sermonem hisce verbis variè subnotare: *Compascet enim*, inquit, *lupus cum agno, & pardus accubabit hædo*, idest, contigua erunt, & coniuncta per Christum sæua cum mansuetis, & quæ nullo modo sacra erant, cum sacris. Nam Israel quatenus lege institutus est, & probitatem mo um cognitam perspectamque haberet, placidus erat, & mitis simul & sanctus & quasi oui, & capræ consimilis: Ambo siquidem sacra sunt & munda animalia, & præterea ab ipsa natura ad mansuetudinem effícta. Lupus autem, pardus, & leo immania sunt naturaliter, nec inter se congregabilia: At in Christo hoc quoque perfectũ est. Consociati sunt enim inter se mutuo Iudæi, & Græci, communem veluti capientes cibũ, euangelicam scilicet, & apostolicam prædicationem, & vni pastori omnium principi subditi, qui pascere nouit, sicut dicit Propheta, in pascuis bonis, & in loco præpingui. Sed & vitulus, inquit, & leo, & taurus simul pascentur. Videtur autem vitulum appellare nouitiũ, & recentẽ credentium populũ, in Christo scilicet puerascentem; taurum autem fortassis Israelem, velut veteranum; Cùm enim tener sit vitulus, taurus prior est, & maturior tempore. Vel per vitulum designat eum, qui cognitione, & virtute eminet. Quale est, quod dicitur, pusillos cum magnis, & seniores cum iunioribus benedicere iuxta vocem psallentis. Nouit verò & sapientissimus Ioannes mentis, & animi ętatem talem. Scribit igitur & patribus, & paruulis, & præterea adolescentibus comparans, vt arbitror, mensuram cuiusq; mentis, & notitię, & diuinæ cognitionis corporum ætatibus. Pascentur itaq; inquit, simul, & in vno loco, & vitulus, & taurus, & leo. Tum commodè vitulo, & tau-

Mansueti, & immani qui.

ro

ro leonem adiungit, vt rursus ænigmaticè & obscurè subintelligas fide iustificatos, & sceptro Christi omnium nostrum seruatoris subiectos, non ex solis esse mundis, & sanctis, nempe ex placidis, & mitibus, idest, ex lege mansuefactis, sed etiam ex agrestibus, videlicet ex gentibus, conglutinante, & ad concordiam animorum componente eos omnium nostrum Seruatore Christo, & bonum inde etiam in filios filiorum, idest, ex ipsis natos, transmittente. Nam hunc etiam propagatur à nobis pax Christi, & consensionis animorum, & fidei bonum. Istuc enim puto ostendit cùm adijcit: *Simul catuli eorum erunt, & leo, & bos simul vescentur paleis*, inquit, Obserua, quod dicit non mite in alimentum feris vsitatum, sed in mitis nutritionem ferum demigrare. Carniuora quippe planè sunt vrsus, & leo, bos autem, & vitulus, ouis, & hædus non ita, sed herbas carpunt huiusmodi animantia. Atqui à consuetis, ac solitis, inquit, syluestria recedent, & potius ad cibaria mausuetorum transibunt, & illa vescentur palea. Typus autem doctrinæ possit esse hæc pastio. Est igitur intelligendum, ante fidem in Christum improbos habuisse præceptores, pecuinam illis tradentes doctrinam, & porrò suadentes perditissima, & corruptissima consectari. At vbi ad agnitionem Dei, qui verè Deus est, vocati sunt, tum simul à pristino errore, & doctrinis in quibus enutriti, & educati, & sunt desciuerunt, floridum, & delitijs affluentem pastum euangelicarum institutionum simul cum Israelitis sectantes. Iacobus de Vitriaco verò in concione natiuitatis Domini explicaturus, *& puer nobis natus est*, &c. Hic est, inquit, ille puer, de quo dixit Esaias; *Vitulus, & leo & ouis simul morabuntur, & puer paruulus minabit eos*, idest, qui se per contritionem Deo immolat, & is, qui alios cruciat, & is, qui in innocentiæ simplicitate perdurat, intra caulas sanctæ ecclesiæ conuenient sub ducatu pueri, idest, Christi, qui minabit eos. Et iterum: *Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hædo accubabit*. Quia qui prius fuerat raptor, quiescet in pace cum mansueto, & pardus, idest, peccatorum suorum maculis varius, cum eo, qui se despicit, & peccatorem fatetur, humiliabitur. Rursus D. Hieronymus pauperes, & humiles per agnos, & hædos; per leones, & pardos diuites, & potentes intelligit, nec non & qui ecclesiam persequuntur, refutans primò Iudæorum nostrorumque Iudaizantium sententiam, qui iuxta literam hæc quoque futura, inquit, contendunt, vt in claritate Christi, quem putant in fine mundi esse venturum, omnes bestiæ redigantur in mansuetudinem, & pristina feritate deposita lupus, & agnus pascantur simul, & cætera cum cæteris, quæ nunc videmus sibi esse contraria. Vt verò mysticum hæc habere sensum ostenderet, interrogemus, inquit, eos, quid dignum sit domini maiestate, vt lupus, & agnus pascantur simul, & pardus cum hædo accubet, & leo paleas comedat, &c. Nisi forte iuxta poetarum fabulas aureum nobis Saturni seculum restituent; in quo lupi, & agni pascentur simul & mulso vino plena current flumina, & de folijs arborum stillabunt mella dulcissima, lacteisque fontibus omnia complebuntur. Quod si responderint pro beatitudine temporum hæc futura, vt absq; cuiusquam noxa homines bonis omnibus perfruantur, audiant à nobis, nihil esse bonum nisi virtutem, & nihil malum nisi vitium, dicente psalmista: *Quis est homo, qui vult vitam, & diligit dies videre bonos: Compesce linguam tuam à malo: & labia tua ne loquantur dolum, declina à malo, & fac bonum.* Diuitiæ autem, & sanitas corporis, & rerum omnium abundantia, & his contraria, paupertas, infirmitas, & inopia etiam apud philosophos seculi, nec inter bona reputantur, nec inter mala, sed appellantur indifferentia. Vnde & Stoici, qui nostro dogmati in plerisq; concordant, nihil appellant bonum, nisi solam honestatem, atq; virtutem; nihil malum nisi turpitudinem. Cæterùm iuxta viuificantem spiritum facilis intelligentia est. Lupus enim Paulus, qui primò persequebatur, & lacerabat ecclesiam, de quo dictum est, *Beniamin lupus rapax*, habitauit cum agno, vel Anania, à quo baptizatus est, vel Petro Apostolo, cui dictum est: *pasce agnos meos*. Et pardus, qui prius non mutabat varietates suas, lotus in fonte domini, accubauit cum hædo, non qui à sinistris est, sed qui immolatur in pascha domini; & hoc notandum, quod non agnus & hædus habitent, & cùm accubent cum lupo, & pardo, sed lupus, & pardus, agni & hædi imitentur innocentiam. Leo quoque prius ferocissimus, & ouis, & vitulus pariter morabuntur, quod quotidiè cernimus in ecclesia, diuites, & pauperes, potentes, & humiles, reges, atque priuatos pariter commorari, & à pueris paruulis, quos apostolos intelligimus, & apostolicos viros imperito sermone, sed non scientia, regi in ecclesia. Qui cum inter se disciplina domini fuerint fœderati, ita vt eorum quoque familiæ coniungantur, tunc complebitur: Simul requiescent catuli eorum, leo quoque non carnes comedet, sed paleas, quo scilicet vescatur cibo simplici. Et hic obseruandum, quòd non bos carnes, sed leo paleas comedat: Paleas in scriptura sacra verba, simplicia puto intelligi, triticum autem, & interiorem medullam, sensum, qui inuenitur in litera, & frequenter

Christus puer paruulus dictus.

Pauperes & humiles Diuites, & potentes.

Psalm. 33.

Genes. 49.

Palea & triticum quid denotent.

ter euenit, vt homines seculi mystica nescientes simplici scripturarum lectione pascantur. Idem Hieronymus in comment. horum eiusdem prophetæ verborum, *tunc lupi & agni pascentur simul, leo autem quasi bos comedet paleas, & serpens terram quasi panem*, tunc lupus, & agnus, inquit, pascebantur simul persecutor Paulus, & Ananias discipulus, Ille lupus, de quo scriptum est: *Beniamin lupus rapax mane comedet prædam, & ad vesperam dabit escam*, siue, vt in hebraico dicitur, *diuidet spolia*. Cuius doctrina cibus fuit credentium, & qui toto orbe de superatis aduersarijs triumphauit. Agni autem credendi sunt omnes, qui in vestibus candidis sequuntur agnum quocunque vadit; quos dominus Petro tradidit ad pascendum dicens: *pasce agnos meos*. Leo quoque vt bos comedet paleas, quod viri disertissimi, & quondam apud seculum potentes, scripturarum se tradunt rusticitati, vt nequaquam seculari pascantur eloquentia, quæ instar mellis stillat de labijs meretricis, sed vilitatem, & paleas sequantur historiæ: donec multo labore, atque industria mereantur ad frumentum sensum peruenire. Et considerandum, quod non bos vertatur in rabiem, sed leo mutetur in mansuetudinem, & serpens etiam, qui obseruabat hominis calcaneum, & cuius ab homine obseruabatur caput, nequaquam aliorum nutrietur interitu, sed terram siue puluerem quasi panem comedet, Aut certè sic intelligendum, quòd diabolus, qui prius hominum mortibus pascebatur, eos tantùm, comedat, qui puluis, ac terra sunt. Per quæ omnia demonstratur malorum in bonum commutatio: qui innoxij erunt, antiqua feritate deposita, non foris, sed in monte sancto domini, hoc est, in ecclesia, & in confessione eius montis, à quo vulneratus est princeps Tyri, & qui excisus de monte sine manibus creuit in montem magnum, atque impleuit orbem. Interrogemus in hoc loco Iudæos, & omnes, qui sub nomine christiano adhuc paleas comedunt scripturarum, quæ ventilabro domini à tritico separatæ vento tradentur, & flammis, quæ beatitudo sit æstimanda, vt in mille annorum regno in Sion monte ciuitate Christi præsentis Ierusalem, & in templo augustissimo lupi, & agni, leones, & boues, serpentes, & homines simul comedant, pariterque commorentur, & hi tantùm innoxij sint, qui in monte sancto domini habitauerint? Ex quo intelligimus omnes, qui extra montem fuerint, occidendos. Nudabitur ergo lupis, leonibus, pardis, vrsis, atque serpentibus, & cæteris bestijs vniuersus orbis, & immensi saltus, & Aegyptiæ vastitas solitudinis, quæ venenatorum animantium fertilis est, & pro summa felicitate ciuitas sancta, non solùm hominum, sed & bestiarum, & serpentium erit habitaculum, vt iuxta superiorem prophetiam, habitet lupus cum agno, & pardus cum hædo, vitulus, & leo, & oues cum vrsis simul morentur, & puer paruulus regat eos & cæt. Causaque sit tantæ felicitatis, quia repleta est omnis terra sapientia domini. Cùm modò aries gregis sui dux sit, etiam mysticè, moraliterque pro quouis accipitur, qui alijs præest, dominaturque, siue temporaliter, siue spiritualiter. Apud Danielem, vbi dicitur: *Ecce aries vnus stabat ante paludem habens cornua excelsa, & vnum cornu excelsius altero, atque succrescens*, arietem, inquit Benedictus Pererius, significasse Regnum Medorum, & Persarum, ipse angelus infra declarat. Cur autem regnum Persicum arieti comparatum fuerit, non est, inquit, in promptu explicare. Solus interpretum Theodoretus eam reddidit rationem, quod sicut aries sua lana grauatur; & tam propter carnes, quam propter lanam neci datur, ita regnum Persarum nimia opum abundantia, & imperij magnitudine quasi grauatum, pressumque tandem corruerit. Possit etiam illud addi, quod scribit Rupertus: Quæsitu, inquit, dictum est, cur in visione priori regnum Persarum per similitudinem vrsi, in hac autem visione, per similitudinem arietis signatum fuerit. Ad quod congruè responderi potest, quia causæ diuersæ, imò contrariæ regni illius fuere erga Dei populum. Causas illas tam longè diuersas dicere non dubitauerim, quàm diuersæ sunt naturæ horum animalium, vrsi, & arietis, quorum alterum rapto, & cruore viuit, alterum innocuum, neque sanguinem sitit, neque rapto viuit. Promptum est hoc discerni, si respicias regnum illud secundum Aman, quàm crudele fuerit: Secundum reges, quàm clementer illi populo se impenderit? Aman quippe moribus veraciter vrsus, truci furore, immani rabie, Iudæorum genus vniuersum ore aperto hians deuorare voluit. Reges autem maximè Assuerus more arietis, lanis suis, idest, opibus multis, quibus regnum illud abundauit, eundem populum fouit, & ditauit, nullumque dentem malignitatis inflixit, sicut aries dente neminem petit: imò vitam gentis illius lætificauit gratia reginæ Esther, & Mardochæi. Sic Rupertus. Quid autem significent duo cornua arietis, vnum excelsius altero, sunt interpretationes: prima est D. Hieronymi, qui ait significari duos reges, huius imperij, & monarchiæ Medorum, & Persarum conditores, Darium Medum, & Cyrum. Hic autem quia potentior illo fuit,

Esai. 75. — *Genes. 49.* — *Leo comedens paleas* — *Serpens terram comedens quid significet.* — *Esai. c. 11.* — *Persarũ regnum cur arieti comparatum.* — *Li. 8. de victor. verbi Dei 30.* — *Arietis duo cornua q̃d significent.*

fuit multoque latius imperium amplificauit, propterea celsiori cornu significatur. Quam interpretationem probat quoque Rupertus, & pluribus verbis hunc in modum pertractat: Si quæras, inquit, cur hircus vnum tantummodo cornu habere visus est, aries autem duo cornua, facilis patet responsio, corpora quidem horum animalium singula regna signare, cornua verò eorundem regnorum reges significare. Constat autem solum Alexandrum & ante, & post victos Persas, regnum Græcorum nullo imperij socio, & consorte tenuisse. Regnum autem Persarum, & Medorum, duo reges victis Babylonijs ad tantam magnitudinem, & potentiam extulerunt, Cyrus, & Darius Medus auunculus eius, & Astyagis filius, quem Græci Cyaxarem appellant. Cyrus autem licet ætate iunior Dario, victorijs tamen, & potentia, & opibus maior est effectus, ideoque vnum cornu arietis dicitur altero fuisse sublimius. Altera interpretatio est Theodoreti, qui duo cornua arietis significare ait, duas familias regum Persidis, penes quas fuit hoc imperium à Cyro vsque ad Alexandrum Magnum. Prior familia fuit Cyri, qui hoc imperium fundauit, quæ mox in filio eius Cambyse extincta est. Posterior familia fuit Darij Hystaspis, in cuius successoribus, vsque ad Alexandrum Persicum imperium permansit qui quidem fuere potentissimi, atq; opulentissimi, atq; ob eam causam familia hæc præstantior fuit priori. Libet hic ponere verba Theodoreti: Persicum regnum, inquit, arieti simile inducitur, tanquam diuitijs suis laborans, multarumque facultatum obtinens abundantiam. Duo cornua in ariete contemplantur, quia primus regno potitus est Cyrus, quod vsque ad filium suum tantummodo Cambysem transmittit. Hoc deinde excepit Darius Hystaspis, cuius posteri regno Persico, vsque ad Alexandrum Magnum potiti sunt. Duo itaque genera regum per duo cornua significantur, & ambo quidem videntur excelsa, sed excelsius tamen priore posterius, amplius enim Dario, & Xerse sceptra tenentibus, regnum hoc fuit, quam superioribus. Etenim Cyrus Pontum, Euxinum, & Asiam subegit: his Darius adiecit Scythas, Nomadas, cum alijs multis gentibus: Xerses eius filius Europæ quoque regni sui iugum imponere conatus est. Nam quàm latè patens fuerit hoc imperium sub Assuero marito Hester ex primo eius libro, & decimo capite liquido cognoscitur. Hactenus ex Theodoreto. Tertia interpretatio nostra est, inquit, Pererius, quæ sententiæ verborum Danielis magis videtur inhærere, magisque cum ijs, quæ angelus infrà, visionem hanc interpretatus, dixit, congruere. Arbitramur nos duo illa cornua arietis significasse duo huius imperij, prima, propria, & præcipua regna Medorum videlicet, & Persarum: quorum duorum duntaxat appellatione tam ipsum imperium, quam reges, licet plurimis alijs regnis dominarentur, nominabantur. Nam & ipsi se, & alij eos non nisi reges Persarum & Medorum appellabant. Hoc indicauit angelus, cùm visionem bicornis arietis exponens, *aries*, inquit, *est rex Medorum, & Persarum*. Et sic intelligitur hircus cum ariete congressus, fregisse eius cornua, quoniam Alexander cum vltimo rege Dario præliatus eum vicit, & imperium Medorum, & Persarum ad Græcos transtulit: neque enim videtur commodè intelligi posse Alexandrum destruxisse duo cornua, idest, Darium Medum, & Cyrum, vt Diuus Hieronymus intellexit, quippe qui plus ducentis annis ante ipsum Alexandrum decesserant: Neque duas illas familias Cyri, & Darij Histaspis, in quibus imperium hoc resederat, quemadmodum interpretatus est Theodoretus, siquidem vltimus rex Persarum Darius, qui victus ab Alexandro perdidit imperium, ex neutra familia fuit: non enim quia regio esset genere, sed causa virtutis, & fortitudinis, cuius præclara ediderat exempla, Persarum suffragio ad regnum assumptus est, vt in extremo libro decimo trahit Iustinus. Licet Diodorus scribat hunc Darium fuisse filium Arsani, qui regi Ocho frater fuerat. Eum tamen Darium Strabo regiæ stirpis fuisse, negat. Hactenus Pererius. F. Hector Pintus verò Hieronymianus Sacræ Theologiæ Doctor, & in Academia Conimbricensi Sanctæ Scripturæ professor, per hunc arietem significari ait vltimum Darium, & per hircum, qui eum vicit, Alexandrum Magnum, qui de eo victoriam reportauit; vel per arietem intelligi regnum Persarum, ac Medorum, & per hircum, regnum Macedonum, sed in idem id recurrere. Habuisse arietem duo cornua propter duos populos Persas, & Medos, ac quia Persarum populus erat nobilior, & præstantior populo Medorum, ideo per cornu succrescens significari. Sequitur: *Vidi arietem cornibus ventilantem contra occidentem, Aquilonem, & meridiem*. Significatur his verbis, ex sententia Pererij, quas partes orbis Persæ bello appetierint, & deuicerint, videlicet australem, in qua est Aegyptus, Aethiopia, & Libya: Aquilonarem, vbi sunt Pontitæ gentes, & occidentalem, hoc est, insulas maris mediterranei, quod Persis est occidentale, vnde pro illo, *Contra occidentem*, græcè est, contra mare, maris namque mediterra-

Libro citato cap. 31.

Hircus cũ ariete congressus.

Lib. 17.
Lib. 16.

nei fermè inſulas omnes, vel voluntaria deditione, vel bellica potentia Perſæ obtinuerunt. Cæterùm Pintus hæc eadem verba: *Vidi arietem cornibus ventilantem contra occidentem*, & cætera, ſimiliter quidem interpretatus, addit: Vel vidi ipſorum regem Darium ad has tres mundi partes ſe extendentem. Aries autem propriè, inquit, Darius eſt. Quod ſi vero quis quærat, cur rex Perſarum hoc loco cum ariete comparetur, reſpondendum eſſe exiſtimat, eam ob cauſam id effectum eſſe, quia aries vires habet in capite, per quod principium intelligitur, non autem in parte poſteriori, per quam finis indicatur. Darius enim fuit fortis in principio, ſed poſtea languit, & vires amiſit. Huc accedit, quod aries non pugnat, niſi prouocatus, & iniuria laceſſitus, rex enim Darius non ſumpſit arma niſi læſus, & irritatus: Vnde olim qui volebant oſtendere ſe violatos, & coactos bellum gerere ſoliti erant arietem per facialem ad hoſtes præmittere: Furor namque fit ſæpenumero læſa patientia. Aries eſt natura manſuetus, ſed ſi laceſſitur, ira concitatus fortiter pugnat; Intelligi autem potiſſimum Darium, quem Alexander vicit per arietem ſequentia maniſeſtè indicant: *Ecce hircus caprarum veniebat ab occidente ſuper faciem totius terræ non tangens terram, habens cornu inſigne inter oculos ſuos; & cucurit ad arietem in impetu fortitudinis ſuæ, & percuſſit eum, & comminuit duo cornua eius;* Comparatur enim hirco Alexander, quia ſicut hircus ardentior, velocior, & potentior eſt ariete, ita Alexander Dario; vel vt habet Peierius, Perſarum regibus. Vocatur hircus caprarum, ideſt, princeps, & dux Græcorum, quia vt aries ouium, ſic hircus caprarum princeps, & dux eſt. Nec malè capris comparantur Græci propter mobilitatem animi, & ſagacitatem, atque acumen ingenij: Etenim docet Plinius capras ſagacioris eſſe ingenij, acutioris viſus, & ad motum agilioris, quàm oues, nec dubium eſt, quin hiſce rebus Perſis Græci præſtiterint. Sic & Pintus declarans illud: *hircus habebat cornu inſigne inter oculos ſuos,* hoc eſſe ait, quod regnum Græcorum habuit quendam principem admirandum nempe Alexandrum, qui fuit, inquit, inter oculos, ideſt, inter philoſophos nutritus, fuit enim diſcipulus Ariſtotelis, & cum magnis viris in philoſophia verſatus. Accipitur autem oculos pro perſpicacia, & iudicio, vt in Deuteronomio; *Munera excæcant oculos ſapientum.* Dicitur hircus veniſſe ab occidente, Alexander enim Macedonia, quæ Perſis eſt occidentalis, profectus eſt in Aſiam ad debellandos Perſas. Pro principe vero, præfectoue eccleſiæ accipitur aries, vbi dicitur, *tria ſunt, quæ benè gradiuntur, & quartum, quod feliciter incedit, leo fortiſſimus beſtiarum, qui ad nullius pauebit occurſum, gallus ſuccinctus lumbos, & aries, nec eſt rex, qui reſiſtat ei:* Sic enim hæc verba interpretatur Diuus Gregorius. Ipſe quippe, inquit, hoc loco ponitur, de quo ſcriptum eſt, vicit leo de tribu Iuda, quia in illo hoc, quod infirmius eſt Dei, fortius eſt hominibus, qui ad nullius pauet occurſum, dicit enim: *Venit princeps mundi huius, & in me non habet quicquam.* Gallus ſuccinctus lumbos, ideſt, prædicatores ſancti, inter huius noctis tenebras verum mane nunciantes, qui ſuccincti lumbis ſunt, qui à membris ſuis luxuriæ reſtringunt. In lumbis quippe luxuria eſt. *Et aries, nec eſt rex, qui reſiſtat ei.* Quem alium hoc loco arietem accipimus, niſi primum intra Eccleſiam ordinem ſacerdotum, de quibus ſcriptum eſt: *Afferte domino filios arietum*, qui per exempla ſua gradientem populum quaſi ſubſequentem ouium gregem trahunt. Quibus ſpiritaliter, rectèque viuentibus nullus rex ſufficit omnino reſiſtere, quia quilibet perſecutor obuiet, intentionem eorum non valet præpedire. Sciunt enim ad Deum, quem deſiderant, & anxiè currere, & moriendo peruenire. Ponitur ergo primus leo, ſecundus gallus, tertius aries. Apparuit enim Chriſtus, deinde ſancti prædicatores apoſtoli, & tunc demum ſpiritales patres eccleſiarum præpoſiti, videlicet duces gregum, quia ductores ſequentium populorum; & cætera. Eodem ſenſu accipiunt hoc Pſalmiſtæ: *Induti ſunt arietes ouium, & valles abundabunt frumento,* quo tamen loco Folengius clariorem præ ſe ferre ſenſum ea verba Hebræis autumat, quibus inquit, nulla eſt de ariete mentio, ſed ita habent: *Veſtient planities pecora, & valles operientur frumento, iubilabunt, ac canent.* Quanquam arietes dictio nequaquam, inquit, ſuo vacat myſterio; Nam in Scripturis arietes pro principibus, magiſtatibuſque, & doctoribus ſumi ſolent, qui populorum duces ſunt, quemadmodum illi ouium: induuntur enim, nempe exultatione, ac lætitia Spiritus (modò veri arietes ſint) hoc eſt, mirandum in modum exhilarantur, & ſi ſuos viderint ſubditos in opimis Dei paſcuis ali, & ſaginari, triumphant. O iucundiſſimam amænitatem, ſed pauciſſimis notam, etiam his, qui cum arietes eſſe deberent in grege domini, verucces ſunt pigri, & rei nul-

Perſarum rex cur aries dictus

Alexander Magnus cur hirco caprarum cõparatus.

Cap. 16.

Aries principẽ eccleſia notat.

Lib. 10. in Iob. 38.

Gallus ſuccinctus lũbos.

Pſalm. 28.

lius commodo vtiles, præterquam macello, ac lanienæ. Cæterùm Diuus Hieronymus explicans verba ista Ieremiæ: *Vlulate* (siue iubilate) *Pastores, & clamate, & aspergite vos cinere optimates gregis* (siue plangite arietes ouium) *quia completi sunt dies vestri, vt inter ficiamini, & dissipationes vestræ & cadetis quasi vasa pretiosa* (siue quasi arietes electi) *& peribit fuga à pastoribus, & saluatio ab optimatibus* (siue arietibus) *gregis. Vox clamoris pastorum, & vlulatus optimatum gregis* (siue iubilum arietum) *quia vastauit dominus pascua eorum,* ait per arietes significari principes indoctos; inter pastores, inquit, & arietes ista diuersitas est, quod pastores in ecclesia putentur, qui præsunt gregi cum sapientia, & eruditione, atque doctrina: arietes verò, qui principes quidem videntur in populo, sed nihil habent in se doctrinæ, atque sapientiæ, & per nimiam simplicitatem propemodum stultitiæ vicini sunt.

Aries princeps indoctus.

Arietibus tamen etiam aliquando apostoli significantur, vt ait Diuus Augustinus, his verbis: Omnibus necessaria est oratio dominica, quam etiam ipsis arietibus gregis, idest, apostolis suis dominus dedit, vt vnusquisque Deo dicat: dimitte nobis debita nostra, & cæt. Et rursus in explicatione præcitatorum psalmistæ verborum: *Induti sunt arietes ouium*, scilicet exultatione, quia enim exultatione colles, inquit, accingentur, hac induuntur arietes ouium. Ipsi arietes, qui colles, colles enim eminentiore gratia: arietes, quia duces gregum: arietes ergo apostoli induti sunt exultatione, gaudent de fructibus suis non sine causa laborauerunt, non sine causa prædicauerunt, induti sunt arietes ouium, & conualles abundabunt frumento. Et mox rursus vbi idem Psalmista ait; *Holocausta medullata offeram tibi eum incenso, & arietibus,* arietes esse, ait, duces ecclesiæ, totum corpus Christi loquitur, inquit, hoc est quod offert Deo incensum. Quod oratio cum incenso, & arietibus? Maximi enim arietes erant pro gregibus. Similiter vbi Dauid dicit: *Afferte domino filios arietum*, afferte, inquit domino vosmetipsos, quos per euangelium duces gregum apostoli genuerunt. Et in hoc eodem loco Incognitus ille, qui eruditiùs: quàm latinius in psalmos scripsit, notandum esse monet apostolos, & primitiuos illos ecclesiæ fundatores, qui nimirum nos per euangelium genuerunt, arietes nuncupari, quia veluti arietes duces erant gregum, ac custodes diligenti custodia, & veluti arietes duobus cornibus, idest, vtriusque testamenti authoritatibus præualuerunt in defensione sui gregis contra hæreticos, & infideles. Ad istos arietes scilicet apostolos veniunt omnes, qui de infidelitate conuertuntur ad fidem, in cuius rei figura dicitur in Exodo, quod filij Israel exeuntes de Aegypto venerunt in Helim, vbi erant duodecim fontes, & septuaginta palmæ. Elim enim interpretatur arietes: hi sunt apostoli fidelium gregum duces: ibi sunt duodecim fontes, quia duodecim sunt principalis Apostoli præelecti à Domino, à quibus emanat aqua viua salutaris sapientiæ. Hi secum habent septuaginta palmas, idest septuaginta duos discipulos cum eis ad prædicandum à Christo missos, qui palmam victoriæ Christi toti mundo nunciauerunt. Dicit ergo: afferte domino filios arietum, idest, vosmetipsos, qui estis filij apostolorum: Si autem quæras quomodo meipsum debeo offerre Deo, audi Paulum dicentem: *Obsecro vos per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum*, hæcque est victima ad quam immolandum hortatur nos Psalmista: *Afferte Domino filij Dei*. Et quid? subdit, *afferte domino filios arietum*, idest, vos ipsos filios apostolorum, quod est vos ipsos immaculatos seruate. Similiter hoc hemistichium exponit Gilbertus Genebrardus Theologus Parisiensis, diuinarum, Hebraicarumque literarum professor regius, nam *afferte filios arietum*, exponit agnos ad sacrificia, victimas ex agnis, additque duplicem vocis Elim significationem repræsentasse duplici interpretatione, ne quis putet, inquit, hoc hemistichium esse obelo transfigendum. Elim, Dij, & arietes: filij autem deorum (sic enim hebraicè) pij, quos Deus Pater, Filius, & Spiritus sanctus adoptionis gratia dignati sunt, Chaldæus angelicos choros exponit, tribuite domino laudes chori angelorum, qui filij Dei dicuntur apud Iob, per adoptionem videlicet, & creationem. Nam solus Christus filius Dei est per generationem, & propagationem naturalem. Alij proceres, principes. Sic ille. Et Augustinus Steuchus Episcopus Kisamus Sedis Apostolicæ Bibliothecarius, ait; longè locum istum dissentire ab origine, nam quod dicitur; *Afferte domino filios arietum*, vt græcè est υἱὲς κριῶν, totum, inquit, redundat, statimque præcipitur, afferte domino gloriam, & honorem, ad hunc modum; afferte domino filij deorum benè Elim, afferte domino gloriam, & honorem. Scire tamen operæ pretium est, vocem, Elim, ambiguam esse, & posse legi cum iod post aleph, quod designabit arietes, aut sine iod, denotabitque Deos, neque desunt pro alterutro significatu exempla, & hebraica subnotatio, quæ dicitur Massoreth, ostendit vtramque lectionem, vtramq; igitur græci interpretes

In Epist. ad Hilar.

Arietes apostolos significant.

Duces ecclesiæ.

Psalm. 28.

Exod. 15.

Roman. 12

Vocis Elim explicatio.

Iob. 2. 38.

poſuerunt, υἱοὶ θεοῦ υἱοὺς κριῶν. Sed quoniam alterum per accuſatiuum, alterum per cauſam nominandi efferunt, non efficitur ſenſus verus, vt inuitentur filij Dei ad offerendos filios arietum. Alterum ſecludere neceſſe eſt. Verior igitur lectio, pluribuſque probatior eſt, vt Elim nunc ſint Dij, idq; omnes ad vnum Hebræi cum Chaldæo comprobant, nam Chaldæus pro filijs Dei ſubſtituit Kitte malakaia, acies angelorum, ordines angelicos. Auen Eſdra filios Dei, ſtellas interpretatur, vt illud apud Iob; *Cum mel audarent ſtellæ matutinæ, & iubilarent omnes filij Dei.* Filios Deorum Rabbi Salamon filios principum in terra, vt in Geneſi, videntes filij filias hominum. Siquidem Elim nos Deus tantùm, ſed fortes robuſtoſque etiam ſignificat. Inuitat igitur angelos, inuitat principes, viroſque conſpicuos, imperatores, reges, dictatores, generatim omnes, quibus parent populi, vt offerant Deo gloriam, decus, & honorem. Græci quoque filios Dei, quibus diuina prædicatio permiſſa eſt, interpretantur, nimirum apoſtolos, velut etiã Nicolaus, ſacerdotes, ſacrificos. Sed ſi arietes excluſeris, mentemque altiſſimè tuleris, inuitantur angeli in omnibus rebus creatis, primum gradum obtinentes, in admirationem, prædicationemque diuinæ potentiæ. Folengius verò cum dixiſſet per filios Dei, non rectè angelos, ſed principes fortes intelligi debere, ſubdit, quod ſi tamẽ dictio arietes interſerẽda eſt, vt D. Hieronymus approbaſſe viſus eſt, filij arietes potiùs, quàm filios arietum, legendum arbitror. Ex qua quidem inuitatione filij prouocantur principũ, qui arietes à prophetis non ſemel nuncupari ſolent, vt in primis illud Ieremiæ, omiſſis cæteris, in mediũ proferam, quo quæritur principes Iuda factos, vt arietes, non inuenientes paſcua, qui abierunt abſque fortitudine ante faciem ſubſequentis: ait igitur vates: ò vos reges, ò principes, ò vos, qui in rebus publicis, aut in Eccleſia Dei dignitate, aut potentia ſublimes eſtis, Deo, non vobis veſtram potentiam, veſtram dignitatẽ, veſtros honores adſcribite. At verò Pintus præcitato loco, principes quidem etiam intelligi per filios arietum more Hebrææ linguæ, aſſerit, ſed ſenſum eſſe: Vos ò filij Dei, ò apoſtoli afferte ad dominum principes, ac magnates gentium, conuertite illos ad fidem concionibus veſtris Huncque videri germanum eſſe loci huius ſenſum, quia paulò poſt ſequitur: *Vox domini ſuper aquas: Deus maieſtatis intonuit, dominus ſuper aquas multas.* Vox domini eſt (inquit) euangelij annuntiatio, aquæ multæ ſunt gentes, & populi, & linguæ, vt ait Ioannes in apocalypſi: Appellari ergo Dariũ arietem, quod princeps eſſet, & non niſi laceſſitus cum Alexãdro pugnaret, & quòd ab eo fuerit victus, oſtendens in principio fortitudinẽ, & in fine imbecillitatem. Auguſtino, huicque quam attulimus nouiſſimè interpretationi, fauet D. Baſilius in homilia huic pſalmo deſtinata, nam cùm dixiſſet Deum omnipotentem eximia quædam dona quæſiturum, & hac gratia eximios eligere, qui offerant, ne enim cogitationes noſtras deijciat in humum, neve nos arietes faciat, nimirum quadrupedes rationis expertes, ac balatilia animalia inquirere, quaſi ſperemus iſtorum animalium victimatione Deum placatum iri dicere: *afferte domino filij Dei*, neque enim opus iam filio, vt filium offeramus, ſed ſi magnum quid eſt filius & magnum quid, & dignum filij charitate, & paternæ dignitate, illud quod affertur, addecere eſſe. Subiungit, filios itaque dicit, arietum afferte, vt ipſi, qui à vobis offeruntur, vbi filij ſunt arietum, in filios Dei mutentur, aries enim animal imperium retinens, ac princeps, viam præit ouibus ad edulem, ac paſcuam pabulationem, ad aquarum peramænam refocillationem, ad ſtabulum inſuper, & caulas. Tales enim quidam ouilis Chriſti præſides ſunt, præitantes gregi dominico ſe conferenti ad carpenda ſpirituali doctrinæ florulenta, & odoratiſſima pabula, qui ſibi creditas oues rigent ſuppeditante illis aquam viuam Spiritu ſancto, & eas adoleſcere faciant, atque ad proferẽdos ex ſe fructus enutriant, qui viã præmonſtrent ad requiem perennem contendentibus, eaſdemq; ab inſidiantium impoſturis præmuniant, ac tueãtur. Horum igitur filios à Dei filijs adduci vult domino ſermo hic. Quod ſi arietes hi ſunt, qui reliquo gregi præmuniunt rectitudinis viam, vtique horũ filij erunt, qui propenſiore bonorum operum ſtudio, & exercitatione fuerint per præſulũ doctrinam formati, & inſtructi ad vitam ſecundum virtutem inſtituendam, quo ſenſu Theodoretus hæc eadem pſalmiſtæ verba accipit: Vos, inquit, quibus diuina prædicatio commiſſa eſt, & qui filij Dei vocati eſtis, cum omni alacritate diuinã prædicationem ad omnes mundi partes transferte, atque eos, qui ſine ratione nutriti ſunt, rationis compotes reddite, & hos primos Deo offerte, deinde per hos cultum, & hymnos adhibete, in diuinis ædibus beneficij authorem decantantes. Cur verò aries potiùs quàm agnus eccleſiæ primates ſignificet, Bernardinus Gomeſius in commentarijs ſuis de ſale, rationem quodammodo afferens, ſcribit in hæc verba; Per arietem de grege immaculatũ, qui quo magis ab ortu ſuo diſtat, & trimus eſt, eò fit & ad eſcam ſalubrior, & grauidandas oues valentior, & ad victimam ſale conſpergendam aptior. Quis veriùs, quàm ſplendidiſſimus doctorum eccleſiæ, atque ſanctorum Chriſti confeſſorum cætus denotatur? vtpote qui de grege medio-

Filij Dei qui.

Apocal. 17.

Darius aries cur dictus.

Lib. 4.

Aries cur primates eccleſiæ potiùs quam agnus ſignet.

mediocri scilicet viatorum, siue peregrinorum gradu assumpti, quo longiùs à prima ætate discesserunt, atque ad mediam vsque, seu prouectam peruenerunt, eo magis virtutibus proficiẽtes, sese Christo teneriores, atque ad oppetendam pro eo mortẽ paratiores effecerunt. Quin etiam & vt bicornes, valdeque fortes, & tanquam prælucentes quædam mundi faces, sapientissimique terræ sales vtroque cornu aduersa mundi petierunt. Altero scilicet, coruscanti exẽplo vitæ, quo cunctos ad imitandam Christi vitam inuitarunt: Altero verò probatissima doctrina sua, qua per multos à tenebricosis mundi erroribus ad rectissimum diuinę legis iter insequendum reuocarunt: Atque in hunc modum commissas sibi oues cælesti gratiæ sale conspersas, atque etiam diuinis, æternisque donis fæcundatas reliquerunt. Quamobrem eodem ipso ignito probationis sale assiduis vtique laboribus, continuisque vigilijs, & maceratione carnis Christum imitantes, ab omni corruptionis labe sese eripuerunt, vt tanquam immaculati de grege assumpti proxima Deo esca fierent. At verò nos supra suo loco arietes, vereceſuè in Arabia ex Ludouico Barthema, tradidimus, reperiri cauda admodũ procera, sed cornibus carentes, quod mysterio non vacat, vt ait Theologus apud Simonem Maiolum Episcopum Vulturariensem, videturque ipsius iudicio significare, prælatos eos cornibus carere, ne quempiam corripiant criminosum, caudas autem profusissimas habere, quandoquidem successione filijs, nepotibus locupletissima parata hæreditate præparant; cornua enim; inquit, & arieti, & prælato in ornamentum, ac munimen sunt, vt ouibus suis aduersantes (etiam sires ferat) perc tiant; de cauda autem, ac successore sibi in hæreditate minimum studium gerant, verè pastorum est officium: Hæc ille. Vocantur etiam doctores ecclesiæ oues fœtæ, sic enim D. Hieronymus interpretatur hanc Esaiæ sententiam: *Sicut pastor pascet populum suum, & in brachio suo congregabit agnos, & in sinu suo portabit, & prægnantes consolabitur.* Cùm enim dixisset non dici hic tauros, & arietes, & hircos, & grandes oues, quibus per Ezechielem comminatur, quod lacte vescantur, & cooperiantur lanis, & infirmum conterant gregem, sed agnos adhuc tenellos, & rudis in Christo infantiæ, qui nuper in baptismo sunt renati, de quibus ipse dominus loquebatur ad Petrum, *Pasce agnos meos.* Vnde & in eodem Ezechiele scriptum est: *Suscitabo super eos pastorem vnum, & pascet eos, seruum meum Dauid & erit pastor eorum,* &c. dixissetque in hoc cõsiderandum esse, quòd post multa tempora Dauid gulosis pastoribus reprobatis, dominum nostrum, qui est de stirpe Dauid, suscitaturum se esse, qui congreget agnos, & foueat in sinu suo, & fætus ouium, siue fætas oues ipse portet in humero suo, sicut in euangelio legimus, quod ouem erroneam, & à grege solito remanentem suis ad caulas humeris reportarit; subiungit: possumus oues fætas apostolos, & apostolicos viros omnesque ecclesiæ doctores dicere, qui salutem parturiunt plurimorum, & dicunt cum apostolo: *Filioli mei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis.* Est verò etiam, vbi ouis significet fructum ipsorum doctorum, nimirum vbi dicitur: *Omne quod aperit vuluam asinæ, mutabis oue,* in hoc enim sensu accipitur à D. Ambrosio, nam cùm dixisset asinæ partum, hoc est, immundum (inter immunda enim asina numeratur) iubet mutari oue, quæ est munda, & apta sacrificio: Cæterum si quis, inquit, sensum spiritalis intelligentiæ altius persequatur, considerabit, quod asina laboriosũ sit animal, ouis fructuosum. Fructu ergo dicit mutandum laborem, vt finis operis fructus sit. Vel certè hoc modo omnem laborem tuum, omnem industriam puro & simplici commẽdabis affectu: Si autem non mutabis, inquit, redimes. Iubetur ergo secundum literam, vt animal aliud mundum pro immundo offeratur, aut prelium, ne inter decimas fructuum, vel minus aliquid, vel immundum videatur offerri. Intellectus autem profundior liberandam animam tuam docet, vt desistat ab ijs, quæ fructum non habent. Qui enim redimit se, liberat, & quodam exuit debito. Relinquenda sunt opera, quæ verum fructum bonosq; processus habere non possunt, qualia sunt ista mũdana, quorũ vsus non potest esse diuturnus. In quibus ipse mundus & veri vacuus effectus est, & quamuis summo quæsitus fuerit labore, animam nihil iuuat, ea enim quæ seruitutem animæ inferunt, inutilia sunt omnia, etsi non desit effectus. Huc vsq; Ambrosius. Quemadmodum itaque ouis propter simplicem naturam in bonam vbique partẽ accipitur, ita contrà propter laneum indumentum in malam partem accipi potest, siquidem adulteros, vt Aelianus tradit, in Gortyna Cretæ vrbe deprehensos lana coronabant, mollitię probro, atque ita ad magistratus per ciuitatem, perducere moris erat. Saturnus verò nõ propterea laneo vinculo alligabatur, vt apud Macrobium legitur, sed propter motus tarditatem, quomodo laneos pedes vulgo Dijs attribuunt omnibus, vt asserit Cælius Calcagninus, quòd scilicet pedetentim, & absque strepitu ad vlciscendas malorum iniurias procedant, quo nimirum exemplo pictor quidam Deo laneos calceos induxit.

Arietes cauda procera excornes quid signẽt Colloq. 7.

Doctores ecclesiæ oues fætæ.

Esai. 40.

Ezech. 34.

Galat. 4.

Ouis pro fructu doctorũ

Lib. 2. de Abel, & Cain, cap. 2.

Adulteri lana coronati

Saturnus laneo vinculo alligatus.

Deorum pedes lanei.

VSVS IN SACRIFICIIS GENTIVM.

Victimæ frequẽtiores.

VICTIMÆ, inquit Gyraldus, antiquis frequentes fuere, ouis, ſus, bos, capra, gallina, & anſer, quas cùm immolabant, niſi puræ integræque eſſent (tales immaculatas in ſacris literis vocari, diximus) & lectæ ad rem diuinam minus proficere putabant, dicebantur autem lectæ authore Seruio, cum nec caudam aculeatam, nec linguam nigram, nec aurem fiſſam haberent. Fuit quidem priſcis opinio, vt ex hædis potius, & agnis hoſtiæ fierent, quàm ex cæteris, quia hæ mites, & cicures eſſent. Ideo etiam ouilli pecoris hoſtiam maximam non ab amplitudine (verba ſunt Feſti) corporis, ſed quia animi eſſe placidioris viderent, pontifices dixerunt. Sunt qui ſcribant (vt Suidas in voce θύσαι) ſex tantum iſta enumerata animalium genera in ſacrificijs veteres adhibuiſſe, quorum ſententiam nec approbamus, nec refellimus: Nam apud authores plura inuenimus, ſed varijs in locis, & ritibus. Hæc ille. Quemadmodum verò oues lectæ dicebantur, quæ ad ſacrificandum erant exceptæ, ita tales porci dicebantur eximij, quemadmodum & boues, quos tamen etiam, & frequentiùs, egregios dicebant; præcidanea autem agna dicebatur, quæ ante alias cædebatur, porca verò præcidanea, quam immolare antè erant ſoliti, quàm nouam frugem inciderent; lectarum iſtiuſmodi ouium mentio eſt apud Virgilium.

Animalia quæ immolata.

Mactant lectas de more bidentes.

Hoſtiæ bidentes quæ.

ideſt, oues, quamuis bidentes hoſtiæ quæ fuerint, variè diſputetur, nos ex Feſto diximus, quòd ambidens, ſiue bidens ouis appellatur, quæ ſuperioribus, & inferioribus eſt dentibus, & hoc probari à Ioſepho Scaligero, in Varrone, vbi ait; bidentes hoſtiæ erãt, quæ cornigeræ, & duos dentes haberent eminulos, quo ſenſu Heſychius κεραίδες τῶν προβάτων τα θήλεα τὰ ἔνδον ὀδόντας ἔχοντα: aliter vt puto, ſi carerent illis, ἀτελεῖ erant, & ad ſacrificia ineptæ: Nam ſi bidens dicta eſt, quaſi biens, cur bidentis, non bidennis, aut biennis dicitur? Atqui magis aperiet etymum, quod & ambidentes apud veteres vocarentur: Sed id requirebatur in hoſtia, vt duos dentes haberet cæteris lõgiores, quemadmodum & in tauro τελείῳ, vt diuerſa cornua haberet, & patentia. Quæ verò ſint oues ambiguæ his verbis tradit idem Gyraldus. Ambiguæ oues in ſacris quæ dicerentur, Bebius Macer, qui faſtos dierum ſcripſit, oſtendit; Ait enim, Iunoni eas, quæ geminas parerent, oues ſacrificari cum duobus agnis altrinſecus alligatis: & has ambiguas vocatas quaſi ex vtraque parte agnos habentes: quam ſententiam eſt ſecutus Plac. Fulgentius ad Chalcidium. Varro tamen ambigenam bouem dictam ait, quam circum aliæ hoſtiæ conſtituerentur. Tantũ Gyraldus. Suntq; eidem Varroni ambengæ, vel ambingæ, vel ambiengæ oues, quas circum ſimiliter aliæ hoſtiæ conſtituebantur. Aries item olim ares, & aruigus dicebatur, vt idem Varro ait, cuius ſunt verba: *Aries, qui eam dicebant ares:* (Geſnerus legendum fortè eſſe putat, quia adducebatur aris, & Iſidorus, arietem dictum ſcribit ab aris, quòd hoc pecus à gentilibus primum mactatum, & in aris immolatum ſit: vide etiam ſuprà ex Scaligero) veteres noſtri aruiga, hinc aruigus. Hæc ſunt quorum in ſacrificijs exta in verũ coquuntur, quas & Accius ſcribit, & in pontificijs libris videmus in hoſtijs, eam dicant aruigem, quæ cornua habeat. Quo loco Scaliger interpungendum eſſe monet verbum, videmus: quod cùm in editione Romana, inquit, factum non ſit, tantum ſibi permiſerunt, vt alterum verbum deleuerint, quod viderent hæc duo commata aliter aptè hærere non poſſe: Cæterùm ita ſenſus perfectus eſt, vt nihil præterea ad ſententiam deſiderari videatur; putarim tamen ita meliùs legi poſſe, & in pontificalibus libris bidentes; nam hic quoq; error nocuerat, de quo ſæpè admonuimus, cùm ſcriptum eſſet *viaentes:* certè bidentes hoſtiæ erant, quæ & cornigeræ eſſent, & duos dentes eminulos haberent. Iſtiuſmodi ſacrificia, quæ à iugulandis ouibus μηλοσφαγίαι, & μηλοσφάγειν poetis eſt immolare pecora: Solitaurilia verò hoſtiarum trium diuerſi generis immolationem ſignificant, tauri, arietis, verris, quòd omnes eæ, vt ait Feſtus, ſolidi, integrique ſint corporis, vt in boue dictum eſt. At perfectum ſacrificium ſue, tauro, hirco, & ariete conſtabat, hoc ἑκατόμβην, & τριττὺν vocabãt, alij τριττύαν ſacrificium interpretantur, ex oue capra, boue, vel ex hirco, ariete, & tauro. Vide etiam hac de re in boue. Cæterum hecatombe, vt inquit Iulius Capitolinus, tale erat ſacrificium. Centũ aræ vno in loco ceſpitiæ exſtruuntur, & ad eas centum ſues, centum oues mactantur, & apud Heliodorum legimus, *Perſina boum, equorum, ouiumque greges, & aliorum omne genus animalium in locum quendam ſaltuoſum, vel nemoroſum è regione præmiſit, partim, vt de vnoquoque genere hecatombe ad ſacrificium fieret, partim, vt inde epulæ populo exhiberentur.* Criobolium, & taurobolium ſæpe in antiquitatis monumentis legimus. Turnebus

Oues ambiguæ.

Ares. Aruigus.

Miloſphaga. Solitaurilia. Hecatombe Trittys. Trittya. Lib. 10. Criobolium Taurobolitũ

nebus hisce nominibus significari existimat taurorum, & arietum sacrificia, quòd cùm immolantur deijciantur claua, vel securi. Philostratus author est, imperitos barbaros laudare, mactare hædus, aut agnos, quoniam istiusmodi animalia amentia sunt, nec multum ab insensatis distantia: gallos autem gallinaceos, sues, ac tauros suis arcanis non admittere, quoniam animo abundant. Cur verò oues mactari cæperint, docet Ouidius.

Li. 27. aduers. c, 21.
Li. 8. c. 3. de vita Apollonij.
Li. 1. Fast. Ouis cur immolata.

Pauit ouis pratum, verbenasque improba carpsit,
Quas pia Dijs ruris ferre solebat auus.

Verbena enim maiores rem diuinam faciebant, quæ tum inde hierobotane dicta fuit, tum, quod legati, vel feciales facturi fœdera, vel indicturi bellum, vel euntes clarigatum, idest res clarè repetitum, ea coronarentur, vnde & sagmen à sanciendo dicta fuit. Ex Luciano in volumine de sacrificijs discimus, Ouem integram, hoc est cum lanata pelle sacrificari solitam: Atqui sacrificus, inquit ille, sanguine fœdatus, non aliter quàm Cyclops ille pecudem incidit, intestina educit, cor euellit, cruorem aræ circum fundit, & quid tandem non obiens, peragensque, quod ad pietatem, sacrorumque ritum pertineat? post omnia demum incenso igni capram ipsam pariter cum pelle deportatam imponit: ipsam item cum lanis ouem &c. Quemadmodum autem peculiariter ex boue comburebantur ipsa crura, similiter factum in hoc pecude, sicuti videre licet ex hisce Homeri locis:

Odyss. 17.

Νύμφαι κρηναῖαι, κοῦραι Διός, εἴποτ' Ὀδυσσεὺς
Υ̓́μμ' ἐπὶ μηρί' ἔκηε καλύψας πίονι δημῷ
Ἀρνῶν ἠδ' ἐρίφων, τόδε μοι κρηήνατ' ἐέλδωρ, idest,
Nymphæ fontium filiæ Iouis, si vnquam Vlysses
Vobis crura combussit cooperiens pingui nidore
Agnorum, & hædorum: hoc mihi perficite desiderium.

Odyss. 19.

Θεὸς δέ οἱ αὐτὸς ἔδωκεν
Ἑρμείας. Τῷ γάρ κεχαρισμένα μηρία καῖεν
Ἀρνῶν, ἠδ' ἐρίφων, idest.
Deus autem ei ipse dedit
Mercurius, huic enim crura comburebat
Agnorum, & hædorum.

Romæ hoc pecus ad sacrificia alebatur in Aequimelio, hoc est, area Melij, vt colligitur ex hoc Ciceronis: *In Aequimelium misimus, qui afferat agnum, quem immolemus.* Quando autem oues ipsæ lustrabantur, pastor, vt scribit Alexander ab Alexandro, summo diluculo aqua illas inspergebat, & sulphure, herbaque sabina, & lauro igne succensis circa ouilia fumigabat, cumq; sacro carmine, milio, & libo, cum lacte, & sapa, Pali sacra faciebat: quo suffitu pecora expiari, & morbos depelli, ac diras tabes exterminari putabant. Scripsit id Alexander, vt apparet, ex Gyraldo, vterquè autem ex Ouidio, cuius hi sunt versus, quibus non solùm lustrationis ritus scribitur, verùm etiam ipsius origo traditur:

2. de diuinat.
Li. 5. c. 27. Lustratio ouium.
4. Fastor.

Pastor oues saturas ad prima crepuscula lustret,
Vnda prius spargat, virgaque verrat humum
Frondibus, & fixis decorentur ouilia ramis,
Et tegat ornatas longa corona fores.
Cærulei fiant puro de sulphure fumi
Tectaque fumanti sulphure balet ouis.
Vre maris rores, tædamque, herbasque sabinas,
Et crepet in medijs laurus adusta focis.
Libaque de milio milij fiscella sequatur,
Rustica præcipuè est hoc Dea læta cibo.
Adde dapes mulctramque suas, dapibusque refectus
Syluicolam tepido lacte precare Palen.
Consule dic pariter pecori, pecorisque magistris,
Euffugiat stabulis noxa repulsa meis.
Siue sacra paui, sediue sub arbore sacra,
Pabulaque in bustis inscia carpsit ouis.
Seu nemus intrauit vetitum, nostrisque fugatæ
Sunt oculis Nymphæ, semicaperque Deus.
Si mea falx lucum ramo spoliauit opacum,
Vnde data est ægra fiscina, frondis oui.

Vn-

Da veniam culpæ, necdum degrandinat, obsit
Agresti Fauno suppositisse pecus.
Pelle procul morbos, valeant hominesque gregesque,
Et valeant vigiles, prouida turba canes.
Neve minus multas redigam quàm mane fuerunt
Neve gemam referens vellera rapta lupo.
Absit iniqua fames, herba frondesque supersint
Quaque lauent artus, quaque bibantur aqua.
Vbera plena premam, referat mihi caseus æra,
Denique viam liquido vimina rara sero.
Sitque salax aries, conceptaque semina coniunx
Reddat, & in stabulis multa sit agna meis.
Lanaque proueniat nullas læsura puellas
Mollis, & ad teneras quaslibet apta manus.
Quæ precor eueniant, & vos faciatis ad annum
Pastorum dominæ grandia liba Pali.

His Dea placanda est &c.

Expositus mos est, moris mihi restat origo:
Turba facit dubium, captaque nostra tenet.
Omnia purgat edax ignis, vitiumque metallis
Exequit, idcirco cum duce purgat oues.
An quia (cunctarum contraria semina rerum)
Sunt duo discordes ignis, & vnda dei?
Iunxerunt elementa patres, aptumque putarunt
Ignibus, & sparsa tangere corpus aqua.
An, quod in his vitæ causa est, hæc perdidit exul,
His noua fit coniunx, hæc duo magna putant.

Qui itidem Fauno rem diuinam faciebant, veris initio lustrabant ouilia, quo spectat hoc Calphurnij:

Tu cespite viuo
Pone focum, Geniumque loci, Faunumque, Laremque
Salso farre voca, tepidos tunc hostia cultros
Imbuat, atque etiam dum viuit ouilia lustra.

Verba Gyraldi sunt: Pastores ouilia, oues & pecudes purgabant fumo ex sulphure, rosmarinumque, ac herbam sabinam, & laurum cremabant; Et alibi rursus: Si oues, inquit, lustrarentur, alia à supradictis ratio fuit. Nã pastor summo diluculo aqua oues inspergebat, & sulphure herbaque sabina, & lauro igne succẽsis, circumcirca ouilia suffibat, cumque sacro carmine, milio, & libo, cum lacte, & sapa Pali Deæ sacra faciebat. Hoc suffimento pecora piari, & morbos depelli, & tabem putabant. Idem ait etiam apud Romanos agna coronata messem, agnum fundum, terram, gregem, vel pecus ter circumlustrari solere prosequente agrestium turba cum fistula, solemnique saltu, & clamoribus, Deum, Deamque cui sacra fiebant, inuocante, vt morbos, calamitates, & omnem intemperiem prohiberent, fructum agrorum, pastores, pecoraq; seruarent. Inter cætera autem etiã agna lustrabant tubas, quod tubilustrium dicebatur, vt annotauit Turnebus in cõm. in Varronẽ. Qui fortè ignotus ille Deus est, cuius occasione D. Paulus Christũ prædicare cæpit. Pausanias certè in Atticis ararum incertis Dijs extructarum meminit. Quomodo autem Epimenides Atheniensium vrbem peste laborantem, lustrauerit, liberaueritque, legimus apud Diogenem Laertium in eius vita, vbi scribit in hæc verba: Athenienses cum aliquando peste laborarent, responso à Pythia accepto vrbem expiari oportere, Niciam Nicerati filium naui miserunt, qui Epimenidem ex Creta aduocaret. Profectus autem ille Olympia de 27. lustrauit vrbem, pestemque compescuit, hoc modo: Sumpsit oues nigro, & candido vellere, duxitque in Arium pagum, atque inde duo vellent, abire permisit, his, qui illas sequebantur, mandans, vbicumq; illæ occubuissent, singulas mactarent peculiari cuipiam Deo, atque in hunc modum quieuit lues: Ex eo iam hodieque per Atheniensium pagos aras sine nomine inueniri certum est, in eius quę tunc facta est expiationis memoriam: Sacrificabant itidem agnos ad expianda somnia meticulosa; Sic Ennius apud Ciceronem inquit:

Rex ipse Priamus somnio mentis metu
Perculsus, curis sumptis suspirantibus
Exsacrificabat hostijs balantibus.

Tubilustrium.

Epimenides Athenas lustras pestem depellit.

Somnia meticulosa.

1. de diuinat.

Me-

Meminit, & Martialis de Nasidiano, quem ait à se olim captasse munera blanditijs, & cùm eas poeta aspernaretur, excogitasse nouum aucupij genus fingendo se vidisse somnia plena terroris, & ad ea placanda postulasse modò thus, modò agnum, modò porcum; Salsè itaque respondet poeta:

Lib. 7. epig. 53.

Semper manè mihi de me mera somnia narras,
Quæ moueant animum, solicitentque meum.
Iam prior ad fecem, sed & hæc vindemia venit,
Exorat noctes dum mihi saga tuas.
Consumpsi salsasque molas, & thuris aceruos:
Decreuere greges, dum cadit agna frequens.
Non porcus, non cortis aues, non oua supersunt,
Aut vigila, aut dormi, Nasidiane, tibi.

Immolabatur præterea ouis in ouatione eo scilicet triumphi genere, quod ab huiusmodi sacrificandi genere nomen inuenit, vt testatur Robertus Valturius his verbis; Illud quoq; nec prætermittendum, triumphi genus non ab ouatione, hoc est, clamore Bacchio, sicuti multi putauere, ouationem appellari, tametsi ouantes illam, canentesq; transmittant, vt Plutarchus inquit, at cum milites in magno triumpho, & plena victoria bouem, in hoc ouem immolare consueuerunt, vnde huic triumphi generi nomen extat, vt qui de pugna venientes cum multitudine obuiam ad numina minora ibant, & ibi fugatis hostibus oues Dijs immolabant, ouantes dicebantur, sic & ouatio propriè minor triumphus, & qui ouatione meretur, & vno equo vtitur, & à plebeis, vel equitibus Romanis deducitur ad Capitolium, & de ouibus sacrificat vnde &, vt dictum est, ouatio: qui autem triumphat, equis albis vtitur quatuor, & senatu præeunte in Capitolium de tauris in eo sacrificat: In quo nec hoc silentio obuoluendum, quod admitiores triumphos, & ouationes attinet, super quo dissensisse veteres authores inuenio. Partim enim scripserunt, qui ouaret introire solitum equo deuectum, & Sabinus Massarius, pedibus ingredi ouantes, dicit, non sequentibus eos militibus, sed vniuerso Senatu. In diebus item natalitijs mactari solere discimus ex hoc Horatij de Mecænatis natali loquentis.

Li. 12. c. 2.

Ouatio vnde dicta & quomodo fieret.

In diebus natalitijs mactari agnum.

Ridet argento domus, ara castis
Vincta verbenis, auet immolato
Spargier agno.

Alicubi etiam idem poeta pro eiusdem Herois salute agnam fouet, vtpote pauper, cùm ipse Mecænas ædem fouisset, si superuiueret, & à morbo euaderet:

reddere victimas
Aedemque votiuam memento
Nos humilem feriemus agnum.

quia scilicet Dij immortales non quantitatem, aut magnitudinem victimæ, sed offerentis promptitudinem, voluntatemq; aspiciunt, quod tetigit Ouidius dum canit:

4. de Ponto. Eleg. 8.

Parua quidem fateor pro magnis munera redde,
Cùm pro concessa verba salute damus.
Si qui quam potuit dat maxima, gratus abundè est,
Et finem pietas contigit illa suum.
Nec quæ de parua pauper Dijs libat acerra
Thura minus, grandi quam data lance, valent.
Agnaque tam lactens, quam gramine pasta Phalisco
Victima Tapeios inficit icta focos.

Apparet etiam in persoluendis iustis, oues mactari solere, siquidem Achilles apud Homerum Patroclo parentaturus, multas ei ante erectam pyram iugulat, verba poetæ sunt, quibus corpus cremandi modus exprimitur:

In iustis. Iliad. Ψ.

Πολλὰ δὲ ἴφια μῆλα καὶ εἰλίποδας ἕλικας βοῦς
Πρόσθε πυρῆς ἔδερόν τε καὶ ἄμφεπον. ἐκ δ᾽ ἄρα πάντων
Δημὸν ἑλὼν ἐκάλυψε νέκυν μεγάθυμος Ἀχιλλεὺς
Ες πόδας ἐκ κεφαλῆς. idest,

Multas autem pingues oues, & errabundas camuras boues
Ante pyram excoriarunt, & disposuerunt: exque omnibus
Adipem accipiens, obtexit cadauer magnanimus Achilles
Ad pedes à capite, &c.

Varinus, & Etymologus scribunt, pecora, quę defunctis sacrificantur, ἔντομα dici, quod ceruix eorum

Entoma quæ pecora.

eorum incidatur, quæ vero Dijs cæleſtibus mactantur, illorum ceruix ſurſum torquetur (ἀνακλᾶται;) (vel ἔντρομα eſſe oues caſtratas, eiuſmodi enim pecudes, oues ſcilicet, & alias mortuis ſacrificabant, vtpote ſteriles ſterilibus: Dijs verò non caſtratas, ſed integras, & teſtibus præditas. Et Gyraldus peritos ſacrorum ait obſeruare, & cum his Grammaticos, quod ſterilibus pecudibus, & iuuencis Diti ſacra fieri ſunt ſolita. Idem ait Plutoni de nigra pecude rem diuinam fieri ſolere, conſtat autem id ex Tibuli hoc:

Pecus nigrū quibus immolatū.

Integra nigras pecudes promittite Diti.

Nigrum autem pecus Plutoni immolabatur, vt aſſerit Seruius, vt aliæ quædam victimæ alijs Dijs vel per ſimilitudinem, vel per contrarietatem. Et Varinus ait in dictione σεῖρα, vaccas ſterilis immolatur propriè inferis propter ſterilitatem, ſic & ouis non ſolum nigra, ſed nigerrima propter tenebras infernales, ſed & apud Homerum, vbi Neſtor exploratori adituro Troianorum caſtra promittit à ſingulis optimatibus Græcis ſingula dona danda, nempe ouem nigram & grauidam, ὄϊν μέλαιναν θῆλυν ὑπόρρηνον; Scholia, nigram inquiunt, quia nocte ibat, grauidam verò per ſymbolum boni ominis, vt fructuoſum ei iter foret, nec non etiam apud eundem poetam in his verſibus:

Iliad.K.

Iliad.Y.

Οἴσετε δ' ἄρν' ἕτερον λευκό, ἑτέρην δὲ μέλαιναν,
Γῆτε καὶ ἠελίῳ. Διὶ δ' ἡμεῖς οἴσομεν ἄλλον. ideſt,
Afferte autem agnos alterum album, alteram autem nigram,
Terræque & Soli: Ioui autem nos afferemus alium.

Angelus Politianus in libro Miſcellaneorum agens de origine, & ritibus ludorum ſecularium citat hoſce Sibyllinos verſus, quos ſcribit apud Zoſimum vetuſtiſſimis quidem codicibus citra vlla faſtigia inueniri, quales nimirum hic ſubijcimus:

Li.1.c.12.
Odyſſ.K.

Αλλοπωταν μηκιςος ικηι χρονος ανθρωποισι
Ζωης εις ετεων εκατον δεχα κυκλον οδευων
Μεμνηθαι ρωμαιε καὶ ειμαλα λισεαι αυτε
Μεμνηθαι ταδε παντα θεοισι μεν αθανατοισι
Ρεζειν εν πεδίω παρα θυμβριδος απλετον υδωρ
Οππη σεινοτατον, νυξ ηνικα γαιαν επελθη
Ηελιε κρυψαντος εον φαος ενθα σε ρεζειν.
Ιερα παντογονοις μοιραις αρνας τε καὶ αιγας
Κυανεας, επι ταις δειτειθυιας αρεσασθαι

Ideſt, vt Politianus reddidit:

At vbi iam humanæ longiſſima tempora vitæ
Orbis agens annos refert centumque decemque
Sis Romanæ memor (licet alta obliuia tentent)
Sis memor, vt quà ſe nimium Tiberina coarctat
Ripa, feras Dijs in campo ſolennia ſacra,
Cùm nox atra premit terras, tectuſque latet Sol,
Agna, caprigenumque pecus genitalibus Parcis,
Hoſtia furua vtraque cadant, tum numina placa
Læsa puerperijs (quod fas fuat) Ilithyias.

Scholia itidem annotant Soli tanquam mari, & ſplendido Deo agnum conueniſſe immolari album: terræ verò agnam fæminam, & nigram. Apud eundem etiam poetam Erebo ouis ſacrificatur nigra, vt annotat Alexander ab Alexandro; locus Homeri videtur iſte, quo totus litandi mortuis ritus deſcribitur;

ὥς σε κελεύω,
Βόθρον ὀρύξαι ὅσον τε πυγούσιον ἔνθα, καὶ ἔνθα
Αμφ' αὐτῷ δὲ χοὴν χεῖσθαι πᾶσι νεκύεσσι,
Πρῶτα μελικρήτῳ, μετέπειτα δὲ ἡδέϊ οἴνῳ,
Τὸ τρίτον αὖθ' ὕδατι. ἐπὶ δ' ἄλφιτα λευκὰ παλύνειν
Πολλὰ δὲ γουνᾶσθαι νεκύων ἀμενηνὰ κάρηνα,
Ελθὼν εἰς Ιθάκην, στεῖραν βοῦν ἥτις ἀρίστη,
Ρέξειν ἐν μεγάροισι, πυρήν τ' ἐμπλησέμεν ἐσθλῶν.
Τειρεσίῃ δ' ἀπάνευθεν ὄϊν ἱερευσέμεν οἴῳ,
Παμμέλαν' ὃς μήλοισι μεταπρέπει ὑμετέροισιν
Αὐτὰρ ἐπὴν ἐσχῇσι λίσῃ κλυτὰ ἔθνεα νεκρῶν,
Ενθ' ὄϊν ἀρνειὸν ῥέζειν θῆλύν τε μέλαιναν

Eis

Εἰς ἔρεβος στρέψας αὐτὸς δ' ἀπονόσφι τραπέσθαι
Ἱέμενος ποταμοῖο ῥοάων: ἔνθα δὲ πολλαὶ
Ψυχαὶ ἐλεύσονται νεκύων κατατεθνειώτων
Δὴ τότ' ἔπειθ' ἑτάροισιν ἐποτρῦναι καὶ ἀνῶξαι
Μῆλα τὰ δὴ κατέκειτ' ἐσφαγμένα νηλέϊ χαλκῷ
Δείραντας κατακῆαι ἐπεύξασθαι δὲ θεοῖσιν
Ἰφθίμῳ τ' Ἀΐδῃ καὶ ἐπαινῇ Περσεφονείῃ. idest,

Vt te iubeo

Fossam fode cubitalem quoquo versum.
Super illam libamen funde omnibus mortuis:
Primùm mulso, deinde autem suaui vino.
Tertium rursus aqua, insuper autem farinam albam misce.
Multa verò precare mortuorum imbecilla capita
Vbi veneris in Ithacam sterilem, vaccam, quæ optima sit
Sacrificaturum domi tua, pyramque erecturum ex rebus optimis.
Tiresiæ verò separatim arietem sacrificaturum soli
Prorsus nigrum, qui inter oues excellit vestras:
Cæterùm postquam precibus oraueris inclyta examina mortuorum
Hic ouem marem sacrifica, fœmellamque nigram
Ad Erebum versus, ipse autem seorsim auersus sis.
Iens ad fluuij fluenta: ibi verò multæ
Animæ accedent mortuorum defunctorum
Tunc continuò socijs impera, & iube
Oues, quæ quidem iacent mactatæ sæuo ferro
Excoriatas comburere, vota verò facere Dijs
Generoso Plutoni, & inclytæ Proserpinæ.

Quem ritum subinde sub persona eiusdem Vlyssis sequentis libri ferè in exordio repetit, transijtque ritus ille ad Romanos, sed in abusum veneficarum, hæ enim apud Horatium nigram mactant agnam Proserpinæ, & in scrobe Dijs inferis sacra faciunt ab animis mortuorum responsa expetentes: sic enim de Canidia, & Sagana veneficis canit:

Scalpere terram
Vnguibus, & pullam diuellere mordicus agnam
Cœperunt: cruor in fossam confusus, vt inde
Manes elicerent animas responsa daturas.

Aeneas apud Virgilium prohibetur sedes inferas adire, prius quam Misenum antea submersum sepelisset, & Dijs inferis de nigris pecudibus sacra fecisset: *Li. 6. Aen.*

Dum consulta petis, nostroque in limine pendes,
Sedibus hunc refer antè suis, & conde sepulchro,
Duc nigras pecudes, ea prima piacula sunto,
Sic demum lucos Stygios, regna inuia Diuis
Aspicies &c.

Et aliàs idem poeta ait de eodem Aenea:

Ipse atri velleris agnam
Aeneas matri Eumenidum, magnæque sorori
Ense ferit, sterilemque tibi Proserpina vaccam.

Lucretius verò etiam de ijs agens hominibus, qui, vt ait Aristoteles, loquuntur quidem verba honestissima, & speciosissima, volunt autem ea, quæ expedire videntur: exempli causa, honestè mori potiùs, quàm iucundè viuere dicunt oportere, &c. sed contraria volunt: *Lib. 3. 1. Elenchor.*

Et quocumque tamen miseri venere, parentant
Et nigras mactant pecudes, & manibus diuis
Inferias mittunt, multoque in rebus acerbis
Acrius aduertunt animos ad relligionem.

inuenio etiam ouem nigram immolari solitam ad sedandos Typhones ventos: Et in carmine deuotionis vrbium, & exercituum legimus, *ouibus atris tribus*. E contrario modò Soli, siue Apollini, vtpote Deo splendido agnos albos immolari solitos suprà ex Homeri Scholijs diximus: Equidem Pandarus apud Homerum Apollini agnorum vouet Hecatomben ita persuasus à Minerua, vt Menelao pugnaret: *Pecus albū quibus sacrificatum.*

Ευχετο δ' Απόλλωνι λυκηγενέϊ κλυτοτόξῳ
Αρνῶν πρωτογόνων ῥέξειν κλειτὴν ἑκατόμβην,
Οικαδε νοϛήσας ἱερῆς εἰς ἄϛυ Ζελείης. ideſt,
Supplicabat autem Apollini in Lycia nato, inclyto iaculatori
Agnorum primogenitorum ſe ſacrificaturum claram hecatomben
Vbi domum reuerſus eſſet ſacræ in vrbem Zeliæ.

Iliad. Ψ.

Quantoperè autem Apollo agnorum primogenitorum ſacrificijs delectatus ſit, indicat autem poeta de certamine ſagittariorum loquens Teucri ſcilicet, & Merionis. Ille enim, quia:

ὐδ' ἠπείλησεν ἄνακτι
Αρνῶν πρωτογόνων ῥέξειν κλειτὴν ἑκατόμβην:
Ορνιθος μὲν ἅμαρτε (μέγηρε γάρ οἱ τό γ' Απόλλων) ideſt,
Neque vouit regi
Agnorum primogenitorum ſacrificaturum inclytum ſacrificium
Ab aue quidem aberrauit (inuidit enim ei hic Apollo.)

Meriones verò;

Αυτίκα δ' ἠπείλησεν ἑκηβόλῳ Απόλλωνι
Αρνῶν πρωτογόνων ῥέξειν κλειτὴν ἑκατόμβην
Υψι δ' ὑπαὶ νεφέων εἶδε τρήρωνα πέλειαν,
Τήν ῥ' ὅγε δινεύουσαν ὑπὸ πτέρυγος βάλε μέσσην. ideſt,
Statim autem vouit procul iaculanti Apollini
Agnorum primogenitorum ſacrificaturum hecatomben inclytam:
Altè autem ſub nubibus vidit timidam columbam:
Hanc hic duc illuc ſe vertentem ſub ala percuſſit mediam.

Apollinis Diradiotæ oraculum.

In Archiuiorum arce ſacratum, vt ferunt Apollinis fuit templum cognomine Diradiotæ: locus enim vbi exædificatum fuerat Diras appellabatur. Eius autem Dei reſponſa, & oraculorum modus, qui ad Pauſaniæ vſque tempora peruenit, huiuſmodi fuiſſe dicitur. Mulier vates erat, quæ per omnem ætatem viri expers, & neſcia fuiſſet. Hęc noctu menſibus ſingulis agnum Deo immolabat, cuius ſanguine deguſtato Deo plena ſtatim fieb.t, futuraq; hoc modo clariſſimè præcinere dicebatur. Immolarunt, teſte Gyraldo, eidem Deo aliqui etiam arietem. Theocritus certè in viatoribus apud Dores feſtũ fuiſſe innuit, quod carnea nuncupabant à Carno vate, qui ea ſacra primus inſtituit, & à quo Apollo Carneus dictus eſt, & in eo feſto arietem Apollini fuiſſe immolatum: Sic enim Lacon apud illum;

Agni Cereri immolati.

1. Georg.

Καὶ γάρ ἐμ' Απόλλων φιλέει μέγα, καὶ καλὸν αὐτῷ
Κριὸν ἐγὼ βόσκω: τὰ δὲ κάρνεα καὶ δὴ ἐφέρπει. ideſt,
Etenim me Apollo valde amat; & pulchrum ipſi
Arietem ego paſco: nam carnea feſta iam imminent.

Cereri poſt exactam hyemem in veris ſcilicet exordio agnos, tunc pinguiſſimos propter pabuli præſtantiam, atque copiam, immolabant in Ambaruali ſacrificio, vt teſtatur Virgilius:

Inprimis venerare Deos, atque annua magnæ
Sacra refer Cereri, lætis operatus in herbis
Extremæ ſub caſum hyemis, iam vere ſereno
Tunc agni pingues, & tunc molliſſima vina,
Tunc ſomni dulces, denſæque in montibus vmbræ
Cuncta tibi Cererem pubes agreſtis adoret,
Cui tu lacte fauos, & miti dilue Baccho.
Terque nouas circum felix eat hoſtia fruges.
Omnis quam chorus & ſocij comitentur ouantes
Et Cererem clamore vocent in tecta, neque antè
Falcem maturis quiſquam ſupponat ariſtis,
Quàm Cereri torta redimitus tempora quercu,
Det motus incompoſitos, & carmina dicat &c.

Li. 3. Eleg. 1.

Rubigini ouis & canis immolati.

Huc pertinet illud etiam Tibulli:

Agna cadet vobis, quam circum ruſtica pubes
Clamet Io meſſes, & bona vina date.

Sed & Rubigo Deo, vel Rubigini Deæ, ad arcendam ex frugibus rubiginem veteres, menſe etiam Aprili, extis, canis, & ouis immolabant, vt ſcribit Ouidius in faſtis:

Sex vbi quæ reſtent luces aprilis habebit,

In

In medio cursu tempora veris erunt.
Et frustra pecudem quæres Athamantidos Helles,
Signaque dant imbres exoriturque canis.
Hac mihi Momento Romam cùm luce redierem,
Obstitit in media candida turba via.
Flamen in antiqua lucum Rubiginis ibat,
Extat canis flammis, exta daturus ouis.
Protinus accesse, ne ritus nescius essem,
Edidit hæc flamen verba Quirine tuus.
Aspera Rubigo parcas Cerealibus herbis,
Et tremat in summa læue cacumen humo.
Tu sata sideribus cæli nutrita secundis
Crescere, dum fiant falcibus apta, sinas.
Vis tua non leuis est, quæ tu frumenta notasti,
Mæstus in amissis illa colonus habet.
Nec venti tantum Cere nocuere, nec imbres,
Nec sic marmoreo pallet adusta gelu.
Quantum, si culmos Titan incalfacit vdos,
Tunc locus est iræ Diua timenda tuæ.
Parce precor, scabrasque manus à messibus aufer
Ne ve noce cultis, posse nocere sat est.

Immolabantur canes ruffæ, authore Festo, non longè à porta quadam, quæ inde Catularia appellata fuit ad placandum Caniculæ sidus frugibus inimicum. In agro Saunio circa tumulum, quem Drien nominat, monstrabatur, teste Strabone, Basilica Calcantis in summo vertice, cui petentes oracula nigricantem immolabant arietem, & strata in pelle dormiebant. Athenienses verò, vt refert Plutarchus in theseo, pridie sacrorum Theseorum arietem Conidæ immolabant multo hanc ei memoriam, honoremque iustius tribuentes (eo enim præceptore vsus erat Theseus) quam Silanioni, ac Parrhasio, quorum hic effigiem Thesei pinxit, ille finxit: Sicyonij autem oues prægnantes Dijs beneuolis, & fortunatis, quas ipsi Eumenidas, Athenienses σεμνὰς vocabant, quasi dicas castas, & incorruptas, facilitandæ rei domesticæ causa immolare consuere, sed & Dijs depellentibus furorem, & potissimum amatorium, sacrificabant agnam, sic enim Dauus apud Persium Chærestrato iuueni Chrysidis amore furenti persuadet, dum, inquit:

Porta catularia.
Lib. 6.
Oues prægnãtes quibus immolatæ.
Satyra 5.

Euge puer sapias, Dijs depellentibus, agnam
Percute.

Pausanias tradit in Phocicis Hyampoli maximè venerari Dianam, & ex omni pecudum numero, quas ei Deæ selegerint victimas, neque vllo morbo tentari, & cæteris pinguiores inter pascendum reddi, autumare. Fortè ab huius Deæ sacrificij ceruaria ouis dicta est, quæ pro cerua immolabatur; hæc enim ei præ cæteris sacra est. Fluuijs arietes immolabant, vt testantur Scholia Homeri, apud quem hoc carmen legitur;

Ouis ceruaria.
Iliad. Ψ.

Πεντήκοντα δ' ἔνορχα παρ' αὐτόθι μῆλ' ἱερεύσεν
Ἐς πηγάς. idest,
Quinquaginta autem masculas illic oues sacrificaturum
Ad fontes.

Immolabatur & Fauno agna, vel hædus, vnde Horatius:

Hunc & in vmbrosis Fauno decet immolare lucis
Seu poscat agna, siue malit hædo.

4. carm. ode 4.

Et Numa rex apud Ouidium in Fastis, cum annus nullum redderet fructum, ouem mactat Fauno, & alteram somno, à quo scilicet didicerat placandam esse tellurem. Arabes Heroibus, tauro, capro, & ariete litabant, vt scribit Alexander ab Alexandro. Phestus cùm in Sicyoniam venisset, & animaduertisset Herculi tanquã Heroi parentari, indignè verò ferens diuinos illi honores non haberi, instituit, vt inquit Pausanias in Corinthiacis, quod adhuc à Sicyonijs obseruatur, vt iugulati agni pernas adurerent, carnium verò parte vna non aliter, quàm victimarum soliti essent, vescerentur, altera Herculi tanquam Heroi parentarent. Idem Pausanias scribit Eliacorum primo, ad eam scrobem, ad quam Hercules Pelopi sacrum faciebat, ætate sua annuos magistratus nigro ariete fecisse (erat autem ea scrobs intra Altim Pelopium dicta) ac de ea quidem victima vati nullum portionem tributum, collum tan-

Fauno ouis quãdo immolata.
Li. 3. Fast.
Li. 3. c. 12.
Herculi vbi aries niger sacrificatus

tantùm more maiorum, lignatori datum. Sic enim vnum appellari, de Iouis famulatu, cui negotium mandatum erat, vt certo pretio ligna ad ſacrorum vſum, vel publicis ciuitatibus, vel priuatim cuius homini ſuppeditaret, eſſe autem non ex alia arbore ea ligna, quàm de alba populo. Sabellicus ſcribit Herculi Thebano ob res eximiè geſtas defuncto Menetium actoris filium tauro, capro, & ariete primum annua in Opunte ſacra inſtituiſſe, mox Athenienſes inter Deos retuliſſe ſecutumq; cæteræ Græciæ, aliarumq; gentium conſenſum: Inuenio etiam Herculi tanquã diuitiarũ, & prouentus Deo ouem ramis quatuor impoſitã pro boue, qui ſe ſacris ſurripuerat, litatam fuiſſe, vnde ipſe Melõ, & Melius ſit appellatus, quod latinè diceretur Ouilius. Cæterùm Iulius Pollux, circa Bæotiam, inquit, μῆλα ſacrificant, μῆλα dico, non pecora voce poetica, ſed mala, & poma arborum, hanc ob cauſam. Feſtum huius Dei, & ſacrificandi tempus inſtabat: hoſtia erat aries; hanc qui adducebant, inuiti morabantur propter Aſopum fluuium ſubitò auctũ. Interim pueri ludẽtes ritus ſacrificij peregerant. Malo enim egregio feſtucas quatuor pro pedibus infixerunt, & binas ſupernè cornuum loco, ita ſe μῆλον, ideſt, ouem poeticè, immolare dictitantes. Hoc ſacrificio oblectatum aiunt Herculẽ, eundemq; ſacrificandi ritum etiam nunc durare: Hercules ipſe apud Thebanos, ſiue Bæotos μήλων nominatus nomen ab hoſtiæ modo adeptus. Hæc Pollux. Iano quoq; Agonalia quidam attribuerunt, quo die ei aries mactabatur, vt Gyraldus ſcribit, nimirum ex faſtis Ouidij, qui ſic canit:

Lib. 6. Aene. 1.

Lib. 1.

Hercules cur Melen dictus.

Quatuor adde dies ductis ex ordine nonis,
Ianus agonali luce piandus erit.
Nominis eſſe poteſt ſuccinctus cauſa miniſter,
Hoſtia calitibus quo feriente cadit.
Qui calido strictos tincturus ſanguine cultros,
Semper agat ne rogat, nec niſi iuſſus agit.
Pars quia non veniant pecudes: ſed agatur ab actu
Nomen agonalem credit habere diem.
Pars putat hoc feſtum priſci agonalia dictum,
Vna ſit vt proprio litera dempta loco.
Aut quia præuiſos in aqua timet hoſtia cultros,
A pecoris lux eſt ipſa notata metu.
Fas etiam, fieri ſolitis ætate priorum
Nomina de ludis græca tuliſſe diem.
Et prius antiquus dicebat agonia ſermo,
Veraque iudicio eſt vltima cauſa meo.
Vtque ea nunc certa eſt, ita res placare ſacrorum
Numina lanigera coniuge debet ouis.

Varro verò priori opinioni de agonalium etymologiæ ſubſcribens: *dies*, inquit, *agonales, per quos rex in regia arietem immolat, dicti ab agonus, eo quòd interrogatur à principe ciuitatis, & princeps gregis immolatur*; de hoc quoque immolandæ hoſtiæ ritu, & verbo hoc agonus, quo ſacerdos miniſter vtebatur, fit etiam mentio apud Senecam. Antiſtius, teſte Feſto, ſubingere arietem tem eſſe ait dare arietem, qui pro ſe agatur, cædaturue. Alexander ab Alexandro fuiſſe, ait, regis ſacrorum munus quinto Idus Ianuarias Iano arietem immolares, dieſque faſtos prædicere, & nefaſtos, ſacra procurare, & quæ ſacrificio vſui eſſent. Samij ouem venerantur, eandemque Iunoni ſacrificabat Mandrobulus Samius, vt Ariſtoteles, teſte Aeliano, tradit, propterea, quod aurum Samijs furto ſublatum, ouis inueniſſet. Numæ lex erat aduerſus pellices iſthæc: *Pellex aram Iunonis ne tangito; Si tangat, Iunonis crinibus dimiſſis, agnam fæminam cædito.* Eligebatur autem hoc pecus album. Iuuenalis:

Agonalia vnde dicta

Lib. 3. c. 7.

Subingere arietẽ quid

L. 12. c. 40

Samij cur ouẽ immolẽt Iunoni.

Niueam reginæ ducimus agnam.

Ioui ariete immolare non licet, vt ſcribit Atteius Capito in primo de iure ſacrificiorum: fortè apud Aegyptios, de quibus ſic legimus apud Herodotum: Qui Iouis Thebani templum incolunt, aut Thebanæ prouinciæ ſunt, ij omnes ab ouibus ſe abſtinentes capras immolant, non enim eoſdem Deos vniuerſim colũt Aegyptij præter Iſidẽ, & Oſyrin, quẽ Bacchum eſſe aiunt, hos perçquè vniuerſi colũt; qui verò Mendetis templũ obtinẽt, ſiue Mendoſæ prouinciæ ſunt, hi capris abſtinentes immolant oues. Itaq; Thebani, & quicumq; propter illos, ouibus parcũt, aiunt ideo ſibi conditam hanc legem, quod Iupiter cùm ab Hercule cernere eum volente, cerni nollet, tandẽ exoratur hoc commentus ſit, vt amputato arietis capite, pelleq; villoſa, quam illi detraxerat, induta ſibi ita ſe Herculi oſtẽderit, & ob id Aegyptios inſtituiſſe Iouis ſimulachrum facere arietina facie, & ab Aegyptijs Ammonios accepiſſe, qui ſunt Aegyptiorum, atq;

Ioui cur aries non immoletur

Aethiopum coloni,& linguam inter vtrosq; vsurpantes. Ob hãc rem arictes non mactantur, Thebanis, sed eis sacrosancti sunt, certo tãtùm die in festo Iouis vnum demum arietum obtruncant, cuius pellem detractum hunc in modum Iouis simulachrum inducunt , ad illudq; deinde aliud ducunt Herculis simulachrum. Hoc acto cuncti, qui circa templum sunt, ariete verberant, deinde sacra eundẽ vrna sepeliunt. Apud Latinos verò hoc pecus in Iouis sacrificio frequens erat; nã Calendis Februarijs Ioui tonanti bidens victima fiebat; Idibus verò Ianuarij veruex. Gyraldus se legisse etiam ait, qui flaminis vxorem scribat omnibus nundinis Ioui arietem mactasse; quin, vt annotat Festus, Idulis ouis dicebatur, quę omnibus idibus Ioui mactabatur; Et Macrobius ait: Sunt, qui exstimãt, Idus ab oue Iduli dictas, quam hoc nomine vocant, inquit, Thusci, & omnibus idibus ouis immolatur à flamine. Erat autem alibi coloris, vt constat ex hoc Ouidij :

Aries vbi Ioui sacrificatus.

Ouis idulis.

Idibus alba Ioui grandior agna cadet.

Lego & apud Iuuenalem ;

Satyr. 8.

Interea dum lanatas , toruumque iuuencum
More Numæ cædit Iouis ante altaria.

Ait & Varro : *In Latio aliquot locis vindemiæ primùm à sacerdotibus publicè fiebant, vt Romæ etiam nunc; nam flamen Dialis auspicatur vindemiam, & iussit vinum legere, agna Ioui facit, inter cuius exta cæsa, & porrecta flamen prorsus vinum legit.* Quod verò idibus Iannarijs, vt dictum est, flamen Dialis in æde Iouis Capitolini mactaret veruecem, manifestum est Ouidij testimonio :

Lib. 5. de ling. lat.

Li. 1. Fast.

Idibus in magni castus Iouis æde Sacerdos
Semimaris flammis viscera libat ouis.

Quo tamen loco sunt, qui ouem semimarem accipiant lætam, & pinguem. Delectabatur item Iupiter huius pecudis, nec non caprarum, & boum immolatione apud barbaros, scribit enim Plinius cædendi cinnamomum veniam impetrari à Ioue extis arietum, & caprarum & boum quadraginta quatuor. Mactabatur itidem agnus Dijs laribus, indicat enim hoc Dæmones senex apud Plautum his verbis :

Ouis semimas.

Aliquando osculando melius est vxor Pansam fierè
Atq; adornare , vt rem diuinam faciam cùm intro aduenero
Laribus familiaribus, cùm auxerunt nostrum familiam
Sunt domi agni, & porci, sacres.

Vlysses Neptuno ariete, apro, & tauro litauit, vt citat Gyraldus, locus Homeri talis est;

Καὶ τό τε μ᾽ ἐν γαίῃ πήξαντ᾽ ἐκέλευεν ἐρετμὸν
Ἐξαῖθ᾽ ἱερὰ καλὰ Ποσειδάωνι ἄνακτι,
Ἀρνειὸν, ταῦρόν τε συῶν τ᾽ ἐπιβήτορα κάπρον,
Οἴκαδ᾽ ἀποστείχειν, ἔρδειν θ᾽ ἱερὰς ἑκατόμβας. idest,
Et tunc me in terra defixo iussit remo
Et sacris litatis ritè Neptuno regi,
Agnum, taurumque porcalque ascendentem aprum,
Domum autem abire, & facere sacras hecatombas.

Immolabatur autem aries Neptuno, vt ait Varinus in Ἀρνειός, ad collaudandum maris placiditate, sed græcè legitur. Διὰ τὸ πρᾷον τῆς θαλάσσης ὅτι, πορφύρει γαλήνιον. Athenienses Palladem placabant oris tauris, & agnis testante Homero his versibus:

Aries cur Neptuno immolatus.

Οἳ δ᾽ ἄρ᾽ Ἀθήνας εἶχον ἐϋκτίμενον πτολίεθρον
Δῆμον Ἐρεχθῆος μεγαλήτορος, ὅν ποτ᾽ Ἀθήνη
Θρέψε Διὸς θυγάτηρ, τέκε δὲ ζείδωρος ἄρουρα
Κὰδ δ᾽ ἐν Ἀθήνῃσ᾽ εἷσεν ἑῷ ἐνὶ πίονι νηῷ.
Ἔνθα δέ μιν ταύροισι καὶ ἀρνειοῖς ἱλάονται
Κοῦροι Ἀθηναίων περιτελλομένων ἐνιαυτῶν. idest,
Qui autem Athenas habitabant benè ædificatam vrbem
Populum Erechtei magnanimi, quem aliquando Minerua
Nutriuit Iouis filia, peperit autem alma Telus,
Athenis autem collocauit in suo pingui templo.
Illic enim ipsam tauris, & agnis placant,
Filij Atheniensium circumuoluentibus annis.

Fuisse autem Palladi gratum huiusmodi sacrificium indicat apud eundẽ Penelope Telemachum filium suum abeuntem commendans.

Κγῦθί μοι αἰγιόχοιο Διὸς τέκος ἀτρυτώνη
Εἴποτέ τοι πολύμητις ἐνὶ μεγάροισιν Οδυσσεύς
Ηβοὸς ἢ οἴος κατὰ πίονα μηρί᾽ ἔκηε
Τῶν νῦν μοι μνῆσαι, καὶ μοι φίλον υἷα σάωσον, ideſt,
Audi me a capra nutriti Iouis filia indomita,
Si vnquam tibi verſutus in ædibus Vlyſſes
Aut bouis, aut ouis pingues coxas adoleuit,
Horum nunc memor ſis, & mihi charum filium ſerua.

Lib.9.c.4. Athenæus verò, Palladi agnam in ſacrificio mactari ſuo tempore ſolere, negat, cùm dicat tamen Iuuenalis.

Niueam reginæ ducimus agnam
Par vellus dabitur pugnanti Gorgona Mauro.

Paci etiam Ariſtophanes victimam facit ex oue (ὀΐ) quo loco cùm Trigeus admoneret hanc vocem eſſe Ionicam Chorus ſubijcit, melius ita quadrare. ἵν᾽ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὡς χρὴ πολεμεῖν λέγῃ τις, οἱ καθήμενοι ὑπὸ τοῦ δέους λέγωσ᾽ Ιωνικῶς ὀΐ. Vbi Scholiaſtes, eſt enim οἲ vox lugentium, & indulgentium. Quomodo verò Syrię Deę à peregrinis ſacrificaretur, audi Lucianum in volumine illi Deæ cõſecrato ex interpretatione Iacobi Micylli: Vir quiſpiam quando primùm in ſacram ciuitatem abit, caput quidem ille & ſupercilia tondere ſolet, poſtea autẽ mactata oue cætera quidem in fruſta concidit, & conuiuatur: vellus autem humi ſternens, ſuper hoc in genua procumbit: pedes autem, & caput animantis, ſuo ipſius capiti imponit & ſimul precando poſtulat, vt præſens ſacrificium acceptum ſit, maiuſque in poſterum pollicetur. His ita peractis caput ſuum corona induit, itidemq; aliorum omnium, qui eandem cum ipſo viã proficiſcuntur, atque ita attollens ſe ex terra ſua proficiſcitur &c. Tempeſtati immolatur caper, & agna, Horatius.

Syria dea vt ſacrificatum.

Epod.od.10

Optima quod ſi præda curuo littore
Porrecta mergos iuuerit
Libidinoſus immolabitur caper,
Et agna tempeſtatibus.

Tempeſtas dea.

Nam Romanis Tempeſtas Dea credita eſt, cui agnam immolabant: Poeta autem deuouens Mæuium poetam in quem ſcribit, horrendis tempeſtatibus animalia oblaturum ſe pollicetur pro eius interitu; Notãdum autem caprum, qui alias tempeſtatibus non immolari ſolet, hic ab eo foueri pro libidine potiùs, & petulãtia illius, quàm ratione ſacrificij: agnum autem vt ſignificet Męuium hominem timidum fuiſſe, & omninò effęminatum. Et quamuis poeta agnũ hic ſimpliciter nominet, ac ſi quilibet indifferenter accipi poſſet; nigram tamen Tempeſtati percuti ſolere non obſcurè innuit Virgilius, *nigram hyemi pecudem* immolari inquiens, & clariſſimè Ariſtophanes in βατράχοις.

Agnus niger tempeſtati immolatus: albus terræ.

Αρν᾽ ἄρνα μέλαιναν παῖδες ἐξενέγκατε
Τυφὼς γὰρ ἐκβαίνειν παρασκευάζεται.

Contrà Terræ, vtpote quæ omnia ſubminiſtrat, vnde Pandora nuncupatur, album ait ſacrificari arietem, quem inde λευτριχάριον vocat in auibus;

Πρῶτον πανδώρα θῦσαι λευκατριχάριον, ideſt,
Primùm Terræ ſacrificare candidis pilis præditum.

Apud Thuſſas in Aegypto vbi venus cornuta colebatur, vacca, illi, vt notat Gyraldus, immolabatur, & in Nitriotica præfectura ouis: Et apud Romanos Veneri agnos immolabant. Nam apud Plautum leno quęritur non eſſe ſibi factam propitiam hanc Deam, cum tamen ſex ei agnos immolaſſet. Propitiam autem non eſſe ex eo conijcit, quod eo die nullum quæſtum feciſſet.

In Pænulo.

Dij illum infelicitent omnes, qui poſt hunc diem
Leno vllam Veneri vnquam immolarit hoſtiam,
Quiue vllum thuris granum ſacrificauerit.
Nam ego hodie infelix Dijs meis iratiſſimis,
Sex agnos immolaui, nec potui tamen
Propitiam Venerem facere, vti eſſet mihi,
Quoniam litare nequeo abij illinc illico
Iratus. Vetui exta proſicarier
Neque ea ſpicere volui, quoniam illa non bona
Haruſpex dixit. Deam eſſe indignam credidi

Eo pacto auara Veneri pulchrè adij manum,
Quando id, quod sat erat satis habere noluit,
Ego pausam feci. Sic ego, sic me decet:
Ego faxo post hac Dij, Deaque cæteri
Contentiores mage erant, atque auidi minus?
Cùm scribunt, Veneri, vt adierit leno manum,
Condigne haruspex; non homo trioboli
Omnibus in extis aiebat portendi mihi
Malum damnumque & Deos esse iratos mihi.

Marcus Paulus Venetus de Tartarorum Magis, eorundemq; astibus agens, quomodo idolis suis sacrificent, scribit in hæc verba; Quando festa suorum idolorum celebrant, dantur illis à Rege arietes, quos cum lignis aloes, & thure, ceu odoriferum sacrificiũ Dijs offerunt, coctasque arietis carnes cum cantu, & maxima lætitia, idolis deuorãdas exhibent, ius verò carniũ ante idola effundunt, asseruantes sic Deorum suorum promereri clementiã, qui terris fertilitatem largiantur. Idem etiam antea scripserat Sachionem Tartariç ciuitatem Mahumeti cultores habere item idolatras, multaque monasteria diuersis idolis consecrata, in quibus multa offeruntur, inquit, sacrificia, & dęmonibus magna à populo reuerentia, & quando homini filius aliquis nascitur, statim eum idolo alicui, atq; in honorẽ eius anno illo in domo sua nutrit arietem, quem anno à natiuitate filij reuoluto proximo illius idoli festo, vnà cũ filio offert, cũ multis cæremonijs, & magna reuerentia. Postea coquit carnes arietis, & idolo denuò offert, dimittitq; ante idolum tamdiu suspensas, donec completæ fuerint nefandę orationes, quas ante ipsum iuxta suam consuetudinem murmurare solent, & in primis rogat idolum cũ magna instantia, vt filium sibi commendatum conseruet. Officio finito immolatas carnes ad locum alium defert, & cõsanguineos illius omnes pariter congregatos, carnes illas cum magna religione comedit, ossa verò decenter in vasculo quodam conseruat. Vt verò ad Romanos reuertamur, Augustus etiam viuus adhuc templa emeruit, vt ostendit Horatius inquiẽs:

Li. 1. c. 66. Tartarorũ Magis vt idolis sacrificent.

Cap. 45.

Epist. 1. li. 2.

Præsenti tibi maturos largimur honores,
Iurandasque tuum per nomen ponimus aras.

Quamuis ex Suetonio, & Dione demonstret Lipsius in commento, Augustum viuum adhuc in prouincijs, non in Italia, aut Romæ coli voluisse; Sed & Prudẽtius ridet, quod non solùm Dijs sacrificarent Romani, sed postmodum etiam hominibus diuinos exhiberent honores, dum canit:

Romani vt dij culti.

Li. 1. cõtra Symmachũ

Hunc morem veterum docili iam ætate secuta
Posteritas mensæ, atque adytis, & flamine, & aris
Augustum coluit, vitulo placauit, & agno.

Hucque spectat hoc Virgilianum:

Ecloga 1.

O Melibæ, Deus nobis hæc ocia fecit.
Namque erit ille mihi semper Deus, illius aram
Sæpe tener nostris ab ouilibus imbuet agnus.

COGNOMINATA. DENOMINATA.

MERCVRIVS cur à Tanagræis κριοφόρος, hoc est, arietem ferens, cognominatus, hocq; nomine cultus sit, rationem hanc assignat Pausanias, quòd videlicet pestilẽtiam auerterit circum lato in ambitum murorum ariete, vnde postmodum factum, quod is qui cæteris puberibus forma præstate iudicatus esset, festo eius Dei die, agnum humeris portãs muros circum ambularet. Κριον itidem virum Æginetam strenuum, & luctatorẽ celeberrimũ fuisse aiunt, à quo eiectus sit insula Lacedæmoniorum rex Cleomenes, qui vt perterrefaceret, scitum illud protulerit: *nunc præpila tibi aries cornua*: græcè legitur: ἤδη σοῦ κατὰ χαλκῶ, ὦ κριὲ τὰ κέρατα, ὡς μεγάλῳ κακῷ συνοισόμενος. Sed Hermolaus, qui præpila vertit, καταχαλκε, cùm ad verbum ita potius sit conuertendum: Nunc aduersus es cornua, ò aries, magno hominem malo intricandum significans: Vt cornibus æs, aut ferrum (subaudi impetere) eodem ferè sensu dicatur, quo illud, cõtra stimulum calcitrare: Tale enim est à priuato regem expelli. Cæterùm arietis nomen valido, & robusto athletæ pulchrè conuenit: Luctatorum enim est obarietare inter se. Idem fortè est Crius Ægineta Polycriti filius, cuius in sexto meminit Herodotus. Fabius Maximus, vt scribit Plutarchus in eius vita, & vterque

Mercurius cur κριοφόρος dictus.

Crius vir strenuus.

Pli-

Plinius, Iunior in opere de viris illuſtribus cap. 43. Senior libro naturalis hiſtoriæ 33. cap. 7. propter placidum ingenium, morumque conſtantiam, puer adhuc ouiculæ cognomen accepit: Nam quieta in eo natura, atque taciturna, & in puerilibus voluptatibus cautio; ad hæc in percipiendis diſciplinis tarditas, & difficultas, facilitas verò apud familiares, & obedientia ſuſpicionem exteris ſtoliditatis alicuius, & ignauiæ de eo præbebant, paucique indolem in eo grauem, atque immobilem, leoninamque magnanimitatem perſpiciebant. Similiter & Brutum Tarquinius, quem hebetem eſſe putabat, pecus nominauit. Cælius annotat ex Dione hiſtorico, Marcum Silanum à Caligula dici ſolitum χρυσοῦν πρόβατον, cuius mox verba citabimus; teſtatur idem Cornelius Tacitus annalium ab exceſſu Diui Augusti lib. 13. in exordio, *Prima*, inquit, *nouo principatu mors Iunij Silani proconſulis Aſiæ, ignaro Nerone per dolum Agrippinæ paratur, non quia ingenij violentia exitum irritauerit, ſegnis, & dominationibus alijs faſtiditus, adeo vt Caius Cæſar pecudem auream eum appellare ſolitus ſit, verùm Agrippina fratri eius Lucio Silano necem molita vltorem metuebat, crebra vulgi fama anteponendum eſſe vix dum pueritiam egreſſo Neroni, & imperium per ſcelus adepto, virum ætate compoſita inſontem, nobilem, & quod tunc ſpectaretur, e Cæſarum poſteris, quippe, & Silanus Diui Augusti abnepos erat.* Sic Tacitus; Cui hoc Scholium appendit doctiſſimus Lipſius: Vereor, vt ſcriptori noſtro conſtet ratio; non enim in hunc M. Silanum expetit Cai dictum, ſed in illum alterum, qui eius ſocer. Dio clarè. Ὁ δὲ δὴ πενθερὸς αὐτοῦ Μάρκος Σιλανὸς, ἐπειδὴ βαρὺς αὐτῷ ὑπὸ τῆς ἀρετῆς, καὶ ὑπὸ τῆς συγγενείας ἦν, ἑαυτὸν κατεχρήσατο. Ὁ δὲ Γάιος τά τε ἄλλα ἰσχυρῶς προσεπηλάκιζε (καὶ τοιούτῳ καλῶς περὶ αὐτοῦ γρονῶν, ὥστε καὶ χρυσοῦν αὐτὸν πρόβατον ὀνομάζειν) καὶ ὅπως μηκέτι πρῶτος ἐπιψηφίζηται, &c. Cui vt adſentiar ætas Silani me inducit: natus eum eſt, vt Plinius, ait, vt extremo Augusti anno, à quo ad hunc diem anni quadraginta dũtaxat ſunt. Non ergo in ea ætate hic adoloſcẽs formidini, aut contemptui alijs dominationibus eſſe potuit, cuius adhuc οὐδεὶς λόγος. Sed vt in homine Tacitus, ſic indicto aberrat Græcus; putat enim laudis, honoriſq; fuiſſe, quod reuera probri fuit, & ſalsè iactum in hominem diuitem, ſed ignauum, hebetem, ouiculam meram. Ὀϊόλυκος nomen proprium, ab adagiorum authore prouerbijs adnumeratum. Herodotus, inquit, libro quarto refert: Cum Theras quidam longinquam adornaret nauigationem, ac filius ipſius adoleſcẽs, negaret ſe futurum eius nauigationis comitem: τοιγαροῦν ἔφη αὐτὸν καταλείψειν ὄϊν ἐν λύκοισι, ideſt, *Itaq; relinquam eum* inquit, *ouem inter lupos*: Ex eo dicto nomen inditum eſt adoleſcenti ὀϊόλυκος, voce compoſita ex oue & lupo. Dici poteſt in hominem deſertum ac deſtitutum hoc nomine. Quod ſi quis negabit hoc eſſe prouerbium, referatur pro appendice ad illud: *Ouem lupo commiſiſti*, nã probabile eſt hoc prouerbium ab hac hiſtoria. Hæc ille. Valla interpres Olycum legit, ſed codices impreſſi græcè Ὀϊόλυκοι habent, vt adagiorum author monet. In epiſtolis Theophylacti, Ἄρνων ruſtici nomẽ eſt ita dicti cura agnorum. Ab oue pauca apud Latinos reperio denominata, apud Græcos verò non pauca: Ouiaria apud Varronem eſt ouium multitudo, vt pecuaria pecoris: Hinc Ouiaricus poſſeſſiuum apud Columellam, *quoniam de Ouiarico pecore ſatis dictũ eſt*, &c. In frequentiore vero vſu eſt, ouillus, & ouinus: reperitur & ouilis apud Varronem his verbis: *Vt ſuillo pecori à Fauonio ad æquinoctium vernum putant aptum* (admittẽdo) *ſic ouili ab Arcturi occaſu vſq; ad Aquilæ occaſum*. Et aliqui grex ouilis apud eũdem legitur, vt & ſemen caprile. Vtitur eadem voce Feſtus. Moleſtras dicebant pelles ouillas, quibus galeas extergebãt. Quid verò ſit ouile, & quale eſſe debeat, ſuo loco dictũ eſt. Erat verò etiam ouile locus Romæ in Campo Martio, ſic dictus, quod ibi greges ouium à Tarquinij haberentur; fuit enim eorum ager. Sic enim potiùs illud Iuuenalis:

Vt ſpargat in ædem
Iſidis, antiquo quæ proxima ſurgit ouili.

Exponendum, quam vt intelligas de ſeptis, ideſt, tabulatis, in quibus claudebatur populus tẽpore comitiorũ, ait enim antiquo ouili, hoc eſt, illi loco, qui in campo Martio antea & priſcis temporibus appellatus eſt ouile, vbi ſcilicet greges, & ouilia habuere Tarquinij, quibus poſtea expulſis campus populo datus eſt, & Marti conſecratus. De eodẽ intellexit Lucanus:

& merſa maculauit ouilia Roma.

ideſt, campum Martium. Lege Liuium in prima decade. Strabo quoque mentionem facit in quinto his verbis: *Sylla alios, qui arma proiecerant, ad millia tria, vt alij, quatuor in campo ad ouilia coactos, immiſſis militibus triduo iugulauit.* Varro agens de ſeptem Romanę vrbis montibus, cur quartus eorum Palatium vocaretur, hunc in modum ſcribit: *Quartæ regionis Palatium, quod Palante* (aliàs Planitei) *cum Euandro venerunt, aut quod Palatini, qui & Aborrigines ex agro Reatino, qui appellatur Palatium, ibi conſederant. Sed hoc alij à Palatia vxore Latini*

Brutus pecus dictus.
Li. 13. cap. 14.
Silanus ouis aurea dictus.
Ὀϊόλυκος.
Ouiaria.
Molleſtra.
Ouile.
Satyr. 6.
Lib. 1.
Palatium.

putarunt. Eundem hunc locum à pecore dictum putant quidam. Itaq; Næuius Palantium appellat. Hactenus ille, Iosephus Scaliger hoc appendit scholiorum: Nihil deesse videtur: quia cùm dicit à pecore dictum, forsan intelligit à pecoris balatu, vt Næuius. Videndum tamen, num ita scripserit Varro. Eundem hunc locum Pecuscum à pecore dictum putant quidam. Festus, Pecusum Palatij dicta est ea regio vrbis, quam Romulus obuersam posuit ea parte, in qua plurimum erat agri Romani ad mare versus, & qua mollissimè adibatur vrbs. Equidem nil certi statuo: tamen non abs re esse putaui, indicare de ea re suspicionem meam. Ab ὄϊς est οἰσπάτι, videlicet ὁ τῶν προβάτων ῥύπος, vt Didymus apud Hesychium exponit, idest, sordes ouium. Ipse autem Hesychius generalius explicat ῥύπος. Suidæ Οἰσπάτη est ὁ ῥύπος τῶν ἐρίων, sordes lanarum, sed & οἰσπώτη, etsi etiam vertatur ὄπλη προβάτου in Lexico veteri, vt testatur Henricus Stephanus, deriueturq; ab ὄϊς, & πατέω, verso α in ω; significat ouium sordes, vel fimũ ouillum, vt ibidem exponitur prolato Aristophanis loco, qui legitur in Lysistrata. Dion. lib. 46. in concione Caleni exprobrantis Ciceroni, quod fullonis esset filius, & succidas lanas sordibus repurgasset, retrimentaq; collegisset, καὶ γυμνὸς ἐν γυμνοῖς αὐξηθεὶς, καὶ οἰσπώτας, καὶ ὑσπελέθους, καὶ σπατίλας συλλέγων, sordes lanarum succidarum, & succerdas, vel etiam fimum ouillum, stercora ouilla. Vbi tamen vulgata editio οἰσπότη habet, quod & apud Etymologisten legitur, sed est, aut οἰσπώτη, aut οἰσπάτη scribendum. Οἴσυπος siue οἰσύπη exponitur etiam sordes ouium, vel fimus ouillus, vt οἴπτωτοι (sic enim Pollux περὶ ἀποδευμάτων loquens vocari scribit τῶν προβάτων τὴν κόπρον) Erotianus in Lexico Hippocratico οἰσύπη κυρίως λέγεται τὸ διαχώρημα τοῦ προβάτου, ab ὄϊς; Hippocrates καταχρηστικῶς dixit οἰσύπη αἰγὸς, pro τὸ τῆς αἰγὸς διαχώρημα, vt idem Erotianus annotauit, pro quo Galenus habet ὄισπη. Hesychio tamen οἴσυπος est ὁ τῆς αἰγὸς ῥύπος. Is, qui de Dialectis scripsit annotat, vt idem Henricus testatur, Ionica lingua οἰσύπη, dici non solùm τὸ διαχώρημα τοῦ προβάτου, sed etiam τὸ τῶν ῥυπαρῶν προβάτων ἔριον, quemadmodum & in Lexico Herodotæo οἰσύπη exponitur ῥυπαρὰ προβάτων ἔρια, ex quo Herodoto eadem significatione Suidas citat οἴσπη. Erit igitur, inquit Henricus, οἰσύπη lana sordida, vel lana succida. Sed frequentius οἰσύπη dicuntur sordes, seu fimus ouillæ lanæ adhærens, præcipuè circa nates, seu sordes quæ ouillæ lanæ ex fimo adhærent. Suidæ ὁ ῥύπος τῶν ἐρίων, vel etiam pinguendo, quæ ex ijs sordibus exprimitur. Sordes verò lanis inhærentes dici οἴσυπον, præter Dioscoridem Plinius etiam testatur. Οἴσυπος, inquit Dioscorides, λέγεται τὸ ἐκ τῶν οἰσυπηρῶν ἐρίων λίπος. Plinius verò ait: *Quin ipsæ sordes pecudum, sudorq; feminum, & alarum adhærentes lanis (æsypum vocant) innumeros propriè vsus habent.* Scribitur & οἴσυπον in eadem significatione, vt constat ex hoc Ouidij:

Oesypa quid redolent quamuis mittatur Athenis?
Demptus ab immundæ vellere succus ouis.

Sic & Plinius: *Probatissimum Oesypum fit plurimis modis* &c. Græci tamen frequentius masculino vtuntur, Latini neutro. Ianus in comm. suis in 2. Gal. de comp. medicam. secundum locos, multis veterum Græcorum, Latinorumque locis recitatis hyssopum pro œsypo passim legi ostendit, qui error ita inualuit, inquit Gesnerus, vt iam aliquot seculis recẽtiores, & indocti hodieque pro œsypo hyssopum humidam scribant distinguendi gratia ab herba hyssopo, qui Gesnerus in hoc Celsi loco; *Enne apharmacum emplastrum constat nouem rebus, & inter cætera hyssopo;* pro hyssopo restituit æsypo. Et apud Galenum, siue in libro de succedaneis ipsi adscripto pro œsypo medulla vitulina substituitur, quamquam deprauati codices sic habent: ὑσσώπου μυελὸν μόσχου ἢ στιχάδα, œsypo, & hyssopo herba confusis, pro hac enim stichadem herbam rectè substitueris, pro œsypo verò medullam vituli. Et apud eundem Galenum lib. 11. de simplic. med. fac. τὰ δὲ πεπλυμένα ἔρια, καὶ μηκέτι ἔχοντα τὸν ὕσσωπον, restitue οἴσυπον. Apud eundem lib. 13. meth. τὸ Ἀττικὸν ὕσσωπον itidem mendosè pro οἴσυπον: Nam & Plinius lib. 29. cap. 2. meminit œsypi quod ex Atticarum ouiũ lanis colligitur, & Ouidius præcit. loco, apud quem etiam lib. 29. cap. 6. pro vt omnia hyssopo illinantur, Hermolaus restituit œsypo, & hyssopum cum myrrha calidum penicillo illitum idem reponit æsypum ex veteri codice. Quidam verò, vt scribit Hermolaus, hoc à Galeno hyssopum dici putant errore vulgi, & quidem à Græcis, inquit, orto qui non œsypum quandoq; sed hyssopum scribunt, vt siue prudentes, siue imprudentes, non œsypum simpliciter, sed hyssopum hygron (vt Aegineta aliquoties) & hyssopum pharmacum sæpissimè cognominent, quasi ab hyssopo herba distinguere voluerint, vt Paulus in compositione, quam à ruta πηγανηρὰν appellant, vtilem Pleuriticis. Tantum Hermolaus, apud quem tamen hyssopus semper per s simplex scribitur. Apud Aetium contra οἴσυπος per Σ duplex scribitur, quod doctis improbatur. Οἴσυπος, inquit, Gorræus propriè dicitur ouium sordes earum lanis adhærescens, deinde verò pro ipsa etiam lana adhuc sordida &

illota

Pecuscum
ι σπάτη.
Oesypus.
Li.5.c.14.
Li.2.c.84.
Li.29.c.2.
Hyssopus humida.
Li.5.c.19.
Coroll. 284.

illota dici cæpit. Sacerdos autem ea ex ſudore feminum & alarum colligitur, adhæretque lanis, quæ propterea, quod œſypum habent, οἰσυπηραὶ, ῥυπαραὶ, & ab Hippocrate πινώεσσαι, & πιναδέες appellantur, eſt enim πίνος idem, quod ῥύπος, latini ſordidas, & ſuccidas vocant, quod tales ſint, quales vbi primùm ſuccisæ, detonſæque ſunt. Erotianus in Lexico Hippocratis οἰσυπηρὰ ἔρια exponit τὰ μετέχοντα τῦ οἰσύπυ, ἢ τῦ οἰσύπυ. Apud Ariſtophanem in Acharnenſibus cùm quidam vulneratus eſſet, poſtulantur ὀθόνια κηρωτὴ, ἔρι' οἰσυπηρά. Apud Suidam vbi ſcribit ἠσυπηρὸς & exponitur ὁ ῥυπώδης ſcribendum οἰσυπηρὸς, & pro ὑσύπη οἰσύπη, nam & ipſe etiam aliàs habet, & Varinus οἰσυπηρὸς, ῥυπαρὸς. Ερια οἰσυπηρά, ῥύπυ πεπληρωμένα, ῥυπάσματα ἀπὸ τῆς κόπρυ, οἰσύπη δὲ ἐςὶ τὸ διαχώρημα τῶν προβάτων. Apud Heſychium, vbi οἰσύπειον exponit ἔριον ῥυπαρὸν προβάτων, additque τὸ αὐτὸ οἰσυπηρὸν καὶ οἰσυπηρὸς, Geſnerus penultimam potiùs, inquit, per η ſcripſerim, & acuerim, vt Dioſcorides, & alij faciunt. Eſt & οἰσυπὶς idem quod οἴσυπος, ſiue οἰσύπη, hoc eſt, lana ſuccida, ſeu ſordes ouium; Nam Galenus in Lexico Hippocratis οἰσυπίδας exponit προβάτυ ῥύπον, ἤγυν ἔριον ῥυπαρόν. Apud eundem ibidem ſic legitur οἰσυπίδας προβάτυ ῥύπῳ συνεςραμμένοι, δηλοῖ δὲ καὶ ἐρίυ ῥυπαρῦ μαλλίον, quæ poſtrema vox mendoſa eſt, ac ſcribendum fortaſſe μαλλίον forma diminuta à μάλλος. Cæterùm pro οἰσύπη vel οἰσυπάτη legitur etiam οἴσπη, quod Ionicum eſſe videtur, inquit Henricus Stephanus, nam οἴσπη, pro ῥυπαρὸν προβάτων ἔριον Suidas affert ex Herodoto, quo ſenſu paulo ante ex Lexico Herodotæo attuli οἰσύπη. Itidem Gal. in Lexico Hippocratis οἰσπη αἰγὸς, eſt, ὁ παρὰ ταῖς θριξὶ τῆς αἰγὸς ἐγγινόμενος ἐν τῇ ἕδρᾳ ῥύπος, καὶ μάλιςα ταῖς κατὰ τὴν ἕδραν συνιςάμενος ῥύπος, pro quo Erotianus habet οἰσύπη αἰγὸς. Itidem apud Heſychium οἴσπαι ſunt προβάτων ῥύπος. Οἰοχίτων Heſychio eſt προβατοχίτων, hoc eſt, tunicam habens ouinam, ſeu ex lana ouina, vel etiam μονοχίτων, aut δίχα ἱματίυ. Eſt & οἴα pellis ouilla, de qua voce ſuprà ſat ſuperque actum. Item & μηλωτὴ, quæ tamen vox generaliter de qualibet etiam pelle intelligitur, vt tradit Heſychius, Euſtathius, alijque. Dicuntur & φυξίμηλα ἀπὸ τῦ μήλυ, hoc eſt, ab oue Plutarcho in quæſtionibus græcis arbores, quæ ob altitudinem, effugerunt periculum, ne pecudibus edantur. Οἰάτειον κρέας, caro eſt ouilla, vt & κρέας μήλειον, nec non & προβάτειον. οἰοπόλα ὄρη montes ſunt ouiũ paſcuis apta, ſiue in quibus oues verſantur: vel montes ſolitarij, & deſerti ab οἶος quod eſt ſolus, & πολεῖν vt inquit Varinus: Et apud Apollonium οἰοπόλοι ſunt Nymphæ, vbi nimirũ Orpheus; O Nymphæ, inquit, ſiue cæleſtes, ſiue terreſtres (καταχθόνιαι) ſiue οἰοπόλαι, Scholiaſtes interpretatur Nymphas, quæ ouium curam gerunt, quę & ἐπιμηλίδες dicantur: eſt & μηλόβοσις apud Heſiodum in Theogonia, Nympha, Oceani & Tethyos filia, ſic dicta ab ouibus paſcendis. Deriuata τῦ προβάτυ apud Pollucem leguntur, προβατεὺς, προβατευταὶ, προβατεία, προβατευτικὴ, προβατοκάπηλος. Apud Varinum προβατεία oxytonum legitur, & exponitur προβάτων νομὴ, καὶ κτῆσις, hoc eſt, ipſa cura vel paſtio, vel poſſeſſio ouium, quamquam & νομὴ etiam poſſeſſionem ſignificat; Προβατοπώλης nomine traducitur in comædijs Lyſicles quidem προβατοκάπηλος, vt ſcribit Heſychius, qui Aſpaſiam, inquit, meretricem duxit. Eſt autem προβατοπώλης, idem quod προβατοκάπηλος, ideſt, ouium venditor, qui ſcilicet vendentis ouibus negotiatur. Eſt & probaticus adiectiuum, vnde probatica dicta piſcina, vbi oues lauari ſolebant, antequam à ſacerdotibus litarentur, vt exponit Geſnerus. Apud D. Ioannem cap. 5. προβατικὴ κολυμβήθρα, vt Cyrillus, Chryſoſtomus, & Theophylactus legunt, exponitur pecuaria piſcina, ideſt, ex qua potare, & in qua merſari pecudes ſolebant; Hebraicè Betheſda (corruptè Bethſaida) ideſt, domus effuſionis, vt exponit Chriſtianus Adrichomius Delphus, quod aquæ fluuiales in eam confluebant, addens ſitam fuiſſe inter portam Vallis, & templum, fuiſſeq; amplam, & præcipuam totius vrbis piſcinam, quæque quinque porticus haberet à rege Salomone conſtructam pro miniſterio templi, atq; hinc à Ioſepho ſtagnum Salamonis nominari. In eadem Nathinæos lauiſſe hoſtias quas tradebant ſacerdotibus in templo offerendas. Huius aquam certis temporibus ab angelo domini moueri ſolitam, & qui poſt eius motum primus deſcendebat in eam, à quacunq; detinebatur infirmitate, ſanitati reſtitutum legimus, ideoq; in porticibus eius iacuiſſe multitudinem magnam languentium, cæcorum, claudorum, aridorum, expectantium aquæ motum. Ex quibus, inquit, Chriſtus ſanauit hominem, qui triginta octo annos languerat. Tempore Hieronymi oſtendebantur gemini lacus, quorum vnus hybernis pluuijs ſolebat impleri, alter mirum in modum rubens, quaſi cruentis aquis antiqui in ſe operis ſigna teſtabatur. Eſt & probatica, codẽ Chriſtiano annotante, forum pecuarium, vbi oues, boues, aliaq; pecudes, vendebantur, quæ ſacrificandæ erant. Deriuata verò τῦ κριῦ ſunt κριόμυξοι ideſt, arietis inſtar mucoſus, qua voce dici diximus ſuprà ex Galeno, qui cerebrum habent admodum mucoſum, hoc eſt, hebetes, & inertes. Κριοπρόσωπος autem, qui arietina facie eſt, ſeu arietem ſua facie repræſentat. Κριόφαγος arie-

Oeſyptis.

Oeſpe.

Phyximela

Οἰοπόλα ὄρη.

Li. 4. Agr.
Oeopolæ Nymphæ.

Piſcina probatica.

In Theatro terræ ſãctæ

Stagnũ Salomonis.

Probatica forum.

arietum vorator, θεός τις ᾧ κριοὶ θύονται, Deus quidam gentilitius, cui arietes sacrificabantur. Κριοειδὴς, qui arietis formam habet. Κριομαχία pugna arietum, sic vocatur Satyra quædam Varronis apud Gellium. Κριοκοπέω ariete pulso, ariete quatiendo subuerto, subruo, siue arieto, quod latinorum verbum non tam de ariete machina bellica, quàm de ipso etiam animali vsurpatur, cùm scilicet capite, & cornu, vel sese mutuo, vel etiam hominem impetit. Dixit & per translationem Curtius, arietare pro præcipitare; *Macedo gladium cœperat stringere, quem occupatum pedibus repentè subduxit, Dioxippus arietauit in terram.* Sic & Silius Italicus:

Arietare.

Lib. 9.

Arietat in primos, obijcitque immania membra.

Lib. 4.

Accipitur & pro pulsare ad ostium. Plautus:

Quis illic est qui tam proterue nostras ædes arietat.

idest, tam vehementer pulsat. Virgilius:

Arietat in portas, & duros obijce postes.

Vbi Seruius: In clausas portas more arietis ruebat, idest, bellici machinamenti. Reperitur & neutrum apud Senecam pro labascere. *Quæ casus incitat, sæpè turbari & citò arietare.* Et rursus: *Nihil praui, nihil subiti superest, nihil in quo arietet, aut labet:* Et apud eundem rursus arietare inter se dicuntur, quæ concutiuntur mutuo ictu: *Magno Imperatori*, inquit, *antequam acies inter se arietarent, cor exiluit.* Sic dentes etiam inter se arietatos dicit. Sic & Plinius loquens de motibus: *Innoxium, & cum concurrentia tecta contrario ictu arietant, quoniam alter motus alteri renititur.* Κριοδόχη, seu κριοδόκη arietaria machina est, ipsum arietem machinam sustinens, apud Athenæum in lib. de machinamentis, cuius hæc sunt verba: ἴσα δὲ καὶ κριοδόκην ἐπ' αὐτὴν, ἐφ' ἧς καὶ κύλινδρον ἐπετίθει, δι' οὗ προσωθούμενος ὁ κριὸς διὰ ἀντισπάστων ἐνήργει τὴν χρείαν· ἔβυρσεν δὲ καὶ ταύτην ὁμοίως τοῖς πύργοις. Vnde & Vitruuius: *Constituebatur autem*, inquit, *in ea, arietaria machina, in qua collocabatur torus, perfectus in torno in quo insuper constitutus aries, trudentum auctionibus, & reductionibus efficiebat magnos operis effectus: tegebatur autem is corijs crudis, quemadmodum turris.* Criotheos apud Dioscoridem legitur inter nomenclaturas ferulæ cuiusdam in Libya ad Damonis Iouis templum nascentis, quæ Agasyllis vocatur, & eius thymiama Ammoniacum; Colebatur autem illic Ammon Deus ἐν τοῖς ἀμμοῖς, idest, loco arenoso arietino capite insignis, vnde & criotheos planta à Deo ariete. Inter lapides determinatæ figuræ reperiuntur quidam, arietum cornibus adeò similes, vt ipsamet cornua in lapides conuersa viderentur, nisi minores essent. Plinius quidem mea sententia non rectè inter gemmas recenset, meliùs Solinus lapidem vocauit, vterque tamen in eo conuenit, quòd cornua vocent Ammonis, aiuntque ita tortuosos esse, & inflexos, vt effigiem reddant cornu arietini, fulgore auri: præ diuina somnia repræsentari, dici, subiectos capiti cubantiũ. Ammonis autem cornua dici conijcio ab ariete illo, qui beneficio Iouis Baccho siti laboranti fontem demonstrauit. Reperiri item in Germania, testatur Georgius Agricola. Græci κριὸν ἐρέβινθον, idest, arietem cicer nominant. Nominis rationem Plinius, & Columella tradunt, dum aiunt: Ciceris genus est arietino capiti simile, vnde ita appellatur album, nigrumque. Αἰλόκριος Hesychio est radix sic dicta, nec non & Varino. Gesnerus vocem putat esse corruptã pro αἰλέριος, quæ vox Etymologo etiam radicem quandam significat, quam idem Gesnerus, conijcit esse radicem Valerianæ, propterea quòd hac radice summoperè delectentur cati. Κριὸμέτωπον vocari ita promontorium quoddam Dionysius Afer scribit à specie, qua arietis caput refert. Eustathius addit è longinquo conspectum eiusmodi apparere, & eandem ob causam promontorium alterum ad pontum Euxinum sic nominari: huius mentio apud Plinium his verbis: *Criumetopon promontorium est in Taurica, aduersum Carambico Asiæ promontorio per medium Euxinum procurrens CLXX. M. passuum interuallo, quæ maximè ratio Scythici arcus formam efficit.* Et rursus alibi, Grues pontum transuolare scribit, inter duo promontoria Criumetopon, & Carambin. Est & Cretæ ad accidentem promontorium Cyrenas versus eodem nomine eidem Plinio: Nec non etiam Eustathio, qui de his promontorijs plura scribit, quæ, data opera, negligo. Thyestis sepulchrum legimus κριὸς vocatum, idest, arietes in agro Argiuo, prope quod visebatur regio Mysia, non aliam scilicet ob causam, quàm quòd testante Pausania in Corinthiacis Thyestis sepulchro lapideus ibi aries appositus spectaretur. Meminit verò Strabo alterius etiam promontorij arenosi cuiusdam, atq; humilis, post Bolbiticum ostiũ Nili, quod Agni cornu appellatur. Est itidem Arne fontis nomen in Arcadia, de quo sic Pausanias: Campus, quem Argum vocant in Arcadia, decem stadiorum est, & paulò post eum alius, in quo fons Arne spectatur, cui hoc nomen contingit, vt Arcades ferunt, quoniam Rhea illic Neptunum exposuerit inter gregem agnorum, & fontem inde dictum, quod agni circa eum pasceretur: Saturnus verò persuasus, pullum equi tanquam à Rhea editum deuoraret. Inuenio etiam apud Varinum Leontarnen

L. 13. Aen.

Criodoche.

Criotheos.

Ammonis cornu lapis qui dictus.

Cicer arietinum.

Criumetopon.

Thyestis sepulchrum cur aries dictum.

Arne fons qui.

In Arcadia.

tarnen vicum circa Heliconem fuiſſe, aut fontem ita dictum, quòd, immolante illic Adraſto, leo agnum rapuerit. Ab ἀρνὸς deriuari videtur ἀρνευτὴς piſcis quidam, quamuis Euſtathius ex Athenæo ſic dictum ſcribat, quod frequenter exiliat caprarum modo, ſiquidem Varinus, ἀρνευτὴρ, eſt inquit, qui capite præmiſſo in mare ſe emergit, ab agnis, qui dum primoribus ſaltant pedibus caput terræ admouent: quamobrem Hippurum quoque piſcem, quòd continuò exiliat ἀρνευτὴν aliqui vocabant, vt Athenæus ſcribit. Et Scholiaſtes Homeri, ἀρνευτῆρι exponens κυβιστῆρι metaphoram ait ſumptam ab agnis, qui inter currendum caput concutiunt, ſiue vt Varinus, & Suidas habent, qui in caput ferè proni ſaltare ſolent, tanquam aerem cornibus impetentes. Sed idem Scholiaſtes alibi ἀρνευτῆρι exponens κυβιστῆ δύτῃ, vel ſecundum aliquos Delphino: Solent autem, inquit ἄρνες, ideſt, agni per tranquillitatem in caput ferri. Ἀρνῳδοὶ vocabantur rhapſodi, quod agnum ſui cantus acciperent præmium. Ἀρνοφαγων eſt Athenis religioſiſſimum, & ſummum iudicium haberi, in quo ſenatus, & populus vna coibant, quo tempore à triginta tyrannis penè in extremum diſcrimen adacti ſunt; Et apud Varinum μαρνημι eſt pugno à μὴ, & ἀρνῷ, ideſt, concilio, nam ad conciliationes priſci adhibebant agnorum ſacrificia. Inter nomenclaturas plantaginis legitur etiam προβάτιον, item ἄρνιον, & ἀρνόγλωσσον, quaſi agninam linguam dicas. Plinius verò tanquam eiuſmodi nomenclaturæ minori plantagini conueniant; *Plantago minor*, inquit, *folijs eſt linguæ pecorum ſimillimis*, ſed Heſychius, & Varinus ἀρνόφυλλον exponunt Cythiſum, non quidem ob ſimilitudinem, ſed quia gratum agnis pabulum eſt, folia enim ſatis tenera ſunt, & mollia, & ſuauem præbent ſuccum maluæ inſtar, vt agnis in cibis aptus, & gratus videatur. Legitur & probatæa inter ſynonyma ocymaſtri apud eundem Dioſcoridem. Carolus Sigonius in tertio de republica Hebræorum ſcribit quinquageſimum annum dictum eſſe apud Hebræos Iobeleum, quòd cum Leuitæ per tubas arietinas Iobelin Hebræis dictas, conuocato populo, indicerent, indeque eſſe illud Ioſuæ: *Septimo die ſacerdotes tollent ſeptem buccinas, quarum vſus eſt in Iobeleo.* Sunt qui ideo inter alias tubas, arietinas electas fuiſſe arbitrantur, quia aries illis indicaret regnum, ac ſacerdotium, aries enim dux eſt, & cuſtos gregis. Principes igitur ſacerdotum ſeptem ex lege tubis ſuis arietinis priſtinis ſtatus reductionem velut maximi gaudij nuntium populo publicabant.

Leontarne. Arneutes piſcis. Hippurus. Iliad. Π. Iliad. M. Plantago. Cythiſus. Probatæa. Iobeleus annus vnde dictus. Cap. 6.

STRATAGEMA, FOEDERIS,

Sanciendi ritus, & belli indicendi.

L. 7. c. 18. de re militari. Ἀρνοξίν. Iliad. δ.

ROBERTVS Valturius: Ioſephus, inquit, velleribus ouium nuncios tegens multo tempore vigiles Romanorum fefellit ſpecie canum deceptos. Ἀρνορξίν (ita .n. reponendum pro ἀρνορίν) Heſychio ὁ μετὰ τοῦ ἀρνὸς αἰρομένου γινομένος ὅρκος iuramentũ, quod fit in altum ſublato agno, niſi fortè ſcripſit ἀναιρουμένου, ideſt, cæſo: agno fœdus cum iuramento, tam apud Græcos, quàm apud Carthaginenſes, & Romanos feriebatur, vt ex ſubſequentibus veterum monumentis elucebit. De Græcis exemplum extat apud Homerum Agamemnonis, & Priami de Paride, & Menelao dimicaturis. Præcones in vrbem venerunt, & quæ ad feriendum fœdus iuſſi erant ferre, iam ſumpſerant, duos agnos, ac vinum, quod caprino vtre portabant. Quoniam Ideus auream pateram, aureoſque calices geſtans Priamum adijt, defertque mandata his verbis: Surge rex & veni feſtinus in campum, vbi principes Troianorũ, atque Græcorum iuſſo me venire accitũ te expectant, vt inter eos, ſed non ſine te fœdera facta feriantur; Pepigerunt enim, vt Alexander, ac Menelaus in medio vtriuſque exercitus decernant ferro, vtri eorum, qui vicerit, Helena vxor cum omni gaza addicatur. Cæteri autem percuſſo fœdere pacificati nos Troiam incolamus, illi in Græciam reuertantur. His auditis ſenex perturbatur ſanè animo iuſſit comites ſibi iungere currũ, quo veheretur, vbi expectabatur. Eo confeſtim iuncto, & regaliter ſtrato conſcendit, habenaſque cæpit, cui Antenor in currũ & ipſe conſcendens, ſe comitẽ præſtitit: amboque porta Scæa egreſſi in campũ, vbi vterque exercitus erat, peruenitũ. Ibi à vehiculo deſcendens in mediũ ſuorũ, atq; hoſtiũ iuncti procedunt. Tunc Agamemnon, atq; Vlyſſes conſpectis ſenibus, ipſi quoq; prodeunt, ſimulq; præcones pro more ornati, illatis, quæ ad fœdus feriendum pertinent, adſunt. Primũ vinũ pateræ, poſtea aquam ſingulorum regum manibus infundũt. Hic Agamemnon educto cultro, qui ad vaginã, vt mos erat, inſertus erat, è vertice vtriuſque agni pilos deſecuit, quibus per præcones inter maximos quoſq; Græcorum, Troianorumque diſtributis ipſe ſupinas in cælum manus tollens, in hunc

mo-

modum exaudientibus cunctis, precationũ, ac fœderis verba concepit: Iupiter pater, qui huic loco ob montem Idæum præsides, cuius principatus præ cæteris plus dignationis, ac iuris habet: Et tu Sol qui vniuersa & vides, & audis vosque flumina & tu Terra, ac vos Inferi, qui post mortem fædifragos homines supplicio afficitis, testes inuoco horum fœderum, oroque vt ipsa velitis esse sancta: Si Alexander Menelaum in hodierno certamine vita priuauerit, ipsius sit cuncta cum Gaza Helena vxor, nosq; ad Penates nostros cum classe redeamus: Sin Menelaus Alexandrum, reddant Troiani Helenam, &c. Quod præmium si donare nobis occiso Alexandro Priamus, eiusque filij noluerint, iterum & eosdem Deos testor, nec in vltionem rupti fęderis persiturum, nec ante finem belli facturũ, quam aut à nobis, aut ab illis fuerit debellatum. His dictis agnum, agnamque iugulauit, atque ita sanguinantes, exanimesque, humi deposuit. Alij mixtum pateræ vinum delibantes, effuderunt, ac numinibus vota fecerunt. Eorum erat, qui in cælum intuens ita precaretur: Iupiter Deorum rex, omniumque potentissime, reliquiq; Cælites, velitis vt per vtros steterit, quo minus hæc fœdera sint rata, sicut vinum in terram defluit, sic suorum liberorum, sic eorum vxores conficiantur: Ita ille orabat. Post hæc Priamus aduersus cætum, audite me, inquit, Troiani, & Achiui. Enimuero non sustinent oculi dulcissimum filium, cum Menelao inspectare depugnantem. Ideoq; ne intersim, hinc in vrbem redeo; ipse quidem Iupiter, alijque Dij cognitum habent vter sit neci destinatus. Atq; his dictis, impositoque vehiculo agnis ascendit, habenasque cæpit Antenor in vehiculum & ipse conscendens. Iuxta locum, quo futurum erat certamen, extruebantur aræ, vt innotescit ex hoc Virgilij, Turni, & Aeneæ certamen, fœdus Rutulorum, & Troianorum describentis: *Lib. 12.*

Campum ad certamen magnæ sub mænibus vrbis
Dimensi, Rutulique viri, Teucrique parabant:
In medioque focos, & Dijs communibus aras
Gramineas alij, fontemque, ignemque ferebant
Velati lino, & verbena tempora vincti.

Apud hunc tamen poëtam non tantùm hac pecude, sed & sue dimicaturus Aeneas inanciendo fœdere vtitur:

Hinc pater Aeneas Romanæ stirpis origo.
Sidereo flagrans clypeo, & cælestibus armis.
Et iuxta Ascanius magnæ spes altera Romæ,
Procedunt castris, puraq; in veste sacerdos.
Setigeræ fœtum suis, intonsamque bidentem
Attulit, admouitque pecus flagrantibus aris.
Illi ad surgentem conuersi lumina solem
Dant fruges manibus salsas, & tempora ferro
Summa notant pecudum, paterisq; altaria libant.
Tum pius Aeneas stricto sic ense precatur,
Esto nunc Sol testis, & hæc mihi terra precanti &c.
Sic prior Aeneas, sequitur sic deinde Latinus,
Suspiciens cælum, tenditque ad sydera dextram.
Hæc eadem Aenea mare, terram, sydera iuro &c.
Tango aras, mediosque ignes, & numina testor &c.
Talibus inter se firmabant fœdera dictis,
Conspectu in medio procerum, tum ritè sacratas
In flammam iugulant pecudes, & viscera viuis
Eripiunt, cumulantque oneratis lancibus aras.

Differt ab hoc ritu nonnihil ritus Carthaginensiũ: Authores .n. habemus Polybium, Liuium, & alios, de Hannibalis iuramento, quod agnum læua manu, dextra silicem lapidem retinens, Iouem, cæterosq; precatus Deos ita se mactarent, quemadmodum ipse agnum mactasset, & secundum precationem caput pecudis saxo illi ferit. Inuenio & apud Suidam alium fœderis ritum, de Græcis, & Barbaris: Græci, inquit, qui cum Cyro aduersus Persas ascenderunt, fœdus percusserunt, mactato tauro, lupo, apro, & ariete: in clypeũ intingentes, Græci ensem, Barbari hastam: Iureiurando addito, neutri at alteros se deserturos, sed belli fore socios. Barbari verò insuper iurarunt, se sine fraude ducturos esse. Quod modò spectat ad ritum indicendi bellum, huius etiam passim apud authores mẽtio, eiusq; typus conspicuus in Traiani columna, vt ostẽdit Alphõsus Ciaconus his verbis: Inter signa aquilę, & cõcordię, arietis simulachrũ pręcedens à signifero gestatur, rarissimè in exercitu Romano gestari solitũ. Indicturi enim Romani

Carthaginensium ritus inanciendo fœdere.

Belli indicendi ritus.

cuipiam bellum, arietem per Fecialem præmittebant, quem in hoſtium fines immitteret, vel honeſtam ita cauſam ſuam oſtenſuri, quod non niſi prouocati,& laceſſiti,bellum gerere cogerentur, & vltionis procurationem non à ſe, vtpotè qui ex manſueto & innocuo eſſent genere procreari, proficiſci, ſed ab hoſtium improbitate, atque iniuſtitia iudicare, teſtatumque facere vellent: Vel quod alij malunt, vt hoſtilem agrum ſuæ iam prædæ expoſitum indicarent, quod & Pierius teſtatur. Vtraque autem ratione Traianus & quod prouocatus bellum gerebat, & ira percitus hoſtilem agrum Romanis militibus in prædam expoſuerat, appoſitiſſimè fecit arietis ſignum in acie præferri, eo hieroglyphico ſuum aduerſus hoſtes animum teſtatus.

Lib. 10. Hieroglyp.

VSVS IN EQVITATIONE.

Lib. 8. variar. lect. cap. 9.

Pueri cur arietes equitarent.

Odyſſ. N.

PETRVS Victorius declarat inſtitutum veterum, qui pueros in dorſum arietis imponebant, vt illic ſine periculo rudimenta equeſtris artis perdiſcerent. Nobiles, inquit, ac fortunati pueri priſcis temporibus impoſiti arietibus primùm equitare diſcebant, vt artem neceſſariam ſibi, quæ tamen periculi multum rudibus afferret, ſi in equis tractaretur, illo pacto attingerent, ac deguſtarent. Id autem veteres Grammatici putarunt etiam ſignificare potuiſſe Homerum, cùm ἐπιβώτορι μήλων cecinit in Odyſſea, nam aliæ quoque declarationes eius nominis afferuntur. Locus autem eſt cum Vlyſſi depoſito in Ithacam ab Phœacibus, apparuit Minerua, quæ ipſum regeret, vt erat illi ſemper præſto in maximis periculis,ac malis: ſpeciem enim corporis veſtitumq; eius deſcribens poëta, pueroque tenero ſimilem faciens, quales regum filij, opulentorumq; hominum eſſe conſueuerunt, id protulit, ſed plenam ſententiam hic ponam:

ϛεδόθεν δέ οἱ ἦλθεν Ἀθήνη
Ἀνδρὶ δέμας εἰκυῖα νέῳ ἐπιβώτορι μήλων
Παναπάλῳ οἷόν τε ἀνάκτων παῖδες ἔασιν. ideſt,

Propè autem eum venit Minerua
Viro corpore ſimilis iuueni paſtori ouium
Permolli, qualeſque regnum filij ſunt.

Euſtathius autem id non vidit, nam paſtorem ouium accipit, docens Heroum ætate ſolitos eſſe regios liberos greges paſcere. Apud Heſychium autem id legitur, qui cùm & ipſe oſtendiſſet, paſtorem, magiſtrumque pecoris poſſe illo verbo intelligi, huc quoque addidit dicens. ἢ ἐφιππαστῆρι. οἱ γὰρ τῶν βασιλέων υἱοὶ πρῶτον ἐπὶ τῶν κριῶν ἱππεύειν ἐμάνθανον.

VSVS IN CIBIS.

Li. 1. epiſt. 15.

Agnina caro, vilis ne an commendata.

Lib. 6. aduerſ. c. 25.

In captiuis. In Aulularia.

FVERITNE commendata apud veteres agnina caro, non ſatis clarè ex ijs diſcas; Horatius vilem fuiſſe indicat, dum inquit:

tabulas cænabat omaſi,
Vilis & agninæ.

Horum enim verborum vi innixus Adrianus Turnebus, ſcribit, agninam veteribus fuiſſe deſpicatui, & viliſſimam, vtque ſententiam ſuam aſtruat, tradit Plautinum paraſitum indignè ferre, atque ſtomachari à lanijs vendi agninam pro arietina:

Tum lanij autem (inquit) *qui conſignant liberis orbas oues*
Qui locant cædundos agnos, & duplam agninam danunt.

atque arguere eorum dolum, qui pro vna arietina offa duplam venderent clam ſuppoſitam pro ea fallaciter agninam, aut potiùs quòd apertè agninam venderent, & rurſus pro arietina agninam ſupponerent. Apud Philonem quoque in Presbeutico agninas carnes, vt inſuaues illudi à Caligula: Sic autem ſcribi: Καὶ φαμένου τινὸς ὡς πολλοί γε καὶ τὰ προχειρότατα ἀρνία οὐ προσφέρονται, γελάσας εὖ γε εἶπεν. οὐ γάρ ἐστιν ἡδέα. Aliàs quidem idem Plautus agninam caram quidem fuiſſe Romæ tradit, inquiens.

Euc. *Volui animum tandem confirmata hodie meum*
Vt benè haberem meæ me filiæ in nuptijs.
Venio ad macellum, rogito piſces, indicant
Caros agninam caram, caram bubulam
Vitulinam, cetum, porcinam, cara omnia.

Sed

Sed & Horatius in Epodis agens de laudibus vitæ rusticæ, quasi in delitijs quodãmodo fuisset, inquit:

Ode 2.

Vel agna festis cæsa Terminalibus
Vel hædus ereptus lupo:
Has inter epulas iuuat pastas oues
Videre propter antes domum.

Ostendit enim hic poeta frugalitatem rusticorũ, qui non alijs diebus pecora mactant nisi festis, aut etiam nisi lupi faucibus erepta fuerint, reliquis autem diebus fructus terræ cibum illis ministrant. Sed & Priamus apud Homerũ filijs suis exprobat, tanquam nimium gulosis, quòd in cibo agnos, & hædos illicitè, & præter morẽ gentis (τὰ μὴ νενομισμένα) consumant, cũ inquit:

Αρνῶν, ἠδ᾽ ἐρίφων ἐπιδήμιοι ἁρπακτῆρες.

Et Philochorus, referente Athenæo, tradit Athenis quondam interdictum fuisse, ne quis intonsum agnum in cibo sumeret, quod tamen idem factũ asserit, quòd ouium penuria futura metueretur, atq; alicubi ex Androtione antiquam legẽ fuisse, vt τῆς ἐπιγονῆς ἕνεκα τῶν ἑκατὸν θρεμμάτων, ne mactaretur ouis, quæ nondum tonsa esset, vel nondum peperisset. Edebant sanè, inquit, animalia veteres iam adulta, proceri verò porcellos etiam lactantes. Nunc quoque Mineruæ sacerdotem, nec agnam mactare, nec caseum gustare aiunt. Videntur autem priuatim in delitijs fuisse apud priscos exta agnina; Plautus:

Lib. 1.

Lib. 9.

In Pseudolo.

Exta agnina.

Ca. *Pseudole arcesse hostias*
Victimas, lanios, vt ego huic sacruficem summo Ioui,
Nam hic mihi nunc est multo potior Iupiter, quàm Iupiter.
Ba. *Nolo victimas. agninis me extis placari volo.*

Et apud Athenæum ab vno dipnosophistarum inter alias gulæ cupedias agninũ caput reponitur. Quod verò attinet ad salubritatem huiusce carnis: modicè calida est, sed humidam habet superfluitatem, atq; ideo ab ea læduntur, inquit, Symeon Sethi, qui humidioris sunt temperaturæ, qui verò siccioris, iuuantur: quanto autẽ iunior agnus fuerit, tãto difficilius eius caro concoquitur, magisq; humida est; quãto verò maior, tanto melius cõcoquitur, & eò minus est humida. Sic & in cęteris animalibus cõtingit, quo iuniora sunt, eò humidior quã maiorũ, est eorum caro. Sic & author de natura rerũ, agninam robustis, & sanis hominibus in cibo vtilem esse ait, infirmis inutilem, quia etsi à ventriculo facilè descendat viscoso tamen, quem gignit, humore partibus nimis tenaciter inhæret. Sed & Galenus ipse propter insitam humiditatem nõ in vno loco damnat; siquidem in opere de cibis boni, & mali succi: Ex pedestribus, inquit, animantibus suilla caro probatissimus cibus, deinde hædina, mox vitulina: Agnina verò humida tum lentorem, mucoremq; in se habere censetur, & quo partui vicinior, eò humidior. Idem in 3. de alim. facult. agnis scribit carnem esse humidissimã, ac pituitosam ouium verò excrementosiorem, ac succi deterioris. Et in libro de attenuante victus ratione, agnorum esum propter insignem humiditatem fugendum esse monet. Petrus Crescentiensis non omninò improbandam esse agnorum carnem asserit, cùm à lacte remoti fuerint. Commendantur autem maxime anniculi, dicunturque tunc mediocrem habere temperiem ab Isaaco in diætis particularibus inter lactentium humiditatem, & iuuenum siccitatẽ, & quamobrem præferunt, inquit, quod faciliores sint concoctu, & sanguinem gignant meliorem. Adde & pascendi locum si fuerit in montibus altis, hinc illud Baptistæ Fieræ Mantuani.

Li. 7. c. 40.

Carnis qualitas.

Quibus vtilis, & quibus non.

Anniculum laudem vel si sine testibus agnum
Mollior est hædo: quum calet olla vores.
Hunc amosi scabri per pascua montis anhelat
Quid si auri niteat vellere conspicuus?

Addit Isaac vtilẽ esse iuuenibus calidi & sicci temperamẽti, & ijs, qui calidas siccasq; regiones habitant. Cornelius Celsus addidit & anni tẽpus, nã, teste Columella, agnũ meliorẽ esse autũnalẽ verno verissimè scripsit. Idẽ caput etiã singulari quadã vtilitate probari scripsit. Et apud Atheneũ inter delicatiores conuiuij cuiusdã cibos numerãtur etiam κράνεα ἀρνῶν. i. agnorũ capita. Coquitur hęc caro vel assa, vel lixa. Varios, ac diuersos apparatus recitat Apicius. Copadia, agnina, siue hędina pipere, liquamine, coques cũ phaseolis paratarijs (aliàs fatatarijs) suffundes liquamẽ, piper, laser, cuminum tritũ, buccellas panis, oleũ modicè. Aliter agninam, siue hędiam excaldatam: mittes in cacabũ Copadia, cepã, coriandrũ minutim succides. Teres piper, ligusticũ, cuminũ, liquamẽ, oleum, vinũ coques, exinanies in patina, amyla obligas. Aliter agninam, siue hædinam excaldatam: agnina cruda, trituram in mortario accipere debet. Caprina autem cum coquitur, accipit trituram. In agnum, siue hædum assum hædi cocturam,

Lib. 7. c. 3.

Apparatus.

Lib. 8. c. 6.

vbi

vbi eum ex liquamine,& oleo coxeris incisũ, infundes in pipere, lasere, liquamine, oleo modicè:& in craticula assabis, eodẽ iure cõtinges:piper asperges,& inferes. Aliter agnus siue hędus assus:piperis semunciā,asareos scrupulos sex,zinziberis modicũ petroselini scrup.sex,laseris modicũ,liquaminis optimi heminā,olei acetabulũ.

Agnus syringatus.

Agnus siue hædus syringatus:exossatus diligẽter à gula,sic vt vter fiat,& intestina eius ĩtegra exinaniātur,ita vt in caput intestina insufflentur, & per nouissimā partẽ stercus exinanitur,aqua lauantur diligẽter,& sic implẽtur liquamine,& ab humeris consuitur,& mittitur in clibanũ:cũ coctũ fuerit perfunditur ius bulliens lacte.Piper tritum, liquamẽ, carenum,defrutum modicè;sic & oleum etiā bullienti mittis amylũ: vel cete mittitur in retiaculo, vel in sportella,& diligenter constringitur,& bulliẽti zyma cũ modico sale submittitur, cũ benè illi tres vndas bullierit, leuatur,& denuò bulliticũ humorẽ suprascripto bullienti cõditura perfunditur. Aliter agnus,siue hædus syringatus;Lactis fextarium vnũ,mellis vncias quatuor,piperis vnciam vnam,salis modicũ,laseris modicũ, dactylos tritos octo,ius in ipsius olei acetabulũ,liquaminis acetabulum,mellis acetabulũ,vini boni heminā,amylũ modicè.Agnus siue hædus crudus:oleo,pipere fricabis,& asperges foris salem purum:multo cũ coriandri semine in furnũ mittis,a ssatũ inferes.

Agnus Terpianus.

Agnus,siue hędus Terpianus:antequā coquatur,ornatus consuitur.Piper, rutam,satureiam,cepam,thymum modicum,& liquamine collues.Hędũ macerabis in furno, in patella, quæ oleum habeat,cùm percoxerit,perfundes in patella impensam: teres satureiam,rutā, cepā, dactylos: liquamẽ, vinũ, carenum,oleũ,cũ benè duxerit impensam,in disco pones,piper asperges,& inferes.

Agnus pasticus.

Agnus,siue hædus pasticus: mittes in furnum,teres piper,rutam,cepā, satureiam,damascena enucleata, laseris modicũ, vinum,liquamen,& oleum: vinũ feruens colluitur in disco.Hæc omnia ille.Balthasar,qui artẽ magiricā germanicè condidit,ex pulmonibus agninis,farcimina,vel isicia parat,teste Gesnero,hunc ferè in modũ. Pulmonibus iam crassiusculè concisis,omentũ addit,& minutius concidit,oua admiscet,& modicum cremę lactis, & sanguinis agnini modicũ, & pro condimento,aromata,& vuas passas: Hanc miscelam intestinis agni, aut ventriculo infarcit, aut intestinis de vitulo, vel tenuioribus de boue, nec admodũ replet,elixat,&c.

Li.1.obser. 46.

Turcarnm in mactando pecore mos.

Turcæ referente Bellonio,cũ arieti,aut capræ cutẽ detrahunt,sanguinẽ plenè exstillare sinunt, quoniam ab omni sanguine abstinent, apertaq; deindè aluo tenue intestinum, quà interiori aluo adhæret,abscindunt, deindè ad alteram illius extremitatem crasso intestino cohærentẽ innectũt,postea minora intestina eximunt,& pinguedine liberāt,& ex vnco suspendunt,in eũ quẽ dicemus vsũ. Carnes libratim,vel ad pondus vendunt,vt & alia omnia,& ita præscindere norunt,vt singula frusta,aliquid ossiũ contineant.Quicunq;autem eorum veruecẽ aut bouem venalem habet,lanioni nõ venundat,sed ipsemet ad officinā ducit,isticq; à lanio iugulari & apparari curat,persolutoq;illi præmio,ipse carnes vẽdit,& earũ pretiũ recipit.Hæc tamẽ cõsuetudo nõ perpetua obseruatur.Nā & lanij armenta emunt in pagis & publicis foris,quorũ deinde carnes sigillatim in suis officinis venundant. Idẽ Bellonius cùm Cairo montem Sinai peteret, asseris sese obseruasse arietũ carnes in minima frusta cõcidi, & obiectis ossibus, cepis & pinguedine ad totius aquei humoris consumptionem elixari , postmodumq; ad futurus vsum in vasculis cõseruari ad multos dies, cibumq; sibi visum non ingratum.

Arietinæ qualitas.

Castratorũ.

In li. de podagra.

Est autẽ arietina caro validior,& minus humida,quā ouilla,& concoctu difficilior,iuniores minùs humidi,minùsq; viscosi sunt,& caro eorum agninæ,ac ouillæ præfertur: nā si benè concoquantur, landabilẽ,& copiosum sanguinem generant,maximè castratorum,est enim calida,& humida temperatè,& eadem ob causam boni saporis. Improbatur in senecta:nam cùm ætas ipsa prouectior corporis habitum refrigeret,multò magis refrigeratur in castratis.Donatus Antonius Ferrus veruecinā carnem omni ætati,regioni,& tẽpori si sit iuuenis,bimula,mediocriter pinguis,& in optimo aere sicco,optimisq;herbis educata,cõuenire ait,talesq; esse asserit veruecẽs,qui in sublimi Triuicano mõte nutriũtur,quoniā ibi odorifera pascua atq;herbis pręclaris redolẽtib sint referta: Secus autẽ esse,qui humidis alũtur in locis,& propterea in Cāpania nullo ferè precio haberi,cùm ob pascuorũ humiditatẽ,nec saporem bonũ,nec odorẽ adsciscāt.

Lib.6.c.4.

Apparatus.

Quod ad apparatũ spectat,Platina; Totũ(inquit)de veruece nõ iniuria elixabis,licet ex spatula, & coxis bona fiat assatura.Si voles duas patinas eius pulmẽti,quod vulgò gelatinam vocamus , quadraginta pedes veruecios(inquit idẽ)excoriatos, exossatosq; in aqua recẽti per tres, aut quatuor horas finito:lotos in cacabum,vbi aceti acerrimi albi metreta vna,vini albi altera,aquæ duæ insint,impones, tantũ salis addendo,quantũ satis est.Facito deindè efferueat lento igne. Despumare etiā diligẽter momẽto, vbi semicocti fuerint, piperis rotũdi,piperis oblongi, cinnami,spicæ nardi quantũ satis erit,infringito potiùs,quā conteras In cacabumq; indito, vt vnà tādiu efferueant,donec ad tertias deuenerint. Pedes tum eximito,iusq; iterũ efferuere finito.

De-

Decem ouorum albamenta tudicula tamdiu agitato, donec versa in spumã videantur, ebullire tantisper hæc simul debẽt, quoad semel, aut bis cochleari inuolueris. Exempta ex cacabo statim sacco lineo bis, aut ter colato. Tale ius in patinas, vbi pulli, aut hædi, aut capi benè cocti, & frustatim diuisi, nec humecti, caro sit, indito: inq; frigido, & humido loco tandiu sinito, quod omnia gelu cõcreta fuerint. Ex hac patina nil comedat Voconius meus, ne bilem, qua exagitatur, cum suo magno malo augeat. Hęc ille: Pastilli, vt vocant, ex carne veruecina, hoc modo fiunt, vt ait Balthasar Stendelius: Caro minutim concisa, & modicè feruefacta in aqua, sale, zinzibere, vuis passis, aut cepis, & pauco butyro conditur, & intecta duas aut ampliùs horas coquitur. In conuiuio apud Antiphonẽ in Cyclope, inter cætera apponitur κριος τομίας, vt Athenæus recitat. Scribit Bellonius sese ad extremũ pontem, qui supra Nessum fluuium est Tracię, incidisse in pastores, qui integros verueces assabant, abscisso capite, quos iter istac facientibus venderent, saligneis perticis infixos, exẽptis tamẽ prius intestinis, & consuto ventre. Nemo facilè (inquit) credat eiusmodi carnis massam commodè posse assando coqui, qui ipse non vidisset. Turcis autẽ id nouũ non est; nam cùm in Asia minore, siue Natolia puer aliquis circumciditur, cuius parentes re mediocriter lauta sunt, integrũ bouem, immisso in eius aluum integro veruece, qui gallinam, cui ouum insertũ sit, etiam in aluo contineat, crassa sude infigere solent, & luculento, magnoq; igne assare, sic vt omnia ad ouũ vsq; percoqui queant. Omnia ista sic assa è pueri sanguine iunctis in epulo absumuntur. Illi, quos diximus pastores, veruecem in frusta concidere solent, & iter facientibus diuendunt. Sub salicibus ad extremum pontem substitimus, vt nostra iumenta paululũ conquiescerent, & ex his carnibus comparauimus, quas longè sapidiores iudicauimus, quàm si frustatim concisæ, assatæ fuissent. Tantùm Bellonius. Veteres quidem etiam aliquando, sed in magnificis conuiuijs, referente Athenæo lib. 4. tũ alia animalia integra assabant, tum boues, ceruos, agnos. Et apud eundem Eubulus in fabula quadam inter cæteros delicatiores cibos nominat κριῦ ὄρχεις, idest, arietis testiculos. Heluetijq;, teste Gesnero, in quatuor partes discissis singulis testibus binas earum in singula è ligno verucula infigunt, & in craticula torrent, & sunt, qui omento etiam inuoluant, per se, vel cùm saluia, vt fit in iecinoribus ouium, aut arietum. Pulmo arietis sale conditi maximè vetusti difficulter (teste Aetio) & grauiter à ventriculo exsuperatur. Arnoldus in libro de dosibus theriacal. tradit medullam arietis non castrati inter venena numerari, humanæque naturæ adeo esse contrariam, vt memoriæ functionem aboleat: resistere ei carnes phasiani. Contrà non solùm non venenosam esse medullam, sed insuper sapore grato, & nobilioribus dignam indicat Homerus, Astyanacta Hectoris filiolum solitum, scribens, in patris, dum esset in viuis, gremio, medulla duntaxat, & pingui ouium adipe vesci:

Pastilli.

Li. 1. obser. cap. 60.

Bos integer vt à Turcis assetur.

Testes arietis.

Pulmo.

Li. 9. c. 30.

Medulla.

> Δακρυόεις δ' ἄνεισι παῖς ἐς μητέρα χήρην
> Ἀστυάναξ, ὃς πρὶν μὲν ἑοῦ ἐπὶ γούνασι πατρὸς
> Μυελὸν οἶον ἔδεσκε, καὶ οἰῶν πίονα δημὸν, idest,
> *Lacrymabundus autem redit filius ad matrem viduam*
> *Astyanax, qui antè quidem sui super genua patris*
> *Medullam solam comedebat, & ouium pinguem adipem.*

Iliad. X.

Caro ouilla.

Ouium modò caro sapore est ingrato, nimiumque humida, & rusticis tantùm, sed & his, qui esui eius assueuerunt, vel saltem qui continuis laboribus exercentur, conueniens. Galenus quod excrementis multis, maloque abundet succo, senibus eam interdicit. Conueniunt autem verno magis, quam alio tempore, minimè æstate, vnde non vno in loco magistratus, post D. Iacobi diem, idest vicesimum quintum Iulij, mactari prohibet; quamuis enim pinguiores aliquando post id tempus fiant, in salubriores tamen habentur earum carnes, & minus placent palato, tenacioresque sunt, præsertim si locis palustribus magis, quàm altioribus fuerint altæ, hincq; est quod Aegyptij sacerdotes, cùm ab excrementorum natura abhorrerent, ita vt non legumina, modò (teste Plutarcho) pleraq; auersarentur, sed & ouillas, ac suillas carnes, quæ (inquit) multum superuacui gignunt, nihilominus apud Homerum proci Penelopes oues edunt, & sacrificant, & Achilles apud eundem Priamo ouem albam apponit, & Nestor rex Telemacho Vlyssis filio. Ipse autem Telemachus lamentatur, quod proci oues suas, ac boues absumant, sed & Alcinous rex accepturus conuiuio Vlyssem duodecim oues mactat: sic & Dido Aeneæ socijs oues, & agnos ad naues mittit;

> *Nec minus interea socijs ad littora mittit*
> *Viginti tauros, magnorum horrentia centum*
> *Terga suum, pingues centum cum matribus agnos,*
> *Munera lætitiamque Dei.*

Suprà ex Lemnio dictum est, idemque refert Mizaldus, Si quis pedes ouillos, aut arietinos ex incu-

Pedes.

incuria, aut ignorantia ederit, nō exempto vermiculo, qui bisulcis eorum vngulis adhæret, confestim nausea, aut stomachi dolore affici: omnique momento ad ructus, ac vomitus proritari,

Apparatus. Lib. 8. c. 4.

coctioni enim officere, & ventriculo negotium exhibere. Ius in oui fero ferueas; (ex Apicio) piper, ligusticum, cuminum, mentham siccam, thymum, silphium: suffundes vinum, adijcies damascena macerata: mel, vinum, liquamen, acetum passum ad colorem, oleum: agitabis fasciculo origani, & menthæ siccæ: Et rursus ius frigidum in oui fero: piper, ligusticum, thymum, cuminum frictum, nucleos tostos, mel, acetum, & oleum: piper aspergis. Aiunt brassicæ folia, vel cymas si coquantur cum ouilla carne pingui, ius optimum reddi.

Armus.

Armum ouillum elixum, & refrigeratum aliqui, vt scribit Gesnerus, hoc iure perfundunt, petroselinum minutatim incisum contundunt in pila, & aceto affuso per horam relinquunt, exprimunt per linteum, zinzibere, & pipere condiunt: Sic perfusum armum frigidum apponunt. Ex ouis pulmone minutal fit, non item aliarum pecudum apud Tigurinos Heluetios eodem referente, vt ex eiusdem

Iecur.

iecore tomi quadrati, qui omento circumuoluti additis & herbis odoratis aliquando, verubus ligneis transfixi in craticula assantur. Sunt qui in sartagine frigunt: Nam apud Athenæum legimus ταγηνιςὰ ἥπατα, ἐπίπλῳ περιειλημμένα. Idem Alexidis versum citat: ὕειον ἡπάτιον ἐγκεκαλυμένον. Iecur ouis integrum aliqui diligenter cum medulla panis contundunt, & per linteum, vel cilicium tran smittunt, deinde aromatibus ad saporem, coloremq; commendandum inspersis modicè ferue faciunt, & turdos in iure carnium elixos, ac modicè butyro frixos imponunt. Intestina ouium ibidem in aqua elixa à vulgo comeduntur, vt agnorum apud nos.

Lib. 3.

Lactis variæ species earumque temperatura.

Veterum alij lac ouillum, alij caprillum, alij bubulum præferunt: Lac omnium rerum (inquit Varro) quas cibi causa capimus, liquentium maximè alibile, & id ouillum, inde caprinum; sed Plinius: *Stomacho* (inquit) *accommodatissimum caprinum, quoniam fronde magis, quàm herba vescantur bubulum medicatus, ouillum dulcius, & magis alit, stomacho minus vtile, quoniam est pinguis;* Sed & Dioscorides, ait, lac ouium dulce esse crassum (παχὺ, quædam exemplaria non rectè habent τραχυ) & præpingue est, non vsque adeo quàm caprinum stomacho vtile. Idem lac bubulum, asininum, & equinum magis aluum emollire scribit, quàm ouillum, quod hoc crassius sit. Atqui Galenus bubulum lac pinguissimum esse ait, ouillum verò ac caprinum habere quidem & ipsa pinguedinis quippiam, sed multo minus; asininum verò huius succi minimè particeps esse. Et Crescentiensi lac ouillum nutrimentum satis est salubre, eòque melius, quo recentius fuerit, & eò plus nutriens, quo spissius, aitque etiam lac, & caseum ex vaccis non tam conuenire esui humano, quàm ex ouibus:

Butyrum.

Miratur Galenus, cur Dioscorides scripserit ex caprino, & ouillo lacte confici butyrum, cùm butyrum à boue nominetur, & ex eius lacte copiosissimum fiat. Caprino tamen etiam fieri solere, testis est Plinius, citante Hermolao. Atqui idem Plinius: *Butyrum fit plurimum* (inquit) *è bubulo lacte & inde nomen, pinguissimum ex ouibus.*

Caseus.

Idem ait de caseo: *Caseus numerosior est Apennino. Cebanum hic è Liguria mittit, ouium maximè lactis.* Varro ait: *Casei bubuli maximi cibi sunt, & qui difficile transeant sumpti: Secundò ouilli, minimi cibi, & qui facillimè deyciantur caprini.*

Caseus Siculus.

Siculus caseus fit ouillo, & caprino lacte permixto, quemadmodum fit etiam in hisce nostris Alpibus circumuicinis. Rhasis ait, ouillum caseum eò meliorem esse, quò fuerit recentior, tanto contrà peiorem, quò vetustior, & durior, improbari etiam nimis salsum, & qui vel nimium viscosus, & vel aridus, vel friabilis est. Laudatur à Crescentiensi inter vtrumque medius.

Caseus vt cōseruetur.

Conseruandi modum docet Columella his verbis. *Casei aridi ouilli proximi anni frustra amplæ facito, & in picato vase imponito, tum optimi generis musto adimpleto, ita vt superueniat, & ius sit aliquanto copiosius, quàm caseus. Nam caseus combibit, & fit vitiosus, nisi multum semper supernatet. Vas autem cùm impleueris statim gypsabis, deinde post dies viginti licebit aperiri, & vti qua voles adhibita conditura. Est autem etiam per se iniucundus.*

VSVS IN MEDICINA.

Ad morsus venenatos. Lib. 5. c. 7.

AD morsus venenatos optimè auxiliatur (inquit Aetius) si statim post cucurbitas plagæ imponantur animalia parua discerpta, & adhuc calentia, velut sunt gallinæ, agni, porcelli. Venenum enim exsugunt, & dolores leniunt. Idem ferè scribit Cornelius Celsus, dicens curationem communem aduersus omnes morsus serpentium; *si neque qui exsurgat*, inquit, *neque cucurbitula est, sorbere oportet ius anserinum, vel ouillum, vel vitulinum, & vomere: Viuum autem gallinaceum per medium diuidere, & protinus calidum super vulnus imponere, sic vt pars interior corpori iungatur: Facit id etiam hædus agnusque discissus, & calida eius caro statim super vulnus imposita.* Marcellus Empiricus aduersus caniciem mi-

mirum hoc recitat remedium: *Experieris verum remedium* (inquit) *si agnum candidissimi capitis decoxeris, atque inde caput eius, quem canum esse nolis, vngi praeceperis.* Quòd si verò caput arietis coquas cum pulegio, chamæmelo, passulis, scolopendrio Brudus Lusitanus agens de victus ratione in quartana, effici (inquit) ius, & sorbitionem satis conuenientem ad siccum affectum. Idem febricitantibus ex pituita salsa, parari iubet, in qua sit duarum sorbitionum facultas, nempe hepaticæ, & petroselini absque aceto. Caput dicti arietis post decentem eius præparationem simul cum hordeo, violis, petroselino, hæpatica, pulegio, thymo, passulis, prunis, radicibus cichorij, & petroselini, inquit, coquito, fac, vt crebrò febricitans decoctum sorbeat. Ius caulis ex carne arietum priuatim (teste Plinio) aduersus cantharidas valet. Auicenna verò carnem arietis adustam scribit vtiliter illini morphææ, & impetigini: Conferre etiam morsibus serpentum, & scorpionum, & cum vino, canis rabiosi. Cinerem eiusdem mederi oculi albugini. Idem Plinius cinerem seminum arietum ad cacœthe vlcera commendat, cum lacte muliebri diligenter primùm elutis lintheolis, & cerebrum vtilissimum, ait, esse ad dentitionem. Gesnerus in manuscripto quodam codice Germanico tale medicamentum ad mentis alienationem, & desipientiam vitio cerebri obortam reperisse sese scribit: Caput arietis nondum experti venerem, vno ictu amputatum, cornibus tantum demptis integrum cum pelle, & lana in aqua benè elixabis, tum aperto cerebrum eximes, & addes aromata: cinnamomi, zinziberis, nucis moschatæ, macis, caryophillorum ana vnciam semis; horum pollinem cerebro admiscebis in patella ad prunam non magnam diligenter agitando, ne aduratur, quod facilè fieret: Curabis autem ne nimium deficcetur, sed ita coquatur, ne siccius fiat vitulino cerebro ad cibum parato. Sat coctum fuerit, vbi benè commiscueris ad prunam: sic conditum seruabis, & per triduum ægro quotidie dabis, ita vt horis pòst duabus cibo, potuque abstineat. Sumi potest cum pane, vel in ouo, vel ex iure, vtcumque modò deuoretur ab ægro. Danda interim opera ne loco lucido æger sit, & vt ad quatuordecim dies eodem victu vtatur, quo vti solent, quibus detractus est sanguis, & vino caput tentante abstineant. Sunt qui breui tempore iuuentur; Aliqui demum septem aut octo septimanis medicamento assumpto. Consultum autem fuerit medicamentum à tribus mensibus repeti. Rhasis, & Albertus testantur oculos aquam patientes inunctos ouis cerebro iuuari. Plinius ad dentitionem cerebrum pecoris vtilissimum esse ait. Idem & Galenus asserit, sed mel iubet adijci, itaq; vehementer profuturum dentientibus pueris. Sed & idem Plinius ad dentitionem magnificè iuuare ouis cerebrum, ait, gingiuis illitum. Albertus ventrem arietis cum vino coqui iubet, & aqua admixta ouibus in potu dari contra pestilentem morbum ouium, sed hoc oportuit inter ouium remedia recensisse. Decoctum pedum agnorum in vesicæ doloribus prodest; vt scribit Plinius, vt Marcellus, strangu-riosis. Idem Plinius, testiculos arietinos inueteratos, tritosque dimidio denarij pondere in aqua, vel lactis asinini hemina, comitialibus morbis vtiles tradi ait, sed interdici vini potum, quinis diebus antè, & postea, & Sextus Empiricus inquit, arietis testiculi opoli tres potati cum aqua, caducis medentur. Habemus & apud eundem Plinium, vt lanugo tardior fit pubescentium, mangones illinere sanguinem è testiculis agnorum, qui castrentur, huncque euulsis pilis illitum etiam contra virus proficere. Magna vis & pulmonibus arietum, vt idem ait, excrescentes carnes in vlceribus ad æqualitatem efficacissimè reducunt, & Marcellus ait, pulmo arietis calidus appositus carnes excrescentes in vulneribus exæquat, & reprimit. Pecudum pulmo præcipuè ex ariete, apud eundem Plinium, & assus præsumptus arcet ebrietatem, vt alicubi etiam scribit. Liuentia etiam, & suggillata in tenues secti membranas istiusmodi pulmones calidi impositi emendant. Sextus verò ait: Liuores, & suggillationes pulmo arietis concisus minutatim, & impositus, statim sanat, & nigras cicatrices ad candorem perducit, & à calciamentis læsos pedes sanat: Ex Plinio, qui sic habet. *Liuentia, & suggillata pulmones arietum, pecudumque in tenues consecti membranas calidi impositi emendant.* Ait item: *attritus calciamentorum sabus,* inquit, *& ruptis pedibus pulmo arietis impositus, omni asperitate læuigata, molestiam tollit.* Et Macellus: *Perntonisus, agninus pulmo, vel arietinus vritur, & cinis eius cum oleo imponitur, vel ipse crudus admotus, pernionum vlceribus vtiliter alligatur.* Attestatur etiam arietini pulmonis, dum in craticula assatur, succum exceptum, myrmecias, quæ in veretro nasci solent, vnctione sua purgare, & discutere, & hoc etiam ex Plinio scribente; *Verendorum formicationibus, verrucisque medetur arietini pulmonis inassati sanies.* Liquor verò ille arietis, qui à pulmone decocto destillat, authore Aesculapio, tertianas, & renum morbum in eis natum sanat. Phreneticis idem pulmo prodesse videtur, vt annotat Plinius, calidus circa caput alligatus: Et Serenus inter remedia ad phrenesin hoc etiam recitat:

Ad caniti. *Li.3.c.16* *Ius ad siccos affectus* *Cap.13.*

Li.29.c.5.

Li.30.cap.13.

Decoctum pedum.

Testiculi.

Pulmonum vires.

Con-

Conuenit hic calidis pecudum pulmonibus aptè
Tempora languentis medica redimire corona.

Sed & lethargicis pulmonem pecudis calidum circa caput adalligari vtile putant, vt citat Plinius,& podagras lenit, & vt addit Marcellus, calidus, & recens, qui præterea *pulmo pecudis*, inquit, ideſt, *ouis, dyſentericos recreat decoctus cum liui ſemine, ita vt & caro manducetur & aqua illa potetur.* Santes Ardoinus ex Kiranide teſtatur pulmonem agni ſiccum, & tritum in potu datum eos ſanare, quibus datum eſt venenum. Si vteros purgare voles (inquit Hippocrates) primùm quidem hordeum oleo imbutum in prunis ſuffire oportet: poſtridie verò carnem ouillam coquere cum hordei decocto ſub dio per noctem expoſito. Sit autem decoctum hordei congij menſura, & valde ipſas coquito. Vbi ferè coctæ fuerint, leuiter tepidas edat, & iuſculum ſorbeat. Poſtridie autem thus, & pulegium tritum melle ſubactum, & lana exceptum ad triduum ſubdito. Iecur ouium nyctalopes ſanare tradit Plinius, ſed efficacius quidem eſſe fuluæ ouis, additque decocto eius oculos ablui ſuaderi. Marcellus verò iecur ouillum interpretatur ouis candidæ, idque diſcoctum cum aqua madefactum, contritumque, & oculis ſuperpoſitum nyctalopas purgare aſſerit. Aliàs etiam Plinius, ouium iecur, oculis cruore ſuffuſis, eximiè prodeſſe, memorat. Si pariens inflata fuerit, Hippocrates hepar ouillum, aut caprinum calido cinere obrutum, edendum dare iubet meracius, ad dies quatuor & vinum bibere vetus. Lion pecudis, ideſt, ouis toſtus, & in vino tritus, potuſque illo reſiſtit, teſte Plinio, qui & alibi ſcribit, tormina ſanare ſimiliter toſtum, atque è vino potum. Et alibi etiam ſuperſtitioſum hoc recitat medicamentum: *Pecudis lien recens magicis præceptis ſuper dolentem lienem extenditur, dicente eo, qui medeatur, lieni ſe remedium facere: Poſt hæc iubent eum in pariete dormitorij eius, tectoue includi, & obſignari annulo, terque nouies carmen dici.* Legitur & hoc apud Marcellum, ſed de liene agni: *Si quis* (inquit) *agnum recens natum confeſtim manibus diuellat, lienemque eius, vbi extraxerit, calidum ſuper lienem dolentis imponat, ac faſcia liget, & dicat aſſiduè, remedio lienis facio: poſtera die ſublatum, de corpore eius parieti cubiculis in quo lienoſus dormire ſolitus eſt, luto prius illito, vt inhærere poſſit, imponat, atq; ipſum lutum ſeptem ſignaculis ſignet ad ſingula dicens: Lieni remedium facio: hoc tale remedium ſi ter fecerit, in omne tempus lienoſum, quamuis infirmum, & periclitantem ſanabit.* Idem Marcellus, cinerem ex oſſibus agnorum vlceribus, quæ non trahunt cicatricem, rectè adhiberi ſcribit. Plinius paulò aliter; Magna (inquit) vis & in cinere pecudum fimi ad carcinomata addito nitro, aut cinere ex oſſibus feminum agninorum, præcipuè in his vlceribus, quæ cicatricem non trahunt. Veſicam ouillam, aut caprinam vſtam Galenus bibendam præbere iubet his, qui ſe in ſomno permingunt, idemq; remedium ceu ſingulare quiddam repetunt Mizaldus, & Altomarus, aiuntq; vtile eſſe ijs, qui inuiti reddunt vrinam. In mulieribus malis membranæ à partu ouium proficiunt, teſte Plinio, vt in capra referemus. Sanguinis hædini recentis antequam coaguletur vnciam cum aceto mixtam, & triduo potam vomitui ſanguinis conferre, & ſimiliter ſanguinem agni, author eſt Auicenna. Sed Galenus lib. 10. simpl. de hædino tantùm ſanguine hoc remedium à Xenocrate ſcriptum, refert. Ibidemque agninum, inquit, ſanguinem aliqui Epilepſiam curare prodiderunt, quod mihi experiri non placuit. Quod ſi quis periculum facere voluerit, ſat ſcio reprehenſum iri ab eo, qui talia ſcripſerunt. Omnia enim remedia, quæ in potu Epilepticos iuuant, vim incidendi habent, quæ agnino ſanguini nulla ineſt. Attamen Auicenna ſanguinem agni cum vino Epilepſiam ſanare aſſerit. Vt mulier concipiat, Aetius dorcadis, hædi, leporiſque coagulum, & fel cum agnino ſanguine, medullaq; ceruina, nardino & roſaceo oleo commiſcet, & poſt purgationem, vteri ſcilicet, ſubdit. Quidam, teſte eodem Galeno, ſuum domeſticarum bile, ſiue felle vtuntur ad vlcera aurium, medicamento vtique non reprobo, ſed pro affectus magnitudine alia etiam atq; alia alterius animalis bilis poteſt congruere, nam vbi vlcus diuturnum fuerit, multamque ſaniem puſque contineat, etiam ſicciorem bilem adhibebis, puta ouium, quæ paulò eſt acrior ſuilla. Tantum Galenus. Certè Plinius, fel pecudis cum melle aures purgare, tradit, & Marcellus inquit: *Fel ouillum mulſo mixtum ſi clyſterio addideris, & inde auriculas irrigaueris, expurgatis vlceribus, certiſſimam ſanitatem conſequeris*, additque: *Idem fel cum lacte mulieris inſtillatum, etiam ruptas interius auriculas certiſſimè ſanat.* Teſtatur inſuper Hali, fel arietis aurium dolori mederi, qui eſt ex frigiditate. Cum lacte mulierum ruptis, & conuulſis, ſed ouium prodeſſe dicunt, teſte Plinio, qui idem cum melle, ſed præcipuè agninum ad comitiales morbos laudari ait. Idem aſſerit & Sammonicus. Tolluntur eodem felle ouillo porrigines cum creta Cimolia illita capiti, donec inareſcat: Marcellus mirum hoc ſcribit eſſe remedium, ſed pro porrigines habet prurigines. Rhaſis, & ex eo Albertus, cancrum, ſiue carnis corroſionem, ſi ouis felle inungatur, manifeſtè iuuari, profitetur. Fel arietis cum ſeuo ſuo lenit podagras, vt Marcellus,

Lib. de nat. mulier.

Iecoris vis medica.

Lienis facultas.

Veſicæ vſus medicus.

Sanguinis hædini, & agnini efficacia.

Fellis.

Li. 30. c. 8.

cellus,& Plinius scribunt. Quidam verò obscurus citans Dioscoridem,tradit fel veruecinum lanis adhibitum, & in vmbilico positum,ventrē soluere infantium. Contra venena omnia lac ouium calidum valet,teste Plinio,præterquā ijs,qui buprestin,aut acconitum biberint.Idem scribit Alicam peculiariter longo morbo ad habitudinem redactis subuenire ternis eius cyathis in sextarium aquæ sensim decoctis,donec omnis aqua consumatur:postea sextario lactis ouilli,aut caprini addito per cōtinuos dies,mox adiecto melle.Talis sorbitionis genere emēdari syntexes. Contra quartanas quidam referente eodem deuorari iubent hirundinum fimi drachmam vnam in lactis caprini,vel ouilli,vel passi cyathis tribus ante accessiones.Tonsillas item,& fauces lactis ouilli gargaritionem adiuuare. Legitur hoc postremum remedium etiā apud Marcellum: lac caprinum,vel bubulum,vel ouillum recens mulsum,dum calet,vel etiam calefactum gargarizatum,tonsillarum dolores,& tumores citò sanat.Medicamenta quædam etiam ad phthisin ex lacte bubulo propinātur.Ouilli lactis sextario si quis adijciat(inquit idē Marcellus)cnici purgati denarios quatuor,& discoctum ita ebibat,molliet ventrē.Aron (authore Plinio)interaneis exulceratis ex lacte ouillo bibendum datur: ad tussim in cinere coctū ex oleo: alij coxere in lacte,vt decoctū biberetur. Dioscorides alui exulceratos fluores,& tenesmos ouillo, bubuloue, aut caprino lacte sisti ignitis calcolis decocto tradit. Et Marcellus ait:Lac ouille,quod candentibus glareæ lapidibus in ipsum lac demersis excoquatur,dysenterico potui cum ipsis lapidibus datū efficaciter prodest. Et rursus: Si torminosi, vel cæliaci (inquit)propter frequentes desurrectiones viribus deficientur, dandum erit illis lac ouillum, aut caprinum tepidum per se vel etiam decoctū cum butyro. Plinius verò ait, infundi quoq; lac contra rosiones à medicamentis factas,& si vrat dysenteria,decoctum cum marinis lapillis, aut cum ptisana hordeacea: Item ad rosiones intestinorum bubulum,aut ouillum vtilius. Alibi etiā ait: Satyrij duo genera &c.prioris radix in lacte ouis colonicæ data,neruos intendit;eadem ex aqua remittit. Serum verò lactis ouilli (ex sententia Crescentiensis)ventrē mouet,& bilem expurgat.De butyro hæc reperio:Reduuias,& quæ in digitis nascuntur pterygia tollunt(inquit Plinius)canini capitis cinis,aut vulua decocta in oleo superillito butyro ouillo cum melle. Et vlula auis cocta in oleo,cui liquato miscetur butyrum ouillum,& mel ad vlcera sananda valet.Habet & caseus ouillus vsum medicum,vetus enim (vt testatur Plinius)dysentericos recreat:Et Marcellus ait:Caseus ouillus vetustus in cibo sumptus,vel rasus,& cū vino potus,cœliaco medetur:Hippocrates de morbis muliebribus in capite,quod cōtinet medicamenta,quæ secundas educunt,& menses detrahūt &c.ouiculæ,aut capræ cornu tusum,& hordeum tostum,& fresum,oleo subigi,ac suffiri iubet.Marcellus verò cornu arietis vri vult,cineremq; eius cum oleo conteri, atque inde derasum caput frequenter vngi ad crispandum capillum. Vngulæ arietis cinis cum melle muris aranei morsum sanat (teste Plinio) Valerianus imponendum exprimit. Coagulum agninum Plinius aduersus omnia mala medicamēta valere scribit:& contra omnia venena pollere. Item contra pastinacam,& omnium marinorum ictus,vel morsus sumi drachmæ pondere ex vino : Muris item aranei morsus sanari eodem in vino poto,& Dioscorides hędi,agni hinnuli &c.coagula similes naturas sortiri,ait,cōtra aconiti potum in vino,& concretum lac in aceto conuenienter assumi afferit, Auicennaq; venenosos omnes morsus sanare. Habet & alias facultates; infantibus enim, qui lacte cōcreto vexantur,præsidio est(teste Plinio) ex aqua potum:aut si vitiū coagulato lacte acciderit, discutitur coagulo ex aceto dato. Sistit itidem sanguinem è naribus omne quidem coagulum ex aqua, sed maximè agninum subditum,vel infusum etiam si alia non prosint. Et Marcellus asserit ex aqua subactum,& infusum naribus fluentibus mirè prodesse.De seuo ouiū notandum est,aliquando simpliciter(de quo priore loco agemus) aliquando ex renibus,vel omento priuatim nominari. Quidam innominatus eo ad ignem liquato linteum intingi, & parti adustæ imponi iubet, atque ita curari asserit.Marcellus verò Malandriæ,& frigore partibus adustis prodesse scribit cuiuslibet pecudis seuum cum alumine tritum, vel excoctum, & ceroti modo impositum.Pernionibus quoque imponitur (teste Plinio) cum alumine. Et apud Sextum habemus sepo arietis scabiem vngi admixta sandaracha,& subinde radi,hocq; & ad perniones facere,sed cum alumine mixtum. Vetus cum cinere è mulierum capillis furūculis mederi dicitur (teste Plinio.) Cicatrices ad colorem reducit,vt dictum est, pecudū pulmo, præcipuè ex ariete, sed seuum ex nitro,vt idem tradit. Paniculas aperit cum sale tosto appositum,vt Marcellus testatur. Rursus Plinius: Cantharidas illitas dicit prodesse licheni cum succo taminiæ vuæ,vel seuo ouis, vel capræ: tollit (eodem authore) vnguium scabritiem, & articulis luxatis præsentaneum est remedium cum cinere è capillo mulierum.Dysentericos recreat decoctum ex vino austero, & ilio medetur, & tussi veteri. Et Marcellus ait seuum ouillum decoctum in vino

Lactis vires.

Seri.

Butyri.

Casei.

Cornu.

Vngulæ

Coaguli.

Seui.

vino auſtero, & calidum potui cæliaco datum manifeſto remedio eſſe, aitque ſimiliter decoctum tuſſi mederi, & Abſyrtus Hippiatrus in tuſſi equorum eodem vtitur. Galenus ad varia oculorum vitia caprinum, ouillumue adipem calida aqua madẽtem imponi iubet. Dioſcorides verò adipem hircinum, vt qui validiſſimè diſcutiat, podagricis auxiliari teſtatur cũ fimo capræ, & croco impoſitum: Huic proportione reſpondere ouillũ; Et obſcurus quidam eundem citans adipem veruecinum ſuillo ſimilẽ vim habere ait, hyſtericaſq; aut ani cauſas vtiliter curare, & ambuſtis auxiliari. Curatur hoc modo ex ſentẽtia Dioſcoridis, quemadmodũ & ſeuum hircinum, & ceruinum. Elotum & tunicis exemptis pilæ emollendũ tradito, ac manibus fricaro affuſa paulatim aqua donec ne amplius quidem cruentũ virus excernatur, aut pingue aliquod innaret, ſed nitida ſpectetur: Deinde in ollã fictilẽ conijcito, & adiecta aqua, vt ſupereminear, leui pruna liquefacito, & moueto, atq; in aquã colato, cùmq; refrixerit, iterum in loto fictili eliquato, & quæ antè diximus facito: Tertiò ſine aqua liquefactum, in perfuſam liquore pilam colato, refrigeratumque recondito. De altero verò ſæuo hæc reperio. Scribit Geſnerus pinguitudinẽ exteriorem (inter carnem, & cutim) inter poſteriora crura priuatim ad morbos quoſdã requiri, ſeſe intellexiſſe: ſeuum verò pecudis à renibus euulſum admixto pumicis cinere, & ſale. Marcellus rectiſſimè dolentibus & tumentibus veretris imponi refert. Et Plinius ait; ſeuũ ex omento pecudis, præcipuè à renibus admixto cinere pumicis, & ſale cæteris verendorum vitijs (de formicationibus, & verrucis prius dixerat) mederi, & vterque teſtatur ſeuum ex omento pecudum illitũ, ſanguinem nariũ ſiſtere. Medulla ouilla quinto loco poſt ceruinam, vitulinam, taurinam, & caprinam laudatur à Dioſcoride. Medullam agni ad ignem liquefactam Albertus cum oleo nucum, & ſaccharo albo deſtillatam ſuper ſabathum (zambac purum, Rhaſis) & ſic epotam diſſoluere ait calculum veſicæ, & conferre mingenti ſanguine, & ad dolores virgæ, veſicæ, renum. Idem Albertus vrinam ouis rubræ, aut nigræ perutilẽ eſſe ait hydropi, ſed præcipuè, ſi cum melle fuerit mixta, atqui Rhaſis hoc tradit de ſtercore ouillo. Chiron Centaurus vero apud Vegetium Hippiatrum iumento, quod profluuio attico (vox corrupta) ceperit labore, ita vt viridis ei, aut pallidus per nares humor erũpat, ex lotio humano, aut arietino duas cotylas cum vino, & cyatho olei roſacei putat eſſe miſcendas, & per nares, quæ humorem funeſtum egerunt, dirigendas, eamque curationem, & pulmoni ſanitatem, & naribus ſiccitatem præſtare confirmat: Plinius ſordes aurium, & mammarum pecudis denarij pondere cum myrrhæ momento, & vini cyathis duobus morbo regio reſiſtere ſcribit. Stercoris verò, ſiue fimi vſus eſt plurimus. Medicus quidã medicamentorũ peritus in Myſia Helleſponti (teſte Galeno) ouium vtebatur ſtercore ad acrochordonas, & myrmecias, & thymos, & furunculos duros, quos clauos nominant, aceto videlicet diluens, quin & vlcerum ambuſta ad cicatricem illo ducebat, nempe ſtercus hoc ceroto roſaceo commiſcens. Sed & caprino ſtercore ambuſtos ſimiliter curabat parum eius cerato eidem longè copioſiori admiſcens. Sed & apud Dioſcoridem habemus fimum ouillum ex aceto illitum ſanare epinyctidas, clauos, penſiles verrucas, thymos, & ambuſta igni, roſaceo cerato exceptum. Eademq; ferè Rhaſis & Albertus tradunt: Fimum, inquiunt, ouillum cum aceto illitum verrucas tollit, & variolas, quæ nominantur aſſatæ; & cum cerato roſacco, ambuſta. Alias etiam, inquit idem Rhaſis, ſtercus iſtud cum melle impoſitum mederi verrucis leuibus, & carnem excreſcentem abolere, item formicam. Et Marcellus ait; Fimus ouillus recens, manibus ſubactus, & emplaſtri more appoſitus detergere verrucas. Plinius autem cum cera cõmixtum mederi ambuſtis, & clauos pedum impoſitum ſanare; item verrucas omnium generum; incipientibuſq; carbũculis occurrere. Galenus ex oleo tritum inſtar cataplaſmatis imponi iubet ad vulnera recentia gladio, aut ligno illata. Sed Serenus cùm proximè de luxatis ſcripſiſſet, inquit:

Seuum vt curetur.

Medullæ facultas.

Vrinæ.

[illegible] l.c.17.

Stercoris.

Cap. 43.

> *Aut ſi concluſum ſeruauit tibia vulnus,*
> *Stercus ouis placidæ iunges, adipeſque vetuſtos,*
> *Pandere, quæ poterunt vlcus, patuloque mederi.*

Eumelus Hippiatrus ſi detorta ſit iumẽti ceruix, fimum ouillum cum vino vetere, & oleo miſceri iubet, eoq; calido ſæpè perfricari ceruicem. Plinius contra omnium phalangiorũ morſus remedio eſſe, ait, pecudum fimi cinerem illitũ ex aceto. Et alibi dicit, aduerſus ſerpentium ictus efficax haberi fimum pecudis recens in vino decoctum, illitumque. Si equus vngulam pertuderit, Vegetius ouinum ſtercus cum aceto miſcet, & imponit, quamquam alij caprinum efficacius credant. Magna vis & in cinere pecudum fimi, inquit Plinius, ad carcinomata addito nitro, aut cinere ex oſſibus feminum agninorum, præcipuè in his vlceribus, quæ cicatricem non trahunt; Fimo quoq; ipſo ouiũ ſub teſta calefacto, & ſubacto, tumor vulnerum ſedatur, fiſtulæ purgantur, ſananturq; item epinyctides. Alopecias replet eiuſdem fimi cinis cum oleo

Fimi cineris vis.

cyprino,

cyprino, & melle. Sed & Paulus Aegineta testatur expleri alopecias non caprino tantum, sed etiam ouillo fimo, Græcos quosdã scripsisse. Abscessui oborto in radice auris prodest emplastrum ex stercore ouis cum pinguedine anseris, aut gallinæ, vt tradit Rhasis, apud quem etiam legimus stercus ouis potum pondere drachmæ cum decocto caprifolij valere contra icterum. Ad dolorem colicum remedium physicum ex Marcello: Stercus ouis montanæ mense Septembri deficiente luna pridie inclusæ, manè excipies, & sole durabis, atq; in puluerem rediges, & habebis in vase vitreo, siue stanneo, cum vsus exegerit cochleare plenum colico ex aqua calida, si febricitauerit, sin syncerus erit, cum vino, per triduum dabis. Si splen exterius inungatur stercore ouillo vsto (Albertus addit, ex aceto) imminui excrementum eius, Rhasis author est. Ad calculum idem Marcellus tale recitat remedium; Ibisci libram vnam, stercoris ouilli recentis pugillos duos, axungiæ veteris pugillos duos; hæc omnia contrita pariter miscebis, & in lana succida renibus appones emplasti modo; statim proderit. Podagras lenit fimum illud, quod liquidum reddunt (teste Plinio) qui & in mulieribus malis membranas à partu ouium proficere scribit, & fimum quoq; pecudis eosdem vsus habere. Tradit item, fimo agnorum, priusquam herbam gustauerint, in vmbra arefacto, mitigari dolores faucium, & vuæ, idemq; testatur Marcellus. Iam verò pura vellera, aut per se imposita cæcis doloribus, aut accepto sulphure mederi, testatur Plinius, tantumq; pollere, vt medicamentis quoque superponantur. Sextus peculiariter lanam arietis nigram intinctam in aqua: deinde in oleo, & suppositam locis dolorem tollere asserit, & suffumigatam, ante prolapsam vuluam reprimere. Pugnacis arietis è medio cornuum lanas suffitas Nicolaus Myrepsus imponi iubet loco dolenti in hemicrania, doloremque sedari promittit. Alij cinerem huius lanæ ex aceto imponunt, sic enim Marcellus: Lanam arietis de fronte velles, & combures in operculo ollæ nouo, & in mortario confricabis, atque ex aceto fronti illines ad capitis dolorem. Serenus in morbo regio inquit:

Vellerum vis.

Vellera cum viuo suffiri sulphure prodest.

Testatur verò etiam Plinius lanam per se conchylio infectam magnoperè auribus prodesse. Quosdam aceto, & nitro madefacere, & alibi scribit: Ibisci radicem ante solis ortum erutam inuolui lana à quibusdam, coloris, quem natiuum vocant, præterea ouis, quæ fœminam peperit, strumisq; vel suppuratis alligari. Inquit & alibi, arietis vellera lota frigida ex oleo madefacta in muliebribus malis inflammationes vuluæ sedare, & si procidant, suffitu reprimere. Ad hæc Lais, & Salpe canum rabiosorũ morsus, testante eodem, leniri aiunt, & tertianas, quartanasq; febres menstruo in arietis lana arietis nigri argenteo brachiali incluso. Et alibi, inquit idem Plinius: partus adiuuari putãt, si in arietis lana alligatum cucumeris syluestris, semen inscientis lumbis fuerit, ita vt protinus ab exitu (scilicet fœtus) rapiatur extra domum. Cinis crematarum lanarum, ex sententia Dioscoridis, crustas obducit, excrescentias in carne cohibet, & vlcera ad cicatricem perducit, (eadem ferè Plinius de œsypo scribit, vt modò patebit) Mundæ autem, & carptæ in fictili crudo cæterorum more vruntur. Nec secus fimbriati marinarum purpurarum flocculi, cremari solent. Aliqui cũ sordibus lanas carpunt, & melle irrigant, eodemque modo vrunt. Alij in fictili oris patuli verucula inter se distantia componunt, & concerptas, carminatasque lanas oleo ita suffusas, vt ne stillare quidem possint, assulis tædæ subiectis, & eisdem, lanisq; permutatim interstratis, leuiter succendunt, & vstas tollunt: quod si è tæda pix, pinguitudoùe vlla profluxit, collecta reconditur. Lauatur ad oculorum medicamenta: cinerem in labellis, aqua addita manibus confricant, & considere patiuntur, idq; sæpius mutantes aquam, donec linguam adstringat, nec mordeat. Tantum Dioscorides. Galenus lanæ vstæ vim tribuit acrem pariter, & calidam vnà cum partium tenuitate, itaq; molles nimiumque humidas vlcerum carnes celerrimè eliquare testatur. Indi & in medicamenta desiccatoria: vri ea tanquam alia plurima iubet ollam implendo nouam quam tegat operculum multis foraminibus perfusum. Cinis lanæ succidæ illinitur (inquit Plinius) attritis, vulneratis, ambustis, & in oculorum medicamenta additur; item in fistulas, aurésque suppuratas. Adhæc detonsam eam, alij verò euulsam decisis summis partibus, siccant, carpuntque & in fictili crudo componunt, ac melle perfundunt vtrumque. Alij hastulis tædæ subiectis & subinde interstratis, oleo aspersam accendunt, cineremque in labellis aqua addita, confricant manibus, & considere patiuntur, idque sæpius mutantes aquam, donec linguam adstringat leniter, nec mordeat, tunc cinerem reponunt. Vis eius septica est, efficacissimèq; genas purgat. Hactenus Plinius, sed pro vi septica, reponendum videtur vis smectica. Vulneribus quibuscunque Serenus inquit:

Cineris lanarũ vsus.

Succida cum tepido nectetur lana lyæo,
Ambustæve cinis complebit vulneris ora.

Idem ambustis igni:

Aut tu ſuccoſa cinerem perducito lana.

Marcellus lanam ouiculæ de inter femora velli, & comburi iubet, & in aceto intingi, & ſuper tempora caput dolentis ligari: Et aliàs arietis quàm pinguiſsimi lanam plenam ſuis ſordibus combuſtam, & in puluerem redactam prodeſſe aſſerit plurimũ, ſi eo cinere ex aqua locum inguinum perfricaueris. Ad ſpirandi difficultatem Galenus ouium pilos, qui circa anum ſunt, vſtos, atritos in dulci vino propinat. Plinius ſcribit: vellerum cinerem genitalium vlceribus mederi, nec non & paſsionibus pecudum. Quæ verò lana ſuccida vocetur, oſtendit Varro his verbis: *Tondentur oues quo tempore inter æquinoctium vernum, & ſolſtitium ſudare cœperint, à quo ſudore recens lana tonſa ſuccida eſt appellata* Græci ῥυπαρὰν dicunt. Ionia ſinypen, alij œſypiram, hoc eſt, ſordidam, & cũ œſypo ſuo nominant teſte Hermolao. Hippocrates teſte Cornario lanas ſuccidas etiam ἔρια πινόεντα vocat, & ἔρια πινώδη, nam & πῖνος vox, inquit, œſypi, ac ſordium ſignificationẽ habet Plinius laudatiſsimam eſſe ait ex collo, natione verò Galaticam, Tarentinam, Atticam, Mileſiam, atq; omnibus lanis ſuccidis vſum eſſe medicatum. Idem de ouis collo attonſam laudat in epiſtola ad Marcellum Empiricum. Succidæ lanæ, inquit Dioſcorides, molles, & de collo feminibuſque laudatiſsimæ habentur. Subueniunt inter initia vulneribus percuſsis, deſquamatis, liuidis, oſsibus fractis, aceto, oleo, aut vino imbutæ: ſiquidem facilè ſuccos combibunt, quibus immerguntur, & ob pecudum ſordem (ſic .n. œſypum vocant) emolliunt. Capitis, ſtomachi, aliorumque partium doloribus cum aceto, & roſaceo efficaciter imponuntur. Sic etiam Plinius. *Succidam*, inquit, *imponunt, & deſquamatis, percuſſis, liuidis, contuſis, colliſis, contritis, deiectis, capitis, & alijs doloribus, ſtomachi inflammationibus ex aceto & roſaceo:* ait item præter cultum & tutelam contra frigora ſuccidæ plurima præſtant remedia ex oleo, vinoque aut aceto prout quæque mulceri, morderique opus ſit, & adſtringi, laxariq; luxatis membris, dolentibuſvè neruis impoſitæ, & crebrò ſuffuſæ. Quidam etiam ſalem admiſcent luxatis. Alij cum lana rutam tritam, adipemq; imponunt. Item contuſis, tumentibuſque. Ait etiam Galenus lanam ſuccidam aptè ſuſcipere irrigationes, ſiue embrochas, quæ adhibentur contuſis, & quomodocunq; percuſsis, vt quæ vtilitatem ex illis proficiſcentem promoueat, idq; propter œſypum: lotam verò, nec amplius œſypum habentem, materiam tantùm eſſe idoneam excipiendis liquoribus, quæ irrigãtur. Canis rabioſi morſibus inculcata lana ſuccida poſt diem ſeptimum ſoluitur, teſte Plinio, reduuiaſque ſanat ex aqua frigida, ex oleo calido humidis appoſita medetur, vt ait Marcellus. Quin & vlceribus vetuſtis imponi cum melle: vulnera ex vino, vel aceto, vel aqua frigida, & oleo ſanare idẽ Plinius tradit, at Dioſcorides vulneribus inter initia ſubuenire. Apud Serenum vbi ait oſsibus fractis:

Conueniet cerebrum blandi canis addere fractis,
Lintea deinde ſuperque inductas nectere lanas.

intellige lanas ſuccidas, quas fractis oſsibus auxiliari, Dioſcorides quoq; docet. Refert Herodotus Pœnos paſtorales in filijs quadrimis venas verticis lana ſuccida inurere nonnullos venas temporum, ne vnquam ſcilicet pituita defluens è capite officiat: Eaq; de re ſe eſſe dicere, optima valetudine. Quod ſi pueris inurendis ſpaſmus cõtingat, vrina hirci aſpera eos liberari. Si talum, aut vngulam bouis vomer læſerit, picem duram, & axungiam cum ſulphure & lana ſuccida inuolutam candente ferro ſuper vulnus inuri iubet Columella. Prodeſt eadem phreneticis ſuffitu, vt ait Plinius, & Serenus ad phreneſin calidi pecudis pulmones, inquit, circumponantur, illotis etiam ſuffire memento: Oculus cruore ſuffuſus eximiè prodeſt, authore Plinio, columbæ præſertim maſculæ ſanguis ex vena ſub ala, ſed ſuperimponi oportet ſplenium è melle decoctum, lanamq; ſuccidam ex oleo, vel vino: ait etiam lanas habere cum ouis ſocietatem, ſimul fronti impoſitas contra epiphoras, ſed non opus eſſe eas in hoc vſu, vt radiculæ ſint curatæ, neq; aliud, quàm candidum ex ouo infundi ad pollinem thuris. Plinius ſanguinem in naribus ſiſti ait lana ſuccida cum oleo roſaceo, & alio modo auribus ſæpius obturatis indita. Et Marcellus: *Lana ſuccida*, inquit, *conijcitur in aures cum oleo roſaceo, & auriculæ de lana ſuccida obturantur, & ita ſanguis profluens continetur*. Et aliàs ait: *Lana ſuccida ex oue fœmina decerpta, atq; intorta madefactaque roſa liquida, ſanguinis abundantiam reprimit*. Et Plinius lanam ſuccidam ex ariete ſanguinem ſiſtere, ſi articulos extremitatum præligaueris, vt inde colligamus, ſiue ex mare, ſiue ex fæmina fuerit, vtrique eandem adſtringendi vim ineſſe: nam & Serenus ad ſanguinem è naribus ſiſtendum, inquit:

Lana madens oleo, ſed nondum lauta, roſato,
Hæc datur in nares, vel claudit denſius aures.

Teſte Plinio halitus oris gratiores reddere creditur: Confricatis dentibus, atque gingiuis admixto melle. Sed Marcellus, melle illita dentes perfrictos, miro modo candorem maximum

con-

Lanæ ſuccidæ vis & vſus.

Lib. 4.

consequi tradit. Rursus verò Galenus lanam succidam linteolo illigatam torreri iubet, adiecta deinde tertia salis portione, teri omnia simul, & perfricari hoc puluere dentes, atque ita à dolore præseruari. Eadem nitro, sulphure, oleo, aceto, pice liquida feruentibus tincta, (vt ait Plinius) & quàm calidissima, imposita bis die lumborum dolores sanat; Cæteris verò verendorum vitijs (de formicationibus, & verrucis prius dixerat) medetur ex aqua frigida per se imposita, subditaq; mortuos partus euocat, sistitque etiam profluuia mulierum: hinc & Serenus ait:

Succida lana malos remoratur subdita cursus,
Mortua quin etiam producit corpora partu.

Iam verò sordes lanis inhęrentes œsypum dici, supra ostendimus, & ex Galeno diximus cõcoquendi vim habere similem butyro, & simul parum digerẽtis facultatis. Idẽ tradit Aetius, & Dioscorides ait, œsypum excalfacere, explere vlcera, & emollire, pręsertim sedis, ac vuluę cum meliloto, & butyro, sed Plinius: *medetur*, inquit, *& vuluæ inflammationibus, & sedis rhagadijs, & condylomatis cũ meliloto, & butyro*. Diximus item superiùs in multorum codicibus tum græcis, tum latinis perperam pro œsypo poni hyssopum, quemadmodum & in hoc Plinij loco, *hyssopum ad vlcera manantia prodest*, legẽdum est œsypum, de cuius viribus ipse multa: vulneribus, inquit, medetur cum hordei cinere, & ærugine æquis partibus: ad carcinomata quoq;, ac serpentia valet. Erodit & vlcerum margines, carnesq; excrescentes ad æqualitatem redigit: explet quoq;, & ad cicatricem perducit (eadem ferè Dioscorides de cinere lanæ crematæ simpliciter tradit) Igni sacro medetur cum pompholige, & rosaceo. Somnos allicit cum myrrhæ momento in vini cyathis duobus dilutum (quo modo comitialibus etiam medetur, vt modò recitabo) vel cum adipe anserino, & vino myrrhite. Maculas in facie, cum melle Corsico, quod asperrimum habetur, extenuat, item scobem cutis in facie cum rosaceo impositum vellere. Quidam & butyrum addunt. Si verò vligines sint, fel caninum prius acu compunctas. Sed aliter legit Marcellus, cuius hæc sunt verba: *Oesypum cum melle Corsicano tritum, & appositum abolet de facie omnes maculas; quidam & butyrum addunt: si verò & vituli fimus, & fel caninum misceatur, medicamentum vtilius erit, ita vt pariter temperata omnia decoquantur*. Idem Marcellus œsypum ex oleo tritum, & instillatum capiti, pityriasi mederi asserit. Tradunt & comitialibus morbis vtile esse, referente Plinio, cum myrrhæ momento, & vini cyathis duobus dilutum (sed hoc modo etiam somnos allicit, vt paulò antè ex eodem dictum est) magnitudine nucis auellanæ à balneo potum: Scribit etiam oculis vtilissimum esse contra inflammationes, genarumque callum. Atqui etiam Dioscorides contra erosos oculorum angulos, scabiososque & genas, quæ occalluerunt, & ciliorum defluuia efficax esse, tradit: torreri autem in testa noua (nempe ad medicamenta oculorum iam dicta. Interpretes ineptè transferunt: donec redactum in cinerem, pinguedinem amittat.) Ex eo etiam fuligo colligitur, quæ in oculorum medicamenta commodè addi solet. Sed & idem Plinius: Quidam, inquit, œsypum in testa torrent, vt illius tale extimantes erosis, & duris genis, angulis scabiosis, & lacrymantibus. Dioscorides simpliciter attribuit, quæ fuligini eius Aetius ex Dioscoride se mutuari professus. Aetij verba hæc sunt. *Oesypus crematus vtilissimum fuliginem reddit, ad angulos oculorum erosos, sabiosos que, & ad palpeprarum callos, earumdemque depilationem*. Crematur interdum etiam in noua testa, donec exustus pinguedinem omnem amiserit. Ponatur testa super carbonibus, deinde, quod vstum est, colligatur, seruatumq; ad vsum teratur. Mihi quidem tum œsypum ipsum vstum, tum fuliginem eius eandem habere facultatem, ad oculorum præcipuè medicamenta Dioscorides, & Aetius sentire videntur. Dioscorides cum œsypi vires primùm simpliciter scripsisset: mox adit à nouo initio; Facit præterea ad angulos in oculis erosos, &c. non iam simpliciter scilicet, sed eo modo, quem subijcit: Vritur autem (inquit, nimirum ad prædictos vsus) in testa noua &c. Sed hoc interpretes non animaduerterunt. Dicitur verò etiam, teste Plinio, palpebras gignere, cum myrrha calidum penicillo illitum, & Marcellus scribit, glabris palpebris pilos induci, si œsypo, quod sub armis ouium nascitur adiecta myrrha, pariterque in mortario trita, spicillo calido loca pilis nuda perduxeris. Alicubi etiam Plinius ait, non oculorum modò vlcera, sed oris etiam, & genitalium sanare cum anserino adipe. Apud Aetium miscetur cerato imponendo aduersus phthisin, item epithematis ad pleuritidem, reiectionis maximè tempore. Sextus forcipes arietis, quas inter femora habet cum aristolochia, & myrrha æquis partibus potari præcipit, esseque ad regium morbum remedium optimum. Euocat menses, & partus, teste

Oesypi vires.

Sordes inter femora.

Dioſcoride, & cum anſerino adipe ſanat vlcera genitalium; ſedis item vitijs efficaciſſimum eſſe legimus apud Plinium, ſed quoſdam adijcere pompholygem, & roſaceum. Carbunculo in verendis, cæteriſque ibi vulneribus occurrere è melle cum plumbi ſquamis, podagras lenire cum lacte mulieris, & ceruſſa. Sed apud Marcellum pro ceruſſa legitur cera. Hydropicis ex vino addita modicè myrrha potui dari nucis magnitudine, aliquos etiam addere anſerinum adipem, & oleum myrtheum. Sordes ab vberibus eundem effectum habere, caudarum itidem ſordes concretas in pilulas, & ſiccatas per ſe, tuſaſque; in farinam, & illitas dentibus mirè prodeſſe, etiam labantibus, gingiuiſque, ſi carcinoma ſerpat. Atticum œſypum præferri ex Ouidio ſuprà dictum fuit, ſed & Plinius œſypo in Atticis ouibus genito palmam tribuit, & Galenus eundem cæteris præfert. Parandi modum tradit Dioſcorides his verbis: Succidæ molles radicula non curatæ calida aqua lauantur, & quibuſcunque ſordibus expreſſis, & in labellum oris ampli coniectis aqua infunditur magnoque impetu ligula, vti reſpumet, agitatur: aut lignea rude validiuſculè conturbatur, quò largius ſordida ſpuma colligi poſſit, deinde marina reſpergitur & conſidente pingui, quod ſupernatabat, collectoque in altero fictili vaſe, denuo aqua in labellum fuſa agitur: ſpuma iterum mari perfunditur, & demum eximitur: hoc tantiſper fieri ſolet, dum conſumpta pinguedine nihil prorſus ſpumæ extet: collectum œſypum manibus emollitur, & ſi qua inſedit ſpurcitia, confeſtim demitur, excluſaque ſenſim omni aqua, recentique affuſa, manibus miſceatur, donec admotum linguæ œſypum adſtringat leuiter, nec mordeat: atque pingue, candidumque ſpectetur, tum in fictili vaſe conditur. Verùm omnia feruido ſole fiant. Nonnulli excolatum pingue, frigida aqua eluunt, & manibus non ſecus atque creatum mulieres confricant: ita enim candidius redditur. Alij elotis lanis, & ſordibus, quibuſcunque exemptis, ac lento igni in æneo vaſe ex aqua decoctis, pingue, quod ſupernatat, collectum, aqua, vt diximus, lauant: colatumque in fictilem patellam, quæ calidam aquam contineat, linteo operiunt, atque ſoli mandant, donec candidum fiat, & ſatis craſſum. Alij bidui ſpatia aquam effundunt, nouamque adijciunt. Melius eſt læue, radicula non curatum quod ſuccidarum vires oleat, & ſi manu in concha fricetur cum aqua frigida, albeſcat, nihil in ſe duri, aut concreti habens: Veluti quod cerato, aut adipe adulteratur. Tantum Dioſcorides, interprete Ruellio; Cæterum ab initio ſtatim, vbi legitur, lanæ ſuccidæ molles radicula non curatæ græcè eſt ἐϛρυθισμέναι, ideſt, ſtruthio, aut radicula adhibita curatæ, lotæque abſque negatione, quam Marcellus, & Ruellius de ſuo adijciunt. Atqui Dioſcorides non videtur negationem addidiſſe, (præſertim cùm in nullis codicibus illa reperiatur, Marcello etiam teſte) ſed eo modo, quo fieri à quibuſdam ſolebat œſypum, deſcripſiſſe: Quamobrem poſtea monet meliorem eſſe ἀϛρούθιϛον, hoc eſt, lana non curata ſtruthio, ſed ſimpliciter lota cum aqua calida (ne ſcilicet nimia caliditas, aut acrimonia à ſtruthio ei accedat, cùm concoquendi tantum, quod moderato calore fit, vim habere debeat, ad quoſdam tamen affectus ſtruthij vim ei conducere non negarim): Sed adiungam quoque Aetij verba, quoniam Dioſcoridis verba ſe recitare profeſſus, non parum ab eo variat: Sordidas lanas ſub axillis ouium repertas, denſas, ac molles (ἔρια κονδὰ καὶ οὖλα, καὶ μαλακά: vocem ἐϛρυθισμένα non habet) calida lauato, ſorditiem omnem exprimendo, quarum loturam in vas ampli orificij coniectam feruenti aqua ſuperinfuſa agitato, aquam poculo excipiens, aut alio inſtrumento, & ab ſublimi præcipitans, donec ſpumeſcat, tum marina aqua ſi affuerit, ſi non affuerit, frigida inſpergito, ſinitoq; vt conſiſtat: Vbi refrixerit, quod fluitabit, tudicula eximito, atq; in aliud vas conijcito, inde modica aqua frigida iniecta, manibus verſato, mox aqua illa effuſa, nouam feruentem infundito, idemque omnino repetito, quod iam docuimus, donec candidus, pinguiſque œſypus reddatur, nihil amplius impuri continens, tum in fictili conditum per aliquot dies inſolato, & ſeruato. Sunt autem omnia hæc ſub calido ſole facienda: ita enim efficacior, candidiorque, neque durus, aſpervè redditur, veluti qui cerato, aut fermento adulteratur. Huc uſque Aetius. Græcè quidem ſcribitur adulterari œſypum, κηρατῇ ἢ ζύμῃ, cùm Dioſcorides habeat κηρωτῃ ἢ ϛεατι, ideſt, cerato, (non cera, vt Marcellus vertit) aut adipe. Aetius fortè ϛαιτὶ legerat, quod ζυμὴν expoſuit: Sed adipe, vel ſeuo potius, quàm fermento, aut farina ſubacta œſypum adulterati, omnibus credo veriſimile eſt. Oeſypus, inquit, author de Simplicibus ad Paternianum hac ratione colligitur: Lanas ſuccidas ſordidiſſimas, & iam mox detonſas mittimus in vaſe, quod habeat calidam aquam, & aquam ſuccendimus, vt aliquantum ferueat, deinde refrigeramus, & quod ſupernatat in modum

Oeſypus vt paretur.

Vt colligatur.

pin-

pinguaminis, abradimus manu, & in vase stannea abstergimus, & sic ipsum vas aqua pluuiali implemus, & ope tum tenui linteo in sole ponimus, & rursus delimpidamus, & tũc œsypum reponimus. Vires enim habet cum aliqua acrimonia mollientes, & relaxantes, sed adulteratur ex pinguedine, & ceroto molli. Sed statim deprehenditur, eo quod syncerus œsypus reseruat succidum lanæ, (succidæ lanæ odorem seruare dicit Dioscorides) & si manibus fricetur similis cerusæ efficitur. Hæc itaque ille. Plinius etiam non vnum parandi modum recitat his verbis: Quin ipsæ sordes pecudum, sudorque feminum, & alarum adhærentes lanis (œsypum vocant) innumeros propè vsus habent. In Atticis ouibus genito palma. Fit pluribus modis. Sed probatissimum lana ab his partibus recenti concerpta, aut quibuscunq; sordibus succidis primùm collectis, at lento igni in æneo vase subferuefactis, & refrigeratis pinguique quod supernatet, collectio in fictili vase iterumque decocta, priori materia, quæ pinguitudo vtraq; frigida aqua lauatur, & in linteo siccatur, ac sole torretur, donec candida fiat, ac translucida. Tum in stannea pyxide conditur. Probatio autem, vt sordium virus oleat, & manu fricante ex qua non liquetur, sed albescat, vt cerusa, oculis vtilissimum contra inflammationes, genarumque callum. Quidam in testa torrent, donec pinguitudinem amittat, vtilius tale existimantes erosis, & duris genis, angulis scabiosis, & lacrymantibus, vt inter remedia dictum est. Ex eodem œsypo pharmacum compositum fit, quod Græci Medici aliquando οἴσυπον φάρμακον, aliquando οἰσύπου κηρωτὴν, aliquando οἴσυπον κηρωτοειδῆ, aliquando οἴσυπον ὑγρὸν vocant: atque hæ appellationes omnes à forma medicamenti, quod ad cerati liquidi modum paratur, sunt deductæ. Componendi autem modum docet Paulus, sed tum in hoc Pauli loco, tum in alijs plerisque omnibus itidem, ὕσσωπος pro οἴσυπος falsò legitur. Sunt autem promiscui vsus œsypi per se, & pharmacum ex eo constans, veluti Galenus his verbis tradit: Ex œsypo cerotum notum omnibus pharmacum est, quo plurimi ad inflammationes in hypochondrijs vtuntur. Hoc etiam pro œsypo vti licebit, si absit ille, & eundem finem consequeris. Quin & hodie in aliquibus pharmacopolijs hyssopus humida habetur pyxidibus inscripta, vt ait Cornarius, & humidam, ad differentiam hyssopi herbæ aridæ dictam volunt, qui fortè de ipsa nihil sciunt, cùm non hyssopus humida ea res, hoc est, lanarum sordes sit appellanda, sed œsypus liquidus. Alibi etiam inquit Aetius: œsypi præparationem in secundo libro optimam descripsimus, sed vbi hoc haberi non poterit, accipe quod pigmentarij hoc modo conficiunt; Meliloti vncias quatuor, cardamomi, hyssopi herbæ singulorum vncias duas, succidæ lanæ ex ouium axillis vncias 4. & cætera. Eadem præparatio legitur apud Aeginetam in 7. nonnihil ab Aetij varians. Inter cerata Nicolai Myrepsi, quod numero tertium est, œsypum recipit, & facit ad dolentes articulos, & ad podagras, & omnem phlegmonem, doloremque mediarum corporis partium, id est, hypochondriorum, ac duritiem. Author libri de dynamidijs Galeno adscripti, œsypum appellat ius lanæ, idest, succum lanæ. Verba eius sunt hæc: Oesypi cerotum sic facito. Ceram, axungiam sine sale, colophoniam, ius lanæ, vetus oleum an. libram vnam, iuris fænigræci vnc. 6. adipis anserini & pullini an. vnc. 1. Coque oleum cum iure lanæ, & fænigræci diligentissimè, donec ad mensuram olei perueniat: Iterum pone ad focum, additis suprascriptis speciebus. Ius verò de lana sic facito: Lanam succidam in aquam multam pone, vt molliatur, diebus sex, septima verò die coque, & ipsam pinguedinem desuper collige suprascripto penso, & exinde confice cerotum. Tantum ille. Emplastrum de pelle arietis ad hernias, siue enterocelas à recentioribus quibusdam medicis commendatur, & describitur præsertim ab Arnoldo de Villanoua, & in aliquot pharmacopolarum officinis paratum reperitur. Eius descriptio, & conficiendi modus traditur in nostro antidotario. Recipit lithargyrij auri, lapidis hæmatitis, sanguinis draconis, boli armeni, masticis, ammoniaci, mumiæ, galbani, thuris, costi, lumbricorum terrestrium, an. drach. s. picis naualis, colophoniæ, ceræ albæ an. drach. 1. consolidæ maioris, minoris, mediæ an. drach. iij. rosarum, myrrhæ, aloes an. drach. 1. s. pilæ marinæ vstæ, gallarum, balaustiorum, aristolochiæ rotundæ an. drach. vj. visci quercini, terebinthinæ an. drach. ij. sanguinis hominis ruffi vnc. viij. Conficitur hoc modo: Decoque pellem arietinam in frusta sectam, donec colatam, & viscum quercinum prunis dissolutum in stannea sartagine, & assiduè spatula mouendo, deinde ceram, picem, & colophoniam, & reliqua ordine continuo. Gummi vino dissoluantur, postremò sanguis terebintina, & pulueres minutissimè triti, ac lumbrici vino loti, atque seorsim alio vino cocti, pistillo caldiusculo commoueant, & alijs commisceantur. Loco sanguinis humani accipiatur sanguis suillus ex præcepto Galeni, & Dioscoridis. Prodest peritonæo relaxato, & intestinorum hernijs, & omenti, & relaxato item vmbilico.

Cerotum ex œsypo.

Lib. 7.

Lib. 14. meth.

Ius lanæ.

Emplast. de pelle arietis.

Plinius aſſerit inhiberi venerem pugnatoris galli teſticulis, anſerino adipe illitis, adalligatiſq; pelle arietina, tradi; & alibi inquit: gallinacei dexterum teſtem arietina pelle adalligatum partus continere. Cur verò pelles recenter detractæ maximèque arietum, verberum vulneribus, & vibicibus admotæ, & oua ſuper confracta prohibent vlcera ne conſiſtant, inquirens

9. probl. 1.

Ariſtoteles: An, inquit, ratione vtraq; humor colligi, intumereq; prohibetur; pars enim colliſa humorem trahit, intumeſcitq; propter feruorem. Oua ſua lentitia glutinant, atq; ita intumeſcere non ſinunt, vt etiam in ambuſtis glutine agitur. Conglutinare poſſunt pelles quoque ob ſuam lentitiam hærentes nimirum, ſimulq; ſuo calore concoquunt, inflammationemque ſedant, neq; enim eas detrahere ſolemus, niſi diebus aliquot poſt &c. Sed & Plinius ſcribit: verberum vulnera, atq; vibices pellibus ouium recentibus impoſitis ſanari, & Galenus pellem ouillam recens detractam, hoc eſt adhuc calentem circumpoſitam ijs, qui quocunq; modo fuerint verberati, omnium, ait, luculentiſſimè adiuuari, adeo vt die, ac nocte vna illos curet, concoquit enim, inquit, & digerit, quæ ſub cute ſanguinem habent, vibices ſcilicet liuores, & ſugillata. Syluius denique, neſcio quo authore, cutim pedum, & roſtrorum bouis, & ouis lento igne diu coqui tradit, donec veluti coagulum remittat: idque exemptum, ſiccatumq; in aere perflatili ad hernias commendari.

Cutis pedũ & roſtrorũ.

VSVS IN EXTERNIS.

Pellium & lanæ vſus.

FRVCTVVM ex hoc pecore ſpecies eſſe duas ex Varrone diximus, vna videlicet tonſuram, alteram de lacte, & caſeo. Tonſura lanam ad veſtitum miniſtrat, vſus tamen etiam eſt ad eundem totius pellis ſua lana onuſtæ: ſpoliatæ verò ea etiam multiplex. Et pilis ouium, inquit Creſcentienſis, fiunt indumenta neceſſaria, & iucunda hominibus, qui quanto ſunt ſubtiliores, tantò meliores, maioriſque pretij: Addit tamen etiam pelles & lanas agnorum eſſe optimas, atq; ad operimentum humani corporis aptiores, quàm matrum, & noſtri etiam pellifices, ſiue pellarij agninas, ouillis adulterare ſtudent, apparetq; quò partui ſint viciniores agni, eò electiorem pellem ſubminiſtrare. Quidam Grammatici Rhenonem exponunt veſtem pelliceam dictamq; ſic arbitrātur, quod calidos teneat renes, ſiue quia ῥινὸς pellis dicitur, ſiue quod Rhenani populi ea peculiariter vtantur, nam Cæſar libro 6. de bello Gallico ſcribit Germanos vti paruis rhenonum tegumentis. Cæterùm hos Grammaticos græcè neſciuiſſe apparet, omnino enim rhenones ab ouibus dicti ſunt, quas Græci ῥῆνας appellant, vnde Hippocratis ῥήνικας, ἀρνακίδας, ideſt, agninas pelles interpretantur. Sed apud eundem Hippocratem, vbi pleroſque ex Libyæ incolis pecorum pellibus pro veſtibus vti ſcribit interprete Cornario, græcè legitur κτηνέων, ideſt, iumentorum, vt ſolum corium intelligere videatur, nec ſatis clarè intelligas apud ſcriptores cùm de veſtitu ex pellibus iſtis loquuntur, depilatane coria, an pilis veſtita intelligant, vtrarumq; enim vſus eſt. Iacobus de Vitriaco in hiſtoria Orientis c. 12. tradit Bedeuuinos, qui ex Arabum gente originem duxerunt, in tentorijs de pellibus animalium habitantes, ouinis etiam pellibus, & caprinis plerumq; veſtiri: Et ex Laertio habemus Zenonem Citticum in libris de vſu ſcribere Cratem Thebanum pellem ouis inſuiſſe pallio ſuo, vt eſſet deformior, traditque Ranulfus in palychronico Vulſtanum Vigornienſem Epiſcopum in Anglia veſtitu vſum viliſſimo ex ouinis pellibus, cauſamque, cur vteretur, attuliſſe, quod non lynces Dei, ſed agnus Dei in templis cantaretur. Fuere item olim iſtiuſmodi pelles contemptæ, vileſq;, ac ruſticæ: narrat enim Marcus Varro in libro de re pecuaria, ſenes ſolitos vocari in tragædijs à pelle ouium, ſiue caprarum, quibus induerentur διφθερίας, & itidem in comædijs, qui ruſtico opere morarentur, vt apud Terentium in Heautontimorumeno ſenem, quamuis è comici verbis nõ eliciatur ita Menedemũ fuiſſe vocatũ, neq; etiam alio vllo indicio appareat ſenem eũ qui in agro colendo toto animo, & corpore volutabatur, illo græco nomine appellatum fuiſſe: præterea cùm legerim græcas fabulas Tragicorum, inquit Petrus Victorius, memini me in hoc nomen incidiſſe. Eſt igitur accuratè videndũ, quo ſenſu hoc dixerit doctiſſimus omniũ latinorum, vt autem ipſe, quod mihi in mentem venit, aperiam, arbitror Menedemũ διφθερίαν tunc vocatũ, quia mos eſſet, actorem eum in ſcenā venire pelle indutum, qui veſtitus illi ſtudio conueniebat; cunctæ .n. perſonæ, quæ partes eſſent fabulæ, vt memoriæ prodidit Pollux in Onomaſtico, ſuum, ac proprium veſtitũ habebat, & colore veſtis, formaq; vt reliquo etiam ornatu, ſtatim vt illæ viſæ forent à ſpectatoribus, intelligi poterant eſſe illas, aut adoleſcentem amori deditum, aut militem, aut paraſitum, aut meretricem, aut lenam, aut ma-

Rheno.

Pellium vilitas.

Lib. 6.

Lib. 7. c. 8.

Li. 26. cap. 23.

Diphtheria.

matronam, aut aliam demum quamlibet personam. Eodem igitur pacto rustici homines, & coloni vestitum cum gerebant, qui illi rei, & arti congrueret. Seruabatur autem hoc diligenter, adiuuabat enim non mediocriter exitum fabulæ, efficiebatque vt spectatores omnia melius perciperent, neq; in personis distinguendis cõfunderentur: Nam agricolarum fuisse illum vestitũ declarat etiam, quod Strepsiades agrestis homo apud Aristophanem Philippidem filium vellet exemplo suo διφθέρα indutum esse, non ξυστίδα quam Auus ipsius maternus Megacles nobilis, & equestris vir gestare solitus erat. Pollux autem ipse tradit ornatum fuisse agricolarum, manticam, pedum, & pelliceam hanc vestem, & non rusticorum hominum solùm, sed etiam pauperum omnium & miserorum, vt Philoctetæ, & Telephi, quæ Tragicæ personæ erant, postquam spoliati regno, & fortunis suis amplioribus forent. Hæc Victorius. Est verò διφθέρα secundum Ammonium propriè caprarum, vt melote ouium pellis, suntque qui diphtheram velint pellẽ fuisse eius capræ, quæ Iouem lactarit, sed hac de re postea. Nunc verò pastores pellibus istis induuntur; Fulciuntur tamen etiam proditioribus vestes partim ouilis, partim agninis etiam pellibus, sed nigris potissimùm, albæ enim vetularum sunt. Cereris quoque cognomentum est μαλλοφόρος in Megaride, vt annotat Cælius, cui id impositum ideo esse videtur ab ijs, qui primi mortalium oues connutrire cæperunt, sed fortè ita dicta fuerit, quod agriculturæ præsidem rusticus etiam habitus deceret. Tradit Gesnerus agninas pelles, quas pellifices apud suos ad vestes parant, magna ex parte desumptas esse ex ouibus, quæ vel in partu, vel proximis post diebus moriuntur; intra enim paucos dies lanas eis molliores fieri, & ineptas pellificibus. Pellex autem, quæ ex fœtu sumuntur cum oues grauidæ mactantur, vulgo excoriatitias ibi dici. Adferri etiam ad eos ex longinquis regionibus: pulcherrimas quidem, crispas, prælo compressas, & maioris pretij ex Italiæ parte vltra Romam, Apulia præsertim. Elegantes, & nigras ex Prouincia, seu Narbonensi Gallia, & Hispania (vbi & monopolia haberi, audisse se ait, ita, vt certi quidam loci suum habeant mercatorem, cui soli pelles omnes vendi oporteat) ferè mitti iam ad vsum paratas; esse autem pinguisculas. Candidas verò apud suos parari, & ex suis regionibus haberi. Cauendum præcipuè monent, ne pelles ouiũ sint, quæ peste occiderint, quoniam panni ex huiusmodi pellibus non phthiriasin modò, sed & sacrum ignem gignant, hucque spectare illud Virgilij:

Pelles quæ vitandæ.

Georg. 3.

Verùm etiam inuisos si quis tentarat amictus,
Ardentes papulæ, atque immundus olentia sudor
Membra sequebatur, nec longo deinde moranti
Tempore contractos artus sacer ignis edebat.

Mirum verò, quod scribit Aelianus; Qui ouillam lanam pexerit, atque ex ea vestem confecerit, scabiem dici procreaturum ei, qui ea vestietur. Fiebant itidem cingula ex ouilla lana, talique noua nupta præcingebatur, quod scilicet vir in lecto soluebat, vnde Phillis Ouidiana:

Cingulum sponsæ.

Castaque fallaci zonna recincta manu.

Pescia verò in saliari carmine Aelius Stilo dici ait capicia ex pellibus agninis, quia Græci vocent pelles πέσκη. Habuere etiam hinc prisci nocturna corporis tegumenta non vulgares homines, vt indicat Homerus de Telemacho loquens Vlyssis filio;

Pescia.

Odyss. α.

Ἔνθ᾽ ὅγε παννύχιος, κεκαλυμμένος οἰὸς ἀώτῳ,
Βούλευε φρεσὶν ᾗσιν ὁδὸν τὴν πέφραδ᾽ Ἀθήνη. id est,
Hic ille pernox tectus Iouis florida lana
Examinabat mentibus suis viam, quam significauerat Pallas.

Quæ modo pilis detractis parãtur pelles à cerdonibus ad calceos, ocreas, thoraces, chriothecas, & eiusmodi parãda adhibentur. Turcæ, vt scribit Bellonius in obseruationibus, arietibus & capris etiam cutem detrahunt, eamque integram seruãt ad vtrẽ liquori aliquo imponendo idoneam. Mollestræ verò, teste Festo, erant pelles ouillæ, quibus tergebantur galeæ; videntur autem latini vocẽ græcam deprauatã, quæ μηλωτὴ erat, suam, inquit Turnebus, & Mollestram vocitasse. Obuestiuntur etiã sedes arietinis pellibus, olimq; apud Romanos noua nupta in pelle lanata cõsidere iubebatur, vt significaretur ad præstãdã se lanificij operã marito venisse, traditq; Pierius Valerianus ad sua vsq; tẽpora plerisq; Italiæ locis postero quàm noua nupta mariti ingressa est domum, die, illi è geniali thalamo manè prodeunti, obuiã propinquos fieri solere, colum, fusum, & lanã, acũm, & forficem, rutabulum, peniculum, quodq; cuiq; in promptu fuerit instrumẽtum, omneq; vas domesticum offerẽtes, quo ex muliebris haud ignara officij, se non ad delitias, & voluptates, sed ad faciendam lanam, & alia, quæ frugi sint, curanda, venisse reminiscatur. Fuit itidem earundem pellium vsus loco chartæ, vnde hodieque quibusdam

Lib. 3. c. 46

Mollestræ.

Lib. 3. c. 11

Charta.

 Ita-

Italiæ locis vulgò charta pecorina, nobis caurezza, quia ſimiliter ex caprina fit. Allicubi etiam bergamina, quaſi Pergamena à Pergamo Aſiæ vrbe, vbi eius inuentio fuiſſe creditur: Varro enim ſcribit per æmulationem circa bibliothecas Prolomæi, & Eumenis regum ibi inuentas fuiſſe. Verùm ego, inquit Polydorus Vergilius, affirmarem multo antequam tradit Varro, eſſe repertas, in iiſque primùm ſcriptitatum, quando ſacros Hebræorum libros (Hebræi enim primò rerum geſtarum monimenta condiderũt) è membrana fuiſſe teſtatur Ioſephus; nam cum in duodecimo antiquitatũ tradit, quemadmodum Elcazer princeps ſacerdotum per ſeptuaginta duos interpretes, ſacros libros ad Ptolomæum Philadelphum miſerit, vt in græcum ſermonem verterentur, ſic inquit: Cum verò oſtenderent tenuitatem membranæ, vel incomprehenſibilem eorum compaginem, rex miratus eſt. Vtcunq; eſt, inuentio eſt antiquiſſima: hinc vetus prouerbium in eos, qui nugas narrant, aut de rebus nimium priſcis, & iampridem obſoletis, ἀρχαιότερα διφθέρας λαλεῖς idest, *antiquiora diphthera loqueris*. Aiunt enim diphtheram fuiſſe pellem eius capræ, quæ Iouem lactarit, in qua creditum eſt, inquit author adagiorum, antiquitus illum omnia ſcribere, quæ fierent: Hinc & Heſychius diphtheram exponit pellem, corium, & γραμματεῖον, vnde diphthera lœphus apud Cyprios γραμματοδιδάσκαλος eidem & Varino, apud literas membranis inſcribendo illinat, dum pueros docet. Etymologus ſimiliter etiam exponit, & addit inſuper βιβλίον, & diphtheram dictam conijcit, quaſi δυωφέραν, τὴν ἐν τοῖς δύο μέρεσι φέρουσαν γράμματα, hoc eſt, membranam ab vtraque parte expolitam, & inſcriptam. Sed & Herodotus ſcribit Iones βίβλους dicere διφθέρας, quod aliquando ob penuriã papyri pellibus vterentur tum caprinis, tum ouillis: Vel, vt Cælius citat, Herodotus ſcribit hircinas pelles, & ouillas biblos etiam dictos veteribus, quod papyri vicem quandoq; impleuerint. Aliqui verò etiam exponunt διφθέραν libri operculum; nam & libri noſtro tempore eiuſmodi pellibus operiuntur. Non deſunt etiam, qui prodant arietem Phryxi fuiſſe librũ ex arietinis chartis, qui auri, & argenti cõficiendi rationem (arte Chymiſtica, vt & Varinus ſcribit in δέρας) contineret. Teſtatur Geſnerus ſeſe libros vidiſſe etiam excuſos in membranis: Sed & craſſiores pugillaribus pigmento quodam illitæ candido, aut luteo ſeruiunt. Literæ ſtyli ænei, aut argentei mucrone obtuſo inſcribuntur, ſpongia, linteoue humido infrictæ delentur. Iam verò Diophanes ventre vtitur ad necanda animalcula noxia, vt enim blattæ necentur, hæc affert experimenta, referente Ioanne Baptiſta Porta, ventriculum ouillum ſtercore plenum, illotumque defodito in ſuperficie, inuenies enim illum praſocuridibus refertum. Si iterum idem feceris, omnes cõgregabis, & ſic apprehenſas perdes, eſt enim ſtercoris amans animalculum, ſemperque in horto degens, hoc modo facilè capiunt. Palladius: *Praſacuridas græci vocant animalia, quæ ſolent hortis nocere, ergo ventriculum veruecis ſtatim occiſi plenum ſordibus ſuis ſpatio, quo abundant, leuiter aebebis operire: poſt biduum reperies ibi animalia congeſta. Hoc cùm bis, aut ter tiò feceris, genus omne quod nocebit extinguas.* Quamuis modò crumenæ ex qualibet pellis ouillæ parte fiant, peculiariter tamen ex teſticulis arietinis olim factitatas nõ obſcurè innuit Cicero ad Herennium, inquiens: *Medico* (digito) *teſticulos arietinos tenentem*; Politianus enim in Miſcellaneis, receptacula nummum intelligit, quæ Feſtus (hunc locum citans) ſcortes nominauit, ſed enim, Pædianus, inquit, ſportas, ſportulas, ſportellas nummum ait eſſe receptacula. Vt nihil ſit dubium, quin è digito eo, qui ſit minimo proximus, ſuſpenſas velit habere ſcorteas, hoc eſt, è teſtibus arietinis pelliceas crumenas. Feſto certè ſcortes (aliqui legunt ſcortum) ſunt pelles teſtium arietinorum, ab eiſdem pellibus dicti. Et ſuffiſcus eidem folliculus eſt teſtium arietinorum, quo, inquit, verbantur pro marſupio, a fiſci ſimilitudine dictus. Apud priſcos ex ouium inteſtinis fiebant fides, vt meminit Homerus antiquiſſimus his verſibus.

Li. 2. de rerum inuentione c. 8.

Antiquiora diphthera loqui.

Lib. 27. ca. 13.

Ventris vſus.

L. 10. vill. Cap. 8.

ex Teſtibus crumena.

Cap. 62.

Scortes.

Suffiſcus.

Odyſſ. Φ.

Fides ex inteſtinis.

Ὡς ὅτ' ἀνὴρ φόρμιγγος ἐπιστάμενος, καὶ ἀοιδῆς
Ῥηϊδίως ἐτάνυσσεν ἐπὶ κόλλοπι χορδὴν
Ἅψας ἀμφοτέρωθεν ἐϋστρεφὲς ἔντερον οἰός. idest.

Sicut autem quando vir citharæ peritus, & cantus
Facilè extendit nouo in ſinu chordam
Tangens vtrinque benè retortam inteſtinum ouis.

Illud verò mirum, vt Antigonus Liberalis annotauit, ouium inteſtinis hoc eſſe peculiare, quod arietum non edunt ſonum, ſed fæmellarum tantùm ſunt vocalia, huncque ſpectare, ait, illud poetæ:

Septem fœmineos neruos intendit ouillos.

Scribit autem Bellonius; Turcas minore arietum (ouium fortaſſis) & caprarium inteſtina vbi exemerint, & pinguedine liberarint, ex vnco ſuſpendere, & ſub veſperam alios alijs corbem dorſuariam geſtantibus vendere, & hos rurſus ijs, qui neruos, & fides conficiunt; arcuum verò neruos

In opere de mirabil.

Li. 3. obſeruat. c. 46. & 47.

Fides Turcarum.

neruos à primo conficere nosse, eorumque frequentissimum esse vsum, atque omnium etiam neruos ex intestinis esse conflatos, addit omnis generis fides conficere, easque admodum exiles, imò etiam neten tam acutum quàm nostrates reddere sonum, sed non adeo clarum, quoniã ex tribus neruis contortæ sint: posse tamẽ aliarum penuria testudini Venetæ inseruire. Huiusmodi netes varij generis, variorumq; colorum reperiri rubri, Veneti, viridis, flaui, & albi, nullumq; esse institorem, qui eas, & reliquas fides venales non habeat, etiam per vniuersum Turcicum dominium, atq; frequentiores, quàm in Europa, cuius rei hanc dicit esse rationem, quòd quatuor testudinum canarum, & lyrarum genera habeant, quarum alterutras plerique pulsare norint suo more, etiam rustici. De coagula ait Palladius: *Mense maio caseum coagulabimus syncero lacte, coagulis agni, vel hædi.* Varro tradit lactis duobus congijs addi coagulum magnitudine oleæ, vt coeat. Additq; melius esse leporinum, & hœdinum quàm agninum. Nostri indifferenter colligunt, & vtrumque simul permixtum, hædinum, inquam, & agninum venditant. Vbi ceperit coagulari caseus, solidariq; opaco loco vt ponatur, iubet Crescentiẽsis, & aut frigido, & pressus subinde adiectis pro acquisita soliditate põderibus trito & torrefacto sale debet aspergi: Et iam durior vehementius premi potest. Post aliquos dies solidatæ iam formulæ, statuantur ita per crates, ne inuicem se vnaquæque contingat. Sit autem loco clauso, & à vento remoto, vt teneritudinem & pinguedinem seruet. Vitia casei eiusdem indicio sunt, si aut siccus, aut fistulosus est, quod euenit, si aut parum prematur, aut nimirum salis accipiat, aut calore Solis vratur. Recenti caseo conficiendo aliquos etiam, ait, virides nucleos pineos terere, atque sic lacte mixto congelare, aliquos cyminum tritum frequenter colatum congelare, qualecunque etiam velis sapore efficere posse, adiecto, quod elegeris condimento, vel pipere, vel alio pigmento id præstari. Rufius Mulomedicus lactis vsum docet, quomodo pili equorum nigri mutentur in albos: In lacte pecorum, inquit, bulliente linteum madefactum loco impone, idque toties donec, cum fricatione modica digitorum pili cadant: deinde aliud linteum purum madefactum in lacte recenti duces per locum depilatum, vbi pilos nigros pro albis renasci volueris, hoc facies per tres dies, vel pluries, donec pili incipiant crescere, diebus singulis ter vt minimum. Notum est ex seuo bisulcorum fieri candelas, commendantur præcipuè ex hoc pecore. Antonius Mizaldus candelam ex syncero arietis seuo scrinijs tenui linteolo insertam, vestiariam supellectilem à tineis inoffensam custodire tradit. Est vbi vrina ouium nitri factitij materia est. Ossa manubrijs cultellorum sunt idonea. Stercus agris vtile esse scribit Plinius, & boum fimo præfert, & alibi ait, Cato, *vbi sementem facturus es, ibi ouem delectato*, hoc est, attrahito, seu allicito. Ait item hoc fimo ad asparagos vti Catonem nominatim iubere, quoniam aliud herbasceret, hoc est herbas crearet: Et alibi rursus: *Iustum est singulas vehes fimi denario ire in singulas pecudes minores, in maiores denas: nisi contingat hoc, malè substrauisse pecori colonum appareat.* Sunt qui optimè stercorari putent sub dio inclusa pecorum mansione: Cato verò etiam caprinum, & ouillum stercus sedulò conseruari iubet. Sed & Plinius rursus alibi fimum ex columbarijs præferri ait, proximum deinde caprarum esse; ab hoc ouium; deinde boum; nouissimum iumentorum: Ex Varrone forsan, qui ex Cassio tradit post columbinum stercus esse hominis, tertio caprinum, & ouillum, & anninum &c. At Theophrastus, acerrimus, inquit hominis fimus est, & optimus, secundum aliquos, deinde suum, caprarum, ouium, boum, postremò asinorum, quo loco obseruandum est Theodorum Gazam Plinio fortassis nimis addictum pro ὄνων vertisse, iumentorum: obseruandum etiam verba videri transposita: nam idem author grauissimus alicubi ait, ouillum quibusdam caprino preferri, omnibus verò asininum. Sic & Palladius: *Stercus, inquit, asinorum primum est maximè hortis, deinde ouillum, & caprinum, & iumentorum.* Sic itidem & Columella ad cultum hortorum optimum esse, ait, stercus asini, qui minimum herbarum creat, proximum vel armenti, vel ouium, si sit anno maceratum.

Coaguli vsus.

Casei vitia.

Lactis vsus

Seui.

Vrinæ.

Li. 17. c. 9.

Stercoris.

MYTHOLOGICA.

AVREI arietis historia non vno modo enarratur; in eo tamen apud omnes conuenit, à Phryxo in Colchos translatum. Fuisse hunc, aiunt, Athamantis, & Nepheles filium: Cùm enim Athamas Thebis imperaret, ex Nephele vxore, Phrixum, & Hellen, vt aiunt, suscepit, deinde hac dimissa Ino secundam vxorem cepit, quæ ingenti priuigni amore capta, non assentiente Phryxo, omnem amorem in acerrimum odium conuertit, & vt ipsum occidendum traderet, torruit omnia frumenti, cæterorumque leguminum semina, ne nascerentur: Ita vt cum sterilitas, & penuria frugum esset, ciuitasque

Aurei velleris historia.

Phryxus quis.

tota

tota partim fame, partim morbo interiret, Athamas verò ea de re Delphos mitteret ſatellitem, Ino, vt falſum reſponſum referret, precibus, & muneribus ab eo impetrauit, videlicet ſi Athamanti diceret à Deo conſulto reſponſum eſſe, peſtilentiæ finem fore, ſi Phrixum immolaret. Quo reſponſo accepto nigenti neceſſitate, vt putabat, compulſus Athamas, Phrixum dicitur, vt ait Apollodorus Grammaticus citante Natali Comite, ad aram mactaturus ſtatuiſſe: At Nephele Phrixum, & Hellen eius ſororem rapuit, aureamque ouem à Mercurio captam illis dedit, qua per aera vecti fuere. Alij verò, vt Hyginus, aiunt Phrixum vltro, ac libentẽ pollicitum fuiſſe ciuitatem ſe ærumna liberaturum. Itaque cùm ad aram cum infulis eſſet adductus, & patet Iouem comprecari vellet, ſatellitem miſericordia adoleſcentis, Inus Athamanti conſilium patefeciſſe, regemq; cognito facinore Ino, & filium eius Melicerten Phrixo dediſſe necãdos, ſed hos cùm ad ſuppliciũ ille traheret, à Libero patre obiecta caligine liberatos fuiſſe. Ad Phrixum verò, & Hellen inſania à Libero obiecta cũ in ſylua errarent, Nephelen matrẽ dici veniſſe, & arietem inauratum adduxiſſe Neptuni, & Theophanes filiũ, eumq; natos ſuos aſcendere iuſſiſſe, & Colchos ad regem Aetam (alij Oetam vocant) Solis filium tranſire, ibiq; arietem Marti immolare. Hunc arietem Theophanes χρυσόμαλλον dictum fuiſſe: mox ſuo loco dicetur. Cùm verò ad id freti perueniſſent, quod inter Sigæum & Cherſoneſum eſt, contigiſſe fertur, vt Helle in proximum mare decideret, quod ab ea poſtea dictum fuit Helleſpontus, vel Athamantidis, vt ait Aeſchylus in Perſis, & Ouidius in epiſtola Leandri his verſibus:

Lib. 6. Mythol. c. 9.

Chryſomallus.

Helleſpontus vnde dictus.

Fluctibus immodicis Athamantidos æquora canent,
Vixque manet portu tuta carina ſuo.
Hoc mare cùm primùm de Virgine nomina merſa
Quætenet, eſt nactum, tale fuiſſe puto.
Eſt ſatis amiſſa locus hic infamis ab Helle
Vtque mihi parcat, nomine crimen habet.
Inuideo Phrixo, quem per freta triſtia tutum
Aurea lanigero vellere vexit ouis.

Lib. 2.

Propertius non per aera, ſed per ipſius maris vndas vectos fuiſſe innuens, inquit:

Qualem purpureis agitatam fluctibus Hellen,
Aurea quam molli tergore vexit ouis.

Phrixus Helle ſorore amiſſa doluit, vt Seneca oſtendit, dum ait in Troade:

Queſtus eſt Hellen cecidiſſe Phrixus
Cum gregis ductor radiante villo
Aureo, fratrem ſimul & ſororem
Suſtulit tergo, medioque iactum
Fecit in ponto.

Dicitur autem ob diuturnum iter, ac laborem in promontorio Brixaba conquieuiſſe, & cùm barbari illo viſo armati aduenirent, aiunt arietem inclinatum vſum humana voce, illum excitauiſſe, quare aufugiens in Colchos portauerit arietem, ibique Ioui Phryxio cognomine ſiue fugæ fauenti immolarit, pellemque ilici in luco Martis, in eius honorem affixerit. Alij matris præceptis arietem ibi immolauiſſe aiunt, ſed pellem eius inauratam in templo Martis poſuiſſe, quam poſtmodum ſeruante dracone Iaſon Aeſonis, & Alcimedes filius abſtulerit. Phrixum autem ab Aeta libenter receptum, filiamq; Calliopen datam vxorem, quæ cùm liberos ex eo procrearet, veritum Aetam ne ſe regno eijcerent, quod ei reſponſum fuerat ex prodigijs, ab aduena Aeoli filio mortem caueret: itaque Phrixum interfeciſſe. Diodorus verò Aeetæ reſpõſum datum eſſe ait, illum tũc mortem obiturum, cum externi nauigio delati aureum vellus ſuſtuliſſent, hacque ex cauſa, tum verò innata crudelitate oſtentauiſſe ſe hoſpites ſacrificare, vt diuulgata tanti ſceleris fama externi omnes eum acceſſum abhorrerent. Templum quoq; circumdediſſe muro, cuſtodeſque plures appoſuiſſe ex Taurica accitos, de quibus, inquit, à Græcis mirandæ fabulæ finguntur: Decantatum enim eſt, tauros ignem ſpirantes circa templum eſſe: à dracone inſuper cuſtodiri vellus: Alij verò dicũt ad Dipſacum Phyllidis fluuij, & Nymphæ cuiuſdam indigenæ filium Phrixum in hoſpitium acceſſiſſe, atq; ibi arietem Ioui cognomento Laphiſtio immolaſſe, vnde manſerit poſtea diu illa conſuetudo, vt vnus ex oriundis ab ipſo Phrixo quotannis prædicto Ioui ſacrificaret, vt ſcriptum eſt Suida lib. 2. rerum Theſſalicarum. Sed Pauſanias apud Laphiſtium montem, & ſacrã Ioui Laphiſtio aram, Dei ſignum eſſe ſcribit è lapide, in quo Athamas Phrixum, & Hellen immolaturus, ſubmiſſum à Ioue pueris aurei velleris arietem, acceperit quo illi vecti aufugerint. Alij rurſus dixerunt, non quidẽ ad arã, vt mactaretur, adductũ fuiſſe Phrixũ, ſed illi ad eligendum in ſacrificia pulcherrimam victimam

Lib. 5. c. 4.

Velleris cuſtodiam.

In Bœotic.

ctimam misso arietem Iouis consilio locutum fuisse, atq; patefecisse omnes nouercæ insidias, inter quos fuit Didymus, quare ille cum sorore è patria terra tergori arietis insidens, vt aries illis significauerat, aufugerit, ac Dijs postea apud fluuium Phasim illum arietem, vt mater sibi significarat, immolauerit. Alij dicunt tunc locutum fuisse arietem, cùm Helle delapsa est, atq; hortatum esse Phrixum, vt forti & intrepido esset animo, quod illum esset in terram Colchicam asportaturus. Alij dixerunt Nephelen Deam fuisse. Sunt etiam qui Phrixum cùm in eam Colchidis partem venisset, quæ ab eius nomine Phrygia dicta est, dicunt arietem non Marti, aut Ioui, sed Mercurio immolauisse, ideoque cum eius pellem in luco Ioui consecrato ramis quercus appendisset, eam postmodum à Mercurio auream factam fuisse, quod tetigisse etiam apparet Apollonium, quamuis tamen dicat Ioui Phyxio, idest fugæ fauenti, dicatam fuisse.

Phrygia unde dicta.

Lib. 2. Argon.

Ατρεκέως δοκέω πȣ ἀκȣ́σετε καὶ Πάρος αὐτοὶ
Φρῖξον, ὅτις Πτολίετρον ἀνηλυθεν ὀήταο
Κριὸν ἐπεμβεβαὼς, τὸν ῥα χρύσειον ἔθηκεν
Ερμείας, κῶας δὲ καὶ εἴσατι νῦν κεν ἴδηαϑε
Πεπτάμενον λασίοισιν ἐπὶ δρυὸς ἀκρεμόνεσσι,
Τὸν μὲν ἔπειτ᾽ ἔρρεξεν ἑῆς ὑποθημοσύνῃσι
Φρυξίῳ ἐκ πάντων κρονίδῃ δïι, quæ sic alius reddidit.

Vt puto, iam pridem vestras peruenit ad aures
Phrixus, vt Aeetæ regnumque & mænia adiuit.
Hunc aries vexit, quem mox Cyllenius aureum
Fecit nunc etiam suspensa est aurea quercu
Pellicula, interdum crepitat quæ leniter auris.
Iuppiter ipse fugæ fauit, quo Phryxus illum
Mactatum cæpit structis fumantibus aris.

Quamuis eam pellem iam tunc auream fuisse cùm mare traijcerent, vt in Colchidem aufugerent his carminibus significauit M. Manilius:

4. astronom.

testis tibi laniger ipse
Cùm vitreum findens aurato vellere pontum
Orbatumque sua Phrixum per fata sorore
Phasidos ad ripas, & Colchica regna reuexit.

Deinde verò Nephelæ pęnas daturus Athamas ob filios, ad Iouis aram iugulandus adducitur, at ab Hercule seruatus fuit, quæ res postea argumento fuit Sophocli Tragœdiæ Athamantis. Fabulati sunt etiam postea ad perpetuam huiusce rei memoriam impetratum fuisse à Ioue, precante Nephele, vt arietis signum inter sydera collocaretur, idq; etiam effectum fuisse. Quam opinionem etiam secutus est Ouidius, dum canit; integram penè fabulam complectens.

Athamas comœdia.

Aries cur inter sydera.

Fastor. I.

Nunc potes ad solem sublato dicere vultu,
Hic here Prixæa vellera pressit ouis.
Seminibus tostis sceleratæ fraude nouercæ
Sustulerat nullas, vt solet, herba, comas.
Mittitur ad Tripodas certa qui sorte reportet,
Quam sterili terræ Delphicus edat opem.
Hic quoque corruptus cum semine nunciat Helles
Et iuuenis Phrixi funera sorte peti.
Vsque recusantem ciues, & tempus, & Ino
Compulerant regem iussa nefanda pati.
Et Soror, & Phrixus vellati tempora vittis,
Stant simul ante aras iunctaque fata gemunt.
Aspicit hos, vt forte pependerat æthere mater
Et ferit attonitæ pectora nuda manu.
Inde draconigenam nimbis comitantibus vrbem
Desilit, & natos eripit inde suos.
Vtque fugam capiant, aries nitidissimus auro
Traditur, ille vehit per freta longa duos.
Dicitur infirma cornu tenuisse sinistra,
Fæmina cùm de se nomina fecit aquæ.
Penè simul perijt dum vult succurrere lapsæ,
Frater, & extentas porrigit illa manus.

Flebat

Flebat vt amiſſa gemina conſorte pericli
Cæruleo iunctam neſcius eſſe Deo.
Littoribus tactis aries fit ſidus, & huius
Peruenit in Colchas aurea lana domos.

Atqui Hermippus, vt ait Hyginus, dicit, quo tempore Liber Africam oppugnauerit, deueniſſe cum exercitu in eum locum, qui propter multitudinem pulueris Ammodes eſt appellatus. Itaque cùm in maximum periculum deueniſſet, quod iter neceſſariò facere videbatur, acceſſit eò, vt aquæ maxima penuria eſſet, quo facto exercitus ad maximam defectionem deuenire cogebatur, qui quid agerent dum cogitant, aries quidam fortuito ad milites eorum errans peruenit, quos cùm vidiſſet, fuga ſibi præſidium parauit. Milites autem qui eum fuerant conſpicati, etſi puluere, & æſtu preſſi, vix progrediebantur, tamen vt prædam ex flamma petentes, arietem ſequi cæperunt vſque ad eum locum, qui Iouis Ammonis, poſtea templo conſtituto eſt appellatus. Quò cum perueniſſent, arietem, qui conſecuti fuerant, nuſquam inuenire potuerunt. Sed quod magis hic fuerat optandum, aquæ magnam copiam eo in loco nacti ſunt, corporibuſque recuperatis. Libero ſtatim nunciauerunt, qui gauiſus ad eos fines exercitum deduxit, & Iouis Ammonis templum cum arietinis cornibus ſimulachro facto, conſtituit, arietem inter ſydera figurauit, ita vt cùm ſol in eius foret ſigno, omnia naſcentia recreantur, quæ veris tempore fiunt, hac re maximè, quod illius fuga Liber recreauit exercitum. Præterea duodecim ſignorum principem eſſe voluit, quod ille optimus exercitus fuerit ductor. Hoc Ammonis templum pauperrimum fuiſſe oſtendit Angelus Politianus in explicatione huius Martialis verſus: à nemine, quantum viderit, cognitis

Iouis Ammonis templum.

Diſſimuletque Deum cornibus ara frequens:

Falli enim Domitium, quod hic Ammonis templum in Libya accipit. Nam cùm hic magnificentiſſima orbis terrarum ædificia memorentur, quæque inter miracula referrentur, vt ex eorum comparatione amphitheatri præconium creſcat, ridiculum profectò (inquit) fuerit de templo hic Ammonis audire, pauperrimo, ſcilicet, vt Lucanus ait his verſibus:

Iouis Ammonis pauper tẽplum.

Ventum erat ad templum Libycis quod gentibus vnum
Inculti Garamantes habent, ſtat corniger illic
Iuppiter, vt memorant, ſed non aut fulmina vibrans,
Aut ſimilis noſtro, ſed tortis cornibus Ammon.
Nec illic Libycæ poſuerunt ditia gentes
Templa, nec Eois ſplendent donaria gemmis,
Quàmuis Aethiopum populis, Arabumque beatis
Gentibus, atque Indis vnus ſit Iuppiter Ammon.
Pauper adhuc Deus eſt, nullis violata per æuum
Diuitijs delubra tenens, morumque priorum
Numen Romano templum defendit ab auro.

Neque autem aut ex Plinij, aut ex Maronis dictis colliges templum Ammonis apud Naſamonas inſigne, vel ædificijs, vel opibus fuiſſe, ſi verba ipſa diligenter vtriuſq; penſitabis. Et quidem mentior, niſi ara potius Apollinis in Delo accipienda, quod ceratinon bomon dicunt, inter ſeptem orbis ſpectacula, ſicuti Plutarchus ait, celebrata, quæ tantum ex dextris cornibus ſine glutino vllo, aut vinculo coagmentata, compactaque ſit. Hoc autem Plutarchus in eo ſcribit opuſculo, quo tractat vtra prudentiora ſint aquigena, an terrigena animalia. Deque ara eadem ſic Ouidius in epiſtola Cydippes ad Acontium meminit hoc verſiculo:

Ara Apollinis ex cornibus.

Miror & innumeris ſtructum de cornibus aram.

Plutarchus etiam in Theſeo de ara in Delo ſcribit, non quidem ex dextris, ſed ex ſiniſtris tantùm cornibus compacta, quem κεράτονα βωμὸν appellat, niſi mendum ſit exemplarium. Laertius quoque Diogenes ceratinæ aræ, ideſt, è cornibus factæ mentionem nonnullam facit in Pythagoræ vita. Quin & Callimachus poëta in Apollinis hymno, quadrimum adhuc Apollinem ſcribit ex cornibus Cynthiadum caprearum, quas ſoror Diana in venatu occiderat, aram compegiſſe, fundamentaque item, & parietem è ſolis ſtruxiſſe cornibus. Ipſius autem ſunt hæc verba:

Τετραέτης τὰ πρῶτα θεμείλια Φοῖβος ἔπηξε
Καλῇ ἐν ὀρτυγίη, περιηγέος ἔνδοθι λίμνης,
Αρτεμις ἀγρώσσουσα καρήατα συνεχὲς αἰγῶν
Κυνθιάδων φορέεσκεν, ὁ δ' ἔπλεκε βωμὸν Απόλλων
Δείματο μὲν κεράεσσιν ἐδέθλια, πῆξε δὲ βωμὸν

Ἐκ κεράων, κεραοὺς δὲ πέριξ ὑπεβάλλετο τοίχους. idest,

Quadrimus prima fundamenta Phœbus iecit,
Pulchra in Ortygia orbiculari in lacu.
Diana venata cornua assiduè caprarum
Cynthiadum tulit, ipse verò connexuit aram Apollo,
Extruxit quidem cornibus fundamenta, compegit autem aram
Ex cornibus, corneos verò circumduxit parietes.

Sed vt ad Phrixi historiam reuertamur. Quidam, vt ait Diodorus præcitato loco, nauigasse eum ferunt in naui, cuius prora fuerit signum arietis: quod Helle molestè ferens cùm in sponda nauis incumberet, in mare decidit. Alij tradunt Gambrum Scytharum regem in Colchos, quo tempore Phrixus cùm pædagogo captus fuerit, aduectum, cùm adolescentem dilexisset, dono illum ab Aeeta accepisse, eumque vt legitimum ab se filium educatum, regni hæredem relictum. Pædagogum (is Aries vocabatur) sacrificatum Dijs, eiusque pellem è cadauere euulsam de more templo fuisse affixam. Deinde responso tradito, se tunc moriturum cùm aduenientes hospites Arietis pellem sustulissent; regem, aiunt adhibitis templo custodibus eam, quo diligentius seruaretur, deaurasse. Alij censuerunt, inter quos fuit Pherecrates, Arietem fuisse Phrixi alumnum, qui cùm Inus insidias præsensisset, hortatus sit Phrixum, vt se fuga seruaret: qui cùm fugisset in Colchidem, locus sit datus fabulæ, quod per Arietem seruatus sit in Colchidem, atque ita scripsit Dionysius in Argonauticis. Hæc itaq; ferè sunt, quæ de Phrixo apud antiquos reperiuntur. Vt verò fabulosa hæc historia ad veritatem reducatur, scire conuenit apud antiquos ferè moris fuisse, vt domestica animalia non solùm nummis suis imprimerent, sed in omnibus etiam propè rebus alijs pingerent, aut illorum nominibus, pro pictis imaginibus appellarent, vt à vero non abhorreat, Phrixum, & Hellen in nauigio, quod pictum aureum arietem in puppi haberet, vectos fuisse: nisi eorum sequamur opinionem, qui κριὸν, idest, Arietem Phrixi pædagogum fuisse dixerunt, eiusque consilio aufugisse, huncque ideo fuisse dictum aureum, quia consilia sapientum putanda sunt aurea: vnde & alij dixerunt illam pellem fuisse ab Aeeta inauratam, & custodijs septam, cùm accepisset ex oraculo sibi tunc esse pereundum, cùm aduena illam abstulisset: nam & hoc certè significabat, vbi defuisset prudentia, & consilium, & idcirco ob diligentiam & ferociam inhumanitatemque custodiarum dictus est draco insomnis, & boues ignem ex ore spirantes, & terrigenæ homines vellus aureum custodire. Non enim leniter recedendum est à sapienter decretis. Lucianus in dialogo de astrologia scribit Phrixum rerum astronomicarum scientia delectatum dictum fuisse à fabularum artificibus in cælum ab ariete sublatum. Ego verò, inquit Natalis Comes, hoc nihil aliud significare crediderim, quàm illum qui rebus præsentibus optimè, ac sapienter vti nouerit, proximè ad Deorum immortalium naturam accedere: At si imprudenter, parumque honestè, & superbè abutatur, facilè ex altissimo dignitatis gradu delabi, quod etiam Hellen passam fuisse fabulatum est. Nulla est enim tam firma, neque tam constans hominum conditio, quin ob suam temeritatem, & imprudentiam si ita Deo placuerit, citissimè possit delabi. Atqui quod ita sit, patet, vel ex ipsis nominibus, Athamas enim non admirandum esse significat, cum sit θαυμάζεσθαι mirari, actionemque illam α adimat: Nephele verò nebula, ex qua certè nascitur rerum humanarum contemptio. Quis sanè locus meritò concedi potest admirationi cùm tota hominum vita, huc illuc fluctuet, & quocunque ventorum impetus appulerit, eò facilè corruat? Nam omnes opes, & amicitiæ, & imperia tamdiu stabilia sunt, quamdiu secundæ fortunæ aura aspirauerit: Siue igitur illa etiam sit rerum cuiusque ad felicitatem præsentem propensio, siue Dei consilium ob inscitiam mortalium ita vocata, siue aliud quidpiam, omninò illa opus est viro prudenti. Hac aura aspirante, seruata animi moderatione in felici successu Phrixus deuitatis nouercæ insidijs in Colchorum regionem peruenit, vbi non sine auxilio Deorum firmius imperium, & tranquilliora omnia inuenit. Alij ex eiusmodi fabula alia documenta eliciunt, vtpote cum ab Athamante Nephelen vxorem legimus repudiatam, & Ino ductam, moneri nos, aiunt, non temerè ad secundas nuptias, vt conuolemus, ne prioribus liberis simus iniurij, & nocumento, vnde si non hinc illæ lacrymæ; vnde in Phrixum, & Hellen proprios liberos odium? Solent nouercarum delinimentis patres capti erga prioris matrimonij liberos paternum affectum exuere, sic vt illos nonnunquam odio prosequantur. Ino sanè priuignis suis Athamantem infensum reddidit. Illi ariete duce fugam arripiunt: Helle metu perculsa decidit in mare: Phrixus impauidè fretum superat, & Colchorum regis filiam vxorem ducit: aries inter astra statuitur. Docemur miserias constanter ferre, neque ab ijs perferendis vlla mollitie animi, aut metu deterreri; si enim illis obrui nos patimur, nunquam ex ijs emergemus, ijs superatis melior sors nos

Arietis insigne.
Aries Phrixi quis.
Fabulæ Phrixi declaratio.
Consilia sapientū aurea.
Qui ad Deum proximè accedat
Athamas. Nephele.
Secūdæ nuptiæ cur vitandæ.

nos manet: Monemus amicitiam colere, & amicos in calamitatibus non deserere, quia qui quos in prospera fortuna coluerunt, eosdem in miserijs constitutos amant, illorum memoriam nulla vnquam temporis diuturnitas valet extinguere. Sunt itidem, qui aurei huius velleris pellem interpretentur fuisse librum quendam veterum more in pelle conscriptum (hoc supra etiam tetigimus) in quo auri conficiendi scientia traderetur: cuiusmodi libro cum Diocletianus summa diligentia perquisiuisset apud Aegyptios (qui huius peritissimi censebantur) omnes flamma consumpsisse fertur, ne diuitijs ita comparatis, Aegyptij Romanis bellum inferre auderent, atque ex illo tempore hanc artem publico Cæsaris edicto semper habitam fuisse flagitiosam, sed dum alios plerosque authores voluo, occurrit, id, quod plurimi de aureo vellere referunt, ex Suida potissimum, explicantque, vt iam admonui, de arte, quam χυμείαν græci appellant: alij verò malunt hoc intelligi, magnam auri vim, quæ apud Colchos esset à principibus quibusdam viris congestam. At verò Colchica regio propter vicinitatem Caucasi montis auro abundabat, vel teste Strabone, qui scribit multos fontes ex Caucaso manare scaturientes arena aurea tam tenui, vt oculorum aciem effugiat, eamque colligi ab incolis, pellibus quibusdam lanosis in aquam iniectis, vnde suspicari possumus locum esse fabulæ datum; pelles enim subsidente in ijs arena, speciem aurei velleris præ se ferunt. Strabonis verba hæc sunt: Apud Iberes torrentes dicuntur aurum deferre, quod barbari perforatis tabulis, ac lanosis pellibus excipiunt, vnde aurati velleris fabula conficta est. Et fortasse Iberes eodem nomine vocantur quo occidentales ab auro, quod apud vtrosque inuenitur. Sunt denique, qui hac Phrixi fabula locupletes illos intelligi volunt, qui cùm sint hebeti, & obtuso prorsus ingenio, ducuntur, trahunturque pro vxorum arbitrio, vt eorum negotia è famulorum ductu, regulaque pendeant, nec secus ac infantes anniculi è nutricis amplexu illi quicquid loquantur, quidque statuant, non habent, quod illos animus, & rationis copia deficiat. Quo sensu Chrysalus seruus apud Plautum:

Chymici libri cur vsti. *Colchorum opes.* *Lib. 10.* *Iberes qui.* *In Bacchid.*

Adibo, inquit, *hunc quem quidem ego hic hodie faciam arietem*
Phrixi, itaque tondebo auro, vsque ad viuam cutem.

Et ad eundem sensum Alciati emblema est inscriptum; Diues indoctus:

Diues indoctus.

Tranat aquas residens pretioso in vellere Phrixus,
Et flauam impauidus per mare scandit ouem.
Ecquid id est? vir sensu hebeti, sed diuite gaza
Coniugis, aut serui quem regit arbitrium.

Dicendum modò de Iasone Aesonis filio, qui Peliæ, Theliæ regis, cùm Iasonis indolem formidaret, eumque perditum vellet, consilio, atq; incitatione in Colchos, ad aureum vellus auferendum, expeditionem suscepit, quod ita contigisse asserunt. Cùm Peliæ, vt ait Apollonius in Argonautis, ab oraculis responsum esset, vt sibi caueret ab illo, quem altero pede nudo conspexisset, itaque sacra Neptuno instituens vniuersos suos ad sacrificia conuocauit, quo etiam Iason cùm veniret in traiecendo Anauro fluuio, alterum calceum in limo amisit, qui ita visus à Pelia interrogatur, quid faceres si tibi responsum esset, te à quopiam interfectum iri? Cui respondit Iason de Iunonis consilio, illum inquit, ad aureum vellus recuperandum mitterem. Pelias igitur iuxta Iasonis responsum per ipsum, aureum vellus iubet ad se adferri. Tum Iason nauim diuino Palladis consilio fabricatam, malumque loquacem habentem è Dodonæa quercu conscendit, & cum quadraginta & nouem lectissimis viris in Colchidem nauigauit. Cùmq; tandem mille passus pericula superatisque omnibus difficultatibus ad Colchos peruenisset, perbenignè à Phrixi filijs fuit exceptus, atque cum illis ad Aeetam contendit. Alij dicunt primò benignè, ac comiter acceptum fuisse ad Aeeta: alij non satis læto vultu. Deinde cùm aureum vellus nomine Peliæ, cuius id antea fuisse dicebat, & per dolum surreptum repeteret, visus est Aeeta æquo animo petitionem tulisse, vt quidam dixerunt. Alij dicunt iratum Aeetam respondisse Iasoni, se quod peteret tum demum concessurum cùm tauros ignem è naribus efflantes, & æripedes domuisset, draconis custodis eius velleris dentes adamantino aratro visus seminasset, nascentesque homines armatos ex illis dentibus cecidisset. At Medea Aeetæ filia Iasonis desiderio capta, vnguentum illi dedit quo incolumis ab igne taurorum seruaretur, iussitq; seruare, ne aduerso vento araret, ne vis flammarum in ipsum ferretur, neq; inciperet sulcum demore arantium ab eodem fine, sed tolleret aratrum. Quidam enim dicunt primum Aeetam boues igniuomos iunxisse, & arauisse, ac post disiunctos imperasse Iasoni iungere, & arare: Alij quod Medea noctu dracone per quædam pharmaca sopito aureum vellus ad Iasonem detulit, vnàque fratre Absyrto arrepto è Colchis cum Argonautis (sic socij Iasonis vocantur) nauigauit. Quidam dicunt Iasonem Medeæ consilio, atque opera omnia illa pericula superasse at non

Iasonis fabula.

acce-

accepisse vellus aureum à Medea; Alij longè diuersam causam cur Iason ad aureum vellus missus sit, retulerunt, inter quos est Hecatæus, dicunt enim, quòd cùm Iason ex antro Chironis exiuisset, à quo erat educatus, & à patre coniunctisq; affinitate cognitus fuisset, in conuiuium solemne fuit acceptus. Deinde cum magno tumultu ad Peliam regnum maiorum suorum repetens contendit: Pelias se redditurum pollicetur, si prius in Colchidem abeat, Phrixique animam ter, vt legitimum erat, aduocet, se enim nocturnis terreri visionibus, inquiens, ob Phrixū: nam si eò accesseris, iuquit, & istud feceris ac vellus aureum attuleris, ego iam senior tibi iuueni regni onus concedam. Quare Iason his legibus acceptis eò contendit, vt diximus. Hæcque illa sunt, quæ vt summatim dicam de Iasone antiqui memoriæ prodiderunt. Pericula, & labores qui capturo vellus aureum proponebantur, ita breuiter recensuit Medea apud Euripidem:

Pericula auferentis vellus aureum.

> Εσωσα σ' ὡς ἴσασιν ἑλλήνων ὅσοι
> Ταυτὸν συνεισέβησαν ἀργῶον σκάφος,
> Πεμφθέντα ταύρων πυρπνόων ἐπιστάτην
> Ζεύγλῃσι, σπερῶντα θανάσιμον γύην,
> Δράκοντά θ' ὃς πάγχρυσον ἀμπέχων δέρας,
> Σπείραις ἔσωζε πολυπλόκοις ἄυπνος ὤν,
> Κτείνασ', ἀνέσχον σοί φάος σωτήριον. idest,
> *Seruatus es per me, velut sciunt ratem*
> *Quicunque conscendere tecum Argoam, vbi*
> *Tauris iubebaris iugum spirantibus*
> *Ignem imposuisse: seminare & horridi*
> *Dentes draconis, vellus illud aureum*
> *Seruantis, in somnisque: qui circumdat id*
> *Spiris: Ego occidi, tibi lucem dedi*
> *Illam salubrem.*

Quam rem tamen breuius etiam ita complexus est Virgilius:

Georgic. 2.

> *Hæc loca non tauri spirantes naribus ignem*
> *Inuertere, satis immanis dentibus hydri*
> *Nec galeis densisque virum seges horruit hastis.*

At verò quod ad mysticum, inquam, huius historiæ sensum pertinet, dictus est Iason filius Æsonis, & à Centaurorum iustissimo Chrirone educatus, artemq; medendi ab illo edoctus. Atqui Æson è stirpe Neptuni editus, quid aliud est nisi prudentia è varijs negotijs, ac difficultatibus, quæ tanquam materiæ prudentiæ subijciuntur? Nam ex illis, & ex consilio exoritur, ac fit prudentia. Didicit medendi artem à Chirone, vnde nomen obtinuit, nam ἴασις ars est medendi. Cæterùm quis rogo remedium aliquando morbi datum fuisse à Iasone vlli laboranti accepit? non enim Chirurgus fuit Iason, neq; vir iustissimus, & sapientissimus Chiron: putandus est potius corporis quàm animi curam, quæ viro bono conueniat Iasonem docuisse. Quod si animi curam illam docuit, quid est per Deos immortales, quod magis viro bono conueniat, quàm prudentia? Censeamus itaq; Iasonem in vtraq; fortuna, qua animi moderatione vbi conueniat à Chirone dedicisse, quod antidotum sit aduersus voluptates impuras, qua animi temperantia, ita placanda sit; qua arte superanda auaritia, prosternenda libido, ambitio ex animo eijcienda, cùm illa sit omnium monstrorum turpissima, vitiorumq; maxima. His itaq; præceptis instructus Iason dictus est formidolosa, & mirabilia monstra prudenter, Dijs adiuuantibus, aut certè Deorum ministris consulentibus, incolumis præterijsse, & in Colchidem profectus, tauros igniuomos, & æripedes domuisse, quæ nihil aliud, quam animi pertinacia, & ira putanda sunt: Qui enim non ratione, animiq; constantia ducitur, is aut leuis est ingenij, aut pro constantia pertinaciam sequitur, & inanem arrogantiam. Hos animorum affectus rationi, medicinæq; animi subijcere quid aliud est, quam tauros illos igniuomos vincere, & in natos homines cum armis è draconis dentibus furorem à se depellere? aut quid aliud est, spaciosum draconem Medeæ auxilio consopire, quàm inuidiam sapienter consilio mentis sēnare? Est enim ipsa Medea μῆδος, idest, consilium. Hic eius ope aureū vellus in patriā reportauit, Dijsque dicauit, vel vt alijs placuit, Peliæ obtulit: Cùm maximè fugienda sit auaritia, & iustitia complectenda: maximè verò omnium colenda est Deorum immortalium religio, quod principium est virtutum, & omnis felicitatis: Postea colendi sunt reges, & nationum principes, quibus non sine Dei voluntate concessa est in homines potestas, si modò sint viri boni, & iusti. Atque vt summatim dicam, nauigationem Iasonis nulla alia de causa celebrarunt antiqui, nisi quia significare voluerunt vitam vndique multis difficultatibus vexari, necesseque esse

Fabulæ Iasonis declaratio.

Prudentia probis conuenit.

Medea vnde dicta.

viro bono medicinā conſilij animo adhibere, vt intrepidos ad omnes motus, & ad omnes fortunæ viciſſitudines perſiſtat. De ariete aurei etiam velleris Atrei regis ſic traditum à veteribus reperio. Pelops Tantali Phrygiæ regis, & Taygetæ filius ex Hippodamia Atreum & Thyeſtem ſuſtulit, Peloponneſi prius, deinde Mycenarum reges. Ijs alternis vicibus regnum adminiſtrantibus, Thyeſtes cum ſciret regni curam penes eum fatali diſpoſitione manſuram, qui arietem aurei velleris haberet, (quem Atreus regiam ingreſſus plurimum cuſtodiebat) corrūpens Europam, ſeu potius Aeropem Atrei vxorem imperiū ad ſe transferre poſſe iudicauit, vnde ſtuprata fratris coniuge, & abducto ariete ad Atreo regno pulſus eſt. Alij dicūt ſponte abiuiſſe in exilium, quod pænas fratri dare metueret: Atreum verò quod ſic euaſiſſe doleret Thyeſten, quod vi nequibat, dolo conatum; nam paulò poſt ſimulata reconciliationis gratia per nepotes ſuos eum ab exilio reuocauiſſe, oblata regni parte, conuiuantique liberos non ſolùm appoſuiſſe epulandos, ſed etiam ſanguinem eorum vino permixtum propinauiſſe, ſicque filiorum ſuorum factum eſſe ſepulchrum; denique capita & manus epulanti obtuliſſe, & quid comediſſet, bibiſſetq; enarraſſe. Cuius impij facinoris cum Thyeſtes à Dijs vltionem exquireret, reſpōdiſſe ferunt Apollinem poſſe eum alio ſcelere eius ſceleris vindicem nanciſci, ſi cum Pelopeia filia concumberet, quod cùm feciſſet, natum aiunt eſſe Aegyſthum, qui Atreum occidit, & Agamemnonem eius filium ex bello Troiano redeuntem interemit. Alij verò aiunt conueniſſe inter vtrumq; fratrem, vt ille imperium acciperet, qui aliquod portentum ciuibus oſtendiſſet, & cùm inter pecora Atrei natus eſſet aureus agnus, (quem Simonides purpureum fuiſſe dicit, vt ait Tzetza) Atreum cum eum oſtenſurus eſſet vrbis iudicibus, vouiſſetq; ſe, quod optimum eſſet in ſuo pecore, Dianæ immolaturū, eo viſo, in capſulis abſcondiſſe, quaſi verè eſſet portentum. Varinus verò ait, neglecto voto cum in arcam aureum illum agnum incluſiſſet, eaque de re gloriatur publicè, vulgo dici fratrem eius Thyeſten id inuidiſſe, & ſimulato in Aeropen Atrei vxorem amore, agnum aureum ab ea accepiſſe, & poſtea contradixiſſe Atreo, vt qui immeritò de agno aureo gloriaretur: oportere autem inquiebat coram populo qui agnum aureum poſſideret, regnum etiam obtinere. Quod cùm Atreus quoq; concederet, Iuppiter Mercurium ad ipſum mittit, συνθέραι λέγων περὶ τῆς βασιλείας, καὶ δηλεῦν τὰ περὶ τῆς ἀνατολῆς, διότι μέλλει ποιεῖσθαι τὴν ἐναντίαν ὁδὸν ὁ ἥλιος. συνθεμένου δὲ περὶ τούτων ὁ ἥλιος τὴν δύσιν εἰς ἀνατολὰς ἐποιήσατο. ὅθεν ἐκμαρτυρήσαντος τοῦ δαιμονίου τὴν Θυέστου πλεονεξίαν, τὴν βασιλείαν Ατρεὺς παρέλαβε, καὶ τὸν Θυέστην ἐφυγάδευσεν. Poſui autem poſteriora græcè, quoniam locus non omninò integer videtur, & aliter ab alijs hæc hiſtoria narratur. Idem Varinus in χρυσειον δέρας, fertur, inquit, arietis pellem Mercurij contactu redditam eſſe auream, (quod & Apollonius ſcribit) & χροσόμαλλον ἀρνίον ex ſexto Athenæi ait, agnum aurei velleris Atrei ἀργυνίδα fuiſſe, ideſt phialam argenteam, in cuius fundo agni effigies inaurata fuerit: Raram autem, & exquiſitam poſſeſſionem olim non auri tantùm, ſed etiam argenti fuiſſe. Athenæus autem huius ſententiæ authorem citat Herodotum Heracleotam. Apud Ciceronem cuiuſdam poetæ hi verſus leguntur, quibus Atreus ſic loquens inducitur:

Addo huc quod mihi portento cæleſtum pater
Prodigium miſit, regni ſtabilimen mei:
Agnum inter pecudes aurea clarum coma,
Quondam Thyeſtem clepere auſum eſſe è regia
Qua in re adiutricem coniugem cepit ſibi.

Pan Mercurij filius, vt inquit Probus, cùm lunam concupiſſet, & haberet optimum pecus, poſcente ea partem pro concubitu, dicitur pollicitus, & duas partes feciſſe gregum, quarum alteram candidiorem, ſed lanæ craſſioris, lunam deceptam candidiore deterius pecus abduxiſſe, vt poeta ſignificat, cuius hæc ſunt verba:

Munere ſic niueo lanæ (ſi credere dignum eſt)
Pan Deus Arcadiæ captam te Luna fefellit
In nemora alta vocans, nec tu aſpernata vocantem.

Macrobius ſcribit hanc fabulam ſumptam eſſe ex Nicandro, cuius τὰ γεωργικὰ deſiderantur, è quibus tamen multa tranſtuliſſe Virgilium teſtatur etiam Quintilianus. Seruius verò etiam immutatam à poeta eſſe fabulam, non enim à Pane, ſed Endymione adamatam fuiſſe Lunam, & cùm ab ea ſperneretur, pauiſſe pecora candidiſſima, ſicque eam in ſuas allexiſſe amplexus. Criſamis, vt habet Heſychius, ſeu Criſſamis, vt Suidas, Cous quidam fuit plurima poſſidens pecora, & cùm anguilla quædam quotannis ſuperueniens præſtantiſſimam ouem ei eriperet, obſeruatam tandem occidit; & cùm illa in ſomnio apparens Criſamidem, vt ab eo ſepeliretur, moneret, re neglecta cum tota familia perijt.

Atrei, & Thyeſtis fabula.

Pan Lunā amans.

Lib. 5. Saturn.

Criſamis. Cous.

ME-

METAMORPHOSES.

CVM Gigantes Dijs bellum inferrent, aiunt Deos territos, alios alias animalium formas induisse, atque vsque in Aegyptum fugere fuisse coactos, vt meminit Ouidius his versibus:

Iuppiter in arietem. 5. Metamorph.

Tunc sine sorte prior, quæ se certare professa est
Bella canit superum, falsoque in honore Gigantes
Ponit, & extenuat magnorum facta Deorum:
Emissumque ima de sede Typhoea terræ
Cælitibus fecisse metum, cunctosque dedisse
Terga fugæ, donec fessos Aegyptia tellus
Ceperit, & septem discretus in Ostia Nilus.
Huc quoque terrigenam venisse Typhoea narrat,
Et se mentitis superos cœlasse figuris:
Duxque gregis dixit fit Iuppiter; vnde recuruis
Nunc quoq; formatus Libys est cum cornibus Ammon &c.

De Ioue Ammone, qui in Libya sub arietis figura colitur, diximus, sed fortè fabula hinc etiam orta fuerit, quod Iuppiter Ammon, vt scribit Herodotus, cùm nollet ab Herçule cerni, tandem exoratus ab eo, id sit commentus, vt amputato arietis capite, pelleque villosa, quam illi detraxerat, induta sese ita Herculi ostenderet, atque inde factum, vt Aegyptij Iouis simulachrum arietina facie confingerent, & ab Aegyptijs Ammonios aiunt accepisse; vnde quibusdam κριοπρόσωπος est dictus. Ab alijs Ammon traditur, quod in bellis vsus sit galea, cuius insigne, caput fuerit arietis, vnde orta sit fabula. Sunt qui velint ipsum cornua in vtroq; tẽpore paruula habuisse, ac propterea Dionysium ipsius Ammonis filium eodem fuisse aspectu. Cognominatus est eadem ratione, κερασφόρος, idest corniger, vt Phestus poeta græcus inquiens:

Iuppiter Ammon vnde dictus.

Ζὰς Λιβύης ἄμμων κερατηφόρε κλῦθι μάντι. idest,
O Libyæ vates exaudi corniger Ammon.

Sed & Statius & Lucanus cornigerum vocarunt. Fuerunt item qui Ammonem arietem Phrixi, & Helles putarunt, vt Pherecydes prodidit. Eustathius in Dionysium de situ orbis consimilia Herodoto scribit. Seruius Grammaticus ideo arietino capite fingi ait, quod eius inuoluta essent responsa, Quin ea nutu & renutu, alijsque signis dabantur, quod & Strabo, & Eustathius prodidere. De veruecceo Ioue, qui in draconem mutatus, grauidam fecit Proserpinam, Arnobij, & Eusebij verba recitaui in Tauro. Apud eundem Ouidium Neptunus in arietem mutatus Bisalpida, siue, vt alij scribunt, Bisaltida virginem decepit. Cæterum Hyginus Theophanem Bisaltidis filiam formosissimam virginem cùm plures proci peterent à patre, refert Neptunum sublatam transtulisse in Insulam Crumissam, & cùm proci scissent eam ibi morari, comparata naue eò contendisse; Neptunum verò vt eos deciperet, Theophanen in ouem commutauisse formosissimam, seipsum in arietem, ciues Crumissenses in pecora, cùmque eò proci venissent neq; vllum hominem inuenirent, pecora mactasse, atque ita victu consumere cepisse. Hoc autem vt vidit Neptunus, in pecora mutatos consumi, procos in lupos conuertisse: Ipsum autem, vt erat aries cùm Theophane concubuisse, exq; hoc congressu natum esse arietem Chrysomallũ, qui Colchos Phrixum vexit. Dicitur deniq; ab Ouidio aries transmutatus in agnum à Medea, vt filiabus Peliæ faciliùs persuaderet, pro senectute iuuentutem illi se restituram:

6. Metam. Neptunus in arietem.

Aries in agnum.

Quo sit fiducia maior
Muneris huius, ait, qui vestras maximus æuo est
Dux gregis inter oues, agnus medicamine fiet.
Protinus innumeris effætus laniger annis
Attrahitur flexo circum caua tempora cornu,
Cuius vt Aemonio marcentia guttura cultro
Fodit & exiguo maculauit sanguine ferrum,
Membra simul pecudis, validosque venefica succos
Mergit in ære cauo, minuunt ea corporis artus,
Cornuaque exurunt, nec non cum cornibus annos,
Et tener auditur medio balatus aheno.
Nec mora balatum mirantibus exsilit agnus,

Laſciuitque fuga, lactentiaque vbera querit.

Lubet modò hiſce futilibus tranſmutationibus longè futiliorem à Mahumete traditam pro epilogo adijcere: aiunt autem Turcici Concionatores in extremo iudicio Mahumete in arietem tranſmutandum iri, & quod longè eſt abſurdus, & ridiculoſius Turcas omnes in Pulices, quos ab inferis in paradiſum tranſportans iſtic, inquiunt excutiet, vt pulices cadentes aliorum Turcarum denuò recipiant formam.

Mahumetes quando in arietem vertetur.

PROVERBIA.

Ouis cultrũ

OIs τὴν μάχαιραν, vel, vt alij, αἶξ μάχαιραν. ideſt, Ouis, vel capra cultrum, ſub audiendum reperit (ſed in omnibus Græcorum lexicis legitur αἶξ ἑαυτῇ τὴν μάχαιραν,) Aptè dicitur prouerbium in eos, qui ipſi reperiunt, quo pereant. Ortum eſſe aiunt adagium ab huiuſmodi quodam euentu: olim cùm Corinthi Iunoni Acrææ, cuius ædem à Medea ſtructam aiunt, rem diuinam facere pararent, atque hi, qui ad præbendam hoſtiam erant conducti, defoſſo ſub terra cultro, oblitos ſeſe aſſimularent, pecus, ſiue capra, ſiue ouis exſcalpens eum eruit, proditque: atque ita mactata eſt. Προβάτων ἦθος, ideſt, ouium mores, in ſtupidos, ac ſtolidos iaci ſolitum: Vtitur hoc prouerbio Ariſtophanes in Pluto: ἀλλὰ προβατίου βίον λέγεις, ideſt, *ouiculæ mihi vitam prædicas*, & in Veſpis taxans vecordiam populi Athenienſis, oues illos vocat ἐκκλησιάζειν πρόβατα συγκαθήμενα, ideſt, *in concione pecus ouillum conſidet:* deſumptum eſt adagium à ſimplici, ſtolido, & inerti ouis ingenio, de quo ſuo loco dictum eſt. Author adagiorum hoc itidem adagium κριὸς ἀσελγόκερως, ideſt, *aries cornibus laſciuiens*, conuenire ait in ſtolidos, qui præter meritum ad dignitatem euecti ſunt; quamuis Diogenianus oſtendat conuenire in magnos, ac laſciuos, pruriunt enim cornua arietibus bene paſtis, quod idem accidit bubus. Originem prouerbij indicauit Heſychius, in arce Palladis arietem fuiſſe, inquiens, ingentem æreum repoſitum, quem Plato Comicus dixerit ἀσελγόκερων. Dicuntur itidem apud eundem Ariſtophanem in Pace, mites, ſimplices, ſtolidi, molles ἀμνοὶ τοὺς τρόπους, ideſt, ingenio, & moribus agni. Accipi tamen etiam poteſt hoc vltimum adagium in bonam partem; nam & in ſacro Euangelio; *Ecce agnus Dei*, metaphora prouerbialis eſt, vt ait Polydorus Virgilius, de longe innocentiſſimo homine, qui ſuo ſimplici, inquit, animo non abſimilis agno animalis, pro natura, & ætate minimè aſtuto; ita Chriſtus à Ioanne Baptiſta vocitatur agnus Dei, quod homo ſine peccato pro peccatis noſtris immolandus eſſet, ſicut agnus paſchalis. Hoc verò Valerij Flacci;

Ouium mores.

Aries cornibus laſciuiens.

Agni qui.

Ioann. c. 1.

3. Argon. Agna ſe leoni.

Aſpera nunc pauidos contra agna leones.

rectè dicetur, cũ imbecillus ſeſe opponit robuſto, aut indoctus docto &c. Apud Platonem in Phædro Socrates de ſupino ocio, animique veterno prouerbialiter extulit; Ὥσπερ προβάτιον μεσημβριάζον, hoc eſt. *Tanquam ouis meridians*. Verba eius ita habent: Κηλουμένους ὑφ' αὐτῶν δι' ἀργίαν τῆς διανοίας δικαίως ἂν καταγελῷεν, ἡγούμενοι ἀνδράποδ' ἄττα σφίσιν ἐλθόντα εἰς τὸ καταγώγιον ὥσπερ προβάτια μεσημβριάζοντα περὶ τὴν κρήνην εὕδειν, ideſt, *Si viderint nos animi veterno torpentes, meritò derideant, arbitrati mancipia quæpiam in ſuum delata gurguſtium, tanquam oues meridiantes ad fonticulum indormire*. Solent oues circa medium diem accedente ſole ad fontium aquas deſides iacere, aut in vmbra, vt ſuo dictum fuit loco. Προβάλλειν τοῖς κυσὶν ἄρνας, ideſt, *canibus agnos obijcere*. Dicebatur, qui imbellem, & litium imperitum calumniatoribus, & exercitatis exponeret, quod id animal ouium maximè ſit imbelle. Refertur, vt ait author adagiorum à Diogeniano, & vt ipſe conijcit, hemiſtichium eſt heroicum ex oraculo quopiam decerptum. Meminit eiuſdem etiam Suidas in προβάλλοντες. *Agninis verò lactibus alligare canem*, rectè dicetur, cui dum credit homini malæ fidei, & rem perdit, & fruſtra obligatum habet eum, cui non eſt ſoluendo nam, qui canem alligat inteſtinis agninis, is non modò canem amittit, verùm & prædam vltrò dederit fugitiuo. Deſumptum eſt ex Plauti pſeudolo, vbi Ballioni lenoni verba affingit hæc: *Quia pol qua opera credam tibi, vna opera alligem fugitiuum canem agninis lactibus*. Sunt autem lactes inteſtina molliora. Κριὸς τροφεῖα ἀπέτισεν, ideſt, *aries nutricationis mercedem perſoluit*. Citatur ex Menandro. Quadrat, vbi quis pro benefactis maleficium reponit. Allegoria ſumpta eſt ab eo, quod aries cornibus impetat, aut vas, in quo pabulum apponitur, ipſoſq; quorum opera nutritus eſt, aut etiam nutritur, cornibus inceſſit. Effertur & ad hunc modum prouerbium. κριοῦ διακονία, ideſt, *arietis miniſterium*, pro officio collato in ingratum, qui beneficium iniuria penſet.

Tanquam ouis meridias.

Canibus agnos obijcere.

Agninis lactibus alligare canẽ.

Aries nutricationis mercedem perſoluit.

Arietis miniſterium.

Sed

Sed vt alibi etiam ait author adagiorum κριῦ διακονία, Suidas, & Zenodotus sic referunt, quasi dici solitum de officio in ingratos collato, siquidem aries cornibus ferit pascentem. Hesychius verò ita idem prouerbium refert, quasi congruat in eos, qui spe cuius vis præmioli inseruiunt indignis. Cùm pueros inuitamus ad ministrum, pollicemur aliquid, puto talos, aut nuces. Itidem in apologo quopiam, opinor, dixit aries, iunge (κατέλειψε. forte καταλειψον legendum, nam addita stellula in editione Aldina, Hesychij locum deprauatum indicat) dabo tibi telos. Hæc adagiorum author. Ὡς λύκος ἄρνα φιλεῖ, *vt lupus ouem amat.* In eum qui sui commodi gratia simulat amorem. Nam is vulgò dicitur amor, cùm reuera sit odium. Iuuenis enim cùm puellam venatur, vt illi pudicitiam eripiat, vt pro honesta fama turpi rumore traducat, vt parentibus, amicis, & bonis omnibus inuisam reddat, denique vt quod est omnium carissimum, bonam mentem eripiat, quæso quid deterius hostis faciat hosti? Socrates citat carmen in Phædro veluti populari vsu iactatum:

Vt lupus ouem amat.

Ὡς λύκοι ἄρνα φιλεῦσ' ὡς Παῖδα φιλοῦσιν ἐρασταί, idest,

Vt lupi oues, ita amat puerum vesanus amator.

Cùm verò ἀδύνατον aliquid, seu præposterum significamus, prouerbialiter cum Virgilio in pharmaceutria dicemus:

Lupus oues fugiens.

Nunc & oues vltrò fugiat lupus.

vel etiam: *prius lupus ouem ducat vxorem.* Vbi verò quid cuiquam crediderimus, qui id in proprium conuertit vsum, *ouem lupo commissam* esse dicere solemus. Vide supra vbi de antipathia. Quibus adde illud Ouidij.

Dixerit è multis aliquis quid virus in angues

Abijcis, & rapidis tradis ouile lupis.

Vbi verò quis frustra conatur, prædam recipere, cui semel manus iniecit rapax aliquis, *lupo agnum eripere*, postulare eum dicimus: Sic enim leno quispiam in Pænulo Plautina.

Lupo agnum eripere postulant, nugas agunt.

Improbum enim videtur sperare futurum, vt lupus agnum semel abreptum dimittat. Vbique præterea locorum in homines impudenter furaces, hodieque extat vulgò iactatum adagium: *Lupus etiam oues numeratas deuorat:* Estque fortè etiam antiquum adagium: huc enim spectare videtur prouerbiale istud Virgilianum in Bucolicis:

Lupo agnū eripere.

Lupus oues etiam numeratas deuorat.

Hic tantum Boreæ curamus frigora, quantum

Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.

Esaias propheta de pace & concordia Christiani populi futura dicebat: *Habitat lupus cum agno.* Sed hæc eadem hyperbole non sine adagij nomine citanda, vti licebit, inquit Polydorus Vergilius, si quando innuerimus quosdam malè copulatos, vt alter innocentissimus, alter improbissimus sit. Ἄρνα προβάλλει, idest, *agnum emittit*, vel *obijcit*. Dicitur in rixæ, pugnæque cupidum. Adagiorum author significanter ἄρνα reddidit arietem, quia adagium inde ortum est, quod bellum suscepturi, fecialem mittebant qui arietem adductum in hostium fines emitteret: Hoc videlicet pacto significans ciuitatem & agros illorum hostibus compascuos fore, vt antea etiam dictum est: Suidas tamen scribit legem fuisse Athenis, ne prius iniretur prælium. πρὶν ἢ τὴν ἄρνα προσμίτων τῖς λάβῃ τῶν πολεμίων, Idem scribit & Varinus in ἄρνα. Προβάτων (si addas γάρ erit senarius οὐδὲν ὄφελος ἐὰν ὁ ποιμὴν ἀπῇ, *ouium nulla vtilitas, si pastor absit.* Admonet adagium ἀναρχίαν rem esse omnium perniciosissimam. Nihil faciunt rectè ministri, nisi adsit herus. Inutiles discipuli, quoties abest præceptor. Inutilis populus, nisi principis authoritate gubernetur. Sumptum est adagium ab animantis stultitia, cùm sit sibi ipsi inutile, nisi pastoris cura succurrat. Contrà illud Homeri. αὐτὰρ μῆλα κακοὶ φθείρουσι νομῆες, idest, *at corrumpit oues pastor malus.* Dicetur rectè, ac congruè, quoties indiligens pædagogus corrumpit puerum, vel malus præceptor vitiat discipulum, vel etiam rex improbus suum populum. Ἀρνίον σοι λελάληκεν, *agnus tibi locutus est.* Videtur in eos conuenire, qui ea rescifcunt; quæ ab eis rescisci posse nemo sperasset, aut qui futura præsagiunt. In Aegypto enim (Apostolius non rectè habet Aegina) aiunt agnum humana voce vsum, in cuius capite visus fuerit regalis serpens (Βασίλειος Δράκων) allatus cubitorum quatuor, & ab hoc agno res futuras cuidam reuelatas. Historiam scribit Suidas in ἀρνίον, sed vsum prouerbij non explicat: *Caluo cum ariete non arietandum.* Simile adagium videtur illi, *non irritandi sunt crabrones.* Vtitur eo Gregorius Theologus in epistola quadam ad Eustochium Sophistam, quem lacessiuerat. Καὶ οὐδὲ ὑπὸ τῆς παροιμίας τῆς ἰδιωτικῆς ἐπαιδεύθην φαλακρὸς ὢν κατὰ κριοῦ μὴ κυρίζειν ἀντιπρόσωπος, μηδὲ τὴν σφηκίαν κατ' ἐμαυτοῦ, γλώσσαν πρὸς τὸ κακῶς λέγειν ἑτοιμοτέραν, idest. Ac non saltem à prouerbio plebeio didicerim, cùm sim caluus non

Lupus cum agno habitat. *Cap. 11.*

Agnum emittit.

Ouium nulla vtilitas, si pastor absit.

Odyss. ρ. *Pastor malus oues corrumpit.*

Agnus tibi locutus est.

Caluo cum ariete non arietandū.

obuerſa fronte obnuere arieti, neque veſparum nidum in me prouocare, nimirum linguam ad maledicendum, quàm ad benedicendum promptiorem. *Boni paſtoris eſt tondere pecus, non deglubere*. Tractum à ruſticis, qui deglubere vocant ſiliquam, aut folliculum excutere, & granum ſua mundare tunica: Similiter deglubere, eſt pellem detrahere, vt author eſt Feſtus, vnde & Catullus in obſcænum ſenſum detorſit, vt dicat dirum à muliere deglubi, & Apuleiana Fotis ait ſe viuos homines ſolere deglubere. Tondent igitur, qui ita ſpoliant, vt ſortem relinquant, vnde res poſſit creſcere: deglubunt, qui nihil reliqui faciunt. Nam lana detonſa renaſcitur, cute detracta nihil eſt quod deinde poſſis auferre. Adagium Tiberius Cæſar authore Suetonio, aut reperit, aut certè vſurpauit: nam is admonitus ab amicis, vt prouincialibus augeret vectigalia, reſcripſit, Boni eſſe paſtoris tondere pecus, non deglubere: Per hanc prouerbialem ſententiam ſignificare volens prouinciales à præfectis non eſſe vſq; ad viuum ſpoliandas, quo factum eſt, vt hoc lepidum Tiberij dictum prouerbij loco in malos magiſtratus promulgatum ſit. Simile eſt illud Salomonis: *Qui nimis emungit, elicit ſanguinem*, hodieq; vulgo celebratum durat, vt inquit author adagiorum in eodem ſenſu & illud: *Quid? num & pellem vis?* quaſi conueniat lana contentum eſſe. Alexander Macedonum rex cognomento Magnus eandem ſententiam diuerſa extollit metaphora: Cùm enim quidam admoneret, longè plus vectigalium à ciuitatibus auferri poſſe, reſpondit ad hunc modum καὶ κήπωρον μισῶ τὸν ἐκ ῥιζῶν ἐκτέμνοντα τὰ λάχανα, id eſt, *& oltorem odi qui herbas radicibus exſcindat*. Verùm longè aliter, quàm vel Tiberius, vel Alexander, factitabat Flauius Veſpaſianus, qui procuratorem rapaciſſimum quemq; ad ampliora munera ex induſtria promouebat, quo locupletiores mox condemnaret, quibus videlicet vulgo pro ſpongia dicebatur vti, quod quaſi & ſiccos perfunderet, & madidos exprimeret, vt author eſt idem Suetonius. *Non ſum miſſus niſi ad oues perditas domus Iſrael*. Sunt qui prouinciam aliquam obtinentes, frequenter in ore vt vetus iam adagium habeant, inquit Polydorus Vergilius, illud Chriſti reſponſum apud Matthæum mulieri Cananeæ datum, *non ſum miſſus, niſi ad oues perditas domus Iſrael*, cùm velint indicare ſibi limitatum eſſe officium, ac ſuum non eſſe negotium extra prouinciam quicquam curare. Ita Seruator docuit veniſſe ſe in mundum, vt Iudæos in primis de noua religione euangelica erudiret, & deinde alios, id quod fecit, quando ad Samaritanos ſe contulit, quando diſcipulos iuſſit ire in mundum vniuerſum, & prædicare euangelium omni creaturæ. Monemur autem eo manifeſtè primùm debere nos patriæ, ac parentibus, deinde amicis, ac poſtremò cunctis. Deducta eſt metaphora à paſtore, qui amiſſas oues anxiè quæritat, & inuentas ad gregem, vt in tutum, confeſtim deducit. *Cognoſco oues meas, & cognoſcunt me meæ*. Cùm quiſpiam voluerit non inſcienter innuere, ſe intus, & in cute ſuorum mores noſcere, item ſuos ab illis non ignorari, appoſitè hac euangelica parabola, quæ apud Ioannem extat, vtetur. *Attendite à falſis prophetis, qui veniunt ad vos in veſtimentis ouium, intrinſecus autem ſunt lupi rapaces*, vt legitur apud Matthæum; aut ſuccinctius: *In veſtimentis ouium ſunt lupi rapaces*. Commodè dicetur de ijs, qui aliud veſtitu, & verbo promittunt aliud repræſentant. Effertur vel aliter: *In pelle ouina latet lupus*. Porrò eiuſmodi fraudulenti homines ita ſolent ouinæ ſimplicitatis perſonam induere, vt cùm pro bonis habeantur, credentes facilius decipiant. Sed in hæreticos, quos Theologi noſtri vocant, ſpeciatim torquetur, qui idcirco abſtinent, vt ſe incautè ſequentibus, venenum ſeuum ſenſim aſpergant. *Percutiam paſtorem, & diſpergentur oues gregis*: Apud Zachariam prophetam oraculum fuit de futura diſcipulorum Ieſu fuga; verùm poſtea eſt in adagium verſum, quo notatur in periculis demum apparere, qui ſint veri amici; quoniam non aliter caſus vnius, qui caput ſit domus, vel reipublicæ, reliquos deterret, quàm cùm percutitur paſtor, omnis grex pauore affectus diſſipari ſolet. Prouerbiali etiam figura dicitur quiſpiam *oues ſegregare ab hædis*, qui domum, ciuitatem, prouinciam, vacuum ſceleratis hominibus facit, purgatque. Ad illud alluditur, quod ouis ſit animal ſimplex, & vtile; hædus verò petulcum, ac libidinoſum, quod apud Iudæos ob id pro peccato ſemper offerebatur, vnde & huic rectè peccator, illi innocens comparatur. Metaphora ſumpta à paſtore, qua Chriſtus vtitur apud Matthæum: *Cùm venerit filius hominis congregabuntur ante eum omnes gentes, & ſeparabit eos, alteros ab alteris, ſicut paſtor ſegregat oues ab hædis*.

Boni paſtoris tondere pecus, non deglubere.

Veſpaſiani pulchrũ factum.

Non ſum miſſus niſi ad oues perditas.
Cap. 15.

Cognoſco oues meas & me meæ.
Cap. 10.

Lupi rapaces in veſtimentis ouium.
Cap. 7.

Cap. 13.
Percutiam paſtorem, & diſpergentur oues gregis.

Oues ſegregare ab hædis.
Cap. 25.

DE

DE CAPRA, ET HIRCO. CAP. IX.

ORDINIS RATIO.

RECTA ratione oues sequuntur capræ, non tam quòd ferè simul pascuntur, sed quia etiam easdem quodammodo nobis vtilitates suppeditant, lac scilicet, & lanam (ita nunc vocare liceat) vt testatur Varro his verbis: *Vtilitas ex pecore duplex, vna est tonsura, quod oues, & capras detondent, aut vellunt: Altera, quæ latiùs patet, est de lacte, & caseo, quam scriptores græci separatim tyropœiam appellauerunt; ac scripserunt ea de re permulta.* Similiter Virgilius canit:

Ordinis ratio.

Vtilitas ex pecore quotuplex.

Lib. 3. Georgic.

Hæ quoque non cura nobis leuiore tuendæ,
Nec minor vsus erit, quamuis Milesia magno
Vellera mutentur, tyrios incocta rubores,
Densior hinc soboles; hinc largi copia lactis.
Quo magis hausto spumauerit vbere mulctra
Læta magis pressis manabunt vbera (flumina, vt habet Aldus) *mammis*
Nec minus interea barbas, incanaque menta
Cinyphij tondent hirci, setasque comantes
Vsum in castrorum, & miseris velamina nautis.

Sed de his tegumentis postea suo loco, vbi ostendemus alia etiam vestium genera hinc haberi. Aliàs item idem poeta post boum, & quorum curam, inquit:

Ibid.

Superat pars altera curæ
Lanigeros, agitare greges, hirtasque capellas
Hinc labor, hinc laudes, fortes sperate coloni.

Quamuis autem pinguissimum lac sit bubulum, ideoque & butyro, & caseo fertilius; Caprinus tamen caseus Velabrensis dictus, quòd fumo apud Romanos in velabro condiretur, præ cæteris celebrabatur, vt notum est ex hoc Martialis:

Caprinus caseus vbi optimus.

Nam quemcumque focum, nec fumum caseus omnem,
Sed Velabrensem, qui bibit, ipse sapit.

Legimus & apud Plinium: *Et caprarum gregibus sua laus est, Agrigenti maximè eam augente gratiam fumo, qualis in ipsa vrbe conficitur, cunctis præferendus. Nam Galliarum sapor, medicamenti vim obtinet.* Dat itidem capra hædos, & qui bonitate, & salubritate carnis nulli penè cedit quadrupedi, hacque in parte, vt oui præferenda, ita è contrario agris multo est nocentior, quandoquidem vrit omnia, quæ morsu contingit, vnde lege locationis fundi excipi solet, ne colonus capram natum in fundo pasceret, ideoque astrologi ita capras receperunt in cælum, vt extra limbum duodecim signorum, ceu noxium dentibus animal excluserint.

ÆQVIVOCA. SYNONYMA. Etymologia.

CAPRAM dictam volunt, quasi carpam, vnde scriptum sit. Omnicarpæ capræ, Equidem Nonius capras à carpendis virgultis dictas esse scribit, sicuti & Varro, & alicubi etiam Cicero. Cæterùm Festus capras ait à principio appellatas esse crepas, quòd cruribus crepent. Vtramq; etymologiam suis lucubrationibus inseruit Isidorus inquiens, vel quòd carpant aspera, vel à crepitu crurium, vnde eas crepas appellatas, quæ sunt agrestes capræ. Cùm verò & domesticæ sint, & syluestres, vtrasque caprigenum genus vocare licebit, tum ex Plauto dicente: *Caprigenum hominum non placet mihi, neque pantherinum genus:* & ex alijs, Pacuuio: *Quamuis caprigeno pecori grandior gressio est;* Cornificio apud Macrobium:

Capra vnde dicta.

In Epidico.

Caprigenumque pecus nullo custode, per herbas.

Theo-

Theodorus Gaza tamen caprarium genus dicere maluit. Contingit hic etiam, quod in boue, & oue, vt & pro sexu, atque ætate nomen variet. Teste enim Polluce, Homerus ouium, caprarumque ætas discernens προγόνους, μετάσσας, & ἕρσας nominauit. Sed hac de re suo quoquo loco. Capra communiter græcis αἴξ quæ vox apud eruditos omnes cum accentu acuto scribi reperitur, idque approbat Etymologus, solus Varinus multis in locis circumflectit. Apud poetas inuenitur etiam dici de maribus. Varinus: Καὶ ἔστιν αὐτοῖς ὄνομα κοινὸν τὸ αἴξ, ὡς ἔλαφος, ἄνθρωπος, ἵππος. Reperio similiter apud Herodotum in Euterpe: σέβονται, inquit, δὲ πάντας τοὺς αἶγας οἱ Μενδήσιοι. Sic & apud Aristotelem duobus in locis: αἶγες αἰγὶ φυσῶσι τὸ πῦρ. Eustathius autem vult attico more in masculino genere vsurpari. Notandum interea αἶγες dici tam ἐρίφους, idest, recens natas capras, quàm χιμάρους, quæ sunt anniculæ, vel mediæ ætatis, & adultas τράγους, licet τράγοι mares duntaxat appellentur: Super qua re consulendus est Scholiastes Theocriti. Fieri autem αἴξ à verbo ἀΐσσω, vt sit primum ἀΐξ, deinde per Synæresin αἴξ. ἀΐσσειν interpretantur ruere, ingruere, cum impetu ferri; itē erumpere, prosilire, Eustathius vult apud Homerum esse festinare, & ῥᾳδίως ἀπιέναι; vtitur tamen & in alijs significationibus, vt ait Henricus Stephanus. Cicero in hoc Homeri loco ταὶ δὲ σκιαὶ ἀΐσσουσι interpretatur vagari, quod maximè placet, cùm per montes vagari caprarum naturæ præcipuè conueniat; sicuti cum impetu feruntur, quæ syluestres sunt. Habet præterea αἴξ alia significata, estque in primis Aristoteli, auis quædam in aquis versans eas tamen non intrans, quam Theodorus Gaza capellam vocat, ita dicta à voce, quam similem caprinæ edit, de qua consule nostræ Ornithologiæ tomum tertium. Est & αἴξ fluuius quidam iuxta Sestum, apud Herodotum libro 9. iuxta finem: ὑπὲρ αἰγὸς ποταμοῦ. Appellantur etiam doricè αἶγες magni fluctus, vt tradunt Suidas, & Varinus, atque hinc fortè Aegæum pelagus dictum est, de quo mox suo loco. Sed & αἴξ, seu capra oppidum in Marsis in acutis petris positum, vt scribit Niger in commento Geographiæ. Est & signum cæleste αἴξ, siue capra dictum, Latini etiam hœdum vocant (differunt tamen) tempestatem significans: vt indicat Horatius inquiens:

Aetas distincta. — *3. de histor. anim. & de gener. 4.* — *αἴξ vox vnde ducta, & æquiuoca eius significatio.* — *Lib. 8. hist. cap. 3.*

Desiderantem quod satis est, neque
Tumultuosum sollicitat mare,
Nec sæui Arcturi cadentis
Impetus, aut orientis hœdi.

Ode 7.

Et rursus: *ille nothis actus ad Oricum*
Post insana capræ sydera, frigidas
Noctes non sine multis
Insomnis lachrymis agit.

1. Georgic.

Idem tradit Vergilius:
Præterea tam sunt Arcturi sydera nobis,
Hœdorumque dies seruandi, & lucidus anguis
Quàm quibus in patriam, ventosa per æquora vectis
Pontus, & Ostri feri fauces tentantur Abydi.

Lib. 9. Aen.

Et rursus: *tum scuta, cauaque*
Dant sonitum afflictu galeæ: pugna aspera surgit,
Quantus ab Occasu veniens pluuialibus hœdis
Verberat imber humum, &c.

1. de art. amand.

Et Ouidius:
Differ opus, tunc tristis hyems, tunc pleiades instant,
Tunc & in æquorea mergitur hœdus aqua.

L. 1. de trist. *Eleg. 11.*

Quare & nimbosos hœdos vocat:
Sæpe ego nimbosis dubius iactabar ab hœdis.

Dicuntur hœdi isti à poetis Oleneum pecus, & capram oleneam vocat idem poeta.
Nascitur Olenea signum pluuiale capella.

Lib. 5. — *Capra & hœdi cælestia signa quando, & vbi oriantur.*

Et Strabo scribit αἶγας duas fuisse, vnam in Eubœa, alteram in Achaia, quo in loco Iuppiter à capra lacte nutritus dicitur, & prope etiam Olenen, vnde Oleneam capellam dixere poetæ, vel ab Oleno Vulcani filio, cuius meminit Hyginus. Sic & Manilius canit:
surgentibus astris
Vltima lanigeri cùm pars excluditur orbi,
Quæ totum ostendit terris, atque eruit vndis
Ex gelido stellata polo, quà dextera pars est,
Olenea seruans prægressos tollitur hœdos,

Offi-

Officio magni mater Iouis, illa tonanti
Fundamenta dedit, pecusque impleuit hiantis
Lacte suo, dedit & dignas ad fulmina vires.

De hac fabula, postmodum pluribus agemus. Seruius ait aurigæ signum esse non longè à Septentrione, qui in manu sinistra ferat hædos, in humeris capram, Iouis altricem; oriri autem cum scorpio mense Octobri, quod & Varro tradit, inquiens: Sunt duo hædi, & capra, non longè à tauro. Columella ait oriri hædos quinto calendas octobris Fauonio flante, nonnunquam Austro cum pluuia. Idem etiam alibi scribit, oriri eosdem pridie nonas octobris vespere; in ortu autem & occasu tempestatem, pluuiamque facere. De hisce ijsdem stellis Antonius Dulciatus in volumine de festis mobilibus hæc prodidit. In Erichthonij signo capra est, quam ille in humero portat, quæ & Iouem nutriuit. Item hædi eius filij, quos auriga in brachio portat. Habet stellam in capite vnam, in singulis humeris singulas: Sed ea est clarior, quæ est in sinistro humero, & appellatur capra: In singulis genibus singulas, in dextera manu vnam, in sinistra duas, & super ipso brachio stellas duas, quæ appellantur hædi, suntque omnes simul decem. Est præterea capra calidæ euaporationis genus, quam latini ferè omnes sequuti Albertum inde dictum tradunt à similitudine quam habet cum capra syluestri quoad motum, quia capra syluestris cùm mouetur, primò saltat, & deinde quiescit, moxque iterum saltat, ac in istiusmodi motu semper versatur: euaporationem autē motus eius figuram ostendere, quia separatis cum constet partibus, quæ debeant in igneam conuerti substantiā, vbi prior accenditur, saltare videatur, mox altera, & sic per successionem. Quorū tamen opinio à nonnullis improbatur. Improbatur & Auerrois sententia, qui capræ nomenclaturam huic impressioni inditam tradidit, propter similitudinem quam habet cum capra, non quoad motum, sed quoad villos & fibras illas quas videtur persimiles habere lanæ seu potius villis caprarū. Sic.n. ab oue potius quàm à capra denominari debuerat. Buccaferrius noster priuatim ab arunco, idest pilis illis, qui sub mento ceu barba propendent, dictam arbitratur, quòd in hac impressione ignitæ quædam fibræ longæ similiter esse videantur. Capram quoque hodie vocant machinam, teste Gulielmo Philandro his verbis à Vitruuio delineatam, agente de ædium sacrarum publicarumq; operum machinationibus tractorijs. Tigna tria ad onerum magnitudinem ratione expediuntur, & à capite fibula coniuncta & imo diuaricata eriguntur funibus in capitibus collocatis & ijs item circa dispositis erecta retinetur. Alligatur in summo trochlea, quā etiam nonnulli rechamum vocant. In trochleam induntur orbiculi duo per axiculos duos versationes habentes, per cuius orbiculum summum traijcitur ductarius funis: Deinde demittitur, & traducitur circa orbiculi imum trochleæ inferioris, & ita descendit ad inferiorem, & in foramine eius caput funis religatur. Altera pars funis refertur interima machinæ partes &c. Videndum nunquid ab hac machina nomen ducat tormenti illud genus, quo rei suspensi ex trochlea per brachia post tergus reuincta, natibus acuto asseri impinguntur. Sed synonyma prosequamur. Græcis nunc vulgò γίδα dicitur. Αἰγίδιον diminutiuum est apud Aelianum in epistolis. Hesychius, & Varinus ἀσίγνας interpretantur αἶγας, ἢ (aliàs ἤγουν) ἀσρίγγας. βαιῶμφαι αἱ ἄγες ἐν ἱερατικοῖς iuxta expositionem Hesychij. Βήκη eidem chimera est, forsan ὀνοματοπεποιημένως, & κατὰ μίμησιν τῆς φωνῆς, quam ἐν τῷ μηκᾶσθαι edit. βῆκα quoq; παρὰ τὸ βὴ βὴ λέγειν, dicta sunt τὰ πρόβατα, idest, oues, vt ex eodem Hesychio diximus, cui tamen βῆκα est etiam ἀναδενδράς. Ιυρκες eidem sunt capræ feræ, vt & Varino, & ὑστριχίδες, idest, flagella ex setis suillis. Sed & apud Hesychium Ιορκες, τῶν δορκάδων ζώων, ἔνιοι δὲ, ἡλικίαν ἐλάφου: secundum eundem κάπρα est Tyrrhenis αἶξ, idest, capra. Alias capra græcis porca est, vt caper, siue κάπρος ὗς ἄγριος, idest, aper, siue porcus syluester. Apud dictum Hesychium κάρα αἶξ ἥμερος, πολλυρρήνιος ὑπὸ Γορτυνίων, ἄλλοι δὲ ἡ συκῆ. Ιωνες τα πρόβατα, καὶ την κεφαλὴν, idest, capra domestica, apud Gortynios significat pecore diuitem, alijs verò ficus est: Iones oues, eo vocant nomine, & caput. Vox ista Gesnero facta videtur ab Hebræorum Car, quo hircum appellant, hinc & κάρανος hœdus nimirum dicitur, & καρανὼ την αἶγα κρῆτες, idest, Cretenses capram vocant καρανώ, teste Hesych. Κεράδας capras & oues fœmellas, quæ cornua, vt plurimùm habent, vocari Eustathius annotat. Κηλάδες Hesychio, & Varino, αἶγες sunt αἱ ἐν τῷ μετώπῳ σημεῖον ἔχουσαι τυλοειδὲς, idest, capræ in fronte signum habentes instar calli. Μήκλας Hesychius vertit αἶγας. Μῆλα verò græcis antiquis, Homero præsertim omnia pecora significant, nam odyss. 17. procos mactantes facit μῆλα, qui non oues solùm mactabant, sed omnes genus quadrupedum, sues præpingues, capras, boues armentarios, & alia. Et alibi apud eundem legimus μῆλ᾽ ὄιεσ, καὶ αἶγας ἰαυεσκον. Sed de hac voce plura diximus in oue, quod pro ea frequentiùs accipiatur. Μάιρα propriè capram significat λευκομέλαιναν, idest, ex albo nigricantem, vt annotauit Cælius, qui & hoc nomine

Capra meteorum.

Lib. I. Meteor.

Li. 10. c. 2.

Capra machina.

Capra tormentum.

Capra quid Græcis.

mine Orionis fuisse tradit. Μηκάδες exponunt capras, quoniam μηκᾶν est more caprarum balare, vt mox suo loco dicetur: Μυάδς capra est, quæ mulgetur. Hesychius .n. μιαάδας dici tradit τὰς ὀμελγομένας ἄγας; Apud Varinum ὀροβάδες, exponuntur αἶγες, fortè scribendum ὀροβαδες, nam hoc epitheto celebrantur feræ, per montes quæ vagantur, quamuis Hesychius, prius specialibus ὀροβόδων, exponit νεβρῶν, idest, hinnulorum. Legitur tamē etiā apud eundem ὀρβάδες, & transfertur αἶ αἶγες, vbi requirente ordine literario, ὀροιβάδες reponi debet, teste Henrico Stephano. Υννὴ apud eundem Hesychium αἴξ, ὕννας verò ad eodem exponitur αἴξ ἀργία, capra agrestis, seu fera. Aliàs ὕννη ipsi est τὸ τῶ ἀρότρῳ σιδήριον τὸ τέμνον τὴν γῆν, idest, aratri ferrum, quo terra proscinditur, quod alias ὕνις, siue ὕννις appellatur, teste Polluce; Quid verò sit ὕννος copiosè in equi historia est declaratum. Χίμαιρα secundum Etymologum, & Varinum capella est hyeme nata; χειμὼν enim græcis hyems est, vel quæ vnam saltem ætatis hyemem habeat. Hesychius χίμαιραν capram feram exponit; χιμάρυς verò hœdes hyeme natos. Alijs χίμαρος simpliciter hircus est, quamuis ætate minor quàm τράγος, quo propriè nomine adultos, & perfectos ætate mares intelligunt. Χίμαροι etiam sunt torrentes, seu riui, qui hyeme, & imbribus aucti, vel niuibus eo tempore collectis postmodum liquefactis, fluunt. Sed in hac significatione cum duplici r Gesnerus recte meo iudicio scribendum monet, vt videlicet appareat nomen esse compositum παρὰ τὸ χειμῶνος ῥεῖν. Profertur autem, inquit, χεῖμα quoque pro χειμὼν, & plerique cùm torrentem significat per ει scribunt. Poetæ producunt (quamquam video grammaticos in Lexicis græcis alia quoq; ab hyeme deducta vocabula per ι, notare, vt χιμάσιν, χιμᾶν, χιμάδιον, quæ ego per ει vsurpare malim) cùm caprarium genus per ι, poetæ corripiunt, proinde in Lexicis Hesychij & Varini χίμαρος rectè per ι scribitur, quamquam non suo ordine inter vocabula, quæ ει diphtongum, in prima syllaba habent. Pro omni itaque caprario genere, omni ætate, & vtroq; sexu χίμαρον grammatici interpretantur, cùm mediam ætatem propriè solùm significet; rectè tamen de vtroque sexu vsurpari puto, vt etiam πρόγονοι quamuis hæc vox ab Homeri Scholiaste fœmininis vocabulis exponitur προγενέστεραι, παλαιότεραι, ἢ μεγαγενέστεραι τῇ ἡλικίᾳ; & rectè quidem, cum Homerus etiā eodem genere protulerit, & mares foris relictos meminerit:

Lib. 2.
Χίμαιρα.
Χίμαρος.

γείνοντο δὲ σηκοὶ
Αρνῶν, ἠδ᾽ ἐρίφων, διακεκριμέναι δὲ ἕκασαι
Ερχατο. Χωρὶς μὲν πρόγονοι, χωρὶς δὲ μέτασσαι,
Χωρὶς δ᾽ αὖθ᾽ ἕρσαι.

Etymologus χίμαρον hircum exponit, & deriuat παρὰ τὸ κίω, τὸ πορεύομαι, idest, eo, vado. Rursus χίμαρος Varino capra est annicula, à tribus, aut quatuor mensibus vsque ad partum, aitque deinde αἶγα dici, aut χίμαιραν. Est & χίμαιρα, siue chimæra monstrum quoddam, quod igniuomū fuisse fingunt, & à Bellerophonte confectum, Lucretio teste, à quo talis ei affingitur forma.

Chimæra.
Lib. 2.
Lib. 5.
Odyss. ζ.

Prima leo, postrema draco, media ipsa chimæra.

ex Homero:

Πρόσθε λέων, ὄπιθεν δὲ δράκων, μέσση δὲ χίμαιρα,

idest, capra. Grammatici exponunt Lyciæ montem esse, qui dies, nocte sq; flammas eructarit: in cuius cacumine habitarent leones, in medio verò propter pascua, capræ, in radicibus serpentes, ex Solino dicente: *Chimæra mons in Lycia nocturnis æstibus fumidum exhalat, vnde fabula triformis monstri in vulgum data est, quod chimæram animal putauerint.* Et quoniam Bellerophon Glauci filius, eum montem habitabilem fecit, chimæram occidisse traditur. Plinius de semper ardentibus locis loquens cùm dixisset de Aethna; *flagrat*, inquit, *in Phaselide mons chimæra, & quidem immortali noctibus, ac diebus flamma, ignem eius accendi aqua, extingui verò terra, aut fœno Gnidius Ctesias tradit.* Cæterùm monstrum hoc poetarum Typhonis, & Echidnæ filiam fuisse fingunt. Hesiodus ex hydra natam affirmat. Meminit autem Seruius enarrans illud Virgilij: *Flammisque armata chimæra.* Hesychius hanc chimæram triformem fuisse scribit, ita, vt in medio caprina forma constaret, caput verò posterius draconis, anterius leonis cū ore igniuomo haberet, sed magis probantur qui imam solùm corporis partem serpentis specie in ea fuisse fingunt. Qui plura volet, adeat Varinum, authorem adagiorum, & Palæphatum in Bellerophonte. Ψιαθον Varinus, & Hesychius exponunt αἶγα ἀγρίαν. Apud Hebræos ez, capra, promiscui generis est iuxta quosdam, vt etiam marem in hoc genere contineat, & hædum: Verùm cùm hircum dicunt, solent vacare hircum caprarum, alioqui ez fœminino tantùm genere vsurpatur, nec dubium quin græci suum αἴξ hinc hauserint. Caldaicè capra est eza, Arabicè schaah, persicè buz. Numerorum 15. hircus caprarum ize dicitur, Arabicè, maez, Persicè busan. Sarraceni capram vocant anse, Germani geisz, Belgæ geit, Angli à gote, Illyri koza,

Aen. 6.
Ez.
Eza.

Gal-

Galli cheure, vel chieure, Itali nomen latinum seruant, vt & Hispani, sed illi plerisque in locis p in u; hi verò p in b mutant. Mas, siue caprarum dux, vt loquitur Pollux, latinis hircus; secundum quosdam ab hirsuto dictus, teste Perotto, Sabinis fircus, græcè τράγος vocatur à voracitate, nam τρώγειν, & τραγεῖν, edere significat, quæ voces, vt ait Varinus huius etymi author, durius quid, & asperius sonant, quàm φαγεῖν, vt τράγος etiam quàm φάγος. Aristophanes in auibus, auium genera cognominat κοτινοτράγα, κριθοτράγα, & σπερμολόγα, quod oleastri baccis, hordeo, & varijs seminibus vescantur. Alij verò τράγον deducunt παρὰ τὸ τραχὺ δέρμα ἔχειν, à pellis asperitate: Alij ab asperitate vocis: Alijs ἀπὸ τοῦ τρέχειν, idest, currendo, vt tradunt idem Varinus, Etymologus, & Suidas. Quia verò hoc genus animantis sua natura potissimùm vbi in venerem prurit, & toto coitus tempore, pessimè olet inde odor omnis olidus, & quàm maximè fœtens græcis γράσος alias propriè dictus, & κινάβρα, τράγος, latinis similiter hircus, caper, & capra nuncupatur, qui rem veneream agunt, inquit Cælius, aut qui in ætate sunt, quæ sufficiat veneri, malè olent, ἐκ τοῦ καλουμένου τράγου ὄζουσιν, idest, virus hirci reddunt: hinc verbum τραγίζειν, idest, hircum olere. Antiqui nostri, vt Censorinus ait, hirquitillare dixerunt, & quibus corpus ita olere incipiat, hirquitallos. Aristophanes verò in Acharnensibus τραγάσαιον vocauit malè olentem, & alia fabula τραγομασχάλους eosdem dicit. Eleganter Plautus de sene libidinoso. *Cùm sis iam ætatis plenus, anima fœtida, senex hircosus, tu osculere mulierem?* hoc est, hirci modo libidinosus, & olidus: & rursus in Mustellaria: *Te Iuppiter, Dijque omnes perpendant, oboluisti allium: germana illuuies, rusticus, hircus, hara suis.* ad hominem transtulit immundum, & libidinosum. Sic & Persius Centuriones hircosos vocat, vt exponit etiam Budæus, rusticos, olidos, & omnis nitoris expertes. Et Martialis salsè de importunis basiatoribus dicebat:

Hircus.
Fircus.
Τράγος.
Hirquitillare.
In mercatore.
Satyr. 5.
Li. 12. epigr. 59.

Te vicinia tota, te pilosus
Hircoso premit osculo colonus.

Apud eundem Plautum in fine Casinæ, vbi dicitur: *Verùm qui non manibus clarè quantum poterit, plauserit, ei pro scorto supponetur hircus vnctus nautea:* Interpretes, aiunt hircum quidem sua natura esse fætidissimum, sed fætorem augeri, si vnctus sit nautea, idest, aqua, inquiunt, fætida ex sentina maris; mihi verò magis probaretur, vt nautea hic intelligitur ipsa libido, quia tempore libidinis hæc bestia quàm maximè olida est. Nec displicet correctio Turnebi restituentis ex scedis quibusdam vetustissimis locum eiusdem Comici in pseudolo hunc: *Sed istic seruus ex Carysto hic qui aduenit, quid sapit?* Ch. *Vsque à cunabulis.* Pro scilicet, *vsque à cunabulis* legens hircum ab alis: ludit enim Comicus in verbo *sapit* more suo, quod interdum ad sapientiam refertur, interdum ad odorem, vt apud Plinium, cùm dicuntur iucundiora vnguenta esse, quæ terram sapiunt, quàm quæ crocum. Apud Horatium:

Lib. 20. ca. 10.

Pastillos Ruffillus olet, Gorgonius hircum.

Idem in libidinosam Canidiam sic scribit:

Serm. 1. Satyr. 2.
In Epod. od. 12.

Munera cur mihi, quidue tabellas
Mittis nec firmo iuueni, nec naris obesæ?
Namque sagacius vnus odor,
Polypus, an grauis hirsutis cubet hircus in alis,
Quàm canis acer, vbi lateat sus:
Quis sudor vietis, & quàm malus vndique membris
Crescit odor, cùm pene soluto
Indomitam properat rabiem sedare &c.

Idem alibi inquit:

Sed nimis arcta premunt olida conuiuia capræ.

quo loco quidam per olidas capras, scorta intelligi volunt, quod mihi non videtur, tum quod hæc epanorthosis subseruiat ingenio Torquati gaudentis non immodico sumptu, sed amicis fidis, taciturnis, & paribus, tum quòd sermone benigno cum eo velit proferre noctem, quod inter scorta quàm possit fieri, commodè scilicet, nemo non intelligit. Catullus in Rufum:

Lib. 1. epist. 5.

Laedit te quædam mala fabula, qua tibi fertur
Valle sub alarum trux habitare caper.

Idem ad Virronem:

Vi cui Virro homini sacer alarum obstitit hircus.

Apud Vlpianum in L. *qui clauum.* Trebatius ait, *non esse morbosum os alicui olere, veluti hircosum, Strabonem: hoc enim ex ingluuie oris accidere:* Budæus in doctissimis suis annotationibus in Pandectas hunc locum haud dubiè deprauatum esse existimat, vel mutilatum potius, quid

enim

enim Straboni, inquit, cum hircoſo? aut quid ingluuies ad oculos diſtortos attinet? Hircus fœtor eſt alarum, quem Plinius alarum graueolentiam appellat, & aliquando virus alarũ à Græcis itidem τράγος dicitur: vnde τραγίζοντες pueri ab Ariſtotele dici putantur ab alarum odore, qui hircientes cùm pubeſcentes venerem agnoſcere incipiunt, & vocem in ſonum aſperiorem inæquabilioremque mutare; neque enim, inquit, acuta præterea vox eſt, neque grauis, neque tota æquabilis, ſed ſimilis fidibus incontentis, & aſperis, ὁμοία φαινομένη ταῖς παρανενευρισμέναις, καὶ τραχείαις χορδαῖς, ὃ τραγίζειν καλοῦσι. Alex. tamen probl. lib. 1. τραγῶντας eos vocat; metaph. (vt ipſe inquit) ad hircorum voce ducta propter arteriæ aſperitatem. Tantum Budæus. Cæterùm Ioſephus Scaliger apud Vlpianum ἀναμφισβήτος legit pro ſtrabonem, taponem, & pro hircoſum, lurcoſum, aitq; ingluuiem à Trebatio vocari τὴν ἀδηφαγίαν, ex qua, inquit, oris graueolentia conflatur, vt in leone notat Ariſtoteles: Ait tamen hircoſum etiam defendi poſſe, & eſſe hircoſum, cui os ex fœda, & deteſtabili libidine olet. Eiuſmodi enim, inquit, vocabantur hirci. Catullus,

Hirci qui dicti.

Et putare cæteros hircos.

Et in dicto Attellanæ *hircus vetulus naturam capreis ligurit*: Quo fœditas oris hirſuto, & olido ſeni Tiberio exprobrata eſt. Item dicebantur ſpurci, & ſpurco ore græcè ἀσελγεῖς; & illi, qui hoc patiebantur dicebantur λέπειν, latinè glubere. Catullus: *Glubit magnanimos Remi nepotes.* Budæus aliter interprætatur, ſed pace tanti viri dixerim, perperã. Hæc latius à nobis dicta ſunto, vt totũ Vlpiani locum illuſtraremus, quia maximus vir non ſatis dignè ſe explicare potuit. Eſt verò tragus non ſolùm fœtor ille ſub alis, ſed etiam pilus ille, in quo odor habet ſuam ſedem, vtunturque etiam Latini poetæ eadem voce. Martialis in pædiconem maſturbantem:

Lib. 11.

inguina ſaltem
Parce fututrici ſollicitare manu:
Læuibus in pueris plus hæc quàm mentula, peccat,
Et faciunt digiti præcipitantque virum.
Inde tragus, celereſque pili, mirandaque matri
Barba, nec in clara balnea luce placent.

Τράγους porrò, ideſt, hircos aliqui Satyros vocarunt, vt Heſychius, & Varinus annotarunt, eò quod hircorum aures habeant, ſed quid ſi inde tragos dictos eſſe iudicemus, quòd ſimiliter ac hoc genus animantium libidine ſint famoſi, ſimiliter etiam biſulci. Athenæo etiam eſt piſcis nomen agenti de exocœto, ſiue de Adoni, hunc enim ὁμοιότατον eſſe ait τῷ καλουμένῳ τράγῳ ἰχθυδίῳ, hoc eſt, piſculo, quem hircum vocant: Dalechampius in margine exponit mœna m..., quam ſcilicet Ariſtoteles hircũ vocari ſcribit his verbis interprete Gaza: Alec, ſiue mæna vtero grauis melior eſt, forma rotundior fæmina, porrectior mare, & latior. Euenit vt cum fœtu impleri fæmina incipit, maris color in nigrorem pluriſque varietatis mutetur, & caro deterrima cibo efficiatur, vocantur à nonnullis per id tempus hirci. Cæterum an Clearchus Solenſis apud Athenæum eundem cum mæna piſcem intellexerit, quæri, inquit Caſaubonus, poteſt: placet enim doctis viris τράγον hic eſſe gobionem nigrum, non Ariſtoteleum τράγον, ſed cùm ἰχθύδιον hircum Clearchus appellet, mœnam potiùs quàm Gobionem, niſi fallor, deſignat; eſt enim mæna reuera piſciculus gobione minor. Accedit quod Clearchus Ariſtotelis fuit diſcipulus inter primos, & γνησιώτατος: à quo didicerat, & res, & proprias rerum appellationes. Tantũ Caſaubonus. Sed cùm deſcribatur ſimilis exocœto, niſi quòd partẽ ſub gula nigricantẽ habeat, vnde τραγοπώγανα vocent, Hermolaus alium à mæna eſſe arbitratur. Eſt verò etiam τράγος conchæ genus, vt docet Feſtus mali ſaporis, vnde cauſa nominis intelligitur. Eſt item intra aures neruus nomine τράγος, referente Cælio, è regione cuius eſt, quem vocant ἀντιτράγον. Sed Henricus Stephanus citans teſtimonium Pollucis τράγον vocari ait in cauitate auris eam partem, quæ ſub extremitate temporum ſuperaſſurgit in interiorem neruum, eique oppoſitam partem vocari ἀντιτραγον. Rufum Epheſium verò τράγον collocare παρὰ τὸ πέρας τοῦ κροτάφου. Idem Cælius ait τράγον vocari græcis in vitibus cauſationem, vbi flatu graſſante decutiuntur germania, hirculum, inquit, queas latinè nuncupare; Alij ſic vocant, ſiue importuno vento germania à vitibus abſcindantur, ſiue cultorum imperitia oblædantur, vt Hermolaus in corollario in 5. Dioſcoridis, vbi tanquam diuerſa vitis vitia hircum, & hirceſcere videtur accipere, cùm vnum ſit: Et cùm infæcundæ fiunt vites, hirceſcere dici ait, cùm hoc non ſimpliciter, ſed adiecta cauſa nimiæ vbertatis proferendum ſit. Articulationem, inquit Carolus Stephanus, eleganti vocabulo vocauit Gaza, quòd vitis in ipſo articulo potiſſimum lædatur. Inde verò hirceſcere, ſiue hircire dicuntur vites ab antiquis ſcriptoribus, cùm infæcundæ propter articulationes oblæſas redduntur: quoniam hircus animal, vt inquit Ariſtoteles, pinguedine ſterileſcit

Satyri cur tragi dicti.
L. 8. a princip.
Tragus piſcis.
7. hiſt. 30.
Lib. 2.
Antitragus.
Tragus quid in vitibus.
Cap. 1.
Articulatio.

lescit. Hæc Carolus Stephanus. Theophrasti super hac re verba sunt. Ἐξ ὑπερβολῆς δὲ καὶ τὸ τραγᾶν τῆς ἀμπέλου, καὶ ὅσοι; ἀλλοις ἀκαρπεῖν συμβαίνει διὰ τὴν εὐβλαστίαν. hoc est, vt Gaza transfert: Articulatio quoq; vitis nimietati prorsus tribuitur, & quęcunq; fructificare nequeant propter luxuriam germinis, eodem proculdubio pertinent. Adscribit ibidem statim huius vitij remedia, & mox capit. 13. eiusdem causas, vbi Gaza sic vertit: Vitis autem articulatio venit, aut flatu ablatis germinibus, aut imperitia culturæ concisis, aut tertio in supinum excisis. Sic enim humor largiùs collectus, vehementer ad germinandum excurrit, ita vt nihil queat fructificare. Cæterùm suspicetur sanè aliquis, inquit Gesnerus, in duobus his locis, non articulatio: sed hirculatio ab interprete primùm esse scriptum, cùm hoc vocabulum græco respondeat, & eiusdem operis libro 1. in fine capitis 21. hirculatæ vites ab eo reddantur, vbi græcè ἀμπέλους τραγώσας legimus. Erineon, idest, caprificum (quamuis id neget Cælius sui generis haberi inquiens, à Dorica ciuitate sic nuncupatam, ex Lycophronis interprete) vt ex Pausaniæ thesauris, etiam Cælius annotauit, percipi licet græcorum nonnulli olynthum dicunt, tragum autem Messenij: id quod symbolicè significauit Apollo Aristomeni, & Theoclo vati de salute consultantibus, respondens:

Εὖτε τράγος πίνησι Νέδης ἑλικόρροον ὕδωρ
οὐκέτι Μεσσήνην ῥύομαι· σχεδόθεν γὰρ ὄλεθρος. idest,
Ipse, Nedes dum hircus bibat alta fluenta, nec vltra,
Messenen seruo: propè enim instant tristia fata.

Erat autem Neda fluuius, inquit Cælius, cuius visuntur fontes in Lyceo monte. Tragus verò non hircus intelligebatur, sed Erineos arbor in aquam Nedæ prona, ac folijs humorem quodammodo hauriens, vnde à Theoclo coniectatum ingruere Messenijs fatale malum. Huius Messeniorum historiæ meminit etiam Suidas in τράγος. Sed vt clariùs oraculum intelligatur, non erit præter nostrum institutum Pausaniæ verba recitare: Messenijs Ira vrbe eiectis nouas sedes quærere coactis, quæ de salutis ratione post cladem ad Fossam acceptam sciscitantibus Aristomeni, & Theoclo Delphicus Apollo responsa dederat, ipso rei euentu comprobata sunt. His autem versibus respondit fatidica virgo (versus iam citauimus) ac tum illi quidem capti ambiguis verbis prouidendum sibi putarunt, ne Hirci de Neda potarent. Aliud verò longè innuerat Deus, quod fuit huiusmodi: Τὸ δένδρον τὸν ἐρινεὸν εἰσὶν Ἑλλήνων οἳ καλοῦσιν ὄλυνθον, Μεσσήνιοι δὲ αὐτοὶ τράγον. τότε οὖν πρὸς τῇ Νέδᾳ πεφυκὼς ἐρινεὸς, οὐκ ἐς εὐθὺ ηὔξετο. Ἀλλὰ ἐς τε τὸ ῥεῦμα ἐπέστρεφε, καὶ τοῦ ὕδατος ἄκροις τοῖς φύλλοις ἐπέψαυε. idest, vt vertit Guilielmus Xylander, Caprifici stirpem è græcis plerisque olynthon, Messenij ipsi caprum nominant. Eo quidem tempore caprificus fortè in ripa Nedæ enata cùm non in sublime se crescens erexisset, sed in amnem prona inclinasset, extremis iam frondibus aquam contingebat. Id Theoclus vates conspicatus argutè coniecit illam caprifici plantam hircum esse, qui de Neda, sicuti Pythia prædixerat, biberet, ac iam fatale Messenijs exitium imminere. Est item τράγος, tritici siue frumenti genus, quod ob varias huius vocabuli æquiuocationes σπωδὴ, idest, frumentaceum cognominant, de quo sic Dioscorides: Τράγος τὸ σχῆμα μὲν παραπλησίως τῷ χόνδρῳ ἔοικεν. Ἀτροφώτερος δὲ παραπολὺ ζέας, διὰ τὸ πολὺ ἔχειν τὸ ἀχυρῶδες. Idest, vt vertit Ruellius: Tragos quandam halicæ frugis figuram gerit: multò minus, quàm Zea nutrit, quòd multum aceris habeat. Similiter vertit Cornarius, Marcellus verò pro chondro reddidit far. Andreas Matthiolus nostra ætate in Italia prouenire negat, & quoniam Plinius ex Oriente peregrinum nobis inuectum fuisse scribit, mirum quidem non esse, si tam longo temporis tractu relicto Italico cultu in proprium redierit solum. Interpretatur tamen Arabicè sult, germanicè hammel com, gallicè duble turguet. Galenus de trago frumento à Dioscoride dicta repetit; addit verò ex splendida, & nobili siligine, seu olyra, vt decet excorticata, tragon confici, cuius plerisque sit vsus. Primùm in aqua coqui, mox effusa priore aqua, mulsum, sapam, vel passum infundi, demum pineæ nuces aqua præmaceratas, donec intumescant, superinijci. Rembertus Dodonæus etiam tragon rem factitiam esse tradit in epistola de trago, & à chondro tantùm differre, quantum olyra à Zea discrepat: Nam veluti chondrus ex Zea, ita tragum ex olyra confici, cuius euidentissimum testimonium Galenus, inquit, exhibet; Recitat autem ea Galeni verba, quæ iam citauimus, additque Geoponica Constantino Cæsari olim dicata, idem attestari, cùm in eisdem tragi præparandi ratio hunc in modum habeatur: Τὸν Ἀλεξάνδρινον λεγόμενον σῖτον βρεκτέον, καὶ πτιστέον καὶ ξηραντέον ἐν ἡλίῳ θερμῷ, εἶτα αὖθις τὰ αὐτὰ ποιητέον, ἄχρις οὗ θιτευμένες τοῦ σίτου,

Lib. 5. de caus. plant. cap. 12.

Vites hirculatæ.

Tragus vbi dicatur ficus.

Triticum tragus dictum.

Lib. 2. cap. 115.

Lib. 17. ca. 10.

Lib. 1. de alim. fac.

Tragus artificialis.

Lib. 3. de agricult.

καὶ τὸ ἴσῳ δὲς ἀποπέσῃ, ἔιω τε ξηραίνειν, καὶ ἀποθετέον τὸν τράγον, ἐκ τῆς εὐγενοῦς ὀλύρας, ideſt, vt vertit idem Dodonæus; Frumentum Alexandrinum dictum maceratur, decorticaturque,& in ſole calido ſiccatur: deinde idem rurſum fit, donec & pelliculæ,& quicquid fibroſum eſt in frumento, delabatur, atque ſic ſiccandus, & reponendus tragus ex generoſa olyra eſt. Negat verò etiam Dodonæus vllum eſſe naturale frumenti genus, quod propriè tragus dicitur, quamuis Plinius id indicare videatur, maioris faciens authoritatem præcitatam Galeni, eoq; magis, cùm & ipſe Plinius, ex tritici ſemine eodem, quo ptiſana modo, tragum, in Aegypto, & Campania fieri ſcribit. Cæterùm quod hic à Plinio tragus dicatur ex tritici ſemine fieri, aut à Conſtantino ex frumento Alexandrino, nihil pugnare putat cum his, quæ diximus, quoniam olyra, quæ Dioſcoride teſte, Zeæ quædam ſpecies eſt, à latinis arinca nuncupata, ex tritici quoque generibus eſt: Triticum enim, inquit, ſubinde generaliter, vt apud Iuriſconſultos, ſumitur pro quouis cereali ſemine, quod in panes cogitur. Eadem verò & frumentum Alexandrinum non impropriè nuncupatur: In Aegypto enim, cuius caput, & metropolis Alexandria eſt, olyræ facilis, & fertilis, vt Plinius inquit, prouentus eſt, & zea eo loci, nec non far, eodem authore, citiſſimè in eam conuertuntur. Rem igitur fictitiam tragum eſſe exiſtimat, chondro ſubſtantiæ ratione propinquum, quandam eius ſimilitudinem, & figuram gerentem, vt Dioſcorides ait. Atque hæc eſt ſententia Dodonæi. Hieronymus Tragus, tragum frumentaceum Dioſcoridis, interpretatur farris genus, quod Columella verriculum album appellarit: Ipſe germanicum ei fingit, Teutſchen reiſz, ideſt, oryza germanica, quod oryzæ inſtar grana eius cum lacte coquantur: Hordeo, inquit, perſimile eſt, quoad omnia, vegetius tamen, & candidius, verè ſeritur. Ego iſthæc in frumentorum hiſtoria diligentius ventilato, hoc tantùm nunc afferens in præſentiarum, videri mihi genus hoc frumenti, tragos appellari græcis, vel παρὰ τὴν τραχύτητα (vnde & ipſum animal τράγον deducunt grammatici quidam) quod aſperius ſit, & multum furfuroſi recrementi habeat, plus nempè quam zea, vt Galenus, & Dioſcorides ſcribunt, niſi quis ad ariſtarum aſperitatem referre malit: vel παρὰ τὸ τραγεῖν, hoc eſt, ab edendo, cùm non ſolùm grana per ſe ad panificium molantur, & integrè, aut modicè fracta cum iure aliquo decoquantur, ſed inſuper ſui generis cibarium ex eis fiat, vt ex Galeno iam retuli. Longè ab hoc Trago cereali differt τράγος naſcens maximè in maritimis, aliquibus σκορπίον, alijs τράγανος, teſte Dioſcoride, nuncupatus, herba ſcilicet palmum alta, aut amplior, fruticoſa, humilis, oblonga, ſine folijs, puſillis, circa ramos acinis, rufis, multis, magnitudine tritici acuto cacumine, guſtu multum adſtringente, cuius racemorum acini decem ex vino poti cæliacis, & fæminis fluxione vuluæ laborantibus auxiliantur. Plinius bis eius meminit: primò lib. 13. capitulo 21. *tragum & Aſia fert* (vbi tamen vulgati codices tragium habent) *ſiue ſcorpionem, veprem ſine folijs, racemis rubentibus ad medicinæ vſum*; Secundò lib. 27. cap. 13. *Eſt & alta herba tragos, quam aliqui ſcorpium voant, ſemipedem alta, fruticoſa, ſine folijs, puſillis racemis rubentibus, grano tritici, acuto cacumine, & ipſa in maritimis naſcens*. Eruditi hunc quoq; tragum non ab hirci aut odore, aut aliqua alia ſimilitudine, ſed ἀπὸ τοῦ τρώγειν, ideſt comedendo dici rentur, ideoque etiam τράγανον quaſi τρώγανον vocari Dioſcoridi, quomodo & τραγήματα bellaria dicuntur latinis. Pro hac herba eruditiores herbarij eam exhibent, quam alij, quia vuæ ferè modo racemos fert, vuam marinam nuncupant. Cluſius verò, polygonum quartum maius Plinij eſſe arbitratur; alij Bellonium ſecuti ad androſacen, alij ad Croton Nicandri, alij denique ad Plinij ephedran referunt, vt annotauit Caſpar Bauhinus in ſuo Matthiolo, qui (Matthiolus) equiſeti quarti nomine exprimere voluiſſe videtur; herba eſt maritima in arenoſis tumulis, & littoribus proueniens, fluctus maris allidi, & obrui ſolitis, radice craſſa, lignoſa, longa, cortice fuſco veſtita, folijs nullis, ramulis quàm plurimis, palma altioribus, geniſtæ modo læuibus, & gracilibus, inſtar equiſeti geniculatis, cacumine pungentibus, adnatis multis, vertice quoque ſubulæ inſtar tractantium manus perfodientibus, flore minutulo, candido, in oblongum ſertum coaceruato, ſemine grano tritici magnitudine pari, anguloſo, principio ruſo, poſtea nigreſcente, in ſingulis loculis herbaceis gemino, pediculo ad ramulorum alas ſubnixis, guſtu aſtringente. Matthiolus verò pro iſtiuſmodi trago eam expreſſit maritimam ſimiliter herbam, quam alij kali ſpinoſum vocant, Guilandinus drypin Theophraſti eſſe iudicauit, ille verò vt ad tragum Dioſcoridis referret, omnibus ſuis folijs planè ſpoliauit. Iam verò τράγος paruum etiam herbæ genus eſt, quod, vt ait Plinius, cum gallico nardo ſemper naſcitur (hirculum vocat) à grauitate odoris, & ſimilitudine, qua maximè adulteratur, ſic dictum.

Li. 18. c. 9.
Lib. 1. de alim. fac.
Li. 2. c. 23.
Tragus maritimus.
Li. 4. c. 51.
Scorpius.
Vua marina.
Kali ſpinoſum.
Tragus ſiue hirculus nardi genus.

Diſtat

Distat quòd sine cauliculo est, & quòd minoribus folijs, quòdque radicis, neque amaræ, neque odoratæ. Dioscorides verò discerni docet, quòd candidius sit, & folijs minus oblongis. Idem de Sampharitica nardo scribit, καυλὸν, ἔσθ᾽ ὅτε μέσον ἔχουσα, ὑπερτραγίζουσα τῇ ὀσμῇ, idest, caulem aliquando medium ex se mittens, odore supra modum hircino. Huius hirculi iconem stirpium exoticarum peritissimo Carolo Clusio debemus, qui hunc nactus inter spicæ celticæ fasciculos posteritati scitè patefecit in suis è Garcia Lusitano Medico versionibus. Plantula est, inquit hic, nardo Celticæ similis, candidior tamen, & veluti ex viridi cinerea, sine cauliculo, minoribus, breuioribusq; folijs, villosa admodum secundum radicem, & nigricans, nulla odoris iucunditate. Folia præmansa nullum aromaticum saporem reddunt, sed lenta, & viscida sunt, cum nardi Celticæ folia, & calida sint, cum aliqua tamen adstrictione, & odore, saporeque iucunda. Est denique τράγος in herbarum genere apud Aristotelem spongia quędam durior, asperiorque, nimirum παρὰ τὴν τραχύτητα, hoc est, ab asperitate deflexa voce, vt ait Hermolaus: Verba philosophi sunt: Ἔστι δὲ τῶν σπόγγων τρία γένη. οἱ μὲν, μανοὶ, οἱ δὲ, πυκνοὶ. τρίτος δ᾽, ὃν καλοῦσιν Ἀχίλλειον, λεπτότατος, καὶ πυκνότατος, τῶν δὲ πυκνῶν οἱ σκληροὶ. σφόδρα, καὶ τραχεῖς τράγοι καλοῦνται. Plinius breuiter sic transtulit: *Spongiarum tria genera accipimus, spissum, ac pradurum, & asperum, τράγος id vocatur: minus spissum, & mollius, manon; tenue, densumque ex quo penicilli, Achilleon.* Meminit & aliàs, inquiens; *E maribus duriores alias quas appellant tragos, tenuissimis fistulis, atque densissimis:* quo loco transtulisse videtur Dioscoridem, qui spongias in mares, & fæminas distinguens ait: τῶν δὲ σπόγγων τοὺς μὲν ἄρρενας ἐκάλεσαν τινὲς λεπτοτρήτους, καὶ πυκνοὺς ὄντας. ὧν τοὺς σκληροτέρους τράγους ὠνόμασαν τοὺς δὲ, θηλείας οἳ ἐναντίως τοῖς προειρημένοις διάκεινται, idest, è spongijs alias mares appellauere, tenui fistula, spissas; quarum duriores tragos nominarunt. Fæminas autem quæ contrarias dotes habent. Postremò τράγοι nominantur naues, quarum tutela hirci capite insignita est, vt κριοί, quæ ariete, vt Pollux annotat, qui ταῦρον quo Europa vecta fuisse narratur, similiter existimat fuisse nauem, quæ tauri insigne gereret, vt Centaurus quoque Virgiliana. Idem censent Cælius, & Bayfius. Plures τετράγου significationes non reperio. Αἰγίσκος Hesychio, & Varino exponitur capra castrata, vel caper fortè. quem ἴξαλον aliqui, inquiunt, vocant, de quo vocabulo postea suo loco. Eidem Varino ἄρθεος hircus est. Γεγιώτας vterque interpretatur mullos, vel hircum. Κάπρος etsi propriè sit ὗς ἄγριος, idest sus syluestris, nec non etiam piscis, est tamen vbi caprum, siue hircum significat, sicut in hoc Strabonis loco paulo ante finem libri 4. Φησὶ δὲ Πολύβιος, καὶ ἰδιόμορφόν τι ζῶον γεννᾶσθαι ἐν τοῖς Ἄλπεσιν ἐλαφοειδὲς τὸ σχῆμα, πλὴν αὐχένος, καὶ τριχώματος, ταῦτα δὲ ἐοικέναι κάπρῳ. ὑπὸ δὲ τῷ γενείῳ πυρῆνα ἴσχειν ὅσον σπιθαμιαῖον ἀκρόκομον, hoc est, habent Alpes, vt Polybius tradidit, peculiaris formæ belluam specie similem ceruo, ceruice, & villis exceptis, quibus caprum refert, geritque sub mento aruncum dodrantalem. Apparet itaque manifestò Strabonem vel Polybium κάπρον pro τράγον posuisse. Et apud Athenæum, vbi ex Archestrato κάπρος celebratur ex Ambracia, doctissimus Mercurialis non piscem, vt cæteri eruditiores, intelligi arbitratur, sed hœdum, ea persuasione (vtor ipsius verbis) potissimùm adductus, quod si pro capro piscem intelligamus, sequetur veteres nulla Romam aliunde aduecta quadrupedia in pretio habuisse: Quando à Gellio nullius alterius, sed auium, piscium, & pomorum tantummodo mentio fit, quod tamen ex eo falsum probatur, quoniam Varro scribit multos Romæ capras ex Melia insula habuisse, quod ibi maximos, & pulcherrimos hœdos fieri existimaretur: à Clemente quoque Alexandrino, & à Polluce hœdi Medici omnibus alijs præferuntur. Cæterùm cùm totus liber septimus, in quo locus iste Archestrati continetur, opsonij, siue piscibus sit dedicatus, authorque manifestè ex Aristotele caprum piscem leuem, acus modo esse dicat, ego ab aliorum sententia non recedam, qui κάπρον hic aprum reddiderunt. Versus Archestrati sunt:

Lib. 5. hist. cap. 16.
Tragus spõgiæ genus.
Li. 9. c. 45.
Li. 31. cap. 21.
Lib. 5. cap. 138.
Tragus nauis.
Lib. 7.
Lib. 1. var. lect. c. 25.
Mercurialis eror.
2. de re rus.
Lib. 2. pædag. c. 1.
Aper, siue caper pisc.

Αὐτὰρ ἐς Ἀμβρακίαν ἐλθὼν εὐδαίμονα χώραν,
Τὸν κάπρον γ᾽ ἂν ἐσίδῃς ὠνοῦ, καὶ μὴ καταλείπου,
Κἂν ἰσόχρυσος ἔῃ. μή σοι νέμεσις καταπνεύσῃ
Δεινὴ ἀπ᾽ ἀθανάτων. τὸ γάρ ἐστιν νέκταρος ἄνθος.
Τοῦτο δ᾽ οὐ θέμις ἐστὶ φαγεῖν θνητοῖσιν ἅπασιν,
Οὐδ᾽ ἐσιδεῖν ἔσσοισιν, ὅσοι μὴ πλεκτὸν ὕφασμα
Σχοίνου ἑλειοτρόφου κοίλου χείρεσσιν ἔχοντες
Εἰώθασι δονῶν ψήφους ἀΐσσοντι λογισμῷ.
Ἀρθρῶν μηλείων ἐπὶ γῆν δάρματα βάλλων.

Ideſt, *Ambraciæ beatam in regionem ſi te conferas,*
Aprumque videas, eum mercare, ac inemptum ne relinque,
Vel ſi auri tantum res pendendum ſit, afflatu ne te Nemeſis deturbet
Irata, & infeſta Dea: is enim flos nectaris eſt;
Nec cuiuis mortalium fas eo veſci,
Atque adeo ne oculis quidem intueri, præſertim ijs qui plicatum textum
Iunci, paludis alumni, manibus cauis tenentes,
Maris calculos commouere non ſolent, famelica vitæ ratione
Ouilli ſtercoris excrementa terræ inijcientes.

Negat poeta hunc aprum piſcem ob ſummam præſtantiam ipſius & precium par ab alijs poſſe emi, quàm ab eo genere hominum, quos luculentis verſibus deſcribit. Quinam igitur illi homines ſunt? Dalechampius piſcatores putauit intelligi: At Iſaacus Caſaubonus in ſuis animaduerſionibus tapezitam, & multinumum menſarium: nimis enim abſurdum eſſe ait, aut dicere, aut exiſtimare, optimos, & precij maximi piſces non ab alijs quam à piſcatoribus eſitari. Quis neſcit genus id hominum non ſibi, ſed beatoribus maria ſcr utari? Sed virum doctum (Dalechampium) deceperunt illa verba πλεκτὸν ὕφασμα χοίνε ἐγειοτρόφυ: quibus naſſam putauit deſcribi, cùm poeta vas intelligat è iunco, aut ſparto texi ſolitum ad maioris pecuniæ ſummas capiendas. Latini fiſcos vocant κορίως. Aſcanius, *Sportæ, ſportulæ, ſportellæ, nummum ſunt receptacula: Et ſacci, ſacculi, ſacelli & crumena, & veltereæ, & ſcorteæ, & manticæ, & marſupia: ita fiſci, fiſcinæ, ſcellæ, ſpartia ſunt vtenſilia ad maioris ſummæ pecunias capiendas.* In veteribus gloſſis fiſcus vertitur κύρτος ἁλιευτικός: quia & naſſa & fiſcus, in quo pecunia continebatur viminea opera erant. In tertio horum verſuum κοῖλον ſcribendum, non κοιγε, iungendum enim eum ὕφασμα. Fiſci capacitatem hoc verbo deſignat, ait εἰωθασι δονεῖν ψήφες αἴθωνι λογισμῷ, ideſt, qui ſolent tractare calculos ardente animo; elegantiſſimum eſt δονεῖν ψηφες, agitare ſic calculos, vt tinniant: par elegantia in illis αἴθον λογισμος ad declarandum vehemens ſtudium, & ardens argentarij rationes putantis, aut pecuniam ſolicitè ſpectantis metu fraudis. In fine huius verſus ponenda στιγμὴ τελεία: nam quæ ſequuntur, ἄρθρον μηλείων ἐπὶ γῆν δωρήματα βάλλων, non pendent ex ſuperioribus, ſed ex ſe ſunt apta. Ait poeta eam eſſe piſcis huius præſtantiam, vt quando eius copia eſt, carnes ouinas, agninas, & veruecinas (quamquam harum Græcis rarior vſus) aſpernari oporteat. Lego autem βάλλειν pro βάλλε proijce: aut δεῖ βάλλειν oportet humum deijcere. Non aliter legit breuiator. Αρθρα μήλεια, quæſo quid ſunt aliud, quàm artus pecudum, quæ μῆλα græcis dicuntur? Ait autem δωρήματα ἄρθρον μηλείων, vt hoc ſignificet, vel dono datas carnes cedere debere apro piſci impenſa maxima comparato. Hæc itaq; omnia Caſaubonus. Sed redeo ad Strabonem & Polybium, qui cùm κάπρον vſurpant pro Latinorum capro, latina potius quàm Græca voce vſi fuerint. Ita autem potiſſimum vocant marem in hoc genere, vbi caſtratus eſt: tunc enim propriè, teſte M. Varrone, caper appellatur. Perquam facetè, ſalsèque id oſtendit Martialis in hoc lepidiſſimo epigrammate de aruſpice Hetruſco hircum Baccho immolaturo, qui cùm ruſtico iuſſiſſet, vt hircum caſtraret, ad fœtorem exuendum, hic verò videns aruſpicis herniam, eam ſecat:

Caper.

Li. 3. epig. 24.

Vite nocens roſa ſtabat moriturus ad aras
Hircus, Bacche tuis victima grata ſacris.
Quem Thuſcus mactare Deo cùm vellet aruſpex,
Dixerat agreſti fortè, rudique viro:
Vt citò teſticulos peracuta falce ſecaret,
Teter vt immundæ carnis abiret odor.
Ipſe ſuper virides aras luctantia pronus
Dum reſecat cultro colla, premitque manu
Ingens iratis apparuit hernia ſacris
Occupat hanc ferro ruſticus, atque ſecat,
Hoc ratus antiquos ſacrorum poſcere ritus
Talibus & fibris numina priſca coli.
Sic modò qui Thuſcus fueras, nunc Gallus aruſpex,
Dum iugulas hircum, factus es ipſe caper.

Lib. 2. Georgic.

Grammatici caprum à Marone hoc verſu:
Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris

Cæ-

Cæditur.

Pro hirco positum volunt audacia poetica: sunt enim verborum licentia liberiores poetæ: quod quasi declarare, & illustrare videtur Turnebus in hæc verba: Poetæ libenter multa nouant, quæ oratio diserta recusaret, & sermo quotidianus, vt putida, aut non latina, aspernaretur, libenter vsurpant. Paulò itaque inferius propriè loqui poetam;

Lib. 30.

Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram.

Equidem A. Gellius his fauere videtur conferens Theocriti hunc locum cum versione eiusdem poetæ.

Lib. 9. c. 9.

Τίτυρ' ἐμὶν τὸ καλὸν πεφιλαμένε βόσκε τὰς αἶγας,
Καὶ ποτὶ τὰν κράναν ἄγε Τίτυρε, καὶ τὸν ἐνόρχαν
Τὸν λιβυκὸν κνάκωνα φυλάσσεο μή τυ κορύψῃ.

Vertit Virgilius:

Tityre dum redeo, breuis est via, pasce capellas,
Et potum pastas age Tityre, & inter agendum
Occursare capro (cornu ferit ille) caueto.

Caprum transferens pro ἐνόρχαν, qui aliàs aries est coleatus, siue non euiratus, quod Gellio non placet propter Varronis citatam authoritatem. Atqui Scaliger pater, quod aiunt, inquit, pro hirco malè positum caprum à doctissimo poeta, sanè ipsi sese non doctissimos ostendunt. Quippe capra vetus vox est: sic mas caper antequam castrandi vsus inuentus esset: hircus verò peregrina & Osca, sicut & hirpus pro lupo. Cretenses Hesychius ἴσσιτας vocare ait patre, vel hircos syluestres: apud Varinum hæc vox aspiratur. Ab ijsdem ἴρσιον exponitur aries, hircus. γράσος à glossario hircus exponitur, & γρασῶν hircosus. Κόλος Varino hircus est mutilus cornibus, & Hesychius similiter interpretatur κολὸν oxytonum, magnum hircum sine cornibus, estque eidem cornuum ἔκφυσις, quæ ad perfectionem non peruenit, aliàs κόλουρος dicta. κόλος aliàs latinis mutilus est, mancus, curtus, truncatus, vt κόλος τράγος apud Theocritum, hircus cornibus mutilus:

Lib. 5. poet. cap. 3.

Eid. n.

Ὦ τράγε, τᾶν λευκᾶν αἰγᾶν ἄνερ, ὦ βάθος ὕλας
Μυρίον, ὦσιμαὶ δεῦτ' ἐφ' ὕδωρ ἔριφοι.
Ἐν τήνῳ γὰρ τῆνος. ἴθ' ὦ πολε, καὶ λέγε Μίλωνι, &c. idest,

Lib. 5. c. 7.

O hirce marite albarum caprarum, ò altitudo syluæ
Immensa, ò simi hædi huc ad vndam venite:
In eo enim loco ille est, abitu cornibus mutilate, dic Miloni.

Sic κόλος βοῦς apud Eustathium est ἀποκεκολουσμένος τὰ κέρατα, & eadem significatione ex Herodoto affert Budæus κολὸν γένος τῶν βοῶν, scilicet κολοβόν, idest, mutilum. Ab Ionibus verò κόμοι dicuntur etiam arietes, qui mutilis sunt cornibus, οἱ κολοβοκέρατοι κριοί. Κῶλος apud Athenæum ex Callixeno in pompa Ptolomæi Philadelphi, genus est quadrupedis his verbis: συνωρίδες τράγων ἑξήκοντα, κώλων δεκαδύο. Natalis Comes vertit, bigæ hircorum sexaginta, aproprum duodecim. Dalechampius verò leonum, sed neuter benè: Est enim, vt Henricus Stephanus quoque exponit, animal magnitudine inter ceruum, & arietem, album, cursu illis velocius: Scribitur autem non solùm, vt hic, per ω, verùm etiam per o, vt apud Strabonem in 7. ἐστὶ δὲ τῶν τετραπόδων, inquit, ὁ καλούμενος κόλος μεταξὺ ἐλάφου, καὶ κριοῦ τὸ μέγεθος, λευκός, Κόρσαξις apud Cratinum Comicum est hircus. Didymus, vt tradunt Hesychius, & Varinus, deriuat à Corse, quod Corsæ locus sit Ciliciæ. Robertus Stephanus sic τράγον forsan dici arbitratur, quoniam tonderi hirci solent, & inde fieri cilicia. Certè κόρσαι aliàs idem est quod θρίξ, idest, crinis, vt Etymologistes in hoc Aschyli loco exponit: λευκὰς δὲ κόρσας τήνδ' ἐπαντέλλειν νόσῳ, idest, candidos crines, idest, canos. Et apud Pollucem: Καὶ κόρσας τινὲς ἐκάλεσαν τὰς τρίχας διὰ τὸ κείρεσθαι. Μένδης, Mendes, teste Herodoto, Aegyptiorum lingua hircus, seu caper dicitur, & capripes Deus Pan, quorum vtrumque sanctè colebant Panopoli, hinc Varinus, Μένδην, inquit, vocant Pana Aegyptij ὡς τραγοπρόσωπον, vt cui hircina facies sit, eò quòd hircus etiam ipsorum dialecto sic appelletur. Tityrus, vt ait Probus, Libyca lingua hircus appellatur. Seruius verò asserit Laconum lingua Trityrum dici arietem maiorem, qui gregem anteire consueuerit, sed Scaliger, cùm satyros capripedes dixisset, & Tityros olim dictos, addit Tityrum priscis Aeolensibus capellam significauisse: aliàs Tityrus secundum Hesychium est καλαμος, idest, fistula, & ὄρνις, idest, auis, vnde Tityro pastori nomen inditum fuisse Petrus Victorius tradit, quod ille in cantu vteretur: Athenæus enim, inquit, in 4. de fistulis copiosè disputans ait: Ὁ δὲ καλάμινος αὐλὸς Τιτύρινος καλεῖται παρὰ τῆς ἐν ἰταλίᾳ Δωριεῦσιν. Cuius rei authorem ille habet Arthemidorum Aristophanem in 2. περὶ Δωρίδος. Id autem

Tityrus quid significet.

Lib. 1. poet. cap. 2.

 tem

tem fortaſſe Virgilius ſignificare voluit, cùm Melibœum alterum paſtorem fecit ipſi dicentem:

Syluestrem tenui muſam meditaris auena.

Nam καλάμη græcis culmus eſt, vt doctiſſimus poeta rationem eius nominis ita aperire voluerit: Præcipuè autem, vt hoc verum credam, ducor, inquit, quod græcus ſcriptor in Italia hoc nomen frequentatum tradit à Græcis, qui Dorici generis hanc terram incolebant. Vnde veriſimilius eſt Theocritum, qui ante noſtrum poetam id nomen vſurpauit, ita paſtorem appellaſſe: illo enim ſermone vtitur. In eodem præterea libro Athenæus ante ſuperiorem locum narrat Ameriam Macedonem ἐν ταῖς γλώσσαις affirmare, Vityrinum dici muſicum inſtrumentum, quod μόναυλον alio nomine vocaretur. Hæc ille. Illi autem quibus allegorias ſectari cura fuit, per Tityrum ipſum Virgilium accipiunt, quod tamen vbique non eſt ſeruandum, ſed vbi ratio exigit, vt dixit Honoratus. Sic Ouidius:

1. amor.

Tityrus, & ſegetes, Aeneiaq; arma legentur,
Roma triumphati dum caput orbis erit.

Eſt verò etiam, vt præcedenti loco tradit Victorius, beſtiola ſic appellata, cuius meminit author libelli, quo deſcribuntut naturæ hominum, ac mores: Theophraſto autem nunc ille falsò attribuitur. Quo enim capite deſcribit blandum hominem, & qui omni in re alijs placere ſtudeat, inquit: Αμέλει δὲ καὶ πίθηκον θρέψαι, καὶ τίτορον κτήσασθαι, καὶ σικελικὰς περιστεράς. Hebręis atud hircus eſt, & propriè maior, nam minor ſeir dicitur, à quo fęmininũ fit ſeirahizim. Seir alioquin non ſubſtantiuè tantùm pro hirco ſumitur, aliàs piloſo, & ſatyro aliàs dæmonio exponitur, ſed adiectiuè propriè hirſutũ ſignificat. Leuitici 16. vbi pro capro accipitur, Chaldæus interpres habet Zephirah. Arabs atud, Perſa Buzgalaie. Saer etiam pro hirco ponitur, ſed adiuncto ferè caprarum nomine, hoc modo sheiriſſim. Scribitur etiam per zade prima litera zeir, quam vocem Danielis 8. Hieronymus hircum caprarum interpretatur, Theodotion τράγον αἶγα, Chaldæus pro ſeir fermè transfert zeir. Author Lexici trilingui zaphir quoque hircum exponit, vt zephirah capram, Taish Abraham Ezza Geneſ. 30. pecus, intelligit maculoſum, & varium. Septuaginta τράγους, Hieronymus hircos: Aliqui arietes, alij totum genus ouium interpretantui: Chaldæus reddit teiashaia, Arabs Teus, Perſeus Aſtarha. Azazel Leuit. 16. Dauid Kimki exponit nomen montis, quod eum capræ frequentent: Quidam addunt montem eſſe vicinum Sinai. Septuaginta αποπομπαῖον, emiſſarium, & ἀποπομπήν, emiſſionem interpretantur, & τράγον διεσταλμένον εἰς ἄφεσιν. Componi aiunt vocem ab ez, ideſt, capra, & azal .i. iuit, vt ſit caper expiatorius, qui abit, & aufert mala. Hieronymus caprum emiſſarium interpretatur, Aquila ad confirmatum deputatus: Chaldaica, & Perſica translatio vocem relinquunt, Arabica vertit mons azaz. Car Dauid Kimhi agnum exponit, item arietẽ, & hircum. Carim verò pſalmo 37. Hieronymus monocerotos reddit, Septuaginta ὀψωδῆναι. Abraham quidam agnos, & alius quidam valles, Syluaticus hanuphircum exponit, Miar verò capram; Hiſpanicè hircus capron vocatur, Italicè capron, ſed frequentiùs becco, quam poſteriorem vocem Geſnerus mutuatos putat Italos à Germanum bock. Cęterùm antiquiſſimam eſſe hanc dictionem (vtor verbis Pierij) in græcorum habetur commentarijs: apud hiſtoricos enim legere eſt Pſammetichum Aegypti regem Phrygiorum antiquitatem, de qua magna inter Phrygas, & Aegyptios contentio fuerat, in Aegyptiacis pueris humano omni conſortio inhibito educatis, eo argumento deprehendiſſe, quòd ex ſuapte natura bec pronunciarent, quæ vox propriè caprarum, & hircorum eſt, eoque vocabulo Phryges panem appellarent: Roſtrum verò auium pleriſque nunc Italiæ locis, olim verò tota Gallia beccum nuncuparur, & beccare paſſim pro mordere, decerpereque dicitur, quaſi verò fuerint primitus homines à capris enutriti, natura que vocem enuntiare docuerit, quæ ad alimoniam magis neceſſaria videretur id honoris Phrygibus adiudicatum, vt antiquiſſimi omnium haberentur, quaque ratione balantes oues, & latrantes canes appellamus, eadem illi beccos hircos appellauere. Hæc ille ex Herodoto: Sed Suidas negat mirum videri debere ſi caprarum vocem imitati ſunt, qui fuerant à capra enutriti, id quod Herodotus aſſerit. Aliquando ijdem Germani diſtinguendi cauſa à maribus hircum vocant geiſzbozk, ſicut in caprarum ſylueſtrium genere reich boc: eodem modo Angli gote buche, ideſt, caprarum hircum dicunt, Galli ſimpliciter buc, Belgæ bock, Illyri Kozel. Quod modò ex capra, & hirco naſcitur, latini hœdum vocant, quod nomen doctiores plerique cũ œ diphthongo ſcribunt præpoſita aſpiratione, pauciſſimi cum eadem diphthongo, ſed abſque ſpiritu: Multi aſpirant quidem, ſed diphthongum œ ſubijciunt. Quidam grammatici deriuant ἀπὸ τῶν αἰδοίων, ſed hac ratione ſcribendum eſſet œdus, quod tamen nuſquam reperitur: alij rurſus hœdum dictum volunt quaſi fœdum lingua Sabina, in qua f litera

Atud.

Saer.

Zaphir.

Car.

Li. 10. cap. de cap.

Hædi ſynonyma, & etymon.

in

in aspirationem vertitur. Isidorus denique hœdum ab edendo dici asserit, quoniam teneri pinguissimi sunt, & gratissimi saporis. Hœdulus, & hœdillus diminutiua etiam leguntur, priori voce vtitur Iuuenalis;

De Tyburtino veniat pinguissimus agro Hœdulus.

Satyr. 11.

Altero Plautus: *Dic igitur me tuum passerculum, gallinam, coturnicem, agnellum, hœdillum.* Martialis eleganter hœdum vocat fœtum querulæ rudem capellæ. Istiusmodi tenellus hœdus gręcis est ἀπαλίας, vt Diogenes Laertius tradit, apud quem Pythagoras dicitur in sacrificijs visus esse ἀλέκτορσι μόνον, καὶ ἐρίφοις γαλαθηνοῖς τοῖς λεγομένοις ἀπαλίαις ἥκιστα δὲ ἄρνασι. Sed ibi quidam codices, vt annotat Henricus Stephanus ante γαλαθηνοῖς habent interiectam particulā καὶ, quæ scriptura, inquit, si vera est, intelligi potest de porcis delicis, seu nefrendibus, quos ἀπαλοσάρκεις esse natura, & ἀπάλιον, θῦμα Hesychio est δελφάκιον, idest, porcellus, seu porcus delicus, vt Varro appellat, ea .n. victima delicatissima & ternerrima est. Ερίφος Hesychio, & Etymologo, atq; etiam Varino, est ὁ μικρὸς αἶξ, ἢ ἡ μικρὰ αἶξ, ὁ ἐν τῷ ἔαρι φαινόμενος, ἤγουν ὁ πρώϊμος, χίμαρος δὲ ὁ ἐν τῷ χειμῶνι .i. hircus paruus, aut capra parua, quæ in vere nascitur, aut præmatura, Chimarus vero, qui in hyeme. Aliàs idem Varinus ἔριφον gregeatur. A partu iam χίμαραν, & αἶγα nuncupari; De mare verò ἔριφον, & cum adultus est, τράγον dici. Eisdem ἐριφέας est χίμαρος, χίμαρος autem, vt dictum, Hesychio capra hyberna, vel hircus, vel hœdus. Varino verò χίμαροι sunt inter hœdos, & hircos media ætate. Annnotarunt præterea secundum Lacones ἐριφιήματα esse ἐρίφους. Quæ verò etiam constellatio sint hœdi, siue ἔριφοι apud Astronomos, suprà ostensum est. Διακαλαμάσαρκεις apud Rhodios dicti sunt hœdi in quadam lege οἱ τὴν καλάμην τῶν σπερμάτων, ἐπινεβοσκημένοι, idest, qui frugum culmos depascerent. Est & κάραννος ipsis hœdus, aliàs etiam κεκρύφαλος, aut κρήδεμνος, idest, velum, siue vitta. Hædum Hebræi gedi dicunt, quam tamen vocem D. Kimki putatam agnum, quàm hędum significare, & ideo differentiæ causa caprarum nomen adijci, hoc modo, gedi haissim Rabbi Abraham solis capris hoc nomen attribuit, vt solet etiam Arabica lingua: plurale masculinum est gedaijm, fæmininum gedioth. Gen. cap. 38. Chaldaica translatio habet gadeia, Arabica gedi, Persica bus kahale busan: Septuaginta ἔριφον: Hieronymus hædum, hodieq; apud vulgus græcum ἔριφι nominatur, nobis Italis cauretto, vel capretto, vel caurezzo, quasi capreolum dicas, quo nomine barbari quidam etiam in latina lingua pro hœdo abutuntur. Rhœti qui Italicè loquuntur vlzol dicunt, Hispani cabrito, Galli cheureau, Germani gitze, vel alij scribunt, gitzlein. Angli kydd, Poloni koziel.

In Asinaria.

Lib. 7. epig. 30.

Ερίφος quid.

Διακαλαμάσαρκες hædi cur dicantur.

GENVS. FORMA. DESCRIPTIO.

EX ruminantibus capras esse non vno in loco scriptū reliquit Aristoteles, addens insuper cornigeras esse, & bisulcas. Diligenti descriptione non egent, tum quia animalia sunt vulgo notissima, tum quia colorem mutant, vt testatur idem Aristoteles, & interdum etiam variè generantur, sicuti apud eundem legimus. Itaque malè audit Suidas hoc in prouerbio αἰγῶν ὀνόματα, idest, caprarum nomina, id exponens, οἷον ἄχρηστα πράγματα, idest, tanquam de rebus inutilibus, capræ enim inter se, inquit, similes sunt, cùm nomina ijs tantum rebus discernendi gratia imponantur, quæ aliquid diuersum habent. Mihi Suidæ interpretatio neutiquam displicet, siquidem caprarum genus, etsi colore variet, specie tamen, formaque inuicem sunt simillimæ. Ad hanc coloris varietatem lepidè quidem, sed etiam salsè allusit facetissimus Comicus, vbi scilicet Thesprio seruus cum diceret se variè valere, hoc est, nunc benè, nunc malè: Epidicus alius seruus, id in alium sensum torquens: *Qui variè*, inquit, *valent, caprigenum hominum non placet mihi, neque pantherinum genus*. Pilus differt sexu; crassus .n. hircis, capris tenuior, estque hoc genus animantis apprimè hirsutum, vnde capellam inter virorum cognomina à capillorum hirsutiæ dici Cælius annotauit, & Festus hircipilos densorum pilorum homines intelligit, alij verò etiam hircipilum simpliciter pro hirsuto vsurpant. Etsi verò ex Aristotele diximus cornigeras esse capras, Plinius tamen omnibus cornua esse negat, multisque lactis maiorem vbertatem esse profitetur; verùm in his, quibus ea sunt, indicia annorum esse per incremēta nodorum. Sunt autem cornua capris, hircisq; longa, & acuta, vt tradit Albertus. Varinus in κέρατα tradit in Delo insula consecratum dici hirci cornu bicubitale cum dodrante, ponderis librarum 26. Oculos hircis esse ad nares conuersos, tradit Cælius, eorum authoritate, qui apud Virgilium vbi ait.

10. probl. 7

In Epidice.

Li. 24. c. 5.

tran-

tranſuerſa tuentibus hirquis, legunt hircis, proindeque apud Ariſtotelem τὰ τραγικὰ πρόσωπα, non laruas interpretatur, quod fecit Theodorus, ſed tragicas facies, ad hanc hircorum naturam referentes, quoniam tragœdorum perſonæ nihil minus, quam oculos ad nares valeant inflectere. Sed cùm hircus animal ſit libidinoſum, libido verò oculos contrudat in angulorum anguſtias, huc Virgilium reſpexiſſe volunt, vt Seruius, qui hirquos, angulos interpretatur, ex Suetonio in vitijs corporalibus, propterea quòd libidinis, quæ vt diximus, in hirco præferuida eſt, illic promantur ſigna. Alia ſentẽtia eſt Apuleij grãmatici, hirquos dici opinantis, quod illic hæreant oculi: Aiunt nonnulli capras habere aliquãdo oculos colore diſſimiles. Plinius ait, in tenebris eos ſplendere, lucemque iaculari. Et apud Ariſtotelem legitur, hominũ quibuſdam caprinos oculos eſſe. Virgilius, alijq; poetæ capellas ſimas cognominant: Simus autem, vt Seruius docet, vocatur, qui preſſis eſt naribus, vel qui curuum habet naſum. Dentes capræ ſuperiores non ſunt prẽter primos geminos, vt Plinius ait, & pauciores alij, quam hircis, quod prodidit etiam Ariſtoteles. Dependet omnium mento villus, quem aruncum vocat, teſte eodem, Ariſtoteles κρύγκον, Cælius cryngum vertit, vbi, vt notat Henricus Stephanus, perperam κρύγκος legitur pro ἤριγγος. Inuenio & ſpirillum vocari; Virgilius etiam barbam:

Libidinis ſigna vbi ſe oſtendant maximè.

Simus qui.

Nec minus interea barbas incanaque menta
Cinyphij tondent hirci &c.

Sic Martialis etiam barbatum vocat hircum, Antiochum ineptiſſimum cachinnas tonſorem:

Vnus de cunctis animalibus hircus habet cor,
Barbatas viuit, ne ferat Antiochum.

Similiter legimus in epigrammate græco:

Εἰ τὸ τρέφειν πώγωνα μέγαν σοφίαν περιποιεῖ
Ὁ τράγος εὐπώγων εὔστολός ἐστι Πλάτων. ideſt.

Si prælonga facit ſapientum barba, quid obſtat
Barbatus poſſit quin caper eſſe Plato.

Apparet autem iſtiuſmodi hirquinam barbam raram eſſe, vel non admodum denſam, ſic enim interpretantur hoc Plauti:

In pſeudolo.

Heus tu, qui cum hirquina adſtas barba
Reſponde quod rogo.

Noneolas vocari, tradit Feſtus, papillas quæ ex faucibus caprarum dependent; Varro mamillas nuncupat, lacinias Plinius, verruculas alij. Bimas capræ in feminibus mammas habent, teſte Plinio, nec alibi ſicut & oues, cuius rei cauſam eſſe Ariſtot. tradit, quod ſurſum verſus capiant ſui corporis incrementa, itaq; vbi confluuium, & copia excrementi ſanguinis, qui locus ſanè infra eſt, & circa effluentis materiæ oſtia, ibi mammæ à natura poſitæ ſunt, qua enim parte motus agitur alimenti, inde etiam capi alimentum poteſt. Pedes habent macilentos, hinc in epigrammate Αὐτομέδοντος quidam vocatus ad aſperam cænam, in qua hircinus pes, qui ſcilicet non multum haberet deliciarum, aut pinguedinis, & cannabinæ braſſicæ aſparagus fuerant appoſiti dicit ſe obſeruaturum hoſpitem ne denuo voccetur:

4. de part. cap. 10.

Ἐχθὲς δειπνήσας τράγεον πόδα, καὶ δεκαταῖον
Καννάβινης κρὰμβης μήλινον ἀσπάραγον.
Εἰπεῖν, τὸν καλέσαντα φυλάσσομαι, ἔστι γὰρ ὀξύς.
Καὶ φόβος ἔχ' ὁ τυχὼν, μή με πάλιν καλέσῃ.

Alcmæon, teſte Ariſtotele, credidit capras ſpirare per aures. Idem tradit Plinius, apud quem tamen non Alcmæon, ſed Archelaus legitur, vt apud Varronem quoque. Hoc idem, inquit, Varro, paſtores curioſiores aliquot dicunt. Et Ælianus paſtores teſtari refert, capras auribus, & naribus reſpirare. Aegyptij denique ſapientes hominem auditu præpollentem ſignificare, ſi vellent, capram pingere ſoliti ſunt, quod per aures perinde atq; per nares ſpiritum & emittere, & viciſſim recipere crederent. Philes ſignum addit, quoniam naſo obſtructo nihil offendantur; Hucque facit, quod Oppianus de αἰγάγροις, ideſt, capris ſylueſtribus ſcribit, meatum quendam à medio inter cornua loco ad pulmones peruenire, cui cera infuſa ſuffocẽtur. Inter neotericos Bartholomæus Euſtachius anatomicus diligentiſſimus in volumine, de auditus organis ſcribens, huic veterum ſententiæ calculum album adijcit, & in homine ſimile quodam modo organum reperiri profitetur his verbis: Ergo à cauerna oſſis lapidei, in quam meatus auditorius, conchion appellatus finitur, via in narium cauitatem perforata eſt: ab illa enim meatus alter oritur rotundo canaliculo ſimilis, & inſtar tenuioris calami amplus, qui obliquè ad anterius, interiuſque baſis capitis latus procedens in medio quatuor foraminum, totum iſtud os penetrat, atq; perfodit, nam poſteriori eius ſede arteria ſoporaria caluariam ingreditur:

Capras aurib. ſpirare. Li. 1. de hiſtor. c. 11.

Auditus hierogl.

tur: Anteriori quartum neruorum cerebri iugum extra ipsam emergit: Externum latus arteriæ in duram cerebri membranam distributæ aditum patefacit: internum denique fissura quædam circumscribit, quæ à cuneum referentis, ac lapidei ossis extremis partibus obliquè antè, & infra ductis fit. Cæterùm hunc meatum de quo nunc sermo est, arbitratur fortasse quispiam eo loco desinere: res autem non ita se habet, sed alterius generis substantia auctum inter duos faucium, seu gulæ musculos, à paucis hucusque benè cognitos secundum paulo antè memoratæ fissuræ ductum, vlteriùs procedit, & iuxta radicem internæ partis ἀπόφυσις ossis alis vespertilionum similis in alteram narium cauitatem terminatur, & in crassam palati tunicam prope radicem gargareonis inseritur. Substantia sanè eius, quà extrema fissuræ ossi temporum, & cuneo simili communis tangit, cartilaginea est, ac admodum crassa, huic verò oppositæ partis substantia exacta cartilago non est, se membranosum nescio quid habet, & tenuior euadit. At huius meatus interna extremitas narium cauitatis medium respiciens, robusta est cartilago, quæ plurimum extuberat, muccosaque narium tunica obducitur, ac fini eiusdem meatus, quasi ianitor præfecta esse videtur. Figura teres non est, sed aliquantum depressa duos efficit angulos: latitudo cauitatis calamum, quo scribimus, ferè adæquat, sed in fine duplo latior est, quam in principio, quæ similiter muccosa, sed tenui induitur tunica. Hoc callidissimum naturæ artificium à me inuentum contemni, vt opinor, non debet: Siquidem tum philosophis, tum medicis non parum vtilitatis afferre potest. Nam antiquiores philosophi, in quorum numero, vt Aristoteles refert, fuit Alcmæon, capras non modò ore, ac naribus, verùm etiam auribus spirare, fortè ob eam causam arbitrati sunt, quòd meatum, quem descripsi, non ignorarent, atque adeo sæpius experti fuissent, spiritum, vbi ipsum quis cohibet, ad aurium cauitatem vi quadam impulsum recurrere, & instar fluctus auditus organa percutere. Hæc omnia Eustachius. E contrario Aristoteles præcitato loco opinionem hanc maximè reprobat, humanamque diligentiam id nulla adhuc dissectione deprehendisse, aut sensu aliquo euidentiore conijcere potuisse, firmiter asseuerat. Iecur extractum diu moueri aiunt, vt tradit B. Theodoretus in quæstion. in lib. I. Regum, inquiens propterea id suppositum fuisse à Michol filia Saulis vxoris Dauidis lecto quem concinnauerat in figuram ægrotantis, vt scilicet eius qui moueretur figuram efficeret verisimilem. Fel capris non esse Plinius asserit; quo fortè loco rectiùs legemus capreæ, nam apud Aristotelem id legitur περὶ προκῶν. Conijcere enim licet Plinium πρόκας reddidisse capreas, nam & alicubi caprarum sanguinem non spissari asserit, quod similiter Aristoteles tribuit ταῖς προξί, vbi etiam caprearum legerim. Theodorus hoc vel non animaduertit, vel non probauit, πρόκα enim, vt suo loco patebit, damam transfert; nisi autem legamus caprearum Plinius contrarius erit & sibi ipsi, cùm contra caliginem oculorum lib. 22. ex aliorum sententia caprarum fel commendet, quod & Auicenna facit, ac etiam Aristoteli, qui ouium, & caprarum maximam partem fel habere profitetur, & quibusdam quidem terris adeo largè, vt exuperantia prodigij loco habeatur, vt in Naxo: Alijs tamen quibusdam locis omnino carere, apud Chalcidem Euboicam parte quadam agri. Ventres habent plures cùm officium oris, vt idem Aristoteles ait, non satis in molendo cibo adhibetur propter inopiam dentium, est enim ex ruminantibus, quæ cur pluribus egeant ventribus suo loco abundè ostensum est. Lien, vt alijs etiam bisulcis cornigeris, rotundus est. Aspera arteria hircorum, talis est, qualis in homine ob nimium humorem, & qui immodicè oleo vtuntur, aspera, & rauca efficitur, vt etiam in pubescentibus adolescentibus, qui inde tragescere, siue hircire dicuntur, vt docet Alexander Aphrodisæus.

Iecur. *Fel.* *Ventres.* *Lien.* *Li. 1. 123.*

ELECTIO.

QVI caprinum gregem (inquit Cossinius apud Varonem) constituere vult; in eligendo, animaduertat oportet; primùm ætatem, vt eam paret, quæ iam ferre possit fructum, & de ijs eam potius, quæ diutius: nouella enim quàm vetus melior: de forma videndum vt sint firmæ, corpus lene vt habeant, pilo crebro, nisi si glabræ sunt, duo enim genera earum: sub rostro duas vt mammillas pensiles habeant, quod hæ fæcundiores sint; vbere sint grandiore, vt lacu multum habeāt, & pingue proportione. Aliàs etiā ait Varro capram amplā potius, quā paruā eligi. Columella præcipuè probari asserit, quæ hirco simillima sit, & si vberis est magni, & lactis abundantissimi. Arist. hoc obseruat, vt ætas parentū prouecta sit quā nouella: Oues inquit, & capræ anniculæ coeunt, atq; vterum ferunt, sed capræ potiùs: Mares quoq; in

Quomodo caprarum electio instituenda.

in ijs ipſis generibus eodem illo tempore ineunt, ſed proles differt, quatenus præſtantior ea eſt, quam ſeneſcentes mares & fœminæ procrearint. Caper verò, ſiue hircus eligendus eſt, corporis ampliſſimi, moliori pilo, & potiſſimùm albo, capite paruo, auribuſve flexis, & granibus, quàm maximè ſimus, ſic Plinius. Palladius pilum probat nitidum, ſpiſſum, & longum, Columella nigrum, denſum, & longiſſimum, aures verò flaccidas & prægrauantes. Florentinus item cui ſub maxillis duæ videntur pendere verruculæ, breui, plenaque ceruice, αὐχένα, καὶ τράχηλον βαρὺν, καὶ παχὺν ἔχων, βρόγχον δὲ μακρότερον. Cornarius pro βαρὺν legit βραχὺν, Varronem, vt apparet, ſecutus, qui hircum ceruice, & collo breui probat. Andreas à Lacuna βαρὺν mauult, & grauem interpretatur, μακρότερον verò poni pro μακρὸν. Bronchus inquit, ideſt, aſpera arteria fieri non poteſt, vt longa ſit, collo breui exiſtente cùm videlicet eius prolixior pars, quæ pectus ipſum egreditur, ſemper adhæreat collo, & longitudinem eius neceſſariò adæquet. Gurgulionem erudit ferè græcam vocem γαργαρεῶνα, ideſt, vuam reddunt, quod (inquit Geſnerus) hic non conuenit, ſed fortè hoc loco intelligemus ſupremam partem arteriæ ex cartilaginibus aliquot conditam, & prominentem, quam græci larynga propriè vocant. Poteſt ſanè bronchus appellari ἀπὸ τοῦ προέχειν. Probatur præterea hircus armis quàm villoſiſſimis, ex ſententia Plinij, curibus item craſſis, vt vult Columella. Florentinus vult ſit item ἔνπλευρος, fortè εὔπλευρος, ideſt, lateribus ſeu coſtis firmis, nec non coxis amplis. Varro denique de capris, quæ bis pariunt, natos mares ad admiſſuras præferri ait, & eſſe etiam, qui dant operam, vt ex inſula Medica (Melo potius, vt Pollux habet) capras habeant, quod ibi maximi, & pulcherrimi exiſtimantur fieri hœdi. Icones capræ, & hirci, quæ ſequuntur, ad præcedentem paginam lector beneuolus referre.

Hircus qualis eſſe debeat.

Hædi maximi vbi.

LOCVS.

QVIBVS locis, aut regionibus vel abundent, vel quibus etiam commendentur, hac rubrica aperietur: dicemuſq; non de domeſticis tantummodò, ſed de ſylueſtribus etiam, cùm quas intelligant authores incertũ ſæpe ſit vel ſaltem perquam ambiguum. Capras Achaicas apud veteres magni factas fuiſſe ex eo innoteſcere poteſt, quod Athenæus referente Hermolao, caſeum Achaicum Siculo prætulerit ex oppido Tromilia, vnde Tromilicus dicebatur, & à Simonide Stromilius. In Africæ quadam parte capræ tonſiles ſunt, vt tradit Textor; ex quarum villis nautæ velum conficiunt. Sylueſtres autem capras in Africa nullas eſſe, teſtatur Ariſtoteles, Plinius capras reddere viſus eſt, nam ceruos, & capreas ibidem eſſe negat. Ægyptiæ capræ fœtus quinos parere feruntur, quod fœcundiſſimas Nili aquas bibunt. Quam quidem paſtores etiam lactis inopibus, & infœcundis dare, inquit Ælianus, ſolent. Scribit verò etiam Plutarchus in libro Vtra animalium &c. Ægyptios affirmare capras ſuas quoties cum ſole eodem planè loco Sirius oritur, inortum omnes conuerſas, eò reſpicere, atque hoc ſideris eius reuolutionum argumentum certiſſimum eſſe. De Agrigentinis capris hæc prodidit Plinius: de caſeo agens: *Et caprarum gregibus ſua laus eſt, Agrigenti maximè eam augente gratiam fumo, qualis in ipſa vrbe conficitur cunctis præferendus.* In Anatolia, quæ eſt Phrygia, ſiue Aſia minor, hirci ſunt quadricornes, vt refert Scaliger, pilo admodum prolixo æquante candorem niuis. Quem vellunt ad textrinam, non autem tondent, propterea quod attonſione pilum aiunt craſſeſcere. Hunc morem veteribus fuiſſe, Varro ait, vnde & vellus dictum putat. Ariſtoteles eiuſdem ſententiæ author eſt: προβάτοις λεπτότεραι αἱ τρίχες τετιλμέναι ἀναφύουσι; ex molliore villo pretioſos conficiunt pennos, Zarzacan vocant, è craſſiore Maiacar; è mediocri id quod zambellot, alij camelot, Turcæ Hac, ſicut hircum ipſum Halc. Hæc ita, inquit, ſcribimus, quia vervecem cum quatuor cornibus abs te viſum pro re mira ſcribis. In Aquilonaribus terris hircorum, & caprarum longè maiorem eſſe abundantiam, quàm in reliquis Europæ locis tradit Olaus Magnus, ob montana paſcua, & paſtorum caprariorum diligentiſſimam curam. Hircos itaque ibidem eſſe magno corpore, craſſis cruribus, breui & plena ceruice, auribus flexis, & depreſſis, paruo capite longo, ſpiſſo, ac nitido collo, cornibus altis, animoſos, bellicoſos, & robuſtos, ita vt lupis mediocribus, canum tamen auxilio congredi non formident. Ferè omnes colore albos eſſe, ita & capras, hyeme paſci pinearum arborum corticibus, atque moſco, ac populeis virgis. Pelles eorum maximis nauigijs quæſtus, & lucri cauſa, decadumque numero exportati ad Germanicas oras, vbi rurſus amplius diſpergantur in orbem; ſimiliter & caſeos propter efficaciam nutrimenti, ac medicinæ ſcilicet ſtupidæ, ac ingroſſatæ carnis, vel tur-

Capræ Achaicæ.

Capræ tonſiles.

Fertiles vbi ſint.

Exerc. 199. nu. 4.

Hirci quadricornes.

Sect. 10. probl. 15.

Caprini pecoris abundantia.

turgentis. Addit inſuper carnibus iſtis caprinis crudis ſole, ſale, ventoque ſiccatis incolas auidius veſci, quàm illicò mactatis; idq; tempore æſtatis & agriculturæ Caricos hircos Varinus exponit εὐτελεῖς, ideſt, viles. Caſpiæ capræ, vt tradit Aelianus & albiſſimæ ſunt & cornibus mutilæ, & ad maximorum equorum magnitudinem accedunt. Earum villi adeo molles, cum Mileſijs lanis vt mollitudine comparari poſſint, ex iiſq; ſacerdotes, & Caſpiorum ditiſſimi veſtes conficiant. In Cephalenia capras non bibere quotidie, vt alia animalia, author eſt Ariſtoteles, ſed aduerſum ſibi ventum ore hiantes excipere. Idem tradit Valerius Maximus. Ideoq; Theophraſtum ferunt dixiſſe capras has Cephalenidas ſex menſibus non bibere, vti memorat Aelianus, & ante ipſum Ariſtoteles. In Cilicia, referente Plinio, circaq; Syrtes villo tonſili veſtiuntur. Quo loco Hermolaus pro Syrias Syrtes repoſuit, circa Syrtes enim, inquit, Cinyphiũ pecus celebratur Virgilio, Silio, Martiali, Claudiano, cæteris, vt quinto lib. caſtigationũ diximus. Eſt aũt Cinyps ſecundũ Probũ, oppidũ, & flumen Africæ regionis Garamantũ, apud quos villoſiſſimi iſtiuſmodi hirci tondebantur ad Cilicia, quibus nautæ vtuntur, & milites: Virgilius:

Capræ albiſſimæ, & maximæ.
In mirab.
lib. 3. c. 31.
Cinyps q̃d, & vbi.
lib. 14. c. 6.

Nec minus interea barbas, incanaque menta
Cinyphij tondent hirci ſetaſque comantes
Vſum in caſtrorum, ac miſeris velamina nautis.

Cretam inſulam copioſam capris eſſe, teſtatur Iſidorus. Alij verò, vt Solinus, agrum Creticum ſyluestribus capris abundare aſſerunt. Cur autem vel illarum, vel harum ibi copia ſit, ratio eſſe videtur, quòd ea inſula, vt aſſerit Bellonius, lupis careat. Commemorantur etiam Cynthiæ capræ ſyluestres à Cyntho monte Deli ſic nominatæ, de quibus græci authoris incerti epigramma extat in anthologio huiuſmodi:

lib. 14. c. 6.
Creta cur capris abũdet.
lib. 1. c. 13.
lib. 6. ſect. 15.

Κυνθίδες θαρσεῖτε. τὰ γὰρ τοῦ Κρητὸς ἐχέμμα
Κεῖται ἐν Ορτυγίῃ τόξα παρ' Αρτέμιδι.
Οἷς ὑμίων ἐχένωσεν ὄρος μέγα νῦν δὲ πέπαυται
Αἶγες ἐπεὶ σπονδὰς ἡ θεὸς εἰργάσατο.

Damaſcenæ capræ quales.
lib. 1. nauig. c. 7.

Damaſcenæ capreæ ſupra palmum longas habent auriculas, vbera multiplicia, ſuntq; admodum fœcundæ, teſte Ludouico Romano. Circumducuntur quadraginta, vel quinquaginta ab ijs, quibus lac eſt venale, & vbi lac emere volueris, in ſuperius deuehuntur cœnaculũ, etiamſi triplex foret contignatio, vbi coram in vaſa ſtannea lac emulgent. Galliarum caſeus caprinus ſapore ſuo medicamenti vim obtinet, teſte Plinio. Geſnerus aſſerit capras in Narbonenſi Gallia audiuiſſe ſe auriculas latiores, longioreſq; ſuis habere, vt quæ ad dodrantem longitudinis accedant. Capras in Gimanti natas Alexander Mindius ſcribit, recitante Aeliano, ſex menſes non bibere, ſed tantum in mare intueri, & ore hiante illinc auras accipere. Idem tradit ex eodem Mindio Illyricas capras vngulas quidem habere, ſed non bifidas. Ariſtoteles verò aſſerit apud Illyrios pecora dici bis anno parere, geminos pleraque, nonnullos etiam ternos, aut quaternos hœdos, alia quinos, vel plures, præterea lactis ſeſquicongium reddere. In India in Coytha vico ſic nuncupato ab indigenis piſces capris comedendos obijci, refert Aelianus ex Orthragora, in libris, quos conſcribit de reb Indicis. Ludouicus Barthema verò in itinerario ſuo Indico, teſtis eſt, Indicas quaſdam capras in vrbe Tarnaſſari Indiæ orientalis miro modo quaternos fætus vno partu edere; Sed & iuxta promontorium, cui caput viride nomẽ eſt, Africanæ cuiuſdã inſulæ capras ternos & quaternos vno partu edere, incerti nominis author Luſitanus, referente Tamuſio aſſerit. In eadem India orientali apud Amboinum ſuis ſe oculis conſpexiſſe hircum ſcribit Franciſcus Xauerius homo Societatis Ieſu, lacte ſuo paruos alẽtem hædos, vbere enim, quod prope genitalia vnicũ habebat tantum lactis reddebat quotidie quãtum ſcutella capere poteſt. Hoc ille vir ſuis oculis conſpexiſſe prædicat, aliter crediturum non fuiſſe. Et Luſitanum quendam honeſtum hunc hircum eo conſilio aſportaſſe ſecum, vt in Luſitaniã mitteret, adijcit Iacobus Pontanus homo etiam eiuſdẽ Societatis huic affine in hominibus. Ex Braſſilicis noſtrorũ literis cognouimus gentẽ quandam inuentam vbi viri, non fœminæ lactant infantes: his enim mammas eſſe paruas, & vacuas; illis magnas, & lactis plenas. De cauſa, inquit, diſputent phyſici, nondum omnia naturæ miracula ſcripſerunt Plinius, Ariſtoteles, & alij. Tantũ ille. Indos contrà occidentales capris carere atteſtatur Frãciſcus Lopezius. In Italia circa Fiſceliũ, & Tetricã montes multæ ſunt capræ feræ, teſte Varrone, qui etiã ait, capras, quas alimus à capris feris ortas eſſe, & ab his propter Italiam Capraſiam inſulã eſſe denominatam. Ithacã Telemachus apud Homerum αἰγίβοτον vocat, equos cum curru à Menelao ſibi donatos recuſans, quòd ea alendis equis, ducendiſque curribus minus apta eſſet, propter loci aſperitatem,

In mirab.
Capræ vbi piſcib. alantur.
lib. 3. c. 7.
Vbi fæcundæ ſint.
Epiſt. lib. 2. 3.
In comm. Eclog. 3. Virg.
Vbi viri lactẽt infantes.
Ithaca caprarum altrix.

tatem, quæ equorum pascua non admittit, alendis verò capris sit perquam idonea Libycorum capra ex pectore vbera appensa habere legitur apud Aelianum. In Lycia Callisthenes Olynthius, vt idem Aelianus refert, capras scribit densissimo, & prolixissimo hirsutas esse pilo, vt muliebres crines esse videantur, & passim tanquam oues tonderi, ex eisdemque nauium fabros rudentes contexere. Mambrina capra in regione Damiata dicta, fert equitantem, sellam, frenum, & cætera quibus equi instrui solent, admittit: auriculas ad terram vsque demissas habet, cornua deorsum reuoluta sub ore, vt Italus quidam innominatus in descriptione terræ sanctæ refert apud Gesnerum: qui quærendum ait, an sit ex capris syluestribus illius regionis: additque recentioribus quibusdam hanc Indicam capram dici (vt pleraque peregrina Indica) tradereque eos cornua ei acuta esse, parum distantia: corporis colorem eundem qui rupicapris (capras intelligit, quarum cornua in posteriorem partem adunca sunt,) testes vt equi: cæterò nostratibus capris non dissimiles, syluestres tamen esse, & in altis montibus reperiri, visu acutissimo, & ob eam causam à Græcis dorcades nominari. Sed illi in dorcadum nomine plurimum falluntur, inquit Gesnerus, vt patebit infrà in historia dorcadum. Mambre mons est iuxta Hebron; inde Mambrina factum cognomen suspicor: Hæc ille. Ex Media insula Romæ olim multas habuisse capras scribit Marcus Varro, quòd ibi maximos, & pulcherrimos hœdos fieri existimetur: Quo loco Mercurialis, non ex Media, sed ex Melica insula legendum, inquit, censuissem, nisi Columella author esset, vulgares mutata litera Medicos Melicos dixisse: quod non aduertens Gesnerus, Varronis locum corruptum esse indicat. Capras in Mymante natas sex menses non bibere, sed duntaxat in mare intueri hiantes aurasque illinc excipere tradit Alex. Myndius referente Aeliano. In Nubia regione, quam nunc Mauritaniam vocant, inter auriculas caprorum, & caprarum palmi ferè (dodrantem intellige) mensuram intercedere, & caprorum quosdam caudas habere pendentes vsque ad terram, eorundemque auriculas terram ferè etiam attingere ait Albertus Magnus: sed locus omninò corruptus est, cùm ita legendum sit, vt modò in Syria ex Aristotele dicemus. Memorabiles sunt capræ quas Pharos insula Aegæi maris gignit, multas equidem, & aliarum maximas, visuque spectabiles, nam ceruis quidem sunt colore similes, maiores autem magnitudine: Est autem eis cornu longum ad duodecim palmos, non vt ceruorum, ornatum ramis, & adnatis propaginibus, sed totum rectum, & quod vnum solum habet porrectum stipitem, vt scribit Metaph. in vita S. Theoctistæ Lesbiæ, apud Surium tomo 6. Nouembri. In Rhœtia Heluetica præstantes caseoli caprini fiunt præcipuè ijs in locis, qui circa thermas Fabarianas montani sunt, partim ex caprino mero, partim admixto bubulo lacte, vt asserit Gesnerus. Sardiniam pecudum optimam esse Nymphodorus scribit, caprasque procreare, quarum pellibus pro vestibus indigenæ vtantur, tamque mirifica vi esse, vt hyberno tempore calefaciunt, æstiuo refrigerent, simulque in ijs ipsis pellibus cubiti magnitudine pilos innasci, atque ei, qui eis indutus fuerit, si commodum videatur, cùm est frigida tempestas, pilos ad corpus conuertit, vt ab ijs calescat; cùm autem est æstas, inuertit ne calore vexetur. Hæ an eædem quæ Musmones sint, non ausim affirmare, Volaterranus quidem è villis musmonum fomenta confici scribit, Strabonem citans, sed Strabo loquens de Sardinia, & Corsica asserit in his insulis nasci arietes, qui pro lana pilum caprinum producunt, eosque musmones nocitari, exque eorum sese pellibus thoracis modo incolas munire: Similiter ferè Plinius, nisi quod pro Sardinia ponat Hispaniam: Est, inquit, in Hispania, sed maximè Corsica, non maximè absimile pecori (idest, ouibus) genus musmonum villo caprino, quam pecoris velleri propius, quorum è genere, & ouibus natos prisci vmbros vocauerunt, Albertus verò in voce Ibrida musmonem ex capra, & ariete natum dicit cinirum ex oue, & hirco. In eadē Sardinia, vt testatur Pausanias, hirci syluestres eadem sunt magnitudine, qua hirci aliarum regionum. Formam verò habent, qualis in Plastice Aeginæa repræsentatur arietis syluestris: nisi quod circa pectus hirsutior est, quàm arte illa repræsentari solet, cornua ei non porrēduntur à capite à se inuicē dissita, sed statim iuxta aures reuoluuntur. Celeritate quidē belluas omnes superat. Clitus Aristotelicus in ijs, quæ scripsit de Mileto, asserit Polycratem tyrannum Samium omnia, quæ erant alibi ob delitias, congregasse canes ex Epiro, & Scyro capras, oues ex Mileto, sues ex Sicilia, sicuti legimus apud Athenæum. Alij capram Scyriam ferā esse aiunt, & mulctrum, quod lacte impleuerat, ipsam rursus euertere: Est autem Scyros vna Cycladum. In regno Senegæ Nigritarum boues solùm, & buculæ visuntur inter animalia domestica, nam capras, & pecora ibi non videri asserit Aloysius Cadamustus ob ardorem torrentis sideris. Siculum caseum Iulius Pollux meminit, & Aristoteles ex ouillo, & caprino mixtum lacte, quod hodieque vbi vtriusque copia habetur. Hunc Athenæus præferri putat omnibus, vtrique post

Li. 16. cap. 31.

Vbi equitātur capræ.

Li. 2. de re rust.

Lib. 1. var. lect. 25.

Li. 5. c. 17.

Sardiniā pecudū copia.

Lib. 5.

Lib. 22.

In Phocicis.

Lib. 12. ca. 19.

Capræ delicatæ vnde petitæ.

Ca. 29. Iuu. nauig.

post Achaicum, de quo suprà. In Syria, teste Aristotele capræ sunt auriculis, mensura dodrantali, & palmari, ac nonnullæ demissis ita, vt spectent ad terram. Reperio verò apud Aelianum capras Syrias, quantum alias vllas lac habere dici; quo tamen loco capras Scyrias legerim, quæ plurimum lactis habere dicuntur, vt dictum est. Iuxta vrbem Tarnasarum, vt scribit Ludouicus Romanus, reperiuntur nonnullæ capreæ magnitudine nostras excedentes, nostrisque longè pulchriores, tantæ fæcunditatis, vt vno partu quaternos fœtus ferant. Tiburtinos hœdos apud Romanos proceres magni æstimatos fuisse his versibus ostendit Iuuenalis:

6. Nauig. cap. 7. Vbi maximè fœcundæ. Satyr. 11. Hœdi vbi delicati.

De Tyburtino veniet pinguissimus agro
Hœdulus, & toto grege mollior, inscius herbæ,
Necdum ausus virgas humilis mordere salicti,
Qui plus lactis habet, quàm sanguinis &c.

NATVRA. MORES.
Ingenium. Libido.

7.

CAPRÆ natura, teste Aristotele, mobiles sunt, & celeres, quamobrem à pastoribus ducem eis præfici negat. Aelianus tamen hircum caprarum gregem barbæ fiducia antecedere scribit. Nocet huic pecudi æstus, sed magis frigus, vt memorat Columella, & præcipuè fœtæ, quæ gelicidio hyemis conceptum fecit. Amat, hoc caprinum pecus dumeta potiùs, inquit Columella, quàm campestrem situm, asperisque etiam locis, ac syluestribus optimè pascitur, & Varro cùm dixisset, nec multo aliter hoc pecus in pastu tuendum esse, atque ouillum, addit habere tamen sua quædam propria, quod potius syluestribus saltubus delectantur, quàm pratis, & aliàs inquit in montosis potiùs locis, & fruticibus, quàm herbidis campis pasci. Eleganter Virgilius:

Æclog. 1.

Ite meæ, quondam felix pecus, ite capellæ,
Non ego vos post hac viridi protectus in antro
Dumosa pendere procul de rupe videbo.

1. de ponto. eleg. 9.

Et imitatus eum Ouidius:

Ipse ego pendentes (liceat modò) rupe capellas,
Ipse velim baculo pascere nixus oues.

In Ezech. cap 43. Capræ excelsa amat.

Ita autem inhærent rupibus pascentes, vt infrà eas intuentibus videantur pendere. Diuus Hieronymus: capra, inquit, semper ad excelsa festinans est animal, & nihil periculi sustinens in præcipitijs, & ibi inuenit viam, vbi cæteris animantibus interitus est, vnde & græco sermone caprarum, & hircorum grex, sublimium conuersatio dicitur, hoc est, αἰπόλιον, quasi αἰποπόλιον, siquidem αἶπος excelsum, πόλιον conuersationem significat. Tantum Hieronymus. Sed αἰπόλιον quasi αἰγοπόλιον dici mox suo loco patebit: Quia verò capræ altissima loca petũt, & maximè saxosa, hinc ipsæ petræ αἰγίγιπες græcis nuncupantur. Cùm pascuntur ab imis partibus semper prominentium scopulorum alta deposcunt, hinc idem Ouidius:

1. de reme. amor.

Aspice labentes iucundo murmure riuos,
Aspice tondentes fertile gramen oues.
Ecce petunt rupes præruptaque saxa capellæ,
Vt referant hœdis vbera plena suis.

1. Saturn. L. 1. carm. od. 17.

Similiter facere capricornum, tradit Macrobius, ab inferis nimirum partibus ad superas solem reducendo. Inter cæteros verò montes vmbrosos præferre videntur, sicuti ostendere videtur his verbis Horatius:

Velox amænum sæpè Lucretilem
Mutat Lycæo Faunus, & igneam
Defendit æstatem capellis
Vsque meis pluuiosque ventos.

Lucretilis mons vbi. Lycæus vbi Lib. 11.

Est autem Lucretilis mons in Sabinis inter eos montes, quos Farfarus fluuius alluit, in cuius valle amœnissima, multisque arboribus opacissima villam habuit Horatius. Lycæus verò est mons in Arcadia Pani sacer. Nonnunquam verò montium cauernas ingrediuntur, quibus dirumpentibus aliquando intereunt; vnde Q. Calaber Aeneæ robur indicaturus, facta similitudine, scribit, saxum vtrisque sublatum manibus tanta eum vi immisisse in Græcos, vt

omnes, quos sub scutis deprehendit, exitio dederit, non aliter ac in montibus capras sub eminentiam in montis se recipientes, præcipitium obruit. Loca interim culto non auersantur, quin in ijs virgulta carpunt. Hinc Virgilius in Diris:

Et patet hædorum felix, semperque beate
Siue petis monteis præruptos saxa pererrans:
Siue tibi syluis noua pabula fastidire
Siue libet campis: tecum tua læta capella est.

Apuleius; *Proximè ripam vago passu lasciuiunt comam fluuij tondentes capellæ.* Sed satis præ cætera pecude quàm maximè noxia est, vnde vrentes culta capellas, poeta vocabat, & apud Varronem, Cossidius inquit, capellarum dentes inimici sationis, aitque idem Varro in lege locationis fundi excipi solere, ne colonus capra natum in fundo pascat. Aristoteles tradit in pascendo loca crebrò permutare, summaque tantùm contingere. Quod verò ad ingenium attinet, etsi ouibus, amicitia coniunctæ sint, & Aristoteles etiam scribat: quorum vox acuta est, & clamosa, μάγρως, idest, stupidos esse propter similem caprarum vocem, hæ tamen, teste Aeliano, indignum putant se in extremo ouilli pecoris agmine incedere, ideoque gregem antegredi. Solertiam verò in primis earum Mutianus, teste Plinio, visam sibi prodidit in ponte prætenui duabus (Plinij verba sunt) obuijs è diuerso: Cùm circumactum angustiæ non caperent, nec reciprocationem longitudo in exilitatem cæca, torrente rapido minaciter subterfluente, alteram decubuisse, atque ita alteram proculcatæ supergressam. Tradit verò etiam Bellonius, varias gesticulationes multa animalia imitari, magna facilitate edocere Cairinos, atque inter reliqua capras ipsas ephippium gestare, subsultareque, & calcibus ferire equorum instar, hisque ita deinceps simias sessores imponi. Vidi ego, quæ ad musicæ sonum choreas duceret, per orbem ligneum, cingulumue transiliret, ac deniq; per funem ambularet, ac mox rursus se exiguum super orbem circumuertens per eundem funem regrederetur non sine spectantium summa admiratione. Discunt currui iungi: Lego enim apud Athenæum, in pompa Ptolomæi Philadelphi hircorum bigas sexaginta fuisse. Est item sibi ipsi capra medica, caliginem oculorum probè, teste Aeliano curare nouit; cùm enim conturbatum, inquit, oculum, & non probè ad videndum affectum sentit, eum ad rubi spinam & admouet, & reserandum permittit: Hæc vbi pupugit, pituita statim euocatur, & nulla pupillæ læsione facta videndi vsum recuperat. Hinc etiam homines hoc curationis genus didicisse existimantur. Sic ille: Idem tradit Plinius, additque caprum rubi spina vti: *Oculos (inquit) suffusos capra, iunci puncto sanguine exonerat: caper rubi:* Vbi verò purgatione etiam egent, helleboro vescuntur, similiterque eius vsum homines docuere: author huius rei est Plinius his verbis. Melampodis fama diuinationis artibus nota est. Ab hoc appellatur vnum hellebori genus Melampodium. Aliqui pastorem eodem nomine inuenisse tradunt, capras purgari pasto illo animaduertentem, datoque lacte earum Prætidas sanasse furentes. Idem Plinius eas negari ait lippire, quoniam quasdam herbas edant, & ob id fimum earum cera circumdatum noua luna deuorare iuberi, & quoniam noctu æquè quoquè cernant, sanguine hircino sanari luscio-sos putari. Inuenio hircum cornua decidentia obruere terra, ne inueniantur. Capra verò mortem sibi imminere pulchrè nouit, dummodo verum est, quod scribit Aelianus, videlicet posteaquam proxima est, vt iuguletur, non amplius cibum attingere. Ventos impetuosos, ac frigidos perhorrescunt, etsi aliàs altissima montium iuga incolant, hinc Græcos impetuosum Telephi filium irruentem formidantes capris istiusmodi assimilat Q. Calaber his verbis: At hi metu perculsi intra munimenta se tenebant, vt capræ in montium iugis metuentes impetuosum ventum, qui terras frigore perflans magnam vim niuis, ac horridam grandinem effundit: Hæ igitur quamuis ad pascua properantes haud rectà ad ipsum ventorum impetum per colles caput exserunt, sed dum vis procellarum desæuijt, cunctantur sub tegmine, ac conuallibus conglomeratæq; sub opacis ramis pascuntur turmatim, dum perniciosi ventorum turbines consopiantur. Albertus cùm pascuntur in die dici, ait, respicere ea, quæ è regione sunt opposita: In sero autem respicere ea, qua iuxtà sunt posita. Apparet autem hoc transtulisse à Plinio, sed malè intellexisse eius verba; capras enim, ait, in occasum decliui sole, in pascuis negari contueri inter sese, auersas iacere, reliquis autem horis aduersas, & inter cognitiores (lego cognatiores:) nam & Aristoteles ait: cubant oues, capræque vniuersæ per cognationem. Hircos verò aiunt sex menses hybernos supra sinistrum latus iacere cùm dormiunt, ab æquinoctio hyberno totidem mensibus supra dextrum. Cùm primùm sol conuersus destiterit, capras non aduersis præterea inter se oculis, sed auersis cubare accepimus. Testatur item cubare

Caprarum superbia, & solertia.

Li. 2. obser. cap. 52.

Capræ non lippiunt.

Capræ mortis suæ præscia.

Lib. 7.

diffi-

difficilius oues, quàm capras, magis enim capras quiescere, accederéque ad hominem familiarius, sed esse frigoris impatientiores. Antigonus in congerie mirabilium narrationum caprarios testatur perhiberi dicere, quando sol primùm se conuertit, capras versis oculis cubare. Sub meridiem non aliter, atque de ouibus dictum est, aquatum ducuntur, huc spectat illud Virgilij in Culice:

Et iam compellente vagæ pastore capellæ
Ima susurrantis repetebant ad vada lymphæ
Quæ subter viridem residebant cærula muscum.

Capra vna arunco apprehensa totũ gregem stupidum reddat.

Plinius item author est, arunco si quis apprehensam ex grege vnam trahat, cæteras stupentes spectare. Cæterùm cùm eis idem accidere dicant, vt infra dicetur, si qua earum eryngium momorderit, Gesnerus considerandum esse monet, an qui eryngio hoc attribuere, eryngi (sic græci aruncum vocant) nominis vicinitate decepti sint, curiosi inquit experiantur, ego quod ad eryngium, rationis nihil video, eryngo autem apprehensa vna, cæteras stupere minus mirum est. Eiusdem sententiæ est Pierius in hieroglyphico consternationis multitudinis: Sunt, inquit, qui multitudinem vniuscuiusque casu consternatam, obstupefactamque indicare volentes capram villo à mento dependente comprehensam depingant. Accidit enim, vt si earum vnam ex grege arunco eo apprehenderis, cæteræ stent veluti stupidæ, suos in illam vnam oculos conijcientes. Sunt verò, qui loco hoc modò eryngium, modò moly, vel origanum etiam quærant, quem caulem si ouis, capellaue pascendo euulserit, & in sublimi conspicuum erexerit, grex reliquus abiecta pabuli cura attonitus reddatur, neque prius pabuli memor fiat, quàm caulis illa à pastoribus ab ore pecudis abstracta abijciatur. Cuius fabulæ authores etiam citant Aristotelem, & Plutarchum. Nos hieroglyphicum de apprehensa capræ barba, quam Opilius Aurelius spirillum vocari dicit, aruncum Plinius, ex naturali historia desumpsimus. Inuenio & apud Antigonum in opere præcitato: Caprarum vna si arripiat extremitatem orytij, quod est instar pili, reliquas stare veluti dementatas, & in illam intueri. Ego hanc vocem non reperio. Afferunt & Magi sua commenta, primum omnium rabiem hircorum, si mulceatur barba, mitigari: eadem præcisa non abire eos, teste Plinio, in alienum gregem. Florentinus verò in geoponicis græcis hircum pollicetur non fugiturum si barba eius detondeatur. Est autem hircus natura animosus, pugnax, & robustus, & secundum Albertum vires ei præcipuè in fronte, & cornibus, quæ longa habet, & acuta, apta videlicet, vt inspicientibus timorem incutiant: hinc puto Pyrrho, & Philippo regibus hircina cornua fuere pro cristis. Sed & ipsi hirci, siue capri de suis cristis gloriantur, contrà eos, pilis inhorrescentes pertimescunt venatores, vt testatur Clemens Alexandrinus; Nouere itidem ea pro armis sibi data, nam sæpe ijs ipsos pastores inuadunt, hinc illud Virgilij:

De eryngio fabulosa & de arunco.

Hircina cornua pro cristis qui habuerint.

Lib. 3. c. 3.

Eclog. 9.

Tityre & inter agendum
Occursare capro, cornu ferit ille caueto.

Theocritus verò hoc tribuit arieti, dum canit:

Τίτυρ' ἐμὶν τὸ καλὸν πεφιλαμένε, βόσκε τὰς αἶγας,
Καὶ ποτὶ τὰν κράναν ἄγε Τίτυρε, καὶ τὸν ἐνόρχαν
Τὸν λιβυκὸν κνάκωνα φυλάσσεο, μή τυ κορύψῃ.

Tityre, cuius amor felix mihi, pasce capellas,
Illasque ad fontem duc Tityre: & à coleato
Cnacone à Libyco, ne tu feriare, caueto.

Dum verò etiam incedunt ceu inuicem rixantes cornibus cedunt, lasciuiuntque maximè in adolescentia, vt testatur idem Virgilius:

Georg. 2.

pinguesque in gramine læto
Inter se aduersis luctantur cornibus hœdi.

Habemus & hoc apud Horatium ad fontem Blandusiæ.

Cras donaberis hœdo.
Cui frons turgida cornibus
Primis, & venerem, & prælia destinat.
Frustra: nam gelidos inficiet tibi
Rubro sanguine riuos
Lasciui suboles gregis.

Et rursus eodem libro Ode 15.

Illam cogit amor nothi
Lasciui similem ludere caprea.

Seneca in Hercule furente:

Erat cursu leuis incerto
Molli petulans hædus in herba.

Petulantes, & petulci etiam appellantur, inquit Festus, qui proteruo impetu, & cerebro petunt lædendi alterius gratia. D. Chrysostomus inuidere inuicem tradit, eóq; spectare Salamonis hoc in inuidos, *sicut capra, sic aspexit ruinam proximi sui*; esse item iactantes, & gloriantes, & hoc indicari ab eodem rege sapientissimo his verbis: *Tria sunt, quæ securiter ambulant, leo inter iumenta, gallus inter gallinas, & hircus præcedens capras.* Multum verò etiam trahi concupiscentia gulæ, propter gulam namque suam per saxa, & præcipitia ambulare, & super præcipitia se suspendere. Famosa in primis hircorum libido est. Authore enim Aeliano, septimo post die, quàm in lucem editi sunt, coire incipiunt, & quamuis sterile semen emittunt, omnium tamen maturissimè quadrupedum ingrediuntur coire. Fuit hæc etiam Aegyptiorum sacerdotum sententia, quandoquidem, teste Oro Apolline, in hieroglyphicis penem fæcundum significantes, pingebant hircum, quo eum post septimum, quo ortus, diem coire cernerent; Et quamuis inualidum, & sterile semen emitteret, coire tamen citius cæteris animalibus. Ad hæc efferantur, vt ait Aristoteles, per libidinem, qui enim superiore tempore socij iugi concordia pascerentur, coitus, inquit, tempore dissident, & alter alterum libidinis rabie inuadit. Aelianus istiusmodi pugnam cum tauris, & arietibus communem hircis esse testatur. Nec verò cum capra tantùm coit, sed cum alijs etiam animantibus. Vmbros enim vocari diximus, qui ex hirco generantur, coeunte cum oue, siue, vt vocat Albertus, cinyrum. At verò in Sebenitica præfectura in agro Hermopolitano, & Mendesio, vbi Pan colebatur, sub effigie hircina, aiunt, hircos cum mulieribus ad coitum se commiscuisse. Cuius in primis libidinis Pindarus meminit, cùm inquit:

Libidinis hieroglyphicum.

Vbi mulieres hircis misceãtur.

Μένδητα παρα κρημνὸν θαλάσσονς ἔχατον Νείλε κέρας αἰγίβατοι, ὅθι τράγοι γυναιξὶ μίσγονται. idest, *Vltimumque Nili cornu caprarum pascuntur greges, & lasciui mulieribus admiscentur hirci.* Falsum tamen esse id tradit Grillus apud Plutarchum, Vlyssi, quòd Circes concubitum spreuisset, iactanti respondens in hæc verba: At qui in hac profectò re nihil antecellis animantibus brutis; nam & hæc voluptates, & amores captant à sui generis animalibus. Itaq; admiratione dignum non est, si quemadmodum Mendesius in Aegypto caper inclusus cum multis, ac formosis mulieribus coitu abhorret, & capras desiderat, ita tu venere consueta vtens, homo cùm sis, concumbere cum Dea noluisti. Idem tamen Plutarchus in volumina de præceptis coniugalibus, quæ sit hircorum libido indicans: non credunt, inquit, mulieres Pasiphaen cùm regis esset vxor, bouem adamasse, cùm tamen videant quasdam quæ austeros, & temperantes non ferunt, intemperantibus, & libidinosis veluti canibus quibusdam, aut hircis libentius consuescere. Ad eandem libidinem respexere, qui Mercurium ipsum in hircum mutatum adamatum fuisse tradunt à Penelope, & ex eo concubitu Pana enatum, hirci pedem, siue pedibus hircinis; Aiunt enim Penelopen ijs potissimùm corporis sui copiam fecisse, qui in hac venerea palæstra præ cæteris haberentur strenui, quoniam talis Vlysses suus fuisset. Huc referendum vetus adagium Θμυϊτῶν τράγος, idest Thmuitarum tragus, de mulieroso homine vsurpatum, in quem adhinniunt quodammodo scorta, ad vnius nutum parata, à Diuo Clemente in protreptico, vbi loquitur de Apolline nobili insessore, qui multas habebat amicas ἐνεμφορὲμπλατω γῦν, inquit, γοναικῶν ἐκ ἧττον, ἢ αἰγῶν ὁ Θμυϊτῶν, idest, mulierculis ad satietatem se expleuit non paucioribus, quàm capris Thmuitarum hircus. Neque aliam etiam ob causam à priscis in ludis solemnibus primo loco ducebatur amphora vini, & clematis: (sabæ genus exponunt) post aliquis hircum trahebat, deinde nucum sportulam portabat alius, postremo loco phallus ferebatur: Ea erat effigies obscæni membri virilis; qua de re consulendus Plutarchus in commentario περὶ τῆς φιλοπλουτίας, & in libro de Iside & Osiride. Eandem etiam ob causam satyra Varronis caprinum prælium inscribebatur, vt Adrianus Turnebus docet in aduersarijs, in qúo voluptate, vt coniectura est, differebat, qua enim alia de re hirci, & capri contenderent? præsertim cùm hoc pecus lasciuum sit, & petulans, & voluptatem auidissimè sectetur. Græci denique poetæ caprum ab Hercule domitum eadem de causa finxerunt, quod is, cùm procaci lasciuia, homines ipsos antecelleret, domitus à virtute impositum petulantiæ modum, extinctosque libidinis æstus, suppressosque procacitatis impetus demonstraret. Nam eius nequitiæ vir fuit, vt triginta vna nocte mulieres aliquando feratur

Mercurius in hirco mutatus à qua adamatus.

Libidinis hieroglyphica.

Lib. 24. cap. 46.

Herculis libido.

Hirci zelotypia.

tur inijsse, & vt apud Athenæum, idem septem diebus, quinquaginta filiabus Thestij virginitatem imminuit. Est præterea zelotypus hircus, sicuti notum est ex hac historia: In vrbe Sybari caprarium peradolescentem tradunt nomine Crathim, cùm cupiditate libidinis flagraret, incæstum in capram scelus exercuisse: quod quidem ipsum, vt hircus gregis dux perspexit, riualitate laborare, atq; interea suum occultare animum cæpisse, quoad aliquando tandem eum somnum capere derependisset: Tum enim omnibus reuocatis viribus, facto in eum impetu, cerebrum diminuisse. Cùm verò huiusmodi factum ad indigenas permanasset, non modo tumulum ei magnificum excitatum fuisse, sed ex eo etiam fluuium Crathin nominatum (Straboni verò Crathis fluuius iuxta Aegas Achaicas è duobus fluminibus incrementa suscipit, sic à miscendis aquis appellatus, à quo & Italicus vocatus sit) Infantem autem ex eius cum capra consuetudine susceptum, caprina habentem crura, & humanam faciem in Deos repositum, Deorumque honore affectum fuisse, & Syluanum Deum (Cælius, qui eandem historiam describit, Hylæum numen Napæumque vocat) esse, in sermonem hominum venisse. Ex qua historia in belluis etiam obstrectationem, & riualitatem inesse, hirci huius exemplo nos doceri, existimant. Cùm itaque & zelotypus sit, tamque famosa sit eiusdem libido, ac virilitas; Cælius igitur considerandum esse monet, an verum sit, quod recentiores quidam non indocti dum causam eruere conantur, cur illi, quorũ vxores corpus inuulgant, hircorum appellatione diffamentur passim, inde fieri conijciunt, quod animalium soli, vt putant, hirci sui generis fæmellas, ipsis intuentibus, iniri facilè ferant. Pierius Valerianus hoc inuentum adeo nouum esse negat, vt nullam sapiat antiquitatem (quòd hodie scilicet vulgò caprum eum appellamus, qui coniugem habeat adulteram) erat enim & hoc, inquit, & apud veteres hieroglyphicum, atque illud insuper adagium ferebatur in spurios, si de patre quispiam quæritaret, vt τῆς μήτερος ὡς αἶξ responderent: Matres quippe, vti capra itidem, vtpote quæ de patre incertum ferret, propterea quòd capellis nullum ducem pastores constituunt, vt ait Aristotelis, veluti suos ouibus arietes, suos bubus tauros, & ita plerisque alijs. Caprarum siquidem natura instabilis, lubrica, atque mobilis admodum est, quare hœdus in caprilibus à matre tantùm dignosci potest. Meritò itaq; vir, de cuius liberis vxor possit tantùm internoscere, hircus appellabitur, & hieroglyphicῶs per hircum figurabatur. Nam & Catullus in hanc sententiam putare cæteros hircos dixit. Quod verò sunt non illiterati viri, qui dicterium inde sumptum putant, quòd hirci suas fæmellas iniri facilè patiantur, etiamsi coram spectarint, vt quem notat Iuuenalis cùm dixit:

L. 25. c. 32

Doctus & ad calices vigilanti stertere naso.

Aliter traditum ab Aeliano legimus, qui sentire hircos riualitatis affectum testatur exemplo Crathis, &c. Hæc itaque Pierius addens rusticum, & imperitum id genus hominum hac plurima nequitia famosum inueniri, indeque iocum esse apud Theocritum istiusmodi:

Ωπόλος ὅκκ' ἐσορῆ τὰς μηκάδας οἷα βατεῦνται,

Τάκεται ὀφθαλμὼς, ὅτι οὐ τράγος ἔγεντο. id est,

Aepolus inscendi videat si quando capellas

Liquitur obtutu, quòd non caper ipse creatus.

Quod verò ad citatum à Pierio adagium attinet, mihi id potissimùm dici videtur de liberis ex innuptis procreatis, quorum scilicet pater omninò incertus est, & fortè illi tantùm verissimè hirci dicentur, qui, etsi libidine quidem summopere pruriant, propter ingrauescentem tamen ætatem, desiderium cùm explere suum nequeant, à robustioribus superati ab his capras suas etiam in cõspectu iniri patiuntur. Cui sententiæ fauere apparet Columellam his verbis: Hircus mensium septẽ satis habilis est ad procreandum, quoniam immodicus libidinis, dum adhuc vberibus alitur, matrem stupro superuenit, & ideo celeriter, & ante sex annos consenescit, quod immatura veneris cupidine primis pueritiæ temporibus exhaustus est. Itaque quinquemnis parum idoneus habetur fæminis implendis. Quo ferè sensu Stalinus Senex apud facetissimum Comicum hircus vocatur edentulus, pruriens scilicet, aliàs in coitu impotens. Et Damipho itidem senex æstuans libidine cum ei dixisset Lysimachus: *Profectò ego illum hircum castrari volo, ruri qui nobis exhibet negotium:* Respondet: *nec omen illud, nec auspicium mihi placet, quasi hircum metuo ne vxor me castret mea, atqui illius hæc nunc simiæ partes ferat.* Somniauerat autem capram, quam simiæ commiserat, abductam. Alias idem etiam Lysimachus eundem Demiphonem similiter lasciuientem senem vocat hircosum. *Iam plenus,* inquit, *ætatis animaque fœtida senex hircosus tu osculere mulierem, vtine aduenienis vomitum excutias mulieri.* Ioan. Bapt. Modius in opere suo quod scripsit de pondere seu molestia vxoris vulgare illud dicterium, inde profectum iudicat, quod illi nonnulli ex vxorum suarum pulchritudine

In Casina.

In Mercatore.

tudine dum eas alijs sponte concedunt, ditescant, domique suæ cornu Amaltheæ capræ, siue cornucopiæ possideant. Hircus autem in libidine magios olet, quod nouissimum etiam tetigit Martialis loquens de Thaide male olente:

Lib. 6. epigr. 93.

Tam malè Thais olet, quàm non fullonis auari
Testa vetus media, sed modò fracta via.
Non ab amore recens hircus, non ora leonis &c.

Nec aliam ob causam Plinius fœdissimũ animalium, Ouidius marem capræ immundũ vocat:

Læta salitur ouis, tauro quoque læta iuuenca est
Sustinet immundum sima capella marem.

Iam verò è contrario apud Indos Cariai, & Cueua regiones incolentes hirci, capræue nomen perquam honestum est; ita enim vocari, Petrus Martyr, alijque in Indiam nauigatores, tradunt, eos qui aduersas in facies cicatrices ostendere possunt, quales ceu fortes, & in bello qui se strenuè gesserint, admodum magni faciunt.

CIBVS. POTVS.

TERRAM capris pascendis aptam (Græci αἰγίβοτον vocant, & αἰγίνομον, & αἰγίβοσκον) propriè de montana dici Varinus tradit, & nos suprà etiam ostendimus. Apud Varronem omnicarpæ dicuntur, quem locum annotans Scaliger: Quisquis, inquit, fuit ille poeta qui hoc dixerit, senserat capras ποικιλοφαγοὺς esse; Idem quoq; Eupolis Comicus sentiebat, cùm ita capras loquentes introduxerat, in fabula, quæ inscribitur Aeges de cibi sui copia in hac se verba iactantes:

Βοσκόμεθα ὕλης ἀπὸ παντοδαπῆς, ἐλάτης,
Πρίνε, κομάρυτε πτόρθους ἁπαλοὺς ἀποτρώγουσαι.
Καὶ πρὸς τοῦ τοῖσιν ἔτ' ἄλλ', οἷον κύτισόν τε, ἠδὲ
Φάσκον εὐώδη, καὶ σμίλακα τὴν πολύφυλλον.
Κ...ινον, χῖνον, μελίαν, συκῆν, δρῦν, κιττὸν μυρίκην
Πρόμαλον, ῥάμνον, φλῶμον, ἀνθέρικον, κισθὸν,
Φηγὸν, θύμα, θύμβραν.

Idest, vt apud Plutarchum interpres vertit:

Sympos. 4. q. 1.

Omnigena nos materies pascit abietis
Teneros, & ilicis, arbutique surculos
Decerpimus. Tum præter hæc cytisus, boni
Phascusque odoris & similax folio vbere.
Oleaster, & lentiscus, atque fraxinus
Quercus, hedera, erica, rhammus, pallidum
Verbascum & asphodilus, cisthusque, & esculus,
Thyma, thymbra.

Omisit autem interpres hic συκῆν, idest, cucurbitam, & cum pro μυρίκην alij legant ἐρίκην, ipse reddidit, de vtroque arbusto. Sed & Virgilius nihil non morsu petere capras testatur, dùm canit:

In culice.

Protulit è stabulis ad pabula læta capellas
Pastor, & excelsi montis iuga summa petiuit.
Lurida qua patulos velabant gramina colles,
Iam syluis dumisque vagæ, iam vallibus abdunt
Corpora: iamque omni celeres è parte vagantes
Scrupea desertæ perrepunt ad caua rupis.
Tondentur tenero viridantia gramina morsu,
Pendula proiectis carpuntur & arbuta ramis,
Densaque virgultis auidè labrusca petuntur.
Hæc suspensa rapit carpente cacumina morsu,
Vel salicis lentæ, vel quæ noua nascitur alnus.
Hæc teneras fruticum sentes rimatur: at illa
Imminet in riui præstantis imaginis vndam.

Insidiantur verè potissimùm frondibus. Ouidius:

Sine frondibus arbor

Nuda riget, lambunt arentia saxa capellæ.

Columella arbusculis, frutetisque maximè gaudere asserit, eaque esse arbutum, alaternum, citisumq; agrestem, nec minus iligneos, querneosque frutices, qui in altitudinem non prosiliunt; Ait verò etiam alicubi Columella glandem cùm citrà satietatem data est, abortum facere. Virgilius de arbuto, & salice:

Eclog. 3.

Dulce satis humor depulsis arbutus hœdis,
Lenta salix fœto pecori mihi solus Amynthus.

Eclog. 1.

Depulsis, idest, seiunctis à mamma. De facile idem rursus:

Non me pascentem capellæ,
Florentem cytisum, & salicos carpetis amaras.

Eclog. 1.

Amaras hic vocat salices, non quia capris, nam his dulces sunt, sed quia hominibus. Salicibus autem gaudere Nemesianus etiam indicat, dum canit:

Incipe dum salices hœdi, dum gramina
Detondent.

De cytiso disserit pauca Columella, id genus arbusti, seu fruticis in agro esse quàm plurimum maximè referre inquiens, quod & capris, & omni generi pecudum vtilissimus sit. Quantopere autem cytisi esu afficiatur caprinum pecus, idem poeta docet, similiter inquiens peti ab eo hunc fruticem, vt peti solet à lupo ouis:

L. 5. c. 12.

Torua leæna lupum, sequitur lupus ipse capellam,
Florentem cytisum sequitur lasciua capella.

Estque capris cytisi esus perquam idoneus, siquidem Africanus de lacte in omni pecore augendo sic scribit: Omnia pecora reddent lac copiosum, simulq; fœtum enutrient, si cytisum ederint. Sed & Aristoteles tradidit cytisum pecori copiam lactis conciliare, veruntamen florentem noxium esse, & inflammare pecus asserit, vnde fit, vt suspicentur eruditi epithetum florentem non temerè à poeta adiectum, sed quod forsan capræ priuatæ naturæ proprietate flore cytisi non offendantur, aut quod in Italia flos ille pecudibus minus officiat. Vtcunq; est Theocritus, ex quo id Virgilius transtulisse videtur, simpliciter cytisum nominat:

3. de anim.

Ειδυλ. 10.

Α᾽ αἶξ τὸν κύτισον, ὁ λύκος τὰν αἶγα διώκει,
Α᾽ γέρανος τὤροτρον. ἐγὼ δ᾽ ἐπὶ τὶν μεμάνημαι. idest,

Sima capella suum cytisum, lupus ipse capellam
Insequitur semper: sic & grus semper aratrum:
Te contra totus meus est furor.

Georg. 3.

Dicebat itidem de arbuto:

Pòst hinc digressus iubeo frondentia capris
Arbuta sufficere.

Θάλλυς, alij simpliciter thallos, alij oleæ ramos, palmites, & frondes reddunt: His capras vesci scribit Sophocles in pastoribus:

Εωθινὸς γὰρ πρὶν τιν᾽ αὐλιτῶν ὁρᾶν
Θαλλὸν χιμαίρα προσφέρων νεὸς πόδα,
Εἶδον στρατὸν στείχοντα παρ᾽ ἀλίαν ἄκραν. idest,

Matutino priusquam tibicinem viderem aliquem,
Cùm recentes capræ pedibus aggerarem θάλλυς, termites
Exercitum conspexit prope maris extremam oram gradientem.

Depopulantur quidem arborum frondes vniuersim quarumcunque, sed oleæ potissimùm, vnde inuisa Mineruæ animantia esse suo postmodum dicetur loco. Sed & comatas pastor apud Theocritum capras ab oleastro abigit, ait enim:

Ειδυλ. 5.

Σῖτ᾽ ἀπὸ τᾶς κοτίνω ταὶ μηκάδες. ὧδε νέμεσθε
Ως τὸ καταντες τοῦτο γεώλοφον, ἇτε μυρῖκαι, idest,

Lib. 6.

Discedite ab oleastro capellæ: hic pascimini,
Iuxta hunc ex aduerso tumulum, vbi sunt myricæ.

Et Lucretius canit:

Barbigeras oleaster eò iuuat vsque capellas,
Effluat ambrosia quasi, verò & nectare tinctus,
At nihil est homini fronde hac quod amarius extet.

Quia verò vitis molles, tenerosque palmites, imò & ramorum, arborisq; cortices cupidissimè deuorat, Libero patri antiquitus immolabatur. Aelianus author est eiusmodi animalia ficus, & farinarum auidissima esse, ideoque in Armenia hoc astu interimi: pisces, inquit quidam ni-

nigri, venenati, in Armenia reperiuntur, horum farina ficus conspergunt, quas in ea loca, quæ maximè abundant feris disseminant. Bestiæ primum, vt ea attigerunt, statim moriuntur, vt apri, capræ, cerui, &c. Aiunt & fraxinum capris gratum esse, hancque potissimùm ob causam serendum. Serapion in lib. de simpl. citat. Galenum vt habet Albertus, & alij quidam barbari, scribentem se vidisse capras lingentes, pascentes potiùs, tamaricis frondes, quæ postmodum sine splene iuuentæ sint; sed locum istum neque apud Galenum, neq; apud Serapionem inuenias, & quamuis Constantinus inquiat: Si capræ ex vasis tamaricis biberint, aut ederint, non habebunt splenem, authores tamen melioris notæ de suibus hoc scribunt, minui scilicet eorum lienes alueis ex tamarice factis. Nonnulli, vt Syluaticus ederam dici contendunt, quòd libenter à capris edatur, vt barba hircina, etiam & rosa canina ab hircis appetuntur, & apud Græcos periclimenon frutex est, qui nunc caprifolium vulgò dicitur, & apud Dioscoridem etiam ægina, non aliam scilicet ob causam, quàm quòd à capris præcipuè appetatur. Insidiantur verò etiam Ladano, siue ledo, super qua re audiamus Plinium: Arabia, inquit, ladano gloriatur, fortè, casuque hoc, & iniuria fieri odoris, plures tradidere. Capras maleficium aliàs frondibus animal, odoratarum veò fruticum expetentius, tanquam intelligant precia, carpere germinum caules prædulci liquore turgentes, destillantemque ab his succum improbo barbarum villo abstergere. Hunc glomerari puluere, incoqui sole. Et ideo in ladano caprarum pilos esse. Sed hoc non alibi fieri, quàm in Nabathæis, qui sunt ex Arabia contermini Syræ. Recentiores ex authoribus strobon hoc vocant, traduntque syluas Arabum, pastu caprarum infringi, atque ita succum villis inhærescere, verum autem ladanum Cypriæ insulæ esse. Similiter & hoc ibi fieri tradunt & esse œsypum hircorum barbis, genibusq; villosis inhærens, sed ederæ flore deroso, pastibus matutinis, cum est rorulenta Cypros, deinde nebula sole discussa puluerem madentibus villis adhærescere, atque ita ladanum depecti. Hæc ille. Et rursus: Lada appellatur herba ex qua ladanum fit in Cypro, barbis caprarum adhærescens: De eadem ladani circa mentum hircorum generatione his versibus agit Rufus Ephesius:

Ladanum vt caprarũ barbis hære scens colligatur.

1. Carm. Ode. 17.

Inuenias in Eremborum quoque ladanon orbe
Caprarum circa mentum, gratissimus illis
Succus is è Cisthi folio decerptus amico.
Imbuti hoc villi menti laterumque madescunt,
Non tamen ad morbos hoc præstat, laudem ab odore
Egregio quo spirat habet, quod plurima mixta
Pharmaca & Erembi diuinis viribus aucta,
Orta solo, & campo longè lateq; patenti.

Quærunt itidem thymum non aliter atque arbutum, vt Horatius ait:

Impunè tutum per nemus arbutos
Quærunt latentes & thyma deuia
Olentis vxores mariti.

De hibisco sic Virgilius:

O tantùm libeat mecum tibi sordida rura
Atque humiles habitare casas, & figere ceruos
Hædorumque gregem viridi compellere hibisco.

Quo loco Iulius Pomponius Sabinus hibiscum exponit genus iunci, aut viminis, addidtque Plinius videri scribere aliud genus, nam ait: hibiscum à pastinaca gracilitate distat damnatum in cibis, sed medicinæ vtile est. Theophrastus de hibisco herba sic ait: Hibiscum est herba folio maluæ, maiore tamen, pilosioreque caule, fructu maluæ. Vsus eius ad rupta & tusses è vino dulci, & ad vlcera in oleo. Sed verisimilius est, vt de vimine, inquit, intelligamus: Floribus præterea etiam nocent, vnde Virgilius:

Georg. 4.

Principio sedes apibus, statioque petenda,
Quo neque sit ventis aditus, (nam pabula venti
Ferre domum prohibent) neque oues, hædique petulci
Floribus insultent.

Aristoteles asserit fabas largiùs datas αἰγὶ καὶ χιμαίρα (idest, vt Gaza vertit, capris, & capellis) copiam efficere lactis. Legimus & in geoponicis græcis herbam pentadactylum dictam (eruditi quinque folium interpretantur) priusquam bibant quinque dierum spacio, illis vorandam dari, vt plurimum lactis habeant: Et in eundem vsum ventribus earum diptamnum alligari. Græcè legitur ἐὰν δίκταμον περὶ τὰς αὐτῶν γαστέρας περιάψῃς. Paulò post tamen de lacte augendo in omni pecore ex Africano sic scribitur: Omnia pecora reddent lac copiosum,

3. Hist. 21.

simulq;

ſimulque fætum enutrient, ſi cytiſum ederint, ἐυγάλα ἐν ταῖς γαςέραις αὐτῶν περιάψῃς, ideſt, ſi aut ventri ipſum lac applicueris, vt Andreas à Lacuna vertit: Nam Cornarius hic etiam pro γαλα reddit dictamnum. Dioſcorides aſſerit: Quibus in locis pecora ſcammoniam, veratrum, clematidem, aut mercurialem paſcuntur, lac omnem ventrem & ſtomachum ſubuertere, quale in Iuſtinis, inquit, montibus eſſe à nobis proditum eſt: Siquidem capræ quibus candidum veratrum pabulo fuerit, primo filiorum partu euomunt, & eorum lac hauſtum nauſeam creat, & ſtomachum in vomitiones effundit. Alibi etiam in veratri mentione idem de capris ſcribit.

Lib.4. Atqui Lucretius ait:

Præterea nobis veratrum eſt acre venenum,
At capris adipes, & coturnicibus auget.

Lib.5. Dicebat etiam idem poeta de cicuta:

Quippe videre licet pingueſcere ſæpe cicuta
Barbigeras pecudes, homini quæ eſt acre venenum.

Galenus, alijque id ſcribunt de ſturno, cauſamque in 3. de ſimpl. idem Galenus attulit, quod aues huiuſmodi anguſtos corporis meatus habentes; haud ſinunt cicutæ ſuccum ad cor penetrare, ſed eum in ventriculo tam diu retinent, quoad natiuo calore ſuperatus in nutrimentum conuertatur: Cùm hominibus ſecus eueniat, quibus nimirum ob venarum amplitudinem cicuta in cor celerrimè perducta natiuum calorem extinguit. Si modò & capræ ex eius eſu pingueſcant, vt ex Lucretio dictum eſt, cauſam hanc aſſignandam eſſe, Hieronymus Mercurialis exiſtimat, quòd capræ quas mirum in modum ſiccas eſſe, & perpetuo febrire Varro, atque Plinius tradiderunt, cicutis feruorem, ac ſqualorem temperent, quo poſtmodum temperato nutrimentum melius conficitur, & in pinguedinem concreſcit. Hoc enim pacto lactucam quoque ſanguinem augere putant Medici, quando ſcilicet biliosо corpori exhibita, ſua frigiditate efficit, vt iecinoris calor remiſſus ſanguinem, & non bilem faciat.

VOX.

Li.5.c.13. VOCABVLA, quæ ad caprarum vocem pertinent Iulius Pollux his verbis deſcribit: αἰγῶν δὲ μηκασμός, μηκᾶσθαι, μηκώμεναι Ομηρος δὲ καὶ μηκάδας αἶγας εἴρηκε. Δοκεῖ δὲ ἴδιον ἐπὶ αἰγων εἶναι μᾶλλον ὁ φριμάττεσθαι, φριμαγμός, φριματτόμενος. ὡς Ηρόδοτος ἐσφάλται ἐπὶ τῶν βρεφῶν τῶν φρυγίων λόγῳ βληχᾶσθαι τὰς αἶγας οἰόμενος. Vertit Rodolphus Gualtherus: Caprarum mutitus, mutire, mutientes. Homerus & capras micadas appellauit. Videtur autem caprarum proprius eſſe fremitus, fremere, fremens. Sicut & Herodotus fallitur de hædis Phrygiorum loquens, cùm capras balare putat. Secutus videtur Rodolphus authorem Philomelæ, qui tamen mutire hircos facit inquiens:

At mutire capris hirce petulce ſoles.

In Andria. Alioqui mutire eſt timidè, & imperfectè loqui, & quaſi mu facere, facereque, vt apud Terentium: *Itaque hercle nihil iam mutire audeo,* ideſt, verbum efferre. Iam verò quia μῆκα Heſychio ſunt κέρατα, id eſt, cornua μηκάδας ἄλλας ſecundum quoſdam ab Homero vocatas eſſe ait τὰς κερατώδεις, ideſt, cornutas, ſed horum opinio, inquit Henricus Stephanus, parum probabilis, reuera enim αἱ αἶγες vocantur μηκάδες à verbo μηκᾶσθαι ſignificante capris proprium vocem reddere, nam proprium capris eſt μηκάσθαι, vt βληκᾶσθαι ouium. Sunt qui interpretantur balare, cùm tamen id ouibus peculiariter conueniat, vt mugire bobus, dicente tamen Plinio de pulegio: *guſtatum à pecore, capriſque, balatum concitat.* Homerus præteritum medium ouibus etiam tribuit.

Μηκάδες αἶγες qua.

L.20.c.14.

Iliad.δ.

Αζηχὲς μεμακυῖαι ἀκουσάμεναι ὄπα ἀρνῶν,
Indeſinenter balantes poſtquam audiuerunt vocem agnorum.

In alexiph. v.214. Nam & Scholiaſtes id præteritum reddit per præſens μηκώμεναι. Vtitur & Nicander verbo μηκάζειν inde deriuato, & eadem retinente ſignificationem, verùm tribuit id homini, qui toxicum biberit.

Αυτὰρ ὁ μηκάζει μανίης ὑπὸ πυρία φλύζων.

Vbi Scholiaſtes exponit μηκᾶται ὡς πρόβατον, balat, vt ouis. Poeta paulò poſt pro eo dicit generalius βοάα, clamat, vociferatur. Superiore verò adiectiuo μηκάδες vtitur non Homerus ſolum cùm alibi, tùm Odyſſea ι. βόσκειδέ τε μηκάδας αἶγας, ſed Theocritus etiam, & Comicus quidam apud Athenæum li. 10. caprinum lac gryphicè vocãs μηκάδων αἰγῶν ἀπορρὲν θρόμβον.

Porrò

Porrò à μηκάομαι, siue μηκάζω, est verbale μηκασμός significans bulatum, quo vtitur Plutarchus in problematibus Boman. de ijs, qui comitiali morbo corripiuntur, μηκασμῷ παραπλησίαν φωνὴν ἀφιᾶσι. Dicitur & μηκη pro μηκασμός: affertur hæc vox à Scholiaste Homeri. μυκᾶσθαι verò per υ dicitur de bobus, sic φριμάσσειν, de hirco, φρυμάττεσθαι de equo dicitur, vel potius φρυάττεσθαι. Varinus ἐυὰ hircinæ vocis imitationem esse asserit. Ouidius hædorum vocem vagitum esse ait similem infantium:

Aut qui vagitus similes puerilibus hædum
Edentem iugulare potest.

Metã. 15.

CIBVS ET POTVS. ITERVM.

Paucula isthæc annectes lector superioribus.

VVlgatissimum verò pabulum gramen est, hinc Calphurnius:

Quas errare vides inter dumeta capellas,
Canaque lasciuo concidere gramina morsu,
Canthe puer quos ecce greges à monte remotos
Cernis in aprico decerpere gramina campo,
Hos tibi do senior iuueni pater.

Et Ouidius in descriptione diluuij:

Et modò quà graciles gramen carpsere capellæ,
Nunc ibi deformes ponunt sua corpora phocæ.

Metam. 1.

Inuenio autem gramen apud Græcos ægicon cognominari. Cæterùm inter alias graminis species vna est aculeatis folijs, quod vulgus, teste Ruellio, capriolam vocat, propterea quòd præ cæteris grato sit capris pabulo. Postremò hoc caprillum genus, cùm & asperis, & syluestribus locis optimè, vt dictum est, pascatur, rubos non auersatur, nec alijs vepribus, vt ait Columella, offenditur. In præcedente de oue historia dictum est, quantopere salsedinis amantes sint oues. Eadem planè natura caprarum est, imò verò hac parte oues superare videntur, id quod tortoribus etiam est notissimum, habemusque apud Bonfinium, Draculam Transalpinæ Vngariæ præfectum sæpenumero captiuis Turcis pede excoriasse, contusoque sale perfricuisse, mox lingentes salsis plantis capras adhibuisse, quæ linguæ asperitate cruciatum angerent. Ad potum modò quod attinet improbari aquas stagnantes, mortuasque, & quæ iam diutius in vasis retinentur, indicat Virgilius dum ait:

Salsis gaudent capræ.

Li. 19. c. 3.

Quis potus eis conueniat.

Iubeo frondentia capris
Arbuta sufficere, & fluuios præbere recentes.

Columella vult, vt per æstatem bis ad aquam ducantur, & Albertus affirmat, cùm mouentur post meridiem plus aquæ potaturas. Prodigiosum, vel saltem admirabile est, quod in Zacintho fieri notauit Antigonus, nempe quo tempore spirant Etesiæ, capros hiantes stare versus Boream, eoque contentos, aquam non requirere, neque bibere.

SYMPATHIA. ANTIPATHIA.

OVES, & capræ insita, ac naturali amicitia inuicem coniunctæ sunt, ambæque innato etiam odio cum lupo, leone, pardo, tigri, similibusque fortasse etiam alijs, quæ ex rapto viuunt, dissident. De lupo qui à grege aberrantes oues, aut hœdos inuadit sic meminit Homerus.

Capræ & oues amicæ.

Ὡς δὲ λύκοι ἄρνεσσιν ἐπέχραον, ἢ ἐρίφοισι
Σίνται, ὑπὲκ μήλων αἱρεύμενοι, αἵτ᾽ ἐν ὄρεσσι
Ποιμένος ἀφραδίῃσι διέτμαγεν. οἱ δὲ ἰδόντες
Αἶψα διαρπάζουσιν ἀνάλκιδα θυμὸν ἐχούσας
Ὡς Δαναοὶ Τρώεσσιν ἐπέχραον, &c. idest,

Iliad. π.

Antipath. cum lupo.

Sicut autem lupi agnus inuadunt, vel hædos
Noxij, ex ouibus surripientes, quæ in montibus
Posteris stultitia seiuncta sunt: hi autem conspicati

Sta-

Statim diripiunt, impotentem animum habentes.
Sic Danai Troianos inuadebant, &c.

1. Carm. 17.

Horatius verò inter laudes agri Sabini, & montis Lucretilis hoc etiam præcipuè commendat:

Nec virides metuunt colubros,
Nec Martiales hœdilia lupos.

Quo loco commentator quidem exponit hædilia, hœdulorum ſepta: Iacobus Cruquius verò hærere ait hic omnes enarratores: Aldum inter primos, cuius commentum omittit, vtpotè relatu nimis prolixum: Deinde Glareanum in ſuis annotationibus: Lambinum verò etſi nuſquam repertam, probare hanc lectionem admonitum, vt ſcribit, ab Aurato, qui ſagaci profectò iudicio (vt qui vir eſt in omni ſcriptorum genere verſatiſſimus) ſuſpicatus eſt legendum eſſe hœduli, vt ſit hypocoriſticon ab hœdulus: Lambinum tamen malle hœduliæ, eò quod in omnibus ita ſcriptum offenderit, & ego quoque, inquit idem Cruquius, in meis præterquam in duobus Bland: in quibus lituræ iudicio ſunt manifeſto prius ſcriptum fuiſſe hœduliæ, & priorem pediculum literæ u mutatum in d ab eo, qui hœdilia quidem ab hędo, non etiam hœduliæ ab hœdulo deriuari poſſe didicerat, aut audierat. Quæ temeritas barbari ſeculi in immutandis cùm literis ſcriptorum codicum, tùm ſyllabis peruertendis quantum detrimenti intulerit literis & diſciplinis liberalioribus, quam ab aliquo vel reſtitui, vel corrigi poſſit. Non enim dubito quin fuerit hæc antiqua, & genuina lectio, eaque vox hœdulia per primam flexionem tam fuerit olim vſitata, quam hœdilia per tertiam, Hœduliæ itaque, ideſt, hędulorum ſepta non metuunt colubros (& lupos) per metonymiam pro dœdulis. Tantum Cruquius.

Li. 4. carm. Ode 4.

Idem poeta de iis, qui inter ſe diſſident inſanabili odio, ait:

1. Carm. Ode 33.

Sed prius Apulis
Iungentur capræ lupis
Quàm turpi Pholoe peccet adultero.

Idem verò etiam de indole Druſi, & inſtitutione ſub Auguſto loquens, vt fortitudinem eius & contra hoſtium timiditatem ſignificanter exprimeret deſumpta à capræ natura ſimilitudine, quæ naturaliter leonem expaueſcit, talem oſtendit hoſtes videre Druſum, qualem poſita in fertilibus paſcuis capra leonem primæ iuuentutis videns exhorreſcit:

Qualem vt latis caprea paſcuis
Intenta, fuluæ matris ab vbere
Iam lacte depulſum leonem
Dente nouo peritura vidit:
Videre Rhæti bella ſub Alpibus
Druſum gerentem, & Vindelici, &c.

Iliad. γ.

Poeta hic, vt videtur imitatus eſt Homerum, qui magnanimitatem, infractumq; ac imperterritum Menelai animum deſcribens ſic canit:

Ὥστε λέων ἐχάρη μεγάλῳ ἐπὶ σώματι κύρσας
Εὑρὼν ἢ ἔλαφον κεραὸν, ἢ ἄγριον αἶγα,
Πεινάων. (μάλα γάρ τε κατεσθίει εἴπερ ἂν αὐτὸν
Σεύωνται ταχέες τε κύνες, θαλεροί τ' αἰζηοί)
Ὣς ἐχάρη Μενέλαος. ideſt:

Sicut leo gauiſus eſt, qui in magnum corpus inciderit,
Inueniens vel ceruam cornutam, vel ſyluestrem capram,
Fameſcens (valde etenim deuorat, etiamſi ipſum
Agitent veloces canes, florenteſque iuuenes)
Sic gauiſus eſt Menelaus.

Tigri ſympathia cum hœdo.

Lib. de ſolert. anim.

Lib. 1. Paralip.

Pardalis caprarum hoſtis.

Mirum verò, quod de tigri effera videlicet, crudelique bellua efferunt, teſte Plutarcho, ſi ei hędus porrigatur, abſtinere cibo per biduum, tertio die eſurientem aliud poſcere, & ni mox detur, caueam conuellere, in qua incluſa tenetur, interim hędo, vt conuictori, & iam contubernali facto parcere. Quantopere verò in hoc pecus graſſetur pardalis Pentheſileæ Græcos inuadentis exemplo docet Calaber: At Pentheſilea ingentem ſtragem in populo edebat, & maximo concutiebantur metu Græci, nec vllum gemebundis interitus patebat effugium, ſed trucidabantur, non ſecus ac balantes capræ horridis pardalis maxillis conficiuntur, nec vllo pugnæ tenebantur nunc deſiderio, imò potius fugæ, & alius alio ferebatur, hi quidem abiectis humi armis ab humeris, alij verò cum armis, & excuſſis aurigis equi in fugam effuſi erant irruentes quidem gaudio, at pereuntes magna afficiebantur calamitate, nec vllis viribus occurri potuit oppreſſis. Simili planè ſimilitudine vtitur Arioſtus noſter, Angelicæ

licæ fugam, & in ea timiditatem delineans, canit autem:

Qual pargoletta damma, ò capriola,
Che trà le frondi del natio boschetto,
A la madre veduto habbia la gola
Stringer dal pardo, e aprirle il fianco, ò il petto,
Di selua in selua dal crudel s'inuola,
E di paura trema, e di sospetto;
Ad ogni sterpo, che passando tocca,
Esser si crede à l'empia fera in bocca.

E contrario rursus elephanti ex animalibus maximè dicuntur exhorrescere hircum, ceraſtem, (arietem intelligi diximus) porcum, hisceq; machinamentis Romanos Pyrrhi regis elephantos primùm vertentes victoria esse potitos. Canibus verò cum capris benè conuenit, vt & cum ouibus, vnde & Pollux canes ipsos αἰπόλας nominauit, quasi caprarum custodes: Et gaudere etiam canes esu caprini lactis certum est, quamuis, teste Oppiano, illi, quorum in venationibus vsus est, ex eo degenerent, inquit enim interprete Bodino:

Elephas hircũ odit.

Lib. de Venat.

Non ouiumve, canumve, hirsutarum caprarum
Quippe graues tandem fierent, fugerentque labores.

Ex auibus rapacibus nocturnis quædã græcis αἰγοθήλης nuncupatur, παρὰ τὸ ἐξ αἰγὸς τεθηλακέναι, ideſt, quòd capram fugat, vel mulgeat, vnde & Latini caprimulgum nuncuparunt, cum hac volucri non benè conuenire ratio suadet, dũmodo verũ est, quod scribunt veteres: Etenim Plinius *fures nocturnos, caprimulgos* vocat, *quia vt idem*, inquit, *intrant pastorum stabula, caprarumq; vberibus aduolant propter suctum lactis, qua iniuria vber emoritur, caprisq; cæcitas, quas ita mulsere, oboritur*. Quin imo non solùm exiccari capras arescentibus vberibus, sed ipsas extingui, quorundam opinio est. Hæc quæ sit auis in ornithologia nostra ostensum est. Inter pisces verò Sargus vocatus irrationali quodam amore capras prosequitur, vt refert Aelianus, etsi earum in littore pascentium vmbra in mari visa fuerit, adnatat libenter, lætusq; exilit, & attingere eas miro quodammodo gestit, cùm tamen non admodum à natura ad saliendum sit habilis. Fusius, & clarius Oppianus hunc eundem amorem descripsit sic, interprete Laurentio Lippio:

Caprimulgus auis vbera caprarum fugit.

Sargi piscis amor in capras.

L. 11. c. 19

ἁλιευτικ. 4

Inuadit Sargos caprarum mira cupido,
Qui madiat simas cupiunt tractare capellas:
Montanis gregibus, quamuis sint agmina ponti,
Gaudent, & fœda rapiuntur amore capellæ.
Proh pudor, an sperant concordes edere fœtus
Incultos montis colles, pelagique meatus?
Pastores claudunt cùm sera crepuscula lucem,
Tempore quo flauas Phœbus desiccat aristas,
Ducunt loturas ad littora sicca capellas.
Postquam balatus, aut voces littore Sargi
Pastorum audierint, saliunt ex æquore toto
Sint licet ignaui, properant examine multo,
Humida cornigeras gens circumfusa capellas;
Læta salit, lambitq; gregem, & blanditur ouanti:
Pastores talem longè admirantur amorem,
Qui primùm stupidi cernunt miracula facti,
At læte accipiunt pisces; spectantque capella:
Gaudent dilectas ponti spectare choreas.
Exultant Sargi contrà, non est modus vllus
Lætitia, teneri non tantùm matribus hœdi
Applaudunt stabulis clausi, pastuque regressas
Accipiunt gestu leti, saltuque petulci.
Omnia cum circum reboant loca vocibus illis,
Pastores dulces fundunt de pectore risus.
Ac veluti mater natum, coniuxque maritum
Ire peregrinas longè tristantur in vrbes
Mœstitiamque alto tristes sub corde recondunt,
Et celsas scandunt speculas, & lumine lustrant
Aequoreas vndas, & fletibus ora relaxant,

Non gressum reuocant, & lumina in æquora figunt:
Sic mæsti sargi lacrymis tristantur obortis,
Cùm pastor capras abigit de littore lotas.
Sarge miser subito ni fallor, dira cupido
Afferet exitium, pastor tibi causa doloris,
In fraudem & mortem, piscator vertet amores:
Piscosas, gemino quæ surgunt vertice, cautes
Non longè à terra distantes æquore paruo
Conjectat clari fulgentes lumine solis,
His habitant sargi scopulis, hæc saxa frequentant,
Non solis gaudent radijs, & luce nitenti;
Ast olidæ prædo tectus sub tegmine capræ
Temporibus summis duo cornua longa coaptat,
Et pastorales meditatur pectore fraudes.
Viscere caprino simulat nidore farinam
Commistam tumidas ponti demittit in vndas.
Gratus odor, pastor gratus, simulata capella,
Istos decipiunt, nec fraudes mente dolosas
Cernunt, sed læti gaudent, lambuntque capellæ
Hostem consimilem, sed mox non mitia corda
Inueniunt miseri sargi sub pelle caprina.
Tunc citò pestiferum socium sub tegmine noscunt
Cornea cum vnco tendens hastilia lino
Infigit carnes hamo, quas vngula capræ
Innatas retinet, carpunt obiecta repente
Pabula, piscator retrò sua brachia curuans
Attollit sargum, si quis præsenserit artem,
Villosas alij capras, ociogue sequuntur
Pastorem, simulachra, cibos & pascua tota
Si sint abstrusæ fraudes, tollentque laborem,
Arte velox omnes capræ sub imagine fallit.

Capra à scorpijs vbi nō lædatur. Idem Aelianus de feris in Aegypto capris, quas scorpij non lædunt, hæc prodidit: In Copto Aegyptia vrbe & magna conficiendorũ aliorum sacrorum religione Isin Aegyptij colunt, & verò eodem cultu hanc ipsam venerantur, quo aut coniuges, aut liberi, à lugentibus afficiuntur. Vbi Isis hanc religionem possidet, ibi acerrimi ad pestiferum vulnus inferendum scorpij maximi versantur, qui vt percusserunt, statim interficiunt: Ad quorum vitationem omne cautionis genus Aegyptij adhibent, sexcentaq; machinamenta moliuntur, veruntamen lugentes ad Isidis fanũ capræ feræ ex omnib. tegumentis nudæ inter scorpios humi iacentes ab horũ acerbitate integræ, incolumesq; permanent; Ex quo fit, vt Coptitæ eius caprini generis fæminas ad diuinitatem, & religionem consecrent, & religiosissimè colant, easdem Isidi in amore, & delicijs esse existiment. Cõtrà autem mares immolant. *Fel capræ vt capras alliciat.* Hoc itidem admiratione non caret, si verum est, quod scribit Albertus; fel capræ in vase aliquo in terra repositam capras ad se allicere dici, ac sic illæ non parũ inde iuuentur. *Antipathia cum saliua humana, melle, & euonymo.* Nouerunt, teste Aeliano, saliuam humanam perniciosam esse, (vt quæ marinas etiam scolopendras interficiat) itaq; vitant. Hausto melle capræ valde debilitâtur, & mori periclitâtur, vt asserit Albertus, qui præterea capras ait multis herbis venenatis, & serpentib. vti, & proficere ex eis, sed Plinius de capreis, non capris scribit, quod venenis pinguescant. Nõ desunt verò etiam plantæ, quæ hoc genus pecudi peculiariter noxiæ sunt, vt Euonymus, teste Theophrasto his verbis: *Euonymus quænam sit.* Euonymus arbor dicta nascitur tum alibi, tum in Lesbo insula monte Orcynio, cui nomen Ordyno: magnitudine mali punicæ, atq; folio eiusdẽ, maiori quàm vinca peruinca (chamædaphne) & molli, vt punica. Germinare mense Septembri (Posideone) incipit, floret in vere, flos albæ violæ similis colore, infestus odore velut cruorem inferens (ὄζει δὲ δεινον, ὥσπερ φόνε.) Fructus cum putamine siliquæ sesamæ proximus, intus solidus, præterquam quod in versus diuiditur quaternos. Hic pecus (oues) enecat gustatus, quin etiam folium idem facit, & potissimum capras nisi purgentur, interimit, purgantur autem anochò. Hæc Theophrastus in fine lib. 3. de histor. plant. nec alibi. Transtulit hæc Plinius cætera ferè similiter, sed pro chamædaphne laurum reddidit. *L. 13. c. 22.* Ad cuius loci declarationem duo occurrunt, quæ scilicet sit euonymus, & quid anochus. Gesnerus

euonymum

euonymum eam arbusculam esse cum multis alijs suspicatur, quæ vulgò apud barbaros, item Gallos, & Italos fusaria, vel fusanus appellatur ab vsu fusorum propter materiæ soliditatem. Ruellius verò hoc arbustum neque ab ouibus, neque à capra attingi asserit, sed nunquid re-uera euonymus sit non audet affirmare. Dalechampius verò non euonymum, sed eiusdem Theophrasti tetragoniam esse arbitratur, siue vt Theodorus vertit, quadratoriam. Euony-mum verò eam esse putat, quæ alijs chamænerion dicitur, siue rhododendron, siue nerion alpinum, quòd flore, folijs, fructu siliquato, quamuis siliquis diuersis, nerium vtcumque refe-rat, Gesnero balsamum alpinum, & rosa alpina. Nascitur in saxosis, & asperis montibus, pu-nica non altior, sæpius breuior, & fruticosa, ramis, virgultisque multis, folio carnoso, oblongo punicæ, vel lauredæ albæ similis ni minor esset, tactu molli, supernè viridi, infernè ruso, flore in ramorum fastigio copioso leucoio simili purpureo, aspectu pulcherrimo, graueolente tan-quam virus cruoris effusi, & corrupti naribus afflante. Hanc capras, & oues refugere opilio-nes inquit, asserunt, imò verò ipse Dalechampius cùm attentius contemplaretur caprarũ gre-ges vicina fruteta depascentes, nullam se vidisse asserit, quę hanc attingeret, atq; adeò cùm de-cerptum obijceret, auersari, se deprehendisse. Huic de euonymo opinioni qui refragabitur primùm, inquit, obijciet euonymum Theophrasti folij esse maioris, quam chamædaphne cum hæc nostra folio sit minori. Deinde florem illius similem esse colore τῷ λευκῴῳ, idest, albæ violæ: at huius flos purpureus est. Postremò eiusdem florem non tam abominandi esse odoris. Quibus respondere facile esse putat, quandoquidem quo loco folium maius, chamædaphnes folio esse dicitur, mendum subesse asteriscus indicat, & Gaza non chemæpaphnen, sed clema-tidem legisse videtur, qui vincam peruincam veterit: Florem verò non λευκῴῳ similem esse lego, sed λευκοίῳ præsertim puniceo, multa enim sunt genera τοῦ λευκοίου præter album, & lu-teum, figura, & colore distantia. Ad hæc floris tam grauem, & detestandum odorem potest significare non vox φόνος, nam præter eum, quem diximus, significat etiam odorem atracty-lidis, quam φόνον à quibusdam appellatam fuisse, author est ipse Theophrastus, quo loco pro ἔχει δὲ τὴν ὀσμὴν δεινὴν, καὶ φονιώδη, vel δυσώδη, legunt alij ῥητινώδη, quem odorem atractylidi conuenire, optime scient, qui plantam nouerunt. His adde huius nostrę euonymi fructus qua-tuor folliculis constare (Theophrastus τὰ κελυφη vocat) oblongis, ex quibus coniunctis vnica videtur componi siliqua, sesamo verò à Matthiolo picto similis, grano intus solido. Hæc itaq; Dalechampius, cuius sententiæ huc vsque acquiescam, donec rem diligentius excussero. Su-per anocho diuersas etiam reperio doctissimorum virorum sententias. Gesnerus helleborum nigrum putat eo nomine significari, motus puro authoritate Plinij, qui agens de hoc hellebo-ro tradit à quibusdam vocari melampodium, quod Melampus vires eius inuenerit, cùm obser-uasset capras illo pasto expurgari. Cæterùm etsi Plinio libenter cõcesserim purgari helleboro capras, etsi Theophrastus id de ouibus (προβάτοις) obseruatum esse scribat, non propterea meo iudicio asserendum omninò fuerit anochum cum helleboro nigro idem esse: non enim mihi persuadere possum clarissimum illum authorem synonymis, vbi minimè necesse est, vti. Equidem Rembertus Dodonæus anochon Theophrasto plantæ genus esse negat, significare autem inediam, quare ἀνογὴ iudicio etiam Dalechampij legi potest, id est, inedia, & cibi ab-stinentia, sed Dodonæus ἄνοχον videtur interpretari vomitionem, & per superna purgatio-nem, vt vox sit ἀπὸ τοῦ ἄνω: scribit enim esu foliorum capras interie nisi supernè, & infernè purgentur. Plinius quidem in eodem sensu anochum accepit, sed de inferiore purgatione pe-culiariter, nulla tamen ouium, aut caprarum mentione facta: Lethale, inquiens, animantibus, nec nõ & folio eadem vis: succurrit aliquando præceps alui manitio, vt sit sensus apud Theo-phrastum, ouibus, & capris euonymi eius lethalis est, nisi purgentur; purgantur autem insigni aliqua euacuatione. Indicari autẽ hac eadem voce inanitionem ventris, etiã annotauit Hen-ricus Stephanus in thesauro linguæ græcæ, inquiens, ἀνόχον in vulgatis lexicis verti diarrhęam, & alui profluuium. Cæterùm cùm rarissimus huius vocabuli vsus sit, & fortassis à nullo alio vsurpetur, mendi suspectum esse credit, eoque magis cùm plurima apud eundem hunc autho-rem mendosè legantur, præsensque de euonymo locus si animum aduertamus, sit corruptus, vel enim pluralis τὰς αἶγας mutandus est, vel τύχωσι, pro τύχῃ, & καταίροντας pro καταιρᾶται reponi debet, siquidem transitus à plurali ad singularem, & vicissim à singulari ad plura-lem hoc modo non fit. Iam verò legimus apud eundem Plinium rhododendron in iumentis, caprisque & ouibus venetum esse: Idem homini contra serpentium venena remedium. Et ali-bi asserit, pecus, & capras si aquã biberint, in qua folia rhododendri maduerint, moti dici, sed & sabina, eodem testante, capris & ouibus venenũ est. Est & author M. Varro oleam si lamben-do capra lingua contigerit, depaueritque primo germinatu eam sterilescere, sed hac de re

Lib. 6. hist. pl. cap. 4.

Anochum quid.

Li. 25. c. 5.

Vitis vt capræ morſu ſterileſcat, & eiuſdem cornibus fæcundetur.

Pulmo capræ aſſatus ebrietatem arcet.

Vitis vt à pediculis ſeruetur.

Conyza capris lethalis.

poſtea vbi de Mineruæ ſacrificio, vbi & de vite: de qua tamen hic præteriri non debet, ex hoc peſtilente in vites animali inuentum eſſe, maximam capere vtilitatem, eiuſq; beneficio augeri vindemiam: Siquidem apud Africanum legas cornua caprarum numero tria circum arborem, cui vitis maritata ſit, in terram affigi, acumine deorſum immiſſo, ore cornuum ſupra terrã paululum extante, vt pluuia velut in vas influere poſſit, id factum vberrimæ fertilitatis in vitibus auxilium eſſe. Nihilo ſecius vt idem Africanus author, non morſus tantùm vitem lædit, verùm pulmo etiam eius contra vini vim arma capit, ſi aſſetur, & ebrioſo cuipiã in cibo detur, efficit enim vt vapor ille, qui temulentiam inducit, retũdatur, inaniterq; diſſletur, & euaneſcat. Quin etiam hircinus adeps, quo falx putatoria obuncta fuerit, nę pediculi in vite generentur prohibet, ab eodem proditum Africano, Conyzam etiam capris lethalem eſſe priſci illi Ægyptiaci ſapientes exiſtimarunt. Hominem enim capras, & oues perdentem ſignificaturi animalia ipſa pingebant, teſte Oro Apolline, conyzam depaſcentia, hæc enim, inquit, conyzam edentia moriuntur ſiti enecta. Chryſippus ocymum dicebat inſaniam facere, & lethargos & iecoris vitia, ideoque capras id aſpernari, hominibuſque fugiendum quoque eſſe cenſebat, referente Plinio, qui tamen ſecutam ætatem id acriter defendere aſſerit, nam id eſſe capras. Idem tamen in geoponicis quoq; græcis legimus. Idẽ de laſere ſcribit. Laſer multis iam annis in Cyrenaica prouincia non inuenitur, quoniam publicani, qui paſcua conducunt maius ita lucrum ſentientes depopulantur pecorum pabulo Si quando incidit pecus in ſpem naſcentis, hoc deprehenditur ſigno, oue, cùm comederit, dormiente protinus, capra ſternutante. Alyſſon etiam ſi iuxta caulas plantetur, caprarum gregi, & pecori conducere creditur, vt refert Plutarchus. Plinius de venenato melle loquens, de ægolethro herba iſthæc prodidit. Heracleæ in Ponto quibuſdam annis pernitioſiſſima exiſtunt, ab iiſdem apibus facta. Nec dixere authores, è quibus floribus ea fierent: Nos trademus quæ comperimus. Herba eſt ab initio, & iumentorum quidem, ſed præcipuè caprarum appellata αἰγόλεθρον. Huius flores concipiunt noxium virus, aquoſo vere mareſcentes. Ita fit, vt non omnibus annis ſentiatur hoc malum. Quæ autem ſit hæc herba Plinij non reperio. Geſnerus tamen in hiſtoria de boue apud ſuos prouenire ſcribit noxiam quandam herbam, qua non ipſa ſolùm boues abſtineant, ſed & gramine circumcirca naſcente, licet eodem equi veſcantur, quàm ægolethron eſſe conijcit. Ruſtici quidem, inquit, apud nos malũ florem, alij malũ henricum appellant, vt atriplicis quoddam ſylueſtre genus bonum henricum. Caulis ei pallidus; pedali, ſolidus, & ſubſtantia quadam humida, molliq; infarctus. Flores hirſuti, purpuraſcentes, in ſpicam congeſti, vt in teſticulo canis ferè, ſemina rotunda inſtar milij, guſtu ſubaſtringit, radice albiſſima, nodis quiduſdã exaſperata, & veluti ſquamata, longiſſima, ad quinq; vel ſex cubitos deſcendẽte, quamuis raro integra effodiatur. Recens planè frigida, humidaq; tactu percipitur. Vites vicinas corrumpit, & frigore ſuo lędit, quamobrem diligẽter à vinitoribus effoſſa in aquam reijcitur, nè in terra denuò comprehendere poſſit. Plurimum circa eam graminis abundat. Folijs caret. Vis enaſcenti tanta, vt vel per pauimentum, ſi quod obſiſtat, eluctetur. Vere tantum prodit, flos ſolis impatiens, craſſus, aquoſus, intra triduum vi ſolis marceſcit. Natalis ei vineæ collinæ, & prata ſyluis proxima. Autumno, vt audio rurſus erumpit. Mel Meracleoticum, vt ſcribit Ruellius, ex herba fieri candidam commemorant, quæ αιγο λεθρος vocetur. Similiter etiam Hermolaus Barbarus legit tanquam ex Plinio. Quamquam illius noſtræ ſuperficies ex albo palleat, radix albiſſima ſit: ex Plinio tamen de colore eius nihil cognoui, ſed alia Plinij herba alba videtur, panico ſimilis, occupans arua, pecori quoque mortifera. Forſan & hæc aconito Theophraſti, quod frumento ſimile facit, congener fuerit. Hæc itaq; omnia Geſnerus. Dalechampius verò hæc quæ Plinius de ęgolethro, Theophraſtum de euonymo ſcribere tradit: Dioſcoridem verò de rhododendro, ſed apud neutrum illorum illud legas. Aliter verò de ægolethro ſcribit Antigonus in congerie mirabili narrat, nimirum hoc modo: In Lycia naſcitur quædam herba, caprarum pernicies, αἰγόλεθρον, græci vocant, eam nulla Lycia capra guſtat. Quod ſi peregrina incidat, & ob ignorationem edat, interit corrupto omaſo. Idem Plinius pulegium à pecore, capriſque guſtatum, balatum concitare aſſerit, indeq; græcos quoſdam literas mutantes blechon vocauiſſe. Si eryngij caulem ex grege ouis, capellave morſu defectum ore ſuſtulerit, totus ſtatim ſubſiſtit grex, relictoque paſcendi ſtudio nouo veluti ſpectaculo attonitus non prius admirari rem deſinit quam accedens paſtor caulem illum abſtulerit, abiectoq; longius inutile gregis ſui otium ea relatione caſtigauerit. Authores eius rei Ariſtoteles primum, qui in nouo grege, & ſi gregis dux, id fecerit, euenire dixit: Poſt eum Plutarchus, pluresque alij. Aliter verò Cardanus: Capras alij, inquit, dicunt inuento eryngio congregari, nec diſcedere, donec vna illud edendo abſumpſerit. Sed ſuper hac re quid cum alij, ſentiamus, paulò antè indicauimus.

3. Sympoſ. qu. 1.

L. 21. c. 13

Aegolethrum quæ herba.

Li. 3. c. 21.

L. 18. c. 17

Pulegij cũ capræ ſimpathia, vt & eryngij.

7. de varie. cap. 33.

COI-

COITVS. PARTVS. EDVCATIO.

DE libidine,& potissimùm hirci supra abundè est dictum,sed sunt & capræ admodum tenereæ, nam & ipsæ,teste Plinio,coire incipiunt septimo mẽse,& adhuc lactentes. Tradit etiam animam capris quàm ouibus esse ardentiorem calidioresq; concubitus. Sit & Varro ait. De Seminio dico eadẽ,quæ Atticus in ouibus: hoc aliter, ouium semen tardius esse, quo hæ sint placidiores, contra caprile mobilius esse: De quarum velocitate in Originũ libro Cato scribit hæc: In Soracti Fiscelio capræ feræ sunt,quæ saliunt è saxo pedes plus sexagenos. Oues enim quas pascimus ortæ sunt ab ouibus feris, sic capræ quas alimus à capris feris sunt ortæ. Aristoteles verò capras cum ouibus coniungit, & vtrasque anniculas coire scribit, atq; vterum ferre, sed capras potius: mares quoq; in ijs ipsis generibus eodem illo tempore inire,sed prolem differre, præstantiorem enim esse eam, quam senescentes mares, & fæminæ procrearint. Florentinus item capram oui simillimam esse, ait, multis nominibus, iniri quippe in ijsdem temporibus: quinque mensibus ingrauescere fætu, perinde vt oues: geminos etiam parere, vt plurimum. Quinque autem mensibus vterum ferre, etiam Varro testatur, & Aristoteles his verbis: Oues, & capræ terno, aut quaterno coitu implentur, & si à coitu imber accessit, abortum infert; pariunt maxima ex parte singulos, sed aliquando & binos, & ternos, & quaternos, ferunt quinque mensibus tum oues,tum capræ, vnde fit, vt locis nonnullis, quibus cæli clementia, & pabuli copia est, bis pariant. Dixit Philosophus,terno, aut quaterno coitu impleri,quia,vt inquit Plinius,primus in die coitus non implet, sequens efficacior, ac deindè concipiunt. Pariant, hoc eodem Plinio authore, octo annis. Atqui Aristoteles tota vita coire asserit, & gemellos parere tum pabuli beneficio,tum si pater,aut mater vim eam geminandi à natura obtineat. Inutilis itaq; coitus est lactentium, vnde & idem Plinius de conceptu earum loquens, parere, ait, aliquando anniculas, semper bimas, in trimatu verò inutiles: aliàs tamen inquit: capræ pariunt & quaternos,sed raro admodum, ferunt quinque mensibus, vt oues. Pinguedine sterilescunt. Trimæ minus vtiliter generant, & in senecta, nec vltra quadriennium. Vnde etiam Columella, & Palladius matres, hoc est, matrices vltra octo annos seruari vetant, quod assiduo partu fatigatæ steriles existant. Commodissimum autem tempus est, vt hæc animalia coeant, quod hybernum solstitium præcedit, cuius rei rationem reddidit Plinius inquiens: Concipiunt Nouembri mense, vt Martio pariant turgescentibus virgultis. Quot modo capris hircus sufficere possit, alijs aliter placet, sicuti ex his Varronis verbis constat: de maribus, inquit, & fæminis idem ferè discrimen, vt alij ad denas capras singulos parent hircos,vt ego: Alij etiam ad quindecim, vt Menas: nonnulli etiam, vt Murius, ad viginti. Nolunt Columella, & Palladius anniculis, vel bimis capellis, (nam vtraque ætas, vt ostensum est, partum edit) hœdum submitti. Neque enim educare, nisi trimam debere, sed anniculæ confestim depellendam sobolem, bimæ tamdiu admittendam, dum possit esse vendibilis. Vbi autem editi sunt hędi eodẽ modo, quo agni educantur, inquit idem Columella, nisi quod magis hœdorum lasciuia compescenda, & arctius cohibenda est. Tũ super lactis abundantiam samera, vel cytisus, aut hedera præbenda, vel etiam cacumina lentisci (& arbutum addit Palladius) aliæq; tenues frondes obijciendæ sunt. Sed ex geminis singula capita, quæ videntur esse robustiora in supplementũ gregis reseruantur, cætera mercantibus traduntur. Quòd si verò mater, vel erepta, vel alio casu perdita fuerit, nouit hœdus seipsum lacte saturare, quod etiã meminit Galenus his verbis: Natura corporis partes fingens, vel perficiens fecit, vt ipsæ citra doctrinam proprias actiones aggrederentur, cuius rei exactissimum aliquando fecimus periculum, hœdum alendo, sed ita alendo vt matrem quæ ipsum in vtero gestauerat, nunquam vidisset. Cùm enim prægnantes capras dissecarẽ, hœdum à matre absolutum ita abstuli, vt ipsum haudquaquam videret; atq; in domum quandam vbi multæ pelues erant, deposui; quarum aliæ vim, aliæ olei, aliæ mellis, aliæ lactis, aut alterius cuiuspiam humoris erant planæ, aderantq; fructus non pauci, tum cereales, tum ab arboribus decerpti. Hunc itaq; hœdum conspeximus, in primis quidem pedibus incedentem perinde ac si audiuisse crura incessus gratia sibi fuisse concessa, deinde excussit, quam à matre contraxerat humiditatem, postea pede latus scalpere, ac deinde singula vasa olfacere vidimus: Percepto itaque singulorum odore, lac tandem absorbuit. Quibus visis omnes exclamauimus Hippocratem verè dixisse animalium naturas esse à nemine

Caprarum libido.

Mira velocitas.

Quot mẽsibus ferat.

Quot annis sint fertiles.

Quod coitus magis idoneum tempus.

Hircus quot capras inire possit.

Quibus alimentis lactis copia obtineatur.

6. de loc. af. cap. 6.

Qualis debeat eſſe paſtor.

doctas, &c. Tantum Galenus. Sed in educatione tum hœdi, tum totius pecoris, ſcire imprimis intereſt, qualis debeat eſſe gregis ipſius paſtor, quem Latini caprarium, Græci αἰπόλον, vel quaſi αἰγοπόλον, quod circa capras verſetur, vel quod αἰπά, ideſt, ardua, & alta loca, vel ἐν αἰπει, ideſt, in altitudine obambulat, vocant, vel etiam αἰγονόμον: docet Columella his verbis: Magiſter autem pecoris acer, durus, ſtrenuus, laboris patientiſſimus, alacer atque audax eſſe debet, & qui per rupes, ſolitudines, per vepres, facile vadat, & non vt alterius generis paſtores, ſequatur, ſed plerumque vt antecedat gregem. Quare eum eſſe maximè ſtrenuum opus eſt. Capellæ dum dumeta paſcunt, capris cedunt, ſubinde quæ cedit, compeſci debet, ne procuret, ſed placidè, & lentè pabulentur, vt & largi ſit vberis & non ſtrigoſiſſimi corporis. Sic ille. Geoponica græca ideo caprarios leues, & veloces eſſe volunt, vt caprarum celeritatem aſſequantur.

Stabulum quale eligendum.

Αὐλὴ, ſiue σηκὸς vocatur, vbi vel capræ, vel oues ſtabulantur, latini caprile dicunt, hoc ſecundum eundem Columellam, vel naturali ſaxo, vel manu conſtratum eligi debet, quoniam huic pecori nihil ſubſternitur. Diligenſq; paſtor quotidiè ſtabulum conuertit, nec paritur ſtercus, aut humorem conſiſtere, lutumue fieri, quia cuncta hæc capris ſunt inimica. Similiter ferè & Varro ait, ſtabulari pecus melius ad hybernos exortus ſi ſpectat, quod eſt alſioſum cùm dixiſſet: Id vt pleraq; inquit, lapide, aut teſta ſubſterni oportet caprile, quo minus ſit vliginoſum, ac lutulentum: Ait item: cum foris eſt pernoctandum, item in eandem partem cæli, quæ ſpectent, ſepta oportere ſubſterni virgultis, ne oblinantur. Virgilius verò de ſtabulorum ſitu prodidit:

Et ſtabula à ventis hyberno opponere ſoli
Ad medium conuerſa diem cum frigidus olim
Iam cadit, extremoque irrorat Aquarius anno.

Quot capræ vni ſtabulo includi poſſint, & vna paſci.

Negat Columella numerum generis huius maiorem quàm centum capitum ſub vno clauſo expedire haberi, cùm lanigeræ mille pariter commodè ſtabulentur. Varro verò numerum minorem in caprino genere eſſe opotere inquit, quam in ouillo, quòd capræ laſciuæ ſunt, & quæ diſpergunt ſe; contrà quòd oues ſe congregant, & condenſant in locum vnum: Itaque in agro Gallico greges plures potius facere quàm magnos, quod in magniscitò exiſtunt peſtilentiæ, quæ ad perniciem eos perducunt. Satis magnum gregem putare eſſe circiter quinquagenas, quibus aſſentiri putare credidit, quod vſu venit Gaberio equiti Romano. Is enim cùm in ſuburbano haberet agrum, iugerum mille & à caprario quodam, qui adduxit capellas ad vrbem denarios ſibi in dies ſingulos dari audiſſet, coegit mille caprarum gregem, ſperans ſe capturum de prædio in dies ſingulos denarios mille. Tantum enim feſellit, vt omnes breui amiſerit morbo: Contra in Salentinis, & in Caſinati ad centenas paſcunt. Paſcuntur eodem modo, quo oues, & ſimiliter paſtæ ad potum ducuntur, Virgilius:

Tityre dum redeo (breuis eſt via) paſce capellas
Et potum paſtas age.

2. de re ruſ. 2.

quo modo & Varro locutus eſt: Meridiano tempore ſemel potum agere, ſatis habeat; & paulo antè: Ab occaſu paruo interuallo interpoſito ad bibendum appellant. Quo verò tempore reducendæ ſint à paſtu domum, idem poeta oſtendit, inquiens:

Eclog. 10.

Ite domum ſaturæ, venit heſperus, ite capellæ.

Columella verò, & Varro reduci domum greges præcipiunt, poſtquam contenebrauit. Si in agro enitatur capra fœtum humeris paſtor efferre debet, etſi aliter videatur indicare poeta, dum ait:

Eclog. 1.

en ipſe capellas
Protinus æger ago hanc etiam vix Tityre duco
Hinc inter denſas corylos, modò namq; gemellos
Spem gregis, ah ſilice, nuda, connixa reliquit.

Ducere autem potius à partu laſſam, & infirmam, quàm portare paſtorem ait, quia ipſemet quoq; portari ſuis potius, quam alienis pedibus ambulare debebat, ſiquidem eius corpori male erat. Efferri autem humeris recenter editos fœtus ſolere manifeſtè Tibullus teſtatur:

Eleg. 1. l. 1.

Non agnumue ſinu pudeat, fœtumque capellæ
Deſertum, oblita matre, referre domum.

Eclog. 5.

Clariſſimè Calphurnius:

Te quoque non pudeat cum ſerus ouilia viles
Si qua iacebit ouis, partu reſoluta recenti,
Hanc humeris portare tuis, natoſque tepenti
Ferre ſinu tremulos, & nondum ſtare paratos.

Ælianus

Aelianus testatur pastores, curatoresque ouium, caprarum, & equarum, quo plus prolis sibi nascatur, genitalia tẽpore coitus delibutis multo sale, & nitro manibus perfricare, indeq; ijs vehementiorem coitus appetitionem exoriri: alios eadẽ pipere, alios nitro perungere, alios vrticæ fructu: Esse etiam qui myrrha, & nitro eadẽ inungant; exque ea sanè fricatione fæminas, & libidinosiores euadere, & mares sustinere: Sed & Aristoteles scribit, caprarũ, quæ coitum non patiuntur, vbera à pastoribus montis Oetæ vrtica perfricari vehementer, vt dolorẽ infligant, itaq; primùm cruentum humorẽ elici, mox purulentum, postremò lac non minus, quàm ex eis, quæ venerem patiantur. Et ne quis id miretur, accedit testimonium Alberti, qui vidisse se hoc scribit in mulieribus tum viduis, tum virginibus, quæ, idem in suis expertæ mamillis, lac abundè emiserint.

Quomodo coitus auidissimæ reddi possint.

AFFECTVS CORPORIS, Eorumque cura.

OVIBVS robustiores quidem esse capras, tradit Aristoteles, sed oues meliùs valere. Plutarchus in lib. de defectu oraculorum memoriæ prodidit Græcos sacrificaturos tauros apposita farina, sues ciceribus, si non gustarent, non esse sanos, iudicasse: Sic capram arguisse affusa frigida, si non moueretur, vt non benè scriptum sit à Cælio, capras frigida aqua exploratas, si eam gustare abnuissent. Archelaus equidem capras profitebatur, teste Plinio, nunquam carere febri, ideoque fortassis, inquit, quòd anima his quàm ouibus ardentior, calidioresque concubitus. Et alias etiam scribit Plinius, propterea non præstari solere de earũ sanitate in vẽditionibus, satis enim fuisse quod venditor diceret, aio illas benè esse, & benè bibere. Legimus & hoc apud Varronem: De emptione aliter atque de ouibus dico, quòd capras sanas sanus nemo promittit, nunquam enim sine febri sunt. Itaque stipulantur paucis exceptis verbis, ac Manilius scriptum reliquit, sic: Illas capras hodie rectè esse, & bibere posse, habereq; rectè licere, hæc spondes ne? Et rursus: *Quid dicam de earum sanitate? Quia nunquam sunt sanæ* &c. Florẽtinus verò etiam admodum celebris, qui inter multa, quæ reliquit literarum monimenta, etiam de re rustica non incuriosè conscripsit, ita capras semper febricitare ait, vt si quando deficiat febris, intereant. Est præterea obnoxia pesti, qua de re sic legimus apud Columellam: Alia genera pecorum cùm pestilentia vexantur, prius languoribus, & morbo macescunt: solæ capellæ, quamuis optimæ, atque hilares, subitò concidunt, veluti aliqua ruina gregatim prosternantur. Id maximè accidere solet vbertate pabuli. Tentantur & epilepsia, quamobrem veteres sacerdotes, vt tradit Plutarchus, vehementer ijs, vt morbidis abstinuerunt, quoniam gustantibus, aut tangentibus modò aliquid morbi eius affricari sibi persuaderent. Disputat itaque aduersus Aristotelem Mercurialis in hæc verba: Aristoteles, inquit, quærens cur homines soli, vel maximè inter animalia oculis peruertantur, inter alias causas hãc affert, quòd soli in animalium genere fiunt epileptici, epilepsia verò oculorum peruersionem inducit. Hanc sententiam omninò falsam esse duo faciunt, vnũ est, quod ipsemet Aristoteles in libris de animalibus nonnulla recenset, quę eisdem morbis, quibus homines, tentari scribit, vt oues: Alterum quod in libro de sacro morbo, qui vt Hippocratis à Galeno in primo prognostic. tex. 4. & libro an sãguis in arterijs cõtineatur, nec nõ à Cælio Aureliano lib. 1. passionum chronicarum cap. 4. citatur, scriptũ est, oues & maximè capras epileptico morbo nõ parũ obnoxias esse. Quod certè de ouibus valdè verisimile videtur, nempè quę caput in terram ferè detinentes, halitus prauos, ac humiditatem crassam facilè in caput trahant, & subinde morbũ sacrũ incurrant. At capræ, quæ albo capite vt plurimum pascuntur, siccæq; sunt ac perpetuò febrire tradũtur, quo modo ouibus magis epilepsia, quæ à larga pituita gignitur, exponantur, non admodũ intelligo, eo præsertim quod Clemens Alexandrinus tradit 7. Stromatũ, hircinas carnes epilepticis auxiliari fuisse creditũ, nisi dicamus, vt Plutarchus in Rom. problem. capras cæteris animalibus comitiali morbo magis tentari, ob meatuum angustiam, quam arguit vocis tenuitas, atque etiam eodẽ morbo facilè capi eos, qui caprinis carnibus vescuntur. Itaque sententia Aristotelis sic moderari debet, vt in sect. 10. probl. 43. & sect. 31. probl. 26. vbi ait, quod homo vel solus, vel maximè oculis euertitur, dicamus quoniam vel solus, vel maximè in infantia epilepticus fit. Hæc itaq; Mercurialis. Plutarchus autẽ morbi causam angustiã metuũ esse scripsit, per quos spiritus fertur, ob quam is sæpè intercipitur, proque argumẽto vsurpari vocis tenuitatẽ, nam

Capræ semper febricitãt, & pesti maximè sunt obnoxiæ, & epilepsiæ.

&

& homines morbo eodem correptos exilem vocem emittere balatui similem. Et Cælius Aurelianus scribit non solū caprinas carnes epilepticis prohiberi, sed prohiberi præterea super pellem caprinam dormire, siue iacere ægrotantē, siquidem passionis facere motum; Et mox rursus ait, caprina pellis odoris tetri causa, noxia capiti iudicatur, non speciali, atq; priuata ratione. At verò Hippocrates ideo epileptica esse hęc animalia, oues scilicet, & pręsertim capras cognosci tradidit, quòd si caput earū dissecueris cerebrum reperiatur humidum, sudore refertum, & malè olens. Laurentius Ioubertus in apologia pro paradox. 7. decad. 2. ostēdens formatricem circa excrementa aliquando operari, tradit tam capras, quam oues ex narium muco procreatos habere vermes in cribriformi osse, idq; vulgò esse cognitum. Legimus deniq; apud Aristotelem oues, & capras rediuos quidem habere, sed pediculis vacare. Et Plinius non solùm hoc repetit, sed præterea nullos illis pulices esse addidit. Cæterùm nunquid oues pediculis careant, suo loco est examinatum. Laborant deniq; etiam hydrope, teste Columella, qui cùm de peste dixisset, quæ totos greges infestat, subdit: Cum verò singulæ domi laborabunt, eadem remedia, quæ ouibus adhibebimus; Et rursus: Sed ne nunc singula persequar; sicut in ouillo pecore dictum est, caprino medebimur. Pestem autē accidere maximè solere dixerat vbertate pabuli. Quamobrē statim cum vnam, vel alteram pestis peculit, omnibus sanguinem esse detrahendum. Nec toto die pascendas, sed medijs quatuor horis intra septa claudēdas: Sin alius languor infestat, pabulo medicari arundinis, & albæ spinæ radicibus, quas cùm ferreis pilis diligenter contuderimus admisceri aquam pluuialē, solamq; potandam pecori præberi. Quod si ea res ægritudinē non depellit, vendenda esse pecora, vel si neq; id contingere potest, ferro necanda, saliēdaq;. Mox interposito spacio conuenire alium gregem reparare: Nec tamen antequam pestilens tempus anni, siue id fuit hyemis, vertatur æstate; siue autumni, vere mutetur. Quintilij asserunt, nec capras, nec oues peste infici, si ex ciconiæ vētriculo aqua intrito singulis cochleare vnum infuderis. Alysson si circà stabula plātetur gregibus caprarum, atq; ouium, salubrem esse perhiberi, Plutarchus author est. Si distēdantur aqua cutis sub armo pellis leniter incisa perniciosum transmittat humorem, vt asserit Columella, tum factum vulnus pice liquida curatur. Cùm effœtæ loca genitalia tumebunt, aut secūdæ non responderint, defruti sextarius, vel cùm id defuerit, boni vini tantumdē faucibus infundi idē iubet, & naturalia cerato liquido repleri Si partus fuerit difficilis Dioscorides seselis Massiliensis semen tum his, tum cæteris quadrupedibus bibendum præbet.

Pediculos non habēt.
Hydrope laborant.
Pestis curatio.
Li. 3. Sympol.
Hydropis curatio.

PRÆSAGIA. AVGVRIA.
Portenta.

CAPRÆ tam arborum quam fruticum, & subfruticum ramusculos, stolonesve, inquit Anton. Mizaldus, solito auidius carptim derodentes, ac nullo valente verbo, aut verbere ad vineta, vel alio (licet nō impunè) proficiscentes, pluuiarum, aut tēpestatis præsagia, intelligentibus certo ob oculos ponunt, futuram enim aeris commotionē naturali instinctu prænoscentes, ne fame periclitentur, ventrem vt dies aliquot sufficere possit, saburrare quo iure, quaque iniuria, sedulò student. Easdem maribus omnibus admissis catulientes, & venerem ne quicquam promiscuè confundentes, hyemalis tempestatis præsagium esse in oue dictum est. Author etiam est Aelianus, hœdos, & agnos lasciuientes, & inter se saltantes lætos, idest, serenos dies promittere. Oraculum Tripodis Delphici, vt scribit Diodorus in libro, vt refert Pius Bonon. quem perpaucorum manos terunt, sic inuentum prædicant. Voragine quadam in immensum dehiscente eo loci vbi nunc sacrarium est, quod adytum vocant, & capris circa ea gramen depascentibus cùm Delphi nondum incolerentur, capram voragini appropinquantem cum in eam prospexisset, exultare, ac deferri miro quodam modo, vocemque priori dissimilem emittere. Hac inaudita re admiratum pastorem voragini visendi gratia propius accessisse, cùmque inspexisset pari modo exagitari cæpisse. Capram nempè velut symphatico quodam furore concitari, ac moueri, & illam pariter, quæ futura essent, prædixisse: Fama inter finitimos vulgante, quæ loco illi appropinquantes paterentur plures aduenisse, reique incredulitate propius delatos experiri voluisse, omnesque id expertos simili furore esse concitos, ob hæcq; sacrarium admiratos, & telluris oraculum esse dignoscentes per multum temporis vaticinandi causa ad illud accessisse: appropinquantes ad inuicem edidisse oracula. Posterius verò multis ex furore concidentibus intra hiatum

Tempestatis prognosis.
Serenitatis indicia.
Tripodis Delphici initium vnde.

hiatum illum nec vsque apparentibus visum est his, qui locum accolebant: quo periculum auerteretur, mulierem diuinis institutam præesse loco, & ex eius ore oracula esse proferenda. Eam verò instituisse machinam, per quam in specum tutus esset aditus, & furore concita volentibus futura posset edicere. Machinam autem ex tribus cōstare gradibus, & ob id tripodem esse appellatam. Ferè etenim totius machinæ fabricam haud dissimilem esse his, quibus nunc vtimur æreis tripodibus. Hæc ille. Capras verò etiam à Macedoniæ, & Epiri legibus in honore habitas Iustinus prodit, eo quod Caranus primus Macedoniæ regum, à quo cæteri vsque ad Alexandrum Epiri regem, genus ducebant, grege caprarum veluti ducem oraculo sibi destinatum secutus, Edyssam regni sui sedem occupauerat, quam mutato nomine Aegeam ob beneficij memoriam nominauerit &c. De Lacedæmoniorum clade, tale siue augurium, siue prodigium narrat Pausanias: Mos fuit regibus Spartanis ad bellum proficiscentibus ouium greges in extremo agmine habere, quo & ad sacra, & antequam signa conferrent ad litandum hostiæ in promptu essent. Earum pecudum duces itineris erant capræ, quas Catœadas nominant pastores. Tunc quidem gregem inuadentes lupi ouibus nullam sanè noxam intulerunt, solas verò catœadas necarunt. Dicuntur etiam Lacedæmonij filiarum Scedasi diras clade illa luisse &c. Pariunt & capræ similiter ac oues, & reliqua fœcundiora, & multipara animalia partus interdum monstrosos, teste Aristotele, eiusq; rei rationem reddit in problem. vt mox patebit, asseritque etiam nonnulla duplici nasci genitali, altero maris, altero fœminæ, idque in genere quidem hominum, sed maximè caprarum; gigni enim in his, quas vocant, inquit, hircinas (τραγαίνας) propterea quòd simul habent genitale, & maris, & fœminæ: Iam & cornu gerens in crure conspecta est capra, eodem testante. Visum etiam aliquando esse hircum bipedem, solos scilicet habentem anteriores pedes, memorat Albertus Magnus, moreque struthionis obambulantem, quique corpus regens non id traheret, nec terræ permitteret hærere. In Germania anno 1555. à circulatore quodam lucri gratia capra circumducta est, vt refert Lycosthenes, tria habens cornua, quorum duo suo quidem loco erant, tertium verò ex

Capræ à regibus honorati.

In Bœotic.

4. de gen. animal. 4.

Hircus bipes.

Capra tria habens cornua.

latere, vel ventre potiùs eminebat. In Mendeſia Aegypti, hoc memoria ſua prodigium contigiſſe ſcribit Herodotus: Hircus cum muliere coit propalam, quod in oſtentationem, inquit, hominum peruenit. Hac de re etiam Pindari verſus Strabo citat, & nos ſuprà eoſdem citauimus. In Lemno inſula ex mammis capris, quas ille geminas iuxta genitale gerit, tantum lactis emulgebatur, vt coloſtra inde conficerent, quod idem etiam proli maſculæ capri illius eueniſſe, inquit Ariſtoteles, accepimus. Sed hæc oſtentis annumeranda potiùs ducunt: Nam & in Lemno illi pecoris domino conſulenti Deus amplius incrementum peculij fore reſpondit. Pridie quàm Campaniam ingrederetur Sylla duo eximiæ magnitudinis hirci iuxta Ephæum montem conſerere conſpecti ſunt, vt refert Plutarchus, omnia quæ inter pugnandum mortalibus euenire ſolent, nunc inferentes, nunc tolerantes. Fuiſſe autem viſionem tradit, quæ paulatim à terra eleuata, quaquauerſus per aerem diſpergebatur, obſcuris idolis perquam ſimilis poſtmodum euanuit.

Lib. 2.
Lib. 17.
Caper mulgenti lac copioſum præbens.
Duorũ hircorum pugna portentoſa.

EPIGRAMMATA.

CRINAGORI epigramma de capra, quæ Cæſari lac præbuit in hoc imitata capram Amaltheam Iouis alumnam:

> Αἶγα μετὴν εὔθηλον ὅσων ἐκένωσεν ἀμολγεύς
> Οὔθατα, πασάων πλουγα λακτοτάτην,
> Γευσάμενος, μελιηδὲς ἐπεὶ ἐφράσατο πῖαρ
> Καῖσαρ. κἠν νυσὶ σύμπλοον ἠγάγετο.
> Ἥξο δ' αὐτίκα που καὶ ἀστέρας. ᾧ γὰρ ἐπέσχον
> Μαζὸν ἐμὸν, μείων οὐδ' ὅσον αἰγιόχου.

Senſus epigrammatis ita ſonat: Poſtquam Cæſar me capram εὔθηλον, ideſt, pulchris vberibus, vt exponit Brodæus, ſeu multi mammeam, ſeu benè mammatam, vt Obſopæus, & lactis abundantiſſimam omnium quæ mulgentur, deguſtauit, & lactis mellitam pinguedinem intellexit, etiam nauigationis comitem me adhibuit, proinde & me ſpero actutum inter aſtra locum habituram, nam, cui lac præbui, non eſt minor Ioue. Aliud Lucillij argutum etiam, ac elegans alludentis ad antiquum prouerbiũ: ἄλλα λέγει Μενεκλῆς, ἄλλα τὸ χοιρίδιον, ideſt, non eadem loquitur ſuccula quæ Menecles. Vbi quis multum verborum effutit, quæ nihil ad rem pertineāt:

In aliena loquentes.

> Χοιρίδιον, καὶ βοῦν ἀπολώλεκα, καὶ μίαν αἶγα
> Ὧν χάριν εἴληφας μισθάριον Μενεκλῆς.
> Οὔτε δέ μοι κοινόν τι πρὸς Ὀθρυάδαν γεγένηται,
> Οὔτ' ἀπάγω κλέπτας τοὺς ἀπὸ Θερμοπυλῶν.
> Ἀλλὰ πρὸς Εὐτυχίδην ἔχομεν κρίσιν ὥστε τί ποιεῖ
> ἐνθάδε μοι Ξέρξης, καὶ Λακεδαιμόνιοι.
> Πλὴν κἀμοῦ μνήσθητι νόμου χάριν, ἢ μέγα κράξω
> Ἄλλα λέγει Μενεκλῆς, ἄλλα τὸ Χοιρίδιον.

Lib. 6. epig. 19.

Ideſt, vt vertit author Adagiorum:

> *Succula, bos, & capra mihi deriere Menecles*
> *Ac merces horum nomine penſa tibi eſt.*
> *Nec mihi cum Otryade quidquam eſt ve fuitve negoti*
> *Nec fures vllos huc cito Thermopylis.*
> *Sed contra Eutychidem nobis lis, proinde quid hic mi*
> *Aut Xerxes facit, aut quid Lacedæmonij?*
> *Ob pactum & de me loquere, aut clamauero clarè*
> *Multo aliud dicit ſus, aliud Menecles.*

Cum cuius epigrammatis argumento conuenit & hoc Martialis in Poſthumum cauſidicum ineptum, qui nihil ad propoſitam cauſam dicebat, & nuper conductus à Martiale, vt defenderet cauſam trium capellarum, quas amiſerat furto, cœpit Canenſem pugnam, & bellum aduerſus Mithridatem recitare.

> *Non de vi, neque cæde, nec veneno*
> *Sed lis eſt mihi de tribus capellis,*
> *Vicini queror has abeſſe furto*
> *Hoc iudex ſibi poſtulat probari.*
> *Tu Cannas, Mithridaticumq; bellum,*

Et periuria Punici furoris
Et Syllas, Mariosque, Mutiosque
Magna voce sonas, manuque tota
Iam dic Posthume de tribus capellis.

In quo Martialis epigrammate hoc ipsum, *tota manu*, prouerbij speciem gerit solent enim rethores in contentione manu rotata gesticulari. Vtrumq; igitur in eum rectè dicetur, qui ἐξαγώνια, καὶ ἀπροσδιόνυσα, hoc est extra causam quæ sunt, & ad rem nihil attinent, dicit; *Aliud sus, aliud loquitur Menecles; & dic de tribus capellis*. Existat apud eundem poetam lepidissimum epigramma, quo narrat historiam sacerdotis, qui cum hircum Baccho mactaret agrestem, & rudem quendam hominem sibi inseruientem, testiculos acuta falce secare iussit, terer vt immundæ carnis abiret odor. Interim occupati circa hircum, inclinatiq; sacerdotis scrotum apparens, rusticus, malè rem intelligens subitò resecuit, antiquos sacrorum ritus id postulare existimans. Epigramma hoc recitauimus suprà inter synonyma, vbi caprum de exsecto dici asserebamus. Aliud Anytes mulieris poeticæ in pueros hircos inequitantes:

Lib.5.

Ηνία δίτοι παῖδες ἐνι τράγε φοινικόεντα
Θέντες, καὶ λασίῳ φιμὰ περὶ σόματι,
Ιππια παιδεύουσι Θεῦ περὶ ναὸν ἄεθλα,
Ὥφρ' αὐτοὺς φορέῃς ἤπια τερπομένους.

Ordo epigrammatis est: Hirce pueri tibi imponant rubras habenas, & fræna circa os hirsutum, docent te iuxta templum equina certamina, vt eos feras iucundè delectatos: vbi pro ἤπια Brodæus monet scribendum ἵππια. Aliud Philippi de quodam capro, qui puerum ab ariete eripuit, recitatum est supra in oue. Extat & Lucillij epigramma festiuum in lasciuos, & obscęnos, & priuatim in pædiconem Cratippum, cuius detestandum flagitium omnibus vult annunciare, & ostendere:

Τὸν φιλόπαιδα κράτιππον ἀκούσατε θαῦμα γάρ (videtur aliquid desiderari)
Καινὸν ἀπαγγέλλω. πλὴν μεγάλαι νεμέσεις.
Τὸν φιλόπαιδα κράτιππον ἀνευρομεν ἄλλογένος τί;
Τῶν ἐπιτοζήλων. ἤλπισα τοῦτ' ἂν ἐγώ,
Ηλπισα τοῦτο κράτιππε; μανήσομαι, εἰ λύκος εἶναι
Πᾶσι λέγων ἐφάνης ἐξαπίνης ἔριφος.

Ηλπισα τοῦτ' ἂν ἐλώ, interrogatiuè pronuntiandum: sperassem, aut timuissem ego de te hoc vnquam? sperassem ne hoc Cratippe? insaniam, insanissem citiùs quàm de te hoc sperassem, qui dum ab omnibus lupus es dictus, ita subitò hœdus apparueris: idest, tam perditus simulator continentiæ, & castitatis. Aliud ignoti authoris de puella, quæ non solùm ipsa grauiter, & malè olebat, sed omnes quoque cæteros, quotquot attigerat, hircum spirare fecit:

Ου μόνον αὐτὴ πνεῖ Δημοσρατίς, ἀλλὰ δι' αὐτῆς
Τοὺς ὑσμησαμένους πνεῖν πεποίηκε τράγου.

Aliud incerti anthoris, quo significatur occasionem non elabi sinendam esse:

Lib.1.

Τῆς ὥρας ἀπόλαυε. παρακμάζει τάχυ πάντα
Εν θέρος ἐξ ἐρίφου τρηχὺν ἔθηκε τράγον.

Obsopœus vertit sic:

Vtere temporibus, flaccescunt cuncta repetè
Hircus erit subitò, qui prius hœdus erat.

Marci Varronis epigramma obscurissimum Homeri imagini ab eo appositū, quod apud Gellium deprauatè legitur Hieronymus Magius à mendo sic purgat, & genuina explicatione illustrat. Multis, inquit, obductum tenebris, longèq; difficillimum illud est epigramma, quod M. Varro libro de imaginibus primo Homeri imagini apposuit. Hoc Gellius l.3. noct. Attic. 11. dum super Homeri patria dissensum esse demonstrat, retulit. Sic enim ille habet; De patria quoque Homeri multo maximè dissensum est: Alij Colophonium, alij Smyrnæum: sunt qui Atheniensem, sunt qui Aegyptium dicant fuisse. Aristoteles tradit ex insula Io natum. M. Varro libro de imaginibus primo Homeri imagini hoc epigramma apposuit:

Lib.3. Miscell.cap.1.

Capella Homeri candida, hoc tumulum indicat,
Quod ariete mortuo faciunt sacra.

Hæc Gellius. Diu multumque insudaui, meq; ipsum torsi quærendo, quonam parto ad Homeri patriam indicandam, Varronis distichum faceret: non enim temerè à Gellio, vbi de ea agitur, adscriptum videbatur, demum in magna Cimmeriarum tenebrarum obscuritate suspicari cœpi, ita dictum esse, mortuo ariete fieri Homeri manibus sacrum, vt vaga Homeri natura,

Homero mortuus affertur aries.

tura, & patriæ ipſius obſcuritas, & incertitudo indicaretur, quòd hoc animal rei plurimũ congruere videretur. Siquidem aries, ſeu ſtellæ in Zodiaco arietem conſtituentes, atq; efformantes, vt Mathematicorum, Aſtrologorumque ſententia eſt, & Galeotus Martius in libro de doctrina promiſcua cap. 35. ſcriptum reliquit, inter cætera, quæ efficere creduntur, reddunt hominem vagum, mobilem, & nunquam diutius aliquo in loco permanentem, prout fert arietis natura. Eſt enim vagum animal, & errans. Qua natura cùm præditus ſi optima ratione poetæ finxiſſe videntur Phrixum, & Hellen in exilium eiectos, vt vagarentur, à Nephele eorum matre fuiſſe arieti impoſitos. Ad hæc arietis ſignum obſcurum eſſe traditur, ex qua ratione Aratus inquit, Cicerone interprete:

Aries animal vagũ.

Quis comes eſt aries obſcuro lumine labens.

Eamque ob rem, vt Higinus refert, dicitur Mercurius Deltodum ſidus: Deltæ literæ, trianguliquе forma præditum ſuprà arietis caput poſuiſſe, vt huius ſplendore, quo loco eſſet aries non admodum conſpicuus, ſignificaretur. Vagum autem, & peregrinum fuiſſe Homerum ex vitæ eius lectione ſatis eſt manifeſtum. Hac autem de cauſa enatam eſſe Homeri patriæ incertitudinem teſtatur Epiphanius Epiſcopus Conſtantiæ, his verbis ex interprete de Homeri varijs patrijs locutus: Verum, inquit, quòd in multis fuerat vrbibus, & patrijs, ideo multos ad diuerſam narrationem impulit. Tanta autem fuit rei obſcuritas, vt Appion Grammaticus manes euocauerit ad percontandum Homerum, qua patria, quibuſque parentibus genitus eſſet. Non ſolùm autẽ & erroris, & obſcuritatis ratione ſacro quod Homero fiebat (pro Deo enim eſt habitus, & templa ei dicata ſunt à quibuſdam, vt apud Strabonem legitur) quadrare aries videbatur, ſed etiam principis loci, quem inter ſigna reliqua obtinet cæleſtis aries, vel terreſtris in grege. Quamobrem Columella in lib. de hortis, de ariete:

Mercurius planeta cuius ſit figuræ.

Lib. 1. contra hæreſ. tom. 3.

Homeri patria incerta.

Lib. 14.

Signorum & pecorum princeps caput efferet vndis.

Princeps ſiquidem poetarum ſemper eſt habitus Homerus, quæ res ariete fortaſſe à Varrone non de patria loquente, ſignificari, dici poteſt, quod ſi affirmet quis: Varronis diſtichon poſt græcos verſiculos nouiſſimo loco apud Gellium adſcribendum videtur. Principatus autem apud Romanos ariete ſignificabatur Varrrone eodem atteſtante, qui lib. 5. de lingua latina loquitur in hæc verba: *Dies agonales, per quos rex in regia arietem immolat, dicti ab Agon, eo quod interrogatur à principe ciuitatis, & princeps gregis immolatur.* Ex qua fortaſſe ratione Virgilius in bucolicis ſibi placens, ſe cùm Arij vim euaſit, ſub ariete ſignificauit, inquiens:

Principatus hieroglyphicũ apud Romanos.

aries ſua vellera ſiccat.

Quod verò ſpectat ad capellam, candidam appellari exiſtimabam, quia marmorea fingatur, & tumulo inſculptam; tanquam rei occultæ indicem. Quod autem pro indice capra acciperetur, fidem facit Ouidius, dum animalia, quæ in Iunonis feſto in pompam ducerentur, enumerans de capra ſic canit:

Duxq; gregis cornu per tempora dura recuruo
Inuiſa eſt dominæ ſola capella Deæ.
Illius indicio ſyluis inuenta ſub altis
Dicitur inceptam continuiſſe fugam.
Nunc quoque per pueros iaculis inceſſitur index
Et pretium authoris vulneris ipſa datur.

Vt etiam Diodorus ſcriptum reliquit, capra Delphici oraculi locum, cui Tripus mox fuit impoſitus, inuenit. Caranus etiam, ſiue, vt Euſebius habet Cranaus iuſſus oraculi reſponſo, ducibus capris imperium quærere, gregem caprarum imbrem fugientiũ magna Græcorum manu ſecutus vrbem Edyſſam, vt Iuſtinus teſtatur occupauit, quam Aegæam ἀπὸ τῶν αἰγῶν, ideſt, capris, appellauit. Aliquando in eam ſum adductus ſententiam, vt capra Homeri patriam optimè monſtrari cenſerem. Homerum enim Syrum à quibuſdam creditum fuiſſe refert Athenæus, & Syrias capras excellentes, ac in pretio habitas apud eundem legimus. Syrium autem fuiſſe illud eſſe argumento, Meleagrum Gadaræum idem author ſcripſiſſe refert, quod pro patriæ ſuæ cõſuetudine omnes antiquos à piſcibus abſtinere fecerit, cùm eorũ vis ingens eſſet circa Helleſpontum. Syrios ob patrias leges à piſcibus abſtinuiſſe idem teſtatur, cui Porphyrius Philoſophus in libro de abſtinendo ab animantibus adſtipulatur. Quod ſpectat ad relatum Meleagri argumentum illud obiter eſt obſeruandum, aliam, longèque plauſibiliorem à nonnullis afferri rationem. Dio enim Chriſoſtomus oratione 2. quæ de regno inſcribitur, ait hoc eſſe ab Homero factum fortitudinis cauſa, quę ex bubularum carnium eſu, quibus veſcentes heroas inducit, conciliari ſoleat, quam rem & à Platone adnotatam commemorat. L. Chriſtophorus Boethicus Antonij Nebriſſenſis non indoctus auditor, idem Varronis epi-

Delphici oraculi locum capra oſtendit.

Lib. 7.

Li. 4. c. 18.

Li. 1. c. 25.

Li. 12. c. 9.

Lib. 4. c. 6.

gramma

gramma longa commentatione, quæ cum eiusdem Nebrissensis libris excusa legitur, quamq; Frãciscus Luisinus vir eruditissimus lib. 2. παρέργων cap. 17. magni facit, explicare, apertumq; reddere conatur. Ea est huiusmodi à me quibus oportuit locis, partim contracta, partim verò aucta, & roborata, vt ex collatione deprehendes. Vt Firmicus in Mathes. & Cleonides in signorum momentis, authores sunt, aries inter signa cæcus est, tametsi signorum omnium sit directissimus dux, vnde Aratus:

Quis comes est aries obscuro lumine labens?

Et Auienus in phœnomene de ariete loquens: semper, inquit, proprijs caret ignibus. Germanicus etiam in fragmentis: *clarave non illi est facies* &c. Cui arieti simillimus fuit Homerus, & ipse cæcus, vt Plutarchus, Martianus, & prius Halicarnasseus literarum monimentis prodiderunt. Vnde nomen illi adstructum fuit. Nam Cumani, & Iones etiam, vt Plutarchus vult, τοὺς τύφλους (inquit Halicarn.) ὁμήρους λέγουσιν. CAPELLA. Cleonides, & Firmicus locant capellam in trigesimo arietis gradu, mortalibus influentem mentis concussionem, animiq; vertiginem. Quo fit, vt quos horoscopo inuadit, rerum ij facilè satagant, & machinando solicitentur, vexenturque. Id quod Homero vsu venit, nam proposito sibi à piscatoribus, vel piscatorum ministris ænigmate, quod in hæc verba fuit:

Ἀσσ᾽ ἕλομεν λιπόμεσθα, ἃ δ᾽ οὐχ ἕλομεν φερόμεσθα.

cogitando exanimatus est, etsi Halicarnasseus de Homeri morte aliter sentit, sic enim inquit: ἐκ δὲ τῆς ἀσθενείας ταύτης συνέβη τὸν ὅμηρον τελευτῆσαι ἐν Ἴῳ, οὐ παρὰ τὸ μὴ γνῶναι τὸ παρὰ τῶν παίδων ῥηθὲν, ὡς οἴονταί τινες, ἀλλὰ τῇ μαλακίᾳ. Metasthene præterea authore, & Pædiano suũ quemq; Deũ sacrificium oblectabat, vel consentaneum, vel infestum. Hinc Baccho caprum, & Dianæ canem immolabant antiqui. Faciunt igitur Homero sacra apud tumulum siue re congrua & simili, vt ariete cæco, siue re infesta, vt capella, cuius vertigine, vt plerisq; placet, perijt Homerus. Construe ergo, hoc indicat tumulum Homeri, quod faciunt sacra capella candida, ariete mortuo, idest, mactato. Est autem dialecton figura, & oratio coniunctione destituta. Sed quorsum hi versus, & quo modo ad rerum seriem spectant, quę de Homeri solo natali aliquid, vt afferatur requirit? Berosus lib. 8. antiq. vni cadaueri, vno holocausto antiquos sacrificasse testatur. Modò verò rei dubiæ, hoc est, Homero, cuius stirps dubia est, vel natale solum ignoratur, Varro dicit fieri sacrificium re dubia, idest, capella, & ariete, & sic particula *quod* pro quia accipitur, vt sensus sit, hoc indicat tumulum esse Homeri, cuius est stirps dubia, quia faciunt ei sacra sacrificio ancipiti. Atq; hæc quidem ex Christophoro illo Bæthico. Cùm de huius epigrammatis interpretatione pridem dissererem cum eruditissimo viro Quinctino Acanthio, cæpit ille contendere corruptum esse posteriorem versiculum, ac pro ariete legendum esse Ietæ. Satis enim constare in Io insula obijsse Homerum, Iensesq; illi tumulum construxisse. Qua ille emendatione maximè loco illuxit, meque in suam facilè sententiam pertraxit, sed corruptum esse versiculum illud me paululũ suspicari faciebat, quod verbum *faciunt* sibi aliquos, qui sacra facerent, deposcere videretur, efficerent. In Io autem obijsse Homerum, & sepultum esse Halicarnassei, Strabonis, Plutarchi, & Suidæ testimonio cognoscitur, quin Suidas ipse epigramma etiam, quod tumulo inscriptum fuit, apposuit: Sic enim inquit. Ἐπιγέγραπται δὲ ἐπὶ τῷ τάφῳ αὐτοῦ τόδε τὸ ἐλεγεῖον, ὅ ὑπὸ τῶν Ἰητῶν ἐποιήθη χρόνῳ.

Ἐνθάδε τὴν ἱερὰν κεφαλὴν κατὰ γαῖα καλύπτει,

Ἀνδρῶν ἡρώων κοσμήτορα θεῖον Ὅμηρον.

idest, inscriptum est aũt eius sepulchro huiusmodi elegium, quod postea ab Iensibus factũ est:

Hic terra sacrum caput abscondit,

Homerum diuinum laudatorem virorum heroum.

Si ratio carminis constet, possemus sic legere in Varronis inscriptione, *Aræ Ietæ*: vt decliuior fuerit librarijs lapsus ad errorẽ extrita priore diphtongo æ, & posteriore in e mutata. Aras autem prope sepulchra, & in ipsis aliquando sepulchris cõstrui cõsueuisse, in quibus sacra fierent, res non est inuentu apud authores difficilis, & nos cùm antiquis inscriptionibus, tum veterũ testimonijs satis probauimus, in libris nostris de sepulchris, & de sepeliẽdi ritu. Hac recepta vera lectione ad Homeri tumulum capella alba fieri sacrum ab Ietis, vel Iensibus, quantum coniectura assequor, dixit Varro, tanquã poetæ Apollini, Musisque gratissimo: Etenim Apollini capris albis auratis sacrum fieri græco ritu consueuisse, demonstrat Liuius lib. 5. dec. 3. quanquã etiam capræ Ioui immolabantur, vt Aristoteles lib. 5. Ethicor. & Herodotus in Euterpe testãtur. Aut fortasse capra, sacra fieri dicit Varro, tanquã animanti manibus Homeri pergrata cùm Syrius esset, & Syrios præcellentes capræ, quibus abundabant, nobiles reddidisset, licet & ortus ratione Ienses sibi Homerum vendicent attestantibus Aristotele, & Antipatro in epigrammate,

Homerus cæcus & sui nominis ratio.

Capella sydus vbi locetur.

Homeri mors.

Vbi mortuus Homerus.

Capræ albæ auratæ Apollini offerebantur.

quod legitur in 4. lib. epigram. græcor. Quæ res pridem à Chriſtophoro Ruſo iuuene ſupra ætatis captum græcarum, latinarumq; literarum, & honeſtarum diſciplinarum cognitione abſolutiſſima prædito in antexegematis ſuis fuit adnotata, vt erret Iacobus Crucius Bononienſis, qui in annotationib. ſuis in græco epigrammate apud Gellium non Ἰος, vt vetuſta habent exemplaria, & Gaza in ſua verſione; ſed Χίος legendum eſſe contendit, quanquam Lucianus in Demoſthenis encomio, & alij, Chium quoq; dictum fuiſſe Homerum retulerunt. Videtur verò Varronis hoc epigramma à Gellio loco huic adſcriptum, ad aſtruendum Ariſtotelis teſtimonium, qui ex inſula Io. Homerum natum tradidit, vt Ienſes Homero tanquam vati, & cui ſuo parentaſſe, & iuſta feciſſe Varronis teſtimonio demonſtret. Hæc itaq; omnia Magius.

SIMVLACHRA PICTVRÆ.

In Corint. Aenea capella culta à quibus.

IN foro Phliaſiorum, vt ſcribit Pauſanias, capra ex ære magna ſui parte inaurata conſpiciebatur: cui ob eam cauſam bonos ab incolis eſt habitus, quod ſidus, quam capram vocant, ortu ſuo vitibus, perniciē afferre conſueuit. Ne igitur cæleſtis capra vineis noceat, forenſem illam ex ære cùm alijs afficiebant honoribus, tum verò auro eam exornabant. Extabat eiuſdem Pauſaniæ temporibus in Cretæ montibus vrbs Elyros, quæ æneam capellam Apollini donum miſit. Lac præbere videtur infantibus Philacidi, & Philandro, quos filios fuiſſe Elyrij dicunt Apollinis, & Nymphæ Acacallidis. Idem etiam tradit apud Elios duplicem coli Venerem, cæleſtem ſcilicet, & popularem: Eſt, inquit, ad poſticum eius porticus, quæ de manubijs Corcyreorum erecta fuit, Veneris ædes. Area templo ſacrata ſub diuo non longè abeſt. Quæ ibi colitur, cæleſtem Venerem vocant. Eius ex ebore, & auro ſignum eſt, Phidiæ opus: altero quidem pede teſtudinem premit. Area ipſa maceria eſt circumſepta; intra maceriam crepido, ſuper qua Veneris, quam popularem nominant, ſignum ex ære capro inſidet ex eadem fabricato materia, Scopæ opus. Quæ vel teſtudinis, vel capri ratio ſit, quibus hæc perſcrutari curæ eſt, quærendum relinquo. Tantum Pauſanias. Depingebatur etiam caper, ſiue hircus in ipſis poculis, ac potiſſimùm argenteis, hinc illud Iuuenalis:

Argentum vetus, & ſtantem extra pocula caprum.

ideſt, in exteriori parte vbi exaurari ſolet. Quo loco Ioann. Britann. caprum peculis affingi exiſtimat, quod ſit animal Baccho infenſum, ſed fortè, quia bacchantes inſtar capri laſciuiunt. Similiter tamen ac Britannicus explicat Domitius apud Martialem, vbi poëta Rufi phialam delineans, inquit:

Stat caper Aeolio Thebani vellere Phryxi
Cultus, ab hoc mallet vecta fuiſſe ſoror.
Hunc nec Cinyphius tonſor violauerit, & tu
Ipſe tua paſci vitæ Lyæe velis.
Terga premit pecoris geminis Amor aureus alis,
Palladius tenero lotus ab ore ſonat.
Sic Methymnæo gauiſus Arione delphin,
Languida non tacitum per freta vexit onus,
Imbuat egregium digno mihi nectare munus,
Non grege de domini, ſed tua Ceſte manus,
Ceſte decus menſe, miſce Setina videtur
Ipſe puer nobis, ipſe ſitire caper.

Erat quædam Aegiræ, teſte Pauſania, ædicula, in qua Fortunæ ſignum conſpicatum ſeſe eſſe profitetur Amaltheæ cornu, (de quo mox ſuo loco) præ ſe gerens, cui aſſiſtit velucer cupido. Significat hæc nimirum Amoris cum Fortuna coniunctio plus ferè in amore homines ope fortunæ, quàm pulchritudine proficere: Mercurium Deum ſermonis, qui varijs nominibus vocabatur, ſic depictum ſeſe reperiſſe tradit: Paulus Gryſaldus Peruſinus in idolorum nominibus, filo corporis iuuenili, facie imberbi cum alis ſuper aures, nudus totus præter quàm quod dorſo palliolum habere videbatur, dextera marſupium continebat, quod ſupra caput hirci iacebat: ſiniſtra verò caduceum præferebat, & ad pedes illius gallus & hircus ſubeant.

HIE-

HIEROGLYPHICA.

HOMINEM auditu præpollentem Aegyptij, inquit Pierius, hieroglyphicè significare si vellent, capram ponere soliti sunt, quam per aures periinde, ac nares spiritum & emittere, & vicissim recipere prodidere. Eadem capra cū n pestilēti morsu præcipuè noceat, ingenij meretricij conuenienti admodum hieroglyphico symbolum, inquit idem, habetur, ab ore quippe cuius damna tot mortalibus inferuntur: nam veluti germina præcipuè capra peruestigat, quæ depascitur auidissimè: ita meretrix cupida est in primis adolescentioris ætatis, vt pote quæ ob imperitia magis idonea sit, vt facillimè decipiatur. Meritò verò etiam viri libidinosi probra, & impudica facinora notare si vellent ijdem Aegyptij hircum potiùs, quàm taurum pro hieroglyphico pingere instituerunt: taurus enim licet inguine præcipuè sit validus, & in venere perpetranda promptissimus non tamen inscendit quoad anniculus fiat, neque quidem iuuenca recentior, quàm annicula venerem patitur nisi ostento: hircus verò septima, postquam natus est, die, vt apud Aelianum, alij septima dixerunt hebdomada, rem veneream aggreditur.

Auditus boni hieroglyphica indicatio.

Ingenij meretricij hieroglyphicū.

Libidinosi viri hieroglyphicum.

EMBLEMATA.

EMBLEMA Alciati in desciscentes desumptum ex antiquo adagio: Capra Scyria, de quo suo loco:

Quod sine egregios turpi maculaueris orsus,
In noxamque tuum verteris officium.
Fecisti quod capra, sui mulctralia lactis
Cùm ferit, & proprias calce profundit opes.

Alterum eiusdem in eum, qui sibi ipsi damnum apparat.

Capra lupum non sponte, meo nunc vbere lacto,
Quod malè pastoris prouida cura iubet.
Creuerit ille simul, mea me post vbera pascet,
Improbitas nullo flectitur obsequio.

Habet hoc idem Emblema Ioachinus Camerarius cum lemmate: *Nullo flectitur obsequio.*

Præda lupo fit capra, suo quem lacte cibarat,
Sic edunt homini quæ bene facta malo.

Citat autem Alciatum: Cæterùm & hunc emblema suum desumpsisse ait ex græco epigrammate, εἰς εὐχαρίστους, καὶ ἀχαρίστους, quod tale est.

Τὸν λύκον ἐξ ἰδίων μαζῶν τρέφω οὐκ ἐθέλουσα,
Ἀλλά μ' ἀναγκάζει ποιμένος ἀφροσύνη.
Αὐξηθεὶς δ' ὑπ' ἐμοῦ, κατ' ἐμοῦ πάλι θηρίον ἔσται,
Ἡ χάρις ἀλλάξαι τὴν φύσιν οὐ δύναται.

Addit item Camerarius apologum similem quoque extare apud Theocritum in hodœporis, & prouerbium apud authorem adagiorum Chiliad. II. centur. I. prouerb. 86. *Ale luporum catulos.* Conuenire autem in homines ingratos, qui nullis officijs, aut meritis à sua peruersitate flecti possunt, imo loco gratitudinis benefactores si possunt in extremam perniciem perducunt: Quo pessimo τῆς ἀχαριστίας vitio nullum detestabilius reperiri potest, adeo vt scribat Salamon in prouerbijs, à domo eius, qui malum rependit pro bono, nunquam recessurum malum. Capacius Neapolitanus in Italico suo libro aliam sententiam illi adiungit; *Mortem dabit ipsa voluptas.* Quod hemistichium legitur apud Claudianum in epigrammate de Sirenibus. Nec multum differt explicatio à priore, quod nimirum viri humani, & benefici sæpe alijs ingratis cum voluptate inseruiant, non sine maximo tamen illorum incommodo, & aliquando extremo exitio. Intelligi etiam potest de quibusuis alijs detrimentosis voluptatibus, quæ tandem suos sectatores euertere, ac præcipitare in mortem soleant. Aliud emblema Alciati in amatores meretricum, ex astutia piscatoris caprinam pellem induti, & ita sargos pisces allicientis, quod ij hoc pecus mirificè ament, vt suprà ex Oppiano dictum est:

Villosæ indutus piscator tegmina capræ

Addidit vt capiti cornua bina ſuo,
Fallit amatorem ſtans ſummo in littore ſargum
In laqueos ſimiles quem gregis ardor agit.
Capra refert ſcortum, ſimilis ſit ſargus amanti,
Qui miſer obſcœno captus amore perit.

Libidinis ſymbolum. Aliud eiuſdem cum lemmate, luxuria, in quo Faunus capripes, & cornutus pictus eſt:

Eruca capripes redimitus tempora Faunus
Immodicæ Veneris ſymbola certa refert.
Eſt eruca ſalax, indèque libidinis hircus,
Et Satyri Nymphas ſemper amare ſolent.

Videtur deſumptum ex Pauſania, cuius verba ſunt: Euphemus Car. narrabat ſe, cùm in Italiam nauigaret vi ventorum ad mare extimum excuſſum, inſulaſque ibi multas eſſe, quas vocabant Satyrias: incolas ineſſe rubicundos, & caudas in imo dorſo habere equinis non multo minores: hos ad nauigium accurriſſe, nullamque vocem edidiſſe, ſed mulieribus naui aduectis manus inieciſſe, nautas verò timore correptos barbaram mulierem in inſulam tandem proieciſſe, eam ſatyros non ſolùm, qua parte conſuetudo permittat, verùm etiam toto corpore libidinosè violaſſe. Hæc ille. Quos verò Satyros Græci vocabant, Latini Faunos nuncupant: hi ſunt apud Melam Aegipanes, ita ſcribentem Aegipanum, quæ celebratur forma eſt. Aliud eiuſdem perpulchrum, ſiue emblema, ſiue epigramma eruditione, atque varietate refertum cum lemmate: *Vis naturæ*, ſiquidem in eo rerum natura depingitur in figura Panos, quem colebat antiquitas, quaſi naturæ Deum, quod & ipſum indicat nomen; Πᾶν etenim omne ſignificat: *Etymon Panos.*

Pana colunt gentes, (naturam hoc dicere rarum eſt)
Semicaprumque hominem, ſemiuirumque Deum.
Eſt vir pube tenus, quod nobis inſita virtus
Corde oriens celſa verticis arce ſedet.
Hinc caper eſt, quia nos natura in ſecla propagat
Concubitu, vt volucres, ſquamea, bruta, feras.
Quod commune alijs animantibus, eſt caper index
Luxuriæ, Veneris ſignaque aperta gerit.
Cordi alij ſophian, alij tribuere cerebro,
Inferiora modus, nec ratio vlla tenet.

Panos imago, & imaginis ratio. Phornutus, ſiue Cornutus in lib. de nat. Deorum emblemati aliquid lucis videtur afferre capite de Pane: Talem inquiens, & Pana eſſe non dubito; ſiquidem & ipſe cum hoc vniuerſo idem eſt. Inferior huius Dei pars hiſpida eſt, & hircũ refert, ad deſignandam aſperitatem terræ; ſuperior autem pars ſimilis eſt homini, propterea quod æther teneat totius mundi principatum. Hoc autem rationabilem deſignat partem. Laſciuum, & libidinoſum eum fingunt propter multas ſeminum cauſas, & commiſtiones, quæ ex ipſis fiunt. In locis deſertis eum morari tradunt, vt eius vnitatem oſtendat; mundus enim eſt vnus, & vnigenitus: nymphas perſequitur, ſiquidem gaudet exhalationibus, quæ ex humido prodeunt, ſine quibus impoſſibile eſt, vt mundus appareat. Indutus dicitur eſſe nebride, aut pelle pardi, tum propter pulchram rerum omnium varietatem, tum etiam propter colores, qui in mundo cernuntur: συριγὸν eum appellat, ſiue quod à ventis omnibus perflatur ἀπὸ τῦ συρίττειν, ideſt, à flando, ſiue quod ad ſaltandi ritum minus ſit aptus, & more ruſticorum, qui politiorem muſam non deguſtauerunt, ſubſultet, ἀπὸ τῦ σκιρτᾶν, ideſt, à ſaltando. Quòd autem plerumque in montibus, & ſpeluncis verſatur, factum eſt, vt è pino arbore coronam ſortiretur, hæc enim arbor montani quidpiam, & magnificum habet. Fingitur cornutus, & bifidos habere pedes. Fuerit fortaſſe & Priapus, cuius vt omnia in lucem prorumpunt. Hæc, & alia plura Phurnutus. Silius Italicus verò ſic Panem deſcribit: *Lib. 3.*

Pan Ioue miſſus erat, ſeruari tecta volente
Troia pendenti ſimilis Pan ſemper, & vno
Vix illa inſcribens terræ veſtigia cornu,
Dextera laſciuit cæſa Tegeæide capra,
Verbera læta mouens feſta per compita cauda,
Cingit acuta comas, & opaca tempora pinus
Ac paruæ erumpunt rubicunda cornua fronte.
Stant aures, ſummoque cadit barba hiſpida mento
Paſtorale Deo baculum pelliſque ſiniſtram

Velat grata latus teneræ de corpore damæ.

Sed quæcunque hactenus de Pane dicta sunt, explanatius scripsit Seruius in bucolica Virgilij. Pan, inquit, Deus est rusticus in naturæ similitudinem formatus, vnde dicitur πᾶν idest, omne: habet etiam cornua ad similitudinem radiorum solis, & lunæ cornuum: rubet eius facies ad ætheris imitationem. In pectore nebridem habet stellatam, vt stellas imitetur. Pars inferior hispida propter arbores, & feras; Caprinos habet pedes, vt ostendat terræ soliditatem. Fistulam habet septem calamorum, propter harmoniam ex septem sonis. Pedum habet propter annum, quem in se recurrere fingunt poetæ. Cum Amore Deo luctatum esse, & ab eo victum, qui vincit omnia. Aliud emblema Camerarij, in quo capra ostenditur cum sagittis tergori infixis dictamnum depascens, sub palmæ vmbra, cum lemmate; *Vulnus salus, & vmbra.*

Eijcit è capræ dictamnus vulnere telum:
Sic fugat ex animo spesque, salusque metum.

Hieronymus Ruscellus hoc symbolum tribuit Ferdinando Caraffæ Comiti Neapolitano, & quamuis dicat esse satis difficilem, & intricatam eius interpretationem, coniectura tamen ducitur, propter amorem quendam honestum, qui non fuerit expers alicuius riualis, hoc ab eo fuisse excogitatum. Vt scilicet à sagitta capræ inflictum, declaret animum ipsius rei desideratæ stimulis vehementer affectum: Salus verò referenda sit ad dictamnum, cuius auxilio speraret se sanitatem recepturum. Vmbra autem sub arbore palmæ indicet spe victoriæ, cui est dedicata, tandem superatis omnibus difficultatibus, se omnia mala esse superaturum. Potest, inquit Camerarius, similiter transferri ad aliquem, qui magnis conflictatus calamitatibus se tandem insperato aliquo auxilio superiorem, & voti compotem fore confidit. Aliud eiusdem ex Ioanne Baptista Pittono, in quo capra magno conatu sese erigens lauri surculos teneriores depascens exprimitur, ac inde tanquam ex nutrimento conuenientissimo corpori & alimentum, & incrementum præbens, robustiorque inde existens, cum lemmate: *Erigor, vt erigar.*

Ardua secteris scansurus culmen honorum,
Vt lauri capræ summa petunt folia.

Symbolum haberi Iulij Capræ patritij Mediolanensis author asserit, eoque demonstrare voluisse, se magno artis poeticæ (laurus enim Apollini erat dicata, & inde poetæ coronabantur) & omnium liberalium artium studio teneri, ceu quarum auxilio speraret se famam, ac celebritatem nominis perpetuam esse consecuturum, cùm secundùm Horatium quoque:

Dignum laude virum musa vetet mori,
Cælo Musa beet.

SYMBOLA.

HIERONYMVS Capra Mediolanensis Iurisconsultus excellens, referente Camerario in symbolis de animalib. ex Bartholomæo Tagio, capram salicum, & aliorum amariorum virgultorum summitates carpentem, neglectis humi nascẽtibus herbis etiam suauioribus cum dicto: *Mihi dulce*, pro symbolo vsurpauit, ostendens sibi nullos labores, nec molestias esse graues, vel ingratos, imò videri illi gratissimos, & suauissimos, ob virtutis, & aliarum rerum laudabilium cognitionem, & acquisitionem, quod Phocylides poeta quoque testatur hisce versibus:

Οὐδὲν ἄνευ καμάτου πέλει ἀνδράσιν ἔργον,
Οὐδ᾽ αὐτοῖς μακάρεσσι. Πόνος δ᾽ ἀρετὴν μέγ᾽ ὀφέλλει. idest,
Nullum sine labore est hominibus facilè opus,
Nec ipsis Dijs: labor autem virtutem valdè adiuuat.

NVMISMATA.

FVLVIVS Vrsinus æreum pingit numisma, quod ab vna parte Dianæ pileatæ more Romanorum, vt Gabriel Simeon Florentinus, qui idem numisma depingit, iudicat, quod in Cnei Plancij ædilitate excusum sit, cùm ab alio latere monimenta ædilitatis in eo sint expressa, capra scilicet, arcus, & pharetra: Aediles enim, vt scribit Cicero in 3. de legibus curatores erant ludorum solemnium, in quibus præter alia, venationes etiam exhibeban-

Aedilitatis insignia.

bebantur. Pingit item aliud numiſma, quod ab vna parte galeatum, criſtatumq; caput oſtendit, ab altera verò currum hircos trahentes cum literis C. Reni, Roma additq; alios non hircos, ſed renos eſſe opinari, affirmareque ex veteris ſcriptoris authoritate animal id eſſe hirco perquam ſimile, à quo fortaſſe Renius, inquit, nomen familiæ ſuæ deductum fuiſſe indicare voluerit, multa enim nomina, vt inquit Varro, ab vtroq; pecore habemus, vt Portios, Ouilios, Caprilios, Equitios à porcis, ouibus, capris, equis. Inter Pomponiæ gentis numiſmata ab eodem Fuluio depicta, primum L. Pomponij ab vno latere caput oſtendit cum literis L. POMPON. MOLO. ab altero quendam capram ad altare, cui adſtat ſacerdos cum lituo, adducentem; cum literis NVM. POMPIL. Cuius rei ratio eſſe videtur ipſi, quod cùm Numa rex, vt ſcribit Liuius, ſacra, cæremonias, omnemque Deorum cultum populum Romanum docuerit, pontifices, augures, flamines, ſalios, veſtales, aliosq; ſacerdotes primus inſtituerit, non ab re L. Pomponius capram à Iunonis αἰγοφάγου, cui immolabatur, ſtantem, & augurem dextra manu lituum tenentem, ſignauit. Pingit & Goltzius Acherontinorum nummum æreum, qui ab vna parte Dearum aliquam exprimit, eis forſan tutelarem, cum verbo ΑΧΕΠΩΝΤΑΝ, ab altera capram humi procumbentem, quæ vt Iunoni Soſpitæ ſacra apud Romanos erat, ita & Mineruæ, quia oliuam lambendo ſterilem facit, immolabatur.

Li. 2. de re ruſt. cap. 1.

APOPHTHEGMATA.

Lib. 13.
Lib. 1. c. 8.

THAIS meretrix cum iret ad amatorem, qui hircum olebat, interrogata quò tenderet: Ad Aegeum Pandionis, inquit, cum illo congreſſura. Aegæum vocans ἀπὸ τῆς αἰγός, quod inſtar capræ, aut hirci fœteret. Refertur apophthegma ab Athenæo, & ex eo à Leopardo. Ariſtippus ira aduerſus Aeſchinem aliquando oborta cùm eum conueniret, ita ne, inquit, prorſum ego tibi infelix, & inſanabilis videor, vt me caſtigatione indignum putes? Tum Aeſchines nihil ait miri eſt, ſi in alijs rebus omnibus me ingenioſior, etiam hic prior ſenſiſti, quid facto opus eſſet:

Non tantùm enim mulier caprum horrentem iuba,
Teneras puellas, ſed quoque pruriens manu
Quouis palæſtra faciliùs proſtrauerit.

HISTORICA.

Lib. 6.
Beſtiæ auſcultant diuina.

ADELBERTVS ſecundus Pragenſis Epiſcopus ad Prutenos veniens cùm populum penitus rudem, & indocilem eſſe videret, nouos ſibi in grege armentorum, & pecudum auditores, teſte Dubrauio, acquiſiuit, atq; res tum dicta mira contigit, vt ſtarent arrectis auribus, capræ, equi, boues, ſues, aſini, & quaſi benè per Adelbertum dict ſentirent, intelligerentq; nutu illa capitum approbarent. Pruteni brutis illis magis bruti ad ſummam per hæc crudelitatem efferati ſanctum virum ſeptem ſpiculis confoderunt, caput mortui amputarunt. Cùm in agrum Picenum Romanorum exercitus Ioanne duce veniſſet, ingens, vt par erat, eius regionis homines inuaſerat terror. Fæminæ itaq; cùm de repente fugam partim capeſſerent, comprehenſę, partim indecorè, ac turpiter agerentur eodem ipſo in loco, vbi Vrbiſalia oppidum aliàs fuerat, mulier quædam edito partu, eoq; pannis, vt licuit, inuoluto, & in terram relicto nuſquam deinde comparuit, aliquo vtcumq; caſu ſublata. Infantem itaq; ea in ſolitudine deſtitutum vbi vagientem capella quædam aduertit commiſerata, nam & ipſa recens fœtū ediderat, & ſimul accedens vbera illi mox præbuit exſugenda, diligentiq; cura ſeruabat, ne canis, aut alia quæuis ipſum hunc bellua deuaſtaret. In ea itaq; rerum perturbatione cum plurimum temporis tereretur, Picētes certiores iam facti, Imperatoris exercitum, Gothorum in malū iam iam aduentare, nec quicquam Romani nominis homines ab his moleſtiæ perpeſſuros, reduces omnes confeſtim domum reuertuntur, cùmq; in Vrbiſaliam permixtæ cum viris & fæminæ perueniſſent, puerum adhuc ſuperſtitem conſpicatæ, cùm coniectura capere id factum nequirent, pro ingenti miraculo ducere, & identidem demirari, quòd viueret, cæperunt vnde & certatim de ſe quęq; mammillam porrigere blandiriq; voluit: puero autem humanum lac reſpuenti in tutelam capella mox adfuit, & crebriore balatu fremens hunc circuibat, ita vt grauiter ferre

Capella nutrix puelli cuiuſdam.

fæmi-

fæminis his videretur, quod ipſę puero appropinquaſſent, & illi perinde intuliſſent moleſtiam, eundemque non aliter ducere, ac de ſe genitum, & ſimul fouere. Quò factum, vt nec puero mulieres de cætero negotij quicquam exhiberent, & capella non minus intrepidè hunc aleret, quamque diligenter ſeruaret, vnde & Aegiſthum populares dixere. Me verò, inquit Procopius, huius hiſtoriæ author, cùm eò fortè contingeret, iter vt facerem, loci tum incolæ, vt rem miram, & planè abſurdam oſtenderent, ad puerum duxere, illucque de induſtria, infeſtare, moleſtoſque ſe exhibere, vocem vt ederet gemebundus: Tum verò capella ad lapidis iactum quæ aberat, feſtina, ac balans accurrit, & deſuper adſtitit, vt nemo illi moleſtior eſſet. Celebratur à Græcis etiam Aegiſthus Thyeſtis filius ex Pelopeia eiuſdem filia, quem infantem mater tegendi ſceleris cauſa perdendum feris expoſuerit in ſyluis, ſed à paſtore inuentus, cuius beneficio quoque nutritus ſit, & inde Αἴγισθος dictus, quod nutritus ſit à capris. Pauſanias item in Corinthiacis de Æſculapio loquens prodidit Phlegyam Coronydis patrem Peloponeſſum ingreſſum filiam prægnantem ex Apolline, quòd tamen ille non ſenſerat, ſecum adduxiſſe, illam in Epidauriorum finibus puerum enixam in monte expoſuiſſe, ibique capram dici lac infanti præbuiſſe, quam canis à grege quem cuſtodiebat, diſcedens obſeruaret, hos gregi deeſſe paſtor cùm cognouiſſet, vniuerſum paſcuum peragrans, puerum tandem, & capram, & canem inuenit. Iouem itidem à capra nutritum fuiſſe aſſerit Aratus in phœnomenis, inquiens:

> Αἴξ ἱερή, τὴν μέν τε λόγος Διὶ μαζὸν ἐπισχεῖν. Id eſt,
> *Sacra Iouis capra eſt, quod præbuit vbera paruo.*

Quod affirmauit etiam Lucianus in ſacrificijs. Illa cùm apud Olenum Bœotiæ ciuitatem, vbi poſt Aegarum euerſionem, conditum fuit Aegium, nutrita fuiſſet, Olenia dicta fuit, vt ait idem Aratus in eo carmine:

> Ὠλενίην δέ μιν αἶγα Διὸς καλέεσ, ὑποφῆται. Id eſt,
> *Oleniam Iouis altricem dixere capellam,*

Quam rem ita expreſſit Ouidius inquiens:

> *Oleniæ ſurgit ſidus pluuiale capellæ*
> *Quæ fuit in cunis officioſa Iouis.*

Inuenio itidem apud Pollucem circa Alcathi vicum in Cypro Meſtori Cyprio infantem natum eſſe, cui pro dentibus os continuum fuit, & neſcio propter quam ſuſpicionem expoſitus à capra nutritus eſt, & primum Aeginomas dictus, poſtea Euryptolemus, & Cyprijs imperauit.

Lib. 2. de bello Goth.

Aeſculapius à capræ nutritus, vt & Iupiter, aliique.

2. Faſtor.

Lib. 2.

APOLOGI.

VVLPES & caper ſitibundi in puteum deſcenderunt, in quo cùm perbibiſſent circumſpicienti reditum capro vulpes ait: bono animo eſto caper, excogitaui namque quo pacto vterque reduces ſimus, ſiquidem tu eriges te rectum prioribus pedibus ad parietem admotis, cornuaque adducto ad pectus mento reclinabis, vt ego per terga cornuaque tua tranſiliens, & extra puteum euadens te iſthinc poſtea educam. Cuius conſilio fidem habenti capro, atque vt illa iubebat obtemperanti, ipſa è puteo proſilijt, ac deinde præ gaudio in margine putei geſtiebat, extabatque nihil de hirco, curam habens. Cæterùm cùm ab hirco, vt fit, fœdifraga incuſaretur, reſpondit: Enim verò hirce ſi tantum tibi ſenſus in mente, quantum eſt ſecarum in mento, non prius in puteum deſcendiſſes, quàm de reditu exploratum habuiſſes. Fabula hæc innuit virum prudentem debere finem explorare, antequam ad peragenda perueniat. De hirco, & vite Gabriæ Græci hæc extat fabella:

Vulpis, & capris fabula.

> Τράγῳ προσεῖπεν ἄμπελος, βλάπτεις σύ με
> Κείρων τὰ φύλλα, μὴ γὰρ οὐκ ἔστι χλόη;
> Ὅσον γὰρ ἂν βλάψειας, εὑρήσω τάχα
> Πρὸς θυσίαν σοῦ εἰς θεοὺς οἶνον βλύσαι.

Ἐπιμύθιον, ὅτι πολλάκις θέλων τις ἀδικεῖν τινα, ὠφελεῖ αὐτόν.

Latinè ſic legi poteſt:

> *Hircum vitis allocuta eſt, offendis in me*
> *Tondendo folia, num nam non eſt herba?*
> *Quamuis enim nocueris, inueniam ſtatim*
> *Ad mactationem tui erga Deos, vinum vt ſcaturiat.*

De hirco, & vite.

Affabulatio, quod plerumque volens quis aliquem iniuria afficere, iuuet eum. Hœdus derelictus à grege perſequente lupo cõuerſus ad tum dixit: ò lupe quoniam credo me tuum cibum futurum, ne iniucundè moriar, cane tibia vt ſaltem. Lupo autem canente tibia, atque hœdo ſaltante, canes cùm audiuiſſent lupum perſecuti ſunt. Hic conuerſus hœdo, inquit, merito hæc mihi fiunt, oportebat enim coquus cùm ſim, tibicinem non agere. Fabula ſignificat, qui ea, quibus natura apti ſunt, negligunt, quæ verò aliorum ſunt exercere conantur, in infortunia incidere. Ruſticus quidam graui lite implicitus ad quendam Iuriſconſultum acceſſerat, vt eo patrono ſeſe explicaret. At ille alijs negotijs impeditus, renuntiari iubet ſe non poſſe nunc illi vacare, quare abiret aliàs rediturus. Ruſticus qui huic, vt veteri, fidoque amico plurimum fidebat, pluries rediens nunquam admiſſus eſt, tandem hædum adhuc lactentem, & pinguem ſecum deferens ante ædes iuriſperiti ſtabat, & hœdum vellicans eum balare cogebat. Ianitor qui ex præcepto heri dona portantes ſtatim admittere ſolebat, audita hœdi voce ianuam illicò aperiens hominem introire iubet. Tunc ruſticus ad hœdum conuerſus, gratias, inquit, ago tibi hœdule mi, qui tam faciles mihi has effeciſti fores. Fabula indicat nullas res tam duras, difficileſq; eſſe, quas munera non aperiant. Perozæ Perſarum regi eunti cõtra Euthalitas Hunnos cùm ab his fugam ſimulantibus in locum quendam ſe cum exercitu præcipitaſſet, quem prærupti indiq; cingebant montes, frequentibus obducti arboribus, intra quos longè procedenti via quædam erat in medio lata, exitum verò nuſquam habens, ſed infra ipſum montium ambitum terminabat: Euſebius legatus à Leone Imperatore miſſus, rogatus ab exercitu, vt Perozam periculo imminenti eriperat, regique perſuaderet, vt rationem malorum, quæ euenire poſſent, habendo, ſecuritati potiùs conſulere vellet, quàm temerè audendo in re non neceſſaria periclitari, ac demum ſi qua ſit ad ſalutem via cogitare, cùm in conſpectum Perozæ venit præſens quidem periculum non ſubito manifeſtauit, ſed à fabula incipiens ait: Leonem in hircum olim incidiſſe, quem cùm timentem in locum quendam altiorem, vt rapturus in eſcam, perſequeretur, incidit in foueam latam, anguſtam, vndique viam habentem, vnde exitus non erat: hoc itaque ira paſtoris commenta eſt, vt leonem per inſidias venaretur. Hæc Peroza audiens, timere cæpit, ne Perſæ maligna ſimulatione in perſequentes vterentur, nec vlterius proceſſit, ac ipſum præſtolando rem in conſultatione poſuit. Hunni autem ex latebris ſeſe manifeſtantes apertè exitum ne illi redire poſſent, cuſtodiebant. Author eſt Procopius.

De hædo, & lupo. *De hædo, & ruſtico.* *De leone, & hirco.* *L. 1. de bello Perſic.*

FABVLOSA.

De cornu Amalthea.

DE cornu Amaltheæ peruetuſta fabula variè narratur apud authores. Quidam ad hunc modum narrant. Rhea Iouem enixa metu patris infantem in Creta inſula occuluit, nutriendum à duabus Nymphis Adraſtia, & Ida Meliſſi filiabus: Hæ nutricauerunt illum capræ cuiuſdam lacte, cuius nomen fuerit Amalthea. Eam capram Iupiter adultus inter ſidera retulit, vocaturque à Græcis αἶξ οὐρανία, id eſt, capra cæleſtis. Huius alterum cornu Nymphis nutricibus dedit, videlicet officij præmium, hanc adijciens facultatem, vt quicquid optaſſent, id eis ex eo cornu largita ſubpullularet. Ouidius paulo diuerſius fabulam narrat, capram cornu alterum ad arborem fregiſſe ſcribens, quod Amalthea Nympha herbis cinctam, & pomis repletum ad Iouis ora tulerit, Iupiter poſtea regno potius, inter ſydera retulerit.

Nais Amalthea Cretæa nobilis Ida
Dicitur in ſyluis occuluiſſe Iouem.
Hæc fuit hædorum mater formoſa duorum
Inter Dictæos conſpicienda greges,
Cornibus aerijs, atque in ſua terga recuruis
Vbere quod nutrix poſſet habere Iouis.
Lac dabat illa Deo, ſed fregit in arbore cornu
Truncaque dimidia parte decoris erat.
Suſtulit hoc Nympha, cinxitq; decentibus herbis
Et plenum pomis ad Iouis ora tulit.
Ille vbi res cæli tenuit, ſolioque paterno
Sedit, & inuicto nil Ioue maius erat,
Sidera nutricem, nutricis fertile cornu
Fecit, quod dominæ nunc quoq; nomen habet.

Alij

Alij non capram, sed Hemonij Aetolorum regis filiam Amaltheam, quæ cornu non capræ, sed tauri habuerit, fuisse senserunt, quod vim illam habuerit, vt scripsit Pherecydes, qua de re abundè dictum in tauri historia. Scholia rursus in Iliados lib. 15. fabulam hoc modo referunt: Cùm Saturnus filios omnes natos statim deuoraret, Rhea Iouem enixa lapidem fascis inuolutum Saturno vorandum tradidit, infantem verò in Creta Themidi, & Amaltheæ, quæ capra erat, commisit. Hanc Titanes quoties inspiciebant, terrebantur. Alebat illa suis adhibitum vberibus Iouem. Is adultus patrem expulit regno. Et cum impugnarent eum Titanes, consilio Themidis capræ illius pellem pro tegmine induit, vt cui perpetuò terrendi natura inesset, atque ita vicit Titanes, & hanc ob causam αἰγίοχος dictus est. Quòd modò ad mysticam fabulæ attinet interpretationem, Socrates, referente Stobæo in sermone de agricultura, Amaltheæ cornu hoc pacto interpretabatur. Amaltheam arabat significare hominem, qui minimè malthon, idest, mollis & rudis esset, sed gnauus, & operarius; per cornu verò bouis, quod animal est laboriosissimum, virum operarium innui. Botros autem & similia in cornu esse, quoniam omnia, quorum egemus, in agricultura insunt, quamobrem gestantes ipsum bonus genius, bonaque fortuna introducuntur. Apud eundem in sermone de laude diuitiarum Philemon poeta Amaltheæ cornu non tale esse scribit, quale pictores depingũt, bubulum scilicet, sed ipsam pecuniam, quæ omnia donet φίλους, βοηθοὺς, μάρτυρας, συνοικίας iuxta illud Horatij:

Scilicet vxorem cum dote, fidemque & amicos
Et genus & formam regina pecunia donat.

Saturnus lapidē pro filio deuorauit.

Amaltheæ cornu mystica expositio.

Postremò in sermone de felicitate Hippodamus Thurius εὐνομίαν, idest, bonam legum constitutionem in Republica Amaltheæ cornu interpretatur. Ioannes Goropius Becanus multis de hoc Amaltheæ cornu agit, quæ hic in medium proferre non grauabor. Flumina, inquit, ex altissimis montiũ verticibus perpetuo gelu, & niue horrentibus ad valles, & cãpos, velut, Amaras ad hortorum irrigationem profundi, & ijs agrorum fæcunditatem deberi prisci fabularum textores cõspicati finxerunt cornu Amaltheæ Nymphæ capræ cornu fuisse. Qualis autẽ fuerit ea capra, cuius lacte Iupiter mortales nutrit, ex capricornu signo intelliges. In eo enim prior corporis pars caprillam habens figuram, capricornum designat animal summis, & algidissimis montium verticibus perpetuò gaudens. Nullum igitur symbolum aptiùs ad frigidissima illa cacumina perenni glacie, & niue tecta denotanda inuenias, quàm si illud animal depinxeris, quod ab illis numquam discedit. Adde nunc longissima cornua, & ea ferè recta in cœlum altissimè sublata, altissimè, inquam, tum ob naturam longitudinem suam, tum ob locorum, in quibus degũt, sublimitatem. His enim vt altissimis omnium, altissimum sancti Spiritus cornu non malè designatis. Et quia deinde eodem cornu summi montium vertices denotantur, & ex ijs primi sint, & altissimi fluminum maximorum ortus, si non conspicui, & saltem occulti, quibus profusa Spiritus sancti largitas significatur. Quid quæso aptius vel dici possit, vel cogitari, quã si cornu quo Amalthea maxima munerum diuinorum flumina ex alto in terras effundit, dicatur ægocerotis esse. Nam de hac tessera simul ipsius diuini cornu sublimitas simul profusa eius copia intelligetur, dum videlicet nos ducet ad summas illas rigẽtis Crystalli rupes, è quibus copiosissimæ aquæ magno & præcipiti impetu ad terras irrigandas effunduntur. Porrò dum paulatim nos fabula trahit, tandem eo adscendimus, vt ipsos altissimos montiũ vertices nihil aliud quàm terræ cornua esse cernamus. Cùm igitur ex his flumina, & riui, ex istis rursus læta camporum fertilitas, & largissima frugum omnium copia promanet, quis vetabit quo minus dicamus omnium fructuum vbertatem ex cornibus effundi, & illis quidẽ cornibus, quæ cornibus ægocerotis rectissimè denotẽtur? Nunc igitur si rectè supputes omnium rerum ordinem, & quæ dixi ad diuinam maiestatẽ transferas, annon mox vel inuito in mentem veniet, hæc omnia eius dona esse, qui ferebatur super aquas, dum mundus crearetur, & idcirco cornutam hanc montium altitudinẽ ipsius cornu esse, quo terras fœcundat, vel saltem effusionis, qua dona sua largitur, habere significationem? Cæterum non desunt, qui copiæ cornu ab Acheloi capiti refractũ dicant, idq; tandem ab Acheloo fuisse redemptum, dato cornu Amaltheæ. Mira sanè est, & perobscura hæc permutatio, nec liquet vnde Achelous Amaltheæ cornu acceperit, aut quid habeat omninò commune fluuius inter Acarnaniam & Aetoliam in mare sese fundens cũ Cretæa Iouis nutrice. Hactenus Goropius. Videtur itidem beatus ille Iobus ad commonstrandum ea bona, quæ post septem illos annos, quibus miserè diuexatus afflictusq; fuit ei concessa diuinitus fuerunt, nomina filias dedisse. Nam eiusmodi sanè appellationes eis indidit, quę rebus ipsis accuratè conuenirent. Ac primę quidem cognomentum Diei dedit, quasi iam ex profunda quadam nocte rerum aduersarum quibus vndique fuisset circundatus, dies illi clarissima illuxisset. Alteram Cassiam vocauit, quasi iam deinceps

Li. 13. hieroglyph.

inceps in fragrantia quadam & fruitione, bonorum degeret. Tertiam appellauit Cornu Amaltheæ, quasi posthac futurum esset, vt bonis omnibus afflueret. Quidam ex Aegyptijs, vt refert Natalis Comes, de cornu Amaltheæ tradunt in hunc modum. Aiunt enim Ammonem regẽ partis Libyæ, qui Cœli filiam ac Saturni sororem duxerat, cùm viseret regionem ad montes Ceraunios, reperisse virginem forma egregia Amaltheam nomine, cum qua congressus filium genuit, qui cùm postea forma & robore esset insignis, Dionysus fuit vocatus: Amaltheam constituit reginam propinqui loci: cuius loci figura cum esset cornu bouis similis, dictum est cornu Hisperidũ: ob fertilitatem verò regionis, quæ multiplices domesticorum fructuum arbores produceret, regio vocata est cornu Amaltheæ. Sunt denique qui perhibent caprarium quendam pastorem habuisse capram, cui Amaltheæ nomen esset: Ea cum terram cornu fodiendo aperuisset, hero suo thesaurum ostendit.

Lib. 5. mythol. ca. 13.

METAMORPHOSES.

Iupiter in hircũ mutatus.

IVPITER in hircum mutatus Penelopem vitiauit, vt meminit Iustinus Martyr in oratione ad gentiles. Ferunt verò etiam Mercurium in hircum mutatum ab eadem Penelope adamatum fuisse, eique Pana peperisse, qui inde hircipes fuerit, idest hircinis pedibus. Ferunt, inquam, eam, cùm apud patrem Icarium adhuc in patria Lacedæmone viueret, & in montem Taygetium ad inspicienda patris pecora egressa esset, conspectam à Mercurio, & adamatam & appetitam fuisse. Cumque ea alio modo potiri non posset, in hircum se ipsum transformasse, atque ita sub specie hirci cum ea ludentem & admissum, ex ea genuisse Pana, capite cornuto, barba & pedibus hircinis. Hinc Κλωποπάτωρ ipse Pan à Theocrito in Syringe nuncupatur, id est, ex patre fure natus. Mercuriũ enim furem, & furum præsidem poetę faciunt. De ipso verò Pane Higinus hanc recitat fabulam: Aegyptij sacerdotes, & nonnulli poetæ dicunt, cùm plures Dij in Aegyptum venissent; repente venisse Typhona acerrimum gigantem, & maximum Deorum inimicum, quo timore permotos Deos, in aliam, alios figuram se conuertisse, Mercurium factum esse Ibin, Apollinem auem, quæ Threijcia auis est, idest, grus, Dianam caro assimilatam, quibus de causis Aegyptios ea genera violari non sinere demonstrant, quòd Deorum imagines dicuntur. Pana autem in flumen se deiecisse & posteriorem partem effigiem piscis, alteram verò hirci fecisse, & ita à Typhone profugisse, cuius cogitatum Iouem admiratum, effigiem eius inter sidera fixisse. Metricè sic exponitur:

Pani natiuitas.

Deorũ variæ metamorphoses.

Olim Nili feris partibus, Deorum
Sancta cohors aderat cum gigas nefandus
Typhon insidias omnibus parauit.
Huic inimicitiæ, maior & simultas
Cum Dijs, & summo perstitit tonante.
Pan Deus Arcadiæ cum videret omnes
Per formas varias in fugam coactos
Fit caper, & piscis perfidumque lusit.
Ingenium cuius Iupiter stupendum
Admirans, astris fulgidis decorat.

Alij Apollinem in accipitrem, Martem in squamatum piscem, Dianam in silurum, Herculem in hinnulum, Vulcanum in bouem, Latonam in murem araneum, Bacchum in caprum immutatum tradunt.

MYSTICA.

Capra quid mysticè significet.

CAPRA propter fœtorem significat apud Theologos similitudinem carnis peccati, in qua Christus apparuit, quamobrem eiusdem caro dicitur cilicium, quia pęnam peccati pertulit, licet peccatum non admiserit; Caro enim eius mortalis fuit, & in pœna tantum, quia sine peccato est similis nostræ carni, iuxta illud Apost. *misit Deus filium suũ in similitudinem carnis peccati, vt de peccato damnaret peccatum in carne*, idest, vt per mortẽ eius destrueret nostrã mortem. Dicitur enim mors & Christi & nostra peccatum, quia est effectus, & pœna illius peccati, quod Adã perpetrauit. Dicitur autẽ Christus ciliciũ, quia hoc de pilis caprarũ, & hędorum fit, & per capram,

Christus dicitur cilicium.

pram, & hœdum propter fœtorem significatur peccatum. Sententia hæc est Bedæ in comment. in psalmum 34. Idem Beda Christi resurrectionem per Dauid pelle caprina coopertum significari asserit lib. 3. exposit. allegor. in Samuelem, explicans hoc sacræ scripturæ: *Tulit autem Michol statuam, & posuit eam super lectum, & pellem pilosam caprarum posuit ad caput eius, & operuit eam vestimentis,* & quæ sequũtur. De pelle pilosa, pelle caprarum, inquit, patet historia, quia puluillus erat de caprarum pelle consutus, qui intonsis pilis caput inuoluit in lectulo hominis mentiretur. Statua autem est imitatio veri, & viuentis, mortua pellis caprarum, mortui animantis exuuiæ. Tulit igitur Michol statuam, & posuit super lectum Dauid per fenestram dimissi, & occultè saluati. Didicit Ecclesia Iudæos æstimare dominum, qui in sepulchro positus sit, non Christum esse vitam, & veritatem, sed quasi simulationem veritatis & vitæ, dicentem, se Christum regem esse. Quem tamen ipse veraci resurrectionis, eo .n. more loquendi dicitur Ecclesia facere, quæ ab impijs facienda, vel facta testatur, quo in Leuitico scriptum est: *Ecce contaminabit eam sacerdos:* non qnia ipse lepram mundis afferre potuerit, sed eam quæ immundis inerat ostendere. Posuit & pellem caprarum pilosam ad caput statuæ Michol. Comperit in exordio sui Ecclesia, etiam illorum perfidiam, qui Dominum Saluatorem non solùm Christum negant, sed & peccatis grauatum, neq; à mortuis resuscitatum autumãt. Capram enim sæpè peccatoris, sicut & iusti typum ouem tenere, certum est. Pili quoque, qui fragiles, & externi corpori superfluunt, opera mortua, ac præ suæ densitate frequentiæ cunctis iam iamq; manifesta significant. Et pellem pilosam caprarum ad caput statua pro Dauid in lecto substitutæ collocant, qui carnem Saluatoris capitalibus peccatis quasi hispidam asseuerantes, & impuram dilato resurrectionis tempore dicunt hactenus lectulum sepulchri, in quem mortua descendit, tenere. Quam tamen statuam Michol vestimentis operit cùm huiusmodi perfidiam Ecclesia, postquam cognouerit, reprobat: post quam fidelibus suis ostendit, confestim præcipuis operibus, quæ nemo alius facere potuit, damnatam per omnia demonstrat & victam. Hæc ille: Et rursus ad hæc subsequentia verba: *Rursum Saul misit nuncios, vt viderent Dauid, dicens: Adferre eum ad me in lecto, vt occidatur, cumque venissent inuentum est simulachrum super lectum, & pellis caprarum super caput eius.* Prædicante, inquit, ab aduentu S. Spiritus Ecclesia Christum, miserunt principes Iudæorum qui diligentiùs viderent, quid crederetur de Iesu, Christus esset, an propheta, resurrexisset, an adhuc in sepulchro quiesceret, dicentes: pronunciate nobis præsentibus, quia non resurrexit mortuis, sed adhuc in terræ lecto iacens diem vniuersalis resurrectionis expectat, vt sic fides, quæ in eo est, extirpetur radicitus, & elimineturà mundo &c. Assimilatur capræ etiam Ecclesia Dei, vti ostendit D. Ambrosius in enarratione in psalmum 118. in hæc verba: *Denique salim interpretati sunt ipsum ascendentem.* Ille .n. verè ascendit, qui propria peccata deponit. Hoc igitur verbo purificatoriæ sanctificationis vsus exprimitur; vnde etiam benè in canticis ad Ecclesiam Christus dicit: *Dentes tui sicut grex tonsarum, quæ ascenderunt à lauacro, quæ omnes geminos creant, & infœcunda non est in eis.* Quod specie de capris dicitur, mysticè autem de Ecclesiæ grege. Nec vilia tibi videantur ista animalia. Audi quæ de his S. loquatur Spiritus: *Capillamentum tuum, vt grex caprarum, quæ reuelatæ sunt à monte Galaad. Dentes tui, vt grex tonsarum, quæ ascenderunt de lauacro.* Vides quòd in altis grex iste pascitur, audax in monte. Itaque vbi alijs præcipitia, ibi capris nullum periculum: vbi alijs periculum, ibi gregis huius alimentum, ibi cibus dulcior, ibi fructus electior. Spectantur à pastoribus suis dumosa de rupe pendentes, vbi luporum incursus esse non possunt, vbi fœcundæ arbores fructum integrum subministrant. Cernere licet vberi lacte distentas, super tenerã sobolem materna pietate solicitas. Ideò elegit eas Spiritus Sanctus, quibus cœtũ venerabilis Ecclesię compararet. Et vt mysticè audias: Capillamentum verbi est altitudo, & eminentia quædam iustarum animarum, quoniam sensus sapientis in capite eius. In altitudine enim cogitationis humanæ certum est esse sapientiam. Et quemadmodum tondentur capræ, vt superflua deponant, ita etiam tonsarum animarum gregem, hoc est, multarum animarum virtutes habet S. Ecclesia, in quo grege nihil possis insensibile reperire, nihil superfluum, quoniam fides sapientes fecit, spiritalis autem gratia ab omni superfluorum labe mundauit. Meritò igitur reuelatæ sunt animæ iustorum, & reuelatæ à monte Galaad, hoc est à transmigratione testimonij, eo quòd à Synagoga ad Ecclesiam testimonium cœleste migrauit. In hoc itaq; monte nascitur thymiama, resina, & cæteri odores, quos negotiatores illi Ismaelitæ, vt habes in primo libro testamenti veteris deferebant. Hos odores habet Ecclesia, quos mercatores ex gentibus congregati fide, & deuotione vexerunt. Itaq; sicut capræ bonis refertæ cibis, & solis calore vernantes, lauantur in flumine, & exultantes mundę surgunt de flumine, ita animæ iustorum ascendunt ab spiritali lauacro. Istæ sunt verè quæ geminos creant, in quibus non est infœcunditas aliqua virtutum, sterilitas vlla meritorum. Benè geminos creant, quia congeminant sensus suos. Hæc itaq; & alia Ambrosius. Et rursus in libro de

Peccatoris typus capra.

Ecclesia capræ assimilatur.

ini-

initiandis agens de myſterio veſtimentorum candidorum, quibus induuntur infantes, & quomodo Eccleſia hæc habens veſtimenta dicat in canticis: *nigra ſum, & decora.* Chriſtus, inquit, videns Eccleſiam ſuam in veſtimentis candidis, pro qua ipſe ſordida veſtimenta ſuſceperat, vel animam regenerationis lauacro mundam, atq; ablutam dicit: *Dentes tui ſicut grex tonſarum, quæ aſcenderunt de lauacro* &c. Non mediocris iſta laudatio primùm apta comparatione tonſarum. Capras enim & in altis paſci ſine periculo, nouimus, & in præruptis ſecuras cibum ſumere. Deinde cùm tondentur, deonerari ſuperfluis. Harum gregi comparatur Eccleſia multas in ſe habens animarum virtutes, quæ per lauacra ſuperflua peccata deponant, quæ myſticam fidem, & moralem gratiam deferant Chriſto, quæ crucem Domini Ieſu loquantur &c. Iam verò manſuetam, ac lenem atq; opem nobis ad amictum, & integumentum afferentem ouem à dextris Dei collocandam eſſe, diuinum oraculum ait, inquit Iſidorus Peluſiota ex interpretatione Iacobi Billij Prunæi: aſperum contrà, ac voraciſſimum, agreſtemque hœdum ad ſiniſtram abijciendum. Quibus verbis cædem vitæ ſignificantur, quæ congruentem vtraque ſibi ſtatum naniſcuntur, ac proinde alterum odio habeamus, ac deteſtemur, alteri mordicus hæreamus. Verba Euangelij ſunt: *Tunc ſegregabit eos ab inuicem, ſicut ſegregat paſtor oues ab hædis.* Quem locum D. Chryſoſtomus ſic declarat: oues ſunt homines iuſti propter manſuetudinem, quia ipſi neminem lædunt; propter patientiam, quia cùm ab alijs læſi fuerint, ſuſtinent. Et ſicut oues quando ligantur, aut tacent, aut in ſimplicitate balant. Sic & Sancti cum læduntur, aut tacent, aut certè in benignitate probati preces tranſmittunt ad Deum. Et ſicut ouis ad mortem ducitur, & non clamat, vita eius tollitur, & manſuetudo eius non immutatur: ſic & ſancti maledicuntur, & illi non contradicunt; dolorem ſentiunt, & clamorem non emittunt. Hædos autem peccatores dicit, quia in capris hæc naturaliter inſunt vitia, libido præ cæteris animalibus, ſuperbia, rixa, ſemper .n. ſe percutientes incedunt, & modò humero pulſante interdum cornu percutiunt; Item inuidi ſibi alterutro inuident, ſicut ſignificat Salamon de inuidis dicens: *Sicut capra, ſic aſpicit ruinam proximi ſui.* Item iactantes ſunt, & gloriantes, ſicut idem ſignificat Salamon dicens: *Tria ſunt, quæ ſecuriter ambulant, leo inter iumenta, gallus inter gallinas, & hircus præcedens capras.* Item capræ trahuntur multum concupiſcentia gulæ; propter gulam namque ſuam per ſaxa, & præcipitia ambulant, & ſuper præcipitia ſe ſuſpendunt. Item clamoribus ſuper omnia garrulæ. In omnibus his vitijs peccatores abundant, & ideo hædis ſunt aſſimilati. Adhuc quæro, quare non eorum ſimiles introduxit ætates dicens: Ita ſeparabit eos, ſicut oues ab hircis: aut ita, ſicut agnos ab hœdis? Videte verò quomodo volens oſtendere ſanctos perfectos in omnibus ponendos ad dexteram, & impios omninò infructuoſos ad ſiniſtram: Ideò ſanctos oues, impios autem hœdos vocauit. Quomodo agni, etſi natura manſueti ſunt, tamen non ſunt omninò fructiferi propter ætatem: fructum enim adhuc non habent lactis & lanæ. Item capræ, etſi malignæ ſunt ex natura, tamen ex aliqua parte fructiferæ ſunt per ætatem; lactis enim abundãtiores exhibent fructus. Hœdi autem & mali ſunt ex natura, & omninò infructuoſi ſunt ex ætate. Hœdum autem pro peccatore accipi paſſim, & alij Theologi, & SS. Patres aſſerunt, ac in primis Auguſtinus hœdum illum ſic accipit, quem frater filij perditi nunquam ſe accepiſſe ait, vt cum amicis ſuis epularetur. Similiter Beda explicans hoc Geneſ. *loquitur ad filium ſuum iuniorem, vade ad gregem, & affer mihi duos hædos,* hœdum accepit his verbis præfigurans carneum Saluatoris aduentum, in quo illos vel maximè liberaret, qui peccatis tenebantur obnoxij, ſiquidem in vniuerſis ſcripturis hœdi pro peccatoribus accipiuntur. Sic & D. Ambroſius in comm. in cap. 6. apocalypſ. explicans illud exod. *Præcepit Dominus filijs Iſrael, non coques hædum in lacte matris ſuæ:* per hœdum, inquit, vnuſquiſque peccator deſignatur. Mater hęc noſtra primi parentes fuerunt, ex quibus omnes procreari ſumus: Lac verò matris, vitia ſunt, quæ de originali peccato proceſſerunt: niſi enim originale peccatum fuiſſet, vitium nullum eſſet. De hoc matris lacte pſalmiſta loquitur dicens: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum, & in delictis peperit me mater mea.* Hœdus igitur in lacte matris coquitur, dum quilibet peccator vitiorum igne vſq; ad diem mortis ſuæ exuritur. Præcepit ergo dominus, ne coquatur hœdus in lacte matris ſuæ, ideſt, vt peccator non ſinat vſq; in diem mortis ſuæ ſe in peccatis permanere, ſed ante diem mortis ſuæ ad bona opera agenda reuocetur, ne pareat D. Bernardus oſtendens quòd hędos is paſcat, qui exterioribus ſenſibus eſt intentus in explicat. illius cantici: *paſce hædos tuos iuxta tabernacula paſtorum:* hœdos, inquit, qui peccatum ſignificant rectè aures, oculoſq; appellauerim, quoniam ſicut mors per peccatum in orbem, ſic per has feneſtras intrat ad mentem. In his paſcendis ſe occupat curioſus, dum ſcire non curat, qualem ſe relinquat intus. Homo ſi te vigilanter attendas, mirum eſt, ſi ad aliud vnquam intendas. D. Gregorius verò in explicatione eiuſdem ſententię, per hœdos, inquit, immundæ cogitationes deſignantur; per tabernacula paſtorũ, conuenticula hæreticorum (aliàs malorũ) exprimuntur. Qui ergo pugnare neſcit,

Cap. 7.

Eccleſia quomodo capræ comparetur.

Matth. 25.

Hœdi quomodo peccatoris ſint typus.

Capræ guloſæ.

Lib. 2. quæſtion. Euãg.

Quomodo intelligendum, hædũ coqui in lacte matris ſuæ.

Hœdi immundas deſignat cogitationes.

scit, iuxta tabernacula pastorum hœdos pascit, quia quisquis obsistentibus tentationum gladijs viriliter non resistit immundas cogitationes, quasi hœdos lasciuos in corde nutrit, & efficitur ei etiam similis, qui à fide recedit. Accipitur verò etiam hœdus in bonam partem, vt ostendit in primis D. Ambrosius per duos illos hœdos, quos Diuus Chrysostomus in hoc eodem Psalmistæ loco hircos interpretatur eos, qui ex gentibus pro nomine Christi sunt passi. Aliàs pro libidine accipitur sicuti abundè in oue ostensum est, vbi de vsu in sacrificijs Hebræorum, & inter alios etiam docet Diuus Hieronymus explicans illud Amos: *Et ecce vir stabat super murum adamantinum, & in manu eius adamas*, & cætera. Cum enim dixisset, quos murus adamantinus, & ipse adamas denotet, addit à nullo superari posse, solo tamen mortiferæ libidinis calore dissolui: hæc enim sanguinis hircorum, & ipsius hirci dici esse naturam, vt sit ad libidinem calidissimus, & quod edomare nequeat, solum illius dissoluere cruorem. Quomodo verò etiam hirco designetur princeps superbus, peculiariter verò Alexander Magnus, abundè etiam in oue est demonstratum ex Hectore Pinto.

BROBLEMATA.

HÆDORVM à lupi faucibus ereptorum caro cur cæteris iucunditate saporis præcellere crederetur, diximus in oue ex Plutarcho. Quærit verò etiam Antonius Ludouicus Medicus Olyssiponensis; Cur in ferocientibus capris os spumescit? An quia propter furorem accenso calore multus aer ingrediatur, qui refrigeret, quo permixto humori, calido agitante, soluto, spumarum ortus vindicatur.

Li. 2. probl. sect. 3. probl. 30.

Ferocietib. capris cur spumescatos.

EPITHETA.

CAPRÆ epitheta sunt, amans saxa, Ouidio, ὀρεσσινόμος Hesiodo, Cyniphia, distenta lacte, dumiuaga, felix pecus, frondipeta, cornupeta, cornipes Catullo, dictæa Virgilio, gracilis, hirsuta, hita, intonsa, lasciua, olida, pauida, petulca, rorans lacte, querula, sequax, sima, Tegeatis, timida, trux Claudiano. *Eripiunt trucibus cortynia capris cornua.* Villosa, vrens culta, omne enim quod momorderint, vrunt, inquit Seruius. Hirci epithetum est leuis apud Horatium in epod. Plura numerantur à Rauisio Textore sine authorum nominibus, quæ licet à recentioribus tantum pleraque vsurpata putem, adscribam tamen. Annosus, auidus, barbiger, celer, cinyps, corniger, dux pecoris, grauis, hirsutus, horricomus, imbellis, immundus, olens, olidus, piger, procax, saliens, setiger, vagus, vilis. Capri etiam seorsim epitheta hęc reperio. Vir gregis. Virg. albus, Horat. bicornis, Ouid. Libidinosus, Horat. setiger Silio, & prætereà, apud Textorem, bifrons, hirsutus barbiger, toruus, corniger, lasciuus, acer, olidus, fędus, immundus, τράγος ὁ ληβαίτας, Antiphan. τράγοι αἰγιβάται Pindaro. Epitheta hœdi sunt, petulcus, lasciuus, lasciuum pecus, Mart. Apud Rauis. leguntur etiam ista, tenellulus, petulans, vagans, corniger, mollis, lactens, pinguis.

COGNOMINATA.

Denominata.

FREQVENS apud Græcos Homerum, Orpheum, Pindarum, & Nicandrum, cognomen Iouis αἰγίοχος, vel αἰγιόχος, quòd à capra, vt suprà diximus, enutritus fingatur: de quo ita etiam Lactantius: Cretici, inquit, Iouis quid aliud, quàm quomodo aut sit subtractus patri, aut nutritus ostendunt? Capella enim Amaltheæ Nympheæ, quæ vberibus suis aluit infantem, de qua Germanicus Cæsar in Aratæo carmine sic ait:

Lib. 1.

Illa putatur
Nutrix esse Iouis si verè Iupiter infans
Vbera Cretææ mulsit fidissima capræ,
Sidere quæ claro gratum testatur alumnum.

Amalthea capræ corio Iupiter cõtra Titanas ſcuti vice vſus.

Huius capellæ corio vsũ eſſe pro ſcuto Iouem contra Titanas dimicantem Muſęus author eſt, vnde à poetis αἰγίοχος nominatur. Hactenus ex Lactantio. Higinius verò: Euhemerus, inquit, Aegan quandam fuiſſe Panos vxorem, eam à Ioue compreſſam peperiſſe, quem viri ſui Panos diceret filium. Igitur puerum Aegipana, Iouem verò Aegiochum dictum &c. Scribunt Græci Grammatici, quod poſt Iouis natiuitatem ipſe ſit in Creta à capra inuentus, quę illi τὴν ὀχὴν, id eſt, nutrimentum exhibuit poſtquam occultatus fuiſſet, ne eum Saturnus pater vorarer, cuius capræ cornu ſit Amaltheæ datum. Vel Iupiter Aegiochus appellatus eſt, quòd ægida haberet, hoc eſt, capellæ pellem, quæ illum ablactaſſet. Effingebatur verò ęgis eius ex materia precioſa ad caprinæ pellis ſimilitudinem. Sunt qui à Vulcano in Iouis gratiam, factam dicant. Alij, inter quos Harpocratiõ, ęgidas eſſe volũt nexus, & plicaturas è coronis, & rectia coronis implicata, atque hinc ſunt, qui nomen Aegiochi deductum eſſe opinentur. Sed magis veriſimile videtur, vt ſcribit Varinus, Iouem Aegiochum nuncupatum à ventorum, & turbinum conuerſionibus, quas ipſe Iupiter cõmoueat græcè ægidas, & catęgidas appellatas, vt ex ijs patet, qui meteora ſcribunt, & interpretantur. Phornutus ἀπὸ τοῦ ἀίσσειν αἰγίοχον dictum putat, quòd ſcilicet impetu feratur. Hæc de Aegiocho Ioue omnia ex Gyraldo. Similiter Cælius phyſica allegoria, inquit, Iouis & Palladis ægida interpretamur, quando eo nomine procellas, affectionesq; in ſublimi cõtingentes intelligimus, quæ catægides nuncupantur, & ægides, ſed & æges. Siquidẽ Iupiter ſit aer, vbi id genus formidoloſa concipi ſolent: Ad quem Pallada etiam referunt eruditiores. Seruius ægidem ait eſſe munimentum pectoris æreum à Vulcano fabricatum habẽs in medio Gorgonis caput &c. Hoc ſi in pectore hominis fuerit, ſicuti in antiquis Imperatorum ſtatuis cernimus, lorica vocatur: Si verò in pectore numinis, nam & ſcutum Iouis, & Palladis ab Homero ita appellatur, ægis dicitur. Iuno autem peculiariter apud Spartanos αἰγοφάγος vocabatur, quòd apud eos capræ illi immolarẽtur. Pan verò capripes à poetis cognominatus eſt, à græcis αἰγομελὴς, & αἰγίπαν. Dicitur & Semicaper Deus ab Ouid. in Faſt. & Metamorph. vt eſt in illo: *Sunt oculis Nymphæ, Semicaperue Deus*. Heſychius ait & κεροβάτην dictum fuiſſe, ſiue quod cornua habebat, quaſi κερατιβάτην, vel quòd baſin haberet corneam, ideſt, pedes. Scholia in Ariſtophanis ranis κεροβάτην, vel quòd baſin haberet cornua incedit, vel à cornu, ideſt, vngulis hircinis: nam inde αἰγιβότην quoque, & τραγόπουν dici. Didymus ſimiliter exponit, vt nos iam cum Gyraldo ex Heſychio, quoniam, inquit, inferiores partes hirci habet, ita vt pedum cauſa κεροβάτης vocetur: Sed de Panis forma ſuprà dictum eſt. Nico meretricula capra vocata fuit, teſte Athenæo, quòd mercatorem Thallum fortunis omnibus exhauſiſſet, & thalis, ideſt, oleæ ramis, terminibus, fronde capræ libenter veſcantur. Suidas illam Nanion appellat, ſed fallitur, ſicuti & Cælius eum ſecutus: nam mox poſt Niconis mentionem de Nanio agit Athenæus. Hanc Niconem cùm Python quidam amator olim deſeruiſſet, & ad Euerdin obeſam animum tranſtuliſſet, poſtea verò rurſus illã acceſſeret, vt fit, dixiſſe ferunt puero, qui accibat: nunc Python expletus ſuilla carne ad capram denuò reuerti poteſt? Vetus comœdia notat Polyagrum quendam vxorem habuiſſe, quam ob immenſum quæſtum cęleſtem capram vocaret, vt teſtatur Plutarchus in comm. de audiẽdis poetis, his verbis: εὐδαίμων Πολύαγρος οὐρανίαν αἶγα πλουτοφόρον τρέφων, ideſt, Fortunatus Polyager (multorum agrorum poſſeſſor) cęleſtem capram opes adferentem alens. Caprarios, & Caprilios Varro à capris dictos fuiſſe aſſerit. Interpres tamẽ Plutarchi in Publicola Caprarios vertit eos qui à capris cognomina ſumpſerunt, & legimus Caium Cæcilium Metellum Caprariũ Conſulem fuiſſe cum C. Papirio Carbone. Cur verò à capris cognomentũ inditum ſit Columella tetigiſſe mihi videtur, his verbis: Caper flaccidis, & prægrauantibus auribus, exiguo capite habetur optimus, hinc familię Romanę cognomen deductũ eſt, quod priùs in eã gente aures haberet deorſum pendentes. Tiberius Imperator Caprineus quandoque cognominatus eſt, vt teſtatur Suetonius de luxuria, & libidine eius loquens: In ſyluis quoque, ac nemoribus, inquit, paſſim venereos locos commẽtus eſt, proſtãteſq; per antra, & cauas rupes ex vtriuſque ſexus pube Paniſcorum, & Nympharum habitu, palamque iã & vulgato nomine inſulę abutentes Caprineũ dictitabat. Quo loco Beroaldus iocoſo, inquit, nomine Caprineus vocabatur Tiberius tanquam vocabulo deducto ab inſula Caprearũ, quo ſeceſſu oblectabatur: cũ tamen poſſit referri ad olentem naturam caprarum, quas obſcœnitate imitabatur. Dictus itidẽ eſt & hircus vetulus, quod innuit idem Suetonius his verbis: Fœminarum quoq; & quidem illuſtriũ capitibus quãtopere ſolitus ſit illudere, euidentiſſimè apparuit Malloniæ cuiuſdã exitu: quam perductã, nec quicquam ampliùs pati cõſtantiſſimè recuſantẽ, delatoribus obiecit, ac ne ream quidẽ interpellare deſijt: Ecquid pęniteret, donec ea, iudicio relicto, domũ ſe arripuit, ferroq; trãſegit, obſcænitate oris hirſuto, atq; olido ſeni clarè exprobrata. Vnde nota in Atellanico exordio

Iupiter cur αἰγίοχος dictus.

Aegis quid ſit, & quomodo fiat.

Panis epitheta à capra deducta.

Li. 13. cap. 19.

Lib. 2. c. 2. de re ruſt.

Lib. 8.

Tiberius Caprineus dictus, & hircus vetulus.

proximis ludis assensu maximo excepta, percrebui, hircum vetulum Capreis naturam ligurire. Quæ verba de hirco animali cùm dicerentur in fabula illa Atellana, qui naturam caprarum ligurihat, festiuiter, & tempestiuiter in Tiberium translata sunt, atque deflexa tanquam & ipse foret ille hircus vetulus, qui naturam liguriret capreis, hoc est, lingeret tanquam cunnilingus fæmineos cunnos. Cui verò Caius Caligula Tiberij successor ijdem Romanis capra diceretur, longè alia est ratio, quia videlicet valdè erat hirsutus, quod innuit idem Suetonius inquiens: *Quare transeunte eo prospicere ex superiore parte, aut omninò quacunque de causa capram nominare criminosum, & exitiabile habebatur*. Quem quoque locum commentans idem Beroaldus; id conuitium, inquit, Caius ad suam contumeliam trahebat, cùm esset ipse hirsutus instar capræ. Seneca dixit ceruicem Caligulæ fuisse obsessam non pilis, sed setis, vt ἐμφατικοτέρως signaret hominis versutiam: Sic & Damianus Marcellinus Iulianum Imperatorem cùm & ipse esset hirsutus, appellatum fuisse tradit à carptoribus capellã, tanquã & ipse setoso corpore repræsentaret hirsutias setarum caprinarum. Cælius verò Iulianum Cæsarem sic à Constantij Imperatoris aulicis per ludibrium vocatum fuisse scribit. Martialis etiã falsè, ac festiuiter Aedilum quendam cynædum, cùm veheretur lectica, & seruos suos captos vocaret, ipse verò ex nimio pruritu factus esset ficosus, caprificum vocat:

C. Caligula capra dictus.

Iulianus capella dictus.

Li. 25. cap. 17.

Gestari iunctis nisi desinis Aedile capris,
Qui modò ficus eras, iam caprificus eris.

Lib. 4. epig. 52.

Salsè item Phryne meretrix cænans cùm hircoso amatore sublatã phorinen porrexit, & hanc, inquit, κατάτραγε, ludens in voce τράγε, quæ *arrode* significat, & *hirce*, author est Athenæus: Est autem phorine olfactorius fasciculus florum, & herbarum suauiter olentium. Denominata modò ἀπὸ τῆς αἰγὸς, & à latinorum capra, varia tum rerum naturalium, tum artificialium reperimus. Cur in primis Aegira vrbs hinc denominata fuerit in hæc verba docet Pausanias. Cùm Sicyonij comparato exercitu agrũ inuasuri essent, intelligerentque Hyperesienses nullo se pacto pares illis numero, & viribus futuros, capras omnes, quæ intra fines erant, in vnum coegerunt, adligatasque ad còrnua faces intempesta nocte accendere. Hostes ignes eos esse ab auxiliaribus Aegiratarum suspicati, retrò agmen agere. A capris itaq; mutato veteri nomine vrbs Aegira est appellata. Polyægas Plinio insula est à caprarum similiter multitudine dicta. Capraria, Ptolomæo insula inter Italiam, & Corsicam. Hanc Græci Aegilon vocant, Plinio authore, cuius hæc verba: *Capraria insula in mari Thusco, seu Ligustico capris abundans, quam græci Aegilon dicunt*. Meminere huius etiam Pomponius, & Rutilius. Capraria hodie adhuc dici autumo. Alia est Aegilla, vel Aegyla apud eundem Plinium: Etsi Sibontinus Aegimurum falsò ob nominis similitudinem caprariam esse tradidit, vt apud Pliniũ annotauit Hermolaus: nam Agimurus, siue Agimorus insula est Libyæ, vel vt alij ante Siciliam, & Africam, vt videre est apud Stephanum, & Strabonem, Pliniumque. Castrum CAPRARIA, habet in Gallia, Greg. Turonensis Histor. 3. & Aimoinus 2. Plinio vna ex Fortunatis insulis, quam Niger putat CASPERIAM, κασπερία Ptolomæi esse, & eandem Forte ventura interpretatur. Circa Balearides est quoque Capraria insula, eidem Plinio. Hæc hodie Cabrera. Sunt & Pullariæ, Plinio, insula iuxta Istrorum agrum. Blondus Caprariam etiam dictam scribit, in eaque Iustinopolim conditam à Iustino Imperatore, tradit, sed Ortelius hoc negate antiquam inscriptionem dicit. Cęterũ idem Ortelius in Iustinopolis, Vrbs, inquit, est Istriæ maritima, quam Blondus scribit à Iustino Imperatore cond tam, & ab eo nominatam: In peninsula, quam Plinius Caprariam, & Pullariam vocat. Villanouanus in suo Ptolemæo, & Vergerius in Munsteri cosmographico opere putant hanc vrbem Aegidam à Plinio appellari. Horũ vltimorum sententiam confirmat antiqua inscriptio huius loci, quam Volaterranus profert lib. 4. geographiæ, in qua Aegædis insula vocatur. Hodie Cabo d'Istria nominatur. Marcus Varro à capris feris propter Italiam Caprasiam insulam nominatam esse tradit, à quibus ortæ sint capræ, quas alimus, quo tamen loco cùm Gesnero pro Caprasia legerim Capraia: Nam aliàs Caprasia Plinio Padi fluminis ostium est, quod nunc vulgò, teste Nigro, Magna Vacca nuncupatur. Αἰγίνα ψ insula quædam Peloponnesi, vt ait Hesychius, Stephanus verò in voce Aegilia, Αἰγιάλειαν insulam inter Cretam, & Peloponnesum facit. Αἰγοῦσα Libyæ insula, quam Afri Catrinam vocant, teste Stephano, Gesnerus probat vt scribatur per σ duplex, quia & Aegussæ Plinius meminit. Capriæ, vel Capræ insula vltra Surrentum Campaniæ vrbem circiter octo millia passuum, nobilis coturnicum multitudine, quæ ex Italia volantes illic autumni principio capiuntur. Stephanus Caprienen vocat, ibique natum Blæsum Capriatam Poetam scribit. Nobilis fuit insula, teste Plinio, Tiberij principis arce. Est & Caprea lacus in Pamphilia ingens, aquis marinis repletus, à quibusdã Palus Caularitis dicitur ab influẽte amne, vt Niger scribit in

Phorine quid.

Lib. 13.

Aegira cur sic dicta.

in Achaic.

Coturnicũ copia vbi & quando, & vnde.

Niger cõm. 1. de Asia.

commentario de Asia. Aegeum vel Aegæum mare Græci αἰγεῖον vel αἰγαῖον πέλαγος dicunt, vel αἴγεια θάλασσα, vel αἰγαῖος πόντος: Scribunt autem plerique penultimam per αι, paucissimi per ει. Sed cur sic dictum sit alij aliter referunt. Varro quidem inquit: *A capris nominauerunt Aegæum pelagus.* Quomodo autem à capris nomen inditum, Plinius explicat, inquiens: *Aegæo mari nomen dedit scopulus inter Tenedum, & Chium veriùs quàm insula, Aex nomine, à specie capræ, quæ à Græcis ita appellatur, repentè in medio mari exiliens.* Solinus hoc saxum Antandrum nominat, quod procul visentibus capræ simile credi ait. Festus sic dictum ait, quòd crebræ in eo sint insulæ, quæ procul aspicientibus caprarum imaginem referant. Alij ac inter eos in primis Artemidorus magnos fluctus caprarum vocabulo αἶγας vocari ex Homero docent, qui λάβρος ἐπαιγίζων dixit, idest fortis caprizans vel vndosus: Αἶγις καὶ καταιγὶς ventus est, turbo vel procella & αἰγίζω non solùm est capras pasco, verùm etiam vehementius flo significat. Ait & idem Artemidorus mare omnium tempestuosissimum ideo vocari ægeum, quod fluctibus & nauigandi periculo sit terribile; cuius etiam Dionysius poeta meminit circa, Sporades insulas scribens Aegæum pelagus suis fluctibus resonare, nec vllum esse alium maris meatum, cuius vndæ altiùs, & vehementiùs agitentur, quod & Suidas, & Varinus testantur, & Statio *spumiger Aegon* vocatur. Eustathius esse ait, qui hoc mare dictum volunt ab Aegæone, cuius in Iliade meminit Homerus, vel ab Aegis loco Bœotiæ, in quo poeta Neptuni equos quiescentes facit. Alij rursum dictum malunt ab Aegeo Thesei patre, qui in illud mare se præcipitarit ab arce in Aegis insula: sic enim Etymologus sentire videtur. Stephanus verò Caryston Euboeæ insulæ ciuitatem vocari etiam olim Aegæan dixit, ab Aegone loci domino, & ab hoc etiam mare Aegæum. Sunt etiam qui Aegeam Amazonum reginam in eo perijsse referant. Theophrastus in fine libri 9. histor. plant. Aegas Eubææ vrbem Septentrionem versus memorat, fuereque aliæ plures Aegæ, de quibus consule Stephanum, & inter cæteras Aegæ Macedoniæ, quibus à capris nomen fuisse Gesnerus non dubitat, cum Μηλοβότειρα quoque cognominarentur, & insula iuxta Euboeam cum templo Neptuni, vt annotat Strabo, qui ab Euboicis Aegis mari Aegæo nomen inditum, verisimilius putat. Achaicæ verò Aegæ hoc tempore, inquit, desertæ incolis sunt, vrbem habent Aegenses. Aegion satis incolarum habet, quo in loco Iouem à capra lactatum scribunt. Hoc autem mare Aegeum inter Hellespontum est & Tenedum vulgo hodie Archipelago dictum. Porrò Aegæus sinus est & fluuius circa Corcyram, teste Varino; Campus verò Aegæus circa Phocidem est, quem Aegas fluuius alluit, vt Eustathius tradit in Dionysium. Est & Aegos Chersonesi Thraciæ fluuius (vbi etiam Stephanus Aegas oppidum esse meminit) apud Strabonem, vt quidam scribunt. Gesnerus genitiuum putat esse ab αἴξ, & addendum ποταμός, idest, fluuius. Aegates promontorium Aeolidis Artemidoro αἴξ dicitur in nominatiuo. Αἰγιαλὸς est littus maris arenosum propriè, & calculosum, Grammatici etymon adferunt ἀπὸ τοῦ δίκην αἰγὸς ἅλλεσθαι, quod capræ instar saliat, ab insultu fluctuum scilicet. Eodem nomine dicebatur maritimus quidam tractus, siue latus Peloponnesi à Sicyone ad Elidem vsque, fuereque & alij huius nominis loci, ac præter cæteros vnus in Paphlagonia, vt Varinus scribit. Αἰγίλιψ locus exponitur altus, arduus, asper, sic dictus, vt ait Suidas, ὥστε ὑπὸ τοῦ ὕψους, καὶ τὰς αἶγας λείπεσθαι αὐτῆς ἐπιβαίνειν, idest, quòd à capris relinquatur, quòd præ altitudine conscendere non possint; non satis aptè tamen dicitur latinè petra relinqui à capris, inquit H. Stephanus, hac in significatione, pro, eius fastigium eas non posse assequi, & attingere. Græci autem dicunt, inquit, nos ἀπολείπεσθαι cum genitiuo de eo, quod nequimus assequi. Posset verò & simpliciter assequi, relinqui, vt sit petra, quæ à capris relinquitur, idest, à qua capræ recedunt, cùm ea vident se non posse conscendere. Alij, teste Varino Αἰγίλιπα πέτραν exponunt eam, quæ nihil producat, vt quam capra depasta reliquerit, corrumpit enim, & omnia infœcunda reddit morsu suo. Alij τὴν τὰς αἶγας λιπαίνουσαν, idest, capras saginantem: possunt enim etiam in saxosis, & asperis locis capræ commodè pasci. Aegilops auenæ quoddam genus est, inquit Gorræus, quod specialiter latini festucam appellant. Spica illi ante messem decidit, ita, vt spicilegij tempore spica ipsa inanis, & orba grano, vanescensque culmus quasi festuca reperiatur, vnde illi à latinis festucæ nomen inditum verisimile est. Eamque ob id Virgilius sterilem auenam appellasse videtur hoc versu:

Infelix lolium, & steriles dominantur auenæ.

Sic autem fortassis dicta est Græcis, quod illita cum farina herba τῷ Αἰγίλωπι oculorum vitio medeatur. Hæc ille. Cuius sententiam Henrico Stephano comprobare videtur hic Theophrasti locus de pestibus frugum ante Virgilium hæc scribentis. Καὶ ὅσα δὴ συγγεινᾶται καθ' ἕκαστον σπέρμα, οἷον αἶρα, καὶ αἰγίλωψ ἐν πυροῖς, καὶ κριθαῖς, idest. Et quæcunque nascuntur vnà cum vnoquoque semine, vt lolium, & Αἰγίλωψ in tritico, & hordeo. Dici autem

Aegæũ mare cur sic dictum.

Αἰγίλιψ locus quis.

Aegilops quid.

Lib. 5. de caus. Plant.

tem αἰγίλωπα, quòd sui nominis morbum sanet, etiam Dioscorides testatur est. Attamen cùm Plinius auenam græcam (sic ægilopa etiam vocare Gesnerus asserit) cui non cadit semen, & non nisi post annum ex semine suo gignitur, vere pilosum dicat habere folium lolij instar, non tamen, vt illud, pingue, immitem aspectu &c. Hinc etiam fortè ægilops dici meruerit, quemadmodum & oculi vitium inde dictum videri potest; nam Iouis, aut Palladis ægida poetæ horrificam, terrificam, & iratam cognominauerunt; eandemque ob causam arbor ægilops fortasse nomen habet, cùm glans illi subtristis, horrida, echinato calice, cibo inepta & cæt. Aegylops autem sonat caprinum oculum à vitio oculi, quod capris ferè proprium, & perpetuum est. Gorræus ait apostema esse inter maiorem oculi angulum, & nares ruptum atque exulceratum (antequam enim disruptum exulceretur αγχίλωψ, inquit, vocatur authore Paulo) quod aliquando neglectum paruam fistulam aperit, per quam pituita assiduò destillat. Est præterea Theophrasto αἰγίλωψ herba, quæ hordeum enecat. Plinius hanc quoque festucam vocauit, quòd cum superiore eadem sit, vel saltem eandem esse crediderit: Enecat, inquit, hordeum festuca, quæ vocatur ægilops. Sed & Galenus scribit festucam, quæ græcè dicatur αἰγίλωψ, in hordeo frequentiorem erumpere, præcipuè cùm imbecillius semen diutius humo conditum infelici exortu natum adoleuerit. Est denique ægilops Hesychio, & Varino πόα τις ἐμφερὴς σαχύι. Idem Varinus Aegitallum herbæ genus esse ait. Suidas verò, atque alij auem de qua mox, & saltationis genus fecerunt. Salix à Thurijs, vt Hesychius annotat αἴγιλιψ vocabatur, & αἰγίπυρος eidem herbæ genus, sed fortè αἰγίπυρες scribendum, vt Varinus habet, plantam esse spinosam scribens, vel herbæ genus folio lato, lenticulæ simili, colore glauco, vlceribus inflammatis vtilem. Videndum, inquit Gesnerus, an sit anchusę, vel tribuli potius aliquod genus: fieri enim potest, vt imperiti Grammatici diuersas herbas confuderint. Meminit αἰγιπύρυ Theocriti, & Aristophanis Scholiastes, cuius hæc sunt verba: Dionysij sacerdotem, vt Eupolis inquit, ægipyron existimate, hoc est, pyrrhon, rubicundum, eo quòd herbæ huius flos, Demetrio teste, valde rubeat: τὸ γὰρ ἄνθος ἔχειν φησὶ Δημήτριος ἱκανῶς ἐρυθρόν. Aegoceron inter nomenclaturas Dioscoridi ascriptas, & apud Syluaticum fœnugræcum est: Syluaticus etiam trifolij speciem interpretatur. Idem est ægoceras, vt habet Plinius, & Galenus in glossis Hippocratis, quibus testantibus etiam alio nomine buceras vocatur, quod siliqua corniculis sit similis. Apud Hesychium non rectè scribitur αἰγίκεραν, & τηλῆς pro τῆλις. Αἰγόνυχος, vel αἰγώνυχοι Hesychio etiam herbæ est genus, Plinius, & synonyma Dioscoridi attributa λιθόσπερμον interpretantur, causa nominis in seminis duritie, quam rectiùs tamen ad lapidem quàm ad vngulam, inquit Gesnerus, referas, cùm fragilis sit, non, vt in asparagi semine, cornu vel vngulæ instar lenta, & contusilis. Αἴγιλλος Suidæ herbæ genus, apud Varinum per λ simplex scribitur, & forte αἴγιλις scribendum: ægilides enim optimæ, iscades sunt, vt scribit Philemon in Atticis nominibus, referente Athenæo. Αἰγυλὶς verò Etimologo λυγος est, idest, vitex. Aegynos inter nomenclaturas Dioscoridis cicuta est. Tithymallon nostri, inquit Plinius, herbam lactariam vocant, alij lactucam caprinam &c. Et alibi: lactucæ, inquit, sponte nascentis primum est genus eius, quam caprinam vocant, qua pisces in mare deiecta protinus necantur, qui sunt in proximo. Hæc Dioscorides vltimo inter Tithymallos verbasci folijs attribuit. Rutam caprariam vocant recentiores eam, quam communiter herbarij Galegam vocant. Cur autem caprariæ cognomen sibi adsciuerit, explicatum non reperio. Ab effectu, & viribus potius, quàm ab odore (nullus enim huic odor rutę) rutæ nomen inditum est; siquidem contra venena est efficacissima. Mænardus non rectè suspicatur, inquit Gesnerus, polemonium esse, rectiùs Fracastorius onobrychin putauit, Cæsalpinus Hetruscis vulgò capraginem dici scribit. Est itidem obscura ratio cur ficus syluestris, quam Græci ἐρινεόν vocant, caprificus dicatur. Caprifolium, & Matrisylua herbarijs vocatur, frutex in syluis potissimùm proueniens, vnde tum ob hoc, tum quòd vicinas plantas vinciat vulgò nobis vincibosco nuncupatur, Hermolaus περικλύμενον Græcorum esse arbitratur, cui scilicet ægine nomenclatura etiam à capris facta, apud Dioscoridem tribuitur, Germanis geitz, blatt, idest, caprifolium, quod scilicet capræ eius esu delectentur. Capræ lien malua secundum magos inter nomenclaturas Dioscoridis legitur. Ligustrum, quod multi phillyream Dioscoridis arbitrantur, Germanorum quidam geitz holtz, hoc est, lignum caprinum, teste Gesnero vocant. Est & alia herba syluatica flore candido, muscoso, odorato, oblongo, & barbæ quandam referente speciem, quam recentiores quidam in suis plantarum historijs germanico nomine geiszbarth appellant an hircina diuersam, Galli etiam barbe de chieure similiter dicunt, nonnulli ad differentia tragopogi, ægopogon vocant, adduntque pratense, vt ab vlmaria distinguant, quam ægopon syluarum nuncupant aliàs communiter regina prati dicitur Gramen culeatum aliqui vulgo capriolam vocant, quòd capris grato sit pabulo, vt testatur Ruellius.

L.8.hi.c.8.

L.18.c.19.

Aegithalus quid.

In ranis.

Aegoceron quid.

Rutæ capraria quæ.

Li.15.epistol.vlt.

Author historię omnium plantarum duo grammis mannæ genera depingens, alterum eorum priuatim capriolam, & sanguinellam nominari asserit, & quibusdam ischæmon Plinij credi: gignitur, inquit, sponte in plerisque Italiæ, Germaniæ, Bohemiæ locis incultis. Goritienses tamen, & Carinthij serunt, iuba eius, vt milij, effusa, minùs tamen densa, nigricans, in spicas dissecta, longas, & tenues semen ferentes, ab vna tantum parte; milio minus, oblongum, quod in pilis à glumarum, & vtriculorum inuolucro purgatum, candidum est oryzæ modo, eo Bohemi cum iure pinguis carnis vescuntur, & sic paratum suaue, & gratum edulium esse prædicant. Gramen etiam apud Græcos ægicon cognominari constat. Gesnerus reprehendit illorum opinionem, qui loti, siue trifolij prætensis genus maius, durius, & acutioribus folijs cytisum esse putant, eò quòd loto simile folijs, & capris gratum sit, vnde, inquit, nostri geit zklee, idest, caprinum trifolium vocant. Hesychius, & Varinus αἰγιονόμως, animalia esse dicunt sic dicta, sed, quę sint, non explicant. Apud eundē Varinum, & Etymologū αἰγίλωρος scribitur per αἴλωρος Græci ægothelan παρὰ τὸ ἐξ αἰγὸς τεθηλακέναι, deducunt quod capra sugat, vnde similiter apud latinos caprimulgi nomen obtinuit à mulgēdi capris, vt ex Plinio diximus, auis est teste Aristotele, montana, magnitudine paulo maior, quàm merula; minor, quàm cuculus. Alia est quæ ægithalus Aristoteli dicitur, quam Theodorus parum reddidit, nam ægithalus non à capra nomen habet, sed ab impetu fortassis, quo in volatu vtitur; nam & ægida flatum impetuosum esse suprà dictum est: Alia rursus est ægithus dicta, auis minima, quam Gaza alicubi salum vertit, hanc Bellonius linariam esse credidit, hoc est, nostrum fanellum. Αἰγώλιος, interprete eodem Gaza, Aristoteli vlula est. Apud Macedones aquila, vt Etymologus & Varinus scribunt αἰγίποψ dicebatur, fortassis quod capræ esu in primis delectetur, mirum enim est, quantopere carni caprinæ inhiet, vt notum est ex hoc Iuuenalis:

Aegothela auis quæ, & qualis.

Aegithus auis.

Aquila αἰγίποψ dicta, quibus & cur.

Satyr. 14.

Sed leporem, & capram famulæ Iouis, & generosæ
In saltu venantur aues tum præda cubili
Ponitur, inde autem cùm se matura leuabit
Progenies, stimulante, fame festinat ad illam,
Quam primò rupto prædam gustauerit ouo.

Aegypion cur vultur dictus.

Aegocephalus.

Innuit poeta ea in posterum pullos esca affici, quam à matre positam, oblatamq; simul atque oui putamine effracto exclusi sunt, primò delibarunt. Quidam Grammmaticorum ægypion vulturem interpretantur, atque ita dictam esse opinantur ἀπὸ τοῦ ἀΐσσω, idest, irruo, & cum impetu inuado. Aegocephalus auis Aristoteli liene omninò carens, à Gaza capriceps redditur. Inuenio & apud Albertum auem, quæ caput caprino simile habet, latinè vocari apud vulgus caprum hirundinis. In Scothia anseris quædam species capricalca vocatur, vel capricalce, & est denique apud Germanos, teste Gesnero, quædam auis à voce himmalgeisz dicta, idest, capra aerea. Αἰγόφθαλμος gemmæ nomen est apud Plinium, caprino oculo similis. Lemniam terram σφραγίδα αἰγὸς, hoc est, sigillum caprę appellabant, quòd imagine caprę signaretur, teste Dioscoride, qui tamen etiam ait antequam in pastillos cogeretur, caprinum ei sanguinem permisceri solere. Caprunculum Festus interpretatur vas fictile. Αἰγανέα apud Homerū iaculi leuioris species est, vt Eustathius scribit ἀπὸ τοῦ ἀγανίζεσθαι, quòd longius mittatur, vel quod ancile ex pelle conficeretur caprina. Etymologus, & Suidas etiam ἀκόντιον τι μικρὸν esse dicunt, hoc est iaculum, siue spiculum paruum, sic dictum διὰ τὰς αἶγας ἐπ' αὐτὰς γὰρ μάλιστα ἵενται, ἢ διὰ τὸ εὐθετεῖν αὐτὰς εἰς αἰγῶν ἄγραν, eo quod vsus earū maximè sit in venatione caprarum nimirum syluestrium. Suidas explicat iaculū holosideron, idest, ex ferro solidum. Αἶγαι Varino est genus calceamentorum, apud Hesychium non rectè αἰγαν scribitur. Αἰγιάδες Etymologus interpretatur, membranas quasdam in oculis & albicantes in eis cicatrices, quæ vox apud Hesychium, & Varinum αἰγιαλίδες, quinque syllabis scribitur. De ægide nonnulla superius dicta sunt, Pollux caprinā pellem exponit, Suidas pellem esse ait, quam Libyes gestant, hoc est, Libyssæ mulieres, vt habet Hesychius. Suidas sic appellari scribit thoracem à Laconibus. Cælius dicit ægida dici ab Aelio Dionysio, & Pausania rete ex coronis contextū; quem verò vsum habeat genus hoc, non explicant apertiùs, probabile tamen sit, inquit, laneas ab eis coronas intelligi. Idem & alibi ait Afras mulieres dici super vestes gestarę nudas pelles caprarum fimbriatas, ac rubrica litas, vnde apud Græcos defluxerit ægidis appellatio. Theophrastus author est, quod ægidem, appellant pinum fæminam gignere, idq; esse cor eius: & mox eodem capite, inquit, habet & pinus ægidem, ita abies album dictum lusson, veluti ægidi respondens, nisi quòd hoc album, ægis gratius colorata est. Apud Plinium vbi scriptū est, latix, fæminam habet, quam Gręci vocant ægida, mellei coloris, lege, fęmina. Varino αἰγὶς ἐν ταῖς πίναις ὁλότης est, idest, crispitudo, quo modo latini etiam caperare frontem dicūt pro rugis contrahere, & asperitatem vultus ostendere: Nam teste Varrone, verbum hoc à crispis caprorum frontibus tractum est, etsi Festus velit à cornuum caprinorum similitudine dici, hinc certè caperarum

L. 37. c. 11. Terra Lemnia σφραγὶς αἰγὸς dicta.

L. 5. c. 114.

Aegis quid.

Li. 3. c. 10.

L. 16. c. 39.

Caperare frontem quid, & vnde.

idem

idem est, quod rugosum. Vsus est eo in passiua significatione Plautus in Epidico inquiens: *Quid illuc est, quod illi caperat frons seueritudine?* Cur verò nos vulgò hominem capriciosum dicamus longè alia est ratio, nimirum à natura ipsius capræ, quam diximus perquam mobilem esse & inquietam. A libidine τοῦ τράγου, idest, hirci græci τραγίζειν habent, quòd Hesychus & Varinus exponunt τὸ τραγᾶν τῇ φωνῇ τοὺς ἀκμάζοντας τῶν παιδίων: Nam, vt scribit Aristoteles, mas vt plurimum semen habere incipit annis quatuordecim exactis, & per id tempus vox in asperiorem, & inæquabiliorem mutari incipit, neque ampliùs acuta existit, neque grauis, neque omninò æquabilis, qualis in incontentis, & asperis fidibus apparet, quod, inquit, vocant τραγίζειν; Id autem ijs magis contingit, qui rem veneream exercere conantur. In id enim incumbentibus vox etiam in virilem permutatur: ijs verò, qui abstinent, contrà euenit. Et rursus in opere de generatione animalium: Ea, inquit, ætate, qua semen excernere possunt, immutatis semen deferentibus meatibus ea pars quoque simul immutatur, eaque immutata, vox præcipuè quidem in maribus commutatur, quod quibusdam τραγίζειν dicitur, cùm vox inæqualis efficitur. Quibus in locis Theodorus τραγίζειν vertit hircire: vertit tamen etiam aliquando capreir, vt annotauit Anutius Fœsius. Alexander pubescentes pueros τραγίζειν scribit ob vocis asperitatem raucam, ab hircis ita vocem efferentibus producta verbi ratione. Siquidem naturam tunc corpora dissociantem, multam, repentinamque ætatis efficere rationem, augescentibus fæminarum vberibus, marium verò thorace, humeris, testibus. Cum autem testes intumescunt, & vox immutatur, affectio ea τράγος dicitur, quamuis Hippocrati τράγος de testium tumore magis, quàm de vocis mutatione in venerem appetentibus, & iam semen apparantibus, dici videtur τράγος ὀκύτερος ἐνφάνη ἔξω: videndum enim monet, vter testis intumescat, & extra promineat; quod etiam Gal. his verbis innuere videtur ex interprete: Eadem quoque ratione vbi testis dexter plenior quidem fuerit, & prior in eo, quod τραγᾶν Græcis, Latinis hircire dicitur, intumuerit, mares facit, gracilior verò, & posterior intumescens, fæminas. Vbi τραγᾶν, inquit Anutius, de testium illa intumescentia dici videtur, cùm primùm ad coitum feruntur animantes, quod tamen non illic animaduerit interpres. Idem quoque Galenus ait: Testiculus dexter cùm altero imbecillior redditus fuerit, prior in eo affectu, qui Græcis τράγος dicitur, sinister eminet, indeque conijcere licet hoc animal fæminam procreaturum. Non secus ac si is secundum naturam permanserit, dexterquæ prior in eo affectu, qui τράγος dicitur, attollatur, animal illud quantum in se est mares generaturum: etsi sanè ibi Galenus ἐν τῷ τραγᾶν vtramque affectionem, nimirum vocis mutationem, & testium tumorem coniungere videtur locum Hippocratis lib. 6. Epidem. Eodem certè pertinent, quæ ab Hippocrate dicta sunt, videndum vter testis promineat (qui affectus τράγος dicitur) si dexter, mas; si verò sinister, fæmina portenditur: cùm enim primùm partes genitales intumescunt, voxque quodammodo in asperiorem, & grauiorē mutatur, (id enim est τραγᾶν) tunc obseruare iubet Hippocrates, vtra partium sit robustior. Quæ enim prius intumescunt, & incremento abundant, eæ vtique robustiores existunt. Atque inde contingere arbitror, vt Alexander Aphrodisiensis hanc vocis immutationem nō simpliciter τραγᾶν, aut τραγίζειν dixerit, sed βραγχᾶν τραγᾶν, vt eam raucam vocis immutationem indicaret. Sunt, qui τράγον, & τραγίζειν apud Hippocratem dici velint de iuuenibus venerem expertis, eamq; hircinia libidine appetentibus, tuncque hircū olentibus, quos hircosos, & hirquitallos antiqui, vt suprà ostendimus, dicebant, vt τραγίζειν hirquitallire; sic enim Festo hirquitalli dicuntur pueri primùm ad virilitatem accedentes sic ab hircorum libidine dicti. Sunt qui τραγᾶν, siue τραγίζειν hircissare etiam vertunt, & hircum referre nimirum lasciuia, siue libidine, accipiturque etiam pro hircum olere, siue hircosum esse: vnde ὑπερτραγίζω, idest, supra modum hircum oleo. Dioscorides de Samphаritico nardo: ὑπερτραγίζοντα τῇ ὀσμῇ, hoc est, hircorum virus supra modum redolentem. Apud Theophrastum vites τραγᾶν dicuntur, quæ fructu carentes fronde luxuriant, & pauperiem fœtuum compensant vbertate foliorū: sic enim hoc vitium Palladius notat in Nouembri. Existimatur autem esse metaphora ab hircorum natura, qui cùm veneri dediti sunt, macriores sunt, & semine magis abundant: Vbi verò obesiores facti sunt, fiunt ad gignendum quoque tardiores, minusque fœcundi. Sicut nimirum soli vbertas vitibus est infœcunditatis causa, efficitq; vt sine fructu luxurient, & minus se profundant, quod Aristoteles quoque indicat, nam cùm dixisses nonnullos nihil omnino seminis emittere, idque non præ imbecillitate, sed quia absumitur in corpus, vbi per habitum corporis bonum carnulenti, & pinguiores euaserint: ὅμοιον δὲ, inquit, καὶ τὸ περὶ τὰς τραγώσας ἀμπέλους πάθος, αἳ διὰ τὴν τροφὴν ἐξυβρίζουσιν, ἐπεὶ καὶ οἱ τράγοι, πίονες, ὄντες ἧττον ἔχουσιν. διὸ καὶ προλεπτύνουσιν αὐτοὺς, καὶ τὰς ἀμπέλους τραγᾶν (ἀπὸ τοῦ πάθους τῶν τράγων) καλοῦσι. Quæ Gaza sic vertit: similis & vitibus affectio incidit, quæ nimia alimenti copia luxuriant, hircire & tantisper dicuntur: Nam & hirci pinguescentes minus seminis habent, quamobrem solent antè eos extenuare. Et vites hircire (ab ea ipsa

hirco

Τραγίζειν quid.

Li. 7. hist. anim. ca. 1.

Lib. 5. c. 7.

Lib. 7. Epidem. aphor. 25. sect. 4.

Lib. 2. de sem.

14. de vsu part.

Τραγᾶν quia.

Hirquitalli qui.

Τραγᾶν in vite qd.

Vitib. quid sterilitatis causa.

Li. 1. de gener. anim. cap. 18.

Lib. 5. gen. anim. c. 14. hircorum affectione) dixerunt: Et rurſus alibi ait: οἱ δὲ τράγοι, πίονες ὄντες, ἧττον γόνιμοί εἰσιν. ἀφ' ὧν καὶ τὰς ἀμπέλους, ὅταν μὴ φέρωσι, τραγᾶν καλοῦσιν. ideſt, eodem interpret. Hirci pingues minus fœcundi ſunt, quorum argumento vites, quoties per nimiam alimenti copiam luxuriantes (quæ poſtrema verba græcus textus non habet) fructum non ferunt, hirceſcere ruſtici dicunt. Theophraſtus ἃς τραγώσας ἀμπέλους fructum non ferre ait, vbi tamen vulgaræ editiones mendosè τρυγώσας legunt: vbi τραγώσας ἀμπέλους. Idem alicubi ἐξ ὑπερβολῆς δὲ, inquit καὶ τὸ τραγᾶν τῆς ἀμπέλου, καὶ ὅσοις ἄλλοις ἀκαρπεῖν συμβαίνει διὰ τὴν εὐβλαστίαν; quod Gaza Pliniū ſecutus ſic vertit. Articulatio quoque vitis nimietati prorſus tributa, & quęcunque fructificare nequeant, propter luxuriem germinis eodem proculdubio pertinent. Idem rurſus alibi: Ἡ δ' ἄμπελος τραγᾷ τοῦτο δὲ μάλιστα αὐτῆς ἐστὶ πρὸς τὸ ἀστροβολεῖσθαι. ἢ ὅταν ὑπὸ πνευμάτων βλαστοκοπηθῇ ἢ ὅταν τῇ ἀργασίᾳ συμπαθῇ ἢ τρίτον ὕπτια τμηθῇ. Vertit ille: Vitis hirculatur quod eius præter ſyderationem potiſſimum eſt, aut cùm germina flatibus fuerit abſciſa, aut cùm imperitia culturæ fuerint læſæ, aut tertium cùm in ſupinum fuerint, exciſa. Quæ cùm Theophraſtus eiſdem verbis repetat aliàs niſi quod pro συμπάθῃ, ibi legitur συντμηθῇ, pro τραγᾶν autem τρυγᾶν deprauatè ſcilicet, Gaza tamen vertit ſic: vitis autem articulatio venit, aut flato ablatis germinibus, aut imperitia culturæ conciſis, aut tertiò in ſupinum exciſis: quia ſcilicet Plinio hoc vitis vitium articulationem vocari videret. Τραγάκανθα, quaſi hirci ſpina, quo modo Gaza apud Theophraſtum latinè tranſtulit, herba eſt ſpinoſa, ſiue, vt inquit Dioſcorid. quæ ſpinas albas robuſtas, rectas inter folia occultat. Aiunt ſpinarum earum barbulas nomen plantæ dediſſe: Cæterùm Marcellus Vergilius in vetuſtiſſimo Dioſcoride latino Longobardis literis ſcripto repertum à ſe ſcribit tragacantham compoſito nomine à Græcis nominatam, quoniam ſpinoſa, & tragio, quæ Cretæ peculiaris ſtirps eſt, congener, & ſimilis ſit. Officinæ ſimiliter tragacantham nuncupant, quo tamen nomine potiſſimùm gummi ex ea manans & ipſæ, & veteres intelligunt, licet ipſe corruptè gummi dragaganthi dicant. In Gallo prouincia, potiſſimùm circa Maſſiliam ramebouc, ideſt, ſurculus hircinus nuncupatur, teſte Dalechampio. Τράγιον herba eſt, teſte Dioſcoride, in ſola Creta naſcens folijs & virgis lentiſco ſimile, ſed minoribus omnibus. Ferunt, inquit, ſagittis vulneratas ſylueſtres capras hoc ſibi frutice mederi, paſtiſq; eo decidere cuſpides; ſed mox apud eundem alterum tragium deſcribitur, quod & tragoceres dicatur, quod cum priore nihil, quàm nomen, commune videtur habere, cuius tamen alia videtur ratio: ſic enim dictum ait, quòd folia eius hirci odorem per autumnum ſpirent. Deſcribit autem hoc folijs ſcolopendrijs, & radice ſylueſtris raphani tenui, & candida, quam crudam, vel coctam à dyſentericis ſi edatur, prodeſſe aſſerit. Hoc nouiſſimum tragium nonnulli eſſe putant, teſte Dalechampio, & Bauhino, quæ vulgò lunaria minor, & lunaria botrytis, ſiue racemoſa nuncupatur: Conſtare enim ait Dalechampius folia eius grauiter olere inclinante ęſtate, guſtu ſicca eſt, & admodum adſtringens; ipſe interim in appendice lōgè aliam exhibet, & ſic delineat: circa riuulos, & aquoſa loca nōnunquā & in montoſis frequens naſcitur tragium alterum Dioſcoridis radice longa, tenui, candida, ex qua prodeunt lignoſi tanquam ſurculi graciles digito non longiores è quibus conſurgūt folia multa, ſimul longa, quę rurſum multis foliolis à latere vtrimque diſpoſitis cinguntur, ſaxifragiæ rubræ trichomanis modo, paulo longioribus cuiuſmodi in aſpleno apparent, quæ lanuginoſa præſertim minora, quæ inter alia oriuntur. Flores huius plantæ iam primùm tunc temporis incipiebant apparere, ita vt nondum potuerit illos exactè cognoſcere. Flos violaceus & fuſcus oui figura ſtipatus ſui & peculiaris pediculi faſtigio euehitur. Incolæ hanc plantam ſecudes appellant, quo nomine & Arabibus fuit cognita præſertim Auicennæ, qui cap. 679. facultatem illi adſtringentem attribuit, & dyſentericis vtilem eſſe tradit. Hac ille. Plinius alicubi tragium primum folijs, virgis, & ſemine iunipero ſimile fecit, vbi etiam tragonin vocat, cum tamen alibi inquiat: tragium fruticem ſola Creta inſula gignit, terebintho ſimilem & ſemine, quod contra ſagittarum ictus efficaciſſimum tradunt. Heſychius, & Varinus τράγειον vocant penultima circumflexa, & nihil quàm herbæ genus eſſe docuerunt Guilandinus, & Dodonæus in hiſtor. plant. gallica hoc tragium indicarunt eam, quæ vulgò fraxinella à ſimilitudine foliorum cum fraxino, vulgò dictamnus albus ab officinis nuncupatur. Quorum ſententiæ libenter ſubſcriberem, ſi certò conſtaret, tragium hoc ad hircino odore nomen accepiſſe. Celebratur & tragonia à Plinio his verbis: Tragonia herba qualis ſit, non traditur: Credo & falſum eſſe promiſſum Democriti (portentoſum enim eſt) ad alligatam triduo abſumere lienes. Geſnerus hanc Plinij tragoniam, alterum Dioſcoridis tragium eſſe credit. De trago frumento, ſiue tritico ſuprà inter æquiuoca diximus. Aliud frumentum Saracenicum vocatur, quoniam ex Africa primum delatum ſit, quòd Germani inferiores bockvveit, ſiue buckvveit, ideſt, hirci, aut ſagitriticū appellant, vnde græcè τραγόπυρον, & φηγόπυρον dixeris, latinè hircotriticū, & ſagotriticum: Peritiores eriſimum volunt eſſe Theophraſti, Plinij verò, Latinorumque irionem,

Lib. 1. c. 5. de cauſ.

Gaza vertit vites quæ hirculatur.

Li. 5. c. 10. de cauſ.

4. hiſtor. plant. c. 16.

5. de cauſ. c. 13.

L. 17. c. 24.

Τραγάκανθα.

Τράγιον quid.

Triticum hircinum quid.

nem cerealem nimirum, nam aliàs erysimum olus est, tragus verò ocymum, vel ocynum antiquorum esse putauit, quod seri consueuit pabulis pecorũ, quia eo ita nutriantur, vt breui tẽpore hoc pastu mirũ in modum saginentur, vt hinc fortè, dummodo benè sentit Tragus, ab hirco nomen inuenerit. Est & tragopon, idest, hirci barba Theophrasto, & Dioscoridi braui caule, folijs croci, radice longa, dulci, magno super caulem calyce, è cuius summo semẽ nigrũ dependet, seu potius, vt ait Theophrastus, super caulem calyx amplus, de cuius summo vertice barba prolixa, incana dependet, vnde nomẽ accepit, notissima nobis duo eius genera, vnũ flore luteo, alterum purpureo, quod rarius. Apud Plinium, vbi habet: *reliqua vulgarium in cibo apud eos herbarum nomina chondrylla, hypochoeris, caucalis, antriscum, scandix, quæ ab alijs tragopogon vocatur*; locus mancus est, legendum enim scandix, & quæ ab alijs tragopogon vocatur. Galenus ἀποτραγοπώγωνα ladanum exponit, quod ab hircorum barba, vt dictum est, colligatur, & Arabici scriptores multi, quod dignum est notatu; Ledum fruticem, ex quo ladanum colligitur, barbam hircinam vocant: sic Syluaticus: barba hircina, inquit, & rosa canina ab hircis appetuntur. Idem Alcheratip herbam hircinam interpretatur, & alibi lac de Sersi, herbam hircinam, vel hypocisthidem, & Chrisomum linguam hircinam, centumneruiam. In veteri expositione vocabulorum Auicennæ alauim exponitur genus calaminthæ, & aliud quod calaminthum hirci vocant. Est & inter orchides, idest, testiculos tragorchis dicta, idest, testiculus hirci ab odore, quo hircum florescens refert: Sed & flores in longa veluti spira, & retorta desinentes hirsutiem tragi æmulatur. Tragoriganũ, quasi hircinum origanum dicas, sic dictum, vt conijcit Dalechampius, quòd pabulo gratum sit hircis, vt onitis asinis, improbatque eos, qui ab hircino fœtore sic dici volunt. Gesnerus verò arbitratur nomen hoc ab hircis ei impositum, quòd in cibo libidinẽ stimulet. Tragonatõ legitur apud Dioscoridẽ de lychnide syluestri, vbi tragoceros etiã anemone, & aloe cognominantur. Item tragium alterũ, quod Romani inde facto nomine cornulacam appellasse videntur, quamuis in historia eius nulla cornuum similitudo, sed odor tantùm hircino similis exprimitur. Andreas Matthiolus à quibusdã saxifragiam hircinã vocari scribit, herbam pimpinellæ similem propter odorem radicis, Germani, teste Gesnero, hanc pimpinellã vocant, nos etiam pimpinellam Romanã, quidam pimpinellam hircinam. Quærendum nunquid sit natrix Plinij, herba videlicet cuius radix eualsa virus hirci redolet, vt ipse testatur. Aristophanes κοτινοτραγε, κριθοτραγε, quod oleastri baccis, & hordeo vescatur vocat aues, nimirum ἀπὸ τοῦ τραγεῖν, quod est edere. Τραγοπανάδα autem quam plures affirmant, maiorem aquila cornua in temporibus incuruata habentem, ferruginei coloris, tantùm capite phœnicis Plinius fabulosam putat. Scio tamen nostra tempestate auem aquilina ferè magnitudine in aere visam, quæ cornu in naso gerat, quæ fortè rhinoceros auis fuerit, cuius iconem suo loco exhibui, nec aliam intellexerit forte Solinus Aethiopicam quãdam auem capite arietinis cornibus armato tragopam dici asserens, sed & Pomponius Mela eiusmodi aues, quæ cornibus insigniuntur tragopamenos appellauit: Est item quæ Plinio trago vocatur, & ex Hylæ authoritate à cauda de ouo exire scribitur. Robertus Constantinus loxiam esse conijcit, quam Germani à rostri obliquitate krutzuogel, quasi cruciatam vocant, & à voracitate ita dici, Iam verò ab hirci similitudine, & cerui nomen tragelaphi factũ est, de quo suo loco. Bezoar, siue bezar, & magis corruptè bazar, vt Indi appellant, propriè pazar vocatur, apazan, idest hirco, cum Arabibus tum Persis, & Corasonæ incolis, vt scribit Garzias ab horto; sed de hoc etiã suo loco. Ἀντίτραγος quæ auris pars sit, suprà dictum est in synonymis. Tragœdia, vnde sit dicta diuersimodè traditur: Martinus Antonius Delrius in proglomenis in Senecæ tragædias diuersorum super hac re sententias collegit. Tragœdia, inquit, prius τρυγῳδία appellata, vel quod in Attica vindemialibus inuenta sit κατὰ τὸν τῆς τρυγὸς καιρὸν, inquit Athenæus, olim namq; τρὺξ vinũ recens dicebatur, & vindemia τρυγητός, & apud Atticos Liberi patris cantoribus, Liberalibus, pro corollario vinũ dabatur, cuius rei Diomedes lib. 3. Lucilium laudat authorem. Primi verò illi Tragici nihil præter Dithyrãbos canebant, vnde mihi videtur Aristophanes falsè Euripidis tragœdiã τρυγῳδίαν nominasse, quasi parum sobrij authoris fabulam. Tragædiam tamen alij dici volunt quasi τραχεῖαν ᾠδὴν ab aspero, & graui sono, qualis est elephantorum barritus, qui non sonant λεπτὸν, sed (vt Plutarchus in Pyrrho) φοβερὰν καὶ τραχεῖαν vocem edunt, vt suspicer apud Lucianum in Zeuxide mẽdosè illis stridorem tribui, & pro τετρυγότων dicendum τραχυνθῆνω. Non desunt, qui ab hirco nomen ducunt, qui τράγος Græcis: vel quod ille Bacchi hostia Virgilio, Ouidio, cæterisq;, & tragædia in initio solas Bacchi laudes continebat; Vel potius à præmio tragœdorũ, quod hircũ fuisse censent Seruius in Eclogas, & Donatus in Terentiũ, & Horatius ad Pisones.

Carmine qui tragico vilem certauit ob hircum.

Aut sanè vter musto plenus si Diomedi, & Thomæ Mag. credimus, qui priscæ vocis τρυγῳδίας analo-

Tragopogõ herba quæ.

Li. 21. cap. 15.

Tragoriganum cur sic dictum.

In auibus. Li. 10. cap. 49.

Tragœdia vnde sic dicta. Lib. 2.

In Acharnens.

In nubib.

analogiam reddunt. Significat etiam τρὺξ vini fecẽ, & quia olim peruncti fecibus ora tragœdi recitabant, putabant nonnulli nominis causam inde profluxisse. Præterea Aristophanes hos actores τρυγοδαίμονας vocat, quia inquit Scholiastes τὴν τρύγα χριόμενοι, ἵνα μὴ γνώριμοι γίνωνται, οὕτω τὰ αὐτῶν ᾖδον ποιήματα κατὰ τὰς ὁδοὺς ἁμάξαις ἐπικαθήμενοι, idest, quia se fecibus oblinunt, vt non dignoscantur; cùm poemata sua in vijs recitant plaustris superstantes. Quod expressit Horatius:

Ignotum tragicæ genus inuenisse Camœnæ
Dicitur, & plaustris vexisse poemata Thespis,
Quæ canerent, agerentque peruncti fæcibus ora.

Addit & alias nominis notationes Etymologistes, quæ minus placẽt: dictam, quod chori tragici tetragoni formam obtinerent: quod choris ad voluptatem spectantium Satyri adhibebantur, qui τράγοι dicti, vel illudendi, & conuiciandi causa, vel propter hirsutum, & setosum corpus, vel hircinum in morem ad res venereas propensionem; quod deniq; personarum, quæ chorum agebant, capilli caprorum instar erigerentur. Tantum Delrius. Inuenio etiam qui tragœdiam ab hirco deflectunt non hircum animal, sed vtrem hirci musto refertum præmium fuisse cõtendentes, eoq; allusisse volunt Virgilium, dum inquit:

Mollibus in pratis vnctos saltere per vtres.

In Apolog. Eriphia herba.

Nimirum exhaustos vino vtres postea inflasse, atq; per eos saltitasse Athenis in festis Bacchi quæ ἀσκώλια dicebantur, vnde ἀσκωλιάζω est per vtres altero pede salto. Cohircinationẽ cõcinnè Apuleius dixit extremam lasciuiam; *Quæ tamen omnia in paucis annis ita hic degulator studiosè in ventrem condidit, & omnimodis cohircinationibus dilapidauit.* De eriphia herba ab eripho, idest, hœdo dicta sic Plinius: Eriphiam multi prodidere Scarabæũ hęc in auena habet sursum deorsum decurrentem cum sono hœdi, vnde & nomẽ accepit. Hac ad vocem nihil prgstantius esse tradunt. Videntur sanè magis hoc ex ea ad vocẽ remedium commenti, quod vocalis, aut sonorum potiùs in ea scarabæus si credere libet, discurrat. Ruellius verò tanquã ex eodem Plinio: Eriphia, inquit, septem lanuginosis ramulis apij modo foliatur, purpureo flore, & eo quidem perẽni, semine fabaceo totidem radiculis, quot ramis; Et mox: Vidimus, inquit, in editissimis montibus inter saxa herbam apij folijs, ramosam, leui lanugine pubescentem, purpureo flore adhuc exitu autumni, & per hyemis initium emicante, semine fabaceo, ramulis pluribus foliatis, rubentibus, radice crassa, longa, sed non animaduerti, si tot radiculis librata esset, quod est, ramulis brachiata, eam tamen crediderim ranunculi genus esse, quod flore purpureo à Dioscoride notatur. Ego apud Plinium non alia de eriphia quàm quæ citaui, verba reperio.

PHYSIOGNOMONICA.

Stupiditatis signa physiognomonica.

Li. 5. de gener. anim.

QVORVM vox acuta est, & clamosa μάργοι, idest, stupidi sunt, inquit Aristoteles, propter similem caprarum vocem; item quorum oculi sunt οἰνωποί, & ἀναφέρεται ἐπὶ τὰς αἶγας, referuntur ad capras, vt vertit Gaza. Quid si pro οἰνωποί, inquit Gesnerus, legas αἰγωποί, nam ægopos oculos, inquit Cælius, subglaucos aliqui intelligunt, & caprinos, & Aristoteles ipse aliàs: oculi, inquit, quorundam animalium ruffi toto genere sunt, aut cæsij, nonnullorum caprini, vt caprarij generis, sic enim Gaza reddit hæc verba græca: Τῶν δὲ χαροπὸν ὅλον τὸ γένος, ἢ γλαυκὸν, ἔνια δὲ αἰγωπὰ καθάπερ τὸ τῶν αἰγῶν αὐτὸ πλῆθος. Nec moueor quod latinus interpres barbarus legit οἰνωποί, transtulit enim, quibus vino colore similes sunt. Apud Adamantiũ nihil reperio, quod huc faciat. Scio οἰνωπὸν in censu colorum esse, nam & οἴνοπα πόντον, & οἴνοπας βοῦς poetæ dicunt, Grammatici nigrũ exponunt, & bubus oculos nigros esse Aristoteles loco iã citato scribit. Vinea vrina (vt Actuarij interpres reddit, nec dubito quin græcè οἰνωπὸς legatur) hepatis colore existit, aut vini, paulo quã rubrũ est nigrioris, quale vel exiguũ plurimæ aquæ mixtũ adhuc rubicũdo colore spectatur. Vineo passeus intẽsio est, maximè similis passo, quod ex vua nigra confit. Huiusmodi etiã cerasi fructus color est; Sed de nigris oculis Aristoteles proximè dixerat, & nigricãtes colores nõ conueniunt capræ, cũ ad lucẽ noctu ad fundendã minimè idonei sint. Hactenus Gesnerus. Quod si verò pro οἰνωποὶ legamus αἰγωποὶ, manifestissima apparebit cõtradictio in philosopho, qui aliàs clarissimis verbis agens de varietate oculorum in quibusdam animalibus habet sic: Ὀφθαλμοῦ τὸ μὲν λευκὸν, ὅμοιον, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πᾶσι. τὸ δὲ καλούμενον μέλαν, διαφέρει. τοῖς γὰρ ἐστὶ μέλαν, τοῖς δὲ σφόδρα γλαυκὸν, τοῖς δὲ χαροπὸν, ἐνίοις δὲ αἰγωπόν. Τοῦτο ἤθους βέλτιστον σημεῖον, καὶ πρὸς ὀξύτητα ὄψεως κράτιστον, hoc est, interprete Theodoro, cãdidũ oculi magna ex parte simile

le est in omnibus, at quod nigrum dicitur, variat, alijs enim, artum, alijs admodum cæsium, alijs fuluum, alijs caprinum, quod morum optimorum indicium est, & ad cernendi claritatem primatum obtinet: nisi dicamus eos caprinos mores referre, hoc est, stolidis similes esse, qui integros oculos caprinis similes habent: contrà verò, qui nigrum oculi peculiariter caprino simile habent, optimè cernere, & bonorum esse morum. Idem Aristoteles, qui hirsuta crura habent libidinosos esse scribit instar hircorum, & apud Adamantium legimus τράγω ἐπιφαίνεται τὸ μάργον, idest, hirco indicatur stultitia.

Libidinis physiognomonicon.

PROVERBIA.

Αἲξ μάχαιραν, seu potius, vt in omnium Græcorum lexicis habetur, αἲξ ἐαυτῇ τὴν μάχαιραν, idest, capra gladium subaudi reperit. Conuenit in eos, qui ipsi reperiunt, quo pereant. Ortum autem esse adagium aiunt ab eiusmodi quodam euentu. Olim cùm Corinthij Iunoni Acrææ, cuius ædem à Medea structam aiunt, rem diuinam facere pararent, atque hi, qui ad præbendam hostiam erant conducti, defosso sub terram cultro oblitos sese assimilarent, capra pedibus exscalpens, prodidit, itaq; mactata est. Quidam adagiũ sic afferũt, αἲξ δῶσα τὴν μάχαιραν, idest, capra cultrum præbens: Quidam hoc pacto οἷς τὴν μάχαιραν. Similiter cùm quis sibi ipse author est mali, dici solet ἡ αἲξ καθ' ἑαυτῆς τὰ κέρατα, idest capra contra se cornua. Desumptum adagium est ex apologo quodam, vbi capra quæpiam dicitur, cùm esset iaculo vulnerata, circumspectans vndenam id mali sibi euenisset, arcum contemplans caprinis cornibus compactum dixisse, κατ' ἐμαυτῆς ἔφυσα τὰ κέρατα, idest, in meam ipsius perniciem produxi cornua, sed & hoc: αἲξ εἰς τὴν ἑορτήν, idest, capra ad festum, dici potest, vbi quis commodè in suam perniciem offert sese: Nam in festis, maximè Bacchi capram immolabant, aut vbi quis in tempore ad negotium aliquod accederet. *In agro surculario capras.* Deflecti potest ad eos, qui noxiarum rerum admixtu corrumpunt teneram ætatem. Desumptum ex Varrone, qui hoc dictũ veluti legẽ agricularum affert: Colonus in agro surculario ne capras compascat. Αἰγῶν ὀνόματα. Prouerbium affertur de re friuola, & inutili: nam cũ similes inter se capræ sint, stultè operã collocat, qui illis nomina, quibus dignoscantur, imponit, quippe cùm ista creari soleant in differentibus specie discriminis gratia, quod in caprarũ genere nullũ est, aut exiguum admodum. Eum ergo qui similium rerum colluuiem congerit, caprarum nomina recensere dictitabimus Refertur in Suidæ collectaneis. Sed quod capræ non differant, falsum est; color enim non omnibus idem & alia quædam diuersa habent. *De lana caprina*, ex Horatio:

Capra cultrum.

Capra contra se cornua.

Capra ad festum.

In agro surculario capras.

Caprarum nomina recensere.

> *Alter rixatur de lana sæpe caprina,*
> *Propugnat nugis armatus.*

de re inutili, & minimi momenti, οὐδύναμαι τὴν αἶγα φέρειν, ἐπιτίθετέ μοι βοῦν. idest, caprã portare non possũ, imponite mihi bouem. Vbi quis quod leuius est recusat, & quod multo sit intolerabilius, imponi sibi postulat. Veluti si quis impatiẽtia paupertatis vsuris inuoluat sese, quod onus vix diuitibus sit tolerabile. Αἲξ οὔπω τέτοκεν, ἔριφος δ' ἐπὶ δώματα παίζει, idest, capra nondũ peperit, hœdus autem lubit in tectis. In illos, qui postrema perfectaq; aggrediuntur, præterit is ijs, quæ præcessisse oportuit, aut qui gloriantur iam assecutos sese, cuius ne fundamenta quidem sint tacta: aut qui rem agunt præposterè. Prius enim est peperisse, quàm vt hœdus laudat in tectis: refertur à Zenodoto. τῆς μητερος ὡς αἲξ καλεῖται, idest, matris vt capra dicitur. In spurios dici videtur, quorum pater incertus est, eaque gratia à matre denominatur: ductum ab hœdis, qui in caprilibus à matre dignoscuntur, nam à patribus haudquaquam possis. Manet etiam hodie vulgi locus apud Germanos, quo dicunt sapientem esse filium, qui patrem suum norit. Hoc ab Homero manasse videtur, apud quem Lemachus rogatus, num Vlyssis esset filius, respondet ad hunc modum:

> Μήτηρ μέν τ' ἐμέ φησι τοῦ ἔμμεναι, αὐτὰρ ἔγωγε
> Οὐκ οἶδ', οὐ γάρ πώ τις ἑὸν γόνον αὐτὸς ἀνέγνω. idest.
> *Esse quidem illius mater me ait, ast ego sane*
> *Nescio, nemo suum patrem vnquam nouerit ipse.*

Κἂν αἲξ δάκῃ ἄνδρα πονηρόν, idest, vel capram mordeat nocentẽ: capra minimè alioqui mordax est, sed improbis omnia sũt infesta: reperitur in collectaneis Diogeniani: Simile est cũ eo, *virũ improbum vel mus mordeat*, & vtroque significatur, quacunque ratione vindictam non deesse malis, sed eo aliquo pacto meritas dare pœnas. Cõpetũt in eos, qui de re quantumuis friuola rixam mouent, seque læsos quærũtur, & offensos simulãt, ne quid dent. Αἲξ σκυρία, capra Scyria.

ria. Zenodotus huius prouerbij Chryſippum citat tum authorem, tũ interpretem. Conuenit in eos, qui beneficiũ maleficio corrumpunt, aut qui virtutes adiunctis vitijs contaminant, atque obſcurant, quive rectè, inſtituta nõ rectè finiunt, veluti capra Scyria, quæ cùm fera ſit, mulctrũ quod lacte impleuerat, ipſa rurſus euertit, atq; hoc modo beneficiũ, quod dederat, eadem perdidit. Alij putant dici in eos, vnde plurimũ emolumenti capitur, propterea quod eius regionis capræ maximam lactis vim reddere dicantur, vt ſuprà nos iudicauimus. *Dic de tribus capellis:* In eũ videtur ſeu prouerbio torqueri poſſe, qui multa extra cauſam, quæ ſũt, & ad rem nihil attinent, dicit. Deſumptum ex hiſtoria, quam Martialis lepidiſſimo epigrammate refert, quod nos modò ſuo loco recitauimus. Ἐλεύθεραι αἶγες ἀρότρων, id eſt, immunes capræ ab aratris. Hemiſtichium heroici carminis prouerbiale dictum olim ab ijs, qui ſe ab onere quopiam, aut moleſtia liberatos glorientur. Veluti ſi quis paraſitus iactet facilitatem ſuã, quòd ad Reip. munia non vocetur, cùm ad nullam honeſtã functionem ſit appoſitus: author eſt Zenodotus. Αἶγα τὴν οὐρανίαν ἐπιτέλλουσαν ἐθεάσαντο, id eſt capram cæleſtem exorientem aſpexerunt. Hoc dici ſolitum in eos, quibus omnia feliciter, ex q; animi ſentẽtia ſuccederãt, propterea quòd antiquitus opinione vulgi comprobatũ eſt, qui capram illam Iouis altricem, & ob id in ſiderũ relatam numerum cõſpexiſſent, quicquid votis cõciperẽt, eius cõpotes futuros. Similiter cùm affatim omnia ſupereſſe ſignificamus, Ἀμαλθείας κέρας. i. copiæ cornu dicimus, translatum & hoc ex peruetuſta fabula, quæ variè apud authores narratur, vt ſupra indicatũ eſt in fabuloſis. Iſtiuſmodi titulũ Phocion quidam peripateticus libro ſuo indidit, vt teſtatur Aulus Gellius. Plinius itẽ oſtẽdit Græcos aliquot hanc inſcriptionem nimis arrogantem ſuis commentarijs impoſuiſſe tãquam nihil in eis non contineretur, & quiduis inde peti, atq; accipi poſſit. Lucianus de mercede ſeruientibus: Καὶ ἕξεις τὸ Ἀμαλθείας κέρας, καὶ ἀμέλξεις ὀρνίθων γάλα, id eſt, & habebis copiæ cornu, & lac gallinaceum emulgebis. Philoſtratus Dionem Sophiſtam appellat ἀμαλθείας κέρας, velut omni genere virtutum expolitum. Plautinus quidam ſeruus epiſtolam quandam copiæ cornu vocat, quod plurimum ex ea commodorum capi poſſet. Aulus Gellius: Et ſimul dat mihi librum volumine, doctrinis omnigenis, vt ipſe dicebat, præſcatentem. Accipio cupidus, & lubens tanquam ſi copiæ cornu nactus eſſem. Apud Athenæum Philoxenus ſecundam menſam varijs cupedijs inſtructam copiæ cornu vocat: citatur à Suida carmen huiuſmodi.

Dic de trib. capellis.

Immunes capræ ab aratris.

Copiæ cornu.

Li. 14. c. 6.

Εἶθ' ἵνα μοι βίος ἐστὶν ἀμαλθείας κέρας αἰγός, id eſt,

Capra vbi Amaltheæ præbet mihi pabula cornu.

Effertur adagiũ hoc quoque pacto αἲξ οὐρανία, vel οὐράνιος, id eſt, capra cæleſtis. Comœdia vetus notat Polyagrum quendam (vide inter cognominata) vxorem ad quæſtum proſtituentem, quam cæleſtem capram vocat, ob immenſum quæſtum, vt teſtatur Plutarchus in comm. de audiendis poetis. Εὐδαίμων Πολύαγρος οὐράνιον αἶγα πλουτοφόρον τρέφων, id eſt, fortunatus Polyager (id eſt multorum agrorum poſſeſſor) cæleſtem capram opes adferentẽ alens. Idem alibi aduerſus Stoicos ὁ δὲ τὴν στωϊκὴν λαβὼν ἀμάλθειαν, id eſt, at qui Stoicam acceperit amaltheam: irridens paradoxa Stoicorum, qui ſuo ſapienti tribuunt vniuerſa, diuitias, libertatem, ſanitatem, regnum. Hæc itaque ex authore adagiorum. Heſychius verò, & Varinus, capram cæleſtem interpretantur candidæ fabæ genera, qua calculos, & ſuffragia ferebant. Conſimiliter Suidas, & inſuper, Cratinus inquit, eos, qui munera accipiunt, ab ijs nutriri ait, vt Iupiter ab amalthea capra nutritus eſt. Alij res illas, ex quibus magna lucri, & pecuniæ augendæ occaſio ſit, ita nominant. Alias verò, rurſus inquit, capra cæleſtis de illo, qui, quæ cupit, conſequitur omnia: ferunt enim Iouis capram inter ſidera locatam, qui primus orientem aſpexerit per omnia voti compotem futurum. Citatur ab Euſtathio parœmia heroici verſus lege aſtricta eiuſmodi:

Capra cæleſtis.

Odyſſ. 9.

Αἰγὸς ἐπὶ πρηνῶνος ἐρυθρᾶς πήρη ἀρίστη. id eſt,

Aniculæ capræ ruffæ pera optima fertur.

Capræ anniculæ pera.

videtur autẽ conficta ad commendationem puellaris ætatis; ſunt enim πρηνῶνες anniculi agni, vt exponit Heſychius. Vſus eius accommodabitur, ſi quãdo eũdem iuuenem præclaræ ſpei, & modeſtũ laudabimus, qui poſtea ſenij vitio moroſior redditus, intolerabilis euaſit. ἡ αἲξ τὸ κινάμωμον. i. capra cinnamomũ, videlicet ſequitur, aut amat. Euſtathius dici teſtatur in eos, qui rem quampiam impensè amant, & feruidè depereunt. Cinnamomũ ſurculus eſt Arabicus miræ fragrantiæ viti nõ diſſimilis, qui narib. admotus odoris gratia, voluptatis plena lachrymas etiã inuitis elicit, vt ex Porphyrio annotat ille in Dionyſij Afri commentarijs, adamaturque vehementer ab indigenis capris. Philoſtratus originem adagij docet, cùm namq; oſtendat capram documentũ præbere bonitatis cinnamomi, ita ſubiungit: Si quis capræ porrigat cinnamomi ſurculum, ea catuli inſtar admurmurat, abeuntemque ſequitur, naribus quantum poteſt admotis, atque adeo repulſa non aliter quam ſi pabulũ denegatum foret, quiritatur. αἰπόλος ἐν

Capra cinnamomum.

Li. 4. de vita Apollon.

καύματι,

Caprarius in æſtu.

ϰαύμαπ, ideſt, caprarius in æſtu. De intempeſtiua libidine, vt & illud, *Lydus in meridie.* Nam his oris, caprarij dum ſeductis gregibus in vmbra latitant, laſciuire ſoliti ſcribuntur. Zenodotus vtrumq; refert adagium, & item Suidas. Poterit ad quamuis voluptatem accommodari, non in tempore adhibitam. *Bubulcus antea, nunc caprarius*; ex Idylio primo Theocriti:

Bubulcus antè, nunc caprarius.

Βώτας μὲν ἔλεγεν, νῦν δ᾽ αἰπόλῳ ἀνδρὶ ἔοικας. ideſt,

Caprigeni gregis es ductor, paulò antè bubulcus.

De ijs, qui in peius degenerat, ab equis quod dicitur ad aſinos, vel qui perſonam ſuſtinere nequeunt, aut tueri, quam præ ſe ferunt, vel qui placidos mores in aſperos commutant, humani prius & mites, nunc crudeles, & efferati. Natum videtur à boum, & caprarum ingenio, quod proceſſu temporis bubulci, caprarijq; in conſuetudinem rapiunt, animantiumq; iſtorum mores imitantur. Boues vt ſunt placidi, & manſueto ingenio, ita & eorum magiſtri: Contra caprarij ſalacitate & intractabili feritate capras æmulari creduntur in contagione in naturam abeunte.

Aegis venit.

Αἰγὶς ἔρχεται, ideſt, Aegis venit. Suidas indicat Prouerbio dici ſolitum de ijs, qui petulanter, & impudenter agerent, refertq; ex Pherecrate, οἴμοι κακοδαίμων αἰγὶς ἔρχεται. Aegis autem Græcis varia ſignificat, pelliceum tegmen, quod geſtant Afri; præterea maris intumeſcentis vndas, & procellas ventorum, idq; lingua Dorica, vnde ἐπαιγίζειν reperitur pro vehementer flare. Alij malunt eſſe, quid è coronis contextum; aut rete ex corona menthæ contextum: ſic aiunt vſurpatum apud Herodotum, & apud Lycurgum. Nec deſunt, qui putent ſignificare Sacerdotem, quæ Athenis ſolita ſit ferre ſacram Aegidem, eaq; ingredi ad eos, qui nuper duxiſſent vxores. Apparet in huiuſmodi ſacris multum fuiſſe licentiæ. Καρικὸς τράγος, ideſt, Caricus hircus.

Caricus hircus.

Diogenianus indicat dictitatum de vilibus & contemptis. Heſychius indicat vſurpatum à Sophocle. Fieri poteſt, vt prouerbium eò reſpiciat, quod Cares pro hirco ſolent immolare canem, vt indicatum eſt in prouerbio Caricum ſacrificium. Ὁ Θμυιτῶν τράγος, ideſt, Thmuitarum hircus, de mulieroſo homine, in quem adhinniunt quodammodo ſcorta, ad vnius nutum parata. D. Clemens in Protreptico loquens de Apolline nobili inſeſſore, qui amicas multas habuerit, ἐνεπιμπλατο γοῦν, inquit γυναικῶν ἀκήτον ἢ αἰγῶν ὁ Θμυιτῶν τράγος, ideſt, mulierculis ad ſatietatem ſe expleuit, non paucioribus, quàm capris Thmuitarum hircus. Eſt autē Thmuis

Thmuis oppidum.

oppidum Aegypti, Stephano teſte. Nemini verò dubium eſt, ſingula Aegypti oppida peculiaria olim habuiſſe numina, animalia quibus diuinos faciebant honores, Tentyritæ accipitrem, Combitæ crocodilum, lupum Lycopolitani, canem Bubaſtij, ouem Saitæ, capram & hircum Mendeſij, hircum Thmuitæ colebant, cui vt veriſimile eſt, capras votiuas victimas & donaria ſacra offerebant affatim: Itaque ganeonem inſignem aut notæ famæ mœchum pluribus abundare fœminis dicemus, quàm olim capris Thmuitarum hircus.

Aegyptijs quanta varietas Deorum pro locorum varietate.

Γραυς καπρῶσα, ideſt Anus hirciſſans, de anu adhuc intempeſtiua libidine pruriente, & vt ait Plautus, catulliente. Ariſtophanes in Pluto: Ἀλλ᾽ ἐπίσατο γραὸς καπρώσης τὰ φόδια κατεσθίειν, ideſt, verùm nouerat anus capriſſantis vorare viatica: de iuuene, cui anus libidinoſa omnia ſubpeditabat. Author adagiorum parœmiam ab hircorum libidine odoreq; deſumptum arbitratus, eo quo poſui, modo vertit: ſed impoſuit ei vocum ſimilitudo, vt τὰ κάπροι Græcorum, quibus ea vox aprum & ſuem marem ſignificat, pro latinorum capro, ideſt, hirco, vt aliàs etiam monuimus, transferret. Καπρᾶν ſcropharum eſt, cùm libidine turgent, & mares requirunt, vt in ipſarum hiſtoria clarè conſtabit. Quamobrem anus ſubans, non hirciſſans reddendum ab eo fuerat. Γραυς ἀναθυᾷ. Idem reddit: Anus hircum redolet, atq; dici de vetula libidinante, propterea quod alarum & reliquarum partium odor excitatur ad libidinem incenſis: cæterùm mirari ſubit, cur nullum huius prouerbij authorem citet, neq; à quo Græcorum id decerpſerit, indicet; quod ideo deſidero (inquit Geſnerus) quoniam αναθυᾷ vox deprauata mihi videtur. Ego nihil hircinum in ea video, ſed ἀναθύει legendum aſſero, vt ſenſus ſit, Anus iuueniliter ludit, aut ſaltat: in quem ſenſum & hæc proferuntur, Γραυς βακχεύει, Γραῦς χορεύει; Anus bacchatur, Anus ſaltat. Suidas ἀναθύειν exponit rem diu intermiſſam repetere, & Pherecratis verſum adducit.

Anus hirciſſans.

Πάλιν αὖθις ἀναθύουσιν αἱ γεραίτεραι,

ideſt, Anus denuò iuueniles repetunt mores. Varinus addit (ex Heſychio) ἀναθύειν τὸ ἀνασκιρτᾶν, καὶ αὖθις ἐξ ἀρχῆς ἀνανεάζειν: & rurſus paulò poſt; Αναθυειν, ἀναιρεῖν παραβαινειν: quæ quidem interpretationes omnes, præterquàm τὸ ἀναιρεῖν, ideſt occidere ad prouerbij ſenſum congruunt. Αναθυήσασα etiam apud Heſychium ἀνασκιρτήσασα exponitur. Adagiorum author mihi deceptus videtur, tanquam ἀναθυᾶν, pro ἀναθυμιᾶν acceperit, quod verbum tamen ad hircinum, & fœtidum odorem referri non poteſt, ſed ad ſuauem & gratum, qualis armatum eſt: Adde quod tranſitum ſemper eſt, vt ſuffire latinis. Hęc itaq; Geſnerus. Τὸν τράγον ἀμέλγειν,

Hircum mulgere.

Eclog.3.

ideſt hircum mulgere. De re palam abſurda, & in audentes, tentanteſque irrita, & nunquam ſucceſſura. Vtitur eo Virgilius, dum canit:

Qui Bauium non odit, amat tua carmina Mæui,
Atque idem iungat vulpes, & mulgeat hircos.

Lucianus in Demonacte in vita eius narrat, quòd cùm deſpiceret quoſdam philoſophos, vtroſque pariter indoctos inter ſe diſceptantes, & alterum quidem ridiculas quæſtiones proponentem, alterum item aliena, neq; quicquam ad rem facientia reſpondentem; Quid inquit, amici? an non horum alter hircum mulgere videtur, alter cribrum ſupponere? Refertur à Diogeniano his verbis. Πότερον ὁ τὸν τράγον ἀμέλγων, ἢ ὁ τὸν κόσκινον ὑποτιθεὶς, ἀφρονέστερο; Vtrum ſtultior, qui hircum mulget, an qui cribrum ſupponit, cùm vterq; abſurdè facit? Γραῦς ἔριφος, ideſt, anus hœdus. Apollodorus apud Zenodotum ait anum quandam fuiſſe, quæ dicta ſit Eripha (Eriphia potius) quod in virginitate conſenuiſſet, perinde quaſi eadem & anus eſſet per ætatem, & puella, quòd adhuc innupta. Sunt qui tradant locuſtam agreſtem à nonnullis Μάντιν appellatam in Sicilia γραῦς, ἔριφον appellari. Aiunt autem quodcunq; animal aſpexiſſet illi mali quidpiam accidere. Proinde in mulierem veneficam, & faſcinatricem quadrare videtur, quod genus apud Horatium Canidia. Similiter Heſychius, & Varinus prouerbium recenſent, ſed Suidas habet γραῦς σέριφος. Et rurſus ἐν τῷ σέριφος repetit prouerbium. Prouerbialiter etiam à Virgilio dictum:

Eclog.1.

Sic canibus catulos ſimules, ſic matris hœdos
Noram.

Cap.16.

Cuius authoritate Columella: nihil, inquit, dubium quin ipſa natura ſobolem matri ſimilem eſſe voluerit, & in hanc ſententiam Ezechiel propheta ait: *Sic enim mater, ſic & filia eius.* Quo loco gloſſa adducit vulgatem hunc verſum:

Inſequitur leniter filia matris iter.

Coquere hœdum in lacte matris quis dicatur.

Coquere hœdum in lacte matris, ille prouerbio dicetur, inquit Polydorus Virgilius, qui crudelitatem crudelitati addiderit, vt puta ſi filium ante ora parentum morte mactarit, vt ſæpe facere tyranni. Quare Moyſes, vt Deuteron. 14. eſt, id etiam in mutis animalibus fieri prohibuit: Nam inhumanum videtur ab vberibus capræ hœdum ad cædem rapere, & mox in lacte eiuſdem coquere. Modus eſt magis loquendi, quam quòd vſus ita coquendi carnes apud veteres fuerit.

VSVS IN SACRIFICIIS
Gentium.

Victimæ, vel per ſimilitudinẽ, vel per contrarietatem ſũt.

Lib.1. c.2. de re ruſt.

Baccho hirci immolantur.

2. Georg.

VICTIMÆ, inquit Seruius, numinibus aut per ſimilitudinem, aut per contrarietatem immolantur: per ſimilitudinem, vt nigrum pecus Plutoni; per contrarietatem, vt porca, quæ obeſt frugibus, Cereri & caper qui obeſt vitibus, Libero: Sed & Varro hoc etiam teſtatus eſt his verbis: *Quædam pecudes culturæ ſunt inimicæ, ac veneno, vt iſtæ, quas dixiſti, capræ, eæ enim omnia nouella ſata carpedo corrumpunt, non minimum vites, atq; oleas.* Itaq; propterea inſtitutum diuerſa de cauſa, vt ex caprino genere ad alius Dei aram hoſtia adduceretur, ad alius non ſacrificaretur: Cùm ab eodem odio alter videre nollet, alter etiam videre pereuntem vellet. Sic factum vt Libero patri repertori vitis hirci immolarentur, proinde vt capite darent pœnas contrà vt Mineruæ caprini generis nihil immolaretur, propter oleam, quòd eam, quam læſerit, fieri dicunt ſterilem, eius enim ſaliuam eſſe fructui venenum. Tetigit eandem cauſam Maro præcepta tradens ad vineas tutandas:

Frigora nec tantùm cana concreta pruina,
Aut grauis incumbens ſcopulis arentibus æſtas
Quantum illi nocuere greges, durique venenum
Dentis, & admorſa ſignata in ſtirpe cicatrix.
Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
Cæditur, & veteres ineunt proſcenia ludi
Præmiaque ingenies pagos & compita circum
Theſeidæ poſuere, atque inter pocula læti
Mollibus in pratis vnctos ſaliere per vtres.
Nec non Auſonij Troia gens miſſa, coloni
Verſibus incomptis ludunt, riſuque ſoluto:

Oraque corticibus sumunt horrenda cauatis,
Et te Bacche vocant per carmina læta, tibique
Oscilla ex alta suspendunt mollia pinu.
Hinc omnis largo pubescit vinea fœtu;
Complentur vallesque cauæ, saltusque profundi,
Et quocunque Deus circum caput egit honestum.
Ergo ritè suum Baccho dicemus honorem
Carminibus patrijs, lancesque & liba feremus.
Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram.
Pinguiaque in verubus torrebimus exta colurnis.

Similiter Ouidius inquit: Fastor. 1.

Prima Ceres auidè gauisa est sanguine porcæ
Vlta suas merita cæde nocentis opes.
Nam sata vere nouo teneris lactentia succis
Eruta setigeræ comperit ore suis.
Sus dederat pœnas exemplo territus huius
Palmite debueras abstinuisse caper.
Quem spectans aliquis dentes in vite prementem
Talia non tacitò dicta dolore refert.
Rode caper vitem, tamen hinc cùm stabis ad aram
In tua quod spargi cornua possit, erit.
Verba fides sequitur, noxæ tibi deditus hostis
Spargitur effuso cornua Bacche mero.
Culpa sui nocuit, nocuit quoque culpa capellæ.
Quid, bos, quid placida commeruistis oues?

Et aliàs:

Vite caper morsa Bacchi mactatus ad aras
Dicitur vltoris, &c.

Simile est hoc Ευἠνεις, ἀντα πόδοσιν, hoc, est, in retributionem:

Κἤν με φάγης ἐπὶ ῥίζαν, ὅμας ἔτι καρποφορήσω,
Ποσον ἐπισπεισαι σοι τρὰγε θυομένω.

Thomas Venatorius apud Obsopæum hos versus sic transtulit.

Lerodes licet hirce, tamen cùm victima ad aras
Percutiendus eris, vina ego sufficiam.

Idem argumentum in hoc Leonidis Tarentini epigrammate fusiùs tractatur:

Ιξαλος εὐπώγων αἰγὸς πόσις ἔν ποτ᾽ ἀλωῆ;
Οἴνης τὲς ἁπαλὲς πάντας ἔδαψε κλάδες.
Τῷ δ᾽ ἔπος ἐκ γαίης τόσον ἄπυε, τεῖρε κάκιστε
Γναθμοῖς ἡμέτερον κλῆμα τὸ καρποφόρον.
Ρίζα γὰρ ἔμπεδος ὖσα, πάλιν γλυκὺ νέκταρ ἀνύσει
Οσσον ἐπισπεισαι σοι τράγε θυομένῳ.

Sensus est: Saltator barbatus capræ maritus aliquando in vinea vitis molles, siue teneros omnes deuorauit ramos. Huic verbum ex terra tantum insonuit: Consume pessime maxillis nostrum palmitem fructiferum. Radix enim firma existens iterum dulce nectar emittet, quantum ad libationem tibi hirce sacrificando opus est. Sic intellige etiam hoc Martialis:

Lasciuum pecus, & viridi non vtile Baccho
Dat pœnas, nocuit iam tener ille Deo.

Idem etiam alias, & eandem causam simul, & sacrificandi modum sic expressit: Li. 4. Epig. 24.

Vite nocens rosa stabant moriturus ad aras
Hircus Bacche tuis victima grata sacris.
Quem Thuscus mactare Deo cum vellet aruspex
Dixerat agresti fortè, rudique viro.
Vt citò testiculos per acuta falce secaret,
Teter vt immunda carnis abiret odor.
Ipse super virides aras, luctantia pronus,
Dum resecat cultro colla premitque manu.
Ingens iratis apparuit hernia sacris

Occupat hanc ferro rusticus, atque secat.
Hoc ratus antiquos sacrorum poscere ritus
Talibus & fibris numina prisca coli.
Sic modò qui Thuscus fueras, nunc Gallus aruspex,
Dum iugulas hircum factus es ipse caper.

Quoniam enim caper vitem arrodens eã veluti veneficio vitiat, excogitarũt in Bacchi gratiã illud, quod poeta indicat, in vtres ludibriũ, vt scilicet eos flatu tumefactos per humũ disponerẽt, superq; eos saltationibus lasciuirent, vnde lubricitate pellis suopte pingui delibutæ pedes identidẽ fallerentur, præcipitesq; saltatores, sine vllo tamẽ incommodo, cõciderent, effusumq; omnium risũ excitarẽt. Cęlius hãc saltationẽ Bacchi festis dicatã ascoliasmũ dici scribit, ipsa verò festa ascolia, quòd videlicet theatri medio vtres quo dicunt ἀσκοὺς, inflatos, obũctosque vno tantùm insilirent pede, vt delabentes risũ excitarent: Hoc agere apud Gręcos dicitur ἀσκωλιάζειν. Hinc vetus tragędia, & cæteri ludi theatrales ac scenici suã originẽ apud Athenienses acceperũt: nam & ei, qui circa pagos, & compita ludo tragico victoriã obtinuerat, & ei qui per inflatos, inũctosq; vtres in medio theatro vno pede quã optimè saltarat, pręmij loco hircus dabatur. Morẽ hũc, & ritum Atheniensium Latini imitati inculto, & rustico genere carminum olim Bacchum colebant, & laruati risũ mouebãt. Nã excauatis arborũ corticibus ora velabãt, Bacchumq; inuocabãt, & agresti cantione laudes illius celebrabãt. Peractis demũ sacris oscilla, & laruas corticeas de arboribus in honorem Bacchi suspẽdebãt. Plutarchus quoq; accepta, inquit, à maioribus Bacchanaliũ festiuitas antiquitus plebeo more, & hilari agebatur: amphora vini, & palmitis sarmentum, tũ aliquis caprũ trahebat, sequebatur alius calathũ ficis plenũ gestans: Vltimo loco phallus, nũc ea negliguntur & obsoleta sunt, dũ interim gestantur aurea pocula, vestes preciosæ, bigæ agitãtur, personatiq; incedũt, sic quæ necessaria & vtilia habẽt diuitiæ, ea superuacaneis, & inutilib. obruũtur. Torrebãtur verò exta hirci verubus colurnis, quoniã corylos etiam vitibus vicinitate sua nocere, experimẽto compertum est, quamuis Festus colurna hastilia ex corno arbore facta potiùs, quam ex corylo velit. Sed & Phornutus ait: Τὸν δὲ τράγον Διονύσῳ θύουσι, διὰ τὸ λυμαντικὸν δοκεῖν τῶν ἀμπέλων καὶ τῶν συκῶν εἶναι τὸ ζῶον τοῦτο, καθὸ καὶ ἐκδέροντες αὐτὸν, εἰς τὸν ἀσκὸν ἐνάλλονται κατὰ τὰς Ἀττικὰς κώμας οἱ γεωργῶν νεανίσκοι. Τάχα δ᾽ ἂν χαίροι τοιούτῳ θύματι ὁ Διόνυσος, διὰ τὸ ἑαυτὸν εἶναι τὸν τράγον. Idest; Ad hæc illi caprum Libero mactant, quod vitibus, ac ficis infestũ sit id genus animantis: Quã ob causã hunc deglubẽtes in vtrem insiliũt per pagos Atticos iuniores agricolæ, & gaudet fortasse id genus sacrificio Bacchus, quòd ipse hircus sit. Aliã verò causã cur Baccho capra sacraretur, fuisse ærea illa capra magna sui parte inaurata, quæ in foro Phliasiorũ erat, indicabat: huic enim ideo honos à Phliasiis habitus fuit, quod sidus, quam caprã vocant, ortu suo vitibus perniciẽ adferre cõsueuit. Ne itaq; cęlestis capra vinetis noceat, forensem illã ex ęre cũ alijs afficiebant honoribus, tũ verò auro eam exornabant, teste Pausania. Idem verò de Archiuis loquens naufragiũ passis ad Capharcũ, tradit eos, qui è naufragio terrã prẽsare potuerũt, frigore prope, & fame cõsũpti cùm essent, pcatos dici, vt quis Deũ se in tãtis rerũ difficultatib. saluos vellet. Cũ itaq; processisset, specũ Liberi patris animaduertisse, & Dei in eo signũ. In cũ verò specũ multę se caprę syluestres frigus fugientes gregatim immiserãt, quib. mactatis, carnibus famẽ, pellib. frigus tepulerũt; Deinde cũ hyeme remisisset, reparatis nauib. in patriã reuectos, signũ, quod tũc è specu asportarunt, sua etiã ętate religiosè coluisse. Tradit deniq; apud Potnias Liberi patris ędes fuisse cognomento Aegoboli, idest, capram iaculantis: ita. n. aliquando accidisse, vt, dum sacrificarẽt per temulentiã, eò vecordię processerint, vt ipsũ Liberi patris sacerdotẽ occiderint, quod piaculũ cũ atrox pestilentia consecuta esset, ex Delphici Apollinis responso puerũ Libero iam pubescentem mactandũ accepisse: Sed nõ multis post annis Deum ipsum capellã pro puero supposuisse, tradi. Aliam rursus causã adducit Hyginus de Arctophilace loquẽs: Icario, inquit, Erigones patri propter iustitiam, & pietatem existimatur Liber pater, vinum, & vitem, & vuam tradidisse, vt ostẽderet hominibus, quo modo sereretur, & quid ex eo nasceretur, & cum esset natum id, quomodo vti oporteret. Qui cùm seuisset vitem, & diligentissimè ad ministrãdo floridam falce fecisset, dicitur hircus in vineam se coniecisse, & quæ ibi tenerrima folia videret, decerpsisse. Quo facto Icarium animo irato tulisse, eumque interfecisse, & ex pelle eius vtrem fecisse, ac vento plenum præligasse, & in medium proiecisse, suosq; sodales circa eum saltare coegisse. Cæterum Prudentius contra Symmachũ in carmine de Hercule, ideo immolatũ fuisse caprũ Baccho asserit, quòd debellatis Indis, & lasciuiret, & vino senimis proluerct:

Lib. 5. c. 4.

In opere de cupid. diuitiar.

Bacchantium olim qui ritus.

Baccho cur capra offeretur.

In Corinthiac.

Lib. 1.

Thebanus iuuenis (inquit,) superatis sit Deus Indis,
Successu dum victor ouans lasciuit, & aurum

 Capti-

Captiuæ gentis reuehit, spolijsque superbus
Diffluit in luxum cum semiuiro comitatu,
Atque auidus vini multo se proluit haustu
Gemmantis pateræ spumis, multoque Falerno
Perfundens bijugum rorantia terga ferarum.
His nunc pro meritis Baccho caper omnibus aris
Cæditur, & virides discindunt ore chelydros,
Qui Bromium placare volunt, quod & ebria iam tunc
Ante oculos regis satyrorum insania fecit,
Et fecisse reor stimulis furialibus ipsas
Mænadas inflammante mero in scelus omne rotatas.

Sed & ob eandem hanc causam Bacchus in capram immutatus fingitur: Vinum siquidem homines potatos, & olidos, vt capros, & petulcos, & lasciuos, reddit, eiusdemq; vapores ad cerebrum ascendentes, & rationem obnubilant, vnde homines calore aucto animosiores fiunt, & ad celsiora, & sublimiora quæq; hircino more contendunt. Cur modò caprini generis nihil Mineruæ immolaretur, rationem reddidi ex Varone, nimirum propter oleam, quod eam, quam læserit, fieri dicunt sterilem, ideoq; videre illud nollet. Idem testatur Plinius his verbis: *capræ oliuam lambendo quoq; sterilem faciunt, eaq; ex causa Mineruæ non immolantur.* Athenæus ait; capras in arcem ascendere Athenis non licet, neq; omninò sacrificari Mineruæ, quod oleæ ramos vorent, & lædant. Cælius verò: obseruatum est, inquit, capras Athenis in arcem non iungi, præterquam semel ad necessarium sacrificium, ne olea ibi nata primùm, possit tangi, quando ita proditum est eius animantis saliuam fructui venenum esse, quo nomine nec Deæ immolatur. Aegyptij etiam Lunæ, & Libero tantum suem, reliquis Dijs boues mares, vitulosq; & anseres immolabant, capram tamen, aut hircum nullo modo. Tetigit autem id Iuuenalis inquiens:

Cur caprini nihil cõsecretur Mineruæ.

Lib.4.

Aegyptij capras non immolant.

Satyr. 15.

Lanatis animalibus abstinet omnis
Mensa, nefas illuc fœtum iugulare capella.

Tangitur hoc etiam à Moyse in exodo respondente Pharaoni dicenti sibi: *Ite, & sacrificate Deo vestro in terra hac: Non potest ita fieri, abominationes Aegyptiorum immolabimus Deo nostro?* quasi minus licuisset ea sacrificare animantia, quæ apud Aegyptios sacrosancta habebantur, quam ob causam etiam subdit Moyses: *Quòd si mactauerimus ea: quæ colunt Aegyptij, lapidibus nos obruent.* Non omnes tamen Aegyptij à capris, & hircis abstinebant, quemadmodum de Thmuitis in prouerbijs diximus, & constat ex Herodoto, qui sic scribit: Cæterum qui Iouis Thebani tẽplum incolunt, aut Thebanæ prouinciæ sunt, ij omnes ab ouibus abstinentes capras immolant: Non enim eosdem Deos similiter colunt vniuersi Aegyptij præter Isidem, & Osirim, quem Bacchum esse aiunt, hos peræquè vniuersi colunt: Qui verò Mendetis tẽplum obtinent, siue Mendesiæ prouinciæ sunt, hi capris abstinentes immolant oues &c. Et mox rursus: porrò capras, & hircos ea de causa ij, quo diximus Aegyptiorum non mactant, quod Pana inter octo Deos Mendesijs numerant, quos octo aiunt priores duodecim Dijs extitisse. Panos autem simulachrũ, & pictores pingunt; & statuarij scalpunt, quemadmodum Græci, caprina facie, hircinisq; cruribus: haud quaquam existimantes eum esse talem, sed similem cæteris Dijs. Qua tamen eum causa talem pingant, non est mihi relatum iucundum. Verùm hi omnes cùm capras, tũ verò maximè capros venerantur: & inter Mendesios caprarij præcipuè honore afficiũtur, & ex his vnus maximè, qui cum decessit, ingẽs toti Mendesiæ prouinciæ luctus proponitur, Vocatur autem & hircus, & Pan Aegyptiacè Mendes. Inuenio verò etiam apud Plutarchum Aegyptios sua vniuersè capras, quando Sirius, siue canicula cum Sole oritur, certo conuersos ad ortum intueri, dicere, esseque hoc firmissimum documentum annuæ circuitionis, maximèque cum astronomicis consentiens tabulis. Depingebatur ergo etiam in eorum fanis, sicuti nos docet Lucianus, dum inquit. Apud Aegyptios ipsum quidem delubrum forinsecus pulcherrimum est, simul, atque maximum sumptuosis lapidibus extructum, atq; compositum. Cæterùm si intus Deum requisieris, aut simiam inuenies, aut ciconiam, aut hircum, aut felem. Tantũ ille: istiusmodi delubris pulchras comparans mulieres, quæ intrinsecus turpes sunt. Diodorus Siculus asserit, ita hircum deificasse Aegyptios, sicut Græci Priapum, propter scilicet eam corporis partem, à qua fit omnium ortus. Cur modò Coptitæ Aegyptij hircum Isidi, minimè verò capras sacrificent, docet in hæc verba Aelianus: In Copto, inquit, Aegyptia vrbe, & magna conficiendorum aliorũ sacrorum religione Isim Aegyptij colunt, & vero eodẽ cultu hanc ipsam venerantur, quo aut coniuges, aut liberi à lugentibus afficiuntur: Vbi Isis hanc religionẽ possidet, ibi acerrimi ad pestiferũ vulnus inferũ scorpij maximi versãtur, qui, vt percusserũt, statim interficiũt. Ad quorũ vitationẽ omne cautionis genus Aegyp-

Cap.8.

Lib. 2.

Capræ, capri, & caprarij vbi in honore sint.

In volum. de solert. animal.

In Imaginib.

In Aegyptiorum delubris, quæ simulachra inueniuntur.

Lib.2.c.4.

Capræ Coptitis ad diuinitatem cur referantur.

tij adhibent, sexcentaq; machinamenta moliuntur, veruntamen lugentes ad Isidis fanum capræ feræ ex omnibus tegumentis nudæ inter scorpios humi iacentes ab horum acerbitate integræ incolumesq; permanent, ex quo fit, vt Copitæ eius caprini generis fæminas ad diuinitatem, & religionem consecrent, & religiosissimè colant, easdemq; Isidi in amore, & delitijs esse existiment: contrà autem mares immolant. Erat & templum huius Deæ Busyri, vbi Pan etiam colebatur, & hircus, &, vt Pindarus ait, hirci in hoc loco cum mulieribus coeunt. Pana autem τραγοπρόσωπον fingunt ijdem Aegyptij, quod ipse scilicet Pan, qui sol est, vt multis probat Macrobius, semina mundi propellere, & diffundere credebatur, vimq; genitalem illi curæ esse dicebant, atque eam ob causam hoc animal natura libidinosissimum ipsi sacrum Pani est. Immolabant itidem Pani caprinum genus pastores; sic hoc adespoto epigrammate quidam precatur Pana, vt fistula canat, quo capellæ grandiora vbera ad domum Clymeni reportent, cui etiam hircum immolandum pollicetur. O pan, inquit, pascentibus gregibus sacram vocem resona, curuum supra aureas fistulas, seu calamos labium mittens. Vt illi quidem, scilicet greges, albi grauata dona lactis vberibus in Clymeni abundanter ferant domum. Tibi verò pulchrè assistens aris maritus caprarum rubeum ex hirsuto pectore sanguinem eructet.

Pan Macrobio sol.

Pani de caprino genere sacrificari.

Ω̃ Πάν. Φερβομέναις ἱερὰν φάτιν ἄπυε ποίμναις,
Κυρτὸν ὑπὲρ χρυσέων χεῖλος ἱεὶς δονάκων.
Ὄφραὶ μὲν, λευκοῖο βεβριθότα δῶρα γάλακτος
Οὔθασιν ἐς Κλυμένε πυκνὰ φέρωσι δόμον,
Σοὶ δὲ καλῶς βωμοῖσι παριςάμενος πόσις αἰγῶν,
Φοίνιον ἐκ λασίε ςήθεος αἷμ' ἐρύγῃ.

Sic alius apud Theocritum in exordio edyllij primi inquiens:

Ἁδύ τι τὸ ψιθύρισμα, καὶ ἁ πίτυς αἰπόλε τήνα
Ἁ ποτὶ ταῖς παγαῖσι μελίσδεται. ἁδὺ δὲ καὶ τὺ
Συρίσδες. Μετὰ Πᾶνα τὸ δεύτερον ἆθλον ἀποισῇ.
Αἴκα τῆνος ἕλῃ κεραὸν τράγον αἶγα τὺ λαψῇ.
Αἴκα δ' αἶγα λάβῃ τῆνος γέρας, ἐς τὲ καταρρεῖ
Ἁ χίμαρος χιμάρω δὲ καλὸν κρῆς, ἔςτε κ' ἀμέλξῃς, *idest.*

Dulcis hic susurrus est, & pinus ista, ò pastor caprarie,
Quæ est iuxta fontes, dulciter resonat: suauiter verò & tu
Fistula canis secundum Pana proximum præmium feres.
Si ille acceperit cornutum hircum, tu capram capies.
Si verò capram acceperit ille pro præmio, ad te permanabit
Capella annicula. Capellæ caro bona est, donec mulseris.

Fauno Deo Latino, atq; etiam semideo, teste Halicarnassæo, præter agnam, & hœdum, etiam capra immolabatur à Romanis, fortasse ob id, quòd eum etiam Pana vocitarent. Horat.

Fauni victima quæ.

Li. 1. carm. ode 4.

Nunc & in vmbrosis Fauno decet immolare lucis,
Seu poscat agna, seu malit hœdo.

Idem aliàs supplicat Fauno, dum suos agros amore Nympharum pererrat, vt sibi, suiq; sit innoxius, id enim se promereri prædicat, nonis decembribus in eius honorem sacris solemnibus celebratis, vino libando, hœdo immolando, litandoq; adeo, vt totus pagus sine cura pecoris, arationisq; stratis humi frondibus, nihil quàm totum diem laudando, comessando, saltandoque festum peragat:

Faune Nympharum fugientum amator,
Per meos fines, & aprica rura
Lenis incedas, abeasq; paruis
Aequus alumnis.
Si tener pleno cadit hœdus anno
Larga nec desunt veneris sodali
Vina cratera, vetus ara multo
Fumat odore:
Ludit herboso pecus omne campo
Cum tibi nonæ redeunt decembres
Festus in pratis vacat otioso
Cum boue pagus.
Inter audaces lupus errat agnos,
Spargit agresteis tibi sylua frondeis,

Gau-

Gaudet inuisam pepulisse fossor
Ter pede terram.

Immolabatur autem potissimùm in piacularibus sacris, vt notum est ex hoc Ouidij: *Fastor. 2.*

Cornipedi Fauno cæsa de more capella,
Venit ad exiguas turba vocata dapes.

Vtrum verò etiam Syluano, quem, vt ait Horatius, lacte piabant. In hoc lacte, quod offerrebatur, an hœdus, aut agnus coqueretur non constat inquit Tostatus ex libris poeticis, sed satis est verisimile, maximè cùm Rabbi Moyses testatur se vidisse ita fieri sacrificia. Sed & Nymphis sacrificabatur: Comatas apud Theocritum: *Quæst. 37. in c. 23. Exodi.* *In Viator.* *Nymphis capra cæditur.*

Τὸ Κροκύλος μοι ἔδωκε, τὸ ποικίλον ἁνίκ' ἔθυσε
Ταῖς Νύμφαις τὰν αἶγα. Τὺ δ' ὦ κακὲ καὶ τόκ' ἐτάκευ
Βασκαίνων, καὶ νῦν με τὰ λοίσθια γυμνὸν ἔθηκας. idest.

Quam Crocylus mihi dedit, discolorem, tunc cùm sacrificaret
Nymphis capram: Tu verò improbe & tunc contabescebas
Inuidens, & nunc postremò nudum me fecisti.

Mox verò Comatas ait se magis à Musis amari quàm cantorem Daphnidem, ideoq; se binas ijs mactasse capras. In ludis item Apollinaribus Apollini boue aurata, & duabus capris auratis, Latonæque boue aurata sacra græco ritu facere Romani solent, vt in boue dictum est. Achilles apud Homerum ob immissam ab Apolline Græcis pestilentiam, consulendum censet augurem quempiam, aut aruspicem, aut somniorum interpretem, qui denuntiet tum causas iratum, quas tantoperè Phœbus in eos exercebat, seu qua indignè ferat vota sibi non persoluta, siue sacrificia non ritè facta, seu quid aliud, tum qua expiatione agnorum, caprarumq; sacrificijs ipsum placare possint, vt quam iniecerat pestilentiam tolleret: *Εἰδ. ε.* *Apollini, quæ mactentur in ludis Apollinaribus.* *Iliad. 1.*

Ἀλλ' ἄγε δή τινα μάντιν ἐρείομεν, ἢ ἱερῆα,
Ἢ καὶ ὀνειροπόλον, (καὶ γάρ τ' ὄναρ ἐκ Διός ἐστιν)
Ὅς κ' εἴποι ὅτι τόσσον ἐχώσατο Φοῖβος Ἀπόλλων.
Εἴτ' ἄρ' ὅγ' εὐχωλῆς ἐπιμέμφεται εἴθ' ἑκατόμβης.
Αἴκέν πως ἀρνῶν κνίσσης αἰγῶν τε τελείων
Βούλεται ἀντιάσας, ἡμῖν ἀπὸ λοιγὸν ἀμῦναι.

Et rursum: Ἕρδον δ' Ἀπόλλωνι τεληέσσας ἑκατόμβας
Ταύρων, ἠδ' αἰγῶν. Idest.

Faciebant autem Apollini perfectas hecatombas
Taurorum, & caprarum &c.

Theocritus hoc epigrammate Apollini hircus etiam immolatos ostendit:

Τὰ ῥόδα τὰ δροσόεντα, καὶ ἡ κατάπυκνος ἐκείνα
Ἕρπυλλος κεῖται ταῖς Ἑλικωνίασι.
Ταὶ δὲ μελάμφυλλοι δάφναι τὶν Πύθιε Παιὰν,
Δελφὶς ἐπεὶ πέτρα τοῦτό τοι ἀγλάϊσε.
Βωμὸν δ' αἱμάξει κεραὸς τράγος οὗτος ὁ μαλὸς,
Τερμίνθου τρώγων ἔσχατον ἀκρέμονα. Idest,

Rosæ illæ roscidæ, & densum illud
Serpyllum dicatum est Heliconiadibus Musis.
At nigris folijs lauri tibi, ò Pythie Apollo.
Delphica enim petra his te ornauit.
Aram autem cruentabit cornutus hircus ille villosus
Terebinthi comedens vltimum ramum.

Capras autem Apollini immolabãt, vt ait Varinus ex Eustathio propter pecudis huius naturam impetuosam, & in altum saltando efferri gaudentem & quòd caprina cornua ad arcus faciendos idonea sint. Apollo autem toxotes est, idest arcubus & sagittis oblectatur. Apud eosdem Romanos capra etiam Veioui immolabatur, quem eundem cum Apolline esse dicunt, vt tradit his verbis A. Gellius: Simulachrum Dei Viouis, quod est in æde Romæ inter arcem, & Capitolium, sagittas tenet, quæ sunt videlicet paratæ ad nocendum, quapropter eum Deum pleriq; Apollinem esse dixerunt, immolaturque illi ritu Romano capra, eiusq; animalis figmentum iuxta simulachrum stat. Ipsi tamen etiam Ioui capras immolari solitas docemur ab Apollonio: Hic enim in libro de fabulosis locorum rebus tradi ait cum Halicarnassæi sacrificium quoddam Ioui cognomento Ascræo peragitur, gregem caprarum ad fanum adductum consistere, votisque absolutis vnam earum nemine ducente progressam ad aram accedere, quam sacerdos arreptam litet, nosq; *Capra immolabatur Veioui, & Ioui.* *In hist. mirabil.*

supra

supra ex Herodoto Aegyptios, qui Iouis Thebani templum incolunt, aut Thebani ritu sunt, eos omnes ab ouibus abstinentes capras immolare. Legimus & apud Plinium cinnamomum in Aethiopia cæsuros quadraginta quatuor boum, caprarumque, & arietum extis impetrare veniam metendi. In Pedasia Cariæ, vt tradit Aristoteles, sacrificium Ioui peragitur, in quo capra deducta ex Pedasis per stadia septuaginta, magna spectante turba, procedit, nec perturbatur in via, nec inde auertitur, funiculo vincta sacerdotem præcedens. Etymologus, & Varinus Iouem apud Nicandrum in theriacis αἰγοφάγον, hoc est, capriuorum cognominari tradunt: Mihi tamen, inquit Gyraldus, non succurrit apud Nicandrum id nomen legisse. In Laconicis Pausaniæ Iuno nominatur αἰγοφάγος, apud Lacedæmonios tantùm id adepta cognomentum, quando & Deæ capras immolant. Sacellum ab Hercule primùm erectum ferunt, qui & princeps capras immolarit, quoniam pugnanti aduersus Hippocoontem, & Liberos, nullum se à Iunone impedimentum ingessisset, sicut ferè asseuerat: Ad rem diuinam verò potissimùm adhibitas capras, quòd aliarum victimarum haud suppeteret facultas. Verum quod de capra scribit author hic (inquit Cælius) vehementer animaduertenda poetæ Ouidij sententia ex quadam elegia, vbi animalium, quæ ducerentur, pompam describit in Iunonis festo:

In mirabil.
Iupiter capriuorus dictus.
Iuno αἰγοφάγος quibus dicta.

Duxque gregis cornu per tempora dura recuruo
Inuisa est dominæ sola capella Deæ.
Illius indicio syluis inuenta sub altis
Dicitur inceptam detinuisse fugam,
Nunc quoque per pueros iaculis incessitur index,
Et pretium authori vulneris ipsa datur.

Caput caprinum Iunoni Sospitæ offerebatur.

Lanuuij etiam Iunonem Sospitam, vel vt est apud Festum Sispitem colebant capite caprina pelle tecto, qualis eius imago signata est in quodam Romano denario, cum his literis. I. S. M. R. idest, Iuno, Sospita, Magna, Regina. Pellem autem caprinam Iunonis amiculum vocabant. Cicero: *Tam hercle, quàm tibi illam Sospitam nostram, quam tu nunquam ne in somnis quidem vides, nisi cum pelle caprina, cum hasta, cum scutulo, cum calceolis repandis.* Dicta est autem Sospita à σώζω, quod seruo significat. Hæc in primis Lanuuij colebatur magno cultu, vt docet Liuius, qui & Romanos eandem coluisse tradit, inquiens: *Lanuuinis ciuitas data, sacraque sua reddita cum eo, vt ædes lucusque Sopitæ Iunonis communis Lanuuinis municipibus cum populo Romano esset.* Sed & mulieres Romanæ in Lupercalibus, quæ diem februarum etiam vocabant eodem Iunonis amiculo februabantur, hoc est, se purgabant, mosque erat in hoc festo, vt Lupeci discurrentes pellibus obuias quasque fæminas verberarent, existimantes talibus verberibus fæcundas fieri, vnde creperi sunt dicti, authore Festo, à crepitu pellicularum, quem faciebant verberantes, de quorum Lupercorum initio sic inter cæteros Valerius, vbi de institutis antiquis scribit. Lupercalium mos, à Romulo & Remo inchoatus est, tunc cum lætitia exultantibus, quod eis auus Numitor Albanorum eo loco, vbi educati erant, vrbem condere permiserat sub monte Palatino hortatu Faustuli educatoris sui, quem Euander Argæis consecrauerat facto sacrificio, cæsisq; capris epularum hilaritate, ac vino largiore prouecti diuisa pastorali turba, cuncti pellibus immolatarum bestiarum iocantes gestierunt. Quòd ab ijs fæminarum palmæ verberarentur clarissimè nos docet Silius Italicus loquens de Pane Deo:

Iunonis amiculum quid.
De natura Deor. 1.
Sospita vnde dicta.
Pellibus caprinis quam de mulierum palmæ verberarētur, & cur.
Lib. 2.

Dextera lasciuit cæsa Tegeatide capra (idest Arcadica, Tegea enim erat vrbs Arcadiæ vbi Pan colebatur)

Verbera læta mouens festa per compita cauda.

Satyr. 2.

Hucque spectat illud Iuuenalis:

Nec prodest agili palmas præbere Luperco.

Fastor. 2.

Sicque intelligendus Ouidius:

Nupta quid expectas? non tu pollentibus herbis
Nec prece, nec magico carmine mater eris?
Excipe fæcundæ patienter verbera dextra,
Iam socer optatum nomen habebit aui.

Sed mox originem huius rei adfert his versibus:

Monte sub Esquilio multis inciduus annis
Iunonis magnæ nomine lucus erat.
Huc vbi venerunt pariter, nuptaque virique
Suppliciter posito procubuere genu.
Cum subitò motæ tremuere cacumina syluæ,
Et Dea per lucos mira locuta suos.

Itali-

Italides matres, inquit, sacer hircus inito:
Obstupuit dubio territa turba sono.
Augur erat, nomen longis intercidit annis
Nuper ab Hetrusca venerat exul humo.
Ille caprum mactat. iussæ sua terga puellæ
Pellibus exsectis percutienda dabant.
Luna resumebat decimo noua cornua motu,
Virque pater subitò, nuptaque mater erat.

Meminit & Plutarchus in Romulo: In Lupercalibus, inquit, Romæ capras iugulāt, & incisis in corrigias caprarũ pellibus discurrunt, & si qui obstent, scuticis cędunt. Colebatur porrò etiã à Romanis Iuno Caprotina: Cęterùm hæc non à capris, sed à caprifico nomen tulit, vt discitur præcipuè ex hoc Varronis: *Nonæ caprotinæ dicuntur, quòd eo die in Latio Iunoni Caprotinæ mulieres sacrificant, & sub caprifico faciunt, & de caprifico adhibent virgam*. Pausanias verò apud Messenios Lucinæ etiam delubrum fuisse ait cum marmoreo signo, cui proxima esset Curetũ ędes, in qua cuiusuis generis animalia immolabāt: facto enim, inquit, à bobus, & capris sacri initio ad aues descendebant, quas in flammas porriciebant. At verò Lacedęmonij Dianę cognomēto Corythaliæ sacrum in agris facientes non nisi caprarũ carnes in opsoniũ adhibebunt, neque aliud animal præter id in huiusmodi sacris immolari fas erat. Embarus quidam, vel Barus, vt scribit Varinus σοφισμα, authorem citans Pausaniam, cum Diana Munychia, vt regio à peste liberaretur, filiam alicuius immolandam requireret, ea conditione se immolaturum suã promisit, vt sacerdotiũ familiæ eius perpetuò maneret. Filia in adyto occultata capram eius vestimentis indutam mactauit, quæ res in prouerbium abijt, vt in hominem prudentem, & astutum, *Embarus es*, dicamus. Pestis verò causam fuisse dicit vrsam, quæ in templo Dianæ illic erat, ab Atheniensibus occisam. Apud Suidam famenõ peste (quæ apud Græcos vna tantũ litera differunt) regionem laborasse scribitur. Adagiorũ author prouerbium, *Embarus sum*, de homine insano, & deliro interpretatur, Suidam secutus, qui Embarum filiam suam verè, non capram ei substitutam, immolasse refert. Et ipse etiam Varinus aliàs habet sic; Εμβαρός εἰμι, ἢ λίθιος, μωρος: ἢ νενεχὴς, φρόνιμος Μένανδρος φάσματι. Author verò etiam Agathius est, referente Cælio, Gothici bello libro secundo, ingruente Persarum bello in Marathonijs campis vouisse Athenienses, totidē se hircos Dianæ immolaturos, quot peremissent hostes: quod cũ implere in primis cuperent, non quisse tamen, etiam capris adiectis, vel succedaneis. Apud Xenophontē tamen legas Athenienses, quo tempore Persæ cũ ingentibus copijs Athenas deleturi in eorũ fines inuaserant, Dianæ votũ fecisse, tot illi se capras immolaturos, quot hostes occidissent. Huic fortassis Deæ ideo capras sacrificauerint, quoniã hoc genere animaliũ delectabatur. Dictys Cretensis verò, & Homerus pestē accidisse, exercitui Græcorũ tradunt, quia Agamemnon rex exercitus ab omnibus declaratus, longiùs paulò ab exercitu progressus in luco Dianæ caprã pascentem impudēs religionis, quæ in eo loco erat, iaculo trãsfixit: nec potuisse leniri priusquã sacrilegij pœnæ darentur, & author eius sceleris filiam natu maximam, vicariã victimam immolasset. Aesculapio verò capram, quæ nunquã, vt dictũ est, sine febri est, quia Deus est salutis, immolari contrarietatem asserit; non tamen vbiuis capra immolabatur illi, quod docet Pausanias his verbis: Quin & Aesculapius, qui colitur Balanagris apud Cyrenæos medici cognomēto ex Epidauro sumptus est. Ad Cyrenaici quidem similitudinem factum est id Aesculapij templũ, quod Lebenæ, quæ est Cretēsiũ vrbs, extat. Dissimilis in eo sacri ritus, quòd Cyrenaici capras mactant, cùm ab Epidaurijs traditum hoc omninò non fuerit. Dixerat autem Aesculapiũ à capra educatum in hæc verba; Phlegyas cũ Peloponnesum intrasset, filia, quæ patrē sequebatur cùm se adhuc vterum ex Apolline ferre patrē celasset, in Epidauriorum finibus puerũ enixa, illum in monte exponit, cui hac ipsa etiã ætate Titthion nomen, id est, ac si mamillã dicas, cũ antea Myrtion appellaretur, mutati nominis causa, qđ exposito infãti lac præbuit capra, quæ cum cæteris in eo saltu pascebat, dũ interea eũ canis custodiret. Ibi Aresthanas (fuit enim hoc caprario nomen) cũ à reliquo grege in pecore recensendo capellam vnam, cumque ea canem aberrasse animaduertisset, totũ cum saltum studiosè quæritans peragrauit: inuentũ verò puerum cùm tollere cuperet, ac iam propius accederet, effulsisse aiunt cęlestē ab illo ignē, quo deterritum prodigio pastorem, cùm diuinũ quiddã id esse, vti erat, suspicaretur, statim retrocessisse, mox fama per terras, ac maria omnia vulgauit sanari ab illo quouis morbo laborãtes, mortuos etiã excitari. Hæc ille. Atque ideo fortassis Epidauri capræ Aesculapio non immolantur. Extitit aliquãdo in Melita vrbe â Melitæo Iouis filio condita in Phtia tyrannus violētus, atq; contumeliosius, vt recitat Antonius Liberalis in congerie transformationũ: cuius adeo nomen

Dianæ Corythaliæ q capram offerrent.

Li. 23. cap 26.

In Corinthiac.

Aesculapio cur capra offerretur à Cyrenaicis, & ab Epidaurijs nõ quomodo etiam à capra educatus sit.

incolæ

incolę non edunt: peregrini Tartarum appellabant. Is ſi qua eius loci virgo ob formę pulchritudinem celebraretur, vt eam ante nuptias abductam vitiabat. Atq; eo tempore miniſtros iuſſerat adducere ſibi Aſpalidem Argæi non ignobilis viri filiam, quæ rei fama diuulgata ante aduentum eorum, quibus abducendi ſui negotium erat datum, ſeipſam ſuſpendit. Facto adhuc latente frater puellę Aſtygites iurat priuſquam ſororis corpus deponeret, ſe in tyrannum vindicaturum. Illico veſtem Aſpalidis induit, gladioque ad ſiniſtrum latus abdito, quòd adoleſcens etiam num eſſet nemine ſexum è vultu agnoſcente, in domum tyranni peruenit, eumque nudum, incuſtoditumque interficit. Melitenſes Aſtygitem corona decorant, pæanaſque accinendo deducunt. Cadauer tyranni in flumen demergunt, quod ab eo vſque tempore, hodieque Tartarum vocant. Corpus autem Aſpalidis ad honeſtam ſepulturam ſummo ſtudio requirentes nuſpiam inuenire potuerunt, quòd id Deus de medio ſuſtuliſſet. Loco autem corporis ſtatua iuxta Dianę ſtans apparuit, idque ſimulachrum incolę Aſpalidem vocant. Ameiletam, & Hecaergam: & quotannis virgines hœdum intactum in eius honorem, præcipitem dabant, quod & Aſpalis virgo ſeipſam ſuſpendiſſet. Vnde modò Venus Epitragia dicta fuerit, docet Plutarchus in Theſeo: Fertur, inquit, Theſeo oraculum Delphicum pręcepiſſe, Venerem itineris ducem faceret, comitemque aduocaret: pręterea cùm capram ad mare immolaret, eam fortuito in caprum tranſiſſe, inde Veneri Epitragiæ, nam τράγος caper ipſorum lingua, eſt, nomen datum. Luſitani verò etiam hirco maximè veſcuntur, eumque & Marti immolant ſicut & captiuos, & equos, vt tradit Strabo. Sed alijs etiam in locis fortaſſis hircus Marti immolatus fuerit; nam & apud Apuleium lego: Quin igitur, inquit, ſupplicatum Marti comiti pergimus, & puellam ſimul vendituri, & ſocios indagaturi: ſed, vt video nullum vſpiam pecus ſacrificatui, ac ne vinum quidem potatui affatim, vel ſufficiens habemus. Decem itaque mihi legite comites, quis contentus proximum caſtellum petam, inde vobis epulas, & alias res comparaturus, ſic eo profecto cæteri copioſum inſtruunt ignem, aram ceſpite virenti Marti Deo faciunt, nec multo pòſt adueniunt illi vinarios vtres ferentes, & gregatim pecua comminantes, vnum prælectum, grandem hircum, annoſum, & horicomem Marti ſecutori, comitique victimant, & illicò prandium fabricatur opiparè. Tempeſtas inſuper Romanis etiam Dea eſt credita, in cuius ſacris hircus etiam immolabatur, & agnus, quod indicat Horatius, dum canit:

Caſtitatis memorabilis hiſtoria.

Aſpalidi virgini hœdus à quib. & quomodo offerretur.

Venus Epitragia dicta.

Lib. 3.

Lib. 7.

Marti hircum oblatũ

Tempeſtati Deæ hirco fiebant ſacra.

In Epod. od. 10,

Optima quòd ſi prædà curuo littore
Porrecta mergos iuuerit.
Libidinoſus immolabitur caper
Et agna Tempeſtatibus.

Idem poeta Blanduſiæ fonti etiam hœdum fouens, inquit:

Lib. 3. carm. od 13

O fons Blanduſiæ ſplendidior vitro
Dulci digne metro, non ſine floribus,
Cras donaberis hædo:
Cui frons turgida cornibus
Primis, & venerem, & prælia deſtinat.
Fruſtra; nam gelidos inficiet tibi
Rubro ſanguine riuos
Laſciui ſoboles gregis.

Boruſſi denique in omnibus ſuis ſacrificijs hirco vſi ſunt ob fæcundam huius animalis naturam. Notandum verò, quòd Gręci tauros, an puri eſſent, farina explorarent caprum ciceribus, capram aqua frigida: Item quod vetus aruſpicium ex hœdis, vitulis, & agnis eſſet, poſtea verò additæ ſint à Cyprijs ſues, vt author eſt Pauſanias.

In Eliac.

VSVS IN SACRIFICIIS HEBRÆORVM.

DE hoc vſu ſatis ſuperque cùm in boue, tum in oue dictum eſt.

VSVS IN CIBIS.

4. de vict. rat. tex. 100.

Caprinæ carnis qualitates, & vſus in cib.

HIPPOCRATES cùm dixiſſet bubulas carnes melancholica prorirare pathemata, harumque naturam inſuperabilem eſſe, nec à quouis ventriculo concoqui poſſe, de caprinarum carnium qualitate loquitur in hæc verba: Caprinæ carnes, quæ in bubulis mala ſunt, omnia habent, & cruditatem. (ἀπεψίαν) ſuntque flatulentiores, ructuſque magis generant, & choleram magnam pariunt. Verùm quæ odoratiſſimæ ſoli-

solidæ, & suauissimæ sunt, hæ optimæ sunt tum perelixæ, tum perfrigidæ (Gesnerus percoctæ.) Quæ verò suauitate omni carent, malè olent, & duræ sunt, hæ deterrimæ, & quæ recentes: Optimæ autem æstate, autumno verò pessimæ. Quo loco Galenus cur caprinæ carnes, inquit bubulis vitiosiores sint, causam hoc in loco dixit, nempe cùm coctu difficiles bubularum more existant, flatuosiores etiam sunt & sæpius mouent ructus, qui malam habeant qualitatem. Cùm igitur bubulis & acriores, & calidiores sint, si incoctæ maneat, choleram pariunt. Qua efficitur ratione, vt frigidas eas magis, quàm calidas esitare oporteat. Optimas esse ait caprinas carnes inter se quidem, non cum cæteris comparatas. Oportebat igitur quantum ad anni tempus attinet, vitiosissimas ob temperaturam esse. Contingit autem capris tempore æstiuo meliorem esse alimoniam, quo modo praua sunt, quæ herbas vorant an malia, vbi viridem herbam non habeant. Capris autem maximè idoneam præbent alimoniam germina arborum, caulesq; quos à fine veris æstas largiter habet: Quòd autem alimonia ad carnis bonitatem plurimum possit, potes ex vulpib. certior fieri, quæ autumno probatissimam ob vuas habet carnem: Sic passer, & ficedula maximè laudabilem carnem obtinent. Autumno igitur capræ nutrimento idoneo destitutæ tum deterrimam, tum perquam tenuem, habent carnem. Hyeme autem meliorem sanguinis consequuntur habitum, naturalem intemperiem à temperatura temporis contractam corrigentes. Aliàs Galenus etiam in opere de alimen. facult. ait; vt vituli carnes habent ad conficiendum perfectis bobus præstantiores, sic hœdi capris; capra namque temperamento minus quàm bos est sicca, si tamen homini, & sui comparetur, multum superat; & proxime post; Caprinæ præter succum vitiosum acrimoniam etiam habent. Et rursus; Aestate prima, ac media præstantiores sunt capræ, cùm scilicet fruticum germina, quibus vesci solent, abundant. Athenæus verò caprinam carnem olidam quidem esse dicit, sed si conficiatur plurimum alere, plurimumq; corpori robur addere. Clitomachum q; Carthaginensem nouæ academiæ sectatorem solitum ferri dicere, quendam Athletam Thebanum omnes suæ ætatis viros superare, quod caprinis carnibus vescerentur, tenacibus illis, & concoctu difficillimis, quarum esu olidus è corpore sudor manaret. Militarem autem cibum esse, etiam Homerus docere videtur, siquidem Achilles legatis ab Agamemnone sibi missis, & dona afferentibus gratificaturus, splendidèque excepturus, cratera apponi iubet capaciorem, mixtoq; meraciore vino singulis propinari, ipse verò ingentem cacabum super ignem appendit, inque illum tergum ouis, itemq; pinguis capræ (capras autem pinguescere, vt pinguedine sterilescant, ex Plinio dictum est) cum lumbis tenellæ, atq; altilis suculæ immergit, & in frusta dilaniat, aliam quoq; partem aptè minutatam verubus infigit, magnum interea ignem Patroclo excitante supponens, ac postquam exustis lignis resedit flamma, prunas sternit, ac desuper carnem transfixam verubus infigit, subindeque tollens sale conspergit, tandemq; testam partitur. Eiusmodi etiam carnes Vlyssi apud eundem Eumæus pastor apponit; Quo loco Ioan. Spondanus monet capras quoq; olim in delicijs ciborum extitisse. De lacte modò caprino sic tradit Galenus in lib. de boni, & mali succi cibis; Caprini lactis vsus frequens apud nos est, apud alios bubuli. Caprinum inter cætera lactis genera moderatè se habet cùm non admodum pingue, crassumq; sit, ob idque medium esse censetur, quod in corporibus nostris praestat &c. Sed cùm inter cætera animantiũ genera capellæ mediocritatem adeptæ sint, inter se tamen inuicem collatæ, alio, quàm diximus, modo differre videntur, neq; enim harum parua discrimina sunt ab ætate, à pastionibus, ab anni tempore, ab eo ipso spacio, quo à partu edito distant, quæ abundè tertio de facult. alim. libro diximus. Nunc verò id tantùm referre sit satis, caprinum lac sine melle sumptum periculosum esse; plerumq; enim qui purum illud hauserunt, coactum est in ventriculo in speciem casei, quod quidem cùm accidit mirum est, quàm aggrauet hominem, ac strangulet. Eam ob causam lac vbi sumunt quidam, ne in ventriculo coaguletur, mellis, aquæ, & salis non nihil admiscent. Et rursus alibi: Lac caprinum, inquit, stomacho accommodatissimum est, quoniam capræ fronde magis, quàm herba vescuntur. Et Varro ait; Lac omnium rerum, quas cibi causa capimus, liquentium maximè alibile est, & id ouillum, inde caprinum; sed Aeginetæ lac mulier temperatissimum est, mox caprillum, hinc asininum, ouillumque, postremò vacillum. Idem Galenus testatur maximè .s. alere quodcunq; humanum, mox caprinum, vnde fortassis fabulæ Iouem ita nutritum dixere; Nam & Hesiodus lac caprinum earum, quæ primum lactare desinunt, cõmendat, teste Stuckio, quod putetur plus, & salubrius nutrire, quam alia lactis genera. Et Ludouicus Romanus scribit mulieres cultorum Poliar, & Hiraua regionum translacto tertio mense filios ablactare, deincepsq; lacte caprino alere, & vbi referferint pueros lacte illotos, fœdosq; admodum in sabulum reponere, vbi interdiù ferarum modo volutentur. Si capræ, aut alterius animalis scammonium, aut tithymalũ depasti lac cibi loco quis sumpserit, omnino aluus illi fluet, teste Galeno, cũ alias, sua natura præ cæteris adstringat causa alimenti, quod cùm ex ijs, quæ dicta sunt, constat, tum

Caprinæ carnes quando bonæ, & prauæ.

L. 3. de alimen. facul. c. 1.

Hœdinæ caprinis præstantiores.

Li. 9. c. 24.

Iliad. 1.

Odyss. 14.

Lac caprinum temperatum.

Cap. 6.

Lac caprinum absq; melle subito lethale.

Lactis ordo iuxta bonitatem.

2. περὶ ἔργων.

Lib. 1. antiq. conuiu.

Li. 5. nauigat. c. 20.

etiam

etiam manifestò tradit Dioscorides, rationem reddens, cur stomacho sit accommodatissimum. Aluum, inquit, minùs tentat caprinum lac, quoniam pecus hoc adstringentibus pabulis quercu, lentisco, & oleagineis frondibus, & terebintho maxima ex parte vescitur: inde stomacho accommodatissimum reddi solet. Lactis naturam sequitur etiam ipse caseus, casei siquidem maximè cibi sunt bubuli, & qui difficillimè transeant sumpti, secundò ouilli minimi cibi, & qui difficillimè transeant caprini. Caro modo hircorum, teste Galeno, tum ad coquendum, tum ad succum bonum generandum deterrima est, hanc sequitur arietum, pòst taurorum, caro, & in his omnibus carnes castratorum sunt præstantiores, vetulorum pessimæ. Idem in libro de attenuante victu hircos, & boues tradit carnem quidem habere minimè humidam, pituitosam, ac lentam, nocere tamen ad modum ob duritiem, & in alterando difficultatem. Albertus asserit, cùm coiuerunt, improbam habere carnem, minimè pinguem, & siccam. Aristoteles verò libidinis tempore vitiari, & fœtere scribit. Auicenna absolutè malam esse, vnde Baptista Fiera, cùm hœdum in cibo commendasset, subdit:

Lib. 3. de alim. fac.

Hircina caro improba.

Cùm malè olet, siccat, sit iam caper improbus, absit
Et cadat ante focos victima Bacche tuos.

Et Platina capellæ, atq; hirci fœtidi carnem ne degustari quidem patitur. Plinius author est, hircorum carnes tradi virus non resipere, si panem hordaceum eo die, qui interficiantur, ederint, laserue dilutum biberint, scribitq; Albertus, quibus curæ est, vt suauior fiat caro, hircum adhuc tenerum castrare, sic enim frigida, & humida qualitate temperamentum eius emendari, nihilominus apud Antiphanem poetam, referente Athenæo, τραγος ὑλιβατας in conuiuio apponitur. Testiculi itidem, authore Aegineta, concoctioni resistunt, & vitiosos creant humores. Platina iecora, & hircorum, & caprarum fugi præcipit, ne in epilepsiam incurrat. Gesnerus verò suis farciminis genus vocari ait klobvvurst, hocq; modò parari: hircinum iecur recens minutatim incisum pariter cum sex ouis, & medulla panis albi aromatibus, & croco conditur, inuolutumque omento torretur, & mensæ apponendum in paropside saccharo rudiore conspargitur. Idem Gesnerus in opere de aquatilibus agens de salsamentis, hilas infumatas & sumen apud Plautum legi ait, aliquosque hillam per l duplex scribere, & Acronem salsum intestinum hirci interpretari, aliquosq; putare esse intestinum porcinum fartum ali, s intestinis. Iam verò inter eximias, & præcipuè salubres epulas hædina perpetuò annumerata est, quemadmodum & sacræ, & prophanæ literæ attestantur: In sacris enim legimus Gedeonem angelo, quem prius inuitarat, magnificum cùm adornaturas esset conuiuium, inter alia hœdum caprarum coxisse, & ex modio farinæ panes azymos confecisse, hæcque cocta, & parata illi apposuisse, Rebecca filio suo Iacob afferre sibi iubet duos hędos optimos, & facit ex eis escas marito suo, quibus, inquit, libenter vescitur; iubet autem eos afferre, vt benediceret filio antequam moreretur, Filius itidem senior patrem suum criminatur, inquiens: *Numquam mihi dedisti hædum, vt cum amicis meis epularer*. Sic Ascræus poeta hœdorum primogenitorum carnem maximè commendat, tanquam εὔχυμον, & εὔπεπτον, docens sub sirio quis sit victus instituendus:

In Cyclope.

Iecora hircorum, & caprarum mala.

Lib. 4.

Hædina laudabilis.

Gen. 27.

Luc. 15.

E'ργοις.

ἀλλὰ τότ' ἤδη
Εἴη πετραίη τε σκιὴ, καὶ βύβλινος οἶνος,
Μάζα τ' ἀμολγαίη, γάλα τ' αἰγῶν σβεννυμενάων.
Καὶ βοὸς ὑλοφαγοιο κρέας μήπω τετοκυίης,
Πρωτογόνων τ' ἐρίφων. ἐπὶ δ' αἴθοπα πινέμεν οἶνον. idest,

Sed tunc iam
Sit petrosaque vmbra, & Byblinum vinum,
Libumque lacteum, lacque caprarum non amplius lactantium;
Et bouis arborinoræ caro, nondum enixa,
Tenerorumque hædorum, præterea nigrum bibito vinum.

Gulosi autem omnium maxime quærebant hœdum, qui lupi faucibus esset ereptus, vt notum est ex hoc Horatiano:

Hœdi erepti lupo caro quam sit grata gulosis.

Vel agna festis cæsa Terminalibus
Vel hædus ereptus lupo.

In epod.

Et Martialis idem affirmat sic canens:

Paruus onyx vna ponetur cænula mensa,
Hædus inhumani raptus ab ore lupi.

Lib. 10.

Hinc hœdum ab edendo dictū putat Isidorus, addens teneros pinguissimos esse, & grati saporis. Simeon Sethi istiusmodi carnes facilè cōcoqui ait, & tēperatas esse (interpres vertit, & modicè nutriunt) sanguinemq; tenuem, & humidū gignere, calidas, & siccas habitudines, ac tempe-

peraturas iuuare, esse verò meliores, melioresq; succi, qui nec nimis tenelli sunt, nec nimis natu maiores. Nam qui sex menses excedunt, non hœdos, sed αἶγας vocari. Theocritus verò capellæ carnem bonam esse, inquit, quousque non mulgetur:

Hœdorũ ætas ad quot se extendat menses.

> Αἶκα τῆνος ἕλῃ κεραὸν τράγον, αἶγα τὺ λαψῆ.
> Αἴκα δ' αἶγα λάβῃ τῆνος γέρας, ἐς τὲ καταρρεῖ
> Ἁ χίμαρος. Χιμάρῳ δὲ καλὸν κρέας, ἔστε κ' ἀμέλξῃ. idest,
> *Si ille acceperit cornutum hircum, tu capram captes:*
> *Si verò capram acceperit ille, pro præmio, ad te permanebit*
> *Capella annicula. Capellæ caro bona est, donec mulseris.*

Nos verò etiam in boue hœdorum carnem, vt primùm in lucem editi sunt, in cibo non illaudabilem esse ex Galeno docuimus, qui itidem in libro de boni, & mali succi cibis ex pedestribus animantibus suillam carnem probatissimum cibum asserit; deinde hœdinam, mox vitulinam. Et in libro de attenuante victu hircina, & caprina refutatis, nec non arietina, ouilla, & agnina, solis hœdis innoxie vti iubet; vnde dicebat Platina hœdinam carnem, qua nulla inter domestica animalia potior habetur, edito, parum enim recrementi in se habet, facillimè concoquitur, benè alit, sanguinem bonum generat, calido, & frigido temperatum, hic cibus conuenit lautè viuentibus. Et paulò antè: Et capris, inquit, hœdi lactentes esui sunt optimi. Et alibi: hœdi vtrumlibet (assi vel elixi) cocti suaues, & salubres sunt: Coxæ tamen assæ meliores habentur. Sic & Baptista Fiera ait:

Hœdine tẽperamentũ.

> *Hœdulus addomni saltet, seu frigidus aras*
> *Vix calet, ille ægris vda alimenta feret.*

Cæterùm sunt, vt Ioannes Bruyerinus Campegius, qui istiusmodi opinionem de hœdina carne improbant: inquit enim hic illam animum suum in summam admirationem adducere grauibus etenim viris, inquit, proditum est, capras nunquam febre carere, ideoq; in emptione nemo eas sanas promittit. Qui igitur fiet, vt fœtus à parente morbida temperamentum viciatum non contrahat? Aiunt tunc maximè sapere, cùm herbarum sunt expertes, bimestres, atq; etiam trimestres, si mater lacte abundet, adultiores enim, & ab vbere depulsos, gratiam amittere præcipuam. Iulius Alexandrinus medicus Cæsareus scribit Arabes carnes hœdinas frigidas constituere, aduersus quos in hæc verba inuehitur. Hœdinas carnes, qui frigidæ naturæ facerent inuẽti sunt inter Arabes, sicuti & suillas. Minus mirum de his, & tamen falsum. Cùm enim temperamento constare proximo nobis, simillimoq; ostensæ sint, minus lapsi meritò videri possunt, qui frigidas hasce statuere, quàm qui hœdinas; quo quidem minor est abæquali temperamento, quam calido in frigidum recessus: Calidum habendum esse, siccumque hircum animal, nemo opinor ambigit. Si nihil aliud, teter ille odor, vnde hircosi dicti, indicio satis sit, quem nõ aliud facilè, quàm calidum tam latè iacere temperamentum queat. Sed & arrosarum capro vitium interitus, què ideo Baccho veteres sacrificauerint, & emissus ore spiritus vrens propè, & tactus animantis ipse, qui tangentibus sæpe febriculæ cuiusdam significationem exhibere videatur (ex quo creditum multis capras non minùs ipsas, quas tamen sexus frigidiores facit, perpetuò febrire) cuncta, inquam, hæc calidam animantis huiusce naturam manifestò satis demonstrent. Quod si calidam: sic in vniuersum: Sanè non existimabimus hœdos (mares in fæminas non refert cum de animantis specie vniuersaliter pronunciatur) à caliditate? Nam si eadem de animantibus omnibus valere debet de valore ratio, ac post multas, variasque de hoc disputationes eò randem deuentum est, vt medicorum rectè sentientium consensu, eodem esse, quo iuuenes, adultosque calore præditos pueros, recensque natos existimaremus: Eodem necessariò calore præditos esse hœdos, quo adultos eam hircos fatendum: horum licet, humidior primò materia, quæ connatum nobis insitumque continet molliter hunc ipsum nobis & suauem tangentibus referat, quæ deinde in sequentibus magis semper magisque ætatibus exarescens, paulo acrius manum feriat, eodem tamen semper caloris, vtrobique gradu in materia tantùm diuersa, sese nobis offerente: vt calidum sæpe vaporariorum nostrorum aerem diuersè, purum, mediocriter, summè sentimus, nihil tamen tunc aliud (si nihil accedat aliud) sensuri; aut pronuntiaturi, quam caloris remissiones hasce, & intensiones. Iam verò fumidus præterea si fiat aer idem, caloris temperamentis ijsdem (vt fieri, sæpe contingit) erumpente de fornace aliquo pacto fumo, nec maiore tamen calore infestum quidem sentiemus, mordacemque; tum oculos quoque feriet, & eliciet lacrymas sæpe, deque hoc quæremur tantum maiorem se sentire calorem, aut vt propriè magis loquamur, qualitate sua intentum magis, aut plus ob id incalescere, nemo, vt arbitror, dicet quia non succeso maiore igne, & fumido tantùm facto aere, nemo calidiorem sensu vllo percipiet, eo quidem casu, rerumq; harum exemplo.

Li. 13. cap. 17. de re cibaria.

Lib. 11. salubr. c. 7.

Hædum calidum esse.

Quòd si hæc se ita habent, sicuti profectò habẽt, calidæ natura animantis calidus nobis dicẽdus fœtus, partus calidus, tenellus, iuuenculus, adolescens adultus, neque minùs temperatæ temperatus, & frigidæ frigidus, qui tamen calor adhuc animantis quidam intelligitur. Atque hæc est caloris in animalibus ratio, mediocris tum supra, infraq; mediocritatem positi, perpetuò autem ad consistentis vsque ętatis exactum tempus, e iusdem diuersa quamuis in materia, primum sua, sibique cognata, insita, prorsus natiua, sed & naturali: tum paulatim semper, sensimque suã sibi materiam hãc depascente, conficienteque calore, aliena, atque adscititia: Ipso quoq; iam alieno, atque adscititio hac ex parte calore facto, siccitate tantùm. Nam caliditas eadem donec inclinante ætate, ac continuò exarescente corpore, pabuli iam defectu, minutatim quoque calor natiuus ille abiens pereat, & frigida mẽbra relinquat, siccitatis ratione, quę ab origine, aut potiùs à cõceptione, statim ipsa ingruat; Vt primùm enim concipi ceptus fętus, sic siccitas inchoat, caloris vi ita necessariò operari introducta. Redeundum ad rem. Malè sensisse Arabes authores, qui de his scripsere, quod hœdinas carnes frigidioris naturæ statuerint, dictant hæc omnia, fusius hic à nobis, atque extra rem, sed ex re tamen, vt meliùs perciperentur, recitata: malè item quòd suillas: (temperatæ enim sunt) benè quod humidiores hasce, ficciores illas, & ætatem commendarint ad vnum omnes, temperamenti in hœdis boni, quæ tenellorum adhuc est, necdum ab vbere depulsorum, quos lacteos voces. Quippe naturalẽ siccitatem, quæ in adultis reperitur, teneritudo ætatis emendat, & ad temperamentum quoddam ducit: simul lactentes, minimè quidem ætatis ratione, verùm alimenti potiùs beneficio (frigidum enim lac, vt in temperamẽto animantis suo) de natiua caliditate aliquid remittent, & humectiores, teneriores que fient. Nec sanè alius hodie, quàm lactẽtium vsus, quos si diutius protrahere lactando velis, vt bimestre aliquando tempus, nu lo prorsus herbarum pastu expleant (quod fieri vidi, & gustasse volui) experiere carnem multo quidem, quàm eiusdem ætatis herbas depastorum meliorem: Cæterùm durescentem iam, quęque virosi omninò, nescio quid resipiat, vsque adeo, quanquam alimento affici corpora didicerimus, vincere tamen naturam videmus ipsam vt olidam tãdem graueolentiam suam illam induant præsertim cùm non longè iam aberunt, vt caprire incipiant. Hæc itaque omnia Alexandrinus. Putant nullam aliam carnem magis idoneam à valetudine se recolligentibus, quin etiam otio deditis, & non laborantibus salubriter editur, at insalubriter ijs, qui grauiores operas exercent, facilè enim eius alimentum dissipatur, atque euanescit. Manduntur hœdi elixi pariter, atque tosti vere toto ex succo malorum arantiorum, aut oxalidis, similiumque. Circumferebantur, teste Athenæo, frequenter, in conuiuio varijs parati modis, quorum erant quidam πολὺ (πολλὺ perperam legitur in vulgari textu) τὸ ὄπον ἔχοντες, quæ voluptatem nobis non vulgarem, inquit, præbebant. Quo loco Natalis ὄπον reddidit simpliciter succum, cùm tamen, quo conditus erat, modus ea voce exprimatur; quare Gesnerus ὄπον, vel laser intelligi putat, quo conditi fuerint, vel potius lacteum, inquit, in ventriculis eorum concretum succum, quo ad coagulandos caseos vtuntur. Priorem sententiam, vtpote huic loco magis consentaneam amplexus est Iosepus Casaubonus in suis animaduersionibus; Laser, inquit, intelligo, & cyreniacum succum, quem Græci κατ' ἐξοχὴν dicunt ὄπον. Docti viri cùm hunc locum interpretarẽtur obliti erant eius discriminis, quod statuit Theophrastus, & omnis medicorum schola inter χυλὸ, vel χυμοὺς & ὀπούς: Quoties autẽ dictum est in hoc libro de Laserpitij in condimentis vsu? Hœdi, agnique diue sos apparatus recitaui ex Apicio in agno. Hœdus in allio ex Platina, integrum hœdum, inquit, aut quartam tessellis laridi, & spinacis mundi, allijs circumquaque impactis veru ad ignem voluito, humectatoq; frequenter cum ramusculis lauri, aut rosmarini, ex hoc, quod nunc scribam condimento: Cum agresta, cumq; iusculo pingui duo vitella oui agitata, duas spicas allij benè tonsas, modicũ croci, parũ piperis misceto, in patellamq; indito. Inde, vt dixi, quod coquitur, aspergitur: Coctũ in patinam ponito partemque conditurę infundito, ac petroselinum minutatim concisum inspergito. Hoc obsoniũ benè coctũ citò comedi debet, ne refrigescat: Oculos hebetat, venerẽ demortuam excitat. Ex eodem Platina quomodo paretur artocreas ex hœdina carne dixi inter vitelinæ carnis apparatus, est enim eadem ratio. Sãguis hœdi in cibum formatus, teste Plinio, sanguiculus vocatur, & cœliacis, dysentericisque quibusdam commendatur. Aliqui etiam sanguiculum hœdi, vel suis sanguinem exponũt in cibum formatũ, talis nimirum erat μέλας ζωμὸς Lacedæmoniorũ, sed fortè generis etiã nomẽ pro sanguine est cuiusuis animalis in cibũ parati, nã & Pollux χαιμανίαν, idest, sãguiculũ exponit obsonij genus, vel farciminis ex sanguine, & αἱμάτιον lexicõ vulgare interpretatur garũ quoddã è thynni intestinis cũ brãchijs, sanie, ac cruore confectũ quasi sãguiculũ. Iecinora hœdina, vel agnina sic coques (verba sũt Apicij) aquã mulsã facies, & oua, partẽ lactis admisces eis, vt incisa iecinora sorbeãt, coques, & ęnogaro pipere asperso inferes. Aliter in pulmonibus

Sanguis hædi pro cibo paratus sãguiculus dicitur. Μέλας ζωμὸς Lacedæmoniorũ quid.

bus ex eodem: Ex lacte lauas pulmones, & colas quod capere possunt & infringis oua duo cruda, salis grana pauca, mellis ligulam, & simul commisces, & imples pulmones, elixas, & concidis: teres piper, suffundis liquamen, passum, merum, pulmones confringis, & hoc œnogaro perfundis. Aetius verò agens de ratione victus colicorum pulmonem hœdinum videri asserit bis assatum, atque in cibo acceptum, superabundans alimentum subtrahere. Qui verò eum, inquit, lacte replent, deindeq; coquunt, aut assant, voluptatis gratia, non vtilitatis respectu id faciunt: multoq; magis, qui eum frustatim concisum in sartagine torrent. Ventrem cum intestinis Heluerij in hœdis, & vitulis priuatim, teste Gesnero, nominant das krosz, quæ quidem elixa, & aromatibus condita initio mensæ apponunt. Lactes, ieiunumque hœdi intestinum inter alios laudatos cibos recensentur ab Athenæo in fine septimi ex Eubulo in Laconibus.

Adeps hircinus.

Li. 9. c. 30.

VSVS IN MEDICINA.

MILLIA remediorum, inquit Plinius, ex capra demonstrantur, sicut apparebit, quod quidem miror, cum febri negetur carere. Amplior potentia feris eiusdem generi, quod numerosissimum esse diximus: alia verò & hircis. Democritus etiamnum effectus eius auget, qui singularis natus sit. Idem alibi de ansere locutus subdit: multa præterea remedia sunt ex ansere, quod miror æquè quam in capris, namque anser, coruusque ab æstate in autumnum morbo conflictari dicuntur. Comitialibus, vt idem Plinius tradit dantur carnes caprinæ in rogo hominis tostæ, vt volunt, inquit, Magi: Idem etiam legere est apud Sextum. Baptista Porta id tanquam ex Plinio de hirci carne dicit, facultatemque inde notam esse, quod continuo esu comitialem morbum inducat. De hircorum verò carnibus Plinius scribit in aqua decoctas panos & apostemata in quacunque corporis parte discutere. Vbi verò idem Plinius scribit: Lusciosos, quos Græci nyctalopas dicunt, quidam inassati caprini iecoris sanie inungunt, aut felle capræ; carnesq; eas vesci, & dum coquantur oculos vaporari præcipiunt: id quoque referre arbitrantur si rutili coloris fuerint: Gesnerus non simpliciter capræ carnem lusciosis edendam intelligi monet, sed iecoris carnem, etsi ea minus propriè sic appelletur. Asserit & idem Plinius caprino iure cantharides expugnari tradi. Sanguis caprinus, vel hircinus, vt tradit Galenus, alijque & Dioscorides contra toxicum bibitur, hic verò cum vino bibendum monet, authorq; est Plinius Drusum tribunum plebis caprinum sanguinem bibisse dici, cùm pallore, & inuidia veneni sibi dati insimulare Q. Cepionem inimicum vellet. Idem tradit decoctum cum medulla contra toxica venena sumi, sed hœdinum contra reliqua. Aliqui hunc eundem, aut hircinum sanguinem terræ Lemniæ misceri solitum scribunt, ac inter cæteros Dioscorides, sed Galenus, id suo tempore factum negat. Commendatur & ad antidota hædinus à Dioscoride. Auicenna pro toxico Armenæ sagittæ nocumentum vertit; Isaac verò in diætis non rectè citat Dioscoridem, tanquam is scribat sanguinem hirci calidum perunctum araneas, idest sagittas Armenas & mala vulnera curare. Marcellus caprino maculas contactas ablui scribit. Sextus potum humores remediare, per humores ventris fortè fluores intelligens, quanquam Plinius sanguinem caprinum, vel medullam, vel iecur aluum soluere scribit, maior enim Galeni, & Dioscoridis authoritas esse debet, quorum hic verba adijcio: Sanguis hirci, vel capræ, inquit Dioscorides, intestinorum tormina, & alui fluores sistit, in quem vsum frixus in sartagine statim sumitur. Galenus ait: Sanguinem caprarũ hydropicis quidam cum melle exhibent; aliqui ad dysenteriam eodem tosto, & ad ventris fluxum sunt vsi: videturq; mihi quispiã crassam eius essentiam, & terream cum caliditate exiccatorium esse suspicatus ad hunc vsum perductus. Hæc illi. Idem Plinius caprinũ cũ medulla hydropicis auxiliari asserit, sed efficaciorẽ putari hircorũ, vtiq; si lentisco pascantur. Sed & alibi, inquit; Sanguis caprinus decoctus cũ medulla dysenterij subuenit. Et rursus, vbi de remedijs cęliacorum, & dysentericorum agit, tradit si sint tormina, satis esse remedij in leporis coagulo poto è vino tepido vel semel, arbitrari aliquos: paciores & sanguine caprino cum farina hordeacea, & resina ventrem illinere: Et rursus, sanguis hircinus in carbone decoctus aluum sistit, & Marcellus: Exceptus & coagulatus, ac super carbones assatus in cibo datus, mirabiliter profluuium ventris emendat. Si polentæ furfuribus adiecta resina hunc sanguinem miscueris, atq; emplastri modo ano, ventriq; apposueris, pondus omne, & libidinem deiectionis efficaciter reprimes, vt testatur idẽ Marcellus, cuius etiã verbis vsus sum. Sextus non capræ, sed capri sanguinem cum resina, & polline (polenta potius) mixtum, & vẽtri suppositum torminosos sanare scribit: sed an capræ, an capri sit sanguis parum refert, inquit Gesnerus, vt patet ex Galeni verbis paulò antè positis. Idem Marcellus asserit cum polenta impositũ omne ani vitium

Remedium epilepticũ.

Lib. 3. c. 2.

Lusciosis remedium.

2. de antidotis.

Toxici antidotus.

Ex hirci & caprino sanguine varia remedia.

Adeps hircinus.

persanare, sed & Plinius, cùm proximè de inflationibus sedis dixisset; cæteris vitijs, inquit, medetur sanguis caprinus cum polenta. Hircinus de quo peculiariter ferè sequentia intelliguntur abscessus calidos citò, teste Auicenna, maturat, & applicatur post congelationem. Nos Galeni sententiã de sanguinis caprini, hircinive ad abscessus concoquendas curioso vsu, suprà vbi de taurino recitauimus. Admiscetur etiam apud Aetium in cerato quodam podagrico. Marcellus omnem lepram eodem illito emendari promittit. Idem alibi iubet pilos oculis molestos, vbi diligentissimè vulseris, loca eorum sanguine hircino recenti illini. Plinius nyctalopas à Græcis dictos, latinè lusciosos hoc sanguine sanari, esse ait qui putent. Auicenna & passim eum sequentes alij hoc sanguine poto lapidem renum frangi testantur. Albertus idem asserit, si hircus diureticis nutriatur, sanguis eius cum petroselino, & vino sumatur aridus, tritusque. Et Aetius sanguis hircinus, inquit, tum ad nephriticos, tum ad calculosos præsens est remedium: Nam & lapides iam antè natos soluit, & ita per lotium excerni facit, vt etiam alij deinde non gignantur: Dolorem insuper sedat: Colligitur autem hoc modo, cùm vua maturescere cæperit, ollam nouam accipito, & infusa in ipsam aqua, donec terreum deposuerit, olla coquito: & accepto è grege hirco ætate matura, plus minus quatuor annorum, eius mactati sanguinem medium olla ex excipitio, ita vt eum, qui primò effluxit, itemque postremum penitus relinquas: medium autem inspissari finito, & in olla situm per acutam arundinem in multa frusta dissecato: indeque reticulo denso, aut linteolo raro, aut cribro arctiore contectum sub dio exponito, vt insoletur, & roscidus fiat, cauendo ne imbre commadescat. Porrò vbi exiccatus fuerit diligenter tritum in pyxide asseruato, & remittente malo cochlearium plenum cum passo Cretico exhibeto. Cognominatur autem pharmacum hoc diuina manus. Huius & nos, inquit Philagrius, in breui tempore non aspernandum periculum fecimus. Aliquando autem odoris commendandi gratia parum phylli, aut amomi, aut similium admiscemus. Ego, inquit, hoc pharmacum cum Troglodyte passerculo permixtum cuidam penitus nihil lotij eijcienti post magnos dolores exhibui, & permagnum lapidem attritum ab eo expuli. Huc vsque Aetius. Cæterùm hircinum sanguinem manum Dei appellari, testis est etiam Alexander, & Auicenna 18. 3. cap. 19. vt Christophorus Orossius, testante Gesnero obseruauit. Alexander Trallianus aduersus calculum in vesica caprinum sanguinem (τὸ αἴγειον αἷμα) commendat calidum foris illinendum, melius autem fuerit, inquit, si hircum supra vesicam posueris. Optimum verò si in calido aere balnei inungas, & ita superilliges; quod quidem non semel tantum, sed sæpius, & per interualla faciendum est. Torinus in paraphrasi sua innuere videtur sanguinem supra vesicæ regionem effundi debere (nimirum ex ipso hirco iugulato, aut ex vase adhuc calidum) atque ita illini. Ad lapides de vesica eijciendos remedium singulare apud Marcellum Virgilium describitur etiam his verbis: Hircum segregatum, vel clausum septem diebus lauro pasces, & postmodum à puero impubi occidi facies, & sanguinem eius excipies munditer, ex eo dabis laboranti in cyatho vini, scrupulos tres: At verò, vt eius rei experimentum capias, lapillos fluuiales in vesicam mittes, in qua sanguis exceptus fuerit, nam in vesica excipi debet, & signatam repone: Intra dies septem solutos penitus inuenies. Hæc ille. Et rursus, eodem capite; calculosis, inquit, expertus affirmat incredibiliter succurri remedio tali, si hircum, meliùs si agrestem, melius si anniculum, & si mense augusto claudas loco sicco per triduum, vt ei solas lauros edendas subministres, & aquæ nihil accipiat, ad postremum tertio die, idest, aut Solis, aut Iouis, occidas. Melius autem erit si castus, purusque fuerit, & qui occidit, & qui accipiet remedium. Exsectò igitur gutture eius sanguis excipitur, vtilius si ab inuestibus pueris excipiatur, comburitur in vase fictili, vsque ad cinerem. Vas autem in quo torrebitur coopertum, & inlitum gypso in furnum mittetur: Quod cùm vapori exemeris in puluerem conteres: nec non & polypum marinum identidem, vt dixi exustum, in puluerem redis. Confectio autem vniuersi medicaminis hæc est: Sanguinis huius hirci vncias tres, thymi vnciam vnam, pulegij vnciam vnam, polypi exusti cineris vncias tres, piperis albi vnciam vnam, apij, seminis olusatri vnciam vnam. Hæc omnia separatim tunsa, & ad leuissimum puluerem redacta commisces, & dabis infirmo, melius si die Solis, aut Iouis, cochlearis mensuram in meri potione, aut cuiuscumque dulcis poculi. Prouidere autem debes, vt digesto, ac ieiuno potio detur: & rursum, vt eadem potione benè digesta cibos accipiat: Et eo melius erit si hanc potionem cum condito post balineum in fabanis adhuc constitutus acceperit. Et subinde rursus super omnia efficax aliud, inquit, ex eo facies medicamentum sic: Sanguis hircinus ea obseruatione, qua supra, excipitur in patella ferrea candente, vt aduri possit, & stringi cõtinuò ipse sãguis, ita vt postea in puluerem redigatur: Vel certè cõtinuis aliquot diebus ad Solem ipsum sanguinem pones, ita vt rore iam decusso post horam secundam ponas, & ante nonam colligas: Postea quam ita fuerit siccatus sanguis, vt nullũ humorẽ habeat, colliges eiusdẽ crustulas, & teres, atq; ex eo leuissimũ puluerem

Li. 11. cap. 12.

Hircinus sãguis quomodo ad calculũ frãgẽdum præparetur.

Lib. 2.

Lib. 8. c. 7.

Cap. 26.

redi-

rediges: deinde accipies herbam tribulum, cuius herbæ ipsum, tribulum hoc est semen spinosum proijcies: Ipsam autem herbam lectam de locis maritimis siccabis, tundes, & in puluerem rediges: Confectio autem medicaminis totius hæc est; Herbæ tribuli vncias duas, piperis vncias duas, petroselini Macedonici vncias duas, folij setulam, idest, coronam siue sphœram vnam, hæc omnia separatim tunsa, & ad leuissimum puluerem reducta cum sanguine hircino miscebis & dabis infirmo die Solis, aut Iouis cochlearum mensuram in meri potione, aut cuiuscunque dulcis liquoris. Prouidere autem debes, vt digesto, ieiunoq; potio detur; quam cùm acceperit, qui calculum patitur, mox lapides solutos omnes per vrinam emittet. Hactenus Marcellus, subijciens etiam adamantem hoc sanguine perfusum solui, id quod & alijs persuasum fuit, sic enim Simocratus: sanguis hircinus adamantem emollit; Item Leoninus, est enim inter cæteros horum sanguis calidissimus; Adamas autem cùm frigidus, siccusq; sit, ab eo, quod sibi maximè contrarium est, præcipuè vincitur. Idem sentit inter recentiores Georgius Agricula, & Albertus inquiens: Caprinus (hircinus potiùs) sanguis bulliens de nouo calidus extractus emullit adamantem: Sed & Hermolaus adamantis, inquit, natura inuictissima, & duarum rerum violentissimarum contemptrix ignis, & ferri: non alia rumpitur vi, quàm hircino sanguine macerata recenti, & calido, etiam si hoc gemmarij nostri falsum, & ridiculum existimant, ex Plinio vt apparet, cuius hæc verba hircorum sanguini tanta vis est, vt ferramentorum subtilitas non aliter induretur, scabritia tollatur vehementiùs quàm lima. Quo loco idem Hermolaus pro lima legit scobina fabri. Scaliger verò etiam adamantem, in exercitationibus aduersus Cardanum hirci sanguine rumpi, inquit, Plinius tum prodit, tum vellicat. Mallem sua proderet experimenta. Recentiores, qui detestantur occultas proprietates, easq; inscitiæ asylum contumeliosis verbis vocant, & alijs locis, & in hac historia, quas destruunt, construunt. Aiunt enim hircinum sanguinem in adamantem penetrare propter analogiam, quæ est in principio communi. At verò quid est aliud principij communis analogia, quàm proprietas occulta? Nam quare subit hircinus, & alius sãguis tenuior restitat exclusus? Et sanè ab vno principio deducere adamantem, atq; illum sanguinem, est, hircum facere adamantem. Frangere tamen in renibus, atq; in vesica lapidem tam verum est, quàm meridie lucere, quàm plurimos enim eius vi comminuimus. Sed & leporino fit hoc idem, vnde igitur illa efficacia? Non tibi nunc dissoluam debitum, sed bona fide interea pignori tibi relinquam ingenui candidique animi verbum hoc nescio. Hactenus Scaliger, quibus indicat inde vim huius sanguinis ad calculum excogitatam, quòd adamantem lapidem terere crederetur. Sic & Laurentius Ioubertus: Sanguis hircinus, inquit, ad calculi humani curationem venisse metaphoricè, quia eo solo adamantem incidi posse creditur. Si in sanguine hoc eodem, & succo senecionis vitrum efferbuerit, aut maceratum fuerit, reddetur tam molle, quàm est cera, vel argilla, sit vt quiduis ex eo fingi possit: priori verò naturæ restituetur si in frigidam demergatur. Hæc esse Geberi, & post eum Alberti, nec non ingeniosi cuiusdam Vitrarij Biturici, qui paulò antè quàm in fata concederet, hocque eximium secretum Antonio Mizaldo, vt ipse memorat in memorabilibus centuria 8. aph. 18. vltro donare voluit. Vt modò ad institutum de calculi factione, & sanguinis præparatione reuertamur, docet hæc etiam Fuchsius Marcellum secutus: hirci, inquit, mediocris ætatis, & quadrimi domi vino albo, & herbis calculum frangentibus nimirum fœniculo, apio, pimpinella, & œnathe nutriti Iulio, & Augusto mense iugulati medius effluens, ex arterijs maximè sanguis excipitur: nam primus tenuior, postremus crassior putatur, vaseq; vitreo exceptus concrescere sinitur, atq; aqueum quod in eo est effunditur reliquum linteo raro intectum Sole exicatur. Iacobus Syluius in methodo de componendis medicamentis ab initio capitis de animalibus, & eorum partibus ex Auicenna, & cæteris practicis, idem quidem etiam docet, sed quasi fide indignum reijcit, his verbis: Sanguini hircino, quamdiu ab animali calet coquendi abscessus vim tantum tribuit Galenus, qualem caprino, taurino & cæteris calidis humidis modicè. Quod si adamantem frangit, sed calidus tantùm ab animali, sic lapidem calidus tantùm epotus fregerit, quod & sanguinem vulpinum ex vena secta potum præstare audio. Ne autem coaguletur, Xenocratis exemplo miscere possis acetum feruefactum, aut coagulum. Hirci quoque, capræ, capri, cerui, leporis sanguinem sartagine frixum dysenterias, & Cæliacorum profluuium sistere tantum docuit Dioscorides, non addit calculum frangere, quæ vis tenuibus conuenit cùm dictorum animalium sanguis substantia crassa, & terrea, & cum calore siccatoria dysenterias sanet. Cæterùm Garzias Lopus Lusitanus aduersus Syluium sic scribit, sanguinem hircinum vtilem esse renum calculo non solum recentiores, sed veteres etiam scriptum reliquerant, inter quod Aetius est, & Paulus Aegineta, Alexander Trallianus & Auicenna, qui omnes medium hirci iugulati sanguinem colligunt, & calculosis cum alijs ad hanc rem commodis mistum in vase viti eo seruare iubent, nec ob aliud quidem quam quod melior sit primo & vltimo, quod nemo inficiabitur profectò, si hirci temperaturam animaduertas,

Adamas inuictæ alioquin fortitudinis hircino resoluitur sanguine.

Exercitat. 344.8.

Lib. 1. de comp. med. cap. 24.

Ca. 2. cõm. de varia rei medicæ lec.

cuius non eſt parua controuerſia apud Ariſtotelem, & Iſacum cum ille hircos natura humidos, & calidos eſſe dicat, ideoque ad venerem procliuiores; hic frigidos, & ſiccos eſſe tradit. Ab Ariſtotele videtur diſſentire Galenus, vbi hircorum carnem ad coquendum, & ad bonum generandum ſuccum deterrimam eſſe ait, nec ob aliud quidem, quam quòd frigidæ, & ſiccæ temperaturæ ſit: alimentum enim, quod eiuſmodi eſt, nequam, & paruum generat ſuccum, ſicut caro hircina, quæ licet frigidæ & ſiccæ naturæ eſt, generat tamen ſanguinem, vt author eſt Aetius, cum acrimonia quadam, qua veluti aculeis quibuſdam excitantur hirci, eoque veneris auidiores ſunt, & ob id fortaſſis capras, nec vnquam febre carere ex Archelai ſententia Plinius author eſt, quod præter naturam frigidam, & ſiccam, quam habent, prædıtæ etiam ſint illa ſanguinis acrimonia, quam febrem in capris non ineptè quis vocare poteſt. Quid enim dic quæſo magis febris eſt, quam coeundi libido, qua magis quàm febre, viſcera inardeſcunt? Cæterum licet caro hircina ſiccæ, & frigidæ temperaturæ à nobis definiatur, non tamen hircos eiuſdem omninò temperamenti eſſe dicimus dum viui ſunt, ſed ipſos caliditatem quandam habere à natura, à qua ſortiti ſunt, abundè ſatis amaræ bilis, quo fit, vt capris, quæ etiam illa abundant, alimenta, quæ amara ſunt, dulcia ſint. Quibus ita habitis non eſt audiendus Iacobus Syluius, qui in ſuis ſcholijs in libro Hippocratis de natura humana errorem dicit eſſe practicantium, medium ſanguinem hirci iugulati colligentium ad calculum, quod perſuadet ex Hippocratis ſententia, quod dicat; *in his, quæ iugulantur, ſanguis fluit primò calidiſſimus, & rubeerrimus, deinde pituitoſior, & biliosior*: Quod diffiteri non audemus, quamuis ingenio noſtro ſatisfeciſſe me crederem, ſi palam dicerem, quod ſuſpicor. Dicam tamen Hippocratis ſententiam in hominis iugulati ſanguine veriſſimam eſſe, quam ad hircorum ſanguinem contorquet Syluius. Hippocrates enim de natura hominis agit, ad quam omnia quæ differit referenda ſunt, non tamen ad naturam aliorum animalium, ad bouem ſcilicet, aut ad hircum, cuius iugulati ſanguis medius melior eſſe debet, eò quòd totus coabundat biliosus, acer, & acutus eſt, & qui priùs exierit ſubtilior & calidior eſſe debet, medius non ita ſubtilis, aut calidus, vltimus iam aliquid habeat pituitæ, & ob id non probatur: fit itaq; vt medius melior ſit cæteris. Verùm ſi vim illam, quam ſanguis hircinus ad calculum habet, ad actionem propriæ ſubſtantiæ cum Tralliano referre velis, parum intereſt primus, aut medius, aut vltimus colligatur, niſi dicas experimento (quæ fides eſt vtilitatis medicamentorum) compertum eſſe medium iugulati hirci ſanguinem calculoſis vtilem eſſe. Hactenes Garzias. Hœdinum ſanguinem recentem ad cyathos ternos cum aceto acri pari modo ſi feruens potetur, ſanguinis excreationes reficere author eſt Plinius. Parandi modum docet quodammodo Galenus in opere de ſimpl.fac. eandemque vim ei aſcribere videtur his verbis: Porrò quod de hœdorum ſanguine prodidit Xenocrates, ratus id ob aceti miſtionem poſſe aliquid efficere, perſuaſi cuidam in agro degenti, qui rei ruſticæ quidē ſtudioſus, ſed primis diſciplinis eruditus erat, vt experiri vellet. Is retulit ſe in duobus ſanguinem expuentibus vſum nonnullam vtilitatem expertum. Cæterùm illorum neuter ex ijs, quæ mihi narrabat, neque ex arteria, neque ex laringe, aut ex pulmone expuiſſe viſus eſt. Xenocrates igitur in primo libro de percipienda ab animantibus vtilitate, vbi de hœdis diſſerit, ſcribit in hæc verba; ad hœmoptoicos, hoc eſt, ſanguinem ſpuentes, admodum vtilis eſt hœdorum ſanguis. Oportet autem nondum (Marcellus Virgilius perperam pro nondum habet nuper) concreto plus minus menſura ſemicotylæ tantundem admiſcere aceti acris, idque ferefactum trifariam partiri, & in ſingulos dies ſingulas partes exſorbendas dare. Itaque licebit tibi fortè fortuna in agro deprehenſo vbi reliquorum fuerit inopia, hoc vti, cùm circa periculum id experiri poſſis. Quare apud Auicennam vbi habet ſanguinis hœdini recentis antequam congeletur vncia cum aceto mixta, & triduo pota vomiti ſanguinis confert, itemq; agni; interpres fortè vomitui reddidit pro excreationi, vel ſputo. Adſtringentem autem illi facultatem ineſſe ex eo etiam clariſſimum eſt, quod, vt ſupra docuimus ex Plinio, ſanguine hœdi in cibum formato, ad cœliacos, & dyſentericos affectus quidam vtuntur. Notandum denique in omnibus pharmacopolijs, vt annotauit Matthiolus loco ſanguinis draconis vendi rem ficticiam ex reſina (& bolo armeno, vt addit Syluius) ſanguine hirci, ſorbis aridis, & alijs permixtis. Eiuſdem naturæ, nimirum adſtringentis, eſt adeps huius pecudis, ſed hœdorum, teſte Galeno, minus tum calidus, tum ſiccus eſt, quàm caprarum, ſed & caprarum minus quàm hircorum, & rurſus hircorum, minus quàm leonum. Hieronymus Mercurialis circa pinguedines contradictionem pulcherrimam, vt ipſe ait, & quam nemo, quod ipſe quidem ſciat, vidit, his verbis explicat; Galen. 4. de ſimpl. cap. 6. ſcribit pinguedinem hirci eſſe maximè acrem, atque igneam; 2. verò de ſimpl. cap. 12. dicit eſſe aliquas res, quæ morſus euacuando curant, quemadmodum ſunt res ſalſæ; aliàs verò eſſe quæ mordicationes curant non euacuando, ſed attemperando, & inter has, quæ curant mordicationes attemperando adnumerat oleum dulciſſimum, ſuccum ptiſanæ, & adipem hircinum, ita quòd videtur ſibi clariſ-

10. probl. 26.

3. de alim. fac. c. 2.

De hædino ſanguine. 10. de ſimp. fac. c. 4.

I. de morb. cuten. c. 8.

ſimè contradicere Galenus, quia, hic ponit adipem hircinum curare mordicationes attemperando: 4. verò de ſimpl. habere hanc pinguedinem maximam acrimonam & igneam. Pro tollenda hac contradictione duo mihi dicenda occurrunt, primum eſt, pinguedinem hirci, aut recentem eſſe, aut vetuſtam. Pinguedo vetuſta eſt maximè acris & ignea, & de hac locutus eſt Galenus 4. de ſimpl. Recens autem pinguedo tametſi ſit acris, non eſt tamen ita, vt vetuſta, & hoc dictum eſt à Galen. 11. de ſimpl. cap. de pinguedine, & 3. de compoſ. med. per genera cap. 5. Pinguedo igitur recens hac ratione conuenit in morſibus, quia licet ſi aliquantiſper acris, habet tamen maiorem vim emplaſticam, quàm acrimoniam, & propterea hanc commendauit 2. de ſimpl. Sed hæc reſponſio, vt quod ſentio, fatear, mihi non ſatisfacit, quia Galenus loco citato videtur velle, quòd etiam pinguedo hirci, dum recens eſt ſit valde acris ea propter putaui literam Galeni 2. de ſimp. eſſe corruptam, & loco τράγε legendum eſſe αἰγος, adducor autem ad hoc conijciendum, quia Gal. 11. de ſimpl. loco citato, inquit, quod in dyſenterijs maximè prodeſt adeps capræ, qui quidem eſt minus acris, quàm hirci, concreſcit enim circa parietes inteſtinorum. Vnde permanentia illa ſna non modò placat morſus, ſed etiam prohibet mordicationem ampliorem. Hactenus Mercurialis. Rhaſi ſeuum capræ adſtringentius eſt ſeuo boum; ſed quomodo hæc adſtringendi vis intelligi debeat, docet in hæc verba Galenus: Boues, inquit, & capræ, & quæcunque id genus cornigera ob ſiccitatem adipem plurimum generant. Sed ſiue ſeuum (interpres habet adipem) ſiue pinguedinem totum oleoſæ & pinguis ſubſtantiæ genus in animalibus appelles: non tamen licet citra mendacium adipem caprinum humidiorem eſſe dicere, quàm ſuum &c. Cæterùm caprinum adipem ijs, qui mordicationes patiuntur, aut in recto inteſtino, aut in colo potius, quàm ſuillum inijcimus, non quod acrimonias plus obtundat, ſed quòd ob craſſitiem citiùs concreſcat, cùm ſuillus inſtar olei diffluat &c. Et paulo pòſt cùm nonnullos adſtringentia pro acribus dicere reprehendiſſet, ſubdit, ſed illi in vocabulis potiùs quàm rebus ipſis hallucinari videntur & maximè illi quibus lingua græca inſueta eſt, qualis eſt Dioſcorides Anazarbenſis & cæt. Hic enim cùm ait magis eſſe adſtrictorium, adipem caprinum ſuillo, ſiquidem acriorem ſignificare velit per magis adſtrictorium, accipimus ſermonem ceu verum, at ſi illud talem h bentem qualitatem, qualem rhus, rheum, hypociſthis, balauſtium, haud verum eſſe ſermonem dicemus. Huc vſque Galenus. Dioſcoridi autem hircinus validiſſimè diſcutit, & Auicennæ magis reſoluit quàm cæteri cum melanthio, ſulphure, & iride, lentigines, & maculas tollit, Plinio teſte, & laborum etiam fiſſuras efficax cum adipe anſerino, ac medulla ceruina, reſinaque & calce. Ceruix boum ſi media intumuit, comperimus, Columella inquit, aureum eſſe medicamentum ex pice liquida, & bubula medulla, & hircino ſeuo, & vetere oleo æquis ponderibus compoſitum, atque incoctum. Idem Columella omnem ferè dolorem corporis, ſi ſine vulnere eſt, recentem meliùs fomentis diſcuti, veterem vri ait, & ſupra vſtum butyrum, vel caprinum inſtillari adipem. Et alibi, ſuppuratio in bubus, inquit, ferro reſcinditur, expreſſus deinde ſinus ipſe, qui eam continebat, calida bubula vrina eluitur, vel ſi collui ea pars non poteſt, lamina candenti ſeuum caprinum, aut bubulum inſtillato. Cum calce ſtrumas diſcutit, teſte Plinio & Marcello dicente: adeps caprina cum calce ſubacta, & appoſita ſtatim diſſoluit, & ſanat per ſe perniones, admixta ſandaracha vngues ſcabros emendat, vt ait Plinius, vel vt Sextus vnguibus leproſis ſuperpoſitum ſine tormento ſanat. Cantharides lichen illitas cum ſucco taminiæ vuæ, & ſeuo ouis, vel capræ prodeſſe, abſque dubio Plinius ait, vlceraque quæ ſerpunt coh bere ſeuum hoc cum cera, item addita pice, & ſulphure percurare; manantia item verendorum vlcera cum melle, rubique ſucco. Bupreſtim item cum hircino ſeuo lichenas illitam ex facie tollere ſeptica vi (in textu perperam legitur ſmectica) pedes locuſtarum cum ſeuo hircino tritos lepras ſanare, eaſdemque frictas cum hoc eodem ſeuo vnguium ſcabritiem tollere. In furunculis ſeuum bubulum cum ſale illini, aut ſi dolor eſt intinctum oleo liquefactum ſine ſale, ſimilique modo caprinum. Aeſculapius adipem caprinum cum roſis mixtum poſtulas, quæ nocte graueſcunt, tollere credit, hocque etiam auribus inſtillatum ſurdos ſanare. Per ſe adeps caprinus datur, teſte Dioſcoride, vtiliter his qui cantharidum venena hauſerunt, cũ cera verò contra ictus ſerpentium, vt Plinius ait, imponitur; Atqui Aeſculapius omni morſui, & læſioni ſubuenire ſcribit. Magi, vt citat Plinius, commendant ſeuum caprarum comitialibus cum felle taurino pari pondere decoctum, & in folliculo fellis reconditum, ita ne terram attingat bibendum ſub limine ex aqua. Idem ait, Zeæ farinam ex vino rubro ad ſcorpionum ictus tepidam illini tuſſi cum caprino ſeuo, aut butyro. Sed Dioſcorides ius decocti caprini adipis phthiſicis in ſorbitionibus prodeſſe aſſerit, ipſe verò Plinius capræ ſeuo in pulte ex alica, & phthiſin, & tuſſim ſanari ait, vel recenti cum mulſo liquefacto, ita vt vncia in cyathum addatur, tutæque ramo permiſceatur non paucos tradere. Marcellus verò phtiſanam cum adipe caprino coctam torminoſis in declinatione conuenire vult, & apud Dioſcoridem habemus caprinum adipem decoctum cum pulen-

Conciliatio locorũ Galeni.

Ex ſeuo caprino, hircino, & hædino ad varios affectus remedia.

Cõtra cantharidũ venena.

Idẽ ait inſtillatũ auribus ſurdos ſanare.

pulenta, thoe, & caſeo, dyſentericis dari, & cum phtiſanæ ſucco infundi. Rhaſes vbi remedia ex capra deſcribit, leonis etiam ſeui (niſi interpres errauit, quod omnino ſuſpicandũ eſt) mentionem immiſcet cum de leone tractaſſet ab initio libri illius de ſexaginta animalibus, nec vllum tale ex eius ſeuo remedium memoraſſet. Sepum leonis, inquit, omnibus præfertur, ob hoc cùm clyſter ex eo paratur cum aqua hordei toſti, aut cum aqua farinæ toſtæ, & ſumach coctum, & liquefactum cum cera exulceratis inteſtinis ſummopere conducit. Plinius etiam ſeuum caprinum in ſorbitione aliqua inteſtinorum vitijs magnopere prodeſſe aſſerit, ita vti protinus hauriatur frigida aqua: (Sextus idem remedium hydropicis commendat, referente Geſnero, cui hoc non probatur) Seuo itidem hirci aduerſus dyſenteriam vtuntur, teſte eodem Plinio, in pane, qui cinere coctus ſit: Capræ, à renibus maximè, vt per ſe hauriatur, protinuſq; modicè frigidam ſorberi iubent. Canarij, vt refert Cadamuſtus cap. 8. ſæuo hircino condito herbarum quarundam ſucco carnem inungunt, vt cutis facta inde denſior, algorẽ ferat faciliùs: Nudi enim ferè incedunt. Aliqui & in aqua decoctum ſeuum admixta polenta, & cymino, & anetho, acetoq; vtuntur: quod poſtremum remedium legitur etiam apud Marcellum: adipem caprinum inquit, de renibus ſublatum miſce cum polentæ furfuribus, atque adijce illi cyminum, & anethum & acetum æquis portionibus, atque ex aqua decoque, & colatum ſorbitionis more dyſenterico dato ſumendum, mirè, celeriterque ſubuenies. Idem Marcellus ſeui hircini vncias duas, olei viridis ſextarium dimidium, hæc ſimul in duplici vaſe remiſſa, & calefacta dyſenterico inijci iubet. Podagris, vt Plinius ait, medetur taurinum ſeuum, alij verò hircinum præferunt cum fimo capræ, & croco, ſinapive cum caulibus hederæ tritis, & perdicio, vel flore cucumeris ſylueſtris: alij ſeuum hircinum magnificant cum helxines parte æqua, ſinapis tertia. Idem alibi helxinem imponi podagris, ait cum caprino ſeuo, ceraque Cypria: & alibi, podagris, inquit, cum ſeuo hircino vehementer proſunt minoris ſambuci cauliculi illiti: & rurſus heliotropij radix cum folijs, & hircino ſeuo podagris illinitur. Sed & Dioſcorides, & Rhaſis hircinum adipem, cum fimo capræ, & croco impoſitum podagricis auxiliari aiunt, vt diſſoluat, ſiue, vt habet Albertus, leniat dolorem. Sic falx hircino adipe illita teneros pampinos à cantharidibus & a pruina præſeruat, vt refert Gaudentius Merula lib. 3. cap. 62. Geſnerus ſuos tradit ex adipe de omento hædi ſumpto, & ſtillatitio roſarum liquore macerato in libras tribus vel quatuor caphuræ drachmis admixtis vnguentum parare ad fiſſuras labiorum & narium vtile, & mulieribus tum aliàs, tum ne facies à ſole aduratur expetitum, Galli, & Itali, inquit, pomatum vocant, quoniam odoris commendandi gratia poma adijciunt hoc ferè modo: Mala quinque decorticata, & in partes diuiſa, & caryophyllis infarcta in roſarum liquore moſchato macerantur quatriduo: Deinde addunt adipis hœdini recentis libram & ſimul ferue faciunt in balneo mariæ (vt vocant) donec omnia albeſcant, mox cum prædicto roſarum liquore abluunt, vt totum fiat album, & in vaſe vitreo reponunt. Sunt qui odoris gratia, algaliæ vel moſchi, vel vtriuſque parum admiſcent. Apud nos quidam tragacanthæ, ceruſſæ, & lactis caprini nonnihil admiſcent. Eiſdem viribus præditum, aut etiam efficacius videtur, quod vulgò vnguentum album caphuratum vocant, oleo roſarum, cera alba, ceruſſa, albis ouorum mixtis cum modica caphura. Poſſet & calx viua, præſertim lota admiſceri, vt in illo Sexti, ad labiorum fiſſuram: Sepum capreæ, (tribuit autem capreæ eadem ferè omnia, quæ alij capræ,) & adipem anſerinum, & medullam cerui, & cepe cum reſina ſimul & calce viua, fac vt malagma: mirè ſanat labiorum fiſſuras. Medulla caprina quarto loco, poſt ceruinam, vitulinam & taurinam laudatur à Dioſcoride, omnium poſtrema eſt ouilla. Plinius laudatiſſimam facit ceruinam, mox vitulinam, deinde hircinam & caprinam, vt ſupra vbi de vitulina fuſius dictum. Dictum modò etiam ex eodem ſanguinem caprinum decoctum cum medulla contra toxica venena ſumi, idemque remedium dyſentericis, & hydropicis prodeſſe: Et alibi cùm ex caprino remedia quædam docuiſſet, ſubdit: nec abdicant fimum ex melle illitum epiphoris, contraque dolores medullam, item pulmonem leporis, vt dubitet aliquis leporinam ne an caprinam medullam accipiat: Ego, inquit Geſnerus, de caprina intelligo, quod & mihi videtur. Idem Plinius ſanguinem caprinum, vel medullam, vel iecur aluum ſoluere tradit, cùm potiùs contra ſiſtere aluum dixeris, nam ſiccandi modicè, & emplaſticam ferè facultatem omnes medullæ habent, quamobrem ad dyſentericos etiam caprinæ medullæ vſum ipſe quoque commendat inquiens: Sanguis caprinus decoctus cum medulla dyſentericis ſubuenit: & rurſus; Sanguis caprinus cum medulla hydropicis auxiliatur, efficaciorem putant hircorum vtique ſi lentiſco paſcantur. Nos verò etiam ſanguinem caprinum aluum ſiſtere oſtendimus idem nunc de iecore confirmaturi ex eodem Plinio, cuius hæc ſunt verba: Iecur aſſum capræ cœliacis ſubuenit, magiſque quam hirci, cum vino auſtero decoctum, potumque, vel ex oleo myrtheo vmbilico impoſitum; quidam vero decoquunt à tribus ſextarijs, aquæ ad heminam addita ruta: & rurſus: aluum ſiſtit iecur hircinum decoctum in vini hemina: & rurſus: Sanguinem ſiſtit caprini cornu cinis, vel fimi, ex aceto (ſcili-

Medullis quæ facultas ſit.

Iecoris caprini ad varios affectus mira virtus.

(scilicet illitus) hircini verò iecoris dissecti sanies efficacior: Et cinis vtriusque ex vino potus, vel naribus ex aceto illitus: hircini quoque vtris vinarij duntaxat cinis cum pari pondere resinæ sistit sanguinem, & vulnus glutinat. Sed & Marcellus ait: Vini veteris feces & iocinoris caprini frustum sufficiens in ollam rudem mitte, & facito vt bolliat, atque inde ieiuno cœliaco sufficienter da bibere. Est verò iecur caprinum quàm maximè celebre ad nyctalopas Galenus: Caprinum iecur assum si edatur tum ad nyctalopas accommodari aiunt, tum eos, qui comitiali morbo sunt obnoxij arguere, conuulsionemque illis accrescere. Dioscorides verò tradi asserit hircini iecinoris cibo comitiales deprehendi, sed vtriusq; eadem vis, vt ex Galeno dictum. Et rursus: ex Dioscoride: Caprini iecoris inassati decidua sanie inungi lusciosos (nyctalopas) prodest, & dum coquitur apertos oculos halitu eius vaporari: prodest in cibo tostum ad eadem. Plinius: Capras tradunt noctu non minus cernere, quàm interdiu; ideo si caprinum iecur vescantur, restituit vespertinam aciem his, quos nyctalopas vocant; & alibi: Et quoniam noctu æque quoq; cernant, sanguine hircino sanari lusciosos putant, nyctalopas Græcis dictos: Capræ verò iecinore in vino austero decocto: quidam inassati iecoris sanie inungunt, aut felle capræ, carnesque eas (ipsum scilicet iecoris viscus) vesci, & dum coquantur oculos vaporari ijs præcipiunt; Id quoque referre arbitrantur, si rutili coloris fuerint: Volunt & oculos suffiri iecinore in olla decocto, quidam inaflato. Celsus libro 6. post multorum in oculis morborum curationes, de oculorum imbecillitate curanda, sic prodit; Præter hæc imbecillitas oculorum est, ex qua quidam interdiu satis, noctu nihil cernunt quod in fæminam benè respondentibus menstruis non cadit. Sed sic laborantes inungi oportet sanguine iocinoris maximè hircini, sin minus caprini, vbi adassum coquitur excepto. Atque edi quoque ipsum iecur debet. Rhasis denique ait, dum hepar capræ cum aqua, & sale coquitur comprimat se oculis apertis super vaporem huius aquæ, cui vsus deficit noctu, multum iuuat. Sextus Empiricus hæc remedia ad nyctalopas capræ iecori adscribit, cuius verba suo loco citabimus. Hippocrates in lib. de nat. muliebrib. Si pariens inflata fuerit, hepar ouillum, aut caprinum calido cinere obrutum edendum præcipit meracius ad dies quatuor, & vinum bibi vetus. Plinius cùm dixisset papilionem, qui lucernarum luminibus aduolat, inter mala medicamenta numerari, huic contrarium esse dicit iecur caprinum. Sed & hirci iecur alexiterium est: nam Ponzettus Cardinalis id maturè sumptum ab ijs, quos canis in rabie momordit, auxiliari asserit, ex eodem, vt videtur Plinio, cuius hæc sunt verba; Ad canis rabidi morsum laudant hirci iecur, quo imposito ne tentari quidem aquæ metu affirmant. Calidum illitum lepras tollit teste eodem; Nota verò hirci iecur eadem dici caprino efficere, vt Galenus scribit. Ex felle multa etiam reperio remedia, & potissimum apud Plinium, tum caprino, tum hircino; Caprinum veneficijs ex mustela rustica factis contrarium esse; cum aluminis cinere scabiem hominis inquam abolere, elephantiasin tollere (sed Dioscorides hircinum fel ad elephantiasis tumores commendat) magis felle capræ sacrificatæ duntaxat illito oculis, vel sub puluillo posito somnum allici dicere. Ad porriginem prodesse cornu ceruini, cinerem è vino, atque non tœdia animalium capillis increscant, Item fel caprinum cum creta cimolia, & aceto, sic vt paululum capilli inarescant; Ad eandem prodesse fel hircinum cum vrina tauri; si verò vetus sit etiam furfures adiecto sulphure emendare. Hoc idem lentigines tollere admixto caseo, & vino sulphure, spongiæq; cinere, vt mellis sit crassitudo; Aliquos inueterato felle vti maluisse mixtis calidis furfuribus pondere oboli vnius, quatuorq; mellis, prius defricatis maculis. Legimus & apud eundem fel caprinum strumas discutere, sed forte caprinum legendum, nam Marcellus habet sic: Fel caprinum ad incipientes strumas optimè facere experimenta docuere; nam penitus crescere non sinentur; si eo assiduè tangantur ait; item Plinius fel caprinum pluribus modis assumi ad oculorum remedia; cum melle contra caligines; cum veratri candidi tertia parte contra glaocomata: cum vino contra cicatrices & albugines, & caligines, & pterygia, & argema: Ad palpebras verò euulso prius pilo cum succo oleris, ita vt inunctio inarescat; Contra ruptas tuniculas cum lacte mulieris; Ad omnia autem inueterata fel efficacius putare (eadem omnia Sextus de capreæ felle scribit paucis verbis variantibus, vt infrà apparebit) Caligini autem prodesse hoc fel etiam legimus apud Serenum. qui sic canit;

Hyblæi mellis succi cum felle caprino
Subueniunt oculis dira caligine pressis.

Ad nyctalopas, id est, luscinios Dioscor. fel capræ syluestris priuatim inunctum prodesse ait; Idem verò etiam præstare hircinum, & Galenus in facilè parabilibus ad vlcera oculorum, & albugines fel hirci confricari iubet in oculo; aliasq; eodem in opere euulsis radicitus pilis, qui palpebris innati oculum infestant hyenæ, aut hirci fel statim inungi, vt nunquam renascantur, asserit Et Rhasis quoque & Albertus collyrium ex felle caprarum syluestrium, vel domesticarum telam oculorum sanare profitentur, idemque Albertus fel caprinum ait palpebris, vel supercilijs impositum pilos

Hirci iecur ad canis rabidi morsus

Fellis caprini facultates, & hircini.

Ad oculorũ mala.

pilos abolere: acerrimum enim eſſe, & forſan in alijs quoque locis pſilothron. Galenus teſtatur: nonnullos domeſticarum ſuum bile, ſiue felle ad vlcera aurium vti medicamento, vt ipſe profitetur, vtiq; non reprobato, quare eodem ipſe, vbi compoſitorum nihil adfuerit, vti præcipit: hæc aũt eſſe innumera, ſed & pro affectus magnitudine aliam etiam, atque aliam alterius animalis bilem prodeſſe congruere. Nam vbi vlcus diuturnum fuerit, multamq; ſaniem, puſque contineat, etiã ſicciorem bilem præferri iubet, puta ouium, quæ paulo, inquit, & acrior ſuilla, hac etiam magis caprarum, cui adſimilis quodammodo eſt vrſorum, & boum taurina valentior &c. Ad aures, quæ grauiter dolent, & vetera vulnera intrinſecus habent, Marcellus huiuſmodi habet remedium: Mellis optimi vnam partem, aceti acerrimi duas partes confuſas decoques feruoribus tribus, & longiùs ea ab igne remouebis, donec commotus feruor conquieſcat, tum nitrum addes, eo vſque donec ex vapore cognoſcas nitrum reſediſſe, & iterum leui igne recoques, ne efferueat, tunc addes fel hircinum vel aprugnum, vel verrinum, aut porcinum, dummodo non de ſcrofa, & commouebis & iterum concoques, ac tepefacies, & deinde, quantum ſatis eſt, auribus infunde. Idem author medicamentum habet, quod recipit mellis, & fellis caprini ana ſcrupulum vnum, iubet conteri, & in ſtrigili calefieri, & infundi, & lana occludi autem, profiteturque nihil hoc medicamine potentius eſſe, neque certius, etiamſi intrinſecus cancerauerint, inquit, aures. Recitat & Plinius medicamenta ad aurium vitia: Aurium, inquit, vitia ſanantur tritis porri folijs cum felle caprino, vel pari menſura mulſi; Et rurſus, aurium vitijs medetur fel caprinum cum roſaceo tepido, aut porri ſucco: Aut ſi ſint rupta ibi aliqua, è lacte mulieris: Inuenio itidem apud innominatum: Quorum auditus habes eſt, ex felle caprino, formicarum ouis, melle, & chelidonio mixtum medicamen auribus inſtillari. Prodeſt & anginæ cum melle, teſte Plinio, nec non Marcello, dum ait: caprinum fel, vel taurinum melle permixtum, & extrinſecus faucibus appoſitum, vel pro vnguine inductum, anginas efficaciter ſanat. Idem ad ceruicum tumores ſedandos ouorum vitellos coctos, cum adipe anſerino illini tradit felle caprino æquis ponderibus permixto, atq; inde ceruices fricari. Cum ciclaminis ſucco, & aluminis modico hoc idem fel, teſte Plinio, aluum ſoluit; addit tamen, aliquos & nitrum & aquam adijcere maluiſſe. Ad lumbricos egerendos lanam, felle caprino madefactam vmbilico apponi iubet Marcellus, teſtaturque ani vitia, & condylomata eo peruncta ſanari certiſſimo conſtare. Sed & Plinius ſi benè memini per ſe id condylomatis ſedis mederi teſtatur. Cum melle veretri doloribus, vlceribuſque illitum prodeſt, callumque vuluarum emollit inſperſum, & à purgatione conceptus facit. Probatumq; remedium eſt felle caprino non manu, ſed pinna pedes perunctos confeſtim dolore releuari, vt apud eundem Marcellum legimus. Inuenio denique apud Didymum non fore in lecto cimices ſi fel hirci, aut tauri aceto acri diluatur, indeque lectus, aut parietes illinantur. Lien capræ, hirciue aſſus cœliacis ſubuenit, vt Plinius ait. Marcellus verò hircinus, inquit, ſplen calidus, ideſt, ſtatim vt de pecude ſublatus fuerit, ſuper lienem hominis impoſitus, & alligatus mirè dolorem intra paucos dies auferet, ſi poſtea ad fumum ſuſpendantur, vt illic areſcat. Capitis caprini cum ſuis pilis decocti ſuccum laudant, inquit Plinius, ad rupta inteſtina, & Sextus id cum pilis decoctum, & contritum inciſa inteſtina ſolidare ait, ſed Marcellus cum pilis ſuis contuſum, atque diſcoctum, ciboque ſumptum rupta interius inteſtina dici tradit glutinare. Ipſum verò cerebrum Magi per annulum traiectum aureum priuſquam lac detur infantibus, teſte Plinio, inſtillant contra comitiales, cæteroſque infantium morbos. At Aeſculapius capræ cerebrum cum melle carbunculos in ventre ſanare vult; Sextus verò aquam, quæ è capræ palato effunditur, & quicquid comedit ſi miſceatur cum melle, & ſale, & ex eo caput, & corpus ſerò fricetur, pediculos extinguere promittit, aitq; idem remedium eſſe ad ventris dolorem: Sed & ventrem ſtrictum ſoluere & ſi plus biberit purgare. Si libuerit generare marem duos teſticulos capri aſſos deuorari iubet Rhaſis, & coire eodem die, ſic fæminam (niſi quid impedimenti in ipſa fuerit, vt addit Albertus) marem concepturam: quod ſi verò vnum duntaxat teſtem comederit, puerum teſte vno naſciturum. Legimus verò apud Sextum, genuinum capræ ſtercori commixtum, & factum quaſi malagma, femorum, ſi eo illinantur, mirè ſanare dolorem. Quo loco Humelbergius per genuinum, aut teſticulos, aut naturam, aut tale quid intelligendum putat, ſicuti de patella cerui etiam dixit. Idem Sextus capræ ſecundam ex vino potam mulierum ſecundas eijcere author eſt, ſed Plinius paulò aliter: Membrana caprarum, in qua partus editus inueterata, inquit, potuq; ſumpta in vino ſecundas pellit. Corij caprini cinis ex oleo illitus perniones mirè abolet, vt ait Marcellus, vt verò Plinius, eiuſdem cinis ex oleo iniurias è calceatu ſanat. Aliàs & Marcellus inquit: Pelliculæ caprinæ ramenta cum pumice trita, acetoq; permixta exanthematis proſunt. Item ſi fæminæ ſanguis ex naribus nimiè defluat, mamillæ eius vinciantur corrigio caprino: Idem corium cum ſuo pilo decoctum aluum ſiſtit, teſte Plinio, qui & alibi ait hircini vtris vinarij duntaxat cinis cum pari pondere reſinæ ſanguinem ſiſtit, & vulnus glutinat: & rurſus alibi: vtuntur & pelle hœdo-

Ad aurium vitia remedia.

Ad anginã

Lienis capræ, hirciue in medicina vſus.

hœdorũ recente ad plagas. Pilli caprini vsti fluxus omnes sanant, vt Aesculapius docet, vel vt Sextus vsti, & aceto permixti sanguinem de naribus fluentem reprimũt; vel, vt Marcellus, combusti adiecta pice, & aceto inserti naribus sanguinem citò sistunt. Sextus eodem modo in naribus appositos lethargicos excitare asserit, idem & Plinius testatur, atque insuper eorũ cinerem calculos expellere. Marcellus verò etiã combustos, tritosque, & in potione datos strangoriosos potenter emendare profitetur, & Plinius rursus accensis ijsdẽ fugari serpentes dici ait, cineremque eorum potum, vel illitum contra ictus valere: Sextus denique ex pilis capri si is suffumigetur, qui in inguine dolet, sanari: hœdorum verò pilis suffiri vuluas vtile putari legimus in Plinio: Cinis fæminum eorundem intestina rupta mirè sarcire traditur, referente eodem, & sanguinem sistit; è lacte verò mulieris proficit ad cacoethe. Cornu caprinum dextrum in Athanasiam magnam sic appellatam compositionem apud Ioannem Mesuen venit. Item in antidotorum descriptionibus filij Serapionis, & Auicennæ. Apud Mesuem codices quidam variã lectionem habent, aliàs de cornibus cerui: hanc reprehendunt monachi, qui in Mesuen scripserunt, quoniam apud alios authores non habeatur. Ioannem Manardum quoque vituperant, qui scripserit superstitiosè dextrum potiùs, quàm sinistrum cornu sumi: Ipsi enim dextrum præferendum putãt, siue occulta nobis ratione illud præcellat, siue quòd pugnãdo magis exerceatur, & alia multa multo risu excipiẽda nugantur: Verùm interim ex cerui etiam cornibus, alios dextrum, alios sinistrum præferre, vt suo loco dicemus. Serpẽtes accenso cornu vel pilis, vt dictum est, fugari dicunt, teste Plinio, cineremque eorum potum, vel illitum cõtra ictus valere, quare Sextus, dum ait, puluerẽ de cornu capræ, & eius lac cum origano, & cum vini cyathis tribus à serpente morsus bibat, venenum excutiet, confundere videtur in vnum remedium, quod Plinius triplex fecit, de cornu, de lacte, & de caseo capræ: de cornu Plinij verba iam retuli, de reliquis quoq; mox subiungam; videtur præterea corrupta quædam in Sexto. Cinis eisdem cornu ex myrtheo oleo perunctis sudores inhibet, vt idem Plinius testatur, illitus verò ex aceto sanguinem sistit, hircini autẽ iecinoris dissecti sanies efficacior est: & cinis vtriusque ex vino potus, vel naribus ex aceto illitus. Eiusdem caprini cornu farina, vel cinis magisque hircini addito nitro, & thamaricis semine, & butyro, oleoque prius capite raso mirè continent icta fluentem capillum. Sextus etiam ait cornu capri combustum, & mixta farina impositũ furfures scabiemque in capite emendare. Idem ad sacrum ignem cornu caprinum, inquit, in flamma vstulato, & crustas, quæ exsurgunt in vas nouum, donec consumatur, deinde cõteres cum aceto scyllitico, & illines sacrum ignem, mirificè sanabitur. Ait item caprinum cornu capiti infirmi, qui non dormit suppositum, vigilias in somnum conuertere. Ad hircos, vel alas fœtentes remediũ ex Marcello: Hirci maturioris cornu rasum, vel exustum cũ felle hirci miscetur, & pondere æquo myrrha adijcitur, atque inde ascellæ, demptis prius pilis, assiduè perfricantur. Comitialem morbum deprehendit caprini cornu, vel ceruini vsti nidor, teste Plinio, & Sextus ait: si caducus verè caducus est caprinũ cornu adustum naribus si sumpserit (idest, si ante eius nares teneatur) mox cadet. Alibi etiam Plinius Lethargicos eundem nidorem, vel etiam pilorum excitare asserit. Galenus cornuũ cerui & capræ vstorum vsum maximum esse ait, & se quoque sæpe periculum fecisse tum ad candorem dentiũ, tum ad contrahendas mollitie fluidas gingiuas. Sed & Auicenna ait, cornu capræ ad albedinẽ vstum dentes egregiè abstergere, & gingiuas corroborare, earumque turgentiũ dolorem reprimere. Idem & apud Rhasin, & Albertum legitur remedium, qui dentes eo confricandos scribũt. Suffiri eo vuluam vtilissimum ait putari Plinius: Hippocrates verò in lib. de morbis muliebr. inter medicamenta muliebria diuersa, & ita confusa, vt de multis ad cuius facultatis titulũ referri debeãt dubitatur, habet: Ouiculæ, aut capræ cornu tusum, & hordeũ tostum, ac fresum oleo subigito, ac suffito: & rursus, capræ cornu, & gallam, & adipẽ suillum, ac cedriam suffito. Vngulas capræ ad serpentes prohibendos Palladius vti iubet: si cinis earundẽ ex aceto illinatur, alopecias sanat, vt Dioscorides, & Rhasis testantur. Albertus autem acetũ vehemens requirit, & malignã quoque alopeciam ita curari scribit. Ex quo vsu hunc cinerẽ facultatis esse extenuatoriæ conijcit Galenus. Aesculapius vngulas vstas ex pice liquida misceri, & illini iubet ad easdem, & Plinius ait, vngularum cinis cũ pice fluentem capillum continet. Talorum verò capræ recentiũ cinis dentifricio, inquit hic idem, placet, & omnium ferè villaticorum quadrupedum, ne sæpius eadem dicantur. Pili vsti, & aceto permixti sanguinem de naribus fluẽtem reprimunt authore Sexto, & lethargicos excitãt. Marcellus paulò aliter: pili combusti, inquit, adiecta pice, & aceto inserti naribus citò sanguinem sistunt: Atqui Aesculapius pilos vstos omnes fluxus sedare testatur. Fugari eisdem vstis serpẽtes suprà in cornu diximus ex Plinio, qui & calculos eorundem cinere expelli tradit; combusti, tritique, & in potione dati stranguriosos potẽter emẽdãt, teste Marcello. Sextus deniq; profitetur, si ex pilis capræ fumigetur is, qui in inguine dolet, sanatum iri.

Hæmorrhagiæ remedia.

Cornu caprini vsus in medicina.

Ad defluuium capillorum.

Contra peruigilium.

Ad lethargicos excitandos.

Vngularũ capræ medici vsus.

Pilorum vsus.

De lactis caprini remedia. *Contra venena.* *Contra cantharides.* *Aduersus quartanas.*

iri. De lactis modò caprini natura suprà nonnulla diximus; hic de remedijs dicturi, quæ ex ipso parantur, id quàm vtile sit delicatis corporibus, quæ nauseabunda remedia abhorrent, ex hisce Plinij verbis facilè licet conijcere. Scio Damocratem medicum in valetudine Considiæ M. Seruilij consularis filiæ omnem curationē austeram recusantis diu efficaciter vsum lacte caprarum, quas lentisco pascabat. Vis ei in primis inest alexiteria, vt ex eodē Plinio discimus. Cancri fluuiatiles, inquit, triti, potiq; ex aqua recētes, seu cinere adseruato cōtra venena omnia prosunt, priuatim contra scorpionum ictus cum lacte asinino, vel si non sit, caprino &c. Et rursus: caprinum lac contra cantharidas remedio est, & contra ephemerū, potum cum taminia vua. Et rursus: lactis caprini haustus cum vua taminia contra ictus serpentium valet. Columella porrò tradit multos agnis febricitantibus lacte caprino mederi, quod per corniculū infunditur faucibus. Sextus verò ait capræ lac, quod primùm mulgetur leuiores facere accessiones in quartanis siue esum, siue ex dulci bibitum: Magorum verò quidam, vt habet Plinius, fimi hirundinum drachmā vnam à lactis caprini, vel ouilli, vel passi cyathis tribus aduersus quartanas ante accessiones dant. Sacer ignis morbus ouium insanabilis pene ad omnē contactum excandescit, sola tamen ea fomenta (verba sunt Columellę) non aspernatur lactis caprini, quod infusum tātum valet, vt blandiatur igneam sæuitiam differens magis occidionem gregis, quàm prohibens. Potum autem pruriginem, & morsus sanare habemus apud Aesculapium, Plinius eodem lendes interimi ex alijs refert, & Marcellus incoctum sed non adulteratum, aut vitiatum recte alopecijs infricatum, mirum ait esse remedium: Plinius perunctas eodem gingiuas faciles dentitiones facere: & alibi efficax haberi ait caprino lacte collui dentes, & Sextus dentes mobiles sæpius caprino lacte colluendos esse, sed & aliàs hic scribit caprino lacte recēti sicut mulsum fuerit os assiduè collutum, laborantes ex ictu dentes confirmare, & rursus lacte bubulo, aut caprino tōsillas & arterias vlceratas leuari, gargarizatur, inquit, calidum vt est expressum, aut calefactum. Potum cum sale, & melle aluum soluit, vt Plinius asserit, & Marcellus purgatorium efficax, quod nec stomachum vexat, nec caput grauat, & bilem deducit, recitat eiusmodi; Lactis caprini sextarium; salis ammoniaci vncias duas, mellis optimi vnciam vnam in vnum omnia diu contrita, & permixta ieiuno potui dantur, sed post potionē diu inambulare debet, vt ipsa potio melius motu corporis prosit: Hippocrates verò etiam in lib. de morbis mulierum, mulieri grauidæ pituitosæ, & caput dolenti, & aliàs atq; aliàs febrienti dare iubet pharmacum quod pituitam ducit, & lac caprinū coctum cum melle miscere. Medici, inquit Plinius, speciē vnam addidere lactis generibus, quod schistum vocatur, id fit hoc modo: fictili nouo feruet, caprinum maximè, ramisque ficulneis recentibus miscetur, additis totidē cyathis mulsi (Dioscorides habet aceti mulsi) quot sint heminæ lactis, cùm feruet, ne circumfundatur, præstat cyathus argenteus cum frigida aqua demissus ita ne quid fundatur. Ablatū deinde igni refrigeratione diuiditur, & discēdit serū à lacte. Quidam & ipsum serum iam multo potentissimum decoquunt ad tertias partes, & sub dio refrigerant: bibitur autem efficacissimè heminis per interualla singulis, diebus quinis (singulis vsq; ad quinas habet Dioscorides) meliùs à potu gestari. Datur comitialibus, melancholicis, paraliticis, in lepris, elephātiasi articularibus morbis; intestinorum vitijs magnopere prodest lactis caprini potus decoctus cum malua exiguo sale addito, & si coagulum addatur maioribus emolumentis fiet Marcellus lac caprinum ex coagulo temperari iubet, & dum tepet, antequam penitus constringatur, dysenterico bibendum dari, citumq; esse remedium: ait item lactis caprini statim mulsi grandi potioni addi de coagulo hœdino frustum quantum auellana grandis est, hocque digitis medicinali, & pollice sublatum, vel missum, & ijsdem digitis contēperari, & dari laboranti dysenterico, dum adhuc calet lac antequam coagulo stringatur, per triduum: Hanc potionem ieiuno dari contra orientem bibendam. Idem etiam lac feruens adiecto polentæ quantum satis sit, cùm fuerit quasi tenuis pulticula, dysenterico bibendū dari, sed & Plinius asserit, istiusmodi lac ad dimidias partes decoctum dysentericis, & cœliacis præberi. Si torminosi, vel cœliaci propter frequētes desurrectiones viribus deficientur, dandū erit ex præcepto Marcelli eis ius gallinę pinguis excocte cū butyro, vel lac caprinum, aut ouillum tepidum per se, aut etiā decoctum cum butyro. Iniectio ad dysenteriā ex eodem: Amyli vncias tres in lactis caprini cocti pro modo quātum visum fuerit adijcies, & ita iniectionem facies: post clysteris vsum, si quidem stercorum multitudo in cæco intestino sit, sin minus, post fumenta pectini, inguinibusq; admota: Aetius in cura tenesmi exhiberi præcipit lac caprinum recens, mulctū heminæ mensura, nequaquam minus, verùm non aceruatim, sed sigillatim partitū; sequenti deinde die lac ipsum ad dimidium vult decoqui, ablato eo quod in decoctione concretum superstat, atq; ita exhiberi. Ex eodem Aetio, alijsq; supra in boue docui, quo pacto lac cum calculis fluuiatilibus ignitis, siue bubulum, siue caprinum in biliosis alui fluxionibus, & cæliacorum parare conueniat. Sa-

Purgatoriū gratum, & vtile ex lacte caprino

Lac schistū parandi modus.

Quib. prosit datum.

nantur

nantur & lacte caprino henes, teste Plinio, po bidusti inediam, tertia die hœdera pastis capris, per triduum poto sine alio cibo. Vtilissimum etiam lienosis remedium hoc est apud Marcellum: Capræ lactares abstinentur à cibo per triduum, tertia die hœdera tantummodo saturan- tur, & mulgentur antequam bibant: Si ex eo lacte sextarios tres per triduum calidos statim quomodo mulsi fuerint, ieiunus lienosus acceperit, ita vt nullos alios cibos illo triduo mādu- cet, potenter sanabitur. Idem & aliàs habet sic: Qui quotidie ieiunus serum caprinum, sed earū capellarum, quę hedera vescuntur, biberit, splene consūpto erit. Et rursus: Lac caprinum semi- coctum si capræ tantummodo hedera pascantur, infātibus lienosis datur. Sextus pollicetur si è lacte caprino adiecto coagulo, vt solet caseus fieri, potus detur hydropicis, clapsuros ipsos: ad colicā ex lacte caprino calido in bubula vesica vētri admoto remedium suprà habes in boue, sed illud hic addā aliquos non in vesicā lac infundere, sed spongiā eo grauidam imponere, & insuper vas ligneum quo lac minus defluat. Aesculapio teste potū per se lumbricos necat. Mar cellus renū dolore liberari credit, qui passi Cretici cyathos tres, lactis caprini itidē, seminis cu cumeris grana triginta tria optimè trita simul vna potione biberit. Anatolius equis sanguinem per vrinam excernentibus lactis caprini cotylā cum amyli ea mensura, quę tribus ouis par es- set, & olei vncijs tribus omnia mixta per cornu infundi iubet. Pelagonius verò lac caprinum, amylum, & oua tria, & succum perdicij herbæ commiscet. Ad venerem incitantia quędam me- dicamenta medici ex Marcello, ex caprino lacte propinant: Certè Plinius ait herbę quam or- chin vocant, radicem alteram, quæ mollior, & inferior est in lacte caprino viri in Thessalia bi- buntad stimulandos coitus, duriorem verò ad inhibendos. Quibus semen fluit, & non potenti- bus, & aquosum est, vnde fit, vt fæmina non concipiat, lac caprinum cum melle potum Sextus remedium esse vult valde optimum, vt concipiat. Ad lac procreandum quidam dixerunt, in- quit, Auicenna, quòd comedere propria vbera caprarum, & ouium cum lacte, quod in eis con- tinetur, valde est vtile ad hoc propter illud, quod eis existit ex similitudine, aut propter pro- prietatem, quæ est in eis. Caseus caprinus recens, authore Plinio, ijs, qui viscum biberint, remedio est: quo loco ixian, vel ixinem, quæ chamæleon niger est cum ixo, idest, visco confu- dit. Idem cùm de canis rabidi morsu dixisset: ad reliquos, inquit, bestiarum morsus capri- num caseum siccum cum origano imponunt, & bibi iubent: Et rursus alibi, caseum caprinum cum origano impositum, contra ictus serpentium valere tradunt. Siccus ex aceto, & melle pur- gat vlcera ex eodem. Contra quartanam datur caseus caprinus recens cum melle diligēter se- ro expresso. Aesculapius testatur, caseum hunc impositum omnes punctiones, & dolores repri- mere: Mollis, idest, recens cum melle subactus impositusque, & panno desuper rectus, aut lin- teo suggillationes, liuoresque celeriter absterget si Marcello credimus: Siccus cū porro igni sa- cro illinitur si Plinio, qui & aliàs ait: siccus ex melle & aceto in balneis oleo remoto papulis illinitur. Ad feruorem, vel punctionem oculorū, capitis, & pedū dolorē ex Sexto: Caseus capri- nus recens oculis superpositus mirè subuenit, itē simili modo capiti dolēti superpone; sic & pe- dum dolorē medicare. Et Marcellus ait, recēs coagulatus super oculos positus dolores citò le- nit: Et Plinius: Caseo caprino molli, inquit, imposito ex aqua calida epiphoræ sedantur, si tu- mor sit, ex melle, vtrūque verò sero calido fouendum. Ad veretri dolorem, Marcellus caprinū caseum, & mel pari pondere in pultario fictili coqui iubet, & bis ad diem imponi: sed antè vino veteri locum, qui curandus est, elui. Plinius autem tritum, & impositum carbunculis genitalium mederi asserit. Si mulier cibus auersans, vtero doleat, & febris ipsam ac rigor cor- ripiat, Hippocrates in volumine de morbis mulieribus, pepli albi quintam dimidiæ chœnicis partem & seminis vrticæ tantundem, & casei caprini rasi dimidiam chœnicem, simul cum vi- no vetere mollit, deinde cocta dat sorbenda: Et paulò pòst: Si ex partu alui profluuio cor- ripiatur, bibat vuam passam (inquit) nigram, & punici dulcis malicorium & internum nu- cleum, & coagulum hœdi; hæc vino nigro diluta & caseo caprino, ac polenta tritica insper- sis, bibenda dato. Et alibi in eodem libro, si quid in vteris computruerit; item si sanguis & pus exeant, caseum caprinum vel derasum assatumque, vel simpliciter, cum æquali parte po- lentæ miscet, & in vino ieiuno propinat. Nicoon (vt Nicandri Scholia citant, & Hermolaus in Plinium) in libro de difficultatibus, optimum coagulum ait hinnuli, secundum leporum, ter- tium hędi. Marcellus Virgilius nō rectè agni pro hædi in huius authoris testimonio posuit. Nā & Plinius hędi non agni inter laudata coagula recenset, inquiens: Coagulum hinnuli, leporis, hœdi laudatum, præcipuum tamen dasypodis: quamuis alioqui nihil vel parum saltē referre existimē, vtro hœdine an agni vteris: certè Dioscorides leporino coagulo pares habere vires ait, coagulum hœdi, agni, hinnuli, aliorum, contra aconiti potum in vino & concretum lac in aceto, conuenientem assumi. Haly autem cùm coagulum hædi contra potum cicutæ

Pro lienosis.

Casei caprini varij effectus.

Pro vtero.

Li. 11. cap. 41.

Coaguli differentiæ & ex ijs ad diuersa vitia medela.

prodeſſe tradit, eique qui fungos comedit, pro cicutæ legerim aconiti : & apud Plinium, vbi priuatim id commendat contra viſcum, & chamæleonem album, & ſanguinem taurinum, contra quem & leporis coagulum ex aceto bibatur, pro viſcum, ἰξὸν ſcilicet, legi debet chamę leonem nigrum, ſiue ixian. Idem Plinius contra paſtinacam, & omnium marinorum morſus coagulum leporis, vel hœdi, vel agni drachmæ pondere ex vino ſumi aſſerit. Item in profluuio ſanguinis hœdi coagulum bibi vtile putari; item tertia parte ex aceto potum ſanguinis excreationes reficere, authore Marcello, magnitudine fabæ in vino myrtheo remiſſum, & ieiuno cœliaco datum efficaciter prodeſt; id quod & Plinius alicubi ſcribit; & Hippocrates coagulum hœdi aduerſus alui profluuium laudat, vt iam dixi in remedijs ex caſeo caprino. Et Galenus 2. parabil. 73. maceratum aceto acerrimo aduerſus muliebre profluuium ieiunæ propinat. Vrina caprarum cum aceto ſcyllitico hauſta contra ictus ſerpentium valet, teſte Plinio, panos item, & apoſtemata in quacunque parte diſcutit, dolorem ceruicum inflexibilem opiſthotonon vocant, leuat auribus infuſa: quod poſtremum remedium etiam Marcellus habet, & aliàs opiſthonicis, & tetanicis lotium caprinum, cum aqua mixtum efficaciter prodeſſe aſſerit ſi ieiunis potui detur. Pœni paſtorales in filijs quadrimis, vt refert Herodotus, vanas verticis lana ſuccida inurunt, nonnulli venas temporum, ne ſcilicet vnquam pituita defluens ex capite, officiat, eaque de re ſe aiũt eſſe optima valetudine. Quod ſi pueris inurendis ſpaſmus contingat, vrina hirci aſpera eos liberant. Auenzoar, vt citat Mercurialis in lib. de peſte, ait vrinæ hirci odorẽ vtilẽ eſſe peſti. Pota hac hirci vrina amoris faſtidiũ fieri admixto propter faſtidiũ nardo Oſtanes dicit apud Pliniũ. Dioſcorides vrinã capræ auriũ dolorib. inſtillatã mederi tradit. Plinius verò ſi grauitas ſit audiendi, fel bubulũ cum vrina capræ, vel hirci mederi teſtatur; vel ſi pus ſit quocunque autem vſu putari hęc efficaciora in cornu caprino per dies viginti infumata. Sed & Marcellus aduerſus grauitatẽ audiẽdi fel bubulum cum vrina hircina auriculæ, quæ moleſtiam ſurdiginis patitur, inſtillari iubet, ſtatimque ſubueniri aſſerit. Aliàs etiam monet ſub eo omento, quo egeritur, tepidam auri obtunſę infundi; & aliàs rurſus inſtillatum hoc lotium dolorem ſedare, quod magis ſuppuratis auribus adfirmetur, ob quam cauſam præſentis auxilij plures exceptum, & cornu caprino inditum in fumo ſuſpenſum diligenter ad neceſſarias medelas reſeruẽt: ſed hoc ex Plinio etiam dictum eſt, apud quem etiam eſt legere, vrinã capræ calefactam, inſtillatam auribus, fimumque eiuſdem cum axungia illitum ad parotides prodeſſe. Hydropicus ſorbere iubetur à Sexto lotium capræ, quod mirificè, inquit, ſanat. Item hircinum lotium ſi heminam biberit, & ſpicę nardi, & ebulum cum aruerit, melius eſt lotium ſi idem paſti fuerint. Sed Dioſcorides vrinam capræ ad aquam, quę cutem ſubijt, cum nardi ſpica quotidie binis cyathis cum aqua bibi ſcribit, vrinamque per aluum extrahi; vnde apud Plinium, vbi ſcribitur, hydropicis auxiliatur, vrina veſicæ apri paulatim data in potus, efficaciùs quę inaruerit cum veſica ſua: pro apri lego capri, vel capræ, Marcellus ẽt ad vrinæ difficultatẽ, & calculum lotium caprinum, ideſt, caprarũ quę in montibus paſcuntur tepidum potari oportere tradit admixto vino, & aqua ob faſtidium. Sextus ait, ſi mulier id bibat menſtrua prouocare, atqui Plinius profluuiũ, quamuis immẽſum, vrina, inquit, capræ pota ſiſti obſtetrices promittunt, & ſi fimum oblinatur. Omnium creberrimus vſus eſt caprini fimi, Græci σπυράθους propriè nominant (verba ſunt Galeni) degerentis, & acris facultatis adeo, vt induratis ſcirrhorum in modum tumoribus congruat, non tantùm lienis, ſed etiam aliarum partium. Vſtum tenuioris eſſentię quidem, verùm haud manifeſtè redditur acrius: quamobrem ſanè ad alopecias cõpetit, & omnia adeo, quæ extergentia medicamenta deſiderant, vt lepras, pſoras, lichenas, & id genus alia. Miſcetur & digerentibus cataplaſmatis, qualia ſunt, quæ accommodantur ad parotidas, & bubones diuturniores. Eſt enim vis eius tum vſti, tum non vſti abſterſoria, & digerens, nec eam paruam habet digerendi potentiam. Verùm pro paſtu vario nonnihil habuerit differentiæ; non tamen tantum quantum ſtercus humanum. Medicus quiſpiam ex ijs, qui in agris & vicis medicinam exercent, vtebatur hoc fimo ex aceto ad viperarum morſus, & multò ſanè etiam magis aliarum beſtiarum, ac profectò complures ex ijs ſeruauit. Et hic ipſe quoque medicus ad auriginem potandas ipſas ſpyrathos ex vino præbuit, & ad profluuium muliebre cum thure appoſuit. Quæ omnia ſanè optimus medicus ignorare non debet, cæterùm potiora eligere; potiſſimum ad vrbanos & honoratos viros. Hæc omnia Galenus. Plinius inquietos infantes fimo iſto adalligato panno cohiberi tradit, maximè puellas. In aceto decoctum imponitur, teſte Dioſcoride, ſerpentium morſibus cum vino ſtudioſè impoſitum viperarum morſibus auxiliatur, & Plinius tradit in aceto decoctum & illitum in ictus ſerpentium valere dici, & recentis cinerem in vino: Atque in totum difficiliùs ſe recolligentes à ſerpentium ictu in caprilibus optimè conualeſcere: qui verò efficacius volunt mederi occiſæ

Plinius emendat.

Vrina caprina efficacia.

Lib. 4.

Vſus caprini fimi varij in medicina.

10. ſimpli. cap. 22.

cisæ capræ aluum dissectam cum fimo intus reperto statim illigare, ait & aliàs percussis scorpione fimum efficacius cum aceto decoctum auxiliari, laudari, & ad canis rabidi morsum ex vino illitum, aut melle. Marcellus verò fimum hircorum cum melle decoctum adpositumque paniculis sanitatem præstare asserit; apud innominatum reperimus, cum aceto mixtum pustulis nigris salubriter superilligari. Sextus affirmat caprinum stercus impositum non pati consurgere tumorem. Cum melle præterea mixtum sanare luxos, & tumores discutere, & non pati iterum consurgere, vbi luxos videtur intelligere luxatos: nam & Plinius luxatis fimum caprinum cum melle illini tradit. Ex aceto decoctum strumas discutit, vt idem Plinius habet: In vino item, vel aceto decoctum illinitur in his, quæ rumpere opus est. Rursus, ex aceto subferuefactum, & illitum, sanat vlcera, quæ serpunt; Manantia verendorum vlcera sanat, cum melle rubique succo, vel si serpunt fimum etiam prodesse dicunt cum vino, aut cum aceto, prodesse item ad lepras, psoras, & lichenas & id genus alia, vt paulò antè ex Galeno dictum est. Dioscorides in aceto decoctum imponi ait, vlceribus quæ serpunt, igni sacro, parotidibus. Sextus cum melle mixtum, & appositum sanare cancerosos: Similiter etiam paratum, & superpositum carbunculos, qui in ventre nascuntur discutere. Marcellus fimo caprino in aceto feruefacto & subacto si imponantur omnia crurum, & tibiarum vlcera purgari & persanari ait, butyro bubulo cum oleo cyprino, aut laurino postmodum addito. Spinæ, ac similia corpori extrahuntur excrementis capræ ex vino, vt Plinius habet, sed apud Sextum, capri non capræ legitur his verbis: Stercus capri ex vino conspersum impositumque, quod inhærebit extrahet, & sanabit. Apud Plinium, vbi scribitur vlcera cætera (videlicet præterquam in tibijs, cruribusque) explentur, aut purgantur fimo aprino, aut hircino, legendum; vt suspicor, caprino. Medicus quidam medicamentorum penitus in Mysia Hellesponti, referente Galeno, vlcerum ambusta ad cicatricem ducebat ouium stercus rosaceo commiscens, sed & per stercus caprinum combustum similiter curabat parum eius multis numeris maiori cerati rosacei moli admiscens. Græcum exemplat habet, καὶ μὲν τοι διὰ τῶν αἰγῶν κεκαυμένης ὁμοίως ἐθεράπευε, deest nomen excrementi: interpres legit, inquit Gesnerus, διὰ τῆς τῶν αἰγῶν κεκαυμένης κόπρου ὁμοίως ἐθεράπευε, μιγνὺς καὶ ταύτης non ταῦτα: si τῆς, particulam addas, κόπρου, vox omitti potest, vt in proximè præcedentibus posita. Sed considerandum esse monet Gesnerus, an rectè legatur κεκαυμένως, vt nihil hic mutandum sit præter τῆς articulum addendum. Sensus erit, quin etiam caprillo fimo homines ambustos similiter curabat, & cætera. Nam Plinius quoque caprarum fimum (simpliciter, non vstum) ambusta sine cicatrice sanare dici scribit. Aggregator etiam ex Auicenna citat capræ stercus cum aceto, vel cerato rosaceo ambustis auxiliari. Deinde cum ouillo stercore non vsto vsus sit ille medicus, de quo Galenus scribit, quod minus acrimoniæ, quam caprinum habet, caprinum in eundem vsum vsisse non est verisimile. Quamquam si vsti quoque huius fimi (cum acrimoniæ ex igne nihil assumat, vt ex Galeno suprà dictum est) modicum copioso cerato aliquis misceat, idoneum ambustis medicamentum reddet. Scio & alia quædam, vt pilos, testas purpurarum, & coria in hunc vsum vri solita, proinde rem in medio relinquo, vt quisque pro arbitrio legat, & sentiat. Alicubi verò Galenus hircinum stercus ad morbum comitialem proficere scribit, si ex eo quindecim globuli ad summum exhibeantur. Et aliàs ad caluas, pilisque carentes palpebras summopere conducere ait, si muscerda, & stercore hircino æquali mensura mixtis, tostisque ex melle illinantur facere hoc etiam ad vtiligines. Marcellus hircinum fimum tritum cum aceto scyllino miscet, frontique & temporibus illinit, hucque ad dolorem hemicranei sedandum etiam in perpetuum prodesse putat. Neruorum doloribus caprinum decoctum in aceto cum melle vtilissimum, teste Plinio, putant, vel putrescente neruo: & Marcellus testatur melle mixtum, impositum suppuratos neruos expurgare, & ad sanitatem vsque perducere: Sexto verò authore, cum acerrimo aceto mixtum morbum articularem sanat in dulci potum, vt Aggregator citat; similiterque mirè parotides sanat, item articuli cum eodem peruncti sanantur: cum aceto mixtum, & superlinitum neruorum contractionem curat. Habemus & apud Plinium cũ melle in aceto decoctum articulorum atritis prodesse, Marcellusq; scribit cum aceto tritum, & subactum vsq; ad crassitudinem mellis impositum articulorum contractiones relaxare, & tremulis prodesse; Medetur alopecijs exustum, & cum aceto, aut oxymelite illitum, vt tradit Dioscorides, & meminit etiã Galenus, vt suprà retuli, & Plinius inquiens; caprino fimo cũ melle alopecias expleri tradunt. Paulus Aegineta, vbi alopecia scribit, tum caprino, tum ouillo ad eam excremento vtitur. Contra capitis dolorem Marcellus septem pilulas stercoris caprini ex aceto teri, & fronti illi iubet. Apud hunc eundem, vbi habet, stercus caprinum fimo conspersum tritumq; & impositum oculis, atq; obligatũ, omnem dolorem, tumoremq; detergit, pro fimo forte reponendũ vino. Ceruicis

2. parabil.
3.
1. parabil.
41.

dolor inflexibilis,quē opiſthoto non Græci vocant,leuatur,eodē atteſtante Marcello,& Plinio, bulbo trito cum fimo caprino ceruici illito.Nec abdicāt illud ex melle illitum epiphoris oculorum,vt refert Plinius contra parotides in aceto decoctū imponi & Dioſcorides tradit,& nos ex Galeno diximus, idemq; Sextus atteſtatur.Quidā innominatus baccas caprinas aridas terit, & ex vino generoſo bibendas dat,quē tuſſis male habet,additq;pituita reiecta ſtatim ſanari.Dioſcorides verò fimum caprarū præſertim in montibus degentium potum in vino, regium morbū emendare profitetur,ſcribitque Galenus medicum quendam in agris eo ſimiliter vſum. Illinunt & ventrem cœliacis eodem cum melle decocto,vt Plinius habet; vt verò Sextus,caprinū ſtercus pro fomento impoſitum colicis prodeſſe dicunt.Sexto conſentit Marcellus,dum ait:Stercus caprinum recens in aqua remiſſum, colatumq; cum mulſi cotylis tribus, & piperis contriti granis ſexaginta in tres potiones diuiſum per triduū datur,ita vt prius corpus eius colici,cui potio dāda eſt, acopo perungatur,vt perfrictiones omnes coacto ſudore diſcedāt,miro remedio ſanabitur. Ad induratos lienis tumores medici non pauci caprinum ſtercus etiam, Galeno teſte, applicant,& ad aquam inter cutem,& ad ſplenicos variè eo vtimur.Marcellus teſtatur aridum tritum adiecto melle potui datum ex aqua calida mirè educere tineas: Expellit & calculos in mulſo, ſed tunc efficacius Plinius eſſe vult ſylueſtriū caprarū. Dioſcorides tradit vtilem iſchiadicos vſtionem hunc in modum accipere: In eo interſtitio, vbi pollex brachiali committitur, caua veluti lacuna ſubſidet,in qua lana oleo imbuta ſubſternitur,deinde ſigillatim feruentes ſtercoris caprini pilulæ imponuntur, dum vapor per brachium ad coxam ſentiatur peruenire,& coxendicis dolorem mitigare: Aduſtionem id genus Arabicam appellari. Ego, inquit Geſnerus, cauam illam lacunam in ipſo brachiali, interno eius latere nempe ſub pollice reperio, quæ tamen non ſemper apparet: manum verò ita tenenti, vt digitus minimus in fimo loco ſit, pollex ſupremo, idemque ſurſum, & retrò tendatur,omninò conſpicua fit inter duos neruos figura prorſus idonea, quæ baccam recipiat caprinam. Hæc admonere,inquit,volui, quoniam interpretes non ſatis conueniunt,& Dioſcoridis textus Græcus,vel mutilus eſt,vel certè obſcurus his verbis, ἐπὶ τὸ μεταξὺ μέρος τῆ ἀντίχειρος, συνεγγίζω δὲ τῷ, καρπῷ κοῖλον &c. nam vbicunque μεταξὺ, ideſt, medium, vel interſtitium fuerit, duo extrema nominari debent. Conſpicitur ſanè lacuna iſta apertè, vel ſciſſura, quæ inter pollicem & reliquam manum (vel indicem: ſic enim fortè appellare licet vnumquemque digitum, vt ſimul pars omnis metacarpio ei ſubiecta attribuatur:) interiacet ad caprum vſque recta deſcendenti. Plinius fortè hac apud Græcos locutione nō intellecta ſimpliciter cauam manum reddidit,vbi idem remedium deſcribit his verbis: Afferunt & Magi ſua commenta. Primum omnium, rabiem hircorum, ſi mulceatur barba, mitigari, eadem præciſa eos non abire in alienum gregem. Huic admiſcent,(ſenſus videtur,huic commento alterum commiſcent, neque enim fimum barbæ miſceri, aptè intellexeris) fimum caprinum, & ſubdito linteolo vncto caua manu quantum poſſit feruens ſuſtineri iubent, ita, vt ſi læua pars doleat, hæc medicina in dextera manu fiat aut è contrario. Fimum quoque ad eum vſum acus æreæ punctis tolli iubent. Modus curationis eſt, donec vapor ad lumbos ſentiatur peruenire.Poſtea verò manum porro tuſo illinunt,item lumbos ipſo fimo cū melle, ſuadentque in eodem dolore, & teſtes leporis deuorari. Hæc Plinius. Simile remedium idem author alibi docet, in quo plus rationis, vt Marcello Virgilio etiam videtur,minus ſuperſtitionis eſt:Iſchiadicos vri, inquit,ſub pollicibus pedum (Aggregator legit ſub poplite) fimo caprarum feruente vtiliſſimè tradunt. Arabica illa apud Dioſcoridem vſtio noſtra ætate,inquit Marcellus Virgilius, quòd audierimus, in nullo vſu eſt. Plutarchus quidem in commentario,cur ſerò ſcelerati à numine puniantur in vſu eā fuiſſe vſtionem ijs verbis teſtatur: Καὶ γελοῖος ὁ φάσκων ἀδικεῖν εἶναι τοὺν ἰσχίαν πονοῦντας καίειν τὸν ἀντίχειρα, quod eſt, ridiculus præterea eſt dicens iniuſtum eſſe medicum, qui in coxendicis dolore pollicem vrat. Coxendicis dolor per femora, genua, tibiaſque ad infimos talos pertinet, quod in ſuperiore hominis parte non fit: quamobrem plus rationis eſſe videtur, cur pedū pars potius vratur, quàm manuum. Præterea qui aptiorem coxendicum vſtionem docuerunt Hipocrates, Paulus Aegineta, alijque Græcorum medici, aliter in eo malo hominem voluerunt vri. Hæc ſolùm habui de hac vſtione dicenda, nec plura apud authores reperio: vt neque cur Arabica diceretur, conijcio tamen à gente nomen inuentum, quoniam Arabes ſic coxendices vrerent. Non diſſimilis vſtionibus his eſt ea, qua in gente noſtra circa quadrageſimum à partu diem infantes candente ferramento ab alijs in imo occipitio, ab alijs in interſcalpio, ab alijs ſub poſteriore humero paſſim vtuntur: vulgo creditur ſine ea vſtione non poſſe feliciter primæ illius ætatis pericula infantes euadere. Hæc ferè Marcellus. Mihi quidem, inquit Geſnerus, hæc infantium vſtio nulla ex parte cum Arabica conferenda videtur cùm præſeruandi gratia, & ferro fiat, illa curandi, & ſine ferro & cætera. His iam per-

Ad regium morbum.

Ad colicā.

Inuſtio iſchiadicorū Dioſcoridi quomodo fiat,& vbi.

Alia,& melior vſtio in iſchiadicis.

perscriptis Aetium adiui, qui lib. 12. cap. 3. ex Archigene, & Antyllo multa super hac re adfert digna memoratu, & Dioscoridis etiam verba repetit: Veteres, inquit Archigenes, etiam vstione in ischiadicis vsi sunt, alij alter &c. quidam ad propinquæ cruri affecto manus locum inter magnum digitum, & indicem medium circa infernum magni digiti, siue pollicis articulum, caprinum stercus feruens per forcipem imponunt, stercora permutant, donec sensus vstionis ad locum affectum perferatur. Dioscorides hanc rem ita tradit: caprinum, inquit, stercus feruefacito, & extenso magno manus digito cauum locum circa inferni eiusdem articuli finem nota &c. vt superius recitaui. Antyllus autem: nos etiam, inquit, huiusmodi vrendi modo vtimur, stercus caprinum siccum feruefacimus, eoq; ventrem magni digiti affecti pedis perurimus paulò infra vnguem, vsq; ad os ipsum vstione penetrante. Hæc ipsa vstio extremas coxendicum affe-ctiones, & quæ multis alijs præsidijs cedunt, dissoluit. Cæterùm post vstionem porri folia cum sale trita imponito &c. Iam verò etiam fimum capræ cum farina hordei, & aceto impositum maximè in duris, & rusticorum corporibus, remedium est ischiadicis, vt legitur apud Serapionem, qui Galenum citat, & Dioscorides ait fimum hunc eundem cum axungia (σὺν ὀξογγίῳ, idest, cum adipe, vel axungia: Hermolaus ὀξυκράτῳ legit, idest, posca, vt ait Marcellus Virgilius) impositum his, qui podagra tentantur, auxilio esse. Hic item, vt alicubi citatum reperi, cum fimo capræ, & croco impositum adipem hircinum podagricis auxiliari tradit. Rhasis hoc idem remedium repetit, vt & Albertus, sed qui crocum omittit: Plinius verò aliter: podagris, inquit, medetur taurinum seuum &c. alij hircinum præferunt cum fimo capræ, & croco sinapive cum caulibus hederæ tritis, ac perdicio, vel flore cucumeris syluestris: magnificant alij fimi caprini cinerem cum axungia. Rursus hoc stercus cum aromate aliquo (cum spica nardi, vt vetus habet translatio) haustum menses cit, & partus euocat, authore Dioscoride: tritum verò cum farina, & impositum lanis cum thure fæminarum profluuia sistit, cæterosq; sanguinis impetus ex aceto cohibet. Apud Hippocratem lib. de nat. mulieb. inter diuersa vterorum remedia mensibus præcipuè, & secundis pellendis duo legimus hæc remedia, stercoris caprini pilulas, & leporis pilos pinguedine phocæ subacta suffito: Aliud, stercus caprinum, & pulmonem phocæ, ac cedri ramenta suffito. Medicus quidam, referente Galeno, in agris stercus caprinum ad profluuium muliebre sistendum cum thure apponebat: Et Plinius tradit, profluuium quamuis immensum vrina capræ pota sisti obstetrices promittere, & si fimum illinatur. Hisce omnibus remedijs adijcere lubet, quod ipsemet hircus pestilentiæ tempore domi alatur, magnum enim præsidium putant contra auram pestiferam, quia ædium vastitatas viroso vapore, quem hircus exspirat repleta, repellat aditu auram venenatam, quæ eadem ratio in suffitu odorato locum habet, plebs tamen aliam rationem subijcit, quod scilicet malus vapor, malo alio vapore tanquam cuneus cuneo fugetur, quæ res mihi in mentem reuocat, inquit Ambrosius Paræus, id quod est ab Alexandro Benedicto proditum, extitisse Scytham medicum, qui pestem ab aeris infectione manantem cessare fecit, interfici iussis omnibus verbis canibus, felibus, similibusq; alijs animalibus: Horum enim cadaueribus per vicos abiectis noui putridi vaporis tanquam recentis aduenæ vi vetus hospes pestiferis aeris sedibus deiectus est; sic pestilentia quieuit.

De eadem coxendicorũ inustione diuersorum sententia.

Podagræ remedia.

Ad varios mulierum affectus.

Ad pestem fugandam.

Li. de peste cap. 6.

VSVS VARII.

TONDENTVR capræ, inquit Varro, quòd magnis villis sunt, in magna parte Phrygiæ: vnde cilicia, & cætera eius generis fieri solent. Sed quòd primùm ea tonsura in Cilicia sit instit ura, nomen id Cilicas adiecisse dicunt. Habemus & apud Plinium in Cilicia capras tonderi, vt alibi oues. Fuisse autem huiusmodi vestium genus tenuioris fortunæ hominum tum ex ijs, quæ recensebimus, tum ex moderna cilicij significatione (cilicium enim dicimus asperrimum illud tegumentum, quo tergora sua nuda homines mortificationis carnis dediti vestiunt) intelligi facilè potest. Virgilius id in primis docet, dum canit:

Nec minus interea barbas, incanaque menta
Cinyphij tondent hirci, setasque comantes
Vsum in castrorum, & miseris velamina nautis.

Hoc enim loco Seruius, & Probus Grammatici cilicia designari scribunt: Sunt autem Cinyphes gens Libyæ à Cinypho flumino dicti. Silius Italicus cum agit de populis, qui Hannibali aduersus Romanos auxilio fuerunt; Macas ad Cyphen habitantes nominat, & ita quidem, vt versus eius, ad loci huius illustrationem, nonnihil adferant:

Capræ vbi tondeãtur.

Georg. 3.

Cinyphes qui.

Lib. 3.

Tum

Tum primùm caſtris Phœnicum tendere ritu
Cinyphij didicere Macæ ſqualentia barba
Ora viris, humeroſque tegunt velamina capri
Setigeri.

Satyra 5. Huc refert hoc etiam Iuuenalis:

Qui tegitur parma, & galea, metuenſq; flagelli
Diſcit ab hirſuta iaculum torquere capella.

Iuuenalis ſententiæ varia expoſitio. Quo loco Ioannes Britannicus hunc locum: de tyrone, inquit, varijs exponi à commentatoribus, non ignoro, vt alij dicant ab hirſuta capella, ideſt, ab amento caprino, quod haſtæ vibrandæ alligatur; alij à ſago Cilicio, quod ex pilis hircinis texebatur, cuius vſus eſſet & in nauibus & in caſtris; alij à pharetra, quæ pelle caprina ſolet integi, ex qua iacula promuntur; alij à capella hirſuta, ideſt, poſt tentorium ex caprarum pellibus confectum, quod non placet, quaſi tentoria non alijs pellibus quàm caprinis, & non bubulis potiùs integerentur. Ego verò expono ab hirſuta capella, ideſt, ab hirſuto centurione, quem ideo capellam appellat, quod centuriones, vt homines robuſti toto ferè corpore hirſuti ſint, fructificantibuſque pilis ſub alis odorem hircinum oleant, quod ex ſudore, nimioque labore prouenire ſolet, tales ad militiam idonei putabantur, vnde & Perſius:

Hinc aliqui de gente hircoſa centurionum,

Iuuenalis:

Sed caput intactum buxo, nareſque piloſas
Adnotet, & grandes miretur Lætius alas.

Hocque maximè placet, vt referas illud *diſcit* ad magiſtrum ipſum; nã centuriones nouos milites erudiebant, neq; enim conuenit militem diſcere ab amento, quaſi amentum dictata trãdat, vt duplici ratione capellam appellet centurionem, & quod odorem hircinum oleat, & hirſutus ſit, vt capella, nec mirum capellam hirſutam capi pro centurione, cùm alibi in vltima ſatyra bardiacum cucullum, calceum militarem, & ſuras grandes ponat pro milite, & centurione, cùm ait:

Bardiacus iudex datur hæc punire volenti
Calceus, & grandes magna ad ſubſellia ſura.

Hæc Britannicus, Alexander ab Alex. hiſce verſibus à Iuuenale ſignificari credit Cydones populos Cretenſes mediterraneos, quos ſcilicet Homerus fortiſſimos vocat, quorumque arcus caprinis pellibus ornari, plerique, inquit, literis adnotarunt: notat enim illa veteris diſciplinæ rudimenta, quibus miles tyro in emittendis iaculis apud centurionem ſuum inſtrui ſolebat. Cæterùm ego potiùs pro cilicio acceperim, quo centurio ipſe excubias agens induitur, nec Seruium etiam probo, qui exponens præcitatos Maronis verſus in vſum, inquit, caſtrorum poeta dixit, quia de cilicijs expoliuntur loricæ, & teguntur tabulata turrium, ne iactis facibus ignis poſſit adhærere, poetam enim de veſtibus loqui, inde conſtare videtur, quod & nautis inde velamina fieri ſcribat; Ad hæc & ipſe in Moreto rurſus ait:

Geminos tunc veſte lacertos
Liberat, & cinctus villoſo tergore capræ
Peruerrit cauda ſilices, gremiumque molarum.

Vbi nunc in excuſis codicibus pro tergore legitur tegmine, ſed vetus ſcriptura, vt annotarit Ioſephus Scaliger, habet tergore, quod putat verius eſſe, natumq; errorem ex illorum ignorantia; qui inter tergum, & tergus non diſtinguebant. Sic & Domitius Calderinus explicans hoc Martialis in Baſſam malè olentem:

Quod preſſa piger hircus in capella
Laſſi bardiaci quod euocati.

nobis aſſentit; euocati, inquit, erant iuuenes ex equeſtri ordine delecti, qui manente vſu annulorum conſtituti ſunt ad cuſtodiam cubiculi Imperatorij loco militũ: hi cùm excubias pręſtabant

Bardiaci nomine qd intelligendum. Bardiaca veſte vtebãtur lanificio groſſiore propè ſimili bardo cucullo: Hę veſtes malè olebant, quoniam in his cubabãt, & inter ſordida miniſteria vtebantur, nã quòd Bardiacus puer ſit, nec mihi videtur conuenire, nec vnquam legi. Bardiacus non puer eſt, vt ego ſentio, ſed ſagum ex villis caprorum textum, quo milites in caſtris vtebãtur. Tantum ille. Iunius eò loci legit; *Lazi Bardiacus quod euocatus*; & bardiacum eſſe dicit hirſutam & pinguem lacernam, olidumve cucullum barbari militis. Deſiderius verò Heraldus in ſuis animaduerſionibus in Martialem legit; *Laſſi bardaicus quod* &c. & bardaicum accipit etiam pro barbaro cucullo, citatque hoc Iulij Capitolini in Pertinace: Veſtis in ſubtegmine ſerico aureis filis inſignior per tunicas, penulaſq;, lacernas, & chirodotas Dalmatarum &c. & cuculli bardaici. Alij verò aliter legũt, quos vide. Huc

etiam

etiam refer illud Laberij de paupertate: Nihil refert mollem de lanitia Attica, an pecore ex hircorum vestem geras. Alios tamen in bello ciliciorum vsum fuisse certissimum est, nam testudines similiaque instrumenta alia eis operta fuisse constat. Cur autem excubias agentibus ex vsu essent istiusmodi cilicia, rationem reddit quodammodo ipsemet Britannicus præcitato loco, in nautis, inquiens contra sæuitiam cæli vti, quoniam à pluuia non penetrantur, vel à bellicis tormentis: prioremq; ob causam pastorum quoq; fuerit indumentum: hos enim eisdem indutos fuisse Theocriti caprarius indicat, de quo scilicet sic canit:

Ciliciorum vsus, & pellium.

Οὔνομα μὲν Λυκίδαν, ἦς δ' αἰπόλος. οὐδέ κέ τίς μιν
Ἠγνοίησεν ἰδών, ἐπεὶ αἰπόλῳ ἔξοχ' ἐῴκει.
Ἐκ γὰρ μὲν λασίοιο δασύτριχος εἶχε τράγοιο
Κνακὸν δέρμ' ὤμοισι, νέας ταμίσοιο ποτόσδον.
Ἀμφὶ δέ οἱ στήθεσσι γέρων ἐσφίγγετο πέπλος
Ζωστῆρι πλοκερῷ. idest,

Nomen erat Lycidas, pastor verò caprarius erat, neque alius ipsum,
Ignorasset aspiciens, nam caprario admodum similis erat.
Ex hirsuto enim, & villoso exuuio hirci habebat
Fuluam pellem humeris indutam, recens coagulum adhuc redolentem:
Circa pectus verò vetustum pallium illi adstrictum erat
Cingulo textili.

Plutarchus item in quæst. de rebus Græcorum, Locros, siue Locreoses Ozolas aliquibus cognominatos putari tradit, quòd, pastores cùm essent, homines fœtidi fuerint, vtpotè κῴδια καὶ τραγέας, idest, ouium, & hircorum pelles gestarent, & plerumq; inter caprarũ greges versarentur: τραγῆν enim, vel τραγεὴν pellis est hircina, quæ apud Varinum etiam κεκραῖς appellatur, vt & apud Hesychium scribitur: vnde τραγηφόροι Varino sunt, αἱ κόραι Διονύσῳ ὀργιάζουσαι τραγῆν περιήπτοντο. Idest, puellæ Bacchi orgia celebrantes hircinis pellibus circumamictæ. Et Pollux cùm enumerasset tragicum apparatũ subiungit ἡ δὲ σατυρικὴ ἐσθής, νεβρίς αἰγῆ, ἣν καὶ ἰζάνην ἐκάλουν, καὶ τραγῆν, καὶ πὰ καὶ παρδαλῆν ὑφασμένην, idest, vestis satyrica est, nebris caprina, quam & izanem vocant, & pellis hircina, nonnunquam & pardalea adiuncta Gesnerus pro ἰζάνη legit ἴξαλη, Henricus Stephanus tamen in suo thesauro ἰζάνη, legit, sed postmodum in ἴξαλος ἰξάλην apud Hippocratem à Galeno ait τελείη αἰγὸς δέρμα apud Hippocratem, inquam, de frasturis, vbi dicit ἰξάλην δ' αἰγὸς χρὴ ὑποτετάσθαι, idest, pellis verò caprina subternenda est. Eustathius verò ex Rhetorico lexico tradit, vt παρδαλῆ & λεοντῆ, ita etiã ἰξαλῆν dici τὴν αἰγείαν περιαπτομένως, idest, cum accentu circumflexo in fine. Apud Hesychium etiam ἰξαλῆ legitur. Dicitur & αἰγέα, teste Suida, & αἰγίς, vt Pollux ait. Suidas verò distinguit his verbis; τραγῆν ἐνημμένος μέλαιναν, ἀντὶ τοῦ αἰγίδα. Ammonius διφθέραν caprarum esse dicit, vt Μηλωτὴν ouium: in qua significatione vocem hanc etiam agnouit Varinus his verbis, διφθέρα ποιμενικὸν περιβόλαιον. Ἀττικοὶ δὲ λέγουσιν, ἣν νῦν ἰσαλην καλοῦμεν. ἔστι δὲ ἐκ δέρματος. Sed de hac voce etiam quædam diximus in oue. Porrò Sardos, Getulosq; caprarum pellibus amiciri consueuisse author est Varro, legimusq; & Lycios thoracibus, ocreisq; armatos, arcubusq; ex cornu factis, & arundines sagittis sine pennis, atq; iaculis gerere suspensas ex humeris caprarum pelles, & in capitibus pilea pennis coronata, hodieque, referente Gesnero, pelliones pelles caprarũ cùm villis suis parant, & expoliunt, quibus vestitur vulgus præsertim mulierum in Sueuia præcipuè aduersus iniuriam frigorum, quamobrem & infantibus inde fiunt tunicæ. Pelles à mercatoribus rudes petuntur ex montanis Sabaudiæ locis circa Geneuam. Aptæ sunt pellionum operis ex teneris tantum hœdis, & capellis, quales verno tempore mactantur ætate duorum plus minus mensium. Vsurpantur etiam ex illis, quæ statim à partu moriuntur, vt ouium quoque. Estq; Hesiodi antiquissimum præceptum, vt propter imminens frigus pellibus hœdinis nos muniamus.

Locrenses rei pastoritiæ deditiæ.

Tragicis etiam in vsu est caprina pellis.

Ἴξαλη quid.

Διφθέρα quid.

Qui vsi sint caprarũ pellibus. Lib. 7.

Πρωτογόνων δ' ἐρίφων, ὁπόταν κρύος ὥριον ἔλθῃ,
Δέρματα συρράπτειν νεύρῳ βοός, ὄφρ' ἐπὶ νώτῳ
Ὑετοῦ ἀμφιβάλῃ ἀλέην. idest,

Primogenitorum verò hædorum, cùm frigus tempestiuum venerit,
Pelles consuito neruo bouis, vt super humerum
Pluuiæ arceas teporem, &c.

Hœdinæ pellis vtilitas.

In veteri testamento Kebir vocẽ hebraicam exponunt capilliceum ex pilis caprinis instar capitis criniti factum: Ionathan tamen vertit noda, idest, vtrem ex pelle scilicet caprina factum. Beduini Arabes, ac Saraceni heretici hircinis pellibus amiciebantur, teste Volaterrano; & Andreas Bellunẽsis lanam merhazi exponit lanam capræ subtilissimam, ex qua fiunt Zambelotti, & alia velle-

Kebir quid. Lib. 1. reg.

vellera ſubtiliſſima; ſed vetus expoſitio in Auicennam Mathahaze dicit eſſe pannum ex pilis capræ, & al às eidem Bellunenſi Mesha pannus eſt contextus ex pilis aſinorum, & caprarum, & interdum ex ſolis caprinis, additq; ex hoc rudis panni genere, qui deſerta habitant Arabes tentoria, & ſaccos ſibi conficere: In Cypro verò, vt Aeneas Syluius ſcribit è pilis caprarum, Zambelottum vulgò dictum conficitur, & Ioſephus Barbarus teſtatur in Armenia minore propè Betelin, & Iſian fluuios ſic vulgò nuncupatos magnam eſſe caprarum copiam, eaſque quotannis tonderi, & ex lana facere Zambelottum, hoc eſt, veſtes vndulatas. Aſſerit verò etiam Bellonius ſelectiores Turcarum pannos vndulatos ex pilis caprarum contexi Ancyræ Cappadociæ metropoli, ſed & tapetes ex caprarum pilis conſtare; qui verò apud Memphin venduntur minus eſſe elegantes, etenim ex lineo panno verſicolores factos eſſe. In Iuriſconſultorum libris, vbi de auro, & argento legato tractatur, in L. argumento ſunt, odorum legebatur. Bayſius, teſte Geſnero, œdorum legendum eſſe aſſerit, quod ex œdorum (ſic ſcribit ſine aſpiratione) pellibus fiebant calceamenta, vt ex antiquis, inquit, marmoribus Romæ coniecimus. Idem his Martialis poetæ ad Phœbum verſibus comprobat.

Zābelottū quid, & vbi fit.

Li.3. obſer. cap.13.

Pelliū hædinarum vſus in calceamentis.

Oedina tibi pelle contegenti
Nuda tempora verticemq; caluæ,
Feſtiuè tibi Phœbe dixit ille
Qui dixit caput eſſe calceamentum.

Feſtiuè autem dixit, propterea quòd Romani temporibus illis in calceamentis vterentur pellibus œdinis. Hæc Bayſius. Turnebus verò cùm dixiſſet alios ibi legere odonum, alios ondonum, alios etiam œdorum, cur non mihi, inquit, quamuis iuris ciuilis imperito, poſt iſta commenta, venia ſit, quid mihi videatur, iſta de re ſcribendi? Ego vdones lego, & puto calceamenta ex hircinis pilis texta. De Vdonibus ſcripſit:

Li.1.c.13.

Vdones quid.

L.14.epig. c.10.

Non hos lana dedit, ſed olentis barba mariti,
Cinyphio poterat planta latere ſinu.

Putaui aliquando vnam abeſſe literam propter antegreſſum elementum t verbi, eſt, cui in libris manu ſcriptis ita ſimile eſt c, vt plerumq; internoſci non poſſit, & legendum cenſui cudonum, vel codonum, nam vtroq; modo ſcriptum reperio. Sunt autem cudones è pellibus operimenta capitis, quæ & pedibus indui credebam, quod commentum mihi vehementer diſplicet, nam apud Silium cudo ſignificat galeam pelliceam, vt quæ κονέη ab Homero dicitur, & κτιδεη: verba ſunt Silij:

Caput his cudone ferino
Stat cautum.

In quo, qui codone legunt, deducunt à κώδιον. Heſychius, & Varinus ſcandalia ex caprino corio τροχαδέσαι dici dicunt, κυνέην verò αἰγείην galeam, vel pileum ex pili caprinis. Apud Homerum in hoc loco:

Εσσατο δ᾽ ἐκτόσθεν ῥινὸν πολίοιο
Κρατὶ δ᾽ ἐπὶ κτιδέην κυνέην.

Andreas Diuus Iuſtinopolitanus reddidit *galeam hircinam*, Spondanus verò muſtelinam, κτιδέην legens pro ἰκτιδέην. κυνῆ verò propriè pelles eſt canina, & larga ſignificatione ponitur pro galea ex quacunq; materia facta. Fuit præterea pellium caprarum, hœdorumq; vſus pro ſtragulis: Cicero pro Mur. ſtrauit pelliculis hœdinis lectulos punicanos. Homerus:

Odyſſ.14.

Pellium caprinarum, & hædinarū pro ſtragulis vſus.

Τίθει δ᾽ ἄρα οἱ πυρὸς ἐγγὺς
Ευνὴν, ἐν δ᾽ ὀΐων τε, καὶ αἰγῶν δέρματ᾽ ἔβαλλεν
Ενθ᾽ ὀδυσεὺς κατέλεκτ᾽. ideſt,

Poſuit autem ei ignem propè
Lectum, inque caprarum, & ouium pelles iniecit
Vbi Vlyſſes dormiebat.

Ibid.

Et paulò poſt:

Αν δὲ τάχην ἔλετ᾽ αἰγὸς εὐτρεφέος μεγάλοιο. ideſt,
Ac pellem accepit capræ benè nutritæ magnæ.

Et à principio eiuſdem libri:

Εστορεσεν δ᾽ ἐπὶ δέρμα ἰονθάδος ἀγρίου αἰγός. ideſt,
Strauit autem in pellem villoſæ ſyluestris capræ.

Eἰδιλ. ε.

Apud Theocritum etiam Laconi dicenti:

Ἤ μὰν ἀρνακίδας τε καὶ εἴρια τάδε πατησεῖς,
Αἴκ᾽ ἐνθῃς, ὕπνῳ μαλακώτερα, ταὶ δὲ τραγεῖαι

Ταὶ

Τα̃ι παρὰ τὶν ὄσδοντι κακώτερον ἢ τὺ περ ὄσδεις. idest.
Atque pelles agninas, & lanam hic calcabis
Si venerit, somno molliorem: pelles vero caprina.
Quæ apud te sunt, petus olent quàm tu oles.

Respondet Comatas:

Αἰ δέ κε ἔνθῃς τὺ μάλης, ἁπαλὰν πτέριν ὧδε πατησεῖς,
Καί γλάχων ἀνθεῦσαν, ὑπεσσεῖται δε χιμαιρᾶν
Δέρματα, τῶν παρὰ τὶν μαλακώτερα τετράκις ἀρνῶν. idest.
Si autem te veneris, teneram filicem hic calcabis.
Et pulegium, quod floret: substernentur verò caprarum
Pelles molliores quadruplo, quàm quæ apud te sunt agninæ.

Legimus itidem in sacris literis: Tulit autem Michol statuam Dauidis, & posuit eam super lectum, & pellem pilosam caprarum posuit ad caput eius, & operuit eam vestimentis. Vbi Beda de pelle pilosa caprarum patet, inquit historia, quia puluillus erat de caprarum pelle consultus, qui intonsis pilis caput inuoluti in lectulo hominis mentiretur: statua autem est imitatio veri, & viuentis; Mortua pellis, caprarum, mortui animantis exuuiæ. Apparet autem postmodùm stragulis ista; viliores fuisse: nam Valerius Maximus tradit, Catonem hœdinis pellibus vsum pro stragulis, tanquam inquit, nihil mutasset è prisca frugalitate. Apud priscos verò tam frequens pellium vsus erat, vt ἀπὸ τῶν δερμάτων, latini dermite primum, mox dormire dixerint, teste Scaligero in coniectaneis suis supra Varronem. Suprà vbi de etymologia tragœdiæ loquebamur, ex caprinis, hircininisve corijs vtres fieri solitos in ascolijs Bacchi festis, super quos inflatos, obũctosque vno tantùm saltabant pede, vt delabentes risum excitarent, scripsimus. Erat eorundem vsus, vt & hodie, ni fallor, ad includendum vinum, oleumque: De vino sic meminit Homerus:

3. regum 6

Dormire verbi origo

Pelliũ vsus in cõciendis vtribus lagenis, ratibus, follibus.

Ἐν δ᾽ οἶνον ἔχευεν
Ἀσκῷ ἐν αἰγείῳ, κούρη δ᾽ ἐπιβήσετ᾽ ἀπήνης. idest,
Vinum verò infudit
Vtrem in caprinum, puella verò conscendit currum.

Odyss. 6.

Loquitur poeta de Nausicaa Alcinoi filia, quæ magno cum apparatu ad flumina, vestes lauandi gratia, dimittitur. Istiusmodi vtres Hesychius, & Varinus vocant Κόρια, exponunt enim τὰ τῶν ἀρνῶν, καὶ ἐρίφων ἀγγεῖα, nam χορία aliàs secundas significat, vel membranas quibus fœtus in vtero inuoluitur. Vento verò tantùm inflati natantibus etiam vtiles sunt, super qua re de S Malcho nuptias fugiente admirandam historiam recenset D. Hieronymus in eius vita, quòd scilicet à Saracenis captus, cùm Christianam seruam sibi matrimonio iungere congeretur, ex duorum..., quos habebat, hircorum pellibus vtres sibi, & vxori confecerit, fluuiumque vnà tranarint. Ita & rates ex ijsdem factas fuisse meminit Xenophon de Cænis fluuio loquens. ἐξ ἧς, ait, οἱ βάρβαροι διῆγον ἐπὶ σχεδίαις διφθερῶν, ἄρτους, τυρὸν, οἶνον, idest, Ex qua barbari coriaceis ratibus panem, caseum, vinum in castra conuehebant. Ad vtres alludit Ouidius, loquens de area secundum Træzenam vrbem in tumulum redacta, eruptionem spiritus, quæ terræ increuerat:

Metam. 15

Est propè Pitheiam tumulus Træzena sine vllis
Arduus arboribus, quondam planissima campi
Area, nunc tumulus; nam (res horrenda relatu)
Vis fera ventorum cæcis inclusa cauernis
Expirare aliquo cupiens, luctataque frustra
Liberiore frui cælo; cum carcere rima
Nulla foret toto, nec peruia flatibus esset,
Extentam tumefecit humum, ceu spiritus oris
Tendere vesicam solet, aut direpta bicornis
Terga capri.

Similiter vsus eorundem erat pro follibus, quod meminit Horatius de Crispino loquens:

At tu conclusas hircinis follibus auras
Vsque laborantes dum ferrum molliat ignis
Vt mauis imitare.

Li. 1. serm. satyr. 4.

Hortatur autem Crispinum, vt suo more inflata, & turgida scribat: hircinis autem follibus comparat pectus Crispini, & auras follibus conclusas turgidis suis & insulsis cogitationibus: Et, vt hircini folles multum aeris emittunt, donec ignis emolliat ferrum, sic vult Crispinum non cessare, sed multa verba fundere, donec auditorem contundat, & nimia tandem satietate conficiat: Cruquius ait esse poetæ concessionem per apostrophen, qua Crispino liberum permittit, vt suo more

more

more verſus leues, ventoque ſimiles componat,ſed putidos,& mordaces, quorum ſententia putido,prauoq; pectore deprōpta non magis grata ſit auribus,niſi ſui ſimilibus, quàm ſit flatus follibus hircinis emiſſus cum ingenti fætore: videtur enim,inquit,ad hircinam maleolentiam alludere. Porro diphtheram,ſiue caprinam membranam,ouillamque papyri, chartæque loco fuiſſe in ouis hiſtoria diximus, potiſſimùm authoritate Herodoti,cuius hæc ſunt verba: Phœnices iſti, qui cum cadmo aduenerunt, quorum Gephyræi fuerunt,dum hanc regionē incolunt,cùm alias multas doctrinas in Græciam introduxere, cum verò literas,quæ apud Grecos,vt mihi videtur, antea non fuerant,& primæ quidem illæ extiterunt,quibus omnes Phœnices vtuntur,progreſſu verò temporis vnà cum ſono mutauerūt,& modulum priſtinum,& cum ea tempeſtate in plerisque circa locis eorum accolæ Iones eſſent, qui literas à Phœnicibus diſcēdo acceperant, eas illi cum ſuis pauculis collocātes in vſu habuerunt & in vtendo confeſſi ſunt, vt ratio ferebat,vocari Phœnices,quod eſſent a Phœnicibus in Græciā illatæ: priſcaque conſuetudine biblos Iones appellant pelles, quòd aliquando penuria biblorum, hoc eſt,ſcirporum pellibus caprinis,ouilliſq; vtebantur, adhuc quoque ad meam vſque memoriam multis barbarorū talibus in pellibus ſcribunt. Hæc Herodotus. Scribit tamen Alexāder ab Alex.chartas hœdinas fuiſſe Pergami Troadis primùm inuentas, quod ibi Attalus, & Eumenes imperantes nobilem illā omnium ſermone celebratam bibliothecam cōquiſitis vndiq; exemplaribus hœdinis chartis conſtruxiſſe dicantur. Harum chartarum noſtro etiam tempore apud notarios deſcribendis teſtamentis maximus vſus eſt, & charta pergamena vulgo vocantur. Habebant itidem veteres ex hoc corio ſcuticas, quod meminit Plautinus ſeruus Miluio: nam cùm Synceraſtus ſeruus alius diceret: *ſine pennis volare haud facile eſt, meæ alæ pinnas non habent*; reſpondet Miluio: *noltio ædipol deueliſſe, iam duobus menſibus volucres tibi erunt hircinæ*. hoc eſt, iam intra duos menſes tibi pennæ renaſcentur ad volandum aptæ ex corio hircino ſignificans eum loris ex corio hircino factis vapulaturum. Poſtremo ſi ex alijs corijs,tum potiſſimum ex hoc fit gluten: nam totaliter diſſolui dicitur. Ex cornibus capræ duobus,vt ſcribit Gyraldus,quæ izali fuerat,& iugo,aridaq; teſtudine lyra primū à Mercurio compacta fuit,qui eam poſt Apollinem,& Muſas Amphioni Thebano dedit,qua mox ille Thebas Bœotias condidit Pyrrhus Epyrotarū ex hircina cornua capiti criſtę loco imponebat, & ex his agnitum Oplacus Italus alę Ferentanæ pręfectus infeſta lance petiuit,vt Plutarchus refert in eius vita. Aethiopes verò, teſte Herodoto, haſtas ferunt capræ cornu præfixas in modum ſpiculia cuminato. Troglodytas verò ſcribit Alexāder ab Alex.ex Diodoro Siculo,& Strabone palium virgis mortui ceruicem cum pedibus alligantes efferre,deinde cadaueri lapides aggerētes, cornu capræ ridentes apponere, hoc pro exequiali pompa,proq; funere exiſtimātes. Stercus caprillum, & ouillum ſedulò cōſeruari iubet Cato,quaſi agriculturæ perquam commodum: nos iam aliquoties tertiū ei bonitatis locum aſſignari a Theophraſto ſcripſimus. Baptiſta Porta ex Anatolio,vt malus dulciorem creet fructum: eſſe ait,qui caprinum fimum vrinæ adijciant,& veteris vini fecem radicibus inijciant. Plinius verò etiam refert adeoque nihil omiſiſſe curam, vt carmine quoque comprehēſum repererit,in fabis caprini fimi ſingulis excauatis ſi porri, erucæ, lactucæ, apij, intubi, naſturtij ſemina incluſa ferantur,mire prouenire; vbi fabas vocat,quas alij baccas, alij globulos, & pilulas dicūt, Græci σπυράθες, Nicander theriacis σπυράθες, niſi vitiū librariorum eſt; Etſi ſint,vt Galenus etiam,qui non caprinum tantùm,ſed & ouillum ea voce ſignificent: σφυραδες eadem ſignificatione Atticum eſt: Ariſtophanes homines quoſdam, omnino viles, & ſordidos σπυράδων ἀποκτίσματα vocat, quaſi minima ſtercoris fruſta. Erat & lactis vſus in agricultura: nā Palladius referente eodem Porta,ſi ternos eius ſextarios per triduum florenti perſico ingeſſeris,poma maiora producere ſcribit: Ipſa verò capra olim,vt nūc quoque,per vrbē duci ſolet plenis vberibus,vt recens lac cupiēti emere mulgeretur,quò ſpectat illud Catulli:

> *Meis capella delicata paſcuis*
> *In vrbem adulta lacte portat vbera.*

Fortè mos ille inde inualuit,quòd capra prę cęteris alijs lacte abundet,adeo vt etiam id ſubminiſtrare poſſe videatur,etiā ſi nō coeat; nam paſtores montis Ortę,quod memorię prodidit Ariſtoteles, caprarum,quæ coitum non patiuntur,vbera vrtica perfricant vehementer,vt dolorem infligant,itaq; primùm cruentū humorē eliciunt,mox purulentū,poſtremo lac nō minus quam ex ijs,quę venerem patiātur: ſcio interim Albertū teſtari ſe hoc vidiſſe in mulieribus,tū viduis, tum virginibus,quæ idem in ſuis expertæ māmillis lac abundè emiſerint. Ex ſeuo deniq; & potiſſimum hircino candelæ fiunt præſtantiſſimæ,vt quod præcæteris ſit ſolidus, nec facilè liquatum diffluat,indeq; inuentum à recentioribus eſt cereas eo adulterare. Tarentinus ad capiendos Melanuros hepar iubet accipi caprinum, eoq; hamos inſcari, ſi vero aliam quandam prædam in mari reperimus, itemque ad multos alios piſces vngula caprina, aut aſinina vti præcipit.

Lib. 5. Pellis caprina, ouillaq; vſus pro charta.

Li. 2. c. 30.

In Pænulo. Ex corio caprino ſcutica facta olim.

Dialogo 2. de poetis. Lyra vnde primò facta. Pyrrhus hircina cornua impoſuit capiti loco criſtæ.

Lib. 7. Troglodytæ quomodo cadauera afferrent.

Caprilli ſtercoris vſus in agricultura.

Capra vbi lac dēt abſque coitu.

Seui vſus p candelis. Modus capiēdi melanuros, & alios piſces.

DE CAPRIS SYLVESTRIBVS,
Et primum in genere. Cap. X.

MAXIMA, inquit Scaliger, priſcorum negligentia. Dum rerum naturas profitentur, elenchis nominum tantùm coaceruatis nobis plus inquirẽdum, quàm ſi nihil prodidiſſent, reliquerunt. Inter quos princeps Plinius, dum ſtudet nihil intactum relinquere, importuna feſtinatione præceps, pro epulis apponit titulos conuiuis. Vel de caprarum pecore quæ perſtringit, non tam rerum deſiderium, quam confuſi iudicij faſtidium relinquit. Plinij verba ſunt: *Capræ* (ſylueſtres) *in plurimas ſimilitudines transfigurantur. Sunt capræ, rupicapræ, ibices: Sunt & oryges, damæ, pygargi, ſtrepſicerotes, multaque alia haud diſſimilia. Sed illa Alpes, hæc transmarini ſitus mittunt.* Reperire præterea eſt apud Græcos, Αἰγόκερως, δόρξ, δόρκος, δορκὰς, δορκαλὶς, δορκάδιον, πρὸξ, πρόξ, βέβαλος, ἴξαλος, νεβρὸς, κεμὰς, κόλος, τραγέλαφος. Quæ omnia nomina quantum fieri poterit, & materiæ ipſius difficultas patietur, clarè, dilucideq; enodabimus, à generis nomine exorſi, quod Græcis αἲξ ἄγριος, Latinis capra ſylueſtris eſſe videtur. Dixi, *videtur*, nam ſi eſt, dum Græci quid αἰξὶ ταῖς ἀγρίοις, & Latini capris feris, ſiue ſylueſtribus tribuunt, id omnibus erit commune. Equidem Ariſtoteles αἶγας τὰς ἀγρίας, ſagittas transfixas dictamnum herbam quærere dici tradidit, & ſic ſpicula ex corpore eijci; quod Theophraſtus eius diſcipulus, & Dioſcorides ſimpliciter capris tribuunt, & ex Latinis Cicero, & Virgilius ſimiliter de capris feris id referunt: Nec propterea cogimur fateri id de omnibus feris capris prędicari, quas enumerauimus, ſed illas tantùm intelligere videntur, quæ Cretam, & Idam potiſſimùm montem incolunt, ſicq; intelligi debet Solinus, dum ait: *Ager Creticus ſylueſtrium caprarum copioſus eſt.* Sed hinc rurſus ſumma enaſcitur difficultas; nam ſi quæ Ariſtoteli αἲξ ἄγριος vocatur, Virgilio ſit capra fera, manifeſtiſſima inter vtrumque contradictio eſt, philoſophus enim αἶγα τὴν ἀγρίαν in Africa eſſe negat, poeta verò de venatione Aeneæ, & Didonis ſcribens, quæ in Africa facta eſt, ibi feras capras manifeſtò haberi oſtendit, dum canit:

Exerc. 207 priſcorum, maximè Plinij negligentia.
Li. 8. c. 53.
Lib. 9. hiſt. cap. 6.
Capræ ſagittas vt excludant.
Vbi ſylueſtrium caprar. copia. 8. hiſt. c. 28

Ecce feræ ſaxi deiectæ vertice capræ
Decurrere iugis, alia de parte patentes
Tranſmittunt curſu campos, atque agmina cerui
Pulueruleuta fuga glomerant, monteſq; relinquunt.

Quare rurſus apparet capram feram apud Latinos, & αἶγα ἄγριον apud Grecos peculiarẽ conſtituere ſpeciem, aliamq; intellexiſſe poetam ab Ariſtotele, nullam enim capram ferã in Africa eſſe falſum puto, cùm & bubalus, vt patebit ſuo loco, ibi reperiatur. Equidẽ Seruius in hoc poetę loco capras feras interpretatur capreas, & benè aptat, inquit, deſcriptionẽ ad ſpecies, vt ceruis campos, capreis ſaxa permittat: caprea tamen intelligi nequit, ſiquidem Plinius proximũ citatum philoſophi locũ vertens, capreas in Africa eſſe negat. Mihi videtur, vt cùm capra fera, ſiue αἲξ ἄγριος pro ſpecie ſumitur, illa intelligi debeat, quæ domeſticæ eſt ſimilior; quam opinionem non obſcurè aſtruere apparet Varronem, dum inquit: *Capræ quas alimus à capris feris ſunt ortæ, à queis propter Italiam Capraſia inſula eſt nominata*, noſtras enim capras ex peculiari ſylueſtrium ſpecie ortas eſſe ratio ſuadere videtur, illa ſcilicet, cui proximior, vt dicebã, cum domeſtica eſt ſimilitudo. Ipſum autem Varronem capræ ferę nomine priuatim vti, ex his eius verbis etiam conuincitur: *In Italia circa Fiſcelium, & Tetricam montes multæ ſunt capræ feræ, etenim Italia caprarum ferarum genera multa non alit.* Rurſus cum αἲξ ἄγριος, αἴγαγρος Varino, & Heſychio idem eſt, quod & nomen ipſum indicat, & ſic in lexicis etiam exponitur, nimirum capra ſylueſtris, vel caprea; Oppiano tamen αἴγαγρος (ſic enim in manuſcripto codice reperiſſe ſe Geſnerus ſcribit, ſicque legendum eſſe monet Bodinus, nunc αἴγαςρος legitur, quam vocem & Suidas habet, itẽ αἰγάςρη, & exponit genus animalis) peculiaris ſpecies eſt, quod & Geſnerus aduertit, illa ſcilicet, quæ Tridentinis, & circumuicinis populis vulgò camozza vocatur. Αἰγόκερως Latinis eſt capricornus; Cæterùm neutrã vocẽ apud probatos authores pro animali poſitã reperias, ſed ſemper pro ſidere, barbari tantùm, teſte Scaligero, caprã ſylueſtrẽ capricornũ dicunt, & ſoli Suidæ genus eſt animalis. Dorcadis nomine Pliniũ, alioſque veteres ita vti, tradit Geſnerus, tanquam nullum apud Latinos ei vocabulum reſpõderet, ſentitque capreã, capreolum, & dorcadem, tria nomina vnum duntaxat animal denotaret: Et plerique recentiorum etiã doctiſſimi, vt Gaza, Hermolaus, cæteriq; pro dorcade ſemper vertunt capreã. Leonicenus

Capræ feræ quæ Virgilio.
Aegagus Oppiani.
Capricornus.
Caprea, capreolus, dorcas vnum animal.

insuper

insuper Plinium reprehendit, quòd tanquam diuersa animalia capream, & dorcadem diuersis in locis memoret. Mihi vtraque vox generis etiam nomine vsurpari posse videtur, & docet hoc præ cęteris ipse Plinius his verbis: capras negant lippire, quoniam eæ quasdam herbas edant, item dorcades, idest, vt interpretor, capræ syluestres, similiterq; dorcadis nomen vsurpauit Martialis, dum canit;

Li.8.c.11. *Capræ non lippiunt.*

Tam dispar aquilæ columba non est,
Nec dorcas rigido fugax leoni.

Alludit enim ad vetus prouerbium, μὴ πρὸς λέοντα δορκάς, idest, *ne caprea contra leonem*, idest, ne longè inferior cum potentiore decertes: Nam istiusmodi timiditas, viriumq; imbecillitas omni caprino generi tam fero, quàm domestico conuenit, quare etiam dormiunt oculis apertis, vt tradit Varinus in λέων, vnde Cælius etiam transcripsit, &, vt aquila non vnum columbæ genus, sic nec vnũ capræ genus leo prosequitur. Accedit vocis etymologia: Origenes enim, teste Cælio, δορκάδα παρὰ τὸ ὀξέως δέρκειν dici opinatur: Verba Origenis, si modò eius sunt, quę illi adscribuntur, hæc reperio: Δορκὰς quantũ ad græca vocabula nomẽ à videndo, atque clarius perspiciẽdo sortita est, habet in natura sua, vt nõ solùm videat, ipsa & perspiciat acerrimè, sed & alijs visum præbeat. Asserunt namque hi, quibus medicinę peritia est, inesse huic animali intra viscera humorem quendam, qui caliginem depellat oculorum, & obtusiores quoque visus exacuat. D. Hieronymus traducit etiam capream, & secundum eorum physiologiam, qui de naturis omniũ animaliũ disputant, ex insita sibi vi nomen accepisse ait, ab eo scilicet, quod acutius vident, idest, παρὰ τὸ ὀξέων δέρκειν. Isidorus denique dorcades ἀπὸ τοῦ δέρκεσθαι dictas putat. Etymologus verò δορκὰς deriuat à δὸρξ, quod dicit ὄνομα ζώου, δορκὰς autem ipsi est, τὸ τοῦ ἐλάφου γέννημα, ὀξυδερκὲς γὰρ τὸ ζῶον, καὶ εὐόμματον; Sic & apud Varinũ legitur, hoc est, dorcas est genus cerui, acuti visus animal, & oculos habẽs optimos; sed vt de visu benè, ita malè cerui genus exponunt: nõ enim ex ceruis dorcas est, nisi τοῦ ἐλάφου, idest, cerui nomen latiùs accipiamus pro omni scilicet mõtiuago, & cornuto animante, vel potius strictissimè pro peculiari capræ syluestris specie, quę cornua, cerui modo, habet ramosa. Neque etiã dorx à dorcade differt, etsi aliã habeat nominis rationem, nimirum à saltu, vnde δορκαδίζων σφυγμὸς, idest, pulsus caprixãs apud Galenum celebratur à similitudine, quam cum istiusmodi capris habet, quippe quæ hoc modo videntur salire, quasi genuinum quendã motum facientes, quod vbi sese aliquãtulum extulerint, & speciem alicuius desiti motus præbuerint, alterũ motus nec opinatum impetũ capiunt priore lõgè citatiorẽ veluti in seipsas insiliẽtes. Hermolaus eos verò etiã reprehẽdit, quib. dorcas ceruinus pullus est, dorx verò animal diuersũ, cũ dorcas, inquit, Aristoteli nõ ceruũ, sed capreã significet. Sed nunquid reuera Aristoteli sit caprea sic.l. propriè dicta, proprio rursus loco examinabimus. Gaza apud Alex. Aphrodys. 1. probl. damã vertit. Pro δόρξ legitur etiã ζόρξ, interpres Strabonis damã vertit. Nicãdri capreã; Damas etiã traducũt Gillius, & Bodinus ἴορκας apud Oppianũ, qui ita δόρκας carminis ratione vocat, Hesychius ἴορκες habet, nõ ἴορκοι, dicitq; esse ex genere τῶν δορκάδων, & Bodinus ἀπὸ τῶν δορκάδων parũ differre arbitratur, quia satis, inquit, constat ceruorum genere cõtineri, addit etiam alijs esse ἡλικίαν ἐλάφου. Atqui Dioscorides δόρκον à dorcade manifestè distinguit: Similes, inquit, leporino vires habent coagulum, ἐρίφου καὶ ἀρνός, καὶ νεβροῦ, καὶ δορκάδος, καὶ πλατυκέρωτος, καὶ δόρκου, καὶ ἐλάφου, καὶ μόσχου καὶ βουβάλου, idest, vt vertit Cornarius: hœdi, agni, hinnuli, dorcadis, platycerotis, dorci, cerui, vituli, & bubali: Ait autem Cornarius reliqua quidẽ animalia, quorũ hic Dioscorides meminit satis nota esse, dorcum autẽ quod animal dicat, & an δόρκου vox rectè legatur, nõ satis constare, neque enim apud scriptorẽ se reperisse, arbitratur tamen rupicapram ita appellare, quę cornua in dorsũ adunca habet, sicut dorcadem damam, quę eadem in aduersum habet; sed quã erronea sit hęc sententia, ex infrà dicendis palam fiet. Cordus verò cùm similiter seruatis gręcis vocibus traduxisset, legentes, iuquit, facilè inducuntur vt credant, omnia, quę Dioscorides enumerat animalia, suũ peculiare genus habere, sed hæc opinio admodũ absurda est, nõ enim vllum est animal νεβρός, hoc est hinnulus, neque dorcas aliter à dorco quàm sexu differt: Itaque per hinnulũ, dorcadẽ, platycerota, dorcum, & ceruum, quamquam quinque sit nomina, tria tamen animalium genera tantùm intelligenda sunt: νεβροῦ enim, idest, hinnuli generalis est appellatio, & ad dorcadẽ, platycerota, dorcum, & ceruũ refertur: Sunt enim νεβροὶ Græcis, & Latinis hinnuli pulli animaliũ omnium, quibus ramosa cornua sunt, quales sunt cerui, & platycerotes, damæ, & capreæ, adde etiam alces, quare coagulum intelligendum est hinnuli, dorcadis & capreæ, fæmellæ: Idcirco coniunctio καὶ, quæ sequitur vocabulum νεβροῦ superfluam esse in contextu verborum non immeritò putatur: Prætererunt hæc silentio in suis commentarijs Barbarus, & Marcellus (Ruellius dicere debuit) Hæc Cordus. Hermolaus, & Ruellius in eodem Dioscoridis loco coniunctio-

Dorcadis etymologia. *In cant. homil. 3.*

Dorcas quid Etymologo.

Capite de coagulis.

Cornarij error.

Cordi sententia.

iunctionem καὶ, non post vocabulum νεβρῶ, vt dicit Cordus, sed post δορκάδος non legunt, sed τῆς articulũ, vt videtur eius loco. Vertunt enim: hœdi, agni, hinnuli, capreæ laticornis, & dorci, cerui, vituli, bubalique. Habet præterea Ruellius *apri*, sed in græco contextu nihil est, quod ei respondeat. Marcellus verò coniunctionem expressit, & duo diuersa fecit animalia, quod illi vnum, nimirum sic: hœdi, agni, hinnuli, dorcadis, capreæ quam à latitudine cornuum platycerota dicunt, dorci, cerui, vituli, & bubali. Quam versionem improbat etiam Gesnerus, & in eodem Marcello præterea reprehendit Fran. Massarius, quòd platycerota dixerit capream. Non enim caprea est, inquit, quæ platyceros græcè dicitur, sed diuersum omninò genus, ex Plinio, vbi de cornibus loquitur tradente: *Aliorum finxit in palmas, digitosque emisit ex eis, vnde platycerotas vocant, dedit ramosa capreis, sed parua*, & cæt. Ex quibus manifestò apparet animalia hæc prorsus esse diuersa. Hæc Massarius, nimio traducendi Marcelli studio ductus; nam cùm platycerota verterit capream, quæ à latitudine cornuum sic Græcis vocatur, capreæ vocabulum sumit, prout sumi paulò pòst ostendam vniuersaliter pro omni capra syluestri. Sed redeo ad citatum Dioscoridis locum, in quo Gesnerus etiam νεβρὸν hinnulum vertit, & vix aliter intelligi posse putat, quàm vt ad sequentia omnia referatur, vitulo tantùm excepto: nã & apud Latinos, inquit, hinnuli nomen ad huiusmodi animalium fœtus commune est, & apud Græcos similiter vsurpari reperio, & si hoc cui non placet, doceat nos quid hinnuli coagulum à ceruino differat. Hucusq; Gesnerus. Mihi certè Marcellus rectè etiam seruasse coniũctionẽ καὶ videtur, ab eo tamen vti à cæteris omnibus interpretibus, recedo, qui νεβρὸν hinnulũ interpretantur; existimo enim peculiarem quandam capræ speciem hoc nomine indicari à Dioscoride, nam præterquam quòd Varinus, & Etymologus scribunt πρόκα animal simile esse ceruo, quod alio nomine νεβρὸς dicatur, & Marius Grapaldus νεβρὸν damam reddidit. Solinus clarissimè νεβρὸν damam esse ostendit his verbis, de Nebrodæ Siciliæ monte loquens: *Nebrodi damarum copia nomen dedit, quem damæ & hinnuli gregatim peruagantur, inde Nebrodes dictus*. Sed & Nicander in theriacis, etsi id interpretes non aduerterint νεβρὸν pro specie singulari vsurpat & ipse de coagulis loquens animantium eorundem, de quibus loquitur Dioscorides: verba poetæ sunt.

Ἔνδε τίθει τάμισον σκίνακος νεαροῖο λαγωοῦ,
Ἢ προκός, ἢ νεβροῖο παροιθ' ἃ κολύματα κόψας
Ἢ ἐλάφου νηδὺν, τὴν δὴ καλέουσιν ἐχῖνον.

Quæ sic vertenda erant interpretibus: Impone item petulantis, ætateq; florentis leporis, vel damæ platycerotis, vel damæ cui cornua anterius adunca sunt, ante tamen purgati stercoribus, vel cerui aluum, quem iam echinum appellant. Non placet etiam Cordi distinctio, dum dorcadem à dorco sexu tantummodo differre existimat, specie enim differunt: Dorcadem siquidem cum doctissimo Scaligero, capreolum, dorcum verò capream propriè sic dictam indico. Inuenitur præterea δόρκων, vt in hoc loco Cantic. Canticor. ὁμοιώθητι σὺ ἀδελφιδέ μου τῷ δόρκωνι ἢ νεβρῷ ἐλάφων, quam autem ex capris intel[illegible]ant Septuaginta, ipsimet paulò antè declarauerant, vbi habent sic; ὅμοιός ἐστιν ὁ ἀδελφιδός μου τῇ δορκάδι ἢ νεβρῷ ἐλάφων, quasi δόρκων, & δορκὰς, idem significent, sicque in vtroque loco Hebraici textus versio habet: Suidæ verò δόρκων ὄνομα est τόπου, καὶ ὁ ἔλαφος, idest, nomen loci, & ceruus, alicubi verò manifestò à ceruo distinguens: habet sic, δίχηλα ζῶα, βοῦς, ἔλαφος δόρκων, οἷς συμβέβηκεν ἐν τοῖς ὀπισθίοις ποσὶν ἀστραγάλους ἔχειν, idest, bisulca animalia, sunt bos, ceruus, dorcon, quibus contingit in posterioribus pedibus talos habere. Vbi δόρκων ipsi fortè est omnis capra syluestris, non enim quæ δόρκων priuatim vocatur, talus contingit peculiariter. Apparet autem vocem hanc parum esse vsitatam, author enim est Myrtilus apud Athæneum δορκάδες solùm, non etiam δόρκωνες dici. Oppianus denique in descriptione camelopardalis huic caudam tribuit, vt δορκαλίδων breuem, Gillius ceruorum transtulit, cum tamen Oppianus δορκαλίδας manifestè à ceruis distinguat alicubi dicens: Canes venatici, vt celeriores fiant, cerui aut δορκαλίδων vberibus alendi sunt, vbi ille seu sui oblitus damarum reddidit, ego capreolorum malim, capreolorum nomine generaliter vsurpato pro hinnulo cuiusuis syluestris capræ. Πρόκες verò Varino sunt νεογνὰ ἔκγονα ἐλάφων, ἢ δορκάδων εἶδος, idest, teneri hinnuli ceruorum, aut genus syluestrium caprarum: Hesychio simpliciter cerui. Idem πρόκας celeres interpretatur, vel ceruos, & à Suida πρὸξ interpretatur ἐλάφου γέννημα, idest, hinnulus seu soboles cerui, itidemque ab Eustathio, qui tamen alibi dicit speciem esse ἐλάφου, aut δορκάδος apud Homerum; Et hoc loco apud eundem πρὸξ à capris syluestribus distingui videtur, vnde & ceruum, & ceruos pro πρόκας reddunt interpretes:

Ἀγίνεσκον νέοι ἄνδρες
Αἶγας ἐπ' ἀγροτέρας, ἠδὲ πρόκας, ἠδὲ λαγωούς. idest,
Duxerunt iuuenes viri

Platyceros.

Νεβρὸς quid Diosc.

Cap. 11. polyhistor.

Cap. 2. Dorcon.

Prox.

Odyss. ρ.

Capras in syluestres, & ceruos, & lepores.

Equidem Dionysius ἐν ταῖς κτίσεσιν τὰς ἐλάφους, vocat πρόκας, & hinc Προκόννησον, idest, Proconesum nominari asserit, quòd in ea πλῆθυσι ἔλαφοι, idest, abundent cerui, vnde etiam eadem insula vocata est ἐλαφόννησος. E contrario: Aristoteles duobus in locis disertissimè ἔλαφον, idest, ceruum à πρὸξ distinguit: primus locus legitur 2.histor.cap.15.vbi loquitur de felle: Fel inquit, alijs annectitur iecori, alijs minimè, ex genere enim quadrupedum, quæ animal generant, ἔλαφος οὐκ ἔχει, οὐδὲ πρὸξ. Alter est 3.histor.cap.19. vbi agit de sanguine: Sanguis, inquit, vbi effluxerit concressit omnium præterquam ἐλάφου, καὶ προκὸς, & quæ similem naturam obtinent. Plinius vtrumque scribit de ceruo, & caprea, quanquam corrupti codices capram habent. Gaza tamen hoc vel non animaduertit, vel non probauit: nam πρόκα apud Aristotelem vertit damam, vulgarem non Plinij intelligens, vt Gesnerus etiam arbitratur, necnon Bellonius, omnesq; docti, teste Scaligero, atq; Hermolao πρόκα damam putant: Et ego etiam damam significare facillimè mihi persuadeo, cùm quod præ cæteris famosa est damarum timiditas, timidorumq; sanguis non concrescat, tum quod timidis etiam animalibus natura, teste philosopho, pedum velocitatem pro armis dedit: celeritas autem eadem etiam voce indicari videtur, nam præterquam quod, vt paulò antè dicebamus, πρόκας celere interpretatur Hesychius, πρόκα etiam Hippocrates, teste Galeno in glossis Hippocr. dixit ἐξαίφνης, idest, subitò, repentè, qua etiam significatione vsus est Herodotus, vt conijcio ex eius lexico: in quo exponitur εὐθὺς, & sic etiam exponi Hesychius, quasi nimirū à subita celeritate, vel vt Grammatici dicunt ἀπὸ τοῦ προΐξεσθαι. Πτὼξ à quibusdam & lepus, & dorcas exponitur, ceruus item, & νεβρὸς, quæ omnia animalia sunt timidissima, & πτώξ, idem est quod πτὰξ, idest, timidus siue pauidus, quo sensu πτῶκα λαγωὸν Homerus, Horatius pauidum leporem, dixit, estq; vbi idem Homerus substantiuè posuerit pro λαγωὸς, quod & apud Oppianum legas, qui vt maiorem leporis timiditatem exprimeret addit epithetum δειμαλέος, idest, pauidus. Similiter etiam Tiberius Illus cemada dixit, quam Polienus dorcada, quare & ab Hesychio κεμὰς exponitur, vel hinnulus, vel ceruus, vel dorcas: non sunt autem cemades ex caprearum genere vt putarunt, inquit Scaliger, quidam vocum vmbratiles sectatores, sed sunt in ceruis, sicut in bubus iuuix, & iuuencus, seu bucula, seu vitulus, nihilominus Aeliano non quidem ex dorcadibus est, specie tamen à ceruo differt, de Libyco dorcadum, & cemadum genere hęc tradenti: Dorcades quamquam velocitate sunt mirabili, tamen sunt inferiores in currendo equis Libycis; earū aluus nigris vittis distinguitur, reliqui corporis color rubet, & pedes quidem eis longi sunt, cornibus caput ornatur, oculi nigri, longissimæ aures habentur. Κεμὰς à poetis nuncupata turbinis instar celerrimè fertur, fuluis pilis spectatur, cauda tum est albissima, tum ex albenti, eius oculi cyaneo colore tincti videntur, aures peraltis pilis refertæ, neq; modò in terra pedum celeritatem ostendit, sed etiam cum in fluuij confluentē inciderit, vngulis pedum remigans, fluctus perrumpit, & verò in lacubus natare gaudet, vnde sibi pastum cōparat, virides iuncos, & cyperum depascitur. Hæc Aelianus. Ex capris verò syluestribus fortè etiam fuerit κόλος Scythicæ gentis, & Sarmaticæ, de quo sic Strabo: Ἔστι δὲ τῶν τετραπόδων ὁ καλούμενος κόλος μεταξὺ ἐλάφου, καὶ κριοῦ τὸ μέγεθος, λευκὸς ὀξύτερος τούτων τῷ δρόμῳ, πίνων τοῖς ῥώθωσιν εἰς τὴν κεφαλὴν εἶτ' ἐντεῦθεν ἐν ἡμέραις ταμιεύων πλείους, ὥστ' ἐν τῇ ἀνύδρῳ νέμεσθαι ῥᾳδίως, idest. Inter quadrupedia bellua est, quam colon appellant, magnitudine inter ceruū, & arietem, albicante corpore eximiæ super hos leuitatis ad cursum: naribus potans trahit ad caput, hinc postmodum complures ad dies seruans adeo, vt per carentes aquis agros facilè pabulum carpat. Sic Strabo. Reliqua etiam vocabula græca præmissa peculiarem statuunt speciem; quare de ijs suo quoquo loco. Capreæ verò vox apud Latinos non semper priuatā denotat speciem, sed pro omni capra fera sumi videtur: Legimus enim apud Varronem capreas, apros, & lepores in vnum leporarium coniungi: *Nunc vt habeant*, inquit, *multos apros, ac multas capras* (legendum capreas, quod & Gesnerus aduertit) *cum plura iugera macerijs concludunt*. & rursus: *In leporario non lepores solùm includuntur sylua, vt olim in iugero agelli, aut duobus, sed etiam cerui, aut capra* (lege capreæ) *in ingeribus multis*. Et rursus: *apros in leporario pingues solere fieri scis Acci*. *Nam quem fundum in Tusculano emit hic Varro à M. Pisone vidisti ad buccinam inflatam certo tempore apros, & capreas conuenire ad pabulum cùm è superiore loco à palæstra effunderetur apris glans, capreis vicia, aut quid aliud*. Rationi enim contonum esse videtur Romanos illos proceres nō vnā tantùm syluestrium caprarum speciē, sed plures suis leporarijs inclusisse, quin id apertè, testatur Columella his verbis, vbi de viuarijs faciendis scribit: *Feræ pecudes, vt capreoli, damæq; nec minus orygū, ceruorumq; genera, & aprorū modò lautitijs & voluptatib. dominorum seruiunt, modò quæstui, & reditibus*. Plinius etiā locum illum Aristotelis trāsferens in quo capras syluestres in Africa nullas esse scribit, capreas voce generica latinè trāstulit, nescius fortè, quod genus philosophus priuatim intelligere. Accedūt epitheta capreæ à poetis attributa cōmunia scilicet omnibus; pascuis intenta, edulis, lasciua, imbellis,

Πτὼξ.

Cemas.

Dormas Libyca.

Cemas Libyca.

Colus.

Lib. 7.

Caprea.

lis fugax. Sed & Sextus vires, quas Plinius maiore pro parte simpliciter, & domesticis tribuit, capreis, idest, syluestrib. capris tribuit, quod scilicet syluestria efficaciora in plerisq; domesticis habeantur, id quod nos etiam ex Plinio diximus. Similiter rupicapra, etsi Plinio reuera in syluestribus capris species est, ratio tamen nominis postulat, vt generis etiam vicem subeat, quandoquidem per summos versari montes siue rupes, à quibus nomen impositum, non illi tantùm cui cornua in dorsum adunca, conuenit: accipi autem generis nomine posse, ipse quoque doctissimus Scaliger attestatur.

Rupicapra.

LOCVS. NATVRA. MORES.

ISIDORVS, qui suo tempore doctissimus habitus est, nec vllus creditur eo eruditior ab eius ętate ad nostri sęculi vsque tempus quo bonę literæ, renasci cæpere, scriptis aliquid mandasse, ineptè quidem tria syluestrium caprarum genera pro vno accipiens, pulchrè tamen omnium naturam his verbis tetigit: capras, inquit, nonulli à crepitu crurum dictas volunt, vnde eas crepas vocitant, quæ sunt capræ agrestes, quas Græci pro eo, quod acutissimè videant, τὰ δέρκεσθαι dorcas appellauere. Morantur enim in excelsis montibus, & quamuis de longinquo, ἀπὸ vident tamen omnes, qui veniunt. Eædem autem & caprę, eædem ibices, quasi auices, eo quod instar auium ardua, & excelsa teneant, & in sublimibus inhabitent, ita vt de sublimi vix humanis obtutibus pateant, vnde & meridiana pars ibides aues vocat, qui Nili fluentis inhabitant. Hæc igitur animalia in petris altissimis commorantur. Et si quando ferarum, vel hominum aduersitatem persenserint, de altissimis saxorum cacuminibus sese præcipitantes, in suis se cornibus illęsas suscipiunt. Hęc ille. Similiter author libri de natura rerum capram syluestrem, capreolam (sic enim vocat) & rupicapram vnum animal facit, quod in suum genus sæuiat, in alias autem bestias timidum, & mansuetum sit. Cum à canibus vrgetur, in montes altissimos confugere, plurimam inter mares discordiam esse propter fæminas tempore libidinis. Nos itidem maximam his animantibus inesse timiditatem suprà monuimus, & modò rursus inter prouerbia indicabitur.

PROVERBIA.

ΚΑΤ' αἶγας ἀγρίας: Sermo est abominantis & malum deprecantis, inque syluestres capras auertentis. Vsus est adagione Athenæus: Myrtilus, inquit, asseuerabat velut ad capras syluestres nos relegans quærentes, Hegesandrum Delphum in commentarijs suis eius dictionis meminisse. Ad capras syluestres posuit, inquit, author adagiorum, pro eò, quod difficillimum esset inuentu, aut quod nusquam est. Citauerat enim ex authore testimonium, quod mox Plutarchus negat apud illum extare. Ad hoc prouerbium opinatur allusisse Apuleium in asino, vbi fingit Psygen mitti ad arietes agrestes à Venere. Suidas verò & Varinus scribunt hoc prouerbium vsitatum fuisse ἐπικατάρας, κατ' αἶγας ἀγρίας τρέπειν τὰ κακά, hoc est, post execrationem aliquam, vt mala verterentur in capras syluestres. Nimirum si quis mali quippiam dici, vel nominari audiuisset, siue contra se siue simpliciter, mox deprecandi gratia subijciebat κατ' αἶγας ἀγρίας. Hesychius denique vt obseruauit Gesnerus hoc circa morbus obseruatum ait, comitialem præcipuè. Horatius de re incredibili dixit:

Ad capras syluestres. Lib. 2.

3. carm.

Sed prius Apulis iungentur capreæ lupis.

quanta scilicet capris siue syluestribus, siue villaticis sit dissensio cum lupis indicans. Ad prouerbium, *ne caprea contra leonem*, quod suprà recitauimus adde hoc Virgilij:

L. 10. Aen.

Impastus stabula alta leo ceu sæpe peragrans
(Suadet enim vesana fames) si fortè sagacem
Conspexit capream, aut surgentem in cornua ceruum
Gaudet hians immane comasque arrexit, & hæret
Visceribus superaccumbens, lauat improba teter
Ora cruor.

VSVS IN CIBIS.

VNO propè ſcribentium conſenſu, ſyluestribus omnibus poſtponuntur capræ domeſticæ ſaporis, alimentique bonitate, conſtitutionis tenuitate, concoctionis facilitate, excrementorum paucitate: ex temperamento primum, quod à natura ſortitum eſt tale, tum irrequieto ſemper motu, & ſaltibus multis, quos frequenter molitur. Itaque haud mirum exercendi ſe aſſiduitate ea ſyluaticum illum, qui ſyluestribus inhæret, amitti ſaporem, & enumeratas iam dotes acquiri: Siccitatis tamen ſemper natiuæ aliquid adijcitur non multum quidem, ſed ad damnandum ſatis: Inuentum Arabum, demendæ ſiccitati oleo eas incoxiſſe: tunc & reſolutis partibus adiumento futuras carnes eas eſſe cenſent. Incoxiſſe autem oleo, vt inde humeſcant, haud ſcio quàm cum ratione id fiat, Diocles quidem Archidamus, & cum Archidamo Galenus (nam in hoc ſubſcribit, aduerſatur in alijs) quod in oleo coquitur, ſiccum euadere, & conſtitutionis glutino amiſſo ſolutile cenſet, ψαθυρὸν nimirum, & χαῦνον: In aqua minimè, niſi ſi cocturę modum aliquem quęramus, qui humectum cõſeruet, fortè duplicis vaſis vſu, vt prioris cui cum carne oleum inſit, innatatione capacioris lebetis in aqua elixatio peragatur. Nam ex oleo frixiſſe in ſartagine, aut taliter, id verò cui dubium, quin ariditatis potiùs, ac duritiæ aliquid addat, & humorem, ſicciore ignis vi abſumptum auferat?

VSVS IN MEDICINA.

Cornis ſiccitas.
Iecoris vſus.

MARCELLVS Empiricus capreas in cibo ſumptas torminoſis prodeſſe tradit; vbi pro torminoſis dyſentericos intellige rectè monet Geſnerus, ſiccat enim & retinet ventrem caro caprearum, vt Simeon Sethi prodidit. Idem etiã Marcellus capræ ſyluestris iecur carnibus inaſſatũ, & per ſe ſumptum cœliacos tradit remediare: idemque areſactũ, & tritum, & cum vino potui datum certiſſimè auxiliari. Quod ſi verò alicui oculi doleant Sextus iecur capreę contritum ex vino bibere iubet cum aqua calida in feruore, pollicetúrque ſanitatem. Idem remedium ad eos, qui ab hora decima non vident, ideſt, nyctalopas, ſeu luſcioſos huiuſmodi præſcribit: Iecur caprę in aqua calida ſalſa coquatur, & eius vaporẽ oculi excipiant, & ex eadem aqua oculos foueant: Sed & iecur edant, & ex liquefacto inungantur. Quidam iecur eius aſſant in craticula, & fluentem ſaporem colligunt, & ex eo inunguntur. Quidam coctum, vel aſſum iecur capreæ cum pane edunt, & idem bibunt. Author inſuper eſt idem Sextus, capreæ iecur combuſtum, & aſperſum ſanguinem ſiſtere, maximè ſi contritum ex aceto naribus indatur. Inuenias itidem apud hunc, ſplenem capreæ potatum mirè ſanare torminoſos.

Splenis.
Sanguinis.

Sanguis ſyluestrium caprarum cum palma marina, Plinio teſte, pilos detrahit. Marcellus Virgilius hunc eundẽ ſanguinem abſceſſus maturare tradit, quam tamen vim nos ex Galeno, alijſque, niſi memoria nos fallat, caprino ſanguini ſimpliciter adſcripſimus. Collyrium ex ſeuo caprarum ſyluestrium confert patientibus telam oculorum, vt refert Rhaſis, nec non & pulmoni vlcerato. Auicennæ hirci ſyluestris fel, theriaca eſt morſibus venenoſis. Dioſcorides verò fel capræ ſyluestris, & Sextus capreæ ad varios oculorum affectus commendant, habetq; pręterea Dioſcorides; capræ ſyluestris fel priuatim prodeſt cõtra ſuffuſiones incipientes, oculorũ caligines, argema (albugines, vt vertit Marcellus) & genarum, ſiue palpebrarum ſcabricias. Et rurſus: Syluestrium caprarum felle peculiariter peruncti luſcioſi ſanantur: idem prodeſt & hircinum, hirci ſyluestris nimirum. Galenus ait: caprę ſyluestris fel ſcripſerunt quidam luſcioſis (νυκτάλωψι) prodeſſe. Nos ſuprà ex Plinio ad luſcioſos, & varios oculorũ affectus caprę fel ſimpliciter laudari diximus. Albertus collyriũ ex felle caprarum ſyluestrium, vel domeſticarũ cõtra telã oculi valere aſſerit. Cùm melle Attico mixtũ capreæ fel inungi iubet Sextus, affirmatq; caliginẽ potenter diſcutere, claritatẽq; præſtare. Eiuſdem fellis drachma vna, & modicũ vini cũ melle, vt poſſit teri, ſi inũgatur, oculorum caliginẽ ſanari, idemq; facere & ad cicatricẽ, & argemata, & nephelion, & glaucomata, & pterygia ſi ex eo inunguntur; iubet itẽ ex eodem felle inungi palpebras cum oleris ſucco, vt pili extracti nõ renaſcantur; facere & ad ruptiones ex ictu tunicularum cum lacte mulieris tepido, hoc autem fel quanto vetuſtius fuerit, tantò melius fore. Plinius etiam fel dorcados per ſe ad claritatem oculorum laudari ait, Hippocratiſque vti putant authoritate adijcitur, quod in argentea id pyxide ſeruari iubent. Diximus autem ex Origene dorcadi dici intra viſcera quendam humorem ineſſe, cui caliginem depellat oculorum,

Fellis.

lorum, & obtusiores quoque visus exacuat, quem non alium quàm bilis humorem intelligo. Ad maculas de facie tollendas ex Sexto: Capræ fellis drachmam vnam, farinæ lupini, & mellis drachmas quatuor commisces in vnum, & exinde faciem linies, limpidam faciem efficit. Ad lentigines in facie ex eodem; fel capreæ seruatum illitum lentigines de facie purgat, & omnes maculas extenuat. Item cum melle & nitro commixto, & spongia combusta, & sulphure vino ad melis crassitudinem redactum, & in faciem illitum emendat: Ait denique fel capreæ, cum aqua mixtum illitum in faciem à sole vstam sanare. Ad tinnitum & sonum auricularum rursus ex eodem fel capreæ cum rosaceo, aut succo porri tere, & tepefactum auribus instillato. Ad faucium dolorem fel capreæ cum melle Attico misce, & fauces tange, mirè sanat. Ad omnia vitia, quæ in faucibus nascuntur capreæ fel cum melle Attico adiecta myrrha, croco, & pipere æquis ponderibus coques in vino, donec contrahatur, & ex eo fauces quotidie tange, donec sanæ fiant. Cum rosaceo aut succo porri dentium dolorem sanat. Ad ventrem soluendum ex eodem fel capreæ suppositum ano, cum succo cyclaimini herbæ, & alumine aliquantulum, aut anetho (nitro puto, vt supra ex Plinio in capra recitauimus) combustum indito, caue ne hæmorrhoides habeat. Ad veretri exulceratione ex eodē, fel capreæ mixtum cum melle, aut succo rubi appositum mirè sanat. Calculos expellit fimum caprarum in mulso, efficacius syluestrium, verba sunt Plinij Remedia quæ Dioscorides tribuit fimo αἰγῶν ὀρείων, idest caprarum in montibus agentium, suprà ascripsi villaticis, sed ad syluestres forsan ea pertinebant, quomodo etiam vetus Dioscoridis habet translatio. Apud Galenum hoc legitur ad arquatos remedium; capreæ (dorcados) fimum aridū tritū, cribratū cochleari mensura & ex vini odorati cyathis quatuor ieiuno, & loto exhibe: febricitantibus autem eæ aqua eandem potionem. Apud Plinium vbi legitur capras negant lippire, quoniam ex quodam herbas edant, item dorcades. Et ob id fimum earum cera circumdatum noua luna deuorare iubent: quærendum est, an caprarum tantùm, an dorcadum etiam stercus intelligat.

Fimi.

2. parab. 39.

DE CAPRARVM SYLVESRIVM Speciebus, & primum de Dorco, siue Rupicapra. Cap. XI.

ORDINIS RATIO. SYNONYMA.

DE Rupicapra, quam eandem esse arbitror cum memorato à Dioscoride Dorco, dico à Diosc. nam Oppiano dorcos est, quæ dorcas alijs, vt ex descriptione manifestabitur, inter hasce caprarum syluestrium species primo dicam loco tum quia rupicapra vocabulum, præ cæteris frequentissimum est apud recentiores, tum quod hoc genus maiorem cum domesticis similitudinem gerat, quæ, vt ex Varrone suprà dictū est, à capris feris ortæ sunt. Varro capream dixisse videtur, inquit enim: *Caprea dicta est, quod quandam capræ similitudinem habeat*: capream etiam vocauit Martialis, cuius subinde distichon recitabimus, atque hinc fortassis est, quòd eandem capreæ etiam nomine doctissimus Scaliger descripserit. Oppianus generica voce αἴγαγρον, seu potiùs αἴγαγρον vocauit, Italis vel Rhætis saltem, qui Italicè loquuntur camuzza, vel camozza vocatur Hispanis capra montes, Anglis vvilde goote .i. syluestris capra, Germanis geimbs, vel gambs, Polonis dzyka koza .i. fera capra, Bohemis melius koryransky kozlyk, quasi Carnicus, seu (vt nunc loquuntur) Carinthiacus hirculus, quod illa pars Alpium, vt vicinior Bohemis, ita notior est: Franci teste Scaligero, faones dicunt: Eruditi linguæ hebraicæ zebi, dum capream exponunt, non aliam puto intelligunt quàm hanc, eius fæmininum est zebiata, legitur hæc vox Deuteron. 14. inter animalia cibo permissa, vbi Chaldaica translatio, habet thabia (pro qua voce Actor. 9. legitur ταβιθά, quod sonat dorcas) Arabica thabiu, Persica ahu, Septuaginta δορκάς, Hieronymus caprea. Quare in tanta veterum, & eruditorum consensu dubitari non debet, quin Zebi sit caprea, vel dorcas, vt minimè probari debeant, qui damam, aut binulum exponunt.

Caprea Varroni quæ.

Αἴγαγρος Oppiani.

GENVS. FORMA. DESCRIPTIO.
Hiſtoria denique tota.

RVPRICAPRAM ex capris ſylueſtribus eſſe manifeſtò indicauit Plinius inquiens: *Capræ ſylueſtres in plurimas ſimilitudines transformantur; ſunt capreæ, rupicapræ, ibices &c.* De dorcade etiam extra omnem eſt controuerſiam, ſi quæ ſupra recitauimus, in memoriam reuocantur. Plinius vnica tãtùm nota pulcherrimè deſcribit, cornibus ſcilicet in dorſum aduncis, qua nota à dama potiſſimùm diſtinguitur, in qua contrarium ſitũ habẽt, vt dicetur. De ruricapra igitur hæc Alberti verba accipias: Capræ genus ſylueſtre non magnum, curua ad modũ vnci habet cornua, quibus ſe retinet cùm per deuexa montium cadit: Et rurſus: Animalia quędam infirma habent cornua, quę parum aut nihil eis ad pugnam conferũt, qualia ſunt in capris montanis, quam gemeze Germani vocant, habent enim cornua parua, & inualida, quæ non tam ad pugnam, quam retinendum ſe ceu vnco, dum rupes ſcandunt, & cadunt interdũ, à natura eis conceſſa videntur. Et rurſus: animalium cornutorum, quæ apud nos apparent, minimum eſt caper mõtanus, qui rubros habet oculos, & cornu recuruũ, acutiſſimũ viſum, & gregatim paſcitur, lingua noſtra gemeze dictus, cornua ei nigricant, nouẽ, aut decẽ digitos lõga, multis nodoſis circulis exaſperata, minoribus paulatim, in vnco nullis: is leuis & acutus eſt hami inſtar. Parallela ferè, ideſt, æquis vndiq; interuallis ſurgũt, ſolida, ab initio tãtũ pollicis circiter mẽſura caua, & tereti a magis, quàm domeſticis. Mares à fœminis in hoc genere nihil differunt, non cornibus, non colore, non reliquo corpore. Magnitudo, quæ capræ villaticæ paulo tantùm altior, & corporis forma feris altis ſimilior, color eis inter fuſcũ, & ruffum eſt, qui tamẽ æſtate magis ad ruffum, hyeme ad fuſcũ vergit. Memini (inquit Geſnerus, ex quo hæc) partim albã, partim nigrã diſtinctis coloribus videre, certũ eſt eis colorem per anni tempora mutari. Totę albę interdũ, ſed rariſſimè conſpiciuntur. Rupes montium colunt, vt dixi, non ſummas tamen, vt ibex, neque tam altè, & longè ſaliunt, deſcendunt aliquãdo ad inferiora Alpiũ iuga, cõueniunt ſępe circa petras quaſdam arenoſas, & arenam inde lingunt, vt villatica pecora ſalem, quo linguæ inertẽ pituitam defricent, & excitent appetitum. Qui Alpes incolunt Heluetij, hos locos ſua lingua ſultzen tanquã ſalarios, vel halopegia appellãt: circa hos occultãt ſe venatores cũ bombardis, & pro more accedentes capras ex improuiſo feriũt. Cùm in venatione vrgẽtur, altiùs ſemper aſcendũt, donec nullus ad eas canibus p teat acceſſus: Deinde cũ venatores per ſaxa manibus, pedibuſq; reptando ſequi vident, de ſaxo in ſaxum tranſiliunt, ac montium cacumina petunt, donec nulla ſcãdẽdi reliqua ſit facultas: illic ſe cornibus retinẽt, & quaſi ſuſpendũt: atq; ibidẽ vel bombardis feriuntur, vel in præceps impelluntur à venatoribus: aut relictæ interdum quod inde ſe abſoluere nequeant, illic pereunt tandẽ, vel præcipites ruũt, quod circa ibices etiã euenit. Mox à D. Iacobi die, qui 8 calend. Auguſti notatur, frigidiores mõtiũ cliuos petũt, vt paulatim aſſueſcãt frigori. Audio captas aliquando cicurari: pilus denſus eis eſt, quã ob rẽ pelles earũ quę hyeme capræ ſunt, à pellionibus parantur eo modo, quo lupinæ, hæ pilis extrorſũ verſis geſtãtur etiam pluuio tempore. Fiũt ex eiſdem chirothecæ pro equitantibus; cornua in ædibus lautiorum parietibus affigũtur, ſingula vnco deorſũ verſo, vel bina erecta, vt in capite ſuo erãt, pelli, & parti caluæ adhuc hærentia, vel quod elegantius eſt, ligneo capiti ad huius animãtis effigiẽ ſculpto inſerta. Hæc omnia Geſnerus. De eiſdem Scaliger, ſed breuiter in hæc verba: Capreę (ſic vocari ab ipſo diximus) lõgè ibice minores, ęſtate pilo fuluo, hyeme cinereo: Sũt ipſis quoq; ſaltus incredibiles. Mira earum comparata nobis prudẽtia, vbi errabũdæ quærũt nouas ſedes, aut paſcua, perſpecta proxima rupe, proiecto pede ſæpe periclitãtur eius fidẽ, nẽpe mobilis ne ſit, an fortaſſe lubrica. Illud feſtiuum. In aula patrui Bonifacij vidimus cicures aſſilire ad aulæa pendentia, in quibus ſimiles eſſent intextæ feræ. Aiunt cornuum mucronibus id quod capras quoq; facere videmus, tergum ſcabere. Ex ea ſcalpuritione, quæ pernicies euenerit eis operæ pretium eſt cognoſcere. Creditum eſt tanta illas illo in pruritu perfundi voluptate, vt extremum cornus faſtigium in corium euſque adigatur, vnde retrahi nequeat. Quo circa ex altiſſimis ruere locis, atque affligtari, aut à venatoribus fortè deprehenſas, proculue obſeruatas capi, aut interire fame. Quare in hoc Martialis diſticho:

Cornua.

Prudentia.

Pendentem ſumma capream de rupe videbis,
Caſuram ſperes, decipit illa canes.

Pēdentē interpretor nō quòd de rupe è cornibus pēdeat, etsi cornua ad id apta habere videatur, sed quòd, dū canes sub rupibus collocati, ceu casurā expectant, vt excipiant, ipsa summa agilitate per alias rupes saltu euadit, & sic canes fallit. Describit idē hoc capræ genus Petrus Bellonius, interprete Carolo Clusio: Gallorū chamois, qui Græcis cemas dicebatur, rex veteri dictione gallica isard appellant, Latini rupicapram nominarunt, quod eius habitatio sit in duris, & asperis saxis, quo se noctu recipit, atque etiam interdiu postquam conuallium herbas depastus est: Vt autem de quonam animali agimus omnes intelligant, eius iconem ad viuum expressam hic subiecimus (est autem eadē cum hac priore nostra) Si huius isard, aut chamois cornua ramosa essent, dici posset Plinium hoc animal intellexisse, cùm de caprea loquens sic ait: *Nec fecit vt ceruis decidua*: nam hyeme cornua non abijciunt, vt nec Gallorum bouc estain, sed cùm ea ramosa non habeat, caprea esse non potest. Corpus quidem capreoli habet, & pilorum colorem etiam similem, diuersæ tamen est naturæ. Eius cornua sunt nigra, parua, rotunda ad frontem inter oculos erecta extremitate recurua, hinc fit sæpe numero accidat eum mori, dum nates scabere volens cornua adeo altè infigit, vt ea demere vicissim nequeat, vnci enim instar incurua sunt. Minore est corpore quàm dama, aut bouc estain, atra linea spinæ dorsi longitudinē notante: Eius aures arietinis lōgiores sunt, color giluus, atráq; lineam vtrimque habet recta à cornuum radice supra oculos ad extremum os ductam, & in labra superiora desinentem. Frontem etiam veluti stella insignitam habet. Caudæ superior pars nigra est, & satis pilosa, rotunda, & vt dorcadis longa. Gallica appellatio chamois nobis recēs nō videtur, sed à græco cemas deducta, cuius Aelianus meminit. Huc vsq; Bellonius, cuius hæc prior icon est, in qua vt cornua nimis breuia, ita in nostra nimis magna pictor expressit. Nūc videndū si Oppiani αἴγαγρος, siue αἴγαςρος, sit rupicapra vt statuimus, ipse quidē sic describit vt omnia nō minus ad capras, quàm ad oues pertinere videatur, eius versus sūt:

> Αἰγῶν δ' αὖτε πέλει, προβάτων τε πανάγρια φῦλα,
> Οὐ πολλὸν τούτων οἴων, λασίων τε χιμάρρων
> Μείζονες, ἀλλὰ θέειν κραιπνοί, σθεναροί τε μάχεσθαι,
> Στρεπτοῖσιν κεφαλῆφι κορυσσομένοι κεράεσσι.

Possit autem videri poeta strepsicerotas dictas intelligere, propterea quod cornua dicat esse ςρεπτὰ, cū sint & ςρεπτὰ funiculi intorti, sed cùm postmodū has capras vocat αἰγάγρους, strepsiceros verò potius sit in ouiū genere, vt suo loco dictū est, ego cū Gesnero, ςρεπτὰ, hic cornua interpretor ad dorsū recurua, quæ solis rupicapris conueniunt. Quare Oppiani verba à Petro Gillio translata apponam: Feræ, capræ, inquit, haud nostris domesticis multo maiores; sed ad currendū velociores sunt (addēdū fuerat tortis in capita armatæ cornibus.) Ac si quis cornibus ipsarū cerā infundit, vitæ viā, & spiritus meatum intercludit, quod tenuis spiritus per media cornua ad cor ipsū proficiscitur. In hoc genere mater suos pullos etiam, atq; etiā diligenter curat, quam quidem maternam educationem filij cum pari studio compensant & quemadmodum homines parētē ætate affecta infirmū alunt, & laboriosæ patris educationi satisfaciunt: Sic caprarum pulli caros parentes senectute confectos tractant, pabulū nimirū suo ore collectum eis porrigunt, & ex fluuio aquā haustam ad potionem afferunt, ac nimirū eorū corpus horridum lingentes nitidum reddūt; Quod si solam matrem comprenderis continuo etiam suam capies teneram prolem, eā sanè existimares tanquā verbis filios impellere ad fugam, procul talibus gemitibus orantem; fugite filij infestos venatores, ne me miserā captam materno nomine priuate. Eos contrà circū matrem errantes diceres primū luctuosum cātū occinere, deinde humana, & supplici voce loqui: Per Iouē te venator rogamus per Dianam ipsam, carā matrem libera, & nos infelices præmium suscipe: Flecte tuum durum cor, verere deorum iura, & genitoris tui senectutem. Ac enim cùm venatoris inexorabilem animum sentiunt, sua sponte in vincula incidunt, & cum matre capiuntur.

Descriptio ex Bellonio Lib. I. obseru. c. 54.

Ex Oppiano.

Matris & pullorum amor.

DENOMINATA.

Radix rupicapra.

A RVPICAPRIS nomen indidere Germani radici, quam vocant gemszemvvortz, alij muttervvurtz, quod affectui colico mederi credant, pharmacopolæ doronicum, vulgus ibi efficacem contra vertiginem credit, ea forsan ratione, quoniam capræ montanæ frequenter eam depasci soleant, citraque omnem vertiginem citato per editas, & præcipites rupes ferantur cursu, nascitur enim inter montium vertices niuosos, & saxosos præcipuè, & circa ipsas rupium rimas plerumque rupicapræ versantur: Addit etiam

etiā Camerarius,& ex eo Schenckius venatores ea radice vti intra corpus contra vertiginem, atque ob id in comitatu Tyrolensi nominare ab hoc effectu schuuindel vvurtz,copiosè itidem eadem ingurgitare, & diuita famem tolerare. Gesnerus scribit radicem esse omnium dulcissimam ad fastidium fere, totam radicem scolopendræ insecti figuram referre, sed de hac herba proprio loco. Addit deniq; Camerarius circa nouembrem, vbi capiuntur hæ capræ in ventriculo earum reperiri pilam, siue globum ex eiusmodi radicibus,& alijs plantis Alpinis, quam vulgò vocant gemszenkigel,quales,inquit,multas vidi,& aliquot habeo: odoratas esse,similiterq; contra vertiginem vsurpari.

Li.1.obser. 69.

Pilæ in rupicapræ ventre.

VSVS IN CIBO, ET IN MEDICINA.

CARO huius, capreoli comparata, durior omnino, inquit Iulius Alexandrinus, siccescensque magis,vnde melancholici sępe sanguinis multum,& concoquendi difficultas, necnon syluatici, vt ita dicam, odoris saporisque cuiusdam, quo syluestrium fermè omnium caro laborat, tædium. Gesnerus tradit audiuisse se venatores quosdam ex recenti vulnere scaturientem huius animalis sanguinem sorbere tanquam insigne vertiginis remedium. Legimus verò nunc apud Plinium rupicapræ seui cyatho, & lactis pari mensura deploratum phthisicum conualuisse certum authorem affirmare; sed eo loco aliàs legebatur non rupicapræ, sed lupi,& capræ. Nos verò villaticæ etiam capræ seuum phthisin sanare suprà indicauimus.

Li.11.cap. 10.

Caro qualis.

Sanguinis vsus.

Seui.

DE DAMA. Cap. XII.

DAMA duplex est, vna veterum, de qua hic altera vulgaris, siue recentiorum, Græcis πλατύκερως dicta, & quam Gazam intelligere diximus, cùm πρόκα apud Aristotelē damam vertit. Plinius caprarum syluestrium generibus,quę transmarini situs mittūt, damas quoque enumerat,nec inuenio qui in cismarinis locis eius mentionē faciunt. Recta autem rupicapręsubnectetur, cum huic,vt dictum est, cornua, teste eodem Plinio, in dorsum sint adunca, damis è contrario in aduersū;nec fortè aliter inuicē differant. Hanc puto Dioscoridi & Nicandro de coagulo agentibus νεβρον appellari, Grapaldus quidem νεβρὸν etiam damam red-

Li.8.c.56.

reddidit, sed hanc ne, vel recentiorum intelligat, quærendum. Gesnerus ex Ioanne Caio hanc iconem pro dama Plinij depingit, quod in aduersum adunca habeat cornua, & tamen ex caprarum etiam sit genere, id quod pillus indicat, & aruncus, & totius corporis figura. Animal ait esse capræ magnitudine & colore dorcadis, siue capreoli. Ouidius in halieuticis enumerans eas cum lepore, & ceruo, colorem earum expressit, *fuluo tergore damas* describens. Famosa in primis earum est timiditas, potissimùm apud poetas, Virgilius:

timidi damæ ceruique fugaces

Nunc interque canes, & circum tecta vagantur.

Et rursus: *Cum canibus timidæ venient ad pocula damæ.*

Horatius:

Et superiecto pauidæ natarunt, æquore damæ.

Martialis:

Dente timetur aper, defendunt cornua ceruum

Imbelles damæ quid nisi præda sumus?

Lib. I. Idem tamen etiam Martialis Romanos indicat has ita instituisse, vt inuicem strenuè admodum dimicarent arietando:

Frontibus aduersis molles concurrere damas

Vidimus, & fati sorte iacere pari.

Spectauere canes prædam, stupuitque superbus

Venator cultro nil superesse suo.

Vnde leues animi tanto caluere furore?

Sic pugnant tauri, sic cecidere viri.

Lib. 4. Et rursus: *Aspicis imbelles tentent quàm fortia damæ*

Prælia, tam timidis quanta sit ira feris?

In mortem paruis concurrere frontibus audent,

Vis Cæsar damis parcere? mitte canes.

Li. 8. c. 56. Plinius tradit damas mansuescere rarò, cũ feræ dici iure non possint: sic ex eo citant Vincentius Bell. & Volateranus, alijque, quin & Platina videtur hanc lectionẽ secutus, damam rarò mansuefieri posse, scripsisse; sed nostri codices melius habent sic: *hi mansuescunt rarò cum feri dici iure non possint*, proximè autem de leporibus locutus erat. De vsu situs cornuum apud veteres nihil reperio; sed ex recentioribus doctissimus Scaliger tradit, hisce adminiculis tanquam vnco apprehendere prominentes rupes, neq; aliter inaccessas montium verrucas superare.

Cornuum vsus.

Prouerbialiter à Claudiano prolatum est:

Antè dabunt hyemes Nilum, pes flumina damæ

Errabunt, glacieque niger dominabitur Indus.

Et rursus: *Concordes varia ludunt cum tigride damæ.*

DE IBICE. Cap. XIII.

SYNONYMA.

DIOSCORIDES in capite de coagulo huius capræ non videtur meminisse nemini ex Græcis præter Homerum, qui ἴξαλον αἶγα nuncupat, meminerit, inuenio neminem. Esse verò eam, quæ Germanis steinbock, Italis, Gallisque steinbeck vocatur omnes docti vno ore asserunt: Fœminam in hoc genere Heluetij montani, teste Gesnero, priuatim ybschen, vel ybschgeisz vocant, quod nomen à Latinis deductum non dubitat, Illyrijs kozorożiecz dicitur. Belgæ, teste Scaligero, vvildgheit nominant, Varro rotas, teste eodem, quod audaciores, inquit, corruperunt auctis elementis, dum legi iubent platycerotas. Hæbrei ako inter quadrupedes puras nominant, Rabbi Salamon germanica voce vertit steinbock; Kimhi hircum syluestrem Hieronym. reg. 24. similiter ibicem; Septuaginta tamen priori loco τραγέλαφον interpretantur. Huius cornua plerumq; pro capricorni cornibus ostenduntur, imò nonnulli capricornum ibicem vertunt: Albertus caprum montanum appellat.

DESCRIPTIO. MORES. NATVRA.

PLINIVS totam huius capræ historiam sic breuissimè est complexus: *Ex caprarum syluestrium genere sunt etiam ibices in Alpibus pernicitatis mirandæ, quanquam onerato capite vastis cornibus, gladiorumq; vaginis, in hæc se librant, vt tormento aliquo rotati in petras, potissimum è monte aliquo in aliam transilire quærentes, atq; recessu pernicius quo libuerit exultant.* Hæc ille: Et Albertus Magnus nullum ait animal cursu, & agilitate tantum pollere, & simul tam ingentia cornua habere, quàm caper montanus, quem latinè ibicem, inquit, vocant: Huius enim cornua à capite vsq; ad clunes protendi: dum cadit ex alto totum corpus inter cornua protegere à collisione, & ictus lapidũ magnorum excipere cornibus. Idem etiã in catalogo quadrupedum alphabetico ibicem ait esse animal de genere capri, colore fuluum, in Alpibus Germaniæ abundans, magno etiam hirco maius; summas rupes ascendere, & cùm altiùs scendere nequi, conuersum aliquando venatorem deijcere niti: sed peritum venatorem cruribus diuaricatis dorso eius insilire, & cornua manibus apprehendere, & sic aliquando de rupe depositum euadere. Sed fortè veriùs Scaliger: deprehensas, inquit, ibices aperto, atq; libero loco, capaciq; cursus in venatorem irruere, eumq; deijcere de rupe: Quare operam dant, vt obiectu scopulorum tecti de improuiso appareant. Tum ibi cùm impetendi non sit locus, animum despondent, & facilè cedunt. Idem Scaliger author est, nisi habitet loca frigida occæcari. Vetulorum cornu pependisse pondo duo deuiginti. In quibusdam numeratos esse nodos quatuor, & viginti, totidem, inquit, annorum coniectura. Postremò cũ incredibili corporis libratione, atq; iaculatione superẽt altissimas rupes, interualla vel solo aspectu formidabilia securo trãsmittere saltu. Ioannes Stumpfius in chronicis Heluetiæ non pauca etiã memoratu digna super huius animantis natura scripsit, quæ à Gesnero latinè reddita neutiquã mihi etiam prætereunda duxi: Ibices, inquit, in summis apud Heluetios montibus abundant, incolunt enim vertices Apium, vbi glacies nunquam soluitur, natura enim frigus requirit hoc animal, cæcum aliter futurum. Egregium est, & corpulentum, specie ferè ceruina, minus tamen, cruribus quidẽ gracilibus, & capite paruo ceruũ exprimit. Pulchros, & splendidos oculos habet. Color pellis fuscus est, vngulæ bisulcæ & acutæ, vt in rupicapris. Magni ponderis cornua ei reclinantur ad dorsum, aspera, & nodosa, eoq; magis quo grandior ætas processerit. Augẽtur enim quotannis, donec iam vetulis tandem nodi circiter viginti increuerint. Bina cornua vltimi incrementi, ad pondus sexdecim, aut octodecim librarum accedunt; Libram dico pondus sexdecim vnciarum. Ibex saliendo rupicapram longè superat hoc tantum valet, vt nisi qui viderit, vix credat. Nulla montium rupes tam edita, aut preceps est, quam nõ saltibus aliquot superet, si modò aspera sit, & spacia tanta promineant, quanta salientis vngulas excipere possint, parietem scandit si asper sit, & non incrustatus. Venatores impellunt eam ad rupes excelsas, & leues, illic cùm euadere nequeat, conficitur, vel ab homine funibus per rupem demisso, vel ab ijs, qui scandendo per rupium latera accedunt. Fera venatorem expectat, & solicitè obseruat, an inter ipsum, & rupem, vel minimum intersit spacium: nam si visu duntaxat intueri, vt ita loquar, possit: impetu facto se transfert, & venatorem impulsum præcipitat: Sin ille ita presse, fixèq; rupi hæreat adeundo, vt nulla interualli spes appareat, fera loco manet, in quo vel capitur, vel cõficitur. Iucunda quidem hæc venatio, sed multis laboribus & periculis coniuncta, quamobrem bombardis sæpius feriuntur. Valesij, qui circum Sedunum habitant, ibicem in prima ætate captam omninò cicurari, & cum villaticis capris ad pascua ire, & redire aiunt: progressu tamen ætatis ferum ingenium non prorsus exuere. Fæmina in hoc genere mare suo minor est, minusque fusca: maior capra villatica, rupicapræ non adeò dissimilis. Cornua ei parua, & ea quoque rupicapræ, aut vulgaris capræ ferè similia. Hucusq; Stumpfius. Bellonius quoq; addita hac icone Cretenses si hœdos ibicis caperint in montibus oberrantes, eos cum domesticis, vel cicuribus capris educare scribit, vt deposita feritate mitescant. Cicurem capram magnitudine non excedere, sed non minus carnis obtinere quàm ceruos, similibusque pilis fulueſcentibus & breuibus præditas esse, non caprinis. Mares prolixam nigricantem barbam gestare, quod nulli, inquit, alteri animali ceruinis pilis prædito accidit, præterquam vt arbitramur hippelapho: Senectute canescere, & secundum dorsi longitudinem nigram lineam excurrentem habere: Admiratione autem non carere tantulum animal adeò grauia cornua gerere, quæ aliquando, inquit, manibus tractauimus quaternos cubitos longa: tot autem transuersos radios habere quotannis animal natum est. Ait item Bellonius duo eius genera inueniri, idq; ex earum cornibus Cypro, & Creta delatis se didicisse, ea-

Saltus.

Cornua, eorumque vsus.

Pugna cum venatore.

Locus.

Venatio iucunda.

Sexus distinctio.

Lib. 1. obseru. c. 13.

Barba.

Cornua.

Duo ibicis genera.

eademque D. Ioanni de Choul montium Lugdunenſis agri præfecto, cum ex peregrinis illis regionibus reuerteretur, donauiſſe. Interfuit præterea illarum venationi, ruſticoſque quoſdam, ait, in ſummis Cretæ montium iugis inueniri adeo iaculandi peritos, vt viginti quinque paſſuum interuallo eas ferire queant: Capras verò à ſe educatas, & à paruulis cicuratas loco quodam in monte alligare, qua mares tranſire ſolent: Sagittarium verò inter vepres ſeorſim latitare aduerſo vento, cùm non ignoret ibicem aliàs cẽtum paſſuum interuallo odoratum percepturum. Marem, vbi fœminam inuenit, conſiſtere, tum à ruſtico ſagitta peti. Si leue acceperit vulnus, aut alioqui ſagittæ ferrum vulneri inhæſerit; illico ſibi mederi nouiſse: nam ad dictamnũ confugere herbam Cretæ ſcopulis inhærentem, qua depaſta breui curetur. Miræ agilitatis eſſe hoc animal, eiuſdem cum caprea (ſic rupicapram vocat) naturæ, vtramque enim in aſperis ſcopulis, & aditu difficilibus degere, ibicem verò ex ſcopulo in alium deſilire ſolere, ſex etiam paſſuum interuallo diſtantem, quod qui non viderit, difficile admodum, inquit, credat. Quod attinet ad dictamnum, Albertus etiam Creticas capras, quæ paſtu dictamni infixas corporibus earum ſagittas excernunt, capros montanos ſiue ibices interpretatur: Non placet tamen hoc viris doctis. Homerus itaque τῆς ἰξάλȣ αἰγὸς cornua vocans ἑκκαιδεκάδορα, hoc eſt, vt Scholiaſtes exponit, quæ extenduntur ad ſexdecim palæſtras, ideſt, palmos, mihi per hoc ſylueſtris genus capræ propter inuſitatam cornuum magnitudinem, non aliam quàm ibicem intellexit, ſed verſus adſcribam:

Capiendi ratio.

Αὐτίκ᾽ ἐσύλα τόξον ἐΰξοον (ἰξάλȣ αἰγὸς
Αἴγρȣ, ὅν ῥά ποτ᾽ αὐτὸς ὑπὸ ςέρνοιο τυχήσας,
Πέτρης ἐκβαίνοντα δεδεγμένος ἐν προδοκῆσι,
Βεβλήκει πρὸς ςῆθος ὁ δ᾽ ὕπτιος ἔμπεσε πέτρῃ.
Τȣ̃ κέρα ἐκ κεφαλῆς ἑκκαιδεκάδωρα πεφύκει.
Καὶ τὰ μὲν ἀσκήσας κεραεξόος ἤραρε τέκτων,
Πᾶν δ᾽ εὖ λειήνας, χρυσέην ἐπέθηκε κορώνην) ideſt,
Statim eduxit arcum perpolitum (ſaltatricis capræ

Agrestis, quam quondam ipse sub pectore assecutus
Erupe exeuntem excipiens in insidijs
Percusserat in pectus, hæc autem supina cecidit in petram.
Cuius cornua ex capite sexdecim palmarum nata erant.
Et illa quidem elaborans arcuarius aptauit faber:
Totum autem cum leuigasset, auream imposuit cuspidem.)

Erant qui hic ἑκκαιδεκάδωρα interpretantur sexdecim annorum, sed hanc interpretationem reprehendit Scholiastes, inq; hac eadem sententia stat Eustathius, inquiens sexdecim palmorum, siue dodrantum quinque & palmi vnius, quosdam ita intelligere, vt per se vtrumque dimidiæ tantùm mensuræ fuerit, nẽpe duorum dodrantum cum dimidio, sed hæc magnitudo, inquit, nihil rarum, aut mirum haberet. Atqui vel singula quatuor dodrantum visa sunt, & alia maiora ad septimum vsque dodrantem. In Delo certè insula consecratum aiunt cornu aduectum ex locis circa mare rubrum arietis bicubitale & octo digitorum, librarum viginti sex pondere. Et alterum hirci bicubitale cum dodrante, ponderis eiusdem. Hæc Eustathius. Gesnerus ibicum etiam generis esse arbitratur feras illas capras in summis Libyæ montibus ab Aeliano in hæc verba descriptas: Capræ feræ ad summos Lybicorum montium vertices commorantur, ad boum magnitudinem accedunt, ipsarum armi, & crura luxuriosis pilis fluunt, tibijs paruis, fontibus rotundis, oculis raris, & concauis, non valde proiectis sunt: Cornibus post primum exortum vtrisque ab alteris longè diuersis, & aberrantibus, & incuruis, non enim similiter ac aliarum caprarum recta existunt, sed eatenus retorquentur, vt ad armos pertingant. Ex capris longè maxima ad saliendum habilitate sunt: nam ex cacumine in aliud longè distans cacumen transiliunt, & tametsi sæpe earum quæpiam, dum ex vno vertice in alterum saltare contendit, ob nimiam interuallorum distantiam per prærupta saxa præceps agitur, nihil tamen læditur, sic est aduersus saxorum duritiem membrorum resistente firmitate, vt nec cornua frangat, nec caput diminuat. In summis montibus plurimas solertia quadam captandi caprarij generis, nimirum vel iaculis, vel retibus, vel laqueis à doctrina artis venaticæ instructi comprehendunt. Iam in patentium camporum ęquoribus quilibet, vel tardus pedibus eas, quòd ibidem non valeant, ad fugiendum capere queat. Earum pellis, & cornua aliquot commoditates habent, nam in frigidis tempestatibus ad frigorum vim, atque hyemem excipiendam pastoribus, & fabris materiarijs pelles mirificè prosunt. Cornua ad hauriendum de præter fluentium riuorum confluentibus, aut è fontibus potionem, ad depellendam sitim non minori vsui habentur, quàm vel calices ipsi: tanta enim capacitate sunt, vt in bibendo respirare sit necesse. Ab homine expoliendi benè perito cornu politum tres mensuras capere potest.

Cornua hec cadecadora

Capra fera Libyca.

Pellis vsus Cornuum.

VSVS IN MEDICINA.

IBICIS coagulum, vt tradit Serapio, citans Dioscoridem, easdem leporino vires habet, sed Dioscorides in capite de coagulo ibicis mentionem non facit, & si benè aduertimus, locus is apud Serapionem omninò mutilus est. Aliqui verò, teste Gesnero, sanguinem ibicis commendant aduersus calculum vesicæ hoc modo: Vini apiati (hoc est, in quo adhuc musto aridum, vel semina eius imposita sint) partes circiter sex, sanguinis partem vnam, simul ferueſaciunt, mox in vase reseruant, & ter die potum inde præbent: mane, & tunc quidem in balnei solio sedenti; in meridie, vesperi: hoc triduo fieri iubent, futurum enim vt calculus in arenam comminutus cum vrina excernatur, sin minus exsecandum esse, tanquam extremo remedio frustrà tentato. Sed & hirci villatici sanguis ad eundem vsum præparatur, vt suprà ostendimus. Incredibile item, & vnicum remedium ischiadicis & arthriticis, hoc est, quo & ipse Ausonius medicus sanatus est, & multos ita iacentes, vt mouere se sine cruciatu nequirent, intra quinque dies stare, ambulare autem intra septem dies fecit: ex Marcello Empirico, componitur, inquit sic: Fimum ibicum luna decima septima colliges, qua quam & alia luna vetere collectum (si res vrgebit) simili efficacia prosit, dummodo medicamentum septima decima luna componatur. Ex eo ergo fimo quantum vnius manus pugno pleno potueris comprehendere, dummodo impar sit numerus pilularum, in mortarium, mittes, atque adijcies piperis grana viginti quinque diligentissimè trita: tunc addis mellis optimi heminam, & vini veterrimi optimi sextarios duos, & contritis prius pilulis vniuersa miscebis, & repones in vasculo vitreo, vt cum fuerit opus, paratum habeas medicamentum ad subueniendum. Sed vt maior sit medicaminis efficacia, luna septima decima id facere debebis, & cum daturus fueris remedium,

Coagulum. Sanguis.

Cap. 25. Fimum.

dium, à die Iouis incipe, & per dies ſeptem continuos dato, ita vt qui remediandus eſt, ſtans in ſcabello contra orientem bibat. Quæ potio ſi ita, vt ſcriptum eſt, data, & obſeruata fuerit, etiamſi omnibus articulis, & coxa infirmus contractuſque fuerit, & immobilis, ac deſperatus iacuerit, neceſſe eſt, vt ſeptima die ambulet. Hæc Marcellus. Et rurſus: Inuictam potionem ad iſchiadicos;& arthriticos facientem in titulo ſuperiore de iſchiadicis pleniſſimè ſcripſimus: ſed quoniam tam diuinus eius effectus eſt, iterandum putaui, ne quis arthriticis remedia requirens huius ignoratione fallatur. Fimus ergo ibicis in ſylua, vel monte colligitur: quibus poſterioribus verbis demonſtrare videtur, quòd ibicis nomine, quamuis ſylueſtrem capram intelligat, ibex enim in ſyluis non degit, ſed in montium præcipitijs.

Cap. 34.

FABVLOSA.

Capricornus quale ſignum.

CVM capricorni nomine ibex potiſſimum à multis intelligatur propter cornuum vaſtitatem, capricornus verò ſignum ſit cæleſte, de hoc breuiter aliquid dicemus. Decimam itaque partem Zodiaci nominari inquiunt, eſſe enim cæleſte ſignum brumale, in quo Sol exiſtens ad nos aſcendere incipiat, ſicut & caprarum eſt natura, vt arborum ſummitatem petant, ſtirpiumque cacumina aſcendant, ita interim depingunt, vt anteriori parte tantùm capram referat, poſteriori verò in piſcem degeneret, propterea quod Pan cùm in Aegypto vnà cum reliquis Dijs Typhona acerrimum Deorum hoſtem fugiens in caprarum ſeſe tranſmutarit, & nihilominus ſe in aquam deiecerit: Iupiter verò eius ingenium admiratus intra aſtra eſſe voluerit, vnde eſt quod quidam Grammatici capricornum animal marinum eſſe tradunt: Alij verò volunt poſteriorem eius partem in piſcem vergere, quia nimirum in fine illius menſis magna conſueuit eſſe aquarum abundantia: Hinc humidus vocatur Lucano, dum ait:

Humidus ægoceros nec plus leo tollitur vrna.

In Cornijs.

Capricornus cur in piſcem deſinat.

diciturq; ſimiliter, gelidus, vdus, horrendus, aquoſus, rigens, imbrifer, frigidus, vrnifer in epithetis Textoris. Alij verò ideo inferiorem partem in piſcem formari volunt, quod Pan maritimis conchylijs hoſtes ſit iaculatus pro lapidum iactatione. Quibus figmentis refutatis Ioannes Goropius Becanus veram, ac genuinam nobis adfert iſtiuſmodi capricorni ſiue ægocerotis figuræ rationem, quam licet obſcurè M. Manilium illo libri quarti loco, quo docet, quæ quibus ſignis regiones ſint ſubiectæ, arbitratur propius attigiſſe, quàm quiſpiam fecerit cæterorum, qui in lucem de aſtris quicquam ediderunt, poetæ verſus hi ſunt illo, quo vixit, elegantiſſimo ſæculo digni:

Tu capricorne regis quicquid ſub Sole cadente
Expoſitum, gelidemque Helicen quo tangit ab illo
Hiſpanas gentes, ſeu quod fert Gallia diues,
Teque feris dignam tantum Germania matrem
Aſſerit, ambiguum ſidus terræque, mariſque,
Aeſtibus aſſiduis terram, pontumque tenentem.

Capricorni natura.

Ex his, inquit, & ſigni natura, & picturæ monſtruoſa forma lucis nonnihil accepit, ſed obſcurioris. Quare vt ea maior euadat, enitendum: Capricorni ea eſt natura, & vitæ ratio, vt à frigidiſſimis ſummorum montium iugis & perpetua niue candentibus nunquam longiùs quàm vt paſcat, diſcedat, & adeo caloris eſt impatiens, vt ſi extra hęc gelidiſſima cacumina degere cogatur ferè cæcus euadat. In Alpibus non ferè niſi ad perennem glaciem inuenitur; Summum ergo mediæ aeris regionis frigus, quod in frigidorũ genere principatum tenet, quo melius ſymbolo ſit notandum, quam eius animalis imagine, quod ſummo ſummi frigoris amore tenetur, & ducit. Signum igitur tropen hybernã principio ſui metiens doctiſſimè, conuenientiſſimèq; naturæ capricorni habet effigiem, & quia parte poſteriore humidum eſt, & in aquarium deſinit, caudã piſcis eſt ſortitum. Hæc Goropius, qui hanc capricorni figuram pulcherrimè ad arcã, ſiue nauẽ Noachi applicat, hæc.n. in media aeris regione verſabatur, & parte ſuperiori non aliter quàm ægocerotes ſolent altiſſima montium cacumina petebat, inferiore verò quæ aquis immergebatur, referebat piſcem. Hoc cæleſtis capricorni ſignum in nummis quibuſdã argenteis hieroglyphicè cuſum aſpicas. Indicat id, vt ex Tranquillo diſcitur, Augusti geneſin. Nã cùm Theogones Mathematicus, ad quem in seceſſu Apolloniæ vnà cũ Agrippa comite acceſſerat, geniturã eius inſpexiſſet, exilijſſetq;, & adoraſſet eum, tantã mox fiduciã fati Auguſtus habuit, vt ſchema ſuum vulgauerit, numumq; illum argenteum nota ſideris capricorni, quo natus eſt, percuſſerit. In hoc numo capricorni ſignum in piſcẽ deſinẽs, ſphærã intra priores pedes poſitum euoluere videtur.

Numiſma cum capricorno.

Carm. 2.

Hoe

Hoc ipsũ Horatius quoq; voluisse intelligitur, cũ capricornũ Hesperiæ tyrannũ appellat, quẽ tamen locum nemo ex interpretibus assecutus est. Eodẽ capricorni sidere nati feruntur Carolus Quintus, Carolus Borbonius, Cosmus Medices, & Selymus Turcarum imperator. Simili ratione in Maximiliani Imperatoris nemo depictus capricornus fortunam, & perpetuam illius felicitatem nobis tacitè loquitur, & antiquorum illorum principum prosperitatem cum nostri herois felicissimo sæculo componit.

DE BVBALO, SIVE BVBALIDE. Cap. XIV.

ARBITRABAR aliàs bubalum specie differe à bubalide, deceptus nimirum partim verbis Dioscorides, partim etiam Plinij, ille .n. agens de coagulo aliquot quadrupedum, cum nominasset νεβρὸν δορκάδα, πλατυκέρωτα, & δορκον, antequam nominet bubalum, interponit ἔλαφον, & μόσχον, idest, ceruum, & vitulum. Plinius verò etiam cùm dixisset, vros ab imperito vulgò bubalos vocari, subdit, bubalum tantùm gignere Africam, vituli potiùs, ceruive similitudine: Ex qua duplici similitudine conijciebam, bubalũ, & bubalidẽ inuicẽ confundi, nam similitudo ad vitulum, pertinere mihi videbatur, ad bubalum, &, vt nomen indicare videbatur, ad bouis aliquod genus, similitudo verò cerui ad bubalidem, maximè cum bubalidem cernerem ab Oppiano subinde à ceruo inter capras syluestres describi. Cæterùm post publicatam eã opinionẽ, cùm diligentiùs hanc rem trutinarem, priorem sententiam immutare sui coactus, non.n. aliter bubalus à bubalide differt quã sexu. Descriptio itaq; illius bubalidis, quã ex Scaligero, inter boues syluestres capite de bubalo veterum posui p. 363. anne cum hac, quã nunc describo ex Oppiano, conueniat, docti iudicent, mihi propter corporis vires patientiamq; laboris ex boum potiùs genere videtur: Quamobrem caput illud non de bubalo veterum, sed de bubalo Scaligeri, Bellonijq; inscriptum velim. Oppianus autem bubalum sic describit:

Bubalum à bubalide nõ differre nisi sexus.

Bubalus Scaligeri, & Bellonij. Li. 2. de venat.

Βύβαλος αὖτε πέλει μείζων δέμας εὐρυκέρωτος
Μείων εὐρυκέρωτος, ἀτὰρ δόρκου μέγ' ἀρείων.
Ὄμμασιν αἰγλήεις, ἐρατὸς χροα, φαιδρὸς ἰδέσθαι.
Καὶ κεράων, ὀρθοὶ μὲν ἀπὸ κρατὸς πεφύασιν
Ἀκρέμονες προτενεῖς. ὀψὲ δ' αὖθις παλινῶτον.

Idest, bubalus corpore minor est eurycerote (intelligit damã vulgarẽ, vt modò patebit. Gyllius quo iure ceruũ trãstulerit ipse viderit) dorco autẽ longè præstantior, (Gyllius ineptissimè vertit, dama longè inferior) splẽdidis est oculis, suaui colore, pulcher aspectu, cornuũ recti longiq; rami à capite extorti mucrones retro ad tergum excelsos retorquẽt. Habebat superiori anno Eminentiss. & Reuerendiss. Cardinalis Aloysius Capponius Legatus noster Apostolicus pulcherrimũ syluestris hirci genus, quod nisi sit bubalus iã descriptus, nõ habeo, quod meliùs respõdeat: erat.n. toto corpore ceruino, excepto capite, quod caprinũ erat, & cornib. armatũ pro corporis portione (nõ enim villaticã caprã magnitudine excedebat) maximis, & admodũ põderosis, vt in ibice ferè, sed erectioribus crassioribus & magis recuruis: color eidẽ ceruinus, pilusq; simillimus, & perquã suauis totumq; animal aspectu erat pulcherrimũ, testes habebat rotũdas ad instar ibicis. Gesnerus in appendice musmonis nomine pingit, propterea quod in Sardinia vulgò muflo vocatur. Suspicor verò etiam bubalũ esse illud capri syluestris genus, quod Bellonius nobis pro tragelapho descripsit, siquidem cum barba careat, siue arunco, qui tragelapho debetur, tragelaphus reuera esse nõ poterit. Simili, inquit, pilo præditus est quo Gallorũ bouc estain (idest ibex) sed nullã habet barbam, eius etiam cornua non sunt decidua, similiaq; sunt capræ cornibus, quę interdum contorquentur, vt in ariete. Os, anteriorẽ frontis partem, & aures, arietinis pares habet; pręterea etiam scrotum quod amplum, & propendens est. Quatuor crura illis etiam similia, alba: coxæ sub caudæ albæ sunt, cauda nigra. Colli superior, & inferior pars, atq; pectus adeo lõgis pilis obsita sũt, vt barbatus videatur; Villi autem in scapulis, & pectore oblongi nigri: vtrimque in lateribus maculam cinerei coloris habet, nares nigras, os album, vt & totam inferiorem alui partem. Hæc Bellonius addita hac figura. Habes denique in capite de bubalo perperam inscripto veterum sub bubali Africani nomine mihi missum animal, quod ex capris potius quàm bobus esse ibi etiam iudicabam.

Bubali descriptio.

Muflo. Li. 1. obser. cap. 54.

NATVRA. MORES.

BVBALVS, inquit idem Oppianus, domesticam sedem mirificè amplectitur, nam si ipsum vinculis astrictum venatores in alienum locum longinquum abduxerint, ac ibidem in pastionibus liberum, & solutum reliquerint, non obliuiscitur ad consueta loca redire, neq; diu patitur apud externos vt hospes erret, neq; enim solis hominibus amica patria est, sed eius desiderio etiam feræ tenentur. Alibi etiam, idem poeta bubalidi eandem tribuit stulticiam, quam alij & ipse etiam struthiocamelo, quod scilicet in metu, occultato tantũ in capite, totam se satis latere putet; id enim sciænæ pisci, bubalidi, & struthiocamelo commune esse dicit, sed versus adscribam:

Patriæ amor.

Li. 4. de piscat.

Occultato capite latere se putat.

Ὡς δέ τις ὠμηστῆρος ἐπεσσυμένοιο λέοντος
Βουβαλὶς ἐν λόχμῃσι κάτω πρὲ ψασα κάρηνον,
Ματιδίην φυλακὴν πολιβάλλεται, οὐδ' ὁράασθαι
Ἔλπεται, εἰσόκεν ἤ μιν ὁ παίξως ὀλοὸς θὴρ
Δαρδάψῃ.

Hoc est interprete Lippio:

Non aliter sylua in densa caput occulit ater
Bubalus, immanem cernens à fronte leonem,
Quadrupedi insipido demens custodia curæ:
Nam capite occulto sperat non posse videri,
A diro donec lanietur dente leonis.

Hinc autem est, quod damalis, idest, iuuenca ab Aeschylo, teste Aristophane Grammatico vocetur λεοντοχόρτη βούβαλις, quasi prædæ leonum exposita, siue pabulum leonum. Timidum autem animal esse bubalin, docet etiam philosophus, non vno in loco, scribit enim bubulis, capreisq; interdum cornua inutilia esse, nam etsi contra nulla, inquit, resistunt, & cornibus se defendunt, tamen feroces, pugnacesque belluas fugiunt. Et rursus: Bubalorum, & ceruorum sanguini fibræ nullæ insunt: quare sanguis eorum non similiter, vt aliorum concrescit. Et rursus: Bubali sanguis aliquantulo amplius spissatur, quàm leporis, & cerui, quippe qui proximè ouillo, aut paulò minus consistat.

3. de partibus cap. 2.

DE PYGARGO. Cap. XV.

PYGARGON Plinius in præcitatis verbis ex syluestribus capris esse asserit, sed illis, qua transmarini situs mittunt; Et Deuter. 14. Septuaginta dischon vocem hebraicam reddunt πύγαργος, & Hieronymus Pygargus, & interpretatio Persica buz kohi, quibus vocibus capra indicatur: Iuuenalis pygargum inter gulæ cupedias celebrat:

Dischon.

Satyr. 11.

Discipulus Triphers doctoris, apud quem
Sumine cum magno lepus, atque aper, & pygargus,
Et Scythicæ volucres, & phœnicopterus ingens
Cæditur.

In veteribus huius poetæ commentarijs ante paucos annos ex bibliotheca Petri Pithoei I. C. editis, dicitur esse fera specie cerui, quæ anteriores partes albas habet, additurq; inde nomen ei inditum esse, quia græcè nates πυγή dicuntur, atq; hinc fortassis est, quòd Theodorus Gaza apud Aristotelem, cui πύγαργος, aquilæ genus est, albicillam vertit, eoque maximè cum ex sententia Hesychij, & Varini πύγαργος, dicatur παρὰ τὸ ἔχειν τὴν πύγην ἀργὴν, καὶ λευκήν. Cæterùm cum tam peculiari nota nullum, quod equidem noui, caprarum genus hoc nostro sæculo detur: forsan πύγαργος dici potuerit, quod posteriorem corporis partem ἀργὸν, idest, desidem præ cæteris huius generis habeat, quæ nimirum etymologia prędictæ aquilę etiam tribuitur, nimirum per antiphrasin, quòd hanc partem minimè habent ociosam, id quòd dupliciter potest intelligi, vel quòd eam valde habeat instructam ad cursum, vel sensum verecundiore, quòd in venerem quam maximè sit proculiuis & salax. Glossa ordinaria in pręcit. Deuter. loco pygargum interpretatur animal hircoceruo simile; Et Bartholomæus cognomento Anglicus author etiam obscurus ait animal esse barbarum, & cornutum instar hirci, minus ceruo maius hirco, simile hircoceruo miræ velocitatis, additque loca frequentare syluosa, & deserta.

Descriptio.

Pygargus vnde dict.

DE CAPREA PLINII, SIVE Capreolo. Cap. XIV.

RVPICAPRAS caprearum nomine celebrari ſuprà oſtenſum eſt; Plinius diſtinguit, *Capræ*, inquit, *ſylueſtres in plurimas ſimilitudines transfigurantur, ſunt capreæ, ſunt rupicapræ* &c. intelligens caprearum nomine, quæ nobis latina tamen voce capreoli, ſiue cauzioli, & in fæminino genere caprole, vel cauriole, & Gallis cheureul, quaſi capreoli dicuntur, Germani reh vel rech, marem priuatim recbock, fæminam recgeiſz vocant, Angli roo. Illyrij ſura, vel ſarna, Hiſpani zorlito, & cabronzillo montes. Non eſt bikerah apud Hieremiam cap. 2 etſi Hieronymus capream interpretetur, memoriæ, vt apparet lapſu, quod in Aquilæ, Symmachi, & Theod. translatione dorcas legerit pro δρομάς, vel δρομεὺς, id eſt, camelus dromas: Dorcas autem Ariſtoteli capreolus eſt, vt modò patebit, quam vocem Martialis etiam latinè vſurpat: Oppianus δόρκον vocat, quamuis Dioſcorides dorcum à dorcade diſtinguat. Cretenſibus ſarcadia, teſte Bellonio, dicitur nomine, vt ipſe etiam arbitratur à dorcade detorto. Qui Arabicè ſcripſerunt medici, vel eorum interpretes dorcadem, & capreolum, gazel vocant, vel gazelum, vel gazellam: Sic & à Syluatico dorcas exponitur capreolus.

Bikerah. *Gazel.*

FORMA. DESCRIPTIO.

DORCAS, ſiue, vt vertit Gaza, caprea, minima, teſte Ariſtotele, eſt inter cornigera, quæ explorata habemus, in ceruino quoq; genere numeranda, vt qui cornua habeat omnibus annis decidua. Qualia autem hæc cornua ſint, oſtendit Plinius his verbis: *Dedit ramoſa capreis, ſed parua, nec fecit decidua*; ſed legendum pro *nec*, &. Stumpfius ſic breuiter deſcribit in chronicis Heluetiæ: Capreæ multæ capiuntur in regionibus Helueticorum Alpinis, colore ceruis non diſſimiles, ſed mole corporis lõgè inferiores, qua vix capras æquant, ex quarum etiam genere ſylueſtres exiſtimatur: Mas cornua in capite gerit ſenis plerum que ramis diſtincta. Viſu, teſte Alberto, dicitur eſſe acuto, voce verò exili, dentes non mutat. Fuit aliquãdo mihi miſſum capreoli icon à Sereniſſimo Bauariæ Duce, in qua decem & ſeptem numerantur cornua, partim ramoſa, partim etiam non ramoſa, quare monſtruoſa fuiſſe ſuſpicor. Iconem inter monſtra recenſebo. Cæterùm Virgilius capreolum depingens maculis diſtinctum oſtendit, vbi Corydon Alexidi puero duos capreolos promittit his verſibus:

3. de partib cap. 2. *Cornua.* *Li. 11. cap. 37.*

Præterea duo nec tuta mihi valle reperti
Capreoli, ſparſis etiam nunc pellibus albo
Bina die ſiccant ouis vbera, quos tibi ſeruo.

Eclog. 2. *Capreoli macula.*

Seruius ſparſos albo exponit, qui habent adhuc maculas à prima ætate veniẽtes. Acceſſu enim temporis, inquit, mutant colorem, & eorum maculæ gratiæ minoris eſſe incipiunt; Eſſe tamen maculoſos capreolos docet Oppianus his verſibus:

Li. 2. de venat.

Τὺς δ' ἄρα κικλήσκουσιν ἐπὶ ξυλόχοισιν ἴορκους.
Κἀκείνους ἐλάφοιο δέμας, ῥινὸν δ' ἐπὶ νώτῳ
Στικτὸν ἅπαντα φέρουσι, παναίολοι, οἷα τεθηρῶν
Παρδαλέοι, σφραγίδεσσιν ἐπὶ χροῒ μαρμαίρουσι.

Hoc eſt, Hos igitur appellant in montibus ſyluoſis iorces: (pro dorcos ratione carminis) habent corpus ceruinum, & pellem vndique maculoſam non aliter quam pantheræ. Nam aliam ob cauſam, quam quod totum animal aſpectu elegans eſt, & maculis ſuis mirum in modum placet, delicatioribus Romanarum puellis in delitijs fuerit; ſic enim Martialis:

Delicium paruo donabis dorcada nato:
Iactatis ſolet hanc mittere turba togis.

NA-

NATVRA. MORES.

FÆMINÆ in hoc genere, si suus maritus capiatur alium quærit, eumque secum, vt tradit Ioan. Stumpfius in chronicis Heluetiæ, ad pristinæ habitationis suæ locum adducit. Fæmina verò capta maritus alio discedit, & aliam sequitur coniugem, id quod ipsi sæpe numero fraudi est: Callidi enim venatores fæminas rarò capere solent, & fortuitò captas interdum dimittunt, quod vna aliquando fæmina complures capiendos adducat mares. Ouidius dum imbelles vocat capreas, dupliciter earum naturam tetigisse videri potest, insitam nimirum pusillanimitatem, & quòd, etsi arma ipsi dederit natura ad corporis sui tutelam perquam idonea, ijs tamen vel vti nescit, vel non audet; tradit enim Aristoteles bubalis, & capreis interdum cornua inutilia esse: nam etsi contra nonnulla, inquit, resistunt & cornibus se defendunt, tamen feroces pugnacesque belluas fugiunt. Loca amant Alpestria quidem, sed longè humiliora quàm vel ibex, vel rupicapra, illa scilicet, quæ & Bacchus, vnde est quod diuinus poeta oues, auidasque iuuencas, capreasq; sequaces à vitibus arceri iubet, quod eas plurimum pascendo mordendoque lædant. Teste Oppiano, inter perdices, & dorcos, idest, dorcades siue capreas mirus naturæ consensus est, ita vt mansueti inuicem sint, & in propinquo maneant, & in eisdem locis pascantur. Quamobrem venatores, inquit, capto dorco proposito perdices alliciunt vel contrà. Testatur etiam idem circa finem libri quarti: venatores monere, ne post longum, & prolixum cursum dorco vel modicè respirare, & quiescere permittant: præcipuè enim eis grauem, & molestam esse in medio cursu vrinam: quā si respirando excreuerint, longè velociores postea ferri. Flantem ventum petere currendo Belisarius ait, vt refrigerari spiritus cursu laborantes vento possint.

Mas cur facilè capiatur.
Cur imbelles dictæ.
Loca quæ ament.
2. Georg.
Amant perdices.
Li. 4. de venat.

CAPIENDI RATIO.

VENATOR, inquit Albertus, vocem capreoli sibilo folij imitatur, & allectum quasi ad sui generis animal prosiliens interficit, aut capit. Blondus, capreæ, inquit, leuissimo ceruo similes sunt, eademque arte qua cerui decipiuntur; Comprehendūtur enim canibus, implicantur & retibus at rariùs quàm cerui: quoniam Alpes, & montium culmina incolunt. Quamobrem insidiæ in montibus, & collibus ponendæ sunt. In syluis citiùs capiuntur. Cauendum est ne venantes ab eis videantur, quia procul etiam agnoscunt venatorem, & mox fuga elapsæ occultantur cum vim canum, & insidias venantium propè sentiunt, ex rupibus quandoq; præcipitantur, quare & rupes sunt obsidendæ. Circa Romam nocturnis insidijs ad lumen lunæ, bombardis aliquando traijciuntur, vt cerui etiam, & vrsi, aprique. Quomodo autem perdicibus capiantur, paulo antè ex Oppiano dictum est. Venatores etiam, teste Belisario, canes ad venti flatum collocant, propterea quòd vt suprà dictum est, capreoli flantem ventum currendo petere solent: quin attrahi ita à vento & capreas, & ceruos solere asserit, vt nolentibus quandoque venatoribus fugam arripere adnitantur. Plinius verò scribit ceruos latratu canum audito, aura semper secunda fugere, vt vestigia cum ipsis habeant.

VSVS IN CIBIS.

CAPREOLIS, atque apris parem alimenti bonitatem, & copiam tradit Iulius Alexandrinus in aprugna tamen alimenti permansionem esse maiorem, sed difficiliorem concoctionem, non quæ temperari hominis ventriculum vincat, sed capreolorum carnis respectu, concoqui facilioris, alimenti tamen citius fugientis: iustiusq; esse ad nos aprugnæ temperamentum: capreolorum paulo insiccum inclinare, vt ideo non prorsus nulla generandi atrabiliarij humoris culpa damnetur.

Li. 11. cap. 10.
Carnis bonitas.

DE

DE CAPRA STREPSICEROTE.

Cap. XV.

Li.8.c.51. Li. 11.cap. 37. Addax. Cornua.

PLINIVS inter syluestres capras, quas transmarini situs mittunt, strepsicerotes etiam enumerat, & alibi: *cornua*, inquit, *erecta rugarumque ambitu contorta, & in leue fastigium exacuta vt lyras* (idest, sulcos, vt Dalechampius exponit) *diceres strepsicerotis, quem addacem Africa appellat*. Ioan. Caius apud Gesnerum in appendice apposita hac capitis, seu potius cranei icone, tam graphicè, his verbis strepsicerotis cornua à Plinio depingi asserit, vt lõgiore verborum ambitu opus non sit: Ergo hoc tantum addit ea esse intus caua, sed longa pedes Romanos duos, palmos tres, si recto ductu metiaris, si flexo pro natura cornuum pedes tres integros. Crassa sunt, inquit, vbi capiti committuntur, digitos Romanos tres cum semisse. Describuntur in ambitu palmis Romanis duobus, & dimidio eo ipso in loco. In summo leuore quodam nigrescunt, cùm in imo magis fusca, & rugosa sint. Iam inde à primo ortu sensim gracilescunt, & tandem in acutum exeunt. Pendent vna cum facie sicca per longitudinem dimidiata, libras septem, vncias tres, & semissem. Facies, quæ adhuc superest iuncta cornibus, & frontis ceruicisque pilis, loquuntur strepsicerota animal esse magnitudine ferè ceruina, & pilo ruffo ad instar ceruini. Sed ad nare, & figura corporis ceruina sit, ex facie nihil certi habeo dicere, cùm nares diuturni temporis vsu detritæ sint & facies eadem de causa hinc inde glabra sit. Conijceres tamen ex eo, quod superest, eum proprius accedere ad certum, aut platycerotem. Hinc pictor ceruinas adiunxit nares strepsicerotis faciei. Aures tamen habes strepsicerotis exiguas scilicet, & breuiores quàm pro faciei magnitudine. Quod inter radices cornuum vides pars colli est. Hactenus ille. Habes in ouium historia strepsicerotis ouis Cretensis imaginem ex Bellonio.

DE DAMA VVLGARI.
Cap. XVIII.

RECENTIORES vulgarem Germanicam nomenclaturam dam sequentes, hoc sylueſtris, vt videtur capræ genus, damam vocant & voce diminutiua damulã, vt & Germani damlein: vocaturque eiſdem damhirtz, Italis daino, alicubi daino, Gallis daim, vel daim, Hiſpanis gamo, vel corza, quod nomẽ à dorcade factũ videtur: Anglis à falouue, Polonis lanij, Arabibus algazel, vt Albertus exponit, Græcis hodie non ἀγρίμι, vt Geſnerus credit, ſed platagoni, vt Bellonius obſeruauit, addens per agrimi intelligere ibicem. Idẽ Geſnerus cornua ſic breuiter deſcribit: ἀμυντῆρας habet vt ceruina, deinde alterum ramũ, nec plures: reliqua pars lata eſt, & in digitos circiter decem diuiſa, prorſus eodem modo, quo cornu alces ſuo loco depictum dedimus; totum cornu longum eſt duos dodrantes cum palmo: huius media pars ſuperior lata eſt, vt dixi: inferior rotunda vt in ceruo, latitudo ad quinq; digitos. Bellonius verò ſic ipſum nobis depingit animal: Corpore quidẽ ceruũ refert, & capreolo maior eſt, ſed colore differt. Dama minus caput habet ceruo, cornua illi etiam omnia anno decidua vt ceruo, quę antrorſum protenſa habet præter aliorum conſuetudinem: giluam habet dorſi ſpinam, atramque lineam ſecũdum dorſi longitudinem, excurentem cauda longa eſt ad poplites vſque dependes, vti vitulo. Sępe accidit, vt eius latera candidis maculis aſperſa ſint, quę vetuſtate pereunt: accidit etiam ſæpenumero, vt fæminæ omnino albæ ſint, ſic vt capræ exiſtimari poſſent, niſi pilum admodum breuem haberent. Oſtẽduntur eius cornua ingẽtis magnitudinis, varijs locis, qualia ſunt ea, quæ in gradibus, & aſcenſu Ambroſianæ arcis conſpiciuntur. Hactenus Bellonius: Vulgaris damæ figura hæc eſt. Qui modò hanc vulgarem noſtram damam veterum platycerota

Dama vulgaris vnde dicta.

Cornua.

Li. 1. obſer. cap. 54.

Deſcriptio totius.

eſſe arbitrantur, nullum mihi certius argumentum habere videntur, quàm quòd hodieq; Gręcis platagoni vocatur: nam etſi Dioſcorides πλατυκέρωτα inter dorcadem, & dorcum tanquam earum ſpeciem recenſeat, incertum tamen eſt, nunquid reuera ea fuerit eius ſententia, nec quid certi ex Plinio etiam colligas, dum enim inquit: *Animalium quorundam cornua in palmas finxit natura, digitoſque emiſit ex ijs, vnde platycerotas vocant*, platycerotarum nomine quodlibet animal, cuius cornua palmata, & in digitos efficta ſunt, intelligere potuit, vnde nonnulli viri docti platycerota interpretantur ein ellend, quod nomen alci conuenire ſuo loco dicemus. Incertumq; mihi omninò videtur, num euryceros ab Oppiano his verſibus nominatur ſit ipſa dama, vt communiter ab omnibus creditur:

An ſit platyceros.

Euryceros Oppiani quæ.

> Πάντ' ἔλαφοι τελέθουσι, φύσις κεράων δ' ἑτέρωθεν
> Οἷ κ' οὔνομα θηρσὶ κατηγορέουσι φορέουσι.

Hoc eſt interprete Bodino.

> *Ceruis omnino ſimiles, nam cornua lata* (alludit ad nomen)
> *Succreſcunt illis ceruorum cornibus æqua*
> *Nomine diſsimiles, natura prorſus eadem.*

Nam præter hanc noſtram vulgarem damam, & quam nominauimus alcen, etiam eſt, qui ceruus palmatus nuncupatur, cuius mentio apud Iulium Capitolinum in Gordiano primo his verbis: *Gordiani ſylua memorabilis picta in domo roſtrata Cn. Pompeij picturas animalium diuerſas continet, inter quas ſunt cerui palmati ducenti mixtis Britannis*. Suſpicorque cornua illa ingentis magnitudinis, quæ in gradibus, & aſcenſu Ambroſianæ arcis conſpiciuntur non vulgaris damæ, vt Bellonius exiſtimat, fuiſſe, ſed vel alcis, vel alterius: quamobrem Ioan. Caius in epiſtola ad Geſnerum caput hoc in Anglia depictum, illius cerui eſſe indicat, quem ex Capitolino palmatum vocauimus: Cornua eius aut æquant, aut ſuperant & longitudine, & craſſitudine ceruina, & latitudine excedunt damæ cornua, vt conſonum ſit corpus animalis cerui potius quàm damæ ſimile eſſe, & fortaſſis ceruus iſte εὐρυκέρως Oppiani fuerit: ceruo enim cum ſubiungit.

Ceruus palmatus.

VSVS IN CIBIS.

Carnis qualitas.

DAMA inquit Platina, cum capreolis ferè in qualitatibus conuenit: bonum namque alimentum eius caro veſcētibus præſtat: modici quidem recrementi eſt ſanguinem tamen ad atram bilem tendentem quoquo modo efficit. Iulius Alexandrinus, cùm dixiſſet carnem eius veruecis ſæpe in morem pinguem eſſe, eiuſdemque aut non alieni admodum temperamenti, ſaporiſque, vt cùm primùm guſtaſſet veruecinam ſe ediſſe crederat, ſubeit: Itaque ex ea ducemus argumenta in hanc, & numerabimus facultates: pinguis tamen neſcio quid ineſt laxi, ac diſſoluti, quod diuerſam faciat, & inſipida paulo magis caro, vt neque hæc ſylueſtrium vitio prorſus careat, & craſſiore, melancholicoq; ſanguini generando obnoxia exiſtimari meritò poſſit. Similiter etiam de algazel fera, quam damam interpretatur, Albertus refert: Caro eius, inquit, frigida, & ſicca eſt, & hęmorrhoides mouet, niſi cum pipere, cinnamomo, & ſinapi paretur. Sed Rhaſes, ex quo id videtur tranſcripſiſſe, ait, niſi cum melle, pipere, galanga & cinnamomo conficiatur: Idem etiam alibi carnes algazel comedi iubet cum ſinapi, & allijs. Baptiſta Fiera verò, quòd damas cerneret eundem in epulis cum capreolis locum obtinere, poſt capreoli mentionem ſubiungit:

> *Damula aduſta magis ſi matris ab vbere rapta eſt,*
> *Huic prior in noſtro fortè erit orbe locus.*

De coctura damæ dicam ex Platina in ceruo, & ex Apicio de conditura platycerotis.

VSVS IN MEDICINA.

FIMVS algazel, vt teſtantur Rhaſis, & Albertus, capillos auget, & emendat eos ſi cum oleo myrthino pręparetur. Si lingua eius ſuffiatur guttur, hirundines decidunt: vbi gutturis nomine intellige quamlibet partem, cui adhęret ſanguiſuga. Tali cinis impoſitus in fiſtulam iuuat. Scribunt & alia quædam de fimo, & felle (quo tamen carere putatur) huius animantis ad coitum, & conceptum pertinentia ſuperſtitioſa, & illicita.

Fimi vis.
Linguæ.
Tali.

DE CAPRA MOSCHI. Cap. XIX.

DE hac animante veteres Græci, Latinique nihil quod hucusq; legerim, quicquam prodiderunt; debemus verò eam Arabicæ linguæ medicis; Sed & recentiores Græci vt Aetius, & Paulus Aegineta quamuis meminerit, ex Arabum tamen libris quicquid habent, transcripserunt. Siue autem hanc feram dorcadem, capreamve, aut gazellam Indicam, peregrinam, vel orientalem appelles, aut dorcadem mosci, vel simpliciter animal moschi, parum, inquit Gesnerus, interest. Mihi capram moschi appellare libuit; Isidorus, & Albertus, nescio qua ratione, musque libet appellauere; Suspicor tamen sic appellasse à moscho, quem muscum vulgus vocare solet. Nominatur à D. Hieronymo ad Demetriadem, peregrini muris pellicula inter odoramenta, quibus delicatiores diffluunt; Quod verò animal muris peregrini nomine intelligat, doctis conijciendum reliquit. Cælius esse ait qui muscum (moschum) qui & nunc in delicatiorem vsum venit, ab eo significari arbitrantur. Hermolaus verò animal potius illud intelligit, ex quo zibethum accipitur. At Gesnerus per muris peregrini pelliculam, folliculum animalis moschi, in quo scilicet colligitur hoc odoramentum, intelligi putat: nam in eo adhuc piloso, inquit, moschus includi, afferriq; solet, vt fortè muris genus esse putarit nominis vicinitate deceptus. Sed datur & hoc nostro tẽpore, etsi perquam rarum, exigui musculi genus quod totum gratissimum moschi odorem spirat: hunc musculum ante aliquot annos mihi communicabat Ludouicus Gozadinus patritius Bononiensis: Quare cum facile fuerit istiusmodi pelliculas ferre, Hieronymus has potius quam alias mihi intelligere videtur. Volaterranus murem muscum vocat (& ex Aethiopia, & Arabia venire tradit) fortè quod videret murem ab Hieronymo simul cum musco, qui ipsi nihil aliud quàm bryō est, & à Græcis inter odorata ponitur, recenseri. In descriptione modò peregrinæ istius capræ variant scriptores, etsi non desint, qui ex autopsia delineent. Conueniunt tamen, quòd ex caprarum, siue gazellarum genere esse statuant, animal scilicet bisulcum, & bicorne, vno excepto Simeone Sethi, qui vnicum tantum cornu ei tribuit Est hoc animal, inquit, capreæ simile vnico armatum cornu prægrandi corpore. Cardanus animal ipsum mortuum vidisse se tradit Mediolani magnitudine, forma, ac pilo, nisi quod coloris esset magis glauci, capreolo simile, pilum tamen etiam addit crassiorem esse pilo capreoli, supraq; binos, & totidem infrà dentes habere, hocq; solo differre, & odore à capreolo, nam pili, inquit, varietas à regione ortum habere posset. Arbitratur tamen Scaliger Cardanum moschi historiam non legisse, aitque in regno Pegu gazellæ simile animal album esse, cuius ex inferiore mandibula æquè dentes vtrimque singuli erumpunt. Quæ descriptio cum Serapione conuenit, & Auicenna, quorum ille: *Capreæ peregrinæ, inquit, figura, colore, cornibus ab alijs non dissident, sed dentibus tantum caninis discrepant, quos binos, & verreo more exsertos palmi lõgitudine gerunt*: hic verò ait: *duos dentes albos habent intrò reflexos tanquam duo cornua.* Apud Paulum Venetum, vbi ait: Animal, ex quo moschus colligitur, catti magnitudinem habet: pro catti lege capreoli: catti enim magnitudine animal bisulcum hucusque ignotum est, & cætera descriptio respondet: nam pilus, inquit, est grossus vt ceruis, pedibus quoq; vngulatis, dentes ei quatuor, bini suprà, & totidem infrà longitudine trium digitorum; reperitur circa prouinciã Cathai, & regnum Cerguth, quod magno Cham Tartarorum regi subijcitur. Idem Paulus Venetus in regione Tebeth inueniri inquit multa animantia, quę moschum producunt, quę gadderi vocantur; & Serapio scripsit in Tebeth multas esse ciuitates, sed moschum omnem, qui circa ea loca colligitur, auehi à ciuitate, quæ priuatim à totius regionis nomine Tebeth nominatur. Cæterùm non vnicum huius gazellæ genus est: Nam Brasauolus exsertorum illorum dentium nullam facit mentionem, & tamen αὐτόπτης sic breuiter describit: Dorcas peregrina colore ceruo similis est, dorcade aut capreolo paulo maior, & nonnunquam æqualis, figura quoq; similis, & vnguibus itidem multifidis (bifidis dicere debuit.) Asserit insuper principes, & alios quosdã prædiuites viros hoc genus capreolos ex peregrino orbe aduectos in delicijs habere, alereque, in Italia præsertim. Vidisse itidem Venetijs mercatores, qui Alphonso Duci Ferrariæ gazellam vendere cupiebant, moschum in ventriculo habentem. Idem in Aegypto, & pluribus Africæ locis hoc animantis genus reperiri scribit. Sed quæ in Aegypto sunt gazellæ dentibus illis exsertis etiam carere videntur, vel saltem Bellonius, aliàs diligentissimus in describendis eis non meminit, nisi dicamus, aliud capræ genus, quod ego suspicor, describere. In arce Cayri, inquit, aderant etiam cicures gazellæ è syluestribus locis eò deductæ, quæ omninò capreæ similes sunt, siue càpreolo, & corpore, & colore rupicapras referentes, anterioribus pedibus breuioribus, posterioribus longioribus leporis

Nomina.
Capra moschi.
Musquelibet.
Mus peregrinus D. Hieronymo quid.
Mus muscus.
Descriptio capræ moschi.
Exerc. 21.
Dentes.
Gadderi.
Diuersa genera dari.
Li. 2. obser. cap. 51.

poris modo, nigram lineam ſupra oculos ductam habent, vt rupicapra, vocem ferè caprinam edunt, ſed barba carent. Pilus rutilus eſt, ad pallidum tendens, læuis, & ſplendens, pectus, & nates albeſcunt, vt in dama, cauda ſubtus candicat, atque ſuperiore parte fuſca eſt ad poplitum vſque ſuffragines propendens, vt in dama Gazella multo leuiore curſu montes conſcendit, quam in valles deſcendit, atque in plano ſatis veloci impetu fertur. Aures arrigit vt ceruus, graciliaque crura habet, & biſulcos pedes, collum oblongum, & gracile vti rupicapra, maris maiora ſunt, quàm fæminarum, quæ omninò recta eſſent, niſi circa ſummum nonnihil incurarentur, longioraque quàm rupicapræ, & lunæ creſcentis in modo inflexum. Cicurari debent, nam alioqui loca campeſtria, & ſicca inhabitant. Hæc ille. Sed cùm caudam, inquiat, habere ad poplites vſq; porrectam aliam quàm moſchi capram nobis deſcribere videtur. Braſauolus hanc effigiem tanquam veri animantis è quo moſchus habetur, Geſnero Ferraria miſit. Mihi iam ante multos annos gazella tam mas, quàm fæmella cum ſuo pullo, cuius hic exprimitur effigies, in hac vrbe viſa, corporis figura, & capite vulgarem dorcadem, ſed cornibus vulgarem potiùs capram exprimebat, colore verò ceruum; quòd autem cornua videatur habere adunca, id incuria picturis factum, & propter ligni breuitatem, alioqui recta ſunt.

NATVRA. MORES. CIBVS.

Capiendi ratio.

ALEXANDER Benedictus raro gazellas viuas capi tradit propter insignem velocitatem, verùm alias similes gazellas etiam dictas, viuas capi, sed quæ moschum nullum adferunt. Et Brasauolus, valde agiles esse, inquit, & velocissimè currere. Idem Alexander mansuescere ait exemptis dentibus longioribus morsu in persequentes sæuire, laqueo aut sagittis eas barbaros venari. In prouincia Tebeth venantur easdem canibus, vt Paulus Venetus testatur. Ruellius apud Serapionem, venatores hanc feram, inquit, cassibus, aut laqueis captant, aut sagittis, vel missilibus vomicæ folliculum decutiunt. Sic ille, sed ineptè, neque enim folliculos missilibus amputari sentit Serapio, sed feræ quouis modo iam captæ, folliculum quamuis immaturum ab eis abscindi. Aiunt odoratis pasci, ac potissimum nardo, vnde etiam moscho, idest, sanguinis circa vmbilicum collectioni odor concilietur.

Cur viuæ nō capiantur.

Vt capiantur.

Cibus.

DE MOSCO. CAP. XX.

SYNONYMA. ETYMOLOGIA.

Muscus quid.

QVI à Græcis μόσχος dictus est, & à latinis eadem dictione indicandus foret, is est, nostra ætate inter pretiosissima odoramenta, nec mediocris in medicina vsus habetur: Officinæ, barbarique muscum vocant, cùm alioqui moschum dici oporteret, vt propria appellatione à musco discerneretur, qui virentes magis villos quam folia, aut frondes significat, quibus per æstatem in torrentibus lapides vestiuntur, & vt Columellæ verbo vtamur, muscantur. Apparet autem ideo muscum vocasse propterea, quòd plantarum muscus, quarundam præcipuè arborum cedri scilicet, aut populi albæ ad varia odoramenta, & conspissanda vnguenta apud antiquos vsus est. Doctissimus Alciatus, vt ab hoc musco distingueret moschum: muscum vocabat Arabicum hoc pentametro:

Et celebris suaui est vnguine muscus Arabs.

Moschi nominis ratio

Marcellus Vergilius in commento suo ad caput Dioscoridis de musco, hoc credit odoramentũ moschi nomẽ sibi acquisiuisse, quod Græci μόσχυς, μοσχίδια, & μοσχεύματα dicunt nouos, teneriores que in plantis stolones: Quorum similitudine, inquit, in animalibus, quæ moschum ferunt noui odoramento illo pleni nascuntur folliculi. Additque potuisse etiam eam nominis rationem esse, quòd animalia illa media inter capream, & vitulam natura, & magnitudine, fuluo vitularũ colore videntur, quas Græci μόσχυς etiam, & μοσχάρια appellant. Rursus ab eisdem Græcis μοσχια appellari vascula potiùs, quam siliquas cæparum, semen in summo caule seruantia, & maturantia: à quorum figura non lõgè absit moschi folliculus ille, in quo nascitur. Etymologus verò μόσχον aromaticum, nomen inuenisse arbitratur παρὰ τὸ ἐκ μέσω χεῖσθαι, hoc est, quòd è medio (vmbilico scilicet animalis) fundatur: vel à verbo μῶ, quòd ab omnibus requiratur: vel ab ὄζω, quod est oleo, fit ὄσχος, & μ litera abundante μόσχος; vel à priuatione fœtoris κατὰ στέρησιν τῆς δυσωδίας. Ὄζειν enim benè, & malè olere significat. Cæterùm cùm Arabes moschum misch vocent, rectius fortasse cum Brasauolo Grecos hinc suam vocem deflexisse dicemus. Syluaticus, & alius quidã moschum grecè abonafa, vel abonaifa dici ineptissimè scripserunt, cùm hoc authoris nomen sit, cuius de moscho verba Serapio recitat. Itali muschio dicunt, atque ita Galli ferè etiam, & Hispani musci, vel muschi nomen à recentioribus Latinis vsurpatum retinuerunt. Angli muske dicunt. Illyri pizmo, Belgæ moscelliaet, Germani bisem, quæ vox origine hebraica esse videtur: nam Reg. 3. cap. 10. bosem exponitur aroma, suauis odor, & in dictionario trilingui pro aromate etiam scribitur bosem, & besam.

Descriptio animalis, quod moschũ gignit.

Moschi nominis varia etymologia.

Synonyma moschi.

ORTVS QVID SIT.

De moschi origine varia senten.

DE ortu ipsius moschi non omnes eodem modo referunt. Symeon Sethì moschum omnem fundi asserit ab vmbilico peregrinæ dorcadis, quam nos capram moschi nominauimus. Huius enim, cùm ruit in venerem quasi furijs stimulata, intumescere vmbilicum, confluente in eum crassarum partium sanguine: Quo tempore animal ipsum, inquit, pabulo, & potu abstinet, humique volutatur, qua versatione vmbilicum feculento sanguine turgentem exprimit, qui certo quodam tempore coagulatur, bonumque odorem obtinet. Aluchasem eiusmodi folliculum, quo moschus continetur, esse ait vmbilicum animalis, siue circa vmbilicum vesicam plenam sanguinis, quæ aliquamdiu seruata in moschum trãseat. Cardanus hanc vesicam infra vmbilicum esse scribit. Paulus Venetus iuxta vmbilicum inter cutem & carnem. Isidorus in inguine abscessum. Alexander Benedictus ipsi animanti quendã veluti abscessum innasci tradit folliculi modo, cum pilis ceruinis similibus pendentem, putri veluti sanguine, vectigali ceu onere exonerãte se natura. Scaliger verò, etiam sub eius ventre fieri collectionem sanguinis in tumorem, asserit, quod Græci apostema vocent, vterque, vt apparet, Serapionem secutus, cuius hæc verba, interprete, & paraphraste Ruellio: In syluestribus, inquit, capreis, quæ in montibus oberrant, & liberè vagantur, concepta sanies antequam vomica rumpatur, suaptè natura ad maturationem spectat, ad quam cùm ventum fuerit, fera titillantis humo-

humoris lancinatu lacessita cotibus, & saxis (arboribus Isidorus) sese longo insolatu candentibus infricat magno oblectamento, donec facto vomicæ emissario tota saniei vis à ventriculo (folliculum intelligit) supra lapides effundatur; non aliter quàm abscessus pure cocto fractus dissilit, ita vtriculus maturo humore per naturam exaniat (emittit saniem) vlcusque postmodum ducit cicatricem, rursumque ruens sanguinis impetus eò se recipit, impletque vmbilicum, dum abscedens in consimilem vomicam extuberet. (quotannis hoc fieri Ruellius scribit, sed sine authore) Cæterùm indigenæ, qui loca, vbi versantur huiusmodi feræ, ad vnguem norunt, saxa facilè deprehendunt, quibus fusa colluuies, & candente sole resiccata cohæsit (solis enim calor, ac repercussus non modò densat effusum cruorem, sed odorem etiam commendat.) Hunc igitur moschum incolæ metunt, & vtriculis ferarum earum asseruant, quas venatu captauerant. Ille moschus multi vænit, ac inter magnifica, & regia munera censetur. Hucusque Serapio. Si folliculus ab animali dematur, ad moschum progignendum deinceps, vt ait Brasauolus, aptum non est. At si sponte sua exeat in maturitate confricando, tunc iterum atque sæpius moschum facit. Idem ait eiusmodi animalia moschum quidem maturare apud nos, si habuerint, quando conuehuntur: illam enim saniem ad cocturam venire: tamen iterum non emittere pus, aut ineptè emittere, quod ratione cæli, aeris, & earum rerum, quibus viuit, euenire arbitratur, viderique sanè excrementitio isto humore hoc animal secundum naturam purgari, sicut mulier sanguinis menstrui fluxu, neque diu viuere posse, nisi ita expurgetur, propterea in nostro cælo breui, inquit, expirat. Isidorus verò, & Albertus duplicem agnoscunt moschum; inquiunt enim omnem carnem huius animalis, & excrementum dici moschum, sed multo præstantiorem esse, qui ab apostemate fluit; sed caro, vt ait Cardanus, seu potius totum animal propter vesicam, qua moschum infra vmbilicum continet, odoratum est, & quantum mittat iucundi odoris, vix, inquit, dicere queam; tametsi, id quod vidit, iam pridem mortuum esset; Sed & folliculo illo per multos annos arcis indito, omnes, quæ intus vestes seruantur, miro odore fragrare testatur. Hæcque sunt quæ de moschi ortu apud probatos authores reperio, quibus tamen reclamare ausus est Amatus Lusitanus, referente Leonardo Fuchsio, in India contendens esse animal quoddam leporis magnitudine, quod viuum adhuc virgis cæsum necetur. Eo, inquit, occiso, pelleque detracta, & interaneis exemptis, vniuersa caro plagis, ac verberibus, quoad liuescat, contunditur, pinsiturque. Hæc vbi optimè est pista, manu tractatur, vt si quæ duriuscula in illa ossa fuerint, reijciantur. Carnem hac ratione optimè pistam, & contusam, manu in globos redigunt, & parte pellis eiusdem animalis excoriatæ obuoluunt, ac muniunt, vt in pilæ formam euadat, & moschus folliculo inclusus dicitur. Vtra iam sententia verior sit dijudicent, inquit, qui moschum colligi conspexerunt. Mihi certè tum Arabum, tum recentiorum de hoc animali, sententia, quòd plurimùm in eius descriptione varient, suspecta est. Neque audiendos esse puto, quòd moschum tuberculi, vel vmbilici eius animantis inflammati saniem esse tradunt; id enim haud dubiè falsum est. Sed sunt moscho animali tumores, quales in castore esse suprà diximus, & quales in omnibus leporibus sunt, propter quos vulgus testes esse existimans, lepores omnes simul mares, & fæminas esse credit: à quibus odoratum illud pus emanere arbitror: Atque tumores esse rotundos, testiculisque similes, membrana seu pelle circumdatos norunt, qui adulterant: Nam in testiculi formam effingunt, & pelle animantis obuoluunt, ac testiculum moschi appellant. Hic itaque est moschus Lusitani non legitimus, sed admodum ab ipso descripto adulteratus, ab eo quem Arabes, & recentiores Græci aliquot depingunt, diuersus, vt parum rectè ab eo mendacij insimulentur. Sic Fuchsius.

Quomodo colligatur, & seruetur.

Animalia moschū generātia non vbique locorum eam habent facultatem.

Moschus duplex.

Li. 1. de cōposit. med. cap. 16.

Amati Lusitani de moschi ortu noua opinio.

ELECTIO.

MOSCHVS, inquit Platearius, omninò niger non probatur: præfertur illi subniger. Alius est subruffus, omninò accedens ad colorem spicæ nardi, qui maximè laudatur. Huiusmodi quidam haberi aiunt ex capreis, quæ spicam nardi depascuntur; quare eligendus est subruffus, qui quidem vix adulterari potest: saporis amari, qui gustatus odore suo statim cerebrum feriat: qui neque statim soluitur, nec admodum resistit, & qui non omninò clarus (idest splendidus) sit interiorsecus. Grana latiuscula, & per totum æqualia. Scribit Brasauolus odoratissimum se moschum Venetijs vidisse subnigrum: quem mercator quidam, inquit, habebat, ex prouincia Cathai se attulisse asserens, iter non impetum sibi fingens per mare Euxinum, Colchidem, Iberiam, & Albaniam vsque ad ingressum Scythiæ: est enim regio Ca-

thai Scythiæ extra Iamum pars. Nec mirum videatur, quoniam eo in loco regio eſt à Ptolomæo vndecima Aſiæ tabula Randam arcoſtra nuncupata, in qua nardus abundat, & quam Sotus fluuius alluit. Incolæ regionem vbi optimus moſchus naſcitur, Ergimul vocitant, particularem verò vrbem, Singui. Serapio tradit in Thebet multas eſſe ciuitates, ſed moſchum omnem, qui circa ea loca colligitur, auehi à ciuitate, quæ priuatim totius regionis nomine Thebet nominatur. Et in eadem regione multa muſchi animalia reperiri ſupra ex Paulo Veneto diximus. Idem Serapio eſſe profitetur, qui Tumbaſcinum anteponant, odoriſque præſtantiam caprearum pabulo ferant acceptam, quæ nardo inibi veſcantur copioſa, cæteriſque odoratiſſimis herbis. In Senitarum verò quidem agro capreas herbas odoratas paſci, ſed odoribus impares. Aliam quoque metendi rationem cauſari Tumbaſcinos; hanc ſaniem vomicæ folliculo non eruere, & blandiente cæli ſerenitate merum legere: Senicos verò vomicæ ventriculum exprimere, & excluſa ſanie, adulterina permiſcere nubilo parumque arridẽte cælo, & vaſis vitreis recondere, obturareq́; deinde mittere in regiones Saracenorum, & in Hamen, (Amanum exponit Alexander Benedictus) & Perſida, & Haharac aliaſque regiones Babyloniæ, acſi Tumbaſcinus eſſet. Teſtatur idem Serapio venatores in regionibus Beteth (lego Thebet) & Sceni, plerumque capreis, quas vel ſagittis premerint, vel aliter interceperint, folliculum adhuc immaturum abſcindere: moſchum autem iſtiuſmodi præcocem tetro, & inſuaui odore diſplicere. Verùm tantiſper libero aere ſuſpẽdere, dum ab acto prorſus fætore maturuerit: eum hac concoctione perfecta mirã ſibi conciliare ſuauitatẽ, quemadmodum ſcilicet in arborum fructibus fieri conſueuit, qui præcoces decerpti, tandẽ exuta acerbitate, & dulces, & ſuaueolentes euadũt. Præferri tamen debere moſchum illum aſſerit, qui in folliculo ſuo matureſcit, antequam reſcindatur ab animali. Et Braſauolus affirmat folliculum moſchi, antequam maturuerit, graueolere, ſeſeq́; Venetijs odorari voluiſſe adhærentem adhuc animali, cum omninò grauem odorem habuiſſe, quia nondum ad maturitatẽ peruenerat. Addit inſuper, quod ſi accidat ab animali auferri, antequam abſceſſus concoctus ſit, concoqui quidem, ſed ineptius olere. Quod verò ad regionem, Auicenna moſchum præferri ait Antebium, vel Aſciltion, (Bellunẽſis legit Scinium à Sceni regione fortaſſis) deinde Iurgium, poſtremò Indum marinum: Ellucgaſem in Tacuinis folliculos continentes moſchum Cubit eſſe ſcribit ſubtili ex veſicula & moſcho: Gergeri eſſe folliculos his cõtrarios, qui moſchus minùs ſubtilis, ſit minuſque aromaticus: ſed moſchum Charum medio inter prædictos loco eſſe, quocum ſcobs, inquit, argenti, & plumbi miſcetur, vt augeatur pondus. Moſchum denique Salmindi deteriorem adhuc eſſe, qui folliculo exemptus in vaſe vitreo ſeruatur. Idem Elluchaſim etiam teſtatur, cùm hęc animalia procul à mari verſus deſertum paſcũtur ſpica moſchum ipſorũ fore ſuauiorem; cùm verò prope mare ſunt, paſci myrra; & Auicenna etiam eum moſchum præferri vult, cuius animal depaſcitur vtrumque behen & ſpicam, & almaru. Simeoni Sethi melior moſchus ſit in vrbe quadam, quæ multo magis orientalis eſt, quàm Choraſe, quę dicta eſt Tupata (Ruellius prima ſyllaba omiſſa Pat tranſtulit: ea videtur eſſe, quàm Tumbaſci ex Serapione nominauimus.) Colore quidem hic moſchus ſubflauidus ei laudatur, huicque bonitate, inquit, cædit, qui ab India defertur colore in nigriciem vergente; hoc etiam imbecillior, ſeu deterior eſt qui ex Sinis (ex Senitarum agro, vertit Ruellius: Serapio hanc regionem Seni vocat) habetur. Et Auicenna, quod ad colorem, & odorem pomalis (pomi odore fortaſſis) inquit citrinus laudatur. Sed eiuſmodi citrinus moſchus nuſquam comparet. Muſcus, inquit Sylius, ferrugineus ferè eſt noſter, non quem Auicenna probat, citrinus Alexandrinum vocans, eſt odore in opum Cyrenaicum inclinante, ſed valentiore præter aliam ſummam in eo fragrãtiam, glebulis exiguis conſtat. Alexander Benedictus ſyncerum moſchum nigrum eſſe tradit, conglobatum meliorem, ſolitudinis odorem habere, aut anguium quorundam ſtato tempore, aut cuiuſdam auis fimi, quo adulteratur. Negat Braſauolus moſchum perfectum copioſè ad nos adferri, ſed folliculos ſolùm vi ab animali abreptos, ex regionibus orientem, & occidentem verſus ad nos comportari, perfectiorem eſſe ex orientem allatum ijs præcipuè locis vbi nardus, & odoratæ herbæ naſcuntur. An modo moſchus legitimus, & non adulteratus ſit, quidam hoc modo probant, vt Scribit Simeon Sethi, interprete Gyraldo: Ponderatum in peluim, aut maluuium madens humenſque deponunt, tum poſt aliquantulum iterum ponderant: Si ſuperat, tum non adulteratum putant, ſi verò non, ſuppoſititium illegitimumque iudicant. Græcè ſic legitur ἐν καθυγρασμένῃ λεκάνῃ μετὰ τὸ σταθμῆσαι τιθέασιν αὐτον, εἶτα πάλιν, σταθμῶσι, καὶ εἰ μὲν τῷ σταθμῷ ὑπερύξει (lego ὑπεράξει) ἀνόθευτον αὐτὸν ἡγοῦνται: εἰ δὲ μὴ, νενοθευμένον. Ruellius vertit: in peluim humore perfuſam poſt exanimatum trutina pondus immittunt, poſtea iterum æqua lance ponderant. Quod ſi protinus ad ſtateram reductum ſuperferatur, ſynceri experimentum putant: ſin repens cedat, & pondere degrauetur ſpurij indicium exiſtimant. Hanc opinionem Sylius quoq; ſequitur.

Moſchus vnde ad nos veniat.

Moſchus Tubaſcin'.

Moſchus immaturus fatet.

Color qui probetur.

An legitimus ſit probatio.

tur. Gesnerus quoad verba attinet Gyraldi potius interpretationi accedit, quoniam ὑπεράγειν significare videtur pondere superare; sed quod ad rem ipsam, vter scilicet verius transtulerit, iudicium cohibet, experimentumque diuitibus relinquit. Quidam mercatores empturi moschum naribus obturatis, & respiratione cohibita ad medium iactum lapidis currunt, vt annotauit Platearius, & inde attrahentes aerem ore, si moschi odorem sentiunt, emunt, probantque. Aliud synceri, & illegitimi signum docet Scaliger, totam moschi historiam breuiter his verbis complectens: Capta fera eam partem cum corio simul abscindunt, quæ inter secandum guttæ sanguinis effluunt, caduntque, eæ pro moscho optimo, atque excellentissimo, aut excipiuntur, aut colliguntur. Huius minimæ portiunculæ beneficio ad cæteri cruoris condimentum vtuntur. Vbi secuerunt hirudines admouent tot, tamq; diu, quoad earum suctu cruor vniuersus, cum ipsa vita detrahatur. Eum sanguinem exsiccatum, atq; in puluerem redactum prioris illius perpauxilla quantitate, viribus verò efficacissimis perficiunt. Quippe centesimam satis esse produnt. Tum illud in folliculos hosce, qui ad nos importantur, inditum seruant. Adulterationes, aut synceritatem ita vel deprehendunt, vel probant. Syncerum naribus admotum illico sanguinem eiicere. Sunt etiam, qui hoc modo bonitatem experiantur: imponunt prunis ardentibus, si liquefiat in olei modum, tenuisq; veluti pellicula aranei figura relinquatur, pro synceritatis signo habent: Sin infletur, tumeatq; ac veluti calcis massæ similis reddatur, spurij & adulterati notam esse.

Exerc. 21.

ADVLTERATIO.

ADVLTERATVR moschus, vt ait Platearius, & præcipuè niger, & niger ad subrufum colorem accedens, admixto pauco sanguine hircino modicè asso; vel pane asso, ita vt tres, vel quatuor partes existis contritis ad vnam moschi admisceantur: & vix dignoscitur. Sed panis assus nimium friabilem reddit moschum. Sãguis verò hircinus cùm frangitur lucidus est, & clarus interius. Quandoque venditur, cum ipsis pelliculis, & adulteratur similiter, vt iam dictum est. Incisis enim pelliculis Saraceni verum moschum auferunt, & infractas adulterato rursus ita conglutinant, vt non deprehendatur. Sed moschus adulteratus cum pelle dulpus est pondere, si syncero conferas. Tantum Platearius. Et Monachi in Mesuen: facillimè, inquiunt, adulteratur, vnde sæpe stercus murium, & alia diuersa pro musco venduntur. Folliculis quidem integris non statim adhibenda fides, quoniam non desunt impostores, qui eos effingunt simillimos, & varijs rebus impletos vero musco imponunt, donec eius odorem recipiant, atq; sic mulierculis, & viris imperitis vendunt. Alexander Benedictus verò iecore hœdino arefacto, & auis cuiusdam fimo vitiari scribit. Fit præterea moschus factitius à quibusdam, nec vno modo: Gesnerus quomodo fiat ex manuscripto cuiusdam empirici libello transcripsit: Nucis moscatæ, cinnamomi, caryophyllorum, spicæ nardi singulorum pugillus vnus; trita omnia diligentissimè, atq; cribro excreta, cum sanguine columbæ recenti subiguntur, & ad Solem siccantur: mox trita aqua rosacea moscata irrigantur septies, ita vt semper irrigata denuò sicces, ac teras. Tandem tertiam, vel quartam partem veri moschi contriti admiscent, & rursus aquam rosaceam moscatam inspergunt, & in aliquot partes diuisam massam, pilis minutis albis capreoli, vel hœdi sub cauda inuoluunt, & in vase vitreo reponunt. Aliter: Benzonium, cera candida noui examinis, caries fraxini arboris, & moschus miscentur: est autem ambra factitia moschum, vel zibetum redolens. Aliter: Styracem ladanum, & scobem ligni aloes miscent: Debet autem ad vtramq; compositionem moschus, vel zibetum addi, atque omnia cum aqua rosacea commisceri: sed facilè fraus deprehenditur: nam natiua non ita celeriter, vt factitia aquis mollescit, & ab eadem odore, coloreque differt. Idem Gesnerus tradit audiuisse se à quibusdam augeri moschum radice angelica, quæ moschi odorem præsentare persentitur, tum aliàs, tum pauca eius quantitate medicamentis compositis adiecta. Cæterùm sunt & aliæ, quæ quod moschi odorem spirent, ab eo etiam denominari meruere, vt modò patebit in denominatis, ex quibus fortasse aliquid etiam elici possit, quo vel moschus vitietur, vel odor augeatur.

Vt adulteretur.

Murium stercus.

Moschus factitius.

CONSERVATIO.

Odoris recuperatio.

Vt seruandus.

EX sententia Plateari moschus seruari potest in vase vitreo, denso, ac diligenter oblito cera, vel potiùs in vase plumbeo (quod & Alexander Benedictus scribit) vt humida, & frigida huius metalli qualitate meliùs seruetur. Monet autem, ne quid aromaticum addatur, cauendum esse, quod sic suum odorem omitteret. Quem si amiserit, inquit, in olla (siue vase vitreo aperto, vt Syluius habet) ore aperto suspendatur in cloaca, & recuperabit eum. Isidorus verò etiam tradit odoris amissi vim in fætoribus, & latrinis recuperare, contra nimirum fœtorem eluctari, ac si luctando quasi reuiuiscere. Syluius asserit odore in humido crasso perennante vivacissimum esse moschum.

EMBLEMA.

HÆC moschi capra imago est, inquit Camerarius, principis, qui subditorum suorum opibus, & sumptibus sustentatur, atque ideo maiora illis, vice versa, si fieri possit, reddere cupit, vt scilicet eius opera cótra aliorum iniurias semper possint vitam tranquillam, & felicem agere. Emblema Camerarij est cum verbis: LIBERALITAS COMPENSATA.

Munera quæ dominis fuerint data, tempore fiunt
Vberiora, velut moschus odore placens.

DENOMINATA.

Acus moscata.
Li. 10. c. 2.
Muscilium
Poliū montanum.
Tanacetū montanum
Anthillis.
Maiorana moscata.

ESSE dixi ex plātis, quæ moschum olét, ideoq; ab eo denominati meruere, qualis in primis est geranij illud genus, quòd acus moscatæ nomenclaturam sibi vendicauit; nec non etiā iua moscata, quæ Gesneri etiam iudicio apud Aetium dorcadias appellatur, & muscium, siquidem vna eius pars vnà cum costi dimidio cochleari mensura in potu datur aduersus iecoris obstructionem, ad quam chamæpitys, siue iua moscata perquam vtilis existit etsi Hermolaus aliter sentire videatur: inuenio, inquit, musciliū dici quadam herbam ab odore musci, vt conijcio, quoniā & dorcida vocant eam, naribus vitiosis, & fætētibus accōmodatam, vt Aetius existimat, nisi quis pro diptamno accipiat, quod & dorcidiū appellāt. Sed & iua moscata etiā appellatur polij mōtani quoddam genus similiter odoratum: Quin & tanacetum montanū à Rhætis populis sic appellari Dalechampius siue vniuersalis historiæ plantarum author attestatur; nec non anthillidis quædam species iuæ moscatæ nomine in Mospeliensi agro insignitur referente eodem, etsi odor eius non admodum sit gratus. Describunt item recentiores maioranæ, siue sampsuchi quoddam genus præ cæteris minus, maioranæ moscatæ nomine, siue, vt Galli loquuntur, mariolaine musquee. Obseruaui itidem in Alpibus Apennini basilici, siue ocymi quoddam genus moschi odore suauissimo, quod inde moscatum dici poterit, nec aliud fuerit, cuius Monachi in Mesuen his verbis meminere, Alfengemisch est ocymum caryophyllatum, vel muscatum, vt aliqui putant, nam misch arabicè moschus est. Atqui ocymum caryophyllatum à præcedenti differt. Moscatellam vocat Cordus, quòd folia eius moschum redoleant, quam alij thalietrum minimum, Cusius ranunculum præcocem thalietri folio; Lobelius ranunculum minimum Septentrionalium herbido muscoso flore; Bauhinus ranunculo similem moscatellinam dictam; nonnulli denique dentariam minimam. Inter cætera agerati genera Dalechampius vnum descripsit ageratì purpurei nomine, quod à Germanis moscatella cærulea appelletur à consimili moschi odore. Bizantio ante aliquot annos delatum fuit bulbi quoddam genus hyacintho congener, dipcadi illic nuncupatum, quasi florem dicas prætorium, aut principe dignum, quòdque ob odoris suauitatem moscari, aut moschus græcus, (moschio græco) bulbusque moschum redolens appellatur. In Tridentino agro satyrij genus digitatum, siue palmæ Christi, vt vocant, copiosè pro-

Alfengemisch.
Moscatella
Ageratum ceruleum.
Dipcadi.
Moscari.
Palma Christi odorata.

prouenit suauissimo moschi odore spirans, vulgus palmam Christi odoratam nuncupat, sed & moscata dici poterit. Cùm id primò olfacerem, nihil vnquam suauius mihi odoratus videbar, & ea quidem gratia quæ caput minimè repleret. Inter varia violarum genera etiam est, quam muscatellam appellant, & violam matronalem, quòd à matronis propter odoris sui suauitatem præ cæteris colatur. Haud ab re etiam lilium suum conuallium Galli grand muquet, quasi musquet vocitant, herbulam scilicet summoperè ab omnibus odoratissimorum suorum florum causa expetitam. Gallium Dioscoridis Ruellius eisdem petit muquet, quasi moschettum minus dicas appellari tradit à similitudine odoris sui cum moscho. Inter herbarum fructus melonum est genus, quod moscatellum siue mascharellum ab odoris sui præstantia dici meruit. Sed & Baptista Porta Neapolitanus melonis Saracenici sex enumerans species, quintam moschum redolere attestatur. Potestq; odor iste aliusq; istiusmodi fructibus artificiosè induci: si quis enim moschum eos olere cupiat, semina vbi in terram proiecta sunt, & germinare primò incipiũt, aqua rosacea, in qua moschi nonnihil sit resolutum, irrigabit, atq; humectabit. Galli mosque, & moscadelle rose nũcupant, Italique rosas moscettas ab odore, syluestris quoddam rosę genus, Damasco Syriæ, vt creditur, delatum, colore albo, & ventri mouendo cæteris efficacius: Bellunensis ab Auicẽna nefrin, vel nesrin, vel nesrin vocari arbitratur: nesrin, inquit, est rosa odoris acuti, quę vulgo in Hispania & Barbaria rosa muscata dicitur. Cęterũ cùm nesrin Auicennæ calidus sit, & siccus ordine tertio, ex rosarum genere esse minimè poterit. Quòd si moschus Plinio fuisset cognitus suspicari liceret hoc genu rosę ipsi moscheuton nominari, à moschi odore: Quamuis verius sit ita dici, quòd surculos, ac stolones multos edat per terram dispersos, qui μοσχοι dicuntur; vel quod ex taleolis, quę similiter eodem nomine à Græcis appellãtur, feliciter propagetur. Dalechampius in appendice historiæ plantarum, inter peregrinas, & exoticas plantas arborem quandam cyptum Græcorum appellat, & ligustrum Latinorum & alkannam, siue Hennem Arabum, nesci ait in Aegypto, ac potissimũm Memphis, Mauros, Turcasq; propter florum suorum odoris, qui moscho similis est, suauitatem, summa cura, ac diligentia in vasis colere. Est & aliud arboris genus, quod tristis cognominatur, propterea, quòd inter omnium arborum flores, qui odorati sunt, ne vnus quidem reperiatur huiusce arboris floribus similis; odore est moschi, qui primo in hortum, in quo colitur, ingressu subinde percipitur, sed vbi quis flores tetigerit quàm ocissimè euanescit, atque omninò disperditur. Inter pyra pręcocia quędam nobis moscatella vulgò vocantur, quia suauissimum moschi odorem spirãt, vnum perquam exiguum laurinis baccis paulò maius, alterum maius; vtrumque palato gratissimum. Sunt qui Plinio myrapia vocari existiment quasi vnguentaria; Erant enim vnguenta veteribus moschi loco. Neapoli verò vulgò pere moscatelle vocantur, quę minora sunt, maiora verò moscarellona, hęc Germani moscateller birn appellare videntur, vel saltem ex hoc genere fuerint: exigua enim esse aiunt, turbinata longitudine vnciam paulò excedentia, colore viridi, atque rubro, sapore iucundissimo, atq; aromatico. Si pruni surculi in moscho intingantur, & deinde inserantur fructus inde imbui eo odore, doctissimus Costæus tradit, tradente Ioachimo Camerario. In quibusdam Italiæ locis à consimili cum moscho odore moscacula dicũtur quędam cerasa colore, qui ex nigro rubro, ac viridi mistus videtur, vnde semper immatura apparent, vel maturitati propinqua, duracina etiam nuncupantur. Celeberrima etiam illa vitis est inter arbores, quæ nobilissimum illud, & odore, & sapore, Bacchi donum, vinum inquam, nobis subministrat, quod moscatellum vulgò nuncupamus, sunt qui vinum Tobiæ appellant, omnium, quæ Cyprus profert, referente Stephano Monacho, qui ea de Insula scripsit, optimum, ac delicatissimum; Vua cortice constat duro, calloso, perquam carnosa est, & odore suauissimo, succo dulcissimo, nectareo, aurei coloris Sunt qui non moscatellas, sed muscarellas dici velint quasi muscarias, quòd à muscis summopere impetantur, atque infestentur, ideoque etiam Plinio apianas vocari credunt ab apibus, quæ & ipsæ hisce maximopere delectantur: sed apianas lana operit, teste Plinio, nostræ nudæ sunt. Pontanus dum amicos suos in festiuitatem D. Martini inuitaret, inter cætera quæ eis propinabat vina, moscatellum tanquam præstantissimum celebrat, dum ait:

Moscatum mihi mittat hac & illa.

Si vina, inquit Manardus, suauem, & iucundum non habeant odorem, arte odor infundẽdus est, vt si moschum olere cupias rem quãdam quæ talem ei odorem inducere possit, imponito, qualis est angelica odorata, atq; id genus res aliæ: Plinius quoque author est vina arte reddi odoratissima, odoreque admiranda; Et Paxamus denique sarmenta in aqua, in qua moschus maceratus sit, maceranda præcipit, antequã plantentur, affirmatque vuas producere eiusdem odoris. Inter peregrinos arborũ fructus celeberrimus cùm apud medicos, tum apud coquos est, quem nucem myristicam, & moscatam ab odore vocant, quem scilicet in proprio solo dum recens est, egregiè

refert.

Viola moscatella.
Liliũ conuallium.
Melo moscatellinus
Rosa moscatula.
Nefrin.
Nesrin.
Rosa moscheutos.
Cyprus Græcorum.
Ligustrum
Arbor tristis.
Pyra moscatella.
Myrapia.
Pruna.
Cerasa moscatula.
Vinum moscatellum.
Vua muscaria, & apiana.
Li. 1. epist. 1.
Nux moscata.

Chrysobalamus. refert. Qui Galeno χρυσοβάλανον, quasi glandem auream nuncupari coniiciunt, illis potiùs assenserim, quàm qui antiquis incognitam fuisse clamitant. Testatur Monardes in India reperiri arborem, cuius ligni cortex odore, saporeque nucem moscatam cinnamomumq; suauitate, piper autem acrimonia superet, ideoque *Lignũ aromaticum.* lignum aromaticum iure optimo appellari, vsum esse ad roborandum potissimùm cor, & ventriculum. In Tolu prouincia intra Carthaginem & Nomen Dei plantam reperiri asserunt, quæ liquorem producat suauissimum odore moschi, *Balsamum Tolutanũ.* Balsamum Tolutanum nuncupatum: magni fieri ob innumeras, quæ in eo sint facultates. Planta exiguo pino similis est, valde ramosa, folijs siliquæ perpetuò virentibus. Incolæ liquorem colligentes corticem arboris tenerrimum auferunt cultro, cochlearibusq; quæ ex nigra cera ibi familiari conficiunt, excipiunt, & in vasa recondunt, color ei ruber ad aureũ vergens, substantia inter densum, & liquidum media, glutinosus, & cuiq; rei facilè adhærescens, sapore, est dulci gratoque, quiq; non vt alia balsamorum genera nauseam moueat, odor ei suauissimus, tantusque, vt si in secretiori aliquo loco abscondatur, seipsum prodat. Si quis volam manus eo illinat, is non aliter quàm si iasmino Cataloniæ, quod moschum similiter redolet, oblitus foret, delicatissimo odore fragrabit. Peculiaris eius aduersus articulorum iuncturarumq; vulnera celebratur facultas; non enim ea tantùm curare, sed etiam, ne motu priuentur, pręstare traditur. Inter animantia malachia, siue mollia nuncupta recentiores Græcis quoddam μοσχίτην à moschi odore appellari tradunt, sed & *Moscardinus.* Itali muscardinum, & muscarolum vocitant: Et viuum hoc animal, & mortuum moschi odorem refert, ideoq; inter vestes à nonnullis retineri solet. Venerem, quibus ea consopita est, ciet, non aliter atque ipse moschus, & in vteri suffocacionibus præsentaneo est remedio cùm per se in fo- *Eledone.* mentis, tum in pessis inditus. Veteres ἐλεδώνην, βολιτάιναν, & ὀζαίναν & ὀσμύλον ab odore nuncupant. In montibus plumbitij Vmbriæ auis quædam vulgò muscardo nuncupata capitur. Cæte- *Auis muscardo.* rùm nũquid ita à moscho dicta fuerit, huc vsque non intellexi, suprà nihilominus annotaui moschum natiuum auis cuiusdam excremento adulterari. Est in serpentum genere bissa angela vul- *Serpens Aesculapij.* gò nuncupatus serpens, serpens Aesculapij creditus, qui non solùm moschum redolet, verùm etiam loca in quibus latuit, eodem odore imbuit. Reperitur & in Cypro Cuffo patria voce di- *Cuffo serpens.* ctus serpens, venenosus, amplo capite, exosse corpore: agnum, capramve integram deuorans, & mox membra sua arboribus affricans, deuorata excutiens ossa moriturum moschi odore fragrare referunt. Non desunt, qui aspidem surdum vocent, quod altero mense surdus, altero sic cæcus. In Xanargarra prouincia à viuentibus adhuc crocodilis tam suauis relinquitur odor, vt moschum suauitate sua superet. Regnum præterea Chinæ animalia generat magnitudine ca- *Mus muscardinus.* num, quæ moschum producunt. Incolas aiunt ea occidere, atque sepelire, vt sic putrefacto rem carnem sanguinemq; in puluerem redigant, aiuntque & alia in India generari animalia moschi planè odore, quibusq; hic adulteretur. Reperitur & in Italia muris quoddam genus moscardino vulgò nuncupatum, & ab auellanis nucibus mus auellanarum siue vt Albertus loquitur, Corilinus. Caudam habet hirtam longiusculam gliris ferè more. Bina eius obseruari genera, maius vnum, & minus alterum; maius murium nostrorum domesticorum, quos rattos vocamus, magnitudinis est, ideoq; sorex etiam quibusdam nuncupatum, minus magnitudine minoris muris, idq; duplex, vnum odore moschi, alterum ἄοσμον, seu inodorum. De vtroque in murium historia. Sed & communium murium excrementum moschum nonnunquam olere Ruellius, alijque profiten- *Muris excrementũ.* tur, eoque moschum adulterari. Est denique in leporum genere, qui moschia appellatur, cuius vestigia tanto spirant odore, vt canes, dum ea vestigia persequuntur in furorem agantur. Vt in- *Lepus moschia dict.* terim multa prætercam mustelarum genera Iltissum, martes, furones, rosiolas atque alia, quorum excrementis moschus adulteratur. Fætent ea primùm, pòst olent suauissimè.

VSVS MEDICVS. VSVS ALII.

Nocumenta.

Moschi dignitas. MOSCHVS, inquit Cardanus, omnem rem ad hancusq; diem cognitam magnitudine, & suauitate vincit, & exuperat. Et Constantinus principalem ei inter aromata dignationem attribuit. De temperamento haud omnes similiter statuunt: Auicenna *Temperamentum.* calidum ait, & siccum, sed ficciorem ait, quam calidiorem secundum quosdam, & subtilium partium. Mesarugie calfacere, & siccare scribit in secundo gradu: Auerroes calfacere, & siccare in fine secundi gradus. Alchalabamen calidum ait in secundo, siccum in tertio. Symeon Sethi, Constantinus, & Mesaha in tertio calfacere, & siccare inquiunt, & tenuium esse partium.

Ex recentioribus Brasauolus calefacere ait, idque insigniter, & intro sumptum, & si applicetur quoque: Nec non manifestè exsiccare: Siccare quidem eum etiam colligi: odor enim in sicco, inquit, fundatur, teste Aristotele: Sed nos multas partes humidas ab eo non remouemus, & humiditas eius valde crassa est. Sic Brasauolus. Apparet autem variare authores in assignatione temperamenti, propterea quòd diuersimodè corrumpitur, atque vitiatur. Hieronymus Mercurialis agens de natura, & differentia odoris, ostendensque ex eo inconstans haberi iudicium, quia sæpe contingit, vt in re praua odor sit bonus, adducit in exemplum ipsum moschum: Moschus, inquit, vt nostis, est odoratissimus omnium corporum, veruntamen existimo ego venenum esse, si vt medicamentum intus capiatur, adductus hac ratione, quoniam moschus, quando nondum est adulteratus, sed syncerus, si naribus apponatur, statim prolicit sanguinem; quare si moschus adhiberetur in corpore eo modo, quo dantur alia medicamenta, sum ego huius sententiæ, quod traheret sanguinem; Neque enim absurdum est, vt aliàs docui ex Galeno, reperiri medicamenta, quæ sua facultate sanguinem trahunt: quanquam moschum non facultate familiari & propria sanguinē prolicere existimo, sed vi quadam insigni, qua pollet in aperiendo vasa, vel ob tenuitatē, & acrimoniam substantiæ. Tantum Mercurialis, cui certe ostendendum erat odoris vehementiam tenuitatemq; cùm intra corpus sumptus est moschus, minimè frangi: vehemētiæ enim odoris, tenuitatique eximiæ vis eliciendi sanguinem è naribus attribuitur à cæteris. Exigua portio maximæ est efficaciæ, quamobrē parcè admodum medicamentis adijci solet. Non conteritur, sed dissoluitur in aqua rosarum. Dosin eius aliqui quatuor, aut quinque ad summum grana faciunt. Costantinus per hyemem senibus potissimùm conuenire scribit. Vis ei secundum Platerarium soluēdi, & consumēdi. Odore suo aromatico vires, & spiritus omnes corporis corroborat, idque vt ait Symeon Sethi momēto propter partium eius tenuitatem, quæ tametsi illico penetret, durat tamen, inquit, diutius, nec tam citò dissoluitur, quàm alij odores. Teste eodem imbecillas particulas confirmat, plerique etiam spiritus instaurare asserunt, & ob id compositionibus multis analepticis misceri: Equidē Aetius medicamento purganti ex hermodactylis moschum addit, restaurandi nimirum causa particulas vi pharmacorum debilitatas. Sed & illis qui lipothymian, hoc est, animi deliquium patiuntur, quiq; vires resolutas habēt, idem Symeon vtilem esse profitetur. Et Auerroes contra quamuis syncopen esse remedio ait. Platerius inquit, contra syncopen, & totius corporis debilitatem, siue ea sit vel vitio capitis, vel hepatis; & contra stomachi dolorem ex frigiditate moschum simplicier ex vino præberi quinque ad summum granorum pondere. Cæterùm non solùm potus cor, & reliqua viscera roborat, verùm etiam extrà adhibitus, vt Aben Mesuai docet. Auicenna, & Auerroes cordis robur, & lætitiam promouere asserunt, insigni ad hoc ipsum facultate. Cæterùm Symeon facere quidem, ait, ad cardiacos; ipsū enim cor confirmare, & corroborare, sed pallore corpus inficere. Addit Auicenna tremorem etiam cordis sanare, cerebrum item temperatum reborare. Iuuat & caput frigidum, sed lædit calidum: calefacit cerebrum, & deficcat, idemq; corroborat cùm fiunt sternutationes cum eo vt Atabari, & Mesarugie scribunt; Et vt Constantinus ait, sternutationes de eodem paralysi sunt remedio. Apud Auicennam legimus caput purgium ex moscho, cum croco, & pauca camphora remedium esse sodæ, frigidæ, idest, capitis dolori, moschumque etiam per se propter vim resoluendi, confirmandique. Masarugie verò hoc non simpliciter de soda, sed de veteri tradit, quam nimia comitetur humiditas. Medetur item corporis stupefactioni, & surditati. Melancholiam abigit, timoremque melancholicum pellit, & animosos facit, vt Constantinus ait. Idem nec non etiam Auicenna miscent collyrijs, & aridis medicamentis ocularibus; abstergere enim aiunt albuginem subtilem, & noxium humorem deficcare, & roborare oculos. Authore Rhasi opitulatur nauseæ, & appetitum restituit. Crassos præterea intestinorum flatus resoluit, teste Auerroe, & contra suffocationem ex vtero subuenit. Vt menses educantur, & conceptus frigida causa impeditus, promoueatur, Platearius moschum cum tryphera magna supponi asserit: pessum etiam factum ex styrace calamita, ambra, & moscho non parum valere. Idem etiam præstare suppositam lanam Xylinam oleo muscelino madentem, in quo resolutus fuerit moschus. Esse in eodem moscho humiditatem quandam vulgò fertur, qua coitum excitet, ideoque coli illini, mirificèque mulieres in venerem proritare, quam ob causam nōnulli diasatyrio nuncupato medicamento moschum adijciunt. Auicenna agens de napello, & eius cura moschum scribit esse theriacam omnium venenorum, & propriè napelli; Et rursus in libro de viribus cordis tractat. 2. c. 3. moschus, inquit, est, nubiliorum theriaca contra napellum, & genera eius, & cornu spicæ, & reprimitur caliditas eius cum caphura, & siccitas cum oleis humidis, sicut cum oleo violaceo, & rosaceo. Cornu spicæ Santes Ardoynus prout ex authorum mentibus potuit intelligere, fructus est, seu addimentum quodam nascens in quadam specie spicæ horribilis odoris. Tempore pestilentiæ

De temperamento cur diuersimodè sentiatur.

Li. 1. c. 15. de compos. med.

Dosis.

Li. 12. cap. 46.

4. cā fen. 6 c. de napello

Li. 3. de venen. cap. 2.

Cornu spicæ quid.

stilentiæ pleriq; recentiores medici, quorũ de peste scripta extant, pilas præscribere solent odore moschi imbutas, quæ cùm diuersimodè ex diuersis alijs rebus odoratis componãtur, pro cuiuslibet arbitrio, lectorem ad eorum scripta remittam. Aetius suffumigio moscato scrupulos quatuor moschi admiscet, sequentibusque aliquot alijs suffumigijs, & regijs, & in Ecclesia receptis, vt Nicolaus Myrepsus quoque in capite de suffimentis. Sed ex Aetio vnum adscribam è capite sequenti. Suffumigij regij confectio; styracis calamitæ libram vnam, ligni aloes vncias sex, ambræ vnciam vnam, moschi scrupulos quatuor, misce. Alij ligni aloes vncias quatuor cæteris admiscent, adduntque succi rosarum quod sufficit. Huic simile est suffimẽtum Nicolai Myrepsi numero tertium, quod asyncopen, & imbecillitatem cordis inscribitur: Et aliptæ moschitæ compositio hodieque in vsu: item galliæ moschatæ apud Mesuen inter trochischos: vbi & galliæ alephanginæ, & sebelliæ, & magnæ siue regali moschum admiscet. Harum compositiones aliquot etiam Serapio præscribit, & Auicenna. Aquis odoriferis, quæ in chymistarum fornacibus, aut balneo mariæ, vt vocant, parari solent, vt aquæ rosaceæ simplici proditioribus nonnihil moschi, similiumque quidam adijciunt &c. Istiusmodi aliquot egregios liquores describit Andreas Furnerius libri gallicè editi de humanę naturę decoratione parte secunda, quæ est de ornatu muliebri, & smegmatis, siue saponis moschati compositionem docet, & oleorum quorundam moschatorum. Sed & Baptista Porta istiusmodi smegmatis compositionem docet in hæc verba: Adeps hircinus purgetur hoc modo. Bulliat lixiuium in aheno super ignem cum corticibus citreorum, in eo adeps elixetur per horam, excola per linteum infrigidam, & purgabitur. Lixiuium fiat ex cinere cerri duab. partibus, calcis vna, aluminis catini dimidia, misce, & ligneum catinum reple, infra sit duo foramina, paleis operta, adhibe aquam, vt tribus digitis superemineat, & per inferiora excoletur foramina, exceptam aquam denuo adde, & idem opus repetas, sic ter, quater donec salsilaginem recipiat aqua: has omnes separatim adseruato, & primæ secundam, & tertiam tantisper adde, donec in ea recens ouum supernatet: nam si subsidet, & pessum ibit lenta erit, tũc de prima adde, si supernatat, & extremam superficiem aquæ æquabit, adde de secunda, & tertia, donec descendat, vt vix suprema eius superficies appareat. Vicenæ huius aquæ libræ fuerãt aheno addes adipis duas, mox excolabis in cõchas lati fundi, & æstiuo soli expone, quotidiè sæpissimè remiscendo. Vbi induruerit ex ea pastillos effinge, & seruato, odores ita addendo. Smegmatis libras binas in labellũ, inde rosacea aqua remiscẽdo lignea rude, vt tenerescat, vbi quiescendo indurnerit, nouam aquã affunde, & soli appone, idque denis diebus facies, mox cape moschi semidrachmam, zibetti minus, cinnamomi tantundem optimè contusi, & remisceto, & si rosæ puluerem addideris, iucundius halat. Post nares consule, si segniùs halat, odores adde, si acutiùs, saponem. Docet idem Porta quo vase cõmodiùs artificioque, & opere è moscho, ambra, & zibetto pretiosissimum oleum extrahatur: nam adeo sunt tenuissimæ substantiæ, vt vix tantillum caloris sustinere possint, quin totam molem fædissimo, teterrimoq; combustionis nidore inficiãt. Monachi in Mesuen moschum, galliam, & similia decoqui non debere monent cum alijs medicamentis, sed cum exigua parte decocti misceri, & sic reliquis affundi. Aliqui moschum in lana xylina ponunt in aliquo vase, & colo infusam decoctionem paulatim sic per lanam transmittunt, vt ijdem tradunt, sed neque conteri debere aiunt, verum in liquore rosaceo; aliòue solutum cæteris medicamentis misceri, vel alia quadam artificiosa ratione. Aetius præterea vnguenta quædam, & olea moschata, idest, moschum odoramẽrum recipiẽtia describit, & orbiculos rotundos odoratos, qui & alia quædam odorata, & moschum accipiunt, parare docet, ac eosdem acu perforatos traiecto funiculo necti scribit. Istiusmodi orbiculi (vulgus persumos vocat) hodieque apud nos inter mulierum ornamenta haud postremum locum obtinẽt, apparetque inde inuentos esse, quoniam moschi odor vt præcitauimus, ad venerẽ quàm maximè inuitat, quare in maximo quoque luxu est vsus, circa vestes eiusdẽ odore imbuendas eorum, qui vel amant, vel aliter molles, & delicatuli sunt, vel suas ostẽtare opes volunt, vel vt aerem insalubrem, aut fætidum caueant, vel suos denique animæ aut aliunde graues halitus emendent. Placet ex eodem in tragematis oris commendatio. Muscardinas vulgò vocant pharmacopolæ saccharum aqua rosacea moschata irrigatum, & in minutorũ seminũ formam crispa superficie redactum. Fiũt autẽ præcipuè ad oris, & halitus commẽdationem. Ipse autẽ etiam moschus ad virus axillarum hircum vocari diximus, illinitur, & diligenter fricatur. Sunt tamẽ, vt matronæ Venetæ quibus ille odor displicet, imò verò quibusdam mulieribus moschi odor vteri præfocationẽ affert, additque Brasauolus, quibusdam ita ingratum esse, vt inde capitis dolorem, aut etiam morbum attonitum incurrant. Olaus Magnus author est, Suecos cætera erga peregrinos valdè humanos esse odisse tamen hospites, qui graues odores, vt moschum, zibettum, & similes secum in vestibus, aut sarcinis deferunt, quia fæminæ, inquit, abortiunt eo odore hausto, & ob tales odores peregrinos incolis suspe-

Li.16.cap. 133.

Suffumigiũ regium.

Li.11.Magiæ natur. cap.7.

Smigma moschatum

Li.16.cap. 116.

Vnguenta moschata.

Li.16.cap. 13 & 14.

suspecti fiunt ne sint proditores regni, vnde non rarò vnguentis, & odoribus delibutos viatores præcipuè Russos, Moschos, atque Danos à rusticis Suecis tanquam virus olentes, fustibus cædi contingit, quia displicet ille odor.

DE CAPRA, SIVE HIRCO Bezaartico. Cap. XXI.

ETSI Andreas Bellunensis (vt citat Nicolaus Monardes) in libro, quem de lapidibus inscripsit ex Tipthasi Arabe profiteatur, lapidem bezaar nũcupatum metallicum esse, eademque ratione ex suis erui venis, qua reliqui solent lapides, adamantes, rubini, smaragdi, achates, eiusdemque sententiæ, referente eodem, sit Serapio cùm hoc lapide verba faciens ait; *Vena huius lapidis reperitur in Syria, India, & orientalibus regionibus* (latinus mei Serapionis textus ex interpretatione Nicolai Mutoui medici Mediolanensis, nulla facta venæ mentione simpliciter habet, *inueniuntur maximè in Syria, India, & oriente*) erroneam tamen eam esse opinionem, animalia quædam Indorum venatorum diligentia capta, è quibus extrahi hoc lapidis genus dicitur manifestò experimento euincere tradunt, de quorum tamen forma non satis clarè, nec eodem modo omnes referunt. Arabes, vt idem Monardes annotauit, in ceruis eum nasci crediderunt, sed secus se rem habere asserit: etenim testimonio eorum, qui ex illa regione, vbi bezaarticum animal reperitur, rediere animal conspexere, constare cerui esse magnitudine, eiusdemque quodammodo forma, binis duntaxat cornibus præditum latis & in extremo mucronatis, atq; in dorsum valde recuruis: pilis breuibus cineracei coloris, cui tamen immixta sit ruffedo, in iisdem tamen montibus aliorum etiam colorum reperiri. Indos vel telis, vel retibus, vel decipulis illa venari, & mactare; ea autem adeo ferocia esse, vt interdum Indos ipsos etiam occidant, agilia præterea, & ad saltum prona esse: in antris viuere, gregatim ire, vocem gemebundam edere, ipso verò Indos diligentes in eorum esse venatione ob ingens lucrum, quo Lusitani mercatores illic negotiantes, lapides redimunt. Dum hæc scriberet, animal quoddam iuisse visum, in quo omnes enumeratæ notæ elucerent. Id ex remotis regionibus per Africam generoso archidiacono Nebiensi delatum, inquit, fuerat magnitudine cerui, ceruino item capite, & ore, agile instar cerui, pilis, coloreque eiusdem, sed corporis forma capram referẽs: nam magno hirco simile erat, hircinisque pedibus, cornibus item binis in dorsum reflexis in extremo cõtortis, vt hircina viderentur, cætera ceruum referebat. Illud autem valde, inquit, admirandum fuit, quòd ex turri se præcipitans, in cornua caderet sine vlla corporis læsione, aut noxa, perinde subsaltans, atq; resiliens, vt pila solet vẽto repleta. Vescitur herbis, leguminibus, pane, omnibusque, qui præbẽtur, cibis. Animal est robustum, ferreaque catena vincitur, omnes alios funes erodendo perfringens. Idẽ Monardes in libello, quẽ priuatim de hoc lapide, & scorzonera herba euulgauit, cùm accepisse se ab illis dixisset, qui ex orientali India redierant, Sinarumque regionem superarãt, in India supra Gangem certis mõtibus Sinarum regioni vicinis, animalia ceruis valde similia reperiri, tum magnitudine, tum agilitate, alijsque notis, exceptis quibusdam, quibus cum capris magis conueniant, vt cornibus, quæ veluti capræ in dorsum reflexa habent, & corpori forma, vnde nomen illis inditum sit caprarum montanarum, subdit, commodius ceruocapras vocari posse, propter partes, quas cum vtrisque cõmunes obtinent. Quæ res me aliquãdo mouit, vt hoc animal Græcis τραγέλαφον vocari existimarim, sed cùm rem diligẽtius examinarem, differre inuicẽ facilè animaduerti. Garzias ab Horto hoc bezaarticum animal hirci etiam genus esse testatur, & Persica lingua pasan appellari, ruffi, aut alterius esse coloris (aitq; ruffum, & prægrande Goæ se vidisse) mediocri altitudine. Acosta denique animalia inquit esse hirco ferè similia, arietis prægrandis magnitudine, colore ruffo, agilia, acutissimi auditus, & à Persis pasan nuncupari. Clusius in notis suis ad Garziam cornu huius, vt putat, animantis integrum expressit, cæterum hoc rotundum, non latum, quale Monardes ei tribuit, est, nigri coloris, incuruum, inferna, & crassiore parte, qua capiti adhæserat, cauum (qua nota, quotannis non decidere, coniecturam faciebat) foris inæquale, multis tuberculis obsitum instar ferè cornu cerui, superna parte læuius, & in obtusum mucronem desinens. (Et talia planè etiam cornua habet animal hoc loco expressum, & mihi pro genuina bezaartica capra missum, quòd & alius eruditus credidit, qui & istiusmodi appinctũ cornu capræ bezoarticæ affirmabat) Nascitur hoc animal non solùm in Persia Corasone, Indiaque orientali & nonnullis Malacæ locis, & in insula, quæ à vaccis nomen sumpsit, haud procul à promontorio Comorim, verùm etiam in India occi-

Bezuar an fossilis.

Bezuar ex quibus animantibus extrahatur.

Ceruicapræ.

occidentali, referente Petro de Osma in epistola ad Monardem, vt citat Acosta: & Fragosus in sua rapsodia refert Aluarum Mendez D. Iacobi Commendatorem sibi affirmasse, proprijs sese manibus in Arabia ex capris quibusdam hunc lapidem extraxisse, atque hęc paucula sunt, quæ de hoc animali obseruaui, nunc de lapide dicamus.

DE LAPIDE BEZOAR.
Cap. XXII.

SYNONYMA. ETYMOLOGIA.

DE hoc lapide, ficut & de ipso animali nulla quod equidem nouerim apud Latinos & Græcos mentio extat. Arabibus eum debemus, & quibusdam neotericis, vnde horum tantummodo authoritate vtemur. Arabes itaque hager bezahar, Persæ, atque Indi bazar, officinæ lapidem bezaar nuncupant. Cæterùm sunt, qui pazar rectius vocandum esse volunt, propterea quod animal ipsum, ex quo habetur, Arabibus, Persis, & Corosinæ incolis pazan vocetur: suntq; qui ab eximia aduersus venena facultate nomen ipsum deriuantes belzoar, nō bezaar, vel pazar pronunciandum esse volunt, quasi lapidem dicas venenis dominantem, cum sit bel apud Hebræos dominus, zaar verò venenum. Vtcunq; est cætera medicamenta alexiteria, siue venenis resistentia hinc bezaartica vulgò nuncupantur, belzaartica fortasse rectius nuncupanda. Quamobrem cum istiusmodi remedia Græcis vocentur, vel alexipharmaca, lapis quoque iste non abs re, λίθος ἀλεξιφάρμακος nuncupabitur, latinè lapis liberans à venenis, seu lapis theriacalis.

Pazar. *Belzoar.* *Lapis theriacalis.*

ORTVS.

DE ortu huius lapidis non omnes vno eodemq; modo referunt. Andream enim Bellunenſem, haud rectè metallicum eſſe voluiſſe ſuprà indicatum eſt, reueraque ex hirci quodam genere ceruo non abſimili haberi. Cæterum de generationis in hoc animante modo, quaque in corporis parte generetur, alij aliter ſentiunt. Monardes teſtatur Arabum eſſe ſententiam ceruos (quòd ſcribit Plinius) ſpeluncas, in quibus obuerſantur ſerpentes, inquirere, halituq; elicere, atque deuorare, vel vt ab ægritudine ſeſe liberent, vel vt reiuueneſcant, ijs autẽ deuoratis bezaarticum lapidem hac ratione generari, ſaturos ſcilicet feſtinanter ad loca aquoſa accurrere, totoſque ſe aquæ immergere, vt eius frigiditate ingens ille calor, quem ex deuoratis ſerpentibus concepere, temperetur, ibiq; nihil bibendo perſeuerare, donec tandem calor ipſe euanuerit: quo tempore, dum illic diutius hærent, lapidẽ in angulis oculorũ generari, qui exinde egreſſis in medicum vſum colligatur. Se verò ab illis, qui ex orientali India redierant, quique Sinarum regionem ſuperarant, huius rei veritatem diligenter ſciſcitarum eſſe, eamque ſe habere ſic: In India ſupra Gangen, certis montibus Sinarum regioni vicinis cerui capras (quas ſuprà diximus) eadem quidem agere, quæ Plinius de ceruis ſcripſit. Cæterùm aqua egreſſas multas inſignium facultatũ herbas per arua depaſcere, quas naturali inſtinctu venenis reſiſtere agnoſcũt, eaq; ratione naturalis caloris beneficio ex veneno ab illis deuorato, & depaſtis herbis virtute quadã ſpecifica infuſa generationis tempore in internis ipſius animãtis partibus, & alijs cauitatibus magnos, paruoſq; iſtiuſmodi lapides generare, inter alia medicamenta venenis auerſantia nobis hactenus cognita, maximæ admirationis, & efficaciæ. Iam verò partes in quibus generatur pretioſiſſimus iſte lapis, alij alias recenſent. Garzias in vẽtriculo naſci tradit: Acoſta itẽ: Sed Fragoſus in ſua rapſodia teſtatur Aluarum Mandez Commendatorẽ D. Iacobi ſibi affirmaſſe ex autopſia, quod ſæpe viderit in Arabia ex quarundam caprarum renibus extrahi, nec aliter in earũ renibus naſci, quam calculi ſolent in humanis renibus. Rabbi verò Moyſes Aegyptius, natione tamen Hiſpanus medicus peritiſſimus in opere, quod de venenis conſcripſit aſſerit, referẽte Monarde, hũc lapidem in fellis veſica procreari, quod rationi valde conſonum ipſe putat, quandoquidem in multum aliorũ inanimantium felle lapides generari videmus. Ipſe verò interim Monardes etiã teſtatur ex interioribus inteſtinis, alijſque cauis corporis partibus educi; primum verò horum lapidũ obſeruatorem ſibi ſignificaſſe, & obſeruaſſe ſe gigni eos in receptaculo quodam faſciæ modo confecto, & villoſa carne conſtãte duorum palmorum longitudine, & trium ferè vnciarum latitudine ipſi ventriculo parti interiore adhærente, alios alijs maiores, & quodam ordine diſpoſitos vti nodos veſtem anteriore parte claudentes.

Li. 18. c. 9.

In qua parte generetur.

Tractatu 1 cap. 4.

FORMA. ADVLTERATIO.

OBSERVANDVM non omnes lapides, qui paſſim pro bezaarticis oſtenduntur, ſynceros eſſe, ac genuinos: imò verò pauciſſimos ad nos genuinos adferri, vel inde affirmari poterit, quòd tanta apud indigenas eorum eſt æſtimatio, vt vulgò dicere ſoleant. Licet Deus omnia in hominum vtilitatem procrearit, hos tamen in principium duntaxat, & nobili ſtemmate genitorum vſum generauerit. Teſtatur Acoſta ſe vnum aliquando lapidem habuiſſe, qui in Luſitaniam delatus ſexaginta quatuor Luſitanicis (ij Vngaricis æquipollent) venerit, cùm tamen aliquanto pluris in India emptus fuiſſet. Sed & Garzias teſtatur omnes nunc ad eius regionis, in qua generantur, regem deferri, nec ſine maxima difficultate, & ſumptibus obtineri. Ad hæc Monardes tam multos adulterinos inueniri affirmat, vt de centum vix denos legitimos ſit inuenire: Et Cluſius denique in notis ad Garziam ſcribit aliquando venales haberi Vlyſſipone alia, atque alia forma, eoſque licet magno æſtiment mercatores, ea tamen conditione vendere nolle, vt periculum vti legitimi ſit, faciat emptor. Neq; nouum eſt, aut noſtræ ætatis inuentum huius generis lapides adulterare, nam & Serapio author eſt ſuis temporibus deprehenſos fuiſſe adulterinos: eius verba ſunt: *Iſtorum lapidum nullam facultatem aduerſus venena obtinent, vt legitimi.* Vtiliſſimum itaque Chriſtianæ Reipublicæ fuerit ſigna docere, quibus genuini ab adulterinis dignoſcantur. Mauritani, teſte Garzia, hoſce empturi vel vendituri lapides ſpiritu inflant: Si aer permeet, adulterini indicium eſſe aiunt: Cluſius verò in ſuis ſcholijs periculum ſynceritatis hoc modo fieri tradit: Ducitur cũ aqua filum per toxicũ (herba baleſtra vocãt) deinde per canis, aut alterius animalculi pedẽ tranſmittitur acus, atque filũ relinquitur in vulnere.

Bezuaris prærogatiua.

Genuinum rariſsimè haberi.

Adulterati vt à genuinis diſtinguantur.

Canis illico ea symptomata incipit habere, quæ comitari solent eos, qui toxicũ biberũt. Cùm planè concipit canis, atq; desperatus videtur, tũ puluerẽ ab eo lapide abrasum, & aqua dilutũ cani in os inijciunt. Si auxilium senserit canis, legitimi probatio est. Sin minus, adulterinũ censent. Potest verò etiam adulteriũ cognosci in fracto lapide, id quod fusiùs docet Monardes, his verbis; Omnes legitimi ex laminis, seu corticibus inuicẽ amplectentibus, miroq; artificio cõpositis perinde, ac cæparũ pulpi constant, suntq; istæ laminæ adeo læues, & splendentes, vt singulæ magna ex parte expolitæ videãtur, imò sublata exteriori lamina, quæ subest multo splendidior cõspiciatur, ex qua nota legitimus esse deprehenditur: Cuius notæ periculũ facere volẽs, in eo inquit, quem possideo, illi externam laminam ademi, & proximè subsequentẽ spendidiorẽ esse animaduerti: Sunt verò istę laminę, vel crassiores; vel tenuiores secundum lapidum magnitudinem. Tener est lapis iste, & alabastri instar radi potest, atq; si diutius in aqua hæserit, dissoluitur. Internè neq; cor habet, neq; corpus, supra quod cõpositus sit, sed cõcauus & plenus puluere eiusdem cum lapide substantię, maiorisq; etiam quàm ille efficacię, Itaq; primaria, & præcipuè nota est lapidem esse legitimum, si eum puluerẽ contineat, quia adulterini eo carent. Duabus itaque dictis notis legitimus ab adulterini dignoscitur, si videlicet læuibus, atq; expolitis laminis constet, pulueremq; internè contineat, quia adulterini neutrum. Nam quendam confringi vidi ad obseruãdum an legitimus esset, sed in centro repertum granum, aut semen quoddam, supra quod Indus impostor lapidem formarat. Addit deniq; Guidonem de Lauretis, qui vniuersum orbem circumiuit, & in Sinarũ regione versatus est, sibi retulisse Indos reperiri, qui ex massa quadam ipsis tantùm cognita adulterinos conficerent; Verùm binas illas notas imitari nunquam potuisse laminas, & puluerem. Huc vsque Monardes. Inuenire tamen etiam in multorum est meditullio aliquid herbæ siccæ simile, aut velut paleolam quandam, supra quam lapidem in vẽtriculo efformari Garzias, tũ ex ipsa autopsia se didicisse, & à viris fide dignis accepisse, omnesque qui in Persia generantur simili modò supra paleolam efformari attestatur, & talẽ denique Carolus Clusius depingit. Obseruandum itidem magnam esse horum natiuorum lapidum diuersitatem, alij enim alijs solidiores sunt, alij pluribus, alij paucioribus tunicis vestiti. Alij vsque ad centrum continui; In quorundam meditullio, vt dictum est ceu puluis quidam, in alijs quid vel paleæ, siccæ herbæ simile continetur. Forma alijs rotunda, vti auellanæ, alijs oblongior instar officulorum dactylorum, alijs non absimilis ouo columbarum. Vnum se habuisse tradit Monardes, qui hœdi renem perfectè referebat, alij triangulares sunt, alij vna parte sessiles, altera gibbi ad instar castanearum. Omnes autem vtraque parte obtusi, nulli mucronati, vt idem Monardes testatur. Plurimi ex viridi nigricant, nonnullis color obscurior est, alij dilutiùs virent, aliqui etiam flauescunt, alij spadicei sunt, fuluescunt alij; plerique etiã colore sunt (inquit idem Monardes) felini, hoc est, vt ipse exponit, venis illis prædití, quibus distincti feles algaliam (Ciuettam interpretatur Clusius, idest, zibettum) excernentes saluti scilicet cineracei. Rahsis scribit lapidem bezaar, quem ipse vidit, vergisse ad citrinitatem, & albedinẽ vini splendore. Alij alijs rursus leuiores sunt, licet eiusdem magnitudinis; sunt qui dimidiam tantùm drachmam, sunt qui drachmas aliquot, imò duodecim, quindecimve pendant, quales se vidisse profitetur Acosta, esseque qui adhuc maiores reperiri testentur. Ternos eiusmodi lapides se habere tradit Clusius in scholijs ad Monarden, oui ferè passerini magnitudine, qui dimidiam circiter drachmam pendebant. Franciscum verò Drake alios adseruasse, qui binas, aut plures drachmas penderent. Cùm verò Londino Antuerpiam rediisset, longè maiores à clarissimo viro Benedicto Ariomontano amicis miscos videre sibi contigisse. Accepisse enim Abrahamum Ortelium, qui quinque propemodum drachmas pendebat: Plantinum verò binos, alterũ renis veruecini forma, & propemodum magnitudine, non eum quidem integrum, sed extrema parte confractum, & laminarum situm ostendentem, atque In meditullio veluti festucæ fragmentum continentem, qui vnciæ vnius cum semisse, cum integer erat, pondere, inquit fuisse potuit: Alterum compressa (qua parte ventriculo hæsit) forma, sensim deinde in tuber assurgente è multis etiam laminis, seu tunicis cùm crassioribus, tum tenuioribus contextum, duas vncias cùm drachmis duabus, & semisse pendentem. Postremò Dominum Ludouicum Peresium vnum habuisse columellæ duas vncias longæ forma, vncialis cum semisse, aut maioris ponderis, eoque maiorem priùs accepisse oui gallinacei, inquit, vt referebant magnitudine. Cùm autem genuini omnes in summo habeatur pretio, alij tamen alijs pretiosiores, atq; efficaciores habentur. Occidentalibus orientales longè præferuntur, & ex his magni, qui rariores sunt, ab earum regionum illustribus viris expetuntur: quò enim sunt maiores, eò maioris esse facultatis sibi persuadent, vt testatur Garzias, addens venatores ibi adeò esse peritos, atque exercitatos, vt quænã animalia maiores lapides continent, solo possint iudicare intuitu, vulgòq; ferri ea

Quomodo adulterentur.

Natiuorũ diuersitas.

Pretiosiores qui.

ea animalia in quorum ventriculis maiores lapides latent, minus mobilia, agiliaq; esse, sed lenta, subtristiaq; apparere. Idem author est Mauritanos ita dexteros esse, vt facilè qua in regione nati sint singuli lapides, discernere, & dijudicare possint. Cæterum etiam notandum existit in selectissimis hisce lapidibus, vt ex animalibus eximantur, quæ in locis montanis degunt: nam qui ex ijs habentur, quę degunt in planis, planè inefficaces sunt, & nullius in medicina vsus, propterea quod, vt inquit Monardes, non nutriuntur salutiferis illis herbis, è quarum succo ruminatione concreto generantur.

VSVS IN MEDICINA.

Venena, & morsus, & ictus venenosos curat

MIRVM lectori esse non debet, si in tanto lapis hic habeatur pretio, cùm sint præstantissimæ eius facultates, & in medicina vsus. Commendatur autem præ cæteris tam ab Arabibus, quã à neotericis Latinis aduersus omne genus veneni, omniumque virulentorum animantium morsus, atque ictus: nam vt Serapio tradit radicem, & malignam veneni cuiuscunq; qualitatis quantitatem corporibus impressam extinguit, prorsusque tollit. Propinat autem in pollinem redactum addẽs tamen ijsdem pollere viribus siue sorbeatur, siue ore retineatur, sumptum enim sudorem prouocare, & venenum ad exteriores corporis partes expellere: addit insuper si quis nudæ corporis particulæ applicatum gestet, nec à veneno, nec à perniciosa alia re offendi, quoniã propria, inquit, facultate quouis modo corpori applicatus veneni vim arcet, & eo infectos sanat, id non modò in illis præstare, qui venenum hauserunt, sed quibus etiam vel in stapede, veste, epistola, aut quauis alia re, positum fuerit. Puluerem eiusdem morsibus, & ictibus perniciosorum animantium inspersum valde efficacem esse: nam veneni malignitatem tollere: adeoque commẽdari, vt etiamsi vulnera ab eiusmodi feris inflicta putrescere, & corrumpi incipiant, ea nihilominus sanet: ipsis etiam feris iniectum torpidas reddere, & vires eis adimere, sique parti, qua nocere solẽt, imponatur, etiamsi vulnera infligant, non esse perniciosa: id in scorpionibus experientia esse probatum eorum enim ictus parte, qua pungunt, illo puluere conspersa, innoxios reddi. Viperas item similesq; alias pestilentes feras, si inijciãtur aliquot huius lapidis grana, cum aliquo liquore, illico interire. Auicenna quamuis de hoc lapide nihil peculiariter scripserit, cap. 4. secundi Canonis de medicamentis agẽs quę propria facultate venenis resistunt, theriacam, & lapidem bezaar in exemplũ producit, deinde vtrumque inter ea recenset, quæ sanitatem conseruant, & spirituum efficaciam, vt venenum à se propellere possint. Et Rhasis in suo Continento testatur se admirabiles facultates in hoc lapide obseruasse aduersus omnis generis venena, quas in alijs alexipharmacis non repererit siue simplicibus, siue compositis. Idem in libris ad Almansorem in venenis, quę cor offendunt, & tota substantia noxia sunt inanem ait esse curam, nisi lapis bezaar sumatur; hunc enim resistere, & addit se obseruasse napelli veneno, quod omniũ, inquit, maximè perniciosum, est resistere. Auẽzoar quoque medicus Mauritanus, in suo Theyser scribit quendam iam deploratũ ob valde noxium venenũ deuoratũ sese liberasse propinatis tribus granis huius lapidis ex aqua cucurbitę. Petrus de Abano Conciliator nũcupatus tractatu de venenis cap 81. asserit ab omni lethali morbo securum esse, quisquis hunc lapidem gestauerit, insuper Eduardũ Angliæ regem lapide isto liberatum fuisse à venenoso, lethaliq; vulnere, quod Sultanus acinace, siue gladio Persico, toxico illito illi inflixerat in acie apud Acaronem ciuitatẽ transmarina aduersus Mahumetanos expeditione; nam cùm iam morti esset vicinus propinatum illi fuisse lapidẽ bezaar à Tẽplariorum summo præfecto. Testatur etiam Monardes, cùm ad quendam Licentiatum, qui imprudens aliquid venenosum sumpserat, ideoque grauissima pateretur symptomata, vt breui moriturus videretur, tribus tantum huius lapidis granis propinatis tam breui temporis spacio, quo symbolum Apostolorum vix ter posset recitari, tantum profecisse, vt manifestè iam symptomata mitigarentur, adeò vt non solùm sub noctem meliùs se haberet, verùm etiã mortis periculum euaderet, postridiè verò planè sanus esset. Eodem Licẽtiato ad venationem cũ nobili viro profecto, cũ vnus ex famulis aquã ex lacuna stagnãte valde corrupta, & venenosis animalib[9] plena bibisset, indeq; ita affligeretur, vt loco se mouere nequiret, intumescẽte aluo, & reliquo corpore, magnisq; angustijs premeretur, & animi deliquijs, vt trãsuersim equo impositus in proximum pagum vehendus esset, ex puluere lapidis bezaar ita conualuit, vt postridie cũ hero suo proficisci posset. Narrat deniq; puellã quãdam cũ venenosum quidpiã edisset, & ex eo in grauissima incidisset symptomata, qualia inducere solent venena, & nulla prodessent remedia, solius lapidis hui[9] vsu subinde cõualuisse. Iã verò quispiã arbitretur hãc facultatẽ lapidis aduers[9] venena. Indis

Animantia venenata occidit.

Exempla facultatis contra venena.

dis fuisse incognitã, propterea quod Garzias scribit eos exẽplo nostrorũ medicorũ hoc lapide aduersus deleteriæ facultatis medicamẽta vti, quod tamẽ mihi à vero alienũ esse videtur, nã & Amatus Lusitanus scribit centur. 3. cura 73. & 74. regẽ Cochi inter reliqua pretiosa dona maximi muneris loco lapidẽ bezaar nuce auellana paulo maiorem regi Lusitaniæ misisse, posteaque plures inde allatos conspectis maximis curis, quas Indi cum eo lapide agebant. Sed & ipse Garzias incolas Ormutz, & Corosonæ tradit non solum aduersus pestiferarum ferarũ ictus vsurpare, sed etiam aduersus omnes melancholicos morbos; se itaque eo quoque vti in inueteratis melancholicis morbis, veluti, inquit, in mala scabie, lepra, pruriginibus, impetiginibusq; qua item ratione quartanis conuenire posse arbitratur. Monardes verò etiam non solũ miros ait effectus præbere in melancholicis humoribus siue vniuersũ corpus, siue peculiarem eius duntaxat partem, vt caput occupent, verũ etiã in elephantiasi, scabie, prurigine, erysipelate, & reliquis cutis vitijs præsens adferre remedium, & ad ea sananda peculiarem facultatẽ habere: seque quartana laborantibus dedisse, & licet febrem, inquit, nõ tollat, eius tamen aufert symptomata, animi mærores, anxietates, & cordis affectus, quę in istis febribus vulgaria sunt. Testaturque Carolum Quintũ Imperatorem in hunc effectum sæpe cepisse, aliosque plurimos, qui sine manifesta causa tristes sunt, & anxij: tristitiam enim adimere, & alacres reddere, qui eo vtuntur: multos etiam se anxios, & animi deliquio afflictos, melancholicosque vidisse, qui sumptis huius lapidis tribus granis ex aqua buglossi, sine difficultate liberati sint. Quãta verò eius in syncope sit efficacia nobilis cuiusdam puellę exemplo demonstrat, quæ cũ multo tempore animi deliquijs afflicta fuisset, &, licet magni nominis medici, medicamẽta illi præscripsissent, tales syncopes interdum pateretur, vt decem, aut duodecim horas durarẽt, easque singulis penè diebus, & iam adeo debilis esset, vt multo tempore lectulo non surrexisset, tãdem ex lapidis huius vsu integrè cõualuit, nec amplius in syncopen incidit. Propinari autem debere ait in ipso paroxysmo, aut paulò antè manè ieiuno ventriculo ex aqua rosacea, si adsit febris, si absit ex aqua florũ mali aureæ in puluerẽ tritum ad pondus quatuor granorum singulis vicibus: sese deniq; obseruasse in mulieribus præsentius afferre remedium quàm in viris. In pestilentibus febribus sępius, inquit idem Monardes, exhibui, & sanè earum virus extinxit, cuius rei primariã in similibus morbis curam medicus habere debet: nã licet putrefactio prohibeatur, nisi extinguatur virus, inutilis erit cura, nam, istud est, quod hominem iugulat. Amatus Lusitanus quoque præcitato loco ad epidemicas febres sanãdas lapidis bezaar tria grana ex aqua ad eum morbum accommoda propinari scribit: veneni enim malignitatem in similibus febribus inde extingui, ideoque remedium esse præstantissimum. Rursus Monardes refert nobilem quendam cùm omnes famuli maligna febre correpti essent, lapidẽ bezaar in aquæ pleno cantharo macerauisse, ægrosque ex ea bibere iussisse, moxque à morte esse liberatos. Hanc ob causam multos in aqua quam bibere debent assiduè, hunc lapidẽ tenere, dum ægri sunt, ad tollendã febris malignitatẽ, & cor corroborandũ, nec deesse qui pestis tempore lapidis fragmentum in ore gestent, vel cũ à veneno aut venenosa materia sibi metuunt: nulla verò in re magis manifestam eius apparere efficaciam, quã in peste, idque expertum esse in Germania. Nam cùm ibi pestis valde grassaretur, quotquot lapidem bezaar sumpserant plurimũ inde vtilitatis accepisse: cùmque in Xenodochio quodã duobus peste correptis probinatus esset lapis, alijs minimè, qui sumpserunt, liberatos fuisse, alios omnes extinctos. Sed & insignis esse efficacię in febre, in qua stigmata rubra culicum morsus instar per cutẽ sparsa apparẽt. Idẽ testatur Garzias, inquiens se ægris exanthematibus hisce laborãtibus per singulos dies puluerem lapidis bezaar ex aqua rosacea propinare ad vnum, aut alterũ granum, magno successu. In vertigine pręterea & obstructionibus apprimè vtilem esse hunc lapidẽ hac ratione deprehensum esse refert idem Monardes: Monacha quędam animi deliquia, & obstructiones patiebatur, sumpto lapide ad curandã syncopen simul ab obstructionibus libera euasit, mensesque qui diu obstructi fuerant, copiosè fluxerunt. Datur, eodem teste, & infantibus epilepticis cum lacte si adhuc lactent; sin minùs, sine lacte: in natu maioribus similiter laborantibus cum magna etiam vtilitate exhibetur per se, aut alijs rebus ad eum morbum cõmodis permistis. Aduersus lumbricos, & ventris tineas felici successu propinatur, vixque, inquit, credibile est quantũ prosit; datur autẽ vel solus, vel cum istiusmodi puluere. Accipe herbæ lumbricorum drachmas duas, seminis santonici drachmã vnam, cornua cerui vsti, seminis portulacæ, & Carlinæ, & lapidis bezaar dimidiam drachmam, reducantur omnia in tenuissimum puluerem, & probè misceantur: miras facultates obtinet iste puluis, experimentoque probatum est, multis profuisse; datur manè ieiuno ventriculo ea quantitate, quæ medico commoda videtur pro ętate eius, qui sumere debet: Duabus horis pòst aluus clystere confecto ex saccharo, & lacte eluitur. Testatur præterea Andreas Lucana ait lapide bezaar lapidem è renibus eijci, & à pollinem ex vino propinatum calculũ in

Melancholicos affectus curat.

Syncopem curat.

Febres pestilentes.

Vertiginẽ curat.

Epilepsiã.

Lumbrico

 ve-

Calculum ponit.

veſica comminuere; poſtremò Monardes moris eſſe tradit in occidentali India, vt bis quotannis corpus purgent præſertim nobiliores, atque purgato iam corpore quotidie ieiuno ventriculo quatuor huius lapidis grana eſt ſtillatitio roſarum liquore, aut alia ad eam rem accommoda aqua aſſumant. Hoc potu iuuentam ſibi conſeruari perſuadere, membraque omnia roborari, atque à morbis præſeruari. Idem affirmat Garxias, ſed in ſingulas doſes ab incolis Ormuz, & Coroſonæ decem grana accipi ait, ſolereq; interdùm nonnullos ad triginta vſque grana ſumere, nimis ſanè magna, inquit, quantitate, nam etſi nullas noxias facultates in ſe contineat hic lapis tutiorem tamen eius exiguam quantitatem putat, atque parua etiam quantitate exhiberi ſolere in Ormuz, nec ſine periculo liberaliùs ſumi. Addit Acoſta, eſſe qui hoc puluere vtuntur ſingulis quindecim diebus, exiſtimantes eo medicamento partes corporis vitales, generationiſque membra robari.

DE SVHAK SCYTHARVM. Cap. XXIII.

IN Scythia latissimis campis animal quoddam reperiri scribit Ioachimus Camerarius Norimbergensis reipublicæ archiater in symbolis, siue emblematibus, quæ quadrupedibus desumuntur, paucis, vt opinatur, adhuc cognitum Suhak (forte Suhak) ab incolis dictum syluestri capræ simile, quod, vt à fide dignis viris accepit (qui etiam veram eius iconem communicarunt) quotannis ad fines Podoliæ vsque aduentare solet, miræ pernicitatis nec minoris ferocitatis, cornibus præditum striatis albicantibus, pelludis, acutis & validis, qualia apud quendam amicum suum ibi ostendantur. Pingit tamen sine cornibus, vt hic quoque icone ab ipso mutuat. Hoc se quasi ductorem præbet capreolorum gregibus, ipsisque præire solet acerrimo visu simul & auditu præditum, quare longè lateque circumspiciens, & omnia obseruans facilè hominum persequentium insidias è longinquo deprehendit, & comitibus sibilo acuto signum dat fugæ, vt in loca tutiora se recipiant. Qui typus profectò est pulcherrimus principis, vt idem Camerarius ait, soliciti, ac solertis, rectorisq; vigilantis, quem Homerus ideo ποιμένα λαῶν, idest pastorem populorum vocat, & Chrysanthas apud Xenophontem ait, quòd nullum sit discrimem inter bonum principem, & patrem bonum. Qnidam attribuunt huius symboli inscriptionem Adriano Imperatori Rom. qui etiam in frequenti senatu, vt Dion memorat, publicè hæc verba protulit: *Ita imperium administrabo, vt sciam non mearum rerum, sed subditorum cura me affici debere*. Sic legum quasi colophon; Clausu'a hæc additur: SALVS POPVLI SVPREMA LEX ESTO. Ipse verò Camerarius animali ipso ita depicto, vt capreolis præcurrat, ad eosque respiciat, pulcherrimum confecit symbolum, seu emblema, cum lemmate: NON MIHI, SED POPVLO.

Principis vigilantis typus.

Lib. 8. pad. Cyri.

Rex bonus est pastor populi, tutorque, paterque,
Nec sua, sed populi, commoda sola cupit.

DE ORYGE. Cap. XXIIII.

TRIA animantium genera orygis nomine apud Græcos celebrari reperio, aquatile vnum, terrestria duo. Aquatilis mentio est apud Strabonem de Turditaniæ copia agentem: Ostrea, inquit, & conchylia, omnia & multidudine, & amplitudine omni ex parte exterius mare superat, præcipuè cum fluxus, ac refluxus hic augeantur, qui causa, vt par est, magnitudinis ac multitudinis propter denudationes (διὰ τὴν γυμνασίαν) existunt. Eundem se habet in modum circa cetaria genera oryges, phalænas, & physiteras, quibus re flantibus nebulosæ cuiusdam columnæ visio longè cernentibus offertur &c. Hermolaus in castigationibus in Plinium, quibusdam hic apud Strabonem oryges vocari marinas orcas ait. Dixi terrestrium orygum duo esse genera, id quod facili modo ex Plinio, & Oppiano comprobari potest: Ille enim orygem ex caprarum genere esse scribit, quæ, vt ostensum est, sua natura timidæ sunt, cùm Oppianus suo & sæuitiam, & audaciam eam tribuat, vt ferocissimis belluis sese opponat pugnando: adhæc Plinij, & Aristoteles oryx vnicornis est: Oppianus verò bina suo tribuere videtur, quamobrem primum de oryge vnicorni dicam, mox orygem Oppiani subnexurus. Hic hebraicè theo dici videtur, seu potiùs tho, vt in Deuteron. cap. 14. vbi inter cibos puros numeratur, & Esaiæ cap. 51. quamuis Dauid Kimhi bouem ferum interpretetur, forte quòd videret Chaldaicam translationem pro tho habere turebalah voce, vt apparet à tor vel tora, quæ taurum Hebræis significat, detorta. Septuaginta interpretes apud Esaiam videntur legisse thored, vertunt enim betam semicoctam. Sed ne diutius quis in quærenda ratione, causaque græcæ declarationis laboret, is primò consideret tho in Deuteronomio, cum alijs animalibus puris enumerari, deinde audiat Hieronymum, qui in 4. & 10. Commentariorum super Esaiam, vbi hunc locum explicat, ita scribit: *Pro beta semicocta reliqui interpretes orygem captum, & illaqueatum transtulerunt, qui hebraicè appellatur tho, quod genus bestiæ nascentis in eremo inter munda animalia in Deuteronomio ponitur. Pro quo Septuaginta Syra lingua opinati sunt thored, quæ dicitur beta*. Tantum Hieronymus. Ita legendum esse scribit I. Drusius in quæstionibus suis ac responsionibus non thoreth, vt habent, inquit, libri editi, etiam manuscriptus, quo vtor. Ex hac nota emaculandus Nicolaus apud quem oryx animal immundū, siue ille ita scripserit, siue, quod verius

Lib. 3. geograph.

Oryx aquaticus.

Oryx Oppiani.

Theo.

Li. 2. q 30.

rius puto, vt est corruptrix librorum typographia, operę malè excuderint. Apud Græcos potissimùm Grammaticos etiam ὄρυγξ scribitur, sed melius ὀρύξ dici videtur, nam in obliquis quoque γ simplex apud Orum, Plutarchum, & Oppianum, videturque dici ὄρυξ παρὰ τοῦ ὀρύττειν, siue ὀρύσσειν, quod est fodere; aiunt enim vt postmodum apparebit, ad orrum accedente luna prioribus pedibus terram effodere, & aliàs ὄρυξ, siue ὄρυγξ Hesychio, & Varino genus est scaphi (quo nomine genus instrumenti fossorij bartillo similis, ἀπὸ τοῦ σκάπτειν dicti, intelligitur) & Vitruuius testudines, quæ ad fodiendum comparantur ὄρυγες græcè dici testatur. Vbi Philander scholiastes: suffossuri, inquit, turres, aut mænia vrbis vtebantur testudine fronte triquetra, vt missa tela dum in angulo consistere non possunt, per latera laberentur, & reijcerentur: In ea machinatione comparati erant ad fodiendum homines, vnde nomen accepit: Nam ὀρύσσω fodio significat: Quod attinet ad formam ipsius animantis, Plinius cum dixisset cornigera ferè esse bisulca, solida vngula, & bicorne nullum, subdit: *vnicorne asinum tantùm esse Indicum, vnicorne, & bisulcum orygem*, ex Aristotele, cuius hæc sunt: *Quæ cornua gerunt, bisulca magna ex parte per naturam sunt, vt bos, ceruus, capra: quod autem solipes, & bicorne sit, nullum est, quod nos adhuc norimus. At solipes, idemque vnicorne est, quamquam rarum, vt asinus Indicus, ille enim & vnicornis, & solipes est: vnicornis verò, idemque bisulcus oryx est.* Idem Aristoteles (quod neutiquam silentio prætereundum est) nos aliàs, quid cum de solipede, tum de bifido vnicorni statuere debeamus, commonefecit, inquiens: *Solipes potiùs quam bisulcum esse vnicorne rectè videri potest. Vngula enim tam solida, quàm bisulca, eandem naturam habet quam cornu itaque ijsdem simul & vngulam findi, & cornu congruum est, fisso etiam vngulæ, & cornu ex defectu naturæ euenit. Itaque cùm exuperantiam vngula solipedum natura dedisset, rectè dempsit supernè, fecitque vnicorne.* Tradit item Gesnerus se intellexisse in Transyluania capram syluestrem vnicornem reperiri, sed aliud præterea certi nihil se habere. Plinius quidem caprarum syluestrium generis orygem facit, his verbis: *Caprarum syluestrium generis sunt & oryges, soli quibusdam dicti contrario pilo vestiri, & ad caput verso.* Sed quod ad pilum attinet, legimus itidem tauro Aethiopico (alij quàm rhinoceroti) pilum in contrarium verti. Alibi idem Plinius aliam peculiarem orygi notam, sed internam ascribit: *Orygem*. inquit, *perpetuo sitientem Africa generat ex natura loci, potu carentem mirabili modo ad remedia: Namque Getuli latrones eo durant auxilio, repertis in eorum corpore saluberrimis liquoris haustu vesicis.* Vbi meliores codices legunt sic: *Orygem perpetuò sitientia Africæ generant, & natura loci potu carentem, & mirabili modo ad remedia sitientium*, &c. Albertus, & alij quidam obscuri authores, non intellecto Plinio liquorem illum ad ipsum ridiculè in vesica eius inesse putant, cũ Plinius multitudinis numero vesicis dixerit. Idem Albertus orygem capreæ similem esse, inquit, magnitudine hirci, barbatum sub mento, in eremo versari, & facilè decipi laqueo, in eremo autẽ versari D. Hieronymus etiam dixit. Ego quid certi de forma orygis nihil habeo: In omnium ferè musæis cornua ostendũtur atra, in extremo admodum mucronata arcuata pro ætate animantis longitudine variantia, & numero nodorum, & crassitie; duorum enim quæ ego in meo seruo musæo, alterum longitudine est quatuor dodrantum, & nodos, siue extuberantias habet viginti sex, quo capiti annectitur ea crassitudine, vt facilè ouum gallinaceum capiat: alterum ad tres dodrantes vix accedens, multoque exilius, viginti nodos ostendit, vtrumq; concauum quo vsque nodosæ extuberantiæ se extendunt, cætera plenum. Maioris hic icon exprimitur, additurque alterius ab Antonio Gigante haud ignobili poeta mihi communicati, eiusdem quidem longitudinis, & splendoris, sed sine nodis. Cæterum orygisne sint cornua, quod magis credo; an asini Indici, vt nonnulli asserunt, necdum compertum habeo. Ioannes Aemilianus in historia de ruminantibus scribit Herodotum dixisse orygem esse animal capræ simile, vnicorne & bisulcum. Verùm Herodoti verba sunt hęc: *Apud pastorales Afros præter alias feras nascuntur oryes* (legendum oryges τῶν κατὰ (Gesnerus legit τῶν καὶ τὰ) κέρεα τοῖσι φοίνιξι οἱ πήχεες ποιοῦνται, μέγεθος δὲ τὸ θηρίον τοῦτο κατὰ βοῦν ἐστι. Hoc est interprete eodem Gesneto: *ex quorum cornib. cubiti fiunt instrumentis musicis, quæ phœnices vocant; est autem hoc animal ea magnitudine, qua bos.* Quæ interpretatio Vallæ interpretationi præferenda est, qui ridiculo certè sensu transtulit: *Quibus vlnales palmæ pro cornibus sunt*, ac si ex orygũ capite aliquid ad instar phœnicis, siue palmæ vlnæ longitudine enasceretur. Nec placet Henrici Stephani marginalis annotatio isthæc: *ad quarum cornua Phœnices cubitos mensuras faciunt*, idest, inquit, *Phœnices suas mensuras dictas cubitos illarum cornibus magnitudine faciunt pares*: Phœnices enim musicis instrumentis annumerat Pollux lib. 4. cap. 19. his verbis: φοῖνιξ, σπάδιξ & λυροφοινίκιον, instrumenta sunt musica κρουόμενα, hoc est quorum fides digitis pulsantur vt cithara, chelys, & πῆχυς, vt Grammatici interpretantur, brachium est citharæ, sic dicta eius pars à cubiti similitudine. Quæ figura descriptis à me cornibus non malè quadrat, & vt magis in mea sententia perseuerem, etiã facit Strabo scribens Aethiopes, qui Sili appellãtur

bellum

Orynx. *Oryx vnde dictus.*

Lib. 10. cap. 21.

Forma.

Li. 11. cap. 26.

Lib. 2. hist. cap. 1.

3. de part. cap. 2.

Vnicorne animal cur solipes potius quàm bisulcum.

Taurus Aethiopicus.

Li. 10. cap. 73.

Alberti error.

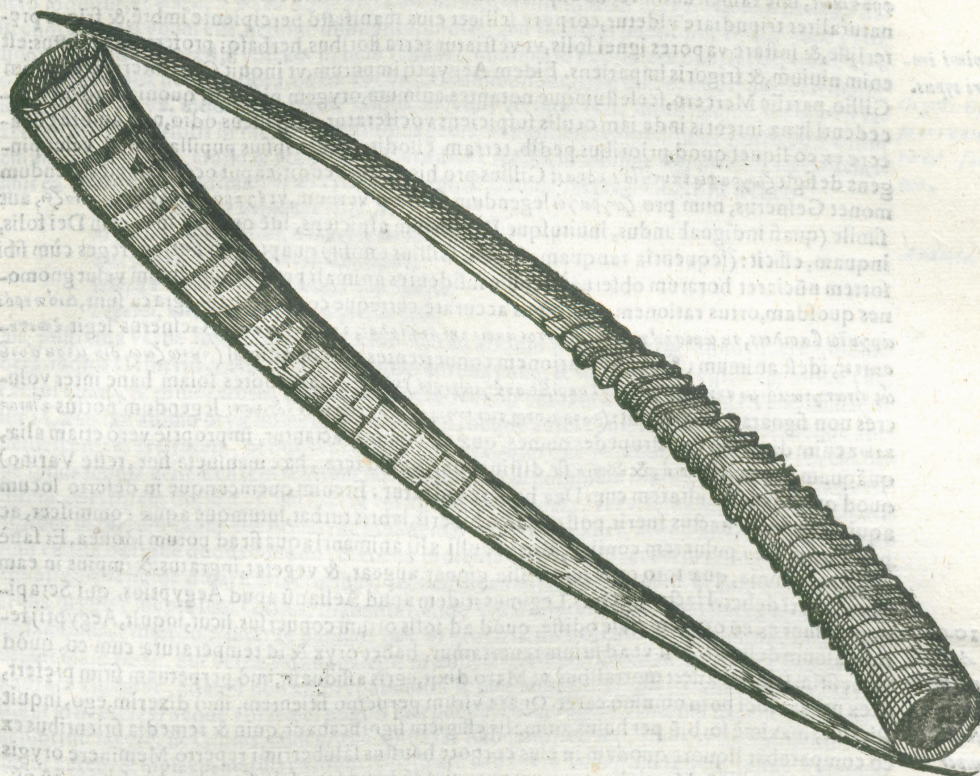
Syntag. 4.

Lib. 4.

Vallæ error

Phœnix musicũ instrumentum.

Lib. 16.

bellum gerere cũ Struthophagis orygum cornibus pro armis vtẽtes: sunt enim huiusmodi cornua durissima, egregiè mucronata, & perquam longa, quæque cùm sint admodum caua ligneis pilis optimè præfigi possint. Sed & Lampridius de comment. Cæs. sic ait; *Virium ad conficiendas feras tantarum fuit, vt elephantum conto transfigeret, & orygis cornu vasto transmitteret.* Aegyptij per hoc animal pictum aut sculptum, mathematicum hominem, inquit Pierius, hieroglyphicè intelligebant: siquidem cùm sothen astrum illud suum, quod nos caniculam appellamus, magno cultu prosequerentur, deque die quo præcipuè oriretur soliciti admodum essent, animaduerteruut orygem syderis eius ortum sentire, atque etiam clamore edito significare, quasi vel ortum nunciet, vel saluere iubeat. Sed enim eo tempore, quo astrum illud oritur, aiunt capras omnes quotquot Aegyptus habet, conuersas ad ortum prospectare, peractamque ita reuolutionem cũ fide fieri exploratam: consentireque in id mathematicorum supputationes. Quin etiam vt nonnulli alij tradunt oryx stat contrà: contueturque stallam, ac veluti numen adesse sentiat, procũbit adorabũdus: quare primas illi partes in huiusmodi significato tribuere, cum sympathia tam insignis cum eo sydere animal moueret, & ea viderent ab eo deprensa, quæ longa mortalium studia nõ nisi multarum ætatũ successu, & obseruationibus per manus traditis consequi potuere, cæli motu præsertim assiduè variante, quadamque veluti trepidatione vacillante. Huc vsque Pierius ex Plinio vt apparet, vbi sic ait: *Orygem appellat Aegyptus feram, quam in exortu caniculæ contra stare, & contueri tradit, ac velut adorare cum sternuerit.* Atqui Afri vt tradit Plutarchus in libro nimirum, vtra animalium &c. Aegyptios ob hoc rident, fabulariq; eos asserunt, quod orygem quo die, horaque canicula oritur, ocem edere nugentur; ipsorum quippe capras quoties cum sole eodem planę loco stella hæc oritur, in ortum omnes conuersas eo respicere, atq; hoc syderis eius reuolutionum argumentum certissimum esse, cumq; decretis astronomicis prorsus congruere. Eadem apud Aelianum, licet paulò aliter, leguntur, quare etiam adscribam: *Aegyptij*, inquit, *dicunt orygem caniculæ exortum cognoscere: Libyci confidenter, & fortiter asserunt suum caprinum pecus similiter eiusdem stellæ exortum præscire, itemque pluuias præsentire.* Albertus orygem scribit

Mathematici typus.

bit exoriente cane mirabiliter exultare, quaſi tũc conualeſcat; quam Alberti ſententiam περιφραστικῶς, ſine tamen authore, ſic explicat author libri de natura rerum; cũ oritur canicula, oryx naturaliter tripudiare videtur, corpore ſcilicet eius manifeſtò percipiente imbrẽ, & frigus pręterijſſe, & inſtare vapores ignei ſolis, vt veſtiatur terra floribus, herbaſq; proferrat, & fructus: eſt enim niuium, & frigoris impatiens.

Animi impuri typus.

Eidem Aegyptij impurum, vt inquit Orus interprete partim Gillio, partim Mercero, ſceleſtumque notantes animum, orygem pingunt, quoniam ad ortũ accedenti luna intentis inde iam oculis ſuſpiciens vociferatur, idq; illeus odio, non amore eũ facere ex eo liquet quod prioribus pedib. terram effodit, & ſuas ipſius pupillas humi velut pingens defigit ζωγραφεῖ ἑαυτοῦ τὰς κόρας: Gillius pro his verbis reddit, caput occultat; ſed videndum monet Geſnerus, num pro ζωγραφεῖ legendum ſit aliud verbum, vt ἐγκρύπτει, aut ἐπισκιάζει, aut ſimile (quaſi indignabundus, inuituſque Deæ ortum aſpiciens, idẽ quoque in exortu Dei ſolis, inquam, efficit: (ſequentia tanquam obſcura Gillius omiſit) quapropter antiqui reges cùm ſibi ſortem nũciaret horarum obſeruator, huic inſidentes animali per medium ipſum velut gnomones quoſdam, ortus rationem, ac tempus accuratè, certèque cognoſcebant (græca ſunt, Διόπερ οἱ ἀρχαῖοι βασιλεῖς, τοῦ ὡροσκόπου σημαίνοντος αὐτοῖς τὴν ἀνατολήν, ἐπικαθίσαντες) Geſnerus legit ἐπιστήσαντες, ideſt animum, & conſiderationem conuertentes ad hoc animal (ἐπὶ τούτῳ ζώῳ, διὰ μέσου αὐτοῦ ὥς τινων γνωμόνων τὴν τῆς ἀνατολῆς ἀκρίβειαν ἐγνώριζον) vnde & ſacerdotes ſolam hanc inter volucres non ſignatam comedunt: (τοῦτο μόνον τῶν πτηνῶν ἀσφράγιστον ἐσθίουσιν: legendum potiùs κτηνῶν κτηνὴ enim dicuntur quadrupedes omnes, quæ ad cibum mactantur, impropriè verò etiam aliæ, quãquam nonnulli κτηνὴ, & θηρία ſic diſtinguunt, vt illa fera, hæc manſueta ſint, teſte Varino) quod quandam ſimultatem cum Dea habere videatur: Etenim quemcunque in deſerto locum aquis ſcatentem nactus fuerit, poſteaquam biberit, labris turbat, lutumque aquæ commiſcet, ac pedibus in eam puluerem conijcit, idq; vt nulli alij animanti aqua ſit ad potum idonea. Et ſanè cum Dea omnia, quæ toto orbe ſunt vtilia, gignat, augeat, & vegetet, ingratus, & impius in eam oryx videri debet. Hactenus Orus.

L. 10. c. 28. *Aegyptij cur orygem oderint.*

Legimus itidem apud Aelianũ apud Aegyptios, qui Serapidem colunt ex eo orygem malè odiſſe, quòd ad ſolis ortum conuerſus, ſicut, inquit, Aegyptij ferunt, aluum deijciat. Sed vt ad ſitium reuertamur, habet oryx & id temperaturæ cum eo, quòd velut ſitim ſemper affert mortalibus, vt Maro dixit, ęgris aſſiduam, imò perpetuam ſitim pręfert, & ex natura loci potu omninò caret.

Sitientis ſemper typus.

Quare virum perpetuo ſitientem, imò dixerim, ego, inquit Pierius, maximè ſorbiũ per hujus animalis effigiem ſignificabant, quin & remedia ſitientibus ex eo comparabãt liquore quodam in eius corpore hauſtus ſaluberrimi reperto.

Lib. 13.

Meminere orygis etiam Columella, & Martialis, cæterum num eiuſdẽ, haud ſatis ſcio: ſiquidem hic ſæuum eũ nũcupat, & in certamine cum canibus, niſi numero haud exiguo ſuperari poſſe innuens, inquit:

Matutinarum non vltima præda ferarum
Sanus oryx conſtat qui mihi morte canum.

Lib. 9. c. 1.

Columella verò cum cæteris, quæ ad cultrum alũtur in leporarijs orygem enumerans mitis potius quam ſæuæ naturæ animal intelligere videtur: *Fetæ pecudes*, inquit, *vt capreoli, damæque nec minus orygum, ceruorumq́; genera, & aprorum modò lautitijs, & voluptatibus dominorum ſeruiunt, modò quæſtui, & redditibus*; & aliquãto poſt. *Nec verò patiendus eſt oryx, aut aper altiuſvè qui ferus vltra quadrimatum ſeneſcere; nam vſque ad hoc tempus capiunt incrementa, poſtea maceſcunt ſenectute, quare dum viridis ætas pulchritudinem corporis conſeruet, ære mutandi ſunt*.

Domitij error.

Domitius in præcitato Martialis loco orygem ridiculè pro hiſtrice exponit, nec cætera etiam in poeta aſſecutus eſt, ſiquidem feras matutinas interpretatur, quæ manè capiuntur, cum ſpectacula intelligat poeta matutina; ſolebant enim manè, vt Seneca ſcribit, ſpectacula ferarum exhiberi: *Manè*, inquit, *leonibus, & vrſis hominis, meridie ſpectatoribus ſuis obijciuntur, interfectos interfectis iubent obijci, & victorem in aliam retinebant cædem.* Et alibi: *nam multa exempla in ludo beſtiario, quam in ducibus belli ciuilis oſtendam, cùm adueheretur nuper inter cuſtodias quidam ad matutinum ſpectaculum.*

DE ORYGE OPPIANI. Cap. XXV.

Li. 2. de venat. *Oryx Oppiani vt ab oryge aliorum differat.*

ORYGEM ab Oppianno memoratum, deſcriptumque à Plinij, Ariſtoteliſque oryge diuerſum mihi videri ſuprà præmonui, quod Plinius caprarũ ſylueſtriũ generis orygem faciat: Oppianus verò tum magnitudine, tum animo valere eum innuat, minimè enim timidum eum delineat, vt reliqua caprarum ferarum genera ſunt, ſed aduerſus etiam fortiſſimas feras, maximo cum impetu, ſe opponentem. Cornua etiam Oppianus quot quot ſint

orygi,

orygi, etsi non expresserit, videtur tamen sentire non vnum, sed duo ei cornua esse, quoniam semel, atque iterum orygem in singulari numero nominans de cornibus eius in multitudinis numero loquitur, vt ὠρξας τε παρὰ χθονὶ πικρὰ βέλεμνα, quamuis ibidem orygis κερόεντα μέτωπα dicit, cùm μέτωπον vnum esse, nemine dubitante, constet, per licẽtiam poeticam. In cornibus verò, quoniam dubitari potest, si vnicum habere sensisset, omninò id exprimere oportebat, quod cum non faciat cornua nec pauciora, quàm in cornutis animalibus, quæ omnes nouerunt, ei tribuisse videri potest. Oryx, inquit, interprete Gillio, in syluis versatur feris infestissimus: colore est la- excepto ore nigro (solis in facie nigricantibus genis, παρειαῖς, metaphreno, siue dorso post caput gemino, idest amplo, crasso & præpingui) Cornibus excelsis (in sublime rigentibus) nigris acutissimis ea duritie, & soliditate, vt æs etiam, ferrum, & saxum superent. Græcè sic habet:

Orygis Oppiani natura & forma.

Ὀξεῖαι κεράων δὲ μετήοροι ἀντέλλουσιν
Αἰχμαί, πευκεδαναί, μελανόχροον εἶδος ἔχουσαι
Καὶ χαλκοῦ θηκτοῖο, σιδήρου τε κρυεροῖο,
Πέτρου τ' ὀκρυόεντος ἀρειότεραι πεφύκασιν,
Ἰσοφόροι, κενεοῖς δὲ φύσιν κεράεσσι λίγουσι

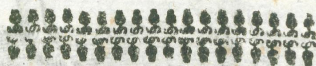
Audacia.

Quæ postrema verba sunt obscura, & haud scio an aliquid desit, videtur enim dicere voluisse poeta, inquit Gesnerus, cætera quadrupedum cornua caua, & inania, orygis plena & solida esse, vt cerui etiam, & rhinocerotis, quæ similiter eandem ob causam æquè durissima, validissimaque sunt: Cæterùm animo oryx immani, & crudeli est, neque enim canis latratum timet, neque apri efferuescentem feritatem, neque tauri mugitum refugit, neque pantherarum tristem vocem, neque ipsius leonis vehementem rugitum horret, neq; item hominum robore mouetur, ac sæpe robustum venatorem occidit. Cùm autem vel aprum, vel leonem, vel vrsum videt statim inclinatis cornibus in terram caput confirmat, ac inuadentis impetum manet, atque interficit. Inclinato enim capite obliquè quodammodo, & cornu protenso sic illo in se ruentem feram excipit, vt peritus aliquis venator diuaricatis cruribus, leonem venabulo. Facilè autem in ferarum pectora cornua orygis (ineptè hæc Gillius) illabuntur, vnde illis statim cruentæ suum sanguinem manantem lambunt, (interdum inter se pugnat: hæc in græco codice excuso non leguntur, quare Gillius, aut malè vertit, aut verba quædam legit in nostris exemplaribus desiderata, sed benè omnia quadrare videntur, etiamsi non ad orygum inter se pugnam, sed orygis, & alterius feræ, vt leonis, aut vrsi referas) neque vbi semel pugna incepta est, datur fugere. Alterum necesse est vincere, aut mortuũ iacere; sic Gillius, cùm græcè nihil tale habeatur, sed ita solùm, vt hic subijcitur: Perimunt autem se inuicem mutuis cædibus: Sic strata cadauera amborum sæpe agrestes homines, pastores, aut aratores magna cum admiratione reperiunt. Hactenus Oppianus: qui & alibi rhinocerotem non multũ oryge maiorem esse scribit, cùm alij rhinocerotem elephanto ferè parem esse dicant. Et alibi à lyncibus oryges infestari scribit, nimirum maioribus, quod non pugnat cum ijs, quæ paulò antè recitauimus, nempe leones, pantheras, aliasq; feras eum non refugere, quamuis enim non fugiat, mutua tamen, vt dictum est cæde pereunt. Ambrosius Paræus Chirurgus regius ex Cosmographia Theueti in mari rubro, secundum Arabiam nauigantibus apparere scribit insulam Cademotham Arabibus dictam, in cuius ea regione, quam Plata flumen alluit, si fera barbaris incolis pyrrassouppi dicta mulo magnitudine par, capite non absimili, vrsinis velut pilis vestita, sed haud adeo obscuris, verum ad flauum inclinantibus, bisulcis vt ceruus pedibus, duo procera capite, sed minimè arborea gestet cornua, vnicornium cornibus illis famatissimis affinia. Indigenas enim bestiæ, aut piscis venenati dẽte demorsos, aqua epota, in qua sex, vel septem dies eiusmodi cornua demersa, aut infusa fuerint, statim leuari, & conualescere. Descripti animantis iconem hanc exhibet. Quærendum nunquid ad Oppiani orygem referri hoc animal possit. Cæterũ & in India quadricornes oryges reperiri Aelianus testatum reliquit, si rectà transtulit Gilius; sic enim legimus: tygres domitas, cicures pantheras, & oryges quadricornes ad sui regem Indi adferunt, sed forsitan in India tantum eiusmodi sunt, fierique potest, vt numero, magnitudineq; secundum regiones cornua differant.

Tom. 1. lib. 5. cap. 5.

Pyrrassouppi.

Oryges quadricornes.

DE CAPRA AVRIBVS DEMISSIS. Cap. XXVI.

ARISTOTELES in Syria capras esse scribit auribus mensura palmari, & dodrantali, ac nonnullas demissis ita, vt spectent ad terram: ex quo postremo genere fortè fuerit, cuius hic exprimitur imago, Indicæ tamen capræ nomine mihi missa, & mambrinæ Syriacæ, lana seu pilis, facieque, & cornibus ouem potiùs, quàm capram referre videtur, color albus est.

Lib. 8. hist. cap. 28.

DE CERVO. Cap. XXVII.

ORDINIS RATIO.

CAPRIS feris rectà ratione annectetur ceruus, pernicissimis quippe animantibus animal pernicissimum, & cui similiter in velocitate pedum salutẽ natura collocauit: vndè est, quòd vtrorumq; venatio, ac potissimum cerui, etsi apprimè ardua, multisq; obnoxia difficultatibus, præ cæteris commendetur. Equidem Plato (referente Plutarcho) in legibus prohibuit, aut potius voto hoc petijt, ne marinam venationem adolescentes vnquam amarent: nulla enim roboris, inquit, exercitatio, nulla sapientiæ meditatio, neq; quicquam ad vires, celeritatemvè conducens, agilitatemque, inest in certaminibus, quæ aduersus labraces, congros, aut scaros suscipiuntur. At in terrestri venatione ferocia animalia congredientium laborum tolerantiam apud insequentes. Atq; hæc bona venationi accepta feruntur: piscatio nulla re est vtilis: Neq; sanè Deorum quisquã dignum se congricidæ putauit, cum lycoctonos voluerit dici Apollo; aut mullicida; cùm sit ellaphebolos Diana: ille à lupis, hæc à ceruis occidendis. Quid verò miri hoc? cùm etiam homini aprũ duntaxat, ceruum, capram, leporem capere honestius sit, quàm emere: Thynnum, carabũ, amiam obsonari, quàm capere, magis decorũ: Omnino .n. piscatio propterea turpis, nullo studio digna, illiberalis credita est, quòd nihil habet ingeniosum, nullas machinas, nullam versutiam vsurpet. Tantũ Plutarchus. Xenophon verò in eo libro, quẽ cynegeticõ inscripsit, tradit veteres heroes apud Chironẽ ab ineunte ætate istiusmodi venationibus operã dare consueuisse, multaq; inde honesta didicisse, eorũ censens exemplo venationis disciplinã nobilibus, & heroici generis iuuenibus haud quaquã negligendam, quibus id per corporis robur, & ætatem liceret: Siquidem hoc exercitio rebus gerendis strenuos euadere, doceriq; simul καλῶς νοεῖν, καὶ λύτειν, καὶ πράτ7ειν, vt eiusdem Xenophontis, & verbis, & sententia vtar. Fuisse autem hunc morem antiquissimum, quod regij adolescentuli in venatione ferarum sese exercent, etiam nos docet Plinius in panegyrico his verbis: *Olim hæc experientia iuuentutis, hæc voluptas erat, his artibus futuri duces imbuebantur, certare cum fugacibus feris cursu, cum audacibus robore, cum callidis astu, nec mediocre pacis decus habebatur submota campis irruptio ferarum, & quadam obsidione liberatus agrestium labor.* Xenophon, qui hoc studio dediti sunt, magnam ex eo vtilitatem capere scribit: nam corporibus bonam valetudinem comparare, hinc videre, audireq; magis, senescere minùs. Hanc ad bellum præcipuè instituere; primò quidem si vias iniquas sub armis ambulant, minùs lassari: nam labores sustinere; quibus feras capere consueuerunt: deinde posse humi iacentes quiescere, ad imperatoris edictum præstò esse: In adeundis hostibus inuadere simul, & imperata facere, cùm feras ipsi hoc modo venentur. Nec verò in fronte locatos deserere acies, quia paratissimi sunt: at in hostium fuga vbique illos propter locorum peritiam rectè, ac tutò persequi. Quod si exercitus suus infeliciter pugnauerit, in syluosis, abruptis, iniquisq; alijs locis seipsos cum cæteris non turpiter saluare posse: Nam consuetudinem venandi nonnihil eos peritiores reddere: Et hos plerumq; magna commilitonum turba fugiente victores hostes propter difficultatem errantes, suo ipsos robore, & audacia repugnando terga dare coegisse, cum fortuna ferè corporis, & animi fortitudinem comitetur. Quod cũ maiores, inquit, nostri cognoscerent, hinc iẽ aduersus hostes benè geri, studiũ hoc iuuenum instituerunt. Testatur idem etiã Xenophon Cyrũ peritissimum illũ bellicæ artis imperatorem, cùm adhuc puer esset, ad venationẽ egressum ceruam, & aprum,

Lib. de solert. anim.

Venatio cerui cur commendata.

Apollo lycoctonos: Diana elaphebolos.

Piscationis cõtemptus.

Venatio à quibus cõleretur.

Venationis commoda.

Lib. 8. de pæd. Cyri.

aprum, frustra prohibentibus præceptoribus, confecisse, eundemque mox ducem exercitus factum bellicæ exercitationis gratia milites suos ad venationem eduxisse, hanc exercitationem rerum bellicarum esse omnino, quòd crederet, optimam, equestris autem verissimam. Sed & Flauius Vegetius docens cuius artis tyrones, vel eligendi sint, vel respuendi, cum dixisset omnes, qui aliquid tractasse viderentur ad gynecia pertinens longè à castris pellendos esse ceruorum, aprorumvè venatores conuenire militiæ societati author est, indicans mulierosos omninò ex acie remouendos esse. Hinc illud Ouidij de remed. amoris;

Lib 1. de re mil. c. 7.

Lib. 1.

Cùm semel hac animum cœpit mulcere voluptas,
Debilibus pennis irritus exit amor.
Vel tu venandi studium cole, sæpe recessit
Turpiter à Phœbi victa sorore Venus.
Nunc leporem pronum catulo sectare sagaci,
Nunc in frondosis retia tende iugis.
Aut pauidos terre varia formidine ceruos,
Aut cadat aduersa cuspide fossus aper.

Dianã cur venatricem finxerint.

Dianam autem, quæ Phœbi soror est, ideo potissimùm poetæ fingunt perpetuo venandi studio duci, vt doceant magnoperè his cauendam esse desidiam, quibus curæ est virginitas; Nam, vt inquit Seneca; *amor iuuentæ gignitur luxu, ocio nutritur inter læta fortunæ bona.* Eleganter autem Lucianus dialogo Veneris, & Cupidinis nullum amori, & obscenę libidini locum esse apud eos ostendit, qui nunquã opere vacant, sed aliquo semper negotio, & labore distinguuntur, idque eiusdem Dianę ostendit exemplo, quippe quæ perpetuò per montes vagetur, ceruorum, hinnulorumq; venationi intenta. Atq; hinc est, quòd inter alias animi lassi recreationes ceu honestissima commendetur ipsa venatio; Sic Hieronymus Vida:

Lib. 1. de art. poet.

Nec ludos puero abnuimus, subducere mentem
Interdum studijs liceat: defessus amœna
Rura petat, sæpe & mores obseruet agrestum,
Et venator agat de vertice Tyburtino
Veloces capreas, aut tendat retia ceruis.

Sed vt pueri facilè ceruis retia tendere possunt, ita insequi istiusmodi feras adolescentulorum erat, qui iam ex ephebis excedunt, vt ostendit Ouidius Hyantis adolescentuli exemplo:

4. Fast. 5.

Dum noua lanugo pauidos formidine ceruos
Terret, & est illi præda benigna lepus.
At postquam virtus annis adoleuit, in apros
Audet, & hirsutas cominus ire feras.

Romani vt venationi dediti.

Non quod virilis ætas ceruorum, aprorumq; & caprarum venationem omitteret, quin tantopere Romanos illos proceres horum animantium venatione delectatos fuisse constat, vt, ne deessent quouis anni tempore, proprijs includerent leporarijs, eisdemq; amplissimis; Q. Hortensiũ enim in agro Laurentino scribit Varro syluam habuisse, vt dicebat, supra quinquaginta iugerũ maceria septam, quod non leporarium, sed teritrophiũ appellabant. Ibi fuisse locũ excelsum, vbi triclinio posito, inquit, cænabamus, apud quod Orphea vocari iussit, qui cum eò venisset cum stolo, & cithara, & canere esset iussus, buccinam inflauit, vbi tanta circumfluxerit mox ceruorum, & aprorum, & cæterarum quadrupedum multitudo, vt non minus formosum mihi visum sit spectaculum, quam in Circo maximo Aedilium sine Africanis bestijs, cum fiunt venationes: Ad delectationem, quod attinet, eam sic expressit Horatius;

Li. 1. carm. od. 1.

Venationis delectatio.

Manet sub Ioue frigido
Venator teneræ coniugis immemor,
Seu visa est catulis cerua fidelibus,
Seu rupit teretes Marsus aper plagas.

Hinc enim discimus, quanta sit assuetudo vitæ cum delectatione, quæ incommoda commodis, dura mollibus antefert; quid enim mollius, & commodius quàm cum tenera, placidaq; vxore domi cubare? Contrà quid durius, & incõmodũ magis, quàm de nocte sub cœlo excubare, ferasq; non sine magno valetudinis, vitæq; discrimine captare? Tanta tamen fuit semper ceruorũ potissimũ venationes æstimatio, vt etiam nonnulli, qui reuera non essent venatores, venatores tamen videri vellent, ideoque ceruos, aprosque cum plagis & venabulis per medium forum iuberent transire, vt cepisse aliquid viderentur; docet hoc idem Horatius sub persona Gargilij, his verbis.

Li. 1. epist.

venemur vt olim
Gargilius, qui manè plagas, venabula, ceruos

Dis-

Differtum transire ferum, populumque iubebat,
Vnus vt è multis populo spectante referret
Emptum mulus aprum.

SYNONYMA. ETYMOLOGIA.

CERVVS animal notissimum dictum est, quod τὰ κέρατα, idest, cornua gerat, teste Festo, ex Varrone nimirum, qui, *cerui*, inquit, *quod magna cornua gerant, mutata g in c, vt in multis, quasi geruli.* Quo loco Scaliger, cur non, inquit, κεραοὶ potiùs? Sunt verò etiam ceruinorum cornuum similitudine iuxta Varronem, & Seruium furcæ, quibus rustici casas suas stabiliunt cerui vocati, vnde Virgilius:

Ceruus vnde dictus.
Lib.4.de ling. Lat.
Furcæ quæ cerui dictæ
Eclog.2.

Atque humiles habitare casas, & figere ceruos.

Vbi nimirum Seruius, aut furcas, inquit, dici, quæ figuntur ad casæ sustentationem, quæ dictæ sunt cerui ad ceruinorum cornuum similitudinem: Stipites autem erant cornicula eminentia habentes, quibus etiam ad vineas, pluteasq; vtebantur in bello in castrorũ nimirum munitionibus, vt patet ex his Iulij Cæsaris verbis: *Aggerem, & vallum duodecim pedum exstruxit, huicque loricam pinnasque adiecit grandibus ceruis, eminentibusq; ad commissuras pluteorum, atq; aggeris, qui ascensum hostium tardarent.* Ceruos hosce nobis pictos proposuit Ioannes Iucundus Veronensis, vt testatur Mart. Antonius Delfius in Oedipo Senecæ, qui & apud Tibullum horum mentionem factam existimat, & legi debere:

Lib.7.de bell. Gall.
Actu 3.
Lib. 4. ad Messallam.
Lib.4.
Lib.10.

Nam te non alius belli tenet aptius artes,
Quà deceat tutam castris praducere fossam,
Qualiter aduersos hosti defigere ceruos,
Quemve locum ducto melius sit claudere vallo.

Citat in hoc eodem sensu Iosephus Scaliger in suis in Varronem coniectaneis, vbi hic ait, *ceruos similitudine cornuum cerui*, hunc ex Silio Italico versum:

Ceruorum ambustis imitantes cornua ramis.

Additque in vallo castrensi per spatia poni solere ceruos, hincque interstitium illud inter ceruos dictum esse interuallum. Cæterùm Iacobus Pontanus ex German. præcitatum illustrans Virgilij locum ἐλαφηβολίαν vno verbo, inquit, Græci dicunt, nec mihi furcas innuere videtur, tum quod Græcis ἐλάφους βάλλειν familiare est, tum quòd Georgicorum 1. dixit:

Elaphibolia.

Auritosque sequi lepores, & figere damas.

Ἔλαφος vnde dictus.

Etiamsi non dubium ceruos furculas dici, quibus sustentantur retia, & plagarum laxitas maculosa intenditur, quæ σάλικες Græcis, & σχαλίδες dicuntur, vnde & σχαλιδῶσαι. Græci ἔλαφον animal hoc dicunt: quã vocem Atticè in fæminino genere de mare etiam dici mox suo loco ostendetur, vbi de cornibus. Varinus ἔλαφον, vel à celeritate, & leuitate nomen habere existimat, quoniã ἐλαφρὸς leuis est, vel sic vocari, quasi ἔλοφον διὰ τὸ ἕλκειν, καὶ ἀναιρεῖν διὰ τῶν μυκτήρων τοὺς ὄφεις. ἢ ἀπὸ τοῦ ἐλαύνειν τοὺς ὄφεις, ἢ ἀπὸ τοῦ ἕλος, nimirum quod circa lacus & aquas libentur versetur. Easdem etymologias Etymologus quoq; recenset, & aliàs in dictione ἄνθος, ἔλαφον dictum ait, παρὰ τὸ ἐλαύνειν τοὺς ὄφεις, ὅπερ ποιεῖ τοῦτο τὸ κέρας θυμιώμενον, hoc est à fugandis serpẽtibus, quia nimirum cornu eius suffitum eos fuget, vel quòd ipse ceruus cornu ad saxũ attrito nidorem excitet, quo serpentes è cauernis pellit. Plutarchus priorem etymologiam approbãs ait, ἐλάφους Græcè nomen esse non à celeritate, inquit, quod putant quidam, sed serpentis tractione sorbitioneq; ductum. Contrà qui ἐλαφρὰς, quasi ἐλαφεῖς dictos putant, huc etiam Virgilium allusisse profitentur, dum ait: *Antè leues ergo pascentur in æthere cerui.*

Lib. de soler. anim.

Est verò ἔλαφος, placentiæ nomen ab Elaphebolijs sacris dictũ, in quibus fieri solebat ex sesamo, & farinæ flore, vt recitat Cælius ex Athenæo lib. 14. qui ea sacra Mineruæ fuisse tradit. Hermolaus à mense (elaphobolion enim September est) in quo fiebat dictam ait. Erant autem elaphebolia sacra eodem in mense, vt nihil intersit. Obscuriùs, ineptiùsq; Ioannes Ruellius hãc placentam ceruorum venationibus dicatam scribit; ἐλαφίνης verò Hesychio & Varino est νεβρὸς, idest, hinnulus. Est & cerua canis nomen apud Varronẽ, nec non apud Ouidiũ, estq; & insula eiusdem nominis apud Macrobios, quã Dionysius, vocat aquosa, Græcè ἔμπεα. Bẽmyes populos propè Ceruã etiã ponit, vt citat Stephanus Aquæus lib. 5. in Pli. c. 8. Ab ἔλαφος detortũ est λάφοι, vt nũc apud Cretẽses vocatur, apud quos, citante Varino, ceruus etiã olim ἀσίραχος vocabatur. Βάριξ ab eodem, nec nõ Hesychio, ceruus interpretatur: Βέρχιος verò Laconicè secundũ eosdem ceruus est. Idemque Varinus βρένδον interpretatur ἔλαφον, ἡ κεφαλὴν ἐλάφου βρένδον verò simpliciter ceruum.

Elaphebolia sacra.

Δόρκων Suidæ nomen loci est, vt ceruus, de qua voce suprà in capris syluestribus dictum est, vbi etiam de voce ἴορκες, qua ex Hesychio & Varino diximus indicari etiam ἡλικίαν ἐλάφου, idest, ætatem ipsius cerui. Ἐλλὸς idē, teste Varrone, quod νεβρὸς, idest, hinnulus: Vnde apud Homerum

Ἐλλός.

ἐλλοφόνος dicta Diana à cæde ceruorū, vtpotè venationis Dea. Est & ἐλλὸς, leuis, celer tanquam epithetum cerui. Varino & Etymologo ἐλλόποδες & ἐλλοὶ dicuntur passeres, & hinnuli, ἀπὸ τοῦ ἄλλεσθαι, idest, saliendo. Apud Hesychium ἐλλοπίδες legitur cum ι in penultima his verbis: ἐλλόπιδας dictio apud Cratinū, facta παρὰ τοὺς ἔλλους (Gesnerus melius cum spiritu tenui, & acuto in vltima scribi asserit) & communiter dictos hinnulos vel passeres, vel pullos serpentis significat, ἀπὸ τοῦ ἄλλεσθαι. Sed videri possit etiam ἐλλοπες, quasi ἀέλλοπυς, inquit Gesnerus, dici, idest ταχύπους, quod hinnulo maximè conueniret. Idem Hesychius, vt & Scholiastes quoq; apud Ho-

Odyss. T.

merum, vbi habet: Κύων ἔχε ποικίλον ἐλλὸν, Ἀσπαίροντα λάων; ἐλλὸν exponit νεόγονον ἔλαφον, idest,

Κηνὶς.

ceruum iuuenē Κηνὶς apud eundem ceruus est, nec nō etiam δέρρις λεπτὴ, &, idest, pellis tenuis,

Λάδας.

& νεφέλιον λεπτὸν, idest, tenuis nubecula, in quo significatu legitur & apud Suidam. Est & λάδας apud Hesych. & Varronem, ἔλαφος νεβρίας, idest, ceruus iuuencus, vel qui nōdum adultus est & ναιθροὶ, νεβροὶ, οἱ νέοι ἔλαφοι, in eadem scilicet significatione. Quamuis autē νεβρὸς sit, teste Pol-

Νεβρός.

luce ἔγγονον ἐλάφου, idest, cerui fætus, à Polyeno tamen in epigrāmate, dorcadis fætus, νεβρὸς appellatur; propriè autem νεβρὸς est hinnulus, qui iam ad pabula exit. Gesnerus apud Nicandrū in theriacis νεβροθόκους interpretatur ceruos. Hesychius ὀροβάδων interpretatur νεβρῶν, ὀρυβάδες

Li. 7. c. 15.

verò τὰς αἶγας. Cælius ceruos primigenios proces dici asserit apud Philetā, grandiores iam dici

Κέμας.

cemades, perfecta demum ætate ceruos. Equidem κεμὰς exponitur hinnulus paruus, & in spelū-

Iliad. K.

ca adhuc iacens. Apud Homerum, vbi ait: ἢ κεμάδ' ἠὲ λαγωὸν, ἐπείγετον; κεμάδα interpretes hinnulū reddunt. Similiter & apud Athen. lib. 5. ex Herodico Babyl. τῆς ξουθῆς δειλότεροι κεμάδος, vertunt sic: Flauis ceruorum hinnulis pauidiores Sunt qui dictam putent quasi κοιμάδα, vtpotè κοιμωμένην ἔτι ἐν τῷ σπηλαίῳ, nec audentem se committere syluis. Scaligero cemas ita est in cer-

Exerc. 207.

uis, sicut in bubus iunix & iuuencus, siue bucula, seu vitulus: Franci, inquit, faones vocant. Apud Hesychium & Varinum κεμφὰς, quoq; reperias pro ceruo, & κεμπὸς, κοῦφος, ἐλαφρὸς ἄνθρωπος, & apud Hesychiū κεμμὰς per duplex μ, idem quod κεμὰς, nimirum hinnulus cerui, quæ licentia est poetica. Sic Tiberius Illus in epigrammate.

Κεμμάδος ἀρτιτόκου μαζοῖς βρίθουσι γάλακτος.

Κελμὰς verò eisdem est νεῦρον ἐλάφου, vbi fortassis rectius νεβρὸς legeris, non rarò enim ευ pro εβ scriptum librariorum incuria reperitur. Sed ad Philetæ locum, quod attinet, Cælius Varini Philetam citantis verba peruertit: nam Varinus expressè habet: τὰς ἐλάφους τὰς πρῶτον τικτούσας, id est, ceruas ipsas, cùm primùm pariunt, procas appellari, & licet etiam ipsi hinnuli recens nati sic vocari possint, falsum tamen est Philetam ita vocare. Plura de voce prox in caprea diximus. A procas per metathesin facta videtur vox porcas, Hesychius ceruas exponit, vel celeres, & πτῶκες eidem & Varino sunt timidi lepores, dorcades, cerui hinnuli, vt etiam in capra dictum. Est & eisdem πέχαρις, ἔλαφος, ἀμερίας, Gesnerus vltimam vocem separat ab ἔλαφος, Hesychius verò con-

Πέχαρις.

iungit; quid sit ἀμερίας apud Lexicographos non licuit inuenire. Sunt & σεβλοὶ eisdem cerui, & σαχίνης ijsdem lepus est, & ceruus: sunt. n. hæc duo animalia, Ταχυδρομα; ταχὺς autē siue ταχυνὸς pernix, celer, velox. Apud eosdem, vbi φύρακες exponunt ἐλαφροὶ, legendū potiùs videtur ἔλα-

Aial.

φοι. Aial hebraicā vocem Deuter. 14. vbi Arabica translatio similiter habet aial, Chaldaica verò aiela, Persica verò geuazen, Septuaginta interpretātur ἔλαφον, & Hieronymus similiter ceruum. Sed in inscriptione Psal. 22. vbi communiter pro Al aieleth sahar, vertitur *ad ceruam auroræ*, vel *ad ceruam matutinam*, sunt qui exponunt, teste Pagnino, ad stellam matutinam, aut ad fortitudinem, ad robur seu vim ascensus auroræ, sed prius est rectum inquit R. Dauid, vt assumpta prima huius dictionis significatione per ceruam auroræ allegoricè intelligamus ecclesiam Israeliticam, quemadmodum etiam ceruis comparatur in Canticis. Qui stellam matutinam interpretantur, ij,

Li. 10. obser. c. 3.

teste Iano Drusio, id faciunt ex monumentis τῶν διδασκάλων, in quibus Lucifer, qui Græcis est φωσφόρος, aieltha nuncupatur. Alij rursus, vt idem recitat Drusius, putāt instrumentum musicum præcitatis verbis dici, alij genus carminis. Qui ad robur auroræ explanāt, ij arbitrātur hunc hymnum scriptum fuisse manè cum aurora ex oriens iubar suum longè, latèque diffudisset. Quæ an vera sint, nescio, inquit, mihi quidem non videntur: Credo autem Dauidem melius in latinum conuerti: *Super cerua aurora:* Quod sic accipio, ac si diceret, super cerua pulchra; auroram enim Hebræi ponunt pro pulchro. Porrò, *cerua pulchra*, vox est planè amatoria: solent enim, qui amant, blandè compellando amicas suas ceruas vocare: vnde illud; *cerua amorum, caprea gratia*, in libro de prouerbijs: *Et cerua agri*, in Cantico canticor. Quod postremum interpretantur dici de Ecclesia, sed hoc in loco aliter interpretandū, ita postulante sententia, & argumento psalmi.

Ego sanè indubitáter credo, Dauidem, cùm hunc psalmum componeret, in mente habuisse, quæ ei spiritus patefecerat περὶ τῆς σωτηρίας ἡμῶν. Apud Varinum vbi scribitur Διὰ λ τὴν ἔλαφον, Chaldæi, scribendum videtur *aial*. Hinnulum ijdem Hebræi *ofer* dicunt, quo nomine quidam, teste Pagnino, dictum putant à leuitate, & celeritate, qua ceu vento agitatus, currendo puluerem commoueat. Vetus expositio in Auicennam, *aufeac*, interpretatur coagulum ceruinum, & genitum bubali, Syluaticus verò pro coagulo ceruino habet *aufeac alanerb* apud quem sequentia etiam barbara nomina reperiuntur: *anfeagidi*, coagulum ceruinum: *auteros*, ceruus: *belagin*, ceruus: *melossia*, medulla ceruina. Ceruum nos *cerno* dicimus, fæminam, *cerua*: Sic & Hispani marem *cieruo*, fæminam *cierua* dicunt; Galli marem *cerf*, fæminam verò *biche*: Germani superiores ceruum hirtz, vel hirs, vel hirsch: ceruam hinde vel hindin, vt & Belgæ, & Angli, quibus ceruus herte, vel hert dicitur, quasi durus, quoniam diutissimè in vita durat, quo modo eisdem hert cor est, cuius nimirum motioni perpetuæ, vitæ duratio debetur. Poloni marem ielijenij, fæminam lanij quo nomine tamen damam quoq; interpretantur; Angli hinnulos fauune dicunt, & nos suprà ex Scaligero cemadas Francis faones dici diximus, aliàs hynde kalfe dicunt, sicut & Germani hindkalf, quasi ceruæ vitulum.

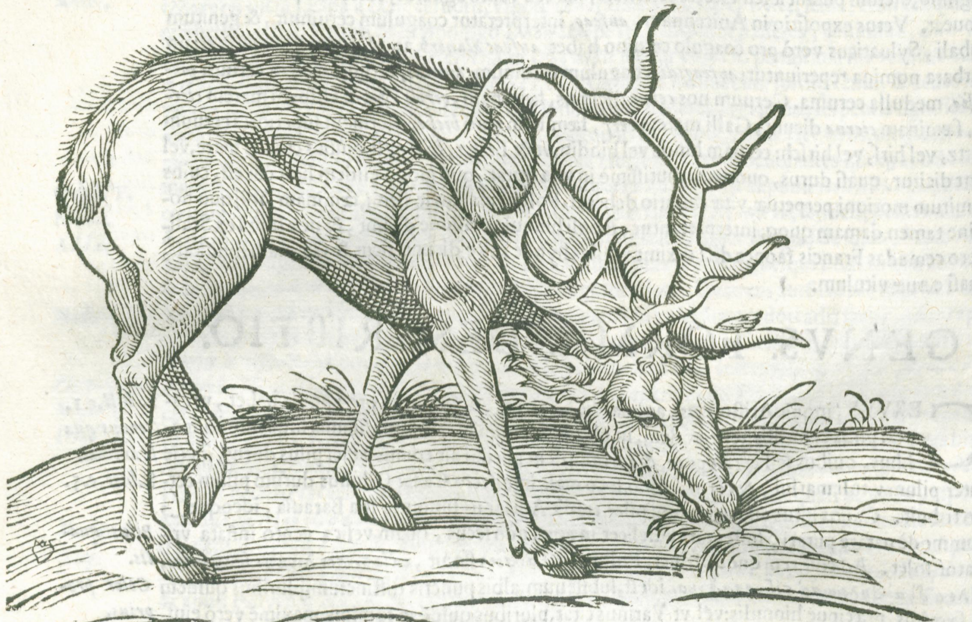
GENVS. FORMA. DESCRIPTIO.

CERVVS, inquit Aristoteles, animal est bisulcum, & forcipem pro vngula habet, vt capra: pilus ei mollis, teste eodem, in physiognomonicis, de timidissimis loquente animalibus, ouibus scilicet, lepore, & ceruo. Idem alicubi ait etiam: lataci pilus durus, specie inter pilum vituli marini, & cerui. Quo loco malè intellecto Cæsar Odonus durum pilum ceruo tribuit. Cauos intus esse ceruorum pilos tradit Adrianus Iunius in sua Batauia, ideoque commodè natare putari, sustentari videlicet in aqua non secus, quàm vesica vento inflata vrinator solet. Ad colorem quod attinet, Pollux ἐπίξανθον esse ait, καταστικτον λευκοῖς γράμμασι. Πλείω δὲ αἱ θήλειαι τὰ στίγματα ἔχουσι, idest, subflauum, albis punctis distinctum, pluribus quidem in fæminis, præcipuè hinnulis: vel, vt Varinus citat, pluribus quidē in fæminis, maximè verò eiusdem sexus hinnulis. Similiter & Oppianus ceruum vocat στικτὸν, & αἰολόνωτον; vnde apud Euripidem βαλιὰν ἔλαφον etiam exponūt κατάστικτον. Cæterùm, cùm color hic in equo, quam maximè laudatur, vt Balij Achillis equi docet exemplo Homerus, quem spadicei fuisse coloris, docti volunt, & nunc quoq; vulgò baius, quasi balius nominatur, ego de hoc colore potiùs intellexerim: apud Euripidem: nam & σπαθίναι cerui cognominantur à colore τῆς σπάθης, idest, φοινικῶν: Est enim spadiceus, secundum Thylesium, idem qui phœniceus: quamuis non desunt, qui σπαθίνας cognominari volunt, quod cornua spathis similia, idest, mucronata habeant. In quo nouissimo sensu accepisse apparet Eustathium hæc ex quodam Lexicographo recitantem: Τὰ δὲ τέλεια ἐκ ἄλλο τι ἢ ἔλαφοι, εἰ μὴ ἄρα οἱ ἀλκαῖται, καὶ ὁ σπαθίναι λεγόμενοι, ἢ λικίαι τινὶ διαφέρουσιν, ἢ εἴδει, καὶ κεράτων ἰδιότητι, καὶ μεγέθει. Idem Eustathius βαλιὸς, cùm appellatiuum est, scribit ὀξύνεσθαι, significareq; ταχὺς, vel στικτός: Cùm est proprium equi apud Homerum παροξυτόνως efferri; veruntamen paroxytonωs rursum scriptum reperitur appellatiuum, vt in 6. epigrammatum βαλίαις ἐλάφοις, itidemq; apud Plutarchum, βαλίαις ἐλάφοις ἐφιπτάμενος, & alibi βαλίαι ἀνέμοι, vbi significat ταχεῖς, & rapidi, vt vtroq; modo interpretari liceat. Fiunt aliquando cerui, & candido colore; *qualem fuisse*, inquit Plinius, *traditur Q. Sertorij ceruam quam esse fatidicam Hispaniæ gentibus persuaserat*. Tradit & Pausanias albos se Romæ ceruos vidisse, & admiratum fuisse: Ex qua verò regione, vel continente aduecti essent, non venisse ei in mentem interrogare. Sed & Aristoteles testatur album aliquando ceruum inuentum esse. Quem Aristotelis locum Ruellius sic reddidit: Animantes cunctæ, quæ siue imbecillitatis causa, siue cæco naturæ vitio, præcoci, paucoque victu sustinentur, candidæ proueniunt: Sic lepus inuenitur candidus, item ceruus, & vrsus, & in auibns hirundo, coturnix, perdix, præsertim cùm quandam à primis statim vitæ rudimentis imbecillitatem retulerint. Cornua ei alioqui admodum degeneri animanti, & spectanda magnitudine, ramorumq; pulchritudine natura ei concessit, vt omnibus feris facilè antecellat, vt ait Oppianus: Virgilius dum arborea vocat, & magnitudinem, & ramos etiam expressit:

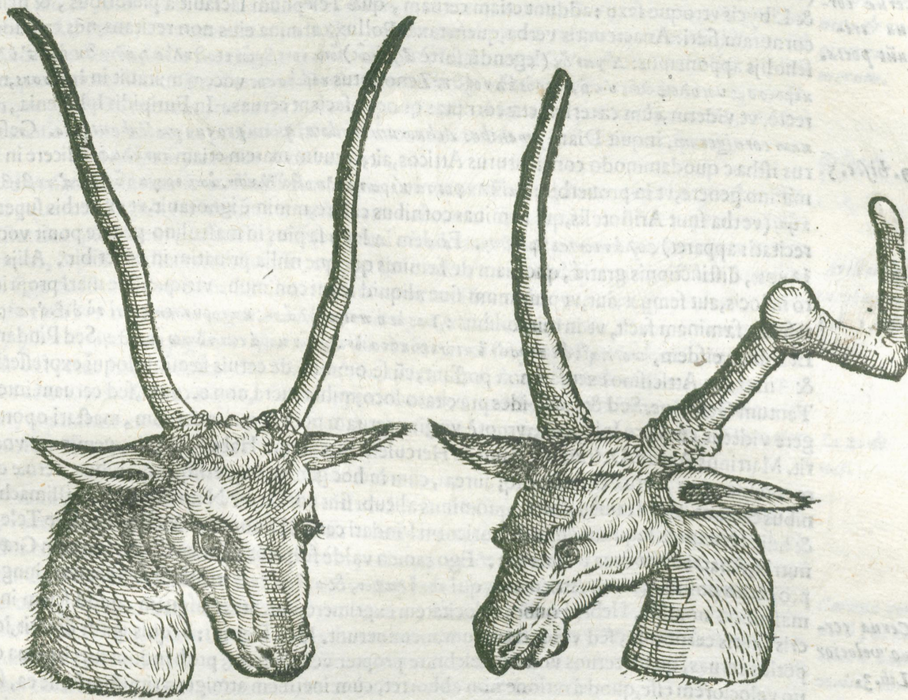
Ductoresque ipsos primùm capita alta ferenteis
Cornibus arboreis sternit.

Hinc & εὔκεραον vocat Oppianus, & Homerus, ἀμφ᾽ ἔλαφον κεραὸν dixit, & rectè in masculino genere, inquiunt Varinus, Hesychius, & Etymologus, quoniam mas tantùm cornutus est, idē exponit

2. hist. c. 1. *Ceruus quale animal.* *8. hist. c. 5.* *Pilus qualis.* *Color proprius.* *Spadiceus color quis.* *Cādidi coloris cerui.* *In Arcad.* *Cornuaque quodque soli mari.* *1. Aen.* *Iliad. γ.*

ponit εὔκερων, ἢ μεγάλα κέρατα ἔχοντα. Similiter κεράστην ceruum, alij cornuum simpliciter, alij magnis cornibus præditum. Idem Varinus ait κεραὸν ἔλαφον apud Homerum, ceruum adultum interpretari, sed κεραὸς poeticum esse, κερασφόρος commune. Cæterùm an solus mas, & nõ etiam cerua cornua habeat, vt ex Varino diximus, videndum. Ipse quidem rursus Varinus ex Polluce ait: ἐλάφων ἄκερος μὲν ἡ θήλεια. ὁ δὲ ἄῤῥην κερωφόρος, ἢ κερασφόρος, ἢ κεράστης, ἢ εὔκερος, ἢ πλατύκερος, ἢ ὑπέρκερος, ἢ χρυσόκερως, ὁ ὑπὸ Ἡρακλέος ἁλούς. Addit Pollux Anacreontem, & Sophoclem, qui κερόεσσαν ἔλαφον vocarunt, hoc est, ceruam cornutam. Polluci subscribit Plinius his verbis: *Bisulcis bina cornua natura tribuit: nulli illorum supernè primores dentes. Qui putant eos in cornua absumi facilè coarguuntur ceruarum natura, quæ neque dentes habent, vt neque mares, nec tamen cornua.* Sed & Aristoteles ceruam cornua habere negat, & alibi, causam afferens cur ceruæ cornibus careant, cùm dentes similiter habeant atque mares; eadem, inquit, vtriusque sexus natura, & cornigera est, sed fœminis adempta sunt cornua, quoniam ne maribus quidem vtilia sint, sed virium meliorum beneficio mares minùs offenduntur. His accedit Cardanus, inquiens: *Commune autem videtur animalibus plura, quàm duo cornua habentibus, vt fœmina cornibus careat, quamobrem creditum est à Plinio dentium materiam in cornua non transire, cùm famella etiam dentibus superioris mandibulæ anterioribus carentes, cornua non habeant: Ratio est duplex à fine scilicet, & efficiente causa deducta; cùm enim matres fœtus in aluo gerunt leuitate, & agilitate opus habent, vnde cornua prægrandia, & ramosa illis essent impedimento. Est etiam genus illorum animalium timidum, vt fœminæ sint timidissimæ, quamobrem illis cornua nulli essent vsui. Deest etiam calor, qui materiam cornuum gignere possit, & genitam extrudere simul, atque extendere: ob id veluti hominibus barba ita ceruis cornua, vt ad solum ornatum facta videantur, & neutrum adsit fœmineo sexui illorum.* Hæc Cardanus. Aristoteles loquens de peccatis poetarum, scribit minus esse eorum, qui inscij scribunt in ceruorum genere fęminam cornu habere, quàm si mala imitatione, vsu id scriberent. Galenus item ceruos ait, longa habere cornua, vt in his quoq; fœminæ à maribus sepa-

Cerua cornibus caret.

Lib. 3. de part. c. 2.

Lib. 10. de subtil.

Cur careat cornibus.

ſeparentnr. Contrà ſcholia in Pindarum fœminis ceruis ab omnibus poetis cornua adſcrlbi tradunt, & fieri poſſe, vt id quandoque acciderit, cùm & elephantis Indicis, inquiunt, adſint cornua (ὀδόντες, dentes exſerti, quos aliqui meliùs cornua vocant) duntaxat maribus, Aethiopicis verò, & Libycis vtroque ſexu: addunt etiam ceruam, quæ Telephum lactauit à pictoribus, & plaſtis cornutam fieri. Anacreontis verba, quem taxat Pollux, carmina eius non recitans, nos ex eiſdem ſcholijs apponemus: Ἄγαν ὡς (legendũ fortè ἀγανῶς) οἷα νεβρὸν νεοθηλέα γαλαθηνὸν ὅστ' ἐλάφης κεροέσσης ὑπολειφθεὶς ὑπὸ μητρὸς ἐπτοήθη. Zenodotus κεροέσσης vocem mutauit in ἐροέσσης, non rectè, vt videtur, cùm cæteri poetæ cornutas quoque faciant ceruas. In Euripidis Iphigenia, *ceruam cornigeram*, inquit Diana, *manibus Achæorum tradam, quam pro tua mactabunt filia.* Geſnerus iſthæc quodammodo conciliaturus Atticos, ait, ceruum marem etiam τὴν ἔλαφον dicere in fœminino genere, vt in prouerbio: αἱ ἔλαφοι τὰ κέρατα ἀποβάλλουσιν, ὥσπερ γὰρ ὅπλα ἀποβεβληκυῖαι (verba ſunt Ariſtotelis, qui fœminas cornibus carere, minimè ignorauit, vt ex verbis ſuperiùs recitatis apparet) φυλάττονται ὁρᾶσθαι. Eodem in loco ſæpius in maſculino genere ponit vocem ἔλαφος, diſtinctionis gratia, quoniam de fœminis quoque nulla priuatim in eo ſcribit. Alijs verò in locis, aut ſemper, aut, vt plurimum ſiue aliquid ſexui commune vtrique, ſiue mari proprium referat, fœminam facit, vt in mirabilibus: Τὰς ἐν ἠπείρῳ ἐλάφους κατορύττειν φασὶ τὸ δεξιὸν κέρας: Et alibi in eiſdem, πολλαῖς δὲ κισσὸν ἐπιπεφυκότα ἐν τῷ τῶν κεράτων τόπῳ ὁρᾶσθαι. Sed Pindarus, & Anacreon Atticiſmo excuſari non poſſunt, cũ ſe omninò de ceruis fœminis loqui expreſſerint. Tantum Geſnerus. Sed & Euripides præcitato loco, mihi reuera non ceruum, ſed ceruam intelligere videtur, cùm pro Iphigenia, vtpotè virgine ceruam potius, quàm ceruum, mactari oportuerit. Martinus Anton. Delrius in comm. in Herculem furentem: Habes, inquit, geminum vna in re commentum, ceruæ cornua, eaq; aurea, cum in hoc genere in pleriſq; regionibus, ceruæ cornibus careant. Quid tamen obſtat, quominus alicubi ſint cornutæ? Nam & multis Callimachus, & huic Herculeæ (loquitur enim de auricorni Pindari cerua) Diodorus Siculus, & ei, quę Telephi nutrix, Anacreon cornua tribuerunt. Ego tamen valdè ſuſpicor, per enallagen ceruam Græcos pro ceruo poſuiſſe, more Atticorum, qui τὴν ἔλαφον, & αἱ ἔλαφοι articulum fœmineum, iungunt maſculino nomini. Hebræi quoq; velocitatem exprimere volentes nuſquam, quod ſciam in ſacris literis ceruorum, ſed vbiq; ceruarum, meminerunt. Hæc Delrius: Si quis igitur dixerit, ideò potius ceruas, quàm ceruos voluiſſe celebrare propter velocitatem, probandum fuerit cerua ceruo velociorem eſſe, quod à ratione non abhorret, cùm inermem armigero timidiorẽ eſſe ea, ſuadeat. Inuenio inter poetas latinos: Silium Italicum ceruam cornigeram facientem, inquit enim:

& altos

Aeripedis ramos ſuperantia cornua ceruæ.

Sed & Franciſcus Petrarcha Hetruſcę poetices princeps, in rythmo quodam, Lauram ſuam ceruę comparãs duobus eam cornibus auratis ſibi apparuiſſe facit; verùm & ipſe à viris doctis propterea ſugillatur. Animaduertit hoc celebris in libris ſuis de arte poetica Mutius Hiſtricſis, referente Conſtantino Lando in C. Poſthumi Diana, qui excuſari Petrarcham poſſe exiſtimat, tanquam poetam, qui metaphoricωs locutus ſit, per cornua intextas comas Lauræ intelligens: *ſic enim ad ornatum*, inquit, *comarum, quo vtuntur matronæ Gallicæ, alluſit.* Certè eiuſmodi excuſatione rectiùs, vtriuſq; admittentur, quàm ſi reuera cornutas dicere voluiſſe ceruas, nobis perſuadeamus: non me latet interim ceruas aliquando viſas cornigeras: Tradit enim Gunterus in Ligurino ſuo, ſeu in libro de rebus geſtis Friderici Imperatoris primi, Cæſarem Maximilianum, verum id eſſe, alicubi deprehendiſſe, idque in ſyluam ſuam iuſſiſſe annotari, quod opus ipſe planè ſuum experientiarum non vulgarium, ſub nomine olim ſuo in publicum edẽdum, vidimus, inquit, inchoatum. Teſtatur etiam Scaliger in Gallia noſtris temporibus ceruam viſam eſſe, & captam cum cornibus, cuius etiam nunc ſeruetur caput. Cæterùm monſtra meo iudicio dicenda erunt. De ramis modò cornuum, & eorũ propagatione ſic diſſerebat Ariſtoteles: Anniculis nondum cornua naſcuntur, niſi quoad indicij gratia, ſit initium quoddam protuberans, quod breue, hirtumq; eſt. Bimis primùm cornua oriuntur ſimplicia, & recta ad ſublunarum (καθάπερ παττάλους, vnde Plinius alijs ſimplicia tribuit, vt in eodem genere ſubulonibus ex argumento dictis) ſimilitudinem, quamobrem παττάλιας idest, ſubulones, per id temporis eos vocant: Trimis bifida exeunt, quadrimis trifida, atq; deinceps ad hunc modum procedit numerus, vſque ad annum ſextum. Ex quibus quidem verbis Ariſtoteles Geometrarum more hoc inferebat orollarium; ab hoc ſimilia ſemper prodeunt, ita ne ſit dignoſcere ætatem ramorum nnmero. Cæterùm philoſophus circa ceruini cornu ramorum numerum erraſſe, inquit Ioãnes Aemilianus, videtur, quippe, qui ſtatuerit (vt facilè ex ipſius verbis colligi licet) quinque ramos ſummum cornu cerui edere, neq; in fundendis propaginibus hunc numerum ſuperare, cùm tamen conſtet in multò plures ramos illud diſtri-

Od. 3. olym.
Ceruæ cornua tribuũt poetæ.
9. hiſ. c. 5.
Cerua ceruo velocior
Lib. 3.
Cerua viſæ cornutæ.
Lib. 3. poet.
9. hiſt. c. 5.
Quãdo cornua incipiãt naſci, & quis ramorũ ordo.
Li. 11. cap. 37.
Ariſtotelis error circa cornu ceruini ramificationem.
Syntag. 5. de tum. hiſ.

distribui. Etenim & sensus,& experientia acerrimè reluctantur. Hoc non ignorāt venatores, qui illis insidiantur, hoc minimè philologos latet, qui plerumq; loca Musis dicata ceruorum capitibus, atque aliorum animantium quasi naturæ trophæis exornant. Affirmatur Guilliel mum Bauariæ Ducem, bina cerui cornua habuisse, quorum vtrumq; vnum, & viginti ramos fundebat. Testatur Albertus, ceruorum cornua in Germania ad vndecimum vsque ramum diuidi; quod quandoq; etiam in Italia contingere certum est, licet Italiæ cerui Germanis minores sint. Vidi namque in penu Serenissimi Ferrariæ Ducis ceruum in agro Ferrariensi interfectum magnitudine equo paulo inferiorem, cuius cornua adeò erant ramis referta, vt potius superarent, quàm à Germanis superarentur, ac proinde Maro cerui cornua ramosa in bucolicis nuncupauit:

Cornu vnius,& viginti ramorum.

Et ramosa Mycon viuacis cornua cerui.

Eclog. 7.

Tradit etiam Gesnerus se audiuisse Antuerpiæ cornua ceruina in pharmacopolio quodam spectari, quorum singula ramos circiter quindecim habeant. Quocirca à vero hac in parte videtur Aristotelem plurimum declinasse, nisi (vt ipsum vindicemus) dicamus eum per cornuum ramos maiores, & principaliores intellexisse, quippe qui in alios minores dispergantur. Hæc Aemilianus. Ego Aristotelis verba sic intellexerim, vt numerus ille in plurimis cōtingere soleat: nam & Solinus ait: *Pro ætate ramos augent: id incrementum per sex annos perseuerat, denique numerosiora non possunt fieri cornua, possunt crassiora.* Cur autem in ramos surgant vsque in sex annos, illud in causa esse retur Basianus Landus Placentinus, quia animal sit maximè abundans succo, qui cornibus cōuenit: is est atra, inquit, bilis, quippe cuius caro atram bilem, maximam sibi partem vindicet, quartanam enim febrem suaptè natura commouet, quæ rarò occupat corpus. Hanc cornuum ramificationem sic extollit Oppianus:

Aristoteles excusatur.

Lib. 1. hist. anim.

Lt. 2. de nat.

Οξύκομον κεράων πολυδαίδαλον αἰολον ἔρνος.

Idem mox cornua ἐυχίδεα vocat, idest, pulchrè diuisa. Hesychius ipsos ramos peculiari voce λίκρας vocat. Sunt qui ipsum ceruum ramosis vtrimque cornibus ἀμφίδωρον vocant, quasi verò δῶρα sint cornuum rami, cùm sit δῶρον palmus potius, quare & δῶρα munera dicebātur, quia manu darentur. Albertus infimos ramos versus frontem rectè ait procedere, nec erigi, his enim pugnare ceruum, (quamobrem Græci ἀμυντῆρας vocant, Gaza vertit adminicula) reliquis ventilare. Differunt etiam ceruorum cornua à cornibus cæterorum animantium, si Plinio, & Aristoteli credi mus, quod, cùm omnibus sint caua & in mucrone demum concreta, ceruis tantùm solida sint; & cùm cæterorum ossibus adhæreant, ceruorum tantùm cutibus enascuntur, sed talia etiam esse rangiferorum cornua suspicor. Aiunt item ea decidua esse tum vtilitatis causa, vt onere leuentur, tum ex necessitate præ pondere. Cæterùm hic rursus Aristoteli refragari ipsam experientiam, tradit Aemilianus. Etenim & capreoli, inquit, cornua gerunt solida, & decidua, licet multò minora, quàm cerui, quorum interior pars minus densa, quàm extima: rectiùs autem indicauit, inquit, Albertus vbi hæc prodidit: *Adhuc autem multorum animalium cornua sunt vacua apud caput, & superiùs solida præterquam in ceruo, & habentibus cum ceruo forsan naturam similem, sicut caprea, & hircoceruus & huiusmodi, quæ in vtroque termino sunt dura, & sunt multæ ramificationis.* Adhuc autem nullum animal mutat cornua præter ceruum, & ceruina animalia, sed de mutatione postea. Fiunt autem cornua ceruina adeò solida, & dura, vt soliditate, duritieque sua ad lapidum naturam accedent, qualia in ædibus Eminentissimi Cardinalis Gaddi obseruaui: quod etiam cecinit Orpheus in libello de lapidibus:

Cornua ceruorū, vt ab aliorū animaliū cornibus differant.

L. 3. de animal. tract. 1. cap. 1.

Ceruinorū cornuum soliditas lapidea.

Φυει γε μὲν ἔ ποτὶ κόρσην
Πέτρη, ἀλλ' ἔμπης πέλεται κρατερή τε γε πέτρη
Ουδὲ κεν ἀν γνοίης χέρας ἀτρεκὲς, ἤ λίθος ἐςί,
Πρίν κέ μὴν ἀμφαφόων ἔυροις νημερτέα λᾶαν.

Sensus est: In exortu non esse quidē lapidem, nihilominus verè solidum esse lapidem: Licet equidem non agnoscas cornunè verum sit, an lapis, si interim contrectes, lapidem esse fateberis. Tradit idem Albertus cornu animalium ceruo similium interius rarum, & meatibus paruis peruium esse instar substantiæ, quæ aliorum cornibus infigitur, additq; ceruinum quidem cùm aruerit perquam leue reddi; præsertim si sub dio fuerit, ita vt nunc humeat, nunc siccet. Inueteratum enim hoc modo, tam leue reddi, vt euanidum, & inane videatur, quod ipse deprehendit in cornibus, quæ per syluas à ceruis abiecta reperit. Ceruis igitur, & similium animalium cornua, terreæ esse naturæ calore valido coacta, & ad ossis substantiā accedere. Cætera verò his collata humida esse, & molliri apta, cartilaginis naturæ vicina, & flexibilia calore: quamobrem non calore, sed frigore concreta videri, vt intelligitur, inquit, ex ijs, quæ in meteorologia docentur. Testatur verò etiam Gesnerus obseruasse se, in consumati cerui cornibus mucrones, siue ramulos supremos, qui bini alioqui, aut terni subinde spectantur, septenos, & in eodem loco stipitis latitudinem sex digi-

Cornua cerui, qui leuia fiant.

digitorum, inferius autẽ fuiſſe alios binos ramos, & adminicula: Obſeruauit item inter craneum cerui, & cornua oſſicula, ſiue tubera gemina oſſea protuberantia, læuia, duos circiter digitos longa, eò breuiora, quò ceruus natu maior eſt: Horum ſingulis ſingula, ait, adnaſci cornua per ſymphyſin quandam, & quaſi articulationem. Addit deniq; ſubulonis cerui cornua ſe vidiſſe dodrantis circiter longitudine: furcarij verò vulgò dicti, (eins gablers) qui trimus eſt, duorum & amplius dodrantum. Addidi hic ego ſubulonis cornua, & recta, ac etiam aliud caſu fractum, ſed obducto callo reſtitutum: quæ ex Germania mihi miſſa in muſæo aſſeruo; ſunt autem & læuia, atque albicantia, minimèq; rugoſa.

Ceruis agilitas ad quid data. 3. de part. cap. 2.

Cùm verò cornua tum ob ſoliditatem, tum ob proceritatem grauia ſint ceruis, vt dictum eſt, natura, vt tradit Ariſtoteles, celeritate, atq; agilitate corporis impedimentũ illud compenſauit. Quibus cornua, inquit, præ nimio exceſſu ſuperuacua ſunt, ijs alterum auxilium natura adhibuit, vt ceruis velocitatem, grãdis enim illa, & multifida cornuum magnitudo potiùs obeſt, quàm prodeſt. Quæ tamen verba non ita accipienda exiſtimat Aemilianus, vt eam tantum velocitatis in hoc animali cauſam eſſe voluerit philoſophus. Dici enim poteſt, inquit, ideò etiam curſus celeritatem conceſſiſſe naturam, quia quandoq; inermes, & cornibus mutilati ob armorum carentiam, cùm pugnare, & congredi non poſſint, fuga ſaltem, celeriq; pernicitate tum venatorum, tum immanium beſtiarum moleſtias euitarent.

Cur & quãdo ceruis decidãt.

Iam verò quotannis cur decidua ſint ex Ariſtotele eodem dictum eſt; amittunt autem ea vere, menſe nimirum aprili, teſtante eodem, & ſolis ipſis id contingere ait, his verbis: Soli ceruo cornua omnibus annis decidua initio à bimatu: cæteris perpetua, niſi per vim aliquam amittant. Ita & Plinius: *Cornua*, inquit, *mares habet, ſolique animalium omnibus annis ſtato veris tempore amittunt*. Sed & Theophraſtus teſtatur cornua quotannis amittere. Idq; cur eis ſolis contingat, multis rationibus explicari poteſt: primùm ex materia, qua conſtant; quoniam ſicca, & terrea ſunt, vt ceruus ipſe totus, nempè hirce ſimilis temperamento, calido ſiccoque: Cadunt autem faciliùs, vt in ſtirpium quoq; folijs, quæ ita ſunt arida, vt nullum habeant lentorem, aut tenacem ſuccum, qualis cæterarum cornibus ineſt, cuius gratia flecti, molliriq; poſſunt: Deinde ex loco, quoniam, vt diximus, non ex cranio naſcuntur, vt reliquis, ſed enti tantùm adhærent: Tertiò ab efficientibus cauſis; nam & calore æſtatis ſicca, durioraq; fiunt, & hyeme ſubſecuta à frigore ſimiliter afficiuntur: nam, vt quodq; ſolidius eſt, ita magis refrigeratur: refrigeratis autem nimium, pori clauduntur, & calor natiuus emoritur, vt neq; alimentum attrahi poſſit, & viæ, quà trahi, debebat, præcluſæ ſint: quod in cæteris, cùm omnium caua ſint, & vapores excipiant, non æquè contingit. Sic igitur affecta cornua cadunt tantùm, ſiue offendentibus ipſis, aut impellentibus vltrò, aut inter ramos, & vimina quandoque implicatis, ſiue etiam ſponte, ipſo nimirum pondere, depreſſa: non prius autem hoc contingit, quam verno tempore noua ſubnaſcũtur cornicula, & tuberculis ſuis vetera protrudũt: quo tempore etiam ſerpentes, & alia quædam animalia aridum, induratumq; deponunt exuuium cuti noua naſcenti.

Quomodo ceruis cornua renaſcantur.

Sed eadem de re Aelianũ audiamus, interprete Gyllio: Cauſam, inquit, ceruis cur cornua renaſcuntur, Democritus eam dicit, ventrem ijs calidiſſimum eſſe, & eorum venas per vniuerſum corpus pertinentes eſſe rariſſimas, & os, quod cerebrum amplectitur, mẽbranæ inſtar tenuiſſimum, & perrarum eſſe, indeq; ad ſummum capitis verticem craſſiſſimas, atq; opimas venas oriri: Itaq; cibum, huius nutrimentum minimè concoctum, à natiuo calore in totum corpus, eiuſq; partes diſtrahi. Idemq; ait, eis pinguedinem extrinſecus circumfundi ſimul & cibi vim per venas in caput retorqueri, & reflecti, ex eo cornua permulto humore irrigata enaſci. Continenter enim vicinis ad candendum ſuccreſcentia, & influentia ſubmouent, atq; expellunt priora, ac ſanè exortus humor extra corpus dureſcit ab aere eum ipſum conſolidante, & in corneam duritatem confirmante. Humor autem, qui etiam nunc intra cutem ſubeſt mollis, & tener, partim ab exteriore refrigeratione dureſcit, partim ab interiore tepore tener manet. Quocirca recens cornu enaſcens ad depellendum antiquum infirmius eſt: At dureſcens priora extrudere poteſt, quorum pleraq; interno robore extrahuntur nonnulla arborum ramis circumplicata, & feram ad curſum incitatam vi impedientia abrumpuntur: Eo pacto vetera excidunt, recentia ad erumpendum parata naturæ munere proferuntur. Hactenus Aelianus.

L. 1. de hiſtor. hum.

Democrito ſubſcribit quodammodo Baſſianus Laudus Placentinus; cùm enim dixiſſet cornua caduca ſingulo vere, & decidua ob eam fortaſſis rationem, quod ea ab cute eorum tantùm emergunt, parum fixa, cùm cornua cæterorum animalium eſſe ſuſtententur, aut quòd cùm extra prominentia ſint, & nuſquam in profundo abſtruſa, ſoli ceruo contingit, vt collabantur: At qui fortè, inquit, aues ſcire, cur vere ſolis ceruis cornua decidant. Equidem propterea id eſſe opinor, quia nec æſtate conuenit, ſi cælo æſtuante humores exhalant, & imminuuntur: nec autumno, ſi ſiccus ſit, nec hyeme; nam qui fieri poteſt, ſi humorem lentum, & glutinoſum exuberrantem reddat? Ver autem huic commodiſſimum inuenimus, quia humor non apprimè tenax eliqueſcit. Scribit præterea Ariſtoteles, cùm recipiunt

cornua,

cornua, ea primum quasi cute vestita, & hirtiuscula emittere; & Plinius, *erumpunt*, inquit, (ceruis cornua, postquam abiecerunt) *renascentibus tuberibus primò aridæ cutis similia: eadem teneris increscunt ferulis, arundines in paniculas molli plumata lanugine*. Qui Aristoteli, Plinioque atq; alijs refragrantur de cornuum casu annuo, rei falsitatẽ inde arguunt, quòd tantæ molis incrementum, cum tam insigni duritie nimis velox foret, aut saltem ramorum numerus maiore interuallo, quàm vnius anni, indigeat, vt augeatur: Nam & ipse Aristoteles annorum numerum à ramorum numero, vt suprà ostensum est, rimatur. Cornua autem, quæ in syluis, alibiq; inueniuntur non à ceruis deposita, sed à venatoribus proiecta asserunt: Budæus tamẽ Aristoteli subscribit, vernationemq; restibili sobole velut materiam recidiuam paucis mensibus in integrum restituere edoctus à venatoribus peritis, quibus puto etiã credendum est. Tradit porrò Aristoteles reperiri quandoq; ceruos hederam cornibus innatam, & germinantem gestantes: Verba philosophi sunt hæc: Captus iam ceruus est hederam suis enatam cornibus gerens viridẽ, quæ cornu adhuc tenello fortè inserta, quasi ligno viridi coaluerit. Idem affirmauit lib. de admirandis auditionibus & Plinius in mollioribus ceruorum cornibus hederam coalescere, dum ex arborum attritu illa experiuntur tradit, rationem quodãmodo reddens ipsius accretionis, quam & Iulius Scaliger attingit apud Theophrastum dicentem, hederã in multis creari, & quod mirabilius (παραδοξότερον) visam esse in cornibus cerui etiam aliquando. *Commouit*, inquit Scaliger, *virum accuratum cerui cornibus hærens hedera. Quid enim eò semintum detulit? Nihil tamen attulit causæ, sed elapsus nos sub cultro reliquit*. Sanè videtur in eruptione cornuum affricatum hederæ ceruum abrupisse nonnihil cùm radicula, quæ aliquam in partem molliorem sese induerit. Cæterum fuerit etiam hederæ, cum ceruino cornu quædam sympathia, dummodo verum est, quod scribit Gaudentius Merula citans Aristotelem hederam nasci, vbi ceruinum cornu fuerit defossum. Postremò Oppianus ceruis castratis cornua defluere scribit, dum canit:

Lib. 9. hist. cap. 5.

Ceruorum cornib. hedera innata.

Lib. 2. de caus. c. 23.

Hedera cũ cornu cerui nõ sympathia.

4. memora. cap. 24.

Κεύθουσι λαγόνεσσι δ᾽ ὑπ᾽ αὐτὴν ἔνδοθι νηδὺν
Ἀμφιδύμους ὀλκοὺς, τοὺς εἴ κέ τις ἀμήσειεν
Αὔτικα θῆλυν ἔθηκε, πρόπαν δ᾽ ἀπέρευσε καρήνων
Ὀξυκόμων κεράων πολυδαίδαλον, αἰόλον ἔρνος.

Vertit Bodinus:

At gemini latitant intus sub ventre canales
Non procul à lumbis, quos qui præciderit, inde
Fæmineum reddet ceruum, atque è vertice summo
Prolabetur acuticomans ramale superbum.

Vertit autẽ ὀλκοὺς canales, cum poeta testes potius intelligat, licet in ea significatione in Grammaticorum lexicis nusquam annotatum reperias. Sed ad veritatem quod attinet credendũ potius videtur Aristoteli, Plinio, & Solino, qui cõtrariũ scribunt: Cerui, inquit Aristoteles, si cum per ætatem nondũ cornua gerunt, castrentur, nõ edunt cornua, sed si cornigeri exciduntur, non decidunt cornua, & magnitudine eadem seruantur. Et rursus alibi: Ceruis tantũmodo cornua omnibus annis decidua, nisi castrẽtur: Sic & Plinius, & Solinus: nõ decidunt, inquiunt, castratis cornua, nec nascuntur. Quod modò ad cæteras corporis tum internas, tum externas partes attinet, facies, vt tradit Aristoteles, ceruis carnosa est, nasus, simus, collũ oblongũ, & exile. Oppianus collũ ὑψικάρηνον .i. excelsum nuncupat. Idẽ & nares quaternas tribuit, totidemq; meatus:

Castratio quomodo ceruis cornua demat, vel contra.

In Physiog.

Facies qua.

Nasus.

Collum.

Τετράδυμοι ῥῖνες πίσυρες πνοιῇσι δίαυλοι.

Musculos item tẽporales, & exiles & debiles habent, vt tradit Galenus. Aures Plinius alijs animaliũ maiores, alijs minores esse tradit, ceruis verò tantùm scissas, ac velut diuisas, sed præcipitanter; nam Aristoteles id peculiariter de ijs scribit, qui circa Arginusã in Elapho monte versantur, idq; idem Plinius adstruit. Dentes habet quatuor vtrinq; tum supra, tum infra, vt annotat Albertus, quibus molit cibum, & insuper alios duos magnos, qui mari, quã fæminæ maiores sunt, vergunt aũt omnes deorsum, ita vt repandi videantur. Id capite, inquit idem Albertus, & Plinius, inesse ceruis vermiculi sub linguæ inanitate, & circa articulũ, quà caput iũgitur, numero viginti produntur. Sed Aristoteles, vermes, inquit, cerui cõtinent omnes suo in capite viuos, qui nasci solẽt sub lingua in cõcauo circiter vertebram, qua ceruici innectitur caput, magnitudine haud minores ijs vermib. quos maximos carnes putres ediderint. Gigni vniuersi, atque contigui solent, numero adeo circiter viginti. Apparet itaq; gigni, ita, & cohærere, vt vermes in lumbrico lato, quos cucurbitinos appellant recentiores. Gesnerus testatur se ab oculato teste, fide digno, audiuisse, qui se vidisse affirmabat, dissecto cerui capite recenti nõ viginti tantùm, sed plurimos omninò vermes, eosq; nõ cohærentes, sed discretos: Esseque, qui dicant, non omnibus innasci. Cæterũ liceat hic, inquit Cardanus, tanti philosophi pudorem ingenuum videre,

Musculi tẽporales.

11. de vsu part. c. 2.

Aures ceruis quales, & vbi scissæ.

Dentiũ numerus & situs.

Vermiculi vbi nascantur.

Li. 7. de variet. rerum cap. 33.

dere, qui nouit, sensu retulit, ab obscurioris causæ assignatione abstinuit; Causa igitur huius est cornuum magnitudo; quod enim superfluum est in radicibus, exeditur ab his, nõ ob cornua iam facta, sed cerebri temperiem: multum enim humidum terreum abundare in eo necesse est. Quod si vel cornua minora essent, vel caput maius, aut incremẽtũ tardius, hæc necessaria adeo non fuerant. Tantum ille. Verũ .s. sub lingua circiter vertebrã nascuntur, cornua verò cuti tantùm inserantur, vt ostensum est, nõ video, quomodo radices eorum à vermibus exedi possint. Quare alius locus vermibus fuerit tribuendus: Equidẽ Gesnerus testatur se audiuisse circa messis tempus, cute omnibus obducta, vermiculos quosdã subnasci, qui cornus superficiẽ inæqualiter exedũt, & exasperant, eoq; tempore ceruum vermiculos sentientem, & prurientem arboribus cornua affricare, quod nostrates, inquit dicũt, firnen. Dicunt itidẽ, teste Alberto, in capite cerui annosi intra os oculi vespas, & formicas generari, & aliquando progredi. Paulo aliter author libri de naturis rerũ: Venatores, inquit, asserunt, quòd in ceruo natu grandi, osse capitis sub oculo terebrato, vespæ concretæ, & formatæ interius ex humore superfluo, vel, vt alij autumant, ex medulla prodeant euolantes, & tunc negant eũ posse diuitius viuere, nisi esu serpẽtiũ renouetur: aliquando etiã eodẽ modo vespas dicunt prodire concretas è naribus cerui. Apparet autem, vel Albertum errasse, qui pro *formatæ* legerit *formicæ*, vel alterũ, qui contrà. Hoc tamen ad lectionem loquor; nam quod ad rem ipsam, neque vespas, neq; formicas in animantis viuo corpore nasci crediderim, verisimileque est ex malè intellectis Aristotelis super vermibus verbis, errorem ortum esse. Sanguis, teste Aristotele, nullas cõtinet fibras, & nunquã propterea spissatur. Idem in 4. meteororum, ceruinum sanguinem nõ coire, scribit, quoniã aquæ naturam magis sapit, ac frigidissimus est, & propterea fibris carere, quæ opera terræ sunt, solidèq; consistunt. Tradit & Plutarchus in quæst. natural. cerui sanguinẽ tenuẽ esse, & aquosum, ideoq; timore consternatum animal. E contrario Bald. Ang. Abbat. lib. 6. disquis. cap. 6. fibris plenum coagulatumque obseruasse se scribit, & certa aliorum comprobatione constare. Oculi magni sunt; cor item proportione magnum, quod omnibus timidis, aut propter metũ maleficis, commune esse Plinius tradit. Cùm suprà de lapide bezaar agerem admonebam obiter, esse etiam, qui lachrymam cerui dicerent, seu potius lapidem in cantho oculorũ cerui concretum, qua de re Ioannes Agricola in hæc verba tradit: Belzahart est antidotum contra venena epotũ efficacissimum, & prorsus diuinũ. Siquidem probatissimus medicus Auenzoar libro primo testatur se hoc vno medicatum esse quendam, qui perniciosissimum venenum sumpserat, &c. Cæterum huius medicamenti origo eiusmodi est: Ceruus postquam cum serpẽtibus cõgressus eas deuorauit, siti correptus, præsertim in regionibus oriẽtem versus, vbi prægrãdes reperiri constat: (ego istiusmodi prægrandes lapides non in canthis oculorum cerui, sed in capræ bezoarticæ ventre reperiri autumo) mox stagnum, aut flumen aliquod quærit, in quod se immergat; inde tamen, natura ita docente, velut Tantalus in medijs sitiens fluctibus, non bibit, nam statim concideret mortuus si quid aquæ degustaret. Erũpunt autem lacrymæ ex oculis, quæ paulatim crassescunt, coguntur, & coagulantur, & in castaneæ magnitudinem excrescunt. Quas, postquam ex aquis euasit ceruus, deciduas homines obseruãt, ac colligunt. Hoc est illud belzahart tãtæ apud eos, qui possident, æstimationis, vt cuiuis veneno vel medium vnguem ostendãt. De eodem Ferdinandi Ponzetti Cardinalis, verba hæc sunt; Experientia cognitus est ad omnia venenorũ genera pollens lapis, quẽ vocant kemne, seu bezar colore citri splendẽs, odore vini; natus ex lacrymis ceruorum. Infirmi enim ætate flumen quoddam ingrediuntur in oriente, & stant in eo immersi vsq; ad caput, donec emittant lacrymas, quæ frigiditate aeris, & aquæ coagulatæ vertuntur in lapidem, magnitudine auellanæ, qui exeuntibus à flumine decidit. Hæc ille. Et Andreas Bellunensis bezzar propriè, ait, esse lapidem, qui dicatur lacryma cerui, generata in ceruis, quia comedunt viperas maximè in Persia. Idem asserit, erui etiam hunc lapidẽ è terra, & fodinis, vt tradit, inquit, Tiphasi Arabs in libello de gemmis, qui ex Arabico in latinũ sermonem trãslatus est. De hoc eodem ex ceruorũ lapide bezaar, ita scribit Theomnestus grauis veterinariorũ medicinæ author; Ceruos, vermes intestinorum inuolucris implicitos, serpentium esu enecare, quos ex cauernis narium spiritu eliciunt, & ne illorum virus ipsis obsit, ad fontes aquarũ accelerant, quibus ad labra vsq; se immergũt, tũc oculis lacrymæ lentæ destillãt, quæ viscedine sua coagulatæ, in angulis oculorũ in lacrymas nucis iuglandis pendere, coalescũt. Deinde cùm sese veneno exoneratos senserint, quã egressi in latebras diuertunt; &, vt lapis ille visus obstaculum decidat, caput arboribus affricant, quem inuentum, vt bezaar cõtra quoduis venenũ, antidotum efficacissimũ, venatores Siciliæ, & orientis magni vendunt. Scaliger etiã in exercitat. aduersus Cardanum de eadem re disserit quidem, sed lapidem esse negat. Cerui lacrymã rem fortasse tibi minus notam in nostris Musarum thesauris habemus carissimam. Ante centesimũ

Sanguis.

Oculi.

Cor.

Origo belzabart, magnitudo, & substantia.

Exer. 112.

annum

annum in ceruo nulla est. Post eam ætatem accrescit ad oculi canthum, ipsis ossibus; atq; in os pro-
tuberãs cõcrescit, ea duritie, qua cornu superet. Qua parte prominet, rotũda est, insigni nitore co-
loris fului nõ sine vestigijs atriorum venularũ. Tanta lęuitate, vt penè tactũ effugiat; Ita n. sese sub-
trahit, vt seipsam propemodum mouere videatur. Cùm hæc in circulis aliquãdo recitarẽ, vnus ex
ijs, qui è legatorum comitatu rerum Asiaticarũ cognitionẽ profitebatur, negabat ad ceruũ quic-
quam attinere, sed esse verè lapidẽ. Ego illi postridie ostendi, qua parte ex osse fuisset auulsa. Hãc
Solimanus olim dono dederat Samblãcardo Trierarcho. At ea ego postea eius filij Bernardi Or-
uesani munificẽtia expertus sũ. Scribonius Largus oculi sordes vocat: Rus, inquit, vbi secesseris,
habere in incinctu oportet peucedanũ vel cerui, cũ captus est, in oculi angulo, qui est nares ver-
sus quæ inueniũtur sordes virosi odoris: has Siciliæ venatores diligentes colligũt, & habẽt in cin-
cto propter antè dictam causam. Istiusmodi lacrymã mihi aliquando ostendebat R. Marcus Me-
dices ordinis Prędicatorũ Veronensis vir apprimè eruditus. De osse cordis ceruini, quod in multis ad
cordis affectus antidotis recipitur, maxima est inter doctos disceptatio nunquid reuera detur.
Andreas Vesalius anatomicus excellẽtiss. negligẽdã esse illorũ omninò vult oscitantiã, qui in cor-
dis affectibus magno supercilio (vtor eius verbis) os cordis cerui, nescio quib. gẽmis, & auro mix-
tũ propinant, cũ interim ceruo nõ aliud os, qua vitulo, aut cani, aut sui insit, cartilagineæ nimirũ
magnæ arteriæ, & venæ arterialis radices: Et officulũ illud quod è ceruorũ cordib. exemptũ pharma-
copolarũ officinæ hactenus emẽtitæ sunt, aliud nihil esse censet, quàm grãdius agni hyoidis ossis
officulũ, quod continuum est, & λ similimũ: nisi quod dexterũ crus etiam transuersim sinistrũ de-
cussatim secat, & alterum crus altero breuius sit; quod etiam ouina lingua, quoties mensæ appo-
netur, luce clariùs edocebit. Vesalio subscribit quodammodo Syluius his verbis: Os à corde cerui
humanum cor totius substantiæ similitudine robare Actuarius cum Arabibus consentit; (Sextus
etiam, officula inueniri in corde cerui, aut in vulua eius, testatur) sed ab aliorũ animaliũ maiorum
corde potiùs fuerint, quæ tam multa proferunt pharmacopolæ, quàm à corde cerui. An verò car-
tilaginosa hæc substantia magis pręstare id queat, quàm cordis, aut arteriarum corpus, ipsi vide-
rint. Sed & Anton. Brasauola Venetijs bubulũ, aut vaccinũ quoddam os vendi, quod verè os est,
etiam ingenti pretio, ait, pro osse de corde cerui. Se verò duo corda cerui peruisse, vnum statim à
cerui morte, in quo neruus quidam, aut cartilago neruea apparuit non admodum dura, in crucis
modum: alterum interfecti ante sex dies, cuius nerua cartilago multo durior erat, & tensa tali fe-
rè figura, quali Venetijs os de corde cerui venditur, bubulũ, inquit, illud, aut vaccinum. Ilius au-
tem nerui vim apud veteres non memorari, minusque in roborando corde valere, ait. Hisce viris
doctissimis fauere apparet Aristotelem, qui testatur cor sine osse esse omniũ, quæ ipse nouit, præ-
terquam equi, & boum generis cuiusdam. E contrario sunt Arabes, eosque secuti Græci recen-
tiores Actuarius, & Nicolaus, qui semelos de corde cerui describunt, & ex antiquis Plinius: *Inue-
niuntur*, inquit, *& officula in corde* (ceruarum) *& in vulua per quam vtilia grauidis, parturientibusque.*
Et in tertio euporiston 174. attributo Galeno legimus, os cordis cerui tritum potui da mulieri
sterili, & videbis gloriã Dei. Platearius non simpliciter in corde inueniri, sed peculiarẽ in eo locũ
assignat; In corde cerui, inquit, reperitur quoddã os parte sinistra, vbi quædã cõcauitas est, in quã
splen respirat, & excrementa emittit, quæ illic ob siccitatẽ suam in osseã vertuntur substantiã: Est
autẽ hoc os de sanguine cordis, subruffũ, & melancholicũ expellẽdi fumũ, vim habet: datur etiã
contra cardiacã (sic vocat pulsum, seu tremorẽ cordis) syncopen, & hæmorrhoides. Alij nõ os, sed
cartilagineam osseam eodem loco reperiri, & esse aiunt. Apud Andernacum Matheti quærenti,
in qua parte os cordis inueniri possit, respõdet præceptor: Sinistro detecto sinu, maximèq; arteriæ
tota basi aperta, radices illius, & mẽbranarũ sequere, ac facilè reperies: nã arteriæ aortæ, venæq;
arteriosæ, & membranarũ earundem radix ex ossea illa cartilagine cordis procedit. Gesnerus ve-
rò rei veritatẽ inuestigaturus affirmasse sibi scribit quẽdam rei venatoriæ peritũ os in corde cer-
ui quidẽ reperiri, sed nõ alio tẽpore, quàm eo, quod inter duos D. Virginis dies festos intercedit, hoc
est, à medio circiter Augusti ad idus vsq; Septẽb. Alij rursus senectuti ceruorũ os hoc adscribũt,
atq; inter alios Thomas Iordanus in pestis phænomenis tract. 3. his verbis: Statuũt aliqui cartila-
ginem, bronchia pulmonum alij, viscosum quid nonnulli, sunt, qui mordicas negant aliquid vn-
quam in cordis finibus repertum ossi simile, vel ex eo, quòd nullius esset vtilitatis illuc. Vbi omnis
generis feris abũdamus, sanè hanc litẽ decidere possumus. Reperiuntur ossa omnibus propè cer-
uis, annosioribus tamẽ maiora minora iunioribus, crucis interdũ forma decussatim mutuo inter-
secta. Quid mirũ, si boum quoq; exsectos plures duodecim Marsallus Bohemię illustris asseruat, &
quotidie plures inquirit? Etiã lapides ex ceruino corde exẽptos vidi oui propè colũbini magni-
tudine, laminis cõflatos, & quod iucundũ fuit aspectu, postquam comminutus fuit, repertũ est os-
siculũ in meditullio, simile cæteris ossibus corde prognatis, circa quod putamina hæc sese aggregã-
do amplificauerant, & in hanc molẽ atq; duriciẽ calore cordis extorrente lapillum produxerant.

Cap 42.

Os cordis cerui verũ detur, & vbi, & quãdo, & qua figura.

Li. 20. cap. 19.

Eum longè prætulerim cuius bezar, cùm non capræ ventriculo, ſed animalis alexicaci corde repertus, maiorem affinitatem nobiſcum habere veriſimile ſit, niſi in paſtum cauſam referas, quod capræ illæ pabulo pollentiore veſcantur, quàm cerui apud nos. Similiter Ioannes Rinodæus Medicus regius Pariſienſis: Maximè inquit, celebratur oſſiculum, quod ad baſin cordis ceruorum annoſorum habet adhæſum, quod à figura crucis, quam non malè refert, venatores crucem cerui appellant, plurimumque ad cordis affectus valere, non ſolùm ipſi experientia ducti docuerunt, ſed & Medici præter experimentum, ratione docti confirmarunt. In ceruis iunioribus non os, ſed cartilago tantum eſt. Cauda, teſte Ariſtotele, ipſi perexigua eſt vituli marini modo; Crura etiam perquam sũt gracilia, teſte Oppiano, omnia ſcilicet, nam & Galenus, ceruis, canibus, equis, & alijs ſimilibus anteriora κῶλα, ideſt, crura, poſterioribus ſimilia facta eſſe tradit, idq; ipſis conferre ad velocitatem. Plures habet ventres, vt capra, teſte Ariſtotele, qui & alicubi, ruminare eum planum eſſe teſtatur, & ait item genitale habere neruoſum more cameli. Inteſtinum verò tam tenue imbecilleque, vt etiam ſi leuiter percuſſeris, poſſit rumpi cute adhuc integra: Ait item felle vacare, ſed inteſtinum eius adeo amarum eſſe, vt ne à canibus quidem attingatur, niſi ceruus præpinguis ſit: Et alibi, inquit, ideo ceruum longæuum eſſe, quia felle caret; & Plinius: *Cerui*, inquit, *fel non habent, quod hominum paucis non eſt, quorum valetudo firmior, & vita longior*. Idem hic eſſe etiam ait, qui ceruo fel nõ in iecore eſſe, ſed in cauda, aut inteſtinis putent, ideo tantã habere amaritudinẽ, vt à canibus non attingãtur. Cęterùm Ariſtoteles nõ quoslibet ceruos, ſed Achainos cognomine fel continere in cauda, credi ſcribit: eſſeque, quod ibi cõtineri aiunt, colore quidem ſimile felli, ſed non ita, vt fel humidũ, ſed lieni ſimile parte interiore. Mirũ igitur de Achainis ceruis nullam apud Plinium, & alios latinos mẽtionẽ extare, cùm Ariſtoteles diſertè diſtinguat. Hoc etiam nunc ſubit, extremam cerui caudam fortaſſis illam ob cauſam venenatam eſſe, quod fel in ea contineatur. Fellis enim in multis animalium venenoſam eſſe naturam traditur. Equidem Matthiolus venenum illud viridis, aut flaui coloris eſſe ſcribit, qui color felli optimè conuenit, planèque ſęuiſſimum, & quod in cibo, potuve ſumptum intolerabilem corporis anguſtiam, ſyncopen, & alia ſymptomata afferat, quę napellus excitare ſolet, auxilium eſſe, ſi poſt vomitum ex butyri potu dimidius triti ſmaragdi ſcrupulus cum vino bibatur, piſtacia, & auellanæ edantur, poſtea verò corpus vniuerſum perfricetur cum oleo ex ſemine citri, & theriacæ drachmæ duæ propinẽtur. Sumpſit hæc Matthiolus ex Petro Aponenſi, qui & ipſe ex Auicenna, & Rhaſi fere tranſtulit. Ferdinãdus Ponzettus ſcribit, humorem aduſtum in caudam cerui tranſmitti, ne inficiatur reliquum corpus, additq; veneni huius antidotum eſſe oculum cerui, vel eiuſdem, vel alterius. Iam verò cerua ceruo minor eſt, animal aliàs aſpectu egregium, mutilum cornibus, viſu acuto, miræ velocitatis, quaterna, teſte Ariſtotele, habet vbera, vt vacca. Cur verò mammas binas inter femora habeat, ex eodem ſuprà in hiſtor. de vacca expoſui, Galenus verò de fætus tunicis agens, ac de venis & arterijs, quæ ex vtero in ipſum inſeruntur, aſſerit, quòd in omnibus animalib. quæ ſuaptè natura ad ſaliendum ſunt procliuia, vt ceruis, & capris vaſorum productiones matricibus ſint connexæ, non per tenues modò membranas, ſed cum eis etiam per carnes viſcoſas, velut pinguedinem quandam, ſpecimen eſſe mirabilis prouidentiæ. Dorſum deniq; cùm pingue eſſe dicit Oppianus, de vtroq; puto ſexu locutus eſt.

Li. 3. de re med. c. 19.

Cauda qualis ceruo.

Lib. 3. de vſu part. c. 1.

Ventres.

Genitale.

Inteſtinũ.

Fel.

Qui cerui fel in cauda habeãt.

Caudæ extremitas in ceruis cur venenoſa, & eius antidotus.

Vbera.

15. de vſu part. c. 4.

Dorſum.

LOCVS.

IN Achaia, quo ab Aegira Phelloen via ducit, caſtellum minimè clari nominis, ea, qua locus maximè ſaxoſus eſt, parte, multæ paſſim ſunt quercus, multæ item feræ, cerui in primis & apri, vt Pauſanias teſtatur: Achainis ceruis fel credi contineri in cauda ex Ariſtotele annotauimus, apud quem græcè legitur Ἀχαΐναι vox tetraſyllaba, & oxytona: Cæterùm vbi apud eundem græcè habetur ἤδη δὲ εἰλήπται Ἀχαΐνη ἔλαφος &c. Gaza omiſſa voce Ἀχαΐτης triſyllaba paroxytona, vertit: captus iam ceruus eſt hederam ſuis cornibus enatam viridem gerens, quæ cornu adhuc tenello fortè inſerta, quaſi ligno viridi coaluerit. Quo loco pro Ἀχαΐτης, legendum cenſet Geſnerus Ἀχαΐνη, ſiue Ἀχαΐνη, vt habet Varinus. Eſt autem Achæa, ſecundum eundem Varinum ciuitas Cretæ, vbi Achæineæ, inquit, dictæ ceruæ naſcuntur, quæ etiam σπαθιναῖαι vocantur. Apparet tamen σπαθιναίας ab Achainis differre, cùm certam cerui ætatem ea vox denotet, & à figura ceruuum deriuata, ſit & ipſi Varino, nec non Heſychio σπαθίνης, genus, aut certa ætas cerui eſt. Strabo Achæos Cretæ populos facere videtur his verbis. *Cydoniatæ ſuperioribus annis vicatim habitabant poſtea Lacones, & Achæi conuenientes habitauerunt*, & cætera: Indeque manifeſtum eſt locum aliquem apud Cydoniatas Achaiam ab incolis dictum eſſe, cùm in reliqua Creta cerui eſſe negentur, vt mox dicetur. Idem Ariſtoteles in mirabilibus ceruos in Achaia cùm cornua abiecerunt, ſe abſcondere dicit, & multis in cornuum loco hede-

In Achaicis.

Lib. 10. ca. 15.

Lib. 9. c. 5.

Achæa vbi.

Σπαθίνης quid.

Li. 10. geograph.

ram innatam apparere, vt Gaza loco iam citato Ἀχαΐνης vocem omittere non debuisse videatur. Africa nullos habet ceruos, teste Aristotele, Herodoto, & Plinio, qui & alibi inquit; *Ceruas Africa propemodum sola non gignit*. Verba Herodoti sunt: *Hæ sunt illic feræ, & item cæteræ, quæ alibi, præter ceruum & aprum: Ceruus enim, & aper in Libya nullus est*. Cur autem ibi non sint, rationem hanc reddit Lambertus Horatius Montfortius in explanatione libri 1. Lucani, vbi inquit:

Africa ceruos non habet & ratio.

In Melpomene.

Sicut squallentibus aruis
Aestifera Libyes viso leo comminus hoste,
Subsedit dubius, &c.

Disertè *æstiferam* dixit, quod meridiei subiecta sit Libya, at etiam propter æstum æstate propè nullas habeat aquas. In confesso est vndique sabulosa esse, maioremque eius partem intra tropicos solis contineri, qua vel sola causa squalleat, tot locis, & deserta est, quæq; sola orbis partium minùs fert commercia hominum: adeò si cupias alicubi sedem figere, nulla vsquam se offert occasio. Cuius rei præcipua causa est aquarum, vt modò retuli, inopia: solum sabulo ceu cinere flaccidum, arenarum montes, qui cum ventis disijciuntur, non aliter, quàm in mari procellæ fluctuant. Postrema ingens venenatorum animantium prouentus efficit, vt vbi ægrè colitur, agricolatores nisi ocreati colere, & arare terrā nequeant, quo vno præsidio serpentum morsus eludunt. Atq; hæc præcipua causa est, cur non gignat ceruos, quod hoc animal serpentes pessimè oderit. Mirum igitur Ascanium apud Virgilium in Africa venari ceruos, sed & Aeneas etiam.

Libyæ delineatio.

Nauium in conspectu nullam, tres littore ceruos
Prospicit errantes: hos tota armenta sequuntur
A tergo, & longum per valles pascitur agmen.

4. Aen.
1. Aen.

Suggillant igitur critici Virgilium, quod fingat ceruos in Africa inuentos, & stratos, cùm Geographorum ferè omnium, & Plinij in primis authoritate, Africa ceruis careat, vt diximus. Quibus ita ex Aristotelis sententia respondet Nascimbenus, quædam peccata ex ignoratione fieri, quædam verò accidētaria esse. Hoc si peccatum est, non ignorationis artis esse, sed per accidens, quod facilè, inquit, condonari solet: nam poetæ verisimilia sequuntur: nec damnandi, si falsa sequātur: modò fuerint verisimilia. Quis autem historicorum, inquit, vnquam dixit eum in Africam delatum fuisse? & reuera non fuit: Fuisse tamen probabile est. Quamobrem nec Pindarus ab Aristotele damnatur, licet ceruæ cornua tribuerit, quæ omninò caret cornibus; nā hoc leuius peccatum est, quàm si rem aliquam malè descripserit; Id enim ex ignoratione artis nasceretur: Et ceruam habere cornua etsi verum non est, tamen habere posse, probabile est. Tantum Nascimbenus. Sed sic controuersia non tollitur: Nam Alexander Traianus referente Baldo Ang. Abbat. scribit in Africa ceruos reperiri. Et Ioannes Aemilianus ait Africam ceruorū, aprorumq; feracissimam esse apud omnes haberi in confesso. Veruntamen, vt philosophi partes tueamur, dicendum putat, eiusmodi animalia posteriori æuo in Africam fuisse translata, quòd facillimè, inquit, phasianorum exemplo persuaderi potest: Etenim Phasiani à Phasi prægrandi Colchorum fluuio, vbi copiosè redundant, in Græciam fuerunt translatæ, & mox in Italiam ex Græcia transuectæ, tandemque, paucis ab hinc annis, Hippolyti Estensis amplissimi Cardinalis iussu in Transalpinam Galliam transportatæ fuerūt, vbi in nemore, aucupio maximè opportuno, libertate donatæ summa fœcunditate suam propagarunt prolem. Hoc & idem plantarum exemplo clarum est: quandoquidem persica in regione Persiæ lethalia mala adeò edebat, vt comedentes necarent: In Aegyptum verò traducta, omne Persis venenum reliquit, atq; Aegyptijs hac migratione, innocua extitit. Huiusce rei, inter cæteros, fidem facit Galenus lib. 2. de semine cap. 1. Persica mala inde in Italiam delata in maximis delitijs habebantur, ita vt Romæ, olim, dum ipsa totius orbis imperium moderaretur, singula eius mala tricenis denarijs venderentur. Quibus profectò exemplis facilè coniectari licet, vel ceruos ex Europa, Asiaue in Africam fuisse translatos, vel ipsosmet illuc tranando migrasse: Siquidem eos porrecto ordine, & præcedentium clunibus capita imponentes, maria gregatim transcēdere fertur &c. Verùm enim verò, si quispiam fortasse adeò pertinax fuerit, vt ijs non acquiescat responsionibus, nec tamen iste Aristotelē iure obiurgare poterit. Etenim in describendo animalium historia philosophus aliorum verbis, relationibusq; fidem adhibuisse plerumq; coactus fuerit, tū ob maximam regionis distantiā, quas ipsum peragrare oportuisset, tum ob breue, angustumq; humanæ vitæ curriculū, vix enim nati morimur. Hactenus Aemilianus, cui facilè subscripserim, sed quod de persicis malis tradit, vulgi opinionē secutus, perseam cum persicis malis ineptè confundit: nam persica mala vbiq; terrarū innocua sunt, perseam verò aliqui, teste Dioscoride, prodiderunt in Perside exitiosam esse, translatāq; in Aegyptū, mutata natura, in cibos receptam. Americæ incolæ, vt scribit Andreas Theuetus, cùm ceruos venati sunt, crura, coxasque posteriores amputant, superstitiosè admodum sibi persuadentes, si integros

Virgilij defensio.

6. disquis. cap. 6.
Syntag. 5.

Africa nūc abundat ceruis, quibus olim carebat.

Phasiani vnde dictæ & vbi abūdent.

Persicorum olim Romæ pretium.

Aemiliani error circa persica mala.

Vbi cerui, ob copiam, exercitus ſpecie, belli duces terruenerint.
L.2.de bello Neapol.

gros ad ſtabula perferrent, impares ſe ſuis hoſtibus fore. In Apulia Itaiiæ regione, & maximè propè Canuſium tanta ceruorum copia eſt, vt exercitus ſpecie exercitatiſſimos belli duces deceperit: Cùm enim ſub auroram aliquantulum ſpatij Canuſium verſus profectus aliquando eſſet Ferdinandus rex Neapolitanorum cum vniuerſis copijs, renunciatum fuiſſe, tradit Pōtanus, ab exploratoribus, ac leuis armaturæ equitibus, qui agmen præcedebant, hoſtem inſtructum, paratumq; ſtare in acie, quo ex improuiſo agmen adoriatur ſub ſarcinis impeditum. Hoc nūcio accepto, regem magno ſilentio agmen retrò vertere iuſſiſſe, maximèq; repentinum, atq; inexpectatum Barolum petiſſe, ac ſecundum foſſas partim in hortis, partim ſacris in ædibus, quæ ſunt extra vrbis mœnia, exercitum collocaſſe. Tantus aduentantis hoſtis terror cùm duces, militeſq; pariter inuaſiſſet, tandem compertum fuiſſe agmen ceruorum compaſcentium, quorum ea in regione, belli præſertim tempore, maxima, inquit, eſt copia. Hos ſub matutinum tempus paſtui deditos, ſparſim cùm errarent, vbi exploratores ſenſere equites, in vnum coactos dubia cum luce ſpeciē præbuiſſe hoſtilis agminis. Eodem mox rurſus teſtante fama tenet, Iacobum Caldoram ſolertiſſimum ætatis ſuæ imperatorem ducentem per Apuliam peditum, atque equitum non exiguas copias, eadem ſpecie deceptum, itaq; conclamatum fuiſſe ad arma, & inſtructo cum exercitu ſtetiſſe eum in acie hoſtem expectantem, nec niſi poſt aliquot horas cognitum, errantem in paſtu maximè ingentem ceruorum gregem eſſe.

Ceruorū copia in Bargu, vbi etiā equorum inſtar ſunt.
Li.1.c.61.
In Batauia.

Relicta ciuitate Carocaram à monte Alchai aquilonem verſus venitur ac campeſtria Bargu, quæ in longitudine quadraginta habent diteas, incolæ eorum vocantur Meditæ, parentq; magno Cam, Tartarorum habentes mores, ſunt homines feri, ſylueſtreſque, & veſcuntur carnibus ferarum, quæ venatione capiunt, maximè ceruorum, quorum magnam, inquit Paulus Venetus, habent copiam, & adeò cicures faciunt, vt illis atquè equis, vel aſinis inſideant. In Batauia, referente Adriano Iunio, ceruorum, damarumq; toto illo collium arenariorum tractu cum interiectis conuallibus, qui Egmondam vſq; ab Hagenſi nemore in longum porrigitur, magna frequentia eſt, quorum examina ſæpenumerò certam perniciem ſatis adferunt, ea depaſcendo, abſumendoque, aut cubilibus ſuis obterendo, ſi fortè repagula perfregerint, aut ex incuria aperta inuenerint. Nam furcillis erectis excluduntur, quibus tranſuerſa tigna triplici, aut quadruplici ordinem alta ad felicium agrorum margines poſita, perpetuam ſepimenti cratem per milliaria aliquot continuare agricolarum vulgus tenetur.

In hiſt. nauig. in Braſiliam.
Braſilia.
Britannia.
Cerui albi.
Chicorariorum regio ceruis abūdās, vbi & caſeus fit ex lacte eorum.
Par.5.c.2.
Chiribigenſium.
Decade 8.
c.7. Creta.
4. Aen.
Lib.4. Stromat.

Ioannes Lerius Burgundus refert apud Braſilienſes ceruorum quoddam genus eſſe, quod illi Seouaſſous nominant, à noſtratibus differens, quod multo ſint humiliores, quodq; minora geſtent cornua, tum etiā quod æquè pilos demittant, atq; noſtrates capræ. De Britannicis ceruis, quorū vna cum palmatis Capitolinus meminit his verbis: *Gordiani ſylua memorabilis picta in domo roſtrata Cn. Pompeij picturas animalium diuerſas continet, inter quas ſunt cerui palmati 200. mixtis Britannis;* nihil certi habeo, inquit Geſnerus, audiui tamen, & albos, & nigros ceruos noſtro tempore in Britannia reperiri. Albos quidem etiam ſibi Romæ viſos Pauſanias ſcribit, ſed ex qua regione, vel continente, vel inſulari aducti eſſent, non veniſſe ei in mentem interrogare. In orbe nouo in regione Chicorariarum ceruos, tradit Petrus Hiſpalenſis, adeò cicures eſſe, vt eorum greges habeantur, perinde ac apud nos caprarum: educi ad paſcua, & reduci: Ex lacte eorum, quo etiam caſeum conficiant, cenſum non paruum haberi. Et Petrus Martyr ait in Chiribigenſi regione ingentem eſſe ceruorum numerum, incolaſq; venatores eas inſequi. Creticus ager ceruo eget, vt ſcribit Solinus, ex Plinio videlicet, qui *mirabili*, inquit, *in Creta ceruos præterquam in Cydoniatarum regione non eſſe.* At Virgilius aliter ſentire videtur, cùm inquit:

Qualis coniecta cerua ſagitta,
Quam procul incautam nemora inter Creſſia fixit
Paſtor agens telis.

Et Clemens Alexandr. inquiens, mulieres non minùs, quàm maſculos, & domum cuſtodire, venari, & greges paſcere, citat hunc poetæ cuiuſdam verſum:

Acriter & cerua veſtigia Creſſa ſecuta eſt.

Cyprus.
Dikilipporum regio.

Veriſimileq; eſt ceruos non paucos ibi reperiri, cùm teſte Bellonio, tota inſula beſtijs noxijs careat. In Cyprum ideò tranſnant, inquit Aelianus, quòd paſtionū, quæ illic ampliſſimæ eſſe dicuntur, deſiderio tenentur, & profectò adeò feracem Cyprij ſe regionem incolere teſtantur, de agrorum vt bonitate Aegyptijs nō cōcedant. In Dikilopporū, qui veri Loppi ſunt, regione Sigiſmundus Baro ex relatu Gregorij Iſtomæ Moſcorū principis interpretis, viri induſtrij, ceruorū greges, vt apud nos boū eſſe tradit, qui Nortvvegorū lingua rhen vocātur, noſtratibuſq; ceruis aliquanto maiores ſunt, quibus, inquit, Loppi vice iumētorū vtuntur hoc modo. Vehiculo in ſcaphæ piſcatoriæ formam facto ceruos iungunt, in quo homo, ne ceruorū citato curſu excidat, pedibus alligatur, lorum, quo ceruorum curſum moderatur, ſiniſtra, dextera verò manu baculum tenet, quo

vehi-

vehiculi, si fortè in aliquam partem plus æquo vergeret, casum sustineat, atq; eo vehendi genere viginti miliaria se vna die confecisse, ceruumque tandem dimisisse, quem ad dominum suum, stabulaque consueta sponte redijsse dicebat. Dora ciuitas est Assyriæ deserta marginibus amnis (Euphratis) imposita: In quo loco greges ceruorum, inquit Ammianus Marcellus lib. 24. plures inuenti sunt, quorum alij confixi missilibus, alij ponderibus elisiremorum, ad satietatem omnes pauerunt: pares maxima assueta natatu veloci alueo penetrato incohibili cursu euasit ad solitudines notas. Monte Asiæ Elapho nomine apud Arginussam, quo loco Alcibiades mortem obijt, ceruæ omnes, teste Aristotele, scissa aure sunt, qua nota vel alibi, si loca mutarint, cognoscuntur, & quidem fœtus, iampridem à primo ortu in vtero, idem contrahit signum. In Florida noui orbis insula tria sunt ceruorum genera (ex Laurentio Anania) domesticum vnum, ex quo omnes habent vtilitates, quas nos ex vaccis: Syluestria altera, sed magnitudine differentia, cùm alterum tauros adæquet, alterum admodum sit paruum. In Gallia syluæ, saltusque ceruis abundant, sed præcipuè, vt Ioannes Bruyerinus testatur, illa Fonbluandi, in qua ceruorum greges maximos spectari ait. In multis etiam Germaniæ locis circures ceruos publicè in fossis circa mœnia ali, refert Gesnerus, vt cùm libuerit magistratui, habeant, quod venentur. In Heluetia verò, minus hodie, quàm olim, abundare, quod syluæ propter frequentiam incolarum indies minuantur, & venari eos, minus interdictum propter democratiam, quàm apud alias gentes, quæ principibus parent. Idem scribit in Hercynia sylua ceruos colore nigricantes, à quibusdam dici reperiri, & causam adijcere parum idoneam, quoniam ea olim conflagrauerit. *In Hellesponto in alienos fines* (verba sunt Plinij) *non commeant cerui, & circa Arginussam Elatum.* (aliàs Elatiam, quod probat Hermolaus in codicibus manu scriptis repertum, non Elaphum. Aristoteles idem Elateonta vocari tradit, ex abietum, vt arbitror, frequentia: græci quidem codices excusi habent ἐλαφώεντα, Gaza Elaphum reddit) *montem non excedunt, auribus etiam in monte scissis.* Idem Plinius, aliàs, vt suprà citauimus, omnibus ceruis esse scissas, & veluti diuisas scribit: Aelianus verò etiam vtrumq; (idest, loci, in quo sunt, fines non excedere, & auribus esse scissis) ceruis Hellespontiacis tribuit. Aristoteles ijs, qui circa Arginussam sunt, posteriùs tantùm: verba eius paulò antè recitauimus. Ait verò Aelianus, ceruus præsentibus pascuis omni anni tempore, contentus, alia non desiderat. Nam in Hellesponto collis est, vbi cerui, quorum altera diffissa est auris, sic pascuntur, illius extra fines, vt nunquam progrediatur. At verò M. Aurelius Imperator in epistola ad Lambertum Hellesponti præfectum, quæ recensetur in vita eius, tradit, cerui cùm plerumq; syluestres sint, admirandum esse, eos cicures in Hellesponto nasci: In orbe nouo ceruorum genus compertum est, sicut refert Ioseph Iesuita ex Brasilia anno 1560. prorsus absque cornibus, colore albo, perhibeturque vitate syluas obiectati verò apertis campis. Paracam Indiæ vrbem Apollonius, & comites prætergressi, cùm non multum adhuc processissent, fistulæ sonitū audire visi sunt, quasi pastoris gregem colligentis, ac subinde pastorem viderunt, qui albarum ceruarum gregem pascebat, vt memorat Philostratus, mulgentq; illas Indi, quod earum lac maximum esse nutrimentum, optimumq; putant. In Sardinia Ophiū dicitur animal ceruo, dente & pilo simile, vt annotat Hermolaus in Dioscoridem. Apud Scotos, authore Ioanne Lesleo Episcopo Rossensi, grādes cerui in altioribus vbique montibus adeò sunt frequentes, vt solemni plerumq; venatione, principe potissimùm præsente, nunc quingenti, nunc octingenti, aliquando mille vna strage concidant, tum etenim clamore hominum, & paruulorum canū latratu vndiq; ad decem aliquando, aut viginti millia passuum, & amplius intra alicuius vallis angustias, vbi principes viri suas sedes statuunt, coguntur; ibi emissis canibus tortis sagittis, venabulis, & omni armorum genere instructis, nō sine magno, & hominū, & canū periculo, sæuitur in ceruos: Nam habent hoc sibi cerui à natura inditū, vt si ipsorum dux in medios hostes, & pericula præsentissima irruat, omnes facto agmine, nisi morte prohibeantur, intrepidè sequantur. Sed illud memorabile est, quod & ipsi præsentes vidimus, ex his ceruis esse nonnunqū ā, qui adipē decem pollices latam habeant, cuiusmodi in Argathelia potissimùm reperiuntur. Hæc ille, qui & ante in Megetlandia ceruos dixerat reperiri vastę magnitudinis, eosdemque numero sissimos. Idem in Hebridibus Scotiæ insulis altissimum ait esse montem, cui capra dat nomen, & in eo maximam ceruorum esse copiam. Virgilius in Georgicis de Scythiæ pecoribus scribens, quæ non in stabulis, sed campis niuosis hyemem transigant, ceruis etiam sic canit:

Confertoque agmine cerui
Torpent mole noua, & summis vix cornibus extant,
Hos non immissis canibus, non cassibus vllis
Puniceæuè agitant pauidos formidine pennæ:
Sed frustra oppositum trudentes pectore montem
Comminus obtruncant ferro, grauiterque rudentes

6. hist. 29.
Florida insula.
Lib. 13. ca. 23.
Gallia.
Germania.
Hercynia sylua.
Vbi cerui sint auribus scissis, & natiui soli amantes.
Arginussa Hellespontus.
Lib. 3. cap. 8. 49.
Vbi cicures nascantur.
Brasiliæ cerui albi, & excornes.
Vbi mulgeātur ceruæ.
Lib. 3. c. 3. de vita Apollon.
Sardinia.
In descrip. Scotiæ.
Scotia, & adiacentes & ei insulæ Hebrides, & Megetlandia, & Argathelia
Scythia.

Cadunt, & magno læti clamore reportant.

Curtius verò etiam scribit haud vlla maiora indicia opulentiæ apud illos fuisse, quàm magnis nemoribus, saltibusq; nobilium ferarum greges clausi, adq; hoc spaciosas eligi syluas crebris perennium aquarum fontibus amænis. Licet autem in Septentrionalibus terris prius, quam in alia orbis regione, videntur asperrima frigora prædominari, tamen innumerabiles ibidem etiam ignoti generis animalium multitudinem reperiri, testatur Olaus Magnus, inter quæ ad esum humanum onagri, (alceon intelligit) & cerui, damulæ, atq; capreoli nobiliorem sortiti sunt æstimationem, & ob id eorum venatio suis nobilibus, atq; eorum officialibus, & priuilegiatis regnicolis, vt sunt hospitum receptores, & Ecclesiarum præsides, antiqua lege, reperitur admissa: Atq; etiam, ne auiditate venatorum (quorum maximus ibi est numerus) solitudines euacuentur, in sobolis propagationem. Cornibus tamen in nemoribus tanquam pignore futuræ prædæ relictis, vtuntur occupatores, licet non facilius sit ea inuenire, quàm ceruas prospicere parturientes. Taygetus mons Laconiæ, Spartæ imminens, facit qualibet sui parte venatoribus luculentam caprearum, aprorum, ceruorum, & vrsorum copiam, teste Pausania. Alphonsus Tostatus ad ea diuinæ paginæ verba: *Erat autem cibus Salomonis per dies singulos decem boues pingues, & viginti boues pascuales, & centum arietes, excepta venatione ceruorum:* Cum dixisset ceruos istos, qui veniebant de venatione, non fuisse de ordinarijs cibis regis, subdit; & tamen quasi cōmuniter veniebant, quia terra illa, idest, terra promissionis, est multorum ceruorum. In Venetis duo luci, teste Strabone, monstrantur, alter Iunoni Argiuæ, alter Aetoliæ Dianæ dicatus. In hisce feras ita mansuescere tradunt, vt cerui lupis aggregentur, aduentantiumq; hominum manibus se demulceri patiantur. Quod si qua canes insectentur, vbi hæc confugerint, ab insectatione cessare. Xapitam noui orbis regionem, refert Petrus Martyr, ceruorum habere armenta, vt nos boum, domi parere, domi nutriri, solutos per nemora pastum quærendo, luce durante vagari, ad vesperam pullos domi relictos reuisere, & intra cortes claudi se, ac natis suis depastis mulgeri sinere, incolasq; nullum aliud lac, nec ex alio lacte caseum habere.

Septentrionales regiones.
Li. 18. c. 3.
Taygetus mons.
In Lacon.
Terra promissionis.
Lib 5.
Vbi cerui lupis cōuersentur, vt amicis.
Decad. 7. cap. 2.
In Xapita mulgentur lacq; & caseum prabent.

NATVRA. MORES.

Ingenium. Docilitas.

CERVI, inquit Pollux, gaudent ταῖς ὀργάσι. Est autem, teste Varino, ὀργὰς, vel ὀργὰς γῆ ἡ ἀργὴ, καὶ ἀνέργαστος, διὰ τὸ ἐν αὐτῇ τὰ φυτὰ πρὸς αὔξησιν ὀργᾶν: λοχμώδης καὶ ὀρεινὸν χορίων; ἡ εὔγειος, καὶ σύμφυτος, καὶ λιπαρὰ, καὶ ἀκμαία γῆ: Hoc est, ὀργὰς locus est incultus, syluosus, aut nemorosus, vbi solum bonum, & pingue est. Apud eundem tamen ὀργάδες etiam pro cultis locis exponitur. Item ὀργάδες loci syluosi. Quid verò de his postremis sit, tamen constat, inquit Ioan. Spodanus, in hoc Homeri loco malè verti vulgò, κνημοὺς, iuga: Sunt enim radices montium potiùs κνημοί, non autem cacumina. Versus poetæ talis est.

Ὀργὰς qd.
In quibus locis erigāt viuere.
Κνημοὶ qd.

Κνημοὺς ἐξερέησι, καὶ ἄγκεα ποιήεντα.

Saltus, aut colles interpretari possumus, inquit Henricus Stephanus, interpretaturq; partem montis, quæ à pede ipsius ascendit; Nam sicut monti vertex & pes, sic etiam κνημὸς tribuitur, vt scilicet κνημὸς sit: quod inter pedem, & verticem, medium est: vnde fortè etiam alij exponunt τὸ πως δασεῖς, idest, loca densa, vt Eustathius annotat; solent enim humiliora in montibus loca ipsis iugis & cacuminibus esse densiora, & crebrioribus arbustis, arboribusq; condensa, qualia nimirum loca: Virgilius quoque quadam αὐξήσει montes vocat, inquiens:

4. Aeneid.

Ecce feræ saxi deiectæ vertice capræ
Decurrere iugis, alia de parte patentes
Transmittunt cursu campos, atque agmina cerui
Puluerulenta fuga glomerant, montesque relinquunt.

Habent tamen ad montes excelsos, cùm petuntur, refugium, vt legimus in psalmis; quo in loco Chaldaica translatio ibices legit. Vocat & Euripides ceruam ὀρειδρόμον, idest, mōtiuagam. Non ascendunt autem montes excelsos, vt qui corpulenti, ad planiciem magis, quàm montes idonei sunt: Quamobrem syluas, & valles, & fluminibus vicina loca frequentius habitant. Venaturi itaque eos inquirere solent circa syluas, sæpè enim triti apparent ex sylua vna in alteram vestigijs eorum calles: plerumq; enim eisdem vijs angustis ire, & redire solent, vt facilè tritæ appareant, vt obseruasse se in fossis ciuitatum, testatur Gesnerus, vt rectè sylui cultricem ceruam dixerit Catullus

Psal. 103.
In Iphigā. in Aula.
Syluas amant.

tullus epitheto è græco ὀλιγόμος. Gaudent item versari iuxta vineas, nec non locis apricis, vbi & mares, & fæminæ libidinis tempore conueniunt. Alijs verò temporibus mas alia, quàm fæmina, loca habitat. Ille, cùm pascua relinquit, ad syluam rectà, & celeriter se recipit, quam tamen, vbi attigerit, non ingreditur: Neque enim conferti arboribus loci commodè cum reciperent propter patula, ramosaq; cornua. Proinde ad alterum syluæ latus salit, & in subsyluana arbusta progressus, manet. Idem frequenter calles angustos sequitur. Fæmina verò cum à pascuis discedit, rectà in syluam pergit, & densiora sequitur loca, ab vno ad alterum progrediens, donec in condenso aliquo tandem remaneat. Miro autem natalis soli desiderio tenentur, non Hellespontiaci solùm, vt Aelianus prodidit, sed cerui omnes pulsi loco, vbi educati sunt, & meliora quandoq; pascua nacti, semper tamen ad pristina redire assolent, vt Gesnerus se intellexisse refert. Vnus, teste Alberto, cum pluribus ambulat fæminis sui generis, raròq; plures mares simul incedũt, nisi ita ætate minores fuerint, quorum multi, inquit, quandoq; vetu'um comitantur, eiq; obediunt, & coitu, in eius præsentia, abstinent. Quod puto libidinis tempore verum fuerit, nam aliàs, ni fallor, gregarij sunt, vt & Virgilius indicat, dum canit:

Vineas, & loca aprica.
Natalis soli sunt tenaces.
Mas vnus plurimas comitatur ceruas.
Minores, vt obedient senioribus.

Nauim in conspectu nullam, tres littore ceruos
Prospicit errantes, hos tota armenta sequuntur
A tergo, & longum per valles pascitur agmen.

4. Aen.

Tradit verò Budæus ceruum iam eminentem, & egregium sæpè comitatum incedere vno minore ceruo, qui nondum tutelæ suæ factus sit, quem venatores armigerum, inquit, vocant: Ipse etiam optionem decumani, & comitem, parasitum, atq; emissarium vocari posse, credit. Pascuntur, vt capræ, & oues tota penè die: & sub meridiem vbi sol maximè feruet, similiter atq; illæ in vmbra delitescunt. Ouidius de ceruo Cyparissi:

Lib. poster. de philolog.
Armiger ceruus quis.
Quantum pascantur.
Metam. 10.

Aestus erat, mediusque dies, solisque vapore
Concaua littorei feruebant brachia cancri:
Fessus in herbosa posuit sua corpora terra
Ceruus, & arborea frigus ducebat ab vmbra.

Quo tempore sitire maximè indicauit Homerus, sic enim apud illum Vlysses loquitur.

Καὶ τότε τίς με θεῶν ὀλοφύρατο μοῦνον ἐόντα,
Ὅς ῥά μοι ὑψίκερων ἔλαφον μέγαν εἰς ὁδὸν αὐτὴν
Ἧκεν. ὁ μὲν ποταμόνδε κατήϊεν ἐκ νομοῦ ὕλης
Πιόμενος, δὴ γάρ μιν ἔχεν μένος ἠελίοιο.

Sensus est: verùm redeundo iam naui propinquus erat, cum aliquis Deus me solum existentem est miseratus, qui ingentem ceruum in viam impulit: qui Solis anxius ardoribus è sylua descendens, ac sitiens fluuium petebat. Aristoteles in physiognomonicis ceruum scribit esse animal timidissimum, vti leporem quoq; & oues, quæ omnia, inquit, pilum habent mollissimum: Et alibi, ceruæ, inquit, interprete Theodoro (meliùs cerui, vt vtrumq; sexum comprehendamus, quod Attici etiam in fæminino, vt diximus, faciunt) timidæ sunt: nam sanguis eorum fibras non continet, ideoq; non spissatur: Est certè famosa ceruorum apud omnes timiditas, eademq; naturalis, & paterno semini insita, vt docet Lucretius, dum canit:

Timiditas.
Li. 3. de rerum nat.

Denique cur acris violentia triste leonum
Seminium sequitur? dolu vulpibus, & fuga ceruis
A patribus datur, & patrius pauor incitat artus.

Testatur Oppianus frustra hisce animalibus tanta nasci cornua, cùm eis in pugna non solùm contra feras, aut canes, sed ne contra lepores quidem vti ausint: Hinc ἐλάφειος ἀνήρ, idest, ceruinus vir olim dicebatur, formidolosus, & fugæ magis fidens, quàm viribus. Hincq; Cabrias Atheniensis philosophus, & imperator inclytus, dicere solebat: Terribiliorem esse exercitum ceruorum, duce leone, quàm leonum, duce ceruo. Rectè etiam Antisthenes, referente Plutarcho, dicebat hostibus nos omnia bona optare debere, excepta fortitudine. Ea enim sic fieri non possidentium, sed vincentium, atq; hanc ob causam credi naturam ceruo ignauissimo animali cornua mirandæ magnitudinis, atq; asperitatis ad sui defensionem dedisse, docentem nihil vires, & arma prodesse ijs, qui subsistere non audent. Sed & Homerus, eodem testante, timidos fugacibus ceruis assimilat, & pastore carentibus ouibus, & leporibus agitatis. Equidem Achilles apud illum, vt vir fortis, Agamemnoni velut imbelli, & ignauo conuitium facit hunc in modum:

Ceruinus vir quis dicendus.
Orat. 2. de forti. Alex.
Ceruinorũ cornuum ethica explicatio.
Timidorũ typus.

Οἰνοβαρές, κυνὸς ὄμματ' ἔχων, κραδίην δ' ἐλάφοιο.

In vita Hom.
Iliad. α.

Obijcit illi temulentiam, impudentiam in occupandis aliorum præmijs, & cor ceruinum, quod ad congressum timidus esset, & ipse etiam Agamemnon milites suos timiditatis arguens, ait;

Τίφθ' οὕτως ἔστητε τεθηπότες ἠΰτε νεβροί. idest.

Iliad. δ.

Cur

Cur nam sic statis stupidi sicut hinnuli?

Et Cleonymum taxat Aristophanes timidissimum hominem, quem Nebulæ per figuram cerui referebant. Eleganter etiam Claudianus de quodam effusissimo cursu fugiente dicebat:

ceruoque fugacior ibat
Sudanti tremebundus equo.

In vita Flaminij.

Et Alcæus poeta apud Plutarchum in Philippum Macedoniæ regem sic canit:

Τὸ ρὶ θρασὺ κεῖνο φιλίππω,
Πνεῦμα θοᾶν ἐλάφων ὤχετ᾽ ἐλαφρότερον.

Idest, interprete Xilandro:

Trux spiritus ille Philippi
Vel ceruos abijt prætereunte fuga.

Lib. 3. car. od. 5.

Hinc item Horatius militem, qui se perfidiæ hostium semel commiserit, constantiam pugnandi habere non posse, ceruæ plagis ereptæ assimilat, quæ scilicet insitam consuetudinem fugiendi vitare nequeat, inquiens:

Si pugnat extricata densis
Cerua plagis: erit ille fortis,
Qui perfidis se credidit hostibus,
Et Marte Pœnos proteret altero,
Qui lora restrictis lacertis
Sensit iners, timuitque mortem.

Argumentum est ὑποθετικὸν, perinde ac si diceret: vt cerua quæ laqueis ruptis, saluti, vitæq; fuga consulit, nunquam postea venatorem expectabit: Ita miles semel liberatus, nunquam ad ea pericula regredi, in animum inducet, vnde semel euasit, sed ignauus, & turpis, domi potius manebit. Huc pariter referri ait Caietanus illud Genesis: *Neptalim ceruus emissus*: Non occurrit, inquit, magis apta, & quadrans metaphoræ huic res gesta, quàm historia Barac de tribu Neptalim scripta Iudicum 5. Assimilatur enim missæ ceruæ Neptalim in Barac, eo quod cùm mitteretur dux prælij, noluit sine Debbora proficisci timidus, vt cerua. Porrò ceruos pro fugitiuis, & seruis apud antiquos vocari consueuisse, propter timiditatem potiùs, & pusillanimitatem existimem, quàm à celeritate, vt arbitratur Sextus Pompeius, cuius verba subiecimus, etsi in istis perulgatis codicibus neutiquam comperias; *Seruorum dies*, inquit, *festus æstimatur Idus Augusti, quòd eo die Seruius Tullius natus, idem ædem Dianæ in Auentino dicauerit, cuius tutelæ sunt cerui, à quorum celeritate fugitiuos vocant ceruos.* Eodem sensu ceruum Martialis, & eleganter, & antiquorum more, pro fugitiuo accepit, dum canit:

Cap. 49.

Lib. 19. de verb. sign.

Fugitiuorũ typus ceruus.

Suppositam fama est quondam pro virgine ceruam,
At nunc pro ceruo mentula supposita est.

Ita enim veteres adhuc codices retinere, hancque propriam, & genuinam lectionem esse, Petrus Crinitus asserit: nam si pro ceruo legamus puero, vt in vulgaribus codicibus legitur, qui, inquit, lepor in carmine? quæ festiuitas in poeta vrbanissimo fuerit, si, vt quidam legunt, pro virgine ceruam fuisse suppositam, nunc pro puero supponatur mentula? Siquidem & suprà dixerat:

Huic comes hærebat domini fugitiuus Achilles,
Insignis forma, nequitiaque puer.

Li. 19. c. 8.

Idem Crinitus ceruum apud Comicos in eodem sensu accipi arbitratur, ex Aelij Donati sententia, qui apud Terentium, vbi inquit: *quadrupedem constringito*, quadrupedem, exponit, ligaturæ genus in cruribus, aut item, quadrupedem ait poni pro seruo, & fugitiuo, hucq; pertinere illud Virgilianum:

Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit.

Quæst. 38.

Sed & Græci ceruos pro fugitiuis accepisse videntur; siquidem Plutarchus in græcanicis scribit ἔλαφον, idest, ceruum vocatum fuisse, quicunque ingressus esset Lyceum, ob hanc causam: Cantharion Arcas cùm ad Elienses Arcadum hostes profugisset, & per Lyceum cum præda transijsset, bello finito in Spartam fugit: Spartani verò, oraculo, ceruum esse reddendum iubente, Arcadibus eum reddiderunt. Cæterùm etsi sic referat Plutarchus, tanquam Cantharion ceruus sit appellatus, eo quod prius etiam Lyceum ingressi sic appellarentur, rationis tamen plus habere videtur, si Cantharionem sic primùm nominatum putemus, idq; meritò, qui bis fugerit, transfuga primùm ad hostes, deinde in Spartam: à Cantharione verò omnes Lyceum postea ingressos. Vtcunq; est, ab hac innata timiditate ἀναλκὶν Oppianus vocauit ceruam, alij φιζακινὸν: Et quod ad causam eius attinet, legimus in lib. de anat. viuorum Galeno adscripto, excessum ipsius cordis (cor proportione magnum ceruis esse, suprà ostensum est, taleq; esse & alijs timidis animantibus) secun-

secundum diminutionem, & superfluitatem frequenter in diuersis particularibus reperiri, ipsiusque quantitatem superfluam in compositione (aliàs comparatione) corporis eius, non esse causam audaciæ, vt quidam autumant, neq; quantitatem paruam, timoris, & pauiditatis: plura enim animalia nimiam habere quantitatem cordis in comparatione sui corporis, esse tamen timida plurimum, vt lepores, & ceruos. Causam eius rei esse, quoniam in eis calor paruus est, & extra fertur pars plurima ad membra viuificanda, & sensificanda, & mouenda, ideoque non calfacere ipsum integrum, sed relinqui integrum, & vacuum, vnde est pauiditas: E contrà esse parui cordis quædam, eademque audacia, quoniam in eorum corde est caliditas plurima, & coarctatur propter loci angustiam, & cum vehementia ebullit. Et sic puto Lucretius timiditatis etiam causam facit frigidam corporis temperaturam, dum canit:

Cur ceruus cum corde magno timidus fit.

Est etiam calor ille animo, quem sumit in ira
Quum ferueseit, & ex oculis micat acribus ardor:
Est & frigida multa comes formidinis aura,
Quæ ciet horrorem in membris, & concitat artus.
Est etiam quoque pacatus status aeris ille
Pectore tranquillo qui fit, vultuque sereno,
Sed calidi plus est ollis, quibus acria corda,
Iracundaque mens facilè efferuescerit in ira,
Quo genere in primis vis est violenta leonum:
Pectora qui fremitu rumpunt plerumque gementes;
Nec capere irarum fluctus in pectore possunt.
At ventosa magis ceruorum frigida mens est;
Et gelidas citius per viscera concitat auras:
Quæ tremulum faciunt membris existere motum,
At natura boum placido magis aere viuit:
Nec nimis irati fax vnquam subdita percit
Fumida suffundens cæcæ caliginis vmbras;
Nec gelidi torpet telis perfixa pauoris
Inter vtrosque sita est ceruos, sæuosque leones.

Ceruos autem esse frigidos lacryma dulcis, de qua suo loco, argumento est, quæ salsuginosa est apris, qui magna pollent calliditate. Sed enim quod de animalis frigiditate philosophi differunt, longè aliter apud Euthymium inuenisse se refert Pierius Valerianus, vt in subiecto habetur hieroglyphico: vehementissimi enim desiderij signum esse ceruum ad aquæ fontem aspectantem, diuinæ, inquit, indicant literæ, dum ita canunt: *Quemadmodum sitibunda cerua inhiat ad aquarum riuos, ita anhelat anima mea ad te Deus.* Cerua enim suaptè natura ita calida est, aiunt sacri interpretes, vt frigidissimis reptilium carnibus releuetur, ideoq; eas auidius appetit, quibus absumptis naturali illo calore κατὰ τὴν ἀντιπάθειαν, magis, ac magis concitato, studiosissimè gelida fontium flumina perquirat. Cæterùm Aristoteles Lucretio consentit his verbis: Quas autem fibras vocant, non omnis continet sanguis, vt ceruarum sanguis &c. Quamobrem id sanguis genus nunquam spissatur, sanguis enim, qui dilutior est, frigidior est, itaq; durescere non potest. Quoniam ergo ceruos natura timidissimos fecerat, eadem hoc incommodum duplici compensauit commodo, ingenio scilicet, & velocitate cum corporis agilitate coniuncta. Ceruus, inquit Aristoteles, timidus est, & ingeniosus: Dicam primò de velocitate, de qua sic Galenus, causam reddens cur animantium alia audacia, alia robusta; alia timida sint, & imbellia: omnibus, inquit, aptum est corpus animæ moribus, & facultatibus: equo quidem fortibus vngulis, & iuba ornatum, instructumq; est, etenim velox, superbum, & generosum est animal: Leoni autem vtpotè animoso, & feroci, dentibus, & vnguibus validum: ita autem & tauro, & apro, illi enim cornua, huic autem exerti dentes (quos Græci χαυλιόδοντας nominant) arma sunt innata: ceruo autem, & lepori (timida enim sunt animalia) velox quidem est corpus, sed nudum omninò, & inerme: timidis enim (opinor) velocitas quidem, arma verò ferocibus conueniebant. Neq; igitur timidum aliquod armauit natura: Neque ferox, & strenuum quodpiam destituit. Tantum Galenus, nulla facta cornuum ceruinorum mentione, quasi ea nihil planè ceruo prodesse existimasset. Quo sensu dicebat Aristoteles: Ceruis quoniam cornua præ nimio excessu superuacua sunt, alterum illis natura auxilium adhibuit, nempè velocitatem, grandis enim illa, & multifida cornuum magnitudo potius obest, quàm prodest. Hanc velocitatem, quam pro armis eis concessit natura, fugam vocat Lucretius, inquiens:

Lib. 7.
Cerui frigidiuè, an calidi sint.
2. de part. cap. 4.
Lib. 1. hist. cap. 1.
Lib. 17. de vs. par. c. 1.
Ceruorum velocitas.

sæuaque sæcla

Tuta-

Tutata est virtus, vulpes dolus, & fuga ceruos.

Hæc in latis campis, & pratis tanta est, vt frustra eos insectentur canes velocitate longè inferiores, hinc ὠκύπους, ἀελλόπους, alipes, alatusq; agilis item, & celer à poetis nuncupatur. Quam pedum agilitatem prisci in Achille fuisse tradunt, fingentes, quòd in infantia sub Chirone fuerit ceruorum medullis enutritus. Vnde & ceruæ lacte canes nutriri iubet Oppianus, vt celeriores euadant. Legimus autem de Achille apud Catullum:

Nascetur nobis expers terroris Achilles,
Qui persæpe vago victor certamine cursus
Flammea præuertet celeris vestigia ceruæ.

Achillis celeritas, & eius causæ.

Eundemq; ceruos absq; canibus, & retium insidijs assecutum Pindarus Nemeis canit:

Κτείνοντ' ἐλάφους ἄνευ κυνῶν, δολίων θ' ἑρκέων
Ποσσὶ γὰρ κράτεσκε. idest,
Interficientem ceruos sine canibus, dolosisque septis
Pedibus enim excellebat.

Sic & Statius de Parthenopæi Arcadis pernicitate ait:

Onerat celeberrima natum
Mater, & ipse procul fama iam notus inermes
Narratur ceruas pedes inter aperta lycæi
Tollere, & emissum cursu deprendere telum.

Ob tantam igitur, tamque admirandam celeritatem Achilles non semel ab Homero ποδάρκης, & πόδας ὠκὺς dicitur. Idem pastore Choramnæos siue Chorannios syluestres Persidis populos, in relationibus nauigationum in Indiam, reperio. Silius verò Italicus Mopsi peritiam sagittandi exaltaturus eum ait & volantes per aera volucres, & retia fugientem ceruum, in ipso etiam cursu vulnera inferre nouisse:

Lib. 2.
Sagittandi peritia in Mopso.

Ille vagam cælo dimisit sæpè volucrem,
Ille procul campo linquentem retia ceruum
Vulnere sistebat, rueretque inopina sub ictu
Antè fera incauto, quàm sibila poneret arcus.

Li. 6. Thebaid.
Quando cerui velocitatem exerceant.

Cùm enim vel venator, vel fera aliqua hostilis insequitur, tūc velociores exercet cursus, id quod Statius eleganter ostendit cursu in olympicis certantium pernicitatem indicaturus, inquit autem:

Volucres ijsdem modo tardius aruis
Isse videntur equi: credas è plebe Cydonum
Parthorumq; fuga toti dem exiluisse sagittas:
Non aliter celeres Hyrcana per arua cerui,
Cùm procul impasti fremitum accepere leonis,
Siue putant, rapit attonitos fuga cæca, metusque
Congregat, & longum dant cornua mista fragorem.

Lib. 3. hist.
In Pænulo.
Grallatores qui.

Quam ceruorum pernicitatem, volaticum cursum dixisse videtur Salustius, cuius scilicet hæc verba citat Nonius: *Aut ille, ceruum qui volaticè currentem, sparo secutus, aut tragula traijcit.* Hucque refer illud Plautinum: *At si ad prandium in ædem vos dixissem ducere, vinceretis ceruum cursu, & grallatorem gradu.* Sunt autem, vt id obiter dicam, grallatores, teste Festo, pantomimi, qui vt in saltatione imitarentur Aegipanas adiectis perticis furculas habentibus, atq; in his superstantes ob similitudinem crurum eius generis, gradiebantur, vtiq; propter difficultatem consistendi. Quid autem velocius ipsis curis? Has autem ceruis comparat Horatius:

2. carm. od. 16.
Curarum velocitas.

Scandit æratas vitiosa naues
Cura: nec turmas equitum relinquit
Ocyor ceruis, & agente nimbos
Ocyor Euro.

Quàm faciat saltus incredibiles.
6. hist. 29.
Inter currēdū quiescūt. & cur.

Porrò non tam cursu, quàm saltu etiam valent. Tradit Gesnerus intellexisse se, locum quendam Francofurto non procul distare, itinere forsan sesquihoræ à ceruino saltu nomen habere, in quo lapides duo erecti visantur interstitio pedum hominis mediocris quasi sexaginta, tanto enim spatio salijsse illic ceruum, idque etiam supra plaustrum oneratum, cùm venatores instarent. Cùm autem fugiunt, requiem inter currendum aliquam, vt Aristoteles ait, faciunt, consistentesque manent, dum, qui insequitur, appropinquet, tum fugam iterum arripiunt. Quod meminisse etiam apud Homerum, apud quem militibus suis ignauiam exprobrat Agamemnon, inquiens:

Ἀργεῖοι ἰόμωροι, ἐλεγχέες, οὔ νυ σέβεσθε;
Τίφθ' οὕτως ἔστητε τεθηπότες ἠΰτε νεβροί;

Αἵ

Αἵτ' ἐπειδὴν ἔκαμον πολλίος πεδίοιο θέουσαι,
Ἑστᾶς, ὐδ' ἄρατίς σφι μετὰ φρεσὶ γίγνεται ἀλκή.

Sensus verborum est : O Argiui nominis dedecus , indignique militia , non pudet vos pugnæ subducere; Quasi iam defessi armis hucusque deportandis, nec vltrà procedere audentes, in modum hinnulorum timidissimi animalis, qui cursu defatigati in medio campo subsistunt , nec in occursum tendunt, sed in se occurrere permittunt. Aristoteles præcitato loco cur subsistant rationem reddit, quia interiora laborant, intestinum enim tam tenue, imbecilleque habere ait, vt, etiamsi leuiter pecusseris, possit rumpi cute adhuc integra . Inuenio etiam apud authorem obscuri nominis, in fuga si aquam bibens intrauerit, refocillari,& ad cursum reparari. Budæus ait, morem ceruorum esse,cùm profligatos se sentiunt,& agitatu enectos, aut vt venatores dicunt,durè,& atrociter actos syluarum opaca relinquere, atq; in campestria se conijcere, (cuius rei suprà rationem assignauimus) interdum ad vicos,villasq; propius accedere,idq; ferè non antè facere,quàm animum desponderint , omni spe deposita solemnium perfugiorum. Eo tamen pacto sæpe euenire, vt canibus se subducant: in campestri enim planitie, locisque proscissis, & in veruactis, & verò in noualibus,tractusque vestigiorum,inquit,non æquè odoratus est,atque in vepribus,atque in syluarum cæduis, quia soleata tantùm vestigia relinquuntur,exiliterque odorata, nullo nec crurum contactu, nec corporum ; In recens autem inaratis eo amplius negotium facessit canibus odor soli subacti. Tantum ille. Alij aiunt , agitatum ceruum ideo magis fugere ad vias hominum publicas, quà ad latibula, ne sua occulta prodantur. Cordatos porrò ceruos, & catos esse,& de salute sua quodam cum intellectu mirè teneri,ait idem Budæus,ob incredibilem eius animantis solertiam, qua à natura munita est , præter volucrem celeritatem , &corniculare propugnaculum. (non enim omnes cerui semper fugiunt , sed quidam teste Alberto audaciores sunt , & homines transeuntes per syluas, etiam inuadunt) Solere ceruos aiunt, simul vt senserunt rem sibi esse cum asseclis infestis, simul & sagacibus, primùm alios aliosque fugæ lapsos, & gyros agglomerare: Deinde si porrò vrgeantur,stabula ceruarum popularium,ceruorum diuersoria petere,ibique inter turbam promiscuam , quasi intra nebulam erroris canini sese condere , interdum gregarios aliquot inde abigere, atq; ad aliquantum spatij permixtim vestigia facere ad negotium canibus exhibendum.Cùm autem aliquantisper hac ratione contechnati sunt, ab illorum comitatu repètè se subducentes per tramitem deuium longiusculè abscedunt,deinde intersistunt, vt interim canes vestigia ceruulorum , aut ceruarum excipientes, diuersi ab eis auferantur. Cumque hæc stropharum commenta canum experientissimorum odorandi vis vicerit, circumspicientia vtique venaturum adiuta, ad alia se denuò vertunt subsidia salutis; cuiusmodi sunt, per sua quadrantenus recurrere vestigia:deinde spiras fugæ intorquere multipliciter, & variè,& quàm fieri potest,perplexissimè, tum raptim longius procurrere: quæ omnia comminiscuntur aduersus canum sagacitatem. Itaque interim dum canes intenti sunt deducendis elapsibus,& extricandis,qui ab ipsis ceruis glomerati sunt,spatia magna illa permetiuntur,cùm interea buccinarum hortamenta cursitantium canum acuant auiditatem. Solent autem cerui plerumque ferri secundo vento,tres,vt perhibent,ob causas:principio cum aduerso vento feruntur ventus naribus,&ore erumpens,fauces eorum vehementer arefacit, animæque ductum inhibet: Deinde secundo vento cedentes cùm canum vocem facilè excipiunt , ex eaque colligunt propinqui, an remoti sint: Tum verò olfactum sui sequaci turbæ adimunt; hæc est etiam Plinij, & Solini sententia, quorum ille : *fugiunt*, inquit, *latratu canum audito, aura semper secunda,vt vestigia cum ipsis abeant* : hic verò *acceptis*, inquit, *canum latratibus secundo vento vias dirigunt , vt odor cum ipsis recedat* . Idem testatur Belisarius experimento sæpe comprobatum esse asserens , ceruos, capreasque, cùm quasi flantem ventum petere currendo soleant,vt refrigerari spiritus cursu laborantes vento possint,ad venti flatum canes collocandos esse.Attrahi enim à vento cerui solent capræque, vt nolentibus quandoque venatoribus fugam arripere adnitantur . Vnde Alberto contrarium scribenti , agitatos nimirum ceruos contra ventum currere, vt ventos ab eis auferat voces canum, credendum puto non fuerit.) Mira autem est canum pertinacia , dirum autem fatum cerui cùm ad extremum lassitudinis adductus operiri cogitur atrocem illam ,clamosamque canum coronam vndique se rictu petentem minacissimo, atque infestissimo, qua tandem circumuentus, post omnia salutis præsidia deplorata;repentè sæpè assiliens primum quemque venantium, in quem incurrit, cornu petere solet,nisi ferro protinus excipiatur . Inter exempla huius animalis ,vltima perfugia , exquisitaque experientis, hæc commemoratu digna idem Budæus se comperisse asserit,visum esse ceruum in armentum bubulum irrumpere , in bouemque insilientem primoribus cruribus , armisque complexum ad longiusculum spatium velut equo vehentem,postremis tantum vngulis terram stringere,vt odorem sui canibus,quo ad fieri posset,exilem,incertumque relinqueret. Ludouico Gallorum rege venatoriæ

Syluis relictis, cur & quando cãpestria, & villas accedant.

Lib. poster. de philolog.

Ceruorum solertia in eludendis canibus.

Cur secundo vento currant.

Mira cuiusdam cerui astutia.

toriæ turbæ decurio, qui venator maximus appellatur, ad duodecimum ab vrbe (Parisiorum) lapidem, inquit idem Budæus, venabatur viro præsidi id ſpectaculum gratificans, qui me comitem amicitiæ cauſa ſecum eò duxerat. Ibi cùm mentio huiuſmodi mirificentiarum ceruinarum incidiſſet, recordor eum hoc inter alia affirmaſſe: Me, inquit, pridem venante ceruũ quendam ab ætate, & experientia vafrum; euenit feruente venatu, & longè iam progreſſo fugitiuus ille, vt nõ compareret: Et tamen canes nec vltra procedere vellẽt, nec in ſua veſtigia redire: Ibi omnes ſtupere, circumſpicere, inter ſe aſpicere, lapidem, quod dicitur, omnẽ venatores, & magiſtri mouere. Res erat miraculi plena, & Apollonianæ præſtigiæ ſimilis, quaſi ſublimis fera alipes abijſſet, aut terra diſcedente, rurſumque cocunte non compareret, aut oculos noſtros, canumque perſtrinxiſſet. Tamen omnia (vt fit in tali caſu) à nobis perluſtrando deprehenſus eſt planus ille cornipes in furto sui manifeſto, atq; memorabili. Alba ibidem erat ſpina enata in loco denſo, atque opaco, quæ ad magnitudinem arboream excreuerat. In eam ceruus, dolis ſolennibus conſumptis, ſaltu ſe coniecerat. Stabat autem ille ſublimis, ramis fruticis ipſo ſaltu diuaricatis, ſic interceptus, vt inde deſilire non poſſet, ſiue forſan erat exanimatus; ibi enim quaſi compeditus, imbelliſque confectus eſt: dignus certè ob rei miraculum, qui ſato trudi eximeretur. Hæc itaque omnia ille. Teſtatur præterea Xenophon ceruum omnis alius conſilij inopem in mare etiam, & aquas inſilientem potius perire, quàm laniari ſe ſinat. Sed & venatores, dum nimis in aquam ſe præcipitantes perſequũtur in vitæ diſcrimen pertrahunt, quod iſtiuſmodi narratione aſtruit Pauſanias loquens de Sarone: Hunc, inquit, aiunt ad mare Saronidi Dianæ templum ædificaſſe, loco paluſtri, ac vadoſo ob eam cauſam Phœbeam paludum dictam: narrantque ipſum cum venandi ſtudio plurimum delectaretur, ceruum vſque ad mare perſecutum, atq; inde cùm fugientem acriùs vrgeret, ſed in eam alluuiem demiſiſſe: nantem verò longius iam à littore feram cũm prædæ cupiditate captus, non dimitteret in pelagus prouectum: Vbi & labore confectum, & maris æſtu iam propè ſubmerſum, diem ſuum obijſſe. Tradit Aelianus cauere etiam, dici, ceruos, ne quando in vulnera, quæ acceperint receutia, ſolis radius incũbens, priuſquam obducantur, carnem putrefaciat. Induſtriam autem ceruis eſſe in re medica, omnes memorant, Solinuſque tradit herbam, quam cinarum vocant, contra noxia edere gramina, & Plinius, eadem venenatis pabulis reſiſtere. Morſi à phalangio, vel à quouis generis eiuſdem, cancros, teſte Ariſtotele, edũt. Quod & Aelianus tradit, nec verè Gyllius ex Aeliani varijs, phalangium ceruis non minus, quàm hominibus pernicioſum dicit, & ab eo læſos celeriter perire, niſi ſylueſtrem hederam comedant, qua quidem adeſa phalangij acerbitas nihil eis quicquam noceat: Aelianus enim ceruos à phalangijs ictos edere cancros memorat; idque etiam teſtatur Plinius his verbis; *Percuſſi à phalangio, quod eſt aranei genus, aut aliquo ſimili, cancros edendo ſibi medentur*. Albertus verò etiam ait, fugere venenata, & ſi iacula veneno infecta in loca eis conſueta, emittantur, recedere. Docuerunt itidem extrahendis ſagittis vtilem eſſe dictamnum, ſi eidem Plinio fides habenda ſcribenti: *Dictamnum herbam extrahendis ſagittis cerui monſtrauere percuſſi eo telo, paſtuque eius herba eiecto*. Dioſcorides tamen de dictamno differens, iſtud aſcripſit capris, & antè eum M. Tullius in 2. de natura Deor. vbi hæc exarauit: *Capras auditum eſt in Creta feras cùm eſſent confixæ venenatis ſagittis herbam quærere, quæ dictamnus vocaretur, quam cùm guſtaſſent, ſagittas excidere dicunt è corpore*. Sed & Ariſtoteles capris id adſcribit; Item & Theophraſtus. Geſnerus, corruptè ceruos pro capris apud Plinium legi, cùm inde arbitratur, quòd is ceruis Cretam carere, vt diximus, ſcripſerit, tum quòd alio loco à Plinio datur, *mirèque capris expetitur, dictamnum enim*, inquit, alias, *oſtendere, vt indicauimus, ceruæ vulneratæ paſtæ, ſtatim decidentibus telis. Non eſt alibi quam in Creta*. Et paulò pòſt: *In Creta autem non ſpatioſè naſcitur, mirèque capris expetitur*; quod ex Theophraſto tranſtulit, vbi ille αἶγας, ideſt, capras ſagittis vulneratas, hac herba in cibo ſibi mederi ſcribit: Sed & Virgilius Didonis amorem amplificans per comparationem, à cerua telo paſtoris vulnerata, quæ vti dolore confecta huc, illucque diſcurrens, ſtare loco neſcit; ita Didonem amore ſauciam hic illic vagari, has illaſque ineptias, nulla dignitatis ſuæ habita ratione, facere ait; & ſanè huic negotio quàm aptiſſima comparatio eſſe videtur: Nam Dido telo cupidinis ſaucia ceruæ ſagitta paſtoris vulneratæ; ſylua ciuitati; mobilitas curſuſque ceruæ Didonis motibus; ineptijs, concurſationibuſque comparatur: Et, vt cerua vulnerata vulneris ſui remedia, ita & Dido amoris ſui ignorat:

Re deſperata in proximũ flumẽ, aut mare ſe præcipitãt.

In Corint.

Quomodo ſibi medeãtur.

9. hiſt. c. 5.

Li. 8. c. 27.

Dido amore ſaucia, fureſque, vt ceruam vulneratã referat.

Vritur infelix Dido, totaque vagatur
Vrbe furens: qualis coniecta cerua ſagitta,
Quam procul incautam nemora inter Creſſia fixit
Paſtor agens telis, liquitque volatile ferrum
Neſcius. Illa fuga ſyluas, ſaltuſque peragrat
Dictæos, hæret lateri lethalis arundo.

Ce-

Cæterùm & ceruis etiam hoc rectè tribuetur: nam & Arabum sectatores, idem sensisse videntur: Illi enim dictamnum, pulegium ceruinũ appellant. D. Ambrosius, ceruos, scribit, vbi ægri sunt, ramusculos olæ comedere, sed hoc remedium ad elephantos, nõ elaphos. i. ceruos à veteribus referri videas. Ceruorum rursus industriã, vel inde deprehendimus quod, vt tradit Aelianus, in Amano, Libano, & Carmelo Syriæ montibus cerui nascuntur, qui cùm in Cyprũ transmittere volũt, gregatim ad littora perueniũt, ibiq; tamdiù secundos vẽtos præstolãtur, dũ per pacatissimã quietẽ bellè sibi flare senserint, tum fidenti animo sese traijcere mare ingressi, & ordine natam, & ferè in antecedentium tergo subsequentes capita reponunt, ac nimirum dux idcirco retrocedit, quia non habet, vbi nitatur, & post omnes clunibus proximi antegredientis, nitens, ex labore quieti sese dat, simul & extremum agmen ducit. In Cyprum ideo trãsnant, quod pastionum, quæ illic amplissimæ esse dicuntur, desiderio tenentur. Et profectò adeo feracem Cyprijs se incolere regionem testantur, de agrorum bonitate, vt Aegyptijs non concedant. Eodem modo Epirotici cerui in Corcyram, quæ contra Epirum est, mare transeunt. Hæc ille. Eo autem hæc res fit notabilior, quòd huiusmodi grex, dum traijcit mare, in odore terræ natat, vt Plinio annotauit: *Maria*, inquit, *tranant gregatim nantes porrecto ordine, & capita imponentes præcedentium clunibus, vicibusq; ad terga redeuntes: Hoc maximè notatur à Cilicia Cyprum traijcientibus, nec vident terras, sed in odore earum natant.* Idem testatur Solinus: *Si maria*, inquit, *tranant non aspectu petunt littora, sed olfactu, infirmos ponunt in vltimo, & lassorum capita clunibus per vices sustinent.* Sed & eandem transfretationem Oppianus, & ex eo Gyllius clarissimè memorauit in hæc verba: More classis nauium mare transnant, vnus ante cæteros natat, dux ad transmittendum: hunc aliter capite innitens tergo insequitur, & similiter cæteri deinceps subsequuntur. Cum autem primus prænatendo defatigatur, ad extremum agmen recurrit, & caput in alterum inclinans paulum à labore recreatur. Secundus recens defatigato succedens anteit, atq; alij omnes, in aliorum vicem succedentes duces efficiuntur: Pedibus tanquam remis vtuntur, cornua excelsa tanquam vela ventis permittunt. Recitat item Strabo, agens de Curio Cypri vrbe, poetæ cuiusdam elegiam, in qua ceruæ sic de se loquuntur:

Li. 3. Exameron. c. 8. & 6. exameron. c. 4.

Li. 5. c. 56.

Ceruorũ ingenium in traijciẽdis maribus.

Cypri fertilitas.

L. 8. c. 32.

Lib. 14.

> Ἱεραὶ τῷ φοίβῳ πολλὸν διὰ κῦμα θέουσαι,
> Ἤλθομεν αἱ ταχιναὶ τόξα λυγεῖν ἔλαφοι. idest,
> *Nos ceruæ phœbo sacræ, dum tela per vndas*
> *Effugimus cursu venimus huc celeri.*

Dicunt enim inquit Strabo, ceruas ex Corycio iugo delapsas è Cilicio littore in Curiada actam tranare, & addit poeta: Μυρίον ἄνδρασι θαῦμα νοεῖν πάρα πῶς ἀνόδευτον,

> Χεῦμα δὶ ἐρίνων ἐδράμομεν ζεφύρων. idest,
> *Res dictu mira est, quonam nos inuia pacto*
> *Maria per aertos transijmus Zephyros.*

Iam & in eo solers, saxaque ceruus est, quòd cùm pinguerit (quòd valdè tempore fructum fit) nusquam apparet, teste Aristotele, sed longè secedit, vt qui pondere suæ corpulentiæ capi se posse facilius sentiat: vel vt ait Plutarchus, vt quod fugiendo consequi non possunt, latendo impetrent. Pinguescũt autem æstate supra modũ, quamobrem nec currere, inquit idẽ Aristoteles, possunt, sed secũdo, aut tertio cursu capiuntur ab ijs, qui pedibus insectantur: hyeme extenuantur, debilitanturq; vere autem vigẽt maximè ad cursũ. Ad hęc cũ amiserint cornua (quod quotãnis mẽse Aprili fieri dictũ est) occultant, teste Arist. interdiu, idq; opacis faciunt locis, vt muscarum vacent tedio, pascunturq; per id tẽpus noctu, donec recipiant cornua, quæ vbi concreuerint soli exponunt, vt excoquantur, & siccescant; vbi iã nihil attritu arborũ, cùm ea scalpũ, indolent, tunc ea relinquũt loca confisi habere iam, quo repugnare possint, cùm res exigit. Plinius ad arbores subinde cornua experiri, & vbi placuerit robur, in aperto prodire. Addunt item Oppianus, Aelianus, & Simocatus latere amissis cornibus, vel tanquam inermes se esse, & imbecilles sibi conscios, vel pudore, quod arma, decusq; suum amiserint. Superbire enim cornibus suis, idem Oppianus asserit, nimirum vbi ætate vigent: nam alioqui, vel ipso Lucretio teste, vbi annis aggrauãtur, gaudent se cornibus spoliari. Sed versus adscribã:

Pinguiores facti latẽt.

Superbiunt in cornibus ijsq; amissis latent.

Lib. 3.

> *Quod si immortalis nostra foret mens*
> *Non iam se moriens dissolui conquereretur,*
> *Sed magis ire foras, vestemque relinquere, vt anguis*
> *Gauderet, prælonga senex, aut cornua ceruus.*

Fama est ceruum cornua sua, dum ea deponit, defodere, quod eorum vtilitatem homini inuideat. Cæterùm hanc rem alij aliter tradunt: Oppianus enim id de vtroque cornu tradit sic canens:

> Ἠ γὰρ ἰυχιδίων κεράων ὥρῃσι πεσόντων
> Βόθρον μὲν κατὰ γαῖαν ὀρυξάμενοι κατέθαψαν
> Ὄφρα κε μή τις ἕλησιν ἐπ᾽ αὔλακος ἀντιβολήσας

Vt cornua defodiant.

Κεύθονται δ' αὐτοὶ θυμάτοις, λασίῃσι τε θάμνοις,
Αἰδρυμοι δήρεσσι καρήατα τοῖα φανῆται
Γυμνὰ, τατοι προπαροιθε μέλπορον ἀείροντο. ideſt,
Aſt vbi pulchrifidis ſublimia cornua ramis
Vertice labuntur, præſertim ſidere verno,
Effodit exemplo foueas & humata recondit,
Nequis humi nactus capiat ſic fortè relicta
Tum profugus degens extremis abditur oris,
Denſaque luſtra pudore graui ſuffuſus oberrat,
Turpe ratus coram nuda ceruice videri,
Quam tanto faſtu ſublimem attollere antè.

Cæteri verò authores alterum tantùm cornu defodere ceruum aſſerunt, veruntamen alij ſiniſtrum, alij dexterũ: de dextero Plinius: *cornua* inquit, *cerui ſoli ſtato veris tempore amittunt; ideo ſub ipſa die, quàm maximè inuia petunt. Latent amiſſis, velut inermes, ſed & hi bono ſuo inuidentes. Dextrum cornu negant inueniri ceu medicamento aliquo præditum. Idque mirabilius fatendum eſt, cùm & in viuarijs mutent omnibus annis: defodique ab ijs putant.* Sic ille, & alibi rurſus: *Ceruus dextrum cornu terra obruit, contra rubetarum venena neceſſarium.* Plinio ſubſcribit Aelianus. Ceruus, inquit, non inſcius dexterum ſuum cornu vſui magno hominibus eſſe, hoc ipſum inuidia flagrans, ne tanto bono homines fruantur, in terram occultat. Ariſtoteles verò è contrario cùm dixiſſet ceruum cornua locis difficillimis amittere, & quà inueniri nequeant: vnde illud prouerbium ſit ortum: *Quà cerui amittunt cornua*: ſubdit, cornu ſiniſtrũ compertum eſſe à nimine adhuc, fertur: Occulit id enim tanquam quodam medicamento præditum. Geſnerus etſi an abiecta cornua occultent, & dexterumnè magis, vt Plinius ſcripſit, an ſiniſtrum, vt Ariſtoteles, nihil certi ſe habere profiteatur, conciliari tamen iſtorum forſan poſſe diſſidium arbitratur, dexteri, & ſiniſtri acceptione varia. Nam, vt Ariſtoteles, inquit, docet lib. 2. de cœlo cap. 2 dexterũ tribus modis vſurpatur; vel propriè, vt in animalibus, vnde principiũ motus ſit ſecundum locum: vel ad ſimilitudinem illius, vt in ſtatuis: vel impropriè, quòd rectà è regione dextero lateri noſtro opponitur dexterum, quod læuo læuum: Sic vates mundi, vel cæli dextera, & ſiniſtra accipiunt: Hac ratione dexterum cornu ceruum ad nos quidem ſiniſtrum dici poterit. Sed cùm ex mera aliorum narratione vterque ſcribat, parum referre exiſtimo ſiniſtrumnè, an dexterum cornu occulere dicamus. Albertus, cùm & ipſe ex aliorum relatu addidiſſet, cornua etiam eijcere in aquas, ne dexterum inueniatur, tanquam vſum aliquem illius intelligant, ſubiungit: ſibi tamen compertum eſſe, hoc non in vniuerſum eſſe verum, inueniſſe enim aliquando in ſylua frondibus obrutum cornu ſiniſtrum. Sed & ipſe Ariſtoteles; aiunt, inquit, ceruos in Epiro cornu dexterum (non ſiniſtrum) humo obruere, idque vtile eſſe ad multa. Ecce quod hic de dextero, antea dixerat de ſiniſtro, prout ſcilicet narrari audierat. Quamobrem, ſi verum eſt, quòd defodiat, defodere vtrumque arbitratus fuerim. Certè Plutarchus loquens de Procle Epidauri Tyranno, qui Timarchum Athenis venientem cum pecunia, quando hoſpitio comiter accepiſſet, interfecit, cadauerq; eius ſtorea inuolutum in mare abiecit: poſtea verò rebus ſuis conturbatis cum Cleotinum fratrem arcanè conſulturum de exilio, & migratione, miſiſſet; Deus reſpondit, fugam ſe eò, & migrationem Procli concedere, quò is ſtorea deponi iuſſiſſet, aut quò ceruus cornu abijcit: Intellexiſſe itaq; ait, Tyrannum ſibi à Deo imperari, vt vel in mare demergeret ſeipſum, vel defodere: Nam cerui cornu delapſum in terram, defodiendo tollunt è medio. Idem Plutarchus cur ceruus cornua ſua defodiat, inter ea miracula recenſet, quorum cauſa reddi non poteſt. Ad veritatem modò, quod attinet, Geſnerus abijcere ea aſſerit aliàs pariter, aliàs vnum poſt alterũ horis aliquot duodecim interdum, aut pluribus interpoſitis. Abiecta in viuarijs quidem negligi ab eis, nec humo obrui, nec aliter curari, obſeruatum eſſe. Quin etiam in ſyluis ſæpenumero in aperto non occultata, defoſſa vè reperiri, vt quod hac de re, veteres, inquit, tradiderunt, omninò fortaſſe fabuloſũ ſit. Vtcunq; eſt, apud Orum, vbi ſcribit, ceruum ſuos dentes infodere, fortaſſis pro ἔλαφος legẽdum ἔλεφας. Vt igitur ad induſtriã ceruorũ reuertamur: Cùm in eorũ ventre vermes innaſcũtur, & ruminantib. eis ad fauces aſcẽdũt, inhærentq;, loco non manent, ſed circumcurrunt: Inuenerunt autẽ remediũ, nam ſerpentibus deuoratis curãtur, vt legimus in hippiatricis Græcis. Adhæc cùm ſe infirmos ſenſere, ſpiritu narium, teſte Iſidoro, ſerpentes è cauernis extrahunt, ac ſuperata veneni pernicie illorum pabulo reparãtur Vincẽtius Belluacenſis à ceruis edi ſerpentes ſcribit, vt caligini medeantur oculorũ; & alius quidam author obſcurus, quem phyſiologum vocãt; ceruũ, ait, ſicubi ſerpentẽ eſſe cognouerit, aquã ore hauſtam in cauum effundere, mox ſpiritu ſuo ſerpentes extractos pedibus conculcantem interimere. Ceruorum autem duo eſſe genera, vnum quod extracti ſpiritu ſerpentes collum vtrimque calcans, ita enectum vocat, quo deinde veneno intumeſcens, aquas petit, & euenit: Interim verò, dum

In mirabil.

Lib. de Pythia orac.

Vermes quibus remedijs expellant.

Cap 42.

Vt venẽtur ſerpentes.

tumet, pilos mutat, & cornua abijcit. Alterum genus inuentum serpentem occidere, & à victoria, statim ad montana pascua se recipere. Baldus Angelus Abbatius apud Zoaram medicum Arabum præstantissimum inueniri, ait, ceruos cùm abundè serpentibus sunt saturati, ne veneni virus noceat, damnumque, aut noxam aliquam sentiant, ad flumina ingentia, natura docente, se conferre, & ore summè tenus corpora demergere, nec tamen bibere quicquam, summoperè quippe læderet, sed tam diù instare, quoad vi frigoris cogente haustum venenum per oculos desudando illacrymens: Sed de his lacrymis etiam suprà diximus. Scribit & Simeon Sethi, nosse, quod si aquam ante serpentium coctionem hauserint, intereant, propterea sitim tolerare eaq; incendi. Legimus & in glossa ordinaria in declaratione psalmi 41. cuius initium est: *Quemadmodum desiderat ceruus fontes aquarum, sic te anima mea Deus*, ceruum senio grauem excrescentibus pilis, & cornibus, serpentem naribus haurire, & mox hausto æstuare veneno, vnde fontem ad bibendum ardentissimè desideret, quo poto pillos, & cornua deponat. Oppianus quidem etiam agens de antipathia polypi, & murenæ, annosum, & benè cornutum ceruum serpentes per syluas inuestigare scribit, sed quod eorum esu cornua deponat, non addit: Sic enim Laurentio Lippio Coilense interprete canit:

Lib.6 disquis.c.6. post deuoratos serpētes, quid agant.

Li.2.de piscib.

Et veluti annosus ceruus, cui cornua fronte
Sunt ramosa, petit densa vestigia sylua
Serpentis, nactusq; locum, tum naribus illum
Attrahit è lustro, figitque in corpore dentes,
Implicitus genibus: serpens fera pectora nexu
Deuincit, collumque tenet, semesa vorantur
Partim membrorum partim lacerantur acutis
Dentibus, & diri cerui laniantur in ore.

Albertus quidem Plinium scribit de ceruo narrare, quod cùm sentit se grauari senectute, spiritu per nares è cauernis serpentes extrahit, ipse verò, verum esse non putat, neque id apud Plinium inuenias, nec fortè apud alium Authorem idoneum. Etymologus, & Varinus tradunt ceruos esu viperarum φυσικῶς καθαίρεσθαι, idest, naturaliter purgari, nec pluribus explicant, per quos meatus, & quomodo expurgentur. Gesnerus non de fæminarum duntaxat mensibus purgationis vocabulum hic accipit, vt alias sæpe vsurpatur: Neque de alui subductione, sed corporis totius per cutis poros latēter expurgati, quadam renouatione, qualem & elephantiacis quibusdam eodem remedio vsis, contigisse legimus. Fit autem etiam, vt, dum pugnant cum serpentibus, ab ijs vulnerentur, quare tunc cancrorum esu, quos ad flumina quærunt, sibi medentur, vt ex Oppiano mox in rubrica de antipathia recitabimus. Iam verò etsi naturaliter syluas, desertaq; loca quærant, capti tamen non solùm cicurantur, verùm etiam vocati ad hominem accedunt, maximè cibi, & præsertim panis spe allecti, ideoque à delicatioribus in delitijs habentur, vt insinuat Ouidius Cyparissi pueri exemplo, præcipuè si alios pulchritudiue præminebant:

Ex esu serpētium purgari.

Vulnerati à serpentib. quo sibi medeantur.

Vt cicurati alantur.

10. Metam

Namque sacer Nymphis Carthaa tenentibus arua
Ingens ceruus erat, latèque patentibus altas
Ipse suo capiti præbebat cornibus vmbras:
Cornua fulgebant auro demissaque in armos
Pendebant tereti gemmata monilia collo:
Bulla super frontem paruis argentea loris
Vincta mouebatur parilique ætate nitebant
Auribus è geminis circum caua tempora bacca.
Ipse metu vacuus naturalique pauore
Deposito celebrare domos, mulcendaque colla
Quamlibet ignotis manibus præbere solebat.
Sed tamen ante alios Cea pulcherrime genti
Gratus erat Cyparisse tibi, tu pabula ceruum
Ad noua, tu liquidi ducebas fontis ad vndas,
Tu modò texebas varios per cornua flores,
Nunc eques in tergo residens, huc lætus & illuc
Mollia purpureis frenabas ora capistris.

Quod autem hic Cyparissus puer Nympharum ceruo, hoc, Tyrthidæ pueri ceruo soror Syluia præstitit, de quo Virgilius:

7 Aen.

Ceruus erat forma præstanti, & cornibus ingens
Tyrrhidæ pueri, quem matris ab vbere raptum

Nutribant Tyrrhusque pater, cui regia parent
Armenta, & latè custodia credita campi.
Assuetum imperijs soror omni Syluia cura
Mollibus intexens ornabat cornua sertis,
Pectebatque ferum, puroque in fonte lauabat.
Ille manum patiens, mensaeque assuetus herili
Errabat syluis, rursusque ad limina nota
Ipse domum sera quamuis se nocte ferebat.

Frena & iuga ferunt.

Apud Calphurnium Astilus pastor ceruum quoque deponit, qui frena scit, & iuga ferre.

En aspicis illum (inquit)
Candida qui medius cubat inter lilia, ceruum;
Quamuis diligat hunc mea Petale, accipe victor:
Scit frenos, scit ferre iugum: sequiturque vocantem
Credulus, & mensae non improba porrigit ora,
Aspicis, vt fruticet latè caput? vtque sub ipsis
Cornibus, & tereti lucent redimicula collo?
Aspicis, vt niueo frons irretita capistro
Lucet, & à dorso, quae totam circuit aluum
Alternat vitreas later alis cingula bullas?
Cornua subtiles, ramosaque tempora molles
Implicuere rosae, rutiloque monilia torque
Extrema ceruice notant.

In Scythia equorum munus obeunt

Sed ne quis nugari poetas existimet, dum frenari ceruos inquiunt, is Aelianum etiam legat, apud quem inueniet, in Scythia nationem quãdam esse ferorum hominum, quę ex feritate ceruos in eam mansuetudinem traduxit, vt in cicuribus illis, tanquam equis, insideat; & ne quis Scythicos illos ceruos, rangiferos esse arbitretur, habemus apud Solinum, in Scythia plurimos ceruos esse: Adhaec in Ocdor regione Asiae ad oceanum septentrionalem similiter ceruos cicures equitari legimus. Praeterea legimus Heliogabalum perditissimum Romanorum Imperatorem iunctis quaternis ceruis in publicum processisse. Sed & septem ceruorum bigas in pompa Ptolomaei Philadelphi fuisse, authorem habemus Athenaeum, talesque & in Romanorum spectaculis fuisse indicat Epigrammatarius, inquiens:

Lib. 5. c. 5.
Li. 1. epig. 105.

Mordent aurea quod lupata cerui,
Quod frenis Libyci domantur vrsi &c.

Mithridates quos sui corporis custodes inter dormiendũ esse voluerit.
Ceruũ esse vigilãtem & vnde.
Seriorũ cerua.
Ceruus Philadelphi graecam addidicit linguam.
Li. 11. cap. 25.
Tomo 6.
Cerua in Ecclesia offerens hinnulum suũ.
Li. 6. de solert. anim.

Magis mirum quod de Mithridatis Ponti regis ceruo recitat Aelianus in haec verba: Mithridates Ponticus cùm somnum caperet, sui corporis custodiam non modò satellitibus cõmittebat, sed & tauro, & equo & ceruo, quos mansuefactos habebat. Ij enim ad custodiam eius dormientis aduigilantes, si quis accederet, quod ex ipsa respiratione statim percipiebant, ille mugitu, alter hinnitu, ceruus sua propria voce, eum è somno excitabãt. Haec Aelianus. Rectè autem videtur vigilem adhibuisse ceruum, cùm is parum dormiat, vt ostendit Scaliger, addita etiam ratione non meatuum angustorum, vt nonnulli arbitrantur, sed quod nubes illa vaporum, qui sursum rapiuntur, in cerebro non residet, sed vlterior fit ad exeundum, vnde cornua confirmentur. Habuit item Sertorius insignis ille Romanus Hispanorum dux contra Romanos, ceruam cicurem, quam in expeditionibus suis semper habebat comitem, fingens Dianae esse numen, à quo res gerendas auspicaretur. Vt verò ex tam varijs rebus constat, ceruos dociles, & industrios esse, sic potissimùm illud quod de Ptolomaei secundi, siue Philadelphi ceruo narratur, innotescit: hunc enim cerui hinnulum munere accepisse refert Aelianus, quem cùm aleret, sic ad Gręcum sermonem assuefecisse, vt loquentes intelligeret, cùm tamen ante hunc ipsum creditum esset, solam Indorum linguam ceruos percipere. Tradit verò etiam Lippomanus in vita Metaphrastis ceruam in rebus quoque diuinis mirum in modum edoctam probè munus suum implere inuentam esse, miraculo magis, quàm docilitate; Nam ceruam Athenogenis euangelicae lectionis tempore in diuinis officijs hinnulum suum Ecclesiae offerre consueuisse tradit; Non deesse autem & ceruo suum ingenium, ex ijs, quae dicentur, manifestum erit; Aristoteles enim tradit parere eas iuxta vias maximè solere metu belluarum. Idem Plutarchus scribit, sed imperitus interpres pro ceruis elephantos posuit. Idem & Plinius: *In pariendo,* inquit, *semitas minus cauent, humanis vestigijs tritas, quàm quae secreta, & feris opportuna.* Hinc apud Oppianum vbi habet; cerua cùm parit;

Τρίβον ἀνθρώπων ἀλεείνει.
Οὕνεκεν ἀτραπιτοὶ μερόπων θήρεσσι βέβηλοι.

Hoc est: Semitas hominum vitat: nam humana vestigia belluæ auersantur. Legendum videtur Τρίβον ἀνδρῶν οὐ ἀλεείνει, idest, semitas virorum non vitat. Nam & rem ita se habere, præter præcitatos authores, Aelianus etiam testatur, idemq; sensisse poetam ex primo versu, quo causam eius facti reddit, apparet. Secundum vias, inquit Aelianus, interprete Gillio, cerua parere solet, quod quidẽ sapienter facere videtur, vel quod hinnulis suis insidias à feris timeat fieri, vel quia celeritatis fiducia homines egregiè contemnat. Non enim, tametsi infirmior, dubitat eos effugere posse: Postea autem quando se opimo corporis habitu affectam sentit, non amplius iuxta vias partum edit, quod iam se minùs accommodatam ad currendum intelligit: At enim vel in saltibus, vel conuallibus parit. Sic ille. Vbi tamen Aelianus errasse videtur; neque enim de cerua apud alios legas, quòd, vbi iam corpulentior est facta, iuxta vias parere desinat &c. sed de ceruo mare hoc ferri, quòd cùm pinguiorem se senserit, ideoque tardiorem, loca remota, & solitaria petat ex Aristotele, Plutarcho, alijsque recitauimus. Cæterùm nunquid reuera iuxta semitas pariat, non solùm quis dubitet, refragetur etiam, cùm apud diuinum Iobum ceruarum partum legamus adeo occultum esse, vt nequeat ab homine sciri, sed verba adscribam: *Nunquid parturientem ceruam obseruasti? Nunquid numerasti menses conceptus eius, & nosti tempus partus eius?* Vide quam malè conueniunt philosophi cum theologo isto antiquo: Torsit me certè locus iste, quare refugiẽdum mihi fuit ad textum Hebraicum, in quo *iabale* legitur, quam vocem alij docti, vt annotat etiam Augustinus Steuchus, ibicem vertunt, & à verbo *alah* deducunt, quod est ascendit, quòd sit scilicet animal pernicissimum: Quæ res occasionem D. Hieronymo dederit, vt ceruam verteret, quę & ipsa pernicissima est. Repetit eundem pariẽdi locum, nimirum iuxta vias, Aristoteles, quasi rem pro certo habuisse videatur, additque & aliam ceruæ solertiam in partu: Ferarum quadrupedum, inquit, cerua maximè prudẽtia præstare videtur, tum quia circa semitas pariat, quo videlicet bellue propter homines, minus accedunt: Tum etiam, quia cùm peperit, inuolucrum primum exedit, mox seselin herbam petit, quam cùm ederit, redit ad prolem. Quem philosophi locum precipitanter admodum reddidisse Plinium, apparet in hæc verba: *A partu duas habent herbas, quæ aros, & seselis appellantur*; nisi deprauatum habuisse codicem arbitremur, nam pro χωρίορ, quod est inuolucrum fœtus, vel vertit vel legit ἄροι: quod animaduertit quoq; Dalechampius, & Gesnerus: Testatur verò idem Plinius easdem ceruas ante partum purgari seseli, faciliori vtentes ita vtero; vt falli etiam credendum sit Aelianum in varijs, dum ait: Physici referunt ceruum purgationis indignum apia comedere: non enim selinum, idest, apiũ, sed seseli, & non, τὸν ἔλαφον, sed τὴν ἔλαφον, dicere debuerat: nam & Cicero, referente Gillio, dicit ceruas paulò antè partum perpurgare se quandam herbula, quæ seselis dicitur. Et ipse rursus alicubi Plinius: *Silis, vel seselis folia quoque vtilia sunt, vt quæ partus adiuuent, etiam quadrupedum: hoc maximè pascunt ceruæ paritura.* Haud verè itaque. Albertus scripsit, per esum sileris (siler montanum seseli videtur Massiliense, quod inter tres seseleos species est vsitatissimum) vterum præparare ceruas, vt faciliùs concipiant, eò quòd propter duritiem virgæ non accipiunt semen nisi fugiendo: non enim ad conceptum, sed partum faciliorem ceruas hoc pabulo vti, cæteri authores asserunt. Addit modò etiam Aristoteles ceruæ solertiam exaltaturus, quòd hinnulum suum ducens in stabula, assuefacit, quò refugere debeat. Saxum hoc esse, ait, abruptum vno adito, quo loco eam, siquis inuadit, expectare, repugnareque, esse qui affirmãt. Repetit autem hoc aliàs Aristoteles; addit insuper Plinius, partus suos exercere cursu, & fugam meditari docere, ad prærupta ducere, saltumque monstrare. Solinus verò etiam: *ceruas non qualibet partus suos*, ait, *educare, teneros studiosè occulere, & absconditos inter profunda fruticum, vel herbarum, pedum verbere castigare ad latendum: cùm maturuerit ad fugam robur, exercitio docere cursus, & assuefacere salire per abrupta.* Quidam ex recentioribus scribit fœtum à ceruo occuli, ne à mare deprehendatur: quòd cùm neque veterum authoritate, neque vlla certa obseruatione confirmet, fidem, puto, non meretur: Nam & ex recentioribus Albertus hinnulos tenellos adhuc cerua, inquit, abscondit; postea ad cursum maturos exercet, & fruteta transire docet, ne dum per loca fruticibus, arbustisque referta currunt, cornibus hæreant, & capiantur. Cerua autem in educando fœtu sola intenta est, mas nullam eius curam suscipit, estq; ceruæ erga fœtum non mediocris ϛοργὴ, quin accedentes etiam, teste Xenophonte, ad eum non semel impugnat. Quem amorem attestans Ieremias, grandis sterilitatis indicium facit, cùm ceruæ in agro parientes, fœtus suos relinquunt, vt explicat D. Hieronymus. Eundem expressit Hieronymus Vida in B. Virgine Maria cùm filium suum, Saluatorem nostrum intellexisset iam ad mortem raptum, sine vllo mortis timore per medios eum satellites inquirente:

Ceruæ post partũ astutia.

Cerua hinnulũ docet fugere, & saltare.

Cerua solus fœtus curã gerit, & quantam.

Cap. 14.

iamque illa per vrbem
Atque huc, atque illuc errat, tristemque requirit
Indefessa locum, nunc hic, nunc hæsitat illic

Vestigans oculis, atque auribus, omnia captans
Sicubi concursum, voces aut hauriat vllas
Ac veluti pastu rediens vbi vespere cerua
Montibus ex altis ad nota cubilia fœtus
Iam dudum teneri memor, omnem sanguine circum
Sparsam cernit humum, catulos nec conspicit vsquam:
Continuò lustrans oculis, nemus omne peragrat
Cum gemitu, tum si qua lupi, si qua illa leonis
Rapteris signa in triuijs conspexerit, illac
Insequitur rota obseruans vestigia sylua
Perque viam passim linquit pede signa bisulco.

Musica quantopere delectetur. Inter alia, quæ à nuturalibus historicis de ceruis narrantur, eos summopere symphonia mulceri, ac oblectari referunt, Plinius scilicet, Solinus, & Aristoteles, quorum ille: *mulcentur*, inquit, *fistula pastorali, & cantu*; addit Solinus ita pastorum musica oblectari, vt interim negligant pascua. Aristoteles verò tãta hinc affici, ait, voluptate, vt immemores sui, nullo prorsus negotio capiãtur, quod scilicet propter animi abalienationem adesse tunc minimè suspicantur, è vestigio transfodiantur, atq; ita fiant adblandientium præda, lætum aliquod conuiuium suo ludibrio exhilaraturi, sed testimonium philosophi adscribam. Cerui, inquit, sibilo, & cantu venantium capiuntur; mulcentur enim, alliciunturque ea voluptate; itaque alter venantium cantat palam, aut sibilat, alter clam ferit à tergo, vbi socius iam tempus esse significarit: Vnde est, quòd musicam in conuiuijs reijci præcipit Clemens Alexandrinus: *Fistula*, inquit, *tribuatur pastoribus: tibia autem superstitiosis hominibus, qui ad cultum idolorum contendant: reuera enim hæc instrumenta sunt à sobrio conuiuio amãdanda, quam magis bestijs, quàm hominibus conueniunt, & ijs hominibus, qui à ratione sunt alieniores. Ceruas enim fistulis demulceri accepimus, & in laqueos, inter venandum, cantu duci à venatoribus*, &c. Addit nihilominus Aristoteles; si ceruus erectas auriculas teneat, acerrimè sentire, nec latere insidias posse; sin demissas, facile interimi, vt inde colligere liceat cum sibilo, aut cantu capitur, demissas aures tenere. Idem legere est apud Plinium, & Solinum. Quas de auditu authoritates citat author adagiorum in prouerbio, *auribus arrectis*: Quanquam enim & aliæ animantes (nam soli homini immobiles sunt) si quid eminus audierint, auriculas surrigãt: ceruo tamen, ijs arrectis, peculiaris, & acerrima auditu percipiendi vis est. Odore similiter valere inde conijcere licet, quòd, vt dictum fuit, dum maria tranant, non vident, terras, sed in odore eadem natant. Arbitror item valere visu, idque habere cum capreis commune, nec aliunde μεγαλωπὺς vocauerit Oppianus.

Lib. 2. pædag. c. 4.

Quãtũ polleant auditu, & odoratu, visuque.

LIBIDO. COITVS. PARTVS.

Cerui libidinosi. VEHEMENTI amoris libidine cerui, teste Oppiano, flagrant, vt tanquam gallinacei toto die ad venerem non cessent incumbere. Budæus hac flagrantissima libidine ad mensem, ait, agitari, tuncque rabie pruriginis efferatos, & canes, & homines atrociter inuadere: Deinde paulatim desæuientes alterum paulò minus mensem absumere: Atqui alij, non homines, & canes inuadere tunc, tradunt, sed sibi inuicem pugnare. Albertus: Cerui, inquit, tempore libidinis efferantur, & certant pro fæminis, seque mutuis interdum vulneribus, vel mortis periculo conficiunt: Nec aliunde est, quod ceruorum genus ἀρίζηλον Oppianns dixit. Meminit eusdem ceruorum pugnæ etiam Virgilius loquens de libidine animalium:

Quid quæ imbelles dant prælia cerui.

Item Seneca in Hippol.

Si coniugio timuere suo
Poscunt timidi prælia cerui,
Et mugitu dant concepti
Signa furoris.

Hinc & Herminia apud Torquatum Tassum furijs æstuans amoris ex imbelli puella arma induitura, ait:

Si potrò si, che mi farà possente
A tolerar il peso Amor tiranno,
Dà cui spronati ancor s'arman souente

D'ar-

D'ardire i cerui imbelli, e guerra fanno.

Victori, vt domino, victum obedire, & sequi eum tanquam herum, testatur Albertus. Et Aristoteles ait: cùm mares ampleuerint fæminas separari per seipsos, & propter libidinis graueolétiam, quemq; solitarium scribes fodere, fœtere more hircorum: facies quoq; eorum nigrescere aspergine, vt hircorum: degere ita, quo vsq; imber accedat, tum pascua repetere. Hæc ideo ceruo accidere, quia salax sit sua natura animal, atq, etiam, quia pingui abundat. Coire incipit, teste eodē Aristotele, mense Augusto, & Septembri ab Arcturo, implenturque paucis diebus, & ab eodem multæ. Idem de coeundi modo hæc retulit: Inter ea, quæ animal generant, augenturque magnitudine insigni, nec ceruæ mares suos patiuntur, nisi raro, nec vaccæ tauros propter rigorem genitalis, nimiamque tentiginem, sed clunibus subsidentibus semen recipiunt genitale: Sic in ceruis mansuetis fieri visum est. Et rursus: Cerua plurimum subsidens coit, vt dictum iam est; marem enim sustinere non potest ob eius contentissimum impetum. Veruntamen aliquando etiam sustinent modo ouium, & socias declinant, cùm turgente iam venere, coitum appetunt. Tradit & Oppianus, ceruos non similiter, atque aliæ feræ solent, coire, neque enim stantes, neq; cubantes, sed magna celeritate currentes inire fæminas, & tamen properantes fugere vxores pedibus amplectuntur, non earum tamen cursum retardare posse: sed inexorabiles illas ad consistendum maritos ferre, & fugere perseuerare: Eos autem duobus pedibus quantum possunt, cursimq; sequentes coitum absoluere. Addit item Aristoteles, marem non in eadem immorari, sed mutare, breuique interposito tempore aliam, atq; aliam supergredi, quod postremum sic repetijt Plinius: *Cerui in coitu vicissim ad altas transeunt, & ad priores redeunt.* Eodem Plinio teste, mares iam soluti desiderio libidinis, auidè petunt pabula. Licet autem fæminæ conserantur non concipiunt tamē, si Solino credimus, ante Arcturi sidus. Plinius verò etiam testatur ceruas cicures non concipere, nisi ab infantia fuerint educatæ, inquit enim. *Quæ ex feris mitigentur, non concipere, vt anseres: apros verò tardè, & ceruos, nec nisi ab infantia educato.* Ferunt vterum, teste Aristotele, octo menses, pariunt autem magna ex parte vnum, sed nonnullas etiam geminos peperisse, addit perspectum esse. Idem legimus & apud Plinium, vt verè scripserit Xenophon, hinnulos vere nasci. Incrementū hinnulorum celere, vt idem Aristoteles meminit. Cerua dum lactat, sese dimittit, vel procumbit, vt Pollux ait, quod inficiatur Gesnerus, sese obseruasse scribens, hinnulos vel stantes, vel in genua demissos à matribus etiam stātibus lactari. Negat Aristoteles cæteris temporibus ceruæ vllam euenire purgationem, sed cùm parit pituitoso quodam humore purgari.

Li. 10. cap. 63.

Quādiu ferāt vterū.

Quādo pariant.

Quomodo lactent.

SYMPATHIA. ANTIPATHIA.

HOMINEM naturaliter amare videntur; vrgente enim vi canum, vltrò ad eum, teste Plinio, confugiunt: quin insidiantem sibi non videntur perhorrescere, quod ex hisce eiusdem Plinij verbis colligo: *Animal est simplex, & omnium rerum miraculo stupens, in tantum, vt bucula, aut equo accedente propriùs, hominem iuxta venantem non cernat, aut si cernat, arcum ipsum, sagittasq; miretur.* Meminit Ouid. hoc disticho:

Amantes sunt hominis.

Nec se vicino dubitat committere tecto,
Qua fugit infectos territa cerua canes.

2. de ponto eleg. 2.

Ex auibus amicas habet attagenes, qui tam mirificè eos amant, vt non solum cùm vnà pascuntur, discedere ab ipsis nolint, verùm etiam dorso ipsorum insidentes, pilos vellicent, cuius amicitiæ testis est Oppianus, cùm canit:

Attagenū in eos amor.

Θαύμβος οὔτ' ἂν κερόεσσαν ἀχαιΐνην πτερόεντες
Ἀτταγέες νώτοισιν ἐπὶ σεκτοῖσι θορόντες.

Idest, vt Bodinus transfert:

An non prodigium Atagenes est terga salire
Cornigeri cerui.

E contrà inimicas habet aquilas, saltem primum, & secundum genus, quod meminit idem Plinius: *Primo & secundo,* inquit, *generi aquilarum non minorum tantum quadrupedum rapina, sed & cum ceruis prælia. Multum puluerem volutatu collectum, insidens cornibus aquila excutit in oculos pennis ora verberans, donec præcipitet in rupes.* In capiendo autem hinnulos, nullo aquila astu vtitur, cuius rei monumentum reliquit Homerus, quodam prodigio, quo Iupiter indicat, sed preces Agamemnonis exaudiuisse per aquilam Hectorem significans, per hinnulum ceruæ, Græcos fugientes:

Αὐτίκα δ' αἰετὸν ἧκε τελειότατον πετεηνῶν,
Νεβρὸν ἔχοντ' ὀνύχεσσι, τέκος ἐλάφοιο ταχείης. idest,

Mox

Mox autem aquilam misit perfectissimam volucrum,
Hinnulum tenentem vnguibus, sobolem ceruæ velocis.

Vultures cerui inimici sunt.

Oderunt aquilas & vultures. Sed & vultures inuicem pro ceruina carne decertant, quibus pugnātibus Cygnus, & Hercules inuicem decernentes armis assimilantur ab Hesiodo, dum canit:

Οἱ δ' ὥς' αἰγυπιοὶ γαμψώνυχες ἀγκυλοχεῖλαι,
Πέτρῃ ἐφ' ὑψηλῇ μεγάλα κλάζοντε μάχωνται
Αἰγὸς ὀρεσσινόμου, ἢ ἀγροτέρης ἐλάφοιο
Πίονος, ἥν τ' ἐδάμασσε βαλὼν αἰζήιος ἀνὴρ
Ἰῷ ἀπὸ νευρῆς, αὐτὸς δ' ἀπαλήσεται ἄλλῃ
Χώρου ἄϊδρις ἐών. οἱ δ' ὀξέως ἐνόησαν,
Ἐσσυμένως δὲ οἱ ἀμφὶ μάχην δριμεῖαν ἔθεντο,
Ὣς οἳ κεκληγόντες ἐπ' ἀλλήλοισιν ὄρουσαν. idest,

Atque vt vultures incuruis vnguibus repandi rostri
Rupe in excelsa, magno clangore dimicant,
Capræ montiuagæ gratia, aut feræ ceruæ
Pinguis, quem interfecit iaculando iuuenis vir,
Sagitta è neruo emissa: ipse autem vagatur alio loco
Loci ignarus existens, at illi celeriter animaduerterunt,
Certatimque pro ea pugnam acerbam instituerunt:
Sic & duo cum clamore contra se mutuo irruerunt.

Ceruus serpētibus, vt inimicus.

Mutuo item inter se odio, vt Oppianus docet, interprete Gillio, omne serpentium, ceruorumq; genus flagrat inexpiabili. Serpentem ceruus longè latèque inquires tandem in illius vestigia longis flexionibus apparentia, iucundè peruenit, naribusque ad cauernam admotis, ad pugnam pugnare nolentem ipsum attrahit. Serpens extracta in altum tollit collum, & crepitu dentiū horribilis est, & acerba sibilia anhelat: Contrà ceruus ridenti similis à vestigio inaniter pugnantē, & cerui collum, & crura circumplicantem, in sexcenta frusta lacerat. In Libycis finibus, magna vis serpentem, ceruum, cùm solus humi stratus iacet, vndiq; inuadit, & in eius pellem dentes configit, neque cerui vlla pars est, quæ non serpentibus circumfusa sit: Aliæ caput mordicus premunt, aliæ collum & pectus, ventremque distrahunt, aliæ item vtrimq; circum latera versantes instant, nonnullæ crura, aliæ dorsum depascuntur, aliæ ex inguinibus pendent hostiliter infixæ. Hinc omnibus doloribus refertus, primùm fugere tentat, & rugit, & quoquouersum se versat, sed magna turba circumsessus, non potest elabi, sed tamen ore dilaniat infinitam, & bellicosam gentem, & cornibus insequitur: Illæ verò nihil remittunt, sed etiam ceruinis dentibus demorsæ audacter incumbunt. Is alias dentibus dissecat, alias pedibus perdit, ac serpentum per terram permultus sanguis diffluit, earumque membra semicomesta ad terram abiecta palpitant, aliæ laceratæ in latera magno dentium robore inhærescunt, & sola capita à reliquo corpore abscissa, cerui pellem adhuc pertinaciter retinent. Cùm autem ceruus se ita affectum sentit, diuino quodam naturæ munere fluuium inquirit, vnde cancellos corripiens, medicinam sibi facit, confestimq; ferarum reliquiæ ex eius pelle excidunt, cicatrices autem obducuntur. Huc vsque Gillius, ex Oppiano. Cæterum alij authores repugnare ceruis serpentes minimè tradunt, licet verisimile illud videatur: Nam præterquam quòd Plinius, & ante eum Dioscorides, famam esse tradant elaphobosci pabulo ceruos resistere serpentibus, hoc est, serpentum morsibus, apud Orum in hieroglyphicis etiam legimus ceruum, quoties viperam viderit, fugere, licet id falsum alij dicant. *Ceruis*, inquit Plinius, *cum serpente pugna: inuestigant cauernas, narium que spiritu extrahunt renitentes.* Et rursus: *Exitio serpentibus esse ceruos, nemo ignorat, & si qua sunt extractas cauernis mandentes: Nec verò ipsi spirantesque tantum aduersantur, sed membratim quoque fugantur nidore cornus ceruini si venatur; pelles cerui substratæ securos præstant ab eo metu somnos*, &c. Eandem cerui cum serpente discordiam hisce versibus ostendit Lucretius:

Cum serpētibus acerrime pugnant.

Lib. 6. de rer. nat.

Naribus alipedes vt cerui sæpe putantur
Ducere de latebris serpentia sæcla ferarum.

Lib. 6.

Meminit eius & Lucanus inquiens:

Defuit & cerui pasti serpente medulla.

Lib. 5. de caus. plant.

Quomodo è cauernis hostem trahant.

Theophrastus item ceruis scribit serpentes in pabulo esse, alijs verò veneno. Quomodo modò è latebris serpētes extrahat ceruus, Aelianus docere videtur his verbis: Mirifico quodam naturæ munere ceruus serpentem fundibus vincit, neque enim ipsum, tametsi hostis in latebram abditus, effugere potest; Etenim ille naribus suis in serpentis cauernam incumbens, vehemētissimè inspirat, & spiritu suo, quasi amatorio quodam alliciens, extrahit, inuitumque profert, ac nimirum procumben-

cumbentem mandræ ingreditur, quod hyeme facere maximè solet. Videtur enim sanè Aelianus vim, qua ceruus serpētem è latibulo extrahit, philtro comparasse, ac si ita à spiritu cerui traheretur, vt à magnete ferrum, à succino paleæ. Quod si autem eo tanquam philtro serpens allicitur, non antipathia, sed sympathia quædam inter cerui, & serpētis naturam fuerit. Atqui ipse tamē Aelianus, hostem cerui appellat serpētem, vt & alij authores, sicut ex suprà dictus manifestū est. Quod si tamen aliquis spiritum saltem cerui gratum inquiat esse serpentibus, siue caloris ratione, quo vt valde egēt propter naturæ suę frigiditatem, ita vehementer desiderant: siue alia quadam ignota, vnde hoc etiam eueniat, quod Plinius tradit, vt è sūmo cerui gutture (ex quo scilicet spiritus meat) vstis ossibus serpentes congregari dicantur: respondet Gesnerus, cùm plurimę, inquiens cerui partes serpentibus aduersentur, ita, vt vel auertant earum morsus, vt authores referunt, vel morsis iam lęsisque veneno, singulari remedio sint, nū verisimile esse, quod Plinius de gutture vsto scribit, præsertim, cùm id neque authoritate alia vlla, neque experimento constet. Quamobrem nō spiritum cerui, quatenus à ceruo proficiscitur, sed cōiunctum illi calorem, quatenus calor est, serpentes sequi cōcesserim, præsertim cū id Aelianus scribat, hyeme potissimùm fieri, quo tempore etiam reliquę animātes, somno id temporis, & frigido veterno obnoxiæ, si incaluerint, moueri, & interdum progredi solent. Calfieri autem latibulum serpentis, spiritu tātū immisso, potest, eò scilicet modo quo frigidas hyeme manus fouemus. Hinc fortassis Aelianus dixit, ceruum naribus admotis, vehemētissimè in serpētis cauernā inspirare. Simpliciter quidē inspiratio est cùm aer externus ab animante attrahitur, expiratio verò cùm internus emittitur. Aelianus sentire videtur ceruum expirantem, idest, emittentem halitum suum, illum inspirare, hoc est, immittere in latibulum. Ego, inquit Gesnerus modò serpētem trahi contrario existimo, ceruo nimirum nō emittente halitum, eoq; implente latibulum, sed potius aerem latibuli quantum potest exhauriente, vt respirationis suctu eo euacuato serpēs sequatur, non aliter, quàm vinum, aut alius liquor, canali immisso, & aere extracto: Quo quidem modo etiam cucurbitulæ sanguinem hauriunt. Et sic propriæ serpētem trahere, licet inuitum, & renitentem, vt ipse Aelianus, & alij scribunt: Superiore enim modo non inuitus, sed sponte progrederetur serpens, gratū sibi calorem secutus, vt verno solet, cùm solis calorem percepit. Rursus opponi, inquit, potest, quod Plinius inquit, cerui animam serpentes vrere: (Plinij verba sunt: *elephantorum animæ serpentes extrahit: ceruorum item vrit*) Atqui extracto, haustoque aere vri non possunt, halitu autem suo immisso, & in latibulum, cōtinuo ductu, inspirato, possunt. Respondet non tanti apud ipsum Plinij verba esse, quanta rei ipsius ratio, certis argumētis considerata. Adstipulari opinioni suę, siue Oribasius, siue alius author, cuius commentarios in Hipp. aphorismos Ioan. Guinterius Andernacus primus nostro sæculo in lucem dedit, is in lib. 1. aphorismum 29. scribens, ad quęstionem, qua ratione semen viri genitale ad fundum vsque vteri veniat: sciendum, inquit, sic matricem illud exugere quemadmodum ceruus ad orificiū cuniculi, appositis naribus, inde extrahat serpētem. Cui geoponica græca collegit, Xenophontem testē adducit, quod ceruus spiritu suo (sic ipse Gesnerus vertit) serpentem, ceu vertigine affectam, ad sese adducat, & rapiat attrahendo: Vbi græcè sic legitur: ἔλαφος ἀνεμωμένη, καὶ ἐφελκομένη τῷ πνεύματι σκοτοῖ τὸν ὄφιν, καὶ καθέλκει πρὸς ἑαυτ. Cornarium, qui hæc rectè cōuerterat, Andreas à Lacuna temerè repræhēdit, & ita reddēda fuisse ait: Exhaustus ceruus, & vulneribus exasperatus, suo spiritu serpētem obtenebrat, ad seseque trahit: Et in castigationibus seorsim subiectis, ἀνιμᾶσθαι inquit, exinaniri, exhauririque est, ἐφελκοῦσθαι verò, exulcerari, nec nō exasperari vulneribus: Quę quidem interpretationes tam ridiculæ hoc in loco sunt, vt refutare pigeat. Εφελκοῦσθαι quidem rectè exponit, sed nihil ad hūc locum, vbi ἐφελκομένη per ε in secunda syllaba, & ο in tertia legitur, hoc est, attrahens, non ἐφηλκωμένη per η, & ω, vt ipse somniat. Fefellit eum, vt puto, quod sequitur, verbum καθέλκει, quasi idem repeteretur. Cæterùm ἀνιμᾶν, vel ἀνιμᾶσθαι, exhaurire quidem significat, non ita tamen, vt animal viribus exhauritur, & destituitur, vel sanguinis, sudorisq; fluxu, aut labore debilitatur, sed propriè aquam, vel alium humorem alicunde, vt ex puteo, exhaurire, καὶ ἄνω ἕλκειν ἱμάντι, idest, loro extrahere, vel attrahere sursum: Vsurpatur verò etiam de ijs, quæ sine fune, quouis modo sursum trahuntur: quod etsi multis testimonijs clarissimum facere possem, nolo hac in re esse prolixior; Cui vacat, & libat, & adeat Varini dictionarium. Hæc itaque omnia Gesnerus. Caussam verò cur serpentes deuorent cerui, suprà tactam hic omittimus. Caue autem ne in serpentem incideris cum ex latebris cerui anhelitu extracta effugerit, tum enim propter iracundiam vehementius ei venenum est, vt Nicander his asserit versibus;

Li. 19. c. 5.

ἀνιμᾶν quid propriè significet.

Serpēti potentius venenū postquam à cauerna extractus.

In Theriaca.

> Ἠ' ὁπότε σκαρθμοῦς ἐλάφων ὀχεῆσιν ἀλύξας
> Ἀνδρὸς ἐνισκήψῃ χολόων θυμοφθόρον ἰόν,
> Ἐξ ὠχιᾶ γὰρ δολιχοῖσι κινωπησταῖς, ποτέουσι

Νεβρο-

Νεβροτόκοι, καὶ ζόρκες, ἀνιχνεύουσι δὲ πάντα
Τροχιαλάθ' ἀτρπασιάς τε, καὶ εἰλυὸς ἐρέοντες
Σμερδαλέῃ μυκτῆρος ἐπισπέρχοντες ἀϋτμῇ.

Ideſt, vt Petrus Iacobus Steue medicus Valentinus latino reddidit carmine:

Nec quando inſultus ceruorum feruidus ira
Deuitat ſerpens, vaſto ac ſe condit hiatu
Telluris, tetrum iaculans ex ore venenum.
Haud vulgaris enim eſt, quam ſeruant anguibus ira
Cornibus inſignes cerui, damaque fugaces,
Per luſtra horriſonos efflantes naribus orſus.

Canes naturali quodam odio ceruos perſequuntur.

Naturaliter præterea canes perhorreſcit ceruus, & canes ipſi, quamuis ad eorum venatum minimè inſtituti, ipſos perſequuntur. Affert Nonius ex ſatyra Varronis, cuius titulus erat, *pranſum paratum*, verſus hoſce:

Contra coactus ceruus latratu canum
Fertur biſulcis vngulis necem videns.

Lib. 6. ſaturn.

Citat & hoſce Macrobius ex Varrone:

Ceu canis vmbroſam luſtrans Cortynia vallem
Si veteris poterat ceruæ comprendere luſtra,
Sæuit in abſentem, & circum veſtigia luſtrans
Aethera per nitidum tenues ſectatur odores:
Non amnes illam medij, non ardua tradant,
Perdita nec feræ meminit decedere nocti.

Lib. 4.

Tanta autem inſita eſt voluntas, voluptaſque canibus capiendi ceruos, vt etiam per ſomnia ijs inſidientur, quod teſtatum reliquit Lucretius, his verbis:

Venantumque canes in molli ſæpe quiete
Iactant crura tamen ſubitò, voceſque repentè
Mittunt, & crebras reddueunt naribus auras,
Vt veſtigia ſi teneant ferarum
Expergifactique ſequuntur inania ſæpe
Ceruorum ſimulacra fuga quaſi dedita cernant,
Donec diſcuſſis redeant erroribus ad ſe.

Li. 3. Georgic.

Virgilius loquens de immani peſtilentiæ vi, animalia dicit naturæ ſuæ robur obliuiſci, ac inter aliæ ceruos tunc nihil ſibi de canibus timere:

timidi dama, ceruique fugaces
Nunc interque canes, & circum tecta vagantur.

Ouidius pariter hoc canum diffidium, in canibus Actæonis ita expreſſit, vt nec transformato in ceruum domino ſuo adhuc verbis profitebatur parcerent:

Vndique, inquit, *circum ſtant, merſiſque in corpore roſtris*
Dilacerant falſi dominum ſub imagine cerui.

5. triſt. eleg 10.

Idem alibi hac vtitur ſimilitudinem:

Vtque canum timidæ nactum veſtigia cerua
Latrantem fruſtra copula dura tenet.
Vtque fores nondum reſerati carceris acer
Nunc pede, nunc ipſa fronte laceſſit equus.
Sic mea lege data vincta, atque incluſa Thalia,
Per titulum vetiti nominis ire cupit.

Metam. 13 Ceruus inſtātibus canibus velociſſimè currit.

Ceruum verò etiam cùm inſequentes habet canes velociori, quàm aliàs, curſu ferri Polyphemus apud eundem Galateæ exemplo indicat:

Non tantum ceruo claris latratibus acto
Verùm etiam ventis volucrique fugacior aura.

Lib. 7.

Simili planè ſenſu Silius Italicus dicebat:

Ceu per mixcum denſa vagis latratibus implet
Venator dumeta Lacon, aut exigit Vmber
Nare ſagax è valle feras: perterrita latè
Agmina præcipitant volucres formidine cerui.

Li. 2. Chriſti ad.

Appoſitè etiam Hieronymus Vida Iudæos Saluatorem noſtrum Ieſum Chriſtum rapientes, & in eum ſæuientes, canibus aſſimilat, qui ceruum cicurem inuadunt, cùm tantùm ſit canum

in

in ceruum odium, ac dissidium, vt ne cicuri quidem per vrbem, vaganti parcant:

Veluti aspexit si fortè magistri
Assuetum imperij ceruum media vrbe Molossus
Syluestrem ratus insequitur, vix voce coercet
Venator rapido instantem ceruibus ore.

Idem author, cerui, dum à canibus lacessitur, pauiditatem eleganter expressit in Susanna Virgine lapidibus obruenda, dum canit: *Li. 1. Christiad.*

Stabat conspectu in medio tremebunda puellæ
Iam suffusa oculos mortis nigrore propinquæ,
Et positis terram genibus submissa patebat:
Non minus exanimata metu, quàm in retia cerua
Acta canum latratu, & longo exercita cursu,
Cùm iam consumptæ vires cum se vndique cinctam
Hoste videt, mortemque instantem certa moratur.

Timiditas autem cerui, cùm à tergo habet canes, eò sæpe progreditur, vt etiamsi quàm maximè sitibundus, & iam fonti propinquus, ne tentato quidem fonte, fuga sibi consulat, sicuti eleganter hisce versibus expressit Torquatus Tassus,

Si come cerua, ch' assettata il passo
Moua à cercar d' acque lucenti, e viue,
Oue vn bel fonte distillar da vn sasso,
O vede vn fiume tra frondose riue,
Se incontra in cani all' hor, che 'l corpo lasso
Ristorar crede à l' onde, à l' ombre estiue,
Volge indietro fuggendo, e la paura
La stanchezza obliar face, e l' arsura.

Meminit denique huius dissidij etiam Petrarcha:

Ch' io senti trarmi dalla propria imago,
Et in vn ceruo solitario vago
Di selua in selua ratto mi transformo,
Et ancor da miei cani fuggo il stormo.

Iam verò alias feras penè omnes, quæ ex raptu viuunt, inimicas sibi habent cerui; Calaber id ostendit de lucta loquens Aiacis, & Diomedis in honorem Achillis: commissi sunt, inquit, ferarum in morem, quæ in montibus ob ceruum in prælia ruunt, pabuli inopia laborantes, & pari robore præstantes: neutra ne tantum quidem de impetu remittit, cùm vtraque sit intrepida: sic isti æquis viribus in prælium descendunt. Homerus ex his aliquot nominat, Troianos ceruis assimilans, Græcos istiusmodi feris: *Rapaces feras omnes pro hostibus habet ceruus.* *Lib. 4. Iliad. N.* *Cerui timidorũ typus.*

Ὢ πόποι, ἦ μέγα θαῦμα τόδ᾽ ὀφθαλμοῖσιν ὁρῶμαι,
Δεινόν, ὃ οὔποτ᾽ ἔγωγε τελευτήσεσθαι ἔφασκον,
Τρῶας ἐφ᾽ ἡμετέρας ἰέναι νέας, οἳ τὸ πάρος περ
Φυζακινῇς ἐλάφοισιν ἐοίκεσαν, αἵ τε καθ᾽ ὕλην
Θώων, πορδαλίων τε, λύκων τ᾽ ἤια πέλονται,
Αὔτως ἠλάσκουσαι, ἀνάλκιδες, οὐδ᾽ ἔπι χάρμη.
Ὣς Τρῶες τὸ πρίν γε μένος, καὶ χεῖρας Ἀχαιῶν
Μίμνειν οὐκ ἐθέλεσκον ἐναντίον οὐδ᾽ ἠβαιόν.
Νῦν δ᾽ ἕκαθεν πόλιος κοίλῃς ἐπὶ νηυσὶ μάχονται.

Sensus versuum istorum est: O facinus! quid nouitatis? quid ego prodigij video? quod me vnquam suspicatus sum fuisse visurum, Troianos in castra venisse, qui antehac, neque conserere nobiscum manus, neque expectare nos vel momento temporis audebant: non secus ac imbelles, fugacesque cerui, non resistunt alijs feris, vt lupis pardalis, lupis ceruarijs (alij lycopantheris vertunt) sed in syluis huc illucque discursantes harum ferarum pabulum fiunt. Nunc verò longè ab vrbe ad ipsas naues præliantur. De lupo, vt ceruo inhiet Aesaci Hesperien virginem insequentis exemplo, sic indicauit Ouidius, inquiens: *11. Metam.*

Visa fuit Nymphæ veluti perterrita fuluum
Cerua lupum, longèque lacu deprensa relicta
Accipitrem fluuialis anas: quam Troius heros
Insequitur, celeremque metu celer vrget amore.

Sta-

Li. 7. Thebaid.

Statius item ſummam indicaturus hoſtium puſillanimitatem fugientium, eos ceruæ aſſimilat, quæ in ſequentem fugit lupum:

qualis cùm cerua cruentis
Circumuenta lupis nullum cui pectore molli
Robur, & in volucri tenuis fiducia curſu
Præcipitat ſuſpenſa fugam, iam iamque teneri
Credit, & eluſos audit concurrere morſus.

Θῶες item, ideſt, lupi ceruarij, plures ſimul ceruum inuadunt, laniantq; nam vulneratum (ſagitta ſcilicet) effugientem perſequuntur, Oppianus:

Ο᾽ δ᾽ ἀμαρύσσων ὀδύνῃσι,
Βεβρυχὼς ὀλοῇσι περίπλεος ὠτειλῇσιν,
Ἄλλοτ᾽ ἐπ᾽ ἀλλοίων ὀρέων διαπάλλεται ἄκρας,
Οἱ δὲ μιν οὐ λείπουσιν, &c.

Senſus eſt: Fugit ille cruentus aliàs ad alia montium iuga, non deſerunt tamen eum thoes, ſed ſubinde infeſtant, & per interualla tandem conſumunt. Apparet autem Oppianum imitatum fuiſſe præcitatum Homeri locum. Apud Homerum Myrmidones lupis comparantur, qui ceruum deuorant, hiſce verſibus.

Iliad. π.

Οἱ δὲ λύκοι ὥς
Ὠμοφάγοι, τοῖσίν τε περὶ φρεσὶν ἄσπετος ἀλκή,
Οἵ τ᾽ ἔλαφον κεραὸν μέγαν οὔρεσι δηώσαντες
Δάπτουσιν. ideſt,

Hi verò, lupi tanquam
Crudiuori, quibuſque circa mentes immenſum robur,
Qui ceruum cornutum magnum in montibus cæſum
Vorant.

L. 1. carm. od. 14.
Antipathia cum lupo.

Similiter perfectæ formæ inter ſe conferuntur apud Horatium Paris ceruo, Diomedes lupo:

Ecce furit te reperire atrox
Tydides melior parte
Quem tu, ceruus vti vallis in altera
Viſum parte lupum graminis immemor,
Sublimi fugies mollis anhelitu,
Non hoc pollicitus tuæ.

Idem poeta de Hannibale, qui iam deſperabat ſe Romanos vincere poſſe, ſe ſuoſque ceruos illos, quia author nominis illorum à lupa nutritus dicitur, lupos vocat:

4. carm. ode 4.

Dixitque tandem perfidus Hannibal
Cerui luporum præda rapacium
Sectantur vltrò, quos opimus
Fallere, & effugere eſt triumphus.

Lib. 5.
Lib. 5. Syriados.

Strabo ceruos cum lupis aggregari fabulari nonnullos aſſerit in lucis Venetorum, ita illic manſueſcere feras profitentes: Sed quomodo lupi ceruos inuadant ex nuperis Petrus Angelius Bargæus tradit in hæc verba:

Præcipites primam in pugnam, cædemque ſequuntur,
Inque aduerſa ruunt Graiorum terga rapaces
Non ſecus atque lupi, quos alta excedere ſylua
Dira fames, luciſque vaga mora tarda coegit
Si quando longo paſcentes agmine ceruos
Ire vident, primùm taciti veſtigia ponunt,
Mox propius ſaltu ſimul exiluere, feruntur
Vnà omnes: adiens hic illum euiſcerat atris
Dentibus: ille altum traiectum vulnere fauces
Occupat & rabido diſcerpit viſcera morſu.

Eſt etiam vbi Homerus Vlyſſem vulneratum ceruo, Traianos cum Græcis eripere conantes lyncibus, mox Aiacem ſuperuenientem leoni comparat:

Ἀμφὶ δ᾽ ἄρ᾽ αὐτὸν
Τρῶες ἕποντ᾽, ὡσεί τε δαφοινοὶ θῶες ὄρεσφιν
Ἀμφ᾽ ἔλαφον κεραὸν βεβλημένον, ὅν τ᾽ ἔβαλ᾽ ἀνὴρ
Ἰῷ ἀπὸ νευρῆς. τὸν μέν τ᾽ ἤλυξε πόδεσσι

Φεύγων

Φεύγων, ὄφρ' αἷμα λιαρὸν καὶ γούνατ' ὀρώρῃ.
Αὐτὰρ ἐπειδὴ τόν γε δαμάσσεται ὠκὺς ὀϊστός,
Ωμοφάγοι μιν θῶες ἐν οὔρεσι δαρδάπτουσιν,
Ἐν νέμεϊ σκιερῷ. Επὶ τε λῖν ἤγαγε δαίμων
Σίντην. θῶες μέν τε διέτρεσαν αὐτὰρ ὃ δάπτει.
Ὥς ῥα τότ' ἀμφ' Ὀδυσῆα δαΐφρονα ποικιλομήτην
Τρῶες ἕπον πολλοί τε καὶ ἄλκιμοι. αὐτὰρ ὅ γ' ἥρως
Αἴσσων ᾧ ἔγχει ἀμύνετο νηλεὲς ἦμαρ
Αἴας δ' ἐγγύθεν ἦλθε, φέρων σάκος ἠΰτε πύργον
Στῆ δὲ παρέξ, &c.

inquit poeta: Offendunt Vlyſſem tum plurimorum, tum præſtantiſſimorum hoſtium ferro vallatum, & veluti quendam inter crudos lynces ceruum, quem ſagitta confixum, ſed fuga ab oculis ſagittantis elapſum, feræ illæ montoſo, ſylueſtriq; loco cicumſiſtunt iam viribus ex curſu defectum, iam ſanguine frigeſcente, doloribus ex vulnere confectum laniant, deuorantque. At ſi immanem illuc leonem fortuna demum adduxerit, diffugiunt, relicta feræ fortiori ad deuorãdum præda: Sic poſtquam Aiax Vlyſſi proximus aſtitit præferens illum turris inſtar clypeum, Troiani alij alio diffugerunt. Aſſimilatur itidem ab eodem Agamemnon leoni, Troiani verò fugientes, occiſoſq; ab eo non audentes eripere, ceruæ, quæ leoni fætus ſuos relinquit deuorandos: *Iliad. λ.*

Ως δὲ λέων ἐλάφοιο ταχείης νήπια τέκνα
Ρηϊδίως συνέαξε, λαβὼν κρατεροῖσιν ὀδοῦσιν,
Ελθὼν εἰς εὐνὴν, ἁπαλόν τέ σφ' ἦτορ ἀπηύρα.
Η' δ' εἴπερ τε τύχῃσι μάλα σχεδὸν, οὐ δύναταί σφιν
Χραισμεῖν. αὐτὴν γάρ μιν ὑπὸ τρόμος αἰνὸς ἱκάνει.
Καρπαλίμως δ' ἤϊξε διὰ δρυμὰ πυκνὰ, καὶ ὕλην
Σπεύδουσ' ἱδρώουσα κραταιοῦ θηρὸς ὑφ' ὁρμῆς.
Ως ἄρα τοῖς οὔτις δύνατο χραισμῆσαι ὄλεθρον
Τρώων, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ὑπ' Αργείοισι φέβοντο.

Quaſi diceret: Interfectos cùm inſpexiſſent cæteri Troiani nõ aliter ab Agamemnonis manibus ſubleuare aut potuiſſent, aut auſi eſſent, quàm cerua teneros fętus, ſi fortè vel interfuit, vel interuenit, cùm eos in ipſo cubili nactos immanis leo ſtatim acri dente confringit, atque exanimat. Atq; vt miſera illa hoc ipſo, quod tam filijs vicina eſt, timidior pro ſua, quàm audacior pro illorum ſalute, in cõfragoſas ſyluas, ſaltuſq; ſe proripit, tremebunda, anxia, ſudorib. manãs: ſic Troiani ſibi timentes ſe auerterunt. Menelaus etiam ſumma affectus lætitia, quod ſingulari certamine cum Paride eſſet congreſſurus leoni aſſimilatur, qui famelicus ceruum deuorandum inuenit:

Ωστε λέων ἐχάρη μεγάλῳ ἐπὶ σώματι κύρσας,
Ευρὼν ἢ ἔλαφον κεραὸν, ἢ ἄγριον αἶγα,
Πεινάων (μάλα γάρ τε κατεσθίει, εἴπερ ἂν αὐτὸν
Σεύωνται ταχέες τε κύνες, θαλεροί τ' αἰζηοί)
Ως ἐχάρη Μενέλαος Αλέξανδρον θεοειδέα
Οφθαλμοῖσιν ἰδὼν, φάτο γὰρ τίσασθαι ἀλείτην, ideſt,

Sicut leo gauiſus eſt, qui in magnum corpus inciderit,
Inueniens vel ceruum cornutum, vt ſylueſtrem capram,
Fameſcens (valdè etenim deuorat, etiamſi ipſum
Agitent veloces canes, florenteſque iuuenes)
Sic gauiſus eſt Menelaus Alexandrum diuinum
Oculis conſpicatus: ſperabat enim vlturum ſe eum, qui peccarat.

Idem rurſus Menelaus in procos Penelopes ſtomachans exclamat: O ignauos homines, qui in thoró viri fortiſſimi cubare volunt, veluti cerua in ſyluæ receſſu in leonis cubili catulos nuper natos locans, ipſa per ſaltus diſcurrit altas paſcendo valles: At ille cubile repetens matri, ac natis fatum affert: Sic Vlyſſes illis perniciem tulerit: *Odyſſ. β.*

Ω πόποι, ἦ μάλα δὴ κρατερόφρονος ἀνδρὸς ἐν εὐνῇ
Ηθελον εὐνηθῆναι ἀνάλκιδες αὐτοὶ ἐόντες.
Ως δ' ὁπότ' ἐν ξυλόχῳ ἔλαφος κρατεροῖο λέοντος
Νεβροὺς κοιμήσασα νεηγενέας γαλαθηνοὺς,
Κνημοὺς ἐξερέῃσι, καὶ ἄγκεα ποιήεντα
Βοσκομένη ὁ δὲ τ' ὦκα ἑὴν εἰσήλυθεν εὐνὴν,
Αμφοτέροισι δὲ τοῖσιν ἀεικέα πότμον ἐφῆκεν.
Ως Οδυσεὺς κείνοισιν ἀεικέα πότμον ἐφήσει.

Eſt etiam vbi Hectoris & robur, & Græcos diſſipandi præcipuum deſiderium indicaturus, leoni illum, Græcos canibus ceruos venantibus comparat. Quemadmodum, inquit, agreſtibus viris, agreſtibuſque canibus aliquando contingit, vt dum cornigerum ceruum, aut feram capram indagant, nec adipiſcuntur, quippè defendentem ſe aut inacceſſa petra, aut horrido ſaltu, ſi eis ita indagantibus, ac clamantibus interueniat ipſa via villoſus leo, ſtatim, quantumlibet animoſi auertuntur in fugam: Sic &c. Verſus græci hi ſunt:

Iliad. O.

Οἱ δ' ὥστ' ἢ ἔλαφον κεραὸν, ἢ ἄγριον αἶγα
Εσσεύοντο κύνες τε, καὶ ἀνέρες ἀγροιῶται.
Τὸν μέν τ' ἠλίβατος πέτρη, καὶ δάσκιος ὕλη
Εἰρύσατ' οὐδ' ἄρα τέ φσηκιχήμεναι αἴσιμον ἦεν.
Τῶν δέ θ' ὑπαὶ ἰαχῆς ἐφάνη λῖς ἠϋγένειος
Εἰς ὁδὸν, αἶψα δὲ πάντας ἀπέτραπε καὶ μεμαῶτας
Ως Δαναοὶ, &c.

Et rurſus eundem Hectorem, nec non & Patroclum, dum alteri alter eripere Cebrionem conatur leoni comparat, inquiens:

Iliad. Π.

Εκτωρ δ' αὖθ' ἑτέρωθεν ἀφ' ἵππων ἆλτο χαμᾶζε,
Τῶ περὶ Χεβριόναο λέονθ' ὥς δηρινθήτην
Ωτ' ὄρεος κορυφῆσι περὶ κταμένης ἐλάφοιο,
Αμφῶ Πεινάοντε, μέγα Φρονέοντε μάχεσθον,
Ως περὶ Κεβριόναο δύω μὴ σώρες αὐτῆς.
Πάτροκλός τε μενοιτιάδης, καὶ φαίδιμος ἕκτορ.

Senſus eſt: Hector è curru deſilijt Diomedi occurſurus, vt quales duo leones, tum natura, atq; ætate magnanimi, tũ præſente fame ſæuiores, circa interempti cerui corpus in montibus prœliantur: Tales duo hi præſtantiſſimi belli principes, circa Cebrionẽ cõcurrentes, mutuũ exitiũ inferre nitebãtur. Quẽ Homeri locum de ſingulari Cygni & Herculis certamine ſic imitatus eſt Aſcręus:

Ως δὲ λέοντε δύω ἀμφὶ κταμένης ἐλάφοιο
Αλλήλοις κοτέοντε, ἐπὶ σφέας ὁρμήσωσι,
Δεινὴ δέ σφ' ἰαχὴ, ἄραβός θ' ἅμα γίνετ' ὀδόντων.
Ως οἱ κεκληγῶτες ἐπ' ἀλλήλοισιν ὄρουσαν. ideſt,

Vt autem leones duo, pro occiſa cerua
Sibi mutuò ſuccenſcentes in ſeipſos impetum faciunt,
Sæuuſq; inter ipſos rugitus, ſtrepituſq; exoritur dentium:
Sic & hi duo cum clamore, contra ſe mutuò irruerunt.

Odyſſ. Z.

Comparat Homerus itidem leoni famelico ceruum, vel aliud quoduis animal quærenti, & famem ſedare anhelanti Vlyſſem naufragum, & ex longo itinere fame languentem:

Βῆ δ' ἴμεν ὥστε λέων ὀρεσίτροφος, ἀλκὶ πεποιθὼς,
Ος' εἶσ' ὑόμενος, καὶ ἀήμενος, ἐν δέ οἱ ὄσσε
Δαίεται, αὐτὰρ ὁ βουσὶν ἐπέρχεται, ἢ ὀΐεσσιν.
Ηὲ μετ' ἀγροτέρας ἐλάφους. Κέλεται δέ ἑ γαστὴρ
Μήλων πειρήσοντα καὶ ἐς πυκινὸν δόμον ἐλθεῖν
Ως Οδυσεὺς κούρησιν ἐϋπλοκάμοισιν ἔμελλε
Μίξεσθαι, γυμνός περ ἐών. χρειὼ γὰρ ἵκανε.

Senſus eſt: Statimque exijt leonis more, qui in monte nutritus fidens, minitans, ſpiranſque, ac oculis ardentibus ingreditur in boues, aut oues, aut ceruas agreſtes inuaſurus, fame ſuadente in domum frequentem irruit, & in pecudes graſſatur. Hunc eundem leonis, famelici hoſtilem in ceruum impetum in Mezentio duce ſic expreſſit Virgilius:

10. Aen.

Impaſtus ſtabula alto leo ceu ſæpè peragrans
(Suadet enim veſana fames) ſi fortè fugacem
Conſpexit capream, aut ſurgentem in cornua ceruum:
Gaudet hians immane, comaſque arrexit, & hæret
Viſceribus ſuper accumbens, lauat improba teter
Ora cruor.
Sic ruit in medios alacer Mezentius hoſtes.

7. Thebi ad Leoni, quã grata cerui caro.

Docet & Statius Capanei ſtrenui ducis ſimilitudine, quantoperè cerui eſu delectetur leo, nec non etiam, quàm hoſtili animo eum inuadat.

Iactanti talia fruſtra
Turbidus, aerea Capaneus occurrit in haſta,

Qualis

Qualis vbi primam leo manè cubilibus altis
Erexit rabiem, & sæuo speculatur ab antro,
Aut ceruum, aut nondum bellantem fronte iuuencum:
It fremitu gaudens, licet arma, gregesque lacessant
Venantum: prædam videt, & sua vulnera nescit:
Stę tunc congressu Capaneus, &c.

Ouidius verò Arionis harmoniæ dulcedinem indicaturus, ei animalia, etsi naturaliter inuicem dissidentia, ita aures præbuisse ait, vt naturæ quasi propriæ oblita, vna tanquã amica auscultarẽt:

3. *Fastor.*

Sæpè sequens agnam lupus est à voce retentus
Sæpè auidum fugiens, restitit agna, lupum.
Sæpè canes leporesque vmbra iacuere sub vna,
Et stetit in saxo proxima cerua leæ.

Et aliàs rursus: *Sic agna lupum, sic cerua leonem,*
Sic aquilam penna fugiunt trepidante columbæ.

Scribit porrò Aristoteles ceruos ab vrsis inuadi, quod idem meminit Ouidius, dum canit:

1. *Metam.*

Vtque fugax auidis ceruus deprensus ab vrsis,
Cinctaque montanis, vt agna lupis.

8. *hist.* 5.

Sic ego belligeris à gentibus vndique septus,
Terror hoste meum penè premente latus.

3. *trist. eleg.* 10.

Idem & sæuitiam tigridis in ceruam ostendit in Progne Ityn Therei filium dilaniante:

Metam. 6.

Nec mora traxit Ityn veluti Gangetica cerua
Lactentem fœtum per syluas tigris opacas.

Silius verò pauorem, quem visa tigride, concipit ceruus, sic expressit:

lib. 5.

Tum verò aspiciens pauitantem, & condere semet
Nitentem socijs iuuenem: ceu tigride cerua
Hircana cum pressa tremit, vel territa pennis
Colligit accipitrem cernens in nube columba.

Hinc est quod & Horatius inter alia ἀδύνατα recenset & hoc:
Iuuat vt tigres subsidere ceruis.

Fugit & arietem ceruus, vt apud veterem Ori interpretem legimus, sed in textu græco ἔλφας est, non ἔλαφος. Horrent deniq; cerui, teste Alberto, gannitum vulpium: Dantur modò etiam plantæ, quibuscum non benè conuenit ceruo. Κάκτος, inquit Varinus, genus est spinæ qua hinnulus ictus inutilia habebit ossa ad tibias. At verò Antigonus in congerie mirabilium narrationum, vulgatum esse scribit, spinæ genus in Sicilia, quod vocatur cactus, quam si ceruus calcet, & sauciatur, ossa eius nullum sonum edere posse, vnde etiam Philetas, inquit, de ea hæc exposuit:

Ceruus arietẽ fugit, & vulpium gannitum.

Atque euitato cacti mihi vulnere acutæ
Argutum carmen mortua cauat.

Est & asphalathus spinæ genus, quo ceruum tactum emori scribit Pierius. Postremò rubras pennas è funiculo pendentes, mirum est, quantum formident cerui; qua de re sic legimus apud Cælium; *Ceruos, inquit, rubræ pennæ aspectu terreri nonne & Ausonius comprobat illis versibus?*

Cũ Aspalatho spina.

An cum fratre vagos dum celsa per auia ceruos
Circumdas maculis, & multa indagine pinnæ?

Id & Seneca videtur significare libro de clementia 1. *Si feras, inquit, linea, & pinna conclusas contineas, iubeasq; telis appeti, tentabunt fugam per ipsa, quæ fugerant, proculcantq; formidinem.* Sed & in georgicis commeminit Virgilius, vbi de ceruis ait:
Puniceæve agitant pauidos formidine pennæ.

Lib. 3.

Et Ouidius:
Nec formidatis ceruos includite pennis.

Metam. 15.

Quin & Lucanus:
Sic dum pauidos formidine ceruos
Claudat odorata metuentes aera penna.

Quod autem odoratas ait pennas, ad id referri potest, quod vstulari à plerisq; solebat, sicut Insubribus est mos. Hoc ipsum & Hieronymus innuit in Luciferiani, & Orthodoxi dialogo; *Et pauidorum more ceruorum, dum vanos pennarum euitatis volatus, fortissimis retibus implicamini.* Hactenus Cælius. Meminit & Oppianus vbi Pelamidum capturam describit, quas funibus in mare demissis, motisque piscatores terrent, & sic adigunt in retia: similiter, inquit, venatores in syluis, aut in montibus:

Lib. 4. *de pisc.* *Pelamydes, vt capiãtur.*

Ειλον αναλκείlω ἔλαφον ισαγρει τέχνη.
Μιρινθων ςεψαντες αωαν δρυὸς, ἀμφὶ δὲ κυφα
Ορνιθον δήσαντο ψοα πτερὰ, &c.

In geopon. Meminit & Xenophon : maximè, inquit, timent cerui funem aliquem, ex quo pennæ suspensæ sunt, imaginantes nimirum ipsam pennæ agitationem: sed addit Xenophon, nec non & Democritus, timorem eum ponere, vbi hominis ipsis adstantes videt. Venatores hodieq; formidinem vocant quandam lineam, varios variarum plumarum nexu colores habentem, nec aliam ob caussam puniceam pennam dixit Virgilius, & ob eandem varietatem Oppianus δεῖμα vocauit πολύχροον, & δειμαλέlω μήρινθον.

ÆTAS.

Cerui longæuitas. CELEBRATVR passim, & præcipuè apud poetas, ceruorum longæuitas. Hesiodus (verba sunt Plinij) cornici nouem nostras tribuit ætates; quadruplum eius ceruis : id triplicatum coruis. Hesiodi versus (quos in operibus, quæ extant, nusquam reperio) hi sunt:

Εννεα τοι ζωει γενεὰς λακερύζα κορώνη
Ανδρῶν ἡβώντων, ἔλαφος δὲ τε τετρακόρωνος
Τρεῖς ἐν δ' ἔλαφυς ὁ κόραξ γηράσκεται αὐταρ ὁ φοῖνιξ
Εννέα τὺς κόρακας, δέκα δ' ἡμεῖς τὺς φοίνικας
Νύμφαι ἐυπλόκομοι κῦραι διὸς αιγιοχοιο.

Quos versus interpretatus videtur, quisquis tandem ille fuerit, hoc carmine, quod extat inter reliquas Virgilij appendices, quod tale est:

Ter binos, deciesque nouem superxit in annos.
Iusta senescentum quos implet vita virorum.
Hos nouies superat viuendo garrula cornix.
At quater egreditus cornicis secula ceruus;
Alipedem ceruum ter vincit coruus at illum
Multiplicat nouies phœnix reparabilis ales.
Quam vos perpetuò decies prauertitis æuo
Nymphe Hamadryades, quarum longissima vita est.

Quia autem cornicis ætatem hic quater superare dicitur, Oppianus similiter de ætate cerui loquens, cum vocat τετρακκόρων hisce duobus versibus:

Ζώει δ' ἂυτ ἔλαφος δηρο, χρόνον ἀτρεκέως δε
Ανδρωκων γενεηις ἐφήμιος τετρακόρωνον.

Hoc est, vt vertit interpres:

Sic longam voluit diuturno tempore vitam
Quatuor vt superet cornicis secula ceruus,
Quod verè perhibent doctorum scripta virorum.

hist. c. 29. Qua ratione ceruus annos viueret 3600. coruus verò 19800. quę fabulosa esse iudicabis, si mundi ætatem tecum repures: vnde fortè est, quod Aristoteles de ætate ceruorum loquens, hanc longæuitatem non approbauerit. Vita esse, inquit, perquam longa hoc animal fertur, sed nihil certi *de generat. anim. 4. c. 10.* ex ijs, quæ narrantur, videmus: nec gestatio, aut incrementum hinnuli ita euenit, quasi vita esset præ longa. Idem alibi asserit, hominem plus temporis, quàm quoduis animal, viuere, excepto elephante: Atqui Pausanias ceruum elephanto viuaciorem esse, addito experimento, tradit, sed testimonium eius adscribam: Arcades, inquit aiunt Arcesilaum quendam in Lycosura habitan- *In Arcad.* tem vidisse ceruam sacram dominæ appellatæ (την ἱεραντῆς καλυμένης δεσποινης ἔλαφον) senio grauatam, cui torques circum collum fuerit hoc versu inscripta:

Νεβρὸς ἐὼν ἑαλων ος' ἐς Ιλιον ἦν Αγαπήνορ. Hoc est:
Hinnulus excipior soluente Agapenore Troiam.

Quod quidem testimonio cõfirmari potest ceruum elephanto etiam longè viuacius esse animal. Tantum Pausanias. Elephantos verò tum ducentos, tum trecentos annos viuere, tum ex alijs, tum ex ipso etiam Aristotele, suo loco, diximus. Aliud viuacitatis testimonium legetur apud Plinium his verbis : *Vita ceruis in confesso longa, post centum annos aliquibus captis cum torquibus aureis, quos Alexander Magnus addiderat, adopertis iam cute in magna obesitate.* Clariùs Solinus: *Ad dignoscendam,* inquit, *viuacitatem Alexander Magnus torques plurimus ceruis innexuit, qui post*

annum

annum centesimum capit, necdum senij indicium præferebant. Sed & apud Aristotelem in mirabilibus legimus, apud Peucetinos (Peucetios potius legerim, Peucetia autem Italiæ regio est, alijs nominibus Calabria, Iapygia & Messapia dicta) aiunt esse Dianæ templum, vbi dedicata Deæ visatur torques ænea, cum inscriptione: *Diomedes Dianæ*; fertur enim ille torquem cerui collo addidisse, circa quam aucta sit caro, & ceruus postea captus ab Agathocle rege Siciliæ in templo Iouis consecratus: Inter Diomedem autem, & Agathoclem longa annorum sæcula intercessare. Idem etiam Cæsarem fecisse putarunt: nam circa schisma Clementis contra Vrbanum Sextum annis iam ab hinc exactis supra ducentos, cùm Carolus Gallorum rex Syluanectum se contulisset canum latratibus in fugam excitatus ceruus torquem collo gerens inuentus est, quem ferro appeti, rex vetuit, tandem retibus captus est: erat in torque latinis literis scriptum: *Hoc me Cæsar donauit*, interpretantibus id nonnullis, de Caio Iulio Cæsare intelligi non posse, alij responderunt, quòd vltra annos mille cerui eius ætas fuisset protensa, quod longissimè abesset à verisimili. Alij igitur id Imperatori adscribendum fuit. Ex eo itaque tempore Carolus ceruum allatum, auream collo coronam gestantem, pro insigni habuit, & regijs insignibus, quæ lilijs aureis tribus constant, hinc atq; hinc cerui duo adijci consueuerunt, vt Guagninus annotat. Cæsaris autem Augusti ceruam innumeris propemodum lustris à pacatissimo ipsius imperio deprehensam fuisse, annalium monumentis mandatum fuisse, Aemilianus tradit, quæ à venatoribus nunquam ingulari potuerit, torque scilicet prohibente temporis diuturnitate cute obducto, vbi hæc verba erant exarata: *Noli me tangere, quia Cæsaris sum.* De qua eadem cerua Petrarcha commemorans, sic cecinit:

Nessun mi tocchi, al bel collo d'intorno
Scritto hauea di diamanti, e di topatij,
Libera farmi al mio Cesare parue.

Sunt itaq; qui ita ab Aristotele scriptum arbitrantur, quia ea, quæ citauimus tempora, non attigit: nam & Theophrastus eius discipulus, & successor vix tandem extremo senio confectus, ætatem ceruorum, quibus Alexander torques innexerat, didicisse poterat aliqua ex parte, qui moriens idcircò natur m accusasse dicitur, vt est apud M. Tullium, quod ceruis, & cornicibus vitam diuturnam, quorum nihil interesset, hominibus, quorum maximè interfuisset, tam exiguam dedisset. Iniquus profectò in naturam fuisse videretur, nisi longissimam vitam ceruos degere, perspectum habuisset, cùm ipse annos quinq; & octoginta vixerit, vt Laertius, ex Suidas prodiderunt. Sed & ipse Aristoteles ceruum non solùm longæuum esse testatur, verùm etiam longæuitatis causam affert, quia felle caret; esse autem quædam longæua felle carentia meminit et iam Cælius, cerui ac delphini adducto testimonio: *Qui verò sedimen*, inquit, *fel est, & exuperans inutilisque materia, inde veterum nonnulli vitæ longioris, ac* (vt Græcis dici assueuit) *polyochroniæ ex fellis vacuitate dimanare id sunt suspicati, argumento ex ceruorum vita deducto. Sed & delphinus, qui & fellis expers est, longæuus est.* Columella verò etiam ceruum in viuarijs compluribus annis sustineri posse ait, *nam diù iuuenis*, inquit, *possidetur, quod æui longioris vitam sortitus est.* Non immeritò igitur viuacis epitheto à poetis celebratur, & ceruina senectus, de ætate non vulgari dicitur, quæ apud Iuuenalem filio patris mortem optanti exosa est.

Lib. 9.

Cur longæuus.

4. de part. cap. 2.

L. 4. c. 17.

Iam torquet iuuenem (inquit) *longa & ceruina senectus.*

Satyr. 14.

Sacerdotes Aegyptij volentes indicare hanc cerui viuacitatem cornua eius, quàm maximè ramosa faciebant, siquidem vnoquoq; anno horum cornibus ramus adijcitur. Cæterùm Aristoteles senium ex ramorum multitudine, in quos sparguntur cornua, nequaquam agnoscendum esse docet, quinimò dentium caritate, atque adminiculorum inopia coniectandam illorum ætatem esse suadet. Quandoquidem si singulis annis ramus propagaretur, cùm maximè longæui sint cerui, ijs profectò, quos vltra centum annos vixisse, perhibent historici, proceri pinis, & quercubus multo grandiora cornua erupissent. Inquit itaq; Aristoteles ceruos senes, cùm cornuum indicia desierunt, cognoscimus maximè indicio duplici illo: Dentes enim, aut nullos, aut paucos habent, atq; adminiculis carent: vocantur adminicula rami, qui imis cornibus prominent ante frontem, quibus in pugna vtuntur iuniores, senes autem carent. Hinc dicebat etiam Ouidius:

Vnde eius ætas colligenda.

9. hist. 5.

Anguibus exuitur tenui cum pelle vetustas,
Nec faciunt ceruos cornua iacta senes.

3. de arte amand.

VOX.

Vox quæ, & qualis pro ætate, & ſexu.
5.hiſ.c.24.

AVTHOR Philomelæ ceruos, ait, & onagros glocitare, catulis verò glaucitare tribuit, & glocire, glocidareque, apud Columellam, & Feſtum, proprium eſt gallinarum, cum ouis incubaturæ ſunt. Cæterùm Virgilius de ceruis dicebat in georgicis: *grauiterque rudentes cædunt*. Mutat autem vocem ceruus pro ſexu, vt ait Ariſtoteles, dum inquit: Vox maribus in hoc genere cùm tempus coeundi eſt, fæminis autem cùm metuerint: breuis vox fæminæ eſt, maris productior. Idem in phyſiognomonicis ceruum & leporem, vtpotè timida animalia, acutam vocem edere tradit. Seneca verò, dum in Hippolyto mugitu Veneris furores indicari ait, vel impropriè locutus eſt, vel indicat, niſi quo tempore ſoboli procreandæ dat operam, mugire, nam aliàs ceruorum eſt bardire, & rugire, Græci, vt apud Gloſſarium legimus, κράζειν dicunt.

CAPIENDI RATIO. VENATVS.

Qui cerui venatione impetãtur.
Li. 2. de philologia.
Magnitudo cerui, quibus ſignis à venatorib. colligatur.

CERVORVM venationem ἐλαφυβολίαν Græci vocant, ipſum verò venatorem ἐλαφηβόλον, quamuis hæc vox aliquando idem ſit apud ipſos, quod κυνηγὸς, eſtq; eadem vox in fæminino genere Dianæ epithetum. Quamuis autem cuilibet ceruo venator inſidias parat, moris tamen eſt egregijs venatoribus, teſte Budæo; non gregarium ceruum, non quemlibet etiam iam ſoliuagum venari. Quin ſolenne eſt, inquit, ipſis non minorem ad curſum eligere, quàm qui iuſtæ proceritatis eſſe videatur. Id autem non aſpectu modò cerui, ſed plerumq; ceruinis veſtigijs, excrementorumq; ſtercuſculis iudicatur: Quæ inuenta venatores diligenter colligere ſolent, atq; intra cornu venaticum condere. Sunt & magnitudinis indicia: affrictus ad arborum ſtipites, qui conſpicui ſæpè ſunt intra fines ſtabulationis eius: Tum cubilis inuenti amplitudo, & ſubſtramenti laxitas, vbi interquieuerit. Hæc enim & alia renunciari in concilio venatico à veſtigatoribus ſolent: quos reges habent, velut mancipes inſtrumenti venatorij, atque miniſterij, eorumq; arbitratu, concilio ſaltuenſi dimiſſo, venatum committere ſolent: quod ſermone peculiari dicitur, ceruum aut feram cuiuſuis generis canibus permittere: & copulas canum, quaſi iuga ſoluere. Cùm verò cerui adhuc ſunt ætate gregaria, aut licet ſoliuagi ſint, indigni tamen venatu iudicantur, quaſi nondum annos ætatis impleuerint curricularis: reijculi à venatoribus appellantur. Mediocrem ceruum cùm venatores ſignificare volunt, aiunt ceruum eſſe venabilem, venabuli magnitudine, venatui iam adultum, ſed veluti tyronem, & nouitium. His enim verbis vtuntur indagatores, cùm indagationem antelucanam, & matutinam renuntiant, in conuentu ſaltuenſi ſignificantes ceruum quaſi ſubdecumanum. Dixerat autem ceruum grandem eum vocari demum, qui decem corniculis, quod minimum ſit, inſignitus eſt: eundemque eximium vocat, & decumanum, non quaſi denarium, ſed quaſi eminentem, & egregium. Diuerſæ prouinciæ mandari indagatoribus ſolent, ita, vt quiſq; ſuam obeat, in alienam pedem non inferat indagandi gratia, nevè in ea quid obturbet, neu pro poteſtate faciat. Indagator veſtigijs cerui inſtat, aut ſoleatis, ſi locus vliginoſus eſt, vel pluuiæ anteceſſunt, aut odoratis arente ſolo: atq; ſequente moloſſo veſtigatore vtitur, atq; eò vſq; perſequitur, quoad decumanum recubuiſſe in proximo, certis ſignis, explorauerit. Verum ne ille fortaſſis, aut acceſſu indagantis propinquiore, aut moloſſi fremitu, aut panico (vt fit interdum) territus inde exceſſerit: tametſi enim eiuſmodi canes inſigniter auriti, genere ſint Harpocratici, tamen cùm propiùs acceſſere, neſcio quid præ feruore obloqui, atq; gannire plerumq; ſolent, maliſq; increpitare. Ne igitur ceruus huiuſmodi caſu, aut culpa è cubili matutino proſilierit, indeq; longiùs abierit, ſolemnis eſt cautionis indagine latiore cubilis locum circumſcribere: Moloſſum numella regentem, & compeſcentem, nec inde diſcedere, donec exploratum habeat, feram intra ſpacium à ſe circinatum iacere. Cyro ceruum claudere vocant, & ibidem ſiſtere Rex (Gallorum) Franciſcus huius nominis primus hanc propemodum formulam venatici proceſſus inſtituerat. Cum poſt renunciationem circuitorum de concilij ſententia decumanum vnum, aut alterum ad eius diei ſpectaculum delegiſſet (nam interdum pomeridianam etiam venationem matutinæ addere ſolebat, cùm ſeccenturiatas canum copias haberet) geminumque inſtrumentum conuentus ſoluebatur: ad vadimonij locum ibatur. Moloſſus ruſus è loro numellæ cubilis indicium faciebat. Feram inde impetu facto excitabat, quod vulgò lancinare dicitur. Tunc decuriæ canum leuis excurſus

Mediocrem ceruum, quibus verbis denotẽt venatores.
Ceruus grandis quis.
Indagandi mos.
Canes veſtigatores quales.
Venandi modus Franciſci Gallorum regis.

soluebantur: buccinis signum venatus commissi dabatur, & tanquam bellicum canebatur ad canes exhilarandos, & acuendos. Subsidiariæ canum decuriæ ad locos destinatos dimittebantur, quæ fessis succederent, si res ita ferret: Et aliæ rursus, ad pomeridianum missum asseruabantur integræ. Decumanus ipse ceruus canibus excursoribus, equis celeribus, buccinarum clangore, venatorum clamore, concento allatrantium canum vrgebatur. Quod si casu aliquo eueniebat, vt ante venatis auspicatum indagator, non liquere, renuntiaret, certamen in posterum diem reijciebatur, aut ceruus competendinabatur. Nam, vt diutius spectaculo eximeretur, & certamini, rarissimè contingebat. Sin cæli intemperie, aut antiquioris curæ auocamentis eueniebat: velut reus ampliatus, primo quoq; die venatico ad cursum repetebatur impetu atroci, & peruicaci. Illud verò præcipua admiratione dignum est, quòd is eximius ceruus, quem venationi destinatum, canibus peritis magistri semel exagitandum dederunt, ita in prædam illis obiectus est, vt interdictum sibi esse omnibus alijs, intelligant. In multiplicia autem sæpè vestigia medijs in saltibus, vt incurrant necesse est, præsertim in quibus feri greges sacrosancti sunt legum regiarum sanctionibus, quas aquarias, saltuariasq; dicimus. In auspicando venatu nonnunquam noxia admittitur, & ab ipsis statim quasi carceribus perperam cursus instituitur, si impostura fiat canibus, quæ quomodo fiat per veteratorem ceruum, suprà vbi de astu, dictum est ex eodem Budæo. Mira autem est certè agriophagæ illius turbæ, inquit hic idem, pertinacia: dirum autẽ fatum cornigeræ animantis cùm ad extremum lassitudinis adducta, operiri cogitur atrocem illam, clamosamq; coronam vndique se rictu potentem minacissimo, atq; infestissimo, qua tandem circumuenta post omnia salutis præsidia deplorata, repentè sæpè assiliens, primum quemque venantium, in quem incurrit, cornu petere solet, nisi ferro protinus excipiatur. Quod vbi factum est, aut si aliàs fera afflicta, & strata est, tum demum receptui canitur ab eo, qui primus in eam confectam occurrerit. Tùm simonum chorus ille, silonumque inclamatur, & venatores coeunt, quoquo versus palantes: quæ tanquam ouatio est ob rem benè, & feliciter gestam, quam deinde ipsam excipit visceratio extemporalis, quæ sic debetur ipsis canibus venaticis, vt libamentum capturæ accipitribus in aucupio volucrum. Visceratorem autem peritum esse oportet, qui lanienam ferinam venatoria cum palæstra exequatur, qui scitè feram deglubere nouerit, membratimq; incidere, & prosecare incisam. Tergore autem detracto caput abscindendum est, molossoq; therelencho porrigendum, & permittendum, quem & indagatorem appellamus. Has enim ei primitias peculiares placita maiorum largiuntur ob indicium feræ; nimirum, vt in capite ferino lacerando, & obrodendo fructum nauatæ operæ ipse percipiat ante omnes alios, in posterumque irritetur is, cuius auspicijs, ductuque rem alij executi sunt: Cùm interim viscerator gratulabunda voce fruenti parte sua animali blandiatur, & tanquam mactum virtute, industriaque therelenchica ipsum esse iubeat. Deinde venatoriæ plebi, infimoq; ministerio venationis, suæ sunt partes viscerationis, ijsdem scitis attributæ. Epulum caninum omnibus in vnum euocatis venatoribus, & cunctis classibus canum, decurijsque coeuntibus, fieri hoc modo solenne est: Venatores intra tergus ferinum panis fragmenta sanguine feræ madentia miscent cum omaso in minutas particula conciso. Nonnunquam præterea, si canes strigosi sint, & macie exhausti, aut si strenuam insignitè operam eo die nauauerint, liberalitatis est venatoriæ opiparis eos impensius epulis accipere, ceruicem extis addentes, & nonnihil (vt ita loquar) è viuo resecare. Hæc cùm rectè, atq; ordine facta concinnatæque epulæ fuerint exerti manu venatoris: tum deniq; luculentos illos Deæ venatricis epulones ad epulum sui generis admittunt cum ouantium vociferatu. Nam antea, & interim dum epulæ illæ parabiles expediuntur, coronæ gestientis, ac canoræ rapacitas, culinæ circumfusæ, nidoremq; captantis à ministris arcetur, fustes in manu gestantibus. Priore epulo peracto, fit & alterum eodem momento, sed non eodem loco; Ex interaneis perpurgatis, & dilutis (sunt enim hæc quoque Dianæ sacra, eiusq; satellitio) non concisis frustillatim, aut profectis, sed integris, ita vt cùm aliquamdiù illa viscerator sublimia tenuerit, & ostentarit ad irritandam edacis agminis voracitatem, tum ea demum repente in medium porriciat. Inter cæsa verò, & porrecta cuncta venatorum cohors cum auxilijs, & calonibus sublatis buccinis canere capturam, quam vocant, debet eo, quo suprà dictum est, modo cùm ceruus in potestatem venit agminis venatorij; Iam verò buccinaturæ modos, venatores alios atq; alios habent pro significationum varietate; quãdoquidem indagatores non alio vocis commercio vtuntur, interim dum in quæstione cerui sunt; qui absq; eo foret, aut inter seipsi cùm noxæ incurrerent, aut longius interdum euagarentur inquirendo, cùm receptu opus esset; Nam si onus fortè (vt fit) fortuna primore inquisitione ceruam decumanum indagine opportuna vadatus fuerit, confestim signum receptus cæteris buccina sua dabit, vt illi ad conuẽtum extemplo se recipiant. Est interdum venandi ratio, inquit idem, ita constituta, aut casu comparata, præsenti vt consilio opus sit, vt si diffusus dies hesternus fuerit, & sisti tum ceruus certo loco

Aquariæ, saltuariæq; leges quæ.

Cerui, desperata salute, temeritas.

Visceratoris officiũ.

Therelẽchi canis portio ex præda.

Reliquorũ canũ merces quæ.

Buccinaturæ varietas necessaria.

non

non possit; Aut si ceruus, qui ad quæstionem destinatus est, stabulum certum nullum habeat: Si meticulosus, & panico consternabilis, qui inter quiescere interdiù, cubileque mutare identidem gaudeat: nam & ij, qui recenti venatu exagitati fuerunt, ad omnem strepitum consternabiles, statarij ferè non sunt. Sunt & qui cubili excitati illicò in pedes ita se conijciant, vt non per finitima stationis suæ loca cursitare, & commeare, remeareq; soleant (quod plerique cerui faciunt) sed rectis itineribus porrò semper excurrant. In hac igitur specie, is, qui canibus regendis præfectus est, simulac id comperit, signum canoræ buccinæ dare solet, vt ij, qui in subsidijs locati sunt, & reliqui omnes venatores, atq; auxiliarij, calonesq; venatici, sui ministerij protinus vasa colligant, cùm ceruus castra mouerit. In superioribus autem speciebus signum copulis soluendis canitur in semita vestigiali, simul vt inuenta fera est. Et rursus: Non dicam quod viridi veste ad venatum

Venatorum vestitus, vt variandus pro ferarũ variatione.

cerui, fusca, & villosa ad apri vtendum est, maiorum instituto, quòd certo quodam modo amictum esse oportet, quod ense succinctum, & cultro ad improuisa munitũ; quod ternos, aut minimum binos equos vno die, eosq; pegasidas, oris morigeri, ac ductilis habere ad desultoriam vicissitudinem è fesso in recentem assiliendi. Non venatoris insignia, non gestamina, non instrumentum enarrabo: non genera canum, non formas, non naturam, non educationem, non institutionem, non probationem generosorum, non degenerum notas dicam, non blateronum, atq; petulantium castigationem attingam. Omittam etiam, quòd vt pueris ingenuis pædagogi, sic canibus generosis synagogi sui attributi sunt. Cùm post coitionem illam syluestrem de cerui nece coactam, & solutam ad locum indaginis ventum est à cohorte venatoria, princeps ille venator, qui ductor esse canum, moderatorq; iussus est, & penes quem fasces, vt ita dicam, eius dici esse contigit; priusquam paria canum resoluuntur, statuere solet, quo loco grandiores canes, velocesq; locandi sint, quos licebit ceruarios vocemus, quamuis eos in ordinem leporariorum lingua vernacula redegerit, quomodo & suarios, lupariosque: qui etiam ceruipetæ, apripetæ, & lupipetæ

Canes, vt disponendi.

dici possunt. Sic autem ferunt placita huius iuris prudentum, vsusq; comprobauit, vt pernices illi canes, atq; emissarij stationatim collocentur in locis abditis, latera procursus ceruini cingentibus, quem procursum ad apertum locum syluæ, & veluti glabrentem, vel in syluam glandiferam, proceram, & illustrem pertinere oportet, vt natura, habitusq; locorum tulerit, quàm maxi-

Canum, pro vario officio, varia nomina.

mè verisimile est, ceruum tandem transiturum: quia ea via forsan fert ad amnem, aut ad aliud perfugium, aut stabulum ceruo notum, & amænum, iustum esse aiunt ternas quidem stationes disponere, sed geminas: senos verò in singulis ceruarios, hoc est, vtrimq; ternos, medius vt ceruus transcurrẽs vtrimq; ab ipsis vrgeatur, senis autẽ ceruipetis (qui terni, vt dixi sibi aduerso collocati sunt) latrunculi bini è numero ministerij assignantur, quos titularios appellare solent, qui numellis eos cohibeant, quoad ceruus præterierit: tuncq; demum à latrunculis canes emissi, illicet emicantes, & improuisi ceruum tanquam ex insidijs territum adoriuntur. Interdum etiam bini ternorum vicem supplent, si fauces procursus longiores fuint, pluresq; latrunculorum statiunculas poscere videantur. Procursum autem constitutum esse oportet loco delecto, & quam fieri potest apertissimo: quippe in quo syluaticum spectaculum editur, vel principibus fæminis, vel proceribus, quorum gratia interdum vnius diei venatus comparatus est, quiq; per syluam euagari grauantur, aut ceruum è vestigio persequi. Pernicissimorum porrò canum latebra primo loco statuenda, & deinceps perniciorum ad vltimam procedendo, quæ ipsa esse debet validissimorum, atq; atrocissimorum. Id quod ideo constitutum est, vt primi, qui sunt velocissimi, præcipiti cursu alipedem ipsum exerceant, tum deinde secundi primis succedentes, & accedentes, & tertij rursus secundis, quatuor sint statiunculæ, fractum iam, & exanimatum ad vltimos vrgeant: Siquidem ad triarios, vt dicitur, res ipsa redierit, & manus supradictus ceruus eluctatus sit. Hæc porrò manus non à tergo, vt aliæ, quæ velocitate valent, sed aduersæ feræ abijcienda: quia robore, & ferocia præualens sistere eam potest, & morsu retinere, cæterisq; lacerandã ociosè præbere. Cæterùm

Latrunculariũ munus, quibus demandandum.

non cuiuslibet ministri latruncularium munus est: Namq; nisi canes emissarij tempestiuè emancipentur, & appositè, extemplo insidias fera suspectans, ac tergiuersans retro recurret: Aut transuerso impetu aliquà erumpet ex angustijs illis, sicubi rimam nacta fuerit, aut claustra curriculi perrumpet. Quod si semel fecerit, nulla vi postea subigi poterit, in eandem vt curriculi nassam, vel caput solum inserat. Id ne qua ratione eueniat, alarijs astitibus latera procursus frequentari solent, quorum munus est, simul vt fera carceres curriculi egressa est, eam vociferatu, & equitatu vtrimq; absterrere, quo ipsa intra septa curriculi compulsa ad vltimum tandem sinum, fatalemque irrumpat: cùm egressus nullus ei pateat propter asseclas illos quadrupedes vociferatores infestissimos. Est præterea supradicti venatoris primarum partium actoris, subsidia canum vestiga-

Canis excursores qui.

torum, qui excursores vocantur, opportunis stationibus deponere, ministrisq; committere. Ad hoc autem sunt decuriæ canum integræ comparatæ, quas relictas appellant, vt decurijs iam fessis succe-

succedant: aut temerè expatiatis; ceruumque qui sui furtum fecerit, si per subsidiorum loca vestigia duxerit, recenti venatu profligent, atq; exaniment. Secundæ igitur tertiæq; manus excursores res ea de causa disponuntur, vt si res ad subsidiarios, aut riarios deuenerit, ab ipsis venatus denuò instauretur. Verùm hoc maximoperè cauēdum, ne subsidiarij ipsi canes auersa vestigia, protinus pro aduersis ineāt, quod tanquam in portu est impingere, auersaque, vt aiunt, aue certamen auspicari. Cùm verò architectus ille, & inspector, arbitratorq; venationis supradicta recta, atq; ordine disposuerit, quasiq; omnes eius certaminis acies instruxerit, ad eum ipse locum reuertitur, vnde copulæ resoluendæ sunt, ceruusq; agmini latrabili ad excursum objiciendus, & exponendus ad prædam: Sic autem rem temperant, vt ab ipso commissu venatus hortamenta primum remissiora faciant, quia canes suoptè ipsi impetu ad initio ardentius feruntur. Leniter ergo venator cogere agmen flaccorum gentis debet, sinereq; eos certa vestigia legere. Simulac verò ceruus longiùs sese in pedes dederit, gyrosq; quosdam circumscripserit, solet primum per vestigia sua regredi, vt derelictæ stabulationis memor, æstiuorumq; suorum amænitatem requirens blādam, atq; iucundam quam tamen postquam præsentiscere cœpit, se retinere sine præsentaria, certaq; nece, non posset, tum deniq; saltum illi, quasi vltimam dicit, identidem restitans, & mæstus solum vertit. Est etiam cùm præceleri fuga ingens syluæ spatium præcipiens, ex inarbitratu suo alias, atq; alias in alijs strophas comminiscitur. Poscit autem ipsius venatoris officium, vt ipse agmini illi clangenti, atq; excursorio asseclam sese vestigio præbeat, quo ad fieri potest, &, vt dicere solent, vt actus canini tractum inoffenso tenore perquiret. Actum autem appello verbo quasi venatorio, & saltuensi semitam, per quam canes ipsi vestigatores agere ceruum dicuntur. Sin salebrarum, montiumq; occursu homo inhibeatur: quo minus id faciat, debet quàm citissimè potest, aut circuitu, aut flexu compendioso canibus occurrere, idq; auerso vento: tum actum ab eo intercisum illico repetere, qui nisi sub oculis identidem agmen suum habuerit mendosam suorum excursionem emendare non quibit. At vbi conticuisse canes senserit, aut incertas voces, ambiguasvè edere, metuere iam à cerui dolo malo incipit, aut ab hallucinatione canum vestigia eius legentium: ne aut semita excesserit actuaria, aut venatum verterint, & ceruum ipsum decumanum temere pro quolibet ceruo dereliquerint. Quod, vt comperire possit, receptui canere moris est, & retrorsus, iterum atq; iterum ingeminare canoro vociferatu. Fecerint porrò versuram cerui canes, nec ne facerent, hac ratione quispiam maximè competit. Alicubi insistat, vnde canes arbitretur, & obseruet commeantes: Nam si dolus fugitiui in causa est illius repentini conticinij omnis canum caterua eodem stupore affici videbitur: Sin versura temerè à canibus arrepta est (quod venatores dicunt colligere, quasi agglomerare permutationis actum.) Classis excursoriæ ductores & coryphæi caninæ, symphoniæ, qui ad huiusmodi species vsu occalluerunt, actum versuræ cum tyronibus nequaquam exequentur. Huiusmodi enim excursores vix vnquam nuncium remittunt prædæ sibi ab initio desponsæ, atq; destinatæ. Errore igitur intellecto, actuarius venator eos retrò inhibitos reducet, vnde repetere pristinum actum certius legitimumque poterunt cum clangore symphoniaco: aut si error dolo ferino admissus est, vnde eos in gradum, vt ita dicam, reponere legitimæ excussionis, ex adulterina, aut subdititia, poterit. Ecce autem rursus aliud atq; aliud incommodum quod sæpenumerò negotium illis exhibet, & quasi vitium auspicantibus affert: Canes sic errore, aut fraude lapsi in integrumq; subinde restituti in errorem nonnunquam denuò æquè grauem impingunt, auersis vngulis venatum illum ineuntes repetitum: totaq; adeò sylua, quasi toto cœlo, quod aiunt, aberrantes excurrunt: nonnunquam huc, illucq; transuersim rapiuntur ferarum gregariarum sequentes vestigia, aut ceruorum etiam quorumuis aggregatorum, quibus syluarum semitæ, tramitesque referti sunt. In qua specie non modò venatore circumspecto, sed perspicaci opus est, qui fugacis feræ vestigia vngulata colligat ceruus ex ephippio, vel equum post se trahens alioquin inter artis magistros præuaricari per inertiam dicetur. Et quidem in cane vulturina sagacitas, sic acies aquilina in venatore necessaria. Iam verò vnius, eiusdemq; cornigera vestigia soleata, odorata, cubiliaria, sedentaria, & curricularia, non eadem, non paria, non similia vbiq; sunt, ex quo alia rursus existit, nec modica difficultas, & erratio. Interdum enim euenit, vt selectus ceruus nactus viam quandam squalidam, & puluerulentam, tum diù, tum longè per eam vestigia faciat, in quo canum sagacitas cum experientia fallitur. Nam præterquam quod canes tum existimant ceruum viam ab hominibus tritam vitasse, in densaq; & auia penitus se condidisse, ob idque via tria decedunt; exilis etiam odor, & fugax in locis illis hæret glabris, & squalore, puluereq; obsitis: cùm alioqui solis ardor in vniuersum omnem statim humorem, in quo vestigij odor hæret, haurire, & absumere soleat. Contra in locis herbidis, & in vepreculis odoratiora, ideò sunt vestigia, quod nō solo tantùm pedum, sed & cruribus, & corporis affrictu vestigiaria semita odorata remanet. In locis etiam opacis odor minus

In emittēdis canibus cautio.

Venatoris requiritur perspicacia.

Causæ ob quas canes cerui vestigia amittant.

nus fugere ſolet. Iam paſtores loca in ſyluis caluentia, & retorridis herbulis, ſacabriſq; virgultis obſita, ob id ſæpè incendunt, vt ex ſolo concalefacto herbida ſeges exoriatur, quæ armentis perutilis eſt. Ita cùm per buſta, vt ſic dixerim, illa recentibus adhuc fauillis, ceruus viam fecerit, canes odore fuliginis offenſi, ac crebrò ſternutantes veſtigationem deſerunt: qui ſi etiam ipſi ibidem pertolerarint, tamen odorari veſtigia nequeunt, hebetante vtiq; ſenſu, & præualente odore fuliginoſo. Hoc vbi venator actuarius animaduertit, lacunam illam, vt ita loquar, veſtigiorum, circumactu vitare debet, deinde interciſam veſtigij ſemitam ſarcire, & actum repetere: dumtaxat niſi ceruus in ſua retrorſus veſtigia ceſſerit. In ſumma autem addubitatione Harpacratidē illum Labeonem è numella venator ipſe conſulit, quem therelenchum ſuprà, ab indicio feræ diximus; qui quaſi quidam antiſtes Dianæ, non voce, ſed caudæ verberatu, atq; murmure, & gannitu dare reſponſa ſolet: Non flexiloqua non ambigua, omniq; veſtigiali argumento, indicioq; certiora. Solet etiam in huiuſmodi caſu ductor ipſe agminis, & moderator aptus, cùm fera per detrectationem, ac dolum abeſt, & buccinæ canore, & inclamatu palabundos canes, ſocioſq; ludicri, & miniſtros iubilatu euocare, & celeuſma requiſitorium edere, quod requeſtam canere vocant. Ideſt ferme, perinde ac ſi iuriſconſultorum verbo dicerem, ceruum requirendum adnotare, vt relatum, ac reum doli malli, buccinæq; præconio peruulgare furtum ſui feciſſe. Tum autem operæ eſſe putant pretium caninum comitatum ſqualore, feruore, laſſitudine confectum, ob idque imperia, hortamentaq; detractantem quæſito fonte recreare, ibique pane & quaſi curandis corporibus reficere, tum cornuum clangore alacritati reſtituere: plauſu, & blandimentis ad venatum ab integro ineundum exſuſcitare. Interim etiam actum à capite denuò arceſſere, qua ſique ad carceres reuocari excurſo penè ſpatio. Cur verò cerui, cùm profligatos ſe ſentiunt ſyluarum opaca relinquant, atq; in campeſtria ſe conijciant, antè explicatum eſt, quod vbi contingit, tunc venatoris eſt officium, nec inertis, nec præuaricatoris oculis veſtigia in mollibus locis legere, tum canum languorem, impetumq; ſeneſcentem hortatu, claſſicoq; ſylueſtri erigere, & renouare: Venatoris verò etiam ipſius & canum calliditas, & ſolertia, &, vt loquuntur venatores, ſapienti in verſuris extricandis, & in emendanda canum hallucinatione maximè vendibilis, vt ſi in vlla venationis parte. Verſuræ duplicē modum eſſe aiunt, vnum ſi ceruus ſelectus, & curriculo præſentis diei deſtinatus, aut ſatellitem ſuum, aut vegrandem alium ceruum, ſimonibus illis pediſſequis ſuis obiecerit, quaſi pro ſe piacularem hoſtiam, tumque intorta vertigine impoſtoria protinus ſe ſubduxerit. In qua ſpecie venator peritus, & veterator non temerè fallitur, ſi modò canes prætereuntes obſeruauerit, aut eorum tantum clangorem exaudierit, quippè omnium cerui aſſectatorum voces notas habere debet, eorum præcipuè, qui claſſis ductores appellantur, & naris emunctioris eſſe noſcuntur. Sermone ſyluatico fauces, & actum cuiuſq; canis noſſe venatorem dicunt. Alter modus eſt, ſi decumanus, qui primum quemque ceruum in venatum, aut paraſitum ſuum in diſcrimen, quaſique in reatum tranſcripſit, ſocium fugæ ſeſe tranſcripto illi adiunxit: quod idcircò interdum facit, vt maiori ſtupore, & perplexiore venatu homines, caneſq; afficiat, atque implicet. Id quod vbi accidit, dicere ſolent venatores, legitimum actum vnà ferri cum verſura. Huiuſmodi impoſturæ duas indices notas minimè, vt perhibent, fallaces, à technologis venationis proditas eſſe comperi: Si compertæ fidei auriti excurſores, nec vaniloquentiæ quoquo modo ſuſpecti, repentè ita inſiſtant, vt nec progredi videantur, nec regredi, ſed quaſi ſtare in veſtigio. Aut ſi porrò ita agant, vt inerter ſe id facere, ac ſine ſpe præ ſe ferant, ob idq; vocem, baubantium non edant: nimirum quos veluti deprehenſos pigeat, & pudeat incaſſum porrò progredi, quaſi per caliginem. Is caſum etiā præſentis conſilij hominem poſcit, qui ſtratagematibus venaticis aliquando documenta luculenta ſolertiæ ſuæ dederit: qui in eodem, vt dicitur, veſtigio conſilia expedire ſtratagematica, alia atque alia poſſit. Poſtremò ceruus diù exercitus, & iam fatiſcens, omnibus commentis fugæ ac præſidij conſumptis ſolet, vt ante dictum eſt, aut flumen, aut ſtagnum perquirere, in idq; ſe ſaltu conijcere. Quod interdum refrigerandi cauſa facit, ſæpius tamen Nympharum ædem, quaſi aſylum vltimæ ſpei, & depoloratæ petens: Ob idq; inde plerumq; non niſi captus eijci poteſt. Ibi autem modò aduerſa vnda, modò ſecunda fertur. Quo cùm venator feſtinus, & curriculo venit, in primis animaduertere ſolitus eſt, quo loco ceruus in flumen inſilijt, locumq; animaduerſum deſtricta fronde, aut humi ſtrata notare, aut ex arbore ſuſpenſa: reliqua vix memoratu digna, quæ in vtraq; ripa facienda ſunt, quibus modis innatās corniger vrgendus ſit, & lancinandus: quomodo fugitiuus enator perſequendus, ſi vlteriorem ripam ſuperauerit, aut ſi per citeriorem retroceſſerit. Hactenus de venatione cerui ex philogia Budæi. Nunc ex Xenophontis de venatione libro, quæ ad ceruorum, & hinnulorum venationem pertinent, Omnibono Leoniceno interprete, recitabo. Aduerſus hinnulos, & ceruos, inquit, canes Indicas eſſe oportet; (Atqui Indicus ille Alexandro Magno donatus, ceruum, aprum, & vrſum tanquam indignas ſe feras

Canum error, vt emēdandus.

Hinnulos teneros capiēdi ratio.

feras contempsit, in solum verò leonem insurrexit, vt in canis historia dicemus ex Aeliano) sunt
enim validæ, magnæ, veloces, nec pusillanimes: & cum tales sint, laborem facilè tolerant. Tenel-
lo igitur hinnulo verno tempore venabitur: tũc enim nascuntur. Primum igitur locus (ὀργάδας)
ingressus venator contempletur, in quibus cerui plurimum conuersantur. Et ad locum vbi fue-
rint, cum canibus, & iaculis ante lucem veniens, canes procul à sylua releget, ne si ceruam vide-
rint, latratus emittant. Ipse verò de specula prospiciet, & ceruas simul cum luce, hinnulos ad lo-
cum deducere videbit, in quo suum quæque futura est (μέλλῃ εὐνάσκειν, legit Gesnerus εὐνάσειν,
idest, ad quietem depositura.) Cæterum vbi recubuerint (κατακλίνασαι, posset etiam actiuè ex-
poni, inquit idem, vbi hinnulos cubare fecerit, vt idem κατακλίνειν, quod εὐνάσειν esset: sed Pol-
lux: cerua, inquit, sese demittens, vel recumbẽs, ἑαυτὴν καταβαλοῦσα, lactat hinnulum: Atqui Ge-
snerus scribit, se obseruasse hinnulos vel stantes, vel in genua demissos à matribus etiã stantibus
lactari:) & lac præbuerint, & ne ab vllo videantur circumspexerint, suum quæq; in opposita sta-
tione seruabit (ἀπελθοῦσα εἰς τὸ ἀντιπέρας, idest, longiùs ab eo, sed recta è regione recedens: Pol-
lux non ceruam, sed ceruum genitorem longiùs recedere, & custodire scribit, & accedẽtes impu-
gnare: quod non fecisset puto, si κατακλίνασαι apud Xenophontem actiuè accepisset: nunc cùm in
neutra significatione ponat, & ceruam cubantem faciat, non simul etiam in oppositum locum
eam recedere dicere potuit, sed patri hos tribuit, quod minus placet: Aristoteles enim, mares à
fæminis extra tempus libidinis separari tradit, & notum est, quòd mares in quadrupedum genere
nullam sobolis curam suscipiant.) Hæc vbi viderit venator, canes soluat: ipse verò sumptis iacu-
lis ad primum hinnulum procedat, locorum memor vbi iacentem (εὐνασθέντα) vidit. πολὺ γὰρ
ἀλλοῖνται, fortè ἀλλοῖνται τῇ ὄψει εἰς ὺς προσιόντι, ἢ δι (fortè οἷοι) πόρρωθεν ἔδοξαν εἶναι, idest, longè
enim alia apparet locorum facies, cùm quis propiùs accesserit, quàm qualis ex longinquo prius
videbatur. Cùm autem viderit iam hinnulum, accedat propriùs. Ille immotus iacebit, velut terræ
affixus, & se opprimi (ἀνελέσθαι) finet valdè rugiens: nisi cùm fuerit imbre perfusus, (ἐφυσμένος,
quidam ἐψυγμένος, idest, refrigeratus, legit, sed prior lectio probatur) tunc enim haud quaquam
manebit, siquidem humor in ipso (idest, humiditas pluuialis in cute eius) rigebit frigore (nam cu-
tis humida facilè friget, præsertim matutino tempore) quod eum fugere cogit. Capietur autem à
canibus cum labore insequentibus. Captum custodi retium tradat: rugiet ille; Cerua partim vi-
dens, partim audiens, tenentem inuadet, vt ipsum eripiat, tunc igitur canes hortetur, & iaculis
vtatur. Hunc vbi obtinuerit, ad alios tendat, in quos simili venatione vtetur. Et iuniores quidem
hinnuli hoc modo capientur; Iam verò grandiusculi difficilius: nam cum matribus, alijsq; ceruis
pascuntur, quibus in medijs, cùm agitantur, fugiunt, sæpè inter primos, raró inter postremos, &
pro illis pugnantes ceruæ canes proterunt. Itaq; non facilè capi possunt, nisi quis inuadens subi-
tò dissipet, vt ex ipsis quispiam vnus destituatur: quod vbi coactis eis acciderit, hinnulum secuti
canes primo cursu superant: nam trepidum illum facit absentia ceruarum, & hinnulorum in ea
ætate celeritas incomparabilis est (quasi dicat hinnuli iam grandiusculi tũ natura celerrimi sunt,
tum auget celeritatem metus, quo soli recti afficiuntur.) Secundò tamen, tertiòvè statim capien-
tur. Corpora enim illorum cùm adhuc tenera sint, labori sufficere non possunt: Quin etiam ten-
diculæ (podostrabæ) ceruis ponuntur in montibus circa prata, secus fluenta, propè saltus νάπαι)
in biuijs (ἐν ταῖς διόδοις, significat autem διόδος eti m, simpliciter viam, vel semitam) in aruis quo-
cunq; adierint. Tendiculas autem oportet ex similace plicari, & delibrari (idest, cortice spolia-
ri) ne putrescant. Harum corona, siue flexus. (Omnibonus spira vertit) perpulchrè rotundus sit,
& incertos habeat clauos ferreos, ac ligneos alternatim, quibus πλόκαμος, (idest, laqueus intra
coronam: Pollux sic habet, καὶ λόκαμος ἐν μέσῳ πλέγματι πέπλεκται. fortè autem idem fuerit
πλόκαμος, & βρόχος, etsi Pollux πλόκαμον, nescio quam plicationem in ipsius plegmatis, idest,
coronæ parte media, dicere videtur, vt non intra ipsam, sed in ipsa, & pars ipsius sit: & forsan ne
ipse quidem Xenophontis sententiam assecutus est, nam cùm verba eius transcribat, hoc in loco
aliter habet, quàm in Xenophonte legatur:) implicetur. Debent autem ferrei claui robustiores es-
se, vt si lignei cesserint, hi pedem premant. Cæterùm laqueus funiculi coronæ superponendus, &
funis ipse è sparto contextus sit, nam sparti materia putredini minimè obnoxia est. Laqueus ipse,
funiculusque validi sint: lignum à fune pendeat querneum, aut iligneum longitudine trium do-
drantũ, crassitudine palæstæ, idest, palmi. (Omnibonus vertit vlnæ) cum cortice. Porrò tendiculæ
ponendæ sunt aperta scrobe, quinq; palmos profunda: ea supernè rotunda sit, & coronis tendi-
cularum æqualis: Interius verò fundum versus, magis magisq; in angustiam colligatur. Simili-
ter funiculo, & ligno scrobs aperienda est, quanta vtrisque conueniet. Hæc vbi fecerit, summam
tendiculæ scrobem substernat: (sic transfert Omnibonus, locus videtur obscurus, græcè sic legi-
tur, ἐπὶ τὸ βάθος τῆς ποδοστράβης ἐπιθεῖναι κατωτέρω ἰσόπεδον.) Circa coronam autẽ laqueum fu-

nis,

Li. 5. c. 12.

Grandiores hinnuli, & cerui quomodo, & quibus instrumentis venandi.

Modus figendi podostrabas, seu tendiculas.

nis, funemque ipſum, & lignum deponat, in ſuum vtrumq; locum: poſtea coronæ imponat atractylidis caules tranſuerſos. (Omnibonus vertit, virgulas enodes)qui non promineant foras. His folia minuta injiciat, quæ tunc anni tempus habebit. Poſtremò ſcrobem terra implebit, ea primùm, quæ ex ſuperficie cùm fodere inciperet, ablata eſt, deinde terra firma procul inde ſumpta, vt ceruæ quàm maximè occultus ſit locus. Quod ſupererit terræ, aſportetur longè à tendiculis. Quia ſi recenter motæ terræ odorem cerua ſenſerit, ſentit autem ſubitò, auertetur. Porrò ceruas montanas venator cum canibus in aurora potiſſimùm, quamquam & reliquo die, obſeruabit: Campeſtres verò diluculo tantùm. Nam in montibus non noctu ſolùm capiuntur, ſed etiam interdiù propter ſolitudinem: in agris autem nocte tantùm, nā in die homines metuunt. Poſtquam igitur tendiculam abſtractam (ἀνεσπαμμένην, Omnibonus reſupinatam transfert, quid ſi ἀνεσπασμένην, inquit Geſnerus, ideſt, retractam, legas?) inuenerit, ſolutis canibus tranſcurrat, ligni tractum quocumq; ferat, obſeruans. Erit enim plerumque non incertus, quippè motis lapidibus, & limite in agris ducto, via manifeſta erit; quod ſi per aſpera loca feratur, raptus de ligno cortex, lapidibus hærebit, & ſic facilior erit perſecutio. Iam ſi pede vinctus fuerit anteriore, cito capietur: nam lignum inter currendum, corpus totum, & ora ferit: Sin poſteriore, lignum, quod trahitur, vniuerſum corpus impediet. Plerumque etiam inter ſtipites, & arbuſtà diuaricata retento hæret ligno, & niſi funiculum abruperit, illic deprehenditur. Quod ſi mas fuerit, ſiue ita captus, ſiue labore victus, non eſt cominus adeūdum, nam cornibus ferit, & pedibus: eminus igitur iaculis vtendum. Hactenus Xenophon. His libet etiam Pollucis eadem de re, venatione dico per podoſtraben, ſeu pedicam, verba adijcere ex verſione potiſſimùm Geſneri: Podagria dicta (ποδάγρεια, aliàs ποδάγρα, quàm ſcriptionem præfert Geſnerus, quia & apud Varinum exponitur genus laquei) ponitur ceruis, & apris interdū: poteſt autē etiam podoſtrabe vocari. Circulus eſt ex ligno ſmilacis. Cælius, & Rodolphus Gualtherus Tigurinus Pollucis interpres, vertunt hederaceo: eſt enim ſmilax hederæ genus: ſed arbor quoq; taxus latinis dicta, Græcis vocatur ſmilax, & eſt ſmilax deniq; etiam inter glandiferas. (Is circulus ſtephane, i deſt, corona dicitur, & ferreis, ligneiſq; clauis alternatim infixis intercipitur. In medio huius πλόκαμος, ideſt, laqueus nectitur, vt animal pede calcans, & in ſcrobem illabens, podoſtrabe euerſa, laqueo) ἑτέρῳ βρόχῳ, ideſt, alteri laqueo, quod non placet, arte ad hoc ipſum facto, detineatur. Deponitur autem podoſtrabe in ſcrobem. Cæterùm laqueo, circa coronam, funis quidam annectitur, quem Græci σειρὰν, vel σειράδα (apud Xenophontem legitur σειρίδα) vel ἀρπεδόνην vocant, is è ſparto (Rodolphus Gualtherus ineptè vertit, ex ſcirpo) contextus, & ſolidus eſt. Ab hoc lignum pendet in alia ſcrobe vicina obrutum, vt cùm fera in foueam pede illapſam, podoſtraben ad ſe conuertit, funem cum ligno ſe cum trahere cogatur, & impediatur ad curſum, maximè ſi prioribus pedibus detineatur. Poterit autem venator inſequi, ſi veſtigia, & tractum ligni obſeruet, quę in terra molli faciliùs notantur: Sin aſpera, & ſalebroſa fuerit, ligni ramenta paſſim ex tractu, attrituque relicta, viam ſequendi oſtendent. Eſt quando lignum ipſum denſis retentum fruticibus, aut arbuſtis, vel inęqualiter prominentibus ſaxis, feram ſiſtit. Scrobē allata ſolida terra, aut herbis, folijſvè tegere oportet; recentem verò terram nuper è ſcrobe effoſſam procul auferre, ne recens commotam terram fera (τὸ θήριον φερόμενον, ideſt, fera adueniens) odorata (ὀσφραινόμενον) ſic ex Xenophonte legit Geſnerus reformidet. Hactenus Pollux. Contexebantur iſtiuſmodi pedicæ neruis potiſſimum Ceruinis, quod meminit Horatius his verſibus:

Lib. 5. ca. 4.

Podagriæ & podoſtrabe ſynonymicῶs poni poſſe.

In Octau.

Nam fuit & laqueis aliquis curracibus vſus.
Ceruino iuſſere magis contexere neruo
Fraus reget (fortè teget) *inſidias habitu mentita ferino.*
Quid qui dentatas iligno robore clauſit
Venator pedicas, cum diſſimulantibus armis.
Sæpè habet imprudens alieni lucra laboris?

De laqueo, quo etiam capiuntur, ſic meminit Seneca:

Fluctibus tectos graues
Extrahere piſces rete, vel calamo leni
Decipere volucres crate: ceruos aut leues
Tenere laqueo, premere ſubiectos iugo, &c.

Vbi tamen laquei nomine eruditi intelligi volunt, omne id, quo feræ illaqueantur, quare & caſſes, retiaque. Cerui, inquit Blondus, tenſis retibus comprehenduntur: moloſſis etiam canibus, ac Teucris (Turcicis puto) immiſſis dilacerantur. Quamuis autem & ſubterraneis foueis, & reticulis, & alijs venationibus inſtrumentis capiantur, præcipuè tamen, teſte Beliſario, intercipiuntur canibus. Xenophon etiam, cùm dixiſſet ſine tendiculis itidem capi, cùm ſcilicet agitantur æſtate,

valdè

valde eos defatigari, inquit, vt stantes iaculis confodiantur. Quo venandi ritu vtitur etiam Ascanius apud Virgilium: *Li. 7. Aen.*

Quo littore pulcher
Insidijs, cursuque feras agitabat Iulus.
Hic subitam canibus rabiem Cocytia virgo
Obijcit, & noto nares contingit odore,
Vt ceruum ardentes agerent, &c.
Hunc procul errantem rapidæ venantis Iuli
Commouere canes, fluuio cùm forte secundo
Deflueret, ripaque æstus viridante lauaret,
Ipse etiam eximiæ laudis succensus amore,
Ascanius curuo direxit spicula cornu, &c.

Verùm enim verò canum clamore, & latratu pelluntur in retia, vt docet idem Virgilius, dū canit: *Georg. 3.*

Et canibus leporem, canibus venabere damas
Sæpe volutabris pulsos syluestribus apros
Latratu turbabis agens, montesque per altos
Ingentem clamore premes ad retia ceruum.

Quem venationis modum sub persona Memnonis delineat etiam Q. Calaber: Memnon, inquit, stomachatus ob interfectum amicum deuastabat magnam Græcorum cateruam, vt quando per montes venator insultans veloces ceruos premit ad retia, & illis iam turmatim pernicioso lino coactis, & extremo capturæ dolo circumuentis iuuenum consilio, canes crebro latratu omnia miscent: Tum hic telis exultans lacrimabilem hinnulis velocissimis cædem infert. Iam verò quantopere pēnas perhorrescant puniceas suprà indicatum fuit, & in Turno etiam expressit Virgilius, quem attonito quodam pauore perculsum, ceruo æquiparat, *puniceæ septo formidine pennæ*. Hinc etiam excogitatum istiusmodi pennis ceruos venari. Id quod inter cæteros meminit Lucanus Octauium Libonem Illyrici maris custodem, venatoribus istiusmodi comparans, hostium verò naue ceruis: *Lib. 4.*

Noluit Illyricæ custos Octauius vndæ
Confestim tentare ratem, celerisque ruinæ
Continuit, cur succrescat dum præda secundo
Et temerè ingressos repetendum inuitat ad æquor
Pace maris. Sic dum pauidos formidine ceruos
Plaudat odoratæ metuentes aera pennæ:
Aut dum dispositis attollat retia varis
Venator leuis ora tenet clamosa Molossi,
Spartanos, Cretasque ligat, ne creditur vlli
Sylua cani, nisi qui presso vestigia rostro
Colligit, & præda nescit latrare reperta
Contentus tremulo monstrasse cubilia loro.

Libet autem hoc loco ex Pierio historiam enarrare, quæ, & Virgilio, & Lucano plurimum afferet claritatis. Narrabat, inquit, mihi Io. Antonius Pollio Geloum Princeps, Pontificij contubernij mihi socius, stare adhuc in Sicilia hanc venationis antiquæ rationem, quæ sic fieri soleat. Nobiles, vbi renunciatum fuerit ceruorum greges vsquam oberrare, alter alterum inuitantes properè conueniunt, afferuntque secum scorpionem, aut arcum singuli, & fasciculum virgarum, quæ omnes ferrea cuspide præpilatæ sint, quarum caput alterum in summo perforatum est, funiculo perpetuò per virgas singulas eo transmisso. Longitudo earum ad pedes quatuor, vel circa. Cùm ad locum peruenere, vbi ceruos congregatos norunt, latè diffusi equites, peditesq; modum agri, quanto satis est ambitu circumsistunt, stationemq; vnusquisq; suā per interualla certa suspiciunt. Hic fascem quisq; suū explicat, primaq; virga ad finitimi vltimam alligatæ, reliqnas per decēpedæ circiter interuallum singulas terræ affigit; Idem alter, idē alij faciunt, donec ceruos vndecunq; conclusere. Virgis ita dispositis pennarum punicearum, quas in hunc vsum magno numero fucatas habent, fasciculos licio suspensos ad traductum per virgas funiculum hic, & illic alligant, qui aura vel leuissima impulsi, varia iactatione mouentur. Stationarij mox in proxima sese quisque abdunt virgulta, sagittisq; intentis expectant taciti. Liciorum hoc septum ingreditur eques tantùm vnus cum odorisequis canibus ijsq; non admodum magnis. Hunc venationis magistrum vocant. Is vbi gregem nactus est, sensim accedit, latratuq; catulorum tantùm fretus, agmen incipit agitare: illi conferti omnes vna fugam capessunt: at cum ad licia, pennasque illas pensiles perue-

In Sicilia, vt ceruos venantur nobiles.

nere, subitò pauefacti vlterius progredi non audent, sed illarum motum, & fulgorem declinantes ad læuum non procul flectunt, & rutilantes fasciculos illos prospectantes tanquam muro inclusi circumaguntur; subsequitur magister, nomine quemq; vocans ex stationarijs, prout vnicuique sit proximus, atque huic primum, vel secundum, illi tertium, aut quintum, aut septimum ex libidine sua telo excipiendum destinat, futurum sagittario dedecori, & ignominiæ, nisi oblatū à magistro sauciarit, vel si alium, quempiam quàm nuncupatum appetierit. Magister ita agmen tamdiù circumagit quasi per pomœria progressus, donec ita præda omnis per omnium vices cōcidat exanimata. Hę sunt itaq; pennę illę quarum formidine attoniti, stupidivè facti cerui ab alienato prorsus animo consternantur. Hæc ille. Depinnatis autē, idest, retibus, quibus pennæ imponuntur leges Gratiū poetam. Sunt & aliæ etiam capiendi rationes, atq; imprimis fistula pastorali, vt vertit Plinius, vel sibilo, vt Gaza: Cerui, inquit Aristoteles, capiuntur συρίττόντων, & cantu venantium, mulcentur enim κατακλίνονται, Gaza legit κατακηλοῦνται) alliciunturq; ea voluptate, itaq; alter venantium cantat palam, aut sibilat, alter clam ferit à tergo, vbi socius tempus iam esse significarit: Sed si ceruus erectas auriculas teneat, acerrimè sentit, nec latere insidię possunt, sin demissas, facilè interimitur. Albertus hunc venationis modum fieri ait, cùm aliquis folio sub lingua posito sibilat, imitando vocē hinnuli, ad quē sonum prodeat ceruus, præcipuè verò capreolus, &c. Aelianus itidem Tyrrhenorum sermone peruagatum esse ait, apros & ceruos apud eos cum retibus, & canibus, vt venandi sanè vsus ferre solet, tum multo maximè musicæ adiumento capi, quod quidem ipsum quemadmodum fiat, iam porrò, inquit, dicam: Circumiectis retibus, & cæteris instrumentis accommodatis ad faciendas bestijs insidias collocatis, homo ad tibiam canendi benè peritus, quoad eius fieri potest, omnē cantus contentionē remittit, & relaxat, & quidlibet ad canendum suaue, pręclarè vsurpat, & sensim, pedetentimq; progrediens in montium vertices, & conualles, atq; vt breui explicem, in omnia lustra feratū, & cubilia tibiæ cātu influit. Ac nimirū primò in eorum aures influentis soni insolentia, ipsos exterret: deinde cùm impotenti voluptate aures tenentur, tū nullo negotio cōprehendūtur, cantusq; suauitate permulsi, & deliniti, in corū, quæ procreauerint, & domesticarum sedium obliuionē veniunt: etiam si ferę bestię non à locis, vbi versari assueuerūt, aberrare solent. Sic igitur terrenæ bestiæ paulatim tanquā suadæ illecebra ducūtur, & quasi cantu præstrictæ, in laqueos sese inserunt, quib. illaqueatæ comprehenduntur. Hactenus Aelianus. Circa Romanos agros, inq; syluis suburbanis insidiatores teste Blondo, noctu ad lumē lunæ iaculis, vel machina ferrea, igni crepitāte, transfigūt, capreas, ceruos, vrsos, & apros. Regem verò Mogu referunt ceruis altilibus, agrestes capere, laqueis cornib. illorū alligatis, quibus syluestres innectant. Vtuntur & Indi industria ad capiēdos ceruos nunquā à nobis antèconspecta: maximorū, quos capere poterunt, ceruorū pelles ita corpori applicare norūt, caput suo capiti accōmodātes, vt per oculorum foramina tanquā per laruam cōspicere possint: ita compti, quàm proximè possunt, ad ceruos, nihil metuētes, accedunt, priùs tempore obseruato, quo cerui ad flumen bibendi causa eunt: eos, arcū & sagittā manu tenentes facilè figere possunt, cùm frequētes admodū in ea sint regione, (Florida) arboris tamen cortice sinistrū brachiū muniunt, ne ab arcus neruo lædātur à natura ita edocti. Pelles verò ceruis detractas nō chalybe, sed conchis adeo accuratè parare norūt, vt mirū sit, nec quēquā in vniuersa Europa inueniri existimo, qui tāta arte eas parare queat. Non eadē etiā Batauis venatorib. ceruorū capiendorū ratio, quæ Gallis, & Britannis in vsu est, qui plerumq; plagarum indagine, aut carbaseo septo includunt circūdatos. Bataui verò referente Adriano Iunio, numellarijs canibus passim per insidias dispositis exceptos inuadunt, aut in agmen Dianium aliundè vrgens reijciunt, vbi conficiantur. Aristoteles apud Celtas pharmacum, dici esse ait, (idest, herbam venenosam, vel confectum ex eius succo venenum, nam & aconitum perdalianches in Armenia nascentem, herbam venenosam, simpliciter pharmacū appellat) quod Xenicū ab ipsis appellatur, mira corrūpendi celeritate, quamobrē venatores cùm ceruū, aut aliam ferā tinctis eo sagittis percusserint, mox accurrere, & carnē circa vulnus exscindere, ne venenum subeat, eo enim infectū corpus, inquit, putresceret, & in cibo venenosū esset: Plinius herbā ipsam limeum vocat: *Limeum, inquit, herba appellatur à Gallis, qua sagittas in venatu tingunt medicamento, quod venenum ceruarium vocant,* &c. Nisi fortè apud Plinium Xenicum legendum fuerit, nam cur limeum dicatur, ratio nulla se offert: Xenicum verò tanquam arsenicum ab eadem veneni vi dictum, aliquis coniecerit. Hoc an sit aconitum primum Dioscoridis, vt existimat Gesnerus, suo loco ventilabo. Cùm volueris ceruos alicuius nemoris in vnum congregare locum, fac è cupro, inquit Antonius Mizaldus (ex manu scripto Ptolomæi commentariolo de imaginibus) ascendente prima facie leonis, imaginē cerui, quasi coeuntis cum cerua, & dum illam facis, & formas, dic, ligo & constringo omnes ceruos, qui sunt in isto nemore, per hāc imaginē, vt, vbi sepulta fuerit, ad eam omnes conueniant, & non recedāt, deinde sepelias in medio nemoris, & miraberis effectum: Tem-

Lib. 9. hist. cap. 5.

Cantu quomodo capiātur.

Capiuntur Iaculis. Laqueis. Exuuio.

In Batauia.

In mirabi. Toxicis.

Ceruos in vnum cogēdi superstitiosa ratio.

Centur. 2. aphor. 99.

Tempus venationi aptissimum Virgilius, hyemem fecisse videtur, dum canit:

Tunc gruibus pedicas, & retia ponere ceruis,
Auritosque sequi lepores, tum figere damas,
Stuppea torquentem Balearis verbera fundæ,
Cùm vix alta iacet, glaciem cùm flumina trudunt.

L. 1. Georg. Venationi tempus accõmodum.

PRÆSAGIA. AVGVRIA.
Somnia.

HYEMIS tardioris signum esse conijci volunt, si cerui tardius libidinari incipiant: quo autem anni tempore id fiat, suprà ostensum est. Cùm cerua à lupo fugata inter duas acies euasisset illæsa, insignem victoriam Romanis dedit, & è diuerso, cerua à lupo fugata, & occisa, ab eo exercitu, ad quem fugeret, illi exitium portendit. Vtriusque huius augurij autorem citat Tiraquellus, in annotationibus suis ad dies geniales Alexandri, Liuium Fuit verò Sertorio felici augurio cerua sua candida, quod his verbis recitat Appianus: Ad Sucronem demum signa collata sunt, vbi cùm sereno cælo, quod mirum est, crebra fulgura micarent cum tonitru, nihil territi, vt veterani, magnam cædem vtrimq; edidere, donec Metellus Perpenna in fugam verso, castra eius diripuit. In altero verò cornu Sertorius Pompeium hasta in femore periculosè sauciatum profligauit, euentu totius pugnæ ancipiti. Erat Sertorio candida cerua mansueta, & vagari solita, quæ cum nusquam compareret, imperator ominosum hoc ratus cessabat ab armis æger animi, hostibus irridentibus. Vt verò animaduertit accurrentem è nemoribus, ipse quoque prosilijt, & velut augurio lætus, (cæpit hostem velitatione lacessere, nec multò pòst magno prælio certatum est ad Seguntium à meridie noctem vsque: vbi ex æquo pugnans vicit Pompeium cæsis hostium VIM, desideratis suorum, tribus M. Thyatera (Θυάτειρα) vrbs est Lydiæ, quæ etiam Mysorum vltima vocabatur: Mysi enim vrbem condituri, oraculum acceperunt illic, vt conderent, ἔνθ᾽ ἂν ὁραθεὶν ἔλαφος τετοξευμένη, καὶ τροχάσουσα, idest, vbi ceruus saucius currere videretur. Inuento igitur ceruo, & vrbe condita, thyatera nominauerunt, διὰ τὸ θέειν, καὶ τροχάζειν τὴν ἔλαφον. Fuluio item Consuli Capuam oppugnaturo tale cõtigit augurium, canente Silio:

Hyemis tardioris signum.
Cerua quomodo & victoriæ, & exitij fuerit omen.
L. 1. de bello ciuili.
Sertorij candida cerua.
Lib. 13.

Cerua fuit raro terris spectata colore,
Quæ candore niuem, candore anteiret olores,
Hanc agreste Capys donum, cùm mœnia sulco
Signaret, grato paruæ mollitus amore
Nutrierat, sensusque hominis donarat alendo.
Inde exuta feram, docilisque accedere mensis:
Atque vltro blanda, attactu gaudebat herili:
Aurato matres assuetæ pectine mitem
Comere, & humenti fluuio renouare colorem.
Numen erat iam cerua loci, famulamque Dianæ
Credebant, ac thura Deum de more dabantur.
Hac æui, vitaque tenax, felixque senectam
Mille indefessos viridem duxisse per annos,
Sæclorum numero, Troianis condita tecta
Aequabat, sed iam longe mors venerat æuo:
Nam subitò incursu sæuorum agitata luporum,
Qui noctis tenebris vrbem (miserabile bello
Prodigium) intrarant, primos ad luminis ortus
Extulerat sese portis, pauidaque petebat
Consternata fuga positos ad mœnia campo.
Exceptam leto iuuenum certamine ductor
Mactat Diua tibi (sibi enim hæc gratissima sacra)
Fuluius atque adsis orat Latonia cæptis
Inde alacer fidensque Dea, circumdata clausis
Arma mouet &c.

Scribit etiam Procopius Gothos cùm ceruum in venatione persequerentur, Tanaim fluuium

traieciſſe, & cùm ab hac parte agros vidiſſent fertiliſſimos, mox ſuos ad eos inuadendos inuitaſſe. Cùm Stymphaliæ Dianæ ſolenne ſacrum indiligentius omni ex parte factum eſſet, ac in primis patrij ritus prętermiſſi, lacus repentè ſuper eam cauernam, quam ſubter Stymphalus amnis meat, oritur. Obſepto igitur oſtio, aqua refluens, latè omnem campum haud minùs ſtadiorum CCCC. perpetuo ſtagno occupauit, vt memorat Pauſanias. Fortè ita, inquit, accidit, vt venator fugientem ceruam perſequens, cùm illa ſe in eius paludis cœnum adieciſſet, animi impetu concitatus per aquam natans eam vrgere non priùs deſierit, quàm idem hiatus, & feram, & venatorem abſumpſerit, mox & ſtagnantem aquam, amni via patefacta conſecutam, & totam paludem vno die ſiccatam tradunt. Ex eo tempore ſacrum Dianæ apparatiùs, & magnificentiùs factum. Hæc Pauſanias. Gaguinus verò tradit, Clodoueo primo Francorum regi ſacris Chriſtianis initiato contra Alaricum Gothum pugnare volenti, ceruum, vadum inundati fluminis monſtrauiſſe; & cùm rex cum toto exercitu ſequeretur, flumine tranſuecto, Gothum fuderit, & infidelem ſuperauerit. Nicocreon Cyprius, vt apud Aelianum legimus, ceruum habuit quadricornem, quem Pythio conſecrauit. Sed & Apollonius vltra Catadupa Nili procedens reperit, referente Philoſtrato, belluas quaſdam ex boue, ceruoque compoſitas. Et Geſnerus quoq; ex amico quodam ſe accepiſſe narrat, viſum in aula regis Galliæ Franciſci equum poſteriore parte ceruum; quod & Bellonius aſſerit; addens plurimis ideò viſum fuiſſe, vt hippelaphus vocaretur, quod tamen ipſe improbat, cùm ſit hippelaphus animal ſui generis, addit item hunc eundem prodigioſum equum dici à ceruo, qui in ſylua equam iniјſſet, fuiſſe procreatum. Iam verò coniectores tradunt, eum, qui per nocturnam quietem imaginatus fuerit videre ſe ceruum, quempiam inſtantem tergo, longèq; ſequentem, futurum, vt qui taie ſomnium viderit, ea ſit formidaturus, ex quibus nulla offenſio ſit ſubſecutura, ac perinde fruſtrà timeat. Hecuba verò apud Euripidem ex ſomnio quod noctu videbat, ceruam videlicet à lupo è gremio ſuo diripi, ceruam interpretatur filiam, lupum verò Achillem, qui eam diriperet:

In Arcad. — *Equ⁹ poſteriore parte ceruus vbi viſus.* — *Li. 1. obſer. cap. 53.* — *Ceruus in ſomnio viſus quid velit.* — *Actu 1.*

Εἶδον γὰρ βαλιὰν ἔλαφον
Λύκου αἵμονι χαλᾷ σφαζομέναν,
Ἀπ᾽ ἐμῶν γονάτων σπασθεῖσαν ἀνάγκᾳ
Οἰκτρῶς, καὶ τόδε δεῖμά μοι
Ἦλθ᾽ ὑπὲρ ἄκρας τυμβοκορυφᾶς,
Φάντασμ᾽ Ἀχιλλῆος
Ἤτει δὲ γέρας, τῶν πολυμόχθων
Τινὰ Τρωϊάδων.
Ἀπ᾽ ἐμᾶς οὖν ἀπ᾽ ἐμᾶς τόδε παιδὸς
Πέμψατε, δαίμονες, ἱκετεύω. ideſt,

Vidi ſiquidem maculoſam ceruam
Vi è gremio meo direptam,
Quam lupus laniat ore cruento:
Viſu miſerum. Obiectum eſt, & illud
Terriculamentum: veniens in ſummum
Monumenti tumulum vmbra Achillis.
Petebat autem ſibi præmium, aliquam
E miſeris Troadibus,
A noſtra igitur procul hoc filia,
Dij quæſo, depellite.

STRATAGEMA.

L. 15. c. 22 — *Sertorij militari aſtutia.*

SERTORIVS vir acer egregiuſq; dux, & vtendi, regendiq; exercitus peritus fuit, inquit A. Gellius, is in temporibus difficillimus mentiebatur ad milites, ſi mendacium prodeſſet, & literas compoſitas pro veris legebat, & ſomnium ſimulabat, & falſas religiones conferebat: Si quid eæ res eum apud militum animos adiuuabant. Illud adeo Sertorij nobile eſt, Cerua alba eximiæ pulchritudinis, & viuaciſſimæ celeritatis à Luſitano quodam ei dono data eſt hanc ſibi oblatam diuinitus, & inſtinctam Dianę numine, colloqui ſecum, monereq; & docere quę vtilia factu eſſent, perſuadere omnib. inſtituit, ac ſi quid durius videbatur, quod imperãdũ militib. foret, à cerua ſeſe moniũ tum ſeſe prædicabat. Id cùm dixerat, vniuerſi, tanquã ſi Deo, libentes parebant. Ea cerua quodã die cum incurſo hoſtium eſſet nunciata, in fugam ſe proripuit, atque in

in palude proxima delituit, & postea requisita, perisse credita est, neq; multis diebus post inuentam esse ceruam Sertorio nuntiatur. Tum qui nũtiauerat, iussit tacere, ac ne cui palam diceret, interminatus est: præcepitque, vt eam postero die repente in eum locum, in quo ipse cum amicis esset, immitteret: admissis deinde amicis postridie visum sibi esse ait in quiete ceruam, quę perierat, ad se reuerti: & vt prius consueuerat, quod opus esset facto prædicare. Tum Sertorio, quod imperauerat, significãte, cerua emissa in cubiculũ Sertorij introrupit. Clamor factus & orta admiratio est, eaq; hominum barbarorũ credulitas Sertorio in magnis rebus, magno vsu fuit. Memoriæ proditum est ex ijs nationibus, quæ cum Sertorio faciebant, cùm multis prælijs superatus esset, neminem vnquam ab eo desciuisse, quamquam id genus hominum esset mobilissimum. Hæc A. Gellius.

PROBLEMA.

PLVTARCHVS quærens, quid causæ est, quòd lacryma syluestrium suum dulcis est, cerui salsa, & vitiosa? Videtur, inquit, in causa esse horum animalium calor, & frigus. Nam frigidus est ceruus, aper admodũ calidus, & igneus. Itaq; ille fugit, hic se defendit aduersus insectantes: Cùm quidem maximè excandescentia ei lacrymas exprimit: multo enim accidente ad oculos calore, sicut dixit Homerus:

In quæst. uatur. *Cerui lacryma cur salsa sit, & apri dulcis.* *Odyss. τ.*

Igne oculos ardens, setisque horrentibus asper.

id quod eliquatur, dulce redditur. Quidam in sententiam Empedoclis concedunt, qui à sanguine conturbato lacrymã excerni putauit, quo modo serum à lacte agitato: Cùm itaq; aprorũ sanguis ob calorem asper sit, & niger: tenuis, & aquosus ceruorum: consentaneũ est tale esse, quod ita cõcitatum alterum, timore consternatum alterũ animalium excernit. Plutarchi sententiam sequitur Bernard. Gomesius: Ceruus, inquiens, cùm in fugam vertitur à venatoribus, lacrymã salsam exprimit, in causa est illius ex leuitate corporis, & siccitate cerebri orta timiditas, qua occurrente spiritus præ dolore compressi humorem excutiunt, qui transiens per siccum quasi per cineres lixiuium sicuti dulcis rursus, quæ apris etiam, vrgentibus venatoribus, lacryma emittitur, quoniam calida, humidaq; quia & animosæ naturæ, aper est, nec in fuga collocat sui præsidiũ, vti ceruus, quin imò præ ira ruit præceps in inuadentes. Quo tempore fundit lacrymam plurimo feruore raptim sese ad oculos promeantem, prorsusque humor calore temperato dulcescit: hæc ille.

In addition. ad lib. de sale.

EPIGRAMMATA.

EPIGRAMMA Απολλωνίδε in ceruos glacie constrictos, atq; ita captos à rusticis:

Δειμασόεις ἐλάφων κεραὸς λόχος, εὐγεκροδώδεις
Πλῆσαν ὀρῶν κορυφὰς χιόνεαι νεφάδες,
Δείλαιαι ποταμοῖσιν ἐφώρμισαν ἐλπίσι Χρησαῖς,
Χλιῆναι νοτεροῖς ἄθμασιν ὠκὺ γόνυ.
Τὰς δέ, περιφράξας ἐχθρὸς ῥόος ἀθρόον ἄφνω,
Χειμερίως ὑΓερῦ δῆσε παΓοιο πέδῃ:
Πλῆθος δ' ἀΓροΓέρων ἀλίνε θοινήσατο θήρης,
Ἥ φύγεν ἀρπεδόνlω πολλάκι, καὶ σάλικας. idest,

Timida ceruorum cornigera turba, cùm gelidæ
Impleuerant montium vertices niuales niues:
Miseri flumina accesserunt spebus bonis
Tepefacere humentibus anhelitibus celer genu.
Hos autem circum sepiens inimicus fluxus confertim subitò,
Hyberna odiosa ligauit glaciei compede,
Multitudo autem agrestium non retibus capta epulata est ex præda,
Quæ effugerat laqueum sæpe, & perticas bifurcatas.

Tempestiu agra.

Aquila, ceruos capitas.

Aliud Tiberij Illi, quo ceruæ recens enixæ vbera viperæ morsu infecta lethifero, & hinnulum matris ex vberibus, sugendo extraxisse venena, & saluasse, asserit:

Κεμμάδος ἀρτίΓοκε μαζοῖς βρίθεσιΓά λακτος
Ἡ φονίη δακετὸν ἰὸν ἐνῆκεν ἔχις.
Φαρμαχθὲν δ' ἰῷ μητρὸς τά λα νεβρὸς ἀμέλξας,
Χείλεσι τὸν κείνης ἐξέπιεν θάνατον. idest,

Cerua

Ceruæ nuper enixæ vberibus turgentibus lacte
Lethifera morſu venenum inflixit vipera.
Infectum autem veneno matris lac hinnulus exugens,
Labris hanc illius ebibit mortem.

Aliud Leonidæ, vel Mneſalci tetraſtichum in ceruum venabulo occiſum:

Τὰν ἔλαφον Κλεόλαος ὑπὸ κναμοῖσι λοχήσας
Εκτανε Μαιάνδρου παρ' ἑλικτὸν ὕδωρ
Θηκτῷ σαυρωτῆρι· τὰ δ' ὀκτάρριζα μετώπου
Φράγματ' ὑπὲρ κραναὰν ἄλλος ἔπαξε πίτυν.

Ideſt: Cleolaus dum ceruo in ſaltibus inſidiatur, eumq; occidit iuxta ſinuoſam Mæandri aquam admirabili venabulo, alter cornua in octo ramos ſecta ſterili infigit pinu. Aliud Antipatri hexaſtichum in alium ſimiliter ceruum occiſum:

Τὰν ἔλαφον Λάδωνα, καὶ ἀμφ' Ἐρυμάνθιον ὕδωρ.
Νῶτα τε θηροτρόφου φερβομέναν Φολόης
Παῖς ὁ Θεαρίδεω Λασιώνιος εἷλε Λυκόρμας,
Πλήξας ῥομβωτῷ δούρατος ἀρπεδόνι.
Δέρμα δὲ καὶ δικέραιον ἀπὸ στόρθυγγα μετώπου
Σπασάμενος, κούρᾳ θῆκε παρ' Ἀγροτίδι.

Ideſt. Ceruum Ladona iuxta, & Erymanthium, & per dſora feras nutrientis paſcentem Pholoes puer Thearidæ Laſionius ſuſtulit Lycormas feriens oblonga haſtæ cuſpide. Cutem, & vtrumque cornu auellens poſuit puellæ ſylueſtri, ideſt, Dianæ.

EMBLEMATA. SYMBOLA.

ALCIATI Emblema in receptatores ſicariorum:

Latronum furumque manus tibi Scæua per vrbem
It comes, & diris cincta cohors gladijs.
Atque ita te mentis generoſum prodige cenſes,
Quod tua complures allicit olla malos.
En nouus Actæon, qui poſtquam cornua ſumpſit
In prædam canibus ſe dedit ipſe ſuis.

Carolus ſextus Francorum rex venationis ſuæ in ſylua Senliana de ceruo ſingulari, cui adaptatũ fuerat collare æneum deauratum, nec non inſcriptio in hæc verba; HOC CÆSAR ME DONAVIT. Memorabilem ita prædam in poſteritatis cognitionem diffundere cupiens, cerui alati ideo ſignum nobile ſibi vendicauit, vt memorat Claudius Paradinus, hoc ſymbolum inter heroica recenſens. Eſt verò etiam alatus ceruus tergò ferens Saturnum, qui dextra manu falcem, & cornu, ne decidat, corripit: ſiniſtra ſerpentem detinet, ſymbolum temporis prætereuntis quàm perniciſſimè. Pingitur à Ioanne Fayrabend typographo Francofurtenſi ad Mœnum, & typis eius præfigitur cum his verbis:

Temporis typus.

Res age prudenter fugit, & ſecat omnia tempus
Auolat aeripes, falx demetit, & cauet anguis.

Ad res difficiles, & arduas ſuperandas ſumma induſtria, labore, ac diligentia opus eſt, idq; aquilæ ceruino capiti inſidentis pictura ſignificat idem Paradinus cùm verbis:

Ardua deturbat, vis animoſa quatit.

Diximus autem aquilam, dum ceruum adoritur in eius cornua ſe conijcere, conquaſſare, puluereque (quem plumis ſuis antè ad hanc rem congerit) ita huius oculos opplere, vt tandem de rupe aliqua, vel montis altiſſimi iugo ſeſe præcipitiem det. Symbolum aliud Achillis Bocchij, in quo Pallas dextra librum ferens, ſiniſtro brachio ægidem, ſiniſtraque manu haſtam ad curſum ceruo incitato à duobus canibus, quorum alter χαμαιτηρος, alter θαυμαστὸς nuncupatur, inſidens delineatur cum verbis: AMOR LABOREM FERT, EVM ADMIRATIO.

Aquila, vt ceruos capiat.

Pallada miraris ceruo inſediſſe fugaci
Quem ſequitur duplex, aſſequiturque canis.
Thaumaſtus petit hinc, acris Camaterus & illinc
Admirator hic eſt, improbus ille labor.
Diſcendi mirum parit admiratio amorem,
Quid non improbitas dura laboris agit?

EPI-

EPITHETA.

EPITHETA cerui, & ceruæ, conueniunt enim omnia vtrique sexui, præter cornigerum. A pedũ velocitate χαλκόπυς, latinis æripes, quod tamen epithetum nonnulli grammatici ex Græcorum fabulis desumi dixere, qui eam ceruam vocant χαλκόποδα, quia talem re- uera fuisse eam ceruam, fingunt poetæ: perperam igitur nonnullos etiam veteres interpretatos esse æripedem, ἀερσίποδα, aut ἀερίποδα, quorum sententiam refellit Scaliger Iunior in lectionibus suis Ausonianis, quoniam hoc perpetuum ceruis epithetũ Ausonius attribuat, vt hic nullus ad fabulas Græcorum perfugio sit locus. Omnes ceruos poetæ, inquit, χαλκόποδας dicunt, neque tantũ ceruos, sed omnia, quibus celeritas attribuitur Quare Hesychius rectè χαλκόποδας interpretatur ἰσχυρόποδας, & poeta tragicus Χαλκόποδα ἐριννὺν vocauit, quod interpres exponit στερεὰν, καὶ ἀκοπίαστον ἐν τῷ ἐπιέναι κατὰ τῶ φονέων. Eadem ratione dicitur etiam, alatus, celeripes, celer, velox, velocipes, volucer, volucripes, agilis, Tasso, snello; A timore, formidans, fugax, fugitiuus, pauens, pauidus, territus, timidus, trepidus, errans, vagans, leuis. Ab ætate, viuax, vetus. A loco, quem habitant, syluicultrix cerua dicitur à Catullo. Cretæa, idest, Cretensis Senecæ in Hippolyto: A cornibus, corniger, surgens in cornua Virgilio.

Epitheta à pedum celeritate. *Li. 1. c. 16.* *A timore.* *Ab ætate.* *A loco, & cornibus.*

NVMISMATA.

HVBERTVS Goltzius duo pingit Τελητῶν, siue Hyeletarum numismata, quæ aduerso latere caput ostendunt Palladis; auerso autem leonem mordicus cerui tergus dilaniantem. Vtrumque Palladis caput galeatum est, atque cristatum, sed alteri galeæ insidet Pegasus, alteri Sphynx, vtrique circumscribitur ΤΕΛΗΤΩΝ. Cur autem ceruum ita in numis depingerent, non meminit. Pingit item quatuor τῶν Καυλωνιατᾶν numo cum Iouis imberbis, & fulgur vibrantis imagine ab vno latere, ab altero cum imagine cerui, literis in prioribus quobus auerso ordine positis ΚΑΤΑΩΝΙΑΤΑΝ. In secundo supra cerui dorsum crater, siue aliud vasis patuli, & capacioris genus conspicitur. In tertio verò, & quarto appictus est ramus, cuiusdam plantæ, quam Goltzius addita quodammodo etiam ratione dictamnum esse arbitratur, sed verba adscribam: Cauloniatarum, inquit, quæcumque in manus nostras incidere numismata, aduersa parte Iouis imberbis effigiem exprimunt, auersæ partes ceruum eum diptamno herba referunt. Cretenses ijs potissimum signis in numismatis vsos, proditum memoriæ innenio: ob Iouis in Creta educationem, vnde verisimile videri posset, Cretenses primùm Cauloniam incoluisse; appictus tamen ramus cum diptamno Cretensi nullam habet similitudinem cum vulgari autem diptamno, quod quibusdam veterum Τράγιον esse creditur, non exiguam. Hoc tamen diptamni genus fuisse non dixerim, sed fortè laurus est. Inter Aeliæ, siue Alliæ familiæ numismata ærea vnum est, quod aduersa parte Allij Balæ caput ostendit cum literis BALAC, auersa Dianã currui insidentem, cui cerui, quos impellit, iuncti sunt cum tritici aristati spica, Dianæ, inquam, ἐλαφηβόλυ, & ἀμφιπύρυ, vt est apud Sophoclem in Trachinijs. Appictum autem forsan fuerit triticum, quod Allius rei frumentariæ præesset: nam & in Axsij Nasonis numo similiter à Fuluio depicto, Axsius frumenti mutili spicas gestat in casside, vel pileo, & ab altera numi parte idem ipse, non Diana, vt Fuluius putat, indutus enim est femoralibus, bigæ insidet, cuius ceruos canes hinc inde ad cursum propellunt: Exhibet idem inter numos Durmiæ familiæ, numum æreum aduerso latere, qui leonem habet ceruum dilacerantem, cum inscriptione M. DVRMIVS III. VIR. ab altero viri imberbis caput, cum inscriptione: AVGVSTVS CÆSAR. Percussus est iste numus, vt Fuluius iudicat, in honorem ludorum secularium, quos exhibuit Augustus in honorem Dianæ. Addit Sebastianus Eritius fieri posse, vt percussus fuerit iste numus tẽpore, quo circa Actium promontorium M. Antonium superauit Augustus, cùm leo fortitudinis, ferociæque symbolum sit, ceruus timiditatis, & fugæ. Constantinus Landus, vidisse se, ait, argenteum numisma antiquum, & pulcherrimum Cn. Plancij Aedilis currilis, quasi nuper cusum apud M. Antonium Pectium Ioannis Vamptæ Pect j Senatoris Mediolanensis nepotem, in cuius numi primo latere erant hæ literæ: GN. PLANCVS ÆD. CVR. S. C. In posteriori verò latere erat ceruus cornibus eminens, ac inibi, & sagitta, quodam vinculo ad iaciendum apto. Mysterium numi non explicat, aliàs tamen se explicaturum promittit, sed sat esse pro nunc putat, annotasse, quòd Aedilium

Hyeletarũ. *Caulonia-tarum.* *Aeliæ familiæ.* *Axsij.* *M. Durmij.*

munus

munus fuerit, circa venationes occupari. Oſtendit nobis eundem numum Vrſinus, eandemque addit explicationem. Aediles enim, vt ſcribit Cicero, curatores erant ludorum ſolemnium, in quibus præter alia, venationes, & gladiatorum munera exhibebantur: Cæterùm animal in numo expreſſum non ceruus eſt, ſed capra. Pingit Sebaſtianus Eritius numum Valeriani Salonini, exiguum, æreum, græcis literis exaratum iſtiuſmodi; ΛΙΚ CΑΛΩΝ. ΟΥΑΛΕΡΙΑΝΟC. hoc eſt, Licinius Salonius Valerianus; Altera verò numi parte haud inuenuſta figura eſt Dianæ proſtrati in terra cerui ſingulis manibus ſingula tenentis cornua, cum inſcriptione pariter græca: Γ. ΝΕΩΚΟΡΩΝ. ΕΦΕCΙΩΝ. Ex qua inſcriptione colligit, percuſſum hunc numum in honorem Valeriani Salonini ab Epheſijs, apud quos celeberrimum erat illud Epheſię Dianę templum. Pingit item Commodi græcum alium numum, in cuius interiore parte diuinitas exprimitur Dianæ binos à ſiniſtro, & totidem à dextro latere habentis canes venaticos, quos ipſe imperitè ceruos iudicat. Videas tamen paſſim (Pierij Valeriani verba ſunt) Dianæ ſimulachro ceruum vt plurimùm in venatum obijci, qualem præcipuè ſpeciem in Hadriani numo cernere eſt, cum inſcriptione: ΑΡΤΕΜΙΣ ΕΦΕΣΙΑ. In alijs quoq; eiuſdem Hadriani Dianæ itidem Epheſiæ ſimulacrum geminis duorum ceruorum inter ſe auerſorum clunibus inſidere conſpicias, atq; alter in alijs. Et cerua eſt in multis Gallieni numis cum inſcriptione: DIANAE. CONS. AVG. Ea enim ambitione fuit, ingenio vir alioquin impuriſſimo, vt Deos omnes ad ſui cuſtodiam, & conſeruationē occupatos eſſe iactaret. Hinc feras ferè omnes, quotquot numinibus dicauit antiquitas, numis ſuis eadem inſcriptione cudendas curauit, quorum vis magna, paucis antè annis, in agro Bellunenſi reperta eſt: Extat & Maximiniani numus aureus, qui ab vna parte Herculem oſtendit nudum cerui cornua apprehendentem, quo ſcilicet typo vnus ex duodecim laboribus exprimitur. Inſcriptio eſt VIRTVS AVGG. Conuenit autem Maximiniano Herculis figura, propterea quod ſe Herculeum cognominaret.

Valeriani Salonini. *Commodi.* *Hadriani.* *Gallieni.* *Maximiani.*

ICONES.

INTER Damaphontis opera, Ceres ipſa, teſte Pauſania, facem dextera præfert, læuam Heræ admouet: Hera ſceptrum, & vas, quæ ciſta dicitur, genibus ſuſtinet; aſſiſtit ſolio quàm latè vtrumq; paret latus Diana ceruina pelle velata, pendente ex humeris pharetra; altera manu lampadem, dracones duos altera geſtat. Adiacet canis de venaticorum genere: In templo verò Delphici Apollinis, vt idem ſcribit, erat Actæon Ariſtæi filius, ac mater eius cerui hinnuleum manibus tenentes, ac ceruinæ inſidentes pelli: Adiacet venaticus canis. Ad vitam hæc omnia, & actionem pertinent. Quintus Calaber Eurypilum omnes Herculis labores in ſcuto depictos habuiſſe ſcribit: Ergo & ceruam pedibus velocem affabrè factam, quæ miſeris modis incolarum arua deuaſtare videbatur, & hanc quidem aureo cornu præſtans heros arripere cernitur, vnde pernicioſi ignis fulgor abſiſteret. Circundabant autem triſtes hinnulæ; hæ quidem telis deiectæ in puluere expirare, aliæ autem fugæ memores per aerem rapi conſpiciebantur: At his iracundia accenſus Hercules aliud ad aliud telum immittere admodum properanti ſimilis.

In Arcad. *In Phocic. Lib. 6.* *Eurypili ſcutū Herculis labores depictos referebat.*

SIMVLACHRA.

PLINIVS author eſt, inter alia in tertio Pompeij triumpho tranſlata, montem fuiſſe aureum tranſlatum cum ceruis, & leonibus, & pomis omnis generis, circumdata vite aurea. Romæ in Palatio Farneſiorum inter alias ſtatuas etiam leonis obſeruaui, qualem in numis exprimi dixi, tergo ſcilicet proſtrati cerui inſidentem, & mordicus dilaniantem, conſpiciebanturq; ibidem duo cerui compaſcentes. In baptiſterio Conſtantinianæ Baſilicæ Hilarius I. inter alia ornamenta etiam ceruos poſuit argenteos tres octoginta librarum, aquam fundentes, vt teſtatur Platina, & ante eum Sixtus III. in Baſilica B. Mariæ Virginis, quæ ab antiquis Liberij cognominabatur, iuxta macellum Liuiæ, ceruum dederat argenteum fundentem aquam in fontem baptiſterij. Sed & ante Innocentius I. in Baſilica Geruaſij, & Protaſij ad ornatum baptiſterij ceruum obtulit quinq; & viginti librarum fundentem aquam.

Li. 37. c. 2. Mōs aureus in triūpho inductus. *Ceruorum argenteæ ſtatuæ.*

HIE-

HIEROGLYPHICA.

CERVVS apud Aegyptios hominis dolo ab adulatoribus circumuenti hieroglyphico ty-
po exprimebatur; Insitum enim ei natura, vt pastorali fistula, vel quouis alio suaui mo-
dulantium concentu demulceatur, tantaque indè afficiatur voluptate, vt immemor sui,
nullo prorsus negotio capiatur, quo modo capiuntur etiam', seseque capiendos offerunt, qui
adulatorum lenocinijs aures præbent. Eidem Aegyptij quempiam percito ingenio, temerèq; ac
nulla ratione sese mouentem (vt plerumq; furores sunt qui Panici vocantur, quippe cùm nulla
vrgente causa quis in fugam se proripiat, negotiumve, quod præ manibus erat, statim abijciat,
inceptumq; deserat) per ceruum, & viperam adpictam intelligebant: pugna enim huic cum ser-
pente, cuius etiam cauernas inuestigat, vt suprà dictum est. Si quid verò ad vetera significata ad-
dere concedatur, inquit Pierius, cum vipera sit profligatissimis tota vita sceleribus inquinatissi-
ma, alia mariti, alia matris parricidio polluta, venenumq; eius atrocissimum, quod omnem, vt
aiunt, exuperat medicinam, aptè mihi fecisse videbitur, si quis vel regem, vel magistratum, vel
iudicem, quempiam in scelera vindicem sese a cerrimum exhibentem, per ceruum & è cauernis
extractam viperam, quam mordicus apprehenderit, figurarit. Eodem etiam hieroglyphico vi-
tum, inquit idem intelligimus, qui morum impuritatem corrigat, scelera eluat, prauitatem
emendet, & quod ait Lucretius:

Adulatorũ mecænates quo typo exprimantur.

Temeraria præcipitantia typus.

Synceri vindicis vitiorum, & morum.

> *Veridicis hominum perpurget pectora dictis,*
> *Et finem statuat cupedinis, atque timoris*
> *Exponatque bonum summum, quò tendimus omnes*
> *Quale sit, atque viam commonstret tramite paruo,*
> *Qua possimus ad idrecto contendere cursu,*
> *Quid ve mali immineat rebus mortalibus passim.*

Hoc enim est maleficum serpentem, qui clam in insidijs excubat, è latebris extrahere, extractum
interficere, interfectum denique deuorare. Fugitiuum procul dubio hieroglyphico notare qui
vellent, currentem, ceruum describebant, cui fugacitas scilicet natura insita est, vt suprà dictum.
Quamuis autem cursum pernicissimum Aegyptij ex cerui currentis specie intelligi monuissent,
quia tamen is requiem inter currendum aliquam facit, consistensque manet, dum, qui sequitur,
appropinquet, tum fugam iterum arripit, factum est, vt hominẽ aliquam laboribus suis requiem
interponenrem significare si vellent, currentem quidem ceruum pingerẽt, sed retrò spectantem
cùm in solius tãtum fugacitatis significato caput surrectum statuerẽt, vt cornua per dorsum de-
missa residerẽt. Verùm hoc & alia de causa & alio etiã potest modo pingi. Quippe si tres, duosvè
ceruos natantes feceris, capitibus alterius clunibus impositis, atque eorum primum auertentem
se, quasi ad postremũ se locum recepturum, quo quidem officio mutuo se adiuuant. Si cui tamen
qnod prius positum est hieroglyphicum, magis placuerit, res in medio posita est. Stuporem prę-
ter hæc, formidinemque per ceruum & puniceas pennas prætentas, significari, omnibus inno-
tuit, qua de re etiam supra dictum est. Vehementissimi porrò desiderij signum esse ceruum ad
aquæ fontem adspectantem, diuinæ indicant literæ, dum ita canunt: *Quemadmodum sitibunda
ceruainhiat ad aquarum riuos, ita anhelat anima mea ad te Deus.* Surrectas verò auriculas cerui, audi-
tus acris significatum esse ostendit illud, quod ὦτιν ἰσῶν prouerbium fertur, quod *arrectis auri-
bus* Maro, & *arrigere aures*, Terentius interpretatur. Contrà verò pro surditate eosdem demissas
pingere moris est, quia tunc cerui acutissimè audiũt, cùm surrectas aures protendere: cùm verò
eas demisere, vix proximum excipiunt sonum: Nam cùm auditus, vt placet Empedocli, fiat illisu
spiritus in clauiculatam aurium partẽ introrsus adnexam, quam tintinabuli vicem præbere di-
cit, vtpotè celso loco sitam, pulsuiq; obuiam, accidit, vt negato per huiusmodi aurium depressio-
nem ingressa surditas obueniat necessario. Alia quædam medici comminiscuntur, sed quæ nihil
ad rem nostram attinent: hoc siquidem significatum ex gestu desumitur auris, quæ cum surrigi-
tur, patefit: cùm verò dimittitur, auditum obturat. Nam & Aristoteles ceruos, quæ cum surrigi-
miserint, facilè capi, quod insidias non senserint, cùm verò eas intenderint, facilè insidiarum ad-
moneri. Si qui verò mulierosum hominem, & multarum concubitum appetentem notare vellet,
ceruum exporrecto genitali pingebant. Is siquidem cum turgente iam venere coitum apperit,
non in vna tantùm immoratur, sed murat, breuique interposito tempore aliam, atque aliam su-
pergreditur: Illud rursus spectandæ probitatis exemplum est, quod volentes hominem propter
propriam petulantiam, qua lapsus fuerit, pudore affectum ingenuo significare, ceruum in scrobe
deli-

Fugæ hieroglyphicum.

Mutui auxilij.

Stuporis.

Maximi desiderij.

Auditus acris.

Surditatis.

Auditus, vt fiat Empedocli.

Mulierosi.

Hominis ob peccatū, vel amissā gloriam latentis typus.

delitescentem ostentabant:Is enim cùm fœminam impleuit, separatur per se ipse, & propter libidinis graueolentiam solitarius scrobes fodit. Alia itidem de causa latitare ceruum cùm obseruassent antiqui, hominem, qui vel candidatus turpem esset repulsam passus, vel partam dignitatem amisisset, Vatiniana aliqua affectus ignominia, & propterea tanto perfusum pudore, vt in frequentiora loca prodire non audeat, ostendere si vellent, ceruum marem sine cornibus inter virgulta, fruticesvè abditum pingere soliti sunt. Cornibus enim amissis tamdiù præ pudore latent, quoad altera renasci cœperint. Alij dicunt, non præ pudore fieri hoc à ceruo, sed natura duce, quòd se latebrarum præsidio tutari velit, qui se armis priuatum cernat. Excogitarunt etiam iuniores, inquit idem Pierius, quædam argumenta, quæ passim referre, vt deposcere locus videbatur, haud quaquam puduit, cuiusmodi hoc est, quo apparatum bellicum, frustratorium, & inanem esse, nisi præsens, ardensque adsit animus, per ceruum magnis insurgentem cornibus significari posuerunt. Naturam enim inquiunt ceruo animali admodum degeneri, cornua magnitudinis adeo spectandæ, ac asperitatis horrificæ contribuisse, quò argumentum esset, eos, qui audacia, & fiducia ipsi prediti non essent, frustra illum armorum apparatum, & instrumenta bellica comparare. Viuacitatem etiam ex picto ceruo significari, quod Aegyptiorum commentum est, magis exploratum arbitror, quàm vlla sit opus commentatione perquirere: datum enim illi à natura est, vt quàm diutissimè viuat. Verùm cùm id sacerdotes ostendere volebant, haud rectè cornua ramosa faciebant, vt antè monuimus. Quoniam verò ceruus ad lunæ similitudinem cornua nunc amittit, nunc reparat, (nam & sideri cornua & decidere, & succrescere videntur) hieroglyphicum nonnulli ponunt cornua cerui, si quempiam ab ignobilitate modò ad honores euectum, modò ab honoribus ad ignobilitatem redactum assiduo fortunę rotatu, varioq; euentu, significare voluerint: solis enim animaliū cornua decidua, reciduaq; annis omnibus. Aristoteles Achaicis ceruis id ait accidere, eosq; vt prædictum præ pudore tamdiù latitare, & loca accessu difficilia petere, donec alia renascantur. Hinc denique aliud nascitur hieroglyphicum, vt sacrosancta dignitas ex vnoquoq; cornu significetur, vt quod antiquissima veterum indicat disciplina: Honoris enim, vt dicebamus, & potentiæ signum, tam apud gentiles, quam apud Christianæ pietatis cultores, quique eos præcesserunt, Hebræos, habita cornua.

Armati pusillanimitas, quo referatur hieroglyphico.

Viuacitas.

Potētia, honorisque typus.

APOPHTHEGMATA.

Chabriæ dictum in belli duces.

PASSIM apud scriptores egregium illud, siue dictum, siue apophthegma Chabriæ Atheniensium ducis, quod & Philippus vsurpare solitus est, recitatur, formidabiliorem esse ceruorum exercitum leone duce, quàm leonum duce ceruo. Tantum is animorum vigori, quo dux ipse polleret, tribuerat, idque multis stratagematum exemplis apud rerum scriptores passim verum esse comperitur. In quam sententiam Demades Philippo, qui conta Athenienses superior euaserat, adulaturus: Nosses, inquit, ò rex ciuitatis robur, si Atheniensium Philippus, Macedonum verò Chares exercitui præfuisset; Chares enim dux fuerat Atheniensium. Huc etiam referendum, quod Tertullianus nosse ait se Christiani gregis pastores aliquos in pace leones, in prælio ceruos, quod quidem vis ad martyrij cruciatus impauidus & paratissimus, ad ineptias tollendas feruentissimus, neque animos pusillos, neque ignauiam quorundam ferre poterat. Mulsumanes Turcorum imperator, referente Chalocondila samno, & conuiuijs deditus quodam tempore cùm phialam manibus teneret, & ceruus in castra penetrasset, in ijsq; oberraret: Tumultuantibus militibus propter cerui in castra aduentum, interrogauit, *num phialam cornibus gestat? quod si est, hac redimam.*

Lingua bellatores.

Lib. 4.

APOLOGI.

Aliud loquitur, aliud sentit.

AESOPVS de ceruo, & leone istiusmodi narrat fabulam: Ceruum persequitur leo: is fugiens, sese ex oculis leonis subducens, in profundum conijcit nemus. Leo verò quantum viribus præstaret, tantundem velocitate superatur. Quamobrem accedens ad nemus, pastorem interrogat, num latitantem viderit ceruum? Pastor vidisse se negat, ac nihilominus inter loquendum, protensa manu latibulum ostendit: Leo itaque ceruum inuadit. At vulpes (ea enim semper apud Aesopum callida inducitur) pastorem his verbis alloquitur: Vt tu pauidus simul, atque improbus es, pauidus quidem aduersus leones, improbus aduersus ceruos. Phrygio eiusmodi ænigmate, si viuat, vtetur Epicurus aduersus

sus eum, qui voluptatem accusat; cùm tamen mentem perinde ac pastor manum ad voluptatem intendat. Hinnulum cum ceruo sic locutum aliquando ferunt: Mi pater cùm multo sis maior canibus, & pedum his celeritate præstes, præterea cùm sint tibi ardua cornua, quibus à te vim facilè propulsare possis, qui fit, vt canes, tantoperè metuas? Ibi ceruus ridens, mi nate, vera, inquit, memores, mihi tamen nescio quo pacto, semper accidit, vt, audita canum voce, in fugam statim conuertat: Apologus indicat timidos, & fugacis ingenij qui sunt, nullis armis protegi posse. Alij fabulam referunt sic: Percontabatur venatorem asinus, cur ceruus tam grandibus præditus cornibus, viso tamen hoste quàm primùm à pedibus consilium peteret, vt salutem fuga quæreret. At ille, vt intelligas, inquit, nihil arma prodesse, si animus desit. Apologus alter de cerua altero oculo obcæcata. Cerua altero obcæcata oculo in littore pascebatur, sanum oculum ad terram propter venatores habens, alterum verò ad mare, vnde nihil suspicabatur. Præter nauigantes autem quidam, & hoc coniectantes ipsam sagittarunt. Hæc autem seipsam lugebat, quod vnde timuerat, nihil passa foret, quod non putabat allaturum malum, ab eo proditam. Fabula significat, sæpe, quæ nobis noxia videntur, vtilia fieri, quæ verò vtilia, noxia. Alter de cerua & leone. Cerua venatores fugiens in speluncam ingressa est, in leonem autem ibi cùm incidisset, ab eo comprehensa est, moriens autem dicebat: Heu mihi quòd homines fugiens, in ferarum immitissimum incidi. Fabula significat, multos homines dum parua fugiunt pericula, in magna incurrere. Alter de cerua & vite: Cerua venatores fugiens, sub vite delituit. Cùm præterijssent autem parumper illi, cerua iam prorsus se latere arbitrata, vitis folia pasci incepit. Illis autem agitatis, venatores conuersi, quod erat verum, arbitrati animal aliquod sub folijs occultari, sagittis confecerunt ceruam. Hæc autem moriens, talia dicebat: Iusta passa sum, non enim offendere oportebat, quæ me seruarat. Fabula significat, qui iniuria benefactores afficiunt, à Deo puniri. Apologus alter de ceruo & equo, qua indicatur libertatem natura nobis insitam, perire seruitute, quam totis viribus consectamur, vt effugiamus pauperiem, idest, frugalem vitam, quam falsò nobis habemus hostem. Recenset apologum Horatius his versibus:

Li. 1. epist. 10.

Ceruus equum pugna melior communibus herbis
Pellebat: donec minor in certamine longo
Implorauit opes hominis, frenumque recepit.
Sed postquam victor violens discessit ab hoste,
Non equitem dorso non frenum depulit ore:
Sic qui pauperiem veritus, potiore metallis
Libertate caret, dominum vehet improbus, atque
Seruiet æternum, &c.

Alter. Ceruos, ceruasque ab initio rerum natura pariter cornipetas creauerat, sed cùm fæminæ insolentia vtentur, seque maribus studerent præferre, indignata natura, cornua execuit, &, vt imposterum excornes nascerentur, perpetuò damnauit.

F A B V L O S A.

INTER duodecim certamina, laboresque, quos Eurysteus Herculi imposuit, etiam recensetur, quod ceruum æripedem, pernicissimum in Arcadia cum cornibus aureis viuum, in conspectum illius adduxerit. Alij non ceruum, sed ceruam fuisse inquiunt, vt supra, vbi an fæmina cornua habeat, dictum est. Sunt qui fabulam referant hoc modo: Cùm cerua quędam pedes æreos haberet, atque cornua aurea apud Oenonem Dianæ sacra, neque quisquam mortaliũ posset illam cursu compræhendere, habitaretque in Mænalo monte, iubetur Hercules Mycenas eam adducere. Sed cùm neque occidere eam Hercules, vt Dianæ sacram, neque vulnerare vellet, annum totum currendo est, insecutus, sed illa denique fessa, in montem Arthemisium confugit, & ad Ladonem amnem iam iam tranatura capta est, & Mycænas super humero deportata. Alij aiunt Taygetam Atlantis filiam ceruam ab Hercule captam Dianæ consecrauisse, ferturque quod, cùm Hercules eam Eurysteo traderet, collo eius inscriptum fuerit, Ταΰγετη ἱερὰν ἀνέθηκεν. Scholia in Pindarum, Herculem, dum hanc persequeretur, ad Hyperboreos vsq; peruenisse tradunt. Grapaldus autem, constare ait ex Callimacho in hymno Dianæ, è quinque ceruis secus Parrhasij montis radices inuentis, quarum de cornibus splendebat aurum, quatuor ipsam sine canibus cepisse, curruque adiunxisse. Fugientem aliam Iunonis voluntate, Herculi vt certamen fieret, rupem excepisse Ceruniam. Fuisse aiunt hunc quartum Herculis laborem, vnde Ausonius, vel quisquis ille fuit, versum Q. Smyrnæi hunc:

Ex Herculis duodecim laboribus ceruus æripes cursu superat.

Diana quales quotq; ceruos suo iũxerit currui.

Χρυ-

Χρυσοκέρων δ' ἔλαφον μετὰ ταῦτ' ἤγρευσε τέταρτον.

Ita reddidit:

Aeripedis quarto tulit aurea cornua cerui.

Huncque ceruum intellexit Toxilus ſeruus Plautinis in Perſa, dum inquit:

Qui amans egens ingreſſus eſt princeps in amoris vias,
Superauit ærumnis is ſuis ærumnas Herculis:
Nam cum leone, & cum excetra, cum ceruo, cum apro Aetolico,
Cum auibus Stymphalicis, cum Antæo deluctari mauelim,
Quàm cum amore.

In Hercule furente. Martinus Antonius Delrius ad hunc Senecæ locum:

Mænuli permix fera
Multo decorum præferens auro caput
Deprenſa curſu eſt.

Fabula, qua Hercules ceruam auricornē fingitur cepiſſe, moralis expoſit. Poetas ait, dum hanc fabulam ſunt commenti, voluiſſe innuere viro, qui ſuperbiam ſubiugarit, iracundiam repreſſerit, reliquos prauos animi motus ſuſtulerit ad vnum omnes, hoc eſt, leonem, aprum, & hydram reſecatis cunctis capitibus ad immortalem gloriam comparandam, quam indicant aurea cornua, in primis neceſſarium eſſe, æripedem ceruam conſequi, eamq; non antè dimittere, quàm, quod petit, fuerit aſſecutus, videlicet eo vſq; animum ſuum in humilitate, patientia, cæteris virtutibus ſubigere, donec hac aſſiduitate benè viuend. habitus comparetur, qui eum nunquam ſinat ab æquo, bonoq; deflectere. Quod qui fecerit, debita claris hominibus gloria ne poſt morem quidem carebit, ſed nomen ipſius omni auri ſplendore clarius in omni memoria eluceſcet. Tantum Delrius. De Iphigenia Agmemnonis, & Clytemneſtræ filia ita etiam fabulantur

Iphigeniæ fabula. poetæ: Cùm Agamemnon in Aulide ceruum Dianæ ignarus occidiſſet, Dea irata ventorum flatus amouit, vt nauigare non poſſent. Quapropter cùm oraculum conſulerent reſponſum eſt, Agamemnonio ſanguine Deam eſſe placandam. Miſſus igitur Vlyſſes Iphigeniam filiam aſtu à matre Clytemneſtra ſub prætextu facti cum Achille matrimonij, adduxit, cùmq; iam immolari parabatur, Dea miſerta ipſam ſuſtulit, ceruamque pro illa ſuppoſuit, virginem autem in Tauricam regionem transtulit. Alij ipſam eo profugiſſe ad Tauricæ Dianæ templum, ibique in omnes Græcos hoſtilem animum exercuiſſe, illoſq; eidem ſupplicij generе addixiſſe, cui ipſa antequam fugeret, addicta fuerat: Sacrificij huius ſic meminit Ouidius:

12. Meta.

neque enim reſcitive tacetvè
Sanguine virgineo placandam virginis iram
Eſſe Deæ, poſtquam pietatem publica cauſa
Rexque patrem vicit, caſtumque datura cruorem
Flentibus ante aram ſtetit Iphigenia miniſtris.
Victa Dea eſt, nubemque oculis obiecit, & inter
Officium, turbamque ſacri, vocemque precantum,
Suppoſita fertur mutaſſe Mycænida cerua.

Actæonis fabula. Chiliad. 6. hiſt. 61. c. 2. In Bœotic. 3. Metam. Sed de hoc ſacrificio poſt copioſius Actæon, vt ſcripſit Tzetzes, cùm mirum in modum venatione delectaretur, vtpote à Chirone educatus, vt ait Apollodorus, fertur ſupra ſaxa defeſſus dormire ſolitus, quod fuit non procul à Megaris Plateam contendentibus, indeque, teſte Pauſania, Actæonis ſaxum nuncupatum, qui præterea ſcribit Actæonem in fonte illi ſaxo proximo lauantem ſe Dianam vidiſſe, quod illa cùm moleſtè ferret, rabiem canibus Actæonis immiſit, vt illum laniarent. Fabulam multis verbis complexus eſt Ouidius, ſed mutationem eius in ceruum ſic venuſtiſſimè expreſſit:

nec plura minata
Dat ſparſo capiti viuacis cornua cerui,
Dat ſpacium collo, ſummaſque cacuminat aures,
Cum pedibuſque manus, cum longis brachia mutat
Cruribus, & velat maculoſo vellere corpus
Additus & pauor eſt, &c.

Fabulæ moralis ſenſus. In hoc autem à Pauſania diſcrepat Ouidius, quòd non ſuper ſaxo dormire ſolitum ſcribit. Hyginus verò non ſolùm Dianam ab Actæone lauantem ſe viſam eſſe ait, ſed etiam Actæonem ipſam voluiſſe violare; vnde etiam alij aliter fabulam interpretantur, atque explicant. Anaximenes qui de picturis antiquis diſſeruit ait, referente Fulgentio, Actæonem venationem dilexiſſe, cui cùm ad maturam perueniſſet ætatem, conſideratis venationum periculis, ideſt, quaſi nudam artis ſuæ rationem videns, timidus factus eſt. Et paulò pòſt: Sed cum venandi periculum fugeret affectum

tamen

tamen non deposuit, quos inaniter pascendo penè omnem substantiam perdidit, ob hanc rem à suis canibus deuoratus est. Hæc ille. Vnde est quòd canum nomine multi adulatores intelligant, citaturque à Stobæo ex Varino ni fallor, ὥσπερ ὁ Ἀκταίων ὑπὸ τῶν τροφοφορουμένων ἀπ' αὐτοῦ κυνῶν ἀπέθανεν, οὕτως οἱ κόλακες τοὺς τρέφοντας ἀλλύουσιν, idest, quemadmodum Actæon à canibus, quos alebat discerptus est, ita parasiti, & assentatores eos, à quibus aluntur, miserè perdunt. Nonnulli autem sese putant nobiliores, & insigniores, si quosuis sicarios, nulliusque frugis homines, & ganeones inertes domi & mensæ suscipiant, haud sano mẽtis oculo præuidentes, se vnà cum patrimonij comminuti damno, nominis, & plerumque vitæ iacturam facere. Tutissimos enim se fore credunt, vt potè, tanto, tamque generoso satellitio stipati, & tamen non aduertunt, quanti constet, quamque noxia sit ea familiaritas. Anulus in picta poesi sic.

Adulatorũ patronis, quæ damna immineant

Cornibus in ceruum mutatum Actæona sumptis
Membratim proprij diripuere canes.
Næ miser est dominus parasitos quisquis edaces,
Pascit, adulantum præda parata canum.
Se quibus irridendum suggerit, & comedendum,
Ceruus, & ex domino corniger efficitur.

Qui mythologica tractarunt, hoc de Actæone figmentum ad venatores referunt, qui suas opes miserè dilapidant in venandi luxu inutili admodum, & sumptuoso: Etenim à canibus, quos aluere tandem vltione diuina quasi membratim dilaniantur. Nam tametsi nihil aliud sceleris admitterent nisi in eo, quod erogent in victum canum, quod commodius posset egenis, & pauperie pressis conferri: Ea tamen culpa satis habet grauitatis ad prouocandum iustam Dei præpotentis iram, qui tot bona nobis non est elargitus, vt ijs tam malè vtamur. Eoque grauiùs illi peccant, quòd rebus necessarijs animum non applicent, vt agriculturæ, vt reipublicæ, vt alijs honestis actionibus; sed omnem temporis vsuram collocent in venatu, quo fit vt in vrgentem, minùsq; sibi notam penuriam præcipites ruant. Itaq; dici non abs re post, eos non à canibus modo, sed auibus, & equis quoque absumptos, & dilaceratos: In quo sensu Euripides:

Merces eorũ qui canes, equos, et aues magnis sũptibus alunt.

In Bacchis.

Ὁρᾷς τὸν Ἀκταίωνος ἄθλιον μόρον,
Ὃν ὠμόσιτοι σκύλακες ἃς ἐθρέψατο,
Διεσπάσαντο κρείσσον' ἐν κυνηγίαις. idest:
Nam ceruis Actæonis improbam necem?
Canes voraces, ille quas nutriuerat
Nam dilaniauere optimum venatibus.

Palæphatus ait poetas hoc figmento nihil aliud docuisse, quàm homines cauere maximæ debere, ne quid agant, quod Dijs inuisum sit, aut ingratum, aut quod eos in iram prouocet. Ad hoc omnes olim labori fuisse intentissimos, & manibus victum quæsiuisse, non seruis, aut exteris sua negotia, sed sibi tantùm commisisse, ideoque qui laboriosi essent, opibus, & facultatibus præ cæteris abundasse: Contra qui sese otio debebant, voluptates consectabantur, venationi, & aliæ dabant operam in extremam rerum penuriam decidisse, & opibus exhaustos esse quemadmodum & ipsi Actæoni contigit. Sed id speciatim in prodigos adolescentes non ab re licet conuertere, qui promi magis, quàm condi, vt Phryges serò sapiunt, & tum fortè, sed frustra resipiscunt, cùm nihil amplius est in loculis. Sibi quidem mirè placent cum secundis fortunæ ventis opes suppetunt, quibus impudentes, & inanes ganeones (qui nullum aliud sibi pensum relictum habent, quàm vt lautas culinas assectentur, alienaque quadra viuant) pascant, & enutriant. At exhaustis patrimonijs ab ijs relinquuntur, longumque valere iubentur, à quibus in conditionem tam miseram, tamque abiectam coacti sunt. Non piger huc traducere, quæ Dion Chrysostomus de seruis appositè scribit, se non putare, damna à malis canibus plures accepisse, quàm à malis hominibus. Etenim à canibus perniciosis vnum Actæonem aiunt, inquit, perditum, & his quidem cùm in rabiem acti essent: A perniciosis verò hominibus dici non posse, quot perierint, & plebei, & reges, quot etiam ciuitates: Hi quidem à seruis, illi autem à militibus, & satellitibus; Constantinus Manasses eleganter etiam Michaelem Imperatorem cum Actæone à canibus discerpto comparat, siquidem inconsulto illi principi, quod ab assentatoribus obsessus esset, miserè omninò cessit. Cæterum istiusmodi interpretatio, qua Actæonis facultates à parasitis, tanquam canibus, dissipari dictum est, Natali Comiti, perridicula videtur, non enim ad venationem, inquit, hortari posteros, vel retrahere consilium fuit antiquis, sed minus rectos mores emendare. Per hanc igitur fabulam nos ad beneficia in viros bonos conferenda adhortatus esse existimat, ac retraxisse à benè merendo de ingratis, & immemoribus acceptorum hominibus, idque videri etiam significasse Theocritum in eo versu:

Laboris vtilitas.

Prodigalitatis exitus.

Parasitarũ mores.

Orat. 10.

Lib. 6. Mythol. c. 24.

In quos conferend a beneficia.

Τρέφε κύνας ὥστε φάγωσι, idest, nutri canes, vt te edant. Omnium enim beneficiorum optimum esse illud, quod apud virum bonum, memorem, & gratum collocatur, quod verò in maleficum, & ingratum collatum est, omninò malè collatum esse, quippe cùm improbi homines ne parem gratiam referre cogantur, sæpius pro acceptis beneficijs simultatis causas aucupentur seq; vel quauis leuissima de causa iratos fingent, vt sic deletum appareat quicquid in eos collatum sit. Vt prudentiores igitur essemus in conferendis beneficijs, ne honori facultatibus, vitæque nostræ insidiatores nostris sumptibus aleremus, rationem conferendorum beneficiorum nos antiquos docuisse credit, quippe cùm beneficium viro bono facere, sit propè accipere, atq; hæc nõnulla pars est iustitiæ, vt traditum est in officijs. Admoneri præterea per hanc fabulam, ne simus nimis curiosi in rebus nihil ad nos pertinentibus, quoniam multis perniciosum fuit res arcanas aliorum cognouisse, aut principum, ciuitatum summorumq; virorum, aut Deorum præcipuè, quorum vel aliqua minima suspicio, arcanorum conscium, facilè potest opprimere: Atque vt summatim dicam, eas, inquit, fabulas, quas insalsi, & imperiti pleriq; aniles nugas tantùm esse crediderunt, ad posteros tradiderunt antiqui, vt per illas nos à temeritate, crudelitate, arrogantia, libidine, illegitimisq; facinoribus retraherent, & ad humanitatem, prudentiam, beneficentiam, integritatem, temperantiamq; adhortarentur. Quam posteriorem interpretationem, ne scilicet simus nimis curiosi, Ouidius ipsemet mihi videtur secutus, dum exilij sui causas recenset, inquiens:

Curiositas vitanda.

Fabularũ poeticarum scopus.

Cur aliquid vidi? cur noxia lumina feci?
Cur imprudenti cognita causa mihi?
Inscius Actæon vidit sine veste Dianam
Præda fuit canibus non minus ille suis.

Fingitur verò in ceruum conuersus Actæon non ab re, nam sic aptè significatur stultitia. Diximus enim ex Plinio ceruum animal esse simplex, & omnium rerum miraculo stupens. Significatur deniq; per eandem fabulam, omnem Dijs immortalibus honorem deberi, ideoque non leue supplicium subijsse Actæonem, quod nudam Dianam intueri, &, vt Hyginus addit, ad amplexus inuitare ausus esset. Sunt denique, qui Actæonem non in ceruum versum, neque cerui pelle tectum fuisse arbitrantur, sed opinionem canibus immissam, vt feram putarent, quod attigisse volunt Ouidium hoc disticho:

Stultitiæ typus.

Testis, & Actæon quondam fera creditus illis
Ipse dedit letho cum quibus ante feras.

Stesichorus deniq; Himeræus Actæonem, referente Pausania, à Diana cerui pelle circumdatum scripsit, incitatis ad eum lacerandum canibus, ne Semelen vxorem duceret. Ego verò, inquit Pausanias, canes Actæonis facilè adducor, vt credam rabie percitos, cùm in quem seuirent furentes non sentirent, in quemuis obuium fuisse impetum facturos. Quam sententiam amplectitur Natalis, quid enim prohibet, inquit, cum sol leonem signum ingressus fuerit, lunæ vi aucta in eodem signo, rabiem canibus esse natam per dies caniculę præsertim? Aut canibus rabie exagitatis, quæ vis, quæ ratio, quæ cognitio potest resistere, quo minus vel in dominum sæuiant?

In Bœotic.

HISTORICA.

MIRVM videri debet, inquit Symon Maiolus in diebus canicularibus, ceruam, quæ errare consueuit per nemora, & campos, vt viuat, alere hominem. Aegidius enim Atheniensis cum in Gallia ad B. Cæsarium Arelatum contendisset, secessissetque, postea in eremum, vbi diutius herbarũ radicibus victitabat, cerua statis ad eum horis veniẽs, vbera porrigens lacte eũ pauit, quã insequẽtibus quodã die canibus regijs, cũ in antrũ Aegidij cõfugisset Galliæ regẽ impulit ab eo summis precibus petere, vt in loco speluncę monasteriũ extrui pateretur, quod effectum est. Hæc calend. Septembris ab vniuersa Ecclesia commemoratur. Meminit etiã Marulus historicus: Aegidius Abbas, inquit, ad Rhodani ostia latebram sibi eligens, triẽnio nulli cognitus, cerua lac præbẽte nutritus est, postea inuẽtus, & inde deductus, præesse monachis cępit. Nutriuit etiã cerua Telephũ, teste Aeliano, Auges (aliàs Agaues) & Herculis filiũ. Meminit & Diodorus: Telephus, inquit, Herculis filius ex Augea Alcæi regis Arcadiæ filia aui iussu expositus in syluis, & à cerua nutritus, donoq; datus Teutrati Mysiæ regi pro filio educatus est. Pausanias locum addit Tegeatæ, inquit, tradunt Augen clam patre Telephum enixam in Parthenium montem, eum abijciendum curasse, ibiq; puero exposito ceruam lac præbuisse. Idem tradit Iustinus historicus de Habide Tartessiorum rege: Tartessiorum, inquit, rex vetustissimus Gar-

B. Aegid. à cerua nutritus.

Lib. 4. c. 2.

Telephus à cerua nutritus.

Lib. 5.

In Achaic.

Lib. 44.

Mellis vsũ quis prim. inuenerit.

Gargorius mellis colligendi vsum primus inuenit. Huic cùm ex filiæ stupro nepos prouenisset, pudore flagitij varijs generibus mortis extingui paruulum voluit, sed per omnes casus fortuna quadam seruatus ad postremum ad regnum tot periculorum admiratione peruenit. Primùm omnium cùm eum exponi iussisset, & post dies ad corpus expositi requirendum misisset, inuentus est vario ferarum lacte nutritus; deinde relatum domum tramite angusto per quem armenta cōmeare consueuerāt, proijci iubet, crudelis prorsus, qui proculcari nepotem, quàm simplici morte interfici maluit. Ibi cùm inuiolatus esset, nec alimentis egeret, canibus primo ieiunis, & multorum dierum abstinentia cruciatis, mox etiam suibus obijci iubet. Itaque cum non solum non necaretur, verùm etiam quarundam vberibus aleretur, ad vltimum in Oceanum abijci iussit. Tū planè manifesto quodam numine inter furentes æstus, ac reciprocātes vncas velut naue, nō fluctô cū veheretur, leni salo in littore exponitur, nec multò post cerua adfuit, quæ vbera paruulo afferret. Inde denique conuersatione nutricis eximia puero pernicitas fuit, interque ceruorum greges diù montes, saltusque haud inferior velocitate peragrauit. At postremum laqueo captus regi datus dono est &c. Miles quidam Iulianus nobilis cùm quadam die venationi insisteret, & quendam ceruum repertum insequeretur, hic versus eum se vertisse dicitur, ac dixisse: Tu me insequeris, qui patris, ac matris occisor eris. Quod ille audiens vehementer extimuit, ne fortè sibi contingeret, quod à ceruo audierat. Relictis ergo omnibus, clam discessit, & ad regionem valde remotam peruenit, ibique cuidam principi adhæsit, à quo, cùm strenuè cùm domi, tum foris se gereret, vxorem accepit, & castrum pro dote. Interea verò parentes eius, ob amissum filium dolentes, vbicumq; locorum summa cum diligentia perquirebant, & cùm tandem ad castrum, cui præerat Iulianus, peruenissent, vxor eius, cum mariti sui parentes esse intellexisset, liberaliter, & cum lætitia primum exceptos, vt fessa lassaque corpora reficerent, proprium eis lectum cōcessit. Et cùm illa sequenti die summo mane ad Ecclesiam iuisset, ecce aduenit Iulianus, & in thalamū quasi excitaturus vxorem cùm intrasset, & duos ibi dormientes adinuenisset, suspicatus vxorem esse cum adultero, euaginato gladio vtrosque interemit; Exiens autem domum, factus vxori ab Ecclesia reduci obuiam, attonitus interrogauit, quinam essent illi, qui in lecto suo dormirēt? Respondit illa, parentes vestri sunt, qui vos diutissimè quæsiuerunt; quod audiēs ille penè exanimis effectus amarissimè cœpit flere, & dicere: Heu miser quid faciam, quia dulcissimos meos parentes occidi? Et ecce impletum est verbū cerui, quod dum vitare volui, miserrimus adimpleui. De Basilio Imperatore, vt à ceruo occisus est, hæc fere referunt historici Zonaras, Cedrenus, & alij. Imperator progressus in venationē ceruo occurrit, qui irā erectis cornibus præ se ferebat, toruè regem inspiciens, cui gladium magnum attollens in collum vibrabat. Sed rex cerui cornibus implicitus zona, qua cingebatur altero eius cornu ramo adhæsit, vnde in altum eiectus in cornibus feræ rex tū vitam finiuisset, nisi quidam ense stricto zonam abripuisset. Quare in terram delapsus saluatus est. Cui ingratus rex mox caput pro salutaribus donis ademit, quod nudum ensem in se strinxisset, non in feram, falsò illud in innocentem simulās, qui pro salute regis male mulctatus fuit. Sed mox diuina vltio adfuit, lethaliter enim sauciatus à ceruo, qui cornibus violēto insultu in imum ventrem adactis equo eum excussit, paulò pôst eo vulnere mortuus est. Eustachius seu Placidas, quomodo in cerui cornibus visa Christi imagine, eius fidē susceperit, his verbis recenset Metaphrastes: Quando ei à bello in hostes gerendo dabatur requies, oblectatur, inquit, venatione, quæ est belli meditatio. Porrò autem cùm ei aliquando egresso ad venādum renunciasset explorator, ceruos in armentum non procul pasci, Placidas quidem (vt mos est) disponebat eos, qui secum venabantur, & ordinabat venationem. Interim autem dum occupati essent, qui eū eo erant, in dumis apparens quidam ceruus ingentis magnitudinis, & cursu alios anteuertens, illius ad se conuertit oculos, & tanquā insignis quidā hostis, prouocabat illū, vt secutū cōfligeret, atq; eorum quidem, qui cum eo venabātur, alios sicut ordinauerat, ita armentum ceruorum persequi iuit, ipse autē cum paucis laxatis frenis vehementer illum magnum persequebatur, deinde alijs iam defessis, solus ipse post eum currebat, cū nec equus eius esset defessus, neq; retardatus esset eius impetus, donec ceruus cū eū vidisset solum relictum ab alijs, in verticem montis, & præruptā petrā, quod quidem cerui naturā superat, insiliēs & pedes repressit à cursu, & venatorem à persecutione: Hoc autem erat non venatorem esse prædæ propinquum, sed ipsum cerui captum ab eo, quem persequebatur. Nam cùm Placidas consideraret, quanā via posset petram cōscendere, & à tāta præda nō excidere, capitur ipse potius à diuina, & magna sapientia: Nam supra caput cerui, qui apparuit, & ex vero eius cornu salutaris crucis erat signata figura, colore admodum splendido, & luminoso, in ipsa autem ille, qui carne fuit pro nobis passus, tanquam in tabula formatus erat in aere: Ex illo autem spectaculo vox quædam audiebatur dicens: Placida, quid me persequeris? & quæ sequuntur, nam & Christi fidem suscepit Eustachij nomine sumpto, &

Iuliani historia, vt parentes proprios occiderit.

Basilius Imperator à ceruo occisus.

Eiusdē crudelis ingratitudo.

20. septem. Placidæ ad fidem Christianam cōuersio.

& egregius poſtea martyr effectus, vt vel ſic gaudere licuerit ei aliquando fuiſſe venatorem, quando ex venatione, & ſalutis, & gloriæ occaſio aliquando per Dei gratiam ei fuerit oblata. Hæc ille, quæ & Nicephorus affirmat, anno 849. cum fames admodum grauis Germaniam maximè circa Renum atterreret, apud Thuringos quidam à Graberfeld oriundus, dum ſyluas cum infante petit & filium interficere, atq; comedere meditatur, ſubito duos lupos, referente Auentino, alijsq; atteſtantibus ceruam laniantes conſpicit: manus à filio abſtinet à fera lupos abigit, cadauere feræ veſcitur. Clodoueus Francorum rex poſt orationem ad ſuos de violato ab Alarico Gothorum rege paterno oratore ſuo, exercitum aduerſus Gothum ducturus, priuſquam in aciem prodiret ad Diui Martini ſepulchrum donaria mittit tanquam de futura victoria oraculum expectaret. Venientes qui miſſi erant, dum ad fores templi accedunt, audiunt pſallentes ſacerdotes Dauidis hymnum: *Protexiſti me Domine virtute ad bellum*; quod omnis loco ſuſcipientes oblatis muneribus, ad regem perniciter pergunt. Oraculo accepto rex erectior factus ad hoſtem feſtinat. Dum procedit agmen Viena amnis obſtitit, qui crebris imbribus intumuerat, ita, vt vado tranſiri non poſſet. Impeditum dolens exercitū Clodoueus, Deus, inquit, optime in tribulationibus adiutor, attende quod in hoſtes tuos proficiſcor, faue religioni tuæ, quam tueor, & ne differ de hæretico Gotho ſumere vltionem, & qui nos præpedit, da fluuium vadabilem: Hoc precantem, Clodoueū non eſt aſpernatus Deus. Ad primam enim inſequentis diei lucem ceruus è ſylua nemine inclamante in cōſpectum ſe prorupit, qui magnis multum vocibus inde excitus, fluuium enatans, quaſi itineris explorator, vadum monſtrauit. Hunc ſecuti milites in vlteriorem fluenti ripam, qua ceruus traiecerat, euadunt: Vltra progreſſus exercitus ad Diui Hilarij Pictauienſis viſus ædem conſiſtit. Vbi intempeſta nocte quieſcente Clodoueo ignis in tentorium decidere viſus eſt, quod prodigium plerique bonam in partem interpretabantur, cum non procul abeſſet hoſtis, milites in aciem rex eduxit, moxque atrox vtrimque prælium committitur. Rex inter præliantes Alaricum conſpicatus, eum inuadit, & ſolus ſoli congrediens, ſolum deiectum Gothum necat.

Lib. 4. annal.

Ceruus vadū mōſtrat.

MYSTICA.

CERVO Saluatorem noſtrum, & Dauidem regem prophetamque aſſimilari appoſitè docet in hæc verba Diuus Ambroſius præfaturus in Pſalmum 41. Multi quidem, inquit, deplorauerunt infirmitatem fragilitatis humanæ: Excellentius tamen cæteris S. Iob, & S. Dauid: ille ſuperior directus, vehemens, & acer, & quaſi grauibus exaſperatus doloribus maiore cothurno: Hic blandus, placidus, & manſuetus, mitiore affectu: vt verè quem ſibi imitandum propoſuit, cerui, imitaretur affectum. Nec te moueat ſi tantum prophetam feræ ſimilitudine videat prædicare, cùm legeris ad apoſtolos dictum: *Eſtote aſtuti ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ*. Sed tamen quamuis iſtiuſmodi ſimilitudines pij aſtruantur exemplis, ſitque innocens, & mitis natura ceruorum, illum ceruum ad imitationem prophetæ propoſitum hoc loco arbitror, de quo Salomon paternæ mentis aſſertor in prouerbijs dixit. *Ceruus amicitiæ, & pullus gratiarum confabuletur tibi*. Verus enim Dei filius in ſemetipſo naturam, quam animantibus ipſe donauit, expreſſit, qui in hunc mundum tanquam ceruus aduenit: Et cum his ſe mira ſimplicitate iungebat, à quibus ei parabātur inſidiæ. Fertur enim huiuſmodi ceruorum eſſe ſimplicitas, vt cùm ſe exagitari viderint, his ſeſe equitibus adiungant, qui miniſterio fraudis appoſiti, fugæ ſpecie, ac ſimulatione ſocietatis inductos, ad retia vſque deducant. Ita ergo Dominus tanquam ignarus periculi, atque improuidus, Iudæis ſibi dolum ſtruentibus admiſcebatur, & ſocietatem Iudæ proditoris ſibi adſciuit, cuius ſimulatione funeſta vſque ad crucis laqueos, & paſſionis retia peruenit. Vnde conuerſus ad eum dixit: *Iuda oculo filium hominis tradis?* Et hoc quidem modo venit ad ſynagogæ retia, volenſque ſe induit, ſed non implicitus eſt, nec inſtrictus, qui omnes reſoluit. Deniq; eminebat ſuper retia, & quia eum ſui non receperant, vocabat Eccleſiam, & ſuam ei gratiā conferebat, ſicut ipſa ſancta Eccleſia in canticis proteſtatur dicens: *Adiuraui vos filiæ Ieruſalem in virtutibus, & fortitudinibus agri, ne ſuſcitaueritis, & ne excitaueritis charitatem vſque quo voluerit*. Petit ergo in odore agri, quem olebat Sanctus Iacob, ideſt illa fide, illa deuotione excitari ſponſam ſuam à filiabus Ieruſalem, vt feſtinet ad ſponſam, & excitari eius in ſe charitatem, aut etiam ipſum excitari, quia charitas ſponſus eſt; Deus enim charitas eſt, ſicut dixit Ioan. *Sed ille non eſt paſſus ſe ab eis excitari, quia ſponte properabat egreſſus de thalamo exultauit, vt gigas ad currendam viam*. Vidit eum ſponſa, & vocem venientis audiuit, ſubitòque conuerſa ait: *Ecce hic aduenit ſaliens in montes, tranſiliens ſuper colles.*

Ceruo aſſimilāt Chriſtus.

Prouerb. 5.

Luca 22.

Cantic. 2.

Ma-

Maiores enim salit, minores transilit, ne piæ festinationis impedimenta patiatur. *Similis est*, inquit, *meus caprea, hinnuloque ceruorum super montes Bethel*. Bonus ceruus, cuius mons est domus Dei, in quam tanta celeritate currebat, vt sponsæ vota, & desideria præueniret. Denique quem de longinquo venientem viderat, repente sibi adesse cognouit, vnde & ait: *Ecce hic stat post parietem nostrum prospiciens per fenestras, eminens per recta*. Hæc Ambrosius, & mox rursus explicaturus psalmi exordium, quod est: *Sicut desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus*. Cerui similitudinem, inquit, suscipit etiam Christus, quia veniens in terras serpentem illum diabolum sine vlla sui offensione protriuit, cui calcaneum suum obtulit, sed eius veneno non sensit. Vnde dictum est ei, *super aspidem, & basiliscum ambulabis*. Simus ergo & nos cerui, vt super serpentes ambulare possimus. Erimus cerui, si vocem Christi sequamur, quæ nos & præparat ceruos, & facit morsus serpentium non timere: Ac si qui fortè fuerint vulnerati, aufert eorum dolorem, soluendo delictum. De his ceruis dicit dominus ad Iob: *Obseruasti partus ceruarum, numerasti autem menses earum plenos partus? dolores autem earum soluisti, enutristi filios earum, vt non timeant?* Audi quomodo non timeant filij ceruarum talium. Doceat te Isaias, dicens: *Et puer paruulus mittet manum in cauernam aspidum, & non illi nocebunt*. Et vt agnoscas, quod Ecclesiæ filios significare videtur, addidit: *partus autem earum emittes dirumpent filij earum, & multiplicabuntur in generatione; exibunt, & non reuertentur retrò. Nemo enim mittens manum ad aratrum, & aspicens retrò, habilis est regno Dei*. Merito ergo ceruus factus est dominus, vt tales sibi ceruos domini vox præpararet, de quibus ait: *In nomine meo dæmonia eÿcient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent, & si mortiferum quid biberint, non eis nocebit*. Tollebant enim serpentes cùm spiritu oris sui sancti Apostoli de latebris corporum eruerent nequitias spiritales, nec venena mortifera sentiebant. Denique cùm exiliens de sarmentis Paulum vipera momordisset, videntes barbari pendentem viperam de manu eius, putabant repentè moriturum, at ille stabat intrepidus, nec vulnere mouebatur, nec veneno infundebatur. Vnde videntes eum non tanquam hominis conditione genitum, sed tanquam Dei gratia editum, supra hominem esse arbitrabantur. Vide ceruũ viperã de latebris eruentẽ, spiritu diuino, qui erat in naribus eius, sicut dixit dominus ad Iob. Cõuersus, inquit, Paulus in spiritu, & respiciens cum dolore ait ad Pythonem: *Præcipio tibi in nomine domini nostri Iesu Christi, continuò exire ab ea: Et exiuit eadem hora*. Vide ceruum veniẽtem ad baptismum, qui sacri fontis ablutus irriguo omnia persecutionis venena reiecit. Vide ceruum dominum Iesum quando venit ad Ioannem Baptistam, & dicente sibi Ioanne, *Ego debeo à te baptizari, & tu venis ad me*. Respondit, *sine modò*, & hoc dicto in aquas salutem sitiens publicam tota auiditate descendit. D. Chrysostomus ceruos deuorantes serpentes esse ait omnes discipulos Christi, quippe qui aduersus spirituales serpentes vim habeant, iuxta id, quod à Christo dictum est: *Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes, & scorpiones, & super omnem virtutem inimici*. Ceruos autem, quia animalia munda sunt iuxta legem, necessariò animas iustorum esse, qui quidem legem seruarunt. Similiter Theodoretus explicans illud psalmistæ: *Vox domini præparantis ceruos, & releuabit condensa*. Natura ceruis, inquit, insitum est, reptilia animalia despicere. Hanc autem potestatem & sacris Apostolis dominus dedit: *Dedi enim vobis*, ait, *potestatem conculcare supra serpentes, & scorpios, & supra omnem potentiam inimici*. Hoc sermone corroborati insidiatores orbis dæmones exegerunt, atque idolorum imbecillitatem patefecerunt, & hoc vaticinantis sermo prædixit. *Vox domini præparantis ceruos, & releuabit nemora*. Nam hoc est inauditum, vt per ceruos, multitudinem omnis generis ferarum cornu feriret, & vanam philosophorum scientiam per illiteratos, & idiotas homines redargueret, atque diaboli tyrannidem per piscatores euerteret. Porrò nemus appellauit idolorum lucos, vt penitus steriles. Huiusmodi enim sunt nemora, quæ optimè agricolæ excidere solent, & aperta terra, quæ sub ipsis est, fructuosas arbores conserere, atque esculenta semina iacere. Hoc fecerunt orbis agricolæ, quando quidem cùm idolorum lucos altis radicibus innixos extirpassent, pro illis tenues Ecclesias fundarunt. Et rursus, dum explicat hanc cantici canticorum sententiam: *Ecce hic venit, saliens super montes, transiliens colles. Similis est nepos meus capræ, & hinnulo ceruorum in montibus Bethel*. Operæ precium est, quærere, cur eum capræ, hinnuloque ceruorum similem dicat: & quinam sint montes Bethel, quid salire, quid transilire significet, quid colles, & montes, in quibus hæc geruntur. Capream ex videndi acumine dorcadis nomine vocatam, ferunt: Cernit enim quàm acutissimè. Aiunt & ceruos ferarum serpentium naturali quodam odio teneri, adeo, vt angues & viperas, & alias huiusmodi bestias non aliter, atque herbas deuorent, cùm ex eo cibo nullo afficiantur incommodo. Proinde cùm dominus Christus, quatenus homo, sit illa radix, quæ egressa est, de radice Iesse, super quem requieuit spiritus Dei, spiritus sapientiæ, & intellectus: spiritus consilij, & fortitudinis: spiritus scientiæ, & pietatis; & repleuit eum spiritus timoris

Ceruis assimilantur Christi fideles, & maximè Apostoli.

Iob. 39.

Isaiæ 11.

Actor. 28.

Iob. 27.

Actor. 17.

Homil. in psalm. 103

Ceruus mũdũ animal iuxta legẽ.

Psalm. 28.

Luc. 10.

Per nemora quid intelligat sacra pagina.

Christus capreæ quomodo comparetur.

ris Dei: cum sponsa propter eximiam oculorum aciem,ac perspicacem intuēdi vim,& futurorū prouidentiam capreæ similem asserit. Ceruorum autem hinnulo ipsum comparat,vt qui capita draconum confregerit super aquam:& qui capita draconis collis erit,& tāquam gladius sinuosum anguē,& egredientem draconem, qui erat in mari,sustulerit:potestatemque dederit discipulis suis calcandi super serpentes, & scorpiones, super omnem virtutem inimici: quiq; peccatum non fecerit,sed sustulerit peccata mundi,eaque tanquam serpentes profligarit: At hinnulo cerui illum assimilat, quia non solùm homo, sed & filius hominis dicitur: nec leo tantùm, sed etiam catulus leonis. *Accubans enim*,inquit,*dormiuit, vt leo, & quasi catulus leonis.* Nec verò alienum est,à sponsa illud significari,quòd cùm paruula adhuc esset corporis ętatula,diaboli potentiam veluti serpentes quosdam deuorauit,cùm magos,qui diaboli vates erāt,confestim, vt natus est, ad adorationem protraxit. Porrò inter animalia,quæ munda sunt,caprea,& ceruus numerātur in lege. Iam caprea prior,quam ceruus nominata est,quia figuram obtinet fidei, propter excellentem in prospiciendo vim oculorum. Credere enim oportet primùm accedentem ad Deum, quod ipse est, & accedentibus ad se remunerator fit. At ceruos quidem nominat diuina scriptura; Et nunc quidem inquit in 17. psalmo B. Dauid : *Deus, qui præcinxit me virtute, & posuit immaculatam viam meam. Qui perfecit pedes meos tanquam ceruorum.* Immaculata, inquit, facta est via mea,posteaquam perfecti sunt pedes mei, tanquam ceruorum. Potui namque calcare super serpentes,& scorpiones, & super omnem virtutem inimici:Nunc autem in psalmo 28. *Vox*, inquit, *domini concutientis ceruos, & reuelabit condensa.* Ceruos hic vocat beatos apostolos, quorum pedes speciosi euangelizantium bona, vtpotè conculcantes serpentes, qui hominibus insidias struunt & mortem afferunt. Per quos apostolos reuelata sunt condensa syluarum infructuosa: per quos in templo Dei omnis dicit gloriam. His haud dissimilia pronunciat beatus Abacuc propheta, *Dominus Deus*, inquiens, *fortitudo mea, & ponet pedes meos quasi ceruorum, & super excelsa deducet me, vt vincam in cantico eius.* Sed tempus est, vt ad propositum reuertamur. *Ecce hic venit saliens super montes, transiliens super colles. Similis est nepos meus capreæ, aut hinnulo ceruorum in montibus Bethel.* Docet hic sponsa internecionem idolis illatam à sponso suo. Montes enim, & colles vocat lucos,& delubra dæmonum in montibus olim sita,& ędificata,super quæ,verborum sapiētia,& miraculorum virtute saliens, atque transiliens penitus euertit, atq; destruxit. Quem quidem sensum Symmachus magis perspicuum reddit, interpretās ad hunc modum. Ascendens cōtra montes,prosiliens aduersus colles. Huc vsq; Theodoretus, ante quem super iisdem verbis, simili sensu commentatus est disertissimus Origenes: Hæc duo,inquit,animalia (caprea & ceruus) in scripturis frequentius nominantur: & quo amplius admireris, sæpius iuncta ponuntur, *Et hæc sunt*, ait, *quæ manducabis*, pòst paululum inferens capream, & ceruum. In præsenti quoque libro pariter nominantur ceruus,& caprea Quodāmodo enim cognata sibi sunt,& vicina ista animalia. Caprea,idest,dorcas,acutissimè videt. Ceruus interfector serpentū est Quis putas est dignus è nobis, qui iuxta dignitatem loci, atq; mysterij, plenam possit explicare rationem? Oremus dominum,vt nobis largiatur sensum ad aperiēdas scripturas,& possimus dicere, quomodo aperuit nobis Iesus scripturas. Quid igitur? dicimus quia dorcas, hoc est, caprea secūdum eorum physiologiam, qui de naturis omnium animalium disputant, ex insita sibi vi nomen acceperit. Ab eo enim,quòd acutiùs videat,idest, παρὰ τὸ ὀξέως δέρκειν, dorcas appellata est. Ceruus verò serpentum inimicus,ac debellator est, ita vt spiritu nariū eos extrahat de cauernis, & superata pernicie veneni eorum pabulo delectetur. Forsitā Saluator meus caprea fit iuxta θεωρίαν, ceruus iuxta opera. Quęnam ista sunt opera? Interficit ipse serpentes, contrarias fortitudines iugulat: Ideo dicam ei. Tu contriuisti capita draconū super aquas, tu contriuisti caput draconis. Similis est fratruelis meus capreæ, vel hinnulo ceruorum super montes domus Dei. Bethel quippe interpretatur domus Dei. Non omnes montes domus Dei sunt; sed qui montes ecclesiæ sunt. Inueniuntur quippe & alij montes erecti, & consurgentes aduersus scientiam Dei, montes Aegyptiorum, & Allophylorum. Vis scire quia similis est fratuelis meus capreæ, aut hinnulo ceruorum super montes Bethel? Esto mons Ecclesiasticus, mons domus Dei, & veniet ad te sponsus similis capreæ, vel hinnulo ceruorum super montes Bethel. Ita etiam D. Cyrillus in explicatione verborum istorum Isaiæ: *Et seruauit terra filios eius cum securitate, illic cerui occurrerunt & viderunt facies inter se. Numero transierunt, & vna ex eis non perijt, altera alteram non quærebat, quia dominus præcepit ipsis, & spiritus eius congregauit ipsa. Et ipse immittet eis sortes, & manus eius diuisit ipsis, vt pascerentur.* Memorat, inquit, eos, qui ex Iudæis seruati fuerunt, nimirum per fidem. Ab his autem filijs, qui seruati sunt cerui quodammodo nati sunt diuini discipuli, comparantur & meritissimè ceruis. Est enim animal serpenticida, & aquarum fontes sæpe, & libenter frequentat. Tales sunt omnes ij, qui in sortem diuinæ religionis assumpti sunt ad euertendum intelligibilem draconem instru-

Christus hinnulo ceruorum cōparatus.

Num. 24.

Fidei typus caprea.

Bethel quid significet.

instructi, & idonei, gloriam eius subuertendo, & nequitiæ illius venenum infirmum, inefficaxque reddendo. D. Augustinus itidem exponens illud psalmistæ: *Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum.* Curre ad fontem, inquit, desidera fontem, sed noli vtcumque, noli vt qualecumque animal currere, vt ceruus curre, non sit tarditas in currẽdo, impiger curre, impiger desidera fontem. Inuenimus enim insigne velocitatis in ceruo. Ceruus serpentes necat, & post serpentium interemptionem maiore siti inardescit, peremptis serpẽtibus acrius ad fontes currit. Serpentes vitia tua sunt, consume serpentes iniquitatis, tunc amplius desiderabis fontem veritatis Sed & alio sensu acceptus ceruus apostolos, aliosq; doctores Christi significat: nã D. Gregorius in primis id ostendit in hæc verba: Ceruarũ, inquit, moris est inuentos serpentes extinguere, eorumq; membra morsibus dilaniare. Fertur autem, quia si quando flumina transeũt capitum suorũ onera dorsis præcedentium superponunt, sibique inuicem succedentes laborem ponderis omninò non sentiunt. Magistri igitur, atq; doctores ceruæ vocati sunt sicut per Ieremiam de doctoribus genitos filios incautè deserentibus dicitur: *Cerua in agro peperit, & dereliquit.* Ipsi more ceruarum, interemptis vitijs quasi extinctis serpentibus bibunt, & de ipsa extinctione vitiorum ad fontem vitæ acrius inardescunt, vnde psalmista ait: *Sicut ceruus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus.* Ipsi etiam dum labentia huius temporalitatis momenta quasi quædam flumina transeunt, compatientes charitate, onera sua sibi inuicem superponunt, quia cauta obseruatione custodiunt id, quod scriptum est: *Inuicem onera vestra portate, & sic adimplebitis legem Christi.* Quia verò post aduentum domini spiritales magistri per mundum sparsi sunt, qui auditorum animas in conuersatione prædicando genuissent, & hoc idem tempus incarnationis Domini, ante prophetarum voces cognitum non fuit, benè B. Iob de tempore partus ibicum, ceruatumq; discutitur, eique dicitur: *Nunquid nosti partus ibicum in petris, vel parturientes ceruas obseruasti?* Ac si dicatur ei idcirco te egisse aliquid subl miter credis, quia illud tempus necdum præuides, quo spirituales magistri in mundum missi per doctrinam antiquorum patrum filios generant, suisque laboribus animarum mihi lucra comportant: Nam si illorum fructum, quasi ibicum, ceruarumq; partus aspiceres, valde humiliter de tua virtute sentires. Possunt verò ceruarum significatione doctores, appellatione autem ibicum, qui animalia sunt minima, auditores intelligi. In petris verò ibices pariunt, quia ad exercenda sancta opera, exempla patrum præcedentium fœcundantur. Et cùm fortasse præcepta sublimia audiunt, & infirmitatis propriæ conscij, ea se implere posse diffidunt, maiorum vitam conspiciunt, atq; in eorum considerata fortitudine bonorum operum fœtus ponunt. Hinc est quòd auditores suos quasi ibices in petris parere Paulus admonebat cum enumeratis maiorum virtutibus diceret, *habentes tantam impositam nubem testium, deponentes omne pondus, & circumstans nos peccatum per patientiam curramus ad propositum nobis certamen.* Et rursum, *quorum intuentes exitum conuersationis, imitamini fidem*, sed cùm diuina præcepta, corde percipimus, non statim quasi iam solidè cogitata parturimus. Vnde & B Iob non de partu ibicum, sed de tempore partus inquiritur. Quod videlicet tempus, dum in nobismet ipsis vix cõprehendimus, multò magis in aliena mente nescimus. Vel, inquit, *parturientes ceruas obseruasti?* Hoc est, illos labores patrum, qui spirituales filios generãt cauta consideratione pensasti? Nihil verò obstat, quod verba Deus de doctoribus faciẽs, nõ ceruorum, sed ceruarum eos specie designat, quia nimirum illi verè doctores sunt, qui cùm per rigorem disciplinę patres sũt, per pietatis viscera esse matres nouerunt. Et D. Hieronymus exponens illud prophetæ: *Et pones pedes meos quasi ceruorum:* vt calcem, inquit, super aspidem, & basiliscum, & quasi puer paruulus mittam manum in foramen, & extraham serpentem, ludamq; de colubro, similis enim est fratruelis meus capreæ, aut hinnulo ceruorum. Et quia ipse est ceruus, mihi quoq; donauit, vt ceruus essem sublimis cornibus, findens vngulas, cibos ruminans, & ad odorem meum serpentes fugans, de quo dicitur: *qui perfecit pedes meos quasi ceruorum.* Et rursus: *Vox domini perficientis ceruos.* Ponet ergo pedes meos inter cæteros seruos suos, & ad cælestia perducet me, vt inter angelos canam gloriam domino, & super terrã pacem hominibus bonæ voluntatis annuntiem. Hæc Hieronymus, quæ de Saluatore nostro dicũtur: Exponens verò secũdum Septuaginta illius Esaiæ: *Ibi obuiauerunt sibi cerui, & viderunt facies suas, &c.* transfert ad Apostolos, & sanctos Doctores: Allegoricè, inquit, interpretabimur, vt doceamus ceruos.i. Apostolos, & sanctos quosque Doctores, de quibus scriptum est: *Sicut desiderat ceruus ad fontes aquarum, &c.* Et alibi: *Vox Domini perficientis seruos:* & rursum: *Ceruus amicitiæ, & pullus gratiarum loquantur mihi.* Beda pariter per ceruos in hoc psalmistæ: *Vox Domini intonabit præparantis ceruos:* interpretatur Apostolos exuperatores, & repulsores venatæ doctrinæ, & persuasionis illorum, qui in terrenis veram beatitudinem posse haberi putabant, & alios docebant, in quo sunt, inquit, ceruis comparabiles. Ceruorum enim est natura, singulis annis, vt cornua deponãt, & innouentur, venenatum serpentem

Ceruarum proprietates vt apostolis applicentur.

Ierem. 12.

Gal. 6.

Lib. 2. in Abacuc. c. 3.

Psalm. 17.

Psalm. 18.

Esaiæ 34.

Ceruorum natura apostoli, & pijs fidelib. accõmodatur.

sine

ſine aliqua læſione tranſglutientes,& per hoc ceruos,ideſt,per hos apoſtolos,reuelabit dominus condenſa,quod eſt dictum ad ſimilitudinem. Solent enim cerui inter condenſa nemorum ingredientes ramos ſuis cornibus ſeparare, & campum vbi paſcantur,ſibi & alijs animalibus aperire, ſicut ſancti apoſtoli opacitates,& occulta myſteria ſcripturarum,in quibus & ipſi paſcerētur,& alios paſcerent, aperuerũt, & his condenſis per apoſtolos & eorum ſucceſſores reuelans omnes, ideſt, aliqui ſingulis gentibus dicent gloriam &c. Et rurſus alibi, cùm dixiſſet domum herodij eſſe Christum, & eſſe paſſeribus ducem: Excelſi, inquit, etiam montes, ideſt, apoſtoli ſunt duces ceruis. Cerui dicuntur illi, qui iam habent agiles pedes, ideſt,affectiones ad tranſiliendum. Hæc etiam vepribus & ſentibus plena, & ad conſcendendum ardua,ideſt,cæleſtia,& his talibus montes excelſi, ideſt, apoſtolici ſunt duces doctrina ſua,& exẽplo. Gilbertus abbas de Hoilandia in Anglia ordinis Ciſtercienſis, qui ſermones ſuper cantica canticorum ab eo loco, quo B. Bernardus mortem præuentus finierat,inſecutus eſt,explicans hunc cantici locum: *Adiuro vos per capreas,ceruoſque camporũ*, ſimili ferè ſenſũ hæc ſcripta reliquit:Noua planè adiuratio,inquit,nec plus habens admirationis in ſpecie,quàm in virtute myſterij.Quærens quid in ſe ſacramenti inuolutum contineant hæc animalia, quandam liberæ mentis alacritatem, & agilitatem ſpiritus curſim ſe & ſaltatim, vt ſic dicam,ad ſuperiora ferẽtis intelligo adumbrari in illis.Annon & tibi velut capræ, & cerui videntur,qui licet in corpore commorantes, corporis tamen euaſerunt incommoda, & ſpirituali leuitate pondera carnis penè non ſentiunt,& terrenæ molis materiã neſciunt mentis beneficio?Hi ſunt qui ſpiritu ambulantes vltra nõ ſentiunt deſideria carnis,aut ſi ſentiunt, languida certè, ac quaſi palpitantia ad extremum ducentia halitum. *Vos* (inquit apoſtolus,his qui huiuſmodi ſunt) *non eſtis in carne,ſed in ſpiritu*.Denique etſi cognouimus Chriſtum ſecundum carnem, iam non nouimus. Iam totius ſpiritualis factus eſt, iam ſe ad ſolitudines cæleſtes contulit,iam conſcendit ad ſuperiora.Ideò dicit Eccleſia:*Similis eſt dilectus meus capræ hinnuloque ceruorum ſuper montes Bethel*. Ad hos te montes inuitat, qui dicit: *Si conſurrexiſtis cum Chriſto*,&c.quaſi capream te ſpiritualem fieri vult Paulus,qui ad illos te cæleſtes montes prouocat, qui ſingularis illius hinnuli te veſtit imaginem. *Sicut*, inquit, *portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem eius, qui de cælo eſt*. Bonus ceruus & ipſe Paulus, qui ait: *noſtra conuerſatio in cælis eſt*. Bonus planè ceruus, quem ſpiritus domini vegetat, & agit. Spiritus enim domini ſubtilis, & mobilis. Boni cerui, quos vox domini præparat, quibus reuelat condenſa myſteriorum, cõdenſa,in quibus benedictus ille latitat hinnulus.Bona certè caprea,quę ad omnia,quæ vel ſibi propoſita ſunt, vel impoſita, impigra, & indefeſſa deuotione ſpiritus dicere poteſt:paratum cor meum Deus, paratum cor meũ.Quæ ea,quæ retrò ſunt,obliuiſcens,ad anteriora extenditur. Audiuiſti cõmunia,audi ſingularia, vt aliquid diſtinctionis inter hæc aſſignemus animalia,nec confuſa,& indifferens ſit de vtriſq;diſputatio.In ceruis antiquitatem attendi viuendi,& videndi acumen in capreis. Cerui quadam arte migrali à ſenio ſe tueri perhibentur, & vergentem in defectum vitam rediuiua nouitate ab interitu reuocare. Chriſtus ſingulariter non tam ceruus, quàm hinnulus dicitur, qui nititur æterna nouitate, nec habet aliquid vetuſtatis admixtum, quod ſubinde renouatione indigeat. Ille ſingulariter caprea videndi priuilegio.Denique *nemo nouit patrem, niſi filius,& cui ipſe voluerit reuelare*.Omnia autem nuda,& aperta ſunt oculis eius.Ergo & hi quoque quaſi capreę quędam ſpirituales intelliguntur,qui reuelatos habẽt mentis oculos in agnatione Dei,qui ſpirituales effecti dijudicãt omnia,& perſcrutantur,qui reuelata facie gloriam domini cõtemplantur.Cerui verò ſunt in eo, quod in eandem imaginem transformantur à claritate in claritatem tanquam à Domini ſpiritu, qui veterem deponentes hominẽ nouũ induunt eum,qui creatus eſt iuſtitia,& ſanctitate veritatis,qui ſeneſcentem deuotionem,& quodam languentem tædio in nouum denuò feruorem reducunt, & perſeuerantiæ faſtidia neſciunt reparatione frequenti. *Qui*, inquit Eſaias, *confidunt in domino,mutabunt fortitudinem*,non quidem vt veterem perdãt,ſed vt nouam adijciant.Mutabunt fortitudinem inſtauratis frequenter incrementis. Mutabunt, inquit, fortitudinem: current, & non laborabunt; ambulabunt, & non deficient. Mutatio hæc profectuũ videtur innouatio iugis ſine defectu, ſine fatigatione. Bona quidem fortitudo, quæ currens, licet cum labore, tamen ad defectum declinare non nouit. Melior planè quę nec laboris ſentit moleſtias,ſed oppoſitarum difficultatum tranſilit ſcandala,& velut in campeſtri planitie explicitis greſſibus vtens,iuxta quod ſcribitur: *Curſor leuis explicat vias ſuas*. Hoc eſt, quod in præſenti, ceruos camporum dicit, quod illis quælibet aſpera, & ardua, quælibet plana ſunt,& peruia,& inoffenſis expoſita curſibus, quaſi planioris æquora campi. Vox domini,vox intimæ inſpirationis,mentis auribus ſuauiter illapſa.Illa eſt vtique quæ ceruos huiuſmodi præparat,quæ reuelat condenſa. Nam ſi qua condenſa ſunt,& crebris ſcandolorum,quaſi ſpinarum aculeis obſita,illis condenſa nõ ſunt,quorum dominus perficit pedes,quaſi ceruorum, qui

In comm. Pſalm.103

Serm. 14.

Capreæ qui dici poſſint.

Cerui qui.

qui nullo iniuriarum obice tardari possunt. Huc vsque ille. Aptè etiam inscribitur ab Hebræis psalmus 21. Pro cerua matutina: nimirum quia dominus, qui illic extrema omnia pessus fuisse memoratur, miserabilis præda fuit impijs Iudæis illum crudeli venatione in casses suos agentibus. Obseruatur autem eiusdem allegoriæ tenor, psal. 41. dum ostenditur, pios eo Dei desiderio teneri, quo misera cerua longa venatione lassata, fontes aquarum sitit. *Quemadmodum cerua desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus.* Proinde in diuino præsidio situm esse, vt hostium nostræ salutis insidias, & conatum omnem fallamus, non aliter atque cerui venatorum spem eludentes, in psalmo decimo septimo describuntur, dum propheta ait, de domino: *Qui perfecit pedes meos tanquam ceruorum.* Ad quem modum in Abacuc quoque capite tertio legitur: Sic in psalmo vigesimo octauo inter cęteras virtutes verbi Dei, & illa prędicatur: *Vox domini præparantis ceruos.* Quanquam in ea re quidam aliam ceruorum naturam contemplantur, quæ verè conuenit Euangelij diuini præconibus, quando peruersam doctrinam, perinde atq; illi serpentes ex latibulis narium odore, extrahunt, atque interficiunt. Est vbi in sacris literis cerua charitatis symbolum est, vt in hoc loco prouerbiorum Salomonis: *Cerua charissima, & gratissimus hinnulus, vbera eius inebrient te omni tempore, in amore illius delectare iugiter*: Innuere enim vult Salomon, vt ait Ioann. Arboreus in suo comment. coniugem viro suo debere esse charissimam, & per viribus adniti, vt fœdus coniugij tueatur, quæ non minus scorta persequatur, quàm cerua serpentes sit & natus ex ea filius, castitatis amator gratissimus, & quemadmodum hinnulus ceruæ pullus suæ matri acquiescit, sic & vxor sui viri imperio pareat, eumque moderato, & temperato amore delectet, nec ad alterius thorum diuertat maritus, sed pudico suæ cōiugis cōgressu satietur, & hoc est, quod dicit: vbera eius inebriēt te omni tēpore, nō quod vxorio operi semper insistendum esse, doceat, sed moneat, ne vel prima viuente aliā ducas, vel fœdæ meretrici copuleris. Nam viuente vxore alligatus ex legi, quod si cū altera congrediaris, in detestandū adulterij vitium protues. Quidam dicunt, hanc ceruam charissimam, & gratissimā esse sanctam Ecclesiam, quæ serpentinam solet odio habere, & cōterere doctrinam. Gratissimus hinnulus, populus est eius virtutem varietate delectabilis, & eadē castæ fidei semper æmulatione succensus; cuius vberibus inebriamur, cùm vtriusq; testamentis scripturis contra hæreticorū fraudes instruimur, cuius pace, & amore iugiter delectari magna est exercendarum occasio virtutum. Beatus verò etiam Augustinus eandem hanc Salomonis sententiam edisserit, enarrās quod dicit Paulus ad Galatas: *Inuicem onera vestra portate.* Sicut, inquit, de ceruis nonnulli talium cognitionum studiosi scripserunt, cùm fretum ad insulam transeunt pascuarū gratia, sic se ordinant, vt onera capitum suorū, quæ gestāt in cornibus, super inuicem portent, ita vt posterior super anteriorem ceruice proiecta caput collocet. Et quia necesse est, vnum esse, qui cæteros præcedens non ante se habeat, cui caput inclinet, vicibus id agere dicūtur, vt lassatus sui capitis onere, ille qui pręcedit, post omnes redeat, & ei succedat, cuius ferebat caput, cū ipse præiret. Ita inuicem onera sua portantes, fretum transeunt, donec veniant ad terræ stabilitatem. Istam fortasse ceruorum naturam intenderat. Salomon, cùm ait: *Ceruus amicitiæ, & pullus gratiarum tuarum colloquantur tecum:* nihil enim sic probat amicum, quemadmodum oneris amici portatio. Assimilatur præterea ceruo homo, qui peccatorū suorum pęnitet apud eundem D. Augustinum citantem hunc psalmistæ locum: *Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus.* Ceruo, inquit, homo assimilatur: est enim primo animal innoxium, deinde velocissimum, tertiò desiderio inardescente siticulosum, serpentes naribus trahit, quos vt vorauerit veneno æstuāte permotus ad fontem aquarum, quanta potest velocitate, festinat. Amat enim aqua dulci, purissimaque satiari. Huius decora comparatio nostrum desiderium ardenter instigat, vt quādo venena antiqui serpētis haurimus, & eius facibus æstuamus, ad fontem diuinæ misericordiæ illicò festinemus, quatenus quod peccati aduersitate cōtrahitur, dulcissimi haustus puritate vincatur. Nec vacat, quod ad fontes aquarum dixit, non ad aquas. Fons enim aquarum Christus est Dominus, vnde omnia fluunt, quæcunque reficiunt. Fluenta enim plerumque siccari possunt, fons autem aquarum semper irriguus est, vnde meritò dictum est, ad liquorē sacræ originis festinandum, vbi desiderium nostrum nunquam possit habere ieiunium. Desideremus velut ceruus fontem excepto illo fonte, quem propter remissionem peccatorum desiderant baptizandi &c. Epiphanius quoq; de ceruo hæc protulit: Ceruus similis est syluestri capræ. Illius cornua tribus ramis distinguuntur, vt & triplex est eius vitæ reparatio. Viuit enim annos quinquaginta, nemorumq; syluas, & montium valles, vt velocissimus cursor contento gradu perlustrat, serpentiumq; cauernas odore indagat, & sicubi serpens delitescit, è vestigio subodoratu, statimque nares ad limen cauernæ admouet, halitumq; trahit: prodiens igitur serpens in fauces cerui, sese ingerit, ille obuium deuorat: Qua de causa appellationem sortitus est, videlicet quod eximo serpentes ad

Cerua charitatis symbolum. *Cap.5.*

Ecclesiæ typus cerua.

Li.83. quæstion.71.

Ceruus vt maria tranet, & eius mystica analysis.

Ceruo peccator comparatur.

Christus fonti assimilatur.

In physiol. cap.5.

ad se attrahat. Postquam autem serpentem ex cauerna cepit illicò, ad aquarum fontes decurrit: Quod si trium horarum spatio aqua se explere nō potest, moritur: sin autem aquæ potus obtingat ad annos denuò quinquaginta vitam protrahit, vnde propheta Dauid, *sicut desiderat ceruus ad fontes aquarum, sic desiderat anima mea ad te Deus*. Tu igitur spiritualis homo tres habes restaurationes, baptismum scilicet incorruptionis, filialis adoptionis gratiam, atq; pænitentiam. Si quando serpentem, idest, peccatum intra cordis recessus deprehenderis, ad fontes aquarū, hoc est, ad scripturam scaturigines statim confuge: sanctam videlicet gratiam (quemadmodum prophetæ interpretantur) hauri; nam si pænitentiam egeris, ab ea iterum deleto penitus peccato, reparaberis. Hæc Epiphanius, ex quibus, quæ enarrauit de ceruo D. Ascanius Martinengus Brixianus Canonicus regularis in suæ glosæ magnæ parte altera, duplicem, inquit, possumus cōtexere contemplationem, allegoricam nempe, ac moralem. Allegorica hæc esse potest, ceruorum morem esse, nemora, syluas, montes, vallesque dum perlustrant, serpentium cauernas odore indagare, halituq; ipsos trahere, attractos deuorare, velociterq; ad fontes percurrere, adeo, vt si trium horarum spatio ad fluenta non perueniant, mox moriantur: sin autem aquas hauriant, ad quinquaginta annos vitam protrahant. Tertullianus id ipsum attestatur, cùm ait: *Taceo ceruū, quod & ipsa ætatis suæ arbiter, serpentis pastus veneno languescit in iuuentute*. Glossa id psalmi locum, *sicut desiderat ceruus ad fontem aquarum*: Ceruus, ait, senio grauis, excrescentibus pilis, & cornibus, serpentem naribus haurit, mox hausto æstuat veneno, vnde fontem ad bibendum ardentissimè desiderat, quo poto pilos, & cornua deponit. Cæterū allegoricè id contēplemur. Ceruus Christus est, quin imò cerua illa matutina in scripturis celebrata. Perlustrauit hic triginta annis mundum, serpentis, idest, mortis cauernas indagans, & è vestigio in monte Caluariæ eam subodoratus afflatu, nempe spiritu eam attraxit cùm inclinato capite emisit spiritum, & proinde deuorauit cùm mortem opperijt. Sed trium dierum spatio ad fontem diuinitatis peruolauit, aquamq; gloriæ hauriens non ad annos quinquaginta vitam traxit, sed ad immortalitatem, & perennitatem. Ceruus est etiam appetitus noster per syluas, nemora, montes, & valles discurrens, peccatiq; voluptates inquirens. Nam benè serpens peccati typus est, quoniam ipsius suggestu peccatum ingressum est mundum, afflatu, ingluuie videlicet voluptatis ipsum attraxit. Fontes porrò aquarum ipsa sunt sacramenta præcipuè baptismus, & pænitentia, in quibus hauriuntur gratiæ aquæ. Ad hos cælestis aquæ fontes si iuuentute, virilitate, vel senectute proficiscetur ceruus noster, ipsisque explebitur, vitam iterum viuet spiritualem: Sin autem serpentis veneno, seu delicti culpa infectus, tres horas, vitæ nimirum præsentis curricula patietur elabi, in mortem corruet sempiternam.

Ceruus vt vitam suā reparet.

Serpēs peccatum.

Lib. de pallio.

Ceruus Christus.

Ceruus affectiones carnales denotat.

Fōtes aquarum qui.

PROVERBIA.

Οπου αἱ ἔλαφοι τὰ κέρατα ἀποβάλλουσιν. Vbi cerui cornua abijciunt. Hoc adagio significabant, inquit author Adagiorum, quempiā in negotio difficili versari. Siquidē cerui cornua deposituri, secedunt in loca aspera, & inaccessa (qua de re suprà dixi cùm ex alijs, tū Aristotele, qui etiam huius prouerbij meminit) Conuenient in eos, qui à cōmuni hominum conuictu seducunt sese, item in locum vehemēter abditum, abstrusumque. Postremò quòd innuemus nusquam inueniri, illic esse dicemus, vbi cerui cornua abijciunt, vt quemadmodum ad Græcas Calendas de tempore Suidas, & ab eo mutuatus Apostolius hoc prouerbium exponunt, ἐπὶ τῶν εἰς ᾅδου τὰς διατριβὰς ποιουμένων. Ἐλάφειος ἀνήρ, idest, *ceruinus vir*. Olim dicebatur formidolosus, & fugæ fidens magis, quàm viribus: Ceruus enim animal cursu pernicissimum, & in venatu pedibus sibi quærit salutem. Hunc etiam ceruū aliquis prouerbialiter dixerit, & cor cerui habere, & nebridē gestare. Inter adagia quibus ἀδύνατα, siue præposterū quid significamus, adnumerandum & aliud, quod est apud Theocritum in Thyrside, τὼς κύνας ὁ ἔλαφος ἕλκει, idest, *canes ceruus trahit*: præposterum est enim, vt ceruus venetur canes: Theocriti sic habet:

> Δάφνις ἐπεὶ θνάσκει, καὶ τὼς κύνας ὥλαφος ἕλκοι. idest,
> *Postquam Daphnis obit, ceruus trahat ipse molossos.*

Simile quodammodo est Ouidij hoc:

> *Non docet infestos currere cerua canes.*

Et ad ἀδύνατα etiam referendum hoc Virgilij:

> *Ante leues ergo pascentur in æthere cerui,*
> *Et freta destituent nudos in littore pisces.*

Prouerbialis itidem allegoria est, ὁ νεβρὸς τὸν λέοντα, idest, *hinnulus leonem*, subaudiendum, vicit, ce-

Ceruinus vir.

Cor cerui habere.

Nebridem gestare.

Canes ceruus trahit.

Eclog. I.

cepit, aut prouocat, aut id genus aliquid pro ratione sententiæ, quoties præpostero rerum ordine, qui viribus multo est interior, prouocat potentiorem Lucianus de captatore testamenti, qui iuuenis à sene, captator à captato captus est. Τοῦτο ἐκεῖνο τὸ τῆς παροιμίας, ὁ νεβρὸς τὸν λέοντα, hoc est illud, quod prouerbio dicunt: *hinnulus leonem*: Huc respexit quisquis fuit, qui scripsit Megaram Herculis:

> *Ηρα τι ἄλλως πάγχυ ἀπείριτα φαίδιμος υἱός*
> *Ανδρὸς ὑπ' οὐτιδανοῖο, λέων ὥσει ὑπὸ νέβρυ.* idest,
> *An quoniam immensis affligitur inclyta proles*
> *A viro inerte, leonem vt si hinnulus vrgeat acrem.*

Non incomminnè trahetur ad id quoque, quod fit, vt longè inferior lacessat potentiorem, aut multis partibus indoctior certet cum eruditissimo. Γηρασκ λέοντος κρεῖσσον ἀκμαίων νεβρῶν, idest, *Leo senex vigente potior hinnulo.* Citatur apud Stobæum ex Hippotgoonte poeta. Senectus viri fortis, ac strenui præstantior est iuuenta quorundam ignauorum, & imbecillium iuuenum. Venustius fiet, si longiùs transferatur: Veluti si quis ingenium docti senis, & exercitati, præferat ingenio parum eruditi iuuenis. Dicetur non ineptè in senectutem crudam, viridemque, animiq; viribus adhuc pollentem, in quam competet illud Euripidis in Ione:

Leo senex vigente potior hinnulo.

> Τὸ τοῦ ποδὸς μὲν βραδύ, τὸ δὲ νοῦ ταχύ. idest,
> *Tardus quidem pes, animus est velox tamen.*

Eodem pertinet illud eiusdem in Andromacha:

> Πολλῶν νέων γὰρ κἂν γέρων εὔψυχος ᾖ
> Κρείσσων. idest,
> *Grandus senex, & iuuenibus compluribus*
> *Prastat.*

Apud Aristophanem simile in sensum legitur sic:

> Εγὼ τὸ μὲν νομίζω γῆρας ἐμὸν κρεῖττον, ἢ πολλῶν
> Κικίννους, νεανιῶν. idest,
> *Meam senectam præferendam existimo*
> *Complurium comis adolescentium.*

Ceruus ad sagittam properat: Rectè conueniet, inquit Polydorus Vergilius, impio fugienti, qui dum fuga salutem quærit, vrgente fato, in supplicium aliquando incidit. Sed & vnicuique congruet, qui imprudens it se perditum, aut dolo ducitur in interitum. Tractum à more venandi: solent enim venatores abdere sagittarios inferarum saltus, atq; mox ceruos, ac damas canibus, & clamore agitare, qui in diuersum fugientes, & plerumque in ipsos sagittarios recta properantes, ab eis configuntur. In hanc quoq; sententiam Salamon alibi ait: *Auis festinat ad laqueum, & nescit de periculo animæ sua agi.* Verùm metaphora in eum speciatim est, qui pergit peccare, animam perditurus.

Ceruus ad sagittā properat.

DENOMINATA. COGNOMINATA.

ΕΛΑΦΗΒΟΛΟΣ quamuis exponatur venator, & propriè qui ceruos iaculis, & sagittis figit, vt annotat Eustathius in hoc Homeri loco:

> Ὥσπερ λίειν' ὑγένειος
> Ὥρ' ἄθ' ὑπὸ σκύμνοις ἐλαφηβόλος ἁρπάσῃ ἀνήρ.

Ελαφηβόλος.

Eadem tamen vox in fæminino genere Dianę siue epitheton, siue cognomen est, quasi in ceruorum venatione, ac nece intenta, dicebaturque etiam elaphebolia, quo nimirum cognomine culta est à Phocensibus, qui cùm à Thessalis obsessi in summa desperatione victoriam obtinuissent, anniuersarium elapheboliæ Dianæ instituerunt, vt Pausanias pluribus recitat. Meminit item elaphiæ Dianæ Strabo, & elaphiæam Dianam à ceruorum venatione appellatam ab Eleis existimat Pausanias, traditum tamen ab ipsis etiam esse ait, nutricem fuisse Dianæ Elaphium indigenam mulierem, à qua Deæ fuerit nomen inditum. Et Suidas ellophonon etiam dictam scribit à ceruorum scilicet venatione, qui ἔλλοι, quoque nominantur. Elaphis, apud Oppianum in Ixeuticis nomen est auis, quasi dicas ceruariam, quod pennas pelli ceruinæ similes habeat colore nimirum, & maculis, Gesnerus in epitome auiū vltimò edita hanc Oppiani elaphinardeam stellarem, aut cognatam ei esse conijcit, cum alioqui prius, vel eandem, vel cognatam saltem esse cum glottide, seu lingulaca Aristotelis, quam gallinulis facit cōgenerem. Elaphin autem ita dictam conijcit, quod pennas varias, & maculosas habeat instar hinnulorum; & lupus ceruarius,

L. 8. georg.

rius, qui & hodie apud Italos, & Gallos nomen retinent ab iiſdem maculis ſic dictus videtur, & in piſcibus in muſtelorum, hoc eſt, galeorum genere, nebrias. Oppianus quidem elaphi pinnas in dorſo ceruinæ pelli colore ſimiles tribuit, & linguam longiſſimam, qua in aquam protēſa ſenſim ad fauces deceptum aliquem piſcem, qui ad cōſpectam adnatarit linguam attrahat: (ad cuius nimirum imitationem piſcatores ad longam arundinem ex pilis equinis lineam ſuſpendunt) quod ardeolarum ſanè naturam ſapit, ſi tamē hanc ardeam elaphin eſſe dicamus, neceſſe erit eā

Elaphis.

illi vim tribuere in lingua, quam alijs ardeis tribuimus in pedibus, nempe piſces alliciendi. Νεβροφόνος, id eſt, ceruorum catulos enecans, celebratur inter canes Actæonis ab Ouidio. Ouis verò ceruaria dicebatur, teſte Feſto, quę pro cerua immolabatur. Alcem Albertus equiceruum appellat. Eſt tamē equiceruus, ſiue hippelaphus ab alce diuerſus, ſed idemnè hippelaphus ſit cū tragelapho, hoc eſt, hirco ceruo, proprio loco examinabo. Georgius Agricola germanica voce, Geſnero, licet Germano, ignota, branchirtz interpretatur. Cetuum volantē Galli vulgo appellant, & nos etiam inter ſcarabæos maximum, & ramoſis cornibus, quibus ceruum refert, inſignem. Cardanus non inuenuſto vocabulo ſcarabelaphon nuncupat, Nigidius lucanum, Scaliger taurum, nonnulli ſcarabæum bicornem. Eſt in multis Italiæ locis, vt in Apulia, montibus Anconitanis, & iuxta Iuſtinopolim ceruona vulgò dictus, quod ceruum colore æmuletur, ſe qui ſolet armēta boum, vnde boazzaro vocatur, & tetta vacce, quòd lac è vaccarū vberibus exugat, innoxius eſt, facilè cicuratur, & Romæ à mulieribus in delitijs habetur: Iſidorus itaque boan vocat his verbis: Boas anguis Italiæ immenſa mole, perſequitur greges armentorum, & bubalos, & plurimo lacte riguis ſe vberibus innectit, & ſugens interimit, atq; inde à boum populatione boas nomen accepit. Sic Iſidorus, in eo deceptus, quòd ſugendo interimere armenta exiſtimet.

Νεβοφρόνος. Ouis ceruaria. Hippelaphus. Ceruus volans. Scarabelaphus. Ceruona serpens.

Spina ceruina.

Vocamus itidem vulgò ſpinam ceruinam fruticem quēdam ſpinoſum, cuius granis diuerſo tempore decerptis ad diuerſos colores vtuntur: rotūda verò sūt, myrti ſimilia, initio foris virida, matura verò foris nigra, intus viridia, ob id colore eo pingentibus idonea: ijs enim aqua diſſolutis, in qua liquatum alumen ſit, color viridis fit, pictoribus noſtris, aqua verde nuncupatus: iiſdem non maturis in eadē aqua diſſolutis, color luteus; ſucco eius vis ineſt purgatoria, ex quo ſyrupus fit ſolutiuus, qui quamuis ventriculo non ſit adeo commodus, cùm aqua tamen cinnamomi dilutus, in affectibus podagricis, vtiliter poteſt exhiberi. Auguſtæ Vindelicorum, teſte Cameratio, nominant ſyrupū familiarem. Quidam rhamni generibvs adnumerant, & rhamnum ſolutiuum nuncupant, quos Matthiolus reprehendit; rhamnum tamen à Romanis ſpinam ceruale̅ dici, inter nomenclaturas apud Dioſcoridem legitur:

Rubus ceruinus. Li. 3. c. 24.

Vocant præterea in Italia nōnulli ſmylacem aſperam, rubum ceruinum, ego neutrius cognomēti rationem reperio.

Sambucus ceruina.

Sylueſtris ſeu montanæ ſambuci quoddam genus in opacis, vliginoſiſq; ſyluis proueniens Hieronymus Tragus ſambucum ceruinum nuncupat, quod à ceruis magnopere expetatur: illud enim ſe experientia didiciſſe affirmat, ceruū hanc ſambucum auidiſſimè per ſyluas ſectari, vbi namq; locorum duas huiuſmodi ſtirpes proueniſſe ſenſerit, eò accurrit: quod mirum eſt ſambucus hæc ac vulgaris eoſdem ſitus occupant. His ceruus mirificè delectatur, folia vtriuſq; non baccas depaſcēs, ex quo intelligi poteſt, haſce baccas frigidioris eſſe temperaturæ. Iam verò quod maiore dignum eſt admiratione, obſeruarunt ceruum ſolum folijs his veſci, non ceruam, niſi prægnans fuerit, ceruumque in vtero geſtarit: tunc enim & folia hæc appetit, & illa deguſtat, aliàs nūquam.

Radix ceruina alba.

Superiores Germani vveiſzhirtz vvurtz appellāt, quaſi albam ceruinam radicem, quam Geſnerus, & Fuchſius ſeſeli Aethiopicum veterum eſſe arbitrātur, Matthiolus, & Camerarius ſeſeli Aethiopicum vulgare, Cluſius in Pannonicis ſeſeli Aethiopicum ſecundum, Lobelius libanotidem Theophraſti maiorem, Bauhinus libanotidem latifoliam maiorem, Tabernomontanus Libanotidem albam Theophraſti ſecundam: radicem habet percraſſam, longam, & amaram, reſinoſamque.

Radix ceruina nigra.

Alia minor eſt, radice foris nigra, ſubdulci, etiā reſinoſa, ſvvartzhirtz, vvurtz, id eſt, ceruina radix nigra, nūcupata. Fuchſius ſeſeli Peloponeſiacū facit, ꝙ facilius, inquit Geſnerus crederē, ſi locis humidis naſceretur, ego ſēper in ſiccis reperi. Matthiolus eſt daucus ſecūdus ſelenoides, & Bauhino daucus mōtanus apij folio maior, Geſnero libanotis nigra, & Dodonæo libanotis alterum genus, & Cornario libauotis ſecunda fertilis. Cluſio verò ſeſeli ſecundū montanum, vulgò etiam ſaxifragiæ Venetorum nomine oſtenditur.

Elaphoboſcum. Li. 25. c. 8. Li. 22. cap. 22.

Elaphoboſcum, quaſi dicas cerui pabulum, ſed cerui ocellum vertunt recentiores, ſic dictum videtur, quod hanc plantam ceruæ nobis monſtrarint, id quod tradit Plinius his verbis: *Simplicius* (quam canes herbam qua ſibi ſerpentes medentur) *ceruæ monſtrauere elaphoboſcum, de qua diximus.* Dixerat autem, vtile eſſe contra ſerpentium, omniumq; aculeatorum ictus. *Quippe fama eſt*, inquit, *hoc pabulo ceruos reſiſtere ſerpentibus.* Ita & Dioſcorides elaphoboſci, inquit, ſemen contra ſerpentium ictus datur in vino: fama eſt, hoc pabulo ceruos ſerpentū morſibus reſiſtere: hinc nimium etiam ophioctonon, & ophigenium appellari meruit: Inuenio & elaphicum

Ophioctonon.

appel-

appellari. Apud Hesychium & Varinum ἐλαφοβοσκός, masculinum, & oxytonum nomen scribitur: Alij elaphoboscum genere neutro proferunt. De hoc veterum elaphobosco quid sit statuendum in tot recentiorum opinionibus, suo loco indicabo, hoc tantum hic additurus, Cornarium arbitrari eam esse herbam, quam Germanis albam cerui radicem diximus vocari, quoniam hæc appellatio græcã aliquo modo referat. Est & elaphoscoridi herbę descriptio apud Dioscoridem, idest, ceruini allij, quod & ophioscorodon, idest, anguinum vocat. Gesnerus genuinam Dioscoridis descriptionem esse negat, & in duobus, quæ habeo, græcis exemplaribus ea vox non legitur: Potuit tamen fortassis hoc allij genus ita vocari, quòd non aliter atq; ceruus serpentes interimat, vt inde etiam ophioscorodon dictum sit.

Elaphoscorodon.

Est & pulegij genus syluestre satiuo simile, nisi tenuius esset, & acutioribus folijs prodiret, Monspeliensibus ceruinum cognominatum, vbi vbiq; obuium est, vliginosis potissimùm, & stagnantibus locis. Vtuntur eo Monspelienses medici, quod viribus sit, vt putant, quam domesticum efficacioribus, & probatioribus. Cæterum vnde ceruinum cognominetur, obscurum est, nec ipsi tradunt, sed fortè inde ortum est, quòd quidam dictamno, qui pulegium etiam syluestre nuncupatur, deuorato ceruo vulneratos sagittas excutere tradunt.

Pulegium ceruinum.

Herbariorum vulgus cornu cerui nuncupat. Gallorum imitatione, quibus corne de cerf, id genus oleris, quod nobis vulgò, herba stella dicitur. Dioscoridi verò, alijsq; Græcis κορωνόπους, quasi cornicis pedem dicas, folia profert longa, angusta, hirsuta, & in singulis lateribus terna, quaternavè foliola, ita vt integra ramosis cerui cornibus similia sint.

Cornu cerui olus.

Eisdem Gallis langue de cerf, & Germanis hirtzunge, quasi lingua ceruina vocatur, vt in officinis etiam, quæ Græcis φυλλῖτις, quasi foliosa vocata, vt quæ caulis, floris, seminisq; expers nihil nisi folia, aut foliosus cespes appareat: Officinæ itidem scolopendriam dicunt, sed perperam. Gesnerus verò etiam filicem fœminam à Romanis linguam ceruinam vocari scribit, à suis verò hodie hemionitin Dioscoridis, cuius scilicet folia cum lingua ceruina similitudinem obtinent.

Lingua ceruina.

Elaphine inter nomenclaturas hellebori nigri apud Dioscoridem legitur, & elaphion exponitur ocymastrum, Hesychius tamen, & Varinus interpretãtur κώνιον, idest, cicutam.

Elaphine.

Elaphion.

Trifolium ceruinum suis etiam vocari scribit Gesnerus herbam bicubitalem, aut procerioris locis nascentem aquosis odoratam, folijs ternis, oblongis, crenatis, vmbella purpurea, &c. quam pleriq; inquit pharmacopolæ vulgò hactenus eupatorium vocarunt, Ruellius, eumq; secuti alij hydropiper, Cordus verò cratæogonon, Cæsalpinus Britannicam Dioscoridis esse existimant, nonnulli, teste Iunio in nomenclatore, πολύκαρπον, aut πολύκριτον Hippocratis.

Trifolium ceruinum.

De fungo ceruino cùm apud nos, & sub hoc nostro cælo planè sit incognitus, sed peculiariter in Bohemia nascatur, lubet integram ex P. Andreæ Matthioli epistola ad Iulium Moderatum pharmacopæum Ariminensem scripta huic loco inserere historiam, & vires.

Fũgus ceruinus.

Fungum itaq; hunc tuberum vulgarium modo sub terra nasci affirmant venatores, vbi ceruino semine in coitu inficitur solum. Id quod plerumq; fieri solet exẽpto è vulua genitali adhuc seminis aliquid continente, maris impetum fugiente fæmina. Hunc fortasse inuenire nemo posset, ni cerui ipsi locum quodam statuto anni tempore ostenderent. Scalpiunt. n. naturali quodam instinctu ducti, anterioribus pedibus locum, vbi globosus fungus sub terra delitescit, quod olfactu eos percipere affirmant. Spirat. n. fungus graui odore præsertim recenter effossus. Qui secreta hæc norunt venatores, & rustici, qui syluas frequentant, loca diligenter obseruant, ceruinis pedibus diducta, effossaq; scrobe, fungos eximunt, & pharmacopœis vendunt, qui dissectos in particulas, & filo traiectos siccant postea in vmbra, seruantq; in medicum vsum. His eadem ferè facies inest, quam in cæteris spectamus tuberibus, globosa tamen in omnibus, & inæqualis. Extima cuticula subnigricat, carnosa verò, & ipsa fungosa substantia albicat. Sunt etiã, qui genus aliquod reperiri dicant, erectæ virilis mentulæ forma, adeo vt in altera parte detecta glans, in altera globuli quidam testiculos referentes conspiciantur (talis est fungus ille, quem phallum Holandicum vocãt, de quo suo loco, sed hic non sub terra, sed supra terram nascitur, more aliorum fungorum.) Hic fungus in ciborum vsum hactenus non venit, nec eo vescuntur Bohemi, sed eo ijs in medicamentis vtuntur, quæ venerem mouent: siquidem ad hoc plurimum eum valere putant, & præsertim, qui humani genitalis faciem refert.

Eius vires.

In quem vsum, sicci puluerem ex vino dulci propinant drachmæ, vel sesquidrachmæ pondere. Lactis vbertatem hunc etiam afferre aiunt ex ptysana, vel muliebri lacte potum, sed valentiùs id agere, si longi piperis aliquid addatur. Suffitu fæminarum occlusos locos resecare tradunt, & vuluæ strangulatus auertare. Non desunt superstitiosæ mulierculæ, quæ ijs abutuntur in amatorijs poculis, quibusdam prius admurmuratis incantationibus. Affirmant præterea valere ceruinum fungum ad epota venena ex mero haustum, quinetiam ad venenosorum omnium morsum non modò potum, sed etiam illitum. Excalfacere hunc ex odoris graueolentia quispiam facilè iudicabit: Optarem, vt tam rarum medicamentum Italiæ hactenus ignotum seri, vel transplantari posset, & inter cætera rara simplicia, quæ tuo tam celebri viridario diligenti admodũ cultura alis, hic etiã viueret fungus &c. Hęc itaq; Matthiolus.

Cui tamen non omninò adſtipulatur Thomas Iordanus in ſuo tractatu de peſtilentia, quare tum ob hoc, tum etiam qui antidotum ex eo præſcribit, eius etiam hic verba repetam. Fungum inquit, quem boletum ceruinum vocant, è ſemine eius animalis genitalis ortum, à capellis ſcalpendo effoſſa terra deprehenſum magnis exornant elogijs. Sanè repetti ſunt ijs locis, vbi ab hominum memoria nullus viſus eſt ceruus. Ad Trenzinium nobile Vngariæ oppidum circum Carpathi iuga frequentiſſimus montuoſis locis, ſyluis opacis, vbi licet ceruos reperias, non tamen eorum tanta copia, quæ plauſtris fungorum ſatisfaceret, ſiquidem vera cenſenda, quæ de eius generatione ſcribuntur. Inter tubera ſatius fuiſſet collocare, etſi refragari poſſit viroſus odor, qui neq; in tuberibus adeò ſuauis, potiſſimum cùm ambo veneri extimulandæ opitulari dicantur. Ex eo quibuſdam antidotus parantur. Terunt lamellas ſiue bracteas auri plures marmore pluuia aqua priùs madefactas, ceu roris modo aſperſas. Deinde extrahunt ſpiritum vini cum zucchari candi per tartarum calcinatum. Aurum tritum quintæ huius eſſentiæ vini permiſcetur, & alembico committitur. Eo qui tranſcendit liquore imbutus fungus ceruinus digitis exprimitur, (alij trituratum mergunt, & torculari exprimunt) rurſus maceratur, denuò exprimitur toties, donec vis vniuerſa è fungo extracta appareat. Eam expreſſionem drachmæ pondere in aqua cardui peſtilentia correptis exhibent. Fecem, ſiue reſidentiam non quidem fungi, ſed tartari quinq; granorum pondere aluum mitiſſimè ſoluere dicunt. Hactenus Iordanus. Ceruiſca pirum à Cloatio inter reliqua pirorum genera nominatur apud Macrobium. Feſtus ceruarium venenum vocat, & eo ſagittas perungi ſolitas teſtatur. Martinus Delrius in comm. in Herculem furentem Senecæ interpretatur ſagittariam herbam Hiſpanis nuncupatam yerua baleſtrera, qui ceruis transfigendis ea vtuntur: ſicq; intelligendum exiſtimat, quod Iulius Scaliger libro 1. commentar. Ariſtotelis de plantis, ſcribit toxico Alpinos, Pyreneoſque latrones tela inungere. Elaphuſſam à Græcis appellari ſcribit Stephanus, teſte Ortelio, inſulam in mari Adriatico, quę Brettanis (βρεττανίς) & Brettotia, (βρεττοτία) dicitur. Hæc eſt, quæ vt Hermolaus cenſet, Brattea à Plinio & Antonino dicitur contra Surium ſita, bobus, & capris laudata. Sic ille: Et ceruis fortè etiam, vt inde nominata ſit. Elaphuſa verò eidem Plinio inſula eſt haud procul à Corcyra, & Elaphites inſula maris Adriatici duodecim millibus paſſuum à Melita, inſula ſcilicet finitima Chio, vt idem ait. Eſt & Elaphoneſus Stephano vna Soporadum inſularum vna cum vrbe eiuſdem nominis; dicitur Eunebris, Plinio teſte, item Stephano, necnon etiam Proconneſus, & in Etymologo Adelphoneſus. Βρεντήσιον vrbs ad mare Adriaticum ſic dicta; quoniam ἔχει λιμένας κέρασιν ἐλάφε παραπλησίες, ideſt quòd habeat portus cornu cerui ſimile, nam βρένδον Meſſapij, vt dictum eſt, vocant τὸ ἔλαφον, & βρέντιον ijdem τὴν κεφαλὴν τῆς ἐλάφε, teſte Etymologo, qui tamen prius dixerāt denominatam eſſe à Brento Herculis filio, mutuatus eā à Stephano: Sed prius etymum eo confirmari videtur, quod idem Stephanus τὴς βρεττίαν νῆσον (quæ & ipſa ſita eſt in Adriatico mari) à Græcis vocari ſcribat ἐλαφῶσαν, cuius incolas à Polybio βρεττιαῖς, nominari ait, ab alijs βρέττίες, vt à Strabone quoque, Latini βρεντήσιον appellant, Brunduſium βρεττίαν, vel βρέτιαν Brutiam. Brunduſij portus, inquit Strabo, ſua excellentia præſtat, multi enim ore vno includuntur, qui nulla fluctuum agitatione turbantur, cum interni ſinus excipiant, vt forma ipſa cerui cornibus ſimillima ſit, vnde & nomen indutum, locus enim cum vrbe ceruino capiti maximè eſt comparandus, nam lingua Meſſapiorum Brunduſium cerui caput nominatur. Paulò aliter Iſidorus Brunduſium, inquit, dictum eſt græcè quod bronda caput cerui dicatur: Sic eſt enim vt & cornua videantur, & caput, & lingua in poſitione ipſius ciuitatis. Ceruaria locus ad templum Veneris Galliæ Aquitanicæ finis inter Pyrenæi promontoria in ſinu ſalſo ad mediterraneum mare, vt meminit Mela. Nebriſſa fertiliſſima Bæticæ regionis Hiſpaniæ vrbs à pelle ceruini pulli dicta, quæ Græcis νεβρὶς dicitur, Plinius eam Veneream cognominat, hodie Nebrixa vocatur.

Antidotus ex boleto ceruino. Ceruiſca. L.3.c.19. Ceruarium venenum. Elaphuſa. Elaphoneſus. Eunebris. Βρεντήσιον. Lib.6. Li.15.c.1. Ceruaria. Lib.2. Nebriſſa.

VSVS IN SACRIS.

ERANT cerui olim in Dianæ tutela, Deæ ſcilicet venationis præſidi, Horatius:

Delia tutela Dea fugaces
Lyncas, & ceruos cohibentis arcu
Lesbium ſeruate pedem.

Quare & iugum currus eius ſubijſſe poetæ fingunt. Ouidius:

Tardos luna boues, annoſos Delia ceruos.

Claudianus:

Dixit & extemplo frondoſa fertur ab Alpe

Li.4.carm. od.6. Cerui Dianæ ſacri.

Trans pelagus cerui currum subiere iugales,
Quos decus esse Deæ primi sub lumine cæli
Roscida iucundis concepit luna cauernis.

Sed & capita ceruorum, aprorumq; eidem Deæ suspendebātur, venatoria.s.munera, vnde Corydon Virgilianus: *Setosi caput hoc capri tibi Delia paruus,*
Et ramosa Mycon viuacis cornua cerui,
Si proprium hoc fuerit laui de marmore tota
Punico stabis suras euincta cothurno.

Eclog. 7.

Vbi quod infra statuam positurum vouet cruribus cothurnatis, ne in eo quidem à venatorum habitu discedit. Sic enim Venus schemate venatorio Aeneæ filio in media sylua se offerens, & Carthaginensem virginem simulans ait:

Li. 1. Aen.

Virginibus Tyrijs mos est gestare pharetram
Purpureoque altè suras vincire cothurno.

Erant autem Romæ multa Dianæ fana: & cùm reliquis ceruorum cornua affigi mos esset; ei, quod in Auentino erat, boum cornua affigebantur, cuius rei causam tradidimus ex Plutarcho suo loco. Gaudere autem Dianam ceruis, & capris meminit sic etiam Homerus:

Gaudet ceruis Diana.
Odyss. 6.

Οἵη δ᾽ Ἄρτεμις εἶσι κατ᾽ οὔρεος ἰοχέαιρα,
Ἢ κατὰ τηΰγετον περιμήκετον, ἢ ἐρύμανθον
Τερπομένη κάπροισι, καὶ ὠκείῃς ἐλάφοισι.
Qualis autem Diana incedit per montes sagittis gaudens
Aut per Taygetum arduum, aut Erymanthum
Sese oblectans capris, & velocibus ceruis.

Hinc & ἐλαφοβόλον, & Elephiam, & elaphonon dictam suprà diximus. Erant itidem elaphobolia festa, quæ celebrabantur mense Februario ab Atheniensibus, qui inde elaphobolion dictus est. Sacrificabantur autem in ipsis cerui ipsi Deæ, quod Iphigeniæ exemplo corroboratur. Qua de re sic Pausanias. Ad Euripi, qua parte eis Eubœam à Bœotiorum finibus diuidit, ad Mycalessiæ Ceres dexteram paulo longius progressis est aulis. Nuncupatam credunt ab Ogygi filia. Est ibi Dianæ ædes, & duo in ea è candido marmore signa: faces altera præfert, iaculanti est altera similis: ad eius templi aram, cum ex Calcanthis vaticinio essent Græci Iphigeniam immolaturi, pro puella ceruam mactendā submisisse Dianam perhibent: Historiā siue fabulā de Iphigenia suprà etiā tetigimus, neq; nunc repetijsse nocuerit. Agamemnon vniuersi exercitus declaratus imperator cum animi gratia venatum exijsset, in luco vicino ceruum quendam insignem, & notis certis distinctū, Dianęq; sacrū interemit: Ob quod facinus irata Dea copias omnes tempestate detinet, vt neq; domum redeundi, neq; quò destinauerant, proficiscendi facultas esset. Itaq; consulto numine iram Deę placari posse vates nagauerunt, nisi Agamemnon loco cerui, interfecti filiā suam Iphigeniam victimam immolaret. Super qua historia consulendus Sophocles, & Euripides. Fiebat autem hæc immolatio in Taurica, vt meminit Ouidius his versibus.

Dianæ epitheta.
Elaphobolia festa.
In Bœot.
4. de tristi. eleg. 4.

Nec procul à nobis locus est vbi Taurica dira
Cæde pharetratæ spargitur ira Deæ.
Nec prius (vt memorant) non inuidiosa nefandis,
Nec cupienda bonis regna Thoantis erant.
Hic pro supposita virgo Pelopeia cerua,
Sacra Deæ coluit qualiacunque suæ.

Meminit eiusdem sacrificij etiam in fastis:

Fastor. 1.

Quod semel est triplici pro virgine, cæsa Dianæ
Nunc quoque pro nulla virgine cerua datur.

Dianæ Laphriæ verò apud Patrenses, teste Pausania, magno in ara igne excitato apros, ceruos, & alia animalia viua inijciunt, & sacrata virgo in postremo agmine pōpę curru ceruis iuncto inuehitur. Cùm Taygetam Atlantis filiam Iupiter deperiret, in ceruam à Diana permutatam esse aiunt, sicq; Iouis conatum effugisse, moxq; eius etiam beneficio humanā suam priorem formam recepisse. Eam deæ gratiam referre cupientem, ceruam cornua auro exornata gerentem, vt Pindarus habet, consecrauisse, hac sententia cornibus inscripta, Ταϋγέτη τάνδ᾽ ἔλαφον ἱεροῖ Ἀρτέμιδι, idest, Taygeta hanc Dianæ dicat. Strabo verò etiam author est, post Colophonen esse Coracium montem, & insulam Dianæ sacram, in quam ceruas parituras tranare crediderunt. Sed vt ad Elaphebolia reuertamur, Plutarchus in volumine de virtutibus mulierum, Phocenses, tradit, omnium festiuitatum suorum maximam Elaphebolia. Mineruæ in hunc vsq; diem peragere, atq; celebrare, vocemq; esse à feriendis ceruis deductam. Cæterùm mirari subit, cur non etiam Apollini fuerit sacer ceruus, cum multas habeat proprietates soli conuenientes, ideoq; solstitij æstiui symbolum etiam fuerit, sicut ostendit Stephanus Vimandus

In Achaic.
Iouis amor in Taygetā elusus.
Taygeta in ceruā mutata.
Lib. 14.

dus Pighius in ſua mythologia in anni partes ex ſymbolis antiqui cuiuſdã toreumatis argentei, quod extat apud Reuerendiſſimum Epiſcopum Airebatenſem: Ceruus, inquit, alto iugo apud Panis laruam inſidens ſolſtitij æſtiui imaginem nobis præbet, quando ſol cancri tropicum occupans toto die quieſcere videtur, viæ reliquum ſibi decliue reſpiciens.

Solſtitij æſtiui typus.

Habet enim hoc ex natura ceruus, vt in ipſa perniciſſima fuga ſtationem faciat, & requiem interponat, donec qui ſequitur, appropinquet, tum fugam rurſus arripit. Eſſe autem nondum ætatis perfectæ curta, & non valdè ramoſa cornua indicant, vt iuniori lauræ Panicæ aptius accommodaretur, quod cur ita factum fuerit, ſuperiùs inquit declarauimus. Cemadem igitur potiùs appellabimus, quæ proxima adultis ſpecies eſt. Nominant & dorcades τὰ τῆ ἐλάφυ γεννήματα ob acutiem viſus, ὀξυδερκὲς γάρ τὸ ζῶον ἐςὶ, καὶ εὐόμματον, inquit Varinus. Quapropter non ineptè ſoli, quem mundi oculum, & luminis fontem nominant philoſophi, poteſt attribui. Nocte enim videre, & apertis oculis dormire dorcades, authores aſſerunt: Deniq; non ſolùm perſpicere acerrimè, ſed etiam humorem quendam habere intra viſcera, qui caliginem depellit oculorum, tradunt, vt apud Originem legimus in vna ex homilijs, quæ extant in cantic. canticorum.

Dorcades, vt ſolem referant.

Ceruus, vt ſoli comparari poſſit.

Porrò ſolis æſtiuo calori rectè ceruum comparaſſe veteres ex varijs, quas habet huic ſideri conuenientes proprietates, animalis naturam indaganti facilè patebit. Viuaciſſimum imprimis eſt, ob idq; ſoli vitæ principia excitanti ſacrum, vt ceruus Apollini qui ſol eſt exoriens. Mutat annuatim ſemel cornua, & ijs amiſſis ſemet abſcondit, quoad altera renaſci cœperint, velut ſol hyeme à nobis refugere videtur radiorum vigore deſtitutus (ſimiliter Lunę ſiue Dianę ſacer fuerit, nam & hæc ſingulis menſibus cornua amittit, amiſſis latet, renaſcentibus rurſus prodit.) Seriatim tranant maria, ac flumina porrecto ordine, & capita cornibus ponderoſa præcedentium imponunt clunibus, & primus defatigatus poſtremum ſe in locum recipit, requiem capiti quærens, atq; ita in orbem redeuntes ſolis reuolutionem ſeriatim dies connectentis imitari videntur. Deniq; quod Panicæ libidini, vel ſolis vigori viuifico conuenit: cùm coitum appetit ceruus, calore exaſperatur, & fit ferocior, neq; vna tantum contentus eſt, ſed mutat ſæpius, & diſcurrens aliam, atq; aliam ſubitò ſupergreditur, ſubigitq; non ſtando, ſed currendo, atq; implet vnus multas breui tempore. Veluti ſol in continuo motu paſſim, & vbiq; generationem propagat diuerſiſſimiſq; plagis rerum natura ſatisfacit. Huc vſq; Pighius, qui & autem dixerat, hinnulum ſiue ceruam ſemper naſcentium, tum anno exurgente rerum nobis eſſe notam: Ceruam autem huic loco non malè conuenire ob Telephi fabulam, quem à cerua nutritum fingunt poetæ, ſolem orientem nobis deſcribentes, Τήλεφος enim quaſi τηλεφῶς procul radians lumen eſt, licet, inquit, qui rationem nominis ad hiſtoriam ipſam referunt, vt διὰ τὸ θηλάσαι αὐτ' ἔλαφον, Telephus ſit nominatus. Auges fertur filius, αὐγὴ ſplendorem ſignificat, & auroram: Cerua, quæ eum lactauit, principium motus vult eſſe, & temporis. Ἔλαφος enim quaſi ἐλαφρὸς agilis, leuis, & velox.

Telephi etymon.

Vbi ceruus ſoli conſecretur.

Suſpicandum itaq; eſt hanc ob cauſam Floridæ incolas ſoli ceruum quotannis conſecrare, cuius conſecrationis ſolemnes ritus leguntur in eo volumine, quo Gallorum Duce Renato Laudonerio, nauigatio in Americam deſcribitur, in hæc verba: Regis Outina ſubditi ſingulis annis paulò ante ipſorum ver, nempè ſub Februarij finem, maximi quem capere potuerunt, ceruì pellem cornua retinentem ſumunt, eam omni ſelectiſſimarum, quæ apud ipſos naſcuntur, ſtirpium genere impletam denuò conſuunt, cornibus, gutturi, & reliquo corpori ſelectiores fructus in corollas, vel longas tænias nexos appendunt. Ea ſic exornata ad fiſtularum, & cantionum harmoniam in ampliſſimam, & elegantiſſimam planitiem defertur, & altiſſimæ iſtic arbori imponitur, capite & pectore eius ad orientem ſolem obuerſis, ſubinde precibus ad ſolem repetitis, vt in eorum ditione ſimilia, quæ illi oblata ſunt bona renaſci faciat. Rex cum ſuo mago proximus eſt arbori, & verba præit, vulgo, quod longiùs abeſt, reſpondente. Deinde rex, & reliqui ſalutato ſole abeunt, pelle iſtic relicta in ſequentem annum. Singulis annis repetuntur eiuſmodi cerimoniæ.

Hinnulus Baccho ſacer, & eius rei variæ rationes.

Fuit denique ceruus, ſiue hinnulus, ideſt, νεβρὸς Baccho ſacer quod vel inde colligas, quod in eius orgijs pellibus ceruinis, quas nebrides vocant, vterentur. Attribuitur autem hoc genus pellis Baccho, eo quod homines ebrij varij, & inconſtantes ſunt, ſicut etiam pelles iſtæ vel propter diuerſum in vuis colorem, vel deniq; quod ebrietas infirmos, & timidos reddat, quemadmodum & νεβρὸς, ſiue ceruus animal imbelle, & ad fugam natum eſt, vt Euſtathius conijcit in comm. Dionyſij Afri, qui Camaritas populos ex Indico bello redeuntem Bacchum excepiſſe tradit, σώματα καὶ νεβρίδας ἐπὶ ςήθεσσι ϐαλόντες. Et apud eundem Bacchus nuper natus νεβρίδα καὶ ὤμοισιν ἐπάνυσσεν, ἤγε τ' ἐξεκρέμασεν, ἐνήψατο. Meminit & Varinus in παρδαλῆ; Φορεῖν δὲ καὶ νεβρίδα, inquit, ῥηθεὶν ἂν Διονυσιακῶς, ὁ δειλος: καὶ μέθυσος, ἤδη καὶ ποικίλος, καὶ πολύμβολος. Ἔπει καὶ σικτὸν ἡ νεβρὶς. Apud Phornutum, vbi & ipſe meminit his verbis: Τὰς δὲ παρδάλεις ὑποζευγνῦσι τῷ Διονύσῳ, καὶ παρακολυθοῦσας, εἰσάγυσιν ἤθοι διὰ τὸ ποικίλον τῆς χροίας, ὡς τὸ (fortè ὡς καὶ) νεβρίδα παντὸς ἐρῆπται, καὶ ἁ Βάκχαι. Verba hæc διὰ τὸ ποικίλον τῆς χροίας, ideſt, propter varietatem coloris, fortè accipi poſſunt, inquit idem Geſnerus, quod ebrij colorem mutent, & alij aliter colorati fiant:

Aut

Aut dicendum est deesse vocem σαφυλῶν, idest, vuarum; sic enim Eustathius habet in comm. in Dionysium Afrum: Διὰ τὸ τ̃ σαφυλῶν πολύχροον. Et alibi: αἱ δὲ διονύσια καὶ νεβρίδες, τ̃ τῶν σαφυλῶν ἐν χρόᾳ αἰνίττονται ποδωσίδειαν. πολύχροοι γὰρ καὶ αἱ νεβρίδες, καὶ ποικίλαι τοῖς σίγμασιν. Hinc νεβρίζειν, idest, hinnuli, vel cerui pellem gestare Etymologo, quo verbo vtitur Demosthenes pro Ctesiphonte, tãquã is, qui sacris initiabat, nebridẽ indutus fuerit, & initiendos eisdem pellibus cinxerit, ἐπὶ τῷ νεβρὺς διασπᾶν κατά τινα ἀῤῥητον λόγον, vt Suidas, & Varinus citant. Ouidius describens ritus, & habitus bacchantium in Prognes fabula etiã meminit, dum canit:

Νεβρίζειν quid.

Metam. 6. Bacchãtiũ ritus.

Tempus erat quod sacra solent trieterica Bacchi
Sithoniæ celebrare nurus, nox conscia sacris
Nocte sonat Rhodope tinnitibus æris acuti,
Nocte sua est egressa domo regina, Deique
Ritibus instruitur, furialiaque accipit arma,
Vite caput tegitur, lateri ceruina sinistro
Vellera dependent, humero leuis incubat hasta, &c.

Est & nebrites gemma Libero patri sacra à nebridum pellium similitudine, teste Plinio, cuius item gẽmæ meminit Orpheus in libro de lapidibus, etsi νευρίτις pro νεβρίτης perperã scribatur:

Lib. 37. Nebrites gẽma Bacchosacra.

Ενθεν ἴγων ἐδάλω καὶ Βακχίδα (Βάκχικα) νεβρίταο
Δῶρα λίθε βρομίῳ κεχαρισμένα, &c.

Citat & Suidas ex epigrammate quodam pẽtametrum, quod ad hos Bacchicos ritus refertur.

Κισσαλην σερνοις νεβρίδ' ἐναπτομένην.

VSVS IN CIBIS.

INTER epulas, inquit Iulius Alexãdrinus, quæsitus honos & ceruinæ carni. Præstat hinnuli, quanquam & vetustioribus laus, neq; tamen vetulis; ætatis longitudo in causa, vt vel in trimatu cõmendari possint. Diutissimæ enim cùm viuant, prima illis in bimatu adhuc ætas & veluti infantia, quo tempore nondum temperamenti sui siccitatem iustam accepisse videri possunt, minusq; ideo, teneriores, humidiorisq; ætatis adminiculo, succi mali, & acceptiores palato sint, minusq; ventriculo aduersentur. Tum consistendi ætas longissima, eadẽ, & deterior crescente semper siccitate, & duritia carnis: vnde concoquendi difficultas, crudi, ac crassi, & improbi succi, melancholiciq; sanguinis prouentus, paratusq; interdum in quartanam incursus: Atque hæc met ipsa reliquis quidem ætatibus mala insunt, at minora tamen semper. Bubulam hæc refert, vt verucecina damarum. Ioannes Bruyerinus etiam ceruinam Gallicæ nobilitati imprimis familiarem esse ait, quippe quæ frequenter ad similitudinẽ bellicæ disciplinæ in venando se exercet, addit tamen partem præsertim quandã gulæ delitijs seruire, quam Gallis fimmerium appellant. Ex hinnulis verò epulas generosas principibus & potentioribus fieri, carnesq; non admodum insalubres, saporeq; mirè suaui sentiri. Tradit itidem Isidorus carnes habere teneras, & faciles cõcoctu propter motus frequentiã: Et si castrentur antequam cornua crescant, carnem meliorem fieri, magisq; temperatam in calore, & siccitate. Atqui Galenus cùm dixisset carnem leporum sanguinem quidem gignere crassiorẽ, sed melioris succi, quã bubula & ouilla, subiungit ceruinam non minus ijs succum vitiosum generare, & concoctu difficilem: Et in libro de curatione affectuum renum, carnem ceruinam vitari iubet, quippe quæ dura sit, difficilis concoctu, & melancholica: Et rursus in libro de attenuante victus ratione: equorum inquit, & asinorum esum hominibus asininis relinquo: proximi asinis sunt cerui, eoq; ab eorum esu est abstinendum. Gal. sequitur Aegineta, duram & difficilem prębere alimoniam, inquiens, & Symeon Sethi, ceruorum carnes, inquit, mali succi sunt, & difficilis concoctionis, & bilem atram gignunt. Oportet autem cauere ab ijs, qui æstate capiuntur, quod videlicet eo tempore viperis, ac serpentibus cerui vescantur, vnde siticulosi fiunt. Hoc suaptè natura norunt, quòd si aquam ante illorum concoctionem hauserint, intereant, propterea sitim tolerant, atq; incenduntur. Ceruorum igitur carnes eo anni tempore sumptæ venenosæ sunt, & valdè noxiæ. Et idcirco cauendum ne eis æstate vescamur. Per hyemem vero tutis sumuntur, meliusq; concoquuntur propter interiorem caliditatem. Nam si non probè concoquantur, crassum humorem gignunt, iecurque, & lienem obstruunt. Quin etiam fertur, si credis, & sine modo sumantur, corpus tremulum, & quod non consistat, facere. Tantum ille. Cæterùm quòd ceruorum carnes æstiuo tempore venenosas esse inquit, hoc fortassis in caliocoribus regionibus eueniat: nam aliàs eo tempore, ac potissimùm augusto tanquam pinguissimi præferuntur: Quin

Lib. 11. salubr. c. 11. Caro ceruina, prout ætas variarit, in cibis probatur, vel improbatur.

Lib. 13. ca. 23.

Li. 3. de al. facult.

Cap. 6.

Cap. 8.

Quãdo venenosa sit.

& Platina scribit, æstate suauiores esse, suntq; qui hyeme etiam serpentibus, quas ex cauis extrahunt, vesci eos narrent: non probo autem, quod idem Platina parum alere hanc carnem scribit, nam si bubulæ ferè similis est, vt ipse fatetur, multum potiùs alere dixeris, quod & Celsus testatur. Aristoteles tempore libidinis vitiari eam, & fœtere ait perinde quasi hircorum. Isaacus duram quidem esse concoctu, & melancholicam asserit, sed differre secundum temperamenta, & ætates animalium: lactentes reliquis præferendos: si teneri adhuc castrentur, meliores esse, & in calore, siccitateq; remissiores. Iulius Alexandrinus excindi de ventre nondum natos, & potentissimis principibus maximis in delitijs esse, ait, quod maximè miratur cùm mucoris adhuc pleni sint, & haud dubiè crudioris succi certa materia. Caro adultorũ secundũ Rhasin calida est, & lenis, & secundũ Auicennã prouocat vrinam. Idem Auicenna asserit quartanas huius carnis esu induci. Atqui Plinius quasdã se principes fœminas scire testatur, omnibus diebus matutinis carnem eam degustare solitas, & longo æuo caruisse febribus, quod ita demũ existimant ratum, si vulnere vno interierit. Atq; hinc forte est, quod Blondus dixerit, seruare eã hominem à calidis affectibus. Inuenio fuisse nonnullos, qui vitã sibi longissimam polliciti sunt ex ceruinæ carnis esu ob tantum videlicet æui, quod animal degit, quos ex eorũ numero fuisse arbitror, illiusq; conditionis, qui immortalitatem captare ausi perpetuare se æuum suum posse crediderunt, vt nunquam inter homines esse desinerent, vtriq; longè sua opinione falsi, nam, vt hi frustra id sperarunt, sic & illi, qui de ceruina sibi blãdiuntur, ignorare videri nobis dicemus alimenti naturã, cuius in vno viuacitas transire in aliũ, tot antea immutationibus aliud factũ, nequeat: neq; spiritus eos procreare, quos in ceruo, temperamẽti diuersitati, quod rei totius τὸ τί ἦν εἶναι vocauit Aristoteles, vitales queat. Quippe vobis id ipsũ hoc aliud est τὸ εἶναι; tẽperamentum aliud, tutiusq; substãtiæ natura alia, vt alij quoq; glutino merito inhæreat calor insitus noster. Et iuuari quidem alimentorum vsu ad viuacitatem possumus, quod ad hanc rationem attinet, si benè concoctibilibus, benèq; alibilibus nutriemur, conuenientibus nobis, perdurãtibus, nulla nõ ex parte laudatis: sed sic vt intra destinatas nobis vitę nostrę metas cõsistamus. Etenim nunquam quisquam toto licet, quo vitã traducturus suam sit, tempore ceruinis carnibus vesceretur tantum modò, hominis tamen exuet temperamentum vt ceruorum induat: Quamuis aliquando permagnam in eo fieri mutationem fateri necessum sit, sed ad manifestiores qualitates illas primum quatuor tum verò ex parte insecutas hasce alias quoq; aliquas. Vt, quos perpetuò enutritos venenis ferunt, verisimile est, venenosam simul nõ parũ induisse naturam: Cæterùm intra naturæ, temperamentiq; humani conditionem adhuc, quam non omni prorsus ex parte, neq; in vniuersum semper sic venenis repugnare didicimus, quin illorum aliquando naturam subeat, vt in quibus sponte sua, ex insigni aliqua humorũ malitia, veneni vim generari cõpertum est. Quod ad apparatum huius carnis attinet Platina anteriorem cerui partẽ in iusculo lardario coqui iubet, lumbos verò assari: Ex coxis pustillos, aut pulmenta fieri, eandemque esse & capreoli, similiumq; cocturam. Idem in opere de honesta voluptate; Ex ceruo, inquit, vel capreolo pastillum sic facies: In frusta haud magna carnem concides: vna bollitione cum aqua, & aceto, saleq; remollitum, ex cacabo eximes, sinesq; in quadra, donec ius exinaniet: piper deinde, & cinnamomum contritum simul cum larido tunso in modum placentæ subiges, carnemq; additis quibusdã per longum laridis tessellis, hoc quasi foliato inuolues, indesq; circumquaq; caryophylli genera: farinam deinde benè excretam subiges: ex subacta crustam grossiorẽ vnicuique frusto circumuolues, in furnoq; lento igne optimè coques. Apponi hæc statim conuiuis, vel seruari in mensem, aut saltẽ dies quindecim possunt. Parum omninò alit, tardè cõcoquitur, stomachũ laxat, spleneticis, & hepaticis nocet; pectus exasperat. Plutarch. 3. sympos. quæst. 10. cùm aprum aut ceruum confectum è longinquo aduehunt venatores, æreum clauum tanquam putredinis amuletum infigere tradit. Apicius varium cerui, idest, ceruinæ carnis apparatũ docet his verbis; *Ius in ceruum:* Teres piper, ligusticum, careum, origanum, apij semen, laseris radicem, fæniculi semen: fricabis: suffundes liquamen, vinum, passum, oleum modicè: cum ferbuerit amylo obligas, ceruum coctũ intro foras, tanges & inferes. In Platycerote similiter, & in omne genus venationis, eadem conditura vteris. Aliter: Ceruum elixabis, & subassabis: teres piper, ligusticum, careum, apij semen, suffundes mel, acetũ, liquamen, oleum calefactum: amylo obligas, & carnẽ perfundes. *Ius in ceruo:* Piper, ligusticum, cepullam, origanum, nucleos, caryotas: mel, liquamen, sinape, acetum, oleum. *Ceruinæ conditura:* Piper, cuminum, condimentum, petroselinum, cępam, rutam, mentham: mel, liquamen, passum, carenum, & oleum modicè: amylo obligas, cùm iam bullijt. *Iura feruentia in ceruo:* Piper, ligusticum, petroselinum, cuminum, nucleos tostos, aut amygdala: suffundes mel, acetum, vinũ, oleum modicè, liquamen, & agitabis embamma. In ceruinam assam: Piper, nardostachyon, folium, apij semen, cæpam aridam, rutam viri-

Tempore libidinis fœtet.

Ceruinæ esum à febribus præseruasse.

Ceruinæ præparatio varia.
Pastillus.
Lib. 9. c. 8.

Lib. 8. c. 2.
Ius in ceruum.

Ius in ceruina. Ceruinæ conditura.
Iura feruentia in ceruo.

viridem: mel, acetum, liquamen: adiectas caryotam, vuam passam, & oleum. Aliter in ceruum assum iura feruentia: Piper, ligusticum, petroselinum, damascena macerata: vinum, mel, acetum, liquamen, oleum modicè: Agitabis porro, & satureia. Hucusque Apicius. Scribit Gesnerus apud suos ex sanguine cerui ius fieri nigrum, quod vulgò piperatum vocant, à colore vt purat, licet absque pipere plerumque paretur. Qui de arte coquinaria germanicè scripserunt, præcipuè Balthasar quidam Diligensis, ex ceruina, eodem Gesnero teste, pastillos parere docent, nec non pulmonis, & hepatis apparatum, & condimenta. Hepar verò cerui omninò prauum esse, & malè temperatum Vincentius Bellunensis scribit tanquam ex Aristotele, apud quem tamen id me legisse non memini. Apparet verò peculiarem medullæ in cibis vsum fuisse, vt scilicet eius esu ceruinam velocitatem edentes acquirerent: Hæc enim Achillem à Chirone nutritum fuisse referunt, nequaquam verò lacte, indeque nominis etymologiam deducunt Etymologus, & Varinus, nimirum διὰ τὸ μὴ θίξειν χείλεσι θηλῆς, ὅ ἐςι τροφῆς, hoc est, quòd labris papillam non attigerit, vbi tamen apud vtrumq; legendum videtur, διὰ τὸ μὴ θίξειν χείλεσι, θηλῆς ἢ χιλοῦ ὅ ἐςι τροφῆς, hoc est, Achillem dictum esse, vel quod pupillam non attigerit, vel chylum, idest, alimentum, vt commune vocabulum χιλὸς, ad lactis alimentum infantibus proprium hic contrahatur. Citant autem hoc Euphorionis:

Hepar cerui prauum.

Achilles à quo enutritus, & quibus cibis, eiusque nominis etymon.

Ἐς λθίλω χιλσῖο κατνῖε σάμπαν ἄπασος
Τοὔνεκα Μορμηδόνες μιν Ἀχιλλέα φημίξαντο.

Huc referendum illud Tertulliani: Naturam concussit Larissæus heros in virginem mutando, ille ferarum medullis educatus, vnde & nominis consilium, quandoquidem labijs vacuerat ab vberum gustu: Ille apud rupicem, & syluicolam, & monstrorum eruditorem scrupea schola eruditus. Hinc natum Achilli miram celeritatem tradunt, vt ab Homero dicatur ποδάρκης, καὶ πόδας ὠκυ: & à Pindaro sine reti, & canibus ceruos assecutus, κτείνοντ' ἐλάφους ἄνευ κυνῶν δολίων θ' ἑρκέων. Sed quod de Achillis nutrimento, & nomine positum, est Gregorius Nazianzenus confirmat Achillem dictum, quòd sine cibo fuerit educatus: α priuatiua est, & χιλὸ, cibus, siue pabulum. Sunt tamen qui Achillem (Ἀχιλλέα) sic dictum esse velint, quod alterum labrum combustum haberet, indeque esse hoc Agamestoris.

Lib. de pallio.

Achillis celeritas.

In Nemeis.

Ἀχιλλῆα
Πηλεὺς κικλήσκε χεῖλεος εἵνεκα μιν. idest,
De labro Peleus nominat ipsum Achillem.

Postremò cornua quod mireris iam recenter enata, gulæ portentosa ingenia in ganeam vertere nouerunt, regumq; eum cibum haberi, Bruyerinus refert, elixari, & postea in frustula frigi tradens. Quis hoc primùm excogitauit? inquit Iulius Alexandrinus præcitato loco: Quorumnam inuentum hoc? Quæ tanta gulæ libido? Aut quod potiùs tantum, tám salubriū tam sapidarum rerum aliarum copiam auersantis stomachi fastidium? vt ista expeteret, in quibus nec salubritas vlla, glutinosis, aut terrestribus: & sapor (gustasse namq; libuit) qualis fungorum ferè in exciso fœtu: in cornibus, tuberum, sed solutili magis, minusq; concreta materia. Mirari hęc l beret, nisi in tanto iam luxu, & portentosæ, flagitiosæq; ganeæ licentia, nihil iam factum esset nobis reliqui, quod miraremur. Blondus verò ex teneris istiusmodi ceruorū cornibus cibaria parari existimauit, propterea quod possidēt maximas, & preciosissimas dotes in aconitum, aconiti nomine, vt apparet, abusus, & pro quauis venenata herba, vt multi alij per imperitiā solent, accepta.

Cornua recenter enata vt in cibū delicatorū veniant.

VSVS IN MEDICINA.

PLVRIMA debet medicina ceruo, cùm totus ferè ab antidotos expetatur, & vt ab exterioribus exordiamur, pilo eius vuluas suffiri prodest, teste Plinio; Et Sextus contra aborsum ex pilis ceruinis suffitum fieri iubet, exq; eo mulierem sanari profitetur. In secūdo euporisticon Galenus vel quisquis ille author est, tradit si pellis cerui, & pedes dextri infigantur portæ, prohibere ingressum cuiuslibet animalis venenosi: sed & apud Plinium legimus, in pelle ceruina amuleta multa adalligāda à Magis præcipi, quæ singula, vel vanus, & loquaculus videar, prætereo. Legimus & apud eundem ramenta pellis ceruinæ defecta pumice, & ex aceto trita illini igni sacro. Petrus Aponensis morsum à serpente vlmo mox ligari iubet locum cum corio cerui, deinde imponi theriacam iubet, & eandem bibi. Ad inuoluntarium vrinæ exitum in stratis remedium ex tertio euporisticon Galeni: Alterci succum, aut semen in asinino lacte maceratum corio cerui includito, & dextero femori apponito, miraberis inquit. Aduersus comitiales morbos aliud similiter superstitiosum remediū excogitarunt Magi: Draconis

Pili.

Cap. 143.

Pellis.

Cap. 257.

Nerui.

Li.29.c.4.

Cornu ceruini tēperamētum, & eius vſus

conis ſcilicet caudam in pelle dorcadis alligatam ceruinis neruis: Nec minus etiam nugax, eſt hoc quod idem recenſet Plinius, ceruinis neruis dentes draconum illigati pedibus capreatum mites præſtare dominos, poteſtateſque exorabiles. Frequentiſſimus verò & varius vſus eſt apud Medicos ceruini cornus. Symeon Sethi frigidum, & ſiccum eſſe tradit, quod mireris alioqui cùm, ſi huiuſmodi ſit, obſtructionibus medeatur, quod idem Symeon profitetur. Adhæc obſtructo etiam ſpleni conferre ipſum & morbo regio volunt, qui ferè obſtructo iecinore fit. An quia, inquit Geſnerus, vt cinis, & vſta omnia niſi lauentur empyreuma quoddam, & relictas vi ignis tenues aliquot, calidaſq; partes ſibi retinet: Ablutum verò iiſdē priuatur, nec aliud, quàm ſiccum, & emplaſticum eſt? Vſus habet & crudum, & vſtum vt in ſequentibus apparebit, vrendi modū docet Dioſcorides his verbis. Cerui cornu contuſum (ſic vertit Ruellius: græcè legitur κοπὲν, ideſt, in fruſta vel aſſulas ſectum, vt Marcellus habet) crudo fictili luto circūlito, & in furnū indito: vritur donec albeſcat. Alij id vrunt ſuper prunas & perflāt tolle, donec albeſcat. Plinius, & Solinus dexterum præferūt, Ariſtoteles ſiniſtrum, vt ſuprà indicauimus, circa quam controuerſiam Aemilianus in opere de rumin. ſcribit in hæc verba; Quod nā verò cerui cornu magis ſalutare ſit, dexterum, ſiniſtrumne, haud prorſus cōpertum videtur, cùm in hoc ſibi ipſi non conſtet Ariſtoteles, ſiquidē lib 9. hiſtor. cap. 5. dotes omnes ſiniſtro cornu, & lib de admirand. audition. hiſtoria 72. dextero tribuit. Hæ diſcordātes philoſophi authoritates hoc forſitā pacto conciliari poſſunt, ſi eum ibi de maris cornu, hic de fæminæ cornu locutū dixerimus, cuius hęc ſunt verba; Ceruas quę in Epiro oriuntur, dexterū cornu defodere ceu multa prędi̧tum vtilitate aiunt. Plinius priorem Ariſtotelis authoritatem caſtigaſſe viſus eſt ſic: *Dexterum cornu negant inueniri ceu medicamento aliquo præditum.* Quam ſanè ſententiā ab Ariſtotele (vt ſæpius ſolet, prę ſertim vbi de animalibus differit) excerpſit, quippe qui in nono hiſtoriæ cap. 5. monumenti, conſignauerat cornu ſiniſtrum compertū à nemine adhuc fertur, occulit enim hoc tanquam quodam medicamento prędi̧tum. Tantum Aemilianus, cuius conciliatio profectò nulla eſſe videtur, cùm ceruas cornutas eſſe neget Ariſtoteles, nullaq; eſt authoritas Ariſtotelis quam adducit de cerua in Epiro, nā Atticè ἡ ἔλαφος, vt oſtēdimus, tā marem, quàm fæminā denotat. Mucrones ēt efficaciores videntur, vtpotè ſolidiores. Quæ abiecta in ſyluis reperiātur, ferè euanida, & nimis leuia ſunt, medicamentis inutilia. Vſto hoc cornu ſerpentes fugari, ſuprà etiā annotauimus, & in tertio euporiſticō cap. 149. Galenus iſtiuſmodi recitat remedium: Cornu ceruinum vſtum, & ex aceto tritum illinito ad ſerpentium morſus. Aut calami radices, & cicer, & baccas cupreſſi, & cornu cerui, combuſta omnia, tritaq; in vnum miſceto, & ex aceto, ac porro propinato. Videtur autem priuatim vim habere aduerſus rubetam: nam Plinius, *ceruus*, inquit, *dexterum cornu terra obruit contra rubetarum venena neceſſarium.* Cur autem hoc ceruinum cornu tantopere aduerſus venena valeat, tres rationes adducit Cardanus in opere de venenis, vbi de cura veneni putrefaciētis agit, in hæc verba, adducto primū hoc remedio: In hoc genere eſt aqua, & aer terra minor, quæ è cornu ceruino deſtillantur. Namq; cornua cerui tyrocneſti comminuta, maximè iuuenum deſtillatur balneo mariæ, & vt cinnamomum, exitq; aqua minor, quæ venenum potu auocat; reliquum deſtillatur in oleum per duplicem ollam ſub terra conditam, quo loca arteriarum inunguntur. Eſt autē ceruus tota ſui natura contrarius omni venenorum generi: Cauſam aūt demonſtrabo, & primum, quòd ſicciſſimum ſit omnium ſanguineorum animal, idq; tribus certis rationibus cōſtat. Prima, quod omnium animalium maxima pro corporis magnitudine cornua gerat. Quod ſi de vngifero opponas, (alcen videtur intelligere) ille non eſt animal cōmune toti orbi, vt cerui, ſed neq; illius maiora ſunt cornua, licet plura, & minus ramoſa, & forſan quod ex eorū genere eſt. Sed ēt ceruus ſolida habet, & quę ſingulis annis, ſi Ariſtoteli credimus, mutet. Certè ſæpe mutare oſtendunt cornua paſſim inuenta. Nam multi credunt, non poſſe tantam molē ſingulo anno excreſcere. Indicio tamē eſt pro philoſopho omnis magnitudinis cornua in magnis etiā ceruis inueniri: Sed, vt dixi, creditum eſt ramis à mutatione annos numerari, vt cùm abſoluta fuerint, tunc decidāt. Secunda cauſa eſt, quod felle careant, vt idem author eſt, vnde amariſſimum illi inteſtinum, ait. Et Achainis (genus. i. ceruorum non à regione dictum) in cauda, quare hi venenum in cauda ferre dicti ſunt. Atq; hi ſoli, ſed nō fel, verùm virus quoddā, & venenum, vt quidam dicunt lethaliſſimum. Tertia quòd plurimum ſe exerceat, atq; hęc procul à dubitatione. Quòd ſi addamus etiam prodita ab alijs, ceruos edere ſerpentes cauernis ſpiritu eorū extractos, nil ſupperaddi poteſt: nam quòd oderint ſerpētes, quod è cauernis extrahant, dixit etiam alibi. At quòd edant, etiā Scribonius author eſt. Et quod illis eſitatis ad aquas confugiant, ab eodem dictum eſt. Minus ſanè mirū videri poterit, verba Ariſtotelis conſideranti. Cerui, inquit, à phalāgio icti, vel conſimili animali, cancros edunt. Ergo ſi ita eſt, primū qui edat carnem ceruorum aſſiduè, nil mirum ſit, ſi perpetuò febre cariturus ſit,

Vrendi modus.

Ariſtotelis cōtradictio circa cornu ceruinum.

Li 8. c.32.

Lib.3. c.7.

Cur aduerſus venena tātopere cōmendetur.

Eſſe omniū sāguineorū ſicciſſimum ceruum.

sit, quòd etiam Plinius in posteriore loco testatur; sed & si siccitate tanta sunt, diutius viuunt, quanquam de hoc Aristoteles addubitauerit. Quod si siccissimi sunt, & sanguinei, serpentes autem, & insecta siccitate sua venenum fundunt, cùm participent in qualitate, dissideant in materia nobiscum, contra constabit antipathia primi generis. Quare omnium venenorum ex animalibus ceruus erit alexipharmacum. Et non solum dormire sub eorum pelle, aut cornua exurere, nos tutos ab eiusmodi animalibus præstabit, quod omnes authores fatentur: Sed etiamsi quis carnibus eorum vescatur, tanquam Psyllus, aut Marsus euadet, nec subijcetur periculo putrefacentium venenorum. Et si bibat perpetuò ex vase facto è ceruino cornu. Demum, vt dixi, aqua & oleo illitos quibuslibet venenis ex animalibus, tum etiam putrefacientibus, seu metallica sint, seu plantæ, egregium erunt alexipharmacum. Hæc Cardanus. Est præterea hæc ceruini cornus facultas aduersus venena barbarissimis etiam Floridæ insulæ hominibus haud ignota: nam labia infantium suorum perforant, ceruini cornu particulam foramini imponentes, itaq; à veneno illæsos fore sibi persuadent. Sextus author est vim habere omnes humores siccandi, indeq; natum esse, quod eo in collyrijs ocularibus vtantur medici. Collyrium ex eodem cornu Ioannis Guiterij Andernaci: Cornu cerui vsti, & eloti, thuris, plumbi vsti, & eloti singulorum drachmæ quatuor, squamæ æris lotæ drachmæ duæ, opij drachma, gummi drachmæ quatuor, ex aqua pluuiali conficitur collyrium. Vlcera, inquit, & pustulas oculorum sanat cicatrices exterit. Aliud. Plumbi vsti, & eloti, cornu cerui vsti, & eloti singulorum drachmæ sexdecim, thuris, acaciæ, spodij, singulorum drachmæ octo, amyli drachmæ quatuor, opij, squamæ æris, singulorum drachmæ duæ, croci drachmæ octo, myrrhæ drachmæ quatuor, tragacanthi drachma, gummi, seminis alterci singulorum drachmæ octo: Ex cremore seminis alterci fiat collyrium. Eisdem quibus superius præditum existit. Idem Andernacus oleum è cornibus ceruinis sic componit: Cornua in mense Augusto collecta lima in scobes rediguntur, coquunturq; ex aqua, quod satis est, deinde per balneum aqua detrahitur, postea illi eximuntur, laterumq; frustulis adiectis ampullæ incuruatæ induntur, & ex arena oleum clarissimum euocatur, quod singulari artificio colligitur. Hæc ille, sed vsum subticens. Sunt qui ceruinum cornu cum oleo rosaceo fronti contritum mederi affirmant capitis dolori ex incerta causa. Orpheus in libro de lapidibus: si oleum cerui cum oleo tritum capiti illinatur caluo etiam pilos producere promittit, versus eius hi sunt:

Ceruini cornus vsus apud Floridæ incolas.

Vsus in collyrijs.

Oleum ex cornu.

Ad defluuium capillorum.

> Αἰεί τοιθήσει λασίλω ἐπὶ κράατι ἀχνίω,
> Εἰ καὶ ψεδνοκάρηνος ἔοις, εἰ γάρ μιν ἐλαίῳ
> Τριβόμενον τρίβοις κροτάφους πάνθ' ἤματα σεῖο,
> Αἱ δὲ νέαι περὶ βρέγματι σεῦ τρίχες ἀνθήσουσι.

Marcellus etiam ad fluentes capillos scobem de cornu ceruino permisceri iubet cum semine myrti nigræ, adiecto butyro, oleoque, & capiti raso densissimè oblini, etiam ex infirmitate fluentes capillos sic efficaciter contineri asserens, & Plinius, si decocto cornus partes foueantur, pilorum eruptionem prohiberi ait his verbis: *Equi spuma illita per dies quadraginta, priusquam primùm nascantur pili, restringuntur, item cornus ceruini decocto, melius si recentia sint cornua.* Idem ad porriginem cinerem eiusdem è viuo prodesse ait, vtque non tædia animalium capillis increscant. Galenus 3. euporiston 278. ramenta huius cornu acerrimo aceto incoquit, vsque dum tertia pars remaneat: Ex eo impetigines illinit. Similiter Sextus combustum cum aceto tritum mirificè sanare prodit. Vlcera cætera (præterquam in tibijs cruribusque) cornus ceruini cinere vel medulla cerui explentur, authore Plinio, & purgantur: Idemque cinis ex aqua pustulis illinitur. Idem ait maculas in facie aboleri taurino seuo, vitulinoue felle cum semine cunilæ, ac cinere è cornu ceruino, si canicula exuriente comburatur. Ad lentigines de facie tollendas Marcellus lenticulam cum scobe tenui de cornu ceruino, & seom ceruinum pariter diuidi iubet, coqui, & teri, atque inde faciem vel ante horam balnei, vel etiam in balneo frequenter illini, ita vt quasi pro pane molli vtaris, efficacissimum medicamen experieris, inquit, si lenticulæ maior pars sit, cornus & seui æqualis mensura. Sextus etiam combusto hoc cornu in sole faciem illinit, & detersa subinde renouat, hocque in ortu solis faciendum monet, mirèque ita tolli lentigines de facie. Hic & author est combustum ad drachmas tres adiecta spuma argenti duarum drachmarum, & ceroto macerato mixtum, intertrigines dolentes mirè sanare. Testatur Marcellus ceruini cornus scrobes limatas, & ex vino potui datas pedunculos in capite, lendesque nasci non finere. Ad capitis dolorem Sextus cornu cerui in cinerem redactum, deinde drachmam cum vini cyatho, & aquæ cyathis duobus dat bibere. Sed & cinis fronti illitus ex aceto, vel rosaceo capitis dolores sedare tradunt Plinius, Marcellus, & Galenus. Eodem autem Plinio teste, ceruini cornu nidor comitialem morbum deprehendit. Idem alibi inquit cornibus siue dexteris, siue sinistris accensis odore comitiales morbi deprehenduntur. Et Solinus ait. Vstrina hæc nidore vitium aperit, ac detegit, si cui inest morbus comitialis:

Ad porriginem.

Ad impetigines.

Ad vlcera.

Lentigines.

Pediculos.

Comitialē morbū manifestat nidor cornu.

Blon-

Blondus adultis cornibus, & in ramos diffuſis eam facultatem attribuit. Sunt qui aridum hoc medicamentum comitialibus commendent, quod miſcetur ex viſci quercini vncia vna, mucronum de cornibus cerui drachmis duabus, & cordis lupini drachma vna, quibus addunt ſcobem tritam de occipitio cranei humani. Qui poſt ægritudines aliquas, vt lethargum, aut peſtilentiam in obliuionem inciderunt, eos maximè iuuat, vt ait Aetius, hiera Ruffi: & poſt purgationem hieræ ſcobem dentis elephantis circiter drachmam vnam è mulſa potam non parum iuuare creditur, & cornu ceruinum ſimiliter. Aduerſus ſcrophulas gutturis quidam ceruinum cornu tritum cum ſpongij, in quibus lapides reperiuntur, æquali menſura ex vino, aut aqua quotidie manè à ieiunis bibi iubent: Sic aboleri ſi adhuc increſcant, ſin iam conſtiterint, non augeri. Vlceribus oculorum, & defluxionibus vſtum, & cadmiæ modo elotum, ſalutare eſſe docet Dioſcorides. Galenus, & Sextus nonnullos tradunt idem vſtum, elotumq; miſcuiſſe collyrijs deſiccantibus oculorum defluxiones; eſſe enim omnium talium vim exiccatoriam. Sed & Plinio teſtante ceruini cornus cinere, ſcabritias oculorum inungunt, mucrones autem efficaciores putant. Ad polypum ex primo euporiſt. Galeni 26. cornu cerui vſtum, & ſandaracham naribus inflato. Puluis ad conſeruandam albedinem dentium; Recipe cornuum cerui vſtorum in olla noua ad cinerem redactorum vnciam vnam ſemis, maſtices Chiæ vnciam ſemis, ſalis ammoniaci drachmas ſex, miſce. Vſtum præterea, elotumque infrictum, dentes, vt Dioſcorides teſtatur, expurgat, crudumque in aceto feruefactum ſi eo gingiuæ colluantur, maxillarum à dentitione dolorem adimit: græcè legitur παρηγορεῖ γομφιάσεις. Gomphij dentes molares ſunt, vt γομφίασις illorum duntaxat dentitionem ſignificet, etſi Marcello in annotationibus id non placeat, omnium ſimpliciter dentium emiſſionem, hoc remedio faciliorem fieri exiſtimanti, quoniam alij authores in remedijs ex cornu cerui γομφιάσεως non meminerint, & dentes tantùm mobiles confirmari, & gingiuas flaccidas compeſcere ſcripſerint. Addit inſuper nouam eſſe hanc vocem, & neſcire ſe an iterum in tota Dioſcoridis opere reperiatur: Adhæc in Græcorum lexicis Γομφιασμὸν exponi ait αἱμωδιασμὸν ὀδόντων, ideſt, ſtuporem dentium. Ruellius cuius interpretationem retuli, nulla gomphiorum, ideſt, molarium mentione facta, ſimpliciter maxillarium à dentitione dolorem hac collutione adimi ſcribit. Et quanquam γομφίασιν, ita molarium emiſſionem ſonare videtur, vt ὀδοντίασις ſimpliciter, tamen ipſa remedij facultas eiuſmodi eſt, inquit Geſnerus, vt neque molarium, neque aliorum dentium productioni conueniat, vt quæ gingiuas adſtringere, indurareque poſſit; quamobrem vſus eius eſt, cùm dentes confirmare mobiles, & gingiuas laxas conſtringere libuerit: cùm illæ molliri, lenirique opus habeant. Sed neque ad dentium ſtuporem hoc aut ſimile remedium ab alio authore poſitum reperio, quamquam remedia aduerſus hunc affectum pleriq; putant non certa qualitate vlla, ſed ex tota ſubſtantia agere. Quamobrem γομφίασιν, vel γομφιασμὸν, vt Heſychius exponit, accipio συνθλασμὸν, aut συντριμμὸν ὀδόντων, hoc eſt, dentium confractionem, vel contritionem, quæ ſcilicet, vel ictu, vel caſu fit. Hoc non animaduertiſſe Marcellum Vergilium valdè miror, cùm è medio horum verborum dictionem αἱμωδιασμὸν citauerit: ſic enim habet Heſychius Γομφιασμὸν, συνθλασμὸν, ἢ συντριμμὸν, ἢ μωδιασμὸν (corruptè pro αἱμωδιασμὸν) ὀδόντων. Debet autem ὀδόντων ad ſingula præcedentium referri. Apud Varinum & Suidam dentes anteriores non rectè gomphij vocantur, melius Gaza apud Ariſtotelem, maxillares, ideſt, molares interpretatur. Videntur autem illi gomphij dicti, quod pluribus quaſi gomphis, ideſt cuneis, & clauis radicibus nempè ſuis in præſepia ſua (ſic enim Græci dentium loculamenta vocant) infigantur. Vetus Dioſcoridis interpres apud Serapionem pro gomphiaſi ſimpliciter dentium dolori exponit. Quod ad medicamenti naturam, id mihi vtile videtur, tum ad dentes ſimpliciter dolentes, tum etiam mobiles, & laxos, ſiue ſimpliciter, ſiue externam ob cauſam violentam, vt ictum, & caſum: Ad dentitionem verò, ſiue aliorum, ſiue molarium dentium non tantùm inutile, ſed etiam noxium: monent enim Medici non adſtringendam eſſe gingiuam, ne calloſior reddita naſcituros dentes impediat. Quod cùm ita ſe habeat Hermolaum, Marcellum, & Ruellium Dioſcoridis interpretes pariter omnes erraſſe fatebimur. Huc vſque Geſnerus. Plinius certè dentes mobiles confirmari ſcribit ceruini cornus cinere, doloreſque illorum mitigare, ſiue infricentur, ſiue colluantur: additque quoſdam efficaciorem arbitrari ad omnes eoſdem vſus crudi cornus farinam, fierique dentifricia vtroque modo Galenus 2. euporiſton 12. ſcribit eundem cineres dentes dealbare, & dolores tollere, cùm prius libro ſcilicet primo cap. 58. cerui cornu iuſſiſſet in oxygaro decoqui, ſæpeque eo os ablui: Sed & in opere de ſimplicium medicamentorum facultatibus, cornibus cerui, & capræ vſtis, inquit, maximè vtuntur, vt & nos ſæpè vſi ſumus, tum ad candorem dentium, tum ad contrahendas mollitie fluidas gingiuas: Cæterùm ceruinum maximè commendatur ab ijs, qui talia ſcribunt. Et rurſus in opere ad Piſonem cornu cerui ramentum (ῥίνημα, ideſt ſcobem lima factam) aduſtum & cum vino tritum, deinde circumlitum, vacilantes dentes confirmare aſſerit: Quod & apud Aeginetam legere eſt. Lego & apud Sextum, cornu

Ad ſcrophulas.
Ad vlcera oculorum.
Ad polypū.
Pro dētium albedine.
Gomphij dentes qui.
Ad dentes confirmandos eorūq; dolorem ſedandum.

cornu cerui combustum dentes, qui mouentur confirmare, si eo pro dentifricio quis vtatur. Marcellus cornu id combustum, tritumq; cum aceto dentibus appositum prodesse ait, & Albertus, & Rhasis decoctum cum aceto, si eo colluatur os, sedare dicunt dolorem dentium, & consolidare gingiuas. Aiuntq; ex puluere eius dentifricium fieri expurgandis dentibus. Sunt qui etiam modum miscendi præscribant huiusmodi, vt aceti sint vnciæ tres, cornu cerui vsti drachmæ duæ, inde collui os iubent. Marcellus verò etiam ramenta eiusdem vel scobem lima factam cum vino vetere ad tertias coqui iubet, & inde assiduè os elui: mirè profuturum roborandis dentibus hoc remedium profitetur. Ad dentes mobiles, & dolentes, & gingiuarum tumorem remedium aliud ex eodem: Accipit cornus ceruini combusti vncias duas, follij scrupulum vnum, salis amoniaci tantundem, piperis grana nouem, iris Illyricæ scrupulos nouem: ex his puluerem tenuissimum facies, & eo dentes quotidie perfricabis: Si mobiles erunt, & dolebunt, facilè cadent, & si sine dolore validi sunt, confirmabantur, & candidiores, & odoratiores erunt: Melius autem proficient, si in iuncturis, aut radicibus, aut cauaturis eorum de hoc dentifricio aliquid resederit. Meminit denique huius facultatis Serenus poeta, dum canit:

Quod verò assumpsit nomen de dente fricando
Ceruino ex cornu cinis est.

Eiusdem cornus exusti cinis in potione datur, authore eodem Marcello empyicis, & hæmoptoicis medetur. Symeon Sethi verò pulmonem vsu eius lædi scribit. Apud Dioscoridem, vbi ait cornus ceruini cinerem elotum excreantibus sanguinem prodesse; Marcellus Virgilius interpres addit, cum tragacanthæ lacryma duorum cochlearium mensura: quod in græco textu non hoc in loco, sed mox in remedio ad dolorem vesicæ subijcitur: nihil tamen periculi fuerit si ad vtrũq; affectum tragacantha adijciatur. Galenus vstum, & lotum dysenteriam, & sanguinis excreationem, præterea cœliacos affectus sanare, & aurigini vtile esse vulgò dici ait, præcipi autem ad ista omnia duo cochlearia exhiberi, & apud Plinium habemus sanguinem expuentes eodem cinere sanari. Idem etiam testatur stomachi rheumatismos eodem refici, & regio morbo prodesse dici. Marcellus item ad vomitum nimium reprimendum, sulphuris viui pusillum, & ramenti de cornu cerui tantundem in ouo sorbili tritum, & permixtum bibi vtiliter tradit, & Sextus ad morbum regium, cineris cornu cerui drachmam cum vini cyatho vno, & aquæ duobus propinari iubet, addens mirandum esse bonum eius effectum, & Rhasis contra hunc eundem morbum circiter trium aureorum pondere bibi præcipit. Sed at præterea lienem, teste Plinio, in aceto cinis eiusdem. Sextus combustum ex oxymelle potui exhibet, splenemq; siccare, & dolorem tollere testatur. Sed & Galenus in libro de theriaca ad Pisonem cùm scripsisset scobem (ῥίνημα) cornus ceruini vstam, & illitam dentes labantes firmare; addit, idem efficere talum bouis, aiunt. Educit autem & lumbricum rotundum cum melle potus, & cum oxymelli lienem minuit, & vitiliginem albam illitus: denique mediocriter venereus est. Quæ omnia non ad cerui cornu, sed ad talum bouis ab eo referri apparet, quoniam in textu græco καταχριόμενος, & ἀφροδισιαστικὸς masculino genere ponuntur. Sed cum alij authores easdem viris de cornu ceruino etiam prædicent, aut talum bubulum, & cornu ceruinum ijsdem viribus pollere dicendum monet Gesnerus, aut καταχριόμενον, & ἀφροδισιαστικὸν genere neutro legendum, vt ad cornu cerui tantùm referantur. Cæterùm cum inter remedia ex boue, Rhasin etiam, & Halyn Arabicos scriptores, tali bubuli vim aduersus lumbricos, vstilaginem albam, & splenem turgentem ex aceto mulso, valere, deniq; venerem excitare citatum sit, præstiterit, inquit, nihil in Galeni lectione mutasse, sed easdem vtriq; in plerisque facultates esse putare, etsi vim veneris ciendæ ceruino cornu attribui, nusquam hactenus legerim. Sic ille. Epotus modò idem cinis lotum duorum cochlearium pondere dysentericis, & cœliacis prodest, vt ait Dioscorides, & Galenus, vt citauimus. Et Plinius annotauit eisdem affectibus cinerem huius cornus tribus digitis captum in potione aquæ vtilem esse. Rhasis verò tradit vstum, & potum ad pondus trium aureorum, & semis fluxum sanguinis restringere, qui sit sine putredine, valereq; contra vlcera intestinorum, & fluxum ventris antiquum. Ad dysentericos remedium Galeni primò euporiston 112. cochlearum integrarum vstarum vncia vna, cornu cerui vsti vnciæ duæ, vniantur succo plantaginis: fabæ magnitudine datur febre carentibus cum vino, cum aqua verò febricitantibus. Aliud ex eodem 2. euporiston 46. cornu ceruinum mollius vstum cum gallæ pari portione in potum dato ad ventris profluuium. Aliud inscriptum ad ventris solutionem Sexti; Cineris cornu cerui drachma ex vini cyatho, & aquæ duobus epota fluxum omnem cohibet, & dolorem sedat. Aliter Marcellus: cerui cornus, inquit, de radicibus ipsis, quæ capiti hærent, scobes lima tenuissimus factus, & ad drachmæ mensuram cum vini austeri cyatho datus, sistit nimios ventris fluores, si vel triduo iugiter bibatur. Ad coli dolorem, inquit idem Marcellus, faciunt quidem mirificè, quæ superius posita sunt, sed cætera medicamenta in alijs vitijs dolorẽ leuant in præsentia, hoc verò quod di-

Ad empyema, & hæmoptoisin.

Dysẽteriã.

Auriginẽ.

Vomitu nimium.

Splenicam.

Ad dysentericos.

Vẽtris profluuium.

Ad colicam ex cornibus teneris.

cturus sum supra hominis spem, conditionemq; est. Ideo primo tempore ne fidem quidem habet, postea à nullo satis dignè laudari potest: nam & in præsentia dolorem tollit, & in futurum remediat, ne eum vnquam repetat. Raró enim quis iterum, vel ad summum tertiò hoc accepto medicamento vexatus est; quamobrem si quando repetierit iterum dolor, danda erunt per triduum, & tunc potiones eodem modo, quo prima data fuit. Interdum verò & tertio in dolore eodem genere potiones dabuntur, quod raró quidem accidet, vt post primam potionem dolor redeat: sed si admonente causa, iterum, atq; iterum data fuerit, in futurum quoq; ita remediabit, vt ne suspicio quidem vlla huic vitio relinquatur: Si quando tamen repetierit hoc malum, frigus ex multitudine cibi præcedit, grauitatemq; quandam, & torporem eius loci, idest, coli, sed siue vllo dolore sentiendum infert, planè vt tum intelligant, quanto malo caruerint, qui illa molestia liberantur. Hoc medicamento primùm muliercula quædam ex Africa veniens multos Romæ remediauit: postea nos permagnam curam compositione eius accepta, idest, pretio dato ei, quod desiderauerat, qui venditabat, aliquot non humiles, neq; ignotos sanauimus, quorum nomina superuacuum est referre. Constat autem remedium ex his rebus: Cerui cornua sumuntur, dum tenera sunt, & quasi in tabulas, vel partes breues, & tenues diuisa in olla fictili componuntur, & operculo superposito, & argilla vndiq; circumdata, fornace, aut furno vtuntur, donec in cinerem candidissimum redigantur, atq; ita trita in vase vitreo mundo reponuntur. Cum dolorem coli habebit aliquis antè diem abstinebitur, quàm poturus est, medicamento ab omni cibo, atq; ita postera die digestus, atq; ieiunus accipiet ex hoc puluere cornuum exustorum cochlearia tria cumulata, satis ampla, quibus misceri debent piperis albi grana nouem trita, & myrrhę exiguum, quod odorem tantummodò præstare possit. Hæc in vnum commixta in mortario diligenter agitantur, & teruntur: Deinde cochlea vera Africana, idest inde allata sumitur quàm maculosissima, & viua si fieri potest, in alio mortario cum sua testa contunditur, atq; ita teritur, donec nullum vestigium, aut aspritudo appareat testularum: Postea vini falerni non saccati cyathus adijcitur, & nihilominus rursus teritur, magis enim tunc apparebunt aspritudines, si quæ resederint, quibus leuatis (fortè pro læuigatis) iterum adijciuntur duo cyathi eiusdem vini, atq; ita cum priore compositione benè admiscentur, postea transfunduntur, quæ sunt in mortario in calycem nouum, qui calyx super aliud vas ponitur ad carbones, & assiduè mouetur cochleario liquor, ne quid subsidat, aut peruratur. Vbi benè incaluerit, adijciuntur in eundem calycem de his, quæ suprà scripta sunt, cochlearia tria, & rursus permouetur vniuersa permixtio. Cum autem calore sufficienti temperata erit potio, dabitur epotanda versus orientem: statim dolor sine dubitatione cessabit: Sed vt penitus aboleatur, dari potionem similiter oportebit per insequens biduum, sed quibus hoc remedium dabitur, cibum in prandio tantummodò, aut de tempore in cæna exiguum capient, quò facilè conficiant, ne crudi eam sumant: postea verò in consuetudinem victus sui remittentur. Oportebit autem remediatos non intemperanter in futurum vinum bibere: tametsi enim à coli dolore tuti fuerint, metuere nihilominus debent, ne alia parte corporis æquè afficiantur ob intemperantiam, ob quam vtique colo antè fuerant vexati. Hactenus Marcellus. Lubuit autem hoc remedium recensere, etsi prolixè nimis expositum, propter promissi magnitudinem, eoq; magis, quia eiusdem breuis mentio est apud Plinium his verbis: *Cornus ceruini teneri cinis, cochleis Africanis cum testa sua tusis mixtus in vini potione colo magnoperè prodest.* Aetius etiam inter colicorum pharmaca hoc medicamentum describit ex Asclepiade his verbis: cerui cornu recens enati adhuc pilosi, tenerrimiq; ac vsti, cochlearia maioris modi tria, piperis albi grana nouem, myrrhę exiguum ad commendandum odorem. Contere omnia eisq; cochlearũ terrestrium magnatum vnà cum testis suis, quantum visum fuerit adijce, omniaq; simul trita, & vino falerno mari mixto trium cyathorum mensura permixta, & ad mites prunas in vase fictili calefacta, ac sedulò ne quid in fundo resideat, agitata, præbe bibenda, ita vt nihil reliqui maneat: atq; id maximè tempore accessionis, & ieiuno adhuc ęgro fiat. Deinde verò cibũ, qui facilè conficitur, præbe; Atq; hoc ordine ad dies tres exhibe. His verò qui cochleas sumere non possunt, reliqua præbe sicca cum vino. Scribonius Largus idem etiam remedium, nulla tamen cochlearum facta mentione, recenset inquiens: Si iuuenum ceruorum tenerrima cornua, dum adhuc lanuginosa cuticula cooperiuntur, in taleolas scindantur, & fictili nouo diligenter operculato torrefacienda clibano committantur, factus ex ijs puluis addito pipere, & myrrha coli cruciatibus cum vino generoso mirificè confert. Idem Scribonius aduersus lumbricos hoc pacto idem cornu exhibet: Cornu cerui, inquit, limatum lima lignaria quantum quatuor, vel quinque cochlearia ex aquæ myxorum coctorum cyathis tribus pridie maceratum, deinde tritum, & datum, aqua exigua adiecta. Galenus verò ad lumbricos ventris, cornu cerui ramenta ex vino vetere potui dare iubet à balneo. Aliqui cornu cerui, & ebur mixta propinant, vt exigantur lumbrici, sed per se idem etiam efficere videtur; nam Plinius: *tinearum*, inquit, *genera*

Remedij descriptio.

L.9.c.31.

Ad lumbricos.

3. euporist. 188.

pel-

pellit ceruini cornus cinis potus; & Marcellus ait, ceruini cornus combusti cinis tritus ex aqua potus,
tineas potenter expellit, & Sextus combustum datum in vino, vel aqua calida lumbricos necat, &
eijcit. Aliàs tamen idem Marcellus limatum lignaria lima scobem quantum quatuor, vel quin-
que cochlearia sint, ex aqua, in qua decoctus fuerit ipse scobes, potum ad cyathos tres, te-
statur mirificè facere aduersum lumbricos. Rhasis eumque secutus Albertus potum cum mo-
dico melle expellere vermes inquiunt. Sunt, qui admiscent cretam, semen sanctum, vitellum
assum, & cum melle placentam, siue pastillum conficiunt, vnde modicum exhibent tam pueris,
quàm adultis. Ad strangurias præterea in vsu est, author est Symeon Sethi: Galenus verò etiam
ad aquosum ramicem acetum potui dari iubet, & cerui cornu vstũ ad cataplasmatis modum im-
poni. Nonnulli remedijs, quæ ad sanguinis mictum dantur cornu ceruinum admiscent, referen-
te Gesnero, Rhasis tradit vstum, potumque tritum aureorum & semis pondere, contra vesicæ do-
lorem prodesse, additque eodem modo potum humiditates ex vteris manantes cohibere, si mu-
lier profluuio laborans, vstum & mollissimè tritum cum vino bibat, sanatam iri Sextus pollicetur.
Galenus verò ad muliebre profluuium cornu cerui vstum per se in potu exhiberi iubet: hinc
apud Plinium vbi ait: *mulierum purgationes adiuuat cornus ceruini cinis potus, item vuluas laboran-
tes illitu quoque*: adiuuare purgationes mulierum, menses promouere, & ciere, interpretari debe-
mus, vt affirmat Gesnerus, sed ego potius abundantes menses, vel pituitosas fluxiones sistere
iudico. Mulier si suffocatur à vulua, Sextus ex ceruino cornu puluerem per triduum cum vino
exhibet, sed si febricitat in aqua calida, mirabilemque remedij effectum pollicetur. Inest & san-
guinem sistendi potestas: Nam præterquam quod Plinius scribit aluum sistere, Dioscorides inas-
satum sartagine sistere dysenterias, & cœliacorum profluuia testatur. Si cornu ceruinum appen-
deris bobus, vel equis, nullo prementur morbo, vt Mizaldus ex Absyrto refert. Et Orpheus in li-
bello de lapidibus, citante eodem Mizaldo, cornu ceruinum à sponso gestari præcipit; Sic enim
perpetuam ei cum sponsa concordiam futuram pollicetur. Legimus verò etiam apud Rhasim,
& Albertum ceruinum sanguinem frixum oleo si fiat ex eo clyster, sanare intestinorum vlcera, &
fluxum antiquum remouere. Periti tamen medici in clysteribus non vtuntur, sed bibi, vel illini
ad fluxiones sistendas perhibent. Galenus mixtum cum aceto, & inunctum psilothrum esse as-
serit. In vino potus contra toxica, teste Dioscoride, efficax est. Eodem author laudatissima etiam
est ceruina medulla. Aetius in pharmaco quodam contra podagram tantundem adipis ceruini
substituit: Solinus ait vnguenta ex istiusmodi medullis confecta languentium hominum calores
sedare: Albertus immunem conseruare à febribus, quam tamen facultatem ceruinæ carni in cibo
sumptæ Plinius attribuit, vt superius retuli. Aesculapio teste, sedat dolores, & Galenus ad Piso-
nem pharmacum esse scribit paregoricataton, idest, mitigando, & leniendo dolores præstantissi-
mum. Serpentes inunctam fugare suprà diximus. Esse testatur Gesnerus, qui ceruinam medullam
peculiare faciant remedium perfusis aqua, aliovè liquore feruido. Emollit eadem dura carcino-
mata foris imposita, vt scribit Symeon Sethi: Idem de adipe eiusdem tradit. Gyraldus verò in
sua translatione discutiendi vim etiam ijsdem tribuit, quod in græco codice impresso non legi-
tur. Plinius cùm de tibiarum crurumque vlceribus dixisset, *cætera*, inquit, *cornus ceruini cernere,
vel medulla cerui explentur, & purgantur*. Idem ait cotyledonem cum medulla ceruina calefactam
impositum fistulis mederi: Et alibi, inquit, *Cotyledon etiam purulentis auribus infunditur, & cum
medulla ceruina calefacta*. Idem rursus ad labiorum fissuras hirci seuum efficax esse asserit cum adi-
pe anserino, ac medulla ceruina, resinaque & calce. Idem remedium apud Sextum paucis tantũ-
modò immutatis legimus hoc modo: Sepum capreæ, & adipem anserinum, & medullam cerui, &
cæpæ cum resina simul & calce viua, fac vt malagma, mirè sanat labiorum fissuras. Et Plinius
rursus: *Seuum vituli cum medulla cerui, & albæ spinæ folijs vnà tritis vlcera oris, & rimas*, inquit,
emendat. Eandem medullam in aqua calida potui datam ad intestinorum dolorem etsi tormina
fuerint, mirè prodesse Sextus tradit. Et Celsus inter alia ad dysenteriã medicamenta, si vetustior
morbus est ex inferiorib. partibus infundere iubet medullam ceruinam, vt quæ dolorem leuet, &
mitiora vlcera efficiat. Hippocrates in opere de natura mulieb. inter subdititia medicamẽta, quę
vterum emolliunt, medullam cerui, & adipẽ liquefieri iubet, & in lana apponi: Et in lib. de morb.
muliebribus, medicamentum subdititium purgatorium his verbis describit. Medullam anseris,
aut cerui magnitudine fabæ affuso vnguento rosaceo, & lacte muliebri trito, velut pharmacum
teri solet, & cum hoc os vteri illinito. Galenus itidem ex vitulina, & ceruina medulla pessos com-
poni scribit, qui vteros emolliant, & extrinsecus medicamenta vteris imponi, quæ ex medulla
præparantur, vim habentia emolliendi: Accipi autem nõ solùm veram medullã ex ossibus. Ioãnes
Agricola mensibus euocãdis pessũ ex medulla ceruina cõmendat: huius medullæ, inquit, drach-
mas duas, aut tres mulierculæ ratione habita, inuolue sindone munda, & si licet de filo appende.

Ad strangurias.

3. euporist. 159.

Ad aquosũ ramicem.

Ad profluuiũ muliebre.

2. euporist. 73.

Ad præfocationem.

2. euporist. 85.

Ceruinæ medullæ vsus varij.

11. simp. c. 5.

Cu-

Curandum eſt tamen, vt reliqua ſatis reſpondeant, corporis videlicet præparatio, & habitus conſtitutio, victus, & ætas, nec ita multum poſt ſequetur menſium eruptio. Hoc nouum experimentum vocat, cuius admirandæ facultatis, inquit, non reddidit nos certiores ſcriptorum quiſpiã. Repetit hoc ſecretũ in ſuis memorabil. Antonius Mizaldus; Si medullæ ceruinæ, inquit, drachmæ duæ, vel tres pro corporis & ætatis modulo includãtur in linteolo mũdo, & raro, poſtea pudendo muliebri inſerantur filo extra pendente, vt retrahi poſſint, menſium ſuppreſſionem emendabunt, ac ſolitos effluuij riuulos aperiẽt, modò tunc ſe offerat opportunũ, ac ſtatũ purgationis tẽpus, & præparatũ fuerit corpus, imperataq; victus ratio idonea. Res multis experimentis confirmata. Magnus itidẽ ſeui ceruini vſus eſt: quod quomodo odoramentis imbui debet, àliàs ex Dioſcoride dictum eſt, & quomodo etiam ſimpliciter ſit curandum, alibi etiam ex eodem oſtendimus. Perunctos eo ſerpentes fugere ex eodem Dioſcoride, & Plinio etiam eſt oſtenſum. Aetius in pharmaco quodã contra podagram pro ceruina medulla tantũdem adipis ceruini inijci poſſe monuit. Medicamẽtorũ autẽ mollientium nullo eſt inferior, teſte Galeno in opere de comp. medic. ſecundum genera. Rhaſis ait calefacere, & lenire, & ex Symeone Sethi paulo antè dicebamus hoc eodẽ pingui, nec nõ medulla, dura emolliri carcinomata. Nigrandis capillis infectio optima, ex hirũdinum ſtercore paratur, vt in earum hiſtoria recitauimus: Oportet autem, inquit Marcellus ſeuo ceruino priùs faciẽ perungere, ne quid ex medicamento deſtillãs eam cõmaculet. Vſum autẽ huius ſeui ad lentigines faciei memorauimus etiam inter remedia ex cornu. Idem Marcellus picem præcoquam, ſiue quã viſcoſam vocãt, & rubricã Scythicam, quam alij piſſoſpalton, inquit, vocant, cum ſeui ceruini remiſſi cyatho vno, & lactis bubuli, vel ouilli pari menſura, ſi quis iã periclitanti phthiſico in potu, vel in cibo quotidie dederit, mirè ei ſubuenire aſſerit. Et Abſyrtus quoq; ad tuſſim equorũ ex frigida cauſa, remedia præſcribens, poſt purgationẽ, & ſuffitũ, in vino dulci liquari iubet adipem ceruinum, aut ouillum cum cera, & lingua apprehẽſa infundere. Cùm verò equi ſanguinẽ per vrinam reddunt, Anatolius lomentum purgatum coctum, & adipem ceruinum vino pauco miſceri, & triduo per os infundi iubet. Idem ſeuũ combuſtũ ſimul cum oſtrea teſta commixtum, & factum quaſi malagma, Sextus ſi pernionibus imponatur, mirè ſanare pollicetur. Hippocr. in libro de morbis muliebr. vteris exulceratis ceruinum adipem recentem, ac viridem ſubdit: & alibi in eodem libro, mulieri vt vteres purgetur, allium & nitrum rubrum, & ficum paribus portionibus melle admixto ſubdit, & vbi amouerit cerui adipem apponit, in vino liquefactũ. Cerebrũ Albertus & Rhaſis prodeſſe atteſtantur contra dolorẽ coxarum, & laterũ, & in reſtituenda fractura, quam etiam, inquiunt, mitigat. Albertus inſuper addit valere contra pulſum cordis, quod improbat Geſnerus, qui etiam cerebrum pro medulla ipſos accipere admonet. Pulmo huius animãtis clauos, & rimas, callique vitia ſanat, teſte Plinio, ſimiliter vt fimum ſuis recens illitum, ac tertia die ſolutum: Marcellus verò pulmonem ceruinum impoſitum, & ſæpe renouatum ex calceamento læſos pedes ſine dolore perſanare aſſerit, leporinum tamen pulmonem impoſitum multo efficacius curare. Cæterum apud Plinium quidem ſtatim à ceruini pulmonis mentione remedium ad calceamentorũ attritus ſubijcitur, vnde forſan deceptum eſſe Marcellum Geſnerus conijcit. Quod autem ceruino pulmoni apud Plinium nihil cùm attritibus calceamentorum, ſit, inde, inquit, conſtat, quia Plinius hoc obſeruat, vt morbos, & affectiones priùs, remedia poſterius nominet, ijs quidem in locis, vbi remedia ſecundum affectionem genera partitur, nec qua poſſit oriri confuſio. Hęc de Pliniana lectione: nam quod ad naturam remedij, hoc eſt ipſum cerui pulmonem, an ad alterũ affectum magis conueniat, an æquè ad vtrumque experturis iudicandum relinquit, quanquam inter tam multa, & obuia remedia horum vitiorum neminem cerui pulmone opus habere putat. Idem Plinius eundem pulmonem cum gula ſua arefactum in fumo, dein tuſum cum melle quotidiano ecligmate tuſſim teſtatur ſanare: efficaciorem eſſe ad id ſubulonem ceruorum generis. Et alibi: *Sunt*, inquit, *qui cerui pulmonem phthiſico profuiſſe ſcripſerint, maximè ſubulonis ſiccatum in fumo, tritumque in vino*. Repetit & hoc remedium Marcellus his verbis: Cerui pulmones cum ſuis gurgulionibus, virgulis tenſos in fumo, donec areſcant, ſuſpende, & ex his aliquid contuſum, tritumq; diligenter adiecto melle, ecligmatis modo phthiſico dato, quem ſanari citiſſimè voles. Sed & Galẽ. ad phthiſin non perfectam ſanandam, hoc recitat remediũ, pulmo cerui calamo extractus, & arefactus cõteratur: & cochlearia eius tria ex mellis cyathis tribus exhibeãtur, deinde paucis diebus interpoſitis iterum propinetur. Teſtatur denique Marcellus cinerem pulmonis cerui in olla fictili exuſti, multis ad ſuſpirium, & dyſpnœã profuiſſe. Genitale cerui tritum, & in vino potũ à vipera demorſis auxiliũ habemus apud Dioſcoridẽ; quem locum annotans Marcellus Virgilius, certius, inquit, remedium, quàm Dioſcorides, Paulus Aegineta docuit: ſiccari enim priùs, tum teri, ſicque cum vino bibi genitale id cerui iuſſit, additq; miſceri remedijs, quę ad viperarum morſus componuntur. Equidem etiam Symeon Sethi, deſiccatum, & lima in ſcobem redactum cum vino potum morſi-

bus

Centur. 6. aphor. 96.

Seui ceruini varia dotes.

Cerebri vſus.

Pulmonis.

2. euporiſt. 27.

Genitalis vis.

bus viperæ succurrere asserit. Similiter etiam Sextus, naturæ cerui siccatæ, inquit, & corrasæ, si drachmam vnam in sorbitione oui potaueris omnis morsus serpentis apud te innocuus fiet, & idem potus, viperarum morsus efficacissimè curat. Si quis idem genitale vstum, & tritum cum vino illinat testibus, & pudendo animalis admissarij vehementiùs ipsum: teste Xenophonte, reddet ad coitum. Idem alibi in eodem opere geoponicorum græcorum ex Quintilijs refertur his verbis: Quòd si tauri ad coitus torpescant, genitale ceruinum vrens, & conterens, & læuinas vino, pudendū tauri, atq; testiculos vngito, confestimq; vel ad insaniam vsq; pruriet in venerem; Quod quidem haud in tauris duntaxat, sed etiam in animalibus cæteris, in ipsoq; hominum genere similiter possit vsu venire. Soluit autem pruritum illum exorbitantem oleum inunctum. In græcis quidem pro genitali primo loco κέρκον legitur, secundo οὐρὰν, quæ licet caudam quidem propriè significent, hic tamen pro genitali, siue pudēdo maris accipiuntur, vt Græci etiam Grammatici exponunt in lexicis. Sic quoq; Horatius caudā pro virga virilis membri, vt Acron interpretatur, accepit, vbi scribit:

In geopon. grac. 19. 5

1. Serm

quin etiam illud
Accidit, vt quidam testes, caudamque salacem
Demeteret ferro.

Eadem vis ad libidinem excitandā testibus: nam Sextus, ceruini testiculi, inquit, sicci aliquam partem potato, concubitum excitat, & fit cū voluptate veneris. Valet præterea genitale aridum cōtra difficultatem mingendi, aut colicam, vt Rhasis, & Albertus tradūt, monentes insuper bibi aquam solummodo, in qua ablutum fuerit. Magi, vt author est Plinius, partus contineri promittunt, si mulieri cādida à pectore hyænæ caro, & pili septem, & genitale cerui illigentur dorcadis pelli, & collo suspendantur. Idem testes cerui inueteratos, vel genitale maris, salutariter dari in vino, item ventres, qui centipelliones vocantur, aduersus serpentium morsus. Creditur & medica vis inesse inuolucro fetus, sed ceruę id statim à partu deuorāt, teste Aristotele, nec fieri potest, vt id accipias. Ossium ceruinorum, aut bubulorum ex ceruis recentium, &, vt probè conteri queant, vstorū drachmæ quinquaginta, adijciūtur ab Aetio in antidoto Philagrij aduersus podagram monet tamen, sine ossibus eandem antidotum parari: Ossium, inquit, substantia facultatem habet consumendi, & resiccandi, adeo vt è etiam sola, & assiduè, & opportunè exhibita inueteratū articularem morbum curet. Vt verò ne quid ex humoribus resiccetur, ac lapidescat, incurabileq; aut ægrè medicabile reddatur, tempore præseruationis eam minimè miscebimus, sed postea si ita videbitur: consumit enim, & resiccat humores in ipsis articulorum iuncturis relictos. Recipiuntur hæc eadem ossa vsta apud eundem in antidotum Iuliani ad calculum, & comitiales. Ad ventris profluuium Galenus ceruorum oua contusa ventri illini iubet. Sextus verò patellam ceruinam, hoc est genuinum, si tecum habeas, negat surgere inguina, & quæ antè surrexerunt, eadem tacta redire. De osse cordis cerui, nec non de bezoartico lapide suprà abundè dictum est. De ipso vero corde legimus apud Galenum in euporistis istiusmodi remedium. Cor cum pelle, & cornu cerui combure, & ex oleo vulnus inunge. Tradūt, teste Plinio, ceruas cùm senserint se grauidas lapillum deuorare, quē in excremētis repertū, aut in vulua (nā & ibi inquit inuenitur) custodire partus adalligatum. Inueniuntur & officula in corde, & in vulua perquam vtilia grauidis, parturientibusque. Meminit eiusdem lapidis, eorundemq; officulorum etiam Sextus his verbis: Lapis qui in vulua, aut in ventriculo cerui inuenitur phylacteriū est prægnanti, & perficit, vt partum perferat, eoq; ratio colligit velocissimum esse illud animal, nec tamen abortum facere. Simili ratione officula inueniuntur in corde cerui, aut in vulua eius, quæ idem præstant. Idem, vt mulier nō cōcipiat, eadem ossa in brachio suspensa efficere attestatur. Habet coagulum etiam suum in medicina vsum. Id in hinnulo laudatissimum esse testatur Aristoteles. Dioscorides verò leporinū præferēs huic tamen coagula hædi, agni, hinnuli, dorcadi, platycerotis, dorci & cerui pares vires habere scribit, & Plinius coagulū hinnuli, leporis, hædi laudatū quidē esse ait, præcipuū tamē esse dasypodis. Idē ait cōtra serpentiū morsus præcipuū remediū esse ex coagulo hinnuli in vtero occisi; ꝙ aliàs etiā reperit, & Solinus eius simia, sed vniuersaliter vim ad venenū quodlibet transferēs: Aduersus venena mirificū est, inquit, hinnuli coagulū occisi in matris vtero. Legas & apud eundē Plinium coagulū cerui ex aceto potum ab ictu serpentiū iuuare, & si omninò tractatum sit, eo die non ferire serpentum. Democrates apud Galenū vtiliter bibendum dari, author est, morso à cane rabido. Haly præterea etiam contra cicutæ, & fungorū esum. Iam verò Marcellus in potione solutum, vtiliter ait bibi ab empyicis, vel hæmoptoicis; & Plinius ex aceto sanguinem sistere profitetur. Et Galenus etiā leporis, aut hinnuli coagulum ex vino potum, nec non immissum, cum oryzæ cremore cœliacos, & dysentericos iuuare asserit. rodest præterea, authore Plinio, decoctum cum lente, betaq; atq; ita in cibo sumptum intesti-

9. hist. 5.

Ossium facultas.

Li. 13. cap. 47.

Euporist. 2 cap. 42.

Lib. 2. cap. 184.

Cordis.

Lapilli in quibus cerui partibus inueniantur eorūq; efficacia.

Coagulum ad quæ mala proficiat

Lib. 2. antidot.

1. euporist. 113.

norum

Fimus. Vrina. Venenũ in cauda cerui quale, qua ſympto mata inducat, & eius curatio.

norũ magnopere vitijs. Dioſcorides deniq; teſtatur hinnuli coagulum priuatim triduo à purgationibus admotũ, ſpem partus intercipere. Fimi ceruini maximè ſubulonis cinis cochleariũ triũ in mulſi hemina hydropicis auxiliatur, vt Ariſtoteles tradit: vrina verò ſplenis dolorẽ ſanat, teſte Haly, ventriculoq; & inteſtinis inflatis prodeſt, auribus item inſtillata medetur earum vlceribus. Extrema pars caudæ cerui venenum continet, vt inter cæteros ſcribit Auicenna, quod potum vehementem ait inducere anguſtiam, ſyncopen, & mortem; curandi verò rationem eſſe, vomitu excitato cum butyro, oleo ſeſamino, & anetho: poſt vomitum exhibere oportere medicamentum ex auellanis, & piſtacijs cum lycio miſtis. Ferdinandus Ponzettus ſcribit, humorem aduſtum in caudam cerui tranſmitti, ne inficiatur reliquum corpus: ſumptum in cibo hoc venenum, triſtitiam, & mœrorem inducere, & reliqua, vt ſuprà: addit tamen antidotum eſſe oculum cerui, vel eiuſdem, vel alterius. Matthiolus venenum iſtud viridis, aut flaui coloris eſſe ſcribit (vnde veriſimile eſt non aliam quàm fellis eam eſſe ſubſtantiam: Ceruis quidem Achainis cognomine fel contineri in cauda creditur: Eſt autem illud colore quidem ſimile felli, non æquè tamen, vt fel, humidum, ſed lieni ſimile parte interiore vt Ariſtoteles teſtatum reliquit) venenum planè ſæuiſſimum: quod in cibo potuve ſumptum intolerabilem corporis anguſtiam, syncopen, & alia ſymptomata afferat, quæ napellus excitare ſolet auxilium eſſe ſi poſt vomitum, ex butyri potu dimidius triti ſmaragdi ſcrupulus cum vino bibatur, piſtacia & auellanæ edantur: Poſtea verò corpus vniuerſum perfricetur cum oleo ex ſemine citri, & theriacæ drachmæ duæ propinentur. Eadem etiam ſcribit Petrus Aponenſis.

VSVS ALII.

Pelliũ ceruinarum vſus.

Ex corio ceruino, inquit Blondus, fiunt tegumenta hominum, & rerum multarum operimenta: Teſtatur verò etiam Geſnerus has ceruinas pelles à ſuis parari, vel cum pilis, illas præſertim quæ elegantiores, & maculoſæ ſunt, vt puluinis ſedilium inducantur: vel pilis demptis ad caligas, femoralia, chirothecas &c. Hoc eodẽ corio Minerua deformatura Vlyſſem ne cognoſceretur à ſuis, eum induit, vnde vile olim fuiſſe indumentum conieceris: Verba poetæ ſunt:

Odyſſ. V.

Αμφὶ δὲ μιν μέγα δέρμα ταχείης ἕσσ᾽ ἐλάφοιο

Ψιλόν· δῶκε δέ οι σκῆπτρον καὶ ἀεικέα πήρην. idest,

Circum autem ipſum magnam pellem velocis induit cerui

Nudam: dedit autem ei virgam, & deformem baculum.

Orat. I. 3. de arte aman.

Sed & Plutarchus in volumine do fortitudine Alexandri, ſcribit, eos qui feras venantur, pellibus ſe ceruorum amicire: Ex medulla cerui medicamen faciei fieri ſolere diſcimus ex hoc Ouidij:

Nec coram mistas ceruæ ſumpſiſſe medullas,

Nec coram dentes perfricuiſſe probem.

Sed & cornibus ad fucãdã faciẽ vti ſolere mulierculas meminit in libro de medicamine faciei:

Et quæ prima cadent viuaci cornua ceruo

Contere: in hæc ſolida ſexta face aſſis eat.

12. Metã. Cornuum vſus pro armis.

Idem præterea docere videtur in bello cornuum fuiſſe vſum, dum canit:

Non impunè feres teli modo copia detur,

Dixerat Exadius, telique habet inſtar in alta

Quæ fuerant pinu vot tui cornua cerui:

Figitur hinc duplici Grineus ſua lumina ramo,

Eruiturque oculos, quorum pars cornibus hæret,

Pars fluit in barbam concretaque ſanguine pendet.

Oſſiũ vſus in tibijs. Lib. 5. c. 7. de vita Apoll. Li. 2. Americ. Lib. 9. c. 7.

Inuenio cerui, aut leporis pedes, ſi circa fulcra lecti alligẽtur iuxta dorſum, quo te reclines, non ſinere naſci cimices. Ex oſſibus ceruinis olim fiebant tibiæ admodum canoræ, quod meminit inter alios Philoſtratus de Canio tibicine loquens, taleſque eſſe tibias Canadum Indiæ populorum teſtatur Theuetus; Hiſce tibijs cum cacto ſpina maximum eſſe diſſidium ſupra, vbi de antipathia annotauimus. Earundem tibiarum vſus etiam apud Thebanos erat, quod tradit Pollux nulla facta oſſium mentione his verbis: Θόριος αὐλός: Θηβαῖοι μὲν αὐλὸν ἐκ νεβρῶν κώλων εἰργάσαντο: χαλκήλατος δὲ ἦν ἔξωθεν ὄψιν: idest, ferina tibia quam Thebani ex hinnuli membris compegerunt, ſed huius exterior pars ære inducta erat. Cælius græcam vocem ſeruans tibiam theriam vocat.

DE CERVO PALMATO. Cap. XXVIII.

DIXIMVS ex Iulio Capitolino Gordiani syluam memorabilem pictam in domo rostrata Cn. Pompeij inter alias picturas ceruos continuisse 200. palmatos: Hosque Gesnero primùm visos eosdem cum dorcadibus platycerotis. Cæterùm cùm postmodum Ioannes Caius medicus Britannus hæc illi cornua, quorum iconem hic exprimimus ex Britannia misisset, mutata sententia doctissimo illi medico, qui ceruum palmatum reuera esse iudicabat, quod & mihi videtur, assensit: Nam cùm cornua hæc, aut æquent, aut etiam superent, & longitudine, & crassitudine ceruinum, consonum est corpus animalis cerui potiùs, quam platycerotis simile esse.

In Gord. 1.

DE TRAGELAPHO. Cap. XXIX.

ΤΡΑΓΈΛΑΦΟΣ, quasi hirci ceruum dicas, in nomen accepisse videtur, quod animal sit hirco, & ceruo simile, seu cerui, & hirci figuram mixtam habens: Equidem Plinius cùm de ceruis tractasset, caput insequens sic orditur: *Eadem est specie barba tantùm, & armorum villo distans, quam tragel aphum vocant non alibi, quàm iuxta Phasim amnem nascens.* Eadem verba legas apud Solinum in fine capitis vigesimi secundi sed quam-

Etymum. *Li.8.c.32.* *Forma.* *Locus.* *Lib.3.*

quamuis vterque scribat iuxta Phasim amnim tantummodo nasci, legimus tamen apud Diodorum Siculum etiam nasci in Arabia. Raph. Volaterranus eũdem esse arbitratur cum hippelapho memorato ab Aristotele, cuius iudicium sequitur etiam Gesnerus inquiens, cerui similitudinem vtrosque in hoc animali vidisse, tum qui cragelaphum, tum qui hippelaphum nominarunt, sed hi, inquit, propter iubam, equi ceruum (sic apud Aristotelem aliquãdo transfert Theodorus) dicere maluerũt, illi propter barbam simul & cornua hircoceruũ. Nec mihi differre videtur, vterque enim peregrinum facit animal (etsi de loco discrepẽt) eademque ei tribuit, barbam nempe, armos villosos, & cerui similitudinem, tum magnitudinẽ corporis, tũ quod fœmina in eo genere cornibus caret. Hippardiũ, & hippetaphus, inquit philosophus, tenuissimo iubæ ordine à capite ad summos armos crinescunt. Proprium hippelapho villus, qui eius gutturi modo barbę dependet. Gerit cornua vtrumq; excepta fæmina hippelaphi: & pedes habet bisulcos. Magnitudo hippelaphi nõ dissidet à ceruo. Gignitur apud Archotas; & alibi; hippelaphus satis iubæ summis cõtinet armis, qui à forma equi, & cerui, quam habet compositam, nomen accepit, quasi equiceruus dici meruisset. Et rursus: Equiceruo cornua sunt capræ proxima. Mirum itaque cur Albertus ramosa, & ceruini similia cornua tribuat; mirũ etiam quomodo Volaterranus tanquam ex Aeliano tragelaphum catera ceruo similem esse dicat, barba tantum, & armorũ villo hirco propiorẽ. Mirum deniq; cur doctissimus Scaliger hippelaphi cornua nõ descripsisse Aristotelem dicat, in descriptione eiusdem: Nec tragelaphus, inquit fabula est, quippe hircus facie, cornibus, ceruus magnitudine, pilo, cauda, clunibus. Pectus villorum frequentia tectum, vt & hinc hircus sit quasi in eos abierit aruncus. Si philosophus sui hippelaphi cornua describeret; intelligeremus an idẽ esse cum tragelapho, aut tarando. Cùm vero propter raritatem natiuiq; soli distantiam vix cognitum sit animal, nõnullis tragelaphus nominatur de re, quæ nulla sit, nec vsquam in rerum natura

Lib. 3. Hippelaphus.

Equiceruus Hircoceru.

Exerc. 207.

tura reperiatur, vt Stephanus citat, & Etymologus. Figuram hanc ad viuum expressam vir doctissimus, & egregius poeta Georgius Fabritius Gesnero trāsmisit ex Misena Germaniȩ vnà cum literis, quibus hæc continentur: De ceruorum generibus, quȩ ex venatoribus didici, quamuis infirma authoritate vulgi scilicet nituntur, tamen vt tuæ volūtati videat satisfecisse, adscribā. Tria igitur dicunt esse ceruorum genera, non singulari quidem naturæ discrimine, sed aliquo tamen nominis, formæ, virium. Primum illud motum omnibus, quod diligenter Aristoteles & Plinius descripserūt. Alterū ignotius, quod græco nomine tragelaphus dicitur priore maius (vnde forsan hippelaphō dixerit Aristoteles videlicet à magnitudine, vt inter herbas hipposelinum) pinguius, tū pilo densius, & colore nigrius: vnde Germanis à semiusti ligni colore brandhirtz nominatur. Hoc in Tarantinis, & Konigsteinianis Misenæ saltibus, Bohemiæ vicinis capitur. Vulgus venatorum ait nomen reperisse à locis, in quibus carbones fiūt, quod ea frequētet, & herbis ibidem renascētibus libenter pascatur. Hoc verum sit, an ex errore, ac opinione propter nomē fabella nata, in medio relinquo: Certè vulpes etiā villi densioris, & nigricantis à colore eodē modo brandfuchse nominātur, quos in arcis illis carbonarijs versari nō est vero simile. Tertium genus, quod reliquorū ceruorū more non ammittit cornua: hoc castratis accidere ait Plinius, sed & vitio accidere affirmant, qui feras apud nos consectantur. Ceruo enim fuga, sitique fesso, & flumini se committenti, in ipsoque anhelitu auidius bibenti, pinguedinem, qua abundat resolui, & diffundi aiunt, ex eoque aut mori eum, aut superstes si sit, cornua ei nunquam decidere, idque fieri eo maximè tempore, quo ardentissimè fæminam appetit. Hoc genus cerui proprio nomine ein kummerer appellant Hæc G. Fabritius, qui simul etiā præstātissimi, & eruditissimi viri Georgij Agricolæ Kempnitij consulis literas ad me misit, quibus ille suam de tragelapho sententiam, quam meo nomine Fabritius petiuerat, hisce verbis exponit. Tragelaphus ex hirco, & ceruo nomen inuenit nam hirci quidam instar videtur esse barbatus, quod ei villi nigri sint in gutture, & in armis longi: Cerui verò gerit speciem, eo tamen multo est crassior, & robustior: Ceruinus etiā ipsi color insidet, sed nonnihil nigrescens, vnde nomen Germanicū traxit, veruntamen suprema dorsi pars cinerea est, ventris subnigra, non vt cerui candida, atq; illius villi circa genitalia nigerrimi sunt: Cæteris non differunt. Vterq; est in nostris syluis, quanquam plures tragelaphi in his, quæ finitimȩ sunt Bohemicis, quàm in alijs reperiūtur. Quare Plinius haud rectè scripsit tragelaphum non alibi, quàm iuxta Phasim amnem nasci. Hæc Agricola. Ego, inquit Gesnerus, huius animantis cornua, quæ ciuis quidam nostræ ciuitati tanquam valde tara asseruat, diligenter inspexi, cum de ceruo scriberem, vbi descriptionem eorum apposui his verbis: Obseruaui etiam in consummati cerui (nam quod genus cerui hoc esset adhuc ignoram) cornibus mucrones, siue ramulos supremos, qui bini alioqui plerumque, aut terni spectantur, septenos: Et eodem in loco stipitis latitudinem sex digitorum: Inferius autem erant, & alij bini rami & adminicula. Inquirēt studiosi an hoc ceruorum genus à specie cornuum, quȩ in suprema sui parte tanquam palmȩ in digitos finduntur palmatū latinè dici rectè possit: Nam ceruos palmatos Capitolinus memorat. In Anglia ceruos nigricantes reperiri audio, qui an ijdem sint cum illo, cuius effigiem posuimus non sum adhuc certus. Hæc itaq; omnia ex paralipomenis Gesneri. Athenæus tragelaphos pocula quædam dicta Alexidis, & Eubuli testimonijs comprobat, qui simpliciter inter pocula hoc nomen posuerunt. Tertiò Menandri, apud quem τραγέλαφοι λαβρώνιοι leguntur: Quartò Antiphanis, qui diuitem quendam præter alia possidere scribit, phialas, triremes, tragelaphos, carchesin, ampla nimirum, & pretiosa pocula. Forsan inde sortita fuerint id nomen, quòd tragelaphi figuram, vel repræsentarent aliquo modo, vel insculptam ferrent. Apud Bartholomæum Anglicum aliud ab hoc animali simile tamen pygargus vocatur ex glossa in Deuteron. 14. pygargus, inquit, animal est cornutum, & barbatum hirci instar, minus ceruo, maius hirco, simile hircoceruo, sed longè minus.

Ceruorum tria genera.

Li. 11. cap. 18.

Pygargus.

DE TARANDO. Cap. XXX.

HESYCHIVS & Varinus tarandum interpretantur animal simile ceruo, ex cuius pellibus apud Scythas Κιτῶνες, idest, thoraces fiunt. Stephanus item in Γελωνὸν, & Eustathius in Dionysium Afrum, scribunt apud Budinos Sarmatiæ populos tarandum nasci animal admirabile, magnitudine bouis, facie ceruum repræsentans: difficile captu propter mutationem pilorum, quos pro loci colore immutat, vt Chamæleon etiam, & Polypus. Barbari quidam authores pro tarando corruptè parandrum, & pyradum, teste Gesnero, scribunt, aliqui etiam tanquam diminutiua voce tarandulum, quòd, inquit, ridiculum est, cùm ani-

Parādrus. Pyradus.

animal boui ſimile fateantur. Quidam adhuc abſurdius faciunt cum tarandum à tarandulo diſtinguunt. Apud Heſychium, & Varinum ξάνδαρος exponitur animal ſimile boui iuxta Atlanticum mare. Sed & vox omnino videtur corrupta à tarando; nec obſtat, inquit Geſnerus, quod tarandi nomen apud eoſdem ſuo loco legatur, nam & alia huiuſmodi errata in ipſorum lexicis deprehendimus. Dicat aliquis Xarandum à tarando diuerſum eſſe, quoniam ad Atlanticum mare naſcatur, quod de tarando à nemine memoriæ proditum ſit. Reſpondo tarandum in Scythia naſci, quæ Aſiæ, & Europæ partim maritimas ad Oceanum regiones complectatur: Atlanticum mare autem dici, non ſolùm occiduum illud, & Africani partem Oceani, ſed vniuerſum etiam Oceanum apud veteres, vt apparet ex his verbis Ariſtotelis in philoſophiæ ad Alexandrum compendio: Πέλαγος δὲ τὸ μὲν ἔξω τῆς οἰκουμένης Ατλαντικὸν καλεῖται καὶ ὁ Ωκεανὸς περιῤῥέων ἡμᾶς. Hoc eſt, vt Guilhelmus Budæus tranſtulit: Porrò autem pelagus, quod extra orbem nobis habitatum fuſum eſt, & Atlanticum dicitur, & Oceanus à quo ipſi circumluimur. Plinius hoc animal pulcherrimè delineauit his verbis: *Tarando magnitudo, quæ boui, caput maius ceruino, nec abſimile, cornua ramoſa, vngula biſida, villus magnitudine vrſorum. Sed cùm libuit ſui coloris eſſe aſini ſimilis eſt. Tergori tanta duritia, vt thoraces ex eo faciant. Colorem omnium arborem, fruticum, florum, locorumque reddit metuens, in quibus latet, ideoque rarò capitur. Mirum eſſet habitum corpore* (ideſt, cute) *tam multiplicem dari, mirabilius & villo.* Et paulò antè: *Mutat colores*, inquit, *Scytharum tarandus, nec aliud ex ijs, quæ pilo veſtiuntur, niſi in Indis lycaon, cui iubata traditur ceruix.* Habere magnam admirationem in hoc animali coloris immutationem ſic oſtendit Aelianus: Ruborem, pallorem, liuorem, homini, & beſtijs cutem mollem habentibus, & minimè villoſis, accidere, nihil mirum: tarando verò animali, cui eſt tergus impenetrabile, & villus vrſorũ magnitudine, admirabile videri debet: ſeipſum enim cum villis ſuis hic vertit, milleq; colorum ſpecies cũ ſummo videntiũ ſtupore reddit. Scythicũ animal eſt, dorſo, & magnitudine tauro ſimile, eius corium ne ſpiculo quidem penetrari poteſt. Cæterùm Solinus cũ lycaonem dixiſſet Aethiopia mitti ſubdit, *mitti, & tarandum*, cuius erroris occaſionem præter oſcitantiam, & negligentiam ipſius nullam video, cùm Plinius dilucidè Scytharum, ideſt Scythicũ tarãdũ appellet: Lycaonẽ verò nõ in Aethiopia, vt ipſe Solinus, ſed in Indis naſci ibidem ſcribit. *Hunc tarandum*, addit Solinus, *affirmant habitum metu vertere, & cum delitеſcat, fieri ſimilem cuicumq; rei proximauerit, ſiue illa ſaxo alba ſit, ſeu fruteto virens, ſiue quam aliam præferat qualitatem. Faciunt hoc idem in mari polypi, in terra chamæleontes. Sed & polypus, & chamæleon glabra ſunt, & pronius eſt cutis læuitate ſpeculi modo proximantia æmulari: In hoc nouum eſt, ac ſingulare, hirſutiam pili colorum vices facere.* Meminere eiuſdem colorũ mutationis Ariſtot. in opere de admir. auſcult. & Theophraſtus in fragmento de ijs, quæ colorẽ mutant, vt citat Iacobus Dalechampius in comment. ad nouiſſima Plinij verba Cauſã huius mutationis tradunt eſſe, quod pili eius, vel cutis potius ſpeculi naturæ ſit aſſimilis: vnde ſpecies circumſtantium rerũ per aerem diffuſæ, & ad huius generis animalia terminata reddunt eis talem colorẽ, qualis earũ rerũ fuerit, quibus proximãt. Quis ſit modò reuera iſte tarandus, nõ facilè licet iudicare. Ioannes Agricola Ammonius, tarandulum (ſic loquitur) interpretatur germanicè elend. Quam ſententiã improbat Geſnerus, docẽs Germanorũ elend alcem eſſe; Georgius verò Agricola vir & doctrina, & iudicio ſummus, tarandum interpretatur reen, (quo nomine, vt in ſequenti capite apparebit, Septẽtrionales rangiferum intelligunt) rangiferum cum tarãdo eundem eſſe exiſtimans. Quam quoque opinionem Geſnerus in cap. de tarãdo, modeſtè ſic refutare conatur: quanquam pleraque, inquit, tarãdo, & rangifero noſtro eadem ſint, liber tamen ab eo (Georg. Agricola) diſſentire, nõ certè doctiſſimum virum reprehendendi animo, ſed vt hominibus ſtudioſis diligentiùs inquirendi occaſionem præbeam. Tarãdum igitur eſſe exiſtimo feram illam, quam Poloni tur, vel thuronem appellant. Inuenitur in vna tantùm parte regni Polonici in ducatu Mazouiæ, inter Oſzezke, & Garuolijn: maior boue manſueto, minor vro, ore diſſimilis vtrique, præacutis in fine cornibus, perniciſſimo curſu, & valde robuſta. Deſcriptionem hanc nobis communicauit nobilitate, doctrina, & omni virtutũ genere vir ornatiſſimus Florianus Suſliga Roliz à Varshauia Polonus. Hæc fera ſi iubata eſſet, quod nõdum certò ſcio, biſonti deſcriberẽ: nam recentiores quidam thuronem Polonorum, Zubronis, ideſt vri ſpeciem faciunt. Cæterùm vt tarandum credam, plura concurrunt, primũ magnitudo, & ſpecies bouis, ſed caput & os abſimile, deinde quod boũ ſylueſtrium rariſſima eſt, & in Sarmatia capitur vicina Gelonis, apud quos tarandũ reperiri legimus: Accedit etiam nominis affinitas, nam in barbarorum quorundam recentiorum libris, daran huius bouis nomen legitur, quamuis alij duran, vel durau ſcribãt, & bonaſon interpretẽtur. Vnum eſt, quod obijci poteſt, cornua thuroni non eſſe ramoſa, qualia Plinius ſuo tribuit tarãdo. Reſpondeo, videri mihi veteres tarandũ, vel cum alce, vel cum rangifero fortè confudiſſe: Nam

Atlanticũ mare.

Deſcriptio.

Cap. 33. polyhiſt.

Quomodo colorẽ mutet.

Tarandus qui ſit.

Turo Polonorum.

&

& alce, & rangifer ramosa prætendunt cornua. Describunt autem alcen quoq; veterum alij aliter: quod in adeo peregrinis animalibus mirũ non est: cùm ea ferè soleamus, vt ex diuersis auditu accepimus, describere. Hæc si cui non satisfaciunt, vel tarandum pro rangifero accipiat, vt Georgius Agricola, & ante ipsum Elicta Anglus, quibus cũ de hac re ego non contenderim; aut si quid melius inuenerit, in commune proferat. Hoc addã pro corollario ex Plinij descriptione tarandum animal inter ceruum, bouemque medium videri posse: cerui enim cornua, & metum habet, cætera ferè bouis. Thuronem sanè taurum non meticulosum sed taurorum omnium, præsertim syluestrium instar, animosum esse crediderim. Iã quod Plinius scribit caput ei maius cer-uino

uino eſſe,& magnitudinem bouis rangifero ſatis conuenit, quoniam in vniuerſum multo maior ceruo eſſe fertur. Capiuntur etiam apud Gelonos, aut vicinos populos: Quidam etiam aſininum ei tribuunt: præterea biſulcos eſſe conſtat. Hæc tam multa cùm cõueniunt ſi de coloris etiã mutatione certior fiam, ſine cunctatione rangiſerum pro tarando accipiam, & Polonicum thuronẽ biſontibus adiungam. Nam quod de corio fertur, vſum eius eſſe ad thoraces, vt quod ferrũ non facilè tranſmittat, nihil impediet, pleraſq; enim magnas feras in regionibus frigidis huiuſmodi pelles habere crediderim, quales etiam alces habẽt, quæ ad hunc vſum in Germania cõmuniores ſunt. Omninò quidem maiora minoribus, fera domeſticis,& in frigidis regionum quàm calidis animalia pelles craſſiores, ſolidioreſq; gerunt. Sed rangifer hiſtoriam integram in R, litera dabimus, in præſentia ſatisfuerit, mihi non tam diſſentiẽdo, quàm dubitando de eruditorũ quorundam interpretatione, vel ipſos, vel alios ad thuronis ſimul,& rãgiferi hiſtorias maiore ſtudio inueſtigandas excitaſſe,& ſcepticorum inſtar in vtramq; partem rationes attuliſſe. Hæc itaque omnia Geſnerus incertus opinionis ſuæ. In capite verò de rãgifero Georgio Agricolę ſubſcribẽs rangiferum cum tarando eundem iudicat. Et rurſus in appendice quadrupedum viuiparorum: tarandi, inquit, eiuſq; cornuum falſam imaginationem, tabulæ regionum Septẽtionalium Olai Magni imitatione decepti poſuimus in libro de hiſtoria quadrupedum viuiparorum pag. 950. rangiferi nomine. Dubitabam enim adhuc an tarandus idẽ rangifero eſſet, quod doctiſſimo viro Georgio Agricolæ videtur, cui ego nunc magis aſſentior, etſi tunc quoque non omninò negaui, ſed dubitatione aliqua motus, quæ de tarando veteres ſcripſere, in boum ſyluestrium hiſtoria conſcripſi pagina 156.& rurſus ſeorſim, quæ de rangifero recẽtiores pag. 950. quo loco (ſequẽte mox pagina) poſitum à nobis cornu tarandi, ſiue rangiferi nõ eſſe, nunc certò ſcio, tum enim dubitabam, Cuius verò animãtis id ſit, niſi alces eſt (quãquam differt ab eo cornu alces, quod aliàs ab amico quodã ad me miſſum in alces hiſtoria poſui) ignorare me ingenuè fateor. Id verò quod in præſentia damus animal (eſt autẽ cuius hic icon exprimitur) à clariſſimo viro Valentino Grauio ad nos miſſum, tarandum, ſiue rangiſerum ad viuum expreſſum eſſe non dubito: Nam cornuũ quoq; omninò ſimilium effigiem doctiſſimus vir Benedictus Martinus Bernenſis qualia Berniæ in curia ſpectãtur, nuper miſit. His addã, quę de hoc animãte Georgius Fabricius ad me ſcripſit. Tarandus, inquit, quem populi Septẽtrionales ſua lingua rehenſchier nominant, formam cerui habet, ſed corpus robuſtius: colorẽ ſecundum anni tempus mutat, etiam pro locorum, in quibus vixerit, varietate, vt author admirandorũ ſcribit, ſiue Ariſtoteles ille ſit, ſeu Trophilus. Arborũ autem,& locorum,& rerum, quas attigerit vniuerſarum colorem imitari, nobis adhuc cõpertum non eſt. Eum autẽ quod anni temporibus mutet, inde colligitur, quod alij colore aſini, alij cerui eſſe dicant. Pectus toroſum, & villis albis, prominentibuſq; denſum, atque rigidum, crura piloſa, bifidæ concauæq; vngulæ, & mobiles, in curſu enim eas explicat. Ipſe ad celeritatem expeditiſſimus, ita vt & ſummas niues calcet non impreſſis altè veſtigijs, & pernicitate inſidiẽtia in vallibus animalia effugiat. Cornua geſtat prææalta, quæ ſtatim à fronte ramis duobus latis mucronãtur, quaſi in digitos: In medio ramulus veluti internodiũ interiectus, inde rurſus in ramos latos, digitorum expanſorum ſpecie mucronatos exeunt. Cornua ſunt alba, venuliſque longis diſtincta, differũt ab alces cornibus altitudine, à cerui latitudine, ab vtriuſq; colore,& ramorum multitudine, quamuis aliter ſcribat Zieglerus Landauos. Currendo ea in tergum demittit: nam ſtanti frontem penè inferiores rami tegunt. His inferioribus concreta frigoribus flumina ad potum capiendum rumpere fertur. Syluarum fructibus, & arborum muſco veſcitur. Latibula ſtruit in montibus Septẽtrionalibus,& in Moſibergum alioſq; montes Nort Vvegiæ intentioribus frigoribus procedit. Capitur ab hominibus ad vſus domeſticos: nã ad conficienda itinera domatur à curſoribus, ad opera ruſtica ab agricolis. Infeſtatur ad prædam è multis animãtibus, Caro enim tarandi è ferinis illorum locorum optima,& delicatiſſima. In primis autem infeſtos habet lupũ, gulonẽ, & q͛d propter horrorẽ vlulatus vulgò feldgeſchrei ab Olao propter feritatẽ grimbklavv appellatur. Hoc animal ad prædam exit gregatim lupo minus, maius vulpe, pilis nigris, maximè ferum,& tarando præ cæteris inimicum. Sigiſmundus Liber, qui de rebus Moſcouiticis ſcripſit, ait apud Lappos ceruorum eſſe greges, vt apud nos boum, qui Nort Vvegiorum lingua reen vocentur, noſtratibuſq; ceruis eſſe aliquanto maiores: ijs Lappos vti equorum, iumentorumq; vice hoc modo: Vehiculo in ſcaphæ piſcatoriæ formam facto ceruos iungunt, in quo homo, ne citatiore animalis curſu excidat, pedibus alligatur. Lorũ quo id gubernat, ſiniſtra tenet, dextra baculum, quo vehiculi, ſi quam fortè in partem plus æquo vergat, caſum, euerſionemq; ſuſtinet. Tali curriculo ſe viginti milliaria vno die confeciſſe ait, ceruumq; dimiſſum ad conſueta ſtabula nullo duce redijſſe. In hanc ferè ſententiam ille. Animal hoc natura congregabile,& ſocietatis eſt amans, nam armenta mille tarandorum in vaſtis illis ſyluis ſimul conſpici ferunt. Quod fieri

Geſneri altera opinio.

Tarandi icon vera ſecundum Geſnerum.

Caro qualis.

Mores.

poſſe

posse, etiam vox psalmi 50. testatur, in quo Asaphi ore, loquitur Deus: *Omnes bestiæ terræ meæ sunt, & armenta montium, in quibus numero millenario congregantur*. Fæmellæ in hoc genere ramis carent, & lactis abundantia gentem colunt. Tarandos in Nortvvegia reperiri mercatores asserunt, in Succia superiore Olaus Magnus (ego tarandi nomen apud Olaum non inuenio, sed rangiferi tantùm, vt modò patebit:) In Lapponia Sigismundus Liber: (sed nec hic tarandi meminit) In Polonia interdum Agricola Ammonius. Superioribus annis bini cum frenis, sellis, & phaleris Augustam Vindelicorum di cuntur adducti. Hæc diuersis temporibus, ex Alendeciorum Fribergensium (qui illis in locis negotiantur) relatione, & ex adductis authoribus scripsit ad me vir humanitate, & integritate pręstans Valentinus Grauius, qui quoniam reipublicę negotijs atque principis occupatus est, per me tibi significari voluit, idem etiam picturam ad te mittit. Huc vsque Gesnerus. Cæterùm hisce relationibus nimis confidens, rangiferum tarando eundem credit. Ego cur inuicem distinguam, & Olai Magni iconi credam, impellunt me & Cæsar in commentarijs suis, & Albertus Magnus in descriptione rangiferi, quam subinde referam.

DE RANGIFERO. Cap. XXXI.

TARANDVM nonnulli, vt in præcedenti capite dictum est, quod rangifero eundem crederent, reen vocant, cum sit hoc nomen rangifero, proprium: pro qua voce inuenias etiam reiner, reinge, renschieron: hinc latini recentiores alij rangiferum, alij raingum nominant: quanquam Albertus rangiferum vocari scribit, quasi ramiferum. Describit autem ipsum animal his verbis: Rangifer, inquit, in Septentrione versus polum Arcticum

ęticum generatur, & in regionibus Nortvvegiæ, ac Sueciæ, & alijs, quæ ſunt minoris latitudinis, ſpeciem cerui repreſentat, ſed maior eſt corpore, colore inſignis, & ad fugam celerrimus. Tres ordines cornuum gerit in capite, ita vt in ſingulis bina ſint cornua, & caput eius virgultis (aliàs virgulis) compoſitum videatur. Ex his duo cæteris maiora ſunt, in loco cornuum cerui, quæ ad perfectam magnitudinem augentur, adeo vt quinque cubitorum menſuram aliquando attingant, & ramis conſpiciantur viginti quinque. (Idem de ramorum numero huius feræ Robertus Stephanus ſcribit in obſeruationibus ſuis venaticis circa finem dictionarij gallicolatini.) Duo etiam in medio capitis, vt damarum habentur mutilis & breuibus ramis mucronata. Deniq; alia in fronte antrorſum verſa, oſſibus ſimiliora, quibus in pugna potiſſimum vtitur. Tantum Albertus. Cæterùm in deſcriptione cornuum rangiferi, & tarandi cornua inuicem implicare videtur, cùm non ſit veriſimile vnum animal tot, & tantæ altitudinis, totque ramis prædita ferre poſſe: Olaus enim Magnus Archiepiſcopus Vpſalenſis vir propter eruditionem, vitæque genus, & regionis vicinitatem fide dignus, tricorne tantùm animal rangiferum facit, & his verbis delineauit, addita etiam hac animantis effigie: In partibus, inquit, Septentrionis vtriuſque Bothniæ (ſic enim extremi aquilonis terræ, quaſi à fundo vaſis vocantur) & magnæ Lapponiæ beſtia triconis eſt de genere ceruorum, ſed longè procerior, longior, ac velocior, rangifer duplici ratione dicta, vna, quod in capite ferat alta cornua velut quercinarum arborum ramos: alia, quòd inſtrumenta cornibus pectorique quibus hyemalia plauſtra tradit, impoſita, ranga & loga patrio ſermone vocatur. Quorum cornuum duo cæteris maiora, eo loco, quo ceruus habet: ſed ramoſiora, ac extenſiora ad ramos quindecim alta. Aliud verò in medio capitis, ramuſculis circumſtantibus cæteris breuioribus, ſitũ eſt, caput vndiq; contra inimicas beſtias præcipuè lupos armatum reddens, imò admirationis decus inter cætera mõſtra præſentans. De hoc rangifero fortè accipienda fuerit hæc Ioan. Agricolæ Ammonij relatio. Eſt in Poloniæ vaſtiſſimis ſaltibus celebre animal renſchieron ab incolis appellatum nuſquam ab vllo authore deſcriptum, quod magnitudine exæquat ceruum, cornibus præarduis armatum, quorum vtrumque in faſtigio tridentem, hoc eſt, triplicem verticem oſtendit. Huiuſmodi fera pro ſplendido munere Saxonię, Thuringiæ, & Myſniæ principi Georgio miſſa eſt anno trigeſimo primo ſupra ſexquimilleſimum. Apparet autem virum doctum non crediſiſſe quod tricornis eſſet hæc fera, ideoque in faſtigio tridentem attribuiſſe. Tricornem tamen etiam facit Iulius Cæſar in ſuis commentarijs: *Eſt*, inquit, *bos in Hercynia ſylua cerui figura, cuius à media fronte inter aures vnum cornu exiſtit excelſius, magiſque directum his quæ nobis nota ſunt cornibus: Ab eius ſummo ſicut palmæ, ramiſque altè diffunduntur, eadem eſt fæminæ, mariſque natura, eadem forma, magnitudoque cornuum.* Quod ſi quis tamen Cæſarem dixerit bouem nobis deſcribere vnicornem, non tricornem, quoniam vnius tantùm cornu mentionem facit. Reſpondeo id ideo factum, quòd hoc medio cornu aduerſus inimicas feras ſe tueatur, vt ex Olao diximus. Et ipſe etiam in fine dum dicit, fæminæ, mariſque eandem cornuum magnitudinem eſſe, plura quàm vnicum illis tribuere videtur. Vocauit verò bouem potiùs quàm ceruũ, quoniam etſi cerui cornua gerat, magnitudine tamen eſſet bouis. Damianus à Goes etiam rangiferum nobis delineauit, & vt ipſe dicit αὐτόπτης, Lappi, ſiue Lappones equorum loco vtuntur animalibus, quæ raingi ſuo ſermone vocant, quibus magnitudo, & color aſini, vngulæ bifidæ, forma, atque cornua ceruorum, ſed cornua quadam lanugine cooperiuntur, eadem humiliora, & ramis rarioribus quam ceruina ſunt, vt ipſi vidimus. Cęterùm nunquid hęc deſcriptio rãgifero conueniat, addubito; nam alci ea non malè adaptari poteſt, cum ſit pilo aſinino, & rangifer iuxta Olaum cornua ceruis habeat maiora. Et cùm Damianus etiam addat in progreſſu illorum lento, vel celeri, ex tibiarum articulorum agitatione ad inſtar nucum colliſionis crepitus audiri, iam non amplius dubito quin ſit alce, cui id priuatim ab aliis adſcribitur. Apollonius Menabenus Medicus, & Philoſophus de rangifero tractatu rangiferum ab alce etiam diſtinguit, & Olao Magno (ex quo etiam pleraque tranſcribit) fidem adhibendam eſſe aſſerit, cùm tamen in deſcriptione non parum ab ipſo euariet: Olaus enim tricornem facit, vt diximus, & ceruo longè proceriorem, longioremque; hic contrà longè minorem, & tertij cornus nullam mentionem habet, ſed verba eius adſcribam. De ſingularibus, inquit, ac memorabilibus Suecorum regni quibuſdam rebus verba facientes, genus illud ceruorum, quos reen, ſiue rangiferos vocant, ſilentio præterire nõ poſſumus. Rangiferi itaque cerui in Succia tantum, vt audiuimus reperiuntur in intima parte regni, ex quo fit vt paucis noti ſint. Non enim multi intimas illas frigidiſſimaſque partes petunt. Nos verò cùm inde deducuntur ad regem, opportunam nacti occaſionem, horũ planè cognoſcendorum hanc noſtram cognitionem cæteris omnibus patefaciendam duximus. Sunt igitur illi cerui tam altitudine, quàm craſſitudine aſello pares, tibiarum gracilitate ſuperant: Caput habent inſtar vituli, collum iubatum velut equus, vt Olai Magni verbis vtar, cornua frõdoſa, læuia, gracilia, oblon-

Deſcriptio.

Li. 17. c. 8.

L. 6. de bello Gall.

oblonga ad tergum porrecta: Cætera habita ratione, & seruata magnitudinis proportione ceruos communes imitantur. Iulius Cæsar Scaliger item, quæ cùm alij, tum Olaus Magnus rangifero tribuunt, alci adscribit, additq; alcē Suecis renger dici, à quibusdam Gothis rangifer. Vehiculo, quod inquit, birotū est, & fannus dicitur à Sarmatis, iunctum inoffenso tenore super glacie quatuor & viginti horarum spacio trecenta Germanica milliaria transmittere cursu scribunt, tantæ vires, tanta pernicitas, tanti spiritus, tanta pertinacia: Quod quidem & alci ab alijs tribui video, etsi interim de milliaribus in rangiferi historia multa diminuant: quare & ipse Scaliger, cùm id quod scripserat, parum verisimile videtur, subiungit, hoc nos neutiquam affirmamus, virum enim nobilem carere decet & crimine mendacij, & criminis suspicione. Quo minus autem alcem cum rangifero eandem arbiter, facit Olaus Magnus separatis de vtroq; agens locis. Cibus huius bestiæ (rangiferi scilicet) est muscus montanus (verba sunt Olai, ex quo ferè reliqua quæ sequuntur) candidus, præsertim in hyeme, niuibus in superficie soli coopertus: quas niues, licet densas, naturæ instinctu (quasi syluester equus) perforat, cibū quæsiturus. In æstate verò folijs, ac frondibus arborum, stando eundoq; melius, quàm se inclinando floribus, ac herbis, propter cornua nimis antrorsum incuruata vescitur: idq; laterali, & obliqua capitis inclinatione. Iubatum habet collum veluti equus, vngulas bisulcas, & ferè totundas, à natura tributas, eo quod eius transitus, aut cursus etiam admisso sessore, fit super altas niues in vallibus, campis, aut montibus condensatas. Mansuefacta hæc animalia veluti armentarij greges, maximam præstant dominis suis vtilitatem, videlicet, in lacte, pelle, neruis, ossibus, vngulis, pilis, ac carnibus ad victum delicatiorem. Quidam terrarum incolæ possident. 10. 15. 30. 70. 100. 300. vel 500. qui pastorum cura ad pascua ducuntur, & reducuntur, stabulisq; ob agmina montanorum luporum cæteris ferociorum grassantia clauduntur. Educti in terras alienas præsertim vltramarinas ob cæli, soliq; mutationem, aut insolitam escam (nisi pastore consueto cibentur) non diù supersunt, quemadmodum olim Illustriss. Principem Sueciæ Stenonem Sturæ iuniorem, duci Holsatiæ Friderico sex huiusmodi animalia misisse, notatum est, duosq; masculum, & fœminam Lapponicæ gentis coniuge eisdem animalibus adiunxisse custodes: quibus è sua natiua terra translatis, atq; alienæ directioni subiectis, quia optata quies, viuendiq; ratio subtracta erat, nec ipsi, nec bestiæ singulari cura destitutæ diutiùs in vita mansere. Similiter & à rege Sueciæ Gostauo circa annum Domini 1533. postquam aliquot illustribus viris terrę Prussiæ cùm ad spectaculum, tum ad generis propagationem decem similes vtriusq; sexus rangiferi emissi essent, syluestri libertate donati sunt; At nihil inde compertum erat, an ipsa mutatio loci profuerit stirpis propagationi. Videndum est duo esse genera rangiferorum (verba sunt Olai) syluestrium videlicet, & domesticorum, qui vsibus humanis subdita mansuetudine fideliter inseruiunt, vbi feræ naturæ reliqui in solitudine relicti augmento generis se sociant, vt interim venatione premantur. Qui domestici sunt, curulibus plaustris aptantur, optimè grauissima plaustra, per rura, camposq; deducunt, res. s. pretiosarum pellium, pannorum, piscesq; diuersę speciei continentia; eo quod pro maiori parte Lappones Ichthyophagi sunt, inexhausta fertilium aquarum piscatura viuentes: Iter itaq; eorum est in vallibus planis, Nortvvegiam (ad quam frequentius proficiscuntur) respiciens, tanquam in rerum commutatione locum viciniorem, ac populum fidelioris amicitiæ seruandæ commodiorem. Qui verò his curribus præfecti sunt, vulgari gentis nomine Quenar appellantur, singulis diebus si ita beneplacitum est, aut exegit necessitas, centum & quinquaginta millia passuum, idest, triginta milliaria Gothica, siue Germanica conficientes cursusq; eorum animaliū non minoris grauitatis, quàm equorum reputantur. Hyemaliū vehiculorum vsu miram cōmoditatem assequuntur prædicti Lappones, maximè quod lubricitate huiusmodi vehiculorū cum niue conformi longa peragunt itinera ad loca rerum cōmutationibus deputata, prout superiùs de forma eorū extitit declaratum: Et edicto ne externis hominibus ob maximam celeritatem accōmodentur. Hic verò ostenditur, quod eo velocitas causatur ex pellibus tenerrimorū rangiferorum, vehiculis his hyemalibus subductis, hac præcipuè arte, vt anterior pars pellis antrorsum consuatur sub theda: quo fit vt pili foras euersi, nedum lubricitatem generent progrediendi, sed & resistendi firmitatē, ne retrò labatur auriga: alioquin in collibus altis nunquā haberetur, aut perficeretur optatum iter. Imò eo cōpendio viatores arcubus, sagittisq; extensis syluestres rangiferos venatu acquirere solent. Lac deputatur ad vsum domestici nutrimenti (hoc quoq; non rectè alci tribuit Scaliger) ac serum illius ad potū conuenientem. Pellis pro tegumento humano tam corporis, quàm lectorum, imò equestrium sellis, culeis, & follibus artificum diuersorum aptatur, valdè enim tenax, & fortis est, & durans: Nerui loco lini ibidem ob frigora non crescentis ad indumentorum vsum instar fili præparati deputantur. Ossa, atq; cornua arcuum, & balistarū artificibus auidè ea pro rerum cōmutatione quærentibus applicantur. Similiter & vngulæ spasmaticis prosunt. Pili pro farciendis, mollificandisq; sellis equestribus, atq; puluinaribus pro hospitibus honorandis, & hyeme reprimanda. Carnes eius animalis optimæ, salubres sunt, sale ventoq; siccatæ, durabiles ad plures annos; licet interim mos genti sit ex venatione veteribus adiun-

Exerc. 206. n. 2.

Cibus.

Patriæ amor.

Rangiferorum duo genera.

Lac.

Pellis.

Carnes.

adiungere recentiores. Hæc itaq; omnia Olaus, qui præterea, referente Geſnero, Tengillum Scricfinnorum in Scandinauia regem ſcribit equitatum habere rangiferis inſidentem, & vincere tamen Helſinglandiæ regem Argrimum, cuius equites equis vtuntur. Ait deniq; neruis rangiferorum vti ad arcus, & alicubi vbi clauis carent, ad nauium tabulas compingendas.

DE ALCE. Cap. XXXII.

Alcida quid Lib. 4.

DIFFERAT alce, & alcida. Alce enim fera eſt naturalis, alcida verò fabuloſa, de qua Diodorus Siculus de fabuloſis antiquorum geſtis ſcribit in hæc verba: Mineruam ferunt Alcidam peremiſſe feram ſtupendam ex terra natam, & antea vt quæ natura plurimum ignis ex ore euomeret, inſuperabilem pugna. Et primum in Phrygia apparuit, regionem quandam comburens, quæ huc vſq; exuſta Phrygia dicta eſt. Deinde montem Taurum deſcendens, ſyluas continuas vſq; ad Indos incendio vaſtauit. Poſtmodum per mare in Phœniciam reuerſa ſyluas Libani incendit, perque Aegyptum in Libyam profecta ad loca peruenit occidua. Poſtremò ſyluis circa Cerannia deſtructis, omniq; incenſa regione cùm homines partim flamma abſumpti eſſent,

2. decad. 5. Alce, qua ſit.

partim timore patriam linquentes ad remotiora diffugerent loca, Mineruam ferunt eam feram necaſſe, pellem pectori circumdediſſe. At verò Alcide morte terra commota Deorum hoſtis, gigantes peperit. Hæc ille. Mineruam Alcidam cognominatam fuiſſe teſtatur Liuius ab hac, vt puto Alcida. Quæ modò ſit alce, quam diximus feram eſſe naturalem, minimè fabulam, vix adhuc cōſtat, quod de ea, vtpotè fera peregrina & noſtro orbi incognita veterum alij aliter ſcripſerint. Inter Græcos ſolus Pauſanias (qui Antonini tempore claruit) in Eliacis differens de elephanti vulgò creditis dentibus, quòd cornua ſint, non dentes, haud omnibus enim eodem loco cornua naſci, argumento ſunt, inquit, Aethiopici tauri, & alcæ feræ Celticæ, ex quibus mares cornua in ſupercilijs habent, fæmina caret. Eiuſdem in Bœoticis verba hæc ſunt: Alce nominata fera ſpecie inter ceruum, & camelum eſt, naſcitur apud Celtas, explorari, inueſtigariq; ab hominibus animalium ſola non poteſt, ſed obiter, aliquando, dum alias venantur feras, hæc etiam incidit. Sagaciſſimam eſſe aiunt, &

L. 6. de bello Gal.

hominis odore per longinquum interuallum percepto, in foueas, & profundiſſimos ſpecus ſeſe abdere. Venatores montem, vel campum ad mille ſtadia circumdant, & contracto ſubinde ambitu, niſi intra illum fera deliteſcat, non alia ratione eam capere poſſunt. Hæc Pauſanias, qui vt pleriq; veteres Germaniam, & Septentrionales finitimas regiones vno Celticæ nomine comprehendit. De alce etiam ſic Cæſar in commentarijs: *Sunt*, inquit, *item in Hercynia ſylua, quæ appellantur alces, harum eſt conſimilis capris figura, & varietas pellium, ſed magnitudine paulò antecedunt, mutilaque ſunt cornibus, & crura ſine nodis articuliſq; habent, neq; quietis cauſa procumbunt: neq; ſi quo afflictæ caſu conciderunt, erigere, ſeſe, aut ſubleuare poſſunt: His ſunt arbores pro cubilibus ad eas ſe applicant, atq; ita paulum modo reclinatæ quietem capiunt, quarum ex veſtigijs cum eſt animaduerſum ex venatoribus, quò ſe recipere conſueuerint, omnes eo loco, aut à radicibus ſubruunt, aut abſcindunt arbores tantum, vt ſumma ſpecies earum ſtantium relinquatur: Huc cùm ſe conſuetudine reclinauerint, infirmas arbores pondere affligunt, atq; vnà ipſæ concidunt.* Tantum Cæſar ſub Gordiano Romæ fuerunt alces decem, Iulio

Li. 8. c. 15. Machlis.

Capitolino teſte, qui totidem quoq; fuiſſe ſcribit in Gordiani ſylua memorabili picta in domo roſtrata Cn. Pompeij. De alce etiam Plinius: *Septentrio fert alcen, ni proceritas aurium, & ceruicis diſtinguat, iumento ſimilem. Item notam in Scandinauia inſula, nec vnquam viſam in hoc orbe, multis tamen narratam machlin haud diſſimilem illi, ſed nullo ſuffraginum flexu: ideoq; non cubantem, ſed acclinem arbori in ſomno, eaq; inciſa ad inſidias capitur, aliàs velocitatis memoratæ. Labrum ei ſuperius prægrande, ob id retrograditur in paſcendo, ne priora tendens inuoluatur.* Hæc Plinius, qui vt apparet

Cap. 32. & 33.

alcen à machli diſertiſſimè diſtinguit. Solinus item eius ſimia ſcribit ſic: *Sunt & alces mulis comparanda, adeò propenſo labro ſuperiore, vt niſi recedentes in poſteriora veſtigia paſci non queant*: Et mox: *Scandinauia inſula è regione Germaniæ mittit animal quale alces, ſed cui ſuffragines, vt elephantis flecti nequeunt, propterea non cubat cum dormiendum eſt. Tamen ſomnolentum arbor ſuſtinet, quæ propè caſura ſecatur, vt fera, cum aſſuetis fulcimentis innititur, faciat ruinam. Ita capiatur: Alioqui difficile eſt eam manu capi. Nam in illo rigore poplitum incomprehenſibili fuga pollet.* Hæc itaq; ſunt, quæ de alce apud

Lib. 4.

veteres reperio: ad quam tamen Rembertus Dodonæus in epiſt. de alce, hæc Strabonis verba, quæ ex Polybio adducit, pertinere aſſerit. *Habent*, inquit, *Alpes equos agreſtes, & boues, vtq; memoriæ prodidit Polybius peculiaris formæ belluam gignunt, habitu quidem ad cerui ſtaturam, collo duntaxat excepto, & villis, in quibus capro perquam ſimilis eſt, geritq; ſub mento carnis globū ad palmæ magnitudinem capilloſum, craſſitudinem pro equini pulli cauda habentem.* Idem Dodonæus Plinium, quæ de alce, &

Dodonæi error.

machle ſcribit ex Solyni polihiſtore tranſcripſiſſe, non rectè putat, cum ſit Solino Plinius antiquior, vel ſaltem coætaneus, quod & Io. Camertes, qui vitam Solini conſcripſit, fatetur, eundem accuſans

ingratitudinis, quod Plinij, ex quo omnia sua ferè hausit, nusquam meminerit. Arbitratur prætere a Dodonęus ordinem dictionis in nonnullis apud Plinium permutatum esse: nam quod Solinus de labro alcis propendente habet, id Plinium fere sibi machli appellatæ non rectè adscripsisse, vt in marginibus nonnullorum Plinij exemplarium rectè, inquit, & diligẽter annotatum. Solini autem exemplaribus maiorem habendam videri ait fidem, non modò quòd author diligentior habeatur, sed & quod hæc ipsa minùs vitiata ad posteritatem peruenerint, quàm Pliniana varijs sæpe locis corrupta & mutila. Similiter in margine Plinij, quem nouissimè annotationibus illustrauit Dalechampius, annotatum reperio. Cæterùm cùm tam diuersimodè alce à veteribus delinectur, alij aliam feram pro alce ostendunt. Hieronymus Cardanus solā alcem à C. Iulio Cæsare descriptam agnoscit, alcem verò alijs creditam vulgarem secutus nomenclaturam animal Magnum (vulgò gran bestia) nuncupat, alcem nullo modo vocandum censet, quoniam vt patebit in multis à Cæsaris alce differt. Iulius Cęsar Scaliger licet duas dicat esse alces, hoc tamen animal alcem non appellat, sed cum quibusdam alijs bisontem nuncupat, & sub hoc nomine à Plinio describi putat. Olaus Magnus hanc feram alcem vbiq; vocat, & onagrum, quod nouissimum nomen Erasmus Stella in libro de origine Borussorum, refutans quodāmodò ait: Ibidem sunt alcæ, non tamen ex asinorum agrestium genere, nam illi tantùm in Africa, & Asia reperiuntur. Alce autem quasi medium genus inter equos, & ceruos cornua quotannis amittit, & propter timiditatem gregarium est. Reprehendit id nomen etiam Cardanus. Cæterùm ita fortassis etiam vocauerint Galenus, Aetius, Alexander Trallianus; Auicenna, & Serapio. Nam hi combustos asinorū vngues comitiali morbo mederi scribunt. Per asinos enim onagros fortasse intellexerint, & sub onagri nomine Magnū hoc animal, & ipsius vnguis efficaciam cognouerint. Quod si verò syluestris asini vngulæ contra epilepsiā, hanc vim assignarunt, dubitare possumus, num ipsis hoc animal cognitū fuerit, quod tamen à vero non abhorret. Qui modò hoc animal alcem dicunt, neq; ipsi omninò concordes sunt, inquit Apollonius Menabenus tractatu proprio de Magno animali. Nam quidā in animaliū historia egregiè versati postquam huius animalis multa collegerunt nomina, alcem dicunt esse, cùm tamen alteram Cæsaris alcen agnoscant. Horum sententiam sequi videntur Prutheni Medici non vulgares, quibus notissimum est hoc animal: quando pro huius vngula alcis vngulā scribunt in suis schedulis His tamen sicuti non omninò derogo, ita non multum tribuo. Antonius Mizaldus inter recentiores scriptores non mediocriter eruditus, cùm absolutè vngulam alcis scribat, incertā nobis suam relinquit sententiam. At Leunus Lemnius in lib. de occultis naturæ miraculis, de sola Cæsaris alce meminit & ipsius vngulam pręsentanea vi pollere dicit aduersus comitialem morbum: Alcis, inquit, vires excutiamus, quod capratum esse generis, sed maiore corporis mole Caius Cæsar in comm. testatur. Matthæus Michauanus in descriptione Sarmatiarum apud Moschos bisontes esse ait, & alces, quarū crura sint absq; articulis prælonga. Moschis appellari Lozzos, & Germanis hellend. Pleriq; tamen absq; aspiratione ellend, vel etiam elen, vocant Magnum hoc vocatum animal, quod tamen articulis in cruribus non caret. Aliqui etiam elch, Illyricè los dicitur, similiterq; Polonicè, & apud alios puuod, vt ex indigena quodam accepisse se tradit Gesnerus. Illyri etiam ceruum Gelen vocant, fieriq; potest, inquit Gesnerus, vt inde nomen huius animantis ad Germanos translatum sit propter similitudinem eius cum genere ceruino. Aliàs, eodē etiam Gesnero teste, Germanicum hoc nomen elend miseriā significat, & verè, inquit, miserum est animal, si credendum est, quod sæpe audiuimus, quotidianū ei morbum comitialem ingruere, à quo non priùs leuetur, quā dexteri (si benè memini) posterioris pedis vngulam auriculæ sinistræ immiserit. Capra vel modico vulnere læsa expirat statim præ timiditate nimirum. Eandem huius vocis etymologiam habet Apollonius Menabenus: Hoc animal, inquit, qui Germanico idiomate loquuntur elend appellare consueuerunt: quæ dictio si latinè vertetur, miseriam significat, & huic quidem scitè admodum inditium est hoc nomen: miserrimum enim est animal multis de causis; primò quia sæpenumero comitiali morbo corripitur, quo nō liberatur, nisi apposita prius fuerit auri altera posterior vngula. Miserię etiam huius animalis causas referunt, quia timidum est valde, & homines procul olfaciens fugit, & quolibet vel paruo vulnere moritur, quinimò si tantum suum sanguinem videt, illicò exanime concidit. Cùm insuper iam propè captum tenetur, non reluctatur, sed fugam tantùm molitur: tamen canes vnguibus repellit, & conculcat Sed quia Germanis elch quoq; vocari diximus, scire conuenit duo in Germania hoc nomine venire animantia, Magnum scilicet hoc animal, & aliud apud Heluetios, vt ostendit Iulius Scaliger his verbis: Elch dicunt vocari asinum syluestrē, nihil tamen habet asini. Suizeri sic appellant animal cerui facie, collo, cornibus, vngula. Cui præterea sūt in armis iubæ, coxēdices hirtissimæ, villi rariores ad palearia. Idcirco hunc esse puto quem Plinius bisontē vocat &c. Tantum Scaliger. Sed vt ad

Magnū animal.

11. Simpl. Lib. 1.

Li. 2. tr. 2.

Magnū animal an alce.

Elēd cur dicatur.

Cap. 2.

Elch.

Bison.

Deſcriptio Magni animalis.

Magnum animal, ſiue putatã alcem reuertamur, Sigiſmundus Liber Baro ſcribit Polonos velle onagrum, hoc eſt aſinum agreſtem eſſe, ſed reſpondente forma: Sectas .n. vngulas, inquit, habet, quanquam & quæ ſolidas haberent, repertæ ſint, ſed id perrarũ eſt, animal eſt altius ceruo, auribus, & naribus prominulis, cornibus à ceruo nonnihil diuerſis, colore item magis ad albedinem tendente. Curſus eſt velociſſimi, nõ quo cætera animalia modo, ſed gradarij inſtar. Deſcribit & Cardanus his verbis: At contraria aeris qualitate penitus (dixerat monocerotem naſci inter ſolitudines Aethiopię) ſub boreali polo animal naſcitur ceruo ſimile, cruribus anterioribus lõgioribus, carneam habens promuſcidem, breuẽ tamen: timidũ eſt & imbecille ſuprà quàm credi poſſit, & ex quocumq; minimo vulnere moritur: eſt enim cordis frigidiſſimi, ac cerebri non ſolum frigidi, ſed pituita redundantis. Habet autem cornua peculiari quadam forma prædita, & nulli fermè animali ſimilia: Nam craſſa ab imo, vbi aſcendunt, latiora palmo ſunt. Abũdat apud Dacos, finitimaſq; regiones, vulgariq; nomine vocant magnum animal. Cæterùm ab alce plurimum differt; alces enim, vt Cęſar eam deſcripſit, capro ſimilis eſt, & maculoſa pelle, & crura ſine iunctura habet. Huius verò iuncturas videmus, & pellẽ ceruo ſimilem. Aduerſus hanc Cardani ſententiam Iulij Scaligeri exercitationem refutare conatus eſt Menabenus, qui præterea extrinſecarum partium hanc poſuit deſcriptionem: Habet hoc animal craſſitiem, altitudinẽ, & proceritatem mediocris & pinguis equi, vt ego vidi. Humeri depreſſiores, & humiliores ſunt, partibus poſterioribus; Capite aliquantulum pronum incedit, à ſummo capite vſque ad humeros, & maximè in ceruice eſt huic magna pilorum prolixitas, & ſylua, ita vt collum, & barbã hirci repræſentet, vnde iubatos biſontes nõ immeritò vocat Plinius. (nos pro biſonte iubato aliud animal dedimus) In alijs corporis partibus pilorum longitudine non differt ab equo, ſed denſitate ſuperatur, craſſitie verò ſuperat Color plerumq; vergit ad cineriçeam albedinem, pro viciſſitudine tamen anni temporum pili varias habent in colore mutationes. Caput eſt oblongũ, & gracile, ſi conferatur cũ toto corpore: Labra magna, prominentia, & craſſa, & maximè ſuperius, quod accõmodato ſatis vocabulo promuſcidem vocauit Cardanus, propter ipſius magnitudinem, & eminentiam, & hac de cauſa retrogreditur in paſcendo, inquit Plinius, ne in priora tendẽs inuoluatur. Os longum, dentes non admodum magni, nec longi, aures longę, lataq;. Fęmineus ſexus cornibus caret, at maſculinum genus multifida, & vt ita dicam ramoſa cornua producit, ſed non tam longa, & frondoſa, vt cerui vulgaris, cęterùm lata, vel vt dicit Scaliger, latiuſcula ſunt craſſitie duorum ferè digitorum tranſuerſorum, ſi vnius cornu figurã ſpectas, triangularem fere formam deprehẽdes, & magnæ auis alã extenſam dices: ſi pondus, duodecim fermè librarum maiorum erit. Cornua mutat hoc animal ſtatutis quibuſdam temporibus, vt cerui ſolent. Vnum aliquamdiu fuit apud me huius animalis cornu, quod, vt matura poma ſolent, ſponte deciderat. Id ſtirpe manifeſtè dignoſcitur: duo alia parua habeo duorum, aut trium ab ortu fortè menſiũ, quę me præſente ex craneo animalis paulò antè mortui abſciſſa ſunt, & hæc molli quadam lanugine ſanguine etiam imbuta erant, vnde cum ipſum animal vnde pullularant ad metã ſuæ magnitudinis perueniſſet, & tam parua haberent cornua, ſtatui ſine controuerſia poteſt, ab hoc animalis genere, vt dictum eſt, ẽt cornua mutari, vt de ceruis ſcriptum reliquit Ariſtoteles. Eſt præterea obeſo, & grãdi ventre ferè vt vaccæ ſunt. Cauda mirũ in modũ breuis, vngulæ bifidæ, vt bobus. Hæc quidẽ vera cùm ſint nõ eſt, quod aliquis de ipſis dubitet, nos enim quę vidimus, referimus. Huius animalis imaginem apud quoſdam videre eſt, ſed an referant ad viuum, videant etiã alij. Nos aliquando cùm maius dabitur ocium, ad viuum vt referatur, dabimus operam. Hæc itaq; Menabenus, quæ modo Dodonæus omnia ad alcem refert. Recitatis enim ijs omnibus, quæ alci à veteribus tribuũtur, ſcribit, in hæc verba: De alce quæ hactenus ex veteribus in mediũ attulimus ita Magno animali Sueco conueniunt, vt in nullo repugnent, & ſic quidẽ, vt veterum verã alcem eſſe negandum non videatur. Menabenus, cornua adeſſe mari ſcribit, fæminæ verò nulla, quod & de alce Pauſanias. Labrum illi tam magnum eſſe affirmat, vt in paſcendo impedimento ſit futurũ, niſi animal retrogrediatur, Solinus & Plinius ſimile de alce referunt. Pili magno animali Sueco maxima prolixitate propendent. Strabo alcen animal eſſe habitu ad cerui ſtaturam, collo duntaxat, & villo exceptis, in quibus capro perquam ſimilis. Addit verò Strabo alcem ſub mento gerere carnis globum ad palmæ magnitudinem capilloſum: Hoc quidem Menabenus nõ refert, ſed Geſnerus in animaliũ quadrupedum hiſtoria alcis imaginem cum globoſo quodam ſub mento dependente exhibet. Iam & alcem hoc Magnum animal elend dictum Suecię, & Septentrionalium illarum regionum medici alcem latinè nominant. Olaus Magnus in gẽtium ſeptentrionalium hiſtoria alcem quoque appellat. Atq; hæc quidem omnia hactenus Magnum illud animal Suecum, elend dictum, alcem veram, & legitimam eſſe, comprobant. Sed repugnat Hieronymus Cardanus: alce etenim fera quam Iulius Cæſar deſcripſit, differens eſt ab hoc animali

Lib. 10. de ſubtil.

Promuſcis quid Cardano.

Magnum animal alcem eſſe.

mali Sueco, vt ex ipsius descriptione manifestò apparet: rectè quidem idcirco Cardanus sentit: nã alce Cæsaris non est Magnum illud animal, quod elend dicitur, sed omninò alia fera, & illa quidem quam absque nomine Solinus ex Scandinauia insula mitti ait, cuique suffrugines flecti nequeunt, quæ Plinio Machlis dicta est, vt ex ipsius Cæsaris verbis, si cum Plinij, & Solini conferantur, apparet. Ex Cæsaris enim verbis luce clarius est non alcem, sed Machlin ostendi, & Cæsarem non rectè alcis nomen huic tribuisse, vt & Scaliger testatur. Proinde & Cardanus Magnum illud animal Suecum Cæsaris alcem esse, rectè negauit, sed tamen machlin esse non rectè idcirco consequitur. Magno animali suffragines flectuntur, absque flexu machlis has habet: Neque aduersatur nobis, quod labrum superius prægrande machli Plinius tribuat, veluti Magno est animali, nam superiùs ostendimus hæc verba transposita esse, & ad alcem referenda veluti Solinus habet. Magnum igitur animal Suecum elend dictum non Iulij Cæsaris alce, nec Plinij Machlis est, sed alio-

Alce Cæsaris à Magno animali differt.

rum veterum alce. Hactenus Dodonæus. De pelle scribit Gesnerus alutarios eam ad thoraces, piscium adipe ad hunc vsum alumini præferendo, præparare, vt imbres arceat. Venire singulas tribus, aut quatuor aureis denarijs. A ceruina, cui similis sit, inspiratam discerni: ferri enim transmittere spiritum, vt ab opposita manu percipiatur, esse enim plenam meatibus, & pilos in ea concauos. Ipse verò in vngula integra, quam cum ima parte tibiæ pilosa se vidisse affirmat nullam in pilis cauitatem reperit: quamuis, inquit, fieri potest vt meatus quidam, qui in viuis erant, mortuis collabantur præsertim longo post tempore. Ad hæc pellem densam, & solidam esse adeo, vt vehementes etiã ictus punctim, cęsimq; factos auertat, & ferrei thoracis instar hodie expetatur: quod Aelianus tarando etiam attribuit. Idem Gesnerus cornua huius feræ libras circiter duodecim appendere tradit, esseque longitudine ferè duorum pedum, non ramosa, vt ceruorum, mucronibus tamen aliquot diuisa, dodrantem lata armi potiùs, quàm cornu figura, aduehi ex Lituania. Quod verò mihi cornus Magnæ feræ nomine missum est septem tantùm libras duodecim vnciarum appendit, iuxta caput craßitudine, vt vix manu comprehendi poßit, quinque ornatum mucronibus, hinc inde binis, mox ab vno latere, alio, & ab altero etiam alterius ostendens rudimentum, latitudo inter primos ramos trium ferè dodrantum. Tota ferè tibia simul cum vnguibus libras pendit tres cum dimidia. Cornua itaq; huius, quam exhibeo, feræ, quam genuinam esse nulli dubium esse

Pellis. *Cornua.* *Tibia.*

esse debet, cùm ad viuum animal factam mihi communicauerit Serenissimus Ferdinandus Magnus Herruriæ Dux, imperfecta adhuc fuisse credendum videtur, mutare enim diximus. Addidi fæminæ etiam iconem acceptam Cracouia. Describit hoc animal etiam Erasmus Stella, & quia breuiter, eius quoque verba clarioris doctrinæ gratia nefas sit præterire. Borussia, inquit, gignit & alces, quos falsò syluestres asinos quidam autumant, cùm hos Asia tãtum & Africa procreet: Specie media inter ceruinam, & iumenti nisi quantum aurium proceritas ipsaque ceruix distinguit: Magnitudine inter camelum, & ceruum. Maribus in supercilijs cornua nascuntur, quæ quotannis amittunt, latiora quàm ceruinis, ramosa tamen, & per totum concreta, & solida. Vngula bifida coloreque ceruum imitatur. Venatorem è longinquo sentit, animal certè simplex, & quod plus latebris, quàm fugæ fidat. Si vi canum vrgetur, magis in canes se calce, quàm cornibus tuetur. In locis palustribus sese plurimum condit, illic & partus edit suos. Formidinis eius argumentum esse aiunt, quod rarenter solitarium in armento multùm appareat. Hallucinati sunt, qui hanc feram nullo suffraginum flexu dixerunt. Postremò alces figuram Seb. Munsterus ad Gesnerum misit ad viuum, vt aiebat, pictam, quam nihil differre Gesnerus inquit à sua, nisi quod iubata non est: vnde iudicat Gesnerus non rectè huic quadrupedi iubam addi. Eadem cornuta erat geminis cornibus (talibus quale vnum separatim ipse dedit) tergum versus reclinatis, ita vt pars in mucrones diuisa frontem spectet, opposita tergum. Vt modò de natura ipsius Magni animantis, siue alcis rursus aliquid dicamus, tradit idem Gesnerus, à peregrino quodam se accepisse eam à venatoribus agitatam ad aquas confugere, atque in ijs stantem aquam ore haustam in canes feruidam eructare. Menabenus verò etiam à quibusdam probatis viris ei summa necessitudine coniunctis, & in huius animalis venatione versatis, tradit se accepisse, perrarò vnum huiusmodi animal solum conspici, sed plura simul, modò quinque, modò septem, modò plura simul degere, & progredi, & quando in syluis terra niuibus obtegitur, mihi, inquit, se obseruasse retulerunt, ipsa tunc maximè in vnum se conferre, ac simul progredi hoc ordine: vnum præcedit properãdo, vt occasio postulat, alia singula sequuntur eundem tenorem, & modum seruando, & primi vestigia calcando, ita vt si quis rei inscius, ipsa prætergressa insequatur, vnius tãtum vestigia cernere se existimet. Quod alterum ita ad vnguem alterius vestigijs insistẽdo, alterum sequatur, cuidam ipsorum prudentię naturali adscribunt venatores. Aiunt enim ipsa per primi vestigia incedere, ne numerus est vestigijs dignoscatur. His animalibus huiusmodi inesse prudentiam verisimile est, cùm sint ex ceruorum genere, cui inter quadrupedes maximam prudentiam tribuit Aristoteles. Quod sint ex ceruorum genere, tum hæc prudentia, tum alia non pauca his communia cum ceruis, quæ Aristoteles vni ceruorum generi tribuit, satis supraq; demonstrant: inquit, enim ceruo ex cornigeris vni cornua tota solida, cæteris caua quadantenus: & paulò pòst: soli etiam ceruo cornua omnibus annis decidua &c. Quòd horum animalium cornua tota solida sint, sicuti ceruorum, apud me dubium, inquit, non est: Quòd etiam decidua, non ambigo, cùm ipsorum plurima viderim: Quòd verò omnibus annis, ex multorum assertione probare possum. Sed ex Olai Magni historia huc ad verbum aliqua transferamus: Vehementissimus, inquit Olaus, est eius cursus in trahendis vehiculis, in niuosa glacie apud quosdam: nam horum celeritas longè superat omnium equorum velocitatẽ. Sed apud alios quosdam ob regium edictum in vsu non habentur, ne scilicet eorũ currendi celeritate proditores vtantur in secretis regni inimicis, quam ocyssimè reuelandis. Famis, ac sitis, laborisque patientissima est hæc bestia, vt diem, noctemque immensa spacia D. milliariorum Italicorum valeat conficere priuata cibo. Et rursus: Alces pulli ventorum industria capti ita successiuè mansuescunt, vt naturali vrgente siti epotent maxima cereuisiæ vasa à discumbentibus eisdem propinata. Et paulò pòst: Alces instar ceruorum gregatim in vasta solitudine vagantur, insidijsque extensorum telorũ industria venatorum sæpissimè capiuntur, vel maximè canũ insultu retruduntur in antra rupium, vt inde rarò viuæ euadant, imò quiescentes humi, vel erecti stantes onagri (sic alces etiam vocare diximus) maximi à minima quandoque mustela guttur insiliente mordentur, vt sanguine decurrente illicò deficiant mortui. Et mox rursus: Sed nec sufficit commodo, atque vtili animali homines sustinere venatores telis asperis, sagittisq; latis millenis insidijs sese in vasta solitudine impetentes, imò & bestiolas contemptibiles mustelas scilicet præmissas respectu tam proceræ altitudinis suæ, nisi & ferocissimos lupos, montanos pręsertim, sufferat insidiatores, eo videlicet modo, vt cùm asperrimæ hyemes sint, densæque viues, ipsi lupi fame pressi eremi latebras vasto agmine circumeuntes expostulent prædam. Lacubusque congelatis onagros inesse speculantur, in quos irruentes, & vngulis, & cornibus vel interimuntur, vel effugantur. Tanta enim vis est in ictu vngulæ, vt illicò tactum lupum interimat, aut fodiat: quod sæpius in canibus robustissimis venatores experiuntur, imò elabente cane opposita arbor eliditur, quasi fungus adesset. Onagri naturæ instinctu norunt apta certamini loca, scilicet in lubrica glacie, in qua mucronatis vngulis sunt solidiores,

Natura. *Actus.* *Lib. 11.* *Cursus.* *Patientia.* *Lib. 18.* *Pugna cum lupis.*

res, vbi lupi quaſi in vaginis vngulas retinent viribus vacuatas, atque ita in conflictu manentes non procul abſunt venatores, qui fatigatam partem prælio excedentem ad interitum vſque ſubſequi ſolent, alieno periculo prædas opulentiores conquiſituri: fit enim atrox certamen, vt pauci onagrorum, at multi luporum lacerati linquantur, quos ob pellium valorem venatores acceptant, atque interim onagri, ſeu alces in tota recedunt. Lupi procul dubio ſuper congelatum niuium cacumen tanquam leuius inſultantes exciperent victoriam, vbi alces graui pondere niuibus immerſæ lupis fierent eſca. Ita prouidens natura vnicuique animanti idoneum campum pro ſui defenſione diſtribuiſſe videtur. Hactenus Olaus. Cæterùm autumno, hyeme, & vere iſta animalia paruis bombardis nec tempore, teſte Menabeno, interfici ſolent à venatoribus, ruſticis potiſſimum, & ad regem omnia deferri. Hoc fieri aſſerit in Suecia. Carnibus iſtorum vbique veſci illius regionis incolas, & recentibus, ſale conditis. Ipſe autem cùm eiuſmodi carnes recentes comederet, craſſi, & melancholici ſucci eſſe iudicauit: Quid de ſalſis cenſendum ſit, iudicium alijs ferendum committit. Secundum eundem Menabenum tria præbet vſui medico cornua, neruos, & vngues. Exorditur autem à cornibus, hoc priùs admonens antea nullam facultatem medicam præter aſtrictiuam cornibus huius animalis attributã eſſem, neque hoc tempore in Suecia tribui, ſed non multò antè Prutenos Principes, & epiſcopos medicorũ fortaſſis induſtria, & auxilio ſuffultos raſurã ſiue ramenta huius cornu plurimum poſſe in epileptico morbo cognouiſſe, idque mirum non eſſe cum vt infrà dicetur eadem virtute procul dubio eiuſdem etiam vngues, inquit, polleant. Ariſtoteles eandem tribuit naturam vngulæ quam cornu ceruino Verùm hoc additur, vt iſta cornua, in quit, hac prædita ſint facultate, oportet vt ab animali ablata ſint inter feſtum Aſſumptionis B. Mariæ Virginis, & Natiuitatis eiuſdem. Alij fortaſſe ſuperſtitioſi aiunt (omnia hæc ex Menabeno) in feſto B. Aegidij abbatis, quod calend. Septemb. celebratur, cornua cum vnguibus præcidenda eſſe, vt hac imbuta ſint virtute. Nam ſi alio die ab animali erunt ablata, inutilia erunt. Hac in re vt ſententiam meam proferam, vanum & ridiculum eſſe dico aliquid pro certo affirmare, quod nullis rationibus comprobari poteſt. Hoc quod aiunt, quibus rationibus probabunt? Si ad occultam, ſiue diuinam aliquam cauſam confugient, hanc ego potiùs fugam, quàm probationem appellabo: Poſtea experientiæ telo ipſos iugulabo. Nã cornua & vngues ab animali aliquot diebus antè, vel poſt calendas Septemb. præciſa eadem ad ſanandam epilepſiam facultate inſignita erãt, vt experientia rerum magiſtra docuit. Quod autem ipſæ animalis partes extremæ hac tantùm imbutæ ſint proprietate, ſi abſcindatur inter feſtum Aſſumptionis, & Natiuitatis eiuſdem B. Mariæ magis cõſonum videtur, quando quidem eo dierum interſtitio animalia ipſa calida, & vegeta, & ſucculenta quodam agitata furore in venerem ruunt, ex qua occaſione ſuccus veluti quædã materia turgens per vniuerſum corpus diffunditur, quo cornibus, & vnguibus ſolidis, ac duris partibus imbutis ea vis, ac facultas producitur in ipſis: Qua ceſsãte ipſa animalis ex coitu ſucculentia agitatione, & in venerem propenſione deſinit, nec mirum cùm doctiſſimus Matthiolus, & alij radices pro re medica facienda ſeruandas veris potiſſimùm tempore colligendas eſſe ſentiant, hac potiſſimùm ratione ducti, quòd tunc ſucculentæ ſunt, ac, vt ita dicam, vtero gerentes. Quia necdũ ipſarum humor in flores, folia, ramos, aut fructus abierit: vbi autem hæc veluti à pariete in lucem producta ſunt, ipſæ feræ euanidæ, ac virtutis expertes euadunt. Hæc ita de cornuum facultate à nobis declarata corroborant principes, qui vt huiuſmodi cornua cũ hac inſigni facultate habeãt, quo dixi tempore hoc animal potiſſimum venari ſolẽt, quia cornua ipſa tunc temporis decerpta hanc contra epilepſiam vim obtinere non dubitant. Calculo albo hoc comprobauit primarius vnus noſtræ ætatis princeps in reconditis & abditis naturæ rebus indagandis ſagaciſſimus, cuius nomen in re tam parua ſupprimo, quanquam ipſum humilimè coluerim, obſeruarim, & fortunatiſſimum voluerim. Is igitur inter alia, quæ obſeruauit ſecreta, hoc habuit: raſũram cornu ceruini ablati ab animalia inter feſtum Aſſumptionis B. Mariæ, & Natiuitatis eiuſdem lumbricorum interficiendorum præſẽtanea vi pollere, ſi ſtomacho ieiuno exhibeatur cum vino, aut aqua graminis, aut alio idoneo liquore. Idem inſuper obſeruauit, limaturam cornu ceruini eodem tempore ablati habere eandem facultatem contra venenum, quam habet limatura cornu monocerotis. Vnde vt hoc alexipharmacum haberet in promptu eo potiſſimum tempore ceruos venari ſolebat. Si igitur hæ facultates inſint ceruinis cornibus illo tempore ablatis ſine controuerſia quoq; admitti debet ad epilepſiam curandam facultatem ineſſe cornibus Magni animalis eodem tempore demptis, & potiſſimùm cùm id vſus ipſe doceat, & hoc animal inter ceruorũ genera numeretur. Atque hæc de cornibus. De neruorum verò huius animalis facultate, neque apud Pruthenos, neq; apud alios ſcriptores penitus quicquam audiui, aut legi: In Suecia tamen quoſdam noui, qui cùm ſæpiſſimè corriperentur ea conuulſionis ſpecie, ſiue ſpaſmo, qui Italicè ranfo dici ſolet, cingulo facto ex huius animalis neruo circumdabant, & ligabant membra illa nuda, quæ con-

Caro.

Medicus vſus.

3. de part. anim.

Cornua quãdo epilepſ. vtilia.

Radices quando colligendis.

Neruorum vis.

uel-

vellebantur. Vnde cum neruum hunc eo modo noctes,atq; dies gestarent,maximum se inde leuamen sentire prædicabant,quia alius per longa interualla ea passione carebat,alius omninò liber euadebat.Inter cæteras modo huius animalis partes vnguibus plurimũ tribuunt & Sueci, & Prutheni, & alij scriptores non pauci. Vngues enim epilepsiam ita auferunt, vt incantamento simile quid facere videantur, nec mirũ,cùm hoc animal eo morbo laborare sæpius, & remedium secum portare certum sit. Verum hoc admiratione dignius est hunc vnguem non tantùm therapeuticum esse,sed etiam prophylacticum, non enim solùm facta iam epilepsiam curat,sed futuram etiam prohibet,quod ego vix crederem, nisi ipsa me docuisset experientia:non enim verisimile videbatur huius vnguis facultate à morbo præseruari quicquam aliud posse cũ animal,cuius vnguis est,seipsum nõ possit. Non omittendum est hoc eodem vngue hystericam passionem remoueri,remotamq; arceri:Eodẽ apposito membris correspicientibus egregiè succurritur multis affectibus cordis.Sed hoc remedium quomodo & quando applicandum sit,& exhibendũ,vt curet,& præseruet dicemus paulò pòst. Nunc quoq; in quæstionem trahi potest prius explicandum est,nimirum an omnes huius animalis vngues eandem habeant facultatem. Cum itaq; variæ sint opiniones de his vnguibus an omnes hanc facultatem , & proprietatem obtineant, quid ab alijs ipse audiuerim,& quid ipse sentiam in medium proferre operępretiũ esse duxi. Non desunt qui sinistro vngui posteriori plus tribuunt,quàm alijs,quia vt aiunt animal hunc auri apponendo morbum propellit. Ego verò dextero potiùs,quàm sinistro posteriori primas tribuendas esse censerem. Si enim vtriusq; vsum respicimus, dexter faciliùs quàm sinister auri apponitur; aut vtrumque sine discrimine eadem pollere facultate pronuntiarem,cùm vterq; auri admoueri, & applicari sine difficultate iuxta appetitum animalis, & loci, & situs opportunitatem possit. Anteriores vngues hac virtute à cæteris omnibus vno ore priuantur,verùm ego non possum adduci vt credã eos omnino hac virtute spoliatos esse. Nam si vsus & experientia docuit,cornibus eandem esse facultatem,quam pedes habent posteriores, quãto verisimilius est pedes alijs pedibus eiusdem animalis similem habere facultatem? non est tantum discriminis ponendum inter pedes anteriores & posteriores eiusdem animalis,quantum ponitur inter radices pæoniæ maris & fæminæ,quarum prior recens collo appensa puerũ epilepticum illicò sanitati restituit, vt Galenus, & alij docuerunt, & ego nonnullis experimentis in Suecia vidi, vbi istius pæoniæ magna est copia,& colligitur ad hunc vsum decrescente Luna;altera nempe fæmina hoc pręstare nõ solet, vt multis multorum experimentis compertum est. Pedes enim anteriores, & posteriores in eodem sunt corpore,specie non differunt,at pæoniæ duæ diuersæ sunt species,& seiunctæ. At dicet aliquis hoc animal non dicitur apponere auri anteriores pedes,vt liberetur à morbo,& propterea id facit,quia posteriores pedes illã possident facultatem,& nõ anteriores. Huic ego obijcerem quædam experimẽta, quibus comprobatum est pedes anteriores suppetias minimè ficulneas epilepticis attulisse. Præterea responderem ipsum argumentum necessitatẽ non inducere. Potest enim esse vt pedes anteriores eandem illam obtineant facultatem, quàm posteriores, & tamen auri non ita cõmodè admoueantur, sicuti posteriores: Videre est enim omnes quasi quadrupedes,quando corpus volunt scalpere, aut molestiam aliquam mollire, posteriorum pedum seruitio vti sępissime,anteriorum ferè nunquam.Hisce experimentis & rationibus ego adductus pedes huius animalis anteriores inutiles esse ad hanc rem,statuere nõ possum. Non desunt multæ existimationis viri,sed à musis alieni, qui sic anterioribus vnguibus facultatem hanc egregiã tribuant,vt his solis & præcipuè sinistro omnia impectiant: posterioribus verò nihil aut parum. Hanc suam sententiã hac potissimum ratione confirmant:hoc animal cùm eo corripitur morbo, in terram supinum concidit, quemadmodum homines quoq; solent. Ita dum iacet animal vngues anteriores ex flexura genu ad regionem cordis se demittunt frequenti motu: Ex quorũ appositione, & tactu cor refocillatur, ac resumit vires,& propulso morbo in pristinum statũ restituitur animal.Hoc ipsis tam verisimile videtur,quàm quod verisimilium. Quod verò hoc idem animal epilepsia oppressum eam propellat posteriorem vnguem auri apponẽdo, vt antea dictũ est,vt credant adduci non possunt,cùm tamen argumentis contradicere nequeant. Doctus autẽ aliquis hoc modo pro illis refellere posset,cùm epilepsiam definiant Medici conuulsionem esse totius corporis cum principum operationẽ læsione, quis tam mentis inops est, vt credat durante morbo animali facultatem,aut pedes suum officium pręstare?Hoc fieri non posse quotidiana hominum experientia demonstrat. Si igitur animal neque voluntatis officio, neq; membrorum seruitio, tunc temporis vti potest,quomodo vnguem posteriorem applicabit? quo autem modo anterior ad cordis regionem suaptè natura concidat quilibet ipse oculis cernere potest in brutis animalibus recenter claua prostratis,ac supinè iacentibus,quibus anteriores vngues cordi adiacent. Hoc argumentum quamuis multum roboris habere videatur , parum tamen me mouet.

Vnguiũ facultas.

An omnes vngues in epilepsia vtiles.

Pæonia mas fæmina præstat.

Epilepsia quid.

Plu-

Pluris enim meo iudicio facienda eſt in hac re multorum aſſertio, & experientia artis áffectrix, quàm eiuſmodi argumenta. Rationi ſiquidem, inquit Ariſtoteles, fides adhibenda eſt, ſi quæ demonſtrantur, conueniunt cum ijs, quæ ſenſu percipiuntur. Ego in Suecia, vbi magna eſt copia horum animalium, & hiſtoriam hanc didici, ne verbum quidem audiui de anteriorum vnguium appoſitione ad cor, neq; de morbi ex ea leuamine. De propulſione morbi per appoſitionem vnguium poſteriorum ad aures vno ore omnes aſſerunt, & venatores & ſenes ipſi, quorũ opinionibus ſine demõſtratione non minus inhęrendũ eſſe cenſet Ariſtoteles, quàm demonſtcationibus ipſis. Sed an hoc abſurdum, illud verò probabile ſit, pluribus non diſputo. Accipiat quam quiſq; vult opinionem, modo non ſit dubiũ de virtute vnguium, parui enim ſcire refert, quo modo ſuũ morbum propulſet animal. Attamen ne priorem, & vniuerſaliorem opinionem oppugnatã omninò deſtituam, hoc vnum addo. Quæ egregiam hanc vnguibus facultatẽ indidit natura, eadem huic animali elargiri particulatim potuit, vt ingruente morbo, quẽlibet ex vnguibus auri porrigere, & extendere valeat. Cum igitur hoc animal, vt dictum eſt, poſteriorum pedum ſeruitio, & vſu morbũ pellat, ſi quis à me exactius quæreret, quid de ſingulis pedibus ſiue vngulis ſentiam plus ne vni quàm alteri tribuam, ita ſatisfacerem, primas tribuendas eſſe dextero, ſecundas ſiniſtro poſterioribus: duos anteriores in poſtremis conſtituẽdos eſſe; Ita tamen vt nõ omninò illius facultatis expertes cenſeantur. Iam verò qui horum vnguium facultates ſe noſſe arbitrantur, & in vſum deduxerunt, cõſtanter affirmant, hos præcidẽdos eſſe ab animali adhuc viuente, & quo ſuprà dictum eſt tempore, alioquin ad rem inutiles eſſe. Olaus Magnus alias quoq; conditione in his vnguibus, vt contra epilepſiam ſint efficaces, requirit. Inquit enim: vngula exterior dexteri lateris poſterioris pedis onagri maſculi, qui non genuit, abſciſſa à viuo pede ſecuri, vel alio inſtrumẽto auulſa poſt medium menſis Auguſti, ſpaſmum aut morbũ caducum patienti adhibita continuo ſanat. Arduæ ſanè, ac difficillimæ cõditiones, quæ ſi omnes eſſent neceſſariæ, non pauciores pro ea vngula aſſequenda difficultates, & labores eſſent ſuperandi, quam pertulit Iaſon pro rapiẽdo vellere aureo, & facilius fortaſſe eſſet plures phœnices, aut coruos inuenire albos, quàm huiuſmodi vngulas efficaces, ſed harum non parua eſt copia, quare his, quæ ſuperſtitionẽ, & vanitatem ſapiunt, poſthabitis conditionibus de probabilioribus dicamus. Has itaq; vngulas à maſculis tantum animalibus abſcindendas eſſe affirmare nõ audeo, cùm de ea re ne verbũ quidem audiuerim, aut legerim. Verùm neq; pertinacius negare poſſum, cùm enim corporis bona conſtitutione, robore & alijs tum animi, tũ corporis bonis maſculinus ſexus longè ſuperet fæmineum, quem philoſophi imperfectum, diminutum, & mancum vocitare cõſuerunt, non mirum, imò veriſimile eſt, maſculinum hoc animal vngulæ præſtantia ſuperare fæmineum. Detur itaq; hoc Olao, quod potiſſimum tempore ſint abſcindendæ facile aſſentior cùm propter ea, quæ antea dixi, tum quia ea temporis intercapedine eo morbo grauiùs & ſæpius afficitur animal, quàm alijs temporibus. Veriſimile enim eſt naturam ſagacem, & prouidam, quæ neque in aliquo deficit, neque quicquam fruſtra facit, auxilium indidiſſe pro temporis neceſſitate, atque animalis indigentia. Sed hic duæ poſſunt inſurgere difficultates ſatis graues, quarum prima eſt: veriſimile videtur magis ipſas animalis partes ea vi propulſandæ epilepſiæ vigere quolibet anni tempore. Nam cùm quolibet tempore ſine diſcrimine animal ipſum eo infeſtetur morbo, & appoſitione pedis, aut ad cor, aut ad aurem ſemper refocilletur, argumento eſt ipſam vim ſemper illis ineſſe, alioquin non ſemper, ſed eo tantùm tempore, quo virtus ineſt, pedis appoſitio prodeſſet. Sed ſuppoſitum iã eſt animal ipſum quolibet tẽpore eo corripi morbo, & vngue ſemper ſanari. Quocunq; igitur tempore anni abſcindetur vnguis, virtus ei inerit, niſi experientiæ repugnaret multorum roboris haberet hoc argumentũ. Sed ipſa iam docuit virtutẽ hãc vnguibus certo tantum tempore abſciſſis inhærere; at poſthabita pauliſper experientia detur animal quolibet anni tẽpore eo inuadi morbo, & pedis appoſitione ſemper ſanari, nõ tamen neceſſariò ſequitur, quod obijcitur. Dicimus enim vnguem ablatum alio, ac dictum eſt tempore, non tãtum roboris, & facultatis obtinere, quantum ſi conſtituto iam tempore ablatus eſſet, & hoc non propter ſucci inopiam, ſed propter aliarum occaſionum defectum. Nihilominus ipſa exigua, & quantumuis debilis facultas ſufficit ſemper pro ſanando corpore cui ineſt, non autem ſufficiet pro altero, cui nõ ineſt, curãdo. Separatus verò vnguis quo dictum eſt tempore, cùm multo maiorem vegetioremque vim obtineat, alteri quoq; opem ferre poteſt: quod prouidentiæ ipſius naturæ aſſignare quoque abſurdam non erit, vt antea dictum eſt. Altera difficultas eſt huiuſmodi: non videtur rationi conſentaneũ has animalis partes ea pellendæ epilepſiæ facultate pollere magis, quando animal ipſum eo grauius infeſtatur morbo, quàm quando ſanum degit, aut leuiùs afficitur. Veriſimile enim eſt largiorem, & ſalubriorẽ eſſe animalis ſuccum cùm valet, quàm quando infirmatur, aut languet. Quod medicorum authoritate comprobatur, qui quando ad rem medicam aliqua ex anima-

Lib. 6. Eth.

Vngues quãdo animali auferẽdi. L. 18.

Vnguẽ maris fæminæ præſtare.

An omni tẽpore ablatus vnguis ſit bonus.

animalibus conferunt ex boni habitus animalibus, & sanis desumenda præcipiunt. Hoc argumentum sanè validum est, sed non ex omni p rte verum, & necessarium: Quandoquidem ex animalibus putrida quædam ad rem medicam adhibentur opportunè. Præterea in multis ipsi experientiæ aduersatur, quod si cui mirum videtur, sedato animo quæ sequuntur, audiat: Si iecur canis rabidi assum edatur, remedium esse ijs, qui ab ipso fuerint morsi, proditum est, vt Galenus inquit. Rhasis quoq; inquit: sumere sanguinem canis rabiosi contra morsum eiusdem est certa res, & experta. Nonne tamen verisimilius esset iecur & sanguinem canis sani sanare, & rabientis morsum magis lædere? Lapis ab homine extractus, & contritus, & in potu exhibitus calculum in renibus frangere, & comminuere dicitur ab vniuersa penè medicorum schola. Rationi tamen magis consentaneum videtur ex substantia lapidis apposita lapidi additionem potius, quàm diminutionem, aut comminutionem fieri, hoc tamen non fit. Oleum scorpionum præsentissimum remedium est, ijs, qui è scopione morsi sunt. Hæc Galenus ait in libro ad Pisonem de theriaca (sit ipsius aut alterius hic liber non disputo in præsentia) & quæ sequuntur. Vulneri à crocodilo illato adipem ipsius admotum summoperè profuisse animaduertimus, itemque aranei muris morsus, qui etiam interficiunt ipso mure araneo contrito, & imposito sine dolore persanari. Simili modo à viperis icti periculum effugiunt, si trita ipsorum corpora vulneri imposita fuerint. Sed ad rem redeamus: quod viuente adhuc animali vngues sint præscindendi, ridiculum mihi videtur, nam qui hoc asserunt timere videntur, ne mortuo animali simul pereant vngues, & illa facultas euanescat. At si viuente animali præcisi sint, putant fortassis vngues adhuc viuere, & ipsis conseruare illam virtutem. Quod quàm absurdum sit, & puerile, aliorum sit iudicium. Mihi quidem videntur vngues nihil inter se differre, & eodem modo exanimes remanere, tam si ex viuente adhuc animali, quam si ex mortuo exscindantur. Si hoc animal paulatim, & sensim, ac tardè aut interitu naturali animam afflaret, ego in istorum facilius sententiam descenderem, quia in longo temporis curriculo aliquid de facultate vnguium cum toto corpore consumi, & euanescere posset; Sed cùm ex minimo vulnere, ex timore illicò concidat, & pereat, nescio cur de pinguedine, & natura aliarum partium nihil penè deperdatur, & soli vngues suam illam facultatem eo temporis momento penitus exuant. Hic mihi negotium faciet rerum nouarum studiosus aliquis, quædam obijciendo, quæ ad fabulosam magiam potiùs, quàm ad physicam speculationem pertinebunt, cuiusmodi sunt hæc: Caudæ lupi creditur inesse amatorum virus exiguo in villo, eumq; cum capitur abijci, nec idem pollere, nisi viuenti direptum. Chelidonium lapis hirundinum ventribus dissectis erutus curat melancholiam, & gestantem amabilem facit; sed nisi extractu, sit viuente adhuc animali, euanescit eius virtus, extractus verò ex viuente virtutem retinet. Eisdem, & alijs præditi virtutibus dicuntur geranites, draconites, alectorius, & borax lapides, modò quilibet ipsorum ex viuente animali fuerit extractus. Vnde à simili ducto argumẽto, ex istius Magni animalis vnguibus hi tantùm retinebunt potestatem, qui à viuente sunt decisi. Hæc quidem si ita se haberet constaret, probationem aliquam contra nos facerent. Sed cùm incerta sint, & minimè digna, quæ sine probatione admittantur à philosophis, hoc vnum dicimus, ignotum per ignotius probari. Demus tamen hæc de cauda lupi, & lapidibus adducta aliquam veritatem habere, non ideo sententia nostra corruit. Nam & nos afferre possumus exempla quarundam rerum, quæ ex vita carentibus animalibus dempta operantur, & agunt eadem ferè, quæ ipsa animalia vitam adhuc habentia efficiebant. Ferunt enim lupina pelle tympanum constructum maximè ouibus esse terrori non aliter ac lupus ipse, & quod maius est eo tympano concusso ea dicuntur tympana dissolui, quæ ex agnino corio sunt confecta. Tympanum ex vrsi, vel lupi corio confectum, & longè pulsatum equos in fugam abigit. Leonis pellis cæterorum animalium pelles absumit non aliter ac leo ipse animalia. Sic hæc ita sunt, (dicemus non etiam) cur Magni animali vngues à cadauere ablatos omni illa virtute spoliatos esse credamus? Sed his omissis, sententiam nostram efficacioribus argumentis roboremus. Facultas igitur illa vnguium, quæ epilepsiam aufert, aut est quid materiale siue corporeum, aut quid spiritauale siue aereum. Si materiale est, illud remanebit in vnguibus, quouis modo præcisis: sin spiritauale, eodem modo prodibit ex vngue tam viui, quàm mortui animalis, quare in neutro remanebit, sed in aliquo remanebit, ergo illud materiale est, & si huiusmodi, ergo in vtrouis modo præciso permanebit virtus. Hoc idem exemplis comprobari potest, nam de calculo hominis, vt alterius calculum conterat, & de lapillis cancrorum nemo dicit eos tantùm ex viuis esse extrahendos. Qui fibri testiculos commendant, non ex viuo euiscerandos asserunt. De pretiosissimo lapide bezoar vocato nostra tempestate tantoperè celebrato, qui diligentius, fideliusque scribunt, non ex viuente animali eruendum esse docent, vt mirificis suis floreat dotibus. Quinimò confecto animali lapidem è bursula, siue ventriculo extrahi solitum tradunt. Huius generis alia multa adducere possem, sed prolixitatis euitandæ gratia adductis contentus ero. Non possum igitur non mirari, quod

Miranda quædam remedia.

Antipathia quorũdam mortuorum cum viuis.

ea

ea tam fabulosa protulerint quidam; somniauerunt fortassis rem ita se habere, & sua somnia, siue commenta hominibus obtrudere voluerunt, vt vngues istos in sublimi, & inaccessibili quodam solio collocarent, quo principes, ac magnates tantum peruenire possent. Si enim ita res esset, sicuti ipsi autumant, maxima vnguium huiusmodi vbiq; esset penuria, quia difficillimum esset eo modo habere. Astutia igitur, & calliditate aliquorum arbitror illud in vulgus emanasse. Dum enim magnam prædicant difficultatem in vnguibus istis assequendis ipsi soli, quibus est copia assequendi, aliquid singulare, & exquisitum habere videntur, & quando ad principes huiusmodi vngues dono mittunt, illa exposita difficultate munus suum ornant, commentis ac veluti fuco decorant, quo illud maius videatur, & gratius euadat. His non contra dicendi studio, sed veritatis illustrandæ gratia habitis, finem huic disputationi facio. Reliquum nunc est, vt, quomodo applicandus, aut exhibendus sit hic vnguis, vt malè affectis eam, quam pollicemur opem præstet, ostendamus. Si quis igitur epilepsia correpto partem huius vnguis sinistræ manus digito, quem annularem dicunt, & rectitudinem habere ad cor, medicorum schola asserit, intrepidè applicauerit, æger ab hoc morbo tanquam ex somno excitatus, in pedes se eriget illicò, ac liber euadet. Si etiam annulus ex eodem vngue confectus patientis eundem digitum vestiuerit, efficacius idem præstabit, quia non pars, sed totus digitus annulum attingit. Si insuper pars huius vnguis sinistræ palmæ imponatur, manusque in pugnum complicetur, morbum confestim depellet. Si eiusdem quoque portiuncula in aurem sinistram missa, & aliquamdiu veluti scalpendo mota fuerit, idem ipsum non sine miraculi suspicione feliciter præstabit. Non tantum autem dictis membris hunc vnguem applicandum censeo, sed cordis etiam regioni apponendum suadeo. Quamuis enim in hoc morbo cerebrum primariò afficiatur vt instrumentale, tamen etiam cor per sympathiam affici certum est. Cui si succurratur eodem vngue, eximiè operam suam præstat ad expellendam crassam illam materiam, quæ cerebri meatus occupans hunc morbum facit. Huius vnguis rasuram ipse dedi, & ab alijs cum felici successu datam scio epilepticis pueris cum aqua liliorum conuallium, aut spicæ, quam lauendulam vocant. Hic locus mihi in memoriam reuocat, non vulgaria quædam contra eundem morbum remedia, quæ communis vtilitatis causa huc afferam. Inter omnia primas tenet hic puluis: Recipe caluariæ humanæ siccatæ, & vstæ vnciam vnam, rasuræ vngulæ alcis iusto tempore cæsæ, cornu ceruini vsti ana drachmas duas, visci quercini, granorum pæoniæ, rad. pæoniæ maris mundatæ, rad. tormentillæ, rad. & sem. diptami albi ana drachmam vnam & semis, sem. antheræ, atriplicis ana scrupulos duos, coralli vtriusque præparati, eboris recenter rasi, margaritarum præparatorum ana drachmam vnam, fol. auri num. xxx. spinarum piscium vnciam semis, sacchari albissimi vncias duas, misce, & terantur omnia subtilissimè in lapide porphyrij, & fiat puluis, qui vocetur epilepticus; detur ex eo ad summum drachma vna cum iulep. viol. aut cum aqua liliorum conuallium, aut florum tiliæ, aut cerasorum. Ego aliquando cum felici successu exhibui puero epileptico puluerem ex æquali portione rasuræ istius vngulæ, rad. pæoniæ mari., & succini candidissimi cum aliqua ex iam dictis aquis. Experientia etiam compertum est hunc vnguem suffocatis mulieribus præsentissimè subuenire. Nam quotiescunque parum rasuræ huius addita eadem portione Zedoariæ cum aliquo conuenienti liquore datum est suffocatæ mulieri, felicem successum cum magna laude inuenerunt medici, quapropter Prutheni medici non contemnendi compositis medicamentis non solùm ad epilepsiam, sed etiam ad hysterica dicta symptomata hunc vnguem addiderunt. Nec insidias item quo minus in vtroque affectu idem etiam præstari possit, si pars huius vnguis alligaretur alicui membro superiori, vbi manifestè arteriæ pulsus sentitur, nec habenda est ratio dexteræ, aut sinistræ partis hominis in applicatione, sed rectitudo tantùm inspicienda est, quam habet ad cor pars illa, cui applicatur. Hæc de therapeutica huius vngulæ facultate sufficiant, nunc ad prophylacticam transeamus. Vt igitur aliquis tutus sit ab eo morbo aliquid de ipso vngue secum portare debet. Quot autem modis ad hunc finem quis portare debeat, etiam dicendum est: Qui ex hoc vngue annulum gerit circa digitum, qui minimo proximus est sinistræ manus, liber creditur ab hoc morbo. Hunc modum approbant Pæoniæ artis non vulgares artifices: Si quis etiam frustulum vngulæ annulo inseruerit, ac ipsum ita gestauerit, vt vnguis semper digitum illum tangat, idem assequetur. Nonnulli etiam particulam huius vnguis collo appensam, ita vt continuo cordis regioni sit contigua, gerere solent, neq; id sine felici euentu, vnde Prutheni multi vnguis partem cordis figuram habentem tanquam monile aliquod collo pendens gestare solent. Contra matricis quoq; suffocationem hunc vnguem præsentaneum esse remedium, & ab alijs audiuisse, & periculo facto me cognouisse fateor. Nam accersitus, vt medicam manum adhiberem cuidam mulieri suffocationi oppressæ, data huius vnguis rasura cum radice zedoariæ alijsq; auxilijs ex arte adhibitis optatum finem cum honore sum consecutus. Cùm prætereа intelligerem eandem sæpenumero eo ipso morbo tentati, vt partem huius vnguis collo appensam iugiter portaret iniunxi, quod

Vnguis quomodo applicandus, & exhibendus.

quod cùm sedulo fecisset, quamdiù ego interfui tribus nempè mensibus semper molestia caruit. Sed si quis cùm applicat, & exhibet hunc vnguem spe, & fine frustratur aliquando, quæso ne aut mendacij notam mihi inurat, aut vngui omninò detrahat, verùm ratione in consilium adhibeat, & meminerit morbum ipsum quando diutino tempore inueterauit, & altas radices egit, difficillimè euelli, licet opportunè per se adhibeantur remedia, aliquando etiam vnguis ipse est virtutis expers, aut quia antiquitas, quæ omnia consumit, illam perdidit, aut quia idoneo tempore vnguis non est abscissus. Non erraret etiam si quis frustratæ spei causam conferret in immoderatam, & ærumnosam ęgri victus rationem. Si quis modò à me quæreret, qua facultate partes huius animalis, quas recensui agant in corpora nostra, an qualitatibus primis, vel secundis, vel à tota substantia, quam proprietatem occultam, seu formam specificam appellant, facilè responderem: ipsas agere à tota substantia, quod enim non agant à primis qualitatibus, paucis probatur; cùm enim hę partes temperamento frigidæ sint, ac siccæ, ab his effectus similis effluere non potest; non quia frigidæ, alioquin contra medicos canones frigidus morbus curaretur à simili; non quia siccæ quandoquidem ipsarum tanta quantitas non exhibetur, quæ morbi causam exiccare valeat. A secundis quoq; ipsarum qualitatibus nempè duritie, aut mollitie hunc fugari morbum non tutum est asserere; non quidem à duritie, quam obtinent alioquin ossa eiusdem animalis duriora contra eundem morbum efficaciora essent, quod compertum non est; præterea ab his qualitatibus per se nulla prouenit actio. Sumpto igitur argumento à sufficienti partium enumeratione, statuendum est ex modo compositionis, & commixtionis talis succi cum tali materia congenitam esse ipsis animalis membris qualitatem hanc, siue formam specificam, à qua sola propellitur hic sacer morbus, non aliter ac lupinum hepar hominis hepati indurato eximiè medetur à tota substantia, non secundum vnam, aut alteram qualitatem, &c. Vt autem antea dictis adhibeatur fides sciant omnes me hæc omnia, quæ scripsi à probatissimis medicis, & ab alijs non vulgaris famæ, & doctrinæ viris priùs accepta partim multis experimentis cum felici successu comprobasse, partim comprobata ab alijs audiuisse. Hæc itaq; omnia Apollonius Menabenus. Scribit verò etiam Gesnerus non rarò profuisse annulum ex hoc vngue amuletum gestare epilepsiæ, sæpius tamen id frustra tentatum, aliosq; causam in morbi discrimen reijcere, se verò, animi persuasionem superstitiosis rebus magis minuere, aut nullo modo confisam effectus rerum maximè variare credere; Vtcumq; est tam altas hæc persuasio radices in animis hominum egit, vt multos diuersis temporibus vngues in plurimas laminas dessectos amicis petentibus coactus fuerim communicare. De hac fera elegans, & peracutum Andreæ Alciati epigramma est, & à nobis minimè silentio premendum cum lemmate, NVMQVAM PROCRASTINANDVM.

Vnguis qua vi agat.

Emblema.

Alciatæ gentis insignia sustinet alce,
Vnguibus & μηδὲν fert ἀναβαλλόμενος.
Constat Alexandrum sic respondisse roganti.
Qui tot obiuisset tempore gesta breui?
Nunquam, inquit, differre volens, quod, & indicat alce
Fortior hæc, dubites, ocyor anne fiet.

Familiæ suæ gentilitium stemma hoc emblemate proponit, & explicat Alciatus: Alciatos enim ab alce fera nuncupatos, à fortitudine nimirum & diligentia commendabiles tacitè indicat, sumpto argumento: ab alces feræ natura, quæ vt ex præcedentibus constat equi robore, cerui sceleritate commendatur; quod quidem appositè illustrat eleganti Alexandri apophthegmate, qui quærenti quam tandem via tanta sibi adeò celeriter comparasset, respondit (quod vnguibus alces insertum in emblemata legitur) μηδὲν ἀναβαλλόμενος, nihil differendo, aut procrastinando. Siquidem optima, & accommoda est belli festinatio, quo fit, vt, qui imperant quo rerum difficultates, quæ nonnihil remorando vltrò sese offerunt, arcere facilius possint, eò pede citissimo necesse sit properare, eam enim ob rem Alexander ab omnibus fermè laudatur, quod sua præcipiti in rebus agendis cura, & industria principum omnium celeritatem multis quasi stadijs anteuerterit. Narrant enim pedites sic instituisse, vt sua celeritate equorum cursum adæquarent, ne ipse quidem sibi parceret, noctes vt plurimum insomnes traduceret, seq; crepitaculo excitaret, si quando somno corripi se sentiret, quo maximè vigilandum esse intelligeret. Emblema aliud Camerarij inscriptum, ET INFIMA PROSVNT.

Alciati vnde dicti.

Alexander à celeritate laudatus.

Vilior haud pars est alci, nec dignior vngue,
Ergo etiam paruis, gratia magna data est.

Quæ sit in vnguibus vtilitas abundè indicatum est, discere autem inde debemus sæpè etiam humilia, & abiecta, atq; contempta non exiguam in se vtilitatem continere, quare Plinius rectè dicit: Nihil tam paruum est, quod non gloriam parere possit.

Li. 15. cap. 14.

DE RHINOCEROTE.
Cap. XXXIII.

Ordo, & nexus cum superioribus.

SEPTEM animalia *Monocerota*, siue vnum tantùm cornua habentia viri eruditi obseruarunt, præ alijs Iacobus Dalechampius animaduersionibus Plinianis lib. 11. cap. 37. His adnumerant *Rhinocerotem* plerique. Ipse Plinius loco laudato; Sunt, inquit, cornua *alijs* animantibus quadrupedibus. *Singula, & hac medio capite, aut in naribus*. Quod tamen quam rerum sit, nos in sequentibus discutiemus. Malè Albertus Magnus Rhinocerotem & Monocerotem idem animalis genus lib. 22. de animalibus iudicat, & cum alij sequuti, nec imperitè quidam negant vllibi in rerum natura Rhinocerotem: quando & belluam multi descripserint veteres, recentioresque, & in theatro aliquoties populus Romanus spectauerit. Nec vllum animal esse reor, cuius natura, & descriptio magis sit in lubrico, incertoque. Consulendi sunt Bellonius, Gesnerus, Ioachimus Camerarius, Angelus Politianus cap. 56. Miscellaneorum & alij, qui non sunt mihi ad manum. Etymon illi à cornu, quod ex naso pullulat, quod infrà quale sit, videbitur: Et licet secundum nonnullos duo habeat cornua, vnum in naso, alterum paulò supra in fronte, aut vt non nemo existimat, in humero dextro, tamen quia prius est longius, fortius, vtilius, ab eo sumpsit appellationem; Sed hæc infrà fusius.

Error insignis nonnullorum.

SYNONYMA.

Pisci.

HOC nomine veniunt, piscis, auis, quadrupes fera; *rhinoceros piscis*, plerumq; in mari rubro capitur, & vix aliud tributi genus ab incolis illius fractus, Abyssinorum, regi penditur, vt ex Aluaro Bermudesio ex alijs auctoribus Samuel Purchasius lib. 7. peregrinationis Africanæ exequitur cap. 4. Martinus Frobisserus suscepta in Americam peregrinatione sub annum salutis reparatæ 1576. cum Oceanum Septentrionalem mense Iulio glacie constrictum, & transitu perdifficilem inuenisset, ibi consistere coactus multos pisces frigore, vt putatur, enectos reperit, & in his *rhinocerotem* ingentem inter ingentes glaciei montes fluctuantem, *rotundum instar histricis, duodecim pedes longum, cornu duabus vulnis extenso, minus duobus digitis, è naso extuberante, quod rectissimum ijs visum est, qui viderunt, eodemq; modo, ac penè forma pari cum ijs, quæ Venetijs, ac Diui Dionysij spectantur, pars summa resecta, aut fracta erat, cui araneæ imposita statim expirarunt, id Angliæ Reges Vindsoræ inter pretiosissima asseruandum collocarunt.* Verba sunt Casparis Eosij Lusitani lib. 2. hist. Indiæ Occident. cap. 26. Relatum est à rerum Britannicarum Scriptoribus sub annum 1588. inuētum huiusmodi cornu in littore Sudouolgio ab imperita muliercula, diuenditumq; exiguo pretio, postea vsui magno fuisse, vt in litteris retulit Robertus Salmonius de acti sui æui. Sed & piscis iste eodem nomine varia descriptione apud modernos audit Geographos; nam quæ in terra viridi in nouo orbe cornua sunt, longè figura diffident ab illis, quę in mari rubro frequenter visuntur, vt Ludouicus Vrreta Franciscanus exquirit lib. 1. histor. Aethiop. pag. 247. Nuper ante annos decem Thomas Button, & Robertus Baffin in insula Fœminea in Atlantica deprehenderunt totam incolarum opulentiam cōsistere in istiusmodi cornibus, quibus maxima virtus aduersus quælibet venena, vt fusiùs habetur peregrination. Americæ lib. 8. cap. 3. Obseruaui etiam in insula Ramea, & toto maris adiacentis tractu inusitatum nostro hoc orbe piscem memorari, quem *bouem marinum* nominant, cuius magnitudo bouem quemlibet æquat, aut superat, corio duplo erassiore, duo dentes elephantinos referunt, etsi paulò breuiores, cornu è naribus excrescente, cuius incredibilis aduersus quælibet toxica vis est, si vera sunt, quæ tradidit Iacobus Chartier in Noua Francia.

Cornua Rhinocerotis reperta.

Bos marinus.

Auis.

Rhinoceros auis volatu admodum pernici, & incitato fertur, *corporis magnitudine aquilam superare, rostro incuruo, quatuor pedes longo, inter oculos cornu extante, quod nigra linea continuo producta disterminatur. Est auis crudelis, & immansueta, sequiturque exercitus, & cadaueribus depascitur. Visa est vna à Lusitanis enauigato mari rubro, cùm Solimanus Eunuchus classem circumduceret, eadem virtus huius cornu, ac quadrupedis,* vt narrauit Ludouicus de Vrreta lib. 1. hist. Aethiop. pag. 344. Recolo sub annum 1595. *in Guiana visam auem, & Gualthero Ralao in portu Moreguitto oblatam à rege Armadillam,* ita indigenæ vocant, *cuius penna ita disposita, vt lorica squammas referant,* excrescente longo cornu, quo illi vtuntur pro tubis, Petrus Martyr Decad. 3. lib. 6. *Rostrum*

Tuba ex cornu.

eius porcino non esse longius, & sub terra, vt talpam viuere, interdum etiam altum volare, carnem esui non insuauem, cornu præcipuum antidotum haberi prodidit Monardus author verax cap. 37.

Rhinoceros quadrupes fera nobis, hoc opere est describenda, quam solam veteres, nec omnes quidem illi cognouerunt; *auem* èo nomine, & *piscem* penitus ignorarunt. Nos succinctè de fera acturi à naturali descriptione exordium ducemus.

GENERATIO, ET COITVS.

GENERATIO eius qualis sit C. Plinius expressit lib. 10. cap. 63. *Coitus aduersus Elephanti, Camelis, Tigribus, Lyncibus, Rhinoceroti, Leoni, Dasypodi, Cuniculis, quibus auersa genitalia.* Eodem ferè tenore C. Iul. Solinus cap. 40. polyhistor. *Auersi coeunt nec hi tantùm, Leones, sed & Lynces, & Cameli, & Rhinocerotes, & Elephanti, & Tigrides.* Siue ille Plinium transcripsit, siue illum Plinius fontem, à quo hauriret, habuit, alter certè ab altero dissidet, nam Dasypodi, & Cuniculi ab isto omittuntur, ab eo enumerantur, & minùs incuriosus vtroque est Aristoteles lib. 5. de hist. animal. cap. 2. οὐχ ὁμοίως γε πάντα πλησιάζουσι ἀλλὰ τὰ μὲν ὀπισθουρητικὰ συνιόντα πυγηδὸν, οἷον λέοντες, καὶ δασύποδες, καὶ λύγκες. *Verum non omnia simili modo coniunguntur, sed quæ retrò vrinam emittunt, auersa coeunt, vt leones, lepores, lynces.* Ita vertit Theodorus Gaza imperitissimè: nam Δασύποδες non sunt lepores, sed diuersum longè animal, quod Latinum nomen non habet. C. Plinius lib 8. cap. 55. *Lepus omnium præda nascens, solus præter Dasypodem, superfœtat.* Sed & ipse Philosophus lib. 1. hist. anim. cap. 1. ad finem, ἔλαφος, λαγως, δασύπους. *Ceruus, Lepus, Dasypus.* Ibi æquali inconsiderantia idem vertit, *Cerui, lepores, cuniculi*, cùm vertere debuisset, *Ceruus, Lepus, Dasypus.* Idemque error in translatione eiusdem de opere lib. 3. cap. 12. & lib. 8. cap. 28. Sed & apertissimè hæc animalia distingui probant apud Athenæum lib. 9. versus cultissimi Archestrati, Callicratis Comici, Alcæi, Aristophanis, Xenophontis, & aliorum. Verùm ad generationem redeo Rhinocerotis, de qua nihil Aristoteles, Aelianus, Phile, nec Agatharcidas, nec quisquam Græcorum, quod sciam, vt appareat nusquam perfectam huius animalis cognitionem haberi. Nam nec quot concipiat, aut pariat, quamdiu viuat, aut qua cura fœtum educet? apud vllum deprehendi.

Coitus auersus.

Dissidet Latini à Græcis.

Gazæ error

NATVRA, DESCRIPTIO, sexus, locus.

FERAM istam Aristoteles notam non habuit, ieiunè, præter morem suum delineauit C. Plinius lib. septimo cap. vigesimo. *Rhinoceros vnius in nare cornu, alter hic genitus elephāto, cornu ad saxa limato præparat se pugnæ, in dimicatione aluum maximè petens, quam scit esse molliorem longitudo ei par, crura multò breuiora, color buxeus.* Remissè, ac parcè ille, quod parua admodū eo adhuc sæculo istius quadrupedis Romanos attigisset notitia, nec quicquā Iuba Mauritaniæ Rex, cuius authoritati plurimū Plinius deferr, super eo prodidisset, vberius Agatharcides polyhistor. excerptis Historicis apud Photium Patriarcham Bibliothecæ Codice 250. Cuius antiqui Scriptoris verba ex lib. primo de mari rubro cap. trigesimo sexto, apposui ex versione Laurentij Rhodomanni, nam Græcus Codex nō est ad manum. *Rhinoceros vastitate quidem non minor, sed altitudine inferior est Elephanto, buxique refert colorem, pellis etiam contactu tenuior, is repandum in naribus fert cornu, ad ferri vim, & rigorem proximè accedens, quo cætero quidem tempore, ad quamcunq; approximet cautem, limato, præcordia verberat impetens, sed in dimicatione cum elephanto* (cum hoc .n. de pascuis continuas habet conflictationes, ac capitales luctas) *ventrem subit, & perrupto carnium ambitu exanguem facit, plurimique Elephantum ita exanimati cernuntur, at si aluum contingendi copia non datur, contra ipse à proboscide, & dentibus ictus, varijs modis amittit vires, & deficit, quia robore, & vi ab illo permultum differt.* Cōcordes illi sanè, sed nō parum ab illorum sententia dissident, qui res Americæ exequuti sunt: Nicolaus de Comitibus Venetus in itinerario suo ad Indos. In Māgi prouincia *Rhinoceros suillo capite, bouina cauda, in fronte cornu gestat non breuius bipedali longitudine, Elephantino est colore, cum quo illi perpetuum bellum. Cornu huiusmodi in pretio est apud omnes, quod venenatis rebus remedio esse censeatur.* Hęc tam sunt aliena à descriptione veterum, vt aliud illud animal esse, ac Monocerotem verius, quàm Rhinocerotem suspicari iure liceat; ita censuit Simon Maiolus vir litteratiss. Dier. Canicular. colloq. septimo.

Neoterici dissident à priscis.

Nec minor est dissensus de cornu, nam laudati hactenus vnum ei tantùm cornu adsignant, Pausanias, grauis, & fidelis Scriptor, duo, *alterum insigni magnitudine de naribus extans, alterum quod supernè erumpit, exiguum quidem, sed validissimum.* Adducit sanè me locus ille, vt de succincta relatione C. Plinij iterum querat, & existimem quibusdam Rhinocerotibus duo esse cornua, sed non omnibus; nam nec verisimile Agatharchidem cum Plinio, & alijs infra citandis, hoc tam supinè neglexisse, nec locus M. Martialis Coqui explicari potest, nisi duo cornua admittamur, ita enim libro spectaculorum epigr. 22.

Quale cornu, & quotuplex.

Namque grauem gemino cornu sic extulit Vrsum.

Pulchrè describit Oppianus Cilix lib. 2. Cyneget. V. 552. sed inaudita ab alijs ratione, quod sciam, Sexum in eo animante sequiorem non esse, nec in specie fœminam esse, quæ pariat, concipiatve: verba eius sunt,

Ῥινόκερος δ᾽ ἔρυγος μὲν ὄφυ δέμας αἰθυκτῆρος
οὐ πόλλον μείζων, ὀλίγον δ᾽ ὑπὲρ ἄκρια ῥινὸς
Ἀντέλλει κέρας, αἰνόν, αἰκαχμένον, ἄγριον ἄορ
κείνῳ κεν χαλκόντε διατρήσειεν ὀρούσας
οὐτήσας, βριαρήν τε διατμήξειε χαράδρην
κεῖνος, καὶ σθεναρῷ περ ἐφορμηθεὶς ἐλέφαντι
Πολλάκις ἐν κονίῃσι νίκην τοιοῦτον ἔθηκεν
Ηρέμα δὲ ξανθοῖς ἐπὶ καλλικόμοισι μετώποις,
καὶ νώτῳ ῥαθάμιγγες ἐπίτριμα πορφύρουσι.
Πάντες δ᾽ ἄρρενές εἰσι, καὶ οὔποτε θῆλυς ὁρᾶναι,
καὶ πόθεν οὐκ ἐδάην, φράζω δ᾽ οὐχ ὡς δεδαηκώς
εἴτ᾽ οὖν ἐκ πέτρης ὀλοὸν τόδε φῦλον ἐπῆλθεν,
εἴτ᾽ αὐτόχθονές εἰσιν, ἐπαντέλλουσι δὲ γαίης,
εἴτε πρὸς ἀλλήλων, τέρας ἄγριον, ἐκφύονται.
Νόσφι πόθων, καὶ νόσφι γάμων, καὶ νόσφι τόκοιο.

Ea sic latinè sonant, nam vulgata versio haudquaquam consona Græcis,

Rhinoceros autem Oryge, asino Indico, *est corpore impetuoso*
Non multo maior, paruum verò supra summitatem nasi
Surgit cornu, graue, acutum, indomitum telum:
Illo ferrumque penetrarit impetu facto
Vulnerans, solidumque dissecuerit saxum.
Sæpe in pulueribus mortuum ipsum prostrauit.
Sensim verò in ruffa, & pulchricoma fronte,
Et in dorso maculæ confertim purpurascunt.
Omnes verò mares sunt, nec vnquam fœmina conspicitur,
Et vnde nascantur non noui, loquor nan tanquam sciam,
An ex petra pernitiosum hoc genus prodierit,
An ex terra geniti sint, existantque è tellure,
An ex sese mutuo, portentum horrendum, procreentur,
Sine amoribus, & sine nuptijs, & sine puerperio.

Multa ille ab alijs prætermissa nos in isto quadrupede docet, vt reor sanè, quod visum semel animal ad sui explicandam naturam multos vtriusq; linguæ auctores excitarit, ita suadet Claudius Aelianus lib. 17. de animalib. cap. 44. Ῥινοκέρωτος εἶδος γράφειν ἕωλον ἐστιν, ἴσασι γὰρ καὶ ἑλλήνων πόλλοι, καὶ Ῥωμαίων τεθεάμενοι. τὰ δ᾽ ἴδια αὐτοῦ κατὰ τὸν βίον εἰπεῖν, οὐ χεῖρον ἐστιν. In primis verbis latet mendum, ideo rescribendum εἶδος γράφειν μὲν, & sic sensus constat. Petrus Gillius vertit: *Rhinocerotis figuram describere, nimis frigidum esset, cùm Græcorum permulti, & Romanorum, qui illum viderint, eius formam planè sciant, at enim vim, & naturam eius actionum exponere alienum non est.* Sed vereor ne illi perierint, nec ad nos peruenerint. Et certè multum Oppianus ab alijs differt, nam asino Indico, seu orygi tantùm magnitudine parem vult, cùm alij æqualem Elephanto extollunt: Quæ illi est ruffa frons, & dorsum maculis purpureis distinctum, alijs est color buxeus: Omnes mares esse fidem omninò superat, tam vastum animal sine femine, aut coitu posse prodire: Et tamen id probat exemplis idem Aelianus.

Perierunt multi veteres auctores.

Ἤ δὴ καὶ διεροῖσιν ἐν ὑγροκόροιο θαλάσσης
Βένθεσιν, αὐτορρέκτα φύει, καὶ ἀπήτορα φῦλα
Ὄστρεον ἠπεδανάιτ᾽ ἀφύαι, κόχλωντε γένεθλα
Ὄστρακα τε, στρόμβοι τε, τὰ, τε ψαμάθοισι φύονται. Ita versa concipiuntur.

Iam etiam humidis vndosi maris
Gurgitibus, à seipsis facta nascuntur sine matre secula,
Ostreum, imbellesque apua, cochlearumque genera
Testaceaque, conchyliaque, & quæ in arenis nascuntur.

Commentum hoc ab ignoratione naturæ, vt puto, profluxit, non aliter quàm *hyænam alternis annis marem, alternis fœminam fieri, & sine coitu parere vulgus credit.* Plin. lib. 8. cap. 30. & lib. 28. cap. 8. & tamen illud negante Aristotele lib. 3. de generat. animal. cap. 6. asserere non dubitarunt plerique veterum, & in his Aelianus disertus, & Phile lib. de proprietate animal. cap. 43.

Error ab ignorantia.

Ἄῤῥην μὲν ἦν ὕαινα τὸν χθὲς ἀϋχρόνον.
θῆλυς δὲ τὸν νῦν.
Hyæna quæ mas pridie videnda erat
Nunc fœmina est.

Auget suspicionem ignorantiæ antiquorum, & firmat sententiam meam vel illud præcipuè, quod pauci explicant qua regione potissimùm Rhinoceros proueniat, aut vbi gẽtium viuat? Paulus Diaconus Epitomastes: Festi Pompeij lib. 16. *Rhinocerotem quidam esse aiũt bouem Aegyptium* falsò planè, nec vnquam in Aegypto visus ille, nisi fortuito casu illatus, vt ex Strabone infra patebit; Alij *Aethyopicum quadrupedem* contendunt ex loco Pausaniæ in Bœoticis, siue *Taurum* vocari, quod erroneum, nam ibi loci ait ille in Aethyopia taurum esse, qui ob similitudinem cornu ab ignaris appelletur *Rhinoceros*. Relinquitur ergo certum & in Africæ desertis, vbi *Elephanti* sint, ibi & Rhinocerotes esse, & in India, quod nouo orbe detecto patrum nostrorum memoria rerum esse est deprehensum. Anton. Fernand. Soc. Iesu epist. datis anno 1610. in Abassiâ regno reperiri ait. Peregrin. lib. 7. cap. 6. Et in Asiæ multis locis hodie visitur, maximè in regno Bengala. Vide infrà speciebus varijs.

De loco nõ conuenit.

CORNV, ET PVGNA cum Elephanto.

NONNIHIL suprà de cornu obiter attigimus, hic fusius idem pertractandum; Nonnulli ergo vnum ei tantùm cornu adsignant, præter naturalium rerum auctores Septimus Florens Tertullianus lib. 3. contra Praxeam. *Non vtique destinabatur Rhinoceros vnicornis, nec Minotaurus bicornis.* Non omnes istum sequuntur, sed & Martialis duobus illum cornibus depræliari, loco suprà laudato, asseruit, quod Angelus Politianus *geminum illud cornu ad Vrsam* retulerit, vt sit *Datiuus*, vt ipse loquitur, ferri non potest; Vrsus enim cornua non habet: ad ipsum Rhinocerotem geminum cornu spectare docent verba Pausaniæ loco proximè suprà laudato. ὅτι σφίσιν ἐπ' ἄκρα τῆ ῥινὶ ἐν ἑκάστῳ κέρας, καὶ ἄλλο ὑπὲρ αὐτὸ οὐ μέγα, ἐπὶ δὲ τῆς κεφαλῆς οὐδ' ἀρχὴν κέρατα ἐστίν. *Quoniam illis in summa nare singulis vnicum cornu, tum aliud suprà non magnum, verùm in capite, ne initio quidem cornua.* Vtrumq; hoc cornu in capite, secundum Martialem, & Pausaniam; at quidam *in humero dextro cornu illud secundum, & breuius esse* contendunt Indicat. rerum relat. lib. 3. c 7. Domitium Calderinum reprehendit Angelus Politianus, defendit viriliter Iacob. Mazzonius lib. 1. defens. Dant. c. 35. Vtcumq; sit, cornu, quod è nare surgit, & nomen tribuit, & à virtute præcipua extollitur, quod vt Monocerotis cornu venena propulset, auctores supracitati, Phile lib. de propriet. anim. c. 36. Io. Tzetzes histor. Chiliad. 5. c. 7.

Pugna Grammaticorum.

Τὸ κέρας τοῦτο κόπτουσιν, ἀντίπαθὲς φαρμάκοις
Τὸν θῆρα δὲ φιλόκερων ἐῶσιν ἀποτρέχειν.

Paulus Lacisius Veronensis vertit benè.
Cornu huius incidunt, venenis contraria vi præditum
Feram autem spoliatam cornu sinunt aufugere.

Sũt porrò alij, qui fabulas meras putãt, quicquid de cornibus Monocerotis, aut Rhinocerotis dicitur, nec quippiam virium ijs inesse ad venena depellenda, aut indicãda, omniaq; ea quę Principes pleriq; inter pretiosissima asseruant, fictitia esse, vt quod habent Rex Britannię ad Vindsorę, rex Galliæ ad Diui Dionysij, Veneti ad Diui Marci, quodq; Clemens VII. Pontifex Regi Francisco donauit, quodq; in direptione ædium Petri Medicæi Florẽtiæ à Gallis occupatum memorant Paradinus, & Paulus Iouius lib. 18. hist. talem enim virtutem illis inesse nec veteres vlli prodiderunt, & negãt nostro æuo docti: aut si quid mirabilium in veneno detegendo ab illis fieri compertum sit, id nõ naturæ ipsorũ adscribendũ censent, sed antidotis quibusdam, ex quibus cornua ista tempe-

Vis venena pellendi an insit?

Negãt antiqui, & docti quique.

temperentur, & manu fiant, quod in Iudæi cuiuſdam artificio manifeſtum volunt, qui tale cornu Reip. Venetæ vendidit. Sed vt de virtute illa venenum extinguendi, depellendiq; incertum, ita illud exploratiſſimum cornu Rhinocerotem vti cùm pugnam cum Elephanto init. C. Plinij locus corruptus eſt lib. 18. cap. 1. *cùm arbore exacuant, limentque cornua Elephanti, & ſaxo Rhinocerotes & vtroq; apri dentium ſicas*. Legendum eſt plano, apertoque ſenſu. *limentque cornua Elephanti, & ſaxo Rhinocerotes, & vri, & apri*. Eodem enim pugnæ genere vti *Rhinocerotem*, & vrum, dicetur infra. Deniq; omnem hunc inter feras iſtas inimicitiæ naturalis, & pugnandi ritum expreſſit Cl. Aelianus lib. 17. cap. 44. Latini interpretis verba ſufficient: *In ſumma nare, cornu gerit, cuius mucro acutus exiſtit, ex eoque nomen traxit, neque ipſum illud in robore concedit ferro, quod quidem ipſum, cùm eſt contra Elephantum pugnaturus, ſaxis exacuit, & limat. Cætera non et par ta cum Elephanto, nam hic & proceriſſimus eſt, & fortiſſimus. Cornu igitur cuſpidato Elephanti crura ſubiens, aluum diſcrepit, & lacerat, iſq; effuſo ſanguine decumbit; pugna eorum eſt de paſtionibus, pro iiſque tuendis multi mori dicuntur. At ſi aluum non præoccuparit Rhinoceros, ſed inter huiuſ conatum ab Elephanto præueniatur, illius proboſcide apprehenſus, attrahitur, & retinetur, & dentibus ceu ſecuribus conſcinditur, ac tametſi eius pellis ea exiſtat firmitate, vt ægrè iaculo penetrari queat, tamen tam violentus eſt Elephanti impetus, vt eam traijciat*. Hinc ille fortè à pellis duritia nomen videri poſſet

Etymon nouum.

mutuatus, nam Græci vt ῥῖνα *naſum*, ita ῥινὸν *pellem* appellant; pugnat tamen cum Plinio Aelianus; nam iſte duriſſimum huic, & vix iaculo penetrabile corium attribuit, ille multo tenuiorem Elephantinæ pellem ac delicatiorem adſignat. Sed parum intereſt, dummodo vtriuſque belluæ natura, pugnamq; ineundi ratio conſtet, & percipiatur.

QVANDO PRIMVM in Europa viſus.

EXOTICVM eſt, peregrinumque animal, nec æuo Ariſtotelis Græcis, nec Romanis, quidem ante annum Vrbis conditæ *666*. cognitum, ſed per quos Italiæ monſtratum, aut cuius opera productum, inter antiquarios non conuenit, quam controuerſiam tangit Cælius Rhodiginus lib. 16. Antiquar. lect. cap. 15. Dio Cocceianus lib. 51. vult Auguſtum Octauianum, deuicta Cleopatra, cùm anno 12. triumphum de ea duceret, qui fuit Vrbis annus 725.

Pugna Hiſtericor.

Rhinocerotem omnium primùm in triumphali pompa traduxiſſe, & publica ludorum ſolemnitate confeciſſe, θηρία κὶ βοτὰ ἄλλα τε παμπληθῆ, κὴ ῥινόκερως, ἵππος τε ποτάμιος, πρῶτον τότε ἐν τῇ Ῥώμῃ ὀφθέντα ἐσφάγη. Καὶ ὁ μὲν ἵππος ὁποῖός ἐστιν, πολλοῖς τε εἴρηται, κὶ πολὺ πλείοσιν ἑώραται· ὁ δὲ δὴ ῥινόκερως τὰ μὲν ἄλλα ἐλέφαντι πῃ προσέοικε, κέρας δέ τι κατ' αὐτὴν τὴν ῥῖνα προσέχει, malim προέχει, κὶ διὰ τοῦτο οὕτω κέκληται. Vertit Frãc. Sylburgius: *Multæ feræ, ac animantia* in triumpho Actiaco traducta, aut prælata, *& inter hæc Rhinoceros, & equus fluuiatilis*: Hippopotamum Latini Græca voce appellant, *tunc primum, & viſi Romæ, & occiſi ſunt. Equus ille quale ſit animal, multi tradiderunt, multo plures viderunt. Rhinoceros autem cætera Elephanto ſimilis eſt, cornu autem ex ipſo naſo prominens habet, & hinc nomen ſuum inuenit*. De vtroque animali falſum; nam

Error Dionis.

Hippopotamus ludis Aedilitijs M. Scauri primũ populo Romano oſtenſus. Plinio auctore lib. 8. cap. 26. & Rhinocerotem primus Cn. Pompeius magnus ludis editis exhibuit, multis antequam naſceretur Octauianus, annis. Idem Plinius lib. 8. cap. 20. qui cùm Romanus eſſet, & claſſis Romanæ præfectus, & ducentis annis, vt minus, ſæculo illi vicinior fuit, erraſſe Græculum in re peregrina facilè apparet. Adde, contra Dionem pro Plinio ſtare C. Iulium Solinum Polyhiſtor. c. 43. *Ante ludos Cn. Pompeij Romana ſpectacula Rhinocerotem neſciebant*. Hanc ſententiam vt veriorem ſequuti viri graues. Anton. Coccius Sabellicus in paraphraſi ad Suetonij locum laudatum. Patrum etiam noſtrorum memoria Emanueli Luſitaniæ Regi oſtenſum, donoque datum Rhinocerotem recentiores Hiſtorici adnotarunt, & in his Laur. Surius commentar. Rer. ſui tempor. ad annum 1513. & alij. Et qui hodie Americam nauigando explorarunt, frequenter feram ipſam vident, frequentius abiecta cornua, neglectim iacentia reperiunt.

VSVS IN SPECTACVLIS Romanis, & cruentus conflictus.

VSVS eius Romæ, nisi explendæ populi libidini, nullus; nam in eo præter atrocem, cruentamq; dimicandi naturam, nihil memoratu dignum, aut vitæ necessarium, deprehenderunt, itaq; vt quæcumq; alia animantia visu rara, aut corporis mole horrenda, ita *Rhinoceros*, & in pompa Triumphali prælatus, & gladiatorijs ludis in arena theatri, aut Circo producebatur. Hostes ei componebatur, & cum illo committebant, vt verbo proprio vtar, vel hostem suum naturalem, scilicet Elephantem, qui plerumq; ab illo superabatur, vt ex superioribus constat, & experientia nuper comprobatum, cùm anno 1515. Emanuelæ Portugalliæ rege spectaculum edente Vlyssipponæ Elephantem post longum certamen prostrauit, vel hostes ei in spectaculo nulli, ità intelligendus est C. Suetonius in Augusto cap. 43. *Solebat etiam citra spectaculorum dies, si quando quid inusitatum, dignumve cognitu aduectum esset, id extra ordinem quolibet loco publicare, vt Rhinocerotem apud septa, Tigrim in scena, anguem quinquaginta cubitorum pro comitio*: Innocua hæc erant spectacula, nec effuso sanguine populus oblectabatur, sed sola oculorum voluptate erat contentus. At in cruento arenæ certamine aliquoties à Domitiano productus, ac cum Tauro commissus. Martialis coquus libello Amphiteat. epigr. 9.

Elephãtem superat.

Præstitit exhibitus nuper tibi, Cæsar, arena,
Quæ non promisit prælia Rhinoceros.
O quam terribiles exarsit pronus in iras?
Quantus erat cornu, cui pila Taurus erat?

Nullum animal ferocius eo, nec quod valentius in arenã depugnaret. Culpant autem Martialem nõnulli ex Criticorum grege, quod belluæ iram tribuerit, sed nec malè id ille, nec fine exemplo fecit. Martian. Capella lib. 4. pag. 361. L. Seneca lib. 1. de Ira cap. 3. dixi ad Claudianum consulatu Olybrij, & Probini in principio. Eodem opusculo Martial. epigr. 22.

Ira belluæ.

Sollicitant pauidi dum Rhinocerotam magistri,
Seque diu magnæ colligit ira feræ.
Desperabantur promissi prælia Martis:
Sed tamen is redijt, qui fuit ante furor.
Namque grauem gemino cornu sic extulit Vrsum,
Iactat vt impositas Taurus in astra pilas.

Penultimum versiculum liquet esse vitio librarij deprauatum, neque enim tam vasto, & forti, cornutoque animali, ac est *Rhinoceros*, credibile videtur *Vrsum* oppositum, qui nec corporis mole, nec robore, nec armis ei vllatenus conferendus foret, quare refingendum.

---- grauem gemino cornu dum sustulit Vrum.

Domitius Calderinus, & Angelus Politianus retinerunt malè *Vrsum* quam *Vri* natura vis, proprietas, illi loco potiùs conueniant: Plinius lib. 18. cap. 1. suprà à me correctus, & lib. 11. cap. 37. tam lata Vri cornua describit, vt rarò alijs poculis barbari ad Septentrionem vergentes vtantur. Seruius ad lib. 2. Georg. eadem alij L. Seneca Hippolyto Act. 1. Sc. 1.

Vrus bestis.

Tibi dant variæ pectora Tigres,
Tibi villosi terga Bisontes,
Latisque feri cornibus Vri.

Hucusque de indomito eius robore, pugnacitate, naturaque, attexui, pergo porrò.

CORNV QVALE.

INGENS auctorum dissidium cogit hic ampliorem de cornu eius disquisitionem instituere, omnia enim sunt in incerto. 1. Sunt qui duo, vt dixi, cornua ei affigant, vt præter laudatos suprà, *Nummus Domitiani* repræsentatus à Pierio lib. 2. Hieroglyph. ad finem. Eucherius vetustissimus auctor. *Terribilis fera Rhinoceros, cui gemina in naribus cornua*. Et euicit pænè eruditorum consensus, vt duo cornua eam habuisse constet. 2. quo in loco hæc cornua, quave figura? Valdè est ambiguum, in eodem Domitiani nummo cornua æqualiter, parique magnitudine è naso excrescunt, nisi fortè, quod credibilius est, forma illa Elephantis est, non

Nummus Domitiani.

Rhi-

Rhinocerotis, vt ſchema oſtendit, à Pierio ibidem loci productum.

Alij placet duo quidem eſſe cornua, ſed inæquali magnitudine, & illi in diuerſas ſententias abeũtes, Domitius Calderinus, & Theodorus Marcilius cornu maius in nare collocant, minus in humero. Nonnulli demum maius cornu in naſo, minus in fronte, aliquo ſupra ſpatio, cõſtituunt.

Est & quorundam Doctorum opinio, & in his sunt Ioannes Bodinus, & Contadus Ritetnusius comment. in lib. 2. Oppiani, qui censent maius cornu supra, minus verò infra esse, sed nos arbitrio lectoris, quid sequendum sit, relinquimus.

3 Nec minus difficultas est de forma ipsius cornu. Suprà obiter attigi *rectum* fuisse *instar tubæ, linea nigra transcurrente*: Alijs rectum quidem esse iudicatur, sed sine linea, sunt viri clari, qui cornu illud incuruum forma litui credunt fuisse. Præeat Artemidorus Geographus apud Strabonem lib. 16. cuius verba latina sunt, nam Græca non sunt ad manum. *Rhinocerotes longitudine parum ab Elephantis exceduntur, quos Alexandriæ vidisse affirmat colore buxeo, Elephanti similis, magnitudine Tauri, forma Apro proxima, præsertim quoad rictũ præter nasũ, qui cornu quoddam est recuruum, omni osse durius, eo pro armis vtuntur, quemadmodũ aper dentibus, habet enim duo cingula tanquam Draconum volumina dorso vsq; ad vterum circumeuntia, alterum iubam versum, alterum ad lumbum. Hæc dicimus de eo, quia nobis visus est.* Diodorus Siculus eadem scribit lib. 4. Biblioth. cuius verba interprete Laurentio Rhodomano, hæc sunt: *Est animal, quod ab re Rhinocerotem vocant, par viribus Elephanti, magnitudine inferior, pelle durissima, colore buxi, in summitate nasi cornu gerit, simum forma, durumq; instar ferri hoc pabuli causa cum Elephante certat: acuit enim ad saxa cornu, deinde cum Elephante congressus, ventrem graniter ictum cornu, tanquam gladio proscindit, hoc pacto pugnans, belluã exanguem reddit. Si vero Elephas illius ictum præoccuparit, proboscide captum, cùm superior sit viribus, dentibus laniat.* Et cornu ille, & pugnam egregiè describit.

Cornu forma.

Præstantia.

Agatharchidas vetustissimus auctor. σιμὸν δὲ ἐπ' ἄκρων φορεῖ τῶν μυκτήρων κέρας, σιδήρῳ τὴν βίαν παραπλήσιον. *Repandum in naribus fert cornu, ad ferri vim, & rigorem proximè accedens.* Ea etiam Latinorum sententia est C. Iulius Solinus polyhistor. cap. 63. *In naribus cornu vnicum, & repandum, quod subinde attritum cautibus in mucronem excitat, eoque aduersus Elephantos præliatur, par ipsis propè longitudine, breuior cruribus, naturali telo aluum petens, quam solam intelligit ictibus suis per viam.* Ita ergo, antea malè *solum* legebatur. Euincunt ergo tot illustrium, & antiquorum Scriptorum testimonia, vt existimem non rectum, neque linea distinctum, sed planè leniter inflexum, ac recuruum fuisse, ita tamen vt curuatura illa modica nulla ratione pugnam cum hoste impediret, haud longè figura absimili ab aprorum dentibus, vt arbitror, quando *Vrum* facilè eo tollere potuisset.

CORNV VSVS IN BALNEIS.

MAXIMA in thermis, si vlla in re, Romanorum superbia, nam & ingens in ijs apparatus, & sumptus immodici, & quotidianus luxus. Q. Symmach. lib. 8. epist. 23. M. Plaut. Trucul. Act. 2. Sc. 3. Ad has Capsarij, seu quadrantariæ mulieres guttos habebant, in quibus oleum reseruabant vulgaribus loturis idoneum. Vetus Scholiastes Iuuenalis ad Satyr. 3. V. 262. *Guttus ab eo, quòd guttam mittit, quem habent Capsarÿ.* Ipse Satyricus ibi loci:

Iam lauat, & bucca foculum excitat, & sonat vnctis
Strigilibus, pleno componit lintea gutto.

Vt gutto tenuioris fortunæ homines contenti, lautioribus cornu Rhinocerotis pro gutto erat. Vetus Scholiastes Iuuenalis ad Satyr. 7. V. 130. *Magno Rhinocerote, idest, magno gutto, quod sicut Rhinoceros sit ingentis nasi.* Ipse poeta.

Gutti balnei.

---------- Matho deficit, hic est
Tongilii, magno cum Rhinocerote lauari.

Ex cornu isto guttus erat gr ndi pretio. M. Martial. lib. 14. epigr. 53. cuius lẽma est *Rhinoceros.*

Nuper in Ausonia Domini spectatus arena
Hic erit ille tibi, cui pilla Taurus erat.

Præcedentis epigrammatis lemma fuit, *guttus corneus.* Vt appareat ipsa Rhinoceroti, & bonis cornua, nulla facta mutatione, guttos facta. Ipse Epigrammatarius:

Gestabat modò fronte me iuuencus,
Verum Rhinocerota me putabas.

Erant paupere Republica gutti etiam fictiles, & lignei, vsibus domesticis, & sacris peragendis apri. M. Varro lib. 4. de lingua Latina. Aliqui hunc eum *Lecytho*, & *ampulla* confundũt malè. Tabula sacrorum apud Bartholomæũ Marlianũ de Topogr. Vrb. Rom. C. Plin. lib. 16. cap. 38. *Carius iurauit ex præda nil attigisse præter guttum faginum quo sacrificaret.* A. Gell. lib. 17. Noct. Atticar. cap. 8. *guttum, hominum oretenus imprudens, acsi inesset oleum, affers.* Et paulo post. *Aspicis*

puer

puer guttum atrocibus oculis, & concussum vehementiùs, iterum in ollam vertit. Sunt tamen qui per Rhinocerotem apud Iuuenalem intelligi contendunt labrum, in quo se lauarent, manifestè falsò: nam nec vllum cornu tam vastum, & ingens, vt homines capere possit: Deinde labra omnia ex metallis L. Seneca epist. 86. *Sordidus*, inquit, *quispiam sibi nunc videtur, nisi aquam argentea epistomia fuderunt*. Sic optimè Iustus Lipsius legit, licet Iacobus Cuiacius *Epitonia* malit. Æuo ergo diuite labra caldaria epistomia ex auro, argentoq; quæ olim ex ære. Vlpian. I.C. L.XXV. ff. de auro & arg. leg. Claudian. lib. 1. in Eutrop.

Balnearia ex argẽto.

...... in argento lympham portabat alumna.

Phædrus lib. 4. fab. 63. *Limationem argenteam, Eunuchos glabros*. Vtrumque ritum signanter attigit Papinius Statius Neapolitanus lib. 1. Sylu. 5.

Nil ibi plebeium, nusquam Temesæa videbis
Aera, sed argento felix propellitur vnda,
Argentoque cadit, labrisque tumentibus instat
Delitias mirata suas.

Sed & diuersum quippiam de *Rhinocerote* isto apud Satyricum sentit Hieronymus Mercurialis, esse scilicet probè nasatum, aut insigniter peculiatum, qui impudicitiam professus cum diuitibus ad spurcos vsus lauaretur; quod erroneum omnino, & à mente poetæ alienissimum; nam licet eodem labro meretrix, & matrona casta, vt est in veteri paræmia, vnà lauarent, licet in eodem solio pudicus cum impuro aqua perfunderetur, quod tamen æuo Iuuenalis fortè lege Censoria iam sublatum, tamen versus Martialis de homine non possunt intelligi, sed gutto tantum, quo oleum balneatores reseruabant, eruditè obseruat Matthæus Raderus. Quod autem cornu istud vim quandam veneni expultricem habere nonnulli tradiderint, & veteres ignorarunt, & ego fabulam puto, neque enim sagacem id Romanorum, & Græcorum curam fugisset, non me latet tamen maximas Abyssini regni diuitias haberi, animalium pelles, Elephantum dentes, Rhinoceroton cornua. Ioan. Boter. Relat. Afric. pag. 144.

Ridiculus error Mercurialis.

PAROEMIÆ.

Bronchi.

PLVRIMÆ ab isto quadrupede loquendi prouerbiales formulæ, seu parœmiæ defluxerunt. 1. Ore deformis, seu dente *Bronchus* translatè vocari solebat *Rhinoceros* quod scilicet dentes eminerent, vt videri possent cornua Rhinocerotis. Adrian. Turneb. lib. 17. aduersarior. cap. 24. Lucilius Satyricus.

Bronchus Bouillanus dente aduerso eminulo, hic est
Rhinoceros.

Eamque idem ille deformitatem pulchrè describit, per oppositionem ornatus, aut pulchritudinis. Versus eius sunt.

Non censes καλλίπλοκαμον, καλλίσφυρον *illum*
Non licitum esse vterum. atq; etiam inguina tangere mammis?
Compernem, aut varam fuisse Amphytruonis ἄκοιτιν
Alcmenam, atque alias: Ledam ipsam denique nolo,
Dicere, tute vide, atque disyllabon elige quod vis,
ἔτσιν, εὐπατέρεια, *aliquam rem insignem habuisse*
Verrucam, næuum dictum dentem eminulum vnum.

Hanc nimiam Græcanicarum vocum affectationem in Lucilio ridiculam ridet, & exagitat non vno loco Horatius. Vide lib. 1. Satyr. 10.

Lucilij affectatio Græci sermonis

At magnum fecit, quod verbis Græca latinis
Miscuit.

2 Per *Rhinocerotem* prouerbialiter notatum vult Hieronymus Mercurialis homines indomitæ libidinis, & immensè peculiatum, vt sunt plerumque nasuti. Æl. Lamprid. in Heliogabalo, & ex illo Cæl. Rhodigin. lib. 27. cap. 27. Auctor obscæni carminis in priapis.

Libido.

Grandaia Dulychij vasa tulisse viri.

Ex quo appareret non *nasatos*, sed *vasatos* legi debere. Ipse viderit, modestia me, & Christianus pudor, vltrà progredi, in re tali, non patiuntur; nec locus Iuuenalis, ab eo laudatus, quippiam conducit, alium enim ipsius sensum suprà ostendimus.

Derisores.

3. Derisores per parœmiam *Rhinocerotes* esse, aut Rhinocerotis nasum habere dicuntur. Martialis lib. 1. epigr. 4.

Maiores

Maiores nusquam ronchi, iuuenesque, senesque,
Et pueri nasum Rhinocerotis habent.

Sidon. Apollinar. carm. 3.

Nec nos ronchi sono Rhinocerote notet.

Et carm. 9.

Rugato Cato ietricus libello
Narem Rhinoceroticam minetur.

Et sanè nulla humani corporis pars erat, quæ non alicui affectui esset dicatã, sic *caput Diuinitati, frontem Genio, renes libidini, oculos Amori, genas Pudori, supercilia fastui, pectus consilio, genua Misericordiæ, aures imas Memoriæ, crines luctui, dextram Maiestati, sinistram furacitati, nasum irrisioni*, dicauit Antiquitas. Et cætera quidem per se nota sunt, aut parerga nobis. De naso paulo accuratius disseram. C. Plin. lib. 11. cap. 37. *altior homini tantum, quem noui mores subdolæ irrisioni dicauere, nasus*. Hinc Græcis μυκτηρίζειν *naso agitato* aliquem *subsannare*, siue quod ait Plautus, *frigidam subdolè suffundere*. Ioan. Brod. lib. 4. Miscellaneor. cap. 32. Sic passim intelligendi auctores. Artemidor. Daldian. lib. 1. Oneirocrit. cap. 29. Helenus Acron, & Porphyrion ad Horatij Satyr. 6. lib. 1.

Partes humani corporis Dijs dicatæ.

Vt plerique solent, naso suspendis adunco
Ignotos.

Pseudo Cornutus ad Satyr. 1. A. Persij V. 61. & ad illud Satyr. 3.

Ingeminat tremulos naso crispante cachinnos.

Quintilianus ex Aristotele. *Nasus significat ingenium, contemptum, risum, fastidium.* M. Martialis lib. 13. epigramm. 2.

N sutus sis vsque licet, sis denique nasus
Quantum noluerit ferre rogatus Atlas,
Vt posses ipsum iam deridere Latinum,
Non potes in nugas dicere plura meas.

4. *Rhinoceros* adagio quadrat in iracundum, est enim *nasus*, vt prædicta omittam, *bilis sedes*. Plaut. Amphitruone. Sc. Dij.

Bilis.

A. Persius Sat. 5. V. 91.

——— *ira cadat naso, rugosáque sanna.*

Cùm ergo nullum animal tam ingentem nasum habeat, merito in derisores, & iracundos prouerbialiter detorquebitur, de posteriori etiam Martialis suprà,

O quàm terribiles exarsit pronus in iras.

Vnum tantùm addo, & sermonem finio.

HIEROGLYPHICA.

HABET etiam in arcana Aegyptiorum Theologia mysticas quasdam significationes *Rhinoceros*, quas ex vnico Pierio Valeriano, quia non est ad manum Horus Apollo, deducam. Is ergo lib. 2. Hieroglyph. ad finem nonnullas ponit 1. *Iracundiam ex tarditate ferociorem factam*, qui describere velit, huius quadrupedis emblema exhibeat, qui diu in arena, verbere, stimulis, flammis etiam irritatus, nulla ferociæ signa exhibuit, dum concepto, licet lento furore, egregio spectaculo fuit, vnde Martialis suprà.

Iracundiæ.

Desperabantur promissi prælia Martis,
Sed tamen is rediji, qui fuit antè, furor.

2. *Rex quilibet potens inferioris artibus petitus per Rhinocerotem cum Elephante pugnantem exprimetur*, nam etsi Elephanto longè viribus sit inferior; tamen & naturalis ei nascitur hostis, & acuminato cornu dolosè aluum petit molliorem, quam si adacto cornu perfodere possit, certa victoria potitur, vt ex Agatharchida, Plinio, Aeliano, Strabone, Diodoro Siculo, & alijs suprà laudatis abundè liquet, nec repeto.

Rex potēs.

3. *Robur, & fortitudo per Rhinocerotem* denotatur. Eucherius ex sacro Iobi libro: *Nunquid volet Rhinoceros seruire tibi?* Et apud Balaam hæc verba extant. *Cuius fortitudo, quasi Rhinocerontis.* Sed & in Psalmo 21. Chaldæi, & Arabes rectè exposuerunt, *Salua me à feroce fortissimo, sicut Leone, à Rege potente, cuius potentia sit sicut Naricornis.* Quod fugit omnes quos viderim hactenus, qui versibus Latinis donarunt Regium Psalmisten.

Robur.

4. Stul-

In Iob. cap. 39. 4. Stultitiam, & arrogantiam hoc animal notat: D. Gregorio teste, *in nare fatuitas, in cornu elatio*. Ibid. 5. *Buxeus in eo color, abstinentiæ pallor est*, ait idem sanctissimus Scriptor.

SPECIES VARIÆ.

Diuersas esse *Rhinocerotis* species, etsi nec Græci, nec Latini prodiderunt, recentiorum tamen diligens obseruatio persuasit, nam in Africa *Rhinocerotem* quendam viuere deprehenderunt *magnitudine asini syluestris, cornu bicubitali, pedibus ceruinis, auribus equinis, cauda bouina*: Peregrinat. African. lib. 6. cap. 12.

Africanus.

In regno quodam Asiæ *Bengala* dicto ingens est *Rhinocerotum* copia, quos *Abadas* patria lingua vocant videndi sunt Ioan. Boterus, Antonius Maginus, Artus Histor. Indiæ Orient. pag. 282. Linscot. cap. 16. in illius regionis descriptione. Huius quadrupedis *cornu, quod ex naso pullulat, dentes etiam, caro, sanguis, pedum vngula, & quicquid est in toto corpore, præcipuam aduersus venena qualibet virtutem habere creduntur. Cutis supernè corrugata, vt laminas, & bracteas referat*, si vera est descriptio eius apud Linschotum cap. 49. Hunc viri docti existimant esse *Monocerotem*, siue vnicornu, quod nostra ætate, præter hunc, nemo alium vidit, excepto Ludouico Vertamanno, seu Barthaina, qui lib. 1. cap. 19. ait se duos *Monocerotes* vidisse, quorum alter habebat *cornu bicubitale, ipse magnitudine pulli equini, alter paullo minor, dono missus Sultano Meccæ*.

Begalensis.

Error Gesneri. Cuius auctoritate Conradus Gesnerus lib. de quadrupedibus censuit varias esse species *Monocerotis*, quàm verè ipse viderit, nam illa ipsa animalia in *Magorri* aula pridem visa, viris eruditissimis *Rhinocerotes* sunt habita, cornua enim ea non è fronte, sed è naribus nascuntur, & extuberant; quare & Thomas Coriatus, qui non ita pridem eorum picturam exhibuit, manifesti erroris conuincitur, qui cornu ijs in frontibus dedit, quæ constat in naribus locunda. *Coriati.* *Scaligeri.* In pari errore versatur Iulius Cæsar Scaliger exercitat. in Cardan. 205. Neque tantum istæ duæ species recentiorum cura innotuerunt, sed & pleraque aliæ, quas reperies apud Samuelem Purchasium in peregrinationibus suis non vno loco, ad quem te, lector, remitto. Denique nec veteres vnam tantùm eius animantis speciem cognouisse videri possunt, quando alij vnum cornu, alij duo, nonnulli vtrumq; in nare, quidam vnum in nare, alterum in humero ponunt; sed & illi, qui vtrumq; in nare cornu collocant, dissident ab inuicem, dum hi minus supra maius, isti contrario situ collocant. Hæc omnia eo tendunt, vt diuersas eius species tum visas argumento sit probabili.

Diuersitas ex Cornib.

QVOTIES ROMÆ VISVS.

Hoc corollarij vice fuerit, nunquam Romæ visum, nisi ad spectaculum pompam, *Rhinocerotem*, nec id quidem sæpe. 1. stante Republica Cn. Pompeius dedit, & in arena confectoribus exhibuit. Plinius, & Solinus. 2. ab Augusto Principe extra ludorũ ordinem in septis ostensus. Dio Cocceianus, & C. Suetonius, quanquam ille in manifesto errore. 3. à Domitiano, aut vt quibusdam probabilius habetur à Tito Romam allatus, & populo monstratus, Nummus Domitiani, & Martialis. 4. Gallieni fuit munificentia, nam inter alias feras ludis illius Imperatoris interfectas enumeratur etiam *Rhinoceros*. Trebellio Pollione in vita Gallieni auctore, nec pluries memini.

Quater Romæ visus.

VENATIO.

Difficilem esse eius venationem, ac longè difficiliorem capturam pleriq; existimarunt. D. Gregorius Magnus exposit. Morali in Iob. cap. 39. *Rhinoceros indomita est natura, nec captus, quia nimium impatiens, in vita retineri potest, sed illicò moritur*; putauit vir sanctissimus eundem esse *Rhinocerotem*, ac *Monocerotem*, quod & multis alijs eo sæculo imposuit, in his sunt Albertus Magnus, vt dixi, & Vincentius Bellouacensis lib. 18. cap. 104. sed euicit experientia, & sequentium assiduitas, vt planè, plenèque hæc distincta esse animalia liqueret, nam Monocerotem non posse viuum capi, constans est opinio, cùm venatores cornu tantùm requirant. Ioan. Tzetz chil. 5. c. 7.

Differentia Monocerotis, & Rhinocerotis.

Δραμόντες πάντες οἱ λοιποὶ τῶν θηρευτῶν, ὥς ἔφην,
Τὸ κέρας τοῦτο κόπτουσιν, ἀντιπαθὲς φαρμάκοις.

Τὸν θῆρα δὲ φιλόκερων ἐῶσιν ἀποτρέχειν.

Vertit Paulus Lasicius.

Currentes alij omnes venatores, quos dixi,
Cornu huius insidant, venenis contraria vi præditum;
Feram autem spoliatam cornu sinunt aufugere.

At de *Rhinocerote* omnia secus se habent, nam & captus sæpe, & Romæ in arena spectatus, vt dixi. Sed aperta illa est distinctio, quam ad feram ex idoneis auctoribus; nam inter venandum *Rhinoceros* capientibus est pæne immobilis, & se robore suo, non etiam cursu tuetur, ac vindicat: contro *Monoceros* incitatissimo fertur cursu, ac persequentibus pernicitate pedum se eripit. De prioris captura Oppianus Cylix lib. 4. Cyneget. in principio statim.

οὐκ ἔλαφος κεράεσσι θρασὺς: κεράεσσι δὲ ταῦρος,
οὐ γενύεσσιν ὄρυξ κρατερὸς, γενύεσσι λέοντες,
οὐ ποσὶ, Ρινόκερος πίσυνος, πόδες ὅπλα λαγωῶν.

Verbatim sic verto.

Non ceruus cornibus audax, cornibus verò Taurus,
Non genis oryx validus, sed genis leones,
Nec pedibus Rhinoceros fretus est, pedes arma leporum.

De posteriori Phile propriet. Animal. cap. 36.

ἀλλ' ἀναρθρεῖς τοὺς πόδας
Ἀσπάζεται δὲ τοὺς ἀπαντρώπους τόπους.
Idoneosque cursibus licet rudes
Gestat pedes, amatque solitudinem.

DE CAMELO.
Cap. XXXIV.

CAMELI sequitur consideratio, de quo quadrupede, non quid dicatur, sed quo delectu, studiose videndum, nam illum Græci, Latini, barbarique Scriptores ita certatim extulerunt, vt licet vtrique populo sit animal exoticum, nullum tamen celebrius, vtiliusque censent, nec felicius expresserint, non, vt puto, quia experiundo naturam ipsius explorassent, rarus quippe Romanis, nullus Græcis erat vsus, sed quia Naturam in Vniuersum executi, agmen ducat C. Iulius Solinus polyhist. *Bactri Camelos fortissimos mittunt, licet & Arabia plurimos gignat, verum hoc differunt, quod Arabici bina in dorso tubera habent singula Bactriani: hi nunquam pedes atterunt, sunt enim illis reciprocis quibusdam palmunculis vestigia carnulenta, vnde & contraria est labes ambulantibus nullo fauente præsidio ad visum insistendi, habentur in duplex ministerium, sunt alij oneri ferendo accommodati, alij perniciores,* aut vt in quibusdam codicibus melius habetur, *alij ad pernicitatem leues; sed nec illi vltra iustum pondera recipiunt, nec isti amplius, quam solita spatia volunt egredi Genituræ cupidine,* in meliori codice, *præter genituram, in exhausta libidine efferantur adeo, vt sæuiant cum Venerem requirunt. Oderunt equinum genus sitim in quatriduum etiam.* sic rectius, *tolerant, verum cum bibendi occasio data est, tantum implentur, quantum & satiet desideria præterita, & in futurum diu prosit. Lutulentas aquas captant, puras refugiunt, denique nisi cænosior fuerit liquor, ipsi assidua proculcatione limum excitant vt turbetur. Durant in annos centum,* supplet Codex bonus, *domi, aut amplius, nisi forte translati in peregrina, insolentia mutati aeris morbos trahant, ad bella fæminæ* in M. S. additur *maxime præparantur, inuentumque est, vt desiderium eis coitionis quadam castratione exsecaretur, putant enim validiores,* in Codice M. S. bonæ notæ erat, *velociores si à coitibus arceantur.* Locum ideo integrum adscripsi, vel quia parum erat, & medica manu egebat vel quia ex parte mutilus & imperfectus videretur, nec satis *Cameli* naturam exprimeret, denique quod aut interpretatione non leui pleraque indigeant, quippe alijs contraria scriptoribus, quod sigillatim perpendendum hic erit.

Cur tā multa de Camelo prodita? Cap. 92.

Varia in Solino lectio.

Solinus correctus.

ETYMON, ET SYNONYMA.

Isidorus notatus.

Euen. Amatoriorũ scriptor.

VARIÆ etymologiæ pro naturæ diuersitate. 1. *Camor* est *curuum*, vt sit nomen *à dorsi curuitate* impositum ita Isidor. lib. 12. Orig. cap. 1. sed longe nimium ea ratio est perita. 2. *nomen dedit causa*, vt ibidem loci testatum reliquit Isidorus scriptum, *siue quod quando onerantur, vt breuiores, & humiles fiant, procumbant, quia Græci* χαμαὶ *humile & breue dicunt*. 3. aliam originationem nonnulli alij expresserunt. Euenus Parius antiquissimus Scriptor in Amoribus apud Artemidorum Daldianum lib. 1. Oneirocrit. cap. 5. ἐπεὶ καὶ τὸ ζῶον τὸ καλούμενον κάμηλον, μέζους κάμπτει τοὺς μηροὺς ἐπιτιμνόμενον τοῖν σκελοῖν, τὸ ὕψος ἑτοίμως κεκλιμένος. Κάμηλος οἱονεὶ χάμμηρος, cum Iano Cornario sic verti. *Quandoquidem animal appellatum Camelus media femora curuat, vtpote iuxta crurum altitudinem concisum ac decurtatum, vnde etymon & originatio eius Græcis*, Κάμηλος *quasi* χάμμηρος, *hoc est curuans femora*. Eodem plane sensu Horus Apollo in Hieroglyphicis quia τὸν μηρὸν κάμπτει *femur flectat* nomen habet, Cæl. Rhodigin. lib. 7. cap. 18. M. Varro lib. 4 de ling. Lat. *Camelus suo nomine Syriaco in Latium venit*. quam originem alijs potiorem, ac multis nominibus præferendam censet V. Cl. Nicolaus Rigaltius, Notrad Altemidor. iure quidem: quis enim in re Romana omniscio Varroni anteferendus? astipulatur Strabo Amasian. lib. 17. qui Assyriam esse vocem vult, vnde *Gangamela vicus* quasi *domus Cameli* Geographi Neoterici, & in his Dominic. Niger. Varia significat. 1. *Camela* aut *Camelus* κάμυλος Vrbs est *Gaulanitidis* in Syria, quia formam *Cameli* referat Egesippo auctore libro tertio belli sacri cap. 7. Est *ad lacum Semichonitidem contra Taricheas*. lib. 4. cap. 1. Hanc corrupta voce populari *Gamelam* aut etiam *Gamalam* vocatam tradunt, vt obseruat Philippus Beroaldus in Annotationibus Suetonianis. Fl. Iosephus meminit lib. 3. Belli Iudaici, & lib. 13. Antiquit. qui in eius situ dissidet à Plinio lib. 5. cap. 13 nisi forte duæ sint eodem nomine vrbes, quod facile, vt credam, inducor, nam vnam memorabili clade afflixit Titus, vt ne vllus excidio, præter duas mulieres superfuerit Egesippus & Iosephus accedente Suetonio in Tito cap. 4. alteram non à Romanis excisam, sed terræ motu absorptam prodit Plinius li. 2. cap. 91. memorat præterea eam, vt *validam vrbem, & ea ætate præpollentem*, Stephanus Byzantinus περὶ πόλεων alij etiam de illa eadem. 2. τὸ ξενοδοχεῖον κάμηλον καλούμενον. *Hospitium Camelus denominatum* Artemidor. lib. 1. cap. 5. puto quia appensum *Cameli* signum, aut aliquid simile. 3. per *Camelum* funis nauticus significatur, sed *crassus, quo nautæ illigandis ancheris vtuntur*. Antiquitat. Roman. lib. 10. cap. 20. Ammian. Marcellin. apud Cælium Rhodigin. loco laudato. *per anchoralia quadrupedo gradu, repentes in schaphas sese intectabant*. de hoc fune Euangelicum illud intelligi volunt, de quo infra, licet Græca consuetudo κάμηλον *Camilum* receperit, Suida & Aristophanis Scholiaste auctoribus, alijsq; plerisque: sed & *Gamelum* vocant, vt notat Spiegelius in Læzico Iuris. 4. quadrupes *Camelus* est, de quo hic sum acturus.

Plinius & Ioseph. dissident.

Funis Nauticus.

GENERATIO, PARTVS, & Genitale.

Coitus auersus.

Craeci latius contrarij.

GENITVRAM, & coitum describit C. Plinius lib. decimo cap. sexagesimo tertio. *coitus auersus Elephantis, Camelis, Tigribus, Lyncibus, Rhinoceroti, Leoni, Dasypodi, Cuniculis, quibus auersa genitalia, Cameli etiam solitudines aut secreta certa petunt*, sic legendum, male prius, *neque interuenire datur sine pernicie, coitus tota die, & in his tantum*, recta ista lectio, male vulgari Codices; *quibus solida vngula*. Eadem apud C. Iul Solinum cap. quadragesimo, sed Latinorum ea tantum sententia, siquidem Græci contra censent Aristot. lib. quinto Histor. Animal. cap. secundo in pudibundo recessu conuenit, in modo coeundi omnino discrepat. sic enim ille. αἱ δὲ κάμηλοι ὀχεύονται, τῆς θηλείας καθημένης περιβεβηκὼς δὲ ὁ ἄρρην, ὀχεύει οὐκ ἀντίπυγος, ἀλλὰ καθάπερ καὶ τὰ ἄλλα τετράποδα, καὶ διημερεύει τὸ μὲν ὀχεῦον, τὸ δὲ ὀχευόμενον ἀποχωροῦσι δὲ εἰς ἐρημίαν ὅταν ποιῶνται τὴν ὀχείαν, καὶ οὐκ ἔστι πλησιάσαι, ἀλλ' ἢ τῷ βόσκοντι. *Cameli sedenti fæmina coeunt, nec auersi, sed complectente mare, vt cæteræ quadrupedes agunt, & coitum toto die exercent, petunt recessuum solitudines. cum libet coire, nec aliquis eo potest tuto accedere, præterquam pastor armenti.*

menti. idem denuo ille confirmat eodem libro cap. 14. in fine. qui addit ὀπισθουρητικὸν. *Vrinam retro reddit.* quod C. Pliniũ forte fefellit. Vter fidem meretur? mihi sane dissidium notasse suffecerit, alius sit qui inter tanti momenti Scriptores litem componat. Illud sane memorabile in brutis, eos nunquam cum matre coire, quod etsi Latini omiserunt, erit tamen ex Græcis supplendum. id diserte tradunt Auicenna lib 9. de Animalibus. Cl. Ælian. lib. tertio de Animal. cap 47. Οὐκ ἂν γοῦν ποτε τῇ τεκούσῃ ὁμιλήσαι κάμηλος, ὁ γάρ τοι νομεὺς τῆς ἀγέλης κατακαλύψας τὴν θήλειαν, ὡς οἷόν τε ἦν, ἢ ἀποκρύψας πάντα πλὴν τῶν ἄρθρων, τὸν παῖδα ἐπάγει τῇ μητρί, καὶ ἐκεῖνος λάθριος ὑπὸ ὁρμῆς τῆς πρὸς μῖξιν, ἔδρασε τὸ ἔργον, καὶ συνῆκε, καὶ τὸν μὲν αἴτιον τῆς ὁμιλίας, οἷς ἐκθέσμου δάκνων καὶ πατῶν, καὶ τοῖς γόνασι παίων ἀπέκτεινεν ἀλγεινότατα, ἑαυτὸν δὲ κατεκρήμνισεν. Latine ita sonant. Etenim Camelus cum matre nunquam concubit, cuius rei exemplo est pastor quispiam, Is cum fœminam, quoad eius fieri poterat, exceptis genitalibus, obtexisset, deindeq; filium matri sic opertę admisisset, hic ex latebris, appetitione coitus falsus matrem imprudens superuenit suam, quod vbi intellexisset, Camelarium scelerati coitus admissarium & modicus premẽs, & ad terram abiectum genibus affligens, cum summis doloribus interfecit, atq; seipsum præcipitẽ agens, voluntariam mortem sibi consciuit. Quæ ille ex Arist. hausit, licet verbis differat, ita enim ille lib. nono Histor. Animal. cap. 47. οἱ δὲ κάμηλοι οὐκ ἀναβαίνουσιν ἐπὶ τὰς μητέρας, ἀλλὰ κἂν βιάζηταί τις, οὐ θέλουσιν, ἤδη γάρ ποτε ἐπειδὴ οὐκ ἦν ὀχεῖον, ὁ ἐπιμελητὴς περικαλύψας τὴν μητέρα, ἐφῆκε τὸν πῶλον, ὡς δὲ ὀχεύσαντος, ἀπέπεσε τότε μὲν ἀπετέλεσε τὴν συνουσίαν, μικρὸν δ' ὕστερον δακὼν τὸν καμηλίτην ἀπέκτεινε Cameli matres nunquam superueniunt suas, sed etiamsi quis cogat, ipsi non patiuntur. Iam cum aliquando admissarius non haberetur, curator pullum matri opertæ admisit, qui dum coiret, delapso operimento agnouit matrem, & quamuis coitum absoluerit, memor tamen commissi sceleris, paulo post Camelarium illud defixo morsu interemit. Hanc naturæ in Camelo reuerentiam sunt etiam qui equis tribuere velint, sed frustra illi, nam etsi Plinius dicat libr. octauo, cap. quadragesimo secundo. *equum detracto oculorum operimento, & cognito cum matre coitu, petysse prærupta, atque exanimatum.* contrarium tamen loco proximè laudato Aristoteles asserit, & lib. sexto, vt Cælius Rhodiginus obseruat lib. septimo, cap. decimooctauo adstipulante P. Ouidio lib. decimo Metamorphoseos.

Reuerentia in matrem.

Equus non abstinet à matre.

Plinius notatus.

——— coeunt animalia nullo

Cætera delicto, nec habetur turpe iuuencæ

Ferre patrem tergo, fit Equa sua filia coniux.

Ita coeunt Cameli de partu subiungo paucula. Suidas Monachus in voce Σκυζᾶν. Ex antiquo quopiam Scriptore. *Camelus decem menses gestat in vtero, vndecimo parit, & anno intermisso rursus parit.* paruo discrimine eadem alij. C. Plin. lib. decimo, cap. sexagesimotertio. *Cameli duodecim mensibus ferunt, à trimatu pariunt vere, iterumque post annum implentur à partu.* Aristotel. lib. sexto Histor. Animal. cap. vigesimosexto. ἡ δὲ κάμηλος κύει μὲν δέκα μῆνας, τίκτει δ' ἀεὶ ἓν μόνον, μονοτόκον γάρ ἐστι, ἐκκρίνουσι δὲ ἐκ τὸν κάμηλον ἐνιαύσιον τὸ ἔκγονον. ζῇ δὲ χρόνον πολὺ πλείω ἢ πεντήκοντα ἔτη, τίκτει δὲ τοῦ ἔαρος. *Camelus fert vterum menses decem, parit semper vnum tantummodo, vnipara namque est, separant prolem à parente anniculam, viuit diu, plus quam quinquaginta annos, parit in vere.* Hæc de generatione satis.

Conceptio vteri, gestatio, coitus.

Genitale quale sit Herodoti auctoritate docemur ex Aeliano lib. decimo cap. tertio. *Verètrum inter posteriora crura caudam versus spectare.* Vberius Aristoteles lib. quinto cap. secundo ad finem Histor. Animal. τὸ δὲ αἰδοῖον ἔχει ὁ κάμηλος νευρῶδες οὕτως, ὥστε καὶ νευρὰν ἐκ τούτου ποιεῖσθαι τοῖς τόξοις. *Genitale Cameli neruo ita constat, vt vel ex eo confici possit, quo arcus fidissime intendatur.* C. Plinius transcripsisse videtur. cuius hæc sunt. *Genitalia maribus quibus essent retro satis diximus, ossea sunt Lupis, Vulpibus, Mustelis, Viuerris, vnde etiam calculo humano remedia præcipua, Vrso quoque simul atque expirauerit, cornescere aiunt, Camelino arcus intendere, Orientis populis fidissimum.* prætermissum hoc Antiquarijs nostris, Certe enim olim vt genitali Cameli arcus tendebant, hastas amentabant, machinas bellicas promouebat, ita crine equino, & setis porcinis in eandem rem vtebantur. alij præoccuparunt. Stat. Papin. 7. Thebaid.

L. 11. c. 49

Arcuum chorda.

——— neruoq; obuersus equino

Intendit telum.

Sext. Propert. lib. 4. Eleg. 1.

Verbera pellitus setosa mouebat arator.

DESCRIPTIO, ET an fera an pecus?

DESCRIPSERE auctores varij: Iulius Solinus ſupra, & alij Latini inferius aduocandi, cultiſſime & operoſiſſime Ariſtoteles. αἱ δὲ κάμηλοι ἴδιον ἔχουσι παρὰ τὰ ἄλλα τετράποδα, τὸν καλούμενον ὕβον, ἐπὶ τῷ τῷ διαφέρουσι δ' αἱ βακτριανῶν Αραβίων, αἱ μὲν γὰρ δύο ἔχουσιν ὕβους, αἱ δ' ἕνα μόνον, ἄλλον δ' ἔχουσιν ὕβον τοιοῦτον οἷα ἄνω ἐν τοῖς κάτω ἐφ' οὗ, ὅταν καταχλιθῇ εἰς γόνατα, ἐςύρικναι τὸ ἄλλο σῶμα. Θηλὰς δ' ἔχει τέτταρας ἡ κάμηλος ὥσπερ βοῦς, καὶ κέρκον ὁμοίαν ὄνῳ, καὶ τὸ αἰδοῖον ὄπισθεν, καὶ γόνυ δ' ἔχει ἐν ἑκάςῳ σκέλει ἓν καὶ καμπὰς ὀρπλείους, ὥσπερ λέγουσί τινες, ἀλλὰ φαίνεται διὰ τὴν ὑπόςασιν τῆς κοιλίας; καὶ αςράγαλον δὲ ὅμοιον μὲν βοΐ, ἰςχίον δὲ μικρὸν ὡς κατὰ τὸ μέγεθος. ἐςὶ δὲ διχηλὸν, καὶ οὐκ ἀμφόδουν διχηλὸν δ' ὧδε ἐκ μὲν γὰρ τοῦ ὄπισθεν μικρὸν ἔχεσαι, μέχρι τῆς δευτέρας καμπῆς τῶν δακτύλων, τὰ δὲ ἔμπροσθεν ἔχισαι μικρὰ ὅσον ἄχρι τῆς πρώτης καμπῆς τῶν δακτύλων ἐπ' ἄκρων τέτταρα, ἔςι τι διὰ μέσου τῶν σχισμάτων ὥσπερ τοῖς. χησὶν ὁ δὲ πούς ἐςὶ κάτωθεν σαρκώδης, ὥσπερ καὶ οἱ τῶν ἄρκτων. Latine ita ſonant. Camelus proprium inter cæteras quadrupedes habet in dorſo, quod Tuber appellatur, ſed ita vt Bactriani ab Arabicis differant, alteris enim bina, ſingulis alijs ſingula Tubera habentur, ſunt etiam ſingula omnibus parte ima, qualia in dorſo, tubera, quibus iucumbat reliquum corpus & firmetur, quoties in genua inclinantur, papillas quatuor modo vaccæ habet camelus fœmina, caudā aſino ſimilem, genitale retro, genua ſingula in ſingulis cruribus ſunt, & flexus artuū, non vt quidam perhibent, plures, ſed propter alui interuallum plures eſſe videntur, habet enim talum ſimilē bubulo, clunes proportione magnitudinis paruos biſulcum id animal eſt, nec vtrinq; dentatum, ſed biſulcum ſic eſt, vt pes parte ſuperiore ſciſſus paululum ſit ad flexum digiti ſecundum, parte autē priore ſumma quadripartito findatur diſcrimine paruo quanto primotenus digiti inflexu, & quiddam inter fiſſuras perinde vt in anſerum pedibus adiectum contexat, pedes veſtigio carnoſus, vt Vrſarum. quæ ſi vera ſunt teritum quoddam genus quadrupedum Camelus haberi debuit, nec enim ſolidipes, cum ſint ſciſſuræ, nec biſulcus, cum digiti Anſerino more cohæreant. porro ibidem loci paulo poſt Ariſt. pergit de mammis & papillis, ἔχει δὲ καὶ ἡ κάμηλος μασοὺς δύο καὶ θηλὰς τέτταρας, ὥσπερ ὁ βοῦς, ἐν θῇ γαςρί. *Camelus quoque in ventre mammas duas cum papillis quatuor habet vt bos.* Nec Aeliani paucula prætermitto: qui Ηρόδοτος λέγει τὰς καμήλους ἐν τοῖς ὀπισθίοις σκέλεσιν ἔχειν τέτταρας μηρούς, καὶ αὖ τοι καὶ γόνατα τοσαῦτα τὰ δὲ ἄρθρα διὰ τῶν σκελῶν, κατόπιν εἰς την οὐρὰν τεθράφθαι μουαῖς. *Herodotus ſcribit Camelum in poſterioribus gerere quatuor femora, & totidem genua, & veretrum inter poſteriora crura verſus caudam ſpectare.* Sed & porro de alijs partibus eſt inquirendū Vinc. Bellouac. auctor diligens, & pro æuo illo etiam eruditus. *Camelus*, inquit, *eſt animal deforme, gibboſum, habens collum longum, crura perplexa, lentum inceſſum, victu immundum.* eadem alij omnes, & præcipue recentiores, & in his verbatim Vincentium exſcripſit Altertus Magnus. Alias quoq; proprietates ſparſas ex eodem Vincentino habes *Camelus*, inquit, *iratus ſtridet horribiliter.* Alibi etiam *fœminæ quatuor mammillas habent.* quæ vero in hac deſcriptione de ſingulis ſigillatim partibus eſſent pertractanda, vt de felle, dentibus, carne, ſanguine, lacte, vrina, fimo, & alijs inferius hoc ipſo tractatu fuſius exequar, vbi de Medicina.

Anceps eſt inter Iuriſcōſultos quæſtio. ſitve Camelus inter feras, an vero inter Iumēta, & domeſtica, ſeu cicurata animalia nnmerandus? Sunt qui inter iumenta Camelos locent. Caius I.C. *Elephantes autem & Cameli quaſi mixti ſunt, nam & iumentorum operam præſtant, & natura eorum fera eſt, & ideo primo capite contineri eas oportet* ſubſcribit Plinius. *Camelos inter armenta paſcit oriens.* Huc etiam inclinat verſio vulgata ſacræ Scripturæ ex recognitione D. Hieronymi, in qua multis locis *Cameli inter Gregis capita* recenſetur, grex autem etſi oues, capras, ſues proprie contineat, tamē eo etiā nomine maiora animalia cōprehendentur, ſic Cic. dixit *Equarū greges*, ſed & *Armentorum greges* apud eundē ipſuper Pōponius I.C. diſerte repoſuit in grege *Bouē*, nec ab hac ſignificatione Grammatici veteres *Camelos* excludunt, quū greges interpretetur Feſti Epitomaſtes Paulus ἀγέλας *quid agi poſſit.* loca euidentiora ex veteri teſtamento, & ex interpretū ſeptuag. verſione, quibus Cameli inter Cicurata animalia reponūtur, iudicabo. ἐγένοντο αὐτῷ πρόβατα καὶ μόσχοι καὶ ὄνοι παῖδες καὶ παιδίσκαι, ἡμίονοι καὶ κάμηλοι, *fuerunt ei oues, & boues, & aſini, & ſerui, & famulæ, & aſinæ, & cameli.* rurſus. καὶ ἔντε τοῖς ἵπποις, καὶ ἐν τοῖς ὑποζυγίοις καὶ ταῖς καμήλοις, καὶ βουσι, καὶ πρωβάτοις θάνατος μέγας

L. 2. hiſtor. cap. 1.
Tubera in dorſo.
Tubera in ventre.
Papilla.
Cauda.
Genitale.
Genua.
Flexura.
Talus.
Clunes.
Pes biſulc.
Dentes.
Pes.
Mamma & papillæ.
Li. 10. c. 3.
Femora.
Genua.
Veretrum.
L. 19. c. 23.
Forma.
Collum.
Crura.
Inceſſus.
L. 22. de animal.
Ibidem.
Ira.
L. 19. c. 15
Cameli inter iumēta.
L. 2. ff. ad l. Aquil.
Li. 8. c. 18.
Grex quid.
3. Verr.
3. Philip.
L. 22 ff. l. 1
Non. ca. 3. 109.
Lib. 7.
Geneſ. c. 12

μέγας σφόδρα. *Et super equos, & asinos, & camelos, & boues, & oues pestis grauis valde*. Sit verbo vulgata. Et nescio an ὑποζύγιοι vnquam pro asinis sumi possent, cum significent *iumenta iugo eidem subiecta*, deinde θάνατος *mors* est, raro *pestis* apud probatos auctores, hoc tamen omne Censuræ Sanctæ Ecclesiæ submissum. Et alio item loco ἀπὸ μόσχου ἕως προβάτου, ἀπὸ καμήλου ἕως ὄνου. *à boue ad bouem, à camelo ad asinum*. Nec alio sensu alibi ᾐχμαλώτευσαν καμήλους πεντακισχιλίους, προβάτων διακόσιας πεντήκοντα χιλιάδας, ὄνους δισχιλίους. *Ceperunt Camelorum quinquaginta millia, & ouium ducenta quinquaginta millia, asinorum duo millia*. Ex his & alijs plerisque sacrarum litterarum locis apparet clarè, & euincitur in Syria saltem Iudæos Camelos recensuisse inter animalia domestica; nec pro feris eos habuisse, quum asinis & ouibus & iumentis permixti alterentur, & semper in parte facultatum haberentur.

1. Reg. c. 15
1. Paralip. cap. 5.
1. Es. 1. c. 2
Tobiæ c. 2.
Iob. c. 1.
Zachar. c. 14. Cameli sunt feri. Tit. 20.

Contra tamen nonnullis visum, qui Camelos Feris annumerarunt, Vlpian. Iur. Consult. *Mancipi res sunt prædia in Italico solo, tam rustica, qualis est fundus, quam vrbana, qualis domus: item iura rusticorum prædiorum, velut via, iter, actus, & aquaductus, item serui & quadrupedes, quæ dorso colloue domantur, velut boues, muli, equi, asini, cateræ res nec mancipi sunt, Elephanti, & Cameli quamuis collo dorsove domantur, nec mancipi sunt, quoniam Bestiarum numero sunt*. Sed hanc controuersiam facile tollemus, si Caium dicamus loqui de Camelis in locis suis naturalibus, in quibus sunt inter iumenta numerandi, Vlpianum verò de Romanis, aut certè Italis, qui Camelos non habebant, nisi aliunde aduectos, & ad spectacula, non etiam onera dorso ferenda, quo sensu, vt Elephantes inter feras videntur reponendi.

LOCVS.

REGIONES variæ habent aluntque Camelos. 1. *Bactri fortissimos mittunt* ait Iulius Solinus Polyhistor. consentit Plinius. Camelorum *duo genera Bactrini, & Arabici*. Sunt ergo in Asia, in qua olim, si fides Trogo Pompeio apud M. Iunianum Iustinum *Bactriana regio mille Vrbium regnum* memorabatur, & hodie pars est Tartariæ Asiaticæ, maximè sane tota ea regione illorum vsus Claud. Aelianus de Animal. οἱ κάσπιοι θηρῶσιν αὐτὺς, καὶ διαπάσαντες ἅλσι, καὶ ταρίχους εργασάμενοι το, καὶ ἀποφήναντες αὐτὺς, ἐπισάξαντες καμήλοις κομίζουσιν εἰς Ἐκβάτανα. *Eos captos*. Oxyrinchos pisces ab acumine rostri sic dictos *Caspij distrahunt, & sale conditos atque desiccatos Camelis dorsuarijs Ecbatana vehunt*. 2. In Arabia Camelorum magna frequentia, vsusque creberrimus, qui quomodo à prioribus distinguantur, infra expedietur. 3. Fl. Renat. Vegetius de re militari. *Camelos aliquanta nationes apud veteres in acie produxerunt, vt Vrceliani in Africa*. 4. Vbicumque sunt Leones, ibidem etiam sunt *Cameli*, licet inter vtrumq; animal naturalis quæpiam sit Antipathia, vt infra fusius dicam. Aelian. eleganter expressit ἴσασι δὲ καὶ Ἄραβες ταῦτα, καὶ ὅσοι λεόντων καὶ καμήλων μητέρα ἅμα καὶ τροφὸν γῆν ἔχουσι. *Arabes sciunt hæc, & quicumque Leonum simul & Camelorum regionem parentem atque nutricem habitant*. 5. In nouo orbe seu Atlantico ali etiam & haberi Camelos, qui terram illam lustrarunt, & descripserunt, monimentis suis prodiderunt, vt extat in peregrinatione illa famosa. 6. Sola Europa tam vtili caret quadrupede, licet non longè ab ea proueniat. Certe enim in Ionia ad vrbem Clazomeniam, Anaxagoras ille Philosophiæ studio celebratissimos, *agros suos gregibus, & Camelis depascendos reliquit*, vt ex Suida vertit Hieronymus Volfius. Hæc obiter de loco naturali Camelorum, ad alia nunc pergo.

Cap. 62.
In Bactris.
Li. 8. c. 18.
Lib. 41.
Li. 19. c. 3.
In Ar. ibi.
In Africa.
Li. 1. c. 13.
Vbicumq; Leones.
L. 17. c. 36
In Amer.
Li. 9. c. 11.
Non in Europa, licet prope eam.
In Anaxagora.

QVANDO PRIMVM ROMÆ? & vsus in spectaculis.

PEREGRINVM hic animal, vt dixi, nec in Europa natum, nec nisi sero Romæ spectatus, scilicet Africa interiore, & Asia deuictis, fuit enim moris regionibus quibusuis debellatis, præclara quæque inde exportare, ac Romæ Triumphali in pompa exhibere, sic inter alia ex gentibus illis, & *Cameli* in Italiam translati, quando, & qua id factum ratione, Plutarchi auctoritate docemur. item enim ille. Σαλλουστίου δὲ θαυμάζω, τότε πρῶτον ὀφθῆναι Ῥωμαίοις λέγοντος, εἰ μήτε πρότερον τοὺς μετὰ Σκιπίωνος νικήσαντας Ἀντίοχον ᾤετο, μήτε τοὺς ἔναγχος πρὸς Ὀρχομενῷ καὶ περὶ Χαιρώνειαν Ἀρχελάῳ μεμαχημένους ἐγνωκέναι κάμηλον. *Salustium vero demiror, qui tum primum autumant visos Romanis Camelos, quod neque olim illos, qui duce Scipione Antiochum deuicerunt,*

In Lucullo pag. 493.

cerunt, neque hos, qui ad Orchomenon, & Chæroneam decertarunt cum Archelao, noſſe putauerit Camelum. Reprehendit ergo Plutarchus C. Saluſtium Hiſtoricum, quod exiſtimauerit, ſuperato ad Rhyndacum amnem, per Lucullum, Mithridate, viſos primum Romæ Camelos, cum diu antea, bello ſcilicet Aſiatico, & Achaico videri potuerint, ſed opus illud Saluſtij perijt, nec alij vlli Scriptores Latini, aut Græci, quādo in Italiam illati fuerint illi, meminerunt: quod mirari impenſius ſubit, cum vſum illius in Amphitheatralibus, & Circenſibus ſpectaculis præcipuum agnouerint Barbari, & Romani, & in Amphitheatro quidem, aut ſimpliciter ſpectabantur, vti ſupra de Rhinocerote eſt explicatum, aut alijs beſtijs committebantur; in Circo verò quadrigis iuncti inſerebantur, vt ſe docturum promittit Iſaacus Caſaubonus, nec fidem liberauit: Vnicus eſt, quod ſciam, inter Hiſtoricos Romanos ſuper ea re locus. is eſt Suetonij. *Circenſibus loca Equiti ſecreta à cæteris tribuit, commiſitque etiam Camelorum quadrigas.* Alibi ſane inſigni pompa ſpectatum docemur exemplo Ptolomæi Aegyptiorum Regis, de quo hiſtoriam lepidam repetam ex Luciano in Prometheo. Πτολεμαῖος οὖν ὁ λάγου δύο καινὰ εἰς Αἴγυπτον ἀγαγών, κάμηλόν τε Βακτριανὴν παμμέλαιναν, καὶ δίχρωμον ἄνθρωπον, ὡς τὸ μὲν ἡμίτομον αὐτοῦ, ἀκριβῶς μέλαν εἶναι, τὸ δ' ἕτερον ἐς ὑπερβολὴν λευκόν, ἐπ' ἴσης δὲ μεμερισμένον ἐς τὸ θέατρον συναγαγὼν τοὺς Αἰγυπτίους, ἐπεδείκνυτο αὐτοῖς ἄλλα τε πολλὰ θεάματα, καὶ τὰ τελευταῖον καὶ ταῦτα, τὴν κάμηλον, καὶ τὸν ἡμίλευκον ἄνθρωπον, καὶ ᾤετο ἐκπλήξειν τῷ θεάματι. οἱ δὲ πρὸς μὲν τὴν κάμηλον, ἐφοβήθησαν, καὶ ὀλίγου δεῖν ἔφυγον ἀναθορόντες, καίτοι χρυσῷ πᾶσα ἐκεκόσμητο, καὶ ἁλουργίδι, ἐπέστρωτο, καὶ ὁ χαλινὸς ἦν λιθοκόλλητος Δαρείου τινός, ἢ Καμβύσου, ἢ Κύρου αὐτοῦ κειμήλιον. Vertit eleganter Iacobus Mycillus. *Ptolomæus igitur Lagi filius, cum aliquando duas res nouas in Aegyptum adduxiſſet, Camelum videlicet Bactrianam, totam nigram, & hominem bicolorem, cuius altera pars plane nigra, altera autem excellenter candida erat, per totum corpus æqualiter diſtincta atque diuiſa, congregatis in Theatrum Aegyptijs, exhibuit illis cum alia multa ſpectacula, tum inter poſtrema, hæc quoque, Camelum videlicet, & ſemialbum hominem, putauitque ſe magnam admirationem iſto ſpectaculo concitaturum eſſe: at illi ad Cameli aſpectum perterriti ſunt, & parum abfuit, quin exilientes profugiſſent, quanquam tota ea auro exornata, ac purpura inſtrata erat, frenum autem etiam gemmis compactum habebat, ex Darij alicuius, aut Cambyſis, aut etiam ipſius Cyri theſauris depromptum.* Hominem autem vt monſtrum ſunt abominati, qui apud Regem ideo viluit, ἡ μὲν κάμηλος ἀπέθανεν ἀμελουμένη. *Camelus deſerta, & neglecta interiit.* qui locus ex Cresſia depromptus duo potiſſimum docet, alterum raro in Aegypto viſos Camelos, alterum ab Aegyptijs morem hauſiſſe Romanos inuſitata quæq; populo oſtentandi, & ludis Theatralibus exhibendi; quod ab alijs non eſt obſeruatum.

Saluſtius reprehẽſus. Vſus Romæ in Theatro. In Circo. Li. 5. in Athen. ca. 8. Nerone ca. 11. Pag. 10. Romani Aegyptios imitati.

VSVS IN BELLO.

VARIVS non vnus eorum erat in bello vſus, vt ex Antiquiſſimi cuiuſdam Scriptoris auctoritate docet Suidas, cuius textus Græcus cum non ſit ad manum, Latina verſio Hieronymi Vuolſij ſufficiet. *Semiramis ait Derketo, abi, adorna in tertium annum expeditionem, auſpicatus ab Helleſponto, & Libya vſque ad Bactra, peditum myriados 300. equitum 100. falcatorum curruum myriadas 10. virorum è Camelis pugnantium totidem, aliorum Camelorum ad quoſuis varios vſus myriadas 70. coria boum cruda, ad myriadias 30. naues longæ Bactris adificentur 3000. roſtris æneis, quæ compleantur viris itidem à Syria, Phœnicia, Cypro, Cilicia, & ora maritima vſque ad Helleſpontum.* Eadem illa Regina poſtquam Meſopotamicam expeditionem adornaſſet, & innumerabili exercitu hoſtem terruiſſet, aduerſus Indos aliam ſuſcepit, quam in ſequentibus verbis. Idem Scriptor delineat. *Indos aggreſſura ſimulachra Elephantorum lignea eburnea* in Græco codice eſt εἴδωλα, ἐλεφάντινα ξύλινα. 200000. *circiter compegit, quæ Cameli geſtarent, intrinſecus impleta virgultis, & puluere, quo facilius ferri poſſent, exteriora vero corijs contexit, & ſingulis Camelis binos Aethiopes ſagittarios, & iaculatores impoſuit: Indumque flumen, qui eſt amplius 100. ſtadiorum latitudine, traijcit, ponteque iungit, quà anguſtiſſimus eſſe videbatur.* Ex eo loco multiplex Camelorum in exercitu vſus, & officium videtur inſinuari, nam aut viros præliaturos dorſo ferunt, aut quadrigas ducunt, aut annonam geſtant, aut munimenta impedimentaq; ſubuertant. ita ambigue Ariſtoteles διὸ καὶ ταῖς τῶν πολεμιστηρίων ὑποδοῦσι καρβατίναις, ὅταν ἀλγήσωσιν. *qua de cauſa eas quæ ex longinquitate itineris per exercitum fatiſcunt, calceant Carbatinis.* ſiue illæ impedimenta circumuectant, ſiue ſagittarios vehunt: Certè tamen etſi ſarcinas interdum circumferrent, tamen frequentior vſus erat ipſos pugnaturos geſtare. quod pluſculi auctores teſtantur. Fl. Renat. Veget. de re militari. *Camelos aliquantæ nationes apud*

In voce Semiramis. Ibid. pag. 485. Multiplex in exercitu vſus. Lib. 2. hiſt. cap. 1. Milites vehunt. Li. 3. c. 23.

apud veteres in acie produxerunt, vt Vrcilani in Africa, Mahetes hodie quoque producunt, sed hoc genus animalis, arenis & toleranda siti aptum, confusas etiam in puluere vento vias absque errore dirigere memoratur. Cæterum propter nouitatem si ab insolitis videatur, inefficax bello est. accedit C. Plinius. *atque etiam æquitantur in prælijs.* sic recta constat lectio. late exequitur Herodotus Cyrum immissis in exercitum Cræsi Camelis, turbatisque repentino malo equis victoria insigni fuisse potitum, tu adi ad locum. locus est etiam celebris Ioan. Tzetzis in Historiar. Chyliad. eandem enim expeditionem Semiramidis Indicam describit, quam nos supra ex Suida attulimus: Verba eius apponam.

Li.8.c.18.

Lib.1.

Chili d.13 cap.452.

> καὶ ταυροβάτην τῶν Ινδῶν πρώποτε ςεφηφόρον
> δόλοις βοιϊδελέφαντας ποιήσασα, ἐκτρέπει.
> ἐπεὶ δ' ἐκεῖνος ἔγνωκε μαθὸν ἐξ αὐτομόλυ,
> ὅτι μελάνων μὲν βοῶν δέρματα συῤῥαφέντα
> εἰς μίμημα ἐγένετο εἰδώλων ἐλεφάντων
> Ἄνωθεν εἰς κάμηλον δὲ εἰσὶν ἐντεθειμένα
> Ἀντιςροφῆ συνίμιξαν βομῆ τε ἀκοτίε
> τὴν χεῖρα Σεμιράμιδος τρώσας βολῆ καιρίᾳ
> παλίντροπον ἐποίησε τὴν συῤῥαγὴν τῆς μάχης
> Σώζεται δ' ἡ Σεμίραμις τῷ τάχει τῆς καμήλυ.

Latinè ita sonant:

> *Tt Taurobatem Indorum olim Regem*
> *Dolis Bouelephantes cum fecisset, in fugam vertit,*
> *Postquam autem ille cognouit, discens ex transfuga,*
> *Quod nigrorum boum coria consuta*
> *Ad imitationem fuerunt simulachrorum Elephantorum*
> *Superne autem in Camelum sunt imposita,*
> *Conuerso commixti sunt tactu iaculi.*
> *Manu Semiramidis vulnerata ictu certo*
> *Reconuersum fecit conflictum belli.*
> *Seruatur autem Semiramis celeritate Cameli.*

Stratagema autem hoc Camelis Elephantorum simulachra imponendi, adscribitur Perseo Philippi filio, à Polyæno: sed vetustius Semiramidis tempus, & Suidæ & Tzetzis probabilior sententia videri iure possit, sed ad *Camelos* redeo. qui in exercitu Antiochi Regis contra Scipionem, vt ex Plutarcho supra innuimus, & clare describit T. Liuius. *Inde auxiliares mixti omnium gentium duo millia & septingenti, & tria millia cataphractorum Equitum, & mille alij Equites, regia ala leuioribus tegumentis suis equorumq; aliud haud dissimili habitu, Syri plerique erant Phrygibus, & Lydis immisti, ante hunc Equitatum falcata quadrigæ, & Cameli, quos appellant Dromadas, his insidebant Arabes sagittarij, gladios habentes tenues, longos quaterna cubita, vt ex tanta altitudine contingere hostem possent.* Locum Appiani Alexandrini conformem huic obseruat eruditissimus Carolus Sigonius Scholijs in Liuium. idipsum de Cræsi exercitu infra dicetur, vbi de Antipathia. & notauit Abrahamus Ortelius in Thesauro Geographico. plura etiam infra, vbi de Castratione ex Claudio Aeliano. & in sacris litteris expetibilem liquet ad bellicos vsus Camelorum fuisse operam, ita enim Græcus textus septuaginta. καθότι προσέταξε ἐν αὐτῷ ὁ κύριος αὐτῦ εἰς μυριάδας δεκαδύο, καὶ ἱππεῖς τοξότας μυρίας δωδεκα, καὶ διέταξεν αὐτοὺς ὃν τρόπον πολέμυ πλῆθος συντάσσεται, καὶ ἔλαβε καμήλους; καὶ ὄνους εἰς την ἀπαρτίαν αὐτῶν, πλῆθος πολὺ σφόδρα, καὶ πρόβατα, καὶ βόας, καὶ αἶγας εἰς παρασκευὴν αὐτῶν. Versio vulgata in nonnullis differt. *Et præcepit dominus ipsius, & numerauit centum viginti millia pugnatorum, & equitum sagittariorum duodecim millia. omnemque expeditionem suam fecit præire in multitudine innumerabilium Camelorum, cum his quæ exercitui sufficerent copiose, boum quoque armenta, gregesque ouium.* omisit vulgata interpretatio, & *asinos*, & *capras*, & in numero non parum variauit. sed hæc lis exigua est, & in solis verbis discrepantia, quantum hucusq; probatum in acie ad pugnandum duplex Camelorum vsus ducibus cognitus, vel vt inequitarentur à sagittarijs, vt copiose probatum, vel vt quadrigas ducerent, quod VVilhelmo Godeleuæo est obseruatum. quas describit T. Lucretius Carus de rer. natur.

Li.4. Stratagemat. in fine.

4. Decad. l. 7. cap. 40.

Ibidem.

Verbo Vrcilani.

Li.4.c.55.

Iudi.h c.2.

Quadrigis apti.

In Annota. Liuiã. li.5.

> *Et biiugo prius est, quam bis coniungere binos*
> *Et quam falciferos inuentum adscendere currus.*

Sed operosius Q. Curtius, Arrianus Nicomediensis, apud Barnabam Brissonium Xenoph. in Cyropæd laudante Dionysio Lãbino. Vegetius de re militari. & Modestus elegãti illo opusculo. & Aelianus, & Æneas vetustissimus Scriptor, publici nuper iuris factus cum Polybio, & Leo

Lib.6.

Li.3.c.24.

Imperator,

Imperator, & plerique veterum. Ipse idem Lucretius, cuius verba apponam.

Falciferos memorant currus abscindere membra
Sæpè ita de subito, permixta cade calentes,
Vt tremere in terra videatur ab artubus, id, quod
Decidit abscissum, cum mens tamen, atq; hominis vis
Mobilitate mali non quit sentire dolorem:
Et simul in pugna studio quod dedita mens est
Corpore cum reliquo pugnam cadesq; petisset
Nec tenet, amissam lauam cum tegmine sæpe
Inter equos abstraxe rotas, falceisque rapaces:
Nec cecidisse alius dextram, cum scandit, & instat,
Inde alius conatur adempto surgere crure
Cum digitos agitat propter moribundus humi pes.
Et caput abscissum calido viuenteque trunco,
Seruat humi vultum vitalem, oculosq; patenteis.

De vocabulis militaribus. In Tacticis lib. 3.

Falcatos istos currus non modo Cameli ducebant, sed & Elephantes, & Muli, & Equi, sed isti frequentius, quorum vsus solemnis fuit Britannijs nostris. Silius Italicus.

Carulus haud aliter cum dimicat incola Thules
Agmina falcifero circumuenit arcta Couino.

Lib. 17.

Porro quadrigam hanc falcatam, Britannis, & Scotis *Couinum* dictam celebrat Martialis: & *couinarium Equitem* memorat Cornelius Tacitus. Eum non Britannis tribuit, sed Gallis Pomponius Mela de situ orbis. *bigis & curribus gallice armati, Couinos vocant.* pulchre in ludicro certamine Sidonius Apollinaris.

Iamque & pecta prona de Couino
Extensi rapiuntur.

L. 12. epig. 24. In vita Agricolæ. Li. 3. ca. 6. Carm. 23.

M. Lucanus, non Britannis aut Gallis, sed Belgis vsum eius tribuit.

Qua docilis rector monstrati Belga Couini.

Lib. 1. V. 426.

Hæc de vsu Camelorum ad bellicas res, & pugnam ipsam ineundam, obiter nunc de necessaria eorundem in ferendis sarcinis opera aliquid delibandum est. Darium Persarum Regẽ in Alexandrum monentem operoso apparatu describit Q. Curtius Rufus, post Pellices regias *sexcenti muli, & trecenti Cameli gazas regias vehebant adiuncta sagittariorum manu.* Datamis Stratagema refertur à Polyæno, cuius verba Græca non sunt ad manum, Latina vero interprete Iusto Vulteio hæc sunt: *Cumq; vnius diei itinere abessent, iussit eos in isto loco subsistere, & quietem capere, assumptis autem secum Camelis, & Mulis, cum peruenisset ad templum vernaculis opibus ornatum, accepit talenta argenti triginta, hac Camelis, & Mulis imposita deuexit ad exercitum, paucisq; impletis vasis alia multa ad similitudinem impletorum comparauit.* narratur & *Archelaus* L. Syllam oppositis *Camelis ita terruisse, vt diu congredi non auderet, mox & difficilem admodum habuerit victoriam*, licet paulo aliter rem illam narret Iulius Frontinus in Stratagematis. Siue ergo opus sit magna celeritate in exercitu ad res præclare agendas, siue robore indomito, ad onera dorso vehenda, seu denique tolerabilis rerum necessariarum, annonæ scilicet, & aquæ copia requiratur, nullum animal rei bellicæ aptius Camelo natura produxit.

Sarcinas vehũt, & pecunias. Lib. 3. Lib. 7. L. 2. cap. 3.

VSVS IN ITINERIBVS.

NON minora animalis huius dignatio ad itinera conficienda. Aristoteles supra laudatus. Iul. Solin. Polyhistor. *nec isti amplius quam solita spatia volunt egredi.* eadem C. Plinius. *nec vltra assueta procedunt spatia.* spatium autem illud est centum millia passuum vno die. Nec temere in Arabiæ desertis alia animantia ad vsus itinerum deligere solent. Diuus Hieronymus in Epistolis. *post diem tertium dubio prospectu procul aspiciamus duos Camelis insidentes venire concitos.* Enucleate Aelius Lampridius in vita Heliogabali. *Imperator vero sexcenta vehicula dicitur duxisse, asserens decem millibus Camelorum Persarum regem iter facere, & Neronem quingentis canucis iter inisse.* id etiam obiter adnotauit Ramusius: ideo propter incredibilem illorum velocitatem, tam breui tempore, & tam paucis diebus, tres Magos illos Reges ad Christum adorandum peruenisse existimauit Gulielmus Eisengrinius: fidem illo meretur ampliorem, quod *sexto aut septimo die vnum Camelum nongenta milliaria indefesse confecisse*, tradat author haud futilis Ioannes Leonius. sed hæc paulo infra. elegans est locus

Cap. 62. Li. 8. c. 18. Regũ Persarum mos. Tom. 1. Sũmar. Rer. Orient. Cent. 1. Reb. Afric. par. 8. Vit. Malchi Monachi.

locus Iubę Mauritanię Regis de vngẽdis Camelis ne muscę in itinere eos infestare, aut affligere possint. teste Plinio. Iuba in his voluminibus quæ scripsit ad Caium Cæsarem Augusti filium de Arabia, tradit vitulos ternas heminas capere, Cetos sexcentorũ pedum longitudinis, & trecentorum sexaginta latitudinis in flumen Arabiæ intrasse, pinguisq; eius negotiatores, & omnium piscium adipe Camelos perungi in eo situ, vt Asilos ab his fugent odore. Sunt autem asyli, seu Tabani, muscæ morsu venenato, à quibus grauissime infestantur toto eo tractu animantia. dicã inferius, Vbi de *Antipathia*. Et in sacris litteris non vno loco iter conficientes vtuntur opera Camelorum. vt in Tobia. *assumens quatuor ex seruis Raguelis, & duos Camelos in Rages ciuitatem Medorum perrexit*. Et in Isaia, καὶ εἶδεν ἀναβάδας ἱππεῖς δύο, ἢ ἀναβάτην ὄνε, καὶ ἀναβάθην καμήλου. ita Septuaginta. Versio vulgata. *Et vidit currum duorum equitum, & ascensorem asini, & ascensorem Cameli*. Definitæ Isidorus Hispalẽsis in Originibus. *centum & amplius milliaria vno die conficere solet*. Hæc olim de ijs vetustis auctoribus prodita; at Modernorum scriptorum diligentia longe pleniora nobis subministrauit, asserunt enim non contemnendæ fidei viri, transeuntes per Arabiam, spirantem Borea, vix vltra decimum passum se videre posse, atq; ideo arena violenter mota, Camelis insidentes asseribus includi vndiq; solere, foraminibus quibusdam pertennibus ad respiracula & aerem captandum relictis, Ducibus præeuntibus, acumq; nauticam, vt in vasto mari, præferentibus, quod si quem vel siti, vel nimia bibendi satietate, vel à comitatu desertum cõtingat mori, quod frequentissime euenire solet, ex Cameli pariter & hominis cadauera, Mummia, vt vocant, perfectissime generatur. ita visum Iulio Cæsari Scaligero in Cardanũ, & alijs. quorum verba, si tanti putabis esse, tu ipse consulere potes. Scio non omnibus eam placere opinionem, & probabilius duco *Mummiam* ex corporibus, citreo succo, sale, melle, balsamoq; conditis optimã haberi, id. n. meliores auctores affirmant. quorum illustriora loca adscriberem, nisi tu consulere leui opera posses. C. Plinius. Xenophon histor. Græc. M. Cicero Thusculan. quæst. Diogen. Laertius apud Petrum Victorium in Var. lection. Georg. Alexandrinus vir doctus pridem obseruauit ex Columella Moderato rei rusticæ scriptore. idẽ etiam notare libet ex Aeliani varia historia. & vt nostra tempora attingamus etiam hodie eo ritu condire cadauera passim in Africa, & Asia Turcos scribit Philippus Lonicerus hist. Turcica. ita Poetas censeo intelligendos. Sil. Italic.

Claudit odorato post funus stantia busto
Corpora, Aegyptus scilicet.

Corippus Africanus. de Laud. Iustini.

Thura habaea crepant, fragrantia mella locatis
Infundunt pateris, & odoro balsama succo,
Centum alias species, vnguentaq; mira feruntur
Tempus in æternum sacrum seruantia corpus.

Papin. Stat. in Siluis.

Duc & ad Aemathios Manes, vbi belliger vrbis
Conditor, Hyblæo perfusus nectare durat.

M. Varro in *Crono* περὶ τροφῆς apud Nonium.

Quare Heraclides Ponticus plus sapit
Qui præcepit vt comburerent quam Democritus
Qui vt melle seruarent, quem si vulgus
Secutus esset, peream si centum denarijs
Calicem mulsi emere possimus.

Hæc obiter, nunc de Cameleos redeo. sine quibus nullum iter *Mæcam*, aut *Memphim* hodie suscipitur, vt Hakluytus indicat: & Ludouicus Vertomannus. *Amarilla Haggs qui dux est Comitatus, postquam octodecim crumenas à principe accepit, in quarum vnaquaq; sunt sexcenti trigintaduo aurei nummi, conducit Chausios quatuor, qui sunt illi à latere, quadringentos pedites, ducentos Equites, Spachios vocant, Dromedarijs vectos, totidem Ianizeros Cameli insidentes, octo Duces, qui iter ducant*. Sunt etiam in eodem comitatu Cameli vacui ad ægrotantes ex itinere deuehendos, quos Medici continuo sequuntur, & eorum etiam numerus magnus est. Atque illi, vt equi, tum ephippijs, tum frænis conscenduntur, at qui in *Bili dulgeria* siue Numidia equitantur, alio longe sunt ritu, *nam neq; ephippijs insternuntur, sed nudo dorso sessorem admittunt, nulla sunt calcaria, sed pro ijs oblongiore virga vtuntur, pro fræno est strigmentum coriaceum, quod perforato naso inditum ac transuersim actum, longius habænis ad manum protenditur*; Vt describit diligenter Mormannius. ita quoq; veteres eundem populum descripserunt Claudian.

Hi virga moderantur equos.

Cultius idem Poeta alibi.

Li. 32. cap. 1. fi.
Cap. 9.
Cap. 21.
Li. 12. c. 1.
Hodierna in Camelis per Arabiã itinera.
Mummia vnde?
Exer. 104.
lit. Chytrei
Ioseph. Scalig. Epis. ad Casaubon.
Cõdita cadauera.
L. 22. c. 24
L. 5. pagin. 564.
Li. 1. ad fi.
Li. 19. c. 1.
Li. 6. c. 32.
L. 12. c. vlt.
Tõ. 1. pa. 2. cap. 19.
Li. 13. Punicor.
L. 3. Nũ. 1
L. 3. Silu. 2
C. 3. num. 261.
Tom. 2.
Li. 1. c. 14.
Carauana vt se habeat
Peregrinat. Asiat. li. 3. cap. 6.
In Theatro
L. 1. Laud. Stilic.
De bello Gildon.

Exarmatus erit, cum missile torserit hostis,
Dextra tenent iaculum, prætentat pallia læua,
Cætera nudus equos, sonipes ignarus habenæ
Virga regit.

Inter Græcos idem testatur Oppianus.

Li.4.Cynegет.V.50.

—— ἠ λιβυέσσιν, ὅσοι μὴ κάρτει χειρῶν,
Ἀλχονται ψελίοισι βιαζομένοιο χαλινοῦ,
Πείθονται δὲ λύγοισιν.

aut Numidis, qui non robore manuum,
Cohibentur lupatis violenti freni,
Sed obtemperent virgis.

In Milit. Rom. Li.6.c.13. Li.2.c.49.

Ita se habere in Equis Numidicis ex varijs veterum scriptorum locis docuit Iustus Lipsius, at ita quoq; Camelos conscendi docet Samuel Purchasius Relationibus suis: consulatur P. Bellonius, qui omnia de Natura Cameli arcana exacte prosequitur, sed non est ad manum.

VSVS IN ONERIBVS FERENDIS.

Cap.62. Li.8.c.18. Lib.4. Lib.3. Merces gestant. Genes.c.37 Li.3.c.10.

NON minor vtilitas in *Camelis* ad onera ferenda, C. Iul. Solinus Polyhistore. *habentur in duplex ministerium, sunt alij oneri ferendo accommodati, sed nec vltra iustum pondera recipiunt.* paria plane apud C. Plinium. *sed sua cuique mensura, sicuti vires, nec plus instituto onere recipit.* Diodorus Siculus in Bibliotheca. de Gabino Monte & Debis populis hæc habet in Latina versione, nam Græca non sunt penes me. *Camelos ad omnem vitæ vsum paratos habent, nam in his bellant, in his varia ferunt onera, horum lac potant, super his diuersa perambulant loca.* Idem rursus scribit *in Arabia esse Camelos ferendis oneribus aptissimos, qui supra decem frumenti minas, homines vero quinque in lecto iacentes vehant.* sed & mercimonia quæque deferunt in sacris litteris non vno loco. καὶ ἰδοὺ ὁδοίποροι ἰσμαηλῖται ἤρχοντο ἐκ γῆς Γαλαὰδ καὶ αἱ κάμηλοι αὐτῶν ἔγεμον θυμιαμάτων καὶ ῥητίνης, καὶ στακτῆς. *Viderunt Ismaelitas viatores venire de Galaad, & Camelos eorum portantes aromata, & resinam, & stacten.* & alio, in loco, in histor. Reg. ἦλθε εἰς Ἱερουσαλὴμ ἐν δυνάμει βαρεῖ σφόδρα, καὶ κάμηλοι αἴρουσαι ἡδύσματα καὶ χρυσίον, πολὺ σφόδρα, ἢ λίθον τίμιον. ita Septuaginta, qui ex duobus capitibus nono scilicet, & decimo, vnum tantum faciunt, at vulgata versio distinguit. *ingressa Ierusalem multo cum comitatu, & diuitijs, Camelis portantibus aromata, & aurum infinitum nimis, & gemmas pretiosas.* Eademque denuo repetuntur in Paralipomenis ijsdem verbis, & plerisque alijs in locis. *portantes super gibbum Camelorum thesauros suos ad populum, qui prodesse non poterunt.* plura infra in Paræmijs. Et vt quam hodiernus vsus Camelorum plane intelligatur, & cum veterum sententia congruat, verba apponam Gulielmi Sandisij apud Samuelem Purchasium. Cameli in Africa sunt audaciores ijs qui sunt in quibusuis alijs regionibus, & nec tantum ingentia ferunt onera, sed molestias itineris non intermissi quinquaginta diebus totis haud ægre sustinent, etiamsi nihil frumenti quod porrigatur ijs, circumferatur, sed noctu in pasca ieiuna dimittunt, vbi carduis, virgultorum summitatibus, aut exili gramine vescantur, nec vero minus sunt sitis patientes, cum sine vllo potu quindecim dies totos pergere haud grauate valeant, si vsus ita ferat, & ordinario ritu quinque dies. Arabes eos inter præcipuas suas diuitias reputant, nam ita illi alicuius opulentiam describunt, dicendo, eum multa millia Camelorum possidere; horum illi beneficio in solitudine & desertis illi viuere solent, quorumlibet regnum contempto imperio. Sexcenta pondo communiter gestant, licet, si necessitas vrgeat, mille ferre possint. dum onerantur, aut onere leuantur, in ventrem procumbunt, & vt sentiunt se æquale viribus suis onus habere impositum, exsurgunt, nec plus recipiunt.

Li.2.ca.9. Isa.c.30. Li.6.ca.1. Tolerãtia. Pastus facilis. Sitis. Onus. Vt onerentur.

VSVS IN CONVIVIIS.

Arabes edũt. Li.28. ca.2. Integri mensis illati. Li.5. pag. 210. Vl. edit.

PLERÆQVE gentes magnis in delitijs Camelos habuisse deprehendi primum Arabes, quod paulo infra liquebit Cælius Rhodiginus. *Quippe Arabas noumus Camelorum lacte vesci, ac carnibus, quod delectantur in Septentrionem reiecti.* Sed & Regis Magni mensis integri Cameli appositi, quod præoccupatum video ab eruditissimo Iacobo Dalechampio in Iudice Athenæi, locus autem ille est apud omniscium eum authorem. Vbi de Conuiuio sumptuoso, sed vereor ne lapsus sit vir egregius, nam nec Cameli

meli assati vlli, eo loco, aut mensis inter edulia, illati, sed conuiuis donati, verba sunt, ex Possidonio vetusto Scriptore. τὸ μὲν γὰρ πρῶτον ἀναδόσεις ἐποιήσατο καθ' ἄνδρα ὁλομελῶν βρωμάτων, μετὰ δὲ καὶ ζώντων χηνῶν, λαγωῶν, καὶ δορκάδων ἃ ἐδίδοτο δὲ καὶ χρυσοῖ στέφανοι τοῖς δειπνοῦσι καὶ ἀργυρωμάτων πλῆθος, καὶ θεραπόντων, καὶ ἵππων, καὶ καμήλων. καὶ ἔδει ἀναβάντα ἐπὶ τὴν κάμηλον, πιεῖν ἕκαστον, καὶ λαβεῖν τὴν κάμηλον, καὶ τὸν παρεστῶτα παῖδα. *primum enim viritim integra fercula & cibaria distribuit conuiuis, ac deinde viuos lepores, anseres, damas, cum aureis coronis, multisque argenteis vasis, famulis, equis, camelis, quibus insidentes sigillatim conuiuæ bibere cogebantur, suum sibi Camelum abducentes cum insidente puero.* Viui ergo in conuiuio cameli, & pro Xeniolis aut Apophoretis conuiuantibus domum abeuntibus, cum Ephæsis adsessoribus, dono dati, quod maioris fuit magnificentiæ in Antiocho Rege, quã si epulãdos exhibuisset. Vnde alter error, nec enim *Magni* id *regis* cõuiuium, sed *Antiochi*. Esũ tamẽ Camelinæ Alexandrinis in vsu fuisse docet Galenus: Cuius verba Latina sunt Martino Gregorio interprete. *quid iam loquor de ouilla aut caprina? cum in Alexãdria Camelina quoque vescantur & asinina.* Et alibi eodem opere. interpretis verba sunt. *Sunt tamen, qui & Asinorum domesticorum, vbi senuerint, carnes comedant, quæ pessimi sunt succi, & concoctu difficillimæ, stomachumque lædunt, & præterea inter edendum sunt insuaues, quemadmodum equorum ac Camelorum carnes, quibus & ipsis homines, animo ac corpore asinini & Camelini, vescuntur.* Idem vero medice explicat, quid de carne illa sentiendum sit, Opere de locis affectis. Verba sunt in versione Gulielmi Copi, recognoscente Augustino Gadaldino *porro qui melancholicum sanguinem efficiunt, hi fere sunt, caprina bubulaque raro, magisque hircinæ & taurinæ, sed maximæ Asinorum Camelorumque carnes; nam & his nonnulli vescuntur.* de Alexandrinis & Bactrianis iam liquet, de Romanis ipsũ hoc ostendendum. Aelius Lamprid. scribit tam perditæ & insanientis luxuriæ fuisse Imperatorẽ illum, vt *Struthiones & Camelos exhibuerit in cœnis aliquoties, dicens præceptum Iudæis, vt ederent.* locum esse corruptum viri docti suspicati, quod falsum sit Iudęis pręceptum vt Camelina vescerentur, & ideo legendum cõsuerunt *Struthio camelos exhibuerit in cœnis* locum depositum Isaacus Casaubonus ad eum locum, fatetur, sed potest tamẽ leui opera sanari, si legamus *edicens præcepto Iudæis,* vt sit sensus, illum Camelinæ esum populo Romano indulsisse, Iudæis etiã contra legem suã edicto imperasse. deinde cur non ea ipsa auctoris verba sint sana, hoc sensu, vt *dicat præceptum* idẽ sit atq; imperet? Vt scilicet præcepto suo vim legi Mosaicæ adferret, quæ esum Camelinæ penitus interdicebat: non erit ergo *dicens* affirmans, sed *edicens*, & τὸ *præceptum* non est *passiuum*, sed *actiuum*, quod videlicet, non à lege, sed ab ipsius festiuo loco proficisceretur num potuisse Iudæos ea vesci conuincit sacer Codex in quo hæc sunt *omne quod habet diuisam vngulam, & ruminat in pecoribus comedetis, quicquid autem ruminat quidem & habet vngulam, sed non diuidit eam, sicut Camelus, & cætera, non comedetis illud, & inter immunda reputabitis.* Idemq; præceptum denuo iteratur. Sed ad Gentiles, relictis Hebræis, redeo, inter quos Saraceni, præter eos, quos iam dixi, *Camelina* victitabat, quin imo *& tota barbaries eremi.* Vt verba D. Hieronymi vsurpem, & multa apud Marmaniũ super ea re. quem adi. & plene satisfacit idem ille D. Hieronymus apud Purchasium, & Doctores alij, sanctiq; Patres in expositionibus suis ad Hieremiam. Illud autem non est prætermittendum, *Camelos* quidem in ordinario esu non fuisse, sed *calcanea* tantum, idq; profundæ luxuriæ exemplo ab Apicio ilio nepote tracto, teste Aelio Lampridio. *comedit sæpius ad imitationem Apicij calcanea Camelorum, & cristas viuis gallinaceis demptas, linguas pauonum, & l[...]sciniarum, quod quis ederet, tutus esse ab epilepsia videretur.* id iam obseruatum animaduerti à Cælio Rhodigino. causa sane harum delitiarum non ea quam belluo ille prætendit, epilepsia pura & cautio, sed mollities, & teneritudo, vt apparet ex Herodiano. αἱ κάμηλοι μάλιστα ἔχουσιν ἁπαλὰ τὰ πέλματα. *Cameli habent calcanea maxime tenera.* hæc de esu eius in cibis.

Lapsus Dalechampij. — *Cõuiuæ insidẽtes Camelis ijs donantur.* — *L. 1. de Alimẽt. facult. cap. 2.* — *L. 3. cap. 2.* — *Insuauis Caro.* — *L. 3. cap. 6.* — *Melancholiã gignit.* — *In Heliogabal.* — *Lampridius correct.* — *Iudæi abstinebant.* — *Leuit. c. 11* — *Deuteron. cap. 14.* — *Li. 2. cont. Iouinian.* — *In Theatro L. 2. cap. 2.* — *Cap. 49.* — *Calcanea* — *In delitijs, ex Apicio.* — *In Heliog.* — *L. 28. c. 7.* — *Lib. 4.*

VSVS IN SACRIFICIIS.

PVLLVS apud antiquos fuit, quantum reminiscor, Camelorum in sacrificijs vsus, neque vlli, quod quidem obseruauerim, immolabantur, at per impietatem Mahometicam capit victima fieri, quod sic expressum in Relationibus Rerum Arabicarum à Samuele Purchasio, sic ex Anglico Latine sonant. *Calipha palatio semel in anno egreditur, mense, qui vocatur Ramedam, ipso die paschatis apud se solemni, quo tempore ingens ex prouincijs vicinis, ad eum videndum, concursus ipse vehitur Mulo, regio instrato, coronatus diademate inæstimabilis pretij, in cuius apice pannum nigrum ventilat, vt mystice, omnem illam pompam ac splendorem Mortis aduentu obnubilandam ostendat, adsistunt principes Arabiæ, Medæ, Persidis; Tubothi, eo ille comitatu in magnum templum defertur, populus vtriusque sexus, & omnis*

L. 3. cap. 2. Num. 4. — *Vt impij Mahomet. facta suadeat?*

ætatis

ætatis purpura byſſoque veſtitus, eum ſalutat, ipſe mota manu, aut iactata veſte reſalutat, donec in porticum deueniat, vbi ſuauiſſimus eum omnium Muſicorum inſtrumentorum concentus accipit, cum Tripudijs; ipſe deinde ſuggeſtum ligneum conſcendit, & ſuper legis ſuæ expoſitione ſermonem adornat, Iſmaelitis, qui ſapientiores inter eos habentur, doctrinam eius, & ingenijs acumen mire extollentibus. mox finita oratione populo, ſuo more, propitiatur; Tum adducitur ad eum Camelus, quem è veſtigio mactat in ſignum magnæ illius ſolemnitatis, & vt Iudæi agno, ita illi Camelo, tanquam legitima hoſtia litant. denique per adſtantes principes partes victimæ viſcerata curat optimatibus quibuſque elargiri, atque illud honorificentiſſimum munus habetur. Nec alibi, aut in alio ſacri Ethnici ritu Camelum immolatum aut olim, aut hodie mihi ſuccurrit. porro diſtributio illa carnis diſſectæ ab antiquis viſceratio, & partes ipſę *porricia*. Briſſonius in Formulis, & alij: nec abſimile etiam in nefanda prodigioſaque Gallorum veterum celebritate tradunt Stephanus Forcatulus & Ioannes Picardus in Celtopædia, ex C. Plinio. ſed mota hæc. & ego porro pergo.

Lib. 3.
L. 16. c. 44.

VSVS IN SACRIS certaminibus.

Ortel. Theſaur. Geogr.
L. 12. c. 34

IN ſacris agonibus & ludicris commiſſionibus *Cameli* à quibuſdam gentibus Equis prælati. id autem de *Sagaræis* populis prodit nonnemo. Claud. Aelian. claro id elogio conſignatum voluit, cuius ſunt hæc. Σαγοραῖοι δὲ τῇ Ἀθηνῇ καμήλων ἀγῶνα ὅσα ἔτη σὺν αἰδοῖ τῇ τῆς θεοῦ ἐπιτελοῦσι *Sagaræi* ſiue *Sagarenſes*, vt Iuſtus Vulteius vertit *quotannis ſumma aduerſus Mineruam obſeruantia celebrant Camelorum certamen*. Et rationem ſubiungit, quod ijs in locis δρομικώταται *velociſſimi* ſint, de quo infra dicam. Certamen illud erat quadrigarum, vti ſupra videbis probatum, vbi egi de vſu in Spectaculis. Addendus eſt locus egregius Aelij Lampridij. *Fertur in Euripis vino plenis circenſes nauales exhibuiſſe, pallia de Oenanthio fudiſſe, & Elephantorum quatuor quadrigas in Vaticano agitaſſe, dirutis ſepulchris, quæ obſiſtebant. Iunxiſſe etiam Camelos quaternos ad currus in circo priuato ſpectaculo.* Pro Equis ergo Nyſæis velociſſimus, quibus Græci Romanique vtebantur, & pro Equabus, quas maribus certaminibus ſacris aptiores, quia incitatiores, Sagaræi Camelis vſi. Dixi ad Corippum Africanum, & late explicat Seruius Maurus Honoratus ad illud Virgilij.

Quadriga Camelorũ.
In Heliogab.

L. 1. Georg.

Eliadum palmas Epirus equarum.

Et rurſus ad illud.

L. 3. Georg.

Quadriiuges agitabo ad flumina currus.

CVLTVS.

VTI hoc animal vetuſtas inter hoſtias neſciuit, ita nec inter deos vllibi coluit, at poſterioribus ſæculis Mahometana perfidia nouum hoc ceu idolum, ſeu numen nefarie excogitauit. nam in ex lege illa lege *Alcorani* frequentiſſima eſt mentio *Cameli ſuperſtitioſe colendi*, & Beniamin Tudelenſis ante trecentos annos in prouincia Baydar, ſcribit moris fuiſſe illi populo, vt *Alcoranum Camelo proceriſſimo impoſitum ad peregrinationem Meccanam deferrent, qua finita, Camelum in minutiſſimas partes diſſectum religioſiſſima obſeruantia in templis aſſeruarent, & diuino cultu honorarent.* quod & in Aegypto olim conſuetum, dum ſacerdotes in palatia Soldanorum legem ſuam portarent, idemque hodie Conſtantinopoli obſeruari legitur apud Nonneminem. Sed mira inſania audiatur ex peregrinatione Meccana. *prope ſepulchrum Mahometi eſt monimentum ingens, altum, vaſtum, quadratum, lapide ſecto & cæmento erectum, intus arena plenum, in quo conditum volunt Camelum illum, quem ipſe Mahometus aſcendere & equitare ſolebat:* quod maxima ſuperſtitione, & affectu pijſſimo frequentatur, cum tamen ibi non ſit cameli corpus, ſed *cenotaphium*: nam Memphi in Aegypto *tibia illius ipſius Cameli, quem Mahometus inequitauit, ſplendidiſſima pompa in carpento per vias publice fertur, mulieribus veſtes prætendentibus & tangere ſtudioſiſſime nitentibus.* hæc non duxi omittenda, addo inſuper, quod proditum à verace ſcriptore Douſa. *Camelum, qui Alcoranum defert, tanta haberi veneratione à Mahometanis, vt nihilijs ſit religioſius, quibuſdam pilos auellentibus, quos, ſacrarum inſtar Memoriarum, continuo penes ſe habeant, nonnullis ipſam belluam oſculantibus, alijs ſudorem detergentibus, quo vultum totum, & maxime oculos perungant, madefaciant, atque illinant, omnibus vero ad eum certatim*

In Itinerario.
Camel. ſectus & cultus.
Ian. Douſa In Epiſtol. L. 3. cap. 6.
Tibia Cameli colitur.
In Itinerario.

tatim concurrentibus, &, seu viuam deitatis imaginem, deuenerantibus, carnem eius denique frustatim concisam ac diribitam esitantibus. hæc penè Samuel Purchasius in Itinerario illo erudito.

Lib. 6. c. 4.

VSVS IN VESTITV, & fullonia.

VSVS etiam *pilorum Camelorum* ad vestes texendas, & *Vrina Cameline* ad vestes mundandas, maculas eluendas, & à fullonibus præparandas. ac primum sacerdotalia indumenta ex Camelorum pilis facta. probat locus insignis Cl. Aeliani in propriet. Animal. de Caspijs Camelis. αἱ μέγισται κατὰ τοὺς ἵππους τοὺς μεγίστους, εὔθριχες ἄγαν ἁπαλαὶ γὰρ εἰσὶ σφόδρα αἱ τούτων θρίχες, ὡς καὶ τοῖς μιλησίοις ἐρίοις ἀντικρίνεσθαι τὴν μαλακότητα καὶ οἱ τῶν Κασπίων πλουσιώτατοι καὶ δυνατώτατοι καὶ ἱερεῖς ἐκ τούτων ἐσθῆτα ἀμφιέννυνται. *quorum maximi ad equorum maximorum accedunt magnitudinem, eorum villi adeò sunt molles, vt cum Milesijs lanis mollitudine comparare possint, ex ijsque Caspiorum ditissimi & potentissimi, & sacerdotes vestimentaq; conficiant.* Milesia autem lana in præcipuo pretio. Seruio Mauro Honorato teste. D. Matth. αὐτὸς δὲ Ἰωάννης εἶχε τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ ἀπὸ τριχῶν καμήλου. *ipse autem Ioannes habebat vestimentum de pilis Cameli.* eadem repetuntur à D. Marco. ad illum priorem locum D. Hieronymus. *de pilis, non de lana, aliud austeræ vestis indicium est, aliud luxuriæ mollioris.* ad posteriorem verò. *pilis cameli, diuites gentium, zona pellicea, pauperes mundo mortui significantur.* & ad eundem Diui Matthæi locum Albertus Magnus. *in pilis Cameli tria notantur, communitas, quod de facili apud quoslibet in terra inueniebantur, vtilitas, quod nullius quasi precijs reputabantur, asperitas, quod ijs caro ita regebatur, quod macerabatur.* Et paria pleriq; alij inter veteres recentioresque: Vt mirum sit Aelianum tam molles fecisse pilos Camelorum, vt lana quamlibet tenerrimam mollitie superarent, cum asperi admodum sint & pungentes, nisi fortè dicamus pilos molles habere Camelum Caspium, quemlibet alium asperos & duros, quod verum existimo, vt proceres quidem Caspios vestes delicatiores gestarint ex pilis Camelorm suorum, & Diuus Ioannes Baptista pœnitentiam, non alio melius habitu, quam eo, qui ex ordinariorum Camelorum pilis constarent, ostendere potuit.

Vestes ex pilis Cameli. — *L. 17. c. 34.* — *Ad lib. 4. Georg.* — *Cap. 3.* — *Cap. 1.* — *Nicol. Gorram.* — *Claud. Guilliand.* — *Alf. Tosta.* — *Vestis S. Io. Baptistæ.*

Ad aliũ vsum venio, qui in vrina, de qua Apollonius Medicus Opere de Parabilibus ad Achoras apud Galenum. cuius verba sunt interprete Iano Cornario, & recognoscente Nicolao Macchello. *Cameli vrina capite affricto, illud euacuat, vtendum autem est ea ad plures dies, verum ego vtique dixerim ad ipsum, non esse, quod ad multos dies, sed ne ad vnum quidem, purus homo tolerare queat, vt illius alicuius huiusmodi animalis vrina capiti suffundatur, præsertim in affectione adeò parua, & quæ facilè curari potest.* Inutile ergo hoc, aut certè Parum profuturum remedium. Illud tamen certum fullonibus vrinam hanc pernecessariam. C. Plinius. *Vrinam fullonibus vtilissimam esse tradunt* Cameli. notauit vir doctus Matthæus Radærus Commentarijs in Martialem poetam eo loco.

> *Tam malè Thais olet, quam non fullonis auari*
> *Testa vetus.*

L. 1. de Cõpos. Medic. se. loc. pag. 129. — *Vsus vrinæ Reprobatus Galeno.* — *Vsus in fullonia.* — *Li. 28. c. 8.* — *L. 6. epigr. 93.*

Nec *Cameline* vrina, sed & quælibet alterius animalis fulloniæ conueniebant, ideò per vias publicas in angiportis disposita dolia, in quibus prætereuntes meierent. Caius Titius scriptor vetustissimus. *dum meiunt, nulla est in angiportu amphora quam non impleant, quippè qui vesicam plenam vini habeant, veniunt in comitium tristes, iubent dicere, quorum negotiũ est narrant, iudex testes poscit, ipsus it mictum, vix præ vino sustinet palpebras.* ita ille apud Fl. Macrobium, ita facili negotio intelligitur quale fuerit vectigal vrinæ, quod Vespasianus instituit, quoq; nomine auaritiæ illæ insimuletur. Vt est apud Suetonium. *Reprehendenti filio Tito, quod etiam vrinæ vectigal commentus esset, pecuniam ex prima pensione admouit ad nares, sciscitans, num odore offenderetur? & illo negante, atqui, inquit, è lotio est.* Hoc vectigal eo modo constabat, vt fullones amphoras illas in angiportu collocatas conducerent, indeque vrinam pannis parandis efferrent. Vnde celebre illud Quinti Medici vetustissimi apophthegma apud Galenum. Vbi sic vertit Thomas Linacer Anglus *Vrinas nosce non ad Medicum, sed ad pictorem pertinere.* falsissimo sane ioco, quid enim Pictori cum vrina, aut quis eius in arte pictoria vsus? nec qui recognouit libros illos, Hieronymus Donzellinus, deprauatam versionem animaduertit, inductus, vt puto, fuerat Interpres à codice malæ manus, qui fortè habebat γραφεος, quod *pictorem* sonat, cum reuera γναφέος quod *fullo* est, legi debuit, & sic

In Suasione legis Fãniæ — *Li. 3. c. 17.* — *Vectigal vrinæ.* — *Vesp. c. 23.* — *Conducunt fullones.* — *Li. 3. sanit. tuẽa. c. 13.* — *Ignorantia Linacri Angli.*

Consideratio vrinæ fullonis est, nõ Medici. Lib. 4.

argutum est, licet ignorantiæ plenum verbum *non esse Medici sed fullonis vrinam considerare*, quia nulla sanitatis aut morbi signa ex ea colligi possunt, cum vestibus parandis sit vtilissima. describit T. Lucretius Carus.

> *Fusi sæpè lacum propter se, ac dolia curta,*
> *Somno deuincti credunt extollere vestem,*
> *Totius humorem saccatum vt corporis fundant,*
> *Cum Babylonica magnifico splendore rigantur.*

Foricarij. 1. ad Corin. Omnibus sordib. vectigal impositam. In Anastasio Imp. Li. 22. cap. 34. Sat. 3. V. 38. L. 17. ff. de vsur. Cõtra glossographos. Paulus correctus. Chiliad. 1.

Conductores isti *foricarij* vocati, & Græcis Καμπρῶνες, quasi dicas, *stercorum exactores*, vt apud D. Ioannem Chrysostomũ. certe enim non vrinæ modo, sed & stercori humano, & fimo equino, & sordibus quibuscumq; tributum impositum, vt ex narratione Georgij Cedreni colligitur. latè explicat Iacobus Cuiacius in obseruationibus. huc etiam referendus D. Iuuenalis locus.

> *Conducunt foricas.*

Verus Scholiastes *foricas, stercora, hoc est vectigal: forire est pro deonerare ventrem, forire est, non foris eijcere, alij tabernas dicunt foro vicinas, alij domos publico sumptu ædificatas ad locandũ, quarum conductores lucra captabant*. Paulus I. C. eleganti loco corruptus. *fiscus ex suis contractibus vsuras non dat, sed ipse accipit, vt solet à fornicarijs.* glossographi imperite, vt solent *fornicarij, idest qui furnum, aut fornacem, vel apothecas, vel quid simile à fisco conducunt*. sed deprauata est lectio, & restituenda. *ipse accipit, vt solet à foricarijs.* videatur Tzetzes.

Vsus vrinæ ad dentes purgandos. Lib. 1. Apolog. Catullus correctus.

Est & alius *vrinæ Camelinæ* vsus, scilicet ad dentes mundandos, purgandos, leuigandos, eam enim vim habere credebatur, vti & vrina Muli. teste L. Apuleio. elegans est testimonium Valerij Catulli.

> *—— sua sibi vrina*
> *Dentem atq; russam primicare gingiuam,*
> *Misi, vt petisti, munditias ventium,*
> *Nitelas oris ex Arabicis frugibus*
> *Tenuem, candificum, nobilem puluisculum*
> *Complanatorem tumidulæ gingiuulæ,*
> *Conuerritorem pridianæ reliquiæ,*
> *Ne qua visatur terra labes sordium,*
> *Restrictis fortè si labellis riserit.*

Sunt qui de Cameli vrina intelligant quartum versiculum, & ex M.S. legunt.

> *Nitelas oris ex Arabicis belluis.*

Plurima de vrina proximè in sequentibus, ex Medicorum sententia, inuenies.

VSVS PARTIVM eius in Medicinis.

Li. 28. c. 8. Cerebrum. Fel. Vrina. Cauda. Fimus. Cinis. Setæ. Plinij locus auctior. L. 19. c. 26. Caro. Adeps. Cerebrum. Sanguis. Lac.

MVLTA Medici de remedijs ex Cameli partibus desumptis disserunt, ad quos vberius super hac re disserentes remitto lectorem, interim obuia quæque expedio. præibit Plinius. 1. *Cameli cerebrum arefactum, potumque ex aceto, comitialibus morbis, aiunt mederi.* 2. *Item fel cum melle potum: hoc & angina.* 3. *Vrinam fullonibus esse vtilissimam tradunt, itemq; vlceribus manantibus.* & de felle infra videbitur, de vrina superiori excursu actum. 4. *cauda arefacta solui aluum.* 5. *fimi cinere crispari capillum cum oleo.* 6. *Dysentericis prodest illitus cinis, potusque quantum tribus digitis capiatur, & comitialibus morbis.* 7. *Setas è cauda contortas, & adligatas sinistro brachio quartanis mederi.* ita ibi, sed paulo aliter de tertio boni codices, qui sic habent. *Vrinam fullonibus esse vtilissimam tradunt, itemque vlceribus manantibus: barbaros constat eam seruare quinquennio, & hominis potum ciere aluum.* Vt minus mirum sit supra in Catullo missam amico ad dentes purgandos, sequatur Auicenna. cuius hæc sunt apud Vincentium Bellouacensem. 1. *Caro prouocat vrinam.* 2. *Adeps gibbi suffumigatus, confert hemorrhoidibus.* 3. *Cerebrum exsiccatum, aceto bibitum confert epilepsiæ.* 4. *Ad idem valet sanguis post purgationem menstruorum iuuat ad impregnationem, & confert præfocationi matricis.* 5. *lac est valde subtile, & aquosum, nec facit oppilationes, sicut cætera, in eo est salsedo, quia Cameli diligunt acetosum, confert asmati, & frequentiæ spiritus, hydropi nocet, hepatico confert, excitat desiderium cibi, & facit iussim—, lenit ventrem.* 6. *stercus mundificat, & destruit verrucas, abscindit fluxum sanguinis à naribus resoluit vlcera, & scrophulas, sedat dolores iuncturarum.* Dioscorides apud eundem. *Fimus albus*

cum melle tritus tumores reprimit, vulnera permundat. deniq; Hali Arabs eodem referente sic censet. *Sanguis* Cameli *frictus dysenteriam iuuat, venenum pellit, auget venerem.* nec plura de medicinis ex partibus eius deprehendi.

DE PARTIBVS SIGILLATIM.

PARTES singulas retracto. Ac primum de felle ago. de quo haud æque omnes sentiunt, sed à Latinis Græci discrepant, vti breuiter dicam, pro his stat C. Plinius, illorum partes tuetur Aristoteles. Ille quidem sic habet. *Fel non omnibus datum animalibus, in Eubœa Chalcide nullum pecori: in Naxo prægrande geminumque, vt prodigij loco vtrumque sit aduenis.* ita locum illum lego, & interpungo. *Equi, muli, asini, cerui, capræ, apri, Cameli, delphini non habent.* locum iubet ad incudem reuocare, est enim difficultatis plenum, ac primum *capras fel habere.* ipse est auctor Plinius. quare legēdum putant verisimiliter *capreæ*, nam, πρὸξ est *capreæ species*, seu *dama*, quæ felle caret. deinde videtur vox *Apri* in textum, ex vicinia vocis *capreæ*, irrupisse, certe enim *Afrum fel habere* notum est ex eodem Plinio. Tum etiam imperfecta enumeratio animalium est felle carentium apud Plinium, quando quædam deficiant vel Aristotele teste. apud quem felle dicūtur carere φώκη, ἢ τῶν μυῶν ἔνιοι, *vitulus marinus, & murium aliqui.* Sed quod maximi hic momenti est, falsum est non habere fel Camelum. Aristotele auctore. τὰ μὲν γὰρ ὅλως οὐκ ἔχει χολὴν, ὡς ἵππος, ἢ ὀρεὺς, καὶ ὄνος, καὶ ἔλαφος, καὶ πρόξ; οὐκ ἔχει δὲ οὐδὲ ἡ κάμηλος ἀποκεκριμένην, ἀλλὰ χολώδη φλεβία μᾶλλον. *quædam felle omnino carent, vt equus, mulus, asinus, ceruus, dama. Camelus non discretum, sed venulis quibusdam confusum habet.* Dentes à Plinio describuntur. *Camelus vna ex ijs quæ non sunt cornigera, in superiori maxilla primores dentes non habet.* eadem pæne verbatim Aristoteles. Cuius verba hæc sunt Theodoro Gaza interprete. in sanguineo genere vtrinq; dentata, & viuipara, simplicem ventrem habent, vt homo, canis, leo, & reliqua, quorum pedes in plurimos digitos finduntur, & quæ aut solipeda sunt, equus, mulus, asinus, aut bisulca quidem, sed vtraq; parte dentata, vt sus, nisi aliqua præ sui corporis magnitudine, aut difficultate cibi non ad concoctionem idonei, sed spinosi, & lignei, multiplicem habeant, vt Camelus, quemadmodum cornigera habent, quippe quæ non vtraq; parte dentata sunt, & Camelus quidem, quamquam cornibus caret, ideo non superne dentatus est, quod ei magis necessarium est, ventrem talem habere, quam dentes priores. Duos ergo ventriculos habet solus ex quadrupedibus non cornigeris, vt late exequitur Galenus de Anatom. administrat. quem locum infra produco, vbi de cibo. interim ibidem loci membranam pingit, interprete Ioanne Andernaco. *quia spinolum ligneumq; alimentum depascitur, huius gratia membrana oris interior, ex toto aspera est, & ea quæ ventribus obducta est, similiter.* idem etiam Galenus de compositione Medicamētorum localium meminit *Camelina meaulla*, quę obturationibus medetur ex sentētia Herodoti, quod in cura Astaini verū esse comprobatū. *Seui* quoq; Camelini mentio apud Anonymum auctorem libri de Oculis, quē falso Gal. attribuūt, eo igitur loco oculorū vitia & ægritudines leuari *à seuo Cameli, & porci*, prodit. *Vngulam* vero non habet: nam in sacris litteris præceptum populo sancto, per Moysen, καὶ ταῦτα οὐ φάγεσθε, ἀπὸ τῶν ἀναγαγόντων μηρυκισμὸν, ἢ ἀπὸ τῶν διχηλούντων τὰς ὁπλὰς, ἢ ὀνυχιζόντων ὀνυχιστῆρας, τὸν κάμηλον ἢ τὸν δασύποδα, καὶ χοιρογρύλλιον. ita Septuaginta. Versio vulgata sic habet. *de his autem quæ ruminant, & vngulam non findunt, comedere non debetis, vt Camelum, Leporem, Chœrogryllum.* idem inter profanos Scriptores asserit Achimes Seirim, qui falso primum à Ioanne Leunclauio Apomasaris nomine prodijt, sed latine tantum. is ergo in Oneirocrit. εἰ δὲ ἴδῃ τοὶ αὐτῇ, μία κάμηλος ἀπ' αὐτῶν ἐλάκτισεν αὐτὸν, φόβον ἐξουσιάζοντος, εὑρήσει ἀβλαβῶς, διὰ τὸ μὴ ἔχειν ὄνυχα τὴν κάμηλον ἱππίαν. *si videre visus fuerit, quasi Camelus eiulmodi calces ipsimet impegerit sine detrimento suo terrebitur à principe, propterea quod Camelus vngulam equinam non habeat.* de collo in descriptione supra nonnihil, eius enim beneficio tam immensum vastumque corpus alit, ac sustentat, alioqui incerte ex tanta altitudine vix vnquam ad terram peruenire. Hinc M. Cicero argute. *Cameli collorum proceritate adiuuantur.* discursis ita partibus ad *lactis* Cameli in considerationem venio, quo viuere pleriq; populi, creduntur, nec alio potu egere. Diodorus Siculus in Bibliotheca, auctor est circa montem Gabinum *Debos populos*, ita Latina verba refert Camers, nā textus Græcus ad manum non est, *Camelos in omnem vitæ vsum habere, his bellare, varia onera ferre, lac potare.* agit fuse ex Medicorum placitis Gulielmus Pantinus Commentario in Cornelium Celsum; & ego nonnihil exquiram, ac, ex bonorum auctorum relatione, quantum satis instituto meo, adferam. prædicat Plinius. *lac Cameli habent, donec iterum grauescant*, sed legendum est omnino, *grauı-*

Ibidem. Sanguis frictus.
Dissidet Plinius ab Aristotele.
L.11.c.37
Locus Plinij discussus.
L.28.c.10
L.28.c.16
Hist. Anim. lib.2.c.15.
Part. Anim lib.4.c.2.
L.11.c.17
Dentes.
Part. Anim lib.3.c.14.
Venter.
L.6.cap.3.
Membrana oris, & ventris.
L.9.cap.6.
Meaulla.
Cap.3.
Seuum.
Vngula caret.
Deut.c.14
Achmetis editio pri. Cap.258.
Collum.
Lib.3.Nat. Deor.
Lac.
lib.4.
Li.2.c.18.
L.11.c.41.
Plinij locus correctus.

grauideſcant, ideſt grauidæ fiant, ſed longe etiam aliter nonnulli codices. *Cameli lac mulgetur, ne iterum grauideſcant.* Vtra lectio potior ſit, pertinet ad phyſicos, ſed qualitatem lactis huius inueſtigemus. iterum Plinius. *lac dulciſſimum ab hominis camelinum.* addit Ariſtoteles has differentias in hiſtoria Animalium. τῶν δ' ἀμφοδόντων οὐ πήγνυται, ὥσπερ οὐδ' ἡ πιμελή, καὶ ἐστὶ λεπτὸν καὶ γλυκύ· ἐστὶ δὲ λεπτότατον μὲν γάλα καμήλου, δεύτερον δ' ἵππου, τρίτον δ' ὄνου. *eorum autem quæ vtrinque dentata ſunt, lac coire non poteſt, ſicut nec pingue, tenue, dulceque tenuiſſimum autem lac Cameli, tum equæ, tertio aſinæ* quem locum Galenus eſt ab Ariſtotele mutuatus. ſic enim in Alimentorũ facultatibus interpres Latinus Martinus Gregorius, Græca ad manum non ſunt: *boum lac craſſiſſimum eſt, ac pinguiſſimum, liquidiſſimum autem & minime pingue, Camelorum, mox equarum, deinde aſinarum.* Et rurſus apertius definit libello de Succorum bonitate, & vitio, vbi hæc ſunt Iulij Alexandrini interpretis verba: Ex tribus ſubſtantijs conſtat lac quodlibet, diſſimiliũ inter ſe partium, quarum vna ſeroſa eſt tenuiſque, craſſa altera ac caſeoſa, tertia verò pinguis atq; oleoſa: neq; in omnibus tamen animantibus æqua harum portio eſt, ſed in Camelorum, atq; aſinarum lacte ſeroſæ humiditatis plurimum caſeoſæ in ouillo, pinguis in bubulo. nihil diuerſum apud Anonymum auctorem libri de diſſolutione continua, quem Galeno falſo adſcribunt, & incertus vertit. verba ſunt. nutrimentum lactis eſt craſſum, licet minus nutriat, & craſſum incraſſat, ſicut vaccæ, & ſubtilius eſt lac aſinæ lacte Camelæ, & lac capræ eſt medium inter iſta. Achmes Oneirocrita ἐὰν ἴδῃ τις ὅτι γάλα καμήλου ἔπιεν, εὑρήσει ἀπὸ ἐξουσιαστοῦ πλοῦτον καὶ φόβον, καὶ νόσον. ſi quis lac Cameli bibiſſe ſibi vſus fuerit, à principe diuitias habebit cum terrore, ac morbo. populos autem non paucos lacte tantum viuere notius eſt, quam vt dici debeat, videatur Ioãnes Sauaro vir doctiſſimus ad Sinodium Apollinarem, Virgilius & Callimachus apud Ioannem Brodæum in Miſcellaneis. Athenæus in Dipnoſophiſtis. Iunius Moderatus Columella. Nomadum Getarumq; plurimi γαλακτοπόται, lactis potores, ſunt. ſed hæc obiter. qua vero menſura mixturaq; Camelinum lac bibatur, vt eo redeam, eſt egregie ab Ariſt. præſcriptũ. cuius ſunt hæc. κάμηλος τίκτει δὲ ἔαρος, ἢ γάλα ἔχει μέχρις οὗ ἂν ἐν γαστρὶ λάβῃ· ἔχει δὲ τὰ κρέα, ἢ τὸ γάλα μέχρις οὗ ἂν ἐν γαστρὶ λάβῃ. verba hæc iterata culpa Librariorum, delẽda ſunt ἥδιστα πάντων πίνουσι δὲ τὸ γάλα, δύο ἢ ἕνα, ἢ τρία ἢ ἕνα, πρὸς ὕδωρ κεράσαντες. *parit in vere, & lac ſuum vſque conſeruat, quo iam conceperit. Tum lac, tum caro* Cameli *ſuauiſſima omnium ſunt, bibitur eius lac ad vnam menſuram, duabus aut tribus aquæ admiſtis.* κεράσαντες autem eſt in cornu miſcentes, vt locum illum obiter attingam, nam antiqui miſcebant & diluebant vinum in corneis poculis. ex D. Ambroſio, Xenophonte, Athenæo, Pindaro, Hermippo, Aeſchylo, Sophocle, Nono Panopolita, Homero & Cteſia docui in Antiquitatibus Romanis. Sed ad lac Cameli regredior. Ad notatum eſt eos qui Libyam & Numidiam hodie incolunt, quę *Biledulgerid & Sarra* dicuntur, *lac Cameli purum, mane, ieiunos bibere ſolere, toto deinde die aqua admixta temperare.* Sam. Purchaſius late & vere exequitur.

Qualitas. Li. 28. c. 9. Li. 3. c. 20. Galenus Ariſtotelẽ tranſcribit. Cap. 4. Cap. 4. Cap. 238. Li. 5. c. 31. L. 1. pa. 46. L. 7. Rei Ruſtic. c. 2. Li. 6. Hiſt. Anim. c. 26 Ariſtoteles correctus. Aquæ ad mixtũ lac Cameli. κέρασαι quid ſit? Li. 5. c. 30. L. 16. c. 13

CIBVS ET RVMINARE.

PROPIVS ad naturam huius animalis indagandam accedo. & quidem primum de cibis, quibus veſci ſolet, inquiro, Galeno duce, cuius verba ſunt interprete Ioanne Andernaco, ex recognitione Andreæ Veſalij. cornigeris ſupernos dentes magna ex parte abeſſe nouimus, vt quibus terreſtre capitis partium recrementum in cornua abſumatur: ſed non quia cornigera ſunt, ideo plures habent ventriculos, vel ruminant, quia autem durum ſpinoſumque cibum aſſumunt, non indigent dentibus ſuperioribus, quippe & camelus quanquam cornibus careat, tamen & ruminat, & multos habet ventres, quoniam ſpinoſum ligneumque alimentum depaſcitur. Hic quidem in genere Cameli cibus eſt, nos peculiari quærimus ratione, quis ille fuerit. 1. conſtat *hordeo fænoque* victitare ſolitum, quod ex Luciano apertum. ille enim ſic habet ἡ δὲ παρθένος πολὺν λόγον εἶχεν ἐμοῦ δ' ἀχον ποιοῦσα, τοῦ συναιχμαλώτου, συναποδράσαντος, καὶ τὸν κοινὸν ἐκεῖνον αὐτῇ θάνατον συγκινδυνεύσαντος, καί μοι τοῖς κεκτημένοις ἄριστον φέρεσθαι μέδιμνος κριθῶν, καὶ χόρτος ὅσος καὶ καμήλῳ ἱκανός. Latine ſonant. *Virgo multo de me ſermone habito, & captiuitatis & fugæ ſocio, & vna ad mortem deſtinato, cura mei demandata cæteris, Medimnum hordei præberi iuſſit, etiam fænum, quantum ſufficeret Camelo.* quod verbatim pæne L. Apuleius ab illo eſt mutuatus, in illa ſua Mileſia fabula, niſi quod addit epitheton *Bactriana* quo maximus camelus denotetur, quod minor fugiſſe interpretes, & maxime Philippum Beroaldum, qui fontem ipſum ignorare non debuerat, vnde aquam per riuulos in fundum ſuum ille deriuaſſet. 2. Cibus ordinarius eſt hordeum purum ſine fæno. auctor eſt Vincentius Bellouacenſis. *hordeum*

L. 6. adminiſt. Anat. c. 3. Cibus ſpinoſus. Hordeum, & fænum. In Aſino. Apuleius Luciani trãſcriptor. Lib. 7. Notatur Beroaldus. Hordeũ ſolum. L. 19. c. 23

cito

cito transglutientes reseruant, vt rursus ruminando tota nocte manducent. eadem Albertus Magnus, & alij. 2. Virgulta thyrsi, gramen tenue, & humile in solo sterili natum, & in arenosis salebris publico itinere ortum, spinarum germina, & cardui, si aliud alimentum desit, sufficere creduntur, supra attigi, nec repeto. 3. Iuncum inuenio Camelo amatum, teste Galeno, cuius hæc sunt, interprete Iulio Martiano Rota. *Schænum, idest iuncum ex Arabia petitum, ad hæc idem auctor imponere præcipit, nescio qua de causa, Schoenanthum, idest iunci florem à vulgaribus appellatum, nobis siquidē, dem, cum florum copia non adsit, iunco vtimur ex Arabia comportato, cuius summitatem Cameli sæpenumero abroserunt, iucundissime namque hunc iuncum Cameli pascuntur, secus vias vbi plurimum nascentem. Est autem iuncus iste exigui pretij medicina, solaque odoris integritate dijudicanda, quoniam celeriter ipsius odor expirat.* Hæc ille ex Andromacho Iuniore celeberrimo Medico, qui patris sui scriptis egregio opere est patrocinatus, cui titulum fecit. *de Medicinis intro assumendis.* Andromachus etiam Pater in Theriaca Tranquilla ad Neronem culto poemate Schoeni meminit,

Et Casiæ calamos, & quam tulit India nardum,
Teq́; Arabi Scheonum gloria prima soli.

4. Deniq; obseruatum modernorum cura, nihil aliud etiamnum hodie dari solere Camelis Arabiæ deserta transmittentibus, *præter hordeacea liba quotidie quinque, quæ mali Cydonium non superent magnitudine*, tam paruo impendio tam vastum, tamque necessarium animal homini constat, hęc fusius vide discusia à Ludouico Vertamanno. Ruminare Camelū & supra obiter indicaui, vbi de dētibus, & pluribus hic expediam. Aristoteles rationem reddit. μηρυκάζει δὲ ἡ κάμηλος, ὥσπερ τὰ κεραθοφόρα, διὰ τὸ τὴν κοιλίαν ὁμοίαν ἔχειν ἐκείνοις. *Camelus etiam ruminat, more cornigerorum, quoniam ventres similes cornigeris habet.* Eadem etiam ex illo, pæne verbis totidē Galenus, vt multa alia est mutuatus. In sacris litteris Iudaico populo vetatur eius in cibis vsus, quia cum cornua non habeat, tamen, pręter sui generis naturā, ruminat. locus est Leuitico. ita versio vulgata. *Quicquid autem ruminat quidem, & habet vngulam, sed non diuidit eam, sicut Camelus & cætera, non comedetis illud, & inter immunda reputabitis.* iteraturque idem præceptum denuo in Deuteronomio. *de his autem quæ ruminant, & vngulam non findunt, comedere non debetis, vt Camelum.* culte & eleganter ruminationē Diuus Hieronymus descripsit. *egredimur ad vesperam, vidimusque Camelos, præteritos cibos in ore voluere, & in aluum missos iterum retrahere.* quod sit ruminare inter Grammaticos satis liquet. Isidorus Hispalensis in Originibus *quod animal, sicut bos, & ouis, & Camelus, ruminat. Ruminatio autem dicta est arumine eminente gutturis parte, per quam dimissus cibus, à quibusdam animalibus reuocatur.* discrepat Nonius Marcellus. *Rumen dicitur locus in ventre, quo cibus sumitur, & vnde redditur.* siue à gutture extante, siue à ventris parte, quod probabilius duco, etymon habeat, illud sane in confesso est plerasq; quadrupedes cornutas, & inter non cornutas solum Camelum, & inter pisces, solum Scarum ruminare T. Pomponius Bononiensis Comicus vetustissimus in prostibulo.

Ego rumorem paruifacio, dum sit mihi
Rumen quod impleam.

Versus illi sic à me restituti, leguntur enim corrupti mutilique.

Ego rumorem paruifacio, dum sit rumen
Qui impleam.

Interdum & metaphorice *ruminare* est *retractare*. sic *ruminare libros veterum* eleganter est ab Aurelio Symmacho dictum. nec alio sensu apud eūdem est *ruminare carmina*. quod est ad incudem reuocare, exactissime limare. Est & *in memoriam reuocare*. effertur q; in passiuo, *Ruminor*. Leuius primus Latinus Poeta, non *Liuius*, vt imperiti volunt, in Aegysto sic legendus.

Nemo hæc vestrum ruminabitur mulieri.

Varro in *Tanaquille* Satyra.

Sed etiam ruminabitur humanitatem.

Idem in *Bimargo*, sed titulus ille fęde corruptus, inscripserat enim ille, vt puto, Satyram contra nobiles ignauos, & nimium sanguinem suum altum iactantes, titulumq; fecit *bimarcus*, quasi diceret eo insolentiæ fastusque deuentum, vt simplex nobilitas fæteret, cuperentq; omnes dici *Bimarci*, quasi *bis Marci*, seu duplici nobilitatis stemmate insignes. in ea ergo fabula.

Odisseam enim Homeri ruminari incipies.

Obuia quæque ī Dys. *Iunci.* *L. I. de Antidot. c. 14.* *Schoenum.* *Andromachi Medici clari.* *Hordeacea liba.* *L. I. cap. 7.* *Ruminat.* *Par. Anim. lib. 3. c. 14.* *Galen. transcribit Aristotelem.* *L. 3. Anat. Admin. c. 3.* *Cap. 3.* *Cap. 11.* *Cap. 14.* *In vit. Malchi Monachi.* *Ruminare quid?* *L. 12. c. 1.* *C. 1. Num. 64.* *Pomponius Bononiensis Comicus correctus.* *L. 1. Epi. 5.* *L. 3. Epist. 13.* *Leuius primus Roma Poeta correctus.* *Varro correctus.*

POTVS ET CONTINENTIA.

Cap.62. Abstinẽtia. Aqua turbida. Li.8 c.18. Li.3.c.23.

ACIBO ad potum transeo. in quo duo sunt obseruanda, primum genus potus, deinde continentia & abstinentia. C. Iul. Solinus Polyhistore. *Sitim etiam in quatriduum tolerant Cameli, verum cum occasio bibendi data est, tantum implentur, quantum & satiet præterita desideria, & in futurum diu prosit. lutulentas aquas captant, puras refugiunt, denique nisi cænosior liquor fuerit, ipsi assidua proculcatione limum excitat, vt turbetur*, eodem sensu, verbis nonnihil discrepantibus, habes paria apud Plinium. *Sitim & quatriduo tolerant, implenturque cum bibendi occasio est, & in præteritum & in futurum, obturbata prius conculcatione aqua, aliter potu non gaudent*. Fl. Renat. Vegetius in re militari. *Sed hoc genus Animalium*, Camelorum, quos in Africa, & alibi ad bellicos vsus alunt Vrciliani, & Mahetes *arenis, & tolerandæ siti aptum, confusas etiam in puluerevento vias absque errore dirigere memoratur*. dicam plura infra hic, vbi de paræmijs agendi locus, qui res Geographicas accuratius pertractarunt, nostra hac ætate docent nos, Camelos non in quatriduum tantum abstinere solere à potu, sed in duodecim, imo & si sors ferat in quindecim dies totos, vt in peregrinatione Africana adnotatũ. quod vt verissimũ in itineribus, ita veraci relatione constat, tam oculata virorum doctorum fide, in Libya & Numidia, quę modo *Sarra & Bilegulderid* ab incolis dicuntur, toto veris tempore, nũquam Camelos bibere, quamdiu viride gramen, quo depascant, inuenire possunt, exemplo hominum, qui in desertis & aquã sitientibus arenis habitantes, aquam nec curant, nec nancisci valent, contenti iure solo carnium, & lacte Camelorum, qui vberrimum præbent, si quando aliquid herbarum depasti fuerit. Hoc ex alijs retulit Samuel Purchasius Hinc natam existimo poetis Græcis fabulandi occasionem, vt fingerent Baccham Cameli caput amputasse, quod sobrietas inimica ebrietati, & ob id Bacchæ inuisus moderationis ac continentiæ nomine Camelus, id solus, quod sciam, prodidit Nonnus Panopolita in Dionysiacis, sonorus quidem, nec tamen magni iudicij poeta.

Li.4.c.21. Io.Leonius Reb.Afric. par.8. Simon Maiol. Dieb. Canic.Colloq.7. L.6.c.13. Myth! olog. Lib.14.V. 374.

καί τις ἐφαρπάξασα τανυκνήμιδι καμήλῳ
καμπυλον ἀμητῆρι διέθρισεν αὐχένα θυρσῳ
ἣ τυφλοῖσι πόδεσσι περιπταίουσα καλεύθῳ
Ημιφανης πεπόρητο πολυγνάμπτῳ δὲ πορείῃ
φοιταλεης ἀκαρηνον ἐπείγετο σῶμα καμηλυ.

Latine sic sonant, verbatim.

Et quædam rapiens longas plantas habenti Camelo
Incuruam messorem penetrauit ceruicem Thyrso,
Et cæcis pedibus aberrans à semita,
Semiapparens ferebatur, multiflexo vero transitu.
Vagantis sine capite incitabat corpus Cameli.

VARIÆ SPECIES,
& de Velocitate.

Cap.62. Li.8.c.18. Arabes Cameli.

DISTINGVENDÆ sunt species, neque omnia quæ dicta sunt, in quoscumque Camelos cadunt, differunt enim ab inuicem, forma, magnitudine, viribus, opere, & velocitate. C.Iul. Solinus Polyhistore. *Bactri Camelos fortissimos mittunt, licet & Arabia plurimos gignat, verum hoc differunt, quòd Arabici bina tubera in dorso habent, singula Bactriani, hi nonnunquam Pedes atterunt, sunt enim illi reciprocis quibusdam palmunculis vestigia carnulenta*. Eadem C. Plinius. Camelorum *duo genera, Bactriani & Arabici, differunt quod illi bina habent, in dorso tubera, hi singula, & in pectore alterum, cui incumbant*. In quibusdam Codicibus prima verba aliter concipiuntur. *Bactria & Arabia* paruo admodum discrimine. Et hæc Arabici Cameli figura est.

Cameli Bactriani.

prima species; altera est Bactrianorum, habens illi; vt ex ... constat, in dorso vnum gibbum, in ventre alterum; vt hæc figura ostendit.

Hunc quia duplici gibbo insignem, itineribus magis idoneũ iudicarũt, quod nihil esset, quo prępediret assiduam profectionem. tales Gręci vocant διχύρτους ἢ διτύλους *gemino gibbo, gemino tubere conspicuos.* Hesychius illustrius. quẽ vide. accurate Diodorus Siculus in Bibliotheca. πλεῖστα δὲ ἢ διαφορώτατα γένη καμήλων τρέφει τῶν δὲ ψιλῶν ἢ δασέων, ἢ διπλοῦν ἀνατεταχότων τὸ κατὰ τὴν ῥάχιν κύρτωμα, ἢ διὰ τοῦτο διτύλων ὀνομαζομένων. Latine sic sonant. *Multa quoque & multum differentia Camelorum genera nutrit,* Arabia scilicet, *tum pinguium, tum macilentorum, quorum nonnulli gibbum duplicem in dorso habent, à quo & Dityli nominantur.* Verbo vulgata corruptissima est ea tamen contentus fuit Ioãnes Camers. Aristotelem illi omnes fontem habuerunt, apud quem legerant. αἱ δὲ κάμηλοι ἴδιον ἔχουσι παρὰ τὰ ἄλλα τετράποδα, τὸ καλούμενον ὕβον ἐν τῷ νώτῳ διαφέρουσι

Marginal notes: διχυρτοι ἢ διτυλοι. *In voce τύλοι.* *Lib. 3.* *Duæ species eorum.* *In Solinũ.* *Li. 2. Hist. Anim. c. 1.*

ρουσί δ᾽ αἱ Βάκτριαι τῶν Ἀραβίων; αἱ μὲν γὰρ δύο ἔχουσιν ὕβους, αἱ δ᾽ ἕνα μόνον, ἄλλον δ᾽ ἔχουσιν ὕβον τοιοῦτον οἱ ζάνω ἐν τοῖς κάτω, ἐφ᾽ οὗ, ὅταν κατακλιθῇ εἰς γόνατα, ἐστήρικται τὸ σῶμα. *Camelus proprium inter cæteras quadrupedes habet in dorſo, quod Tuber appellant, ſed ita vt Bactriani ab Arabicis differant, alteris enim bina, alteris ſingula Tubera habentur, ſunt etiam omnibus ſingula, parte ima, quale in dorſo, tubera, quibus incumbat reliquum corpus, & firmetur, quoties in genua inclinantur.* Eadem omnes. Hæc prima ſpecies, altera eſt *Bactrianiorum*, habent illi, vt ex auctoribus laudatis conſtat, in dorſo vnum gibbum, in ventre alterum, vt hæc figura oſtendit.

Cameli Bactriani.

Isti non tam itineribus conficiendis sunt idonei, quam oneribus ferendis, nam & robustiores sunt, & à naturali cōstitutione ad procumbendum gibbo suo in vētre adiuti, vt & facile ventrem procumbētes onera suscipiant, & eadem facilitate exonerentur. Hos corpore vastiore præditos, omnes sciunt. D. Hieronymus haud obscure indicat. *In quibus Camelum Bactrum enormis magnitudinis, qui multos iam obtriuerat, triginta & eo amplius viri, distentum solidissimis funibus, cum clamore adduxerunt.* Et pro corporis ingenti magnitudine etiam plus cibi illi exigebant L. Appianus in Metamorphosi illa sua iocosa, *factum affatim ingessit, quantum Camelo Bactriano satis fuerat.*

2. Sunt & Camelorum accidentariȩ quędā differentiȩ quȩ Historicis species diuersas faciūt, vt sunt Camelorum nonnulli ψίλοι *pingues*, alij vero habentur δαίσιοι *macilente*, nec qui plura.

3. Differentes etiam species ex colore facere videntur, nam cum ordinarius sit ijs omnibus color fuscus, reperiuntur *in India* tamen *Cameli albi*, si vera est relatio Philostrati Lemnij in vita Apollonij.

4. Memorantur *Cameli Caspij*, qui diuersam quamdam ab alijs prædictis speciem constituunt, sunt sane longe minores. Cl. Aelianus. ἡ κάμηλοι κάσπιοι μεγισαι κατὰ τὰς ἵππους μεγίσους. Cameli Caspij sunt maximi, & ad equorum maximorum magnitudinem accedūt, sed vtcumque verum illud fuerit, equus maximus magnitudine longe fuerit Camelis, quos iam descripsimus, inferior.

5. Hæc veteribus tradita, at qui hodie res Africanas exquirunt, hæc de ijs memoriæ tradiderunt: In his Samuel Purchasius. Camelorum tres species habent, prima vocatur Hugium, ingentis staturæ, & roboris, pondo mille librarum ferens, secunda minor duplice in dorso tubere, oneribus ferendis, & equitationi apta, Becheti dicta, quam solam Asiatici agnoscunt, tertiam vocant Raguahil, macilentam, & gracilem, ad sola itinera non acommodatam, eam quippe inequitant, conficitq́; vno die amplius quam centum passuum millia: atque ijs Rex Tambuti solet mittere Nuntios Segel messem aut Darham nongentis millibus passuum distantem, septem, aut vt summum, octo diebus, sine vlla in itinere mora, aut requie.

6. Est deniq; quædā species celebratissima, quā à velocitate Dromedarios appellant, de qua sic Isidorus Hispalensis. Dromeda genus est Camelorum, minoris quidem statura, sed velocioris, vnde & nomen habet, nam δρόμος Græce cursus velocitas appellatur; centum & amplius milliaria vno die pergere solet, quod animal sicut bos, & ouis, & Camelus, ruminat. D. Hieronymus. Egredimur ad vesperam, vidimusq́; Camelos ob nimiam cursus velocitatem, Dromedarios appellatos, præterios cibos in ore voluere. Eos etiam in exercitu Macedonico locat T. Liuius. *ante hunc equitatem falcatæ quadrigæ, & cameli, quos appellant Dromades, his sagittarij Arabes insident.* Velocitatem hāc in Camelis istius speciei innuit Cl. Aelianus Σαραγᾶῖαι κάμηλοι δρομικώταται ἢ ὠκίσαι. *Sagaræi Cameli cursu pernici incitatissimi, & velocissimi.* Immensam eius animalis celeritatem habes apud Arist. in Hist. Animalium. κάμηλοι θέουσι δὲ θᾶττον τῶν νισαίων ἵππων πολύ, ἐὰν θέωσι διὰ τὸ μέγισος τοῦ ὀρέγματος. *Cameli currunt celerius quam equi Nisæi, propter laxiorem sui gradus glomerationem.* Et de *Equis Nisæis* quibus Cameli comparantur, inquirendum, Suidas. *Nisæum locus Persidis, vbi nascuntur equi celerrimi, qui Nisæi dicuntur, alij dicunt magnum esse Campum Mediæ, cui nomen sit Nisæum, equos magnos gignit campus ille.* Vltima sententia verior est. Idem tamen variat alibi, & ex Herodoto, Orpheo, & Polemone, diuersum tradentibus sic scribit. *Equus Nisæus, intra Susianam & Bactrianam locus est Gatalligona. Græce Nisus, vbi equi præstantes, ijque rasi omnes nascuntur, Herodotus Nisæum Mediæ locum, Orpheus vero maris Erythræi esse dicit, Polemon equum Nisæum male dicit candidum.* Campum illum ἱπποβότον idest equorum altorum nominat, per quem transeunt, quia Perside & Babylonia ad Caspias pilas ire solent. *Nisæum* ἰνσαῖον vocat Arrianus in rebus Alexādri: sed corrupte, concors enim scriptura, & melior illa, quam probat Suidas, astipulatur Hesychius. Hi regibus Persarum in delitijs, quam solos conscendebant, amicis donabant, vt ex Luciano notum, quo libro de historia scribenda agit, ad reges alios mittebant, tanta vero eorum ea regione generabatur copia, vt quotannis viginti millia ad Regem mitterentur, quod ex Strabone obseruatum est ab Isaaco Casaubono in Athenæum, qui plura cupis adi ad Herodotum, & Barnabam Brissonium in Regio Persarum principatu, qui non sunt ad manum corruptum, puto Athenȩum in Dipnosophistis, aut verius Polybium apud illum, in descriptione pompæ Antiochi superbissimæ, Τούτων κατόπιν ἦσαν ἱππεῖς Πισαῖοι, μὲν χίλιοι, πολιτικοὶ δὲ τρίλιοι, ὧν οἱ μὲν πλείους ἦσαν χρυσοφάλαροι, ἢ χρυσοστέφανοι, οἱ δ᾽ ἄλλοι ἀργυροφάλαροι. *Horum à tergo fuerunt equites pisæi mille, vrbani ter mille, & horum complures cum aureis phaleris ac coronis, alij cum argenteis.* Leuis est error, vnaq; mutata littera facile eluitur, ἱππεῖς Νισαῖοι *Equites Nisæi.* Hunc equum nobilem totus Oriens existimauit, describit vero Oppianus Cilix Cynegeticis.

καὶ Μεῖ δ᾽ ἐν πάντεσσι πέλει παναφείροχος ἵππος,
Νισσαῖος, τὸν ἄγουσιν ἐριπτέανοι βασιλῆες,

In vita Hilarionis. Vastitas corporis. Cibus. Lib. 7. Aliæ species. Aliæ species. Lib. 2. Aliæ species L. 17. Animal. c. 34. Aliæ species lib. 6. c. 1. Vltima species. lib. 12. c. 1. Dromedarij In vit. Malchi Monachi 4. Deca. lib. 7. l. 12. c. 34. lib. 9. c. 50 Equi Nisæi In voce Νισαῖον. In voce ἵππος Νισαῖος Color corū, Polemonis error. lib. 6. In voce Νισαῖος Pag. 366. lib. 5. cap. 5. l. 5. pagin. 194. Polyb. correctus. l. 1. V. 305.

καλὸς ἰδεῖν, ἁπαλὸς φορέειν εὐπειθέϊ δεσμῷ
Βαιὸς μὲν κεφαλὴν, πολλὸς δ' ἐν βαθύτριχα δειρὴν
Κυδιόων ἑκάτερθε μελιχρύσοισιν ἐθείραις.

Quæ ſic ſe habent Latine.

Pulchritudine vero inter omnes eſt excellentiſſimus equus,
Niſſæus, quem equitant opulenti reges,
Pulcher aſpectu eſt, mollisq́; ad portandum facili habena,
Argutus quidem capite, denſus promiſſa iuba in ceruicibus,
Exultans vtrinq́; flauis comis, mellis & auri concoloribus.

In vita Aureliani. Vopiſcus Zoſimi exſcriptor. Pag. 508. Lib. 1. Reg. cap. 30. Iſaiæ cap. 60. Ca. 19. Velociores fœmina. Cap. 238.

Hæc obiter ad illuſtrandum Ariſtotelis locum, vt facilius Cameli velocitas intelligatur, ſint dicta, nunc intermiſſum de Dromedarijs ſermonem repeto. Flauius Vopiſcus. *Victa igitur Zenobia, quum fugeret Camelis, quos Dromadas vocitant, atq́; ad Perſas iter tenderet, equitibus miſſis eſt capta, dum Euphratem fluuium exiguo lembo trayceret, atq́; in Aureliani poteſtatem redacta.* paria habet Zoſimus, ex quo hæc verbatim ſunt à Flauio Vopiſco translata, verba in Commentarijs Caſauboni vide. mentio inſuper velocitatis huius in ſacris litteris. *non euaſit de ijs quiſpiam, niſi quadringenti viri adoleſcente, qui aſcenderunt Camelos, & fugerunt.* Et alibi. *Inundatio Camelorum operiet te, Dromedarij Madian & Epha, omnes de Saba venient, aurum & thus ferentes.* In Septuaginta eſt ſemper κάμηλοι, & pro *Epha* legunt illi γηφάρ *Gefar*, ſed vulgatam lectionem probat D. Hieronymus Commentarijs in Matthæum. Illud ſane non prætermiſerim, velociores eſſe fœminas; quod vt naturæ conſonum, ita à Scriptoribus ſedulo obſeruatum eſt. Achmes Seirimius in Oneirocriticis. ἐὰν ἴδῃ τις ὅτι ἐπωχήσατο εἰς ἐξ αὐτῶν, καὶ συνεπηγαρ αὐτοῖς εἰς δρόμον, ἀρεῖ αὐτῶν ὁ χάρας, διὰ τὸ μηδέν τι τῶν ζώων συνεξισοῦσθαι αὐτῷ ἐν δρόμῳ. *Si quis harum* Camelorum fæminarum *aliqua vebi viſus ſibi fuerit, ita quidem, vt ab ea curſu auferetur, cum hominem ocius auferet, idq́; propterea quod nullum animal cum hiſce*, Camelis fœminis; *quod curſum attinet, in comparationem venire poſſit.* quales autem ſint iſtæ, aut ad aquam ſpeciem ex prædictis pertineat, eodem ille loco expedit. αἱ κάμηλοι Ἀραβικαί, αἱ ταχεῖς εἰς ἀνάγκην, ἢ θάνατον, ἢ κρίσιν, κρίνονται. *Arabici Cameli, fœminei ſexus, qua veloces ſunt, miſeriam, mortem & damnationem portendunt.* Ratio eadem, quæ perſuaſit veteribus in ſacris Græcorum certaminibus, & ludicris Romano Circenſibus potius equabus quam equis vti: *quod* ſcilicet *inter currendum vrinam emittant.* Vt verba vſurpem doctiſſimi Probi. Nec aliter in venationibus potiorem curam Canum fœminarum, quam marium agebant, vt ex L. Apuleio, Vario apud Macrobium. Q. Ennio apud Feſtum, Seneca, Lucretio Adæo Smyrnæo in Anthologia, & alijs fuſe docui in Antiquitatibus Romanis. porro Camelorum celeritatem firmat locus Ioannis Tzetzis de formicis Indicis.

Et Equa. Ad l. 3. Geo. Et Canes fœmina. Lib. 2. c. 7. Chiliad. 12. c. 404.

Αἱ κάμηλοι τῷ πόθῳ δὲ τῶν πώλων τῶν οἰκείων
Τρέχουσι συντονώτερος, καὶ φεύγουσιν ἐκείνους.
Cameli autem deſiderio pullorum ſuorum
Currunt contentius, atque fugiunt illos.

Vſus varij Dromedariorum. Lib. 7. Chiliad. 13 c. 452.

His vtebantur præcipue in bellicis expeditionibus, vt ſupra ex Liuio probatum, deinde ad rem magni momenti celeritate ſumma nuntiandam, ſic ab Alexandro in Mediam miſſus Polydamas ad conficiendum Parmenionem, quam pauciſſimis diebus per inculta illa, & ſqualllida teſqua, Dromedarijs aſſumptis penetrauit, auctore Q. Curtio Rufo. Deniq; duces magnorum exercitum ſuperati ijs ad fugiendum potiſſimum fidebant, ſuperius, de victa Zenobia, ex Vopiſco, dictum, de Semiramide profligata, ac, tanto exercitu ſtrato, fugiente, Tzetzes.

Σώζεθαι δ' ἡ Σεμίραμις τῷ ταχείτης καμήλυ.
Seruatur Semiramis velocitate Cameli fœminæ.

VINDICTA.

Hexamer. homil. 8.

AD mores nunc excutiendos me confero, naturaleſque propius affectiones perſcrutor. Ante omnia deprehendo in eo ſingularem vindictæ, & belluinæ vltionis reminiſcentiam, quæ in nullo animante maior apparet, quo nomine Diuum Baſilium lubenter audio, qui *Camelo iniuriarum memoriam, iraque grauitatem, & ad vlciſcendum conſtantiam* attribuit, & ſubiungit ibidem loci. *percuſſa aliquando bellua hac, longo tempore iram reponit, & vbi occaſionem nacta fuerit, malum retribuit.* deinde diuino elegantique præcepto mores humanos format, & hæc occaſione admonet. *Audite vos qui grauiter iraſcimini, qui memoriam iniuriarum velut virtutem colitis, cui ſimiles eſtis, cum offenſam contra proximum*

velut

velut scintillam quandam in cinere occultatam tamdiu seruatis, donec materiam adepti, velut flammam, iram re accendatis. quod cultissimus poeta Enricus expressit.

Sicut Arabs bruta desænit gente Camelus
Custodemq; suum, longo post tempore, læsus
Dente petit memori, & totos depascitur artus:
Aut Tigris, catulusve Leæ.

Lib. 4.

Extat memorabile huius facti exemplum apud Rabinos ad Genesin, vt in Collectaneis de terra sancta Vuolfardi habetur, sed nec illi mihi ad manum.

Ad ca. 31. Pag. 367.

RABIES.

HANC prauam affectionem, sæpissimè, si non semper comitatur rabies, itaq; supra modum effrænis, describit apposite D. Hieronymus in Epistolis. *In quibus Camelum Bactrum enormis magnitudinis, qui multos iam obtriuerat, triginta & eo amplius viri, distentum solidissimis funibus, cum clamore adduxerunt, sanguinei erant oculi, spumabat os, volubilis lingua turgebat, & super omnem terrorem rugitus personabat immanis.* Signum ergo & effectus vltimæ in eo rabiei est voce illa horrenda stridere. Vincentius Bellouac. paucis. *Irati strident horribiliter.* Causa nō vna à recentioribus huius pathematis adsignatur, sunt qui id vindictæ cupiditati volunt attributum, quod scilicet cum non possint iniurias suas, vt optarent, vlcisci in rabiem agantur, vt Simon Maiolus in diebus Canicularibus prodidit. non desunt, qui ad ardorem Veneris affectum hunc referant, tota enim hieme fœminam deperit mas, qua si nō patiatur, quadraginta totos dies rabie efferatur, quo æstu indignationis durāte, tenacissimæ solet esse memoriæ, & si custos vel quilibet alius occurrat, quo duriter habitus fuit, statim irruit, ac morsu primū petit, deinde in sublime dentibus arreptum proiectat, tum humi affligit, omniaq; membra elidit, demum discerpit & lacerat, & mirū in modum, in cadauer debacchatur, quod ex C. Solino Polyhistore colligo. *genituræ cupidine efferantur adeo, vt sæuiant, dum Venerem requirunt.* & liquet apertius ex Samuele Purchasio in peregrinatione. *Ineunte vere planè mentes fiunt, & in rabiem, coeundi libidine agūtur quo tempore facilè in ductores suos desæuiunt, rectores interficiunt, & quoslibet occurrentes violant, memores aquibus læsi fuerint.* Indifferenter Plinius dixisse contentus est *vtcumq; rabiem & ipsi sentiunt.* plura ex Ioanne Leonio non contemnendo scriptore in rebus Africæ, vberius discas. Reperiuntur & nonnulli, qui rabiem hanc ad occultum quendam cœli influxum reijciant, vt Canum, Suum, aliorumq; animalium morbos, haud sanè probabili ratione, nam id si à cœlo contingeret, non hiberno tempore, sed æstate potius, tantus calor ferueret; quin imò & illud non negligendū, nusquam hac passione eos tangi, dum labore & oneribus ferendis exercentur, sed otiosis tantum & benè pastis obrepere. Sed ego causam nullam reperio, cur, cum omnia animalia æstiuis caloribus efferantur, morbisque, ac turbidis passionibus conflictentur, Cameli media hieme irā concipere, ineunte vere in rabiem efferri debeant? nisi occultam naturæ esse proprietatē sentiamus, quod & verū est.

Vita Hilarionis. L. 19. c. 23. *Causa ab vltionis cupiditate.* Colloq. 7. *A coitus desiderio.* Cap. 62. Lib. 6. c. 1. Li. 8. c. 18. Part. 8. *A cœlo. Aluftins Codemuft.* *Noua in eo passio.*

DOCILITAS, ET Musices Amor.

DOCILITATEM in eo probant varijs rationibus. primo enim *fræno in prælijs regitur*, ait Plinius. deinde ipse impensius amat Musicam, & discit ad modulos tympani, aut instrumenti alicuius Musici, choreas ducere, & tripudiare. Verba Ioannis Leonij sunt hæc apud Simonem Maiolum, in diebus Canicularibus. *Docilitatem alio argumento idem Leonius indicat, tradit enim eos ad tympani sonitum choreas ducere doctos, eosque hac doceri industria commemorat. Includitur iunior Camelus, vbi pauimentum præ calidum sit, vt alternatim pedes attollat, dum calor vrget, idque frequentissima alternatione facit, dum hunc dum illum pedem attollit pungente calore, atque interim semper ad fores tympanum à Doctore percutitur. In schola huiusmodi scholasticus exercetur hic ad annum integrum, aut circiter, vsu igitur confirmato hac diuturnitate, quotiescumque tympani sonitum audierit, eadem pedum alternatione, eodemque loco persistens, dum insonet tympanum, choreæ ductum spectatoribus præ se fert.* Nec tantum ad ludicra isthæc spectacula musico concentu deliniri se patiuntur Cameli, sed ad itinera promptius alacriusque facienda, viæ molestiam, & onerum ferendorum lassitudinem amoliendam non mediocriter eadem hæc Mu-

Li. 8. c. 18. Rer. Afric. part. 8. Cap. 7.

sica

Ibidē pag. 145.

sica conferre creditur. Eodem Maiolo auctore. *Est in Camelo commemorandum, quod Musica ac modulatione ille plurimum oblectatur, quandoquidem etiam fessus longo itinere, si subsistat, ductor, non flagris aut verberibus ad progrediendum eum stimulat, sed sonitu cantuq; demulcet, alioquin ageret frustra, quoniam & in onere, & itineris mensura terminum præfixum inuertibiliter seruat, vt non maius solito onus, nec longior itinerato ab illo suscipiatur*, dixi plenè supra. *Cum igitur paulò longius progrediendum fuerit, quam consuetudo ipsius ferat, tametsi fessus ad progrediendum sponte excitatur, cum Ductor cantilenam, aut aliam Musices modulationem melodiamve inceperit*. Eadem alijs verbis Samuel Purchasius doctissima illa peregrinatione, si sibi paulisper interdum temperaret. *Cameli Africani dociles sunt, ac potius patiuntur sibi persuaderi, vt grauius solito onus ferant, aut longius assueto progrediantur cantibus, quam verberibus*. Hæc vsq; adeò vera sunt, vt nullus comitatus Arabiam transmittat, siue tympanistis, qui fessos & pæne oneribus succumbentes Camelos excitent, ac recreent; Deniq; illud haud vulgare habendum, vocem eas humanam pluris longè facere, & facilius eius audita dulcedine mulceri, quam vllo instrumento Musico: vt scribit Gulielmus Sandisius. saltationem hanc Camelinam, & pronum in Musicem affectum perstringit sanctissimus Doctor Ioannes Chrysostomus, verba Interpretis sunt, græca enim ad manum non sunt. *Vt impudenter Camelorum more saltamus, nec enim solum fœmina, sed etiam Cameli, turpiter saltunt.*

Lib. I. c. I. — *In Itinerario.* — *Homil. 49. Matt. 14.*

VERECVNDIA, & reuerentia in Matrem.

L. 19. c. 25.

NATVRALEM quendam pudorem, & humanam pænè in coeundo verecundiam obseruarunt iu Camelo, nam nec patitur se tum temporis videri ab vllo homine, & si quis fortè interuenerit, grauiter indignatur, Vincentius Bellouacensis in historia Naturali *secreta petit Camelus coiturus, seq; occultat, homines, & animalia occurrentia lædit, ac lethaliter insectatur*. Eadem ex illo transcripsit Albertus Magnus de Animalib. Descripsit, eleganti cum Massagetarum inuerecundia comparatione, hunc in bruto affectum Claudius Aelianus de Proprietate Animalium. Μασσαγέται μὲν, ὡς Ἡρόδοτος λέγει, τὴν φαρετρεῶνα πρόσθε ἑαυτῶν κρεμάσαντες, εἶτα μέντοι ὁμιλεῖ τῇ θηλείᾳ ἐμφανῶς ὁ ἄῤῥην εἰ ὁρῶσιν ἢ αὐτοὺς οἱ πάντες πεφροντικότες οὐδὲν ἐκείνων γε. Καμήλων δὲ ὁμιλία οὐκ ἄν ποτε ἐμφανὴς γένοιτο, οὐδὲ ὁρώντων οἱονεὶ μαρτύρων, ἀλλ' εἴτε αἰδῶ φαμὲν, εἴτε φύσεως δῶρον ἀπόῤῥητον, ταῦτα Δημοκρίτῳ τε καὶ ἄλλοις καταλίπωμεν; ἐλέγχει δὲ, καὶ τὰς αἰτίας οἴεσθαι λέγειν ἱκανοὺς ὑπὲρ τῶν ἀτεκμάρτων τε ἢ συμβλήτων. Ἤδη δὲ ὁ νομεὺς ἀπαλλάττεται ποιούτῳ διαίτῃ τῆς συμμαιοτήσεως αὐτοῖς τῆς πρὸς ἀλλήλους τὴν ὁρμὰν, ὡς πρὶν ἀριστάμενος παρέσιν εἰς θάλαμον νύμφη τε ἢ νυμφίῳ. Latinè sic sonant. *Massagetæ, vt Herodotus ait, suspensa ad plaustrum pharetra, cum vxoribus aperto & propatulo loco concũbunt, si concubitum omnes aspiciant præclarè contemnunt, & susq; deq; habent. At contra Cameli, nunquam coeundi palam societatem, aut Veneris inter se mixturam aperiam ducunt, quod quidem ipsum factine verecundia, an admirabili Natura munere faciant, Democrito, alijsque, qui vel obscurissimarum rerum causas ingenio se posse consequi confidunt, disputandum relinquo. Cum autem inter eos coniunctionis appetitum pastor exoriri sentit, aliquo concedit, &, tamquam sponso ingrediente thalamum sponsæ, abit.* Hic est ille Democritus, cognomento Physicus, qui multa præclara volumina super rerum Natura dicitur reliquisse, quæ omnia omninò perierunt, quæ tanta iactura omnibus Naturæ arcana scrutãtibus iure est deflenda. Porrò tanta est Cameli naturalis in Matrem suam reuerentia, vt morte grauius dicat cum ea concumbere. Aristoteles libro περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων *de mirabilibus auscultationibus*, si tamen eius est, ac non verius alterius, quod verum existimo. Ibi enim τοὺς ἐν Ἀραβίᾳ φασὶ καμήλους μὴ ἀναβαίνειν ἐπὶ τὰς μητέρας, ἀλλὰ κἂν βιάζηταί τις οὐ θέλουσι, ἤ γάρ ποτε λέγεσθαι, ἐπεὶ οὐκ ἦν ὀχεῖον, θὴν ἐπιμεληθὴν καλύψαντα ἐφεῖναι τὸν πῶλον, ὡς δ' ὀχεύων ἐπέση, τότε μὲν ὡς ἔοικε συνετέλεσε, μικρῷ δ' ὕστερον δακὼν τὴν καμηλίτην ἀπέκτεινεν. *In Arabia aiunt Camelos non inire matres suas, sed etiam si quis cogat, non patiuntur; porrò admissario aliquando curatorem destitutum, opertam matrem submisisse pullo, paulo tamen post eum hominem morsibus necauit.* Sunt ergo, vt obiter hic adnotemus, Camelorum arma morsus, seu dentes, qui adeò habentur validi, vt quemlibet hominem ijs correptum in immensam altitudinem proijciant, atq; equos etiam ipsos morsu extinguant, supra aliquot locis est dictum, & in sequentibus aliquid addetur. Siue ergo vera sit eorum sententia, qui opus illud Aristoteli adscribunt, siue ipsius genuinus fœtus non est, res sanè ipsa est in confesso est, nam idem confirmatum ab Aristotele & Aeliano supra hoc ipso Tractatu, vbi *de Genitura & coitu* disserui, & multi auctores graues confirmant, in his Albertus Magnus.

Lib. 22. — *Li. 6. c. 60.* — *Homines quosdam moribus superat.* — *Lucret. l. 3. & lib. 5.* — *Cap. 2.* — *Camelorũ arma.* — *Li. 8. Trac. 5. c. 2.*

PIETAS

PIETAS, ET PROLIS AMOR.

ALIA etiam pathemata in eo reperiuntur, quibus proximè ad humanam naturam accedere operationibus suis videri posset, ac illud imprimis, quod aliorum morbo afflictorum misereatur, & quadam compassione ducatur, quam pietatem impropriè nonnulli Scriptores antiqui, & Ecclesiastici vocauerunt. Vincentius Bellouacensis speculo historiali. *Tota nocte manducant, quod si in stabulo aliquis ægrotet, tanta reliquis omnibus pietas inest, vt cibo abstineant.* plenius hoc in Theologicis infra. Hanc egregiam in bellua virtutem comitatur amor in prolem, tantus, vt nec Tigridi, nec Simiæ, nec Pelicano cedat, hoc apprime Indi cognoscentes, cum celeritate maxima vti cupiunt, fætus Cameli per aliquot milliaria abducunt cum matre, deinde illa abacta, pullos eo loci relinquunt, præda capta reuertuntur, mater amore pullorum derelictorum quam celerrimè agglomerat passumq; duplicat, atq; ita & prædonibus consulat, & affectum maternum exhibet Ioannes Tzetzes, cuius hæc sunt, de formicis Indicis aurum diligenter custodientibus.

L.19.c.23.

Stratagem. Indorum.

Chiliad. 12.c.494.

Μυρμηκες χρυσωρύχοι γάρ μέγεθος ἀλωπέκων,
Τὲς φωρεοὺς τὲς ἑαυτῶν ἔχουσι χρυσοσώρους,
Σάκκους λαβόντες δ᾽ οἱ Ινδοὶ, καὶ δρομικὰς καμήλους,
Πώλους ἐχέσας νεογνοὺς, τὲς πώλους μὲν λιπόντες
Αὐτοὶ μόναις ὁδεύουσι, πτοέμενοι τὲς χρῦσας
Τοὺς σάκκους δὲ πληρώσαντες, ἄξαντες τὰς καμήλους
Φεύρουσι, διωκόμενοι τοῖς μύρμηξιν ἐκείνοις,
Αἱ κάμηλοι τῷ πόθῳ δὲ τῶν πώλων τῶν οἰκείων
Τρέχουσι συντονωτέρως, καὶ φεύρουσιν ἐχείνους.

Latinè sic reddita sonant verbatim.

Formica autem auri fossores, magnitudine vulpium,
In lustris suis habentes aureos cumulos
Saccos autem accipientes Indi, & Dromedarias Camelos
Pullos habentes nuper natos, pullos relinquentes quidem,
Ipsi solis pergunt illuc cum Camelis,
Saccos autem implentes, agentes Camelos
Fugiunt insecuti à formicis illis,
Cameli autem desiderio pullorum suorum
Currunt impetuosius, atq; fugiunt illas.

Formicæ auri custodes.

De hac auri custodia multi inter veteres accuratè, Herodotus, Strabo, Philostratus Lemnius in vita Apollonij meminit Lucianus in Epist. Saturnalibus his verbis. Μύρμηκάς τινας, οἵους τὰς Ινδικοὺς ἀνορύττοντας ἐκ τῶν θησαυρῶν, ἐκφέρειν νύκτωρ ἐς τὸ δημόσιον. *Vt formicæ tales, quales feruntur Indicæ, aurum è thesauris effossum in publicum efferant noctu.* meminit & C.Plinius. *Amphitane alio nomine appellatur Chrysocolla, in Indiæ parte, vbi formicæ eruunt aurum.* C. Iulius Solinus Polyhistoræ. *formicæ ad formam canis maximi, arenas aureas pedibus eruunt, quos Leoninos habent, quas custodiunt, ne quis auferat, captantesq; ad necem persequuntur.* Cl. Aelianus. οἱ μύρμηκες οἱ Ινδοὶ τὸν χρυσὸν φυλάττοντες, οὐκ ἂν διέλθοιεν τὸν καλούμενον καμπύλινον ποταμόν. ita locum illum, antea corruptissimum, legendum censeo. *formicæ Indicæ auri custodes, nunquam transeunt fluuium Campylium appellatum.* Itaq; si eo prædones auri deuenerint, & flumen traiecerint, incolumes periculum euadunt, & ideo in altera ripa pullos eorum Camelorum relinquunt, quibus vecti auri furtum patrant, illi itaq; amore pullorum magis, quam periculi magnitudine accensi, quam velocissimè amnem traijciunt, raptores interim aliarum ferarum carnes sparsim per viã abijciunt, quas formicæ non mediocriter gaudent. Strabo loco laudato rem totam expedio ex Plinio. *Indicæ formicæ cornua, Erythris in æde Herculis fixa, miraculo fuere: Aurum ex cauernis egerunt terræ, in regione Septentrionalium Indorum, qui Daradæ vocantur, ipsis color felium, magnitudo Aegypti luporum,* fortassis *Vulpium* foret legendum, ex Strabonis ac Tzetzis auctoritate. *erutum hoc ab ijs tempore hiberno, Indi furantur æstiuo feruore, conditis propter vapores in cuniculis formicis, quæ tamen odore sollicitatæ prouolant, crebroq; lacerant, quamuis præuelocibus Camelis fugientes, tanta pernicitas feritasque est cum amore auri.* alijs quoq; stratagematis vtuntur Indi, vt fallant formicas, sed ego tantum de Camelis ago.

Aurum custoditum.

Lib.3.

Lib.15.

Lib.6.

Pag.1031

L.37.c.10.

Formicæ quales?

Cap.43.

Lib.3.c.4.

Aelianus correctus.

L.11.c.31.

ANTIPATHIA, & Hostilitas.

Equus ei hostes. Cap. 62. Li. 8. c. 18. Lib. 3. c. 7. Timent, timentur.

HOSTES Naturales habet, quod etsi nunquam visos, tamen ad internecionem primo quoque occursu aut congressu insectantur. 1. Equum timent, & ab equo vicissim timentur. Iulius Solinus Polyhistore. *Oderunt equinum genus*. Et Plinius, *Odium aduersus equos gerunt naturale*. Aelianus Chrysoglossus ille non vno loco hoc ipsum prodidit: ita enim in historia naturali. Κάμηλον δ' ὡς δέδοικεν ἵππος, ἔγνω Κῦρός τε καὶ Κροῖσος, ὥς φασι *quantum verò Camelum equus reformidet, Cyrus & Cræsus cognouerunt, vt aiunt.* Historia illa, quam indicat, sic se habet. *Cyrus edoctus ab Harpago Medo, vel, vt alijs placet, ab Artaxerse, Camelos Equis maximo terrori esse, adeò enim Camelos equi reformident, vt nec speciem quidem, nec odorem sustineant, Camelos quidem, quos in vsu belli plurimos habebat, contra Cræsi equitatum immitti iussit, sicque equitatum Cræsi, quo ille se præualiturum sperabat, inutilem omninò reddidit, nam simul atque in pugnam itum est, equi olfactis protinus, conspectisq; Camelis, retro se auerterunt, vnde omnis Cræsi spes frustrata interijt.* Hæc Herodotus. Græcus textus non est ad manum. Hanc naturæ dissidentiam expressit haudquaquam ignobiliter Poeta quidam.

Cyri victoria. Lib. 1. Philip. Beroaldus.

> *Vtq; Aquilam Cygnus, Congrum Muræna, Camelus*
> *Odit Equum.*

Lib. 2. Method. L. 1. cap. 2. pag. 304. Li. 9. c. 36.

Nec cum equo modo ille dissidet, & ab eo mutuo timetur, sed & *Asini est maximo terrori*, nec vlla consuetudine Asini timor tollitur, vt ex Claudio Galeno video obseruatũ a cl. V. Ioanne Vrternerio in Aldrouandino opere de quadrupedibus, nec ego locum transcribo, tu adi. Id autẽ ne deinceps ipsi Cyro preiudicio ad sequentium rerum gerendarum successus foret, aut nocumento, perpetua lege id deinceps cautum, vt vno eodemque pascuo equi Cameliq; agerent. auctor Aelianus. Πέρσαι δὲ μετὰ τὴν Κύρου μάχην ἐν Λυδίᾳ, καμήλους τοῖς ἵπποις συντρέφουσι, τὸ δέος τῶν ἵππων τὸ ἐκ τῶν καμήλων εἰς αὐτὰς ἐξαπτόμενον, ἐκβάλλειν πειρώμενοι τῇ συντροφίᾳ. *Persæ post Cyri pugnam in Lydia, Camelos simul cum equis alunt, equorum metum ex Camelorum conuictu conantes expellere.* Miror autem cur idem auctor cum φιλίαν καὶ ἔχθραν *amicitiam & hostilitatem*, quam singula inter se animalia exercent, dinumerare in se suscepit, ne verbum quidẽ de Camelo fecerit? quod Aristoteles non omisit, nam in historia Animalium hæc habet, ὁ κάμηλος περὶ τὴν ὀχείαν ὁ ἄρρην χαλεπῶς, ἐάν τε ἄνθρωπος, ἐάν τε κάμηλος πλησιάζῃ, ἵππῳ μὲν γὰρ ὅλως αἰεὶ πολεμεῖ. *Camelus etiam mas sæuit tempore coitus, siue homo, siue Camelus accedat, nam cum equo incessanter bellum gerit.* hostilitas illi haud exigua est cum Leone, & causa maxima ferinæ huius hostilisq; acerbitatis, quod Leo carne Camelina mirificè afficitur. Aeliani verba Latina sunt. *Cameli carnes à Leonibus comedi solere testimonio est Herodotus, cum in Xerxis Camelos, qui commeatum portarent, dicit Leones inuasisse, & ex alijs animalibus nulla, neq; iumenta, neq; homines attigisse, idq; factum miratur, præsertim cum Camelos ante illud tempus nunquam vidissent, & aliunde esset, vnde famem explerent. At mihi Herodotus paucarum in natura rerum peritus videtur, qui Leones Thracios miratur voluptatem in cibo vnam alteri præposuisse, nam Camelos quantopere appetant, Arabes sciunt, & quicumque regionem Leonum simul, & Camelorum parentem habitant. Itaq; non admiror si Leo, vi quadam naturali & occulta, Cameli carnem appetat, & in hoc animal etiam sibi antea nunquam prius visum, sui satiandi causa irruat, appetitus enim naturalis eos, etiam cum primum vident, vt suauissimum inde sibi futurum parent alimentum, incitat.* Eandem historiam si quis vberius narratam cupit, adeat ad Herodotum, e quo pleraq; eo loco sunt transcripta. Nec quis hanc inter Leones & Camelos internecinam Antipathiam alius scripserit, non memini, & maximè admiror Aristotelem, qui cum ex professo de Leonum cibo tractaret in Historia Animaliũ, hoc tamen prætermisisse: vti Plinium, Solinum, aliosque. 3. hostilitatem cum Camelo exercet alijs quadrupedibus communem *Tabanus*. de qua sic Plinius. *Cetos sexcentorum pedum longitudinis, & trecentorum sexaginta latitudinis in flumen Arabiæ intrasse, pinguiq; eius negotiatores, & omnium piscium adipe Camelos perungere in eo situ, vt Asylos ab his fugent odore.* Est autem Asylus seu Tabanus, Musca quædam aculeata μύωψ ab Aristotele dicta in Historia Animalium: nascuntur autem illa insecta ex lignis, vt ibidem ab Aristotele traditum, nec ab eo id mutuari erubuit, vt nec pleraq; [illegible]a, Plinius. distinguunt nonnulli *Tabanum ab Asylo*, in his Cl. Aelianus: qui & figuram, & bombũ, & aculeum describit, quem adi. Aliorum sanè apud me maior est auctoritas, qui confundant, idemq; insectum faciunt, *Asylum*,

Aelianus notatus. Li. 5. c. 48. Li. 6. c. 18. Leo carnem Cameli appetit. L. 17. c. 36. Herodotus culpatus. Causa occulta. Lib. 7. Herodotum Aelianus transcribit. Lib. 8. c. 5. Tabani infestant Camelos. Li. 32. c. 1. Li. 5. c. 19. L. 11. c. 33. Li. 4. c. 51.

lum, & Tabanum Nigidius Figulus vetustissimus, nec leuis nominis, Scriptor apud Iunium Philargyrium ad illud Virgilij in Georg.

Lib. 3.

——— *Cui nomen Asylo.*

Simpliciter *Muscam* interpretatur *Tabanum*, siue *Asylum* Glossæ veteres Isidori Hispalensis corruptæ nitori suo sunt restituendæ. Tabæ, Mutiæ, verborum portenta, legendum, *Tabani Musca.* Hoc etiam omnium, vt monebam, quadrupedum malum est, sed maxime Boum. M. Varro de re Rustica. *eas æstate Tabani concitare solent.* Definito ex Grammaticis antiquis Isidorus *Oestrum Græcum est, quod Latine Asylus, vulgo Tabanus vocatur.* L. Seneca Ad Lucilium. *hunc quem Græci Oestrum vocant, pecora peragentem, & totis saltibus dissipantem, Asylum nostri vocant.* meminere & Græci poetæ, vt Latinos omittam. Sophocles, Lycophron, Alexis, Theatetus, qui consulantur. Aeschylus.

Isidori glossa correcta.

Li. 12. cap. vlt.

Epist. 58.

In Supplicibus.

V. 310.

Βουλάτην μύωπα, κινητήριον
Οἶστρον καλοῦσιν αὐτὸν οἱ Νείλου πέλας.

Ita vir doctissimus olim verterat.

Boues impellentem Tabanum incitatiuum
Stimulum vocant ipsum Nilum pueri.

Non dubito quin multa super hoc animalculo vir immortalis famæ, & Herculei laboris Vlysses Aldrouandus attulerit in opere *de Insectis*, sed adhuc non vidi: & ideo pauca admodum hic de *Tabano*, ne eadem frustra iterentur.

MORBI, ET TEMPERATVRA.

MORBI illius in duplici genere censentur, sunt enim aut temporarij, & intermissi, aut continui, & letales, primi generis sunt *Rabies* ex coitus desiderio concepta, de qua supra. C. Iulius Solinus *genitura cupidius efferantur adeo, vt sæuiant cum Venerem requirunt.* Sed morbus iste etiamsi ad tempus grauis, paruo tamen tempore durat, nec enim vltra quadragesimum diem eius cursus, nec alia causa, quam amor, & coeundi intemperies. Alij morbi sunt continui, & ad exitum vitæ deducunt, qualis est prodagra. Vincentius Bellouacensis. *his etiam rabies accidit & podagra, qua facillime moriuntur, non autem virgulas ejiciunt, sed vehementissimo dolore grauantur, quoniam duras, & laboriosas vias incedunt.* Alfonsus Tostatus in Leuiticum. *patet in Camelis, quibus aliquando rabies acciait, & podagra, vnde constringuntur pedes sui, & interficit eos ista infirmitas.* Causa varia huius valetudinarij affectus traditur, illa verissima mihi videtur, quæ apud Iulium Solinum. *durant in centum annos, nisi forte translati in peregrina, insolentia mutati aeris morbos trahant.* Ad temperiem venio, de qua altum apud antiquos, quod sciam, est silentium, Recentiorum nonnulli obiter attigerunt, In his Alfonsus Tostatus, auctoritate Constantini, qui de Geoponicis eloquenter scripsit, putaturq; male à quibusdam fuisse Imperator. Is ergo sic Latine, nam textus Græcus non est ad manum. *Camelus est calidus natura, ideo est macilentus naturaliter, calor enim totam trahit sanguinis vnctuositatem, & remanet sibi nulla crassities; & ob hoc lac Camelinum subtilius est aliorum animalium lacte.* Ab isto immodico calore proficisci credita incredibilis, vt mouebam, salacitas. Vnde illud Aristophanis in Vespis.

Morbi quidã ad tempus.

Cap. 62.

Alij perpetui, & letales.

L. 18 c. 23

Podagra.

Ca. 11. pag. 106.

Causa vera morbi.

Cap. 62.

Temperies calida.

Ibidem.

Cur lac Cameli subtile?

In Parabas. pag. 883.

φώκης δ' ὀσμήν, λαμίας δ' ὄρχεις ἀπλύτους,
πρωκτὸν δὲ καμήλου.

Phocæ odorem, Lamiæ testiculos illotos.
Et podicem Cameli.

Omnia enim animalia, quæ in Venerem prona, censentur mali odoris; nota sunt, quæ portenta de libidine muliebri, & Equina, ab auctoribus referuntur. Pergendum deinceps, & eruendum quicquid occurrerit animaduersione dignum: Inter quæ & illud memorabile. *Caluescere, & depilari, vt solent homines.* Alfonsus Tostatus ibidem loci, quod eo lubentius obseruaui, quod ille solus inter quadrupedes hoc cum homine habeat commune, & inter aues *Struthiocamelus, Coruus aquaticus,* vt frequentior habet opinio, & vt verax & diligens Scriptor, Rupertus Tuitiensis contendit, etiam *Aquila.* Scio tamen hanc esse regulam vniuersalem, *nullum animal, præter hominem infra aures, & tempora, caluitiem habere.* C. Plinio auctore.

Caluities.

Comment. in Micheã.

L. 11. c. 37

CASTRATIO VTRIVSQVE SEXVS.

Li.4.c.55. Cur Bactrianos castrẽt? Mago Scriptor. Li.6.c.26.

EST animal libidinosum Camelus, & vt dixi, coitum desideras, etiam amens & furioso impetu malignũ, ideo qui eo vti in bellis aut itineribus volunt. demptis genitalibus mari, vulua exusta fœminis, mitiores fortioresq; reddunt. Cl. Aelianus in Naturali historia. *Cum Camelos quinquaginta aunis viuere percepi, tum Bactrianos ad centesimum annum, tum mares, vt pugnaciores sint, à Bactris populis castrari, ita petulantia excisa maiori robore esse. Camelis etiam fœminis vuluas aduri, vt partibus illis, quæ ad furorem libidinis incitant, adustis, ad bellum aptiores existant.* de Rationibus istis paulo inferius disputabitur, hic qua ratione castrentur animalia aperiam, ex Magone Carthaginiensi, qui libris vigintiocto punica lingua scriptis rem rusticam extulit, quos Cassius Dionysius Vticensis Græce vertit, & in libros viginti redegit, & Sextilia Prætori misit, quos postea ad sex retraxit Diophanes in Bithynia, regiq; Deiotaro inscripsit, vt auctores sunt Terentius Varro & Iunius Columella. Is etiam postea versus in Latinum procurante Senatu. Cuius verba sunt, apud eundem Columellam. *dum teneri sunt adhuc, castrandi sunt, neq; id ferro faciendum, sed fissa ferula comprimendi testiculi, & paulatim confringendi, id enim optimum genus castrationum videtur, quod adhibetur teneræ ætati sine vulnere, & vbi id induruit, melius bimus, quam anniculus castratur.* quæ totidem verbis pæne sunt expressa apud Palladium Rutilium Aelianum in re sua rustica. Vide vtriusq; auctoris locum, & confer. Est & in Iulij Solini Polyhistore ratio quædam naturalis, cur castrentur Cameli, de qua paulo infra discutietur. Verba eius sunt. *Ad bella fœminæ præparantur, inuentumq; est, vt desiderium ijs coitionis quadam castratione exsecaretur, putant enim fieri validiores, si à coitibus arceantur.* Aristoteles & ipse huius castrationis in fœminis tantum meminit in Historia Animalium. ἐκτέμνονται δὲ καὶ αἱ κάμηλοι αἱ θήλειαι, ὅταν εἰς πόλεμον χρῆσθαι αὐταῖς βούλωνται, ἵνα μὴ ἐγγαστρὶ λαβῶσι. *Cameli etiam fœminæ castrantur, cum eis vti in bello lubet, ne concipiant vtero* in facto ipso conuenit, & castrati solitos mares pariter ac fœminas certum, de causis, non æque inter historicos & rerum naturalium inuestigatores constat. Aristoteles proxime laudatus, *ne concipiant*, alij & plures vt fortiores fiant, quod à veritate videtur longe esse alienum, nam testibus ademptis, vires non mediocriter diminui certum est. qua de re disputationes vtiles sunt Celsi & Ofhlij Iurisconsultorum apud Pomponium I. C. *sunt quædam quæ in hominibus quidem morbum faciunt, in iumentis non adeo, vt puta si mulus castratus est, neq; morbi, neq; vitij habere videtur, quia neq; de fortitudine eius quid detrahitur, neq; de vtilitate, cum ad generandum nunquam sit habilis. Celsus quoq; scribit non omnia animalia castrata ad idipsum vitiosa esse, nisi propter ipsam castrationem facta sint imbecilliora, & ideo mulũ non esse vitiosum. Idem refert Offilium existimasse equum castratum sanum esse, sicuti Spado quoq; sanus est, sed si emptor ignorauit, venditur sit, ex empto esse actionem, & verum est quod Offilius ait.* Cl. Claudiani locus est appositus.

Lib.6.c.7. Palladius transcribit Columella. Cap.62. Li.9.c.50. L.38. ff de ædilit. edic. Castrati an debiliores? L.1. in Eutrop.

Aauolat Armenius certo mucrone recisos
Edoctus mollire mares, damnoque nefandum
Aucturus pretium, fœcundum corporis ignem
Sedibus exhaurit geminis, vnoque sub ictu
Eripit officium patris, nomenque mariti.
Ambiguus vitæ iacuit, penitusque supremum
In cerebrum secti traxerunt frigora nerui.
Laudemusve manum, quæ vires abstulit hosti?
An potius fato causam tribuisse queramur?
Profuerat mansisse virum, fœlicior extat
Opprobrio, seruit et adhuc si fortior esset.

L.4. Silu.3

Papinius Statius eadem in Domitiani factis habet, licet dispari ratione.

Qui fortem vetat interire sexum,
Et Censor prohibet mares adultos.
Pulchræ supplicium timere formæ.

Castratio bruta reddit fortiora Lib.6.c.7. Homines debiliores. L.5. in fin. Epigr. 71. L.27. ff. ad leg. Aquil.

Longe ergo dispar ratio in brutis exsecandis, atq; in hominibus, bruta enim validiora fiunt, vt dictum supra, & confirmat Rutilius Palladius in re rustica. *Non omnino iuuencos subacto robore virilitatis effœminat.* at homines redduntur castratione debiliores, & effæminati magis, ideoq; in vsus turpiores virilitatis dehonestamento euitabantur. M. Varro in Satyra illa Menippæa, cui titulus λογομαχία. Arnobius cõtra gentes. Ennodius Ticinensis Antistes in Epigrammatis, quę nõ sunt ad magnũ. Sęua ergo illa & nefanda libido pueros teneriores ferro præpararat, vnde locus Vlpiani I.C. corruptus, vbi de corpore humano debilitando, ex Viuiano & ipso Iuriscõsulto

in hæc verba agit. *& si puerum quis castrauerit & preciosiorem fecerit, Viuianus scribit cessare Aquiliam, sed iniuriam erit agendum, aut ex edicto, aut in quadruplum.* Vltima sane ex legibus 12. tabularum verbatim sunt deprompta, vt in earum editione nos docuisse visi sumus. Et locum Vlpiani leuiter restituo. *si puerum quis castrauerit, vt pretiosiorem faceret.* & ita legendum censuisse video Ioannem Marcerium in Opinionibus suis & Obseruationibus. Correctionis ratio optima ex Fabio Quintiliano in Institutione Oratoria. *Mancipiorum negotiatores forma puerorum excisa virilitate, lenocinantur,* paucis interiectis ibidem loci. *libidinem iuuet ipsum effœminali sexus mendacium, nunquam tamen hic continget malis moribus regnum, vt si quæ fecerit pretiosiora, feceris & meliora.* sic Martialis.

Iam cuna lenonis erant, vt ab vbere raptus
Sordida vagi tu posceret ara puer.

à Mangonibus in cunis ergo à parentibus empti, & in abominandæ luxuriæ abusum exsecti, exemplo Semiramidis Reginæ, vt est apud Ammianum Marcellinum, Prosperum in Chronico, Eusebium, Claudianum, & alios. Idem Martialis.

Non puer auari sectus arte Mangonis.

Sed ad Camelos redeo. quos non putabant tantum bello aptiores, quia incentiua libidinis carerent exsecti, nec etiam fortiores, sed & esu delicatiores, nā & in alijs animātibus idipsum obseruatum, est.n. *veruecina caro* suauior *arietina,* vt docte Theodorus Marcilius adnotauit, & auctor est M. Plautus in captiuis, quod nec Philippus Paræus inanimaduersū omisit. Verba Plauti sunt.

Qui Petroni nomen indunt veruecí sectario.

Ita licet quemlibet Camelum in solemnioribus festiuitatibus comedendū apposuerint, vt supra abunde à me probatum, tamē peculiari quodam delectu castrati Camelia lautioribus cōmendati. Verba Leonis in Africana Historia, vbi de Numidia seu Biledulgerid agit. hæc sunt apud Samuelem Purchasium in peregrinatione. *Cum deserta, cum ingenti commeatu comitatuq; mercatorum transmitteremus, Princeps Zauagæ obuius est nobis factus cū quingentis hominibus Camelis vectis, & à nobis tributa debita exegit, & mox ad tētoria sua nos inuitauit vbi multos Camelos iugulari præceperat, vt nos laute exciperet, erant illi Iuniores lentoresq; sed maxime castrati, quod & tenerior eorum caro, & esui accommodatior, qui elixi, atq; etiam verubus assati magna copia nobis exhibiti.* eadem apud alios. Porro, vt semel dicam, & cum Plinio concludam. *castrandi genus etiam fœminas, quæ bello præparentur, inuentum est, fortiores ita fiunt coitu negato.* hæc ille ex Aristotele.

Vlpianus correctus. Li. 1. c. 10. Li. 5. c. 12. Li. 9. epig. 9. Li. 9. epigr. 7. Delicatiores esu. Act. 4. sc. 2. Lib. 1. Li. 6. c. 13. Li. 8. c. 18.

ORNAMENTA.

ORNABANTVR Cameli in spectaculis superuacaneo cultu, vti paulo hic infra expediemus, insuper ornatu necessario ad bella & longiora itinera parabantur, inductis scilicet calceis. Vincent. Bellouacens. *ad longiora itinera & graues bellicas expeditiones obeundas sotularibus induebantur.* quos *Sotulares* ille nuncupat alij Scriptores vetusti *Carbatinarum* crepidarum appellatione insigniunt. Aristoteles præ alij, in Historia Animalium. ὁ δὲ ποὺς ἐςὶ κάτωθεν σαρκώδης, ὥσπερ καὶ ὁ τῶν ἄρκτων, διὰ καὶ τὰς εἰς πόλεμον ἰούσας ὑποδοῦνσι καρβατίναις, ὅταν ἀλγήσωσιν. *pes autem* Cameli *vestigio carnosus est, vt vrsarum, qua de causa, eos qui itinere longiore in bello fatiscunt, calceant carbatinis.* non fero illiteratissime in Politianum, Scaligerum, aliosque viros debacchantem Robertum Tritium, cuius indoctissime nugas vix tanti est, vt hic referam, nisi vt adolescentes bonæ frugis & eruditionis cupidi admoueantur: ille ergo, blatero & bleunus in locis suis Controuersis, magnus, si ipsi creditur, Cato aut Aristarchus, *cercolipas* non *carbatinas* admittit, sed in eum stat tota Antiquitas. quale hoc calceamentum est perquirendum. existimaui im Romanis Antiquitatibus ex corio bubalino carbatinas factas, adducor, vt id censeam loco Xenophontis, qui sic Latine versus ab Angelo Politiano. *Cum defecissent veteres calcei habebant ex recentibus coriis bubulis carbatina confectas.* ortum ad Cares retulit Iulius Pollux in Onomastico ad Commodum Cæsarem. καρβατίν μὲν ἀγροικῶν ὑπόδημα, κληθὲν ὑπὸ Καρῶν. *Carbatina vero rusticorum calceus, à Caribus dictum,* quo etiam vsi Philosophi, Luciano auctore in pseudomante. καὶ κήρυκές τινες Παφλαγόνες, καρβατίνας ὑποδεδεμένοι. Et præcones Philosophicum habitum mentiti *aliqui Paphlagones, Carbatinis calceati.* Hæc quidem de ornatu Camelorum ordinario; de quo C. Plinius. *Tales quæ bisulca sunt, habent, ijdem digitos habentibus non sunt, neq; in prioribus pedibus omnino vlli, Cameli tales similes bubulis, sed minores paulo, est enim bisulcus discrimine exiguo pes imus, vestigio carnosus, vt vrsi,* in quibusdam codicibus, *vestigio carnoso,* vtrumque recte, prior tamen lectio auctorem habet

L. 18. c. 23. Sotulares. Lib. 2. c. 1. Carbatinæ. Li. 9. c. 13. Materia. Li. 3. Anabas. Origo. Li. 7. c. 22. Pag. 490. L. 11. c. 45. Plini' Aris. trāscriptor.

Aristotelem, quem Plinius more suo transcribit, *qua de causa in longiore itinere sine calciatu fatiscunt.*

In Prometheo.

Ornamenta ad pompam ludicram aut spectacula scenica communia Camelo, & exoticis animantibus populo productis, atq; etiam equis Regijs, vt paulo infra obiter perstringam. insignis est apud Lucianum locus. οἱ δὲ πρὸς μὲν τὴν κάμηλον, ἐφοβήθησαν, καὶ ὀλίγου δεῖν ἔφυγον ἀναθορόντες καίτοι χρυσῷ πᾶσα ἐκεκόσμητο καὶ ἁλουργίδι ἐνέστρωτο, καὶ ὁ χαλινὸς ἦν λιθοκόλλητος, Δαρείου τινὸς, Καμβύσου, ἢ Κύρου αὐτοῦ κειμήλιον. *At illa ad Cameli conspectum perterriti sunt & parum abfuit, quin exilientes aufugissent, quamquam totus is auro exornatus, & purpura instratus fuit, frænum autem etiam gemmis compactum habebat, ex Darij alicuius, aut Cambysis, aut Cyri ipsius thesauro depromptum.* Id etiam in sacris litteris liquet nam Zebee & Salmana Reges Madianitæ à Gedeone debellati spoliantur: *Surrexit*, inquit sacer textus versione vulgari, *Gedeon, & interfecit Zebee & Salmana, & tulit ornamenta & bullas, quibus colla regalium Camelorum decorari solent.* Et paucis interiectis ibidem loci. *fuit pondus postulatarum in aurium mille septuaginti sicli, absque ornamentis & monilibus & veste purpurea, quibus reges Madian vti soliti erant, & præter torques aureas Camelorum.*

Iudiciũ c.8

Ornamẽta Equorum.

Vt Cameli studiose ornabantur, ita Equos Regijs vsibus assuetos ingentibus diuitijs onerabant, interdum etiam priuatorum ministerijs dedicandos cum istiusmodi superbissimis opulentia insignijs venales ostentabant. consulantur qui non sunt ad manum, Achilles Tatius in Amatorijs Clitophontis & Leucippes, Apollonius Collatius in obsidione Hierosolymitana, Aegydius Maserius Grammaticus & enarrator exactus Valerij Flacci Setini in Argonauticis. Paulus Varuefridus cognomento Diaconus in historia Longobardorum L. Apuleius in Milesijs contentus fuit dixisse, *phaleris aureis & fucatis ephippijs.* L. Seneca apposite. *Equum empturus, solui iubes stratum, detrahis vestimenta venalibus, itaq; ementibus ornamenta ipsa suspecta sunt.* Aurelius Macrobius. *Stultus est qui empturus equum, non ipsum inspicit, sed stratum eius, & frænum.* Apuleius in eundem sensum. *Neque in emendis equis phaleras consideramus, & balthei polimina inspicimus, & ornatissimæ ceruicis diuitias contemplamur, sed istis omnibus exuuijs amolitis & amotis, equum ipsum nudum contuemur.* Ipsius hoc Socratis dogma fuit & præceptum, Cuius, referente Ioanne Stobæo in collectaneis, hæc sunt. οὔτε ἵππος εὐγενὴς κρίνοιτ' ἂν ὁ πολυτελῆ σκευὴν ἔχων, ἀλλ' ὁ τῇ φύσει λαμπρός. *Vt neque equus generosus iudicetur, qui stratum & instructum splendidum habeat, sed qui natura sit talis*, operose descripsit Claudianus.

L.3.pa.72. L.1.pa.12. L.6.pa 93. Lib.6.pag. 273. Lib. 10. Epist.80. L.1. Satur. c.11. Lib.de Deo Socratis. Serm.1. In Epigrãmatis.

Dumq; auro phaleræ, gemmis dum fræna reuident,
Ac vterum Zona cinge frementis equi.
Sanguineo virides morsu versare Smaragdos,
Et Tyrio dignum terga rubere croco.

Ibidẽ loci.

Idem Equum Imperatoris Honorij depingens, sic ait.

Accipe regale cultus, & crine superbus
Erecto, virides spumis perfunde Smaragdos,
Luxurient tumido gemmata monilia collo,
Nobilis auratos iam purpura vestiat armos,
Et medium te Zona liget, variata Serena.
Floribus, & casta manibus sudata, colorum
Persarum gentile decus.

Horatius correctus. L.1.Sat.2.

Horatij locus suo nitori restituendus, contra Ascensij Badij, Mancinelli, Dionysij Lambini, & aliorum præposteram lectionem, quam tamen probauit Thomas Treterus. sic enim.

Regibus hic mos est, vbi equos mercantur, apertos
Inspiciunt. non, vt vulgò pessime, *opertos.*

Li.1.c.14. Tom.2. Lib.3.c.6.

Ad Cameli ornamenta regredior, de quo sic in peregrinatione Meccana Ludouicus Vertomanna, & Hackluytus diligentissimus Scriptor in Nauigationibus suis vniuersalibus, *post languentes, & medicos loco proximo ducitur Camelus statura eminentissima, qua reperiri in omnibus illis gentibus potest, tectus ornatusq; panno aureo, dependentibus fimbrijs sericis, tergo gestans arculam auro, & gemmis elaboratam, quem circumambiunt chori Musicorum, omni instrumentorum genere personantes, sequuntur quindecim alij Cameli, & ipsi pulcherrimi, procerrissimi, vndiq; phalerati, ac fascijs sericis ad terram, vsq; dependentibus accincti.* Vide plura apud Samuelem Purchasium in Asiaticis.

ÆTAS.

ÆTAS.

VT laboriosum animal Camelus, ita etiam viuax, quod valde rarum in Natura, quamquam de tempore quo viuat aliqua sit inter Scriptores dissentio, Aristoteles in Historia Animalium. *ζῆ δὲ καμηλος χρόνον πολυ πλειω ἢ πεντηκοντα ἐτη. Viuit Camelus diu plus enim quam quinquaginta annis.* paulo aliter Claudius Aelianus, & fortasse verius in Naturali relatione. *Cum Camelos quinquaginta annos viuere percepi, tum Bactrianos ad centesimum annum.* Erit ergo vita non vna omnibus Camelis, sed pro ratione specierum, de quibus plene supra, dissentit ab vtroq; Iulius Solinus in Polyhistore: *Durant Cameli in centum annos, nisi forte translati in peregrina, insolentia mutati aeris morbos trahant.* omnium opiniones conciliare vult C. Plinius non incommode, licet breuiter. *Viuunt quinquagenis annis, quidam & centenis.* Illud sane indubitatum Camelos illos diutius viuere, qui bellicis impendantur muneribus, vt Criticus quidam ex phlegonte Tralliano in Mirabilibus pridem obseruauit, nam in Bactris præcipuæ opes in numero Camelorum consistunt, deprehensumq; ad centum & sexaginta annos eos pertingere solere, qui oneribus ferendis non sunt addicti, de vsu eorum in bello, vide quæ supra dixi & adde ex Iulio Polluce nomina isthæc armaturæ variæ, quibus in expeditionibus Cameli muniantur: arma ergo à fronte dependentia. *Prometopidia* vocari solent, quæ aures protegunt, *Parotia*, quæ maxillis sunt munimento, *Pareia*, pectoribus apposita, *Posternidia*, latera defendenda, *Parapleuridia*, cruribus circumposita, *Paramerdia*, quæ barbaris quibusdam *coxalia* audiunt, tibias armantia, *Paracnemidia.* Suntq; eadem vocabula Equorum cataphractorum armaturis conuenientia. quæ eo libentius hoc loco inserui, quod & plerisque incognita animaduertissem, & in tractatu de Equo Cataphracto supra desiderari: & nec ego mihi ipsi hac in parte satisfacio, qui & Iulio Polluce, & Græcorum Interpretibus omnibus omnino caream.

Li.6.c.26. *Li.4.c.55.* *Cap.62.* *Li.8.c.18.* *Diuturni vita assuetorū bello.*

HISTORICA DE VECTVRA.

MEMORABILE sane illud duco ex Historia Procopij & Agathiæ Græcorum, qui res gestas Iustiniani Cæsaris posteritati prodiderunt, Camelo vehi solere proditionis, & imminutæ Maiestatis reum, & quia illi non sunt ad manum verba. Cælij Rhodigini sufficient in Antiquis lectionibus. *sciendum porro insignioris censeri notæ, si quis Camelo insidens, ac per vrbem circumductus, visendum se omnibus præbeat, quod contumeliæ genus Byzantij in Arsacem Armenium proditionis conuictum promp sit quandoque Iustinianus*, non alia de causa hoc supplicium excogitatum reor, nisi vt vastissimo animali impositus perduellis, & ab omnibus vndecunque videatur, & delicti etiam immanitas comparatione maximi & deformis adeo belluæ manifestior euadat. alio sensu in sacro Geneseos textu habetur. *Surrexit itaque Iacob, & impositis liberis suis ac coniugibus super Camelos, abijt, tulitq; omnem substantiam suam.* ad quem locum Sancti Patres consulantur, & præ alijs, Petrus Berchorius Pictauensis in Moralibus.

Proditionis pœna. *Li.7.c.18.* *Cap.31.*

MYTHOLOGICA.

SIGNIFICATIONES Cameli Mythologicas lubenter eram posituras, sed nec qui fabulas scripsissent, nec earum interpretes ad manum vlli erant, quippe desiderabantur *Babrias*, seu *Gabrias* Platone antiquior, *Iulius Hyginus* Augusti libertus, *Phedrus* Tiberij, quem Notis eruditis donatum Nicolaus Ribaltius pridem publicauit, *Festus Auienus* sub Theodosio, impius ille Porphyrius sub Constantino Cæsare, Cuius opus de fabulis laudat Georgius Pisides libro de Mundi Fabrica: *Antonius Liberalis, Maximus Planudes* itidem Græci & eloquentes, quorum posterior non tantum de fabulis scripsit, sed & quindecim Ouidij de Metamorphosi varia libros Græce transtulit, vt in Bibliotheca Regis Christianiss. extat; sed & recentiores, qui Patrum nostrorum memoria, Aesopi iucundissimi fabulas in versum coegerunt, sunt *Ioachimus Camerarius* Germanus, & *Gabriel Faernus* Italus. Ne tamen omnino hoc caput non tangeremus, libuit etiam ex ignobilioribus Scriptoribus aliquid tenuioris licet riui in fundum nostrum deriuare. Incerti interpretis Aesopicarum fabularum verba sunt hæc. *Cum primum visa est*

Scriptores Fabularū. *Vers.1044.*

Fab. 67.

eſt Camelus, homines perteriti & magnitudinem admirati, fugiebant, vbi vero procedente tempore cognouerunt ipſius magnitudinem, conſiſiſunt vſq; adeo, vt ad eam accederent, at intellecto paulo poſt belluam non ineſſe bilem, eo contemptius habuerunt, vt quod fræna ei imponerentur, & pueris agendam traderent. Mythologicus ſenſus moralis ſic habet. *Terribiles res conſuetudine contemptibiles fieri.*

Fab. 8.

Altera eſt Gulielmi Hermani. *Camelus ſui pœnitens gerebatur tauros inſignes ire geminis cornibus, ſe inermem obiectum cæteris animalibus, orat Iouem donari ſibi cornua: Ridet Iupiter ſtultitiam Cameli, nec modo votum negat, verum auriculas bellua decurtat.* ſenſus moralis fabulæ *ſit quiſq; fortuna contentus ſua, etenim multi fortunam meliorem ſecuti, incurrere peiorem.* Venit, dum hæc

Fab. 8.

ſcriberem, in manus Feſtus Auienus, apud quem Fabula hæc cultis verſibus extat.

Contentum proprijs ſapientem viuere rebus,
Nec cupere alterius, noſtra fabella monet.
Indignata cito ne ſtet fortuna recurſu,
Atque eadem minuat, qua dedit ante rota.
Corporis immenſi fertur pecus iſſe per auras,
Et magnis precibus ſollicitaſſe Iouem.
Turpe nimis cunctis irridendumq; videri
Inſignes geminis cornibus ire boues,
Et ſolum nulla munitum parte Camelum,
Obiectum cunctis expoſitumq; feris.
Iupiter arridens poſtquam ſperata negauit,
Inſuper & magna ſuſtulit aures onus.
Viue minor merito cui ſors non ſufficit, inquit,
Et tua perpetuum liuide damna geme.

In ſecundo verſiculo error infantilis in metri ratione, ſed reſcribendum aperto ſenſu.

Auienus correctus.

Nec cupere alterius, noſtra tabella mouet.

Eſt & lepida narratiuncula ex eodem Aeſopo Incerto interprete. *Camelus cum ob deformitatem ſe omnibus ridiculam eſſe quadrupedibus animaduertiſſet, orauit deos ſaltem gibbos dorſo auferrent,*

Fab. 12.

qui indignati, tam iniquas preces aſpernati, veniri etiam gibbum alium addiderunt. Mythologicus ſenſus: *nullum probe ſentire, qui alieni conſilij rationes contemnit, aut mutare eas ſtudet.* Plura in hoc argumentum peti commodius poterunt ex auctoribus nuper laudatis.

NVMISMATA.

Rei Nummariæ Scriptores.

PLERSIQVE Numiſmatis antiquis, varia de cauſa, inſculpi Camelum ſolere, patet ex Huberto Goltzio, Antonio Auguſtino, Adolpho Occone, Oreſmio Lexonieſe, & alijs rei Nummariæ Aomanæ peritis. Quædam nunc mihi ſuccurrunt, nam auctores illi non ſunt ad manum. In Aemiliæ familiæ, quæ patricia erat, Trophæis habetur Nummus cuſus à M.

Scauri ædilis Nũmus.

Aemilio Scauro dum Aedilis eſſet, *in cuius parte vna equi pictura cernitur; in altera Cameli, forte per Antipathiam illorum animalium, Romani magiſtratus cum hoſtibus diſſidium notare voluit, Camelo adſidet mulier, habænas eius manu ſiniſtra moderata, ramos lauri dextra prætendens, cum elogio ſupra M. SCAVR. ÆD. CVR. infra REX ARETAS. in medio vero, vt in omnibus. EX. SC.* Aretas Rex ſane, vt illud obiter dicatur, Arabum auxilijs fretus Vrbem ſanctam obſederat, quam ab infenſiſſimis hoſtibus Scaurus liberauit quadringentis talentis ab Ariſtobulo acceptis, vt ex

Fului o Vrſino.

narratione Ioſephi clarum. aliter tam alijs hoc ſumi placet, vel vt in ludis ſuis Aedilitijs Camelos exhibitos ſignificaret, vel certe, quod magis viro claro arriſit, vt Camelus ad Arabiæ Regulum Bacchium Iudeum referatur, quia Plautio Pompeij in Aſia legato, ſuperatus fuerit vti Aretas rex, ab eodem Scauro Pompeij etiam proquæſtore, bello deuictus. Reperitur & Plautiorum

Plautiorum Nummus.

Patriciorum numina. cum hac Inſcriptione. L. HYPSÆVS. ÆD. CVR. ſubſcriptione adiecta tali. C. HYPSÆ. COS. PREIVER. CAPTV. In vna parte *Scorpij ſub equis* picti, in altera eſt *Camelus ſarcina onuſtus*, ad latus cuius *quidam genuflexo lauream oſtentat.* Euidenter apparet nummum eſſe *C. Plautij Hupſæi*, qui cognomento *Decianus* in Faſtis Capitolinis audit, vt ad

Priuernates victi.

Aurelij Caſſiodorij Croniconnotat. Ioannes Cuſpinianus, *onuſtus Camelus* eſſe poteſt *indictio munerum & onerum Priuernis.* de quibus triumphaſſe eum Hiſtoria aſſerit. nec plura.

FIG.

FIGMENTA.

HVCVSQVE naturalem huius quadrupedis descriptionem adumbraui, leuia sunt quæ sequuntur, nec tamen omittenda, Alfonsus Tostatus indiligeus, sed varius Scriptor, in Theologicis, quam humanioribus, meo iudicio, melior. Is ergo in Leuitici enarrationibus. *aliquando in corde Cameli inuenitur os, sicut in corde Ceru.* Hoc vnde ille desumere potuit, haud facile dixerim, illud modo exploratum mihi Leonardum Fuschium claro nomine Medicum, de Camelo penitus hoc inficiari, nec quippiam simile illum ex Arabum monimentis explorare potuisse, nec apud vllum magni nominis scriptorem id extat: vt omittam tot celebres auctores Græcos, Latinos, barbaros vix tanti momenti rem præterire voluisse. Illud tamen minime negauerim in multorum animantium cordibus lapides reperiri vel C. Plinio teste. *In equorum corde & boum ossa reperiuntur interdum.* Iacobus Dalechampius magni nominis maioris meriti Medicus in Annotationibus Plinianis videtur Tostati sententiam confirmare. *reperiuntur interdum ossa in corde Equorum, Boum, Ceruorum, & omnium prægrandium animalium.* si postrema sunt vera, ergo & in corde Camelorum ossa reperientur, frequentissima eorum est relatio, qui de lapide in corde Ceruorum reperto agunt, qui de Camelo id nominatim prodiderit, præter eum, quem laudaui, non memini, & ego hic de Ceruino lapide hic nonnulla pertractarem, nisi hoc eodem opere supra præoccupatum, nec actum ago.

Cap. 4. pag. 106.
Error Tostati.
Lapis in corde belluarum.
L. 11. c. 37

CAMELARIVM,
Camelasium, Camelasia.

AD Cameli tractatum plenius intelligendum, Iurisconsultorum placita erunt discutienda, apud quos *Camelarium, Camelasia, Camelasiumque*, tam varie corripitur, vt à nonnullis confundantur, eædemque res habeantur, ab alijs distinguantur. nos probabiliora adferemus. Est ergo *Camelarium nuda custodia Camelorum*, vti & *Camelarij* censentur simpliciter *custodes Camelorum*, siue vt loquitur Barnabas Brissonius in Lexico Iuris, *quibus Camelorum cura demandatur.* quæ sententia habet assertorem Hermogenem I. C. in Pandectis. Est vero *Camelasium tributum nomine Camelorum* indictum, sic Κορθαλεῖον *tributum portorium*, δουλεῖον quod *seruorum capitibus* impositum est Græci auctores vocauerunt, ita ἱππασία *quod pro equis penditur*, ita *pascua* tributo suo nomen fecerunt. Natura autem huius tributi erat, vt *auri Coronarij*, & similium exactionum, Principes enim, fisco exhausto, aut auaritia exigente, indicebant pecunias à prouincialibus soluendas, quas initio Principatus *aurum coronarium*, quasi illis sumptus coronationis solueretur, appellare solebant, aut certè cum insignem de hostibus victoriam retulissent, aut cum successorem adoptassent, Suidas vocat στεφανικὸν τέλεσμα *coronariam exactionem.* Dio Cocceianus χρυσίον ἐν τοῖς στεφάνοις, *aureum pro coronis.* meminere præ alijs Aelius Spartianus, & Aelius Lampridius. vt omittam veterem lapidē Ancyræ, quem video iam ab alijs expositum: & multa à me dicta in Antiquitatibus Romanis, ita *Camelasium* huiusmodi fuisse impositionis alicuius speciem manifeste constat, & initio quidem in ijs tantum prouincijs indictam, in quibus Camelorum necessaria Principi opera, postea etiam ad alias regiones traductum exemplum. Ammianus enim Marcellinus ita habet. *Vt nemo Gallis exprimere quicquam conaretur Camelasij nomine.* Vt primus obseruauit, quod sciam Ludouicus Rusardus apud Adrianum Turnebum Aduersarijs. *Huius animalis nomen monet me, ne ita Camelariam amplectar, vt Camelasiam eijctam, præsertim cum nobilissimus Iurisconsultus Ludouicus Rusardus certiorem me fecerit apud Marcellinum Camelasium reperiri, vt Camelasia sit munus, Camelasium indictum eo nomine tributum, ego ideo Camelasiam probare non poteram, quod illam declinationem deducere non poteram: vt nec Budæus sine controuersia, omnium doctissimus, potuerat, nunc verò vt ab ἵππος ἱππάζειν, & ἱππασία deducitur, ita quasi à κάμηλος καμηλάζειν declinetur καμηλασίαν. recto deriuari censeo.* Hæc de Camelasio satis.

Camelasia inter munera ciuilia & personalia enumerabatur, *nam animi prouisione & corporalis laboris intensione hoc munus absque aliquo gerentis sumptu, & detrimento sustinebatur, propterea quod ratione habita, & alimentorum, & Camelorum certa pecunia Camelarij dari debebat, vt solo corporis ministerio obligaretur.* Vt ait eruditissimus Barnabas Brissonius in Verborum significa-

Custodes.
Lib. 1. ff. de Muneribus & honorib.
Aurum coronarium.
in Adriano
In Alexādro Seuero.
L. 10. c. 29 pag. 810.
Lib. 17.
L. 22. c. 28

L.9. Obſeruat.c.9. L.vlt.ff.de Muner. & honoribus. ArcadiusI. C. correct. Albũ quid?

tionibus:& nõ longe diuerſa clariſſimi Iuriſconſulti Gulielmus Budeus in Annotationib.in Pãdectas,Frãciſcus Hortomannus, Equinarius Baro,Dionyſius Gottefredus, ad locũ paulo infra citandum,quẽ diſcuſſit Iacobus Cuiacius. locus autẽ,quia eget correctione integer apponetur, ſic autem Arcadius I. C. *Camelaſia quoque ſimiliter perſonale munus eſt, nam ratione habita & alimentorum & Camelorum,certa pecunia Camelarijs dari debet, vt ſolo corporis miniſterio obligentur, hos & alio ordine vocari,nec vlla excuſatione liberari,niſi ſola laſi,& inutilis corporis infirmitate ſpecialiter ſit expreſſum.* Verba ea de *ordine alio* nõ videntur ſana,quare melius Pandectæ Piſani ſeu Florentini.*hos & Albi ordine vocari.*totidẽ enim verbis libri Baſilicon expreſſerunt πρὸς τὴν τάξιν τοῦ λευκώματος,*in ordinem Albi.*paucis quid I.C.notent nomine *Albi* expediendũ,non eſt tabula dealbata,in qua Prætores ſua Edicta proponebant,vt apud L.Senecam,& Fabium Quintilianum in Inſtitutionibus Oratorijs,& in Declamationibus,ſed tabula,in qua Decurionũ nomina ſecundum ordinẽ ſuum ſcribebantur, vt titulo liquet *de Albo ſcribendo* in Pandectis, Codice Iuſtinianæo,& Codice Theodoſiano,ac in Nouellis:quæ ſignificatio frequentiſſima apud Iuriſconſultos,& Hiſtoricos,vſurpanti Aurelius Caſſiodorus nõ vno loco,Suetonius ſępius,Cornelius Tacitus,Dio Cocceianus,L.Seneca in Beneficijs.Q.Symmachus,Cicero,Liuius,& alij.vult ergo Arcadius loco laudato Camelaſiæ nomine Camelarios in Albo nomina ſua ſcripta habere,ideoq; & præſcriptum in colonia Municipioq; locum,& quandam ex officij dignitatis prærogatiuam, exemplo Decurionum ipſorum,aliorumq; Magiſtratuum prouincialium,qui non alio regula vſi ad dignitatem ſuam conſeruandam, niſi Albo. Confer cum his ea,quæ de Beſtiarijs, & Velarijs, qui Theatrales ludos procurabant, in Antiquitatibus Romanis pridem docui.

Epiſt. 49. Li.12.c.4. Declamat. 34. Nouel.119. In Claud. c.16. In Domit. c.8. Lib.3. c.7. L.10.Epiſ. 56.

PAROEMIÆ.

In vita Hilarionis.

ADAGIA ab huius animalis natura pleraque profluxerunt. 1. *Cameli nomen pro maximo quadrupede* vſurpatur, corpore enim eſt adeo vaſto, vt nullum animal cum eo comparari poſſit. D. Hieronymus, in Epiſtolis. *& in vulpecula, & in Camelo vnus,atq; idem es.* ſic audio Iuuencum presbyterum Hiſpanum.

Fab.8.

Deformis poterunt immanſa membra Cameli.

Feſtus Anienus.

Corporis immenſi fertur pecus ipſe per auras.

2. quia πολυδίψος *ſitim diu ferens* animal ſit Camelus, & data bibendi occaſione tam large ſe potu ſatiet, vt in quatriduum deinceps ſufficiat, *elegans hinc in bibulos ſumetur adagium, Camelina potatio.* ait Ioannes Camers. Auli Perſij verſus eſt ab Iſaaco Caſaubono non intellectus, vbi prouerbialiter *Camelum* videtur Satyricus nepotem luxu, & helluatione perditum ſignificare, & ideo iubet remoueri *pipera Camelo*, hoc eſt aromatibus conditas epulas, quæ ad large potandum inuitant.

Notis in Solinum. Error Caſauboni. Sat.5. ver. 136.

Tolle recens primus piper aſitiente Camelo.

Pag.10.

3. *Camelum in Aegypto* de re mirifice inaudita, nouaque Lucianus extulit in verbis Promethei. δέδοικα δὲ μὴ κάμηλος ἐν Αἰγυπτίοις, ἦ. οἱ δ᾽ ἄνθρωποι τὸν χαλινὸν ἔτι αὐτῆς θαυμάζουσι, καὶ τὴν ἁλουργίδα. *Porro vereor ne & mea, Camelus in Aegypto, ſint, homines autem frænum ipſius, & purpuram admirentur.*

Pag.1029.

4. *Vehementer inæqualia per Camelum & formicam* apud Paræmiographos notantur, notat Gilbertus Cagnatus. Lucianus in Epiſtolis Saturnalibus ὡς δὲ νῦν ἔχομεν, μύρμηξ ἢ κάμηλος, ὥς οἱ παροιμία φησί. *nam vti nunc res habet, formica Camelus, quemadmodum aiunt prouerbio.* 5. iactatur & illud prouerbiale ab Apoſtolio Scriptore antiquiſſimo κάμηλος ἐπιθυμήσασα κεράτων, καὶ τὰ ὦτα προσαπώλεσεν. *Camelus dum affectat cornua, & aures inſuper perdidit.* quadrabit in eos, qui dum ſtulte peregrina ſectantur, ſua amittunt. vide ſupra in Mythologicis Anienus.

Fab.8.

Iupiter arridens poſtquam ſperata negauit
Inſuper & magnæ ſuſtulit auris onus.

6. ſi quis inuito Genio aliquid molietur, in eum dicetur *Camelus ſaltat*, vſurpat in Heluidium D.Hieronymus ineptum & ſtupidum. *riſimus in te prouerbium, Camelum vidimus ſaltantem.* Ille, vt apparet, cũ eſſet à Muſis alieniſſimus, videri tamen alijs volebat diſertus. adeundi ſunt Diomedes vetus Grãmaticus,& Ariſtophanes in Nebulis cũ ſuo ſcholiaſte, vbi de Pyrrhica Cyneſij Poetę,vnde illud vulgatũ apud Zenodotũ,Diogenianũ,Scholiaſtẽ Apollonij Rhodij, & alios.

Pyrrhica quid?

Ἡ κάμηλος πυρρίχην ἐμαθε κινησίου.
Diſcit Camelus Pyrrhicam Cyneſia.

Pyrrhica

Pyrrhica autem saltatio armata quid sit? à quo inuenta? quibus legibus obita? quis eius varijs gentibus vsus? ex Claudiano, L. Apuleio, Nicolao auctore Græco vetustissimo, Lactantio Placidio, Suetonio, Vlpiano, Polluce, Sereno Medico, Festo Pompeio, Ammiano Marcellino, Mario Plotio antiquo Grammatico manuscripto, & alijs, abundè expediui in Antiquitatibus Romanis. nec hic repeto, & longè plura in Commentarijs Claudiani eo loco.

Hic & belligeros exercuit area ludos
Armatos hic sæpè choros.

Li. 5. c. 25. De 6. Hon. consul.

6. Si quis potentem olim, nunc gratia lapsum denotare volet, magno tamen adhuc loco esse, vsurpabit illam paræmiam, qua vtitur S. Synesius, adducunt ijdem Zenodotus, Diogenianus, & Suidas: ἡ κάμηλος ψωριῶσα πολλῶν ὄνων ἀνατίθεται φορτία. *Camelus scabiosus multorum asinorum fert sarcinas*. De Laide hoc meretrice vsurpatum putat Suidas, quæ etsi senio languenti, & rugis exarata, superabat tamen venustate gregarias mulieres, vt Camelus vetulus scabieq; vexatus, florentissimos tamen Asinos vincit, & longè à tergo relinquit.

Pag. 372. Lais meretrix.

7. Est adagium diuersum ab istis apud Claudium Galenum Medicum, sed non est ad manum, & facilè consuli potest.

Oper. class. 2. pag. 26. edit. Brasanol.

ONEIROCRITICA.

SOMNIORVM Interpretamenta quam vim habeant, & non est huius loci, & dixi in vberi commentario ad Claudianum, nec hic repeto, tantum veterum placita circa Cameli in somnis oblati significationes pauca repetam: Ea quæ ex Artemidoro, & Cælio Rhodigino supra adducta sunt, vbi de Etymologia, & varijs significationibus, inde peti possunt; Hic verò ex Achmete Seirimi filio quadam apponam ex opere illo, quod ab Arabum, Persarum, Aegyptiorum, & Chaldæorum monimentis compilauit. Somnium de Camelis varium est, & interdum per illud notatur ἀνάγκη, θάνατος, κρίσις, *miseria, mors, damnatio*. sed & νόσον σκληρὸν καὶ ἀναβαλλεῖν αὐτήν. *duram ægritudinem* significat, *& ab ea liberationem*. & ἐξουσίαν ἀπὸ βασιλέως, *potestatem à rege concessam & qui tale somnium oblatum habuerit, sine detrimento terrebitur à Principe, & à Magistratu vexabitur, & potestatem aduersus Saracenorum gentem inueniet, & nationem extraneam in potestatem redeget, & diutino morbo vexabitur, & conualescet, & opinionem de se falsam concitabit, &, potestatem, & opes consequetur, &, vel morte, vel diuortio à mala fœmina liberabitur, &, de mala muliere fœtum noxium suscipiet, &, à principe diuitias habebit, &, inueniet à principe terrorem, cruciatum, morbum, & miseriam, &, impressionem nationum hostilium patietur, &, opes regias ab hoste ablatas videbit, &, opes alicuius principis, vel magnatis lucrabitur, &, hostium facultates consequetur*; hæc ille nugamenta delira ex Persarum, & Aegyptiorum traditionibus, aut potius affanijs, nobis propinauit, quæ tamen, quia instituto nostro operi erant idonea, prætermittere nolui.

Præfat. ad Sext. cons. Honor. Cap. 237.

HIEROGLYPHICA.

IN profanis illis Mysteriorum Aegyptiacorum & remotis à sensu disciplinis, varia habebat Camelus significata. 1. *profanus affectus* per Camelum denotabant. 2. *Imperitus disceptator*, quod animal illud nec facilè surgat, nec nisi incommodè loco se moueat. 3. *debilis infirmusque incessus, sunt enim Camelo crura femoraque succidua*, ideò supra animaduerti quatuor illum habere femora, & idipsum adstruit Herodotus, ita qui sub onere aliquo deficiebant, hieroglyphicè per Camelum designati, talem describit historia Romana Claudium Imperatorem *ingreatentes poplites minus firmi destituebant*, sic declamator ille apud Arbitrum Satyrij lumine. *date mihi aucem, qui me ducat ad liberos meos, nam succisi poplites membra non sustinent.* allusit eleganti Epistola Circe ad Polyænum apud eundem auctorem *negant Medici sine neruis homines ambulare posse*. quare hostibus superatis solemne fuit poplites incidere, & eo militiæ inutiles reddere, quod Archilochi locus ostendit apud Plutarchum in Galba. Ioan. Zonaras, C. Plinius, in naturali historia, Liuius non vno loco, Ammianus Marcellinus, & Valerius Maximus adstipulantur. 3. *fortitudinis* typus Camelus, quod immensa pondera dorso suo sustineat, & subnectet, nugatur toto cœlo Pierius Valerianus, dum fortitudinem Cameli ad constellationes refert cœlestes, eandemque esse genesin brutorum ac hominum, siue idem Thema, insinuat. 5. *diuitis* imaginem Camelum pinxerunt, vnde illud Aristotelis supra notissimum, multos

Profanus. Indoneus luctator. Debilis. Sueto. c. 30. Poplites succidui. Pœna victorum. Lib. 1. Lib 8. c. 7. Lib. 17. Lib. 9. c. 2. Fortitudo. Diuitia.

Cap. 19. Cap. 20. Cap. 28. Zelotypia. Reuerentia in matrem. Tractabilitas. Continẽtia. L. 12. in fine.

multos in Arabia eſſe, qui ad decem millia Camelorum poſſideant, & in ſacris literis, ipſo aſſertore humani generis nuntiante Camelo onuſto diues peccator aſſimilatur. hæc.n. verba ſunt in D. Matthæi ſacro Codice. εὐκοπώτερον ἐςὶ κάμηλον διὰ τρυπήματος ῥαφίδος διελθεῖν, ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τȣ͂ θεȣ͂ εισελθεῖν. verſio vulgata ſic reddit. *facilius eſt Camelum per foramen acus trãſire, quam diuitem intrare in regno cælorum*. eademq; parabola totidem verbis in Diuorum Marci, & Lucæ Euangelio reperitur; ſcio alias expoſitiones huius ſacri textus alijs placere, ſed ego ſic ſtatuo. 6. *Zelotypia* Camelo occulta ſignificatione tribuitur; quod tempore coitus ſecreta petat, & in Venerem acrius efferueſcens in occurrentes ferociter irruit, ſupra multis expoſui: hũc affectum in brutis animantibus reperiri, & præcipuè in Leonẽ, & Camelo certum. 7. *reuerentiam in matrem* depingere cupientes Camelum ponebant, quod ille nunquã cum matre miſceatur, ac ne ſibi quidem, multo minus paſtori ſuo ignoſcit, ſi temere ei ſe commiſcuit, vt notum ex Plinio, Ariſtotele, Solino, & Aeliano ſupra liquet. 8. *Tractabilitatem* idem quadrupes pictus deſignat, nam cum ſit vaſtiſſimi corporis, à puerulo tamen ſe regi tractariq; permittit. *Continentia & abstinentia à cibo potuq;* per hunc quadrupedem apud veteres notata fuit, nam tam ingens corpus & potu & cibo abſtinere aiunt quatriduum, octiduum, imò etſi res ferat, quindecim dies totos. qui plura cupis, conſule Horum Apollinem, qui mihi non ad manum, & Pierium Valerianum.

THEOLOGICÆ MYSTICA.

Aſſertor humani generis. Expoſ. Moral. In Iob. Lib. 1. Gentiles. Cap. 44. Diſpẽſationes terren. Cap. 14. Iudæi. Cap. 20. Diuites. Cap. 60. In D. Mat. c. 19. Cap. 31. Præcepta legis. Cap. 23. Cap. 40. Iuſtus. Lib. 3. Reg. c. 10. Superbus. Iſai. c. 30.

NON modo Ethnici magnam Cameli in arcanis ſuis dogmatis rationem habuerunt, ſed & ipſi ſacri Patres, quædam, non etiam omnia, percurram. 1. *Camelus eſt dominus noſter humani generis aſſertor, qui ſponte ad noſtra mortalitatis onera ferenda deſcenderat.* vt verbis vtar ſanctiſſimi Gregorij. nec diſſentit Diuus Auguſtinus in Euangelicis quæſtionibus: Accedit huc quod bile dicatur carere Camelus, & ideò plenius Dei filium mortalium omniũ manſuetiſſimum denotare iure poterit. 2. *tortuoſa ac plena vitijs gentilitas*, vt loquuntur ſacræ paginæ interpretes, per nullum animal meliùs, quam per Camelum exprimi poſſe videtur; id ego ex gibbi Camelini deformitate natum auguror, plenè idem S. Gregorius Moralibus expoſitionibus in Iob. ex Geneſeos capite trigeſimoquarto. Huc verba Diui Ambroſij in Lucam ſunt referenda. *Camelus populus gentilis, onuſtus auro, actus in deſertum, à Leone, & tribulatione.* 3. *Camelus eſt terrena diſpenſationes.* Vt idem S. Greg. interpretatur expoſitione Morali in Iob. 4. *peccatores Iudæi, qui ſacras literas ruminant, ſed vngulam non findunt, vt nec Camelus*: vt in capite decimoquarto Zachariæ prophetæ habetur, hoc eſt *iuxta literam hiſtoriam audiunt, ſed virtutem ſpiritualiter neſciunt.* Vt ait idem ille ſanctus & moralis Doctor opere toties laudato. 5. *Diuites per Camelum onuſtum* vult ſignificari omnium Eccleſiaſticorum ſcriptorum doctiſsimus S. Hieronymus in Commẽtario in Iſaiam prophetam, nec alio ſenſu idem exponit *Camelos Madian & Epha*. Addit S. Ambroſius in Lucam, quod permagni hic habet momenti. *Camelus moraliter de omni peccatore, & diuite arrogante.* Et ab illis mutuatus Sanctes Pagninus in Iſagoge ad myſticos ſacræ ſcripturæ ſenſus. *Cameli ſunt peccatores, Iudæorum populus.* 6. *magnitudo præceptorum, iudicium, miſericordia, fides* Camelo ſignificantur, vt placet D. Ambroſio Enarrationibus in Sanctum Matthæi Euangelium. addenda verba Ruperti Abbatis Tuitienſis præclaro opere de Trinitate. vbi ſic *Cameli decem, quos ſeruus Abrahæ abduxit, ſunt decem præcepta*. Sed priuſquam finiam Petri Berchorij Pictauenſis ex promptuario Morali verba apponam. *Camelus ſecundum varias conditiones, quas habet, poteſt ſignificare contrarias perſonas tam in bono, quam malo. vnde videtur quod generaliter poteſt ſignificare hominem gratijs ornatum, ſuperbum vitijs deprauatum, diuitem vitijs cumulatum, hoſtem malitijs occupatum, Chriſtum iuſtitijs coronatum; quia ſcilicet vir perfectus ad modum Cameli onera portantis, ſe Deo vel Prælato inclinat per ſubiectionem, & humilitatem, & oneribus pænitentiæ ſe dedicat, per patientiæ ſtrenuitatem, ideò tales figurantur in illis Camelis, quibus Saba regina intrauit Hieruſalem, cum comitatu magno & multo, & diuitijs, & Camelis portantibus aromata: Regina verò iſta eſt Eccleſia, quæ reuera comitatum fidelium habet multum, & diuitias chariſmatum & donorum, camelos habet, ideſt viros iuſtos, qui aromata redolentia gratiarum, & virtutum non ceſſant continuè deportare. 2. Camelus eſt ſuperbus vitijs deprauatus, nam vltra conſuetam diætam non vadit, & ſi quis vltra conſuetum ducere vult, totum onus reijcit, & ſuperbus, ad modum Camelini gibbi, inflaturam ſuperbiæ ſecum portat, & ſanè tales præter conſuetum non faciunt, quia ſi onus aliquod mandati à Prælatis ſolito maius imponatur, totum per proteruitatem & inobedientiam ab ijs repellitur, ideò de ſuperbis dicitur, Leo, Leæna, & regulus volans, portantes ſuper gibbum Camelorum theſauros ſuos, Leo, Leæna, & regulus, ſignificant tria genera ſuperbiæ,*

biæ, de generis nobilitate superbiam leo, de rerum fœcunditate, leæna, de officiorum sublimitate Regulus volans, ista enim tria genera superbiæ. hodie portant thesauros vitiorum, & demeritorum super gibbos Camelorum, idest super gibbosam conscientiam peccatorum, & sicut Camelus patet in ventre quatuor distinctiones, quibus cibum quadruplici officio committit, vt scilicet prima distinctio, vel primus venter recipiat cibum omnino crudum, secundus agat principium digestionis, tertius digerat, quartus digestionem omnino perficiat: sic sunt in superbo & peccatore quatuor cellulæ, in quibus per ordinem recipitur peccatum, cogitatio, delectatio, consensus, operatio: ideo de talibus finaliter accidet illud, quod dicitur, Cameli eorum erunt in direptionem. 3. Camelus signat virum diuitijs cumulatum, Camelus enim habet supra se magnum gibbum, & infra se plures ventres ad herbas, & alia nutrimenta recipienda, sic diues magnum habet gibbum, & cumulum diuitiarum & plura receptacula pro ijs capiendis, de quibus dicitur illud Matthæi facilius est transire Camelum per foramen acus, quam diuitem in regnum cœlorum. 4. Camelus signat hostis peruersitatem, est enim inimicus Equi, & animal ruminans, & animal gibbosum, sic diabolus est inimicus hominis, ruminans per desperationem, gibbosus per præsumptionem. Vnde illud, Rabach in habitaculum Camelorum erit.
5. Camelus signare potest Christi benignitatem; Camelus enim felle caret, & ad onera se inclinat, sic Christus felle caret, per virtutem benignitatis, & ad onus mortis se inclinat, per virtutem humilitatis, & sicut Camelus habet asperos pilos, sic conuersatio Christi fuit aspera, per virtutem pœnitentiæ, & austeritatis, & hoc supponitur, quando de beato Ioanne dicitur, quod vestimenta eius de pilis Camelorum erant. Hæc ille Benedictinus Monachus, pro sæculo sui conditione & æuo longe doctissimus. quod de vestitu ex eius pilis addit, & nos plene supra, & Mirandulani versus confirmat, sic enim ille.

Tegmina caprarum, atque hirti tegumenta Cameli.

Sed hæc plura sunt quam volui, pauciora quam debui.

Quatuor vetres Cameli.
Hiere.c.49
Diues.
Cap.19.
Hostis peruersitas.
Ezec.c.25.
Christus.
Vestes ex eius pilis.
Mat.c.3.

DENOMINATA.

MVLTA à *Camelo* denominationem suam sortiuntur, ego supra vbi de Synonymis eius quædam obiter obseruaui, scilicet vrbs *Camela, Gamela, Gamala, Camelus* in Palæstrina, & *Gangamela quasi Camelorum domicilium* vicus in Assyria, hinc nomen suum traxerunt. 2. sacrificium quoddam poculum *Camella* aut *Camela*. P. Ouidius lib. 4. Fastor.

Dum licet, apposita, veluti cratere, Camela,
Lac mundum potes, purpureamq; sapam.

Vtitur Petronius in magica illa expiatione. *Enthea mensam veterem posuit in medio altari, quam viuis impleuit carbonibus, & Camellam etiam vetustate ruptam pice temperata refecit.* sed & postea in eodem sacro. *infra manus meas Camellam vini posuit, & cum digitos pariter extensos porris apioque lustrasset, auellanas nuces, cum precatione mersit in vinum.* nomen hoc ei poculo impositum, quod, vt puto, tortuosum esset, & instar Cameli, gibbis excrescentibus ad sacerdotales vsus accommodatum, sic *Naustibulum à forma nauis poculum*, ait Festus Pompeius, dicebatur, sic Cymbium poculum *in modum cymbæ factum*, ait Seruius Honoratus ad librum tertium Aeneidis, qui corruptus in eodem vocabulo ad librum quintum. *Cymbia pocula sunt in modum cymbæ nauis*, rescribe omnino, *in modum cymbæ aut nauis.* Et quam variæ sint poculis à forma sua appellationes, & Iulius Pollux, Atheneusq; & ego libro quinto Antiquitatibus Romanis fuse. 3. Auis quæpiam Indica sic vocatur, vt author est Raphael Mappheus Volaterranus gente nobilissimus, scriptis clarissimus, vitæ sanctitate spectabilis. Hanc auem describit Aelianus de Animalium proprietatibus Lemma capitis est περὶ τῆς ὄρνιθος ὃν καλοῦσι κήλαν οἱ Ἰνδοί. *de Aue quam Indi Celan vocant.* sed magis est potiusque, vt credam *Camelam* auem eam dici, quam Celam, idque ex descriptione apud eundem authorem. γίνεσθαι δὲ καὶ κήλαν ἐν Ἰνδοῖς ἀκούω ὄρνιν, καὶ τὸ μέγεθος τριπλάσιον ὠτίδος, εἶ καὶ τὸ σόμα ἔχει γενναῖον δεινῶς, καὶ μακρὰ τὰ σκέλη, φέρει δὲ καὶ πρηγορεῶνα καὶ ἔκεινον μέγιστον, προσεμφερῆ κωρύκῳ, φθέγμα δ᾽ ἔχει καὶ μάλα ἀπηχὲς, καὶ τὴν μὲν ἄλλην πτίλωσιν ἐστὶ ὀφρεὸς, τὰς δὲ πτέρυγας ἄκρας ὠχρὸς ἐστί. sic verto, nam Conradi Gesneri versio haud quaquam proba. *Generari Celam apud Indos audio auem, magnitudine triplo maiorem otide, ore permagno, ingluuie etiam maxima, & longis cruribus, absonum quiddam sonare, eiusque summas alas pallidas, cæteras vero pennas cineritias esse.* & magnitudo, & crura, & vox, & color, manifeste euincunt κάμηλαν *Camelam* non κήλαν *Celan* debere in Aeliano legi. Obiter ipse ille omniscius Vlysses Aldrouandus hanc difficultatem attigit, vbi de *Onocrotalo* agebat. Scio lectionem vulgatam defendi posse, cum κήλη sit *gutturis tumor*, seu *glandula*, in quem tumorem auis illa vorax superfluos cibos, in famis futuræ

Vrbs & vicus.
Poculũ sacrificijs aptum.
Pag. 102.
Pag. 107.
Naustibulum.
Cymbium.
Seruius correctus pagina 373.
Auis.
Li.16.c.4.
Volaterrani veræ laudes.
Aeliani Codex correctus.
Lib.19.Ornithol.c.1.
Animal mõstrosũ.

subsidium, condat, & veluti seponat. 4. Animal monstruosæ portentosæq; formæ apud Americanos memoratur, quod à nonnullis Cameli nomine, ab alijs Leonis, à quibusdam Equi, bouis, Ouis, aut Capræ compellatur, quod describunt Franciscus Vasques, Marcus de Nisa, Lopes de Gomara, Ramusius, & alij in rebus Prouinciæ Quiniræ. illi non sunt mihi ad manum, ideo contentus ero verbis Samuelis Purchasij. Animalia sunt, quæ Tauros nostros magnitudine æquent, sed cornibus minoribus, inter humeros habent ingentem gibbum, & a parte anteriori capillum longiorem, quam à posteriori, lanam illum referat, habent in dorso quippiam instar equitis cum ingentibus villis à genibus deorsum, crinium cincini à capite inante propendent, & sub mento prope guttur aliquid esi quod barbam referat, mares enormes caudas habent, in quarũ extremitate ingens est glomus, ita vt in quibusdam referre videantur Leonẽ, Camelum, Equũ, bouem, Ouem, & Capram, irata cornibus feriunt, & celeritatem equum intercipiunt, & necãt, qui fugere solet, vel ob deformitatem portentosam, vel quia nunquam ei antea id animal virũ populus non habet alias diuitias, sunt enim ei cibus potus, vestis, tergora ad domos struendas, funesque faciendos valent, ex ossibus cultri, ex neruis fila, ex vesicis vasa, ex cornibus varia colendæ terræ instrumenta, ex fimo, ignis, ex iuniorum pellibus sacci conficiuntur. Eadem alij.

Lib. 8 peregrinat. Americ. c. 8.

Struthiocamelus.

Li. 9. Ornithol. c. 2.

In Firmo.

In Gordianis.

Lib. 2.

Pag. 313.

l. 4. Epist. 9

Li. 1. c. 10.

Epist. 11.

Cap. 17.

Seneca explicatus.

5. à Camelo nomen habet Struthiocamelus. de quo immortalis famæ Vlysses Aldrouandus, cui nihil est magni momenti, quod addi debeat, racematio tamen hæc erit exigua. Flauius Vopiscus. ingentibus Struthionibus vectum, quasi volitasse. Iulius Capitolinus. Struthiones Mauri miniati trecenti Herodianus Historicus. Μαυρουσίας στρυθοὺς eadem ratione dixisse visus est, est & locus elegans in Epigrammatis, & Poematijs veterum Pithæo editis, sed illa nec ad manum. Iustus Lipsius præceptor meus non contemnenda habet in Epistolicis quæstionibus, quæ videantur: vt & Iulius Pollux in Onomastico ad Commodum Imperatorem discipulum suum, & D. Ausonius. locus ille insignis apud L. Senecam libro de Constantia Sapientis. *In Senatu* flentem vidimus, Fidum Cornelium, Nasonis generum, cum illum Corbulo Struthiocamelum depilatum dixisset. quo dicterio vel ridiculam corporis formam, crurumque exilitatem, vel stultitiam, quæ in illa aue, dum venatores vrgent, maxima vel mollitiem vulsi corporis, vel egregiam, stomacho in infinitum sufficiente, edacitatem notare voluit. vel certe deformitatem, nam cum Iulianus Augustus ἄμορφιν, aut δυσείδεα subsanna notare voluit in Anthologia.

Li. 2. c. 13.

> ὄψιν ἔχεις στρυθιῷ παρόμοιον.
>
> *Faciem habet Struthiocamelo persimilem.*

Error Lubini.

Antholog. correcta.

L. 3. de Alimen fac.

Ratio nominis.

Sitim fert. vt Camel.

Toto cęlo errauit Ehardus Lubinus, dum verrit *Struto similem*, fefellit eum locus ille in vulgatis editionibus hactenus deprauatissimus, legebatur enim, στρυθῷ *Strutho*, sed locum ego primus, & restitui, & explicaui. Hoc non omittendum olim *Struthiocamelorum*, sed στρυθιοκαμηλον nomen ignotum, vocatasque aues eas χηνῶν anserum nomine, vel ipso Galeno teste, vnde lux T. Petronio Arbitro in Satyrio. *rogo, inquam, noli clamare, ego tibi pro ansero Struthiocamelum reddam.* Sed ratio nominis haud quaquam ab vllo recte, vt puto, assignata, nam qui ad corporis figuram confugiunt, haud recte sentire videntur, potior illa, quæ non à corporis proportione tantum, quantum amoribus, & inclinatione naturali peti deberet; forte ergo, quia Cameli in modum, sitim tolerat, sic vocata fuit. Lucianus auctor in Dipsadibus sub principium. ἡ θήρα δὲ ἐστὶν ὄνων τῶν ἀγρίων, καὶ στρυθῶν τῶν μεγάλων χαμαὶ πετῶν, καὶ πιθήκων μάλιστα, καὶ ἐλεφάντων ἐνίοτε, ταῦτα γὰρ μόνα διαρκεῖ πρὸς τὸ δίψος, καὶ ἀνέχεται ἐπὶ πολὺ ταλαιπωρούμενα ὑπὸ πολλῷ καὶ ὀξεῖ τῷ ἡλίῳ. *Venantur autem asinos siluestres, & magnos Struthiones humi volantes, cum primis vero simias, aliquando etiam Elephantos, hæc enim animantia sola aduersus sitim perdurant, tum magnopere sufferre possunt immodici & feruentis Solis molestias.* Hæc quidem ratio victus persuadere poterat, nisi etiam & externa corporis forma foret spectanda. ita ergo Oppianus in Cynegeticis.

Li. 3. Vers. 464.

> Ἀμφίδυμον, μέγα θαῦμα, μετὰ στρουθοῖο κάμηλον.
>
> *Geminum, magnum miraculum, cum passere Camelum.*

Describit deinde & percurrit veluti singulas partes corporis.

> καὶ πόδες ὑψιτενεῖς, ἴκελοι ταθοῖσι καμήλοις
>
> Βυαὶνν μὲν κεφαλὴν, πολλὴν δὲ τανύτριχα δειρὴν
>
> χανένη κίνυσι πολύπτερον.
>
> Βακτριον ὥς ἴσα τε φῦλον.
>
> *Et pedes alti sunt similes tardis Camelis*
>
> *Breue quidem caput, longum, ac hirsutum collum*
>
> *Nigrum notat, atque plumosum*
>
> *Bactrium veluti genus.*

Cap. 3.

Rara quæpiam de ea Aue apud Philem reperire est, libello de Animalium proprietate.

Στρουθὸν

Στρουθὸν δὲ φασὶ τὴν μεγάλην οἱ Φρύγες
ἔυσαν πτερωτὴν, τοῖς ποσὶ χρῆσθαι πλέον.
Cum penniger sit, vtitur pedibus tamen
Magis marinus Passer, vt Phryges ferunt.

Totum locum Latina interpretatione adponam, quo facilius animalis illius natura percipiatur.

Vrgensq; cursus, alleuatas explicat
Alas, vt implens has Notus, ceu carbasa,
Ipsum secundo prouehat spiramine,
Cumque oua pariat copiosa, segregat
Quæ procreando sunt inepta fætui,
Exclusit at quæ vt calor genitabili
Hæc defluenti nutrit in testa fouens:
Quod si quis insectetur illum cominus
Lapidum repellens impetit hunc verbere
Iaculationibus pedum non irritis:
Hic eminentem super arenis construit
Nidum, pedibus quem firmat affabre in solo:
Eiusq; nerui, Rex, adepsq; plurimos
Leuant dolores vtili medicamine
Oculisque tollunt ægritudinem, cauo
In ventre dissecti reperti calculi.

Prona sunt quæ de ea scribunt Albertus Magnus, Vincentius Bellouacensis, & Bartholomęus Franciscanus Opere de rerum proprietatibus, & si quis plura cupit, recurrat ad Commentarios vberes, quos ante decennium dedi in Claudianum, & plene sibi satisfaciet. ille enim. *L. 2. in Eutrop.*

Vasta velut Libyæ venantum vocibus ales
Cum premitur, calidas cursu transmittit arenas,
Inq; modum veli sinuatis flamine pennis
Pulueru lenta volat.

6. à Camelo Camelopardalis, & naturæ partem, & appellationem desumpsit, cuius animalis descriptio, generatio, victus, proprietas, aliaq; huc spectantia, hic omittimus consulto, sequenti capite fusius prosecuturi. *Camelopardalis.*

DE CAMELOPARDALE.
Cap. XXXV.

CAMELOPARDALIS, aut, vt barbare quidam, *Camelopardalus* sequitur, & quia fissa eius est vngula, & cæterorum supra quadrupedum, & potius quod à *Camelo*, de quo proximè supra, & denominationem, & aliquam naturæ suæ qualitatem, atque etiam formæ similitudinem, sortiatur: erronea omnino est quorundam scriptorum sententia, qui existimarunt *Camelopardalem*, ideo sic vocari, quod ex *Camelo* & *Pardale* generetur, illud autem longè est falsissimum, cum & *Pardus* ipse, siue *Pardalis*, qui Græcis Πανθὴρ *Panther* dictus, generare non possit, est enim Hybrida vt præter Naturalium rerum scriptores, cultissimus Claudianus. *Ordinis ratio.* *Error quorundam.*

Obuia fulminei properent ad vulnera Pardi,
Semine permixto geniti, cum forte Leænæ
Nobiliorem vterum viridis corrupit adulter:
Hi maculis referunt patres, & robore matres.

De Consul. Manlij.

Nomine igitur ratio non à generatione inter *Pardum Camelumque* est, sed à colore, & formæ magnitudine, est enim vasto corpore, vt *Camelus*, varijs maculis, & notis toto corpore, sed maximè in collo, notatus, vt hac re videri possit *Pardus*, cuius tergus mira colorum varietate distinguitur: quod non spernenda versus elegantia Natalis Comes describit, opero illo, haud quaquam vili de Venatione. *Lib. 4.*

Diuersis Libyæ gentes nascuntur in oris,

Quæ maculis atris ſignantur tergora, Pardo
Iuncta Leæna tulit, referunt matremq; patremque,
Nec ſimplex ſpecies, retinent hinc nomina mista,
Venandi eſt eadem ratio, quæ patribus ipſis.

Appellatio illi ergo, vel à *Pardo*, vt frequentior ſuadet ſcriptorum authoritas, vel etiam à *Leopardo*, cuius aliquam Naturæ proportionem refert, vt paulo infra apparebit: & vel maculæ illæ crebris vndiq; notis diſcurrentes teſtari nominis originationem poſſunt, ſunt enim vterq; punctis quibuſdam variegatus, de quo diſerte C. Plinius, ſed neſcio an vere. *Panthera, & Tigris varietate macularum, prope ſola beſtiarum, ſpectantur.* Hoc verum ſit, an non? alij viderint, ego certè lapſum haud leuiter exiſtimo, nam de Leopardo, & Lynce notius eſt, quam, vt dici debeat, & niſi ab omniſcio Vlyſſe Aldrouando præoccupatum hoc ipſo opere exiſtimarem, poſſem multis rationibus, & locis oſtendere, & Leopardum, & Lyncem, & ſpeciem non vnam Moloſſorum, ſed & Vrſos maculoſa eſſe pelle, & de *Camelopardale* ipſe Plinius capite ſequenti fatetur, & ego fuſius videbo in deſcriptione huius animalis, & de *Panthera* quidem Oppianus, quod magnopere ad figuram noſtri *Camelopardalis* cognoſcendam attinet, ſic paucis perſtringit.

L. 8. c. 17.
Error Plin.
L. 4. Cyneget. Verſ. 64.

Εἴδεα δ' ἀμφοτέρῃσιν ὁμοῖα δαιδάλλονται
Νοσφὶ μούνης οὐρῆς.
Formæ autem vtriſq; ſimiles variegantur,
Præter ſolam caudam. eadem vera in *Camelopardale.*

Menſæ Pantherinæ.

Tanta ſane macularum in Panthera diuerſitas, vt mēſis pretioſiſſimis inde nomen fuerit. Plinius loco ſupra proxime laudato, videatur, & Iacobus Dalechampius ibidem: Idem rurſus Plinius. *Menſis præcipua dos in vena criſpis, vel in cortice varijs, illud oblongo euenit diſcurſu, ideoque Tigrinæ appellantur, hoc intorto, & ideo tales Pantherinæ vocantur.* de quibus capio illud Plautinum.

L. 13. c. 15
Epid. Act. 1. Sc. 1.

— *Perpetuon' valuiſti?* TH. *varie.* EP. *qui varie valent,*
Caprigenum hominem non placet mihi, neq;
Pantherinum genus.

Menſas iſtas vocari *linum Reticulatum* ex Seneca recte cenſuit Ioannes Bourdelotius. Ipſe Seneca audiendus. *Menſa non varietate macularum conſpicua, nec permultas elegantium dominorum ſucceſſiones ciuitati nota.* Et alibi. *Video iſtic menſas, & æſtimatum lignum Senatoris cenſu, eo pretioſius, quo illud in plures nodos arboris infælicitas torſit.* ita corrigendus locus deprauatiſſimus T. Petronij Arbitri in Bellorum ciuilium deſcriptione.

L. de Tranqu. anim. c. 1. Li. 7. Beneſ. c. 9.

Petronius inſigniter correctus.

Citra menſa, greges ſeruorum oſtrumque renidens
Ponitur, & maculis imitatur vilibus aurum
Quæ ſenſum turbant, hoſtile ac male nobile lignum
Turba ſepulta mero circumuenit.

Tertius verſiculus varie concipitur, quibuſdam placet legi.

— *Maculis minitatur vilibus auro.*

Reuera exactus longe, vt Iuſto Lipſio præceptori meo aſſentiar.

— *Maculis mutatur vilibus aurum.*

Quartus verſus, nullo hactenus ſenſu, mutilatus ac veluti depoſitus, ſic à nonnullis nitori ſuo reſtituitur.

Quæ cenſum turbant.

Rectius ad mentem Petronij, & Senecæ, &, vt ſemel dicam, æuum illud.

Quod cenſum trahat, hoc ſterile, & male nobile lignum
Turba ſepulta mero circumuenit.

Aut certè appoſite magis.

Ebria turba mero circumuenit. non ſepulta.

Vt ſit ſenſus apertus, viliſſimis menſarum citrearum Pantherinarum maculis aurum mutatū, & cenſu Senatorio eas emptas, cum lignum & ſterile, & ignobile ſit, nec quicquam in ſe habeat quo tantis diuitijs æquiparetur, niſi quod ebrioſorum nocturnæ libidini inſeruiat, de menſis iſtis, & inæſtimabili pretio, Budæo recte reprehenſo, ex Tertulliano, & alijs, doctus vir Matthæus Raderus diſquirit, in Commentarijs in Martialem, eo verſu.

Budæus reprehenſus.
L. 12. epig. 67.
L. 14. epig. 59.

Et Mauruſiaci pondera rara Citri.

Et ipſe Epigrammarius correctioni noſtræ haud leuiter videtur fauere, dum ſic.

Accipe fœlices Atlantica munera ſiluas,

Aurea qui dederit dona, minora dabit.

A *Panthera* igitur *mensæ pantherinæ* vocatæ, vel à maculis, quæ mensę & quadrupedi communes, & in vtroque similes omnino erant, vel certe, qnod à nullo, quod sciam, est obseruatum, quia fulcra huiusmodi mensarum referebant figuram *Panthera*, clare Vetus Scholiastes Iuuenalis.

Mēsa pantherinæ, cur?

At nunc diuitibus cœnandi nulla voluptas,
Nihil Rhombis, nil dama sapit, putere videntur
Vnguenta atq. rosæ, latos nisi sustinet orbes
Grande Ebur, & magno sublimis Pardus hiatu.

Satyr. 11. vers. 124.

Obiter hæc de *Pardo* perstrinxisse sit satis, ad *Camelopardalim* redeo, de quo quadrupede nihil Aristoteles, aut Aelianus, & ideo erit maioris difficultatis eius naturæ inuestigatio, præsertim cū Romanis exoticū sit animal, nec frequenter adeo spectatum, vt perfecta relatione eius conditiones omnes exploratas habere ipsi, aut alijs tradere potuerint, quid tamen eruerim ex alijs, hic apponam.

DESCRIPTIO, & Natura.

QVADRVPEDEM istum varie descriptum inuenio, nec sane inter veteres ipsos conuenit, nec recentiorum vnanimis est sententia, Ad manum non sunt Conradus Gesnerus, vti nec Ioānes Lerius, nec Petrus Belonius, qui Naturæ arcana diligenter disquisiuerūt, & docte posteris publicarunt, consuli illi possunt. hoc vnum ego in illorū descriptionibus olim obseruasse visus fui, diuersa eos tradere, præcipue in figura huius delineanda. Sam. Purchasius satis curiose in illa sua peregrinatione. *Camelopardali animal non sæve visum, sed tamen valde circuratum, & mirabilis compositionis, mixtum ex Leopardo, Ceruo, Bubalo, Pardale, Camelo, & ratione posteriorum tibiarum curtarum, interiorum multo longiorum, gramine, sine summa difficultate, depalci non potest, sed ingenti suo elato capite, quod ad lanceæ altitudinem erigere solet, tenerioribus arborum ramis, & internodijs ramorum progerminantibus vescitur.* Hæc ille, qui ex varijs animalium speciebus conflatum subindicat, & naturam apposite mansuetam dixit, & paucis verbis, tibias, caput, cibos expressit haud dubie vere, nisi forte imperfecte. Veteres conferam, quorum primus in re sit. Strabo Amasianus Geographiæ accuratus & bonus scriptor. Γίγνονται δ' ἐν τούτοις τοῖς τόποις καὶ αἱ καμηλοπαρδάλεις, οὐδὲν ὅμοιον ἔχουσαι Παρδάλει· τὸ γὰρ ποικίλον τῆς χρόας νευρίσι, sed legendum est omnino νεβρίσι μᾶλλον ἔοικε, ῥαβδοῖς κατεστιγμέναις, τελέως δὲ τὰ ὀπίσθια ταπεινότερα τῶν ἐμπροσθίων ἐστὶν, ὥστε δοκεῖν συγκαθῆσθαι τῷ οὐραίῳ μέρει, τὸ ὕψος βοὸς ἔχοντα, τὰ δ' ἐμπρόσθια σκέλη τῶν καμηλείων, οὐ λείπεται, τράχηλος δ' εἰς ὕψος ἐξηρτημένος ὀρθὸς, τὴν κορυφὴν δὲ πολὺ ὑπερτέραν ἔχει τῆς καμήλου, διὰ δὲ ταύτην ἀσυμμετρίαν ταύτην, οὐδὲ τάχος ὑπολαμβάνω τοσοῦτον εἶναι, περὶ τοῦ ζώου ὅσον εἴρηκεν Ἀρτεμίδωρος, ἀνυπέρβλητον φήσας, ἀλλ' οὐδὲ θηρίον ἐστὶν, ἀλλὰ βόσκημα μᾶλλον, οὐδεμίαν γὰρ ἀγριότητα ἐμφαίνει. Ita latine sonāt. In ijs locis (Troglodytarum scilicet regione) Camelopardales nascuntur nulla re Pardali similes, cutis enim varietate Hinnulo simillima est bellua, virgatis pilis distincta posteriora quoq; humiliora sunt anterioribus, vt à cauda sedere videatur, ad bouis altitudinem, anteriora vero crura cruribus Cameli non sunt humiliora, collum rectum est, & in altum exsurgit, verticem paulo sublimiorem Camelo habet, propter quam partium inconcinnitatem, nec tantam celeritatem habere puto, quantam affirmauit Artemidorus, insuperabilem dicens: ac ne fera quidem est, sed pecus, nullam enim feritatem præ se fert. Solus ille inter tot illustres scriptis viros negauit *Pardali* similem esse maculis *Camelopardalim*. Agatharchides in Excerptis Historicis, vbi de mari rubro apud Photium Patriarcham in Bibliotheca ex aduerso communem firmat opinionem contra Strabonem. sic enim ille. ὅτι παρὰ τοῖς Τρωγλοδύταις ἐστὶν ἡ λεγομένη παρ' Ἕλλησι καμηλοπάρδαλις, σύνθετον προσηγορίαν, κατὰ τὴν φύσιν λαχοῦσα, τὴν μὲν γὰρ ποικιλίαν, ἔχει παρδάλεως, τὸ μέγεθος δὲ, καμήλου, τὸ πάχος δὲ ὑπερφυὲς, τὸν δ' αὐχένα, τοιοῦτον, ὥστε ἀπ' ἄκρων ἀμέλγεσθαι τῶν δένδρων τὴν τροφήν. sic Latine redduntur. Apud Troglodytas bestia est, quæ à Camelopardalis dicitur, nam vt nomen, ita & natura quodammodo composita est, varietatem enim à Pardale habet, non ab Hinnulo, vt placuit Straboni, magnitudinem à Camelo, monstrosa ei crassities, collumq; adeo prælongum, vt à summis arboribus pabulum carpat. ita Laurentius Rhodomannus vertit, reuera verba quippiam diuersum sonant, scilicet,

Io. Ler. l. 9. P. Bellon. l. 2. c. 49. Lib. 6. c. 1.

L. 16. pag. 533.

Artemidorus Geographus reprehensus.

Cod. 250. 37.

Agatharcides à Strabone dissidet.

Rhodomān. notatus.

licer, *ab arborum ſummitatibus*. Eadem inter Antiquos cenſuit Dio Agatharchidæ concors, cuius verba infra ponentur. Recentiorum etiam felix in hoc quadrupede deſcribenda curioſitas, in his ſunt Itali, Hiſpani, Galli, Germani, præter laudatos quamplurimi, paucorum ego relatione ero contentus. præeat Petrus Gillius, qui ſolertiſſimus harum rerum inueſtigator, fructuoſos longiſſimi itineris laboris Cardinali Armagnaco dedicauit, in quo opere ſic ait. Giraffam Græci & Latini vocant Camelopardalem, vidi in vrbe Cayra, Memphis ea veteribus fuit tres, duo cornicula ex fronte eminebant circiter ſex digitos, in fronte media tuberculum exiſtebat, velut tertium cornu, altum circiter duos digitos, collum longum ſeptem pedes, cum caput extollit, ſexdecim pedes à terra afferi, illius longitudo à cauda ad capitis verticem eſt duo deuiginti pedum; tibię tam altę poſteriores quam priores, at femora anteriora longe altiora poſterioribus, nimirum dorſum à cauda ad ſummum capitis verticem, velut ſcala, velutque tectum carinatum attollitur, totum corpus grandibus maculis diſtinguitur, coloris ceruini obquadratis, ſed in collo, magiſque in corpore quoquo verſus latis circiter dodrantem at clauſula macularum alba digito latior, itaq; totum corpus reticulatum eſt, neq; tamen, vt Pardalis, maculas habet rotundas, ſed aut obquadratas, aut rotundas, pes bifidus, vt bubulus, labrum ſuperum longe eminet infra inferum, cauda tenuis, & exigua, in acumine piloſa, ruminat vt bos, edit fænũ, & cætera quæ boues edere ſolent, iubã habet, vt equus, à dorſo ad capiris verticem, in gradiendo claudicare videtur, nunc dextris, nunc ſiniſtris, nõ modo cruribus, ſed etiam lateribus, cum ex terra aut potũ aut cibum capere neceſſe haberet, crura latiſſime diſtendit priora, non enim niſi late diductis, longeq; diuaricatis tibijs, cibumque ex terra capere poteſt. Exquiſita ſane eſt deſcriptio, quæque Straboni patrocinari videtur, ait quippe ille nihil habere, quo ſimilis Pardali dici poſſit, iſte maculas alterius formæ in *Camelopardale*, quam in *Pardale* eſſe oculari experientia docet, quod ſi verum eſt, certe non Strabo, ſed Dio, Agatharchideſque, & eos ſecuti errarunt; nec modo illi in macularum modo, & colore lapſi videntur, ſed multo magis in ipſo corpore, omnes enim illi & hos ſecuti recentiores nonnulli, anteriores tibias poſterioribus lõge altiores eſſe affirmarunt, cũ illud à veritate alienum re ipſa compertum ſit, ſiquidem, vt verum ſit corpus quibuſdam veluti gradibus ab ima ſpina dorſi, ad ſummam excreſcere, inæqualitatis ratio non procedit à tibijs, ſed à cruribus, quæ inſigni differentia conſtant, ſunt enim poſteriora curta, priora longiſſima, quod in illo quadrupede ſingulare, nec cum vllo alio commune: poſtrema deſcriptionis verba videntur duplicem eius victus rationem denotare, nam ſi in regione depaſcit arboribus conſita, facilis ei parabiliſque cibus offertur, folia arborum, & ramuli gemmantes, quos ſine vlla moleſtia decerpat, ſin vero arbores nullæ ſint, & gramine veſci oporteat, magna contentione inclinat in terrã corpus, nec niſi difficulter admodum naturæ ſatisfacit. Concors ei eſt Marcus Polus, qui iiſdem pæne verbis, quibus Gillius, eum delineauit, ſed non eſt ad manũ, nec magni intereſt, & Ioſaphati Barbari Veneti deſcriptio Gilliana auctior, is enim luſtrata Perſide itinerarium de ea edidit, in qua regione viſum ſibi Camelopardalim, deſcribit accurate, additque Gillianæ delineatione quippiam notatu omnino neceſſarium, nec ab alijs explicatum. *linguam* ſcilicet ipſo corpore magis portentoſam, *longam duobus pedibus, ſubobſcuri quaſi violacei coloris, teretem ſicuti anguillis, qua ramos, herbas, frondeſque carpat, mira celeritate in os trahens, vt vix ab attento ſpectatore videatur.* Quæ ſi vera ſunt, lingua eſt, quod homini manus elephanto proboſcis: ſed vt ſingula plenius intelligantur, ſubiecta hæc figura proponatur.

Cap. 9.
Frons.
Cornua.
Tuber.
Collum.
Capitis altitudo.
Tibia.
Crura.
Dorſum.
Maculæ.
Corporis figura.
Pes.
Labia.
Cauda.
Cibus.
Iuba.
Inceſſus.
Inclinatio in terram.
Strabo defenſus experientia.
Veterum error.
Li. 3. c. 36.
Cap. 10.
Lingua.

Naturam

Naturam ei mãsuetam, minimeq; feram esse, cum authoritas Strabonis supra laudati tum experientia conuincit, accedente C. Plinij suffragio. *ex eo subinde*, inquit ille, *cernitur, aspectu magis quam feritate conspicua, quare etiam ouis feræ nomen inuenit*, in alio codice erat, *Ouifera*. assentitur Herricus cultus eo æuo poeta.

Li.8.c.18.
Lib.4.

Aethiopes animal mittunt, cui nomina mixta,
Vt corpus, maculæ Pardum, anteriora Camelum
Ostentant, pede Bos, iuba Equus, extima mandit
Ramorum, summa quos carpit ab arbore lingua
Vibrata, facilis natura, & mitis, vt illum
Haud veritus tractare puer feritatis imago est,
Non etiam mores, in posteriora reclinans
Claudicat alterno incessu: spectacula Circo
Læta dedit.

ETYMON ET VARIA Nomina.

Lib.4.ling. Lat. Nõ est vox Latina.

ETYMOLOGIA non vna, vti nec nomen simplex, communior ergo receptiorque est sententia à duobus illis quadrupedibus, quos sæpe memoraui, appellationem ei datam; sed tamen togatorum doctissimus M. Varro, diuersum censuit. Vult enim ille, vt animal ipsum, ita & nomen in Latio peregrinum esse, nec vllos eius omnino in sermone Romano fontes reperiri: sic enim ille. *Camelus suo nomine Syriaco in Latium venit, vt Alexandria Camelopardalis nuper adducta, quod erat figura, vt Camelus, maculis, vt Panthera*. Ita ergo *Camelopardalis* etymologica ratio, vt *Cameli* Syriacæ est, non Latinæ originis: id enim omni pæne populo, sed maxime Romanis familiare, rebus longe aduectis nomina & idioma proprium seruare. Nec vllum sane animal esse puto, cui plura nomina imposita à veteribus simul & recentioribus, antiquiora percurram. 1. *Ouis fera*, siue, vt nonnulli codices præferunt, *Ouifera* appellabatur, *fera* quidẽ dicta, quia non sit dominatum, sed in auijs regionibus, nec nisi rarenter visum animal, *ouis* vero à naturæ mansuetudine, & tractabilitate, carere enim felle, vt *Camelus* ipse, creditur, ita innuit C. Plinius. mouet me hic locus, vt de *ouibus feris* aliquid obiter attingam, nam etsi *oues feræ* sint *Camelopardales*, tamen est & aliud genus veratum *ouium* quas à naturali loco in quo nascuntur, & affectu ferino *feras* apposite vocant, de quibus ex Plinio & Aristotele alij præoccuparunt, & ego paucis retracto. Est ergo certum animalia pleraque domestica, & cicurata ferinã naturã induere solere, vt sunt in America *Canes* & *Boues* feri, & *Canes* quidem illi *turmatim incendunt & plus damni gregibus inferunt, quam lupi, aut quodlibet aliud ferarum genus*, si vera sunt, quæ scriptis de nouo orbe, non vno loco commisit Iosephus A Costa: ideo qui illos necare possunt, eadem præmia sequuntur, ac illi qui lupos aut Leones interimunt, vt Petrus Martyr tradidit. eandemq; *ferorum Canum* speciem in Hispaniola generari certis relationibus à multis compertum: sed & Naturalium rerum scriptotes, ferinam hanc in belluis qualitatem in cicuratam quibusdam artibus & herbis comestis mutari posse, deprehendunt. Sic *oues* fieri *feras* nemo negat, qui M. Varr. in Re Rustica tegerit. *Etiam nunc*, inquit, *in locis multis genera sunt pecudum ferarum aliquot, vt in Phrygia ex Ouibus, vbi greges videntur complures*. pergit deinde, & Capras, & Sues, & Boues, & Asinos varijs in regionibus feros esse, & haberi præscribit. Sic vere, licet fabulose Arundo illa apud L. Apuleium ad Psyccen in Metamorphosi Milesia. *neque tua miserrima morte polluas meas sanctas, aquas; nec vero contra formidabiles oues illius oræ feras aditum, quoad de Solis flagrantia mutuato calore, truci rabie solent efferri, cornuque acuto, & fronte saxea, nonnunquam venenatis morsibus in exitium seuire mortalium*. Nugatur ad eum locum Philippus Beroaldus, & de Camelopardale interpretatur, quod alienum à mente autboris, & naturali ratione, siquidem *oues feras* in cibis Romanis fuisse doceor authoritate L. Apicij, apud quẽ in Re Culinaria cõdimenta *Oui siluatica* præscribuntur: Et, vt omnis dubitatio tollatur, Gordianus Senior Augustus *Oues feras* in scenam produxit, ita enim vetus scriptor. *In qua pictura etiam nunc continentur Cerui palmati ducenti Britannis, mixtis,*

Nomina multiplic. Ouis fera. Li.8.c.18. Oues feræ à Camelopardale diuersæ. Canes feri. Boues feri. l.1.c.21.& lib.4.c.34. In Insulis. Ouied.l.15. c.8. Plin.li.24. c.17. Lib.2.c.1. Lib.6.

Error Beroaldi. In cibis. Lib.8.c.4. In ludis. Iul. Capit. in Gordian.

equi

equi feri triginta, Oues feræ, centum, Alces, decem, Tauri Cypriaci, centum, Struthiones Mauri miniati, trecenti. Onagri triginta, Apri centum quinquaginta, Ibices ducentæ, Damæ ducentæ: hæc omnia concessit populo rapienda die muneris, quod sextum edebat. Iam redeo ad relictum sermonem. 2. Vetusta ei etiam appellatio *Nabis.* C. Iulius Solinus in Polyhistore. *quæ locorum Aethiopes tenent, feris plena sunt, è quibus quam Nabin vocant, nos Camelopardalum dicimus.* Est ergo Nabis Aethiopica dictio. 3. *Nabuna* itidem ei nomen, & in ea voce, & reliquo textu Plinius loco laudato corruptus, restituere integritati illum curiose annitar. *Horum*, Camelorum, *aliqua similitudo in duo transfertur animalia, Nabuna Aethiopes vocant, collo similem equo, pedibus & cruribus boui, Camelo capite albis maculis rutilum colorem distinguentibus, vnde appellata Camelopardalis.* quænam illa duo animalia, in quæ similitudo Cameli transfertur? nugæ, MSS. varij, præcipue Dalechampij, recto sensu, sic præferunt. *Horum similitudo in vnum transfertur animal.* Non me latet in eodem illo Plinij loco, in vulgatis non *Nabuna*, sed *Nabin* haberi. 4. *Anabula* dicitur idem, idque ex authoritate Plinij ab Alberto Magno egregia illo de Animalibus opere, *Anabula, vt scribit Plinius bestia est Aethiopiæ, quam Arabum quidam, & Italicorum Saraphat appellant*, vtrumq; nomen ab illo deprauatum, sine quia in vitiosos inciderat codices, seu quia forte ipse aliter scripserat, vt sit pro *Anabula Nabuna*, pro *Seraphat Girafa*, vt infra dicetur: quinimo idem author sana Plinij ex laudato loco verba adfert, *est autem capite Cameli, collo equi, cruribus & pedibus bouis, prætendens similitudinem.* Est alijs in locis *Camelopardalis* nominatus, sed tanquam aliud animal, sed danda est ei æuo, & rudi sæculo venia. 5. Appellationem longe aliam ei affingunt, & Naturam appellationi plane idoneã, in his Simon Maiolis septimo Dierum Canicularium colloquio, qui *Orasium* dici Camelopardalim contendit, adducto ad id probandum Vincentij Bellouacensis loco. *Est*, inquit, *in hoc animante nihil aliud memorabile, nisi forte, quod de Orasio Vincentius tradit, Orasium enim, vt puto, Camelopardalim nuncupat, eandem enim effigiem conscribit, quam modo diximus, adijcit autem tanta animal esse pulchritudinis, vt vix penicillo imitari eadem elegantia possit, ipsam autem suæ tantæ venustatis non esse ignaram, nam eum circum spectantes spectatores viderit, vertit, & inuertit sese in quamlibet partem, vt omnium obtutus in sui admirationem conuertat.* paria apud Albertum Magnum, & totidem verbis, qui Vincentij locum illum, vt multos alios, transcribit, quæ vt vera sint de *Orasio* falsum enim est de *Camelopardali* ea dici posse, nam neque vlla in eo pulchritudo est, sed potius monstrosa deformitas, ex tot variorum animantium partium compage, deinde nec ille sui decoris tantus est admirator, vt spectatorem ad se allicere velit; &, vt semel dicam, *Orasium* aliud à *Camelopardale* animal esse necesse est, & nec mihi nunc inquirere vacat, & puto in hoc ipso opere præoccupatum: Hæc sunt nomina vetusta, de quibus obiter Philippi Beroaldi Commentarios in Apuleium consule. 6. dici *Camelopardum* docet Vincentius Bellouacensis, sed vereor, ne minus, vere, verba illius sunt. *Camelopardus est dictus, eo quod cum sit vt Pardus, maculis albis superaspersus, collo equo similis, pedibus bubulis, capite tamen Camelo similis est.* laudat testem suæ sententiæ Isidorum, sed apud illum *Cameleonpardus*, diserte legitur, nisi forte, & ibi mendose legatur, aut certe aliud animal esse id oportet. Alter error illius, quod *pedes* ei *bubalos* attribuat, cum ex omnibus laudatis *pedibus* referat *Bouem*: idem imposuit Abulensi, qui *Bubalos* ei *pedes*, vt ille, esse voluit Aeuo posteriori cæpit vocari *Giraffa*, seu *Gyrapha*, vt est apud eundem Beroaldum in Annotationibus in Horatium, & paruo admodum discrimine *Girafa* audit vulgo in Italia, vt refert Angelus Politianus, & in ea voce corruptum supra Albertum Magnum ostendimus, nec magni refert, & si alij alia quadrupedi huic nomina imponant, dum ex veterum recentiorumque diligenti relatione, & consensu, constet de eius natura.

Nabis. Cap. 43. Nabuna. Plinius correctus. Anabula. Albertus Magn. notatur. Lib. 22. de Animal. Simon Maiolus notatur. Orasius. L. 19. c. 97. L. 22. trac. 2. c. 1. Camelopardus. Li. 19. c. 9. Error Bellouacensis. Li. 12. c. 2. Alter error Abulensis Error in Deuter. quæst. 3. Giraffa. Thesau. Cru. Tom. 1 Syllog. 2. Miscel. c. 3.

QVANDO PRIMVM ROMÆ? & vsus in spectaculis.

ROMANIS illum omnium primus ludis suis exhibuit C. Cæsar Dictitator: idque concordi Latinorum Græcorumque scriptorum consensu liquet. C. Plinius *Nabuna Aethiopes vocant, collo similem equo, collo & cruribus boui, Camelo, capite, albis maculis rutilum colorem distinguentibus, vnde appellata Camelopardalis, Dictatoris Cæsaris Circensibus ludis primum visa Roma.* Eadem ex illo C. Iulius Solinus in polyhistore. *Nabim vocant, nos Camelopardalim dicimus, collo equis similem, pedibus bubulis, capite Camelini, nitore rutilo, candidis maculis superspersa: hoc animal Roma Circensibus Dictatoris Cæsaris primum publicatum.* Fuitque ille annus ab Vrbe condita septingentesimus octauus, vt ex Tabulis Capitolinis,

Li. 8. c. 18. Cap. 43. Quo Anno Roma visus.

Error Robortelli. *L. 43. pag. 255.*

tolinis, Faſtis conſularibus Caſſiodori, & alijs colligitur, quod ideo memoraui, quod nonnullos in hac recta annorum ſupputatione lapſos animaduertiſſem, in his eſt Franciſcus Robortellus, qui nimio clariſſimo Carolo Sigonio contradicendi ſtudio, & inſcitiam ſuam prodidit, & hiſtoriæ Romanæ altas tenebras induxit, eum etiam alijs inconſiderate ſequuti. Sigonij numerum rectum eſſe, vel Dionis Cocceiani authoritate admouemur, qui ſic ait. καὶ ἐπὶ τρυτῳ, ὃ ἐπὶ τῇ θυγατρὶ καὶ θηρίων σφαγὰς, ὃ ἀνδρῶν ὁπλομαχίας ἐποίησεν. περὶ δὲ δὴ τῆς καμηλοπαρδάλεως, in alio codice, καμηλοπαρδάλιδος erat, ὠνομασμένης ἐρῶ, ὅτι τότε πρῶτον ἔς τε τὴν Ρώμην ὑπὸ αὐτοῦ ἐσήχθη, ὃ πᾶσιν ἐπεδείχθη, τὸ γὰρ ζῶον τοῦτο τὰ μὲν ἄλλα κάμηλός ἐστι, πλὴν καθ᾽ ὅσον οὐκ ἐκ τοῦ ἴσου τ᾽ κώλων ἔχει, τὰ μὲν γὰρ ὀπίσθια αὐτοῦ χθαμαλώτερά ἐστιν ἀργόμενον δὲ ἀπὸ τῶν γλουτῶν ὑψοῦται κατὰ βραχὺ, ὥστ᾽ ἀναβαίνοντι ποιεισικέναι ὃ μετεωρισθὲν ἐστι πλεῖσον, τὸ μὲν ἄλλο σωμα ἐπὶ τῶν ἐμπροσθίων σκελῶν, τὸν δ᾽ αὐχένα ἐς ὕψος αὐτίδιον ανατείνει, τὴν δὲ δὴ χροίαν, aut vt in alio eſt codice χρόαν nō minus recte κατεστικται ὥσπερ, Πάρδαλις ὃ διὰ τοῦτο καὶ τὸ ὄνομα ἐπίκοινον ἀμφοτέρον φέρει. Gulielm. Xilāder ita reddidit.

Deſcriptio eius alia.

deinde in honorem filiæ, Iuliæ Pompeio demptæ, *venationes, ludoſque gladiatorios exhibuit,* (paulo aliter verba græca ſonant *ferarum inſecutiones, & ſingulares virorum pugnas) Nunc id commemorabo animal, quod Camelopardalis nominatur, tunc primum à Cæſare Romam adductum publicèq; oſtenſum fuiſſe; eſt autem Cameli omnino ſimile animal, niſi quod membrorum non eandem vbique proportionem ſeruat, nam partes eius poſteriores humiliores ſunt à clunibus paulatim, videturque quaſi aſcendere, cumque diu altius ſubinde factum eſt, reliquam corporis partem prioribus pedibus eleuat; collo vero ſuo peculiaris altitudo adeſt, colore, vt Pardalis varietate, eſt, vnde & nomen ex Camelo, & Pardali compoſitum habet.* Primus vſus illius, in ſpectaculis, vt opinor, fuit idem, quem *Rinocerotis* fuiſſe ſub Auguſto ſupra, aut *Cameli* ſub Ptolomæo in Aegypto, oſtendebam, vt ſcilicet à Romanis ſpectaretur, non etiam alijs committeretur, aut pugnaret. Sic Horatius culpandam Romanorum ſtultitiam exagitans, ait effuſe riſurum Democritum, ſi reuiuiſceret, cum Romanos Camelopardalis aſpectu, & admirabundos, & ſtupentes videret. Verſus ipſi ſunt.

In ludis tantum ſpectabatur. *L. 2. epiſ. 2.*

Si foret in terris rideret Democritus, ſeu
Diuerſum confuſa genus Panthera Camelo,
Siue Elephans albus populi conuerterat ora;
Spectaret populum ludis attentius ipſis
Vt ſibi præbentem Mimo ſpectacula plura.

Etiam pugnabat.

Fuiſſe tamen ſequenti æuo non ſpectatam modo, ſed & in arena commiſſam, atq; etiam confectam facilè apparebit ex hiſtoriæ auguſtæ lectione, & infra hic paucis interiectis expediam, vt diſquiretur *quoties in Europa viſus?* quod mirum videri debeat à VVolfango Lazio, & alijs, qui ex profeſſo prouinciam illam ſuſceperunt omiſſum, ſed quis omnia?

Lazij negligentia.

LOCVS, ET VSVS IN CIBIS.

Li. 8. c. 16.

HOC tam portentoſæ formæ monſtrum generat Africa, ratio elegans ex Plinio. *Africa hæc maximè ſpectat, inopia aquarum ad paucos amnes congregantibus ſe feris, ideo multiformes animalium ibi partus, varie fœminis cuiuſque generis mares, aut vi, aut voluptate miſcente, vnde etiam vulgare Græciæ dictum, ſemper aliquid noui Africam adferre.* Græci id dicunt Ariſtotele teſte ὡς ἀεί τι τῆς λιβύης τρεφούσης καινόν idemque repetit alibi, & elegantem adfert rationem, quam totidem pænè verbis ex Plinio recitaui, qui eum, vt ſolet, tranſcripſit: vſque adeo monſtra hæc informia generat alitq; Africa, vt nec cerui, nec apri, nec capreæ in eo viſantur, vt poſt rerum naturalium ſcriptores pæne omnes, videre potes apud Claudium Aelianum: & plerumque ad ludos ſuos Romani ex Africa feras aduehebant: Claudianus de ludis à Stilicone conſule exhibitis.

L. 2. Gene. Anim. c. 7. *Li. 8. Hiſt. Anim. cap. 28.*

L. 17. c. 10 *L. 3. de lau. Stil.*

Nanque feras alijs tellus Mauruſia donum
Præbuit, huic ſoli debet, ceu victa, tributum:
Dum nos horribiles Libyæ ſcrutamur alumnos,
Europæ vos interea perquirite ſaltus.

Eodem loco interiori Africa gigni aliqui ferociores has belluas indicat.

Iamque pererratis Libyæ flagrantibus oris
Ligerat eximios Phœbi germana Leones
Heſperidas qui ſæpe fugant, ventoque citatis
Terrificant Atlanta iubis, armentaque longe
Vaſtant Aethiopum.

Inte-

Inter hæc prodigia sunt *Camelopardales*, nam Plinius & Solinus supra laudati in Aethiopia eos collocant, im Troglodytarum regione Strabo: Et qui hodie regiones illas lustrarunt, confirmant vera esse, quæ de hoc quadrupede Antiquitas prodidit, Epistolæ Antonij Fernandi Societatis Iesu Presbyteri datæ Anisio: apud Samuelem Purchasium in Itinerario suo. *Vnum animal tam vastum est*, in Aethiopia, *vt eques rectus sua dorso illius trāsire posset, vescitur solis frondibus, ex arborum cacuminibus, formæ similitudine accedit ad Camelum.* Natalis Comes in venatione.

lib. 7. cap. 6

lib. 10.

Aethiopum terris speciem monstrare Cameli
Et Pardi, cernes animalia mixta, Cameli
Hinc nomen commune tenent, & Pardalis acris,
Forma genusque feris tribuerunt nomina multis
Diversis, sed Leucrocutæ quia multa sequuntur
Nullius certe illorum sunt numen adeptæ.

Hinc subit mirari, cur Heliodorus *Camelopardalim* dono Hydaspi Aethiopum regi ab Auxiomatum populis oblatum admirationi fuisse Aethiopibus dicat, cum id animalis ea in regione, ex consensu veterum recentiorumque, proueniat verba eius Latina, interprete Politiano, hæc sunt, nam Græca non sunt ad manum. Postremo accessere Auxiomatorum legati. non vectigales illi quidem, sed amici, & fœdere iuncti, qui beneuolentiam rebus prospere gestis indicantes; cum & alia & ipsi munera obtulerunt, tum imprimis animantem inusitata specie; naturaque, ad cuius magnitudinem Cameli proceritas, color, pellisq; pantheræ, maculis veluti florentibus variegata postremo infra aluum partes humi subsidebant, sicuti in leonibus videmus, humeri, pedesq; priores, atq; ipsum pectus, præter rationem cæterorum membrorum procera, tenuis ceruix, & quæ de reliqua corporis mole in olorinum collum se tenderet, caput Camelo simile, maior ipsa pæne duplo, quam Libysse Struthi, subscriptosq; velut oculos torue motans conuiuebat, incessus autem animantium cęterarum terrestriū, vel aquatilium dissimilis, neq;.n. vicissatim crura simul, sed dextra pariter, deinde sinistra vtraq; agitabat, cumq; ijs suspensa proferebat latera, tractu motuq; tam facili vt eam quo vellet, tenui capistro, vertici deuincto, veluti fortissimo vinculo, magister perduceret: hæc vt est conspecta animans, omnem continuo multitudinem obstupefecit, speciesq; nomen inuenit ex ijs, quæ præcipua in corpore, sic vt eam extempore populus Camelopardalem appellarit. Sed tota ea narratio, vt ipsa Historia, fabulosa nam præterquam quod animal illud Aethiopibus, apud quos generatur, inusitatum esse non poterat, & ob id, nec admirationem mouere, ita qui illi Auxiomatarum populi? in quibus nati *Camelopardales* spectaculo tam insolenti Aethiopibus esse potuerunt? nugamenta mera.

Heliodorus notatus. lib. 20. Aethiop.
Proceritas.
Color.
Pellis.
Humeri.
Pedes.
Pectus.
Ceruix.
Collum.
Caput.
Magnitudo
Oculi.
Incessus.

Suspicari posset in Asia etiam *Camelopardalim* nasci, est enim populo Iudaico interdictum ne cibis quibusdam vescatur, aliorum vsus permissus, & in his *Camelopardalis* recensetur, cum autem Terra sancta, seu Palestina, tota sit in Asia, videtur aut ille ibidem loci natus, aut frustraneum fuisse præceptum, quod impium esset cogitare, quo eius in cibis vsus permitteretur. Locus autem in sacro textu sic se habet. *Ne comedatis quæ immunda sunt, hoc est animal, quod comedere debetis, bouem, & ouem, & capram, ceruum, & capream, bubalum, Tragelaphum, Pygargum, Orygem, Camelopardalum.* ita textus vulgatæ versionis, vox ea aliter paulo in Septuagintis καμηλοπάρδαλιν, sed parum interest.

Deut. c. 14.

VENATIO CIRCENSIS ET SILVESTRIS.

VENATIONEM eius Circensem, & Amphitheatralem nemo describit, vt suspicer tantum populo ostensum, non etiam cum alijs feris, aut gladiatoribus commissum, sed iudicium fieri solidum poterit ex authorum locis infra citandis, proximo titulo. huc traho locum Martialis ex coniectura, & collatione loci Heliodori, licet pleriq; doctorum de Elephanto intelligi velint, ego optimo sensu ad Camelopardali trahi censeo.

lib. 1 epigr. 105.

Et molles dare iussa quod choreas
Nigro bellua nil negat magistro.

Venationem siluestrem operose describit Oppianus, cuius verba, quia multum ad naturam huius quadrupedis intelligendam conducunt, apponam ex Cinegeticis.

l. 3. V. 462.

Εννεπέ μοι καὶ κεῖνα πολύθρος Μοῦσα λιγεῖα,
μίκτα φύσιν θηρῶν, διχόθεν κεκερασμένα φῦλα,
Πάρδαλιν ἀκολόνωτον, ὁμοῦ ξυνῆντε καμήλῳ
Ζεῦ πάτερ, ὅσσα νόησας, ὅς εἴδεα νῶϊ φύτευσας
ὅσσα βροτοῖσιν ὄπασας, ὅς εναλίως γεπο δέσσιν

Os

Ος τοδ' ἐμήσαο, παγχυ καμήλω αἰόλον εἶδος,
Αμφιέσας ῥινοῖσιν ἀναιδέσι παρδαλίεσσι,
φαίδιμον, ἱμεροεν τιθασον γένος ἀνθρώποισιν
Δειρή οἱ Ταναή, στικτὸν δέμας, οὔατα βαιὰ,
ψιλὸν ὕπερθε κάρη, δολιχοὶ πόδες εὐρέα Ταρσὰ,
κωλων δ' ουκ ἴσα μετρα, ποδες δ' οὐ παμπαν ὁμοῖοι,
Αλλ' οἱ προσθεν ἔασιν ἀρειονες, υστάτιοι δὲ
πολλον ὀλιζοτεροι κατά τ' ὀκλάζουσιν ὁμοῖοι,
ἐκ δὲ μέζης κεφαλῆς δίδημον κέρασ' ἰθὸς ὀρούει,
οὔτι κέρας κεράεν, παρα δ' οὔατα πεσσόθι κόρσης,
Αβληχραὶ προταφοισιν ἐπαντέλλουσι κεραῖαι
Αρχίον, ὡς ἐλάφοιο τέρον στόμα, λεπταλέοι τε
ἐντὸς ἐρειρέδαται γαλακτόχροες ἀμφὶς ὀδόντες,
Αἴγλην παμφανόωσαν ἀπαστράπτουσιν ὀπωπαί,
οὐρὴ δ' αὖτ' ἐλάφεια, θοαῖς ἅτε δορκαλίδεσσιν
Ακραισιν μετόπισθε μελαινομέναισιν ἐθειραῖς.

Latine sic sonant verbatim.

Dic mihi etiam illa sonora Musa, canora,
Natura. *Mixta, naturam ferarum ex diuersis confusam habentia genera*
Pantheram variam tergo, simul communemque Camelo
Iupiter pater, quot quantaque excogitasti, quot genera nobis plantasti?
Quot mortalibus largitus es, quot marinas piscibus?
Qui hanc excogitasti Camelorum prorsus variam figuram:
Dum induisti pellibus ferocibus pantherinis
Illustre, placidum, ac mansuetum genus hominibus
Collum ei longum, maculosum corpus, aures breues,
Collum. *Exile superne caput, longi pedes, latæ plantæ,*
Corpus. *Crurum vero non aequales mensuræ, pedesq; non similes,*
Aures. *Sed anteriores sunt longiores, posteriores autem*
Caput. *Multo breuiores, & claudicantibus similes:*
Pedes. *E medio capite cornu prorumpit recta geminum:*
Planta. *Non tamen cornu corneum, sed secundum aures in medio capitis*
Crura. *Molles supra tempora exoriuntur apices,*
Cornua. *Amplum, quasi cerui, rotundum os, tenuesque,*
Dentes. *Intus infixi sunt, & lactei circa dentes,*
Oculi. *Splendorem illustrem effundunt oculi,*
Cauda. *Cauda vero porro est ceruina, velocibus veluti damis*
Summis pæne nigrantibus villis.

Oppianus notatus. Hæc ille, nec plura de ratione eum capiendi, & quod maxime interest ipsius, nihil de velocitate, quam *in Ichneumone, Vulpe, Struthiocamelo, lepore* haud quaquam ibidem loci omisit, credo quia nuda descriptione contentus, reliquo, vt incognitus, consulto abstinuit: At Artemidorus Geographus vetustissimus, existimauit omnium animantium esse citatissimum, & velocissimum, quod à partitum inconcinnatum confusione negauit posse fieri Strabo, vt ex loco superius laudato videri potest.

QVOTIES IN Europa visus?

Iul. Capit. Ostendit Gordianus tertius. Capitolin. correctus.

ROMANI primum viderunt eam ludis à Cæsare exhibitis, vt ex Varrone, Dione, Plinio, & Solino superius ostensum: sæpius postea in Europam illatum reperio. nam Gordianus tertius ostendit. *fuerunt sub Gordiano Romæ Elephanti triginta & duo, quorum ipse duodecim miserat, Alexander decem, Alces decem, Tigres decem, Leones mansueti sexaginta, Leopardi mansueti triginta, Belbi, idest Hyenæ decem, gladiatorum fiscalium paria mille, Hippopotamus & Rhinoceros vnus, Archoleontes decem, Camelopardali decem*, legendum ex consuetudine Græca & Latinis melioris notæ codicibus, *Camelopardales decem,*

decem, onagri viginti, equi feri quadraginta, & cætera huiusmodi animalia innumera & diuersa, quæ omnia Philippus ludis sæcularibus vel dedit, vel occidit. doleo nihil distinctè de Camelopardalibus dixisse, vtrum illi in venatione circensi, an in amphiteatro occisi, confectique, an vero amicis donati. In Triumphi sui pompa Aurelianus Augustus, Palmyrenis victis, & Zenobia regina capta, etiam duxit, & populo Romano ostendit, ita enim Flauius Vopiscus. *Capitolium Aurelianum inuectus est, vt illic caderet ceruos, quos cum eodem curru captos vouisse Ioui optimo maximo ferebatur, præcesserunt elephanti viginti, feræ mansuetæ, libicæ, Palestinæ diuersæ, ducentæ, quas statim Aurelianus priuatis donauit, ne fiscum annonæ grauaret, Tigrides quatuor, Camelopardali, Alces, cætera talia per ordinem ducta*, ex bonis codicibus legendum monuit Isaacus Casaubonus, *Camelorpardales, Alces.* Leoni quoque Imperatori narrat sequioris æui historia Camelopardales dono oblator. Suidas illustris testimonij, cuius sunt hæc ex Latina VVolfij interpretatione, nam Græca non sunt ad manum. *Sub Leone Imperatore Romanorum, Aethiopes attulerunt Camelopardales, & duos viros vacordes, statura breuissima, quos Pygmæos Homerus appellauit.* locus Homeri, quem indicat est, puto lib. 3. Iliad. in principio.

Duxit Aurelianus.
Vopisc. correctus.
Leoni Aug. dono miss. in voce φρεροσβάβης.

——— κλαγγὴ γεράνων πέλει οὐρανόθι πρό·
Αἵτ᾽ ἐπεὶ οὖν χειμῶνα φύγον, καὶ ἀθέσφατον ὄμβρον
Ἀνδράσι Πυγμαίοισι φόνον καὶ κῆρα φέρουσαι.
clangor gruum est in sublimi aere
Quæ post quam frigus fugerunt, & immensum imbrem
Viris Pygmæis cædem & mortem ferentes.

Pygmæi.

Horum, vt id obiter attingam, meminerunt Geographi Strabo, Plinius, Solinus, Aristoteles, Isidorus, Gellius, D. Augustinus Ciuitate Dei, Iuuenalis Satyra 13. & alij. sed ad *Camelopardalim* redeo, qui à Sultano Babyloniorum rege ad Federicum Romanorum Imperatorem missus, vt testatum reliquit Vincentius Bellouacensis, & ex eo idem repetit Albertus Magnus Tractatu de Animalibus, qui pleraq; alia ab illo authore mutuatus est, Federicus hic Ærobarbus fuit de quo plenius Annales Germanici. Denique Laurentio Medicæo, literatorum ac literarum Mecænati dono transmissum *Camelopardalim* plerique prodidere à Sultano, seque cum alijs ad eum ab eodem Principe muneribus transmissum vidisse Angelus Politianus testatur, & eiusdem sæculi scriptor suffragatur Philippus Beroaldus: & hæc de eo dicta sufficiant.

Tractabilitatem in eo expressit Heliodorus supra, cui nihil addo.

Li. 16. c. 8.
Federico Imper. oblatus.
L. 19. c. 97.
Li. 22. c. 1.
Laurent. Medicæus habuit.
Miscellan. cap. 3.
Notis Horatianis.
Tractabilitas.

DE SVE, SYNONYMIA. & Etymologia. Cap. XXXVI.

SVS recta sequitur ratione, cum sit, vt cæteræ quadrupedes, de quibus hoc libro est disputatum, fissis pedibus, & solidis, sed illa frequentior proprietas, definire Claudius Aelianus de proprietatibus Animalium. μώνυχα, δὲ ἵππος, ὄνος, βοῦς, ἔλαφος, αἴξ, χοῖρος locus fœde est mutilatus, atque correptus, vtroque vitio si cum libero, & lego. μώνυχα δὲ ἵππος, ὄνος, δύχηλα δὲ βοῦς, ἔλαφος, αἴξ, χοῖρος. *solipeda, equus, asinus, bisulca, Bos, Ceruus, capra, Porcus.* clare Aristoteles in Historia Animalium. τὸ δὲ τῶν ὑῶν γένος ἐπαμφοτερίζει, εἰσὶ γὰρ καὶ ἐν Ἰλλυριοῖς, καὶ ἐν Παιονίᾳ, καὶ ἄλλοθι, μώνυχες ὕες. *Genus sane Suillum ambiguum est, nam & in Illyricis, & in Pæonia, & alijs in locis, Sues solipedes sunt.* Hæc etsi vera videantur, est tamen vsitatior Suum bisulcorum tractatio, vt ipse Aristoteles probat, vbi de partibus Animalium. Et quicquid de ea re sit, inquiram plenius infra, vbi de Speciebus varijs agendum erit. Varijs nominibus hoc animal effertur, quorum Etymologias inuestigabo: sunt enim hæc tria nomina eadem, *Porcus, Sus, scropha.* Isidorus Hispalensis. *Porcus, quasi spurcus, ingurgitat enim se cœno, luto immergit, limo illinit, Porcorum pilos setas vocamus, & setas, à Sue dictas, à quibus sutores vocantur, quod ex setis suant, idest consuant pelles.* M. Varro in latinæ linguæ origine, & alij eum sequuti. *Porcus, quod Sabini dicunt de Aprino porco Poridus, inde Porcus, nisi à Græcis, quod Atheneis in libris sacrorum scriptum est* κάπρῳ καὶ πόρκῳ. locus est difficillimus, & retractari vult. prioris partis verba immutata conseruat Antonius Augustinus, vt sit sensus, *Sabini catulum capri vocabant Porcum*, Adrianus Turnebus suis in Varronem lucubrationibus aliter paulo, *Sabini dicunt à primo porco, inde porcus.* sensu valde obscuro, multis mutatis Iosephus Scaliger, *Sabini dicunt Aprum Porcum, proinde Porcus.* Dionysius Gottofredus in obseruationibus. *Sabini dicunt de Aprino Porco, Porrigus, vel Porgus, inde Porcus.* putaui legi posse, vt in Farnesiano Codice, diserte videbatur, *Sabinis*

Ratio ordinis.
L. 11. c. 37.
Aelian. correctus.
Lib. 1. c. 1.
Lib. 3. c. 14
Porcus vnde?
Li. 12. c. 1.
Lib. 4.
Varronis locus discussus.

Lib.15.

binis Porcopor eſt puer Suis. nam *Por* laconibus & Dorienſibus eſt *Puer.* Feſt. Pompeius in fragmentis. *Quintipor ſeruile nomen frequens apud antiquos erat, à prænomine domini ductum, vt Marcipor, Gripor, quamuis ſint, qui à numero natorum quinto loco ex ancilla dictum putent.* Eadem Paulus in ſchedis, Feſti corruptor. erit ergo *Publipor filius Publij, Marcipor, filius Marci, Quintipor, filius Quinti,* Varro Epiſt. ad Fuſium apud Nonium.

C.2. num. 371. Varro correctus.

Quintiporis clodiant Feriæ ac poemata.

Et locus ille corruptus ita legendus.

Quintiporis Clodiani feriæ, ac poemata
Gargaridians.

Satyra Marcipor. L.24.c.46 Porcus dictio Græca. Lib.2 c.4. Sus vnde? Thyſus ſus Scrofa.

Eratque *Marcipor* eiuſdem Varronis Satyra, in qua de ſeruitute diſſerebat, & herili imperio, veteresq; laudabat qui clementer & humaniter ſeruis imperabant, quos paucos & dominorum gentiles habebant, contra homines ſuæ ætatis reprehendebant, qui tot agmina, tot legiones, vt ita dixerim, potius quam familias ſeruorum habebant, quibus aſpere & ſæuiter imperabant, vt exiſtimauit Adrianus Turnebus, redeo ad *Porci* deſitum ſermonem, ait Varro loco laudato eſſe dictionem purè Græcam, quod & verum, nam πόρκος reperitur apud Lycophronem in Alexandria, idem ille M. Varro in re Ruſtica. *Porcus græcum eſt nomen antiquum, ſed obſcuratum, quod nunc eum vocant χοῖρον.* ita ſe habet porcus. *Sus* pure etiam Græcum eſt, ὗς enim Latinis eſt *ſus,* υ, ſane eſt, υ, & ſpiritus aſper mutari ſolet in S. vt ὑπὲρ *ſuper,* & alia paria. M. Varro in re ruſtica, loco proxime ſupra laudato. *Sus Græcis dicitur ὗς, olim Thyſus dictus, ab illo verbo quod dicunt θύειν, quod eſt immolare, à ſuillo enim genere pecoris immolandi initium primum ſumptum videtur.* Dicitur & *ſcrofa,* ſed origine incerta, aut enim ſimplex eſt, & antiqua latinorum dictio, aut à *ſcrobe,* quam roſtro fodit, etymologia deriuari poteſt.

SPECIES VARIÆ, & Differentia.

Solidipedes Sues. L.3. Aſini. L.11.c.46 Plinius Ariſtotelis transſcriptor. Li.2.c.12. Correctus. In voce Emathia. Muti. Li.3.c.35. Alati. L.12.c.38 Artemon Scriptor. Li.12.c.9. Cornuti. Li.5.c.27. L.17.c.10 Dinon ſcriptor. Sine cauda. P.5.c.11.

NVLLVM animal magis diuerſum, nec in vllo genere, plures ſpecies deprehenduntur, ego percurram nobiliores. 1. cum natura Suum ſit fiſſos pedes habere, reperiuntur & Solidipedes, dixi ſupra, & obſeruat Philippus Beroaldus Commentario in Apuleium: & Plinij locus eſt: *Sues in Illyrico, quibuſdam in locis ſolidas habent vngulas, cornigera fere biſulca, ſolida vngula, & bicorne nullum, vnicorne, aſinus tantum Indicus, vnicorne & biſulcum Oryx, tales aſinus Indicus vnus ſolipedum habet, nam Sues ex vtroque genere exiſtimantur: ideo fædi carum.* locus eſt fæde corruptus, ſupplent nonnulli, *ideo feruntur diuerſi earum fœtus,* nam totus locus ex Ariſtotele tranſcriptus, quem conſule in Hiſtoria animalium. Nec prima quidem verba ſana ſunt, tu reſcribe, *Sues in Illyrico, & quibuſdam alijs in locis ſolidas habent vngulas,* ſcilicet in Pæonia, ſiue Emathia Macedoniæ regione, in Theſauro Geographico adnotauit vir doctus Abrahamus Ortelius. 2. eſt etiam Suum ſpecies quædam in Macedonia, quibus nulla vocis aut grunnitus vſura, & ideo muti dicuntur ab Aeliano. 3. reperiuntur ſues alati eodem Aeliano authore, cuius narratio talis fere eſt, *apud Clazomenios Suem alatum exortum fuiſſe auditum eſt, qui Clazomenios vaſtaret agros, quod quidem ipſum in libro de Clazomeniorum finibus Artomon confirmauit, vnde illic locus decantatus Sus alatus nominatur, id quod ſi cuiquam fabula videatur, non prohibeo, ego quod de animali dictum ab alijs, ignorabant, non inuitus retuli.* Hic eſt Artemon ille, qui apud Athenæum à mollitie culpatur, cuiuſque hiſtoriæ fabularum plenæ male audiebant, obiter ex Pindaro in obſeruationibus in Athenæum Iſaacus Caſaubonus, ſed hiſtoria illa penitus iniuria temporis periit. 4. memorantur ſues cornuti, vt ex Agatharchide proditum ab eodem Aeliano. Ἀγαθαρχίδης δὲ ὗς ἐν Αἰθιοπίᾳ ὗς κέρατα ἔχειν. *Agatharchides refert in Aethiopia ſues cornua habere.* & Dinone vetuſtiſſimo ſcriptore idem plenius definiuit, λέγει δὲ Δίνων ἐν Αἰθιοπίᾳ γίνεσθαι τοὺς ὄρνιθας θοὺς μονόκερως, ὗς τετρακέρως, καὶ πρόβατα ἐρίων μὲν ψιλά, τρίχας δὲ καμήλων ἔχοντα. *Dinon author eſt, gigni in Aethiopia aues vnicornes, & ſues quadricornes, itemque ouillum pecus à lana quidem inops, veruntamen pilis Camelorum hirſutum.* Et Dinonis naturalis Hiſtoria perijt, vt vix aliqua ſuperſit memoria, & in Philippinis quidem Aſiæ inſulis etiam hodie Porcos bicornes, tricornes, quadricornes videri, ex Pigafetta Samuel Purchaſius in Itinerario ſuo teſtatur. 5. Eſt & genus Suum in Darieni Prouincia, non procul ab inerti illo freto, quod Americam mediam interſecat, & Mexico à Peru ſeiungit, hi caudis carent, cætera noſtris ſimiles, ſed paulo ampliori corpore, vt memorat Petrus Hiſpalenſis in noui Orbis deſcriptione. 6. viſuntur

& in

& in nouo orbe Sues, quorum vngulæ in prodigiosam magnitudinem excrescant, scilicet *sesquipedali mensura*. idque in Insula *Cubagua* adnotatum ab eodem authore ibidem loci. 7. qui Americanas res diligentius sunt executi tradiderunt ibidem esse Sues, quibus vmbilicus sit in dorso, & ex Petro Martyre, Ouiedo, Iosepho Acosta describit Samuel Purchas. (Indiarum porci in spina dorsi vmbilicum habent, gregatim incedunt, & homines aggredi audent, quorum tali, nouaculis sunt acutiores, venatores suos venantur, & in arbores compellunt, qui desuper eos facilè interficiunt, dum illi mordendo trunco immorantur.) 8. memorantur porci (gramine pascentes in aqua quiescentes) vt ex Botero in Relationibus de Brassilia liquet (in vtroque, inquit ille, elemento viuunt, anteriores pedes ad posteriores collati, breuiores paulò videtur, vnde illi velocitatem nullam habent, ideoq; cum venatores acrius instant, aquæ se derepente committunt, vt quod à pedibus in terra præsidium sperare nequeunt, in aquis natantes consequantur.) 9. obseruatum in Guiana duas species Suum reperiri, quorum nonnulli vmbilicum in dorso habeant maiores quidem, atq; alterius generis, quam sint illi de quibus supra, licet vmbilici loco illis haudquaquam dissimiles: alij sunt nostris omninò similes, sed multo maiores, vt est in historia Guianæ Francisci Sparræi apud Hackluytum. 10. illud etiam à fide dignis refertur, in eadem Brasilia Sues esse Hermaphroditas, & non modo ambiguæ naturæ, sed subinde sexum commutant, & ex mare fit fœmina, & vice versa, fœmina mas fit, quod Societatis Iesu literis exploratum, Iosepho scribente Anno millesimo quingentesimo sexagesimo, notauit Simon Maiolus Canicularibus diebus. 11. in eiusdem anni actis eadem literæ indicatur. *Suem esse leonum colore, leporinis dentibus, molares autem illius dentes partim in mandibula superiore, partim palato affixos, cauda carere, cicurem fieri, domo ad pascua egredi, ac sponte redire canum more.* 12. non omiserim in Asia, & maximè in Perside *Sues agrestes esse, qui in venatores & canes spinas iaculentur, nec nisi ictu destinato*, vt Marcus Polus author est, suntq; ijdem *bobus nostratibus Europæis grandiores, quorum molaris deus aliquando compertus est pondo quatuordecim*, si idem author vera retulit. 13. sunt etiam *Sues & Siluestres*, de priori specie hoc loco acturi sumus, posteriorem in sequens caput reiecturi. 14. *Sues monstruosæ portentosæq; figura, nec minus natura*, in noua Hispania, in Vraba, in Portu veteri noui orbis Alumnus Ferdinandi Cortesij prodidit apud Ramusium tomo tertio, ea deniq; repetit Petrus Hispalensis, & Ouiedus in Summa, & alij, quos, tu lector, consulere potes. Huc etiam *Piaculares* illi *Sues* reuocantur, qui in prodigiorum commemoratione, capite, pedibus, manibus, aut alia parte, humanis corporibus simillimi nascuntur, quorum cura ad aruspices, & Pontifices, olim apud superstitiosos Ethnicos, pertinere credebatur, & nos infra expediemus. 15. deniq; species accidentaria à colore inducitur in Suibus, sunt enim *subflaui, cinericij, ruffi, nigri, albi*, in quibus omnibus alibi fœcundissimi, ruffi esu suauissimi: sed vix hoc speciem variare potest.

Vt species Suum variæ, ita differentia eorundem notatur multiplex, sunt enim *Vitellini, Flacciani, Laureati, Frontoniani, Caliani, Hortulani, Tragani*, quorum conditura sexequitur fusè L. Cælius Apicius in re Culinaria, & alij. Sunt & quædam impropria, vt *Erinaceum* vocant Itali *Porchetto*. de quibus hic non agimus.

Vngulis miris. — *Lib. 8. c. 2.* — *Vmbilicum in dorso habentes.* — *In terra & aqua viuẽtes.* — *Duæ species.* — *Tom. 3.* — *Hermaphrodita.* — *Colloq. 7.* — *Leoni, Lepori, & cani similes.* — *Bobus grandiores.* — *Li. 1. c. 24.* — *Li. 3. c. 35.* — *Cicures & domestici.* — *Monstrosæ.* — *Cap. 19.* — *Humano capite.* — *Coloris varij.* — *Differentiæ Suum.* — *Lib. 8.*

ÆQVIVOCA.

MVLTA hoc nomine haud contemnendæ authoritatis viri significari aiunt, ante omnia pudendum muliebre denotantur. Cælius Rhodiginus. *Verum & nutrices naturam muliebrem* χοῖρον, *idest Porcum vocabant, quod Aristophanes significat, ex quo facetissimè quibusdam concinnatum verbum* χοιροπωλεῖν, *quod significat Porcum venaere, idest capturas corpore quærere.* & Etymologici. iampridem adnotauit vir indefessæ industriæ Vlysses Aldrouandus immortali opere de Testaceis, qui consulatur. γυναικεῖον αἰδοῖον quasi *muliebre pudendum* audit apud Fauorinum. Fons & origo vocabuli apud Suidam ex vetusto authore. Ἀκροκορινθίᾳ ἔοικας χοιροπωλήσειν. *Videris in Acrocorintho porcos venditura esse, idest fore meretrix Corinthi, vbi pudenda muliebria Porci appellantur.* ita vertit Hierony. VVolfius, haudquaquã rectè, quippè χοιροπωλεῖν *Porcum vẽdere* est de vna singulari fœmina vsurpatum, cui vnus tantum sit χοῖρος, è quo quæstum faciat, nõ plures, & locus est Aristophanis, qui de vno Porco vendito, non verò pluribus necessariò capiendus. Ne id tãtũ Græcanicę fuisse consuetudinis videri possit, eãdẽ vim vocis in Latino receptã sermone persuadet M. Varro in Re rus. *nam & nostra mulieres, maximè nutrices, naturã qua fœminæ sunt, in virginibus appellant Porcũ, & Græcè* χοῖρον *significantes esse dignũ insigni nuptiarũ.* Aparet hinc non cuiuslibet fæminæ pudendũ χοῖρον esse aut dici, sed virginis tãtũ, vt iure sint ea quę illi de *Porco* asseruerunt supra laudati authores, restringẽda ad purũ virginitatis florẽ. 2. *Porcus* est etiam Piscis, siue à formæ consonantia, quę inter illũ & quadrupedẽ est, vt alijs placet, siue à carnis in edendo conformitate, quod alij asseruerunt, & de eo paulo altius repetã: nõ in mari modo, sed

L. 25. c. 26. — *Pudendam muliebre.* — *Li. 3. c. 82.* — *VVolfij error.* — *Lib. 2. c. 4.* — *Piscis Porcus quis?*

L.12.c.23. *Natura loquax.* *Pisces muti.*

& aquis dulcibus alitur, nam inter Danubij pisces *χοῖροι Porci* numerantur ab Aeliano historia naturali: illud sanè longè admiratione dignius de eo existimo *esse loquacem & habere vocis vsuram.* Vt ex Philosopho obseruat Gilbertus Cagnatus Annotationibus in Lucianum. Hoc tamen negauit vir doctus suis in Oppianum obseruationibus, & disserui plenè ad illud Claudiani lib. 2. in Ruffinum. *Qui iusto plus esse loquax, arcanaq; sueuit*

Prodere, piscosias fertur victurus in vndas

Vt nimiam pensent æterna silentia vocem.

Li.2.c.18. *In Arcadicis.* *Lib.4.c.9.* *Lib.1.de Cetis ca.7.* *Li.12.c.6. Etymol.* *Li.32.c.2.* *Dissidium Plinij, & Aeliani.* *Li.15.c.7.* *Li.32.c.5.* *Li.4.de piscib.c.8.* *Lib.7.pag. 326.*

Certè illa vera est sententia Artemidori in Oneirocriticis. ἡ γυνὴ ἐν γαστρὶ ἔχουσα, ἰχθὺν εἰ ὑπολάβοι τεκεῖν ὡς μὲν ὁ παλαιοὶ λέγουσιν, ἄφωνον γεννήσει. *si mulier prægnans piscem se parere somniet, iuxta veterum sententiam, mutum pariet*. etsi verum sit ordinaria naturæ constitutiones *pisces esse mutos* tamen piscis ποίκιλος *variè notatus tergo* vocalis est, licet negare id Pausanias videatur. ratio certa apud Arist. in Histor. Anim. ἰχθύες ἄφωνοι μὲν εἰσιν, οὔτε γὰρ πνεύμονα, οὔτε ἀρτηρίαν, καὶ φάρυγγα ἔχουσι. *pisces sint vocis experies, quippe qui neq; arteriam, neq; pulmonem, aut guttur obtineant.* subdit deinde exempla quorũdam piscium, qui quod querulum aliquem sonum edant, vocis vsuram habere ideò dicantur, & de Delphino ipse noster Aldrouandus: atq; idem erit de pisce Porco, cuius natura descripta non incongruè ab Isidoro Hispalensi. *Porci marini, qui vulgò vocantur Suilli, qui dum escam quærunt, more Suis, sub aquis fodiunt, circa guttur enim habent oris officium, & nisi rostrum arenis immergant, pastum non colligunt.* C. Plinij sententia his verbis continetur, ex Apione, cuius opera penitus perierunt. *Apion maximũ piscium esse tradit Porcum, quem Lacedæmonij Orthragoriscum vocant, grunnire eum cum capiatur*. nescio qnomodo hæc cum Aeliani verbis supra laudatis conuenient, ille fluuiatilem piscem, & in Danubio capi, iste piscium maximum facit, qui certè non videtur in fluuio alendus, accuratè disputat Rondeletius, qui consulatur. Nec vt Porcus terrestris tantum rostro arenas fodit, grunnit cum capitur, sed Aprorum instar setis toto dorso horrescit eodem Plinio narrante. *Inter venena piscium sunt Porci marini spinæ in dorso, cruciatu magno lalorum, remedium est limus ex reliquo piscium eorum corpore.* sed vt maior ostendatur similitudo, traditur Strabone authore *Thynnos* dici posse *Sues marinos*, quia glande ad littus deciduo vescantur, & impinguescant. Est & *Porcus Niloticus*, seu ποτάμιος χοῖρος *fluuialis sus*, de quo ex Strabone, & alijs accuratè disputat noster Aldrouandus, nec indiligens est Gesnerus: & distinctius Iulius Cæsar Scaliger, qui Delphinorum quandam speciem ait esse, quam *Marsupas minores vocent aut Marsuinos quasi maris Sues.* meminit Epicharmus in Nuptijs Hebes apud Athenæum.

ὕες, ὑαινίδες βούγλωσσοί τε καὶ κίθαρος ἐνῆς.

Sues, Hyenides, Soleæ, ac Citharus.

Et eodem in loco ipse Epicharmus.

χαλκίδες τεύες τε ἱερακές τε χ' ὡπιων κώων.

Chalcides, Sues, Milui, ac pinguis Canis.

Sordidus, luxuriosus, indoctus. *Ac.1.Sc.1.* *L.1.Ep.4.*

3. *Porcus* est homo gulæ deditus, ac saginæ, illiteratus, sordidus, quiq; porcinæ quam humanę conditioni sit proximior. Suidas βοῦς ἕβδομος *Bos septimus de hominibus stupidis, erat enim porcus ex farina.* Idem βοιωτία ὗς, *Bæotius Sus de stupidis & indoctis*. & alias notum est Bæotos stupiditatis & ignauiæ argui solere ex tritissimo Horatij & Ciceronis cõuitio. denuo Suidas τοῖς ἱπποκράτους υἱέσιν εἴξεις. *Hippocratis filijs similis eris teq; vocabunt Blitomammam. hi deridebantur vt Suilli, & indocti, & Capitones.* ita capienda mens festiuissimi Plauti in Mostellaria.

Dijq; omnes perdant, oboluisti allium,

Germania illuuies, rusticus hircus, hara Suis.

Q. Horatij notus est de se ipso versus.

Cur ridere voles Epicuri de grege Porcum.

Iulij Cæsaris Scaligeri est lepidum epigramma.

Rogabat in conuiuio satis claro

Vbi sederent nobiles magistratus

Cistertiorum flosculus Monotarum

Potissimum qua à carnibus probaretur,

Nihil altos moratus, vt decet fortem,

Statim Picatus dixit esse Porcinam:

Tum Præsul, ergo quid lepusculis fiet,

Perdici, & Attagenæ, Phasianoque?

Hic ille nare bis terq; permuncta,

Hoc, quod gerebat, vnctiore mantili,

Ceruice fluxa, pendulum librans mentum,

Suo canora labra more displodens:

Istas

—— Istas alendo ineptiusculas, dixit,
Illam simillimam esse carnis humanæ:
Macte, inquit ille, vera sic canit vates
Vester Galenus, de Canopicis scribens,
Vocans Asello à cibis asellinis,
Non lædet is, qui vos vocauerit Porcos.

Plura infra hoc ipso tractatu, vbi Denominata, & ardor in Venerem expedientur. 4. Porca in re rustica verbum est vsitatissimum, de cuius significatione haud æque inter scriptores conuenit. Festus Pompeius definiuit ex Varrone. quę inter duos sulcos sunt. (Idem alibi.) Imporcitor qui Porcas in agro facit arando, Porca autẽ est inter duos sulcos terra eminens. (Festi corruptor Paulus.) Porcę in agris sunt dictæ, quod porcant, idest prohibeant æquam frumentis nocere, nam crebriores sulci lumi solent vocari. (Nonius Marcellus.) Porcæ quam significationem habeant, Varro designat lib. 1. de re rustica cap. 29. qua aratrum vomere lacunam Istriam facit, sulcus vocatur, quod inter duos sulcos elata terra, dicitur porca, quod ea seges frumentum porrigit. (ac deinde paucis interiectis subiungit.) Porcæ sunt signa sulcorum, quæ vltra se iaci semina prohibent, 'procere enim prohibere sæpius, legimus. Aceius Parergorum libro primo.

In Re Rustica. Lib. 14. Lib. 9. Cap. 1. nu. 305.

Bene proscissas cossigerare ordine porcas
Bidentes ferro tectas deruere.

Pacuuius Atalanta.

Magnate, vt verear eloqui porcet pudor.

Ennius Telamone.

Dum me sentit facere Pietas, ciuium porcet pudor.

Varro Maino.

Hunc Cereris ministra frugibus suis porcet.

Lucelius lib. 6.

Non te porro procedere porcent.

Hinc mendam eluo ab Vlpiani Iurisconsulti textu, qui ex Sabino & Cassio ita ait. (sulcos tamen aquarios, quæ Græcæ Gincelicæ appellantur, si quis faciat, aquæ pluuiæ arcendæ actione eum teneri ait. (Legendum est) Elicæ aut Helicæ appellantur (Græci ἕλικας, aut ἕλικας vocant. Dubius est, & variæ lectionis eiusdem Vlpiani locus) Vicinus loci superioris pratum ita arabat, vt per sulcos, itemq; portas, aqua ad inferiorem veniret.) glossographorum mira inscitia est, portas interpretantium, quę portant aquam ad fundum inferiorem, (cum sit legendum *porcas*. Festus Pompeius.) Elices sulci aquarij, per quos aqua collecta educitur eliris. (Et alibi idem Grammaticus.) Iucillę fossę, quæ in vijs fiunt, ad deducendam aquam, siue deriuationes de riuo communi factæ. (Et eodem libro.) In lices, canales, in quos aqua confluit in vijs lapide stratis ab eliciendo dicti. (inde vox antiquis vsitata *inlicitores, & elicatores* (glossæ Philoxeni) *elicatores* ὑδροσκόποι. (redeo ad porcam. Isidorus Hispalensis) porcam (definit) quæ in arando extat, quod vero defossum est, liram dici (glossæ Latino Græci) porca τὸ μεταξὺ τῶν αὐλακῶν ὕψος, quod in sulcorum medio altissimum.) Sic explicatur non intellectus Claudiani locus.

Vlpian. correctus. l. 1. ff. de acq. & aq. plu. Vlpiani varia lectio l. 24. ff. eod. Glossographi reprehensi. lib. 5. lib. 9. lib. 15. c. 9. li. 1. in Eutrop.

——————— Qualis sitientibus aruis
Arida ieiunæ seges interlucet aristæ.

6. Suculam appellant machinam Tractoriam, à forma, vt puto, quod ea Suis rostrum referat, sic Equus, Aries, & alia, apud Poliorceticos, instrumenta sunt oppugnãdis præsidijs. fuse Adrianus Turnebus in Aduersarijs. forma eius talis est, plura lingua rotunda vestibus traiectis, vtrinque pari longitudine extantibus, quæ dum versantur, funis ductarius circa eos retorquetur: Galli, teste Gulielmo Budæo, vocant Turnum, quod dum pondera attrahat, circumagatur nostrates Gruem à colli longitudine, appellãt, de quo qui plura cupis, consule Pollionem Vitruuium in Architectonice. & meminit Polybius, & Cassiodorus, qui non sunt ad manũ, & non tam ad res bellicas pertinet, quam ad rusticas, vt colligo ex Neratio Iure consulto apud Vlpianum. (quod si regulis olea premant, & prælũ, & suculam, & tegulas, & tympanum, & trocleas, quibus releuatur prælum, dominum præstare oportere.) in melioris fidei codicibus, est (olea prematur,) quod obseruasse comperi viros doctissimos Spiegelium, Brissonium, & nouissime Caluinum.

Machina Tractoria. l. 23. c. 30. li. 10. c. 4. & cap. 5. l. 10. ff. loca. In Lexico Iuris.

COITVS, PARTVS, fœtuum numerus, electio, vox.

Li.8.c.51. Tempus. Aetas. Fœtuũ numerus. Coitus. Abortio. Senũ coit.

AD naturam introſpiciendam accedo. ac de admiſſura quidem recte Plinius, & ſuſe. (Suilli pecoris admiſſura à Fauonio ad æquinoctium vernum, ætatis octauo menſe, quibuſdam in locis etiam quarto, vſq; ad ſeptimum annum, in alijs erat, ad octauum annum. partus bis anno, tempus vtero quatuor menſium: numerus fœcundirati ad vicenos, ſed educare tam multos nequeunt: Diebus decem circa brumam ſtatim dentatos naſci Nigidius tradit, implentur vno coitu, qui & geminatur propter facilitatem abortiendi, remedium ne prima ſubatione, neq; ante flaccidas aures coitus fiat, mares non vltra trimatum generant, fœminæ ſenectute feſſæ, cubantes coeunt, comeſſæ fœtus his, non eſt prodigium.) Explicatior M. Varro in re ruſtica. (ad fœturam Verres duobus menſibus ante ſecernendi, optimum ad admiſſuram tempus à Fauonio ad æquinoctium vernum, ita enim contingit, vt ęſtate pariat, quatuor enim menſes eſt prægnans, & tunc pariat, cum pabulo abundat terra, neq; minores admittendæ, quam anniculæ) contra Plinium, qui ſeptimo aut octauo menſe admitti ſolere aſſeruit. (melius viginti menſes expectare, vt bimæ pariant, cum cæperunt, id facere recte dicuntur vſque ad ſeptimum annum, admiſſuras cum faciunt, prodigunt in lutoſos limites ac luſtra, vt volutentur in luto, quę eſt illorum requies, vt lauatio hominis, cum omnes conceperunt, ruſus ſegregant Verres) hæc omiſit Plinius, vti & id, quod ſequitur. (Verris octo menſium incipit ſalire, permanet vt id recte facere poſſit, ad primum, deinde it retro, donec perueniat, ad lanium.) quod Varro omiſit, & Plinius aſſeuerauit Suem tam impatienter famem ferre, vt proprium fœtum abſumat, alio cibo deficiente, veriſſimum eſt & experientia, & veterum teſtimonio. Claud. Ælianus. (Suillum pecus explendo abdomini tantopere deditum eſt, vt ne proprijs quidem fœtibus ſuis parcat, neque belluationem ſuam ab humano corpore abſtineat, quæ cauſa eſt, cur huiuſmodi animal impurum, deteſtabile, voraciſſimũ, apud Aegyptios ſummo odio habeatur) pergo porro, & naturam inueſtigo. Ariſtoteles in Hiſtoria Animalium. (Sub fœmina genitale ea continet parte, qua pecoris vbera habentur, & cum per libidinem turget ac prurit ad coitum, ſurſum tantiſper hoc retrahit, vertitque foras, vt inde mari facilior ſit coitus, reſciſſum id longe, productius, & dehiſcens amplius eſt.) Et de ætate verris, ac ſcrofæ, qua generare, concipere, ac parere ſolent eodem illo opere philoſophus. (Sues tum mares, tum feminæ coire incipiunt menſe octauo ætatis ſuæ, quamquam mas, antequam ſit anniculus, prolem generat vitioſam, fœmina annicula parit, ſic enim tempus gerendi vteri exigit, ſed non omnibus locis eadem ætatis ratio eſt, vt dixi, iam enim Sues, nonnuſquam tam mares, quam fœminæ, quarto coeunt menſe, ſexto tamen ita, vt & progenerare & educare poſſint.) Diligentius eodem opere executus eſt ea quæ ex illo Plinius antea tranſcripſerat, ita ergo eo loco. (Sues cicures vterum ferunt menſes quatuor, numerus partuum, plurimum ad vicenos, ſi tamen multos pepererint, educare omnes non queunt, ſeneſcentes, etiam pariunt quidem ſimili modo, ſed tardius coeunt, implentur vno coitu, ſæpius tamen ſuperuentum patiuntur, ea cauſa, quod poſt coitum humorem, quod nonnulli Apriam appellant emittunt, quod quidem commune omnibus incidit, ſed aliquæ vna cum hoc, ſemen etiam admiſſum eijciunt: fœtus, qui in vtero læſus minutuſq; fuerit, Metachærum dicitur, quaſi Poſthumum voces, quod in parte qualibet vuluæ accidere poteſt. cum ſcrofa peperit, primam mammam porco, qui primis natus eſt, præbet. Cauendum, ne prima ſubatione, ante auras flaccidas, coitus fiat, fruſtra etenim fuerit, at ſi plena iam auiditate, deſiderio libidinis turgido admiſſura fiat, vnus, vt modo dixi, initus ſatis ſit.) Hæc ita ſe habent, at de tempore menſis, quo illi admiſſuram auidius expetunt, ex Aegyptiorum arcanis rationibus quippiam diuerſum adfert Plutarchus. ὁμοίως δὲ καὶ τὴν ἐν ἀνίερον ζῶον ἡγοῦνται, ὡς μάλιστα γὰρ ὀχεύεσθαι δοκεῖ τῆς σελήνης, φθινούσης, καὶ τῶν τὸ γάλα πιόντων ἐξανθεῖ τὰ σώματα λέπραν καὶ ψωρικὰς τραχύτητας. (Suem quoque alienum à ſacris animal cenſent, quod maxime coeat luna decreſcente, & lac eius bibentium corporibus, lepram aſperamque ſcabiem afferat.) Miram continentiam, & caſtimoniæ prærogatiuam expreſſit in ſuo ſexu & genere, apud eundem autorem Gryllus ille Circæus. (non hic, vt inter homines, fæminæ ſimulatione recuſationis ludunt, aut libidini fraudes, præſtigias, denegationeſq; prætexere ſolent, neq; mares ſtimulo & luxuria agitati, mercede, labore, atq; obſequijs coitum redimunt, ſed doli expertẽ, & ſine mercede tempeſtiuam ſectamur venerem, quæ ſtato anni tempore, cupiditatem animalium, velut germen quoddam excitans, illico reſtinguit:) addit, deinde, quod Varroni videtur pugnare, qui Verres à conceptu fætu ſeparandos cenſuit, ne iterum coirent. οὔτε τὸ θῆλεως προσιέμενον μετὰ τὴν κύησιν, οὔτε πειρῶντος ἔτι τοῦ ἄρρενος. (neque femella marem à conceptu admit-

Lib.2.c.4. Tẽpus partus. Luto gaudent dũ coeunt. Mas famină vi genitura praeuenit. Fœtus proprios deuorat, & homines. L.10.c.16 Lib.2.c.1. Genitale. Aetas. Li.5.c.14. Plinius Ariſtotelẽ trãſcribit. Li.6.c.18. Pluralitas fœtuum. Apria. Metacha. Primo ortus porcus. Aures flaccidæ. Tempus mẽſis quo coeunt. Li. de Iſide & Oſiride. Caſtitas poſt cõceptũ fœtum. Pag.990.

mittente, neque aggrediente mare.) Hoc sane verum in omnibus omnino brutis, plerique veterum affirmauere. hinc scitum est apophthegma Populiæ M. filiæ, quæ miranti cuidã, quid esset, quapropter aliæ bestiæ nunquam marem desiderarent, nisi cum prægnantes fieri vellent (verba sũt Aurelij Macrobij) respondit, bestiæ enim sunt.

De fætus multiplicitate, ac numero, variè authores disseruerunt, vsq; ad vicenos procedere solere Plinius ex Aristotele supra laudatus indicauit, ego vsq; ad triginta progressos docebo infra, vbi de Augurijs. Tantę fæcunditatis rationem ex Democrito reddit Aelianus. Cur Sus & Canis sint tam fæcundæ, & multiparæ, Democritus causam adfert, quod multiplicem vuluam, & seminis sellas receptatrices multas habeant, eas omnes semen non vno initu implet, sed iterum, & sæpius illæ proseminantur, vt frequentia seminis receptacula impleãtur. (Sic coit, concipit, parit, educat suos fætus Sus, sequitur vt de ratione pecus hoc eligendi dicatur.) M. Varro in re rustica, qui suum gregẽ habere vult idoneum, eligere oportet primum bona ætate, secundo bona forma, ea est cum amplitudine membrorum, præterquam pedibus, capite, vnicoloris verius quam varij, cum hæc eadem vt habeant verres videndum, tam vtique sint ceruicibus amplis, boni seminis. Sues animaduertuntur à facie, à progenie, à regione cæli, à facie, si formosi sint verres, & scrofa, à progenie, si porcos multos pariunt, à regione, si potius ex his locis, vbi nascuntur, amplas quam exiles pararis. Emi solent sic, illasce sues bonas esse, habereq; tecte licere, noxisq; præstare, neq; de pecore morboso esse, spondesue? quid aut adijciunt persunctos esse à febri, & à foria. Hanc stipulationem in omnium animalium emptionibus, atque adeo seruorum distractionibus solemnem fuisse nemo ignorat, stipulabantur enim venditores mancipia & sana esse, nec fugitiua. vt l. 32. ff. de euiction. & l. 4. ff. de ædil. edicto, Marculfus in formulis, & dixi ad illud Claudiani.

--- Medicum dum consulit emptor.
Ne quaper occultum lateat iactura dolorem.

Conformia his apud Moderatum Columellam. In omni genere quadrupedum species maris diligenter eligitur, quoniam frequenter, patri similior est progenies, quam matri. quare etiam in suillo pecore probandi sunt totius quidã corporis amplitudine eximij, & qui quadrati potius, quam qui longi, aut rotundi sunt, ventre promisso, clunibus vastis, nec proinde cruribus aut vngulis proceris: amplæ & glandulosæ ceruicis, rostris breuibus & resupinis, maximeque quod ad rem pertinet, mares oportet esse quam salacissimos, & qui & ab annicula ætate commode progenerant, dum quadrimatũ agant, possunt tamen etiã semestres implere fœminã. Scrofæ probantur longissimi status, & vt sint reliquis membris similes descriptis verribus. si regio frigida, & pruinosa est, quam durissimæ densæq; & nigræ setæ gres eligendus est, si temperata atque aprica, glabrum pecus, vel etiam pistrinale albũ potest pasci, fœmina sus habetur ad partus edendos idonea fere vsq; in annos septem, quæ quanto fæcundior est, celerius senescit. Annicula non improbe concipit, sed iniri debet mense Februario, quatuor quoq; mensibus fæta, quinto parere, cũ iã herbæ solidiores sunt, vt & firma lactis maturitas porcis contingat, & cum desierant vberius ali, stipula pascantur, cæterisque leguminum caducis frugibus, quæ totidem pæne verbis, licet arctiore stilo, transcripsit Palladius Aemilianus. addit non insalubre consilium. Vbi facultas est transigendi, venditis, qui subinde nati sunt, celerior matribus fætura reparatur. Deinde commode sex à matre nutriri posse, plures nõ posse, quam octo, (ne exsucta deficiat.) Vocem etsi aliquibus porcis negatam superius indicaui, tamen communior sententia attribuit, id κοΐζειν Græci, Latini grumire vocat, Iuuenale Satyra decimaquinta, & alijs authoribus. accedit Aelius Spartianus (familiare fuit illi, has quęstiones Grammaticis proponere, vt dicerent, singula animalia quomodo vocem emitterent, velut agni balant, porcelli grunnium, palumbes minurriunt, vrsi seuiunt, leones rugiunt, leopardi rictant, elephanti barriunt, ranæ coaxant, equi hinniunt, asini rudiunt, tauri mugiunt.) Dicit se Isaacus Casaubonus locum hunc Illustrasse in Diatriba de vocibus animalium, quo opere se opes Græcæ linguæ cum Latinæ paupertate comparauit, sed nihil in eo genere ab illo editum. Nonius Marcellus. (grunnire dicuntur Porci, quod eorum proprium vocis est.) Cicero Tusculanarum lib. 5. (aut grunnitum, cum iugulatur Sus.) Varro Aboriginibus περὶ ἀνθρώπων φύσεως. (de hominum Natura. grunnit tepido lacte satur mola mactatur porcus.) Laberius Sedigito.

Grunnientem aspexi scrofam.

Ouidius aut quilibet alius Incertus Poeta in Elogia de Philomela:

Sordida sub pascens ruris per gramina grunnit.

Illud non omiserim vocem porcorum *Gry* vocari. author est Ioannes Tzetzes:

Τὸ γρὺ ῥώπος τοῦ ὄνυχος, καὶ ἡ φωνὴ τοῦ χοιρου,
καὶ γρυτὴ δὲ σκευαρία μικρὰ τῶν ὀστρακίνων
Τὸ γρὺ τοῦτ᾽ ἐστὶ σμικρότατον ἅπαν σημαίνειν θέλει.

Bruta grauida coitũ non cupiũt. *Li. 2. c. 11.* *Causa fæcunditatis.* *L. 12. c. 16* *Electio.* *Lib. 2. c. 4.* *Color.* *Descriptio.* *Ceruix.* *Facies.* *Progenies.* *Regio.* *Forma in emptione, & stipulatio.* *Li. 2. c. 22.* *L. 1. in Eutrop.* *Lib. 7. c. 9.* *Quadrati.* *Venter.* *Clunes.* *Crura.* *Vngulæ.* *Ceruix.* *Rostra.* *Aetas.* *Scrofa.* *Setæ.* *Menses cõceptionis, & partus.* *Cibus porcellorum.* *Pallad. Columellæ trãscriptor.* *Februar. c. 26.* *Grunnire.* *κοΐζειν.* *Aristophã. Acharnæ. Act. 3. S. 3.* *In Geta. Cap. 2. nu. 356.* *Chiliad. 4. c. 7.*

Gry vox porci.

Gry ſordes vnguis, atque vox porci,
Et Gryte vaſcula pura ex teſtis,
Gry igitur minimum omne ſignificare vult.

Quod vocem humanam percipiant, & maximæ paſtorum ſuorum Sues, & quænam ſit ea vox, quam agnoſcant, & ſequantur, cui reſpondeant, in ſequentibus fuſe aperiam.

PASTVS, CIBVS, ſaginandi modus.

Locus paſcendi. Lib.2. c.4. Plauſtris. Lib.7. c.9. Montes. Campi. Silua.

PORCVM ſic conceptum, vtero geſtatum, natum, & electum conſequens eſt vt à matris vbere diſtractum nutriamus: id vt fiat, duo conſideranda, locus, & cibi qualitas; ac de loco quidem M. Varro in re ruſtica. In paſtu locus huic pecori, porco, aptus vliginoſus, quod delectatur non ſolum aqua, ſed etiam luto: itaque ob eam rem aiunt lupos, cum ſint nacti ſues, trahere vſque ad aquam; quod dentes feruorem carnis ferre nequeant. (latius in præcepto illo Iunius Columella excurrit.) Omnem porroſitum ruris pecus hoc (porcus) vſurpat, nam & montibus & campis commode paſcitur, melius tamen paluſtribus agris, quam ſitientibus, nemora ſunt conuenientiſſima, quæ veſtiuntur quercu, ſubere, fago, cerris, ilicibus, oleaſtris, tamaricibus, corylis, pomiferiſque ſilueſtribus, vt ſunt ſpinæ albæ, græcæ ſiliquæ, Iuniperis, lotos, pinus, cornus, arbutus, prunus, & paliurus atque Achrades pyri, hæc enim diuerſis temporibus miteſtunt, ac pæne toto anno gregem ſaturant: at vbi penuria eſt arborum, terrenum pabulum conſectabimus, & ſicco limoſum præferemus, vt paludem rimentur, effudiantq; lumbricos, atq; in luto voluntentur, quod huic pecori eſt gratiſſimum: quin etiam vt aquis abuti poſſint, namq; & id feciſſe maxime per æſtatem profuit, & dulces eruiſſe radiculas aquatilis ſiluæ, tanquam ſcirpi iunciq; degeneriſq; arundinis, quam vulgus cannam vocat: nam quidem cultus ager opimos reddit Sues, cum eſt graminoſus, & pluribus generibus pomorum conſitus, vt per diuerſa anni tempora, mala pruna, pyra, maltiſormes nuces, ac ficũ præbeat. (Eadem verbis nonnihil mutatis Palladius Taurus retulit in Februario.) genus hoc (porci) in omnibus locis haberi poteſt, melius tamen agris paluſtribus, quam ſiccis, præcipue vbi arborum fructuoſarũ ſilua ſuppetit, quę ſubinde maturis frugibus alterna per annum mutatione ſuccurrat, maxime locis graminoſis, & cannarum vel iunci radice nutriuntur. (Hæc de loco abunde ſint dicta, ſequitur victus ipſe, aut cibus, qui mirum quam varius, C. Plinius vix ſibi ſatisfacit, quædam eius loca adſcribam) è biſulcis Sues omni cibatu, & radicibus aluntur. (& de loti radice agens alibi) nec aliunde magis, quam purgamentis eius Sues craſſeſcunt (at cum glandibus frequentius, quam vllo alio cibo veſcatur, videndum ex eodem authore, quo glandium genere maxime capiantur, & an ex omnibus æqualiter comeſtis eadem caro generetur. ſic ergo.) glanfagea Suem bilarem facit, carnem coctibilem, ac leuem, & vtilem ſtomacho, iligna, ſuem anguſtam, nitidam, ſtrigoſam ponderoſam, querna diffuſam & grauiſſimam, & ipſa glandium dulciſſima, proximam huic Cerream tradit Nigidius, nec ex alia ſordidiorem carnem, nec duram, Iligna tentari Sues, niſi paulatim detur, hanc nouiſſimam cadere fungoſam carnem fieri Eſculo, robore, ſubere. quę glandem ferunt omnes & galam, alterniſq; annis glandem. (hæc ſunt glandium genera præcipua, quibus caro diuerſiſſima generatur, & infra diffuſe exquiram. nec hic omittam Solmandram impune nec arboti irrepere, ſed poma omnia veneno inficere, & edentes necare, & tamen tanta vis veneni à Suibus manditur, domante eadem illa rerum diſſidentia.) aut idem Plinius. alios percurro authores, qui obuia quæque de Suum cibis ſubminiſtrant. Palladius Rutilius in re ruſtica in Februario deficientibus alimentis per hiemem, nonnunquã prębenda ſunt pabula glandis, caſtaneę vel frugum vilia excrementa cæterarum (apertius Modeſtus Columella.) Nec tamen propter hæc parcetur horreris, nam ſæpe de manu dãdum eſt, cum foris deficit pabulũ, propter quod plurima glans vel ciſternis in aquam, vel fumo tabulatis recondenda eſt, fabæ quoq; & ſimilium leguminum, cũ vilitas permittit, facienda eſt poteſtas, & vtiq; vere, dum adhuc lactant. viridiæ pabula plerunque nocent, itaq; mane priuſquam procedant in paſcua, conditiuis cibis ſuſtinendæ ſunt, ne immaturis herbis cietur aluus, eoque vitio pecus emacietur. (ſed & Varro in re ruſtica idem ante illos præſcripſerat. hoc pecus (porcus) alitur maxime glande, deinde faba, hordeo, & cætero frumento, quæ res nõ modo pinguetudinem efficiũt, ſed etiã carnis iucundũ ſaporem. Paſtũ exigunt æſtate mane & antequã æſtus incipiat, ſubigunt in vmbroſum locũ, maxime vbi aqua ſit, poſt meridiem rurſus lenito feruore paſcunt, hiberno tempore non prius exigunt paſtum, quam pruina euanuit, ac colliq; facta eſt glacies. Glandibus autem non Sues modo, & homines antiquitus veſcebantur C. Plinius. inuenit frumenta

Cap.26. Loca graminoſa. Cibus. L.10.c.73. L.13.c.18. Loti radix. Glandes. Li.16. c.6. Fagea. Quernea. Cerrea. Iligna. Eſculea. Suberea. Roborea. Salamand. L.28.c.4. Cap.26. Hiemalis cibus. Lib.7.c.9. Vt recondatur. Faba. Quæ noceant? lib.2.c.4. Hordeum. Glandes homini & porco cõmunes. lib.7.c.56.

menta Ceres, cum antea glande vescerentur.) & alibi cum stomacho (summumq; munus homini datum arbores siluęq; intelligebantur, hinc primum alimentum.)& multa apud Theophrastum in historia Plantarum, qui, quia non est ad manum, consulatur. Vetus Scholiastes Iuuenalis (quia antea, fraga & glandem homines comedebant.) Arnobius (sit pauis ex farre, aut, vt sæcula imitemur antiqua, ex calido cinere glandes (L. Apuleius Millesijs.) Vetustæ glandis ferino remoto pabulo. (Suidas perite in voce βαλανοι (glandes palmarum, quales apud Græcos cernuntur. pro seruis reponebantur, quæ verò ipsis dominis asseruabantur, erant selectæ, &, vinum bibebant de glande palmę.) Seruius Maurus Honoratus(in Chaonia Epirotica abundant glandes, quibus antea homines vescebantur.) Vnde ad veteris vitæ parcimoniam, aut verius siluestrem cultum cum lautitia mutatum, significandam, Puer quidã in nuptijs Athænis solebat inclamare ἔφυγον κακὸν εὗρον ἄμεινον *fugi peius, inueni melius*, quod tractũ ab Arcadibus persuadet vetus Oraculum apud Herodotum. Πολλοὶ ἐν Αρκαδίᾳ βαλανηφάλοι ἄνδρες ἔασσιν.

Li.12.præfat. *Lib.3.c.9.* *Ad Sat.14. V.187.* *Lib.2.* *L.11.prin.* *Vinum ex glande.* *Ad lib. I. Georg.* *Lib.I.*

Multi in Arcadia glandiuori viri sunt.

Sic Poetæ intelligendi. Sulpitia Poetria in Satyra.

Glandibus, & pura rursus concumbere lymphæ.

Festus Auienus ad Theodosium Aug.

Coniugibus natisq; simul cibus aspera glando.

Archæus vetus poeta apud Artemidorum in Oneirocriticis. Valerius Flaccus in Argonautic.

—— Flaua quercum damnauit arista.

P. Ouidius in Amoribus.

Sed cibum glandes oracula prima ferebant,
Hæc cibus.

In Descrip. Ter. *Li.2.c.25.* *Lib.I.* *L.3.eleg.9.*

Cl. Claudianus de Raptu Proserpinæ.

Quid nomen traxisse polo? quid profuit altum
Erexisse caput? pecudum si more pererrent
Auia? si frangant communia pabula glandes?

Lib.3.

Ioannes Meursius plura ad lycophronem. viri docti ad Q. Horatium. Aelias Vinetus ad D. Ausonij Monosyllaba.

Pag. 213. *L.1.Sat.3.*

Olim communis pecori cibus, atque homine glans.

Sidon. Apollinaris Carmin.9.& alij. Scio apud I. C. *glandis nomine omnes fructus contineri*, vt definitum à Caio. atq; ita *actio duodecim Tabularum* intelligitur. vt est in Vlpiani textu apud Imperatorem. ad Porcos redeo, qui glande pinguiores fiebant, vt hæc probant loca. Virg.li.2.Geor.

Quilibet fructus. *Li. 236.ff. de ver.sign.* *L.vn.C. de glande leg.*

—— Glandemq; Sues fregere sub vlmis.

Et eodem libro ad finem.

Glande Sues redeunt læti.

Homerus, & ad eum in Odyssea locũ Didymus Grammaticus, & Eustathius Archiepiscopus.

Δήεις δέ γε συέσσι παρήμενον, αἱ δὲ νέμονται
Παρ' κόρακος πέτρῃ, ἐπί τε κρήνῃ Αρεθούσῃ
ἔσθουσαι βάλανον μενοεικέα, καὶ μέλαν ὕδωρ
Πίνουσαι, τὰ θ' ὕεσσι τρέφει τεθαλυῖαν ἀλοιφήν.
Inuenies illic suibus assidentem, hæ autem pascunt
Apud Coracis petram, ad fontem Arethusam,
Comedentes glandem gratam, & nigram aquam
Bibentes, quæ Suibus nutriunt florentem pinguedinem.

Lib.13.V.404. *Glãde pinguescunt.*

Præter laudatos cibos, erant alij, præsertim frugum quarumlibet retrimenta, aut purgamenta, vnde Paræmia vetus *Porcum colluuiarem* appellauit. Festus Pompeius. *Colluuiaris porcus dicitur, qui cibo permixto, & colluuione nutritur.* Erant denique & surfures in cibis Suum frequentes. Vnde Plautus in Captiuis lepido scommate.

Colluuiaris Porcus. *Furfures.* *Ac.4.Sc.I.*

Tum pistores scrophipasci, qui alunt furfuri Sues,
Quarum odore præterire nemo pistrinum potest
Eorum si quoiulquam scrofam in publico conspexero
Ex ipsis dominis, meis pugnis, exculcabo furfures.

De sagina agendum; sed paucis locus insignis est Aristotelis in historia Animalium. τὰ δὲ κερατώδη τῶν ζώων, καὶ ἥμερα καὶ ἄγρια, καὶ ὅσα μὴ καρχαρόδοντα, πάντα καρποφάγα, καὶ ποηφάγα ἐστὶ, μὴ λίαν κατεχόμενα τῷ πείνῃ, ἔξω τῆς ὕος, αὕτη δὲ ἥκιστα ποηφάγον καὶ καρποφαγον ἐστὶ ῥιζοφαγον δὲ μάλιστα ἡ ὗς ἐστὶ, τῶν ζώων, διὰ τὸ εὖ πεφυκέναι τὸ ῥύγχος πρὸς τὴν ἐργασίαν ταυτην, καὶ εὐχερέστατον πρὸς πᾶσαν τροφὴν τῶν ζώων ἐστὶ ταχιστα δὲ καὶ ἐπιδίδωσιν εἰς παχύτητα, ὡς κατὰ μέγεθος, φαίνεται

Sagina. *Lib.8.c.6.*

πιαίνεται γὰρ ἐν ἑξήκοντα ἡμέραις. Latinè ſic ſonant. *Cornigera animalia tam fera quam vrbana, & quibus dentes ſerrati non ſunt, omnia fruge herbaq; veſcuntur, niſi vehementer eſuriant, excepto ſue, qui minimè herbæ frugumq; appetens eſt, ſed radicum maximè ex omnibus animalibus, quoniam victu aptiſſimo ad id negotij eſt, facillimè etiam omnium idem hoc animal ad quoduis pabulum aſſueſcit, & celerrimè quoq; in pinguedinem proficit, pro ſui corporis magnitudine: ſexaginta enim diebus pingueſcit.* Explicat in ſequentibus deinde, varios ritus in porco ſaginando, & cibos, Latina apponam, quia Græca egregiè expreſſerunt. *Pingueſcit fame præfatigatus triduo, & cætera quoq; omnia ferè melius præfatigata fame pingueſcunt, ſaginant à triduo iam qui Sues obeſant, Thraces cum per ſaginam potum primo die præbuerint, poſt interpoſito vno die præbent, tum duobus, deinde tertio, atq; ita ſubinde augendo numerum, vſq; ad ſeptimum, curant. pingueſcit hoc animal hordeo, milio, ficu, glande, pyro cucumere, ſed maximè tum hoc, tum cætera, quibus venter calidus eſt, quiete, immotione pingueſcunt.* Præcautio illa non leuis de glande eodē libro. καὶ πρὸς τὴν τροφὴν ἐστὶ χρήσιμον ἡ τίφα, ἄριστοι δὲ πρὸς τὸ παίνειν καὶ τρέφειν, οἱ ἐρέβινθοι καὶ τὰ σῦκα, τὸ δὲ ὅλον μὴ ποιεῖν ἁπλῆν τὴν τροφὴν, ἀλλὰ ποικίλην, καὶ ῥαι γὰρ μεταβάλλουσα, καθάπερ καὶ τὰ ἄλλα ζῶα, καὶ ἅμα φασὶ τὴν μὲν ἐμφυσᾶν, τὸ μὲν πιαίνειν τῶν προσφερομένων τὰς δὲ βαλάνους μόνον ἡδέως μὲν ἐσθίειν, ποιεῖν δὲ ὑγρὰν τὴν σάρκα, καὶ ἐὰν ἐγκύουσαι πλείους ἐσθίωσιν, ἐκβάλλουσιν, ὥσπερ καὶ τὰ πρόβατα. *In cibatu Tipha vtilis eſt, ſed præcipuè alunt & opimant ficus & cicer: Cibus deniq; nō ſimplex, ſed varius, ſagina optima eſt, gaudent enim Sues pabuli mutatione, quemadmodum & cætera animalia, tunc enim fieri aiunt cibi varietate vt partim infletur, partim impleatur carne, partim opimetur. Glandes ſuauiter quidem à Suibus comeduntur, ſed carnem humidam faciunt, ſi ſolæ dentur, & ſi grauidæ glandē copioſius ederint, abortum faciunt, vt oues.* Ex illo paucis C. Plinius. *pingueſcunt ſexaginta diebus, ſed magis tridui inedia ſaginatione orſa.* Eſt etiam genus quoddam conchæ marinæ, quam vocant *Mytulum*, quo pinguitudinem in Suibus vel generari ſcripſit Leuinus Lemnius in occultis naturæ miraculis: *Concharum hoc genus*, inquit, *quo littora oraq; maritimæ apud nos ſcatent, Mytulos vocant Muſſelen, mirificè ſues reficit, ſi affluentiore huius liquamine decoctum ijs obijciatur.* miranda Apicij circa hanc ſaginam induſtria, aut veſania. *Inuentum M. Apicij*, verba ſunt Plinij, *fico, carica, ſaginatis, ac ſatie necatis, repentè Mulſi potu dato*, qui locus eget ſuſpenſa virga cenſoris, & ſic videtur legendus, *fico arida ſaginatis, ac ſiti necatis*, vel ſic, *fico, & carica ſaginatis, & à ſatietate necatis.* Nec minus pinguitudo cauſabatur *à caſtratione*. Plinius loco iam vltimo laudato. *Vulua reciſa celerius pingueſcunt*, adde ex Galeno, *& caro ſuauior ſit.* Aelianus verò Præneſtinus quatuor res præſtare ad ſaginationem ſcribit ex Homero. primo vt luto ſe volutare poſſint, & ideò vocat χαμαιευνάδες *quaſi humo volutatas* dicas, deinde vt cibos comedant, qui inflent, tertio, vt aquam limoſam, aut turbidam bibant, quarto deniq; vt Verres à ſcrofa ſecubet, mutua enim fœminæ cum mare ſocietas pinguitudinē impedit. Eſt apud eundem ſcriptorem τῆς μελίας ὁ καρπὸς *fraxini fructus* ad Sues opimandos vtilis. Deniq; generalis illa eſt ciborum Suum diuiſio vt alius ijs æſtate, alius hieme, alius Verri inituro, alius ſcrofæ parturienti, alius lactanti, alius grauidæ, alius ægrotanti ſubminiſtretur, vt nullum animal ſordidius, nullum cibatu difficilius, in rerum natura, dicam & aliud non minus verum, nullum vtilius reperiatur. Illud obiter adnotarim viliſſimos quoſque cibos tantum impendium explere. Horatius rectè.

—— *Hæc Porcis hodie comedenda relinques.*

Pinguitudinem incredibilem Suum retulere pleriq; in ijs eſt M. Varro loco in re Ruſtica toties laudato, ſed fidem ſuperat quod ibidem habetur. *In Arcadia ſcio ſuem eſſe à me ſpectatum, quæ pro pinguitudine carnis, non modo ſurgere non poſſet, ſed etiam vt in eius corpore ſorex exeſa carne nidum feciſſet, & peperiſſet mures.* meminit tam prodigioſi facti C. Plinius, *pleriſq; animalium eſt pinguitudo ſine ſenſu, quam ob cauſam, Sues ſpirantes à muribus tradunt arroſas.* Nec illud omiſerim hoc loco *pinguedo* non eſſe vocem Latinam, ſed *pinguitudo*, alij præoccuparunt, & ego ad alia tranſeo.

Radices edit. Potus. Cibi. Quies. Cap. 21. Ficus. Cicer. Abortus. Li. 8. c. 51. Mytuli. Lib. 3. c. 7. Li. 8. c. 51. Ficus. Carica. Plinius correctus. Li. 1. de Semine. L. 5. c. 45. Quatuor res ſaginant. Odyſſ. l. 14. princ. Lib. 8. c. 9. Fraxinus. Generalis ciborum diuiſio. Li. 1. Epiſt. 7. Obeſitas mira. L. 11. c. 37. Pinguitudo.

VSVS IN CIBIS apud Romanos.

SVILLI pecoris vtilitatem nihil æquè teſtatur ac frequentiſſima eius in omnibus Romanorum lautitijs, ac cupediarijs oblecta mentis mentio, legum etiam Cenſoriarum crebra edicta, quibus id toties Ciborum genus interdictum reperitur, vberem de re ea dicendi campum aperiunt, agmen ducat M. Varro. *Suillum pecus à natura donatum dicunt ad epulandum, itaque ijs animam datam eſſe proinde ac ſalem, quæ ſeruaret carnem.* C. Plinij verba ſunt. *Neque alio ex animali numeroſior materia ganeæ, quinquaginta propè ſapores, cum cæteris ſinguli.* Vt hæc planiora fiant, locum apponam ex Tito Liuio huic quam

Lib. 2. rei Ruſtic. c. 4. Li. 8. c. 51.

tractamus

tractamus rei peraccommodam. *Est enim res simillima cænæ Chalcidensis hospitis mei, hominis & boni, & festi conuiuatoris, apud quem solstitiali tempore comiter accepti cum miraremur, unde illi eo tempore anni tam multa, & varia venatio, homo, non quam isti sunt, gloriosus, renidens, condimentis ait varietatem illam, speciem ferinæ carnis ex mansueto Sue factam. Hoc dici apte in copias Regis, quæ paulo ante iactatæ sunt, posse, varia enim nomina armorum, & multa nomina gentium inauditarum, Dahas, & Medos, & Cadusios, Elimæos, Syros omnes esse, haud paulo mancipiorum, propter seruilia ingenia, quam militum genus.* quam scitissimam fabellam ad redarguendam Antiochi Regis legati vanitatem excerpsere pleriq; Henricus Glareanus in Annotationib. Liuianis, & parœmiographus in Chiliadib. Et istiusmodi narrationis genus Græcis λόγος vocatur ex Aristotele Petrus Victorius in varijs lectionib. VVilhelmus Godeleuæus. Plutarc. non est longe dissimilis eiusdem rei narratio. δειπνοῦντος αὐτοῦ παρὰ τῷ ξένῳ, καὶ μεμφομένου τὸ πλῆθος τῶν κρεῶν, καὶ θαυμάζοντος πόθεν οὕτω ποικίλης ἀγορᾶς εὐπόρησεν, εἰπεῖν τὸν ξένον, ὡς ὕεια πάντα ἐστὶ, τῇ σκευασίᾳ διαφέροντα καὶ τοῖς ἡδύσμασιν. μὴ τοίνυν, ἔφη, μηδὲ ὑμεῖς ὦ ἄνδρες Ἀχαιοὶ θαυμάζετε Ἀντιόχου δύναμιν, λογχοφόρους, καὶ ξυστοφόρους, καὶ πεζεταίρους ἀκούοντες πάντες γὰρ οὗτοι Σύροι εἰσὶν, ὁπλαρίοις διαφέροντες. *Cum apud hospitem suum cœnaret, & copiam reprehenderet ferculorum stuperetq; unde tam variam venationem comparasset, respondisse hospitem, omnia ex mansueta Sue facta, pratu tantum, & conditurus discrepantia. Nolite ergo, inquit, viri Achæi, nec vos copias mirari Antiochi, cum hastatos, speculatores, & satellites auditis; nam omnes Syri sunt armatura differentes.* idemq; alijs verbis repetit in Apophthegmatis. ἔφη γὰρ ἐν Χαλκίδι παρὰ τῷ ξένῳ δειπνῶν θαυμάζειν τὸ τῶν κρεῶν πλῆθος, εἰπεῖν δὲ τὸν ξένον, ὅτι ταῦτα πάντα ἐστὶ χοίρεια, ἡδύσμασι καὶ σκευασίαις διαφέροντα. *dixit se Chalcide apud hospitem in cœna quadam miratum fuisse multitudinem carnium, hospitem vero sibi dixisse, omnes illas suillas esse, condimentisq; duntaxat, & apparatione eas differre* Festus Pompeus. *penem antiqui codam vocabant, a qua antiquitate etiamnum offa porcina cum cauda in cœnis puris, offa penita, vocatur.* eadem repetit Paulus Festi corruptor. Ælius Spartianus in Getæ Principis lautioribus epulis, Porcelli meminit. sic enim in vita eius. *habebat etiam istam consuetudinem, ut conuiuia, & maxime prandia per singulas literas iuberet scientibus seruis, velut in quo erat Anser, Aprugna, Anas, item pullus, perdix, pauus porcellus, piscis, perna, & quæ in eam literam genera edulium caderent, & item, Fasianus, farta, ficus, & talea.* Hunc conuiuij apparatum instituit Geta Augustus, sed locus est mutilus, tu supplere potes *prandia per singulas literas iuberet, scientibus seruis disponi*, aut, *instrui*, aut aliquid simile, & locum, quidem mancum esse adnotauit Casaubonus, sed non restituit. Multa eruditi saporis, & docto tum palato congrua condiuit in hanc rem Cælius Rhodigin. in Antiquis lectionib. quem consule. Artemidorus Daldianus in Oneirocriticis. ἄριστα δὲ πᾶσι τὰ χοίρεια, καὶ γὰρ εἰκός, ζῶν μὲν γὰρ χοῖρος, οὐδὲν εὔχρηστος ἀνθρώποις, ἀποθανὼν δὲ, μᾶλλον ἐδώδιμος τῶν ἄλλων. *optimæ omnibus sunt carnes porcinæ, atq; id verisimiliter, Porcus enim viuens nullius vtilitatis hominibus existit, mactatus vero magis alijs animalibus nutrit.* Et paucis interiectis. βελτίονα ἡ ἀναιρεθέντα καὶ τὸ μὲν ἐπτὰ δοκεῖν ἐσθίειν τὰ χοίρεια, παντελῶς ἀγαθόν, προσίθησι δὲ τάχος ταῖς ὠφελείαις διὰ τὸ πῦρ. *suillas carnes assatas comedere, omnino bonum est, accedit autem & celeritas vtilitatis propter ignem.* Hoc sensu poetas intelligo veteres. Homerum in Odyssæa.

4. Decad. l. 5.
Varia cōdimēta venationem ferinā imitata.
Adag. ex vno multa facere.
L. 17. c. 10.
In Flamin. pag. 378.
pag. 197.
Lib. 14.
Offa porcina.
Cōuiuia ordine literarū disposita
Spartianus correctus.
L. 19. c. 25.
Li. 1. c. 72.
Suillā edere quid?

> Πεντήκοντα σύες χαμαιευνάδες ἔρχατόωντο
> Θήλειαι τοκάδες· τοὶ δ' ἄρσενες ἐκτὸς ἴαυον,
> Πολλὸν παυρότεροι, τοὺς γὰρ μινύθεσκον ἔδοντες
> Ἀντίθεοι μνηστῆρες, ἐπεὶ προΐαλλε συβώτης
> Αἰεὶ ζατρεφέων σιάλων τὸν ἄριστον ἁπάντων.
> *Quinquaginta Sues iacentes continebantur*
> *Fæminæ, fetæ, mares autem foris dormiebant*
> *Multo pauciores, hos enim minuebant comedentes*
> *Diuini Proci, quoniam mittebat subulcus*
> *Semper saginatorum pinguium optimum omnium.*

Heroico æuo Suilla in pretio.

Interpres Latinus χαμαιευνάδες vertit *iacentes* pessime, verti debuit *humicubæ*. Idem diuinus poeta paulo post, notat *Suillæ* diuersitatem Heroico sæculo, serui enim *macisenta* vescebantur, *pinguior* in Dominorum vsus asseruabatur. vt præoccupat Ioannes Brodeus in Miscellaneis. Homeri locus est, ad eum autem Eustathius & Didymus.

Homeri Interpres, reprehensus.
Lib. 6. c. 1.

> Ἔσθιε νῦν, ὦ ξεῖνε, τά τε δμώεσσι πάρεστι
> χοίρε' ἀτὰρ σιάλους γε σύας μνηστῆρες ἔδουσιν.
> *Comede nunc, o Hospes, quæ seruis adsunt*
> *Porcina, at pingues porcos porci comedunt.*

Antiphanes in Cyclope, cibos lautos enumerans.

> ὑὸς τομίας, δέλφαξ, δασύπους, ἔριφοι

Sus non ſectus, Porcellus, Lepus, Hedi.

Leonides vetus poeta in Anthologia lib. 2. cap. 47.

Μὴ πάλιμοι μετα δόρπον, ὅτ' ὀυκ ἔτι γαςέιρα πείθω
ὄυθατα, καὶ χοίρων ἄρτι τίθει τεμάχη.

Ne rurſus mihi poſt cœnam, vbi non amplius ventri obtempero,
Sumina, & porcorum mox appone fruſta.

Et *Suillæ* præſtantiam in Didus magnificentia explicanda, Virgilius exhibet, ſiue Africani eam in pretio habebant, ſiue ad Romanæ conſuetudinis vmbram reſpexit. ſic enim.

L. 1. Aenei.

Nec minus interea ſocijs ad littora mittit
Viginti tauros, magnorum horrentia centum
Terga Suum: pingues centum cum matribus agnos,
Munera, lætitiamq; Dei.

Martialis ex Porcorum progenie videri poteſt, adeo porcinam in omnibus cœnis extollit, quadam loca adſcribam.

Li. 7. epigr. 53.

Non porcus, non cortis oues, non oua ſuperſunt.

Et alibi videtur vili loco eam habere, certe longe Aprugno poſtponit

Li. 8. epigr. 21.

Iunitas ad Aprum, ponis mihi, Gallice, porcum,
Hybrida ſum, ſi das, Gallice verba mihi.

A. Perſius exprimens ruſticam opulentiam, ſic ait.

Sat. 1.

Et focus, & porci, & fumoſa palilia fano.

In Saturnalibus. *L. 4. in fin.*

Deniq; ſolemnitas Saturnalium, non alio pæne cibo, certe non lautiori, tranſigebatur, notant viri docti, Iuſtus Lipſius in Saturnalibus, Scaliger ſenior. Multa habes in Antiquitatibus noſtris Romanis. Martialis multorum inſtar.

Iſte tibi faciet bona Saturnalia porcus,
Inter ſpumantes Ilice paſtus Apros.

Porcus Hortulanus. *L. 17. c. 38* *L. 4. princ.*

Nec tantum varijs condimentis imitabantur ferinas carnes, ſed integros *Sues* apponebant, Turdis & Ficedulis, aliarumque minutarum auium, ſed lautarum carnibus, ſaginæ modo, fartos, dictuſq; inde Apicio & Platinæ *Hortulanus Porcus* notat vir omniſcius Vlyſſes Aldrouandus tom. 2. Ornithologia. deſcribit in Nuptiali Darani Macedonis apparatu Hippolochus hunc Porcum & ex eo Athenæus in Dipnoſophiſtis. ἐπεισ' ἐισφέρεται πλοῦτος ἀντὶ δεί πνου, πίναξ ἄργυροῦς ἐπὶ πάχος ἐκ ὀλίγον περίχρυσος, ὅσος ὥςτε δέξαθαί μέγεθός χοίρειτινός ὀπτοῦ, καὶ σφόδρα μεγάλη, ὓς ὕψιος ἐπέκειτο, τὴν γαςέρα δεικὺς, ἀιωπλυρη ἔσαν πολλῶν ἀγαθῶν, ἦσαν γὰρ ἐν ἀυτῷ σαυωπτημένει κίχλαι, καὶ μῆτραι, καὶ συκαλλίδων πλῆθος ἄπειρων, καὶ ὠῶν ἐπικεχυμέναι κελίθοι, καὶ ὄςρεα, καὶ κτένες, καὶ ἑκαςῳ πεπυρωμένος ἀυτοῖς πίναξιν ἐδόθη. *allatus deinde eſt cænæ loco opulentia, argentus diſcus, non parum craſſus. circumauratus, tam amplus, vt Suem aſſum valde magnum contineret, in eo recubantem ſupino corpore, aluum ſurſum conuerſam oſtendentem, & eam lautitijs omnibus refertam, aſſinamque ſimul inerant turdi, vuluæ, innumeræ ficedulæ, vitelli ouorum affuſi, oſtrea, pectines, datus ille porcus adhuc igne calens conniuarum ſingulis, vna cum ipſo diſco.* Suffarcire igitur Suem cicurem moris erat alijs delicatioribus cupedijs, vnde & *Porci Troiani* nomen inſanienti luxuria inductum, vt notant Pareмiographi, & Cincius author eſt apud Aurelium Macrobium in Saturnalibus. *Ipſa vero edulium genera quam dictu turpia? nam Cincius, inſuaſione legis Fanniæ obijcit ſæculo ſuo, quod Porcum Troianum menſis inferant, quem illi deo ſic vocabant, quaſi alijs incluſis animalibus grauidum, vt ille Troianus equus grauidus armatis fuit.* Sed ſuperat luxum omnem Athenæi locus, cuius latina Dalechampij verſione ero contentus. *Cum deinde allatus nobis fuiſſet Porcus, cuius dimidium aſſatum magna induſtria areſecerant, dimidium vero alterum elixum aqua, ideoq; molliuſculum, tanquam liquauerant: cunctis coci ſapientiam admiratione proſecutis, ob artis ſuæ peritiam glorioſus ille, ac de ſe magnifice ſentiens, quin veſtrum nemo, inquit, oſtendere poſſit, qua parte iugulatus eſt, aut qua venter impletus omnifariam lautitijs, nam & Turdis farctus eſt, & alijs auiculis, & portionibus quibuſdam abdominis porcarū, & vulua conciſis particulis, & ouorū vitellis, & Gallinis, quarū venter plenus eſt, tum vuluæ fruſtis, tum lautis bucceis, & lucanicis confectis ex carnibus minutim tritis, ac cum pipere ſubactis.* Ita ergo farciebatur porcus, vt qua parte illa tum fuiſſet farctū agnoſci vix poſſet, aut qua parte occiſus, vnde Coqui, ibidem loci, ad cōniuas verba. ὑμεῖς οὖν ἐπιδείξατε, πῶς ὁ χοῖρος ἐσφάγη, καὶ πῶς ἐξ ἡμισείας μὲν ἐςὶν ὀπτὸς, ἑφθὸς δὲ κατὰ θάτερα. *Vos itaque porcus quomodo iugulatus eſt indicate, atque etiam quomodo altera ex parte elixus eſt, aſſus altera.* Viri docti eſt obſeruatio, nec prætereunda, animaduerſionibus in Athenæum. *Elegans fuit illius Coqui artificium, qui Dipnoſophiſtarum menſæ Porcellum intulit ab altera parte ἡμιπταλέον, καὶ κραμβαλέον aſſatum, & probe toſtum. ab altera vero ὡς ἐν ἐξύδατος ἑψημένον τὰ κερῶς, iurulentum,*

Fartus alijs edulijs, & lautitijs. *Porcus Troianus.* *Lib. 3. c. 7.* *Li. 9. pagi. 376.* *Vna parte elixa, altera aſſa.* *Lib. 9. c. 5.*

tum, vtpote in aqua coctum, iot hisce verbis nihil aliud significatur, nisi quod vno vocabulo paulo post dicitur ἑφθόν. Accedebat aliud subtile commentum, quod erat ἄσφακτος hic Porcellus, vt loquitur Coquus, neque vllum exhibebat vestigium letalis sui vulneris, aut vllius apertionis, cum tamen non solum exenteratus, verum etiam impensa multa farctus & oppletus esset, quod ad farturam attinet, similem habes locum libri quarti initio, sed sine vlla subtilitate: de isto autem fuse paulo post idem qui parauerat coquus, lege ὑπογαστρίων τε μέρη χοιρείων, sic melius libri: non χοίρων, fartum ventris ex partibus porcinæ, non vero *Porcorum.*

ἑφθόν quid?

Athenæus correctus.

Sciendum non omnes *Sues* in conuiuijs expetitos, sed *Porcellos* tantum, seniores enim ad fæturam custodiebant, & ab esu illarum abstinebant, *Porcellis* tantũ vesci soliti. Flauius Vopiscus ex Epistola Valeriani. *Panes militares mundos sedecim, panes militares Castrenses quadraginta, vini mersalis sextarios quadraginta, porcellum dimidium, gallinaceos duos.* Et in eadem historia ad finem. *vehementissime autem delectatus est in bagone, qui vsque eo multum comedit, vt vno die ante mensem eius aprum integrum, centum panes, veruecem & porcellum comederet.* Latinis *Porculus*, vt in textu Suetonj in vita Neronis cap. 33. *recoctum sæpius porculo obiecit.* in alijs est *porcello obiecit*, sed parum interest, hinc *porculatio porculorum educatio, & porculator, porculorum custos* apud rei rusticæ scriptores non semel, & infra dicam. & *porcellus* vox vsitatissima: sed & *Nefreus*, vt definiuit ad librum octauum Aeneidos Seruius, *quilibet infans, cui non sunt dentes*, sed lata nimis ea significatio, propius nostro instituto Varro in re Rustica. *Cùm porci depulsi sunt à mamma, Delici à quibusdam appellantur, neq; iam lactentes dicuntur, qui à partu decimo die habentur puri, ab eo appellatur ab antiquis sacres, quod tum ad sacrificium idonei dicuntur primum, itaq; apud Plautum in Manechmis, cum insanum quem putat, vt pietur in oppido Epidamno, interrogat, quanti hic porci sunt sacres? si fundus, ministrat, dari solent viuacea, ac scopi ex vuis. amisso nomine lactentis dicuntur nefrẽdes, ab eo, quod nondum fabam frendere possunt, idest frangere.* Isidorus Hispalensis. *frena dicta sunt, quod equos fremere cogant, vel hoc equi frendant, idest imprimant dentibus & obmordeant, vnde & nefrendes dicti adhuc lactentes porculi, quod nondum aliquid frendant, idest comminuant dentibus.* Duplex ergo subrumi Porcelli apud veteres repræsentatur vsus, vel enim adhibebatur sacrificijs, vt infra fuse aperiam. vel in conuiuiorum delitijs habebatur, quod ista loca indicant. Cælius Apicius *Porcellum lacte pastum* mirifice extollit, & gulæ helluonum commendat, variaq; eius condimenta præscribit, quæ videantur. Martialis de insigni nepote.

In Aureliano.

Porculus.

Porcellus.

Suetonius tentatus.

Porculatio.

Porculator

Nefreus.

Lib. 2. c. 4.

Delicus.

Lactens.

Sacres.

l. 20. c. 16.

> *Illic coronam pinguibus grauem Turdis,*
> *Leporemq; læsum Gallici canis dente,*
> *Nondumq; victam lacteum faba porcum.*

l. 8. rei Culinar. ca. 7.

L. 3. epigr. 48.

Lacteum ibi vocat *Porcum* pro *nefrende*, qui tamen reuera *lactens* ab alijs. Lemma quadragesimum eiusdem poetæ in Xenijs, est, *Porcellus lactens*, pro quo in editionibus Aldi, & alijs *lacteus* male scribitur, & errorem illum Domitius Calderinus secutus.

Martialis correctus.

> *Lacte mero pastum pigræ mihi matris alumnum*
> *Ponat, & Aetolo de Sue diues edat.*

Calderini error.

Eadem res δέλφαξ Græcis non minore luxu apud illos fuisse censenda est, illi enim δέλφακες, & δελφάκια pro *altili porcello* vsurpant. verba Athenæi in Dipnosophistis, hæc sunt. Δελφάκων τε σιτευτῶν ὁ φλυακογράφος Σώπατρος ἐν Βακχίδος γάμῳ οὕτως

> ἐπουκλίβανος ἦν πολυδέλφαξ σιτευτὸς ἔτρυζε

δέλφαξ.

δελφάκια.

Lib. 14. pa. 656.

Δελφάκια δε Αἰσχίνης εἴρηκεν ἐν Αλκιβιάδη οὕτως, ὥσπερ αἱ καπηλίδες τὰ δελφάκια τρέφωσιν. Αντιφάνης δ' ἐν φυσιογνωμονικῷ.

> καὶ γὰρ ἐκεῖναι τὰ δελφάκια πρὸς βίαν χορτάζουσιν,

καὶ ἐν Προτρεπτικῷ.

> ἀντὶ δελφακίων τρέφεσθαι.

Altilium porcellorum sic meminit Sopater nugarum & ridiculorum scriptor in Nuptijs Bacchidis.

Porcelli altiles.

> *Sicubi furnus erat, stridebat multum Porcellus altilis.*

Exiguos porcellos Aeschines sic dixit in Alcibiade veluti cauponariæ mulieres altiles porcellos nutriunt. Antiphanes in Physiognomico.

> *Nam per vim illa altiles porcos saturant.*

Idem in Exhortatorio.

> *Altilium porcellorum loco nutriti.*

Plato in Poeta extulit genere masculino. dum dixit δέλφακα δειραιότατον *altilem porcellum ceruicis maxime prolixæ*, vnde Varro sua hausit, *tum vtiq; sint ceruicis amplæ.* Sophocles in Iniuria, quæ fabula intercidit.

Sophoclis fabula vna perijt.

> ἔσθιειν ἐθέλων τὸν δέλφακα.

Comedere nolo Porcellum altilem.

Et Cratinus in Vlyſſibus δέλφακας μεγάλους *Porcellos altiles magnos* vſurpauit. frequentior tamen Antiquorum vſus fæminino genere habet eandem vocem, vt Nicochares dixit κύουσαν δέλφακα *prægnantem porcellam altilem.* Eubolus in Aureo genere.

ἐκ ἀχειν̓ θιον δέλφακα ο͗δὼ ι θ᾽ εἰσία καὶ μάλα καλήν.

Non contemnendam porcellam, ſed pulchram in conuiuio exhibuit.

Plato Comicus in Io.

Πρόσφερε δεῦρα δὴ τὴν κεφαλὴν τῆς δέλφακος.

Huc adfer caput iugulatæ porcellæ.

Theopompus in Penelope.

καὶ τὴν ἱερὰν ἡμῖν σφάττουσι δέλφακα.

Sacram vobis mactans porcellam altilem.

lib.3.c.16. Differentiam hanc grammaticalem animaduertit vir doctus in Athenæum. Et erat Epicharmi vetuſtiſſimi ſcriptoris, fabula δέλφαξ, quam laudant Euſtathius, Iulius, Pollux, & Athenæus. *Epicharmus.* Porcellos iſtos aſſos apponebant, non elixos, vnde apparet celebrem eorum heroico ſæculo fuiſſe vſum, quo quidem, vt ex Scholiaſtis Homeri liquet, carnes omnes aſſabantur. *Porcelli aſſi.* Epicrates antiquus Comicus in Mercatore ſic eius meminit.

οὐ κήλις ἔνθα δελφακῶν ἐγὼ κρέα

κάλλις᾽ ὄπωπα μυρὸς ἀκμαῖς ἠνθισμένα.

Huc ego profecto diuerſatus, Porcellorum carnem

Ignis vt aſpexi, efflore ſcentem pulcherrime.

Alexis in Improba.

τριοβολοκρείσκον, ἀστεῖον, πάνυ

ὕειον, ὀπτόν, καὶ θερμόν, εὐχυλώτερον

ὅταν ἢ προσφέρον.

Tribus emptam obolis carnem, elegantem,

Suillam, aſſam, calentem, ſapientem iucundius

Cum apponet.

Aſſiorum mos. Ptolomæus rex Aegypti libro nono ſuorum Commentariorum narrat de Aſſij conſuetudine, vbi iuuenes χοῖρον υἱὸν *iuuenem porcum* adducere hoſpitibus in more habent, duos cubitos & ſemiſſem altum, cui par eſſet corporis longitudo, coloris niuei, narrabantque loci incolæ, Eumenem Regem tales ab ijs magno ſtudio mercari ſolere, vel drachmarũ quatuor millibus vnum. *Albi Porcelli delicatiores.* Magnum ſane pretium tam vulgaris pecoris, itaq; albos hoſce nefrendes eodem, quo coquebantur, inſtrumento, ad menſam ferebant. teſtis eſt Aeſchylus.

ἐγὼ δὲ χοῖρον καὶ μάλ᾽ εὐθηλούμενον

τὸν δ᾽ ἐν ῥοθοῦντι κριβάνῳ, τί γὰρ

ὄψον γένοιτ᾽ ἂν ἀνδρὶ τοῦδε βέλτιον;

Cribanus, teſtus, coci inſtrumentum.

Ego porcum opimum valde lactatu

In teſtu calente ponam, quod enim

Præſtantius hoc fuerit hominibus obſonium

Idem author rurſus.

λευκός, τί δ᾽ οὐχί; καλῶς ἠφευμένος

χοῖρος, ἕψου, μὴ δὲ λυπηθεὶς πυρί,

Albus porcus? quidni? iam pulcher & grandiuſculus eſt,

Aſſa, igne tam ieni, vt te non offendat.

Denique Ariſtophanes Conuiualem hunc δέλφακα in Archanenſibus deſcribit Act. 3. Sc. 3.

νέα γάρ ἐστιν, ἀλλὰ δελφακουμένα

ἕξει μεγάλαν τε καὶ παχεῖαν κ᾽ ἐρυθράν

Ἀλλ᾽ αἰ τράφεν λῇς, ἅδε τοι χοῖρος καλά.

Iuuencula eſt, ſed cum in porcam creuerit.

Caudam habebit rubram, magnam & craſſam,

Educare ſi placet, porca futura eſt ſpecioſa.

Cauda rubra, & magna probata.

Tantum gulæ veteribus ſtudium, vt cum omnes animantes, atque adeo omnes pæne naturæ fætus abligurirent & conſumerent, mirum tamen delectum obſeruabant, & notis quibuſdã animalia profundæ ingluuiei abortu ipſo deſtinarent, & Græcorum inſolentia in hoc longe Romanos eſt prætergreſſa. & de Medica Suillæ ratione, late infra tractabitur.

EDVLIA VARIA ex Suilla.

SIC se habet Porcus ipse in Romanorum conuiuijs, at nunc sigillatim varios eius vsus, variaque singularum partium nomina, formas, figurasq; excutio. Ante omnia frequens *Suminis* vsus, *suminatum* enim *Suem cũ lactente* coniungit Aelius Lampridius, quod illi hæc delitiarum ratione proxima fit. verba sunt. *cum vilitatem populus Romanus ab eo poteret, interrogauit per Curionem, quam speciem caram putarent, illi continuo exclamauerunt, carnem bubulam, atque porcinam, tunc ille non quidem vilitatem proposuit, sed iussit ne quis suminatam occideret, ne quis lactantem, ne quis vaccam, ne quis Damalionem, tantumque intra biennium, vel prope annum Porcinæ carnis fuit & bubulæ, vt cum fuisset octo minutalis libra, ad duos, vnumque vtriusque carnis libra redigeretur.* Mira edicti gratia ab octo minutis nummis ad duos Porcinæ libram redegisse. locus videtur mutilus, itaq; supplendus, *ne quis Suem seminatam.* Est enim *suminata sus*, vel saginata, vt viris doctis placuit, vel quæ recens à partu vbera lacte distenta habet. nam *pinguiorem* interdum *partem* in ventre femellarum quadrupedum *sumen*, in musculorum vteris *abdomen* vocamus, & licet *sumen*, quasi *sugimen* à Suibus videlicet dixerint, tamen sæpe pro quolibet vbere vsurpatum reperiemus. Lucilius Satyrarum lib. 4.

Semen. In Alexandro Seuero. Pretiũ porcinæ mire minutum. Lamprid. correctus. Suminata Sus. Abdomen. Sugimen.

Quod si nulla potest mulier tam corpore duro
Esse tamen tenero moueat succussa lacerto
Et manus vbertor lactanti in sumine sidat.

Definit C. Plinius ad Palatum nepotum. *Sumen Suis vno post partum occisæ si modo fætus non hauserit*, locum supple, *si modo fætus lac non hauserit.* Petronius in cæna illa Trimalcionis lautissima. *Procurrerunt, superioremque repositorij partem abstulerunt, quo facto videmus infra, scilicet in altero ferculo altilia, & sumina, leporemque in medio:* Poetæ præsertim sumen extulerunt. Aristophanes in Tagenistis, de ijs scilicet, qui in sartagine frigunt, lautitias, vt apparet, culinares ea fabula, quæ interijt, perstrinxerat.

l. 11 c. 37. Plinij locus suppletus.

τῆς δ᾽ ἐλφακος ὀ πωρίνης ἠτριαῖον.
Porcæ autumnalis sumen.

Tagenistæ fabula Aristophanis perijt.

Antidotus in Querula ὑπογάστριον, *quod sub ventre sit*, pro *sumine* dixit apud Athenæum lib. 14. C. Lucilius lib. 16. Satyrar.

Fingere præterea afferri, quod quisque volebat,
Illum Sumina ducebant, atque Altilium laux,
Hunc pontes Tiberinos duo inter captus Catillo.

ὑπογάστριον.

Sunt qui *spectile* dictum contendant, aut verius *Spetile.* Festus Pompeius. *Spetile vocatur, quod fit infra vmbilicum Suis, carnis proprij cuiusdam habitus exos, qua etiam antiqui per se vtebantur. Plautus enumerandis vilibus obsonijs in Carbonaria sic ait.*

Spectile, aut Spetile.

Peto pernam, sumen, sueres, spetile, calum, glandia,

Vile Festus *sumen obsontum* vocat, haud quaquam, vt videtur, recte, quando inter primarias cupedias semper id fuerit, vel ipso Plauto teste. in Pseudolo.

Festus notatus. Act. 1. Sc. 2 V. 33.

Nam mihi hodie natalis dies est, decet eum omnes concelebrare.
Pernam, callum, glandium, sumen, facito in aqua iaceant, satis audin?
Magnifice enim volo summos viros accipere.

Et in Cuculione Act. 2. Sc. 3. V. 44.

Pernam, abdomen, sumen, suis glandium. ain tu omnia hæc?
In carnario fortasse dicis.

Idem in Captiuis. Act 4. Sc. 3.

Quanta pernis pestis veniet, quanta labes laridos?
Quanto sumini absum ede, quanta callo calamitas.

Alij poetæ. A. Persius Sat. 1.

—— calidum scis ponere sumen.

Omitto Plutarchi authoritatem apud Cælium Rhodiginum, & Apiciũ, qui ex professo Suminum præparationem, & condituram præscribit. Martialis libro secundo epigramma trigesimo-septimo.

li. 9. c. 12. lib. 7. c. 2.

Quicquid ponitur, hinc & inde verris,
Mammas suminis, imbricemq; Porci.

Et magis ad palatum helluonum lib. 13. epigr. 44.

Esse putes nondum Sumen, sic vbere largo
Effluit, & viuo lacte papilla tumet.

Abdomen. *l. 11. c. 37.* *Sat. 2. v. 86.* *Sat. 4. v. 107.* *Petimen.*

In maribus *abdomen* est illud idem, quod in scrofa *Sumen.* C. Plinius. *Antiqui abdomen vocabant priusquam calleret id, scientes, occidere non assueti.* Plautus supra laudatus. Iuuenalis tamen *abdomine Porca* dixit, & *Montanum pinguem ventrem vocauit abdomen.* Erat in luxu illo erudito quædam Porci pars, quam dixerunt *Petimen* nepotes. Festus Pompeius. *Petimina in humeris iumentorum vlcera, & vulgus nominat, & Lucilius meminit, eo nomine autem, & inter duos armos suis quod est, aut pectus, appellari solitum testatur Nonius in descriptione Suillæ.*

Petimine Porcino qui meruerat.

Callum. *Li. 8. c. 51.*

Sequitur *callus*, vel *callum* hoc est caro pinguior Suilla durata & mirum in modum densata, vt videatur callum à natura obduxisse, Plautus & Plinius locis supra citatis. & alibi quidẽ Plinius. (neque alio ex animali numerosior materia ganeæ, quinquaginta pæne sapores, cum cæteris singuli. Hinc Censoriarum legum, paginæ, interdictaq; cænis abdomina, glandia, testiculi, vuluæ, sincipita verrina, vt tamen Publij Minorum poetæ cæna, postquam seruitutem exuerat, nulla memoretur sine abdomine, etiam vocabulo suminis ab eo imposito, placuere autem, & feri Sues, iam Catonis Censoris orationes Aprugnum exprobrant callum. meminit Plautus Captiuis Act. 4. Sc. 3. sed deprauato loco est medicina opus.

Plautus correctus.

Dij immortales, vt ego iam callos prætruncabo tergoribus.

Rescribe leui opera sic.

—— *callos prætruncabo tergoreos?*

Glandium.

Glandium quoque memorant in lautioribus epulis summo pretio habitum, est enim pars in Sue callosa circa iugulum, sic dicta, quod glandis figuram & duritiem referat Plautus aliquot locis meminit: Et Martialis infra citandus in voce Vulua Captiuis. Act. 4. Sc. 4.

Esuriens deturbauit totum cum carne carnarium.
Arripuit gladium, prætuncat tribus tergoribus glandium.

Et in Menæchm. Act. 1. Sc. 3. ad finem.

Iube igitur nobis tribus apud te prandium accurariet,
Atque aliquid scitamentorum de foro obsonarier,
Glandionicam, sutllam.

Vulua. *l. 11. c. 37.* *l. 25. c. 26.* *l. 9. pagina 375.* δελφύα, ἀ'δελφοι. *li. 3. c. 7.* ἐκβολὰς, ἐκτομις.

Nec *Vulua* non erat in delitijs, eam insanientis & profundæ gulæ lasciuiam describit Plinius Vulua eiecto, aut exsecto (partu melior, quã edito, eiectitia vocatur illa, hæc Porcaria, primiparæ Suis optima contra effætis, à partu, præterquam eodem die Suis occisæ liuida ac macra, nec nouellarum Suum, præterquam primipararum, probatur, potiusq; veterum, dum ne effætarum, nec biduo ante partum, aut post partum, huius & sumen optimum.) Cælius Rhodiginus non indocte quædam huc spectantia prodit. Epicharmus apud Athenæum in Dipnosophistis. etsi δέλφαξ sit porcus, tamen sic proprie Sues vocantur, quibus sunt vteri, δελφύας enim vuluas nuncupant, vnde petitur τῶν ἀδελφῶν fratrum nomenclatura, & Interpretatio. Vir doctus, ex Plutarcho, in Athenæum obseruauit non valde *Vuluarum* esum fuisse antiquum. Certe sciti conuiuatores duo vuluarum genera probarunt, quarum ista, vt dixi, ἐκβολὰς à Græcis, Eiectitia Latinis vocetur, illa ἐκτόμις, quæ & *Porcaria* dicta Plinio, eodem Athenæo teste. Hanc vuluam eiectitiam Græci scriptores extulerunt. Hipparchus author Aegyptiacæ Iliadis.

ἐν λοπάσιν μ' εὐφαίνει μήτρης καλὰ πρόσωπα
ἐαβολάδος, δέλφαχ' ἐν κλιβάνῳ ἡδέα ὄζων.
In lancibus ne delectat vulua pulchra facies,
Eiectitia, ac porcellus qui suauiter in clibano oleat.

Sopater in Hippolyto.

Ἀλλ' οἷα μητρα καλλίκαρπος ἐκβολὰς
δίεφθα, λευκανθεῖσα, χοῖρουτε δέμας.
Sed veluti fæcunda eiectitia vulua
Elixa, dealbata, & Suis corpus.

Sopater correctus.

In secundo versu male legebatur, nec vllo sensu probabili, ante meam correctionem.

—— τῦρουτε δέμας

Casei

—— Casei corpus.

Idem rursus in Physiologo.

μήτρας ὑείας οὐκ ἀφεψηθεὶς τόμος.

Suillæ vuluæ non elixum frustum.

Archestratus vetus & ipse Comicus, condimenta ei ac præparationem præscribit.

Vt condiretur.

γαστέρα καὶ μήτραν ἑφθὴν ὑὸς ἔν τε κυμίνῳ

ἔν τ' ὄξει δριμεῖ, καὶ σιλφίῳ ἐμβεβαῶσαν.

Suis ventrem, elixæ porcæ vuluam, cum Cymino,

Cum aceto acri, & silphio accedentem.

Aelius Lampridius corruptus est in hac voce, in Heliogabalo. *exhibuit sumina Aprugna per decem dies tricena quotidie cum suis bulbis*, restituo, & lego. *tricena quotidie cum Suis Vuluis*. Error obuius, vt B. pro V. vsurpetur, quo nihil frequentius, non in libris modo, sed & Inscriptionibus ipsis. Lapis Caietæ apud Manutium & Gruterum.

Lamprid. correctus.
B. pro V.
Pag. 542.

D. M.
TI. FLAVIO. T. F. TALLIONI.
MIL. VRB. COHOR. XI. VRB.
STIP. XI.
Q. B. A. XXX.
FL. ELPIS. MAT. P.

Aliam Inscriptionem vide in Commentario in Corippum. Erat ea integra, & hodie fragmenta restant in Ponte viæ salariæ.

L. 3. nu. 6.

HIC. VBI. CVRBATI. DIRECTA.
EST. SEMITA. PONTIS.

Ita Cuiacio teste, in Pandectis Florentinis fuit *Abita patrimonia*, pro *auita*, *Cluentius Habitus* pro *Auito*. L. Apuleius Apologia. *vt bono potui poculum prælabitur*, pro *prælauitur*, quod est *prælauatur*. Ouidio *genitalia naulia* sunt *naulia*, Fruterius notat, & Politianus. Martialis pelle detracta apponi solere innuit.

L. 7. epigr. 19.

Et Punicorum pauca grana malorum,

Et excauata pellis indecens vuluæ.

Et in Xenijs Epigram. 55.

Te fortasse magis capiet de virgine Porca.

Me materna graui de Sue vulua capit.

Q. Horat. lib. 1. Epist. 15.

Quicquid erat nactus prædæ maioris, vbi omne

Verterat in fumum, & cinerem, non, Hercule, miror.

Aiebat, si qui comedunt bona, cum sit obæso

Nil melius Turdo, nil vulua pulchrius ampla.

Folliculum & *Bulgam* veteres *vuluam*. Plinius loco supra proximè laudatus. *vesicæ iunctus vtriculus, vnde dictus vterus, quod alio nomine locos appellant, hoc in reliquis animalibus, vuluam*. Lucilius lib. 21. Satyrar.

Folliculus.
Bulga.
Locos.

Ita vt quisque nostrum e bulga est matris in lucem editus.

De *larido* seu *lardo* paucis ago. definiuit Aurelius Macrobius in Saturnalib. *salitam carnẽ, quam laridum potamus, vt opinor, quasi large aridam.* atq; id quidẽ duplex, & pingue illud candidumq; suillum, quod vulgo audit lardũ, sed quælibet caro salita porcina, ac deinde arefacta rursus. Non placet quod ait ineptè Isidorus dum à laribus deriuat. *lardum dicitur eo quod in domo repositũ conseruatur, nam antiqui domos lares dicebant. Taxea lardum est Gallicè dictum, vnde dicit Afranius.*

Lardum.
Li. 7. c. 12.
Isidorus reprehensus.

In rosa Gallum saginatum pingui pastum taxea.

Axungia ab vnctione vocata, Sebum à Sue dictum, quasi Suebum, quod plus pinguedinis hoc animal habeat, ita ille tam benè vltima, quam malè prima. fuit autem lardum cibus militaris, quod ex Diuo Gregorio Nazianzeno, in Athanasio, Iacobus Cuiacius, probat rescriptum Constantini Augusti & Iuliani Cęsaris. *repetita consuetudo monstrauit expeditionis tempore, bucellatum ac panem, vinum quoq; atque acetum, sed & lardum, carnem veruccinam etiam, milites nostros ita solere percipere, in duobus diebus bucellatum, in tertio die panem, vno die vinum, altera die acetum, vno die lardum, biduo carnem veruccinam.* Vulcatius Gallicanus narrat Auidium Cassium multæ fuisse seueritatis. Nam *præter lardum, & bucellatum, atque acetum, militem in expeditione portare prohibuit, & si aliud quippiam reperit, luxuriem non leui supplicio affecit.* Est epistola Valeriani ad Zosimionem Syriæ procuratorem, cuius hæc sunt apud Trebellium Pollionem. *Salarium de nostro pri-*

Li. 20. c. 2.
Taxea.
Axungia.
Sebum.
Cibus militaris.
Li. 1. C. de erogat. mil. Annõ. l. 12.
In Claudio.

Coacti prouinciales ad lardum conferendum.

Lib. 9. C. de Annon. & Trib. l. 10.

uato ærario dabis annuos frumenti modios tria millia, hordei sex millia, laridi libras duo millia. Hinc intelligendum Edictum Constantini Principis L. 4. C. de Erogatione militaris annonæ. *Præcipimus species annonarias vicinioribus limitibus à prouincialibus ad castra conferri* : quod etiam mandatum à Valentiniano & Valente Augustis, & confirmat Iulius Capitolinus in Gordianis. *nulla erat ciuitas limitanea potior, quæ totius anni in aceto, & frumento, & larido, atque hordeo, & paleis condita non haberet.* Vetus Scholiastes Iuuenalis. *Sicci terga Suis*, exponit *in crate pendens laridum.*

Ad Sat. 11. V. 84.

> *Qui meminit calida sapiat quod vulua popinæ,*
> *Sicci terga Suis, rara pendentia crate,*
> *Moris erat quondam festis seruare diebus,*
> *Et natalitium cognatis ponere lardum,*
> *Accedente noua, si quam dabat hostia, carne.*

Succidua.

Rara ergo eius commendatio, etiam ad conuiuia Natalitia. Appellatur *Succidua*, vt Ioannes Britannicus vir doctus obseruat. M. Varro loco toties laudato. *& qui non audierit patres nostros dicere ignauum & sumptuosum esse, qui succiduam in carnario suspenderit potius ab lanario, quam ex domestico fundo? M. Cicero. Iam hortum ipsi agricolæ succiduam appellant.* quomodo autem condiatur, docet Palladius Taurus in Decembri. *Pernas etiam & lardum conficimus non solum mense hoc, Decembri, sed omnibus, quos hiemalis algor astringit.* M. Plautus Captiuis Act. 4. Sc. 2.

De Senectute.

Vt condiatur?

> *Laridum atque epulas foueri foculis ardentibus.*

Et in Menæchmis Act. 1. Sc. 3.

Cap. 6.

> *Glandionicam, Suillam, laridum.*

Horat. lib. 2. Satyr. 6. tenuiorum victum & obuium, maximeque parabilem videtur facere.

Tenuiorum victus.

> *O quando faba Pythagoræ cognata, simulq;*
> *Vncta satis pingui ponentur oluscula lardo?*

Et ibidem loci aliquot interiectis.

> *Aridum & ore ferens acinum, semelq; lardi*
> *Frusta dedit.*

Locus Martialis corruptus, in quo vilia edulia enumerantur lib. 5. epigr. 79.

Martialis correctus.

> *Non deerunt tibi lesseles propinqui.* Errant alij.
> *Atles Cappadocæ, grauesq; porri*
> *Diuisis Cybium latebit ouis*
> *Ponetur digitis tenendus vnctis, malè vstis.*
> *Nigra colliculus virens patella,*
> *Algente modo qui reliquit hortum,*
> *Et pultem niueam premens botellus,*
> *Et pallens faba cum rubente lardo.*

Carnariū.

A *lardi* conseruatione frugi illi & modesti Romani, paucis contenti, nondum luxuria nata, *carnarium* vocare solebant, locum *Suillæ* reponendæ, quia tum raræ carnes, nisi porcinæ, atq; illæ à fundo, vt loquitur Varro supra laudatus, non à lanario. C. Lucilius.

Perna.

Li. 4. ling. Lat.

> *Sed quid Mutino, subiectoq; hic opus ligno?*
> *Vt lurcaretur lardum, & canaria furtim*
> *Patrum conficeret.*

M. Varro in Manio.

> ——*Hac aduentribus accedunt cellæ,*
> *Claues, claustra, carnaria, dolia.*

Assum. Elixum. Iurulētum. Succidua. Tergus. Perna. Offula. Inficia. Prosectum. Lucanica. Faliscum. Fundulum τυφλὸν ἔντερον. Farcimina. Hila.

Lardo affinis *Perna*, nam eodem modo salitur, vt ex Aemiliano Palladio supra didicimus. M. Varro. Hinc ad pecudis carnem peruentū est, Suilla sic ab illis generibus cognominata, hinc primo Assam, secundo elixam, tertio è iure vtiq; cæpisse natura docet, dictum assum, quod ab igne assuescit. Vuidum est, quod humidum, & ideò vbi id non est, succus abest, & ideò sudando assum distillat calore, vt crudum nimium habet humoris, sic excoctum, parum habet succi. Elixum est è liquore aquæ deductum, & ex iure, quod iucundū magis conditione est. Succidua à Suibus concidendis, nam id pecus primū occidere cæperunt domini, & vt seruarent, salire. Tergus Suis ab eo est, quod tegitur. Perna à pede Suis, à nomine eius. Offula dicta, vt offa minima in Suc. Inficia ab eo quod insecta caro, vt in carmine Saliorū est, quod in extis dicitur prosectū, Murtatū à Myrto, quod eo largefariū intestinum crassum. Lucaniam dicunt, quod milites à Lucanis didicerunt, qui & Falerijs Faliscum ventrē. Fundulum à fundo, quod non vt reliquæ partes, sed ex vna parte sola apertum, ab hoc Græco putos τυφλὸν ἔντερον appellasse (cæcum intestinum) ab eadē fartura farcimina in exteis appellata, à quo quod in eo tenuissimū intestinū fartum; Hila, ab Hilo dicta, id est mi-

minimo, quod ait Ennius, neq; disperdefacit hilum, quod in hoc farcimine summũ quidam eminet, ab eo quod vt in capite apex, Apexabo dicta tertium fartũ est longabo, quod longius, quam duo Hila. Agumentum, quod ex immolata hostia desectum, in iecore imponendo agendei causa. Magnentum à Magis, quod ad religionem magis pertinet. Ista quidem Varro nomina diuersa Suillæ attulit, licet scriptura multis in locis deprauata, & hæc omnia, maxima ex parte ad sacrificia pertinent: Et variam quidem scripturam viri docti obseruarunt, & prima verba legunt, *Suilla sic à suillis generibus.* de Iurulento obseruandum est, tertium quoddam parandæ Suillæ genus, quod neq; assabatur, neq; elixabatur, sed cũ iure suo in patina mensæ inferebatur, quod Itali *stuffam* vocant Isidorus Hispatensis. *Ius coquinæ magistri à iure nuncupauerunt, quia ea lex condimenti eius.* corrigendum videtur, *Ius coquinæ Magiri à iure nuncupauerunt,* hoc condimenti genus apud nullum melius, quã Plautum expressum legere me memini, qui sic in Asinaria. Act. 1. Sc. 3.

Is habet succum, is suauitatem, eum
Quouis pacto condias,
Vel patinarium, vel assum.

Non tantum ergo carnes Suillæ, in iure sic coquebantur, sed quorumlibet quadrupedum carnes, atq; adeò etiam pisces ipsi, sed ad locum Varronis redeo, sequitur postea, *& vt seruarent salire*, ita vulgata lectio, sed meliores Codices præferunt *salere*, atq; ita legit Diomedes Grammaticus lib. 1. cap. 4. deinde est scriptum. *Tergus Suis, ab eo, quod eo tegitur,* legendum omninò *Tegus suis*: ita enim & ratio nominis, & versus Trochaici apud Plautum mensura suadent, sic enim ille in Captiuis.

——— *Callos detruncabo tegoribus.*

Et in octonario eadem fabula.

Prætruncauit tribus tegoribus glandia.

Quod deinde subditur, *Perna à pede Suis*, longè aliter concipit Scaliger, *Perna à pede, Sueres à nomine eiusdem*, veteres enim *Sueres* pro *Sues*, & *Boueres*, pro *boues* vsurpabant. Turnebus verò in Aduersarijs. *Perna à pede, Sueris à nomine eius*, veteres quippè *Suera* pro *Suilla* efferebant. Mox in Varrone, *offula dicta, vt offa minima in Sue*, *resingendum offula, ab offa minima Sueræ*. De alijs infra dicam fusius contentus hic ad nonuisse, *Apexabo, longauo, augmentum, Magnentum* dictiones esse Hetruscas, vt Arnobius lib. 7. nos docet, & ego fusiùs sum executus in Hetruria mea Regali, vbi de lingua Thuscorũ antiqua, nec ea hic repeto. Ad Pernas relictas regredior. quarũ salsuram habe ex Catonis re rustica *caro carnem non tangat, post diem duodecimum eximantur, sal detergatur, in vento per biduum, suspendantur, spongia detergantur, oleo vngantur, biduo in fumo figantur, oleo & aceto permixtis perungantur, in carnario suspendantur, sic nec tineæ, nec vermes nocebunt.* De tempore salsuræ idoneo, dubium nõ est, quin quolibet tempore frigido, sal melius inhæreat, Palladius supra Decembrem præfiniuit, at in Februario Idem. *hoc tempore lardi, Echini salsi, raporum condiendorum, & Pernarũ iusta confectio est.* Meminit Athenæus omniscius. At quæ optimæ sè Gallia laudatissimas reperio, authore Varrone in re rustica. *Equetis succiduas & optimas Gallia facere consueuit, optimatum signum, quod etiam nunc quotannis è Gallia apportantur pernæ Romam Tamacinæ, & Taniacæ, & Petasiones*, sed quænam illa Gallia? Togata scilicet, quæ & Longobardia hodie dicta. docet Strabo infra laudandus, vbi de loco Suum agetur. Athenæus adstipulatur, cuius hæc verba sunt ex versione Iacobi Dalechampij, quæ probissima est. *quoniam verò Petasonis, quam Pernam vocant, portio cuique data est, agedum, sermonem de illa nunc habeamus, & an quisquam id nomen vsurpauerit, perscrutemur, optimæ quidem Pernæ ex Gallia, quibus tamen nec cedunt aduectæ ex Asiatica Cibyra, nec Lycia.* mox ex Strabone lib. 3. *Cerretanos*, maximam Hispaniæ gentem, propè Pampilonem, *excellentes Pernas* conficere asserit, Inter hodiernas Pernas prima gloria *Italicis*, secunda *Moguntinis*, nec insuauis *Britannicæ*, & delicatissimæ *Rutenicæ*. Sed quibus maximè conuiuijs adhiberentur disquirendum. Vetus Comicus Ameipsias præcipuos vsus facere videtur in Solemnibus Sacrorum cænis, ita enim *κόννῳ barba.*

δ᾽ δοται μάλιϑ᾽ ἱερωσυνα
κωλῆ, τὸ πλευρὸν, ἡ μίκραιρ᾽ ἀριστερά.
In sacrorum epulis perna maximè datur,
Latus, & dimidiata pars, sinistra capitis.

Et liquet suspicari adhibitam Nouendiali cænæ, seu silicernio, quod ad rogum tenuioris fortunæ hominibus dabatur, vt lib. 5. Antiquitatum Romanorum expeditum à me. firmat Euripides in Scirone.

οὐδὲ κωλῆνες νεκρῶν.
Nec mortuorum Pernæ.

Apexabo. Longabo. Agumentũ. Magnentũ. Variæ lectiones in Varronis textu. Ius. Li. 20. c. 2. Isidorus correctus. Salere. Tegus. Li. 14. c. 1. Suera. Voces Hetruscæ. L. 1. c. 20. Salsura. Cap. 162. Quo tempore. Cap. 16. L. 2. p. 57. Lib. 2. c. 4. Gallia Togata. L. 4. pagin. 657. Asiaticæ. Lyciæ. Cerretanæ. Italicæ. Mogũtinæ. Britannicæ. Rutenicæ. In Epulis sacris. In funebri conuiuio. Sciron fabula Euriped. interijt.

Græci

κωλῆν. Græci sanè tum *κωλῆν*, tum *κωλῆνα* pro perna frequenter vsurpasse visi sunt. Eupolis in Antolyto.

Σκέλη δὲ καὶ κωλῆνες, εὐθὺ τοῦ ὄρθρου.

Crura & petasones statim diluculo.

Aristophanes in Secundo Pluto, quæ fabula interijt.

οἴμοι δὲ καὶ κωλῆνες, ἣν ἐγὼ κατήσθιον.

Hei mihi; qualis fuit perna, quam comedi.

Idem poeta in Conuiuatoribus.

καὶ δελφακίων ἁπαλῶν κωλαῖ, καὶ χναυμάτια
πτερόεντα.

Percellorum tenellorum petasones, & cupediæ
Alatæ.

Marsas Pernas memorat A. Persius Satyr. 3. V. 74.

Marsa. *Perna Marsi monimenta clientis.*

Quanto pretio Romæ fuerit, hæc authorum loca ostendunt, Horat. lib. 2. Satyr. 2. allusit ad Etymologiam.

—— Præter olus fumosæ cum pede pernæ.

M. Martialis lib. 10. epigr. 48.

—— canisque tribus iam cana superstes.

Plautus Captiuis Act. 4. Sc. 2.

—— Pernam, atque ophthalmium.

Et in Menæchmis Act. 1. Sc. 3. in fine.

—— Aliquid scitamentorum de foro obsonarier
Glandonicam, suillam, laridum, perontaem, aut
Sinciput.

In Pseudolo Act. 1. Sc. 2.

Pernam, callum, glandium, sumen.

In Sticho Act. 2. Sc. 3.

Alÿ pisces depurgate, quos piscator attulit,
Pernam & glandium deficite.

Petasonis pars perna. Est *perna pars Petasonis*, vt viri eruditi adnotarunt Philippus Paræus, Matthæus Raderus, & vtroque prior Adrianus Turnebus in Aduersarijs. Atheneus adstipulatur *πετασῶνος μέρος, ἣν πέρναν καλοῦσι*. *Petasonis pars, quam pernam vocant*. vtriusque, tanquam diuersorum præparationem petere licet ex Cælio Apicio in re Culinaria, & B. Platina eodem opere. videri posset *petaso & perna* etiam distingui ex verbis Varronis, supra laudatis. Martialis sæpè lib. 3. epigr. 77.

L. 16. c. 16.
L. 14. pag. 657.
Lib. 7. c. 9.
Lib. 6.

Et pulpam dubio de petasone vores.

Fuit ergo petaso recens in delitijs, dum succo abundabat, vbi verò succo vento exhausto vetulus erat, quod nos *rancidum* appellamus, & ingratus mensis, nec vllius pretij reputatur, sic intelligendi poetæ Martialis lib. 13. epigr. 54.

Caretana mihi fiet, vel massa licebit
De Menapis, Lauti de Petasone vorent.

Et eodem libro lemmate sequenti.

Musteus est, propera caros nec differ amicos
Nam mihi cum vetulo sit petasone nihil.

D. Iuuenalis Satyr. 7. V. 119.

Quod vocis pretium? siccus petasunculus, & vas
Pelamidum.

Hila. Varronem denuo illustro. *Hila* est farcimen, aut intestinum minimum, vt Festus Pompeius au-*Lib. 8.* thor est, quanquam *Hila* ad intestinum referatur, *hilum* pro leuissima resumatur, Lucilius lib. trigesimo Satyrar.

Quodq; tuas laudes culpas, non proficis hilum.

Hira. Hira est apud Plautum Curculione Act. 2. Sc. 1.

Radices omnes pereunt, hiræ omnes dolent.

Stomachũ languẽtem excitabat. Huius præcipuus vsus oppressum cibis stomachum releuare, & nouis epulis præparare. Horat. lib. 2. Satyr. 4.

Tostis marcentem Squillis recreabis, & Afra
Potorem cochlea, nam lactuca innatat acri
Post vinum stomacho, perna magis, ac magis Hilis

Flagitat in morsus refici.

Offa etiam retractanda est, quam nos supra leuiter ex Varrone & Festo descripsimus, fiebat autem ex intestinis Suillis, & qui parabant *Bubularij* dicti, in ludicro testamento Grunij Porcelli Corocottæ, inter legata varijs relicta, Bubularijs legat intestina Isiciarijs femora, & infra LARDIO. SIGN. OFFELLICVS. SIGN. meminit duobus locis Arnobius cōtra gentes: & notus est locus; Isidori Hispalensis. *Offa est præcipue frustum edentium, cuius diminutiuum offellam dicit, vnde Offarij coci, quia particulatim, id est offatim excoquunt. deletra sunt, quæ sequuntur*, mentio apud poetas: Martialis lib. 12. epigr. 44.

Offa. Bubularij. Lib. 6. Li. 20. c. 1. Offarij.

Et quæ non egeat ferro structoris ofella.

Parabilem & obulum cibum idem facit lib. 12. epigr. 48.

Vilis cibus.

Me mens ad subitas inuitet amicus ofellas,
Hæc mihi, quam possim reddere, cœna placet.

Nec magni pretij innuit lib. 14. epigr. 221.

Parua tibi curua craticula sudet ofella.

Plautus Milite Act. 3. Sc. 1.

Iube illud denuo tolli, hanc patinam remoue,
Pernam nihil moror.
Aufer illam offam porcinam,

Iuuenalis Criticis non intellectus, qui offam hanc penitam egregie describit Satyr. 7. v. 82.

Iuuenalis nouo modo explicatus.

Aspice quam longo distendat pectore lancem,
Quæ fertur domino Squilla, & quibus vndiq; cincta
Asparagis, qua despiciat conuiuia cauda?
Cum venit excelsi manibus sublata ministri.

Aurelij Prudentij locus insignis, qui etiam in sacrificijs deorum *offas* receptas docet.

Deasciato supplicare stipiti,
Tetro cruore scripta saxa spargere
Aras ofellis obsecrare bubulis.

Nec minori olim in pretio helluonibus *Suum testiculi* vt ex legum Censoriarum querelis, & sui sæculi corruptela docet C. Plinius. *Hinc Censoriarum legum pagina, interdictaq; cænis abdomina, glandia, testiculi, vuluæ sincipita verrina.* C. Petronius in Trimalchionis cæna. *structor imposuerat super Geminos, Testiculos ac renes.* hoc castiori voce νεφρὺς, communi dictione παραστάτας, Atheneus, Iulius Pollux, & Hesychius Illustrius, omnes magni nominis Grammatici apud Bourdelotium in Commentario. Petroniano id Latini *Polimenta* dixerunt. M. Plautus Menæchm Act. 1. Sc. 3.

Testiculi Suis. Li. 8. c. 51. νεφρούς quid vocēt. παραστάται. Polimenta.

Iube igitur nobis tribus apud te prandium accurarier,
Atque aliquid scitamentorum de foro obsonarier,
Glandionicam, Suillam, laridum, Peronidem, aut
Sinciput, aut polimenta porcina, aut aliquid ad eum modum.

Imbrex dicitur idem: quod *Imbrices* sint tegulæ, per quas aqua defluat, inde *clypei imbricati* ab ea forma dicti, noti ex Vegetio & Modesto de vocabulis militaribus, sed & *Imbrex narium* in Arnobio, sic *imbrex Porci* pars ea quæ vrina emittatur, inter delitias ciborum collocat Martialis lib. 2. epigram. 37.

Imbrex. Plaut. Mostel. Act. 1. Sc. 2. Milit. Act. 2. Sc. 6

Quicquid ponitur, hinc & inde, verris,
Mammas suminis, imbricemque porci,
Communemque duobus Attagenam,
Mullum dimidium, lupumque totum
Murenæque latus, femurque pulli.

Credebatur Veneri parare. Philippides Comicus in renouatione, de gula Guathenæ scorti.

Veneris incentiua.

ἔπειτ᾽ ἐπὶ τούτοις πᾶσιν ἦκ᾽ ὄρχεις φέρων
πολλούς, τὰ μὲν οὖν γύναια τ᾽ ἄλλ᾽ ἐνεκκίζετο
ἡ δ᾽ ἀνθρωποφόνος Γναθαίνα γελάσασα,
καλοί γε, φησὶν, οἱ νεφροὶ, νὴ τὴν φίλην
Δήμητρα, καὶ δύ᾽ ἁρπάσασα κατέπιεν
ὥς θ᾽ ὑπτίους ὑπὸ τοῦ γέλωτος καταπεσεῖν.

Secundum versum sanum esse, contra Iacobum Dalechampium assertor est Isaacus Casaubonus, Latine sic vertes.

Deinde post hæc omnia accessit, quæ testiculos ferebat
Multos mulierculæ, eosque apposuit.

Virorum

Virorum autem internecio tum ridens Gnathana
Specioſi ſunt, inquit, renes hi, per charam
Cererem, arreptoſq́; duos deuorauit.
Vt præ riſu ſupini conuiuæ caderent.

Ariſtomenes in Præſtigiatoribus adiungendus eſt.

καὶ ὄρχεις ἤσθιον οὕς, καὶ νέφρους ἐκάλουν.

Manducarunt & teſtes antiqui, quos renes appellabant.

Sincipita. In cibos etiam delitioſos recepta *Sincipita verrina*, ſeu *porcina*, vt in decretis Cenſoriarum legum luxus eo æuo reprimentibus, ex Plinio ſupra laudato, docui, & Plautus ibidem loci.

Sinciput, aut polimenta porcina.

Caput Arietinum. Sic & *caput Arietinum* inter miſſilia apud Martialem, vt ex lemmate 211. lib. 14. conſtat, Iuuenalis adſtipulatur Satyr. 3. V. 291.

—— Quis tecum ſectile porrum
Sutor, & elixi veruecis labra comedit.

l. 9. pa. 384 Eodem ritu & pars anterior porcini capitis inter exquiſitas cupedias. Athenæus: ἦσαν δὲ καὶ ἡμικραιραι πολλαὶ δελφάκων. μνημονεύει δ' αὐτῶν κρωβῦλος ἐν ψευδυποβολιμαίῳ.

οἰσηλθεν ἡμίκραιρα τακερὰ δέλφακος
ταύτης, μὰ τὸν Δί' οὐχὶ κατέλιπον γ' ἐγὼ
οὐδέν.

Adfuerunt & in eo conuiuio dimidiata capita multa Porcellorum, quorum meminit Crobylus in falſo Suppoſititio. nomen id fabulæ eſt.

Acceſſerunt ſincipita liquata Porcelli
Horum ego, per Iouem, reliqui
Nihil.

Nænius in Decuma apud Nonium.

—— iam ego illi ſubiens
Sublabrabo e ſui illud Sinciput.

Ophthalmũ. *Supplẽ. lat. ling.* Plautus iocutariter *ophthalmium* vocat, licet non deſint, qui exiſtimauerint *piſces* quoſdam ſic dictos, ab *oculorum magnitudine*, & ideo Plinius *oculatam*, Ariſtoteles vero & Græci μελανόγραμμον, appellant, Robertus Conſtantinus, & alij, ſed falſo, eſt enim *ophthalmium* anterior pars capitis, in qua *oculi*, vnde illi nomen. Plautus vero in Captiuis Act. 4. Sc. 2. V. 71.

Alium piſces præſtinatum abire. H. *hic vigilans ſomniat.*
AR. *alium porcinam, atque agninam, & pullos Gallinaceos,*
H. *ſcis bene eſſe, ſi ſit vnde.* ER. *Pernam atque ophthalmium,*
Hornum Scombrum, & Trigonum, & Cetum, & mollem carnem.
H. *Nominandi tibi iſtorum erit magis, quam adeundi copia.*

Fortaſſe idem erit *caput*, quod in delitijs enumerat Lucilius Satyrar. lib. 4.

Aſſequitur nec opinantem, in caput inſilit, ipſum
Commanducatur totum complexa, comeſtque.

Iſicia. *l. 9. pa. 376* *lib. 7. c. 8.* *lib. 1. c. 20.* De *Iſicijs* obiter tractadum: quid ea ſint Varro ſupra in libris de Latina lingua laudatus, docuit, deſcribit pulchrè Leonides apud Athenæum, qui ἰσίκια *Iſicia* vocat, & vult dictionem eſſe Græcanicam, ſeu Atticam, cum Macrobius liquido poſt Varronem Latinã faciat, in quo Furius Albinus, quaſi inſitiũ ab inſectione carnium vocari ſcribit, ſed Arnobius lib 7. cõtra gentes vult vocem eſſe Hetruſcam, & ego obſeruaui in opere de Hetruria Regali, & ciuitate Romana, vt multas alias voces Thuſcas, donatam liquet, vel ex eo, quod Cælius Apicius eius præparationem in re ſua culinaria, habeat: vt merito culpari debeat Paxamus vetus ſcriptor Græcus, &, vt colligo, arte etiam cocus, cuius circumferebantur Commentarij *de re ruſtica, de paratu ciborũ, de tinctura arte* Suida authore. Illud ſanè non omiſerim. Iſicia difficillimæ fuiſſe digeſtionis, aut concoctionis, & cauſa euidens apud Macrobium loco laudato, qui tranſcripſit Alexandrum Aphrodiſæum, & pæne verbatim expreſſit. Addit Varro, *in Saliorum carmine* olim *Iſicia* dicta, quod poſtea, ſuo ſæculo nominatum fuerit *Proſectum*: & familiare ſane in Latinorum ſacris vocabulum *Proſecare, & proſectum*, Sueton. Auguſto. *Nunciata repente hoſtis incurſione, ſemicruda exta rapta foco proſecuit.* T. Liuius. *qui eius hoſtiæ exta proſecuiſſet, ei victoriam dari.* Q. Florens Tertullianus. *Gallum Aeſculapio proſecari mandauit Socrates.* Licinius Macer in Ornithologia.

Paxamus notatur. *Non facile digerũtur.* *l. 1. proble. mat. 22.* *Proſectum* *Cap. 1.* *1. Decad. l. 5.* *Apologet.*

—— Vulgari toſta vapore
Cum virgis proſecta ferunt.

Sic Poetæ capiendi Statius Papirius. lib. 5. Thebaid.

------ *vbi aduerso dederat profecta Tonanti.*

Lutatius Placidius vetus interpres ad eum locum, *profecta dicuntur exta cum redduntur insecta, & est vsus verbo sacrificantium, particulæ enim minutæ membrorum omnium, profecta dicuntur in sacris, quæ inferuntur aris.* M. Lucan. lib. 6.

------ *laui calido profecta cerebro.*

Valerius Flaccus lib. 2. Argonaut.

Tum piceæ mactantur oues, profectaque partim
Pectora.

P. Ouid. lib. 6. Fastor.

Sic vbi libauit profecta calentibus extis.

Et lib. 12. Metamorphos.

------ *vt imposuit profecta, sub æthere ponit.*

Plaut. Pœnulo. Act. 2. Sc. 1.

Abeo illinc iratus, vetuique exta prosecarier.

Inde & *Proficiæ*, vt notauit Barnabas Brissonius in formulis. Arnob. lib. 7. *si omnes has partes quas proficias appellamus, dij amant.* Martian. Capella in Nuptijs Mercurij. *physiculatis extorum proficijs viscera loquebantur.* vide plura apud Brissonium, ego pergo: *Lucanica*, ex carne porcina, à Lucanis populis, qui primi farcturam inuenerunt, nomen habent. Varro supra laudatus. longus est de ijs excursus apud Athenæum quem vide. sed & lib. 12. φύσκην *Lucanicam* vertit Interpres, & alibi fusius ex Eubulo in Leda: κρέα δελφάκων, χορδαὶ ἐρίφων ὅ παρτε κά πρου, κριοῦ ὄρχεις, χόλικες τεβοός, κρανία τε ἀγνῶν νῆστις τ᾽ ἐρίφου γαστήρ τε λαγώ, φύσκη χορδή, πνεύμων. ita in Latinum viri eruditi transtulerunt.

Proficiæ. lib. 1. lib. 1. Lucanica. lib. 9. pag. 376.

Porcelli caro, lactes, ieiunumque intestinum hœdi,
Apri iecur, veruecis testes, exta bouis,
Agni caput, leporis venter, omasum, flexuosa
Intestina, pulmo, lucanica.

Martialis lib. 13. epigr. 34. lemma est lucanicæ.

Filia Picenæ venio Lucanica porcæ.

Viri docti *omasum* id intestinum, ex quo Lucanica fierent, vocant Dalechampius ad Athena in librum nonum. Nænius Aulularia, siue, vt alijs placet, Ennius Herularia.

Omasum.

Præcisum, omasum, pernam, callum, glires, glandia.

Non desunt, qui cum *Lucanica* ἰσικον, sed *Isiciam* confundant, sed distinguunt omnes Latini scriptores, in his Apicius separatim de ijs agit, eumque secutus Platina lib. 6. rei Culinariæ, vt appareat diuersa esse. Vt *Lucanica* à Lucanis, ita *Phalisci* farciminis suilli genus. à *Phalerijs* seu *Faliscis* Hetruriæ validissima gente, nomen acceperunt. probaui hoc Faliscorum inuentum multis in Hetruria Regali. sic poetæ capiendi. Martialis lib. 4. epigr. 46.

Error quorundam. l. 2. c. 1. & Cap. 6. Falisci. li. 3. c. 104.

Et Lucanica ventre cum Falisco.
Et nigri Syra defruti lagana.

Statius lib. 4. siluar. 9. Silua.

Non lardum graue, debilisue perna.
Non Lucanica, non graues Falisci.
Non Sal.

Inter delitias è porcina carne exquisitas *Tucetum* ponunt. L. Apuleius describit. Fotis *suis dominis parabat, viscum fartim concisum, & pulpam frustratim collectam, abacum pascue vinulentam, & quidem naribus iam ariolabar mihi tucetum perquam sapidissimum.* notat Philippus Beroaldus *Tucceta* dici *regias escas*, sed hoc vnde ille hauserit, quærat alius. Glossarium Isidori. *Tucetum, bula condita apud Gallos Alpinos.* aliud glossarum veterum fragmentum, siue excerpta Pithoeana, in quo *Tuatum* corrupte pro *Tucetum* legitur Callimachus.

Tucetum. lib. 2. Milesiar.

Ambrosios redolent tuceta sapores.

Glossa veteres, correcta.

A. Persius Satyr. 2. V 41.

Poscis opem neruis corpusque fidele senectæ
Esto, age, sed grandes patinæ, tucetaque crassa
Annuere his superos vetuere, Iouemque morantur.

Sunt *farta farcimina, farturæ*, de quibus Varro supra aliquoties laudatus, & Isidorus in Originibus, quos vide, & sũt hodie in omnibus pæne Europæ regnis cupediç illæ suillæ, nisi in Scotia, vbi magnus illius pecoris prouentus, rarus in cibis vsus, Parisienses vocãt *Cerebella Ceruellades, Salsilias*, Mediolanenses, *Mortadellam*, Bononienses, alij aliter; sed ego ad conditurã pergo, quæ

lib. 20. c. 2.

duplex,

Salsura duplex. duplex, vna superius exposita est ex Varrone, & Palladio, debetq; fieri Decembri aut Ianuario, vt dictum est, adde etiam & Februarium per idoneum salsuræ; altera ratio salsuræ, *vt semper in muria caro libratim concisa conseruetur nec vnquam vento aut fumo exponatur, potestq; sic condiri etiam feruentibus æstatis caloribus*, author est Moderatus Columella in re rustica. *l. 12. c. 53.* Condimenta vero eius conuiuijs publicis instaurandis quæ fuerint. Cælius Apicius, & B. Platina scriptis de culinaria libris expresserunt, mihi non sunt ad manum: & nonnihil obiter, iocularie illud Grunij Corocottæ Porcelli testamentum, attingit, quod quia lepidissimum est, & à Diuo Hieronymo laudatum, integrum hic apponam. *Epist. ad Eustochiũ.*

Grunij ludicrum testamentũ. M. Grunnius Corocotta Porcellus testamentum fecit, quod quoniam mea manu scribere non potui scribendum dictaui, Magirus coquus dixit, veni huc euersor domi, soliuersor fugitiue Porcelle, ego hodie tibi vitam adimo, Corocotta Porcellus dixit, si qua feci, si qua peccaui, si qua vascula pedibus meis confregi, rogo domine coce, veniam peto, roganti concede, magirus cocus dixit, transi puer, adfer mihi de culina cultrum, vt hunc procellum faciam cruentum, porcellus comprehenditur à famulis, ductus sub die xvi. Kal. Lycerninas, vbi abundant cymæ, Clybanaro & piperato coss. & vt vidit se moriturum esse, horæ spatium petijt, cocum rogauit, vt testamentum facere posset, inclamauit ad se suos parentes, vt de cibarijs suis aliquid dimitteret ijs, qui ait, Patri meo Verrino Lardino. DO, LEGO, dari glandis modios triginta, & matri meæ Veturrinæ Scrofæ, do dari siliginis Laconicæ modios XL. & sorori meæ Quirinæ, in cuius votum interesse non potui, do, lego dari hordei modios XXX. & de meis visceribus DABO, LEGABO sutoribus setas, rixatoribus capitinas, surdis auriculas, causidicis & verbosis linguã, Bubolarijs intestina, Isiciarijs femora, mulieribus lumbulos, pueris vesicam, puellis caudam, cynædis musculos, cursoribus & venatoribus talos, latronibus vngulas, & nec nominando coco, do, lego, ac dimitto popam, & pistillum, quæ mecum detuleram à querceto vsq; ad haram, liget sibi collum de teste. volo mihi fieri monimentum ex literis aureis scriptum, M Grunnius Corocotta Porcellus vixit annos D. CCCC. XCIX. quod si semis vixisset, mille annos impleſſet. Optimi amatores mei, vel consules vitæ, rogo vos, vt corpori meo benefaciatis, bene condiatis, de bonis condimentis nuclei, piperis, & mellis, vt nomen meum in sempiternum nominetur, mei domini, & consobrini mei, qui meo huic testamento interfuistis, iubere signari.

Lucanicus signauit. Tergillus signauit. Nuptialibus signauit. Celsanus signauit.
Lardo signauit, Ofellicus signauit. Cymatus signauit.

Kalendæ Lucerninæ. Ritum testamenti legitimi expressit, & singulas ceremonias author quisquis fuit, ad amussim est secutus, nam & tempus mortis *ad Calenda Lycerninas*, aut *Lucerninas* funus instruit, quas ego Decembrem mensem exeuntem intelligo, nam Kalendis Ianuarijs Cerei noui mittebantur, *Cærei Saturnalium* quibus etiam Saturnalibus vtebantur, vt in antiquitatibus Romanis docui, & multis Iustus Lipsius in Saturnalibus. Macrob. in Saturn. lib. 1. cap. 7. Martial. lib. 10. epigram. 87. per *Cymas* *Cymæ.* vel intellige summitates olerum, quæ coquebantur cum larido, vel in muria asseruabantur, vt *Li. 12. c. 7.* præscribit Iunius Columella. At certe *Afratum* designat, genus porcini edulij teste Isidoro, *Afratum.* quod spumeum dicitur, quia iure spumam referente, vt opinor, apparabatur. *κύματα* enim *κύματα.* Græci fluctus vocant, aut forte à Iurium colore, est quippe cymatilis marinus aut cæruleus co- *Cap. 16.* lor, vt definit Nonius Marcellus. Titinnius in Setina.

Et quem color cymatilis deceat.

Cõmodianus MS correctus. Sic in codice Commodiani antiquissimi scriptoris librarij inscitia est, & quia nondum editus est, apponam verba ex lib. 1.

Neptunum facitis deum ex Saturno procreatum,
Et tridentem regit, vt piscis sufficere posset
Patet esse; deum Cumeralem, illi parate
Troianos nonille cum Apolline muros edixit
Vnde deus factus inops cimentarius ille,
Non Cyclopem genuit monstrum, non Marsus & ipse
Viuere non poterat de suo, quod structura gerebat
Sic genuit generatus, qui fuit tam mortuus olim.

Tertius versiculum mire afflictus, & pæne depositus, tu restitue.

Patet esse deum Cumatilem, illi parate.

Neptunus Cumatilis Deus. Quartum versiculum sic lege.

Troianos non ille cum Apolline muros eduxit?

Clibanus. Redeo ad Porcelli testamentum *Clybanatus* à *clybano* in quo edulia illata, consul nomen habet Hipparchus author Iliadis Aegyptiacæ.

ἐν λοπάσιν

ἐν λοπάσιν μ' εὐφραίνει μήτρης καλὰ πρόσωπα
ἐκβολάδος, δέλφαξ ἐν κλιβάνῳ ἡδέα ὄζων.
In lancibus me delectat vulua pulchræ facies
Eiectitiæ, ac porcellus, in clibano suauiter olens.

Septem deinde Testes ex iure ciuili requisiti, plenam vim & vigorem concesserunt, sed & testium nomina ciborum porcinorum naturam, & qualitatem significant. nam *Lucanicus à Lucanicarum* fartura, *Tergillus à tergore, Cymatus à Cymis, ofellicus ad offarum præparatione, lardio à lardo*, vt supra, *Nuptialicus à Nuptiarum* solemnitate, qua mactabatur, vt infra dicetur. *Magirus* siue *μάγειρος* & cocus eadem sunt, reliqua sunt antea explicata.

Septem testes.
μάγειρος.

QVI POPVLI ABSTINERENT à Suilla, & qui ea vescerentur?

ROMANOS mores attigi, nunc historica relatione excurram, quibus odio Suilla, aut delitijs olim fuerit? Ante omnia ergo Iudæi suilla abstinebant olim, & pertinaciter hodie etiamnum abstinent, vt multiplici scriptorum testimonio comprobabo, quare insignis est, & non ferendus error veteris Iuuenalis Scholiastis, qui ad Satyram 6. V. 159. Iudæi *maioribus porcis parcunt, minores manducant*. non illi à porcis tantum maioribus abstinebant, sed ab omni penitus porcinæ esu. idque ex præcepto Dei Moysi inuulgato, vt habetur Leuitici cap. 11. repetitumque Deuteron. cap. 14, ita profani scriptores tamen, hoc diuinum mandatum ignorantes, varias causas finxerunt, vt alter altero insanior, & magis ridiculus videri possit. Strabo Amasianus. *ἐκ μὲν τῆς δεισιδαιμονίας αἱ τῶν βρωμάτων ἀποχέσεις, ὥσπερ καὶ νῦν ἔθος ἐστὶν αὐτοῖς ἀπέχεσθαι. Superstitio inuexit abstinentiam à carnibus, quam etiamnum retinent.* C. Tacitus. *Sue abstinent, memoria cladis, quod ipsos scabies quondam turpauerat, cui id animal obnoxium.* Callistratus & Policrates apud Plutarchum in Symposiacis existimant eam abstinentiam à religiosa quadam obseruantia prouenire, aut cultu secreto, quo animal illud prosequuntur. verba Policratis hæc sunt. *ἐγὼ δὲ καὶ προσδιαπορῶ πότερον οἱ ἄνδρες τιμῇ τινι τῶν ὑῶν, ἢ μυσαττόμενοι τὸ ζῶον ἀπέχονται τῆς βρώσεως αὐτοῦ. τὰ γὰρ περὶ ἐκείνοις λεγόμενα, μύθοις ἔοικεν εἰ μή τινας ἄρα λόγους σπουδαίους ἔχοντες οὐκ ἐκφέρουσι. Ego quidem vehementer dubito, vtrum Iudæi in honorem porci, aut quod animal illud abominentur, esu carnium suillarum sese abstineant, nam quæ apud illos dicuntur, fabularum sunt similia, nisi fortassis habent serias quasdam rationes, quas non efferunt.* Subdit deinde ibidem loci Callistratus *ἐγὼ μὲν τοίνυν οἶμαί τινα τιμὴν τὸ ζῶον ἔχειν παρὰ τοῖς ἄνδρασι. Ego itaque arbitror id animal in aliquo esse apud eam gentem honore.* Hæc est illa gentilium opinio inueterata Iudæos Animalis cuiusdam occultati caput in adytis colere, quod nonnulli *Arietis*, caput, quidam *Asini*, sed & alij *Porci*, esse dixerunt. Verum ista alij discutiant. Celebre illud fuit Augusti Principis apophthegma quod retulit Aurelius Macrobius, in hæc verba. *Augustus cum audisset inter pueros, quos in Syria Herodes rex Iudæorum, intra bimatum iussit interfici, filium quoque eius occisum, ait, melius est Herodis Porcum esse, quam filium.* Festiuum hoc Augusti dictum excipit graue factum Antiochi Regis apud Suidam. *Antiochus Iudaicam gentem quæ ob insolita tributa seditionem moueret, rursus subegit, templique donarijs spoliatis, & omnibus peruestigatis, sigillum inuenit, librum tenens manibus, promissa barba, cui & lucernula auro distincta adstabat, hæc suillo inuncta sanguine in templo reliquit, & Iudæis incolis multis talentis multatis, quæ tributi nomine penderent, in Syriã est reuersus.* nõ minus memorabile est illud Hadriani Augusti, qui veteres Hierosolymas tot seditionum & impietatum nidum tandem destruxit, & nouam vrbem inibi fundauit, vocauitque *Aeliam*, vt in Actis Concilij Niceni. *Episcopus Aeliæ ab omnibus honoretur*, & late VVilhelmus Tyrius in sacri belli historia, nec contentus caput genti abstulisse, exilio etiam multauit Iudaici sanguinis omnes, & dira supplicia edixit, si vnquam in Palestinam inspicere auderent, vt Tertullianus author in Apologetico est, ad vltimum *marmori Suem insculpi fecit, & portæ affigi, quæ Bethleem ducebat, vt execrandum dirumque animal honoratum Iudæi acrius ingemiscerent.* notat Petrus Pithæus, aut sane, *vt illis Ianitoribus populum superstitiosum omni aditu prohiberet*, vt ait Samuel Purchasius in Itinerario. vide narrationem Aurelij Cassiodori. Hanc abstinentiam descripsit lepide Iuuenalis Sat. 6. V. 159.

Obseruant vbi festa mero pede sabbata reges,
Et decus indulget senibus clementia porcis.

Iudæi Suilla abstinebant.
Scholiastes Iuuenalis errat.
Ex præcepto.
Ex superstitione.
lib. 16.
Ex metu scabiei.
li. 5. Hist. princ.
l. 4. quæs. 5.
A cultu religioso.
Augusti Apophthegm.
lib. 2. c. 10.
Antiochi Regis factũ
Et Adriani Aug.
Lib. 8. c. 2.
Sus in porta Hierosolymarum.
Li. 2. subciliuor. c. 3.
Li. 2. c. 10.
In Chronic.

Et Satyr. 14. V. 96.

Quidem sortiti metuentem Sabbata patrem,
Nil prater nubes, & cœli numen adorant,
Nec distare putant humana carne Suillam.
Qua patet abstinuit.

Iudæis Aegyptij similes. A Iudæis, vt putatur, Aegyptijs hæc abstinentia communicata, vt ex Herodoti Melpomene colligunt viri docti, in his Ioannes Camers, Samuel Purchasius, & est altius repetendum. Vel ergo ex conuictu populi Hebraici Aegyptij circũcisionis turpitudinem, & à suilla abstinentiã addidicerunt, vt Clementi Alexandrino & alijs visum, vel sane spõte sua animal id ob immunditiem habuerunt, vt infra hic dicetur, vel quia leprosum est Sus animal, vsque adeo, vt si quem Aegyptium in via forte tetigerit, expiatum se ille non putet, nisi totum corpus, & vestimenta abluerit, vel quia morbum suum facile in homines diffundit. Plutarchus loco postremum laudato, vel denique quia tam immodicæ & abominandæ gulæ solet esse, vt ne fætui quidem suo parcat, vt eleganter apud Cl. Aelianum, quem locum tu vide, ego non transcribo, alij eum præoccuparunt. Eadem opinio immunditiei sordiumq; deterruit Saracenos, qui Arabum sunt progenies, atque illi quidem non minori religione, quam Iudæi, esum porcinæ deuitabant. Iul. Solinus Polyhistore. Arabes nobiles monte Casio, qui Scænite causam nominis inde ducũt, quod tentorijs succedunt, nec alias domos habent, ipsa autem tentoria cilicina sunt, ita nuncupãt velamenta è Caprarum pilis texta; præterea carnibus suillis prorsus abstinent, sane hoc animalis genus, si inuectum illo fuerit, moritur illico. Eadem inquam opinio Saracenos, diu etiam ante Mahometis tempora, tetigit, quia à porcina cautissime sibi cauebant, ex alijs Samuel Purchasius notat. Eandem gentem impostor Maumetus suis præceptis postea informauit, & supra omnia, illud religiosa custodiendum obseruantia iniunxit, ne carne porcina vescerẽtur, neve vllis animalibus sponte mortuis, & quibus collum incisum, Alcorani hæc sunt verba, alibi non caro modo suilla, sed & sanguis inhibetur. Portentosa causa abstinentiæ Mahometanæ hæc fertur, cum arca Noe in vnum latus inclinasset, Noe adhibuit Deum in consilium, qui iussit eum Elephantem producere, ex cuius fimo, humano admixto, statim ortus est Porcus, qui cænum illud rostro repando eruit, & ex illo fætore, processit è naribus Porci Mus, qui è vestigio tabulata Arcæ incæpit arrodere, id cum Noe non leuiter timeret, leonem in sincipite percussit, qui graueolenti illo suo halitu generauit felem, muri capitalem hostem, ita felis murem, Elephas porcum peremerunt. Sexcenta talia impio & execrando eo opere sunt nugamenta. Reperio etiã Mauros in China habitantes omnia pęne arcana Alcorani obliuioni tradidisse, circumcisionem & suillæ abstinentiam illibato cultu obseruare, vt retulit Perera. Et eadem apud alios rerum Chinensium scriptores probata. qui res modernas Tartarorum memoriæ mandarunt, *abominandum hunc quadrupedem, quia immundum, nec vlla ratione in cibos admittendum* prodiderunt, in his est Ioannes de Plano Carpini, alunt tamen & vicinis gentibus vendunt, facturi inde vberem prouentum. Denique Pessinuntij in Galatia opulenta & valida ciuitas abstinent omnino à suilla. Pausania authore.

l. 10. c. 16. *Et Arabes.* *Cap. 46.* *Et Saracen.* *L. 3. cap. 2.* *Et Mahometani.* *Azoar. 33. 34.* *Cur?* *Et Mauri.* *In Relat. Chinen.* *Et Tartari.* *Apud Hakluyt. tomo 3. Nauig.*

Vescuntur Persæ. Hi quidem abstinent, sed maior longe gentium numerus, certiorq; populorum concordia vescentium. Primum, illud omnino certum, letale inter Persas, & Turcos odium esse, maxime religionis nomine inualescens, *vt Ismael Persa dicatur non modo Suillam suis subditis permisisse, sed etiam porcum in aula delicate nutriisse, eique, in contemptum Ottomannorum, nomen Baiazett imposuisse.* Philippus Camerarius in operis subcisiuis id scripsit. Est sane memorabile, quod de *Canton* ciuitate Chinarum, quam incolæ vocant *Canceu*, reperi, tantam ibi esse annonæ omnis generis abundantiam, vt die vnoquoq; sex millia Suum, vndecim millia Anatum, cum infinita boum multitudine, consumantur, præter aues feras, gallinas, cuniculos, ranas, Canes, pisces omnifarias, quod admirabile censebitur, si meminerimus ordinarium Chinensium cibum esse orizam puram aqua sola decoctam. Hoc referunt Gaspar de Cruz, Antonius Dalmeida Barros, & Escalanta quos vide *Syri* quoque, qui *immundum hoc animal*, forte ex Iudæorum vicinia, *reputabant, hodie tamen vescuntur eo*, qui non sunt Mahometano furori & impietati subiecti: Samuel Purchasius in Itinerario. Varia est etiam *Phænicum* circa hoc obseruatio, nam *nonnulli eorum carnes suillas auide appetebant, quidam in honorem Veneris, quam specie Piscis colebant, non abstinebant modo ab ea, sed profanum* abominandumque id animal censuerunt, vt ex relatione Petri Martyris, & Tremellij, aliorumque legentibus est obuium. plura in hanc rem infra expedientur, vbi de loco.

Cent. 3. ca. 12. Et Chinenses. *Hist. Chin.* *Et Syri.* *Li. 1. c. 15.* *Et Phænices.*

VSVS IN GENTILIBVS variorum idolorum sacris.

QVI diligenter de Hostiarum ratione inter Antiquos prodiderunt, testatum nobis reliquerunt, primos mortales non cruentis victimis deos suos placasse, sed frugibus, floribus, farreis libis, placentisque, & adoreis, & thure eos honorasse, vt author est Porphyrius, postea aras cruentarunt animalium sanguine, ac primi omnium *Hyperbius Martis filius*, patris sui immanitatem expressurus *animal occidisse* fertur, & *Prometheus bouem*, vt author Plinius. veteris quidem æui frugalitatem collatam cum insana posteriorum temporum profusione contulerunt multi, & ad eum ritum alludit Albius Tibullus lib. 4. ad Messallam in princip. Suillæ locus est. Bos septimus de hominibus stupidis. nam cum pauperes animal nullum sacrificare possent, taurum è farina fingebant, cum autem ex animalibus immolentur, Ouis, Capræ, bos, porcus, gallina, anser, septimus immolabatur ex farina, qui, quod inanimis esset, in prouerbium abijt. causam autem cur porca cæsa fuerit, hæc à Plutarcho refertur libello de Solertia Animalium. καὶ βῦς τις ἢ σῦς αἰτίαν ἔχε τῶν προκειμένων ἱερῶν γευσάμενος, ἐπιτήδειος ἀποθανεῖν. *Deinde Bos aut Sus quod proposita sibi sacra gustasset, causam suæ necis præbuit*. causam huic affinem, sed tamen diuersam adferunt, quod noua sata rostro eruisset. Ouid.

Prima victimæ. li. de Abstinentia carnium. lib. 7. c. 56. fine. Cereri porca cæsa. In βῦ ἕβδομος. Cur? Pag. 959.

Hostia Sus moruisse mori quia semina pando
Eruerat rostro, spemq́ intercepersat anni.

lib. 15. Metamorph.

Et lib. 1. Fastorum.

Hic qui nunc aperit percussi viscera Tauri,
In sacris nullum culter habebat opus.
Prima Ceres auidæ gauisa est sanguine porcæ
Vlta suas merita cæde nocentis opes.
Nam sata vere nouo teneris lactentia succis
Eruta setigeræ comperit ore Suis.
Sus dederat pœnas.

Si vera Porca defuisset, imaginariam ex auro, argentoque, aut quolibet alio nobili metallo aris admouebant. At eius Capito apud Festum Pompeium. *Porcam auream aut argenteam dici ait Capito Atteius, quæ etsi numero hostiarum non sint, nomen tamen earum habere, alteram ex auro, alteram ex argento factam adhiberi sacrificio Cereali*. Eadem hæc victima *Præcidania* audit Festus eodem libro. *Præcidanea porca, quæ Cereri mactabatur ab eo, qui mortuo iusta non fecisset, idest glebam non obiecisset, quod mos erat facere ijs prius, quam nouas fruges gustassent*. de Tralatitio isto sepeliendi ritu plena manu in Antiquitatibus Romanis disserui. præcidaniam hanc porcam definit etiam Aulus Gellius in Noctibus Atticis. *Eadem quoque ratione verbi præcidaneæ, quoque hostiæ dicuntur, quæ ante sacrificia solemnia pridie cæduntur, porca autem præcidanea appellata, quam piaculi gratia ante fruges nouas fieri ceptas, immolare Cereri mos est, si qui familiam funestam, aut non purgauerant, aut aliter eam rem, quam oportuerat, procurauerant*. quibus id verbis, quave solemnitate fieri consueuerit, ex Catone in re rustica docemur. *Priusquam messem facies, porcam præcidaneam hoc modo fieri oportet. Cereri porca præcidanea, porco fœmina, priusquam hasce fruges condantur, far, triticum, hordeum, fabam, semen rapicium, thure, vino, Iano, Ioui, Iunoni prælato, priusquam porcum fœminam immolabis, Iano struem commoneto.* Varro libro tertio de vita populi Romani apud Nonium Marcellum. *Quod humanitus non sit, hæredi porca præcidanea suscipienda Telluri & Cereri, aliter familia pura non est*. Isti vero teneriores erant porcelli, qui *quoniam puri sunt ad sacrificandum, ait M. Varro, vt immolentur, olim appellati Sacres*. dicuntur autem *Puri*, siue ad sacrum idonei, quod censuerunt fieri quinto aut sexto die. C. Plinius. Suis fœtus sacrificio die quinto purus est. Idem valent *Sacres*, vt Varro iam insinuauit, & viri docti obseruarunt. M. Antonius Muretus, Hadrianus Turnebus, Iacobus Renardus in Coniecturis Plautinis, lib. tertio, cap. decimo octauo, nec soli Cereri, sed & dijs præstitibus immolati ab ijs qui insani erant, aut mentis impotes. M. Plautus Menæchm. Act. 2. Sc. 2.

Aurea porca. lib. 14. Præcidania. lib. 5. c. vlt. lib. 4. c. 6. Cap. 134. Ca. 2. num. 724. Puri porcelli. li. 2. rei Rustic. c. 1. lib. 8. c. 51. Sacres, & Sinceri. lib. 3. c. 18. Insaniorũ victima.

Adolescens, quibus hic pretijs porci veneunt
Sacres, sinceri? nummos eos à me accipe,
Iube te piari de mea pecunia,

Ob auctam familiam.

Nam ego quidem insanum esse te certo scio,
Qui mihi molestus homini ignoto.

Et aucta familia idem erat sacrificium, hoc est liberata puerpera. Idem Plautus Rudente Act. quarto Scen. sexta.

Atque adornare, vt rem diuinam faciam, cum intro aduenero
Laribus familiaribus, cum auxerunt nostram familiam
Sunt domi agni, & Porci Sacres.

In Mysticis initijs Eleusinorum. li. 10. c. 16.

Nec illud omittendum, hanc eandem hostiam in mysticis sacrorum Eleusinorum initijs vsitatam receptamq; olim à viris doctis traditum Aelianus in Animalium proprietatibus. *Tum Athenienses in Mysterijs iure optimo Sues immolant, propter perniciem quam segetibus moliuntur, nam ex spicis sæpe illas quæ nondum ad maturitatem peruenerunt, vastant, alias effodiunt.* Scholiastes Aristophanis, & Eustathius multis, sed illi non ad manum. Suidas illud nescio cuius antiquissimi scriptoris attulit, εἰς χοιρίδιον δάνεισό'ν μοι τρεῖς δραχμάς. *ad Porcellum emendum mutuo mihi tres Drachmas; de ijs qui vel morituri, vel initiandi erant, qui enim initiabantur, porcellum immolabant, quo viderentur in numerum priorum referri.* Idem alibi. *In Cereris initijs porcus sacrificabatur, ea enim bestia illi deæ sacra est.* ad expiationes valde hæc victima efficax credita. Idem Suidas. *solent Athenienses porcellum mactare, & sua sellia sanguinem aspergere.* Nec id Atheniensium modo in more positum, sed & alijs populis factitatum, siquidem idem genus sacrificij apud Præsios Cretæ gentem, authore Stephano, inualuit, testis est Athenæus: Πράσιοι δ' καὶ ἱερά ῥέζουσιν ὗν, καὶ αὐτὴ προτελὴς αὐτοῖς ἡ θυσία νενόμισαι. *Præsij quidem Sues immolant, quo sacro ipsos initiari lege statutum est.* Multis hoc tractat vir doctissimus Antonius Muretus in varijs lectionib. Tibullus lib. 1. Eleg. vlt.

In Drachmas.

In χοιρίων μυστηριακῶν.

In καθάρματα.

In Cretensium sacris. l. 9. pagina 376.

At nobis ærata Lares depellite tela,
Hostiaq; à pura rustica porcus hara.

Lib. 3. c. 7. Tibullus correctus.

Posterior versiculus etsi in MSS. & editis sic se habeat, & sanum esse Achilles Tatius Neapolitanus liquido iuret, tamen fidenter corrigo.

Hostiaq; à pura rustica porcus hara.

Suasor correctionis facetissimus Aristophanes in Acharnensibus, vbi sic Megaricus filias sub larua venditurus.

Act. 3. Sc. 2

Ἀλλ' ἀμφιθεῖσθε, καὶ τὰ δὴ τὰ ῥυγχία
κἤπειτεν ἐς τὸν σάκκον, ὧδ' ἐσβαίνετε
ὅπως δὲ γρυλλιεῖτε. καὶ κοΐζετε
κἠσεῖτε φωνὰν χοιρίων μυστηρικῶν.

Mysteriaci Porci.

Floreus Christianus lepide vertit.

Sed & suilla hac applicate rostra, tum
In saccum hunc irrepite, grunnite, insuper
Coissate, & porcarum vocem emittite
Quasi Mysticam.

Flore Christian. reprehensus.

Vltima verba male transtulit, nam φωνὴ χοιρίων μυστηρικῶν, non est *vox quasi mystica porcarum*, sed potius *vox Porcarum, Mysticarum*, aut *Mystericarum*. sequitur enim apud eundem Comicum.

Sc. 3.

τί δαὶ φέρεις; χοίρως ἐγὼν χαμυστικάς.
Quid ergo adfers? Porcas mecum apporto Mysticas.

Genij hostia. lib. 3. Od. 17.

Qui plura de mysticis hisce initijs cupis. adi ad Scholiastem Aristophanem in Pluto Act. 4. sc. 2. fuit Porcus & Genij victima. Horatij interpretes.

——— ——— cras *Genium mero*
Placabis, & porco bimestri
Cum famulis operum solutis.

Telluris.

Et victima eadem telluri. Macrobius lib. 1. Saturnal. cap. 7. *affirmant quidam, quibus Cornelius Labeo consentit, hanc Maiam, cui mense Maiores diuina celebratur, Terram esse, hoc adeptam nomen à magnitudine, sicut & mater magna in sacris vocatur, assertionemque æstimationis suæ colligunt hinc, quod Sus prægnans ei mactatur, quæ hostia est propria Terræ.* Horatius.

l. 2. Epist. 1

Cum socijs operum, & pueris, & coniuge fida,
Tellurem porco, Siluanum lacte piabant
Floribus & vino Genium.

Larium. l. 3. Od. 23.

Lares etiam Sue placabantur, id probat locus ex Rudente Plautino paulo superius à me allatus vbi de voce *Sacres.* addendus Horatius.

Si fru-

Si fruge placaris, & horna
Fruge Lares, auidaq; porca.

Et in Sermonibus lib. 2. Satyr. 3.

Non est periurus, neque sordidus immolet aequis
Hic porcum Laribus.

Et Bona Dea hanc etiam quadrupedem oblatam accipiebat. Iuuenalis Satyra secunda Vers. octuagesimoquarto. — *Bonæ Deæ.*

Atque Bonam teneræ placant abdomine porcæ
Et magno cratere Deam.

Aegyptij quoq; Soli & Lunæ, sues offerunt. Aelianus hæc habet. *Aegyptij vero, quibus persuasissimum est, Sues Soli & Lunæ inimicissimos esse, semel tantum, cum festos dies agitant, aliàs vero nunquam, nec huic ipsi, nec cuipiam alij deorum sacrificant, idq; propterea faciunt, quod execrandos & detestabiles ducunt.* nec minus Lucorum præsidibus victima Sus erat. Cato in re rustica. *lucum conlucare Romano more sic oportet, porco, piaculo facito, verba sic concipito, si deus, si dea es, quorum illud sacrum est, vti tibi ius si & porco piaculo facere.* Nympharum non minus hostia & ipse Porcus, sic capio Martialem. — *Sol Lunaq; L. 10. c. 16* — *Præsidis Luci. Cap. 139.* — *Nympharũ Li. 6. epig. 47.*

Siue Numæ coniux, Triuiæ te mi sit ab antro,
Siue Camænarum de grege Nona venis.
Exoluit votis hac se tibi virgine porca
Marcus.

Ioui ipsi oblatam Suem suadet Iuuenalis Sat. 23. V. 117. — *Iouis.*

In carbone tuo chartapia thura soluta
Ponimus, & vituli sectum secur, albaque porci
Omenta.

Et Manibus Mortique hoc animal sacrum. Virgil. — *Mortis. L. 11. Aen.*

Multa Boum circa mactantur corpora Morti,
Setigeroq; Sues, raptasq; ex omnibus aris
In flammam iugulant pecudes.

Contraria causa Sus Veneri immolata, quia id animal ei deæ multis de causis odiosum. Festus Pompeius. *Suillum genus inuisum Veneri prodiderunt poetæ, ob interfectum ab Apro Adonium, quem diligebat dea, quidam autem quod immundissimi sint Sues ex omni mansueto pecore, & ardentissimæ libidinis, ita vt opprobrium mulieribus inde tractum sit, cum Subare, & Subire, dicuntur.* notauit Natalis Comes in Mythologia, & Strabo ex Callimacho in Iambis. — *Veneris. Lib. 17.* — *Lib. 4. c. 13* — *lib. 6. pag. 301.*

τὰς Ἀφροδίτας, ἡ θεὸς γὰρ οὐ μία
τὴν κασιγνήτην ὑπερβάλλεθαι πάσας τὸ φρονεῖν.

ὅτι μόνη παραδέχεται τὴν τῶν ὑῶν θυσίαν. posteriorem versiculum corruptum, nitori suo restitue, & lege. — *Callimach. correctus.*

τὴν κασιγνήτην ὑπερβάλλεθαι πάσας τῷ φρονεῖν.
Veneres, hac dea enim non est vna, cæteras
Sapientia omnes Castinææ vicerit.

Quia scilicet Porci sacrificium admittit. Scholiastes Aristophanis Acharnen. — *Act. 3. Sc. 2*

M. ὁμομητρία γάρ ἐστιν κὴκ ταυτοῦ πατρὸς
Ἀν δ' ἂν παχυνθῇ, καναχνοανθῇ γ' ἐν τριχί,
κάλλιστός ἐστι χοῖρος Ἀφροδίτᾳ θύειν.
D. Ἀλλ' οὐχὶ χοῖρος τῇ Ἀφροδίτῃ θύειν.
M. ὁ οὐ χοῖρος; Ἀφροδίτᾳ μόνᾳ γε δαιμόνων
κὴ γίνεταί γα τᾶνδε τᾶν χοίρων τὼ κρῆς
Ἅδιστον, ἂν τὸν ὀβελὸν ἐμπεπαρμένον.

Sic sonant hæc Latine.

M. *Quia ex eadem sunt matre, & vno patre*
At cum pingues fuerint, & hirtis crinibus
Tum Veneri sacrificare Porcam erit optimum.
D. *At Veneri Porca sacrificare non solet.*
M *Non Porca? imo soli Veneri ex Dis omnibus.*
Et harum Porcarum caro fit suauissima,
Cum ligitur Veru.

Siluanus quoque Suem pro hostia habuit. Romæ enim sub Capitolio, in vico, qui ab Ara cæli ducit in Piscariam, supra ostium domus cuiusdam priuatæ, *Siluani simulachrum est rudi sculptura, corpore toto nudo, exceptis pedibus cruribusque, in quibus cereæ sparseæ, dextra falcem, sinistra ramum pineum gerens, à dextra, adstat canis cum ara ad arborem, à sinistra Porcus cum mactatore sub quercu.* Smetius meminit in Inscriptionibus, & Ianus Gruterus, & alij. subtus est.

Inscript. pagina 62.

TI. CLAVDIVS. CHRESIM. ET. CLAVDIVS. HERIDANVS.
ET. FELIX. FECERVNT. D. D. SILV. SACR.

Huc pertinet illud Petronianum.

Et quandoque mihi fortunæ arriserit hora,
Non sine honore tuum patiar decus, ibit ad aras
Sancte, tuas, hircus, pecoris pater, ibit ad aras
Corniger, & querulæ fœtus Suis, hostia lactens,
Spumabit pateris hornus liquor.

Martis. 1. Decad. lib. 8. Suenetaurilia. l. Decad. 1.

Marti etiam cæsam Suem loquitur Titus Liuius in Decij voto. *Vulcano arma, sine cui alij diuo, deuouere velit, siue hostia, siue quo alio volet, ius esto, Telo super quod stans consul precatus est, hostem potiri fas non est, si potiatur, Marti Sueonetaurilibus piaculum fieri.* Eius Martialis sacrificij genus, & causas expressit in Seruij rebus idem scriptor. *Censu perfecto, quem maturauerat metu legis de incensu latæ, cum vinculorum minis mortisq; edixit, vt omnes ciues Romani Equites peditesq; in suis quisque centurijs, in campo Martio prima luce adessent, ibi instructum exercitum omnem Sueouetauribus lustrauit.* Sacrum istud à tribus animalibus, ex quibus constabat, nomen accepit, *Sue, Oue, Tauro*, ita Asconius Pæpianus vetustissimus Grammaticus. Glossæ Philoxeni Solitaurilia θυσία ἔκτος καὶ κριὸς, καὶ ταύρου *sacrificium Verris & Ouis & Tauri.* Vtroque ergo modo veteres dicebant scilicet *Solitaurilia* Hetrusca voce, & *Sueouitaurilia* Romana, Festus Pompeius. Solitaurilia hostiarum trium diuersi generis immolationem significant, Tauri, Arietis, Verris, quod omnes eæ solidæ sint integriq; corporis, quia Sollum osce totum & solidum significat, vnde tela quædam soliferrea vocantur tota ferrea, & homo bonarum artium sollers, & quæ nulla parte luxata cauaq; sunt solida nominantur: atque harum hostiarum omniũ inuiolati sunt Tauri, quæ pars cæditur in castratione. Sunt quidam qui putent ex tribus hostijs pręcipue nomen inclusum cum solido Tauri, quod amplissima sit earum, quidam dixerunt omnium trium vocabula confusa, Suis, Ouis, Tauri, adfecisse id, quod vno modo appellarentur vniuersæ, quod sit à sollis & Tauris earum hostiarum ductum est nomen antiquæ consuetudinis. Per vnum l. enuntiari non est mirum, quia nulla tunc geminabatur littera in scribendo, quam consuetudinẽ Ennius mutasse fertur, vtpote Grecus Gręco more vsus. Ergo antique & *Sollitaurilia* dicta ante Enniũ, vox ea tamen vsitatior, vt in Liuio supra laudato concepta. Quintilianus. *Nam Sueouetaurilia iam persuasum est esse ex Sue, Oue, & Tauro.* sunt in Tacito aliquot loca. vt in Annalibus *sacrificantibus cum hic more Romano Sueouetaurilibus litaret, ille equum placando amni.* Idem in Historia eget Censoria manu *Tum Heluidius Priscus Prætor, præeunte Plato Aeliano pontifice, lustrata boue Taurisq; arca & super cespitem redditis extis, Iouem, Iunonem, Mineruam, prælidesq; Imperij Deos precatus, vti cœpta prosperarent.* Locus restituendus sic. *lustrata Sueouetaurilibus arca*, M. Cato in re Rustica. *Agrum lustrare sic oportet, impera Sueouitaurilia circumagi cum diuis volentibus, quodq; eueniat, mando tibi Mani, vti illace Sueouitaurilia, fundum, agrum, terramq; meam, quota ex parte siue circumagi, siue circumferenda censeas, vti cures lustrare.* M. Varro in re itidem rustica. *& quod populus Romanus cum lustratur, Sueouitaurilibus circumaguntur verres, aries, taurus?* Non prætermisero hic solemne sacrum Philippinarum Insularum, quam solemnitatem festiuam sic habe. In Megindanao Insula multas obseruant cæremonias in Sue mactanda, id genus est, vt apparet, sacrificij, quod Soli offerunt, post cymbala & sistra concussa, feles quasdam in paropsidibus repandis collocant, tum duæ vetulæ prodeunt, cum tubis ex oblongioribus cannis, & Solem cernuæ adorant, & indutæ sacerdotales vestes, altera illarum sinciput ornat vitta, cui cornua duo anexa, altera manu tania alia protensa, ita incipit ipsa, sistra concutere, choræas ducere, Solem inuocare, quam altera sequitur, ambæque iunctis manibus tripudia ducunt circa porcam, quæ ibi arbori vincta est, cornuta continuo verba quædam submurmurat Soli, respondente comite, mox cymbium vino plenum manu capit, & post occultas quasdam iteratas cæremonias, porcæ fronti inuergit, quam post iterata tripudia, lancea interficit, toto hoc mactationis tempore, exigua facula ardet, quam illa ore apprehensam mordet, altera turbas illas, seu cannas Porcino sanguine abluit, & digitis sanguini intinctis, primum mariti sui frontem notat, & veluti stigmatijs inurit, tum reliquorum omnium qui sacro adsunt, tum amictus sacros exuunt, & solis fœminis manentibus, paratum epulum, in cathedris sedentes, ordiuntur, Porcam igne deglabratam continuo in frusta secant, & solidam absumunt.

Solitaurilia. Lib. 17.

Sollum vox Osca.

Sollitaurilia. lib. 5. lib. 4.

Tacitus correctus. Cap. 141. lib. 2. ca. 1. Solis. Mal. Transiluano.

absumunt. Similia de rebus Aegyptiorum apud eos, qui Orbis Noui Historias conscripserunt, tu adire potes, ego consulto omitto.

VSVS IN LVSTRATIONIBVS.

HAEC de Sacris deorum Superorum, quibus Porca dicata, nunc de Inferorum. videbo, ac primum familiam funestam, piaculum aliquod graue admissum expiaturi, aqua pura, laureo ramo, face accensa, sulfure, ouo, & porca vtebantur. de singulis aliquid obiter delineabo, etiamsi supra ex Plauto quędam loca adducta sint, tamen hic plenius agam, & dixi in Commentarijs Claudiani ad illud de Sexto Honorij Consulatu.

Sacrum Inferorum lustrale ex Aqua pura Lauri ramo. Face ardente. Sulfure. Ouo. Porco.

Lustralem sic, triste, facem, cui lumen odorum
Sulfure cęruleo, nigroq; bitumine fumat,
Circum membra rotat doctus purganda sacerdos
Rore pro spargens, & dira fugantibus herbis
Numina, terrificumq; Iouem, Triuiamq; precatus,
Trans caput auersis manibus, iaculatur in altrum,
Secum rapturas cantata piacula tędas.

Ouum hic & Porcum omisit. L. Apuleius. *nauem, summus sacerdos tęda lucida, ouo, & sulfure, solemnissimas preces de casto pręfatus ore, quam purissime purificatam deę nuncupauit.* Ac de sulfure quidem, vt Homerum omittam ad finem libri vigesimi secundi Odysseas, Plinium, non vno loco, Sextus Propertius lib. 4. eleg. 9.

Li. 11. Miles.

Terque meum tetigit sulfuris igne caput.

Albius Tibullus lib. 1. eleg. 5.

—— te circum lustraui sulfure puro.

Oua vero, quę Luciano sunt καθαρσίων ὠὰ, *expiationum oua*, Ouidius libro secundo de Arte coniunxit sulfuri.

In Syria Dea.

Nam veniet quę lustret anus lectumq; locumq;,
Pręferat & tremula sulfur & oua manu.

Prǽclarus est Seruij Honorati locus ad Virgilium. ibi.

Ad li. 6. Aeneid.

—— —— —— alijs sub gurgite vasto
Infectum eluitur scelus, aut exuritur igne.

De *Porco lustrali* aut *expiatorio* Scholiastes doctissimus Apollonij Rhodij ad Argonautica, vbi multa prǽclare. Suidas etiam. *Mos Athenis fuit lustrare concionem, Theatra, denique conciliabula populi, minutissimis porcellis, quos lustrales vocabant, hoc vero faciebant ij, qui, vela circumeundo, vel à Vesta, Peristiarchi dicebantur.* Iuuenalis Satyr 6. V. 444.

Ad lib. 4. In καθάρσιον. Peristiarchi.

Crure tenus medio tunicas succingere debet,
Cędere Siluano Porcum.

In votis etiam Porcus valebat. Idem Satyr. 10. V. 354.

Et tamen vt poscas aliquid, voueasq; sacellis
Exta, & candiduli diuina Tomacula Porci.

Eustathius rationes consuetudinis adfert, & veterum quibusdam locis id ipsum probat, maxime ex Aeschylo. Addendus ei Apollonius Rhodius lib. 4. Argonaut. V. 701.

Ad Iliad. lib. 19.

Πρῶτα μὲν ἀτρέπτοιο λυτήριον, ἧγε φόνοιο
Τειναμένη καθύπερθε, συὸς τέκος, ἧς ἔτι μαζοὶ
Πλήμμυρον λοχίης ἐκ νηδύος, αἵματι χεῖρας
Τέγγεν, ἐπιτμήγουσα δερήν, αὖτις δὲ καὶ ἄλλοις
Μείλισσεν χύτλοισι, καθάρσιον ἀγκαλέουσα
Ζῆνα, παλαμναίων τιμήορον ἱκεσίαων.

Primum quidem immutabilis expiationem ista cędis
Producens desuper fœtum Suis, cuius adhuc vbera
Turgebat recens enixa ex vtero, cruore manus
Tinxit, incidens collum, rursus autem & alijs
Placabat lustrationibus, expiatorem inuocans
Iouem, ob cędem commissam patronum supplicationum.

Homines succidanię Suibus hostia.

Vt verum est Sues primum omnino inter Ethnicos illos gentilitatis errore delusos, sacrificij genus,

Fragm. περὶ θαυμας ἱστορ. *In August. c.15.* *1. Decad. l. 7.* *L. 1. de Clemen. c. 11.* *L. 1. in fin.*

nus,& victimam fuisse primam, ita illi successerunt homines, & vt Porci antea, fuerunt idolis immolati, vt ex Phlegonte Tralliano legere memini. Vnde crebra in melioris notæ scriptoribus feritatis illius cruentæ memoria. C. Suetonius. *trecentos ex dedititijs vtriusque ordinis electos, ad aram Iulio extructam, idibus Martijs, Hostiarum more mactatos.* T. Liuius. *milites captos immolarunt eam fœditate supplicij ignominia populi Romani insignior fieret.* L. Sen. *Postquam terra marique pax paria est, non occidere constituat, sed immolare?* copiose Polybius Magapolitanus de Captiuis Romanis Carthagine immolatis Poetæ. Sidon. Apollin. Car. 2.

——— Peregrino occidit tua victima ferro.

Silius Italicus lib. 10. Punicor.

——— sic victima prorsus
Digna cadat Decius.

Virgilius lib. 12. Aeneid.

——— Pallas, te hoc vulnere, Pallas
Immolat.

Claudianus de bello Gildonico.

Agnoscatq́; suum, trahitur dum victima, fratrem.

Et de quarto Honorij Consulatu, vbi plura.

Angustas par victima mitigat vmbras.

Populi Humanas victimas offerentes.

Et vt varijs Dijs *Sues* impensi ad sacrificia, ita nulla pæne gens est, quæ non idola sua humano sanguine ad aras effuso placarit, quis enim nescit quam in humani fuerint dum homines immolarent, *Phœnices, Arabes, Taurici, Galatæ, Armenij, Albani, Scythæ, Aegyptij, Heliopolitani, Blemmyes, Aethiopes, Galli, Germani, Britanni, Istri, Sarmatæ, Carthaginenses, ipsa Italia?* Et qui Acta noui orbis legerunt, ignorare non possunt, etiam hodie, diritatem illam ijs in locis adhuc vigere. nam qui flumini *Panuco* vicini sunt, & *Zaclotenses*, & *Tezencani*, & *Mexicani*, & qui in *Nicaragua* sunt, & in *Arma*, & in *Pancora*, & *Popayan*, & in ipso regno *Peruano*, & Imperio *Inguas*, aeo aliter idola sua placant quam hostijs humanis. sed nos ad Porcum redimus: qui etiam in sacro *Ambaruali*, siue *Amburbali* immolabatur, de quo vide Antiquitates Romanas, & Festum: Iosephum Scaligerum Annotationibus in eum. Lucan. lib. 1. V. 594.

Ambaruale In Ampter- mini.

Mox iubet & totam pauidis à ciuibus vrbem
Ambiri, & festo purgantes mœnia lustro.
Longa per extremos pomæria cingere fines
Pontifices.

VSVS IN AVGVRIIS.

Ad l. 3. Aeneid. pag. 290.

TAGES & Bacchis. Hetrusci, Melampus Telogonus Græci, & Bigois Nympha, & quicumque alij *Acheronticos libros* posteris reliquerunt, & Auguralem scientiam præceptis certis obseruationum incluserunt, hoc præ cæteris de *Sue* præscripserunt, fortunatum illius occursum esse, & fælix præsagium. Seruius Honoratus Maurus, ex editione Danielis I.C. auctior. de hac Sue alij dicunt, secundum Virgilium, quod in Italia inuenta sit, alij quod secum cã, more nauigantium, Troiani portauerint, & oraculo cognouerint ibi condendam esse ciuitatem, vbi sus illa fuissent inuenta, dicitur ergo in Campaniam fugisse, & inuentam in Laurolauinio, à qua Ascanius postea Albę nomen imposuit. Triginta capitum fętus enixa, prodigiale hoc est quo significatur triginta annis regnaturus Ascanius, Varro dicit etiam hoc signi fuisse, quod cum etiã alterius coloris porci, in fætu huius porcæ fuerint alibi tantummodo circa vbera reperti sint. Ipse Virgilius ibidem loci.

Signa tibi dicam, tu condita mente teneto,
Cum tibi sollicito secreti ad fluminis vndam
Littoreis ingens inuenta sub Ilicibus Sus
Triginta capitum fœtus enixa iacebit,
Alba solo recubans, albi circum vbera nati,
Is locus vrbis erit.

li. 8. Aene. pag. 489.

Idem Grammaticus alibi. *Hanc autem porcam, vt diximus supra secum habuere Troiani, quam amissam in Campania inuenerunt cum fœtu circa Laurentem agrum, quam ideo Aeneas immolauit Iunoni, quia, ipsa dicitur Terra, vt est, coniugis ingremium lætæ descendit. Alij de ea Sue dicunt, habuisse eam Troianos, & vbi primum generasset, ibi, certam spem sedis concepisse, alij in littore Laurenti inuentam,*

uentam, quam secutus Troianus, in eum montem peruenisse, vbi postea Alba à colore porcæ, longa à positione sit condita. Enixa iacebit. participio vtens tangit historiam. Ipse Poeta.

Iamq; tibi, ne vana putes hac fingere Somnum
Littoreis ingens inuenta sub Ilicibus Sus
Triginta capitum fœtus enixa iacebit,
Alba solo recubans, albi circum vbera nati,
Is locus vrbis erit, requies ea certa laborum:
Ex quo terdenis vrbem redeuntibus annis.
Ascanius clari condet cognominis Albam.

Sed ne Poetæ credatur, verax scriptor, Romanæq; Antiquitatis callentissimus M. Varro in re rustica audiendus. Parere tot oportet porcos, quot mammas habeat, si minus pariat, esse portentum: In quo illud antiquissimum fuisse scribitur, quod Sues Aeneæ Lauinij triginta porcos pepererit albos, itaq; quod portenderit, factum, triginta annis, vt Lauinienses condiderint oppidum Albam, huius Suis ac Porcorum etiam nunc vestigia apparent Lauinij. Vetus Scholiastes Iuuenalis. Albam longam significat, quam condidit Iulus Ascanius, Suis albæ augurio, concessa nouercæ sui nominis ciuitate, idest Lauinio. Ipse Satyricus.

lib. 2. c. 4.

Ad Sat. 12. V. 71.

Spes vitæ cum Sole redit, tum gratus Iulo
Atq; nouercali sedes prælata Lauino,
Conspicitur sublimis apex, cui candida nomen
Scrofa dedit, latis Phrygibus mirabile sumen,
Et nunquam visis triginta clara mamillis.

Quartum versiculum varie legit idem vetus Scholiastes. *aut mirabile, quia triginta fœtus habuit, aut miserabile, quod miseratum sit Phrygibus,* quare sic legi posset.

Varia in Iuuenale lectio.

——latis Phrygibus miserabile sumen.

Sed minus placet posterior lectio. Sext. Propertius lib. 4. eleg. 1.

Et stetit Alba potens, albæ Suis omine nata
Hac vbi Fidenas longe erat ire vias.

Albius Tibullus lib. 2. eleg. 6.

Ante oculos Laurens castrum, murusque Lauini est.
Albaque ab Ascanio condita Longa duce.

Hanc cognatam licet, & ab Ascanio conditam ciuitatem, vt memorant Liuius, & Iulius Solinus. Romani tamen post annos plus minus trecentos, destruxerunt, nobilissimas familias Romam traduxerunt, & id solum honoratæ memoriæ superesse passi sunt, vt magistratus Romani ibi sacrificarent, Strabone cum alijs narrante, & obiter causam fundationis habemus apud Statium Papinium in Siluis.

Lib. 12. Cap. 8.

l. 5. pa. 158
l. 3 Silu. 3.

Iugera nostra tenens, vbi post Aenea fata
Solatus, Latijs ingessit montibus Albam
Ascanius, Phrygio dum pingues sanguine campos
Odit, & infaustæ regnum dotale nouercæ.

Neque sane minor celebritas in Albano sacro obseruabatur, quam in Capitolino, vt ex Tito Liuio persuadet VVolfgangus Lazius in Commentarijs Reipublicæ Romanæ. Et erat *Albanus Agon* Domitiano institutus, longe clarissimus Poetarum certaminibus, vt præter Dionem, Suetonium, & alios Historicos apud Censorinum de die Natali, & Papinium Statium non vno loco, videre potest.

Li. 11. c. 3.
Albanus Agon.

VSVS IN FOEDERIBVS feriendis.

NVLLA publica fœdera sine Porca feriri firmarique poterant. Isidorus Hispalensis. *Alij fœdera dicta putant à porca fœde crudeliterque occisa, cuius mors optabatur ei, qui à pace resilisset.* Seruius Maurus Honoratus. *Fœdus dictum est vel à Fœtialibus, qui olim Fœdales dicti, id est Sacerdotes, per quos fiunt fœdera, vel à porca fœde, id est lapidibus occisa.* Et alibi. *fœdera, vt diximus, dicta sunt à porca fœde & crudeliter occisa, nam cum ante gladijs configeretur, à Fetialibus inuentum, vt silice feriretur, ea causa, quod antiquum Iouis signum lapidis siliceni putauerunt esse. Cicero fœdera à fide dicta putat: sed huius porcæ mors optabatur ei, qui à pace resiliisset:*

Li. 18. c. 1.
Ad l. 1. Aenei. pa. 172
Ad l. 8. Aenei. pa. 525

Virgilius reprehẽſus à Seruio.

ſet. Deinde Virgilium reprehendit. Falſo autem ait porca, nam ad hoc genus ſacrificij porcus adhibebatur. Ergo aut vſurpauit genus, pront timidi venient ad pocula damæ, aut certe illud oſtendit, quod in omnibus ſacris fæmininei generis plus valent victimæ, ſi autem per marem litare non poſſent, ſuccidanea dabatur fæmina, ſi autem per fæminam non litaſſent, ſuccidanea adhiberi non poterat: quidam porcam euphoniæ gratia dictam putant. Hunc errorem alij arguunt, ſcribentes non porcam, ſed porcum fæderibus adhibitum. M. Varro in re ruſtica. *ab ſuillo genere pecoris immolandi initium ſumptum videtur, cuius veſtigia, quod initijs Cereris porci immolantur, & quod initijs pacis fædus cum feritur, porcus occiditur.* Fabius Quintilianus in Inſtitutionibus Oratorijs ſic ſermo adſtipulatur. *Quædam non tam ratione, quam ſenſu indicantur, vt illud, cæſa iungebant fæaera porca, fecit elegans fictio nominis, quod ſi fuiſſet, porco, vile erat.* Habent illi ſuffragatorem grauiſſimum contra Virgilium Titum Liuium in fædere cum Albanis percuſſo. *ſi prior deſixet* populus Romanus *publico conſilio, dolo malo, tu illo die, Iupiter, populum Romanum ſic ferito, vt ego hunc porcum hodie feriam, tantoque magis ferito, quanto magis potes polleſque. id vbi dixit, porcum ſaxo ſilice percuſſit.* Ecce ibi diſerte porcam, non porcam ſilice mactat. vt & alibi in eadem Hiſtoria, *per quem populum ſiet quo minus legibus dictis ſtetur, vt eum ita Iupiter feriat, quemadmodum à fætialibus porcus feriatur.* Hæc etſi vera ſint, tamen non erraſſe Virgilium Nicolaus Erythræus docte oſtendit, & calumnia eum liberat Feſtus Pompeius. *Quia confecto bello inter quos pax fieret, cæſa porca fædus firmari ſolebat.* Idem Grammaticus alibi. dubitanter viſus eſt aſſeruiſſe, & nec porcum, nec porcam nominauit. *Fædus appellatum ab eo, quod in paſciſcendo fædere hoſtia necaretur. Virgilius, & cæſa iungebant fædera porca, vel quia in fædere interponatur fides.* Illuſtris illa ac præclara Virgilij defenſio ex C. Suetonij in vita Claudij. *cum regibus fædus in foro icit, porca cæſa, ac vetere fetialium præfatione adhibita.* Ipſius Virgilij verba tantopere cõtrouerſa ſunt.

Cõuincitur erroris ab alijs.
lib. 2. c. 4.
lib. 8. c. 3.
lib. 1. c. 24.
lib. 9. c. 5.
Defenſus.
lib. 14.
lib. 6.
Cap. 25.

Poſt ijdem inter ſe poſito certamine reges
Armati Iouis ante aras, pateraſque tenentes
Stabant, & cæſa iungebant fædera porca.

Si quis plura de fœderibus, eorum, legibus, differentijs, formulis cupiat, adeat incomparabilis Barnabæ Briſſonij opus de Formulis. Illud hoc addiderim à tot eruditis omiſſum, publica percuſſi iam fæderis acta lineis mappis perſcripta ad Saturni, aut cuiuſuis alterius Dei, ferri, conſeruarique conſueuiſſe. author Liuius. *prætermiſſa nominum Conſulum horum, Licinius Macer author eſt, & in fædere Ardeatino, & in linteis libris ad Monetæ inuentos.*

li. 4. in fine
1. Decad. lib. 4.

VSVS IN BELLIS.

Inter vexilla.
lib. 14.
lib. 10. c. 4.
l. 10. c. vlt.
lib. 3.

VARIVM Porci in bello expeditioneque Romana vſum fuiſſe reperio, Ante omnia conſtat inter ſigna militaria eum locatum. Feſtus Pompeius. *Porci effigies inter militaria ſigna quintum locum obtinebat, quia confecto bello inter quos pax fieret, cæſa porca fædus firmari ſolebat.* Nec alibi apud tot rerum bellicarum ſcriptores, vlla mihi *Porci* inter militaria ſigna reperti mentio, niſi dicamus idem eſſe *Suem*, ſeu *Porcum* & *Aprum* de quo ſequenti tractatu diſquiretur. Certe inter vexilla priſcæ reipublicæ *Aprum* reponit C. Plinius. *Romanis eam,* Aquilam, *legionibus C. Marius in ſecundo conſulatu ſuo propriè dicauit, erat & antea prima cum quatuor alijs, Lupi, Minotauri, Equi, Aprique ſingulos ordines anteibant.* Vide quæ in Antiquitatibus Romanis fuſe ſuper ijs attuli, addendus cultiſſimus Gulielmi Britonis locus.

Suſpirat blande Zephyrus, vexilla coruſcant
Impoſita aereo conto, longeq́ micanti
Lumine perſtringunt acies, non illa Draconum
Ora, nec informis Minoia probra iuuenci,
Nec qui ſopitis Lupus inſidiator oberrat,
Nec qui ſanguineos minitans Sus exerat vngues,
Sed rutilans Labarus fulgenti texitur auro,
Et tremulos iterat ſudo criſpante colores
Ingeminanſq́ volat ferali fulmine mortem.

Aciei forma.

Eſt in exercitu Cuneus quidam aut acies militaris, quam à forma *Porci caput* appellarũt, quia, vt opinor, prima frons hoſti obiecta tenuis, exilis, atque anguſta erat, ne facile tentari, aut rũpi poſſet, creſcentibus deinde ordinibus paulo laxior effuſiorque ſe dilatabat. Modeſtus libello de Vocabulis Militaribus, Aeneas, Aelianus in Tacticis, Polybius, Iuſtus Lipſius ad manum non

ſunt,

sunt, & consuli possunt. Ammiani Marcellini locus est: vergente in vesperam die, cum dux moras rumpere moueret, excedens erectis vexillis, in eos igneo miles impetu ferebatur, qui conuersi, acieq; densiori contracta, aduersus ipsum principem stante, vt dictum est, altius omnem impetum contulerunt, cum oculis incessentibus, & vocibus truculentis. Cuius furoris amentiam exercitus ira ferre non potuit, eosq; imperatori acrius, vt dictum est, imminentes, desinente in angustum fronte, quem habitum, caput porci, simplicitas militaris appellat, impetu deiecit ardenti. Plura quære apud VVolfangum Lazium in Commentarijs Reipub. Roman. quædam huc spectantia in meis Commentarijs ad illud Claudiani.

Lib. 17.

Lib. 4. c. 3. l. 2. in Ruf fin.

—— *Et clypeis in se redeuntia iunctis*
Curuo paulatim finuantur cornua ductu.

Nec iniuria locum hoc animal inter acies militares inuenit, est enim bellicosum, pugnax, & Marti sacrum, vt fusissime in *Apro* dicetur. Fulgentij Carthaginensis ad Chalcidiũ Grammaticum verba apponam. Nefrendens Diophantus Lacedæmonius, qui de sacris deorum scripsit, ait apud Messenios Ioui sacrificari solere sacrum, quod ἑκατονφόνια appellatur, si quis enim centum hostes interfecisset, Ioui hominem sacrificabat apud Ithomen, quod sacrificatum est à duobus, Aristomene Gorthynensi, & Theocio Elæo, sicut Sosicrates scribit, sed postquam hoc Atheniensibus displicuit, caperunt offerre porcũ castratum, quem ne frendem vocabant, quasi sine νεφροῖς, idest, renibus. At apud Romanos Marcus Varro scribit Sicinium Dentatum centies, & vicies pugnasse singulari certamine, cicatrices habuisse aduersas quadraginta quinque, post tergum nullam, coronas accepisse viginti sex, armillas centum & quadraginta, & istum porcum primũ sacrum fecisse Marti. Hinc occasionẽ sumpsit Petrus Porcius poeta Placentinus ridiculũ poema conficiendi in scriptũ *Pugna porcorum*, in quo omnes dictiones à P. incipiant, initiũ eius.

Li. de prisc. Sermone.

Porcus Martis victima.

Pugna porcorum.

Plaudite, Porcelli, Porcorum pigra propago,
Pugnantes Porci pergunt pinguedine pleni
Per plateas plures, pecudum pars prodigiosa.

Huius meminere etiam Iulius Solinus in Polyhistore, & C. Plinius in septimo, & alij, fuit & *Porcina* cibus militaris, supra attigi, & pluribus infra, vbi de *foro Suario*.

Cibus militaris.

VSVS IN SPECTACVLIS Theatralibus.

QVAM bellicosum Sus animal sit, ex Amphitheatralibus Romanorum spectaculis facile est dignoscere, nam & sæpe in arena productus, & semper summa populi voluptate pugnauit. L. Seneca mirifice extollit. ridere solemus inter matutina arenæ spectacula, Tauri, & Vrsi pugnam inter se colligatorum, quos, cum alter alterum vexarit, Sus confector expectat. Idem facimus, aliquem nobis alligatum lacessimus, cum victo victoriq; finis æque maturus immineat. Lipsio sana hæc lectio non videtur, ego nec solus nec primus Crotone saniorem contendo. sensus est manifestus, cum Vrsus, & Taurus in scenæ arenam producti fuerunt, nec alter alterum conficere potuit, Sus immissus vtrumque confecit, idest interfecit. Sane ea vox in ludorum cruentorum commissionibus solemnis fuit. aliquoties apud Suetonium. In Circo aurigas cursoresque, & confectores ferarum, & nonnunquam ex nobilissima iouentute produxit. Et rursus alibi. super quadrigarum certamina Troiæ lusum exhibuit, & Africanas, conficiente turma equitum Prætorianorum, ducibus Tribunis, ipsoque præfecto. Et alio loco denuo. Exhibuit autem ad ferrum etiam quadringentos Senatores, sexcentosque equites Romanos, & quosdam fortunæ, ac existimationis integræ ex ijsdem ordinibus, confectoresque ferarum, & varia arenæ ministeria. Sed & alibi. Centenas varij generis feras sæpe in Albano secessu conficientem spectauere plerique, atq; etiam ex industria ita quarundam capita figentem, vt duobus ictibus quasi cornua effingeret. Trebellius Pollio in hac voce corruptus. Cum Taurum ingentem in arenam misisset exissetque ad eum feriendum vector, neque perductum decies potuisset occidere, coronam venatori misit, mussantibusq; cunctis quid rei esset quod homo ineptissimus coronaretur, ille per curionem dici iussit, Taurum toties non ferire difficile est. Locum à deprauata operarum inscitia corruptum esse liquet, sic restiuendum suo nitori, & sic legendus. *exissetque ad eum feriendum venator*, aut secius, *exissetque ad eum feriendum confector*, & sequentia itidem corrigenda. *neque productum decies occidere potuisset*. vox ea aliquoties apud Manilium, sed ilic non est ad manum. C. Lucilius Satyrar. lib. 30.

Lib. 3. Ira cap. 43.

Senecæ locus assertur.

Confectores.

In Augusto cap. 43.

In Claudio c. 21.

In Neron. c. 12.

In Domit. c. 19.

In Gallienis.

Trebellius pollio correctus.

Iterum.

Conficit

——*Conficit ipſe comeſtque.*

Mane in arenam productus. Epiſt. 7. Epiſt. 79.

Sus autem noſter matutinis ſpectaculis exhibitus, vt ex Seneca clarum. Idem rurſus Seneca. *mane Leonibus, & Vrſis homines, meridie ſpectatoribus ſuis obijciuntur.* Vt qui ſcilicet in arena cum beſtijs depugnauit mane, cum alijs gladiatoribus ſui ſimilibus, prandentibus ſub meridiem patricijs, mori certus deprælietur. Et rurſus alibi idem. *cum aduceheretur nuper inter cuſtodias quidam ad matutinum ſpectaculum miſſus.* Martialis lib. 13. epigr. 95.

Matutinarum non vltima præda ferarum
Seuus Oryx.

Calderini error. lib. 2. c. 15.

Domitium Calderinum peſſime hunc locum interpretantem iure reprehendit Georgius Merula, adi ad Iuſtum Lipſium in Saturnalibus. rurſus Martialis lib. 10. epigr. 25.

In matutina nuper ſpectatus arena
Mutius.

A Domitiano exhibitus.

Raram *Suis* exhibiti mentionem deprehendo in arenarijs commiſsionibus. Eidem Martiali debemus multum, qui à Domitiano productum ſic extulit in libro Spectaculorum epigr. 12.

Inter Cæſareæ diſcrimina ſæua Dianæ
Fixiſſet grauidam cum leuis haſta Suem,
Exilijt partus miſeræ de vulnere matris
O Lucina ferox? hoc peperiſſe fuit?
Pluribus illa mori voluiſſet ſaucia telis,
Omnibus vt natis triſte pateret iter.
Quis neget eſſe ſatum materno funere Bacchum?
Sic genitum numen credite, nata fera eſt.

Caſum huic ſimilem ex Philippo epigrammatario Græco, Gratio, & Auſonio vir doctus contulit Matthæus Raderus, quem tu vide, ego non exſcribo. ipſe Epigrammatarius rem candem deſcripſit.

Icta graui telo, confoſſaque vulnere mater
Sus, pariter vitam perdidit, atque dedit.
O quam certa fuit librato dextera ferro,
Hanc ego Lucinæ credo fuiſſe manum.
Experta eſt numen moriens vtriuſque Dianæ
Quaque ſoluta parens, quaque perempta fera eſt.

Explicat eleganti collatione epigrammatis ex Anthologia hanc venuſtatem ab oppoſitis, ſeu repugnantibus idem Raderus. pergit Martialis.

Sus fera, iam grauior, maturi pignore ventris
Emiſit fætum, vulnere facta parens.
Nec iacuit partus, ſed matre cadente cucurrit.
O quantum eſt ſubitis caſibus ingenium.

Plura ſequenti capite, vbi de Apro, & neſcio an Sus Cicuratus vnquã in Amphitheatro viſus, hic certe, quem populo Romano, Theatri ſui dedicatione, oſtendit, ferus fuit non domeſticus.

CVLTVS ET HONOR ei diuinus delatus.

l. 3. pa. 69. Colitur ab Argiuis. Athen. correctus. Hyſteria Suis ſolemnitas. lib. 3. c. 15. Iliad. 10. Act. 3. Sc. 3

SACRVM animal Porcus, quemque Antiquitas Veneri dedicauerit. Athenæus in Dipnoſophiſtis. ὅτι δὲ ὄντως Ἀφροδίτῃ ὗς θύεται μαρτυρεῖ Καλλίμαχος, ἢ Ζηνόδοτος, ἐν ἱστορικοῖς ὑποτήμασι. γράφων ὧδε. Ἀργεῖοι Ἀφροδίτῃ ὗς θύουσι, καὶ ἡ ἑορτὴ καλεῖται ὑστρία. *Suem Veneri immolari teſtatur Callimachus ſiue Zenodotus, in hiſtoricis Commentarijs ſic ſcribens. Veneri Suem Argiui ſacrificant, cumque feſtum diem vocant Hyſteria.* Feſtum illud Hyſteria, ſiue ὑστρία, non recte, ſed ὑστήρια ſcribi debere iampridem viris doctis eſt animaduerſum, & neſcio quis vetuſtiſſimus ſcriptor Argiuus, patriæ ſuæ Antiquitatem illuſtrans apud Harpocrationem, vt puto, & Iulium Pollucem, meminit Iudex correctionis eſt Iſaacus Caſaubonns in Athenæum: & copioſe Euſtathius ad Homerum, vetus Scholiaſtes Ariſtophanis ad Acharnenſes.

κάλλιςός ἐςι χοῖρος τῇ ἀφροδίτᾳ θύειν.
Ἀλλ' ἐχὶ χοῖρος τῇ φροδίτῃ θύεται.

ὀυ χεῖρος,

οὐ χοῖρος; ἀφροδίτα, μόνα γε δαιμόνων.
Tum Veneri sacrificare porcam erit optimum.
At Veneri porca sacrificari non solet.
Non porca? imo soli Veneri ex omnibus Dijs.

Callistratus Philosophus apud Plutarchum in Smposiacis, putat coli solere à Iudæis, nam postquam deformitatē, & sordes obiecit, quibus odio esse hominibus posset, virtutes deinde, ac in hominem collata enumerat beneficia, quibus diuinitatem promereretur, concludit paucis. καὶ ἴσως ἔχειλόγον, ὡς τὸν ὄνον δὲ ἀναφήναντα πηγὴν αὐτοῖς ὕδατος τιμῶσι, οὕτως καὶ τὴν ὗν σέβεσθαι σπόρου καὶ ἀρότου διδάσκαλον γενομένην. *Fortasse rationi hoc consentit, sicut Asino suus est apud eos honor, qui fontem aquæ ijs demonstrauit, ita Suem eos religiose reuereri, vt sationis & arationis magistram.* Asinum autem diuinis ab eo populo honoribus cultum credula fuit apud Ethnicos opinio. de Sue solus hic, quod sciam, author est Plutarchus. Vt illud ab inuidia & calumniandi gentem illam vnius Dei colentem studio profectum, & falsissimum est, ita verissimum diuinis honoribus Sues coluisse Cretenses. Athenæus diserte id scribit. περὶ τῶν ὑῶν. ὅτι ἱερὸν ἐστι τὸ ζῶον παρὰ κρησὶν, Ἀγαθοκλῆς ὁ Βαβιλώνιος ἐν πρώτῳ περὶ κυζίκου φησὶν οὕτως. μυθεύουσιν ἐν κρήτῃ γίνεσθαι την διὸς τέκνωσιν ἐπὶ τῆς Δίκτης, ἐν ᾗ καὶ ἀπόρρητος γίνεται θυσία, λέγεται γὰρ ὡς ἄρα δηλὴν ὑπέσχεν ὗς, ἐν τῷ σφετέρῳ γρυσμῷ περιϊχνεῦσα, τὸν κνυζισμὸν τοῦ βρέφεος ἀνεπαΐσον τοῖς παρουσιν ἐτίθει. διὸ πάντες τὸ ζῶον τοῦτο περίσεπτον ἡγοῦνται, καὶ ὕος φησι των κρεων ὀυδαίσαιντο Latine ea sic sonant. *Suem sacrum esse apud Cretenses animal Agathocles Babilonius libro de Cyzico, vt legitur in Indice scriptorum, ad hunc modum scribit. Iouem in Creta partu editum fuisse ad Dictam montem fabulantur, in quo & arcanum sacrum peragunt: ferunt enim porcam mammas infanti præbuisse, & circumcursantem grunnitu suo, ne à præsentibus exaudiretur, vagitum eius occultasse, quamobrem animal id summa veneratione dignum arbitrantur, & Suilla, inquit, ea gens non vescitur.* locus contextus Græci haudquaquam sanus videtur, & pro περιχνεῦσα legendum est περιοιχνεῦσα, quod est *circumcursans*, male Critici quidam περιχνεῦσα, falsa scilicet dialecto. deinde pro κνυζισμον lege κνυζηθμὸν, *vagitum*. quod est σφετέρῳ γρυσμῷ, de vna tantum vsurpari non potest, quo nomine & Aristophanem Grammatici accusant, & vetus Scholiastes Apollonium Rhodium suum, quod simili locutione sit vsus, culpat. Antiphanis Comici vetustissimi locus apponatur, quo Suibus diuinitas adstruitur.

li. 4. quæst. 5. Et Iudæis.

Et Cretensibus.

lib. 9. pag. 375.

Agathocles correctus.

Ad lib. 3.

Veneri Sus sacra, & dilecta.

ἔπειτα καὶ ἀκροκώλιον ὕειον
Ἀφροδίτῃ, γελοῖον, ἀγνοεῖς ἐν τῇ κόπρῳ
δ' ἔστω φιλιθεῖ ταῖς ὕεσι δέσποτα,
ὥστε καταφαγεῖν ἀπεῖρξε τὸ ζῶον, δὲ τοὺς
βοῦς ἠνάγκασε.

Antiphan. correctus.

In quarto versu fædum vitium est in re fædissima, nam pro καταφαγεῖν quod est *comedere* lege σκατοφαγεῖν, quod est *stercoribus vesci*. & sic Antiphanis verba Latine redduntur. *Ita Sues amat Venus, vt in Cypro cum cogeret stercoribus vesci, boues, sues ea necessitate exemerit, imo facere vetuerit.* Et hoc mihi Antiphanes debet, qui primus in leges metricas verba ipsius compegerim. Boues autem, atque adeo homines in Cypro insula, stercoribus victitabant. Festus Pompeius. *Cyprio boui merendam, Ennius Sotadico versu cum dixit, significat id, quod fieri solet in Insula Cypro, in qua boues humano stercore pascuntur.* consulendi Paræmiographi, abijt quippe in prouerbium *Bouis Cyprij merenda*. siue βοῦς κύπριος *Bos Cyprius* apud Diogenianum & Suidam. sunt viri eruditi, qui Festum falsitatis arguant, quod nulli animanti cornigero stercora edere conueniat, sed conuincitur illorum error, & Festo patrocinium præstatur, cum Boues omnes in Bæotia σκοταφάλες *stercus olentes* vocet Aristophanis Scholiastes, & C. Plinius dicat. *boues in Cypro contra tormina hominum excrementis sibi mederi.* Cum ergo omnia animantia bruta in Cypro stercore humano vescantur, sibi Suem dedicatum Venus, ne stercore cum alijs vescatur, prohibet. Deniq; ob conculcata, & in humum depressa semina, ne ab auibus temere eruantur, Sues Aegyptus est deuenerata, quod eorum maxime industria occulerentur, quod proditum ab Aeliano. & infra dicam, vbi de Industria.

Stercora hominis in Cypro edūt Boues.

lib. 3.

Festus reprehensus. Defensus.

In Plutum.

l. 28. c. 20.

Et Aegyptij

l. 10. c. 16.

VSVS IN SACRO Nuptiali.

lib. 2. c. 4.

QVANTI Suem fecerint priſci illi Aborigines, Hetruriæq; incolæ, ex M. Varronis in re ruſtica verbis apparet. Sus Græce dicitur ὗς, olim Thyſus dictus, ab illo verbo quod dicunt θύειν, quod eſt immolare, ab ſuillo enim genere pecoris immolandi initiũ primum ſumptum videtur, cuius veſtigia, quod initijs Cereris porci immolantur, & quod initijs pacis fædus cum feritur, porcus occiditur, & quod nuptiarum initio, antiqui reges ac ſublimes viri in Hetruria in coniunctione nuptiali noua nupta & nouus maritus primum porcum immolant. priſci quoq; Latini, & etiam Græci in Italia idem feciſſe videntur, nam & noſtræ mulieres, maxime nutrices, naturam, qua fæminæ ſunt, in virginibus appellant porcum, & Græce χοῖρον, ſignificantes eſſe dignum inſigni nuptiarum. Præclarũ hoc fuit Hetruſcorum, & vetuſtiſſimum inuentũ in ſolemnitate nuptiali porcum immolare, quod in Hetruria mea Regali diligenter, vt potui, magis certe, quam debui, olim eſt diſquiſitam, & cętera quidem de nuptiali Latinorum, aliorumq; populorũ apparatu, in Antiquitatibus meis Romanis diſcuſſa inuenies, ad quas te remitto. Hoc neutiquam omiſerim, non minus ſolemnem adipẽ Suillum in Nuptijs fuiſſe, quã porcum in prima coniunctione C. Plinij verba ſunt. *proxima in cõmunibus, adipis laus eſt, ſed maxime Suilli, apud antiquos etiam religioſi, certe noua nuptæ intrantes, etiamnum ſolemne habent, poſtes eo attingere.* Hæc etſi ſint veriſſima, alij tamen contradicunt, qui non adipe Suillo poſtes perungi volunt, ſed oleo. ita Seruius Maurus. *moris fuerat, vt nubentes puellæ, ſimul ac veniſſent ad limen mariti, poſtes antequam ingrederentur, propter auſpicium caſtitatis, ornarent laneis vittis, & oleo vngerent, vnde vxores dictæ ſunt, quaſi vnxores.* Eadem verbatim Iſidorus tranſcripſit. Et eadem habentur apud Donatum vtroq; antiquiorem, in Hecyram Terentij. Scio & bonos authores eſſe qui aſſeuerent, nec oleo, nec adipe Suillo poſtes ſolitas nouas nuptas obliuere, ſed adipe Lupino, quod vel ipſo Plinio authore certum eſt, tanta inter veteres rerum varietas, & diſcrepantia. Antonius Codrus Vrceus Brixianus ex Herbetia in Renouatione Bononiæ.

lib. 3. c. 19.
lib. 5. c. 37.
lib. 28. c. 9.
Vngere poſtes adipe Suillo.
Ad lib. 4. Æneid. pag. 343.
Et oleo.
lib. 9. c. 8.
Et adipe lupino.
li. 1. ſiluar.

Iam Lupi promit noua nupta pingue,
Flammeum Nymphæ, Charites pudici
Pectoris Zonam, reficitq; currum
Pronuba Iuno.

Reliqua huc ſpectantia, paulo inferius exquirentur, & pleraque ſunt præoccupata.

DE PARTIBVS EIVS ſigillatim.

Setæ.
Sutores.

PARTES ſingulas iam percurro. à magis inutilibus exordior. *Setæ pili ſunt porcorum* etiamſi Horatius, Iuuenalis, Martialis, Plautus, & alij ad hirſutus homines id nomen traxerunt. Iſidorus. *Sutores nuncupati ſunt, quod inſertis filo porcorum ſetis, ſuant, id eſt conſuant quaſi Setores.* & ſupra attigi. alter vſus in flagris ruſticis, aut verberibus, notat vir ornatiſſimus Ioannes Meurſius in Criticis exercitationibus, & authorem habet Sextum Propertium lib. 4. Eleg. 1.

l. 19. c. 34.
Verbera, aut flagra par. 2. pag. 81.

Verbera pellitus ſetoſa mouebat arator
Inde Liceus Fabius ſacra Lupercus habet.

Vnde perpetuo epitheto *Sues Setigeri* dicuntur; Virgilius non vno loco. libro ſeptimo Aeneid. in limine.

Setigeri.

Setigeriq; Sues, atque in præſepibus Vrſi.

Et lib. 11. Aeneid. in funere Pallantis:

Setigeroſq; Sues, raptaſq; ex omnibus aris
In flammam iugulant pecudes.

Plura dixi ad illud Claudiani in Epigrammatis.

— *Hic ſetis ſæuior, ille iuba.*

Stercus deinde *Sucerda* veteribus vocata, quasi *Sus merda* vt opinor. itaque rectissimè Philoxenus in glossis interpretatus *Sucerda χοιρεία κόπρος. Suillum stercus.* Festus Pompeius. *Succerda stercus Suillum.* Titinnius.

Sucerda. Lib. 17.

> *Quid habes nisi vnam arcam sine claue?*
> *Ea condis Succerdam.*

Festus correctus.

Malè Festus *Succerdam* pro *Sucerda* posuit, est enim prima breui. C. Lucilius lib. 30. Satyrar.

> *Hic in stercore humi, stabulisque, fimo, atq; Sucerdis.*

Lucilius correctus.

Lucilij etiam versum corruptum esse liquet, in vulgatis Nonij editionibus, *in stercore humi, fabulisque,* deteriori sensu erat, tu lege.

> *Hic in stercore humi, stabulisque, fimo, atq; sucerda.*

Coprea. Lib. 50. Pag. 638. In Tiberio c. 61.

Ab hoc *stercore* seu κόπρῳ dicti sunt *Scurra, Coprea,* vt ex Dione Cocceiano notat vir eruditissimus ad Festum suum, & Comes Ponzanius Marcellus Donatus, ex illo, vt existimo, Annotationibus varijs. Ex quo facilè est maculam eluere ex codice Suetonij. *Interrogatum eum subito, & clarè à quodam nano adstante mensa inter capreas, cur Pacouius, Maiestatis reus tamdiu viueret?* quid sibi vult *inter Capreas stare?* ad mensam Imperatoriam, corrige igitur, & lege, *à quodam Nano adstante mensa inter Copreas.* Idem rursus Suetonius eget manu Critica. *Interdum ferula, flagrone, velut per ludum, excitabatur à tropeis, solebant & manibus stertentis socci induci, vt repente expergefactus faciem sibi confricaret.* corrigendus idem locus, vt antea, *per ludum excitabatur à copreis,* nam quid sint *tropei,* nemo deprehendet. Certè γελωτοποιοί, Βωμόλοχοι, vt Græci dicunt, *aicaces,* scilicet *scurræ,* quiq; *risui mouendo* dicterijs suis in aula morarentur, sic eo æuo appellati. Suidas. Ἀστυνόμοι οἷς ἔμελλε περὶ τε τῶν αὐλητρίδων, καὶ ψαλτρίων, καὶ κοπρολόγων. *Astynomi sunt quibus curæ sunt Tibicines, saltatrices & scurræ* seu *Copreæ,* & Græci vocant ἄνδρας κοπρίους *homines Copreas,* & κοπρίαι *Copreæ* in Sancta Synodo Ephesina tertia. Abdias Babylonius, si tamen author ille bonus & legitimus, ac non verius suppositititus in hist. Apostolica. *audi domine rex, ista stercora abijcienda sunt, & ex tuo regno emundanda, ne fortè omnibus putredinem generent.* vox κοπρίων Græcis vsitatissima est, Plutarcho, Straboni, & Georgio Cedreno, apud Isaacum Casaubonum. Sed & Latina ciuitate eadem vox donata. glossæ Isidori *Scurra qui incopriatur,* & rursus, *scurrula qui incopriat.* Et Laberius Mimorum festiuissimus poeta fabulam scripserat, cui titulus *Coprinum* fecerat, pessimè apud Noniũ in *Cophino* citatur, ea ille fabulas aulicas, vt puto, muscas, & importunas adulantium præstigias exagitabat. M. Varro in Modio apud eundem Nonium cap. 2. n. 623.

Suetonius correctus. In Claudio c. 8.

Iterũ Suetonius correctus.

To. 1. Sect. 10.

Lib. 6. Stercora.

Liberius correctus.

Varro correctus.

> *Omnes videmur esse nobis festiui*
> *Belli, Saperdæ, cum simus κόπροι.*

Copron.

Qui locus Varronis est corruptus, Dionysius Gothefredus legebat. *Cum simus σαπροί.* sed legendum. *Belli, saperdæ, cum simus Copreæ.*

Coprianus.

Sed & ipsam dictionem Græcanicam Latina voce extulerunt. Idem Varro.

Li. 2. c. 17. L. 22. c. 31.

> *Non Herculeis potest, qui Augiæ agebat*
> *Copron.*

Li. 28. c. 9.

Sic per ludibrium Christianæ pietatis apicem *Coprianum,* quidam vir doctus apud Lactãtium Firmianum, *Coprianum* vocare est ausus, vt Lipsio in electis pridem est obseruatum. Adrianum Turnebum consule in Aduersarijs, qui Copreas, honestiori vocabulo, vsurpasse, pro stercorarijs scribit. vir tamen doctissimus Læuious Torrentinus ad vtrumq; Suetonij locum, in veteris scripturæ defendenda veritate constans est: & ego ex tam fætida dissertatione exiturus, vnum addo ex Plinio. *neq; est occulta virium causa, quoniam id animal herbarum radicibus vescitur, itaq; etiam fimo innumeri vsus.* Et alibi idem. *M. Varro Principatum dat Turdorum fimo ex auiarijs, quod etiam ex pabulo boum, Suumq; magnificat.* Et paucis interiectis. *proximè spurcitias Suum laudant, Columella solus damnat.* Locus Columellæ sic se habet in re rustica. *post hæc, quæ diximus, Ouillum, & ab hoc Caprinum est, mox cæterorum iumentorum armentorumque: deterrimum ex omnibus Suillum habetur.* Concors ei est Rutilius Palladius, qui illum, vt solet, verbatim transcripsit. *stercus Asinorum primum est, maximè hortis, deinde Ouillum & Caprinum, & iumentorum, porcinum verò pessimum.* ad alia transeo, satis enim de excrementis. Succedat *Lac porcinum:* & ipsum non pars quidem Suilli corporis, sed quoddam genus excrementi. Plinius de eo. Lac *Suillum vtilissimum tenesmo, aysenteria, necnon phthisicis, hoc & mulieri saluberrimum qui dicerent, fuerunt,* scilicet, si tenesmo, dysenteria, aut phthisi laboraret, vt Iacobus Dalechãpius admonuit. Galenus verò nunquam meminit aut *fimi,* aut *lactis Suilli,* nisi vnico loco de posteriori. qui ait illud esse *aquosum valdè & humidum.* Contra Manethon ille apud Claudium Aelianum: *Manethonem porrò Aegyptium summa sapientia virum accepi dicere, eum qui Suillo lacte vescatur, vitiliginibus & lepra oppletum iri, quod quidẽ morbos*

Fimi Suilli vsus innumeri.

Li. 17. c. 9. Li. 2. c. 15.

Li. 1. c. 34.

Lac.

Li. 28. c. 9.

Lib. 10. de simpl. med. facult. pag. 73.

L. 10. c. 16. Lepram generat.

Vnnij impoſtoris. Suppoſititius Manetho.

bos Aſiani omnes peſſimè oderunt. Nō eſt ille Manetho, quem in literarum ludibrium, & meliorum ſcientiarum dedecus, ridiculè, patrum noſtrorum memoriæ, Ioannes Annius Viterbij, in vinea à ſe defoſſum, ac mox erutum, & compoſito ad ſe, cum Catonis fragmentis, Beroſo, Zenophonte, Sempronio, & alijs, ſuppoſuit. Porrò eandem rem confirmat eo poſterior, Plutarchus. ſic enim ille ὁμοίως δὲ καὶ τὴν ὗν ἀνίερον ζῶον ἡγοῦνται, ὡς μάλιστα γὰρ ὀχεύεσθαι δοκεῖ τῆς Σελήνης, ἢ τῶν τὸ γάλα πινόντων ἐξανθεῖ τὰ σώματα λέπραν καὶ ψωρικὰς τραχύτητας. *Suem quoque animal à ſacris alienum cenſent, quod maximè coeat Luna decreſcente, & lac eius bibentium corporibus lepram tetramque ſcabiem afferat.* Nec plura ibi, tranſeo ad *adipem ſuillum*, de quo ſupra nonnihil, addo hic M. Varronem in re ruſtica. & C. Plinium. *Adeps inueteratur duobus modis, aut cum ſale, aut ſincerus, tanto vtilior, quanto ſit vetuſtior: Axungiam etiam Græci appellauere eum in voluminibus ſuis, neque eſt occulta virium cauſa, quoniam id animal herbarum radicibus veſcitur, itaq; etiam fimo innumeri vſus. quamobrem non de alia loquimur Sue*, quam quæ exeat, vbi radicibus herbam veſcatur, non verò illa, quæ domi in hara concluſa alitur: *multo efficaciore fœmina, & quæ non peperit, multi verò præſtantior in Apris eſt*. Galenus ſæpiſſimè adipem hunc commendat, & quibus conueniat, vel quibus obſit, diligenter exequitur multis locis. Iuuenalis Satyr. 6. V. 630.

Li. de Iſide & Oſiride pag. 353. Adeps. Lib. 2. c. 1. Li. 28. c. 1. Axungia. L. 7. Cōpoſ. Medicam. per gener. pag. 263.

Cuſtodite animas, & nulli credite menſæ
Liuida materno feruent adipata veneno.

Iuuenalis duobus verſibus auctus.

Duos verſiculos Iuuenali hic addo ex veteris Scholiaſticæ authoritate.

Mordeat ante aliquid, quicquid porrex, erit illa
Quæ peperit, timidus prægustet pocula poppas.

Pedes & roſtrum in pretio.

De pedibus paucis præſumo. hos in delitijs eſſe, ac tuto ſiue noxa manducari poſſe, conſtans poſt Galenum medicorum eſt dogma. meminere pleriq; inter veteres. Antiphanes in Nuptijs.

——— ἐκτεμὼν χορδῆς μέσαιον
ποδῶντε, καὶ ὠτίων. ἔτι δὲ ῥύγχους.
Cum excidiſſet mediam lactium partem,
Et pedum, & auricularum, & inſuper roſtri.

Theophilus in Pancratiaſte.

——— ἑφθῶν μὲν σχεδὸν
τρεῖς μνᾶς, λέγ᾽ ἄλλο, ῥυγχίον, κωλῆν πόδας
τέτταρας ὑείους.
——— *Elixæ carnis propemodum*
Libras tres, reliqua memora roſtrum, armum, pedes
Quatuor ſuillos.

Anaxilas in Coquis.

Ακροκώλι᾽ ἑψεῖν ἐστί, ῥύγχη, πόδας.
Extremos artus elixare, roſtra, pedes.

Idem poeta in Circe fabula.

δεινὸν μὲν γὰρ ἔχονθ᾽ ὑὸς ῥύγχος ὦ φίλε.
Magnum habentem roſtrum ſuillum ò amice.

Denique idem in Campſo.

ῥύγχος φέρων ὕειον ᾔσθόμην τότε.
Roſtrum ſuillum geſtans id tum ſenſi.

L. 3. p. 95. Cerebrum.

Ariſtophanes in Proagone, Pherecrates in Nugis, Anaxandrides in Satyro, Axonicus in Chalcide, Steſichorus in Venatione, Archippus in Amphytruone Secundo, Araros in Adonide. cōſulantur apud Athenæū, quos non exſcribo. *Cerebrum Suillum*, & ipſum inter lautiſſimas cupedias, etiamſi diu nullus cerebrum comedere, non dicam Suis, ſed ne vllius animalis, auderet, & ratio illa à neſcio quo veterum, allata, *quod omnes ſenſus propemodum Cerebro ineſſent*, quare apud Euſtathium, Prouerbium illud celebratur de nomine impuro & flagitioſiſſimo. ὡς οὐδ᾽ ἂν ἐγκέφαλον γ᾽ ἔδοι λίποι. *hic ſine fine cerebra comederit.* tamen poſtea in vſu apud lautiſſimæ gulæ homines inceperunt eſſe: verba interpretis Latini Athenæi hæc ſunt. *Cerebrum Suillum, eo veſci nos Philoſophi non ſinebant, aſſerentes ſi quis id guſtaret, par flagitium admitti, ac ſi roderet fabam, vetabantq; non capita tantum parentum comeſſe, verum etiam animalium, quantumuis immunda & profana ſint, narrantes priſcos homines religioſè abſtinuiſſe. Apollodorus Athenienſis, ne veterum quidem vllum cerebrum nominaſſe ait.* recepere, inquam, poſtea nepotes, & λευκὸν μυελὸν *albam medullam* vocarunt, Sophocles in Trachiuijs. Ariſtophanes tum inter primos fuit, qui ipſum cerebrum nominauit in epularum apparatu. ita enim.

Non edebatur. Li. 2. p. 65. Alba medulla.

Απολέσαι

Ἀπολέσαιμ᾽ ἂν ἐγκεφάλου θρίω δύω.

Perdiderim cerebri thria duo.

Est autem *Thrion particula cerebri garo condita, addito caseo, obuoluta folio ficulneo.* Philocles & ipse vetustissimus poeta.

οὐ δ᾽ ἂν ἐγκεφάλου γ᾽ ἔδων λῖποι.

Cerebri pinguitudinem non comedo.

Quæ vix facile siue Plinio intelliguntur. *hominibus hoc siue sanguine, siue venis, & reliquis siue pingui:* Cerebrum, scilicet. Vide Aristotelem. *Oculum* Suis perspicacē valde volunt, sed alterutro effosso, moritur, Aristotele teste, quem alij secuti. C. Plinius. *Suem amisso oculo putant cito extingui, alioquin vita ad viginti quinq; annos, quibusdam & vicenos.* Plutarchus in Symposiacis. *oculi porcorum ita dicuntur confracti, & humi defixi, vt nihil eorum cernant vnquā, quæ supernæ sunt, neque in cælum intueantur, nisi supini contra naturam facti, pupillas sursum obuertant, ideo animal hoc alias clamosissimum, vbi supinatum fuerit, tacere attonitum insolenti conspectu cæli, maioriq; metu vociferationem eius reprimi portant.* Hoc omnibus Brutis commune, soliq; homini erectum vultum Deus concessit, vt apud plerosq; melioris notæ scriptores. L. Senecam Arnobiū lib. 8. principio, Freculphum Lexoniensem in Annalibus lib. 1. cap. 3. Ouidium, notissimo loco, Silium Italicum.

Nonne vides hominum vt celsos ad sidera vultus
Sustulit Deus, ac sublimia finxerit ora,
Cum pecudum, volucrumq; genus, formasq; ferarum
Segnem atque obscenam passim strauisset in aluum.

Corippum Africanum lib. 2. Num. 2.

Perduxit pronis animalia cætera membris,
Solum hominem rectum.

Dentes habent admodum firmos, nec vllis morbis obnoxios, Aristotele teste in Historia Animalium. ὗς δ᾽ ὅλως οὐδένα βάλλει τῶν ὀδόντων. *Sus nullum omnino dentem amittit.* Ex eo C. Plinius. *Dentes Suibus nunquam decidunt.* Illud memorabile, quod retulit Claudius Aelianus *Suis viridem segetem depastæ dentes infirmiores postea super reddi.* Sed hoc fusius infra, vbi de solertia eius in Agricultura, agam *Costas,* sic breuiter tetigit idem Plinius, loco laudato. *Costæ homini tantum octonæ, Suibus denæ, cornigeris tredecim, serpentibus triginta.* quē locum vir doctus aliter legit. *Costæ homini tantum duodenæ,* quæ verior est cēsenda lectio, nisi forte superiores octonas intelligat veras, & legitimas, non adnumeratis quatuor alijs spurijs *lienem* interdū saluo Sue consumi posse, pleraq; probant, experientia, & doctorum authoritas C. Plinius. *arbitrantur quidam hanc esse tamaricem, sed ad lienem præcipua est, si succus eius expressus in vino bibatur: adeoq; mirabilem eius antiphathiam contra solum hoc viscerum faciunt, vt affirment, si ex ea alueis factis bibant Sues, siue liene inueniri.* Et alibi idem autem. *Inuenit & Teucer eadem ætate Teucrion, quam quidam Hemioniam vocant, spargentem iuncos tenues, folia parua, asperis locis nascentem, Austero sapore, nunquam florentem, neq; semen gignit, medetur lienibus, constatq; sic inuentam, cum exta super eam proiecta essent, adhæsisse lieni, eumq; exinanisse, ob id à quibusdam Splenion vocatur: narrant Sues, qui radicem eius ederint, sine splene inueniri.* quo in loco, quod Suum splenem perimat Teucrion herba, malim legere, *ob id à quibusdam Asplenion vocatur,* aut *Asplenion.* De lingua aliquid delibandum, nā ne ei quidem gulæ intemperies pepercit, nam & linguas in conuiuijs auidè porcinas esitabant, ac deinde σπένδουσι καὶ ἐπὶ ταῖς γλώσσαις ἐκ τῶν δείπνων ἀπιόντες. *soliti facere libationes super linguis cum è cōuiuio discederent.* id versu Homerico probat vir doctissimus in Animaduersionibus, nec vero Suillum iecur tantopere nepotibus expetitum prætereo. Plinius. *adhibetur & ars iecori fæminarum, sicut anserum, inuentum M. Apicij fico, carica, saginatis, ac satie necatis, repente Mulsi potu dato.* de hoc autem cupediarum oblectamento Aristophanes in Tagenistis. Alcæus in Palestra, Eubulus in Deucalione, Archilochus, Hegesander Delphus abunde satisfaciunt, ab alijs laudati, nec repeto, & puto ab Vlysse Aldrouando, vbi de Ansere agebat, non prætermissos. vnius Alexidis in Medicamentario locus impræsentiarum sufficiet.

κρεάδια, ποδάρια, ῥύγχη τινά, ὠτάρια
ὕειον ἡπάτιον ἐγκεκαλυμμένον.

Caruncularum pulpas, pedes, rostra quædam, auriculas,
Suillum iecusculum circum opertum.

Varij certe modi iecinorum parandorum, hic, vt apparet, alijs cibis inuoluebantur, apud Athenæum libro tertio, *sartagine frigebantur,* more Græcanico *in cinere torrebantur,* authore Hippocrate. viri docti consulantur ad Iuuenalem Satyr. 5. V. 114.

Anseris ante ipsum magnum iecur.

Thrion. — *l. 11. c. 37.* — *Oculus.* — *lib. 9. c. 51.* — *lib. 4. c. 5.* — *Lib. de vit. Beat. c. 32.* — *li. 15. Punt cor.* — *Dentes.* — *lib. 2. c. 1.* — *l. 11. c. 37.* — *li. 5. c. 45.* — *Costa.* — *Pliniј varia lectio.* — *Lien.* — *lib. 24. c. 9.* — *lib. 25. c. 5.* — *Splen.* — *Pliniј lect. varia.* — *Lingua.* — *Super ea libationes.* — *lib. 1. c. 14.* — *Iecur.* — *li. 8. c. 51.* — *li. 2. Morb. mulier.*

Ad Martialem lib. 13. epigram. 58.

Aspice quam magno tumeat iecur anſere maius.

Senſus.

Ad Horatium lib. 2. Satyr. 8.

Pinguibus & ficis paſtum iecur Anſeris albi.

Pag. 990.

Odoratum, guſtum, & olfactum, in ea perfectione Sues habere, vt homines longe illis ſuperent, rationibus ex ipſius naturæ gremio depromptis probat, apud Plutarchum, Circeus ille Gryllus, nec ego id huc transfero.

AETAS. CASTRATIO. & Sagina.

Aetas. lib. 8. c. 51.

PROPIVS ad naturæ ipſius inueſtigationem accedo. longiſſimum viuendi tempus expreſſit Plinius. *Suem oculo amiſſo putant cibo extingui, alioqui vita ad quindecim annos, quibuſdam & vicenos.* cauſa præcipua, quod præter cæterorum animalium conditionem, quam citiſſime ad fæturam admittantur, & coitum appetant, vt ſupra eſt oſtenſum. Caſtrantur tam mares, quam fœminæ, ſed difficilius longe fœminæ, & maiori periculo Ariſtoteles author eſt in Hiſtoria animalium. ἐκτέμνεται δὲ καὶ ἡ καπρία τῶν θηλειῶν ὑῶν, ὥστε μηκέτι δεῖσθαι ὀχείας, ἀλλὰ πιαίνεσθαι ταχέως, ἐκτέμνεται δὲ νηστεύσασα δύο ἡμέρας, εἶτα κρεμάσαντες τῶν ὀπισθίων σκελῶν, τέμνουσι τὸ ἦτρον, ᾗ τοῖς ἄρρεσιν οἱ ὄρχεις μάλιστα φύονται. ἐνταῦθα γὰρ ἐπὶ ταῖς μήτραις ἐπιπεφυκὲν ἡ καπρία; ἧς σμικρὸν ἀποτέμνοντες συρράπτουσιν ἐκτείνονται. *Apria etiam ſcrofarum caſtratur, ne præterea coitum appetat, ſed breui tempore obeſetur, caſtratur autem cum biduo ieiunarit, ſuſpenſa pernis prioribus reciſa cute inter fæmina, qua maribus teſtes maxime continentur, hac enim parte adhæret vuluis Apria dicta, cuius exigua parte abſciſſa conſuunt.* Duplex ergo caſtrandi finis, vel vt pinguior Sus fiat, vel vt coitu abſtineat, vt ſic *Apriam caſtrare* omnem libidinis fomitem penitus exſcindere, pari forma dixit Claudianus lib. 1. in Eutropium.

Castratio. lib. 9. c. 50. — *Apria.* — *fit pinguior*

Quid neruos ſecuiſſe iuuat? vis nulla cruentam
Caſtrat auaritiam.

lib. 7. c. 11.

Tempora caſtrationi idonea. maxime ſunt *ver & autumnus*, vt Iunius Moderatus Columella præſcribit modum deinde ibidem aperit, *aut cum duobus vulneribus impreſſis, per vnamquamque plagam ſinguli exprimuntur teſticuli, aut cum virilem partem vnam ferro reſectam detraxeris, per impreſſum vulnus ſcalpellum inſerito, & mediam quaſi cutem, quæ interuenit duobus membris genitalibus, reſcindito, atque vncis digitis alterum quoque teſticulum educito, ſic fiet vna cicatrix.* atque poſterior hæc ratio ſpecioſior quidem eſt, ſed periculoſior. C. Plinius. *caſtrantur fæminæ quoq; Sues, ſicut Cameli, poſt bidui inediam, ſuſpenſæ pernis prioribus, vulua reciſa, ita celerius pingueſcunt.* Ariſtotelem ille, vt ſæpe ſolet, tranſcribit, ſed tamen ab eo diſſidet, nam in caſtratione ſuſpendi eos vult pedibus ſeu *pernis poſterioribus* Ariſtoteles, Plinius *prioribus*, ſed hæc res ad ruſticas pertinet. In caſtratione etiam Lunam obſeruant. eodem Plinio teſte. *Verres, Iuuencos, Arietes, hædos, decreſcente Luna caſtrato.* Eſt & tertia ratio cur Sues caſtrare moris fuerit, quod Caro ſuauior inde fiat vſq; adeo, vt Suum grandiorum caſtratorum Sanguis commode edatur, vel Claudio Galeno teſte. *A Suibus ad fæminas* tractum caſtrandi exemplum, vt admonuit Ioannes Brodæus, & eſt author Xanthus libro ſecundo Lydiorum. *Andramytem Lydorum Regem omnium primum mulieres caſtraſſe, & loco Eunuchorum habuiſſe.* Athenæus. Sus priuſquam caſtretur, mas *Verres*, fœmina *ſcrofa*, vbi exſectus eſt, fœminæ nomen *Porcæ*, mari *Maialis* impoſitum reperio: & *Maialis* forte, quia ineunte Maio ſiue vere primo, vt dixi, caſtretur. M. Varro in re ruſtica. *caſtrantur Verres commodiſſime anniculi, vtiq; ne minores quam ſemeſtres quo facto nomen mutant, atq; è Verribus dicuntur Maiales.* Et eodem libro rurſus idem. *propter quod diſcrimen maxime inſtitutum, vt caſtrentur equi. demptis enim teſticulis fiunt quietiores, & ideo quod ſemine careant, ij cauterij appellati, vt in Suibus Maiales.* Iſidorus in gloſſis. *Maialis porcus pinguis, quod deæ Maiæ ſacrificabatur, quaſi matri Mercurij.* quænam hæc *Maia* dea? *Mater Mercurij*, inquit gloſſographus, ea indubiè, in cuius tutela menſis *Maius*, vnde & nomen. Porci iſti, ſeu Maiales ludis, & ferijs Compitalitijs cæſi, de quibus nonnihil Cato in re ruſtica, & ego plena manu Antiquitatibus Romanis, Sextus Propertius lib. 4. Eleg. 1. & Ioannes Paſſeratius ibi.

lib. 8. c. 51. — *Plinius mutat ſententiam Ariſt.* — *l. 18. c. 32.* — *Caro ſuauior.* — *l, 3. de Alimen. fac.* — *lib. 5. Miſcell. c. 3.* — *li. 12. pag. 515.* — *Maialis.* — *lib. 2. c. 4. fin.* — *Cap. 7. fin.* — *Cauterij.* — *Maia Dea.* — *Cap. 57.* — *lib. 4. c. 9.*

Parui ſaginati luſtrabant compita porci,
Paſtor & ad calamos exta litabat ouis.

Erunt ibi *saginati, sacrificijs apti.* vt M. Varro in re rustica interpretatur. Eratq; id hominum genus, qui saginã idest saginata animalia tantum venderent. Nicophon priscæ Comediæ poeta.

Saginati. l. 2. c. 1. fin. Saginæ vẽditor. ἐγκριδοπώλαις.

Ριβλιοπόλαις, κοσκινοπώλαις, ἐγκριδοπώλαις.
Librorum, Cribrorum, Saginarum venditoribus.

Multus est Plautus. Mostell. Act. 1. Sc. 1.

Quomodo occæpistis, bibite, pergræcamini,
Este, effercite vos, saginam cadite.

In eadem fabula & Actu Sc. 3.

Iam ista quidem absumpta res est, noctes diesq; estur.
Bibitur, neq; quispiam parcimoniam adhibet, sagina plane est.

Sagina pro loco.

Et interdum pro ipsis animalibus saginatis vsurpatur sagina. Symmach. *saginæ cædundæ cura posterior erit.* Philippus Paræus Indice Plantino.

Pro Animalibus. l. 1. Epist. 7.

LOCVS ET NATVRA.

TANDEM illud expediendum, quo loco, aut quibus regionibus Sus commode viuat, quibus ali & prouenire non possit, primum sciendum in Arabia nec viuere, nec nasci Suem, etsi fortè eo inferatur, è vestigio exspirare, quod docet Iulius Solinus in polyhistore, loco superius adducto. C. Plinius. *At in Arabia Suillum genus non viuit.* Vt Asiæ illa parte ab eo affirmatum, ita de Africa in genere idem author asseuerat. *mirabilius est in eadem insula Ceruos, præterquam in Cydoniatarum regione non esse, in Africa nec apros, nec ceruos, nec capreas, nec vrsos.* In Creta Insula nullum Suem ferum, ex eodem loco constat. *In Olympo Macedoniæ monte non sunt lupi, nec in Creta insula, ibi quidem non vulpes, vrsive, atque omnino nullum maleficum animal, præter phalangium aranei id genus est, de quo dicemus suo loco. Mirabilius in eadem insula Ceruos, præterquam in Cynodiatarum regione, non esse; item nec Apros, nec Attagenes, nec Herinaceos.* In India Suem nec gigni, nec haberi authores habeo probatos. Claud. Aelianus. *Hæc etiam inter cætera, quæ circa animantes quippiam eximij habent, non prætererim Suem apud Indos, neque ferum, neque mansuetum nasci Ctesias prodit.* Copiosius ex eodem Ctesia rerum Indicarum & Persicaru m scriptore. *Porro apud Indos nullum Suem neq; ferum, neq; cicuratum nasci Ct esias Gnidius ait, & suilli generis vsum à se Indos detestari, & tantopere abesse ab eo vescendo, quam ab humanis carn ibus abhorrere.* perijt id Ctæsi opus, neque hoc, in fragmentis, quæ circumferun tur, reperitur. De locis, in quibus hoc pecoris viuat, non est multum laborandum, cum supra ex gentium pæne omnium consensu docuerim plerosq; populos porcina vesci, addo hic etiam in Terra Australi vix benè adhuc detecta, versus fretum Magellanicum, nihil esse animalium, quæ in nostro orbe viuunt, saltem quadrupedum, præter *Bubalos, vaccas, Capras, & Porcos,* vt ex Hessellio Gerardo perspicuum est. In detectione Australis Terræ incognitæ per Petrum Ferdinandes de Quir. Illud præclarum est, Galliam olim Togatam tam abundãtem Suibus fuisse, vt maximum inde vrbi commodum. Strabo Amasianus, καὶ γὰρ ἡ γεωργουμένη γῆ πολλοὺς, καὶ παντοίους ἐκφέρει καρπούς, καὶ αἱ ὕλαι τοσαύτην, ἔχουσι βάλανον, ὥστε ἐκ τῶν ἐντεῦθεν υοφορβίον ἡ Ρώμη τρέφεται. *Nam quæ colitur terra omnis generis copiosos præbet fructus, & siluæ tantum glandis suppeditant, vt ex porcorum gregibus, qui ibi pascuntur, Roma fere alatu.* Idem Geographus Galliam etiam Lugdunensem eo nomine celebrat. ὅθεν αἱ κάλλισαι ταριχεῖαι τῶν υείων κρεῶν εἰς τὴν Ρώμην κατακομίζονται. *Ex his optima Suilla salsamenta Romam perferuntur.* Nec inglorię sunt Syracusæ eo nomine, notum enim illud Græcorum prouerbium.

Non est in Arabia. lib. 8. c. 52. Nec in Africa. lib. 8. c. 58. Nec in Creta Insula. Nec in India. lib. 3. c. 3. l. 16. c. 37. Sũt in Terra Australi. Ex Gallia Togata Romã aduecti l. 5. pa. 151 Et Gallia Lugdunen. lib. 4. pag. 133. Et Syracus.

Τυρὸς Σισελικὸς, ἐκ Συρακυσῶν συὲς.
Caseus Siculus, ac Syracusis Sues.

Hermippus Comicus.

Αἱ δὲ Σιρακούσαι σῦς, καὶ τυρὸν παρέχουσι.
Inde Syracusis aduectus caseus, & Sus.

Hoc pecus maximè Brutum inter omnia animantia. M. Varro in re rustica. *Itaque ijs* Suibus *animam datam esse proinde ac salem, qua seruaret carnem.* Ex illo C. Plinius. *Animalium hoc maximè brutum, animamque ei pro sale datam haud illepidè existimabatur.* Nec plura super hoc.

Brutum. lib. 4. c. 51. lib. 8. c. 51.

SPVR-

SPVRCITIES, ET sordium amor.

Li. 12. c. 1.
Spurcitia.
Spurius.
lib. 17.
Subare.
Gaudet sub cœno.
Tẽpore admissura.
Requies volutatio.
Varro correctus.
χαμαιευνάδες.
Loca palustria.
lib. 7. c. 9.
Abuti aqui.
li. 1. Georg.
lib. 8. c. 51.
Cœno lauari Apri vt Sues luto gaudent.
Volutabra.
lib. 16. c. 1.

IN quo præcipue bruta hæc & belluina adeo natura consistat inuestigandum. Isidorus. *Porcus, quam sit spurcus, ingurgitat enim se cœno, luto immergit, limo illinit, Horatius, amica luto Sus, hinc etiam spurcitia, vel spurius nuncupatur.* Ea de causa cum Venus esset φιλόκαλος *munditiei studiosæ*, odio habuisse Suem, animal ab impuritate abominãdum, fingebatur. Festus Pompeius. *Suillum genus inuisum Veneri prodiderunt poetæ, ob interfectum ab Apro Adonium, quem diligebat dea: quidam autem, quod immundissimi sint Sues ex omni mansueto pecore, & ardentissimæ libidinis, ita vt opprobrium mulieribus inde tractum sit, cum Subare, & Subire dicuntur.* Exprimit M. Varro in re rustica. *In pastu locus huic pecori aptus vliginosus, quod delectatur non solum aqua, sed etiam luto, itaque eam ob rem aiunt lupos, cum sint nacti Sues, trahere vsque ad aquam, quod dentes seruorem carnis ferre non possent.* id præcipue curant subulci, vt admissuræ tempore lutum habeant, quo se volutent, & totum corpus demergentes oblinent. Idem Varro paulo infra. *Admissuras cum faciunt, prodigunt in lutosos limites & lustra, vt volutentur in luto, quæ est illorum requies, vt lauatio hominis.* locus non videtur sanus, itaque corrigendum censeo. *Porro adigunt in lutosos limites*, aut sic. *producunt in lutosus limites*, quid enim sit *prodigere* hoc loco, non assequor: Hac de causa Homerum scimus Sues χαμαιευνάδες quasi *volutatrices, humi cubantes, aut cœnoso cubitu delectantes*, appellasse, qui eas diligentius ad fæturas habebant, obseruarunt locum pastui idoneum non esse siccum, aut scabrum, aut aquarum penuria laborantem. Iunius Columella. *omnem porro situm ruris hoc pecus vsurpat, nam & montibus & campis commode pascitur, melius tamen palustribus agris, quam sitientibus.* Paucis interiectis subdit, *vbi penuria est arborum, terrenum pabulum consectabimur, & sicco limosum præferemus, vt paludem rimentur, effodiantque lumbricos, atque in luto volutentur, quod est huic pecori gratissimum, quin etiam vt aquis abuti possint.* Seruius Maurus Honoratus, *immundi Sues luto gaudentes.* C. Plinius. *In luto volitatio generi grata*, notum celebre est illud Heracliti Ephesij, qui dicere erat solitus. *Sues cœno lauari, vt cortales aues puluere & cinere.* id fuit, quod supra Varro requiem Suum lutum, vt lauationem hominum dicebat. Hoc non tantum Suibus domesticis, sed etiam Apris, commune, vnde *loca in quibus se voluunt*, id est volutant, Latini *volutabra* dixerunt. vt verbis vtar Seruij ad lib. 3. Georgicon. inde translate Cicero lib. 2. de Republica volutabundum pro voluptatibus immerso, vt Sues sunt cœno, vsurpat. *cupido autem & expetenti, & libidinoso, & volutabundo in voluptatibus.* Isidorus. *volutabra appellata, quod ibi Apri volutentur.* allusit C. Lucilius lib. 30. Satyr.

Quid tu istuc curas, vbi ego obliner, atque voluter.

Ita intelligendi poetæ. T. Lucretius lib. 5.

Multaque vincebant, vitabant pauca latebris,
Setigerisque pares Suibus siluestria membra
Nuda dabant terræ nocturno tempore capti,
Circum se folijs, & frondibus inuoluentes.

Varietas lectionis in Lucretio.

In tertio versiculo MS. legit paruo admodum discrimine.

Nudabant terræ.

Et lib. 6. idem. quem locum varie Critici torserunt. Dionysius Lambinus ibi consulatur.

At contra nobis cœnum teterrima cum sit
Spurcities, eadem Subus hæc res munda videtur,
Insatiabiliter toti vt voluantur ibidem.

Virgilius lib. 1. Georgic.

- - - - - - - - non ore solutos
Immundi meminere Sues iactare maniplos.

Et lib. 3. eiusdem operis.

Sæpe volutabris pulsos siluestribus Apros
Latratu turbabis agens.

Iuuat volutatio ad saginam.
lib. 8. c. 6.

Verba Aristotelis Latina, quia fideliter versa ex historia Animalium apposui; cum etiã quod optime totam Porci nostri naturam expresserunt. *Sus minime herbæ frugumq́; appetens est, sed radicum maxime ex omnibus animalibus, quoniam rictu aptissimo ad id negotij est: facillime etiam om-*

nium ad quoduis pabulum assuescit, & celerrimè quoque in pinguitudinem proficit, pro sui corporis magnitudine, sexaginta enim diebus pinguescit, quantum autem profecerit, ij cognoscunt, quibus ea res curæ est, vbi ieiunium ad saginam constituerint. pinguescit fame præfatigatus triduo, saginant à triduo iam, qui Sues obesant. Thraces per saginam cum primo die potum præbuerint, post interposito vno die præbent, tum duobus, deinde triduo, atque ita subinde augendo numerum vsque in septimum, curant. pinguescit hoc animal hordeo, fico, milio, glande, pyro, cucumere, sed maximè tum hoc, tum cætera, quibus venter calidus est, quiete immotioneq; pinguescunt. Cæterum Sues pinguiores redduntur etiam cum in luto se volutant. Non igitur tantum grata est Suibus volutatio, sed etiam necessaria, licet maximus inde fætor, & pestifer veluti quidam odor ingratus sit. Horatius lib. Epodon. od. 12.

Thracum mos in saginando.

Fætor inde.

Polypus, an grauis hirsutis cubet hircus in alis,
Quam Canis acer, vbi lateat Sus,
Quis sudor victis, & quam malus vndique membris
Crescit odor.

Horat. lib. 1. Epist. 2.

Quæ si cum socijs, stultus cupidusq; bibisset
Sus domina meretrice fuisset turpis, & excors,
Vixisset canis immundus, vel amica luto Sus.

Et rursus lib. 2. Epist. 2.

Hac rabiosa fugit Canis, hac lutulenta ruit Sus.

M. Plautus Captiuis Act. 4. Sc. 2.

Tum pistores scrofipasci, qui alunt furfuri Sues
Quarum odore præterire nemo pistrinum potest
Horum si quoiusquam scrofam in publico conspexero.
Ex ipsis dominis, pugnis meis, exulcerabo furfures.

Spurcum ergo quidlibet *obscænum* interpretor, cum Nonio, & vt homines *spurcos, porcos*, vocari solere supra est animaduersum, ita impurum domicilium, aut ædes alicuius spurcitie illuuieq; fædas *Haras* dixerunt. M. Varro lib. 1. de Prometheo. *In tenebris, ac Suilli viuunt, nisi non forum hara, atque homines, qui nunc plerique, Sues sunt existimandi.* M. Cicero in Pisoniana. *Epicure noster ex hara producte, non ex schola.* M. Plautus Capitiuis. Act. 2. Sc. 4.

Hara.

Aedes sordidi.

—— *Herus in hara, haud ædibus habitat.*

Et in Mostellaria Act. 1. Sc. 1. ac te Iupiter.

Dij, omnes perdant, oboluisti hallium,
Germana illuuies, rusticus, hircus, hara Suis.
Canem capra commixta.

Quod eo admirabilius duco in ipsis ædibus regijs olim fuisse haras, ob perpetuam scilicet pecoris pascendi curam, quæ priscis illis heroibus fuit. Homerus supra laudatus. P. Ouidius Epistola Penelopes.

Regijs proxima.

Hoc faciunt custosq; boum, longæuaq; nutrix,
Tertius immundæ cura fidelis haræ.

Sordium & illuuiei ei animali cura crescit ex continuo in terram pronoque intuitu, quando omnia quidem animalia deorsum visum dirigant, præter hominem, sed præ alijs omnibus hoc Sui conuenire supra est ostensum. vnde Ouidij locus est peropportunus, vbi de Circea mutatione libro decimoquarto.

Spargimurque ignotæ succis melioribus herbæ
Percutimurque caput conuersæ verbere virga,
Verbaque dicuntur dictis contraria verbis,
Quo magis illa canit, magis hoc tellure leuati
Erigimur, setæq; cadunt, bifidumq; relinquit
Rima pedem, crescunt humeri, & subiecta lacertis
Brachia sunt.

Huc spectat fabula illa decantatissima de Socijs Vlyssis in Sues à Circe conuersis, quo voluptatum nimiarum illecebræ, & fædissima Suum natura pariter designantur, sed infra loco suo id explicabitur.

ARDOR

ARDOR IN VENEREM, & in mensa libido.

Lib. 17. *Subare.* *Subire.* *Surire.*

FÆDISSIMVM hunc altumq; sordium gurgitem excipit immoderatus coeundi appetitus, & vsq; ad furorem Veneris frequentissimæ insania. Festus Pompeius. *Suillum genus inuisum Veneri prodiderunt poetæ, ob interfectum ab Apro Adonium, quem diligebat Dea, quidam autem, quod immundissimi sint Sues ex omni mansueto pecore, & ardentissimæ libidinis, ita vt opprobrium mulieribus inde tractum sit, cum subare & subire dicuntur.* A Suibus ergo vox obscæna deducta, *Subare*, & *Subire*, quasi Suillam libidinem, indomitam, quippè imitari. Eadem vox in quibusdam codicibus Festi est, *Surire*, adstipulantur glossæ philoxeni *Surit.* καπρᾷ. rectissimè ex

Li. 6. c. 18.

Aristotele in Historia Animalium. καὶ αἱ ὕες ὅταν ἔχωσι πρὸς τὴν ὀχείαν ὁρμητικῶς, ὃ καλεῖται καπρᾷν, ὠθοῦνται καὶ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. *Sues fœminæ cum libidine excitantur, quod Subare dicitur,*

Homines impetunt. *Et se armant.*

vel homines aggrediuntur. qua ratione porrò se arment, ex initio eiusdem capitis docemur. *Commune etiam omnium animalium est, vt cupidine voluptateque rei Venereæ maximè gestiant, atque incitentur. ferociunt fœminæ in partu, mares tempore coitus. Sues feri acerrimè sæuiunt, quanquam imbecilles per id tempus coitu reddantur. dimicant inter sese mirum in modum, armantes se, & cutem quam crassissimam præparantes indurantesq; attritu arborum.* Seruius Maurus Honoratus. *dicit*

Ad l. 3. Georg. p. 131. *In furorem acti.* *Ep. od. 12.*

Suem domesticum, quem cicurem vocant. hoc enim vult probare non tantum feras, sed & mansueta animalia amore in furorem verti. prosubigit, fodit terram & pedibus impellit alternis, quod pugnaturi Sues facere consueuerunt ad acquirendum robur, vnde etiam latera, & costas terentes, aurant ea in futura certamina, & à pedum motu, & ab attritione costarum. Helenius Acron vetus Grammaticus ad Horatium. *Subaudo metaphora à Sue, quæ Subare dicitur. dum ergo tu cales tanta libidine, rumpis stratum, vt in coitum properes.* Porphyrio ibidem loci & ipse vetus Horatij interpres. *Subare*

Subare. *Subire.* *Iuuenalis correctus.*

proprie Sues dicuntur cum libidinantur, inde translatio facta in cætera animalia. Vetus Scholiastes Iuuenalis. ad Satyr. 2. V. 50.

Hispo subit Iuuenes, & morbo pallet vtroque.

Malim cum vetere Scholiaste *Hippo*, vt sit *equina libido Suillæ* coniuncta, fœdum hoc dictu, sed verum de Heliogabalo apud Aelium Lampridium. *Ergo cum Hibernasset Nicomediæ, atque omnia sordidè ageret, inireturque à viris, & subaret, statim milites facti sui pœnituit.* Lexicon Latino Græcum MS. ὀργᾷ ὀργᾶν. *complexum maris aut fœminæ appetere.* Lucretius lib. 4.

ὀργᾷ. *Lucretij locus correct.*

Nam facit ex animo sæpè, & communia quærens
Gaudia, sollicitat spatium decurrere amoris
Nec ratione alia volucres, armenta, feræque
Et pecudes, & Equæ maribus subsidere possunt.
Si non ipsa, quod illorum subat, ardet abundans
Natura, & Venerem salientum læta retractat.

Penultimum versiculum nonnulli deprauarunt, legentes.

——— *Quod illorum subitò ardet.*

Horat. loco proximè laudato.

Indomitam properat rabiem sedare, nec illi
Iam manet humida creta, colorque
Stercore fucatus Crocodili, iamque subaudo
Tenta cubilia, tectaque rumpit.

Subatio. *Li. 8. c. 51.* *Grauida Sus coit.* *L. 10. c. 63. fine.* *Mas spumat.*

Hinc *Subatio coitus Suum* Plinio authore. *remedium, ne prima subatione, neque ante flaccidas aures coitus fiat*, tãtæ porrò est, & tam indomitæ libidinis Sus, vt ne grauida quidem coitu abstineat, sed præter omnium animantium vel admittat, vel auidè requirat. eodem Plinio teste. qui sic ait. *Quadrupedum Venerem prægnantes arcent, præter equam & Suem.* Illud verò non leuis hic fuerit obseruationis, quod ibidem Plinius refert. *Equos, & Canes, & Sues coitum matutinum appetere, fœminas autem post meridiem blandiri, diligentiores tradunt, Equas domitas sexaginta diebus equire, antequam gregales, Sues tantum coitu spumam ore fundere, Verrem Subantis audita voce, nisi admittatur, cibum non capere vsque in maciem, fœminas autem in tantum efferari, vt hominem lacerent, candida maximè veste indutum. rabies ea aceto mitigatur, naturæ adsperso. Auiditas coitus putatur & cibis fieri, sicut viro eruca, & pecori capa, quæ ex feris mitigentur, non concipere, vt anseres, Apros verò tardè & ceruos, nec nisi ab infantia educatos.* Scio omnibus his contraria ab alijs tradi, ac præ

alijs,

alijs, Gryllus ille apud Plutarchum miram Suum in coeundo continentiam & moderationem, ex naturæ fontibus deriuatam, probat. sed receptam sententiam omnes veteres amplectuntur, T. Pomponius in Comedia cui titulus *Maialis*, apud Nonium.

Maialis. Cap. 2. nu. 876.

Animos venus veget voluptatibus.

Et quod rarum in alijs animantibus, in quibus fere fæminas pudor regit, hic non minore lasciuia fæmina in amplexus fertur, non minore insania debacchatur, quam mas. Virgilium habeo authorem.

Vterque sexus pari affectu.

li. 3. Georg.

Tempore non alio Catulorum oblita leana
Sauior errauit campis, nec funera vulgo
Tam multa informes Vrsi, stragemq; dedere.
Per siluam tum sæuus aper, tum pessima Tigris,
Heu male tum Libyæ solis erratur in agris.
Nonne vides vt tota tremor pertentet equorum
Corpora, si tantum notas odor attulit auras?
Ac neque eos iam fræna virum, nec verbera sæua
Non scopuli, rupesq; caua, atque obiecta morantur
Flumina, correptos vnda torquentia montes:
Ipse ruit, dentesq́; Sabellicus exacuit Sus,
Et pede prosubigit terram fricat arbore costas,
Atque hinc, atque illinc humeros ad vulnera durat.

Qui locus manifesti erroris Petrum Victorium conuincit, qui fidenter asseuerare ausus est, nullam vllibi in Georgicis Suum mansuetorum mentionem factam à Virgilio, cum tamen sæpissime in eo opere Suum mansuetorum sit natura descripta, hunc locum proxime laudatum diserte *de Sue domestica quam cicurem vocant*, intelligi debere, docet, & rursus lib. 2. Georg.

Error insignis Petri Victorij. Li. 17. var. lect. c. 11.

—— *Glandemq; Sues fregere sub vlmis.*

Et eodem libro ad finem.

Glande Sues redeunt læti.

Et vide infra hoc tractatu vbi de Morbis Suum differam ex eodem Virgilio in Georgicis, & pluribus stultum hoc Victorij erratum detexi & reprehendi Commentario in Aeliani variam historiam. Prætereiram pene Pythagoræorum pene Metempsychosin tradidisse luxuriosos & Veneri plusquam par esset, deditos, in Porcos mutatos, quod, quia abunde ostensum in Hetruria Regali mea, & in Commentarijs in Claudianum lib. 2. in Ruffinum, contentus ero loco vnico illius poetæ mei, & altero Græcanici. meus sic habet.

Lib. 1. c. 7. lib. 3. c. 74. Metempsychosis.

Nam iuxta Rhadamantus agit, congesta superni
Curriculi, totosq́; diu perspexerit actus,
Exæquat damnum meritis, & muta ferarum
Cogit vincla pati, truculentos ingerit Vrsis,
Prædonesq; lupis, fallaces vulpibus addit,
At qui desidia semper, vinoq́; grauatus,
Indulgens Veneri voluit torpescere luxu,
Hunc Suis immundi fœdos detrudit in artus.

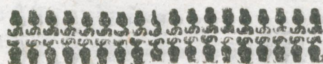
Assinia habet Anaxilias in Circe.

τὰς μὲν ὀρεινὴ μους ὑμῶν ποιήσει δέλφακας
Αλιβάτυς, τὰς δὲ πάνθηρας, ἄλλους ἀγρῶστας
λύκους, λέοντας, ἐπὶ δὲ τῶν θηλειον.

Ita Iacobus Dalechampius vertit.

Pascentem in montibus vestrum quosdam
Faciet errabundos porcos, seu Delphacas
Quosdam Pantheras, alios Lupos, Leonesq;
Ad venatum pernices.

Multa huc spectantia eruditæ lectionis reperies apud Aeliam Viuetum in Commentarijs ad Ausonij epigrammata, quæ non exscribo.

VORACITAS, ET PRAETER naturam ingluuies.

Sus gulosus li.25.c.26.
Laphygmũ quid vocẽt?
Famis impatiens. lib.7.c.11.
Nõ est prodigium. li.8. c.51.
Cadauere pascitur. li.7.c.19.

BELLVINVM hunc & brutum libinandi furorem pestis deterior sequitur profunda ingluuies, & fœtuum propriorum, præter Naturæ legem ab alijs animantibus obseruatam, comestio. de immensa voracitate Cælij Rhodigini est locus in lectionibus antiquis. *Inuenio & Laphygmum dici canum & Suum erudite inexplebilem vorandi auiditatem, inclinata vocabuli proprietate à verbo λάπω, καὶ λαπάζω, καὶ λαφύσσω, sorbeo, & deuoro, vnde ab impensæ magnitudine conuiuium ilapinem vocant magnificum, quod eo apposut gratius, quoniam Rhodigini mei ex verbo veteri græco parum excidentes, pro eo quod est λάπτειν, confinxere sibi plebeiam vocem slapare.* Nec tantum cibum quemlibet sibi appositum auididissime consumit, sed & porculos suos vorat, causa illa elegans apud Moderatum Columellam in re rustica, *illud autem quod ad religionem patris familias attinet, non putaui reticendum, sunt quædam scrofæ quæ mandunt fœtus suos, quod cum sit, non habetur prodigium, nam Sues ex omnibus pecudibus habentur impatientissimæ famis, ita vt aliquando si indigeant pabuli, non tantum alienam, si liceat, sobolem, sed etiam suam consumant.* Anceps sane inter Augures, & portentorum interpretes quæstio fuit, an hæc Suis famelicæ immanis edacitas prodigium esset, & victima expiandum? responsumque à collegio, *prodigium non esse.* Columella proxime supra, & C. Plinius. *comesse fœtus his, non est prodigium.* M. Varro in re rustica, eadem asserit. Hinc Aeliani est exclamatio super eo, *Porcus sane iniquum iniustumque est animal, & ne cadaueribus quidem sui generis abstinet.* Magnam tamen illi pecori pietatem inesse, & religiosam in fœtu suo educando curam laudat Grillus Circeius apud Plutarchum; sed eloquentissimus ille scriptor ingenium eo opere ventilare voluit.

PRAESAGITIO FVTVRORVM.

Prædicunt pestem. li.6.c.16.
Et pluuiã. lib. 7.c.8.
Et quoslibet cæli motus. l.18.c.35. in fine.
Et tempestates.

HÆC quidem in Sue nostro culpanda videbantur, nunc ea quibus laudari debeat, exponamus. præ alijs est certa quædam rerum futurarum præcognitio, qua illum dotatum veteres prodiderunt. Aelianus in Animalium proprietatibus. Canes, boues, Sues, Capræ, serpentes, & bestiæ aliæ cum impendentem pestem, & sterilitatem terræ, tum vero terræ motum, & cæli salubritatem, & frugum fertilitatem præsentiunt, neq; tametsi ratione carent ab eorum, quæ sibi aut salutem, aut perniciem adferre queunt, intelligentia aberrant. Pluuiam per eos significari, apud eundem est authorem, licet codicibus nonnullis μυῖαι non ὗες *muscæ* non *Sues* diserte habeatur. nec ista tantum Sues præsentiunt, sed quascumq; aeris subinde mutationes, testis est Plinius, qui postquam tempestatum præsagia hominibus denuntiata per cælos, res inanimes, elementa, rerumq; principia ostendit, ad aues descendit, atq; vltimum ad quadrupedes. sic enim. *pecora exultantia & indecora lasciuia ludentia eandem significationem habent, & boues cælum olfactantes, seque lambentes contra pilum, turpesque porci, alienos sibi manipulos fœni lacerantes.* ingruentem ruri quamlibet tempestatem itidem præsentiscunt, obseruatum id Germano Valenti. Virgilius in præsagijs rusticis, lib. 1. Georg.

Non tepidum ad Solem pennas in littore pandunt
Dilectæ Thetidi Alciones, non ore solutos
Immundi meminere Sues iactare maniplos.

Conuitia maligna.
Anima ei pro Sole.
Cap.2. nu. 706.

Hoc si verum est, iniurij sane Porco fuerunt illi, qui tam vtile animal, tamq; sagax, vsq; adeo depresserunt, vt nullum ei vilitate comparandũ censerent, in his erat Chrysippus apud Ciceronem in Finibus. *Sus vero quid habet præter escam? cui, ne putresceret, animam ipsam pro sale datam esse dicit Chrysippus, qua pecude nihil genuit natura fecundius.* Et rursus idem Cicero. *non inscite illud dictum videtur in Suem, animũ illi pecudi datum pro sale ne putresceret.* ita vulgata editio Nizolij & aliorum, at Nonius legit *putisceret.* Et plura apud Plutarchum in illo Circes Gryllo.

SOLERTIA ET INTELLECTVS vocis humanæ.

SCIENTIÆ isti naturali accedat Solertia, quæ fortasse non minor certe in aliquibus maior, quam in vllo quadrupede, depingit Phile.

Cap. 14.

χῖνας δέ τις, βιτισοὺς, τούτους δὴ λέγω
τοὺς ὗς δι ἠρῶν βιάλους, ἴσως οἰήσεται
Ἀλλ' οὐδὲν εἶναι τούσδε πλὴν κρέας μόνον
ἔχον ἀνθ' ἁλὸς ψυχῆς τι. πρὸς τὸ δ. αμένειν
ἄφθαρτον, ἢ δ' ἄσηπτον, εἶδαρ εὔτροπον
ἔνεθ' ὅμως γε τοῖς δὲ νοῦ τι καὶ φρενὸς
Βλάψῃ σύας γὰρ οὐδὲ συννόμοις λύκους
γλυσμῷ συναιθροισθέντας, ἢ δὲ συστάτας
τόσσον παρέσι θάρσος ὁμονοητικοί.

Ea sic Latina ciuitate donata sonant.

Forte anseres hos altiles, inquam, videns
Porcosq́. distentos sagina, duxerit
Nil esse, carnem prater, illos quippiam,
Quæ pro sale animam acceperit, putrediue
Ne coliquescat, ferculum pascens probe.
Sed mentis illis haud inest prorsus nihil,
Nam nec Sues lupus aggredi compascuos
Ac congregatos audeat grunnitibus,
Concordia tantum prodest consensio.

Anima pro sale.

Solertia lupis resistunt

Admirabilius est hac solertia, quæ quasi naturalis est, quod voces etiam humanas & intelligunt probe, & ijs parent. Aelianum habeo grauem authorem, qui sic in Animalium proprietate. ὑς γνωρίζει τοῦ συβώτου τὴν φωνὴν, καὶ ὑπαλλεῖ καλοῦντος κἂν ᾖ πλανηθεῖσα, πλησίον δὲ τούτου μαρτύριον. Porculatoris vocē Suillū pecus sic agnoscit, vt etiamsi ab eo procul seductū fuerit appellantē intelligat, cui quidem rei testimonium est, quod proxime sequitur.(narrat deinde lepidā historiā, quam Latine, quia probe versa est, attexam) quum maris prędones ad Tyrrhenicam terrā nauem pyraticam adpulissent, ex hara permultos Sues furto abactos imposuerunt in nauim, quā soluētes ad nauigandum incubuerunt. Subulci pręsentibus pyratis silentium tenebant, Suesq́; eatenus abduci quiescebāt, quoad ex portu latrones se eripuissent, & à terra tantum abessent spatij, quāto adhuc vox clamantis audiri poterat. Tum voce Suibus audiri solita, Suarij quā maxime poterant, exclamantes, eos retro versos ad se reuocabāt, porci primum, vt sublatum clamorem, pastorum exaudiuerūt, statim se in alterum nauis latus compellentes, eam euerterunt, ita malefici pyratæ naufragio quam mox funditus perierunt, Sues vero ad suos enatarunt.(locum putaui corruptum esse, & probare volui an non, sic Aelianus forte scripsisset. τῇ γῇ οἱ τυῤῥηνικοὶ κακοῦργοι λῃσταὶ ναῦν τὰ ὧ προσέσχον.) Cum maris prędones Tyrrhenni nauem ad terram adpulissent (rectissime meo iudicio, Ertā enim Tyrrheni seu Hetrusci pyratica olim infames, vt multis ex Hygino, Eustathio, & alijs probabam in Hetruria Regali. videatur Diodorus. Siculus in bibliotheca. Suidas, Zenodotus, Hermogenianus, & alij paræmiographi in voce δεσμοὶ τυῤῥηνοὶ (vincula Hetrusca) quibus illi scilicet in terra captos mari vinctos abducebant clare Athenæus in Dipnosophistis. τυῤῥηνοὺς λῃστρικῷ τε βίῳ χρωμένους dixit Hetruscos pyraticam vitam agentes. (Isidorus Hispalensis.) Tubam à prædonibus Tyrrhenis excogitatam dicunt, cum dispersi circa maritimas oras non facile ad quamq; prædæ occasionem voce aut buccina conuocarentur.) Homerus in Hymno Bacchi.

Voce humanam intelligunt.

lib. 8. c. 19.

Euertunt nauem.

Aelianus insigniter correctus.

Hetrusci pyratæ.

lib. 3. c. 81.

lib. 5. pag. 316.

li. 15. pagina 672.

lib. 18. c. 4.

γνῆσαι προγένοντο θοῶς ἐπὶ οἴνοπα πόντον
τυρσηνοί.

Latrones peruenire velociter ad nigrum pontum
Tyrrheni.

Et Euripides in Cyclope Act. 1. in limine.

ἐπεὶ γὰρ Ἥρα σοὶ λέγος τυρσηνικὸν
λῃστῶν ἐπῶρσεν.

Postquam enim Iuno tibi genus Hetruscum

Latro-

Latronum immiſit.

lib.8.c.51. *Error Roberti Titij.* *lib.2.c.12.*

Ad porcos redeo. C.Plinius.*compertum agnitam vocem Suarij furto abactis, merſoq; nauigio inclinatione lateris vnius rem eaſſe*, non parum hallucinatus eſt Robertus Titius, meo iudicio, qui locum Ariſtophanis de hac voce Subulci intelligendum exiſtimauit in locis ſuis controuerſis, eoq; nomine ab Iuone Tilliomaro recte coercetur, officijq; & modeſtiæ admouetur. Verba Ariſtophanis, qui deſiderat, ea ſunt in Pluto. Act.2.Sc.1.

ὑμεῖς δὲ γρυλλίζοντες ὑφ' ὡρ φιληδίας
ἕπεσθε μητρὶ χοῖρρί.

Vos igitur hac voluptate illecti, ite grunnientes
Porcam Sues ſecuti.

Et paucis deinde interiectis.

γήτρῖνα σὺ δ' Αρίσυλλος ὑποχάσκων ἐρεῖς
ἕπεσθε μυτρὴ χοῖροι.

Tum tu, vt Ariſtyllus, riſu modice diducto intonabis
Matrem ſequare Porca.

Martialis correctus.

Sed tamen Martialis locus haud incommode huc transferri poteſt, nam cum legatur lib. tertio epigramm. 57.

Auidi ſequuntur villicæ ſinum porci.

Poterat vnica litera mutata, ſic legi.

Auidi ſequuntur villicæ ſonum porci.

Officiũ Suarij. *lib.2.c.4. fine.* *Bucinæ aſſueſcunt.* *κοὶ κοὶ.*

Siue villica cibos oſtentet, ſiue voce gregem Suum vocet, parum intereſt, dummodo vtrumq; verum ſit, & naturam Suum explicet. M. Varro hanc intelligendi voces humanas facultatem nõ omnino naturalem eſſe contendit, ſed ab aſſidua cura Subulci ſic enim præcipit in re ruſtica. (Subulcus debet conſueſcere omnia, vt faciant ad bucinam, primo cum incluſerunt, cum bucinatum eſt, aperiunt, vt exire poſſint in eum locum, vbi hordeum fuſum in longitudine, ſic enim minus diſperit, quam ſi in aceruos poſitum, & plures facilius accedunt, ideo ad duodecim conuenire dicuntur, vt diſperſi ſiluestri loco ne diſpereant. Vox autem qua vocantur, eſt κοὶ κοὶ ea enim eſt ab onomatopæia, procellorum vox, Ariſtophanes in Acharnenſibus Act.3.Sc.3.

χοῖρε, χοῖρε, κοὶ κοὶ.
Porce, Porce, Coi Coi.

Mira in varijs rebus ſolertia.

Sed & Plinius loco proximè ſupra laudato. multa adfert ſagacitatis & ſolertiæ porcinæ argumenta. ſic enim ibi *quin & duces in vrbe forum nundinarium domoſq; petere diſcunt, & feri ſapiunt veſtigia palude confundere, vrina fugam leuare.* Hæc omnino conuincunt Suem intellectu, & ſagacitate naturali non carere, & non minus ſolertia celebrandum, quam cæteras quadrupedes: multa apud Plutarchum Gryllus diſſerit in hanc rem.

MORBI ET REMEDIA.

lib.8.c.21. *Tres Suum morbi.* *Raucedo.* *Remedium* *Struma.* *Dolor capitis.* *Albi profluuium.* *Remedium.* *Grando.* *Signa morbi.*

VENIO ad infirmitates Suum, quas grauiſſimas perpetiantur, & magno numero, quibus enumeratis medicinam adhibebimus. præeat Ariſtoteles in hiſtoria Animalium. Cuius verba, quia fideliter probeque ab Interprete verſa, Latina apponam. Quadrupedum, Sues tribus morborum generibus laborant, quorum vnius Raucedo vocatur, quo maxime fauces maxillæq; inflammantur, ſed idem malum vel qualibet alia corporis parte contrahi poteſt, iam enim plerunq; in pedem, alias in aures incumbit, putreſcit protinus membrum, & vlcus ſerpit, donec ad pulmonem deueniat, quo tacto, mors ſequitur, creſcit hoc vitium celeriter, nec Sus quidpiam comedere poteſt, cum ita ægrotat. Curatur à porcarijs, cum malum incipere ſenſerint, haud alio modo, quam tota abſciſſa, qua cæperit. reliqua duo genera eodem vocabulo nominantur ſtruma: (quorum alterum dolor capitis) grauitas eſt, quo plurimi laborare ſolent, alterum alui profluuium eſt, quod irremediabile incidit alteri ſuccurritur, ex vino adhibito varibus, eoq; ipſu dilutis, ſed difficulter eo quoque periculo ſubtrahitur, biduo enim aut quatriduo interitus obuenit. rauceſcunt potiſſimum anno, quo montes abunde tulerint, & pinguiſſimi ſint. Iuuat mora celſi deinde in cibatu, & balneũ multum & calidũ, & venæ ſub lingua ſitæ cultello ſanguinem adacto detraxiſſe. Grandinoſi autem fiunt Sues, quorũ crura, & collũ, & armi, carne conſtãt humidiore, quibus partibus vel grandines plurimum innaſcuntur. Caro dulcior eſt, ſi grãdines habet paucas, ſed ſimultas, humida valde & inſipida eſt. facile qui grãdẽt, cognoſcũtur, parte enim linguę inferiore grandines habẽtur, & ſi ſetam dorſo euellas, cruorẽ in radice pili euulſi videbis,

debis, pedibus etiam posterioribus stare non possunt, qui grandent, carent grandine, cum adhuc lactent tolluntur grandines tipha, quæ vel in cibatu vtilis est. Latet hic morbus interdum in viuentibus, & ideo coqui euecta Sue, an grandinosa sit carne, solent explorare. Suidæ verba sunt, *Aut est laxo podice, aut grandinosus, morbus autem est pecorum, qui viuentibus illis latet, mortuis & occisis conspicitur, carnibus enim illorum est admixta, & insita grando, solent autem coci palo rictus porcorum post ingulationem aperire, & videre grandosiue sint, grando autem omne malum porcorum est.* Aliud ab his morbi genus in Suibus loquitur Moderatus Columella. *Solet vniuersum pecus ægrotare ita, vt emacietur, nec cibos capiat, productumque in pascua medio campo procubat, & quodam veterno pressum somnos æstiuo sub sole captet,* addit remedium deinde, ac post paucula interiecta, ait, *nisi poculis affatim satientur Sues, pulmonarios fieri.* In fine capitis dein subnectit eos *in magna siccitate fieri splenitticos.* remedium contra hæc mala esse, *domi continere, tamaricinis canalibus aquam subministrare.* Sunt & *pediculi*, qui Suillum genus infestent, neque temere vllum animal quadrupes, præter Asinum, pediculis caret, vt obseruatum ab Vlysse Aldrouando nostro erudito opere de Insectis, ad quem te remitto. Sed frequentissimus Plinius in morbis Porcorum describendis, medicandis, aliquot loca adscripsi. *Morbum Verris vsque ad maciem, non tantum sibi abstinentiam*, ait esse *si coitu prohibeatur*, locum supra attuli, vbi de ardore nimio in Venerem disputabam. Et ex Druydarum veteri disciplina hæc alibi idem prodidit, *Iidem Samolum herbam nominauere nascentem in humidis, & hanc sinistra manu legi à ieiunis, contra morbos Suum, Boumque, nec respicere legentem, nec alibi quam in canali deponere, ibique conterere poteris.* Hanc herbam *Pulsatillam* eruditi existimarunt, & Bononienses *Samiolo* hodie vocant, vt libro 11. Anguillara scribit. rursus ex Magorum nugamentis. *Atque etiam quadrupedes homines sanauere, contra inflationes Boum, perforatis cornibus inserentes ossa humana, vbi homo occisus esset, aut crematus, siliginem quæ pernoctasset, Suum morbis dando.* sed has præstigias ipse Plinius execratur. Efficacius, vt existimo, remedium est in eodem illo scriptore. *Rubeta decocta, & in aqua potu data, Suum morbis medetur, vel cuiuscumque ranæ cinis.* Sunt & alij Suum morbi, vt *lepra*, neq; enim ipsi Sues leprosi sunt, sed etiam leprosos sui lactis potu faciunt. vt Manethon Aegyptius prodidit, & ex eo Aelianus, cuius locum supra habes. quomodo morbi Suum detegantur, Plutarchus egregie, vbi de Oraculorum defectu. expressisse visus est. τὴν δὲ ψυχὴν δοκιμάζουσι, τοῖς μὲν ταύροις ἄλφιτα, τοῖς δὲ χοίροις ἐρεβίνθους παρατιθέντες. τὸ γὰρ μὴ γευσάμενοι, ὑγιαίνειν οὐκ οἴονται. *animam explorant, farinam Tauris, ciceres Suibus apponentes, si enim non gustent, non esse sanos indicant.* Idem rursus ἐπιλευκίαν καὶ λέπραν, *vitiliginem & lepram* generari docet. ex esu carnis Suillæ, Et remedium præsentaneum Cancros fluuiatiles comedere eodem authore in Gryllo. παρὰ τίνος γὰρ ἡμεῖς ἔμαθομεν νοσοῦντες ἐπὶ τοὺς ποταμοὺς χάριν τῶν καρκίνων βαδίζειν. *nam à quo didicimus porci, quando ægrotamus, ad fluuium descendere, Cancrorum capiendorum gratia?* Est & Hyoscyamus herba præsentaneam Suibus ægritudinem adfert, quæ esu *Cancrorum fluuiatilium* statim tollitur dixi in Commentarijs ad Aeliani variam historiam, Seruius Honoratus Maurus ad librum tertium Georgicon. *Angit, bene ait, quia Angina dicitur Porcorum morbus, qui occupat fauces. tussis anhela, idest quæ totum corpus commoueat.* ipse Virgilius loco iam laudato.

Hinc Canibus blandis rabies venit & quatit ægros
Tussis anhela Sues, & faucibus angit obæsis.

Idem ergo morbus Aristoteli γάλαζα *rancedo*, alijs ab effectu *tussis*, vulgari nomine *Angina*, quæ etiam Græcis κυνάγχη, *quod Canes infestet*, λυκάγχη *quod Lupos deuexet*, appellari solet. glossæ philoxeni apud Iosephum Scaligerum Annotationibus in Festum. & ἄγκυρα, siue etiam *Anguina*, quod reperi à Dionysio Gotefredo notatum, nec omisit Adrianus Turnebus in suis aduersarijs, quæ non sunt ad manum. *Porrigo* etiam à *Porcis* nomen sortita videtur, licet non tam porcos, quam homines tabes ea afficiat, authore Cornelio Celso, qui consulatur. Iuuenalis Satyr. secunda, Vers. octuagesimo.

—— dedit hanc contagio labem
Et dabit in plures, veluti grex totus in aruis,
Vnius scabie cadit, & porrigine porci,
Vnaq; conspecta liuorem ducit ab vna.

Sic M. Plautus intelligendus Mostell. Act. 1. Sc. 3. V. 60. ita enim Seruius citauit.

In anginam ego me nunc velim verti
Vt venefica illi
Fauces prehendam, atque enicem scelestam
Stimulatricem.

Rursus Trinummo. Act. 2. Sc. 4. V. 139.

Remedium. Coqui explorant. In χάλαζα. Grando. Li. 7. c. 10. Pulmonarij. Splenitici. Remedia. Pediculi. Lib. 5. c. 3. A negato coitu. L. 10. c. 63. L. 25. c. 11. Samolus, seu Pulsatilla. Li. 28. c. 1. Magica. L. 32. c. 10. Lepra. L. 10. c. 16. Vt pateat morbus. Pag. 137. L. 4. Symp. c. 5. Vitiligo. Cancri fluuiales. Hyoscyam. Lib. 1. c. 7. Tussis. Angina. κυνάγχη λυκάγχη ἄγκυρα Anguina. Porrigo. Scabies.

Magis, Apage, dicas, si omnia ex me audiueris,
Nam fulgurita sunt hic alterna arbores,
Sues moriuntur hic angina acerruma,
Oues scabræ,

συνάγχη. Cum Sues infestat, proprie vocatur συνάγχη, quasi *suilla infestatio* aut verius *inflammatio*. Nonio Marcello authore, Lucilius lib. 30. Satyrar.

Insperato abijt, quem vna Angina abstulit hara.

Sunt & alij Suum morbi, aliaque remedia forsitan, sed medicorum illa disquisitio est, non philologorum, & hæc sunt præcipua, vel ipso Aristotele teste, & reliqua facile aliunde haberi possunt.

ANTIPATHIA.

Elephātis Sus hostis. INTRINSECVM malum morbi, extrinsecum hostes quibuscum Sus letaliter dissidet. Ante omnia cum Elephante capitalia odia exercet, quod & infra fusissime dicetur, vbi de Stratagematis, & obiter hic nonnihil attingo. semper sane fuit obseruatum grunnitum Suis Elephanti fuisse formidabilem. Suidas. porco statim de turre suspenso, periculum, quod ab Elephanto imminebat, effugerunt, quod id grunnitum Suis tetrum moleste ferens recedebat. *In κεκραγμόν.* *Li. 1. c. 38.* Aelianus. ὀρρωδεῖ ὁ ἐλέφας κεράστην κριὸν, καὶ χοίρου βοὴν. Elephas abhorret à cornuto Ariete, & Suis grunnitu. addit more Græcanico deinde nugas, Romanos Pyrrhi regis victores hac arte fuisse, sed de eo inferius disquiretur. Idem rursus inter occultas Naturæ proprietates reponi *cur Elephas horreat Porcum*: hanc antipathiam expressam habemus à Phile. Cap. 14. *Li. 8. c. 28.*

καὶ δὴ τὸν ὗν, ζῶον ἐλέφας ὂν τῷ μέγα
Ηδ' ἀλκιριον, φοβεῖτ' ἀκηκοὼς μόνον
γρυλλισμοῦ ἐγγύθ' ὄντος, εἴ καὶ μὴ βλέπει.
Quin & Sues tam grandis, elephas, bellua,
Robustaq; exhorrescit, hinc si audiuerit
Vel grunnientem comminus, vel viderit.

Et Lupis. Est & capitalis inimicitia inter *Lupum & Suem*, nam Aristoteles in Historia Animalium ait, *Lupo posse porcum obsistere.* & Phile ibidem loci expressit, vide locum.

——— γάρ οὐδὲ συννόμους λύκος
γρυσμῷ συναθροισθέντας, ἠδὲ συστάτας
τοσσον θαρρεῖ θάρσος ὁμονοητικόν.
Nam nec Sues Lupus aggredi compascuos,
Ac congregatos audeat grunnitibus,
Concordiæ tantum potest consensio.

Et Salamandris. *Li. 9. c. 28.* Nec minus cum *Salamandris* graue ei dissidium est, & non pacatur, nisi hostem suum deuorauerit, quod longe duco admirabile, nam cum salamandra pestilentissimum sit virus, à Suibus tamen impune manditur, quod ex Plinio supra est relatum, & addenda hic Aeliani authoritas idem diserte affirmantis. *Suis carnes suauitate inter cæteras præstare, vetus persuasio est, hoc quidem experientia non obscure constat, si quando Sus Salamandram comederit, ipsum extra periculum esse, eos autem qui Suis illius carne vescantur, perire.* non dissimilia Plinius, nec sane quippiam mirabilius in rerum natura, quam esum veneni animali illi innoxium esse, mortiferum carnem suam gustantibus, nota ex historia de puella Alexandro oblata, quæ nutrita veneno, osculo necabat, ipsa formæ speciosissimæ, & vt videbatur, maxime sanæ. sed ad Suem redeo, qui non leuiter odit vnguentum omne, sed præcipue *Amaracinum*, vt præoccuparunt Critici, Ludouicus Carrio, Philippus Beroaldus, Dionysius Lambinus, & alij, vnde vulgatum illud inoleuit. *Sui olere suauius cænum, quam vnguentum.* T. Lucret. lib. 6. *Li. 28. c. 4.* *Et Amaracino vnguento.*

Denique Amaracinum fugitat Sus, & timet omne
Vnguentum, nam Setigeris Subus acre venenum
Quod nos interdum tanquam recreare videtur.

Et Mustela. *L. 10. c. 74.* *Et Hyoscyamo.* *Lib. 1. c. 7.* παγούρος. Naturalis etiam Sui cum Mustela legitur diffidentia, & ratio eadem quæ in alijs, occulta, nec explicata facilis contrarietas C. Plinius simpliciter *dissident Vulpes, & Nili angues, mustelæ & Sues.* Illa quoq; sensim à natura infusa est pugna inter *Suem*, & *Hyoscyamum*, vt herba ea comesta statim emoriatur, nisi *Cancros* illos *fluuiales* comedere possit, vt Claudius Aelianus scripsit in varia historia. Cancros autem illo Græci παγούρους appellāt, & Latini eam vocem sua ciuitate donasse vi

se videntur, Palladius Rutilius in re rustica. Et hoc memini alicubi apud Eustathium Thessalonicensem, & Isacium Tzetzem obseruare. Nec benè *Scorpiones* consulunt *Suibus*, quando in Scythia Sus nullus morsum Scorpionis, qui terræ illius frequentissimus incola, euitare potest, & fertur Scorpio magno impetu in Suem, quem ictu vno exanimat, nec vllum tanto malo remedium, quod ex Aristotele notum in Historia animaliũ, & obseruat Vlysses Aldrouandus egregio opere de Insectis. Vix vllum sanè animal, cui plures hostes, nam & cum *Equo* capitalis *Sui* dissensus, & omnia hic pugnant, *odor teter, turpis grunnitus, fœdus halitus*, omnia disparia inter fœdissimum & generosissimum pecus. sed hoc alijs dictum. Denique vel *nouella virentia Suibus* sunt exitialia, vt in Februario habet Palladius, & cum id animalis nunquam amittant dentes, debiles tamen, & tota vita infirmi redduntur post gustatas segetes nouellas, natura pænè indomitam obscæni pecoris ingluuiem sic plectente, quando aliter reprimi non potest.

Li. 1. c. 35. Et Scorpionibus. L. 8. c. 29. L. 5. c. 11. Et Equis. Et nouellis segetibus.

HISTORICA.

PERCVRRENDA hic quædam sunt, quæ etiamsi ad alia capita referri poterant, tamen propriè ad relationem historicam spectant, quorum illud primum erit de Suibus in Atho Monte referẽte Aristotele historia Animalium. (Morum diuersitatem loca efficiunt, vt montana & aspera suas belluas reddunt & aspectu efferatiores, & viribus robustiores, quam plana & molliora: Argumento est, quod de Suibus Athi montibus accepi, quorum ne fæminas quidem spectare mares inferioris sit audent.) Illud in Græcorum fabulis tritum *Suem Arcadium* Iouem vberibus lactasse, & ne ploratus puerilis proderetur grunnitu suo præcauisse, vti supra de *Sue Cretensi* dixi, vbi de cultu meminit Claudius Galenus Opere de Compositione Pharmacorum secundum locos. (viginti drachmas seminis Hyoscyami inijcere iubet, quod ænigmaticè fabam Suis Arcadicæ appellat.) Philo vetustissimus Medicus in Antidoto.

Sus in Atho Monte. Lib. 8. c. 9. Sus Arcadia. Lib. 9. c. 4.

Viginti & drachmas candentis conijce flammæ.
Et totidem fabæ post Suis Arcadicæ.

Inter Herculis labores reponunt, nos infra pluribus, obiter Lucretius sub initium libri quinti.

Quid Nemæus enim nobis nunc magnus hiatus
Ille Leonis obesset, & horreus Arcadius Sus?

Lego & Suem Crommyoniam præcipua dignatione in veterum monimentis. Strabo Amasianus. ὁ δὲ κρομμυὼν ἐστὶ κώμη τῆς κορινθίας, πρότερον δὲ τῆς Μεγαρίδος, ἐν ᾗ μυθεύουσι τὰ περὶ τὴν κρομμυωνίαν ὗν, ἣν μητέρα τοῦ καλυδωνίου κάπρου φασὶ, καὶ τῶν Θησέως ἄθλων ἕνα τοῦτον παραδιδόασι τὴν τῆς ὑὸς ταύτης ἐξαίρεσιν, Crommyon pagus est agri Corinthij, olim Megarici, vbi fabulantur Suem fuisse Crommyoniam, matrem Apri Caledonij, cuius Suis cædes inter ærumnas Thesei numeratur. Plutarchus in Theseo. ἡ δὲ κρομμυωνία ὗς, ἣν φαιὰν προσωνόμαζον, οὐ φαῦλον ἦν θηρίον, ἀλλὰ μάχιμον καὶ χαλεπὸν κρατηθῆναι. Ταύτην ὁδοῦ πάρεργον ὡς μὴ δοκοίη πάντα πρὸς ἀνάγκην ποιεῖν ὑποστὰς ἀνεῖλεν. ἅμα δὲ τῶν μὲν ἀνθρώπων τοῖς πονηροῖς ἀμυνόμενον οἰόμενος δεῖν τὸν ἀγαθὸν προσφέρεσθαι, τῶν δὲ θηρίων, καὶ προεπιχειροῦντα τοῖς γενναίοις μάχεσθαι καὶ διακινδυνεύειν. ἔνιοι δέ φασι τὴν φαιὰν λῃστρίδα γενέσθαι γυναῖκα, φονικὴν καὶ ἀκόλαστον, αὐτόθι κατοικοῦσαν ἐν κρομμυῶνι, σῦν δὲ ἐπονομασθεῖσαν διὰ τὸ ἦθος καὶ τὸν βίον, εἶτα ὑπὸ Θησέως ἀποθανεῖν. vertit Hermanus Cruserius. (Crommyonia Sus, quam Phæam dicebant cognomine, fera erat non contemnenda, sed pugnax, & haud quaquam prompta superatu, haud obiter, ne omnia videretur, necessitate agere, exceptam occidit, existimãs iuxta decere fortem virum homines improbos vt ad vindicandum se aggrediatur, & feras generosas pugna lacessat, & cum ijs depugnet. Sunt, Pheam qui mulierem fuisse atrocem & lasciuam latronẽ referant, quæ ibidem habitabat in Crommyone, Suem appellatam ex moribus, & vita, quæ sit inde à Theseo trucidata.) Et in Gryllo idem. ἀλλὰ καὶ κρομμυωνίαν τινὰ σῦν ἀκούεις, ἣ πράγματα πολλὰ θηλυθρίος οὖσα τῷ Θησεῖ παρέσχε. (sed & Suem quandam Crommyoniam celebrari audis, quæ multum negotij Theseo exhibuit. Plato in Lachete seu in fortitudine, δῆλον δὲ ὦ Νικία, ὅτι οὐδὲ τὴν κρομμυωνίαν ὗν πιστεύεις σύγε ἀνδρείαν γεγονέναι. *Constat itaque, O Nicia, quod neq; Crommyoniam Suem fortem fuisse credas.* Memoratur *Sus Cephisodori* siue fabula fuerit illius comici, siue reuera Sus educata à Cephisidoro Plano, quem Nicostratus in Syro ait mollitiei, otio, ac desidiæ multũ addictum prædicat, vt videretur *Sus* moribus impuris & luxuria esse. Eius mentio apud Isaacum Casaubonum semel aut iterum in Obseruationibus in Athenæum suis. Suidas contra sensit. qui ait illum *antiquæ Tragædiæ poetam, cuius fabulæ sint, Antilais, Amazones, Trophonius, & Sus.* Ex hac Tragædia hic versus refert Cephisodorus ἐν ὑΐ. *in Sue.*

Sus Crommyonia. Li. 8. pag. 262. Pag. 987. Sus Cephisidori. L. 3. c. 22. & lib. 8. c.

κρεάδιόν τι φαῦλον, ἢ ταρίχιον.

Caruncamiſella quædam, aut Tarichium.

Nec minus & illud deprehendi.

δ' ὀψοφάγος, οὐδ' ἀδολέχις.

Cum obſonij abtiguritor ſis, ne tantum garrias.

Sus Parmenonis. l.5.quæſ.1.

Vocabant etiam *Parmenonis Suem*, rem ſupra modum placituram, quod ea reuera talis fuit deſcribente Plutarcho in Sympoſiacis, verba ſunt hæc (alioquin enim quid paſſi, aut qua extrinſecus affectione accedente, Parmenonis Suem ita admirati ſunt homines, vt in prouerbium abiret? & quidem ferunt, Parmenone ob hanc rem celebri, quoſdam idem æmulando certaſſe, cumq; homines præiudicio occupati dicerent, benè hoc, ſed nihil ad Parmenonis Suem, quendam cum porcello ſub axilla geſtato prodiſſe, & cum verò Suis grunnitu, homines tamen dicerent, & quid hoc ad Parmenonis Suem? eum emiſſo in medium porcello arguiſſe non veritatem eos in iudicando, ſed opinionem ſequi. Hanc rem etiam alij attigerunt. an idem ſit ille Parmeno, qui Nicanorem Philippo regi detulerit? vt facera relatione Tzetzes complexus eſt, haud ſanè affirmarim, tempus tamen non abhorret. Suidas & Harpocration meminerunt. Hoc minimè omittendum, *Sergium* I. illius nominis Pontificem Maximum, cum vocaretur *os porci* obſcœnum id tanto faſtigio nomen exiſtimaſſe, & ideò mutaſſe, vnde mos in auguratis Pontificibus hodie durat, vt aliud nomen aſſumant. Anaſtaſius Bibliothecarius, & omnes Hiſtorici Eccleſiaſtici. Ex Euangelica hiſtoria, ſi lubet ad Iudaici populi ritus tranſire, inueniemus *Antiochum Syriæ Regem Iudæis porcinæ eſum imperaſſe, & Eleazarum id ſuaſiſſe*, vt habetur in ſacris literis: & *miram conſtantiam ſeptem fratrum* ex eadem relatione, *licet obſeruare, qui maluerunt fricturam ſartaginis pati, quam à lege diſcedere*, origo illius Antiochi violentæ iuſſionis eſt Machabæorum lib. 1. cap. 1. Ad Hodierna accedamus. Habent Bononienſes ſolemne feſtum, quod *Porculæ* vocant, id contigit Anno 1281. hæc occaſio fuit, *Hieremei* potentes vrbe *Lambertazzios*, contrariam quippe factionem, exegerunt, illi Fauentiam ſe receperunt, & cum porcellum *Tibaldelli Zaratonis* quidam illorum abſtuliſſet, ille, diſſimulato dolore, vindictæ certus, amentem ſe finxit, dum *Hieremeos*, aperta noctu porta, Fauentiam induceret, qui *Lambertazzios* ad vnum omnes interficientes, & victoria præſenti potiti ſunt, & rempublicam in futurum ſuam metu liberarunt. Pompeius Vizanius Patricius Bononienſis in in Hiſtoria. Fuiſſe ad Hieroſolymas capiendas à Chriſtiano exercitu bellicam machinam, nomine Suis, excogitatam docet Gulielmus Malmesburienſis. (Vnum fuit machinamentum, quod noſtri Suem, Veteres vineam vocant. quod machina leuibus lignis colligata, tecto cratibus, tabuliſq; contexto, lateribus crudis corijs communitis, protegit in ſe ſubſidentes, qui quaſi more Suis ad murorum ſuffodienda penetrant fundamenta.) de quo alij plerique. Ab eodem in Hiſtoria Nouella notatur in Anglia regno Henrici I. (tam ingentem, & ſæuam peſtem ortam, vt plenæ porcorum haræ ſubito vacuerentur, & integra Boum præſepia deſtituerentur.) Cumbræ conſulis Porcarius in Silua Andredeſvvald, Sigebertum Anglorum regem interfecit, vt narrat Henricus Huntindouienſis in hiſtoria Anglicana. Circa annum 987. ſi vera eſt narratio Rogeri de Honeden (duæ Anglorum genti incognitæ peſtes, febres hominum & lues animalium, quæ Anglicè Scitha nominatur, Latinè autem fluxus interraneorum, dici poteſt, totam Angliam plurimum vaſtauerunt, hæc in porcos maximè ſæuijt.

Parmeno quis? Chiliad. 6. c. 51. Sergius I. Pont. Antiochus Rex porcinæ eſum imperat. Lib. 2. Machab. cap. 6. Cap. 7. Porculæ Bononienſis feſtum. xxiv. Auguſti. Li. 4. pag. 150. L. 4. hiſtor. pag. 79. Sus vinea. Lib. 1. pag. 100. Suũ peſtis. Lib. 4. pag. 196. Annal. par. 1. 245. Scitha.

MAHOMETANA DELIRIA.

Sus execrabilis Mahometanis.

NON erat tanti, vt Mahometanæ impietatis placita circa Suem noſtrum referre vellemus, ſed tamen quia magna Orientalium populorum portio, Lydi, Syri, Cappadoces, Lycij, Paphlagones, Galatæ, Armeni, Iberi, Albani, Hircani, Medi, Ponti incolæ, & qui mare Caſpium accolunt, Alcoranum venerantur, tam longè à Deo, quam à bona mente poſiti, videndum, quid de hoc pecore, quod tantoperè abominantur, impoſtor ille prodiderit? Extant Commentarij Speculationum Mahometanarum, & explicationum legis, *Scala* dicti, ab Arabico ab Hermanno Dalmata verſi: ea verba ego Anglicè tantum vidi, & ſic ſonant. Qui in Paradiſo ſunt, illi citis cibis non veſcentur, vt eſt porcina. Et ſi ſcire cupis, quare id animal eſt impurum, intelligendum tibi eſt Ieſum die quodam Iapetum à ſe amandaſſe, qui Hiſtoriam Arcæ diſcipulos doceret, qui retulerũt pondere rerum fętidarum arcem in alterutrũ latus propendere, ac inclinare, quare Noe conſilio cum Deo cõmunicato, produci imperauit Elephantẽ, ex cuius fimo, humano admixto, ortus eſt porcus, qui cęnũ illud roſtro cæpit inuertere, & funditus eruere, & ex eo fętore, qui à naribus illius latè ſe diffudit, progreſſus eſt Mus, qui lingua Arcæ eueſtigio arroſit: Noe periculũ hoc haud vulgariter veritus iuſſus eſt Leonẽ ſincipite ferire, & ex halitu graui Leo-

Cap. 11. Ortus Porci. Ortus Muris.

nino

uino felis processit, cum quo capitalis cum mure dissensio. Hæ sunt ridiculæ affaniæ, & arundinei ponticuli, quibus legem suam firmauit subditis, & ratio tam insanæ amentiæ petitur ab ipsa horum animalium natura, est enim aliqua formæ proportio inter Elephantem & Suem, vt & Catum & Leonem licet summa sit inter eas quadrupedes Antipathia, vt supra ostendi. hoc Scaliger Senior in Exercitationibus contra Cardanum, ex Alcorano, & ex Scaligero Vlysses Aldrouandus desumpsit, vbi de Culice in Insectis disputat. Et Ioannes Cornelius Vteruerius compilator Scriptorum Aldrouandi repetendum duxit in tractatu de Elephanto. Sed ad Alcoranum redeo, in quo grauis illa odij in *Suem* occasio, quod omnes alios pænè colores exprimat, album, nigrum, flauum, rufum, aliosque, nunquam *viridi* conspiciatur, quem Mahometani *solum diuinum, & prophetis dignum colorem* iudicarunt. quare cum Turcæ Hierusalem expugnarunt, circa annum millesimum ducentesimum decimum nonum, *Suem* quidem, quam *in marmore Adrianum Cæsarem fixisse* diximus, grauibus ludibrijs habitam in frusta comminuerunt, & iuxta Sepulchrum Domini nostri in ventos disperserunt, vt est in Itinerario, & plura ibi impiæ superstitionis vestigia, quæ non libet calcare.

Ortus felis.
Sus [Elephanti similis. Exercit. 293.]
Lib. 3. c. 5.
Li. 1. de Quadrup. c. 9.
Viridis color.
Hierosolymæ captæ à Turcis.
Lib. 3. c. 5.

POLITICA, ET de Porcinarijs.

INGENS in ciuili vrbis Romæ administratione circa hoc animal obseruatio, nam & *Caro porcina* frequentissimè populo Romano diuidebatur, & erat *porcinæ* vendendæ aut diuidendæ *præfectus*, & qui inferebant *porcinarij* dicti, & *forum* in vrbe, quod *Suarium* dictum, de quibus omnibus sigillatim ago. Ac primum, vt oleum, vinum, frumentum, & in annona arcta, panis Gradilis viritim distribuebatur, ita & Porcina. Zosimus τῶ χοιρείω κρεῶν *Suillarum carnium* à Luciano præfecto diuisarum meminit, sed codex non est ad manum. quis author sit tantæ munificentiæ non est vsq; adeò exploratum. probabilius existimo ad Aurelianum Augustum ritus illius exordium referendum. ita enim in eius vita Flauius Vopiscus. (nam idem Aurelianus & porcinam carnem populo Romano distribuit, quæ hodieq; diuiditur.) de consueta hac Porcinæ distributione capio Epistolam Valeriani Augusti ad Ceionium Albinum Præfectum Vrbi (Panes militares mundos, sedecim, panes militares castrenses, quadraginta, vini mensalis sextarios quadraginta, Porcellum dimidium, Gallinaceos duos, Porcinæ pondo triginta, bubalæ pondo quadraginta.) Eiusdem Principis altera Epistola est ad Aelium Xifidium Præfectum ærarij, in qua (tunicas multicias viriles decem, lineas Aegyptias viginti, mantelia Cypria paria duo, Tapetia Afra decem, stragula Maura decem, Porcos centum, oues centum, conuiuium autem publicum edi iubebis Senatoribus. Et caro quidem ista, non vt aliæ res, populi impensa, subministrata, aut in vrbem inuecta, sed gratuita Principum indulgentia ciuitati concessa: locum elegantem eiusdem Vopisci adposui.) statuerat & vinum gratuitum populo Romano dare, vt quemadmodum oleum, & panis, & porcina, gratuita præberentur, sic vinum etiam daretur, quod perpetuum hac dispositione conceperat. Hetruriæ per Aureliam vsq; ad Alpes maritimas, ingentes agri sunt, ijque fertiles ac siluosi, statuerat igitur dominis locorum incultorum, qui tamen vellent pretia dare, atq; illic familias captiuas constituere, vitibus montes conserere, atq; ex eo opere, vinum dare. (Idem denuo) In salario diurno, bubulæ pondo, porcinæ pōdo sex, caprinæ pondo decem. (sic illud Aelij Lampridij intelligunt viri docti.) Congiarium populo ter dedit. donatiuum militibus ter, carnem populo addidit. vide quæ supra à me allata. Pomponius in Rustico.

Porcina populo diuisa lib. 2.
Auctor Aurelianus.
Gratuita.
In Aureliano ad finē.
In Probo.
In Alex. Seuero.

——— ——— ——— *Quid nunc vis fieri?*
Verrem sume dapsile ac dilucide.

Versus Senarius Iambicus sic fieret.

Hunc sume Verrem, dapsile ac dilucidè.

Pomponius correctus.

Ne porcina ciuitati deesset Corpus seu collegium institutum fuit *Suariorum*, qui scilicet terra mariq; comportarent *Sues* annonæ vrbicæ sufficientes, eratq; delegatio Corporis illius in Sardinia, vt est in libro Theodosij Aug. legum Nouellarum: verba sunt. (Patronis corporis Suariorum intuitu sacræ vrbis Romæ imprimis hoc beneficiū debere pręstari, vt delegatio, quia his intra prouinciam Sardiniā præbebatur, de qua propter incertū nauigationis, illatio fluctuabat, ad arcam prætorianam reducta cū alijs prouincijs sub refusione vniuersorum titulorū, qui dispersi antehac plurimū in reliquis habere probabantur, de vicinis prouincijs, idest de Lucania, sex millia quadringentorū, Campania M.D.CCCCL. solidorū debita emolumēta oportet decerni. Reuocatū

Suarij.
Corpus in Sardinia.
Tit. 33.
Ad arcam Prætorianā reuocatum.

Sua-

Lib. 1.

Suariorum corporis delegatio ex Sardinia, ob crebra naufragij pericula, ibi collocata, forſitan, quia multæ inibi ſiluæ glandiferæ, alendo illi pecori aptæ Prudentius in Symmachum.

—— Melius quernas Saratnia glandes
Suppeditat.

Immunit.

Collegij illius immunitatem à principibus prioribus conceſſam ſic confirmant Theodoſius & Valentinianus Auguſti eadem illa conſtitutione.(Suarios ipſos nullius apparitionis,neq; iniurię, neq; diſpendijs ſubiacere,manētibus circa eos,quæ ſuperiora ſcita ſanxerunt.Et plenius in Codice Theodoſiano,titulo)de Suarijs,pecuarijs,ſuſceptoribus vini, cæteriſq; corporatis. vbi ſic habet iuſſio Valētiani Theodoſij & Arcadij AAA. (Porcinarij Vrbis æterni cum peruigilē laborē populi Romani commodis exhibeant, id ſe diuæ memoriæ Gratia in beneficio meruiſſe proponunt,ne ſordidis vnquā muneribus ſubiacerent, illuſtris igitur authoritas tua diu aliū præceptorū formā conſeruās,etiā cum interminatione cōpetenti ſuo inſiſtat officio,quatenus id,quod & antea cōſtitutum eſt,& nulla poſtmodū iuſſione mutilatū,indubitatū atq;intactū faciat perdurare.ijdē Imperatores cauſas reſcindunt,(cur vires Suariorū conciderint,)eademq;priuilegia(filijs ipſorū)benigne indulgent,Arcadius & Honorius Imperatores, de quibus etiā in Codice Iuſtinianeo: & paulo infra verba apponā.Hic præterire non poſſum, Suarijs equorū vſum cōceſſum ex Valentis Auguſti reſcripto,ſic enim in Codice Theodoſio titulo (quibus equorum vſus conceſſus eſt vt denegatus.(verba ſunt)poſtea ſanximus,vt Suarij quidem equis vterentur,verum ad periculū ipſorum pertinere cognoſcent, ſi quid in his regionibus ſceleris eſſet admiſſum.) Curā hanc & ſolicitudinē porcinæ prouidendæ Imperatores modo (Suariam functionem,) modò (Suarium obſequiū ſolēt appellare.) quoniā Suariorū corpus ad paucos deuenit iubemus eos adſtāre populo Romano dicere, quibus excuſatio ſit delata,quibus prouenerit opus, vt in his mediū publicæ rationis edoctis exemplū rei nauiculariæ proponatur. Itaq; dignoſcāt facultates proprias Suariorum eſſe obnoxias muneri,ac de duobus alterū eligāt, aut retueāt bona, quæ Suariæ functioni deſtricta ſunt, ipſiq; Suario teneantur obſequio, vt alios quos volunt, idoneos nominent, qui neceſſitati eidem ſatisfaciant,nullū enim vacare ab huius rei munere patimur.(Aurel.Symmachus.)Nouerat horū corporū miniſterio tantæ vrbis onera ſuſtineri,hic lauri pecoris inuector eſt,ille ad victum populi cogit armentū,hos ſuillæ carnis tenet functio,& pars vrēda lauacris ligna comportat, ſunt qui fabriles manus anguſtis operibus accommodant,per alios fortuita arcentur incēdia:iam cauponas, & obſequia piſtoria, frugis & olei baiulos, multoſq; ad id genus patriæ ſeruientes enumerare faſtidiū eſt. Ad ſummā liquet priuilegiū vetus magno impendio conſtare Romanis, iugi obſequio immunitatis nomen emerunt.) Ijdem dicti Porcinarij, vt in priuilegio Valentiniani Theodoſij & Arcadij Principū in Codice Iuſtiniano extat his verbis. (Porcinarij vrbis æterni cum peruigilem laborē populi Romani cōmodis exhibeant,ſordidis ſemper muneribus liberentur). atq; à Græcis χοιρέμπoροι quaſi *Suum venditores* dicti. Hinc, vt nec deficeret tantæ vtilitatis res, nec populo morboſi Sues offerrentur emendi, *Tribunus* erat *fori Suarij* conſtitutus, vt in Notitiam vtriuſque Imperij Scoti noſtri Anonymi,obſeruat Guido Pancirolius, Et *forum* hoc *Suarium* vel *Syarium*, vt habet Onuphrius Panuinius in libello de quatordecim vrbis Romæ regionibus,quos Sues ibi tantum venderentur, vt forum Boarium, forum Cupedinarium,forū Piſcarium denominata accepimus. Extat vetus lapis ex ſchedis Vrſini & Kuibbij apud Gruterum. ſic ergo marmor Romanum.

Lib. 6. Lib. 5. Lib. 7. Tit. 17. lib. 11. Equorū vſum habēt. Lib. 3. Suaria functio. Suariū obſequium. L. 1. d. Tit. L. 10. Epiſ. 34. Porcinarij L. 1. L. 11. Tribunus fori Suarij. Forū Suarium. Cap. 12. Pag. 282. num. 4.

DOMINO. NOSTRO.
FL. CLAVDIO. CONSTANTINO.
FORTISSIMO. AC.
BEATISSIMO. CÆSARI.
FL. VRSATIVS. V. P.
TRIBVNVS. COHORTI.
VM. VRBANARVM.
X. XI. ET. XII. ET. FORI.
SYARI. . . . .

Meminit & Plautus in Captiuis Act. 4. Sc. 3.

Quanta peſtis pernis veniet, quanta labes larido?
Quanta ſumini abſumedo, quanta callo calamitas?
Quanta lauijs laſſitudo? quanta Porcinarijs?

li. 11. Cod. Lib. 2.

Hoc addo cauſas ipſorum Suariorum,filiorum,aut hæredum in foro Vrbano,nec alibi tractari potuiſſe,decretū extat Arcadij & Honorij in dicto titulo (de Suarijs,& ſuſceptoribus vini, & cæteris corporatis,) vbi ſic. (quicūq; ex corporibus Suariorū, ſiue excipiendæ neceſſitate litis adſtrictis, ſeu inferēdæ volūtate ſpōtanea prouocatus, iudiciū voluerit experiri, fori vrbani adiutoriū

præſtoletur

præstoletur. Porcinarij ergo, aut Suarij curam foro inferendorum Suum habebant, vendendis, ne fraus aliqua fieret, præerant præfecti fori Suarij, & hæc quasi præcipua illius magistratus munia, ne morbosi aut grandinosi pecoris caro venderetur, & ne non iustum pretio pondus cederet, quod dicitur *ad Exagium vendere* id est trutinam. glossæ Philoxeni *Exagium* etiam in *pane vendendo* adhibitum testantur. vnde authoritas illa Aproniani præfecti vrbis, qua iniungitur, vt sublata micandi consuetudine, pecora sub exogio vendi, ita tamen vt lauio caput, pedes, & senum lactans, & subgulare cedant, reliqua caro cum pelle & interaneis appendatur, & à venditore emptori præstetur. graue illud Iuliani Augusti Edictum est Codice Theodosiano: ibi enim. quibus in rebus illud quoq; à decessore tuo salubriter institutum. quo Suarijs æstimandi licentia denegetur, pondusq; porcorum trutinæ examine, non oculorum libertate quæratur, ita videlicet, vt ne volenti quidem possessori tradere animal liceat, cuius modum non prius ponderatione certa deciderit Suarius. Animal vero possessore tradendum, ob digeriem prius vnius noctis tantum ieiunitate vacuetur. Hoc puto præceptum Suarijs ad lanios etiam extendebatur, vt hodie per totam Italiam fieri videmus, vt nec illi pretio, nec emptores re sua destituantur: Theodosij & Va entiniani in Nouellis præclarum hoc est decretum. titulo de pretio solidi, & ne quis solidum integrum recuses. æquabilitas enim pretij, & commodum venditoris & omnium rerum venalium statuta custodiet, de ponderibus quoq; vt fraus penitus amputetur, à nobis aguntur exagia, quæ sub interminatione superius comprehensa sine fraude debeant custodiri. A doctissimo Iacobo Cuiacio obseruatum. constat autem *exagium siliquis vigintiquatuor*, vt ex Actuario lib. 5. Methodi, Zonara in Nicephora Phoca, & Nicandri Sholiaste clarum est, vide Metium Volusianum, Priscianum Cæsariensem, & Q. Rhemmium Palæmonem, & alios. Certe olim res omnes, adeoq; pecunias ad pondus pendebant. Cornutus ad A. Persij Satyram secundam V. 59. ex Plinio, Floro, Plutarcho, Silio Italico, Iuuenale & alijs dixi ad Corippum libro secundo Num. vlt.

Hinc chartas subigunt flammis, hinc pondere fusos
Exaquant solidos, & lancem pollice pulsant.

Claudian. lib. 1. in Eutrop.

—— in geminas mutat prouincia lances.

Sulpitia poetria in Satyra.

—— Trutina Galli fugere relicta.

Redeo ad forum Suarium, in quo Edicta illa de Suariorum immunitatibus, vendendæ porcinæ ratione, de quibus diximus, affigebantur, sic enim Valentinianus & Valens præcipiunt. *hæc autem omnia aneæ tabulæ in foro Suario collocanda, ad æternam memoriam oportebit insculpi.* Leges autem & Edicta æneis tabulis aut columnis insculpi, locisq; publicis affigi consueuisse notius est, quam vt hic dici debeat, & confirmatum, videbis à me in Antiquitatibus Romanis. nec hic repetendum duxi. Denique qui porcinam pendebant, dicti *Aginatores*. Festus Pompeius libro primo. *Agina est qua inseritur Scapus Trutinæ, id est in quo foramine trutina se vertit, vnde Aginatores dicuntur.* Veteres Philoxeni glossæ *Aginat τραχτέυει* negotiari, in ijs tamen glossis vitiose *σρατέυεσαι*, & *σρατένει* pro *τραχτευέσθαι*, & *τραχτέυει* legitur, adi ad Nouellam Iustiniani trigesimam cap. 2. quid sit *Tractores* Ioannis Sauaronis ad Sidonium Apollinarem diligentiæ debemus, vetus Scholiastes Iuuenalis ad illud Satyræ 1.

—— iurisq; peritus Apollo.

Exagium. Pondere vē dita porcina.
L. 4. d. Tit.
Viui porci ad staterā empti.
Nouella vnica.
Exagium quanti valeat?
Opere de pō deribus.
Pecunia pensitata.
L. 4. d. Tit. Foro Suario Edicta affixa.
L. 8 pagina 638.
Aginator. Glossa philoxeni correctæ.
Tractatores.

IVRIDICA.

SVNT non pauca in Iurisconsultorum libris super hoc quadrupede dissertata, ego aliqua delibabo. Ac primum quæstio illa celebratissima est, quam proponit ex Pomponio Iureconsulto Vlpianus, & ex ipsis Apicibus iuris resoluit. Cum pastori meo lupi porcos eriperent, hos vicinæ villæ colonus cum robustis canibus, & fortibus equis, pecoris sui gratia pascebat, consecutus eripuit, aut canes extorserunt, & cum pastor meus peteret porcos, quærebatur vtrum eius facti sint porci, qui eripuit, an nostri maneāt? nam genere quodam venandi id erant nacti. Cogitabatur enim quemadmodum terra marique capta cum in suam naturalem laxitatem peruenerant, desinerent eorum esse, qui ceperunt, ita ex bonis quoq; nostris capta à bestijs marinis & terrestribus desinant nostra esse, cum effugerint bestiæ nostram prosecutionem, quis denique manere nostrum dicet, quod auis transuolans ex area, aut ex agro nostro substulit? aut quod à nobis miluus eripuit? Si igitur desinit, si fuerit ore bestiæ liberatum, occupantis erit, quemadmodum piscis, vel aper, vel auis, quę cum potestatem nostrā euaserit, si ab alio capiatur, ipsius

L. 44. ff. de acquir. rer. domin.
Sues à Lupo abducti.

ipſius ſit, ſed putat potius noſtrum manere, tamdiu, quamdiu recuperari poſſit, licet in auibus, in piſcibus, inferis, verum ſit, quod ſcribit. Ratio diuerſitatis ea eſt, quod feræ, aues, piſces, tamdiu noſtra cenſentur, quamdiu aut in poteſtate noſtra manſerint, aut cum abierint, vel extra conſpectum non ierint, vel animum reuertendi habuerint, ſecus mutant dominum, & fiunt primi inuolantis, at porci ferinæ naturæ non ſunt, ſed inter animalia domeſtica, & cicurata cenſendi, ideo in retinentẽ eos *duplex actio* vero domino cõceditur *condictionis furtiuæ, & ad exhibendum.* vt concludit Vlpianus. Altera ſane quæſtio in iure, nec ipſa leuis de *Porci Abactis*, ſunt enim animalia *abacta, quæ per vim abiguntur*, aut è loco paſtionis abcedere compelluntur, quod crimen frequentiſſimum in Hiſpania, vt oportuerint Senatum Romanum ad Conſulem Bæticum ſuper ea decretum interponere. hinc *abactos caballos* dixit Aurelius Caſſiodorus in Varijs, & *pæna abactorum* memoratur ſæpe in Codice Theodoſiano. titulo. *quibus equorum vſus conceſſus eſt, aut denegatus.* vbi ſic Valens Aug. *hi vero, qui minime animos ab huiuſmodi vſurpatione deflectunt, Abactorum ſupplicio teneantur.* Et rurſus. *ſub hac interminatione, vt hi, qui noſtra manſuetudinis ſtatuta tentauerint violare, Abactorum ſupplicia tolerare cogantur.* Idem iterum Princeps ad Rufinum præfectum prætorio. *cum omnifariam vrbicarias regiones ab omni crimine, & aſſiduis Abactorum rapinis quietas eſſe cuperemus, eo vſque, intentio noſtra proſpexit.* Tranſlate etiam *venter abactus* dicitur Paulo Iure conſulto, *aborſus* ſcilicet, fætu per violentiam aliquam e iecto, vt Græcis ἐγκυμονού μενος recte dicitur, | in ſynopſi Baſilicon. hæc tamen ſignificatio nonnihil detorta eſt, & frequentiſſimus vſus in proprio ſignificatu, ita L. Apuleius ſeptimo Mileſiarum, & Iulius Firmicus Maternus in Matheſi. Receptius tamen eſt à Iuriſconſultis, & vſitatius, vt *porcos Abactos Abigeatus* appellatione vocent, & ſic non *Abactores*, ſed *Abigei* cenſentur, & crimen ipſum Abigeatus, & delinquentes *Abigeatores*, vt eſt in lege Dei, Græcis πελάται, vt ex gloſſarijs antiquis Barnabas Briſſonius notat, & Iuſtinianus docet, vt omittam Moſchopulum in libello de collectione Vocum Atticarum. & differunt. *fures ab Abigeis ſola quantitate, nam qui ouem vnam, Suem vnam, ſurripuerit, vt fur coercetur, qui gregem, Abigeus.* vt definit Claudianus Iure conſultus. Hic genuinus eſt ſenſus Calliſtrati Iureconſulti, dum ſic diſcrimen inter Abigeum, & furem conſtituit. *Oues pro numero abactarum, aut Abigeum, aut furem faciunt, quidam decem oues gregem eſſe putauerunt porcos etiam quinque vel quatuor abactos, equum vnum, vel bouem, abigeatus crimen facere.* Eſt & aliud diſcrimen inter Abigeos ipſos, nam grauiori pæna multatur, qui nobiliora animalium abegerit, quam qui viliora, deciſio eſt Hadriani Imperatoris ad Conſulem Bæticum apud Vlpianum. *Sciendum eſt qui Porcum, vel Capram, vel Herbicem abduxerit, non tam grauiter, quam qui maiora animalia abigit, plecti debet.* Locus eſt deprauatus, quid enim eſt *Herbicem abducere?* cæcutiunt & ineptiunt toto cælo Gloſſographi, cũ ſuo Accurſio, tu lege, *vel capram, vel Verueçem abduxerit;* E contra, augetur Abigeatus crimen, & natura ſua, in vilibus iſtis pecorib. abactis, leue, maius fit, ſi alterius criminis communio accedat, ita miles, qui deſertionis poſtulatur, ſi Abigeatus intentetur, grauiori pœna caſtigatur, vt voluit Arrianus Iureconſultus, & *pæne* quidem *abigeatus eſt gladius*, vt ex locis laudatis apud Iureconſultos deprehendas, etſi ſciam ad hoc & qualitatem perſonarum ſeu dignitatem, & pecora conſiderari ſolere. Illud ſane ſemel conſtituendum eſt. Abigeatum admitti, ſi quis quinq; porcos abegerit, vt ſuperiora probant, addendus & Paulus. *Abactores ſunt, qui vnum equum, duas equas, totidemq; boues, vel capras decem, aut porcos quinque abegerit.* Deniq; Abigeatum multum Principes deteſtati, vſq; adeo vt cum nullus in ordinario vllo crimine reus, ſiue ſubſcriptione conſtitui poſſit, hoc eſt, niſi Actor Prætori libellum cum crimine & ſubſcriptione ſua obtulerit, hoc crimen, puto, quia à ruſticis plerumq; intentatur, ſiue ſubſcriptione valere decernunt Honorius & Arcadius Principes, vide locum. Multa diſquirit Ianus Langlæus in Semeſtribus lib. 8. cap. 1.

Porci non ſunt feræ naturæ. L. d. in fin. Abacti. Seru. ad li. 3. Georgic. Pag. 137. Li. 8. Epiſt. 32. Lib. 1. Lib. 2. d. t. Lib. 3. d. t. L. 4. Sēt. c. 9 l. 31 Eleg. 6 li. 6. c. 31. Abigeatus crimen. Nouell. 22. Abigei differunt à furibus. l. 16. §. quã titas ff. de pænis. Lib. 3. ff. de Abig. Lib. 1. d. t. Vlpian. correctus. Error gloſſographor. L. 5. §. qui. ff. de re militã. Quinq, porci gregem faciunt. Li. 5. Sent. tit. 18. L. vn. C. de Abig.

RVSTICA.

NVNC ad res ruſticas nos conferamus, quas Suis induſtria non parum promotas repcriemus. Plutarchus ſic narrat, in Sympoſiacis. τὴν δὲ ὗν ἀποχρησῆσαι καὶ μαθεῖν λέγουσι, πρώτη γὰρ σχίσασα τῷ προὔχοντι τῆς ὀρυχῆς, ὥς φασί, τὴν γῆν. ἴχνος ἀρόσεως ἔθηκε, καὶ τὸ τῆς ὕνεως ὑφηγήσατο ἔργον. ὅθεν καὶ τοὔνομα γενέσθαι τῷ ἐργαλείῳ λέγουσιν ἀπὸ τῆς ὑός. *quod autem Sui parcitur, iſque in honore habetur, non caret ratione, prima enim Sus, vt aiunt, roſtro terram findens, veſtigium arationis impreſſit, ac vomeris opus ſubminiſtrauit, quem Hynin inde dictum ſunt, qui putent.* Hoc ſi veruus eſt, certe nec Ceres, nec Cereris miniſter Triptolomæus celebrabuntur. At ne Baccho amplius Antiquitas debeat, ob monſtratum vini vſum, hanc quoque Agriculturæ partem Sus prima hominibus aperuit.

Li. 4. quaſ. 5. Agricultura Sus inuentrix. Et vinearũ cultura.

ruit. Taurus Palladius in re rustica ita extollit (In porcis etiam illud est cõmodum, quod immissi vineis necdum turgentibus, vel exacta vindemia gramine persecuto, diligentiam fossoris imitantur.) Atq; hæc verisimiliora videbuntur, si verba Eudoxi Latine facta apud Aelianum apposuero. (Aegyptios ait ab immolandis Suibus parcentes se abstinere, quod postea quam semẽtem fecerunt, eorum greges ad conculcandam, & proterendam frumentorum sationem atque depellendam in altiorem terram, & humidiorem inducere soleant, vt hac quasi occasione terra obducta ne ab auibus semina exhauriantur.) Hæc sane Aegyptiorum philosophia circa Suem, vt in multis alijs est valde ridicula, nam nullum frugibus magis noxium viuere animal experientia testatur, & Antiquitatis is fuit consensus, ideoq; & Cereri immolatam supra docui, non alia de causa, quam quia & semina nuper in terram coniecta rostro eruisset, & nouellas segetes mira ingluuie depascens, spem agricolæ soleret frustrari. Hoc insigni & memorabili consuetudine, atq; illam confirmante lege Cypriorum docemur, apud quos inualuit (vt possessores fundi à Suibus vastati, aut segetis depastæ, Sues, qui damnum fecisset, aut pauperiem, truncatis dentibus, plectere possent.) Homeri interpres id asseuerat Eustathius ad Odyss. Σ. & ex eo Ioannes Hartungus in memorabilium locorum enarrationibus. Et vt semel dicam, longe aliter de Sue, atq; Aegyptij, sensit Callimachus in Hymo Dianæ. V. 154.

Febr. c. 26.

lib. 6. c. 16.

Frugib. nocet.

Dentes Suibus trũcati.

Decur. 3. c. 8. §. 5.

Βάλλε κακοὺς ἐπὶ θῆρας, ἵνα θνητοῖσι βοηθὸν
ὥς ἐμὲ κικλήσκωσιν, ἔα πρόκας ἠδὲ λαγωοὺς
οὔρεα βόσκεσθαι τί δὲ κεν πρόκες, ἠδὲ λαγωοὶ
ῥέξειαν, σύες ἔργα σύες φυτὰ λυμαίνονται.

Deyce noxias feras, vt mortales te axiliatricem,
Sicut me inuocent, siue capreas & lepores
In montibus errare, quid enim Caprea & lepores
Perpetrant? sues opera, Sues plantas vastant.

Et ea causa cur Subulcus Homericus Suem hospiti immolet. libro laudato V. 417.

Δὴν ἔχομεν πάσχοντες ὑῶν ἕνεκ᾽ ἀργιοδόντων
Ἄλλοι δ᾽ ἡμέτερον κάματον νήποινον ἔδουσιν.

Diu habemus patientes Suum gratia albos dentes habentium,
Alÿ antem nostrum laborem impune edunt, idest rusticorum.

Plura dixi in Mythologia, quam ante decẽnium ex authoribus nondum editis, vetustis Inscriptionibus, & numismatis in lucem emisi. & Mythologi omnes in narratione de Cerere.

MAGICA.

VT Agricolis noxium Sus animal, ita & in sacris literis abominandum, plenius infra, hic tantum præstigias circa eum retulero. id suppeditat Georgius Pictorius in Isagoge de Dæmonibus Sublunaribus, ille enim narrat (Subulcum quendam fuisse, qui in Scipione suo vel baculo pastorali schedulam nomine B. Blasij inscriptam habebat, cuius baculi vi & potentia porcos suos ab omni luporum vi & raptu tutos credebat, ac tantum schedulæ numinis tribuebat, vt etiam porcos in agris solos pascendos abigeret. tamen contingente quodam tempore, cum gregi pastor abesset, & quidam prætereiens Dæmonem custodire vidisset, illiq; dixisset, quid ipse hic custodiret? qui hominum salutis persecutor foret pessimus respondit, porcos custodio. retulit alter, cuius iussu? dæmon inquit, stultæ pastoris confidentiæ: nam schedulam quandam suo baculo inclusit, cui diuinam adscribit virtutem, vel inde, quod Sancti Blasij nomine est inscripta, & eam porcos suos à luporum iniuria defendere contra legem suam, credit, mihi falsa superstitione inhærens: vbi cũ per me fuisset vocatus, & denuo vocatus, & nõ comparuisset, me sãcti Blasij vice custodiendum huc contuli, vt enim semper libens Dei & sanctorũ vices gero, ita & nunc libẽtissime, pro suo sancto Blasio, illi porcos custodio, vt stultũ hominẽ in sua vana cõfidẽtia extollam, & roborem, ac eo perducam, vbi talem schedulã pluris, quã Deũ faciat.) hãc ille fabellam ex Ioanne Trithemio desumpsit, & ex eo referẽdam censuit doctissimus Delrio in disquisitionibus Magicis. Multa ex Magorum Druydumque vanitate circa Suem ex Plinio attuli, quæ satis ostendunt quantopere Magicis incantamẽtis animal sit Sus obnoxium. Nec vero minor est Cacodæmonis vis in Zytone Bohæmo Mago, qui porcorum & ipse effigie, vt artis suæ specimen præberet, vtebatur verba Dubrauij sũt (Zyton artẽ suã ostentans, nunc sua, nunc aliena facie staturaq; ita in purpura ac serico, cõfestim in pãno & lana sordida regi se offerebat, ambulãtiq; ĩ terra, ipse tãquã in aqua adnauigabat, aliquoties equis rhedarijs vectũ, gallis gallinaceis ad epirhedium suũ alligatis prosequebatur: conuiuas præterea regis varie ludebat, interdũ manus illorũ,

Sues Dæmõ custodit.

Li. 6. ca. 2. Sect. 1.

l. 33. Hist.

Zyton Magus.

nc

ne illas in patinas porrigere valerent, in pedes Boum, interdum in vngulas equorum transformans: Et aliquoties fronti illorum cornua ceruina latissima adijciens, quoties videlicet è fenestris ad subitum spectaculum prospicerent, ne rursus caput & ora ad mēsas referre possent. Atq; vt ostenderet, se pecunia quoq; pro suo vsu facile conflare posse, triginta Sues bene saginatos, ex manipulis fœni effinxit, illosq; pastum prope Michaelis cuiusdam pistoris locupletis extrudit, proposuitq; venales, quo pistor voluit pretio, hoc tantum emptorem mouens, ne gregem nouum ad flumen lotum compellat, qua ille monitione neglecta, cernit in flumine manipulos fluitare, Suib. submersis. Ergo diu venditore quęsito atq; in taberna vinaria tandem reperto, in qua porrectis pedibus in scanno recubabat, dum stomachabundus altero pede correptum excitare vult eum, à corpore penitus cum coxendice auellit clare Zytone quiritante, & obtorto collo emptorem ad indicem trahente. (Historiam sua ætate describit VVilhelmus Malmesburiensis de gestis Regum Anglorum.) Erant in strata publica, qua Romam itur, duæ auiculæ, quibus nihil bibacius, nihil putidius, vno commorantes turgurio, vno imbuta maleficio hæ hospitem, si qnando veniebat solus, vel equum, vel Suem, vel quodlibet aliud videri faciebant, & mercatoribus vænum proponebant, nummos inde acceptos abligurientes. vide quæ sequuntur de Ephæbo circulatore in Asinum verso, & in humanam formam deinde regresso. pro *strata* forte fuerit legendum *strada*, sic enim Itali viam publicam sua lingua vocant, & ea voce plerique illo sæculo vsi. vide *Antipathiam*.

Sues ex fæno.

l.2.pag.37

Malmeshuriensis correctus.

STATVÆ.

ALBANI *Suem* originis suę authorem statua honorarunt, nō minus quam Romani *Lupam*, supra in Augurijs, adde hic Dionysium Halicarnasseum. τῇ δ' ἑξῆς ἡμέρᾳ τριάκοντα λέγεται χοίρους ἡ σῦς τεκεῖν. (postera die Sus triginta porcos peperisse dicitur.) Hanc Suem Aeneas Dijs penatibus immolauit, & locum, in quo sacrificium peractum, Lauinienses sacrum reputabant, & inaccessam seruabant, vt late exequitur idem Historicus. Origo Gentis Romanæ. (recordatum Aenea, quod aliquando ei responsum esset, vrbi condendę quadrupedem futuram ducem, tum simulachris Deorum Penatium prosecutum, atq; illum, vbi illa procubuit, enixaq; est porculos triginta, ibidem auspicatum. Cato in origine generis Romani (Suem triginta porculos peperisse in loco vbi Lauinium fuerit,) scribit, statua ergo Lauinij huic Sui in tam religiosi facti memoriam, erecta, non Albæ, vt ex Halicarnassæi & Valerij Antiatis relatione videtur colligi, M. Varro in re rustica. (In quo illud antiquissimum fuisse scribitur, quod Sus Lauinij Aeneæ triginta porcos peperit albos, itaque quid portendit, factum triginta annis, vt Lauinienses condiderint oppidum Albam, huius Suis ac Porcorum etiam nunc vestigia apparent Lauinij, quod & simulacra eorum ahæna etiam nunc in publico posita, & corpus matris à sacerdotibus, quod in salsura fuerit, demonstratur.) Illud obiter non omiserim simulachra ahenæa maximæ fuisse dignationis, ea enim materia statuarum optima. Aurelius Cassiodorus. (simulachris æneis fides seruatur, Plinius Iunior in Panegyrico Traiani. L. Seneca in Naturalibus quæstionibus. (quod æs vnius statuæ disruptum est. C. Suetonius in Augusto. (statuam ære collato posuit.) Sidon. Apollinar. Carm. 8.

lib. 1. pag. 46.

Victima Penatium.

Pag. 774.

Statua decreta Lauinij.

lib. 2. c. 4.

Aereæ statuæ.

li. 8. cap. 2.

lib. 6. c. 29.

Cap. 59.

Vlpia quod rutilat porticus ære meo.

Claudianus eget censoria virgula, sic enim in præfatione ad Bellum Geticum.

Claudianus correctus.

At prior effigiem tribuit successus amænam,
Oraq; patricius nostra dicauit honos.

Paucis mutatis legendum est.

At prior effigiem tribuit successus ahænam.

Iterum.

Et corruptus alter in eodem locus de Consulatu Mallij.

Publica mansuris testantur vocibus æra,
Inde tibi Macedum tellus, ac condita Pellæ
Mænia, lege, credita Pellæ mænia.

Ad Suis statuam reuertor. & corrigo Seruium Maurum. *Siluium peperit & Albam condidit, ab omne Porcæ Albæ repertæ, vel situ ciuitatis*, lege *situ ciuitatis*. vetus Lapis in Grutero ex Hispanis Municipio Pontifiensi à Busbequio ad Lipsium missus, meminit & Antonius Augustinus.

Seruius correctus.

Ad 1. Aeneid. 188.

Pag. 105.

C. CORNELIVS. C. F. C. N. GAL. CÆSO. ÆD. FLAMEN. II. VIR.
MVNICIPI. PONTIFICIS. C. CORNELIO CÆSO. F. SACERDOS.
GENI. MVNICIPI. SCROFAM. CVM. PORCIS. TRIGINTA.
IMPENSA. IPSORVM. D. D.

Apparet

Apparet ex hac inscriptione statuā huic Porcæ etiam in Prouincijs poni solere, nec per Italiam modo, sed & in transmarinis regionibus, Romæ etiam illius memoriam statua atque aris cultam euincit Nonij Marcelli locus. (Grundules lares dicuntur Romæ constituti ad honorem Porcę, quę triginta pepererat.) Christiani etiam in contemptū Iudæorum Porcharum simulachra ędibus satis affigebant. Adscribam ea quæ tractatu de Iudæorum perfidia habet Simon Maiolus literatissimus Antistes. (recordor cuiusdam scrofa, estq; in ignominiam & confusionem Rabbinorum Iudæorum, ad parochialis templi VVitebergæ, celeberrimæ Saxoniæ vrbis, muri, versus ortum antiquitus posita) verba deinde ponit Laurētij Fabrij professoris Hebraicæ linguæ VVitembergici. (quid dicemus de profunda Iudæorum Αναιϑησία, venerat filius Dei saluare populum suum, ac sui eum non agnouerunt, (multis interiectis.) hanc fæditatem abusus fædissimi Schemhamporash, vt religiosi Christiani Iudæis sibi cohabitantibus ob oculos ponerent, atq; illos à suis ritibus & aris arcerent, verè sacras ædes ingressi, aduersus sanctam Trinitatem, aduersus Christum vnigenitum Dei filium nascentem, patientem, & ad cælos ascendentem, aduersus Mariam castissimam Christi genitricem, blasphemias eiacularentur scrofam, aut Porcam saxo incisam aut pictam, in frontispicio portarum aut templorum collocabant, & eorum conspectui objiciebant: didicerant enim ex lege Dei Christiani, scrofæ non solum esum interdictum esse, adeo, vt, qui comederent carnem Suillam, inter maximos legum diuinarum contemptores haberentur, qui quotidie Deo in faciem peccarent, sed etiam sacrificium Suillæ carnis fuit prohibitum, qui enim sanguinem suillum afferebat, ille summa ignominia Deum afficiebat, ideo sacrificia porcorum non inter concessa sacrificia, sed gentilium legibus, in ignominiam veri Dei introducta fuisse, alibi legimus. Cum ergo Christiani scirent non solum esum & sacrificium porcorum, sed etiam imaginem Suis in loco sacro Iudæis esse inuisam, ideo locis, quæ intacta ab accessu Iudæorum blasphemorum esse volebant, scrofas apponebant, non vt sacrū locum fædarent, vel Deū in suis sanctionibus illuderent, ac quædam sacrificia probare, nonnulla improbare viderentur, sed vt loca diuinis cultibus dicata impuris Iudæis redderent inuisa, vt porcæ imagine, ab eorum ingressu arcerentur. Iudæi enim hodierni non solum Christianos, sed & loca, in quibus conuenitur ad præstandum Deo cultum, extremè oderunt & abominantur. Hæc fuit causa scrofæ templi VVitebergæ affixæ (Est ea porca parieti lapideo insculpta cum inscriptione) Rabbini Schemhamporasch. (pergit deinde & describit imaginem) offertur porcæ sculptæ imago, videas ibi ingentem scrofam mamillis dependentibus stare, non alio modo, quam cum porcæ lactantes grunnitu seu screatu blandiore lac nutrimentale porcellis propinant, habet verò porca sub se puerulos tres Iudaicos, quorum duo auersa facie, ex scrofæ sugunt mamillis, tertius horum aperta facie sub aluo scrofæ, ad spectatores prospectat, sub collo scrofæ accurrit porcellus, vt cum pueris mamillas Suis vna sugat. In parte scrofæ posteriore videbis grandæuiorem Iudæum, mitra professionis rabbinicę ornatum, hic accumbens, videtur sinistra caudam porcæ eleuare, & dextra pedem dextrum Suis, non in codicem, sed in podicem eius limis oculis prospectare, vt meditabundus, intentis sensibus, nescio quæ mysteria in Thalmud scrofæ rimari, tumultuantesq; intestinorum flatus audire, horum oraculo edoctus, noui quippiam ad suos auditores Iudæos referre queat. (Explicat deinde sensu literali quid sibi imago illa velit?) Totam hanc sculpturam in odium Rabinorum, osorum Dei, blasphematorum Messiæ, & eius sanctissimæ Matris, collocatam esse certum est, qui cum toto grege Iudaico nihil sapiunt, nihil oraculorum diuinorum sacris Bibliorum libris comprehensorum intelligunt, sed mera Rabinica, sed potius Ethnica & diabolica tradunt & hauriunt dogmata, quiq; pro scaturientibus aquis in vitam æternam, sugunt lac Suillum, qui pro articulis Euangelicis, fimos & sterquilinia amplectuntur. Attende verò ipsorum παιδείαν, habent porcam magistram, porcarium padagogum, & vt vno verbo dicam, tota ipsorum doctrina est porculatio, omnes ipsorū doctores porculator, quam. n. porcam olim Iudæi ad esum & sacrificium non admittebant, illam hodie Iudæi ignari sibi magistram constituunt, qui relicto sacro codice, occupātur in magistræ suæ podice: Nec iuniores Iudæi salubrius lac sugunt, quam grandiores suppeditant quęrunt hi omnia sua mysteria in Thalmud porcino, sugunt illi omnē impuritatē ex mamillis porcinis, deserto Christi adhærent scrofæ, spreta doctrina Messiæ stercora vorant, neglecto verbo vitæ, lac Suum lutulentū sorbent.

Nec verò templis tantum hæ Suum imagines, sed & diuersorijs, ad quę Iudęos diuertere nolebant, vt Berlini & alibi. Et varijs alijs locis sacris *Suis* effigies, vt in magno templo Magdeburgi, in sacello, in quo Ottonis Primi Imperatoris est sepulchrum, & in Curiæ Salisburgensi, & in vrbe Soraborum, ducatu Anhaltino, exteriori templi columnæ porca visitur insculpta, quæ fæditatem illius populi impij & scelus, profanumque Thamulcidæ doctrinæ errorem ostendunt. Et statuam quidem Scrofæ huius Lauinij & Albę fuisse in honore diu ante Romam conditam suspicari licet, eam verò Romæ erexit ipse vrbis conditor Romulus, Cassius Hæmina vetustissimus Historicus apud

Et in Prouincijs.
Et Romæ.
Cap. 2. nu. 357.
Pag. 814.
Orat. de Schembāphorash, vsu & abusu.
Sus in tēpli vestibulis.
Cur?
Quid significet?
In diuersorijs.
A Romulo erecta.

Lib. 1.

apud Diomedem Grammaticum. (Grundiles Lares à grundio antiquo verbo dictos accepimus, quos Romulus conſtituiſſe dicitur in honorem ſcrofæ, quæ triginta pepererat porcos: hoc ita eſſe affirmat Caſſius hiſtoriarum ſecundo. paſtorũ vulgus ſiue contentione conſentiendo, præfecerunt æqualiter imperio Remum & Romulum, ita vt in regno pares inter ſe eſſent, monſtrum fit Sus, parit porcos triginta, cui rei fecerunt Laribus Grundiles.) Poſtrema verba ſuſpicor non eſſe ſana, ſenſus eſt, Romulum & Remum facti nouitate permotos, quod ſcrofa triginta fœtus edidiſſet, illam inter Lares Grundiles collocaſſe verborum contextum non attingo.

Locus Caſſij ſuſpect.

STRATAGEMATA.

Stratagema Romanorum.

Li. 1. c. 38.

De vſu Suis in bello, ſupra actum, hic ſtratagemata referenda, ante alia Romani occurrunt, qui cum Pyrrho primo hoſte peregrino varia quidem fortuna, ſed peſſimo euentu, bellum geſſiſſent, niſi Purcorum opera vſi eſſent. Aeliani verba ſunt. ἀῤῥωδεῖ ὁ ἐλέφας κεράστην κριὸν, καὶ χοίρου βοὴν, οὕτω τοίνυν φασὶ καὶ Ῥωμαῖοι τοὺς σὺν Πύῤῥῳ τῷ Ἠπειρώτῃ ἐτρέψαντο ἐλέφαντας, καὶ ἡ νίκη σὺν τοῖς Ῥωμαίοις λαμπρῶς ἐγένετο. Ariete cornuto & Suis grunnitu abhorret Elephas ſic Romanos Pyrrhi Epirotarum Regis Elephantes in fugam vertiſſe homines dicunt, victoriamq; amplam ex eo bello retuliſſe. Hoc alias non legi, Porcis vſos Romanos vt Elephantos ſeu boues Lucas proterrerent. nam quomodo milites nunquam viſas belluas ſibi antea ſcire potuiſſent porcos abhorrere? quid? quod indubitatum eſt, Proboſcide caſu à milite quodam abſciſſa, compertum mori belluam, vt verbis vtar Flori in Hiſtoria Romana. Ex eodem authore aliud eſt præclarum ſtratagema Megarenſium obſidente Antipatro, cuius verba Latina ſic ſonant. (Elephantum à ſuillo timere pecore iam dixi, nunc explicare placet, quod ad Megaram accidit, cum ab Antipatro Megarenſes obſiderentur, acerrimeq; Macedones incumberent, primo in Sues pice liquida oblitos incendium Megarenſes excitarunt, deinde ſic incenſos in hoſtem immiſerunt: hi itaque furore inflammati, cum in Elephantorum agmina incurrerunt, tum clamantes, nempè igne flagrantes, quaſi quibuſdam furijs Elephantos incitarunt, & grauiter perturbarunt, itaque nullum neq; ordinem tenebant, neq; amplius, quamuis à primo ætatis tempore domiti fuiſſent, manſuefacti erant, ſiue quod ſua recondita natura à ſuillo pecore longè abhorreant, grauique in id odio ſint, ſiue etiam quia horum abſonem vocis acumen perhorreant; cuius rei non ignari educatores generis Elephantini, vna cum Suibus pullos alunt, ex conſuetudine eos, vt minus horreant.) Hanc hiſtoriam tranſcripſit Claudius Minos præceptor in Alciati Emblema 123. & Polyænus retulit, ſed nonnihil ab Aeliano in narratione diſcrepans, quippè obſeſſorem non Antipatrum, ſed Antigonum facit, & verba Latini interpretis hæc apposui. (Antigonus in oppugnatione Megarorum Elephantos adduxit, Megarenſes Sues liquida pice vnguebant, eaque incenſa dimittebant, quæ cum vrerentur igni, grunnientes incitato curſu in Elephantos incidebant, illi metu perterriti & conturbati, alius alio fugam faciebant. Antigonus poſtea Indis inpoſterum mandauit, vt Sues cum Elephantis alerent, vt ad earum aſpectum clamoremque ferendum aſſuefierent belluæ.) Suſpicor diuerſum hoc eſſe facinus, nam quid Megarenſibus cum Indis? qui in Macedonia ſunt, aut vt alijs placet, in Theſſalia? Erunt ergo Megarenſes Græci ab Antipatro obſeſſi, Megari Indiæ populi circa Indum, ab Antigono debellati. Aliud non minus memorabile Ptolomæi factum ex eodem Polyæni libro ad finem adferam. (Ptolomæus cum perdica flumen iuxta Memphim tranſmitteret, & iam magna pars tranſiſſet, contraxit ex omni regione greges Caprarum, Suumque, & boum armenta, mandauitque vt quamplurima ſarmentorum onera ex vnoquoque iumento ſuſpenderentur, vt attracta maximum puluerem excitarent, quæ à paſtoribus, atq; etiam ab equitibus agitata, magnam vim pulueris ſuſcitauerunt. ille verò ijs equitibus aſſumptis, qui erant reliqui contra hoſtes duxit, qui ex puluere coniecturantes innumerabiles copias aduentare, repente fugæ ſe mandarunt, & plurimi flumine perierunt, multi etiã viui capti ſunt.) Non abſimile his eſt, quod de Marcello exiguam militum manum conceſſit, (adiunctis ei Agaſonibus & gregibus Suum armentorumquè, vt ſpeciem à tergo magni auxilij aduentantis, motu à lixis illis & animalibus puluere, præberet.) Nec omittendum celebre facinus Atheæ Scytharum Regis, (qui cum aduerſus ampliorem Triballorum exercitum dimicaret, iuſſit à fœminis & pueris, omniq; imbelli turba, greges Aſinorum, Suum, & Boum ad poſtremam hoſtium aciem admoueri, & erectas haſtas præferre, famam deinde diffudit, tanquam auxilia ſibi ab vlterioribus Scythis aduentarent, qua aſſeueratione auertit hoſtem.) poſſent & alia huius farinæ adferri, ſed ea lectoris diligentiæ relinquo, contentus viam tutiſſimam aperuiſſe.

Aelianus notatus.

Li. 1. c. 15.
Et Megarenſium.
Li. 16. cap. 36.

Sues cum Elephantis educati.
Polyænus ab Aeliano diſſidet.
Li. 4. Stratagem.

Megari.
Et Ptolom.

Et Marij.

Et Athea.

EM-

EMBLEMATA.

PROFICIENDVM esse in virtute, aut *in dies meliora* speranda Emblema hoc de *Sue* significat, quod inter Andreæ Alciati est quadragesimumquintum.

Progrediendum semper.

Rostra nouo mihi setigeri Suis obtulit anno,
Hacque, cliens, ventri Xenia, dixit, habe.
Progreditur semper, nec retro respicit vnquam,
Gramina cum pando proruit ore vorax.
Cura viris eadem est, ne spes sublapsa retrorsum
Cedat, & in melius, quod sit, & vlterius.

Claudium Minoem ibi loci consule, aliud est non minus lepidum Hieronymi VVolfij de Naturali rerum Antipathia, siue *quod idem prodest & nocet.*

Letiferam mandit Salamandram gutture Porcus
Innocuo, & pondus pinguius inde fluit.
O mi as Naturæ artes, quod profuit vni
Hoc alijs, certa conditione nocet.

Est & illud Ioachimi Camerarij de Porco resupinato, & subito obtumescente, & ad radios Solis expauescente, quo innuitur brutas cogitationes nunquam terra leuari, nec ad cælestia se erigere, ac ne diuinæ quidem lucis patientes esse, versus non sunt ad manum, nec magni interest.

PRODIGIA.

HANC etiam profanæ veterisque superstitionis partem attingamus, nihil erat, quod Quindecim viri, & ostentorum Interpretes magis expiabant, quam ostenta circa hoc animal. quædam ex libello Iulij Obsequentis de Prodigijs selegi. Consulibus Ser. Sulpito Galba, & C. Aurelio Cotta. *Frusinone agnus cum suillo capite, Sinuessæ porcus cum capite humano, fœda omnia & deformia, errantisque in alienos fœtus naturæ visa.* Et M. Valerio Leuino II. M. Claudio Marcello IIII. coss. *Tarquinijs porcus cum ore humano genitus.* Et Q. Veturio Philone. Q. Cecilio Metello Coss. *Ceræ Porcus biceps natus.*. Et Sex. Aelio Pæto T. Quintio Flaminio Coss. *natus Sinuessæ porcus cum humano capite.* Et T. Graccho M. Iuuentio coss. *Ceræ porcus humanis pedibus & manibus natus.* Talia apud T. Liuium non vno loco, vt cum ait. Suessæ Aruncæ nuntiabant *agnum cum duobus capitibus natum, & Sinuessæ porcum capite humano.* Prodigia autem non tam fusè Historici, quam Poetæ describunt, omnium cultissimi sunt Virgilius sub finem lib. 1. Aeneid. Lucanus lib. 1. Pharsaliæ ad finem, Claudianus lib. 1. in Eutropium in limine. quo modo prodigia hæc expiarentur ad illum locum Claudiani vltimo laudatum ex Græcis & Latinis disserui.

Cap. 46. *Cap. 37.* *Cap. 41.* *Cap. 48.* *Cap. 73.* *4. Decad. libro 2.*

Consule lustrandi fasces, ipsoque litandum
Prodigio.

Et multa in Antiquitatibus meis Romanis inuenies, si modo tanti putabis, vt consulas.

FABVLÆ, ET MYTHOLOGIA.

PLVRIMÆ fabularum circa Suem ambages, nam Circen Socios Vlyssis in Sues conuertisse antiquitas finxit. Isidorus Hispalensis. (fertur quædam Maga famosissima Circe, quæ socios Vlyssis mutauit in bestias.) Seruius Honoratus Maurus. (Scylla Phorci & Cretheidos Nymphæ filia pulcherrima, quam cum amaret Glaucus marinus deus, dum ipse amaretur à Circe, & eam contemneret, illa irata, fontem, in quo se scylla solebat abluere, venenis tinxit, in quem cum descendisset puella, media sui parte, in feram mutata est, Hanc postea Glaucus fecit deam marinam, quæ socios Vlyssis in Porcos mutauit, & classem euertit.) quod alij omnes de Circe asserunt, id ille de Scylla, solus, quod sciam, affirmauit, & vt certum Circen veneficam huius Metamorphoseos authorem, ita non solos Vlyssis socios, sed & Philonidæ illa etiam Sues reddidit, vt paulò infra dicam. sic poetæ. Homerus.

Socij Vlyss. in Sues. *Ad Eclo. 6.* *A Scylla.* *A Circe.* *Et socij Philonidæ.*

li. 10. Odyſ. V. 239.

φάρμακ λύγρ' ἵνα πάγχυ λαθοίατο πατρίδος αἴης
Αυταρ ἐπεὶ δῶκέν τε καὶ ἔκπιον, αὐτικ' ἔπειτα
Ράβδω πεπληγυῖα, καὶ συφεοῖσιν ἐέργνυ,
οἱ δὲ συῶν, μὲν ἔχον κεφαλὰς, φωνήν τε δέμας τε,
καὶ τρίχας, αὐταρ νοῦς ἦν ἔμπεδος, ὡς τὸ πάρος περ
ὡς οἱ μὲν κλαίοντες ἐέρχατο, τοῖσι δὲ Κίρκη
Παρ' ἄκυλον βάλανον τ' ἔλαβε, κάρπον τε κρανείης
Εδμεναι, οἷα σύες χαμαιευνάδες αἰὲν ἔδουσι.

Latinè ſonant ſic verbatim. commiſcuit ἀνέμισγε.

Venena nocentia, vt prorſus obliuiſcerentur patriæ terræ.
Cæterum poſtquam porrexitq́; & ebiberunt, ſtatim deinde
Virgula percutiens intra haras concluſit.
Illi Suum habebant capita, voceſque, corporaq́;
Et ſetas, cæterum mens erat firma, vt antea
Sic hi quidem flentes concluſi ſunt, his ante Circe
Appoſuit glandem Ilicis, fructumq́; Corni arboris
Edere, perinde ac Sues humi cubantes ſemper edunt.

Li. 14. Metamorph.

Euſtathius ad locum illum, ex quo Latini omnes hauſerunt, operoſiſſimè Ouidius.

—— miſceri toſti iubet hordea grani,
Mellaque, vimq; meri, & cum lacte coagula paſſo
Quiq́; ſub hac lateant furtim dulcedine, ſuccos
Adijcit, accipimus ſacra data pocula dextra,
Quæ ſimul arenti ſitientes hauſimus ore
Et tetigit virga ſummos dea dira capillos,
Et pudet, & referam, ſetis horreſcere cepi,
Nec iam poſſe queri, pro verbis edere raucum
Murmur, & in terram toto procumbere vultu,
Oſq; meum ſenſi pando occaleſcere roſtro,
Colla tumere horis.

Ac. 2. Sc. 1.

Ariſtophanes paulò aliter in Pluto.

ἐγὼ δὲ τὴν Κίρκην γε τὴν τὰ φάρμακ' ἀνακυκῶσαν
ἣ τοὺς ἑταίρους τοῦ Φιλωνίδου ποτ' ἐν Κορίνθῳ
ἔπεισεν, ὡς ὄντας κάπρους.

At ego omnibus modis Circen imitabor, quæ venenis
Ex arte confectis, ſocios Philonidæ apud Corinthum
Mutauit in fœdos Sues.

Lycophron in tenebroſa illa ſua Muſa.

ποίαν δὲ θηρόπλαστον οὐκ ἐπόψεται
δρακαῖναν ἐγκυκῶσαν ἀλφίτῳ θρόνα
καὶ κῦρα κνωπόμορφον. οἱ δὲ δύσμοροι
στένοντες. ἀγὰς ἐν συφοῖσι φορβάδες.

Quas nos ferarum figulam intuebitur
Dracena ſubiget vt farinis hordea,
Fatumq; vertet in feras, miſelli athi
Querentur infortunium facti Sues.

li. 7. Aenei. princ.

Virgilius hos ſecutus, Circes regiam deſcribit.

Hinc exaudiri gemitus, iraq; Leonum
Vincla recuſantum, & ſera ſub nocte rudentum:
Setigeriq; Sues, atque in Præſepibus Vrſi
Sæuire, ac formæ magnorum vlulare luporum:
Quos hominum ex facie, dea ſæua, potentibus herbis,
Induerat Circe in vultus, ac terga ferarum.

Ratio manſit. Pag. 649. li. 18. c. 17. Pag. 450.

Sic tranſmutatis intellectum manſiſſe, atq; etiam rationis vſum nō penitus extinctum volunt, ſic Apuleius forma tantum Aſinum ſe induiſſe ait, & viuacem in cætera memoriam, idem Lucianus in Lucio aſſeruit, & vir doctus in Notis ſuis in eūdem ſcriptorem, & ne quis id eſſe ita ſubdubitet, idem docet Diuus Auguſtinus in Ciuitate Dei. Mythologici, & præ alijs Fulgentius Carthaginenſis Epiſcopus, qui non eſt ad manum. Seruius Maurus loco laudato. *Dea ſæua, aut per ſe,*

aut herbis potentibus sæua, Circe autem ideò Solis fingitur filia, quia clarissima meretrix fuit, & nihil est Sole clarius. Hæc libidine sua & blandimentis homines in ferinam vitam ab humana deducebat, vt libidini & voluptatibus operam darent, vnde datus est locus fabulæ apertæ. Horatius.

Circe meretrix.

L. 1. Epi. 2.

Sirenum voces, & Circes pocula nosti,
Quæ si cum socijs stultus cupidusq; bibisset
Sub domina meretrice fuisset turpis & excors,
Vixisset Canis immundus, vel amica luto Sus.

Sic igitur qui belluinas turpitudines sectabantur, in fœdissimos belluarum Sus rectè mutari ferebantur, quod idem exprimere voluit.

L. 2. Sat. 3.

Cum rapies in iura malis ridentem alienis.
Fiet aper, modo auis, modo saxum.

Vt rem ridiculam auersatur Iuuenalis. Satyr. 15.

—— tenui percussum verbere Circes
Aut cum remigibus grunnisse Elpenora porcis.

In pristinam autem formam redierunt rursus, quia amor illicitus non semper afficit, & immodicæ voluptatis saties ac pœnitudo tandem subit, Ouidius multis exequitur Horatius.

Ep. od. 17.

Setosa duris exuere pellibus
Laboriosi remiges Vlyssei
Volente Circe membra, tum mens, & sonus,
Relapsus, atque notus in vultus honor.

Potior mihi ratio visa, Circen veneficam fuisse, herbarumq; peritam. C. Plinius. (Durat tamen tradita persuasio in magna parte vulgi, veneficijs, & herbis id cogi, eamq; nunc fœminarum scientiam prævalere. Certè quid non repleuere fabulis Colchis Medea, aliæq; imprimis Italia Circe, dijs etiam adscripta, vnde arbitror natum, vt Aeschylus è vetustissimis in poetica, refertam Italiam herbarum potentia diceret. multiq; Circeios, vbi habitauit illa, magno argumento etiamnum durante in Marsis à filio eius orta gente, quos esse domitores serpentium constat. Eadem Dioscorides, Strabo, & alij, sed maximè poetæ, quorum aliquos adscribo. Claudian.

Circe venefica perita herbarum.

Li. 25. c. 2.

Lib. 1. in Ruffin.

—— funestarumq; potestas
Herbarum, quicquid letali germine pollens
Caucasus, & Scythiæ vernant in gramine rupes,
Quas legit Medea ferox, quas callida Circe.

Rursus in laudibus Stiliconis.

Lib. 2.

Luxuries prædulce malum, quæ dedita semper
Corporis illecebris, hebetat caligine sensus,
Membraq; Circæis effæminat acrius herbis.

Et in laudibus Serenæ vxoris Stiliconis.

Armauit quod Scylla canes, quod pocula Circe.

Sanè in Herbarum cognitione totam vim Magicarum artium veteres ponebant. poetæ id affirmant. P. Ouidius.

Magia ex herbis.

L. 1. Amor. eleg. 14.

Nec te cantate læserunt pellicis herbæ.

M. Lucan. lib. 6. Pharsal. V. 441.

—— —— & terris aduena Colchis
Legit in Aemonijs, quas non aduexerat herbas.

Rursus Ouidius. lib. 2. de Arte.

Non facient, vt viuat amor, Medeides herbæ,
Mixtaq; cum magicis Colcha venena sonis.

Et lib. 1. de Remedio Amoris.

Quid te Phasiacæ iuuerunt gramina terræ
Cum cuperes patria, Colchi, manere domo.

Virgilius lib. 7. ad finem.

—— Marsis quæsite in montibus herbæ.

Longa narratio Virgilij est in Cidus insania, conciliare amorem conātis herbarum veneficio, & Seruius Honoratus ad eum locum. Statius lib. 9. Theb. V. 735.

Ad libro 4. Aeneid. pa. 347.

—— secretis quæ Colchides ipsa sub antris
Nocte docet, monstratque feras quærentibus herbas.

Silius Italicus libro octauo Punicorum. Inuentionem Magiæ herbariæ Circæ adscribit. adi Strabonem.

Herbaria Magiæ inuentrix Circe.

Aeatæ prolem anguitiam mala gramina primam
Præmonſtraſſe ferunt.

Alb. Tibullus lib. 1. eleg. 2.

Sola tenere malas Medeæ dicitur herbas.

Tibullus correctus.

Sic correxi, paſſiuè in codice Achillis Statij, & quibuſdam vulgatis codicibus.

—— tenere malas Medeæ dicitur artes.

Sext. Propertius lib. 4. eleg. 7.

Sed tibi nunc mandata damus, ſi fortè moneris,
Si te non totum Chloridos herba tenet.

Chloris.

Poſteriorem verſiculum ſic efferunt vulgatæ editiones, & defendi lectio poteſt, ex Incerti ſcriptoris authoritate, qui vna cum Cenſorino, ante Ludouici Carrionis curas, edebatur, is enim cap. 10. *Chloridem filiam* facit *Tireſiæ*, & vt videri poſſet, vt hunc augurandi ſcientia clariſſimum, ita iſtam magicorum veneficiorum peritam fuiſſe, & fortè eadem eſt iſta *Chloris*, quæ alijs *Manto* appellatur, quæq; apud Senecam in Oedipo, patri ſacrificanti ponitur comes. Hæc etſi tueri poſſent priorem lectionem, puto tamen ſic melius concipi.

Propertius correctus. Colchidos Herba.

Si te non totum Colchidos herba tenet.

Author reſtitutionis Albinouanus in Elegia de Mecenatis obitu, quæ falſo adſcribitur Ouidio.

His te, Mecenas iuueneſcere poſſe decebat
Hæc vtinam nobis Colchidos herba foret.

Ipſe Propertius fauet lib. 2. eleg. 1.

Si mihi Circæo pereundum eſt gramine, ſiue
Colchis Colchiacis vrat ahæna foris.

Li. 10. Mytholog.

Sus inuiſa Veneri.

Hæc quidem Hiſtorica eſt, moralis, & naturalis fabulæ huius explicatio, philoſophicam rationem ab Natali Comite require. ego nunc ad fabulas Aeſopæas me confero. Incertus Interpres è Græco ſic vertit. (Sus & Canis mutuo conuiciabantur, & Sus iurabat per Venerem, procul dubio, dentibus diſciſſurũ Canẽ. Canis ad hæc diſſimulanter, dixit, benè per Venerẽ nobis iuras, ſignificas.n.ab ipſa vehementer te amari, quod impuras tuas carnes deguſtantem nequaquã in ſacellum admittat, propter hoc igitur, ait Sus, magis præ ſe fert dea amare me nã occidentẽ aut alio quouis modo lædentẽ omninò auerſatur, tu tamen malè oles & viua & mortua. Adfabulatio eſt, Oratores eloquentes quælibet in vituperiũ ducta, in laudem vetere ſolere.) Gabriel Faernus ſic vinxit.

Magna inuicem contentione exarſerant
Sus & Canis, magnamque, voce diſſona
Rixam ciebant, atque acerba iurgia.
Tandem ſuperbis exacerbatus, minis
Sus per Venerem, ait, ſi mihi perrexeris
Moleſtus eſſe, dente te transfodero.
Tum Canis amaris ſalibus aſpergens Suem,
Benè inquit, atque appoſite, eam iuras deam,
Quæ te odit adeo, vt qui ex tua impuriſſima
Carne ederit, cum illa arceat templo ſuo.
Imò potes, Sus inquit, hinc dignoſcere.
Quam diligat me diua, quæ hunc, qui læſerit
Me, quique carnes dente violarit meas
Eum, vt profanum, nolit ad ſe admittere.
Prudens vir, ea quæ exprobat aduerſarius,
Ipſe in ſuam torquere nouit gloriam.

Lupi diſſidium cum Sue.

Fab. 30.

Gulielmi Canonici ex Aeſopo hæ narratio eſt. (parturiebat Sucula, pollicetur ſe Lupus cuſtodem fore fætus, reſpondit puerpera lupi obſequio ſe non egere, ſi velit pius haberi, ſi cupiat gratum facere longius abeat, Lupi enim officium conſtare, non præſentia, ſed abſentia.) adfabulatio eſt hæc (multi officia efferunt, nõ tui, ſed ſui cõmodi amore) Anienus ad Theodoſium Auguſtum.

Vaſtantem ſegetes, & pinguia culta ruentem
Ruſticus abſciſſa liquerat aure Suem:
Vt memor accepti referens monimenta doloris,
Vlterius teneris parceret ille ſatis.
Rurſus in excepti deprenſus crimine campi,
Perdidit indultæ perfidus auris onus.
Nec mora, prædictæ ſegeti caput intulit horreus,

Pœna

Pœna sed indignum congeminata facit.
Tum domini captum mensis dedit ille superbis,
In varias epulas plurima frusta secans.
Sed cum consumpti dominus cor quæreret Apri
Impatiens fertur, quod rapuisse Cocus:
Rusticus hoc iustam verbo compescuit iram,
Affirmans stolidum non habuisse pecus.
Nam cur membrorum toties in damna redisset
Atque vno demens posset ab hoste capi?
Hac illos præcepta mouent, qui sapius ausi,
Nunquam peccatis abstinuere manus.

Sus animal insipidum.

Sunt & fabulæ aliæ de Apro, siue Sue fero, & suis locis sequenti tractatu expedientur, nam licet vtriusq; pecoris vna sit, & earum natura, multa tamen de vno dicuntur, quæ in alterum quadrare commodè non possunt.

NVMISMATA.

VARIIS *numismatis* plurimarum gentium, & variarum Romæ familiarum insculptus *Sus* erat, vt ex Huberto Goltzio, Adolpho, Occone, Antonio Augustino, Gulielmo du Choux Gallico scriptore, & alijs, qui non sunt ad manum. Hoc vnum addiderim hic, primum pecunarium characterem fuisse animalia, vt *Capram, Bouem, Ouem, Suem*, & similia, quia, vt diuitiæ hominum, ætate ea in pecudibus erant, ita æquum erat, monetam sic signari. Critici obseruant, & de Suillo numismate Philippus Beroaldus Commentarijs in C. Suetonium. ibi enim author ipse refert Augustum diuisisse *modo numos omnis notæ, etiam veteres, Regios, & peregrinos*. Ad eum locum viri docti. & de nota seu charactere Numismatum plenè alibi. Ac nescio an nummi illi Romani veteres porcum prætulerint, ac non verius peregrini. sic enim vir doctus Guidus Pancirolius ad Notitiam Imperij Orientalis. (Id apud veteres non solum Aegyptios, sed omnes alios populos, & principes, obseruatum fuisse videmus, vt animali, fructu, vase, aliove signo depicto, occultum aliquid significaretur, sic Byzantij vuæ racemum nummis imprimebant, Ilienses Suem, Thebani Testudinem, Chij & Africani Spicam, his se abundare indicantes. & *Testudinem* præferebat numus *Peloponnesiorum*, vti *Cyzicenorum leporem*, & *Rheginorum* authore VVolfgango Lazio Commentarijs Reipubl. Roman. Adeundi libri de re Numminaria doctissimorum Marguhardi Freheri, & Gasparis VVaseri: addēdus Plutarchus in problematis Romanis. ἑτέρο δὲ ἐχρήσατο νομίσματι, βοῦν ἔχοντι καὶ πρόβατον, καὶ ὗν, παράσημον: εὐπορoῦντες ἀπὸ τῶν θρεμμάτων. μάλιστα, καὶ τὴν περιουσίαν ἀπὸ τούτων ἔχοντες. (alio etiam vsi sunt numismate, cui Bos erat insculptus, & Ouis, & Sus, quod re maximè pecuaria se alterent, indeq; opes pararent. (Idem in Publicola. καὶ τῶν νομισμάτων τοῖς παλαιοτάτοις βοῦν, ἐπεχάραττον, ἢ πρόβατον, ἢ σῦν. *Et vetustissimi nummi Boue, vel oue, vel Sue fuerunt signati.*

Pecudibus signati nummi.

Ad Aug. c.75.

ONEIROCRITICA.

QVÆ somniorum circa *Suem* obseruatio sit, ex Artemidoro repetendum est. qui sic ἄριστα δὲ πᾶσι τὰ χοίρεια, καὶ λαρεῖνος, ζῶν μὲν γὰρ χοῖρος οὐδὲν εὔχρηστος ἀνθρώποις ἀποθανὼν δὲ, μᾶλλον ἐδώδιμος τῶν ἄλλων, τὰ δὲ ἄλλα ζῶντα βελτίονα ἢ ἀναιρεθέντα, καὶ τὸ μετὰ ὀπτὰ δοκεῖν ἐσθίειν τὰ χοίρεια, παντελῶς ἀγαθόν, προστίθησι δὲ τάχος ταῖς ὠφελίαις διὰ τὸ πῦρ. Optimæ omnibus sunt carnes porcinæ, atq; id verisimiliter, porcus enim viuus nullius vtilitatis hominibus existit, mactatus verò magis animalibus alijs nutrit, reliqua animalia meliora sunt viuentia, quam mactata: sed Suillas carnes assatas edere, omninò bonum est, accedit enim & celeritas vtilitatibus propter ignem. rursus idem scriptor: ζῶον δὲ χοῖρος καὶ τὰ ὅμοια ταχέως καὶ τὰ καλὰ, καὶ τὰ κακὰ ἐπάγει. *Ex animalibus verò, porcus & similia, citò etiam tum bona, tum mala inducunt*. Achmes Seirimi F. ὁ χοῖρος εἰς πρόσωπον καταπεφρονημένου ἐχθροῦ δυνατοῦ κρίνεται. *porcus ad personam hostis, qui contemnitur, & tamen potens est, refertur*. Duodecim capita deinde sigillatim de porco in somnis oblato interpretatur, quæ, quia facili negotio consuli possunt, non exscribo.

Li. 1. c. 72.

Li. 4. c. 12.

Cap. 281.

HIERO-

HIEROGLYPHICA.

Pernicies. Cogitatio terrena. Vaniloquenti. Lib. 8. c. 9. Puſillanimitas. Sophiſtæ. Fuga bonarum rerum

MYSTICA S huius animalis apud Aegyptios antea innui, & Plutarchus ſæpè ingerit. 1. ergo *Perniciem* per Suem exprimebant, *quia nec lanas habet, & ſegetes corrumpit, nec mortuus prodeſt, niſi ad hebetandos ſenſus*. Vnde iocus inclaruit Diogenis Cynici. *Athletas non ſentire ictus; quia porcina alerentur*. 2. Senſus maximè brutus, humiq; defixus, ac cogitatio rebus abiectiſſimis impenſa hac pecude notatur, ſupra ex Varrone, Plinio, & Cicerone, notatum. 3. *Vaniloquentiæ* typus eſt *Sus auerſo Elephanto inſiſtens*, Pierius ex Horo Apolline, id maximè, quod ſacrum cum ſit ac diſciplinæ capax animal Elephas, Bruti Suis ſpeciem; odorem, abſonum grunnitum non fert; vide Antipathiam ſupra. & adde locum Plinij. *proſternunt acies, proterunt armatos ijdem minimo Suis ſtridore terrentur, vulneratiq; & territi retro ſemper cedunt, haud minore partium ſuarum pernicie*. 4. ſimili naturæ contrarietate aiut *Leonem*, ſi obuium habeat *Suem*, retro territum ſe recipere, non quidem, quod ſibi ab vllo animali leo metuat, ſed quia formam tam diſſonam ferre non poteſt. 5. Nec aliud Sophiſtarum, Hieroglyphicum fuit, id enim interpretatur Philo Iudæus ſignificare præceptum à Moyſi datum, vt Suilla abſtinerent, hoc eſt Sophiſtas euitarent. 6. qui merſum à bonarum rerum ſtudio animum deſcribere volebant, ponebant *Suem flores omnigenas*, ſed maximè *roſas* conculcantem, vnde illud Cratetis ὗς διὰ ῥόδων *Sus ſuper roſas*, quod in opere illius eſt, quod inſcripſit γείτονας vicinos, quicquid igitur lautum, aut delicatum erat, id Suem offendebat, vt *ignauus* iure vocetur. Fauſtus Andrelinus.

Cænoſæ ignaui non grunnit inertia porci.

Ignauus Sus.

Ouidius lib. 4. Faſtor.

Bos aret, ignauam ſacrificate Suem.

Et ſupra in Antipathia. Augerianus, nec cultus, nec elegantis venæ poeta.

Et ſpurcæ ſordent cinnama rara Sui.

Profanus error. Voluptas nimia.

7. Irreuerentiam & profanum errorem per Suem etiam denotabant, more ab Aegyptijs repetito, vt author eſt in Clio Herodotus, quare nec Scythæ porcum vlla ratione alebant, & flamen Dialis eius guſtu, attactuque abſtinebat. 8 *ſordida voluptas* non alia figura, quam *Suis* ſignata, nam cum omnium quadrupedum ſit ſalaciſſimus, omnes ſordium affectu ſuperat. ſupra dictum. Iouianus Pontantus.

——————— ſupra lutoſam
A ſtabulis, vitreo per luti amne Suem.

Angelus Politianus in Nutricia.

Obſcænos hinc pelle Sues.

Indocilitas. Li. de Clar. Grammat. c. 23. Tarditas. Salacitas. Profuſio. Li. 8. c. 51. Aeſtas. Certus numerus. Lib. 2. c. 4. Latro. Ferocia.

9. rudes affectus & *Indocilitatem Sus* figurabat, is enim inter omnia animantia ſolus nihil vnquam diſcit, quare Hippocratis filij inertes, & à paterna virtute degeneres Sus dicti: & Philoſtratus Arcadas inceſſit, vocatque *Suibus ſimiles*, ob hebetem ſcilicet ſenſum, auerſoſq; à literis mores: & Palæmon Vicentinus, Grammaticorum ſtolidiſſimus, Varronem Togatorum doctiſſimum Porcum vocare non verebatur. Suetonio authore. Non me latet tamen à Spartanis inuentum, vt Porcos in aciem militarem cogerent, & veluti ad militiam informarent, quod Plutarchus docet, erantque, vt gallorum gallinaceorum, & Canum, & cothurnicum pugnæ, ita Suum marium luctæ Lacedæmone. 10. Ingenij obtuſioris *tarditas* hanc Indocibilitatem conſequitur, quod redundauit in Bæotos, vnde Pindaro in Olympicis *Sus Bæotius* ſignificat tardo ad literas ingenio homines. Tzetzes ibidem Scholiaſtes. 11. nec minus ſalacitas per Suem expreſſa, alij de *Menis ſtatuæ* abundè diſſeruerunt, & copioſè Muſonius libro de victu, & Plotinus, & Xenophon, vbi de Socratis ritu conuiuia frequentandi. & ſupra in fabulis. vbi de Circe. 12. dapſilem conuiuandi apparatum, inſolentem ingluuiei ganeam repreſentat. *Sus, ex cuius ſolius carne quinquaginta ſapores, conficiuntur*, vt Plinij verba vſurpem, & ſupra hoc tractatu, abundè, vt puto diſſerui. 13. quod certum ſtatutumque coeundi, & pariendi tempus *Sus* ſeruet, imò, quod ineunte verè admiſſuram petat, in æſtate paritura, rectè per eam *æſtatem* exprimi iurarũt. 14. tot parit ſcrofa porcellos, quot mammas habet, & ſi plures paucioreſve producat, prodigium eſt, vt voluit M. Varro in re ruſtica. vnde rectè per eam depictam *certus numerus* notabatur. 15. *Latrones* per *Sues* innui, teſtis eſt, quam ex Platone, Strabone, Plutarcho, & alijs ſupra attuli, *de Sue Crommyonia*, relatio. 16. *ferocia bruta, belluinaq; vindicta cupido, per Suem ſilueſtrem*, nuntiata. Ariſtophanes Lyſiſtrate.

——Si per deum hodie me commonetis

Soluam

Soluam ego Suem meum.

17. per *Venerem* æstatem, per *Suem*, qui vt hiems cænosa est, pluuijs abundans, & hispida, ita ille hispidus locis aquosis & lutosis gaudet. Virgil. lib. 4. Georg. *Hiems.*

Fiet enim subito Sus horridus.

Sidon. Apollinar. Carm. 5.

—— velut hispidus alta

Sus propè tesqua iacet.

18. *Sus tenebræ* est, & ideò nonnullorum opinio est Aegyptios ab eius animalis carnibus abstinuisse, quod diuinitatem quandam præ se ferret, vt Aelianus & Plutarchus supra laudati, satis probant, & maximè *Suem*. quia oculis infirmis, pro tenebris, obseruantia mira coluerunt, quas luce antiquiores longè esse comminiscebantur. Esse autem *Suem* lumine admodum imbecillo, Aphrodisæus in Problematis author est. 19. (diuino honore Suem) Cretenses extulerunt, quod mammis suis Iouem inibi lactauerit. abundè antea. 20. (Sus est militiæ) figura, vel quia animal est bellicosum, & supra fidem pugnax, vel quia Aciem quandam à dispositione vocabant (os porci, & frontem porcinam) supra. Hinc *Ionij* Milites Suem rufi coloris sedentem, sed reliquo corpore subiecto in clypeis ferebant, quorum marginem ruber circulus ambibat, (hi sub Diocletiano Augusto sumpserunt exordium, & militabant) sub Illustri viro, Magistro peditum. Hi quidem in pedestribus vexillationibus merebant, at ab Honorio Principe instituti Honoriani equestria stipendia faciebant sub Magistro equitum, his erat (Albus clypeus cum aureo vmbilico, quē luteus circulus claudebat, circulo innitebantur duo dimidiati porci præsiui coloris.) altero alterum inspectante. VVolfgang. Laz. in Cōmentarijs Reipub. Rom. fusè, & dictum à me illud Claudiani. *Tenebræ.* *Diuinus honor.* *Militia.* *Ionij.* *Honoriani.* *Lib. 5. c. 5. de bello Gildon.*

Herculeam suus Alcides, Iouiamq; cohortem

Rex ducit superum, premitur nec signifer vllo

Pondere, festinant adeò vexilla moueri,

Neruius insequitur, maritusq; vocabula felix,

Dictaq; ab Augusto legio. Idest Honoriani.

21. *Sus Argriculationē* rusticos docuit, Ideò eo depicto illa intelligebatur, vnde & Porca sulcus optimus habetur. supra multis. 22. *Sus Expiatio* seu sacrum, quod dijs Manibus offerebatur ab ijs, qui graue aliquod delirium passi essent, & iam ad se redijssent notum illud Plautinum Menechm. *Agricolatis* *Expiatio.* *Ac. 2. Sc. 2.*

—— Quibus hic Porci pretijs vaeneunt

Sacres, sinceri, nummum en à me accipe,

Iube te piari de mea pecunia:

Nam ego quidem insanum esse te certo scio.

23. *Sus Iuramenti* imago, nam Homerus Agamemnonem inducit iurantem *per porcum, & porci setas*, & iurat euellentem, ac deinde iugulatum ab Agamemnone *porcum* Talthybius in mare deuoluit. verba sunt hæc Homeri in Iliade, de Talthybio. *Iusiurādū.* *Lib. 19. V. 251.*

κάπρον ἔχων ἐν χερσὶ, παρί, παρίςατο ποιμένι λαῶν

κάπρου ἀπὸ τρίχας ἀρξάμενος.

Aprum tenent in manibus, astitit pastori populorum

Apri setas delibans hoc est abscindens.

Et completo iuramento ipse Imperator.

—— ἦ ἀπὸ ςόμαχον κάπρου τάμε νηλέϊ χαλκῷ

τὸν μὲν ταλθύβιος πολιῆς ἁλὸς ἐς μέγα λαῖτμα

ρίψ' ἐπιδινήσας, βόσιν ἰχθύσιν.

—— Et iugulum Apri abscidit sæuo ferro,

Hunc quidem Talthybius caui maris in magnum fluctum

Iecit rotans, escam piscibus.

24. *Nuptiarum* typus *Sus*, repetito ab Hetruscis optimatibus ritu; qui ante nuptialem festiuitatem inchoatam *Suem* solebāt immolare. ex Varrone, & Hetruria Regali mea, supra expositum. addendus senarius ille Veteris Comici apud Paræmiographum. *Nuptia.* *Chiliad. 4. Cent. 1.*

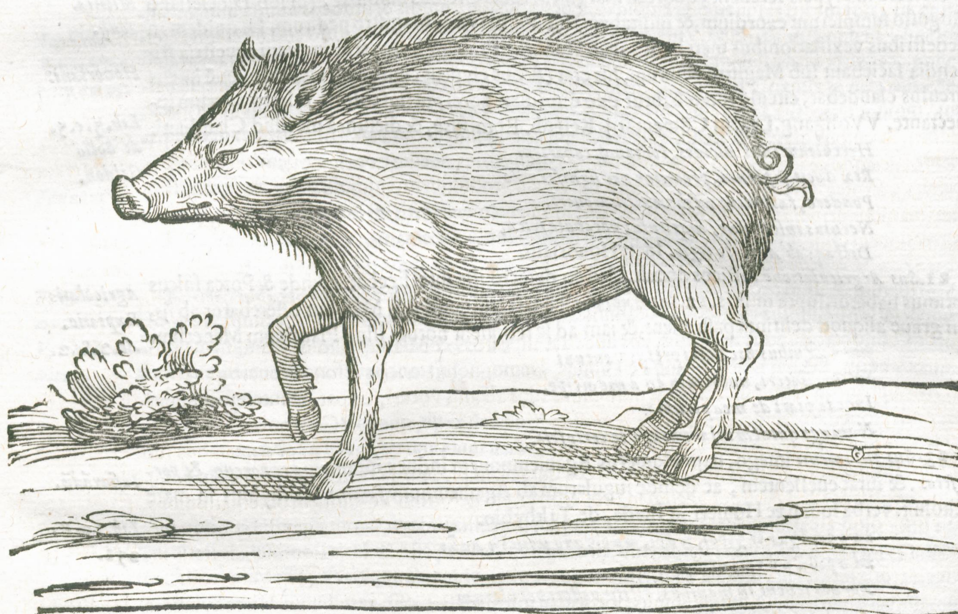
Ἀπώλολεν γ' ὗς καὶ τάλαντον, καὶ γάμος.

Perijt quidem Sus, & Talentum, & nuptiæ.

25. *Humana hostia Sus*, quia antiquissima sæculorum memoria nullæ idolis victimæ, præter homines, in hanc diram feramq; crudelitatem gentes pænè omnes conspirauerant, donec *Sus* cæpit immolari, & vicariam, vt ita dixerim, lanienam pro homine subire incæperunt. Diophantus Lacedæmonius libro de Sacris Deorum, apertè docet Athenienses omnium primos impios sacrificandi homines ritus sustulisse, & *porcum* dijs suis obtulisse, quanquam sciam multa ab Appione *Humana Hostia.*

& Iu-

Iudæorum impietas. & Iuliano Parabata in Iudæos super ista re iaci, scilicet quod illi veterem humanæ hostiæ impietatem reduxerint, hoc fusè inter nostræ religionis Apices confutarunt, vel reprehenderunt contra Iulianum illum Apostatam, & Iudæos ipsos Adamantius & Chrysostomus 26. *Orat. 3. cōtra Iulianū. Ciborū varietas.* pænè omiserim variam ciborum opulentiam, multarumq; epularum saginam, per *Suem* significatam, vnde trito prouerbio helluo profundè se ingurgitans, nec vllo ciborum generi parcens, *os porci* appellatus, quod id animal nulli omninò frugum, fructuum, radicum, animalium generi abstineat, quinimò & cadaueribus quantumlibet putrescentibus auidè adlubescit, sed nec proprijs fœtibus parcit, monstruoso contra Naturam euentu, vt supra dictum est. Deniq; *Terra, Venus, Iuno*, alijq; dij *Terra, Venus, Iuno. L. 11. toto.* per *porci* emblema significati, sed minus longè petita illa ratiocinatio, & qui plura desideras, lege Pierium in Hieroglyphicis, à qua hæc qualicumque, de Mystica Suum apud Aegyptios significatione, magna ex parte desumpsi.

MEDICA CIRCA
Suillam obseruatio.

De Remed. par. fac. pag. 159. Lib. 10. de Med. simp. fac. pag. 75. De fœtu for. pag. 322. l. 10. de sim. Med. fac. pag. 72. Li. 2. alim. fac. pag. 22. Li. 3. Alim. fac. pa. 25. Athletarū cibus.

QVIA multa superius de vsu Suillæ in edulijs allata, aliquid hic de Medicorum circa illam placitis sunt delibanda. In genere constat *extremas partes* sine noxa manducari posse, sunt enim *boni succi*, vt author est Galenus. Est *in quartana febri ad ouini Suilla abstinendum*. Et *castrati porci maximè cum hominis temperatura conueniunt*, quod de cicuratis, aut *domesticis* omninò est capiendum: nam domesticis *feri* sunt *siccores* nec id modo in interioribus spectandum, sed etiam *in fœtu*. Et ideò eius *caro hominibus conuenit*, vsque adeò vt *quidam ospites humanam carnem pro porcina vendidisse comperti*. & tempus anni comedendæ suillæ à rusticis olim obseruatum fuit *initium hiemis*, ratione *ab humiditate* illius animalis petita, eodem authore. & *omnium carnium firmissimè nutrit*, quod *Athletis* seu Brabentis persuasit, *vt ne alia carne, quam suilla vescerentur*. & Verrium quidem caro austeri magis gustus censebatur *castratorum suauioris*, ibidem loci pagina 27. Et de *iecinore*, quia

quia supra in delitijs fuisse demonstrauimus, sciendum hic, *omnia viscera*, non tantum *iecur, meliora esse, si caricas comederint, & ficuum* præcipua etiam ad saginandos Sues, *iecurq;* mirè augendum, commendatio, quod inde *ficatum* appellatur: idemq; in *hepate* obseruatum, vt caricarum esu commendabile fiat. Alia sparsim apud illum, & alios Medicos, qui non ad manum.

De bon. & vit. suc. pag. 35.

PARÆMIÆ.

FREQVENTES etiam de Sue circumferuntur paræmiæ, aliquas adscribam. 1. ἀντὶ κακῆ κυνὸς σῦν ἀπαιτεῖς. apud Suidam. pro malo cane Suem reposcis. prouerbium in eos qui bona pro malis repetunt, siue vt Diogenianus vult, pro re vili pretiosam, Sus enim cibis est gratus, Canis nequaquam. 2. Βοιώτια ὗς. Boetia Sus, de stupidis & indoctis apud eundem Suidam. talis enim populi illius natura, notum ex Geographis, & Horatio. differentiam etiam veteri gestationis sic præscribunt Grammatici ex Festo Pompeio. qui sic ait. grauida est, quæ iam grauatur conceptu: prægnans, velut occupata in generando, quod conceperit: Inciens, propinqua partui, quod incitatus sit fætus eius. primam & vltimam vocem alij illustrarunt ex glossis latinis P. Pithæi, in quibus grauidauit, impleuit, vltima dictio ex ijsdem clara est. Inciente, enitente, pariente, aciendo & inuocando proximos quosq; auxiliatores. locum ex origine gentis Romanæ sic corrige. scrofam etiam incientem, quam cum è naui produxissent, vt immolarent, & se ministrorum manibus eripuisset. antea malè legebatur intimentem, vt testis est Andreas Schottus. firmat correctionem Ouidius vulgato loco, plura in Antiquitatibus Romanis.

Sus pro Cane. Sus Bæotiæ. lib. 7. Grauida. Prægnans. Inciens. Origo Gēt. Rom. correcta.

Lucinam Nixosque pares clamore ciebam.

3. Elatum & illud prouerbij vice apud eundem Grammaticum. τοῖς ἱπποκράτυς υἱέσιν ἔξεις. Hippocratis filijs similis erit: teque vocabunt *Blitomanniam*, hi deridebantur, vt Suilli, & indocti, & Capitones. Eupolis in Demis, eos appellat subditos, & balantes filiolos, minimeq; moribus commodis. Eorum nomina sunt Telesippus, Demophon, Pericles. (fons Prouerbij, vt puto ab Aristophane in Nubibus. scio alijs nominibus illos ab alijs vocari, sed parum interest, dummodò constet longè à paterna illos virtute & existimatione abfuisse, quod in Ciceronis, Marij, Catonis, aliorumque magnorum virorum filijs contigisse sciunt omnes. 4. ὗς ὑπὸ ῥόπαλον. Sus sub fustem. Prouerbium apud Dinolochum, in eos qui sese in præsens periculum & perniciem conijciunt. 5. Est & illud Aristophaneum in Prouerbij vicem detortum in eiusdem obseruationibus. Vos præ voluptate grunnientes, sequamini matrem porcelli. Videtur & nota gaudia continuo sectantes, vsurpari. 6. A Diuo Hieronymo, prouerbium factum est, & Iuris Pontificij decretis insertum. (Sus lota est in volutabro luti.) supra nos multis, vbi de Spurcitia. 7. (Sus Mineruam.) abijt in Adagium, quum indoctissimus doctiorem instruit. Extulere varij Diuus Hieronymus in Ruffinum. (prætermitto Græcos, quorum tu iactas scientiam, & dum peregrina sectaris, pænè tui sermonis oblitus es, ne vetere prouerbio, Sus Mineruam, docere videatur.) vsurpat & in Epistola ad Marcellam. Euhemerus & Varro apud Festum Pompeium. (Sus Mineruam, in prouerbio est, vbi quis docet id alterum, cuius ipse inscius est, quam rem in medio, vt aiunt, positam Varro & Euhemerios ineptis mythis inuoluere maluerunt, quam simpliciter referre.) Celebre apophthegma est Demadis & Demosthenis. ille enim cum obiecisset. Δημοσθένης ἐμὲ βούλεται διορθοῦν, ἡ ὗς τὴν Ἀθηνᾶν. (Demosthenes vult corrigere, Sus Mineruam.) alter respondit, ἀλλ' αὕτη μέντοι πέρυσιν ἡ Ἀθηνᾶ μοιχεύουσα εἰλήφθη (Atqui nuper hæc Minerua in adulterio fuit deprehēsa. (L. Cæsar Orator apud Ciceronem.) sic ego, Crasso audiente, primum loquar de facetijs, & docebo, Sus, vt aiunt, Oratorem eum, quem cum Catulus nuper audisset, fænum alios aiebat esse oportere.) Et rursus idem alibi (nam etsi non Sus Mineruam, vt aiunt, tamen ineptè quis Mineruam docet.) Q. Symmachus. (Quicquid in poetis lepidū, apud oratores graue, in Annalibus fidele, inter Grammaticos eruditum fuit. solus hausisti, iustus hæres veterum literarum ne mihi verba dederis, noui ego quid valeat adagio, Sus Mineruam.) Et alij meminere, nec est quisquam vulgarius. 8. affine huic est quod Theocritus scribit in Hodæporis.

Suilli bliti. Filij Hippocratis. Ac. 3. Sc. 3. Sus sub fustem. Voce θιληθία. Voluptas nota. Sus lota in luto. Sus Mineruam. lib. 19. Varro reprehensus. Apophthegma Demadis, & Demosthenis. Plutarc. pagin. 803. l. 2. de Ora. l. 1. Arcad. quæst. l. 1. Epis. 3. Sus certat cū Minerua.

ὗς ποτ' Ἀθηναίαν ἔριν ἤρισε.

Cum diua est ausus Sus decertare Minerua.

Cum scilicet illiteratissimus, & naturæ stupidissimus quisque, cum viris omnis eruditionis genere

nere inſtructiſſimis audet concurrere. Prouerbium hoc ſic extulit Scholiaſtes Theocriti loco laudato ὗς ἄν πρὸς Ἀθηνᾶν ἐρίζεις. *Sus cùm ſis, cum Minerua contendis*. Non ab re forſan erit aliud adagium non inconcinnum memorato annectere, videlicet. Sus ad Mineruam (ſupple) comparatur, quando quis rem vilem, & ignobilem inter illuſtres, & præclaras collocat: quapropter circumfertur hoc à Botanicis græcis καὶ κόρχορα ἐν λαχάνοις: nimirum etiam Corchorus inter olera: prolatum de indocto, & ignobili, qui inter doctos, & nobiles vult recenſeri; cum Corchorus, vt indicat Etymum, ſit herba potius reponenda inter purgamenta, quibus delectantur Sues, quam inter plantas ad cibarium vſum attinentes, Theophraſto, & Plinio teſtibus. Pariter hoc adagium iactari poteſt in illos, qui res minus dignas multùm commendant, putantes ex cloaca arcem facere, vel Suem in leonẽ transformare. 9. alter quiſpiam Scholiaſtes Græcus ἐρίζειν dici vult *verbis contendere* Ἐρεἰδειν *factis aliquẽ lædere*. Habet & illud vim Prouerbij, quod ex Luciano deducunt in Dialogis meretricijs. λεῖος μοί, φασί, χαιρέας, καὶ χοιρίσκος Ἀκαρνανικός. *Læuis, vt aiunt mihi Chareas, & Porcellus Acharnanius*. vſurpatur in mollem, delicatũ, & delitijs deditum, alluſione facta ad porcellum, quem in Acharnẽſibus inducit Ariſtophanes, ſymbolum eorum membrorum, quibus obſcænæ voluptates peraguntur. 10. ὗν ὀρίνει *Suem irritat*. in auidum rixarum dicebatur, ſus enim ferus recta petit eum, à quo læſus eſt, ſciunt enim venatores non lædentes modo Apros impetere, ſed & eos, qui cuſpidem ſolam, aut venabulum intentarint. 11. Ἀφροδίτῃ ὗν τέθυκεν. *Veneri Suem immolat*. de ijs, qui munus haud quaquam gratum alicui offerunt. Suem quippè Veneri eſſe inuiſiſſimam & Agricolæ ſciunt, quod frugibus noceat, & fingunt poetæ, ob interfectum Adonidem: Aut certè gratum munus Veneri cenſebatur Sus, quia contrarijs hoſtij dij quondam placabatur, ſic Baccho Caper, quia vitem nouellam roſerat, oblatus, atq; alia animalia alijs Dijs. 12. ὗς λουσαμένη εἰς κύλισμα βορβόρου. *Sub lota rediit ad volutabrum luti*. de ijs qui ad ſolitam peccandi libertatem redeunt, aut qui ad ſtultitiam ſuam, ſiue peccatum volens regreditur, vt in ſacris habetur, & interpretantur ſacri Patres, vſurpat de peccatore D. Petrus eodem modo in Prouerbijs *Canis ad vomitum* per paræmiam dicitur. 13. valet hoc antiqui poetæ pro prouerbio apud Plutarchum. de cauſis Naturalibus.

ἐρίζειν.
ἐρείδειν.
Sus Acharnanius.
Suẽ irritat.
Suem Veneri immolat.
Suis in volutabro.
Epiſ. 2. c. 2.
Sus peperit.

Μηκέτι νυκτὸς ὕειν, ἤκεν τέκνα ἀγροτέρα σῦς.
Noniam nocte pluet, Sus quæ enitetur agreſtis.

Iocularitet locum habet, ſi dicamus res tranquilliores fore, ſi rixis deditus, & moroſus quiſpiam Genio ſuo ſatisfecit, & inſolentiæ ſuæ potitus eſt fine. pertinet ad naturam Suum, maximè cicurorum, quæ cum pariant frequentiſsimè, & tempus partui diligunt ferè ſemper ineunte, æſtate, vt raræ admodum pluuiæ partum ſequantur: de agreſte etiam vſurpari poteſt, non incommodè, quanquam ea nunquam niſi ſemel tota vita pariat. 14. Et hoc prouerbialiter effertur, ex veteri poeta quopiam.

Partus Suũ.
Sus vuas corrumpit.

Ἀποτίσεις χοῖρε γίγαρτα.
Acinos Sus improba pendes.

Verba videntur cuiuſdam villici ad Suem vuas nondum maturas corrumpentem, futurum minantis, vti hanc noxam ſanguine ſuo luat. quadrat in eum, qui puſillum commodum magno mali detrimento eruit. Sunt autem *Acini*, & *duracini* callo gratiſsimi, vt ait M. Sabellicus paraphraſi ſua in Suetonium. multa viri docti, maximè Læuinus Torrentius Commentario in Suetonium, & Plinius fons illi, & alijs de Acinis, aut Duracinis diſputantibus, vnde hauriant. duplex ea vua, aut edus, à guſtu, ſic dicta, aut vino faciendo, quod ab auſtero etiam guſtu, & vuis illis *acinatitium* audit teſte Aurelio Caſſiodoro libro variarum duodecimo, & meminit Vlpianus I. C. ipſius Auguſti Epiſtola apud Suetonium. *dum lectica ex regia domum redeo panis vnciam cum paucis acinis vuæ Duracinæ comedi*. locum eſſe ſanum & textus ipſe ſenſuſq; verborum abundè probat, & defendit Iſaacus Caſaubonus. 15. ὗς ἐκώμασεν. *Sus ſaltauit*. authore Diogeniano conuenit in eos, qui præter decorum quicquam faciunt, quiq; inſperato rerum ſucceſſu elati, inſolentius ſe gerunt, Suidas & Zenodotus tetigere. Eſt quippè κωμάζειν Iuuenum amantium more, coronis, cantilenis, ſaltationibus, cæteriſq; iuuenilibus oblectamentis inſanire, & in domos alienas, vt Sues facere ſolent, irrumpere Theocrit. Syracuſis.

Acinæ, & Duracinæ vuæ quæ?
Cap. 76. lib. 14. c. 1.
Lib. 19. ff. vin. trit. & oleo leg.
Sus ſaltat.
κωμάζειν.

Ἀθρόος ὄχλος ὠθεῦνθ' ᾧ απερ ὕες.
Turba ſimul conſerta Suum more irruit.

16. *Porcinum numen* adagij vicem obtinuit, pro ridiculo & vili Deorum cultu, quod à Iudæis tractum, qui *caput porcinum*, vt ſæpè dixi, venerati credebatur. Lepidum eſt Petronij epigramma.

Porcinum numen.
Iudæorum cultus.

Iudæus licet & porcinum numen adoret,
Et Cœli ſummas aduocat auriculas.
Ni tamen & ferro, ſucciderit inguinis oram,

Et niſi

Et nisi nodatum soluerit arte caput.
Exemptus populo grata migrabit ab vrbe,
Et non ieiuna sabbata lege premet.
Vna est nobilitas, argumentumq́; coloris
Ingenui, timidas non habuisse manus.

In secundo versiculo mendum erat, legebatur. *Petronius correctus.*

Et cæli summas aduocet auriculas.

17. *Pinguis Porcus* de eo, qui immodice est obesus, cuique vt Persius ait Satyrâ prima.

Pinguis aqualiculus propenso sesequipede extat. *Pinguis porcus.*

Vnde celebratum illud veteris poetæ.

Παχεῖα γαστὴρ μέσαντοι ὁ τίκτει νόον.
Subtile pectus venter obesus non parit.

Vis inde Adagio maior, quod nullum animal tantum pinguitudinis contrahit, atque Porcus vel ipso Galeno approbante, cuius verba vide, neque enim exscribo.

GRAMMATICA.

LEVIA sunt hæc, sed tamen non prætereunda: nam & huc etiam tenuium confert cognitio, præsertim omnia scrutantibus. dicebant ergo *Suera* non *Sus* antiqui, vt ex libro quarto Varronis de lingua Latina notant Critici, maxime Adrianus Turnebus in Aduersarijs. sic & plurali numero non *Suum*, sed *Suuerum* in vsu, eodem modo. & *Bouerum* pro *Boum*, apud Catonem legi omnes sciunt. Vnde, eleganti voce *Sueres*, partes carnis Suillæ, vetus illa Plauti fabula Carbonaria, quæ intercidit, appellat. *Suera. Li. 14. c. 1. Suuerum. Sueres.*

Ego pernam, sumen, sueres
Spetile, callum, glandia.

Dicunt & *Subus* pro *Suibus*. Plinius. *Subus pinguitudo sine sensu*. & eodem loco paulo ante *Elephantis ventres quatuor, cætera Subus similia*. Lucretius. *Subus. L. 11. c. 37*

—— *Setigeris Subus acre venenum est.*

Communiori voce *Porcellum* dicimus reperitur tamen & *Porculus*. Plauto authore. Menæchm. Act. secundo Sc. secunda. *Porculus.*

Iubeas, si sapias, porculum offerri mihi.

Et in Milite glorioso Act. 4. Sc. 2.

—— *Quemq́; porculum impertitus est.*

Eadem phrasi Suculam pro lactente porculo idem Comicus extulit, quanquam translata significatione, in Rudente Act. 4. Sc. 4. *Sucula.*

—— *cum sucula, & cum porculis.*

Gryllus autem est lacteus *Porcellus*, seu δέλφαξ, vt supra. id nomen feriæ illi disputationi imposuit Plutarchus, quo de animalium solertia quæritur. vnicum Aelij Lampridij locum in Heliogabalo, quia variæ omnino lectionis est, adposui. *quod quidem & in ludis suis exhibuit, cum & Vrsos decem, & decem Gryllos, & decem lactucas, & decem auri libras in sorte habuit, vt veræ sortes essent & fata tentarentur*. In Codice regiæ Bibliothecæ decem *Grues*, nonnemo legit decem *glires*. sed nihil ad Suem nostrum. *Porcetra* quid esset Helius Melissus Grammaticus libro *de loquendi proprietate* apud Aulum Gellium in Noctibus Atticis, definiuit, *Matrona est, quæ semel peperit, quæ sæpius, Materfamilias, sicuti Sus, quæ semel peperit, Porcetra, quæ sæpius Scrofa* & quamquam ineptissimum Scriptorem, constet ex eodem Gellio, esse Melissum, tamen vera ea est inter *Porcetram* & *Scrofam* differentia: nam Pomponius vetus poeta vnam ex suis *Atellanis Porcetram* inscripsit. Animalium omnium pinguissimum Porcus, ideo *pinguissimos Sues Petalidas dixerunt*, ait Cælius Rhodiginus in Antiquis lectionibus, *ex vitulorum ratione, qui à cornibus dici solent Petali, quando cepata habent ea, id est patula, vel parua, exiliaque, nam & petalas dicunt palmas minutas*. Est & in porcino genere varietas in nascendo, ideo Sues serius nascentes μεταχοῖρα *Metachara* authore Aristotele dixerunt. Denique *Stali* sunt Porci mares, qui, vt pinguiores fiant, coitu prohibentur. Scio eo vocabulo sputum significari. *Grylus. Varia lect. in Lamprid. Porcetra. Li. 18. c. 6. Scrofa. Helius Melissus futilis scriptor. Petalides. L. 25. c. 26 μεταχοίρος Stali.*

THEOLOGICA.

Fuga peccatorum. Immũditia Lib. 6. c. 7. Veritatis cõtemptus. Præceps lapsus in peccatum. Vita in sordibus. Cap. 8. Peccatum gratiã impediens. Vitiorũ sordes. Ca. 11. quæstio. 23.

HABET & in sacris literis significationes suas Porcus, præcipuas referam, quando prohibetur diuino præcepto porcinæ esus, in Leuitico & Deuteronomio, quia *immundum sit animal, & ruminet, nec vngulam findat, fugam peccatorum* præcipi Lactantius, Firmianus existimat, multis disputat Sanctus Bernardus Epistola nonagesima octaua. Dum autem Euangelica historia ferit *in Porcos Dæmones* ab Assertore salutis nostræ *coniectos*, Diuus Augustinus interpretatur *immunditiæ symbolum esse Porcos*, idq; libris contra Faustum Manichæum. Rursus idem differens in Sermonibus de verbis Domini. *Porcos veritatis contemptores* exponit. Elegans & pia ratiocinatio apud Diuum Ambrosium libro sexto in Lucam. Porci sunt, qui immundorum vsu animalium, vocis & rationis expertes, lutulentis vitæ suæ actibus, naturalium coinquinauerunt ornamenta virtutum, qui impetu feruntur in præceps, quia nullius meriti contemplatione reuocantur, sed tanquam è superioribus ad inferiora per improbitatis procliue suffocantur in aquis, & fluido voluptatum æstu hinc atq; hinc feruntur incerti. Idem denuo sanctiss. Doctor, vbi de filij Prodigi Historia *Porci sunt in fætore, & sordibus viuentes*. D. Hieron. Commentario in Matthæum, videtur peccatum nomine Porcorum intelligere, quando ait *ex interfectione Porcorum hominibus salutis occasionem præberi*. Sed & Florens Tertullianus lib. de Iudaicis cibis. *Cibo Suem prohibet assumi, reprehendit enim cænosam, & luteam, & gaudentem vitiorum sordibus vitam, bonum non in animi generositate, sed in sola carne ponentem*. Plura in hanc rem pete à diligente, & erudito Theologo Alfonso Tostato in Leuiticum.

DENOMINATA.

Suilli fũgi. L. 22. c. 23. Venenis apti. Annal. l. 13. Epist. 64. Li. 16. c. 8. Cibus. De Bonit. & vit. suc. Li. 4. c. 28. Li. 7. c. 13.

A Nullo fere Animalium plura denominationem acceperunt præcipua tantum persequar. Primum *Suillos fungos*, quos Itali, vt Iacobus Dalechampius notat, *Porcinos* etiam hodie dicunt, hinc nomen suum hauserunt forte, quia vt *Porcina* inter carnes laudatissimi vsus, ita inter *fungos, isti*. Præclare C. Plinius *fungorum lentior natura & numerosa genera, sed origo nonnisi ex pituita arborum, tutissimi, qui rubent callo, minus diluto robore, quam Boleti, mox candidi, velut apice Flaminis insignibus pediculis. Tertium genus venenis accõmodatissimum Suilli, familias nuper interemere, & tota conuiuia, Serenum præfectum Neronis vigilum, & Tribunos, & Centuriones, quæ voluptas tanta ancipitis cibi?* Hic est ille Annæus Serenus, cuius meminit Tacitus & cui Seneca lib. de Tranquillitate inscripsit, & mortem deflet alibi. Hoc intelligendum si, vt collecti sunt, comeduntur, at lauandi sunt diligenter, & iunco transfixo in aere suspendendi, quo inter delitias summas habeantur. idem Plinius. *Boletos, Suillosq; gulæ nouissima irritamenta, quæ circa radices gignuntur, quercus probatissimos, robur autem & cupressus, & pinus, noxios.* Ex his cibus helluonibus charus, licet *succi frigidissimi, glutinosissimi, & crassi*. vt Galenus definiuit, adeo *vt multi iam noxio alimento interierint*, eodem authore. quæ signa sint bonorum, & quæ noxiorum Matthiolus disquirit in Pedanium Dioscoridem, & vt præparari, & conuiuijs inferri debeant, ex M. Apicio docemur, qui in re Culinaria, de ijs abunde. Martialis lib. 3. epigramm. 60.

Sunt tibi Boleti, fungos ego sumo suillos.

Frequentissima apud Græcos mentio Aristeas.

Μύκαισι δ' βρέχθει τὸ λάινον πέδον.

Fungos concupiscit lapidosus ager.

Poliochus Comicus Atheniensis.

ὤπτᾶτο καὶ μύκης τις ἐνίοτ' ἄν.

Assabatur fungus interdum quispiam.

Strãgulat.

Et letales hos suillos etiã Graci deprehẽdere. Epicharmus strangulationis vim habere prodidit. οἷον αἱ μύκαι ἄρ' ἐπισκηλότες πνιξεῖσθε.

Emaciati ac strigosi velut Suillis strangulabimini.

Nicander in Georgicis.

οἰδαλέα, συκόλλα βάρη, πνιγόεντα μυκήτων.

Tumidi, glutinosi, malefici, strangulantes Suilli.

Ephippus & ipse vetus poeta.

Ἵν᾽ ὥσπερ οἱ μύκητες ἀποπνίξαιμί σε.

Et te, velut Suillus, strangulem.

Eparchides narrat Euripedis poetę familiam esu suillorum extinctam. Vide epigramma apud Athenæum. Et vti Sus hominem stupidum, barbarum, insipidum significat, ita Suilli pro eodem vsurpantur. Plaut. Bacchid.

Act. 2. S. 3. Fatui, incōsiderati, per Suillos.

Adeon' me fuisse fungum, vt qui illi crederem?

Eadem fabula Act. 4. Sc. 7.

Tanti est, quanti est fungus putidus.

Et in Trinummo. Act. 4. Sc. 2.

Pol hic quidem fungino genere est, capite

se totum operit.

Ancipites.

Cibum ancipitem supra vocauit Seneca cum Plinio, & confirmat Iuuenalis Satyr. 5. V. 145.

Ad mensam quoties parasitus venerit infans,

Vilibus ancipite fungi ponentur amicis.

Familiæ. Suillij. Ca. 40 pag. 274.

Ab hoc etiam quadrupede familiæ Romanæ originem nominum suorum reptunt. *Suillij*, teste Plutarcho in Problematis Romanis. ἑτέρῳ δὲ νομίσματι ἐχρήσαντο, βοῦν ἔχοντι καὶ πρίβατον καὶ ὗν παράσημον, εὐπορoῦντες ἀπὸ τῶν θρεμμάτων μάλιστα καὶ τὴν περιουσίαν ἀπὸ τούτων ἔχοντες, διὸ καὶ τῶν ὀνομάτων πολλὰ τοῖς παλαιοῖς Συίλλιοι καὶ βουβωλκοὶ καὶ Πόρκιοι ἦσαν, ὡς Φαινεστέλλας εἴρηκεν. *Alio etiam vsi sunt numismate, cui Bos erat insculptus, aut Ouis, aut Sus, quod re maximè pecuria se alerent, indeque opes pararent, hinc & nomina multa apud veteres sunt deducta, vt Suilliorum, bubulcorum, & Porciorum, author Fenestella.* Eadem paulo immutatis verbis narrat idem Publicola. διὸ καὶ τὰς οὐσίας ἄχρι νῦν ἀπὸ τῶν προβάτων πεκύλια καλοῦσι, καὶ τῶν νομισμάτων τοῖς παλαιοτάτοις βοῦν ἐνεχάραττον, ἢ πρόβατον, ἢ σῦν. ἐτίθεντο δὲ καὶ παισὶν αὐτῶν, Σουίλλους καὶ Βουβούλκους, καὶ καπραρίους ὀνόματα, καὶ Πορκίους. κάπρας μὲν τὰς αἶγας, πόρκους δὲ τοὺς χοίρους ὀνομάζοντες. *Vnde facultates suas à pecudibus peculiū etiam nunc nuncupant, & vetustissimi nummi Boue, vel Oue, vel Sue, fuerunt signati; filijsque suis Suillijs, Caprarijs, Bubulcis, Portijs nomina indiderunt.* vltima verba Latine reddi non possunt, ideo ab Interprete omissa, nam *Caprinum pecus* ἄιγας, & *Sues porcos*, inquit, *dixerunt.* Ex hac gente fuit P. Suillius Germanici quæstor, & accusatus sub Claudio, & pulsus in Balearicas Insulas, vt C. Tacitus fuse narrat. Et alij eo nomine in historia Romana, fuerunt, & *Porcij* à Porcorum videlicet cura dicti, Plutarchus locis proxime laudatis, & quicumque de rei pecuariæ inter veteres dignitate disseruerunt. M. Varro in re rust. *Multa nomina habemus ab vtroq; pecore, à maiore & minore, à minore, Porcius, Ouinius, Caprilius, sic à maiore Equitius Taurus cognomina adsignificari, quod dicuntur, vt Annij Capræ, Statilij Tauri, Pomponij Vitali, sic à pecudibus multi alij.* Cognomentum hoc fuit *Catonum*, & aliorum, maximè *Liciniorum*, vnde *Porcij Licinij* veteris & celebris poetæ versus referuntur ab Aulo Gellio. Sunt & ab eadem voce *Porcilij*, licet eos non à *Porcis*, sed potius à *Porcijs* deriuatos existimet Carolus Sigonius. libello de Nominibus Romanis. tu vide *Constantini Censuram* de nominibus impositiuis, quæ Tito Probo adscribitur. & est cognomen hoc familiæ *Leccarum*, vide quamplurimos Porcos, siue *Porcilios Licinios & Leccas* apud Titum Liuium tota pæne historia. *Verres* cognomen dedit clarissimæ genti, ex qua C. Verres fuit, qui Cn. Pompeio, & M. Crasso Coss. Siciliam obtinuit, & per triennium fœde, auare, crudeliter administrauit, & succedente Metello, à Siculis est accusatus, patrocinante Cicerone in quem eloquentissimæ extant actiones, quæ *Verrinæ* dicuntur. Et est viuax leporisq; plenum Ciceronis in eundem dicterium ex pecoris i lius, vnde illi gentilitium nomen erat, natura depromptum. (nam nos quidem quid facimus in Verre, quem in luto volutum: totius corporis vestigijs inuenimus?) Hinc etiam & clarum *Virriorum* genus, ex qua Verrius Flaccus insignis Grammaticus oriundus: Cuius schediasmata ad nos peruenerunt: Est enim Verres Porcus Masculus non castratus ineundis Suibus seruatus, vnde illud in Agricularum pastorumque ore frequens, *decem Verres, centum Suibus sufficere. Scrofa* & ipsa cognomen dedit. M. Varro in re rustica. (ignorare, inquit videre, cur appeller scrofa, itaq; vt etiam hi propter se sciant, cognosce meam gentem Suillum nomen non habere, nec me esse ab Eumæo natum, auus meus primum appellatus est scrofa, qui quæstor cum esset Licino Neruæ Prætori in Macedonia Prouincia relictus, qui præesset exercitui, dum prætor rediret, hostes arbitrati habere se occasionem victoriæ, impressionem facere ceperunt in castra, auus cum cohortaretur milites vt caperent arma, atq; exirent contra, dixit celeriter se illos, vt scrofa porcos, disiecturum: id quod facit. nā eo prælio hostes ita fudit, & fugauit, vt eo Nerua Prætor Imperator sit appellatus, auus cognomē inuenerit, vt diceretur Scrofa, itaq; proauus, ac superiores nemo appellatus Scrofa. nec minus septimus sū deinceps Prętorius in gēte nostra Nec tamē defugio quin dicā, de suillo pecore.) fuit ergo cognomētū hoc familiæ Tremelliæ. ex qua oriūdus Tremellius ille

l. 3. Annal. & lib. 3.

Porcij. lib. 1. c. 1.

l. 17. c. 21.

Porcilij.

Verres.

Verrinas.

Verij.

Scrofæ. lib. 2. c. 4.

Lib. 1. c. 1. Gryll.

scrofa, quia Varrone introducitur in re sua rusticam, quique *rem rusticam*, vt ait Iunius Columella, *eloquentem reddidit*. Inter gentes Romanas *Gryllos* reperio. Martialis lib. 1. epigr. 60.

Redde Lupi nobis, tenebrosaq; balnea Grylli,
Tam male cum canem, cur bene, Flacce, lauor?

Familia.

Balnea hæc tenebricosa Grylli iterum memorat, lib. 2 epigr. 14. sed in qua parte vrbis sit, non inueni apud Topographos: sed publica suspicor fuisse.

Nec Fortunati vitat, nec balnea Fausti,
Nec Grylli tenebras, Aeoliamq; Lupi.

Pictura. L. 35. c. 10 fin.

Est præterea nomine Grylli picturæ cuiusdã, ridiculæ genus expressum, cuius author Dionysius Pictor teste Plinio Apud eundem Plinium (Gryllus est animal, cui magnam authoritatem tribuit Nigidius, maiorem Magi, quoniam retro ambulet, terramq; terebret. stridat noctibus, venantur eum formica, circumligato capillo in cauernam eius coniecta, efflato prius puluere, ne sese condat, ita formicæ complexu extrahitur.) vide vanitatum plura inibi argumenta. locum eum exscribit, vt solet, Isidorus. & addit. Gryllus à sono vocis nomen habet. Aruinas quoque ab hoc pecore nomen accepisse existimo. nam cum Virgilius lib. 7. Aeneidos dixisset.

l 29. c. vlt. Li. 12. c. 3. Aruina.

Pars læues clypeos, & spicula lucida tergent
Aruini pingui.

Seruius Maurus subdit. *Aruina est pingue durum, quod est inter cutem, & viscus, alij Aruinæ nomine Laridum intelligunt, secundum Suetonium in libro de vitijs corporalibus.* Sed opus illud Suetonij interijt. Isidorus in Etymologijs. *Aruida est pinguedo cuti adhærens.* puto ergo à vitio corporis id nomen impositum, sicut *Halas* dicebant *à fœdo oris halitu, Cossos à rugoso corpore, plantios à planis pedibus, Plaucos à vola peaum lata, Pausas, à pedum latitudine, Valgos, à Suris introrsum intortis, Malicos à malis tumentibus, Bruncos à producto ore Cenestellas à Caluitie.* vt eruditissimus Andreas Tiraquellus ad Alexandri Neapolitani dies Geniales fuse exquirit. Eadem ratione *Aruinæ* à pingui obæsoque corpore nomen fuerint sortiti, ex hac familia censentur multi præclari nominis Romani, in his est *A. Cornelius Aruina* dictator apud Liuium, & *P. Cornelius Aruina* Consul cum Q. Martio Tremulo. eodem authore. Sues sane præ omnibus animalibus, & pinguissimos esse, & plus aruinæ habere, non experientia modo probat, sed & Medicorum placita. Martialis.

Li. 11. c. 1. Cognomina à vitio corporum. lib. 1. c. 11. 1. Decad. l. 8. fine. 1 Decad. lib. 9. l. 11. epigr. 42.

Pingues Lygde Sues habeat vicinus Iolas.

Porculatio. lib. 2. c. 4. lib. 7 c. 9. Porculator.

Ab huius pecoris custodia *Porculatio* dicta. M. Varro in re rustica. *In nutricatu quam porculationem appellabant, binis mensibus sinunt porcos cum matribus, sed eos, cum iam passi possunt, secernunt.* Hinc & *Porculator*. Moderatus Columella. itaq; porculatoris maximum officium est, vt vnamquamq; cum sua prole claudat, qui si memoria deficitur, quo minus agnoscat cuiusq; progeniem, pice liquida eandem notam scrofæ, & porcis imponat, & siue per literas. siue per alias formas, vnumquemq; fætum cum matre distinguat, nam in maiore numero diuersis notis opus est, ne confundatur memoria custodis. qui antea Porculator ei dictus, hic dicitur idẽ custos. idem in præfatione ad librum primum. *Porculatoris vero, & subulci diuersa professio, diuersæ pastiones, nec eundem glabræ Sues, densaq; cæli statum, nec eandem educationem cultumq; querunt.* Illud vltimum obiter obseruamus, domesticam educationem porcorum porculatori committi, donec secernantur à matre, tum subulcus curam suscipit. Virgilius Eclog. 10.

Subulcus.

Venit & Vpilio, tardi venere subulci,
Vuldus Hiberna venit de glande Menalcas.

Cap. 15. ὑφορβός.

Seruius Maurus. *Subulci dicuntur pastores porcorum, qui per hiemem glandem colligunt, idest, in hiemem reponunt.* Septuaginta apud D. Lucam, in Euangelio, Periphrastice dixit ἔπεμψεν αὐτὸν εἰς τοὺς ἀγροὺς αὐτοῦ βόσκειν χοίρους. *misit illum in villam suam vt pasceret porcos.* Græcis ὑφορβός. Homerus lib. 14. V. 414. Odyss.

——— ἑτάροισιν ἐκ ἔκλετο δῖος ὑφορβός.

Socijs præcepit diuinus Subulcus.

συβώτης.

Apud eundem συβώτης dicitur lib. 21. V. 379.

τὰ δ' ἔτοξα φέρων ἀνὰ δῶμα συβώτης.

Arcus ferens domum Subulcus.

σύφεος.

Eumaus autem nominatissimus est *Subulcus* apud Homerum lib. 22. Odyss. V. 190. sic σύφεος est *Suille*. hara scilicet eidem lib. 14. Odyss. V. 70.

Βῆδ' ἴμεν εἰς συφεούς, ἔνθι' ἔθνεα ἔρχατο χοίρον.

Perrexit ire ad Suilia, vbi grex continebatur Porcorum.

Quid esset *Suarij, Porcinarij, Porcarij*, item *præfectus fori Suarij*, aliaque id genus, supra, vt potui, deduxi, & qui plura in naturam Suum cupis, adi ad opus *de Nobilitate Porci* D. Cognaci in Senatu

natu

natu Allobrogum Camberiæ præsidis, non vidi opus, sed magna illius viri fama, maius meritum, varia lectio, limatum iudicium, quid plura? quæ hic oscitanter tacta, aut omissa, ibi copiose digesta reperias: nec fama fallit.

DE APRO, LOCVS, ET GENERATIO. Cap. XXXVII.

QVÆCVMQVE de natura *Suis* antea à nobis sunt dicta, omnia, paucis exceptis, in *Aprum* quadrant, est enim vtrique quadrupedi eadem natura, ortus, partus, victus, forma, inclinatio, nisi quod hic domesticus, & cicuratus, ille syluestris, & ferinæ vitæ. quare à Græcis σύαγρος, & ὗς ἄγριος dicitur, vt ex Homero, Aeliano, Artemidoro, & Aristotele, alijsque paulo post laudandis apparebit. M. Varro in re rustica. *de Suibus nemini ignotum, nisi qui Apros, non putat Sues vocari.* nec multum dissimiliter Isidorus. *Aper à feritate vocatus, ablata E litera, & subrogata P. vnde apud Græcos σῦς ἄγριος, dicitur, idest ferus, omne enim quod ferum est, & immite, abusiuè agreste vocatur.* quæ hic ergo subiectimus, spicilegia tantum erunt laboriosi illius Autumni, aut ἐπιφυλλίδες, seu racemationes anteactæ vindemiæ. Primum de loco quæro, qui idem cum *Suibus*, vel sane exigua differentia, nisi quod Plinius ad finem libri octaui *in Africa nec Apros* esse, *nec Ceruos, nec Capreas, nec Vrsos*, quam verè dicat in Africa Vrsos non esse, viderint alij. ego scio Acestem *pelle Libystidis Vrsæ* apud Virgilium indui, & ex Iuuenale, Statio, & Solino *productas* in Amphiteatrum Romanum *Vrsas Numidicas*, quin imò Bicrius vetus scriptor, & Ludouicus Mermolius recens author, qui Numidiam lustrarunt, testantur ibi *Vrsas* videri, quare putarim legendum, *Nec Vros*. ad *Apros* redeo, quod in Africa non esse testis. Cl. Aelian. ἐν δὲ λιβύῃ συῶν ἀγρίων ἀπορία ἐστὶ, καὶ ἐλάφων. *In Africa nulli neque Apri sunt, neque Cerui.* Interdum sono, seu voce carent. C. Plin. *Multum tamen in ijs refert, & locorum natura, mutæ in Macedonia ranæ traduntur, muti & Apri.* Est obseruatum à recentioribus, qui res Asiaticas memoriæ prodiderunt, *esse Apros prope Scassem Persidis vrbem, qui cum sciunt se petu, ingentes lapides eminus in homines, & Canes librent*, & grande interdum ijs damnum adferant. quod retulit Marcus Poius. In eodem illo tractu Persidis, dicunt esse *Apros tantæ magnitudinis, vt Boues etiam grandissimos Europæos, corporis mole longè superent*, & totius quidem corporis proportio vel ex eo facilè elici potest, quod *dentes* eorum quidam reperiantur *molares, quorum singuli sint pondo quatuordecim*. vt idem Marcus Polus author est. Relicto orbe igitur reliquo de solis Italicis Apris ago, & sane nulla prouincia vberiori Aprorum prouentu se potest iactare. celebrantur enim *Apri Marsi*. idest *Sabellici*. vt exponit Helenius ad illud Horatij lib. 1. od. 1.

Ordinis ratio. — σύαγρος. ὗς ἄγριος. — *lib. 1. c. 11.* — *lib. 12. c. 1.* — *Aper Sus ferus.* — *Non sunt in Africa.* — *Plinius correctus.* — *L. 17. c. 10* — *Muti.* — *l. 11. c. 51.* — *Venatores petunt.* — *li. 1. c. 24.* — *Grandes.* — *li. 3. c. 35.* — *Marsi.*

Seu rupit teretes Marsus Aper plagas.

De *Vmbris & Laurentibus*, idem lib. 2. Sat. 4.

Vmbri. Laurentes.

Languidus incubitum iam se conuiua reponet
Vmber, & Iligna nutritus glande, rotundas
Curet Aper lances, carnem vitantis inertem:
Nam Laureus malus est vlnis, & arundine pinguis.

Vmbros celebrant poetæ Stat. lib. 4. silu. 6.

Vmbri.

Ah miseri quos nosse iuuat, quid Phasidis ales
Distet ab Hiberna Rhodopes grue, quis magis anser
Exta ferat, cur Thuscus aper generosior Vmbro,
Lubrica quæ recubent conchylia mollius alga?

Catull. epigramm. 37.

Quare metuendus es mihi bone ignati,
Si Vrbanus esses, aut Sabinus, aut Tiburs,
Aut parcus Vmber, aut obesus Hetruscus,
Aut lannuinus acer.

Locus corruptus est, Petrus Daniel ex MS. lexico apud Turnebum lib. 14. cap. 8. legit.

Aut pinguis Vmber.

Catullus correctus.

A. Persius Satyr. 3. V. 74.

De locuple penu defensis pinguibus Vmbris.

Reuera legendum est. Emericus Cruceius.

Aut Porcus Vmber, aut obesus Hetruscus.

Lucani. De Lucano idem libri eiusdem Satyr. 8.

In psimis Lucanus aper leui fuit Austro
Captus, vt atebat canæ pater.

Hetrusci. Sed pretio, & bonitate, atque etiam vicinia, omnibus alijs prælati *Hetrusci*, quod ea regio amplos & filuosos, & ingentes agros haberet, vt ait Flauius Vopiscus in Aureliano, & eadem sentit Rutilius Numatianus libro primo Itinerarij, ego abunde disserui in Hetruria Regali. meminit Martialis lib. 7. epigramm. 26. *Li. 1. c. 10.*

Thuscæ glandis Aper populator, & ilice multa
Iam piger, Aetolæ fama secunda feræ.

Idem in vulgatis editionibus corruptus. lib. 12. epigr. 14. Vbi sic plerumque legitur.

Si te delectant animosa pericula, tu scis
Tutior est virtus, insidiemur apris.

Martialis correctus. Sed leui mendo sic locus liberatur.

Si te delectant animosa pericula, Thuscis,
Tutior est virtus, insidiemur Apris.

Generatio. Li. 5. c. 14. Coitus. Si quid addẽdum sit ijs de Suum generatione superius dictis, suppeditabit Aristoteles in Historia Animalium. Apro ad triennium coeundi prohibitas edurat, vetustioribus proles deterior gignitur, nullus enim præterea profectus ei accedit, nulla virium recreatio: solet inire pabulo satiatus, & cum alteram non subegerit, vel initur breuior agitur, & fætus corpore minore creatur. Paucissima Sus edit prima parturitione viget secunda, nec senescens copia fætus deficitur, quãquam lentius coit, vbi vero decimum quintum annum nacta est, non præterea generat, sed efferatur: si pinguet, ocyus, & iuuenis & senescens mouetur ad coitum, si grauida admodũ pinguescat, efficitur vt fæta minus habeat lactis. *Ætas. Fætus. Tempus.* Proles, quod ad ætatem optima est, cum vigent parentes, quod ad tempus, præstantior quæ hiemis initio gignitur deterrima quæ æstate, quippe quæ parua, exilis, & perhumida sit. Mas si pinguet, inire omnibus anni temporibus potest, nec solum interdiu, sed etiam noctu, aut certè matutino potissimum tempore, senesceus autem, minus subinde agit, vt dictum est. Sæpè qui vel per ætatem, vel per infirmitatem suæ naturæ nequeunt expedite coire, cum fæmina impotens sustinendi maris fessa clunes dimittat, cubantes vna cũ fæmina coeunt. Concipit præcipue Sus; cũ præ libidine gestient pruriens, auriculas flaccidas demittit, aliter semen à vulua respuitur, relapsumq; euanescit. *Conceptio.* quod de cubitu, breuiter Plinius *fæmina senectute fessa cubantes cocunt.* Expressius autem omnia idem Philosophus pertractat. αἱ δὲ σύες αἱ ἄγριαι τοῦ χειμῶνος ἀρχομένου ὀχεύονται, τίκτουσι δὲ ἔαρος, ἀποχωροῦσαι εἰς τοὺς δυσβατωτάτους τόπους, καὶ ἀποκρημνους μάλιστα, καὶ φαραγγώδεις, καὶ συσκίους. διατρίβει δὲ ὁ ἄῤῥην ἐν ταῖς ὑσὶν, ὡς ἐπιτοπολὺ ἡμέρας τριάκοντα. τὸ δὲ πλῆθος τῶν τικτομένων καὶ ὁ χρόνος τῆς κυήσεως, ὁ αὐτός τε, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἡμέρων ὑῶν ἐσὶ, τὰς δὲ φωνὰς παραπλησίως ἔχουσι τοῖς ἡμέροις, πλὴν μᾶλλον ἡ θήλεια φωνεῖ, ὁ δὲ ἄῤῥην σπανίως. τῶν δὲ ἀῤῥένων καὶ ἀγρίων οἱ τομίαι μείζους γίνονται καὶ χαλεπώτεροι ὥσπερ καὶ Ὅμηρος ἐποίησε. *Li. 8. c. 51. L. 6. Histo. c. 28.*

Θρέψεν ἐπὶ χλούνην σῦν ἄγριον, οὐδὲ ἐῴκει
Θηρί γε σιτοφάγῳ ἀλλὰ ῥίῳ, ὑλήεντι.

Γίνονται γε τομίαι, διὰ τὸ νέους οὖσιν ἐμπίπτειν νόσημα κνησμὸν εἰς τοὺς ὄρχεις. εἶτα ξυόμενοι πρὸς τὰ δένδρα ἐκθλίβουσι τοὺς ὄρχεις. *Sues feræ principio hiemis coeunt, vere pariunt, petentes maxime inuia, angusta, prærupta & opaca, mas cum fæminis conuersari dies triginta, magna ex parte solet numerus, partus, & tempus ferendi idem atque in cicuratis Suibus est, vox etiam similis, sed fæmina vocalior est, mas raro vocem emittit mares castrati maiores, fortioresque euadunt, vt sitte Homerus fingit, cum dicit.* *Locus partus. Vox.*

Nutrijt exsectum siluis horrentibus Aprum,
Instar non bruti sed dorsi montis opaci.

Castratio. *Castrantur, quod recentibus adhuc morbus incumbit in testiculos, quo atterentes eam partem ad arbores, sibi testiculos, extingunt.* Vti partus idem Apris & Suibus domesticis habetur, ita & victus, qui in cibo & potu. & potus quidem aqua turbida, & commoto limo cænosa. Seruius Maurus Honoratus. ad Virgilij Eclogam secundam. *Apri puros fontes cano sos efficiunt.* ipse Bucolicus. *Potus.*

——— *liquidis immisi fontibus apros.*

Et lib. 3. Georgicon.

Sæpe volutabris pulsos siluestribus apros
Latratu terrebis agens.

Cibus. Nec cibus alius Apri, quam cicurati porci, glandes, poma, hordeum, herbæ, lumbrici, radices, talia. M. Martialis lib. 14. epigramm. 70.

Iste bonus faciet tibi Saturnalia porcus,
Inter spumantes Ilice pastus apros.

Adde & ficus aridas supra modum quadrupedem illum appetere. locum pulcherrimum Claudij Aeliani apponam. (In Armenia excelsum saxum auditione accepi permultam aquam emittere, atq; sub ipsum subijci fontem vndequaq; quadratum, tres passus altum, singulaq; eius latera stadij dimidium occupare, & simul cum aqua pisces frequentes excidere, cubiti magnitudine, tum maiores, tum non multo minores, & ex ijs partim delabi semimortuos, partim adhuc palpitantes, ad mortem præcipitare, & peruagatum est eos esse colore nigerrimos, & non aspectu insuaues: veruntamen si quid eorum vel homo, vel fera bestia gustarit, statim mori: propterea vero Armenios, quod ferarum multitudine redundent, primum eos collectos ad solis radios exsiccare, deinde hausta piscium aspiratione graui, & pestilenti, aut excitato inde puluere hausto pereant, ore, & naribus obturatis hoc piscium genus contundere, & in farinam redigere, & in ficus admixtas, in ea loca, quæ maxime abundant feris, disseminare, bestiæ vt primum eas attigerunt, statim moriuntur, atq; ea fraude Apri, feræ capræ, Cerui, Capræ, Vrsi, Asini siluestres necantur, nam eiusmodi animalia ficcum, & farinarum auidissima sunt. perimuntur vero hoc modo, quod nimium abundent, iam vero alio modo tollunt Leones, Pardales, Lupos, nam in domesticarum ouium aut caprarum discissum latus, quatenus manus inseri queat, farinas ex ijs piscibus abdunt, post vero hanc escam ad eos alliciendos obijciunt, at cum eiusmodi quippiam Leo, Pardalis, Lupus gustarint, continuo moriuntur. Est autem cum omnis Armenia mater & nutrix ferarum, tum præcipue campestris circa fluuium.

Ficus aridæ. li.17.c.31.

Pisces miri.

Armenia ferarũ ferax.

SYNOMIA ET BREVIS Descriptio.

HABET *Aper*, non minus quam *Sus*, suas varias significationes, 1. est piscis eo nomine. C. Plinius. *mollia & crusta intecta nec vocem, nec sonum vllum habere, sed & cæteri pisces, quamuis pulmone & arteria careant, non in totum, sine vllo sono sunt, stridorem dentibus eum fieri cauillantur, & is qui Caper vocatur, in Acheloo amne, grunnitum habet, & alij de quibus diximus*, locum corruptum esse, & librariorum incuria deprauatum cuilibet liquet. corrige itaque & lege, *Et is qui Aper vocatur in Acheloo amne, grunnitum habet*. Atque ita in veteri codice fuisse testis est Conradus Gesnerus, & ita censuit legendũ Hermolaus Barbarus, sed & ratio ipsa. Suadet legi debere, nam totum illum locum. vt plures plerosq; ex Aristot. exscripsit Plinius, imo totum illud suum caput ex libro quarto historiæ Animalium cap 9. formauit, vbi κάπρος legitur, & Theodorus Gaza vertit peritissime, *Aper*. in qua voce vertenda quamplurimi viri doctrina illustres exerrarunt, aliquoties Gentianus Heruæus, magnus alioquin vir, lapsus est, & Franciscus Sylburgius, & Hermannus Cruserius, dum illud Plutarchi ex libro περὶ ἀοργησίας *de non irascendo* ἐν γὰρ κάπρον φριξαύχενα ἢ μόνον γυνή. vertunt, *etenim ferocem, non modo mulier Caprum*, pessime, vertendum fuerat *Aprum* eidem errori affinis fuit Gyraldus in Philonidis versione, id fugit interpretem veterem, Xenophontis in Hippice; μὴ ὥσπερ κάπρου προσσέτης πεφύκες, sic reddentem, *non oriatur ceruix tanquam Hirci prona*. vertendum erat, *Apri*. Eundem errorem incurrit vir doctus, qui Latine reddidit Clementem Alexandrinum, vide in Pedagogo libro primo capite septimo; & libro secundo capite primo, & lib. 13. c. 3. quibus omnibus locis κάπρον vertit male *Caprum*, nec maior felicitas fuit Interpretis Diodori Siculi, qui eandem vocem male transtulit libro quarto capite secundo Rondeletius putat eundem esse piscem κάπρισκον *Capriscum* Oppiani, sed duplici errore, nam neq; *Capriscus Apro*, similis, sed *Capro*, nec in fluuio capitur, vt *Aper*, sed in mari: huius figuram habes apud Vlyssem nostrum Aldrouandum erudito opere de Piscibus, ad quem te remitto, tanti enim nominis virum ornare cupio, non transcribere. Et quidni, cum idem sit *Sus quadrupes & Aper*, idem quoque sit *Sus marinus cum Apro marino*, item & *Porcus fluuialis, cum Porco siluestri? Suem* sane *Piscem* Ouidius celebrat in Halientici fragmento,

Et nigrum niueo portans in corpore virus
Lolligo, Durique Sues.

Rursus Aper familia erat Romana, aut potius nomen multarum familiarum. nobilis illa est de Diocletiano Austugo Historia, quam huc spectantem apponam, vt eam ex alijs exscripsit Cælius Rhodiginus. *Argenti in Gallia Diocletiano dicebat Dryas nimium, Diocletiane, auarus, nimium parcus es, cui per iocum is, tum ero largus, cum Imperator fuero, at Dryas, noli Diocletiani iocari, nam Imperator*

Piscis. l.11.c.51.

Plinius correctus.

Aristot. exscriptor.

Gentiani Heruai error.

Et Sylburgij. Et Herui Cruserij.

Et Gyraldi.

Et interpretis Xenophontis.

Et interpretis Clemẽtis Alexãdrini.

Et interpr. Diodori Sicul.

Et Rondeletij. lib.3.c.12.

Sus piscis.

Aper nomẽ familiæ. l.25.c.26.

peratoreris, cum Aprum occideris: ex eo venationibus deditus Apros forte oblatos enixius occidebat, dicti euentum expectans, quo eſt fruſtratus, donec præfectum Prætorio Aprum interemit. Vnde cum diu incaſſum & venaretur, & Apros occideret; quaſi de Dryadis fallaci pollicitatione, aut ſuo infortunio conquerens ſubinde ingerebat, *ego quidem Apros occido, ſed pulpamento alter veſcitur*. A profanis ad ſacra migrantes, *Aprum* Tullenſium antiſtitem magna vitæ continẽtia vixiſſe reperiemus, & Sanctorum numero adſcriptum cultumque decimoſeptimo Kalendis Octobris, vt retulit Ioannes Molanus ad Vſuardi Martyrologiũ. Et *Troſius Aper* Grammaticus Philoſophum, & Imperatorem Antonium docuit Iulio Capitolino authore. Et *Apro, & Pollione conſulibus* Imperator vocatus eſt Commodus, vt in Aelio Lampridio legitur, eodemque rurſus conſule idem Imperator triumphauit. Et *Aper Arrij* cognomento, ſocer Numeriani Augusti, factione cõcitata Imperium ſtrenne inuaſit, ſed ipſo tumultu interfectus pænas defectionis luit, Flauio Vopiſco ſcribente. Nec prætericrim epigramma de *Vrſo, & Apro* fratribus, quod ad S. Mariæ Rotundæ legitur Rauennæ in tumulo Theodorici Regis, & ſic ſe habet.

Aper Prætorio Præfectus.

S. Aper Epiſcopus.

Aper Grãmaticus.

Aper Conſul.

Aper ſocer Numeriani Aug.

Aper, & Vrſus fratres.

Vna Ioannina domus hos produxit alumnos,
Libertatis opus contulit vna dies.
Naufraga mors pariter rapuit, quos iniunxerat ortus
Et duplices obitus Mors periniqua dedit.

Quamplurimi apud Martialem eo nomine celebres, vt lib. 10. epigr. 15.

Dotatæ vxori cor arundine fixit acuta:
Sed dum ludit Aper, ludere nouit Aper.

Martialis correctus.

Inſulſum geminare erat ludere, itaque putaui corrigendum.

Sed dum ludit Aper, lædere nouit Aper.

Et lib. 11. epigramm. 35. lepidiſſimo acumine.

Aedes emit Aper, ſed quas nec noctua vellet
Eſſe ſuas, adeo nigra vetuſtq; caſa eſt.
Vicinos illi nitidus Maro poſſidet hortos,
Cænabit bellè, non habitabit Aper.

Et de alio lib. 12. epigramm. 30.

Siccus Sobrius eſt Aper, quid ad me?

Et libro eodem epigramm. 71. ſed quia locus varie legitur, vide Adrianum Turnebum lib. 27. Aduerſarior. cap. 31.

Tunc cum pauper erat, non ſitiebat, Aper.

Nunc Aprum ſuccincte deſcribam, idque ex poetis præcipue, quorũ primus Oppianus Cilix lib. 3. V. 364. Cynegeticis, quo loco non tam corporis, quam Naturæ deſcriptio continetur.

κάπρος ἐνυάλιος δὲ μέγ' ἔξοχος ἐν θήρεσσιν
εὐνὰς μὲν ποθέει πυμάτοις ἐνὶ βένθεσι κρημνῶν
ἔξοχα δὲ συγίειδοῦ πον πολυηχέα θηρῶν
Θηλυτέρη δι ἄλιας ὀσέ φορμαίνων ἀλάληται.
καὶ μαλ' ἐρωμανέων σφριγᾷ κατὰ δ' εὐχένας ὀρθὰς
φρίσσουσι τρίχες, οἷα περισσολόφων πηλήκων
Ἀφρὸν ἀποσαλάει τε κατὰ χθονός, αὐταρ ὀδόντων
πολλὸν ἐπικροτέει λευκόχροον ἄσθματι θερμῷ
ἢ χόλος ἀμφίγα μοισι πολὺ πλέον ἢ ἐπεραιδώς
θηλυτέρη δ' ειμὲν κεν ὑποπτήξασα μένησιν
ἔσβεσε πάντα χόλον, κατὰ δ' ἔυσασε θηρὸς ἐρωὴν.
εἰ δὲ κ' ἀνηναμένη φεύγη φιλοτήσιον εὐνὴν
αὐτίκ' ὀρινόμενος θερμῷ πυρόεντί μιν ὠπὶ
Ἢ γάμον ἐξετέλεσσεν ἀναγκῇ ἶφι δαμάσσας,
ἤ τε κτεῖνεν κονίησι βάλεν γενύεσσιν ὀρύξας.

Quæ ſic verbatim reddidimus.

Aper autem maritus valde excellens eſt inter feras
Concubitus appetit extremis in vallibus præcipitiorum.
Valde odit autem ſtrepitum ſonorum ferarum:
In feminam vero pertinax irruens oberrat,
Et admodum amore inſaniens laſciuit, circa collum arrectæ
Horrent ſetæ inſtar criſtarum galearum:
Spumamque diſtillat in terra, at dentibus

Coitus.

Spuma.

Copioſam

Copiosam pulsat candidam anhelitu feruido:
Et bilis circa coitum multo maior, quam verecundia.
Fœmina vero si quidem succumbens maneat,
Extinguit omnem iram, consopitq́; fera impetum,
Sin autem auersata fugiat connubialem lectum
Illico percitus calido, & igneo astro
Aut nuptias facit, vi fortiter cogens,
Aut mortuam in pulueribus abijcit malis irruens.

Iracundia.

Fœminã recusantem necat.

Claudianus Poematio de laudibus Herculis.

Manalium petis inde nemus, fletamq; colonis
Arcadiam, & steriles raro iam robore siluas,
Namque hic immensa membrorum mole cruentus
Indomitus regnabat aper, soloque tremendus
Corpore, lunatis findebat dentibus ornes,
Sternebatq; suos lugentia rura colonos.
Horrebant trifidis nigrantia corpora setis,
Duratosque armis scopulos, totosq; per artus
Difficilis potuisse mori, non spicula in illum,
Nodosumve rapis grauato pondere robur,
Armati viduatur honos, nec vulnera virtus
Extemplo tibi facta timet, iamq; arripis vltro
Spumantem, cogisq; diem sufferre tuendo
Atque supinando mirantem numina vinci
Argolici victor portas sub tecta tyranni.

Dentes.

Setæ.

Debilis oculorũ acies.

Versus ille corruptissimus, in omnibus editionibus, quas hactenus vidi, corrigi sic potest.

Claudian. correctus.

Nodosumve rapis geminato pondere robur.

Deserta loca & iunia tesqua Aprum amare Aristoteles supra, & Oppianus asseruerunt, præcipue dum coit aut parit, & adstipulatur Ouidius in fabula Canentis lib. 14. Transmutationum.

Tesqua amat.

Dixit, & effigiem nullo cum corpore falsi
Finxit Apri, praterq; oculos transcurrere regit
Iussit, & in densum trabibus nemus ire videri,
Plurima qua silua est, & equo loca peruia non sunt:
Haud mora continuo prædæ petit inscius vmbram
Picus, equiq; celer spumantia terga relinquit
Spemq; sequens vanam, silua pedes errat in alta.

Penultimus versus non videtur sanus, melius fuerit epitheta mutare.

—— Equiq; celer spumantis terga relinquit.

Ouidius correctus.

Horatius libro Epodon. od. 5. naturam ferocem bene videtur expressisse.

Horret capillis, vt marinus, asperis
Echinus, aut currens Aper.

Currens idest furens, ait Helenius Acro, vt inhorruit armos, sic *Aprum*, seu *Suem horridum* dixit Vergilius in fabula Prothei, & *Horrentem* Ouidius, ex Tito Lucretio. vnde illa Epitheta poetis vsurpata, *horridus, horrens, hirtus, hirsutus* implacabilem belluæ istius truculentiam notant. caussa ea ex Aristotele bona libro secundo de partibus Animalium cap. 4. *fibræ solidæ terrenæque sunt, itaque quasi fomenta in sanguine efficiuntur, feruoremq́; per iram accendunt, ex quo fit, vt Tauri & Apri animosi, iracundi, furibundiq; sint, sanguis enim eorum fibris refertior est.* ita poetæ. Ouidius lib. 1. Metamorph.

Horreus. Horridus. Hirtus. Hirsutus. Iracundus Cur?

Non Aper irasci meminit, non fidere cursu
Cerua, nec armentis incurrere fortiter Vrsi.

L. Apuleius libro octauo Milesiarum. *sed cum Aper furens inuadit iacentem.* & ibidem loci. *tum Aper immanis atque inusitatus exsurgit.* L. Sen. Thyeste.

At ille, vt altis hispidus siluis Aper.

Papinius Statius lib. 8. Thebaid. V. 531.

Qualis setigeram lunata cuspide frontem
Strictus Aper, penitus cui non infossa cerebro
Vulnera, nec felix dextræ tenor, latus iras
Frangit, & expertæ iam non venit obuius hasta.

Statius correctus.

Primus versiculus haud rectè conceptus, lege.

—— Setigeram lucana cuspide frontem.

Apri enim *Lucani* ferocia insignes. remittit tamen multum de illa sæuitia & iracundia, si se inferiorem sentiat, præclare idem Papinius lib. 1. Achilleid. V. 460.

—— sic torua feras indago latentes
Claudit, & admotis paulatim cassibus arctat.
Illæ ignem, sonitumq; pauent, diffusaq; linquunt
Auia, miranturq; suum decrescere montem,
Inq; vicem stupuere greges, socioq; timore
Mansuescunt simul hirtus Aper, simul Vrsa, Lupulq;
Cogitur.

Indago.

Linea.

Quam ille *indaginem* vocat, alijs *linea* est, quare Ceruus prætenta penna purpurea pauorem significat apud Hieroglyphicorum scriptores. Virgilius lib. 3. Georgicon. V. 374. Et lib. 12. Æneid. V. 750. Aurelius Memesianus Cynegetico.

Linea quin etiam magnos circundare saltus
Quæ possit, volucrasq; metu concludere prædas.

Et paulo post ibidem loci.

—— lineumque vetat conscendere septum.

L. Seneca Hippolyto Act. 1. Sc. 1. & ibi Delrio doctiss.

Picta rubenti linea penna
Vano claudat terrore feras.

Formido.

Et ab effectu formidinem dixerunt Oppianus libro primo Cyneget. Vers. 157. inter arma venatoria ponit.

Σπαρτόδετον μήρινθον. *E sparto tortam formidinem.*

Et lib. 4. eiusdem operis V. 386.

πουλύχροα δείματα θηρῶν.

Versicularia terriculamenta ferarum.

Lib. 5. c. 5. lib. 1. Epist. 53.

Diuus Hieronymus in Dialogo Luciferiani & Orthodoxi. Turnebus in Aduersarijs. Aurelius Symmachus. *nodosa retia, pennarum formidines, & sagaces canes, omnemque rem venaticam meliorum oblitus affectare.* P. Ouidius lib. 5. Fastor.

—— Terret pauidos formidine Ceruos.

Et lib. 1. de Remedio Amoris eadem prasi.

Aut pauidos terræ varia formidine Ceruos,
Aut cadat aduersa cuspide fixus Aper.

Sagacitas. Li. 8. c. 27. Plinius suppletus. Musicam amant. l. 12. c. 46. lib. 6. c. 18.

Iam nec sagacitatem huius quadrupedis præterierim. C. Plinius. *Ciconia origano, vulneri admoto* supplet codex Manuscriptus. *hedera Apri in morbis sibi medentur; & Cancros vescendo, maximè mari eiectos.* alius liber præfert. *Cancris vescendo, maximè mari eiectis*, sed parum interest. Addo & Musicam impensius amare Cl. Aeliano teste in natura Animalium, cuius verba in sequentibus producam. Et vt plenè Naturalem Apri propensionem exploratam habeas, adi ad Aristotelis Historiam Animalium Theophrastum eius discipulum, & alios, & omnia cum Sue cicurate, vt dixi communia.

VENATIO SILVESTRIS, & Circensis.

Hetruscorũ mos.

CAPIEBANTVR aut formidine, vt supra proxime dictum, aut Musico concentu deliniti. Claudi Aeliani locum integrum adposui, quia à Iusto Vultero fideliter Latine redditum. Tyrrhenorum sermone peruulgatum est, Apros & Ceruos apud eos, cum retibus, & Canibus, vt venationis vsus ferre solet, tum multo maximè Musicæ adiumento capi, quod quidem ipsum quemadmodum fiat, iam dicam, circumiectis retibus, & cæteris instrumentis accommodatis ad faciendas bestijs insidias, collocatis, homo ad tibiam canendi peritus, quoad eius fieri potest, omnem cantus contentionem remittit, & relaxat, & quilibet ad canendum suaue præclare vsurpat, & sensim pedetentimq; progrediente illa in montium vertices, & conualles, & densa frutetis loca, atq; vt omnia breuiter explicem, in omnia lustra syluestrium ferarum & cubilia, tibiæ cantus sonorus influit, ac nimirum primo in eorum aures influentis soni insolen-

tia

tia ipsos exterret, deinde cum impotenti voluptate aures tenentur, tum nullo negotio comprehenduntur, tantusq; suauitate permulsi & deliniti, in earum quæ procreauerint, & domesticarũ sedium obliuionem veniant, etiamsi feræ bestiæ non à locis, vbi versari assueuerunt, aberrare solent; sic igitur Tyrrhenæ bestiæ paulatim tanquam suadæ illecebra ducuntur, & quasi cantu perstrictæ, in laqueos se inserunt, quibus illaqueatę comprehenduntur. Seruius Maurus optimus Virgilij Scholiastes. *Setosi caput hoc Apri, si Apri, tanquam venator, si Capri, tanquam pastor.* videtur diuersam lectionem asseuerare, vt sit. *Setosi caput hoc capri.* Rursus ad illud. *Aut acres venabor Apros. Parthenius mons Arcadiæ, dictus à virginibus, id est ἀπὸ τῶν παρθένων, quæ illic venari consueuerant.* Eratq; hic venatus omniũ periculosissimus, nam *nunquã siue strage canum, aut hominum, aut vtriusq; ille contingebat.* vt ex Xenophontis venatione, seu Cynegetico liquet, vnde venatoribus nostratibus & Gallis prouerbium frequens, & verax *Cerui chirurgus, Apro Sandapila:* quia scilicet vulnera à Ceruo inflicta curari possunt, Aprina mors præsens insequitur, notat Matthæus Raderus vir doctissimus ad Martialem. apposite ad periculum hoc Ouidius lib. 2. κακοτεχνίας.

Musica Apri captuntur.

Ad Eclog. 7 Varia lect. in Virgilij Eclog. 10.

Venatio periculosa.

l. 12. epigr. 14.

Nam neque læsus Aper media tam sæuus in ira est
Fulmineo rabidos dum rotat ore Canes.

Et in fragmento Halientici.

Quid nisi pondus iners, stolidæq; ferocia mentis,
Actus Aper setis iram denuntiat hirtis?
Et ruit oppositi nitens in vulnera ferri.
Pressus & omisso moritur per viscera telo.

T. Lucretius lib. 5. dum belluarum vires describit.

Ac validis socios cædebant dentibus Apri.

C. Suetonius in Augusto. *Diomedem dispensatorem, à quo simul ambulante, incurrenti fero Apro repente per metum obiectus est maluit timiditatis arguere quam noxa, remque non minimi periculi, quia tamen fraus aberat, in locum vertit.* voluptatem hanc Romanis ordinarium fuisse & ex historicis, & poetis passim docemur. Martialis lib 12. epigram.

Cap. 67. Augusti periculum. Frequẽs ea voluptas.

Retia dum cessant, latratoresq; Molossi,
Et non inuento silua quiescit Apro.

Et lib. 14. epigramm. 30. lemma est venabula.

Venabulũ Seruius ad 4. Aenei. pag. 321.

Excipient Apros, expectabuntq; Leones,
Intrabunt Vrsos, si modo firma manus.

Et lemmate sequenti, culter venatorius.

Culter. Lib. 2. c. 7.

Si deiecta geres longo venabula rostro,
Hic breuis in grandem cominus ibit Aprum.

Erant qui ad retia hæc cum venabulis, aut cultris starent, parati, impetum ferarum excipere, vt in Antiquitatibus Romanis dixi. Sidonius Apollinaris V. 199. Carm. 7. & Ioannes Sauaro multa & erudita collegit ad eundem lib. 8. Epist. 6. quem vide. duobus ego locis contentus ero. L. Senecæ in Hippolyto in limine.

Tibi libretur missile telum,
Tu graue dextra, lauaq; simul
Robur lato dirige ferro,
Tu præcipites clamore feras
Subsessor ages, tu iam victor
Curuo solues viscera cultro.

Subsessor.

Papinij Statij lib. 2. silu. 5.

Occidis altarum vastor docte ferarum,
Non grege Massylo, curuaq; indagine clausus,
Non formidato supra venabula saltu
Incitus, aut cæco caneæ deceptus hiatu,
Sed victus fugiente fera.

Clausor statarius. Li. 2. Epist. 2.

Qui ad retia sedebat, vulgato venantum vocabulo dicebatur *Clusor Statarius* Sidonius Apollinaris, & viri docti. idem ἀρκυώρον φύλαξ *retium custos* Xenophonti Cynegetico non vno loco, quod Aemilius Portus obseruauit. Elegans locus Plinij Iunioris. *Apros tres, & quidem pulcherrimos, cæpi. ipse? inquis. ipse, non tamen omnino vt ab inertia mea, & quiete discederem, ad retia sedebam, erant in proximo, non venabulum aut lancea, sed stilus & pugillaris.* D. Ausonius Epistola quinta.

Retium custos. Pag. 983. 984. 986. L. 1. Epist. 6.

An cum fratre vagos dumeta per auia Ceruos
Circumdas maculis, & multa indagine pinnas?

Aut ſpumantis Apri curſum clamoribus virges
Subſidiſq; fero? moneo tamen, vſque recuſes,
Stringere fœmineo venabula cominus hoſti.

Retia. Lib. 5. c. 4. Apraria retia. L. 3. tit. 17 L. 22. ff. de Inſt. & Inſtrum. leg.

Neceſſarius ſane retium in venationibus Aprorum vſus fuit, ſic Iulius Pollux in Onomaſtico ἄρκυες, καὶ δίκτυα, καὶ ἐνόδια, *retia laquei, caſſes*, & retibus quidem linum præſcribit Aegyptium, Colchicum, Carthaginienſe, aut Sardienſe, ſeu mauis Sardianum. vide locum. retia iſta alijs validiora robuſtiorisq; texturę vocabant *Apraria*, apris ſcilicet capiendis idonea ſic Paulus I. C. in Sententijs. *retia apraria, & cætera venationis inſtrumenta continebuntur*. quænam autem ſint hæc venationis inſtrumenta, abunde docet Vlpianus I. C. lege duodecima ff. de fundo inſtructo & inſtrumento legato. & quod huic facit, idem Paulus ſuppeditat: cuius hæc ſunt, *fundo legato vti optimus maximuſque eſt, retia capraria & cætera venationis inſtrumenta continebuntur, quæ etiam ad inſtrumenta pertinent, ſi quæſtus fundi ex maxima parte in venatione conſiſtit.* locum eſſe corruptum in aperto eſt, vel ex priore loco ipſius Pauli, itaque corrigendum eſt, *retia Apraria, & cætera venationis inſtrumenta*. Textum coinquinatum gloſſa impurior ſecuta eſt, ſic enim illa. *legaut tibi fundum, vti optimus maximus eſt, Certe continentur legato retia capraria, & cætera inſtrumenta venationis*, & idem error eadem medicina ſananda, ſcribendumque *retia Apraria*. Viuianus, qui fœtidiſſimis ſuis ſcorijs nitidum Iuriſprudentiæ Romanæ corpus conſpurcauit, in maiori delirio eſt, nam in legis laudatæ explicatione. *legaut tibi fundum cum mancipijs & pecoribus, & cum omni inſtrumento ruſtico & vrbano, & poſtea deceſſit modo quæritur, an pertineat ad te legatarium peculium Actoris ſerui ſeu Caſtaldionis, qui erat ex eodem fundo, & qui defunctus erat ante me teſtatorem*. Ignorantia non ferenda, *Caſtaldionem* in ſeruorum numero exponere, quod nos breui excurſu demonſtrabimus. Primum *Caſtaldionem* apud nullum bonum ſcriptorem legi, *Caſtaldum, Gualdium, aut Gaſtaldeum* in multis monimentis reperio, fuitque non villicus, colonus, Venator, aut ſeruus aliquis actor, vt imperite voluit Viuianus, ſed Princeps Prouinciæ magiſtratus, vt recte notatum à docto Volaterrano, & facile id conuincitur ex optimis & certe fidei authoribus, Anaſtaſio Bibliothecario in vita Gregorij Tertij pagina centeſimanona, Paulo VVarnefrido in Hiſtoria Longobardica, Et Leonis Marſicani Cardinalis verba clara ſunt, in hiſtoria Caſinate, & Præſidem, aut Præfectum Prouincię fuiſſe oſtendunt, vocem eam Longobardicę originis, & à Longobardis Principibus inuectam dignitatem fuſe probaui in Hetruria Regali. At Amerbachius interpretatus eſt ex idiomatis Germanici hodierni vigore *Caupones*, vt Nicolaus Serarius erudite notat, & refellit noua editione Bibliothecæ Sanctorum Patrum Tomo octauo. Et ſane manifeſti erroris Amerbachius conuincitur, vel ex ijs, quos iam laudaui authoribus, vel ex Epiſtola Gregorij Secundi Pontificis, quæ numero eſt cēteſima vigeſima tertia inter Bonifacij Epiſtolas, vbi *Comitibus Caſtaldi præponuntur*, quod neq; de Caupone, vt voluit Amerbachius, nec de ſeruo intelligi poteſt, vt gloſſatori inepto viſum. & multa illius farinæ apud illum.

Paul. I. C. correctus. Gloſſa correcta. Viuiani error. Gaſtadus. Gualtaldus. L. 5. pagin. 122. Li. 5. c. 29. Li. 1. c. 28. Lib. 6. c. 2. Amerbachij error. Prior Comite.

Canes Aprarij. Pag. 991.

Ad venationem Apri redeo, ad quam *Canes electi Aprarij*, ideſt alijs valentiores robuſtioreſque. Authorem habeo Xenophontem in Venatione. πρὸς δὲ τὸν ὗν ἄγριον κεκτῆσθαι κύνας Ἰνδικάς, κρητικάς, λοκρίδας, λακαίνας, ἄρκυς, ἀκόντια, προβόλια. *At in aprum ſilueſtrem Canes comparet Indicas, Creticas, Locrenſes, Lacænas, caſſes, iacula, venabula*, de hac Apri per Canes venatione Ouidius lib. 10. Metamorph.

Per iuga, per ſiluas, dumos, & ſaxa, vagatur
Nuda genu veſtem ritu ſuccincta Dianæ,
Hortaturq; Canes, tutaq; animalia prædæ,
Aut pronos lepores, aut celſum in cornua taurum,
Aut agitat damas: at fortibus abſtinet Apris,
Raptoreſq; Lupos, armatoſq; vnguibus Vrſos
Vitat, & armenti ſaturatos, cæde Leones.

Et eodem libro ad finem.

Forte Suem latebris, veſtigia certa ſecuti
Excitere Canes, ſiluiſq, exire parantem
Fixerat obliquo iuuenis Cynyreius ictu:
Protinus excuſſit pando venabula roſtro
Sanguine tincta ſuo, trepidumq; & tuta petentem
Trux Aper inſequitur.

Canes Scotici. Li. 2. epiſt. 77.

Canes iſtos & mole vaſtiſſimos, & ferocia præcipuos exigebant, vt habebantur, præter nominatos à Xenophonte ſupra, *Canes Scotici*, ſiue *Brittanni*, Q. Symmachi locus eſt obuius. *vt nunc ſeptem Scoticorum Canum probauit oblatio, quos præluſionis die tota Roma mirata eſt, vt ferreis caueis putare aduectos.*

aduectos. de ijs latè Simon Maiolus in laboriosissimo opere diebus Canicularibus, & Hector Boethius in patria historia. Aurelius Nemesianus, & plerique alij Britannos appellauere. *Li.6.p.97.*

Sed non Spartanos tantum, tantumve Molossos
Pascendum catulos, diuisa Britannia mittit
Veloces nostriq; orbis venatibus apros.

Canes Britanni.

Gratius, Ouidio antiquor. in Cynegetico.

O quanta est merces, & quanta impendia supra?
Si non ad speciem, mentiturosq; decores,
Protinus hac vna est catulis iactura Britannis.

Plura dixi ad illud Claudiani. *Li.3. laud. Stilic.*

—— —— variæ formis & gente secuntur
Ingenioq; canes, illa grauioribus apta
Morsibus, hæ pedibus celeres, hæ nare sagaces
Hirsutaque, fremunt Cressa, tenuesq; Lacenæ,
Magnaq; Taurorum fractura colla Britannæ.

Nota in Oppian. pa. 45.

Q. Symmachus *incertus agricola in officia diuersa discurrit, alij scalis ad arborum summa perrepunt, plerique condita musta defæcant, nonnulli aprorum odora vestigia canum sagacitate disquirunt, & ferarum domos indago sollicitat*. Virgilius libro quarto Aeneidos de Iulo pericula iuueniliter amante. *L.3.ep.23.*

Spumantemq́; dari, pecora inter inertia, votis
Optat Aprum.

Hæc venatio plerumq; etiam in Ceruos occupata, nam etsi id animal natura pauidum est, tamen ijsdem ferè modis capitur. Aurelius Symmachus rursus. *ideò necessitatem tibi à filio meo scribis inuictam, vt publici negotij excusatione purgeris: alterum igitur religioni tuæ ex vtroque faciendum est, vt aut Ceruorum & Aprorum copias mittas, aut in conspectum amici celerius reuertaris*. ita capiendum est illud Varronis in Satyra. ὄνος λύραν. Asinus lyram.

Venatio eadem Ceruorum.

L.8.ep.52.

—— —— nempè Sues siluaticos
In montibus sectaris venabulo aut Ceruos.

Omnibus notum est venationem rem esse nobilissimam, & heroicis sæculis vsitatam, & maximè in Italia *asper victu venatus alebat*, vt poetæ verbis vtar, tamen id quod dicam, obseruationis est meæ, nec à quoquam adhuc notatum, Italos illos primos non voluptate aliqua ductos venatui operam dedisse, sed cogente necessitate, vt scilicet se à feris tuerentur. verba Seruij Mauri ex Codice Manuscripto Fuldensi excerpta à Iacobo Bongarsio, & in lucem emissa à Petro Daniele Iure consulto, hæc sunt ex Sanseio vetustissimo scriptore. *Sanfetus Latium dictum ait, quod illi latuerunt incolæ, qui quoniam in cauis montibus velo cultis, cauentes sibi à feris belluis, vel à valentioribus, velà tempestatibus habitauerint, Cassei vocati sunt, quos posteri Aborigines nominauerunt, quoniam alijs ortos esse recognoscebant, ex quibus Latinos etiam dictos*. Hæc de venatione siluestri. quam scitè expressit Silius Italicus. cuius hæc sunt Punicorum lib. I.

Ioach. Zebner. Sacr. Adag.

Venatio Italis à me tu non voluptate.

Pag.21.

Lafetus author antiquissimus.

Cassei.

Aborigines.

Fulmineus seu Spartanis latratibus actus
Cum siluam occursu venantum perdidit, hirto
Horrescit sæuus dorso, & postrema capessit
Prælia, candentem mandens Aper ore cruorem:
Iamque gemens geminum contra venabula torquet.

Vltimum versiculum corrige. *Silius correctus.*

—— gemens geminum intra venabula torquet.

Dente scilicet venatoria instrumenta tētat, si possit euadere. Iulius Scaliger libro quinto poetices capite decimoquarto, culpat Silium, quod *gemere* dixerit *Aprum*, at ego, naturam eius sic expressam optimè, contendo, quippè non tantum *gemit* deprehensus, sed & *fletum emittit*, obseruatumque. *Apri lachrymam esse salsam, Cerui dulcem.* *Defensus.*

In Circo etiam *Aprum* inter belluas ferocissimas producebant, aut in Amphitheatro id passim in spectaculorum monimentis probatum, ideò paucorum locorum testimonio contentus, à Iulio Capitolino incipiam. *Qualituram, magnificentissimè gessit, Aedilitatis suæ tempore feras Libycas vna diecentum exhibuit, vrsas vna die mille extat silua eius memorabilis in domo rostrata Cn. Pompeij quæ ipsius, & patris, & proaui fuit, quam Philippi temporibus vester fiscus inuasit. In qua pictura etiam nunc continentur Cerui palmati ducenti mixtis Britannis equi feri triginta, Oues feræ centum, Alces decem, Tauri Cypriaci centum, Struthiones Mauri miniati trecenti, Onagri triginta,* *Apri*

In Gordianis.

Silua in ludis.

Apri centum quinquaginta, Ibices duæ, damæ ducentæ: Hac autem omnia populo rapienda conceſſit die muneris, quod ſextum edebat. In eadem hiſtoria poſtea ſubdit, vt aliud ſpectaculorum genus exprimat, nam cum hic populo libertas data fuerit rapiendi, ſecumque abducendi, quas poſſent, feras nonnunquam feræ illæ vel oſtendebantur tantum, gratæ ſcilicet populo, ob nouitatem futuræ, vel in arena conficiebantur à gladiatoribus de primo, locus allatus abundè probat, de ſecundo paulo infra, de vltimo locus iſte Capitolini, oſtendit ſub Gordiano Romæ Elephanti triginta duo. integrum in Camelopardale ſupra proximo tractatu produxi, de ſecunda populi voluptate. Flauij Vopiſci eſt præclarus textus. *Venationem in Circo ampliſſimam dedit, ita vt populus cuncta diriperet, genus autem ſpectaculi fuit tale. Arbores validè per milites radicibus vulſæ conuexis longè lateque trabibus affixæ ſunt, terra deinde ſuperiniecta, totuſque Circus ad ſiluæ compoſitus ſpeciem gratia noui effronduit, immiſſi deinde per omnes aditus Struthiones mille, mille Cerui, mille Apri, mille damæ, Ibices, oues feræ, & cætera herbatica animalia, quanta vel ali potuerunt, vel inueniri, immiſſi deinde populares, rapuit quiſque quod voluit. addidit alio die in Amphiteatro vna die centum iubatos Leones, qui rugitibus ſuis tonitrua excitabant, qui omnes à contificijs interempti ſunt,* ſic lego, malè, antea, *non magnum præbentes ſpectaculum, cum occidebantur, neque enim beſtiarum impetus ille, qui eſſe ab eis egredientibus ſolet. Occiſi ſunt præterea multi, qui arripere volebant, ſagittis. Editi deinde centum Leopardi Libyci, centum deinde Syriaci, centum Leænæ, & Vrſi ſimul ducenti, quarum omnium quidem ferarum magnum magis conſtat fuiſſe ſpectaculum, quam gratum.* Silua hæc erat, arbores radicitus euulſæ, vt in Circum magna machinarum induſtria perlatæ, vt ex Athenæo docemur libro quinto, ita fiebat, vt verum naturalemque feris locum æmularentur, quo certior deinde pugna eſſet, quod nonnulli lectionem variam inuehere voluerint, vt pro *herbatica animalia* legerent, *erratica,* non placet, nam rerum naturalium ſcriptores ζῶα ποιηφαγα *animalia herbis veſcentia,* vocant nonnulla, vt ſunt bos, Capra, aſinus, & talia alia ſunt καρποφάγα *fructu victitantia,* vt Aper hic, Camelopardalis ſupra. authore Ariſtotele ſunt. & qui κρεοφάγα inter ſpecies ponant, ſeu *carne veſcentia,* vt ſunt Leo, Lupus, Tigres, aliaq; eius farinæ, & ſecundum hanc naturæ diuerſitatem, varia etiam erat venatio, nam conficiebant quaſdam feras conto, alias cultris, nonnullis necandis vtebantur lancea, ſagittiſque, quod alijs iam plenè præoccupatum.

In Probo. — Silua Circi. — Vopiſcus correctus. — Raptor populus occiſus. — Vopiſci lectio defenſa. — ποιηφάγα. — καπροφάγα. — κρεοφάγα.

Feras has vel ipſas ex arena rapiebant viuas, ſuique iuris eſſe faciebant, vel non feras, ſed teſſeras populo ludorum editores Principeſve permittebant, & eas, dum iacerentur, *Sparſionem,* aut *Miſſilia,* vocabant, dum à plebe raperentur, *Rapinas* dicebant. Sparſio quidem olim ſtante libertate à magiſtratibus fieri ſolita, mutata Reipublicæ forma non niſi coronatis Principibus indulta, vt ex Paulo VVaruefrido in Hiſtoria Longobardica adnoto, Græci ἐπικόμβια authore Curopalate, ſeu Georgio Codino, dicunt. Statius lib. 1. ſilu. vltima.

Sparſio. — ἐπικόμβια.

> *Iam noctis prioribus ſub vmbris*
> *Diues ſparſio quos agis tumultus?*

Nubes. *Imbrem, & nubes,* à teſſerarum multitudine, vſurpari comperio. Papinius ibidem loci.

> *Inter quæ ſubito cadunt volatu*
> *Immenſa volucrum per aſtra nubes.*

Paulo antea dixerat.

> *Non tantis Hyas inſerena nimbis*
> *Terras obruit, aut ſoluta pleias:*
> *Qualis per cuneos, hiems Latinos*
> *Plebem grandine concutit ſerenam:*
> *Ducat nubila Iupiter per orbem,*
> *Et latis pluuias minetur agris,*
> *Dum noſtri Iouis hi ferantur Imbres.*

Imbres. Corippus meus, elegantiſſimè, etſi Africanus, in coronatione Iuſtini Minoris libro quarto Numero primo.

> *Diſpoſuere gradus, quo ſtaret in ordine longo*
> *Diuiſum in turmas, atque in ſua corpora vulgus,*
> *Poſſet & exertas ad munera tendere palmas,*
> *Liberius ſpectare oculis, manibuſque fauere,*
> *Et donis aptare ſinus, quæ plurima conſul*
> *In plebes miſſurus erat, palmaſque capaces*
> *Tendere, quo veniens latè pluat aureus Imber.*

Rapina. *Rapinam* verò, quia auidiſſima plebs aut numiſmata deſuper pluentia, aut feras ipſas, aut teſ-

feras

feras ludicras, rapiebat, appellarunt. Martial. lib. 8. epigramm. 78.

Oomnis habet sua dona dies, nec linea diues
Cessat, & in populos multa Rapina cadit.
Nunc veniunt subitis lasciua numismata nimbis,
Nunc dat spectatas tessera larga feras.
Nunc implere sinus securos gaudes, & absens
Sortitur dominos, ne laceretur auis.

Tessera.

Ac *tessera* quidem huius Circensis mentio apud Proculum I. C. & alios. manibus exporrectis longeque exertis missilia ea rapiebant, in sinus auide condebant. Statius loco laudato.

Desunt qui rapiant, simulq; pleni
Gaudent, dum noua lucra comparantur.

Idest quod auare auideq; rapere Græci κοίλην χεῖρα *manum cauam* vocant. Ammianus Marcellinus. *non vt moris est, expansa chlamyde, sed cauata manu*, malim *caua*, *suscepit*, *at Imperator, rapere, inquit, non accipere, sciunt Agentes in rebus*, erat ergo auaritiæ argumentum cauam manum protendere, contra modestiæ expanso togæ sinu Sparsiones accipere. Suetonius in Augusto. *cauam manum asses porrigentibus præbens.* Albius. Tibullus.

Manus caua.
lib. 16.
Ammian. correctus.
Cap. 91.
li. 2. eleg. 4.

Illa caua pretium flagitat vsque manu.

Casselius Durantius notat, & probatio plena apud Laberium Mimum in poemaris Veterum pagina centesima quadragesima, & Rutilium Numatianum libro primo Itinerarij, qui non ad manum Corippus lib. 4. Num. 2.

—— *Prætendunt dextras, & præmia sumunt.*

Et eodem libro Num. 3.

—— *Palmasq; sinusq; parabant.*

Cauæ manus elegantissima descriptio in Claudiano meo, dum Ruffini inexplebilem diuitiarum cupiditatem insimulat, historica narratio apud Sozimum, Socratem, Euagrium, aliosque historiæ Ecclesiasticæ authores. sic ille.

l. 2. in Ruffin.

Dextera quin etiam ludo concessa vagatur
Aera petens, pœnasq; animi persoluit auari
Terribili lucro, viuosq; imitata retentus
Cogitur adductis digitos inflectere neruis.

Sed qui plura cupis super istis ferarum in Circo aut amphitheatro rapinis, adi ad Curopalatem, seu Georgium Codinum libello de officijs Aulæ Constantinopolitanæ: & super ea re multa constituit Iustinianus Imperator, vt est in Constitutione Nouella centesima quinta, & Henricus Schrimgerus Scotus ad eum locum. Deniq; cum immensa esset profusio, & nouo Imperatori sæpe damno cederet tanta munificentia, id ne fieret imposterim, lata lege in perpetuum canit Leo Augustus. ita tamen, vt ipsis Imperatoribus necessitas abstinendi non esset, sed tantum Magistratibus ordinarijs, Consuli, Quæstori, Prætori, & alijs, ipsi sane Principes magnificentissime, diu post Leonis constitutionem, in hisce ludis populo exhibendis, se gesserunt, vt ex Niceta Choniate, Nicephoro Gregora, Zonara, & Cedreno notum. Ad Apri Circensem vsum reuertor. hic certe vel interficiebatur, vt ex Martiali in libello de Spectaculis constat epigrammate duodecimo, & duobus sequentibus: & ad ea Theodorus Marcilius. Iuuenalis Satyr. 1. V. 24.

Pag. 180.
Missilia verrita.
Nouell. 94.
Duplex Apri in arena vsus.

Cum tener vxorem ducat spado, Mæuia Tuscum
Figat aprum, & nuda teneat venabula mamma.

Guntherus Ligurini lib. 4. allusit.

Vastus Aper fuso procumbit sanguine Circo
In medio.

Ipsam feras conficiendi figuram pingit pulcherrime Claudianus lib. 2. in Ruffin.

Vt fera quæ nuper montes amisit auitos,
Altorumq; exul nemorum damnatur arenæ
Muneribus commota ruit, vir murmure contra
Hortatur, nixusq; genu venabula tendit,
Illa pauet strepitus, cuneosq; erecta Theatri
Suspicit, ac tanti miratur sibila vulgi.

Claudian. correctus.
Notatus. lib. 1. epig. 105.

Sic emendaui, antea erat contrario sensu, *cuneosq; erecta theatri despicit*, at si *pauet*, quomodo *despicit?* deinde illud adiectum *tanti vulgi.* non placet, nec feræ admirationem exprimit, vel cicuratarum bestiarum ritu in pompa circumducebatur, vt ex eodem Martiale notum.

Picto quod iuga delicata collo
Pardus ſuſtinet, improbeque Tigres
Indulgent patientiam flagellis,
Mordent aurea quod lupata Cerui,
Quod frænis Lybici domantur Vrſi,
Et quantum Calydon tuliſſe fertur.
Paret purpureis Aper capiſtris,
Turpes eſſe da quod trahunt Biſontes,
Et molles dare iuſſa quod choræas,
Nigro bellua nil negat magiſtro,
Quis ſpectacula non putet Deorum?

Apri Cicures.

Metellus Tergerſenſis aut Tegerſeenſis in Quirinalibus.

Præbent applicitas quoque
Ludi forte feras Ionaplurimas,
Quæ donaria publica
Nomen ducta trahunt Iouio mari.
Pantheræ, Tigrides, Leo,
Campos innumeri ſanguine martios
Pardi, Linx, Aper, imbuunt.
Inſumunt hominum prælia beſtiæ:
Id perpes faceret dies
Ludi parturiunt omne genus ſuum.

Iouia in ludis.

li. 1. rei Ruſtic. c. 1.

Cicuratarũ ferarum Natura.

Cicurabantur Apri, vt & omnia animalia alia ferinæ naturæ. Varrone teſte, vt ſupra locus adductus probat, ſed hoc diſcrimine, quod raro, certe nonniſi ſemel concipiant, aut pariant ratione ex Ariſtotele, & Alexandro Aphrodiſæo pete in Problematis. quam feræ manſuetudinem ſic habe. ex Statio lib. 5. Thebaid.

Vt fera quæ placido rabiem deſueta magiſtro
Tardius arma mouet, ſtimuliſq; & verbere crebro
In mores negat ire ſuas.

Et lib. 1. Thebaid.

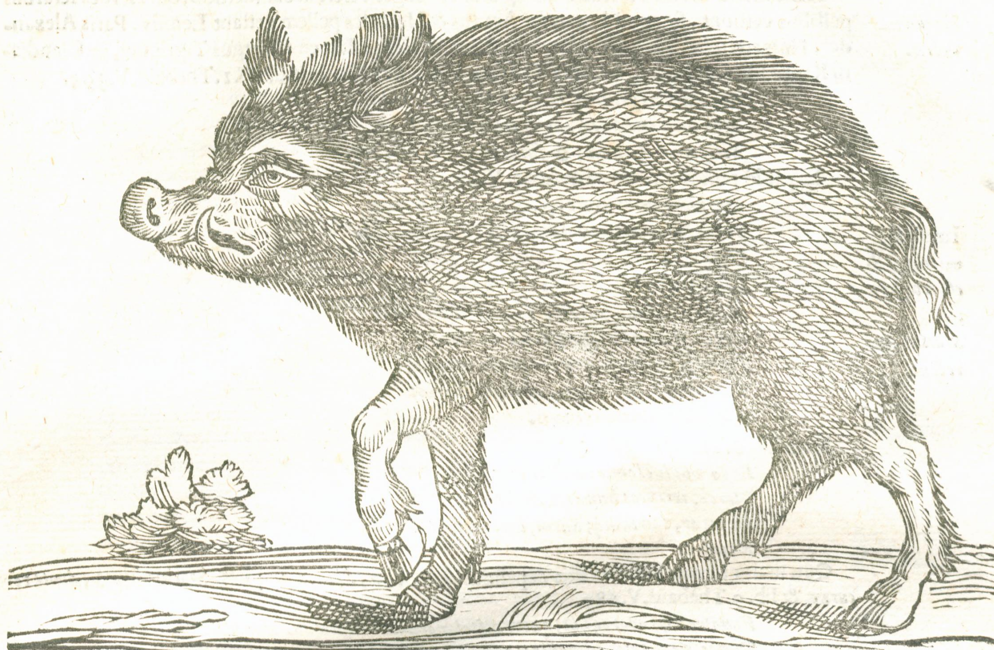
Vt Leo materno qui raptus ab vbere, mores
Accepit, pectiq; iubas, hominemq; vereri
Edidicit, nullaſq; ruit, niſi iuſſus, in iras
Si ſemel aduerſo radiauit lumine ferrum,
It iurata fides.

M. Lucan. lib. 4. Pharſal.

Sic vbi deſuetæ ſiluis, in carcere clauſæ
Manſueuere feræ, & vultus poſuere minaces,
Atque hominem didicere pati, ſi torrida paruus
Venit in ora cruor, redeunt rabieſq; furorq;
Admonitæq; tument guſtato ſanguine fauces:
Feruet, & à trepido vix abſtinet ora magiſtro.

Quæ vltima ex Naturæ arcanis petita ſunt, nam cicuratæ beſtiæ lambunt quidem cutem, nec feritatis reminiſcuntur, at ſi ſemel ſanguinem hominis guſtarint, redeunt ad ingenia ſua, quod de Leone narrat Plinius.

PVGNACITAS, & de Dentibus.

INSIGNEM pugnacitatem & fortitudinem Apri multa loquuntur, ante omnia vel illud, quod virum fortem Apro conferant poetæ. disertè Plutarchus in Gryllo. ὅλως δὲ, εἰ πρὸς ἀνδρείαν οἴεσθε βελτίους εἶναι τῶν θηρίων, τί ποτε ἡμῶν οἱ ποιηταὶ τοὺς κράτιστα τοῖς πολεμίοις μαχομένους, λυκόφρονας καὶ θυμολέοντας καὶ συὶ ἰκέλους ἀλκὴν προσαγορεύουσιν; ἀλλ' οὐ λέοντά τις αὐτῶν ἀνθρωπόθυμον, οὐ σῦν ἀνδρὶ ἴκελον ἀλκὴν προσαγορεύει. Incidit interpres, vt videtur, in codicem corruptum, nam haudquaquam locum hunc fideliter reddit, ego sic latinitate donaui. *Denique si fortitudine vos superare feras putatis, cur poetæ vestri eos, qui fortissimè in bello pugnant, Luporum, Leonum, aut Apri, robori similes perhibent, cum vicissim nemo Leonem, aut Aprum, hæc verba interpres omiserat inconsulto, homini, animo vel robore similem dicat?* pulchra quadrupedum hæc est, apud Aristotelem in historia Animaliũ, diuisio διαφέρουσι κατὰ τὸ ἦθος, τὰ μὲν γὰρ πρᾶα, καὶ δύσθυμα, καὶ οὐκ ἐνστατικά, οἷον βοῦς, τὰ δὲ θυμώδη καὶ ἐνστατικά, καὶ ἀμαθῆ, οἷον ὗς ἄγριος, τὰ δὲ φρόνιμα καὶ δειλά, οἷον ἔλαφος καὶ λαγώς, καὶ δασύπους τὰ δὲ ἀνελεύθερα, καὶ ἐπίβουλα, οἷον οἱ ὄφεις, τὰ δὲ ἐλεύθερα, καὶ ἀνδρεῖα καὶ εὐγενῆ, οἷον λέων, τὰ δὲ γενναῖα καὶ ἄγρια καὶ ἐπίβουλα, οἷον λύκος. *Differunt secundum mores, nam aliæ mites, remissæ, ac minimè peruicaces sunt, vt Bos, aliæ animosæ, peruicaces, omninò brutæ, vt Sues siluestres, aliæ ingeniosæ & timidæ, vt Cerui, Lepores; Dasypi, aliæ illiberales, perfidæ, insidiosæque sunt, vt serpentes, aliæ liberales, fortes & nobiles, vt Leones, aliæ generose, feroces, insidiosæ, vt Lupi.* vide quæ sequuntur. Hinc vetustas cum fortissimo Deo Marti animal generosissimum addicere vellet, Aprum in eius tutela esse voluit, dixi multis ad illud Claudiani in Epigrammatis.

Toruus Aper, fuluusq; Leo, coiere superbis
Viribus, hic setis sæuior, ille iuba.

Apro fortes viri comparati.

Interpretis Plutarchi negligẽtia.

Lib. 1. c. 1. Animaliũ brutorum mores.

Aper Marti sacer.

Apri & Leonis collatio.

 Hunc

Hunc Mars, hunc Cybile laudat, dominatur vterque
Montibus, Herculeus ſudor vterque fuit.

Hanc inuitæ in Apro fortitudinis opinionem auget veterum conſuetudo, qui Heroes ferarum pellibus veſtiunt, ſic apud Lucanum Antæus & Hercules pellem geſtant Leonis, Paris Alexander, Homero teſte, Leopardi exuuijs veſtitur, Bacchi geſtamen eſt tergus Tigrinum, in Claudiani Raptu lib. 1. in limine, ita Aper Tydeum ornat, ſic enim Statius lib. 1. Thebaid. V. 394.

Heroum veſtis.

Cui Phœbus generos, monſtrum exitiabile dictu,
Mox adaperta fides, æuo ducente canebat
Setigerumq́. Suem, & fuluum aduentare Leonem.

Et paulò poſt in eadem narratione. V. 481.

Hic primum luſtrare oculis, cultuſq́. virorum
Telaq; magna vacat, tergo videt huius inanem
Impexis vtrinque iubis horrere Leonem.
Illius in ſpeciem, quem per Teumeſia Tempe,
Amphitryoniades fractum iuuenilibus annis
Ante Cleonæi veſtitur prælia monſtri.
Terribiles contra Setis, ac dente recuruo,
Tydea per latos humeros ambire laborant
Exuuiæ, Calydonis honos.

Implexis melius id eſt conſertis. *Statius correctus.*

Idem lib. 6. Thebaid. V. 834.

Ergo vbi luctandi iuuenes animoſa citauit
Gloria, terificos humeris Aetolus amictus
Exuitur, patriumq; Suem, leuat ardua contra
Membra.

Quo maior terror, pellibus iſtis dependuli pili, iubæ, dentes, vngues, Statius ſupra, *dente recuruo*, & lib. 9. Thebaid. V. 687.

Venator raptabat equus, quem diſcolor ornat
Tigris, & auratis aduerberat vnguibus armos,
Colla ſedent nodis, & caſtigata iubarum
Libertas, nemoriſq; notæ ſub pectore primo
Iactantur.

Claudius in limine poetici operis.

—— —— lætuſq; ſimul procedit Iacchus
Criuali florens hedera, quem Parthica velat
Tigris, & auratos in nodum colligit vngues.

Exemplum illi ſecuti Maronis, qui libro quinto Aeneid. vbi Seruius notat Virgilium impropriæ locutionis.

Virgilius notatur.

—— —— tergum Gætuli immane Leonis
Dat Salio, villis oneroſum, atque vnguibus aureis.

Progredior, Aprique robur ex eo oſtendo, quod animoſiſſimi quique milites clypeis ſuis eum inſculpere conſueuerint, nam vt verum eſt tyrones clypeos albos geſtaſſe, ideſt puros, nulloque emblemate notatos, ita veteranos animalium variorum figura ſcuta ſua inſignire ſolitos notum, vt Leonum, Tigridum, Muſcarum etiam, vt ait Plutarchus in Laconum Apophthegmatis: quæ Iuſtus Lipſius, vt puto, in Militia Romana, abundè docuit. Aprum verò clypei geſtamen aut notam fuiſſe, clarum ex Euripidis Phæniſſis. V. 1114.

Clypeis inſculptus.

VVolf. Lazi. l. 9. Reipub. Rom.

καὶ πρῶτα μὲν προσῆγε νηίταις πύλαις
λόχον πυκναῖσιν ἀσπίσι πεφρίκοτα
ὁ τῆς κανογοῦ Παρθενοπαῖος ἔλονος
ἐπίσημ' ἔχον οἰκεῖον ἐν μέσῳ σακει,
ἐκηβόλοις τοξοῖσιν Αταλάντην κάπρον
χειρουμένην Αἰτωλόν.

Vertit Gulielmus Canterus.

Et primum quidem adduxit ad Neitas portas
Cohortem crebris clypeis horrentem.
Parthenopæus filius venatricis
Tenens domeſticum ſignum in medio clypeo
Atalantem, quæ arcu proculiaculante Aprum

Aetolum domabat.

Paucis interiectis, ab aliorum opinione, totaq; Antiquitate discedens, Tydeo dat pellem Leonis pro pelle Apri. sic enim.

> Ομολώιοι δὲ τάξιν εἶρε πρὸς πύλαις
> Τυδεὺς, λέοντος δέρος ἔχων ἐπ᾽ ἀσπίδος
> χαίτῃ πεφρικός, δεξιᾷ δὲ λάμπαδα
> Τιτὰν Προμηθεὺς ἔφερεν.
> *Ad portam verò Homoloida tenebat locum suum*
> *Tydeus, habens in clypeo pellem Leonis*
> *Setis horrentem, dextera verò facem*
> *Gigas Prometheus præferebat.*

Euripides notatus. Tydeus Marte genitus. Luctat. ad V. 464. 1. Theb. Ideò Aprum nõ Leonem gestabat.

Addo insuper, nonnullas gentes Apros in aciem producere solitas, eorumq; robore & præsidio aduersus hostem vti consueuisse. Locus est ex Lucretij quinto, quem, quia variè à Criticis tẽtatum integrum apponam, cum lectionum varietate margini adscripta, prout ex optimis exemplaribus excusis, aut manuscriptis compertum habuero, & quas, vel Obertus Giphanus, vel Dionysius Lambinus, suppeditarunt.

Apri militum loco.

> *Tentarunt etiam Tauros in munere belli*
> *Expertiq; Sues sæuos sunt mittere in hostes*
> *Et validos Parthi præ se misere Leones.*
> *Cum ductoribus armatis sæuisque ministres*
> *Qui moderarier hos possent, vinclisque tenere:*
> *Nequicquam quoniam permista cæde calentes*
> *Turbabant sæui nullo discrimine turmas,*
> *Terrificas capitum quatientes vndique cristas,*
> *Nec poterant equites fremitu perterrita equorum*
> *Pectora mulcere, & frænis conuertere in hostes:*
> *Irritata Leæ iaciebant corpora saltu*
> *Vndique, & aduersum venientibus ora patebant*
> *Et nec opinantes à tergo diripiebant:*
> *Deplexaque dabant in terram vulnere victos,*
> *Morsibus affixæ validis, atque vnguibus vncis:*
> *Iactabantque Sues Tauri, pedibusque terebant*
> *Ac latera ac ventres hauribant subter equorum*
> *Cornibus, ad terramq; minanti mente ruebant:*
> *At validis socios cædebant dentibus Apri,*
> *Tela infracta suo tingentes sanguine sæui.*

Munere. *non æquè benè.* Partim pre se *malè.* Doctoribus. *ferendum.* Hos possent. *benè.* *Ex l. 2.* terrificas capitum quatientes numine cristas. Ora patebant. *malè.* Depexæq; *nõ malum. vt nec* deuexæ. Vulnere victos.

Generosius habebat codex alius.

> *In se fracta suo tingentes sanguine tela.*
> *Permistasque dabant equitum peditumque ruinas.*
> *Nam transuersa feros exibant dentis adactus*
> *Iumenta aut pedibus ventos erecta petebant*
> *Nequicquam, quoniam à neruis succisa videres*
> *Concidere, atque graui terram prosternere casu.*
> *Sic quos ante domi domitos satis esse putabant,*
> *Efferuescere cernebant in rebus agendis*
> *Vulneribus, terrore, fuga, clamore, tumultu.*
> *Nec poterant vllam partem reducere eorum.*
> *Diffugiebant enim varium genus omne ferarum*
> *Vt nunc sæpè boues Lucæ, ferro malè mactæ*
> *Diffugiunt, fera facta suis cum multa dedere.*
> *Sic fuit, vt facerent.*

Priore duobus, vt puto, spurius. Si quos. *malè fera ferè semper fera,* Efferuiscere *probè.* Effugiunt. *perinde.* cum fata. *benè.*

Versum illum variè concipiunt codices.

> *Vt nunc sæpè boues templis ferro malè cæsæ*
> *Diffugiunt.*

Sed lectio prior melior, nam præterquam quod *boues Lucas* dici *Elephantes*, quia bello Tarentino cum Pyrrho gesto in Lucania primum à populo Romano visos narrant Plutarchi, Liuij Epitomastes Florus & alij, adstipulantibus Plinio & Solino, loquendi ea ratio gemina magis Lucretio, qui supra dixerat.

Boues Lucæ.

Inde boues Lucas turrito corpore, tetros
Anguimanos, belli docuerunt vulnera Pœni
Sufferre.

Metellus Tegerſenſus in Quirinal b.

Turmas belligeras vehit
Turri diſpoſitas Indica bellua
Caſtris mobilibus, fuit
Innox pugna diu percita beſtijs.
Quas curſus vice prapetes
Certarunt celeres vincere velites.
Illa ſed celeres ruunt,
Acres horridulo gutture barriunt:
Hoſtes ore truci petunt,
Et proboſcidibus proxima verberant:
Queis nomen vetus hoc erat,
Lucas noſſe boues plebs auet vrbica;
Hos Lucauia primitus
Vrbi victa dedit ſub duce nobili.

Denique conſtat ſenſus Lucretio, qui veterum militiam comparat cum poſteriorum ætatum vſu, nam vt illi primi mortales *Tauris, Apris, Leonibus* in turmas militares diſpoſitis vtebantur, & vt milites habebant, ſic qui inſecuti ſunt, meliori ſanè euentu *Elephantes* ſub ſignis habuerunt. Et intermiſſum de fortitudine *Apri* ſermonem lubens repeto cuius præclarum teſtimonium in Clitophontis & Leucippes amoribus apud Achillem Tatium in lumine libri ſecundi, verba Hannibalis Crucei ſunt Latini interpretis, nam Græca non ſunt ad manum. *Illa deſcriptam ab Homero Suis cum Leone pugnam primum, aliud deinde mollius etiam roſæ ſcilicet laudes cecinit*. Et Homerus quidem præclarè illum laudat lib. 17. Iliad. in limine.

οὔτ' οὖν Παρδάλιος τόσσον μένος, οὔτε λέοντος,
οὔτε συὸς κάπρου ὀλοόφρονος, ὧ τε μέγιστος
θυμὸς ἐνὶ στήθεσσι περὶ σθένεϊ βλεμεαίνει
ὅσσον Πάνθου υἷες ἐϋμμελίαι φρονέουσιν.

Lege φορέουσιν. Homerus correctus.

Neque igitur Pardi tanta vis neque Leonis
Neque Suis Apri pernicioſi, cuius maximus
Animus in pectoribus magno robore furit
Quantum Panthi filij pugnaces ſuperbiunt.

Exerti dentes.

De dentibus, in quibus præcipua fortitudinis ſigna, nonnulla delibo: Sunt illi contrario ſitu ac Elephantorum, nam Elephantis deuexi ſunt, Suibus feris ſurſum vncos tendunt, & ſunt exerti, quare ἀῤῥένες ὗες χαυλιόδοντας ἔχουσι ait Ariſtoteles in hiſtoria Animalium. *Sues mares exertos dentes habent*. Et ſunt veluti arma ei quadrupedia natura conceſſa, quibus & ſe ab aliorum animantium iniuria tueatur, & homines impetat. Hieronym. Augerianus.

Lib. 2. c. 1.

——— *Exerto dente cruentus Aper.*

Dentium horum magnitudo eſt ſupra fidem, vt hic videre potes, vbi de venatione ſilueſtri ago & Iacobus de Vitriaco Epiſcopus Acconenſis & Cardinalis in Hiſtoria Hieroſolymitana, *ſunt ibi porci*, feri ſcilicet, de illis enim eo loci agit, *magna & mira magnitudinis, habentes dentes cubiti vnius*. eleganter Sidonius Apollinaris.

Li. 1. c. 86.

Car. 231. V. 292.

Formam imponit Apri, caputq; ſetis
Et tergum aſperat, hiſpidiſue malis
Lauè incuruat ebur, vel ille fingit
Hirtam dorſa feram repanda tela
Attritu aſſiduo cacuminantem.

Et Carm. 5. V. 91. dentis vſum, vt alij non malè depingit.

——— ——— ——— ——— *velut hiſpidus tela*
Sus propè teſque iacet, clauſaſq; cacuminat albis
Ob nigrum telis, granidum circumlatrat ingens
Turba Canum, ſi fortè velit concurrere campo:
Ille per obiectos vepres, timet, atque ſuperbit
Vi tenuis, fortiſq; loco, dum proximè Eia
Venator de colle ſonet, vox nota magiſtri

Lexatam

Laxatam reperat rabiem, tum pectora cæcus
Fastidit sentire furor.

Venatoris vox.

Hos pugnaturi exacuunt Plutarcho teste in Gryllo. & Eustathius Homeri Scholiastes multis, tam periculosum ab ijs est vnus, vt nullum omnino remedium veteres cognouerint, eratq; vulgaris opinio eodem modo se habere fulmine afflatos, ac Aprini dentis impressione violatos, vnde *fulmineus Aper*, & *fulminei dentes* audiunt, Silius Italicus supra. Richardus Bartolinus Austriados libro septimo.

Acuunt pugnaturi.

Fulminei.

Tum vero haud aliter scopulosa Cerannia tranans,
Venantum telis Sus Lpirotica sæuit,
Et fremit horrendum, calidoq; effulminatore,
Protinus strarum frendens retinacula soluit.

Ouidius lib. 10. Metamorph. vbi sic Venus.

Fulmen habent acres in aduncis dentibus Apri.
Inuisumq; mihi genus est.

Oppianus Cilix lib. 3. Cyneget. V. 380. ex Xenophonte.

Oppian. Xenophontis trāscriptor.

ἐςὶ δέ τις κάπροιο φάτις περὶ λευκὸν ὀδόντα
γάθριον ἐντὸς ὅμεν μαλεοὴν πυρόεσσαν ἀυτμὴν
σῆμα δὲ ἐφημερίοισιν ἀριφραδὲς ἐρρίζωται·
ὁππότε γὰρ πολὺς ὄχλος ἐπήτριμος ἀγρευτήρων
σὺν κυσὶν εὐτόλμοισι ποτὶ χθόνα θῆρα βάλωνται
Αἰχμῇσιν δολιχῇσιν ἐπασσύτερον δαμάσαντες
δή τότ' ἀπ' αὐχένος εἴ τις ἀειράμενος τρίχα λεπτὴν
θηρὸς ἔτ' ἀσθμαίνοντος ἐνιχρίμψειεν ὀδόντι
Αἶψα μάλα σφαιρηδὸν ἀνέδραμεν αἰθομένη θρίξ
καὶ ὅ αὐτοῖσι κύνεσσιν ἐπὶ πλευρῆς ἑκάτερθεν,
ἔνθα οὖς γονύων πελάσσαν αἴθωνες ὀδόντες
ἴχνεα πυρσευθέντα διὰ ῥινοῖο τέτανται.

Latine sic commode reddentur.

Est vero quædam de Apro fama in albo dente
Occultam inesse ardentem & igneam vim,
Signum autem hominibus certo constat eius rei
Quando enim magna turba conserta venatorum
Cum canibus audacibus humi feram prostrauerint
Hastis longis cateruatim domitam,
Si quis tunc de ceruice sublatum pilum tenuem
Feræ adhuc anhelantis admoueat denti,
Illico valde in gyro conuoluitur adustus pilus:
Atq; etiam in ipsis canibus super latera vtrinq; secus
Vbi Apri malarum admoti sunt ardentes dentes
Vestigia vstulata per pellem extensa sunt.

Mirū igneæ naturæ experimentū.

Martialis lib. 11. epigramm. 70.

Fulmineo spumantis Apri sum dente perempta,
Quantus erat, Calydon, aut Erymanthe tuus.

Et quia hæc naturalia illi, vt dixi, arma, & aduersus quorumlibet animalium iniurias validum munimentum, vt ait Martialis lib. 13. epigramm. 94.

Dente timetur Aper.

Ideo *lapides quosdam politos & leuigatos affectat, quibus admotis dentes suos & mundet Aper, & acutos reddat, si vis hostilis ingruat*, vt cum alijs, prodidit Claudius Aelianus, sed & alibi. τὸν σῦν τὸν ἄργιον φασὶ μὴ πρῶτον ἰέναι τινὰ φέρεσθαι πρὶν ἢ τοὺς χαυλιόδοντας ὑποθῆξαι. μαρτυρεῖ δὲ ἄρα καὶ τοῦτο Ὅμηρος, λέγων.

Lapidibus leuigatos eos polit. lib. 6. c. 1. lib. 5. c. 45.

—— θήξας λευκὸν ὀδόντα.

Aprum priusquam in aliquem inuadit, dentes exacuere ferunt, cuius rei testimonio Homerus est, cum ait.

—— *acuens album dentem.*

Dentes istos mire miro candore affectos aiunt, vnico id probabitur carmine Hadriani Imperatoris, qui Borysthenem Equum suum venatorium tumulo & Epitaphio honorauit, vt scribit Dio Cocceianus, aut verius Ioannes Xiphilinus ex eo verba sunt.

Albi sunt. li. 69. pag. 792.

Bory-

Epitaphiũ Equi Borysthenis.

Borysthenes Alanus,
Cæsareus veredus,
Per æquor, & paludes
Volare qui solebat,
Pannonios nec vllus
Apros in sequentem,
Dente Aper albicanti,
Ausus fuit nocere,
Vel extima saliua
Sparsit ab ore caudam,
Vt solet euenire,
Sed integer inuenta,
Inuiolatus artus,
Die sua peremptus,
Hic situs est in agro.

Timenda dentium vulnera.

Timenda sane ac iure perhorrescenda igneorum horum dentiũ vulnera Phlegon Trallianus in excerptis historicis,qui nõ ad manũ,probat, & luculẽto versu Statius lib.6.Thebaid.V.860.

Prato. melius.

Non sic ductores gemini gregis horrida Tauri
Bella mouent, coniux medio stat candida campo
Victorem expectans, rumpunt obnixa furentes
Pectora, subdit amor stimulos, & vulnera sanat.
Fulminei sic dente Sues, sic hispida turpes
Prælia villosis ineunt complexibus vrsi,
Vis eadem Oenidæ.

Senio curuati.

Crescente ætate,& senio inualescente,curuabantur magis dẽtes, vt Leones vnguibus augeri, Tauris,& Ceruis cornua,ætate ipsa,grandiora fieri vetus persuasio est,nec non testimonio Aristotelis & Xenophontis confirmata, ideo Statius supra laudato loco *lunatam cuspidem* hoc est dentem ad Lunæ dimidiatæ effigiem incuruatum, appellauit. dixi multis ad illud Claudiani.

Li.3. laud. Stil.

Dalmatiæ locus, abruptaq; brachia Pindi
Sparsa comam Britomartis agit, tu Gallica cingis
Lustra Leontodame, Germanorumq; paludes
Eruis, & si quis defensus arundine Rheni,
Vastus Aper nimio dentes curuauerat æuo.

Acuti valde Sicæ dicti.

Tam acuti illi,& fortes,vt nihil non rumpant obuium, scindantque, quare à Sidonio Apollinare in Carminibus sæpe, & alijs, *sicæ* vocantur, quod sicarum more res quaslibet violent, atq; comminuant, Ioannes Sauaro eruditissimus multa collegit, Hadriani pulchrum carmen.

Ecce protinus horridus ferox q;
Ore spumat Aper, fremitq; dente,
Voluens trux oculos, modo huc, modo illuc,
Dorso horrentibus hispidisq; setis.
Callosa cute, caute duriore.

Et breuiter in laude Herculis dixerat Claudianus.

— *Lunatis findebat dentibus ornos.*

Affixi domibus.
Li.5.epigr. 18.
Aut templis.
Eclog.7.

Deniq; solebant domibus suis venatores,aut etiam Dianæ fauo dentes hos suspendere,eratq; id aut nobilitatis,aut religionis argumentum. Q.Symmachus, *suppetere nobis plenam roboris valetudinem, ferarum indago testatur, hac igitur,prima mihi de vobis gaudij causa est,quod rusticis voluptatibus sanitatem iuuatis, secundus lætitiæ gradus est, venatu capta meruisse, nam vt honori numinum datur cornua sacrare Ceruorum, & aprinos dentes liminibus affigere, ita amicorum cultui dedicantur libamenta siluarum.* Seruius ad illud Virgilij. *Setosi caput hoc Apri*, & pastores & venatores Dijs venationibus præsidibus suspendere solere docet. ipse Bucolicus.

Setosi caput hoc Apri, tibi Delia, paruus,
Et ramosa Mycon viuacis cornua Cerui
Si proprium hoc fuerit, supple, dedicat, aut sacrat.

Eidibus Augusti.
li.2.c.2.& c.7.

Et cum dentibus his,quicquid erat instrumentorũ venatoriorum,suspẽdebatur, quod solemne fieri Eidibus Augusti,quia tum Diana ipsa ferarum venatione abstinere credebatur,Scholiastes Pindari apud Ioannem Brodæum notis in Anthologiam,& ego multis Antiquitat. Roman.

VSVS IN CONVIVIIS, & luxus.

INCREDIBILIS sanè nec ferendus priscorum luxus circa hunc quadrupedem, nam & tam sæpè, variè, magna copia, eo vescebantur Græci Latinique, vt fidem superent ea quæ iam sum dicturus. Primum de condimentis varijs fusè Cælius Apicius. in re Culinaria, & eius simia B. Platina. nonnihil obiter C. Plinius, vbi de Myrto *Succorum natura præcipuam admirationem habet in myrto, quando ex vua omnium, olei vinique bina genera fiunt, item Myrtidanum, vt diximus, & alius vsus baccæ fuit antiquus, antequam piper reperiretur, illius obtinens vicem, quodam etiam generosi obsonij nomine inde tracto, quod etiam nunc Myrtarum vocatur, eademque origine Aprorum sapor commendatur, plerumque ad intinctus additis Myrtis.* indeque intelligenda sunt ea apud Varronem libro quarto linguæ Latinæ. *Murtaium à Myrto, quod ea large fartum intestinum crassum.* verba sunt Aelij Spartiani. *huius voluptates ab ijs, qui vitam ipsius scripserunt, multa referuntur equidem non infames, sed aliquatenus diffluentes, nam tetrapharmacum, seu potius pentetrapharmacum, quo semper postea Adrianus est vsus, ipse reperisse dicitur, hoc est sumen, Fasianum, pauonem, pernam crustulanam, & Aprugnam, de quo genere cibi aliter refert Marius Maximus, non pentepharmacum, sed tetrapharmacum appellans.* diuersissima postremorum verborum est lectio, scilicet, *sumen, fasianum, pauonem, pernam, crustula, & aprugnam.* sed vitiosa omnia, nam sic non tetrapharmacum esset, aut pentepharmacum, sed hexpharmacum, ideò prior lectio retinenda. *Aprugnum* hoc vocarunt. supra multis, vbi de *Vuluarum* differentia in *Sue* egimus: id deplorant Orationes M. Catonis Censorij referente C. Plinio. *Iam Catonis Censoris orationes Aprugnum exprobrant callum, in tres tamen partes diuiso, media ponebatur, lumbus aprugnus appellata.* Martialis festiuum est epigramma lemmate 44. lib. 1. Raderus ibi.

Lib. 8. c. 1. *L. 15. c. 29.* *Myrto conditur.* *Murtarum* *In Aelio Varro.* *Pentepharmacum.* *Varia lect. in Spartiano.* *Aprugnū.* *Li. 8. c. 51.*

Bis tibi triceni fuimus, Mancine, vocati,
Et positum est nobis nil here, præter Aprum.
Non quæ de tardis seruantur vitibus vuæ,
Dulcibus aut certant quæ Melimela fauis.
Non pyra, quæ lenta pendet religata genista,
Aut imitata breues punica mala rosas.
Rustica lactentes nec misit fiscina metas,
Nec de Picenis venit oliua cadis.
Nudus Aper, sed & hic minimus, qualisq; necari
A noto armato, pumilione potest.
Et nihil inde datum est, tantum spectauimus omnes;
Ponere Aprum nobis sic & arena solet,
Ponantur tibi nullus Aper post talia facta:
Aut te ponaris, ceu Charidemus, Apro.

Frequentissimus ille in hac lautitia, aliquot loca adscripsit. lib. 3. epigr. 13.

Dum non vis leporem, dum non vis capere nullum
Et plus, quam patri, Nauia, parcis Apro.

Libri eiusdem epigramm. 49.

Putidus est toties si mihi ponis Aprum.

Et eodem postea libro epigramm. 74.

Nec mulus, nec te delectat, Bætice, turdus,
Nec lepus est vnquam, nec tibi gratus Aper.

Ponere. Verbum conuiuale.

Lib. 7. epigramm. 19. Glandulas commendat.

Ter poscit Apri glandulas, quater lumbum.

Glandula.

Eiusdem libri epigramm. 58. vulgarem cibum esse insinuat.

Non canat sine Apro, noster, Tite, Cæcilianus.

Libro eodem epigramm. 77. lautos cibos enumeras.

Sumen, Aprum, Lepores, Boletos, Ostrea, Mullos.

Et lib. 8. epigramm. 22.

Inuitas ad Aprum, ponis mihi Gallicè, Porcum.

Lib.

Lib.9 epigramm.15. argutè.

Aprum amat, & Mullos, & ſumen, & oſtrea.

Lib.12.epigramm.18. pari omninò ſententia.

Cœnat Boletos, Oſtrea, Sumen, Aprum.

Libri eiuſdem epigramm.48.inſanum luxum taxat.

Boletos, & Aprum, ſi tanquam vilia ponis.

Auſter cibos putrefacit.

Horatius meminit lib.2.Satyr.2.

Præſentes Auſtri coquite horum obſonia, quamuis
Putet Aper, Rhombuſq; recens.

Cibus Paleſtritarum.

Athletæ & Paleſtritæ, non alio cibi genere paſti, quod is & ſolidus maximè eſſet, & firmiſſimam conſtitutionem facit, Hieronymus Mercurialis obſeruauit,& nos ſupra in Porco. Martialis libro tertio epigramm.octuageſimo.

Partitur Apri glandulas Paleſtritis.

ἀσχέδωρος.

Lautiſſimas ex Apro Cupedias Siculi faciebant,quibus ἀσχέδωρος *Aſchedorus* dicitur,vt Æſchylus in fabula, cui Phorcides nomen poſuit, perijtque & Cleomenes Regienſis, vterq; diu in Sicilia verſatus, teſtantur, & Antiphanes in Cyclope.

τράγος ὑλιβάτης, αἴξ οὐρανία κριός
τομίας, κάπρος ἐκτομίας ὗς ἀυτομίας.

Hircus per ſiluas errans, capra cæleſtis, Aries
Exciſus, aper caſtratus, Sus integer.

Caſtrati Apri meliores.

Quæ gulæ diuerſitate à coquis exhiberetur, inferreturq; Aper conuiuijs, nemo ſuauius meliuſve Claudiano meo expreſſit, cuius hæc ſunt. lib.2.in Eutrop.

Diuerſitas obſontorũ.

Mergitur, & pingui ſuſpirat robore moles,
More Suis, dapibus quæ iam deuota futuris
Turpe gemit quoties Hoſius mucrone ceruleo
Amatur cingitq; ſinus, ſecumq; volutat,
Quas figat verubus partes, quæ fruſta calenti
Mandet aqua, quantoq; cutem diſtendat Echino,
Flagrat opus, crebro pulſatus perſtrepit ictu,
Contexit, varius penetrat Calcedonia nidor.

Aſſatum. Elixum.

Clunes pars deterior.

Viliſſima pars Apri cenſebantur *Clunes*, Iuuenalis cum ſtomacho Satyr.5.in fine.

Spes benè cœnandi vos decipit, ecce dabit iam
Semeſum Leporem, atque aliquid de clunibus Apri,
Ad vos iam venient minor altilis.

Necabant in culina.

Hunc ipſi coqui in culina necabant, viuum eo perductum, quo illud Martialis, pertinere vult Lipſius, lib.1.epigramm.50.

Mactabis & vernas apros.

Carpus.

Nec minus ab ijſdem cocis in culina ſcindebantur, & erat præter cocum,qui edulia in fruſta ſcinderet perite cultello circumducto,dictus Petronio *Carpus*,Iuuenali *Chironomon*,Martiali *Structor*, alijs alio vocabulo, vt libro quinto Antiquitatum Romanarum fusè, vt puto, oſtendi: in culina autem Carpus ille Aprum diſſecabat, in pergula inferebat menſæ. Vetus Sholiaſtes Iuuenalis ad Satyr.11.Verſ.139.

Pergula repoſitoriũ ciborum. Schola ſciſſorum.

Sed nec ſtructor erit, cui credere debeat omnis
Pergula, diſcipuli Trypheri doctoris, apud quem
Sumine cum magno Lepus, atque Aper, & Pygargus,
Et Scythicæ volucres, & Fœnicopterus ingens,
Et Gætulus Oryx, hebeti lautiſſima ferro
Cæditur, & tota ſonant vlmea cœna ſuburra,
Nec fruſtum Capreæ ſubducere, nec latus afræ
Nouit auis noſter tirunculus.

Apri integri.

Sed iam incredibilia narro, ſolidos Apros menſis illatos, & veluti nauſeabundos cibos ſtatim amatos, vt melioribus locus eſſet. Flauius Vopiſcus in Aureliano, ad finem. *Vehementiſſimè delectatus eſt Phagone, qui vſque eo multum comedit vt vno die ante menſam eius, aprum integrum, centum panes, veruecem & porcellum comederet, biberet autem, infundibulo appoſito, plus orca.* Vetus Scholiaſtes Iuuenalis ad Satyr.1.V.141. *apud antiquos munificentia videbatur apparatior, ſi in conuiuio Aper integer fuiſſet adhibitus.* ipſe Satyricus.

Nullus iam paraſitus erit, ſed quis ferat iſtas

Luxuriæ sordes? quanta est gula, quæ sibi totos
Ponit apros, animal propter conuiuia natum?

Tam insanientis luxus detestationem prosequuntur passim authores, inuentorē prodit C. Plinius his verbis. *solidum Aprum Romanorum primus in epulis apposuit P. Seruilius Rutilius, pater eius Rulli, qui Ciceronis consulatu legem agrariam promulgauit, tam propinqua origo nunc quotidianæ rei est, & hoc annales notarunt horum scilicet ad emendationem morum, quibus notata quidem cœna, sed in principio bini terniq; pariter mandantur Apri.* Nec vnum tantum Aprum, sed duos, sed tres, vna cœna apponebant, vt vltima verba Plinij abundè probant. sed leuia sunt hęc, præ ijs, quæ sequuntur, nam cum fumantes tricliuio solerent eos inferre, & nesciretur hora certa cœnæ, toto tēpore pomeridiano assabāt, vt hora cœnæ e tostu & veru Aper esset calidus. Plutarchus. *Exposuit auo nostro Lamphiæ Philotas Amphissensis medicus, fuisse se id temporis Alexandriæ causa studiorum, cui, quod consuetudo cum vno ex coquis regijs intercederet, impulsum se iuuenem ab illo, vt splendorem & apparatum cœnæ vnius contemplaretur, inductus igitur in culinam, vt inter multa alia vidit octo apros assari, numerum se miratum fuisse conuiuarum, ibi risisse cocum, ac dixisse, non esse frequentes conuiuas, sed circa duodecim, vnumquodque ferculum ponendum in vigore, qui momento deflorescat, etenim fieri posse, e uestigio cœnare vt Antonius velit, vel paulo post, vel forte traducat tempus poculo poscendo, vel sermone aliquo illato, vnde non vna inquit, sed multæ parandæ sunt cœnæ, siquidem difficile coniectu tempus est.* Ista etsi grandis est apparatus longe tamen à Carani cœna superatur, vt ex descriptione Athenæis libro quinto constat, in qua vnicuiq; conuiuæ suus aper cū disco patinaue argētea dabatur, locū in *Sue* supra produxi. Ab enormi hac & profunda luxuria *Apros Miliarios* vocabāt, hoc est *mille librarum*, authores illustres meminerunt. M. Varro in re rustica. *anne dulcior est fructus apud te ex bubulo pecore, vnde apes nascuntur, quam ex apibus, quæ ad villam in aluearijs opus faciunt, & num pluris nunc tu e villa illic natos verres lanio vendis, quam hic Apros Macellaria Seius? qui minus ego, inquit,* locus est deprauatus. & sic corrigendus, & noua interpunctione distinguendus. *Natos Verres lanio vendis, quam hic Apros Milliarios? Seius, qui minus ego, inquit.* L. Seneca, grauiter, vt solet. *non est quod te nimis laudes. si contempseris aureos lectos, & gemmeam supellectilem, quæ est enim virtus superuacanea contemnere? tunc te admirare, cum contempse-ris necessaria. Non magnam rem facis, quod viuere sine regio apparatu potes, quod non desideras Apros, nec linguas Phœnicopterorum, & alia portenta luxuriæ, iam tota animalia fastidientis, & certa membra ex singulis, eligentis.* Martialis ab hac mente capiendus, & cæcutiunt Interpretes.

> Author lux li. 8. c. 51.
> Duo aut tres vna cœna.
> Octo interdum.
> In Antonio pag. 918.
> Incertū cœnæ tempus.
> Pro numero cōuiuar.
> Miliarij Apri.
> lib. 3. c. 2.
> Varro correctus.
> Epist. 110.
> Li. 9. epigr. 49.

Inter quæ rari laurentem ponderis Aprum
Misimus, Aetola de Calydone putes.
At tu continuo populumq; patresq; vocasti,
Ructat adhuc Aprum callida Romanorum.
Ipse ego, quis credat? conuiua nec vltimus hæsi:
Sed nec costa data, est, caudave missa mihi.
De quadrante tuo quid sperem, Gallice? nulla
De nostro nobis vnica venit Apro.

Aprorum ergo quædam partes minus vtiles conuiuijs, & villores, quam vt mensis inferri deberent, ideo dono clientibus transmittebantur, vt omittam Medicorum sententiam *octauam Apri partem in sanguine, & pilis absumi.* Nec tantæ voracitati siluæ omnes Europæ nemorave suffecissent, nisi helluones gulæ suæ prospexissent, nam & domi saginabant, & caueis, vinarijsque Apros alebant, qui siluestres imitarentur, & noua subinde sobole Nepotibus sufficerent, dixi in Hetruria Regali, vetus Scholiastes Iuuenalis ad V. 115. Satyr. 5. agnoscit. ipse poeta.

> Partis minus vtiles.
> Alebantur domi Apri.
> li. 3. c. 94.

Anseris ante ipsum magni iecur, anseribus par
Altilis, & flaui dignus ferro Meleagri
Spumat Aper.

Vltimum versiculum corrigendum putant viri docti, quibus vltro assentior, & lego.

> Iuuenalis correctus.

Fumat Aper. paulò infra.

Martialis manifeste lib. 9. epigramm. 90.

Vt captum teneas capto quoque munera mitte.
De cauea fugiat ne male pastus Aper.

Inferebantur calidissimi, & adhuc à foco fumantes, Plutarchus supra, & Iuuenalis proxime correctus, Martialis lib. 14. epigram. 221.

> Fumantes illati.

Parua tibi curua craticula sudet ofella,
Spumens in longa cuspide fumet Aper.

Circa calentem & e veru stillantē Aprum illati varij fructus, poma, nuces, far, glandes, & alia, de-

> Circa glandes.

Lib. 3. c. 1. illius generis, *vel vt inter illa captus videri poſſet, vel vt illis damna intuliſſe*, vt doctor meus Iuſtus Lipſius in Poliorcetis ſcripſit, Iuuenalis locum ſupra attuli, in varijs edulijs, vbi de offa Horatij addendus lib. 2. Satyr. 8. ſtatim in limine.

Imprimis Lucanus Aper leui fuit Auſtro
Captus, vt aiebat cœnæ pater, acria circum
Rapula lactucæ, radices, qualia laſſum
Peruellunt ſtomachum, ciser, alec, fæcula Coa.

In patinis. In grandioribus autem patinis illati Apri, ſupra in Carani Macedonis delicioſis epulis, & inter Romanos Horatius lib. 2. Satyr. 4.

Nec ſatis eſt cara piſces auertere menſa,
Ignarum quibus eſt ius aptius, & quibus aſſis
Languidus in cubitum iam ſe conuiua reponet.
Vmber & Iligna nutritus glande rotundas
Curuet Aper lances carnem vitantis inertem.
Nam laureus malus eſt.

Dimidiatus Aper. Cap. 34. Hinc corruptiſſimis moribus laudes mereri videri volebant Tiberius Princeps, dum dimidiatum Aprum apponeret verba Suetonij ſunt. *cenſuit Annonam macelli, Senatus arbitrio quotannis temperandam, dato ædilibus negotio popinas, ganeaſq́; vſque eo inhibendi, vt ne opera quidem piſtoriæ venialia proponi ſinerent, & vt parcimonium publicam exemplo quoque iuuaret, ſolemnibus ipſe canis, pridiana ſæpe, ac semeſa obſonia appoſuit, dimidiatumq; Aprum, affirmans omnia eadem habere quæ totum*, quid ſit autem dimidiatus Aper diſputat accurate Aulus Gellius in Noctibus Atticis. C. Lucilius.

lib. 3. c. 14. *Vno oculo, pedibuſq; duobus dimidiatus*
Vt Porcus.

Vſus antiquus. Vt verum eſt à Rullo luxum, ſolidos Apros ſimul conuiuijs inferendi, moremq; excogitatum, ita diffitendum non eſt, quin antiquiſſimus fuerit vſus moderate iiſdem vtendi, teſtis idoneus de vetere republica M. Plautus. Poenulo Act. 3. Sc. 2.

Quid opus eſt vrbis? callum aprugnum
Callere aque non ſinam.

Et in Perſa Act. 3. Sc. 5. in limine, iocoſe.

Setin tenes? magis calleo quam aprugnum
Callum callet.

Et alijs quoq; ex eodem poeta locis antiquitas probari poſſet, ſed hæc ſint ſatis. vnum addo de ſanguine Apri, fuiſſe interdum inter cibos. hodieq; etiam pleræq; gentes ex eo inteſtina farciunt, & farcimina boni ſaporis condiunt. C. Plinius medice definiuit *Sanguis Aprorum & Ceruorum, Caprearumq́; & Bubalorum omnium non ſpiſſatur.* Hæc ille, vt multa alia ex Ariſtotele, & ex eo Galenus, hauſerunt.

Sanguis Apri. l. 11. c. 38.

STRATAGEMA.

lib. 3. c. 3. EXIGVVM hoc, nec tamen omittendum, Iulius Frontinus in ſtratagematis. *Hannibal apud Tarentum, quæ præſidio Romano, duce Liuio tenebatur, Eonium quendam Tarentinum, quem ad proditionem ſollicitauerat, eiuſmodi fallacia inſtruxit, vt ille per cauſam venandi noctu procederet, quaſi id per hoſtem interdiu non liceret, egreſſo ipſi Apros ſubminiſtrabant, quos ille, tanquam ex captura Liuio efferret, idque cum ſæpius factum eſſet, & ideo minus obſeruaretur, quadam nocte, Hannibal venatorum habitu Pœnos comitibus eius commiſcuit, qui cum onuſti venatione quam ferebant, recepti eſſent à cuſtodibus, protinus eos adorti occiderunt, tunc fracta porta immiſſus cum exercitu Hannibal, omnes Romanos interfecit, exceptis his, qui in arcem refugerant, alij legunt præfugerant*, ſed optime legetur *profugerant*. Narrat proditam vrbem Tarentum Liuius ſpecie quidem venationis, ſed proditionis authorem non *Eonium*, ſed *Niconem*, & *Philopemenem* Coniurationis Principes, & venator fuit *Philopemenes*, nec vlla tamen *Aprorum* eo loci mentio eſt.

Hannibalis ſtratagema.

Frontini varia lectio.

3. Decad. l. 5. Liuio nō conuenit cū Frontino.

MORALIA.

HANC etiam Aprinæ naturæ partem accommodabimus ad humanæ vitæ societatem sanctè colendam, ea enim ferarum, & vel maximè Aprorum conditio est, in sui generis sobolem non sæuire. Vetus Scholiastes Iuuenalis ad Satyr. quintadecima Vers. centesimo quinquagesimo nono. *nec serpens serpentem comedit, nec fera sui generis feram. Varro. Canis caninam non est, nec Aper à suagente perimitur.* ipse Satyricus.

Sed iam serpentum maior concordia, parcit
Cognatis maculis similis fera, quando Leoni
Fortior eripuit vitam Leo? quo memore vnquam
Expirauit Aper maioris dentibus Apri?
Indica Tigris agit rabida cum Tigrida pacem
Perpetuam, sauis inter se conuenit Vrsis.
Ast homini ferum & quæ sequuntur.

Sunt tamen, qui affirment acerrimas inter Apros ipsos pugnas committi. vnicum locum Statij Papinij adposui lib. 11. V. 531. Thebaid.

Statius Iuuenali contradicit.

Iratus Aper.

Fulmineos veluti præceps cum cominus egit
Ira Sues, strictisq. erexit pectora Setis,
Igne tremunt oculi, lunataq. dentibus vncis
Ora sonant, spectat pugnas de rupe propinqua
Venator pallens, canibusq. silentia suadet.
Sic auidi incurrunt.

Penultimum versiculum vexat Iulius Cæsar Scaliger in Critico, quod *venator* non proprie dicatur *pallens*, qui potius dicendus esset *gaudens*, quod ex duorum *Aprorum* lucta, prædam facilem esset habiturus. sed Statio sua dignitas aduersus Criticum, libere nimis omnia culpantem, & veluti impune grassantem, constat, nam nihil aliud est *pallere* quam *gaudere*, phrasi vsitata illi, vt lib. 1. Thebaid. V. 620.

Statius defensus.

Pales idest gaudens.

Magnaq. post lachrymas etiamnum gaudia pallent.

Imitatus illum Claudianus lib. 2. laud. Stil.

Sollicitæ iuxta pallescunt gaudia matris.

Et alibi idem ille dixerat.

—— *Viuoq. etiam pallescit in auro.*

Hanc ferarum concordiam cum naturæ humanæ diffidijs & nocendi alijs propensione Nicolaus περὶ ἠθῶν *de moribus* scripto vetustissimo opusculo, contulit, & cum alij secuti, præsertim Pythagorici, & Stoici.

AVGVRIA.

Mediolani ortus.

SICVTI Albam longam domesticæ Suis omine & augurio conditam supra ostendit, ita hic Mediolanum à feri Suis præsagio conditam ostendam: licet Marcus Cato in Originibus authorem eius faciat *Medum potentem Insubrum Principem.* Hanc male in Aquitania locat Stephanus *Byzantinus* libello de Vrbibus, peius in Germania Ptolomæus constituit, cum sit ad Alpium radices in Gallia Togata, vt ex multis docui in Hetruria Regali libro quarto cap. nonagesimo quarto, & videantur Flauius Vopiscus in Carino in limine, Chronica Bassiana, Carolus à Basilica Petri Episcopus Noariensis, Galuanus à Flamma MS. in Bibliotheca Ambrosiana, Tristanus Caluus MS. ibidem, & Paulum Morigeam ordinis Iesuatorum, vt veteres omittam, Marcello Plutarchum, Polybium lib. 2. pag. 122. Ammianũ lib. 15. in fine, Tacitũ, Straboně, Plinium, Gottefredũ, Viterbiensě in Chronico, & alios Authores Thusci tũ prçclarç vrbis. Iuo Carnotẽsis MS. *Mediolanum ad Alpes fundauere Thusci, Galli ijs expulsis, perfecere, ac ex pagis iustam vrbẽ reddidere augurium nomen dedit, quod, dum fundamenta iacerentur, Sus lauatus inuentus dicitur.* Isidorus Hispalensis. *vocatum Mediolanum ab eo quod ibi Sus in medio lanea perhibetur inuenta.* Et Suem quidem hunc laneum, siue Aprum, ad mores mansuetos & ciuiles incolarum mores transducendum

Stephani error, & Ptolomæi.

Pag. 301.

Par. 9. pag. 230.

In cosmographia.

Relictus in Hetruria cum bibliotheca mea.

Li. 15. c. 1.

Sus lanea.

dum reor, vt pro setis scilicet horridis lanam molem gestarit authores non vulgati. Claudian. Nupt. Honor.

Claudianus correctus. Emblem. 2.

> *Continuo sublime vocans ad mœnia Gallis*
> *Condita lanigeris, ouis ostentantia pellem*
> *Peruenit.*

Locus est corruptus, vt ex dictis apparet, & ex Iustino lib. 20. in fine, & Alciato corrige.

> *—— Sublime volans ad mœnia Gallis*
> *Condita, lanigeræ Suis ostentantia pellem.*

Sidon. Apollinar. lib. 7. Epist. 17.

> *Et quæ lanigero de Sue nomen habet.*

Erricus Monachus lib. 5. de vita S. Germani.

> *Vlteriora petens claram defertur in vrbem,*
> *Quam Mediolanum fertur dixisse vetustas,*
> *Fama ferit, quamquam famæ non creditur omni,*
> *Quondam intestinis flagrans quod Gallia bellis,*
> *Expulerit proprios violento Marte colonos*
> *Sedibus à proprijs, Latio qui fortè coacti,*
> *Hanc construxerunt collatis stipibus vrbem:*
> *Dicentes Medio facti de nomine lanum,*
> *Quod cum prima nouis struerent fundamina muris,*
> *Lanea Sus media per hibetur parte reperta.*

Herricus correctus.

Versus septimus corruptus est fortè esset.

> *Hanc construxerunt collatis stirpibus vrbe.*

Aut aliquid simile supponendum, *viribus*, aut aliud. tu lector videris.

HISTORICA.

Li. 69. pag. 792.

NEC hoc non referam. fuit Hadrianus Augustus ὀυ τω περὶ τὴν θήραν ἐπιδέξιος, ὡς καὶ μέγαν ποτὲ σῦν μιᾷ πληγῇ καθελεῖν. Verba sunt Dionis Cocceiani, *adeò agilis in venationibus, vt Aprum quantumlibet maximum vno ictu conficeret.* Aliud ex eodem adducendum pari argumento, aut sanè ex eius fragmentis apud Ioannem Xiphilinum.

L. 75. pag. 353.

ἀφικόμενος δὲ ἐς τὴν προειρημένην Νίσιβιν ὁ Σεβῆρος, ἐνέτυχε συὶ μεγίστῳ· ἱππέα τε γὰρ ἔκτεινεν ὁρμήσας καταβαλεῖν ἀυτὸν πειρώμενον καὶ τῇ ἑαυτοῦ ἰσχύι θαρρήσαντα, μόλις δὲ ὑπὸ πολλῶν στρατιωτῶν συλληφθεὶς τε καὶ σφαγεὶς, τριάκοντα τὸν ἀριθμὸν ὄντων τῶν συλλαβόντων ἀυτὸν τῷ Σεβήρῳ προσεκομίσθη. *postquam Seuerus Nisibin venit, reperit Aprum maximum, qui magno impetu equitem deiecerat ex equo, atq; interfecerat, dum is suis viribus conaretur ipsum conficere, tandem verò à triginta militibus captus cæsusq; ad Seuerum perlatus est.* ita vertit interpres Dionis, nec benè, melius Fridericus Sylburgius Notationis in Xiphilianam Dionis Epitomen. *Is enim equitem viribus suis fretum, ipsumque prosternere aggressum, impetu suo interemerat, ac vix tandem à multis militibus comprehensus, & iugulatus, triginta enim numero fuerant, qui eum comprehenderant ad Seuerum perlatus est.* Vir quidem Gallus nec indoctus, nec indiligens in illa sua historica farragine, quam vocat *locos communes* retulit *Ferquhardum secundum Scotiæ regem ab Apro percussum interijsse*, sed errat ille, nam ex Hectore Boethio, Ioanne Leslæo, & alijs omnibus historicis nostratibus certum, regem illum non Apri, sed Lupi vulnere superueniente hydrope, corruptisque reliquis putredine membris, interijsse.

Interpres Dionis notatus. Reg. Scotiæ mors. Error scriptoris Galli.

ONEIROCRITICA.

Cap. 281.

SOMNIORVM significationes de Porco & Apro sunt communes, hic tamen nonnihil retractabo. Achmes Seirimi F. ἐὰν ἴδῃ τις ὅτι ἐπολέμησε χοῖρον ἄγριον, ἐχθρὸν δυνατὸν καὶ πολὺ ἐξόπλισον πολεμήσει. *si quis visus fuerit manum conserere cum porco siluestri, cum hoste potente & egregiè instructo bellum geret.* rursus in sequentibus sic habet. εἰ δὲ ἴδῃ ὅτι ἐπωχεῖτο συάγρῳ, ἄνδρα μέγιστον ἐχθρὸν καταδουλώσει, εἰ δὲ ἐστὶν ὁ ἰδὼν πτωχός, εἰς ὕψος καὶ πλοῦτον μέγαν ἥξει. *si quis Apro insidere visus sibi fuerit, hostem suum, vtrumque amplissimum in seruitutem rediget, sin is qui somnium habuit pauper est, ad conditionem excelsam, & magnas*

Hostis potens. Victoria.

gnas opes euehetur. paulò post. εἰ δὲ ἴδῃ ὁ βασιλεὺς ὅτι συάγρους ἤνεγραν αὐτῷ, ἢ αὐτὸς ἐθήρευσεν κυνηγῶν, ἐχθροὺς δυνατοὺς ἀνελλόγως δεσμώσει καὶ συνάξει. *si rex videre visus fuerit allatos sibi siluestres Apros, vel quod eos ipse venando caperit, hostes potentes, pro conspectorum Aprorum ratione, vinctos colliget.* insignis est locus Artemidori Daldiani, quem adponam. σύαγρος, ὑετόν τε καὶ χειμῶνα βίαιον σημαίνει, τοῖς ὁδεύουσιν, ἢ πλέουσιν, καὶ τοῖς δικαζομένοις δὲ, ἐχθρὸν δυνατὸν ἅμα καὶ βίαιον, καὶ ἀγνώμονα φωνῇ μιαρᾷ πολλάκις κεχρημένον, γεωργοῖς δὲ ἀφορίαν, διὰ τὸ λυμαίνεσθαι τὰ φυτά, καὶ τῷ γαμοῦντι, οὔτε εὔνουν, οὔτε ἐπιεικῆ τὴν γυναῖκα παρίστησιν οὐδὲν δὲ θαυμαστὸν, εἰ καὶ συάγρως γυναῖκα σημαίνει, καὶ γὰρ εἰ κακόζηλον, ἀλλ᾽ οὖν εὑρήσεται εἰς ἐπίδειξιν ὡς πολλάκις ἐτήρισα καὶ προκαλεῖται τὸ ζῶον, καὶ εἰκότως γυναῖκα σημαίνει, οὕτω γὰρ λέγονται αἱ κατωφερεῖς, καὶ τὸ κάπροις κακοδαίμον Μένανδρος φησίν. sic Latinè sonant. *Aper tempestatem & pluuiam violentam significat, his qui iter faciunt, aut nauigant, & litigantibus aduersarium potentem, simulque violentum ac perfidum, scelesta voce sæpè vtentem: agricolis autem sterilitatem, propter quod plantas pessundet: & ducenti vxorem neq; benignam, neq; mansuetam coniugem copulat, nihil verò miri est, si Aper mulierem etiam significat, nam si ineptè moliatur mulier, certè reperietur & Aper exemplum sui edens sicut sæpè obseruaui, quin & prouocatur hoc animal, & meritò vxorem significat, sic enim dicuntur, quæ ad libidinem sunt procliues, sed & Aprinum Menander infelix dixit.* locum non esse sanum docti deprehenderunt, & Nicolao Rigaltio authore corrigendus sic. οὕτω γὰρ λέγονται αἱ κατωφερεῖς, καὶ τὸ κάπρος, τὸ αἰδοῖον μὲν ἀνδρός φασί. *& per nomen Aper, genitale viri dicunt*, eadem Suidas. κάπρος τὸ αἰδοῖον τοῦ ἀνδρός. *Aper genitale viri*, vt dicunt *subare, subire, furire*, pro *libidinari*, ita *Aprire* erit *in Venerem ruere*, desumpto vocabulo à Natura illius quadrupedis, qui valdè pronus est in coitum, & libidinosus. Philoxeni glossæ καπρῶ *prurio*. Rursus Artemidorus. καὶ τὰ βίαια, καὶ τραχέα, καὶ ἀσύμβλητα, καὶ δυσσυμβούλευτα, ὁμοίως ἑαυτοῖς προαγορεύουσιν ἀνθρώπους, ὡς σύαγρος καὶ ἄρκτος. *& violenta, & aspera, & implacabilia, & temeraria, similes sibiipsis homines præsagiunt, velut Aper & Vrsus.* hæc quidem veterum fuit superstitio, sed omnium rerum euentus à Deo, non à fallacibus hominum cogitationibus, nam vt rectè Nicephorus Patriarcha Constantinopolitanus.

ψευδεῖς ὀνείρους κοιλίας δηλεῖ γόμος.
Falsa in somnia ventris exhibet sarcina.

Hostes vincti. Li.2.c.12. Tempestas. Aduersarius. Sterilitas. Vxor non benigna. Infelicitas. Artemidorus correctus. Genitale viri. Aprire. Li.4.c.58. Violentia. Asperitas. Implacabilitas. Temeritas.

FABVLÆ, ET MYTHOLOGICA.

INNVMERÆ circa hunc quadrupedem sunt fabulæ, primum *Piceus* apud Ouidium in Metamorphosi *in Aprum* mutatur. deinde *Adonidem*, natum ex Myrrha arbore Veneri adeò dilectum, *Aper interemit*, quare odium illius deæ adeò magnum in genus illud creuit, vt templi sui aditu carnem porcinam tangentes arceat dixi supra. vide Festum in voce *Suillum*. Plutarchus clarè. εἰ δὲ δεῖ καὶ τὰ μυθικὰ προσβαλλεῖν, λέγεται μὲν ὁ Ἄδωνις ὑπὸ τοῦ συὸς διαφθαρῆναι. si verò etiam fabulosa licet hunc adferre, fertur Adonis interfectus à Sue. hæc latè exquirit omnia sacrificia Adonidi exhibita, & concludit Mætagenes vnum eundemque esse Adonidem & Bacchum, quanquam si ortum vtriusq; liceat intueri diuersos reperiemus, nam Bacchus Semeles ex Ioue filius, Adonis verò Cyniræ Regis, cũ tota antiquitate Claud. Aelianus in Naturali hist. & in Elymæa quidem regione eius templum fuisse à mansuetis Leonibus custoditum, qui cibum oblatum caperent à conuiuis aduenis, decenterq; & sine vllo damno discederent. fabulam verò narrat Seruius Maurus Honoratus. *in Cypro insula regnauit Cinyras filiam habens Myrrhã nomine, quæ Solis ira in amorem incidit patris, cum quo etiam ministerio nutricis concubuit, namq; nutrix Myrrhæ dixit. Cinyræ, esse quandam puellam, quæ eius amore flagraret, & concubitum noctu in tenebris propter verecundiam expeteret virginalem. hoc, Cinyras incitatus libidine pollicitus est, cupiens deinde videre vultus puellæ, iussit lumen inferri, visamq; filiam persequi cum gladio cæpit, vt interficeret, quæ grauida de patre, aufugit in siluas, ibiq; mutata est in arborem nominis sui, sed infantem conceptum in cortice retinuit, & postmodum dente Apri excisum emisit in lucem, qui à nymphis educatus, Adonis cognominatus est, quem quia Venus amauit, Mars in Aprum transfiguratus, occidit, quem multi commiseratione Veneris in rosam conuersum dicunt.* Aliter deinde eandem fabulam refert, sed parum refert, dummodo in præsens ab Apro peremptum constet. aliam etiam fabulam de eodem *Adonide & Melo* attexit, quam vide. paulò aliter idem ille narrat. *percussa, vt quidam volunt, à patris gladio, vt quidam, ab Apro, paruulum edidit, quem educatum Nymphæ Adonim appellauerunt, hunc Venus vehementissimè dilexit, & cum ira Matris ab Apro esset occisus, sanguinem eius vertit in florem, qui nunquam vento decuti dicitur*, dissentit à se ipso Seruius, non modo ab alijs, nam cũ antea dixisset Martẽ in

Piceus in Aprum. Lib.7. L.4. Symp. c.5. Idem cum Baccho. Li.9.c.36. l.12.c.23. Ad Eclo.1. Fabula Adonidis. Aper obstetrix. Mars in Aprum. Ad Eclog. 8. pag. 4. Ad l.5. Aeneid. 365. Non in vsum, sed in florem.

Veneri iunctus. *Adl. 7. Aeneid. 482.*

Aprum conuersum interemisse Adonidem, hic tantum ab Apro volente Marte factũ id testatur, & non in rosam ei mutatum, sed in alium florem, vult. Vbicumque autem Veneri ara aut imago erat, ibi iunctis sacris colebatur Adonis, obseruaui in Mythologia mea nuper ante annos nouem edita cap. 23. quæ non est ad manum, sed ex Seruio id constat. *Virbius est numen coniunctum Dianæ, vt matri deum Attis, Mineruæ Erichthonius, Veneri Adonis*, sed ad Aprum, eius occisorem, redeo. Hunc Venus ligari, & ad se adduci præcepit, narrat Theocritus Aedilio 30.

Aper vinctus.

Πᾶσαι δρωμόντες ὕλαν,
συγγόντ' ὗν ἀνεῦρον,
δῆσαν τε κἀπέδησαν.
Per omnem currentes siluam,
Tristem Suem inuenerunt,
Et vinxerunt, atque alligarunt.

Idyll. 1.

Eius epitaphium est apud Bionem Smyrnæum, & res est notissima. Nonnus Panopulitanus libro 41. Dionys. V. 204.

—— μούνην δὲ συὸς οὐκ ἤθελε λεύσσειν
τερπωλήν, ἅτε μάντις ἐπεὶ συὸς εἰκόνι μορφῆς
Ἄρης καρχαρόδων θανατηφόρον ἰὸν ἰάλλων,
Ζηλομανὴς ἤμελλεν Ἀδώνιδι πότμον ὑφαίνειν.
—— solam verò Suum non voluit cernere
Oblectationem, tanquam vates, postquam Suis imagine formæ
Mars validos dentes habens, mortiferum telum emittens
Zelo furens, voluit Adonidi interitum texere.

Lactucæ usus.

Phanoclis vetustissimi poetis epigramma habes apud Plutercham. Nicander Colophonius in Glossis refert Adonidem lactucam comedisse, & mox ab apro fuisse interemptum, & ideò in lactucis mortuum Venus abscōdit, Eubulus in Astytis, quod à Callimacho etiam proditum est, ratio est, quod lactuca frigidæ sit naturæ, & ideò Apro inuisa, qui calidi sanguinis, & in libidinem proni est, quare Ibycus Pytagoricus vocauit lactucam *Eunuchum*, quod à Venere scilicet auertat, Amphis etiam comici antiquissimi versus in *Ialemo* idest fatuo Athenæus ponit lib. 2. Plura fabulæ istius arcanis significationibus Pausanias in Bæoticis, Scholiastes Theocriti, Lucianus in Syria Dea suppeditabunt, quid fabularum in Apro Meleagri vanum esset repetere, qui volet ea, adeat Ouidij Metamorphosin, Homerum libro primo Iliadis, & interpretes, Natalem Comitem in Mythologia. Vetus Scholiastes Iuuenalis ad Satyram quintam. *Propter Calidonium Aprum, quem irata Diana, quod contempta esset, ab Oeneo in sacrificijs, agris suis immiserat, quem Meleager filius occidit.* Tzetz. Chiliad. 7. cap. 102.

Meleagri Aper. *Lib. 7. c. 3.* *Caledonius* *Luctat. ad v. 452. I. Thebaid.*

Σωτήριχος καὶ Ὅμηρος καὶ ἄλλοι δὲ μυρίοι
περὶ τοῦ κάπρου μέμνηνται τοῦ δὲ τοῦ Καλυδῶνος.
Soterichus, & Homerus, atque alij complures,
Apri meminerunt huiusce Calydonij.

Herculis labor. *Præfat. l. 3. de raptu.* *Erymmanthius.*

Aprum inter Herculis labores. tertium numerarunt, qui Aetoliam longè, lateq; vastabat, hunc Hercules per immensas & profundas sectatus niues, viuum cepit, vinxit, & Athenas perduxit. Idem Tzetzes Chiliade tertia capite octauo, hic varia nomina apud authores habet, nam ab Erymantho Arcadiæ monte, vt Hesychius vult, *Erymanthæus est.* Claudian.

Non Erymanthæi gloria montis Aper.

Ausonius in Græcis epigrammatis.

τὸ τρίτον αὖτ' ἐπὶ τοῖς ἐρυμάνθιον ἔκτανε κάπρον.
Tertium opus Erymanthium interfecit Aprum.

Arcadius.

Ab ipsa regione quam depopulatus erat, *Arcadius* à nonnullis dicitur. Lucret. lib. 5.

—— aut horrens Arcadius Sus.

Martialis lib. 9. epigramm. 104.

Addidit Arcadico terga Leonis Apro.

Nemeus.

Et lib. 5. epigramm. 66.

Astra polumq; dedit, quamuis obstante nouerca,
Alcidæ Nemeæ terror, & Arcas Aper.

Aetolus.

M. Plautus Persa Act. 1. Sc. 1.

Superauit ærumnis is suis ærumnas Herculis
Nam cum Leone, & cum excetra, cum ceruo, cum
Apro Aetolico.

Cum

Cum auibus Stympalicis, deluctari manelim.

Ab vrbe Arcadiæ *Manalo* dictus *Manalius*, cum Geographis Strabo. Martial. Spectacul. epigrammate vigesimo septimo. *Manalius.*

Arcas Manalium non timuisset Aprum.

A Tegea etiam vrbe Arcadiæ, *Tegeaus.* Ouid. Epist. Deian. *Tegeaus.*

Vt Tegeus Aper Cupressifero Erymantho
Incubat.

Hunc describam ex Ouidio, qui versus suauissimi recte in fine huius tractatus ponentur, nihil enim magis exprimit huius pecoris naturam, ita ergo ille. *L.8. Metamorph.*

Misit Aprum, quanto maiores herbida Tauros *Magnitudo*
Non habent Epirus, sed habent Sicula arua minores.
Sanguine & igne micant oculi, riget horrida ceruix: *Oculi.*
Et seta densis similes hastilibus horrent. *Ceruix.*
Stantq; velut vallum, velut alta hastilia setæ:
Feruida cum rauco latos stridore per armos *Seta.*
Spuma fluit, dentes æquantur dentibus Indis, *Spuma.*
Fulmen ab ore venit frondes afflatibus ardent. *Dentes.*

Nil aliud, quam vitiorum fugam, virtutisq; amplexum vetustas voluit per bruta ista furentia domita, vnde Andreas Alciatus Emblemate 137. *furorem & rabiem virtuti* cedere debere, ex hac fabulæ veteris ambage, asseruit, quod copiose Heraclides Ponticus in Allegorijs Homericis exequitur, & paria omnino in diuinis illis Lactantij Firmiani institutionibus, necnon L. Apuleius, qui consulantur. Ab istis ad Aesopicas migremus fabulas, ex Aniano scriptore Græco Gulielmus Hermanus fabulam *de Apri auribus abscisso ab rustico ob segetes violatas*, at ea supra in Sue relata est: Alia sic habet. *dum iners Asinus irridebat Aprum, ille indignatus frendebat, malum quidem ignauissime fueras meritus, sed etiam situ pœna fueras dignus, tamen ego indignus, qui à te pœnas sumam.* Innuit fabula *ignauiam per se contemptu tutam.* Gabriel Faernus Fab. 107. *Fulmen. Vitia domita. Lib. 1. c. 9. L.4. Florid. Ignauia cõtemptus.*

Dentes retusos arbore exacuens Aper
Satagebat, atque hunc forte præteriens via.
Vulpes rogauit, cur sine vlla prælij
Necessitate acuere dentes tenderet,
Nam abs re ego, inquit ille, sic facio, o bone,
Nam cum ingruit periculum, & aduersarius,
Ad sanguinis vitæq; discrimen vocat,
Haud sane acuere tum vacat dentes mihi.
Itaque otij, & securitatis tempore
Arma apparo, stringenda cum vsus venerit.
Paratus animo contra iniqua casum
Aut vincet illa, aut fortius certe feret.

MEDICA.

MEDICAS obseruationes ex *Sue* supra executus sum, & plenius ex veterum decreto Vincentius Bellouacensis, paucula restant hic attexenda: atque ea quidem ex vnico Plinio, vel quia primus ille Medicinam Latine loqui fecit, vel quia solus ex illius scientiæ mystis apud me sic ergo ille. *lumborum dolores, & quæcumque alia mollire opus sit, Vrsino adipe perfricare conuenit, cinerem Aprini aut Suilli fimi inueterati, aspergi potioni vini.* locum transpositum esse vidit Iacobus Dalechampius, & in ordinem redegit, sed totum caput non exscribo. Plinius eodem capite paulo post. *lienem sedat fel Apri vel Suis potum, vel ceruini cornus cius in aceto.* Sed fusius alibi, eodem illo libro. *Vesica calculorumq; cruciatibus auxiliatur vrina Apri, & ipsa vesica pro cibo sumpta, efficacius, si prius fumo maceretur vtrumq; vesicam elixam mandi oportet, & à muliere fœmina Suis, inueniuntur & in iecinoribus eorum lapilli, aut duritie lapillis similes, candidi, sicut in vulgari Sue, quibus contritis atque potis in vino, pelli calculos aiunt, ipsi Apro tam grauis sua vrina est, vt nisi egesta, fuge non sufficiat, vel vt deuinctus opprimatur exuri illa tradunt eos.* Paucis interiectis. *Verendorum carbunculis cerebrum Apri, vel Suis, sanguisque.* Paulo post. *Vrina incontinentiam cohibet vesica aprina si assa mandatur. Vngularum Apri vel Suis cinis potioni inspersus, vesica fœmina Suis combusta ac pota.* Eodem rursus libro. *Hydropicis auxiliatur vesica*

L.19.c.74 L.28.c.13 Cinis fimi. Plinij locus transpositus. Fel. Cap. 15. Vrina. Cerebrum. Sanguis. Vesica.

Cap. 17. Fimus. Spuma.

ea Apri paulatim data in potus, efficacius, quæ inaruerit cum veſica ſua. interiectis paucis. *luxatis recens fimum Aprinum vel Suillum, Verris ſpuma recens cum aceto.* vaniſſima vide illo ipſo libro capite quarto, quæ non exſcribo. & friuolum ea perſequi quæ & ſcribenti laborioſa, nec legenti iucunda.

MI LECTOR.

HÆC qualiacumque vltimis his quinque hiſtorijs exornandis, in obſequium optimi Senatus, memoriam clariſſimi Vlyſſis, gratiam Illuſtriſſimæ familiæ Aldrouandæ, gloriam nobiliſſimæ Academiæ Bononienſis, adparaui, ſi non vt debui, certe vt potui, meliora tibi exhibiturus, ſi Bibliotheca mea in Hetruria non hæſiſſet, fruſtra iam toto anno vertente ſperata, dum benigniſſimi Principis propenſionem nequiſſimi quidam creditores debitaque augentium præpoſteræ artes, non omnes taxo, indies morantur, ſed vt à clientela quam Sereniſſimæ familiæ voui, nihil horum me vnquam abſtraxit, ita nec librorum defectus ab incepto deterruit, quin tantæ Illuſtriſſimi Senatus magnificentiæ par eſſe cuperem. Et illud non perfunctorie te ſcire intereſt, certe mei multum refert, cum D. Vlyſſis Aldrouandi nomine, Rhinoceros, Camelus, Camelopardalis, Sus, & Aper à me edantur, nec illius viri maximi libros, ſcripta, ac ne parietes quidem Muſæi vnquam vidi, ſed inter graues occupationes meas feſtinanti calamo effuſa, dum & acerrimo pedum dolore conflictarer, & famoſo Anonymi mendicabuli libello reſponderem, atq; etiam opuſculum de Triplici Iuramento, Veritati conſecrarem. potuiſſes, inquit differre, ſed non licebat, nam hiſtoriam hanc Naturalem Senatus impoſuit, cuius mandatis parere, honorificum ſemper ducam, Mendica deliria atque ſceleſtam ignauiam Anonymi redargui, & Patriæ intererat, & populares vrgebant, vltimum conſcientia, & puræ Veritatis amor exegerunt. Datum fuit S. C. III. Eid. Apriles. M. DC. XX. ego calamum dono. VII. Eid. Sextil.

FINIS.

SVPPLEMENTVM VARIARVM APPELLATIONVM,

Seu Nomenclator diuersorum idiomatum veterum, & recentiorum per totum hoc Volumen.

Agnus. Cap. VIII.

GRæc. ἀμνος. vulg. græc. ἀρνὶ. Scot. Lamb. Hetrusc. Idulis. Hebr. Se. keseb. Kebes. Arab. Carim. Septuag. Monim. Hispan. Cornero. Ital. Agnello. Gall. Agneau. Germ. Lambelin. Belg. Lam. Angl. Lam. Hogge.

Alce. XXXII.

Græc. Αλκη. Hebr. Zamer. Germ. Ellendi. Heluet. Elche. Illyr. Los. Polon. possod. Ital. magno animali. Gall. la grande beste. Scot. great beast. Moscouit. Losses.

Aper. XXXVII.

Hebr. Hazir. Græc. σῦαγρος. Ital. Cinghiale. Gall. Samglier. græc. vulg. μονιος. Hisp. puerco siluestre. German. VVilt SchVVein. Angl. Bore. Illyr. VVeprz. Scot. VVyldbeare.

Aries. VIII.

Græc. ἀρην Κρίος. Hetrusc. Aringa. German. VVider. Scot. Rame. Afric. Adimain. Hebr. Gel. Chald. dikerim. Arab. Kabsa. Ital. Ariete. Gall. Belier. Hisp. Carnero. Heluet. Kamchen.

Bisons. Cap. III.

Græc. βίσσων. βίσων. βίςων. oppian. German. Viscent. Moscouit. Auvverochsen.

Bonasus. Cap. IV.

Græc. βόνασος. Illyr. βόλινθος. Pæonic. μόναχος. Arabic. Euchires. Latin. Vacca Indica.

Bos Cap. I.

Græc. Βοῦς Heb. bakar. Schor. Aleph. Ital. Boue. Gall. Beuf. Hisp. Buey. Germ. Och Rind. Belgios. Angl. oxe. Illyr. vul. Sco. Naut. Asse. Chald. Thor. Arab. Bakera. Pers. Nadganeba.

Bubalus. Cap. VI.

Hebr. Meriah. Chald. Turebalah. Arab. Taietal. Pers. Badek. Pers. Cutzchobi Græc. βούβαλος. Septuag. ὄρυξ Gall. Beuffle. Ital. Bufali. Hisp. Bufano. Germ. Beuffel. Angl. Bugil. Illyr. Bauvvol.

Camelopardalis. Cap. XXXV.

Hebr. Zamer. Chald. Deba. Araph. Saraphaph. Pers. Seraphaph. Græc. καμη. λοπάρδαλις. Sic Septuaginta. Ital. Giraffa. Gyraphan. Zirafa. Hetrusc. Oraflus. Latin. Orasinus, vel Camelopardus. Aethiop. Nabis. Aegypt. Anabula.

Camelus. Cap. XXXIV.

Hebr. Gamal. Chal. gamela. Arab. gemal. Pers. Schetor. Sarac. Shymel. Ital. Camelo. Hisp. Camello. Gall. Chameau. Germ. Ramelthier. Illyr. Vuelblud. Angl. Camel.

Capra. Cap. IX.

Græc. αἴξ. κάπρος. Hebr. Car. Cretens. καραιώ. Chald. Eza. Arab. Shaah. Persic. buz. Arab. Vulga. Maez. Sarac. Ause. Germ. geiss. Belg. geit. Angl. gote. Scot. gaite. Illyr. coza. Gall. Chieure. Hispan. Capra. Ital. capra.

Index Vocum variarum.

Caprea. Cap. XVI.

Græc. δόρκος Hebr. Bikerab Illyr. Sarna. Hisp. Zorlito. Nauarr. Cabronzillo Germ. Rech. Ital. Caurioli. Gall. Cheureul. Angl. Roo. Scot. Rea. Arab. Gazel.

Cerua. Cap. XXVII.

Ital. cerua. Hisp. cierua. Gall. biche Germ. hinden. Polon. Lanij. Angl. hynd. Scot. dea.

Ceruus. ibid.

Græc. ἔλαφος. Lacon. βέρκιος. Creten. ἀτίρακος. Hebr. aial. Arab. aiali. Chald. aiela. Persic. geuasen. Ital. ceruo. Hisp. cieruo. Gall. cerf. Angl. hiert. hert. Polon. telijeuij. German. hirß. hirsch. Scot. hart.

Dama vulgaris. Cap. XVIII.

Græc. Vulga. platagoni. Hisp. gamo cozza. Germ. daml cin. Gall. daine. Ital. Daino. Angl. Fello vvdeare. Polon. Lanij. Arabic. Algazel. Creten. ἀγρίμι. Scot. Hayne.

Dorcas. Cap. XI.

Hebr. Zebi. Græc. αἴγαγρος. Ital. camozza. Hispan. capramontes. Ang. VVildegoot. Germ. gembs. gambs. Polon. dryka. Koza. Scot. VVildgeat. Bohem. Korytansky Koslyk.

Dromas. Cap. XXXIV.

Græc. δρομάς. Hebr. Kirkarot. bikra. Chald. Hogenain Arab. Kudanuuan. Ital. Dromedaria. Gall. dromedaire. Angl. Suift. shecamel. Scot. Dromedarix.

Hœdus. Cap. IX.

Græc. ἔριφος. Sabin. fœdus Hebr. Gedi. Chald. Gadaia. Pers. Buskahale. græc. vul. ἐρίφι. Ital. cauretto. caurezo. Rhæt. Vzol. Hisp. Cabrito. Gall. heureau. German. gitze. Angl. Kydd. Polon. Koziel.

Hircus. ibid.

Græc τράγος. Hebr. Atud. Chald. Zephirab. Arab. atudi. Pers. Buzgalaia. Phryg. Becco. Septuag. ὑψαθῆναι. Sarac. hanup. Hisp. Cabron. Ital. capron. Becco. Germ. geisbock. Gall. Buc. Belg. Bock. Illyr. Kozel. Scot. Buch. Angl. Gote Buke.

Ibex. Cap. XIII.

Græc. αἴξαλος αἴξ. Hebr. Ako. Gall. Steimber. Heuelt. Ybschen. Ybjchgeiz. Illyr. Kozorozicez. Belg. VViltogheidl. Hetrusc. Rota. Germ. Steinbock. Septuag. τραγέλαφος.

Maialis. Cap. XVII.

Græc. γρομφάς Hetrusc. Thytes, voce græca. Varro. Ital. lo porco castrato. Gall. porc chastre. German. Barg. Angl. Geltid sovv. Heluet. galts. Londin. Baro vvhogge. Scot. Libbit sovve.

Moscus. Cap. XX.

Græc. μόσχος. Arab. Misch. græc. vulg. abonasa. Ital. Muschio. Gall. Musque. Hisp. Musci. Angl. Muske. Illyr. pizmo. Belg. Moscelltaet. German. bisem. Hebr. Bosem.

Ouis. Cap. VIII.

Græc. πρόβατον. Gall. Brebis. Hispan. Oueia. German. Schaaff. Heluet. Maccherling. Suen. einouvv. Heb. Zon & Zonech. Chald. Ana. Arab. Genas Pers. Gospandt. Sarac. Ganame. Belg. Schaep. Scot. Heirth. Angl. scheepe. Illyr. Ovveze. Madagasc. Agarono.

Pygargus. Cap. XV.

Hebr. dischon. Græc. πύγαργος. Pers. buzkohi. Hetrusc. Albicilla.

Porca. Cap. XXXVII.

Hebr. chaserah. Græc. χλοῦνις. συρόφα. Ital. porca fattrice. Rauennat. Trota. Gall. Truye. Germ. Suvv. Mor. Ang Sovve. Illyc. Svvinic. μόνορχις. Homer.

Porcellus. ibid.

Græc. δέλφαξ. Ital. porchetto. Gall. Cochon. German. Spanfarle. Angl. pygge. Scot. Grysse. Belg. Seruvvle.

Rangifer. Cap. XXXI.

Gall. Ranglier. German. Rheuschieren.

Rhinoceros. Cap. XXXIII.

Græc. Ρινόκερος. Hebr. Reem. Chald. Karas. Karash. Arab. Archa. Ind. Saudabevameth. Aethiop. Rhises. Latin. bos Aethiopicus est, non Aegyptius.

Sus. Cap. XXXVI.

Græc. σῦς. χοῖρος Κάπρος. γρομφάς. θύτης. Hebr. Chasir. Chal. Chasira. Arab. Kansir. Pers. Marambuch. Ital. porco Septuag. ὗς. Florent. Ciacco. Gall. porceau. Hispan. Puerco. German. Schvvyn. Cretens. μάριν.

μάριν. Perſ.vulg. Marcu. Angl.poro hogge Scot.Svvyne. Illyr.praſe Heluet Aber.

Taurus. Cap. I.

Græc. ταῦρος Hebr.Toro. Chald.Tor. Ital.Toro. Belg. Bo. Gall.torcau. Hiſpan. tero. Luſitan. Buyrezia. German. Stier. Belg. Bulleÿ. Dante Varimbg. Illyr. Tuneczi. Sueuic. Varren. Scot. Stot. Angl. Bulle.

Vacca. ibid. Matrixet Iugalis.

Hebr. para. Græc. βυθηλεία. Illyr. Damalis. Gall. Vache. Hiſpan. Vaca. German. Kue. Sueu. Kuhe. Belg. Koe. Angl. Kovve. Scot. Koyac. In Inſula S. Laurentÿ Agomba. Sarac. Baccara.

Veruex. Cap. VIII.

Græc. κτίλος Gall. mouton. Ital. Caſtrone. Angl. VVether. German. Hammel. Hetruſc. Anſecera. Scot. Dunvval. Heluet. VVider.

Vitulus. Cap. I.

Hebr. Egel. Arab. Egela μόσχος. Septuag. μοχάρου. Gall. Veau. Ital. Vitello. Hiſp. ternera. Germ. Calb. Belg. Calf. Angl. calfe. Scot. Stirk. Perſ. Goſalat. Sarac. Heſel. Græc. vulg. μόσκαρι.

Vrus. Cap. II.

German. Vrochs. Belg. Vros. Bauaric. Auuerochs. Polon. Thur. Moſcouit. Tur. Angl. Bulges. Scot. buffes Laponic. Egl. Latinan Zumbro. Illyr. Zubron

Elenchus Vocum Græcarum.

INDEX ACCVRATISSIMVS

Rerum præcipuarum toto hoc volumine, sed maximè rei Antiquariæ Historicæ, & Naturali vtilis.

Hara

Myronis

Qua-

Finis Indicis.

Bononiæ, Typis Io. Baptistæ Ferronij 1653.
Superiorum permissu.

Impensis Marci Antonij Berniæ.

